

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto

du mo 5
Pas ~~chayr~~

FRAGMENTA
PHILOSOPHORUM GRÆCORUM

VOLUMEN III

PARISIIS. — EXCUDEBANT FIRMIN DIDOT ET SOCII, VIA JACOB, 56.

FRAGMENTA
PHILOSOPHORUM GRÆCORUM

COLLEGIT, RECENSUIT, VERTIT

ANNOTATIONIBUS ET PROLEGOMENIS ILLUSTRAVIT

INDICIBUS INSTRUXIT

FR. GUIL. AUG. MULLACHIUS

PHIL. DR. ARTIUM LL. M. LITTERARUM ANTIQVAREM IN UNIV. LIT. BEROLINENSIS PROFESSOR

VOLUMEN III

PLATONICOS ET PERIPATETICOS CONTINENS

PARISIIS

EDITORIBUS FIRMIN-DIDOT ET SOCIIS

INSTITUTI PUBLICI FRANCE TYPOGRAPHIS

VIA JACOB. 56

MAR - 3 1937

9359

PRÆFATIO.

Quum Aristoteles in Ethicis Nicomacheis dei vitam et beatam esse et in contemplatione consistere docuerit, ex hominibus autem eos qui proxime ad deos accederent cæterisque studiis rerum contemplationem præferrent, æqualis beatitudinis participes fore dixerit : vere nobis philosophiæ vim illi expressisse videntur, qui eam quasi quandam divinæ nature imitationem esse scripserunt. Est autem hominis ingeniosi, aut majora humano fastigio mentis acie dispicere, aut certe eum humanis divina copulando in consequenda omnium artium scientia totum se collocare. Hinc veteres sophista gloriati sunt, nihil esse in cælo, nihil in terra, nihil in mari, nihil ulla in disciplina, quod ipsi nescirent, neque solum liberales doctrinas, geometriam, musicam, historiam se habere cognitæ, elegantissima poetarum aliorumque eruditorum hominum scripta attingisse, quæ porro de nature obscuritate, de hominum moribus, de civitatibus traderentur, didicisse, sed sordidiores quoque cerdonum artes exercuisse.

Quo in genere quum ab antiquis philosophis usque ad Socratem numeri mundique origines pervestigarentur, diligenterque siderum magnitudines, intervalla, cursus et cælestia omnia indagarentur, Socrates primus philosophiam e cælo devocavit atque ad vitam communem et hominum mores traduxit, Plato de singulis philosophiæ partibus multa disseruit, sed ejus discipulus Xenocrates primus sapientiæ disciplinam in tres partes, physicam, ethicam, dialecticam divisit. Jam vero etsi eorum qui postea philosophati sunt aliis alia philosophiæ formula arrisit, tamen cavendum est, ne quis omnem philosophiam inutilem esse, pluraque detrimenta quam adjuncta publicis rebus a viris sapientiæ gloria præstantibus et facundis importata esse statuât. Posse enim dicendi facultatem ad corrumpendos civium mores, ad labefactandam rempublicam omninoque ad hominum perniciem converti, sophistarum disputationes declarant. At talibus exemplis id quod volunt nonnulli non confirmatur. Quippe omni ingenii facultate et bene et male uti licet.

---

(1) Aristoteles Ethic. Nicom. lib. X cap. 8, p. 1178 ed. Bekker. ὥστε ἡ τοῦ θεοῦ ἐνέργεια μακαριότητι διαφέρουσα θεωρητικῇ ἂν εἴη· καὶ τῶν ἀνθρωπίνων δὲ ἡ ταύτη συγγενεστάτη, εὐδαιμονεστατή. Σημεῖον δὲ καὶ τὸ μὴ μετέχειν τὰ λοιπὰ ζῆα εὐδαιμονίας, τῆς τοιαύτης ἐνεργείας ἐστρατημένα τελείως· τοῖς μὲν γὰρ θεοῖς πᾶς ὁ βίος μακάριος, τοῖς δ' ἀνθρώποις ἐπ' ὅσον θεοειδέα τι τῆς τοιαύτης ἐνεργείας ὑπάρχει et aliis locis.

Nimirum optime de humano genere meruit philosophia, e cujus præceptis unus dies actus peccanti immortalitati anteponendus est. Quocirca philosophi sive virtutis magistri ab æquis studiorum hominumque iudicibus in honore semper habebantur. Nempe virtus omnia, quæ cadere in hominem possunt, despiciens, casus humanos contemnit, culpaque omni carens, præter se ipsam nihil censet ad se pertinere. Itaque multi gravissimis casibus defuncti magnaque tempestate jactati in philosophiæ portum se contulerunt. Quæ quum ita sint, libet mihi cum M. Tullio exclamare : « O vitæ philosophia dux ! o virtutis indagatrix expultrixque vitiorum ! quid non modo nos, sed omnino vitæ hominum sine te esse putuisset ? tu urbes peperisti : tu dissipatos homines in societatem vitæ convocasti : tu eos inter se primo domiciliis, deinde conjugiiis, tum litterarum et vocum communione junxisti : tu inventrix legum, tu magistra morum et disciplinæ fuisti. Ad te confugimus : a te opem petimus : tibi nos, ut antea magna ex parte, sic nunc penitus totosque tradimus. »

Neque tamen quemquam a sapientiæ studio doctorum virorum de difficillimis questionibus dissensione deterreri oportet, quia nec modus est ullus investigandi veri, nisi inveneris, et querendi defatigatio turpis habetur. Quando igitur omnes trahimur et ducimur ad cognitionis et scientiæ cupiditatem, in qua excellere præclarum putamus, labi autem, errare, ignorare, decipi et malum et turpe ducimus : omne genus philosophorum pervolutare consuevimus. Quare leguntur avidissime apud nos e Græcis nature interpretibus iisdemque intelligendi et dicendi gravissimis auctoribus non tantum principes illi Plato et Aristoteles, quos præter materiæ gravitatem summa sapientiæ et magna eloquentiæ commendat : aut illi primis proximi Sextus Empiricus, Proclus, Plotinus, aut alii multo deterioris notæ scriptores qui nihil ornatus ad philosophiæ explicationem adhibuerunt, sed etiam illi, quorum fragmenta ex aliorum scriptis collecta exstant.

Postquam igitur duo priora hujus operis volumina, quibus tum pœsis philosophica cæterorumque qui ante Socratem floruerunt philosophorum reliquiæ, tum Pythagoreorum, Sophistarum, Cynicorum, Cyrenaicorum fragmenta continentur, annis MDCCCLX et MDCCCLXVII edita viris doctis placuisse vidi : nihil mihi potius fuit, quam ut tenerem propositum atque inchoatum opus absolvere conarer.

Quamvis autem sperassem fore ut omnia sapientiæ antistitum fragmenta tribus voluminibus comprehenderentur, postea tamen animadverti hoc opus quod neque molesti neque injucundi laboris est, etiam quartum volumen desiderare. Quare quid in tertio hoc tomo qui nunc divulgatur præstiterim, breviter exponi convenit.

Quum e philosophorum sectis Platonicorum et Peripateticorum lucubra-

tiones, libellos, fragmina hoc tertio volumine complecti destinassem, abundante passim materia operam in colligendis, emendandis, vertendis quorundam utriusque familie principum opusculis, quæ argumentorum gravitatis politeque orationis maxime commendationem haberent posui.

Itaque ab Eusebio scriptore Ionico commentandi exordium cepi, qui ab aliis quidem alii philosophorum gregi annumeratur, sed mihi videtur esse Myndius ille Platonice sectam professus, Aedesii discipulus, de quo mentionem facit Eumapius p. 48. Ejus autem librorum reliquias post Orsellum Opusc. Vet. Græc. sent. et moral. Vol. II, p. 362-391 et Stobaci editores diligenter recensitas et latine versas subjeci.

Transiit deinde ad Albinum, Galeni præceptorem, secundi post Chr. n. sæculi Platoniceum, quem in summam gloriam venisse veteres scriptores testantur. Constat eum in optimorum Platonis interpretum numero habitum esse, magnique aestimasse antiquos ejus de rebus divinis et humanis iudicium. Jam quoniam apud veteres in honore atque in pretio fuit Albinus, credibile est, nos quoque de ejus doctrina melius existimaturos fuisse, si plura ipsius ingenii monumenta exstarent. Nunc quum ex ejus scriptis sola supersit Isagoge in Platonis dialogos, in exiguo hoc fortune munere facile acquiescimus. Quamquam autem commentariolum non sustinet expectationem, quam titulus ambitiosior movere legentibus possit, tamen locos quosdam minime vulgares eo contineri nemo negabit. Primus hanc Isagogen in Platonis dialogos e codice Holsteniano exscriptam in lucem protulit J. A. Fabricius a. 1707 inseruitque Bibliothecæ Græcæ volumini secundo, deinde iterum edidit J. F. Fischerus una cum Platonis Euthyphrone, Apologia Socratis, Critone et Phædone Lipsiæ anno 1783, postremo C. J. Chr. Schneiderus secundum codicem Lobcovicianum emendatam publicavit Vratislaviæ anno 1852. Hi omnes, quantum in ipsis situm erat, depravata scriptoris verba restituerunt multumque ei profuerunt. Sed requirebatur subtilior recensio, qua et lacunæ libelli explerentur et menda a viris doctis non animadversa tollerentur. Hanc igitur institui simulque totum libellum latinum feci.

Mox de Sallustio, Platónico posterioris ævi philosopho, quem Juliani imperatoris æqualem et amicum fuisse scimus, disserui. Est vero sine dubio unus ex sapientibus illorum temporum hominibus, cui merito tribuas elegantem de diis et mundo libellum. Hunc a Luca Holstenio e membranæ exscriptum cum ejus annotationibus et Leonis Allatii translatione primus Romæ emisit Gabriel Naudæus anno 1630, quod exemplum repetitum est Lugduni Batavorum anno 1639. Postea Thomas Galeus eundem philosophum interposuit Opusculis mythologicis, physicis et ethiceis Cantabrigiæ 1671 et Amstelodami 1688 divulgatis, gallice vertit Formejus

Berolini 1748, germanico Jo. Georg. Schultesius Turici 1779. At illi omnes Holstenii recensionem secuti verba scriptoris non expoliverunt. Verum enimvero nostra ætate multam operam Sallustio et utilem præbuit Jo. Conr. Orellius qui tum plurimis locis correctum tum suis et aliorum animadversionibus illustratum græce et latine Turici anno 1821 pervulgavit. Sed expetebatur jam accuratior Sallustianæ descriptionis editio et nova interpretatio latina, quæ Allatianam diligentia vinceret. Utramque igitur lectoribus exhibui, appositis notis, quibus partim lectionum partim decretorum fontes indicarem.

Tum de Platone ejusque discipulis et successoribus egi adjecta copiosa de Spensippi vita, scriptis atque in philosophiam meritis disputatione, propterea quod ejus fragmenta primus collegi, recensui, verti et explicui.

Post autem de Xenocrate commentatus sum, cujus vitam, mores, ingenii monumenta adumbravi, collectis, emendatis, in latinam denique linguam translatis ejus reliquii. Præterea Crantoris Academici, nobilissimi scriptoris, memoriam renovavi, cujus de luctu liber si exstaret, sempiternum græcarum litterarum monumentum haberetur. Fuit autem libellus non magnus ille quidem, sed ut Panætio et Ciceroni, id est doctis et intelligentibus talium rerum existimatoribus, visum est, aureolus et ad verbum ediscendus. Sed quæcunque tanti viri dicta et fragmenta per antiquorum libros sparsa feruntur, undique collecta subtiliter recensui atque interpretatus sum.

Porro antequam ad Peripateticos transirem, Severi, Attici et Numenii fragmenta recognita et latine versa proposui, adjuncta de his sapientiæ doctoribus commentatione. Denique ne quid huic libro deesset, quod ad consequendam plenioris veteris sapientiæ cognitionem valeret, de Aristotele ejusque discipulis et successoribus Eudemo Rhodio, Andronico Rhodio, Aristocle Messenio, aliis uberius dixi, simulque Aristoclis locos quosdam et capita ex Eusebii Preparatione Evangelica in medium protuli atque interpretatus sum, eandemque operam post alios virorum doctorum labores Eudemo Rhodio navavi. Etenim primus Christian. Aug. Brandisius in Scholiis Aristoteleis Berolini anno 1836 vulgatis partem illius fragmentorum edidit, reliqua in tertium historiarum philosophiæ tomum anno 1860 recepit. Inchoato operi successit Leonardus Spengelius qui excussis scriniis antiquis *συνταγμα* in hoc genere omnibus suis numeris et partibus expletum Berolini anno 1866 et iterum 1870 foras dedit. Qui quamvis optime de Eudemo esset meritus, tamen nihilominus totum opus retractandum suscepi.

Itaque pauca voluminum Eudemiorum capita, quæ consulto omiserat Spengelius, adjeci, verba græca correxi, depravata restitui, denique non

modo primarios Eudemi locos, sed etiam dicta Aristotelea, quæ apud Simplicium Rhodius philosophus exponit, e greco in latinum sermonem verti. Postremo Ethicorum Nicomacheorum paraphrasin, quæ Andronico Rhodio assignatur, neglectam a plerisque qui Aristotelis scripta legendo conterunt, critica subtilitate castigandam esse ratus sum. Hanc primum sine auctoris nomine Lugduni Batavorum a. 1607, deinde adjecto Andronici Rhodi nomine additaque sua translatione latina edidit Daniel Heinsius a. 1617. Neque in codice quem pervolutaverat titulum Ἀδρονικοῦ Ῥοδίου Ἠθικῶν Νικομαχεῶν παραφρασίς non quidem omissum, sed indocti hominis manu exaratum invenerat. Jam vero ea est hujus opusculi excellentia, ut jure Andronicum ejus auctorem agnoscere queamus. Itaque etiam Heinsii industria laudata est a Casaubono (2), quod insignem paraphrasin, quæ longe præstaret Eustratio, in lucem protulisset. Quamobrem dignam duxi, quam collatis superioribus editionibus recognitam et latine versam Peripateticorum fragmentis adjicerem.

Subjunxi huic antiquitatis monumento Andronici de animi affectibus libellum, mancum illum quidem atque a librariis male habitum, sed a Daniele Heinsio ex eodem codice, qui paraphrasin continet, atque ex aliis quibusdam membranis, ut mea fert opinio, depromptum.

Ipsæ enim hæc de re silet. Etsi vero novos lectionum fontes aperire mihi non contigit, id tamen studui, ut hanc disputatiunculam inculcatam crebris locis et relectam latineque redditam in lucem revocarem.

Ita spero fore, ut tertium quoque hujus operis volumen veteris sapientiæ studiosis probetur.

Cæterum maximis laudibus efferendus est Alfredus Firminus Didot, vir egregius, studiorum humanitatis ac litterarum fautor et antistes, qui patris vestigia persecutus Bibliothecam Græcam, amplissimum solidæ veræque gloriæ monumentum, ita instituit, ut omnis generis præstantissimorum scriptorum copia abundet.

Quartum autem volumen cum aliorum quæ feruntur philosophorum fragmenta, tum Stoicorum atque Epicureorum disputationes, quas huic tomo inserere fas mihi esse non putavi, cum indicibus rerum et verborum continebit.

Scrpsi Berolini a. d. VIII Id. Jan. a. MDCCCLXXIX.

---

(1) Vide Casauboni epist. 507 ed. Græv.

DE EUSEBIO.

Eusebius, scriptor Ionicus, cujus plura fragmenta partim Florilegio partim Eclogis physicis et ethicis inseruit Stobæus, ab aliis alii philosophorum gregi annumeratur. Mihi videtur esse Myndius ille Platoniam sectam professus, Ædesii discipulus, magicæ artis et theurgicæ contemtor, de quo mentionem facit Eunapius p. 48. (1) Arguit autem Porphyrii et ejus familie sectatorem non solum Justitia geniorum choro stipata Flor. XLVI, 32 (2), sed etiam vox ἄγγελος pro δαίμων adhibita Eclog. lib. II cap. VIII (3). Huc accedit magni Mercurii, id est

Hermetis Trismegisti, et reliquorum deorum tum vates tum consultor genius ibidem commemoratus (4), qui non convenit nisi in hominem ex recentiorum Platoniorum disciplina doctum. Sed cum cætera sunt egregia sapientiæ præcepta, quæ locis ejus a Stobæo servatis continentur, tum nihil præclarior illa disputatione, qua duplicem hominibus vivendi viam, alteram ad virtutis arcem ducentem, alteram ad vitium pertinentem, propositam esse docet (5). Ejus vero disputationis fons habentur Hesiodi verba Op. et D. vs. 285-290 :

(1) Eunapius vit. Soph. p. 48. (2) Eusebius apud Stobæum Flor. XLVI, 32 (fragm. 45) ἀρχὴν ἔχων μὴ ἀπομνησικάκις πρὸς τοὺς ἐν διχοστασίῃ σοι πρότερον γεγενημένους. Οὐ γὰρ ὄκως ἀμύνηται ἔχθροὺς ἐπὶ τῇ ἀρχῇ εἰ ἀραικημένος, ἀλλ' ὄκως καὶ τῆς παρ' ἄλλων ἐπιβουλῆς ἀσφαλῆς καὶ ἀνεπιβουλεύτους φυλάξει τοὺς ὑπὸ σοὶ τεταγμένους, ἀλλ' ὄκως τοῦ ὀρθοῦ φύλαξ ἔχει καὶ θεοῦ μεγάλης, δικαιοσύνης, ὑπηρετήτης τε καὶ ἐξηγητῆς. "Ὅστε παρὰ τὰ αὐτῆ δοκίοντα ποιῶν καὶ αὐτῆς καταφευδόμενος, ὡς θεὸν μεγίστην ἀμαρτάνων, καὶ παρ' αὐτῆς καὶ τῶν περὶ αὐτῆν τεταγμένων δαιμόνων ἐξέρων τε καὶ τιμωρῶν τὴν τῶν ποιουμένων μῆνιν προσδέκεο. Similiter Porphyrius de summo Deo ac de triplici prole divina in Phil. Gr. Fragm. Vol. I p. 191 seq. Σὴ γὰρ ὑπὲρ κόσμον τε καὶ οὐρανὸν ἀστερόεντα χρυσῆ ὑπέρεκται πολλῆ αἰώνιος ἀλήθῃ, ἧς ὑπερῴρησαι ὀρίων φωτὶ σεαυτῶν, ἀενάοις ὀχετοῖσι τιθῆντων νοῦν ἀτάλαντον, ὃς βα κνεὶ τόδς πάν τεκνούμενος ἀφθιτον ὕλην, ἧς γένεσις δεδόκηται, ὅτε σφε τύποισιν ἐδόησας. "Ἐνθεν ἐπειραεῖοντι γοναὶ ἄγιων μὲν ἀνάκτων ἀμφίσε, παντόκρατορ, βασιλεύεται καὶ μόνε θνητῶν ἀθανάτων τε πάτερ μυχάρων· αἱ δ' εἰσὶν ἀστρην, ἐκ σέο μὲν γεγυῦται, ὑπ' ἀγγελίσι δ' ἕκαστα πρεσβυγενεὶ διαγούσι νόω καὶ κέρτεϊ τῷ σῷ. Πρὸς δ' ἔτι καὶ τρίτον ἄλλο γένος ποιήσας ἀνάκτων, οἱ β' ἑκάς ἤμαρ ἄγνοσιν ἀνυμνεῖοντες αἰδαῖς βουλόμενόν σ' ἐθέλοντες, αἰοιδιάουσι δέ σ' ὠδε. Τὴν δ' ἐσοὶ πατῆρ καὶ μητέρσ ἀγλαὸν εἶδος καὶ τεκων τέρην ἄνθος, ἐν εἰδσιν εἶδος ὑπάρχων, καὶ ψυχῆ καὶ πνεῦμα καὶ ἁρμονίη καὶ ἀριθμός. — (3) Eusebius apud Stobæum Eclog. lib. II cap. VIII (fr. 63.) περὶ τῶν δὴ καὶ αὐτῶν ὁ προειρημένος ἄγγελος ἀπηγγέσεται. Hierocles aurei carminis narrator in Phil. Græc. Vol. I p. 424 : οἱ δὴ καὶ εἰκότως ἄγαυοὶ ἤρωες λέγονται, ἄγαυοὶ μὲν ὡς ἀγαθοὶ ὄντες καὶ φωτεινοὶ αἰεὶ καὶ μῆτ', ἐν κακίᾳ μῆτ' ἐν λήθῃ ποτὲ γινόμενοι, ἤρωες δὲ ὡς ἕρωτες τινες ὄντες καὶ ἕρωες, οἷον ἕρωτικοὶ καὶ διλεκτικοὶ ἐραστοὶ τοῦ θεοῦ, αἰρόντες ἡμᾶς καὶ κουρίζοντες πρὸς τὴν θεῖαν πολιτείαν ἀπὸ τῆς ἐν γῆ διατριβῆς. Τοὺς δὲ αὐτοὺς καὶ δαίμονας ἀγαθοὺς καλεῖν ἔθος, ὡς ὄντας δαίμονας καὶ ἐπιστήμονας τῶν ὠσίων νόμων, ἔστι δὲ οὗτε καὶ ἄγγελοι ὡς ἐκπαίνοντες καὶ διαγγέλλοντες ἡμῖν τοὺς πρὸς εὐζωίαν κανόνες. Porphyrius περὶ ἀποχῆς lib. II, 38 ἐν δὲ τούτοις [ἀγαθοὶ δαίμοσιν] ἀριθμηθῶν καὶ τοὺς πορβμεύοντες, ὡς φησὶ Πλάτων, καὶ διαγγέλλοντες τὰ παρ' ἀνθρώπων θεοῖς καὶ τὰ παρὰ θεῶν ἀνθρώποις, τὰς μὲν παρ' ἡμῶν εὐχὰς ὡς πρὸς δικαστὰς ἀναφέροντες τοὺς θεοὺς, τὰς δὲ ἐκείνων πα-

ραίνεσεις καὶ νουθεσίας μετὰ μαντείων ἐκφέροντας ἡμῖν. Jamblichus Theologum Arithm. p. 42 seq. Ast. κκ: Βαβυλωνίων οἱ δοκιμώτατοι καὶ Ὀστώνης καὶ Ζωροάστρης ἀγθλας κυρίως καλοῦσι τὰς ἀστρικάς σφαίρας, ἧτοι παρ' ὅσων τελείως ἄγονται περὶ τὸ κέντρον μόναι παρὰ τὰ σωματικὰ μέγεθη, ἢ ἀπὸ τοῦ σύνδεσμοὶ πως καὶ συναγωγαὶ σχηματίζεσθαι παρ' αὐτῶν τῶν φυσικῶν λόγων, ἃς ἀγέλουσιν κατὰ τὰ αὐτὰ καλοῦσιν ἐν τοῖς ἱεροῖς λόγοις, κατὰ παρεμπύσιν δὲ τοῦ γάμμα ἐβαρμένους ἀγγέλους· διὸ καὶ τοὺς καθ' ἑκάστην τούτων τῶν ἀγγέλων ἐξάρχοντας ἀστέρας καὶ δαίμονας ὁμοίως ἀγγελοὺς καὶ ἀρχαγγελοὺς προσκαγορεύεσθαι, οἵπερ εἰσὶν ἐπὶ τὸν ἀριθμὸν, ὥστε ἀγγελία κατὰ τοῦτο ἐτυμώτατα ἢ ἐβδόμας. Augustinus de Civ. Dei X, 9 : Porphyrius animam dicit per quasdam consecrationes theurgicas, quas teletas vocant, idoneam fieri atque aptam susceptioni spirituum et angelorum et ad videndos deos. Idem ibid. Quamquam discernat (Porphyrius) a demonibus angelos, aëria esse loca daemum, aethera vel empyrea disserens angelorum etc. Idem lib. X, 26 Nescio quomodo (quantum mihi videtur) amicis suis theurgis erubescibat Porphyrius. Nam ista utcumque sapiebat, sed contra multorum deorum cultum non libere defendebat. Et angelos quippe alios esse dicit, qui deorsum descendentes hominibus theurgicis divina præuntient, alios, qui in terris ea quæ patris sunt et altitudinem ejus profunditatemque declarent. Num igitur hos angelos, quorum ministerium est declarare voluntatem patris, credendum est velle non subdi, nisi ei, cujus nobis annuntiant voluntatem? Unde optime admonet etiam ipse Platonius, imitandos eos potius, quam invocandos. Idem ibid. Jam distinxisti angelos, qui patris annuntiant voluntatem, ab eis angelis, qui ad theurgos homines, nescio qua deducti arte, descendunt etc. Cf. J. A. Fabricius Bibliograph. Antiquar. cap. VIII § 27 pag. 379. — (4) Eusebius apud Stobæum Eclog. lib. II cap. VIII (fr. 63) καὶ διὰ τοῦτο παρασινεῶ, θεοῦ μεγάλου. Ἐρμῆω καὶ θεῶν τῶν λοιπῶν προφήτης τε καὶ σύμβουλος λόγος κτλ. — (5) Eusebius apud Stobæum Eclog. lib. II cap. VIII (fr. 63) θεοῦ ἐξ ἀρχῆς γίναντος τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὰ φρατίζόμενα ὅψις ἐούσας διατρανέας, ὁδοὶ διεφάσαι προκέεται βίβυ ψυχῆσι ἀνθρώπων, ἀδαμαντίνῃ αἰμασίῃ παχυτάτῃ καὶ ἐς πολλὸν ὕψος ἀνηκούσῃ, κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ ἐξ ἀρχῆς γίναντος, ἀπ'

τὴν μὲν γὰρ κακότητα καὶ ἰλαδὸν ἔστιν ἐλέσθαι
 ῥητῶς· ὀλίγη μὲν ὁδός, μάλα δ' ἐγγύθι ναίει.
 Τῆς δ' ἀρετῆς ἰδρωτὰ θεοὶ προπάρουθεν ἔθγκαν
 ἀθάνατοι· μακρὸς δὲ καὶ ὄρθιος οἶμος ἐπ' αὐτήν,
 καὶ τρηχὺς τὸ πρῶτον· ἐπὴν δ' εἰς ἄκρον ἴκηται,
 ῥητῶν δὴ ἔπειτα πέλει, χαλεπὴ περ εἴουσα.

Hanc igitur fictionem certatim inferioris ætatis
 poetæ et philosophi exornarunt, maxime ii
 qui allegorias tam inveniri quam explicare sole-
 rent. Vide quæ dixi ad Prodicī fragmentum ex
 Xenophontis Memor. lib. II, cap. I petitum. Quo

ἀλλήλων τὰ πρῶτα διειργόμενοι. Καὶ ἡ μὲν αὐτῶν ἐστὶ,
 ὅκοια δὴ τὴν τιμωτέρην τάξιν λαχοῦσα, ἐκ δεξιῆς χερσὶς
 ἐσιόντων· αὐτὴ ἐπὶ τὴν ἀρετὴν αὐτῆσι ἡγέεται· ἡ ἐτέρη δὲ
 λαὴν εἴουσα ἐπὶ τὴν κακίην ἐστὶ παραπέμπουσα. Φατίζονται
 δὲ εἶναι τοιαῦτα· ἡ μὲν τῆς ἀρετῆς· τὰ πρῶτα οὐκ εὐήλατά κως
 παρέχειν δοκεῖ, οἷα τε μέντοι συνεχεῖ πόνω ἀνυσθῆναι·
 ἀλλὰ καὶ τοὺς κατηγεομένους ἔχει καὶ παραπέμποντας ἀκιν-
 δύνως· τὸ δὲ μετὰ τοῦτο ἐστὶ ὁδός ἰθὺς τε καὶ εὐρὴ μέρη
 τῆς ἐπὶ τὴν ἀκρόπολιν αὐτοῦ τοῦ καλοῦ· ἐπ' ἣν ἀνελθὼν ἐν
 τοῖσι καλλίστοις ἔσαι καὶ θῆθ' ἄλλων τε μυρίων ἀγαθῶν
 καὶ τῶν εὐδαιμονεστάτων, ἀτὰρ δὴ καὶ φωτός, παντός τοῦ
 λοιποῦ κάλλει μυρίω προήκοντος καὶ αὐγοειδεστάτου. Πέρι
 δὲ καὶ ἐπὶ πᾶσαν γῆν ἀναπεπταμένην αἱ πόλεις ἔσαι καὶ οἱ
 τὴν γῆν κατοικούντες καὶ ἐργαζόμενοι, περὶ τῶν ὡς ἕκαστα
 ἔχει· ὁ ἐπὶ συμβουλὴν τῶν ψυχῶν προπεμφθεὶς ἔρει λόγος.
 Καὶ ἦδε μὲν ὡδὲ κως ἔχει· ἡ δὲ ἐπὶ τὴν κακίην ἀγοῦσα ἐστὶ
 λειτὰ τὰ μὲν κατ' ἀρχάς, ὡς ὀλίγου πάγχυ καὶ τούτου οὐ
 γνησίῳ, ἀπατηλοῦ δὲ, καὶ ἐπὶ παραγωγῇ τῶν προσιόντων,
 γεύσασθαι αὐτοὺς τοῦ ἡδέος· ὥστε καὶ μηδενὸς μετὰ ταῦτα
 ἡγεμόνος εὐρισκομένου εὐθύς ἄγει ἐς ὁδὸν σκολιήν σκόλοπας
 τε ἔχουσαν. οἷτινες δὴ ὀξείας, μεγάλας καὶ πυκνοὺς καταπε-
 πῆγασαι, καὶ γαράδρας καὶ κρημούς, κατὰ κεφαλῆς ὠθέοντας
 τοὺς περυσόμενους κατὰ τοῦ συμπήσοντος καὶ παρασύροντος
 τοὺς κατενεχθέντας ἐς αὐτὸν ποταμοῦ κάτω βορβόρω καὶ λί-
 θοις βρόντας· ὥστε πολλοὺς εὐθύς οὕτως διαφθείρεσθαι, οἱ δὲ
 λοιποὶ τύχη, οὐτ' ἀρ' οἰκείη προμηθεῖα, ἐπὶ τὰς αὐτῶν
 εἴουσας πόλεις διασκεδανύονται· ἄλλοι ἄλλως καὶ ἐπὶ πᾶσαν
 πολλὴν εἴουσαν τὴν χώραν, περὶ τῶν δὴ καὶ αὐτῶν ὁ προει-
 ρημένος ἄγγελος ἀπηγγέλλεται. — (6) Eusebius apud Stobæum
 Eclog. lib. II cap. VIII (fr. 63) ψυχῆ ἀνθρώπων, φύσιν
 ἔχουσαι θνηταὶ τε εἶναι καὶ ἀθάνατοι, καὶ ζωῆ μὲν τῇ ἐπὶ
 τῆς γῆς νομιζομένη θανάτῳ ἐγκυρέουσαι, θανάτῳ δὲ τῷ δο-
 κούντι αὐτοῖς ζωὴν ἀπολαμβάνουσαι, ἔπειαν χρόνου τοῦ τε-
 ταγμένου ὑμῖν ἀνυσθέντας αὐτὰς ἀπολυθῆτε σώματος τοῦ ἐν
 τῷ αὐτῷ θανάτῳ ὑποδεξαμένου ὑμῶς, διαδέχονται αὐτὴ
 ζῶμας πρόπον τῆς ἐπὶ γῆς ζωῆς βίαι οἱ ὄρειλοίμενοι. In ean-
 dem sententiam Plato Gorg. p. 492 e. ἀλλὰ μὲν δὴ καὶ
 ὡς γε σὺ λέγεις, θεινὸς ὁ βίος. Οὐ γάρ τοι θαυμάζοιμ' ἄν, εἰ
 Εὐριπίδης ἀληθῆ ἐν ταῖσδε λέγει, λέγων, τίς δ' οἶδεν, εἰ τὸ
 ζῆν μὲν ἐστὶ καθθανεῖν, τὸ καθθανεῖν δὲ ζῆν, καὶ ἡμεῖς τῷ ὄντι

in genere Cebetis tabula excellit. Quid? quod
 recentiores Platonici materiam ab aliis tractatam
 ita denuo poliverunt, ut compilatis Platonis
 scriiniis fabulas de animorum humanorum ante
 hanc vitam statu ex decimo de republica libro
 vel aliunde sumtas ad eam accommodarent et
 Platonis commentis (6) variatam refingerent.

Hujusmodi ergo sapientiæ doctor fuit Euse-
 bius, cujus librorum reliquias post Orellium
 Opusc. Vet. Græc. sent. et moral. Vol. II p. 362-
 391 et Stobæi editores diligenter recensitas ac
 latine versas jam subjiciam.

ισως τεθναμεν· ὅπερ ἤδη του ἔγωγε καὶ ἤκουσα τῶν σοφῶν,
 ὡς νῦν ἡμεῖς τεθναμεν, καὶ τὸ μὲν σῶμα ἐστὶν ἡμῖν σῆμα, τῆς
 δὲ ψυχῆς· τοῦτο, ἐν ᾧ αἱ ἐπιθυμίαι εἰσὶ, τυγχάνει ὄν οἷον ἀνα-
 πείθεσθαι καὶ μεταπίπτειν ἄνω καὶ κάτω· ubi Scholiastes·
 τὰ ἱαμβεῖα ἐκ τοῦ Φρίξου τοῦ δράματος· Εὐριπίδου. Τίς δ'
 οἶδεν, εἰ τὸ ζῆν μὲν ἐστὶ καθθανεῖν, τὸ καθθανεῖν δὲ ζῆν κάτω
 νομίζεται, Eosdem e Phrixo versus ita profert Stobæus Flor.
 CXX, 18 τίς δ' οἶδεν, εἰ ζῆν τοῦθ', ὃ κέλῃται θανεῖν, τὸ ζῆν
 δὲ θηῆσκειν ἐστὶ; Vid. Euripidis fragment. p. 821 ed. Wa-
 gner. Plato Cratyl. p. 400 καὶ γὰρ σῆμ' αἰ τινές φασιν αὐτὸ
 (τὸ σῶμα) εἶναι τῆς ψυχῆς, ὡς τεταμμένη· ἐν τῷ νῦν πα-
 ρόντι. Sed communis hæc multorum fuit opinio atque ab
 antiquissimis ducta temporibus. Theodoretus Græc. Af-
 fect. Curat. V p. 544 σύμφωνα δὲ τούτων καὶ Φιλόλαος ὁ
 Πυθαγόρειος ἐφη· λέγει δὲ ὡδ'· μαρτυρέονται δὲ καὶ οἱ πα-
 λαιοὶ θεολόγοι τε καὶ μάντιες, ὡς διὰ τινος τιμωρίας ἡ ψυχὴ
 τῷ σώματι συνένεκται καὶ καθάπερ ἐν σῆματι τούτῳ τέ-
 θηται; Sextus Empiricus Pyrrh. III, 230 ὁ δὲ Ἡράκλειτός
 φησιν, ὅτι καὶ τὸ ζῆν καὶ τὸ ἀποθανεῖν καὶ ἐν τῷ ζῆν ἡμῶς
 ἐστὶ καὶ ἐν τῷ τεθναῖν· ὅτε μὲν γὰρ ἡμεῖς ζῶμεν, τὰς ψυ-
 χὰς ἡμῶν τεθναῖναι καὶ ἐν ἡμῖν τεθῆσθαι, ὅτε δὲ ἡμεῖς ἀπο-
 θνήσκομεν, τὰς ψυχὰς ἀναβιῶν καὶ ζῆν. Clemens Alex.
 Strom. III p. 520 τί δέ; οὐχὶ καὶ Ἡράκλειτος θάνατον τὴν
 γένεσιν καλεῖ; Πυθαγόρας δὲ καὶ τῷ ἐν Γοργία Σωκράτει
 ἐμπερῶς, ἐν οἷς φησι, θάνατός ἐστιν, ὅκοια ἐγερέντες ὀρεο-
 μεν· ὅκοια δὲ εὐδοντες, ὕπνος. Philo Alleg. leg. 1 fin
 μονοῦ καὶ ὁ Ἡράκλειτος, κατὰ τοῦτο Μωϋσεως ἀκολου-
 θήσας τῷ δόγματι φησι· Ζῶμεν τὸν ἐκείνων θάνατον, τεθνή-
 καμεν δὲ τὸν ἐκείνων βίον· ὡς νῦν μὲν ὅτε ἐνζῶμεν τεθνή-
 κναια τῆς ψυχῆς καὶ ὡς ἂν ἐν σῆματι τῷ σώματι ἐντετυ-
 θευμένης. Hierocles in carm. aur. p. 142 διὸ καὶ ἐπαμφο-
 τερίζει ταῖς σχέσεσιν, ὅτε μὲν ἐκεῖ ζῶσα τὴν νοεράν εὐζωίαν
 ὅτε δὲ ἐνταῦθα τὴν αἰσθητικὴν ἐμπάθειαν προσλαμβάνουσα.
 Ἐβθεν καὶ λέγεται ὀρθῶς ὑπὸ Ἡρακλείτου, ὅτι ζῶμεν τὸν
 ἐκείνων θάνατον, τεθνήκαμεν δὲ τὸν ἐκείνων βίον Numenius
 apud Porphyrium de Antro p. 256 ed. Cantabr. καὶ ἄλ-
 λαχοῦ δὲ φάται ζῆν ἡμᾶς τὸν ἐκείνων [τῶν ψυχῶν] θάνατον,
 καὶ ζῆν ἐκείνας τὸν ἡμέτερον θάνατον. Vide Phil. Græc.
 Fragm. Vol. I pag. 321 et 323

ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΙΑ.

EUSEBII FRAGMENTA

1. Ἐχθρὸς γενομένην μηδένας, φίλος δὲ τοῦ αἰεὶ καὶ παραμενέοντος· καὶ μήποτε μὲν διενεχθῆσθαι πρὸς τοὺς οἰκειοτάτους, διενεχθεὶς δὲ διαλλαχθῆσθαι ὡς τάχιστα. Μηδενὶ ἐπιβουλεύσασθαι, ἐπιβουλεύομενος δὲ ἄνευ ἀνάγκης τοῦ τι ἀντιδρᾶσαι ἄνηκιστον ἀπαθὲς διακρύγοιμι. Ὁργῆς κρατοῖην. Ἐρώφην καὶ ἐπιθυμῶμαι καὶ τυγχάνοιμι μόνων τῶν καλῶν, τῶν δὲ ἀπ' ἐναντίας τῆς ἐπιθυμίας, μηδὲ ἀμαρτῶν κοτε ὥστε εὐχασθαι, τυχοῖμι. Βουλοίμην πάντας εὐτυχεῖν, φθονῆσαιμι μηδενὶ τῶν εὐτυχεόντων. Μήκοτέ τις ἐμὲ τῶν νομιζομένων παραλόγως εὐ πρήσσειν ἐκπλήξει μηδὲ ἀνήσει· τί γὰρ δεῖ τοῖσι παρὰ τῆς τύχης διδομένοισι ὁ φθονέειν; φίλοι δὲ με καὶ οἱ κατ' ἀξίην εὐτυχεόντες εὐφραίνοιεν. Μήκοτε τῷ ἀπὸ οἰκείης γνώμης ἔχθρην κατ' ἐμέο ἑπανελομένῳ δυστυχῆσαντι ἐπισθῆσθαι. Μήκοτε συγγνοίην ἐμειωτῷ κακοῦ τεύ τιτι αἰτίην παρασχόντι. Λαθῶν κοτε ἐμειωτῶν ὡς παρὰ μέλος ἦτοι τι εἶπας ἢ πράξας, μὴ περιμειναιμι τοὺς μωμησομένους καὶ ἐπιπλήζοντας· αὐτὸς δὲ ἐμειωτῶν μωμησαίμην ἄχρι τοῦ ἀκέσασθαι. Εἰδείην γενναίως φέρειν τὰ προσπίπτοντα, καὶ τὰ μὲν μέτρια ἔκδεχοίμην ὥσπερ αὐτῶν ἔχει ἡ φύσις, τοῖσι δὲ ὑπερβάλλουσι μὴ καὶ τὸ παρ' ἐμειωτοῦ

προσθῆσθαι. Εὐτυχίην εἰδείην φέρειν σωφροῦς. Μήκοτε ὑπὸ εὐπρηγίης ἐς ὑπερφρανίην ἀλογον ἀερθεῖην. Πλοῦτον νομίζοιμι τὸν ἀρκέοντα βίῳ τῷ σώφρονι. Ἀπαυστον καὶ ἀκόρεστον ἐπιθυμίην χρημάτων μὲν μήκοτε σχοίην, μόνων δὲ τῶν ὠφελούντων τὴν ψυχὴν μαθημάτων ἐθέλοιμι αἰεὶ ἐρίεσθαι. Νικῶν νίκην τὴν καὶ ἐμοὶ καὶ τῷ προσδιαλεγόμενῳ ἀβλαβέα. Φιλοτιμῆσθαι παρὰ καιρὸν πρὸς φίλους καὶ ἐν τῆσι ζητήσεσι φυλασσοίμην. Μήκοτε καὶ παρὰ τὸ ἐμοὶ δοκεῖν ἐν τῆσι ζητήσεσι τοῦ νικᾶν ἕνεκα ἐριν ἀσπασαίμην. Μήκοτε ἐπὶ βλάβῃ τοῦ ἀληθούς καὶ ὥστε παρ' αὐτὸς οἶδα παραλογίσασθαι τὸν προσδιαλεγόμενον ἢ ἐρίσαι ἐπαρθεῖην. Τοῖσι τὸ ἀληθὲς λόγοισι ἕνιστάσθαι αἰεὶ ἑμυμαχοίμην. Ἀκολάστου ἐπιθυμίας τι μήκοτε μηδὲ ἐννοηθείην. Ξυνεῖναι αἰεὶ τοῖσι σώφροσι εἴη τέ μοι αἰεὶ προσδιαλέγεσθαι, παρ' ὧν ἔστι τι πάντως ἀπελθέειν ἢ χρηστὸν προσλαβόντι. Μήκοτε ἐπαρθεῖην κέρδεος ἕνεκα πλημμελήσαι. Φίλους διαφερομένους καταρτίζοιμι. Φίλοις, δυνάμενος, καὶ τοῖσι δεομένοισι τὰ δέοντα ἐπαρκέοιμι. Φίλους ἐν κινδύνοισι καταστάντας δυνάμενος ὠφελῆσαι μήκοτε ἐγκαταλείποιμι. Φίλων ξυμφορὰς, ἀπ' ὧν οἶόν τε, ἐπανορθοῦσθαι προθυμοίμην· λυπεο-

1. Nemini inimicus esse velim, amicum autem eum habere qui in amicitia etiam perpetuo mansurus sit; neque unquam dissidere a familiarissimis: sin dissidium factum sit, quam primum iis reconciliari. Nolim cuiquam insidias parare, insidiis vero petitus utinam salvus evadam, nequaquam gravissimum malum vicissim alteri offerre coactus. Utinam iram cohibeam; amem, desiderem et assequar sola bona. Quæ vero sunt inhonestæ cupiditatis, ea nec per errorem optanti contingere velim. Omnes quidem felicitate florere cupiam, sed illorum qui felices sunt nemini invidiam. Nunquam quisquam eorum qui fortunati temere habentur, me vel obstupesciat vel molestia afficiat. Quid enim attinet fortunæ donis invidere? Amici potius me, quique pro dignitate fortuna secunda utuntur, exhilarent. Nunquam etiam ei qui sponte sua inimicitiam mecum suscepit, postquam cum fortuna adversa conflictatus est, lætus insultem. Nunquam mihi conscius sim, me occasionem ullius mali cuiquam præbuisse. Si quando per imprudentiam inepte quid vel dixerim vel fecero, ne exspectem, dum alii re-

prehendant et objurgent, sed ipse me potius vituperem, donec incommodo medear. Norim fortiter ferre casus, et mediocria pro re nata accipiam; quæ vero modum excedunt, iis ne quid mea culpa addam, cavebo. Fortunam secundam modeste ferre sciam, ne quando ob res secundas stulta arrogantia effera. Divitiis iudicem, quod satis sit vitæ moderate. Effrenata et insatiabili pecuniæ cupiditate ne unquam flagrem, sed solarum quæ animis prosunt disciplinarum desiderio semper agi velim. Victoriæ consequar, quæ et mihi et contradicenti innoxia sit. Contendere intempestive cum amicis etiam in disputationibus caveam. Porro ne unquam supra meam opinionem in disputationibus vincendi studio contentionis cupidus sim. Præterea ne unquam veritatis damno ac secus quam ipse sentio falsa argumentatione decipere colloquentem aut saltem litigare in animum inducam. Qui veritatem dictis suis confirmant, eorum socius semper esse velim. Ne mihi ulla unquam inexpectabilis cupiditas vel in mentem veniat. Convertere assidue prudentibus: liceatque mihi cum his colloqui, a

μένοισι παρῶν ἐλαφρύνοιμι ἡπίω καὶ ἀκεσίμω λόγῳ τὰς ἀνάγας. Εἶδειν ἔμευ τὸν αἰδέσθαι. Τῶν καλῶν φιλομαθεῖν ἀσκέοιμι. Ζητοῖν μὴ τὰ περισσά, ἀλλὰ περὶ ὧν ἄριστον, καὶ ἃ μαθῶν ὠφελήσοιμιν. Θεοὺς τιμῶν καὶ νόμῳ πόλιος καὶ σπουδῇ οἰκείῃ καὶ νόμῳ εὐσεβείῃ. Αἰεὶ ὃ ἐν ἐμοὶ θυμούμενον ἡμεροῖν. Ἐθίζοιμι ἔμευ τὸν ἴλεω εἶναι, καὶ μὴ πρὸς τὰ πρήγματα ἔχειν δυσκόλως. Τίς πονηρός, καὶ τίνοι τούτων τί κοτε πέπρηκται, μὴ μέλοι μοι^α· εἶδειν δὲ τοὺς ἀγαθοὺς, καὶ τούτους μεταδιώκοιμι. Ὁφείλοιμι μηδενὶ μηθέν· εἰ δὲ κοτε ὑπ' ἀνάγκης μεγάλης ἐς τοῦτο κατασταίην, γένοιτό μοι τάχιστα ἐλευθέρῳ γενέσθαι δυνήθηναι. Αἰνέοιμι τοὺς ἀγαθοὺς ἀφθύνω; φιλόσογον δὲ γλώσσαν παντὸς ἀποστογοῖν. Εἶδειν σιγᾶν, περὶ ὧν ἄμεινον.

(Stobæus Flor. I, 85. Eusebii. Scripsi :^a τοῦ τι ἀντιδρᾶσαι cum Jacobsio; libri τοῦ τι ἀνδρᾶσαι. —^b διδομένοισι; codd. διδομένοις vel δεδομένοις. —^c ἐμέο; codd. ἐμοῦ. —^d τὰ μὲν μέτρια cum Jacobsio; libri τὰ μέτρια vel μετὰ μέτρια. —^e τοῖσι; codd. τοῖς. —^f σχολῆν cum Meinekio; codd. ἐχοῖν. —^g μούνων δὲ τῶν cum Valckenario; libri μούνων θ' αὐτῶν vel μούνων θ' ἃ τῶν. —^h αἰεὶ ἐπίσθαι cum Jacobsio; membranæ ἃ δαὶ ἔσσεσθαι. —ⁱ τῆσι; codd. ταῖς. —^k τῆσι; codd. ταῖς. —^l τοῖσι; codd. τοῖς. —^m λόγοις; codd. λόγοις. —ⁿ ξυριστᾶσι; codd. ξυριστᾶσιν. —^o αἰεὶ; libri αἰεὶ. —^p αἰεὶ τοῖσι σώφροσι; codd. αἰεὶ τοῖς σώφροσιν. —^q ἀπελθέειν; libri ἀπελθεῖν. —^r τοῖσι δεομένοισι; libri τοῖς δεομένοις. —^s κινδύνοισι; codd. κινδύνοισι. —^t ἀπ' ὧν; libri ἀπ' ὧν. —^u εὐσεβεί; libri εὐσεβεῖ. —^v αἰεὶ τὸ cum Halmio; codd. αἰεὶ τὸν. —^x μέλοι μοι cum Hirschigio; vulgo μέλοισι. —)

2. Ἄνθρωποι πολυμαθεῖς ἔχειν δόξαν ἢ τοῦ ἀληθί-
ζεσθαι ἐρωτα πλεῖνα ἐκτάεται. Πολλοὶ γοῦν τοῖσι^a
πρὸ ἑωυτῶν ἐναντίας δόξας συστησάμενοι τὴν γνώσιν
τοῦ ἀληθοῦς περὶ τῶν ἀναγκαιωτάτων ἀφείλοντο τῷ
τὴν πίστιν αὐτέων^b μὴ ἐν βεβαίῳ ἑστάναι, ὑπὸ δὲ
τοῦ ἀπὸ τῆς προτέρας δόξης περιτρέψαι ἐς^c τὸναν-
τίον, λόγον παρασκευάσαντες ἐν τῷ ἀσταθμητοτάτῳ
αἰωρέσθαι.

(Stobæus Flor. IV, 100. Eusebii. Scripsi :^a
τοῖσι; codd. τοῖς. —^b αὐτέων; codd. αὐτῶν. —^c
ἐς; codd. εἰς.)

3. Πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐν τῆσι^a συζητήσεσι τῶν
πραγμάτων ὁμοίως τοῖσι ἀλόγοισι τῶν ζώων^b ὥσπερ
ἐκεῖνα μαχόμενα, οὕτω καὶ αὐτοὶ μόνου τοῦ νικᾶν
μεταποιέονται· ὅκως δὲ (τοῦπερ χρῆ πάντα ἄνδρα
προμηθέσθαι καὶ λέγοντα καὶ πρήσσοντα) μὴ παρὰ
τὸ ξυμφέρον καὶ σφείων αὐτῶν καὶ τῶν παρεόντων,
καὶ ὥστε μὴ τὸ ἀληθές αὐτὸ βλάψαι, οὐκέτι λόγον
τούτου ποιοῦνται.

(Stobæus Flor. IV, 101 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi :^a
τῆσι; codd. ταῖσι —^b ἀλόγοισι τῶν ζώων; codd.
ἀλόγοις τῶν ζώων. —)

4. Ἄνθρώποισι^a ἔριδες προσφιλέες, καὶ τοῦ περὶ
παντὸς τοῦ προτεθέντος ἀντιλέγοντας ἐθέλειν κρατέειν
ἄπλετος καὶ ἄλογος ἐπιθυμῆ· ὀκότε^b πολλοὶ οὐκ αἰ-
δέονται^c καὶ κατὰ τῶν σπουδαιεστάτων καὶ τῶν οὐ
χρῆ τῷ χεῖρονι λόγῳ νικᾶν, νικῶντες ἀξίην κεκλη-
σθαι νίκην Καδμηίην^d.

(Stobæus Flor. IV, 102 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi :)
ἀνθρώποισι; codd. ἀνθρώποισιν. —^b ὀκότε; codd.
ὀπότε. —^c οὐκ αἰδέονται cum Jacobsio in Addit.
ad Athenæum pag. 186; libri οὔτε δέονται. —^d
νίκη Καδμηίη dicitur victoria ipsis victoribus
damnosa. Vid. Zenob. Proverb. Centur. IV, 45

quibus insuper omnino aliquid boni adeptus discedam. Nunquam adducar, ut lucri causa peccem. Amicos dissidentes reconciliem. Amicis, si queam, et indigentibus necessaria suppeditem. Amicos in periculo versantes, si queam juvare, nunquam deseram. Amicorum calamitates, quibuscunque rebus fieri potest, levare studeam. Dolentibus conversans leni et benigna oratione eorum maerorem minuam. Norim me ipsum vereri. Rerum honestarum studia colam. Quæram non supervacanea, sed ea de quibus optime habeatur quæstio et quæ percepta mihi prodesse poterunt. Deos venerer et iūtu civitatis et propria diligentia et mente pia. Semper iram meam placabo. Assuescam comitati facilitatique, ita ut res nequaquam iniquo animo feram. Quis malus sit et quid tandem ab horum quovis patrum sit, ne curem; norim autem bonos eosque secter. Ne cui quid debeam : sed si quando fatali necessitate coactus descendam, contingat mihi, ut citissime queam liberari. Laudem bonos copiose : maledicam autem linguam cuius-

vis oderim. Tacere sciam, de quibus tacere satius est.

2. Homines multa potius scire videri, quam veraces esse cupiunt. Multi igitur, dum in medio ponunt sententias veteribus contrarias, veri perspicentiam in rebus maxime necessariis tollunt, ita ut earum fides haudquam certa sit, sed quoniam ex antiqua persuasionem in contrariam mutatur, verbis ad illum finem accommodatis, instabili volutatione pendeat.

3. Multi homines in rerum investigatione haud secus ac bruta animalia pugnantem solum sibi victoriam asserunt : ne quid autem (quod unumquemque in dictis et factis curare oportet) præter utilitatem tum suam tum præsentium hominum accidat, neve veritas ipsa infringatur, ejus rei nequaquam rationem habent.

4. Gratae sunt hominibus contentiones et omni rei proposita contradicentibus immensa atque insana vincendi cupiditas; quoniam multi non verentur etiam in rebus gravissimis, in quibus deteriolem sententiam superare non convenit, victoriam, ut dicitur, vere Cadmeam referre.

et Erasm. Adag. Chil. II Centur. VIII, 34. —

5. Ἄνθρωποι τοὺς μὲν παρὰ φύσιν καὶ ἐν τεράτων λόγῳ ἐόντας ἀσπάζονται, καὶ μεγάλων χρημάτων ὀνόμενοι ὡς ἐπὶ μεγίστῳ κτήματι χαίρουσι καὶ μεγαλοφρονούνται, περὶ δὲ τὰ σπουδαιότατα καὶ τὰ σμικρὰ ἄχθονται ἀναλίσκοντες.

(Stobæus Flor. IV, 103 τοῦ αὐτοῦ. Noli sputidatissima in sputidatissima mutare, quod legitur in fragm. 4, quum Herodotus quoque utramque formam usurpet. Obversantur autem Eusebio inprimis nani sive pumili quos multis veterum in deliciis fuisse notum est. Vid. Casaubon. ad Suet. August. cap. 83.)

6. Οἱ πλεῦνες τῶν ἀνθρώπων περὶ πάντα τὰ λοιπὰ φειδωλοὺς σφέας παρεχόμενοι καὶ εἰ δαπανοῖεν ἀσχάλοντες, ὑπὲρ τοῦ παρὰ τῶν δῆμων κροτηθῆναι καὶ τὰ ἐόντα σφι πάντα ἡδέως προίενται.

(Stobæus Flor. IV, 104 τοῦ αὐτοῦ.)

7. Οἱ μάταιοι τῶν ἀνθρώπων τοὺς μὲν μεγάλη χρημάτα ἔχοντας καὶ φαύλους ἐόντας τιμῶσί τε καὶ τεθωμάκασιν, τῶν δὲ σπουδαίων ἐπειδὴν ἀχρηματίην καταγνῶσι, ὑπερφρονέουσι.

(Stobæus Flor. IV, 105 et Maximus serm. de divitiis et paupertate p. 159. Scripsi καταγνῶσι; libri καταγνῶσιν.)

8. Τῶν τῆσι αἰσχρῆσι ἐπιθυμίῃσι^a ἐπιχειροῦντων ἐλευθερον μηδένα νόμιζε· τῶν γὰρ τοὺς τῇ τύχῃ δούλους κεκτημένων πολὺ βαρυτέροισι^b οὗτοι δεσπότησι^c τοῖσι^d καταναγκάζουσι πάντα δουλεύουσι.^e)

(Stobæus Flor. VI, 13 Εὐσεβίου. Scripsi : τῆσι αἰσχρῆσι ἐπιθυμίῃσι; codd. ταῖς αἰσχραῖς ἐπιθυμίαις. —^b βαρυτέροισι; codd. βαρυτέροις. —^c δεσπότησι; libri δεσπότηαις. —^d τοῖσι; codd. τοῖς. —^e πάντα δουλεύουσι; codd. ταῦτα δουλεύουσιν. —)

5. Homines eos, qui præter naturam et monstros sunt, amplectuntur, iisque grandi pretio comparatis, tanquam maxima possessione gaudent ac superbiunt, in res serias autem et magnopere expetendas quamvis exiguum sumtum facere gravantur.

6. Homines plerique in reliquias rebus omnibus parsimoniam adhibent, ac si pecuniam in eas impenderint, indignantur; ad plausum vero popularem ferendum etiam bona sua omnia libenter profundunt.

7. Homines vani et inepti prædivites quidem quamvis malos colunt et admirantur: bonos vero, simul atque inopes esse animadverterunt, illico contemnunt.

8. Eorum qui fœdis voluptatibus dediti sunt noli quemquam liberum existimare. Hi enim multo sævioribus dominis, quam sint, qui fortuna servos possident, cogentibus omnia, serviunt.

9. Edacitas corpus pinguefacit, stuporem affert, animi vero optimam partem rationem sopit.

9. Γαστριμαργίη σῶμα πικαίνει, ἀλογίην ἀείρει, ψυχῆς δὲ τὸ κάλλιστον λογισμὸν κοιμίζει.

(Stobæus Flor. VI, 14 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi τὸ c Gesneri conjectura; codd. τὸν. —)

10. Ψυχῆ σῶμα ἀνθρώπου ἔδρασαν οἱ θεοί, ὥστε τῇ ψυχῇ τὸ σῶμα ὑπηρετέσθαι. Οἱ δὲ πολλοὶ τὸ ἔμπαινον ποιέουσι, σώματι πρὸς πάντα καὶ ἐς μούνα τὰ ἐκείνου ὑπουργήματα τὸ κρέσσον τῷ χειρόνι καὶ ὀνητῷ ἀθάνατον ψυχὴν καταδουλοῦμενοι.

(Stobæus Flor. VI, 15 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi καταδουλούμενοι ex Damasceno; vulgo καταδουλεύομενοι. —)

11. Ἀκολασίη ψυχὴν λυμαίνεται καὶ σῶμα διαφθείρει, τόπερ ἐνεκα τῆς ἡδονῆς, καὶ ὥστε αὐτῷ χαρίζεσθαι, τὸν ἔχοντά μιν καταναγκάσει τὰ αἰσχίστα πάντα ποιέειν.

(Stobæus Flor. VI, 16 τοῦ αὐτοῦ.)

12. Ἀκολασίη ψυχὴν ὥσπερ νῆα ἀνεμοὶ ὑπολαθόντες τῆδε καὶ τῆδε φορέοντες συγκλονέουσι καὶ ἀπειθεῖα ποιέουσι τῷ κυβερνήτῃ· οὕτω καὶ ψυχὴν δονέουσα καὶ ἀπειθεῖα νόμῳ εἶναι καταναγκάζουσα εἰρηνεύειν καὶ ἐν τῷ εὐδίῳ καὶ ἀσφαλεστάτῳ ὀρμεῖν οὐ ζυγχοῦρει.

(Stobæus Flor. VI, 17 τοῦ αὐτοῦ.)

13. Φιλοχρηματίη τοῦ κτήσασθαι εὐρέειν ἀρκέοντα οὐδρον οὐκ οἶδε.

(Stobæus Flor. X, 28 Εὐσεβίου. Scripsi εὐρέειν; codd. εὐρεῖν.)

14. Φιλοχρηματίην ἐπ' ἡμέρῃ^a ἐκάστη ἐπιβρέων πλοῦτος οὐκ ἴστησι^b, ὥσπερ οὐδὲ πυρκαϊὴν ὕλη ἐπιβαλλομένη· ἐπιγινόμενος^c δ' αἰεὶ^d τοῦ πλεῦνος^e τὴν ἐπιθυμίην^f ἐξάπτει μεζώνως^g. Νόος δὲ μῦθος παραστάς καὶ τοῦτο οἶδε^h ἀκέεσθαι.

(Stobæus Flor. X, 29 Εὐσεβίου. Scripsi :^a ἐπ' ἡμέρῃ; codd. ἐφ' ἡμέρῃ. —^b οὐκ ἴστησι; codd. οὐχ ἴστησι. —^c ἐπιγινόμενος; codd. ἐπιγινόμενος. —^d

10. Animo corpus hominis dii dederunt, ut ipsi anima corpus serviret. Plerique autem contra faciunt, corpori ad omnia, etiam sola ejus ministeria, meliorem naturam deteriori et mortali immortalem animum subjicientes.

11. Intemperantia animum corrumpit et corpus perdit, quod voluptatis gratia atque ut ipsi morem gerat, cogit illum a quo habetur turpissima quæque facere.

12. Quemadmodum venti navem correptam huc illuc ferentes concutiunt et non obsequentem efficiunt gubernatori: sic etiam animum agitans et menti non obediens esse cogens intemperantia pace uti atque in portu velint tranquillo et tutissimo esse non sinit.

13. Avaritia quærendæ pecuniæ finem sufficientem reperire nescit.

14. Avaritiam quotidie affluentes divitiæ non explent, ut neque rogum ardentem injecta materia. Quin accedentes semper opes majorum cupiditatem magis inflamment. Sola vero mens, si præsto sit, huic quoque malo uedari potest.

αἰεὶ; codd. ἀεὶ. — ^ε τοῦ πλεῦνος; codd. ἐς τοῦ πλεῦ-
 νος. — ^ε ἐπιθυμίην; libri ἐπιθυμίαν. — ^ε μεζόνως;
 codd. μειζόνως. — ^β οἶδε; codd. οἶδεν. —

16. Φιλοχρηματὴν ἄλογον τὰ κτώμενα ἀποβαλλόμε-
 να μᾶλλον ἢ ἀνύσει ^α ἢ ὁ ἐπ' ἐκάστη ^β ἡμέρῃ
 πλοῦτος ἄπλετος ἐπιγιγνώμενος ^ε.

(Stobæus Flor. X, 30 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi ^α ἢ
 ἀνύσει; codices ἀνύσειεν. — ^β ἢ ὁ ἐπ' ἐκάστη;
 codd. ἢ ὁ ἐπ' ἐκάστη. — ^ε ἐπιγιγνώμενος; membranæ
 ἐπιγιγνώμενος.)

16. Τὸ οἰκονομεῖν τὰ παρόντα ἀνδρὸς προνοοῦ· τὸ
 δὲ μὴδ' ὄλωσ; ἐθέλειν ἐς τι τῶν δεόντων χρέεσθαι οὐ
 δεσπότηω τῶν κτηθέντων, καταδεδουλωμένου δὲ ἑωυ-
 τὸν τῶν χρημάτων ἐστὶ τῆς κτήσεως.

(Stobæus Flor. X, 31-32. τοῦ αὐτοῦ. Conjunxi
 utrumque fragmentum receptis Halmii emenda-
 tionibus. Antea enim locus sic edebatur: τὸ οἰ-
 κονομεῖν τὰ παρόντα ἀνδρὸς προνοοῦ, τὸ δὲ μὴδ'
 ὄλωσ; ἐθέλειν ἐστὶ τῶν δεόντων χρέεσθαι. Οὐδέποτε
 τῶν κτηθέντων, καταδεδουλωμένου δὲ ἑωυτὸν τῶν
 χρημάτων τῆς κτήσεως. Præterea pro κτήσεως posui
 κτήσι. —)

17. Οἱ πλεῦνες τῶν ἀνθρώπων παρὰ λόγον φειδόμε-
 νοι ἀξιεῦσι πολυχρήματοι πεπιστευμένοι ἡλίθιοι καὶ
 σκαιοὶ νομίζεσθαι ἢ περὶ τὰ δεῖ ἀναλίσκοντες δεξιὸν
 κεκλήσθαι.

(Stobæus Flor. X, 33. Scripsi φειδόμενοι;
 vulgo φιλούμενοι. Neque enim cum Valckenario ad
 Herodot. lib. VIII cap. 10 reponendum φειδόμε-
 νοι, quod non est ionicum. —)

18. Πλούσιον χρῆ νομίζειν τὸν ἡγεόμενον ἔχειν τὰ
 ἀρχέοντα· τὸν δὲ αἰεὶ ^α ἐπιθυμώμεντα προσκτήσασθαι
 καὶ πλεθώρην μὴδέποτε ^β τοῦ πλοῦτου ^ε λαμβάνοντα,
 καὶ εἰ Μίδεω ^δ πλουτέοι μᾶλλον, πένητα καλέω καὶ
 Ἴρου τῆν ^ε ἐκεῖνος ἐξ ἀνάγκης εἶχε τύχην ^ε κεκτῆσθαι
 λέγω ^ε.

15. Avaritiam hiantem citius consumens abjectæ res
 partæ, quam crescentes quotidie opes immensæ.

16. Præsentia rite componere viri est providi: at
 prorsus nolle iis ad ullam rem necessariam uti non do-
 mini est bonorum partorum, sed hominis pecunie quæ-
 stui tantum dediti.

17. Homines plerique præter rationem parci, modo
 pecuniosi habeantur, stulti ac dementes judicari malunt,
 quam pecuniam in res necessarias impendendo sollertes
 dominari.

18. Ille dives existimandus est, qui quod satis est
 habere sibi videtur. Eum vero qui semper majorem
 pecuniam sibi facere concupiscit neque unquam acqui-
 rendi satietatem capit, etiamsi Mida fuerit opulentior,
 pauperem dico et qua sorte necessario Irus contentus
 vivebat, eandem ipsum tenere.

19. Mens veritatem amplectitur, et semper cum ipsa

(Stobæus Flor. X, 36 Εὐσεβίου. Scripsi: ^α αἰεὶ;
 codd. ἀεὶ. — ^β μὴδέποτε; codd. μὴδέποτε. — ^ε τοῦ
 πλοῦτου cum Jacobsio; vulgo τοῦ τοιοῦτου. — ^δ
 Μίδεω; libri Μίδου. — ^ε τῆν; codd. ἡν. — ^ε τύχην
 cum Valckenario; libri ψυχῆν. — ^ε λέγω addidi
 e Meinekii conjectura; vulgo desideratur. —

19. Ἀληθῆν ^α νόος ἀσπάζεταιται καὶ αἰεὶ ^β αὐτῆ συν-
 οικεῖ· ἐὼν δὲ ἐν τοῖσι ^ε ἑωυτοῦ ἀψευδέστατος, ὁμῶς
 ἔστιν ὅτε καὶ ψεῦδος ἀγαθῶ κεράσας παρέχεται ἐπ'
 ὠφελῆ ἀνθρώπων τῶν τούτου χρησιζόντων ^δ καὶ ἐπ'
 χρηστῶ τῶ σφετέρῳ παραλογισθησομένων πρὸς αὐτοῦ.
 Τότε γὰρ ὁ μόνον καὶ οὐκοτε ἄλλοτε νόος, καὶ ἐν
 καιρῶ τῶ αὐτὸς οἶδε, πάντα τὰλλα ψεῦδεα ἀποστου-
 γέων, ψεῦδος τὸ τοιοῦτον εἰσφέρεται, ἀπὸ τῆς τῶν
 λοιπῶν ἀπάντων ψευδῶν φύσιος ἐς ^ε ἄλλο εἶδος μετα-
 ληθῆν χρησιμώτατον τέχνη καὶ σοφίη αὐτοῦ τοῦ νόου
 τοῦ φαῦλον πρῆγμα ἐς τοῦτο μετακοσμήσαντος.

(Stobæus Flor. XI, 21. Scripsi ^α ἀληθῆν;
 codd. ἀληθείην. — ^β αἰεὶ; codd. ἀεὶ — ^ε τοῖσι;
 libri τοῖς. — ^δ χρησιζόντων; codd. χρηζόντων. — ^ε
 ἐς; libri εἰς. —

20. Ψεῦδεσθαι ἐν πόλι ^α μὴδὲ εἰς νόμος ξυγγω-
 ρεῖτω μὴδενί, ^β μὴδενὸς πλὴν τοῦ φιλαλήθεος καὶ
 νοήμονος ἐπισταμένου τε ὀκότε καὶ δικῶ; ὠφελῆ ^ε ψεῦ-
 δεος· τῆς δὲ ἀπὸ τούτου γινομένης χρεῖς ἀναγκαίη ^δ
 καὶ τοῦτο ποιέειν.

(Stobæus Flor. XI, 22 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi: ^α
 πόλι; codd. πόλει. — ^β μὴδενί, μὴδενὸς cum Jacob-
 sio in Lectt. Stob. p. 61; libri μὴδενί — ^ε ὠφελῆ
 cum Meinekio; codd. οὐ φιλή. — ^δ ἀναγκαίη cum
 Kænio ad Greg. Cor. p. 393. —

21. Παρῆρησι ἀπὸ γνώμης ἐλευθέρως καὶ ἀληθῆν ^α
 ἀσπαζομένης προέρχεται· παρέξει δὲ αὐτῆν ἀμώμη-
 τον οὐ τῷ πᾶσι καὶ ὡς ἔτυχεν ἐπιτιμᾶν καὶ λοιδορέε-
 σθαι, νομίζων τοῦτο εἶναι τῆν παρῆρησιν· ἀλλ' εἰ πρὸς
 οὐς δεῖ καὶ ὑπὲρ τίνων χρῆ καὶ ἐν ᾧ χρῆ μετὰ τοῦ

versatur. Sed quamvis in rebus suis nequaquam men-
 dax sit, tamen interdum bono mixtum mendacium ad
 hominum eo indigentium utilitatem profert, qui quidem
 sane sui ipsorum commodi causa mendacio isto deci-
 piendi sunt. Tunc enim solum nec unquam alias mens,
 quum tempus opportunum esse scit, abhorrens interim
 ab omnibus aliis mendaciis, tale quoddam mendacium
 ingerit, e reliquorum omnium mendaciorum natura in
 aliam eamque utilissimam speciem mutatum arte sapien-
 tiaque ipsius, utpote rem malam in eam formam redi-
 gentis.

20. In civitate mentiri nulla lex cuiquam permittere
 debet, quum nemo nisi vir veritatis studiosus et prudens
 noverit, quando et quomodo mendacia prosint: ob uti-
 litatem vero, quam illa res præbet, fieri etiam eam ne-
 cesse est.

21. Liberior sermo ab animo ingenuo et veritatis stu-

χρησίμου περὶ τῶν παρισταμένων ἕν νόῳ προσδι-
λέγιο.

(Stobæus Flor. XIII, 44 Εὐσεβίου. Scripsi :^a
ἀληθινήν; codd. ἀληθείην. —^b περὶ τῶν παριστα-
μένων cum Gesnero in margine; codd. τῶν πα-
ρισταμένων. —

22. Ἐγθρὸς τὰληθέα εἰπὼν τοῦ προσποιουμένου φί-
λου πρὸς χάριν εἰπόντος πάντα αἰρετώτερος.

(Stobæus Flor. XIII, 45 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi c
Jacobsii conjectura πάντα pro vulgato παντὸς vel
πάντως.)

23. Ἄνθρ μεγάλη ἔγῳν χρήματα ἀποτεθσαυρι-
σμένα, ἔπειτα γνώμη τῇ ἑωυτοῦ^a ἐς μηδὲν τῶν δεόν-
των οἷός τε ἐὼν αὐτοῖσι^b χρέεσθαι, ἔοικε τῷ τὰ ἐν
τοῖσι δημοσίοισι^c ἀποκείμενα πεπιστευκότι ἑωυτοῦ
εἶναι. Δόξη μὲν γὰρ ὁμοίη πλουτέουσι· τόπερ δὲ τοῦ
κεκτῆσθαι ἔστι^d οἰκῆιον, τοῦ αὐτοῖσι^e χρέεσθαι,
ἀπεστερέεται^f ὁμοίως ἀμφοτέροι.

(Stobæus Flor. XVI, 14. Εὐσεβίου. Scripsi :^a
γνώμη τῇ ἑωυτοῦ codd. et cum Valckenario; vulgo
γνώμη μὴ τῇ ἑωυτοῦ. —^b αὐτοῖσι; codd. αὐτοῖς. —
^c τοῖσι δημοσίοισι; libri τοῖς δημοσίοις. —^d ἔστι;
codd. ἔστιν. —^e αὐτοῖσι; codd. αὐτοῖς. —^f ἀπε-
στερέεται cum Schæfero; codd. ἀποστερέεται vel
ἀπεστερέεται.)

24. Ἄνθρ χρήματα μεγάλα ἔχοντα ἀποτεθσαυ-
ρισμένα, καὶ αὐτοῦ τούτου εἵνεκα^a ἐπικτώμενον, καὶ
ὅπως αἰεὶ τι τοῖσι παροῦσι προσθήῃ^b πρήγματα^c
μὲν ἔχοντα, μήτε δὲ ἐς ἑωυτὸν μήτε ἐς ἄλλο τι τῶν
χρησίμων ἀναλίσκοντα, μήποτε πλουτέειν ἀποφῆ-
ναι^d, φύλακα δὲ καὶ ποριστὴν εἶναι ἀλλοτρίων χρη-
μάτων, καὶ πόνους ἔχειν αἰρέεσθαι πολλάκις καὶ
τοῖσι^e ἑωυτῷ μηδὲν προσήκουσι^f ἐπικτώμενον.

(Stobæus Flor. XVI, 24 Εὐσεβίου. Scripsi :^a
καὶ αὐτοῦ τούτου εἵνεκα cum Valckenario; libri καὶ
τοῦ θησαυρίζειν αὐτοῦ τούτου εἵνεκα. —^b προσθήῃ
cum Halmio; codd. προσθή. —^c πρήγματα cum
Meinekio; vulgo χρήματα. —^d ἀποφῆναι cum
Meinekio; codd. ἀποφῆναι. —^e τοῖσι; codd. τοῖς.
—^f προσήκουσι; codd. προσήκουσιν. —)

25. Γνώμης ἀνδρὸς ἀρίστου ἀπόδειξις ἦδε, μὴ ἐπὶ
τῷ σιτέεσθαι ἑωυτὸν νομίζειν γεγονέναι, μηδὲ ἐν
τούτῳ τὴν ζωὴν ἡγέεσθαι, μούνου δὲ αὐτοῦ τοῦ ζῶειν
εἵνεκα^a ἀνθρώποισι^b τροφὴν νομίζειν εὐρῆσθαι.

(Stobæus Flor. XVII, 41 Εὐσεβίου. Scripsi :
^a εἵνεκα; codd. ἕνεκα. —^b ἀνθρώποισι; codd.
ἀνθρώποις. —)

26. Ἐγκράτεια καὶ σώματι ἀγαθόν· πρὸς γὰρ
υγιεινὴν αὐτῷ ἐμμάχεται, καὶ σωφροσύνην ἐν ψυχῇ
τίκτει. Σωφροσύνη δὲ ἀστασίαστον καὶ εὐθιον, καὶ
βίον εἰρηναῖον ψυχῇ παρασκευάζει.

(Stobæus Flor. XVII, 42 τοῦ αὐτοῦ.)

27. Ὀργῆς κρατέειν ἄριστον ἐθίζειν ἑωυτὸν, μά-
λιστα μὲν καὶ πρὸς τὸ μὴ εὐπετέως ὑπ' αὐτῆς ζυγχι-
νέεσθαι· εἰ δὲ μὴ, ἀλλ' ὥστε γε πάντως μὴ τὸ κατα-
ναχαζόμενον ὑπ' αὐτῆς αὐτίκα σε καὶ ἐν τῷ ἀλογί-
στῳ ἀποτιμπλάναι.

(Stobæus Flor. XIX, 9. Εὐσεβίου.)

28. Πολλοὶ δοκέοντες ἑωυτοὺς φιλέειν οὐ φιλέουσι^a
ἀληθῶς· πάντα γοῦν αὐτοῦ τούτου εἵνεκα^b εἰκόντες
ἑωυτοῖς καὶ παρὰ τὸ ἀτρεκέως χαριζόμενοι αὐτοῖς τοῖς
ἐναντιωτάτοις περιπέπτουσι.

(Stobæus Flor. XXIII, 15 Εὐσεβίου. Scripsi :
^a φιλέουσι; codd. φιλέουσιν. —^b εἵνεκα; codd.
ἕνεκα. —)

29. Πολλοὶ βουλόμενοι δοκέειν εἶναι εὐβουλότατοι

dioso proficiscitur. Uteris autem eo sine ulla noxa, non
omnes neque prout sors tulerit reprehendendo et objur-
gando, hanc libertatem esse ratus, sed illos quorum refert,
et quibus hoc convenit, suo tempore non sine utilitate de
his quæ in mentem veniunt prouderentur compellendo.

22. Inimicus, qui vera loquiter, cuius amicitie sim-
ulatori ad voluntatem loquenti longe præferendus est.

23. Vir qui grandem pecuniam congestam seposuit,
soli ea suo arbitratu ad res necessarias uti non audet,
similis est homini publicum thesaurum suum esse cre-
denti. Quantum enim ad opinionem, æque uterque
dives est. Usus vero divitiarum, qui proprius est pos-
sidentis, non magis hic quam ille facit.

24. Virum qui grandem pecuniam congestam seposuit,
et seponendi gratia tantum ampliores opes acquirit,
semper præsentibus aliquid addere studens, licet neque
ad suam utilitatem neque ad alias res fructuosas quid-
quam conferat, ne unquam divitem esse affirmes, sed
alienam pecuniæ tum custodem tum exactorem, quum

sæpenumero labores suscipere velit et res nihil ad se
pertinentes augeat.

25. Magni ingenii est, non ad epulandum se natum
putare, neque in eo vitam consistere arbitrari, sed vi-
vendi tantum gratia hominibus cibos apponi existimare.

26. Continentia tum corpori bona est, quippe quæ ad
prosperam valetudinem ipsi prosit, tum in animo tem-
perantiam gignit. Temperantia vero tranquillitatem,
quietem et placidam animo vitam conciliat.

27. Optimum quidem est assuescere ita cohibere iram,
ut non facile ea incendaris: sin minus, saltem, ut quod
ipsa imperat, non statim prorsus inconsiderata cupiditate
exsequaris.

28. Multi quum se ipsos amare videantur, non vere
amant. Nam sibi idcirco omnia indulgentes perperam-
que gratificantes in ipsa illa, quæ maxime sunt contra-
ria, incidunt.

29. Plurimi quum prudentissimi haberi velint, fami-
liarium benevolentia a consilio quodam revocati, de sen-

πρὸς τῶν οἰκειοτάτων καὶ εὖ φρονούντων ἀναποδιζόμενοι, οὐκ ἀξιεῖσι ^a ἀπὸ τῶν δοξάντων ἀπαξ ἀναχωρεῖν, ἀλλ' ὅπως μὴ ἐλεγχοῖτο ὡς ἀπὸ ἡμαρτημένης ἀφιστάμενοι ἐμμένουσι τῇ γνώμῃ, ἐς δὲ δὴ καὶ τοῖσι ^b ἀπ' αὐτῆς κακοῖσι ^c ἐγκυρήσωσι.

(Stobæus Flor. XXIII, 16. Eusebίου. Scripsi : ^a ἀξιεῖσι; libri ἀξιεῖσιν. — ^b τοῖσι; codd. τοῖς. — ^c κακοῖσι; codd. κακοῖς.)

30. Οἱ πολλοὶ τοῖσι ἀνθρώποισι ^a τὸ εὐόρκους εἶναι αὐτοῖσι ^b παραινέουσι ^c ἐγὼ δὲ καὶ τὸ ἀρχὴν μὴ εὐπετέως ὁμνῶναι ὅσιον ἀποφαίνομαι.

(Stobæus Flor. XXVII, 13. Eusebίου. Scripsi : ^a τοῖσι ἀνθρώποισι; codd. τοῖς ἀνθρώποις. — ^b αὐτοῖσι; codd. αὐτοῖς. — ^c παραινέουσι; codd. παραινέουσιν. Cæterum falluntur qui αὐτοῖσι tanquam a librariis additum deleri volunt. Vid. Brunck. ad Soph. Philoct. v. 316 et Viger. p. 171 ed. Hermann. —)

31. Φημί πάντα τὸν προαίρεσιν τοῦ ἐπιορκῆσαι ἀναδεξάμενον ^a καὶ ἐπορκήσαντα ^b ἐπὶ τὸν ὄρκον, εἰ καὶ μὴ περαινέει ^c τὸ ἔργον τῆς ἐπιορκίης τύχη τινί, ἢ καὶ τῷ μὴ βουληθῆναι τὸν ἀπαιτέοντα, ὅμως αὐτὸν ἔχειν γνώμην τὴν τοῦ ψευδοῦρκου, καὶ εἶναι τῆς ἐπὶ τῇ ἐπιορκίᾳ ἀμαρτάδος τῆς τ' ὀφειλομένης ^d κατὰ τῶν καὶ ἔργω ἐπιορκησάντων ἔνοχον τιμωρίας.

(Stobæus Flor. XXVIII, 13. Eusebίου. Scripsi : ^a ἀναδεξάμενον cum Jacobsio in Animadv. ad Stob. p. 244; vulgo ἀναδειξάμενον. Vid. Gregor. Corinth. de dial. ionic. 36, p. 432 ed. Schæfer. — ^b ἐπορκήσαντα cum eodem; codd. ἐπιορκήσαντα. — ^c περαινέει; codd. πελάσει. — ^d τῆς τ' ὀφειλομένης; codd. τῆς ὀφειλεμένης. —)

32. Πόνοι οἱ ἐκούσιοι πόνοισι τοῖσι μετὰ ταῦτα ἀναγκαῖοισι, ὥστε αὐτοὺς εὐπετεστέρους παρασκευασθῆναι, προπονέονται.

(Stobæus Flor. XXIX, 59. Eusebίου. Scripsi : ^a πόνοισι τοῖσι; codd. πόνοις τοῖς. — ^b ἀναγκαῖοισι; codd. ἀναγκαῖοι, cujus loco Jacobsius in Animadv. ad Stobæum pag. 242 vulgaverat ἀναγκαῖοι. Similem Democriti sententiam vide Phil. Gr. Fragm. vol. I, pag. 346, 86.)

33. Σῶμα ἀργὴ τήχει, ψυχὴν δ' ἀμελετήσῃ ἀσκήσιος τῶν αὐτῆν ἀειρόντων πρὸς τὸ θεοειδέστατον.

(Stobæus Flor. XXX, 15. Eusebίου. Pro ἀμελετήσῃ possis cum Meinekio ἀμελετήσῃ reponere.)

34. Ἄνθρωποι λόγων κούφων μέγα ὀδόντας ^a ἔρκος ἐκτέαται. Ἄλλὰ γὰρ ἐπὶ παντὶ νόου χρηρίζομεν ^b, ἐπεὶ ἐὰν ^c οὗτος μὴ κατιβύνη αὐτὰ τὰ ἔπεα, πρὶν βουλευθῆναι ἐκφεύγει πολλάκις, καὶ κατηλογῆσαντα τοσοῦτου ἔρκους ἀκριτα προεκθρώσκει.

(Stobæus Flor. XXXVI, 30. Eusebίου. Scripsi : ^a ὀδόντας cum Meinekio; codd. ὀδόντων. — ^b χρηρίζομεν; codd. χρῆζομεν. — ^c ἐὰν; codd. ἂν. —)

35. Ἄνδρὶ ἀγαθῷ εὖ πρήσονται φρονέων τις καὶ πατρίδι καὶ παντὶ τῷ κοινῷ καὶ ἐσωτῷ φρονέει. Ἄνθρωπος ἀγαθὸς γὰρ εὖ πρήσων πόλιος καὶ παντὸς τοῦ δυναμένου τῆς εὐμοιρίας αὐτοῦ μεταλαγχάνει κοινὴ εὐδαιμονίᾳ.

(Stobæus Flor. XXXVIII, 38. Eusebίου.)

36. Φθόνος δὲ κατὰ τῶν εὐδοκίμεόντων ἐπὶ τοῖσι καλλίστοις ^a ἀργῶν καὶ ἀπράκτων ^b, τῶν δὲ ἀγαθῶν καὶ οἷων τε τεκείνι τι παρ' ἐωυτῶν χρηστὸν οὐχ ἄπτεται.

(Stobæus Flor. XXXVIII, 39. Eusebίου. Scripsi : ^a τοῖσι καλλίστοις; codd. τοῖς καλλίστοις. — ^b ἀπράκτων; libri ἀπρακτῶν. —)

37. Ἄνθρωπος πολλὰ ἔχων καὶ χρηστὰ ^a μαθήματα, ἔπειτα γνώμῃ πονηρῇ διαχρέομενος, καὶ μὴ βουλόμενος τοῖσι ^b μεταποιουμένοις ὑπὸ φθόνου μεταδιδόναι, εἴοικε ^c ἀγγεῖω πονηρῷ, πολλὰ καὶ χρηστὰ ἔχοντι ἐν

tentia semel dicta decedere nolunt, sed ne abjecti consilii tanquam pravi convincantur, in proposito permanent, donec tandem in damna inde orta incurrant.

30. Multi hominibus præcipiunt, ut jusjurandum servant : ego vero omnino non facile jurare religiosi viri esse affirmo.

31. Ajo quicumque pejerandi consilium cepit atque ad fidem jurejurando astringendam paratus fuit, etiamsi perjurium ipsum sive forte quadam non fecerit, sive quod noluerit ille, cujus erat jusjurandum ab ipso exigere, nihil secius perjurum esse animo, et perinde pœna perjuri constituta teneri atque istum qui re ipsa pejeraverit.

32. Voluntarii labores præparant eos, quos postea necessitate coacti subimus, ita ut hi, illis præcedentibus, minuantur ac levantur.

33. Corpus macerat desidia, animum autem neglecta

earum rerum exercitatio, quæ cum ad deorum similitudinem evehunt.

34. Homines magnum possident vallum dentium ad coercendos leves sermones. Verum enim vero in omni re mente indigenus, quæ nisi rexerit ipsa verba, sæpe numero ante deliberationem effugiunt, et tanto vallo neglecto temere emissa volant.

35. Si quis invidet viro bono prosperas res habenti, is etiam tum patriæ ac toti reipublicæ, tum sibi ipsi invidet. Nam vir bonus fortunate vivens commune est bonum et civitatis et eorum omnium qui felicitatis ejus participes fieri possunt.

36. Invidia qua premuntur viri pulcherrimis rebus clari vitium est hominum otiosorum et inertium : probos vero et aliquid boni ex se ipsis procreare valentes non attingit.

37. Vir multæ doctrinæ facultatem consecutus sed

ἔσωτῶ ἀποκείμενα, καὶ τὰ ἰνόντα πρὶν φανῆναι διαφθείροντι.

(Stobæus Flor. XXXVIII, 59. Eusebίου. Scripsi : ^a πολλὰ ἔχων καὶ χρηστά; codd. πολλὰ ἔχων χρηστά. — ^b τοῖσι; libri τοῖς. — ^c ἔοικε; codd. ἔοικεν. —)

38. Πατράσι παῖδας ἐπιζώειν εὐτυχές, καὶ χρῆ τοῦτο παρὰ τῆς τύχης αἰτέειν καὶ τοὺς μετὰ ταῦτα διαδεξιμένους, καὶ ὅκως καὶ αὐτέων ^a ἕκαστοι τάξει ^b τῆ εἰρημένη τοὺς πρὸ ἑωυτῶν διαδεχοίαιτο. Κοινὴ δὲ εὐχὴ δικαιοσύνη αὐτῆ ἂν παρὰ πάντων φυλαχθεῖν ἐπι τῆ διαμονῇ ^c τοῦ μεγίστου ^d, τὴν ὑποδεχομένην ἕκαστοτε καὶ ἐκτρέφουσαν πάντας πατρίδα καὶ δοῦσαν τοὺς προηγησαμένους, αὐτὴν τε καὶ θεῶν τῶν ἐγγωρίων τὰς κατεστεώσας ^e τιμὰς τῷ πλεονί αἰεὶ ὑπερβάλλειν.

(Stobæus Flor. XXXIX, 24. Eusebίου. Scripsi : ^a αὐτέων; codd. αὐτῶν. — ^b τάξει; libri τάξει. — ^c ἐπὶ τῆ διαμονῇ cum Jacobsio Animadv. in Stob. pag. 246; codd. ἐπιτηδεία μόνη. — ^d τοῦ μεγίστου; libri τοῦ μεγίστου. — ^e κατεστεώσας; codd. καθεστώσας. —)

39. Πλοῦτος ἐν πόλι ^a τῆ μελλούσῃ εὐδαιμονεῖν ἀρετῆς μήκοτε ^b προτιμηθεῖν, ὅκως μὴ διὰ τοῦτο ἐς τὴν ἐκείνου ἐπιθυμίην πάντων συβρέοντων ὀλιγορίη καὶ ἀνασκησίη ἀρετῆς ψυχῆσι ^c τῶν κατὰ τὴν πόλιν ἐμψυῆ. Ἀρετῆς γὰρ ἀτιμαζομένης, πλοῦτος μόνος σπουδαζόμενος καὶ ἐνδυναστεύσας ὕβριός τε καὶ ὑπερφανίης ὑπερήτης καὶ πάντων κακῶν τὰ ὑπ' ἐξουσίης ^d τε καὶ τοῦ ἀνεπιπλήχτου τῆς ^e ἀπεστεώσεως ἀρετῆς οὐδεὶς ἀνακαλέσεται, χορηγὸς γίνεται.

(Stobæus Flor. XLIII, 14a. Eusebίου. Scripsi : ^a πόλι; codd. πόλει. — ^b μήκοτε; codd. μήποτε.

— ^c ψυχῆσι; codd. ψυχῆς. — ^d κακῶν, τὰ ὑπ' ἐξουσίης; libri κακῶν, ὑπ' ἐξουσίης. — ^e τῆς; membranæ τὰς vel τὰ. —)

40. Ἄρχουσι ^a ἡ ἀπειλομένη ^b αἰδώς καὶ τιμὴ φυλασσομένη κόσμον σώζει πόλις; ^c καὶ διατηρεῖ.

(Stobæus Flor. XLIII, 143 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi : ^a ἄρχουσι; libri ἀρχουσιν. — ^b ἀπειλομένη; codd. ἀπειλευμένη. — ^c πόλις; codd. πόλις. —)

41. Τὸν τοῖσι ἄλλοις ^a ἐπιστατεύοντα καὶ ἐπιτάσσοντα χρῆ οὐ τῆ ἐξουσίη μόνη τοῦ ἐπιστατεύειν τε καὶ ἐπιτάσσειν, ἀλλ' ἀξίη ^b καὶ γνώμη προέγειν τῶν ἐπιτασσομένων.

(Stobæus Flor. XLVI, 28. Eusebίου. Scripsi : ^a τοῖσι ἄλλοις pro vulgato τοῖς ἄλλοις. — ^b ἀξίη; codd. ἀξίη. —)

42. Πρὸς τοὺς παρὰ δίκην ζῶοντας, ἔπειτα ἀξιεῦντας ἄλλων ἠγέεσθαι, ἀπειθέες ἄνθρωποι. Εὐπειθήνη ^a δὲ εὐπετέα ἐπὶ τὰ παραγγελλόμενα ἑωυτῶ καὶ ἄλλω παρὰ τῶν ἀρχομένων παρασκευάζει ἅπας ὃ γε παρ' ἑωυτοῦ τὰ δέοντα σπουδῇ ποιεῖν ἐπιστάμενος, καὶ παράδειγμα τῶν περ χρῆ πρήσσειν τοῖσι ὑποτεταγμένοις ^b ἑωυτὸν παρεχόμενος.

(Stobæus Flor. XLVI, 29 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi : ^a εὐπειθήνη cum Gaisfordo; vulgo εὐπειθήνη. — ^b τοῖσι ὑποτεταγμένοις; codd. τοῖς ὑποτεταγμένοις. —)

43. Ἄρχοντος ἀγαθῷ κέρδος μόνον τοῦτο οἰκίηον καὶ μυρίων κερδέων ἄλλων ἀντάξιον, πάντα μιν πρήσσειν ὥστε καὶ παρὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀρχῆς καὶ παυσανέω οἱ πάντα χρηστὰ καὶ δικαιοσύνην παρὰ τῶν ἀρχθέντων μαρτυρέεσθαι.

(Stobæus Flor. XLVI, 30 τοῦ αὐτοῦ.)

44. Ἄνῆρ ἀρχῶν καὶ ἰδιώτης δὲ ἅπας ἴστω ἀπὸ τῆς φύσεως τῶν πρηγματῶν, ὁκοῖα ἂν αὐτὰ παρέγχεται,

propter animi pravitatem invidiamque aliis eam appetentibus impertire nolens, similis est malo vasi, quod multa quidem et bona recondita in se continet, sed antequam lucem videant, corrumpit.

38. Patribus superstites manere, fortunatorum filiorum est, idque a Fortuna etiam petere heredes futuros decet, itemque ut ipsorum quoque liberi singuli eodem illo ætatis ordine minores natu majoribus succedant. Sed communia eaque justissima vota universi de incolumitate rei omnium gravissimæ facere debent, ut patria quæ semper suscipit et alit cunctos, et quæ nobis majores nostros exhibuit, tum ipsa, tum legitimi deorum indigent honores magis magisque semper augeantur.

39. In civitate, quæ florere debet, nunquam opes virtuti anteponendæ sunt, ne hanc ob causam, omnibus divitiarum cupidine flagrantibus, virtutis contentus et neglectio civium animis innascatur. Etenim contenta virtute quum solæ divitiæ expelluntur ac præpollent, contumeliæ et superbæ adjutrices omniumque malorum, quibus auctoritate et inculcata vi deficientis virtutis nemo medebitur, semina fiunt.

40. Quum magistratibus reverentia et honores debiti incolumes permanent, civitatis decus custoditur et conservatur.

41. Illum qui cæteris præest atque imperat non modo potestate præcipiendi atque imperandi, sed dignitate et ingenio hominibus ipsi subjectis antecellere decet.

42. Homines non obediunt illis, qui quum injuste vitam agant, aliis præesse volunt. Obedientiam autem facilem princeps ad ea quæ vel ipse vel per alium præcipit apud homines ipsi subjectos efficiet, quicumque sponte officio suo diligenter satisfacere scit, et eorum quæ agi convenit, civibus se exemplum præbet.

43. Bono principi hoc solum proprie fructuosum et sexcentorum instar aliorum lacrorum est, omnia sic facere, ut tum imperanti, tum a negotiis publicis se removeni justitiæ et omnium virtutum testimonium a civibus detur.

44. Civitatis princeps nec non privatus quilibet e rerum quas gerit natura intelligat, quales res gerat, talem quoque ex ipsis memoriam et famam, vel bonam vel malam sese consequiturum esse. His consideratis tum

τοιαύτης καὶ τῆς ἐπ' αὐτοῖσι μνήμης ἤτοι ἀγαθῆς ἢ πονηρῆς τευξόμενος. Καὶ τοῦτο ἐπιφρασθεὶς οὕτω κρινέτω^a ἐπ' ὀκότερην τῶν ὁδῶν καὶ τὴν ἐπ' ὀκότερην τῶν μνημέων ἄγουσαν τρέπεται, καὶ κοίην^b αὐτέων τῶν μνημέων αὐτῷ ἄμεινον προτιμῆσαι^c.

(Stobæus Flor. XLVI, 31 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi :^a κρινέτω cum Dindorfio; codd. κυρέτω. —^b κοίην cum Eldikio Specim. Suspici. cap. 2 in Schäferi Thesaurο critico novo pag. 188 et Kœnio ad Greg. Corinth. p. 414; codd. κοινήν. —^c προτιμῆσαι ex cod. A. apud Gaisfordum; vulgo προτιμῆσθαι vel προτιμῆται. —)

45. Ἀρχὴν ἔχων μὴ ἀπομνησικάκεε πρὸς τοὺς ἐν διχοστασίῃ σοι πρότερον γεγενημένους. Οὐ γὰρ ὅπως ἀμύνηται^a ἔχθρους ἐπὶ τὴν ἀρχὴν εἰ ἀραιρημένος^b, ἀλλ' ὅπως καὶ τῆς παρ' ἄλλων ἐπιβουλῆς ἀσφαλῆς καὶ ἀνεπιβουλεύτους φυλάξης τοὺς ὑπὸ σοὶ τεταγμένους, καὶ ὅπως τοῦ ὀρθοῦ φύλαξ ἔης^c καὶ θεοῦ μεγάλης, δικαιοσύνης, ὑπέρτης τε καὶ ἐξηγητῆς. Ὡστε παρὰ τὰ αὐτῇ δοκέοντα ποιεῖν καὶ αὐτῆς καταφευδόμενος, ὡς ἐς θεὸν μεγίστην ἁμαρτάνων, καὶ παρ' αὐτῆς καὶ τῶν περὶ αὐτὴν τεταγμένων δαιμόνων ἐφόρων τε καὶ τιμωρῶν τὴν τῶν ποιουμένων^d μῆτιν προσδέξοε^e.

(Stobæus Flor. XLVI, 32 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi :^a ἀμύνηται cum Halmio; codd. ἀμύνεται vel ἀμύνης. —^b εἰ ἀραιρημένος; codd. παρηρημένος superscripto εἰ ἤρημένος. —^c ἔης cum Halmio; libri εἴης. —^d ποιουμένων; membranæ ποιουμένων. —^e προσδέξοε; codd. προσδέξοε. — Ceterum de Justitia similiter Demosthenes orat. I adv. Aristogit. cap. 3, p. 772 τὴν ἀπαραίτητον καὶ σεμνὴν Δίκην, ἣν ὁ τὰς ἀγιοτάτας ἡμῖν τελετὰς καταδείξας Ὀρφεὺς παρὰ τὸν τοῦ Διὸς ἠρόνον φησὶ καθήμενν, πάντα τὰ τῶν ἀνθρώπων ἐφορᾶν. Quæ vero de Justitia geniorum choro stipata hic dicuntur, recentiorum Platonicorum et Pythagoreorum doctrinæ consentanea sunt. Vide Porphyrii fragmentum libri

secundi de philosophia ex orac. haur. in Phil. Gr. Fragm. vol. I, p. 191. —)

46. Μεταξὺ ἔχθρῶν δικάζων τοῦ δικαίου γίνεο^a ἐξεταστής, καὶ πρὸς τοῦτο ῥέπεε τῇ κρίσει^b. Δικαιοσύνη γὰρ καὶ δαίμων ὁ ταύτης^c ἔφορος τοῦ ἔχθρη χαρίζεσθαι προτετιμῆσθαι δικαιοτέροι.

(Stobæus Flor. XLVI, 33 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi :^a γίνεο; codd. γίγνου. —^b κρίσει; codd. κρίσει. —^c ταύτης cum Gesnero; membranæ τούτων. —)

47. Ἐν ἀρχῇ ἑών, ἔπειτα ἔχθρης μεμνημένος, τῇ χεῖρα μοίρη^a σεωυτὸν νεμέεις καὶ τῆς ἀπαιτεμένης ἐν τῷ ἄρχοντι σεμνότητος σεωυτὸν ἀποστερήσεις^b καὶ παρὰ^c τῶν ζυνεπισταμένων ὅτι ἔχθρη διδοῖς σεωυτόν^d, ἀντὶ τῶν σεμνοτάτων ὀνομάτων δικάστει^e καὶ ἄρχοντος τὸ εὐδιαβλητότατον^f ὄνομα ἀντιλαβῶν, τῶν δικαζομένων ἔχθρος κεκλησεται^g.

(Stobæus Flor. XLVI, 34 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi :^a μοίρη; codd. μοίρα. —^b σεωυτὸν ἀποστερήσεις; codd. σεωυτὸν ἀποστερήσει. —^c καὶ παρὰ; codd. παρὰ. —^d σεωυτόν; codd. σαυτόν. —^e δικάστει; libri ἀντὶ δικαστοῦ. —^f εὐδιαβλητότατον cum Gesnero in margine; libri ἐνδιαβλητότατον. —^g κεκλησεται cum Kœnio ad Greg. Corinth. pag. 411; membranæ κεκλησθαι. —)

48. Τοῦ ἐπιτιμᾶν τινι θανάτου ζημίην τὴν ἐξουσίην εἶναι ἠγέομαι οὐκ ἐν τῷ κρείοντι εἶναι τοῦ καταψηφίσασθαι^a, ἀλλ' ἐν τῷ ὅνῳ τε εἶναι τὸν ἔχοντα τὴν ἐξουσίην ἐωυτοῦ κρατεῖν. Καὶ γὰρ ἐν ἀσφαλεστάτῃ ὀφειλούσῃ^b εἶναι κρίσι^c καὶ ἐς ὁμογενέας εἴ τι ἁμαρτηθεῖη, οὐκ^d οἷά τέ ἐστι ἐτι ἀνακαλέσασθαι γινομένης^e τῆς ἁμαρτίας.

(Stobæus Flor. XLVI, 35 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi :^a τοῦ καταψηφίσασθαι cum Gesnero et cod. A; vulgo τούτου τὸ καταψηφίσασθαι. —^b καὶ γὰρ ἐν ἀσφαλεστάτῃ ὀφειλούσῃ; codd. ἐν οὕτω ἀσφαλεστάτῃ ὀφειλούσῃ. —^c κρίσι; codd. κρίσει. —^d οὐκ οἷά τέ

demum statuat, utram viam et ad utrum famæ genus ducentem ingrediatur, et quali famæ ipsum consulere magis consentaneum sit.

45. Magistratum gerens ne reminiscaris injuriæ olim tibi illatæ ac dissensionis, si qua tibi prius cum quibusdam fuit. Non enim magistratum adeptus es, ut inimicos ulcisceris, sed ut imperio tuo subjectos etiam ab aliorum insidiis tutos atque incolumes servares, et ut custos esses recti et magnæ deæ Justitiæ tum minister tum interpret. Itaque si quid admiseris præter ejus sententiam et falsa ipsi affinxeris, tanquam in deam maximam peccans, partim ab ipsa, partim a constitutis circa eam genis, inspectoribus et ultoribus factorum odium et pœnam expectato.

46. Inter inimicos judex constitutus, jus ita examina,

ut sententia ad illud tuendum inclinet. Justitia enim et præfectus ei genius ob majorem dignitatem inimicitiarum gratificationi præferri debent.

47. Si magistratum consecutus inimicitia memineras, ipse iniquiori conditioni te addices et gravitate ac sanctitate, quæ a principe flagitatur, te privabis, simulque ab iis qui sciunt te inimicitia indulgere, pro sanctissimis nominibus, pro judice, inquam, et principe, turpissimum nomine inimici litigantium appellaberis.

48. Supplicii aliis decernendi potestatem esse arbitror non in condemnandi jure positam, sed in eo versari, ut qui habeat potestatem illam, sibi imperare queat. Etenim si quid in judicio quod incorruptum esse debet, peccetur etiam in cognatos, perperam factum emendare amplius non licet.

ἔστι ἔτι; codd. καὶ τὴν οὐκ οἶά τέ ἐστιν ἔτι. — ° γινωμένης; libri γιγνομένης. —)

49. Τὰ ° τοῖσι ἄλλοισι ° β' ὡς φαῦλα ἐπιτιμαῖς, ταῦτα πρότερον αὐτὸς ποιέειν φυλάσσει.

(Stobæus Flor. XLVI, 36 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi : ° τὰ; codd. α. — ° β' τοῖσι ἄλλοισι; codd. τοῖς ἄλλοις. —)

50. Ἄνθρωποι ἀνθρώπων ἐπὶ κατηγορίας ἀπικνεύονται °, οἱ μὲν ἐκ συχαιμένων ψευδῶν ° ἐγκλημάτων, εἰ δὲ ἀληθῆ κατηγοροῦντες. Οἱ δ' αὖ ἐπαινέουσι °, οἱ μὲν τὰ ἴοντα μαρτυροῦντες, οἱ δὲ παρὰ τὸ ἀληθὲς χαριζόμενοι. Ἄριστον ὧν ἐν τοῖσι τοιοῦτοις ° καὶ ἰδιώτῃ καὶ ἄρχοντι, μήτε αὐτὸν πιστεῦειν αὐτόθεν, μήτε ἀπιστεῖν παντελῶς °, ἐκ δὲ τῶν πρηγμάτων ἐξεταζομένων, ὅπως χρὴ περὶ αὐτῶν διανοεῖσθαι, καὶ τὸ ἀτρεκέως αὐτῶν μανθάνειν.

(Stobæus Flor. XLVI, 37 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi : ° ἀπικνεύονται; codd. ἀφικνεύονται. — ° β' ψευδῶν; codd. ψευδῶν. — ° γ' ἐπαινέουσι; libri ἐπαινέουσιν. — ° δ' ὧν ἐν τοῖσι τοιοῦτοις; codd. ὧν ἐν τοῖς τοιοῦτοις. — ° παντελῶς; codd. παντελῶς.)

51. Ἀρχὴν ἔχων κόσμος, αὐτὸς δὲ μὴ μεταβάλλει. Οὗ γὰρ προσελάβηκας τι οὐκ ἔόν, οὐδὲ παυόμενος ἔλασσόν τι τῶν πρὶν μεταλαβῆειν ἔξεις °, εἰ πενόμενος ° τὴν ἀρχὴν καταθήσει.

(Stobæus Flor. XLVI, 38 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi : ° ἔόν cum Valckenario; codd. ἔόν. — ° β' μεταλαβῆειν ἔξεις; codd. καὶ λαβῆειν εἴχες. — ° γ' πενόμενος cum Valckenario; libri γεόμενος. —)

52. Ἀρχὴν λαθὼν μὴ ἐπαίρειο, οὗτος δὲ διατέλλει· οὕτω γὰρ καὶ ἀποθέμενος οὐκ ἀπαρρηθῆσθαι ° τὸ σεμνύναντός ° β' σε νομισθήσει.

(Stobæus Flor. XLVI, 36 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi : ° ἀπαρρηθῆσθαι τι; codd. ἀρρηθῆσθαι. — ° β' σεμνύναντος ex eod. B; vulgo σεμνύνοντας. —)

53. Ἄνθρωπος ἀγαθὸς ἔθνός τευ ἢ πόλιος ἀρχὴν εἰληφὸς οὐκ ἔνεκα ° τοῦ τῶν δημοσίων χρημάτων ἀπολαβεῖν ° καὶ τοῦ δωροδοκεῖσθαι καὶ τοῦ παρὰ τῶν πλουσίων χρηματίζεσθαι, εἰσὶ τε φ' ° ἀνδρὶ παρακαταθήκη, εἰληφῶτι μεγάλων χρημάτων. Ὡσπερ γὰρ καὶ ἐκείνος οὐκ ἐπὶ τῷ κατασχεῖν ° λαμβάνει, οὐδὲ κτήμα ἴδιον ποιήσασθαι τὰ δοθέντα, ἀλλ' ὥστε φυλάξει καὶ ἀποδοῦναι σῶα τῷ παραθεμένῳ, ἐπεὶν ἀπαιτῆται, οὕτω δὲ καὶ αὐτὸν χρὴ οὐκ ἐπὶ κέρδεσι οἰκητοῖσι °, ἀλλ' ἐπὶ σωτηρίῃ καὶ φυλακῇ πάντα πρῆσσειν τῶν ἀρχομένων, ὥστε αὐτοὺς τὸ ἐς ἑαυτὸν ἔχον, ἀσινέας ° καὶ εὐθηνέοντας ἀποδοῦναι τῷ καταπεπιστευκότι.

(Stobæus Flor. XLVI, 40 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi : ° οὐκ ἔνεκα; libri οὐχ ἔνεκα vel οὐχ ἔνεκά γε. — ° β' τοῦ τῶν δημοσίων χρημάτων ἀπολαβεῖν ex Orellii conjectura; codd. τῶν δημοσίων χρημάτων. — ° γ' εἰσὶ τε φ'; codd. εἰσὶ τε φῶ. — ° δ' κατασχεῖν; codd. κατασχεῖν. — ° ε' κέρδεσι οἰκητοῖσι; codd. κέρδεσιν οἰκείοις. — ° ζ' ἀσινέας cum Schæfero Melet. crit. p. 69; membranæ ἀσινέοντας. —)

54. Ἄνθρωπος ἀνοπίστους καὶ ἀγρίας καὶ ἀμέτρους ζητέων τὰς τιμωρίας, καὶ τῆσι ° κατὰ νόμον οὐκ ἀρκέομενος, θυμῷ ἀλόγῳ ἔυχχωρέων, καὶ γυναικῆϊος ° ἐμπικρινόμενος, οὐκ αἰσθάνεται ἕξω τῆς δίκης ἐς τὸ δημογενὲς ἐξυδρίζων. Ἄγνοεε ° δὲ τὸ μέγιστον καὶ τόπερ ° χρὴ εἰδέναι πάντα τὸν μέλλοντα ἀνθρώπου καταδικᾶν °, ὅτι καὶ ὁ θάνατος αὐτὸς παρὰ τῶν πρώτοις δικαιοσάντων οὐκ ὡς τι: ° κακὸν ἐπιτιμήθη, ἀλλ' ὡς ἐσχάτον καὶ ἐν φαρμάκου λόγῳ κατὰ τῶν οὐ δυναμέ-

49. Quæ in cæteris tanquam mala reprehendis, ea prius ipse cave facias.

50. Homines invicem accusant, quidam compositis falsis criminibus, nonnulli vera incusantes. Contra quidam laudant, alii vera testantes, alii parum integra veritate gratificantes. Convenitissimum igitur in hujusmodi rebus et viro privato et principi est, neque statim credere, neque omnino non credere, sed rebus ipsis exploratis, quid de iis sentiendum sit, atque etiam earum naturam perspicere.

51. Munus susceptum laute administra, ita tamen, ut ipse non immutes ingenium. Neque enim isto magistratu quidquam præterea tibi comparasti, neque eo deposito prius parva minora habere poteris, si pauper magistratu abibis.

52. Magistratum adeptus ne te efferas, sed idem permanes: sic enim deposito quoque magistratu nulla parte rei quæ te ornaverit privatus existimaberis.

53. Vir bonus, gentis alicujus aut civitatis imperium exactus, non propter fisci usum aut munerum accipiendum pecuniæque a divitibus extorquendæ causa, simili-

tudinem quandam gerit speciemque hominis, apud quem grandis pecunia deposita est. Quemadmodum enim hic, quod datur, non retinendi aut sibi vindicandi gratia sumit, sed ut custodiat et integrum reddat ei qui deposuit, postquam repetiverit: sic principem quoque non ad domesticam utilitatem, sed ad civium salutem ac tutelam omnia quæ facit referre oportet, ita ut eos, quantum in ipso situm sit, incolumes et felicitate florentes et qui credit restituat.

54. Quisquis intolerabiles, crudeles et immoderatas penas exquirat, legitimis non contentus ac belluinæ iracundiæ locum dans, et muliebriter exacerbatus: non intelligit, se contra jus fasque in cognatos injuriosum esse. Ignorat autem quod maximum est et quod quemvis reos condemnaturum scire oportet, mortem ipsam a primis maleficiorum punitoribus non tanquam malum aliquod sontibus illatum esse, sed ut ultimum telum et remedium loco ad eorum naturam comparatum esse qui a malitia liberari nequeunt, ut hoc saltem modo, quoniam aliter fieri non poterat, tum liberati malitiæ vinculo, ipsam effugerent.

νων τῆς κακίης ἐλευθερωθῆναι, ὅκως, ἐπειδὴ οὐκ οἶά τε ἢ ἄλλως, τούτῳ γῶν ἢ τῷ τρόπῳ ἀπολυθέντες τοῦ ἐνθαῦτα ἰδεσμοῦ αὐτῆς πορίσωνται φυγῆν.

(Stobæus Flor. XLVI, 41 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi : ὁ τῆσι; codd. ταῖς. — ὁ γυναικῆως; codd. γυναικείως. — ὁ ἀγνοεῖ; libri ἀγνοεῖ. — ὁ καὶ τόπερ e Gesneri conj.; codd. καίτοι περ. — ὁ καταδικᾶν cum Wesselingio ad Herod. I, 97 et Jacobsio Emend. Stob. p. 257; codd. καταδίκαν. — ὁ οὐκ ὡς τι; codd. οὐκ ὡς τι. — ὁ οὐκ οἶά τε; codd. οὐκ οἶά τε. — ὁ γῶν; libri γε οὔν. — ὁ τοῦ ἐνθαῦτα; codd. ἐνταῦθα. Vide Kœnium ad Greg. Corinth. p. 466. Articulum jam addidit Gesnerus. ---)

55. Ἄνθρωποι ἰσχὺν μὲν ὁ καὶ βίωμην καὶ τάχος μούνα ἀσκέοντες, καὶ ὅκως, ταῦτα ἔχοντες, ἀπὸ τούτων μούνων εὐδοκιμῶσι ὁ ἐσπουδαχότες, περὶ δὲ τοῦ τῆς ψυχῆς ὁ ἐπιμελεσθαι οὐ καταγινομένοι, ἀγνοεῖσι ὁ, τούτων μὲν, ὁκόσα κοινὰ πρὸς τὰ θηρία ὁ ἔχουσι, καὶ παρὰ πολὺ, ἀσθενέστερα τούτων ὁ, μόνον ἐπιμελόμενοι ὁ, τοῦ δὲ ἐν ἑωυτοῖσι θειοτάτου, καὶ κατότι αὐτοῖσι ἔστι ὁ, εἰ οἶόν τε, τοῖσι θεοῖσι ὁ ἔξομοῖεσθαι, ἀμελέοντες.

(Stobæus Flor. LIII, 16. Eusebίου. Scripsi : ὁ ἰσχὺν μὲν cum Jacobsio Emend. in Stob. p. 263; codd. ἰσχὺν. — ὁ εὐδοκιμῶσι; codd. εὐδοκιμῶσιν. — ὁ περὶ δὲ τοῦ τῆς ψυχῆς; libri τοῦ δὲ τῆς ψυχῆς. — ὁ οὐ καταγινομένοι ἀγνοεῖσι; libri οὐ ἔκχιτι γιγνώμενοι ἀγνοεῖσι. — ὁ τούτων μὲν, ὁκόσα κοινὰ πρὸς τὰ θηρία cum Jacobsio l. c.; codd. καὶ τούτων μὲν, ὁκόσα κοινὰ πρὸς θηρία. — ὁ καὶ παρὰ πολὺ, ἀσθενέστερα τούτων cum eodem; codd. καὶ τῶν πολλῶν ἀσθενέστερον, τούτων. — ὁ μόνον ἐπιμελόμενοι cum eodem; libri μὲν ἐπιμελόμενοι. — ὁ κατότι αὐτοῖσι ἔστι; codd. κατότι αὐτοῖσι ἔστιν. — ὁ τοῖσι θεοῖσι; libri τοῖσι θεοῖς. —)

55. Homines qui vires tantum et robur et corporis velocitatem exercent et ei solum gloriae, quæ his rebus comparatur, serviunt, ingenii autem curam non agunt: isti profecto nesciunt, se ea tantum curare, quæ cum bellis communia et his multo infirmiora habent, divinissimam vero naturæ suæ partem, qua exulta ipsi, si fas est, deorum similes evadere possint, prorsus negligere.

56. Animi præsentiam in periculis cum ratione conjunctam collaudes: est enim fortitudo: impetum vero ad ea obeunda aversum a recta ratione temeritatem existimes atque oderis.

57. Optimus matrimonii consensus est, si uterque conjux temperantiam exercent.

58. Non dubitandum quin sint dii, sed optimum est statim credere. Nam quæstione proposita, etiam ille qui impiissimam sententiam defendit, deos videlicet non esse, superare conatur

56. Θάρσος τὸ πρὸς τὰ φοβερά σὺν λόγῳ αἶνεε· ἀνδρητὴ γάρ· τὴν δὲ μετὰ ἀλογίης ἐπ' αὐτὰ ὄρμην θράσος νόμιζε καὶ ἀποστούγεε.

(Stobæus Flor. LIII, 17 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi ἀνδρητὴ pro vulg. ἀνδρητᾶ. Interpres Apollonii Rhodii II, 77: Θάρσος δὲ θράσους διαφέρει. Θάρσος γάρ τὸ εὐλογον· θράσος δὲ τὸ μετὰ ἰταμότητος. Οὕτως καὶ Ἄριστιππος ὁ φιλόσοφος. Similiter Ammonius: θράσος καὶ θάρσος διαφέρει. Θράσος μὲν γάρ ἐστιν ἡ ἀλογος ὄρμη, θάρσος δὲ ἔλλογος ὄρμη, ubi vide Valckenarium.)

57. Γάμου ἀρίστη συμφωνίη ἀμφοτέρους σωφροσύνην ἀσκέειν.

(Stobæus Flor. LXXIV, 41. Eusebίου.)

58. Θεοὶ ὅτι ἔασι, οὐ χρὴ δίζεσθαι, αὐτόθεν δὲ ἀριστον πεπιστευκέναι. Ζητήσιος γὰρ προτεθείσης, καὶ ὁ τῷ ἀνοσιωιάτῳ τῶν λόγων, τῷ μὴ εἶναι αὐτοῦ, συνιστάμενος ἐθέλει κρατέειν.

(Stobæus Flor. LXXX, 8. Eusebίου.)

59. Πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, ἐπειδὴν δοκῶσι παρ' ἀξίην πρήσσειν, δυσανασχετέοντες, ἔπειτα δεινολογόμενοι πρὸς ἑωυτοὺς καὶ τοὺς πλησιάζοντας τοιάδε διαλέγονται· ὁ μὲν γαμέει καὶ ἐξ οἰκῶν τῶν εὐδαιμόνων, ἐγὼ δὲ ἄγαμος· καὶ ὁ μὲν οἰκίην ἔχει μεγάλην καὶ οἰκοδομῆει μεγαλοπρεπέως ὁ καὶ ἀγροὺς κέκτηται πολλοὺς, ἐγὼ δὲ ἀνέστιος καὶ ἀκτῆμων· καὶ τῷ μὲν πάρα πολλὰ χρήματα, ἐμὲ δὲ ἀχρηματίη πᾶσα ἔχει· καὶ ὁδὲ μὲν καὶ ὁδὲ ἄρχουσι καὶ τιμῶνται ὁ, τὸ δ' ἐμὸν ἐν ἰδιώτῳ λόγῳ καὶ ἀτίμῳ ὁ. Πρὸς οὐδὲ χρὴ παραμυθεύμενον ταῦτα λέγειν, ὡς οὐ χρὴ ἐπ' ἄλλων εὐτυχίᾳ ἄχθεσθαι, ἀλλ' ἡδῆσθαι διὰ τὸ δημογένης· εἰδέναι δὲ ὅτι καὶ αὐτοὶ πολυκτῆμονες ὁ, ἐς τε τὰ ἑωυτῶν ἐγκόψαντες ὁ καὶ τὰ ἐκείνοισι παρῶντα ἐπιφρασάμενοι ὁ, εὐρήσουσι ἑωυτοὺς ἀμεινον πρήσσοντας· καὶ ὅτι οὐδέεις

59. Multi homines, quum indigna sorte premi sibi videntur, ægre ferentes ac deinde graviter conquerentes, qua secum qua apud familiares hujusmodi verba faciunt: Isle uxorem ducit, idque ex familia fortunata, ego interim cœlibem vitam dego: Isle domum magnam habet, magnifice ædificat et agros multos possidet, ego contra sine domo ac sine possessionibus vivo: Isle divitiis affluit, ego vero in summa difficultate nummaria sum: Hic et ille magistratum gerunt et honorantur, ego autem privatus et sine honore vivo. Verum tales homines sic consolari oportet, ut dicamus, non esse dolendum aliorum felicitate, sed gaudendum, quia nostri cognati sint: sciendum autem, ipsos quoque divites esse, ita ut si sua intuiti fuerint et rursus ea quæ aliis adsunt, considerent, melius secum agi inventuri sint; neque quemquam ob alterius prosperitatem debita sibi felicitate privari.

60. Qui, quum aliquid molestum incidit, diis irascitur, is majus sibi malum quærit.

ὕπὸ τῆς τοῦ πέλας εὐτυχίης ἢ τῆς ἀφειλομένης ἢ ἐσω-
τῶ εὐπρηγίης ἀποστερέεται.

(Stobæus Flor. C VII, 9. Εὐσεβίου. Scripsi : ὁ
μεγαλοπρεπέως ; codd. μεγαλοπρεπῶς. — ἢ τιμείων-
ται cum Halmio ; codd. τιτιμέεται vel τιτιμέονται.
— ὁ ἀτίμου cum eodem ; libri ἀτίμου. — ὁ πολυκτῆ-
μονες ; libri πολλῶν. — ὁ ἐγκύψαντες cum Wesselin-
gio ad Herodot. VII, 152 ; codd. ἐγκρύψαντες. —
ἰ ἐπιπρᾶτάμενοι cum Wesselingio l. c. ; codd. ἐπι-
πρᾶτάμενοι. — ἢ εὐτυχίης ; codd. εὐτυχίας. — ἢ ἀφει-
λομένης ; membranæ ἀφειλουμένης. —)

50. Ἄνιτροῦ τευ προσπεσόντος, ἔπειτα γαλεπαίνειν
τοῖσι θεοῖσι ὁ μέζον ἢ κακόν ἐστι ζητέειν.

(Stobæus Flor. CXXIV, 38. Εὐσεβίου. Scripsi : ὁ
τοῖσι θεοῖσι ; libri τοῖς θεοῖς. — ὁ μέζον ; codd
μείζον. —)

51. Ἄνιτροῦ τευ προσπεσόντος, εἴ τι τοῦ παρε-
στῶτος ὁ ἐστι εὐρέειν μέζον ἢ, ἐπιλέγειο, καὶ εὐρών,
ὅτι μὴ ἐκεῖνο, ἀλλὰ τὸ μῖτον ἔχεις, ἀσπάξειο.

(Stobæus Flor. CXXIV, 39. Εὐσεβίου. Scripsi : ὁ
παρεστῶτος ; libri παραστῶτος. — ὁ ἐστι εὐρέειν
μέζον ; codd. ἐστὶν εὐρεῖν μείζον.)

52. Σωφροσύνην, τόπερ ὀὃ καὶ ἀναγκαιοτάτον,
παρὰ τῶν ζυνοικουσέων ὁ γυναϊκῶν ἄνδρες ἀπαι-
τέουσι ἢ καὶ ὡς κρέσσονες ὑποδεεστέριον ἀργεῖν ἀξιεῦ-
σι ὁ ταῦτα δὲ ἀξιεῦντες οὐκ αἰδέονται ὀκόσα πορῶ-

τάτω ὁ ἐστὶ σωφροσύνης καὶ τῶν ἐν τῇ τοῦ κρέσσονος ὁ
ἰόντων μέρη, τὸ ἐξαμαρτάνειν ταῦτα αὐτοῖ, ὡσπερ
σφίσι μούνοισι ἰ ἐξέον, καὶ μετὰ τοῦ ἀνεπιπλήκτου
παρὰ σφείων παντελείως καὶ ἀνίδην οὕτως πλημμε-
λέοντες.

(Excerpta e cod. Flor. Joan. Damasc. in Sto-
bæi Flor. vol. IV, pag. 240 ed. Meinel. Scripsi :
ἰ ζυνοικουσέων ; cod. ζυνοικουσῶν. — ἢ ἀπαιτέουσι ;
cod. ἀπαιτοῦσι. — ὁ ἀξιεῦσι ; cod. ἀξιοῦσι. — ὁ ἀρ-
βρωτάτω ; cod. ἐκάστω. — ὁ κρέσσονος ; cod. γέρονος.
— ἰ μούνοισι ; cod. μούνας. —)

53. Θεοῦ ἐξ ἀργίης φήναντος τοῖ γένει ὁ τῶν ἀνθρώ-
πων κατὰ τὰ φατιζόμενα ἢ ὄψης εἰούσας διαφανέας,
ὀδοὶ διφάσιαι ὁ προκέεται βίου ψυχῆσι ὁ ἀνθρώπων,
ἀδαμαντίνῃ αἵμασιτῇ παρυτάτῃ ὁ καὶ ἐς πολλὸν ὄψος
ἀνηκόση ἰ, κατὰ τὰ τοῦ ἐξ ἀργίης φήναντος, ἀπ'
ἀλληλέων τὰ πρῶτα διειργόμενα. Καὶ ἢ μὲν αὐτέων
ἐστὶ, ὀκοῖα ἢ ὀὃ τὴν τιμιωτέραν τάξιν λαγοῦσα, ἐκ
θεξιῆς γερὸς ἢ εἰσιόντων· αὐτῇ ἐπὶ τὴν ἀρετὴν αὐτῆσι ἰ
ἰγγέται· ἢ ἐτέρῃ δὲ λαίη ἢ εἰούσα ἰ ἐπὶ τὴν κακίην ἐστὶ
παραπέμπουσα. Φατιζονται δὲ εἶνα τοιαῖδα· ἢ μὲν
τῆς ἀρετῆς τὰ πρῶτα οὐκ εὐήλατά κως ἰἰ παρέχειν ὀ-
κείει, ὀῖά τε ἢ μέντοι συνεχεῖ ὁ πόνου ἀνυσθῆναι· ἀλλὰ
καὶ τοὺς κατηγεομένους ἔχει καὶ παραπέμποντας ὁ ἀνι-
δύνως· τὸ δὲ μετὰ τοῦτό ἐστι δόδος ἰθῆῃ τε ὁ καὶ εὐρέῃ
μέγρι τῆς ἐπὶ τὴν ἀκρόπολιν αὐτοῦ τοῦ καλοῦ· ἐπ' ἢν ἰ

61. Quum aliquid molestum ingruit, perpende, num
quid aliud præsentī molestia gravius reperiri possit :
quod si repertum fuerit, gaudeto præsentī tanquam mi-
nore malo.

62. Temperantiam, quod vel maxime necessarium, ab
uxoribus in matrimonium ductis exigunt mariti et tan-
quam superiores inferioribus se imprare æquum esse
censent : hæc autem centes non verentur perpetrare
quam a temperantia et potentiorum conditione longe ab-
horrent, quasi ipsis solis liceat ista committere, quum
etiam sublato propriæ reprehensionis metu omnino et
aperte ita peccent.

63. Quum deus, ut supra dictum est, ab initio homi-
num generi claras ostenderit visiones, duæ quoque vi-
vendi viæ hominum animis propositæ sunt, maceria
statim adamantina, crassissima et altissima, ut primus
aspectus fert, a se invicem separate. Altera quidem
carum, ut dignitate superior, intrantibus est ad dextram,
atque ad virtutem hæc ducit; altera autem, quæ ad
levam est, ad vitiositatem pertinet. Dicuntur vero sic
esse comparatæ, ut virtutis viæ primum quidem tractus
non satis expeditus, sed tamen assiduo labore superabi-
les præbere videatur. Quid? quod ne ducibus quidem
sine periculo comitantibus caret; mox autem viæ recta
est et lata usque ad ipsam honestatis arcem, qua con-
scensa in locis præclaris eris et spectaculo frueris tum
innumerabilium aliorum bonorum et summæ felicitatis,

tum lucis simul reliqua omnia eximie pulchritudini
suar vi penetrantis simul splendidissimæ. Undique vero
per totum, qua patet, orbem visuntur urbes ac terre
incolæ et cultores, de quibus genius ad consilia animi
danda missus singulatim disseret. Et hæc quidem ita
se habet : viæ contra ad vitium ducens principio plana
est, ut qui eam ingrediuntur exiguum omnino nec sin-
ceram, sed vanam et fallacem voluptatem gustent. Ita-
que etiam quum duce postea destituta sit, confestim in
flexuosum tramitem detorquetur, vallis acutis, altis et
densis simulque voraginibus et præruptis refertum, in
quæ viatores præcipitati fluvio cænum et lapides vol-
vente dejectosque absorbente et abripiente merguntur,
adeo ut multi ex iis statim ibi pereant, reliquis non
consilio, sed casu per proximas urbes et regionem to-
tam quæ amplissima est aliis alio dispersis, de quibus
itidem angelus supra commemoratus disseret. Quum
igitur talis sit harum viarum natura, ducis munere
fungitur atque in medio constitutus est dei magni præco
et consultor genius supra dictus, qui animis descendere
parantibus hæc fere denuntiabit : animi hominum, na-
tura tam mortales quam immortales, qui illa quam in
terris existimant vita in mortem inciditis, ea vero quæ
ibi videbatur morte ad vitam reditis, quum exacto
tempore vobis præfinito rursus ex corporum vinculis
evolaveritis, quibus in isto mortis statu impediti fuistis,
aliæ iterum vitæ his in terra actis similes pro meritis

ἀνελθῶν τοῖσι καλλίστοισι ^a ἔσαι καὶ θέη ἄλλων τε
 μυρίων ἀγαθῶν καὶ τῶν εὐδαιμονεστάτων, ἀτὰρ δὴ
 καὶ φωτός, παντός τοῦ λοιποῦ κάλλιψι μύριον προήκον-
 τος καὶ αὐγοειδεστάτου ^b. Πέρης δὲ καὶ ἐπὶ πᾶσαν ^c γῆν
 ἀναπεπταμένην αἱ πόλιες ἔσαι καὶ οἱ τὴν γῆν κατοι-
 κέοντες καὶ ἐργαζόμενοι, περὶ τῶν ^d ὡς ἕκαστα ἔχει ὁ
 ἐπὶ συμβουλῇ ^e τῶν ψυχῶν προπεμφθεὶς ἐρέει λόγος.
 Καὶ ἦδε μὲν ὡς ἔχει· ἡ δὲ ἐπὶ τὴν κακίην ἀγού-
 σά ^f ἔστι λείη ^g τὰ μὲν κατ' ἀρχάς, ὡς ὀλίγου ^h πάγῃ
 καὶ τούτου οὐ γνησίου, ἀπατηλοῦ δέ, καὶ ἐπὶ παραγωγῇ
 τῶν προσιόντων, γεύσασθαι αὐτοὺς ⁱ τοῦ ἡδέος· ὥστε
 καὶ μηδενὸς μετὰ ταῦτα ἡγεμόνος εὐρισκομένου εὐθὺς
 ἄγει εἰς ὄδον σχολιῆν σχολοπίας τε ἔχουσαν, οἵτινες δὴ
^{kl} ὄξεις, μεγάλοι, καὶ πυκνοὶ καταπεπήγασι, καὶ
 χαράδρας καὶ κρημνοὺς, κατὰ κεφαλῆς ὠθέοντας τοὺς
 πορευομένους ^m κατὰ τοῦ συμπήσοντος καὶ παρασύρον-
 τος τοὺς κατενεχθέντας εἰς αὐτὸν ⁿ ποταμοῦ κάτω βορ-
 ρόφῃ καὶ λίθοις βέοντος· ὥστε πολλοὺς εὐθὺς οὕτω
 διασθίρεισθαι, οἱ δὲ λοιποὶ τύχη, οὐτ' ἀρ' οἰκείῃ προ-
 μηθείῃ, ἐπὶ τὰς αὐτοῖσι εὐσας πόλιας διασκεδαννύονται
 ἄλλοι ἄλλοι καὶ ἐπὶ πᾶσαν πολλὴν εὐσαν τὴν χώραν,
 περὶ τῶν ^o δὴ καὶ αὐτῶν ὁ προειρημένος ἄγγελος ἀπη-
 γήσεται ^p. Τούτων εὐσεῶν τῶν δδῶν τοιοῦτων,
 ἄγει ὁ προειρημένος καὶ ἔστι ἐν μέσῳ θεοῦ μεγάλου
 κήρυξ σύμβουλος τε λόγος, ὃς ψυχῆσι τῆσι μελλούσῃσι
^q κατιέναι τοιάδε προφανέει ^{rk}. Ψυχὰν ἀνθρώπων,
 φύσιν ἔχουσαι θνηταὶ τε εἶναι καὶ ἀθάνατοι, καὶ ζωῆ
^l μὲν τῇ ἐπὶ τῆς γῆς νομιζομένη θανάτῳ ἐγκυρεύουσαι,
 θανάτῳ δὲ τῷ δοκέοντι αὐτοῖσι ζωὴν ἀπολαμβάνουσαι,
 ἐπεὶ χρόνου τοῦ τεταχμένου ὑμῖν ἀνυσθέντος αὐτὶς
 ἀπολυθῆτε σώματος τοῦ ἐν τῷ αὐτοῖσι θανάτῳ ὑποδεξα-
 μένου ὑμέας, διαδέξονται αὐτὶς ὑμέας τρόπον ^{sm} τῆς
 ἐπὶ γῆς ζωῆς βίοι οἱ ὀφειλόμενοι ⁿ, καὶ διὰ τοῦτο πα-
 ραινέω, θεοῦ μεγάλου Ἐρμέω ^o καὶ θεῶν τῶν λοιπῶν
 προφήτης τε καὶ σύμβουλος λόγος, καὶ ἀπειθεύσῃσι
^{pp} μὲν προλέγω ἀθάνατα κακὰ, πειθομένησι ^q δὲ ἀγαθὰ
 ἔσεσθαι τοῖσι τῶν θεῶν ὁμοιούμενα. Οὐ χρὴ ὦν ^r
 βραχυτάτης κибδόγη τε καὶ εὐδαιμονεστάτου τῆς ἡδο-
 νῆς ἕνεκα κακὰ μεγάλα καὶ τὰ παραμενέοντα ^{ss} τὸν
 πάντα χρόνον αἰρέεσθαι καὶ βίῳ τῇ βραχυτάτῳ βίῳ
 βλάψαι τὸν μετὰ ταῦτα μακρότατον, οὐδ' αὖ πόνον
 ὀλίγον καταδεισάσας ἀγαθὰ μεγάλα καὶ τὰ παραμε-
 νέοντα τὸν πάντα χρόνον καὶ εὐδαιμονίην βιοτῆς μη-
 κίστης τῆς μετὰ ταῦτα προίεσθαι.

(Stobæus Eclog. lib. II, cap. IX, pag. 410
 seqq. ed. Heeren.; cap. VIII, p. 675 seqq. ed.

Gaisford; pag. 115 seqq. ed. Meinek. Scripsi : ^a
 γένει; codd. γένει. — ^b φατιζόμενα cum Jacobsio
 Animadv. ad Euripidis Tragæd. et Stob.; codd.
 φωτιζόμενα quod retinet Kœnius ad Gregor. Cor-
 inth. p. 510. — ^c ὄψις εὐσας διαφανέας, ὁδοὶ διαφά-
 σται; codd. οἷς (al. οἷς vel ὄψις) οὔσαι ἀφανέες·
 ὁδοὶ διαφανέες, ὁδοὶ διαφασίαι, quod Kœnius l. c.
 mutavit in οὐκ εὐσαι ἀφανέες, Meinekius in ὄψι
 εὐσαι convertit. — ^d ψυχῆσι; codd. ψυχῆς. — ^e
 ἀδαμαντίνῃ αἰμασιῇ παρυτάτῃ cum Heerenio; codd.
 ἀδαμαντίνῃ αἰμασιῇ παρυτάτῃ. — ^f ἀνηκούσῃ cum
 Jacobsio et Kœnio; codd. ἀνηκούσῃ. — ^g ἔκοια;
 vulgo δοκία. — ^h χειρός; vulgo χειρός. — ⁱ αὐτῆσι;
 codd. αὐταῖς. — ^k λαίη cum L. Dindorfio; codd.
 λαία. — ^l εὐσα; codd. οὔσα. — ^m κως; codd.
 πως. — ⁿ οἶά τε; vulgo οἶα τε. — ^o συνεγεί ex
 Orellii emendatione; codd. εὐτυχεῖ. — ^p παρα-
 πέποντας; codd. παραπέμψαντας. — ^q ἰθέη τε cum
 Kœnio ad Greg. Cor. p. 474; codd. θέητε vel
 θέτε. — ^r ἐπ' ἦν cum Kœnio ad Greg. Corinth.
 p. 465; codd. ἐπῆν. — ^s τοῖσι καλλίστοισι; libri
 τοῖς καλλίστοις. — ^t αὐγοειδεστάτου cum Jacobsio;
 codd. αὐγοειδεστάτω. — ^u ἐπὶ πᾶσαν cum Meinekio;
 codd. περὶ πᾶσαν. — ^v περὶ τῶν; codd. περὶ
 ὧν. — ^w συμβουλῇ; codd. συμβουλῇ vel συμβου-
 λῆν. — ^x ἀγούσα cum Kœnio ad Greg. Cor.
 p. 509; codd. ἔχουσα. — ^{aa} ἔστι λείη cum Jacob-
 sio; codd. ἔστιν οἷη. — ^{bb} ὡς ὀλίγου cum eodem;
 libri ὀλίγου. — ^{cc} γεύσασθαι αὐτοὺς; codd. γεῦσαι
 quod tuetur Kœnius locum sic relinqens : ἡ δὲ
 ἐπὶ τὴν κακίην ἀγούσα ἔστι οἷη τὸ μὲν κατ' ἀρχάς ὀλί-
 γον πάγῃ καὶ τούτου οὐ γνησίου, ἀπατηλοῦ δέ, καὶ
 ἐπὶ παραγωγῇ τῶν προσιόντων, γεῦσαι τοῦ ἡδέος. —
^{dd} οἵτινες δὴ cum Heerenio; codd. οἵτινες δὲ. — ^{ee}
 πορευομένους cum Heerenio; codd. εὐρισκομένους.
 — ^{ff} ἐς αὐτὸν cum Meinekio; codd. ἐπ' αὐτὸν. —
^{gg} τῶν; codd. ὧν. — ^{hh} ἄγγελος ἀπηγήσεται; codd.
 ἄγγελος ἀφηγήσεται. Est autem ἄγγελος idem qui
 supra nominabatur λόγος, quo nomine significa-
 tur genius singulis animis tributus. Vide Platonem
 de republ. lib. X, p. 617 seqq. Fortasse
 etiam intelligendus ille genius, de quo Cebes in
 tabula p. 11 ed. Salmas. ὁ δὲ γέρων ὁ ἄνω ἐστὶκῶς,
 ἔχων χάρτην τινὰ ἐν τῇ χειρὶ, καὶ τῇ ἐτέρᾳ ὡσπερ
 δεικνύων τι, οὗτος δαίμων καλεῖται. Προστάττει δὲ
 τοῖς εἰσπορευομένοις, τί δεῖ αὐτοὺς ποιεῖν, ὡς ἂν εἰς-

vestris vos excipient. Quocirca vos admoneo, magni
 dei Mercurii et reliquorum numinum tum vates tum
 consultor genius, ac contumacibus quidem mala immor-
 talia, dicto autem audientibus divina bona eventura esse
 prænuntio. Quare non decet fugacis, falsæ et levis
 voluptatis gratia magna atque in æternum duratura

mala eligere, nec vita brevissima vitam sequentem
 eamque longissimam corrumpere, neque rursus exigui
 laboris formidine magna atque in perpetuum mansura
 bona vitæque posthac longissimæ futuræ beatitudinem
 abjicere.

ἐλθωσιν εἰς τὸν βίον· καὶ δεικνύει, ποίαν ὁδὸν αὐτοὺς δεῖ βαδίζειν, εἰ σώζεσθαι μέλλουσιν ἐν τῷ βίῳ. *Cæterum vox ἀγγελος pro δαίμων usurpata inferioris ætatis Platonicum arguit. Sic Hierocles aurei carminis enarrator in Phil. Græc. Fragm. vol. I, p. 42 : οὐ δὴ καὶ εἰκότως ἀγαθοὶ ἥρωες λέγονται, ἀγαθοὶ μὲν ὡς ἀγαθοὶ ὄντες καὶ φωτεινοὶ αἰεὶ καὶ μήτ' ἐν κακίᾳ μήτ' ἐν λήθῃ ποτὲ γινόμενοι, ἥρωες δὲ ὡς ἔρωες τινες ὄντες καὶ ἔρωτες, οἷον ἔρωτικοὶ καὶ διαλεκτικοὶ ἐρασταὶ τοῦ θεοῦ, αἴροντες ἡμᾶς καὶ κουζίζοντες πρὸς τὴν θεῖαν πολιτείαν ἀπὸ τῆς ἐν γῆ διατριβῆς. Τοὺς δὲ αὐτοὺς καὶ δαίμονας ἀγαθοὺς καλεῖν ἔθος, ὡς ὄντας δαίμονας καὶ ἐπιστήμονας τῶν θεῶν νόμων, ἔστι δὲ ὅτε καὶ ἀγγέλους ὡς ἐκφραίνοντας καὶ διαγγέλλοντας ἡμῖν τοὺς πρὸς εὐζωίαν κανόνας. Porphyrius περὶ ἀποχῆς lib. II, 38 ἐν δὲ τούτοις [ἀγαθοὺς δαίμοσιν] ἀριθμητέον καὶ τοὺς πορθμύοντας, ὡς φησι Πλάτων, καὶ διαγγέλλοντας τὰ παρ' ἀνθρώπων θεοῖς καὶ τὰ παρὰ θεῶν ἀνθρώποις, τὰς μὲν παρ' ἡμῶν εὐχὰς ὡς πρὸς δικαστὰς ἀναφέροντας τοὺς θεοὺς, τὰς δὲ ἐκείνων παραίνεσεις καὶ νοουθεσίας μετὰ μαντείων ἐκφέροντας ἡμῖν. — ^{li} λόγος, ὃς ψυχῆσι τῆσι μελλού-*

σῃσι cum Meinekio; codd. λόγος, ψυχῆς τε μελλούσαις. — ^{lk} προφανέει cum codicibus. Eadem enim hujus futuri ratio est quæ in præcedentibus verborum ἀπηγγήσεται et ἐρείει. Itaque nolui cum Meinekio ponere προφανέει. — ^{ll} ζωῆ cum Heerenio; codd. ζωή. — ^{mm} τρόπον cum Heerenio; codd. τρόπου. — ⁿⁿ ὀφειλόμενοι cum codd.; quam formam aliis locis librarii in ὀφειλεύμενοι mutarunt. Vid. fragm. 31, 40, 48, 59. — ^{oo} θεοῦ μεγάλου Ἑρμῆος, id est, Ægyptiorum dei Thoth, quem Græci Ἑρμῆν τὸν τρισμέγιστον, Latini Mercurium ter maximum vocarunt. Vide Philonem Byblium apud Eusebium Præparat. Evang. lib. I, cap. IX, p. 31; Syncellum Chronograph. p. 40; Sanchuniathonem apud Eusebium Præp. Evang. lib. I, cap. X, p. 36; Ciceronem de nat. deor. III, 22; Lactantium I, 6; Martialem lib. V epigr. 25. — ^{pp} ἀπειθεύσῃσι μὲν προλέγω ἀθάνατα κακά; codd. ἀπειθεύσαις μὲν προλέγω θνητὰ κακά. — ^{qq} πειθομένῃσι; libri πειθόμεναις. — ^{rr} ὄν; libri οὖν. — ^{ss} παραμεινόντα cum Gaisfordo; codices παραμείνοντα. —)

DE ALBINO.

Albinus, Galeni præceptor, secundi post Chr. n. sæculi Platonicus, quem eximiam gloriam consecutum esse veteres scriptores testantur, videtur circa annum centesimum quinquagesimum floruisse. Quum autem Thrasyllus (1) ac Dereyllides (2) ab eo memorati sint, quorum alter Tiberio imperante, alter fortasse exeunte primo sæculo vixit, Albinum paulo ætate posteriore fuisse res est certissima (3). Eundem apud Smyrnæos philosophiæ præcepta adolescentibus optimarum artium studiosis tradidisse conjicias. Smyrnæ certe eum audivit Galenus unum et viginti annos natus (4), postquam mortuo parente relicta patria urbe nobilissimam ðliam Asiæ civitatem petiit (5), ut medicorum et sapientiæ doctorum scholis interesset (6).

Constat eum optimis Platonis interpretibus annumeratum esse (7) magnique æstimasse antiquos ejus de rebus divinis et humanis iudicium. Itaque Tertullianus lib. de anima cap. 28: Quis ille, inquit, nunc vetus sermo? Pythagoricus, ut voluit, quin et divinus, ut Albinus existimat, aut Mercurii forsan Ægyptii. Idem cap. 29 ait: Hæc et Albinus, Platonis suo veritus, subtiliter quærit contrarietatum genera distinguere, quasi non et hæc tam absolute in contrarietatibus posita sint, quam et illa, quæ ad sententiam magistri sui interpretatur, vitam dico et mortem.

Neque negligendus nobis est locuples sapientiæ ejus testis Proclus, plura ex deperdito Albini in Platonis Timæum commentario referens, quæ illum separatim in eo genere elaborasse indicant. Ac primum quidem Albinus hæc Platonis in Timæo verba pag. 27. c. ἡμᾶς δὲ τοὺς περὶ τοῦ παντός λόγους ποιῆσθαι πη μέλλοντας, ἧ (vulgo ἧ) γέγονεν ἧ καὶ ἀγενές ἐστίν, εἰ μὴ παντάπασι παραλάττομεν, ἀνάγκη θεοῦ τε καὶ θεᾶς ἐπικαλουμένους εὐχεσθαι πάντα κατὰ νοῦν ἐκεῖνοις μὲν μάλιστα, ἐπομένως δὲ ἡμῖν εἰπεῖν sic explicabat, ut mundo et ortum et aternitatem tribui a Platone censeret. Quippe mundus ab ente differt, quatenus hoc semper est, ille et aternus est et a parente generatus. Quum enim e pluribus ac dissimilibus partibus constet, ortum cum habere necesse est, siquidem partes illas toto antiquiores iudicari convenit. At quando partes illæ aternæ sunt, simul mundum aternum esse intelligitur (8).

Porro quam oratio cum iis rebus, quas exprimit, habere dicitur cognationem, eam Platone duce Albinus illustravit. « Ergo quum de re stabili, inquit Plato (9) pag. 29. B., et immutabili disputat, oratio talis sit, qualis illa, quæ neque redargui neque convinci potest. Quum autem ingressa est imitata et efficta membra, bene agi putat, si similitudinem veri consequatur. Quantum enim ad id, quod ortum est, aeter-

(1) Vid. Democriti fragm. p. 95 seq. — (2) Isagog. in Plat. dialog. cap. 6. — (3) Vide Zumptii dissertationem quæ inscribitur: über den Bestand der philosophischen Schulen in Athen und die Succession der Scholarchen (Berolini 1843) p. 47 et 71. — (4) anno post Chr. n. 151. — (5) Vid. Fabric. Bibl. Græc. lib. IV cap. 17 Vol. 111 p. 510. (6) Galenus de libris propriis Tom. IV ed. Basil. p. 372 τρία δὲ μοι βιβλία παρὰ τινῶν ἐδόθη γεγραμμένα πρὶν εἶ: Σμύρνον ἐκ Περγάμου μεταβῆναι Ἡελοπό: τε τοῦ ἰατροῦ καὶ Ἀλβίνου τοῦ Πλατωνικοῦ γάρ. — (7) In bibliotheca Coisliniana p. 598 τὸν μὲν Πλάτωνα ὑπομνηματίζουσι πλεῖστοι, χρησιμότεροι δὲ Γάϊος, Ἀλβίνος, Χριστιανός, Ταῦρος, Πρόκλος, Δαμάσκιος, Ἰωάννης ὁ Φιλόπονος, ὅστις καὶ κατὰ Χριστιανοῦ ἠγωνίσασα, πολλὰκις δὲ καὶ κατὰ Ἀριστοτέλους. — (8) Proclus in Plat. Tim. p. 67. c. πάλιν τοίνυν τὸ ἧ γέγονεν ἧ ἀγενέ: ἐστίν οἱ μὲν ἐξηγήσαντο τὸ μὲν πρότερον ἧ δασύνοντες, τὸ δὲ δεύτερον ψιλῶντες, ὅσοι φασὶν αὐτὸν εἶρειν περὶ τοῦ παντός· καὶ ὅσον γέγονεν ἀπ' αἰτίας, ἧ καὶ ἀγενέ: ἐστίν, ἵνα γενόμενον οὗτὸ θεωρήσαντας τὴν ἐν αὐτῷ φύσιν κατίδωμεν· καὶ ὁ γε Πλατωνικό: Ἀλβίνος ἀξιοῖ κατὰ Πλάτωνα τὴν κόσμον ἀγένητον ὄντα γενέσασα: ἔχειν ἀρχήν, ὃ καὶ πλεονάζει τοῦ ὄντος, ἐκεῖνου μόνον ἀεὶ ὄντος, τοῦ δὲ

κόσμου πρὸς τῷ ἀεὶ εἶναι καὶ γενέσασα: ἔχοντα: ἀρχήν, ἐν ἧ καὶ ἀεὶ ὦν καὶ γενητός, οὐχ οὕτως ὦν γενητός ὡς κατὰ χρόνον (οὐ γὰρ ἂν ἦν καὶ ἀεὶ ὦν), ἀλλ' ὅλω: λόγον ἔχον γενέσασα: διὰ τὴν ἐκ πλείονων καὶ ἰσομοίων σύνθεσιν, ἦν ἀναγκαῖον εἶς ἄλλην αἰτίαν τὴν ὑπόστασιν ἀναπέμπειν αὐτοῦ πρεσβυτέραν, εἰ ἦν πρῶτως ἀεὶ οὐσαν ἔστι πη καὶ αὐτὸ: ἀεὶ ὦν καὶ οὐ μόνον γενητός, ἀλλὰ καὶ ἀγένητος. — (9) Plato Tim. p. 29. B. ὡς δὲ οὖν περὶ τὴν εἰκόνα: καὶ περὶ τοῦ παραδείγματος αὐτῆ: διοριστέον, ὡς ἄρα τοὺς λόγους, ὧν πέρ εἰσιν ἐξηγηταί, τοῦτων αὐτῶν καὶ συγγενεῖς ὄντας. Τοῦ μὲν οὖν μόνου καὶ βεβαίου καὶ μετὰ νοῦ καταφανοῦς μονίμου: καὶ ἀμεταπτώτου, καὶ ὅσον τε ἀνελέγκτοις προσήκει λόγοι: εἶναι καὶ ἀκινήτοις, τούτου δεῖ μὴδὲν ἑλλείπειν· τοῦ δὲ τοῦ πρό: μὲν ἐκεῖνο ἀπεικασθέντο: ὄντος δὲ εἰκόνα: εἰκόνα: ἀνα λῶγον τε ἐκεῖνων ὄντας· ὃ, τι περὶ γένεσιν οὐσία, τοῦτο πρὸς πίστιν ἀλήθεια. Ἐάν οὖν, ὡς Σώκρατες, πολλὰ πολλῶν εἰπόντων περὶ θεῶν καὶ τῆ: τοῦ παντός γενέσασα: μὴ δυνατοὶ γινώμεθα πάντη πάντως· αὐτοῦ: αὐτοῖς ἔμολογουμένους λόγους καὶ ἀπηκριβωμένους ἀποδοῦναι, μὴ θαυμάσας, ἀλλ' ἐάν ἄρα μὴδενὸς ἤττον παρεχώμεθα εἰκότα: ἀγαπᾶν χρῆ, μεμνημένον ὡς ὁ λέγων ἐγὼ ὑμεῖ: τε οἱ κριταὶ φύσιν ἀνθρωπίνην ἔχομεν, ὥστε περὶ τούτων τὸν εἰκότα μῦθον ἀπεδεχόμενους πρέσει

nitas valet : tantum ad fidem veritas. Quocirca si forte de deorum natura ortuque mundi disseverentes minus id, quod avemus, omnino consequemur, ut tota dilucide et plane exornata oratio sibi constet et ex omni parte secum ipsa consentiat : haud sane erit mirum contentique esse debebitis, si probabilia dicentur. » De hoc igitur duplici rerum verborumque genere, quorum alterum certum et verum, alterum probabile est, diligenter egit Albinus. Etenim Proclus in Tim. p. 104. a. ὅτι δεῖ, ἰνῆquit, τὸν λόγον συγγενῆ τοῖς πράγμασι εἶναι, ὧν δὴ καὶ ἐστὶν ἐξηγητής. Καὶ εὐοκασίαν ἐνεσθῆναι ἀφορμὰς λαθόντες οἱ περὶ Ἀλθίνου καὶ Γαῖου Πλάτωνικοί διορίζει, ποταμῶς δογματίζει Πλάτων, καὶ ὅτι διγῶς, ἢ ἐπιστημονικῶς, ἢ εἰκοτολογικῶς, καὶ οὐ καθ' ἓνα τρόπον οὐδὲ ὡς μίαν ἀκρίβειαν τῶν παντοίων ἐχόντων λόγων, εἴτε περὶ τῶν ὄντων εἴεν εἴτε περὶ τῶν διὰ γενέσεως ὑφισταμένων, ἀλλ' ἤπερ ἔχει τὰ πράγματα, ταύτη καὶ τῶν λόγων συνδιηρημένων τοῖς πράγμασι καὶ οὕτως ἐχόντων τοῦ τε ἀκριβοῦς περὶ καὶ τοῦ σαφοῦς περὶ τὰ ὑποκείμενα αὐτοῖς πράγματα, ὡς τοὺς μὲν [τοὺς λόγους] λέγουσι τῶν δογματῶν τὸ ἀκριβές, τοὺς δὲ τὸ εἰκός. Δεῖ γὰρ ὁμοίαν εἶναι τὸν λόγον τοῖς πράγμασιν· οὐδὲ γὰρ ἄλλως ἂν τὴν φύσιν ἐξηγήσαιτο, ἢ συγγενῶς ἔχων πρὸς αὐτά. Δεῖ γὰρ ὁ τὸ πρῶγμα συνηρημένως ἐστί, τοῦτο εἶναι αὐτὸν ἀνειλιγμένως, ἵνα καὶ ἐκφαίνῃ τὸ πρῶγμα καὶ ὑφειμένως ἢ τῆς φύσεως αὐτοῦ· τὸν γὰρ τρόπον τοῦτον καὶ τὰ θεῖα αἷτια τοῦ λόγου τὰς τε οὐσίας ἐκφαίνει τῶν πρὸ αὐτῶν καὶ συμφορῆ πρὸς αὐτὰ ἐστίν.

Denique Platonis (10) sententiam Tim. p. 41 D. *vos autem ad id, quod erit immortale, partem atexitote mortalem* aliter accepit Albinus cum Attico, aliter Porphyrius. Sic enim Proclus in Tim. p. 311. a. *Τί τὸ ἀθάνατόν ἐστι τοῦτο, καὶ τί*

τὸ θνητόν, ἐζητήται παρὰ τοῖς τοῦ Πλάτωνος ἐξηγηταῖς, καὶ οἱ μὲν τὴν λογικὴν ψυχὴν μόνην ἀθάνατον ἀπολείποντες φθείρουσι τὴν τε ἄλογον ζωὴν σύμπασαν καὶ τὸ πνευματικὸν ὄχημα τῆς ψυχῆς, κατὰ τὴν εἰς γένεσιν ῥοπήν τῆς ψυχῆς τὴν ὑπὸστασιν διδόντες αὐτοῖς μόνον τὸν νοῦν ἀθάνατον ἀκατηρῶντες ὡς μόνον καὶ μένοντα καὶ ὁμοιοῦμενον τοῖς θεοῖς καὶ μὴ φθειρόμενον, ὡσπερ οἱ παλαιότεροι καὶ ἐπεσθαι τῇ λέξει κρίναντες, δι' ἧς ὁ Πλάτων φθείρει τὴν ἄλογον, θνητὴν οὐτὴν καλῶν, τοὺς Ἀπτικούς λέγει καὶ Ἀλθίνους καὶ τοιοῦτους τινάς· οἱ δὲ τούτων μετριώτεροι, ὡσπερ οἱ περὶ Πορφύριον, καὶ παρότεροι παραιτοῦνται μὴ τὴν κατωρμένην ψυχὴν κατασκευάζουσι τῷ τε ἡμιματος καὶ τῆς ἀλόγου ψυχῆς, ἀναστοιχειοῦσθαι δὲ αὐτὰ φασὶ καὶ ἀναλύεσθαι τινὰ τρόπον εἰς τὰς σφαιράς, ἀφ' ὧν τὴν σύνθεσιν ἔλαχε, σφαιράματα δὲ εἶναι ταῦτα ἐκ τῶν οὐρανίων σφαιρῶν, καὶ κατιοῦσαν αὐτὰ συλλέγειν τὴν ψυχὴν, ὡσπερ καὶ εἶναι ταῦτα καὶ μὴ εἶναι, αὐτὰ δὲ ἕκαστα μηκέτι εἶναι μηδὲ διαμένειν τὴν ιδιότητα αὐτῶν. Cf. infra p. 311. e. (11) ubi ea quæ Proclus dicit, quæ Ἀπτικῶς καὶ Ἀλθίνου scripta esse nescio quis in margine codicis Augustiani annotavit.

Jam quoniam apud veteres in honore atque in pretio fuit Albinus (12), credible est, nos quoque de ejus doctrina melius existimatuos fuisse, si plura ipsius ingenii monumenta (13) exstarent. Nunc quum ex ejus scriptis sola supersit Isagoge in Platonis dialogos, in exiguo hoc fortunæ munere facile acquiescimus. Quamquam autem opusculum non sustinet expectationem, quam titulus ambitiosior movere legentibus possit, tamen res quasdam minime vulgares eo contineri nemo negabit. Primus hanc Isagogen in Platonis dialogos e codice Holsteniano exscriptam in lucem protulit I. A. Fabricius

τούτου μηδὲν εἶ περὶ ζητεῖν. — (10) Plato Tim. p. 41 D. τὸ δὲ λοιπὸν ὑμεῖς ἀθάνατῳ θνητὸν προσεραίνοντες. — (11) Proclus in Tim. p. 311. e. ἀλλ' ἄρα τοῦτο, ὃ λέγουσιν οἱ τινες, ὅτι μένει καὶ διαλύεται τὸ αὐτὸ διὰ τῆς ἀναστοιχειώσεως, καὶ διὰ τοῦτο θνητὸν τε ἅμα καὶ οὐ θνητὸν ἐστίν· ἀλλὰ τοῦτο καὶ καθ' αὐτὸ μὲν ἀτόπον· τῆς γὰρ ἐνώσεως ἀπολομένης πῶς εἶτι τὸ αὐτὸ διαμένειν φήσομεν; οὐ γὰρ ἐστὶ ζωὴ συμφορῆσι ἢ ἀλογος, ἀλλὰ μία ζωὴ πολυειδής· πρὸς δὲ τούτοις καὶ τὰ οὐράνια ποτὲ μὲν ἀφαιρέσεις, ποτὲ δὲ προσθήσεις δέγεσθαι διδόμεν, ὃ δὴ παντάπασιν αὐτῶν ἀλλότριον ἐστίν. Ἀλλ' ἄρα φερρόν [schol. κατὰ Ἀπτικού καὶ Ἀλθίνου], καὶ ἀπολείψομεν τὴν ζωὴν ταύτην ἅμα τῷ σώματι σχεδνωμένην; Καὶ πῶς αἱ κολάσεις, πῶς δὲ αἱ καθάρσεις, πῶς δὲ αἱ τῶν βίων ἀπρέσεις, αἱ μὲν κατὰ ζανασίαν, αἱ δὲ κατὰ θυμόν, αἱ δὲ κατ' ἐπιθυμίαν; αἱ τε εἰς τὰ ἄλογα τῶν ζῶων εἰσδύσεις πῶς; δι' ἀλογίας γὰρ ἡ συναρτῆ πύξις τὸ ἄλογον, ὡσπερ διὰ νοῦ πρὸς τὸν νοῦν. Μηποτε οὖν κάλλιον οὕτως λέγειν, ὡσπερ ὁ ἡμέτερος διδάσκαλος, τὰς μὲν ἀκρότητας τῆς ἀλόγου ζωῆς τὸ πνεῦμα περιέχειν, καὶ εἶναι ταύτας μετὰ τοῦ ὀχήματος αἰδίου, ὡς ἀπὸ τοῦ δημιουργοῦ παρηγγεμένας, ταύτας δὲ ἐκτεινομένας καὶ μεριζομένας ποιεῖν τὴν ζωὴν

ταύτην, ἣν προσεραίνουσιν οἱ νῆσι θεοῖ, θνητὴν μὲν οὖσαν διδοῖ τὸν μερισμὸν τοῦτον ἀποτιθεσθαι ποτε τὴν ψυχὴν ἀναγκαῖον, εἴαν ἀποκαταστῆ τυχερῶσα καθάρσεως, πολυχρονιωτέραν δὲ τῆς τοῦ σώματος τούτου ζωῆς, καὶ διὰ τοῦτο τὴν ψυχὴν καὶ ἐν Ἀΐδου καὶ τοὺς βίους αἰρουμένην ἔχειν τὴν τοιαύτην ζωὴν· κατὰ γὰρ αὐτὴν τὴν ῥοπήν προσλαμβάνει τὴν θνητὴν ταύτην ζωὴν ἀπὸ τῶν νέων θεῶν. — (12) Ab hoc diversus fuit ejusdem nominis scriptor latinus ut Cassiodorus a Boethio lib. 2 de musica cap. 12 et Cassiodoro cap. 5 de musica his verbis : Apud Latinos autem vir magnificus Albinus librum de hac re compendiosa brevitate conseripsit, quem in bibliotheca Romæ nos habuisse atque studiose legisse retinemus. Alios Albinos enumeratos vide apud Fabricium Bibliothecæ Græcæ vol. 111 p. 153 ed. Harl. et Biblioth. Lat. lib. IV pag. 789. — (13) Jacobus Pamelius ad Tertullianum pag. 378 Albinum dicit scripsisse Isagogicum dogmatum Platonis et alterum librum de ordine librorum ejusdem, quorum græca exemplaria servantur Romæ in bibliotheca Vaticana et Venetiis ad S. Antonium. Sed alterum illud opusculum inspicere mihi

anno 1707 inseruitque Bibliothecæ Græcæ volumini secundo (14), deinde iterum edidit I. F. Fischerus una cum Platonis Euthyphrone, Apologia Socratis, Critone et Phædone Lipsiæ anno 1783 (15), postremo C. I. Chr. Schneiderus secundum codicem Lobcovicianum emendatam publicavit Vratislaviæ anno 1852 (16). Hi omnes,

quantum in ipsis situm erat, scriptoris verba castigarunt multumque ei profuerunt. Sed requirebatur accuratior recensio, qua et lacunæ libelli explerentur et menda a viris doctis non animadversa tollerentur. Hanc igitur institui simulque totum libellum latinum feci.

non licuit. — (14) Legitur pag. 44-50 cum Io. Anton. Winckleri interpretatione latina. — (15) Platonis dialogi IV Euthyphro, Apologia, Crito, Phædo. Acced. Albini Isagoge in ejusdem dialogos etc. Gr. ad fidem codicum manuscriptorum Tubing. August. aliorumque et librorum editorum veterum recensuit, animadversionibus illustra-

vit, tertium edidit Ioannes Frid. Fischerus. Lipsiæ 1783 apud Schwickertum. — (16) Index scholarum in universitate litterarum Vratislaviensi per hiemem a. 1852 instituendarum. Præcedit Albini libellus a Car. Ern. Chr. Schneidero secundum codicem Lobcovicianum emendatus.

ΑΑΒΙΝΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΠΛΑΤΩΝΟΣ

ΔΙΑΛΟΓΟΥΣ.

α'. Ὅτι ὁ τῶ μέλλοντι ἐντεύξεσθαι τοῖς Πλάτωνος διαλόγοις προσήκει πρότερον ἐπίστασθαι αὐτὸ τοῦτο, τί ποτέ ἐστιν ὁ διάλογος. Οὔτε γὰρ ἄνευ τέχνης τινὸς καὶ δυνάμεως γεγραμμένοι εἰσὶν, οὔτε τεχνικῶς γνωρίζαι βραδίων τῷ γε θεωρίας ἀπείρως ἔχοντι. Ἄρῃσκει δὲ τῶ φιλοσόφῳ περὶ παντὸς οὐτινοσοῦν ὃ τὴν σκέψιν ποιούμενον τὴν οὐσίαν τοῦ πράγματος ἐξετάζειν, ἔπειτα τί τοῦτο ὁ οὐδανάται, καὶ τί μὴ, πρὸς ὅ, τι ὃ τε χρήσιμον πέφυκε καὶ πρὸς δ μὴ. Λέγει δὲ ὁδε· Περὶ παντὸς, ὃ παῖ, μία ἀρχὴ τοῖς μέλλουσι καλοῖς βουλεύεσθαι· εἰδέναι δεῖ περὶ οὗ ἂν ἡ βουλή, ἢ περὶ ὃ τοῦτο ἀμαρτάνειν ἀνάγκη· τοὺς δὲ πολλοὺς λελήθην ὅτι οὐκ ἴσασι τὴν οὐσίαν ἐκάστου. Ὡς οὖν εἰδότες ἢ οὐ ἰδιομολογοῦνται ἐν ἀρχῇ τῆς σκέψεως, προσελθόντες δὲ τὸ εἶδος ἀποδιδόασιν· οὔτε γὰρ ἑαυτοῖς οὐτ' ἄλλοις ἔμολογοῦσιν. Ἴνα οὖν μὴ τοῦτο πάθωμεν ἐντυγχάνοντες τοῖς Πλάτωνος διαλόγοις, αὐτὸ τοῦτο, ὅπερ ἔφην, σκεψώμεθα, τί ποτέ ἐστιν ὁ διάλογος. Ἔστι ἰ τοίνυν οὐκ ἄλλο τι, ἢ λόγος ἐξ ἐρωτήσεως καὶ ἀποκρίσεως συγκείμενος περὶ ἢ τινος τῶν πολιτικῶν καὶ φιλοσόφων πραγμάτων μετὰ τῆς προεπούσης ἡθοποιίας τῶν παραλαμβανομένων προσώπων καὶ τῆς κατὰ τὴν λέξιν κατασκευῆς.

(Scripsi : ἂ ΑΑΒΙΝΟΥ ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΠΛΑΤΩΝΟΣ ΔΙΑΛΟΓΟΥΣ cum codice Holsteniano; ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΟΣ

I. Platonis dialogos lecturum decet prius nosse hoc ipsum, quid tandem sit dialogus. Neque enim sine arte quadam et facultate scripti sunt, neque sollerter declarare facile est artis præceptorum imperito. Placet autem philosopho, quamcunque rem consideret, naturam ejus inquirere, tum quid possit vel non possit, quemque usum præbeat et quem non præbeat. Sic autem ait : In omnibus, o puer, unicum principium iis qui bene consulere volunt, est cognitum habere, quid illud sit, de quo deliberatur, quidquid id est, vel in eo errare necesse est; plerosque vero latet, se singularum rerum naturam ignorare. Tanquam igitur scientes in disceptationis principio non constituunt id de quo disputaturi sunt, procedentes vero justam quasi pœnam solvunt, ut nec sibi nec aliis

ΑΛΒΙΝΙ

ISAGOGE IN PLATONIS

DIALOGOS.

BIBLON. ΑΑΒΙΝΟΥ ΠΡΟΛΟΓΟΣ codex Lobevicianus. — ὁ ὅτι cod. Holst.; reliqui omittunt. — ὁ οὔτισοῦν cod. L; οὔτινος οὔν cod. H. — ὁ τοῦτο cod. H; οὔτος cod. L., sed in margine τοῦτο a m. sec. — ὁ ὅ, τι; codd. ὅ, τί. — ὁ περὶ οὗ ἂν ἡ βουλή ex Plat. Phædr. p. 237; περὶ οὗ ἂν ἡ βουλή ἦν cod. L; περὶ οὗ ἂν βουλή ἦ cod. H — ὁ ἢ περὶ cum Fischero; παρὰ codd. — ὁ εἰδότες ut apud Platonem l. c.; οὐκ εἰδότες codd. — ὁ οὐ διομολογοῦνται cod. L. et Plato l. c; οὐδὲ ἔμολογοῦντες cod. H. — ὁ ποτ' H. — ὁ διάλογος. Ἔστι cod. L; διάλογος, οὐδὲ γὰρ ἄνευ τέχνης τινὸς καὶ δυνάμεως εἰσι γεγραμμένοι. Ἔστι cod. H. — ὁ συγκείμενος περὶ τινος cod. H; συγκείμενός τινος. —)

β'. Λόγος μὲν οὖν εἶναι ἂ λέγεται ὁ διάλογος, καθάπερ ὁ ἄνθρωπος ζῶν. Ἐπεὶ δὲ ὁ λόγος ἐστὶν ὁ μὲν ἐνδιάθετος, ὁ δὲ προφορικός, ἀκουσώμεθα τοῦ προφορικῶ, καὶ ἐπεὶ τούτου ὁ μὲν ἐστὶ κατὰ διεξόδου λεγόμενος, ὁ δὲ κατ' ἐρώτησιν ὁ καὶ ἀπόκρισιν, ἴδιον τοῦ διαλόγου ἐρωτήσεις καὶ ἀποκρίσεις· ὅθεν ὁ λόγος ἐξ ἐρωτήσεως καὶ ἀποκρίσεως εἶναι λέγεται. Τὸ δὲ περὶ τινος τῶν πολιτικῶν καὶ φιλοσόφων πραγμάτων πρόσκειται, διότι οἰκίαν εἶναι δεῖ τὴν υποκειμένην ὕλην τῷ διαλόγῳ. Αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ πολιτικὴ καὶ φιλόσοφος. Ὡς γὰρ τῆ τραγωδία καὶ ὄπως τῆ ποιήσει

consentanea loquantur. Ne igitur nobis hoc accidat Platonis dialogos legentibus, id ipsum, quod dicebam, consideremus, quid tandem sit dialogus. Est ergo nihil aliud quam sermo constans ex quæstione et responsione de rebus civilibus vel philosophicis, ita ut mores decentes personis assumtis tribuantur, et congruens orationis adhibeatur compositio.

II. Sermo de dialogo dicitur, ut de homine animal. Quum vero sermo alius animo conceptus, alius enuntiativus sit, ore prolatum intelligemus, et quoniam hic partim continua oratione procedit, partim quæstione et responsione constat, proprie dialogi fiunt interrogando et respondendo, unde sermo ex quæstione et responsione constare prohibetur. Verba de rebus civilibus vel plu-

οἰκεία ὕλη ὑποβέβληται τῶν μύθων, οὕτω ^c τῷ διαλόγῳ ἢ φιλόσοφος, τοῦτ' ἔστι τὰ πρὸς τὴν ^d φιλοσοφίαν. Ἐὐὲ μετὰ τῆς προπούσης ἡθοποιίας τῶν παραλαμβανομένων προσώπων διαφόρων ^e ἐν ταῖς λόγοις ὄντων τὸν βίον, τῶν μὲν φιλοσόφων, τῶν δὲ σοφιστικῶν, τὰ οἰκεία ἡθῆ δεῖ ἑκάστῳ ἀνατιθέναι, τῷ μὲν φιλοσόφῳ τὸ γενναῖον καὶ τὸ ἀπλοῦν καὶ τὸ φιλάληθες, τῷ δὲ σοφιστικῷ τὸ ποικίλον καὶ τὸ παλίμθολον καὶ τὸ φιλόδοξον, τῷ δὲ ἰδιωτικῷ τὸ οἰκείον. Ἐπὶ τούτοις φησὶ καὶ περὶ τῆς ^f κατὰ τὴν λέξιν κατασκευῆς, καὶ μάλα εἰκότως. Ὡς γὰρ τῇ τραγῳδίᾳ καὶ τῇ κωμῳδίᾳ τὸ οἰκείον μέτρον δεῖ παρεῖναι ^g καὶ τῇ λεγομένη ἱστορίᾳ τὸ πλάσμα, οὕτω ^h καὶ τῷ διαλόγῳ τὴν οἰκείαν λέξιν καὶ σύνθεσιν, ἔχουσαν ⁱ τὸ ἀττικόν, τὸ εὐχαρι, τὸ ἀπέριττον, τὸ ἀνευδέες.

(Scripsi : ^a εἶναι cum cod. L; vulgo deest. — ^b κατ' ἐρώτησιν cod. H; κατὰ ἐρώτησιν cod. L. — ^c οὕτω; codd. οὕτως. — ^d τὴν cod. L; vulgo deest. — ^e διαφόρων cod. H; διότι διαφόρων διαφόρων cod. L. — ^f περὶ τῆς cum Fabricio; codd. τῆς. — ^g δεῖ παρεῖναι καὶ τῇ cod. L; δεῖ (προσάπτεσθαι καὶ τῇ) Fabr.; δεῖ (καὶ τῇ) Fisch. — ^h οὕτω; codd. οὕτως. — ⁱ σύνθεσιν, ἔχουσαν cod. L; σύνθεσιν ἔχειν vulgo. —)

γ'. Εἰ δὲ τις λεγόμενος λόγος μὴ, καθάπερ εἶπον, εἰδοποιούμενος, ἀλλ' ἐνδεὴς ὢν τούτων, λέγοιτο εἶναι διάλογος, οὐκ ὀρθῶς ἂν λέγοιτο ^a. Οὕτω τὸ παρὰ τῷ Θεουκιδεῖ ^b λεγόμενον ὑπὸ τῶν μὴ δυναμένων εἰδοποιεῖν τὴν ἰδιότητα τῶν διαλόγων οὐ φήσομεν εἶναι διάλογον ^d, ἀλλὰ μάλλον δύο δημηγορίας κατ' ἐνθύμησιν ἀλλήλαις ^c ἀντιγεγραμμένας ^f. Ἐπεὶ οὖν ^g, τι ποτὲ ἔστιν ὁ διάλογος, τεθεωρήκαμεν, περὶ τῆς διαφορᾶς αὐτοῦ τοῦ κατὰ Πλάτωνα διαλόγου ἴδωμεν,

τοῦτ' ἔστι περὶ τῶν χαρακτήρων, πόσοι τέ εἰσιν οἱ ἀνωτάτω, καὶ πόσοι ἐκείνων ὑποδιαιεθέντες εἰς τοὺς ἀτόμους ἀπέβησαν ^e.

(Scripsi : ^a λέγοιτο. Οὕτω cum cod. H; λέγοιτο οὗτος cod. L. — ^b τῷ Θεουκιδεῖ cod. L; Θεουκιδεῖ cod. H. — ^c ὑπὸ τῶν μὴ δυναμένων cum Schneidero; vulgo τῶν δυναμένων. — ^d οὐ φήσομεν εἶναι διάλογον cod. L; vulgo hæc desiderantur. — ^e ἀλλήλαις cod. L; ἀλλήλοις cod. H. — ^f ἀντιγεγραμμένας cod. L; ἀναγεγραμμένας cod. H. — ^g ἀπέβησαν; codd. ἐστήσαντο. —)

δ'. Περὶ μὲν οὖν χαρακτήρων ἐν ταῖς ἐξῆς ^a τελεώτατα μετὰ ὑπογραφῆς εἰρήσεται· ἐνθάδε δὲ γνωστέον τοσοῦτον περὶ τῶν ἀνωτάτω χαρακτήρων, ὅτι δύο ὄντων, ὑψηλικῶ καὶ ζητητικῶ, ὁ μὲν ὑψηλικὸς ἤρμους πρὸς διδασκαλίαν καὶ πράξιν καὶ ἀπόδειξιν ^b, τοῦ ἀληθοῦς, ὁ δὲ ζητητικὸς πρὸς γυμνασίαν καὶ ἀγῶνα καὶ ἐλεγγον τοῦ ψεύδους, καὶ ὅτι ὁ μὲν ὑψηλικὸς τῶν πραγμάτων στοχάζεται, ὁ δὲ ζητητικὸς τῶν προσώπων.

(Scripsi : ^a ἐν ταῖς ἐξῆς τελεώτατα μετὰ ὑπογραφῆς εἰρήσεται· ἐνθάδε δὲ γνωστέον τοσοῦτον περὶ τῶν ἀνωτάτω χαρακτήρων e cod. L; vulgo hæc desunt. Cæterum δὲ post ἐνθάδε a secunda manu in cod. additum est. — ^b καὶ ἀπόδειξιν e cod. L; vulgo desiderantur. —)

ε'. Τῶν μὲν οὖν τοῦ ^a Πλάτωνος διαλόγων ὑπάγονται τῷ μὲν φυσικῷ ὁ Τίμαιος, τῷ δὲ ἠθικῷ ^b ἢ Ἀπολογία ^c, τῷ δὲ λογικῷ Θεάγης, Κρατύλος, Λύσις, Σοφιστής, Πράξις, Πολιτικός, τῷ δὲ ἐλεγκτικῷ Παρμενίδης, Πρωταγόρας, τῷ δὲ πολιτικῷ Κρίτων, Πολιτεία ^d, Φαίδων, Μένους, Συμπόσιον, Νόμοι, Ἐπιστολαί, Ἐπινομίαι, Μενέξενος, Κλειτοφῶν, Φίλητος,

Isophicis adjecta sunt, idcirco quia aptum dialogi argumentum esse debet, quod est civile et philosophicum. Quemadmodum enim tragœdiæ vel omnino poesi congruens subest materia ex fabulis deprompta : sic dialogi materia ex philosophia sive rebus philosophicis petitur. Porro additur : *ut mores decentes personis assumtis tribuantur*. Quum enim in colloquiis pro vitæ ratione variæ sint ac diversæ personæ, aliæ philosophorum, sophistarum aliæ, suos cuique mores assignari oportet; philosopho ingenuitatem, simplicitatem, veritatis amorem : sophistæ contra calliditatem, inconstantiam, gloriæ cupiditatem, denique privato rei domesticæ studium Postea monetur et *de accurata orationis compositione adhibenda*, haud injuria sane. Nam quomodo tragœdiæ vel comœdiæ convenienter metrum aptari debet et historicæ congruenter efficta oratio : sic suam etiam dialogi dictionem et compositionem inesse oportet, quæ habeat incorruptam atticæ sermonis integritatem, gratiam, simplicitatem, copiam.

III. Quodsi sermo quidam, qui hanc quam memoravi

speciem non habet, sed illa destitutus nihilominus dicatur dialogus, non recte id fiat. Sic quæ apud Thucydidem ab iis qui dialogorum proprietatem cflingere non possunt dicuntur, non appellabimus dialogum, sed potius duas orationes contrarij argumenti invicem oppositas. Postquam igitur, quidnam sit dialogus, perspeximus, differentiam quoque dialogorum Platoniorum consideremus, hoc est genera formasque eorum, quot sint summa eorum genera, et quot illorum genera subdivisa in formas individuas distribuantur.

IV. De generibus igitur deinceps plenissime adumbrata rei imagine dicetur; hic vero id tantum de summis generibus judicandum est, ex duplici isto quorum alterum in narrando, alterum in inquirendo versatur, prius illud ad docendum et agendum et ad veri demonstrationem accommodatum esse, posterius ad exercitationem et controversias et ad opinionum levitatem confutandam; præterea formam explicatricem ad res fere, exploratoriam ad personas pertinere.

V. E Platonis dialogis referuntur ad naturalem sapien-

τῶ δὲ πειραστικῷ Εὐθύφρων, Μένων, Ἴων, Χαρμίδης, τῶ δὲ μαιευτικῷ Ἀλκιβιάδης, τῶ δὲ ἀνατραπτικῷ Ἱππίας, Εὐθύδημος, Γοργίας.

(Scripsi : ^a τοῦ Πλάτωνος cum cod. II; Πλάτωνος cod. I. — ^b ὁ Τίμαιος, τῶ δὲ ἠθικῷ cod. II; τῶ δὲ ἠθικῷ ὁ Τίμαιος habebat cod. L. ante correctionem. — ^c ἡ Ἀπολογία cod. II; Ἀπολογία cod. L. — ^d Πολιτεία cod. I; vulgo deest. —)

ζ'. Ἐπεὶ οὖν θεωρήκαμεν τὴν διαφορὰν αὐτῶν, ὡς πέφυκε γίνεσθαι, καὶ τοὺς χαρακτῆρας, ἐπὶ τούτοις λέγωμεν, ἀπὸ ποίων διαλόγων δεῖ ἀρχομένους ἐντυγχάνειν τοῦ Πλάτωνος λόγῳ. Διάφοροι γὰρ δόξαι γεγόνασιν. Οἱ μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν Ἐπιστολῶν ἀρχονται, οἱ δὲ τινες ἀπὸ τοῦ Θεάγου. Εἰσὶ δὲ οἱ ^a κατὰ τετραλογίαν διελόντες αὐτοὺς καὶ τάττουσι πρῶτην τετραλογίαν περιέγουσαν τὸν Εὐθύφρωνα καὶ τὴν Ἀπολογία καὶ τὸν Κρίτωνα καὶ τὸν Φαίδωνα· τὸν μὲν οὖν Εὐθύφρωνα, ἐπεὶ καὶ ἀπαγγέλλεται ^b τῷ Σωκράτει ἐν αὐτῷ ἡ δίκη· τὴν δὲ Ἀπολογία, ἐπεὶ ^c ἀναγκαῖον αὐτῷ ἀπολογῆσασθαι· ἐπὶ τούτοις τὸν ^d Κρίτωνα, διὰ τὴν ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ διατριβήν· ἔπειτα τὸν Φαίδωνα, ἐπεὶ ἐν αὐτῷ τέλος τοῦ βίου λαμβάνει ὁ Σωκράτης. Ταύτης ^e τῆς δόξης εἰσὶ Δερκυλλίδης καὶ Θράσυλλος. Δοκοῦσι δὲ μοι προσώποις καὶ βίῳ περιτάσσουσιν ἠθελιχένας τάζειν ἐπιθεῖναι· ὁ ἐστὶ μὲν ἴσως χρήσιμον πρὸς ἄλλο τι, οὐ μὴν πρὸς ὃ ἡμεῖς νῦν βουλόμεθα· βουλόμεθα δὲ τὴν ^f ἀρχὴν καὶ διάταξιν διδασκαλίας τῆς κατὰ σοφίαν εὑρεῖν. Φαμέν οὖν Πλάτωνος λόγου μὴ εἶναι μίαν καὶ ὠρισμένην ἀρχήν,

δοικέται γὰρ αὐτὸν τέλειον ὄντα τέλειῳ τυχῆματι κύκλου. Ὡσπερ οὖν κύκλου μία καὶ ὠρισμένη οὐκ ἔστιν ἀρχή, οὕτως οὐδὲ τοῦ λόγου ^h.

(Scripsi : ^a οἱ cum cod. I; vulgo οἱ. — ^b ἀπαγγέλλεται cod. I; vulgo ἐπαγγέλλεται. — ^c ἐπεὶ cod. II; ἐπειδὴ cod. L. — ^d ἀπολογῆσασθαι· ἐπὶ τούτοις τὸν Κρίτωνα cod. I; vulgo ἀπολογῆσασθαι ἐπὶ τούτοις. Τὸν Κρίτωνα. — ^e ταύτης τῆς cod. I; τῆς cod. II. — ^f βουλόμεθα δὲ τὴν cod. II; δὲ cod. I. — ^g τοῦ λόγου cod. L; διὰ τοῦ λόγου vulgo. —)

ζ'. Οὐ μὴν διὰ τοῦτο θεωροῦν καὶ ὡς ἔτυχεν ἐντυγχόμεθα αὐτῷ. Οὐδὲ γὰρ εἰ δεῖαι κύκλον γράφειν ἀπ' οὐτινοςοῦν ^a σημείου ἀρχόμενός τις γράφει τὸν κύκλον, ἀλλ' ἀπ' οὐ ἂν ἔχη εὐμερέστατα πρὸς τὸ γράφειν. Οὕτως οὐ κατὰ τύχην ^b, ἀλλ' ἀπ' ἧς ἂν ἕκαστος ἡμῶν σχέσεως ἔχη πρὸς τὸν λόγον, ἀρχόμενος ^c ἐντεῦθεν τοῖς διαλόγοις. Σχέσεις δὲ πλείους καὶ διάφοροι εἰσὶν ἡμῶν πρὸς τὸν λόγον. Ἢ μὲν γὰρ ἐστὶ κατὰ φύσιν οἷον εὐφυῆς, ἀφυῆς· ἢ δὲ κατὰ τὴν ἡλικίαν, οἷον ὄραν ἔχον τοῦ φιλοσοφῆν ἢ παρηθηκῶς ^d· ἢ δὲ κατὰ προτάξεις, οἷον φιλοσοφίας ἢ ἱστορίας ^e ἕνεκα· ἢ δὲ κατὰ ἔξιν ^f, οἷον προτετελεσμένος ἢ ἀμαθής ^g· ἢ δὲ κατὰ τὴν ὕλην, οἷον ἐνασχολῶν φιλοσοφίᾳ ἢ περιεχόμενος ὑπὸ τῶν περιστάσεων ^h.

(Scripsi : ^a οὐτινοςοῦν cum cod. I; οὐτινος οὖν cod. II. — ^b ἀλλ' ἀπ' οὐ ἂν ἔχη εὐμερέστατα πρὸς τὸ γράφειν. Οὕτως οὐ κατὰ τύχην addidi; vulgo hæc desiderantur. — ^c λόγον, ἀρχόμενος cod. II; λόγον ἀρχόμενος cod. I. — ^d παρηθηκῶς cod. I;

tiam Timæus, ad moralem philosophiam Apologia, ad rationalem Theages, Cratylus, Lysis, Sophista, Laches, Politicus. Ad redarguendi rationem spectant Parmenides et Protagoras : Criton vero, Respublica, Phædo, Mænos, Convivium, Leges, Epistolæ, Epinomis, Menexenus, Clitophon, Philebus ad prudentiam civilem. In temptatione versantur Euthyphron, Meno, Ion, Charmides; in obstetricia quasi institutione Alcibiades, in confutatione Hippias, Euthydemus, Gorgias.

VI. Postquam igitur, qualis fere sit dialogorum differentia quoque illorum genera sint et formæ, consideravimus, insuper exponamus, a quibus dialogis ad Platonis lectionem accessuros initium ducere oporteat. Est enim quædam hominum de hac re dissensio. Quidam vilicet ab epistolis, nonnulli a Theage ordiuntur. Sunt etiam qui Platonis dialogos in tetralogias digerentes primam ponant illam, quæ Euthyphronem, Apologiam, Critonem et Phædonem continet; Euthyphronem quidem, quia Socratem in jus vocatum perhibet; Apologiam, ob necessariam adversus allatas criminationes defensionem; præterea Critonem, propter disputationem in carcere habitam; deinde Phædonem, quia in illo Socrates ad vitæ exitum vocatur. Hujus quidem sententiæ Dercyllides sunt et Thrasylus, qui mihi personas videntur va-

riusque vitæ eventus ordinare voluisse, quod ad aliud quid fortasse prodest, sed nihil facit ad hoc quod nos in præsentem quærimus. Nunc enim initium et ordinem disciplinæ, quæ in sapientia versatur, invenire studeamus. Quapropter affirmamus sermonum Platoniorum unum definitumque initium non esse, sed ipsos per se perfectos integri perfectique circuli figuræ esse simillimos. Ut igitur circuli nullum certum ac definitum est principium, ita nec sermonum sive dialogorum Platoniorum.

VII. Neque tamen propterea utunque ac tenere illorum lectionem auspicabimur. Neque enim quisquam, si circulum scribi oporteat, a quolibet puncto orsus orbem ducat, sed ab eo a quo ad ducendum promptissimus sit. Sic non forte fortuna, sed ut quisque libros hosce lecturus affectus erit, ita ad alios quoque dialogos legendos primum se conferet. Verum ad dialogorum rationem habitus nostri plures sunt ac diversi. Differunt autem inter se alii natura, ut ingeniosi et hebetes; alii ætate. ut sapientiæ studiis maturi aut longius ætate proveci; alii instituto, ut qui philosophiam discunt aut in historia cognoscenda versantur; alii facultate, ut eruditi aut ineruditi; alii materia, ut philosophiæ studiosi aut cura rerum, quæ incidunt, districti.

παραβεθικός cod. H. — ^ε ἡ ἱστορίας cod. L; καὶ ἱστορίας cod. H. — ^ι ἔνεκα ἢ δὲ κατὰ ἔξιν cod. L; ἔνεκα ἔξιν cod. H. — ^β ἡ ἀμαθῆς cod. L; καὶ ἀμαθῆς cod. H. — ^γ περιστάσεων codd., πολιτικῶν περιστάσεων Fischerus. —)

ἡ'. Ὁ μὲν οὖν κατὰ φύσιν εὖ πεφυκός, καὶ κατὰ τὴν ἡλικίαν ὄραν ἔχων τοῦ φιλοσοφεῖν, καὶ κατὰ ^α τὴν προαίρεσιν ἔνεκα τοῦ τὴν ἀρετὴν ἀσκήσαι προσίων τῷ λόγῳ, καὶ κατὰ τὴν ἔξιν προτετελεσμένους τοῖς μαθήμασι, καὶ ἀφειμένους ἀπὸ τῶν πολιτικῶν περιστάσεων ἀρξεται ἀπὸ τοῦ Ἀλκιβιάδου πρὸς τὸ τραπῆναι καὶ ἐπιστραφῆναι καὶ γῶναι, οὗ δὲ τὴν ἐπιμέλειαν ποιεῖσθαι, ὡσπερ πρὸς παράδειγμα καλὸν ἰδεῖν, τίς ἐστὶν ὁ φιλόσοφος, καὶ τίς αὐτοῦ ἡ ^β ἐπιτήδευσις, καὶ ἐπὶ πῶς ὑποθέσει ὁ παρ' αὐτῷ λόγος προσάγεται. Δεήσει τῷ Φαίδωνι ἔξῃς ἐντυγχάνειν· λέγει γὰρ ἐν τούτῳ, τίς ἐστὶ φιλόσοφος καὶ τίς ἐστὶν ἡ αὐτοῦ ἐπιτήδευσις ^ε, καὶ ἐπὶ ὑποθέσει τοῦ ἀθάνατον εἶναι τὴν ψυχὴν δίδεισι ^δ τὸν περὶ αὐτῆς λόγον. Μετὰ τοῦτο τῇ Πολιτείᾳ δέοι ἐντυγχάνειν· ἀρξάμενος γὰρ ἀπὸ τῆς πρώτης παιδείσεως ^ε ὑπογράφει πᾶσαν τὴν παιδείαν, ἣ χρώμενος ἀφίκοιτο ἂν τις ἐπὶ τὴν τῆς ἀρετῆς κτήσιν. Ἐπεὶ ^δ δὲ εἶ καὶ ἐν γνώσει τῶν θεῶν γενέσθαι, ὡς δύνασθαι κτησάμενον τὴν ἀρετὴν δημοιῶναι αὐτοῖς, ἐντευξόμεθα ^β τῷ Τιμαίῳ· αὐτῇ γὰρ τῇ περὶ τὴν ^β φύσιν ἱστορίᾳ ἐντυγχάνοντες καὶ τῇ λεγομένῃ θεολογίᾳ καὶ τῇ τῶν ὄλων διατάξει ἐποψόμεθα ^ι τὰ θεῖα ἐνκρηγῶς.

(Scripsi : ^α κατὰ cum cod. L; μετὰ cod. H. — ^β αὐτοῦ ἢ ἐπιτήδευσις cod. L; vulgo γούτου ἐπιτήδευσις. — ^ε ἢ αὐτοῦ ἐπιτήδευσις cum Fabricio; ἢ τε ἐπιτήδευσις cod. L; ἢ ἐπιτήδευσις cod. H. — ^δ δίδεισι cum Schneidero; δίδησι codd. — ^ε παιδείσεως cod. H; γενέσεως cod. L. — ^ι ἐπεὶ δὲ δεῖ cod. L; ἐπειδὴ δὲ δεῖ cod. H. — ^β ἐντευξόμεθα; codd. ἐντευξόμεθα. — ^γ τὴν φύσιν cod. L; φύσιν cod. H. — ^ι ἐποψόμεθα; cod. L. ἀντοψόμεθα; cod. H ἂν; Fabr. ἀν[α]μνήσομεν.)

θ'. Ἐπι ^α δὲ τις καὶ ἐν κεφαλαίῳ δύναται ἂν ^β κατεδεῖν τὴν προσήκουσαν τάξιν τῶν διαλόγων τῇ κατὰ Πλάτωνα διδασκαλίᾳ ὁ τὰ Πλάτωνος αἰρούμενος ^ε. Ἀναγκαῖον γὰρ ὄντος θεατὰς γενέσθαι καὶ τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς καὶ τῶν θεῶν, καὶ τῶν θεῶν αὐτῶν, καὶ τοῦ καλλίστου νοῦ τυχεῖν, δεῖ πρῶτον μὲν ἐκκαθάραι ^δ τὰς ψευδεῖς δόξας τῶν ὑπολήψεων· οὐδὲ γὰρ οἱ ἱατροὶ νομομίκαισι πρότερον τῆς προσφερομένης τροφῆς ἀπολαῦσαι τὸ σῶμα δύνασθαι, εἰ μὴ τὰ ἐμποδίζοντα ἐν τούτῳ τις ἐκβάλῃ· μετὰ δὲ τὸ ἐκκαθάραι ^ε ἐπεγεῖρειν καὶ προκαλεῖσθαι δεῖ τὰς φυσικὰς ἐννοίας καὶ ταύτας ἐκκαθαίρειν, καὶ εὐκρινεῖς ἀποφαίνειν ὡς ἀρχάς. Ἐπὶ τούτοις ὡς προκατεσκευασμένης τῆς ψυχῆς, δεῖ αὐτῇ τὰ οἰκεία ἐμποιεῖν δόγματα, καὶ ἃ τελειοῦται. Ταῦτα δὲ ἐστὶ φυσικὰ καὶ θεολογικὰ καὶ τὰ ἠθικὰ καὶ πολιτικὰ. Ἴνα δὲ ^β τὰ δόγματα μὲν ἐν τῇ ψυχῇ ἀναπόδραστα ^β, δεήσει ἀποδοθῆναι ^ι τῷ τῆς αἰτίας λογισμῷ, ἵνα τις βεβαίως ἔχῃται ^κ τοῦ προκειμένου σκοποῦ. Ἐπὶ τούτοις δεῖ πεπορίσθαι ^ι τὸ ἀπαρλόγιστον, ἵνα μὴ ὑπὸ τινος σοριστοῦ παρενεχθόντες τρεψωμεν ἐπὶ τὰ χεῖρω τὴν ἑαυτῶν διάνοιαν ^μ. Ἴν' οὖν ἐκβάλωμεν ^β τὰς ψευδεῖς δόξας, δεήσει ἐντυγχάνειν Πλάτωνος τοῖς τοῦ πειραστικοῦ χαρακτῆρος διαλόγοις, ἔχουσι τὸ ἐλεγκτικὸν καὶ τὸ λεγόμενον καθαρτικόν. Ἴνα δὲ τις τὰς φυσικὰς ἐννοίας εἰς φῶς προκαλέσαιο ^ο, τοῖς τοῦ μαιευτικοῦ χαρακτῆρος διαλόγοις δεήσει ἐντυγχάνειν· τοῦτο γὰρ ἐστὶν αὐτῶν ἴδιον. Ἴνα δὲ τις τὰ οἰκεία ^ρ δόγματα παραλάβῃ, τοῖς τοῦ ὑψηλοῦ χαρακτῆρος διαλόγοις δεήσει ἐντυγχάνειν· τοῦτο γὰρ ἐστὶν αὐτῶν ἴδιον, εἰ γε ἐν τούτοις ἐστὶ μὲν τὰ φυσικὰ δόγματα, ἔστι δὲ καὶ τὰ ἠθικὰ καὶ τὰ πολιτικὰ καὶ οἰκονομικὰ, ὧν τὰ μὲν ἐπὶ θεωρίαν ^ρ καὶ τὸν θεωρητικὸν βίον ἔχει τὴν ἀναφορὰν, τὰ δὲ ἐπὶ πρᾶξιν καὶ τὸν πρακτικὸν βίον; ἄμφω δὲ ταῦτα ἐπὶ τῷ δημοιῶναι θεῖ. Ἴνα δὲ τὰ ἐντελέοντα ^ρ ἀρκετὰ ἡμῖν ὑπάρχῃ, τοῖς τοῦ λογικοῦ χαρακτῆρος διαλόγοις, ὄντος καὶ αὐτοῦ ζητητικοῦ, δεήσει ἐντυγχάνειν. Ἐχουσι γὰρ τὰς τε διαιρητικὰς καὶ δριστικὰς μεθόδους καὶ πρὸς γε

VIII. Qui igitur tum bono ingenio et ætate philosophiæ matura est, tum ex inslituto idcirco Platonem legere aggreditur, ut virtutem exerceat, nec non variarum disciplinarum facultatem jam consecutus est, neque ullam reipublicæ partem suscepit, ab Alcibiade principium ducet, ut illuc advertatur et referatur animus, atque intelligat, quantum curæ ac diligentia adhibendum sit ad pulcherrimum exemplar assequendum, quis sit philosophus, quæ ejus industria et in qua re sermones ipsius versentur. Phædonem deinceps legi oportebit, in quo docet Plato, quisnam philosophus sit, quod ejus studium, et de animi immortalitate disputans longum de illo habet sermonem. Post hæc libros de republica evolvere decebit, quoniam in illis a prima institutione orsus omnem depingit doctrinam, qua quisquis utitur mentem

adipisci possit. Quum vero etiam divinarum rerum cognitio paranda sit, ut virtutis compos iis assimilari queat, Timæum adire fas erit, in quo historiam naturalem ac theologiam et universi descriptionem cognoscen-tes res divinas clare intuebimur.

IX. Præterea Platonica philosophiæ futurus sectator summam etiam possit congruentem dialogorum ordinem ex philosophi doctrina cognoscere. Quum enim contentores animi nostri, rerum divinarum, ipsorum denique deorum evadere debeamus, et bonam mentem nobis comparare : primum quidem animus a presuntiarum opinionum commentis purgandus erit; neque enim medici prius corpus e suntis cibis quidquam commodi consequi posse existimant, quam impediant ex illo fuerint ejecta; peracta vero purgatione tum notiones menti insi-

ἀναλυτικὰς καὶ συλλογιστικὰς, δι' ὧν τὰ μὲν ἀληθῆ ἀποδείκνυται, τὰ δὲ ψευδῆ ἐλέγχεται. Πρὸς δὲ τοῦτοις, ἐπεὶ δεῖ καὶ ἀπαραλογίστους ὑπὸ τῶν σοριστῶν ἔϊναι, τοῖς τοῦ ἐπιδεικτικοῦ καὶ ἀνατρεπτικοῦ χαρακτῆρος ὁ διαλόγος ἐντευξόμεθα, ἐν οἷς ἔστιν ἕκμαθεῖν, ὅπως τε δεῖ ἐπαθεῖν τῶν σοριστῶν καὶ ὅπως αὐτοῖς ὧ καὶ ἄντινα τρόπον προσφέρεσθαι κακουργοῦσι περὶ τοὺς λόγους ἔ.

(Scripsi : ἄ ἔτι cum Schneidero; codd. εἰ. — ἔ δύναιτ' ἂν cod. L.; δύναιτ' ὄν cod. H. — ὁ δὲ τὰ Πλάτωνος αἰρούμενος; codd. τῶν τὰ Πλάτωνος αἰρουμένων. — ἃ πρῶτον μὲν ἐκκαθάραι cod. L., nisi quod habet ἐκκαθάραι; πρῶτον ἐκκαθάραι cod. H. — ὁ ἐκκαθάραι cod. H.; ἐκκαθάραι cod. L. — ἃ καθ' ἃ cod. L.; καθ' ἃ cod. H. — ἄ ἵνα δὲ cum Fabricio; codd. ἵνα — ἄ ψυχῇ ἀναπόδραστα cod. L.; ψυχῇ καὶ ἀναπόδραστα cod. H. — ἃ ἀποδοθῆναι codd.; ἀποδε-

tas excitari provocarique oportet, tum illas purgari et planas fieri tanquam principia. Post hæc animus quasi præparatus convenientibus formandus est præceptis, quorum ope perficitur; qualia sunt quæ de rebus naturalibus, divinis, moralibus ac civilibus dantur. Hæc vero ut perpetuo animo fixa maneant, par erit revocari ea ad causæ considerationem, ne quis a proposito scopo aberret. Deinde comparanda erit ratio errori non obnoxia, ne a sophista aliquo abducti ad deteriora animum attendamus. Ut igitur falsas opiniones ex animo evellamus, conveniet nos evolere Platonicos dialogos ad genus tentationis proprium pertinentes, quippe qui in confutatione et purgatione versentur. Sed ad notionem insitas in lucem proferendas lectis dialogis ex obstetricia quasi institutione petitis opus erit; horum enim propria hæc virtus est. Porro ad percipienda comoda præcepta explicatricis formæ dialogorum lectione

θῆναι Schneiderus. — ἃ ἔχεται cod. H; ἔχεται cod. L. — ἃ πεπορίσθαι cod. L.; πεπορίσθαι cod. H. — ἃ δianoian cod. H; ἔξιν cod. L. — ἃ ἵν' οὖν ἐκβάλλωμεν cod. L.; ἵνα οὖν ἐκβάλλωμεν cod. H. — ὁ προκαλέσαιτο cod. L.; προκαλέσαιτο H. — ὁ ἵνα δὲ τις τὰ οἰκεία δόγματα παραλάβῃ (cod. παραβάλλῃ, sed superscripta altera lectione), τοῖς τοῦ ὑψηλοῦ χαρακτῆρος διαλόγοις δεῖσθαι ἐντευχθῆναι· τοῦτο γάρ ἐστιν αὐτῶν ἴδιον cod. L.; vulgo hæc desiderantur. — ἃ θεωρίαν cod. L.; θεωρίαν cod. H. — ἃ ἐντεθέντα; codd. δεθέντα. — ἃ πρὸς γὰ cod. H.; πρὸς cod. L. — ἃ τῶν σοριστῶν cod. H.; σοριστῶν cod. L. — ἃ ἐπιδεικτικοῦ καὶ ἀνατρεπτικοῦ χαρακτῆρος cod. L.; ἐπιδεικτικοῦ χαρακτῆρος cod. H. — ἃ ἔστιν; codd. ἔστιν. — ἃ ὅπως αὐτοῖς καὶ cod. L.; ὅπως καὶ cod. H. — ἃ In cod. L. subscriptum est τέλος τοῦ προλόγου. —)

egebimus; hoc enim proprium eorum habetur, siquidem placita de rebus naturalibus, moralibus, civilibus, domesticis continent, quorum alia ad contemplationem vitamque contemplativam, alia ad actionem et vitam actuosam referuntur, ad eundem quidem finem utraque, ut deo similes efficiamur. Hæc animo comprehensa ne nobis excidant, pervolutandi erunt dialogi e rationali philosophia deprompti, qui et ipsi sunt formæ exploratoricæ. Illis videlicet continentur viæ rationesque disserendi tam per divisiones ac definitiones, quam per resolutionem et ratiocinationem, quibus et vera demonstrantur et falsa convincuntur. Præterea quoniam sophistarum etiam rationibus decipi non oportet, demonstrativi et ad confutationem comparati generis dialogos cognoscemus, e quibus disci potest, simul quo pacto audiendi sint sophistæ, simul qua ratione et quomodo cavillationibus eorum occurrere deceat.

DE SALLUSTIO.

Sallustius, Platonicus posterioris ævi philosophus, quem Juliani imperatoris æqualem et amicum fuisse constat, unus sine dubio ex sapientibus illorum temporum hominibus est, cui merito tribuas elegantem de diis et mundo libellum. Etenim in maximo errore versantur viri quidam docti tale opusculum Sallustio Syro, Procli adversario ac Cynicæ institutionis doctori, assignantes. De hoc autem multa tradiderunt Photius Cod. 242 e Damascio in vita Isi-

dori (1) et Suidas v. Σαλλούστιος (2) ἀπῆγεν (3), Ἀθηνόδωρος (4), Ζήνων (5) et Μαρκελλίνος (6), testati nonsolum improborum inimicum, sed etiam acerrimum vitiorum reprehensorem et plebis insectatorem fuisse. Eundem refert Simplicius in Epictetum (7) pag. 90 sua memoria mirum tolerantiae documentum dedisse. Nam vivum carbonem nudo femori impositum sufflasse perhibetur, periculum facturus, quam diu dolorem perpeti posset. Quæ omnia ut Cynico apta sunt :

(1) Photius Cod. 242 e Damascio in vita Isidori ὁ Σαλλούστιος κινῶν οὐ τὴν εἰρησμένην ὁδὸν ἐπορεύετο τῆς φιλοσοφίας, ἀλλὰ τὴν κεραραγμένην πρὸς ἐλεγχόν τε καὶ λοιδορίαν καὶ τὸν μάλιστα δὴ πόνον ὑπὲρ ἀρετῆς. Ὑπεδέετο δ' οὗτος σπανίως, ἢ τὰς ἀττικὰς ἱσικρατίδας ἢ τὰ συνήθη σκεδάλια περιδεδεμένως ἐφαίνετο δὲ οὐδέποτε ἐπὶ πλείστον χρόνον οὔτε ἀβρίστων τὸ σῶμα, οὔτε ταιλαιωρούμενος τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ τὸ λεγόμενον εὐδῶρ αὐγέει τὴν ἀσκήσιν ὑπέμενε, κατὰ καὶ ἀξίεπαίνα πολιτεύματα, καὶ ὅσα τοιαῦτα φιλοανθρωπέυματα. Idem l. c. ὅτι ὁ Σαλλούστιος εἰς τοὺς τῶν ἐντυγχανόντων ὀφθαλμοὺς ἀβρίων προέλεγεν ἑκάστοτε τὴν βίαν γενησομένην ἑκάστῳ τελευτῇ τὴν δὲ αἰτίαν τῆς προφύσεως οὐδ' αὐτὸς εἶπε φράζειν. Καίτοι ἐπειράτο ἐρωτώμενος τὸ σκοτεινὸν τῶν ὀφθαλμῶν αἰτιασθαι καὶ ἀγλυῶδες καὶ νοτισμοῦ μεστόν, ὅλον ἐπὶ πένθει ταῖς κόρας αὐταῖς ἐμπερόμενον. Idem l. c. ὁ δὲ Σαλλούστιος οὐκ εἶπε τῶν δικανικῶν, ἀλλ' ἤδη τῶ σοριστικῶ βίῳ προσεῖχε τὸν νοῦν· ἐξέμαθε δὲ καὶ τοὺς δημοσίους ἀπαντας τοῦ Δημοσθένους λόγους. Καὶ δὴ λέγειν αὐτὸν ἱκανὸς οὐ τοὺς νέους μιμούμενος σοριστὰς, ἀλλὰ πρὸς τὸν ἄρχαιον τόνον τῆς λογογραφίας ἀμιλλώμενος. Ἄμελει καὶ ἔγραψε λόγους οὐ πολὺ τι ἐκείνων λειπομένους, ἀνυπόδετος περὶ τὴν οἰκουμένην, ὡς εἴηαι λόγον, ἅπαντα. — (2) Suidas v. Σαλλούστιος sic : Σαλλούστιος εὐλόστορος, ὃς ἔξη ἄνθρωπος οὐ βῆδιον εἶναι φιλοσοφεῖν ἀλλ' ἀδύνατον· τούτων ἀκούσας ἀπέστρεψε τὸν λόγον, ὡς οὔτε ἀλήθῃ λεγόμενον, οὔτε λέγεσθαι ἄξιον. Ἀλλὰ γὰρ ὁ Σαλλούστιος ἔδει, τὸ ἐμὸν εἰπεῖν· οὐ γὰρ διεθέθητο πρὸς φιλοσοσίαν ἀπῶς, ἀλλὰ φύσει μισάνθρωπος ἦν, κατὰ τὸν Ἑρακλείτου ὀχλοοῖδορος, καὶ πᾶσιν ἐπιβήμενος τοῖς ἁμαρτάνουσιν, καὶ ὅπως οὖν ἐκ πάσης προσάσεως ἐλέγχων ἑκάστους καὶ διακομφῶν· ἐνίστη μὲν σπουδάζων, τὰ δὲ πολλὰ τῶ γενοῦ γλῶσσαν ἔχει καὶ φιλοσοκίμων. Καὶ γὰρ ἦν ὁ Σαλλούστιος εὐτράπελος ἱκανῶς καὶ σκώπτειν εὐφροσάτος τε καὶ προχειροτάτος, ἐξαιρέτως μὲν ἔχων αὐτὸς, ἐκ γένους δὲ ὅμως τὰς τοιαύτας χάριτας. Ὁ γὰρ τοι πέμπτην ἀρετὴν ὀνομάσας τὴν περὶ βῶν ὄξαν ἀλλοτρίως, δοκοῦσαν ἐνεῖναι ποτε τοῖς πανορτάτοις, Σαλλούστιος ἔστιν. Ἐπι δὲ πρὸς ἐνίστους τῶν ἀλλοφύλων τὰ μὲν ἄλλα αὐτοῦ ἐπαυλόντας, ἐν δὲ αὐτῷ λείπειν εἰρηκότας, μὴ δοξάζειν περὶ βῶν τὰ αὐτὰ τοῖς πολλοῖς· ἔατε, ἔφη, τούτῳ γε διὰ τὴν Νέμεσιν προσεῖναι· τῷ δὲ Χαμπερίῳ μέγιστον ἔδει δυναμῶν ἐντυγῶν, ἐπειδὴ ἐκείνους ὠρακίζόμενος, τί θεοὶ πρὸς ἀνθρώπους, ἔφη; τίς δὲ, ἔφη, οὐκ οἶδεν, ὡς οὐκ ἐγὼ πάποτε θεὸς ἐνομίμην, οὔτε σὺ ἄνθρωπος; Ταῦτα περὶ Σαλλούστιου. Κινικώτερον δὲ ἐφιλοσόφει. — (3) Suidas v. ἀπῆγεν Σαλλούστιος sic : Οὗτος εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἔχεν Ἀθήνηθεν σὺν Ἰσι-

δώρῳ τῶ φιλοσόφῳ. Παράδοξος δὲ ὁ τρόπος Σαλλούστιου πᾶσιν ἀνθρώποις, τὰ μὲν φιλοσοφούντος ἐπὶ τὸ καρτερώτερον, τὰ δὲ παίζοντος ἐπὶ τὸ γελοιώτερον, ἑκάτερον οἶμαι πέρα τοῦ μετρίου. Καὶ δὲλ' ἤρωςαι εἰπερ τινὶ ἄλλῳ, τῷ δὲ τῷ βίῳ. Καὶ δὲ Σαλλούστιος τὰ μὲν πατρῶθεν ὠρητο ἀπὸ Συρίας, τὰ δὲ πρὸς μητρὸς Ἑμεσῆνός ἐγεγονέει. Ὁ πατὴρ δὲ αὐτῷ Βοσιῶδης ὠνομάζετο, Θεόκλεια δὲ ἡ μήτηρ. Εὐφυῆς δὲ ἐπὶ πολλὰ γεγονῶς καὶ τῷ ἤθους αὐστηρὸς καὶ φιλοτίμος, τὰ μὲν πρῶτα ἐβλεπεν εἰς τὴν πολυάρατον δικανικὴν, καὶ ἐπαιδευέτω λόγους ῥητορικῆς ὑπὸ Εὐνόϊῳ σοριστῇ, τότε ὄντι κατὰ Ἑμεσαν ὕστερον δὲ οὐκ εἶπε δικανικῶν, ἀλλ' ἤδη τῶ σοριστικῶ βίῳ προσεῖχε τὸν νοῦν, καὶ ἐπὶ τούτῳ διεμελέτα τοὺς λόγους, οὐδὲν ἔπτον τῆς φύσεως ἐπὶ τοῖς πόνοις θαυμαζόμενος· τοὺς μὲν γὰρ δημοσίους τοῦ Δημοσθένους λόγους ὁμῶ πάντας ἐξέμαθεν· ἀλλὰ πρὸς τούτῳ καὶ λέγειν ἦν ἱκανός, οὐ τοὺς νεωτέρους ἐκμιμούμενος σοριστὰς, ἀλλὰ πρὸς τὸν ἀρχαῖον πίνον τῆς λογογραφίας ἀμιλλώμενος. Ἄμελει καὶ ἔγραψε τοὺς λόγους, οὐ πολὺ τι ἐκείνων ἐκλειπομένους. Τὸν δὲ ἡμέτερον πολιτὴν Μάρκελλον, ἐταῖρον τοῦ Εὐνόϊου, καὶ τούτων ἐκμαθόντα μὲν ἀπεμνημόνευε τὰ ὀκτῶ βιβλία τῆς Θεουκιδίου ἱστορίας, οὐ μὲν τι καὶ λέγοντα ἄξιον ἀκοῆς· καὶ Νόνον δὲ ἄσιν ἐκμαθόντα ἐξάνκιστον τὸν Δημοσθένην, μηδὲ διᾶρα τὸ στόμα ὀνομασθαι πρὸς γε λόγων ἐπιεικῶν σύνθεσιν. Οὐ γὰρ ἔστι ταῦτον εἰς πλῆθος ἀποστηθίζειν καὶ γράφειν εἰς κάλλος. Ὁ δὲ Σαλλούστιος ἀδρότερον ἔδει ἀπτόμενος τῆς τέχνης, ἐνάτω ἢ καθ' ἑαυτὸν ὑπολαβὼν τὸν Εὐνόϊον, ἀπῆγεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἀπεπειράτο τῶν ῥητορικῶν διδασκάλων. — (4) Suidas v. Ἀθηνόδωρος : ὅτι τῷ Ἀθηνόδωρῳ πάντα παρεκένυστο πρὸς φιλοσοσίαν, τὰ τε ἀπὸ φύσεως καὶ τὰ ἀπὸ τῆς ἐπιεικῆς προαιρέσεως, ὅτι Πρόκλος ἔφη, καὶ διαφανῶς ἐξηγεῖτο τοῖς πλησιάζουσιν. Ὁ δὲ Σαλλούστιος θαυμάζων ἐπὶ σπουδῇ ἔλεγε, ὅτι περὶ ἅρα ἐφίκει ὁ ἄνθρωπος ἐξάπτοντι πάντα τὰ παρακείμενα. Ἄλλ' ὅμως ἐπίεσεν Ἀθηνόδωρον μὴ φιλοσοφῆσαι. — (5) Suidas v. Ζήνων Ἀλεξανδρεὺς. Ἦν δὲ καὶ ἔτερος Ζήνων τοῦ Πρόκλου ἐταῖρος κατὰ τὸν χρόνον, τῷ μὲν γένει Περγαμῆνός, τῷ δὲ φύσει καὶ αὐτὸς ἐνδεέστερος τὰ γε πρὸς ἐπιστήμην, ἐπιεικῆς δὲ, καὶ τὰ ἤθη κατηρτημένος. Ὅποτερος δὲ αὐτῶν ἀφορμὴν τῇ διαστάσει παρέσχετο Σαλλούστιῳ πρὸς τὸν Πρόκλον, οὐκ ἔχω φράζειν. — (6) Suidas v. Μαρκελλίνος. Μαρκελλίνῳ δυνάστη Δαλματίας, ὃς ἦν αὐτόνομος, μετὰ δικαιοσύνης ἐξηγούμενος τῶν ὑπηκόων· (παρὴν δὲ αὐτῷ καὶ ἐφρόνησι ἱκανῇ, πολιτεύματα καὶ ἀνδρεία ναυμαστικῇ μεμελετηκῆτα πρὸς πόλεμον) συνῆν Σαλλούστιος ο φιλόσοφος. — (7) Simplicius Comm. in Epict. Enchir. pag. 90 ed. Salmas. τὸν ἐφ' ἡμῶν Σαλλούστιον, ἀνθρακα

ita in hujus libelli scriptorem non conveniunt. Missum igitur faciamus Sallustium Syrum (8).

Jam vero Juliani sodalis sapientiae professione clarus et amplissimis honoribus ornatus propterea maxime disputationis de diis et mundo auctor haberi potest, quod neque a Platonica sublimitate neque ab urbana purpuratorum vita abhorret. Hic autem Sallustius, quamvis veterum deorum cultor esset, tamen Julianum imperatorem a cruciandis Christianis deterruit, teste Theodoro lib. III Hist. c. 11. Atque huic quidem Julianus orationem quartam dedicavit, qua solem laudibus prosequitur. Ad hunc porro quasdam dedit epistolas idem imperator, qui cum anno post Chr. n. trecentesimo sexagesimo secundo ad praefecturam promovit et anno sequenti in consulatum provexit (9). Quid? quod ad hominem nobilissimum contra temeraria Dioscori medici consilia scripsit S. Hilarius Pictaviensis episcopus, de quo editores Benedictini in praefatione ad ejus libros disseruerunt. Denique leges quaedam eidem inscriptae in Codice Theodosiano comparent. Caeterum apud Eunapium in Maximo pro Σαλούστιος reponendum est Σαλούστιος, quod nomen librariorum inscitia apud Codinum in Σαλτίων convertit.

Quemadmodum vero a rhetoribus illustrium virorum facta moresque commemorari et oratione exaggerari solebant: sic Latini Alcimi Alethii scriptis Julianum et Sallustium immortalitati traditos esse, D. Magnus Ausonius in carmine secundo de Professoribus Burdigalensibus prodidit. Verba ejus sunt:

Vivent per omnem posterorum memoriam,
quos tu sacrae famae dabas.
Et Julianum tu magis famae dabis
quam scepra quae tenuit brevi.
Sallustio plus conferent libri tui,
quam Consulatus addidit.

Videamus nunc strictim, qualis fuerit philosophus Sallustius. Perspicue nec non subtiliter de prima rerum causa, de diis eorumque simul bonitate simul providentia, de origine mali, de

animo humano ejusque facultatibus, de mundo sempiterno, de animorum post mortem statu aliisque rebus gravissimis disputat, summam perscribens, quae Plotinus, Proclus, Porphyrius, Iamblichus amplissimas recommendationes commendarunt. Sunt vero illi quos dixi scriptores pro fontibus habendi, unde philosophiae praecipua maximam partem hauserit Sallustius. Itaque dubium est, hujusne plus ad illos cognoscendos, an illorum plus ad hunc intelligendum valeat lectio: illud non dubium, quin a sapientiae studiosis horum omnium scripta maximo cum fructu pervolventur. Huc accedit, quod si a quarto capite discesseris, ubi Cornuti et Procli exemplo Sallustius allegorias et fabulas attingit, easque physice et mystice exponere aggreditur, caetera omnia praecclare explicasse dicendus est.

Quum igitur nostro tempore crassa Procli et reliquorum ejusdem generis scriptorum volumina melius quam olim edita sint, par erat Sallustium quoque in lucem revocari. Illius autem de diis et mundo libellum a Luca Holstenio emendatum cum ejus annotationibus et Leonis Allatii translatione primus Romae emisit Gabriel Naudæus anno 1630, quod exemplum repetitum est Lugduni Batavorum 1639. Postea Thomas Galeus hunc philosophum inseruit Opusculis mythologicis, physicis et ethicis Cantabrigiae 1671 et Amstelodami 1688 divulgatis, gallice vertit Formejus Berolini 1748, germanice Io. Georg. Schultesius Turici 1779. At illi omnes Holstenii recensionem secuti verba scriptoris non castigarunt. Verumenimvero nostra aetate multam operam Sallustio et utilem praebuit Io. Conr. Orellius qui tum plurimis locis correctum tum suis et aliorum animadversionibus illustratum graece et latine Turici anno 1821 publicavit. Sed expetebatur jam accuratior Sallustiani opusculi recensio et nova interpretatio latina, quae Allatianam diligentia vinceret. Utramque igitur lectoribus exhibui, appositis notis, quibus partim lectionum partim decretorum fontes indicarem.

πεπρακτωμένον ἐπιθέντα γυμνῶ τῷ μηρῷ καὶ αὐσῶντα αὐτόν, καὶ δοκιμάζοντα ἑαυτὸν μέχρι πῶσον δύναται καρτερεῖν. — (8) De aliis Sallustiis vide Io. Alb. Fabricii Bi-

blioth. Graec. lib. VI, cap. X, Tom. XIII pag. 644 (Hamburgi 1726).

ΣΑΛΛΟΥΣΤΙΟΥ
ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ ΠΕΡΙ ΘΕΩΝ
ΚΑΙ ΚΟΣΜΟΥ ΒΙΒΛΙΟΝ.

SALLUSTII
PHILOSOPHI DE DIIS
ET MUNDO LIBER.

Κεφ. α'.

Θιον δεῖ εἶναι τὸν ἀκροατὴν^α, καὶ περὶ κοινῆς ἐννοίας.

Τοὺς περὶ θεῶν ἀκούειν θέλοντας δεῖ μὲν ἐκ παίδων ἤχθαι καλῶς, καὶ μὴ ἀνοήτοις συντρέφεσθαι δόξαις^β. δεῖ δὲ καὶ τὴν φύσιν ἀγαθοῦ εἶναι^γ καὶ ἔμπροσθεν, [ἵνα ὀρθῶς]^δ προσέχωσι τοῖς λόγοις. δεῖ δὲ αὐτοὺς καὶ τὰς κοινὰς ἐννοίας εἰδέναι. Κοινὰ δὲ εἶπιν ἐννοιαὶ^ε, ὅσας πάντες ἀνθρώποι ἐρωτηθέντες ἐμολογήσουσιν· οἷον, ὅτι πᾶς θεὸς ἀγαθός^ε, ὅτι ἀπαθής, ὅτι ἀμετάβλητος· πᾶν γὰρ τὸ μεταβαλλόμενον ἢ ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἢ ἐπὶ τὸ χεῖρον^ι. Καὶ εἰ μὲν ἐπὶ τὸ χεῖρον, κακύνεται, εἰ δὲ ἐπὶ τὸ κρεῖττον, τὴν ἀρχὴν ἢ κακόν.

^α ἀκροατὴν] *auditorem eorum qui de rebus divinis disserunt informat Proclus Theol. lib. I cap. 2. Vide etiam quæ Plato in fine libri V de Rep. et principio VI disputat de ingenio studiisque veri philosophi. Adde Alcinoon cap. 1 et Plotinum Ennead. lib. III cap. 3. — ^β ἀνοήτοις δόξαις] i. e. fabulis. Vide Plat. lib. II de Rep. — ^γ ἀγαθοῦ εἶναι] Proclus Theol. Plat. lib. I cap. 11 δ δ' αὖ τῶν προκειμένων δογματῶν ἀκροατῆς ταῖς μὲν ἠθικαῖς ἀρεταῖς κεκοσμημένος ὑποκείσθω, καὶ πάντα τὰ ἀγεννῆ καὶ ἀνάρμοστα τῆς ψυχῆς κινήματα τῷ τῆς ἀρετῆς λόγῳ καταδησάμενος, καὶ πρὸς ἐν τὸ τῆς φρονήσεως εἶδος ἀρμόσας. Μὴ καθαρῶ γὰρ (ψησὶ Σωκράτης) καθαρῶ ἐφάπτεσθαι μὴ οὐ θεμιτὸν ἦ. Cf. Alci-*

nous cap. 1. — ^ε ἵνα ὀρθῶς προσ.] *deesse videtur in Holstenii codice. — ^δ κοινὰ ἐννοιαὶ] Iamblichus de mysteriis I, 3 συνυπάρχει ἡμῶν αὐτῇ τῇ οὐσίᾳ ἢ περὶ θεῶν ἔμφυτος γνώσις. De communibus notionibus vid. Just. Lipsius Manuduct. ad Stoic. phil. lib. II cap. 11; Eusebius Præp. Evang. lib. II cap. 6; Proclus Theol. Plat. lib. I cap. 17 et dissert. II in libros de Rep. — ^ε θεὸς ἀγαθός] Proclus Theol. Plat. lib. I cap. 17 πρῶτον μὲν ἀξιῶ (ὁ Πλάτων) κατὰ τὴν ἀδιάστροπον περὶ θεῶν ἐννοίαν καὶ τῆς ἀγαθότητος αὐτῶν, ἀπάντων μὲν ἀγαθῶν αὐτοὺς χορηγοὺς ἀποφαίνειν, κακοῦ δὲ οὐδενὸς οὐδενί ποτε τῶν ὄντων αἰτίου. — ^ι scilicet μεταβάλλεται. —*

Κεφ. β'.

Ὅτι ὁ θεὸς ἀμετάβλητος, ἀγέννητος, ἀίσιος, ἀσώματος, οὐδὲ ἐν τόπῳ.

Καὶ ὁ μὲν ἀκούων ἔστω τοιοῦτος· οἱ δὲ λόγοι^α τοιοῦτε γενεσθῶσαν. Αἱ τῶν θεῶν οὐσίαι οὐδὲ ἐγένοντο· (τὰ γὰρ αἰεὶ ὄντα οὐδέποτε γίνονται^β. Ἄεὶ δὲ εἰσιν, ὅσα δύναμιν τε ἔχει τὴν πρώτην^γ καὶ πάσχειν οὐδὲν πέφυκεν). Οὐδὲ ἐκ σωμάτων εἰσὶ^δ καὶ γὰρ τῶν σωμάτων αἱ δυνάμεις ἀσώματοι. Οὐδὲ τόπῳ^δ περιέχονται· σωμάτων γὰρ τοῦτο γε. Οὐδὲ τῆς πρώτης αἰτίας ἢ ἀλλήλων χωρίζονται, ὥσπερ οὐδὲ νοῦ αἱ νοήσεις οὐδὲ ψυχῆς αἱ ἐπιστῆμαι.

Cap. I.

Qualem oporteat esse auditorem, et de communi notione.

Qui de diis sermones audire cupiunt, eos a pueris liberali doctrina satis excultos esse oportet, nec vanis opinionibus postmodum infici: natura etiam bonos et prudentes esse decet, ut dictis aures prebeant, denique communes notiones habere convenit. Sunt autem communes notiones, quas omnes homines rogati confitebuntur, verbi causa quælibet deum bonum esse, impassibilem, immutabilem. Quodcumque enim mutatur, aut in

melius mutatur aut in pejus: si in pejus, corrumpitur: si in melius, jam principio erat malum.

Cap. II.

Deum immutabilem esse, non generatum, sempiternum, incorporeum, nulloque loco circumscripti.

Et hic quidem qui audit esto talis: sermones autem hujusmodi habeantur. Deorum naturæ neque factæ sunt: (quæ enim semper sunt, nunquam fiunt. Semper vero sunt, quæcumque tum primariam habent vim, tum in

* λόγῳ] de sermonibus theologicis vide Proclum Theol. Plat. lib. I cap. 4 et in Cratylum cap. 117. — ^b γίνονται] Possis γίνεται expectare. Sed vide Hermannum ad Soph. Electr. vs. 430. — ^c πρώτη] Proclus Instit. theol. 120 ἐστὶ δὴ οὖν ἡ πρωτεύουσα δύναμις ἐν τοῖς θεοῖς, οὐ τῶν μὲν κρατούσῶν, τῶν δὲ οὐ, πάντων δὲ ἐξ Ἰσοῦ προλαβοῦσα τὰς δυνάμεις ἐν ἑαυτῇ τῶν ὄντων. — ^d τόπω] Proclus theol. Plat. lib. I cap. 19 διὸ δὴ καὶ πανταχοῦ παρόντες οἱ θεοὶ πάντων ὁμοίως ἐξήρηνται καὶ πάντα συνέγοντες ὑπ' οὐδενὸς κρατοῦνται τῶν συνεχομένων, ἀλλ' εἰσὶν ἀμειγρῆς πρὸς πάντα καὶ ἀχραντοί. —

Κεφ. γ'.

Περὶ μύθων, καὶ ὅτι θεοὶ, καὶ διὰ τί.

Τί δήποτε οὖν τούτους ἀφέντες τοὺς λόγους οἱ παλαιοὶ μύθοις ^a ἐχρήσαντο, ζητεῖν ἄξιον. Καὶ τοῦτο πρῶτον ἐκ τῶν μύθων ὠφελεῖσθαι τό γε ζητεῖν καὶ μὴ ἀργὸν τὴν διαίτην εἶναι. Ὅτι μὲν οὖν θεοὶ οἱ μῦθοι, ἐκ τῶν χρησαμένων ἐστὶν ἰδεῖν. ^b Καὶ γὰρ τῶν ποιητῶν οἱ θεοληπτοὶ, καὶ τῶν φιλοσόφων οἱ ἄριστοι ^c, οἱ τε τὰς τελετὰς καταδείξαντες, καὶ αὐτοὶ δὲ ἐν χρησμοῖς οἱ θεοὶ μύθοις ἐχρήσαντο. Διὰ τί δὲ θεοὶ οἱ μῦθοι, φιλοσοφίας ζητεῖν. Ἐπεὶ τοίνυν πάντα τὰ ὄντα ὁμοιοῦσθαι μὲν χίρει, ἀνομοιοῦσθαι δὲ ἀποστρέφεται, ἐχρῆν καὶ τοὺς περὶ θεῶν λόγους ὁμοίους εἶναι ἐκείνοις, ἵνα τῆς τε οὐσίας αὐτῶν ἄξιοι γίνωνται καὶ τοῖς λέγουσι τοὺς θεοὺς ποιῶσιν εὐμενεῖς, ὅπερ καὶ διὰ τῶν μύθων μόνως ἂν γένοιτο. Αὐτοὺς μὲν οὖν τοὺς θεοὺς κατὰ ^d τὸ ῥητὸν τε καὶ ἀόρητον, ἀφανές τε καὶ φανερόν, σα-

φές ^e τε καὶ κρυπτόμενον οἱ μῦθοι μιμοῦνται καὶ τὴν τῶν θεῶν ἀγαθότητα· ὅτι ὡς περ ἐκεῖνοι τὰ μὲν ἐκ τῶν αἰσθητῶν ἀγαθὰ κοινὰ πᾶσιν ἐποίησαν, τὰ δὲ ἐκ τῶν νοητῶν μόνους τοῖς ἔμπροσιν, οὕτως οἱ μῦθοι τὸ μὲν εἶναι θεοὺς πρὸς ἅπαντας λέγουσι, τίνες δὲ οὗτοι καὶ ὅποιοι, τοῖς δυναμένοις εἰδέναι. Καὶ τὰς ἐνεργείας δὲ μιμοῦνται τῶν θεῶν· ἐξεστὶ γὰρ καὶ τὸν κόσμον μῦθον εἰπεῖν ^f, σωμάτων μὲν καὶ χρονημάτων ἐν αὐτῷ φαινόμενον, ψυχῶν δὲ καὶ νόων ^g κρυπτόμενον. Πρὸς δὲ τούτους τὸ μὲν πάντας τὴν περὶ θεῶν ἀλήθειαν διδάσκειν ἐθέλειν τοῖς μὲν ἀνοήτοις, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι μανθάνειν, καταφρόνησιν, τοῖς δὲ σπουδαίως βραθυμίαν ἐμποιεῖ· τὸ δὲ διὰ μύθων ^h ἀληθῆς ἐπικρύπτειν τοὺς μὲν καταφρονεῖν οὐκ ἐᾷ, τοὺς δὲ φιλοσοφεῖν ἀναγκάζει. ⁱ Ἀλλὰ διὰ τί μοιχείας καὶ κλοπὰς καὶ πατέρων δεσμούς καὶ τὴν ἄλλην ἀτοπίαν ἐν τοῖς μύθοις εἰρήκασιν; ἢ καὶ τοῦτο ἄξιον ὀνόματος, ἵνα ^k διὰ τῆς φαινόμενης ἀτοπίας εὐθύς ἡ ψυχὴ τοὺς μὲν λόγους ἠγρήσῃται προκαλύμματι, τὸ δὲ ἀληθῆς ἀπόβρητον εἶναι νομήσῃ;

^a μύθοις] Theon Progymn. μῦθος ἐστὶ λόγος ψευδοῦς εἰκονίζων τὴν ἀλήθειαν. Proclus Theol. Plat. lib. I cap. 4 ἐστὶ μὲν γὰρ δ τῆς μυθολογίας τρόπος ἀρχαῖος δι' ὑπονοιῶν τὰ θεῖα μηνύων, καὶ πολλὰ παραχρησάματα τῆς ἀληθείας προβεβλημένους, καὶ τὴν φύσιν ἀπεικονίζοντας, ἢ τῶν νοητῶν αἰσθητὰ, καὶ τῶν αὐτῶν ἔνυλα, καὶ τῶν ἀμερίστων μεριστὰ προτείνει πλάσματα, καὶ τῶν ἀληθινῶν εἰδοῖλα καὶ ψευδοῦς ἔχοντα κατασκευάζει. — ^b ἐστὶν ἰδεῖν] scripsi, quod legitur cap. 9; codd. ἐστὶν εἰπεῖν. — ^c ἄριστοι] ut Orpheus, Empedocles, Parmenides, alii. — ^d κατὰ τὸ ῥητὸν] scripsi; codd. κατὰ τὸ ῥητόν.

malum incidere non solent :) neque ex corporibus constant, quia corporum vires corpore vacant. Neque loco circumscribuntur; quippe hoc ad res corporeas pertinet. Neque a prima causa vel alie ab aliis disjunguntur, non magis quam a mente cogitationes vel ab animo disciplina.

Cap. III.

De fabulis, eas divinas esse et quam ob rem.

Cur tandem hisce sermonibus neglectis veteres fabulis usi sint, querere decet. Et hæc quidem prima e fabulis utilitas capitur, ut expulso mentis languore investigandi studio incendamus. Divinas autem fabulas esse ex illorum qui eas usurparunt dignitate intelligitur. Ex poetis enim divino numine afflatis, ex philosophis optimi quique et qui initia hominibus monstrarunt, quin etiam dii ipsi in edendis oraculis fabulis usi sunt. Cur vero fabulæ divinæ sint, philosophorum est inquirere. Quum igitur omnia quæ sunt similitudine delectantur, dissimilitudinem aversentur, de diis quoque sermones similes illis esse par erat, ut eorum natura digni fierent, redderent-

que enuntiantibus propitios deos, quod fabulis tantum effici queat. Deos ergo ipsos secundum fanda et nefanda, obscura et manifesta, aperta et occulta et deorum bonitatem fabulæ imitantur. Quippe ut dii, quæ ex sensibilibus bona nascuntur, omnibus, que vero ex intelligibilibus, solis prudentibus impertierunt, ita fabulæ deos quidem esse omnibus aperiant; at quinam illi sint et quales, iis tantum qui res divinas capere possunt. Quin etiam deorum actiones imitantur fabulæ. Licet enim et mundum hunc fabulam nominare, quum in eo corpora resque conspiciantur, animi vero mentesque lateant. Præterea veram de diis doctrinam omnibus tradere velle insipientibus, quum eam addiscere non possint, contemptum, bonis autem viris segnitiam parit: at veritas fabulis tecta illos contemptores esse non patitur, hos ad philosophandum compellit. Sed quam ob rem adulteria, furta, parentum vincula et reliquam turpitudinem fabulis complexi sunt? An etiam hoc ita admirabile est, ut perspecta rei insulitate confestim animus sermones involuera existimans veritatem non divulgandam esse statuat?

— ^e σαφές] edidi cum Orellio; libri σαφόν. — ^f μιμῶνται καὶ τὴν] posui cum eodem; vulgo μιμῶνται, τὴν. — ^g τὸν κόσμον μῦθον εἰπεῖν] Iamblichus de Myster. Ægypt. VII, 1 ἢ φύσις τοῖς ἐμφανέσιν εἶδеси τοὺς ἀφανεῖς λόγους διὰ συμβόλων, τρόπον τινά, ἀπετυπώσατο. — ^h νόων] scripsi; codd. νοῶν — ⁱ φιλοσοφεῖν ἀναγκάζει] Iamblichus de Myster. III, 15 καθάπερ οὖν δι' εἰκόνων γεννώσι πάντα οἱ θεοὶ καὶ σημαίνουσιν, ὡσαύτως διὰ συνθημάτων· ἴσως δὲ καὶ τὴν ἡμετέραν σύνασιν ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἀφορμῆς εἰς δεξιότητα πλείονα ἀνακινῶσι. — ^k ἴνα] i. e. ὥστε. Similiter Plutarchus de Alex. fort. I, 12 τί μοι τοιοῦτο συνέγνωσ, ἴνα τοιαύταις με κολακεύσῃς ἡδοναῖς. —)

Κερ. δ'.

Ἵτι πέντε τὰ εἶδη μῦθων, καὶ ἐκάστου ὑποδείγματα.

Ἵτῶν δὲ μῦθων οἱ μὲν εἰσι θεολογικοί, οἱ δὲ φυσικοί, οἱ δὲ ψυχικοί τε καὶ ὀλικοί, καὶ ἐκ τούτων μικτοί. Εἰσὶ δὲ θεολογικοί μὲν οἱ μηδενὶ σώματι χρώμενοι, ἀλλὰ τὰς οὐσίας αὐτὰς τῶν θεῶν θεωροῦντες· οἷον αἱ τοῦ Κρόνου καταπόσεις τῶν παιδῶν ^a· ἐπειδὴ νοερός ὁ θεός, πᾶς δὲ νοῦς εἰς ἑαυτὸν ἐπιστρέφει, τὴν οὐσίαν ὁ μῦθος αἰνίττεται τοῦ θεοῦ. Φυσικῶς δὲ τοὺς μῦθους

ἔστι θεωρεῖν, ὅταν τὰς περὶ τὸν κόσμον ἐνεργείας λέγῃ τις τῶν θεῶν, ὡς περ ἤδη τινεὶς χρόνον μὲν τὸν Κρόνον ἐνόμισαν ^b, τὰ δὲ μέρη τοῦ χρόνου παῖδας τοῦ ὄλου καλέσαντες καταπίνεσθαι ὑπὸ τοῦ πατρὸς τοὺς παῖδας γαστρῶν. Ὁ δὲ ψυχικός τρόπος ἐστὶν ^c, αὐτῆς τῆς ψυχῆς τὰς ἐνεργείας σκοπεῖν, ὅτι καὶ τῶν ψυχῶν αἱ νοήσεις, κἄν εἰς τοὺς ἄλλους προέλθωσιν, ἀλλ' οὖν ἐν τοῖς γεννησασί μένουσιν. Ὑλικός δὲ ἐστὶ καὶ ἔσχατος, ὃ μάλιστα οἱ Αἰγύπτιοι δι' ἀπαιδευσίαν ἐγγήσαντο ^d, αὐτὰ τὰ σώματα θεοῦ νομίσαντες καὶ καλέσαντες· καὶ ἴσιν μὲν τὴν γῆν ^e, Ὀσίριον δὲ τὸ ὑγρόν ^f, Τυφῶνα δὲ τὴν θερμότητα, ἢ Κρόνον μὲν ὕδωρ, Ἄδωνιν δὲ καρπούς ^g, Διόνυσον δὲ οἶνον. Ταῦτα δὲ ἀνακεῖσθαι μὲν θεοῖς λέγειν, ὡς περ καὶ βοτάνας καὶ λίθους καὶ ζῶα, σωφρονούντων ἐστὶν ἀνθρώπων, θεοῦ δὲ καλεῖν μαινομένων, εἰ μὴ ἄρα ὡς περ τοῦ ἡλίου τὴν σφαῖραν, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς σφαῖρας ἀκτίνα ἥλιον ἐν συνηθείᾳ καλοῦμεν. Τὸ δὲ μικτὸν εἶδος τῶν μῦθων ἐν πολλοῖς μὲν καὶ ἄλλοις ἐστὶν ἰδεῖν· καὶ μέντοι καὶ ἐν συμποσίῳ φασὶ τῶν θεῶν τὴν Ἐριν μῆλον ῥῖψαι χρυσοῦν, καὶ περὶ τούτου τὰς θεὰς φιλονεικούσας ὑπὸ τοῦ Διὸς πρὸς τὸν Πάριν πεμφθῆναι κρηνησομένας· τῷ δὲ καλῆν τε φανῆναι τὴν Ἀφροδίτην, καὶ ταύτῃ δοῦναι τὸ μῆλον. Ἐνταῦθα γὰρ τὸ μὲν συμπόσιον τὰς ὑπερκοσμίους δυνάμεις δηλοῖ τῶν θεῶν· καὶ διὰ τοῦτο μετ' ἀλλή-

Cap. IV.

Quinque fabularum species esse, et uniuscujusque exempla.

Fabularum aliæ ad res divinas, aliæ ad rerum naturam, aliæ ad animum, aliæ ad materiam pertinent, aliæ denique ex his mixtæ sunt. Ac theologicæ quidem nulla utentes re corporea ipsas deorum naturas spectant: quales sunt devorati a Saturno filii; quum enim deus intelligens sit, omnisque intellectus in se ipsum revertatur, dei naturam fabula significat. Physicæ fabulæ considerantur, quum deorum actiones ad mundi curam pertinentes effamur, quemadmodum jam quidam tempus statuerunt Saturnum, temporis partes vero universi filios appellaverunt, filios a patre devorari dicentes. Est porro ratio fabularum ad animum relata, qua ipsius animi actiones contemplamur, quod etiam mentis cogitata, quamvis ad alios transeant, tamen in auctoribus manent. Postrema erit materialis fabularum species, qua Ægyptii potissimum per ignorantiam usi sunt, ipsa corpora deos existimantes nominantesque: Isidem videlicet terram, Osiridem humorem, Typhonem calorem, vel Saturnum quidem aquam, Adonidem vero fructus, Bacchum denique vinum. Hæc porro diis consecrata esse asseverare, sicut et herbas et saxa et animalia, sapientum; sed deos illa vocare furiosorum hominum est, nisi forte ea ratione loquuntur, qua et solis orbem et ex orbe exsiliens radium solem nostra consuetudo appellat. Sed mixtam fabularum speciem cum in multis aliis

deprehendere licet, tum in eo quod ajunt Discordiam in deorum convivium malum aureum iminisse, deasque inter se de eo litigantes a Jove missas esse ad Paridem judicandas; illum autem cui Venus pulchra esset visa, huic deæ malum dedisse. Hic enim convivium cælestes indicat deorum facultates, ideoque omnes una sunt; at malum aureum mundum, qui ex contrariis conflatus merito a Discordia conjici perhibetur. Verum quum alia alii dii mundo impertiantur, de malo inter se rixari videntur. Cæterum animus sensuum beneficio vegetus, hic enim Paris est, cæteras in mundo potestates non intuens, sed pulchritudinem solam, malum Veneri attribuit. Ex fabulis autem theologicæ philosophis conveniunt, contra illæ, quæ ad rerum naturam vel animum pertinent, poetas, mixtæ denique cærimonias decent, quia etiam omnes cærimonie cum mundo nos diisque conjungere tendunt. Quodsi alia etiam fabula enarranda est, deorum matrem Attin apud Gallum fluvium jacentem conspiciant ferunt amore ejus arsisse arreptumque stellato pilco exornasse, ac posthac secum habuisse. At ille nymphæ amore captus, relicta deorum matre cum nympha consuescebat. Quamobrem deorum mater Attin ad insaniam adegit, effecitque ut abscissa genitalia apud nympham relinqueret reversusque rursus cum ipsa versaretur. Deorum igitur mater dea vitalis est, ideoque mater nominatur; Attis vero eorum quæ generantur atque intereunt artifex. Hinc apud Gallum fluvium repletus esse traditur; Gallus enim galaxiam seu lacteum

λων εἰσι· τὸ δὲ χρυσοῦν μῆλον τὸν κόσμον, ὃς ἐκ τῶν ἐναντιῶν γινόμενος εἰκότως ὑπὸ τῆς Ἐριδος λέγεται βίβησθαι. Ἄλλων δὲ ἄλλα τῷ κόσμῳ χαριζομένων θεῶν, φιλονεικεῖν ὑπὲρ τοῦ μήλου δοκοῦσιν· ἢ δὲ κατ' αἰσθησιν ζωσα ψυχῇ, τοῦτο γὰρ ἐστὶν ὁ Πάρις, τὰς μὲν ἄλλας ἐν τῷ κόσμῳ δυνάμεις σὺν δρῶσα, μόνον δὲ τὸ κάλλος, τῆς Ἀφροδίτης εἶναι τὸ μῆλόν φησι. Πρέπουσι δὲ τῶν μύθων οἱ μὲν θεολογικοὶ φιλοσόφοι ^b, οἱ δὲ φυσικοὶ καὶ ψυχικοὶ ποιηταῖς ¹, οἱ δὲ μικτοὶ τελευταῖς· ἐπειδὴ καὶ πᾶσα τελευτῆ πρὸς τὸν Κόσμον ἡμᾶς καὶ πρὸς τοὺς θεοὺς συνάπτειν ἐθέλει ^k. Εἰ δὲ δεῖ καὶ ἕτερον μῦθον εἰπεῖν, τὴν μητέρα τῶν θεῶν ^l φησι τὸν Ἄττιν παρὰ τῷ Γάλλῳ κείμενον ἰδοῦσαν ποταμῷ, ἐρασθῆναι τε καὶ λαβοῦσαν τὸν ἀττερωτόν αὐτῷ περιβέειναι πῦλον. καὶ τοῦ λοιποῦ μεθ' ἑαυτῆς ἔχειν. Ὁ δὲ νόμῳ ερισθεὶς τὴν θεῶν μητέρα ἀπολιπών, τῇ νόμῳ συνῆν, καὶ διὰ τοῦτο ἡ μήτηρ τῶν θεῶν ποιεῖ μανθῆναι τὸν Ἄττιν, καὶ τὰ γόνιμα ἀποκοφάμενον ἀρῆναι παρὰ τῇ νόμῳ· πάλιν δὲ ἀνελευθέρῳ αὐτῇ συνοικεῖν. Ἡ μὲν οὖν μήτηρ τῶν θεῶν ζωογόνος ἐστὶ θεά, καὶ διὰ τοῦτο μήτηρ καλεῖται· ὁ δὲ Ἄττις τῶν γινομένων καὶ φθειρομένων δημιουργός ^m, καὶ διὰ τοῦτο παρὰ τῷ Γάλλῳ λέγεται εὑρασθῆναι ποταμῷ· ὁ γὰρ Γάλλος τὸν γαλαξίαν αἰνίσσεται κύκλον, ἀπ' οὗ τὸ παυτὸν ἔρχεσθαι σῶμα ⁿ. Τῶν δὲ πρώτων θεῶν τελειούτων τοὺς δευτέρους, ἐρᾷ μὲν ἡ μήτηρ τοῦ Ἄττιος, καὶ οὐρανίου αὐτῷ δίδωσι δυνάμεις· τοῦτο γὰρ ἐστὶν ὁ πῖλος· ἐρᾷ δὲ ὁ Ἄττις τῆς νόμῳ· αἱ δὲ νόμῳ γενέσεως ἔφοροι· πᾶν γὰρ τὸ γινόμενον ^p βεῖ. Ἐπειδὴ δὲ ἐδεῖ στήναι τὴν γένεσιν ^q, καὶ μὴ τῶν ἐσχάτων γενέσθαι τὸ χεῖρον, ὁ ταῦτα ποιῶν δημιουργός, δυνάμεις γόνιμους ἀρείς εἰς τὴν γένεσιν, πάλιν συνάπτεται τοῖς θεοῖς. Ταῦτα δὲ ἐγένετο μὲν οὐδέποτε, ἐστὶ δὲ αἰεὶ. Καὶ ὁ μὲν νοῦς ἅμα πάντα δρᾷ, ὁ δὲ λόγος τὰ μὲν πρώτα, τὰ δὲ δευτέρω λέγει. Οὗτω δὲ πρὸς τὸν κόσμον οἰκείως ἔχοντος τοῦ μύθου, ἡμῖς τὸν κόσμον μιμούμενοι, (ποῖς γὰρ ἂν μᾶλλον κοσμηθῆμεν;) ἡμεῖς ἄγομεν διὰ ταῦτα. Καὶ πρώτων μὲν καὶ αὐτοὶ

πεσόντες ἐξ οὐρανοῦ ^r καὶ τῇ νόμῳ συνουτες ἐν καταρῆα ἐσμέν σίτου ^s τε καὶ τῆς ἄλλης παρῆας καὶ ῥυπαρᾶς τροφῆς ἀπεγόμεθα· ἑκάτερα γὰρ ἐναντία ψυχῇ· εἴτα δένδρου τομαὶ ^t καὶ νηστεία, ὡς περ καὶ ἡμῶν ἀποκοπτομένων τὴν περαιτέρω τῆς γενέσεως ποσόν· ἐπὶ τούτοις γάλακτος τροφή, ὡς περ ἀναγενηνομένων· ἐρ' οἷς ἰλαρταὶ καὶ στέφανοι ^u, καὶ πρὸς τοὺς θεοὺς οἶον ἐπάνοδος. Μαρτυρεῖ δὲ τούτοις καὶ ὁ τῶν δρομέων καιρός ^v· περὶ γὰρ τὸ ἔαρ καὶ τὴν ἰσημερινὴν δρᾶται τὰ δρῶμενα, ὅτε τοῦ μὲν γίνεσθαι παύεται τὰ γινόμενα, ἡμέρα δὲ μείζων γίνεται τῆς νυκτός, ὅπερ οἰκείον ἀναγομέναις ψυχαῖς. Περὶ γοῦν τὴν ἐναντίαν ἰσημερινὴν ἢ τῆς Κόρης ἀρπυγῆ μυθολογεῖται γενέσθαι ^w, ὁ δὲ καθόδος ἐστὶ τῶν ψυχῶν. Ταῦτα περὶ μύθων εἰποῦσιν ἡμῖν αὐτοὶ τε οἱ θεοὶ καὶ τῶν γραφάντων τοὺς μύθους αἱ ψυχαὶ ἴλεω γένοιτο ^y.

^a Αἱ τοῦ Κρόνου καταπόσεις τῶν παίδων] Sic Macrobius Saturn. lib. I cap. 8. Sed Proclus theol. Plat. lib. V cap. 37 et in Cratyl. cap. 106, item Plotinus Ennead. V. lib. I cap. 7 theologorum more explicant, quod omnia a deo profecta ad eum revertantur. Ait autem Proclus theol. Plat. l. c. καὶ ἡ δλότης αὐτῆ θεότης ἐστὶν συνεκτικὴ τῶν νοητῶν ἐν αὐτῇ μερῶν, ὠδόνουσα μὲν τὸ πλῆθος τὸ νοερόν καὶ πάντα γεννώσα μονίμως, καὶ τὰ γεννηθέντα πάλιν ἐγκολπιζομένη καὶ συνάγουσα εἰς αὐτήν, καὶ (ὡς φησιν οἱ τραγικώτεροι τῶν μύθων) καταπίνοσα, καὶ ἐν ἐκυτῇ καταθεμένη. Idem in Cratyl. p. 6 ed. Boissonad. νοῦς γὰρ ἐστὶν ὁ βασιλεὺς Κρόνος καὶ πάσης νοερᾶς ζωῆς ὑποστάτης, ἀλλὰ νοῦς ἐξηρημένος τῆς πρὸς τὰ αἰσθητὰ συντάξεως, καὶ ἄλλος καὶ χωριστός, αὐτὸς εἰς αὐτὸν ἐπεστραμμένος, ὃς γε καὶ τοὺς ἀπ' αὐτοῦ προκύφαντας εἰς αὐτὸν αὐθις ἐπέτρψε καὶ ἐνεκολπίσατο καὶ ἐν αὐτῷ σταθερῆς ἴδρυσεν. — ^b ἦδη τινας χρόνον μὲν τὸν Κρόνον ἐνόμισαν] cf. Macrobius Sat. I cap. XIII. Ceterum inter καταπίνεσθαι et ὑπὸ vulgo interponitur δὲ quod omisi. — ^c ψυχικὸς τρόπος ἐστὶν] fabulæ quæ

orbem, unde corpus patibile descendit, significat. Primis autem diis secundos perficientibus, mater Attidis amore incensa caelestes illi facultates largitur : is enim pilcus est. Attis vero nymphæ amore deperit, quum nymphæ generationi presint : siquidem quodcumque generatur, fluit. Cæterum quoniam generatio cessare debebat, ne ex iis quæ extrema sunt deterius semper progigneretur, illa molitus opifex vi, genitali rebus creatis relicta, rursus cum diis conjungit. Et hæc quidem nunquam facta sunt, quum semper sint; et mens quidem omnia simul videt; sed alia prius, alia posterius effert. Hæc ratione quum apta mundo fabula sit, nos mundum imitantes (quomodo enim magis ornari possimus) festum diem propter illa celebramus. Ac primum quidem et ipsi de coelo delapsi et cum nymphæ consuescentes in

marore jacemus, a frumento et reliquo crasso sordidoque cibo abstinentes, quandoquidem utraque animo contraria sunt; deinde arbor excisa et jejunium, quasi nobis quoque ipsis ulteriorem generationis progressum amputantibus: denique ex lacte quasi renascentibus alimentum; hinc hilaria et coronæ et ad deos velut reditus. Cæteroque tempus quo hæc eveniunt ipsum ejus rei testimonium est; quippe circa vernal æquinoctium ea que diximus aguntur, quum quæ sunt fieri desinant et diurnum spatia ultra noctium mensuram extenduntur: quod animis altius se efferentibus proprium est. Circa oppositum igitur æquinoctium Proserpinæ raptus accidisse traditur, qui descensus est animorum. Hæc de fabulis dicentibus nobis tum dii ipsi tum eorum, qui fabulas conscripserunt, manes propitii sint.

ad animi actiones, facultates, affectiones spectant, cujusmodi est elegantissima illa de Amore e Poro, divitiarum deo, et Penia, id est paupertate, nato, tradita a Platone Sympos. cap. XXIII, explicata a Plotino Ennead. III lib. VI cap. IX. — ^d οἱ Αἰγύπτιοι δι' ἀπαίδευσίαν ἐχρήσαντο] Vid. Eusebium Præp. Evang. lib. I cap. 9, item lib. II cap. 12 et lib. V cap. 3; Macrobius I Sat. cap. 21; Plutarchum libro de Iside et Osiride et Synesium libro de providentia. Huc pertinet etiam Iamblichi locus de Myst. segm. VII cap. 1 οὔτοι τὴν φύσιν τοῦ παντός καὶ τὴν δημιουργίαν μιμούμενοι, καὶ αὐτοὶ (Αἰγύπτιοι) τῶν μυστικῶν καὶ ἀποκεκρυμμένων καὶ ἀφανῶν νοήσεων εἰκόνας τινὰς διὰ συμβόλων ἐκφραίνουσιν, ὥσπερ καὶ ἡ φύσις τοῖς ἐμφανέσιν εἶδеси τοὺς ἀφανεῖς λόγους διὰ συμβόλων τρόπον τινὰ ἀνετυπώσατο· ἡ δὲ τῶν θεῶν δημιουργία τὴν ἀλήθειαν τῶν ἰδεῶν διὰ τῶν φανερῶν εἰκόνων ὑπεγράψατο — ^e γῆν] i. e. τὴν Αἴγυπτον. — ^f τὸ ὑγρόν] i. e. τὸν Νεῖλον. — ^g καρπούς] cf. Cornutus de nat. deor. cap. 28 et Porphyrius ap. Euseb. Præp. Evang. III cap. 11. — ^h οἱ μὲν θεολογικοὶ φιλοσόφοι] Proclus theol. Plat. lib. I cap. 4 τῶν δὲ γε παλαιῶν ποιητῶν τραγικώτερον συντιθέναι τὰς περὶ τῶν θεῶν ἀπορρήτους θεολογίας ἀξιούτων, καὶ διὰ τοῦτο πλάνας θεῶν καὶ τομαί, καὶ πολέμους καὶ σπαραγμούς, καὶ ἀρπαγὰς καὶ μοιχείας, καὶ πολλὰ ἄλλα τοιαῦτα σύμβολα ποιουμένων τῆς ἀποκεκρυμμένης παρ' αὐτῆς περὶ τῶν θεῶν ἀληθείας, τὸν μὲν τοιοῦτον τρόπον τῆς μυθολογίας ὁ Πλάτων ἀποσκευάζεται, καὶ πρὸς παιδείαν εἶναι φησι παντελῶς ἄλλοτριώτατον. Πιθανώτερον δὲ καὶ πρὸς ἀλήθειαν καὶ φιλόσοφον ἔξιν οὐλεώτερον πλάττων παρακλεῖσεται τοὺς περὶ τῶν θεῶν λόγους ἐν μύθων σχήμασι, πάντων μὲν ἀγαθῶν τὸ θεῖον αἰτιωμένους, κακοῦ δὲ οὐδενός, μεταβολῆς μὲν ἀπάσης ἄμοιρον, αἰὲ δὲ τὴν ἑαυτοῦ τάξιν ἀτρέπτου διαφυλάττον, καὶ τῆς μὲν ἀληθείας ἐν ἑαυτῷ τὴν πηγὴν προσειληφόσ, ἀπάτης δὲ οὐδεμιᾶς ἄλλοις αἴτιον γινόμενον. Τοιοῦτους γὰρ ἡμῖν θεολογίας τύπους ὁ ἐν Πολιτείᾳ Σωκράτης ὑφηγήσατο. — ⁱ οἱ δὲ φυσικοὶ καὶ ψυχικοὶ ποιηταῖς] Vide Heraclitum in Alleg. Homer.; Eusebium lib. III Præp. Evang. cap. 3 seqq. et Augustinum de civ. dei lib. VI cap. 8. — ^k Vid. Iamblich. de myster. segm. V cap. 23 p. 136. — ^l τὴν μητέρα τῶν θεῶν] Cf. Julianus Imperator orat. V in deorum matrem p. 302, Arnobius lib. V cap. 6 seqq. et Da-

mascius in vita Isidori ap. Photium pag. 573. — ^m δημιουργός] Cf. Porphyrius ap. Euseb. lib. III Præp. Evang. cap. XI pag. 110 et Damascius ap. Phot. Bibl. p. 1074. — ⁿ σῶμα] Macrobius in Somn. Scip. I, 12. Hinc et Pythagoras putat a lacteo circulo deorsum incipere Ditis imperium, quia animæ inde lapsæ videntur jam a superis recessisse, ideo primam nascentibus offerri ait lactis alimoniam; quia primus eis motus e lacteo circulo incipit in corpora terrena delabentibus. Unde et Scipioni (Somn. Scip. cap. 3) de animis beatorum ostenso lacteo dictum est: Hinc profecti huc revertentur. Porphyrius de antro nymph. ὁ ἦμος δὲ ὀνείρων κατὰ Πυθαγόραν αἱ ψυχαί, ἃς συνάγεσθαι φασιν εἰς τὸν γαλαξίαν τὸν οὐτὸν προσγορευόμενον ἀπὸ τῶν γάλακτι τρεφόμενων, ὅταν εἰς γένησιν πέσωσιν. — ^o πῖλος] Gestat et Vulcanus pileum cæruleum, puri et celestis ignis signum, ut notat Porphyrius ap. Euseb. Præp. Evang. lib. III cap. XI p. 112. — ^p τὸ γινόμενον βεῖ] Plotinus Ennead. II lib. I cap. 2 p. 97 qui Heraclitum dogmatis auctorem citat. — ^q στήναι τὴν γένεσιν] Vide Cornutum de nat. deor. cap. VI. — ^r ἐξ οὐρανοῦ] Vid. Empedocl. vs. 1-10 in Phil. Gr. Fragm. vol. I pag. 1. — ^s σίτου] Cf. Cornutus de nat. deor. cap. 28. Vid. Boissonad. ad Marini vitam Procli p. 105 seq. et Orell. ad Arnob. lib. V cap. 16 tom. II p. 297. — ^t τομαί] festis Magnæ matris et Attidis diebus pinus in silvis excisa inferebatur in Cybeles sacrarium teste Juliano Orat. V, p. 168. — ^u στέφανοι] Cf. Arnobius lib. V cap. 16. — ^v καιρός] hilaria mense Martio celebrabantur. Vid. interp. ad Arnob. l. c. — ^x γενέσθαι] Joannes Lydus p. 123 seq. hoc festum a. d. VI Non. Oct. ponit. Cæterum Porphyrius apud Eusebium Præp. Evang. lib. III cap. XI non de animorum descensu, sed de seminibus terræ mandatis explicat. — ^y αἱ ψυχαὶ ἴλεον γένηντο] Poetas intelligit divino spiritu instinctos. Cf. cap. XVII finem. —)

Κεφ. ε΄.

Περὶ τῆς πρώτης αἰτίας.

Ἀκόλουθον δὲ τούτοις ἐστὶ τὴν τε πρώτην αἰτίαν εἰδέναι, καὶ τὰς μετ' ἐκείνην τάξεις τῶν θεῶν, καὶ τὴν κόσμου φύσιν, νοῦ τε καὶ ψυχῆς τὰς οὐσίας, πρόνοιάν

Cap. V.

De prima causa.

Sequitur posthac, ut primam causam et subsequentes deorum ordines cognoscamus, tum mundi naturam

mentis animique substantiam, deinde providentiam, factum et fortunam, virtutem, et vitium natasque ex illis rectas et pravas civitatum formas, et unde tandem mala in mundum irrepserint, videamus. Horum quilibet multis et longis sermonibus indiget, sed ut paucis dica-

τε καὶ εἰμαρμένῃν καὶ τυχην, ἀρετὴν τε καὶ κακίαν, καὶ τὰς ἐκ τούτων γινομένης ἀγαθὰς τε καὶ φάσλας πολιτείας ἰδεῖν· καὶ πόθεν ἄρα τὰ κακὰ εἰς τὸν κόσμον ἀφίκετο. Τούτων δὲ ἕκαστον λόγῳ δεῖται πολλῶν καὶ μεγάλων, ἀλλ' ὡς ἐν βραχέσιν εἰπεῖν ^α, καὶ πρὸς τὸ μὴ παντελῶς ἀνηκούος εἶναι, οὐδὲν ἴσως λέγειν κωλύει. Τὴν πρώτην αἰτίαν μίαν τε εἶναι ^β προσήκει· παντὸς γὰρ πλήθους ἡγεῖται μονὰς ^γ, δυνάμει τε καὶ ἀγαθότητι πάντα νικᾷ, καὶ διὰ τοῦτο πάντα μετέγειν ἐκείνης ἀνάγκῃ. Οὐδὲν γὰρ αὐτὴν ἄλλο κωλύσει διὰ τὴν δύναμιν, οὐδὲ ἑαυτὴν ἀφίξει δι' ἀγαθότητα ^δ. Ἄλλ' εἰ μὲν ἦν ψυχὴ, πάντα ἂν ἐμψυχα ἦν· εἰ δὲ νοῦς, πάντα νοερά· εἰ δὲ οὐσία, πάντα οὐσίας μετέγειν ^ε. Τοῦτο δὲ ἐν πᾶσιν ἰδόντες τινές, ἐκείνο οὐσίαν ^ε ἐνόμισαν. Εἰ μὲν οὖν ἦν μόνον τὰ ὄντα, ἀγαθὰ δὲ οὐκ ἦν, ἀληθὴς ἦν ὁ λόγος· εἰ δὲ δι' ἀγαθότητα ἔστι τε τὰ ὄντα, καὶ μετεβλήθη ἀγαθοῦ, ὑπερουσίον ^ε μὲν ἀγαθὸν δὲ εἶναι τὸ πρῶτον ἀνάγκη. Σημεῖον δὲ μέγιστον· τοῦ γὰρ εἶναι διὰ τὸ ἀγαθὸν αἰ σπουδαῖαι καταφρονοῦσι ψυχαί, ὅταν ὑπὲρ πατρῴος ἢ φίλων ἢ ἀρετῆς κινδυνεύειν ἐθέλωσι. Μετὰ δὲ τὴν οὕτως ἀβήρητον δύναμιν αἰ τῶν θεῶν τάξεις εἰσὶ.

(Scripsi : ^α ἀλλ' ὡς ἐν βραχέσιν εἰπεῖν] vulgo ὡς ἐν βραχέσιν εἰπεῖν. — ^β τὴν πρώτην αἰτίαν μίαν εἶναι προσήκει] Syrianus μία πάντων ἀρχὴ τ' ἀγαθὸν καὶ τὸ ὑπερουσίον ἐν. Iamblichus de Myster. Segm. VIII cap. 2 πρὸ τῶν ὄλων ἀρχῶν ἔστι θεὸς εἷς πρῶτος ἀρχὴ οὗτος καὶ θεὸς θεῶν, μονὰς ἐκ τοῦ ἐνός προούσιος καὶ ἀρχὴ οὐσίας κτλ. Cf. Proclus Elem. Theol. lib. II et lib. III cap. 3. Adde Plotin. Ennead. V lib. IV cap. 1 et Dionys. Areopag. de divin. nominib. c. 23. — ^γ παντὸς γὰρ πλήθους ἡγεῖται μονὰς] Plotin. V Ennead. lib. III cap. 12 p. 509. — ^δ οὐδὲ ἑαυτὴν ἀφίξει δι' ἀγαθότητα] Proclus Inst. theol. 213 πᾶν ἀγαθὸν ἐνωτικὸν ἔστι τῶν μετεχόντων αὐτοῦ κτλ. — ^ε πάντα οὐσίας μετέγειν] omīssa particula ἄν: Vid. Hermann. Opusc. IV p. 67 seq. — ^ε οὐσίαν] Proclus Theol. Plat. lib.

III cap. IX pag. 135 καὶ ἡ μὲν οὐσία τὸ μόνιμον τοῦ ὄντος, καὶ τὸ ταῖς πρωτίσταις ἀρχαῖς συνυφανόμενον καὶ ἀνεκφρίτῃον τοῦ ἐνός. — ^ε ὑπερουσίον] Cf. Proclus Theol. Plat. lib. II cap. 1 pag. 84-85 et Plotinus Ennead. VI lib. IX cap. 3 pag. 760. —)

Κεφ. 5.

Περὶ τῶν ὑπερκοσμίων καὶ ἐγκοσμίων θεῶν.

Τῶν δὲ θεῶν οἱ μὲν εἰσιν ἐγκόσμιοι, οἱ δὲ ὑπερκοσμιοί. Ἐγκοσμίους δὲ λέγω αὐτοὺς τοὺς τὸν κόσμον ποιοῦντας θεούς. Τῶν δὲ ὑπερκοσμίων οἱ μὲν οὐσίας ποιοῦσι θεῶν, οἱ δὲ νοῦν, οἱ δὲ ψυχάς· καὶ διὰ τοῦτο τρεῖς ἔχουσι τάξεις ^β, καὶ πασας ἐν τοῖς περὶ τούτων λόγοις ἔστιν εὐρεῖν. Τῶν δὲ ἐγκοσμίων οἱ μὲν εἶναι ποιοῦσι τὸν κόσμον ^γ, οἱ δὲ αὐτὸν ψυχοῦσιν, οἱ δὲ ἐκ διαφόρων ὄντα ἀρμόζουσιν, οἱ δὲ ἡρμουςμένου φρουροῦσι. Τούτων δὲ ὄντων τεσσάρων πραγμάτων, καὶ ἐκάστου πρῶτα ἔχοντος, καὶ μέσα καὶ τελευταῖα, καὶ τοὺς ἀσικουήντας δωδέκα ^δ εἶναι ἀνάγκη. Οἱ μὲν οὖν ποιοῦντες τὸν κόσμον Ζεὺς καὶ Ἡοσειῶν ἔστι ^ε καὶ Ἥραιος ^ε, οἱ δὲ ψυχοῦντες Δημήτρι ^ε καὶ Ἥρα ^β καὶ Ἄρτεμις ^ε, οἱ δὲ ἀρμόζοντες ^κ Ἀπόλλων ^ε καὶ Ἀφροδίτη ^ε καὶ Ἑρμῆς ^ε, οἱ δὲ φρουροῦντες Ἔστια ^ε καὶ Ἀθηνᾶ ^ε καὶ Ἄρης ^ε. Αἰνίγματα δὲ τούτων ἐν τοῖς ἀγάλμασιν ἔστιν ἰδεῖν. Ὁ μὲν γὰρ Ἀπόλλων ἴβαν ἀρμόζει, ὄπλισται δὲ ἡ Ἀθηνᾶ, γυμνὴ δὲ ἡ Ἀφροδίτη· ἐπειδὴ ἀρμονία μὲν τὸ κάλλος ποιεῖ ^ε, τὸ δὲ κάλλος ἐν τοῖς ὀρωμένοις οὐ κρύπτεται ^ε. Τούτων δὲ πρώτους ἔχόντων τὸν κόσμον, καὶ τοὺς ἄλλους ἐν τούτοις ἡγήτέον εἶναι θεούς, οἷον Διόνυσον ^ε μὲν ἐν Δίῃ, Ἀσκληπιὸν δὲ ἐν Ἀπόλλωνι ^ε, Χάριτας δὲ ἐν Ἀφροδίτῃ. Κόσμοι δὲ τούτων ἔστιν ἰδεῖν, Ἔστιας μὲν Ἰῆν, Ἡοσειῶνος δὲ ὕδωρ, Ἥρας δὲ ἀέρα, Ἥραιστου δὲ πῦρ, ἔξ δὲ τὰς ἀνωτέρως, ὧν ἔθος νομίζειν, θεῶν Ἀπόλλωνα γὰρ καὶ Ἄρτεμιν ἀνθ' ἡλίου καὶ σελήνης ληπτέον· τὴν Κρόνου δὲ Δημήτρι δοτέον ^ε, Ἀθηνᾶ μὲν

ius, neve harum rerum omnino expertes lectores sint, nihil fortasse impedit hac ratione disserere. Primam causam unam esse convenit; multitudinem enim omnem unitas præcedit, facultate et bonitate cuncta superans, ideoque universa in partem ejus venire necesse est. Neque enim quidquam aliud illam, utpote præpotentem, impedit, neque ipsa propter bonitatem a reliquis rebus se abstinabit. Nempe si animus esset, omnia utique forent animata; si intellectus, res omnes intelligentes essent; si substantia, omnia in substantiæ partem vocarentur. Verum hanc rem quum quidam in omnibus deprehendissent, substantiam illam existimarunt. Quodsi res tantum essent, nulla præditæ bonitate, sermo hic a veritate non deflecteret: sed si per bonitatem res sunt benique participes factæ sunt, primum illud tum substantia majus tum bonum esse necesse est. Quod hoc

signo eoque maximo probatur. Quippe animi virtute præditi ob bonitatem vitam profundunt, quando pro patria vel amicis, vel virtute pericula adire instituunt. Hanc arcanam potentiam deorum ordines subsequuntur.

Cap. VI.

De diis cælestibus et mundanis.

Deorum alii mundani sunt, alii cælestes. Mundanos eos ipsos voco, qui mundum procreant. Ac cælestium quidam deorum substantiam, alii mentem, alii animas gignunt, ideoque in tres ordines descripti sunt, quos omnes in sermonibus de ea re habitis cognoscere licet. Mundanorum alii efficiunt, ut mundus sit, alii eum animant, alii ex diversis rebus conflatum adaptant, alii adaptatum custodiunt. Quæ quum quatuor sint negotia

τὸν αἰθέρα· ὁ δὲ οὐρανὸς πάντων κοινός. Αἱ μὲν οὖν τάξεις καὶ δυνάμεις καὶ σφαῖραι τῶν δώδεκα θεῶν οὕτως εἴρηγται τε καὶ ὕμνηται.

(*Pauca notanda* : ^a περὶ τῶν ὑπερκοσμίων καὶ ἔγκοσμίων θεῶν] Eandem bipartitam divisionem saepe agnoscit Proclus, qui tamen in theologia Platonica quatuor genera ponit, νοητούς, νοερούς, ὑπερκοσμίους, ἔγκοσμίους. — ^b τρεῖς ἔχουσι τάξεις] Cf. Iamblichus de myst. segm. II cap. 7 et Proclus theol. Plat. lib. VI cap. 21 p. 404. — ^c οἱ μὲν εἶναι ποιοῦσι τὸν κόσμον] non quatuor ordines θεῶν ἔγκοσμίων, sed quinque memorat Proclus in Timæum p. 51 πολλὰ μὲν ἐνιαίων θεῶν ἀναφάνονται τάξεις, φρουρητικῶν, δημιουργικῶν, ἀναγωγῶν, συνεκτικῶν, τηλεσιουργῶν. — ^d δώδεκα] Vid. Procl. theol. Plat. lib. VI cap. 22. Cf. Hermias in Plat. Phædr. p. 123 ed. Ast. — ^e Ζεὺς καὶ Ποσειδῶν ἐστὶ] Vid. Procl. theol. Plat. lib. VI cap. 22. Cf. Cornutus de nat. deor. cap. 2 et 11. — ^f Ἡρακλῆος] Vid. Procl. in Tim. p. 44 et theol. Plat. lib. VI cap. 22. Cf. Cornutus cap. 19 et Olympiodor. ad Plat. Phileb. p. 281 ed. Stallbaum. — ^g Δημήτηρ] Cf. Proclus theol. Plat. lib. VI cap. 11 et in Cratyl. cap. 163 p. 95 Boissonad., item Cornutus cap. 28. — ^h Vid. Procl. in Cratyl. p. 179 Adde Cornutum cap. 3 et Arnob. lib. III cap. 30. — ⁱ Vid. Procl. in Cratyl. cap. 171 et 180 nec non theol. Plat. lib. VI cap. 17. — ^k οἱ δὲ ἀρμόζοντες] Syrianus : ὡσπερ ὁ μουσικός διὰ τῶν ἑαυτοῦ μαθηματικῶν ἀριθμῶν τὴν λύραν, οὕτως ἡ φύσις διὰ τῶν ἑαυτῆς φυσικῶν ἀριθμῶν τὰ ἑαυτῆς ἀρμόζει δημιουργήματα. Sed qui hic ἀρμόζοντες vocantur, eos Proclus theol. Plat. lib. VI cap. 22 θεοὺς ἀναγωγικούς appellat. — ^l Ἀπόλλων] Procl. theol. Plat. lib. VI cap. 12 et 22 ; item in Cratyl. cap. 174, 176 et 177. Adde Cornutum cap. 32. — ^m Ἀφροδίτη] Proclus in Cratyl. cap. 184 et in Tim. p. 155 extrema. — ⁿ Ἐρμῆς] Procl. th. Pl. l. c. ; Cornutus cap. 16. — ^o Ἔστια] Proclus theol. Plat. lib. VI cap. 22 et in Cratyl. cap. 130. Cf. Cornutus cap. 28. Ovid. VI Fast. v. 299. Aristot. de cælo lib. II

cap. 13. — ^p Ἄθρηνα] Proclus in Cratyl. c. 184 seq. et in Tim. p. 48 et 51. Cf. Cornutus cap. 20. — ^q Ἄρως] Proclus l. c. et Cornutus cap. 21. — ^r ἀρμονία μὲν τὸ κάλλος ποιεῖ] Proclus in Tim. lib. III p. 155 ; Plato in Cratyl. p. 316 et Aristoteles Metaph. XIII, 3. — ^s οὐ κρύπτεται] Proclus theol. Plat. lib. I cap. 25. — ^t Διόνυσον μὲν ἐν Διὶ] Proclus in Tim. p. 334 et in Cratyl. cap. 184. Hinc qui vulgo habetur vitisator deus ab Olympiodoro ad Philebum p. 201 ed. Stallbaum nominatur νοερός et θεὸς τῆς ψυχικῆς καὶ ὑπερκοσμίου κράσεως. — ^u Ἀσκληπιὸν δὲ ἐν Ἀπόλλωνι] Procl. in Tim. lib. I pag. 49. Syrianus in Aristot. Metaph. Παιήων ἢ Σωτήρ Ἀσκληπιὸς τὸν θεῖον ἔχον ἱατρικὴν. δι' ἧς θεοὺς τε καὶ ψυχῆς καὶ σώμασι, τοῖς μὲν αἰεὶ τὸ προσήκον ἀπονέμει, τοῖς δὲ ὅταν ᾖ δεκτόν. — ^x τὴν Κρόνου δὲ Δημήτρι δοτέον] Proclus theol. Plat. V p. 267 κατ' Ὁρφέα τῶ μὲν Κρόνῳ συνουσα Ἑρέα καλεῖται, τὸν δὲ Δία παράγουσα καὶ μετὰ Διὸς ἐμφανίνοσα, τοὺς τε ὅλους καὶ τοὺς μερικοὺς διακόσμους τῶν θεῶν, Δημήτηρ. Cf. in Cratyl. cap. 166 p. 96 Boissonad.)

Κεφ. ζ'.

Περὶ τῆς φύσεως τοῦ κόσμου καὶ αἰδιότητος.

Αὐτὸν δὲ τὸν κόσμον ἀφθαρτόν τε καὶ ἀγέννητον εἶναι ἀνάγκη. Ἀφθαρτόν μὲν, ὅτι οὐκ ἔστι τούτου φθαρέντος ἢ χεῖρονα ἢ κρεῖττονα ποιῆσαι, ἢ τὸν αὐτόν, ἢ ἀκοσμίαν. Ἄλλ' εἰ μὲν χεῖρονα, κακὸς ὁ ἐκ κρεῖττονος χεῖρον ποιῶν· εἰ δὲ κρεῖττονα, ἀδύνατος ὁ μὴ τὴν ἀρχὴν τὸ κρεῖττον ποιήσας· εἰ δὲ τὸν αὐτόν, μάτην ποιήσει· εἰ δὲ ἀκοσμίαν, ἀλλ' οὐδὲ ἀκούειν τοῦτό γε θέμις. Ἀγέννητον δὲ ἰκανὰ μὲν δεῖξαι ταῦτα· εἰ γὰρ μὴ φθείρεται, οὐδὲ γέγονεν· ἐπειδὴ πᾶν τὸ γινόμενον φθείρεται, καὶ ὅτι ἀνάγκη διὰ τὴν τοῦ θεοῦ ἀγαθότητα ὄντος τοῦ κόσμου αἰεὶ τε τὸν θεὸν ἀγαθὸν εἶναι καὶ τὸν κόσμον ὑπάρχειν· ὡσπερ ἡλίῳ μὲν καὶ πυρὶ συνυφίσταται φῶς c, σώματι δὲ σκιά. Τῶν δὲ ἐν τῷ κόσμῳ σωμάτων τὰ μὲν νοῦν μιμεῖται καὶ κύκλῳ κινεῖται^d, τὰ δὲ ψυχῆν, καὶ ἐπ' εὐθείας, πῦρ μὲν καὶ ἀήρ ἄνω, γῆ δὲ καὶ ὕδωρ κάτω· τῶν δὲ κύκλῳ, ἢ μὲν

et eorum unumquodque ex primis, medijs et extremis constat, illorum administratores duodecim esse necesse est. Mundum igitur procreant Jupiter, Neptunus, Vulcanus, animant Ceres, Juno, Diana, adaptant Apollo, Venus, Mercurius, custodiunt Vesta, Minerva, Mars. Horum autem occultæ significationes in status animadvertuntur. Etenim Apollo Iyram ad concentum aptat, armis instructa est Minerva, nuda conspicitur Venus, quum concentus pulchritudinem gignat, illa vero in rebus aspectabilibus non lateat. His primo loco mundum tenentibus, cæteros quoque deos iis inesse statuendum est,

verbi causa Bacchum Jovi, Æsculapium Apollini, Grætiæ Veneri. Quin etiam orbes eorum spectare licet, Vestæ terram, Neptuni aquam, Junonis aerem, Vulcani ignem; sex autem superiores illis, quibus vulgo assignantur, diis tribui possunt: nam Apollinem et Dianam pro sole et luna accipi convenit: at Saturni orbem Cereris, Minervæ ætherem vindicari oportet: cælum denique omnibus commune est. Duodecim ergo deorum tam ordines quam facultates et orbes ita simul in annalibus traduntur, simul carminibus celebrantur.

ἀπλανὴς ἀπ' ἀνκτολῆς· αἱ δὲ ἐπτά ἐκ δύοσεως φέρονται. Αἰτίαι δὲ τούτων πολλαὶ μὲν καὶ ἄλλαι, καὶ τὸ μῆ, ταχέας τῆς περιόδου τῶν σφαιρῶν γινομένης, ἀτελεῖ τὴν γένεσιν εἶναι. Διαφόρου δὲ κινήσεως οὐσῆς διαφέρειν καὶ τὴν φύσιν τῶν σωμάτων ἀνάγκη· καὶ μήτε καίειν μήτε ψύχειν τὸ οὐράνιον σῶμα μηδὲ ἄλλο τι ποιεῖν, ἢ τῶν τεσσάρων στοιχείων. Σφαίρας δὲ οὐσῆς τοῦ κόσμου, (ὃ γὰρ ζῆδιακὸς δέικνυσι τοῦτο) ἐπειδὴ σφαίρας πάσης τὸ κάτω μέσον ἐστὶ, πανταχόθεν γὰρ πλείστον ἀφρέσθηκε· τὰ τε βαρέα φέρεται κάτω, φέρεται δὲ εἰς γῆν. Ταῦτα δὲ πάντα ποιούσι μὲν θεοί, τάττει δὲ νοῦς, κινεῖ δὲ ψυχή. Καὶ περὶ μὲν θεῶν ἤδη προείρηται.

^a εἰ γὰρ μὴ φθείρεται, οὐδὲ γέγονεν] cf. Philo περὶ ἀφθαρσίας κόσμου pag. 784. — ^b αἰετὸν τὸν θεὸν ἀγαθὸν εἶναι καὶ τὸν κόσμον ὑπάρχειν] Vid. Procl. in Tim. lib. II pag. 111. — ^c ὡςπερ ἡλίω μὲν καὶ πυρὶ συνυφίσταται φῶς] Proclus in Tim. I. c. ὡς ὁ ἥλιος, ἐν ὅσῳ ἐστὶ, πάντα καταλάμπει καὶ τὸ πῦρ θερμαίνει, οὕτω καὶ τὸ αἰετὸν ἀγαθὸν αἰετὸν βούλεται τὰ ἀγαθὰ. Ἄιδιος ἄρα ὁ κόσμος· αἰετὸν γὰρ ἀγαθὸς ὁ δημιουργὸς ἐστίν. Ἄιδιος ἄρα ὁ κόσμος, οὐκ ὢν, ἀλλὰ γιγνόμενος αἰδίδιος κόσμος. Sextus Empiricus adv. Math. lib. XI p. 270 παρὰ καὶ ὁ Πλάτων (de Rep. II) συνιστᾷς ὅτι φύσει ἀγαθὸν ἐστὶν ὁ θεός, ἀπὸ τῶν ὁμοίων ἐπιχειρήσκειν· ὡς γὰρ θερμοῦ, φησὶν, ἰδίον ἐστὶ τὸ θερμαίνειν, καὶ ψυχροῦ ἰδίον τὸ ψύχειν, οὕτω καὶ ἀγαθοῦ ἰδίον ἐστὶ τὸ ἀγαθοποιεῖν. — ^d τὰ μὲν νοῦν μιμεῖται καὶ κύκλῳ κινεῖται] Plotinus Ennead. II lib. II p. 107 διὰ τί κύκλῳ κινεῖται (ὁ κόσμος); ὅτι νοῦν μιμεῖται.)

Κεφ. η'.

Περὶ νοῦ καὶ ψυχῆς, καὶ ὅτι ἀθάνατος.

^a Ἔστι δὲ τις δύναμις, οὐσίας μὲν δευτέρα, ψυχῆς δὲ

Cap. VII.

De mundi natura et aeternitate.

Mundum vero ipsum neque mortalem neque genitum esse necesse est. Et sempiternum quidem, quia hoc intereunte non licet aut deteriorem aut meliorem aut eundem aut indigestam molem efficere. Si deteriorem, pravus profecto fuerit qui ex meliore deterius faciat; si meliorem, utique imbecillus fuit, qui initio id quod melius est, non procreavit: si eundem, operam perdet: si indigestam molem, at hoc ne audire quidem fas est. Ceteroqui mundum non esse genitum, hæc satis clara sunt signa; si enim non occidit, ne ortus quidem est, quoniam omnia orta occidunt, et quia necesse est, quum dei bonitate sit mundus, semper et deum bonum esse et mundum exstare: quemadmodum una cum sole et igne lumen subsistit et cum corpore umbra. Corporum porro, quæ in mundo sunt, alia mentem imitantur

πρώτη^a, ἔρχουσα μὲν ἐκ τῆς οὐσίας τὸ εἶναι, τελειούσα δὲ τὴν ψυχήν^b, ὡςπερ ἥλιος τὰς θῆρας^c. Τῶν δὲ ψυχῶν αἱ μὲν εἰσι λογικαὶ^d καὶ ἀθάνατοι, αἱ δὲ ἀλογοὶ καὶ θνηταί. Καὶ αἱ μὲν ἐκ τῶν πρώτων, αἱ δὲ ἐκ τῶν δευτέρων παράγονται θεῶν^e. Πρώτων δὲ ὅ,τιπρὶ ἐστὶ ψυχῆ ζητητέον. Ὡς τοίνυν διαφέρει τὰ ἐμφυα τῶν ἀψύχων, τοῦτο ἐστὶ ψυχῆ. Διαφέρει δὲ κινήσει, αἰσθήσει, φαντασίᾳ, νοήσει. Ἔστιν ἄρα ψυχῆ, ἄλογος μὲν, ζωὴ αἰσθητικὴ καὶ φανταστικὴ· λογικὴ δὲ αἰσθητικὴ καὶ φανταστικὴ ἀρχουσα, καὶ λόγῳ γαμμένη. Καὶ ἡ μὲν ἄλογος τοῖς σωματικοῖς ἔπειτα κλύεσθαι· ἐπιθυμῆ γὰρ ἀλόγως καὶ ὀργίζεται· ἡ δὲ λογικὴ τοῦ σώματος μετὰ λόγου καταφρονεῖ, καὶ πρὸς τὴν ἄλογον μαχομένη, κρατήσασα^f μὲν ἀρετὴν, ἡττηθεῖσα δὲ κακίαν ποιεῖ. Ἀθάνατον δὲ αὐτὴν εἶναι ἀνάγκη, ὅτι τε γινώσκει θεοῦ^g. (Θνητὸν δὲ οὐδὲν ἀθάνατον οἶδε·) τῶν τε ἀνθρωπίνων πραγμάτων ὡς ἀλλοτρίων καταφρονεῖ, καὶ τοῖς σώματι ὡς ἀσώματος ἀντιπέπονθος^h. καλῶν μὲν γὰρ καὶ νέων ὄντων ἀμαρτάνει, γηρόντων δὲ ἐκείνων ἀκμάζει. Καὶ πᾶσα μὲν σπουδαία ψυχῆ κέχρηται νοῦ· νοῦν δὲ οὐδὲν σῶμα γεννᾷ· πῶς γὰρ ἂν τὰ ἀνόητα νοῦν γεννήσαιⁱ; Ὁργάνῳ τε γωμένη τῷ σώματι, οὐκ ἐστὶν ἐν τούτῳ^k. ὡςπερ οὐδὲ ὁ μηχανοποιὸς ἐν τοῖς μηχανοποιήμασι· καίτοι πολλὰ τῶν μηχανημάτων οὐδενὸς ἀπτομένου κινεῖται. Εἰ δὲ ὑπὸ τοῦ σώματος παρατρέπεται πολλάκις^l, θαυμάζειν οὐ δεῖ· καὶ γὰρ καὶ αἱ τέχναι τῶν ὀργάνων βλαβέντων ἐνεργεῖν οὐκ ἂν δύναιντο.

^a Ἔστι δὲ τις δύναμις, οὐσίας μὲν δευτέρα, ψυχῆς δὲ πρώτης] Proclus Elem. theol. cap. XX p. 424 πάντων σωμάτων ἐπέκεινά ἐστιν ἡ ψυχῆς οὐσία, καὶ πασῶν ψυχῶν ἐπέκεινα ἡ νοερά φύσις, καὶ πασῶν τῶν νοερῶν ὑποστάσεων ἐπέκεινα τὸ ἐν. Idem Theol. Plat. lib. III cap. 9 p. 135 καὶ ἡ μὲν οὐσία τὸ μόνιμον τοῦ ὄντος, καὶ τὸ ταῖς πρωτίσταις ἀρχαῖς συνυφαινούμενον, καὶ ἀνεκφρότητον τοῦ ἐνός. — ^b τελειούσα

atque in orbem torquentur, alia animum, et recta tendunt, ignis quidem et aer sursum ascendentes, terra vero et aqua deorsum commeantes, denique inter orbem conficientes sphaera quidem inerrans ab ortu, septem autem reliquæ ab occasu feruntur. Verum harum rerum causæ cum aliæ multæ sunt, tum illa potissimum, ne si celer sit sphaerarum ambitus, imperfecta generatio maneat. Sed quum motus diversus sit, diversam quoque corporum naturam esse oportet, ac neque comburere neque refrigerare corpus caeleste, neque aliud quid præterea facere eorum quæ quatuor elementorum propria habentur. Quum autem mundus globosus sit, cuius rei argumentum signifer orbis est, et cuiusvis globi pars inferior medium sit (ab omnibus enim partibus longissime abest,) gravia deorsum et in terram feruntur. Hæc vero cuncta dii efficiunt, mens ordinat, animus movet. Sed hæc quidem de diis jam prædicta sunt.

δὲ τὴν ψυχὴν] Iamblichus Segm. V cap. 11 ψυχὴ ἀπὸ νοῦ τελειοῦται. — ^ω ὡς περ ἥλιος τὰς ὄψεις] *Mentis cum sole comparatio satis frequens. Proclus in Tim. lib. III p. 183* ἀνάλογον γὰρ ἥλιω μὲν νοῦς, τῷ ἀφ' ἡλίου φωτὶς ἡ ψυχὴ, τῇ δὲ αὐτῇ ἀπὸ τοῦ φωτός ἡ μεριστὴ ζωὴ. — ^d ψυχῶν αἱ μὲν εἰσι λογικαὶ] *Vid. Iamblich. Sect. VIII cap. 6 p. 162.* — ^e αἱ δὲ ἐκ τῶν δευτέρων παράγονται θεῶν] *codd. αἱ δὲ ἐκ δευτέρων παράγονται θεῶν. Cf. Alcinoüs cap. 23* ψυχὴν γὰρ παραλαμβάνοντες ἀνθρωπίνην, ἀθάνατον οὖσαν παρὰ τοῦ πρώτου Θεοῦ οἱ τὰ θνητὰ γένη δημιουργοῦντες θεοὶ δύο αὐτῇ προσέθεσαν μέρη θνητὰ et *Plato Tim. p. 41. D.* τὸ δὲ λοιπὸν ὑμεῖς ἀθανάτῳ θνητὸν προσυφραίνοντες ἀπεργάζεσθε ζῆα κτλ. — ^f κρατήσασα μὲν ἀρετῆν] *Vid. Theagis de virtutibus loca in Phil. Græc. Fragm. vol. II pag. 18 seqq. et Plotin. Ennead. I lib. I cap. 8.* — ^g ἀθάνατον δὲ αὐτὴν εἶναι ἀνάγκη, ὅτι γινώσκει θεοὺς] *Vid. Plotin. Ennead. IV lib. VII cap. 10 p. 464.* — ^h καὶ τοῖς σώματι ὡς ἀσώματος ἀντιπέποιθε] *Cf. Marsil. Ficin. Theol. Plat. lib. IX cap. 2-3.* — ⁱ γεννήσαι] *sic scripsi; codd. γεννήσοι.* — ^k οὐκ ἔστιν ἐν τούτῳ] *Cf. Plotin. Ennead. I lib. I cap. 3 et 4. Aliter auctor Pæmandri p. 11* ψυχὴ δ' ἀνθρώπου ὁγεῖται τὸν τρόπον τούτου· ὁ νοῦς ἐν τῷ λόγῳ, ὁ λόγος ἐν τῇ ψυχῇ, ἡ ψυχὴ ἐν τῷ πνεύματι, τὸ πνεῦμα ἐν τῷ σώματι. — ^l παρατρέπεται πολλὰκις] *Iamblichus de Myst. segm. I cap. 7* ῥοπή καὶ σῆσει καὶ νεύσει κρατεῖται, ὀρέξασί τε τοῦ γείρονος, καὶ οικειώσει τῶν δευτέρων κατέχεται. —)

Κεφ. θ'.

Περὶ προνοίας καὶ εἰμαρμένης καὶ τύχης

Τὴν δὲ τῶν θεῶν πρόνοιαν ^a ἔστι μὲν καὶ ἐκ τούτων ἰδεῖν. Πόθεν γὰρ ἡ τάξις τῷ κόσμῳ, εἴπερ μηδὲν

ἦν τὸ τάττον; Πόθεν δὲ τὸ πάντα τίνος ἕνεκα γίνεσθαι, ὡς ἀλογον μὲν ψυχὴν, ἵνα αἰσθήσις ἢ λογικὴν δὲ ἵνα κοσμηθῆται ἡ γῆ; Ἔστι δὲ καὶ ἐκ τῆς περὶ τὴν φύσιν προνοίας ἰδεῖν. Τὰ μὲν γὰρ ὅμοια διαφανῆ ^b πρὸς τὸ βλέπειν κατεσκευάσται· ἡ δὲ βίς ὑπὲρ τὸ στόμα διὰ τὸ κρίνειν τὰ δυσόδοι· τῶν δὲ ὀδόντων οἱ μέσοι μὲν ὀξεῖς, διὰ τὸ τέμνειν, οἱ δὲ ἔνδοι πλατεῖς, διὰ τὸ τρίβειν τὰ σιτία. Καὶ πάντα δὲ ἐν πᾶσιν αὐτῷ κατὰ λόγον ὀρώμεν. Ἀδύνατον δὲ ἐν μὲν τοῖς ἐσχάτοις τοσαύτην εἶναι πρόνοιαν, ἐν δὲ τοῖς πρώτοις μὴ εἶναι. Αἶ τε ἐν τῷ κόσμῳ μαντεῖαι καὶ θεραπεῖαι ^c σωματικῶν γινόμεναι τῆς ἀγαθῆς προνοίας εἰσὶ τῶν θεῶν. Τὴν δὲ τοιαύτην περὶ τὸν κόσμον ἐπιμέλειαν οὐδὲν βουλομένους οὐδὲ ποιοῦντας ^d τοὺς θεοὺς ἠγήτεον ποιεῖσθαι· ἀλλ' ὡς περ τῶν σωμάτων τὰ δύναιμι ἔχοντα ^e αὐτῷ τῷ εἶναι ^f ποιεῖ ἢ ποιεῖ· ὡς ἥλιος φωτίζει καὶ θάλλει αὐτῷ μόνῳ τῷ εἶναι· οὕτω πολὺ μᾶλλον ἢ τῶν θεῶν πρόνοια ^g αὐτῇ τε ἀπόνως καὶ τοῖς προσουμένοις ἐπ' ἀγαθῷ γίνεται· ὥστε καὶ αἱ τῶν Ἐπικουρείων λέλυται ζητήσεις· τὸ γὰρ θεῖον φασιν οὐδὲ αὐτὸ πράγματα ἔχειν, οὐδὲ ἄλλοις παρέχειν ^h. Καὶ ἡ μὲν ἀσώματος περὶ τε τὰ σώματα καὶ τὰς ψυχὰς πρόνοια τῶν θεῶν ἔστι τοιαύτη· ἡ δὲ ἐκ τῶν σωμάτων καὶ ἐν τοῖς σώματιν ἑτέρα τε ταύτης ἔστι, καὶ εἰμαρμένη καλεῖται ⁱ, διὰ τὸ μᾶλλον ἐν τοῖς σώμασι ^k φαίνεσθαι τὸν εἰρμόν, περὶ ἣν καὶ ἡ μαθηματικὴ εὐρηταί τέχνη. Τὸ μὲν οὖν μὴ μόνον ἐκ θεῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν θείων σωματικῶν ^l διοικεῖσθαι τὰ ἀνθρώπινα πράγματα, καὶ μάστιχα τὴν σωματικὴν φύσιν, εὐλογόν τέ ἐστι καὶ ἀληθές, καὶ διὰ τοῦτο ὑγείαν τε καὶ νόσον, εὐτυχίας τε καὶ δυστυχίας, κατ' ἀξίαν ἐκείθεν γίνεσθαι ὁ λόγος εὐρίσκει. Τὸ δὲ ἀδικίας τε ^m καὶ ἀσελγείας εἰς τὴν εἰμαρμένην ἀποδιδόναι, ἡμᾶς μὲν ἀγαθούς, τοὺς δὲ θεοὺς ποιεῖν ἔστι κακούς· εἰ μὴ ἄρα ἐκεῖνο λέγειν ἐθέλοι τις, ὡς ὅλους μὲν τῷ κόσμῳ καὶ τοῖς κατὰ φύσιν ἔχουσιν ἐπ' ἀγαθῷ γίνεται πάντα ⁿ, τὸ δὲ τραφῆναι κακῶς ἢ τὴν φύσιν

Cap. VIII.

De mente et anima, eamque esse immortalem.

Est autem quædam vis inferior quidem quam substantia, sed superior quam anima, a substantia mutuans vitam, animam vero ita perficiens, ut oculos sol. Animarum porro aliæ sunt rationis compotes et immortales, aliæ rationis expertes mortalesque; inter quas illæ a primis, hæc a secundis diis producantur. Sed primum, quid sit anima, investigandum. Quo igitur animata ab inanimatis differunt, hoc anima est. Differunt autem motu, sensu, imaginatione, intelligentia. Est ergo anima rationis expertis, vita quæ sensu et conceptis imaginibus movetur; rationis compotes, quæ sensus et imaginationem moderatur, ac ratione utitur. Et ratione quidem carens anima corporis sequitur affectiones; insane enim et concupiscit et irascitur, at rationis particeps cum

ratione corpus contemnit, in quoque cum irrationali anima certamine superior facta virtutem, inferior discedens malitiam efficit. Cæterum eam immortalem esse necesse est, quia tum deorum notitiam habet: (quippe nihil mortale immortalia novit:) tum res humanas tanquam alienas despicit, et ut incorporea a corporibus abhorret: quam diu enim corpora hominum pulchra et juvenilia sunt, tam diu delinquit anima; quodsi consenuerunt, vixet. Jam vero omnis generosa anima mente indiget, nullum autem corpus mentem gignit; quomodo enim res dementes mentem gignant? Sed quamvis corpore tanquam instrumento utatur, non tamen in eo est, ut nec machinarum faber in ipsis machinis inest, licet multa machinamenta a nemine tacta moveantur. Sin autem corporis vitio sæpenumero a recta via deducitur, id non debet mirum videri, propterea quod etiam artificis instrumentis corruptis cessant.

ἀσθενεστέρως ἔχειν τὰ παρὰ τῆς εἰμαρμένης ἀγαθὰ εἰς τὸ χεῖρον μεταβάλλει· ὡς περ τὸν ἥλιον ὁ ἀγαθὸν ὄντα πᾶσι, τοῖς ὀφθαλμιωσίν ἢ πυρρῶσσι βλαβερὸν εἶναι συμβαίνει. Διὰ τί γὰρ Μασσαγέται ὁ μὲν τοὺς πατέρους ἐσθίουσιν, Ἑβραῖοι δὲ περιτέμνονται, Πέρσαι δὲ τὴν εὐγένειον ἢ σὴζουσι; πῶς δὲ Κρόνον τε καὶ Ἄρην ἢ κακοποιούς λέγοντες πάλιν ποιοῦσιν ἀγαθούς, φιλοσοφίαν τε καὶ βασιλείαν, στρατηγίας τε καὶ θησαυρούς εἰς ἐκείνους ἀνάγοντες; Εἰ δὲ τρίγωνα καὶ τετράγωνα ὁ λέξουσιν, ἄτοπον τὴν μὲν ἀνθρωπίνην ἀρετὴν πανταχοῦ τὴν αὐτὴν μένειν, τοὺς δὲ θεούς ἐκ τῶν τόπων μεταβάλλεσθαι. Τὸ δὲ καὶ πατέριον εὐγένειαν ἢ δυσγένειαν ἢ προλέγειν, ὡς οὐ πάντα ποιοῦντων, τινὰ ἐξ σημαίνοντων μόνον τῶν ἀστέρων διδάσκει ἢ· πῶς γὰρ ἂν τὰ πρὸ τῆς γενέσεως ἐκ τῆς γενέσεως γένοιτο; Ὡς περ τοῖνον πρόνοια καὶ εἰμαρμένη ἐστὶ καὶ περὶ ἔθνη καὶ πόλεις, ἔστι δὲ καὶ περὶ ἕκαστον ἀνθρώπου· οὕτω καὶ τύχη, περὶ ἧς καὶ λέγειν ἀκόλουθον. Ἡ τοῖνον τὰ διάφορα καὶ τὰ παρ' ἐλπίδα γινόμενα πρὸς ἀγαθὸν τάττουσα δύναμις τῶν θεῶν τύχη νομίζεται ἢ, καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα κοινή τὰς πόλεις τὴν θεῶν προσήκει τιμᾶν· πᾶσα γὰρ πόλις ἐκ διαφορῶν πραγμάτων συνίσταται. Ἐν τοῖς ὑπὸ σελήνην δὲ τὴν δύναμιν ἔχει, ἐπειδὴ ὑπὲρ σελήνην οὐδὲ ἐν ἐκ τύχης ἂν γένοιτο. Εἰ δὲ κακοὶ μὲν εὐτυχοῦσιν ὡς, ἀγαθοὶ δὲ πένονται, θυμᾶζειν οὐ δεῖ· οἱ μὲν γὰρ πάντα, οἱ δὲ δεῖ οὐδενὸς πλοῦτον ποιοῦσι. Καὶ τῶν μὲν κακῶν ἢ εὐτυχία οὐκ ἂν ἀφέλοι γ τὴν κακίαν, τοῖς δὲ ἀγαθοῖς ἢ ἀρετὴ μόνον ἀρκέσει ἢ.

^a τὴν δὲ τῶν θεῶν πρόνοιαν] cf. Proclus theol. Plat. lib. I cap. 15. — ^b ὄμματα διαφανῆ] Vid. Xenoph. Memorab. lib. I cap. IV, 6. — ^c μαντεῖαι καὶ θεραπειαι] Proclus in Tim. lib. I p. 49 utramque scientiam Minervæ, hoc est, providentiæ divinæ munera esse docet. Cf. Iamblichus de Myst. Segm. III cap. 3. — ^d ποιοῦντας] scripsi cum Galeo; codd. ποιοῦντας. — ^e τῶν σωμάτων τὰ δύναμιν ἔχοντα] posui cum Orellio; libri τῶν σωμάτων τὴν δύναμιν ἔχόντων. — ^f αὐτῷ τῷ εἶναι ποιῆ ἄ ποιῆ] Proclus element. theol. cap. 120 seqq. ὄντες γὰρ (οἱ θεοὶ) οὐδὲν ἄλλο ἢ ἀγαθότης, αὐτῷ τῷ εἶναι τοῖς πᾶσιν ἀφθόνης τ' ἀγαθὰ χορηγοῦσιν — ^g πρόνοια] cf. Proclus theol. Plat. lib. I cap. 15 pag. 41. — ^h παρέχειν] Epicurus ap. Diog. Laert. X, 139 τὸ μακάριον καὶ ἀφθαρτον οὔτε αὐτὸ πράγματα ἔχει, οὔτε ἄλλω παρέχει cf. Cicero de nat. deor. I, 17. — ⁱ εἰμαρμένη καλεῖται] Vide Proclum in Tim. p. 321 seq. et Iamblichum

apud Stobæum Eclog. lib. I cap. IV p. 178 ed. Heeren. — ^k ἐν τοῖς σώμασι] correxi cum Orellio; vulgo τοῖς σώμασι. — ^l θεῶν σωμάτων] sidera intelligit. — ^m τὸ δὲ ἀδικίας τε καὶ ἀσελγείας εἰς τὴν εἰμαρμένην ἀποδιδοῖναι] correxi; codd. τὸ δὲ ἀδικίας τε καὶ ἀσελγείας ἐκ τῆς εἰμαρμένης διδοῖναι. — ⁿ ἐπ' ἀγαθῷ γίνεται πάντα] Iamblichus de Myst. Segm. I cap. 18; item Segm. IV cap. 4 seqq. ὅτι τοῖνον οὔτε τούτων (τῶν ἀδικῶν) αἰτιατέον τοὺς θεούς, αὐτόθεν μὲν πρόδηλον· οἱ γὰρ ἀγχοὶ ἀγχοῦν εἰσιν αἴτιοι· καὶ οἱ θεοὶ κατ' οὐσίαν ἔχρουσι τὸ ἀγαθόν· οὐδὲν ἄρα ἄδικον ποιοῦσι. — ^o ὡς περ τὸν ἥλιον] Cf. Iamblichus lib. I Segm. XVI p. 32. — ^p Μασσαγέται] Vid. Dionys. Alexandr. Perieg. vs. 739 seq. et Porphyr. de abstin. IV, 21. — ^q εὐγένειαν σὴζουσι] cf. Herodot. I, 134. — ^r Κρόνον τε καὶ Ἄρην κακοποιούς] Hanc astrologorum opinionem exagitat Iamblichus Segm. I cap. 18. Cf. Manetho apotelesm. III, 18 et 61 seq. de Saturni et Martis stellis. — ^s τρίγωνα καὶ τετράγωνα] i. e. si quis cœli et stellarum status, quo nati sint homines, diversitatem a triangulis et quadratis repetat. Vid. Plotin. Ennead. lib. III. II cap. 3. — ^t εὐγένειαν ἢ δυσγένειαν προλέγειν] Vid. Origenem ap. Euseb. Pr. Evang. lib. VI. p. 192. — ^u διδάσκει] scripsi; codd. διδάσκειν. — ^v τύχη νομίζεται] Differt a fortuna casus sive ταυτόματον, ita ut fortuna opponatur iis quæ homines intendunt: casus iis quæ natura fieri consueverunt. — ^w κακοὶ μὲν εὐτυχοῦσιν] Vid. Plotin. Ennead. III lib. II cap. 6, 7 et 15. — ^x οἱ δὲ δεῖ οὐδενὸς πλοῦτον ποιοῦσι] scripsi; codd. οἱ δὲ οὐδενὸς πλοῦτον ποιοῦσι. Cæterum ποιοῦσι hoc sensu pro ποιοῦνται dixit etiam Thuc. V, 42. — ^y ἀφέλοι] i. e. ἀφέλιτο. — ^z ἀρκέσει] cum Holstenio; ἀρέσκει Gal.)

Κεφ. ε'.

Περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας.

Οἱ δὲ περὶ τῆς ἀρετῆς καὶ κακίας λόγοι ἢ πάλιν τῶν περὶ ψυχῆς δέονται. Τῆς γὰρ ἀλόγου ἰούσης εἰς τὰ σώματα καὶ θυμὸν εὐθὺς καὶ ἐπιθυμίαν ποιούσης, ἢ λογικῇ τούτοις ἐπεστηκυῖα τριμερῆ ποιῆ τὴν ψυχὴν, ἐκ λόγου καὶ θυμοῦ καὶ ἐπιθυμίας. Ἀρετὴ δὲ λόγου μὲν φρόνησις ὁ, θυμοῦ δὲ ἀνδρεία ὁ, ἐπιθυμίας δὲ σωφροσύνη ὁ, ὅλης δὲ τῆς ψυχῆς δικαιοσύνη ὁ. Δεῖ γὰρ

Cap. IX.

De providentia, fato et fortuna.

Deorum providentiam et ex his colligere licet. Unde enim mundo nasceretur ordo, si nihil esset quod ordi-

naret? Qui fit etiam, ut omnia alicujus rei causa producantur, verbi causa animal irrationalis, ut sensus sit, rationalis, ut terra ornetur? Quin etiam e rerum naturalium cura intelligi potest. Quippe tum oculi pellucidi ad videndum effecti sunt, tum nares super os locatæ, ut

τὸν λόγον κρίνειν τὰ δέοντα, τὸν δὲ θυμὸν λόγῳ πειθόμενον τῶν δοκούντων δεινῶν καταφρονεῖν, τὴν δὲ ἐπιθυμίαν μὴ τὸ φαινόμενον ἡδύ, ἀλλὰ τὸ μετὰ λόγου διώκειν. Τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων ὁ βίος γίνεται δίκαιος· ἡ γὰρ περὶ χρήματα δικαιοσύνη ἰ μικρὸν τι μέρος ἐστὶν ἀρετῆς. Καὶ διὰ τοῦτο ἐν μὲν τοῖς πεπαιδευμένοις πάσας ἐστὶν ἰδεῖν· ἐν δὲ τοῖς ἀπαιδευτοῖς ὁ μὲν ἐστὶν ἀνδρεῖος καὶ ἀδίκος, ὁ δὲ σώφρων καὶ ἀνόητος, ὁ δὲ φρόνιμος καὶ ἀκόλαστος· ὡς περ οὐδὲ ἀρετὰς προσήκει καλεῖν λόγου τε ἐστερημένας, καὶ ἀτελεῖς οὐσας, καὶ τῶν ἀλόγων τισὶ παραγνομένας. ἼΙ δὲ κακία ἐκ τῶν ἐναντίων θεωρεῖσθαι· λόγου μὲν ἄνοια, θυμοῦ δὲ δειλία, ἐπιθυμίας δὲ ἀκολασία, ὀλης δὲ τῆς ψυχῆς ἀδικία. Γίνονται δὲ αἱ μὲν ἀρεταὶ ἐκ πολιτείας ἁρετῆς^β καὶ τοῦ τραφεῖναι καλῶς καὶ παιδευθῆναι, αἱ δὲ κακίαι ἐκ τῶν ἐναντίων.

^α Οἱ δὲ περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας λόγοι] Vide Platonem de Republ. lib. IV cap. 16 pag. 441 seqq.; Proclum dissert. 32 in Plat. Rempubl. p. 407 seqq.; Alcinoium cap. 28. — ^β ἀρετὴ δὲ λόγου μὲν φρόνησις] confer similem Theagis locum vol. II pag. 21. Cæterum Alcinoius cap. 28 ἡ μὲν δὴ φρόνησις ἐστὶν ἐπιστήμη ἀγαθῶν καὶ κακῶν καὶ οὐδετέ-

ρων. — ^α ἀνδρεία] Alcinoius l. c. ἡ δὲ ἀνδρεία ἐστὶ δόγματος ἐννόμου σωτηρία περὶ δεινοῦ τε καὶ μὴ δεινοῦ. — ^β σωφροσύνη] Alcinoius l. c. ἡ δὲ σωφροσύνη τάξις περὶ τὰς ἐπιθυμίας καὶ τὰς ὀρέξεις καὶ τὴν εὐπειθειαν αὐτῶν πρὸς τὸ ἡγεμονικόν· τοῦτο δὲ εἶη ἂν τὸ λογιστικόν. — ^γ δικαιοσύνη] *justitia proprie dicitur virtus suum cuique tribuens, ad quam spectant verba ἡ γὰρ περὶ χρήματα δικαιοσύνη κτλ; deinde tam late patere perhibetur, ut omnes virtutes comprehendat. Quamobrem Polus Lucanus (vol. II, p. 26) ait: δοκεῖ μοι τῶν ἀνδρῶν τὰν δικαιοσύναν ματέρα τε καὶ τιθάναν τῶν ἄλλαν ἀρετῶν προσειπέν κτλ. Cf. Alcinoius l. c. — ^δ Cf. Iamblichus apud Stobæum Flor. IX, 38-39. — ^ε πολιτείας ὁρθῆς] Possis intelligere et rectam civitatis gubernandæ formam et rectam vivendi viam. Sic Hippodamus (vol. II p. 10) καὶ ταῦτα μὲν ἐγὼ φημι ἤμεν τὸ ὀνομαζόμενον Ἀμαλθείας κέρας· ἐν εὐνομίᾳ γὰρ τὰ πάντα ἐντί· καὶ ἄνευ ταύτας οὔτε γεννᾶται τὸ μέγιστον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀγαθόν, οὔτε γενναθὲν καὶ αὐξᾶθὲν δύναται καὶ διαμῆνεν. Similiter Plato Tim. p. 20 Τίμαιός τε γὰρ ὄδε, εὐνομοτάτης ὦν πόλεως τῆς ἐν Ἰταλίᾳ Λοκρίδος, οὐσιγ*

male olentia discernant; ex dentibus vero medii acuti ad escas morsu dividendas, interiores lati sunt ad conficiendas. Sic autem omnia in omnibus rationi consentanea esse videmus. At fieri non potest, ut quum in extremis adeo sit occupata providentia, in primis deficiat. Quæ præterea in mundo eveniunt ratiocinationes corporumque sanatio, salutari deorum providentia reguntur. Talein autem mundi curam a diis neque cupientibus quidquam neque laborantibus haberi statuendum; sed ut corpora valentia quidquid agunt, sua substantia exsequuntur quemadmodum sol ipsa tantum natura sua res cunctas illustrat ac tepefacit: sic multo magis deorum providentia nullo suo labore iis quos fovet beneficia dat. Quamobrem etiam Epicureorum questiones solutæ sunt; nam numen, inquit, divinum neque ipsum habet negotii quidquam, neque aliis exhibet. Atque incorporea quidem deorum providentia circa corpora et animos talis est; sed quæ ex corporibus orta et corporibus inhærens ab hac differt, fatalis necessitas vocatur, propterea quod magis in corporibus causarum series appareat, ad quam scrutandam mathematica quoque inventa est. Quocirca non solum deorum numine, sed divinis etiam corporibus res humanas cum aliis regi, tum maxime corpoream naturam, rationi veritatique consentaneum est ideoque sanitatem et morbum, res prosperas et adversas, pro cuiusque dignitate inde nasci ratio evincit. At scelerata et contumelias petulantèr factas fato assignare, nihil aliud est quam nos bonos, deos autem malos efficere; nisi quis forte illud respondere vult, in universum a mundo et hominibus naturali nitore excellentibus cuncta

bene geri, sed malam educationem vel naturam imbecillioreni fatalia bona in deterius mutare; quemadmodum solem, licet bonus sit omnibus, lippientibus tamen vel febricitantibus damnosum esse constat. Cur enim Massagetæ parentes vorant, Hebræi circumciduntur, Persæ nobilitatem conservant? Qui sit præterea, ut Saturnum et Martem, quos maleficos appellant, rursus beneficos iudicent, qua philosophiam et regnum, qua summam imperii bellique administrandi et thesauros iis permittentem? Quodsi triangula et quadrata commemorent, absurdum fuerit, quum humana virtus ubique eadem maneat, deos sedes suas mutare. Atqui prædicta parentum nobilitas aut ignobilitas stellas non omnia efficere, sed nonnulla tantum significare docet. Quomodo enim quæ ante ortum fuerunt ex ipso ortu nasantur? Quemadmodum ergo providentia et fatum non magis circa gentes et urbes, quam circa singulos homines est: ita et fortuna, de qua superest, ut disseramus. Igitur deorum potestas, quæ diversa ac præter expectationem accidentia ad hominum utilitatem refert, fortuna existimatur, et ideoque urbes potissimum communem huic deæ cultum adhibere decet; quælibet enim urbs ex diversis negotiis constat. Ea sub luna imperium obtinet, quando supra lunam nihil omnino fortuito accidit. Sin autem mali homines felicitate florent, boni in egestate versantur, non est mirandum: illi enim maximi faciunt divitias, hi pro nihilo putant. Et malis quidem res prosperæ privationem non eripiant, bonis autem sola virtus suffecerit.

καὶ γένοι οὐδενὸς ὑστερος ὢν τῶν ἐκεῖ, τὰς μεγίστας μὲν ἀρχὰς τε καὶ τιμὰς ἐν τῇ πόλει μεταχειρίζεται, φιλοσοφίας δὲ κατ' ἐμὴν δόξαν ἐπ' ἄκρον ἀπάσης ἐλλήλουθε. Vide Proclum in Tim. p. 22. —)

Κεφ. ιξ'.

Περὶ ὁρθῆς πολιτείας καὶ φαυλῆς.

Καὶ αἱ πολιτεῖαι δὲ κατὰ τὴν τριμέρειαν γίνονται τῆς ψυχῆς °. Ἐοίκασι γὰρ οἱ μὲν ἀρχόντες τῷ λόγῳ, οἱ δὲ στρατιῶται τῷ θυμῷ, οἱ δὲ δῆμοι ταῖς ἐπιθυμίαις. Καὶ ὅπου μὲν κατὰ λόγον πράττεται πάντα ^b, καὶ ὁ πάντων ἀριστος ἄρχει, βασιλεία γίνεται ὅπου δὲ κατὰ λόγον τε καὶ θυμὸν πλείους ἐνὸς ἀρχουσιν, ἀριστοκρατίαν εἶναι συμβαίνει· ὅπου δὲ κατὰ ἐπιθυμίαν πολιτεύονται, καὶ αἱ τιμαὶ πρὸς τὰ χρήματα ° γίνονται, τιμοκρατία ἢ τοιαύτη πολιτεία καλεῖται. Ἐναντία δέ, βασιλεία μὲν τυραννίς, ἢ μὲν γὰρ μετὰ λόγου πάντα ^a, ἢ δὲ οὐδὲν κατὰ λόγον ποιεῖ· ἀριστοκρατία δὲ ὀλιγαρχία, ὅτι οὐχ οἱ ἀριστοί, ἀλλ' ὀλίγοι κάκιστοι ἀρχοῦσι· τιμοκρατία δὲ δημοκρατία, ὅτι οὐχ οἱ τὰς οὐσίας ἔχοντες, ἀλλ' ὁ δῆμος κύριός ἐστι πάντων.

° Καὶ αἱ πολιτεῖαι δὲ κατὰ τὴν τριμέρειαν γίνονται τῆς ψυχῆς] cf. Proclus in Tim. lib. I pag. 11; Plato de Rep. lib. IV p. 449 et 453, item lib. VIII init. nec non Plotinus Enn. IV lib. IV cap. 17. — ^b Cf. Pseudoplutarchus de vita et poesi Homeri cap. 182 vol. XIV p. 566 ed. Hutten. — ° χρήματα] edidit ex Orellii conjectura; codd. χρήσιμα. — ^d πάντα] scripsi cum eodem; libri πάντως. —)

Κεφ. ιβ'.

Πόθεν τὰ κακὰ, καὶ ὅτι κακοῦ φύσις οὐκ ἔστιν.

Ἄλλὰ πῶς θεῶν ἀγαθῶν ὄντων καὶ πάντα ποιούντων, τὰ κακὰ ἐν τῷ κόσμῳ °; ἢ πρῶτον μὲν αὐτὸ τοῦτο ρητέον, ὅτι θεῶν ἀγαθῶν ὄντων καὶ πάντα ποιούντων, κακοῦ φύσις οὐκ ἔστιν, ἀπουσία δὲ ἀγαθοῦ γίνεται, ὡς περ καὶ σκότος αὐτὸ μὲν οὐκ ἔστιν, ἀπουσία δὲ φωτός γίνεται. Ἀνάγκη δέ, εἴπερ ἔστιν, ἢ ἐν θεοῖς εἶναι, ἢ νοῖς, ἢ ψυχαῖς, ἢ σώμασιν. Ἄλλ' ἐν μὲν θεοῖς οὐκ ἔστιν, ἐπειδὴ πᾶς θεὸς ἀγαθός ^b. Εἰ δὲ ἐν νοῖς καὶ ἐν ψυχαῖς κακόν, καὶ ἐν σώματι κακόν, καὶ ἐν ἀνθρώπῳ λέγει· εἰ δὲ ψυχῆς γένεσι ποιῆσει σώματος· πᾶν γὰρ σῶμα καθ' ἑαυτὸ κακίαν οὐκ ἔχει· εἰ δὲ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, ἄλογον, κειωρισμένα μὲν μὴ εἶναι κακὰ, συνελθόντα δὲ κακίαν ποιεῖν. Εἰ δὲ δαίμονάς τις λέγει κακοῦς °, εἰ μὲν ἐκ θεῶν τὴν δύναμιν ἔχουσιν, οὐκ ἂν εἶεν κακοί, εἰ δὲ ἀλλαχόθεν, οὐ πάντα ποιῶσιν οἱ θεοί. Εἰ δὲ μὴ πάντα ποιῶσιν, ἢ βουλόμενοι οὐ δύνανται, ἢ δυνάμενοι οὐ βούλονται· ὦν οὐδέτερον πρέπει θεῶν. Ὅτι μὲν οὖν οὐδὲν ἐν τῷ κόσμῳ φύσει κακόν, ἐκ τούτων ἔστιν ἰδεῖν. Περὶ δὲ τὰς τῶν ἀνθρώπων ἐνεργείας ^d, καὶ τούτων οὐ πάντων, οὐδὲ ἀεὶ φαίνεται τὰ κακὰ. Ταῦτα δέ, εἰ μὲν δι' αὐτὸ τὸ κακὸν ἡμάρτανον ἀνθρώποι, αὐτὴ ἂν ἦν ἡ φύσις κακῆ· εἰ δὲ ὁ μὲν μοιχεύων τὴν μὲν μοιχείαν ἡγείται κακόν, τὴν δὲ ἡδονὴν ἀγαθόν· ὁ δὲ φονεύων τὸν μὲν φόνον ἡγείται κακόν, τὰ δὲ χρήματα ἀγαθὰ· ὁ δὲ ἐχθρὸν κακῶς ποιῶν τὸ μὲν κακῶς ποιῆσαι κακόν, τὸ δὲ τὸν ἐχθρὸν ἀμύνασθαι ἀγαθόν, καὶ πάντα οὕτως ἡμάρτανει ψυχῆ, δι' ἀγαθότητα γίνεται τὰ κακὰ· (ὡς περ διὰ τὸ φύσι μὴ εἶναι γίνεται

Cap. X.

De virtute et vitio.

Sermones de virtute et vitio rursus ea quæ de anima disputavimus requirunt. Namque anima irrationali in corpus inclusa ibique statim iram et cupiditatem procreante, rationis compos corporum præses tripartitam animam ex ratione, ira et cupiditate facit. Virtus autem rationis est prudentia, iræ fortitudo, cupiditatis temperantia, totius denique animæ justitia. Oportet enim rationem ea quæ decent judicare, iram rationi obedientem quæ videntur horribilia contemneret, cupiditatem non quod jucundum apparet, sed quod cum ratione sit sequi. Quæ si ita sunt, vitæ degendæ ratio justa evadit: nam quæ circa pecunias versatur justitia, exigua quedam virtutis pars est, et ideo in hominibus eruditis omnes virtutes notantur; inter ineruditos unus fortis est et injustus, alius temperans et stultus, tertius prudens et intemperans: quemadmodum ne virtutes quidem vocari convenit illas quæ ratione carent, et mancæ sunt, et brutis quibusdam animalibus insunt. Vitium ex contrariis spectetur; rationis quidem contrarium dementia,

iræ autem timiditas, cupiditatis vero intemperantia, totius denique animæ injustitia. Nascuntur porro virtutes ex recta vivendi via liberalique tum educatione tum doctrina, vitia ex contrariis.

Cap. XI.

De recta et prava civitatis forma.

Sed civitates quoque secundum tripartitam animi divisionem constituuntur. Similes enim sunt reipublicæ rectores rationi, milites iræ, populi cupiditatibus. Ubi ergo cuncta rationi convenienter peraguntur, et omnium optimus imperat, regnum oritur: ubi vero simul cum ratione, simul per iram plus uno dominatur, optimatum civitatem esse constat: ubi denique cupide et ambitiose reipublicam gerunt, et honores pecunie respectu civibus habentur, talis reipublica civitas divitiis censa appellatur. Contraria autem regno tyrannis, quia illud cum ratione omnia, hæc nihil rationi convenienter facit: item optimatum civitati paucorum potentia, quod non optimates, sed pauci iique pessimi summæ rerum præstant; civitati denique divitiis censæ populi imperium

σκοτός φύσει μὴ ὄν) ἀμαρτάνει ἢ μὲν οὖν ψυχῇ, ὅτι ἐφίεται ἀγαθοῦ, πλανᾷται δὲ περὶ τὸ ἀγαθόν, ὅτι μὴ πρώτη ἐστὶν ἰούσια. Ὑπὲρ δὲ τοῦ μὴ πλανᾶσθαι, καὶ πλανηθεῖσαν θεραπεύεσθαι, πολλὰ παρὰ θεῶν γινόμενα ἔστιν ἰδεῖν. Καὶ γὰρ τέχνη καὶ ἐπιστῆμαι καὶ ἀρεαί B, εὐχαί τε καὶ θυσίαι καὶ τελεταί, νόμοι τε καὶ πολιτεαί, δίκαι τε καὶ κολάσεις διὰ τὸ κωλύειν ψυχὰς ἀμαρτάνειν ἐγένοντο· καὶ τοῦ σώματος ἐξελοῦσας θεοὶ καθάρσοι καὶ δαίμονες τῶν ἀμαρτημάτων καθαίρουσι.

^a Ἄλλὰ πῶς θεῶν ἀγαθῶν ὄντων καὶ πάντα ποιούντων τὰ κακὰ ἐν τῇ κόσμῳ;] Vid. Proclum in Tim. p. 123; Iamblich. Theol. Ægypt. Sect. IV cap. 6, 7, 8, 9, 10; Maxim. Tyr. Dissert. XXV et alios. — ^b Ἐπειδὴ πᾶς θεὸς ἀγαθός] Cf. Democriti fragm. moral. 13. vol. I, p. 34; et Iamblichus de myster. sect. IV cap. 6. — ^c εἰ δὲ δαίμονας τίς λέγει κακοῦς] quod primum apud Græcos fecit Empedocles. Vid. vs. 1-10 vol. I pag. 1. In eadem sententia fuit Porphyrius apud Proclum in Timæum lib. I pag. 24 et 53 ac de abstin. II, 38 seqq. duplicem geniorum speciem tum honorum tum malorum esse ducens. — ^d περὶ δὲ τὰς τῶν ἀνθρώπων ἐνεργείας] Cf. Proclus in Tim. pag. 115 seq. et Plotin. Ennead. III lib. II cap. 3-7. — ^e ἀμαρτάνει ψυχῇ, δι' ἀγαθότητα γίνεται τὰ κακὰ (ὥσπερ διὰ τὸ φῶς μὴ εἶναι γίνεται σκοτός φύσει μὴ ὄν) ἀμαρτάνει μὲν οὖν ψυχῇ] Ita legendum cum Orellio; vulgo hic scribebatur: ἀμαρτάνει ψυχῇ, καὶ δι' ἀγαθότητα γίνεται τὰ κακὰ, ὥσπερ διὰ τὸ φῶς μὴ εἶναι γίνεται σκοτός φύσει μὴ ὄν. Ἀμαρτάνει μὲν οὖν ψυχῇ. — ^f ὅτι μὴ πρώτη ἐστὶν οὔσια] sensus est: peccat animus propterea quod non, ut prima rerum omnium causa sive deus cuncta providet at-

que animadvertit, sed sæpe fallitur. — ^e ἀρεαί correxit Orellius; vulgo ἀρεαταί. —)

Κεφ. ιγ'.

Πῶς τὰ ἀδίκια λέγεται γίνεσθαι.³

Περὶ μὲν οὖν θεῶν καὶ κόσμου καὶ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων τοῖς μῆτε διὰ φιλοσοφίας ἀβθῆναι δυναμένοις, μῆδὲ τὰς ψυχὰς ἀνιάτοις, ἀρκέσει ταῦτα. Περὶ δὲ τοῦ ^b μὴ γενέσθαι ταῦτα ποτέ, μῆδὲ ἀλλήλων χωρίζεσθαι λείπεται λέγειν, ἐπειδὴ καὶ ἡμεῖς ἐν τοῖς λόγοις ὑπὸ τῶν πρώτων τὰ δευτέρα εἶπομεν γίνεσθαι. Πᾶν τὸ γινόμενον ἢ τέχνη, ἢ φύσει, ἢ κατὰ δύναμιν γίνεται. Τὰ μὲν οὖν κατὰ τέχνην ἢ φύσιν ποιοῦντα πρότερα εἶναι τῶν ποιουμένων ἀνάγκη· τὰ δὲ κατὰ δύναμιν μετ' αὐτῶν συνίσταται τὰ γινόμενα, ἐπειδὴ καὶ τὴν δύναμιν ἀχώριστον ἔχει· ὥσπερ ὁ ἥλιος μὲν φῶς, πῦρ δὲ θερμότητα, χιών δὲ ψυχρότητα. Εἰ μὲν οὖν τέχνη τὸν κόσμον ποιοῦσι θεοὶ, οὐ τὸ εἶναι, τὸ δὲ τοιόνδε εἶναι ποιοῦσι· πᾶσα γὰρ τέχνη τὸ εἶδος ^c ποιεῖ. Πόθεν οὖν τὸ εἶναι τῇ κόσμῳ; Εἰ δὲ φύσει, πῶς τὸ φύσει ποιοῦν οὐχ' αὐτοῦ τι δίδωσι ^d τῷ γινόμενῳ; ἀσωμάτων δὲ θεῶν ὄντων ἐχρῆν καὶ τὸν κόσμον ἀσωματον εἶναι. Εἰ δὲ τοὺς θεοὺς σώματα λέγοι τις, πόθεν τῶν ἀσωμάτων ἢ δυνάμεις; Εἰ δὲ τοῦτο συγχωρήσαιμεν, φθειρομένου τοῦ κόσμου τὸν ποιήσαντα φθείρεσθαι ἀνάγκη, εἴπερ κατὰ φύσιν ποιεῖ. Εἰ δὲ μὴ τέχνη μῆδὲ φύσει τὸν κόσμον ποιοῦσι θεοὶ, δυνάμει λείπεται μόνον. Πᾶν δὲ τὸ δυνάμει γινόμενον τῇ τὴν δύναμιν ἔχοντι συνυφίσταται. Καὶ οὐδὲ ἀπολέσθαι ποτέ τὰ οὕτως γινόμενα δύναται, εἰ μὴ τις τοῦ ποιοῦντος ἀπέλοι τὴν δύναμιν· ὥστε οἱ τὸν κόσμον φθείροντες ^e θεοὺς μὴ εἶναι λέγουσιν, ἢ θεοὺς εἶναι λέγοντες τὸν θεὸν ποιοῦσιν ἀδύνατον. Δυνάμει μὲν οὖν πάντα

quando non pecuniosissimus quisque civium, sed populus omnium rerum dominus est.

Cap. XII.

Ende mala oriuntur, et mali naturam nullam esse.

Sed quo pacto, quum dii boni sint omniaque efficiant, mala sunt in mundo? Aut hoc ipsum primum quidem dici oportet, quum dii boni sint omniumque rerum auctores, malum natura non esse, sed boni absentia gigni, quemadmodum tenebræ quoque ipsæ per se non sint, sed lucis defectu oboriuntur. Est enim necesse, si modo malum est, aut in diis, aut in mentibus, aut in animis, aut in corporibus esse. At in diis non est, quum deus quilibet bonus sit. Quodsi quis mentem malam dicit, mentem stolidam appellat; sin animum, corpore deteriorē animum faciet; omne scilicet corpus per se malum non habet; si ex animo et corpore nasci affirmarit, absurda res erit, quæ separata mala non sunt, ipso coitu

ad aliquam pravitatem venire. Porro si quis malos genios esse ait, illi si a diis vires sumunt, mali non erunt; si aliunde, non omnia dii procreant. Quodsi non omnia procreant, aut volentibus deest facultas, aut facultatem habentibus voluntas; quorum neutrum deo decorum est: Nihil igitur in mundo natura malum esse ex his facile intelligitur. Verum in hominum eorumque non omnium actionibus, nec tamen semper, mala comparent. Quantum ad hæc, si propter ipsum malum homines delinquerent, ipsa utique natura mala foret: sed quum adulter adulterium quidem malum, voluptatem bonam, homicida eadem quidem malam, sed pecunias bonas existimat, et qui inimicis nocet nocere quidem malum, ulcisci autem inimicos bonum esse censet, et hac ratione animus omnem culpam committit, bonitatis causa mala fiunt; (quemadmodum, dum abest lux, tenebræ, quæ natura nullæ sunt, oboriuntur) delinquit ergo animus, quia bonum appetit, sed a bono aberrat, quia non est prima substantia. Sed ne a regula aberrat et si

ποιῶν ἐαυτῷ συνυφίστησι πάντα. Μεγίστης δὲ δυνάμεως οὐσης οὐκ ἀνθρώπους ἔδει καὶ ζῷα μόνον ποιεῖν, ἀλλὰ θεούς τε καὶ ἀνθρώπους καὶ δαίμονας. Καὶ ὅσα τῆς ἡμετέρας φύσεως διαφέρει ὁ πρῶτος θεός, τοσούτῃ πλείους εἶναι τὰς μεταξὺ ἡμῶν τε καὶ κείνου δυνάμεις ἀνάγκη. Πάντα γὰρ πλείστον ἀλλήλων κειρωσιμένα πολλά ἔχει τὰ μέσα.

^a Πῶς τὰ αἰδία λέγεται γίνεσθαι] Duplicem Platonici æternitatem esse existimabant, unam plenam et perfectam ideoque immotam, alteram maneam et inchoatam, sed tempore progredientem et ad summa nitentem. De utraque Proclus Elem. theol. 55 pag. 439 ἐκ δὲ τούτων φανερόν, ὅτι διττὴ ἦν ἡ αἰδιότης, αἰδιότης μὲν ἄλλη, κατὰ χρόνον δὲ ἄλλη· ἡ μὲν ἐστῶσα αἰδιότης, ἡ δὲ γινομένη καὶ ἡ μὲν ἡθροισμένον ἔχουσα τὸ εἶναι καὶ ὁμοῦ πᾶν, ἡ δὲ ἐκχυθεῖσα καὶ ἐξαπλωθεῖσα κατὰ τὴν χρονικὴν παράτασιν. Καὶ ἡ μὲν ὅλη κατ' αὐτήν, ἡ δὲ ἐκ μερῶν, ὧν ἕκαστον χωρὶς ἐστὶ κατὰ τὸ πρότερον καὶ ὕστερον. — ^b περὶ δὲ τοῦ] correxit Galeus; vulgo περὶ δὲ τῶν. — ^c τὸ εἶδος] i. e. formam externam, non materiam. — ^d ποιοῦν οὐχ ἑαυτοῦ] emendavit Schultesius; vulgo ποιοῦν ἑαυτοῦ. — ^e οἱ τὸν κόσμον φθειρόντες] i. e. οἱ τὸν κόσμον φθαρτὸν εἶναι λέγοντες. Similiter Aristoteles de celo lib. II cap. 1 διὰ τῆς δόξης τῆς παρὰ τῶν ἀλλῶν λεγόντων καὶ γεννούντων αὐτὸν (τὸν οὐρανόν). —

Κεφ. ιδ'.

Πῶς οἱ θεοὶ μὴ μεταβάλλομενοι ἠδὲ ὀργίζεσθαι καὶ θεραπεύεσθαι λέγονται;

Εἰ δὲ τις τὸ μὲν θεοὺς μὴ μεταβάλλεσθαι εὐλογόν

τε ἡγεῖται καὶ ἀληθές, ἀπορεῖ δὲ, πῶς ἀγαθοὶ μὲν χαίρουσι, κακοὺς δὲ ἀποστρέφονται ^b, καὶ ἀμαρτανουσι μὲν ὀργίζονται, θεραπευόμενοι δὲ Πλεῖν γίνονται, βῆτέον ὡς οὐ χαίρει θεός· τὸ γὰρ χαίρον καὶ λυπεῖται· οὐδὲ ὀργίζεται· πάθος γὰρ τὸ ὀργίζεσθαι ^c· οὐδὲ δύοις θεραπεύεται· ἡδονῇ γὰρ ἂν ἡττηθῆι. Οὐδὲ θείμεις ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων οὔτε καλῶς οὔτε κακῶς ἔχειν τὸ θεῖον. Ἄλλ' ἐκεῖνοι μὲν ἀγαθοὶ τέ εἰσιν αἰεὶ, καὶ ὠφελῶσι μόνον, βλάπτουσι δὲ οὐδέποτε, κατὰ τὰ αὐτὰ ἰσάτους ἔχοντες. Ἡμεῖς δὲ ἀγαθοὶ μὲν ὄντες δι' ὁμοιότητα θεοῖς συναπτόμεθα, κακοὶ δὲ γενόμενοι δι' ἀνομοιότητα χωριζόμεθα· καὶ κατ' ἀρετὰς ζῶντες ἐγόμεθα τῶν θεῶν, κακοὶ δὲ γενόμενοι ἐλθροὺς ἡμῖν ποιοῦμεν ἐκείνους, οὐκ ἐκείνων ὀργιζόμενοι, ἀλλὰ τῶν ἀμαρτημάτων θεοὺς μὲν ἡμῖν οὐκ εἰόντων ἐλλάμπειν, δαίμοσι δὲ κολαστικοῖς συναπτόντων. Εἰ δὲ εὐχαῖς καὶ θυσίαις λύσιν τῶν ἀμαρτημάτων εὐρίσκουμεν, οὔτε ^d τοὺς θεοὺς θεραπεύομεν, οὔτε μεταβάλλομεν, ἀλλὰ διὰ τῶν ὀρωμένων καὶ τῆς πρὸς τὸ θεῖον ἐπιστροφῆς τὴν ἡμετέραν κακίαν ἰώμενοι πάλιν τῆς τῶν θεῶν ἀγαθότητος ἀπολαύομεν. Ὡστε ὅμοιον, τὸν θεὸν λέγειν τοὺς κακοὺς ἀποστρέφεσθαι, καὶ τὸν ἥλιον τοῖς ἐστερημένοις τῶν ὄψεων κρύπτεσθαι.

^a Θεοὶ μὴ μεταβάλλομενοι] Vide Iamblichum theol. Ægypt. Sect. I cap. 12. — ^b κακοὺς δὲ ἀποστρέφονται] correxit Galeus (cf. extrema capituli verba); vulgo male κακοῖς δὲ ἀποστρέφονται. — ^c οὐδὲ ὀργίζεται· πάθος γὰρ τὸ ὀργίζεσθαι] cf. Iamblichus de myster. Sect. I cap. 13. — ^d οὔτε τοὺς θεοὺς θεραπεύομεν, οὔτε μεταβάλλομεν] scripsi; an-

aberravit, adhibitis remediis ut ad bonam frugem se recipiat, multa a diis provisa esse animadvertas. Etenim tum artes ac disciplinæ, tum diræ ac preces, sacrificia, carimonie, leges, vitæ instituta, judicia denique et pœnæ ad animos a peccatis avocandos inventa sunt, atque elapsos corporibus animos dii expiatores et genii omni culpa commissa liberant.

Cap. XIII.

Quomodo sempiterna fieri dicantur.

De diis igitur et mundo et rebus humanis, iis qui sapientiæ studio erudiri non possunt, nec insanabili ingenio preediti sunt, hæc sufficient. Hæc autem nunquam esse facta, neque a se invicem separari, reliquum est ut dicamus: quandoquidem et nos in superioribus disputationibus diximus a primis secunda procreari. Quidquid sit, aut arte aut natura aut facultate quadam sit. Itaque illa quæ vel arte vel natura aliquid efficiunt effectis priora esse necesse est: quæ facultate, res creatas una secum constituunt, propterea quod facultatem etiam semper sibi junctam et inseparabilem habent; velut sol sæpe lumen, ignis calorem, nix frigus. Quodsi arte mundum dii fabricant, non ut sit, sed ut talis sit effi-

ciunt, quoniam quælibet ars speciem format. Qui ergo sit, ut sit mundus? Sin autem natura, quomodo quod natura ita comparatum est, ut procreet, ex semetipso non aliquid rei creatæ impertitur? et quum dii sine corpore sint, oportebat et mundum sine corpore esse. At si quis deos corporeos dixerit; unde corpore vacantium facultas? Jam si id concedamus, corrupto mundo, ejus opifex necessario pereat, siquidem natura convenienter procreat. Si ergo neque arte neque natura mundum dii ædificant, relinquitur, ut facultate tantum fabricentur. Atqui quidquid facultate efficitur, una cum eo, quod facultatem habet, subsistit. Neque eo modo generata inferire unquam possunt, nisi quis genitorem signendi facultate privaverit. Quamobrem qui mundum mortalem existimant aut deos esse negant, aut deos esse dicentes deum imbecillum faciunt. Quocirea qui facultate efficit cuncta, cuncta simul secum subsistere facit. Quum autem maxima facultas sit, non solum homines et bestias generari oportebat, sed deos et homines et genios; et quantum nostræ naturæ primus deus antecedit, tanto plures medias inter nos et illum facultates esse necesse est. Quæcumque enim plurimum inter se distant, plurima inter se media habent.

tea legēbatur καὶ τοὺς θεοὺς θεραπεύομεν, καὶ μετα-
βάλλομεν. —)

Κεφ. ιε'.

Διὰ τί ἀνευδεεῖς ὄντας τοὺς θεοὺς τιμῶμεν.

Ἐκ δὲ τούτων καὶ ἡ περὶ θυσιῶν ^a καὶ τῶν ἄλλων
τῶν εἰς θεοὺς γινομένων λέλυται ζήτησις. Αὐτὸ μὲν
γὰρ τὸ θεῖον ^b ἀνευδεεῖς· αἱ δὲ τιμαὶ τῆς ἡμετέρας
ὠφελείας ἕνεκα γίνονται. Καὶ ἡ μὲν πρόνοια τῶν θεῶν
διατείνει πανταγῆ, ἐπιτηδεύουτος δὲ μόνον πρὸς ὑπο-
δοχὴν δεῖται· πᾶσα δὲ ἐπιτηδεύουτος μιμήσει καὶ
δμοιότητι γίνεται, διὸ οἱ μὲν νοαὶ τὸν οὐρανόν ^c, οἱ
δὲ βωμοὶ μιμοῦνται τὴν γῆν, τὰ δὲ ἀγάλματα τὴν
ζωὴν, καὶ διὰ τοῦτο ζῶντες ἀπεικασταί, αἱ δὲ εὐχαὶ τὸ
νοερόν, οἱ δὲ χαρακτῆρες τὰς ἀρρήτους ἀνω δυνάμεις
^d, βοτάναι δὲ καὶ λίθοι ^e τὴν ὕλην, τὰ δὲ θυόμενα ζῶα
τὴν ἐν ἡμῖν ἄλογον ζωὴν. Ἐκ δὲ τούτων ἀπάντων τοῖς
μὲν θεοῖς πλέον οὐδέν· τί γὰρ ἂν πλέον γένοιτο θεῶ;
ἡμῖν δὲ πρὸς ἐκείνους γίνεται συναφῆ.

^a Καὶ ἡ περὶ θυσιῶν] de sacrificiis vide Iambli-
chum Segm. V de myster. cap. 24 et 25, Por-
phyrium de abstin. lib. II cap. 24 et Proclum in
Tim. lib. I pag. 14. d. — ^b αὐτὸ μὲν γὰρ τὸ θεῖον
ἀνευδεεῖς] Conf. Proclum in Tim. lib. I pag. 14.
d. e. — ^c διὸ οἱ μὲν νοαὶ τὸν οὐρανόν] Lege Iam-
blichum de myster. segm. V cap. 23 p. 138. — ^d
οἱ δὲ χαρακτῆρες] Videntur intelligi litterarum
notæ ad arcanum sensum pertinentes. Hujusmodi
autem voces, quibus magi et theurgi utebantur,
fuerunt. — ^e βοτάναι δὲ καὶ λίθοι] De herbis et lapi-

Cap. XIV.

Qua ratione dii qui non immutantur, irasci et mulceri di-
cantur.

Quodsi quis deos quidem non mutari consentaneum et
verum putat, sed dubitat, quomodo bonis latentur,
malos aversentur, et peccantibus irascantur, delinimen-
tis autem propitii reddantur : dicendum, deum omnino
non letari ; nam quod latetur et merore afficitur ; neque
irasci ; est enim irasci animi perturbatio ; neque muneribus
capi, id enim esset voluptatibus corrumpi. Neque fas est propter res
humanas deorum numen vel bene vel male se habere. Sed illi quidem boni sunt semper, et
tantum prosunt, obsunt autem nunquam, quia semper
iidem et sui similes sunt. Nos vero, dum boni sumus,
propter similitudinem cum diis conjungimur, dum in pe-
jus mutamus mores, propter dissimilitudinem ab iis
separamur ; et dum vitam cum virtute degimus, diis
adhaeremus, dum vitii nos inquinamus, abalienamur ab
illis, non quod illi irascantur, sed quod peccata tum deos,
ne nobis illuceant, impediunt, tum genū tortoribus nos
addicunt. Si vero precibus et sacrificiis peccatorum

diibus, quorum ope theurgi tum deos evocabant
et genios, tum malorum dæmonum iram aver-
runcabant, consule Iamblichum Segm. V de
myster. cap. 23, ubi Galeus commodè citat Ni-
cephorum ad Synes. de Somn. hæc scribentem :
δαίμονες ἐξ ἄερος καὶ γῆς θέλγονται τοῖσδε τοῖς λίθοις
ἢ ταῖσδε ταῖς βοτάναις. —)

Κεφ. ιε'.

Περὶ θυσιῶν ^a καὶ τῶν ἄλλων τιμῶν, ὅτι θεοὺς μὲν οὐδέν,
ἀνθρώπους δὲ ὠφελοῦμεν.

Ἄξιον δὲ εἶμαι περὶ θυσιῶν βραχέα προσθεῖναι.
Πρῶτον μὲν ἐπειδὴ πάντα παρὰ θεῶν ἔχομεν, δίκαιον
δὲ τοῖς διδοῦσι τῶν διδομένων ἀπάρχεσθαι ^b, χρημά-
των μὲν δι' ἀναθημάτων, σωμάτων δὲ διὰ κόσμου ^c,
ζωῆς δὲ διὰ θυσιῶν ἀπαρχόμεθα· ἔπειτα αἱ μὲν χωρὶς
θυσιῶν εὐχαὶ λόγοι μόνον εἰσὶ, αἱ δὲ μετὰ θυσιῶν
ἐμφυγοὶ λόγοι ^d· τοῦ μὲν λόγου τὴν ζωὴν δυναμοῦντος,
τῆς δὲ ζωῆς τὸν λόγον ψυχούσης. Ἐτι παντὸς πράγ-
ματος εὐδαιμονία ἢ οἰκεία τελειότης ἐστίν· οἰκεία δὲ
τελειότης ^e ἐκάστῳ ἢ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ αἰτίαν συναφῆ.
Καὶ διὰ τοῦτο ἡμεῖς εὐχόμεθα συναφθῆναι θεοῖς. Ἐπει
τοίνυν ζωὴ μὲν πρῶτη ἢ τῶν θεῶν ἐστὶ, ζωὴ δὲ τις
καὶ ἡ ἀνθρωπίνη ^f, βούλεται δὲ αὕτη συναφθῆναι
ἐκείνη· μεστότητος δεῖται. Οὐδὲν γὰρ τῶν πλεῖστον
διεστῶτων ἀμέσως συνάπτεται, ἢ δὲ μεστότης ὁμοία
εἶναι τοῖς συναπτομένοις ὀφείλει· ζωῆς οὖν μεστότητα
ζωὴν ἔγγρῃν εἶναι. Καὶ διὰ τοῦτο ζῶα θύουσιν ἀνθρω-
ποι, οἱ τε ἄνθρωποι εὐδαίμονες καὶ πάντες οἱ πάλοι· καὶ
ταῦτα οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ἐκάστῳ θεῶ τὰ πρέποντα ^g,

veniam impetramus ; ipsos deos neque placatos efficitur,
nec mutamus, sed hujusmodi operibus et nostra ad deum
conversione vitiositati nostræ medentes rursus deorum
benevolentia fruimur. Quamobrem idem erit dicere,
deum malos aversari et solem eorum qui oculis capti sunt
sensum latere.

Cap. XV.

Cur deos nulla re indigentes colamus.

Propterea etiam de sacrificiis cæterisque, quæ ad res
divinas rite perpetrandas pertinent, dubitatio tollitur.
Ipsium enim deorum numen nulla re indiget ; cultus vero
diis nostri commodi causa adhibetur. Sed quum deo-
rum providentia quoque versus pateat, sola ad eam exci-
piendam sollertia opus est : omnis autem sollertia imita-
tione et similitudine comparatur : quocirca templa quidem
cælum, aræ terram imitantur, statuæ vitam, ideoque
animantibus similes sunt. preces vero naturam intelli-
gentem imitantur, litterarum notæ ineffabiles superiorum
deorum vires, herbæ et lapides materiam, hostiæ deni-
que immolatæ vitam quæ in nobis est rationis expertem.

μετὰ πολλῆς τῆς ἄλλης ὀρησκείας. Καὶ περὶ μὲν τούτων ἱκανά.

^a Περὶ θυσιῶν] Vide Iamblichum de myst. segm. V cap. 21 et 26. — ^b δίκαιον δὲ τοῖς διδοῦσι τῶν διδομένων ἀπαρμεσθαι] Similiter Porphyrius de abstin. lib. II cap. 34 ἀπαρχὴ γὰρ ἐκάστῳ (τῶν θεῶν) ὧν δέδωκεν ἢ θυσία κτλ. — ^c σωμάτων δὲ διὰ κόσμου] corporum ornatum intelligimus comtos capillos et profixos, quos postquam diu promiserant adolescentibus præcidere et patrio anni consecrare solebant. Vid. Iliad. XXIII, 146 ubi Eustathius ait : ὅτι ἔσος ἦν, τρέφειν κόμην τοὺς νέους μέχρι τῆς ἀκμῆς, εἶτα κείρειν αὐτὴν ἐπιχωροῖς ποταμοῖς. Cf. Pausan. I, 37, 2. — ^d αἰ δὲ μετὰ θυσιῶν ἔμψυχοι λόγοι] Magnam esse vim et efficaciam precum cum sacrificiis conjunctarum Platonici sibi persuaserant. Qua de re agit Iamblichus de myst. segm. V cap. 25. — ^e οικεία δὲ τελειότης ἐκάστῳ ἢ πρὸς τὴν ἐαυτοῦ αἰτίαν συναφῆ] Porphyrius de abstinence lib. II cap. 34 θύσομεν τοῖνον καὶ ἡμεῖς· ἀλλὰ θύσομεν, ὡς προσήκει, διακρόνου τὰς θυσίας ὡς ἂν διαφοραῖς δυνάμεσι προσάγοντες· θεῶν μὲν τῶν ἐπὶ πᾶσιν, ὡς τις ἀνὴρ σοφὸς ἔζη, μηδὲν τῶν αἰσθητῶν μήτε θυμιῶντες μήτε ἐπονομάζοντες· οὐδὲν γὰρ ἔστιν ἔνυλον, ὃ μὴ τῶν ἀόλην εὐθύς ἔστιν ἀκάθαρτον. Δι' ὃ οὐδὲ λόγος τούτῳ ὁ κατὰ φωνὴν οικεῖος, οὐδ' ὃ ἔνδον, ὅταν πάθει ψυχῆς ἢ μεμολυσμένος, διὰ δὲ σιγῆς καθαρᾶς καὶ τῶν περὶ αὐτοῦ καθαρῶν ἐννοιῶν ὀρησκούμεν αὐτόν. Δεῖ ἄρα συνα-

φθέντας καὶ ὁμοιωθέντας αὐτῇ τὴν αὐτῶν ἀναγωγὴν θυσίαν ἱερὰν προσάγειν τῷ θεῷ, τὴν αὐτὴν δὲ καὶ ὕμνον οὔσαν καὶ ἡμῶν σωτηρίαν. Ἐν ἀποθείῃ ἄρα τῆς ψυχῆς, τοῦ δὲ Θεοῦ θεωρίῃ ἢ θυσίᾳ αὕτη τελείται. — [ζωὴ δὲ τις καὶ ἡ ἀνθρωπίνῃ] Sensus est : vita, quam in terris degimus, non est vera vita, quum mors potius appellanda videatur. Concedimus tamen et hanc vitam quodammodo posse vocari, quamquam tum denique vivemus, quum animi nostri corporum vinculis soluti erunt. Vide Philolai fragm. 23 et 24 vol. II pag. 7 et quæ ibi notavimus. Cf. Plato Gorg. 492. E. Phæd. 62. B. Cicero Tuscul. I, 31. — ^f καὶ ταῦτα οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ἐκάστῳ θεῷ τὰ πρέποντα] Vide Iamblichum de myst. segm. V cap. 20 p. 134. —)

Κεφ. ιζ'.

Ἵτι φύσει ἀφθαρτος ὁ κόσμος α.

Τὸν δὲ κόσμον ὅτι μὲν οὐκ ἂν θεοὶ φθειροῦσιν ^b, εἴρηται. Ὅτι δὲ καὶ τὴν φύσιν ἀφθαρτον ἔχει, λέγειν ἀκόλουθον. Πᾶν γὰρ τὸ φθειρόμενον ἢ ὑφ' ἐαυτοῦ φθίρεται ἢ ὑπὸ ἄλλου. Εἰ μὲν οὖν ὑφ' ἐαυτοῦ ὁ κόσμος φθίρεται, ἔδει ^c καὶ τὸ πῦρ ἐαυτὸ καίειν, καὶ τὸ ὕδωρ ἐαυτὸ ξηραίνειν. Εἰ δὲ ὑπὸ ἄλλου· ἢ σώματος, ἢ ἀσωμάτου. Ἄλλ' ὑπὸ μὲν ἀσωμάτου ἀδύνατον· τὰ γὰρ ἀσώματα σώζει τὰ σώματα· οἷον φύσις ^d καὶ ψυχὴ· οὐδὲν δὲ ὑπὸ τοῦ φύσει σώζοντος φθίρεται. Εἰ δὲ ὑπὸ

At ex his omnibus dii nihil commodi capiunt; quid enim commodi deus consequatur? sed nos cum illis consuetudinem jungimus.

Cap. XVI.

De sacrificiis cæterisque honoribus, quibus nihil prosumus diis, sed hominibus utilitatem præbemus.

Æquum autem est, opinor, me de sacrificiis pauca adjicere. Primum quidem quum omnia a diis acceperimus, dantibus vero eorum quæ dantur primitiis libare debeamus: pecuniarum per donaria, corporum per ornatum, vitæ per sacrificia primitias damus. Deinde adhibita sine sacrificiis preces verba tantummodo, cum sacrificiis verba animata sunt, verbo quidem vitam corroborante, vita vero verbum animante. Præterea cujusvis rei felicitas propria perfectio est; sed propria uniuscujusque perfectio in eo versatur, ut apte cum causa sua cohereat. Quapropter nos cum diis conjungi cupimus. Quum igitur vita prima deorum sit, sed humana quoque quædam sit vita et hæc cum illa sociari velit: medio indiget. Nihil enim eorum quæ longissime inter se distant sine medio connectitur: medium autem iis quæ conjunguntur, simile esse debet. Vitæ ergo medium vitam esse oportebat: ideoque homines, tam illi qui nunc

fortunati habentur, quam qui olim fuerunt cuncti, hostias immolant, easque non temere, sed quales cuique deo aptæ sunt, cum multis aliis cærimoniis. Ac de his quidem satis.

Cap. XVII.

Mundum natura esse sempiternum.

Deos porro non esse mundum perdituros, dictum est. Restat, ut eum naturam incorruptam habere dicamus. Quidquid enim destruitur, aut a se ipso, aut ab alio destruitur. Si igitur mundus a se ipso destruitur, oportet et ignem se ipsum comburere et aquam se ipsam exsiccare. Sin ab alio: aut a corpore, aut ab incorporeo. Sed ab incorporeo id fieri nequit: nam res incorporeæ corpora conservant: velut natura et animus; nihil autem ab eo quod suapte natura conservat destruitur. Si a corpore, aut ab iis quæ sunt, aut ab aliis. Et quidem, si ab iis quæ sunt, aut ab iis quæ in orbem feruntur interibunt quæ recte currunt, aut a corporibus recte currentibus ea quæ in orbem torquentur peribunt. Verum ut ea quæ in orbem feruntur coriuptrice natura non sunt prædita (cur enim nihil inde corruptum videmus?) ita etiam quæ recte currunt illa attingere nequeunt: cur enim usque ad hoc tempus non potuerunt?

σώματος, ἢ ὑπὸ τῶν ὄντων, ἢ ὑπὸ ἐτέρων. Καὶ εἰ μὲν ὑπὸ τῶν ὄντων, ἢ ὑπὸ τῶν κύκλιω κινουμένων τὰ ἐπ' εὐθείας, ἢ ὑπὸ τῶν ἐπ' εὐθείας τὰ κύκλιω. Ἄλλ' οὐδὲ τὰ κύκλιω φθαρτικὴν ἔχει φύσιν· διὰ τί γὰρ μηδὲν ὀρῶμεν ἐκείθεν φθειρόμενον; οὐδὲ τὰ ἐπ' εὐθείας ἐκείνων ἀψασθαι δύναται· διὰ τί γὰρ ἄχρι νῦν οὐκ ἔδυνήθη; Ἄλλ' οὐδὲ τὰ ἐπ' εὐθείας ὑπ' ἀλλήλων φθείρεσθαι δύναται· ἢ μὲν γὰρ ἄλλου φθορὰ ἄλλου γένεσις ἔστι· τοῦτο δὲ φθείρεσθαι μὲν οὐκ ἔστι, μεταβάλλεσθαι δέ. Εἰ δὲ ὑπ' ἄλλων σωμάτων ὁ κόσμος φθείρεται^ο, πόθεν γενομένη, ἢ ποῦ ὄντων οὐκ ἔστιν εἰπεῖν. Ἐτι πᾶν τὸ φθειρόμενον ἢ εἶδει, ἢ ὕλη φθείρεται· ἔστι δὲ εἶδος μὲν τὸ σχῆμα, ὕλη δὲ τὸ σῶμα. Καὶ τῶν μὲν εἰδῶν φθειρομένων, τῆς δὲ ὕλης μενούσης, ἕτερα ὀρῶμεν γινόμενα. Εἰ δὲ ὕλη φθείρεται, πῶς ἐν τοσοῦτοις ἔτεσιν οὐκ ἐπέλιπεν; Εἰ δὲ ἀντὶ τῆς φθειρομένης ἕτερα γίνεται, ἢ ἐκ τῶν ὄντων ἢ ἐκ τῶν μὴ ὄντων γίνεται· ἀλλ' εἰ μὲν ἐκ τῶν ὄντων, τῶν ὄντων μερόντων αἰεὶ, καὶ ἡ ὕλη ἔστιν αἰεὶ. Εἰ δὲ καὶ τὰ ὄντα φθείρεται, οὐ τὸν κόσμον μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ πάντα λέγουσι φθείρεσθαι. Εἰ δὲ ἐκ τῶν μὴ ὄντων ἢ ὕλη, πρῶτον μὲν ἀδύνατον ἐκ τῶν μὴ ὄντων εἶναι τι. Εἰ δὲ τοῦτο γένοιτο, καὶ δυνατόν ἐκ τῶν μὴ ὄντων εἶναι τὴν ὕλην, ἕως ἂν ἢ τὰ μὴ ὄντα, ἔσται καὶ ἡ ὕλη· οὐ γὰρ δήποτε καὶ τὰ μὴ ὄντα ἀπόλλυται. Εἰ δὲ ἀνεῖδον λέγουσι μὲν τὴν ὕλην, πρῶτον μὲν διὰ τί οὐ κατὰ μέρος, ἀλλ' ὅλη γίνεται τοῦτο τῷ κόσμῳ; ἔπειτα οὐ τὸ εἶναι τῶν σωμάτων, τὸ δὲ κάλλος φθειροῦσι μόνον. Ἐτι πᾶν τὸ φθειρόμενον β' ἢ ἀφ' ὧν ἐγένετο, εἰς ἐκεῖνα λύεται,

ἢ εἰς τὸ μὴ ὄν ἀφανίζεται. Ἄλλ' εἰ μὲν ἀφ' ὧν ἐγένετο εἰς ἐκεῖνα λυθείη, πάλιν γίνεται ἕτερα· διὰ τί γὰρ τὴν ἀρχὴν ἐγένετο; Εἰ δὲ εἰς τὸ μὴ ὄν ἀπεισι τὰ ὄντα, τί κωλύει καὶ τὸν θεὸν τοῦτο παθεῖν; Εἰ δὲ ἡ δύναμις κωλύει, οὐκ ἔστι δυνατόν ἑαυτὸν μόνον σώζειν. Καὶ ὁμοίως δὲ ἀδύνατον ἐκ τῶν μὴ ὄντων γίνεσθαι τὰ ὄντα, καὶ τὰ ὄντα εἰς τὸ μὴ ὄν ἀφανίζεσθαι. Ἐτι ἀνάγκη τὸν κόσμον, εἰ φθείρεται, ἢ κατὰ φύσιν φείρεσθαι ἢ παρὰ φύσιν. Παρὰ φύσιν δὲ φείρεσθαι αὐτὸν ἀδύνατον^h. Οὐδὲ γὰρ τὸ παρὰ φύσιν προτερεῖ τῆς φύσεως· εἰ δὲ κατὰ φύσιν, δεῖ ἐτέραν εἶναι τὴν μεταβάλλουσαν τοῦ κόσμου τὴν φύσιν, ὅπερ οὐ φαίνεται. Ἐτι πᾶν τὸ φύσει φθειρόμενον καὶ ἡμεῖς φείρειν δύναμεθα· τοῦ δὲ κόσμου τὸ μὲν κυκλικὸν σῶμα οὔτε ἐφθειρέ τις ποτε, οὔτε μετέβαλεⁱ· τὰ δὲ στοιχεῖα μεταβάλλειν μὲν δυνατόν, φείρειν δὲ ἀδύνατον. Ἐτι πᾶν τὸ φθειρόμενον ὑπὸ χρόνου μεταβάλλεται καὶ γηρᾶ· ὁ δὲ κόσμος ἐν τοσοῦτοις ἔτεσιν ἀμετάβλητος μένει. Ἰσαυτὰ καὶ πρὸς τοὺς ἰσχυροτέρων ἀποδείξωον δεομένους εἰπόντες αὐτὸν ἡμῖν εὐχόμεθα ἴλωεν τὸν κόσμον γενέσθαι^h.

^a Ὅτι φύσει ἀφθαρτος ὁ κόσμος | Vide Ocellum Lucanum de univ. nat. cap. 1 in Fragm. Phil. Gr. vol. I p. 388 seqq. Placuit tamen multis veterum, alium mundum esse sempiternum, alium mortalem. Philo Judæus περὶ κόσμου ἀφθαρσίας αἰτ : δύναται δὲ κατὰ Στωϊκοὺς ὁ μὲν τις κόσμος αἰδῖος, ὁ δὲ τις φθαρτὸς λέγεσθαι· φθαρτὸς μὲν ὁ κατὰ διακόσμησιν· αἰδῖος δὲ ὁ μετὰ τῆς ἐκφυ-

Sed nec quæ recte feruntur mutuo incursu perire possunt; unius enim corruptio alterius generatio est; at hoc destrui utique non est, sed immutari. Si vero aliis corporibus mundus corrumpitur, unde illa exstiterint aut ubi sint, declarari non potest. Præterea quodcumque corrumpitur, aut forma aut materia corrumpitur: est autem forma figura, materia corpus. Quocirca formis pereuntibus, manente materia, alias formas gigni videmus. Quodsi materia corrumpitur, quomodo tot annorum spatio non defecit? Si vero pro ea quæ corrumpitur alia nascitur, aut ex his quæ sunt, aut ex iis quæ non sunt, originem habet. At si ex iis quæ sunt, quum ea quæ sunt semper maneat, et materia semper est. Sin autem et illa quæ sunt corrumpuntur, non solum mundum, sed etiam reliqua omnia corrumpi affirmant. Si ex iis, quæ non sunt, materia nascitur, primum quidem ex iis quæ non sunt non potest quidquam esse. Sed si id fiet poteritque ex iis quæ non sunt materia esse, quam diu ea quæ non sunt erunt, tam diu erit et materia: neque enim unquam ea quæ non sunt, intereunt. Iam si informem dicunt materiam, primum quidem quamobrem non singulis partibus, sed universo mundo hoc contingit? Deinde non substantiam corporum, sed eorum pulchritudinem tantum perdit. Præterea quidquid corrumpitur, aut ex quibus coaluit, in ea solvitur.

aut in id quod non est mutatur. Verum si ex quibus coaluit, in ea solutum fuerit, rursus alia nascentur; quam ob causam enim omnino factum est? Quodsi in id quod non est ea quæ sunt abeunt, quid obstat, quominus deo etiam hoc accidat? At si potentia ejus obstat, non est potentis se ipsum tantummodo servare. Sed similiter etiam fieri nequit, ut tum ex iis quæ non sunt ea quæ sunt procreentur, tum ea quæ sunt in id quod non est convertantur. Insuper necesse est mundum, si corrumpatur, aut secundum naturam aut præter naturam corrumpi. Atqui fieri non potest, ut præter naturam corrumpatur. Neque enim id quod nature repugnat ipsam naturam vincit. Sin autem secundum naturam corrumpitur, aliam esse naturam oportet, quæ mundi naturam, quod non videtur, immutet. Ad hæc quidquid natura corrumpitur, id nos quoque corrumpere possumus: sed rotundum mundi corpus nemo neque corrumpit unquam neque immutavit: verum elementa ut immutare licet, ita perdere non licet. Accedit, ut quodcumque corrumpitur, tempore immutetur et senescat: sed mundus tot annorum spatio immutabilis manet. Hæc tam multa etiam cum iis qui firmioribus probationibus indigent locuti, ipsum mundum, ut nobis: ropitius sit obtestamur.

ρώσεως παλιγγενεσίαις καὶ περιόδοις ἀθανατιζόμενος οὐδέποτε ληγούσαις. In eandem sententiam Didymus apud Eusebium lib. XV Præp. Evang. mundum ambigue dici tradens, addit : καὶ τὸ ἐκ πάσης τῆς οὐσίας ποιῶν, καὶ τὸ τὴν διακόσμησιν τὴν τοιαύτην καὶ διτάξιν ἔχον. Διὸ κατὰ μὲν τὴν προτέραν ἀπόδοσιν αἰδίων τὸν κόσμον εἶναι φασί· κατὰ δὲ τὴν διακόσμησιν, γεννητὸν καὶ μεταβλητὸν. Cf. Lipsius de Physiolog. Stoic. lib. II dissert. XX. — ^ρ δτι μὲν οὐκ ἂν θεοὶ φθεροῦσιν] Vide Hermannum de particula ἄν lib. I cap. 8 Opusc. vol. IV p. 28 seqq. — ^σ εἰ μὲν οὖν ὑπ' ἑαυτοῦ ὁ κόσμος φθείρεται, ἔδει κατλ.] Similiter Eurip. Iphig. Aul. 944 ἐγὼ κάκιστος ἦν ἄρ' Ἀργείων ἀνὴρ, ἐγὼ τὸ μηδέν, Μενέλεως δ' ἐν ἀνδράσιν, ὡς οὐγὶ Πηλέϊος, ἀλλ' ἀλάστορος γεγώς, εἶπερ φρονέει τοῦμὸν ὄνομα σῶ πόσει. Plato Charmid. p. 158. B. εἰ μὲν σοι ἤδη πάρεστιν ὁ λέγει Κριτίας ὁδε, σωφροσύνη, καὶ εἴ σωφρων ἱκανῶς, οὐδὲν ἐτι σοι ἔδει οὔτε τῶν Ζαμόλιδος, οὔτε τῶν Ἀθάριδος τοῦ Ὑπερβορέου ἑπωδῶν κατλ. ubi vide Heindorfium. — ^δ ὄν φύσιν] Iamblichus apud Stobæum Eclog. lib. I cap. V, 18 pag. 186 ed. Heeren. φύσιν δὲ λέγου τὴν ἀχώριστον αἰτίαν τοῦ κόσμου καὶ ἀχώριστως περιέχουσαν τὰς ὅλας αἰτίας τῆς γενέσεως, ὅσα χωριστῶς αἱ κρείττονες οὐσίαι καὶ διακοσμήσεις συνειλήφασιν ἐν ἑαυταῖς. — ^ε εἰ δὲ ὑπ' ἄλλων σωματίων ὁ κόσμος φθείρεται, πόθεν γενομένων κατλ.] Lege Ocellum cap. I § 11. — ^ι ἑτέρα] scripsi; codd. ἕτερα. — ^κ ἔτι πᾶν τὸ φθειρόμενον ἢ ἀπ' ὧν ἐγένετο, εἰς ἐκεῖνα λύεται] Consule Ocellum cap. I § 10. Cf. Philo de mundo non interituro p. 720 ed. Colon. — ^λ ἔτι ἀνάγκη τὸν κόσμον, εἰ φθείρεται, ἢ κατὰ φύσιν φθείρεσθαι ἢ παρὰ φύσιν. Παρὰ φύσιν δὲ φθείρεσθαι αὐτὸν ἀδύνατον. Οὐδὲ γὰρ τὸ παρὰ φύσιν προτερεῖ τῆς φύσεως· εἰ δὲ κατὰ φύσιν, δεῖ ἑτέραν εἶναι τὴν μεταβάλλουσαν τοῦ κόσμου τὴν φύσιν, ὅπερ οὐ φαίνεται]. Sic emendavi ac supplevi locum corruptum et mutilum. Codices enim hæc habent : ἔτι ἀνάγκη τὸν κόσμον, εἰ φθείρεται, ἢ κατὰ φύσιν φθείρεσθαι ἢ παρὰ φύσιν. Οὐδὲ τὸ παρὰ φύσιν πρότερον ἔχει τῆς φύσεως· εἰ δὲ παρὰ

φύσιν, δεῖ ἑτέραν εἶναι τὴν μεταβάλλουσαν τοῦ κόσμου τὴν φύσιν, ὅπερ οὐ φαίνεται. — ^ι μετέβαλε scripsi; codd. μετέβαλλε. Cæterum cf. Ocellum cap. I § 15 et Philonem de mundo non interituro p. 737. C. ed. Colon. — ^κ αὐτὸν ἡμῖν εὐχόμεθα θεῶν τὸν κόσμον γενέσθαι]. Simile votum legitimus in fine cap. IV : τσαῦτα περὶ μύθων εἰποῦσιν ἡμῖν αὐτοὶ τε οἱ θεοὶ καὶ τῶν γραψάντων τοὺς μύθους αἱ ψυχαὶ θεῶν γένοιτο. Sed mundum a plurimis sapientiæ doctoribus olim pro deo esse habitum satis constat. Sic Plinius initio Naturalis historiæ : mundum, inquit, et hoc quod nomine alio cælum appellare libuit, cujus circumflexu teguntur cuncta, numen esse credi par est æternum, immensum, neque genitum, neque interitum unquam. Qua de re Porphyrio auctore laudato disserit Eusebius Præp. Evang. lib. III cap. 9 pag. 103 ed. Vigeri. Adde Epiphanium lib. I adv. hær. 7 pag. 21 et 132. —]

Κεφ. ιη'.

Διὰ τί ἀθεταί γίνονται· καὶ δτι θεὸς οὐ βλάπτεται.

Καὶ μὴν ^α οὐδὲ τὸ ἀθεταί ^β περὶ τινος τόπου τῆς γῆς γενέσθαι, πολλὰκις δὲ ὕστερον ἔσεσθαι, ἄξιον ταράττειν τοὺς ἔμφορον· δτι τε οὐκ εἰς θεοὺς γίνεται ταῦτα, ὅσπερ οὐδὲ αἱ τιμαὶ ἐκείνουσιν ὠφελῶσαι ἐράνησαν ^γ· καὶ διὰ τὸ ἀδυνατεῖν μέσης οὐσίας οὔσαν τὴν ψυχὴν αἰεὶ κατορθοῦν· καὶ τὸ μὴ δύνασθαι πάντα τὸν κόσμον τῆς τῶν θεῶν προνοίας ἀπολαύειν ὁμοίως, ἀλλὰ τὰ μὲν αἰωνίως, τὰ δὲ κατὰ χρόνον, καὶ τὰ μὲν πρώτως, τὰ δὲ δευτέρως μετέχειν ἐκείνου· ὅσπερ καὶ τῶν αἰσθησῶν πασῶν μὲν ἡ κεφαλή, μιᾶς δὲ ὄλον ^δ τὸ σῶμα αἰσθάνεται. Καὶ διὰ τοῦτο, ὡς ἔοικεν, οἱ τὰς ἑορτὰς καταστησάμενοι καὶ ἀποφράδας ^ε ἐποίησαν, ἐν αἷς τὰ μὲν ἤρχει τῶν ἱερῶν, τὰ δὲ ἐκλείετο, τῶν δὲ καὶ τὸν κόσμον ἀφήρουν, τὴν ἀσθενείαν ^ι τῆς ἡμετέρας ἀφοσιούμενοι φύσεις. Καὶ κολάσεις δὲ εἶδος εἶναι ἀθεταί οὐκ ἀπεικός· τοὺς γὰρ γνόντας θεοὺς καὶ καταφρονήσαντας εὐλόγον ἐν ἑτέρῳ βίῳ καὶ τῆς γνώσεως στέρεσθαι, καὶ τοὺς ἐκυτῶν βασιλέας ὡς θεοὺς

Cap. XVIII.

Cur facinora impietatis plena admittantur : ac deum non lædi.

Neque vero facinora impietatis plena, quæ quibusdam orbis terrarum locis tum commissa sunt, tum sæpius postea committentur, viros prudentes turbare debent : partim quia hæc non committuntur in deos, quemadmodum ne cultus quidem illis prodesse visus est : partim quia animus media natura præditus non potest omnia semper prospere gerere, et quia totus mundus deorum providentia eodem modo administrari nequit, sed aliæ ejus partes perpetuo, aliæ stato tempore, atque earum

quædam priore, nonnullæ posteriore loco providentia reguntur : quemadmodum et in capite omnes sensus sunt, in toto corpore unus inest. Quamobrem qui dies festos instituerunt, ut par est, etiam dies nefastos præfinnerunt, quibus qua sacrificiorum cura intermittebatur, qua templa vel obserabantur vel ornata privabantur ab iis qui naturæ nostræ imbecillitatem expiabant. Sed pænæ quoque speciem impietatem esse, verisimile est. Etenim qui deos agnoverunt et contemserunt, eos in alia vita illorum etiam cognitione carere probabile est. Item qui proprios reges ut deos venerali sunt, eos non alia pænâ quam deorum amissione affici oportet.

τιμήσαντας ἔδει ἢ τὴν δίκην αὐτῶν ποιῆσαι τῶν θεῶν ἔκπεσεῖν.

^a Καὶ μὴν οὐδὲ] scripsi; codd. καὶ μὲν οὐδέ. —
^b ἀθεία est impietas, qua deos aut non esse credimus, aut, si credamus, non colimus. Sunt qui eo nomine doctrinam christianam quam multi tum profitebantur a Sallustio notatam esse censeant. Vide Heraldii annotationem ad Arnob. lib. I cap. XXIX tom. I p. 310 ed. Orelli. — ^c ὡσπερ οὐδὲ αἱ τιμαὶ ἐκείνους ὠφελούσαι ἐφάνησαν] Vid. supra cap. XVI. — ^d ὄλον] reposui; codd. ὄλων. —
^e ἀποφράδας] Lucian. Pseudolog. c. 12 ἀποφράδες ἡμέραι, ὅταν μῆτε αἱ ἀρχαὶ γρηματίζωσι, μῆτε εἰσαγωγίμοι αἱ δίκαι ὄσι, μῆτε τὰ ἱερὰ ἱερουργῆται, μὴ ὄλωσι τι τῶν αἰσίων τελῆται. Augustinus in Expositione Epist. ad Galat. cap. IV : Vulgatisimus est error gentiliū iste, ut vel in agendis rebus, vel in exspectandis eventibus vitæ ac negotiorum suorum ab astrologis et Chaldeis notatos dies et menses et annos et tempora observent. Marinus in vita Procli pag. 45 καὶ τὰς παρ' Αἰγυπτίοις δὲ ἀποφράδας ἐφύλαττε μᾶλλον ἢ αὐτοὶ ἐκείνοι, ubi consule Fabricium et Boissonadium p. 106. — ^f ἀφῆρουν, τὴν ἀσθένειαν] scripsi; codd. ἀφῆρουν, πρὸς τὴν ἀσθένειαν. — ^g ἔδει] i. e. δεῖ. Vide Heindorf. ad Plat. Charmid. p. 158. B. et Dorvill. ad Charit. p. 670. Cæterum ne quis verba τῶν δὲ καὶ τὸν κόσμον ἀφῆρουν, τὴν ἀσθένειαν τῆς ἡμετέρας ἀφοσιούμεοι φύσεως et quæ sequuntur male accipiat, hoc dicit Sallustius. Ut legum inventores olim non solum dies festos, sed etiam nefastos instituerunt, quo ardentius homines clausis templis et intermissa sacrificiorum cura ludos solemnes festosque dies cuperent ac diligenter : sic dii nonnunquam impietatem tanquam malum disseminari patiuntur, quo citius mortales cum damno suo sacrificia instauranda esse discant. —

Κεφ. ιθ'.

Διὰ τί οἱ ἀμαρτάνοντες^a οὐκ εὐθέως κολάζονται.

Εἰ δὲ μὴδὲ τούτων, μὴδὲ τῶν ἄλλων ἀμαρτημάτων

των εὐθύς αἱ δίκαι τοῖς ἀμαρτήσασιν ἔπονται, θαυμάζεις εὐ δεῖ· ὅτι οὐ δαιμόνες εἰσι μόνον^b οἱ κολάζοντες τὰς ψυχὰς, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἑαυτὴν ὑπάγει τῇ δίκῃ, καὶ ὅτι μένουσι τὸν ἅπαντα χρόνον, οὐκ ἔρχῃν ἐν ὀλίγῳ^c πάντων τυχεῖν· καὶ διὰ τὸ δεῖν ἀνθρωπίνην ἀρετὴν εἶναι. Εἰ γὰρ τοῖς ἀμαρτήσασιν εὐθύς ἠκολούθουν αἱ δίκαι, φόβῳ δικαιοπραγούντες ἀνθρωποὶ ἀρετὴν οὐκ ἂν εἶχον. Κολάζονται δὲ τοῦ σώματος ἐξελθούσαι· αἱ μὲν ἐνταῦθα πλανώμεναι, αἱ δὲ εἰς τινὰς τόπους τῆς γῆς θερμούς, ἢ ψυχρούς, αἱ δὲ ὑπὸ δαιμόνων ταραπτόμεναι. Πάντως δὲ μετὰ τῆς ἀλόγου ὑπομένουσι, μεθ' ἧσπερ καὶ ἡμαρτον· δι' ἣν καὶ τὸ σκιοειδὲς σῶμα ὑφίσταται^d, ὃ περὶ τοὺς τάφους καὶ μάλιστα τῶν κακῶς ζησάντων δρᾶται.

^a Διὰ τί οἱ ἀμαρτάνοντες] Vide Plutarchi librum de sera numinis vindicta et Proclum super decem rationibus de providentia dubitandi cap. VIII p. 153 seqq. ed. Cousin. — ^b ὅτι οὐ δαιμόνες εἰσι μόνον οἱ κολάζοντες τὰς ψυχὰς] Hos ultores demones memorat Plutarchus libro citato vol. X p. 274 ed. Hutten. εἶναι δὲ λίγνας παραλλήλας, τὴν μὲν χρυσοῦ περιζέοντος, τὴν δὲ μολύβδου ψυχροτάτην, ἄλλην δὲ τραχεῖαν, σιδήρου· καὶ τινὰς ἐφεστάναι δαίμονας, ὡσπερ οἱ χαλκεῖς ὄργανοι ἀναλαμβάνοντες καὶ καθιέντες ἐν μέρει τὰς ψυχὰς τῶν δι' ἀπληστίαν καὶ πλεονεξίαν πονηρῶν, et Chrysisippus apud eundem Plutarchum de orac. defect. vol. IX ed. Hutten. τιμωροὶ δαίμονες, οἷς οἱ θεοὶ δημίους γρῶνται κολαστικοὶς ἐπὶ τοὺς ἀνοσίους καὶ ἀδίκους ἀνθρώπους. — ^c ἐν ὀλίγῳ] ut apud Platonem Apol. Socr. p. 22. B. — ^d δι' ἣν καὶ τὸ σκιοειδὲς σῶμα ὑφίσταται, ὃ περὶ τοὺς τάφους κτλ.] Plato in Phædone p. 81. B. C. ἐμβριθὲς δὲ γε, ὦ φίλε, τοῦτο οἰεσθαι γρῆ εἶναι καὶ βαρὺ καὶ γεῶδες καὶ δρατὸν· ὃ δὴ καὶ ἔχουσα ἡ τοιαύτη ψυχὴ βαρύνεται τε καὶ ἔλκεται πάλιν εἰς τὸν δρατὸν τόπον, φόβῳ τοῦ αἰδοῦς τε καὶ Ἰδίου, ὡσπερ λέγεται, περὶ τὰ μνήματά τε καὶ τάφους κυλινδουμένη, περὶ ἃ δὴ καὶ ὠφθη ἅττα ψυχῶν σκιοειδῆ φαντάσματα, οἷα παρέχονται αἱ τοιαῦται ψυχαὶ εἰδῶλα, αἱ μὴ καθαρῶς ἀπολυθεῖσαι, ἀλλὰ τοῦ δρατοῦ μετέχουσαι, διὸ καὶ ὀρῶνται. Quem locum Wytenbachius et Heindorfius illustrarunt. —

Cap. XIX.

Cur peccantes non statim puniantur.

Si vero neque horum nec cæterorum delictorum pœna sontos confestim tenentur, non est quod miremur; quia non modo dæmones puniunt animas, sed ipsæ quoque semet ipsas accusant, et quia perpetuo manentes non decebat brevi tempore omnia nascisci; simul etiam quod humanam virtutem esse oportet. Si enim peccantes pro-

linus pœnam subirent, propter metum recte facientes homines virtutem non haberent. Puniuntur autem animæ, postquam ex corporum vinculis evolarunt : siquidem alie hic vagantur, alie in locis quibusdam terræ calidis aut frigidis, alie denique a dæmonibus perterrentur. Omnino vero cum irrationali naturæ suæ parte plectuntur, cum qua et deliquerunt; propter quam etiam tenebricosum corpus subsistit, quod circa sepulera eorum-potissimum qui flagitiose vixerunt, conspicitur.

Κεφ. κ'.

Περὶ μεταψυχώσεως, α καὶ πῶς εἰς ἄλογα λέγονται φέ-
ρεσθαι.

Αἱ δὲ μεταψυχώσεις, εἰ μὲν εἰς λογικὰ γένοιντο, αὐτὸ τοῦτο, ψυχαὶ γίνονται τῶν σωμάτων^β· εἰ δὲ εἰς ἄλογα, ἐξώθεν ἔπονται, ὡσπερ καὶ ἡμῖν οἱ εἰληχότες ἡμᾶς δαίμονες^γ. Οὗ γὰρ ἂν ποτε^δ λογικὴ ἀλόγου ψυχῆ γένοιτο. Τὴν δὲ μεταψύχουσιν ἐκ τῶν ἐκ γενε-
τῆς παθῶν ἔστιν ἰδεῖν^ε. Διὰ τί γὰρ οἱ μὲν τυφλοὶ, οἱ δὲ παρειμένοι, οἱ δὲ καὶ αὐτὴν τὴν ψυχὴν κακῶς ἔχοντες τίκτονται; καὶ ἐκ τῆς φύσεως ἐχούσας ἐν σώματι πολιτεῦσθαι τὰς ψυχάς, μὴ δεῖ ἅπαξ ἐξελεύσασαι^ι τὸν ἅπαντα αἰῶνα μένειν ἐν ἀργείᾳ; Εἰ γὰρ μὴ πάλιν αἱ ψυχαὶ εἰς σώματα φέροντο, ἀνάγκη ἀπει-
ρους εἶναι, ἢ τὸν θεὸν αἰετὴρας ποιεῖν. Ἄλλ' οὐδὲ ἀπειρὸν τι ἐν τῷ κόσμῳ· ἐν γὰρ πεπερασμένῳ ἀπειρὸν τι οὐκ ἂν γένοιτο. Οὐδὲ ἄλλας γίνεσθαι δυνατόν· πᾶν γάρ, ἐν ᾧ τι γίνεται καινόν, καὶ ἀτελεῖς εἶναι ἀνάγκη. Τὸν δὲ κόσμον ἐκ τελείου γενόμενον τέλειον εἶναι προσήκει.

^α Περὶ μεταψυχώσεως] Vide Proclum in Timaeum lib. V pag. 329; Plotinum Enn. III lib. II cap. 13 et Enn. IV lib. III cap. 16; Iamblichum de theolog. Aegypt. IV cap. 4; Hieroclis locum de providentia apud Plotium Cod. 251; Platonem Phaed. cap. 31 ἐνδύονται δὲ (αἱ ψυχαὶ τῶν φούλων), ὡσπερ εἰκός, εἰς τὰ τοιαῦτα ἤθη, ὅποια ἄτ' ἂν μεμελετηκυῖαι τύχῳσιν ἐν τῷ βίῳ· ὅσον τοὺς μὲν γαστριμαργίας τε καὶ ὑβρείας καὶ φιλοτησίας μεμεληκότας, καὶ μὴ διευλαθουμένους, εἰς τὰ τῶν ὄνων γένη καὶ τῶν τοιούτων θηρίων εἰκὸς ἐνδύεσθαι· τοὺς δὲ γε ἀδικίας καὶ τυραννίδας καὶ ἀρπαγὰς προτετιμηκότας εἰς τὰ τῶν λύκων τε καὶ ἱεράκων καὶ ἰκτινῶν γένη κτλ. Adde Ovidium Met. XV, 158 seqq. et nos de Empedocle in Phil. Gr. Fragm. vol. I p. XVIII seqq. — ^β εἰ μὲν εἰς λογικὰ γένοιντο, αὐτὸ τοῦτο, ψυχαὶ γίνονται τῶν σωμάτων] Similiter Thucydides II, 39 εἰ βραθυμῶς μᾶλλον ἢ πόνον μελέτη, καὶ μὴ μετὰ νόμων τὸ πλεῖον ἢ τρόπων ἀνδρείας ἐθέλοισιν κινδυνεύειν, περιγίγνεται ἡμῖν τοῖς μέλλουσιν ἀλγεῖνοις μὴ προκἀμνειν. — ^γ οἱ εἰληχότες ἡμᾶς δαίμονες]

Vide Iamblichum de Myster. segm. IX cap. 1 et quae dixi de Empedocle in Phil. Gr. Fragm. vol. I p. XX seqq. — ^δ οὗ γὰρ ἂν ποτε] scripsi; codd. οὗ γὰρ μήποτε, quod non defenditur loco Parmenideo in Phil. Gr. Fragm. vol. I vs. 52 οὗ γὰρ μήποτε τοῦτο δαῖς εἶναι μὴ ἔόντα. Hujus enim loci alia ratio est. — ^ε τὴν δὲ μεταψύχουσιν ἐκ τῶν ἐκ γενετῆς παθῶν ἔστιν ἰδεῖν] Plotinus Enn. I. III lib. II cap. 13 p. 264 ἔστιν ἰδεῖν τὸν λόγον, ὅς οὐ πρὸς τὸ παρὸν ἐκαστοῦ ἐστὶν ἰδεῖν, ἀλλὰ πρὸς τὰς πρόσθεν περιόδους καὶ αὐτὸ τὸ μέλλον· ὥστε ἐκείθεν τάττειν τὴν ἀξίαν, καὶ μετατιθέναι ἐκ δεσποτῶν τῶν πρόσθεν δούλους ποιοῦντα, εἰ ἐγένοντο κακοὶ δεσπότες· καὶ ὅτι σύμφωρον αὐτοῖς οὕτως· καὶ εἰ κακῶς ἐχρήσαντο πλούτῳ, πένητας, καὶ ἀγαθῶς οὐκ ἀσύμφωρον πένητας εἶναι, καὶ φονεύσαντας ἀδικῶς, φρονεῖσθηναι, ἀδικῶς μὲν τῷ ποιήσαντι, αὐτῷ δὲ δικαίως τῷ παθόντι· καὶ τὸν πεισόμενον συναγαγεῖν εἰς τὸ αὐτὸ τῷ ἐπιτηδείῳ ποιήσαι ἢ παθεῖν ἐργῶν ἐκείνων. Μὴ γὰρ ὁμῶς κατὰ συντυχίαν δούλον, μηδὲ αἰχμάλωτον ὡς ἔτυχεν, μηδὲ ὑβρισθῆναι εἰς σῶμα εἰκῆ· ἀλλ' ἦν ποτε ταῦτα ποιήσας, ἃ νῦν ἐστὶ πάσχων. Καὶ μητέρα τις ἀνελών ὑπὸ παιδὸς ἀναιρηθήσεται, γενόμενος γυνή, καὶ βιασάμενος γυναῖκα, ἔσται ἴνα βιασθῆ. Ὅθεν καὶ θεῖα φήμη, Ἄδράστεια. Αὕτη γὰρ ἡ διάταξις Ἄδράστεια ὄντως καὶ ὄντως Δίκη καὶ σοφία Θεομαστῆ. Hierocles in fragmento de providentia apud Plotium in Bibl. cod. CCLI : ἡμεῖς μὲν γὰρ τῇ κρίσει δικαστῶν δαιμόνων πρὸς τὴν τῶν προβιωμένων ἀξίαν λαγγάνομεν ἕκαστος βίον· ἐν ᾧ πάντα συνειληπται, ἔθος, πόλις, πατήρ, μήτηρ, καιρὸς ἀποκνήσεως, σῶμα τοιόνδε, ἀνατροφαί, καὶ τύχη παντοῖαι τῷ βίῳ προσήκουσαι, τρόπος τελευτῆς, καὶ καιρὸς ἀποτεταγμένος· καὶ τούτων ἀπάντων φύλαξ καὶ ἀποπληρωτῆς ὁ εἰληχῶς Δαίμων ἔστηκεν. Existimatur igitur Sallustius qui in priore vita alios oculis privaverint eos iterum in hanc vitam ita proficisci, ut caeci nascantur; similesque renascentibus veterum delictorum poenas irrogari. — ^ι μὴ δεῖ ἅπαξ ἐξελεύσασαι τὸν ἅπαντα αἰῶνα μένειν ἐν ἀργείᾳ;] scripsi; codd. μὴ δεῖν ἅπαξ ἐλθούσας τὸν ἅπαντα αἰῶνα μένειν ἐν ἀργείᾳ. Cf. Plato de

Cap. XX.

De animarum migratione, et quomodo in bruta animalia transire dicantur.

Animarum autem migrationes, si in naturas intelligentes fiunt, id ipsum, corporum animarum evadunt : si vero in bruta animalia, extra corpus sequuntur, quemadmodum et genii qui nos uacti sunt comites se nobis dant. Neque enim unquam ratione praedita bestiae anima fiat. Caeterum animarum migrationes ex innatis affectibus intelligi licet. Cur enim alii caeci, alii marcido cor-

pore, alii etiam ab ipso animo aegri nascuntur? Quum scitem natura hoc ita comparatum sit, ut animae in corpore versentur, num semel corporibus elapsas per omnium saeculorum memoriam otiose vivere oportet? Nam nisi rursus animae in corpora transeant, innumerare esse necesse est, aut deum semper alias gignere. Sed ne infinitum quidem quidquam est in mundo; nam in finito nihil quod infinitum sit exorietur. Neque vero fieri potest, ut aliae nascantur; omne enim, in quo aliquid novum fit, simul imperfectum sit necesse est. Mundum vero a perfecto procreatum perfectum esse decet.

Rep. lib. VI, p. 486 μή πη δοκοῦμέν σοι οὐκ ἀναγκαῖα ἕκαστα διεληλυθέναι καὶ ἐπόμενα ἀλλήλοις τῇ μελλούσῃ τοῦ ὄντος ἱκανῶς τε καὶ τελείως ψυχῇ μεταλήψεσθαι: —)

Κεφ. κα'.

Ἵτι καὶ ζῶντες^a καὶ τελευτήσαντες εὐδαίμονες οἱ ἀγαθοί.

Αἱ δὲ κατ' ἀρετὴν ζήσασαι ψυχαί, τὰ τε ἄλλα εὐδαιμονοῦσαι, καὶ τῆς ἀλόγου^b χωρισθεῖσαι, καὶ καθαραὶ παντὸς γενόμεναι σώματος θεοῖς τε συνάπτονται^c, καὶ τὸν ὅλον κόσμον συνδιοικῶσιν ἐκείνοις. Καίτοι καὶ εἰ μηδὲν αὐταῖς τούτων ἐγίνετο, αὐτὴ γὰρ ἡ ἀρετὴ^d καὶ ἡ ἐκ τῆς ἀρετῆς ἡδονή τε καὶ δόξα, ὅτε ἄλυπος καὶ ἀδέσποτος βίος εὐδαίμονας ἔρχεται^e ποιεῖν τοὺς κατ' ἀρετὴν ζῆν προελομένους καὶ δυναθέντας.

^a Ὅτι καὶ ζῶντες κτλ.] Vide Iamblichi caput ultimum de mysteriis. — ^b καὶ τῆς ἀλόγου χωρισθεῖσαι, καὶ καθαραὶ παντὸς γενόμεναι σώματος] Plato in Phaedone p. 114 οἱ δὲ δὴ ἂν δόξωσι διαφερόντως πρὸς τὸ δόσιως βῖωσαι, οὗτοι εἰσιν οἱ τῶνδε μὲν τῶν τόπων τῶν ἐν τῇ γῆ ἐλευθερούμενοί τε καὶ ἀπαλλαττόμενοι ὡσπερ δεσμοωτηρίων, ἄνω δὲ εἰς τὴν καθαρὰν οἴκησιν ἀφικνούμενοι καὶ ἐπὶ τῆς γῆς οἰκίζόμενοι. Τούτων δὲ αὐτῶν οἱ φιλοσοφία ἱκανῶς καθηράμενοι ἄνευ τε σωμάτων ζῶσι τὸ παράπαν εἰς τὸν ἔπειτα χρόνον, καὶ εἰς οἰκίσεις ἐτι τούτων καλλίους ἀφικνοῦνται, ἅς οὔτε βράδιον δηλῶσαι οὔτε ἔχρονος ἱκανὸς ἐν τῷ παρόντι. — ^c θεοῖς τε συνάπτονται] Hierocles Comment. in aur. carm. in Phil. Gr. vol. I p. 482 seq. Τοῦτο πέρας τῶν πόνων τὸ κάλλιστον,

τοῦτο, ὡς Πλάτων φησὶν, ὁ μέγας ἀγὼν καὶ ἔλπις ἡ μεγάλη. Τοῦτο φιλοσοφίας ὁ τελειότατος καρπός, τοῦτο τῆς ἱερατικῆς καὶ τελεστικῆς τέχνης τὸ μέγιστον ἔργον, οἰκειῶσαι μὲν καὶ ἀναγαγεῖν πρὸς τὰ ὄντως καλά, ἀπολύσαι δὲ τῶν τῆδε πόνων, ὡς ἐκ τινος καταγείου σπηλαίου τῆς ἐνόλου ζωῆς, καὶ ἀναγαγεῖν πρὸς τὰς αἰθερίους αὐγάς, καὶ ταῖς μακάρων ἐνιδροῦσαι νήσοις, τοὺς διὰ τῶν προετηρημένων ὁδεύσαντας. Τούτοις γὰρ καὶ τὸ τῆς ἀποθειώσεως ἀπόκειται γέρας· ἐπειδὴ εἰς θεῶν γένος οὐ θέμις ἀφικνεῖσθαι ἄλλω, ἢ τῷ κτησαμένῳ ἀλήθειαν μὲν καὶ ἀρετὴν ἐν ψυχῇ, καθάρματα δὲ ἐν τῷ πνευματικῷ αὐτῆς ὀγγήματι. Οὕτω γὰρ ὑγιής τε καὶ ὀλόκληρος γενόμενος εἰς τὸ τῆς ἀρχαίας ἕξεως εἶδος ἀποκαθίσταται, διὰ τῆς πρὸς τὸν ὀρθὸν λόγον ἐνώσεως ἀπολαθῶν ἑαυτὸν, καὶ πάντα τὸν θεῖον κόσμον ἀναγνωρίσας, καὶ τὸν δημιουργὸν τοῦδε τοῦ παντός, κατὰ τὸ δυνατόν ἀνθρώπῳ, ἐξευρών. Τοῦτο δὲ γενόμενος ὡς οἶόν τε μετὰ τὴν κάθαρσιν, ἢ ἀεὶ εἰσιν οἱ μὴ εἰς γένεσιν πίπτειν πεφυκότες, ταῖς μὲν γνώσεσιν ἐνούται τῷ παντί, καὶ πρὸς αὐτὸν ἀνάγεται τὸν θεόν· σῶμα δὲ συμφορὴς ἔχων, τόπου δεῖται εἰς κατάταξιν ἀστροειδῆ, οἷον θέσιν ζῆτων. Conf. Alcinoium de doctr. Platonis cap. XXVII. — ^d αὐτὴ γὰρ ἡ ἀρετή] Iamblichus in epistola ad Macedonium apud Stobaeum Eclog. Eth. lib. II, cap. 7, 44 τὸν κατὰ νοῦν ἄρα βίον καὶ τὸν ἐχόμενον τῶν θεῶν διαζῆν μελετητέον· οὗτος γὰρ ἡμῖν μόνος ἀποδίδωσι τὴν ἀδέσποτον τῆς ψυχῆς ἐξουσίαν, ἀπολύει τε ἡμᾶς τῶν ἀναγκάσιον δεσμῶν, καὶ ποιεῖ ζῆν οὐκ ἀνθρώπινόν τινα βίον, ἀλλὰ τὸν θεῖον καὶ τῇ βουλήσει τῶν θεῶν ἀγαθῶν ἀποπληρούμενον. — ^e ἔρχεται] omissa ἂν particula. Vid. Hermann. Opusc. IV p. 70 seqq. —

Cap. XXI.

Omnes bonos tam vivos quam mortuos esse beatos.

Animæ vero quæ cum virtute vixerunt, cætera beatæ et ab irrationali naturæ suæ parte sejunctæ et ab omni concretione mortali segregatæ simul diis adjunguntur,

simul rerum universitatem una cum illis administrant. Verum etiamsi nihil tale iis contingeret, ipsa certe virtus quæque ex virtute tum percipitur voluptas tum nascitur gloria atque ad hoc vita molestiis liberata neque cujusquam imperio obnoxia ad eos qui honeste vivere non modo constituerunt, sed etiam poterunt beatos faciendos sufficeret.

DE PLATONE

EJUSQUE DISCIPULIS ET SUCCESSORIBUS.

Platonicam philosophiam ita illustrabo, ut pauca de secte conditore praefatus primum librorum ejus ordinem excutiam ac Thrasylli tetralogias commemorem, deinde de Speusippo, tum de Xenocrate, de Crantore et aliis disseram. *Plato* (1) Aristonis et Perictiones filius, e Colyto pago Atheniensis, initio avi sui nomine appellatus est, post autem sive e frontis sive e pectoris latitudine alterum nomen invenit (2). Natus est sexennio post Isocratem tertio Olympiadi 87 anno, ante Christum 430, die Thargelionis mensis septimo, quo Delii Apollinem in lucem editum esse affirmant. Namque idoneum ejus rei auctorem Apollodorum in Chronicis Diogenes Laertius

laudat (3). Caeterum antiqua et generosa stirpe eum ortum esse fama fuit. Quippe Aristo pater per Codrum ab ipso Neptuno originem deduxit, maternum vero genus prudentia civili adeo inclaruit, ut Perictione, Glauci filia, Solonem sapientissimum legum atticarum inventorem majorum suorum progenitorem agnosceret (4).

Mira quaedam et vix credibilia de ortu ejus traduntur. Ferunt igitur spectrum Apollini simile cum matre ejus Perictione concubuisse atque Aristonem noctu per quietem eandem vidisse speciem, qua monebatur, ne cum Perictione rem haberet, quoad peperisset (5). Fabulose porro narrat parentes Platonem recens natum

(1) Diogenes Laertius lib. III, 1 Πλάτων, Ἀριστωνος καὶ Περικτιόνης ἢ Ποτιόνης, ἧτις τὸ γένος ἀνέφεραν εἰς Σόλωνα, Ἰθηνκίος. Τούτου γὰρ τὴν ἀδελφὸς Δρωπίδης, οὗ Κριτίας, οὗ Καλλιάρχος, οὗ Κριτίας ὁ τῶν τριάκοντα, καὶ Γλαύκων, οὗ Χαρμίδης καὶ Περικτιόνη, ἧς καὶ Ἀριστωνος Πλάτων, ἕκτος ἀπὸ Σόλωνος. Ὁ δὲ Σόλων εἰς Νηλέα καὶ Ποσειδῶνα ἀνέφερε τὸ γένος. Φασὶ δὲ καὶ τὸν πατέρα αὐτοῦ ἀνάγειν εἰς Κόδρον τὸν Μελάγχου, οἵτινες ἀπὸ Ποσειδῶνος ἱστοροῦνται, κατὰ Θράσυλλον. Suidas s. v. Πλάτων, Ἀριστωνος τοῦ Ἀριστοκλέους καὶ Περικτιόνης ἢ Ποτιόνης τὸ γένος ἐλκοῦστος ἀπὸ Σόλωνος. Ἐκτὴ γὰρ ἦν ἀπ' ἐκείνου, παῖς γενομένη Δρωπίδου ποιητοῦ, τοῦ ἀδελφοῦ Σόλωνος ὁ δὲ Σόλων εἰς Νηλέα ἀναφέρει τὸ γένος· καὶ Ἀριστων δὲ, ὁ Πλάτωνος πατὴρ, ἐκ τοῦ Κόδρου γένους κατήγετο, τοῦ Μελάγχου υἱοῦ. Olympiodorus vit. Platonis : λέγεται γὰρ ὁ Πλάτων υἱὸς γενέσθαι πατρὸς μὲν Ἀριστωνος τοῦ Ἀριστοκλέους, ἀρ' οὐ τὸ γένος εἰς Σόλωνα τὸν νομοθετὴν ἀνέφερε. Διὸ καὶ κατὰ ζῆλον προγονικῶν νόμων ἐγράφεν ἐν ἐβ' βιβλίῳ, καὶ πολιτείας σύστασιν ἐν ια'. Μητρὸς δὲ προήλθε Περικτιόνης, ἧτις ἀπὸ Νηλέως τοῦ Κόδρου κατήγετο. — (2) Diogenes Laertius lib. III, 4 ἐγυμνάσατο δὲ παρὰ Ἀριστωνὶ τῷ Ἀργεῖῳ, παλαιατῇ· ἀρ' οὐ καὶ Πλάτων διὰ τὴν εὐεξίαν μετανομάσθη, πρότερον Ἀριστοκλῆς ἀπὸ τοῦ πάππου καλούμενος ὄνομα, καθὰ φασὶν Ἀλέξανδρος ἐν διαδοχαῖς. Ἐνιοὶ δὲ διὰ τὴν πλατύτητα τῆς ἐρμηνεύσεως οὕτως ὀνομασθῆναι ἢ ὅτι πλατὺς ἦν τὸ μέτωπον, ὡς φησὶ Νεάνθης. Suidas l. c. Προσηγορεύετο δὲ Ἀριστοκλῆς· διὰ δὲ τὸ πλατὺς εἶναι τὸ στέρνον Πλάτων ἐπωνομάσθη· ἄλλοι δὲ, ὡς πλατὺν ἐν λόγοις Πλάτωνα κληθῆναι. Hesyclus Milesius v. Πλάτων. Πλατὺς δὲ ὢν τὰ στέονα ἢ τὸ μέτωπον Πλάτων προσηγορεύθη. εἰ δὲ ὡς πλατὺν ἐν λόγοις οὕτω φασὶν κληθῆναι. Τίμων δὲ κομψῶν αὐτὸν ἐν Σίλλοις φασὶ· τῶν πάντων δ' ἤγειτο πλατύστατος, ἀλλ' ἀγορατῆς ἡδυπετῆς, τέττιξιν ἰσογράφος, οἱ δ' Ἐκαδήμου δέιδρει ἐφεξέμενοι ὅσα λειπίδας ἰεῖσιν. Cf. Diog. Laert. lib. III, 7. Vid. Fragm. Phil. vol. I, pag. 89. Apulejus doct. Platon. init. : Platonis habitudo corporis cognomentum dedit : namque Aristoteles prius nominatus, Aristo ei fuisse pater dictus est. Caeterum Perictione

Glauci filia, mater fuit, et de utroque nobilitas salis clara. Nam Aristo pater per Codrum ab ipso Neptuno originem duxit. Ab Solone sapientissimo, qui legum Atticarum fundator fuit, maternus derivatus est sanguis. — (3) Diogenes Laertius III, 2 καὶ γίνεται Πλάτων, ὡς φησὶν Ἀπολλόδωρος ἐν χρονικοῖς, ὁδὸς καὶ ὁδοσκοπῆς Ὀλυμπιάδι, Θαρρηλίῳ· ἐβδόμη, καθ' ἣν Δῆλοι τὸν Ἀπόλλωνα γενέσθαι φασί. — (4) Proclus ad Platonis Timaeum pag. 25. F. (pag. 58 ed. Schneider.) ἢ μὲν Ἰσπερία ἢ κατὰ τὸ Σόλωνος γένος καὶ τὴν Πλάτωνος πρὸς αὐτὸν συγγένειαν τοιαύτη τίς ἐστίν· Ἐξηκαστίδου παῖδες ἐγένοντο Σόλων καὶ Δρωπίδης, καὶ Δρωπίδου μὲν Κριτίας, οὗ μνημονεύει καὶ Σόλων ἐν τῇ ποιήσει λέγων· εἰπέμενοι Κριτῆς θανότριχί πατρός· ἀκούειν· οὐ γὰρ ἀμυρτινῶσι πείσεται ἡγεμόνι· Κριτίου δὲ Καλλιάρχος καὶ Γλαύκων, Καλλιάρχου δὲ αὐ Κριτίας οὗτος. Δηλοῖ δὲ ὁ ἐν Χαρμίδῃ Κριτίας, τὸν Γλαύκωνα, τὸν Χαρμίδου πατέρα, θεῖον ἑαυτοῦ κελῶν. Γλαύκωνος δὲ Χαρμίδης καὶ Περικτιόνης, τῆς δὲ Περικτιόνης ὁ Πλάτων· ὥστε ὁ Γλαύκων Κριτίου θεῖος· ἦν, πατὴρ δὲ Χαρμίδου, Χαρμίδης δὲ θεῖος Πλάτωνος, Σόλων δὲ ἀδελφὸς τοῦ ἐπιπάππου Κριτίου. Τὸ μὲν οὖν ἀληθὲς τοιοῦτον· ὁ δὲ γε θεῖος Ἰάμβελιχος ἄλλως πως παραδίδοσι τὴν τοῦ γένους διαδοχὴν· αὐτοῦ γὰρ τοῦ Δρωπίδου παῖδα τὸν Γλαύκωνα ποιεῖ. Ἄλλοι δὲ Καλλιάρχου Κριτίαν καὶ Γλαύκωνα παῖδας λέγουσιν, ὥσπερ καὶ Θεῖον ὁ Πλατωνικός· καίτοι ἐν Χαρμίδῃ φησὶν ὁ Κριτίας, οἱ καὶ ἐστὶ Χαρμίδης Γλαύκωνος, τοῦ ἡμετέρου θεῖου, καὶ, τοῖς ῥήμασιν οὕτως λέγων, ἀνεψίος δὲ ἐμός. Οὗτ' ἄρα Δρωπίδου υἱὸς ὁ Πλατὼν οὔτε Κριτίου τοῦ νεωτέρου ἀδελφός. — (5) Diogenes Laertius III, 2 Σπεύσιππος δ' ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ Πλάτωνος περὶ δειπνῶν, καὶ Κλέαρχος ἐν τῷ Πλάτωνος ἐγκωμίῳ, καὶ Ἀναξίλοδης ἐν τῷ δευτέρῳ περὶ φιλοσόφων φασίν, ὡς Ἀθήνησιν ἦν λόγος, ὡραίαν οὖσαν τὴν Περικτιόνην βιάζεσθαι τὸν Ἀριστωνα, καὶ μὴ τυγχάνειν, παυόμενόν τε τῆς βίαις ἰδεῖν τὴν τοῦ Ἀπόλλωνος ὄψιν· ὅθεν καθαρὰν γάμου φυλάξει ἕως τῆς ἀποκύσεως. Hesyclus Milesius : φασὶ δὲ, ὡς ἔκ τινος θεῖας ὕψεως ἢ μήτηρ αὐτοῦ ἔγκυος γέγονεν, ἐπιφανέντος αὐτῆς τοῦ Ἀπόλλωνος. Καὶ ἡνίκα ἔτακε

in Hymetto posuisse, diis montanis Pani, Nymphis et Apollini pastorali pro eo sacra facturos. Ibi puero infanti apes in labellis conederunt eaque favis impleverunt, ut facile suspicari liceret singulari illum orationis suavitate aliquando fore haud absimilem Nestoris, cujus etiam ex lingua melle dulcor flebat oratio (6). Hunc autem, ubi adolevit, omnibus doctrinis, quibus puerilis aetas impertiri debet, optini

magistri erudiverunt. Etenim litteras didicit apud Dionysium grammaticum (7), de quo in Rivalibus mentionem facit, et ad corpus labore ac gymniciis certaminibus firmandum Aristonem Argivum palæstritam doctorem adhibuit. Nec defuerunt qui cum picturæ quoque fuisse studiosum ac poemata scripsisse memoriæ proderent, primo dithyrambica, deinde melica ac tragica. Ad conficiendum autem doctrinæ orbem

τὸν Πλάτωνα, τότε αὐτῆ ὁ ἀνὴρ συνεγένετο. Suidas s. v. Πλάτων : ἰστέριται δέ, ὡς ἐκ τίνος θείας ὄψεως ἢ μήτρ Πλάτωνος ἔγκως ἐγένετο, ἐπιζανέντος αὐτῆ τοῦ Ἀπόλλωνος· καὶ ἠλίκια ἔτεκε τὸν Πλάτωνα, τότε αὐτῆ ὁ ἀνὴρ συνεγένετο. Olympiodorus vit. Plat. φασὶν οὖν ὅτι φάσμα Ἀπολλωνικὸν συνεγένετο τῆ μητρὶ αὐτοῦ τῆ Περικτιόνη, καὶ ἐν νυκτὶ φανέν τῷ Ἀρίστωνι ἐκέλευσε αὐτῶ μὴ μιγνύσθαι τῆ Περικτιόνη μέχρι τοῦ χρόνου τῆς ἀποτέξεως (leg. ἀποτέξεως). Plutarchus Convivat. Disput. lib. VIII. Quæst. I cap. 2-3 Vol. XI p. 342 ed. Hutten. διὸ τοῦς Ἀπόλλωνος τὴν Πλάτωνος τέκνοσιν ἀνατιθέντας οὐκ ἂν οἰαί τινα φάσμα καταισχύσειν τὸν θεόν, ἐπὶ μείζονα πάθη καὶ νοστήματα τοῦτον ἡμῖν διὰ Σωκράτους ἱατρὸν, ὡς περ ἑτέρου Χείρωνος, ἀπειρασμένον, ἅμα δὲ τῆς λεγομένης Ἀρίστωνι, τῆ Πλάτωνος πατρὶ, γενέσθαι καθ' ὕπνον ὄψεως καὶ φωνῆς ἀπαγορευούσης, μὴ συγγενέσθαι τῆ γυναικί, μηδὲ ἀψασθαι δεκά μηνῶν, ἐμνημόνευσεν. Ὑπολαβὼν δὲ Τυνδαρός ὁ Λακεδαιμόνιος, ἄξιον μὲν ἐστίν, ἔφη, περὶ Πλάτωνος ἄδειν καὶ λέγειν τό — οὐδὲ ἐφόκει Ἀνδρός γε θνητοῦ παιδὶ ἔμμεναι, ἀλλὰ θεοῦ. Origenes contra Celsum libro I οὐδὲν δ' ἄστοπον πρὸς Ἑλληνας καὶ ἑλληνικαῖς ἱστορίαις χρησασθαι, ἵνα μὴ δοκῶμεν μόνον τῆ παραδόξῳ ἱστορίᾳ ταύτῃ κεχρησθαι Ἐδοξε γάρ τισιν, οὐ περὶ ἀρχαίων τινῶν ἱστοριῶν καὶ ἥρωικῶν, ἀλλὰ καὶ περὶ τινῶν χ' ἔς καὶ πρώην γεγεννημένων ἀναγράψαι ὡς δυνατόν ἐστι καὶ Πλάτων ἀπὸ τῆς Ἀμεικτιόνης (leg. Περικτιόνης) γέγονε, κωλυθέντος τοῦ Ἀρίστωνος αὐτῆ συνελθεῖν, ἕως ἀποκνήσει τὸν ἐξ Ἀπόλλωνος σπαρέντα. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἀληθῶς μῦθοι, κινήσαντες εἰς τὸ ἀναπλάσαι τοιοῦτό τι περὶ ἀνδρός, ὃν ἐνόμιζον μείζονα τῶν πολλῶν ἔχοντα σοφίαν καὶ δύναμιν, καὶ ἀπὸ κρητιτῶν καὶ θειοτέρων σπερμάτων τὴν ἀρχὴν τῆς συστάσεως τοῦ σώματος εἰληφέναι, ὡς τοῦ ἄρμόζον τοῖς μείζονσι ἢ κατὰ ἀνθρώπων. Idem libro VI καὶ πρὸς ταῦτα φημι, ὅτι περὶ μὲν Πλάτωνος Ἀρίστανδρος, οἰμαί, ἀνεγράφην, ὡς οὐκ Ἀρίστωνος υἱός, ἀλλὰ φάσματος ἐν Ἀπόλλωνος εἶδει προσελθόντος τῆ Ἀμεικτιόνη (leg. Περικτιόνη). Καὶ ἄλλοι δὲ πλείονες τῶν Πλατωνικῶν ἐν τῆ Πλάτωνος βιοτῆ ταῦτ' εἰρήκασιν. Apulejus doctr. Plat. init. Sunt qui Platonem augustiore conceptu prosatum dicant, quum quædam Apollinis figuratio Perictionæ se miscuisset. Mense etiam, qui apud Atticos Thargelion dicitur, natus est, die qua apud Delon Latona fertur Apollinem Dianamque peperisse. Hieronymus adv. Jovinian. lib. I : Speusippus, sororis Platonis filius, et Clearchus et Anaxilides Perictionem, matrem Platonis, phantasmate Apollinis oppressam ferunt, et sapientiæ principem non aliter arbitrantur nisi de partu virginis editum. — (6) Olympiodorus vit. Plat. Καὶ γεννηθέντα τὸν Πλάτωνα λαβόντες οἱ γονεῖς, βρέφος ὄντα, θεθεῖακσαν ἐν τῷ Ἰμηκτιῶ, βουλόμενοι ὑπὲρ αὐτοῦ τοῖς ἐκεῖ θεοῖς, Πανὶ καὶ Νύμφαις καὶ Ἀπόλλωνι Νομίῳ ὕσαι· καὶ κειμένου αὐτοῦ, μέλιττα προσελθούσαι πεληρώκασιν αὐτοῦ τὸ στόμα κηρίων μέλιτος ἵνα ἀληθῆς περὶ αὐτοῦ γένηται· τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης· μέλιτος γλυκίων βέον αὐδῆ. Καλεῖ δὲ αὐτὸν πάντοθεν καὶ τοῖς κύκνοις ὀμόδουλον, ὡς ἐξ Ἀπόλλωνος προσελθόν· Ἀπολλωνικῶν γὰρ τὸ ὄνομα. Ælianus var. hist. X, 21 οἱ τὸν Πλάτωνα ἢ Περικτιόνη ἔφερον ἐν ταῖς ἀγάλαις. Θύοντι δὲ τὸ Ἄριστων

ἐν Ἰμηκτιῶ ταῖς Μούσαις ἢ ταῖς Νύμφαις οἱ μὲν πρὸς τὴν ἱερουργίαν ἦσαν, ἢ δὲ κατέκλινε Πλάτων ἐν ταῖς παισίον μούρβιναις, δασαῖς οὐσαις καὶ πυκναῖς. Καθεύδοντι δὲ ἐσπὸς μελισσῶν Ἰμηκτιῶ μέλιτος· ἐν τοῖς χεῖρσιν αὐτοῦ καθίσασσαι ὑπέδον, τὴν τοῦ Πλάτωνος, εὐχλωτίαν μαντεύμεναι ἐντεῦθεν. — (7) Diogenes Laertius III, 4 καὶ ἐπαίδευσθαι μὲν γράμματα παρὰ Διονυσίῳ, οὐ καὶ μνημονεύει ἐν τοῖς Ἀντερασταῖς· ἐγυμνάσατο δὲ παρὰ Ἀρίστωνι τῷ Ἀργεῖῳ, παλαιστῆ ἀπ' οὗ καὶ Πλάτων διὰ τὴν εὐδαιαν μετωνομασθήσθη, πρότερον Ἀριστοκλῆς ἀπὸ τοῦ πάππου καλοῦμενος ὄνομα, καθὰ φησιν Ἀλέξανδρος ἐν διαδοχαῖς. Ἔνιοι δὲ διὰ τὴν πλατύτητα τῆς ἐρμηνεύσεως οὕτως ὀνομασθήσθαι, ἢ ὅτι πλατὺς ἦν τὸ μέτωπον, ὡς φησι Νεάνθης. Εἰσὶ δ' οἱ καὶ παλαιῶν φασὶν αὐτὸν Ἰσθμῶ, καθὰ καὶ Δικαίκαρχος ἐν πρώτῳ περὶ βίων, καὶ γρασικῆς ἐπιμεληθῆναι, καὶ ποιήματα γράψαι, πρώτων μὲν διθυράμβους, ἔπειτα καὶ μέλη καὶ τραγωδίας. Plato initio dialogi qui inscribitur Ἐραστῆ ait : εἰς Διονυσίου τοῦ γραμματικοῦ (al. γραμματιστοῦ) εἰσηλθὼν. Olympiodorus vit. Plat. ἐν ἠλικίᾳ δὲ γενόμενος πρώτων μὲν ἐφοίτησε Διονυσίῳ τῷ γραμματιστῆ πρὸς μάθησιν κοινῶν γραμμάτων, οὐ καὶ ἐν Ἐρασταῖς μέμνηται, ἵνα μήτε (leg. μηδὲ) Διονυσίος, ὁ διδάκκαλος, ἀμοιρος εἴη τῆς παρα Πλάτωνι μνήμης. Εἶτα μετ' ἐκείνων γυμναστῆ μὲν ἐχρήσατο διδασκῶν Ἀρίστωνι τῷ Ἀργεῖῳ, ὅπ' οὐ καὶ Πλάτων, ὡς φησι, μετωνομασθήσθη, πρότερον Ἀριστοκλῆς λεγόμενος τῷ τοῦ πάππου ὀνόματι. Ἐκλήθη δ' οὕτως διὰ τὸ δύο μόρια τοῦ σώματος ἔχειν πλατύτητα, τὸ τε στέρον καὶ τὸ μέτωπον, ὡς δηλοῦσιν πανταχοῦ ἀνακείμεναι αὐτοῦ εἰκόνες, οὕτω φανόμεναι. Ἄλλοι δὲ φασὶ μὴ διὰ τοῦτο μετωνομασθήσθαι αὐτὸν, ἀλλὰ διὰ τὸ πλατὺ, καὶ κευρωμένον, καὶ ἀναπεπταμένον τοῦ ἀνακειμένου χαρακτῆρος· καθάπερ φασὶ καὶ Θεόφραστον οὕτω μετωνομασθήσθαι διὰ τὸ θεῖον τῆς φράσεως, πρότερον Τύρσομον λεγόμενον. Apulejus doctr. Plat. init. Nam Speusippus domesticis instructus documentis pueri ejus aere in percipiendo ingenium et admirandæ verecundiæ indolem laudat, et pubescentis primitiis labore atque amore studendi imbutus refert, et in viro harum incrementa virtutum et ceterarum convenisse læstatur. Doctorem habuit in prima litteratura Dionysium, at in palæstra Aristonem, Argivum oriundum. Tantosque progressus exercitatio contulit ei, ut Pythia et Isthmia de luca certaverit. Picturæ non aspernatus artem fragædiis et dithyrambis se utilem finxit. Jam que carminum confidentia elatus certatorem se profliteri cupiebat, nisi Socrates humilitatem cupidinis ex ejus mentibus expulisset, et vere laudis gloriam in ejus animum inserere curasset. Ælianus var. hist. lib. II cap. 30 Πλάτων ὁ Ἀρίστωνος τὰ πρώτα ἐπὶ ποιητικῶν ὄργησιν καὶ Ἰρρωικῶν ἔγραψε μέτρα· εἶτα αὐτὰ κατέπρησεν, ὑπεριδὼν αὐτῶν, ἐπεὶ τοῖς Ὀμήρῳ αὐτὰ ἀντικρίων ἔορα κατὰ πολὺ ἤττωμένα. Ἐπέβητο οὖν τραγωδίαι, καὶ δὴ καὶ τετραλογία ἐίργασατο, καὶ ἐμελλὼν ἀγωνισέσθαι, δοῦς ἤδη τοῖς ὑποκριταῖς τὰ ποιήματα. Ἠρὸ τῶν Διονυσίων δὲ παρελθὼν ἤκουσε Σωκράτους, καὶ ἀπαῖς ἀρεθείς· ὑπὸ τῆς ἐκείνου Σετήρητος, τοῦ ἀγωνίσματος οὐ μόνον ἀπέστη τότε, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῷ γράφειν τραγωδίαν ἀπέβριψε, καὶ

reliquis artibus musicam adiecit, qua Draco Atheniensis et Metellus Agrigentinus Plutareho teste eum instituerunt (8). Sed his omnibus studiis depositis viginti annos natus tertio Olympiadis 92 anno Socratem audire cepit. Narratur vero Socrates, antequam Plato ad ipsum a patre deduceretur, jucundissimo usus esse somnio. Vidit enim in somno cygni pullum relinquere aram, quæ in Academia Cupidini consecrata erat, dein celeri volatu gremium suum petere, mox sedentem supra genua plumescere, postremo alatum avolare caelum ac terras cantu suo mulcentem. Postridie (9) Socrati visum illud in

conventu hominum referenti Aristo filium erudiendum tradidit. Quem postquam aspexit atque ex facie divinum ejus ingenium auguratus est: Hic ille erat, amici, inquit, ex Academia Cupidinis cygnus. Addit Origenes lib. VI contra Celsum p. 280 Platonem ipsum tertio oculo sibi auctum esse visum.

Quanti autem hunc unum magistrum faceret, ipse sæpenumero declaravit, multaque amoris erga eum documenta postea in scriptis dedit. Mortuo Socrate (10), quem quarto Olympiadis 94 anno ex vita hominum demigrasse constat, Plato partim Cratylo Heracliteo, partim Hermo-

ἀπεύσατο ἐπὶ φιλοσοφίαν. — (8) Plutarchus de musica cap. XVII Vol. XIV pag. 24 ed. Hulten. πάντων γὰρ προέσχετο τῆ μουσικῆ ἐπιστήμῃ Πλάτων, ἀκουστής γενόμενος Δρακόντος τοῦ Ἀθηναίου καὶ Μετέλλου τοῦ Ἀγριγεντινοῦ. Porphyrius apud Cyrillum lib. I contra Julianum: ἐπαίδευθη δὲ ὁ Πλάτων παρὰ μὲν Διονυσίου γράμματά, παρὰ δὲ Ἀρίστου, τῷ Ἀργεῖῳ παλαιστῇ, τὰ κατὰ τὴν γυμναστικήν. Olympiodorus vit. Plat. Μουσικῆς δὲ διδάσκαλον ἔσχε Δράκωντα τὸν Δάμωνος μαθητὴν μὲν ἄλλοι δὲ τοῦτου ἐν τῇ Πολιτείᾳ. Τρία δὲ καὶ ταῦτα ἐπαίδευσαντο οἱ Ἀθηναῖοι παῖδες: γυμνὰ δὲ γράμματα, μουσικὴν, παλαιστὴν οὐκ ἄλλω, ἀλλὰ γράμματα μὲν διὰ τὸ κοσμεῖν τὸν λόγον τὸν ἐν ἀρεταῖς, μουσικὴν δὲ διὰ τὸ τίθασθαι τὸν θυμὸν, παλαιστὴν δὲ καὶ γυμνασθεῖν διὰ τὸ ἀναβῆναι τὸ τῆς ἐπιθυμίας χλιδρὸν. (Καὶ ὁ Ἀχιλλεύς δὲ παρ' αὐτῶ τὰ τρία ταῦτα φαίνεται παιδευθεῖς: διὸ καὶ φησὶ πρὸς αὐτὸν Σωκράτης, Ἀλλεῖν δὲ οὐκ ἔβουλον, καὶ τὰ ἔζη.) Ἐποίησε δὲ καὶ παρὰ γαστρονομίᾳ, παρ' ὧν ἀπέστη τὴν μίξιν τῶν χρωμάτων, ὧν ἐν Τιμαίῳ μὲνιηται. Μετὰ ταῦτα δὲ καὶ παρὰ τοῖς τραγικοῖς ἐπαίδευσθη, παιδευτὰς ῥομιομένους εἶναι τῆς Ἑλλάδος. Προσηλθε δὲ τοῦτου διὰ τὸ ἀπὸ τῆς τραγικῆς γινωσκὸν καὶ σμυδὸν, καὶ ἡρωικὸν τῶν ὑποθέσεων. Καὶ τοῖς διθυραμβοῖς δὲ πρὸς τιμὴν τοῦ Διὸς ὄνομα, ἐφόρου λεγόμενον τῆς γενέσεως, ὠμίησεν· τοῦτω γὰρ ὁ διθυραμβὸς ἀνέκειτο, ἀπ' οὗ καὶ τὸ ὄνομα εἶχε. Διθυραμβὸς γὰρ ὁ Διόνυσος, ὡς ἐκ οὗο θυρῶν ἐξεβλήθη, τῆς τε Σουεῖας καὶ τοῦ μεσοῦ Διός. Εἰθίθεισαν γὰρ οἱ ἀρχαῖοι τὰ αἰτιατὰ ὀνομάζουσι τοῖς τοῦ αἰτίου ὀνόματι, καθάπερ καὶ τὸν Διόνυσον καλοῦσι: διὸ καὶ ὁ Ἡρόδοτος περὶ τούτων φησὶν, "Ὅσα" εἶδον τεκίεσθαι ἐφημίαντο τοιαῦτα. "Ὅτι δὲ τοῦς διθυραμβοῖς ὁ Πλάτων ἤσκητο, δὴλον ἐκ τοῦ Φαίδρου τοῦ διαλόγου, πάντων νέοντος τοῦ διθυραμβώδους χαρακτήρος: ἀπὸ τοῦ Πλάτωνος τοῦτου πρῶτον γράψαντος διάλογον, ὡς λέγεται. Ἐποίησε δὲ καὶ τραγικὰ ποιήματα καὶ διθυραμβικά, καὶ ἄλλα τινὰ, ἅπερ πάντα κατέκαυσε τῆς Σωκράτους περιαιεῖς διατριβῆς, εἰπὼν τὸ τοιοῦτον ἔπος: Ἡραῖστε, πρόμολ' ὠδὲ Πλάτων νύ τί σεῖο χατίζει. — (9) Diogenes Laertius III, 5 λέγεται ἐξ οὗ Σωκράτης ὄναρ εἶδεν κύκνον νεωστὸν ἐν τοῖς γόνασιν ἑαῖον, ὃν καὶ παραχρῆμα περοσφύσαστα ἀναπέτηαι, ἡδὺ κλάζαντα· καὶ μετ' ἡμέραν Πλάτων αὐτῷ συστήνη: τὸν δὲ, τοῦτον εἰπεῖν εἶναι τὸν ὄναρ. Pausanias lib. I, cap. XXX, 3 Ἀκαδημαῖς δὲ οὐ πόρρω Πλάτωνος μνημῆ ἐστιν, ᾧ προσεσηκάνεν ὁ θεὸς ἄριστον τὰ ἐς φιλοσοφίαν ἔσσεσθαι. Προσεσμίχινε δὲ οὕτως Σωκράτης τῇ προτέρῃ νυκτὶ ἢ Πλάτων ἔμελλεν ἔσσεσθαι οἱ μαθηταῖς, ἐπιπέθηαι οἱ κύκνον ἐς τὸν κόλπον εἶδεν ὄναρον: ἔπειτα δὲ κύκνον τῷ ὄναρ: μουσικῆς δόξα, ὅτι Αἰγύων τῶν Ἡριδανῶν πέραν Πλάτων ἔζη: τῆς Κελτικῆς: Κύκνον ἄλλα μουσικὸν γενέσθαι βραχίλα φασὶ, τελευτήσαντα δὲ Ἀπόλλωνος γνώμῃ μεταβαλεῖν λέγουσιν αὐτὸν ἐς τὸν ὄναρ. Apulejus doctr. Plat. init. somnium etiam Socratis scitum fectunt. Nam vidisse sibi visus est cygni pullum ex altari,

quod in Academia Cupidini consecratum est, volasse, et in ejus (leg. suo) gremio resedisse: et postea olorem illum pennis caelum petiisse, canore musico auditus hominum deorumque mulcentem. Quom hoc ergo Socrates in conventu hominum referret, Aristo Platonem puerum, oblaturus Socrati magistro commodum prosequeretur. Quem ubi aspexit ille. ingeniumque intimum de exteriori conspicatus est facie: Hic ille erat, amici, inquit, de Academia cupidinis cygnus. Olympiodorus vit. Plat. φασὶ οὗ ὅτι, ἡνίκα ὁ Σωκράτης ἤμελλε δεχέσθαι, ὄναρ εἶδεν, ὅτι κύκνος ἄπτερος: ἐν τοῖς γόνασιν αὐτοῦ καθήστω, καὶ παραχρῆμα περοσφύσας ἀπέπητ' εἰς τὸν αἴρα, καὶ ἔκλαξε τὴν λιγυρὸν, ὡς πάντας θέλει τοῦς ἀκούοντες· τοῦτο δὲ ἐδόξου τὴν μέλουσαν ὄξαν τοῦ ἀνδρός. — (10) Diogenes Laertius III, 6-7. Τοῦτεῦθεν δὴ γεγονώς, φασὶν, εἰκόσιν ἔτη, διήκουσε Σωκράτους. Ἐκείνου δ' ἀπεθρόντο: προσεῖχε Κρατύλῳ τε τῷ Ἡρακλειτεῖῳ, καὶ Ἐρμογένει τῷ τῷ Παρμενίδου εἰσοσφύοντι. Ἐπειτα γενόμενος ὀνότω καὶ εἰκόσιν ἔτων, καθά φησιν Ἐρμοδώρος, εἰς Μέγαρον πρὸς Εὐκλείδην σὺν ἄλλοις τισὶ Σωκρατικοῖς ὑπεχώρησεν. Ἐπειτα εἰς Κυρήνην ἀπέλθε πρὸς Θεόδωρον τὸν μαθηματικὸν· κάκειθεν εἰς Ἰταλίαν πρὸς τοῦς Πυθαγορικῶς, Φιλόδοκον καὶ Εὐρύτου· ἔθεν τε εἰς Αἴγυτον παρὰ τοῦς προσητάς. Διέγνων δὲ ὁ Πλάτων καὶ τοῖς μάγιστρος συμμίξει, διὰ δὲ τοῦς τῆς Ἀσίας πολέμους ἀπέστη. Olympiodorus vit. Plat. Μετὰ δὲ τὴν τελευταίην Σωκράτους διδασκαλίῳ πάλιν ἐχρήσατο Κρατύλῳ τῷ Ἡρακλειτεῖῳ, εἰς ὃν καὶ διάλογον ὀμώνυμον ἐποίησεν, ἐπιγράψας Κρατύλος, ἢ περὶ ὀρθότητος ὀνομάτων. Μετὰ τοῦτον δὲ πάλιν στέλλεται εἰς Ἰταλίαν, καὶ διδασκαλεῖον εὐρῶν ἐκεῖ τῶν Πυθαγορείων συνιστάμενον Ἀργύταν, πάλιν ἔσχε διδάσκαλον τον Πυθαγόρειον ὀμώνυμον· ἔθεν καὶ Ἀρχύτου μὲνιηται' (leg. ἔθεν καὶ κτλ.) Aristoteles Metaph. I, 6 μετὰ δὲ τὰς εἰρημίας φιλοσοφίας ἢ Πλάτωνος ἐπογενέτω πραγματεία, τὰ μὲν πολλὰ τοῦτοις ἀκολουθοῦσα, τὰ δὲ καὶ ἰδια παρὰ τῆν τῶν Ἰταλικῶν ἔχουσα φιλοσοφίαν. Ἐκ νέου τε γὰρ συνήθης γενόμενος πωδων Κρατύλῳ καὶ ταῖς Ἡρακλειτεῖῳ δόξαις, ὡς ἀπάντων τῶν ἀσθητῶν ἀεὶ ἔσόντων καὶ ἐσθητῶν, περὶ αὐτῶν οὐκ οὐσης, ταῦτα μὲν καὶ ὕστερον οὕτως ὑπέλαθεν κτλ. Apulejus doctr. Plat. I, 1. Et antea quidem Heraclitii secta fuerat imbutus. Verum quum se Socrati didisset, non solum ingenio atque doctrina ceteros Socraticos vicit, verum etiam labore et elegantia illustravit. Sapientiam ab eo sibi traditam labore quamque assidue tenuit, et elegantiam perque virtutem maiestate verborum plurimum ei adhibuit dignitatis. Sed posteaquam Socrates homines reliquit, quavisit, unde proficeret, et ad Pythagore discipinam se contulit. Quam etsi ratione diligenti et magna instructam videbat, rerum tamen continentiam et castitatem magis cupiebat imitari. Et quod Pythagoreorum ingenium adjutum aliis disciplinis

geni Parmenidis philosophiam profitenti operam dedit. Deinde quum esset annorum duodevigesima, varias terras regionesque lustravit. Nam non solum Megara se contulit, ut cum Euclide versaretur, sed etiam Cyrenas profectus Theodorum mathematicum convenit atque inde petita Italia Archytam Tarentinum et reliquos Pythagoreos Philolaum, Eurytum, Echecratem, denique Timæum, et Acrionem Locros cognovit. Quemadmodum vero in Italiam discendi causa contenderat, Pythagoreorum disciplinam Socraticis sermonibus adjuncturus: sic postea Ægyptum peragravit, ut a sacerdotibus barbaris numeros et cœlestia acciperet. Statuerat insuper Persarum magos adire, sed hoc consilium propter bella quæ tum in Asia gerebantur abiecit.

Ex Ægypto reversus Delis explanavit sensum oraculi, quo Græci jubebantur, si e præsentibus malis se emergere vellent, aram in insula Delo Apollini consecratam duplicare (11). Sed plenam eum tot itineribus factis ac tot sapientiæ doctoribus auditis artium mathematicarum cognitionem consecutum esse, intelligitur ex illo invento, quod Vitruvii verbis exponam. Ait ille Lib. IX cap. 1: « Et primum Platonis e multis ratiocinationibus utilissimis unam, quemadmodum ab eo explicata sit, ponam. Locus aut ager paribus lateribus si erit quadratus, eumque

oportuerit iterum ex paribus lateribus duplicare, quia id genere numeri ac multiplicationibus non invenitur, ex descriptionibus linearum emendatis reperitur. Est autem ejus rei hæc demonstratio Quadratus locus, qui erit longus et latus pedes denos, efficit areæ pedes centum. Si ergo opus fuerit eum duplicare, et aream pedum ducentorum item ex paribus lateribus facere, quærendum erit, quam magnum latus ejus quadrati fiat, ut ex eo ducenti pedes duplicationibus areæ respondeant. Id autem numero nemo potest invenire: namque si XIV constituentur, erunt multiplicati pedes CXCVI. Si XV, pedes CCXXV. Ergo quoniam id non explicatur numero in eo quadrato longo et lato pedes decem (a b c d), quæ fuerit linea ab angulo (b) ad angulum (d) diagonios (b d) perducatur, uti dividatur in duo trigona æqua magnitudine (b a d et b c d), singula areæ pedum quinquagenum: ad ejus lineæ diagonalis longitudinem locus quadratus (b e f d) paribus lateribus describatur. Ita quam magna duo trigona in minore quadrato quinquagenum pedum linea diagonia fuerint designata, eadem magnitudine et eodem pedum numero quatuor in majore erunt effecta. Hac ratione duplicatio grammicis rationibus a Platone, uti est schema subscriptum, fuit explicata. »

sentiebat, ad Theodorum Cyrenas, ut geometriam disceret, est profectus. Et astrologiam adusque Ægyptum ivit petitum, ut inde prophetarum etiam ritus addiceret. Et ad Italiam iterum venit, et Pythagoreos Eurytum Tarentinum et seniore Archytam sectatur, atque ad Indos et magos intendisset animum, nisi eum bella tunc vetuissent Asiatica. Hieronymus lib. II, epist. 1 ad Paulinum: Plato Ægyptum et Archytam Tarentinum eamque oram Italiæ, quæ quondam Magna Græcia dicebatur, laboriosissime peragravit, ut qui Athenis magister erat et potens, cujusque doctrinam Academicæ gymnasia personabant, fieret peregrinus atque discipulus, malens aliena verecunde discere, quam impudenter ingerere. Cicero Tuscul. I, 17: Platonem ferunt, ut Pythagoreos cognosceret, in Italiam venisse et in ea cum aliis multis, tum Archytam Timæumque cognovisse, et didicisse Pythagoreæ omnia, primumque de animorum æternitate non solum sensit idem quod Pythagoram, sed rationes etiam attulisse. Cf. de fin. V, 29, Valerius Maximus lib. VIII cap. 7: Plato autem patriam Athenas, præceptorem Socratem sortitus, et locum et hominem doctrinæ fertilissimum, ingenii quoque divina instructus abundantia, eum omnium jam mortalium sapientissimum haberetur, eo quidem usque, ut si ipse Jupiter cælo descendisset, nec elegantiore, nec beatiore facundia usus videretur. Ægyptum peragravit, dum a sacerdotibus ejus gentis geometriæ multiplices numeros atque cælestium observationum rationem percipit. Quoque tempore a studiosis juvenibus certatim Athenæ Platonem doctorem quærentibus petebantur, ipse Nili fluminis inexplicabiles ripas vastissimosque campos, effusam barbariem et flexuosos fossarum ambitus Ægyptiorum senum discipulis lustra-

bat. Quo minus miror eum in Italiam transgressum, ut ab Archyta Tarenti, a Timæo et Arione et Cælo Locris Pythagoreæ præcepta et instituta acciperet. Tanta enim vis, tanta copia litterarum undique colligenda erat, ut invicem per totum terrarum orbem disperi et dilatari posset. Philostratus lib. I Apoll. cap. 1 Πλάτων βαδίσας εἰς Αἴγυπτον καὶ πολλὰ τῶν ἐκεῖ προσητῶν τε καὶ ἱερῶν ἐγκαταμίξας τοῖς ἑαυτοῦ λόγοις. Clemens Alexandrinus in Admonitione ad gentes pag 46 ed. Sylburg. Platonem alloquens: οὐδὲ σου τοῦ διδασκίλους, κἄν ἀποκορύπτειν ἐπιέλῃς. Γεωμετρίαν παρ' Αἰγυπτίων μανθάνεις; ἀστρονομίαν παρὰ Βαβυλωνίων; ἐπιπόδα; τὰς ὑγιεῖς παρὰ Θρακῶν λαμβάνεις; πολλὰ σε καὶ Ἀσσύριοι πεπαιδευμένοι νόμοι; δὲ τοὺς ὅσοι ἀληθεῖς, καὶ δόξαν τὴν τοῦ θεοῦ παρ' αὐτῶν ὠφέλησαι τῶν Ἑβραίων. Cf. Lactantius lib. IV Instit. cap. 2. — (11) Plutarchus de genio Socratis cap. 7 vol. X p. 309 ed. Hutten. ἦν δὲ χρημὸς Ἀηλιός· καὶ τοῖς ἄλλοις Ἕλλησι παύσαν τῶν παρόντων κακῶν ἔσπεσθαι διπλοῦσθαι τὸν ἐν Δῆλῳ βίωσιν. Οὗτε δὲ τὴν διάνοιαν ἐκείνοι συμβάλειν θυνάμενοι, καὶ περὶ τὴν τοῦ βίωσιν κατασκευὴν γεῖναι πάσχοντες, (ἐκάστη; γὰρ τῶν τεσσάρων πλευρῶν διπλασιασμοῦς). Ἐλάθον τῇ αὐτῆς ἐπιπέδου στερεῶν διαπλασίον ἀπεργασάμενοι, εἰ ἀπειρία ἀναλογίας, ἢ τῷ μήκει διπλάσιον παρέχεται) Πλάτωνος τῆς ἀπορίας ἐπεκαλοῦτο βοήθειαν. Ὁ δὲ, τοῦ Αἰγυπτίου μνηστῆς, προσπαλεῖν ἔφη τὸν θεόν Ἕλλησιν, ὀλιγοῦροι παιδείας, ὡς ἐφροδίζοντα τὴν ἀμαθίαν ἡμῶν, καὶ κελύοντα γεωμετρίας ἀπεισοῦ μὴ παρήγοι; οὐ γὰρ τοι φαῖλον οὐδ' ἀμυθὸν διανοίας ὁρώσης, ἀκρως δὲ τὰς γραμμὰς ἡκαήμενης ἔργον εἶναι, καὶ δυοῖν μέσων ἀνάλογον λῆψιν; ἢ μόνῃ διπλασιάζεται σχῆμα κυβικῷ σώματι; ἐκ πάσης ὁμοίως; αὐθόμενον διαστάσεως; τοῦτο μὲν οὖν Εὐδοξον αὐτεῖς τὸν Κνίδιον ἢ τὸν Κυζικηνὸν Ἰταλικῶνα

Ter maria transmisit tum ad Siciliae res visendas, tum ad utrumque Dionysium penitus cognoscendum ac Dionem propius inspiciendum (12). Verum Siciliaenses illae peregrinationes obfuerunt ei magis quam profuerunt, quum modo benigne exciperetur ac liberaliter haberetur, modo vitae periculum adiret, atque adeo in servitutem assertus vendicaretur. Recuperata libertate Athenas regressus philosophiae prae-

cepta in suburbano gymnasio, quod in nemore situm ab Academia heroe Academia vocabatur, tradere coepit (13). Quo factum est, ut ejus sectatores a loco ubi docebat postera aetate *ἐκ τῆς Ἀκαδημίας* appellarentur. Clavum imperii tenere noluit, quamvis rerum civilium peritus esset, ut ex ejus dialogis apparet (14). Sunt autem haec apud Platonem scripta divinitus: Quales in republica principes sint, tales reli-

σκευάσειν. Μὴ τοῦτο δὲ οἰεσθαι χρόνιαι πειθεῖν τὸν θεόν. ἀλλὰ προστάσειν Ἑλλήσι πάσι, πολέμου καὶ κακῶν μεθιμένοις, Μούσαις οὐδέσιν, καὶ διὰ λόγων καὶ διὰ μαθημάτων τὰ πάλῃ καταπραϋνόντας, ἀδελφῶς καὶ ἀφελήμως ἀλλήλοις συμμέρεσθαι. — (12) Diog. Laert. III, 18 τριῖς δὲ πέπλευκεν εἰς Σικελίαν· πρῶτον μὲν κατὰ θέαν τῆς νήσου καὶ τῶν κρατήρων, ὅτε καὶ Διονύσιος δ' Ἑρμοκράτους, τύραννος ὢν ἠγάγεσκεν ὥστε συμμίζει αὐτῷ. Ὁ δὲ, διαλεγόμενος περὶ τυραννίδος, καὶ φάσκων ὅς οὐκ ἔστι τοῦτο κρείττον' ὁ συμβαίνει αὐτῷ μόνον, εἰ μὴ καὶ ἀρετῆ διακρίσει, προσέκρουσεν αὐτῷ. Ὁργισθεὶς γὰρ, οἱ λόγοι σου, φησὶ, γεροντιῶσι. Καὶ ὁ, τοῦ δὲ γε τυραννιδῶν. Ἐντεῦθεν ἀναγκηστής ὁ τύραννος· πρῶτον μὲν ἀνελεῖν ὄρμησεν αὐτὸν· εἶτα παρακληθεὶς ὑπὸ Δίωνα καὶ Λευστομέδου, τοῦτο μὲν οὐκ ἐποίησε, παρέδωκε δ' αὐτὸν Ἡρόλιδι τῷ Ἀκαδημαϊκῷ κατὰ κληρὸν διὰ προσθεῖαν ἰριγμένην, ὥστε ἀποδοῦμαι. Κίχνητος ἀγαγὼν αὐτὸν εἰς Λίγναν, ἐπίκρασεν. Ὅτι καὶ Χάρμηδρος Χαρμηδρίδου ἐγράψατο αὐτῷ δίκην θανάτου, κατὰ τὸν παρ' αὐτοῖς τεθέντα νόμον, τὸν πρῶτον ἐπιτίθοντα Ἀθηναίων τῇ νήσῳ ἄριστον ἀποβήσκειν. Ἦν δ' αὐτὸς ὁ θεὸς τὸν νόμον, καθὰ φησι Φαβωρίνος ἐν παντοδαπῇ ἱστορίᾳ. Εἰπόντος δὲ τινος, ἀλλὰ κατὰ παιδιάν, φιλόσοφον εἶναι τὸν ἐπιτίθοντα, ἀπέβυσαν. Ἔνιοι δὲ φασὶ παραβῆναι αὐτὸν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ τηρούμενον μὴδ' ὀπιούν φρέγγασθαι· ἐτοίμως δὲ ἐκδέχασθαι τὸ συμβαίνειν. Οἱ δὲ ἀποκτείναι μὲν αὐτὸν οὐ διέγνωσαν, πολλοὶ δὲ ἔκριναν τῷ τρόπῳ αἰχμαλωτῶν. Λυτροῦσαι δὲ αὐτὸν κατὰ τὸ γῆν παρὼν Ἀννίκερις ὁ Κυρηναῖος ἔκτισι ἀνὴρ· οἱ δὲ, τριάκοντα καὶ ἀναπέμπει Ἀθήναζε πρὸς τοὺς ἐταίρους. Οἱ δ' εὐθὺς τάρχευτον ἐπέπευσαν, ὅπερ οὐ προσήκατο, εἰπὼν, μὴ μόνους ἐκείνους ἀξίους εἶναι Πλάτωνος κήδεσθαι. Ἔνιοι δὲ καὶ Δίωνα ἀποστελλεῖ φασὶ τὸ ἀργύριον, καὶ τὸν μὴ προσέσθαι, ἀλλὰ κηπίδιον αὐτῷ τῷ ἐν Ἀκαδημίᾳ πρῆσθαι. Τον μόνον Ἡρόλιδο λόγος ὑπὸ τῷ Χαθρίῳ ἠτηθῆναι, καὶ μετὰ ταῦτα ἐν Ἑλλάδι καταπορευθῆναι, τοῦ δαιμονίου μηνίσαντος αὐτῷ διὰ τὸν φιλόσοφον, ὡς καὶ Φαβωρίνός φησιν ἐν πρώτῳ τῶν ἀπομνημονευμάτων. Οὐ μὴν δὲ ψυχάσειν ὁ Διονύσιος· μαθὼν δὲ ἐπέστειλε Πλάτωνι, μὴ κακῶς ἀγορεύειν αὐτόν. Καὶ δὲ ἀντεπεσείει, μὴ τοσαύτην αὐτῷ σχολήν εἶναι, ὥστε Διονυσίου μεμνησθαι. Δεύτερον πρὸς νεώτερον ἦκε Διονύσιον, αἰτῶν γῆν καὶ ἀνθρώπους τοὺς κατὰ τὴν πολιτείαν αὐτοῦ χρονομένους. Ὁ δὲ, κατεπεψοσγόμενος, οὐκ ἐποίησεν. Ἔνιοι δὲ φασὶ καὶ κινδυνεύσαι αὐτὸν ὡς ἀναπέβοντα Δίωνα καὶ θεῶταν ἐπὶ τῇ τῆς νήσου ἐλευθερίᾳ· ὅτε καὶ Ἀρχαίτας αὐτὸν ὁ Πυθαγορικός, γράμματα ἐπιστολῆν πρὸς Διονύσιον, παρατίθησκατο, καὶ διέσωσεν εἰς Ἀθήνας. Ἔστι δὲ ἡ ἐπιστολὴ ἡδε (Vid. Fragm. Phil. Gr. Vol. I. p. 562). Τεῖνον ἦλθε διατίθων Δίωνα Διονυσίῳ. Οὐ τυλῶν δὲ, ἀπρακτοὶ ἐπαυθῆσεν εἰς τὴν πατρίδα. Eadem narrat Platarchus vit. Dionis c. 13 seq. sed latius omnia perscribit, usus Platonis epistolis, quas subtilitias esse nobis persuasum est. Vide Salomon. de Platonis quae vulgo feruntur epistolis. Berol. 1835. Olympiodorus vit. Plat. ἐπειδὴ δὲ δεῖ τὸν φιλόσοφον εὐλογεῖσθαι εἶναι τῶν τῆς φύσεως ἔργων, στέλλεται καὶ εἰς Σικελίαν θεασόμενος τοὺς κρατήρας τοῦ πυρὸς, τοὺς ἐν τῇ Αἴτῃ· καὶ οὐ Σικελί-

κῆς τραπέζης χάριν, ὡ γενναῖε Ἄρ στείδη, ὡς σὺ οἶ: Γελοῦμενος ἔ Συρακοῦσαι· πρὸς Διονύσιον τὸν μαγα, τυραννιδῶντα, ἐπειράτο εἰς ἄριστοκρατίαν μεταβάλλειν τὴν τυραννίδα· διὸ καὶ πρὸς αὐτὸν ἀρέκτο, καὶ τοῦ Διονυσίου ἐρομένου αὐτόν, τίνα νομίζεις ἐν ἀνθρώποις εὐδαίμονα εἶναι; ὡς δὲ νομίζων, ὅτι περὶ αὐτοῦ φησὶ: ὁ φιλόσοφος, καλλιεῦσθαι αὐτὸν ὁ δὲ ἀπεκρίνατο, ὅτι Συρακῆται. Πάλιν ἐπανήρην τούτον, τί νομίζεις ἔργον ἀειδὸς εἶναι πολιτικῶς; ὁ δὲ ἀπεκρίνατο, τοὺς πολῖτας· βασιλῆος ποιεῖν. Τρίτον αὐτὸν ἐπανήρην, Ἴτι οὐκ; το ὀρθῶς δικάζειν σικηρὸν σοὶ δοκεῖ; ὄδον γὰρ εἶπεν ὁ Διονύσιος ἐπὶ τῷ ὀρθῶς δικάζειν· ὁ δὲ ἀπεκρίνατο μὴδὲν ὑποστυλιόμενος, Σικηρὸν μὲν οὐκ, καὶ πολιτικῶς μὴδὲν ἔσχατον ἵκεσαι; γὰρ εὐόκασιν ὁ ὀρθῶς δικάζοντες, οἷτινες τὰ ἐπιβουλόγητα ἑαυτὰ ἀναγίνωσκιν. Τέτατον αὐτὸν ἐπανήρην, τί τυραννον εἶναι; οὐκ ἀνδρῶν; Πάντων μὲν οὐκ, ἔφη, τεύότατον, ὅποτε καὶ τὰ κρουστικὰ μαχάριτα ἐπιδοῖκε, μὴ διὰ τούτων ἀπόληται. Ἐπὶ τούτοις οὐκ ὁ Διονύσιος ἀναγκηστής προσέειπεν αὐτῷ ἡλίου ὁ τοῦ ὑπὲρ γῆ· ἐκ τῶν Συρακοῦσῶν ἀπαλλάττεσθαι. Καὶ οὕτως ἀτίμως ὁ Πλάτων ἀπὸ τῶν Συρακοῦσῶν ἐξώχλην. Τῆς δὲ δευτέρας ὁδοῦ τῆς εἰς Σικελίαν αἰτία αὐτῆ. Μετὰ τὸν θάνατον Διονυσίου τοῦ μεγάλου διαδέχεται τὴν τυραννίδα Διονύσιος ὁ Διονυσίου, μητρὸς ἀδελφὸν ἔχων τὸν Δίωνα, ὃς ἐκ πρώτης ὁδοῦ ἠμύθησεν πρὸς Πλάτωνος. Γράξει οὖν αὐτῷ ὁ Δίων, Ὅτι, ἐὰν παραγῆναι, οὐκ ἔστι μεταβαλεῖν τὴν τυραννίδα εἰς ἄριστοκρατίαν. Διὰ τοῦτο τοῖνον τὴν δευτέραν ὁδὸν πειραζόμενος, καὶ διαδέχεται ὑπὸ τῶν δορυφόρων τοῦ Διονυσίου πρὸς αὐτόν, ὡς βουλεύεται τὴν ἀργῆν περιποιῆσαι τῷ Δίῳ, καὶ καταλύσει τὸν Διονύσιον, κρατηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ, παρεδόθη Ἡρόλιδι τῷ Αἰγινήτῃ, ἐμπερονομένῳ εἰς Σικελίαν, πρὸς πρῶτον. Ὁ δὲ ἀγαγὼν αὐτὸν εἰς Αἴγιναν, εὐρὸν Ἀννίκερις, τὸν Λίβον, μέλλοντα πλεῖν ἐπὶ τὴν Ἦλον, ἐφ' ᾧ τετέριππο ἀγωνίσασθαι. Περιτυχὼν οὖν τῷ Ἡρόλιδι, ὡς εἶται παρ' αὐτοῦ τὸν Πλάτωνα, κρείττετο τὴν ὄδον ταύτην πᾶσαν· ἐν τετέριππο νίκῃς ἀγωνισάμενος περὶ οὐ καὶ Ἀρστωίδος φησὶν, ὅτι οὐδεὶς ἐγίνωσκεν Ἀννίκεριν, εἰ μὴ Πλάτωνα ἐπείρατο. Τῆς δὲ τρίτης ὁδοῦ πάντῃ ἀορμη γέγονε τῆς εἰς Σικελίαν αὐτῆ· δευτερεὶς ὁ Δίων ὑπὸ τοῦ Διονυσίου καὶ ἀραρεθείς τὸν ὄντιον, ἐν δεσμοτηρίῳ ἐβλήθη. Γράξει οὖν τῷ Πλάτωνι, ὅτι ὑπέσχετο ὁ Διονύσιος ἀρεταῖα αὐτόν, εἰ Πλάτων αὐτῆς ἤξειε πρὸς αὐτόν· ὁ δὲ τῷ ἐταίρῳ βροθήσων ἐτοίμως ὑπέσθη καὶ τὴν τρίτην ὁδόν. — (13) Diogenes Laertius III, 7 ἐπαινεθῶν δὲ εἰς Ἀθήνας, διέτριβεν ἐν Ἀκαδημίᾳ. Τὸ δ' ἐστὶ γυμνάσιον προσέειπεν ἀλτῶδες, ἀπὸ τινος φησὸς ὀνομασθῆναι Ἀκαδημίας, καθὰ καὶ Εὐπόλις ἐν ἀστρατεύσει φησιν. Ἐν εὐσκόις δρόμοισιν Ἀκαδημίου θεῶ. Ἀλλὰ καὶ ὁ Τίμων εἰς τὸν Πλάτωνα λέγων φησὶ· τῶν πάντων δ' ἡγεῖτο πλατύστατος, ἀλλ' ἀγορητῆς ἤμισπῆς, τέτιεν ἰσογράφος, οἱ ἢ Ἀκαδημίου δένδρι ἐπεζόμενοι ὅσα λειπρόσσαν ἴσισιν. Vid. Fragm. Phil. vol. I p. 89, Olympiodorus vit. Plat. ἀφικόμενος δὲ εἰς τὰς Ἀθήνας διδασκαλεῖον ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ συνστήσασατο, μέρος τὴν τοῦ γυμνασίου τέμενος ἀπορῆστας ταῖς Μούσαις. — (14) Diogenes Laertius III, 23 πολιτείας μὲν οὐχ ἤψατο, καίτοι πολιτικῶς ὢν εἰ ὡν γέγραπεν. Αἴτιον δὲ τὸ ἦδη τὸν ὄπμον ἄλλοις πολιτεύμασιν ἐναθῆσθαι. -

quos solere esse cives (15). Idem porro jubet tantum contendere in republica, quantum probare tuis civibus possis; vim neque parenti, neque patriæ afferri oportere. Atque hanc quidem ille causam sibi ait non attingendæ rei publicæ fuisse: quod quum offendisset populum Atheniensem prope jam desipientem senectute, quemque nec persuadendo nec cogendo regi posse vidisset, tum persuaderi posse diffideret, tum cogi fas esse non arbitraretur. (16) Consiliis tamen juvare nunc Dionem nunc alios rerum publicarum rectores non dubitavit. Quid? quod Archelao Macedonum regi carissimus fuit, licet in scriptis eum reprehenderit. Philippum quoque Macedonem Perdicæ primum commendare non erubuit, qui provinciæ ab hoc præpositus copiisque, quas aluerat, confisus, regnum post ejus obitum occupavit (17).

De Platonis eloquentia et ornato dicendi genere nulla inter scriptores controversia est, quia nemo dubitat illum sive acumine disserendi, sive eloquendi facultate divina quadam et Homerica excellere. Multum enim supra prosam orationem surgit, ut non hominis ingenio, sed Delphico

quodam oraculo instinctus videatur (18). Quis enim uberior in dicendo quam Plato? Quare Jovem si Græce loquatur, sic loqui ajunt philosophi (19). Neque injuria Cicero hunc unum quasi quendam philosophorum deum (20) eundemque simul intelligendi simul dicendi gravissimum auctorem et magistrum nominat (21). Recte autem Aristoteles apud Diogenem Laertium III, 37 Platoni illud sermonis genus quod inter poema et prosam medium sit, assignat. (22) Itaque videmus visum esse nonnullis, Platonis et Democriti locutionem, etsi absit a versu, tamen, quod incitatus feratur et clarissimis verborum luminibus utatur, potius poema putandum, quam comicorum poetarum: apud quos, nisi quod versiculi sunt, nihil est aliud quotidiani dissimile sermonis (23).

Summa temperantia in victu id consecutus est Plato, ut ad extremam senectutem veniret (24). Idem jamjam moriturus genium suum fortunamque laudavit, primum quod homo potius quam brutum animal, deinde quod Græcus, non barbarus, denique quod Socratis temporibus natus esset (25). Mortem obiit archonte Theo-

(15) Cicero Epist. ad Fam. I, 9; Plato de legg. lib. IV μηδεις υμας πειθετω, ω φιλοι, αλλην θηττον, και βρον μεταλλειν αν ποτε πολιν, και τους νόμους η τη των δυναστευόντων ήγεμονία. — (16) Cicero Epist. ad Fam. I, 9; Plato Crit. c. 12 πανταχού ποιητέον α αν κελυή η πόλις -- και η πατρις, η πείθειν αυτήν, η το δίκαιον πέφυκε, βιάζεσθαι δε ουχ οσιν ουτε μητέρα ουτε πατέρα, πολλο δε τούτων έτι ήττον την πατρίδα. —

(17) Athenæus XI p. 506. d. e. f. και ο Κρίτων δ' αυτου Σωκρατους περιχει καταδρομήν. ο δε Φοργίας ου μόνον αυ' ου το επίγραμμα, αλλά και Άρχελάου του Μακεδονίας βασιλέως: ον ου μόνον επονειδιστον γένος εχειν, άλλ' ου και απέκτεινε τον δεσπότην. Ούτος δ' έστι Πλάτων, ον Σπεύσιππος εησι φίλτατον οντι Άρχελάω, Φιλιππω της βρασιλείας αιτιον γενέσθαι. Γράζει γουν Καρύστιος ο Περγαμηνός εν τοις Ιστορικοις υπομνήμασιν ουτως: « Σπεύσιππος πυνθάνομενος Φιλιππον βλασφημείν περι Πλάτωνος εις επιστολήν εγραφέ τι τοιούτων, «Ωσπερ άγνωστων τους ανθρώπους ου και την αρχήν της βασιλείας Φιλιππος δια Πλάτωνος εσχεν. Εύερατον γάρ άπιστείλει τον Ώσειτην προς Περδίκαν τον Πλάτων, δε επεισεν άπομερίσαι τινα γώραν Φιλιππω. Διατρέφων δ' ένταυθα δύναμιν, ως απέθανε Περδίκκας, ες έτοιμου δυνάμεως υπαρχουσας, επέπεσε τοις πράγμασι. »

— (18) Quintilianus X, 1, 81. — (19) Cicero Brut. cap. 31 — (20) Cicero de nat. deor. II, 12. — (21) Cicero Orat. cap. 3. — (22) Diogenes Laertius III, 37 ερηι δ' Άριστοτέλης την των λόγων Ιξάν αυτου μεταξύ ποιήματος είναι και πελοδύου. — (23) Cicero Orat. cap. 20. — (24) Seneca epist. 58 Plato ad senectutem se diligentia pertulit. Erat quidem corpus validum ac forte sortitus, et illi nomen latitudinis pectoris fecerat: sed navigationes ac pericula multum detraxerat viribus: parsimonia tamen et horum, quæ aviditatem evocant, modus, et diligens sui tutela perduxit illum ad senectutem, multis prohibentibus causis. Nam hoc se, puto, Platoni diligentie suæ beneficio contigisse, quod natali suo decessit, et annum

unum atque octogesimum implevit sine ulla deductione. Ideo magi, qui forte Athenis erant, immolaverunt defuncto, amplioris fuisse sortis quam humanæ rati, quia consummasset perfectissimum numerum, quem novem novies multiplicata componunt. —

(25) Plutarchus vit. Marii cap. 46 Vol. III p. 129 ed. Hulten. Πλάτων μὲν οὖν ἦδη πρὸς τῶν τελευτῶν γενόμενος, ὤμνει τὸν αὐτοῦ δαίμονα καὶ τὴν τύχην, ὅτι πρῶτον μὲν ἀνθρώπος, εἶτα Ἕλλην, οὐ βάρβαρος, οὐδ' ἄλογον τῆ φύσει θηρίον γένοιτο· πρὸς δὲ τούτοις, ὅτι τοῖς Σωκράτους χρόνοις ἀπήτησεν ἡ γένεσις αὐτοῦ. Lactantius div. inst. lib. III cap. 19. Non dissimile Platonis illud est, quod agebat, se gratias agere naturæ: primum, quod homo natus esset potius quam mutum animal: deinde, quod mas potius quam femina: quod Græcus, quam barbarus: postremo, quod Atheniensis, et quod temporibus Socratis. Dici non potest, quantam mentibus cæcitatem, quantosque pariat errores ignoratio veritatis. Ego plane contenderim, nunquam quidquam dictum esse in rebus humanis delirius: quasi vero si aut barbarus, aut mulier, aut asinus denique natus esset, idem ipse Plato esset, ac non ipsum illud, quod natus fuisset. Sed videlicet Pythagoræ credidit, qui, ut veteret homines animalibus vesci, dixit, animas de corporibus in aliorum animalium corpora commeari, quod et vanum et impossibile est: vanum, quia necesse non fuit veteres animas in nova corpora inducere, quum idem artifex, qui primas aliquando fecerat, potuerit semper novas facere: impossibile, quia rectæ rationis anima tam immutare naturam status sui non potest, quam ignis, aut deorsum niti, aut in transversum fulminis modo flammam suam fundere. Existimavit igitur homo sapiens, potuisse fieri, ut anima, quæ tunc erat in Platone, in aliquod mutum animal includeretur; essetque humano sensu prædita, ut intelligeret ac doleret incongruenti se corpore oneratam. Quanto sanius faceret, si gratias agere se diceret, quod ingeniosus,

philosopho Olymp. 108 anno, ante Chr. 348, unum et octoginta annos natus (26). Atque alii quidem scribentem fato perfunctum esse ajunt, alii inter nuptialem cœnam mortalitate interceptum putant. Vitam autem natali suo die finivit tertio decimo Philippi regis anno successore in Academia relicto Speusippo, septem annis ante natum Epicurum (27).

Primus ac præcipuus dialogorum auctor habetur Plato qui hoc scriptiois genus non intentatum aliis philosophis maxime excoluit summamque ei dignitatem adjecit. Ante eum videlicet Zeno Eleates et Alexamenus Teius dialogos scripserant, postea Platonis exemplum secuti plerique philosophi tales libros qui in magna argumentorum varietate versabantur ediderunt.

Nam et Aristotelis et Theophrasti et Diocareni Peripatetici, et Zenonis et Chryssippi et Epicuri et aliorum hujusmodi sermones memorantur, qui tamen omnes intercederunt. Addo Plutarchum et Lucianum, quorum plurimi exstant et pulcherrimi dialogi, alterius graves et severi, ac de rebus seriis conscripti, alterius jocosos et urbani. Sed de horum virtutibus dicere nihil attinet, quum satis habeam notare, Platonis ingenio rudem adhuc et impolitam dialogorum formam sic immutatam esse, ut merito ei ornatæ orationis et inventionis palma deferatur (28).

Platonem qui multos artium liberalium magistros et vivendi præceptores habuisset, Pythagoræ, Heracliti, Socratis, Zenonis ac Parmenidis potissimum decreta confudisse et commi-

quod docilis natus esset, quod in iis opibus, ut liberaliter erudiretur. Nam quod Athenis natus est, quid in eo beneficii fuit? An non plurimi exsisterent in aliis civitatibus excellenti ingenio atque doctrina viri, qui meliores singuli, quam omnes Atheniensis fuerunt? — (26) Diogenes Laertius III, 2 τελευταί δ', ὡς φησιν Ἐρμιππος ἐν γράμοις δαιμωνίων, τῶν πρώτων ἔται τῆς ὀγδόης καὶ ἑκατοστῆς Ὀλυμπιάδος, βίου· ἔτος ἐν πρὸς τοῖς ὀγδοήκοντα. Νεάνθης δέ φησιν αὐτὸν τετάρτων καὶ ὀγδοήκοντα τελευταῖα ἔτων. Ἔστιν οὖν Ἰσοκράτους νεώτερος ἔστιν ἐξ· ὁ μὲν γὰρ ἐπὶ Αὐσιμίου, Πλάτων δὲ ἐπὶ Ἀμεινίου γέγονεν, ἐρ' οὐ Περικλῆς ἐτελεύτησεν ἢν δὲ τὸν ἄθμον Κολυττεύς, ὡς φησιν Ἀντιλείων ἐν δευτέρῳ Περὶ χρόνων. Idem III, 40 καὶ ἐτελεύτα μὲν ὅν εἶπομεν τρόπον, Φιλίππου βασιλεύοντος ἔτος τριακαίδέκκοντον, καθὰ καὶ Φαθωρινός φησιν ἐν ἀπομνημονευμάτων τρίτῳ, ὅρ' οὐ καὶ ἐπιτιμηθῆναι φησιν αὐτὸν Θεόδοτος. Μυρωνικός δ' ἐν ὁμοίᾳ φησὶ, Φίλωνας παροισμίας μνημονεύειν περὶ τῶν Πλάτωνος φθειρῶν, ὡς οὕτως αὐτοῦ τελευτήσαντος. Καὶ ἐτάφην ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ, ἔνθα τὸν πλείστον χρόνον διετέλεσε φιλοσοφῶν, ὅθεν καὶ Ἀκαδημαϊκὴ προσσηγορεύη ἢ ἀπ' αὐτοῦ λέρεται. Καὶ παρεπεμθῆ πανδημεί πρὸς τὸν αὐτόθι. Pausanias lib. I cap. XXX, 3 Ἀκαδημίας δὲ οὐ πόρῳ Πλάτωνος μνημᾶ ἔστιν. Lucianus Longæv. cap. 21 Πλάτων δὲ ὁ ἱερώτατος ἐν καὶ ὀγδοήκοντα [ἔτη βίου ἐτελεύτησεν]. Censorinus de die natali cap. 15 tales viros non prius vita excessisse, quam ad annum octogesimum et unum pervenerint, in quo Plato finem vitæ et legitimum esse existimavit et habuit. Valerius Maximus VIII, 7. Altero etiam et octogesimo anno decedens sub capite Sophronis mimos habuisse fertur : sic ne extrema quidem ejus hora agitatione studii vacua fuit. Cicero de Senect. 5 : Est etiam quiete et pure et eleganter actæ atatis placida ac lenis senectus. qualem accepimus Platonis, qui uno et octogesimo anno scribens mortuus est. Hieronymus epist. ad Nepotianum de vita Clericorum : Plato octogesimo primo anno scribens est mortuus. Athenæus V p. 217. b. δὲ δὲ καὶ ὀγδοήκοντα βιώσας ἐπὶ μετῆλλαξεν ἐπὶ Θεοφίλου τοῦ μετὰ Καλλιμάχου. Olympiodorus vit. Plat. μέλλων τελευτᾶν ἐνύπνιον εἶδεν, ὡς κύκνος γενόμενος ἀπὸ δένδρου εἰς δένδρον μετέρχεται. καὶ ταύτης πόνον πλείστον παρεῖχε νοῖς ἱερευαῖς. Ὁ Σιμμίξ, ὁ Σωκρατικός, ἔκρινον, ὅτι ἄληπτος ἔσται τοῖς μετ' αὐτὸν ἐξηγηταῖς· θὰ βουλομένοις αὐτὸν ἱερευαῖς γὰρ εὐοίκασι οἱ ἐξηγηταῖ, τὰ ἐνοικίας τῶν ἀρχαίων περὶ αὐτῶν βουλομένοι· ἄληπτος δὲ ἔστιν, ἐπειδὴ καὶ φυσικῶς καὶ ἠθικῶς καὶ θεολογικῶς καὶ

ἀπλῶς πολλαχῶς ἔστιν ἀκούειν τῶν αὐτοῦ, καθάπερ καὶ τῶν Ὀμήρου. Δύο γὰρ αὐταὶ ψυχῆ λέγονται γενέσθαι πακαρμόνιοι διὸ παντοδαπῶς ἔστιν ἀκούειν ἀμρότερον. Ἀποθανόντων δ' αὐτοῦ, πολυτελῶς αὐτὸν ἐθαψαν οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ ἐπέγραψαν ἐν τῷ τάφῳ αὐτοῦ· Τοῦς δὲ Ἀπόλλων εὖς Ἀσκήλειον ἢ δὲ Πλάτωνα τὸν μὲν ἴνα ψυχῆν, τὸν δ' ἴνα σώμα σώσι. — (27) Diogenes Laertius X. 14 ἐγεννήθη δὲ (φησὶν Ἀπολλόδωρος ἐν χρονικαῖς) κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τῆς ἐνάτης καὶ ἑκατοστῆς Ὀλυμπιάδος ἐπὶ Σωσιγένοῦς ἀρχόντος μηνὸς Γαυρηλιῶνος ἐξόδομῃ ἔτεσιν ὕστερον τῆς Πλάτωνος τελευτῆς· ἑπτὰ. (28) Diogenes Laertius III, 47-48 διαλόγου τόνου φησὶ πρώτον γράψαι Λίβωνα τὸν Ἐλεάτην. Ἀριστοτέλης δὲ ἐν πρώτῳ περὶ ποιητῶν Ἀλεξανμένον Σουρέα τῆς Ἰθῆης, ὡς καὶ Φαθωρινός ἐν ἀπομνημονευμάτων. Σοκρεῖ δὲ μοι Πλάτων, ἀκριβῶσας τὸ εἶδος, καὶ τὰ πρωτεῖα δικαίως ἂν ὡσπερ τοῦ καίλου οὕτω καὶ τῆς εὐρέσεως ἀποπέρεσθαι. Athenæus XI pag. 505. B [Πλάτων] ὁ τοῦς ἄλλους ἀπαξυπλῶς κακολογήσας, ἐν μὲν τῇ Πολιτεῖᾳ Ὀμηρον ἐκβαλλων καὶ μιμητικὴν ποίησιν, αὐτοῦ δὲ τοῦς διαλόγου μιμητικῶς γράψας, ὡν τῆς ἰδέας οὐδ' αὐτοῦ εὐρέτης ἔστιν. Πρὸ γὰρ αὐτοῦ τοῦθ' εὐρε τὸ εἶδος τῶν λόγων ὁ Τῆτιος Ἀλεξανμένιος, ὡς Νικίας ὁ Νικαῖος Ἱστορεῖ καὶ Σωσίων. Ἀριστοτέλης δὲ ἐν τῷ περὶ ποιητῶν οὕτως γράφει « Οὐκὼν οὐδὲ ἐμμέτερος τοῦς καλουμένους Σώφρονος μίμους μὴ φῶμεν εἶναι λόγου· καὶ μιμήσεις, ἢ τοῦς Ἀλεξανμένου τοῦ Τῆτιου τοῦς πρώτους γράφοντας τῶν Σωκρατικῶν διαλόγων. » ἀντικρυς εἰστικῶν ὁ πολυμαθήςτατος Ἀριστοτέλης πρὸ Πλάτωνος διαλόγου γεγραμέναι τὸν Ἀλεξανμένον. Patet autem in verbis λόγου· καὶ μιμήσεις pro λόγου· reponendum esse διαλόγου· Vide Valckenariam ad Theocriti Adonias p. 194 Olympiodorus vit. Plat. Ἐχαιρε δὲ πάλιν καὶ Ἀριστοφάνει τῷ κωμικῷ, καὶ Σώφρονι· πρὸ ὧν καὶ τὴν μίμησιν τῶν προσώπων ἐν τοῖς διαλόγου ὡσεύθη. Λέγεται δὲ οὕτως αὐτοῖς γράρειν, ὡστε καὶ, ἡνίκα ἐτελεύτησεν, εὐρεθῆναι ἐν τῇ κλίτῃ αὐτοῦ Ἀριστοφάνην καὶ Σώφρονα καὶ ἐπίγραμματα δὲ τοῦτοῦτον εἰς Ἀριστοφάνην αὐτοῦ πεποιθῆναι· Αἱ Χάρτες τέμνονός τι λαθεῖν, ὅπερ οὐγὶ πεσεῖται, Ζητούσας, ψυχῆν εὖρον Ἀριστοφάνους. Dionysius Halicarnassensis de Compositione verborum vol. V pag. 208 seq. ed. Reisk. ὁ δὲ Πλάτων τοῦς ἐκτουθῶ διαλόγου κτενίζων καὶ βοστρυχιζων καὶ πάντα ποικίλοι ἀναπλέων οὐ διεῖπεν ὀγδοήκοντα γεγονώς ἔτη. Πᾶσα γὰρ δὴ που τοῖς φιλολόγου γνώριμος τὰ περὶ τῆς φιλοσοφίας πάνδερος ἱστορούμενα, τὰ τ' ἄλλα καὶ δὴ καὶ τὰ περὶ τῆς θεολογίας, ἣν τελευτήσαντος αὐτοῦ λέγουσιν εὐρεθῆναι ποικίλως μετακτεμμένην τὴν ἀρχὴν τῆς πολιτείας· ἔχουσαν τῆνδε· « κα-

scuisse, res est certissima (29). Namque in naturæ contemplatione Pythagoreos atque Heraclitum, in morali philosophia Socratem, in disserendi subtilitate Zenonem et Parmenidem, Eleaticos philosophos, sequitur. Neque tamen reprehendendus est Aristoteles, quod Platonis rationem ex Heraclitea et Socratica doctrina potissimum repetit. Quippe Plato partim Heracliteis placitis adductus, ut visa quæ a sensibus profisciscuntur sciri posse negaret, partim Socratem imitatus, qui ad quærendas communes notiones incubuerat, semotas a rebus fluxis quæ sensibus percipiuntur statuit ideas, quarum communione visa illa exorirentur. Præter sensibilia autem et idearum exempla formas geome-

tricas cum numeris medio inter utrumque genus loco ponendas ideasque omnium rerum principia esse censuit. Quibus in præceptis quid habeat ille commune cum Pythagoreis, quid ascitum ab aliis, quid proprium, dedita opera docet Stagiritis. Sed hæc hactenus.

Transeo ad Platonis scripta quæ ex inferioris ætatis scriptoribus recensuit Thrasyllus. De hoc igitur prius nobis commentandum est, quam ad Platonem accedere liceat. Quamvis autem multi citentur Thrasylli, quos Jonsius (30) de scriptt. hist. ph. lib. III cap. 3, 2 p. 13 enumerat, eum tamen de quo hic agitur, non esse alium quam philosophum illum et mathematicum qui sub Augusto et Tiberio imperatoribus (31) vixit, jam pri-

τήθη, γῆς εἰς Πειραιᾶ μετὰ Γλαύκωνος τοῦ Ἀριστῶνος. — (29) Diogenes Laertius III, 8 μὴν τὴ ἐποίησατο τῶν τε Ἡρακλειτείων λόγων καὶ Πυθαγορικῶν καὶ Σωκρατικῶν. Τὰ μὲν γὰρ αἰσθητὰ καὶ Ἡράκλειτον, τὰ δὲ νοητὰ κατὰ Πυθαγόραν, τὰ δὲ πολιτικά κατὰ Σωκράτην ἐπιλοσοῦσε. Apulejus doct. Plat. I, 1 Nam quamvis de diversis officinis hæc ei essent philosophiæ membra suscepta, naturalis ab Heraclitico, intellectualis a Pythagoreis atque moralis ex ipso Socratis fonte: unum tamen ex omnibus et quasi proprii partus corpus effecit. Hezychius Milesius: Οὗτος μὲν ἐποίησατο τῶν τε Ἡρακλειτείων λόγων, Πυθαγορικῶν καὶ Σωκρατικῶν. Τὰ μὲν γὰρ αἰσθητὰ καὶ Ἡράκλειτον, τὰ δὲ νοητὰ κατὰ Πυθαγόραν, τὰ δὲ πολιτικά κατὰ Σωκράτην ἐπιλοσοῦσε. Apulejus Flor. 2 extr. Porro noster Plato nihil ab hac secula vel paululum devius pythagorissat. Aristoteles Metaph. I, 6 μετὰ δὲ τὰ; εἰρημένα: φιλοσοφίας ἢ Ἡρακλειτείας ἐπεγένετο πραγματεία, τὰ μὲν πολλὰ τοῖς Πυθαγορείοις τούτους ἀκολουθοῦσα, τὰ δὲ καὶ ἴσα παρὰ τὴν τῶν Ἰταλικῶν ἔγχευσα φιλοσοφία. Ἐκ νέου τὴ γὰρ συγγενόμενος πρώτον Κερατύω καὶ ταῖς Ἡρακλειτείας δόξαι, ὡς ἀπάντων τῶν αἰσθητῶν ἀεὶ βρόντων καὶ ἐπιστημῆς περὶ αὐτῶν οὐκ οὕσης, ταῦτα μὲν καὶ ὕστερον οὕτως ὑπέλαθεν. Σωκράτους δὲ περὶ μὲν τὰ θηκὰ πραγματευόμενος, περὶ δὲ τῆς ὅλης φύσεως οὐδὲν, ἐν μέντοι τούτοις τὸ καθόλου ζητούσης καὶ περὶ ὀρισμῶν ἐπιστήσαντος πρώτον τὴν δαιμόναια, ἐκείνον ἀποδεχόμενος διὰ τὸ τοιοῦτον ὑπέλαθεν ὡς περὶ ἑτέρων τοῦτο γινόμενον καὶ οὐ τῶν αἰσθητῶν τινος ἀδύνατον γὰρ εἶναι τὸν κοινὸν ὄρον τῶν αἰσθητῶν τινος, ἀεὶ γε μεταβαλλόντων. Οὗτος μὲν οὖν τὰ τοιαῦτα τῶν ὄντων ἰδέας προσηγόρευσε, τὰ δ' αἰσθητὰ παρὰ ταῦτα καὶ κατὰ ταῦτα λέγεσθαι πάντα κατὰ μέθεξιν γὰρ εἶναι τὰ πολλὰ τῶν συνωνύμων τοῖς εἶδεσιν. Τὴν δὲ μέθεξιν τούνομα μόνον μετέβαλον οἱ μὲν γὰρ Πυθαγορείοι μίμησι τὰ ὄντα φασὶν εἶναι τῶν αἰσθητῶν, Πλάτων δὲ μέθεξι, τούνομα μεταβαλὼν. Τὴν μέντοι γε μέθεξιν ἢ τὴν μίμησιν, ἧτις ἀν εἴη τῶν εἰδῶν, ἀρεῖσαν ἐν κοινῷ ζητεῖν. Ἐτι δὲ παρὰ τὰ αἰσθητὰ καὶ τὰ εἶδη τὰ μαθηματικὰ τῶν πραγμάτων εἶναι φησι μεταξὺ κτλ. Vid. Bonitzii Commentar. p. 86 seqq.

(30) Cf. Meurs. Opp. ed. Lam. T. VI p. 447; Voss. Histor. gr. II, 6 p. 479; Fabric. Bibl. grec. IV, 22, 1; Sevin in *Memoires de l'Académie des inscriptions et belles-lettres* 1732, Tom. Xp. 89-97; Høpke de philosophis qui Romæ docuerunt. Berol. 1812. p. 56; Muller Fragm. hist. gr. T. III p. 501-504; Martin. ad Theon. Smyrn. de Astron. p. 69-72; C. Fr. Hermannus in disputatione de Thrasylo grammatico et mathematico. Gottinæ 1852 et nos ad Democriti fragm. p. 95-106. — (31) De hoc Juvenalis scholiasta ad Sat. VI, 574 ait: Thrasyllus multarum

artium scientiam professus postremo se dedit Platonicæ sectæ ac deinde mathesi, qua præcipue viguit apud Tiberium, cum quo sub honore ejusdem artis familiariter vixit: quem postea Tiberius in insula Rhodo præcipitare voluit in pelagum quasi conscium promissæ dominationis. Quem dolum quum præsensisset, fugit. Tacitus Ann. VI, 20-21 scientia Chaldaeorum artis, cujus apiscendæ etiam apud Rhodum magistrum Thrasyllum habuit, peritiam ejus hoc modo expertus. Quotiens super tali negotio consultaret, edita domus parte ac liberti unius conscientia utebatur. Is litterarum ignarus, corpore valido, per avia ac derupta (nam saxis domus imminet) præibat eum, cujus artem experiri Tiberius statuisset, et regredientem, si vanitatis aut fraudum suspicio incesserat, in subjectum mare præcipitabat, ne index arcani existeret. Igitur Thrasyllus iisdem rupibus inductus, postquam percunctantem commoverat, imperium ipsi et futura solleter patefaciens, interrogatur, an suam quoque gentilem horam comperisset: quem tum annum, qualis diem haberet? Ille, positus siderum ac spatia dimensus, hæere primo, dein pavescere, et quantum introspiceret, magis ac magis trepidus admirationis et metus, postremo exclamat, ambiguum sibi ac prope ultimum discrimen instare. Tum complexus eum Tiberius, præscium periculorum et incolumem fore gratulatur; quæque dixerat oraculi vicè accipiens inter infimos amicos tenet. Suetonius vit. Tiber. c. 14 Thrasyllum quoque mathematicum, quem ut sapientiæ professorem contubernio admoveat, tum maxime expertus est affirmantem, nave provisæ gaudium afferri, quum quidem illum, durius et contra prædicta cadentibus rebus, ut falsum et secretorum temere conscium, eo ipso momento, dum spatiaur una, præcipitare in mare destinasset. Idem c. 62. Quod nisi eum et mors prævenisset, et Thrasyllum consulto, ut ajunt, differre quedam, se loquioris vite, composuisset: plures aliquanto necaturus, ac ne reliquis quidem nepotibus parsurus creditur. Idem vit. Octav. c. 98 versum, compositum ex tempore, clare pronuntiavit: κριστῶ δὲ τῶν βον εἰσαπὼ πυροῦμενον. Conversusque ad Thrasyllum, Tiberii comitem, contra accubantem et ignarum rei, interrogavit, cujusnam poetæ putaret esse: quo hesitante, subiecit alium: ὄρεξ ἤπεισι Μασγάδων τιμῶμενον; ac de hoc quoque consulto: quum ille nihil aliud responderet, quam, ejuscunque essent, optinos esse: cachinnum sustulit atque in jocos effusus est. Idem vit. Calig. c. 19 quod Thrasyllus, mathematicus, anxio de successore Tiberio et in verum nepotem pronior, affirmasset, non magis Cajum imperatorem, quam per Baja-

dem viri docti animadverterunt. Is enim Platonis pariter ac Democriti (32) scripta in tetralogias digessit. Quod ipsum testatur Diogenes Laertius lib. IX, 45 his verbis : τὰ δὲ βιβλία αὐτοῦ καὶ Θράσυλλος ἀναγέγραψε κατὰ τάξιν οὕτως, ὡς περὶ καὶ τὰ Πλάτωνος, κατὰ τετραλογία. Quippe ut in eo opere cui indicem fecerat τὰ πρὸ τῆς ἀναγνώσεως τῶν Δημοκρίτου βιβλίων teste Diogene lib. IX, 41 et 45 de Democriti vita et ingenii monumentis disputaverat : ita eum in alio volumine de Platone copiose dixisse probabile est. Caterum non antiquiorem Thrasyllum a Laertio significari, e pluribus patet erroribus, in quos non incidisset, si aut vivendo attigisset Democritum, aut saltem prior aetate fuisset. Inter hos errores numeramus et eum, quod de temporis spatio, quo vixerit Democritus, falsa tradidit, et quod de Anterastis ita iudicavit, ut neque, sintne Platonis an non sint exploratum ei fuisse appareat, neque quibus argumentis Democrito in hoc dialogo locum vindicaverit, satis intelligatur. Sed de utroque lapsu jam alibi disseruimus (33). Quæ quum ita sint, tamen ne Thrasyllus quidem nobis despiciendus est, qui in conficiendo et Platonis et Democriti scriptionum elencho antiquiores videtur auctores secutus. Quod ut credam, pluribus adducor rationibus.

Ac primum quidem Thrasyllus apud Dioge-

nium sinum equis discursurum. Notandum vero, Thrasyllum proximo ante Tiberii obitum anno Tauro et Libone Coss. debitum naturæ reddidisse, quum fatalem sibi horam ex astris auguratus esset. Dio Cassius LVIII, 27 τότε μὲν γὰρ ὁ Θράσυλλος, τῷ δ' ἐπιόντι ἤρι ἐκείνος ἐπὶ τῆς Γναίου Ηρόκληου καὶ ἐπὶ Ποντίου Νικητοῦ ὑπάρτων ἐτελεύτησε. Idem Tacito et Suetonio consentanea refert lib. IV, 11 αὐτός τε γὰρ ἐμπειρότατος τῆς διὰ τῶν ἀστρῶν μαντικῆς ὢν καὶ Θράσυλλον ἀνδρα πάσης ἀστρολογίας διαπεφυκότα ἔχων, πάντα καὶ τὰ ἑαυτῷ καὶ τὰ ἐκείνοις πεπωμμένα ἀκριβῶς ἠπίστατο· καὶ λόγος ἔχει, ὅτι μελλήσας ποτὲ ἐν τῇ Ῥώμῃ τὸν Θράσυλλον ἀπὸ τοῦ τείχους, ἔπει μόνος αὐτῷ πάνθ' ἑσα ἐνενόει συνῆδει, ὡσειν, ὡς εἶδεν αὐτὸν τὸν ἀποπέμποντα ἔρπον διὰ τί συνήσενον. εἰπόντος δὲ νίνδον ἢ τινά ὑποπτεύειν, θαυμάσας οὐκέτ' αὐτὸ ἐποίησεν. Οὕτω γὰρ που πάντα ἐκείνος σαφῶς ᾔδει, ὥστε καὶ τὸ πλοῖον τὸ τὴν ἀγγελίαν τῷ Τιβερίῳ τῆς εἰς Ῥώμην ἀνακομῆδης παρὰ τῆς μητρὸς καὶ παρὰ τοῦ Αὐγούστου φέρον, περὶ ᾧθεν κατιδὼν προσπιπὼν προειπὼν αὐτῷ ὁ ἀγγέλιον ἔμελλεν. Cf. Cramerii Anecd. Par. T. II p. 277. Eiusdem Thrasylli filium Neronis imperium prædixisse Tacitus narrat Annal. VI, 22. Nominis varia scriptura apud Græcos est. A Latinis constanter Thrasyllus appellatur. Adde locis supra allatis hunc Juvenalis versum Sat. VI, 575 : Non ibit pariter numeris revocata Thrasylli. Græce autem qui Θράσυλλος dicitur, eundem licet Θρασύλλου vocare et Ἰθρασύλλου. Vide C. Keilium doctissime de hoc nominum genere disserentem in spec. onomatolog. gr (Lipsiæ 1840) pag. 68 et quos ibi excitat veterum scriptorum explicatores. Nam, ut unum hujusmodi nomen præterea proferam, notissimæ sunt varietates ejusdem vo-

cabuli formæ Βάθυλλος, Βαθύλος, Βαθύλιος. Cf. Demosth. πρὸς Βοιωτὸν ὑπὲρ προικῆς μπερῶας pag. 1009, 26 Steph. (pag. 265 ed Bekker). Anthol. Pal. 7, 30. Athen. I p. 20. D. Alciph. III, 63, 6. Hinc efficitur, errasse Huebnerum qui in Diogenis Laertii editione ubique scripsit Θρασύλλος; pro Θράσυλλος, fisis Ambrosiana Diogenis translatione laudatoque Boissonadio ab Aristeneti epist. p. 441. Vide ejus adn. ad Diog. lib. III, 1; IX, 41, ubi codd. Θράσυλλος habent, et ad III, 56 ubi cunctæ membræ in scriptura Θρασύλλος consentiunt. — (32) Vid. Phil. Gr. Fragm. Vol. I pag. 337. — (33) Democriti Abderite fragm. p. 10-24, 54 seqq. — (34) Bæckhius Ind. lectt. Berol. 1841, 42 pag. 4 : « ἐκδοῦναι αὐτὸν, inquit, refertur ad Platonem; Thrasyllus tamen hæc de se, non de Platone dixerat; ipse enim Thrasyllus hunc instituerat dialogorum ordinem. » Sed hæc explicatio grammaticæ legibus repugnat, nisi forte scriptor inepte locutus est. Vid. Matthiæ Gramm. gr. § 536. not. — (35) Diogenes Laertius lib. III, 61 : ἔμοι δέ, ὢν ἔστι καὶ Ἀριστοφάνης ὁ γραμματικὸς, εἰς τετραλογία; ἔλκουσι τοὺς διαλόγους. Καὶ πρώτην μὲν τίθεσιν, ἧς ἕχεται Πολιτεία, Τίμιος, Κριτίας; δευτέραν, Σοφιστής, Πολιτικός, Κρατύλος; τρίτην, Νόμοι, Μίνως, Ἐπινομίαι; τετάρτην, Θεαίτητος, Εὐθύφρων, Ἀπολογία; πέμπτην, Κρίτων, Φαίδων, Ἐπιστολαὶ τὰ δ' ἄλλα καθ' ἑν καὶ ἀτάκτως. Ἀρχονται δὲ οἱ μὲν ὡς προείρηται ἀπὸ τῆς Πολιτείας; οἱ δ' ἀπὸ Ἀλκιβιάδου τοῦ μεζίζου; οἱ δ' ἀπὸ Θεάγρου; ἔμοι δὲ Εὐθύφρωνος; ἄλλοι Κλειτοφάντους; τινὲς Τιμίου; οἱ δ' ἀπὸ Φαίδρου; ἕτεροι Θεαιτήτου; πολλοὶ δὲ Ἀπολογία; τὴν ἀρχὴν ποιοῦσιν. — (36) Non omnes Platonis libros hæc lege dividerunt, sed quum quindecim ejus volumina quinque trilogiæ complexi essent, reliqua

enim dubium est, quin multi alii eandem dividendorum Platonis operum viam rationemque probarint. Nam etiamsi Diogenes (37) ait, a Thrasylo primam ob argumenti similitudinem eam poni tetralogiam, qua ostendere velit, qualis philosophi vita esse debeat, atque idcirco Thrasyllus videri potest non servasse receptum dialogorum ordinem, sed quodammodo mutasse, tamen e verbis, quæ lib. III, 61 indici librorum Platoniorum ad Thrasyllum auctorem relato subjungit, καὶ οὗτος μὲν οὕτω διαίρεται, καὶ τινες atque is quidem sic dividit et (alii) quidam (pari modo distribuunt), cogi oportet, præter Thrasyllum alios quoque eodem modo libros Platonicos ordinasse. Huc accedit gravissima Varronis auctoritas, qui de ling. lat. lib. VII, 37 Phædonem spectans citat Platonem in quarto (38). Est autem in Thrasylli classibus Phædon quartus primæ tetralogiæ dialogus. Inde probabilis ducitur conjectura, Platonis librorum ordinem qui Thrasylo tribuitur, et qui nunc quoque in plerisque codd. manu exaratis reperitur, jam ante Thrasyllum non tantum Varroni, sed omnibus fuisse notum, ita ut solus librorum numerus ad designandos singulos dialogos sufficeret. Jam si recte argumentamur, cum ea quam modo pronuntiavimus sententia fortasse sic conjungi potest quod memoriæ prodit Thrasyllus, Platonem opera sua κατὰ τετραλογίαν foras dedisse, ut dicamus Thrasyllum, quum a veteribus accepisset, a Platone nonnullos dialogos κατὰ τετραλογίαν divulgatos esse, quumque eum quem Varro et reliqui omnes noverant dialogorum Platoniorum ordinem in membranis invenisset, hac servata librorum serie suas tetralogias constituisse. In his tetralogiis negari nequit quin quædam sint Platone non indignæ, veluti prima et secunda, quarum illa ex Euthyphrone, Apologia Socratis, Critone et Phædone composita est, hæc ex Cratylo, Theæteto, Sophista et Politico constat; sed plerasque omnes minus

bene materiæ similitudine esse partas, quasdam etiam vix ferendas videri, perspicuum est. Sed enim, si primam tetralogiam cum secunda comparamus, jam hæc nascitur difficultas, quod Cratylus et Theætetus temporis ordine Euthyphronem præcedunt, id quod facile est ad intelligendum Cratyli finem cum Theæteti argumento, ac Theæteti finem cum Euthyphronis initio conferenti. Neque vero diffiteor, referri Theætetum ad Sophistam, omninoque, si unius materiæ, non temporis ducatur ratio, Cratylum, Theætetum, Sophistam et Politicum justam haberi posse tetralogiam. Quodsi Thrasylli tetralogiæ unam nobis hanc utilitatem afferunt, quod nunc quoque videmus, quo ordine jam ante ipsius ætatem Platonis scripta in vulgatis exemplaribus fuerint, quæritur, unde ortus sit hic ordo quo in universum non minus temporis quam materiæ ratio negligitur. Hujus originem inde repetendam reor, quod Plato quem verisimile est ante Socratis mortem et majora quæsuscepit itinera, nihil quod litteris consignasset, emisisset, forsitan omnium prima ingenii sui monumenta junctim ediderit Euthyphronem, Socratis Apologiam, Critonem et Phædonem, ut gratissimum erga præceptoris manes animum testificaretur, neve posteras gentes (æquales enim omnes sciebant) ignorare sineret, quæ causa mortis et qualis ipsa mors Socratis fuisset. Quæ res nescio an effecerit, ut, quoniam primi, quos Platonem edidisse opinor, dialogi numero quattuor sunt, quumque fieri queat, ut postea quoque aliquando quattuor dialogos una vulgaverit, incertus rumor ad posteros serperet, Platonem opera sua omnia κατὰ τετραλογίαν in lucem protulisse. Enimvero huic opinioni non obstat, quod inter Platonicos qui exstant dialogos nonnulli reperiuntur longe illis quattuor et rudiores et imperfectiores, quos ante illos a philosopho scripto mandatos esse a verisimilitudine non abhorret, et quod multi tam argumento quam tempore

scripta sine ordine posuerunt. — (37) Diogenes Laertius lib. III, 57 : πρώτην μὲν οὖν τετραλογίαν τίθησι τὴν καινὴν ὑπέθεσιν ἔχουσαν' παραδείξει γὰρ βούλεται, ὅποιος ἂν εἴη ὁ τοῦ φιλοσόφου βίος. — (38) Optimi codd. locum sic exhibent : *Plato in quarto de fluminibus apud inferos quæ sint, de his unum Tartarum appellat; quare Tartari origo græca.* In nonnullis legitur : *Plato in 1111 de fl. etc.* Muellerus e Scioppii conjectura edidit : « *Plato in quattuor fluminibus apud inferos quæ sint, in his unum Tartarum appellat; quare Tartari origo græca,* » testem adhibens Platonem Phædone p. 112 multa fabulose de quattuor illis fluminibus narrantem. At vereor, ne Muellerus Platonem ipsum hic non inspererit, neve cum Scioppio initium quod integrum est, male tentaverit, haud levi mendo in inclis verbis re-

licto. Nimirum quattuor illa flumina apud Platonem l. c. sunt Oceanus, Acheron, Pyriphlegethon et Styx sive Cocytus. Ait enim scriptor, ut bene Wytttenbachius interpretatur, postremum cognominari (ἐπονομάζεσθαι) Stygem, proprium autem ei nomen esse (ὄνομα δὲ τοῦτω ἐστὶ) Cocytum. Tartarum vero Plato perhibet esse hiatum, in quem fluvii omnes confluant et unde rursus effluunt (εἰς γὰρ τοῦτω τὸ χάσμα ἀνβρέουσι τε πάντες οἱ ποταμοὶ καὶ ἐκ τοῦτου πάλιν ἐκρέουσι). Itaque Varronis verba in hunc modum emendo : *Plato in quarto de fluminibus apud inferos loquens hiatum, in quem se effundunt, Tartarum appellat; quare Tartari origo græca.*

(38) Diogenes Laertius lib. III, 57 εἰσὶ τοίνυν, φησὶν (ὁ Θράσυλλος), οἱ πάντες αὐτῷ γνήσιοι διάλογοι ἔξ κα. πενήχοντα, τῆς μὲν πολιτείας εἰς δέκα διαρισμένῃ, τῶν οὖν

illas quattuor scriptiones pragrediuntur. Neque enim necesse est, quæ colloquia sive tempore prius quam alia vel a Platone perscripta vel ab iis qui colloquentes inducuntur conserta sunt sive argumento aliis sunt priora, ea etiam ante illa lucem aspexisse. Quapropter forsitan non infelix sit conjector qui suspicetur, ordinem, quo Platonis opera vel vivo adhuc auctore vel mortuo prodierunt, non multum discrepare ab eo qui Varronis et Thrasylli ævo in codicibus manu exaratis erat. Verumtamen tantum abest, ut quæcunque comparent in Thrasylli catalogo, eam ob rem genuina Platonis scripta esse dicam, ut hominem nulla re minus quam critica facultate valuisse existimem. Siquidem eos etiam dialogos Platonicos iudicavit (38), quos doctorem nostri sæculi virorum acumen e librorum Platoniorum numero exemit. Huc accedit, quod singulis libris duplicem titulum inscripsit, alterum, ut ait Diogenes, a nomine (39), alterum a re ductum. In quo valde mihi videtur peccasse. Nam quum nomina hominum propria quæ titulorum loco haud dubie jam ab ipso Platone libris imposita sunt, novis titulis qui dialogorum argumenta complecterentur, explicanda esse sibi persuasisset, nunquam ea usus est cautione, ut pluribus verbis auctoris in scribendo dialogo consilium exprimeret, sed ea quam elegit inscriptione haud raro a Platonis mente aberravit aut partem tantum propositæ quæstionis attigit. Quo factum est, ut multi inferioribus sæculis posteriore inscriptione in errorem inducti male de plerisque Platonis operibus iudicaverint. Sunt autem hae Thrasylli tetralogiæ (40) :

- I. 1. Εὐθύφρων, ἢ περὶ ὄσου.
2. Ἀπολογία Σωκράτους.

3. Κρίτων, ἢ περὶ πρακτοῦ.
4. Φαίδων, ἢ περὶ ψυχῆς.
II. 5. Κρατύλος, ἢ περὶ ὀρθότητος ὀνομάτων.
6. Θεαίτητος, ἢ περὶ ἐπιστήμης.
7. Σοφιστής, ἢ περὶ τοῦ ὄντος.
8. Πολιτικός, ἢ περὶ βασιλείας.
III. 9. Ἡαρμενίδης, ἢ περὶ ἰδεῶν.
10. Φίληθος, ἢ περὶ ἡδονῆς.
11. Συμπόσιον, ἢ περὶ ἔρωτος.
12. Φαῖδρος, ἢ περὶ καλοῦ.
IV. 13. Ἀλκιβιάδης πρῶτος, ἢ περὶ ἀνθρώπου φύσεως.
14. Ἀλκιβιάδης δεύτερος, ἢ περὶ προσευχῆς.
15. Ἴππαρχος, ἢ φιλοκερδῆς.
16. Ἀντερασταί, ἢ περὶ φιλοσοφίας.
17. Θεάγης, ἢ περὶ σοφίας.
18. Χαρμίδης, ἢ περὶ σωφροσύνης.
19. Λάχης, ἢ περὶ ἀνδρείας.
20. Λύσις, ἢ περὶ φιλίας.
VI. 21. Εὐθύδημος, ἢ ἐριστικός.
22. Πρωταγόρας, ἢ σοφισταί.
23. Γοργίας, ἢ περὶ ῥητορικῆς.
24. Μένων, ἢ περὶ ἀρετῆς.
VII. 25. Ἰππίας πρῶτος [μείζων], ἢ περὶ τοῦ καλοῦ.
26. Ἰππίας δεύτερος [ἐλάττων], ἢ περὶ τοῦ ψεύδους.
27. Ἴων, ἢ περὶ Ἰλιάδος.
28. Μενέξενος, ἢ ἐπιτάξις.
VIII. 29. Κλειτοφῶν, ἢ προτρεπτικός.
30. Πολιτεία, ἢ περὶ δικαίου.
31. Τίμαιος, ἢ περὶ φύσεως.
32. Κριτίας, ἢ Ἀτλαντικός.
IX. 33. Μένως, ἢ περὶ νόμου.
34. Νόμοι, ἢ περὶ νομοθεσίας.
35. Ἐπινομίς, ἢ νυκτερινὸς σύλλογος, ἢ φιλόσοφος.
36. Ἐπιστολαί τρισκαίδεκα.

των δὲ ὀνομαστικῶν τετραλογίαι δι' ἑνὸς βιβλίου χώραν ἐπεχούσης τῆς πολιτείας καὶ ἐνὸς τῶν νόμων. — (39) Diogenes Laertius I. I. διπλαῖς δὲ γράτται ταῖς ἐπιγραφαῖς ἐκάστου τῶν βιβλίων, τῇ μὲν ἀπὸ τοῦ ὀνόματος, τῇ δὲ ἀπὸ τοῦ πράγματος.

(40) Diogenes Laertius lib. III 58-61 τάχτης τῆς τετραλογίας, ἧς ἐστὶ πρώτη, ἡγεῖται Εὐθύφρων, ἢ περὶ ὄσου· ὁ διάλογος δ' ἐστὶ πειραστικός· δεύτερος, Ἀπολογία Σωκράτους, ἡθικός· τρίτος, Κρίτων, ἢ περὶ πρακτεῦ, ἡθικός· τέταρτος, Φαίδων, ἢ περὶ ψυχῆς, ἡθικός. Δευτέρα τετραλογία, ἧς ἡγεῖται Κρατύλος, ἢ περὶ ὀρθότητος ὀνομάτων, λογικός· Θεαίτητος, ἢ περὶ ἐπιστήμης, πειραστικός· Σοφιστής, ἢ περὶ τοῦ ὄντος, λογικός· Πολιτικός, ἢ περὶ βασιλείας, λογικός. Τῆς τρίτης ἡγεῖται Ἡαρμενίδης, ἢ περὶ ἰδεῶν, λογικός· Φίληθος, ἢ περὶ ἡδονῆς, ἡθικός· Συμπόσιον, ἢ περὶ ἔρωτος, ἡθικός· Φαῖδρος, ἢ περὶ καλοῦ, ἡθικός. Τῆς τετάρτης ἡγεῖται Ἀλκιβιάδης, ἢ περὶ ἀνθρώπου φύσεως, μειευτικός· Ἀλκιβιάδης δεύτερος, ἢ περὶ προσευχῆς, μειευτικός· Ἴππαρχος, ἢ φιλοκερδῆς, ἡθικός· Ἀντερασταί, ἢ περὶ φιλοσοφίας, ἡθικός. Τῆς πέμπτης ἡγεῖται Θεάγης, ἢ περὶ φιλο-

σοφίας, μειευτικός· Χαρμίδης, ἢ περὶ σωφροσύνης, πειραστικός· Λάχης, ἢ περὶ ἀνδρείας, μειευτικός. Λύσις, ἢ περὶ φιλίας, μειευτικός. Τῆς ἑκτῆς ἡγεῖται Εὐθύδημος, ἢ μειευτικός, ἀνατρεπτικός· Πρωταγόρας, ἢ Σοφισταί, ἐνδεικτικός· Γοργίας, ἢ περὶ ῥητορικῆς, ἀνατρεπτικός· Μένων, ἢ περὶ ἀρετῆς, πειραστικός. Τῆς ἑβδομῆς ἡγούνηται Ἰππίας δύο· πρῶτος, ἢ περὶ τοῦ καλοῦ· δεύτερος, ἢ περὶ τοῦ ψεύδους, ἀνατρεπτικός· Ἴων, ἢ περὶ Ἰλιάδος, πειραστικός· Μενέξενος, ἢ ἐπιτάξις, ἡθικός. Τῆς ὀγδόης ἡγεῖται Κλειτοφῶν, ἢ προτρεπτικός, ἡθικός· Πολιτεία, ἢ περὶ δικαίου, πολιτικός. Τίμαιος, ἢ περὶ φύσεως, φυσικός· Κριτίας, ἢ Ἀτλαντικός, ἡθικός. Τῆς ἐνάτης ἡγεῖται Μένως, ἢ περὶ νόμου, πολιτικός· Νόμοι, ἢ περὶ νομοθεσίας, πολιτικός· Ἐπινομίς, ἢ νυκτερινὸς σύλλογος, ἢ φιλόσοφος, πολιτικός· Ἐπιστολαί τρισκαίδεκα, ἡθικαί· ἐν αἷς ἔγραψεν, Εὐπράττειν· Ἐπίκουρος δὲ, Εὐδίαγειν· Κλέων, Χαίρειν· πρὸς Ἀριστόδημον, μία· πρὸς Ἀρχύταν, δύο· πρὸς Διονύσιον, τέτταρες· πρὸς Ἑρμίαν, καὶ Ἑραστον, καὶ Κορίσκον, μία· πρὸς Λεωδάμαντα, μία· πρὸς Δίωνα, μία· πρὸς Περδίκκων, μία· πρὸς τοὺς Δίωνα οἰκίους, δύο. Καὶ οὗτος μὲν οὕτω δια-

Interciderunt vero poemata (41), quæ Plato adolescens scripsisse traditur (42). Restat, ut pauca de dubiis scriptis quæ Thrasyllus non commemoravit ac de libris subditiciis dicam. Neque enim attinet hic subtilius et uberius de iis Platonis dialogis, qui falso inscripti et tanquam spurii familia submovendi videntur, disputare. Antiqui (43) igitur quosdam dialogos Platoni suppositos esse contenderunt. Eorum nomina sunt :

1. Μίδων, ἢ Ἱπποτρόφος.
2. Ἐρυξίας, ἢ Ἐρασίστρατος.
2. Ἀλκυών.
4. Ἀκέφαλος, ἢ Σίσυρος.
5. Ἀξίολχος (44).
6. Φαίακες.
7. Δημόδοκος (45).
8. Χελιδών.
9. Ἐβδόμη (46).
10. Ἐπιμενίδης (47).

At librarii de talium librorum auctoritate minime solliciti non modo eos quos dixi dialogos frequenter descripserunt, sed alios quoque Platoni assignarunt. In his sunt :

11. περὶ ἀρετῆς.
12. περὶ δικαίου.
13. ὄροι.

Quo factum est, ut etiam nunc pars codicum tanquam Platonica scripta exhibeat primo Axiochum, deinde dialogos de justo ac de virtute, tum Demodocum, Sisyphum et Eryxiam, denique definitiones. Ex his Eryxiam sive Erastriatum, Sisyphum, Axiochum, postremo libel-

lum de virtute Æschini Socratico vindicat Suidas. Contra Alcyon Leonti Academicum ascribitur a Nicæa Nicæensis apud Athenæum lib. XI p. 506. c. et Favorino apud Diogenem Laertium lib. III, 62. Videtur autem idem esse dialogus qui hodie inter Luciani opera edi solet. Porro disputationis de justo meminit Isidorus Pelusiota lib. IV epist. 91, plures ejusmodi commentarios a Platone confectos esse affirmans. Sed nos ut dialogum ita inscriptum Platonis esse negamus : ita etiam Definitiones non Platoni, sed Speusippo tribuimus. De hoc igitur nunc commentabimur.

Speusippus (48), Atheniensis (49), pater Myrrhinusius (50), quarto, ut opinor, Olympiadis 96 anno vel ante Chr. 393 natus, patrem Eury-medontem, matrem autem Potonen, Platonis sororem habuit. De cujus studiorum initiis nihil traditum est, siquidem a quo præceptore primis litteris imbutus sit, ignoramus. Sed contigit ei postea, ut a Platone ex itineribus reverso educaretur. Quippe avunculus adolescentis partim segnis partim intemperantis mores emendavit. Qua in re nullo nec dicto nec facto ei molestus fuit, sed fugienti semper parentum convicia et probra placidum se minimeque iratum præbuit, magnumque homini pudorem suique et philosophiæ admirationem incussit. Quum igitur a multis amicorum reprehenderetur philosophus, quod non castigaret adolescentem : Ego vero, inquit, castigo, vitæ meæ ratione et institutione ipsi demonstrans, quod sit honestorum et turpium discrimen (51). Pietatis erga Platonem multis annis interjectis Speusippus plura dedit docu-

ρεῖ, καὶ τινας. — (41) Diogenes Laertius lib. III, 4 καὶ ποιήματα γράφει, πρῶτον μὲν διθυράμβους, ἔπειτα καὶ μέλη καὶ τραγῳδίας. — (42) Tribuuntur tamen ei epigrammata, quæ collegit Th. Bergkiius Poet. Lyr. Græc. p. 489-495. —

(43) Diogenes Laertius lib. III, 62 νοθεύονται δὲ τῶν διηγομένων ὁμολογουμένως, Μίδων, ἢ Ἱπποτρόφος, Ἐρυξίας ἢ Ἐρασίστρατος, Ἀλκυών, Ἀκέφαλος ἢ Σίσυρος, Ἀξίολχος, Φαίακες, Δημόδοκος, Χελιδών, Ἐβδόμη, Ἐπιμενίδης ὧν ἢ Ἀλκυὼν Λέοντος τινος εἶναι δοκεῖ, καθά φησι Φαβιανὸς ἐν τῷ πέμπτῳ τῶν Ἀπομνημονευμάτων. Athenæus lib. XI p. 506. c. ὡς καὶ ἢ Ἀλκυὼν Λέοντος τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ, ὡς φησι Νικίας ὁ Νικαεὺς [εἶναι λέγεται]. — (44) Cf. Phil. Græc. Fragm. Vol. II pag. 139-142. — (45) Clemens Alexandrinus Strom. lib. I pag. 315 ed. Sylb. εἰσι γὰρ δὲ, ὡς φησι, περὶ τὰς τελευταίας ναρηκιστοῦ μὲν πολλοί, Βάγγυοι δὲ τε παῦροι, πολλοὺς μὲν τοὺς κλητοὺς, ὀλίγους δὲ τοὺς ἐκλεκτοὺς ἀνιτιτόμενος. Ἐπιφέρει γοῦν σαφῶς : οὗτοι δὲ εἰσι, κατὰ τὴν ἐμὴν ὁρᾶν, οὐκ ἄλλοι ἢ οἱ περιλοσοφικότες ὁρθῶς ὧν δὴ καὶ γὰρ, κατὰ γὰρ τὸ δυνατόν, οὐδὲν ἀπέλιπον ἐν τῷ βίῳ, ἀλλὰ παντὶ τρόπῳ προθύμηθην γενέσθαι. Εἰ δὲ ὁρθῶς προθύμηθην καὶ τὴν ἡύσασμεν, ἐκεῖσε ἐλθόντες τὸ σαφές εἰσομέμει, ἐὰν θεὸς θέλῃ, ὀλίγον ὕστερον. Ἄρ' οὐ δοκεῖ σοι πιστεῖν : ἐκ τῶν ἑβραϊκῶν γραφῶν τὴν μετὰ θάνατον ἐπιείκεια τοῦ δικαίου σαφηνίζειν ; Κἀν τῷ Δημόδοκῳ, εἰ δὲ τοῦ Πλά-

τωνος τὸ σύγγραμμα κτλ. — (46) Ἐβδόμη intelligendum ut apud Herodotum lib. VI, 57. — (47) Platonium etiam librum Epimeneidem esse vult Eusebius Præparat. evang. lib. X cap. 4 p. 471. —

(48) Cf. Maximiliani Achillis Fischeri de Speusippi Atheniensis vita dissertatio. Rastadii 1843. — (49) Diogenes Laertius IV, 1 Σπεύσιππος Εὐρυμέδοντος, Ἀθηναῖος. Τὸν δὲ δῆμον Μυρρηνούσιος ἦν· δεῖ γὰρ ἦν υἱὸς τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ Ποτώνης. Suidas : Σπεύσιππος, Εὐρυμέδοντος, ἀδελφίδου Πλάτωνος τοῦ εἰσοσόρου, ἀπὸ Ποτώνης τῆς αὐτοῦ ἀδελφῆς, ἀκουστής αὐτοῦ Πλάτωνος καὶ διάδοχος γενόμενος τῆς ἀκαδημαϊκῆς. Ammonius in vita Aristotelis : μετὰ δὲ τοῦ Πλάτωνος τελευτῆν διαδέχεται τὴν τούτου σχολὴν Σπεύσιππος, ὁ ἀδελφίδου αὐτοῦ υἱὸς γὰρ ἦν οὗτος Ποτώνης, τῆς τούτου ἀδελφῆς. Cicero Acad. I, 4 Nam quum Speusippum, sororis filium, Plato philosophiæ quasi heredem reliquisset. Athenæus lib. VII pag. 279. c. οὐ μακρὰν δὲ τούτων ἦν καὶ Σπεύσιππος, ὁ Πλάτωνος ἀκουστής καὶ συγγενής. — (50) Stephanus Byzantius pag. 464 ed. Meineke : Μυρρηνούσιος, δῆμος τῆς Πανδιονίδος φυλῆς ὁ δημότης Μυρρηνούσιος. — (51) Plutarchus de fraterno amore cap. 21 Vol. X pag. 67 seq. ed. Hutten. Οὕτω καὶ Πλάτων ἀδελφίδου ὄντα Σπεύσιππον ἐκ πολλῆς ἀνεύσεως καὶ ἀκολοίας ἐπέστρεψεν, οὐδὲν οὐτ' εἶπὼν ἀναστῆναι, οὐτε ποιήσας πρὸς αὐτόν, ἀλλὰ φεύγοντι τοὺς γονεῖς ἐλέγχοντας αὐτὸν ἀεὶ κἀν λαιδοροῦν

menta. Constat enim eum et versibus et soluta oratione tanti philosophi laudes celebraisse. Notum est ejus in Platoni epigramma (59), inter ipsius autem scripta Diogenes Laertius IV, 5 memorat Πλάτωνος ἐγκώμιον et III, 2 Πλάτωνος περιδείπνον, de quibus infra agemus.

Jam vero simulatque Plato scholam aperuit, huic magistro tam diu operam dedit, ut omnium ejus discipulorum princeps haberetur. Neque vero magis cognatione et consuetudine, quam cum Platone conjunctus erat, quam ingenii præstantia et litterarum studio hoc consecutus videtur, ut in sapientiæ fastigio staret. Patebat tum Athenis Isocratis domus cunctæ Græciæ quasi ludus quidam atque officina dicendi. Hunc quem unum mirabatur Plato, licet cæteros rhetores exagigaret (53), Speusippus ita coluit, ut in ejus sectatoribus nomen suum profiteretur. Quum enim perspexisset, quantum valeret ars oratoria ad fingendos hominum animos, ingenia acuenda, dicendi denique facultatem

comparandam, illius scholas frequentavit; utque æqualibus et posteris prodesset, rhetoriæ quæ vocabantur a magistro arcana (ἀπόβήματα) primus evulgavit (54). Videntur autem hæc fuisse præcepta, quæ de oratione tam conformanda quam numeris astringenda Isocrates dabat, quorumque corpus a Cicerone in epistolis ad Atticum myrothecii nomine notatur (55).

Hanc igitur artem quæ sub Isocratis nomine ferebatur, veteres modo e Speusippi modo ex aliorum discipulorum commentariis petiisse probabile est, quoniam ipse Isocrates nullum hujusmodi librum scripserat (56). Nunc primarium fontem adire prohibiti e Ciceronis libris rhetoricis multa quæ ad hanc rem pertineant cognoscimus (57).

Pythagoreorum quoque litteris ipso Platone, ut arbitrator, auctore studuit eorumque sectam explosa sæpe magistri sententia secutus est (58). Etenim Philolai scripta sive e Sicilia sive Thebis Athenas perlata evolvit (59), iisque et albis

τας, ἐν δόξῃ ἐαυτὸν εὐμενῆ καὶ ὁμήμιον, αἰῶν τε πολλῶν ἐνεργάσατο, καὶ ζῆλον ἐαυτοῦ καὶ φιλοσοφίας· καίτοι πολλοὶ τῶν φίλων ἐνεκείνου ὡς μὴ νοουθετοῦντι τὸ μειράκιον· ὁ δὲ καὶ πᾶν νοουθετεῖν ἔλεγε, τῷ βίῳ καὶ τῇ διαίτη τῆς πρὸς τὰ ἀσχηρὰ τῶν καλῶν διαφορᾶς παρέχων κατανόν, σιν. Plutarchus de adul. et amic. discrim. cap. 47 vol. VII pag. 230 ed. Hutten. ὁ γοῦν Πλάτων ἔλεγε νοουθετεῖν τῷ βίῳ τὸν Σπεύσιππον. — (52) Vid. fragm. 186. — (53) Diogenes Laertius III, 8 ὁ δ' οὖν φιλόσοφος καὶ Ἰσοκράτης φίλος ἦν. Cicero orat. cap. 13. At ea de seniore scribit Plato, et scribit æqualis, et quidem, exagitor omnium rhetorum, hunc miratur unum. Me autem, qui Isocratem non diligunt, una cum Socrate et cum Platone errare patiuntur. — (54) Diogenes Laertius IV, 2 καὶ πρῶτον, πᾶσι Ἰσοκράτους τὰ καλούμενα ἀπόβήματα ἐξηγήσας, ὡς φησι Κλαυδίου. — Cicero ad Attic. II, 1 Meus autem liber totum Isocratis monothecion atque omnes ejus discipulorum arculas ac nonnihil etiam Aristotelis pigmenta consumpsit. Cæterum recte Dionysius Halicarnassensis libro de admiranda orationis Demosthenæ v. cap. 2 Vol. VI p. 957 ed. Reisk. a superiorum oratorum, Periclis, Alcibiadis, Critiæ, Theramenis granditate ac sublimitate distinguit secundum dictionis genus, tenue videlicet et simplex, quod compositione et robore communi et vulgari loquendi modo persimile apparet atque imprimis Lysiae proprium fuit adjungitque tertium dicendi genus e duobus prioribus compositum, quod mixtum appellari solebat. Hoc vero, quamvis multorum etiam aliorum commune esset, Isocrates coluit et ad fastigium pæne perdidit. Fuit enim magnus orator et perfectus magister, quamquam forensi luce caruit, intraque parietes aluit eam gloriam quam nemo fortasse postea consecutus est. (Cf. Cicero Brut. cap. 8.) Is et scripsit multa præclare et docuit alios, et cum cætera melius quam superiores, tum primus intellexit, etiam in soluta oratione, dum versum effugeres, modum tamen et numerum quandam oportere servari. Quum enim antea verborum quasi structura et quædam ad numerum conclusio nulla fuisset, ipse orationis elevationem atque altitudinem cum elegantia copulavit observatoque numero mirabilis circumdu-

ctionem sive periodorum artifex exstitit. — (56) Cicero de invent. II, 2 Nam fuit tempore eodem, quo Aristoteles, magnus et nobilis rhetor Isocrates: cujus ipsius quam constet esse artem, non invenimus. Discipulorum autem atque eorum, qui profusus ab hac sunt disciplina profecti, multa de arte præcepta reperimus. — (57) Cicero de orat. lib. III cap. 43-51. Orator, cap. 41-68. — (58) Vid. fragm. 195. 198.

(59) Theologumen. arithm. auctor p. 61 ed. Ast. ὅτι καὶ Σπεύσιππος, ὁ Ἡσιώνης μὲν υἱὸς τῆς τοῦ Πλάτωνος ἀδελφῆς, διάδοχος δὲ ἀκαθάρτηας, πρὸ Ξενοκράτους ἐξαίρετος σπουδαθείσων ἀεὶ Ἡθαγορικῶν ἀκροάσεων, μάλιστα δὲ τῶν Φιλολάου συγγραμμάτων, βιβλιότιόν τι συντάξας· γίγρυρον ἐπέγραψε μὲν αὐτὸ περὶ Ἡθαγορικῶν ἀριθμῶν, ἀπ' ἀρχῆς δὲ μέχρι ἡμίσεος περὶ τῶν ἐν αὐτοῖς γραμμικῶν ἐπιμελέστατα διεξελθῶν, πολυγωνίων τε καὶ παντεῶν τῶν ἐν ἀριθμοῖς ἐπιπέδων ἅμα καὶ στερεῶν, περὶ τε τῶν πέντε σχημάτων, ἃ τοῖς κοσμηκοῖς ἀποδίδεται στοιχειοῖς, ἰδιότητος, ἀσπίδος πρὸς ἀλλήλα καὶ κοινότητος, ἀναλογίας τε καὶ ἀνακλιούσης, μετὰ ταῦτα λεπτόν ἕτερον τὸ τοῦ βιβλίου ἡμίση περὶ δεκάδος ἀντικρὺς πεισεται, φυσικωτάτην αὐτὴν ἀποραίνων καὶ τελεστικωτάτην τῶν ὁπωπ, ὅλον οὐδὲ τι τῶν κοσμητικῶν ἀποτελεσμάτων τεχνικῶν ἀσ' ἐαυτῆς, ἀλλ' οὐχ ἡμῶν νομισάντων ἢ ὡς ἔτυχεν ἢ ἤθελεν, ὑπάρχουσα καὶ παράδειγμα παντιλέστατον τῷ τοῦ παντός ποιητῆ θεῷ προεκκειμένη. Λέγει δὲ τὸν τρόπον τοῦτον περὶ αὐτῆς. Ἔστι δὲ τὰ δεκά τελειοῖς, καὶ ὁρθῶς τε καὶ κατὰ φύσιν εἰς τοῦτον κατανατῶμεν παντοιῶς ἀριθμοῦντες: Ἕλληγές τε καὶ πάντες ἄνθρωποι, οὐδὲν αὐτοὶ ἐπιτηδεύοντες· πολλὰ γὰρ ἴδια ἔχει, ἃ προσήκει τὸν οὕτω τελειον ἔχειν [πολλὰ δὲ ἴδια μὲν οὐκ ἔστιν αὐτοῦ· δεῖ δὲ εἶναι αὐτὰ τελειον]· πρῶτον μὲν οὖν ἄριτον δεῖ εἶναι, ὅπως ἴσται ἐνώσθιν ὁ περισσοῖ τε καὶ ἄριτοι, καὶ μὴ ἕτερομερεῖς· ἐπεὶ γὰρ πρότερος ἀεὶ ἔστιν ὁ περισσὸς τοῦ ἄριτου, εἰ μὴ ἄριτος· εἴη ὁ συμπεραίνων, πλεονεκτῆσαι ὁ ἕτερος· εἰ δὲ ἴσους ἔχει, γρη τοῦς πρώτους καὶ ἀσυνθέτους, καὶ τοῦς δευτέρους καὶ συνθετους· ὁ δὲ δεκά ἔχει ἴσους, καὶ οὐδεὶς ἄν ἄλλος ἐλάσσων, τῶν δεκά τούτου ἔπαθεν ἀριθμῶς, πλειῶν δὲ τάχα· καὶ γὰρ ὁ β' καὶ ἄλλοι τινὲς· ἀλλὰ πύθμη, αὐτῶν ὁ δεκά, καὶ πρῶτος τοῦ δεκάων, καὶ ἐλάχιστος· τῶν ἐχόντων τέλος τι ἔχει, καὶ ἴσους πῶς αὐτὸ τούτου γέγονε τὸ ἐν πρώτῳ αὐτῷ ἴσους ἀσυνθέτους

Pythagoreorum disputationibus adhibitis elegantem de numeris Pythagoricis libellum composuit. Quid? quod cum Platone in Sicilia profectus cum alios Pythagoreorum familia principes, qui eo tempore vel in Italia commorabantur vel Siciliae rebus se immiscebant, tum Archytam convenit. Fuerunt etiam alii quibuscum commercium habuit Speusippus. Nimirum in ejus operibus comparent (60) epistolæ ad Dionem, Dionysium, Philippum datæ. Atque ex epistola quidem ad Dionem pauca profert Plutarchus de adul. et amic. descr. cap. 43 (61), Dionysii vero ad Speusippum scribentis dicta quædam servarunt Athenæus lib. VII pag. 279. e. et Diogenes Laertius IV, 2 (62). Denique ex epistola Philippo Macedonum regi inscripta Carystius Pergamenus in commentarios suos rettulit locum, quem inseruit Athenæus lib. XI p. 506. E (63). Qui locus gravis testimonii instar habere visus est Wesselingio ad Diodori Siculi libr. XVI tom. 7 pag. 508. Continet enim opinionem de primordiis regni Philippi a vulgatiore fama diversam. Philippum Platoni obtreptantem reprehendit Speusippus, quasi ignorantibus hominibus Philippum Platonis beneficio ad regnum pervenisse. Platonem enim, misso Euphræo Oritano ad Perdiccam effecisse, ut hic regionem quandam Philippo assignaret, qui postquam ibi exercitum aluisset mortuo fratre rerum potitus sit. Quæ si vera sunt, id quod Athenæus in suspensio relinquit, statuendum est Philippum jam ante fratris obitum Thebis elapsam in Macedonia versatum esse. Similia

in Socraticorum, quæ exstant, epistolis leguntur. Namque eam, quæ inter illas trigesima numeratur et omisso auctoris nomine simpliciter Philippo inscripta est, cum Leone Allatio et aliis Speusippo vindicamus, quia convenit cum ejusdem philosophi verbis apud Athenæum (64). Nobiscum I. G. Brœhneckius quoque facit in Quæstionum de orat. Att. Vol. I. (*Forschungen auf dem Gebiete der attischen Redner*) pag. 364 et p. 672 seq. qui eam pro genuina habet nec multo post secundum Olympiadis CVIII annum exaratam esse contendit. Intelligitur hoc ex extrema epistolæ parte. Quippe Speusippus sic eam claudit: ἀλλὰ γὰρ τὰς λοιπὰς σκῆψεις γράφοντα ἐπιλείπει με τὸ βυθλίον· τσαούτην ἡμῖν σπάνιν βυθλίῳ βασιλεὺς Ἀἴγυπτον λαθῶν πεποίηκεν. Nam eo tempore Artaxerxes Ochus Ægypto potitus erat (65), qui videtur chartam vel papyrus ex Ægypto in alias terras exportari vetuisse (66). Nihil autem est quod solum Allatio opposuit Orellius in annot. ad Socraticorum epist. p. 262, in fine hujus epistolæ missam eam ex Ægypto dici, ubi Speusippus nunquam fuerit. Nempe scriptorem vir doctus non intellexit. Fuerunt quidem qui Bentlejo (67) astipulati, velut Antonius Westermannus in commentationis de epistolarum scriptoribus græcis parte septima (68) cum hac omnes Socraticorum epistolas tanquam subditiçia familia submoverent. Conquisitis scilicet rationibus illi hoc docere conantur. Ajunt ergo primum ob stare totius epistolæ habitum et argumentum, deinde istam qua redundet eruditionem satis putidam eamque nec Speu-

τε καὶ συνθέτους ὄψθαι· ἔχων τε τοῦτο ἔχει πάλιν καὶ τοὺς πολλαπλασίους· καὶ τοὺς ὑποπολλαπλασίους, ὧν εἰσι πολλαπλάσιοι· ἔχει μὲν γὰρ ὑποπολλαπλασίους τοὺς μέχρι πέντε, τοὺς δὲ ἀπὸ τῶν ἑξέ μέχρι τῶν δέκα πολλαπλασίους αὐτῶν· ἐπεὶ δὲ τὰ ζ' οὐδενός, ἑξαρετέον· καὶ τὰ δ', ὡς πολλαπλάσια τοῦ β', ὥστε ἴσους εἶναι πάλιν δεῖ. *Ἐτι πάντες οἱ λόγοι ἐν τῷ ι', ὁ τε τοῦ ἴσου καὶ τοῦ μειζόνος· καὶ τοῦ ἐλάττονος· καὶ τοῦ ἐπιμορίου καὶ τῶν λοιπῶν εἰδῶν ἐν αὐτῷ, καὶ οἱ γραμμικοὶ οἱ ἐπιπέδοι καὶ οἱ στερεοί· τὸ μὲν γὰρ α' στιγμῆ, τὸ δὲ β' γραμμῆ, τὸ δὲ γ' τρίγωνοῦ, τὰ δὲ δ' πυραμίδος· ταῦτα δὲ πάντα ἐστὶ πρῶτα καὶ ἀρχαὶ τῶν καθ' ἕναστον ὁμογενῶν. Καὶ ἀναλογίῳν δὲ πρῶτῃ αὐτῇ ἐστὶν ἢ ἐν αὐτοῖς ὀρθοῖσιν ἢ τῷ ἴσῳ μὲν ὑπερέχουσα, τέλος δὲ ἔχουσα ἐν τοῖς δέκα. *Ἐν τε ἐπιπέδοις καὶ στερεοῖς πρῶτά ἐστι ταῦτα, στιγμῆ, γραμμῆ, τρίγωνόν, πυραμίδος· ἔχει ταῦτα τὸν τῶν δέκα ἀριθμὸν καὶ τέλος· ἴσχει· τετράς μὲν γὰρ ἐν πυραμίδος γωνίαις ἢ βάσει, ἑξὰς δὲ ἐν πλευραῖς, ὥστε δέκα, τετράς δὲ πάλιν ἐν στιγμῆς καὶ γραμμῆς διαστήμασι καὶ πέρασι, ἑξὰς δὲ ἐν τρίγωνόν πλευραῖς καὶ γωνίαις, ὥστε πάλιν δέκα. Καὶ μὴν καὶ ἐν τοῖς σχήμασι κατ' ἀριθμὸν σκοπευτέω συμβαίνει· πρῶτον γὰρ ἐστὶ τρίγωνον τὸ ἰσοπλευρον, ὃ ἔχει μίαν πῶς γραμμῆν καὶ γωνίαν· λέγω δὲ μίαν, διότι ἴσας ἔχει· ἄσχιστον γὰρ αἰεὶ καὶ ἑνοεῖδῃ· τὸ ἴσον· δευτέρα δὲ τὸ ἡμιτετράγωνον· μίαν γὰρ ἔχον παραλλήλην γραμμῶν καὶ γωνῶν ἐν δυάδι ὁράται· τρίτον δὲ τὸ τοῦ ἰσοπλεύρου ἡμισυ τὸ

καὶ ἡμιτρίγωνον· παντὸς γὰρ ἄνισον καθ' ἕναστον, τὸ δὲ πᾶν αὐτοῦ τρία ἐστὶ. Καὶ ἐπὶ τῶν στερεῶν εὐρίσκει· ἀν ἄρχῃ τῶν τετάρων προῖόν τὸ τοιοῦτο, ὥστε δεκάδος· καὶ οὕτως ψαύει· τριάς γὰρ πῶς ἢ μὲν πρῶτῃ πυραμίδος μίαν πῶς γραμμῆν τε καὶ ἐπιπέδειον ἐν ἰσότητι ἔχουσα, παρὰ τῆς ἐπὶ τῆς βάσεως γωνίας· ὑπὸ τριῶν ἐπιπέδων περιεχομένη, τὴν κατὰ κορυφὴν ὑπὸ τετάρων συγχευομένη, ὥστε ἐκ τούτου δυάδι δοικέναι· ἢ δὲ τρίτῃ τριάδι, ἐπὶ ἡμιτετραγώνου βεθηκῆναι, καὶ σὺν τῇ ὀρθοῖσιν μὴ ὡς ἐν ἐπιπέδῳ τῇ ἡμιτετραγώνῳ ἐπὶ καὶ ἄλλῃ ἔχουσα διαφορὰν τὴν πῶς κορυφαίας γωνίαν, ὥστε τριάδι ἂν ὁμοιοῖτο πρὸς ὀρθίας τὴν γωνίαν ἔχουσα τῇ τῆς βάσεως μέσῃ πλευρῇ· τετράδι δὲ ἢ τετάρτῃ κατὰ ταῦτα, ἐπὶ ἡμιτετραγώνῳ βάσει συνισταμένη, ὥστε τέλος ἐν τοῖς δέκα λαμβάνειν τὰ λεγόμενα. Τὰ αὐτὰ δὲ καὶ ἐν τῇ γενέσει· πρῶτῃ μὲν γὰρ ἀρχῇ εἰς μέγεθος στιγμῆ, δευτέρα γραμμῆ, τρίτῃ ἐπιπέδειον, τέταρτον στερεόν. — (60) Diogenes Laertius lib. IV, 5 ἐπιστολαὶ πρὸς Δίωνα, Διονύσιον, Φιλίππον. — — (61) Vid. fragm. 191. — (62) Vid. fragm. 226-227. — (63) Vid. fragm. 192. — (64) Vid. fragm. 187. — (65) Vid. Diodor. Sicul. lib. XVI cap. 51. — (66) Cf. Ambrose Firmin Didot, *sur le prix du papier dans l'antiquité* p. 9 (Paris 1857). — (67) Bentlejus Opusc. phil. pag. 47 seqq. (Lipsiæ 1781). — (68) Ant. Westermann. in Commentationis de epistolarum scriptoribus græcis parte septima (Lipsiæ 1855). —

sippo nec Philippo dignam. Tam injuriosam eam in Isocratem esse, cui Speusippus multa debuerit. Denique invectionem in Isocratem per se spectatam rhetorem potius quam philosophum redolere.

Fateor hæc, quæ dicuntur a pluribus (69), posse spectosa videri. Sed quoniam veteres minus bene moratum fuisse Speusippum testificantur (70), omnia quæ ad imminuendam epistolæ auctoritatem afferri solent argumenta, pro nihilo putamus. Est enim hominis ingrati et maligni magistros, a quibus litteras et artes didicerit, asperioribus facietis perstringere. Huc accedit simplicitas orationis sine pigmentis fucoque puerili et quæ maximam illius opusculi partem tenet narratio de Philippi majoribus ex Antipatri historiarum libris excerpta, quæ ob jejunitatem nemini nisi Philippo, ad quem scripta esse fertur, placere posset. Præterea ex Socraticorum epistolis trigesimam primam etiam, ad Philippum item datam, cum Orellio præf. p. VII ad Speusippum auctorem referre non dubitamus (71). Denique epistolam incerto auctore vulgatam ab Orellio, quæ inter Socraticas trigesima secunda est, æque ac sequentem Speusippi esse ad Xenocratem missas ex Diogenis Laertii verbis in ejus vita recte collegit Al-tatius. Etenim ille lib. IV, 3 ait : ἡδὴ δὲ ὑπὸ παραλύσεως καὶ τὸ σῶμα διεφθαρτο, καὶ πρὸς Ξενοκράτην διεπέμπετο, παρακαλῶν αὐτὸν εἰλεῖν, καὶ τὴν σχολὴν διαδέχεσθαι. Quamobrem nos quoque utramque epistolam Speusippo attribuimus.

Quæ de Speusippi itinere in Macedoniam ad

Cassandrum facto narrantur, incredibilia sunt. Ferunt enim Speusippum lucri causa ad Cassandri nuptias in Macedoniam profectum levibus quibusdam carminibus conditis publiceque decantatis questum fecisse (72). At Cassander Thesaloniceus, Philippi filiam, in matrimonium duxit primo Olympiadis 116 anno vel ante Chr. 316 (73). Quare in Chronicis Eusebianis eo ipso anno notatum est Speusippum floruisse (74). Hæc tamen quominus ad nostrum Speusippum referamus, temporum ratio obstat, quippe qui jam ante tertium Olympiadis 111 annum i. e. annum 334 æræ vulgaris fato perfunctus sit.

Speusippo magistro usæ sunt duæ mulieres, quæ Platonis jam discipulæ fuerant, Lasthenia, Mantineæ alumna, et Axiothea Phlasiæ. Quarum de utraque ab antiquis memoria prodita est. Illa enim virilis animi femina virili vestitu induta fuisse perhibetur (75) : hæc Diotima, Platonis convivio nobilitate, popularis, eaque ingeniosa, ut puto, et festiva, jucunda consuetudine cum philosopho nostro conjuncta erat. Quam consuetudinem non defuisse qui sinistris sermonibus carperent, nemo mirabitur, præsertim quum Speusippus simul avari hominis speciem præberet. Huc spectant mordacissima Dionysii dicta sic ad eum scribentis : *Etiam ab Arcade discipula tua philosophiam discere nobis licet. Et alibi : Plato discendi studiosos gratis docebat, tu vero tributa exigis et æque a volentibus atque a nolentibus accipis* (76). Quin etiam scriptor epistolæ (77) Socraticæ sextæ et trigesimæ quandam

(69) Cf. Fischeri de Speusippi Atheniensis vita dissertatio p. 29. — (70) Diogenes Laertius IV, 1 καὶ γὰρ ὀργίλος καὶ ἡδονῶν ἤτιτων ἦν. Suidas v. Σπεύσιππος : αὐστηρὸς τὴν γνώμην, εἰς ἄκρον οὐδύμνος. — (71) Vid. fragm. 188. — (72) Philostratus vit. Apollon. cap. 35 Σπεύσιππον τὸν Ἀθηναῖον οὕτω τοι ἐρασιγροῦματον γενέσθαι φρονί, ὡς ἐπὶ τὸν Κασσάνδρον γάμον ἐς Μακεδονίαν κομισάσαι (ἰσα κομισάσαι) ποιήματα ψυχρὰ ξυθέντα, καὶ ομηροσὶα ταῦθ' ὑπὲρ χρημάτων ἄσαι. Quæ repetit. Suidas s. v. Αἰσχίνης ὁ τοῦ Αὐτανίου. Sed Diogenes Laertius IV, 1 cum delectationis causa Macedoniam, ut Cassandri nuptiis interesset, petivisse refert (ὑπ' ἡδονῶν εἰλεῖν εἰς Μακεδονίαν ἐπὶ τὸν Κασσάνδρον γάμον). — (73) Diodorus Siculus lib. XIX cap. 49. Justinus lib. XIV cap. 6. —

(74) Euseb. Chron. pag. 178 cl. Scaliger. Cf. Eusebii Chron. p. 348 ed. Mai. An. Abram. 1701 : « Menander et Speusippus philosophi cognoscebantur. » Syncell. p. 274. D. (p. 521 Dindorf.) Μενέδημος καὶ Σπεύσιππος φιλόσοφοι ἐγνωρίζοντο. — (75) Diogenes Laertius. lib. IV, 1 ἐλέγοντο δὲ αὐτοῦ καὶ αἱ Πλάτωνος ἀκούσαν μαθητρίαι, Λασθένειά τε ἡ Μαντινικὴ καὶ Ἀξιόθεα ἡ Φλιασίου. Id. lib. III, 46 Ἀξιόθεα Φλιασίου ἡ καὶ ἀνδρεία ἡπιστάτο, ὡς φησι Δικαιάρχος. Olympiodorus in vita Platonis : πόλλοι δὲ πᾶν πρὸς μάθησιν ἀρεσκίκετο καὶ ἀνδρας, καὶ γυναῖκας ἀνδρῶν σχήματι παρασκευάζων ἀροῦσθαι αὐτοῦ. Clemens

Alexandrinus Strom. lib. IV παρὰ Πλάτωνι τε ἐπιδοσώφουον Λασθένεια ἡ Ἀρακεία (lege Ἀρακείνη) καὶ Ἀξιόθεα ἡ Φλιασίου. Themistius orat. IV : Ἀξιόθεα μὲν γὰρ ἐπιλεξιμένη τι τῶν συγγραμμάτων ἂ Πλάτων πεποιήται ὑπὲρ πολιτείας, ὧγετο ἀπιῦσα Ἀθήνας ἐς Ἀρακείας, καὶ Πλάτωνος ἡχροῦτο λανθάνουσα ἄκρι πῶρῶ ὅτι γυνὴ εἴη, ὥστε ὁ Ἀχιλλεύς τοῦ Λυκομήδους. Ὁ δὲ γεωργός ὁ Κορινθίος τῷ Γοργία συγγενόμενος, (οὐκ αὐτῷ ἐκείνῳ Γοργίᾳ, ἀλλὰ τῷ λόγῳ ὃν Πλάτων ἐγράψεν ἐπ' ἐλέγχῳ τοῦ σοκιστοῦ) αὐτίκα ἀφείρεται τὸν ἀγρόν, καὶ τὰς ἀμπέλους, Πλάτωνι ὑπέθηκε τὴν ψυχὴν, καὶ τὰ ἐκείνου ἐσπείρατο καὶ ἐρυτεύετο. Apulejus de Platone : Multi auditorum ejus utriusque sexus in philosophia flourerunt. — (76) Diogenes Laertius lib. IV, 2 ὅτε καὶ Διονύσιος πρὸς αὐτὸν γράσαν τωθαστικῶς φησι καὶ ἐκ τῆς Ἀρακείης σου μαθητρίας ἐστὶ τὴν φιλοσοφίαν καταμαθεῖν καὶ Πλάτων μὲν ἀτελεῖς ἑρώων τοὺς παρ' αὐτὸν φοιτῶντας ἐποίησε, σὺ δὲ δασμολογεῖς καὶ παρ' ἐκόντων καὶ ἀκόντων λαμβάνεις. Cf. fragm. 227. — (77) Scriptor Epist. Socr. 36 p. 41 ed. Orell. Βούλομαι σε μετὰ παιδείας παρῶρησάσθαι, ἐπειδὴ σὺ καὶ πρὸς ἐμὲ προσιθέθληκας τῷ τρόπῳ τούτῳ. Λέγω δὴ σοι εὐ πράττειν, εἰ ἄρα τοῦτο ἐστὶ τῶ χάρειν ἀμεινον, ὡς οὐκ ἐστὶν, ἀλλὰ τοῦ μὲν ἡδεσθαι. Ὁ Λασθένει καὶ Σπεύσιππος γοῦται, αἴτιος τοῦ ἐς Σικελίαν στόλου ὁμολογῶν εἶναι, καὶ πλείονος τοῦ Γηρούσου γείρας καὶ πόδας ἐξων, μᾶλλον δὲ τοῦ Εὐριτέρου (fragm. 228). —

dictionis similitudinem Lastheniæ et Speusippo tribuit. Docet enim consuevisse utrumque in epistolarum scriptione salutem amicis ita dicere, ut eos neque henc agitare (εὖ πράττειν), neque gaudere (χαίρειν), sed lætari (ἡδεσθαι) juberent (78).

Fama est matrimonium quoque contraxisse Speusippum, licet ea res dubitationem habeat. Testem vero hujus matrimonii solum Platonem proferre possumus in epistola tertia decima Dionysio scribentem, opus sibi esse dote triginta minarum. Namque Plato unam e neptium filiabus Speusippo avunculo collocaturus illam pecuniam Dionysii facultatibus sublevatus (79) solvere volebat. Similis argumenti decima Chionis quæ vocatur epistola est. Nimirum, si fides epistolæ auctori, Chion qui forte Athenis commemorabatur quo tempore illæ nuptiæ fiebant, ad augendam triginta minarum dotem talentum Speusippo, utpote in egestate versanti, de suo numeravit. Subjiciuntur a scriptore pauca, quæ ad sponsi suavitatem et matrimonii sinceritatem laudibus extollendam pertinent. Jam si missum facimus personatum Chionem i. e. sophistam qui sub umbra alienæ dignitatis latet, quis ad facti veritatem probandam Platonem tanquam locupletem auctorem laudabit? Scio Plutarchum (80) in Dionis vita cap. 21 hanc ipsam tertiam decimam Platonis epistolam spectasse atque ex eodem fonte partem narrationis hausisse, sed mihi omnes quæ sub Platonis nomine feruntur epistolas spurias videri, jam supra in adumbrandis philosophi itineribus (81) dixi. Quum autem de Speusippi matrimonio nihil præterea traditum sit, rem incertam neque confirmare argumentis neque refellere in animo est. Adde quod liberis videtur caruisse, quoniam virum non propin-

quitatis vinculis, sed studiorum cognatione conjunctum, Xenocratem Academiæ heredem reliquit.

Hic notare libet, hortum Academiæ vicinum jam Xenocratis tempore scholæ fuisse adjunctum, cujus rector domicilium ibi habebat. Pro- dunt scilicet Academiæ tribus drachmarum millibus emtam domicilium fuisse Platonis, Xenocratis, Polemonis ibi philosophiæ vacan- tium atque ætatem in ea conterentium: uno die excepto, quo Xenocrates quotannis in astu se contulerit, Liberalibus, ut (quod ajunt) novorum tragædorum solemnia condecoraret (82). Fundus alter Platonis, in Iresidarum pago situs (83) in septentriones atque in orientem Eury- medontis Myrrhinusii prædiis obtendebatur. Hinc colligas Eurymedontem illum qui Potonen, Platonis sororem, duxerat, hominem bene num- matum fuisse. Quo posito atque concesso, com- menticia sunt, quæ tum de Eurymedontis tum de Speusippi egestate dicuntur. Nam sine dubio opibus tantum valebat Eurymedon, ut filias et neptes dotare posset, neque vel Platonis auxilio vel Dionysii argente egeret. Quamvis Plato discipulorum nobilitate floreret, cæteros tamen au- ditores auctoritate ita vicit Speusippus, ut non solum quum avunculus alterum in Siciliam iter faceret, ipse ejus loco Academiam regendam acciperet, sed postea etiam senescenti in schola moderanda auxilio et adjumento esset. Quam- obrem poeta quidam comicus illi sermocinantium juvenum cœtum Platonem cum Speusippo et Menedemo præfecit. Sunt etiam qui illorum convivii Platonem cum Speusippo præfuisse scripserint (84). In hoc duodetriginta fere juve- num cœtu de difficillimis philosophiæ quæstio-

(78) De hac epistolica salutatione vide Henrici Stephan: Thes. s. v. πράττειν. — (79) Plato epist. XIII p. 361. D. εἰσὶ μοι ἀδελφιδῶν θυγατέρες τῶν ἀποθανουσῶν τότε ὅτ' ἐγὼ οὐκ ἐστεφανούμην, σὺ δ' ἐκέλευες, τέσσαρες, ἡ μὲν νῦν ἐπιγαμος, ἡ δὲ οὐκαίτις, ἡ δὲ σμικρὸν πρὸς τρισὶν ἔτεσιν ἡ δὲ οὐπω ἐνιαυσία. Ταύτας ἐκδοτέον ἐμοὶ ἐστὶ καὶ τοῖς ἐμοῖς ἐπιτηδείοις, αἷς ἂν ἐγὼ ἐπιθῶ· αἷς δ' ἂν μὴ, χαίρειν- τω. Καὶ ἂν ἂν γένοιται οἱ πατέρες αὐτῶν ἐμοῦ πλουσιώτε- ραι, οὐκ ἐκδοτέον· τὰ δὲ νῦν ἐγὼ αὐτῶν εὐπορώτερος. Καὶ ταῖς μητέρας δὲ αὐτῶν ἐγὼ ἐξέδωκα καὶ μετ' ἄλλων καὶ μετὰ Διονόου. Ἢ μὲν οὖν Σπευσίππῳ γαμεῖται, ἀδελφῆς οὐσα αὐτῆς θυγατὴρ· δεῖ δὴ ταύτη οὐδὲν πλέον ἢ τρεῖς κόντα μῶν· αἷτρας γὰρ αὐταὶ ἦναι προῖτες. — (80) Plutarchus Dion. 21. Vol. VI p. 186 seq. ed. Hutten. —

(81) Vid. not. 12. — (82) Plutarchus de exsilio cap. 10 Vol. X p. 376 ed. Hutten. ἡ δ' Ἀκαδημία, τρισχιλίαν δραχμῶν χωρίδιον ἐωνημένον, οἰκητήριον ἦν Πλάτωνος καὶ Ξενοκράτους καὶ Πολέμωνος, αὐτοῖσι σχολάζοντων καὶ κατα- βιούτων τὸν ἅπαντα χρόνον· πλὴν μίαν ἡμέραν, ἐν ᾗ Ξενο- κράτης καθ' ἕκαστον ἔτος εἰς ἄστυ κατεῖε Διονυσίων καινοῖς τραγῳδαῖς ἐπισκοπῶν, ὡς ἔρασαν, τὴν ἐορτήν Conf. C. F.

Hermann. *Gesch. und system der Plat. Phil.* Tom. I pag. 24. — (83) Diogenes Laertius III, 42 τὸ ἐν Εἰρεσι- δῶν χωρίον. — (84) Epicrates ap. Athen. lib. II pag. 59. Τί Πλάτων καὶ Σπεύσιππος καὶ Μενέδημος πρὸς τίσι νυνὶ διατρίβουσιν; ποία φροντίς, ποῖος δὲ λόγος διερευνᾶται παρὰ τοῖσιν; τάδε μοι πινυτώσ, εἰ τι κατεῖδῶ; ἦ κεις, λέξον ποῖ τῆς γὰς. B. ἀλλ' οὐκ ἔστι λέγειν περὶ τῶνδε σαφῶς. Παναθη- ναίοις γὰρ ἰδῶν ἀγέλην μερακίων ἐν γυμνασίοις Ἀκαδημείας ἤκουσα λόγων ἀράτων ἀτόπων. Περὶ γὰρ φύσεως ἀποριζό- μενοι διεχώριζον ζῶντα τε βίον δένδρων τε φύσιν λαγάνων τε γένη. Κἄτ' ἐν τοῖσιν τὴν κολοκύντην ἐξήταζον τίος ἐστὶ γένους. A. καὶ τί ποτ' ἀρ' ὠρίσαντο καὶ τίος γένους εἶναι τὸ φυτόν; δῆλωσον, εἰ κάτοισά τι. B. πρῶτιστα μὲν οὖν πάντες ἀνακλιεῖς τοῖς ἐπέστησαν, καὶ κύψαντες χρόνον οὐκ ὀλίγον διεπρόντιζον. Κἄτ' ἐξήφηνς ἐπι κυπτόντων καὶ ζη- τοῦντων τῶν μερακίων λαγάνων τίς ἐστὶ στερογγύλιον εἶναι, ποῖαν δ' ἄλλοι, δένδρον δ' ἕτερος. Ταῦτα δ' ἀκούων ἱατρὸς τις Σικελῆς ἀπὸ γὰς κατέπαρδ' αὐτῶν ὡς ληρούντων. A. ἡ που δευτῶς ὠρίσθησαν χλευάζεσθαι τ' ἐβόησαν· τὸ γὰρ ἐν λέσχαις ταῖσδε τοιαυτὴ ποιεῖν ἀρεπείας. B. οὐδ' ἐμέλησεν τοῖς μερακίοις. Ὁ Πλάτων δὲ παρών, καὶ μάλα πρῶτος, οὐδὲν

nibus disserebatur, omnesque diligenter magistrum rerum origines scrutantem vel de summo bono divinitus disputantem attendebant (85). Ludicri etiam sermones et joculariter dicta admittebantur, interdum litteris mandabantur (86). Porro ad decorum custodiendum Speusippus, Xenocrates, Aristoteles convivantibus bibendi leges scribebant (87). Ut paucis dicam, eam in hac familia vitam Speusippus egit, quam antiquus rhetor honorum contentioni et imperii cupiditati anteponebat d'ctaturæ perpetuæ comparavit (88). Musis in Academia sive aram sive templum Plato dicaverat (89). Deinde Speusippus, avunculi præcepta secutus, qui Gratiis semper sacrificari voluerat, museum ibi constructum fictis earum imaginibus adornavit (90).

Postero tempore ibidem Platonis ipsius statua Silanoni manu facta quam Mithridates Persa ei consecraverat, conspiciebatur (91). Jocularare est, quod de inventa a Speusippo fiscinarum commode portandarum ratione accepimus (92). Sed quo animo Aristoteles in Platonem senem et familiares ejus fuerit, magna quæstio est. Ælianus (93) memoria prodit Platonem, cui Aristoteles ob cultum et habitum philosopho indignum displiceret, Xenocratem, Speusippum, Amyclam, alios illi præoptasse eosque tum aliis affecisse honoribus, tum ad colloquia admisisse. Quum igitur Xenocrates aliquando in patriam iter fecisset, Speusippus autem ægrota-ret, ideoque disputationi adesse non posset : Aristoteles Platonem jam octogenarium et me-

δρνήσεις, ἐπέταξ' αὐτοῖς πάλιν ἐξ ἀρχῆς ἀπορίσθαι τίνας ἐστί γένους· οἱ δὲ διεήκον. Cf. Meinek. fragm. com. gr. vol. III pag. 370. Athenæus lib. XII pag. 548. a. οὐ γὰρ ἴνα συβρύντες ἐπὶ τὸ αὐτὸ τῆς ἑως τοῦ ὄρθρου γενομένης τραπέζης ἀπολαύσωσιν, ἢ γὰρ ἐξοινίας, ἐποιήσαντο τὰς συνόδους ταύτας οἱ περὶ Πλάτωνα καὶ Σπεύσιππον, ἀλλ' ἴνα φαίνωνται καὶ τὸ θεῖον τιμῶντες, καὶ φυσικῶς ἀλλήλοις συμπεριφερόμενοι· καὶ τὸ πλεῖστον ἔνεκεν ἀνάεως καὶ φιλολογίας. Cf. Eustath. comment. in Odys. lib. I, vs. 110 pag. 1398 ed. Rom. — (85) Viti. Hermann. l. 1. 79 seqq. Themist. orat. XXI pag. 245. Platonis de summo bono doctrinam numeris Pythagoricis exornatam discipuli edidit commentariis illustrarunt. Aristovenus Harmon. II. 30 ed. Meibom. Alexander Aphrodis. apud Simplicium Commentar. in Aristot. auscult. phys. fol. 32. b. coll. 104. Cf. Brandisii diatr. acad. de perdit. Aristot. libris de ideis et bono, Bonn. 1823 pag. 21 seqq. Ravaisson. de Arist. Metaph. pag. 214 sq. et quos laudat Hermann. l. 1. pag. 710 sq. — (86) Plutarchus Conviv. disp. I Proëm. Vol. XI pag. 2 ed. Hutten. ἐπεὶ δὲ καὶ σοὶ δοκεῖ τῶν μὲν ἀτόπων ἢ λήθῃ τῶ ὄντι σοφῇ κατ' Εὐριπίδην εἶναι, τῷ δὲ θίωσι ἀνμνησκῶν τῶν ἐν οἴκῳ, μὴ μόνον τῶ φιλοσοφῶν λεγομένῳ μάχεσθαι τῆς τραπέζης, ἀλλὰ καὶ τῶν φιλοσοφῶν τοὺς ἐλλογικωτάτους ἀντιμαρτυροῦντας ἔχειν, Πλάτωνα καὶ Ξενοκράτην, καὶ Ἀριστοτέλην, καὶ Σπεύσιππον, Ἐπίκουρόν τε καὶ Ἡρόταν καὶ Ἰερώνυμον, καὶ Δίωνα τὸν ἐξ Ἀκαδημίας, ὡς ἀξίον τινος σπουδῆς πεποιημένους ἔργον, ἀναγράψασθαι λόγους παρὰ πότον γενομένους. — (87) Athenæus Epit. I pag. 3. f. ὅτι Ξενοκράτης ὁ Χαλκιδρόνιος καὶ Σπεύσιππος ὁ Ἀκαδημαϊκὸς καὶ Ἀριστοτέλης συμποτικῶς νόμους ἔγραφον. Conf. lib. V pag. 186. b. — (88) Themistius orat. XXXI de sedis prerogativa pag. 353 ed. Paris. 1684 ταύτην ἄρχει τὴν ἀρχὴν μέχρι νῦν ὁ Ἀριστοτέλης, ταύτην Ἀριστοτέλης, ταύτην Σπεύσιππος, ταύτην Ξενοκράτης. Cf. Aristid. Platon. 45. vol. II pag. 109 ed. Dindorf. — (89) Olympiodorus vit. Plat. διὰ σκολεῖον ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ συνεστήσατο μέρος τοῦ τούτου τοῦ γυμνασίου τίμειος ἀφίρσαστο τὰς Μούσαις. Cf. vit. anonymi, Pausan. lib. I cap. 30, 2. — (90) Diogenes Laertius IV, 6 ὅς τε τὰς Χάρτιν Xenocrati dixit Plato. Id. IV, 1 Χάρτιν τε ἀγάλματα ἀνέθηκεν ἐν τῷ μουσεῖῳ τῷ ὑπὸ Πλάτωνος ἐν Ἀκαδημίᾳ ἱδρυθέντι. — (91) Diogenes Laertius III, 25 ἐν δὲ τῷ πρώτῳ τῶν ἀπονηθμενομάτων Φαβουρίων φέρεται, ὅτι Μεθράδατος, ὁ Πέρσης ἀνδράρατος Πλάτωνος ἀνέθετο εἰς τὴν Ἀκαδημίαν, καὶ ἐπέγραψεν· Μιθριδάτης ὁ Ροδῶντος Πέρσης Μούσαις εἰκόνα ἀνέθετο Πλάτωνος, ἣν

Σιλανίων ἐποίησε. — (92) Diogenes Laertius IV, 3 καὶ πρῶτος εὗρεν ὅ τὰ φορμὰ τῶν φρυγάνων εὐσοχα ποιοῦσιν. — (93) Ælianus var. hist. III, 19 λέγεται τὴν διαφοράν Ἀριστοτέλους πρὸς Πλάτωνα τὴν πρώτην ἐκ τούτων γενέσθαι. Οὐκ ἤρξατο αὐτοῦ τῆ βίῃ ὁ Πλάτων, οὐδὲ τὴ κατασκευὴ τῆ περὶ τὸ σῶμα. Καὶ γὰρ ἐσθῆτι ἐχρῆτο περιεργῶ Ἀριστοτέλης καὶ ὑποδέσει· καὶ κοῦράν δὲ ἐκείρω καὶ ταύτην ἀήθη Πλάτωνι. Καὶ δακτυλίους δὲ πολλοὺς φορῶν ἐκαλλύνετο ἐπὶ τούτῳ. Καὶ μακία δὲ τις ἦν αὐτοῦ περὶ τὸ πρόσωπον, καὶ ἄκαυρος· στωμυλία λαλοῦντος κατηγορεῖ καὶ αὐτὴ τὸν τρόπον αὐτοῦ. Πάντα δὲ ταῦτα, ὡς ἐστὶν ἀλλοτρια φιλοσόφου δῆλον· ὅπερ οὖν ὄρων ὁ Πλάτων οὐ πρόσιτο τὸν ἄνδρα, πρετίμα δὲ αὐτοῦ Ξενοκράτην καὶ Σπεύσιππον καὶ Ἀμύκλαν καὶ ἄλλους, τῆ τε λοιπῇ δεξιούμενος αὐτοῦ· τιμῇ, καὶ οὖν καὶ τῇ κοινοῦν τῶν λόγων. Ἀποδημίας δὲ ποτε γενομένης τῷ Ξενοκράτει ἐκ τὴν πατρίδα, ἐπέθετο τῷ Πλάτῳ Ἀριστοτέλης, χαρῶν τινα τῶν ὁμιλητῶν τῶν ἑαυτοῦ περιστησόμενος· ὡν ἦν Μνάσων τε ὁ Φωκεύς, καὶ ἄλλοι τοιοῦτοι. Ἐνόσει δὲ τότε ὁ Σπεύσιππος, καὶ διὰ ταῦτα ἀδύνατος ἦν συμβαλεῖσθαι τῷ Πλάτῳ. Ὁ δὲ Πλάτων ὀδοήκοντα ἐτῶν ἐγεγόνει, οὐοῦ τι καὶ διὰ τὴν ἡλικίαν ἐπελελοῖπει τὰ τῆς μνήμης αὐτόν. Ἐπιθέμενος οὖν αὐτῷ, καὶ ἐπιθυμοῦσιν ὁ Ἀριστοτέλης, καὶ φιλοτιμῶς πάνυ τὰς ἐρωτήσεις ποιοῦμενος, καὶ τρόπον τινα καὶ ἐλεγτικῶς, αἰκίω ἅμα, καὶ ἀνωμονῶν ἦν ὄλος. Καὶ διὰ ταῦτα ἀποστὰς ὁ Πλάτων τοῦ ἐξω περιπάτου ἐνδον ἐβάδιζε σὺν τοῖς ἑταίροις. Τριῶν δὲ μηνῶν διαγενομένων, ὁ Ξενοκράτης ἀφίκετο ἐκ τῆς ἀποδημίας, καὶ καταλαμβάνει τὸν Ἀριστοτέλην βαδίζοντα, οὐ κατέλιπε τὸν Πλάτωνα. Ὅραν δὲ αὐτὸν μετὰ τῶν γνωρίμων οὐ πρὸς Πλάτωνα ἀνανοροῦντα ἐκ τοῦ περιπάτου, ἀλλὰ καθ' ἑαυτὸν ἀπίντα εἰς τὴν πύλιν, ἤρετό τινα τῶν ἐν τῷ περιπάτῳ, ὅποι ποτὶ εἰτὴ Πλάτων ὑπώπτευσεν γὰρ αὐτὸν μαλακίζεσθαι. Ὁ δὲ ἀπεκρίνατο· ἐκεῖνος μὲν οὐ νοσεῖ, ἐνογλίω δὲ αὐτὸν Ἀριστοτέλης παραχωρήσαι πεποιήκε τοῦ περιπάτου, καὶ ἀναχωρήσας ἐν τῷ κρητῷ τῷ ἑαυτοῦ φιλοσοφεῖ. Ὁ δὲ Ξενοκράτης ἀκούσας παραχωρήματα ἔκε πρὸς Πλάτωνα, καὶ κατέλαθε διαλεγόμενον τοῖς σὺν ἑαυτῷ. Ἦσαν δὲ μάλ' αὐτῳ καὶ αἰετοῖ λόγου καὶ οἱ μάλιστα δοκοῦντες τῶν νέων ἐπικρατεῖς. Ἐπεὶ δὲ ἐπαύσατο τῆς ὁμιλίας, ἤσπασάτο τε, ὡς τὸ εἰκό, τὸν Ξενοκράτην φιλανθρώπως, καὶ αὐ πάλιν ὁ Ξενοκράτης ἐκείνον ὁμοίως. Διαλυθεὶς δὲ τῆς συνομίας, οὐδὲν οὔτε εἶπεν πρὸς τὸν Πλάτωνα Ξενοκράτης, οὔτε ἀκούσας, συναγαγὼν τοὺς ἑταίρους, καὶ τῷ Σπεύσιππῳ πάνυ ἰσχυρῶς ἐπέπληξε, παραχωρήσαντι τῷ περιπάτῳ Ἀριστοτέλει· αὐτοῦ τε ἐπέθετο τῷ Σταγειρίῳ κατὰ τὸ καρτερόν. Καὶ εἰς τοσοῦτον περιήλθε φιλοτιμίας, ὡς ἐξέλασεν αὐτόν, καὶ ἀποδοῦναι τὸ σύνθηρ· χωρίον τῷ Πλά-

moria labentem impugnavit et captiosis interrogationibus adortus perfecit, ut senex locum suum in Academia relinqueret ac domi cum amicis se teneret. Tribus tandem mensibus interjectis Xenocrates redux, hanc rerum mutationem miratus, simul Speusippum reprehendit, quod Aristoteli cessisset, simul Stagiriten exagitatum Academiae spatii eiecit, Platonemque in pristinum gratiae et honoris locum restituit.

Hanc narrationem alii repudiarunt, alii, inter quos Hermannus est, probaverunt luculentum auctorem Ælianum esse rati. (94). Utcunque est, tamen apparet Aristotelem jam Platone vivo ab Academia secessisse et Isocratis rhetoris gloria motum dicere etiam cœpisse adolescentes docere, ac sapientiae studium cum eloquentia jungere (95). Quemadmodum vero nemo Isocrati infensus adversatus est (96) : sic eum Platoni obtrectasse ista narratione facile adducor, ut credam (97). Cum illis vero qui ad Platonem senescentis auctoritatem se contulerant, Aristoteli non fuisse amicitiam ex iis quae exposita sunt conficitur. Speusippum certe non modo Isocrati, verum etiam Platoni addictum, similitates cum Stagirite gerere oportebat. Quare nemo dubitabit, quin Speusippi libellus πρὸς Γρύλλον (98) Aristotelis commentario cognomini Γρύλλος ἡ περὶ ῥητορικῆς (99) oppositus fuerit. Videtur enim Speusippus Isocratem contra Aristotelem defendisse. Insuper mortuo Platone quo tempore Speusippus Academiam regere cœpit, Apollodorus (100) auctor est, Stagiriten relictis Athenis Hermiam adiisse. Neque tamen Aristoteles Speusippi doctrinam scriptaque contempsisse putandus est, ut qui ei superstes mortui libros tribus talentis emisse tradatur (101). Ex eo igitur fonte fluxit Aristotelis volumen de Speusippi et Xenocratis philosophia, memoratum a Diogene Laertio lib. V, 25. Quod quale fuerit, e variis Stagiritæ locis conjici potest, ubi vel Pythagoreorum aliquod dogma Speusippo pro-

batum Platonis decreto anteponit, vel omnino de Speusippo, Xenocrate, Platone judicat. Licet enim nonnunquam Speusippum vituperet, sæpius tamen ei quam Platoni favet, Xenocratis sententia fere ubique repudiata (102).

Plato, quem supremum diem primo Olympiadis 108 anno, ante Chr. 348 obiisse vidimus (103) eum alios testamenti executores, tum Speusippum (104) constituerat. Qui quum amici more majorum cenam funebrem facerent, eam habuit orationem, quæ post hæc edita ac modo Πλάτωνος περιδείπνων modo ἐγκώμιον inscripta hominum manibus terebatur (105). Hinc petita esse verisimile est, quæ de Platonis vita et studiis incertis auctoribus apud Diogenem et alibi afferuntur. Quæ conjectura Diogenis et Apuleji, ni fallor, testimoniis confirmatur, qui quæ super cœlesti Platonis origine ac puerili ejus institutione scribunt, Speusippo se auctore posteris tradere profitentur (106).

Ab eodem Speusippo procul dubio sumserunt veteres, quæ de Socratis somnio rumore ac fama se accepisse testificantur (107). Quod reliquum est, pietatis erga Platonem specimen etiam dedit Speusippus facto epigrammate, quod præter duo alia philosophi monumento insculptum fuisse fertur.

Σώμα μὲν ἐν κόλποις κατέχει τόδε γαῖα Πλάτωνος,

ψυχὴ δ' ἰσοθέων τάξιν ἔχει μακάρων.

Leguntur hi versiculi in Anthologia Planudea. Simile quidem carmen est tetrastichon, quod refert Diogenes Laertius lib. III, 44, sed ejus tertium quartumque versum Speusippi non esse persuasum habemus (108).

Dixi supra (109) morte occubuisse Platonem, successore in Academia relicto Speusippo. Qui quoniam octo annos scholæ Platonicae inde a centesima octava Olympiade præerat, quæritur, qualis hic successor fuerit philosophus. Non negamus, eum acceptum a tam præclaro viro

των. — (94) Vid. Nunnes. ad Ammonii seu Philoroni vit. Aristot. pag. 73-75 ed. Luc. Holsten; Wynpserse de Xenocrate Chalcedonio p. 24 sqq; Trendelenburg. Platonis de ideis et numeris doctr. ex Aristotele illustrata. Lipsiæ 1826; Hermannus libr. I, I p. 124-125. — (95) Cicero Tusc. I, 4. — (96) Cicero orat. 51. — (97) Cicero de or. III, 35 : Itaque ipse Aristoteles quum florere Isocratem nobilitate discipulorum videret, quod ipse suas disputationes a causis forensibus et civilibus ad inanem sermonis elegantiam transtulisset, mutavit repente totam formam disciplinae suae, versumque quandam de Philocteta paullo secus dixit. Ille enim turpe sibi ait esse tacere, quum barbaros : hic autem, quum Isocratem pateretur dicere. Conf. Orat. 19. — (98) ap. Diog. Laert. IV, 4. — (99) Diog. Laert. V, 22. — (100) Ap. Diog. Laert. V, 9. —

(101) Diogenes Laertius IV, 5 ἐν δευτέρῳ ἀπομνημονευμάτων Φαβωρινός φησιν ὡς Ἀριστοτέλης αὐτοῦ τὰ βιβλία τριῶν τάλαντων ἀνήγατο. Gellius Noct. Att. III, 17 : Aristotelem quoque traditum libros pauculos Speusippi philosophi, post mortem ejus, emisse talentis Atticis tribus. Ea summa sit nummi nostri HIS duo et septuaginta millia. — (102) Vide fragm. 195-196-197-198. — (103) Vid. supra not. 25 et 26. — (104) Diogenes Laertius lib. III, 43 ἐπίτροποι δὲ Σωσθένης, Σπεύσιππος κτλ. — (105) Diogenes Laertius III, 2 Σπεύσιππος ἐν τῷ ἐπιγραφόμενῳ Πλάτωνος περιδείπνων (sic leg. pro Πλάτωνος περὶ δείπνου). Idem IV, 5 Πλάτωνος ἐγκώμιον. Nam idem videtur fuisse opusculum. — (106) Vid. supra not. 5 et 7. — (107) Vid. not. 9. — (108) Vid. fragm. 186. — (109) Vid. su-

disciplinam tenuisse, quamquam partim multa a Pythagoreis mutuatus est, partim minus bene moratus fuit. Namque ut inter intelligentes talium rerum existimatores convenit, optimi Platonis discipuli Speusippus, Xenocrates et Aristoteles familiares Peripatetici dieti sunt, quia in Lyceo inambulantes disputabant: illi autem qui Platonis instituto in Academia, quod fuit alterum gymnasium, cœtus et sermones habere consueverant, e loci vocabulo nomen habuerunt. Nec tamen quisquam negavit Speusippum vel Platonis exemplo vel sua sponte sæpe ambulantem disseruisse, ut qui postea Academici vocati sunt

ipsius et Xenocratis auditores communi cum Aristotelis sectatoribus Peripateticorum nomine et possent appellari et frequenter appellarentur (110).

Erat Speusippo genus orationis cum lenitate quadam æquabiliter profluens, quod tum Platonis spiritum et copiam, tum Isocratis elegantiam numerosque exprimeret. Porro in mathematicis artibus Speusippus versabatur, quod eas ceteris disciplinis longe præstare (111) censeret. Disserendi subtilitatem cum partiendi distinguendique artificio conjunctam præeunte Platone studiose sectabatur (112). Contendit autem fieri non posse, ut quidquam definiamus, nisi omnia

pra not. 27. — (110) David, Proleg. in Aristot. Categ. in Scholl. Aristot. pag. 23 ed. Brandis. ἑδθμος τρόπος τῶν κατὰ φιλοσοφίαν ἀρρέσεων ὁ ὀνομασθεὶς ἀπὸ τινος συμβεβηκότος ὡς οἱ Περικατητικοὶ ἀπὸ τοῦ Πλάτωνος κατὰ περιπατητὸν τὴν συνουσίαν ποιοῦμένου διὰ τὸ ἅμα τῆ ψυχῆ τὸ σῶμα γυμνάζειν. Καὶ τῶν ἀθηρωπίνων ἀναχωρήσαντος διαδέχεται τὴν σχολὴν αὐτοῦ Σπεύσιππος ὁ υἱὸς τῆς Πρωτόνης (leg. Πρωτόνης) ἀδελφῆς τοῦ Πλάτωνος· οὐκ ἐτύχησε γὰρ τρικακίαια παρὼν ὁ Ἀριστοτέλης· μετασταλεὶς γὰρ ἦν ὑπὸ Φιλίππου ἐν Μακεδονίᾳ ἐπὶ τὸ παιδεύσαι τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἀλέξανδρον, ὃν παραλαβὼν οὕτως ἐπαίδευσεν τὴν βασιλικὴν ἐπιστήμην ὡς ἐπιθέσει τὸν Ἀλέξανδρον, ἡνίκα μὲν ὠφείλησεν, ὅτι σήμερον οὐκ ἐδασίλευσε, οὐδένα γὰρ εὐεργέτησε. Καὶ ποτε τοῦ Ἀριστοτέλους εἰπόντος ὅτι ἀπειροὶ κόσμοι κατὰ Δημόκριτον, ἐπιδακρυσαίεσαι τὸν Ἀλέξανδρον εἰπόντα «οὐδ' ἐνὸς ὅλου κόσμου ἠδυνήθη ἐπικρατῆσαι.» Ἐκείθεν δὲ ὑποστρέψας ὁ Ἀριστοτέλης διαδέχεται τὴν σχολὴν τοῦ Σπευσίππου σὺν Ξενοκράτει, καὶ ἀμφοτέροι ἐρχόντο Περικατητικοὶ τοὺς τότε διαφέροντες· οἱ μὲν γὰρ ἐκκαλοῦντο Λυκικοὶ Περικατητικοὶ ὡς οἱ Ἀριστοτελικοὶ, οἱ δὲ Ἀκαδημαῖκοι Περικατητικοὶ οἱ τοῦ Ξενοκράτους. Τῷ χρόνῳ δέ, οἱ συμβαίνει, ἐξέλιπε μὲν τὸ ὄνομα τοῦ τόπου καὶ ἐκαλοῦντο Περικατητικοὶ χωρὶς τοῦ Λυκικοῦ οἱ Ἀριστοτελικοὶ, τῶν δὲ Ξενοκρατέων ἐξέλιπε μὲν τὴν ἐνεργείαν ὄνομα καὶ ἐκαλοῦντο Ἀκαδημαῖκοι. Περικατητικοὶ οὖν ἐκαλοῦντο οὐχ ὅτι κατὰ περιπατητοῦ ἐξηγούμενοι, ἀλλ' ὅτι διεδέξαντο τὴν σχολὴν τοῦ Πλάτωνος διὰ τοῦ Σπευσίππου κατὰ περιπατητοῦ ποιοῦμένου τὰς ἐξηγήσεις. Philoponus in Aristot. Categ. in init. in Scholl. Aristot. pag. 35 ed. Brandis ἐπειδὴ γὰρ ὁ Πλάτων ἐξηγούμενος ἐδάδαζε, θεῶν τὸ ἄκυτον σῶμα γυμνάζειν ὡς ἂν μὴ ἀνεπίστευτον γεγονός· ἐμποδῶν γένοιτο ταῖς ψυχικαῖς ἐνεργείαις, οἱ διαδεχόμενοι αὐτὸν ὀνομάσθησαν οὕτως, οἱ ἀπὸ τοῦ περιπατητοῦ. Διεδέξαντο δὲ ὁ Ξενοκράτης καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, ὃν ἐν Λυκίῳ μὲν ἐπαίδευσεν Ἀριστοτέλης, ὁ δὲ Ξενοκράτης ἐν Ἀκαδημαίῳ ὑπερὸν δὲ τοῖς μὲν ὁ τόπος ἐξέλιπε, καὶ ὀνομάσθησαν ἀπὸ τῆς ἐνεργείας τοῦ διδασκάλου Περικατητικοί. τὰ δὲ ἡ ἐνεργεία, καὶ ὀνομάσθησαν ἀπὸ τοῦ τόπου Ἀκαδημαῖκοι. — (111) Cf. Plato de Republ. VII pag. 521 sqq. Motinus Ennead. lib. I p. 20. F. (p. 42 ed. Creuzer. V. ὁ φιλόσοφος τὴν φύσιν ἔτοιμος οὕτος· καὶ οἷον ἐπιτερωμένος, καὶ οὐ δεόμενος χωρίζεσθαι, ὡσπερ οἱ ἄλλοι οὕτοι, κεκλιμένος πρὸς τὸ ἄνω. Ἀπορῶν δὲ τοῦ δεικνύντος δεῖται μόνον. Δεικτέον οὖν καὶ λυτέον βουλόμενον καὶ αὐτὸν τῆ φύσει καὶ πάλαι λελυμένον. Τὰ μὲν δὲ μαθήματα δοτέον πρὸς συνέτη μὲν κατανοήσεως καὶ πίστεως ἀσωμάτου. Καὶ γὰρ βῆθρον (leg. βῆθως) δέξεται, φιλομαθῆς ὢν, καὶ φύσει ἐνάρετον τὸ πρὸς τελείων ἀρετῶν ἄκτεον. Καὶ μετὰ τὰ μαθήματα λόγους διαλεκτικούς· δοτέον, καὶ ὅλως διαλεκτικῶν

ποιητέων. De artium mathematicarum studiis, que in Academia viguerunt, tractavit Syrianus Comment. in Aristot. Met. lib. XII pag. 56 sqq. interp. lat. Venet. 1558. De mathematica autem principiis pauca e Speusippi libris excerpta reperiuntur apud Proclum Diadochum in prim. Euclid. element. lib. II, 8 p. 22 ed. Basil. 1533, pag. 45 interp. lat. Patav. 1560. Vid. fragm. 229. — (112) Plato Phædr. pag. 266 b. τούτων δὲ ἔγωγε αὐτὸς τε ἔραστὴς, ὦ Φαίδρε, τῶν διακρίσεων καὶ συναγωγῶν, ἢ οὐς τε ὦ λέγειν τε καὶ φρονεῖν κτλ. Id. Sophist. p. 253. D. τὸ κατὰ γένη διακρίεσθαι καὶ μήτε ταῦτόν εἶδος ἕτερον ἡγήσασθαι, μήτε ἕτερον ὃν ταῦτόν, μὴν οὐ τῆς διαλεκτικῆς τήσομεν ἐπιστήμης· εἶναι· Dionysius Halicarnassensis Art. rhetor. XI, 7 Vol. V pag. 407 ed. Reisk. ἡ γὰρ τέχνη τῆς διακρίσεως, ὡς φησὶν ὁ Πλάτων, διακρίσεις καὶ συναγωγαί, δεῖται τὰ εἶδη πόσα ἐστὶ καὶ πόσας ἔχει τομὰς, καὶ πάντα συναγαγεῖν εἰς ταῦτόν. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ διακρίσεως τεχνή, ἐν πολλὰ, πολλὰ ἔν. Alexander Aphrodisiensis Polegg. in Aristot. top. pag. 3 [cf. Scholl. Arist. pag. 251 ed. Brandis.] τὴν μὲν πρόθεσιν τὴν κατὰ τὴν τοπικὴν πραγματείαν, καὶ πρὸς πόσα τε καὶ τίνα χρήσιμος ἐστὶ τῷ φιλοσόφῳ ἤδη ἡ μέθοδος, καὶ τί τὸ τέλος αὐτῆς, αὐτὸς λέγει, τὸ μὲν ἀρχόμενος· εὐθύς τὸ δὲ ὀλίγον προσβλῶν, δι' ὃν γινώμενον ποιεῖται ὅτι καὶ τοῖς προηγουμένως φιλοσοφοῦσιν ἀξία σπουδῆς ἢ διαλεκτικῆς πρὸς τὴν εὐρίσιν τῆς ἀληθείας αὐτῆς· συντελοῦσα, ὃ τέλος ἐστὶ τῆς φιλοσοφίας θεωρίας. Ἡμᾶς δὲ καλῶς ἔχει προειδέναι ὅτι τὸ τῆς διαλεκτικῆς ὄνομα οὐκ ἐπὶ ταῦτόν σημαίνονμενον πάντες οἱ φιλόσοφοι φέρουσιν, ἀλλ' οἱ μὲν ἀπὸ τῆς Στοᾶς ὀρίζομενοι τὴν διαλεκτικὴν ἐπιστήμην τοῦ εὐ λέγειν ὀρίζονται, τὸ δὲ εὐ λέγειν ἐν τῷ ἀληθῆ καὶ προσήκοντα λέγειν εἶναι τιθέμενοι, τοῦτο δὲ ἴδιον ἡγρούμενοι τοῦ φιλοσόφου κατὰ τῆς τελευταίας· φιλοσοφίας φέρουσιν αὐτό, καὶ διὰ τοῦτο μόνος ὁ φιλόσοφος κατ' αὐτοὺς διαλεκτικός. Πλάτων δὲ τὴν διακριτικὴν μέθοδον ἐξυμνῶν καὶ θρηγνὸν αὐτὴν φιλοσοφίας λέγων, ταύτης δὲ θέμενος ἔργον εἶναι τὸ δύνασθαι τὸ τε ἐν πολλὰ ποιεῖν καὶ τὰ πολλὰ εἰς ἐν συναγεῖν, ὅπερ ἂν εἴη ἴσον τῷ τὰ γένη δύνασθαι διακρίειν εἰς εἶδη καὶ εἰς τὰ ὑπὸ ταῦτα καὶ πάλιν τὰ ἅσπρα συντιθέναι τε καὶ εἰς ἐν γένος ἀνάγειν τε καὶ συγκερατίζεσθαι, τὴν αὐτὴν ταύτην καὶ διαλεκτικὴν καλεῖ. Io. Philoponus ad Aristot. Analytt. post II, 5 fol. 78. b. [in Scholl. Arist. pag. 243. a. ed. Brandis] οἱ περὶ Πλάτωνα ἐπειρώντο διὰ τῆς διακριτικῆς μεθόδου συλλογίζεσθαι καὶ ἀποδεικνύειν τότε ὀρισμὸν εἶναι τοῦδε, λέγοντες ὅς εἰ ὁ ὀρισμὸς ἐκ γένους καὶ συστατικῶν διαφορῶν σύγκειται, ἐδείξαμεν διὰ τῆς διακριτικῆς καὶ τὸ ζῆον ὑπάρχειν τῷ ἀνθρώπῳ, ἐκίστην διαφορᾶν, ἡγρουν τὸ πεζὸν καὶ τὸ δίπουν ὀρισμὸν εἶναι τοῦ ἀνθρώπου. —

perspexerimus, rerum investigationem comparationemque certis definitionibus præferens (113). Etsi vero omnem divisionem ac definitionem refellere videbatur, tamen rerum multitudinem, ita digerendam esse ratus, ut similia similibus jungerentur, multo plura quam Plato vel scientiæ pervestigatione vel disserendi ratione comprehendit.

Quocirca quod præclare Cicero ait, omnes artes quæ ad humanitatem pertinent, habere quoddam commune vinculum et quasi cognatione quadam inter se contineri (114) : id, si credimus Diodoro in Commentariis, primus perspexit Speusippus (115). Verum quemadmodum multa diligentiam cognovit, de iisque subtilius scripsit, quam Plato : sic non pauca quæ ipse intacta dimisisset aliorum ingenii expolienda et accuratiore consideratione perspicenda reliquit (116). De reliquo quum aliæ res sub sensus caderent, aliæ mente cernerentur, harum judicem esse dixit Speusippus rationem scientia præditam, illarum vero observationem subtilem. Atque hanc observationem subtilem putavit esse participem veritatis rationi consentaneæ. Ut enim tibicinis aut psaltæ digiti artis factiandæ facultatem habent, non in ipsis quidem præcipue consummatam, sed exercitationibus rationi convenientibus perfectam : atque ut musici sensus facultatem habet percipiendi congruentis ac discrepantis concentus, non nativam quidem, sed rationi convenienter adeptam ; ita etiam subtilis observatio secundum naturam ratione magnum rerum incorrupte iudicandarum usum consequitur (117). Sed haud scio an Speusippus multo plus sensibus quam magister tribuerit. In principiis rerum exponendis ab ideis Platonicis discessit, initia simplicissima rerumque varietati accommodata commentus. Sumebat videlicet Speusippus cum Pythagoreis, decem esse rerum principia, qui-

bus opposita decem altera ex parte responderent, ita ut duplex inde principiorum ordo sive συστοιχία oriretur. Quod his verbis testatur Aristoteles *Metaph. I, 5* ἔτεροι δὲ τῶν αὐτῶν τούτων τὰς ἀρχὰς δέκα λέγουσιν εἶναι τὰς κατὰ συστοιχίαν λεγόμενας, πέρας καὶ ἄπειρον, περιττὸν καὶ ἄρτιον, ἓν καὶ πλῆθος, δεξιὸν καὶ ἀριστερόν, ἄρβρον καὶ θῆλυ, ἤρεμόν καὶ κινούμενον, εὐθὺ καὶ καμπύλον, φῶς καὶ σκότος, ἀγαθὸν καὶ κακόν, τετραγώνον καὶ ἑτερόμηκες. Principia autem non, ut Plato, sola mente intelligi, sed sensibus percipi posse censuit. Quum ergo unum in bonorum numero reponat, placet ei bonum non esse rem solam per se, sed rerum multitudinem ejus unitate contineri. Quapropter Pythagoreorum dogma Speusippo probatum Platonis decreto antefert Aristoteles, quia omnia bona ad unum bonum, quod est in rebus humanis referebant, non ad unam illam boni speciem, quæ ab omni concretionem mortali segregata est (118).

Ad hæc Speusippus ait, voluptatem, etsi oppositam dolori, qui sit malum, ideo tamen non esse bonum ; nam sicut voluptas et dolor opposita sint bono, ita et majus et minus opposita esse æquali : non tamen majus, oppositum minori quod sit inæquale, per se jam æquale fieri. Hanc solutionem Aristoteles non admittit, quia sequeretur, voluptatem esse malum, quum voluptas et dolor bono sint opposita. Huc accedit Gellii auctoritas, qui *Noct. Attic. IX, 5* ita scribit : « Speusippus vetusque omnis Academia voluptatem et dolorem duo mala esse dicunt opposita inter sese, bonum tamen esse quod utriusque medium foret. » Ubi apparet voluptatem hilarem animi corporisque affectionem appellari, contra dolorem utriusque cruciatum intelligi, quorum medium statuunt firmam corporis constitutionem, quam Galenus *lib. I de morb. cogn. sanitatem* definit (119).

(113) Vid. fragm. 204. 205. 206. — (114) Cicero pro Arch. poet. cap. 1. — (115) Diogenes Laertius IV, 2 οὗτος πρῶτος, καθὰ φησι Διόδωρος ἐν ἀπομνημονευμάτων πρώτῳ, ἐν τοῖς μαθήμασιν ἐθεάσατο τὸ κοινὸν καὶ συνῳ κείωσε καθόσον ἦν δυνατόν ἀλλήλοις. At Cicero Platonem ipsum jam ita judicasse auctor est. Nam de orat III, 6 Est etiam, inquit, illa Platonis vera et tibi, Catule, certe non inaudita vox : omnem doctrinam harum ingenuarum, et humanarum artium uno quodam societatis vinculo contineri ; ubi enim perspecta vis est rationis ejus, qua cause rerum atque exitus cognoscuntur, mirus quidam omnium quasi consensus doctrinarum concentusque reperitur. » Erant fortasse qui huc trahant Platonis verba de Rep VII pag. 531. D. εἰκόσ γ', φησ. Οἶμαι δὲ γ', ἦν δ' ἐγώ, καὶ ἡ τούτων πάντων ὡν διεληλύθαμεν μέθοδος ἐάν μὲν ἐπὶ τὴν ἀλλήλων κοινωνίαν ἀρίχηται καὶ συγγένειαν, καὶ συλλογισθῆ

ταῦτα ἢ ἐστὶν ἀλλήλοις οικεῖν, φέροντι αὐτῶν εἰς ἃ βουλόμεθα τὴν πραγματείαν, καὶ οὐκ ἀνόητα ποιεῖσθαι· εἰ δὲ μή, ἀνόητα. Sed planius atque apertius hoc dicitur in *Epinomis*, incerti scriptoris libro, pag. 992. A. δεσμός γάρ πεσοκῶς πάντων τούτων εἰς ἀναρνήσεται διανοουμένοις. Id saltem apparet Speusippum et Xenocratem viam Platonis vestigiis tritam longius esse progressos. De Xenocrate vide Sextum Empiricum adv. Math. VII, 16. — (116) Proclus in *Euclid. elem. lib III p. 50* ed. Bas. p. 102 int. lat. Vid. fragm. 230. — (117) Sextus Empiricus adv. Math. VII, 145-146 pag. 402 ed. Fabric. [pag. 223 ed. Bekker.] Vid. fragm. 203. —

(118) Aristoteles *Ethic. Nicomach. I, 4* pag. 1096. B. ed. Bekker. Vid. fragm. 195. — (119) *Aristot. Ethic. Nicomach. lib. VII cap. 14 p. 1153*. B. ed. Bekker. Vi-

Cæteroqui Speusippus, Aristotele teste, plures naturas ab uno orsus constituit, et principia uniuscujusque naturæ, aliud numerorum, aliud magnitudinum, deinde animi; atque hoc quidem modo extendit naturas. Constat enim Platonem omnem rerum varietatem in tria genera digessisse, quorum unum ideas, aliud formas geometricas cum numeris, tertium res sensibus subjectas complectitur. Hæc ita suspicamur auxisse Speusippum, ut quæ eidem generi subesse voluerat Plato, velut formas geometricas cum numeris, ea non solum aliter divisa novis generibus illustraret et partibus distribueret, sed suum cuique generi etiam principium assignaret (120).

In definienda boni natura ad Pythagoricorum placitum regressus a Peripateticis dissentit Speusippus. Docuit Aristoteles deum æternum et optimum hujus universitatis esse principium. Quo posito reprehendit tum Pythagoricos tum Speusippum, quod bonitatem et pulchritudinem a principio rerum segregandam et ad eam finem transferendam esse existimarent. Nempe illi in fraudem inciderunt singularum rerum consideratione decepti, quarum initia ac semina manea quidem atque imperfecta sunt, sed repetenda tamen e causis antecedentibus iisque perfectis. Neque vero propterea Speusippi sententia aspernanda est (121). Idem deum mentem nec uni nec bono æqualem, sed propriæ naturæ esse voluit (122). Ad hoc deum vim appellat eamque animale, qua omnia regantur (123). Quid? quod animi naturam in forma rei quoquo versus per hanc universitatem intentæ et comitantis posuit (124). Animum de magistri sententia triplicem finxit, cujus principatum, id est rationem, in capite, tanquam in arce, posuit; et duas partes parere voluit, iram et cupiditatem: quas locis ita disclusit, ut iram in pectore, cupiditatem subter præcordia locaret. Licet autem Plato animi partem ratione præditam solam immortalem esse duceret, reliquas duas morti addiceret: Speusippus tamen et Xenocrates totum animum corporis vincu-

lis exsolutum sempiternum (125) fore dixerunt.

Sequitur, ut de ingenii monumentis quibus Speusippus nomen suum posteris commendavit, breviter dicamus. Librorum ejus duplex genus notatur, dialogi et commentarii sive *ὑπομνήματα* (126). E dialogis nescio an celeberrimus fuerit is qui Ἀρίστυπος inscribebatur. Commentariorum ejus ingens fuit varietas, quippe qui nunc Platonis nunc aliorum philosophorum (127) dogmata sive explicata (128) sive confutata (129), nunc philosophiæ formulam ab ipso Speusippo compositam contineret. Est autem credibile dialogos a Speusippo eleganter ad Platonis normam scriptos rerum et verborum copia abundasse, at *ὑπομνήματα* fuisse opuscula nondum ad editionem expolita. Ejusdem generis esse liquet volumina, quæ Commentariorum ordines (*τάξεις ὑπομνημάτων*) et Commentariorum dialogi (*ὑπομνηματικοὶ διάλογοι*) inscribebantur. Oportet enim intelligi dialogos ad commentariorum similitudinem accedentes, quibus scriptor extremam manum non imposuit (130). Scimus *ὑπομνήματα* vocari sæpenumero etiam accuratas et meditata commentationes, sed Speusippeos illos dialogos cum hypomnematum turba libros ex tempore et negligenter scriptos fuisse nobis persuasimus (131). Reliqua quæ ad celebrandas Platonis laudes pertinent scripta, *περίδειπνον* vel *ἐγκώμιον*, item epigramma et epistolæ jam supra attigimus. Subjiciamus nunc Speusippeorum voluminum enumerationem e Diogenis Laertii lib. IV, 4-5 depromptam:

- (1) περὶ πλούτου, α'.
- (2) περὶ ἡδονῆς, α'.
- (3) περὶ δικαιοσύνης, α'.
- (4) περὶ φιλοσοφίας, α'.
- (5) περὶ φιλίας, α'.
- (6) περὶ θεῶν, α'.
- (7) φιλόσοφος, α'.
- (8) πρὸς Κέφαλον, α'.
- (9) Κέφαλος, α'.
- (10) Κλεινόμαχος ἢ Λυσίας, α'.
- (11) Πολίτης, α'.
- (12) περὶ ψυχῆς, α'.

fragm. 196. — (120) Vid. fragm. 197. — (121) Aristoteles Metaph. XI, 7 pag. 1072. B. ed Bekker. Vid. fragm. 198. — (122) Stobæus Ecl. phys. et eth. lib. I cap. 2, 28 pag. 58 ed. Heeren. Vid. fragm. 200. — (123) Cicero de nat. deor. I, 13. — (124) Stobæus Eclog. phys. et eth. lib. I cap. 52 pag. 862 ed. Heeren. Vid. fragm. 201. — (125) Vide Olympiodori Commentarium ined. in Plat. Phædon. apud Victor. Cousin. in Journal des Savants 1835 pag. 145. — (126) Diogenes Laertius IV, 4 καταλείπει δὲ πάντληστα ὑπομνήματα καὶ διαλόγους, ἐν οἷς καὶ Ἀρίστυπον τὸν Κυρηναῖον. — (127) Talem numeramus

libellum περὶ Πυθαγορικῶν ἀριθμῶν in Theologumenis Arithmetice citatum. — (128) Schol. cod. Reg. 1853 ad Aristot. de celo I, 10 pag. 489. a. ed. Brandis. ὁ Ξενοκράτης καὶ ὁ Σπεύσιππος ἐπιχειροῦντες βοηθῆσαι τῷ Πλάτῳ: ἔλεγον οὐ γνητὸν τὸν κόσμον ὁ Πλάτων ἐδόξαζεν, ἀλλὰ ἀγένητον, γάρην δὲ διδασκαλίας καὶ τοῦ γνωρίσαι καὶ παραστῆσαι αὐτῷ ἀκριδέστερον ἔλεγε τοῦτον γνητὸν. — (129) Huc referimus librorum indices πρὸς Κέφαλον, πρὸς Γρύλλον, πρὸς τὸν Ἀμάστυρον. — (130) Cf. Wytttenbach. epist. ad Heusdium in Opusc. vol. II pag. 22 seq. —

(131) Vide Stephani Thesaur. s. v. ὑπόμνημα.

13. πρὸς Γρύλλον, α.
 14. Ἀρίστιππος, α'.
 15. Τεχνῶν Ἐλεγχος, α'.
 16. Ὑπομνηματικοὶ διάλογοι.
 17. Τεχνικόν, α'.
 18. Διάλογοι τῶν περὶ τὴν πραγματείαν ὁμοίων,
 α', β', γ', δ', ε', σ', ζ', η', θ', ι'.

Amplissimum opus e decem libris compositum atque omnis generis similitudines complexum, cujus memoriam crebro usurpat Athenæus. Vid. fragm. 209-210. 211 et quæ sequuntur usque ad 225. Adde Suidam voc. πηνίων ubi restituendum est ἐν τῷ β' pro ιβ'. Conf. Photii lexicon pag. 316. ed. Hermann.

(19) Διαίρεσεις καὶ πρὸς τὰ ὅμοια ὑποθέσεις.

(20) περὶ γενῶν καὶ εἰδῶν παραδειγμάτων. De generibus et formis exemplorum. Huc spectat locus apud Simplicium in Aristotelis Categorias fol. 2. cf. Scholl. Arist. pag. 41 ed. Brandis. Vid. fragm. 208.

(21) πρὸς τὸν Ἀμάρτυρον.

Confer quæ dixi de Antisthenis disputatione πρὸς τὸν Ἴσοκράτους Ἀμάρτυρον in Philos. Græc. Vol. II pag. 270. Videtur enim eandem Isocratis orationem quæ Antistheni displicuit, Speusippus quoque composito libello exagitasse.

(22) Πλάτωνος ἐγκώμιον.

(23) Ἐπιστολαὶ πρὸς Δίωνα, Διονύσιον, Φίλιππον.

(24) Περὶ νομοθεσίας.

(25) Μαθηματικός.

(26) Μανδρόβουλος.

Zen. Lucian. merced. cod. 21. Alciplur. 1, 9. Zenob. 3, 82.

At codex Laurentianus LXIX præbet Ἀνδρόβουλος. Cf. Herodot. VII, 141. Res incerta est.

(27) Λυσίας.

(28) Ὅροι.

Definitiones, quæ ætatem tulerunt, in decem Platonis codicibus leguntur. Eorum unus Vindobonensis 32 titulum addit Ὅροι Σπευσίππου τοῦ Πλάτωνος recentiore manu scriptum, qui in reliquis membranis desideratur. Non audiendus est Ammonius in voce παιδευσίς Platoni libellum hunc tribuens. Verba ejus sunt : παιδευσίς καὶ παιδεία διαφέρει, ὥς φησι Πλάτων ἐν ὅροις. Παιδεία

μὲν γὰρ ἐστὶ δύναμις θεραπευτικὴ ψυχῆς, παιδευσίς δὲ παιδείας καὶ ἀρετῆς παράδοσις, καὶ ἐκ παιδὸς ἀρετῆ ἐπ' ἀρετὴν ὁδηγοῦσα. Nam etsi hæc definitiones e Platonis dialogis collectæ sunt, tamen Speusippus potius quam ipse Plato eas collegisse putari debet. Itaque sub Speusippi nomine jam pridem latine a se versas edidit Marsilius Ficinus. Vide Fabricii Bibl. Græc. Vol. III pag. 109 sq. et 187 ed. Harl.

(29) Τάξεις ὑπομνημάτων.

Omisit Diogenes Laertius libros πρὸς Κλεόφωνα memoratos a Clemente Alexandrino Strom. lib. II pag. 367. a. ed. Sylburg. (132). Possis etiam Speusippi scriptis adjicere commentarium περὶ φιλοσόφων, cujus meminit Laertius lib. IX, 23 (133), nisi forte existimandum est, illud opus non fuisse diversum ab eo cui περὶ φιλοσοφίας titulus erat. Multa scripsisse Speusippum indicat etiam versuum numerus, e quibus ejus volumina constabant. Fuerunt igitur quadragies ter mille ducenti septuaginta quinque (134). Cæterum quæ horum librorum fragmenta ad nostram memoriam manserunt, omnia infra proponam.

Quamdiu per valetudinem licuit, videtur Speusippus scholæ Platonice præfuisse; sed postquam morbo articulari afflicto est, collegam atque adeo successorem circumspexit. Itaque Xenocratem peregrinantem per litteras adiit, eumque etiam atque etiam rogavit, ut academice regendæ provinciam deposituro sibi succederet (135). Successit Xenocrates Speusippo Lysimachide apud Athenienses prætore secundo Olympiadis 110 anno vel ante Chr. 339. Hæc animus inclinavit, ut Speusippus etiam post illud tempus in vita mansisset credam, quando eum interdum postello vectum Academiam visisset proditum est. Ibi accidisse ajunt, ut quum Diogeni Cynico aliquando obviam factus hominem inurbanum salvere jussisset, Cynicus ipsum ludibrio haberet. Respondit enim : *at tu ne salve, qui talem vitam degere sustineas*, hortatusque est, ut mortem ipse sibi conscisceret. Tum ille : *Non cruribus*, inquit, *vivimus, sed mente*. (136) Nihilominus postremo philosophum senio

(132) Vid. fragm. 193. — (133) Diogenes Laertius lib. IX, 23 ὡς φησι Σπευσίππος ἐν τῷ περὶ φιλοσόφων. — (134) Diogenes Laertius lib. IV, 5 στίχοι μ, γ, δ, ε'. Ita enim emendo vulgatum scripturam μ, γ, δ, ε'. Patet autem codicis Laurentiani monstra στίχοι μ, γ, β, δ, ε' ferri nullo modo posse. —

(135) Diogenes Laertius lib. IV, 3 ἦδη δὲ ὑπὸ παραλύσεως καὶ τὸ σῶμα διεσθαρτο, καὶ πρὸς Ξενοκράτην διεπέμπετο παρακαλῶν αὐτὸν εἰσεῖν καὶ τὴν σχολὴν διαδέξασθαι. Themist. orat. XXI pag. 255 ed. Petav. διὰ τοῦτο Σπεύ-

σιππος ἐκ Χαλκηδόνος μετεπέμπετο Ξενοκράτην. Galenus de histor. phil. cap. 2 (tom. XIX pag. 226 ed. Kuhn) Σπευσίππος μὲν οὖν χρόνον τινὰ βραχὺν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀλρείσεως διεμεμενηκώς, ἀβητικῶς δὲ νοσήμασι περιπεσὼν Ξενοκράτην ἀντ' αὐτοῦ κατέστησε, τῶν Πλατωνικῶν δογματῶν ἐξηγητὴν. Adde fragm. 189. 190. — (136) Diogenes Laertius lib. IV, 3 Φασὶ δὲ ἐπ' ἀμαξίου αὐτὸν φερόμενον εἰς τὴν Ἀκαδημίαν συναντήσασαι Διογένην καὶ Χαῖρα εἰπεῖν. τὸν δὲ εἶπαι, Ἄλλὰ μὴ σύ γε, ὅστις ὑπομένεις ζῆν τοιοῦτος ὢν. Stobæus Floril. CXIX, 17 Σπευσίππῳ παραλυθέντι τα

confectum et mœrore afflictum voluntaria morte obiisse narrant (137). Hanc narrationem verisimilem esse, nemo non videt. Quare Scaliger probatur ad Euseb. Chron. pag. 225 (138) et ab ipso Laertio carmine celebrata est, quod e Jacobsii emendatione (139) sic scribitur :

Ἄλλ' εἰ μὴ Σπεύσιππον ἐμάνθων ὄδῳ θανεῖσθαι,
οὐκ ἂν ἐπισεί μὲ τις τόδε λέξει,
ὡς ἦν οὐχὶ Πλάτωνι πρὸς αἴματος· οὐ γὰρ ἀθυμῶν
κάτθανεν ἂν διὰ τι σφόδρα μικρὸν.

Memoria lapsus est Diogenes, qui famam etiam fuisse ait, Speusippum morbo pediculari consumptum esse atque ejus rei auctorem Plutarchum laudat. Nam tale quid apud Plutarchum neque in Lysandri neque in Sullæ vita, ut Diogenes vult, relatum legitur (140). Ut autem rebus commenticiis fidem adjungere non debemus : ita non audiendus est Tertullianus qui Apolog. cap. 46 : *audio*, inquit, *et quandam Speusippum de Platonis schola in adulterio periisse*. Tempus denique, quo ex hominum vita demigravit Speusippus, sine dubio ante tertium Olympiadis 111 annum vel ante Chr. 334 poni oportet, quo anno Aristoteles rursus Athenas habitatum concessit, et quum Xenocrates academiam regeret, in lyceo scholis apertis alter quasi Platonis successor nominari cœpit (141). Jam, ut pauca superioribus adjungamus, natura Speusippo corpus molle et fluidum (142) attribuit. Porro minus bene moratus fuit. Nam et iracundum et voluptarium fuisse hominem veteres testantur. Quo in genere Diogenes narrat, eum aliquando ira inflammatum caniculam suam in puteum abjecisse (143). Ipse quidem apud Clementem docet (144), si quis beatus esse velit, eum naturæ congruenter vivere debere

ac si ad talem vitam simul virtutes adjecerit, beatum fore. Sed mihi mores philosophi nostri cum præceptis ejus contententi vere videtur. Corn. Nepos apud Lactantium divin. instit. lib. III cap. 15 de philosophorum vulgo judicasse.

« Tantum abest, inquit, ut ego magistram esse putem vitæ philosophiam beatæque vitæ perfecticem, ut nullis magis existimem opus esse magistros vivendi, quam plerisque qui in ea disputanda versantur. Video enim magnam partem eorum qui in schola de pudore et continentia præcipiant argutissime, eosdem in omnium libidinum cupiditatibus vivere. » Neque tamen diffitendum est, Platonis disciplinam ad emendandos Speusippi mores multum valuisse, adeo ut omnibus artibus politus et facetus existimaretur. Citetur testis Dion qui Athenis Speusippi amicitia usus est discedensque ex illa urbe agrum antea emptum ei donavit (145).

Ad hæc quæ apud Hesychium exstant verba : *Συβώτας Σπεύσιππος ὁ φιλόσοφος ζῶνόν τι*, a nemine probabiliter exposita, mutanda putamus in *τροχίας Σπεύσιππος ὁ φιλόσοφος ζῶνόν τι*. Facile videlicet ΤΡΟΦΙΑΣ in ΣΥΒΩΤΑΣ abire poterat. Errorem autem non librariorum, sed ipsius Hesychii coarguimus, qui vocem mendose scriptam nec satis intellectam lexico suo inseruit. Quod superest, nemo Speusippum illud vocabulum usurpasse mirabitur qui Aristotelem etiam libro octavo historiæ animalium eo usum esse meminerit.

Frigidum nobis et jejenum videtur, quod Platonicus philosophus homini opulento qui deformem mulierem amaret, dixisse traditur : *Quid ista tibi opus est? ego tibi decem talentis formosiores inveniam* (146).

σκληρὸν Διογένης ἐξαγαγεῖν αὐτὸν τοῦ βίου παρήγει, ὁ δὲ, οὐ τοῖς σκέλεσιν, ἔρη, ζῶμεν, ἀλλὰ τῷ νῷ. — (137) Diogenes Laertius IV, 3 καὶ τέλος ὑπὸ ἀθυμίας ἐκὼν τον βίον μετῆλλαγῆς γρηραῖος ὢν. — (138) Cf. Pelav. rat. tempor. lib. III, 13 pag. 162. — (139) Anthol. græc. VII, 101 pag. 293 ed. Dubner. — (140) Diogenes Laertius IV, 4 Πλούταρχος δὲ φησὶν ἐν τῷ Ἀνασάνδρου βίῳ καὶ Σύλλα φησεῖν ἐκχεῖν αὐτόν. — (141) David. Prolegg. in Aristot. Categ. pag. 24 ed. Brandis. ἐκεῖθεν δὲ ὑποσπρέφας ὁ Ἀριστοτέλης διαδέχεται τὴν σχολὴν τοῦ Σπεύσιππου σὺν Ξενοκράτει, καὶ ἀμρότεροι ἐλέγοντο Περιπατητικοὶ τοῖς τόποις διαφέροντες· οἱ μὲν γὰρ ἐκαλοῦντο Λύκειοι Περιπατητικοὶ ὡς οἱ Ἀριστοτελικοὶ, οἱ δὲ Ἀκαδημαῖκοι Περιπατητικοὶ οἱ τοῦ Ξενοκράτους. Τῷ γρόνῳ δὲ, οἷα συμβαίνει, ἐξέλιπε μὲν τὸ ὄνομα τοῦ τόπου καὶ ἐκαλοῦντο Περιπατητικοὶ χωρὶς τοῦ Λύκειοι οἱ Ἀριστοτελικοὶ, τῶν δὲ Ξενοκρατείων ἐξέλιπε τὸ τῆς ἐνεργείας ὄνομα καὶ ἐκαλοῦντο Ἀκαδημαῖκοι. — (142) Diogenes Laertius IV, 4 ἦν δὲ καὶ τὸ σῶμα διαχυμένον, ὡς φησι Τιμόθεος ἐν τῷ περὶ βίου. —

(143) Diogenes Laertius lib. IV, 1 οὐ μὴν τὸ γε ἦθος δέμενος τοιοῦτος (οἷος ὁ Πλάτων)· καὶ γὰρ ὀργίλος καὶ ἡδονῶν κρείττων ἦν. Φασὶ γοῦν αὐτὸν ὑπὸ θυμοῦ τὸ κυνίδιον

εἰς τὸ φρέαρ βίβαι. Suidas v. Σπεύσιππος· αὐστηρὸς τῆς γνώμης, εἰς ἄκρον οὐθύθυμος. —

(144) Clemens Alexandrinus Strom. lib. II pag. 418. d. ed. Sylburg. Σπεύσιππός τε, ὁ Πλάτωνος ἀδελφεοῦς. τὴν εὐδαιμονίαν φησὶν εἶναι τελεῖαν ἐν τοῖς κατὰ φύσιν ἔχουσιν, ἢ εἶναι ἀγαθῶν· ἢ δὲ καταστάσεως ἀπαντας μὲν ἀνθρώπους ἔχειν, στοχάζεσθαι δὲ τοὺς ἀγαθοὺς τῆς ἀορίστιας. Εἶεν δ' ἂν αἱ ἀρεταὶ τῆς εὐδαιμονίας ἀπεργαστικάι. Vid. fragm. 194. —

(145) Plutarchus Dion. cap. 17 Vol. VI p. 182 ed Hulten. ταῦτ' ἐπειρᾶτο ποιεῖν Πλάτων, καὶ Δίωνα πρέφας ἐπὶ φιλοσοφίαν, ἐν Ἀκαδημίᾳ συνεῖχεν· ὧκε μὲν οὖν ἐν ἅσται παρὰ Καλλίπῳ τινὶ τῶν γνωρίμων· ἀργὸν δὲ διαγωγῆς χάριν ἐκτίσαστο, καὶ τοῦτον ὕστερον εἰς Σικελίαν πλέων Σπεύσιππῳ δωρεάν ἔδωκεν. Ὡς μάλιστα τῶν Ἀθήνησι φίλων ἐγρήτο, καὶ συνειδητῶ, βουλομένου τοῦ Πλάτωνος· ὁμίλιχ χάριν ἐχούση, καὶ παιδιᾶ· ἐμμελοῦς κατὰ καιρὸν ἀποτομένη κερναίνουμένου ἀργυρῦνεσθαι τοῦ Δίωνος τὸ ἦθος. Τοιοῦτος δὲ τῆς ὁ Σπεύσιππος ἦν· ἢ καὶ σὺβώται ἀγαθὸν αὐτὸν ἐν τοῖς Σίλλαι· ὁ Τίμων προσηγόρευσεν.

(146) Diogenes Laertius lib. IV, 4 οὗτος, φησὶ (Τιμό-

Præter hunc alter quoque Speusippus ingenius artibus inclaruit. Fuit enim ejusdem nominis medicus, Herophili sectator, Alexandrinus (147).

Sed hæc hactenus; jam ad ipsa Speusippi fragmenta accedamus, quæ primus collegi, recensui, verti et explicui.

θεος) πρὸς τὸν ἐρωτῶντα πλοῦσιον ἀμόρφου, ἔφη, Τί δέ σοι δεῖ
τούτου; ἐγὼ γάρ σοι δέκα τάλάντων εὐμορφότερον εὐρήσω.

(147, Diogenes Laertius lib. IV, 5 γέγονε Σπεύσιππος
καὶ ἄλλος, ἰατρός Ἡεροφίλου Ἀλεξανδρεῦς. —

ΣΠΕΥΣΙΠΠΟΥ

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΙΑ.

ΟΡΟΙ.

1. Ἄϊδιον τὸ κατὰ πάντα χρόνον καὶ πρότερον ὄν καὶ νῦν μὴ ἐφθαρμένον.
2. Θεὸς ζῶν ἀθάνατον, αὐταρκες πρὸς εὐδαιμονίαν· οὐσία αἰδίου, τῆς τὰγαθοῦ φύσεως αἰτία.
3. Γένεσις κινήσεως εἰς οὐσίαν· μετάληψις οὐσίας· πόρεσις εἰς τὸ εἶναι.
4. Ἡλιος πῦρ οὐράνιον, ὃ μόνον ἀπ' ἡοῦς μέχρι δαίλης τοῖς αὐτοῖς ἔστιν ὀραθῆναι· ἄστρον ἡμεροφανές· ζῶν αἰδίου, ἐμφύγον, τὸ μέγιστον.
5. Χρόνος ἡλίου κινήσεως, μέτρον φορᾶς.
6. Ἡμέρα ἡλίου πορεία ἀπ' ἀνατολῶν ἐπὶ δυσμάς· φῶς τοῦναντίον νυκτί.
7. Ἔως ἡμέρας ἀρχή· τὸ πρῶτον φῶς ἀπὸ τοῦ ἡλίου.
8. Μεσημβρία χρόνος ἐν ᾧ τῶν σωμάτων αἱ σκιαὶ ἐλαχίστου μήκους κοινωνοῦσιν.
9. Δαίλη ἡμέρας τελευτή.
10. Νύξ σκότος, τοῦναντίον ἡμέρας· ἡλίου στέρησις.

SPEUSIPPI

FRAGMENTA.

DEFINITIONES.

11. Τύχη φορὰ ἐξ ἀδόηλου εἰς ἀόηλον, καὶ ἡ ἐκ τοῦ αὐτομάτου αἰτία δαιμονίας πράξεως.
12. Γῆρας φθίσις ἐμφύγου ὑπὸ χρόνου γιγνομένη.
13. Πνεῦμα κινήσεως ἀέρος περὶ τὴν γῆν.
14. Ἄηρ στοιχειὸν οὐ πάσαι αἱ κατὰ τόπον κινήσεις κατὰ φύσιν εἰσίν.
15. Οὐρανὸς σῶμα περιέχον πάντα τὰ αἰσθητὰ πλὴν αὐτοῦ τοῦ ἀνωτάτου ἀέρος.
16. Ψυχὴ τὸ αὐτὸ ἑαυτὸ κινοῦν· αἰτία κινήσεως ζωτικῆς ζῶων.
17. Δύναμις τὸ καθ' αὐτὸ ποιητικόν.
13. Ὀψις ἕξις διακριτικὴ σωμάτων.
19. Ὅστοῦν μυελὸς ὑπὸ θερμοῦ παγεῖς.
20. Στοιχειὸν τὸ συνάγον καὶ διαλύον τὰ σύνθετα.
21. Ἀρετὴ διάθεσις ἡ βελτίστη· ἕξις θνητοῦ ζῶου καθ' αὐτὴν ἐπαινετὴ· ἕξις καθ' ἣν τὸ ἔχον ἀγαθὸν λέγεται· κοινωνία νόμων δικαία· διάθεσις, καθ' ἣν τὸ διακείμενον τελείως σπουδαῖον λέγεται· ἕξις ποιητικὴ εὐνομίας.

1. Sempiternum est, quod quam omni tempore et prius fuerit, etiam nunc non est corruptum.
2. Deus est animal immortale, se ipso contentum ad heatitudinem : natura æterna, boni generati causa.
3. Generatio est motus in essentiam, acceptio essentia, in hanc vitam profectio.
4. Sol est ignis cælestis, qui solus ab aurora ad vesperam usque ab iisdem videri potest : astrum interdiu conspicuum, animal sempiternum, vivum, maximum.
5. Tempus est motus solis, mensura motionis.
6. Dies est solis cursus ab ortu ad occasum : lux est quod contrarium est nocti.
7. Aurora est diei initium, prima lux a sole.
8. Meridies est tempus quo corporum umbræ minimæ longitudinis participes sunt.
9. Vespera est diei finis.
10. Nox caligo est, contrarium diei ; privatio solis.
11. Fortuna est cursus ab incerto ad incertum, et fortuita felicitis sortis causa.

12. Senium est consumptio animalis procedente tempore contingens.
13. Ventus est motus aeris circum terram.
14. Aer est elementum cuius omnes in spatio motus secundum naturam sunt.
15. Cælum est corpus complectens omnia quæ sensibus percipiuntur, præter ipsum supremum aerem.
16. Anima est quod ipsum se ipsum movet : causa motus vitalis animalium.
17. Facultas est quod per se ipsum efficiendi vim habet.
18. Visus est habitus ad corpora discernenda accomodatus.
19. Os est medulla calore concreta.
20. Elementum est quod conglutinat et dissolvit composita.
21. Virtus est affectio optima : habitus mortalis animalis per se ipse laudabilis : habitus propter quem id quod eum gerit, bonum dicitur : justa legum communio : af-

22. Φρόνησις δύναμις ποιητική καθ' αὐτὴν τῆς ἀνθρώπου εὐδαιμονίας· ἐπιστήμη ἀγαθῶν καὶ κακῶν· διάθεσις καθ' ἣν κρίνομεν τί πρακτέον καὶ τί οὐ πρακτέον.

23. Δικαιοσύνη ὁμόνοια τῆς ψυχῆς πρὸς αὐτήν, καὶ εὐταξία τῶν τῆς ψυχῆς μερῶν πρὸς ἀλλήλα τε καὶ περὶ ἀλλήλα· ἕξις διανεμητικὴ τοῦ κατ' ἀξίαν ἐκάστω· ἕξις καθ' ἣν ὁ ἔχων προαιρετικὸς ἔστι τῶν φαινομένων αὐτῷ δικαίων· ἕξις ἐν βίῳ νόμου ὑπήκοος· ἰσότης κοινωνική· ἕξις ὑπηρετικὴ ὁρθῶν νόμων.

24. Σωφροσύνη μετριότης τῆς ψυχῆς περὶ τὰς ἐν αὐτῇ κατὰ φύσιν γιγνομένης ἐπιθυμίας τε καὶ ἡδονάς· εὐαρμοστία καὶ εὐταξία ψυχῆς πρὸς τὰς κατὰ φύσιν ἡδονάς καὶ λύπας· συμφωνία ψυχῆς πρὸς τὸ ἄρχειν καὶ ἄρχεισθαι αὐτοπραγία κατὰ φύσιν· εὐταξία ψυχῆς· λογιστικὴ ὁμιλία ψυχῆς περὶ καλῶν καὶ αἰσχροῶν· ἕξις καθ' ἣν ὁ ἔχων αἰρετικὸς ἔστι καὶ εὐλαβητικὸς ὧν χρῆ·

25. Ἀνδρεία ἕξις ψυχῆς ἀκίνητος ὑπὸ φόβου· θάρσος πολεμικόν· ἐπιστήμη τῶν κατὰ πόλεμον πραγμάτων· ἐγκράτεια ψυχῆς πρὸς τὰ φοβερά καὶ δεινά· τόλμα ὑπηρετικὴ φρονήσεως· εὐθαρσία ἐπὶ θανάτου προσδοκία· ἕξις διαφυλακτικὴ λογισμῶν ὁρθῶν ἐν κινδύνοις· ῥώμη πρὸς κίνδυνον ἀντίβροπος· ῥώμη καρτερικὴ πρὸς ἀρετήν· ἡρεμία ψυχῆς περὶ τὰ δεινά καὶ

θαρσαλέα κατὰ τὸν ὁρθὸν λόγον φαινόμενα· σωτηρία δογμάτων ἀδῆλων περὶ τὰ δεινά· ἐμπειρία πολέμου· ἕξις ἐμμενητικὴ νόμου.

26. Ἐγκράτεια δύναμις ὑπομενητικὴ λύπης· ἀκολούθησις τῷ ὁρθῷ λογισμῷ· δύναμις ἀνυπέρβλητος τοῦ ὑποληφθέντος τῷ ὁρθῷ λογισμῷ.

27. Αὐτάρκεια τελειότης κτήσεως ἀγαθῶν· ἕξις καθ' ἣν οἱ ἔχοντες αὐτοὶ αὐτῶν ἄρχουσιν.

28. Ἐπιείκεια δικαίων καὶ συμφερόντων ἐλάττωσις· μετριότης ἐν συμβολαίοις· εὐταξία ψυχῆς ὁ λογιστικῆς πρὸς τὰ καλὰ καὶ αἰσχροά.

29. Καρτερία ὑπομονὴ λύπης ἕνεκα τοῦ καλοῦ· ὑπομονὴ πόνου ἕνεκα τοῦ καλοῦ.

30. Θάρσος ἀπροσδοκία κακοῦ· ἀνεκπληξία διὰ κακοῦ παρουσίαν.

31. Ἀλυπία ἕξις καθ' ἣν ἀνέμπτωτοί ἐσμεν εἰς λύπας.

32. Φιλοπονία ἕξις ἀποτελεστικὴ οὗ ἂν προέλθαι· καρτερία ἐκούσιος· ἕξις ἀδιάβλητος πρὸς πόνον.

33. Αἰδώς τολμήσεως ὑποχώρησις ἐκούσις δικαίως καὶ πρὸς τὸ βέλτιστον φανέν· καταλαβὴ ἐκούσια τοῦ βελτίστου· εὐλάβεια ὁρθοῦ φόγου.

34. Ἐλευθερία ἡγεμονία βίου· αὐτοκράτεια ἐπὶ παντί· ἐξουσία τοῦ καθ' ἑαυτὸν ἐν βίῳ· ἀφειδία ἐν γρήσει καὶ ἐν κτήσει οὐσίας.

fectio propter quam id quod ita affectum est, omnino honestum dicitur : habitus ad rempublicam bonis legibus temperandam accommodatus.

22. Prudentia per se ipsa est facultas humanæ felicitatis procreandæ : scientia bonorum et malorum : affectio ex qua judicamus, quid faciendum sit et quid non faciendum.

23. Justitia est animæ cum se ipsa concordia et animæ partium inter se ac circa se bona compositio : habitus suum cuique pro dignitate tribuens : habitus, quo qui eum gerit amplectitur atque eligit ea quæ ipsi justa videntur : habitus in vita legi obtemperans : socialis æqualitas : habitus rectis legibus parens.

24. Temperantia est moderatio animi circa cupiditates et voluptates quæ in ipso secundum naturam insident : convenientia ac bona animi compositio ad naturales voluptates et dolores : conspiratio animi ad imperandum et parendum : spontanea secundum naturam actio : confidentia animi : sermo animi de honestis ac turpibus judicantis : habitus, quo qui eum gerit eligit et vitat ea quæ oportet.

25. Fortitudo est animi habitus qui metu non afficitur : confidentia militaris : rei bellicæ scientia : animi continentia in rebus horrendis et formidolosis : audacia servians prudentiæ : fiducia in mortis expectatione : habitus rectorum consiliorum in periculo tenax : robur periculo par : robur virtutis capax et patiens : animi tranquillitas

circa ea quæ formidolosa et audenda secundum rectam rationem videntur : dubiarum de rebus formidolosis sententiarum conservatio : belli peritia : habitus legem servans.

26. Continentia est sustinendi doloris facultas : recti consilii comes : facultas inexasuperabilis ejus quod recta ratione continetur.

27. Animus sua sorte contentus perfectio est possessionis bonorum : habitus, quo qui eum gerunt ipsi sibi imperant.

28. Æquitas est juris et commodorum imminutio : moderatio in negotiorum contractibus : bona compositio animi ratione præditi ad honesta et turpia.

29. Tolerantia est doloris ob honestum perpassio : laborum propter honestatem patientia.

30. Confidentia est malum non exspectantis : animus præsentī malo non perturbatus.

31. Indolentia est habitus, propter quem molestiis non implicamur.

32. Industria est habitus ejus qui propositum peragit : tolerantia voluntaria : inculcata laborum suscipiendorum facilitas.

33. Pudor audaciæ recessus voluntarius juste et ad id quod optimum visum est : deprehensio optimi voluntaria : cauta justæ vituperationis vitatio.

34. Libertas est caput vitæ : summa omnium rerum potestas : licentia per se faciendi quod quis velit in vita : sublata parsimonia in usu et possessione bonorum.

30. Ἐλευθεριότης ἔξις πρὸς τὸ χρηματικῆσθαι ὡς δαί' πρόσθεσις καὶ κηΐσις οὐσίας ὡς χρῆ.

31. Πραότης κατάστασις κινήσεως τῆς ὑπ' ὀργῆς κρῆσις ψυχῆς σύμμετρος.

32. Κοσμιότης ὑπειξις ἔκουσία πρὸς τὸ φανέν βέλτιστον· εὐταξία περὶ κινήσιν σώματος.

33. Εὐδαιμονία ἀγαθὸν ἐκ πάντων ἀγαθῶν συγκείμενον· δύναμις αὐτάρκῆς πρὸς τὸ εὖ ζῆν· τελειότης κατ' ἀρετὴν· ὠφέλεια αὐτάρκῆς ζωῆς °.

34. Μεγαλοπρέπεια ἀξιώσις κατὰ λογισμὸν ὀρθὸν καὶ τὸ σεμνότερον °.

35. Ἀγγινοία εὐφραία ψυχῆς, καθ' ἣν ὁ ἔχων στοχαστικός ἐστὶν ἐν ἐκάστῳ ° τοῦ δέοντος· ὀφύτης νοῦ.

36. Χρηστότης ἤθους ἀπλαστία μετ' εὐλογιστίας· ἤθους σπουδαιότης.

37. Καλοκαγαθία ἔξις προαιρετικῆ τῶν βελτίστων.

38. Μεγαλοψυχία χρῆσις τοῖς ξυμβαίνουσιν ἀσεία· μεγαλοπρέπεια ψυχῆς μετὰ λόγου.

39. Φιλανθρωπία ἔξις εὐάγωγος ἤθους πρὸς ἀνθρώπου φιλιάν· ἔξις εὐεργετικῆ ἀνθρώπων· χάριτος σχέσις· μνήμη μετ' εὐεργεσίας.

40. Εὐσέβεια δικαιοσύνη περὶ θεούς· δύναμις θεραπευτικῆ θεῶν ἔκουσιος· περὶ θεῶν τιμῆς ὑπόληψις ὀρθή· ἐπιστήμη τῆς περὶ θεῶν τιμῆς.

41. Ἀγαθὸν τὸ αὐτοῦ ἔνεκεν.

42. Ἀφοβία ἔξις καθ' ἣν ἀνέμπτωτοί ἐσμεν εἰς φόβους.

43. Ἀπάθεια ἔξις καθ' ἣν ἀνέμπτωτοί ἐσμεν εἰς πάθη.

44. Εἰρήνη ἡσυχία ἐπ' ἐξήρας πολεμικῆς.

45. Ῥαθυμία βραδύτης ψυχῆς· ἀπάθεια τοῦ θυμοειδοῦς.

46. Δεινότης διάθεσις καθ' ἣν ὁ ἔχων στοχαστικός ἐστὶ τοῦ ἰδίου τέλους.

47. Φιλία ἐμόνοια ὑπὲρ καλῶν καὶ δικαίων· πραίτητες βίου τοῦ αὐτοῦ· ὁμοδοξία περὶ προαιρέσεως καὶ πράξεως· ὁμόνοια περὶ βίου κοινωνίαν μετ' εὐνοίας· κοινωνία τοῦ εὖ ποιῆσαι καὶ παθεῖν.

48. Εὐγένεια ἀρετὴ εὐγενοῦς ἤθους· εὐαγωγία ψυχῆς πρὸς λόγους καὶ πράξεις.

49. Αἴρεσις δοκιμασία ὀρθή.

50. Εὐνοία αἴρεσις· ἀνθρώπου πρὸς ἄλλωρον ἀσπασμός.

51. Οἰκειότης ταῦτοῦ γένους κοινωνία.

52. Ὅμοιοια κοινωνία τῶν ὄντων ἀπάντων· συμφορὰ νοημάτων καὶ ὑπολημμάτων.

53. Ἀγάπησις ἀπόδειξις παντελής.

54. Πολιτικὴ ἐπιστήμη καλῶν καὶ συμπερόντων· ἐπιστήμη ποιητικῆ δικαιοσύνης ἐν πόλει.

35. Liberalitas est lucrandi facilitas, ut decet : adjectio vel adeptio bonorum, ut decet.

36. Lenitas est sedatio motus ira concitati : apta animi temperatura

37. Modestia est obsequium voluntarium in re, quæ optima visa est : decorum in corporis motu.

38. Felicitas est bonum ex omnibus bonis compositum : facultas per se sufficiens ad bene vivendum : perfectio virtutibus ornata : vitæ commoditas per se sufficiens.

39. Magnificentia est dignitas secundum rectam rationem et res una omnium gravissima.

40. Sagacitas est bona animi indoles, qua qui excellit conjectura consequitur, quid in quaque re fieri oporteat : acumen ingenii.

41. Probitas est incorrupta morum proprietas cum bono consilio : morum bonitas.

42. Honestas est habitus qui optima eligit et amplectitur.

43. Magnanimitas est usus honestus eorum quæ continentur : altitudo animi cum ratione.

44. Humanitas est habitus morum docilis ad amicitiam cum homine contrahendam : habitus bene faciens hominibus : constans animi benevoli affectio : grata beneficiorum memoria cum bene faciendi studio conjuncta.

45. Pietas est justitia in deos : deorum colendorum

facultas sponte exercita : de deorum cultu recta existimatio : deorum venerandorum scientia.

46. Bonum est quod propter se ipsum est.

47. Securitas est habitus, propter quem in timorem non conjicimur.

48. Affectuum vacuitas habitus est, propter quem in affectus non inducimur.

49. Pax est otium ad inimicitias hostili animo suscipiendas.

50. Socordia est relaxatio animi : crucis et præservidæ iræ vacuitas.

51. Ingenii sollertia est affectio, qua qui præstat, proprium finem bona conjectura informare potest.

52. Amicitia est consensio in rebus honestis et justis : idem vitæ institutum : idem de consilio et actione iudicium : consensio de vitæ societate cum benevolentia : mutuorum beneficiorum societas.

53. Nobilitas est virtus morum ingenuorum : animi ad dicta et facta docilitas.

54. Electio est justa probatio.

55. Benevolentia est electio : hominis erga hominem amor.

56. Agnatio communis ejusdem gentis societas est.

57. Concordia est rerum omnium communio : consensio sententiarum et opinionum.

58. Caritas argumentatio perfecta est.

59. Ratio civilis est scientia honestorum et utilium : scientia effectrix justitiæ in civitate.

60. Ἐταιρεία φίλια κατὰ συνήθειαν ἐν τοῖς καθ' ἡλικίαν γεγενημένοις.
 61. Εὐδουλία ἀρετῆ λογισμοῦ σύμψυτος.
 62. Πίστις ὑπόληψις ὀρθῆ τοῦ οὕτως ἔχειν ὡς αὐτῷ φαίνεται· βεβαιότης ἤθους.
 63. Ἀλήθεια ἕξις ἐν καταφάσει καὶ ἀποφάσει· ἐπιστήμη ἀληθῶν.
 64. Βούλησις ἐφ᾽ ἑσῆς μετὰ λόγου ὀρθοῦ· ὄρεξις εὐλογος· ὄρεξις μετὰ λόγου κατὰ φύσιν.
 65. Συμβούλευσις παραίνεσις ἐτέρῳ πρὸ πράξεως, τίνα δεῖ τρόπον πράττειν.
 66. Εὐκαιρία χρόνου ἐπίτευξις, ἐν ᾗ χρὴ παθεῖν τι ἢ ποιῆσαι.
 67. Εὐλάβεια φυλακὴ κακοῦ· ἐπιμέλεια φυλακῆς.
 68. Τάξις ἔργασίας ὁμοίτης τῶν πρὸς ἄλληλα πάντων ὄντων· συμμετρία κοινωνίας· αἰτία τῶν πρὸς ἄλληλα πάντων ὄντων· συμμετρία πρὸς τὸ μαθεῖν.
 69. Πρόσεξις συντονία ψυχῆς πρὸς τὸ καταμαθεῖν.
 70. Εὐφυΐα τάχος μαθήσεως· γέννησις φύσεως ἀγαθῆ· ἀρετὴ ἐν φύσει.
 71. Εὐμάθεια εὐφυΐα ψυχῆς πρὸς τάχος μαθήσεως.
 72. Δίκη ἀπόφασις κυρία περὶ ἀμφισβητουμένου πράγματος.
 73. Νόμος ἀμφισβήτησις περὶ τοῦ ἀδικεῖν ἢ μή.

74. Εὐνομία πειθαρχία νόμων σπουδαίων.
 75. Εὐφροσύνη ἐπὶ τοῖς τοῦ σώφρονος ἔργοις χαρά.
 76. Τιμὴ δόσις ἀγαθῶν ἐν ταῖς δι' ἀρετὴν πράξεσι δίδομένων· ἀξίωμα ἀπ' ἀρετῆς· σχῆμα σεμνότητος· τήρησις ἀξιώματος.
 77. Προθυμία ἐμφανισμὸς προαιρέσεως πρακτικῆς.
 78. Χάρις εὐεργεσία ἐκούσιος· ἀπόδοσις ἀγαθοῦ· ὑπουργία ἐν καιρῷ.
 79. Ὀμόνοια ὁμοδοξία ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων, ὡς δεῖ ἀρχειν καὶ ἀρχεσθαι.
 80. Πολιτεία κοινωνία πλήθους ἀνθρώπων αὐτάρχης πρὸς εὐδαιμονίαν· κοινωνία πλήθους ἔννομος.
 81. Πρόνοια παρασκευὴ πρὸς μέλλοντά τινα.
 82. Βουλὴ σκέψις περὶ τῶν μελλόντων πῶς συμφέροι.
 83. Νίκη δύναμις κρατητικὴ περὶ ἀγωνίαν.
 84. Εὐπορία εὐκρίνεια κρατητικὴ τοῦ λογιζομένου.
 85. Δωρεὰ ἀλλαγὴ χάριτος.
 86. Καιρὸς χρόνου ἀκμὴ πρὸς τὸ συμφέρον· χρόνος ἀγαθοῦ τιος συνεργός.
 87. Μνήμη διάθεσις ψυχῆς φυλακτικὴ τῆς ἐν αὐτῇ ὑπαρχούσης ἀληθείας.
 88. Ἐννοια συντονία διανοίας.

60. Sodalitas est amicitia pro consuetudine inter juvenes contracta.
 61. Consiliorum bonitas est virtus menti insita.
 62. Fides est recte iudicantis ita rem se habere, ut ipsi videatur : ingenii firmitas.
 63. Veritas est habitus affirmantis et negantis : scientia eorum quæ vera sunt.
 64. Voluntas est appetitus cum recta ratione : desiderium rationi consentaneum : desiderium cum ratione ad naturam accommodatum.
 65. Consilium est cohortatio alterius ante actionem, declarans, quomodo agere oporteat.
 66. Opportunitas est oblata patiendi aliquid aut faciendi occasio.
 67. Circumspectio est cautio mali : cavendi studium.
 68. Ordo est muneris similitudo eorum omnium quæ inter se conferuntur : apta societatis compositio : causa eorum omnium quæ inter se conferuntur : apta disciplinæ compositio.
 69. attentio animi ad pernosendum propensi contentio est.
 70. Ingenium est cito discendi facultas : ingenita bona natura : virtus nature insita.
 71. Docilitas est naturalis ingenii ad cito discendum dexteritas.
 72. Iudicium est rata sententia de re quæ in controversiam vocatur.

73. Lex est contentio de juste aut injuste factis.
 74. Bona legum constitutio est præclaris legibus obtemperatio.
 75. Lætitia est gaudium ex viri moderati factis perceptum.
 76. Honor est largitio bonorum quæ actionibus honestis contingunt : dignitas virtutibus parta : gravitatis species : dignitatis conservatio.
 77. Alacritas est declarata faciendi voluntas.
 78. Gratia est beneficentia voluntaria : beneficii remuneratio : opera tempore opportuno navata.
 79. Concordia est idem principum ac civium de imperio et obedientia iudicium.
 80. Respublica est communitas multitudinis hominum per se sufficiens ad felicitatem : communitas multitudinis legitima.
 81. Provisio est præparatio ad futura quedam.
 82. Consultatio est deliberatio de rebus futuris, quem usum præbere possint.
 83. Victoria est facultas vincendi certamine.
 84. Politicæ facultas est animi sinceritas tenax ejus quod consideratur.
 85. Donum est gratiæ commutatio.
 86. Occasio est temporis opportunitas ad id quod conducit : tempestas boni alicujus adjutrix.
 87. Memoria est affectio animi, veritatis quæ in ipso est custos.
 88. Notio cogitationis contentio est.

89. Νόησις ἀρχὴ ἐπιστήμης.
 90. Ἀγνεία εὐλάβεια τῶν πρὸς τοὺς θεοὺς ἀμαρτημάτων τῆς Θεοῦ τιμῆς κατὰ φύσιν θεωραεΐα.
 91. Μαντική ἐπιστήμη θεωρητικὴ τοῦ ὄντος καὶ μέλλοντος ζῶν ὄντων.
 92. Μαντεία ἐπιστήμη προδηλωτικὴ πράξεις ἀνευ ἀποδείξεως.
 93. Σοφία ἐπιστήμη ἀνυπόθετος· ἐπιστήμη τῶν αἰεὶ ὄντων· ἐπιστήμη θεωρητικὴ τῆς τῶν ὄντων αἰτίας.
 94. Φιλοσοφία τῆς τῶν ὄντων αἰεὶ ἐπιστήμης ὄρεξις· ἕξις θεωρητικὴ τοῦ ἀληθοῦς, πῶς ἀληθές· ἐπιμέλεια ψυχῆς μετὰ λόγου ὀρθοῦ.
 95. Ἐπιστήμη ὑπόληψις ψυχῆς ἀμετάπτωτος ὑπὸ λόγου· δύναμις ὑποληπτικὴ τινος ἢ τινῶν, ἀμετάπτωτος ὑπὸ λόγου· λόγος ἀληθὴς ἐπὶ διανοίᾳ ἀμετάπτωτος.
 96. Δόξ' ὑπόληψις μετὰ πίστει· λογικῆ· λογιστικὴ φορά· διάνοια ἐμπίπτουσα εἰς ψεῦδος καὶ ἀληθές ὑπὸ λόγου.
 97. Αἰσθησις ψυχῆς φορά· νοῦ κίνησις· ψυχῆς διὰ σώματος εἰσαγγελίαι εἰς ὥρας ἀνθρώπων, ἀπ' ἧς γίγνεται ψυχῆς ἄλογος δύναμις γνωριστικὴ διὰ σώματος.
 98. Ἐξις διάθεσις ψυχῆς καθ' ἣν ποιοὶ τινες λεγόμεθα.
 99. Φωνὴ βεῦμα διὰ στόματος ἀπὸ διανοίας.

100. Λόγος φωνὴ ἐγγράμματος, φραστικὴ ἐκάστου τῶν ὄντων διάλεκτος σύνθετος εἰς ὀνομάτων καὶ βημάτων ἀνευ μέλους.
 101. Ὄνομα διάλεκτος ἀσύνητος ἐρμηνευτικὴ τοῦ τε κατὰ τῆς οὐσίας κατηγορουμένου καὶ παντὸς τοῦ μὴ καθ' ἑαυτὸ^h λεγομένου.
 102. Διάλεκτος φωνὴ ἀνθρώπου ἐγγράμματος καὶ σχμεϊόν τι κοινὸν ἐρμηνευτικὸν ἀνευ μέλους.
 103. Συλλαβὴ ἀνθρωπίνης φωνῆς ἄβρον ἐγγράμματος.
 104. Ὄρος λόγος ἐκ διαφορᾶς καὶ γένους συγχείμενος.
 105. Τεκμήριον ἀπόδειξις ἀφανοῦς.
 106. Ἀπόδειξις λόγος συλλογιστικὸς ἀληθῆς· λόγος ἐμφανιστικὸς διὰ προγιγνωσκομένων^l.
 107. Στοιχεῖον φωνῆς ἀσύνητος· αἰτία ταῖς ἄλλαις φωναῖς τοῦ φωνᾶς εἶναι.
 108. Ὠφέλιμον τὸ αἴτιον τοῦ εὖ πάσχειν τὸ αἴτιον τοῦ ἀγαθοῦ.
 109. Συμφέρον τὸ εἰς ἀγαθὸν φέρον.
 110. Καλὸν τὸ ἀγαθόν.
 111. Ἀγαθὸν τὸ αἴτιον σωτηρίας τοῖς οὔσι· τὸ αἴτιον παντὸς τοῦ πρὸς αὐτὸ· ἀπ' οὗ συμβαίνει ἂ γρη^l αἰρεῖσθαι.
 112. Σῶφρον τὸ κόσμιον τῆς ψυχῆς.
 113. Δίκαιον νόμου τάγμα ποιητικὸν δικαιοσύνης.

89. Intelligentia scientiæ principium est.
 90. Sanctimonia est evitatio peccatorum in deos ; rerum divinarum cura secundum naturam habita.
 91. Vaticinandi facultas scientia est contemplatrix ejus quod est et futurum est mortali animali.
 92. Divinatio est scientia præsignificans rem sine demonstratione.
 93. Sapientia est scientia nullius certi argumenti : scientia eorum quæ semper sunt : scientia quæ rerum causas contemplatur.
 94. Philosophia est scientiæ eorum quæ semper sunt desiderium : habitus contemplans verum, et quomodo verum sit considerans : cura animi cum recta ratione.
 95. Scientia est opinio animo comprehensa quæ ratione non mutatur : facultas judicandi de quodam aut quibusdam quæ ratione non mutatur : vera ratio et mens in cogitatione defixa.
 96. Opinio est existimatio rationi consentanea cum persuasione : ratiocinandi impetus : sententia incidens in falsum et verum a ratione.
 97. Sensus est animi impetus : mentis agitatio : anima per corpus renuntiatio ad opportunitates hominum, ex qua nascitur animi facultas rationis expers, quæ per corpus cognoscit.
 98. Habitus est animi affectio, propter quam certis quibusdam moribus præditi dicimur.

99. Vox est fluxus per os a mente et cogitatione.
 100. Sermo est vox scripta, singulas res verbis enuntians : loquendi forma composita ex nominibus et verbis sine modulatione.
 101. Nomen est locutio simplex explicans tum id quod de essentia prædicatur, tum quicquid non per seipsum diserle dicitur.
 102. Locutio est vox hominis scripta et signum quoddam commune interpretandi sine modulatione.
 103. Syllaba est humanæ vocis articulus scriptus.
 104. Definitio est sermo ex genere et differentia compositus.
 105. Signum est demonstratio rei occultæ.
 106. Demonstratio est sermo ratiocinativus et verus : sermo id de quo agitur per res prius cognitæ declarans.
 107. Elementum vocis est vox simplex : quæ causa est cæteris vocibus, ut voces sint.
 108. Quod utile est, accepti beneficii causa est : causa boni.
 109. Commodum est quod ad bonum pertinet.
 110. Honestum est bonum.
 111. Bonum est causa salutis iis quæ vere sunt : causa naturæ omnis cuncta ad se ipsam referentis : ex qua contingunt ea quæ consecrari nos decet.
 112. Temperantia animi modestia est.
 113. Jus legis præscriptum est, quod justitiam efficit

114. Ἐκούσιον τὸ αὐτοῦ προσχωγόν· τὸ καθ' αὐτὸ αἰρετὸν κατὰ διάνοιαν ἀποτελούμενον.
115. Ἐλεύθερον τὸ ἄρχον αὐτοῦ.
116. Μέτριον τὸ μέσον ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως καὶ κατὰ τέχνην ἄρχον.
117. Μέτρον τὸ μέσον ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως.
118. Ἄθλον ἀρετῆς γέρας τὸ ἑαυτοῦ ἕνεκα αἰρετόν.
119. Ἀθανασία οὐσία ἐμψυχος καὶ αἰδῖος μονή.
120. Ὅσιον θεράπευμα θεοῦ ἀρεστὸν θεῷ.
121. Ἐορτὴ χρόνος ἱερὸς κατὰ νόμους.
122. Ἄνθρωπος ζῶν ἄπτερον, δίπουν, πλατυώνυχον ὃ μόνον τῶν ὄντων ἐπιστήμης τῆς κατὰ λόγους δεκτικόν ἐστι.
123. Θυσία θεῷ δόμα θύματος.
124. Εὐχὴ αἰτήσις ἀνθρώποις ἀγαθῶν ἢ δοκούντων παρὰ θεῶν ^h.
125. Βασιλεὺς ἄρχων κατὰ νόμους· ἀνυπεύθυνος· πολιτικῆς κατασκευῆς ἄρχων.
126. Ἀρχὴ ἐπιμέλεια τοῦ παντός.
127. Ἐξουσία ἐπιτροπὴ νόμου.
128. Νομοθέτης ποιητὴς νόμων καθ' οὓς δεῖ πολιτεύεσθαι.
129. Νόμος δόγμα πλήθους πολιτικὸν οὐκ εἰς τίνα χρόνον ἀφωρισμένον.
130. Ὑπόθεσις ἀρχὴ ἀναπόδεικτος· συγκεφαλαίωσις λόγου.

131. Ὑψίστη δόγμα πολιτικὸν εἰς τίνα χρόνον ἀφωρισμένον.
132. Πολιτικὸς ἐπιστήμων πόλεως κατασκευῆς.
133. Πόλις οἰκῆσις πλήθους ἀνθρώπων κοινοῖς δόγμασι χρωμένων· πλήθος ἀνθρώπων ὑπὸ νόμον τὸν αὐτὸν ὄντων.
134. Πόλεως ἀρετὴ κατάστασις ὀρθῆς πολιτείας.
135. Πολεμικὴ ἐμπειρία πολέμου.
136. Συμμαχία κοινωνία πολέμου.
137. Σωτηρία περιποίησις ἀβλαβῆς.
138. Τύραννος ἄρχων πόλεως κατὰ τὴν ἑαυτοῦ διάνοιαν.
139. Σοφιστὴς νέων πλουσιῶν ἐνδόξων ἔμισθος ἠθρευτῆς.
140. Πλοῦτος κτῆσις σύμμετρος πρὸς εὐδαιμονίαν· περιουσία χρημάτων εἰς εὐδαιμονίαν συντεινόντων.
141. Παρακαταθήκη δόμα μετὰ πίστεως.
142. Κάθαρσις ἀπόκρισις χειρόνων ἀπὸ βελτιόνων.
143. Νικᾶν κρατεῖν διαφερόμενον.
144. Ἀγαθὸς ἄνθρωπος ὃ τοιοῦτος οἶος ἀνθρώπων τάγαθὰ ἐπιτελεῖν.
145. Σώφρων ὃ μετρίως ἐπιθυμίας ἔχων.
146. Ἐγκρατὴς ὃ κρατῶν ἀντιτεινόντων τῶν τῆς ψυχῆς μορίων τῶ ὀρθῷ λογισμῷ.
147. Σπουδαῖος ὃ τελείως ἀγαθός· ὃ ἔχων τὴν αὐτοῦ ἀρετὴν.

114. Virtus voluntaria blanda sui conciliatrix est : quod per se expetendum est et ex animi sententia perficitur.
115. Liberum est quod sibi ipsi imperat.
116. Mediocritas res media est inter abundantiam et defectum et adhibita arte sufficiens.
117. Modus res media est inter abundantiam et defectum.
118. Certaminis præmium est virtutis munus, quod propter se expetendum est.
119. Immortalitas est animans natura et perpetua permanensio.
120. Res sacra est cultus dei, deo gratus.
121. Dies festus tempus legibus sacrum est.
122. Homo est animans involucris, bipes, latos unguis habens; qui solus ex omnibus animantibus artium scientiam consequi potest.
123. Sacrificium est deo donata victima.
124. Precatio est petitio bonorum aut eorum quæ bona videntur hominibus a diis.
125. Rex est ex legum præscripto princeps : legibus solutus : constituendæ reipublicæ dux.
126. Imperium summæ omnium rerum cura est.
127. Potestas est tutela legis.
128. Legum lator est scriptor legum, ex quibus in reipublica vivere oportet.
129. Lex civile multitudinis jussum est, non aliquamdiu, sed in omne tempus faciendum.

130. Argumentum est principium non demonstratum : summa sermonis.
131. Plebiscitum est jussum civile ad constitutum tempus spectans.
132. Vir civilis disciplinæ publicæ et regendæ civitatis peritus est.
133. Civitas domicilium multitudinis hominum est cœmunia præcepta observantium : multitudo hominum qui iisdem legibus tenentur.
134. Civitatis virtus est justæ reipublicæ constitutio.
135. Ars bellica est rei militaris peritia.
136. Auxilium armorum societas est.
137. Salus hominis incolumis conservatio est.
138. Tyrannus est qui reipublicam ad suum arbitrium regit.
139. Sophista est juvenum divitum nobilium mercenarius venator.
140. Divitiæ sunt facultates ad felicitatem accommodatæ : abundantia opum ad felicitatem pertinentium.
141. Deposita est donum alicujus fidei permissum.
142. Purgatio est separatio deteriorum a melioribus.
143. Vincere est pugna superiorem esse.
144. Homo bonus talis est, ut homini beneficia det.
145. Modestus est qui moderatas cupiditates habet.
146. Continens est qui animi partes rectæ rationi repugnantes coercet.
147. Probus est perfecte bonus : qui suam virtutem habet.

148. Σύννοια διάνοια μετά λύπης άνευ λόγου.
 149. Δυσμαθία βραδυτήης έν μαθήσει.
 150. Δεσποτεία άρχή άνυπεύθυνος δικαία.
 151. Άριλοσοφία έξις καθ' ήν ό έχων μισολόγος έστι.
 152. Φόβος έκπληξις φυγής επί κακοῦ προσδοκία.
 153. Θυμός όρμη βίαιος άνευ λογισμοῦ· νοῦς τάξιως φυγής αλογίστου.
 154. Έκπληξις φόβος επί προσδοκία κακοῦ.
 155. Κολακεία όμιλία ή πρὸς ήδονήν άνευ τοῦ βελτίστου· έξις όμιλητική πρὸς ήδονήν υπερβάλλουσα τό μέτριον.
 156. Όργή παράκλησις τοῦ θυμικοῦ εἰς τό τιμωρεῖσθαι.
 157. Ύβρις άδικία πρὸς άτιμίαν φέρουσα.
 158. Άκρασία έξις βιαστική παρά τὸν όρθὸν λογισμὸν πρὸς τὰ δοκοῦντα ήδέα εἶναι.
 159. Όκνος φυγή πόνων άρχής.
 160. Δειλία άντιληπτική όρμηής πρώτη τοῦ εἶναι αἰτία¹.
 161. Διαβολή διάστασις φίλων λόγω.
 162. Καίρὸς έν ᾧ έκαστον έπιτήδειον παθεῖν ή ποιησαι.

163. Άδικία έξις υπερποτική νόμον.
 164. Ένδεικία έλάττωσις τῶν αγαθῶν.
 165. Αισχύνη φόβος επί προσδοκία άδοξίας.
 166. Άλαζονεία έξις προσποιητική αγαθῶν ή αγαθῶν τῶν μή υπαρχόντων.
 167. Άμαρτία πρᾶξις παρά τὸν όρθὸν λογισμὸν.
 168. Φθόνος λύπη επί φίλων αγαθοῖς ή οὔσιν ή γεγενημένοις.
 169. Άναισχυντία έξις φυγής υπομενπτική άδοξίας ένεκα κέρδους.
 170. Θρασύτης υπερβολή θράσους πρὸς φόβους οὔς μή δεῖ.
 171. Φιλοτιμία έξις φυγής προστική πάσης δαπάνης άνευ λογισμοῦ.
 172. Κακοφυία κακία έν φύσει καὶ άμαρτία τα κατὰ φύσιν· νόσος τοῦ κατὰ φύσιν.
 173. Έλπις προσδοκία αγαθοῦ.
 174. Μανία έξις φθαρτική αληθοῦς υπολήψεως.
 175. Ακαλία άκρασία λόγου άλογος.
 176. Έναντιότης τῶν ὑπὸ τό αὐτὸ γένος κατὰ τινα διαφορὰν πιπτόντων ή πλείστη διάστασις.
 177. Άκούσιον τό παρά διάνοιαν άποτελούμενον.
 178. Παιδεία δύναμις θεραπευτική φυγής.

148. Mentis suspensæ agitatio est cogitatio cum dolore ratione vacans.
 149. Durior ad studia animus ingenii ad discendum tarditas est.
 150. Dominium est principatus justus et legibus solutus.
 151. Animus a philosophia alienus est naturæ habitus, quo qui cum gerit doctrinæ osor est.
 152. Timor est animi consternatio propter impendentis mali opinionem.
 153. Ira est violentus animi ratione carentis impetus : animi partis ratione vacantis sententia.
 154. Consternatio est timor propter impendentis mali opinionem.
 155. Adulatio est sermo ad voluntatem loquentis, eo quod optimum est carens : habitus hominis ad voluntatem loquentis, modum excedens.
 156. Iracundia est adhortatio partis animi irritabilis ad ultionem.
 157. Contumelia est injuria ad ignominiam tendens.
 158. Incontinentia est habitus cogens, præter rectam rationem, ad ea quæ jucunda esse videntur.
 159. Pigritia est suscipiendi laboris fuga.
 160. Timiditas incursionis capax prima vitæ causa est.
 161. Calumnia est dissidium amicorum ex sermone ortum.
 162. Occasio est qua quidque ad patiendum aut ad faciendum idoneum est.

163. Injustitia est habitus contemnuens leges.
 164. Indigentia est deminutio bonorum.
 165. Verecundia est timor propter ignominie expectationem.
 166. Gloriatio est habitus simulator boni aut bonorum quæ non exstant.
 167. Peccatum est actio a recta ratione abhorrens.
 168. Invidentia est aegritudo suscepta propter amicorum facultates, quæ iis aut sunt aut fuerunt.
 169. Impudentia est animi habitus patiens ignominie ob lucrum.
 170. Temeritas est audacis abundantia degenerans in timores, in quos non oportet.
 171. Ambitio est animi habitus omni occasione profusos sumtus inconsiderate faciens.
 172. Pravum ingenium est innata pravitas et aberratio ab eo quod naturæ convenit : morbus ejus quod naturæ conjunctum est.
 173. Spes est expectatio boni.
 174. Insania est habitus qui veram opinionem mente comprehensam corrumpit.
 175. Loquacitas est incontinentia sermonis aversa a recta ratione.
 176. Contrarietas est eorum quæ sub idem genus secundum differentiam aliquam cadunt maximum discrimen.
 177. Non voluntarium est quod præter sententiam perficitur.
 178. Eruditio est colendi animi facultas.

179. Παίδευσις παιδείας παράδοσις.

180. Νομοθετικὴ ἐπιστήμη ποιητικὴ πόλεως εὐ-
παγής.

181. Νομβέτησις λόγος ἐπιτιμητικὸς ἀπὸ γνώμης·
λόγος ἀμαρτίας ἀποτροπῆς ἔνεκεν.

182. Βοήθεια κακοῦ κώλυσις ὄντος ἢ γιγνομένου.

181. Κόλασις ψυχῆς θεραπεία ἐπὶ ἀμαρτήματι
γενομένου.

184. Δύναμις ὑπεροχὴ ἐν πράξει ἢ ἐν λόγῳ· ἔξις
καθ' ἣν τὸ ἔχον δυνατόν ἐστίν· ἰσχύς κατὰ φύσιν.

185. Σώζειν τὸ περιποιεῖν ἀδολάβῃ.

(Definitiones hæc leguntur in decem codicibus
quos Bekkerus ad Platonis editionem adornan-
dam contulit. Eorum unus Vindobonensis 32
titulum addit Ὅροι Σπευσίππου τοῦ Πλάτωνος re-
centiore manu scriptum, qui in reliquis libris
desideratur. De paucis tantum locis agam. — ^a
Fragm. 11, posui καὶ ἡ ἐκ τοῦ αὐτομάτου cum ple-
risque membranis; vulgo καὶ ἐκ τοῦ αὐτομάτου.
— ^b Frasm. 28. ψυχῆς λογιστικῆς rescripsi cum
Stephano et codd. nonnullis; vulgo λογιστικὴ vel
λογιστικῶς — ^c Frasm. 38. ὠφέλεια αὐτάρκης ζωῆς,
quod exprimit Ficinus, vulgavi; libri ὠφέλεια
αὐτάρκης ζωῆς. — ^d Frasm. 39. ὀρθὸν καὶ τὸ σε-
μνότατον edidi; libri ὀρθὸν τὸν σεμνότατον vel ὀρθὸν
τὸ σεμνότατον vel ὀρθὸν καὶ σεμνότατον. — ^e Frasm.
40. στοχαστικός ἐστίν ἐν ἐκάστῳ recepi ex cod. regio
Parisiaco 3052; vulgo στοχαστικός ἐστίν ἐκάστῳ. —
^f Frasm. 84. λογιζομένου, quod passive accipien-
dum, prætulit alteri scripturæ λεγομένου. — ^g
Fragm. 96. μετὰ πίστειως λογικὴ scripsi cum Ste-
phano et codice regio Paris. 3052; vulgo μεταπει-
στός ὑπὸ λόγου. — ^h Frasm. 101. καθ' ἑαυτοῦ cum Ste-
phano recepi ex libro Vaticano 679; vulgo ἑαυτοῦ.
— ⁱ Frasm. 106. προγιγνοσκομένον scripsi, vulgo
προγιγνοσκομένων. — ^k Frasm. 124. παρὰ θεῶν, quod
interpretatur Ficinus, recepi ex libro Paris 3052;
vulgo παρὰ θεοῖς vel παρὰ θεῶν. — ^l Frasm. 159-
160. ὄκνος φυγῆ πόνων ἀρχῆς. Δειλία ἀντιληπτικὴ
δρμηῆς πρώτη τοῦ εἶναι αἰτία scripsi Bekkerum se-
cutus. Sed in codice regio Parisiaco 1807 et in

Vaticano 796 pro ἀρχῆς legitur ἀρχή. Adde quod
pro δρμηῆς liber regius Paris. 1813 habet δρμη
et pro αἰτία codex regius 1642 exhibet αἰτία
συστολῆς. Similem lectionem exprimit Ficinus
locum ita vertens: Pigritia est fuga labo-
rum. Principium est prima causa, ut aliquid sit.
Timiditas est affectio quæ percipit impetum.
Conjicias igitur eum in vetusto exemplari hæc
scripta reperuisse: Ὅκνος φυγῆ πόνων. Ἀρχὴ
πρῶτη τοῦ εἶναι αἰτία. Δειλία διαθέσις ἀντιληπτικὴ
δρμηῆς. Neque tamen hoc pro certo affirmare au-
sim. — ^m Frasm. 182. γιγνομένου exaravi, quod
est in cod. Vindobonensi 32; vulgo γινομένου,
cujus loco Stephanus aliorum librorum scriptu-
ram γενομένου vulgavit.

186. Σῶμα μὲν ἐν κόλπῳ κατέχει τὸδε γὰρ Πλά-
τωνος,

ψυχὴ δ' ἰσοθέων τάξιν ἔχει μακάρων.

(Epigramma hoc tribuitur Speusippo in Anthol. Planud. 31. Simile illud est, quod præter
duo alia Platonis monumento inscriptum fuisse
dicit Diogenes Laertius lib. III, 44 Γαῖα μὲν ἐν
κόλπῳ κρύπτει τὸδε σῶμα Πλάτωνος, ψυχὴ δ' ἀθανά-
των τάξιν ἔχει μακάρων, οἰσὺ Ἀρίστωνος, τὸν τις καὶ
τηλόθι ναίων τιμᾶ ἀνὴρ ἀγαθός, θεῖον ἰδόντα βίον.
Idem exstat in Anthol. Pal. VII, 61 pag. 285
ed. Dübner. Vide Bergkium ad Poët. lyr. Græc.
p. 503 et Dübnerum l. c. pag. 425.

187. Σπεύσιππος Φιλιππῶ.

Ἀντίπατρος (1) ὁ φέρων τὴν ἐπιστολὴν τὸ μὲν γένος
ἐστὶ Μάγνης, γράφει δὲ Ἀθήνῃσι πάλαι τὰς Ἑλλη-
νικὰς πράξεις· ἀδικεῖσθαι δὲ φησιν ὑπὸ τινος ἐν Μα-
γνησίᾳ. Διάκουσον οὖν αὐτοῦ (2) τὸ πρᾶγμα, καὶ βοή-
θησον, ὡς ἂν δύνῃ, καὶ προθυμότατα. Δικαίως δ' ἂν
αὐτῷ βοηθήσεις διὰ πολλά, καὶ δίδῃτι παρ' ἡμῖν
διαγνωσθέντος ἐν διατριβῇ τοῦ σοῦ πεμφθέντος ὑπὸ
Ἰσοκράτους λόγου τότε, τὴν μὲν ὑπόθεσιν ἐπήνεσε,
τὸ δὲ παραλιπεῖν τὰς εἰς τὴν Ἑλλάδα γενομένας εὐερ-
γείας ὑμῶν ἐνεκάλεσε. Πειράσομαι δ' αὐτῶν εἰπεῖν
ὀλίγας. Ἰσοκράτης μὲν γὰρ (3) οὔτε τὰς εἰς τὴν Ἑλ-
λάδα γενομένας εὐεργείας ὑπὸ σοῦ καὶ τῶν σῶν προ-

179. Institutio est doctrinae traditio.

180. Ars ferendarum legum bene ordinata disciplina
est, quæ rempublicam constituit.

181. Admonitio est sermo de industria reprehenden-
tis: sermo ad errorem deprecandum accomodatus.

182. Auxilium est prohibitio mali præsentis aut na-
scentis.

183. Castigatio est animi sanatio propter delictum
commisum.

184. Potentia est excellentia in actione aut sermone:
habitus, quo quod eum gerit potens est: innatus robor.

185. Servare est incolumem tueri.

186. Corpus quidem hoc Platonis terra sinu complecti-
tur.

Animus autem beatorum diis æqualium locum tenet.

187. Speusippus Philippo.

Antipater, qui tibi litteras affert, genere Magnæ qui-
dem est, sed Athenis jam dudum Græcorum: res gestas
scribit, atque se a nescio quo in Magnesia injuriis affici.
Audi ergo ex eo rem, atque opitulare homini, quantum
in te situm est, et promptissime. Nam jure cum multis
aliis nominibus illi præsidio eris, tum, quod quum apud
nos in doctorum hominum congressu oratio ad te ab
Isocrate missa examinaretur, argumentum quidem operis

γόνων ὁσδήλικωκεν, οὔτε τὰς ὑπὸ τινων κατὰ σοῦ γεγενημένους διαβολὰς λέλυκεν, οὔτε Πλάτωνος ἐν τοῖς πρὸς σέ πεμφθεῖσι λόγοις ἀπέσχηται. Καίτοι χρὴ (4) πρῶτον μὲν τὴν ὑπάρχουσαν οικειότητα πρὸς τὴν ἡμετέραν πόλιν αὐτὸν μὴ λαθεῖν, ἀλλὰ ποιῆσαι καὶ τοῖς ἀπὸ σοῦ γενομένοις φανεράν. Ἡρακλῆς γάρ (5), ὄντος νόμου τὸ παλαιὸν ἡμῖν μηδὲνα ξένον μεισθεῖσαι, βουλευθεὶς μεισθαί γίγνεται Πυλίου (6) Θεῶς υἱός. Τούτου δὲ ὄντος τοιούτου, τοὺς λόγους ἐξῆν Ἴσοκράτει λέγειν ὡς πρὸς πολίτην, ἐπειδὴ τὸ γένος ὑμῶν (7) ἐστὶν ἀρ' Ἡρακλείους, μετὰ ταῦτα τὰς Ἀλεξάνδρου (8) τοῦ σοῦ προγόνου, καὶ τῶν ἄλλων τὰς εἰς τὴν Ἑλλάδα γενομένας εὐεργεσίας ἐξαγγέλλειν. Νυνὶ δὲ ὡσπερ ἀποβρῆτους συμφορὰς αὐτῶν κατασεσιώπηκεν. Ξέρξου (9) γάρ πρέσβεις ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα πέμφαντος γῆν καὶ ὕδωρ αἰτήσοντα, Ἀλέξανδρος τοὺς μὲν πρέσβεις ἀπέκτειναν ὕστερον δὲ, στασιαζόντων τῶν βαρβάρων, οἱ Ἕλληνας ἐπὶ τὴν ἡμετέραν Ἡρακλείαν (10) ἀπήντησαν, Ἀλεξάνδρου δὲ τοῦ Ἀμύντου τὴν Θετταλῶν προδοσίαν (11) τοῖς Ἕλλησι μηνύσαντος, ἀναξεύξαντες οἱ Ἕλληνες δι' Ἀλέξανδρον ἐσώθησαν. Καίτοι τούτων χρὴ οὐ μόνον Ἡρόδοτον καὶ Δαμάστιν (12) μεμῆσθαι τῶν εὐεργεσιῶν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐν ταῖς τέχναις ἀποφαινομένον ἐκ τοῦ τῶν προγόνων ἐγκωμίου εὖνος δεῖν ποιῆσαι τοὺς ἀχροτάς (13). Προσῆκει δὲ καὶ τῆν ἐν Πλαταιαῖς ἐπὶ Μαρδονίου γεγενημένην ὀηλώσαι, καὶ τὰς ἐξῆς τούτου τὰς τῶν σῶν προγόνων εὐεργεσίας. Οὕτως γὰρ ἂν ὁ περὶ (15) σοῦ γραφεὶς

λόγος τῆς παρὰ τῶν Ἑλλήνων εὐνοίας ἔτυχε μάλλον, ἢ μηδὲν ἀγαθὸν περὶ τῆς ἡμετέρας βασιλείας εἰπόντος. Ἦν δὲ καὶ τὰ παλαιότερα διαλεγθῆναι (16) τῆς Ἴσοκράτους ἡλικίας, τὸ δὲ, εὐθελῶς, ὡς φησὶν αὐτός, ἀνοούσης τῆς διανοίας. (17) Ἀλλὰ μὴν καὶ τὰς διαβολὰς ἐντὴν λῦσαι τὰς τὸ πλεῖστον ὑπ' Ὀλυνθίων γιγνομένας. Τίς γὰρ ἂν οὕτως εὐήγη σε νομίσειεν (18), ὥστε σοι πολεμοῦντων Ἠλυριῶν καὶ Θρακῶν, ἐτι τε Ἀθηναίων καὶ Λακεδαιμονίων, καὶ ἄλλων Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων, πόλεμον πρὸς Ὀλυνθίους ἐξενεγεῖν; Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων οὐκ ἐν ἐπιστολῇ πρὸς σέ μηχαντεύομαι. Ἄ δὲ ἐστὶν οὐκ ἐμποδῶν τοῖς τυχεύουσιν εἰπεῖν, ἐκ πολλοῦ τε χρόνου τοῖς πᾶσι καταχεσιώπηται, συμφέροι δὲ σοι πωθέσθαι, ταῦτά μοι δοκεῖ φράσειν (19), καὶ τούτων ἀξιώσειεν εὐαγγέλια (20) δικαίαν χάριν Ἀντιπάτρῳ παρὰ σοῦ δοθῆναι. Περὶ γὰρ τῆς γιγνομένης Ὀλυνθίως χώρας, ὡς ἐστὶ τὸ παλαιὸν Ἡρακλειδῶν, ἀλλ' οὐ Χαλκιδῶν, ὃ φέρων τὴν ἐπιστολήν (21) μόνος καὶ πρῶτος ἀξιοπίστους μύθους εἶρηκεν. Τὸν αὐτὸν γὰρ, φησὶ, τρόπον Νηλέα (22) μὲν ἐν Μεσσήνῃ, Συλέα (23) δὲ περὶ τὸν Ἀμφιπολιτικὸν τόπον ὑπ' Ἡρακλείους ὑβριστάς ὄντας ἀπολέσθαι, καὶ δοθῆναι παρακαταθήκην φυλάττειν, Νέστορι μὲν τῷ Νηλέως Μεσσήνῃ (24), Δικαίῳ δὲ τῷ Συλέως (25) ἀδελφεῷ τὴν Φυλλίδα χώραν καὶ Μεσσήνην μὲν ὕστερον πολλαῖς γενεαῖς Κρεσφόντην (26) κομίσασθαι, τὴν δὲ Ἀμφιπολίτιν (27) Ἡρακλειδῶν οὔσαν Ἀθηναίους καὶ Χαλκιδοεὶς λαβεῖν. Ὡσαύτως (28) ὑπ' Ἡρακλέους

laudavit, beneficia autem a vobis in Græciam collata silentio prætermissa esse questus est. Eorum pauca memorare conabor. Etenim Isocrates neque beneficia a te et majoribus tuis Græciæ tributa declaravit, neque probra a quibusdam in te jactata diluit, neque in scriptis ad te missis Platonis insectatione abstinuit. Atqui debebat ante omnia, quæ intercedat vobis cum nostra urbe necessitudo non ignorare, sed posteris tuis eam planam facere. Hercules enim, quum olim lege sanctum esset Athenis, ne peregrinus mysteriis initiaretur, initiari cupiens a Pylio adoptatus est. Quæ res quum ita se habeat, in te tanquam in civem, quoniam ab Hercule genus ducis, Isocrati dicta ingerere licebat, post hæc autem Alexandri, unius e majoribus tuis, cæterorumque beneficia apud Græcos collocata celebrare. At nunc ille quasi non divulgandas clades ipsorum res istas relicuit. Siquidem legatos a Xerxe in Græciam missos, qui aquam et terram poscerent, Alexander interfecit: deinde barbaris seditiose inter se certantibus, Græci Heracleam nostram petiverunt, et Alexandro Amyntæ filio ipsis Thessalorum preditionem indicanti prosperam in patriam reditum debuerunt. Quamquam horum beneficiorum non solum Herodotum ac Damasten memores esse oportebat, sed illum etiam qui in institutione oratoria tradit, e majorum laudibus auditorum benevolentiam

oratori esse conciliandam. Præterea illud beneficium, quo ad Plataeas sub Mardonio ornati estis, cæteraque huic proxima majorum tuorum merita declaranda erant. Talis enim oratio de te scripta Græcorum benevolentiam magis collegisset, quam hominis nullam laudem vestro regno tribuentis sermo. Licebat etiam res ante Isocratis ætatem gestas edisserere, præsertim quum, ut ipse dicit, incorrupta mentis sanitate esset. Poterat item criminationes repellere quæ ab Olynthiis plerumque afferebantur: Quis enim te adeo stultum existimabit, ut belligerantibus tecum Illyriis, Thracibus, præterea Atheniensibus et Lacedæmoniis, nec non cæteris Græcis et barbaris, Olynthiis arma inferas? Sed de his rebus in epistola ad te data non est copiosius disputandum. Quæ vero orationis cursum non morantur et ab omnibus jam pridem silentio præterita sunt, et quorum cognitio tibi prodesse potest: ea mihi dicenda videntur simulque a te petendum, ut pro illis Antipatro exoptatum nuntium afferenti meritum præmium des. Namque agrum, quem Olynthii possident, olim Heraclidarum, non Chalcidensium fuisse, ipse qui tibi litteras reddit, solus et primus probabiliter demonstravit. Eodem enim modo aileum apud Messenios, Syleum autem in regione Amphipolitana ab Hercule ut injuriosos trucidatos, et tanquam rem depositam Nestori quidem Nelei filio Messe-

ἀναιρεθῆναι κακούργους καὶ παρανόμους, Ἴπποκώοντα (29) μὲν ἐν Σπάρτῃ τύραννον, Ἄλκυονέα (30) δὲ ἐν Πολλίῃ, καὶ Σπάρτην μὲν Τυνδάρεω, Ποτίδαιαν δὲ καὶ τὴν ἄλλην Παλλήνην Σιθῶνι (31) τῷ Ποσειδῶνος παρακαταθέσθαι (32), καὶ τὴν μὲν Λακωνικὴν τοὺς Ἀριστοδήμου παῖδας ἐν ταῖς Ἡρακλειδῶν καθόδοις ἀπολαβεῖν, Παλλήνην δὲ Ἐρετριεῖς καὶ Κορινθίους, καὶ τοὺς ἀπὸ Τροίας Ἀχαιοὺς, Ἡρακλειδῶν οὖσαν κατασχεῖν. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἐξαγγέλλει (33) περὶ τὴν Ἰωνοῦ τὸν Πρωτεύειαν (34) τυράννου, Τρωῶν (35) καὶ Τηλέγονον ὡς Ἡρακλῆς ἀνέλοι, καὶ περὶ Ἀμβρακίαν Κλειδῶν καὶ τοὺς Κλειδῶν παῖδας ἀποκτείναι, Ἀριστομάχῳ μὲν τῷ Σιθῶνος τὴν Ἰωνοῦ τὴν ἐπιτροπὴν προστάξειεν, ἢ Χαλκιδεῖς ὑμετέραν οὖσαν κατόικισαν· Λαδικῆ δὲ καὶ Χαράττῃ (36) τὴν Ἀμβρακικὴν χώραν ἐγχειρίσειεν (37) ἀξίων ἀποδοῦναι τὸς παρακαταθήκας τοῖς ἀπ' αὐτοῦ γιγνομένοις (38). Ἄλλὰ μὴν καὶ τὰς ὑπογυνοῦς Ἀλεξάνδρου τῆς Ἡδῶν ἡ χώρας κτήσεις Μακεδόνες πάντες ἴσασιν καὶ ταῦτά ἐστιν οὐ προφάσεις Ἰσοκράτους, οὐδὲ ὀνομάτων φόρος (39), ἀλλὰ λόγοι δυνάμενοι τὴν σὴν ἀρχὴν ὠφελεῖν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ περὶ τῶν Ἀμφικτυονικῶν πραγμάτων δῆλος εἶ σπουδάζων, ἐβουλήθη σοι φράσαι μῦθον παρὰ Ἀντιπάτρου, τίνα τρόπον πρῶτον οἱ Ἀμφικτυόνες συνέστησαν (40), καὶ πῶς ὄντες Ἀμφικτυόνες Φλεγυαὶ μὲν ὑπὸ Ἀπόλλωνος (41) Δρύοπες δὲ

ὑπὸ Ἡρακλέους (42), Κρισαῖοι δὲ ὑπὸ Ἀμφικτυόνων ἀνῆρέθησαν (43). Οὗτοι γὰρ πάντες Ἀμφικτυόνες γινόμενοι τῶν ψήφων ἀφῆρέθησαν, ἕτεροι δὲ τὰς τούτων ψήφους λαβόντες τῆς τῶν Ἀμφικτυόνων συντελείας μετέσχον, ὧν ἐνίους σέ φησι μεμιμηθῆσαι, καὶ λαβεῖν ἄλλον Πυθίαις τῆς εἰς Δελφούς στρατείας παρὰ τῶν Ἀμφικτυόνων τὰς δύο Φωκίαν (44) ψήφους. Ὡς ὁ τὰ παλαιὰ καινοῖς (45), καὶ τὰ καινὰ παλαιῶς ἐπαγγελόμενος διδάσκειν, λέγει νῦν οὔτε τὰς ἀρχαίας πράξεις, οὔτε τὰς ὑπὸ σοῦ νεωστὶ διαγωνισθείσας, οὔτε τὰς τοῖς χρόνοις μεταξύ γενομένας μεμιθῆσαι. Καίτοι δοκεῖ τὰς μὲν οὐκ ἀχχοῦναι, τὰς δὲ οὐκ εἰδέναι, τῶν δὲ ἐπιλελῆσθαι. Πρὸς δὲ τούτοις ἐπὶ πράξεις σε δικαίας παρακαλῶν ὁ σοφιστής, τὴν μὲν Ἀλκιβιάδου φυγὴν καὶ κάθοδον ἐπαινῶν, ἐν παραδείγματι δεδήλωκε, τὰ δὲ μεῖζω καὶ καλλίω πράγματα τῇ πατρὶ σου πραγθέντα παρέλιπεν. Ἀλκιβιάδης (46) μὲν γὰρ ἐπ' ἀσεβείᾳ φυγῶν, καὶ πλείστα τὴν πατρίδα τὴν αὐτοῦ κακῶς ποιήσας, εἰς αὐτὴν κατήλθεν Ἀμύντας δὲ ὑπὲρ βασιλείας στάσει (47) νικηθεὶς βραχὺν χρόνον ὑποχωρήσας (48), μετὰ ταῦτα πάλιν Μακεδονίας ἔρξεν. Εἴθ' ὁ μὲν πάλιν φυγῶν αἰσχροῦς τὸν βίον ἐτελεύτησεν, ὁ δὲ σὸς πατὴρ βασιλεῦον κατεγήρασεν. Παρήνεγκε δὲ σοι καὶ τὴν Διονυσίου (49) μοναρχίαν, ὥσπερ προσῆκόν σοι τοὺς ἀσεβαστάτους, ἀλλ' οὐ τοὺς σπουδαίοντάτους μιμήσασθαι, καὶ ζηλωτὴν τῶν κακίστων, ἀλλ'

nen, sed Dicæo, Sylei fratri Phyllida regionem custodiendam traditam esse, et Messenen multis sæculis post ad Cresphontem pervenisse, Amphipolitana autem regione, quæ Heraclidarum erat, Athenienses et Chalcidenses esse potitos. Similiter ab Hercule Hippocoontem Spartanorum, item Alcioneura Pallænorum tyrannos facinorosos jurisque violatores ebruncatos, ac Spartam Tyndareo. Potidæam et reliquam Pallenen Sithoni Neptuni filio conceditatis esse, Laconicam vero in Heraclidarum reditu Aristodemi filios recuperasse: Pallenen denique Eretrienses atque Corinthios Achivosque, qui Troja venerant, Heraclidarum quum esset, occupasse. Eadem ratione Protei filios tyrannos, Tmolum et Telegonum circa Toronæam refert ab Hercule occisos esse, qui etiam in Ambracia Clide ejusque filiis interentis, Aristomacho Sithonis filio, ut Toronæam servaret, mandaverit, quam Chalcidenses, vestra quum esset, incolis frequentarunt: Ladicæ autem et Charaltæ fidei Ambraciam regionem commiserit, eo animo ut stirpi ex se relicta depositum redderent. Quid? quod recentes quoque Alexandri Hedonorum regis possessiones Macedones omnes norunt: atque hæc non sunt velamenta, quæ Isocrates orationi suæ quasiverit, neque inanis verborum sonitus, sed argumenta ad confirmandum imperium tuum accommodata. Sed quando et in Amphictyonum rebus aperte operam ponis, allata ex Antipatro fabula tibi exponere volui, qua ratione Amphic-

tyones primum societatem coierint, et quomodo quum Amphictyones essent Phlegyæ ab Apolline, Dryopes ab Hercule, Crissæi ab Amphictyonibus deleti sint. Hi enim omnes qui Amphictyones essent suffragio privati sunt, aliique illorum loco jam suffragia ferentes Amphictyonum concilio accesserunt, quorum nonnullos ait te imitatum Pythiis Delphicæ expeditionis præmium duplicem Phocensium calculum ab Amphictyonibus accepisse. Quæ omnia homo ille, qui se antiqua novo modo, recensita per speciem vetustatis docere profitetur, silentio præterit, quippe qui neque majorum gesta, neque facinora nuper a te fortiter et animose facta, neque opera interposito spatio edita enarraverit. Quamquam mihi videtur ea partim non audivisse, partim non nosse, partim oblivioni dedisse. Præterea quum dicendi artifex te ad honestas actiones adhortaretur, Alcibiadis quidem exsilium atque in patriam reditum mirifice laudatum tibi tanquam exemplum proposuit, sed majora et pulchriora patris tui facta prætermisit. Alcibiades enim quamvis ob impietatem exsilio multatus esset plurimamque detrimenta patriæ importasset, tamen eam repetiit: Amyntas autem in regno occupando primum seditione superatus parumper cessit, deinde iterum regni Macedonici potitus est. Postea ut ille rursus exilium ejectus turpiter vitam finivit: ita tuus pater in regia potestate consenuit. Porro Dionysii dominationem tibi proposuit, tanquam si te deceret nequissimos, non probis-

οὐ τῶν δικαιοτάτων γενέσθαι. Καί φησι μὲν ἐν ταῖς τέ-
χαις προσήκειν οἰκεία καὶ γνώριμα τὰ παραδείγματα
(50) φέρειν· ὀλιγοφύσας δὲ τῆς τέχνης, ἀλλοτρίους καὶ
τοῖς αἰσχίστοις, καὶ τοῖς πρὸς τὸν λόγον ὡς ἐναυτιω-
τάτοις παραδείγμασι χρῆται. Καίτοι πάντων κατα-
γελαστότατα τοιαῦτα γράφων χριέντως ἀμύνασθαι
φησι τῶν μαθητῶν τοὺς ἐπιτιμιώνας (51). Οἱ δὲ χει-
ρωθέντες ὑπὸ τῶν αὐτῶ πλησιαζόντων ἀμαχζόντων
τῆς ῥητορικῆς τῇ δυνάμει (52), καὶ παρὰ ταῦτα οὐδὲν
ἔχοντες εἰπεῖν οὕτως ἐπήνεσαν τὸν λόγον, ὥστε τὸ
πρωτεῖον τῶν λόγων τῷ λόγῳ τούτῳ δεδώκασι. Κατα-
μάθοις δ' ἂν ἐν βραχείῃ τὴν Ἰσοκράτους ἱστορίαν ἐξ ὧν
Κυρηναίους μὲν ποιεῖ (53) τοὺς ἀκούοντας ἀποίκους
Λακεδαιμονίων, τὸν δὲ Ποντικὸν (54) μαθητὴν ἀπέδειξε
τῆς αὐτοῦ σοφίας διδάσχον, οὗ σὺ πολλοὺς τεθεαμένους
σοφιστὰς βεβελυρώτερον οὐχ ἑώρακας. Πυθάνομαι δὲ
καὶ Θεόπομπον (55) παρ' ὑμῖν μὲν εἶναι πάνυ ψυχρόν,
περὶ δὲ Πλάτωνος βλασφημεῖν (56), καὶ ταῦτα, ὅσ-
περ οὗ Πλάτωνος τὴν ἀρχὴν τῆς ἀρχῆς ἐπὶ Περ-
δικκᾶ (57) κατασκευάσαντος καὶ διὰ τέλους γαλεπούς
φέροντος, εἴ τι γίγνεται παρ' ὑμῖν ἀνήμερον ἢ μὴ φι-
λάδελφον. Ἴνα οὖν Θεόπομπος παύσῃται τραχὺς
εἶν, κέλευσον Ἀντιπάτρου παραναγῶναι τῶν ἑλληνι-
κῶν πράξεων αὐτῶ, καὶ γνώσεται Θεόπομπος δικαίως
μὲν ὑπὸ πάντων ἐξαλειφόμενος, ἀδίκως δὲ παρὰ σοῦ
χορηγίας τυγχάνων. Ὅμοιος δὲ καὶ Ἰσοκράτης,
ἐπειδὴ νέος μὲν ὢν εἰς τὸν δῆμον μετὰ Τιμοθέου (58)
καθ' ὑμῶν ἐπιστολὰς αἰσχρὰς ἔγραψε, νυνὶ δὲ πρε-
σβύτης ὢν ὡσπερ ἀγνοῶν, ἢ φρονῶν (59) τὰ πλεῖστα

τῶν ὑμῖν ὑπαρχόντων ἀγαθῶν (60) παρακάλειπεν ἀπέ-
σταλκε δὲ σοι λόγον, ὃν τὸ μὲν πρῶτον ἔγραψεν
Ἀγησιλάῳ, μικρὰ διασκευάσας ὕστερον ἐπόλει τῷ
Σικελίας τυράννῳ (62) Διονυσίῳ· τὸ δὲ τρίτον τὰ μὲν
ἀρελῶν, τὰ δὲ προσθεῖς ἐμνήστευσεν Ἀλεξάνδρῳ τῷ
Θεσσαλῷ· τὸ δὲ τελευταῖον νῦν πρὸς σὲ γλίσχυρος
αὐτὸν ἐπηκόντισεν. Βουλοίμην δ' ἂν χωρῆσαι τὸ
βυβλίον (63) ἀναμνησθαι τὰς ἐν τῷ λόγῳ πρὸς σὲ πεμ-
ψείσας ὑπ' αὐτοῦ προφάσεις. Ἴπι μὲν γὰρ Ἀμφι-
πόλειός φησι κωλύσαι τὴν γενομένην εἰρήνην γράψαι
λόγον ὑπὲρ τῆς Πρακλέους ἀθανασίας (64), ὕστερον
δὲ αὐτῷ σοι φράσειν. Ὑπὲρ ἐνίων δὲ διὰ τὴν ἡλικίαν
ἡμολογῶν (65) μαλακώτερον γράφειν, συγγνώμης ἄξιόν
τυχεῖν μὴ θαυμάζειν δέ, εἰ καὶ πῶς ἀναγνοὺς ὁ
Ποντικὸς (66) ἀμβλύτερον καὶ φαυλότερον ποιεῖ φρά-
σεσθαι τὸν λόγον τὸν Πέρσῃν δὲ ὡς καταστρατηγήσεις
αὐτὸν εἰδέναί σε φησιν. Ἀλλὰ γὰρ τὰς λοιπὰς σκήψεις
γράφοντα (67) ἐπιλείπει με τὸ βυβλίον· (68) τοσαύτην
ἡμῖν σπάνιν βυβλίων βασιλεὺς Αἴγυπτος λαθῶν πε-
ποίηκεν. Ἐρῶ σο, καὶ Ἀντιπάτρου διὰ ταχέων
ἐπιμεληθεῖς πρὸς ἡμᾶς αὐτὸν ἀπόστειλον.

(Epistola hæc omisso auctoris nomine simpli-
citer Φιλίππῳ inscripta, quæ inter Socraticas
trigesima est, legitur apud Orellium (in Epist.
Socraticorum et Pythagoreorum Lipsiæ 1815)
pag. 35-39. Eam autem cum Leone Allatio et
aliis Speusippo vindicamus, quia convenit cum
eiusdem philosophi loco quem ex litteris ad
Philippum Macedonem missis Carystius Perga-

simos imitari, et pessimorum, non justissimorum regum
æmulatorem esse. Sed quamquam ipse in institutione
oratoria tradit, apta notaque exempla esse afferenda,
tamen oblitus artis alienis, turpissimis et argumento
quam maxime contrariis exemplis utitur. Verum cum
alias res perridiculis scribit, tum omnium lepidissime
ait, ulturum se discipulos ipsum oburgantes. At illi cir-
cumventi ab ejus assectatoribus dicendi facultate floren-
tibus quum nihil præter hæc dicere possent, tanto
plausu exceperunt orationem, ut ex omnibus orationibus
dignitatis principatum huic dederint. Animadvertes au-
tem brevi, quæ sit in Isocrate rerum cognitio, siquidem
Cyrenenses qui vocantur Lacedæmoniorum colonos facit,
et Ponticum discipulum suæ sapientiæ successorem at-
que heredem instituit, quo tu, licet multos conspexeris
sophistas, neminem impuriorem vidisti. Accipio etiam
Theopompum apud vos deversantem, hominem valde
frigidum, verborum contumeliis lacerare Platonem, id-
que quasi non a Platone tempore Perdiccæ regni tui
fundamenta jacta sint, et perpetuo hoc ægre tulerit
Plato, si quid apud vos minus humanum, et quod a
fraterno amore abhorreret, contigisset. Ut igitur Theo-
pompus ægrestis esse desinat, jube Antipatrum Cræco-
rum res gestas illo audiente in comparisonem diligentia

legere; et Theopompus jure quidem ab omnibus abjici,
injuria vero a te beneficiis se ornari sentiet. Similiter
et Isocrates, postquam juvenis a huc una cum Timotheo
contra vos epistolæ probrosas ad populum scripsit, nunc
senex, quasi ignoraret, aut invideret, majorem virtutem
vestrarum partem silentio præterit, misitque ad te
orationem, quam primum Agesilao inscripserat, deinde
paucis mutatis Dionysio, Siciliæ tyranno, vendidit: tum
aliis dentis aliis additis Alexandro Thessalo despondit:
postremo nunc illiberaliter in te, ut ita dicam, jacula-
tus est. Vellem autem charta sufficeret ad commemo-
randas speciosas, quibus in oratione ad te missa utitur,
excusationes. Nam de Amphipoli fatetur, pacem factam
obstulisse, ne orationem super Herculis immortalitate
scriberet, se tamen in posterum ea de re tibi verba fac-
turum. Quum vero nonnulla propter ætatem se languidius
tractasse confiteatur, veniam sibi dari vult, nec
mirari te, si forte Pontico remissius recitante abjectior
etiam et humilior tibi videatur oratio; Persarum autem
regem a te profligatum iri se scire affirmat. Sed enim
reliqua quæ præterdit scripturum deficit me charta: ad
tantam papyri inopiam nos redegit rex Ægypto potitus.
Vale et Antipatrum celeriter opera tua sublevatum ad
nos remitte.

menus in commentarios rettulit exscripsitque Athenæus XI, p. 506. e. De singulis locis pauca dicenda. 1 Ἀντίπατρος videtur esse Alexandri successor, de quo Suidas: Ἀντίπατρος Ἰολάου, πόλεως δὲ Παλιούρας τῆς Μακεδονίας, στρατηγὸς Φιλίππου, εἶτα Ἀλεξάνδρου, καὶ διάδοχος βασιλείας, μαθητὴς Ἀριστοτέλους, κατέλιπεν ἐπιστολῶν σύγγραμμα ἐν βιβλίοις δυσί, καὶ ἱστορίαν, τὰς Περδίκκου πράξεις Ἰλλυρικὰς κτλ. Cf. Fabric. Bibl. Græc. Vol. III pag. 465 ed. Harl. — 2 αὐτοῦ] correxit Allatius; codd. αὐτῶ. — 3 Sequitur censura quintæ orationis Isocrateæ, quam multis nominibus Speusippus reprehendit. — 4 γρῆ] quominus in γρῆν mutes, obstat idem præsentis temporis usus in locutionibus. — 5 Ἡρακλῆς γάρ, ὄνος κτλ.] Ita loquens emendavit Hemsterhusius ad Schol. Aristoph. Plut. v. 1014, ubi hæc leguntur: ἐστὶ καὶ μικρὰ μυστήρια γινόμενα δι' Ἡρακλέα. Ἡρακλῆς γὰρ ἐπιστάς ἤξιον μυσῆσθαι, ἔθος δὲ ἦν Ἀθηναίοις ξένον μὴ μυσῆν. Μὴ βουλόμενοι δὲ λῦσαι τὸ ἔθος μὴδὲ ἀπίσαι τὸν εὐεργέτην Ἡρακλέα, ἐπενόησαν μυστήρια εὐμετάδοτα. — 6 Πυλίου] Ita rescribendum esse docet Scholiastes Homeri ad Iliad. θ. 368: ἦλθεν Ἡρακλῆς πρὸς Εὐμόλπον εἰς Ἐλευσίνα, βουλόμενος μυθῆναι ἦν δὲ οὐκ ἔξον ξένος τότε μυσῆσθαι διὸ γίνεται Πυλίον θετὸς υἱός, καὶ διαγεγόμενος ἐμυσῆτο. Cf. Apollodorus II, 5, 12; codd. Πηλίου. — 7 ὑμῶν] Philippus, Alexandri pater, ab Hercule se oriundum ferēbat. Vid. Theocrit. Idyll. XVII et Plutarchum in vit. Alexandri cap. 1. Quare aliorum codd. lectio ἡμῶν ferri non potest. — 8 τὰς Ἀλεξάνδρου] Vid. Herodot. IX, 44 et 45. — 9 Confundit tempora epistolæ auctor. Legatos enim non Xerxis, qui ei amicissimus erat, adeo ut ab rege Græciam occupante totam regionem inter Olympum et Hæmum montes interjectam dono acciperet, sed Darii Hystaspis ad patrem Amyntam, Macedonum regem, missos, qui terram et aquam poscerent, super vinum et epulas trucidavit Alexander. Testes sunt Herodotus lib. V cap. 17-21 et Justin. lib. VII, cap. 3. — 10 ἐπὶ τὴν ἡμετέραν] Ἡράκλειαν] scripsi; codd. ἐπὶ τὸ ἡμέτερον Ἡράκλειον. Est autem intelligenda urbs illa Phthiotidis prope sinum Maliacum et Thermopylas sita, quæ Ἡράκλεια Φθιώτιδος vel ἦ ἐν Τραχίνι vocari solet. Cf. Thucyd. III, 92 IV, 78; Strabo I p. 60; Ptolem. III, 13, 46; Hermippus apud Athen. XI p. 461. e. Cæterum ἡμετέραν dicit, quia Græcorum erat colonia a Lacedæmoniis ibi constituta. — 11 Ἀλεξάνδρου δὲ τοῦ Ἀμύντου τὴν Θεσσαλῶν προδοσίαν] scripsi; codd. Ἀλεξάνδρου δὲ τὴν Ἀλέου καὶ Θεσσαλῶν προδοσίαν. Vid. Herod. VII, 172 seq. — 12 Δαμάστην] intelligit Damasten,

Dioxippi filium, historicum, memoratum a Dionysio Halicarnassensi de Thucydidis caractere Vol. VI pag. 818 ed. Reisk. Plutarcho in vita Camilli, Valerio Maximo lib. VIII cap. 13, aliis, de quo Suidas hæc tradit: Δαμάστης Σιγείους ἀπὸ Σιγείου, γῆς τῆς Τρωάδος, Διωξίππου υἱὸς γεγονώς, πρὸ τῶν Πελοποννησιακῶν, σύγγρανος Ἡροδότου, τῶν παλαιτάτων ἱστορικόσ; γέγραφε περὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι γενομένων περὶ γονέων καὶ προγόνων, τῶν εἰς ἴλιον στρατευσαμένων βιβλία δύο, ἐθνῶν κατάλογον καὶ πόλεων, περὶ ποιητῶν καὶ σοφιστῶν, καὶ ἄλλα συγνὰ γέγονε δὲ Ἑλληνικοῦ μαθητῆς. Contemnitur a Strabone qui Eratosthenem reprehendit, quod illius et similibus scriptorum testimoniis sententiam suam confirmet. Strabonis verba sunt lib. I pag. 47 ed. Casaub. οὐδὲ τοῦτ' εὖ Ἐρατοσθένους, ὅτι ἀνδρῶν οὐκ ἀξίον μνήμης ἐπὶ πλεόν μὲνηται, τὰ μὲν ἐλέγχων τὰ δὲ πιστεύων καὶ μάρτυσι χρώμενος αὐτοῖς, οἷον Δαμάστη καὶ τοιοῦτοις ἄλλοις. κ. τ. λ. — 13 ἐκ τοῦ τῶν προγόνων ἐγκωμίου εὐνοῦς δεῖν ποιῆσαι τοὺς ἀκροατάς] scripsi; codd. ἐκ τῆς προγ... εὐνοῦς δεῖν προσεῖναι τοὺς ἀκροατάς. — 14 τὴν ἐν Πλαταιαῖς ἐπὶ Μαρδονίου γεγεννημένην] Vid. Herodot. IX, 44. — 15 περὶ] correxit Allatius; codd. παρά. — 16 τὰ παλαιότερα διαλεχθῆναι] posui; membranæ τὰ παλαιὰ διαλεχθῆναι. — 17 τὸ δέ, εὐθαλῶς, ὡς φησιν αὐτός, ἀνόουσης τῆς διανοίας] spectat Isocratis verba orat. V, pag. 84 ed. Steph. ταῦτα δὲ διανοηθεῖς, καὶ νομίσας οὐδέποτ' ἂν εὐρεθῆναι καλλίω ταύτης ὑπόθεσιν οὐδὲ κοινοτέραν οὐδὲ μᾶλλον ἅπασιν ἡμῖν ζυμφέρουσαν, ἐπήρθην πάλιν γράψαι περὶ αὐτῆς, οὐκ ἀγνοῶν οὐδὲν τῶν περὶ ἑμαυτῶν, ἀλλ' εἰδὼς μὲν τὸν λόγον τοῦτον οὐ τῆς ἡλικίας τῆς ἐμῆς δεόμενον, ἀλλ' ἀνδρὸς ἀνοουσαν τὴν ἀκμὴν ἐρχομένης καὶ τὴν φύσιν πολλῶν ἄλλων διαφέροντος. — 18 τίς γὰρ ἂν οὕτως εὐήθη σε νομίσαιεν] emendavit Schæfer. libri τίς γὰρ ἂν οὕτως εὐήθης νομίσαιεν. — 19 ταῦτα μοι δοκεῖ (al. δοκῶ) φράσαι] verborum junctura nequaquam mendosa. Vid. Matthiæ Gramm. Gr. § 506. VI. Adde Krugerm ad Thucyd. I, 27, 2 et Lobeck. ad Phryn. p. 747 seqq. — 20 εὐαγγέλια] reposui; codd. εὐαγγελία. — 21 ὁ φέρων τὴν ἐπιστολήν] sequentia de Merculis rebus gestis et tyrannorum occisorum regnis, quæ frustra alibi quæras, ex Antipatri historiis excerpta videntur. — 22 Νηλέα] Vid. Apollodor. Bibl. lib. II cap. 7, 3 et ibi Prynium p. 187. — 23 Συλέα] correxit Orellius; libri Δυλέα. — 24 Νέστορι μὲν τῷ Νηλέως Μεσσήνην] Rem narrat Philostratus in Heroicis pag. 696 ed. Olear. — 25 Δικαίω δὲ τῷ Συλέως ἀδελφῷ] correxit Orellius; libri Δικαίω δὲ τῷ Νηλέως ἀδελφῷ Cf. Conon. Narrat. XVII. — 26 Κρεσφόντην] scripsi; libri Κρε-

σφόντα. Vid. Pausan. lib. IV cap. III. — 27 Ἀμφιπολίτην] emendavit Schaefer; codd. Ἀμφιπολίτην. — 28 ὡσαύτως] correxit Allatius; libri δ' αὐτως. — 29 [Ἰπποκόοντα] Vide Pausan. III, 10. Diodor. IV, 33. Apollodor. II, 7, 4 et III, 10, 5. — 30 Ἀλκυονέα] Cf. Apollodor. lib. I cap. VI, 1. — 31 Σιθῶνι] al. Σίθωνι, ut apud Parthen. ἐρωτ. παθ. cap. 6. Cf. Conon. Narrat. X. — 32 παρακαταθέσθαι] i. e. ἐγχειρισθῆναι. Vid. Matthiae Gr. § 496. 8. — 33 ἐξαγγέλλει] correxit Bremius; codd. ἐξαγγέλλειν. — 34 Ἡρωιδάδας] scripsi; libri Ἡρωιδάδα. — 35 Τυμῶλον καὶ Τηλέγονον] Confudisse videtur Spensippus Tmolium, Lydorum regem, Omphales maritum, qui moriens uxori regnum reliquit, cum Polygono, Protei filio, ab Hercule casu. Sic enim Apollodoros lib. II cap. V, 9 ἐκ Θάσου δὲ δρυμῆθεις (Ἡρακλῆς) ἐπὶ Τορώνην, Πολύγωνον καὶ Τηλέγονον, τοὺς Ἡρωιδάδας τοῦ Ποσειδῶνος υἱούς, παλαιῖν προκαλομένους, κατὰ τὴν πάλην ἀπέκτεινε. — 36 Λαδίκη δὲ καὶ Χαράτιη] posui praecunte Bremio; codd. Λαδίκη καὶ Χαράτιη. — 37 ἐγχειρίσειεν] correxit Bremius; libri ἐγχειρήσειεν. — 38 ἀπ' αὐτοῦ γιγνομένοις] scripsi; codd. ὑπ' αὐτοῦ γιγνομένοις. — 39 ὀνομάτων φόρος] emendavit Valckenarius ad Eur. Phoen. v. 397 pag. 249. Vide eundem in Callimacheis p. 285; codd. ὀνομάτων φόρος. — 40 τίνα τρόπον πρῶτον οἱ Ἀμφικτυόνες συνέστησαν] Cf. Dionysius Halicarnassensis antiq. rom. lib. IV cap. 25 vol. II p. 702 ed. Reisk; Pausanias lib. II cap. VII, lib. X cap. VIII et alibi. — 41 Φλεγύδα μὲν ὑπὸ Ἀπόλλωνος] De Phlegysis pestilientia deletis vid. Pausan. lib. IX cap. 36. — 42 Δρύοπες δὲ ὑπὸ Ἡρακλέους] cf. Apollodor. lib. II cap. VII, 7. — 43 Κρισαῖοι δὲ ὑπὸ Ἀμφικτυόνων ἀνηρέθησαν] Vide Strabonem lib. IX p. 416 seqq. ed. Casaub. — 44 καὶ λαβεῖν ἄθλον Πυθίους τῆς εἰς Δελφούς στρατείας παρὰ τῶν Ἀμφικτυόνων τὰς δύο Φωκίων ψήφους] scripsi cum Orellio; codd. καὶ λαβεῖν ἄθλον Πυθίους τῆς εἰς Δελφούς στρατείας παρὰ τῶν Ἀμφικτυόνων. Τὰς δὲ Φωκίων ψήφους. Hanc correctionem firmat Diodorus Siculus lib. XVI cap. 60 sic scribens: ἐδοξεν οὖν τοῖς συνέδροις μεταδοῦναι τῷ Φιλίππῳ καὶ τοῖς ἀπογόνοις αὐτοῦ τῆς Ἀμφικτυονίας, καὶ δύο ψήφους ἔχειν, ἅς πρότερον οἱ καταπολεμηθέντες Φωκίαις εἶχον, ubi vide Wesseling. — 45 ὧν δ' τὰ παλαιὰ καινῶς κτλ.] Ita Isocrates Paneg. p. 42. Carpit hoc dictum Longinus de sublimi dicendi genere cap. 38 ὁ γοῦν Ἰσοκράτης, οὐκ οἷδ' ὅπως, παιδὸς πρᾶγμα ἔπαθεν, διὰ τὴν τοῦ πάντα αὐτῆτικῶς ἐθέλειν λέγειν φιλοτιμίαν. Ἔστι μὲν γὰρ ὑπόθεσις αὐτῷ τοῦ Παναθηναίου λόγου, ὡς ἡ Ἀθηναίων πόλις ταῖς εἰς τοὺς Ἕλληνας εὐεργεσίαις υπερβάλλει τὴν Λακεδαιμονίων. Ὁ δ' εὐ-

θὺς ἐν τῇ εἰσβολῇ ταῦτα τίθησιν. Ἐπειθ' οἱ λόγοι τοσαύτην ἔχουσι δύναμιν, ὥστ' οἷόν τ' εἶναι καὶ τὰ μεγάλα ταπεινὰ ποιῆσαι, καὶ τοῖς μικροῖς περιθῆναι μέγθος, καὶ τὰ παλαιὰ καινῶς, καὶ περὶ τῶν νεωστὶ γεγεννημένων ἀρχαίως διελέθην. Ὁ Ἰσοκράτης, οὕτως μέλλει καὶ τὰ περὶ Λακεδαιμονίων καὶ Ἀθηναίων ἐναλλάττειν; Σπέρδον γὰρ τὸ τῶν λόγων ἐγκώμιον ἀπιστίας τῆς κατ' αὐτοῦ τοῖς ἀκούουσι παράγγελμα καὶ προσίμιον ἐξέθηκε. — 46 Ἀλκιβιάδης μὲν γὰρ] Isocrates orat. V pag. 94 ed. Steph. σκέψαι δὲ πρῶτον τὰ περὶ Ἀλκιβιάδου· ἐκεῖνος γὰρ φυγὼν παρ' ἡμῶν κτλ. — 47 στάσει νικηθεὶς] reposuit Allatius; codd. στάσαν εἰκηθεὶς vel στάσει οἰκηθεὶς. — 48 βραχὺν χρόνον ὑποχωρήσας] Isocrates in Archidamo pag. 125 παραπλήσια δὲ τοῦτοις Ἀμύντας ὁ Μακεδόνων βασιλεὺς ἔπραξεν. Ἡττηθεὶς γὰρ ὑπὸ τῶν βαρβάρων τῶν προσοικούντων μάχη, καὶ πάσης Μακεδονίας ἀποστερηθεὶς τὸ μὲν πρῶτον ἐκλιπεῖν τὴν χώραν διανοήθη καὶ τὸ σῶμα διασώζειν, ἀκούσας δὲ τινος ἐπαινοῦντος τὸ πρὸς Διονύσιον βῆθῆν, καὶ μεταγνοὺς ὡσπερ ἐκεῖνος, χωρίον μικρὸν καταλοθῆναι καὶ βροθῆναι ἐνθόνδε μεταπεμφάμενος· ἐντὸς μὲν τριῶν μηνῶν κατέσχευε ἅπαναν Μακεδονίαν, τὸν δ' ἐπίλοιπον χρόνον βασιλεύων γήρᾳ τὸν βίον ἐτελεύτησεν. Cf. Diod. Sic. XV, 19. — 49 παρήνευγε δέ σοι καὶ τὴν Διονυσίου μοναρχίαν] Isocrates orat. V pag. 95 Διονύσιος τοίνυν (βούλομαι γὰρ ἐκ πολλῶν σε πεισθῆναι βραδία εἶναι τὴν πράξιν, ἐφ' ἣν σε τυγχάνω παρακαλῶν) πολλοστὸς ὢν Συρακουσίων καὶ τῷ γένει καὶ τῇ δόξῃ καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν, ἐπιθυμήσας μοναρχίας ἀλόγως καὶ μακρῶς, καὶ τομῆσας ἅπαντα πράττειν τὰ φέροντα πρὸς τὴν δόξαν ταύτην, κατέσχευε μὲν Συρακούσας, ἅπασας δὲ τὰς ἐν Σικελίᾳ πόλεις, ὅσαι περ ἦσαν Ἕλληνίδες, κατεστρέψατο, τηλικούτην δὲ δύναμιν περιεβάλετο καὶ πᾶσαν καὶ ναυτικὴν, ὅσην οὐδεὶς ἀνὴρ τῶν πρὸ ἐκείνου γενομένων. — 50 προσήκειν οἰκεία καὶ γνώριμα τὰ παραδείγματα] Demosthenes orat. Olynth. II cap. 7 οὐ γὰρ ἄλλοτριῶς ὑμῖν χρωμένοις παραδείγμασιν, ἀλλ' οἰκείοις, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, εὐδαίμοσιν ἔξεστι γενέσθαι. — 51 χαριέστερος ἀμύνασθαί φησι τῶν μαθητῶν τοὺς ἐπιτιμῶντας] Isocrates orat. V pag. 85 ed. Steph. οὐκ ὀκνήσω δὲ πρὸς σὲ κατεπειθεῖν ἐφ' οἷς ἐλύπησάν τινές με τῶν πλησιασάντων· οἶμαι γὰρ ἔσεσθαί τι προὔργου. Δηλώσαντος γὰρ μου πρὸς αὐτοῦ, ὅτι μέλλω σοι λόγον πέμπειν, οὐκ ἐπίδειξιν ποιητόμενον οὐδ' ἐγκωμιασόμενον τοὺς πολέμους τοὺς διὰ σοῦ γεγεννημένους (ἕτεροι γὰρ τούτῳ ποιήσουσιν), ἀλλὰ πειρασόμενον σε προτρέπειν ἐπὶ πράξεσι οἰκισιτέρας καὶ καλλιῶς καὶ μᾶλλον συμπερούσας ὧν νῦν τυγχάνεις προσηρημένος, οὕτως ἐξεπλάγησαν, μὴ διὰ τὸ γῆρας ἐξεστηκόσι ὧ τοῦ φρονεῖν, ὥστ' ἐτόλμησαν ἐπιπληξάί μοι, πρότερον οὐκ εἰσθόδες τοῦτο ποιεῖν, λέγοντες ὡς ἀτόποις καὶ λίαν ἀνοήτοις ἐπιχει-

ρῶ πράγμασιν, ὅστις Φιλίππῳ συμβουλευέσονται λόγον μέλλεις πέμπειν. Idem paucis interjectis sic pergit : ταῦτ' ἀκούσας, ὡς μὲν τὸ πρῶτον ἐξεπλάγην, καὶ πάλιν ὡς ἀναλαβὼν ἑμαυτὸν ἀντίειπον πρὸς ἕκαστον τῶν βρῆθέντων, παραλείψω, μὴ καὶ ὁῶν τισὶ λίαν ἀγαπᾶν, εἰ χαριέντως αὐτοὺς ἡμυνάμη. Αὐπήσας δ' οὐν μετρίως (ὡς ἑμαυτὸν ἐπειθον) τοὺς ἐπιπλήξαι μοι τοιμήσαντας, τελευταῖον ὑπεσχόμην μόνοις αὐτοῖς τὸν λόγον τῶν ἐν τῇ πόλει δεῖξιν, καὶ ποιήσιν οὐδὲν ἄλλο περὶ αὐτοῦ πλὴν ὃ, τι ἂν ἐκείνοις ὀφείη. Τούτων ἀκούσαντες ἀπῆλθον, οὐκ οἶδ' ὅπως τὴν δίκαιον ἔχοντες. — 52 οἱ δὲ χειρωθέντες ὑπὸ τῶν αὐτῶ πλησιαζόντων ἀμαζόντων τῆς ῥητορικῆς τῇ δυνάμει] scripsi; codd. οἱ δὲ χειρωθέντες τῶν αὐτῶ πλησιαζόντων ἀμαζόντων τῆς ῥητορικῆς τῇ δυνάμει. Spectavit autem Speusippus hunc Isocratis locum orat. V pag. 87 πλὴν οὐ πολλαῖς ἡμέραις ὕστερον ἐπιτελεσθέντος τοῦ λόγου καὶ δευθέντος αὐτοῖς τοσοῦτον μετέπεσον, ὥστ' ἠσχύνοντο μὲν ἐφ' οἷς ἐθρασύνοντο, μετέμελε δ' αὐτοῖς ἀπάντων τῶν εἰρημένων, ὁμολογοῦν δὲ μηδὲνὸς πώποτε τοσοῦτον πράγματος διαμαρτεῖν, ἔσπευδον δὲ μάλλον ἢ ἐγὼ πεμφθῆναι σοὶ τὸν λόγον τοῦτον, ἔλεγον δ' ὡς ἐλπίζουσιν οὐ μόνον σὲ καὶ τὴν πόλιν ἔξιν μοι χάριν ὑπὲρ τῶν εἰρημένων, ἀλλὰ καὶ τοὺς Ἑλληνας ἀπαντας. — 53 Κυρηνάιους μὲν ποιεῖ] Isocrates orat. V p. 83 ζητεῖν δὲ ἐκείνους τοὺς τόπους τοὺς πόρρω μὲν κειμένους τῶν ἄρχων δυνάμενων, ἐγγύς δὲ τῶν δουλεύειν εἰθισμένων, εἰς οἷον περ Λακεδαιμόνιοι Κυρηνάιους ἀπόκησαν. Nec dissentiunt hac de re ab Isocrate ceteri scriptores, qui Cyrenen Theræorum coloniam faciunt, et Batturum Theræum conditorem ejus appellant. Fuerunt autem Theræi Lacedæmoniorum coloni. Vid. Herodot. IV, 147 seqq. Strabo XVII p. 837 ed. Casaub. Pausan. Lacon. cap. 14; Justin. XIII, 7; Solin cap. 27; Stephanus Byzantius v. Κυρήνη. Itaque Speusippus in eo reprehendit Isocratem, quod Cyrenen non a Theræis, sed a Lacedæmoniis conditam esse scripserit. At res eodem redit, siquidem veteres pro colonia majorem patriam interdum commemorant. — 54 τὸν δὲ Ποντικὸν μαθητὴν] Isocratem dicit Heracleensem vel Apolloniaten, qui Ponticus nominabatur, propterea quod tam Heraclea quam Apollonia in Ponto sita esset. De hoc Suidas : Ἰσοκράτης Ἀμύκλα τοῦ φιλοσόφου, Ἀπολωνίας τῆς ἐν Πόντῳ, ἢ Ἡρακλείας, ὡς Καλλιμάχος ὁ ῥήτωρ, μαθητῆς καὶ διάδοχος τοῦ μεγάλου Ἰσοκράτους, διακούςας δὲ καὶ Πλάτωνος τοῦ φιλοσόφου κτλ. Hinc Apolloniatae Isocrati, Amyclæ filio, Isocratis Atheniensis discipulo et successori Suidas tri-

buit Paraitnesin πρὸς Δημόνιον, quæ vulgo Isocratis Atheniensis putatur. Vide Muretum var. lect. lib. I cap. 1, Fabricium Bibl. Gr. vol. II pag. 779 seq. ed. Harl. et Ruhnkenium in Hist. crit. orat. gr. p. 84. — 55 Θεόπομπον] De Theopompo consule Dionysium Halicarnassensem Epist. ad Pomp. cap. 6; Ciceronem de orat. II, 13, Brut. 56; Quintilianum Inst. X, 1; Photium et alios. — 56 περὶ δὲ Πλάτωνος βλασφημεῖν] Theopompum fuisse maledicum conviciatorem, adeo ut non modo Platonem, sed alios etiam mortales verborum contumeliis laceraret, multi annotarunt. Cf. Diog. Laërt. lib. III, 40; item Athenæus lib. VI p. 254. b. et aliis locis. — 57 Περδίκκας] scripsi; codd. Περδίκκx. — 58 γίνοντο] scripsi; libri γίνοντο. — 59 εἰς τὸν δῆμον μετὰ Τιμοθέου] Pseudoplutarchus in vita X oratorum : ἀκραταὶ δὲ αὐτοῦ ἐγένοντο εἰς ἑκάτον, ἄλλοι τε πολλοί, καὶ Τιμόθεος ὁ Κόνωνος, σὺν ᾧ καὶ πολλὰς πόλεις ἐπήλθε συντιθεὶς τὰς πρὸς Ἀθηναίους ὑπὸ Τιμοθέου πεμπομένης ἐπιστολάς· ἔθεν ἐδώρησται αὐτῷ τάλαντον τῶν ἀπὸ Σάμου περιγενομένων. — 60 ὥσπερ ἀγνοῶν ἢ φθονῶν] scripsi; codd. ὥσπερ ἐκόν, ἢ φθονῶν. — 61 τῶν ὑμῶν ὑπαρχόντων ἀγαθῶν] reposui; codd. τῶν ὑμῶν ὑπαρχόντων. — 62 ὕστερον ἐπώλει τῷ Σικελίας τυράννῳ Διονυσίῳ] Neque hoc fecisse se diffitetur Isocrates orat. V pag. 98 καὶ μὴ θαυμάσῃς, ἄπερ ἐπέστειλα καὶ πρὸς Διονυσίον τὴν τυραννίδα κτησάμενον, εἰ μήτε στρατηγὸς ὢν, μήτε ῥήτωρ, μήτε ἄλλως δυνάστης θρασυτερόν σοι διείλεγμαί τῶν ἄλλων. — 63 βυβλίον] scripsi; codd. βιβλίον. — 64 λόγον ὑπὲρ τῆς Ἡρακλέους ἀθανασίας] Isocrates orat. V pag. 89 τὴν δὲ πόλιν τὴν ὑμετέραν φασίν, οἷς περὶ τῶν παλαιῶν πιστεύομεν, Ἡρακλεῖ μὲν αἰτίαν γενέσθαι τῆς ἀθανασίας (ὃν δὲ τρόπον, σοὶ μὲν αὐθις πυθέσθαι βῆδιον, ἐμοὶ δὲ νῦν εἰπεῖν οὐ καιρὸς), τοῖς δὲ παισὶ τοῖς ἐκείνου τῆς σωτηρίας. — 65 διὰ τὴν ἡλιακὴν ὁμολογῶν] cf. Isocrat. orat. V init. — 66 ἀναγνοῦς ὁ Ποντικός] correxit Ruhnkenium Hist. crit. orat. Gr. p. 85. — 67 γράφοντα] scripsi; libri γράφοντα. — 68 βυβλίον reposui; codices βιβλίον. — 69 βασιλεὺς Αἴγυπτον λαβὼν] Artaxerxes Ochus. Vid. Diodor. Sicul. lib. XVI cap. 51

188. Σπεύσιππος Φιλίππῳ.

Περδίκκας^a μὲν ἐνδεεῖσθαι μοι δοκεῖ περὶ πολλοῦ ποιούμενος κατὰ τὸν Ἡσίοδον τὰ ἡμίσεια^b πάντων κεκτησθαι, νομίζων τὰ τε γρήματα καὶ διὰ τύχην ἂν τινα πολλὰ κτήσασθαι^c οὐ τῶν βελτίστων εἶναι. Σοὶ δὲ ἔστιν ἀδελφεῖ^d αὐ τοῖς παρ' ἐκείνου ὑπρηγμένοις πράττειν, ὅπως ἂν δοχῆς καὶ τὸ ἦθος ἀδελφὸς εἶναι τοῦ

188. Speusippus Philippo.

Perdiccas mihi videtur ostendisse, magni se aestimare

de Hesiodi sententia omnium dimidiæ partis possessionem existimans tam divitias quam multas res casu

περὶ σὲ διανοηθέντος τοιαῦτα^ο. Νομίξει δὲ πάντας προσεχειν σοὶ τὸν νοῦν, καὶ σκοπεῖν^ι ποῖός τε ἔσῃ πρὸς τὸν ἀδελφόν, καὶ τοὺς μὲν βελτίστους ἀγωνιῶν, βουλομένους καὶ ἐξισοῦσθαι σε τῇ τοῦ ἀδελφοῦ ἐπιεικείᾳ, καὶ ὑπερβάλλειν, τοὺς δὲ φαύλους φρονούντας ἡδέως ἂν τι ἴδῃσιν περὶ ὑμᾶς γενόμενον πλημμελές. Οὐδὲ νομίσαντα πολεμίους εἶναι μετὰ τῶν βελτίστων ἀγωνίζεσθαι ὡς αὐτὸν ὄντα^β ἓν τούτων. Δοκεῖ γάρ μοι οὐ μόνον ἀμίλλητόν εἶναι πρὸς τὰ τοῦ ἀδελφοῦ ἔργα, & ἐκείνῳ ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ πέπρακται, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς σὰς^δ εὐεργεσίας, ὅπως μὴ καταδείστεραι αἱ παρὰ σοῦ πρὸς ἐκείνον γίνωνται^ι. Περὶ πλείστου δὲ δεῖ σε ποιῆσαι σώφρονά τε εἶναι, καὶ κατήκον τοῦ ἀδελφοῦ, ὄντος περὶ σὲ οἷός περ νῦν ἔστιν. Ἐβήρωσα.

(Epistola hæc omisso auctoris nomine simpliciter Φιλίππῳ inscripta, quæ inter Socraticas trigesima prima est, exstat apud Orellium l. c. pag. 39 seq. Eam autem cum Orellio præf. p. VII ad Speusippum auctorem referre non dubitamus. Pauca hic annotanda^α: Περὶ δίκης] scripsi; codd. Περὶ δίκας. —^β τὰ ἡμίσεα πάντων κεκτῆσθαι] Spectavit Hesiodi illud Op. et D. v. 40 νήπιοι, οὐδ' ἴτασιν ὄσῳ πλέον ἤμισυ παντός, cujus vim sic explicat Plato de legg. III p. 690. e. ἄρ' οὐκ ἀγνοήσαντες τὸν Ἡσίοδον ὀρθότατα λέγοντα, ὡς τὸ ἤμισυ τοῦ παντός πολλάκις ἐστὶ πλέον; ὁπόταν ἤ τὸ μὲν ὄλον λαμβάνειν ζημιώδες, τὸ δ' ἤμισυ, μέτριον, τότε τὸ μέτριον τοῦ ἀμέτρου πλέον ἡγήσαστο, ἄμεινον ὄν χειρόνος. —^γ κτῆσασθαι οὐ τῶν βελτίστων] scripsi cum Allatio; libri κτῆσασθαι τῶν βελτίστων. —^δ σοὶ δὲ ἔστιν ἀδελφὰ] reposui cum Orellio; codd. σοὶ δὲ ὅτι ἔστιν ἀδελφὰ. —^ε τοῦ περὶ σὲ διανοηθέντος] scripsi cum Bremio; codd. τοῦ περὶ σὲ οὐ διανοηθέντος —^ι σκοπεῖν] correxi; codd. ποιεῖν. —^κ ὡς αὐτὸν ὄντα] posui cum Allatio; codd. αὐτὸν ὄντα. —^λ τὰς σὰς εὐεργεσίας] scripsi cum parte membranarum; alii codd. habent τὰς εὐεργεσίας. —^μ γίνωνται] posui; codd. γίνονται.

189. Σπεύσιππος Ξενοκράτης.

Ἐνόμιζον ἐπιτήδειον εἶναι μοι μὲν τῶν καλῶς ἔχοντων παραλιπεῖν, καὶ οἷά τὴν Πλάτωνος ἐντολήν, καὶ οἷά τὴν ὑπάρχουσαν ἐμοὶ καὶ σοὶ φίλιαν. Καὶ δὲ ὄμην^α δεῖν γράψαι πρὸς σέ, ὡς διακείμενος τυγχάνω τὸ σωματίον, καὶ διότι νομίζω παραγινόμενόν σε εἰς Ἀκαδημίαν^β συνέχειν τὸν περίπατον^γ. Ταῦτα δὲ ὡς δίκαιά ἐστι καὶ καλῶς ἔχοντα, πειράσομαι σοφράξιν. Πλάτων, καθάπερ καὶ σὺ οἶσθα, καὶ ἐν οὐ τῇ τυχούσῃ τιμῇ^δ τὴν ἐν Ἀκαδημίᾳ διατριβὴν ἤμην, νομίζων εἶναι τι καὶ πρὸς δόξαν ὀρθήν, καὶ πρὸς τὸν αὐτοῦ βίον καὶ τὴν ὑστερον παρ' ἀνθρώποις μείναι ἐσομένην. Καὶ τούτων οὕτως ἔχοντων, διότι σε περὶ πλείονος ποιούμενος ἐτύγγανε, τελευταῖον τὸν βίον ἐμαρτύρησεν. Ἐπέσκηψε γὰρ πᾶσιν ἡμῖν τοῖς οικείοις, ἂν τι πάθης, πρὸς ἑαυτὸν θεῖναι σε, νομίσας οὐκ ἀπαλλαγῆσεσθαι σε τὸ παράπαν ἐξ Ἀκαδημίας. Διὸ δὴ καὶ μάλιστα μοι φαίνεται σοὶ προσήκόν εἶναι καὶ ζῶντα καὶ θεονηχότα Πλάτωνά τιμᾶν. Θεῶν γὰρ ὄη καὶ γονέων καὶ ἐπιστολῶν ποιητέον ἐπιμελεῖσθαι τὸν χερίεντα. Οἰκιστοτάτη δὲ τοῖς εἰρημένοις εὐρίσκειται^ε ἂν οὐσα ἢ Πλάτωνος συνουσία πρὸς τοὺς συνόντας. Τῶν μὲν γὰρ ὡς γεννήσας, τῶν δὲ ὡς εὐεργέτης ἐπεμελεῖτο, κοινή δὲ πρὸς ἅπαντας θεοῦ τάξιν εἶχεν. Συμβουλεύω δὲ καλὸν ἡγούμενος καὶ δίκαιον εἶναι χάριν ἀποδοῖναι σε Πλάτωνι πασῶν μεγίστην, καὶ ἐκείνῳ μάλιστα ἀμύζουσαν ἀποδοῖς ὃ ἂν^ς, εἰ παραγινόμενος εἰς Ἀκαδημίαν τὸν περίπατον τοῖς σοῖς λόγοις συνέχῃς^ι. Σοφία γὰρ ἀληθὴς λέγεται ἂν ἔνδοκος βεβηχότης καὶ πιστότης^β. Προσῆκει δὲ ἡμᾶς ἐν τούτοις πολὺ τῶν πολλῶν ἀνθρώπων^β διαφέρειν. Σὺ δὲ καὶ δοκεῖς πλέον τοῦ προσήκοντος ἐπιμελής εἶναι.

(Epistola hæc, incerto auctore vulgata ab Orellio l. c. pag. 40-41, inter Socraticas trigesima secunda est. Hanc æque ac sequentem Speusippi esse ad Xenocratem datam ex Diogenis Laertii verbis in ejus vita recte collegit Allatius. Namque ille lib. IV, 3 ait: ἡδὴ δὲ ὑπὸ παραλύσεως καὶ τὸ σῶμα διέφθαρτο, καὶ πρὸς Ξενοκράτην διεπέμπετο, παρακαλῶν αὐτὸν ἐλθεῖν, καὶ τὴν

oblatus sibi parere optimorum hominum non esse. Tibi vero licet similia illius inceptis facinora facere, ut videaris moribus etiam ejus esse frater, qui tam fraterne de te cogitavit. Velim autem tibi ita persuadeas, omnes te diligenter attendere et observare, qualem te fratri præstaturus sis, et optimos quidem animo angere, quum cupiant te fratris clementiam adæquare vel superare, pessimos autem invidia adductos libenter aliquid in conversatione vestra delinqui visuros esse. Quibus tanquam hostibus abjectis, te cum optimis tanquam unum ex illis honesto benevolentie certamine oportet. Videtur enim mihi cum fratre non solum de factis, quæ ille pro republica gessit, sed etiam de mutuis beneficiis contendendum

esse, ne tua illorum magnitudine obruantur. Verum id maxime curare debes, ut prudens sis, et fratri tuo, quoad talem se tibi præbebit, qualem nunc se præbet, obtemperes. Vale.

189. Speusippus Xenocrati.

Existimabam mihi consentaneum esse, nihil eorum quæ bona forent silentio præterire, cum ob Platonis mandata, tum ob mutui nostri amoris vinculum. Ideo mihi visum est ad te epistolam dare, qua de corpore meo infirmitate te certiore facerem, et quod pulo, si modo in Academiam adveneris, fore ut Peripateticorum licentiam comprimas. Hæc autem justa et honesta esse, te docere conabor. Plato, ut et tu probe scis, plurimum

εργολῆν διαδέεσθαι. Quare nos quoque utramque epistolam Speusippo attribuimus. De singulis locis pauca monenda. Scripsi : ^a καὶ δὴ ᾤμην] cum Bremio; codd. καίτοι ᾤμην. — ^b Ἀκαδημίαν] cum codd. quamvis alii ubique vel Ἀκαδημίαν vel Ἀκαδημίαν scribendum censent. Vid. Buttmann, Gramm. Græc. tom. II p. 382 seq. — ^c συνέχειν τὸν περίπατον] De similitudinibus quas Plato cum Aristotele habuisse dicitur vide Alian. var. hist. lib. III cap. 19. — ^d ἐν οὐ τῇ τυχούσῃ τιμῇ] libri ἐν τῇ τυχούσῃ τιμῇ. Sed requiritur negatio. Cf. Viger. de Gr. dict. id. p. 364 ed Herm. — ^e ἀποδοῖς δ' ἄν] libri ἀποδώς δ' ἄν. — ^f εἰ παραγενόμενος εἰς Ἀκαδημίαν τὸν περίπατον τοῖς σοῖς λόγους συνέχοις] codd. mendose εἰ παραγεγόμενος Ἀκαδημίαν καθηπεριπε. — ^g πιστότης] cum Bremio; codd. πιστός. — ^h τῶν πολλῶν ἀνθρώπων] cum eodem; codd. τῶν ἀνθρώπων.

190. Σπεύσιππος Ξενοκράτει.

Ἐδοξέ μοι γράψαι πρὸς σέ ἐπιστολὴν περὶ τῶν συμβεβηκότων κατὰ τὸ σωματίον ^a. Οὐ γὰρ μετρίως ἐκλελοίπασιν αἱ δυνάμεις τῶν μερῶν ἀπάντων, ὥστε μηδὲν αὐτοῖς ἐνεργεῖν ἐμὲ δύνασθαι ^b. κατὰ τύχην δέ τινα ἢ γλωττα καὶ τὰ περὶ τὴν κεφαλὴν μεμίνηκεν, εἰ μὴ καὶ διὰ τὸ κεχαρισμένον καὶ διὰ τὸ θεοῦτάτον εἶναι. Πάνυ μὲν οὖν ἐβουλόμην παρῆναι σε· εὔ δὲ ποιήσεις καὶ νῦν παραγενόμενος. Καὶ γὰρ τῶν περὶ ἐμὲ προστήση κατὰ τρόπον, ὡς ἐγὼ εὔ οἶδα, καὶ τῶν ἐν τῷ περιπάτῳ ἐπιμελήσῃ προσορκήντως.

[Epistola hæc, incerto auctore edita ab Orelhio l. c. pag. 41, inter Socraticas trigesima tertia est. Eam vero justis de causis Speusippo

attribuimus. Vide quæ diximus ad præcedentem epistolam. Pauca de lectionis varietate aliisque rebus monenda. Scripsi : ^a κατὰ τὸ σωματίον] ex uno codice; al. περὶ τὸ σωματίον. — ^b ὥστε μηδὲν αὐτοῖς ἐνεργεῖν ἐμὲ δύνασθαι] codd. ὥστε μηδὲν αὐτοῖς ἐνεργεῖν δύνασθαι. — ^c διὰ τὸ θεοῦτάτον εἶναι] Plato Tim. p. 44 τὰς μὲν δὴ θείας περιόδους δύο οὕσας, τὸ τοῦ παντὸς σχῆμα ἀπομιμησάμενοι περιφερῆς ὄν, εἰς σφαιροειδῆς σῶμα ἐνέδησαν, τοῦτο δὲ νῦν κεφαλὴν ἐπονομάζομεν, ὁ θεοῦτάτον τ' ἐστὶ καὶ τῶν ἐν ἡμῖν πάντων δεσποτῶν· ὃ καὶ πᾶν τὸ σῶμα παρέδωσαν ὑπηρεσίαν αὐτῷ ξυναθροίσαντες θεοί, κατανοήσαντες ὅτι πασῶν ὅσαι κινήσεις ἔσειντο μετέχοι. Hinc Alcinous cap. 23 ὡς ἂν δὲ μὴ τῆς φλυαρίας τῆς θνητῆς ἀναπιμπλάμενον ἦ τὸ θεῖον αὐτῆς καὶ ἀθάνατον, κατόχισαν ἐπὶ τοῦ σώματος ἐπὶ τῆς οἶον ἀκροπόλεως ἄρχον καὶ βασιλεῦον ἀποφῆναντες, οἰκησὶν τε ἀπονείμαντες αὐτῷ τὴν κεφαλὴν σχῆμα ἔχουσαν μιμούμενον τὸ τοῦ παντὸς.

191. Ἐκ τῆς Σπεύσιππου πρὸς Δίωνα ἐπιστολῆς.

Ἐγραψε δὲ καὶ Σπεύσιππος αὐτῷ, μὴ μέγα φρονεῖν, εἰ πολὺς περὶ αὐτοῦ λόγος ἐστὶν ἐν παιδαρίοις καὶ γυμνασίοις, ἀλλ' ὄρεξιν, θπως δασίτητι καὶ δικαιοσύνη καὶ νόμοις ἀρίστοις κοσμησας Σικελίαν, εὐκλεᾶ θήσει τὴν ἀκαδημίαν.

[Plutarchus de adul. et amic. discrim. cap. 43 vol. VII pag. 224 seq. ed. Hutten. τοιαῦτα τὰ Κύρου πρὸς Κυαζάρην, καὶ τὰ πρὸς Δίωνα Πλάτωνος ὅτε λαμπρότατος ἦν, καὶ πάντας εἰς ἑαυτὸν ἀνθρώπους ἐπέστρεψε, διὰ τὸ κάλλος τῶν πράξεων καὶ τὸ μέγεθος, παρακελευομένου φυλάττεσθαι καὶ δεδιέναι τὴν ἀσθάζειαν, ὡς ἐρμῆα ζύνοιον. Ἐγραψε δὲ καὶ

eliam faciebat sermones in Academia habitos, ratus eos multum valere ad veram gloriam, et ad proprium vitæ genus et ad futuram apud posteros memoriam. Quæ quum ita essent, se tuam virtutem magni aestimasse vitæ excedens testimonio suo probavit. Omnibus enim nobis familiaribus præcepit, si quid tibi accidisset, ut te juxta ipsum poneremus, nequaquam te ab Academia sejunctum iri arbitratum. Quapropter mihi vel maxime videtur te decere, Platonem tum vivum tum mortuum honore afficere. Quippe hominem politum convenit curam agere deorum et parentum eorumque quæ morientes ipsi mandant. Ex iis quæ dicta sunt facile intelligitur, arctissimum fuisse necessitudinis vinculum, quo Plato cum sodalibus conjunctus erat. Nam quorundam rebus tanquam pater consulebat, aliorum salutem velut bene de iis meritis prospiciebat, in universum autem omnibus dei loco erat. Itaque bonum et æquum censens, ut Platoni gratiam omnium maximam ac tali viro debitam referas, tibi auctor sum; referas vero, si in Academiam adveneris tuisque verbis Peripateticorum licentiam compresseris. Vera enim sapientia dicitur

justa firmas et fides. Nostrum autem officium est, in his rebus hominum vulgo multum antecellere. Tu vere etiam ultra modum mihi videris esse diligens.

190. Speusippus Xenocrati.

Placuit mihi ut te litteris edoceram de iis quæ in corpusculum meum invaserunt. Neque enim modice defecerunt membrorum omnium vires, sed ita ut nihil iis proficere possim; sed casu lingua et caput intacta permanserunt, nisi id propterea contigit, quod et gratissimæ sunt corporis partes et prorsus divinæ. Omnino igitur te adesce volebam; bene autem feceris, si vel nunc adveneris. Rebus enim meis, ut probe scio, decenter præeius, atque ut par est observabis quomodo Peripatetici se gerant, curabisque, ne quid Academia detrimenti capiat.

191. E Speusippi epistola ad Dionem data.

Scripsit etiam Speusippus ad illum, non debere eum superbire, quod multus de ipso sermo esset apud pueros et mulierculas, sed providere, ut sanctinonia justitiæque et optimis legibus temperata Sicilia, academiam illustraret.

Σπεύσιππος κτλ. Quum Speusippus Platonis scholam primo Olympiadis 108 anno regendam suscepit, Dio autem Syracusas quarto Olympiadis 105 anno in libertatem vindicaverit, et quarto anno post, Olympiade 106 exeunte, imperfectus fuerit: necesse est, epistolam hanc vivo adhuc Platone a Speusippo ad Dionem datam fuisse. Ceterum scripsi εἰ πολὺς περὶ αὐτοῦ λόγος, quum in membranis tantum legatur εἰ πολὺς αὐτοῦ λόγος.)

102. Οὗτος δ' ἐστὶ Πλάτων, ὃν Σπεύσιππος φησὶ φίλτατον ὄντα Ἀρχελαῖον, Φιλίππῳ τῆς βασιλείας αἴτιον γενέσθαι. Γράφει γοῦν Καρύστιος ὁ Περραγωγὸς ἐν τοῖς ἱστορικοῖς ὑπομνήμασιν οὕτως: « Σπεύσιππος πυνθανόμενος Φιλίππον βλασφημεῖν περὶ Πλάτωνος εἰς ἐπιστολὴν ἔγραψέ τι τοιοῦτον, ὡς περ ἄγνοοῦντας τοὺς ἀνθρώπους ὅτι καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς βασιλείας Φιλίππος διὰ Πλάτωνος ἔσχεν. Εὐφραῖον γὰρ ἀπέστειλε τὸν Ὠρείτην πρὸς Περδίκκην Πλάτων, ὃς ἐπεισεν ἀπομερίσαι τινὰ χῶραν Φιλίππῳ. Διατρέφων δ' ἐνταῦθα δύναμιν, ὡς ἀπέθανε Περδίκκας, ἐξ ἑτοίμου δυνάμειος ὑπαρχούσης, ἐπέπεσε τοῖς πράγμασι. » Τοῦτο δ' εἰπερ οὕτως ἀληθείας ἔχει, θεὸς ἂν εἰδεῖται.

(Athenæus lib. XI p. 506. e.)

103. Σπεύσιππος γὰρ ἐν τῷ πρὸς Κλεοφῶντα πρώτῳ τὰ ὁμοία τῷ Πλάτωνι εἶοικε διὰ τούτου γράφειν: εἰ γὰρ ἡ βασιλεία σπουδαῖον, ὃ τε σοφὸς μόνος βασιλεὺς καὶ ἀρχὼν ὁ νόμος, λόγος ὢν ὀρθός, σπουδαῖος ἂ καὶ ἔστιν.

(Clemens Alexandrinus Strom. lib. II pag. 367 a. ed. Sylburg.)

104. Σπεύσιππος τε, ὁ Πλάτωνος ἀδελφιδοῦς, τὴν εὐδαιμονίαν φησὶν εἶναι τελείαν ἐν τοῖς κατὰ φύσιν ἐργοῖσιν, ἢ εἶναι ἀγαθῶν ἧς δὴ καταστάσεως ἀπανταξ μὲν ἀνθρώπους ὀρεξίν ἔχειν, στοχάζεσθαι δὲ τοὺς ἀγαθοὺς τῆς ἀρχλησίας. Ἐἴεν δ' ἀν εἰ ἀρεταὶ τῆς εὐδαιμονίας ἀπεργαστικάι.

(Clemens Alexandrinus Strom. lib. II pag. 418. d. Sententia hæc est. Si quis beatus esse

velit, cum naturæ congruenter vivere oportet. Quodsi ad talem vitam et virtutes adjecerit, beatus fiet.)

105. Πιθανώτερον δ' εἰκότασιν οἱ Πυθαγόρειοι λέγειν περὶ αὐτοῦ, τίθεντες ἐν τῇ τῶν ἀγαθῶν συστοιχίᾳ τὸ εἶναι οἷς δὴ καὶ Σπεύσιππος ἐπακολούθησαι δοκεῖ.

(Aristoteles Ethic. Nicomach. lib. I cap. 4 p. 1096. B. ed. Bekker. Sumebant Pythagorei decem esse rerum principia, quibus opposita decem altera ex parte responderent, ita ut duplex inde principiorum ordo sive συστοιχία οριζενται. Qua de re sic Aristoteles Metaph. I, 5: ἕτεροι δὲ τῶν αὐτῶν τούτων τὰς ἀρχὰς δέκα λέγουσιν εἶναι τὰς κατὰ συστοιχίαν λεγομένας, πέραις καὶ ἀπειρον, περιττὸν καὶ ἄριον, ἐν καὶ πλῆθος, δεξίον καὶ ἀριστερόν, ἄρβεν καὶ ὄηλον, ἡρεμοῦν καὶ κινούμενον, εὐθὺ καὶ καμπύλον, φῶς καὶ σκότος, ἀγαθόν καὶ κακόν, τετράγωνον καὶ ἑτερομήκης. Propius autem ad verum Pythagoreorum opinionem accedere judicat Stagiritis, quod speciem boni non separatam a cæteris omnibus elementis sive principis esse voluerint, sed cum illis conjunctam, utpote eodem in ordine locatam. Nimirum quamvis Pythagorei et ipsi unitatem suo bono tribuerent: unum enim est in eodem ordine, quo bonum; tamen boni notionem non habebant a reliquis bonis secretam, quum omnia ejusdem ordinis principia ad bonum pertinerent. Quid? quod omnino principia Pythagorei non, ut Plato, sola mente intelligi, sed sensibus percipi posse consuerunt. Vid. Metaph. I, 6. Placet igitur Pythagoreis, bonum non esse rem solam per se, sed rerum multitudinem ejus unitate contineri. Quocirca Pythagoreorum dogma Speusippo probatum Platonis decreto antepōnit Aristoteles, quia omnia bona ad unum bonum, quod est in rebus humanis referrebant, non ad unam illam boni speciem, quæ ab omni concretione mortali segregata est.)

102. Ille est Plato, quem Archelai amicissimum fuisse narrat Speusippus, atque idcirco Philippo causam regni occupandi attulisse. Sic igitur Carystius Pergamenus in commentariis historicis scribit: « quum Speusippus Philippum Platoni obrectare audivisset, tale quid, quasi ignorantibus hominibus Philippum Platonis beneficio ad regnum pervenisse, in epistola scripsit. Plato enim Euphræum Oritanum ad Perdiccam misit, qui ei persuasit, ut regionem quandam Philippo assignaret. Qui quum ibi exercitum aluisset, post Perdiccæ obitum copiis paratis rerum potius est. » Quod quam vere dictum sit, deus noverit.

103. Speusippus enim in primo adversus Cleophontem

videtur dicere similia Platoni, sic scribens: si enim regnum res bona est, et sapiens solus est rex et princeps. lex quum sit recta ratio, bona fuerit. Quæ quidem ita se habent.

104. Et Speusippus, Platonis ex sorore nepos, ait beatitudinem esse plenam eorum quæ naturæ consentanea sunt cognitionem, aut habitum bonorum; quem statum omnes quidem homines appetere, tendere autem bonos ad molestiæ vacuitatem. Virtutes vero felicitatem effecerint.

105. Probabilius autem de eo Pythagorei dicere videntur, quum unum in bonorum numero reponant; quos et Speusippus videtur esse secutus.

196. Ἀλλὰ μὴν διτι καὶ ἡ λύπη κακόν, ὁμολογεῖται, καὶ φευκτόν· ἡ μὲν γὰρ ἀπλῶς κακόν, ἡ δὲ τῷ πᾶσι ἐμποδιστική. Τῷ δὲ φευκτῷ τὸ ἐναντίον ἢ φευκτόν τε καὶ κακόν, ἀγαθόν. Ἀνάγκη οὖν τὴν ἡδονὴν ἀγαθόν τι εἶναι. Ὡς γὰρ Σπεύσιππος ἔλεγε, οὐ συμβαίνει ἡ λύσις ὡςπερ τὸ μείζον τῷ ἐλάττονι καὶ τῷ ἴσῳ ἐναντίον· οὐ γὰρ ἂν φαίη ἕπερ κακόν τι εἶναι τὴν ἡδονήν.

(Aristoteles Ethic. Nicomach. lib. VII cap. 14 pag. 1153. B. ed. Bekker. Cf. Eudem. VI, 13. Speusippus ait, voluptatem, etsi oppositam dolori qui sit malum, ideo tamen non esse bonum; nam sicut voluptas et dolor opposita sint bono, ita et majus et minus opposita esse æquali: non tamen majus, oppositum minori quod sit inæquale, per se jam æquale fieri. Hanc solutionem Aristoteles non admittit, quia sequeretur, voluptatem esse malum, quum voluptas et dolor bono sint opposita. Sic Aspasius et alter interpres græcus locum acceperunt. Huc accedit Gellii auctoritas, qui Noct. Attic. IX, 5 ita scribit « Speusippus vetusque omnis Academia voluptatem et dolorem duo mala esse dicunt opposita inter sese, bonum tamen esse quod utriusque medium foret. » Ubi apparet voluptatem hilarem animi corporisque affectionem appellari, contra dolorem utriusque cruciatum intelligi, quorum medium statuunt firmam corporis constitutionem, quam Galenus lib. I de morb. cogn. sanitatem definit. Cæterum in verbis Aristoteleis γαίη non refertur ad Speusippum, sed cum interpretibus græcis subaudito pronomine τις explicandum est.)

197. Σπεύσιππος δὲ καὶ πλείους οὐσίας ἀπὸ τοῦ ἐνός ἀρξάμενος, καὶ ἀρχὰς ἐκάστης οὐσίας, ἄλλην μὲν ἀριθμῶν, ἄλλην δὲ μεγεθῶν, ἔπειτα ψυχῆς· καὶ τοῦτον δὲ τὸν τρόπον ἐπεκτείνει τὰς οὐσίας.

(Aristoteles Metaph. VI, 2 pag. 1028. B. ed. Bekker. Constat Platonem omnem rerum varietatem in tria genera digessisse, quorum unum ideas, aliud formas geometricas cum numeris, tertium res sensibus subjectas complectitur. Hæc ita videtur auxisse Speusippus, ut quæ ei-

dem generi subesse voluerat Plato, velut formas geometricas cum numeris, ea non solum aliter divisa novis generibus illustraret et partibus distribuaret, sed suum cuique generi etiam principium statueret. Sic enim græci explicatores Aristotelis locum intellexerunt, e quibus Alexander Aphrodisiensis pag. 428 ed. Bonitz. ait: Σπεύσιππος δὲ ὁ τοῦτου μαθητῆς καὶ πλείων τῶν τριῶν ἔλεγε εἶναι τὰς οὐσίας τὰς νοητάς, πρώτην μὲν το αὐτοῦ, ἄλλην δὲ τὴν τῶν ἀριθμῶν ἀρχήν, ἄλλην τὴν τῶν μεγεθῶν, καὶ ἄλλην τὴν τῆς ψυχῆς καὶ οὕτως ἐπεκτείνει εἰς πλῆθος τὰ γένη τῶν οὐσιῶν. In eandem sententiam Asclepius Scholl. Arist. pag. 740. a. ed. Brandis ὁμοίως δὲ καὶ οἱ περὶ Σπεύσιππον καὶ Ξενοκράτη. Καὶ ὁ μὲν Σπεύσιππος πολλὰς ἔλεγε εἶναι οὐσίας· ἄλλην γὰρ ἔλεγε εἶναι μεγεθῶν καὶ ἄλλην ἀριθμῶν καὶ ἐπὶ πάντων τῶν ὁμοίων, καὶ πάλιν ἄλλην οὐσίαν νοῦ, καὶ ἄλλην ψυχῆς, καὶ ἄλλην σημείου, καὶ ἄλλην γραμμῆς, καὶ ἄλλην ἐπιφανείας.)

198. Ὅσοι δὲ ὑπολαμβάνουσιν, ὡςπερ οἱ Πυθαγόρειοι καὶ Σπεύσιππος, τὸ κάλλιστον καὶ ἄριστον μὴ ἐν ἀρχῇ εἶναι, διὰ τὸ καὶ τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζώων τὰς ἀρχὰς αἰτία μὲν εἶναι, τὸ δὲ καλὸν καὶ τέλειον ἐν τοῖς ἐκ τούτων, οὐκ ὀρθῶς οἴονται.

(Aristoteles Metaph. XI, 7 pag. 1072. B. ed. Bekker. Docuit Aristoteles deum æternum et optimum hujus universitatis esse principium. Quo posito atque concessio reprehendit tum Pythagoricos tum Speusippum, quod bonitatem et pulchritudinem a principio rerum segregandam et ad earum finem transferendam esse existimarent. Quippe illi in fraudem inciderunt singularum rerum consideratione decepti, quarum initia ac semina manca quidem atque imperfecta sunt, sed repetenda tamen e causis antecedentibus iisque perfectis. Qua de re sic disserit Alexander Aphrodisiensis pag. 674 ed. Bonitz: δεῖξας δὲ τὸ θεὸς ἢ πρώτη ἀρχὴ ζῶν ἀίδιον καὶ ἄριστόν ἐστιν, αἰτιᾶται τοὺς Πυθαγορείους καὶ Σπεύσιππον εἰπόντας ὅτι τὸ κάλλιστον καὶ ἄριστον οὐκ ἐστὶν ἐν ἀρχῇ, οὐδὲ δυνατόν λέγειν τὴν ἀρχὴν ἄριστον, διότι τὸ σπέρμα καὶ τὸ καταμήνιον ἀρχαὶ μὲν εἶσι τῶν ζώων καὶ οὐκ εἰσὶν ἄριστα, ἀλλ' ἐστὶ μᾶλλον ἄριστον τὸ ἐκ τοῦ

196. Enimvero inter omnes constat malum esse dolorem ac fugiendum; alius enim omnino malum est, alius eo quod quodammodo impedimento est. Rei autem fugiendæ, quatenus fugienda et mala est, contrarium est bonum. Necessario igitur bonum quoddam est voluptas. Neque enim ea qua utebatur Speusippus, solutio quadrat: quemadmodum majus minori et æquali contrarium est, sic voluptati duo esse contraria, et dolorem et id quod medium est; non enim quisquam dixerit voluptatem idem esse quod aliquod malum.

197. Speusippus vero etiam plures naturas ab uno orsus constituit, et principia uniuscujusque naturæ, aliud numerorum, aliud magnitudinum, deinde animi; atque hoc quidem modo extendit naturas.

198. Quicumque vero ut Pythagorici et Speusippus putant, pulcherrimum et optimum non esse in principio, eo quod plantarum quoque et animalium initia cause quidem sint, bonum vero et perfectum in iis quæ ex his orta sunt, reperiat, non recte putant.

σπέρματος καὶ τοῦ καταμηνίου γεγονός. Οὐχ ὀρθῶς οὖν, φησὶν, ὄνεται ὅτι τὸ σπέρμα τὸ ἀτελές καὶ τὸ καταμηνίου εἰσι ἀρχαί, ἀλλ' ὁ πατὴρ καὶ ἡ μήτηρ, ὄντινες πρὸς τῇ τέλει εἶναι καὶ πρότεροί εἰσι τοῦ σπέρματος καὶ τοῦ καταμηνίου· ὥστε πρότερός ἐστιν ὁ ἄνθρωπος τοῦ σπέρματος, οὐχ ὁ ἐκ τοῦ σπέρματος γεγονός, ἀλλ' ὁ πατὴρ ἐξ οὗ τὸ σπέρμα. Καὶ συμπεραίνεται λέγων· ὅτι μὲν οὖν ἔστιν οὐσία αἰδίου καὶ κεραισμένη καὶ ἄλλη τῶν αἰσθητῶν, ὅηλον. Δέδεικται δὲ καὶ ἐν τῷ Θ τῆς Φυσικῆς Ἀκροάσεως ὅτι καὶ ἀσώματος καὶ ἀμερῆς ἐστιν ἡ τοιαύτη οὐσία. Καὶ ὑπομινῆσκει τῶν ἐκεῖ βηθέντων ὅτι ἡ τοιαύτη ἀρχὴ κινεῖ αἰδίου κινήσιν, τὸ δὲ εἰς αἰδίου κινουῖν κινήσιν ἀπειροδύναμον εἶναι ἀνάγκη· δέδεικται γὰρ καὶ τοῦτο ἐκείσε. Ἢ δὲ ἀπειρος δύναμις ἐν πεπερασμένῳ σώματι εἶναι οὐ δύναται· δέδεικται γὰρ καὶ τοῦτο ἐκείσε. Ἄπειρον δὲ σῶμα ὅτι οὐκ ἔστιν ὄλωσ, δέδεικται καὶ ἐν τῷ τρίτῳ τῆς φυσικῆς ἀκροάσεως, δέδεικται καὶ ἐν τῷ πρώτῳ τῆς περὶ Οὐρανοῦ. Ἀσώματος ἄρα τὸ ἀπειροδύναμόν ἐστιν. Ἀλλὰ μὴν καὶ ἀπαθές ἐστι τὸ πρῶτον αἴτιον καὶ ἀναλλοίωτον· εἰ γὰρ ὄλωσ ἐκινεῖτο, τὴν πρώτην ἂν ἐκινεῖτο τῶν κινήσεων τὴν κατὰ τόπον, ταύτην δὲ δέδεικται ὅτι οὐ κινεῖται· εἰ δὲ μὴ ταύτην, σκολῆ γε τὰς ἄλλας.)

199. Σπευσίππῳ παραλυθέντι τὰ σκέλη Διογένης ἐξχαγαεῖν αὐτὸν τοῦ βίου παρήγει, ὁ δὲ, οὐ τοῖς σκέλεσιν, ἔφη, ζῶμεν, ἀλλὰ τῷ νῷ.

(Stobæus Floril. CXIX, 17 Σπευσίππου. Posui αὐτὸν cum Meinekio; vulgo αὐτόν.)

200. Σπευσίππος θεὸν τὸν νοῦν οὔτε τῷ ἐνὶ οὔτε τῷ ἀγαθῷ τὸν αὐτόν, ἰδιοφυῆ δὲ [ἀπεφήνατο].

(Stobæus Ecl. phys. et eth. lib. I cap. 2, 28 pag. 58 ed. Heeren; pag. 22 ed. Gaisford. Inserui θεὸν et ἀπεφήνατο neglecta scriptura τὸν θεόν, quam pro τὸν αὐτόν codex Augustanus præbet. Cum Stobæi loco operæ pretium est contendere Ciceronis auctoritatem. Is enim de nat. deor. I, 13 philosophum hunc de deo sic iudicantem facit: « Speusippus Platonem avunculum subsequens, et vim quandam dicens, qua omnia regantur, eamque animalem, evellere ex animis conatur cognitionem deorum. » Licet

enim Speusippus multo plura a Pythagoreis, quam a Platone mutuatus sit, de hoc tamen ab iis in disputationibus dissensit, quod mentem tam ab unitate quam a bono diversam putavit. Sunt qui Stobæo Aristotelem opponant. Nemphe hic Ethic. Nicomach. lib. I cap. 4 (vid. supra fragm. 195) Speusippum ait Pythagoreorum exemplo unum in bonorum ordine (ἐν τῇ τῶν ἀγαθῶν συστοιχίᾳ) locasse. At controversia ita sine dubio componenda est, ut Speusippum unitati quidem bonitatem tribuisse, sed ab utraque mentem diversam statuuisse dicamus.)

201. Ἐν ἰδέᾳ τοῦ πάντη διαστατοῦ Σπευσίππου (τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς ἀφορίσατο).

(Stobæus Ecl. phys. et eth. lib. I cap. 52 pag. 862 ed. Heeren; pag. 368 ed. Gaisford. In hac quoque re Speusippus e Pythagoræ decretis pendebat teste Cicerone, qui de nat. deor. I, 11: Nam Pythagoras, inquit, qui censuit animum esse per naturam rerum omnem intentum et commentem, ex quo nostri animi carperentur, non vidit distractione humanorum animorum discerpi et lacerari deum etc. Vide quæ dixi Phil. Gr. Fragm. vol. II pag. IX.)

202. Σπευσίππος σπάνιον τι τὸ τίμιον ποιεῖ, τὸ περὶ τὴν τοῦ μέσου χώραν τὰ δ' ἄκρα καὶ ἐκατέρωθεν.

(Theophrastus Metaph. 9. pag. 322 ed. Brandis. Spectant hæc ad Pythagoreorum opinionem, quam et Speusippus habuit, optimum non esse in principio. Vid. Fragm. 198. Est autem probabile Speusippum ea quæ leguntur apud Platonem Tim. pag. 36. E joco magis quam serio dicta cum Philolai igne centrali conjunxisse. Cf. Philos. Gr. Fragm. vol. II. Philol. fragm. 6 pag. 2.)

203. Σπευσίππος δέ, ἐπεὶ τῶν πραγμάτων τὰ μὲν αἰσθητά, τὰ δὲ νοητά, τῶν μὲν νοητῶν κριτήριον ἐλεξεν εἶναι τὸν ἐπιστημονικὸν λόγον, τῶν δὲ αἰσθητῶν τὴν ἐπιστημονικὴν αἴσθησιν. Ἐπιστημονικὴν δὲ αἴσθησιν ὑπέλιπε καθεστάναι τὴν μεταλαμβάνουσαν τῆς κατὰ τὸν λόγον ἀληθείας. Ὡσπερ γὰρ οἱ τοῦ αὐ-

199. Speusippum curibus captum ac debilem Diogenes hortabatur, ut mortem ipse sibi conscisceret. Tum ille: Non curibus, inquit, vivimus, sed mente.

200. Speusippus deum mentem nec uni nec bono æqualem, sed propriæ naturæ esse voluit.

201. In forma rei quoquoersus per hanc universitatem intentæ et commentis Speusippus animi naturam posuit.

202. Speusippus rarum faciens id quod pretiosum est, in media regione versari dicit: præstantissima vero etiam utrimque.

203. Speusippus autem, quum res aliæ sub sensus caderent, aliæ sola mente intelligerentur, harum iudicem esse ait rationem scientia præditam, illarum vero observationem subtilem. Atque hæc observationem subtilem putavit esse participem veritatis rationi consentaneæ. Ut enim tibicinis aut psaltæ digiti artis factitandæ facultatem habent, non in ipsis quidem præcipue consummatam, sed exercitationibus rationi convenientibus perfectam: atque ut musici sensus facultatem habet percipiendi congruentis ac discrepantis concentus, non nativam quidem, sed rationi convenienter adeptam; ita

λητοῦ ἢ ψάλτου δάκτυλοι τεχνικὴν μὲν εἶχον ἐνέργειαν, οὐκ ἐν αὐτοῖς δὲ προηγουμένως τελειουμένην, ἀλλ' ^a ἐκ τῆς πρὸς τὸν λογισμὸν συνασκήσεως ἀπαρτιζομένην, καὶ ὡς ἡ τοῦ μουσικοῦ αἰσθησις ἐνέργειαν ^b μὲν εἶχεν ἀντιληπτικὴν τοῦ τε ἡρμοσμένου καὶ τοῦ ἀναρμόστου, ταύτην δὲ οὐκ αὐτοφυῆ, ἀλλ' ἐκ λογισμοῦ περιγεγονυῖαν, οὕτω καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ αἰσθησις φυσικῶς παρὰ τοῦ λόγου τῆς ἐπιστημονικῆς μεταλαμβάνει τριβῆς πρὸς ἀπλανῆ τῶν ὑποκειμένων διαγνώσιν.

(Sextus Empiricus adv. Math. VII, 145-146 pag. 402 ed. Fabric. [pag. 223 B.] Opponuntur bona naturalia, velut ratio, iis quæ exercitatione comparantur. Similiter Plato de Rep. VII p. 518 B. seqq. αἱ μὲν τοίνυν ἄλλαι ἀρεταὶ καλοῦμεναι ψυχῆς κινδυνεύουσιν ἐγγύς τι εἶναι τῶν τοῦ σώματος τῶ ὄντι γὰρ οὐκ ἐνοῦσαι πρότερον ὕστερον ἐμπαιεῖσθαι ἔθεσί τε καὶ ἀσκήσεσιν· ἡ δὲ τοῦ φρονῆσαι παντὸς μᾶλλον θειοτέρου τινὸς τυγχάνει, ὡς ἔοικεν, οὕσα, ὃ τὴν μὲν δύναμιν οὐδέποτε ἀπόλλυσιν, ὑπὸ δὲ τῆς περιγωγῆς χρήσιμον τε καὶ ὠφέλιμον καὶ ἀχρηστον αὐτὴ καὶ βλαβερὸν γίγνεται. Sed Speusippus multo plus sensibus quam magister videtur tribuisse. Cæterum in Sexti verbis posui : ^a ἀλλ' ἐκ τῆς] cum Herveto Gentiano ; codd. ἀλλὰ τῆς. — ^b ἐνέργειαν] cum Bekkero ; codd. ἐνάργειαν. —

204. Σπεύσιππος δὲ οὐ καλῶς λέγει φάσκων ἀναγκαῖον εἶναι, τὸν ὀριζόμενον πάντα εἰδέναι· δεῖ μὲν γάρ, φησί, γινώσκειν τὰς διαφορὰς αὐτοῦ πάσας αἷς τῶν ἄλλων διενήνοχεν· ἀδύνατον δὲ εἰδέναι τὰς διαφορὰς τὰς πρὸς ἕκαστον, μὴ εἰδὼτας αὐτὸ ἕκαστον.

(Themistius in Aristot. Anal. post. lib. II cap. 13 fol. 13. Pertinet hoc scholion ad illa Aristotelis verba pag. 97. A. 6 ed. Bekker. οὐδὲν δὲ δεῖ τὸν ὀριζόμενον καὶ διαιρούμενον ἅπαντα εἰδέναι τὰ ὄντα. Καίτοι ἀδύνατον φασι τινες εἶναι τὰς διαφορὰς εἰδέναι τὰς πρὸς ἕκαστον μὴ εἰδὼτας ἕκαστον· ἄνευ δὲ τῶν διαφορῶν οὐκ εἶναι ἕκαστον εἰδέναι· οὗ γὰρ μὴ διαφέρει, ταῦτόν εἶναι τούτῳ, οὗ δὲ διαφέρει, ἕτερον τούτου. Πρῶτον μὲν οὖν τοῦτο ψεῦδος· οὐ γὰρ κατὰ πᾶσαν διαφορὰν ἕτερον· πολλὰ γὰρ διαφοραὶ

ὑπάρχουσι τοῖς αὐτοῖς τῶ εἶδει, ἀλλ' οὐ κατ' οὐσίαν οὐδὲ καθ' αὐτά. Εἶτα ὅταν λάβῃ τάντικείμενα καὶ τὴν διαφορὰν καὶ ὅτι πᾶν ἐμπίπτει ἐνταῦθα ἢ ἐνταῦθα, καὶ λάβῃ ἐν θατέρῳ τὸ ζητούμενον εἶναι, καὶ τοῦτο γινώσκη, οὐδὲν διαφέρει εἰδέναι ἢ μὴ εἰδέναι ἐφ' ὅσων κατηγοροῦνται ἄλλων αἱ διαφοραὶ. Φανερόν γάρ ὅτι ἂν οὕτω βαδίζων ἔλθῃ εἰς ταῦτα, ὧν μὴκέτι ἐστὶ διαφορὰ, εἴξει τὸν λόγον τῆς οὐσίας. Τὸ δ' ἅπαν ἐμπίπτειν εἰς τὴν διαίρεσιν, ἂν ἢ ἀντικείμενα ὧν μὴ ἐστὶ μεταξύ, οὐκ αἴτημα· ἀνάγκη γὰρ ἅπαν ἐν θατέρῳ αὐτῶν εἶναι, εἴπερ ἐκεῖνον διαφορὰ ἔσται. Apparet Themistii explicationem orationi Aristoteleæ congruere, nisi quod Themistius addidit Speusippi nomen, quod Stagiritēs prætermisit.)

205. Σπεύσιππου ταύτην τὴν δόξαν Εὐδήμος εἶναι λέγει τὴν ὅτι ἀδύνατόν ἐστιν ὀρίσασθαι τι τῶν ὄντων μὴ πάντα τὰ ὄντα εἰδὼτα.

(Anonymus in Aristot. Anal. post. lib. II cap. 13 fol. 111 B apud Brandis. Scholl. Arist. pag. 248. A.)

206. « Οὐδὲν δὲ δεῖ τὸν ὀριζόμενον καὶ διαιρούμενον. » Τοῦτο λέγει ἀναιρῶν τοὺς λόγους δι' ὧν ἐπεχείρει ὁ Σπεύσιππος ἀναιρῆσαι καὶ τὴν διαίρεσιν καὶ τοὺς ὀρισμούς. Ἐπεχείρει γὰρ οὕτω δεικνύειν καὶ ὡς οὐκ ἐστὶν ἀποδοῦναι ὀρισμὸν τινός, λέγων ὡς ὁ θέλων δι' ὀρισμοῦ παραστῆσαι τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου ἢ τοῦ ἵππου ἢ ἄλλου τινὸς ὀφείλει γινώσκειν πάντα τὰ ὄντα καὶ τὰς διαφορὰς αὐτῶν καθ' ἃς διαφέρουσιν ἀλλήλων· οὕτω γὰρ παρίσταται ἡ φύσις τοῦ ἀνθρώπου ἢ τοῦ ἵππου ἢ ἄλλου τινός, ἐν τῷ χωρίζεσθαι τῶν ἄλλων πάντων.

(Is. Philoponus in Aristot. Anal. post. lib. II cap. 13 fol. 92 B. apud Brandis. Scholl. Arist. pag. 248 A. Posui autem ἐπεχείρει ὁ Σπεύσιππος rejecta codicum scriptura μετεχείρει ὁ Σπεύσιππος.)

207. Ὅμωνυμα λέγεται ὧν ὄνομα μόνον κοινόν, ὃ δὲ κατὰ τούνομα λόγος τῆς οὐσίας ἕτερος, οἷον ζῶον ὃ τε ἄνθρωπος καὶ τὸ γεγραμμένον. Τούτων γὰρ ὄνομα μόνον κοινόν, ὃ δὲ κατὰ τούνομα λόγος τῆς οὐσίας

etiam subtilis observatio secundum naturam ratione magnum rerum incorrupte judicandarum usum consequitur.

204. Speusippus vero ineplit affirmans necesse esse, eum qui definiat quidpiam, omnia scire : oportet enim, inquit, nosse discrimina omnia, quibus illud a cæteris separatur ; at fieri non potest, ut rerum inter se discrimina norimus, nisi singulas res perspectas et cognitatas habeamus.

205. Speusippi hanc opinionem Eudemos esse dicit, fieri non posse, ut ullam rem definiamus nisi omnes res perspexerimus.

206. « Neque vero necesse est, eum qui definiat

aut dividat quidpiam, simul omnia quæ sunt nosse. » Hoc dicit confutans argumenta quibus nitebatur Speusippus divisionem et definitiones refellere. Conabatur enim ita demonstrare, non licere etiam nobis ullam rem definire, affirmans eum qui definitione hominis aut equi aut alius rei naturam declarare vellet, nosse debere tum res omnes tum earum inter se discrimina ; ita enim declaratur natura hominis aut equi aut alius rei, si a cæteris omnibus separentur.

207. Homonyma dicuntur, quorum nomen solum est commune, substantiæ ratio autem sive definitio ad illud nomen accommodata diversa est ; quemadmodum et homo, et quod pictum est, animal dicitur. Quippe ho-

ἴσως ἂν γὰρ τις ἀποιδῷ τί ἐστιν αὐτῶν ἑκάστου τὸ ζῆλον εἶναι, ἵνα κατέρω λόγον ἀποδώσει. Συνώνυμα δὲ λέγεται ὧν τὸ τε ὄνομα κοινὸν καὶ ὁ κατὰ τοῦνομα λόγος τῆς οὐσίας ὁ αὐτός, ὡς ζῆλον ὃ τε ἀνθρώπος καὶ ὁ βοῦς. Ὁ γὰρ ἀνθρώπος καὶ ὁ βοῦς κοινῶς ὀνόματι προσαγορεύεται ζῆλον, καὶ ὁ λόγος δὲ τῆς οὐσίας ὁ αὐτός· ἂν γὰρ ἀποιδῷ τις τὸν ἑκατέρω λόγον, τί ἐστιν αὐτῶν ἑκατέρω τὸ ζῆλον εἶναι, τὸν αὐτὸν λόγον ἀποδώσει.

(Aristoteles Categ. cap. 1 pag. 1 a. ed. Bekker. Apposui hæc Aristotelis verba quæ ad Speusippi sententiam intelligendam necessaria sunt.)

208. Σπεύσιππος δέ, ὡς φασιν, ἤρκειτο λέγειν « ὁ δὲ λόγος ἕτερος ». Καίτοι εἴ τις οὕτως ἀποδώσῃ, καὶ τὰ συνώνυμα ὁμώνυμα εἶναι καὶ τὰ ὁμώνυμα συνώνυμα. Ἡμῖν γὰρ καὶ τοῖς ἵπποις ὄνομα κοινὸν τὸ ζῆλον, οἱ δὲ λόγοι ἕτεροι, καθὼς ἀνθρώπος καὶ ἵππος· εἶναι οὖν τὸ συνώνυμον ὁμώνυμον. Καὶ πάλιν ὁ θαλάττιος κύων καὶ ὁ χερσαῖος κατὰ τὸ ζῆλον τὸν αὐτὸν ἔχουσι λόγον, καὶ εἶναι τὰ ὁμώνυμα συνώνυμα, διότι οὐ καθὼς ἦν ὁμώνυμα, κατὰ τὸν κύων, ἀπεδόθη αὐτῶν ὁ ὄρισμός· ἀλλὰ κατὰ τὸ ζῆλον. Ἀναγκαῖα οὖν ἢ κατὰ τοῦνομα προσθήκη. Ὁ δὲ λόγος σημαίνει μὲν καὶ τὸν ἐν ταῖς ψήφοις λογισμὸν, σημαίνει δὲ καὶ τὸν ἐνδιάθετον κατὰ τὴν ἐννοιαν, σημαίνει δὲ καὶ τὸν προφορικὸν καὶ τὸν σπερματικὸν, σημαίνει δὲ καὶ τὸν ἐκάστου περιηγητικὸν καὶ ὀριστικὸν. Λόγον δὲ εἶπε καὶ οὐχ ὄρισμόν, ἵνα καὶ τὴν υπογραφικὴν ἀπόδοσιν περιλάβῃ, ἥτις καὶ τοῖς γένεσι τοῖς ἀνωτάτω καὶ τοῖς ἀτόμοις ἐφαρμόττει, ὄρισμῷ μὴ δυ-

ναμέναις περιλαμβάνεται, διότι οὗτοι τὰς ἀποδόσεις γὰρ τῶν γένεσι καὶ τῶν ἀτόμοις ἀποδοῦναι δύναται, καὶ δὲ υπογραφή τὴν ἰδιότητα τῆς οὐσίας ἀποιδῶσα καὶ ἐπὶ ταῦτα φθάσει. Διὸ οὐδὲ ἀπῶς εἶπε τὸν κατὰ τοῦνομα λόγον ἀλλὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον, φασὶ ὁ μὲν υπογραφικὸς λόγος τὴν ἰδιότητα τῆς οὐσίας ἀφορίζει, ὁ δὲ ὀριστικὸς τὸ τί ἦν εἶναι ἐκάστου καὶ τὴν οὐσίαν αὐτῆν. Ὁ οὖν λόγος τῆς οὐσίας καὶ τὸν ὀριστικὸν λόγον καὶ τὸν υπογραφικὸν περιείληφεν. Ἐλπετε μάλιστα ἐγκαλοῦσι πάλιν οἱ περὶ τὸν Νικόστρατον ὡς ἐν μνητῇ τῇ οὐσίᾳ δοκοῦντι λέγειν τὴν ὁμώνυμίαν τῆς Ἀριστοτέλει.

(Simplicius ad Aristot. Categ. cap. 1 fol. 2 apud Brandis. Scholl. Arist. p. 41.)

209. Σπεύσιππος ἐν δευτέρῳ Ὁμοίων φησὶ σίον ἐν ὄσῃ γίνεσθαι, σελίνῳ εἰεῖν τὸ φύλλον εὐκίος. Διὸ καὶ Πτολεμαῖος ὁ δευτέρος Ἐβεργέτης Αἰγύπτου βασιλεύσας παρ' Ὁμήρῳ ἀξιοῖ γράφειν.

Ἄμφι δὲ λειμῶνες μαλακοὶ σίου ἡδὲ σελίνου.

Σία γὰρ μετὰ σελίνου φύεσθαι, ἀλλὰ μὴ ἴα.

(Athenæus lib. II pag. 61. c. Homeri locus est Odysse. lib. V vers. 72 seq. ἀμφὶ δὲ λειμῶνες μαλακοὶ ἴου ἡδὲ σελίνου θήλειον, de quo fortasse Speusippus ita iudicavit, ut ἴου in σίου mutandum esse censeret. Illam enim multorum veterum opinionem fuisse tradit Eustathius, cujus hæc sunt verba : τὸ δὲ ἴου σίου τινὲς γράφουσιν· ὁ καὶ κρεῖττον, ὡς καὶ πολλοὶ ἀρέσκει τῶν παλαιῶν ἴα γὰρ ἐν λειμῶσιν οὐκ εἰσίν, ἀλλὰ σία, ὡς μέχρι νῦν φαίνεται· οἷς, καθὰ καὶ τοῖς σελίνοις, χρεῖα ὀψιλοῦς

rum nomen solum est commune; definitio vero ad illud nomen accommodata diversa est. Si quis enim explicet, quid sit utrumque eorum, qua animal est, propriam utriusque definitionem tradet. Synonyma autem dicuntur, quorum et nomen est commune et definitio ad illud nomen accommodata eadem est, quemadmodum et homo et bos dicitur animal. Horum enim utrumque communi nomine appellatur animal, ac definitio quoque eadem est. Si quis enim utriusque definitione tradita explicet, quid sit utrumque, qua est animal, eandem tradet definitionem.

208. Speusippus autem, ut ajunt, satis habebat dicere: « sed ratio alia est. » Atqui si quis hæc ita explicet, et synonyma homonyma erunt et homonyma synonyma. Nobis enim et equis commune nomen est animal, sed rationes alia, qua homo et equus; erit igitur quod synonymum est homonymum. At contra canis marini et terrestris, animalis respectu, eadem ratio est, ideoque erunt quæ homonyma sunt synonyma, quia non quatenus homonyma erant, canis respectu, eorum definitio tradita est, sed animalis respectu. Necessaria ergo verborum adjectio est ad illud nomen accommodata. Ratio (λόγος) autem significat tum computationem calculis fa-

ctam, tum orationem sive mente conceptam sive ore prolata, tum rationem seminalem, tum sermonem singularum rerum enarratorem ac definitorem. Rationem vero dixit, non definitionem, ut descriptionem etiam eo nomine comprehenderet, utpote qua summis generibus quæ insecabilibus corporibus convenientem, quæ definitione declarari non possunt, quia neque summorum generum neque insecabiliu corporum discrimina animadvertere licet, descriptio autem singularum rerum naturæ proprietatem explicans ad has quoque res pertinet. Quapropter non simpliciter dixit rationem ad illud nomen accommodatam, sed substantiæ rationem, id est, definitionem, quoniam descriptio naturæ proprietatem constituit, definitio vero, quid hoc rei sit et quæ sit ipsa uniuscuiusque natura declarat. Itaque substantiæ ratio tam definitionem, quam descriptionem continet. Quamobrem temere Nicostriatus rursus reprehendit Aristotelem, quod soli substantiæ homonymiam assignare videretur.

209. Speusippus secundo similitudinem libro ait sium in aqua nasci, foliumque habere apio palustri simile. Quapropter etiam Ptolemæus Euergetes secundus Aegyptiorum rex apud Homerum scribere vult:

ὕδατος· θάλλουσι γὰρ πλέον ἐν αὐτῷ. Διὸ καὶ πηγὰς προανέβρηξεν ὑδάτων, ὡς ἐβρέθη, ὧν χωρὶς οὐκ ἔστι θάλλειν αὐτά.)

210. Σπεύσιππος δ' ἐν ταῖς Ὁμοίαις τὸν πέπον καλεῖ σικύαν· Διοκλῆς δὲ πέπον ἀνομάσας οὐκ ἔτι καλεῖ σικύαν· καὶ ὁ Σπεύσιππος δὲ σικύαν εἰπὼν πέπον οὐκ ἀνομάζει.

(Athenæus lib. II pag. 68. e.)

211. Σπεύσιππος δ' ἐν δευτέρῳ Ὁμοίων παραπλήσια εἶναι κήρυκας, πορφύρας, στραβήλους, κόγγους. Ἰῶν στραβήλων μνημονεύει καὶ Σοφοκλῆς ἐν Καμικίοις οὕτως·

Ἄλιος στραβήλου τῆσδε τέκνον εἰ τινα
δυναμίθ' εὐρεῖν.

Ἐτι ὁ Σπεύσιππος ἐξῆς πάλιν ἰδίᾳ καταριθμεῖται κόγγους, κτένας, μῦς, πίννας, σωλήνας, καὶ ἐν ἄλλῳ μέρει ὄστρεα, λεπάδας.

(Athenæus lib. III pag. 86. c. d.)

212. Σπεύσιππος δὲ ἐν δευτέρῳ Ὁμοίων παραπλήσια φησὶν εἶναι τῶν μαλακοστράκων κάραθον, ἀστακόν, νύμφην, ἄρκτον, καρκίνον, πάγουρον.

(Athenæus lib. III pag. 105. b. Scripsi autem κάραθον cum Gesnero de Aquatil. p. 300; codd. κόρακον.)

213. Ἀριστοτέλης ἐν τῷ περὶ ζῴων καὶ Σπεύσιππος παραπλήσια φησὶν εἶναι φάγγρον, ἐρυθρίνον, ἥπατον.

(Athenæus lib. VII pag. 300. e. Eadem verba repetuntur pag. 327. c., nisi quod comprehensionem sic orditur scriptor : Σπεύσιππος ἐν δευτέρῳ Ὁμοίων παραπλήσια φησὶν κτλ. Priore loco ἐρυθρίνον jam Dindorfius posuit, quum ἐρυθρίνον legeretur. Denique pag. 301. c. in eandem sententiam Athenæus paulo brevius scribit : Σπεύσιππος δ' ὅμοιον φάγγρον τὸν ἥπατον.)

Sunt apii atque sii circum mollissima prata.

Nam sium cum apio nasci, non autem violas.

210. Speusippus in similitudinum libris peponem cucumerem vocat; Diocles autem postquam peponem nominavit non amplius cucumeris nomine utitur; sed Speusippus qui cucumerem dixit eum fructum peponis nomine non appellat.

211. Speusippus secundo similitudinum libro finitima esse dicit buccina, purpuras, cochleas, conchas. Cochlearum neminit etiam Sophocles in Camiciis ita :

Conchæ hujus marinae si quem fetum
possimus invenire.

Præterea Speusippus deinceps rursus singulatim enumerat conchas, pectines, mytilos, pinnas, ungues et alibi ostrea, lepadés.

212. Speusippus secundo similitudinum libro finitima esse ait inter animalia crustis mollibus contacta locutau, astacum, nympnam, ursam, cancrum, pagurum.

214. Καὶ Σπεύσιππος δ' ἐν δευτέρῳ Ὁμοίων διέστησιν αὐτὰς τῶν θύνων.

(Athenæus lib. VII pag. 303. d. Θυννίς. Τοῦ ἀβέρονος ταύτην φησὶ διαφέρειν ὁ Ἀριστοτέλης τῷ εἶναι ὑπὸ τῆ γαστρὶ πτερύγιον, ὃ καλεῖσθαι ἀθέρα. Ἐν δὲ τῷ περὶ ζῴων μορίων διεστὰς αὐτὴν τοῦ θύνου φησὶ τοῦ θέρους τίχτειν περὶ τὸν Ἐκατομβαῖωνα θυλακοειδές, ἐν ᾧ πολλὰ γίνεσθαι μικρὰ ὄα. Καὶ Σπεύσιππος κτλ.)

215. Σπεύσιππος δ' ἐν δευτέρῳ Ὁμοίων ἐμπερεῖς φησὶν εἶναι μελάνουρον καὶ κορακίνον.

(Athenæus lib. VII pag. 308. d.)

216. Σπεύσιππος δὲ ἐν δευτέρῳ Ὁμοίων ὁμοιά φησὶν εἶναι τῇ μαινίδι βόακα καὶ σμαρίδας.

(Athenæus lib. VII pag. 313. a. qui hæc addit : ὧν μνημονεύειν καὶ Ἐπίχαρμον ἐν Γᾶ καὶ Θαλάσσεια οὕτως· Ὡ, ἐρῆ βόακας [τε] πολλοὺς καὶ σμαρίδας. Conf. Epicharm. fragm. in Philos. Gr. Fragm. Vol. I pag. 135.)

217. Πέρκαι. Τοῦτων μένηται Διοκλῆς καὶ Σπεύσιππος ἐν δευτέρῳ Ὁμοίων, παραπλήσιας εἶναι λέγων πέρκην, γάνναν, φυκίδα.

(Athenæus lib. VII pag. 319. b.)

218. Σπεύσιππος δὲ ἐν δευτέρῳ Ὁμοίων ὡς παραπλήσια ἐκτίθεται κέστραν, βελόνην, σαυρίδα.

(Athenæus lib. VII pag. 323. a.)

219. Τοῦτο δὲ σημειωτέον πρὸς Σπεύσιππον λέγοντα εἶναι ὁμοία σηπίαν καὶ τευθίδα.

(Athenæus lib. VII pag. 323. f. Ἐπίχαρμος δ' ἐν Ἡβας γάμῳ φησὶ Πωλύποιοι τε σηπίαι τε καὶ ποτανὰ τευθίδες. Τοῦτο δὲ σημειωτέον πρὸς Σπεύσιππον κτλ. Conf. Epicharm. fragm. in Philos. Gr. Fragm. Vol. I p. pag. 137.)

220. Σπεύσιππος δ' ἐν δευτέρῳ Ὁμοίων παραπλήσια φησὶν εἶναι ψῆιτταν, βουύλωσσον, ταινίαν.

213. Aristoteles in volumine de animalibus, sicut Speusippus, similes esse scribit phagrum, rubellionem, hepar.

214. Speusippus quoque secundo similitudinum libras a thynnibus maribus sejungit.

215. Speusippus autem secundo similitudinum libro melanurum et coracinum similes esse ait.

216. Speusippus secundo similitudinum libro bocas et smarides similes esse mænis affirmat.

217. Percæ. Harum meminit Diocles et Speusippus secundo similitudinum libro, similes esse dicens percam, channem, phycidem.

218. Speusippus secundo similitudinum libro tanquam similes pisces ponit sudem, belonen, lacertum.

219. Hoc autem notandum est adversus Speusippum, qui sepias et loligines similes esse dicebat.

220. Speusippus secundo similitudinum libro similes esse ait rhombum, soleam, tæniam.

(Athenæus lib. VII pag. 329. f.)
221. Σπεύσιππος δ' ἐν δευτέρῳ Ὁμοίῳ « Ῥαφα-
νός, φησί, γογγυλός, βράφος, ἀνάβρνον, ὁμοία. »
(Athenæus lib. IX pag. 369. a. b.)

222. Μνημονεύει δ' αὐτῶν καὶ Σπεύσιππος ἐν δευ-
τέρῳ Ὁμοίῳ.

(Athenæus lib. IX pag. 387. c. καὶ Ἀριστοτέ-
λης ἐν ὀγδόῃ ζῴων ἱστορίας γράφει τὰς « Εἰσὶ δὲ
τῶν ὀρνίθων οἱ μὲν κονιστικοί, οἱ δὲ λούνται, οἱ δὲ
οὔτε κονιστικοὶ οὔτε λούνται. Ὅσοι δὲ μὴ πιητικοί,
ἀλλ' ἐπίγειοι, κονιστικοί, ὅων ἀλεκτορίς, πέριξ,
ἀτταγὴν, φασιανός, κορυδαλλός. » Μνημονεύει δ'
αὐτῶν καὶ Σπεύσιππος κτλ.)

223. Καὶ Σπεύσιππος δ' ἐν δευτέρῳ Ὁμοίῳ χωρὶς
τοῦ σ κῶπας αὐτοῦς ὀνομάζει.

(Athenæus lib. IX pag. 391. d. Speusippus
igitur non κῶπας, sed κῶπας has aves appella-
bat.)

224. Ἔστι δ' ἡ κερκώπη ζῶον ὁμοίον τέττιγι καὶ
τρογονίῳ, ὡς Σπεύσιππος παρίστησιν ἐν τετάρτῳ
Ὁμοίῳ.

(Athenæus lib. IV pag. 133. h. Secutus sum
vulgatam scripturam τρογονίῳ, quam etiam Eu-
stathius tuetur pag. 1282, 40. Nam τιγονίῳ, quod
Dindorlus posuit, ferri non potest.)

225. Σπεύσιππος δ' ἐμπερῆ φησιν εἶναι κόκκυνα,
γελιδόνα, τρίγλαν.

(Athenæus lib. VII pag. 324. f.)

Ἐκ τῶν Διονυσίου πρὸς Σπεύσιππον ἐπιστολῶν.

226. Οὐ μακρὰν δὲ τούτων ἦν καὶ Σπεύσιππος, ὁ
Πλάτωνος ἀκουστής καὶ συγγενής. Διονύσιος γοῦν ὁ
τύραννος ἐν ταῖς πρὸς αὐτὸν ἐπιστολαῖς καὶ τὰ τῆς
φιληδονίας αὐτοῦ διεξεργόμενος, ἐτι δὲ τῆς φιλαρ-
γυρίας, ἐρανίζεσθαι τε παρὰ πολλῶν αὐτὸν διελέγγων
ὀνειδίζει καὶ τὸν Λασθενείας τῆς Ἀρκαδικῆς ἐταίρας

ἔρωτα, ἐπὶ πᾶσι τε λέγει τάδε· « Σὺ τισι φιλαργυ-
ρίαν ὀνειδίζεις, αὐτὸς μὲν ἐλλειπῶς αἰσχροκερ-
δίας; τί γὰρ οὐ πεποίηκας; οὐχ' ὑπὲρ ὧν Ἑρμείας
ἔφειλεν αὐτὸς ἐκτετικῶς ἔρανον συνάγειν ἐπιχει-
ρεῖς; »

(Athenæus lib. VII pag. 279. e. Similiter
idem lib. XII pag. 546. d. φιληδονίας δ' ἦν καὶ Σπεύ-
σιππος ὁ Πλάτωνος συγγενής; καὶ διὰ λόγος τῆς στρο-
γῆς. Διονύσιος γοῦν ὁ τῆς Σικελίας τύραννος ἐ. τῆ
πρὸς αὐτὸν ἐπιστολῇ κατὰ τῆς φιληδονίας αὐτοῦ ἐπι-
πῶν καὶ φιλαργυρίαν αὐτῷ ὀνειδίζει καὶ τὸν Λασθε-
νείας τῆς Ἀρκαδικῆς ἔρωτα, ἥτις Πλάτωνος ἠκηκόει.
Libri priore loco ἀρκαδικῆς habent, quod in Ἀρ-
καδικῆς mutandum esse jam Menagius ad Dio-
gen. Laert. III, 46 vidit.)

217. Ἐλέγοντο δὲ αὐτοῦ καὶ αἱ Πλάτωνος ἀκούειν
μαθητῆραι, Λασθενία τε ἡ Μαντινικὴ καὶ Ἀξιοθέα ἡ
Φλιασία, ὅτε καὶ Διονύσιος πρὸς αὐτὸν γράφων τω-
μαστικῶς φησὶ καὶ ἐκ τῆς Ἀρκαδικῆς σου μαθητῆρας
ἐστὶ τὴν φιλοσοφίαν καταμαθεῖν· καὶ Πλάτων μὲν
ἀτελεῖς φόρων τοὺς παρ' αὐτὸν φοιτῶντας ἐποίησε, σὺ
δὲ δασμολογεῖς, καὶ παρ' ἐκόντων καὶ ἀκόντων λαμ-
βάνεις.

(Diogenes Laërtius lib. IV, 2)

228. Βούλομαι σε μετὰ παιδιᾶς παρῆρησάσασθαι,
ἐπειδὴ σὺ καὶ πρὸς ἐμὲ προεισβέβληκας ἃ τῷ τρόπῳ
τούτῳ. Λέγω δὲ σοὶ εὐ πράττειν, εἰ ἄρα τοῦτό ἐστι
τοῦ χαίρειν ἄμεινον, ὡς οὐκ ἔστιν, ἢ ἀλλὰ τοῦ μὲν
ἤδεσθαι, ἢ Λασθενία καὶ Σπεύσιππος χρῆται, αἴτιος
τοῦ ἐς Σικελίαν στόλου ὁμολογῶν εἶναι, καὶ πλείονας
τοῦ Γηρυόου χεῖρας καὶ πόδας ἔξω, μᾶλλον δὲ τοῦ
Βριάρεω.

(Epist. Socratic. 36 p. 44 ed. Orell. Scripsi : ἃ
ἐπειδὴ σὺ καὶ πρὸς ἐμὲ προεισβέβληκας | codd. ἐπει-
δὲ καὶ σὺ περὶ ἐμοῦ προεισβέβληκας. — ἢ ὡς οὐκ
ἔστιν, ἀλλὰ τοῦ μὲν ἤδεσθαι | codd. ὡς οὐκ ἔστιν.

221. Speusippus secundo similitudinum libro: Rapha-
nus, inquit, rapum rotundum, rapa, nasturtium, simi-
lia sunt.

222. Meminit earum avium et Speusippus secundo si-
militudinum libro.

223. Speusippus quoque secundo similitudinum libro
sine s ipsos asiones nominat.

224. Est autem cicada parvula animal simile cicadæ
vel parvo turturi, ut Speusippus quarto similitudinum
libro ostendit.

225. Speusippus vero similes esse cuculum, hirundi-
nem, nullum affirmat.

E Dionysii epistolis ad Speusippum datis.

226. Non longe ab his etiam Speusippus dissentiebat
Platonis auditor et cognatus. Itaque Dionysius tyrannus
in epistolis quas ad eum dedit tum voluptatis studium

PHIL. CR. EC. III.

tum avaritiam ejus exponens, simulque a multis illum
pecuniam exigere convincens Lastheniæ quoque, Ar-
cadicæ amicæ, amorem exprobrat, ac postremo hæc ad-
dens: « Tu quibusdam, inquit, hominibus avaritiam objicis,
quum ipse nullum turpe lucrum prætermiseris? Quid
enim non fecisti? Nonne quarum rerum pœnas ipse Mer-
curius luere debebat, ex iis fructum percipere conaris?»

227. Dicebantur ipsam Platonis quoque discipulæ,
Lasthenia Mantineæ alumna et Axiothoe Phliasia audi-
visse, quo tempore etiam Dionysius mordaciter sic ad
eum scripsit: *et ab Arcadæ discipula tua philosophiam
discere nobis licet; et Plato discendi studiosos gratis
docebat, tu vero tributa exigis, et æque a volentibus
atque a nolentibus accipis.*

228. Volo te per jocum libere loqui, quoniam tu etiam
antea in me hoc modo invectus es. Jubeo te igitur bene
agitare, si forte hoc satius est quam gaudere, sicut non

Ἄλλὰ τοῦ μὲν ἤδεσθαι. — De epistolica salutatione εὖ πράττειν, item de reliquis χαίρειν, ἤδεσθαι, ὑγιαίνειν vide Henr. Stephani Thes. s. v. πράττειν. Diogenes Laërtius in Platonis vita lib. III, 61 ἐπιστολαὶ τρισκαίδεκα ἠθικαί, ἐν αἷς ἔγραψεν εὖ πράττειν, Ἐπίκουρος δὲ εὖ διάγειν, Κλέων χαίρειν, ubi consule Menagium. Cæterum Speusippus Geryone, vel potius Briareo plures et manus et pedes habiturus esse fingitur propter avaritiam. Videntur enim avari multis et manibus et pedibus tam ad accipiendam quam ad quærendam pecuniam quodammodo egere. —

229. Ἦδη δὲ τῶν παλαιῶν οἱ μὲν πάντα θεωρήματα καλεῖν ἤξιώσαν, ὡς οἱ περὶ Σπεύσιππον καὶ Ἀμφινόμον, ἠγούμενοι ταῖς θεωρητικαῖς ἐπιστήμασι οἰκειότερον εἶναι τὴν τῶν θεωρημάτων προσηγορίαν ἢ τὴν τῶν προβλημάτων, ἄλλως τε καὶ περὶ αἰδίων ποιουμέναις τοὺς λόγους. Οὐ γὰρ ἔστι γενέσεις ἐν τοῖς αἰδίοις, ὥστε οὔτε τὸ πρόβλημα χώραν^a ἐπὶ τούτων ἂν ἔχοι, γένεσιν ἐπαγγελλόμενον καὶ ποίησιν τοῦ μήπω πρότερον ὄντος, οἷον ἰσοπλεύρου τριγώνου σύστασιν, ἢ τετραγώνου δοθείσης εὐθείας^b ἀναγραφῆν, ἢ εὐθείας πρὸς τῷ δοθέντι σημείῳ θέσιν. Ἄμεινον οὖν, φασί, λέγειν ὅτι πάντα ταῦτα ἔστι. Τὰς δὲ γενέσεις αὐτῶν οὐ ποιητικῶς, ἀλλὰ γνωστικῶς ὀρώμεν, ὡς ἂν εἰ γινόμενα λαμβάνοντες τὰ αἰεὶ ὄντα. Ὡστε καὶ πάντα θεωρητικῶς ἐροῦμεν, ° ἀλλ' οὐ προβληματικῶς λαμβάνεσθαι. Οἱ δὲ ἀνάπαλιν πάντα προβλήματα λέγειν ἐδικαίου, ὡς οἱ περὶ Μέναιχιμον μαθηματικοί· τὴν δὲ προβολὴν εἶναι διττήν, ὅτε μὲν πορίσασθαι τὸ ζητούμενον, ὅτε δὲ^d περιωρισμένον λαβόντας ἰδεῖν ἢ τί ἐστίν, ἢ ποῖόν τι ἐστίν, ἢ τί παθόν, ἢ τίνας ἔχει πρὸς ἄλλο σχέσεις. Καὶ λέγουσι μὲν ὀρθῶς ἀμφοτέροι. Καὶ γὰρ οἱ περὶ Σπεύσιππον καλῶς. Οὐ γὰρ τοιαῦτά ἐστι τὰ προβλήματα γεωμετρίας, οἷα τὰ μηχανικῆς. Αἰσθητὰ γὰρ ταῦτα καὶ

γένεσιν ἔχοντα, καὶ παντοῖαν μεταβολὴν. Καὶ οἱ περὶ τὸν Μέναιχιμον.

(Proclus commentar. in prim. Euclid. elementor. lib. II, 8 pag. 22 ed. græc. Basil. 1533. Cf. interp. lat. (Patav. 1560) pag. 45. πάλιν δὲ αὐτὰ τὰ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν εἰς προβλήματα διαίρεται καὶ θεωρήματα, τὰ μὲν τὰς γενέσεις περιέχοντα τῶν σχημάτων καὶ τὰς τομὰς καὶ τὰς ἀφαιρέσεις ἢ προσθέσεις, καὶ ὅλως τὰ παθήματα τὰ γινόμενα περὶ αὐτὰ, τὰ δὲ καθ' αὐτὰ συμβεβηκότα ἐκάστοις δεικνύοντα. Καθάπερ γὰρ αἱ ποιητικαὶ τῶν ἐπιστημῶν θεωρίας μετέχουσι, κατὰ τὰ αὐτὰ δὲ καὶ αἱ θεωρητικαὶ τὰ προβλήματα ταῖς ποιήσεσιν ἀνάλογον προσιλήψασιν. Ἦδη δὲ τῶν παλαιῶν κτλ. Nihil mutavi in verbis οἰκειότερον εἶναι τὴν τῶν θεωρημάτων προσηγορίαν, quamvis rectius dicatur οἰκειοτέραν. Sed vide Thucyd. III, 101; V, 110, ut alia hujusmodi exempla omittam. In sequentibus correxi: ° χώραν] codd. χωρίς. —^b ἢ τετραγώνου δοθείσης εὐθείας ἀναγραφῆν, ἢ εὐθείας πρὸς τῷ δοθέντι σημείῳ θέσιν] codd. ἢ τετραγώνου, δοθείσης εὐθείας, πρὸς τῷ δοθέντι σημείῳ, ἢ ἀναγραφῆν, ἢ θέσιν. — ° ἐροῦμεν] libri ὀρούμεν. —^d ὅτε δὲ περιωρισμένον λαβόντας ἰδεῖν ἢ τί ἐστίν, ἢ ποῖόν τι ἐστίν, ἢ τί παθόν] codd. ὅτε δὲ περιωρισμένον λαβόντας ἰδεῖν εἴ τις ἐστίν, ἢ ποῖόν τι ἐστίν, ἢ τί πάθον. —)

230. Καθόλου γὰρ φησιν ὁ Σπεύσιππος, ὧν ἡ διάνοια τὴν θεωρίαν ποιεῖται, τὰ μὲν οὐδεμίαν ποικίλην ποιησαμένη διέξοδον προβάλλει, καὶ προσεுτρεπίζει πρὸς τὴν μέλλουσαν ζήτησιν, καὶ ἔχει τούτων ἐναργεστέραν ἐπαφὴν μᾶλλον, ἢ τῶν ὀρατῶν ἢ ὄψις, τὰ δὲ ἐκ τοῦ εὐθέως ἀφρεῖν^a ἀδυνατοῦσα, κατὰ μετάθεσιν ἀπ' ἐκείνων διαβαίνουσα, κατὰ τὸ ἀκόλουθον^b αὐτῶν ἐπιχειρεῖται τὴν θήραν. Οἷον τὸ μὲν ἀπὸ σημείου γραμμῆν εὐθείαν ἐπὶ σημείον ἀγαγεῖν ὡς πρόχειρον λαμβάνει καὶ εὐπόριστον. Τῇ γὰρ ὀμαλῇ ὄψει

est, sed quam latari, quo Lasthenia utitur æque ac Speusippus, qui se Platoni fuisse auctorem, ut in Sicilia navigaret confitetur, et Geryone, vel potius Briareo plures et manus et pedes habiturus est.

229. Jam vero veterum alii omnia appellare theorematum voluerunt, ut Speusippi Amphinomique sectatores, rati doctrinis contemplativis magis esse propriam theorematum appellationem, quam problematum, præsertim quum de æternis disputetur. Ortus enim in æternis non est. Quamobrem neque problema locum in his quidem habebit ortum confectionemque ejus, quod prius non erat promittendo, verbi causa trianguli æquilateri constitutionem, vel quadrati data recta linea descriptionem, vel rectæ lineæ in dato puncto positionem. Præstat igitur, (inquiunt) dicere hæc omnia esse. Ortus autem ipsorum non conficiendo, sed cognoscendo ceruimus, in eorum quæ sunt numero æterna reponentes.

Quapropter cuncta etiam contemplando, non autem quærendo accipi dicemus. Alii contra cuncta problemata nominanda esse censebant, ut qui Menæchmi sectam secuti sunt mathematici; munus aulem problematis esse duplex, nunc quæsitum invenire, nunc, quum definitum illud acceperint, videre vel quid sit, vel quale quid sit, vel quid affectionis habeat, vel quam ad aliud rationem. Et recte quidem utrique dicunt. Etenim Speusippi sectatores recte sentiunt. Non enim talia sunt geometriæ problemata, qualia mechanicæ artis. Sunt enim hæc sensibilia et ortum omnisque generis mutationem habentia. Sed Menæchmi quoque sectatores vera prædicant.

230. In universum enim (inquit Speusippus) eorum quæ animus contemplatur, alia quidem missis ambagibus proponit et ad futuram disquisitionem accommodat, eaque clarius cernit, quam oculus res ipsi subjectas: alia vero, quum statim assequi non possit, in transitu ad

τοῦ σημείου συγχειμένη καὶ προϋῶσα, τῇ μηδαμῶ
μᾶλλον καὶ ἤττον ἀπονεύει, εἰς τὸ ἕτερον καταπίπτει
σημεῖον. ^c Πάλιν εὐθείας τοῦ μὲν τῶν περάτων μένον-
τος τὸ δὲ περὶ αὐτὸ κινούμενον, ^d γέγραφε τὸν κύκλον.
Εἰ δὲ τις ἑλίκα μονόστροφον γράφειν ἐθελήσειε,
ποικιλωτέρως δεῖται μηχανῆς. Καὶ γὰρ κινήσεις ποι-
κίλοι γεννώσιν αὐτήν.

(Proclus commentar. in prim. Euclid. ele-
mentor. lib. III, 1 pag. 50 ed. græc. [Cf. interp.
lat. pag. 102.] qui hæc explicationis causa ad-
dit : καὶ εἰ τις τρίγωνον ἰσόπλευρον συστήσασθαι
ἐθελήσειε, κἀνταῦθα δεῖσεται μεθόδου τινὸς εἰς τὴν
τοῦ τριγώνου σύστασιν. Ἐρεῖ γὰρ ὁ γεωμετρικὸς
νοῦς, ὅτι νοήσας εὐθείαν κατὰ μὲν θάτερον τῶν περά-
των μένουσαν, κατὰ δὲ θάτερον κινουμένην περὶ
ἐκεῖνο, καὶ σημεῖον ἀπὸ τοῦ μένοντος ἐπ' αὐτῆς κι-
νούμενον, εἰς ταῦτ' ἀποκρίσται καὶ συμπεσόντα
ποιεῖ μοι τὴν τοιαύτην ἑλίκα. Καὶ πάλιν κύκλους
ὁμοίους γράψας, καὶ ἀπὸ τῆς κοινῆς τομῆς εἰς τὰ
κέντρα τῶν κύκλων ἐπιζεύξας, καὶ ἀπὸ θατέρου τῶν

κύκλων ἐπὶ θάτερον εὐθείαν ἀγαθῶν ἔξω τὸ ἰσόπλευ-
ρον τρίγωνον. Scripsi : ^a ἐκ τοῦ εὐθείας αἰρεῖν] codd.
ἐκ τοῦ εὐθείως αἰρεῖν. — ^b κατὰ τὸ ἀκόλουθον] libri
καὶ τὸ ἀκόλουθον. — ^c ἐπιχειρεῖται] libri ἐπιχει-
ρεῖσθαι. — ^d τῷ] codd. τὸ. — ^e εἰς τὸ ἕτερον κατα-
πίπτει σημεῖον] codd. εἰς τὸ ἕτερον κατὰ ταῦτα ση-
μεῖον. — ^f εὐθείας τοῦ μὲν τῶν περάτων μένοντος τὸ
δὲ περὶ αὐτὸ κινούμενον] codd. εὐθείας τὸ μὲν τῶν
περάτων μόνον περὶ αὐτὸ κινούμενον. In sequenti-
bus νοήσας et κύκλους ὁμοίους pro codicum le-
ctionibus νοῆσαι et κύκλους ὅσους posui. Pro κ-
ταστάντα καὶ συμπεσόντα expectes καταστᾶσαν καὶ
συμπεσοῦσαν. Sed vide Mathiæ Gramm. Græc.
§ 436. 2. Quippe sensus est : dicet enim mens
geometriæ innutrita, postquam excogitavit rec-
tam lineam, cujus una extremitas maneat, al-
tera circa illam motu cieatur, et punctum a
manente super ipsam lineam moveatur, se adu-
natam et conjunctam talem spiram mihi fa-
cere.

illis progrediens, juxta convenientiam ipsa venari conatur.
Exempli gratia a puncto ad punctum rectam lineam ducere
promptum existimat et factu facile. Quum enim æquabili
puncti fluxu constet simulque progrediatur, eo quod
nusquam magis vel minus declinat : in alterum incidit

punctum. Rursus si uno quidem extremorum rectæ li-
neæ manente, alterum circa ipsum moveatur, circulum
scribit. Si quis autem simplicis flexus spiram describere
voluerit, magis varia eget machinatione. Variis enim
motibus illa gignitur.

DE XENOCRATE.

Xenocrates (1) patriam habuit Chalcedonem, quam cæcorum urbem esse plerique olim credebant (2), quod conditores locum minus commodum elegissent, spreto solo vicino eoque fertiliori, ubi postea Byzantium conditum est. Namque ejus Bithyniæ partis, ubi tertio Olympiadis 43 anno Chalcedon a Megarensibus constituta floruit, sterile erat solum. Ibi Xenocratem natum esse memoriæ produnt Cicero (3), Athenæus (4) Suidas (5) et Stobæus (6), a quorum auctoritate dissident Clementis Alexandrini (7) membrana et quidam Æliani (8) ac Diogenis Laertii (9) codices, eum Carthaginiensem facientes. Nimirum librarii nomina Καρχηδόσιος et Χαλκηδόσιος confuderunt, quod eo facilius erat, quia pro hoc etiam Καλχηδόσιος dicebatur. Quamobrem Ciceronem sequimur auctorem cæterosque qui Xenocratem Chalcedonium fuisse tradunt, præsertim quum etiam marmore antiquo (10) illorum testimonia confirmantur.

Quando vero natus sit, nemo veterum commemorat; præterea de numero annorum quos explevit inter scriptores controversia est. At hæc quoque res neque obscura videtur, neque difficiles habet explicatus. Narrat enim Diogenes La-

ertius (11) Xenocratem, Speusippi successorem, viginti quinque annos scholæ præfuisse. Addit, eum munus auspiciatum esse sub Lysimachide secundo centesimæ decimæ Olympiadis anno, sed quum annum ætatis octogesimum secundum ageret, repentina morte obiisse. Quæ si vera sunt, sequitur philosophum, posteaquam octoginta duos annos confecisset, tertio Olympiadis centesimæ sextæ decimæ anno mortalitatem explevisse, natumque esse primo vel secundo Olympiadis nonagesimæ sextæ anno sive ante Chr. 396. Obsistunt autem Laertio Censorinus (12) Lucianus (13) in Longævis et Scaliger in Ὀλυμπιάδων συναγωγῇ (14), quorum primus Xenocratem ad annum ætatis LXXXI, alter ad LXXXIV vixisse testatur, tertius ejus ortum ad primum Olympiadis nonagesimæ primæ annum refert. Quapropter, quum aliunde sciamus Xenocratem Olympiadis 116 non fuisse superstitem, ex Scaligeri computatione Meursius (15) collegit, eum ad annum vitæ centesimum secundum vel tertium pervenisse illiusque Olympiadis anno secundo aut tertio naturæ concessisse. A Meursio quod cum Scaligero errare maluerit, quam cum Dio-

(1) Cf. D. onysii van de Wynperse de Xenocrate Chalcedonio, philosopho academico, dissertatio. Lugduni Batavorum 1822. — (2) Plinius Hist. nat. lib. V cap. 32; Pomponius Mela lib. I cap. 19; Tacitus Annal. lib. XII cap. 63. — (3) Cicero Acad. lib. I cap. 4 nam, quum Speusippum, sororis filium, Plato philosophiæ quasi heredem reliquisset; duos autem præstantissimos studio atque doctrina, Xenocratem Chalcedonium et Aristotelem Stagiritam etc. — (4) Athenæus lib. XII p. 530. D. διὸ καὶ Ἀριστοτέλης Ξενοκράτην τὸν Χαλκηδόσιον σκώπτων κτλ. — (5) Suidas v. Ξενοκράτης. — (6) Stobæus Eclog. phys. lib. I cap. 2, 29 pag. 62 ed. Heeren. Ξενοκράτης, Χαλκηδόσιος κτλ. Strabo lib. XII, p. 566. B. ἄνδρες δ' ἀξιόλογοι κατὰ παιδείαν γεγόνασιν ἐν τῇ Βιθυνίᾳ Ξενοκράτης τε ὁ φιλόσοφος καὶ Διονύσιος ὁ διαλεκτικός. — (7) Clemens Alexandrinus Admon. ad gentes p. 44. A. ed. Sylburg. Ξενοκράτης, Καρχηδόσιος οὗτος κτλ. Id. Strom. lib. V, p. 604. C. Ξενοκράτης δὲ ὁ Χαλκηδόσιος. — (8) Ælianus var. hist. lib. II, cap. 14 καὶ ἐνίκησε Ξενοκράτης ὁ Χαλκηδόσιος (al. codd. Καρχηδόσιος) et lib. XIII, cap. 31 Ξενοκράτης ὁ Καρχηδόσιος, ὁ ἑταῖρος Πλάτωνος. — (9) Diogenes Laertius lib. IV, 6 Ξενοκράτης Χαλκηδόσιος (al. codd. Καρχηδόσιος). — (10) apud Fulvium Ursinum Elogiorum pag. 55 et Expressorum Vultuum Tab. 19, ubi legitur ΞΕΝΟΚΡΑΤΗΣ ΑΓΑΘΑΝΟΡΟΣ ΚΑΛΧΑΔΟΝΙΟΣ. Cf. Sponium in Misc. Erud. Antiq. pag. 136. —

(11) Diogenes Laertius lib. IV, 14 ὁ δὲ ζῆτα δὲ Σπεύσιππον, καὶ ἀπεγήσατο τῆς σχολῆς πέντε καὶ εἴκοσι ἔτη, ἐπὶ Λυσιμαχίδου ἀρχάμενος κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος τῆς δεκάτης καὶ ἑκατοστῆς Ὀλυμπιάδος. Ἐτελεύτα δὲ νυκτός, λεκάνῃ μνηστιαίας. ἔτος ἤδη γεγονὸς δεύτερον καὶ ὀγδοηκοστόν. — (12) Censorinus de die natali cap. 15 : Quare, sanctissime Cerelli, quum istum annum qui maxime fuerat corpori formidolosus sine ullo incommodo transieris, cæteros, qui leviores sunt, climacteras minus tibi extimesco, præsertim quum in te animi potius quam corporis naturam sciam dominari, eosque viros qui tales fuerunt non prius vita excessisse quam ad annum illum octogesimum et unum pervenerint, in quo Plato finem vitæ et legitimum esse existimavit et habuit. Hoc anno et Dionysius Heracleotes ut vita abiret cibo abstinuit et contra Diogenes cynicus cibi cruditate in choleram solutus est. Eratosthenes quoque ille orbis terrarum mensor et Xenocrates Platonius veteris academiæ princeps ad eundem annum vixerunt. — (13) Lucianus Longæv. cap. 20 Ξενοκράτης δὲ Πλάτωνος μαθητὴς γενόμενος τέσσαρα καὶ ὀγδωήκοντα. — (14) Scaliger in Ὀλυμπιάδων συναγωγῇ pag. 322 editionis Eusebianæ. —

(15) Meursius de Archontibus Athen. lib. III, cap. 9.

gene vera sentire, dissentiunt Ionsius (16), Bælius (17), alii. Nam primum illa Ὀλυμπιάδων συναγωγὴ non est incerti scriptoris antiqui opus, ut Meursius putabat, sed Scaligeri, quemadmodum tum ipse fatetur ad Eusebii Chronica pag. 431, tum Valckenarius ad Theocritum pag. 270 demonstravit. Deinde multo verisimilius est Scaligerum errasse, quam Laertium non vera dixisse. Id autem rationibus certis et illustribus docuit Bælius. Earum prima, quam subjicit, hæc est. Xenocratem ait a juventute Platonis disciplina usum esse et Platonem jam seniore scholas habere cœpisse: de Scaligeri sententia Platonem quatuordecim tantum annis Xenocrati ætate præstitisse; ergo non potuisse hunc ab ineunte adolescentia illius auditorem esse. Etenim Plato jam trigesimum agebat annum, quo tempore Socrates ex hominum vita demigravit; cujus post mortem plura fecit itinera, unde rediit demum philosophiam professus studiosorum juvenum cœtus habuit. Ergo aut Scaliger fallitur aut ii auctores, qui Xenocratem per adolescentulum Platoni operam dedisse scribunt. Altera ratio a Bælio allata haud minus exquisita est. Quippe Xenocratem memorat tertio Olympiadis 114 anno legatum ad Antipatrum missum esse. Quodsi primo Olympiadis 91 anno natus esset, futurum fuisse, ut ætatis anno 93 hanc legationem obiret: minime autem probabile esse, auctores qui hanc legationem litteris memoriæque mandarunt nihil de summa legati senectute fuisse dicturos, si decrepitis senex tale negotium suscipere auderet. Justis igitur de causis Laertii auctoritas plus apud nos valet, quam Scaligeri Ὀλυμπιάδων συναγωγὴ, licet ex antiquis fontibus ducta sit. Censorinus vero exempla ponit virorum qui in fatali anno octogesimo primo finem vitæ habuerunt, plurimosque citat quos vel hunc ætatis annum non complevisse vel diutius vixisse ex aliis monumentis intelligitur. Denique Lucianum sive τῶν Μεκροβίων scriptorem in exquirendis temporibus non semper diligentem fuisse inter omnes hodie constat. Itaque utriusque auctoris in hac quæstione

ratio haberi non potest, siquidem solum Laertium locupletem testem esse apparet.

Sed ut digressus a re ad propositum redeam, Xenocrates, Agathenoris filius, a puero Platonem audivit (18). Etenim procul dubio mature relicta patria urbe Athenas habitatum concessit, ut optimis auctoribus in philosophia versaretur. Ibi primum Æschinis in disciplinam se tradidit, qui propter paupertatem mercede docebat (19). Hunc unicum discipulum mox ei Platone subtraxit, qui nunquam amice cum Æschine vixisse fertur. Contigit autem Xenocrati, ut quamvis tardo esset ingenio, tamen sub Platone magistro multum in philosophia et optimis studiis proficeret. Cæterum quot annos natus fuerit Xenocrates, quo tempore Platonis sermonibus interesse cœpit, incertum est. Plato enim, quum ille in vitam veniret, trigesimum quartum ætatis annum agebat. Accedit, quod Socrate mortuo, qui quarto Olympiadis 94 anno obierat, plura suscepit itinera. Deinde Athenas reversus postquam scholam aperuerat, bis tantum in Siciliam videtur esse profectus. Unius vero itineris comes fuit Xenocrates (20). Hinc conjicias eum Platonis institutione jam ante Dionysii majoris obitum esse usum, id est eo tempore quod inter primam et secundam philosophi Siciliensem peregrinationem interfuit. Vivo Dionysio majore Xenocratem Athenas venisse, ex certaminis potatorii narratione efficitur. Dionysius autem morbo debitum reddidit naturæ Nausigene archonte (21) primo Olympiadis 103 anno, quum Xenocrates duodetricesimum ætatis annum agebat. Adde quod Plato dicitur quadraginta annos natus Syracusas primum se contulisse (22); præterea Diodorus Siculus congressum Platonis cum Dionysio ad tertium Olympiadis 98 annum refert. Verum utcumque est, sive 40 sive 44 annos natus Plato primum Syracusas adiit, certe post tertium Olympiadis 98 annum Xenocrates Athenas venit. Neque enim verisimile est, eum puerum, nondum decem annos habentem Athenis in una philosophia quasi tabernaculum vitæ suæ collocasse. Igitur Plato circiter quinquaginta

et lib. IV, cap. 12. — (16) Ionsius de Script. hist. phil. lib. I, cap. 10. — (17) Bayle, *Dictionnaire historique et critique* s. v. *Xenocrate* not. x. —

(18) Diogenes Laertius lib. IV, 6 Ξενοκράτης Ἀγαθήνορος Χαλκηδόνιος· οὗτος ἐκ νέου Πλάτωνος ἤκουσεν. Stobæus Eclog. Phys. lib. I, cap. 2, 29 pag. 62 ed. Heeren. Ξενοκράτης Ἀγαθήνορος, Χαλκηδόνιος. Vid. fragm. 1. Suidas v. Ξενοκράτης Ἀγαθήνορος ἢ Ἀγαθάνορος. Inscriptio marmoris antiqui: Ξενοκράτης Ἀγαθάνορος Χαλκηδόνιος. Vid. supra not. 10. — (19) Athenæus lib. XI, p. 507. C. Αἰσχίνοιο τε πένητος ὄντος καὶ μαθητῆν ἕνα ἔχοντος Ξενοκρά-

την, τοῦτον περιέσπασε (Πλάτων). Diogenes Laertius lib. II, 62 ἔπειτ' ἀρριζόμενον Ἀθήναζε (τὸν Αἰσχίνοιο) μὴ τοιμὴν σοφιστεῦσθαι, εὐδοκιμοῦντων τότε τῶν περὶ Πλάτωνα καὶ Ἀρίστυππον ἐμμέσθους δὲ ἀκροάσει ποιῆσθαι. —

(20) Diogenes Laertius lib. IV, 6 Πλάτωνος ἤκουσε, καὶ εἰς Σικελίαν αὐτῷ συναπεδήμησεν. — (21) Diodorus Siculus lib. XV, cap. 73 μετ' ὀλίγον δὲ χρόνον Διονύσιος εἰς ἄρρωστίαν ἐμπεσὼν ἐτελεύτησε, δυναστεύσας ἔτη τριακοντα καὶ ὀκτώ. — (22) Cf. Aldobrandinus ad Diogen. Laert. lib. III, 21. —

confecerat annos, qua tempestate Xenocrates adolescens eum convenit.

Simulatque vero tali doctore adhibito ad philosophiam pertractandam Xenocrates se dedit, brevi tantos in litteris progressus fecit, ut postea Academiae princeps evaderet. Laborabat quidem ingenii tarditate, sed omnes difficultates studiorum laboribus et exercitationis assiduitate tandem ita superavit, ut præclara eruditione et sapientia nemini cederet. Quia in re ridiculam fuit laboriosissimi hominis dictum, comparantis se cum vasis angusti oris et tabulis æneis, quod ægre doctrinam perciperet, firme autem et constanter retineret (23). Erat in Xenocrate singularis severitas, adeo ut perpetuo gravitatem præ se ferret atque etiam tristis et austerus videretur. Mores quoque nulla suavitate commendabantur. Quocirca sæpius a Platone, ut Gratiis litaret, admonebatur. Quam rem nunquam ægre tulit, bene se a Platone vituperari arbitratus (24). Plurimum autem intererat inter Xenocratem et alios Platonis auditores, Aristotelem potissimum, qui tantum ingenio valebat tantaque erat morum suavitate, ut brevi tempore percepta magistri disciplina inter omnes discipulos maxime emineret (25). Platoni tamen et hebes Xenocrates et acutus Aristoteles æque probabantur, sed de utroque ita iudicare solebat, ut *alterum calcariibus, alterum freno egre statureret*. Celebratur porro ejus vox: *contra qualem equum qualem asinum ungo* (26). Ad hæc carum fuisse Platoni Xenocratem satis constat, cum discipulum ea familiaritate magister complecteretur, ut servi

puniendi munus ei injungeret. Ingresso videiicet Xenocrati aliquando *cede*, inquit, *hunc servum; nam ipse, quia iratus sum, non possum* (27). Fictam existimo narratiunculam, quam Valerii Maximi verbis libet referre. Is enim lib. IV cap. 1 ext. 2: « Audierat, inquit, Plato Xenocratem de se multa impie locutum: sine ulla cunctatione criminationem respuit. Instabat certo vultu index, causam quærens, cur sibi fides non haberetur. Adjecit Plato, non esse credibile, ut quem tantopere amaret, ab eo invicem non diligeretur. Postremo quum ad jusjurandum inimicitias serentis malignitas confugisset, ne de perjurio ejus disputaret, affirmavit, nunquam Xenocratem illa dicturum fuisse, nisi ea dici expedire sibi judicasset. » Videntur vero multi exstitisse laudum Xenocratis obtrectatores, qui hominem nihil tale commeritum edacitatis et belluationis incusarent. Crimen hoc inferiore ætate confictum est. Neque tamen dubium, quin confingendi ejus ansam dederit Athenæi locus, cui consentanea Ælianus et Laertius tradunt.

Athenæus (28) ita scribit: Timæus narrat Dionysium tyrannum Congiorum die festo ei qui primus congium ebiberet præmium proposuisse coronam auream: primumque ebibisse Xenocratem philosophum et acceptam auream coronam quam domum rediret imposuisse Herminæ in aula constituto, cui solebat floreas imponere coronas, quotiescunque vespere donum redibat; quocirca admiratione dignus judicatus est. Similiter Ælianus (29) var. hist. lib. II, 41: Et Bacchi die festo, qui Congiorum nomine appel-

(23) Plutarchus de auditione cap. 10, vol. VII, pag. 154 ed. Hutten. ὡς περ ὁ Κλεάνθης καὶ ὁ Ξενοκράτης βραδύτεροι δοκοῦντες εἶναι τῶν συσχολαστῶν, οὐκ ἀπεδίδρασκον ἐκ τοῦ μανθάνειν, οὐδ' ἀπέκαμνον, ἀλλὰ φθάνοντες εἰς ἑαυτοὺς ἐπαίζον, ἀγγείοι τε βραχυστόμοις καὶ πινακίσι χαλκαῖς ἀπεικάζοντες, ὡς μόλις μὲν παραδεχόμενοι τοὺς λόγους, ἀσφαλῶς δὲ καὶ βεβαίως τηροῦντες. — (24) Diogenes Laertius lib. IV, 6 σημειῶν δὲ τὰ τε ἄλλα Ξενοκράτης καὶ ἀκυβρωτὸς ἀεί, ὥστε λέγειν αὐτῷ συνεχῆς τὸν Πλάτωνα Ξενοκράτης, θύε ταις Χάρσι. Plutarchus Amator. cap. 23 vol. XII, pag. 62 ἃ μὲν οὖν Πλάτων τὸν Ξενοκράτη, τὰλλα γενναῖον ὄντα καὶ μέγαν, αὐστηρότατον δὲ τῷ ἦθει, παρεκάλει θύειν ταις Χάρσι. Ælianus var. hist. lib. XIV, cap. 9 Ξενοκράτης ὁ Χαλκηδόνιος ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος εἰς τὸ ἄχαρι σκωπετόμενος οὐδέπω ἠγανάκτη [φησίν], ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν παροῦντα αὐτὸν, ὑπὲρ τούτου ἵνα τι ἀποκρινῆται τῷ Πλάτῳ, ὅδε καὶ πᾶν ἐμπρόνος κατασιγάων τὸν ἄνδρα ἔφατο ἄλλὰ τοῦτο ἔμοι συμφέρει. Plutarchus Conjug. Præc. vol. VII, pag. 419 ed. Hutten. ὁ Πλάτων τῷ Ξενοκράτει, βαρυτέρῳ τῷ ἦθος ὄντι, τὰλλα δὲ καλῶ κάγαθῶ, παρεκλεύετο θύειν ταις Χάρσιν. — (25) Diogenes Laertius lib. V, 1 οὗτος γησιώτατος τῶν Πλάτωνος μαθητῶν. — (26) Diogenes Laertius lib. IV, 6 ἦν δὲ τὴν φύσιν ναυρός, ὥστε φασὶ λέγειν τὸν Πλάτωνα, συγκρίνοντα αὐτὸν Ἀριστοτέλει, τῷ μὲν αὖψος δεῖ, τῷ δὲ χαλινού, καί, ἐφ' οἷον ἵππον οἶον ὄνον

ἀλείφω. Similiter ὄνος ἐν μύρῳ *asinus in unguento*, quod proverbii loco dici solet, quum nobis aliquis in deliciis est, qui amore nostro indignus videtur. Vide Diogenianum et Erasmus. — (27) Diogenes Laertius lib. III, 38 εἰσελθόντος ποτὲ Ξενοκράτους, εἶπε μαστιγῶσαι τὸν παῖδα· αὐτὸν γὰρ μὴ δύνασθαι διὰ τὸ ὄργισθαι. — (28) Athenæus lib. X, pag. 437. B. Τίμαιος δὲ φησιν, ὡς Διονύσιος ὁ τύραννος τῆ τῶν Χωῶν ἑορτῇ τῷ πρώτῳ ἐκπιόντι χάρα ἄλλον ἔθηκε στέφανον χρυσοῦν· καὶ οἱ πρῶτος ἐξέπιε Ξενοκράτης ὁ κηλόσοφος, καὶ λαβὼν τὸν χρυσοῦν στέφανον, καὶ ἀναλύων τῷ Ἑρμῇ τῷ ἰδρυμένῳ ἐπὶ τῆς αὐλῆς ἐπέθηκεν, ὡς εἰώθει καὶ τοὺς ἀνθίνους ἐκάστοτε ἐπιτιθεῖναι στεφάνους, ἑσπέρας ἀπαλασσόμενος ὡς αὐτὸν, καὶ ἐπὶ τούτῳ ἐθανμάσθη. — (29) Ælianus var. hist. lib. II, 41 καὶ ἐν Διονύσου δὲ τῆ τῶν Χωῶν ἑορτῇ προῦκειτο ἄλλον τῷ πίνοντι πλέον στέφανος χρυσοῦς· καὶ ἐνίκησε Ξενοκράτης ὁ Χαλκηδόνιος, καὶ τὸν στέφανον λαβὼν, ὅτε ἐπανάη μετὰ τὸ δεῖπνον τῷ Ἑρμῇ τῷ πρόθυρῳ ἐστῶτι ἐπέθηκεν αὐτὸν κατὰ τὸ ἔθος τῶν ἐμπροσθεν ἡμερῶν. Καὶ γὰρ καὶ τοὺς ἀνθίνους καὶ τοὺς ἐκ τῆς μυρβίνης, καὶ τὸν ἐκ τοῦ κίττου, καὶ τὸν ἐκ τῆς δάφνης ἐνταῦθα ἀνέπαυσε καὶ ἀπέλιπε. Pro πλέον Kubnius non male ex Athenæo reponit πρώτῳ; sed quod in codd. legitur Χωῶν, mutavit in Χόων Henr. Stephanus Thes. L. Gr. v. γουέ- et χου; Nam χάρα appellabant τὴν ἑορτῇ, χάρα autem τὸ μέτρον, denique χάρα τὰς ἐκχύσεις καὶ σπονδὰς νεκρικὰς.

latur, præmium propositum erat ei qui plurimum bibisset, corona aurea, quam meruit sodalium victor Xenocrates Chalcedonius, « Omittō cætera quæ cum Athenæi verbis concordant Denique Diogenes Laertius (30) lib. IV, 8 sic de Xenocrate : » quumque in bibendi certamine apud Dionysium Congiorum die festo qui quotannis celebratur aurea corona esset donatus, exeuntem apposuisse illam Mercurii statuæ, ubi floreas quoque ponere solebat. » Jam vero festum illum diem τῶν Χοῶν Athenis actum esse quotannis veteres scriptores testantur. Vide Meursium in Græcia feriata v. Ἀνθεστήρια, Ruhnkēnii Disputationem de festis Dionysiorum Opusc. Vol. I, pag. 206-215, Car. Fr. Hermanni Antiq. sacr. (gottesdienstl. Alterthümer) § 58. Itaque non est quod cum Casaubono ad Athenæi locum citatum Syracensis quoque tale festum celebratum esse credamus. Recte enim Kuhnius ad Laertium notavit, hoc nulla antiquorum testimoniorum auctoritate demonstrari posse. Hinc efficitur, si vera retulit Timæus, ex cujus libris cæteri sua petierunt, Dionysium aliquando Athenas profectum apparatus epulis cum alios excepisse, tum Xenocratem philosophum. Nec tamen perperam de Laertii loco judicavit Kuhnius, qui vulgatam scripturam sic tuetur, ut exigua mutatione facta legi jubeat : τοῖς κατασχούσι παρὰ Διονυσίου ἰ. e. per eos qui a Dionysio viissi Athenas appulissent, ut non ipse tyrannus convivio interfuerit, sed ejus amici. Sed quoniam Ruhnkēnii conjectura magis convenit cum rei gestæ relatione quæ est apud Timæum, huic album adjicere calculum non dubitavi. Enimvero scimus Xenocratem in Academia sedem ac domicilium habuisse et studiis deditum publico fere caruisse, uno die excepto quo homo laboriosus quotannis in astu se contulerit, Liberalibus, ut novorum tragædorum solemnia condecoraret (31). Licet igitur die festo Athenis super vinum et epulas in bibendi certamine victor fuerit Xenocrates, quis ei vitio vertet,

quod semel a regula et præscriptione vitæ aberravit? Injuria ergo nonnulli hac narratione inducti immoderatum pastum potumque Xenocrati objiciunt. Gregorius enim Nazianzenus (32) ὀμωραγίαν ei exprobrat pariterque edacitatis eum insimulat Nonnus (33). Verum hos refutare supervacaneum est.

Xenocratem Cicero (34) iis annumerat philosophis, qui ætates suas in perpetua peregrinatione consumserunt, ut semel egressi nunquam domum reverterint. Quam rem ita se habere nemo non videt, quoniam eum mature relicta patria post multos annos natale Bithyniæ solum repetisse ea mente, ut ibi consenesceret, nusquam legimus. Quamquam autem alia ejus itinera ignorantur, tamen eum Syra usas adisse notum est. Quum enim ter in Siciliam profectus sit Plato, unius itineris socium fuisse Xenocratem, Diogenes Laertius (35) testificatur. Sed in aula Dionysii eximum fidei et amoris, quo præceptorem amplectebatur, specimen dedit. Simulatque videlicet Dionysius Platonem dixit (36) : *calum tibi aliquis secat*, Xenocrates suum ostendens respondit : *nemo id prius quam hoc decidet* ; quo dicto se dignissimum esse qui tanti philosophi et discipulus et comes esset, satis probavit.

Ejusdem generis illud est, quod memoriæ prodit Ælianus. Nam quum Xenocrates aliquando in patriam iter fecisset, Speusippus autem ægotaret, Aristoteles Platonem jam octogenarium et obliviosum propositis quæstionibus ita conturbasse fertur, ut senex locum suum in Academia relinqueret ac domi cum amicis maneret. Tribus mensibus post redux Xenocrates, hac rerum mutatione offensus, tum Speusippum reprehendit, quod Aristoteli cessisset, tum Stagiritem objurgatum Academiæ spatiis eiecit Platonemque in integrum restituit (37).

Post Platonis mortem primo Olympiadis 108 anno Aristoteles ad Hermiam tyrannum, amicum et discipulum suum, comite Xenocrate (38), profectus est; ibique triennium ambo transege-

Ego codicum vestigia sarta tecta habui. — (30) Diogenes Laertius lib. IV, 8 καὶ γενναῖον στεφάνῳ τιμηθέντα ἐπ' ἄλλω πολυποσίας τοῖς κατ' ἔτος Χουσί παρὰ Διονυσίῳ, ἐξίοντα βείναι πρὸς τὸν ἱερῶμένον Ἑρμῆν, ἐνθαπερ τιθέναι καὶ τοὺς ἀθηνοὺς εἰωθεν. Scripsi e Ruhnkēnii conjectura τοῖς κατ' ἔτος Χουσί παρὰ Διονυσίῳ pro vulgata lectione τοῖς κατασχούσι παρὰ Διονυσίῳ. Vid. Ruhnkēnii Opusc. vol. I, pag. 213 ed. Friedem. — (31) Vide supra Speusippi vitam not. 82. — (32) Gregorius Nazianzenus orat. 3 adv. Julianum pag. 78. D. ed. Paris. anni 1609. — (33) Nonnus in Collectione profanarum Historiarum, quarum nomen Nazianzenus orat. cit. § 23. — (34) Cicero Tuscul. lib. V, cap. 37. — (35) Vide supra not. 20. — (36) Dio-

genes Laertius lib. IV, 11 εἰπόντος δὲ Διονυσίου πρὸς Πλάτωνα ὡς ἀραιήσει τις αὐτοῦ τὸν τράχηλον, παρὼν οὗτος καὶ δείξας τὸν ἴδιον, οὐκ ἂν γε, ἔρη, τις πρότερον τούτου. — (37) Vide Speusippi vitam not. 93. — (38) Strabo lib. XIII, p. 610 ἐνταῦθα δὲ καὶ Ἀριστοτέλης διέτριψε διὰ τὴν πρὸς Ἑρμίαν τὸν τύραννον κηδείαν. Ἦν δὲ Ἑρμείας εἰνούχος, τραπέζιτου τινὸς οἰκίτης· γενόμενος δ' Ἀθήνησιν ἠροσάσατο καὶ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους· ἐπαπελθὼν δὲ τῷ δεσπότη συνετηράνησε, πρῶτον ἐπιθεμένῳ τοῖς περὶ Ἀταρνείας καὶ Ἄσσον χωρίοις· ἔπειτα διεδέξατο ἐκείνον, καὶ μετεπίμψατο τὸν τε Ἀριστοτέλην καὶ Ξενοκράτην καὶ ἐπεμελήθη αὐτῶν τῷ δ' Ἀριστοτέλει καὶ θυγατέρᾳ ἀδελφοῦ συνήκισσε. Μέμωνος δ' ὁ Πόδιος ὑπηρετῶν τότε τοῖς Πέρσαις καὶ στρατη-

runt; post triennium Hermia capto atque intercepto Aristoteles Mitylenas confugit et secundo Olympiadis 109 anno Macedoniam petiit ibique apud Philippum et Alexandrum usque ad secundum Olympiadis 111 annum commoratus est (39). Xenocrates vero, ut opinor, Athenas rediit, ubi Speusippus in Academia Platoni successerat.

Ex Asia redux Xenocrates ad Philippum Macedonem legatus de rebus majoribus missus neque pecunia corrumpi neque voluptatum blanditiis deleniri se passus est (40). Reversi ceteri legati dixerunt frustra Xenocratem secum ivisse. Atheniensibus autem jamjam mulctam ei irrogaturis affirmavit Xenocrates, Philippum ceteros donis corrupisse, se vero nulla ratione capi potuisse. Quocirca duplici honore Athenis auctus est, et Philippus ipse postea præ se tulit, solum Xenocratem ex omnibus qui ad se venissent legatis, munera non accepisse. Hæc Laertius: quando vero eam legationem obierit, non constat.

Postquam Speusippus octo annos continuos scholæ Platonice præfuit, morbo articulari ita afflictus est, ut tuendæ Academicæ stationem Chalcedonio philosopho mandare cuperet. Successit ei Xenocrates quinquaginta septem annos natus Lysimachide apud Athenienses prætore secundo Olympiadis 110 anno vel ante Chr. 339 (41). Mox Aristoteles e Macedonia redux ipse

in Lyceo scholam aperuit, usus Euripidis versu in hunc modum mutato:

αἰσχρὸν σιωπᾶν, Ξενοκράτῃ δ' ἔᾶν λέγειν (42).

Ab eo inde tempore laudum et gloriæ æmuli Xenocrates et Aristoteles fuerunt. Quid? quod ipse Alexander aliquamdiu Aristoteli offensus ad Xenocratem dona misit eumque honestavit (43). Aristoteles etiam librum confecit de Speusippi et Xenocratis philosophia (44), in quo controversias, quæ inter Academicos et Peripateticos erant, videtur composuisse (45). Uterque tamen doctrinæ fama celebratus tum gratia et auctoritate tum discipulorum nobilitate floruit. Namque Aristoteles tredecim annos docuit Athenis et plurimos habuit discipulos, inter quos Theophrastum et Aristoxenum; Xenocrates vero viginti quinque annos academiam rexit usque ad tertium Olympiadis 116 annum, ut ait Diogenes Laertius (46).

De forma institutionis Xenocrateæ sciendum est, Platoni et Xenocrati duplex fuisse docendi munus, ita ut modo adolescentes in philosophia erudirent, modo viros claros et reipublicæ moderandæ studiosos civili ratione instruerent. Namque in Platonis disciplinam se tradiderunt qua philosophi qua clari viri, velut Dio (47), alii. Hæc docendi ratione, quam Platonem a Pythagoreis accepisse suspicamur, usus est etiam Xe-

γῶν, προσποιησάμενος φιλίαν καλεῖ πρὸς αὐτὸν ξενίας τε ἅμα καὶ πραγμάτων προσποιητῶν χάριν, συλλαβὴν δ' ἀνεπεμψεν ὡς τὸν βασιλέα, κάκει κρεμασθεὶς ἀπώλετο· οἱ φιλόσοφοι δ' ἐσώθησαν, φυγόντες τὰ χωρία, ἀ οἱ Πέρσαι κατέσχον. — (39) Diogenes Laertius lib. V, 9 Πλάτωνος δὲ τελευτήσαντος; (Ἀπολλόδωρος ἐν χρονικοῖς φησὶν αὐτὸν) τῷ πρώτῳ ἔτει ἐπὶ Θεοφίλου πρὸς Ἑρμείαν ἀπάραι, καὶ μείναι ἔτη τρία· ἐπὶ Νυβοδότου δ' ἐλθεῖν πρὸς Φίλιππον τῷ δευτέρῳ ἔτει τῆς ἐνάτης καὶ ἑκατοστῆς Ὀλυμπιάδος, Ἀλεξάνδρου πεντεκαίδεκα ἔτη ἤδη γεγονότος· εἰς δ' Ἀθήνας ἀρτίκιστα τῷ δευτέρῳ ἔτει τῆς ἐνδεκάτης καὶ ἑκατοστῆς Ὀλυμπιάδος, καὶ ἐν Λυκείῳ σχολάσαι ἔτη τρία πρὸς τοὺς δέκα, εἶτα ἀπάραι εἰς Χαλκίδα τῷ τρίτῳ ἔτει τῆς τετάρτης καὶ δεκάτης καὶ ἑκατοστῆς Ὀλυμπιάδος κ. τ. λ. —

(40) Diogenes Laertius lib. IV, 8-9 λόγος δὲ αὐτὸν μετὰ καὶ ἄλλων πεμφθῆναι πρεσβευτὴν πρὸς Φίλιππον· καὶ τοὺς μὲν δῶρος μαθησασμένους καὶ ἕς τὰς κλήσεις συνίεναι καὶ τῷ Φίλιππῳ δαλεῖν· τὸν δὲ μῆδτερον τούτων ποιεῖν. Οὗτε γὰρ ὁ Φίλιππος αὐτὸν προσέειπε διὰ τούτου. Ὅθεν ἐλθόντας τοὺς πρέσβεις εἰς τὰς Ἀθήνας φάσκειν, ὡς μάτην αὐτοῖς Ξενοκράτης συνελθούει· καὶ τοὺς ἐτοιμοὺς εἶναι ζημιοῦν αὐτόν. Μαθόντας δὲ παρ' αὐτοῦ ὡς νῦν καὶ μᾶλλον φροντιστέον εἶναι τῆς πόλεως αὐτοῖς, (τοὺς μὲν γὰρ ἤδη ἐδωροδόχῃσεν ὁ Φίλιππος, ἡμεῖ δὲ μῆδενὶ λόγῳ ἐποτρύμενοι) φασὶ διπλασίως αὐτὸν τιμῆσαι· καὶ τὸν Φίλιππον δὲ λέγειν ὑστερον, ὡς μόνος εἶη Ξενοκράτης τῶν πρὸς αὐτὸν ἀτιμῆμένων ἀδωροδόχῃτος. — (41) Vide Speusippi vitam not. 135. — (42) Diogenes Laertius lib. V, 2-3 φησὶ δ' Ἑρμιππος ἐν τοῖς βίοις, ὅτι πρεσβεύσας αὐτὸ πρὸς Φίλιππον πρὸς Ἀθηναίων, σχολάζ-

γῃ ἐγένετο τῆς ἐν Ἀκαδημίᾳ σχολῆς Ξενοκράτης· ἐλθόντα δὲ αὐτὸν καὶ θεασάμενον ὑπ' ἄλλῳ τῆν σχολῆν, ἐλέσθαι περίπατον τὸν ἐν Λυκείῳ. Καὶ μέχρι μὲν ἀλείμματος ἀνακάρπτοντα, τοῖς μαθηταῖς συμπλοσοῦσιν, ὅθεν Περιπατητικὸν προσαγορευθῆναι. Οἱ δ', ὅτι ἐκ νόσου περιπατοῦντι Ἀλεξάνδρῳ συμπάρων διελέγετο ἅτα. Ἐπειδὴ δὲ πλείους ἐγένοντο ἤδη, καὶ ἐκάθιστο, εἰπόν· αἰσχρὸν σιωπᾶν, Ξενοκράτῃ δ' ἔᾶν λέγειν. Euripidis ex Philocteta versus fuit αἰσχρὸν σιωπᾶν, βαρβάρους δ' ἔᾶν λέγειν, quem sic mutavit Aristoteles. Vid. Quintilian. Instit. orat. lib. III, cap. 1. Cicero ad Attic. lib. VI, ep. 8; de Orat. lib. III, cap. 35 et Tusc. lib. I, cap. 4 qui rem paulo aliter narrat. Cf. Menagius ad Laertii l. c.; Valckenar. Diatribe cap. XI et nos supra in Speusippi vita not. 97. — (43) Diogenes Laertius lib. V, 10 λέγεται δὲ διὰ τὴν Καλλιस्थένους πρὸς Ἀλεξάνδρου σύστασιν προσκρούσαι τῷ βασιδεῖ, κάκεινον ἐπὶ τῷ τούτου θυπῆσαι Ἀνατέμνῃ μὲν αὐθῆσαι, πέμψαι δὲ καὶ Ξενοκράτῃ δῶρα. — (44) περὶ τῆς Σπευσίππου καὶ Ξενοκράτους φιλοσοφίας Cf. Diog. Laert. lib. V, 25. — (45) Vide Luzacii Lectiones Atticas Sect. II § 3 pag. 142. — (46) Diogenes Laertius lib. IV, 14 διεδέξατο δὲ Σπευσίππον καὶ ἀτηγήσατο τῆς σχολῆς πέντε καὶ εἴκοσι ἔτη ἐπὶ Λυσιμαχίδου, ἀρξάμενος κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος τῆς δεκάτης καὶ ἑκατοστῆς Ὀλυμπιάδος. Cf. not. 41. — (47) Diogenes Laertius lib. III, 46 μαθηταὶ δ' αὐτοῦ Σπευσίππος Ἀθηναῖος, Ξενοκράτης Χαλκιδόνιος, Ἀριστοτέλης Σαγαμείτης, Φίλιππος ὁ Ὀπουντίος, Ἐστίαςος Ἡερνίνιος, Δίων Συρακοῦσιος κτλ. —

nocrates qui et privatim discipulos instituit et publice de sapientiae studio disseruit, quum scholis habitis unicuique adesse liceret. Huiusmodi enim disputationi Polemo ebrius aliquando (48) interfuit. Aristotelem vero docendi rationem haud multum diversam, sed paulo perfectiorem fuisse coniecimus. Caterum singulas diei partes certis negotiis assignans Xenocrates aliud tempus docendis adolescentibus constituebat, aliud meditationi, id est commentationi solitariae, attribuebat, unam denique horam silentio destinabat (49).

Ε Xenocratis discipulis, qui non minus honoribus, quam rerum gestarum gloria floruerunt, primo loco ponendus est Phocion (50), vir probus et eruditus, ut qui adolescentulus Platoni, deinde in Academia Xenocrati operam dedisset atque ab initio aetatis jam in optima quaque studia incubuisset. Porro Charon Pel-lenensis, tyrannus saevus et violentus, Platonis et Xenocratis quae tenebat praecipua, crudelitate vitaeque foeda et facinorosa refutavit (51). Transeo ad eos qui auctore Xenocrate in philosophia versati tempus aetatis in rerum contemplatione consumserunt. Horum primus est Polemo Atheniensis. Is perditae luxuriae adolescens neque illecebris tantummodo, sed etiam ipsa infamia gaudens, quum e convivio non post occasum solis sed post ortum surrexisset, domumque repetens, Xenocratis philosophi patentem januam vidisset; vino gravis, unguentis delibutus, ser-

tis capite redimito, pellucida veste amictus, refertam turba doctorum hominum scholam ejus intravit. Nec contentus tam deformi introitu consedit etiam, ut clarissimum eloquium et prudentissima praecipua temulentiae lascivia eunderet. Orta deinde, ut par erat, omnium indignatione, Xenocrates vultum in eodem habitu continuit, omissisque de quibus disserebat, de modestia ac temperantia loqui cepit. Cujus gravitate sermonis resipiscere coactus Polemo, primum coronam, capite detractam, projecit, paulo post brachium intra pallium reduxit, procedente tempore oris convivalis hilaritatem deposuit; ad ultimum totam luxuriam exiit, uniusque orationis saluberrima medicina sanatus, ex infami ganeone maximus philosophus evasit (52). Eandem historiam sicut tetigit Horatius Satir. II, 3 vs. 254 sq.

quæro, faciasne quod olim

Mutatus Polemo? ponas insignia morbi,

Fasciolas, cubital, focalia, potus ut ille

Dicitur ex collo furtim carpisse coronas,

Postquam est impransi correptus voce magistri?

Fuerunt qui putarent Xenocratem a Cratere quoque esse auditum; sed hoc sola conjectura continetur, neque ab antiquis scriptoribus traditum est (53). At Crantor Solensis (54) quum in magno honore apud suos esset, motus Xenocratis gloria Athenas venit, ut talis magistri disci-

(48) Diogenes Laertius lib. IV, 11 φασί και Αντιπάτρου ποτέ ἔλθόντος εἰς Ἀθήνας και ἀσπασαμένου αὐτόν, μή πρότερον ἀντιπροσπαρεῖσθαι πρὶν ἢ τὸν λόγον ὃν ἔλεγε διαπεράνασθαι. — (49) Diogenes Laertius lib. IV, 11 ἀτυζότατος δὲ ὢν, πολλὰκις ἐαυτῷ τῆς ἡμέρας διεμελέτα, και ὥραν μίαν, φασίν, ἀπένεμε σιωπῇ. Stobæus Flor. XXXIII, 11 Ξενοκράτης διατριῶν ἑκατὸν μέρος τῆς ἡμέρας εἰς πράξιν τινα και τῆ σιωπῆ μέρος ἀπένεμε (vid. fragm. 75). Conf. Hesychius Milesius v. Ξενοκράτης. — (50) Plutarchus vit. Phocion. cap. 4 vol. V, pag. 5 ed. Hutten. εἰ γὰρ ἦν, ὡς φησιν Ἰδομενεύς, δοιδυκοποιῦ πατρός, οὐκ ἂν ἐν τῷ λόγῳ Γλαύκιππος ὁ Ὑπερίδου, μυρία συνειληγῶς και εἰρηκῶς κατ' αὐτὸ κακά, τὴν δυσγένειαν παρέχεν· οὐδ' ἂν οὕτως ελευθερίου βίου και σώφρονος και παιδείας μετέσχεν, ὥστε τῆς Πλάτωνος, ἐπὶ μεράκιον ὢν, ὑπερον δὲ τῆς Ξενοκράτους διατριβῆς ἐν Ἀκαδημίᾳ μετασχέιν, και τῶν ἀρίστων ἐξ ἀρχῆς ἐπιτηδεύματων ζηλωτῆς γενέσθαι. — (51) Athenæus lib. XI, pag. 509. τοιοῦτοι δ' εἰσὶ και νῦν τῶν Ἀκαδημαϊκῶν τινες, ἀνοσίως και ἀδόξως βιούντες. Χρημάτων γὰρ ἐξ ἀπεθείας και παρὰ φύσιν κυριεύσαντες εἰς γοητείαν νῦν εἰσι περίελατοι· ὡσπερ και Χαίρων ὁ Πελληνεύς, ὃς οὐ μόνον Πλάτωνι ἐσχόλακεν, ἀλλὰ και Ξενοκράτει. Και οὗτος οὐν τῆς πατρίδος πικρῶς τυραννήσας οὐ μόνον τοῦ ἀρίστου τῶν πολιτῶν ἐξήλασεν, ἀλλὰ και τοῖς τοῦτων δούλοις τὰ κτηματικὰ τῶν θεσποτιῶν χαρισάμενος, και τὰς ἐκείνων γυναῖκας συνήγαγε πρὸς γάμου κοινωνίαν· ταῦτ' ὤφελ' ἔχεις ἐκ τῆς κατὰ τῆς Πολιτείας και τῶν παρανόμων Νόμων. — (52) Valerius

Maximus lib. VI, cap. 9 Ext. 1. Diogenes Laertius IV, 16 Πολέμων, Φιλοστράτου μὲν υἱὸς ἦν, Ἀθηναῖος, τὸν δὲ ἄλλον Οἰθῆν. Νέος δ' ὢν ἀνόλαστός τε και διακεχυμένος ἦν οὕτως, ὥστε και περιφέρειν ἀργύριον πρὸς τὰς ἐτόιμους λύσεις τῶν ἐπιθυμιῶν· ἀλλὰ και ἐν τοῖς στενωποῖς διέκρυπτεν. Ἀλλὰ και ἐν Ἀκαδημίᾳ πρὸς κίονι τινι τριώβολον εὐρέθη προσκεπλασμένον αὐτοῦ, διὰ τὴν ὁμοίαν τῇ προειρημένῃ πρόφασιν. Και ποτε συνθέμενος τοῖς νέοις, και ἐστρατανωμένος, μεθῶν εἰς τὴν Ξενοκράτους ἡῆς σχολήν. Ὁ δὲ, οὐδὲν διατραπέεις, ἤρε τὸν λόγον ὁμοίως· ἦν δὲ περὶ σωφροσύνης· ἀκοῦσθαι δὲ τὸ μεράκιον κατ' ὀλίγον ἐθηράθη· και οὕτως ἐγένετο φιλόπονος, ὡς ὑπεβάλλεσθαι τοὺς ἄλλους, και αὐτὸν διαδέξασθαι τὴν σχολήν, ἀρξάμενον ἀπὸ τῆς ἑκτης και δεκάτης και ἑκατοστῆς Ὀλυμπιάδος. Id. IV, 19 ὡς ἐφίκει δὲ, ὁ Πολέμων κατὰ πάντα ἐξηλώκει τὸν Ξενοκράτην· και ἐρασθήναι αὐτοῦ φησιν Ἀρίστιππος ἐν τετάρτῳ περὶ παλαιῆς τρυφῆς. Sed de hac re vide Phil. Gr. vol. II, pag. 403 seq. De Polemone autem ad virtutem revocato cf. Plutarchus super adulatoris et amici discrimine cap. 47 vol. VII, p. 230 ed. Hutten. ὡσπερ ἀμείλις και Πολέμωνος Ξενοκράτης ὀφθαίς μόνον ἐν τῇ διατριβῇ, και ἀποδλόφει πρὸς αὐτόν, ἐτρέφαστο και μετέσχεν. Lucianus in bis Accusato tom. II, pag. 321. Themistius orat. 26 p. 303. D. Epictetus Diss. III, 1 p. 348. Origenes contra Celsum p. 379. A. et 492. A. — (53) Cf. Cicero de orat. III, 18 et Laertius lib. IV, 21-23. — (54) Diogenes Laertius

plina exercitatus rectam vitæ viam sequeretur et præceptis institutisque philosophiæ abundaret. Denique Zeno, Stoicæ sectæ conditor, et Epicurus Xenocratis institutione imbuti sunt, quorum hic duodeviginti annorum adolescens (55), ille vero per decem annos continuos ejus scholis interfuit (56).

Porro præcipua omnium virtutum experimenta edidit. Ac primum quidem fide ita eminebat, ut nemo locupletiore Xenocrate auctorem laudare posset. Quocirca Athenienses hominem, testimonium dicentem, jurare prohibuerunt (57). Quum enim aliquando Chalcedonius philosophus, qui sancte graviterque vixisset, testimonium publice dixisset, et ut mos fuit Græcorum (58) jurandi causa ad aram accederet, una voce, ne is juraret, reclamarunt. Nota ejus in victu continentia est. Nam si quando vini cadum relevisset, in vappam convertebatur, antequam consumeretur. Sed sæpe etiam obsonia pridiana jam corrupta ejiciebat. Hinc natum est proverbium: *Xenocratis caseolus*, de rebus diu durantibus, quæ non celerrime absumuntur (59). Divitias non inutiles quidem esse affirmavit, sed tamen contempsit, sibi iis non opus esse ratus (60). Quamobrem pecunia Alexandri jussu aliquando ei allata, acceptos apparatus epulis suo more legatos Alexandro nuntiare jussit, quam diu ita viveret, non opus sibi quinquaginta talentis fore. Tantum enim pecuniæ missum erat. Quum autem postridie legati Xenocratem rogarent, cui numerari juberet: Quid? Vos hesterna, inquit, cœnula non intellexistis, me pecunia non egere? quos ubi tristiores vidit, triginta minas accepit, ne aspernari regis liberalitatem videretur (61). Quin etiam Xenocratem rogavit Alexander, ut in

Macedoniam veniret et apud se maneret, siquidem Plutarchus narrat Chalcedonium philosophum Alexandri convictum recusasse (62). Verum quanti Xenocratis virtutem et ingenium æstimaverit rex, apparet e quodam Plutarchi (63) loco qui Alexandrum a Xenocrate præcepta de regno petiisse refert. Cæterum morem gessit regi; nam quatuor libros confecit, qui *elementa de regno ad Alexandrum* inscribebantur (64). In publicum prodeunti philosopho turbulenti homines et impudici (65) omnes de via decedebant. Castitatem ejus frustra a meretrice tentatum esse veteres ajunt. Qua de re Valerius Maximus lib. IV, cap. 3. extr. 3: « Phryne, inquit, nobile Athenis scortum, juxta eum vino gravem in pervigilio accubuit, pignore cum quibusdam juvenibusposito, an temperantiam ejus corrumpere posset. Quam nec tactu, nec sermone aspernatus, quoad voluerat in sinu suo morari, irritam propositi dimisit. Factum sapientia imbuti animi abstinens, sed meretriculæ quoque dictum perquam facetum. Deridentibus enim se adolescentibus, quia tam formosa tamque elegans potius animum illecebris pellicere non potuisset, pactumque victoriæ pretium flagitantibus, de homine se cum iis, non de statua pignus possuisse respondit. Potestne hæc Xenocratis continentia a quoquam magis vere magisque proprie demonstrari, quam ab ipsa meretricula expressa est? Phryne (66) pulchritudine sua nulla ex parte constantissimam ejus abstinentiam labefecit » Maxima fuit ejus beneficentia. Accidit autem, ut aliquando imprudens hominem minus probum Polysperchonti commendaret (67). Namque is a Macedone comiter exceptus interrogatusque num qua re egeret, talentum petiit. Ac dedit

lib. IV, 24. — (55) Diog. Laert. X, 1. Cicero de nat. deor. lib. I, cap. 26. — (56) Diogenes Laertius lib. VII, 2. Eusebii Præp. Evang. lib. XIV, cap. 5 pag. 729. — (57) Diogenes Laertius lib. IV, 7. Valerius Maximus lib. II, cap. 10. Cicero pro Balbo cap. 5. Epist. ad Attic. lib. I, 16. — (58) De hac lege cf. Petitus pag. 445 ed. Weseling. — (59) Stobæus Flor. XVII, 25. Vid. fragm. 74. — (60) Plutarchus adv. Stoic. cap. 13 vol. XIV pag. 19 ed. Hutten. οἱ τοῦ Ξενοκράτους καὶ Σπενσίππου κατηγοροῦντες ἐπὶ τῷ μὴ τὴν ὑγιάν ἀδιαφοροῦν ἡγεῖσθαι μηδὲ τὸν πλοῦτον ἀναζητεῖν. —

(61) Cicero Tuscul. Quest. lib. V, cap. 32; Valerius Maximus lib. IV, cap. 3 extr. 3; Plutarchus de Fort. Alex. orat. I, cap. 12 vol. IX, p. 48 ed. Hutten.; vita Alex. cap. 8, vol. IV, pag. 261; Apophthegm. vol. VIII, pag. 105 ejusd. ed.; Stobæus Flor. V, 118 [Vid. fragm. 73]; Diogenes Laertius lib. IV, 8; Suidas et Hesychius Milesius v. Ξενοκράτης; Themistius Orat. 2, pag. 26; Orat. 21, pag. 252. — (62) Plutarchus de Stoic. Repugn. ap. 20, vol. XIII, pag. 366 ed. Hutten. Ἐφορον δὲ καὶ Ξενοκράτην καὶ Μενέδημον ἐπαίνοῦσι παρατιθησάμενους τὸν Ἀλέξανδρον. — (63) Plutarchus adv. Colot. cap. 32,

vol. XIV, pag. 194 ed. Hutten. παρὰ δὲ Ξενοκράτους Ἀλέξανδρος ὑποθήκας ἤτησε περὶ βασιλείας. — (64) Diogenes Laertius lib. IV, 14 Στοιχεῖα πρὸς Ἀλέξανδρον περὶ βασιλείας δ'. — (65) Diogenes Laertius lib. IV, 6 καὶ εἶποτε μέλλοι ἐς ἄστὺ ἀνίεναι, φασὶ τοὺς θορυβῶδεις πάντας καὶ προνεϊκοὺς ὑποστέλλειν (leg. ὑποστέλλεσθαι) αὐτοῦ τῆ παρόδῳ. —

(66) Diogenes Laertius lib. IV, 7 καὶ ποτε καὶ Φρυγὴν τὴν ἑταίραν ἐβελήσαι πειράσαι αὐτὸν, καὶ ὄθρην διακομένην ὑπὸ τινων καταρυγεῖν εἰς τὸ οἰκίδιον. Τὸν δὲ ἕνεκα τοῦ ἀνθρωπίνου εἰσδὲσθαι, καὶ ἐνὸς ὄντος κλυιδίου εὐομένη μεταδοῦναι τῆς κατακλίσεως· καὶ τέλος πολλὰ λιπαροῦσα, ἀπρακτος ἀναστῆναι, λέγειν τε πρὸς τοὺς πυνθανομένους, ὡς οὐκ ἀπ' ἀνδρῆς ἀλλ' ἀπ' ἀνδριάντος ἀνασταίη. Ἔνοι οὐδὲ λαῖδα φασὶ παρακατακλίνα αὐτὸς τοὺς μαθητὰς· τὸν δὲ οὕτως εἶναι ἐγκρατῆ, ὥστε καὶ τομὰς καὶ καύσεις πολλὰς ὑπομεῖναι περὶ τὸ αἰδοῖον. — (67) Plutarchus de vitioso pudore cap. XI, vol. X, pag. 175 ed. Hutten. Ξενοκράτης δὲ, καὶ περ αὐστηρὸς ἂν τὸν τρόπον, ὁμως ὑπὸ δυσωπίας ἐκάμθη, καὶ συνέστησε Πολυσπέρχοντι δι' ἐπιστολῆς ἄνθρωπον οὐ χρηστόν, ὡς τὸ ἔργον εἴξει· δεξιωσαμένου δ' αὐτὸν τοῦ Μακεδόνης, καὶ πυθομένου, μὴ τινοσ ἔχοι χρεῖαν, ἤτησε

quidem hoc Polysperchon, sed Xenocratem tamen per litteras monuit, ut diligentius posthac examinaret, quos commendare vellet. Misericordiam brutis etiam animalibus tribuit; cuius rei hanc dedit significationem. Passer instantem accipitrem fugiens in ejus sinum devolaverat. Tum Xenocrates avem libenter receptam et occultatam custodivit, donec hostis e conspectu evolasset. Quo facto avem liberavit, dicens se supplicem hosti non prodidisse (68).

Fuisse eum injuriarum patientem, his testimoniis cognoscimus. Quum maledico quorundam sermoni summo silentio interesset; uno ex his quærente, cur solus ita linguam suam cohiberet (69): Quia dixisse me, inquit, aliquando penituit, tacuisse nunquam. Præterea a Bione sugillatus Xenocrates, non respondebo tibi, inquit: nam ne tragædia quidem comædiam, quando ab ea lacessitur, responsione dignatur (70).

Talis autem tantusque vir ter legationibus functus est. Hoc enim honore Athenienses eum decorarunt non solum quod donis se corrumpi non pateretur, sed etiam quod putarent, Xenocratis aspectum ad sedandas animi perturbationes valere (71). Has ob causas cum antea ad Philippum Athenienses legatum Chalcedonium philosophum miserunt, tum postea bis ad Antipatrum tertio Olympiades 114 anno. Lamiaco scilicet bello pacem petere coacti viros claros

ad Antipatrum legarunt, in his Phocionem et Xenocratem (72). Qui quum Antipatrum adissent, hic primum reliquis data dextra solum Xenocratem non salutavit, deinde dicere orsum non sustinuit, sed reclamando silentium ei imposuit. Qua in re Xenocrates affirmasse traditur, recte facere Antipatrum quod aspere tractaturus civitatem sua tantum præsentia erubesceret. Mox duras tulit condiciones, quas cæteri legati ita acceperunt, ut bonas esse præ se ferrent, Xenocrates servis æquas, liberis indignas esse judicaret (73). Iterum Athenienses eum ad Antipatrum de captivis reddendis (74) miserunt. Facile autem id quod volebat obtinuit. Nam benigne exceptus est ab homine præpotente quumque ad cœnam ab eo vocaretur, respondit his versiculis, quibus apud Homerum Circe Ulixes alloquitur:

ὦ Κίρχη, τίς γάρ κεν ἀνὴρ, ὃς ἐναΐσιμος εἶη,
πρὶν τλαίῃ πάσσασθαι ἐδητύος ἡδὲ ποτῆτος,
πρὶν λύσασθ' ἐτάρους καὶ ἐν ὀφθαλμοῖσιν ἰδέσθαι;

Postea Xenocrates apud Antipatrum in honore fuit: sed pecuniam ab hoc sibi missam accipere noluit (75). Deinde Macedo Athenas profectus philosophum in schola disputantem salutavit, cui hic non ante respondit, quam cœptam orationem finiisset (76).

Sed quamvis de Atheniensium republica optime meruisset Xenocrates, ut etiam Phocioni

τάλαντον· ὁ δ' ἐκείνῳ μὲν ἔδωκε, Ξενοκράτει δ' ἔγραψε παραίνων ἐπιμελέστερον τὸ λοιπὸν ἐξετάζειν, οὓς συνίστησιν. — (68) *Ælianus var. hist. lib. XIII, cap. 31* Ξενοκράτης ὁ Καρχηδόνιος ὁ ἑταῖρος Πλάτωνος τὰ τε ἄλλα ἦν φιλοκτιρῶν, καὶ οὐ μόνον φιλόανθρωπος, ἀλλὰ καὶ πολλὰ τῶν ἀλόγων ζῴων ἤλθει. Καὶ οὐν ποτε καθημένον ἐν ὑπαίθρῳ, διωκόμενος βιτιάς στρουθῆς ὑπὸ Ἰέρακος, εἰς τοὺς κόλπους αὐτοῦ κατέπητ. Ὁ δὲ ἄσμενος ἐδέξατο τὸν ὄρνιν, καὶ διεψύλαξεν ἀποκρούσας, ἕστε δὴ ὁ διώκων ἀπέπληθεν. Ἐπει δὲ ἤλευθερώσεν αὐτὸν τοῦ φόβου, ἀπλώσας τὸν κόλπον ἀρῆκε τὸν ὄρνιν, ἔπειτῶν, ὅτι μὴ ἐξέδωκε τὸν ἰκέτην. *Diogenes Laertius lib. IV, 10* στρουθίου δὲ ποτε διωκόμενου ὑπὸ Ἰέρακος, καὶ εἰσπηδίσαντος εἰς τοὺς κόλπους αὐτοῦ, καταψήσας μεθῆκεν, εἰπὼν, τὸν ἰκέτην δεῖν μὴ ἐκδίδουσι. — (69) *Valerius Maximus lib. VII, cap. 2 ext. 6.* — (70) *Diogenes Laertius lib. IV, 10* σκωπτόμενος ὑπὸ βίωνος οὐκ ἔφη αὐτῷ ἀποκρινεῖσθαι· μὴδὲ γὰρ τὴν τραχυδίαν ὑπὸ τῆς κωμῆδος· σκωπομένην ἀποκρίσεως ἀξιεῖν. *Bien hic diversus fuit a Borysthenita, qui post Xenocratis mortem demum natus est. Vid. Fragm. Phil. Gr. vol. II, pag. 419.* — (71) *Plutarchus vit. Phocion. cap. 27 vol. V, pag. 28 ed. Hutten.* τοσοῦτον γὰρ ἦν ἀξίωμα τῆς ἀρετῆς τοῦ Ξενοκράτους καὶ δόξα καὶ λόγος παρὰ πάντων, ὥστ' οἰεσθαι μῆτε ὄφρην εἶναι, μῆτ' ὀμότητα, μῆτε θυμὸν ἐν ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ φυόμενον, ὅ, Ξενοκράτους μόνον ὀφθέντος, οὐκ ἂν αἰδοῦσε τι καὶ τιμῆς ἐγγένοιτο πρὸς αὐτόν. —

(72) *Plutarchus vit. Phoc. cap. 27* ὡς οὐν ἐπαγγέλθεν ὁ Φωκίων εἰς ἄστυ, καὶ τοῖς Ἀθηναίοις τὸ αὐτὸ ἐδύξεν ὑπ'

ἀνάγκης, αὐτὸς εἰς Θήβας ἐβάδιζε μετὰ τῶν ἄλλων πρέσβειων, Ξενοκράτῃ τὸν φιλόσοφον τῶν Ἀθηναίων ποσειλομένον. — (73) *Plutarchus vit. Phoc. cap. 27* πρῶτον μὲν γὰρ οὐκ ἠσπάσατο τὸν Ξενοκράτην, τοὺς ἄλλους δεξιωσάμενος· ἐφ' ᾧ φασὶν εἰπεῖν ἐκεῖνον, ὡς Ἀντίπατρος καλῶς ποιεῖ, μόνον αὐτὸν ἀισχυρόμενος ἐφ' οἷς ἀγνωμοσύνη μᾶλλον πρὸς τὴν πόλιν. Ἐπειτα λέγειν ἀρῆκμενον οὐχ ὑπομένων, ἀλλ' ἀντικρούων καὶ δυσκολιανῶν, ἐποίησεν ἀποσιτωπῆσαι. Τῶν δὲ περὶ τὸν Φωκίωνα διαλεγέντων, ἀπεκρίνατο φιλίαν εἶσθαι τοῖς Ἀθηναίοις καὶ συμμαχίαν, ἐκδοῦσι μὲν τοὺς περὶ Δημοσθένην καὶ Ὑπερίδην, πολιτευομένους δὲ τὴν πατρίον ἀπὸ τιμῆματος πολιτείας, δεξαμένοις δὲ φρουρὰν εἰς τὴν Μουνησίαν, ἐτι δὲ χρήματα τοῦ πολέμου καὶ ζημίαν προσετίσασιν. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι πρέσβεις ἠγάπησαν ὡς φιλοηρότους τὰς διαλύσεις, πλὴν τοῦ Ξενοκράτους. Ἔφη γὰρ, ὡς μὲν δούλοις, μετρίως κεχρησθῆαι τὸν Ἀντίπατρον· ὡς δὲ ἐλευθέροις, βάρεως. — (74) *Diogenes Laertius lib. IV, 9* ἀλλὰ καὶ προσεβύων πρὸς Ἀντίπατρον περὶ αἰχμαλώτων Ἀθηναίων κατὰ τὸν Λαμιακὸν πόλεμον, καὶ κληθεὶς ἐπὶ δεῖπνον πρὸς αὐτόν, προσηνέκατο ταυτὶ· ὦ Κίρχη, τίς γάρ κεν ἀνὴρ, ὃς ἐναΐσιμος εἶη, πρὶν τλαίῃ πάσσασθαι ἐδητύος ἡδὲ ποτῆτος, πρὶν λύσασθ' ἐτάρους καὶ ἐν ὀφθαλμοῖσιν ἰδέσθαι; καὶ τῶν ἀποδεξάμενον τὴν εὐστοχίαν, εὐθύς ἀνέβη· — (75) *Diogenes Laertius lib. IV, 8* ἀλλὰ καὶ ὑπ' Ἀντίπατρον πεμφθέν (ἄρχύριον) μὴ προσέβηαι, ὡς φασὶ Μυρωνικῶς ἐν Ὀμοίαις. — (76) *Diogenes Laertius lib. IV, 11* φασὶ καὶ Ἀντίπατρον ποτὲ ἐλθόντος εἰς Ἀθήνας καὶ ἀσπασαμένου αὐτόν, μὴ πρῶτον ἀντιπροσπαροῦσθαι, πρὶν ἢ τὸν λόγον, ὃν ἔειπε, δια-

civitate donandus (77) videretur, tamen virum egregium, quia inquilinorum tributum aliquando pendere non posset, venderunt (78). Eum vero Demetrius Phalereus emit et utrique succurrit: Xenocrati enim libertatem statim reddidit, Atheniensium autem reipublicæ collato tributo profuit. Post vitam honestissime actam philosophus repentina morte obiit. Octoginta duos scilicet annos natus noctu capite ad æneam pelvim offenso et fronte vulnerata animam efflavit, tertio Olympiadis 116 anno (79). Verum ut vivo inimici, ita mortuo quoque obtrectatores non defuerunt. Quum enim primo Olympiadis 118 anno Demetrio Phalereo civitate expulso ejusque status eversis sapientiæ doctores etiam exsilio afficerentur (80): comicos poetas philosophorum auctoritati et præceptis illis apparet. Hinc Alexis comicus in quadam fabula sic invectus est in Xenocratem (81):

Τούτ' ἔστιν Ἀκαδήμεια, τοῦτο Ξενοκράτης;
 πόλλ' ἀγαθὰ δόειν οἱ θεοὶ Δημητρίῳ,
 καὶ τοῖς νομοθέταις, διότι τοὺς τὰς τῶν λόγων,
 ὡς φασι, δυνάμεις παραδιδόντας τοῖς νέοις
 ἐς κόρακας ἔρβειν φασὶν ἐκ τῆς Ἀττικῆς.

Narrata Xenocratis Chalcedonii vita, relinquatur ut pauca de aliis viris, quibus idem nomen fuit, dicamus. Diogenes Laertius (82) lib. IV, 15 sex alios enumeraturus Xenocrates primum ponit perantiquum disciplinæ bellicæ scriptorem, cujus discipulos fuisse Hecataeum Milesium et Menecratem Elaitam auctor est Strabo lib. XII, pag. 550 his verbis: ἐπαινεῖ δὲ μάλιστα [ὁ Σκῆψιος] τὴν Ἐκαταίου τοῦ Μιλήσιου καὶ Μενεκράτους τοῦ Ἐλαίτου, τῶν Ξενοκράτους γνωρίμων ἀνδρῶν, δόξαν. Secundum numerat nostri philosophi pro-

pinquum et civem, eique assignat orationem Arsinoeticam, de Arsinoe defuncta scriptam. Tertium librariorum indiligentia omisit. Quartum fuisse prodit philosophum, elegiæ auctorem non satis probatum, cui fortasse cum Fabricio (83) attribuendum est epigramma in Mercurii imaginem factum, quod exstat Anthologiæ lib. IV, Tit. 2. el. 34. Quintum statuarium nominat, Tisicratis vel Euthycratis discipulum (84), Ptolemæi Philadelphi temporibus clarum (85): quem de toreutice commentatum esse refert Plinius in indice libri XXXIII et de arte statuarium composuisse volumina lib. XXXIV, cap. 8 ait, et de pictura librum confecisse testatur lib. XXXV, cap. 10 (86). Sextum denique, Aristoxene auctore laudato, poemata condidisse tradit. His adjungamus cæteros viros cognomines, qui ab antiquis memorantur. Fuit igitur septimus Xenocrates, Agrigentinus, Isthmionices, celebratus a Pindaro carmine Isthmio secundo (87). Octavus (88), cujus præton Χρονικῶν citat Etymologus Magnus v. Ἀσσυρία. Nonus, Bœotarcha, de quo Pausanias lib. IV, cap. 32, 6 et lib. IX, cap. 13, 6 disserit. Decimus, cujus Οἰκοσκοπικὸν οἰώνισμα memorat Suidas v. Ξενοκράτης φιλόσοφος et Οἰωνιστική. Est enim οἰκοσκοπικὸν οἰώνισμα, quum observantur ea quæ domi accident. Velut si in tecto apparuerit mustela vel serpens, aut oleum effusum fuerit, aut mel, aut vinum, aut aqua, aut cinis: aut lignum creperit, aut aliquid aliud acciderit, hoc vel illud significat. Hæc vaticinia tractavit Xenocrates. Cf. Casaubonus Lect. Theocrit. cap. 5. Undecimus superioribus accedit ejusdem nominis medicus Aphrodisiensis, qui Tiberio imperante vixit. Is inclaudit edito opere de percipienda ex animalibus utilitate (περὶ τῆς ἀπὸ τῶν ζῴων ὠφελείας),

περάσθαι. Cf. Hesiychius Milesius v. Ξενοκράτης. — (77) Plutarchus vit. Phocion. cap. 29 ὁρῶν δὲ τὸν Ξενοκράτην τελοῦν: αὐτὸ μετοίκιον, ἐδοῦλετο γράψαι πολίτην· ὁ δ' ἀπαύει, φήσας, οὐκ ἂν μετασχεῖν ταύτης τῆς πολιτείας, περὶ ἧς ἐπρέσβευεν, ἵνα μὴ γένηται. — (78) Diogenes Laertius lib. IV, 14 Ἀθηναῖοι δ' ὁμῶς αὐτὸν ὄντα τοιοῦτον ἐπιπρασκόν ποτε, τὸ μετοίκιον ἀδυνατοῦντα εἶναι. Καὶ αὐτὸν ὠνεῖται Δημήτριος ὁ Φαληγρεὺς, καὶ ἐκότερον ἀποκατέστησε· Ξενοκράτη μὲν τὴν ἐλευθερίαν, Ἀθηναίους δὲ τὸ μετοίκιον. Cf. Hesiychius Milesius s. v. Ξενοκράτης. — (79) Diogenes Laertius lib. IV, 14 ἐτελεύτα δὲ νυκτός, λεκάνῃ προσπταίσας ἔτος ἤδη γεγῶνός· δεῦτερον καὶ ὀδοντοσκόπον. Φαμέν δὲ καὶ εἰς αὐτὸν οὕτως· Χαλκῆ προσπταίσας λεκάνῃ ποτὲ καὶ τὸ μετοίκιον ἠλάξας, ἵαχεν ὡ σὺντονον, εἰτ' ἔθανεν, ὁ πάντα πάντῃ Ξενοκράτης ἀνὴρ γεγῶς. — (80) Diogenes Laertius lib. V, 38; Pollux lib. IX, cap. 5. — (81) Athenæus lib. XIII, p. 610. Ἀλεξὶς γοῦν ἐν Ἰππῶ φησὶ· τοῦτ' ἔστιν Ἀκαδήμεια κτλ· καὶ Σοφοκλῆς δὲ τις ψηφίσματι εἰήλασε πάντας φιλοσόφους τῆς Ἀττικῆς, καθ' οὗ λόγον ἐγράψε Φύλων, ὁ Ἀριστοτέλους γνώριμος. Vid. Luzacii Lect. Attic. Sect. II § 5 pag. 126. —

?) Diogenes Laertius lib. IV, 15 γεγῶσιν δὲ καὶ ἄλλοι Ξενοκράταις εἰ· ὁ τε τακτικός, ἀρχαῖος σφόδρα· καὶ ὁ συγγενῆς ἅμα καὶ πολίτης τῷ προσωρηνῶν φιλοσόφῳ· φέρεται δὲ αὐτοῦ λόγος Ἀρσινόετικος, γεγραμμένος περὶ Ἀρσινόης ἡποθανούσης. Τέταρτος, φιλόσοφος, ἐλεγείαν γεγραμῶς οὐκ ἐπιτυχῶς· ἴδιον δὲ ποιητὴ μὲν γὰρ ἐπιβαλλόμενοι πεζογραφεῖν, ἐπιτυχάνουσι· πεζογράφοι δὲ ἐπιτιθέμενοι ποιητικῇ, πταίουσιν· ὅθλον τὸ μὲν εὔσεως εἶναι, τὸ δὲ τέχνης ἔργον. Πέμπτος, ἀνδριαντοποιός· ἔκτος, ἄσματα γεγραμῶς, ὡς φησὶν Ἀριστοτέλης. — (83) Fabricius Bibl. Græc. vol. III, pag. 193 ed. Harles. — (84) Plinius lib. XXXIV cap. 8. — (85) Vide Vossius de Historicis Græcis lib. III, pag. 192. — (86) Pro Xenocrate fortasse Hysicrates hic nominandus erat. Vide Diogenem Laertium lib. VII, 188. Cf. Junius de pictura veterum lib. II, cap. 8 et in catalogo architectorum, mechanicorum et pictorum pag. 278; item Fabricius Bibl. Gr. vol. III, pag. 193 ed. Harles. — (87) Cf. Goeller de origine et progressu Syracusarum pag. 24. — (88) Etymologus Magnus p. 157, 53 Ἀσσυρία, ἢ Βαβυλωνία. Τὸ μὲν πρῶτον ἑκαλεῖτο Εὐρατία, ὕστερον δὲ Χαλδαία, τὸ τελευταῖον δὲ ἀπὸ Ἀσούρου τοῦ

eius primū librum spectat Galenus decimo volumine super temperatura et facultate medicamentorum simplicium tom. II, pag. 132 ed. Basil. Vide eundem Galenum tom. II, pag. 68, Artemidorum Onirocrit. IV, 22 et Aetium Tetrab. I, lib. II, cap. 83. De hoc autem sic iudicat Clemens Alexandrinus Stromatum lib. VII, p. 717 : δοκεῖ δὲ Ξενοκράτης ἰδίᾳ πραγματευόμενος περὶ τῆς ἀπὸ τῶν ζῴων τροφῆς, καὶ Πολέμων ἐν τοῖς περὶ τοῦ κατὰ φύσιν βίου συντάγματι σαφῶς λέγειν, ὡς ἀσύμφορόν ἐστιν ἢ διὰ τῶν σαρκῶν τροφή, εἰργασμένη ἤδη καὶ ἐξομοιωμένη (leg. ἐξομοιωμένη) ταῖς τῶν ἀλόγων ψυχαῖς. Caeteroquin ex illo opere locum satis longum περὶ τῆς ἀπὸ ἐνύδρων τροφῆς servavit Oribasius Collectan. med. II, 58. Cf. Fabricius Bibl. Gr. vol. III, pag. 193. Agmen claudit Xenocrates Ephesius a Plinio aliquoties laudatus, ut lib. XXXVII, cap. 2, qui in physiologia videtur elaborasse (89).

Venio nunc ad Xenocratis Chalcedonii scripta. Diogenes Laertius lib. IV, 11 plurima eum ingenii sui monumenta reliquisse docens, in his συγγράμματα καὶ ἔπη καὶ παραινέσεις, id est, libros soluta oratione conscriptos, carmina heroica et monita fuisse ait. Sed ut quanta doctissimi viri de singulis philosophiæ litterarumque partibus merita fuerint, appareat, non illum voluminum ordinem, qui Laertio placuit, sequemur, sed philosophi scripta generatim disposita exhibebimus.

I. Scripta mathematica.

(1) περὶ γεωμετρῶν βιβλία ε', *de geometris*, libri quinque.

(2) περὶ γεωμετρίας α' β', *de geometria*, libri duo.

(3) περὶ ἀριθμῶν, *de numeris*.

(4) ἀριθμῶν θεωρία, *numerorum contemplatio*.

(5) τῶν περὶ ἀστρολογίαν ζ', *astrologiæ libri sex*.

II. Scripta physica.

(6) περὶ φιλοσοφίας α'.

In hoc singulari de philosophia libro verisimile est Xenocratem ea exposuisse quæ ad tripartitam sapientiæ divisionem spectarent. Hinc pertinet Sexti Empirici locus qui adv. mathem. VII, 16 ita Chalcedonii philosophi placitum tangit : πλὴν οὗτοι μὲν ἑλλιπῶς ἀνεστράφησι δοκοῦσιν, ἐντελέστερον δὲ παρὰ τούτους οἱ εἰπόντες τῆς φιλοσοφίας τὸ μὲν τι εἶναι φυσικόν, τὸ δὲ ἠθικόν, τὸ δὲ λογικόν· ὧν δυνάμει μὲν Πλάτων ἐστὶν ἀρχηγός, περὶ πολλῶν μὲν φυσικῶν, πολλῶν δὲ ἠθικῶν, οὐκ ὀλίγων

δὲ λογικῶν διαλεγθεὶς· βηρότατα δὲ εἰς τὸν Ξενοκράτην καὶ εἰ ἀπὸ τοῦ περιπέγματος, ἃ καὶ εἰς τοὺς στοῶς ἔχονται τῆσδε τῆς διαίρεσεως.

(7) περὶ θεῶν α' β'.

Hos libellos intuitus Vellejus apud Ciceronem de nat. deor. lib. I, cap. 13 : Neque vero, inquit, ejus condiscipulus Xenocrates in hoc genere prudentior; in ejus libris, qui sunt de natura deorum, nulla species divina describitur : deos enim octo esse dicit : quinque eos, qui in stellis vagis nominantur, unum, qui ex omnibus sideribus, quæ infixæ cælo sunt, ex dispersis quasi membris simplex sit putandus deus; septimum Solem adjungit : octavumque Lunam, qui quo sensu beati esse possint, intelligi non potest.

(8) περὶ φύσεως α' β' γ' δ' ε' ζ' *de natura libri sex*.

(9) φυσικῆς ἀκρόσεως α' β' γ' δ' ε' ζ'.

(10) περὶ τῶν Παρμενίδου α'.

(11) περὶ εἰμαρμένης α'.

(12) περὶ τοῦ ὄντος α'.

(13) περὶ τοῦ ἐνὸς α'.

(14) περὶ τοῦ ἀορίστου α', *de infinito liber unus*.

(15) περὶ τοῦ ἐλευθέρου α'.

(16) περὶ ἐκουσίου α'.

(17) περὶ τοῦ ἐναντίου α' β'.

(18) ἐναντίων α'.

(19) περὶ διαστημάτων α'.

(20) περὶ γενῶν καὶ εἰδῶν α'.

(21) περὶ εἰδῶν α'.

(22) περὶ ψυχῆς α' β'.

(23) τῶν περὶ τὴν διάνοιαν α' β' γ' δ' ε' ζ' η'.

De Rebus quæ ad mentem spectant libri octo.

(24) τῶν περὶ τὴν διάνοιαν ἄλλα βιβλία δύο.

De eodem argumento alii libri duo.

(25) περὶ ἰδεῶν α', *de ideis liber unus*.

(26) περὶ μνήμης α'.

(27) περὶ τῶν παθῶν α'

(28) περὶ βίου α'.

(29) περὶ θανάτου α'.

III. Scripta dialectica.

(30) τῆς περὶ τὸ διαλέγεσθαι πραγματείας βιβλία ἰδ'. μετὰ τοῦτο βιβλία ιε', καὶ ἄλλα βιβλία ις'.

De disserendi ratione libri XIV, post hæc libri XV et alii XVI. Emendandi locum e latina Ambrosii interpretatione. Nam corruptam ple-rorunquæ codicum scripturam τῆς περὶ τὸ διαλέγεσθαι πραγματείας βιβλία ιε', μ', α', β', ψ', μ'. Μετὰ τοῦτο βιβλία ιε', καὶ ἄλλα βιβλία ις' ortam reor

e verbis μετὰ τοῦτο a librario bis scriptis. Quod reliquum est, bene meruisse Xenocratem de hac philosophiæ parte, ostendit Cicero Acad. lib. II, cap. 46. Sic autem judicat: « *Ubi enim (Antiochus) aut Xenocratem sequitur, cujus libri sunt de ratione loquendi multi, et multum probati? aut ipsum Aristotelem etc.* »

(31) περὶ τοῦ γράφειν α'.

(32) περὶ τέχνης α'.

(33) περὶ ἐπιστήμης α'. *de scientia* liber unus.

(34) περὶ ἐπιστημοσύνης α'. *de peritia* liber unus.

(35) λύσεις τῶν περὶ τοὺς λόγους ια'.

Solutio questionum ad litteras pertinentium undecim libris comprehensa.

Legendum enim ια', non, ut vulgo fit, α' ι'.

(36) λύσεις α' β', *Solutionum* libri duo.

(37) διαίρεσεις η', *Divisionum* libri octo.

(38) θέσεων βιβλία μγ' *Propositorum* libri XLIII.

Scripti μγ', quum vulgo mendose legeretur ζ' μ' γ'.

Cæterum θέσεων verti *propositorum* imitatus Ciceronem *Topic.* cap. 21.

(39) περὶ μαθημάτων τῶν περὶ τὴν λέξιν λογικῶν βιβλία θ',

de disciplinis rationalibus, quæ circa dictionem versantur libri novem.

(40) τῶν περὶ τὰ μαθήματα βιβλία ς', *eorum quæ circa disciplinas versantur* libri sex.

IV. Scripta moralia et politica.

(41) περὶ εὐδαιμονίας α' β', *de felicitate* libri duo.

Fortasse huc referendum est Sexti Empirici testimonium *adv. math.* XI, 3-4 πάντες μὲν οἱ κατὰ τρόπον στοιχειοῦν δοκοῦντες τῶν φιλοσόφων, καὶ ἐπιφανέστατα παρὰ πάντας οἱ τε ἀπὸ τῆς ἀρχαίας ἀκαδημίας, καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ περιπάτου, εἶτι δὲ τῆς στοᾶς, εἰώθασι διαιρούμενοι λέγειν τῶν ὄντων τὰ μὲν εἶναι ἀγαθὰ, τὰ δὲ κακὰ, τὰ δὲ μεταξύ τούτων, ἅπερ καὶ ἀδιάφορα λέγουσιν· ἰδιαιτερον δὲ παρὰ τοὺς ἄλλους ὁ Ξενοκράτης καὶ ταῖς ἐνικαῖς πτώσεσι χρώμενος ἔφρασε· « πᾶν τὸ ὄν ἢ ἀγαθὸν ἐστίν, ἢ κακὸν ἐστίν, ἢ οὔτε ἀγαθὸν ἐστίν οὔτε κακὸν ἐστίν. » Καὶ τῶν λοιπῶν φιλοσόφων χωρὶς ἀποδείξεως τὴν τοιαύτην διαίρεσιν προσιεμένον αὐτὸς ἐδόκει καὶ ἀπόδειξιν συμπαραλαμβάνειν. Nimirum tradita rerum divisione, quæ vel bonæ sunt, vel malæ, vel neque bonæ neque malæ, videtur de vita beata disse-ruisse. Cf. Clemens Alexandrinus *Strom.* II, pag. 419.

(42) περὶ τοῦ ἀγαθοῦ α'.

(43) περὶ τοῦ ὠφελίμου α'.

(44) περὶ πλοῦτου α'.

(45) περὶ ἡδονῆς α' β'.

(46) περὶ ἀρετῆς α' β', *de virtute* libri duo.

Quomodo hanc materiam tractaverit Chalcedonius sapientiæ doctor, declarat Cicero *Tusc.* Disp. lib. V, cap. 18: Quid ergo aut hunc prohibet, aut etiam Xenocratem illum, gravissimum philosophorum, exaggerantem tantopere virtutem, extenuantem cætera et abjicientem, in virtute non beatam modo vitam, sed etiam beatissimam ponere? quod quidem nisi sit, virtutum interitus consequetur.

(47) περὶ δικαιοσύνης α'.

(48) Ἀρχέδημος ἢ περὶ δικαιοσύνης α'.

(49) περὶ ἐπιεικείας α', *de æquitate* liber unus.

(50) περὶ ἀνδρείας α', *de fortitudine* liber unus.

(51) περὶ φρονήσεως α' β', *de prudentia* libri duo.

Citat hoc opus Clemens Alexandrinus *Strom.* lib. II, pag. 369 ἐπεὶ καὶ Ξενοκράτης ἐν τῷ περὶ φρονήσεως τὴν σοφίαν ἐπιστήμην τῶν πρώτων αἰτίων καὶ τῆς νοητῆς οὐσίας εἶναι φησι· τὴν φρόνησιν ἡγούμενος διττὴν· τὴν μὲν πρακτικὴν· τὴν δὲ θεωρητικὴν· ἣν δὲ σοφίαν ὑπάρχειν ἀνθρωπίνην· διόπερ ἢ μὲν σοφία φρόνησις· οὐ μὴν πᾶσα φρόνησις σοφία.

(52) περὶ σωφροσύνης α', *de temperantia* liber unus.

(53) περὶ ἐγκρατείας α', *de continentia* liber unus.

(54) ὅτι παραδοτὴ ἡ ἀρετὴ α', *virtutem tradi posse* liber unus.

(55) περὶ σοφίας ς', *de sapientia* libri sex.

(56) περὶ φιλίας α' β', *de amicitia* libri duo.

(57) περὶ δαιμόνητος α', *de sanctitate* liber unus.

(58) περὶ ἁμονίας α', *de concordia* liber unus.

(59) περὶ τοῦ ψεύδους α', *de mendacio* liber unus.

(60) Στοιχεῖα πρὸς Ἀλέξανδρον περὶ βασιλείας δ'. *Elementa de regno ad Alexandrum* quatuor libris comprehensa.

(61) περὶ πολιτείας α', *de republica* liber unus.

(62) Οἰκονομικὸς α', *Oeconomicus* unus.

(63) Πολιτικὸς α', *Politicus* liber unus.

(64) περὶ δυνάμεως νόμου α', *de vi legis* liber unus.

Ex hoc opusculo fortasse petitus est locus de tribus Triptolemi legibus, quem ex Hermippo proferre se dicit Porphyrius de *Abstinentia* lib. IV, cap. 22 τῶν τοίνυν Ἀθήνησι νομοθετῶν Τριπτόλεμον παλαιότατον παρειλύφραμεν· περὶ οὗ Ἐρμιππος ἐν δευτέρῳ περὶ τῶν νομοθετῶν γράφει ταῦτα· φασὶ δὲ καὶ Τριπτόλεμον Ἀθηναίους νομοθετῆσαι, καὶ τῶν νόμων αὐτοῦ τρεῖς ἐτι Ξενοκράτης ὁ φιλόσοφος λέγει διχόμεναι Ἐλευσίνοι τούσδε· γονεῖς τιμῶν, θεοὺς καρποῖς ἀγῶλλειν, ζῶια μὴ σίνεσθαι. Vid. *fragm.* 7a.

(65) περὶ τοῦ παιδίου α', *de puero liber unus.*

(66) περὶ μαθητῶν α' β', *de discipulis libri duo.*

V. Scripta varia.

(67) περὶ βίων α', *de vitis liber unus.*

In hoc volumine probabile est eum de Platone quoque et Pythagora egisse, siquidem utriusque philosophi vitam a Xenocrate litteris mandatum fuisse veteres testificantur. Simplicius in Aristotelis Physica lib. VIII, p. 265 B. (Cf. Scholia in Aristot. pag. 427 ed. Brandis.) ἔτι δὲ τοῦτο σαφέστερον πεποίηκε Ξενοκράτης ὁ γνησιώτατος τῶν Πλάτωνος ἀκρατῶν ἐν τῷ περὶ τοῦ Πλάτωνος βίου τάδε γεγραφώς κτλ. Iamblichus de vita Pythagoræ cap. II, 7 παρατηρεῖ γὰρ Ἐπιμενίδης καὶ Εὐδόξος καὶ Ξενοκράτης ὑπονοοῦντες τῇ Παρθενίδι τότε μιγῆσαι τὸν Ἀπόλλω, καὶ κύουσαν αὐτὴν ἐκ μὴ οὔτως ἐγούσης καταστῆσαι τε καὶ παραγεῖλαι διὰ τῆς προφῆτιδος· τοῦτο μὲν οὖν οὐδαμῶς προσέθεται. Conf. Wytenbachius Bibl. Crit. parte VIII pag. 120.

(68) Ἀρχὰς α'.

(69) Καλλικλῆς α'.

(70) Κεφάλαιον α'.

Inutilis est Fabricii conjectura qui Bibl. Græc. vol. III, p. 192 ed. Harl. ait pro Κεφάλαιον legendum videri Κέφαλος, quia Speusippi liber quidam sic inscriptus fuerit.

(71) Ἡυθαγόρεια α'.

Menagius ad Diog. Laert. lib. IV, 13 ratus librum Clementi Alexandrino Stromatum, lib. VII, p. 717 citatum περὶ τῆς ἀπὸ τῶν ζῴων τροφῆς, non fuisse diversum ab eo qui Ἡυθαγόρεια inscribebatur, utrumque Chalcedonio philosopho tribuit. Licet autem supra Xenocrati Aphrodisiensi commentarium illum assignaverimus, tamen, quum incerta res sit, neque Menagium refellere, neque nostram sententiam allatis rationibus tueri conabimur.

(72) Ὑπομνημάτων α', *commentariorum liber unus.*

(73) πρὸς Ἀρύβαν α', *ad Arybam liber unus.*

(74) πρὸς Ἡφαιστίωνα α', *ad Hephæstionem liber unus.*

Hæc omnia volumina continere versus μ' χθ' ὄ σ' λ' θ' Diogenes Laertius auctor est, quem versuum numerum plerique animo assequi non potuerunt. Sed componi cum hoc similem locum

oportet, qui legitur lib. V, 27 de Stagiritæ scriptis : γίνονται αἱ πᾶσαι, μυριάδες στίχων τέτταρες καὶ τετταράκοντα πρὸς τοῖς πεντακισχιλίους καὶ διακοσίους ἑβδομήκοντα. Itaque si librarios hic στίχοι μ' pro στίχων μυριάδες scripsisse conijcimus, cuncti Xenocratis libri ducenties vicies quater mille ducentos triginta novem versus habebant. Sin aliter propter scriptoris inconstantiam et librarium indiligentiam de nostro loco iudicandum est, possis facile reponere στίχοι μ' β' γ' δ' ε' ζ' η' θ' i. e. quadragies bis mille ducenti triginta novem Cf. supra Speusippi vitam not. 134. Verum hic in lubrico versamur.

Transeo ad philosophiæ formam a Xenocrate institutam. Quamquam Chalcedonius sapientiæ doctor Platonis disciplinam explicuit et illustravit, tamen magistri vestigia persecutus in rerum contemplatione ulterius progressus est in-sitasque opiniones evellere et novas inserere studuit. Jam primum omnium statuit philosophiæ mysteria tradi nemini posse, nisi qui perceptis prius artibus mathematicis animum ad sapientiæ præparatum haberet (90). Qua in re magistri auctoritatem secutus est Xenocrates. Plato (91) enim magni æstimaverat mathematica, neque quemquam in dialecticis omnem curam consumere patiebatur, nisi qui doctrinis illis, quibus puerilis ætas impertiri debet, eruditus esset ac simul pulverem eruditum attigisset. Quin etiam idem Pythagoræ fuerat iudicium, quippe qui numeros omnium rerum principia appellaret atque adeo cuilibet quæstioni mathematicas disciplinas adhiberet. Quid? quod scholæ inscripserat : μηδεὶς ἀγεωμέτρητος εἰσὶτω.

Porro quum ab antiquis philosophis usque ad Socratem numeri rerumque origines tractarentur, studioseque siderum magnitudines, intervalla, cursus et cuncta cœlestia anquirentur, Socrates primus philosophiam e cœlo devocavit et ad hominum mores traduxit, Plato de singulis philosophiæ partibus multa disseruit; sed ejus discipulus Xenocrates primus sapientiæ disciplinam in tres partes, physicam, ethicam, dialecticam divisit (92). Sic igitur Socratica dubitatione relicta Xenocrates dogmaticus evasit philosophus. Verissime autem Cicero Acad. Quæst. lib. I, cap. 4 de Academicis et Peripateticis disputans : « Utrique, inquit, Platonis ubertate

(90) Diogenes Laertius IV, 10 πρὸς δὲ τὸν μήτε μουσικὴν, μήτε γεωμετρίαν, μήτε ἀστρονομίαν μεμαθηκότα, βουλόμενον ἐς παρ' αὐτὸν φοιτᾶν Ἡρακλῆος, ἔφη· λαβὰς γὰρ οὐκ ἔχεις φιλοσοφίας. Οἱ δὲ τοῦτό φασιν εἰπεῖν, Παρ' ἐμοὶ γὰρ πόκος οὐ κνίπεται. — (91) Plato de Rep. lib. VII, pag. 536. D. Cf. Plutarch. Sympos. pag. 718. C. — (92)

Sextus Empiricus adv. Math. VII, 16, cujus verba supra attuli. Contra minus recte Platonem ejus divisionis auctorem dicere videntur Cicero Acad. Quæst. I, 5, Augustinus de civ. dei lib. VIII, cap. 4; Aristocles apud Eusebium Præp. Evang. lib. XI, cap. 2; Galenus hist. phil. tom. II. p. 21. C. ed. Paris. anni 1679; Joannes et Saris-

completi certam quandam disciplinæ formulam composuerunt, et eam quidem plenam ac referentem: illam autem Socraticam dubitationem de omnibus rebus et, nulla affirmatione adhibita, consuetudinem disserendi reliquerunt. Ita facta est, quod minime Socrates probabat, ars quædam philosophia et rerum ordo et descriptio disciplinæ. » Plus dubitationis videntur habere sequentia: « Quæ quidem erat primo duobus, ut dixi, nominibus una: nihil enim inter Peripateticos, et illam veterem Academiam differebat. Abundantia quadam ingenii præstabat, ut mihi videtur, Aristoteles quidem, sed idem fons erat utrisque, et eadem rerum expetendarum fugiendarumque partitio. » Sed cave putes errasse Ciceronem, qui iudicat Aristotelem cum Platone verbis sæpius quam re dissidere. Quippe morum præcepta prope eadem tradunt, ac de aliis (93) quoque philosophiæ locis similiter disserunt. Præterea tum Academicum tum Peripateticum, postquam ex eodem fonte, id est Platonis disciplina, decreta sua hauserunt; quamvis diversis quasi itineribus in naturæ contemplatione ad ultimum pervenire tentarint, tamen in morali philosophia eandem rerum expetendarum fugiendarumque partitionem fecerunt.

In Xenocratis physica cum multæ res sunt non satis explicatæ, tum perdifficilis et obscura quæstio de numeris est. Solet enim in tractanda hac materia vocabulis Pythagoreis Platonis dogmata obscurare potius quam illustrare. In primis vero numeris ad designandas Platonis ideas usus est. Quod ne cui temere fecisse videatur, reputare nos convenit, Platonem Pythagoræ ejusque sectatoribus multa debuisse (94). Itaque summam alterius numeros, alterius ideas attingamus, ut quomodo Xenocrates in hoc argumento versatus sit, conjicere nobis liceat. Numeros Pythagorei omnium rerum principia vocarunt (95). Cuncta enim numeris sunt assimilata (96), quia, quæcunque in universo exstant, numerari possunt. Ergo

numerorum principia rerum etiam principia esse debent (97). Monas autem et dyas, id est unum et plura, sunt elementa uniuscujusque numeri (98) ideoque etiam omnium rerum. Quo in genere monas est principium activum, agentis causæ rationem: dyas passivum, patientis materiæ locum obtinens (99). Hæc Pythagoras et qui ad ejus auctoritatem se contulerunt.

Contra Platoni tria placet esse rerum principia eaque æterna, Deum, ideas, materiam. Materiam vago et incerto motu fluctuantem deus in ordinem digessit, ad idearum exemplum conformavit et mundum ex ea composuit: mundo animam ($\psi\upsilon\chi\eta\nu$) animæque mentem ($\nu\omicron\upsilon\nu$) indidit (100). Hæc anima mixta est ex materia bipartita; altera simplici et immutabili, altera corporea, dividua et mutabili. Eam vero animam per totam rerum naturam intentam et commeantem, quamvis a summo deo procreatam, tamen intelligentem ac divinam et quasi secundum deum esse (101) statuit. Porro summus deus opifex deos cælestes generavit, qui sunt astra ignea (102): immortales, non quidem sua natura, sed summi dei voluntate. Deinceps summus deus effecit animas animalium eadem ratione, qua effecerat animam mundi, non tamen ita perfectas ut animam mundi, sed deteriores; quippe quæ minorem partem habent materiæ illius simplicis et immutabilis (103). Has animalium animas idem summus opifex deus inter deos cælestes divisit, ut ipsi illis corpora fabricarentur (104), iisque corporibus illas includerent. Nolo persequi cætera quæ in Timæo dicuntur. Id tantum apparet, ideas Platonicas, hoc est, species æternas et ab omni concretionem mortali segregatas, quarum similitudinem gerunt res creatæ, posse cum numeris comparari. Ut enim ex uno plura fiunt (105): sic ex materia ad idearum exemplum conformata ingens rerum varietas exorta est. Hinc patet, optimo jure Xenocratem, philosophiæ Platonice fontes aperientem, maxime in commen-

beriensis Metalogici lib. II, cap. 2. — (93) Cicero Quæst. Acad. lib. I, cap. 5-8. Cf. II, cap. 42 et 44; de Finibus lib. II, cap. 11, lib. IV, cap. 1 et 6. — (94) Aristoteles Metaph. lib. I, cap. 6. Porphyrius vit. Pythag. cap. 53. — (95) Sextus Empiricus Pyrrh. Hyp. lib. III, 152. — (96) Sextus Empiricus adv. Mathem. lib. IV. 2. — (97) Sextus Empiricus adv. Math. lib. X, 248. — (98) Id. Pyrrh. Hyp. III, 153 seqq. adv. Math. X, 261 seq. — (99) Id. adv. Math. lib. X, 277 ὅθεν φασίν ἐν ταῖς ἀρχαῖς ταῦταις τὸν μὲν τοῦ δρωῦτος αἰτίου λόγον ἐπέχειν τὴν μονάδα τὸν δὲ τῆς παροῦσης ὕλης τὴν δυάδα. —

(100) Plato Tim. p. 517. A. B. — (101) Id. Tim. p. 528. — (102) ibid. p. 530. C. D. — (103) ibid. p. 531. A. B. seq. — (104) ibid. p. 531 seq. — (105) Cf. Plato Phileb. pag. 14. D. Sextus Empiricus adv. mathematicos lib. IX,

36: τῶν δὲ ἀσώματα δογματιζόντων οἱ μὲν περὶ Πυθαγόραν τοὺς ἀριθμοὺς ἔλεξαν πάντων ἀρχαί, οἱ δὲ μαθηματικοὶ τὰ πέρατα τῶν σωμάτων, οἱ δὲ περὶ τὸν Πλάτωνα τὰς ἰδέας. Id. adv. mathematicos lib. X, 258 ἀλλ' ὅτι ἀσωμάτους εἶναι δεῖ τὰς ἀρχὰς τῶν λόγῳ θεωρητῶν σωμάτων, ἐκ τῶν εἰρημένων συμφανέ. Ἦδη δὲ οὐκ εἰ τινα προὔρεσθη τῶν σωμάτων ἀσώματα, ταῦτ' ἐξ ἀνάγκης στοιχεῖά ἐστι τῶν ὄντων καὶ πρῶται τινες ἀρχαί. Ἰδοὺ γὰρ καὶ αἱ ἰδέαι ἀσώματοι οὐσαὶ κατὰ τὸν Πλάτωνα προὔρεσται τῶν σωμάτων, καὶ ἕκαστων τῶν γινομένων πρὸς αὐτὰς γίνεται· ἀλλ' οὐκ εἰσὶ τῶν ὄντων ἀρχαί, ἐπεὶ περὶ ἕκαστη ἰδέα κατ' ἰδίαν μὲν λαμβανομένη ἐν εἶναι λέγεται, κατὰ σύλληψιν δὲ ἑτέρας ἢ ἄλλων δύο καὶ τρεῖς καὶ τέσσαρες, ὥστε εἶναι τὴν ἐπαναθετικὴν αὐτῶν τῆς ὑποστάσεως, τὸν ἀριθμὸν, οὐ κατὰ μετοχὴν τὸ ἐν ἢ τὰ δύο ἢ τὰ τρία ἢ τὰ τέσσαρα εἶναι πλείονα ἐπικατη-

tariis, quos in magistri libros composuerat, potuisse numeris ad designandas Platonis ideas uti et vocabulis Pythagoreis illius decreta explicare. Sed de singulis philosophiæ locis (106) copiose hic disputare non vacat. Quæcumque enim ad Xe-

nocratis doctrinam et intelligendam et recte iudicandam valent, ex ejus fragmentis veterumque de eo testimoniis cognoscentur. Hæc autem omnia collecta, emendata, diligenter denique conversa jam proponemus.

γορίται αὐτῶν. Cf. id. adv. Math. lib. IV, 11. — (106) Cf. Philoponus ad Aristot. Metaph. lib. XIII, cap. 9, pag. 1085 seq. ed. Bekker. [pag. 56 et 60]; Syrianus ad Aristotelis Metaph. lib. XIII, cap. 7 [lib. XII, pag. 84.] φανερόν ὅτι ἐκ τούτων, καὶ ὅτι χεῖριστα λέγεται ὁ τρίτος τρόπος, τὸ εἶναι τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν τῶν τῶν εἰδῶν, καὶ τὸν μαθηματικόν. Cf. pag. 58. B. et pag. 71 seq. Scholia in

Aristotelem p. 820 A. ed. Brandis. τῶν περὶ ἀριθμοῦ εἰπόντων οἱ μὲν δύο ἐποίουσαν αὐτοῦς καὶ διέκριον, ὡς περὶ Ὁράτων (σαφῶς γὰρ αὐτοῦ τὸν μαθηματικὸν ἔτισον εἶναι λέγει τοῦ εἰδητικοῦ), οἱ δὲ ἓνα τὸν μαθηματικόν, ὡς περὶ τινῶς τῶν Πυθαγορείων· οἱ δὲ ἐγίνωσκον μὲν ἀμειψίτους καὶ τὸν εἰδητικὸν καὶ τὸν μαθηματικόν, ἓνα δὲ ἐποίουσαν, ὡς περὶ Σπεύσιππο; καὶ Ξενοκράτης. cf. pag. 822. B.

ΞΕΝΟΚΡΑΤΟΥΣ

ΔΠΟΣΠΑΣΜΑΤΙΑ.

1. Ξενοκράτης, Ἀγαθήνορος, Χαλκηδόνιος^ο, τὴν μονάδα καὶ τὴν δυάδα θεούς, τὴν μὲν ὡς ἄρβυρα πατρὸς ἔχουσαν τάξιν, ἐν οὐρανῷ βασιλεύουσαν, τῆντινα κροσαγορεύει καὶ Ζῆνα καὶ περιττὸν καὶ νοῦν, ὅστις ἐστὶν αὐτῷ πρῶτος θεός· τὴν δὲ ὡς θήλειαν, μητρός θεῶν οἰκην, τῆς ὑπὸ τὸν οὐρανὸν λήξεως^β ἡγουμένην, ἧτις ἐστὶν αὐτῷ ψυχὴ τοῦ παντός.

(Stobæus Eclog. phys. lib. I, cap. 2, 29 pag. 62 ed. Heeren.; pag. 24 ed. Gaisford.; pag. 15 ed. Meinek. Scripsi : ^ο Χαλκηδόνιος] cod. Aug. ἀλχηδόνιος. — ^β λήξεως] accipiendum ut apud Herodotum lib. IV, 21 ἢ πρώτη τῶν λαζίων. Quum autem codex Vaticanus præbeat λέξεως, non ionice scripsisse λαζίος ut ait Meinekius, sed Herodoteo more hic locutus esse Xenocrates putari debet.)

2. Ξενοκράτης δὲ ὁ Χαλκηδόνιος τὸν μὲν ὕπατον Δία, τὸν δὲ νέατον καλῶν, ἔμφρασιν πατρός ἀπολείπει καὶ υἱοῦ.

(Clemens Alexandrinus Strom. lib. V, pag. 604. C. quem locum Eusebius Præp. Ev. lib. XIII, cap. 13, pag. 681 descripsit, sed pro Χαλκηδόνιος mendose Καρχηδόνιος substituit.)

3. Ξενοκράτης Δία τὸν ἐν μὲν τοῖς κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὠσαύτως ἔχουσαν ὕπατον καλεῖ, νέατον δὲ τὸν ὑπὸ σελήνην.

(Plutarchus Quæst. Platon. IX, vol. XIII, p. 275 ed. Hutten. τὸ γὰρ ἄνω καὶ πρῶτον ὕπατον οἱ παλαιοὶ προσηγόρευον· ἧ καὶ Ξενοκράτης Δία κτλ.)

4. Ξενοκράτης, Καρχηδόνιος οὔτος, ἐπὶ μὲν νεοῦς τοὺς πλάνητας, ὄγδοον δὲ τὸν ἐκ πάντων αὐτῶν συνεστῶτα κόσμον αἰνίττεται.

1. Xenocrates, Agathenoris filius, Chalcedonius, monadem et dyadem deos facit, illam quidem ut marem patris vice fungentem atque in caelo regnantem, quam et Jovem vocat et imparem et mentem, qui est ipsi primus deus : hanc vero ut feminam, matris deorum instar, portioni caelo subjectæ imperantem, quæ ipsi est anima mundi.

2. Xenocrates autem Chalcedonius, unum quidem vocans supremum Jovem, alterum vero infimum, nonnullam patris ac filii significationem dat.

XENOCRATIS

FRAGMENTA.

(Clemens Alexandrinus Admonit. ad Gentes pag. 44. Aliter Cicero de natura deorum lib. I, cap. 13, apud quem Vellejus : Nec vero, inquit, ejus condiscipulus Xenocrates in hoc genere prudentior : in cujus libris, qui sunt de natura deorum, nulla species divina describitur. Deos enim octo esse dicit : quinque eos, qui in stellis vagis nominantur : unum qui ex omnibus sideribus, quæ infixæ caelo sunt, ex dispersis quasi membris simplex sit putandus deus : septimum, solem adjungit : octavamque, lunam : qui quo sensu beati esse possint, intelligi non potest. Quare Davisius ad Ciceronis l. c. apud Clementem legi jubet ὄγδοον δὲ τὸν ἐκ πάντων τῶν ἀπλανῶν. At nihil mutare ausim.)

5. Ἐλήρει δ' Ἀριστοτέλης, ἐλήρει δὲ Ξενοκράτης, ὠφελείσθαι μὲν ἀνθρώπους ὑπὸ θεῶν, ὠφελείσθαι δὲ ὑπὸ γονέων, ὠφελείσθαι δὲ ὑπὸ καθηγητῶν ἀποφραίνεσθαι· τὴν δὲ θαυμαστὴν ἀγνοοῦντες ὠφέλειαν, ἣν οἱ σοφοὶ κινουμένων κατ' ἀρετὴν ἀλλήλων ὠφελούσιν.

(Plutarchus adv. Stoic. cap. 22, vol. XIV, pag. 29 ed. Hutten. Disputat hoc loco Plutarchus de Stoicorum dogmate, qui contendunt, si unus sapiens digitum prudenter quodammodo porrigat, omnes toto orbe sapientes fructum inde capere. Hoc si contingit, ait Plutarchus, delirasse dicendus est Xenocrates, ratus homines a diis, parentibus et præceptoribus juvari, suum de Stoicorum sententia sapientes tantum ac nominibus bene merere queant. Patet autem hinc, Xenocratem deorum providentia mundum administrari affirmasse.)

3. Xenocrates Jovem in rebus immutabilibus supremum appellat, infimum autem in iis quæ sunt infra lunam.

4. Xenocrates (fuit hic Carthaginiensis) septem quidem deos planetas, octavum vero, qui ex his omnibus constat, mundum obscure significat.

5. Delirabat igitur Aristoteles, delirabat Xenocrates, adjuvari homines a diis, adjuvari a parentibus, adjuvari a præceptoribus censentes, mirabilem vero illam ignorantem utilitatem, quam sapientes mutua virtute commotè percipiunt, etiamsi non intelligant neque agnoscant.

α. Καθόλου γ' οὐδὲν τὴν περί τοῦ θεοῦ ἔνοιαν Ξενοκράτης ὁ Χαλκηδόνιος οὐκ ἀπελπίζει καὶ ἐν τοῖς ἀλόγοις ζώοις.

(Clemens Alexandrinus Strom. lib. V, p. 590. B. Scripsi Χαλκηδόνιος rejecta librorum lectione Καρχηδόνιος. Vid. supra ad fragm. 2.)

7. Θεὸν ἃ δὲ εἶναι καὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τοὺς ἀστέρας πυρώδεις δλυμπίου; θεούς, καὶ ἑτέροισι ὑποσελήνοισι δαίμονας ἀοράτους ὁ. Ἄρῃσκει δὲ καὶ αὐτῷ πλήν τούτων φύσει τινὰς ὑπάρχειν ἐν τῷ περιέχοντι καὶ ἐνδοικεῖν ἃ τοῖς ὑλικοῖς στοιχείοις. Τούτων δὲ τὴν μὲν δι' αἴρος διήκουσαν Ἦραν προσαγορεύει ἃ, τὴν δὲ διὰ τοῦ ὑγροῦ Πασειδῶνα, τὴν δὲ διὰ τῆς γῆς φυτοσπόρον Δήμητρα ἄ.

(Stobæus Eclog. phys. lib. I, cap. 2, 29 pag. 62 ed. Heeren; pag. 24 ed. Gaisford; pag. 15 ed. Meinek. Scripsi : ἃ θεὸν] e codd. Vat. et Aug; vulgo θεῶν. — ὁ ἀοράτους] ex iisdem codd; vulgo ὁρατούς. — ἃ ἀρῃσκει δὲ καὶ αὐτῷ πλήν τούτων φύσει τινὰς ὑπάρχειν ἐν τῷ περιέχοντι καὶ ἐνδοικεῖν] secutus Plutarchum de Isid. et Osir. cap. 26. Cf. fragm. 10; codd. ἀρῃσκειται δὲ καὶ αὐτὸς et post plurium verborum lacunam καὶ ἐνδοικεῖν (al. ἐνδοικεῖν) τοῖς ὑλ. στ. Ceterum ἐνδοικεῖν similiter dicitur ab eodem scriptore pag. 22 ed. Gaisford. in verbis τὰς ἐνδοικούσας τοῖς στοιχείοις ἢ τοῖς σώμασι δυνάμεις, quamquam ibi quæque alia membranæ ἐνδοικεῖν præferunt. Est autem utraque vox philosophorum propria. Sic Stobæus l. c. p. 26 καὶ πνεῦμα ἐνδοικεῖν δι' ὄλου τοῦ κόσμου, item Sextus Empiricus pag. 296 αἱ ἐνδοικουσαι ἐν τοῖς κατὰ μέρος κοινότητες. — ἃ τούτων δὲ τὴν μὲν δι' αἴρος διήκουσαν Ἦραν προσαγορεύει] codd. Vat. et Aug. τὴν μὲν αἰετῶν προσαγορεύει, nisi quod post μὲν aliquid deesse indicant. Quare lacunam inserto διήκουσαν explevi, atque αἰετῶν cum Heerenio in δι' αἴρος converti. — ἄ Δήμητρα] vulgo Δήμητραν.)

8. Βέλτιον οὐδὲν αἰ τὰ περί τὸν Τυφῶνα καὶ Ὅσιριν

καὶ ἴσιν ἱστορούμενα, μήτε θεῶν παθήματα, μήτ' ἀνθρώπων, ἀλλὰ δαιμόνων μεγάλων εἶναι νομίζοντες, ὅς ἃ καὶ Πλάτων καὶ Πυθαγόρας καὶ Ξενοκράτης καὶ Χρυσίππος, ἐπόμενοι τοῖς πάλαι θεολόγοις, ἐβροχμενεστέροισι μὲν ἀνθρώπων γεγονέναι λέγουσι, καὶ πολλῆ τῆ δυνάμει τὴν φύσιν υπερφέρονταίς ἡμῶν, τὸ δὲ θεῖον οὐκ ἀμειγές, οὐδ' ἀκρατον ἔχοντα, ἀλλὰ καὶ ψυχῆς φύσει καὶ σώματος αἰσθήσει συνειληγός ὁ, ἥδονην δεχομένη καὶ πόνον, καὶ ὅσα ταύταις ἐγγεγόμενα ταῖς μεταβολαῖς πάθη, τοὺς μὲν μᾶλλον, τοὺς δὲ ἥττον ἐπιταράττει. Γίνονται γάρ ὡς ἐν ἀνθρώποις, καὶ δαίμοσιν, ἀρετῆς διαφοραὶ καὶ κακίας.

(Plutarchus de Isid. et Osir. cap. 25 vol. IX pag. 134 ed. Hutten. quem locum descripsit etiam Eusebius Præp. Evang. lib. V, cap. 5, pag. 187. Posui autem : ἃ οὐς] ex Eusebio; ὡς codd. Plutarchi. — ὁ συνειληγός] ex Eusebio; ἐνσυνειληγός vel ἐν συνληγός Plutarchi exemplaria. —)

9. Ὅμοίως δὲ καὶ εὐδαίμονα, οὗ ἂν ὁ δαίμων ἦ σπουδαῖος, καθάπερ Ξενοκράτης φησὶν εὐδαίμονα εἶναι τὸν τὴν ψυχὴν ἔχοντα σπουδαῖαν· ταύτην γὰρ ἐκάστου εἶναι δαίμονα.

(Aristoteles Topicor. lib. II, cap. C, pag. 112. A. ed. Bekker. εἶ τὸ ἐπιχειρεῖν μεταφέροντα τούνομα ἐπὶ τὸν λόγον, ὡς μᾶλλον προσήκον ἐκλαμβάνειν ἢ ὡς κεῖται τούνομα, ὅσον εὐψυγον μὴ τὸν ἀνδρεῖον, καθάπερ νῦν κεῖται, ἀλλὰ τὸν εὐ τὴν ψυχὴν ἔχοντα, καθάπερ καὶ εὐελπιν τὸν ἀγαθὰ ἐλπίζοντα· ὁμοίως δὲ καὶ εὐδαίμονα κτλ. ad quem locum Alexander Aphrodisiensis (cf. Scholl. in Arist. p. 268. B. ed. Brandis) hæc annotavit : εἰ δὲ δαίμων ἐκάστου ἦ ψυχῆ, κατὰ Ξενοκράτη δοκεῖ, εἴη ἂν εὐδαίμων ὁ εὐ τὴν ψυχὴν ἔχων· εὐ δὲ τὴν ψυχὴν ἔχει ὁ σπουδαῖος. σπουδαῖος ἄρα ὁ εὐδαίμων.

10. Παράδειγμα δὲ τῷ λόγῳ Ξενοκράτης μὲν, ὁ Πλάτωνος ἐταίρος, ἐπισησατο τὸ πῶν τριγώνων, θεῖον μὲν ἀπεικάσας τὸ ἰσόπλευρον, θνητῶν δὲ τὸ σκαληνόν, τὸ δ' ἰσοσκελὲς δαιμονίον· τὸ μὲν γάρ, ἴσον πάντη· τὸ

6. Quippe omnino Xenocrates Chalcedonius non desperat, etiam in animalibus rationis expertibus esse dei naturam.

7. Deum etiam cælum statuit ardentesque stellas deos Olympios, et alios subter lunam genios non aspectabiles. Placet ei autem præter hos naturas quoque quasdam in aere esse, easque per elementa materie penetrare. Ex his quæ per aerem transit Junonem, qui per aquam Neptunum, qui per terram, Cererem frugiferam vocat.

8. Melius igitur ii qui quæ de Typhone, Osiride, Iside narrantur, neque deorum neque hominum, sed magnum geniorum casus esse putant, quos genios et Plato et Pythagoras, et Xenocrates et Chrysippus priscorum theologorum exemplo hominibus robustiores existitisse di-

cunt et virium magnitudine nostram naturam superasse, divinitate autem non sincera aut pura fuisse præditos, sed quæ animi natura corporisque sensu temperata voluptatis esset dolorisque capax, aliisque id genus obnoxia affectionibus cum mutationum varietate conjunctis, quibus alii magis, alii minus turbantur. Namque ut in hominibus, ita etiam in demonibus sunt virtutum et vitiorum discrimina.

9. Similiter εὐδαίμονα (id est beatum) eum cujus demon sit bonus, quemadmodum Xenocrates ait εὐδαίμονα esse cujus animus sit bonus : hunc enim unicuique esse dæmonem.

10. Hujus argumenti exemplum Xenocrates, Platōnis sodalis, proposuit formas triangulorum, quum divina

δ', ἀνίσον πάντῃ· τὸ δὲ, πῆ μὲν ἴσον, πῆ δ' ἀνίσον, ὅσπερ ἡ δαιμόνων φύσις ἔχουσα καὶ πάθος θνητοῦ καὶ θεοῦ ἰσνάμιν.

(Plutarchus de oracul. def. cap. 13, vol. IX, p. 319 ed. Hutten.)

11. Ἀλλὰ φαύλους μὲν (ἔρη) δαίμονας οὐκ Ἐμπεδοκλῆς μόνον, ὧ Ἡρακλέων, ἀπέλιπεν, ἀλλὰ καὶ Πλάτων καὶ Ξενοκράτης καὶ Χρῦσιππος.

(Plutarchus de oracul. def. cap. 17, vol. IX, p. 326 ed. Hutten. Cf. Euseb. Præp. Ev. lib. V, cap. 17, p. 206. B. Adde Philos. Græc. fragm. vol. I, pag. XVIII.)

12. Ὁ δὲ Ξενοκράτης καὶ τῶν ἡμερῶν τὰς ἀποφράδας, καὶ τῶν ἑορτῶν ὅσα πληγὰς τινὰς, ἢ κοπετούς, ἢ νηστείας, ἢ δυσφημίας, ἢ αἰσχρολογίαν ἔχουσιν, οὔτε θεῶν τιμαῖς, οὔτε δαιμόνων οἰεῖται προσήκειν χρηστώ, ἀλλὰ εἶναι φύσεις ἐν τῷ περιέροντι μεγάλας μὲν καὶ ἰσχυράς, δυστρόπους δὲ καὶ σκυθρωπάς, αἱ γαίρουσι τοῖς τοιοῦτοῖς καὶ τυγχάνουσαι πρὸς οὐθὲν ἄλλο γεῖρον τρέπονται.

(Plutarchus de Iside et Osir. cap. 26, vol. IX, pag. 136 ed. Hutten.)

13. Ὁ δὲ Ξενοκράτης τὰ μὲν ἄστρα καὶ τὸν ἥλιον ἐκ πυρὸς φησι καὶ τοῦ πρώτου πυκνοῦ συγκεῖσθαι, τὴν δὲ σελήνην ἐκ τοῦ δευτέρου πυκνοῦ καὶ τοῦ ἰδίου ἀέρος, τὴν δὲ γῆν ἐξ ὕδατος καὶ πυρὸς καὶ τοῦ τρίτου τῶν πυκνῶν· ὅπως δὲ μήτε τὸ πυκνὸν αὐτὸ καθ' αὐτό, μήτε τὸ μακρόν, εἶναι ψυχρῆς δεκτικόν.

(Plutarchus de facie in orbe lunæ cap. 29, vol. XIII, pag. 93 ed. Hutten.)

14. Ξενοκράτης κατὰ μίαν ἐπιφανείαν οἰεῖται κεῖσθαι τοὺς ἀστέρας· οἱ δὲ ἄλλοι Στωϊκοὶ πρὸ τῶν ἐτέρων τοὺς ἐτέρους ἐν ὕψει καὶ βᾶθει.

(Stobæus Eclog. Phys. lib. I, cap. 24, p. 514 seq. ed. Heeren; pag. 200 ed. Gaisford; pag. 141

ed. Meinek. Idem locus exstat apud Pseudoplutarchum de Placit. phil. lib. II, cap. 15 et Eusebium Præp. Evang. lib. XV, cap. 46, pag. 846, nisi quod ibi legitur: Ξενοκράτης κατὰ μίαν ἐπιφανείαν οἰεῖται κινεῖσθαι. Sed quoniam de stellis inerrantibus videtur disputari, non κινεῖσθαι, sed κεῖσθαι hic flagitari apparet. Ut autem hac in re certior auctor Stobæus est: ita scriptura κατὰ μιᾶς ἐπιφανείας, quam ejus codices præbent, mutanda in κατὰ μίαν ἐπιφανείαν. Hanc enim Plutarchi et Eusebii exemplaria exhibent. Mirum est hæsisse criticos et interpretes omnes in verbis οἱ δὲ ἄλλοι Στωϊκοί; sed illorum errores convincere supersedeo. Constat enim ἄλλος sæpe salva sententia omitti posse, velut apud Platonem Gorg. p. 473. C. εὐδαιμονιζόμενος ὑπὸ τῶν πολιτῶν καὶ τῶν ἄλλων ζέων, ubi vide Heindorsium. Adde eundem ad Phæd. pag. 110. E.)

15. Καὶ γὰρ αὐτὸν οὕτω τὸν κόσμον ἐκ τῶν ἄνω καὶ τῶν κάτω φύσει φερομένιον συνηρμοσμένον ἀπηλλάχθαι παντάσῃ τῆς κατὰ τόπον κινήσεως. Ταῦτα δὲ καὶ Ξενοκράτης ἔοικεν ἐνοῆσαι θεῶι τινὶ λογισμῷ, τὴν ἀρχὴν λαθὼν παρὰ Πλάτωνος.

(Plutarchus de facie in orbe lunæ cap. 29, vol. XIII, pag. 93 ed. Hutten.)

16. Ξενοκράτης μέτρον τῶν γεννητῶν καὶ κινήσιν αἰδῖον (τὸν χρόνον ἔλεγε).

(Stobæus Eclog. Phys. lib. I, cap. 8, 40 pag. 250 ed. Heeren; pag. 91 ed. Gaisford; pag. 63 ed. Meinek.)

17. Δοκεῖ μὲν πρὸς Ξενοκράτην μάλιστα καὶ τοὺς Πλατωνικοὺς ὁ λόγος τείνειν, διότι ἐξ ἀνάγκης καὶ πλημμελοῦς γεγονέναι τὸν κόσμον φασί, τοῦ Πλάτωνος εἰπόντος « παραλαβὼν γὰρ ὁ θεὸς πᾶν ὕσον ἦν ὄρατὸν οὐχ ἡσύχιαν ἄγον ἀλλὰ κινούμενον πλημμελοῦς

naturæ conferret triangulum æquilaterum, mortali fastigio scalenum, geniorum prosopix æquicrurium: quippe primum undique æquale est, alterum inæquale, tertium tum æquale tum inæquale, ut geniorum natura simul affectionibus humanis simul dei viribus conspicua.

11. Sed malos (inquit) genios esse, non solum Empedocles, o Heracleo, scriptum reliquit, sed Plato etiam, Xenocrates et Chrysippus.

12. Xenocrates etiam dies nefastos et festos, quibus verbera, planctus, jejunia, mali ominis voces aut obscæna dicta usurpantur, neque cum deorum neque cum bonorum geniorum cultu convenire censet; sed esse in aere naturas quasdam magnas et fortes, easdemque morosas ac difficiles, quæ istius modi rebus delectentur, easque consecutæ injuriosæ esse desinant.

13. Xenocrates vero stellas et solem ex igne ait et primo denso constare, lunam ex secundo denso et pro-

prio aere, terram ex aqua et igne et tertio dense; omnino autem neque densum ipsum per se, neque rarum animæ esse capax.

14. Xenocrates in una superficie positas putat stellas: at Stoici alias aliis altius vel humilius.

15. Nam ipsum quoque mundum ita ex iis, quæ sua natura sursum et deorsum feruntur, apte compositum, liberum esse ab omni loci mutatione. Hæc etiam Xenocrates videtur divinitus concepisse mente, principium a Platone mutuatus.

16. Xenocrates (tempus) rerum creaturarum mensuram motumque perpetuum (appellabat).

17. Videtur ad Xenocratem maxime et ad Platonicos disputatio pertinere, quia ex inordinato et incomposito mundum effectum esse ajunt, quum Plato dixerit: quidquid erat, quod cerni posset, id sibi deus assumpsit, non tranquillum et quietum, sed immoderate

καὶ ἀτάκτως εἰς τάξιν αὐτὸ ἤγαγεν ἐκ τῆς ἀταξίας. « Οὗτοι οὖν γενητὸν καὶ ἀφθαρτὸν λέγοντες τὸν κόσμον τὴν γένεσιν οὐχ ὡς ἀπὸ χρόνου φασὶ δεῖν ἀκοῦσιν, ἀλλ' ἐξ ὑποθέσεως εἰρημένην, διδασκαλίας χάριν τῆς τάξεως τῶν ἐν αὐτῷ προτέρων τε καὶ συνητοτέρων.

(Simplicius ad Aristotelem de Cælo pag. 70. B. Cf. Schol. Arist. p. 488. Spectat autem hæc explicatio ad lib. I de Cælo cap. 10, pag. 279.)

B. ed. Bekker. εἰ δὲ γέγονεν, ἀνάγκη δηλονότι κακεῖνα δυνατὰ εἶναι ἄλλως ἔχειν καὶ μὴ αἰεὶ οὕτως ἔχειν, ὥστε καὶ συνεστώτα διαλυθήσεται καὶ διαλελυμένα συνέσται ἔμπροσθεν, καὶ τοῦτ' ἀπειράκις ἢ οὕτως εἶχεν ἢ δυνατὸν ἦν. Εἰ δὲ τοῦτ', οὐκ ἂν εἴη ἀφθαρτος, οὐτ' εἰ ἄλλως εἶχε ποτε οὐτ' εἰ δυνατὸν ἄλλως ἔχειν.

Ἦν δὲ τινες βοήθειαν ἐπιχειροῦσι φέρειν ἑαυτοῖς τῶν λεγόντων ἀφθαρτὸν μὲν εἶναι γενόμενον δέ, οὐκ ἔστιν ἀληθές κτλ. Huc pertinet etiam scholion cod.

Coisl. 166, p. 489 ed. Brandis. ταῦτα πρὸς Ξενοκράτην εἴρηται ἀπολογοῦμενον ὑπὲρ Πλάτωνος καὶ λέγοντα ὅτι γενόμενον εἶπε τὸν κόσμον ὁ Πλάτων οὐ

τοῦτο βουλόμενος, ἀλλὰ διδασκαλίας χάριν ἔφησεν ἐκ τῆς ὕλης τῆς προηγουμένης καὶ τοῦ εἶδους γεγονέναι τὸν κόσμον, ὡς ἔχει ἐπὶ τῶν μαθημάτων. Simile est scholion cod. Reg. 1853 l. c. ὁ Ξενοκράτης καὶ ὁ Σπεύσιππος ἐπιχειροῦντες βοηθῆσαι τῷ Πλάτωνι ἔλεγον ὅτι οὐ γενητὸν τὸν κόσμον ὁ Πλάτων ἐδόξαζεν, ἀλλὰ ἀγένητον, χάριν δὲ διδασκαλίας καὶ τοῦ γνωρίσαι καὶ παραστήσαι αὐτὸ ἀκριβοτέρον ἔλεγε τοῦτον γενητὸν. De reliquo quæ afferit Simplicius Platonis verba παραλαβὸν γὰρ ὁ θεός κτλ. leguntur in Timæo p. 30 A. Est vero operæ pretium audire Censorinum de die natali cap. 4 antiquorum de rerum origine opiniones sic referentem. Sed prior, inquit, illa sententia, qua semper humanum genus fuisse creditur, auctores habet Pythagoran Samium et Ocellum Lucanum et Archytan Tarentinum omnesque adeo Pythagoricos. Sed et Plato Atheniensis et Xenocrates et Dicæarchus Messenius itemque antiquæ academice philosophi non aliud videntur opinati.)

18. Ἐμπεδοκλῆς καὶ Ξενοκράτης ἐκ μικροτέρων

ὄγκων τὰ στοιχεῖα συγκρίνει, ἅπερ ἔστιν ἐλάχιστα καὶ οἰοεὶ στοιχεῖα στοιχείων.

(Stobæus Eclog. Phys. lib. I, cap. 17 pag. 108 ed. Heeren; pag. 143 ed. Gaisford; pag. 100 ed. Meinek. Eadem verba exstant apud Pseudo-Plutarchum de placit. phil. lib. I, cap. 17, nisi quod omisso Xenocratis nomine scribit Ἐμπεδοκλῆς ἐκ μικροτέρων ὄγκων κτλ. Cf. ibid. cap. 13

Ἐμπεδοκλῆς πρὸ τῶν τεσσάρων στοιχείων θρασύματων ἐλάχιστα, οἰοεὶ στοιχεῖα στοιχείων, ὁμοιομερῆ, ἢ ἔστι στρογγύλα. In eadem sententiam Galenus hist. phil. cap. 10 οἱ μὲν παλαιότεροι τὰς τῶν στοιχείων μίξεις κατ' ἀλλοίωσιν ἤτοι κράσιν φήθησαν γίνεσθαι, οἱ δὲ περὶ Ἀναξαγόραν καὶ Δημόκριτον κατὰ παράθεσιν. Ἐμπεδοκλῆς δὲ ἐκ μικροτάτων οἰεῖται τὰ

στοιχεῖα συγκρίνειν. Quidam igitur Galenum secuti non modo apud Plutarchum, sed etiam apud Stobæum pro μικροτέρων substitui μικροτάτων voluerunt. Verum illam rem haud in magno discrimine ponimus.)

19. Ξενοκράτης καὶ Διοδώρος ἀμερῆ τὰ ἐλάχιστα ὠρίζοντο.

(Stobæus Eclog. Phys. lib. I, cap. 14, 1 pag. 350 ed. Heeren; pag. 133 ed. Gaisford; pag. 94 ed. Meinek. Ut autem e minoribus corpusculis orta sunt elementa: ita ex quatuor elementis illa, quæ in terris sunt, corpora originem acceperunt. De quo argumento Plutarchi locus est, quem nunc proponemus.)

20. Τί οὖν; οὐχὶ καὶ Πλάτωνι συνέβαινε καὶ Ἀριστοτέλει καὶ Ξενοκράτει, χρυσὸν ἐκ μὴ χρυσοῦ, καὶ λίθον ἐκ μὴ λίθου, καὶ τάλλα γεννητὸν ἐκ τεσσάρων ἀπλῶν καὶ πρώτων ἀπάντων; Πάνυ μὲν οὖν. Ἄλλ' ἐκείνοις μὲν εὐθὺς τε συνίσταν αἱ ἀρχαὶ πρὸς τὴν ἐκάστου γένεσιν, ὥσπερ συμβολὰς μεγάλας φέρουσαι τὰς ἐν αὐταῖς ποιότητας, καὶ ὅταν συνέβησιν εἰς τὸ αὐτὸ καὶ συμπεσῶσι ξηροῖς ὑγρά, καὶ ψυχρὰ θερμοῖς, καὶ στερεὰ μαλακοῖς, σώματα κινούμενα παθητικοῖς ἀπ' ἀλλήλων, καὶ μεταβάλλοντα δι' ὄλων, ἑτέραν ἀπ' ἑτέρας κράσεως συναποτίχεται γένεσιν.

(Plutarchus adv. Colot. cap. 9 vol. XIV,

agitatum et fluctuans, idque ex inordinato in ordinem adduxit. Ili igitur procreatum et immortalæ vocantes mundum rerum procreationem non ut quodam tempore factam intelligi oportere ajunt, sed ea conditione dictam, ut indicaretur ordo eorum quæ in mundo priora et magis composita sunt.

18. Empedocles et Xenocrates e minoribus corpusculis elementa componunt, quæ minima sunt ac tanquam elementorum elementa.

19. Xenocrates ac Diodorus minima partibus componebant.

20. Quil ergo? nonne Plato et Aristoteles et Xenocrates aurum ex non auro, lapidem ex non lapide et reliqua e quatuor primis et simplicibus omnium elementis generari faciebant? Sane quidem. Verum his statim ad uniuscujusque rei generationem coeunt principia materiamque rerum velut adjumentum: suas quodque qualitates afferunt: et quando congressa sunt cum siccis humida, cum calidis frigida, cum molliibus dura, corpora mota cum his quæ invicem se afficiunt, et penitus mutata diversum diversa mixtura partium simul edunt.

pag. 150 ed. Hutten. De reliquo omnia, quae in terra exstant, vel per se sunt, vel ad aliquid referuntur. Docet hoc Simplicius ad Aristot. Categ. pag. 27 (interp. lat. Venet. 1567) : *Xenocrates et Andronicus videntur omnia comprehendere sub per se et ad aliquid : prinde quasi supervacaneum sit apud eos tantam multitudinem generum afferre. Qui locus sic explicandus est, ut quod per se sit, substantiam esse dicamus, quod ad aliquid referatur, accidens vel modum appellemus, quoniam hic non potest nisi in altero esse.*)

21. Οἱ δὲ περὶ Ξενοκράτην τὴν μὲν πρώτην ἀκολουθίαν ὑπέβαινε συνεχῶρον, τοῦτ' ἔστιν ὅτι εἰ ἐν ἔστι τὸ ὄν, καὶ ἀδιαίρετον ἔσται· οὐ μὲν ἀδιαίρετον εἶναι τὸ ὄν· διὸ πάλιν μερῶς ἐν μόνον τὸ ὄν, ἀλλὰ πλείω· διαίρετόν μέντοι μὴ ἐπ' ἀπειρον εἶναι, ἀλλ' εἰς ἄτομά τινα καταλήγειν· ταῦτα μέντοι μὴ ἄτομα εἶναι ὡς ἀμερῆ καὶ ἐλάχιστα, ἀλλὰ τὸ ποσὸν καὶ τὴν ὕλην τμητὰ καὶ μέρη ἔχοντα· τῷ δὲ εἶδει ἄτομα καὶ πρῶτα πρῶτας τινὰς ὑποτιθέμενος εἶναι γραμμὰς ἀτόμους καὶ τὰ ἐκ τούτων ἐπίπεδα καὶ στερεὰ πρῶτα. Τὴν οὖν ἐκ τῆς ὀγκοτομίας καὶ ἀπλῶς τῆς ἐπ' ἀπειρον τομῆς καὶ διαίρεσεως ὑπαντιῶσαν ἀπορίαν ὁ Ξενοκράτης οἰεῖται διαλύεσθαι, τὰς ἀτόμους εἰσαγαγὼν γραμμὰς, καὶ ἀπλῶς ἄτομα ποιήσας μεγέθη, φεύγων τὸ ὄν εἴπερ ἔσται διαίρετόν εἰς τὸ μὴ ὄν ἀναλυθῆνα: καὶ ἀναλωθῆναι, τῶν ἀτόμων γραμμῶν ἐξ ὧν ὑπίσταται τὰ ὄντα ἀτμήτων μενυσοῶν καὶ ἀδιαίρετων.

(Simplicius in Aristotelis Phys. pag. 30. A.)

22. Ἐπεὶ δὲ καὶ Ξενοκράτης σοφὸς ἦν ἀνὴρ, πῶς ἄρα τὰς ἀτόμους γραμμὰς ὑπετίθετο; Οὐδὲ γὰρ ἠγνόει τὴν φύσιν τοῦ μεγέθους, ἀλλ' οὐδὲ τῷ εἶδει ἀδιαίρετον ἔλεγε· τοῦτο γὰρ οὐ μόνον αἰ ἐλάχισται γραμμαὶ ἔχου-

σιν, ἀλλὰ καὶ τὰ μέγιστα σώματα· μήποτε οὖν οὐ πρὸς τὴν ἐπ' ἀπειρον τομὴν ἐνίστατο ὁ Ξενοκράτης; οὐ γὰρ ἂν γεωμετρικὴν ἀρχὴν ἀνείλεν, γεωμετρικὸς ὢν ἀνὴρ, ἀλλὰ πρὸς τὸ εἰς ἀπειρα διηρῆσθαι, ὄντων αἰετινων ἀτμήτων μεγέθων, ἅτινα οὐδὲ ὑπὸ φύσεως ἰσχυρῆ καθ' αὐτὰ διαίρεσθαι διὰ σμικρότητα, ἀλλ' ἐνωθέντα πάλιν ἄλλοις σώμασιν, οὕτω, τοῦ θλου διαιρουμένου, ἐν ἑαυτοῖς ἐκείνην δέχεται τὴν διαίρεσιν, ἣν μόνον ὄντα οὐκ ἂν ὑπέμεινεν. Ὡς οὖν ὁ Πλάτων ἐπίπεδα εἶπεν εἶναι τὰ πρῶτα καὶ ἐλάχιστα σώματα, οὕτως ὁ Ξενοκράτης γραμμὰς ἀδιαίρετους μὲν διὰ σμικρότητα, διαίρετὰς δὲ καὶ αὐτὰς οὐσας τῇ φύσει.

(Simplicius in Aristotelis Phys. pag. 30 B. Scripsi autem ἐκείνην δέχεται τὴν διαίρεσιν rejecta membranarum lectione ἐκείνα δέχεται τὴν διαίρεσιν.)

23. Ἀλλὰ μὴν δέδεικται ἐν τῇ Φυσικῇ Ἀκροάσει, ἐν τοῖς περὶ κινήσεως λόγοις, ἐν οἷς ἀντέλεγε πρὸς Ξενοκράτην γραμμὰς ἀτόμους λέγοντα, ὅτι οὐκ εἰσὶν ἀδιαίρετοι γραμμαί, τοῦτ' ἔστιν ὅτι οὐδὲν μέρος γραμμῆς ἔστιν ἀδιαίρετον, ἀλλ' εἰς ἀπειρόν ἐστί διαίρετόν· οὐκ ἄρα ἐκ σημείων ἐστί γραμμῆ, οὐδ' ἐκ γραμμῶν τὸ ἐπίπεδον, οὐδ' ἐξ ἐπιπέδων τὸ στερεόν ταῦτα μὲν τὰ Ἀριστοτέλους, ὅπερ αἰε ἔφην, ἀπαντωνίως πρὸς τὸ τοῦ λόγου φαινόμενον. Ῥητέον δὲ ὅτι εἴπερ τὰ ἐπίπεδα ἔλεγον μαθηματικὰ εἶναι, ὡς μῆκος μόνον καὶ πλάτος ἔχειν, οἱ ἐξ ἐπιπέδων τὰ στερεὰ λέγοντες καὶ εἰς τὰ ἐπίπεδα αὐτὰ ἀναλύοντες, καλῶς ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ταῦτα αὐτοῖς ἐπήγαγε τὰ ἄτοπα καὶ τὰ ἐξῆς ἐπάξει. Εἰ δὲ φυσικὰ τὰ ἐπίπεδα λέγουσιν, ὡς μὴ μόνον μῆκος καὶ πλάτος ἀλλὰ καὶ βάθος ἔχειν, ὅπερ ἀρχὴν ἐν τοῖς φυσικοῖς καθιστάναι ὀυκάνον, οὐκέτι τῇ θέσει αὐτῶν ἔπεται τὰ ἄτοπα τὰ ἐπαχόμενα πρὸς τὰ ἐπίπεδα, ὡς μὴ βεβασυμένα. Ὅτι δὲ φυσικὰ καὶ οὐ

21. At Xenocrates primam consecutionem subesse concedebat, hoc est, si unum sit ens, etiam individuum fore: non tamen individuum esse ens, ideoque rursus ne unum quidem solum, sed plura: in infinitum vero dividi non posse, sed in atomos quasdam desinere: has porro atomos non esse partium expertes et minimas, sed pro quantitate et materia dividi posse et partes habere: caeteroqui specie atomos et prima natura statuens esse primas quasdam lineas insecabiles et ex his facta plana et solida prima. Hanc igitur questionem ex divisione in duas partes et omnino ex sectione in infinitum et divisione exorientem Xenocrates solvi putat, quum insecabiles lineas afferat atque omnino indivisas magnitudines efficiat, vitans entis, si modo dividi possit, in non ens resolutionem et consumptionem, manentibus insecabilibus lineis, ex quibus constant ea quae sunt, ita ut secari ac dividi nequeant.

22. Quum vero etiam Xenocrates vir sapiens esset, quo pacto igitur statuebat lineas insecabiles? Neque

enim ignorabat magnitudinis naturam, sed ne forma quidem indivisam dicebat: hanc enim non solum minimae lineae habent, sed et maxima corpora: fortasse igitur sectioni et infinitum Xenocrates non adversabatur: (neque enim geometriae principium sustulisset vir geometriae peritus), sed negabat lineas in infinitum dividi posse, quia semper sunt quaedam indivisae magnitudines, quae ne natura quidem per se propter parvitatem dividi queunt, sed rursus cum aliis corporibus cohaerentes, toto diviso, illam admittunt divisionem, quam a corporibus separate non sustinerent. Ut igitur Plato dixit plana prima esse et minima corpora, ita Xenocrates lineas individas quidem propter parvitatem, dividas autem natura et ipsas appellavit.

23. Atqui in libris de Physica Auditione, in disputationibus de motu, ubi Aristoteles Xenocratem insecabiles lineas statucentem refutabat, rationibus probatum est non esse lineas individas, hoc est, nullam lineae partem esse individuum, sed in infinitum dividi posse: ergo

μαθηματικά τὰ ἐπίπεδα ὑποτίθενται, ὅλην ἐκ τοῦ ἔνυλα λέγειν αὐτά· διὸ καὶ τὴν ὕλην πρότερον παραδόντες διεσχηματίσθαι ταύτην εἶδαι τε καὶ ἀριθμοῖς λέγουσι. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Ἱμακίος ἐν τῷ οἰκείῳ συγγραμμάτι τάδε γέγραπεν· ἀρχαί μὲν ὄν τῶν γεννωμένων κτλ.

(Simplicius ad Aristotelis de Caelo lib. III, cap. 1 fol. 139. B. Cf. Schol. in Arist. p. 510. A. ed. Brandis. Caterum verba ἀρχαί μὲν ὄν τῶν γεννωμένων, quæ librarii in ἀρχαί μὲν ὄν τῶν γεννωμένων corrupserunt, ex ipso scriptore emendavi. Leguntur enim in libro qui sub Timæi nomine fertur § 5 Philo. Græc. Fragm. vol. II, pag. 41.)

21. Εἰ δ' ἔστιν ἀδιαιρέτα μεγέθη καὶ ἀπαθῆ καὶ χωρὶς ποιότητος, ὡς οἱ περὶ Δημόκριτον ἔλεγον, καὶ Ξενοκράτης ἀτόμους γραμμὰς ὑποτιθέμενος, ἐξ ἐναντίας τοῖς μαθηματικοῖς ἂν ἀπορροισίητο.

(Simplicius ad Aristotelis de Caelo lib. III, cap. 8 fol. 162.)

25. Ξενοκράτης μὲν πρὸς τὴν ἐπ' ἄπειρον τομὴν τὰς ἀτόμους γραμμὰς [εἰσάγει], ἵνα φεύγη ταυτὸν ἐν τε καὶ πολλὰ λέγειν ἢν ἀντίφασιν καθὼς ὑπολαμβάνων ἑτέρα περιέπιπτεν ἀντιφάσει γαλεπωτέρα, ταυτὸν ἅμα ποίων μέγεθος τε καὶ οὐ μέγεθος· καίτοι ταυτὸν μὲν ἐν τε καὶ πολλὰ λέγειν οὐκ ἔστιν ἀντικείμενα, εἰ διαιροῖτό τις τὸ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ, ταυτὸν δὲ ποιεῖν γραμμὴν τε καὶ ἀδιαιρέτον ἀντικρὺς ἔστι ποιοῦντος τὴν γραμμὴν οὐ γραμμικόν.

(Themistius Paraphras. Physicorum Aristotelis lib. I, fol. 18. A. Cf. Schol. in Aristot. p. 334. A. ed. Brandis. Huc pertinent etiam ea quæ in Commentario in Aristotelis librum de

insecabilibus lineis dicuntur pag. 930. A. Τοῦ Παρμενίδου λέγοντος ἐν τῷ ἄν, καὶ τὸ παρὰ τὸ ὄν οὐδέν, ὡς μὴ ὄν, ἵνα μὴ πολλὰ λέγων εἰσάγῃ, καὶ τὸ μὴ ὄν, εἰ ἅμψι Ξενοκράτην καὶ Πλάτωνα ἐνεαῖδισαν τῷ λόγῳ, καὶ τοῖς τὰς διχοτομίας καὶ τὰς ἐπ' ἄπειρον διαιρέσεις τοῦ ὄντος εἰσάγουσιν, ὡς ἂν τὸ ἐν διαιρέσει, πολλά, καὶ οὐ κυρίως ἐν εἰρή τῷ ὄν, εἰ διαιρετὸν εἴη, ὡς Παρμενίδης ἰσχυρίζετο, καὶ σὺν αὐτῷ Ζήνων, ἀναιρῶν τὰ πολλά, ὡς ἔστι μαθεῖν ἐκ τοῦ Πλατωνικῆς Παρμενίδου· τοῖς τοιοῦτοις οὖν οἱ ἅμψι Ξενοκράτην καὶ Πλάτωνα ἀντιτεινόντες ἀδιαιρέτα ἐποιοῦν μεγέθη, ὄν καὶ τὸ ἐν ἐκείνῳ ἐπίθουσι, ὡς π' εἶναι καὶ ἐν καὶ ἀδιαιρέτον. Similiter Philoponus in Aristot. Phys. lib. I fol. B, 16 et C, 1 πρὸς δὲ τὸν Ζήνωνος λόγον, τὸν Ξενοκράτην φασὶν ἀπαντῆσαι ὑποθέμενον μὴ ἐπ' ἄπειρον τὴν τῶν μεγεθῶν γίνεσθαι τομὴν, καταλύσειν γάρ εἰς ἀτόμους γραμμὰς τεμνομένην τὴν γραμμὴν· ἠγγόνσε δὲ καὶ οὗτος ἀντιφάσει περιπεσῶν διὰ τοῦ δοκεῖν φεύγειν τὴν ἀντίφασιν. Idem paulo post sic pergit : εἰναι δὲ ἐνεῖδισαν τοῖς λόγοις ἀμφοτέροις· ἀμφοτέροις, φησί, τοῖς τε τοῦ Παρμενίδου καὶ τοῖς τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Ζήνωνος· τοῖς μὲν τοῦ διδασκάλου ὁ διδάσκαλος Πλάτων, τοῖς δὲ τοῦ μαθητοῦ Ζήνωνος ὁ μαθητὴς Πλάτωνος ὁ Ξενοκράτης.)

26. Ἐνθεν ὁ Ξενοκράτης ἀνήρει τὴν ἐπ' ἄπειρον τῶν μεγεθῶν τομὴν· αὐτὸς γοῦν πολλαχῶς συγχωρήσας τούτῳ ἀληθεῖ ὄντι, ὅμως ἐπελύσατο μοναχῶς τὴν ἀπορίαν, ἐν οἷς καὶ τοῦτό φησιν ὅτι τῶν μεγεθῶν ἡ τομὴ δυνάμει μὲν ἐστὶν ἐπ' ἄπειρον, ἐνεργείᾳ δ' οὐ, ἀδύνατον γὰρ ἐνεργείᾳ γενέσθαι τὸ ἄπειρον· ὥστε καὶ ἡ κίνησις δυνάμει μὲν δι' ἄπειρων ἐλεύσεται, ἐνεργείᾳ δὲ διὰ πεπερασμένων· οὐδὲ γὰρ κατὰ σημείον

neque ex punctis constat linea, neque ex lineis planum, neque ex planis solidum : hæc quidem Aristoteles, ut semper dixi, occurrens ei quod in hac questione verisimile est. Notandum vero, siquidem plana dicebant mathematica esse, ut solam longitudinem et latitudinem habentia, qui ex planis solida esse dicunt. et in plana quidem solida resolvunt, pulchre Aristotelem et hæc iis attulisse absurda et sequentia allaturum. Sin autem physica plana vocant, ut non solum longitudinem et latitudinem, sed et altitudinem habeant, quod ad principium in physicis constituendum valet, non amplius thesin eorum sequuntur absurda, planis tanquam altitudine carentibus opposita. Ponere vero eos physica, non mathematica plana, ex hoc intelligitur, quod materialia ea appellant : quamobrem etiam postquam materiam tradiderunt, hanc omni specie et numero formatam esse affirmant. Sed ipse quoque Timæus in libro suo hæc scripsit : Principia igitur rerum creatarum, etc.

24. Si vero sunt magnitudines tum indivisæ, tum affectionibus carentes, tum qualitatis expertes, ut Demo-

critus dicebat et Xenocrates insecabiles lineas statuens, e contrario mathematicis assimilentur.

25. Xenocrates quidem contra sectionem in infinitum lineas insecabiles asserit, ut caveat idem unum et multa dicere; quam contradictionem male interpretans in alteram incidit contradictionem eamque graviolem, quia idem simul magnitudinem et non magnitudinem faciebat : tametsi idem dicere unum et multa non est ea, quæ opposita sunt, idem appellare, si quis potentiam et actum distinguat; at idem putare lineam et rem insecabilem aperte est lineam non lineam esse fingentis.

26. Quapropter Xenocrates sectionem magnitudinum in infinitum sustulit : ipse quidem quamvis multimodis huic quod verum est assensus esset, tamen uno tantum modo questionem in scriptis solvit, ubi et hoc asserat, magnitudinum sectionem in infinitum potentia quidem esse, actu autem non esse, quia fieri nequeat ut actu sit infinitum; quamobrem etiam motus potentia quidem per infinita penetrabit, actu vero per finita; neque enim per punctum fit motus, sed per definitam magni-

γίνεται ἢ κίνησις. ἀλλὰ κατὰ μέγεθος ὀρισμένον. Διχοτομίαν δὲ ἐκάλεσε τὴν Ζήνωνος ἐπιχείρησιν, καὶ δῆλον διὰ τί· διότι τῷ ληφθέν μέγεθος ὄχι αὖτε μείνει, οὕτως ἐποιοῖτο τὴν κατασκευὴν.

(Philoponus in Aristotelis Phys. lib. I, fol. C, 1.)

27. Εἶπομεν δὲ καὶ ἐν τῷ πρώτῳ λόγῳ, ὅτι τινὲς τὸν Ξενοκράτην ὑπόπτευσαν τὰς ἀτόμους εἰσηγησθαι γραμμάς, καὶ ἐδείξαμεν ὡς ψευδὴς ἢ ὑπόνοια.

(Philoponus in Aristotelis Phys. fol. M, 8. Est vero Xenocrates iis philosophis annumerandus, quorum placita sic tangit Aristoteles Phys. lib. I, 3 pag. 187. A. ed. Bekker. ἔνοι δ' ἐνέδοσαν τοῖς λόγοις ἀμφοτέροις, τῷ μὲν ὅτι πάντα ἓν, εἰ τὸ ὄν ἐν σημαίνει, ὅτι ἔστι τὸ μὴ ὄν, τῷ δὲ ἐκ τῆς διχοτομίας, ἀτομα ποιήσαντες μεγέθη.)

28. Ἐλέγχομαι δ' ἂν διὰ τοῦ προβλήματος τούτου καὶ ὁ Ξενοκράτης λόγος ὁ τὰς ἀτόμους εἰσάγων γραμμάς. Ὅμως γὰρ εἰ ἔστι γραμμὴ, ἢ εὐθεία ἔστι καὶ δυνατὸν αὐτὴν ὄχι αὖτε μείνει, ἢ περιφερῆς, καὶ μείζων ἔστιν εὐθείας τινός* (πᾶσα γὰρ περιφερῆς πάντως ἔχει τινὰ εὐθεῖαν ἐλάσσονα) ἢ μικτή, καὶ πολλῶν πλέον αὕτη διαιρετὴ ἔστιν, εἴπερ ἐξ ἀπλῶν ἔστι διαιρετῶν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἰς ἄλλην ἀναθεβλήσθω θεωρίαν.

(Proclus in prim. Euclidis element. lib. III, pag. 74 seq. ed. Basil. 1533. Cf. interp. lat. Patav. 1560 pag. 159. Posui autem ἔχει τινὰ εὐθεῖαν ἐλάσσονα pro vitiosa codicum lectione ἔχει τὴν εὐθεῖαν ἐλάσσονα. Huc referendus videtur etiam locus qui legitur apud eundem in prim. Euclidis element. lib. II, 9 pag. 29 ed. Basil. καὶ μέντοι ὁ Ἀριστοτέλης τὴν αὐτὴν ἔχει τῷ Πλάτῳ διάνοιαν. Πᾶν γὰρ εἶδος γραμμῆς εὐθεῖα φησὶν εἶναι, ἢ περιφερῆς, ἢ μικτὸν ἐκ τούτων. Διὸ καὶ κινήσεις τρεῖς, ἢ μὲν ἐπ' εὐθείας, ἢ δὲ κύκλῳ, ἢ δὲ μικτῇ. Διαμνησθητοῦσι δὲ τινες πρὸς τὴν διαίρεσιν ταύτην, καὶ φασὶ μὴ δύο μόνας εἶναι τὰς ἀπλᾶς γραμμάς, ἀλλὰ καὶ

τρίτην ἄλλην, τὴν περὶ τὸν κύλινδρον ἑλικὴ γραμμὴν, ὅταν εὐθείας κινουμένης περὶ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ κυλίνδρου, σημείον ὁμοταγῶς ἐπ' αὐτῆς κινήται. Γίνεται γὰρ ἑλικὴ, ἢ ὁμοιομερῶς πάντα τὰ μέρη πᾶσιν ἐφαρμόζει, καθάπερ Ἀπολλώνιος ἐν τῷ περὶ τοῦ κοχλίου γράμματι δείκνυσσι.)

29. Ψυχὴ ἀριθμὸς ἑαυτὸν κινῶν.

(Scholiastes ineditus ad Dionysium Thracem ap. Fabricium Biblioth. Gr. vol. III, pag. 192 ed. Harles. Eandem animi definitionem Xenocrati tribuunt Plutarchus de anim. Procr. cap. 1 (vol. XIII p. 287 ed. Hutten.), Stobaeus Ecl. Phys. lib. I, cap. 41, pag. 321 ed. Gaisford. Macrobius in Somn. Scip. cap. 14 et cap. 6, ubi omisso Xenocratis nomine commemoratur, Boethius Top. lib. III, pag. 873; Themistius in Paraphr. Post. Anal. Aristot. lib. II, fol. 10 A; Aristoteles de anim. lib. I, cap. 2 et 4. Sed in definiendo animo, qualem Xenocrates in-format, Platonicæ disciplinæ vestigia apparent. Vide Phædrum p. 245 C.)

30. Ἐπεὶ δὲ τῶν δοκιμωτάτων ἀνδρῶν τοὺς μὲν Ξενοκράτης προσηγάγετο, τῆς ψυχῆς τὴν οὐσίαν ἀριθμὸν αὐτὸν ὑπ' ἑαυτοῦ κινούμενον ἀποσηνάμενος. — Οἱ μὲν γὰρ οὐδὲν ἄλλο ἢ γένεσιν ἀριθμοῦ δηλοῦσθαι νομίζουσι τῇ μίξει τῆς ἀμερίστου καὶ μερίστῆς οὐσίας· ἀμερίστον μὲν γὰρ εἶναι τὸ ἓν, μερίστον δὲ τὸ πλῆθος, ἐκ δὲ τούτων γίνεσθαι τὸν ἀριθμὸν, τοῦ ἐνός ὀρίζοντος τὸ πλῆθος, καὶ τῇ ἀπειρίᾳ πέρας ἐντιθέντος, ἣν καὶ οὐάδα καλοῦσιν ἀόριστον. — Τούτων δὲ μήπω ψυχῆν τὸν ἀριθμὸν εἶναι, τὸ γὰρ κινήτικόν καὶ τὸ κινήτων ἐνδεῖν αὐτῶν· τοῦ δὲ ταυτοῦ καὶ τοῦ ἐτέρου συμμιγέντων, ὧν τὸ μὲν ἔστι κινήσεως ἀρχὴ καὶ μεταβολῆς, τὸ δὲ μονῆς, ψυχῆν γεγενῆσθαι, μηδὲν ἤττον τοῦ ἰστάναι καὶ ἰστασθαι δύναμιν ἢ τοῦ κινεῖσθαι καὶ κινεῖν οὖσαν.

(Plutarchus de anim. Procr. cap. 1-2. vol. XIII, pag. 287 seq. ed. Hutten. Cæterum

ludinem. Cæterum divisionem in duas partes nominavit Zenonis argumentationem; quod cur fecerit, apparet: quoniam sumtam magnitudinem in duas partes dividebat atque ita rem demonstrabat.

27. Diximus etiam in primo libro, nonnullos suspicatos esse Xenocratem insecabiles lineas introduxisse, eamque suspicionem falsam esse ostendimus.

28. Redarguatur autem hoc problemate Xenocratis etiam disputatio insecabiles lineas inferens. Omnino enim si est linea, aut recta est, fierique potest ut bifariam ipsa secutur: aut orbiculata, et est major quadam recta; (quippe omnis orbiculata prorsus quandam rectam minorem habet) aut mixta, ac multo magis fissilis, siquidem ex simplicibus dividuis constat. Verumenimvero hæc quidem ad aliam meditationem differantur.

29. Animus numerus est se ipsum movens.

30. Sed quoniam præstantissimorum virorum quosdam Xenocrates sibi conciliavit, anime naturam numerum dicens qui a se ipso moveatur. — Hi enim nihil aliud animam intelligi debere putant, quam ortum numeri mixtionem individuae et dividuae naturæ genitili. Unitatem mirum esse individuum dividuam, multitudinem: ex his nasci numerum, unitate multitudinem definiente terminumque infinitati constituyente, quam etiam dyadem infinitam appellant. — Hunc vero numerum nondum esse animam; ei enim deesse adhuc vim, qua moveatur et qua moveatur: eodem autem et diverso mixtis, quorum alterum motus est et mutationis, alterum quietis initium, animam exstitisse. vim scilicet non minus sistendi et insistendi quam movendi et motus percipiendi.

scripsi οί μὲν γὰρ οὐδὲν ἄλλο ἢ γένεσιν; codd. μὲν γὰρ οὐδὲν ἢ γένεσιν.) —

31. Πυθαγόρας [τὴν ψυχὴν ἀπεφάνητο] ἀριθμὸν αὐτὸν κινεῖν τὸν δ' ἀριθμὸν ἀντὶ τοῦ νοῦ παραλαμβάνει. Ὁμοίως δὲ καὶ Ξενοκράτης^b.

(Stobaeus Ecl. Phys. lib. I, cap. 41, 1 pag. 95 ed. Heeren; pag. 321 ed. Gaisford; pag. 225 ed. Meinek. Eadem verba leguntur apud Pseudoplatarchum de plac. phil. lib. IV, cap. 2 Πυθαγόρας [τὴν ψυχὴν] ἀριθμὸν αὐτὸν κινεῖν τὸν δ' ἀριθμὸν ἀντὶ τοῦ νοῦ παραλαμβάνει. Scripsi : ^a αὐτὸν cum Heeren ex Plutarcho; codd. αὐτὴν. — ^b Ξενοκράτης; ex optimis codd.; alii male Ἀναξαγόρας vel Ξεναγόρας. Cicero Quaest. Acad. lib. II, cap. 39 *Tenemusne, quid animus sit? an, ut Xenocrates, mens nullo corpore*, ubi parum probabiliter Bentley *numerus nullo corpore scribi volebat. Mens enim videtur corpus desiderare, numerus non item.*)

32. Ἦσαν δὲ ἕτεροι, οἱ καὶ τὰ δύο ἅμα συμπλέκοντες εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῆς ψυχῆς, τό τε κινεῖν καὶ τὸ γιγνώσκειν· ὡς ὁ τὴν ψυχὴν ἀποφηνάμενος ἀριθμὸν κινεῖν αὐτὸν· διὰ μὲν τοῦ ἀριθμοῦ τὴν γνωστικὴν δύναμιν ἐνδεικνύμενος, διὰ δὲ τοῦ κινεῖν αὐτὸν τὴν κινήτικην.

(Themistius in Paraphr. Arist. de Anim. lib. I, fol. 67. A.)

33. Πυθαγόρας δὲ συμβολικῶς εἰκάζειν αἰεὶ καὶ τὸν θεὸν καὶ πάντα τοὺς ἀριθμοὺς εἰσθῶς, ὁρίσατο καὶ τὴν ψυχὴν ἀριθμὸν αὐτὸν κινεῖν, ὃ καὶ Ξενοκράτης ἠκολούθησεν· οὐχ ὅτι ἀριθμὸς ἐστὶν ἡ ψυχὴ, ἀλλ' ὅτι ἐν τοῖς ἀριθμητοῖς ἐστὶ καὶ ἐν τοῖς πεπλαθυσμένοις, καὶ ὅτι ἡ ψυχὴ ἐστὶν ἡ διακρίνουσα τὰ πράγματα τῶν μαζῶν καὶ τύπους ἐκάστοις ἐπιβάλλειν· αὕτη γὰρ ἐστὶν ἡ τὰ εἶδη ἀπὸ τῶν εἰδῶν χωρίζουσα καὶ διάφορα

αὐτὰ ἀποφαίνουσα τῇ τε ἑτερότητι τῶν εἰδῶν καὶ τῇ πληθει τοῦ ἀριθμοῦ, καὶ διὰ τοῦτο ἀριθμητὰ ποιεῖσα τὰ πράγματα· ὅθεν οὐ παντάπασιν ἀπῆλλακται τῆς κατὰ τοὺς ἀριθμοὺς κοινοῦσι.

(Nemesius de nat. hom. cap. 2.)

34. Ξενοκράτης ἀριθμὸν αὐτὴν [τὴν ψυχὴν] θέμενος ἐν ποσῶ δοκεῖ.

(Simplicius ad Aristotelis de Anima lib. I fol. 2 A.)

35. Ξενοκράτους ὁ τῆς ψυχῆς οὗτος λόγος, βουλομένου τὴν μεσότητά αὐτῆς τῶν τε εἰδῶν καὶ τῶν εἰδοποιουμένων, ἅμα καὶ τὸ ἴδιον αὐτῆς ἐνδείξασθαι· ὁ γὰρ ἀριθμὸς τὸ εἶδος, τὸ δὲ κινήτῶν τοῖς εἰδοποιουμένοις προσήκει, ἐκ μὲν οὖν τῶν ἄκρων μόνον οὐ δηλοῖ τὸ, οὔτε ἀριθμὸς ἀπλῶς ἐστὶ, οὔτε κινήτός· τοῦ μὲν γὰρ ὑφίεται ἢ τοῦ ἀμεριστοῦ ἐκθέλλεται· τοῦ δὲ ἐστὶ κρείσσων, ἢ τοῦ μεριστοῦ ὑπερέχει· τὸ συναμφοτέρον οὖν ἂν πῶς εἴη, ὡς ἀμφοτέροις κοινοῦσά, ἀριθμὸς κινήτός· κατὰ δὲ τὸ οἰκεῖον τῆς μεσότητος ὑφ' αὐτοῦ κινήτός· λέγεται. Ὅτι οὐχ ὡς διαστατικὴ ἐστὶ μέση ἡ ψυχὴ, οἷος ὁ φυσικὸς λόγος, καὶ πρὸ τούτου κατὰ τοὺς ἄνδρας ἡ μαθηματικὴ οὐσία, οὐδὲ οἷα κατὰ τὸ προῖον ἀπὸ νοῦ φῶς οὐσία, νοερά ^a μὲν ἐτι μένουσα, τῶ δὲ εἰς τὸ φανὸν καὶ σύμμετρον τοῖς ὑπὸ νοῦ καταλαμπομένοις προέρχασθαι, διαγγέλλουσα τὸ μόνιμον καὶ κρύσιον τῆς νοεράς ^b φύσεως, ἀλλὰ κατ' αὐτὴν τὴν ζωτικὴν ἰδιότητα ἔγερσιν καὶ ζέσιν τινὰ πάσης δηλούσης ζωῆς, ἀμεριστοὶ μὲν καὶ ἐν αὐτῇ μένουσαν τῆς νοεράς ^c· περὶ δὲ τὰ σώματα μεριζομένην, καὶ ἐτέρωθεν εἰς ἕτερα ὑφικάνουσαν τῆς σωματοειδοῦς· τῆς δὲ ψυχῆς τὴν ἀφ' αὐτῆς εἰς ἀνελίξιν καὶ εἰς διάστασιν ἅμα συναγωγὴν. Διὰ ταῦτα μὲν οὖν ὁ Ξενοκράτης ἀριθμὸν αὐτὸν αὐτὸν κινεῖν τὴν ψυχὴν ἀπεφάνητο· ὁ δὲ Ἀριστοτέλης τὸν ἀριθμὸν ὁριστικὸν προσιπῶν καὶ τῶν γνωστικῶν καὶ τῶν γνωστικῶν,

31. Pythagoras [animum] numerum sese moventem dixit, numero pro mente sumto. Similiter etiam Xenocrates.

32. Fuerunt vero alii, qui duabus simul rebus copulatis motum et cognitionem: in animi definitione jungerent: quemadmodum qui animum numerum se ipsum moventem dixit, numero quidem cognoscendi vim, spontaneo autem motu movendi facultatem indicans.

33. Pythagoras symbolice comparare semper et deum et omnia cum numeris solitus, animum quoque definit numerum se ipsum moventem, quem etiam Xenocrates secutus est; non quod animus esset numerus, sed quia in iis est quae numerantur et multiplicantur, et quia animus res discernit, formas et notas singulis imprimendo: hic enim species a speciebus separat, easque tam formarum diversitate quam numeri multitudine dissimiles efficit, ac propterea res numerabiles reddit, ideoque a numerorum communione non omnino alienus est.

34. Xenocrates numerum animum nominans in quantitate ponere videtur.

35. Xenocratis haec fuit de anima sententia, quum vellet mediam ejus naturam inter formas et formata ac simul proprietatem ejus ostendere: numerus enim est forma, mobilitas formati convenit, sola igitur rerum praestantissimarum non indicat, se neque simpliciter numerum esse, neque mobilem: partim enim deterior est, quatenus individua natura caret, partim melior, quatenus res dividuas superat: ergo simul utrumque quodammodo fuerit, ut cum utrisque consociata, numerus mobilis: at propter mediae naturae proprietatem per se mobilis dicitur. Quia non ut dirimens media est anima, qualis physica ratio habetur, et ante eam juxta viros illos mathematica substantia, neque qualis a lumine mentis orta substantia, intellectualis adhuc manens, sed quoniam ad perspicuitatem et congruentem rebus mente illustratis tenorem progreditur, stabilem et

ἐπὶ τῆς ψυχῆς εὐλόγως ὡς γνωστικὸν εἰρησθῆναι ἀκούει, καὶ διὰ τοῦτο τοὺς εἰπόντας τὴν ψυχὴν ἀριθμὸν αὐτὸν ἑαυτὸν κινουῦντα, συμπλέξαι ἔφη τὸ κινήτικόν καὶ τὸ γνωστικόν.

(Simplicius ad Aristotelis de Anima lib. I fol. 7 A. Scripsi : ^a νοερά; codd. νευρά. — ^b νοεράς φύσεως; codd. νευράς φύσεως. — ^c τῆς νοεράς; codd. τῆς νευράς. —)

36. Οἱ δὲ ὑπὸ τὸ ποσόν· ὧν ἐστὶ καὶ Ξενοκράτης· ἀριθμὸς γὰρ φησὶ κινῶν ἑαυτὸν ἐστὶν ἡ ψυχὴ· ὁ δὲ ἀριθμὸς ὑπὸ τὸ ποσόν· εἰ δὴ τοῦτο ἔλεγεν ἐκεῖνος, καὶ μὴ ἄλλο τι διὰ τούτου ἠντίτετο.

(Philoponus ad Aristotelis de Anima lib. I fol. A, 15.)

37. Ἐπὶ ταῦτό δὲ φέρονται καὶ ὅσοι λέγουσι τὴν ψυχὴν τὸ αὐτὸ κινῶν· εἰκόσαι γὰρ οὗτοι πάντες ὑπειληφέναι τὴν κίνησιν οἰκειότατον εἶναι τῇ ψυχῇ· καὶ τὰ μὲν ἄλλα πάντα κινεῖσθαι διὰ τὴν ψυχὴν· ταύτην δ' ὑπ' ἑαυτῆς, διὰ τὸ μὴθὲν ὄραν κινῶν, ὃ μὴ καὶ αὐτὸ κινεῖται.

(Aristoteles de Anima lib. I, cap. 2, pag. 404 A. ed. Bekker. ad quem locum Philoponus fol. B, 16. αἰνίττεται εἰς Πλάτωνα καὶ Ξενοκράτην καὶ Ἀλκμαίωνα.)

38. Ξενοκράτης ὁ τούτου διάδοχος ἀπ' ἀμφοτέρων ὀρίζεται τὴν ψυχὴν, εἰπὼν αὐτὴν ἀριθμὸν κινουῦντα ἑαυτὸν· διὰ μὲν τὸ γνωστικὴν εἶναι αὐτὴν τῶν ὄντων, ἀριθμὸν εἰπὼν ὡς Πυθαγόρας· ἀρχὴ γὰρ πάντων ἀριθμὸς κατὰ αὐτοῦ· διὰ δὲ τὸ κινήτικὴν εἶναι τὸ αὐτο-

κίνητον ἀναθεῖς αὐτῇ· ἀρχὴ γὰρ καὶ πηγὴ πάσης κινήσεως κατ' αὐτοῦ τὸ αὐτοκίνητον.

(Philoponus ad Aristotelis de Anima lib. I fol. C, 5.)

39. [Ξενοκράτης] ἔλεγεν οὖν ἀριθμὸν μὲν τὴν ψυχὴν διὰ τὸ πλήρωμα εἰδῶν εἶναι τὴν ψυχὴν καὶ λόγον, ἐκ τῶν λόγων πάντων γὰρ ἐν ἑαυτῇ τοὺς λόγους ἔχει ὡς εἶπομεν· ἀριθμὸς δὲ τὰ εἶδη ἐκάλουν ὡς εἴρηται, καὶ αὐτὸς γοῦν ἐν τοῖς ἐξῆς φησιν· καὶ εὖ ὀηοὶ λέγοντες τὴν ψυχὴν τόπον εἰδῶν, ἀριθμὸν μὲν οὖν διὰ τοῦτο· κινουῦντα δὲ αὐτὸν διὰ τὸ αὐτόζων αὐτῆς· οὐ γὰρ ὑπ' ἑτέρου αὐτῇ τὸ ζῆν, αὐτοζωὴ γὰρ ἐστίν.

(Philoponus ad Aristotelis de Anima lib. I fol. E, 11. Scripsi αὐτόζων pro codd. lectione αὐτόζων.)

40. Τοιοῦτος δὲ καὶ ὁ τῆς ψυχῆς ὄρος, εἰ ἀριθμὸς αὐτὸς αὐτὸν κινῶν ἐστὶ· καὶ γὰρ τὸ αὐτὸ αὐτὸ κινῶν ψυχὴ, καθάπερ Πλάτων ὄρισται.

(Aristoteles Topic. lib. VI, cap. 3 pag. 140 B. ed. Bekker.)

41. Ὡσπερ ψυχῆς ὄρισμός, τὸ ἀριθμὸς αὐτὸς ἑαυτὸν κινῶν, τὸ γὰρ ἀριθμὸς ἐκ περιτοῦ κείται· καὶ γὰρ τὸ αὐτὸ ἑαυτὸ κινῶν, χωρὶς τοῦ ἀριθμοῦ, τὴν ψυχὴν δηλοῖ, καθάπερ Πλάτων ἐν τῷ Φαίδρω φησὶ λέγων· ἀθανάτου δὲ πεφασμένου τοῦ ὑπ' ἑαυτοῦ κινουμένου ψυχῆς οὐσίαν τε καὶ λόγον τοῦτό τις λέγων οὐκ αἰσχυνεῖται. Ἄλλως τε καὶ ὁ ἀριθμὸς οὐκ ἐστὶ γένος τῆς ψυχῆς· ὥσπερ δὴ τινος ἐνισταμένου καὶ λέγοντος, πῶς φησὶ ὅτι ἀφαιρέθοντας τοῦ ἀριθμοῦ, οὐ λυ-

latentem nuntians intellectualis naturæ virtutem, sed quod omnis vita propter ipsam vitalem vim et proprietatem incitationem quandam et fervorem indicat, intellectualis quidem individuum et inhaerentem, corporea autem circa corpora scissam et aliunde in alia parte subsidentem, anima denique ex se ipsa in orbem simul discursumque collectionem : idcirco Xenocrates animam numerum se ipsum moventem statuit. Aristoteles vero numerum definitivum eorum, quæ tum cognita tum cognoscendi facultate prædita sunt, paulo ante appellans, de anima hanc cognoscendi vim prædicari intelligit, ideoque eos qui animam numerum se ipsum moventem nominarunt, movendi facultatem et cognoscendi vim conjunxisse ait.

36. Alii ad quantitatem [animum redigunt] : quorum est et Xenocrates dicens animum esse numerum se ipsum moventem : numerus autem quantitati subiacet, siquidem hoc ille dicebat, et non aliud quid eo obscure significabat.

37. Eodem feruntur et ii quicumque dicunt animum id esse quod se ipsum moveat ; videntur enim hi omnes existimasse, motum maxime proprium esse animi ; ac cætera quidem omnia propter animum, hunc autem a se ipso moveri, quia nihil videbant movens, quod non et ipsum moveretur.

38. Xenocrates, Platonis successor, utroque nomine animum definit, dicens eum numerum se ipsum moventem : quia rerum cognoscendarum facultate præditus sit, numerum appellans, ut Pythagoras : principium enim omnium numerus de illorum sententia : quoniam vero ei movendi vis insit, spontaneum motum ipsi tribuens : quippe principium et fons omnis motus secundum eos est motus spontaneus.

39. Xenocrates igitur appellabat animum numerum propterea quod animum et ratio essent formarum complementum ; ex omnibus enim rationibus in se habet rationes, ut diximus : numeros autem formas nominabant, ut dictum est, et ipse quidem in iis quæ sequuntur ait : atque etiam recte sentiunt qui animum perhibent formarum locum, ideoque numerum ; se ipsum vero moventem quia per se vivit ; neque enim ab alio in lucem susceptus est, quum ipsa vite lux sit.

40. Talis etiam animi definitio est, si numerus est se ipsum movens : etenim quod se ipsum movet, est animus, ut Plato definit.

41. Sicut animi definitio numerus se ipsum movens, nam numeri nomen ex abundantia positum est : quia quod se ipsum movet, omissa numeri nomine, animum indicat, ut Plato in Phædro ait dicens : quoniam autem

μαίνεται ὁ ἄριθμός· γένος γάρ ἐστι τῆς ψυχῆς ὁ ἀριθμός· κατὰ Ξενοκράτην καὶ Πλάτωνα, καὶ δεῖ τῆς προσθήκης τοῦ ἀριθμοῦ ὡς γένους ἐν τῷ ἄριστῳ, φησίν· ὅτι εἰ δώσωμεν ὅτι ὁ ἀριθμός γένος ἐστὶ τῆς ψυχῆς, ἀφαιρεθέντος τούτου, τὸ καταλειθὲν οὐκ ἐστὶ ὄρος ἀλλ' ἴδιον· οὐ μὴν δὲ καὶ τὴν οὐσίαν δηλώσει τοῦ πράγματος· πᾶς μὲν γὰρ ὄρος ἴδιον· οὐ μὴν καὶ τὸ ἀνάπαλιν ὁποτέρως μὲν οὖν ἔχει ὅμως χαλεπὸν ἐστὶ διασαφηνίσαι, ὁπότερον γένος ψυχῆς ὁ ἀριθμός, ἢ οὐ· καὶ πότερον, ἀφαιρεθέντος τοῦ ἀριθμοῦ, τὸ καταλειπόμενον ὄρισμός ἐστι τῆς ψυχῆς, ἢ ἴδιον, ἢ οὐ· μείζωνος γὰρ σκέψεις ἢ περὶ τοῦτο ζήτησις ἢ τῆς διαλεκτικῆς.

(Alexander Aphrodisiensis Comment. ad Aristot. Topic. lib. VI, cap. 3, pag. 211. Cf. Scholia in Aristot. pag. 287 B. ed. Brandis. ubi præterea hoc scholion e codicis alicujus margine petiitum affertur : ὡς Ξενοκράτης ὠρίζετο λέγων τὴν ψυχὴν ἀριθμὸν αὐτὸν ἑαυτὸν κινουῦντα. Καὶ τὸν μὲν ἀριθμὸν λαμβάνει ὡς γένος, τὸ δὲ λοιπὸν ὡς διαφορὰν. Cæterum in Alexandri verbis ei δώσωμεν posui; Platonis autem in Phædro locus est pag. 245, unde veram sumsimus scripturam αἰσχυνέεται, quum vulgati libri habeant αἰσχύνεται.)

42. Εἰπέε οὖν εἰ ὁ ἀριθμός, ὃ Ξενοκράτης, ἢ περιττός ἐστιν, ἢ ἄρτιος· ἢ ψυχὴ ἢ ἄρτιός ἐστιν, ἢ περιττός· καὶ εἰ ἄρτιος, ἢ τέτταρες ἐστὶν, ἢ ζ'· εἰ δὲ περιττός, ἢ ε', ἢ ζ'· ἢ οὖν ψυχὴ τί ἐστὶ, δ' ἢ ε', καὶ ἐπεὶ ἐκ παντὸς ἀριθμοῦ ἐκβαλλομένης μονάδος, ἕτερος ἀριθμός καταλείπεται, ὅσον ἀπὸ τοῦ ζ' ὁ ε', καὶ

ἀπὸ β' τοῦ ζ' πάλιν ὁ ε', τίνα ἀριθμὸν ἀπὸ τῆς ψυχῆς ἐκβλήθηναί· δεῖ καὶ ποιῆσαι ἄλλον. Καὶ οὕτως ἀνασκευάσεις, καίτοι τοῦ ὀριζομένου τὴν ψυχὴν οὐτὸν κατὰ τοὺς Πυθαγορείους ὠρίζομένον.

(Alexander Aphrodisiensis Comment. ad Aristot. Topic. lib. VI, cap. 14 pag. 238. Cf. Scholia in Aristot. pag. 290. B. Scripsi : ————— ἢ ε', ἢ ζ'; codd. περιττός, ἢ ε', ἢ ζ'. — ἀπὸ τοῦ ζ'; codd. ἀπὸ τοῦ ζ'. — ἐκβλήθηναί cum codd; rectius ἐκβαλεῖν. — ποιῆσαι; codd. ποιῆται. —)

43. Τοιοῦτός ἐστι καὶ ὁ ὑπὸ Ξενοκράτους τῆς ψυχῆς ἀποδοθείς ὄρισμός· ἀριθμός γὰρ φησὶν ἐστὶ κινῶν ἑαυτὸν· ὁ γὰρ τοῦτον ἀκούσας οὐδὲν εἰκάσαι καὶ λαθεῖν ἐξ αὐτοῦ τῶν τῆ ψυχῆς ἢ τῷ ζῳῳ ὑπαρχόντων δουήσεται.

(Philoponus ad librum I Aristotelis de Anima Fol. B. 4.)

44. Πολλὸ δὲ τῶν εἰρηζομένων ἀλογώτερον, τὸ λέγειν ἀριθμὸν εἶναι τὴν ψυχὴν κινουῦντ' ἑαυτὸν· ὑπάργχει γὰρ αὐτοῖς ἀδύνατα, πρῶτα μὲν τὰ ἐκ τοῦ κινεῖσθαι συμβαίνοντα, ἰδίᾳ δὲ ἐκ τοῦ λέγειν αὐτὴν ἀριθμὸν.

(Aristoteles de Anima lib. I, cap. 4 pag. 408. B. ed. Bekker.)

45. Μετὰ δὲ ταῦτα διελέγχει τὸν Ξενοκράτους ὄρισμὸν τῆς ψυχῆς, οὐ πρὸς τὸ νόμα τοῦ ἀριθμοῦ μαχόμενος, ὡς φησὶν Ἀνδρόνικος καὶ Πορφύριος, ἀλλὰ καὶ πᾶν τὴν διάνοιαν ἐπιζητούν τὴν Ξενοκράτους, ὡς δηλὸν ἐστὶν ἐκ τῶν περὶ Φύσεως αὐτῷ γεγραμμένων· ἐν οἷς ἂν ὀρίξαι, μοναδικὸν ποιεῖν ἀριθμὸν τὴν ψυχὴν ὁ Ξενοκράτης· τοῦτον γὰρ τὸν λόγον φησὶ πολλὸ τῶν εἰρηζομένων ἀλογώτατον εἶναι.

(Themistius in Paraphr. Aristot. lib. I de

apparet, immortale esse, quod se ipsum moveat, animi naturam rationemque hoc appellare nemo vereatur. Præsertim quum numerus non sit genus animi, quasi vero instet quisquam et dicat, quomodo ais demto numeri verbo definitionem non corrumpi? Genus enim, inquit, animi numerus est secundum Xenocratem et Platonem et addi oportet numeri nomen ut generis in definitione : quia si concedemus numerum esse genus animi. demto eo verbo, id quod restabit non erit definitio, sed proprium quid : non tamen et rei naturam indicabit : omnis enim definitio proprium : non tamen et contra, utrocumque modo se habet. difficile est declarare, utrum genus animi numerus sit, nec ne : et utrum, demto numero, reliquum pro animi definitione habendum sit, an pro proprio, nec ne : nam acrioris cogitationis quæstio de hoc est, quam dialecticæ.

42. Dic igitur, Xenocrates, si numerus vel impar est vel par, num animus sit par an impar : et si par, num quatuor sit, an sex : si impar, num quinque, an septem : est igitur animus aliqui, quatuor vel quinque, et quoniam ex omni numero ejecta unitate, alter numerus re-

linquitur, velut e senario quinquarius, e septenario rursus senarius, quem numerum ex animo eijcere oportet et efficere alterum? Atque ita rem refutabis, tametsi finitor animum ita secundum Pythagoreos finit.

43. Talis est et a Xenocrate tradita animi definitio : numerus enim, inquit, est se ipsum movens : nam qui eam audivit nihil ex ea conjicere vel concipere mente poterit eorum, quæ animo vel animali insunt.

44. Atqui numerum animum esse affirmare se ipsum motu cientem, multo absurdus est quam ea quæ dicta sunt. Namque iis qui hoc affirmant, ea primum quæ ex motu oriuntur, impossibilia sunt, deinde seorsum quædam ex eo quod ipsum esse numerum dicunt.

45. Post hæc Aristoteles redarguit animi definitionem a Xenocrate propositam, non numeri nomen impugnans, ut ajunt Andronicus et Porphyrius, sed omnino Xenocratis sententiam desiderans, ut intelligitur e libris ejus de Natura : in quibus videri potest Xenocrates animum unitatem facere : hanc enim rationem multo absurdiorum esse, quam ea quæ dicta sunt, affirmat.

Anim. fol. 71 B. Scripsi autem ἐπιζητῶν pro codicum lectione ἐπιζητεῖν.)

46. Τὸ προκείμενον ἐλέγξει τὴν Ξενοκράτους τοῦ Πλάτωνος διαδόγου περὶ ψυχῆς δόξαν· ὃς ἔλεγε τὴν ψυχὴν ἀριθμὸν εἶναι κινουῦντα ἑαυτόν. Καὶ ὄηλον ὅτι εἰ οὕτως ἔλεγε κατὰ τὸ φαινόμενον εὐέλεγκτος ὁ λόγος, ἀλλ' ὅπερ καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἶπον, οὐκ ἂν τις οὐδ' ἄκρη δακτύλῳ τῶν μαθημάτων γευσάμενος τοιαῦτα ἂν εἴποι· ὁ δὲ Ἀριστοτέλης ὡς εἴωθεν ἐλέγχει τὸ φαινόμενον τοῦ λόγου· τὰ μὲν οὖν κοινὰ φησιν εἶναι καὶ ταύτῃ τῇ δόξῃ πρὸς τὰς ἐλληλεγμένας, ὅσα γὰρ εἶπετο τοῖς κινεῖσθαι λέγουσι τὴν ψυχὴν ἄτοπα, ταῦτα καὶ τούτῳ ἔφεται λέγοντι ἀριθμὸν εἶναι κινουῦντα ἑαυτόν· τὰ δὲ ἴδια, καθὼ φησιν ἀριθμὸν εἶναι τὴν ψυχὴν, πρὸς ὃ νῦν ἐνίσταται.

(Philoponus ad Aristotelis de Anima lib. I fol. E, 11. Omisi inter verba τοιαῦτα ἂν εἴποι et ὁ δὲ Ἀριστοτέλης locum jam supra positum. Vid. fragm. 39. Ut Themistius et Philoponus inter se dissentiunt, quorum ille definitionem ipsam, hic verba tantum reprehendi existimat : ita Simplicius quoque alia ratione Aristotelis locum interpretatur.)

47. Ὅτι μὲν τὸν Ξενοκράτους τῆς ψυχῆς ὄρισμὸν διακαθαίρει, ἵνα μὴ κατὰ τὴν συνήθη τῶν ὀνομάτων χρῆσιν ἀκούωμεν; φανερόν. Ὁ δὲ πραγματικῶς αὐτῷ τέταται σκοπός, παντὸς μερισμοῦ τὴν ψυχικὴν οὐσίαν ὑπερέχουσαν δεῖξαι, οὐ τοῦ κατὰ συνέχειαν μόνου· τοῦτο γὰρ ἤδη δέδειχεν, ἀκίνητον αὐτὴν τὰς σωματικὰς κινήσεις δεδεγώς, καὶ καθ' ὅρους αἰεὶ βαίνουσαν, καὶ οὐ μέρεσι μέρη ἢ τὸ ὅλον γινώσκουσαν·

δι' ὧν οὐ μόνον ὅτι οὐ σῶμα, ἀλλ' ὅτι οὐδὲ ἄλλο τι μέγεθος ἔχειν ἐδείκνυτο· ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ὁ συνήθως ὁ λεγόμενος ἀριθμὸς, ὃς τε ἐκ μονάδων, ὅσος ὁ μαθηματικός, καὶ ὁ ἐκ σωμάτων ἀδιαίρετων, ἢ ἐνεργεῖα μόνον ἢ καὶ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ, ὡς οἱ περὶ Δημόκριτον ὑπετίθεντο, ἢ ὅλως τῇ θέσει ἀπ' ἀλλήλων κειρωρισμένων^b, μεριστός ἐστιν, αὐτὸς τε ἐν διαίρεσει θεωρούμενος, καὶ τὰ συμπληροῦντα ἔχων μερικὰ καὶ ἀπεστενωμένα, διὰ τῶν πρὸς Ξενοκράτην ἀντιβρόήσεων, ὅτι οὐδὲ οὕτω μεριστὴ ἢ ψυχὴ δεῖκνυσιν, οὔτε ὡς ἀριθμὸς, οὔτε ὡς μονάδες ἢ στιγμαί, ἐξ ὧν ἀδιαίρετων ὁ ἀριθμὸς. Ὁ γὰρ ἐκ σωμάτων τινῶν ἀριθμὸς ὁμολογουμένως ὁ αὐτῇ οὐ προσήκει· εἶγε μὴδὲν ἔχει μέγεθος. Ὁ μὲν οὖν Ξενοκράτης ἀριθμοὺς τὰ εἶδη καὶ αὐτὸς προσαγορεύων, καὶ πᾶν εἶδος ἀμέριστον εἰδώς, τὸ δὲ κινουόμενον μεριστόν, καὶ πάντως μετὰ τὰ εἶδη τὴν μεσότητα τῆς ψυχῆς διὰ τῶν ἄκρων ἀμφοτέρων δηλοῦν, ἀριθμὸν κινούμενον αὐτὴν εἰπών, ὡς οὐχ ἄπλῶς οὕσαν εἶδος, ἀλλὰ τὸ ὅλον τοῦτο εἰς μερισμὸν ὑποβάν, οὐ μερισθὲν τελείως, ἀλλ' οὐδὲ μείναν εἶδος, τῷ γαλάσαι καὶ ἐκλύσαι πως τὴν ἀμέριστον ἔννοσιν μεταξὺ γινόμενον, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ κινούμενον ἀπλῶς, ἀλλ' ἑαυτὸν ἔφη κινουῦντα· ἵνα καὶ τὸ ἴδιον ἐμφήνη τῆς μεσότητος, κεγαλασμένης μὲν, ὅπερ ἢ κινήσεις σημαίνει, οὐχ οὕτω δὲ ὡς τοῦ αὐτοῦ ἀπασπαθείσης. Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης ἀριθμὸν τε τὸ μεριστὸν ἀκούων πλῆθος, καὶ κινήσιν τὴν κατὰ συνέχειαν προτιούσαν, ἀναγκαιῶς ἀμφὶ τῆς ψυχῆς ἀποφάσκει, ὡς διὰ τῆς μεσότητος παντὸς ὑπερέχουσαν μερισμοῦ.

(Simplicius ad Aristotelis de Anima lib. I, fol. 16 B. Scripsi :^a συνήθως; codd. συνηθώς. —

46. Propositum est refellere Xenocratis, qui Platoni successit, de animo opinionem, qui animum esse numerum se ipsum moventem dicebat. Sed perspicuum est, si sic dicebat, pro eo quod apparet ejus sententiam facile posse refutari, verum, quod etiam in superioribus dixi, nemo qui vel extremis digitis disciplinas attigerit talia dicet : Aristoteles vero, ut solet, opinionis quae apparet levitatem confutat : alia igitur communia esse ait huic praecepto cum confutatis; quaecunque enim sequebantur illos absurda, qui animum moveri dicunt, ea et hunc sequentur affirmantem, numerum esse se ipsum moventem; alia vero propria, quatenus ait numerum esse animum, cui nunc obsistit.

47 Aristotelem animi definitionem a Xenocrate traditam purgare, ne ex vulgari nomium usu intelligamus, apertum est. At operosa res ei proposita est, ostendere animi substantiam omnem divisionem superare, non eam tantum quae fit per continuitatem : iam enim id ostendit, immune ipsam a corporis motibus demonstrans, et per terminos semper tendentem, non autem partes vel totum per partes cognoscentem : eo loco ubi non modo non corpus, sed ne ullam quidem aliam magnitudinem

habere eam demonstrabat : sed quoniam tum qui vulgo dicitur numerus, tum qui ex monadibus, ut mathematicus, tum qui ex corporibus individuis aut actu tantum aut potentia et actu, ut Democritus censebat, aut omnino ab aliis mutuo situ separatis est compositus dividi potest, simul ipse in divisione spectatus, simul partium suarum complementis et angustiis praeditus, allatis ad refutandum Xenocratem argumentis, neque ita dividuum esse animum monstrat, neque ut numerum, neque ut monades aut puncta, e quibus utpote indivisis numerus constat. Numerus enim e corporibus quibusdam conflatus ex confesso ipsi animo non convenit, siquidem nullam habet magnitudinem. Xenocrates igitur qui et ipse formas ipsas numeros appellat omnemque formam individuum, quod vero movetur dividuum esse scit, omnino etiam post formas mediam animi naturam utrisque terminis indicat, quom numerum motu agitatam eum nominaaverit, quippe qui non simpliciter forma sit secundum ipsum, sed hoc totum, scilicet forma quae in divisionem quasi descenderit. nec tamen prorsus dividi possit, sed ne forma quidem pura maneat, eo quod recesserit et quolammodo individua illa conjunctione exsolutus medius remanse

^b χωρισμένον; codd. χωρισμένον. — ^c ἐμολογουμένως; codd. ὠμολογουμένως.)

18. Πῶς γὰρ χρῆ νοῦσαι μονάδα κινουμένην, καὶ ὑπὸ τίνος, καὶ πῶς, ἀμερῆ καὶ ἀδιάρητον οὖσαν; Εἰ γὰρ ἐστὶ κινήσις καὶ κινήτης, διαφέρειν δεῖ. Ἐπει δ' ἐπεὶ φασὶ κινήθεισαν γραμμὴν ἐπίπεδον ποιεῖν, στιγμὴν δὲ γραμμὴν, καὶ αἱ τῶν μονάδων κινήσεις γραμμαὶ ἔσονται· ἢ γὰρ στιγμή μόνος ἐστὶ θέσιν ἔχουσα· ὁ δ' ἀριθμὸς τῆς ψυχῆς ἤδη πού ἐστι καὶ θέσιν ἔχει. Ἐπει δ' ἀριθμὸς μὲν ἐὶν ἀρέτῃ τις ἀριθμὸν ἢ μονάδα, λείπεται ἄλλος ἀριθμὸς· τὰ δὲ φρενὴ καὶ τῶν ζώων πολλὰ διακρούμενα ζῆ, καὶ δοκεῖ τὴν αὐτὴν ψυχὴν ἔχειν τῶ εἶδει. Δόξαισι δ' ἂν οὐθὲν διαφέρειν μονάδας λέγειν ἢ σωμάτια μικρά· καὶ γὰρ ἐκ τῶν Δημοκρίτου σφαίριον ἐὶν γέγονται στιγμαί, μόνον δὲ μὲν τὸ ποσόν, ἔσται τι ἐν αὐτῷ τὸ μὲν κινῶν τὸ δὲ κινούμενον, ὡσπερ ἐν τῷ μεγέθει· οὐ γὰρ διὰ τὸ μέγεθος διαφέρειν ἢ μικρότητι συμβαίνει τὸ λεγόν, ἀλλ' ὅτι ποσόν. Διὸ ἀναγκαῖον εἶναι τι τὸ κινήσαν τὰς μονάδας. Εἰ δ' ἐν τῷ ζῳῳ τὸ κινῶν ἢ ψυχῆ, καὶ ἐν τῷ ἀριθμῷ, ὥστε οὐ τὸ κινῶν καὶ τὸ κινούμενον ἢ ψυχῆ, ἀλλὰ τὸ κινῶν μόνον.

(Aristoteles de Anima lib. I, cap. 4, pag. 409 A. ed. Bekker.)

19. Ἐπει δὲ πῶς οἶόν τε χωρίζεσθαι τὰς ψυχὰς καὶ ἀπολύεσθαι τῶν σωμάτων, εἰ γὰρ μὴ διακρούονται αἱ γραμμαὶ εἰς στιγμάς.

(Aristoteles de Anima lib. I, cap. 4 pag. 409 A. ed. Bekker. Cf. Philoponus ad Aristotelis de Anima lib. I fol. E, 14.)

rit, ideoque nec simpliciter numerum illum moveri dixit, sed se ipsum moventem numerum, ut etiam mediæ naturæ proprietatem repræsentaret, quæ recessit quidem ab individua conjunctione, quod motus ille significat non ita tamen, ut ab eo numero abjuncta sit. At Aristoteles, numerum intelligens multitudinem partes habentem, motumque continuatum, necessario utrumque ab animo abjudicat, ut qui ob illam suam mediam naturam omnem superet divisionem.

18. Quomodo enim unitatem moveri intelligere oportet, et a quo, et quo pacto, quum et partibus et differentia careat? si enim tum movendi vim habet, tum mobilis est, diversam esse oportet. Præterea quum lineam motam planum efficere dicant, punctum autem lineam, monadum etiam motus lineæ erunt; punctum enim unitas est positionem habens, numerus vero animi jam alicubi est positionemque habet. Insuper si quis de numero numerum deduxerit vel unitatem, alius relinquatur numerus; atqui plantæ multaque animalium vivunt divisa, et eandem animam specie videntur habere. Sed nihil interesse videbitur, monadas dicas an parva corpuscula; etenim si ex Democriti pilulis puncta fiant, solaque quantitas maneat, erit aliquid in ipsa quantitate, quod partim movet

σο. Πυθαγόρας, Ἀναξαγόρας, Πλάτων, Ξενοκράτης, Κλεάνθης ὀφθαλμὸν εἰσπρέσθαι τὸν νοῦν.

(Stobæus Ecl. Phys. lib. I, cap. 40, 7 pag. 790 ed. Heeren; pag. 319 ed. Gaisford; pag. 225 ed. Meinek. Caterum Xenocrates animi figuram et quasi corpus esse negavit teste Cicerone Tuscul. I, 10.)

31. Οἱ δ' ἀπὸ Πλάτωνος καὶ Πυθαγόρου παρῆναι μὲν καὶ ἐν τοῖς ἀρτιγενέσι τὸν λόγον φασὶν, ἐπισκοπεῖσθαι γὰρ μὴν ἐν τοῖς ἔξωθεν, καὶ μὴ ἐνεργεῖν τὴν οὐκ εἶσαν ἐνεργεῖαν, ἀλλ' ἠσυχάζειν.

(Stobæus Ecl. Phys. lib. I, cap. 40, 8 pag. 792 ed. Heeren; pag. 320 ed. Gaisford; pag. 225 ed. Meinek. Non dubium est, quin hæc ad Xenocratem quoque referenda sint.)

32. Εἰ δὲ ψυχῆ μὴ τρέφεται, πᾶν δὲ σῶμα ζῳῳ τρέφεται, οὐ σῶμα ἢ ψυχῆ.

(Nemesius de Nat. Hom. cap. 2.)

33. Ἐν τῷ τρίτῳ περὶ τῆς διαλεκτικῆς (ὁ Χρυσίππος) ὑπειπὼν, ὅτι Πλάτων ἐσπούδασε περὶ τὴν διαλεκτικὴν, καὶ Ἀριστοτέλης, καὶ ἀπὸ τούτων οἱ ἄλλοι Πολέμοι καὶ Στράτωνος, μάλιστα δὲ Σωκράτης· καὶ ἐπιφρονήσας ὅτι καὶ συνεξαμαρτάνειν ἂν τις θελήσειε τούτοις τοσοῦτοις καὶ τοιοῦτοις οὖσιν, ἐπιφέρει κατὰ λέξιν· Εἰ μὲν γὰρ ἐκ παρέργου περὶ αὐτῶν εἰρήκεσαν, τάχ' ἂν τις διέσχυρε τὸν τόπον ταῦτον· οὕτω δ' αὐτῶν ἐπιμελῶς εἰρηκότων ὡς ἐν ταῖς μεγίσταις δυναίμεσι καὶ ἀναγκασιόταται αὐτῆς οὐσίας, οὐ παντὸν ἐπὶ τοσοῦτον διαμαρτάνειν αὐτοῦς ἐν ταῖς θλίσις ὄντας, οἷους ὑπονοοῦμεν.

partim movetur, ut in magnitudine: non enim quod magnitudine differant aut parvitate, id quod dictum est accidit, sed quia quantitas manet. Quare necesse est aliquid esse, quod monadas moveat. Quod si id quod in animali movet anima est, id quoque quod in numero movet, anima est. Quamobrem anima non est id quod movet atque movetur, sed id quod movet duntaxat.

49. Præterea qui fieri potest, ut animæ separentur a corporibus et solvantur, nisi dividantur lineæ in puncta?

50. Pythagoras, Anaxagoras, Plato, Xenocrates, Cleanthes extrinsecus mentem inseri putarunt.

51. Platonici autem et Pythagorei inesse quidem rationem etiam recens natis contendunt, extrinsecus vero obscurari, neque munere suo fungi, sed quiescere.

52. Si anima non nutritur, omne vero corpus animalis nutritur, anima non est corpus.

53. In tertio de dialectica libro quum Chrysippus monuisset, Platonem, Aristotelem et alios qui hos subsequuti essent, usque ad Polemonem et Stratonem, dialecticæ operam cœdisse, maxime autem Socraticam, ac pronuntiasset, velle se etiam errare cum his talibus tantisque viris, hæc verba subjungit: Nam si obiter de his rebus dixissent, poterat aliquis fortasse locum tanquam male

(Plutarchus de Stoicorum repugn. cap. 24 vol. XIII, pag. 374 ed. Hutten. Sic cum aliorum philosophorum, tum Xenocratis placita obscure significavit Chrysippus. Dialecticæ autem principium Xenocrates duxit a φωνῆς sive vocis consideratione, quo nomine reprehensum esse refert Porphyrius ad Musica Ptolemæi p. 193.)

54. Ξενοκράτης δὲ τρεῖς φησὶν οὐσίας εἶναι, τὴν μὲν αἰσθητήν, τὴν δὲ νοητήν, τὴν δὲ σύνθετον καὶ δοξαστήν, ὧν αἰσθητὴν μὲν εἶναι τὴν ἐντὸς οὐρανοῦ, νοητὴν δὲ πάντων τῶν ἐκτὸς οὐρανοῦ, δοξαστήν δὲ καὶ σύνθετον τὴν αὐτοῦ τοῦ οὐρανοῦ· ὁρατὴ μὲν γὰρ ἐστὶ τῇ αἰσθήσει, νοητὴ δὲ δι' ἀστρολογίας. Τούτων μὲν τοῦτον ἐχόντων τὸν τρόπον, τῆς μὲν ἐκτὸς οὐρανοῦ καὶ νοητῆς οὐσίας κριτήριον ἀπεφάνητο τὴν ἐπιστήμην, τῆς δὲ ἐντὸς οὐρανοῦ καὶ αἰσθητῆς τὴν αἴσθησιν, τῆς δὲ μικτῆς τὴν δόξαν· καὶ τούτων κοινῶς τὸ μὲν διὰ τοῦ ἐπιστημονικοῦ λόγου κριτήριον βέβαιον τε ὑπάρχειν καὶ ἀληθές, τὸ δὲ διὰ τῆς αἰσθήσεως ἀληθές μὲν, οὐχ οὕτω δὲ ὡς τὸ διὰ τοῦ ἐπιστημονικοῦ λόγου, τὸ δὲ σύνθετον κοινὸν ἀληθοῦς τε καὶ ψευδοῦς ὑπάρχειν· τῆς γὰρ δόξης τὴν μὲν τινα ἀληθῆ εἶναι, τὴν δὲ ψευδοῦν. Ὅθεν καὶ τρεῖς Μοῖρας παραδεδοσθαι, Ἄτροπον μὲν τὴν τῶν νοητῶν, ἀμετάθετον οὖσαν, Κλωθὴν δὲ τὴν τῶν αἰσθητῶν, Ἀράξιν δὲ τὴν τῶν δοξαστῶν. (Sextus Empiricus adv. Math. lib. VII, 147-149 pag. 402 ed. Fabric; pag. 223 ed. Bekker. Conf. Cic. Quæst. Acad. lib. I, cap. 8.)

55. Ἰδιαιτέρον δὲ παρὰ τοὺς ἄλλους ὁ Ξενοκράτης

καὶ ταῖς ἐνिकाῖς πτόσεσι γρόμμενος ἔφρασκε « πᾶν τὸ ὄν ἢ ἀγαθὸν ἐστὶν ἢ κακὸν ἐστὶν, ἢ οὔτε ἀγαθὸν ἐστὶν οὔτε κακὸν ἐστὶν. » Καὶ τῶν λοιπῶν φιλοσόφων χωρὶς ἀποδείξεως τὴν τοιαύτην διαίρεσιν προσιεμένων αὐτὸς ἐδόκει καὶ ἀπόδειξιν συμπαραλαμβάνειν. Εἰ γὰρ ἐστὶ τι κευρισμένον πρᾶγμα τῶν ἀγαθῶν καὶ κακῶν καὶ τῶν μῆτε ἀγαθῶν μῆτε κακῶν, ἐκεῖνο ἦτοι ἀγαθὸν ἐστὶν ἢ οὐκ ἐστὶν ἀγαθόν. Καὶ εἰ μὲν ἀγαθόν ἐστὶν, ἐν τῶν τριῶν γενήσεται· εἰ δ' οὐκ ἐστὶν ἀγαθόν, ἦτοι κακὸν ἐστὶν ἢ οὔτε κακόν ἐστὶν οὔτε ἀγαθόν ἐστὶν· εἴτε δὲ κακόν ἐστὶν, ἐν τῶν τριῶν ὑπάρξει, εἴτε οὔτε ἀγαθόν ἐστὶν οὔτε κακόν ἐστὶν, πάλιν ἐν τῶν τριῶν καταστήσεται. Πᾶν ἄρα τὸ ὄν ἦτοι ἀγαθόν ἐστὶν ἢ κακόν ἐστὶν, ἢ οὔτε ἀγαθόν ἐστὶν οὔτε κακόν ἐστὶν. Δυνάμει δὲ καὶ οὗτος χωρὶς ἀποδείξεως προσήκατο τὴν διαίρεσιν, ἐπέειπε δ' εἰς κατασκευὴν αὐτῆς παραληφθεὶς λόγος οὐχ, ἕτερός ἐστιν αὐτῆς· ὅθεν εἰ ἐν ἑαυτῇ περιέσχηκε τὴν πίστιν ἢ ἀπόδειξιν, ἔσται καὶ ἡ διαίρεσις ἐξ ἑαυτῆς πιστὴ μὴ διαφέρουσα τῆς ἀποδείξεως.

(Sextus Empiricus adv. Math. lib. XI, 4-6, pag. 692 ed. Fabric; pag. 546 ed. Bekker.)

56. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ὅταν φῶσιν ἐτέριος λέγεσθαι ἀγαθὸν τὴν ἰδέαν, καὶ ἐτέριος τὸ μετέγον τῆς ἰδέας, σημαίνοντα ἐκτίθενται καὶ κατὰ πολὺ ἀλλήλων διεστῶτα, καὶ μηδεμίαν ἔχοντα κοινωσίαν.

(Sextus Empiricus adv. Math. lib. XI, 28, pag. 696 ed. Fabric; pag. 551 ed. Bekker. Postquam dixit a Platone et Xenocrate multis modis nominari bonum, sic pergit: ἐκεῖνοι μὲν γὰρ κτλ.)

ab iis tractatum traducere; sed quum ita accurate dialecticæ præcepta tradiderit, ut qui eam inter summas maxime necessariae facultates haberent, non est probabile homines universi contemplatione occupatos, quales animo fingimus, tantum a vero aberrasse.

54. Xenocrates tres naturas esse ait, unam sensibilem, aliam intelligibilem, tertiam compositam et opinabilem, e quibus sensibilis sit infra cælum, intelligibilis eorum omnium quæ sunt supra cælum, opinabilis autem et composita ipsius cæli; est enim aspectabilis sensui, per astrologiam vero in intelligentiam cadit. Quæ quum ita sint, naturæ super cælum locatæ et intelligibilis iudicem constituit scientiam, infra cælum positæ et sensibilis sensum, mixtæ denique opinionem. Atque ex his communiter iudicium ratione scientiæ propria nixum certum esse et verum, sed illud quod sensu nitatur verum quidem, at non ita ut illud quod per rationem scientiæ propriam fiat; compositum vero commune veri et falsi esse: nam opinionum alias esse veras, alias falsas. Quocirca etiam tres Parcas esse traditum, Atropon dominam rerum intelligibilium, utpote quæ immutabilis sit, Clotho sensibilium, Lachesin opinabilium.

55. Seorsum vero a cæteris Xenocrates et singularis numeri casibus utens dicebat: *Quidquid est, vel bonum vel malum est, vel neque bonum neque malum*. Quumque reliqui philosophi sine demonstratione talem divisionem admitterent, ipse etiam simul demonstrationem assumere videbatur. Nam si est aliquid diversum a rebus bonis vel malis vel neque bonis neque malis, illud vel bonum est, vel non est bonum: et si bonum est, unum e tribus erit: si vero non est bonum, aut malum erit, aut neque malum neque bonum: sed sive malum est, unum e tribus erit, sive neque bonum neque malum est, rursus unum e tribus fiet. *Quidquid igitur est, vel bonum est vel malum, vel neque bonum neque malum*. Sed potentia et licet sine demonstratione divisionem admisit, quoniam ratio ad rem probandam allata ab ipsa non differt. Quapropter si reapse fidem facit demonstratio, erit etiam per se credibilis divisio, quippe quæ a demonstratione non discrepet.

56. Illi enim quando affirmant aliter dici bonum ut ideam, aliter ut particeps ideæ, significata exponunt et multum inter se distantia, et quæ nihil habent inter se commune.

57. Ἄξιον δ' ἀναλαθεῖν τὸ δόγμα ταῖς ἐκείνου λέξεσιν, ἵνα καὶ μάθῃς, οἱ τοῦ Ξενοκράτους καὶ Σπευσίπου κατηγοροῦντες ἐπὶ τῶν μὴ τὴν υγιεῖαν ἀσύμφορον ἡγήσθαι, μηδὲ τὸν πλοῦτον ἀνωφελεῖς, ἐν τίνι τόπῳ τὴν κακίαν αὐτοὶ τίθενται, καὶ τίνας λόγους περὶ αὐτῆς διεξίξαι.

(Plutarchus adv. Stoic. cap. 13 vol. XIV, p. 19 ed. Hutten. Conf. Cicero Acad. Quæst. lib. I, cap. 5; de legg. I, 13; de finibus lib. IV, 18; Disp. Tuscul. V, 10.)

58. Δοκεῖ δὲ Ξενοκράτης ἰδίᾳ πραγματευόμενος περὶ τῆς ἀπὸ τῶν ζῴων τροφῆς καὶ Πολέμων ἐν τοῖς περὶ τοῦ κατὰ φύσιν βίου συντάγμασι σαφῶς λέγειν, ὡς ἀσύμφορον ἔστιν ἢ διὰ τῶν σαρκῶν τροφή, εἰρησμένη ἤδη καὶ ἐξομοιουμένη ταῖς τῶν ἀλόγων ψυχαῖς.

(Clemens Alexandrinus Strom. lib. VII, p. 717 D. ed. Sylburg. Liber περὶ τῆς ἀπὸ τῶν ζῴων τροφῆς, quem non citat Diogenes Laertius, fortasse non fuit diversus a volumine Πυθαγόρεια inscripto. Vid. Menag. ad Diog. lib. IV, 13.)

59. Ἐμνήσθη δὲ τρίτην ἡμέραν διαλεγόμενος τὸ τοῦ Ξενοκράτους, καὶ ὅτι Ἀθηναῖοι τῶ ζῶντα τὸν κριὸν ἐκδεῖραντι δίκην ἐπέθηκεσαν.

(Plutarchus de Esu carniū Orat. I, cap. 7 vol. XIII, pag. 239 ed. Hutten. Haud scio an idem opus περὶ τῆς ἀπὸ τῶν ζῴων τροφῆς vel Πυθαγόρεια hic spectetur. Sententia sine dubio hæc est. Mentionem feci Xenocratis pecorum crudelitatem improbantis et Atheniensium qui punire solebant eum qui vivum arietem deglupsisset.)

60. Ξενοκράτης τὸν εὐδαίμονα βίον καὶ τὸν σπουδαῖον ἀποδείκνυσι τὸν αὐτὸν, ἐπειδὴ πάντων τῶν βίων ἀρετώτατος ὁ σπουδαῖος καὶ ὁ εὐδαίμων· ἐν γὰρ τὸ ἀρετώτατον καὶ τὸ μέγιστον.

(Aristoteles Topic. lib. VII, cap. 1 pag. 152

A. ed. Bekker. Scripsi καὶ τὸ μέγιστον cum veteribus edd; vulgo καὶ μέγιστον.)

61. Διὸ καὶ Ξενοκράτης οὐκ ἀποδείκνυσιν· οὐ γὰρ εἰς ἀριθμῶν ὁ εὐδαίμων οὐδ' ὁ σπουδαῖος βίος, ὡστ' οὐκ ἀναγκαῖον τὸν αὐτὸν εἶναι, διότι ἄμω ἀρετώτατοι, ἀλλὰ τὸν ἕτερον ὑπὸ τὸν ἕτερον.

(Aristoteles Topic. lib. VII, cap. 1 pag. 152 A. ed. Bekker.)

62. Ὁμοίως δὲ καὶ εὐδαίμονα, ὃ ἂν ὁ δαίμων ἦ σπουδαῖος, καθάπερ Ξενοκράτης φησὶν εὐδαίμονα εἶναι τὸν τὴν ψυχὴν ἔχοντα σπουδαῖαν· ταύτην γὰρ ἐκάστου εἶναι δαίμονα.

(Aristoteles Topic. lib. II, cap. 6, pag. 112 A. ed. Bekker. Ad quem locum Alexander Aphrodisiensis p. 94 (Schol. in Aristot. pag. 268 B. ed. Brandis.) εἰ δὴ δαίμων ἐκάστου ἡ ψυχὴ, καὶ ἂν Ξενοκράτει δοκεῖ, εἴη ἂν εὐδαίμων ὁ εὐ τὴν ψυχὴν ἔχων· εὐ δὲ τὴν ψυχὴν ἔχει ὁ σπουδαῖος, σπουδαῖος ἄρα ὁ εὐδαίμων.)

63. Ξενοκράτης δὲ ὁ Χαλκηδόνιος τὴν εὐδαιμονίαν ἀποδίδωσι κτήσιν τῆς οἰκείας ἀρετῆς καὶ τῆς ὑπηρετικῆς αὐτῆς δυνάμεως· εἶτα ὡς μὲν ἐν ᾧ γίνεται, φαίνεται λέγων τὴν ψυχὴν· ὡς δὲ ὑπ' αὐτῶν, τὰς ἀρετάς· ὡς δὲ ἐξ ἧν, ὡς μερῶν, τὰς καλὰς πράξεις, καὶ τὰς σπουδαίας ἐξεις τε καὶ διαθέσεις, καὶ κινήσεις καὶ σχέσεις· ὡς τούτων οὐκ ἄνευ τὰ σωματικὰ καὶ τὰ ἐκτός.

(Clemens Alexandrinus Strom. lib. II, pag. 419. A. ed. Sylburg. Scripsi initio Ξενοκράτης δὲ; codd. Ξενοκράτης τε.)

64. Ἐπεὶ καὶ Ξενοκράτης ἐν τῷ περὶ φρονήσεως, τὴν σοφίαν ἐπιστήμην τῶν πρώτων αἰτίων καὶ τῆς νοητῆς οὐσίας εἰναι φησὶ· τὴν φρόνησιν ἡγούμενος διττήν· τὴν μὲν πρακτικὴν· τὴν δὲ θεωρητικὴν· ἣν δὴ σοφίαν ὑπάρχειν ἀνθρωπίνην· διόπερ ἡ μὲν σοφία φρόνησις· οὐ μὴν πᾶσα φρόνησις σοφία.

57. Decet me vero decretum illud ipsius verbis proponere, ut etiam intelligas, qui Xenocratem et Speusippum reprehendunt, quod sanitatem non esse indifferentibus annumerandam, neque divitias inutiles putent, quo loco ipsi vitiositatem ponant, et quæ de ea disserant.

58. Videtur autem Xenocrates seorsum tractans de nutrimento ex animalibus parato, et Polemon in Commentariis de vita naturæ consentanea aperte dicere, damnosum esse quod sit per carnes nutrimentum, jam confectum et bestiarum animis assimilatum.

59. Nudius tertius disserens memoravi illud Xenocratis, et Athenienses pœnam irrogasse homini, qui vivo arietem deripuisset.

60. Xenocrates vitam beatam et honestam eandem esse demonstrat, quandoquidem ut honesta vita sic beata maxime una ex omnibus expetenda est: unum enim esse, quod magnopere expetendum et quod maximum sit.

61. Quocirca ne Xenocrates quidem demonstrat: non enim una numero est beata et honesta vita: itaque non est necesse eandem esse, propterea quod ambe maxime sint expetendæ, sed alteram alteri subjacere.

62. Similiterque genialem (id est beatum), eum cujus genius sit bonus, quemadmodum Xenocrates ait, genialem sive beatum esse, cujus animus sit bonus: hunc enim suum cujusque esse genium.

63. Xenocrates vero Chalcedonius beatitudinem definit possessionem propriæ virtutis et facultatis ei servientis; deinde in quo oriatur, videtur dicere animum; a quibus autem, virtutes; ex quibus vero, tanquam partibus, rectas actiones et bonum animi habitum atque affectum, et motus et habitudines: quod non sine his sint res externæ et a corpore pertinentes.

64. Nam Xenocrates quoque in opere de Prudentia, sapientiam dicit esse scientiam primarum causarum et naturæ intelligibilis: duplicem esse prudentiam existi-

(Clemens Alexandrinus Strom. lib. II pag. 369 C. ed. Sylburg.)

65. Οὐκ ἔστι δὲ τὸ δις φεγγῆσθαι ταῦτόν ὄνομα τῶν ἀτόπων, ἀλλὰ τὸ πλεονάσις περὶ τινος τὸ αὐτὸ κατηγορεῖν, ὅσον ὡς Ξενοκράτης τὴν φρόνησιν ὀριστικήν καὶ θεωρητικὴν τῶν ὄντων φησὶν εἶναι. Ἡ γὰρ ὀριστικὴ θεωρητικὴ τίς ἐστίν, ὥστε δις τὸ αὐτὸ λέγει προσθεὶς πάλιν καὶ θεωρητικὴν.

(Aristoteles Topic. lib. VI, cap. 3 pag. 141 A. ed Bekker. De quo loco sic Alexander Aphrodisiensis p. 213 καὶ τίθησι τούτου παράδειγμα τὸν ἀπὸ Ξενοκράτους ἀποδοθέντα ὀρισμὸν τῆς φρονήσεως· λέγοντος φρόνησις ἐστίν ὀριστικὴ καὶ θεωρητικὴ τῶν ὄντων· τὸ γὰρ θεωρητικὸν ταῦτόν ὄν τῷ ὀριστικῷ δις ἐν ᾧ (leg. τῷ) τοιοῦτω παραλαμβάνεται ὀρισμῷ. Recepi autem in verbis Aristoteleis κατηγορεῖν e codice Coisliniano 330 pro κατηγορεῖσι, quæ plerarumque membranarum scripturâ est.)

66. Ξενοκράτης ὁ Πλάτωνος ἑταῖρος ἔλεγε, μηδὲν διαφέρειν, ἢ τοὺς πόδας ἢ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς ἄλλοτριάν οικίαν τιθέναι. Ἐν ταυτῷ γὰρ ἁμαρτάνειν τὸν τε εἰς ἃ μὴ δεῖ χωρῖα βλέποντα, καὶ εἰς οὓς μὴ δεῖ τόπους παριόντα.

(Ælianus var. hist. lib. XIV, cap. 42 ascripto lemme Ξενοκράτους γνῶμη.)

67. Ξενοκράτης ἔλεγεν, ὥσπερ τὸ κακοπρόσωπον αἴσχει προσώπου, καὶ μοιθηρία τινὲ μορφῆς τὸ ὁμομορφον, οὕτω δαίμονος κακία τοὺς πονηροὺς κακοδαίμονας ὀνομάζουεν.

(Stobæus Flor. CIV, 24.)

68. Διὸ καὶ Ξενοκράτης τοῖς παισὶ μάλλον, ἢ τοῖς ἀθληταῖς, ἐκέλευε περιάπτειν ἀμφώτιδας, ὡς ἐκείνων μὲν τὰ ὄτα ταῖς πληγαῖς, τούτων δὲ τοῖς λόγοις τὰ ἦθη διαστρεφόμενων· οὐκ ἀνηχοῖαν, οὐδὲ κωφότητα προμυόμενος, ἀλλὰ τῶν λόγων τοὺς φαύλους φυλάτ-

τεσθαι παραινῶν, πρὶν ἑτέρους χρηστούς, ὥσπερ φέλακας ἔντραφέντας ὑπὸ φιλοσοφίας τῷ ἦθει, τὴν μάλιστα κινουμένην αὐτοῦ καὶ ἀνάπειθουμένην χώραν κατασχεῖν.

(Plutarchus de auditione cap. 2 vol. VII, pag. 130 ed. Hutten.)

69. Φιλόσοφος τις ἔλεγε· μεγάλους δεῖ λαμβάνειν μισθούς μαθητῶν τοὺς διδασκάλους, παρὰ μὲν τῶν εὐφυῶν, ὅτι πολλὰ μαθάνουσι, παρὰ δὲ τῶν ἀφυῶν, ὅτι πολὺν κόπον παρέχουσι.

(Antonius Serm. CCX, pag. 707 qui huic sententiæ tanquam sine auctore positæ subjungit Xenocratis verba apud Plutarchum de virtute morali cap. 12 οὐ γὰρ οὕτως τὰ μαθήματα φαίη τις ἂν (ὡς ἔλεγε Ξενοκράτης) λαβῆς εἶναι φιλοσοφίας, ὡς τὰ πάθη τῶν νέων, αἰσχύνην, ἐπιθυμίαν, μετανοίαν, ἔθνην, λύπην, φιλοτιμίαν· ὧν ἐμμελῆ καὶ σωτήριον ἀφῆν ἀπτόμενος ὁ λόγος καὶ ὁ νόμος, εἰς τὴν προσήκουσαν ὁδὸν ἀνυσίμως καθίστησι τὸν νέον.)

70. Τὰ μὲν οὖν ζῶα οὕτω πάλιν διηγεῖτο, εἰς ἰδέας τε καὶ μέρη, πάντα τρόπον διαιρῶν, ἕως εἰς τὰ πάντων στοιχεῖα ἀφίκετο τῶν ζῶων, ἃ δὴ πέντε σχήματα καὶ σώματα ὀνόμαζεν, εἰς αἰθέρα καὶ πῦρ καὶ ὕδωρ καὶ γῆν καὶ ἀέρα.

(Simplicius Comment. in Aristotelis Physic. lib. VIII, fol. 265. B. Cf. Scholia in Aristot. p. 427 ed. Brandis. ἔτι δὲ τοῦτο σαφέστερον πεποίηκε Ξενοκράτης ὁ γνησιώτατος τῶν Πλάτωνος ἀχροατῶν ἐν τῷ περὶ τοῦ Πλάτωνος βίου τάδε γεγραφώς· τὰ μὲν οὖν ζῶα κτλ.)

71. Παραιτητέοι γὰρ Ἐπιμενίδης καὶ Εὐδοξος καὶ Ξενοκράτης ὑπονοοῦντες τῇ Παρθενίδι τότε μιγῆναι τὸν Ἀπόλλω, καὶ κύουσαν αὐτὴν ἐκ μὴ οὕτως ἐγούσης καταστῆσαι τε καὶ προαγγεῖλαι διὰ τῆς προσήτιδος· τοῦτο μὲν οὖν οὐδαμῶς προσέσθαι.

mans, activam unam, alteram contemplativam, quam humanam sapientiam perhibet. Quocirca sapientia quidem est prudentia, sed tamen non quævis prudentia est sapientia.

65. Non est ineptum, idem nomen bis enuntiare, sed sæpius idem de re quæpiam prædicare, verbi causa ut Xenocrates prudentiam ait esse definitionem et meditationem rerum. Nam definitio meditatio quedam est, ita ut bis idem dicat adjecto meditationis vocabulo.

66. Xenocrates Platonis familiaris dicebat, nihil interesse, pedes an oculos in aliena domo defigeremus. Namque eodem in genere peccare hominem agros non aspiciendos contuentem et loca non ingredienda intrantem.

67. Xenocrates dicebat, quemadmodum a faciei fæditate aliquem sedum atque a formæ vitio informem vocamus: sic ob genii malitiam homines miseros infelices vocari.

68. Quamobrem etiam Xenocrates pueris potius, quam

athletis applicari jubebat aurium munimenta, quod horum aures verberibus, illorum mores verbis perverterentur: neque auditionis defectum aut surditatem commendans, sed hortans, ut pravos sermones vitarent, antequam boni sermones tanquam custodes ingenio per philosophiam inditi eam regionem, quæ maxime oratione movetur ac ducitur, occupassent.

69. Philosophus quidem dicebat, magnam oportere mercedem magistrum accipere a discipulis; ab ingeniosis quidem, quod multa discerent: ab hebetibus vero, quod multum molestiæ exhiberent.

70. Animalia igitur ita rursus distribuebat in genera et partes, omni modo dividens, donec ad omnium animalium elementa pervenit, quæ quinque formas et corpora appellabat, ætherem, ignem, aquam, terram et ærem.

71. Etenim rejiciendi sunt Epimenides, Eudoxus et Xenocrates suspicantes tum Apollinem cum Parthenide

(Jamblichus de vita Pythagorae cap. II, 7.)

73. Φασί δὲ καὶ Τριπτόλεμον Ἀθηναίους νομοθετῆσαι, καὶ τῶν νόμων αὐτοῦ τρεῖς εἶναι Ξενοκράτης ὁ φιλόσοφος λέγει διαμένειν Ἐλευσίνοι τούσδε· γονεῖς τιμᾶν, θεοὺς καρποῖς ἀγάλλειν, ζῆα μὴ σίνεσθαι. Τούς μὲν οὖν δύο καλῶς παραδοθήναι· δεῖ γὰρ τοὺς μὲν γονεῖς εὐεργέτας ἡμῶν γεγεννημένους ἀντευποιεῖν ἐφ' ὅσον ἐνδέχεται, τοῖς θεοῖς δὲ ἀπ' ὧν ἔδωκαν ἡμῖν ὠφελίμων εἰς τὸν βίον ἀπαρχὰς ποιεῖσθαι· περὶ δὲ τοῦ τρίτου διαπορεῖ, τί ποτε διανοηθεὶς ὁ Τριπτόλεμος παρήγγειλεν ἀπέχεσθαι τῶν ζῴων. Πότερον γὰρ, φησίν, ὅπως οἰόμενος εἶναι δεῖνον τὸ ἁμογενές κτείνειν ἢ συνιδῶν ὅτι συνέβαινε ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων τὰ χρησιμώτατα τῶν ζῴων εἰς τροφήν ἀναιρεῖσθαι· βουλόμενον οὖν ἡμερον ποιῆσαι τὸν βίον πειραθῆναι καὶ τὰ συνανθρωπεύοντα καὶ μαλιστα τῶν ζῴων ἡμερα διασώζειν· εἰ μὴ ἄρα διὰ τὸ προστάξει τοῖς καρποῖς τοὺς θεοὺς τιμᾶν ὑπολαθῶν μᾶλλον ἢν διαμείναι τὴν τιμὴν ταύτην, εἰ μὴ γίνοντο τοῖς θεοῖς διὰ τῶν ζῴων οὐσία. Πολλὰς δὲ αἰτίας τοῦ Ξενοκράτους καὶ ἄλλας οὐ πάνυ ἀκριβεῖς ἀποδιδόντος ἡμῖν αὐταρχεὶς τοσοῦτον ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι τοῦτο νενομισθέντο ἐκ τοῦ Τριπτόλεμου.

(Porphyrius de abstinentia lib. IV, cap. 22.)

73. Χρημάτων αὐτῷ κομισθέντων ἀπ' Ἀλεξάνδρου, ἐστίασας τοὺς κομιζόντας τὸν αὐτοῦ τρόπον, ἀπαγγείλατε, ἔφη, Ἀλεξάνδρου, ὅτι ἐστ' ἂν οὗτω ζῶν, οὐδέ μοι ταλάντων πεντήκοντα. Τσαῦτα γὰρ ἦν τὰ πεμψθέντα.

(Stobæus Flor. V, 118 Ξενοκράτους. Eundem locum servavit auctor Florilegii Monacensis in Stobæi Flor. vol. IV. p. 285 ed. Meinek. ubi sic

exhibetur: Ξενοκράτει χρημάτων κομισθέντων ἀπὸ Ἀλεξάνδρου, ἐστίασας τοὺς κομισάντας κατὰ τὸν αὐτοῦ τρόπον, ἀπαγγείλατε, ἔφη, Ἀλεξάνδρου, ὅτι ἐστ' ἂν οὗτω ζῶν, οὐδέ μοι τῶν πεντήκοντα ταλάντων. Τσαῦτα γὰρ ἦσαν τὰ πεμψθέντα. Cum hoc concordat scriptor Florilegii Lugdunobatavi (Γνωμαί κατ' ἐκλογὴν ἐκ τῶν Δημοκρίτου, Ἐπικούρου καὶ ἑτέρων φιλοσόφων καὶ ποιητῶν καὶ ῥητόρων etc. Lugduni Batavorum 1837) pag. 35 ed. Bynen. nisi quod primum pro Ἀλεξάνδρου, quod in margine codicis recentiore manu scriptum est, in orationis contextu habet ἀνθρώπου. Deinde pro αὐτοῦ præbet αὐτοῦ. Denique pro τῶν πεντήκοντα ταλάντων in eo comparet τῶν ν' ταλάντων. Cf. Diog. Laert. IV, 8. Suidas et Hesychius Milesius v. Ξενοκράτης. Valerius Maximus lib. IV, cap. 3 ext. 3. Themistius Orat. 2, pag. 26. Orat. 21 pag. 252. Cicero Disp. Tusc. lib. V, cap. 32.)

74. Ξενοκράτης εἰ ποτε σταμνίον οἴνου ἀνοίξειεν, ἐφθανε ὁ οἶνος τρεπόμενος πρὶν ἀναλωθῆναι· καὶ τὰ ὄψα δὲ πολλὰκις ἔωλα ἐξέβριπτεν. Ἐθνεν καὶ ἡ παροιμία τὸ Ξενοκράτους τυρίον ἐπὶ τῶν ἐπὶ πολλῷ παραμενόντων καὶ μὴ τάχιστα ἀναλισκομένων.

(Stobæus Flor. XVII, 25 Ξενοκράτους.)

75. Ξενοκράτης διαιρῶν ἕκαστον μέρος τῆς ἡμέρας εἰς πρᾶξιν τινα καὶ τῆ σιωπῆς μέρος ἀπένεμε.

(Stobæus Flor. XXXIII, 11.)

76. Ξενοκράτης νέον φιλοσοφεῖν βουλόμενον ἤρετο εἰ γεγεωμέτρηκε· τοῦ δ' ἀποφύσαντος, ἀλλ' εἰ ἡστρονόμηκε· καὶ τοῦτο ἀπειπόντος, ἀλλ' εἰ τὰ τῶν ποιητῶν ἀνέγνωκεν· ὁ δὲ καὶ τοῦτο ἔξαρκος ἦν· ἄλλως δὲ εἰ γράμματα οἶδεν· οὐδὲ ταῦτα ἔφη ἐκεῖνος εἰδέναι.

coivisse, eamque gravidam ex non gravida fecisse, et per vatem sive sacerdotem suam id prænuntiasse; hoc vero nullo modo comprobandum est.

72. Ajunt etiam Triptolemus Atheniensibus leges scripsisse, et ex legibus ejus has tres adhuc Eleusine manere Xenocrates philosophus affirmat: Parentes honorare, Deos frugibus colere, Animalia non vexare. Harum utique duas recte promulgatas esse dicit: oportet enim parentibus, qui de nobis bene meruerunt, quoad ejus fieri potest, debitam gratiam referre; Diis vero rerum, quas nobis largiti sunt, utilium et ad vitam necessariorum primitias dare; de tertia autem querit, quo tandem consilio Triptolemus animalibus abstinendum esse monuerit: utrum, inquit, omnino indignum ratus, cognatos interficere, an quia animadverteret contingere, ut utilissima animalia ab hominibus pastum acquirere cæderentur: quum vellet igitur, mitem reddere vitam, tentasse eum animalia, quæ cum hominibus versantur et mansuetissima sunt, conservare: nisi forte, quod deos frugibus coli jussisset, existimaret cultum hunc diutius permansurum esse, si deorum numini hostiis minime

immolaretur. Multas vero alias rationes non a modum certas Xenocrate afferente, nobis ex dictis illis satis est, quod hoc a Triptolemo legibus sanctum erat.

74. Pecunia Alexandri jussu ei allata, acceptos apparatus epulis suo more gerulos Alexandro nuntiare jussit, quam diu ita viveret, non opus sibi quinquaginta talentis fore. Tantum enim pecunie missum erat.

74. Xenocrates, si quando vini cadum relevisset, in vappam convertebatur, antequam consumeretur. Sed sæpe etiam obsonia pridiana jam corrupta ejiciebat. Hinc natum est proverbium, Xenocratis caseolus, de rebus diu durantibus, quæ non celerrime absumuntur.

75. Xenocrates singulas diei partes certis negotiis assignans, silentio quoque suam partem attribuebat.

76. Xenocrates adolescentem, qui se ad philosophiæ studium conferre volebat, num geometriam didicisset, interrogavit: quo negante, quæsitiv hoc eo, num curam in siderum cognitione posuisset: ex quoque abnuente eo, num poetarum scripta attigisset, seiscitatus est. Qui quum et hoc initiaretur, Xenocrates, num alioqui litteris tinctus esset, ex eo requisivit. At ne his quidem tinctum

Πόκος τóινυν, εἶπεν ὁ Ξενοκράτης, ὑπὸ γναφείως^b οὐ πλύνεται.

(Excerpta e codice Florentino Joannis Damasceni in Stobæi Flor. vol. IV, p. 191 ed. Meinek. Scripsi : ^a οἶδεν· οὐδὲ ταῦτα] e Nauckii conjectura; cod. οἶδε· ταῦτα. — ^b ὑπὸ γναφείως] cum Nauckio in Phil. Gott. 1849, p. 299 et Badhamio apud Hirschigium in Miscell. phil. Traj. ad Rhen. 1849; cod. ὑπογραφείως.)

77. Ξενοκράτης, ὅποτε τις αὐτῷ σ/ολάζειν ἤθελεν

οὐδενὸς τῶν ἐγκυκλίων μαθημάτων μετεληφώς, ἄπιθι, εἶπε, λαβῆς οὐκ ἔχεις πρὸς φιλοσοφίαν· δεῖ γὰρ προμεμαλῆσθαι διὰ τούτων τὴν ψυχὴν.

(Excerpta e codice Florentino Joannis Damasceni in Stobæi Flor. vol. IV, p. 205 ed. Meinek.)

78. Ξενοκράτης δὲ ὁ Χαλκηδόνιος ἀέναντι τὴν ὕλην, εἶπεν ἅπαντα γεγονέναι, προσηγόρευσε.

(Theodoretus Græcarum affectionum curat. serm. IV, pag. 57 seq. ed. Sylburg.)

se esse ille confessus est. Tum Xenocrates : Atqui vellus, inquit, a fulloae non lavatur.

77. Xenocrates, quando quis omnem liberalis doctrinae expertus audire ipsum cupiebat, *Abi*, inquit, *ansas philo-*

sophix non habes : oportet enim his animam prax-mollitum esse.

78. Xenocrates autem Chalcedonius materiam, ex qua omnia facta sint, perennem appellavit.

DE CRANTORE ACADEMICO.

Crantor (1) natus est Solis, Ciliciæ oppido, circa Olympiadem CX, homo bene nummatus, ut arbitrator (2), sed longe omnibus ingenio et doctrina præstans, quippe qui jam adolescens antequam Athenas se conferret, civibus suis in litteris admirabilis (3) visus sit. Erat enim pereruditus, quales paucos illo tempore fuisse accepimus. Nimirum tum artibus mathematicis studuerat, tum res fabulosas tractaverat (4), tum veterum philosophorum præcepta tenebat (5), tum plurimos confecerat libros (6). Huc accedebant eximium ingenium, poetica studia forsitan nunquam intermissa, Homeri denique atque Euripidis maxima admiratio (7). Ipse quidem non multa carmina condidisse videtur (8), verum quæ prosa oratione composuit plena sunt spiritus poetici, quæque de aliis poetis judicia fecit, intelligentem virtutis poetiæ existimatorum indicant. Eo pertinet quod de Euripide dixit, difficile esse, servata verborum proprietate tragice simul et cum commiseratione scribere (9). Quo in genere versum ex Bellerophonte petatum laudabat (10):

ὄμοι· τί δ' ὄμοι; θνητὰ τοι πεπόνθαιμεν.

Subtiliter de Theophrasti stilo judicavit, cujus Proposita ostro scripta esse dixit (11), pariterque tragœdæ nescio cuius vocem non dolatam et cortice plenam nominavit, et poetæ ejusdem versus miseros esse præ se tulit.

Jam quod ad philosophiam attinet, Crantor ne-

que ejusmodi philosophus erat, qui in verba magistri juraret solamque ejus disciplinam coleret, nec qui ipse novam philosophiæ formam institueret; veritatis potius amicum et divini Platonis explanatorem appelles. Quamobrem nihil reliqui fecit, quominus veterum etiam sapientiæ doctorum decreta cognosceret. Sed de studiis ejus uberius nunc et latius disseremus.

Quum domi poësis laude florisset, hæc abjecta et carminibus suis signatis atque in Minervæ fano depositis, ut rerum divinarum humanarumque contemplationi vacaret, Athenas demigravit, neque unquam in patriam revertit. Venit (12) autem in illam urbem ante Olymp. CXVI, quo tempore nominis sui gloria orbem terrarum impleverat. Vigeant enim variæ philosophorum familiæ singularumque disciplinarum principes ab adolescentibus discendi cupidis diligenter audiebantur. Docebat tum Xenocrates, quem post Spousippi mortem ab anno Ol. CX, 2 ad annum Ol. CXVI, 3 Academiæ veteri præfuisse vidimus, docebat Pyrrho, docebant Aristoteles et Theophrastus; Cyrenaici itemque Megarici florebant; fortasse jam Zeno et Epicurus scholas suas aperuerant. Majorem tamen gloriam Xenocratis sectatores, quam cæteri philosophi consecuti erant. Itaque primum Xenocratem, dein eo mortuo Polemonem, condiscipulum olim suum, qui Xenocrati in Academia successerat, audivit. Jure igitur veteribus Academicis annumeratus est (13) quum egre-

(1) Cf. *Frid. Kayseri* de Crantore Academico dissertatio. Heidelbergæ 1844; M. Herm. Ed. *Meieri* de Crantoris libro, qui περί πένθους inscribatur, disputatio. Halis Saxonum 1840; F. *Schneideri* de Crantoris Solensis philosophi Academicorum philosophiæ addicti libro, qui περί πένθους inscribitur, commentatio in *Zeitschrift für die Alterthumswissenschaft* 1836, Nr. 104-105. — (2) Diogenes Laertius lib. IV, 25 λέγεται δὲ καὶ τὴν οὐσίαν καταλιπεῖν Ἀρκεσίλαω, τολάντων οὐσαν δυοκαίδεκα. — (3) Diog. Laert. IV, 24 Κράντωρ, Σολεὺς, θαυμαζόμενος ἐν τῇ ἐκαστοῦ πατρίδι ἀπήρην εἰς Ἀθήνας. — (4) Vide fragm. 1-7. — (5) Vide fragm. 9. 11. — (6) Diogenes Laertius IV, 24 καὶ κατελίπειν ὑπομνήματα εἰς μυριάδας στίχων τρεῖς ὧν τινὰ τινες Ἀρκεσίλαω προσάπτουσιν. — (7) Id. IV, 26 ἔθαύμαζε δὲ Κράντωρ πάντων δὴ μᾶλλον Ὅμηρον καὶ Εὐριπίδην. — (8) Diog. Laert. IV, 25 λέγεται δὲ καὶ ποιήματα γράψαι

καὶ ἐν τῇ πατρίδι ἐπὶ τῷ τῆς Ἀθηνᾶς ἱερῷ σπαραγισάμενος αὐτὰ θεῖναι. — (9) Diog. Laert. IV, 26 ἐργῶδες εἶναι ἐν τῷ κυρίῳ τραγικῶς ἅμα καὶ συμπαθῶς γράψαι. — (10) Vid. Eurip. Fragm. p. 688 ed. Wagner. Parisiis 1846. — (11) Diog. Laert. IV, 27 ἦν δὲ καὶ δεινὸς ὀνοματοποιήσας. Τραγῶδον γοῦν ἀπελέκτων εἶπεν ἔχειν φωνήν, καὶ εὐλοιοῦ μεστήν. Καὶ τινος ποιητοῦ σίρκης μεστοῦ εἶναι τοῦς στίχους· καὶ τὰ Θεοφράστου θέσεις ὁστέρῳ γεγράφθαι. — (12) Cf. not. 8. Cæterum ante Ol. CXVI Crantor Athenas venit; eo enim tempore Polemo post Xenocratis obitum docere cepit. Vid. Diog. Laert. IV, 16. Utriusque auditor fuit Crantor. Diog. Laert. IV, 24 ἀπήρην εἰς Ἀθήνας καὶ Ξενοκράτους διήκουσε Πολέμων συσκολάζων. Clemens Alexandrinus Strom. I, p. 301 Πολέμωνος δὲ ἀκουσταὶ Κράτης τε καὶ Κράντωρ. — (13) Diog. Laert. proem. 14; Clemens

gium Platonis interpretem (14) et postremum ejus sectæ patronum se præbuisset. Cæterum non pauci erant, qui post Xenocratis mortem scholas ab ipso Crantore haberi atque in ejus disciplinam se tradere vellent. Postquam videlicet morbi causa aliquando in Æsculapii templum concessit, multi qui eum non morbo vexatum, sed ad juvenes literis erudiendos propensum ibi morari suspicabantur, continuo in illum locum convenerunt (15). At Crantor qua erat modestia tantum abfuit, ut æmulari cum Polemonem vellet, ut statim sanitate recuperata ad Polemonem rediret eique multos annos operam daret (16). Quocirca rogatus quondam, qua Polemonis virtute caperetur, respondisse fertur (17), *quia illum nunquam neque acutius neque gravius loquentem audivisset*. Quemadmodum vero Crantor Polemonem ut præceptorem suum dilexit: sic eum Arcesilaus admiratus et amore prosequutus est: quam amicitiam ortam esse constat quo die primum Crantor Arcesilaum conspexit. Tum enim statim amore incensus versiculo Euripideo eum allocutus esse perhibetur (18):

ὦ παρήν', εἰ σώσαιμι σ', εἴσῃ μοι χάριν;

cui nihil aliud respondit Arcesilaus, quam quod apud Euripidem sequitur:

ἄγου με ὦ ξένη, εἴτε δημοῖδ' ἐθέλεις, εἴτ' ἄλογον (19).

Itaque ex eo tempore facti sunt amici et contubernales (20). Inter istos autem qui postea Crantori in Æsculapii templo deambulanti occurrebant, ut si forte scholas aperire vellet, ejus institutione inebuerentur, Arcesilaus quoque erat, quoniam ab illo, quamvis amatore suo, Polemoni com-

mendari volebat. Quid? quod moriens Crantor Arcesilao patrimonium suum, quod duodecim talentis constabat, reliquisse dicitur. Vide Diog. Laert. IV, 24-25.

Jam quando Academicus fuit Crantor, forsitan nihil opus videatur, quæ ejus dogmata fuerint, sciscitari, præsertim quum Cicero (21) nos doceat, Polemonem, Cratetem et Crantorem diligenter tuitos esse ea quæ a superioribus accepissent; quod simul argumentis ex quadam philosophi disputatione (22) ductis confirmari potest. Ibi enim sic ordinat vitæ humanæ bona, ut summum bonum virtutem esse velit, quæ etiam deficientibus reliquis ad bene beateque viveudum sufficiat, secundum locum valetudini, tertium voluptati, quartum divitiis concedat. Huic consentanea est Polemonis sententia, teste Clemente Alexandrino (23) qui, Xenocratis familiaris, inquit, Polemo videtur velle beatitudinem esse moderationem in omnibus bonis, vel plurimis et maximis. Decernit igitur, sine virtute non futuram unquam beatitudinem, sine corporis autem bonis et externis virtutem ad beatitudinem sufficere. Adde Cicer. Ac. post. I, 5, 6. Licet autem in universum priorum Academicorum placita Crantor tueretur, tamen interdum ab illis dissentire ausus est. Huc pertinent ea quæ refert Cicero Tuscul. III, 6. « Ne absurdum Crantor (24) ille, qui in Academia nostra vel in primis fuit nobilis. Minime, inquit, assentior iis, qui istam nescio quam indolentiam magnopere laudant: quæ nec potest ulla esse, nec debet. Ne ægrotus sim, sed si fuerim, sensus adsit, sive secetur quid, sive avellatur a corpore. Nam istud nihil dolere non sine magna mercede contingit, immanitatis in animo stuporis in corpore. » His ergo verbis sa-

Alexandrinus Strom. I, p. 301; Galenus hist. phil. cap. 2. — (14) Cf. fragm. 1-7. —

(15) Diogenes Laertius lib. IV, 24 οὗτος νοσήσας εἰς τὸ Ἀσκληπιεῖον ἀνεγώρσασε καὶ αἰεὶ περιπατεῖ· οἱ δὲ πανταχόθεν προσήσαν αὐτῷ, νομίζοντες οὐ διὰ νόσον, ἀλλὰ βούλεσθαι αὐτοῖσι σχολὴν συστήσασθαι. — (16) Diogenes Laertius lib. IV, 24 ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ὑγιάνοντα διακοῦσιν Ἡολέμωνος, εἴτ' ὦ καὶ μάλιστα θαυμάσθησαν. — (17) Diogenes Laertius lib. IV, 24 παρὶ δὲ αὐτὸν ἐρωτηθέντα τίμη θηραβείη ὑπὸ Ἡολέμωνος, εἰπεῖν, τῷ μῆτε δέξιτερον ἢ γρηύτερον ἀκούσαι ἐξηγομένου. — (18) Diogenes Laertius lib. IV, 29 καὶ αὐτοῦ Κραντοῦ ἐρωτικῶς διαταθείς ἐπύθετο, τὰ ἐξ Ἀνδρομέδης Ἐδρηπίδου προσενεγκάμενος· ὦ παρήν', εἰ σώσαιμι σ', εἴσῃ μοι χάριν; καὶ ὅς τὰ ἐχόμενα· ἄγου με, ὦ ξένη, εἴτε δημοῖδ' ἐθέλεις, εἴτ' ἄλογον. Vide Euripidis Fragm. p. 650 ed. Wagner. Cæterum confer Euseb. præp. ev. XIV, 6, p. 721 διὰ τὸ καλῶς εἶναι (Ἀρκεσίλαος) ἐπι ὧν ὠρῆσις τυγῶν ἐραστοῦ Κραντοῦ τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ προσεώρσασε μὲν τούτῳ. — (19) Corrige ex Herodiano περὶ σχημάτων p. 58, 9: ἄγου δὲ μ', ὦ ξέν', εἴτε πρόσπολον θέλεις, εἴτ' ἄλογον εἴτε δημοῖδα. — (20) Antigonus Carylusius apud Diog. Laert. IV, 22 συσσίτιον δὲ φησιν αὐτῷ [τῷ Κράτητι] ὁ Ἀντίγονος

εἶναι παρὰ Κραντοῦ, ὁμοῦως συμβιούτων τούτων τε καὶ Ἀρκεσίλαου. Τὴν δὲ οἰκίαν Ἀρκεσίλαου μὲν ἔχειν μετὰ Κραντοῦ, Ἡολέμων δὲ σὺν Κράτητι μετὰ Λυσικλέους· τινὲς τῶν πολιτῶν. Ἦν δὲ, φησὶν, ἐρώμενος Κράτης· μὲν, ὡς προείρηται, Ἡολέμωνος, Ἀρκεσίλαος δὲ Κραντοῦ. — (21) Cicero Acad. post. I, 9. — (22) Vid. fragm. 13. — (23) Clemens Alexandrinus Strom. VII, p. 419. C. ὁ γὰρ Ξενοκράτους γνώριμος Ἡολέμων φαίνεται τὴν εὐδαιμονίαν αὐτάρκειαν εἶναι βουλόμενος ἀγαθῶν πάντων ἢ τῶν πλείστων καὶ μεγίστων, Δογματίζει γοῦν, χωρὶς μὲν ἀρετῆς μηδέποτε ἀν εὐδαιμονίαν ὑπάρχειν, διχα δὲ καὶ τῶν σωματικῶν καὶ τῶν ἐπὶ τὴν ἀρετὴν αὐτάρκη πρὸς εὐδαιμονίαν εἶναι. — (24) Plutarchus Consolat. ad Apollon. vol. VII, p. 318 ed. Hulten. διὸ καὶ τοῦτο μὲν ἑατέον, ὡς βλαβερὸν καὶ φαῦλον, καὶ σπουδαίως ἀνδράσιν ἥμισυ πρέπον· τὴν δὲ μετριοπάθειαν οὐκ ἀποδοκιμασίον. Μὴ γὰρ νοσοῦμεν, φησὶν ὁ Ἀκαδημαϊκὸς Κράτωρ, νοσήσασσι δὲ παρῆσι τις αἰσθήσει, εἴτ' οὐν τέμνοτό τι τῶν ἡμετέρων, εἴτ' ἀποσπῶτο. Τὸ γὰρ ἀνώδυνον τοῦτο οὐκ ἀνευ μεγάλων ἐγγίνεται μισθῶν τῷ ἀνθρώπῳ· τεληριῶσθαι γὰρ εἰκὸς ἐκεῖ μὲν σῶμα τοιοῦτον, ἐν ταῦθα δὲ ψυχῇ. Vide infra fragm. 8. —

tis refutantur qui Crantorem censent pedem a Platone nunquam discessisse. At de re ipsa infra erit disputandi locus. Haud scio an futuri sint, qui putent, Crantorem in Epicuri sententiam transiisse, præsertim quum eodem fere tempore voluptarius philosophus sitienti juventuti philosophiæ fontes aperuisse videatur. Sed quoniam alia voluptariæ disciplinæ vestigia in Crantoris fragminibus non exstant, diversum ab Epicuri ratione sapientiæ genus nobis circumspiciendum est. Videatur forsitan Aristoteles (25), qui tunc scholam suam ab Academia nondum plane disjunxerat, ad suam sententiam traduxisse Crantorem : mediocritatem certe quam celebrat Aristoteles, Crantor non rejecit (26). Huc accedit Ciceronis auctoritas, qui sæpe de indiscreta doctrinæ veterum Academicorum et Peripateticorum similitudine loquitur. Quippe de orat. III, 18 : Nam Speusippus, inquit, Platonis sororis filius et Xenocrates, qui Platonem audierat, et qui Xenocratem, Polemo et Crantor, nihil ab Aristotele, qui una audierat Platonem, magnopere dissensit ; copia fortasse et varietate dicendi pares non fuerunt. Idem de Fin. II, 11 Polemoni et jam ante Aristoteli ea prima visa sunt quæ paulo ante dixi. Ergo nata est sententia veterum Academicorum et Peripateticorum, ut finem bonorum dicerent secundum naturam vivere, id est, virtute adhibita frui primis a natura datis. Conf. IV. 6 ; V, 5 ; Tusc. V, 13 et 31. Verum re diligenter considerata fatebimur, Crantorem suo Marte in philosophiæ præceptis aliquid novasse. Fuit enim, quantum animi mei conjectura colligere possum, sæpius infirma atque ægra valetudine, quum et morbi causa, ut supra vidimus, in Æsculapii templum concessisse ibique aliquamdiu commoratus esse et juvenis hydropæ affectus supremum diem obiisse narretur (27). Neque negligenda nobis sunt ipsius verba (28), e quibus cogas, eum morbi naturam cognitam habuisse. Quare existimo

Crantorem usu doctum paulatim ad aliorum dogmata inclinasse, quia doloris sensum vitari non posse intelligeret. Itaque ut Dionysium Stoicum ajunt, quum ex renibus laboraret, ipso in ejulatu clamitasse falsa esse illa quæ antea de dolore ipse sensisset (29), ita Crantorem arbitror corporis dolore cruciatum retractasse, quæ olim de indolentia tradidisset. Sic experientiam ducem secutus Crantor, simul quanti fecerit cum alios poetas, tum Homerum atque Euripidem, humane vite magistros, declaravit. Quibus Cicero, indolentie in Tusculanis disputationibus defensor, propterea succenset quod hominum animos fortissimorum virorum lamentis molliant (30).

Perspecta igitur doloris vi ac natura, cujus sensum inevitabilem esse videbat, Crantor vitam humanam tanquam malis plenam supplicii instar (31) habere statuit. Similia quidem, sed diversa tamen profert Plato (32). Quum enim Plato hoc tantum queratur, quod animus rebus divinis intentus nonnunquam cupiditatibus, doloribus, voluptatibus perturbetur : Crantor in eo miseriam humanam ponit, quod vita morbis, molestiis, ærumnis obnoxia sit, quæ omnia ex communi quodam fonte profluant. Quid, quod hinc etiam animi et corporis deformitatem manare credit atque adeo hanc ipsam mortis causam ducit, neque quidquam esse quod omnino sanum sit sibi persuasit. Deinde quum Crantor ab natura ita comparatum esse dixerit, ut homines in miseris versentur, aut ipsorum culpa id accidisse (33) : Plato quidquid acerbum in vita humana est, ad generis nostri auctores inferiores deos refert (34). Quamquam autem hæc aliter atque a philosopho narrantur, accipienda esse liquet, exploratum tamen habemus, Platonem haudquaquam hominibus eorum quibus premur malorum culpam attribuisse. Itaque ne lapsus quidem animæ, quem Phædr. p. 248 describit, ad humanæ naturæ vitiositatem trahendus est.

(25) Cf. in primis lib. de moribus ad Nicom. II, 6. 7. — (26) Vid. fragm. 8. — (27) Diog. Laert. IV, 27 και κατέστρεψε πρὸς Πολέμωνος και Κράτητος, ὑδρωπικῆ διαθέσει νοσήσας. — (28) Vid. fragm. 13. — (29) Cicero Tusc. II, 25. —

(30) Cicero Tusc. lib. II, cap. 11. — (31) Vide fragm. 9 et 12. — (32) Plato Phædr. pag. 66. B. οὐκ οὐκ ἀνάγκη, ἔφη, ἐκ πάντων τούτων παρίστασθαι δοῖεν τοιάνδε τινα τοῖς γνησίως φιλοσόφοις, ὥστε και πρὸς ἀλλήλους ταυτὰ ἅπαντα λέγειν, ὅτι κινδυνεύει τοι ὡς περ ἀτραπὸς τις ἐκφέρειν ἡμᾶς μετὰ τοῦ λόγου ἐν τῇ σκέψει, ὅτι, ἕως ἂν τὸ σῶμα ἔχωμεν και συμπεφυμένῃ ἢ ἡμῶν ἢ ψυχῇ μετὰ τοῦ τοιούτου κακοῦ, οὐ μὴ ποτε κτησώμεθα ἱκανῶς οὐ ἐπιθύμουμεν φαιμέν δὲ τοῦτο εἶναι τὸ ἀληθές. — (33) Vide fragm. 9. — (34) Plato Tim. pag. 69. c. ἀλλὰ πάντα ταῦτα πρῶτον διεκόσμησεν, ἔπειτα ἐκ τούτων πᾶν τὸδε ζυνεστήσατο, ζῶον ἐν ζῷα ἔχον

ἅπαντα ἐν αὐτῷ θνητὰ ἀθάνατά τε. Καὶ τῶν μὲν θεῶν αὐτὸς γίγνεται δημιουργός, τῶν δὲ θνητῶν τὴν γένεσιν τοῖς ἑαυτοῦ γυνήμασι δημιουργεῖν προσέταξεν. Οἱ δὲ μιμούμενοι, παραλαβόντες ἀρχὴν ψυχῆς ἀθάνατον, τὸ μετὰ τοῦτο θνητὸν σῶμα αὐτῇ περιετόρνευσαν ὀχημὰ τε πᾶν τὸ σῶμα ἔδοσαν ἄλλοι τε εἶδος ἐν αὐτῷ ψυχῆς προσποικιλοῦσιν τὸ θνητὸν, θανάτου και ἀναγκαῖα ἐν ἑαυτῷ παθήματα ἔχον, πρῶτον μὲν ἡδονῆν, μέγιστον κακοῦ δόλαιον, ἔπειτα λύπην, ἀγαθῶν ζηγίαν, ἐτι δ' αὐθάρβην, και φόβον, ἀτρον συμβούλιον, θυμὸν δὲ δυσπραμοῦθητον, ἑπιπίδα δ' οὐπαραγωγὸν αἰσθήσει τε ἀλόγῳ και ἐπιγερητῇ παντός, ἔρωτι δ' οὐπαρασάμενοι τ' αὐτὰ ἀναγκασίως τὸ θνητὸν γένος ζυνέθεσαν. Καὶ διὰ ταῦτα δὴ σεβόμενοι μιμνῆσκον τὸ θεῖον, ὅ τι μὴ πᾶσα ἦν ἀνάγκη, χωρὶς ἐκείνου κατοικίζουσιν εἰς ἄλλην τοῦ σώματος οἰκῆσιν τὸ θνητὸν, ἰσθμὸν και ὄρον διοικοδομήσαντες τῆς τε κεφαλῆς και τοῦ στήθους, αὐχένα μεταξύ τιθέντες, ἵνα εἴη χωρὶς. —

Sed hæc haecenus. Superest ut de mortis tempore pauca annotemus. Vero proximum est, hominem doctissimum circa Ol. CXX decessisse (35). Namque ea tempestate Arcesilaus floruit (36) quem ante Crantoris obitum docuisse nemo credit, præsertim quum post Crantorem etiam Pyrrhonem et Diodorum audiverit (36). De reliquo Solensem philosophum in patria, ubi sepeliri voluerat, sepultum esse suspicamur (37). Morientem autem Arcesilao patrimonium suum, quod duodecim talentis constabat, reliquisse jam supra vidimus. Finis vitæ ejus multis luctuosus ac tristis fuisse putandus est, adeo ut statim notæ ejus virtutis desiderium consequeretur. Quapropter Theætetus (38) poeta hoc eum carmine celebravit (39) :

Ἦνδ' ἀνεῖν ἀνθρώποις, ὁ δ' ἐπὶ πλεόν ἦνδ' ἀνε Μούσαις
Κράντωρ, καὶ γήρως ἤλυθεν οὕτι πρόσσω.
Ἦ, σὺ δὲ τεθνεῖσθα τὸν ἱερὸν ἀνδρ' ὑπεδέξω (40).
ἦ ῥ' ὄγε καὶ ζῶει καὶ ἐν εὐπαθίῃ (41).

Longe deterius est epigramma, quod in eum fecit Diogenes Laertius (42). Id vero sic scribendum esse existimamus :

Ἐπέλυσε καὶ σέ, Κράντωρ, ἡ νόσων (45) κακίστη,
χ' οὕτω κατῆλθες εἰς μέλαιναν Πλουτέως ἄβυσσον.
Καὶ σὺ μὲν ἐκεῖθι νῦν χαίρεις, λόγων (44) δὲ τῶν σῶν
Ἀκαδημία θ' ἔστηκε χήρη (45) καὶ Σόλοι πατρίς
[σευ.

Fuisse Crantorem inter exquisitos virtutis præceptores ejusque nomen vulgo jactatum et tanquam ipsius philosophiæ moralis, non hominis, usurpatum esse, cum alia veterum dicta ostendunt, tum illud Horatii Epist. lib. I, II, 1 seqq. :

Trojani belli scriptorem, maxime Lolli,
dum tu declamas Romæ, Præneste relegi,
qui quid sit pulchrum, quid turpe, quid utile,
[quid non,

planius ac melius Chrysippo et Crantore dicit.

At quantis laudibus Panætius, Cicero, alii eum ornauerint, infra videbimus, quum ad librum de luctu pervenerimus.

Transeo ad Crantoris scripta quæ exceptis fragmentibus quibusdam interciderunt. Exstant autem quatuor fragmentorum genera, quorum unum commentariorum in Platonis Timæum fragmenta, alterum consolationis sive libri περὶ πένθους reliquias, tertium incerti libri fragmentum, quartum denique poeticas quasdam reliquias quæ Solensi philosopho forsitan assignari possint, complectitur. Quum Spusippus et Xenocrates jam antea in hoc elaborassent, ut Platonicum ingenium monumenta tum copiosis et uberibus commentariis, tum aliis libellis ac disputationibus illustrarent mirum est quod Proclus in Tim. p. 24 Crantorem (46) primum Platonis interpretem vocat. Videtur utique hoc nomine præcipuum divini philosophi explanatorem appellare. Reliquit Crantor, si Diogeni (47) fides, commentarios ad triginta milia versuum continentes. In his non dubito quin fuerit etiam Timæi Platonicæ explicatio. Et Proclus quidem e Crantoris δπομνήμασι peculiare quædam annotationes profert, Plutarchus vero ea quæ ille ad mundi harmoniam numerosque Platonicos dilucidandos excogitavit.

Sed summa in laude ejus de luctu libellus erat (48), non magnus ille quidem, sed, ut Panætio et Ciceroni, id est doctis et intelligentibus tantum rerum existimatoribus, visum est, aureolus et ad verbum ediscendus (49), quem perisse vel propterea dolemus, quod ne Ciceronis quidem Consolatio superest. Etenim anno ab u. c. DCCVIII, quum vehementissimo dolore ex Tullia, filia suæ, uxoris Dolabellæ, morte capto laboraret, orator Romanus in medio mænore conscripsit librum de luctu minuendo sive Consolationem. Eo videlicet in libro Crantorem unum omnium maxime secutus est, non quidem ut interpres, quippe qui tum aliorum etiam volumina in hanc sententiam scripta eo transtulerit, tum Romana quædam exempla suo Marte addiderit (50),

(35) Inde colligimus Crantorem circa Ol. CX natum esse : siquidem *nature* decessit (γήρως ἤλυθεν οὕτι πρόσσω) i. e. ante quadragesimum saltem annum. — (36) Diog. Laert. IV, 45. — (37) Eusebii præp. evang. XIV, 6, XV, 5. — (38) Diogenes Laertius IV, 25 λέγεται δὲ καὶ τὴν οὐσίαν καταλιπεῖν Ἀρκεσίλειον, τάλαντων ὄσσαν δυσκαί-δεκα' καὶ ἔρωτηθέντα πρὸς αὐτοῦ ποῦ βούλεται ταφῆναι, εἰπεῖν ἐν γῆσι φίλης μυχοῖσι κρυφθῆναι καλόν. Sed hic versus a Telete apud Stobæum Flor. XL, 8 paulo aliter citatus καὶ γῆσι φίλης ὄχθοισι κρυφθῆναι τάφω Euripideus videtur. Cf. Meinek. ad Stob. l. c. tom. II, præf. p. IX. — (38) Vid. Fabric. Bibl. Gr. vol. IV, p. 496 ed. Harles. — (39) Diog. Laert. IV, 25. — (40) ὑπεδέξω scripsi e Casauboni

conjectura; vulgo ὑποδέξῃ. — (41) εὐπαθίῃ scripsi; codd. εὐθυμίῃ quod metro repugnat. — (42) Diog. Laert. IV, 27. — (43) νόσων reposui cum plerisque edd.; codd. νόσος. — (44) λόγων δὲ τῶν σῶν posui cum Hermanno; libri σῶν λόγων δέ. — (45) sic cum Hermanno; libri χήρη ἔστηκεν Ἀκαδημία. — (46) Proclus Comment. in Platonis Timæum pag. 24. A. ed. Basil. [pag. 54 ed. Schneider.] ὁ πρῶτος τοῦ Πλάτωνος ἐξηγητῆς Κράντωρ. — (47) Diogenes Laertius lib. IV, 24 καὶ κατέλιπεν ὑπομνήματα εἰς μυριάδας στίχων τρεῖς, ὧν τινὰ τινες Ἀρκεσίλειον προσάπτουσι. —

(48) Diogenes Laertius lib. IV, 27 θαυμάζεται δὲ οὕτω μάλιστα βιβλίον τὸ περὶ πένθους. — (49) Cicero Acad. pr. II, 44. — (50) Hieronymus in Epitaph. Nepotiani Opp.

sed quemadmodum consueverat, ita fere ut hunc potissimum imitaretur, hunc tanquam ducem ad rem bene gerendam, ceteros scriptores comites haberet. Neque hoc dissimulavit Tullius, sed Plinio (51) teste in Consolatione illa professus est et præ se tulit, se Crantoris vestigia persequi. Idem testatur Hieronymus (52). Nunc quoniam ne hujus quidem opusculi Ciceronianis quidquam superat præter unum locum, quem ex Consolatione in Tusculanas disputationes transtulit auctor, et sex septemve locos, quos Lactantio debemus, duo sola sunt hodie chartarum amissarum solatia, Tusculanas dico paulo post illam commentationem a Cicerone divulgatas et Consolationem a Plutarcho ad Apollonium scriptam. Nam Tusculana quoque in consolatorio argumento versantur, quarum primus liber mortem non in malis ducendam, secundus dolorem contemnendum et fortitudinem patientiaque opprimendum, tertius ægritudinem non cadere in sapientem et quæ sint ægritudinis remedia, quartus reliquas animi perturbationes cum sapientia constare non posse et quibus modis sedari tollique debeant docet. In his autem tradendis Crantoris librum liquet non neglectum esse a Cicerone. Plutarchi vero ad Apollonium missam consolationem (nam brevior illa quam ad uxorem post mortem filiolæ scripsit, nobis in hac quæstione inutilis est) exceptis paucis Platonis aliorumque philosophorum præceptis, paucisque item ipsius scriptoris sententiis, licet tribus tantum quatuorve locis Crantor citetur, ex hujus tamen potissimum libro depronitam esse, persuasum habemus. Ac primum quidem utraque ad patrem scripta est immatura liberorum morte graviter commotum; deinde Plutarchea consolatio fere nihil continet, sive res, quæ memorantur, sive scriptorum sententias respicias, quæ testimonii causa afferuntur, quod necessario contendas Crantoris libello posterius esse; poetarum autem versus, qui Plutarchæ orationi admixti sunt, ex eodem fonte hausti videntur. Nimirum Homeri et Euripidis loci sunt, quos poeta Solensi philosopho in deliciis fuisse supra annotavimus. Denique quædam insunt in Plutar-

chea consolatione, quæ cum Ciceronis Tusculanis et Lactantio comparata, dubitari non potest quin Crantoris si non verba, at sententiam tamen representent. Etsi igitur non Wyttenbachium (53) imitandum censemus, qui ex diversitate rationis et orationis, ex antiquitatis quodam colore, ex verborum, dictionum compositionisque natura, quæ res semper dubiæ et incertæ sunt, ipsa Crantoris verba, etiam ubi nomen ejus omittatur, distinguere et a reliquo Plutarchi volumine separari posse statuit: licet tamen imaginem quandam libri deperditi, quo olim lugentium animi erigebantur doctique homines omnes delectabantur, dicendo adumbrare. Qua in re ita versabimur, ut non ea solum, quæ constat, sed ea etiam quæ probabiliter est Crantorem in illo opusculo dixisse hic afferamus. Neque tamen passis orationis velis scribendi copia Plutarchum aut Ciceronem victurimus, sed capita quædam Crantoris proposituri.

Animorum nulla in terris origo inveniri potest. Nihil enim est in animis mixtum atque concretum aut quod ex terra natum atque fictum esse videatur, nihil ne aut humidum quidem aut flabile aut igneum. His enim in naturis nihil inest, quod vim memoriæ, mentis, cogitationis habeat: quod et præterita teneat, et futura provideat, et complecti possit præsentia; quæ sola divina sunt. Nec invenietur unquam, unde ad hominem venire possint, nisi a deo. Singularis est igitur quædam natura atque vis animi, sejuncta ab his usitatis notisque naturis. Ita quidquid est illud, quod sentit, quod sapit, quod vivit, quod viget, cœleste et divinum ob eamque rem æternum sit necesse est. Nec vero deus ipse, qui intelligitur a nobis, alio modo intelligi potest, nisi mens soluta quædam et libera, segregata ab omni concretionem mortali, omnia sentiens et movens ipsaque prædita motu sempiterno (54).

Multi autem iique sapientes viri non nunc primum deploraverunt res humanas, vitam esse supplicium judicantes, et omnino nasci hominem summam calamitatem ducentes (55). Etenim luendorum scelerum causa nascuntur homi-

VT. I. P. II, p. 268 ed. Bened. Pulvillus Capitolium dedicans, mortuum ut nuntiabatur subito filium, se jussit absente sepeliri. L. Paullus septem diebus inter duorum exsequias filiorum triumphans urbem ingressus est. Prætermitto Maximos, Catones, Gallos, Pisones, Brutos, Scævolas, Metellos, Scauros, Marios, Crassos, Marcellos atque Aufidios, quorum non minor in luctu, quam in bellis virtus fuit, et quorum orbitates in Consolationis libro Tullius explicavit. — (51) Plinius Hist. nat. præf. lib. I, 22 pag. 4 ed. Harluin. Scito enim conferentem auctores me deprehendisse a juratissimis proximis vete-

res transcriptos ad verbum neque nominatos, non illa Virgiliiana virtute, ut certarent, non Ciceroniana simplicitate, qui in libris de Republica Platonis se comitem profiteretur, in Consolatione filia, Crantorem, inquit, sequor, item Panætium de Officiis, quæ volumina ejus ediscenda, non modo in manibus quotidie habenda nostri. — (52) Hieronymus epist. 60. Legimus Crantorem, cujus volumen ad conoquendum dolorem suum secutus est Cicero. — (53) vol. VI, p. 698.

(54) Cicero Tuscul. lib. I, cap. 27 § 66. Lactantius de Ira dei cap. 10; Instit. lib. I cap. 5. — (55) Vid. fragm

nes (56). Damnanda igitur vita omnis, quippe quæ malorum plena sit. Scilicet hæc mors est, quam vulgus vitam putat; illa vita, quam plerique pro morte timent (57). Quare non nasci longe optimum, nec in hos scopulos incidere vitæ; proximum autem, si natus sis, quam primum mori, et tanquam ex incendio effugere violentiam fortunæ (58). Quæ sententia ut majoris sit auctoritatis, Sileno attribuitur (59). Eadem in Cresphonte usus est Euripides :

Nam nos decebat, cœtus celebrantes, domum lugere, ubi esset aliquis in lucem editus, humanæ vitæ varia reputantes mala :
at, qui labores morte finisset graves,
hunc omni amicos laude et lætitia exsequi (60).

Cæterum ad bene beateque vivendum recta honorum, quæ hominibus in vitæ malis contingunt, æstimatione opus est. Bonum (61) igitur valetudinem, nec tamen finem honorum dici convenit. Quippe singulis bonis suum ordinem suamque dignitatem attribui oportet. Si enim fingamus commune aliquod Græcorum theatrum, ac singula bona in scenam prodire et ad petendum principatum venire: statim etiam honorum differentiæ intelligentiam habebimus. Primum enim Opulentia transgressa : Ego, inquit, Græci universi, omnibus hominibus ornatum præbens et vestimenta et calceos et reliqua commoda utilis sum tam ægris quam sanis, atque in pace quidem præbeo res jucundas, in bello autem sum nervi et artus rerum gerendarum. His enim verbis Græci universi auditis consensu Opulentia dignitatis principatum dari jubebunt. Verum si, dum hæc jam præconis voce renuntiatur, superveniens Voluptas,

Cui conjunctus amor, desiderium atque venustus
qui possit quamvis prudentes fallere, sermo,

dicat, postquam in medium processit, æquum esse, suum nomen per præconem pronuntiari :

Fragiles, caducæ, vix diem stabiles opes
florent brevi, rursusque ex ædibus evolant,

expetuntur vero ab hominibus non propter se, sed propter illam, quæ ex iis capitur, delectationem et voluptatem : omnino Græci universi non aliter quam sic rem se habere rati, Voluptatem

coronandam esse vociferabuntur. Sed hac quoque victoria præmium acceptura, ubi intraverit Valetudo cum diis consessoribus, et docuerit, se absente neque Voluptatem neque Opulentiam quidquam prodesse :

Quid non valentem maximæ juvant opes ?
Tenui paratu vivere equidem mavelim
quam possidere divitum ægritudinem,

rursus Græci universi tali voce audita intelligentes, beatitudinem lecto affixam et ægrotam subsistere non posse, Valetudinem victoria potiri affirmabunt. Verum Valetudine quoque jam vincente, quum ingressa fuerit Fortitudo magno principum et heroum globo circumdata et consensu suggestu ita cæperit : *me absente, Græci, bona quæ possidetis alienantur, exoptentque forsitan hostes, ut vos in omnium rerum abundantia vivatis, tanquam bello superiores quam vos futuri*, his igitur auditis Græci primas partes Virtuti tribuent, secundas Valetudini, tertias Voluptati, ultimam denique Opulentiam ponent.

Jam ex filii morte animi dolorem ægritudinemque (62) capere, res est talis, quæ a naturali profecta principio, non sit in nostra potestate. Non enim iis assentior, qui immanem duramque indolentiam laudant, quæ neque contingere nobis neque prodesse potest. Eripiet enim nobis istam quam conservari maxime oportet e mutuo amore ortam benevolentiam. Mœrore autem ultra modum affici et nimis augere luctum contra naturam esse affirmo, et ex prava animi nostri opinione nasci. Quapropter etiam hoc ut damnosum et vitiosum et viros probos minime deceat vitandum, medioeritas vero affectuum non est reprobanda. Ne ægrotus sim, sed si fuerim, sensus aliquis adsit, sive secetur pars membrorum, sive a corpore avellatur. Nam ista doloris vacuitas non sine magna mercede homini obtingit. Quippe verisimile est, ut ibi corpus, ita hic ejusmodi animum esse efferatum.

Hæc omnis illa vetus philosophia docet ac præcipit (63), quorum si quid aliud non probamus, id saltem nimis verum est, vitam nostram multimodis laboriosam et difficilem esse. Nam si natura non est talis, nostro certe vitio in hanc perniciem incurrit : et incerta ista fortuna e longinquo nos ac jam inde ab initio propter res minime sa-

12. — (56) Cicero apud Lactantium divin. institut. lib. III, cap. 18 § 10. — (57) Lactantius divin. instit. lib. III, cap. 19 § 14. — (58) Cicero apud Lactantium l. c. — (59) Cicero Tusc. lib. I, cap. 48 § 114. Cf. Lactantius l. c. —

(60) Cicero Tusc. lib. I, cap. 48 § 115. — (61) Vid. fragm. 13. —

(62) Vid. fragm. 8. — (63) Vid. fragm. 9. —

lubres comitata est. Mali quædam portio fatalis jam nascentibus nobis omnibus admiscetur. Quippe semina quum sint mortalia, statim partem hujus causæ sustinent, cur ingenii tarditas, morbi, curæ, mors denique ipsa nobis obrepant. Cur vero eo aberravit oratio? nempe ut intelligamus, non inusitatum homini esse infortunium, sed omnes nos sub eodem casus esse subjectos. Verum (64) haudquaquam sua culpa in miseriis versari magnum est calamitatum levamen.

De Euthynoo (65) Italo hujusmodi narratio fertur. Hunc enim Elysio patre, Terinæo, virtute, fortunis, gloria civium suorum principe natum, repentina morte ob incertam causam obiisse. Quamobrem Elysio patri (qui illum unicum habuisset filium, maximarum divitiarum et opum heredem) incidisse suspicionem, quæ forsitan et aliis incidisset, filium veneno necatum esse. Quum autem dubitaret, quomodo rem explorare posset, venisse eum in psychomanteum, sacrisque legitime operatum loco isti indormivisse, ac talem speciem per somnum ei esse oblatam. Visum esse patrem ad ipsum accedere; quem posteaquam conspexisset, narrato filii casu, oraverit atque-obsecraverit, ut in causa mortis inveniendâ se adjuvaret. Respondisse patrem: equidem idcirco adsum; sed ab isto accipe quæ tibi affert; inde enim omnia cognosces, quibus mæres. Fuisse vero eum quem pater indicabat juvenem pone sequentem, ætate et statura filii propemodum similem; interrogatumque quis esset, respondisse: genius sum filii tui, simulque ei porrexisse codicillos, quibus evolutis Elysios tres hos versus invenerit intus exaratos:

Quæris, stulte? homines insanis mentibus errant:
en jacet Euthynous fatali morte peremptus.

Nam fuit utilius finiri ipsique patrique.

Deorum immortalium judicia solent in scholis proferre de morte; nec vero ea fingere ipsi, sed Herodoto (66) auctore aliisque pluribus. Primum Argivæ sacerdotis, Cleobis et Biton, filii, prædicantur: nota fabula est. Quum enim illam ad solemne et statum sacrificium curru vehi jus esset, satis longe ab oppido ad fanum, morarenturque jumenta: tunc juvenes ii quos modo nominavi, veste posita, corpora oleo perunxerunt: ad jugum accesserunt. Ita sacerdos advecta in fanum, quum currus esset ductus a filiis, præcata a dea

dicitur, ut illis præmium daret pro pietate, quod maximum homini dari posset a deo: post, epulatos cum matre adolescentes, somno se dedisse, mane inventos esse mortuos. Simili præcatione Trophonius et Agamedes usi dicuntur: qui quum Apollini Delphis templum exædificavissent, venerantes deum, petierunt mercedem non parvam quidem operis et laboris sui, nihil certi, sed quod esset optimum homini. Quibus Apollo se id daturum ostendit post ejus dici diem tertium: qui ut illuxit, mortui sunt reperti. Judicavisse deum dicunt, et eum quidem deum, cui reliqui dii concessissent, ut præter cæteros divinaret.

Meidamas quidem, rhetor in primis nobilis, scripsit (67) etiam laudationem mortis, quæ constat ex enumeratione humanorum malorum. Cui rationes eæ, quæ exquisitius a philosophis colliguntur, defuerunt, ubertas orationis non deficit. Clare vero mortes, pro patria oppetitæ, non solum gloriosæ rhetoribus, sed etiam beate videri solent. Repetunt ab Erechtheo, cujus etiam filiæ cupide mortem expetiverunt pro vita civium. Codrum memorant, qui se in medios immisit hostes, veste famulari, ne posset agnoscî, deposito ornatu regio; quod oraculum erat datum, si rex interfectus esset, victrices Athenas fore. Menœceus non prætermittitur, qui oraculo edito largitus est patriæ suum sanguinem. Iphigenia Aulide duci se immolandam jubet, ut hostium sanguis eliciatur suo. Veniunt inde ad propiora. Harmodius in ore et Aristogiton, Lacedæmonius Leonidas aliique vigent.

Neque vero omnibus (68) idem illi sapientes arbitrati sunt eundem cursum in cælum patere. Nam vitii et sceleribus contaminatos deprimi in tenebras atque in cæno jacere docuerunt: castos autem animos, puros, integros, incorruptos, bonis etiam studiis atque artibus expolitos, levi quodam et facili lapsu ad deos, id est, ad naturam sui similem pervolare. Quum vero (69) et mares et feminas complures ex hominibus in deorum numero esse videamus et eorum in urbibus atque agris augustissima delubra veneremur assentiamur eorum sapientiæ, quorum ingeniis et inventis omnem vitam legibus et institutis exultantam constitutamque habemus. Quod si ullum unquam animal consecrandum fuit, illud profecto fuit. Si Cadmi progenies aut Amphitryonis aut Tyndari in cælum tollenda fama fuit, huic idem

(64) Vid. fragm. 11. — (65) Vid. fragm. 10.

(66) Plutarchus Consol. ad Apoll. vol. VII, pag. 335 seq. Cicero Tuscul. I, 47. — (67) Cicero Tuscul. I, 48.

(68) Lactantius Instit. lib. III, cap. 19 § 6. — (69) Lactantius Instit. lib. I, c. 15 § 20. —

honus certe dicendus est. Quod quidem faciam, teque omnium optimum doctissimumque, approbantibus diis immortalibus ipsis, in eorum cœtu locatum, ad opinionem omnium mortalium consecrabo.

Ita fere philosophatus est Crantor, cujus de

luctu liber si exstaret, sempiternum græcarum litterarum monumentum haberetur. Restat, ut huic disputationi ipsa Solensis philosophi fragmenta subjiciam, quæ e variis scriptoribus collecta diligenter recensui atque interpretatus sum.

ΚΡΑΝΤΟΡΟΣ ΛΗΟΣΗΛΑΣΜΑΤΙΑ.

CRANTORIS FRAGMENTA.

1. Τὸν περὶ τῶν Ἀτλαντίνων σύμπαντα τοῦτον λόγον οἱ μὲν Ἱστορίαν ψιλὴν εἶναι φασιν, ὥσπερ ὁ πρῶτος τοῦ Πλάτωνος ἐξηγητὴς Κράντωρ· ὃς δὲ καὶ σκωπτεσθαι μὲν φησιν αὐτὸν ὑπὸ τῶν τότε ὡς οὐκ αὐτὸν ὄντα τῆς πολιτείας εὐρετὴν ἀλλὰ μεταγράψαντα τὰ Αἰγυπτίων. Τὸν δὲ τοσοῦτον ποιήσασθαι τῶν σκωπτόντων λόγον, ὥστε ἐπὶ Αἰγυπτίους ἀναπέμψαι τὴν περὶ Ἀθηναίων καὶ Ἀτλαντίνων τούτην ἱστορίαν, ὡς τῶν Ἀθηναίων κατὰ ταύτην ζησάντων ποτὲ τὴν πολιτείαν. Μαρτυροῦσι δὲ καὶ οἱ προφῆται, φησί, τῶν Αἰγυπτίων, ἐν στήλαις ταῖς ἐτι σωζομέναις ταῦτα γεγράφθαι λέγοντες. Οἱ δὲ φασιν αὐτὴν μῦθον εἶναι.

[Proclus Comment. in Platonis Timæum pag. 24. A. ed. Basil. [pag. 54 ed. Schneider.] Pertinent hæc verba ad notum illum Platonis locum, ubi sacerdotem Ægyptium Soloni narrantem inducit, Atlantidem insulam trans Herculis columnas sitam fuisse Libya et Asia majorem potentissimisque regibus parnisse, qui quondam Libya usque ad Ægyptum et Europa usque ad Etruriam subacta imperii fines protulerint, donec ab Atheniensibus et cæteris Græcis quos bello petiverant victi sint; postremo totam insulam ingentibus terræ motibus concussam et aquis haustam superfuso mari Atlantico interiisse. Eadem fere referuntur in Platonis dialogo Critia. Cf. Strabo lib. II, p. 102; Plutarchus Solon. cap. 26. Plinius hist. nat. lib. II, 90; Tertulianus Apologet. cap. 40. Illa vero de re Proclus i. c. p. 54. F. [pag. 126 ed. Schneider.] hæc scripsit: ὅτι μὲν ἐγένετο τοιαύτη τις νῆσος καὶ τηλικαύτη, δηλοῦσι τινες τῶν Ἱστοροῦντων τὰ περὶ τῆς ἔξω θαλάττης. Εἶναι γὰρ καὶ ἐν τοῖς αὐτῶν χρόνοις ἑπτὰ μὲν νήσους ἐν ἐκείνῳ τῷ πελάγει Περσεφόνης ἱεράς, τρεῖς δὲ ἄλλας ἀπλέτους, τὴν μὲν Πλούτωνος, τὴν δὲ Ἀμμωνος, μέσσην δὲ τούτων ἀλλήν Ποσειδῶνος, χιλίων σταδίων τὸ μέγεθος, καὶ τοὺς οἰκοῦντας ἐν αὐτῇ μνημὴν ἀπὸ τῶν προγόνων διασώζει· περὶ τῆς Ἀτλαντίδος

ὄντως γενομένης ἐκεῖ νήσου παρμαγαθεσάτης, ἣν ἐπὶ πολλὰς περιόδους δυναστεῦσαι πασσόντων ἐν τῷ Ἀτλαντικῷ πελάγει νήσων, Ποσειδῶνος καὶ αὐτὴν οὔσαν ἱεράν. Ταῦτα μὲν οὖν ὁ Μάρκελλος ἐν τοῖς Αἰθιοπικοῖς γέγραφεν. Videmus igitur Crantorem, Macellum aliosque veteres tum rerum gestarum pronuntiatores tum philosophos ea quæ de Atlantide narrantur credidisse, alios autem falsa existimasse. Cf. Proclus in Tim. p. 31 [p. 70 ed. Schneider.] Sed utris assentiendum sit, hodie quoque quæri solet. Cavendum tamen, ne incognita pro cognitis habeamus. Multi enim non intellecto Procli loco in Tim. p. 26 putarunt, memoriam belli cum Atlantinis gesti in Panathenæis Minervæ peplo tropæis Atlanticis ornato conservatam esse. Nempe apud Proclum ejus rei nec vola nec vestigium apparet. Ostendit hoc jam pridem Car. Fr. Hermannus in Antiquit. sacr. § 54 not. 13 atque in Histor. phil. Plat. Tom. I, p. 704. Cæterum antiquitatis investigatoribus legendus est Alexandri Humboldtij liber qui inscribitur: *Examen critique de l'histoire du nouveau continent.* Quod reliquum est, probamus Stallbaumii sententiam, qui ad Tim. p. 100 hæc proposuit: « quidquid rei est, illud quidem negari non potest, quæ de situ et regione, de magnitudine, de potentia denique atque opibus hujus insulæ a Platone narrantur, ea mirifice in Americam convenire, ut si non ex historiae fontibus ducta, certe singulari quadam ac prorsus divina animi præ sagitione conficta sint. »)

2. Οἱ δὲ περὶ Κράντορα τοῦ Πλάτωνος ἐξηγηταὶ φασὶ γενητὸν λέγεσθαι τὸν κόσμον ὡς ἀπ' αἰτίας ἄλλης παραγόμενον καὶ οὐκ ὄντα αὐτόγονον εὐδὲ αὐθιπόστατον.

[Proclus in Tim. p. 85. A. ed. Basil. [p. 199 ed. Schneider.] τοιαύτης ἄνθρωπὸν τῆς ζητήσεως οὐσῆς Πλούταρχος μὲν καὶ Ἀττικὸς καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν

1 Totam hanc de Atlantis narrationem alii nudam historiam esse aiunt, ut primus Platonis interpres Crantor; qui eum etiam ab æqualibus derisum esse dicit, quod non ipse esset reipublicæ inventor, sed Ægyptiorum res in græcam linguam transtulisset. Illam autem adeo non neglexisse derisores, ut Ægyptiis hanc de Atheniensibus et Atlantinis narrationem remitteret, ratus olim Athe-

niens hanc civitatis statum habuisse. Ea vero, inquit, testificantur Ægyptiorum quoque vates, hæc columnis quæ adhuc existant inscripta esse dicentes. Alii vero historiam illam meram fabulam esse aiunt.

2. At Crantor, Platonis interpres, ait procreatum dici mundum, quatenus ab alia causa oriatur ac neque suapte sponte natus sit, neque per se subsistat.

Πλατωνικῶν κατὰ χρόνον τὴν γένεσιν ἤκουσαν, καὶ φασὶ γίνεσθαι τὴν ζήτησιν, εἴτε ἀγέννητος κατὰ χρόνον ὁ κόσμος, εἴτε γενητός· εἶναι γὰρ πρὸ τῆς κοσμοποιίας ἀτακτον κίνησιν, ἅμα δὲ κινήσει πάντως ἐστὶ καὶ χρόνος, ὥστε καὶ χρόνον εἶναι πρὸ τοῦ παντός· ἅμα δὲ τῷ παντὶ γερονέται χρόνον ἀριθμὸν ὄντα τῆς τοῦ παντός κινήσεως, ὡς ἐκεῖνος ἦν τῆς πρὸ τῆς κοσμοποιίας οὐσίας ἀτάκτου κινήσεως ἀριθμός· οἱ δὲ περὶ Κράντορα κτλ. *Spectant hæc ad Platonis in Timæo verba p. 28. B. p̄an δὲ αὖ τὸ γινόμενον ὑπ' αἰτίου τιδὸς ἐξ ἀνάγκης γίνεσθαι παντὶ γὰρ ἀδύνατον χωρὶς αἰτίου γένεσιν σκεῖν.* "Οπου μὲν οὖν ἂν ὁ δημιουργὸς πρὸς τὸ κατὰ ταῦτ' ἔχον βλέπων αἰεὶ, τοιοῦτῳ τινὶ προσγγώμενος παραδείγματι, τὴν ἰδέαν αὐτοῦ καὶ δύναμιν ἀπεργάζηται, καλὸν ἐξ ἀνάγκης οὕτως ἀποτελεῖσθαι πᾶν οὐδ' ἂν εἰς τὸ γεγονός, γεννητῷ παραδείγματι προσγγώμενος, οὐ καλόν. "Ο δὲ πᾶς οὐρανὸς ἢ κόσμος ἢ καὶ ἄλλο ὅ, τι ποτὲ ὀνομαζόμενος μάλιστα' ἂν δέχοιτο, τοῦθ' ἡμῖν ὀνομάσθω, σκεπτέον δ' οὖν περὶ αὐτοῦ πρώτον, ὅπερ ὑπόκειται περὶ παντός ἐν ἀρχῇ δέιν σκοπεῖν, πότερον ἦν αἰεὶ, γενέσεως ἀρχὴν ἔχων οὐδεμίαν, ἢ γέγονεν, ἀπ' ἀρχῆς τινας ἀρξάμενος. Γέγονεν' ὁρατός ἀπτός τέ ἐστι καὶ σῶμα ἔχων. *Vide Phil. Græc. Fragm. Vol. II, pag. 157.*)

3. Οἱ δὲ Κράντορι τῷ Σολεῖ προσέθεντο μιγνύνει τὴν ψυχὴν ἐκ τε τῆς νοητῆς καὶ τῆς περὶ τὰ αἰσθητὰ ὀυσατῆς φύσεως.

(*Plutarchus de anim. procreat. in Timæo cap. 1 vol. XIII, pag. 287 ed. Hutten.*)

4. Οἱ δὲ περὶ τὸν Κράντορα μάλιστα τῆς ψυχῆς ἴδιον ὑπολαμβάνοντες ἔργον εἶναι τὸ κρίνειν τὰ τε νοητὰ καὶ τὰ αἰσθητὰ, τὰς τε τούτων ἐν αὐτοῖς καὶ πρὸς ἀλλήλα γινόμενας διαφοράς καὶ ὁμοιότητας, ἐκ πάντων φασίν, ἵνα πάντα γινώσκῃ, συγκεκράσθαι τὴν ψυχὴν· ταῦτα δ' εἶναι τέτταρα, τὴν νοητὴν φύσιν αἰεὶ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχουσαν, καὶ τὴν περὶ τὰ σῶματα παθητικὴν καὶ μεταβλητὴν· ἔτι δὲ τὴν ταυτοῦ καὶ τοῦ ἑτέρου, διὰ τὸ χάκεινον ἑκατέραν μετέχειν ἑτερότητος καὶ ταυτότητος. "Ομαλῶς δὲ πάντες οὗτοι χρόνῳ μὲν οἴονται τὴν ψυχὴν μὴ γερονέται, μηδ' εἶ-

ναι γεννητὴν, πλείονας δὲ δυνάμεις ἔχειν, εἰς ἃς ἀναλύοντα θεωρίας ἕνεκα τὴν οὐσίαν αὐτῆς, λόγῳ τὸν Πλάτωνα γινόμενῃν ὑποτίθεσθαι καὶ συγκεραννυμένην τὰ δ' αὐτὰ καὶ περὶ τοῦ κόσμου διανοούμενον, ἐπίστασθαι μὲν αἰδίων ὄντα καὶ ἀγέννητον, τὸ δὲ ὅ τρόπῳ συντέτακται καὶ διοικεῖται καταμαθεῖν οὐ βῆδιον ὁρῶντα τοῖς μήτε γένεσιν αὐτοῦ μηδὲ τῶν γεννητικῶν σύνθετον ἐξ ἀρχῆς προϋποθεμένοις, ταύτην τὴν ἰδὸν τραπέσθαι.

(*Plutarchus de anim. procreat. in Timæo cap. 1 et 2 vol. XIII, pag. 288 ed. Hutten. Conjuncti tertium et quartum fragmentum, quia ad eandem rem spectant. Refertur utrumque ad hæc Platonis in Timæo verba pag. 34 seqq. τὴν δὲ ψυχὴν οὐχ ὡς νῦν ὑστέραν ἐπιχειροῦμεν λέγειν, οὕτως ἐμνηχανήσατο καὶ ὁ θεὸς νεωτέραν· οὐ γὰρ ἂν ἀρχεσθαι πρεσβύτερον ὑπὸ νεωτέρου ξυνέρξας εἶασεν· ἀλλὰ πῶς ἡμεῖς πολὺ μετέχοντες τοῦ προστυχόντος τε καὶ εἰκῆ ταύτῃ πῃ καὶ λέγομεν, ὁ δὲ καὶ γενέσει καὶ ἀρετῇ προτέραν καὶ πρεσβυτέραν ψυχὴν σώματος, ὡς δεσπότην καὶ ἀρξουσαν ἀρξομένου, ξυνεστήσατο ἐκ τῶνδὲ τε καὶ τοιῆδε τρόπῳ. Τῆς ἀμερίστου καὶ αἰεὶ κατὰ ταῦτα ἐχούσης οὐσίας καὶ τῆς αὖ περὶ τὰ σώματα γιννομένης μεριστῆς, τρίτον ἐξ ἀμφοῖν ἐν μέσῳ ξυκεκράσατο οὐσίας εἶδος, τῆς τε ταυτοῦ φύσεως ὄν (sic leg. pro vulg. αὖ πέρι) καὶ τῆς θατέρου, καὶ κατὰ ταῦτα ξυνέστησεν ἐν μέσῳ τοῦ τε ἀμεροῦς αὐτῶν καὶ τοῦ κατὰ τὰ σώματα μεριστοῦ. Καὶ τρία λαβὼν αὐτὰ ὄντα συκεκράσατο εἰς μίαν πάντα ἰδέαν, τὴν θατέρου φύσιν δύσμικτον οὔσαν εἰς ταυτὸν ξυναρμότων βίᾳ. Μιγνύς δὲ μετὰ τῆς οὐσίας καὶ ἐκ τριῶν ποιησάμενος ἐν πάλιν ὄλον τοῦτο μοῖρας ὅσας προσῆκε διένειμεν, ἑκάστην δὲ ἐκ τε ταυτοῦ καὶ θατέρου καὶ τῆς οὐσίας μεμιγμένην. Ἦρχετο δὲ διακρεῖν ὧδε. Μίαν ἀφείλε τὸ πρῶτον ἀπὸ παντός μοῖραν, μετὰ δὲ ταύτην ἀφήρει διπλασίαν ταύτης, τὴν δ' αὖ τρίτην ἡμιολίαν μὲν τῆς δευτέρας, τριπλασίαν δὲ τῆς πρώτης, τετάρτην δὲ τῆς δευτέρας διπλῆν, πέμπτην δὲ τριπλῆν τῆς τρίτης, τὴν δ' ἕκτην τῆς πρώτης ὀκταπλασίαν (leg. πέμπτην δὲ τῆς πρώτης ὀκταπλασίαν, τὴν δ' ἕκτην τριπλῆν τῆς τρίτης),*

3. Alii autem Crantorī Solensī astipulati sunt, qui animam e duabus naturis miscet, altera sub intelligentiam cadente, altera opinabili et sensibus inhaerente.

4. Crantor vero, ut qui id maxime proprium animæ officium putaret, judicare intelligibilia et sensibilia, eorumque et inter se in suo et invicem in diverso genere discrimina ac similitudines : animam, ut possit omnia cognoscere, ex omnibus ait essa concretam. Esse autem hæc quatuor : naturam quæ mente duntaxat cernitur, semperque unius modi ac sui similis est; tum eam quæ corporibus adest patibilem et mutabilem : ad hæc ejusdem et diversi, quod etiam istarum utraque parti-

ceps ejusdem et diversi proprietatum sit. Isti vero omnes pariter hoc sentiunt, animam tempore non esse ortam, neque omnino genitam, sed plures habere facultates, in quas ejus substantiam Plato contemplationis gratia solvens, verbo ponat nasci eam et commisceri. Eademque illum de mundo etiam sensisse : quem quum sciret esse æternum nulloque ortu generatum, videret autem difficulter considerari posse quo modo compositus esset et regeretur, nisi quis ortum ejus et causarum ipsum efficientium concursum ab initio statuisset, istam viam esse ingressum.

ἑξῶδὸν δὲ ἑπτακκαίκοσαπλασίῳ τῆς πρώτης. Μετὰ δὲ ταῦτα ζυνεπληροῦτο τὰ τε διπλάσια καὶ τριπλάσια διαστήματα, μοίρας ἔτι ἐκείθεν ἀποτέμνων καὶ τιθεὶς εἰς τὸ μεταξύ τούτων, ὥστε ἐν ἐκάστῳ διαστήματι δύο εἶναι μεσότητας, τὴν μὲν ταυτῷ μέρει τῶν ἄκρων αὐτῶν ὑπερέχουσαν καὶ ὑπερχομένην, τὴν δ' ἴσῳ μὲν κατ' ἀριθμὸν ὑπερέχουσαν, ἴσῳ δὲ ὑπερχομένην. Ἡμιολίων δὲ διαστάσεων καὶ ἐπιτρίτων καὶ ἐπογδῶν γενομένων ἐκ τούτων τῶν δεσμῶν ἐν ταῖς πρόσθε διατάξεσι, τῷ τοῦ ἐπογδῶου διαστήματι τὰ ἐπίτριτα πάντα ζυνεπληροῦτο, λείπων αὐτῶν ἐκάστου μόριον, τῆς τοῦ μορίου ταύτης διαστάσεως λειψθείσης ἀριθμοῦ πρὸς ἀριθμὸν ἐχούσης τοὺς ὄρους ἕξ καὶ πενήκοντα καὶ διακοσίων πρὸς τρία καὶ τετραράκοντα καὶ διακοσία. Vide Phil. Græc. Fragm. Vol. II, pag. 162 seq. Apparet quam Plato hoc loco appellat τὴν ἀμέριστον οὐσίαν, eam a Crantore τὴν νοητὴν nominari; quam ille μεριστὴν vocat, eam ab interprete περὶ τὰ αἰσθητὰ δοξαστήν, παθητικὴν, μεταβλητὴν dici. Probat hanc explicationem Plotinus Ennead. IV, lib. VIII, cap. 7 pag. 475 ed. Basil. scribens : διττῆς δὲ φύσεως ταύτης οὐσης τῆς μὲν νοητῆς, τῆς δὲ αἰσθητῆς, ἄμεινον μὲν ψυχῇ ἐν τῷ νοητῷ εἶναι. Quare Proclus in Tim. p. 187 B. ed. Basil. [pag. 444 ed. Schneider.] οἱ δὲ φιλοσοφώτερον ἀπτόμενοι τῶν λόγων νοῦ καὶ αἰσθήσεως αὐτὴν μέσῃν λέγουσι, τοῦ μὲν ἀμεριστοῦ, τῆς δὲ περὶ τοῖς σώμασι μεριστῆς, ὡς Πλωτίνος. Quod quam valde abhorreat a sensu verborum Platonis, non est obscurum. Quum enim ille significasset, animam mundi non solum *individuum* esse et harmoniæ instar sibi coherentem, sed omnia quoque corpora permeantem i. e. *dividuum* esse : Crantor qui nullam animi per naturam rerum omnem intenti et commean-tis notionem haberet, mentem mundi cum anima humana comparavit, cujus actio cerneretur et *cogitatione* quæ semper ejusdem modi esset, et *sensu* qui vario modo afficeretur, ideoque animæ mundi τὸ μεριστόν *sensum*, τὸ ἀμερές *cogitationem* esse censuit. Præterea illud κακείνων ἐκατέραν μετέχειν ἑτερότητος καὶ ταυτότητος [i. e. *cogitationem* et *sensum* participem esse tum varietatis

tum aequalitatis] per se quidem negari non potest, quia cuncta mentis non magis cogitata quam *sensa commune* aliquid (ταυτό) inter se habent et *discrimina* complura (ἑτερότητος); sed Platonem id exprimere voluisse non est verisimile. Quippe τὸ ἀμερές idem est quod ἡ ταυτότης, natura semper sibi constans, omnia complectens, individua, infinita, æterna; itemque τὸ μεριστόν idem valet quod ἡ ἑτερότης, constatque e rebus innumerabilibus atque inter se diversis, corporeis, finitis, mutabilibus et fragilibus. Cæterum quod Crantor dixit animam ex omnibus concretam esse, ut omnia cognosceret, ea communis Platoniorum opinio erat. Vide Proclum in Tim. p. 186. 189. 203 et præcipue 205. In hoc autem a magistro dissensit, quod quum ille animam mundi ex duabus tribusve naturis conflata esse judicasset, ipse eam ex quatuor partibus dissimilibus compositam duxit. Denique Xenocrates et Crantor (hos enim antea nominaverat Plutarchus) intellexerunt, contemplationis causa fieri, ut Plato quamvis mundum sciret esse æternum nulloque ortu generatum, idemque de anima mundi sentiret, tamen utriusque generationem paulatim factam introduceret. Neque enim aliter Plato rem obscuram iis qui philosophiæ studio tenerentur dilucide explicare posse sibi videbatur.)

5. Εἰρηκότος δὲ τοῦ Πλάτωνος ἡμιολίων δὲ διαστάσεων καὶ ἐπιτρίτων καὶ ἐπογδῶν γενομένων, ἐκ τούτων τῶν δεσμῶν ἐν ταῖς πρόσθε διατάξεσι, τῷ τοῦ ἐπογδῶου διαστήματι τὰ ἐπίτριτα πάντα ζυνεπληροῦτο, λείπων αὐτῶν ἐκάστου μόριον, τῆς τοῦ μορίου ταύτης διαστάσεως λειψθείσης ἀριθμοῦ πρὸς ἀριθμὸν ἐχούσης τοὺς ὄρους ε' καὶ ν' καὶ σ' πρὸς γ' καὶ μ' καὶ σ', διὰ ταύτην τὴν λέξιν ἡναγκάζοντο πάλιν τοὺς ἀριθμοὺς ἐπανάγειν καὶ μείζοντας ποιεῖν. Ἔδει μὲν γὰρ ἐφεξῆς ἐπόγδωα γίνεσθαι δύο· τῆς δὲ ἐξάδος οὐτ' αὐτόθεν ἐπόγδωον ἐχούσης, εἴτε τέμνοιο, κερματιζομένων εἰς μόρια τῶν μονάδων, δυσθωρήτου τῆς μαθήσεως ἐσομένης, αὐτὸ τὸ πρᾶγμα τὸν πολυπλασιασμὸν ὑπηγόρευσεν, ὥσπερ ἐν ἀρμονικῇ μεταβολῇ τοῦ διαγράμματος ὄλου συνεπιτεινομένου τῷ

5. Quum autem dixisset Plato : *sesquialteris vero intervallis et sesquialteris et sesquioctavis sumptis, ex iis colligationibus in primis intervallis, sesquioctavo intervallo sesquialtertia omnia explebat, quum particulam singulorum relinqueret. Ejus autem particulæ intervallo relicto habebat numerus ad numerum eandem proportionem comparisonemque in extremis, quam habent CCLVI cum CCXLIII*, ob hæc ergo Platonis verba coacti sunt numeros denuo augere. Oportet-

bat enim deinceps post senarium poni duos sesquioctavos. At neque octavam partem habet senarius, et si comminatur, monadibus ejus ad scrupulos redactis, difficilis futura sit contemplatio. Quapropter ipsa res multiplicationem suggestit, ut tanquam in harmonica mutatione secundum primi numeri incrementum tota augetur descriptio. Eudorus igitur Crantorem secutus primum numerum posuit CCCLXXXIV, qui sit VI cum LXIV multiplicatis.

πρῶτον τῶν ἀριθμῶν. Ὁ μὲν οὖν Ἐζδωρος ἐπακόλουθῶς Κράντορι, πρῶτον ἔλαβε τὸν ππ', ὅς γίνεται τοῦ ἐξ ἐπὶ τὰ ζδ' πολλαπλασιασθέντος.

(Plutarchus de anim. procreat. in Timæo cap. 16 vol. XIII, pag. 305 ed. Hutten. Cf. Plato Tim. pag. 36 A. Plato verbis a Plutarcho allatis declarat, quomodo mundi opifex animæ mundanæ simul æqualitatem et varietatem (τὸ ἀμερές καὶ τὸ μεριστὸν) impertiverit. Atque id quidem jam a Pythagoreis instrumentorum musicorum comparatione demonstratum fuisse nemo ignorat. Neque negari potest, quin præclare exprimitur rerum creaturarum discordia et concordia chordarum sono et fidium cantu. Quum enim singulæ chordæ diversos inter se sonos reddant, universæ musica modulatione junctæ concentum sive harmoniam efficiunt. Verum quicumque hæc diligentius consideraverint, fateantur oportet, istam comparationem non omnes habere in se numeros veritatis, sed solam rei similitudinem. Jam ne quis in musicis hæreat, latius chordarum rationem perscribam. Primum igitur constat, diagramma sive scalam musicam e septem sonis semper redeuntibus esse, ita ut soni gradu inter se differant et modo graviores modo acutiores sint. Nostri eos litterarum nominibus notarunt: CDEFGAH etc. Ex his C est sonus primarius, F quartus ponitur sive διὰ τεσσάρων, G quintus sive διὰ πέντε, deinde sonus C, qui post H redit, octavus sive διὰ πασῶν. Recte autem Henr. Stephanus in Thesaurō linguæ græcæ animadvertit, apud musicos in harmoniarum appellationibus διὰ accipi pro ἐκ, ut διὰ πασῶν sit *harmonia ex omnibus*. Accedit, quod in modulationibus musicis maxime tum primarius sonus, tum quartus et quintus adhibentur. Dicuntur vero ἐπτὰ χορδοὶ ἁρμονίαι concentus qui septem fiunt chordis seu nervis. Jam si de chorda C dimidiam partem demseris, reliqua chordæ pars reddet sonum C redeuntem, acutiorem primario, sive διὰ πασῶν; si quartam, reliqua chordæ pars reddet sonum F sive διὰ τεσσάρων, ejusque partis longitudo cum integræ chordæ longitudine collata hanc proportionem habet:

$$\frac{3}{4} : \frac{4}{4} = 3 : 4$$

$$\text{sive } \frac{3}{4} : 1 = 3 : 4 + 1 = 1 : 1 \frac{1}{4},$$

itaque sonus C (= 4) una particula major est quam sonus F (= 3). Quocirca sonus F ἐπίτριτον διάστημα vocatur i. e. sesquitercium intervallum, sive tertia parte adjuncta natum. Qua de re Macrobius in Somnium Scipionis lib. II,

cap. 1 : est epitritus, inquit, quum de duobus numeris major habet totum minorem, et insuper ejus tertiam partem : ut sunt quatuor ad tria. Nam in quatuor sunt tria, et tertia pars trium, id est, unum. Ex eo numero nascitur symphonia, quæ appellatur διὰ τεσσάρων. Porro si de chorda C tertiam partem demseris, reliqua chordæ pars reddet sonum G sive διὰ πέντε, proportioque hæc existet :

$$\frac{2}{3} : \frac{3}{3} = 2 : 3$$

$$\text{sive } \frac{2}{3} : 1 = 1 : 1 \frac{1}{2},$$

unde sonus G etiam ἡμιόλιον (i. e. $1 \frac{1}{2}$) διάστημα nominatur i. e. sesquialterum intervallum, sive dimidia parte adjecta ortum. Est enim hemiolius, interprete Macrobio l. c., quum de duobus numeris major habet totum minorem, et insuper ejus medietatem : ut sunt tria ad duo. Nam in tribus sunt duo, et media pars eorum, id est, unum. Et ex hoc numero, qui hemiolius dicitur, nascitur symphonia, quæ appellatur διὰ πέντε. Postremo demta nona parte deprehendes sonum D secundum parvo intervallo a primario sono distantem, quod intervallum a Græcis τόνος dictum est. De hoc sic præcipit Martianus Capella lib. 9 : « Tonus spatii magnitudo est : qui ideo tonus dictus est, quia per hoc spatium ante omnes prima vox quæ fuerit, extenditur, hoc est, de nota qualibet in notam, ut a media in paramesen. » Facta autem ea cujus memini mutatione, proportio hæc oritur :

$$\frac{8}{9} : \frac{9}{9} = 8 : 9$$

$$\text{sive } \frac{8}{9} : 1 = 8 : 9 + 1 = 1 : 1 \frac{1}{9}.$$

Quamobrem hoc διάστημα ἐπόγδοον quoque vocatur i. e. sesquioctavum intervallum, sive octava parte addita natum. Bene ergo Macrobius l. c. ait : Epogdous est numerus, qui intra se habet minorem et insuper ejus octavam partem : ut novem et octo, quia in novem octo sunt, et insuper octava pars eorum, id est, unum. Hic numerus sonum parit, quem tonon musici vocaverunt. Superest, ut a primo tono D ad secundum, id est, E progrediamur demta nona parte chordæ D; deinde eodem modo totum intervallum a sono G usque ad διὰ πασῶν sonum tonis explendum est, unde nascentur soni A, H. Nunc quomodo intervallorum rationem Græci reddiderint, exponendum. Ea nostræ maxime contraria erant. Exempli causa si totius chordæ longitudinem numero duodenario notemus, diatessaron est nostrorum hominum judicio :

$$12 - \frac{12}{4} (= 12 - 3 = 9);$$

nos enim *chordam ipsam* seu sonum primum pro toto habemus, cuius parte quarta demta diatessaron relinqui dicimus; Græci *reliquam chordæ partem* pro toto habebant, cui deinde adiciebatur (velut ad complendam chordam) *tertia ejus pars* ($12 + \frac{12}{3}$ sive $12 + 4 = 16$). Atque ut diatessaron ex primario sono colligebant, ita reliqua quoque intervalla constituere assueverant. Venio jam ad numeros, quibus Græci intervalla signabant. *Primarius sonus* tali numero notandus erat, qualis facile in partes dividi posset i. e. cuius tertia, quarta, octava pars haud difficulter inveniretur. Quare philosophi jam ante Platonem numerum 192 *primarium* posuerant. Is numerus habet :

Diapason.	$192 + 192 = 384$
Diatessaron (ἐπίτεριτον).	$192 + \frac{192}{3} = 256$
Tonum (ἐπόγδοον) primum.	$192 + \frac{192}{8} = 216$
Tonum secundum.	$216 + \frac{216}{3} = 243$
Diapente (ἡμιτόνιον).	$192 + \frac{192}{2} = 288$
Proximum deinde tonum.	$288 + \frac{288}{3} = 324$
Alterum tonum.	$324 + \frac{324}{8}$

Cæterum intervallum inter 243 (ἐπόγδοον secundum) et 256 (sive diatessaron) est numerus 13, qui quum prioribus numeris non contineatur, a Græcis nominabatur *λείμμα*, id quod reliquum est, sive hemitonium minus. Vide Macrobius l. c. Sed octonarius in 324 non continetur, atque idcirco, ut ait Plutarchus hoc loco ἡναγκάζοντο πάλιν τοὺς ἀριθμοὺς ἐπανάγειν καὶ μερίζοντας ποιεῖν (ea mente ut pro 324 alius inveniretur numerus, quo octonarius contineretur)· ἔδει μὲν γὰρ ἐφεξῆς (post diapente) ἐπόγδοα γίνεσθαι δύο· τῆς δὲ ἐξάδο; οὐτ' αὐτόθεν ἐπόγδοον ἐγούσης (quum numerus 324 [sextum diagrammatis sonum significans] octavam sui partem intra se non habe-

ret) εἶτε τέμνοιτο, κερματίζομένον εἰς μόρια τῶν μονάδων δυσθεωρήτου τῆς μαθήσεως ἰσομένης, αὐτὸ τὸ πρᾶγμα τὸν πολυπλασιασμὸν ὑπεργόρουσεν, ὡσπερ ἐν ἄρμονικῇ μεταβολῇ τοῦ διαγράμματος ὅλου συνεπιτενομένου τῇ πρώτῳ τῶν ἀριθμῶν (sicut quum musici alicujus instrumenti chordæ ad alios sonos reddendos aliter tenduntur, omnium sonorum numeri eodem modo mutantur, quo numerus primarii soni.) Ὁ μὲν οὖν Εὐδῶρος [vide Phil. Gr. Fragm. vol. II, pag. LI seq.] ἐπακολουθήσας Κράντορι πρῶτον ἔλαβε τὸν πτδ' (384) ὃς γίνεται τοῦ ἐξ' ἐπὶ τὰ ξξ' πολλαπλασιασθέντος (6×64). Itaque totum diagramma hac ratione tonis compleri potuit :

Primarius.			Diatessaron.
384	432	486	512
Diapente.			Diapason.
576	648	729	768

6. Ὑποδειχόμενον δὲ τούτων, τὸ μὲν συμπληροῦν τὰ διαστήματα καὶ παρενάττειν τὰς μεσοτήτας, εἰ καὶ μηδεὶς ἐτύγχανε πεποιηκῶς πρότερον, ὁμῶν ἂν αὐτοῖς ἔνεκα γυμνασίας παρήκα. Νῦν δὲ πολλοὶ κατὰ γὰρ ἀνδράσιν ἐξεργασμένου τούτου, μάλιστα δὲ Κράντορι καὶ Κλεάρχῳ καὶ Θεόδωρῳ τοῖς Σολεῦσι, μικρὰ περὶ τῆς τούτων διαφορᾶς εἰπεῖν οὐκ ἄχρηστόν ἐστιν. Ὁ γὰρ Θεόδωρος, οὐχ ὡς ἐκεῖνοι, δύο σείγους ποιῶν, ἀλλ' ἐπὶ μιᾷ εὐθείᾳ ἐφεξῆς τοὺς τε διπλασίους ἐκτάττων καὶ τοὺς τριπλασίους, πρῶτον μὲν ἰσχυρίζεται τῇ λεγομένῃ κατὰ μήκος σχίσει τῆς οὐσίας, δύο ποιούση μοίρας, ὡς ἐκ μιᾶς, οὐ τέσσαρας ἐκ δυεῖν· ἐπειτὰ φησι τὰς τῶν μεσοτήτων παρενάττειν, οὕτω λαμβάνειν προσήκειν χώρῳ· εἰ δὲ μή, παραχρῆν καὶ σύγγυσιν ἐσεσθαι, καὶ μεταστάσεις εἰς τὸ πρῶτον εὐθεῖν τριπλασίον ἐκ τοῦ πρώτου διπλασίον, τῶν συμπληρούντων ἑκάτερον ἀπειλούντων. Τοῖς δὲ περὶ τὸν Κράντορα βοηθῶσιν αἱ τε θέσεις τῶν ἀριθμῶν, ἐπιπέδων ἐπιπέδοις, καὶ τετραγώνων τετραγώνοις, καὶ κύβων κύβοις ἀντιθέτως συζυγούντων, τῆ τε μὴ κατὰ τάξιν αὐτῶν λήψει, ἀλλ' ἐναλλάξ ἀρτίων καὶ ἐπιπέδων ἀρτίοις καὶ ἐπιπέδοις ἀντιθέτω συζυγία.

(Plutarchus de anim. procreat. in Timæo cap. 20 vol. XIII, p. 310 seq. ed. Hutten. Ul-

6 His ita demonstratis, quomodo compleantur intervalla et inserantur medietates, etiamsi nemo jam ante commonstrasset, tamen vobis hanc exercitationem reliquissimem. Nunc quum multi et egregii viri id perfecerint, Crantor maxime, Clearchus et Theodorus Solenses : pauca de eorum dissensione dicere, non inutile est. Theodorus enim non, ut illi, duos ordines instituens, sed in una linea deinceps duplos triplosque ponens, primum nititur materiæ illa quam vocant fissura in longitudinem patente, quæ duas ex una, non quatuor ex duabus

partes facit. Deinde medietatum, inquit, insertiones ita convenit locum nancisci : alioqui rem perturbatum confusumque iri, ac transitiones futuras in primum statim triplum ex primo duplo, quum complementa alterutrum efficere debeant. Crantorem vero adjuvant posituræ numerorum planos planis, quadratos quadratis, cubos cubis opponentes et copulantes, utque non ordine sumantur, sed alternis pares et plani paribus et planis opponantur et copulantur.

tima quæ in codicibus sic scripta sunt : ἀλλ' ἐναλλάξ ἀρτίων καὶ ἐπί, quum manca esse pateat, ita supplevimus, ut reponeremus : ἀλλ' ἐναλλάξ ἀρτίων καὶ ἐπιπέδων ἀρτίους καὶ ἐπιπέδους ἀντιθέτω συζυγίᾳ. Periisse hic multa inprimisque elegantem de numeris disputationem jam vidit Nylander. Itaque alii pro ἀλλ' ἐναλλάξ ἀρτίων καὶ ἐπί legi jusserunt ἀλλ' ἐναλλάξ ἀρτίων καὶ περιπτῶν, rati melius opponi pares numeros imparibus. Sed loci lacunosi incerta est medicina. De Clearcho Solensi egit Fabricius Bibl. Gr. Vol. III, p. 481 ed. Harles. De Theodoro Solensi alibi quoque meminit Plutarchus, qui eum libro de defectu oraculorum cap. 32 τὰ μαθηματικὰ τοῦ Πλάτωνος interpretatum esse testatur. Cf. de anim. procreat. in Tim. cap. 29. Verba εἰ δὲ μή, ταραχὴν καὶ σύγχυσιν ἔσσειαι, καὶ μεταστάσεις εἰς τὸ πρῶτον εὐθὺς τριπλάσιον a nobis restituta sunt. Nam pro μεταστάσεις vulgo legitur μεταστάς; pro εὐθὺς autem fuerunt qui αὐθις exarari vellent. At quoniam res non satis nota est, receptam lectionem mutare non audemus. Explicatio hæc a Plutarcho servata ad eum Platonis locum refertur, quo varietates in anima mundi notabiles et confusæ per speciem descriptionis numerorum quadratorum et cubicorum representantur. Sunt autem hi numeri :

1,	1 ² sive 1,	1 ³ sive 1
2,	2 ² sive 4,	2 ³ sive 8
3,	3 ² sive 9,	3 ³ sive 27

quos sic ordinabimus :

1, 2, 3, 4, 8, 9, 27,

idque Plato his verbis expressit (Tim. p. 35. B. cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, pag. 163 :) μίαν ἀπεῖλε τὸ πρῶτον ἀπὸ παντὸς μοῖραν (1), μετὰ δὲ ταύτην ἀφῆρει διπλασίαν ταύτης (2), τὴν δ' αὖ τρίτην ἡμιολίαν μὲν τῆς δευτέρας, τριπλασίαν δὲ τῆς πρώτης ($1\frac{1}{2} \times 2 = 3 \times 1 = 3$), τετάρτην δὲ τῆς δευτέρας διπλῆν ($2 \times 2 = 4$), πέμπτην δὲ τριπλῆν τῆς τρίτης ($3 \times 3 = 9$), τὴν δ' ἕκτην τῆς πρώτης ὀκταπλασίαν (8×1), ἑβδόμην δὲ ἑπτακαιεξοσάπλασίαν τῆς πρώτης (27×1). De numerorum vi et potestate longæ sunt Procli, Jamblichii, Porphyrii aliorumque commentationes, e quibus tamen nihil excerpimus, præsertim quum ad abditos Platonis sensus eruendos non valeant. Vide Proclum ad Tim. p. 206 seqq. [pag. 494 seqq. ed Schneider.] Paucis igitur rem exponemus. Numeri 1, 2, 3, 4, 8, 9, 27 a Pythagoreis aliorum numerorum ope connectebantur. Quo in genere tales numeri illis placebant, qui duobus numeris interpositi minorem eodem modo superarent, quo a majore superarentur, quales idcirco medietates (μεσότητις) vocari so-

lent. Itaque in Timæo l. c. ait : μετὰ δὲ ταῦτα ἕνεπληροῦτο τὰ τε διπλασία καὶ τριπλασία διαστήματα, μοῖρας ἔτι ἐκείθεν ἀποτέμνον καὶ τιθεὶς εἰς τὸ μεταξὺ τούτων, ὥστε ἐν ἐκάστῳ διαστήματι δύο εἶναι μεσότητας, τὴν μὲν ταυτῶ μέρει τῶν ἄκρων αὐτῶν ὑπερέχουσαν καὶ ὑπερεχομένην, τὴν δ' ἴσῳ μὲν κατ' ἀριθμὸν ὑπερέχουσαν, ἴσῳ δ' ὑπερεχομένην. Harum medietatum prima est numerus quaternarius, ternario et senario interjectus, ternarium eodem modo superans, quo a senario superatur, proportione, quam veteres harmonicam appellabant. Id proportionis genus in eo versatur, ut quum inter majorem numerum (6) et minorem (4) aliud intervallum intersit atque inter medium (4) et minorem (3), hæc intervalla eandem inter se comparisonem habeant, quam numerus major et minor (οἱ ἄκροι, 3 et 6). Quodsi minus intervallum dicamus d, majus D : proportio hæc existit :

$$\begin{array}{rcl} 3 : 6 & = d & : D \\ \text{seu} & & \\ & = 4 - 3 : 6 - 4 & \\ & = 1 & : 2 \\ \text{vel etiam } 3 : d & = 6 & : D \\ \text{sive } 3 : 4 - 3 = 6 & & : 6 - 4. \end{array}$$

Itaque quoniam quaternarius ternarium tertia ejus parte superat ($4 = 3 + \frac{1}{3}$) et a senario item tertia ejus parte superatur ($6 = 4 + \frac{2}{3}$), patet, quid significant Platonis verba, quum primam medietatem (4) ταυτῶ μέρει (i. e. tertia parte) τῶν ἄκρων (6 et 3) ὑπερέχουσαν καὶ ὑπερεχομένην dicit. Atque hujusmodi medietates plures inter numeros Platonicos interponi poterant; siquidem ut numerus 8 medium quiddam est inter 6 et 12; ita 12 inter 9 et 18 medium interjectum, et 15 inter 12 et 24 medium esse apparet. Quum ergo talis proportio *harmonica* nominaretur, alterum genus vocabatur, ut nunc quoque vocatur arithmeticum, hoc dico,

$$4 : 5 = 5 : 6,$$

in quo quinarium non eadem parte sed eodem numero (1) superat quaternarium et superatur a senario. Vide Proclum in Tim. p. 193. Quocirca Plato alteram medietatem ait ἴσῳ μὲν κατ' ἀριθμὸν ὑπερέχουσαν, ἴσῳ δὲ ὑπερεχομένην. Jam videamus, quibus argumentis Theodorus et Crantor hæc docere conati sint. Quum alii duas lineas duxissent, quarum alteram διπλασίους (numeris a binario derivatis, 2, 4, 8) compleverunt [i. e. dividerunt in duas, quatuor, octo partes], alteram τριπλασίους (3, 9, 27, aliis) : Theodorus una eademque linea διπλασίους et τριπλασίους completa demonstravit, quomodo numeris Platonice permixtis sponte nascerentur medietates. Πρῶτον μὲν ἰσχυρίζεται, inquit Plutarchus τῷ

λεγομένη κατὰ μήκος σχίσαι τῆς οὐσίας (i. e. divisione ejus lineæ quæ οὐσίαν i. e. totum sive materiam representat) δύο ποιούση μοῖρας, ὡς ἐκ μιᾶς, οὐ τέσσαρας ἐκ δυῶν. Videtur autem Theodorus eos vituperare, qui lineam confestim in quatuor partes partebantur, quam in duas antea partiri debebant. Deinde medietates in linea sic divisa notandas esse dixit, id quod ita instituit, ut eandem lineam postmodo in tres partes distribueret ac de his unam demeret. Quod quo facilius intelligatur, Theodori lineam expositioni nostræ subjungamus.

A   a   C   b   B

Linea AB, quæ totum representat, bipartita est in puncto C; ideoque AC+CB (duæ lineæ æquales) binarium efficiunt, qui complet lineam AB (τὴν οὐσίαν.) Præterea linea triπλασίους completur, et primum quidem ternario i. e. tribus lineis æqualibus Aa, ab, b B; quarum si unam (Aa) demseris, relinquetur linea aB, quatuor particulis constans, media inter CB, quæ tribus, et AB, quæ sex particulis constat. Quæ quum ita sint, hanc habebis proportionem

$$\begin{aligned} \frac{3}{6} : \frac{1}{6} &= \frac{6}{6} : \frac{2}{6} \\ CB : CB &= AB : Aa \\ \text{sive } 3 : 1 &= 6 : 2 \\ 3 : 1-3 &= 6 : 6- \\ CB : AB - CB &= AB : AB - Aa; \end{aligned}$$

ut medius inter numeros quaternarius, media inter lineas Ab sit. Crantorem vero, ut Plutarchus testatur, adjuvit ea qua usus est numerorum disponendorum ratio: quos sic collocavit, ut numeris quadratis quadratos, cubicis cubicos (τετραγώνους τετραγώνους, κύβους κύβους) opponeret, non κατὰ τάξιν (non eo ordine quo eos Plato recensuerat), sed ut primum pares, deinde impares recenseret, planorum etiam habita ratione. Cæteroque in probanda hac re formam litteræ A adhibuit, ut ex fragmento septimo cogi oportet. Sic igitur videtur eos disposuisse:

$$\begin{array}{ccc} & 1 & \text{sive} & 1 \\ & 2^1 & 3^1 & & 2 & 3 \\ 2^2 & & 3^2 & & 4 & 9 \\ 3^3 & & & & 8 & 27. \end{array}$$

Quæritur autem, quos numeros Plutarchus in fragmento hoc ἐπιπέδους sive planos appellet. Nuncupari solent hoc vocabulo numeri qui e

duorum numerorum, tanquam longitudinis et latitudinis, multiplicatione efficiuntur. Vide interpretes ad Platonis Theæt. p. 148. a. et Astium ad Theologum. Arithm. p. 164. Quamobrem si Crantor pugnantia secum frontibus adversis composuit, tales numeros fortasse in hunc modum ordinavit:

minores.	medii	maiores.
3	4	6
6	8	12
9	12	18
12	16	24

Neque tamen hoc pro certo habere ausim.

7. Περὶ δὲ τῆς τάξεως (ζητεῖται), ποτερον ἐφ' ἑνὸς στίγου πάντας ἐκθετέον, ὡς Θεόδωρος ἢ μᾶλλον, ὡς Κράντωρ. ἐν τῷ Α σχήματι, τοῦ πρώτου κατὰ κορυφὴν τιθεμένου, καὶ χωρὶς μὲν τῶν διπλασίων, χωρὶς δὲ τῶν τριπλασίων ἐν δυοῦ στίγοις ὑποταττομένου.

(Plutarchus de anim. procreat. in Timæo cap. 29 vol. XIII, p. 322 ed. Hutten. Ergo ea disponendorum numerorum ratio Crantori arisit, quæ A litteræ formam exprimeret.

$$\begin{array}{ccc} & & 1 \\ & & 2 & 3 \\ & 4 & & 9 \\ 8 & & & 27. \end{array}$$

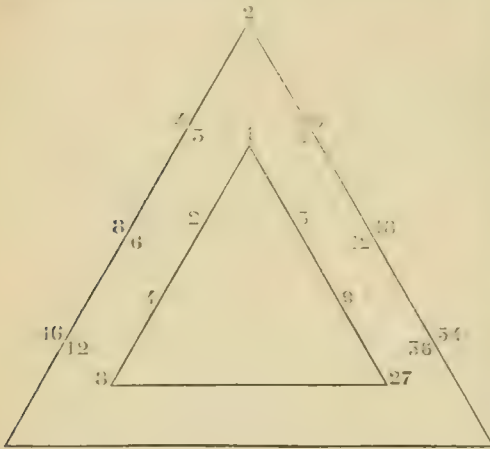
Hanc in usum suum convertit Adrastus peripateticus, de quo disseruit Fabricius Bibl. Gr. Vol. III, p. 458 et 653 ed. Harles. Memorat eum Proclus in Tim. p. 197. C. [pag. 471 ed. Schneider.] his verbis: Ἀδραστος δὲ φιλοσεχῶν, ὃ καὶ πρότερον εἶπομεν λαβδοσειδὲς τὸ σχῆμα ποιεῖ καὶ ἐν τρισὶ τριγώνοις ἐκτίθεται τοὺς ὄρους. Cf. etiam p. 193 et 198. Ex Procli igitur de Adraсто testimoniis fortasse intelligi potest, quomodo Crantor numeris Platonicis medietates interposuerit vel ut Plutarchi (vid. fragm. 6 init.) verbis utar παρεντάττειν τὰς μεσότητας tentaverit. Illum enim locum a Plutarcho olim exornatum in mutilo isto capite vicesimo libri de anim. procreat. in Timæo librorum culpa nunc desiderari arbitrator. Proclus autem in Tim. p. 192. C. [pag. 458 ed. Schneider.] hæc scripsit: διὸ καὶ εἰώθησάν τινες τρία τρίγωνα ποιεῖν καὶ ἐφ' ἑνὸς μὲν γράφειν τοῦ ἐλαχίστου τὰς ἐπτά μοῖρας, κορυφὴν ποιοῦντες τὴν μίαν μοῖραν, κατασχίζοντες δὲ τὰς ἐξ περὶ ταύτην καὶ ἐπὶ τῆς ἐτέρας πλευρᾶς γράφοντες τὸν διπλασίον ὅλον στίγον, ἐπὶ δὲ τῆς ἐτέρας τὸν τριπλασίον, ἐπὶ δὲ

7. De numerorum autem ordine quæritur, utrum uno in versu omnes sint disponendi, ut Theodorus vult, an potius, ut Crantor, in A figura, primo in vertice posito,

deinde duplici serie, una duplorum, altera triplorum subjecta.

ἄλλου τριγώνου μείζονος καὶ τοῦτο περιέχοντος αὐξήσαντες τοὺς ἀριθμούς, παρεμβάλλειν τὰς δύο μεσοτήτας πάλιν ὁμοίως, χωρὶς μὲν τοὺς διπλασίους, χωρὶς δὲ τοὺς τριπλασίους τάξαντες, ἐπὶ δὲ τῆς κορυφῆς τὴν μίαν μοῖραν, ἐπὶ δὲ τρίτου τριγώνου καὶ ἀμφοτέρω ταῦτα περιλαμβάνοντος ὅλον καταγράφειν τὸ διάγραμμα τὸν αὐτὸν τρόπον. Καὶ οὕτως ὁ Ἄδραστος πεποιήκεν. Inde colligo Crantorem τὴν τῶν μεσοτήτων παρένταξιν ita instituisse, ut arithmeticam medietatem inter τοὺς διπλασίους, harmonicam inter τοὺς τριπλασίους interjiceret. De reliquo credibile est, in secundo triangulo numeros esse duplicatos. Quare talem formam geometricam descripsi, in qua tamen tertium triangulum brevitatis causa omissum est. Neque enim omnia in tanta rerum obscuritate ad vivum resecare volui.)

8. Το μὲν οὖν ἄλγειν καὶ δάκνεσθαι, τελευτήσαντος υἱοῦ, φυσικὴν ἔχει τὴν ἀρχὴν τῆς λύπης, καὶ οὐκ ἐφ' ἡμῖν. Οὐ γὰρ ἔγωγε συμφέρομαι τοῖς τὴν ἄγριον ὁμοῦσι καὶ σκληρὰν ἀπάθειαν, ἔξω καὶ τοῦ δυνατοῦ καὶ τοῦ συμφέροντος οὔσαν. Ἀφαιρήσεται γὰρ ἡμῶν αὕτη τὴν ἐκ τοῦ φιλεῖσθαι καὶ φιλεῖν εὐνοίαν, ἣν παντὸς μᾶλλον διασώζειν ἀναγκαῖον. Τὸ δὲ πέρα τοῦ μέτρου παρεκφέρεισθαι καὶ συναύξειν τὰ πένθη, παρὰ φύσιν εἶναι φημι, καὶ ὑπὸ τῆς ἐν ἡμῖν φάουλῆς γίνεσθαι δόξης. Διὸ καὶ τοῦτο μὲν ἑατέον, ὡς βλαβερὸν καὶ φαῦλον, καὶ σπουδαίως ἀνδράσιν ἥκιστα

πρέπον· τὴν δὲ μετριόπαθειαν οὐκ ἀποδοκιμαστέον. Μὴ γὰρ νοσοῖμεν, φησὶν ὁ Ἀκαδημαϊκὸς Κράντωρ, νοσήσασι δὲ παρήϊτις αἰσθησις, εἴτ' οὖν πέμνοιστό τι τῶν ἡμετέρων, εἴτ' ἀποσπῶτο. Τὸ γὰρ ἀνώδυνον τοῦτο οὐκ ἄνευ μεγάλων ἐγγίνεται μισθῶν τῷ ἀνθρώπῳ. Τεθηρήσθαι γὰρ εἰκός, ἐκεῖ μὲν σῶμα τοιοῦτον, ἐνταῦθα δὲ ψυχὴν.

(Plutarchus Consol. ad Apoll. Vol. VII, pag. 317 seq. ed. Hutten. Verissime quidem iudicat Crantor, sed a plerisque philosophis hac in re dissentit. Interpretatus est hunc locum Cicero Tusc. disp. III, 6, eujus verba sunt: « Nec absurde Crantor ille, qui in nostra Academia vel imprimis fuit nobilis: *minime, inquit, assentior iis, qui istam nescio quam indolentiam magnopere laudant, quæ nec potest ulla esse nec debet. Ne ægrotus sim; sed si fuerim, sensus adsit, sive seccetur quid, sive avellatur a corpore. Nam istud nihil dolere non sine magna mercede contingit, immanitatis in animo, stuporis in corpore.* » Crantoris sententiam approbavit Seneca, qui in Consol. ad Helviam cap. 1 omnia clarissimorum ingeniorum monumenta ad compescendos moderandosque luctus composita evolvisse se proficitur. Nimirum illius libri cap. 16 hæc posuit: *nam et infinito dolore, quum aliquem ex carissimis amiseris, affici, stultu indulgentia est, et nullo, inhumana duritia.* Idem in Consol. ad Polybium cap. 36 ait: *et non sentire mala sua, non est hominis, et non ferre, non est viri.* Ad totum vero Plutarchi locum Wytttenbachius hæc ascripsit: *teneo adhuc quod notavi, verba τὸ μὲν ἄλγειν κατὰ. item ut proxima esse Crantoris.* Concedendum est, hanc quidem sententiam τὸ μὲν οὖν ἄλγειν καὶ δάκνεσθαι, τελευτήσαντος υἱοῦ, φυσικὴν ἔχει τὴν ἀρχὴν τῆς λύπης e Crantore sumtam videri, præsertim quum similia legamus apud Ciceronem Tusc. disp. III, 29: *natura affert dolorem, cui quidem Crantor, inquit, vester cedendum putat. Premit enim atque instat, nec resisti potest. Quid? quod his consentanea habet Seneca epist. 99. Quum primum nos nuntius acerbi funeris percussit, quum tenemus corpus e complexu nostro in ignem transiturum, lacrimas naturalis necessitas*

8. Jam ex filii morte animi dolorem ægritudinemque capere, res est talis, quæ a naturali profecta principio, non sit in nostra potestate. Non enim iis assentior, qui immanem duramque indolentiam laudant, quæ neque contingere nobis neque prodesse potest. Eripiet enim nobis ista illam quam conservari maxime oportet e mutuo amore ortam benevolentiam. Mærore autem ultra modum affici et nimis augere luctum contra naturam esse affirmo, et ex prava animi nostri opinione nasci.

Quapropter etiam hoc ut damnosum et vitiosum et viros probos minime decens vitandum, mediocritas vero affectuum non est reprobanda. Ne ægrotus sim, inquit Crantor Academicus, sed si fuerim, sensus aliquis adsit, sive seccetur pars membrorum, sive a corpore avellatur. Nam ista doloris vacuitas non sine magna mercede homini obtingit. Quippe verisimile est, ut ibi corpus, ita licet ejusmodi animum esse efferatum.

exprimit, et spiritus ictu doloris impulsus quem admodum totum corpus quatit, ita oculos, quibus adjacentem humorem perprimit et expellit. Hæ lacrimæ per elisionem cadunt, nolentibus nobis. Et in Cons. ad Helv. cap. 16. Scio rem non esse in nostra potestate, nec ullum affectum servire, minime vero eum, qui ex dolore nascitur: ferox enim et adversus omne remedium contumax est. Adde ad Marciam cap. 7. Quin etiam ea quæ in sequentibus eminent, primum τὴν ἀπάθειαν ἔξω τοῦ συμφέροντος οὐσαν, deinde ἀσπιρήσεται γὰρ ἡμῶν τὴν ἐκ τοῦ φιλεῖσθαι καὶ φιλεῖν εὐνοίαν, tum τὸ δὲ πέρα τοῦ μέτρου παρεκφέρεισθαι παρὰ φύσιν εἶναι, denique τὴν μετριοπάθειαν οὐκ ἀποδοκιμαστέον ad Crantorem auctorem referenda esse liquet. Sic enim Cicero Acad. pr. II, 44: « Sed quæro, quando ista fuerint ab *Academia vetere* decreta, ut animum sapientis commoveri et conturbari negarent? *Mediocrates* illi probabant et in omni permutatione *naturalem* volebant esse *quendam modum*. Legimus omnes *Crantoris*, veteris *Academici*, de luctu. Est enim non magnus, verum aureolus, et, ut *Tuberoni Panætius* præcipit, ad verbum ediscendus libellus. Atque illi quidem etiam *utiliter a natura* dicebant permutationes istas animis nostris datas; metum cavendi causa, *misericiordiam ægritudinemque clementiam*; ipsam iracundiam fortitudinis quasi cotem esse dicebant. » Hæc igitur quum nec *Xenocrati* nec *Polemoni ἀπαθείας* studiosius assignari possint, quumque simillima sint aliorum *Plutarchi* dictorum: sententias nemo negabit e *Crantoris* volumine esse petitas, quamquam veteris *Academici* orationem a *Chæronensi* philosopho interpolatam esse, credible est. Cur Cicero non totum locum verterit, sed eorum quæ apud *Plutarchum* exstant partem prætermiserit, quærere supervacaneum judicamus. Fuit enim *Tullius* homo sui iudicii, qui etiam eadem præcepta modo sectari modo aspernari videretur. Itaque non miramur oratorem Romanum in Consolatione, quæ intercudit, *Crantoris* vestigiis ingressum, tamen *Tuscul. IV, 19* seqq. ejus et *Peripateticorum* de perturbationibus placita rejecisse. Quod vero dixi, *Xenocratem* et *Polemo-*

nem ἀπαθείας studiosos fuisse: id quodammodo in *Platonem* quoque convenit. Qui licet interdum mediocritatem probaverit, sapius tamen indolentiam tuetur. Ac *mediocritatem quidem* commendat de legg. II, p. 652 b. παιδείαν δὲ λέγω τὴν παραγιγνομένην πρῶτον παισίην ἀρετήν, ἡδονὴ δὲ καὶ φιλία καὶ λύπη καὶ μῖσος ἂν ὀρθῶς ἐν ψυχῆς ἐγγίγνωνται μήπω δυναμένων λόγον λαμβάνειν, λαβόντων δὲ τὸν λόγον συμφωνήσῃσι τῷ λόγῳ, ὀρθῶς εἰδήσθαι ὑπὸ τῶν προσηκόντων θῶν κτλ. Cf. *Rep. IV, p. 442. b. Tim. p. 86. b.* indolentiam vero laudat *Phæd. p. 83. b.* ἢ τοῦ ὡς ἀληθῶς φιλοσόφου ψυχῆ οὕτως ἀπέγεται τῶν ἡδονῶν τε καὶ ἐπιθυμιῶν καὶ λυπῶν καὶ φόβων καθ' ὅσον δύναται. Cf. *ibid. p. 64* seqq. Ex his, quæ disputavimus, efficitur, *Crantorem* tum ab *Academicis* tum a plerisque philosophorum scholis illa in re dissensisse. Solos excipimus *Epicureos*, a quibus eum dogma suum mutuatum esse nemo contendet. Quocirca totum, quem e *Plutarcho* attulimus, locum *Crantori* vindicare non gravabimur.)

9. Τούτοις δὲ ἐπομένως καὶ ὁ Κραντιορ παραμυθούμενος ἐπὶ τῇ τῶν τέκνων τελευτῇ τὸν Ἴπποκλεία φησί ταῦτα γὰρ πᾶσα ἢ ἀρχαία αὕτη φιλοσοφία λέγει τε καὶ παρκελεύεται ὡς εἰ δὴ τι ἄλλο μὴ ἀποδεχόμεθα, τὸ γε πολλαχῆ εἶναι ἐργώδη καὶ οὐσκόλον τὸν βίον, ἄγαν ἀληθές. Καὶ γὰρ εἰ μὴ φύσει τοιοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, ὑπὸ γε ἡμῶν εἰς τοῦτο ἀφίεται διασθορᾶς ἢ τ' ἀδελος αὕτη τύχη πρόβρωθεν ἡμῖν καὶ ἐτι ἀπ' ἀρχῆς ἠκολούθηκεν, οὐδ' ἐφ' ἐνὶ ὑγιεῖ. Φυρομένοι τε μίγνυται τις ἐν πᾶσι κακοῦ μοῖρα. Τα γάρ τοι σπέρματα εὐθὺς θνητὰ ὄντα ταύτης κοινώνει τῆς αἰτίας, ἐξ ἧς ἀρῦτα μὲν ψυχῆς, νόσοι τε καὶ κήδεα καὶ μοῖρα θνητῶν ἐκείθεν ἡμῖν ἔρπει. Τοῦ δὴ χάριν ἐτραπόμεθα δεῦρο; ἴν' εἰδείημεν, ὅτι καινὸν οὐδὲν ἀτυχεῖν ἀνθρώπῳ, ἀλλὰ πάντες ταυτὸ πεπόνθαμεν.

(*Plutarchus* *Consol. ad Apoll. vol. VII, pag. 322* seq. ed. *Hutten*. *Ultima* τοῦ δὴ χάριν usque ad πεπόνθαμεν ex *Wytttenbachii* conjectura ad *Plut. vol. VI, p. 714* adicienda esse censui. Idem *Theophrasti* et *Homeri* dicta, quæ in sequentibus commemorat *Plutarchus*, *Crantori* deberi putat; quod ego, ut incompertum, in medio relinquam. Sic autem pergit *Plutarchus*: ἄσκοπος γὰρ ἢ τύχη (φησὶν ὁ Θεόφραστος) καὶ δεινῆ,

9. His convenienter etiam *Crantor* in Consolatione ad *Hippoclem* liberorum morte mœrentem ita scripsit. Hæc enim omnis illa vetus philosophia docet ac præcipit, quorum si quid aliud non probamus, id saltem nimis verum est, vitam nostram multimodis laboriosam esse et difficilem. Nam si natura non est talis, nostro certe vitio in hanc perniciem incurrit: et incerta ista fortuna e longinquo nos ac jam inde ab initio propter res minime

salubres comitata est. Mali quædam portio fatalis jam nascentibus nobis oranibus admisceetur. Quippe semina quum sint mortalia, statim partem hujus cause sustinent, cur ingenii tarditas, morbi, curæ, mors denique ipsa nobis obrepant. Cur vero eo aberravit oratio? nempe ut intelligamus, non inusitatum homini esse infortunium, sed omnes nos sub eodem casus esse subiectos.

παρελείπει τὰ προπεποιημένα, καὶ μεταρρίψαι τὴν δοκοῦσαν εὐημερίαν, οὐθένα καιρὸν ἔχουσα τακτόν. Ταῦτα δὲ καὶ ἄλλα τοιαῦτα καὶ καθ' ἑαυτὸν ἕκαστω λογισασθαι βράδιον, καὶ ἄλλων ἀκούσαι παλαιῶν καὶ σοφῶν ἀνδρῶν. Ὡν πρῶτος μὲν ἔστιν ὁ θεῖος Ὀμηρος, εἰπῶν οὐδὲν ἀκιδνότερον γαῖα τρέφει ἀνθρώποιον κτλ. (Odys. XVIII, 130-137) καὶ ἐν ἄλλοις Τυδείδῃ μεγαθύμῃ, τῆ γενεῇν ἔρεσιεις; κτλ. (Iiad. VI, 145-149) Ταῦτη δ' ὅτι καλῶς ἐγράφαστο τῆ εἰκόνι τοῦ ἀνθρωπεύου βίου, ὁῆλον, ἐξ ὧν ἐν ἄλλῳ τόπῳ φησὶν οὕτω βροτῶν δ' ἕνεκα πολεμίζειν δειλῶν, οἱ φύλλοισιν εἰσικότες κτλ. (Iiad. XXI, 463-466) De vitæ humanæ miseris exposuisse antiquus philosophus auctor est Crantor (ταῦτα γὰρ πᾶσα ἡ ἀρχαία αὐτῆ φιλοσοφία λέγει τε καὶ παρακελεύεται) quod etiam nunc ex vetustis monumentis intelligitur. Vide modo e Pythagoreis Hippodami et Hipparchi fragmenta apud Stobæum Flor. XCVIII, 71 et CVIII, 81 in Phil. Gr. Fragm. vol. II, p. 14 et 16 seqq; item Empedoclis versus 30-31 ὦ πόποι, ὦ δειλῶν θνητῶν γένος, ὦ δυσάνολβον, οἶων ἐξ ἐρίδων ἕκ τε στοναχῶν ἐγένεσθε in Vol. I, pag. 2. Adde Euripidis versiculos apud Stobæum Flor. CXXIV, 7 (cf. Eur. Fragm. p. 718 ed. Wagner) γίγνωσκε τάνθρώπεια, μηδ' ὑπεμέτρως ἄλγει· κακοῖς γὰρ οὐ σὺ πρόσκεισαι μόνῃ, quibus fortasse Anaxagoræ sententia exprimitur. Plato quid de ea re censuerit, et quid inter eum et Crantorem interfuerit, jam supra vidimus. Nam Plato neque unum eundemque arumnarum fontem esse statuit, neque omnino certam malorum originem indicavit. Nimirum quum deos inferiores miseris humanæ auctores dicat, id figurate interpretandum esse patet. Ut locum de miseris in quibus mortales versantur ac de morte, malorum omnium termino, ex quodam Prodicæ Cei opere depromptum servavit Pseudoplato in Axiocho (cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, p. LXXVIII, et p. 138 seqq.) : sic Welckerus Crantorem a Prodicō multa accepisse quæ ad vitæ incommoda pertinerent non

sine causa suspicatus est. Nec tamen propterea audiendus Wyttenbachius, qui Comm. in Plut. VI, p. 699 auctorem Axiochi præcipuam dialogi partem, id est expositionem rerum hominibus molestarum, non Prodicō, sed Crantori acceptam rettulisse arbitratur.)

10. Τὰ δὲ περὶ τὸν Ἰταλὸν Εὐθύνοον τοιαῦτα φασὶ γενέσθαι. Εἶναι μὲν γὰρ αὐτὸν Ἡλυσίου πατρὸς Τερναίου, τῶν ἐκεῖ πρώτου καὶ ἀρετῆ καὶ πλοῦτος καὶ δόξῃ, τελευταῖσσι δ' ἐξαπίνης αἰτία τινὶ ἀδῆλῳ τὸν οὖν Ἡλύσιον εἰσελθεῖν ὅπερ ἴσως καὶ ἄλλον εἰσήλθε, μὴ ποτ' εἶη φαρμάκοις ἀπολωλώς· τοῦτον γὰρ εἶναι μόνον αὐτῷ ἐπ' οὐσία πολλῇ καὶ χρήμασιν. Ἀπροοῦντα δὲ, ὅτω τρόπῳ βάσανον λάβοι τούτων, ἀφικέσθαι ἐπὶ τι ψυχομαντεῖον· προθυσάμενον δὲ, ὡς νόμος, ἐγκοιμάσθαι καὶ ἰδεῖν ὅσιν τοιάνδε. Δόξαι παραγενέσθαι τὸν πατέρα τὸν ἑαυτοῦ ἰδόντα δὲ, διεξέρχασθαι πρὸς αὐτὸν περὶ τῆς τύχης τῆς κατὰ τὸν υἱόν, καὶ ἀντιβολεῖν τε καὶ δεῖσθαι, συνεξευρεῖν τὸν αἴτιον τοῦ θανάτου. Καὶ τὸν ἐπὶ τούτῳ ἦκω, φάναι· ἀλλὰ δέξαι παρὰ τοῦδε ἅ σοι φέροι· ἐκ γὰρ τούτων ἅπαντ' εἴσῃ, ὧν πέρι λυπῆ. Εἶναι δ', ὃν ἐσήμαινε, νεανίσκον ἐπόμενόν αὐτῷ, ἐμπερῆ τε τῷ υἱῷ, καὶ τὰ τοῦ χρόνου τε καὶ τὰ τῆς ἡλικίας ἐγγύς. Ἐρέσθαι οὖν, ὅστις εἶη, καὶ τὸν φάναι· δαίμων τοῦ υἱόος σου· καὶ οὕτω δὴ ὁρέξαι οἱ γραμματεῖδιον. Ἀνειλήσαντα οὖν αὐτὸ ἰδεῖν ἐγγεγραμμένα τρία ταῦτα·

ἤρου, νήπιε; ἡλίθια δειλῶν φρένες ἀνδρῶν·

Εὐθύνοος κείται μοιριδίῳ θανάτῳ.

οὐκ ἦν γὰρ ζῶειν καλὸν αὐτῷ, οὔτε γονεῦσι.

(Plutarchus Consol. ad Apoll. vol. VII, pag. 336 seq. ed. Hutten. omisso auctoris nomine, quem ex Tusculanis disputationibus I, 48 Crantorem fuisse apparet. Ibi enim Tullius, postquam similia quædam de Cleobi et Bitone, de Trophonio et Agamede narravit, ita pergit : *Simile quiddam est in Consolatione Crantoris; ait enim Terinæum quendam Elysium, quum graviter filii mortem mæreret, venisse in psychomantium, quærentem quæ fuisset tantæ calamitatis*

10. Jam de Euthyphoo Italo hujusmodi narratio fertur. Hunc enim Elysio patre, Terinæo, virtute, fortunis, gloria civium suorum principe natum, repentina morte ob incertam causam obiisse. Quapropter Elysio patri (qui illum unicum habuisset filium, maximarum divitiarum et opum heredem) incidisse suspicionem, quæ forsitan et aliis incidisset, filium veneno necatum esse. Quum autem dubitaret, quomodo nec explorare posset, venisse eum in psychomanteum, sacrisque legitime operatum loco isti indornavisse, ac talem speciem per somnum ei esse oblatam. Visum esse patrem ad ipsum accedere; quem posteaquam conspexisset, narrato filii casu, ora-

verit atque obsecraverit, ut in causa mortis inveniendâ se adjuvaret. Respondisse patrem : equidem idcirco adsum; sed ab isto accipe quæ tibi affert; inde enim omnia cognosces, quibus mæres. Fuisse vero eum quem pater indicabat juvenem pone sequentem, ætate et statura filii propemodum similem; interrogatumque quis esset, respondisse : genius sum filii tui, simulque porrexisse ei codicillos, quibus evolutis Elysium tres hos versus invenirent intus exaratos :

Quæris, stulte? homines insanis mentibus errant :

En jacet Euthynous fatali morte peremptus.

Nam fuit utilis finire ipsique patrique.

causa; huic in tabellis tres huiusmodi versiculos datos :

*Ignaris homines in vita mentibus errant :
Euthynous potitur, fatorum numine, leto :
Sic fuit utilius finire ipsique tibi que.*

Primum versum, qui in membranis sic exaratur : ἤρου, νήπιε, ἡλίθιαι φρένες ἀνδρῶν, a librariis mutilatum esse, nemo non videt. Quem ut supplerem, scripsi : ἤρου, νήπιε, ἡλίθιαι δεσιῶν φρένες ἀνδρῶν. Quod reliquum est, hæc narratio optime copulatur cum vitæ humanæ miserationes quam fragmentum 9 continet. Confer et fragm. 12.)

11. Τὸ γὰρ μὴ δι' αὐτὸν κακῶς πράττειν ὁ μὲν Κράντωρ φησὶν οὐ μικρὸν εἶναι κούρισμα πρὸς τὰς τύχας.

(Plutarchus Consol. ad Apoll. vol. VII, pag. 349 ed. Hutten. Hoc solatio multi in rebus adversis se consolati sunt, velut Socrates apud Xenophontem Apol. cap. 24-28, Cicero, cuius complura dicta refert ad h. l. Wyttenbachius p. 759, alii.)

12. Πολλοῖς γὰρ καὶ σοφοῖς ἀνδράσιν, ὡς φησι Κράντωρ, οὐ νῦν, ἀλλὰ πάλοι κέκλαυσται τάνθρωπινα, τιμωρίαν ἡγομένους εἶναι τὸν βίον, καὶ ἀρχὴν τὸ γενέσθαι ἀνθρωπον συμφορὰν τὴν μεγίστην.

(Plutarchus Consol. ad Apoll. vol. VII, pag. 351, ed. Hutten. Viri sapientes, qui in hac fuerunt sententia, appellantur Homerus, Theoguis, Empedocles, Prodicus, alii. Empedoclis luculenti extant versus apud Plutarchum de exsilio p. 607 ἔστιν ἀνάγκης χρῆμα, θεῶν ψήρισμα παλαιῶν κτλ. (Vid. Phil. Gr. Fragm. vol. I, p. 1 vs. 1-10); de quibus sic iudicat Plotinus Ennead. IV, lib. VIII, cap. 1, p. 468 Ἐμπεδοκλῆς τε εἰπὼν ἀμαρτανούσας νόμον εἶναι ταῖς ψυχαῖς πεσεῖν ἐν ταῦθα καὶ αὐτὸς φυγὰς θεόθεν γενόμενος ἤκειν πίσυνοσ μαινομένῳ νεῖκεῖ, τοσοῦτον παρεγύμνουσ θσον καὶ Πυθαγόρας οἶμαι καὶ οἱ ἀπ' ἐκείνου ἠνίττοντο περὶ τε τούτου περὶ τε πολλῶν ἄλλων. Adde locos quos ad Empedoclem attuli pag. 15 seqq. Idem sensit Plato Phædr. p. 248. Similiter Euripides in Stobæi Flor. CXX, 22 ἐχρῆν μὲν ἡμᾶσ ἀλλογον ποιουμένους τὸν φύντα θρηνεῖν εἰς ὅσ' ἐργεται κακά, τὸν δ' αὖ θανόντα καὶ πόνων πεπαυμένον γαίροντας εὐφημοῦντας ἐκπέμπειν δόμων. (Cf. Eur. Fragm. p. 728 ed. Wagner.) Porro Crantoris dicto usus est Phalaris p. 252 ed. Lennep. Inprimis autem Crantoris apophthegma celebravit Cicero in

Consolatione teste Lactantio divin. institut. lib. III, cap. 18 § 10 et cap. 19 § 14. Ac priore quidem loco Lactantius : Cicero, inquit, quum in principio Consolationis suæ dixisset, *luendorum scelerum causa nasci homines*, iteravit id ipsum postea *quasi objurgans eum quivitam pœnam non esse putet*. Posteriore vero ait : *Damnati igitur vitam omnem, plenamque nihil aliud, quam malis, opinantur*. Hinc nata est inepta illa sententia, hanc esse mortem, quam nos vitam putemus; illam vitam quam nos pro morte timeamus : ita primum bonum esse, non nasci; secundum, citius mori. Quæ ut majoris sit auctoritatis, Sileno attribuitur. Cicero in Consolatione, *Non nasci*, inquit, *longe optimum, nec in hos scopulos incidere vitæ : proximum autem, si natus sis, quam primum mori, et tanquam ex incendio effugere violentiam fortunæ*. Huc pertinent etiam Aristotelis verba apud Plutarchum in Consol. ad Apoll. vol. VII, pag. 351 seqq. ed. Hutten. τούτο δὲ φησὶν Ἀριστοτέλης καὶ τὸν Σειληνὸν συλληφθέντα τῷ Μίδα ἀποφώνασθαι. Βέλτιον δ' αὐτὰς τὰς τοῦ φιλοσόφου λέξεις παραθέσθαι. Φησὶ δὲ ἐν τῷ Εὐδήμῳ ἐπιγραφομένῳ, ἢ Περὶ ψυχῆς, ταυτί' διόπερ, ὃ κράτιστε πάντων καὶ μακαριστότατε, πρὸς τῷ μακαρίουσ καὶ εὐδαίμονας εἶναι τοὺς τετελευτηκότας νομίζειν, καὶ τὸ ψεύσασθαι τι κατ' αὐτῶν καὶ τὸ βλασφημεῖν, οὐχ ὕσιν, ὡς κατὰ βελτιόνων, ἡγοῦμεθα, καὶ κρειττόνων ἡδὴ γεγονότων. Καὶ ταῦθ' οὕτως ἀρχαία καὶ παλαιὰ διατελεῖ νομοισμένα παρ' ἡμῖν, ὥστε τὸ παράπαν οὐδεὶς οἶδεν οὔτε τοῦ χρόνου τὴν ἀρχὴν, οὔτε τὸν θέντα πρῶτον, ἀλλὰ τὸν ἀπειρον αἰῶνα τυγχάνουσι διὰ τέλους οὕτω νομοισμένα. Πρὸς δὲ δὴ τούτοις, διὰ στόμακος ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἥρᾶς, ὡς ἐκ πολλῶν ἐτῶν, ἐκ παλαιῶ χρονοῦ, περιφέρεται θρυλούμενον. Τί τοῦτ', ἔφη. Κάκεινος ὑπολαβών ὡς ἄρα μὴ γίνεσθαι μὲν, ἔφη, ἄριστον πάντων, τὸ δὲ τεθ' θνάει τοῦ ζῆν ἔστι κρεῖττον. Καὶ πολλοῖς οὕτω παρὰ τοῦ δαιμονίου μεμαρτύρηται. Τοῦτο μὲν ἐκείνῳ τῷ Μίδα λέγουσι δήπου μετὰ τὴν θῆραν, ὡς ἔλαβε τὸν Σειληνόν, διερωτῶντι καὶ πυθανομένῳ, τί ποτὲ ἐστὶ τὸ βέλτιον τοῖς ἀνθρώποις, καὶ τί τὸ πάντων ἀρετώτατον, τὸ μὲν πρῶτον οὐδὲν θθέλειν εἰπεῖν, ἀλλὰ σιωπᾶν ἀρρήτως. Ἐπειδὴ δὲ ποτε μόλις πᾶσαν μηχανὴν μηχανώμενος προσηγάγετο εθέγγασθαι τι πρὸς αὐτόν, οὕτως ἀναγκαζόμενον εἰπεῖν· δαίμονος ἐπιπόνου καὶ τύχης γαλεπῆς εθήμερον σπέρμα, τί με βιάζεσθε λέγειν, ἃ ὑμῖν ἀρειον μὴ γνῶναι; μετ' ἀγνοίας γὰρ τῶν οἰκείων κακῶν ἀλυπότατος ὁ βίος. Ἀνθρώποις δὲ πάμπαν οὐκ ἔστι γενέσθαι τὸ πάντων ἄριστον, οὐδὲ

11. Nam haudquaquam sua culpa in miseriis versari, Crantor magnum calamitatum levamen esse ait.

12. Multi enim, ut ait Crantor, iique sapientes viri

non iuac primum deploraverunt res humanas, vitam esse supplicium iudicantes, et omnino nasci hominem summam calamitatem ducentes.

μετασχεῖν τῆς τοῦ βελτίστου φύσεως. Ἄριστον γὰρ πῆσι καὶ πάσαις τὸ μὴ γενέσθαι· τὸ μέντοι μετὰ τοῦτο καὶ τὸ πρῶτον τῶν ἀνθρώποις ἀνυστῶν, δεύτερον δέ, τὸ γενομένους ἀποθανεῖν ὡς τάχιστα. Δῆλον οὖν, ὡς οὕτως κρείττονος τῆς ἐν τῷ τεθνήαι διαγωγῆς ἢ τῆς ἐν τῷ ζῆν, οὕτως ἀπεφράτο. Denique Seneca Consolat. ad Marciam cap. 22 : itaque si felicissimum est, non nasci : proximum puta, brevitate vite defunctos, cito in integrum restitui. Taceo poetarum Hesiodi, Theognidis, Bacchylidis versus a Wyttenbachio ad Plut. vol. VI, p. 769 allegatos.)

13. Ἄγαθὸν δ' εἶπαν αὐτὴν [τὴν υγείαν] ὑπάρχειν, οὐ μὴν καὶ πρῶτον, οἱ τε ἀπὸ τῆς Ἀκαδημίας καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ περιπάτου. Δεῖν γὰρ ὑπέλαβον ἐκάστη τῶν ἀγαθῶν τὴν οἰκείαν τάξιν τε καὶ ἄξιαν ἀπονέμειν. Ἔνθεν καὶ ὁ Κράντωρ εἰς ἔμφασιν τοῦ λεγομένου βουλόμενος ἡμᾶς ἄγειν, πάνυ χαρίεντι συνεχρήσατο παραδείγματι. Εἰ γὰρ νοήσαιμεν, φησί, κοινόν τι τῶν Πανελλήνων θεάτρον, εἰς τοῦτό τε ἕκαστον τῶν ἀγαθῶν παρὶν καὶ τῶν πρωτείων ἀντιποιοῦμενον ἦκειν, εὐθύς καὶ εἰς ἔννοιαν ἀναχθισόμεθα τῆς ἐν τοῖς ἀγαθοῖς διαφορᾶς. Πρῶτον μὲν γὰρ ὁ Πλούτος παραπηλῆσας ἔρει· ἐγὼ, ὡς ἄνδρες Πανελλήνες, κόσμον παρέχων πᾶσιν ἀνθρώποις καὶ τὰς ἐσθῆτας καὶ τὰς ὑποδήσεις καὶ τὴν ἄλλην ἀπόλαυσιν χρειώδης εἰμι νοσοῦσι καὶ υγιαίνουσι, καὶ ἐν μὲν εἰρήνῃ παρέχω τὰ τερπνά, ἐν δὲ πολέμοις νεῦρα^α τῶν πράξεων γίνομαι. Τούτων γὰρ δὴ τῶν λόγων ἀκούσαντες οἱ Πανελλήνες ἠμοθυμαδὸν κελεύουσιν^β ἀποδοῦναι τὰ πρωτεῖα τῷ Πλού-

τῳ. Ἄλλ' ἐὰν τούτου ἤδη ἀνακχυρτομένου ἐπιστάσα ἢ Ἡδονή,

τῇ ἐνὶ μὲν φύτῃ, ἐνὶ δ' ἱμερῳ, ἐν δ' ὀαριστῷ,^ε
πάρρασι, ἢτ' ἔκλεψε νόον πύκα περ φρονεόντων,

λέγει δὲ εἰς μέσον καταστᾶσα ὅτι αὐτὴν δίκαιόν ἐστι ἀναγορεύειν·

ὁ γὰρ ὄλθος οὐ βέβαιος, ἀλλ' ἐφήμερος^δ
ἐξίπτατ' οἰκῶν, μικρὸν ἀνόθησας χρόνον,

διώκεται τε πρὸς τῶν ἀνθρώπων οὐ δι' ἑαυτὸν ἀλλὰ τὴν ἐξ αὐτοῦ περιγινόμενῃ ἀπόλαυσιν καὶ ἡδονῇ, πάντως οἱ Πανελλήνες, οὐκ ἄλλως ἔχειν τὸ πρᾶγμα ἢ οὕτως ὑπολαβόντες, κεχαρίζονται δεῖν τὴν ἡδονὴν στεφανοῦν. Ἀλλὰ καὶ ταύτης τὸ βραβεῖον φέρεσθαι μελλούσης, ἐπὴν εἰσθάλλῃ ἢ Ὑγεία μετὰ τῶν συνέδρων αὐτῇ θεῶν^ε, καὶ διδάσκῃ ὡς οὔτε Ἡδονῆς οὔτε Πλούτου ὄφελός τι ἐστὶν ἀπούσης αὐτῆς;

τί γὰρ με πλοῦτος ὠφελεῖ νοσοῦντά γε;
μικρ' ἂν θελοίμι καὶ κατ' ἡμέραν ἔχων
ἄλυπον οἰκεῖν βίον ἢ πλουτῶν νοσεῖν,

ἀκούσαντες πάλιν οἱ Πανελλήνες καὶ καταλαβόντες ὡς οὐκ ἔνεστι κλινοπετῆ καὶ νοσοῦσαν ὑποστῆναι τὴν εὐδαιμονίαν, φήσουσι νικᾶν τὴν Ὑγείαν. Ἀλλὰ καὶ τῆς Ὑγείας ἡδὴ νικώσης, ἐπὴν εἰσέλθῃ ἢ Ἀνδρία πολὺ στίφος ἀριστεῶν καὶ ἡρώων ἔχουσα περὶ ἑαυτὴν, καταστᾶσα τε λέγει· ἐμοῦ μὴ παρούσης, ὡς ἄνδρες Ἑλληνες, ἀλλοτρία γίνεται ἢ κτῆσις τῶν παρ' ὑμῖν ἀγαθῶν, εὐζαιντό τ' ἂν οἱ πολέμοιο περιουσιάζειν ὑμᾶς;

13. Bonum valetudinem, nec tamen finem bonorum tum Academici tum Peripatetici esse dixerunt. Nam singulis bonis suum ordinem suamque dignitatem attribui oportere existimantur. Quapropter etiam Crantor rem de qua agitur nobis explicaturus, admodum venusto exemplo usus est. Si enim fingamus, inquit, commune aliquod Græcorum theatrum, ac singula bona in scenam prodire et ad petendum principatum venire : statim etiam bonorum differentie intelligentiam habebimus. Primum enim Opulentia transgressa : Ego, inquit, Græci universi, omnibus hominibus ornatum præbens et vestimenta et calceos et reliqua commoda utilis sum tam ægris quam sanis, atque in pace quidem præbeo res jucundas, in bello autem sum nervi rerum gerendarum. His enim verbis Græci univesi auditis consensu Opulentie dignitatis principatum dari jubeunt. Verum si, dum hæc jam præconis voce renuntiatur, superveniens Voluptas,

cul inest quidem amor, inest desiderium, inest colloquium, blandiloquentia scilicet, quæ decipit mentem etiam valde
[prudentium,

dicat, postquam in medium processit, æquum esse, suum nomen per præconem pronuntiari :

nam divitiæ, quæ non certæ sunt, sed incertæ,
ex ædibus evolant, ubi breve tempus creverunt,

expetunturque ab hominibus non propter se, sed propter illam, quæ ex iis capitur, delectationem et voluptatem; omnino Græci universi non aliter quam sic rem se habere rati, Voluptatem coronandam esse vociferabuntur. Sed hac quoque victoriae præmium acceptura, ubi intraverit Valetudo cum diis consessoribus, et docuerit, se absente neque Voluptatem neque Opulentiam quidquam prodesse :

Quid enim me divitiæ juvant ægrotantem ?

Parva et in diem sufficientia habens

doloris expertus vivere, quam dives ægrotare malim,

rursus Græci universi tali voce audita intelligentes, beatitudinem lecto affixam et ægrotam subsistere non posse, Valetudinem victoria potiri affirmabunt. Verum Valetudine quoque jam vincente, quum ingressa fuerit Fertitudo magno principum et heroum globo circumdata et consensu suggestu ita cæperit : me absente, Græci, bona quæ possidetis alienantur, exoptentque forsitan hostes, ut vos in omnium rerum abundantia vivatis, tanquam bello superiores quam vos futuri, his igitur auditis Græci primas partes Virtuti tribuent, secundas

πᾶσι τοῖς ἀγαθοῖς ὡς μελλήσοντες ὑμῶν κρατεῖν, καὶ τούτων οὖν ἀκούσαντες οἱ Ἕλληες τὰ μὲν πρωτεῖα τῆς Ἀρετῆς ἀποδώσουσι, τὰ δὲ δευτερεῖα τῆς Ὑγείας, τὰ δὲ τρίτα τῆς Ἠδονῆς, τελευταῖον δὲ τάξουσι τὸν Ἠλούτων. Καὶ δὴ ὁ μὲν Κραντορ τὴν Ὑγείαν ἐν δευτέρᾳ μοίρᾳ ἐτίθετο, στοιχῶν τοῖς προαιρημένοις ἢ φιλοσόφοις.

[Sextus Empiricus adv. Math. lib. XI, 51—59 p. 701 seq. ed. Fabric. [p. 556 seqq. ed. Bekker.] E quo Crantoris opere hoc fragmentum sumtum sit, ignoramus. De singulis locis pauca dicenda^a νεῦρα τῶν πράξεων] Cf. Epicharmus apud Cicero ad Attic. I, 19 : νᾶρε καὶ μέμνασ' ἀπιστεῖν ἄσπρα ταῦτα τῶν φρενῶν. — ^b κελεύουσιν] sic legendum cum Fabricio et Bekkero; codd. κελεύουσιν. — ^c Homer. Iliad. XIV, 216—217. — ^d Incerti poetae versus, quos quidam Euripidi tribuunt. — ^e Intelligendi videntur Fabricio dii deæque Apollo Mercurius, Minerva, Venus, Panacea, quibus cum Hygea communem aram in templo quodam Oropi olim fuisse, memoriæ prodidit Pausanias lib. I, cap. 34. At non liquet. — ^f Versus ex Euripidis Telepho petiti. Vide Eurip. Fragm. p. 790 ed. Wagner. — ^g προαιρημένοις φιλοσόφοις] i. e. Academicis et Peripateticis. — Ex hoc fragmento colligi oportet, Crantorem et veterem Academicæ disciplinam tenuisse et sapientiæ præcepta ad vitæ usum contulisse. Enimvero scimus, ab Academicis virtutem quidem summum bonum esse habitam, sed tamen idcirco reliqua bona, valetudinem, divitias, alia de numero bonorum non esse exempta, ut a Stoicis postea factum esse inter omnes constat. Qua de re cum in aliis scriptis Cicero disputavit, tum præcipue in libris de finibus bonorum et malorum, e quibus duos locos excerpere juvat. Acad. post. I, 5 : « Fuit ergo jam accepta a Platone philosophandi ratio triplex; una de vita et moribus; altera, de natura et rebus occultis; tertia, de disserendo, et quid verum, quid falsum; quid rectum in oratione pravumque; quid consentiens sit, quid repugnet, judicando. Ac primam partem illam bene vivendi a natura petebant, eique parendum esse dicebant: neque ulla alia in re, nisi in natura, quærendum esse illud summum bonum, quo omnia referrentur; constituebantque, extremum esse rerum expetendarum et finem bonorum, adeptum esse omnia e natura et animo et corpore et vita. Corporis autem alia ponebant esse in toto, alia in partibus: valetudinem, vires, pulchritudinem, in toto: in

partibus autem, sensus integros, et præstantiam aliquam partium singularum: ut in pedibus, celeritatem; vim, in manibus; claritatem, in voce; in lingua etiam explanatam vocum expressionem: animi autem, quæ essent ad comprehendendam ingenii virtutem idonea; eaque ab iis in naturam et mores dividebantur. Naturæ celeritatem ad discendum et memoriæ dabant: quorum utrumque mentis esset proprium et ingenii. Morum autem putabant studia esse, et quasi consuetudinem: quam partim exercitationis assiduitate, partim ratione formabant; in quibus erat philosophia ipsa. In qua quod inchoatum est, neque absolutum, progressio quædam ad virtutem appellatur: quod autem absolutum, id est, virtus, quasi perfectio naturæ, omniumque rerum, quas in animis ponunt, una res optima. Ergo hæc animorum. Vitæ autem (id erat enim tertium) adjuncta esse dicebant, quæ ad virtutis usum valerent. Nam virtus cernitur in quibusdam, quæ non tam naturæ, quam beatæ vitæ, adjuncta sunt. Hominem esse censebant, quasi partem quandam civitatis et universi generis humani, eumque esse conjunctum cum hominibus communi quadam societate. Ac de summo quidem atque naturali bono sic agunt: cætera autem pertinere ad id putant aut adaugendum, aut tuendum; ut divitias, ut opes, ut gloriam, ut gratiam. Ita tripartita ab iis inducitur ratio bonorum. « Ibid. cap. 6. « Omnis illa antiqua philosophia sensit in una virtute positam esse beatam vitam; nec tamen beatissimam, nisi adjungerentur et corporis et cætera quæ supra dicta sunt ad virtutis usum idonea. « Addamus Polemonis sententiam, quo auctore Crantor in philosophia versatus est. De hoc Clemens Alexandrinus Strom. VII, p. 419 ὁ γὰρ Ξενοκράτους γνώριμος Πολέμων φαίνεται τὴν εὐδαιμονίαν αὐτάρχειαν εἶναι βουλούμενος ἀγαθῶν πάντων, ἢ τῶν πλείστον καὶ μεγίστων. Δογματίζει γοῦν χωρὶς μὲν ἀρετῆς μηδέποτε ἂν εὐδαιμονίαν ὑπάρχειν ὀλίγα δὲ καὶ τῶν σωματικῶν καὶ τῶν ἐκτός, τὴν ἀρετὴν αὐτάρχη πρὸς εὐδαιμονίαν εἶναι. Cf. Sextus Empiricus adv. Math. XI, 42 p. 699 ed. Fabric. [p. 554 ed. Bekker.] et Archytas Tarentinus apud Stobæum Flor. I, 76. Vid. Phil. Gr. Fragm. Vol. I, p. 554 seq. Jam quum ex his locis pateat, Crantorem nihil quod non Academicorum placitis consentaneum esset, præcepisse, simul eum quæ experientia duce cognita haberet tradidisse liquet. Nempe non solum divitem fuisse, sed etiam sæpe

Valetudini, tertias Voluptati, ultimam denique Opulentiam ponent. Et Crantor quoque valetudinem secundum

locum obtinere volebat, prædictis philosophis astipulatus.

infirmam atque ægra valetudine esse usum Diogenes Laertius IV, 24, 27 testificatur. Quocirca non ignoravit, quantam utilitatem homines ex opibus perciperent, quamque necessaria ad beatitudinem esset commoda valetudo. Quum porro ægrotum neque divitiis delectari neque ulla omnino voluptate frui intelligeret, illum tamen multo miseriorem esse cognovit, qui omnium rerum inops ægrotaret. Eo pertinet fragmentum 14, in quo nihil egestate miserius esse affirmat, atque ex hoc fragmento pars eorum quæ ab Opulentia dicuntur, v. c. χρειώδης εἰμι νοσοῦσι καὶ ὑγιαίνουσι, item quod postea legitur οὐκ ἔνεστι κλινοπέτῃ καὶ νοσοῦσαν ὑποστῆναι τὴν εὐδαιμονίαν. Quid? quod inter morborum cruciamenta fragilitatis humanæ memor fortunarumque vice commotus cæteris omnibus posthabitis ad divinarum humanarumque rerum intelligentiam omnes cogitationes intendit. Ergo ubi in philosophiæ portum se contulit, virtutis studio acquievit, illisque hominibus felicissimam sortem obvenire iudicavit, qui in rebus adversis nunquam demitterent animum neque consideratiores in secunda, quam in adversa fortuna essent. Quare finem bonorum virtutem esse censuit.)

14. Οὐκ ἔστι πενίας οὐδὲν ἀθλιώτερον
ἐν τῷ βίῳ σύμπτωμα· καὶ γὰρ ἂν φύσει
σπουδαῖος ᾗς, πένης δέ, κατάγελως ἔσει.

(Stobæus Flor. XCVI, 13 Κράντορος. Sic enim legendum. In Stobæi membranis partim Κράντωνος reperitur, partim Κράτωνος, quam posteriorem scripturam exhibet etiam Maximus Conf. II, 571, unde Bergkiius Κρίτωνος restituendum putavit. Sed bene Meinekius edidit Κράντορος, præsertim cum Floril. XCVII, 6 hoc nomen in omnibus codicibus compareat. Errarunt qui cum Fabricio Biblioth. Gr. vol. II, p. 428 ed. Harles. comicum poetam a Stobæo utroque loco citari crediderunt. Quippe et carmina scripsisse traditur Crantor, si fides Diogeni Laertio IV,

25, et horum versuum sensus cum fragmento 13 quodammodo congruit.)

15. Τὸ γὰρ διάφορον καὶ φρονίμους πάντας ποιεῖ,
τὸ σωφρονεῖν δ' ἔνεστιν ἐν τούτῳ μόνῳ.

(Stobæus Flor. CXVII, 6 Κράντορος. Quum præcedentia perierint, dici non potest, quo τὸ γὰρ διάφορον referatur. Itaque alii aliter de his duobus versibus iudicant. Et Gesnerus quidem interpretatur: *ut lucrum vel commodum aliquod sibi venentur, omnes sapiunt: et hac in re sola inest sapientia; parum probabiliter.* Rectius alii τὸ διάφορον excellentiam vel præstantiam intelligunt, natalium splendorem vel divitias a poeta spectari existimantes. Nam homines nobiles ac divites philosophia et litteris perpolitum esse solent, pauperes raro accuratæ doctrinæ facultatem consequuntur. Quæ si vera est interpretatio, similem hic locus sententiam fragmenti 14 verbis habebit: καὶ γὰρ ἂν φύσει σπουδαῖος ᾗς, πένης δέ, κατάγελως ἔσει. At ne hæc quidem explicatio mihi satisfacit, ideoque τὸ διάφορον, quod locus postulat, in eam partem accepi, ut *mentis præstantiam* esse vellem.)

16. Ἐν δοιῇ μοι θυμός, ὃ τοι γένος ἀμφιβόητον,
ἢ σε θεῶν τὸν πρῶτον ἀειγενέων, Ἔρος, εἴπω,
τῶν ὄσσοις Ἐρεβός τε πάλαι βασιλεία τε παῖδας
γείνατο Νύξ πελάγεσσιν ὑπ' εὐρέος Ὀκεανοῖο·
ἢ σέ γε Κύπριδος υἷα περίφρονος, ἡέ σε Γαίης,
ἢ Ἀνέμων· τοῖος σὺ κακὰ φρονέων ἀλλάγησαι
ἀνθρώποις ἡδ' ἔσθλα· τὸ καὶ σεο σῶμα δίφτυον.

(Diogenes Laertius lib. IV, 26-27 λέγεται δὲ καὶ Ἀνταγόρα τοῦ ποιητοῦ [sic enim legendum] ὡς Κράντορος εἰς Ἐρωτα πεποιημένα φέρεσθαι ταυτί· ἐν δοιῇ μοι θυμός κτλ. Quum Antagoræ Rhodii versus, quos de Amore scripserat, Crantori a quibusdam vindicarentur; nos quoque Solensis philosophi reliquiis hoc qualecunque carmen adjicere non dubitavimus. De hoc vide Jacobium in Anthologia priore VII, p. 183.)

14. Non est paupertate miserabilior ullus in vita casus: nam si natura studiosus fueris, sed pauper, ludibrio habebis.

15. Nam mentis præstantia omnes etiam prudentes reddit, et in hac re sola animi sanitas inest.

16. In dubio est animus (clarum tibi quod genus omne) te divum in numero primæ Cupido reponam,

Quos Erebusque senex et Nox regina profundis Oceani (ut memorant) quondam genere sub undis: an Venere, an Ventis, an Terra te esse creatum dicam: namque vagus maia tot mortalibus affers, totque bona: hinc corpus tribuit natura biforme.

ΝΟΥΜΗΝΙΟΥ

ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΙΚΟΥ

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ.

1. Ἐπὶ μὲν τοίνυν Σπεύσιππον τὸν Πλάτωνος μὲν ἀδελφιδόου, Ξενοκράτην δὲ τὸν διάδοχον τοῦ Σπευσίππου, Πολέμουκα δὲ τὸν ἐκδεξιόμενον τῆν σχολῆν παρὰ Ξενοκράτους ἀεὶ τὸ ἦθος διετείνετο τῶν δογματικῶν σχεδὸν τι ταῦτόν, ἐνεκὰ γε τῆς μήπω ἐποχῆς ταυτησὶ τῆς πολυθρῦλλήτου τε, καὶ εἰ δὴ τινῶν τοιούτων ἄλλων. Ἐπεὶ εἰς γε τὰ ἄλλα πολλαχῆ τὰ μὲν παραλύοντες^α, τὰ δὲ στρεβλοῦντες, οὐκ ἐνέμειναν τῆ πρώτῃ διαδοχῇ· ἀρξάμενοι δὲ ἀπ' ἐκείνου, καὶ θῆκτον καὶ βράδιον οὐσίταντο προκιρῆσει ἢ ἀγνοίᾳ, τὰ δὲ δὴ τινι αἰτίᾳ ἄλλῃ, οὐκ ἂν φιλοσίμῳ ἴσως. Καὶ οὐ μὲν βούλομαι τι φλαυρον εἰπεῖν διὰ Ξενοκράτη, μᾶλλον μὴν ὑπὲρ Πλάτωνος ἐθέλω. Καὶ γὰρ με δάκνει, ὅτι μὴ πᾶν ἐπαθόν τε καὶ ἄδρων, σώζοντες τῷ Πλάτωνι κατὰ πάντα [πάντη] πᾶσαν ἁμοδοξίαν. Καίτοι ἄξιός ἦν αὐτοῖς ὁ Πλάτων, οὐκ ἀμείνων μὲν Πυθαγόρου τοῦ μεγάλου, οὐ μὲντοι ἴσως οὐδὲ φλαυρότερος ἐκείνου· ἢ συνακολουθοῦντες, σεφθέντες τε οἱ γνώριμοι ἐγένοντο πολυτιμητίζεσθαι αἰτιώτατοι τὸν Πυθαγόραν. Τοῦτο δὲ οἱ Ἐπικούρειοι, οὐκ ὄφελον μὲν, μαθόντες δ' οὖν, ἐν οὐδενὶ μὲν ὄφθησαν Ἐπικούρου ἐναντία θε-

1. Speusippum Plato nepotem habuit ex sorore; successit huic Xenocrates, quem in schola regenda Polemo secutus est. Ab his Platonice doctrinæ ratio propagata, sui fere similis: quum hæc saltem assensionis decantata retentis et quidquid huic affine est, nondum exstaret. Iidem tamen, si cætera cogitamus, iis partim infractis, partim depravatis, primam illam successionem minime retinuerunt: sed inde statim orsi, cum initio tum deinceps, diversas in factiones abiere, sive prudentes id fecerint, sive imprudentes, sive alia qualibet causa impulsis. Abfuit tamen, opinor, omnis ambitiosa contentio. Equidem Xenocratis causa secus dicere nihil velim, sed tamen Platonis causa dicendum est. Id enim profecto doleo, quod non omnes vias persecuti sunt, ut plenam siti atque integram in omnibus cum Platone consensionem defeaderent. Et ea quidem Plato dignus erat, qui magno illo Pythagora ut melior non fuerit, non fuit tamen fortasse deterior: quem discipuli quod secuti omnes ac venerati sint, id etiam egere polissimum, ut summo apud omnes in pretio haberetur. Hoc ipsum Epicurei, perperam illi quidem, sed tamen quum intelligerent, nulla unquam in re ab Epicuro dissidere visi sunt, sed potius eadem

NUMENII

PLATONICI PHILOSOPHII

FRAGMENTA.

μενοι οὐδαμῶς, ὁμολογήσαντες δὲ εἶναι τοῦ ἀνοδογμένοι, καὶ αὐτοὶ διὰ τοῦτο ἀπέλασαν τῆς προσηρῆσεως εἰκότως. Ὑπῆρξέ τε ἐκ τούτου ἐπὶ πλείστον τοῖς μετέπειτα Ἐπικουρείοις, μὴδ' αὐτοῖς εἰπεῖν πᾶν ἐναντίον οὔτε ἀλλήλοις, οὔτε Ἐπικούρου μὴδὲν εἰς μὴδὲν, ὅτου καὶ μνησθῆναι ἄξιον. Ἄλλ' ἐστὶν αὐτοῖς παρανόμημα, μᾶλλον δὲ ἀσέβημα, καὶ κατέγνωσται τὸ καινοτομηθῆναι. Καὶ διὰ τοῦτο οὐδεὶς οὐδὲ τολμᾷ κατὰ πολλὴν δὲ εἰρήνην αὐτοῖς ἡρεμεῖ τὰ δόγματα, ὑπὸ τῆς ἐν ἀλλήλοις ἀεὶ ποτε συμφωνίας. Ἐοικέ τε ἢ Ἐπικούρου διατριβῇ πολιτεία τινὶ ἀληθεῖ, ἀστασιαστοπάτη, κοινὸν ἓνα νοῦν, μίαν γνώμην ἐχούση. Ἀφ' ἧς ἦσαν, καὶ εἰσι, καὶ ὡς εἶοικεν, ἔσσονται τριταχόλουθοι. Τὰ δὲ τῶν Στωϊκῶν ἐστασίασται, ἀρξάμενα ἀπὸ τῶν ἀρχόντων καὶ μηδέπω τελευτῶντα καὶ νῦν. Ἐλέγχονται δὲ ἀγαπητῶς ὑπὸ δυσνοήτου ἐλέγγου^β, οἱ μὲν τινες αὐτῶν ἐμμεμενηκότες ἔτι, οἱ δ' ἤδη μεταθέμενοι. Εἴξασιν οὖν οἱ πρώτοι ὀλιγαρχικωτέροις, οἱ δὲ διαστάντες ὑπῆρξαν εἰς τοὺς μετέπειτα πολλῆς μὲν τοῖς προτέροις, πολλῆς δὲ τῆς ἀλλήλοις ἐπιτιμητικῆς αἰτίας, εἰσέτι ἐτέρων ἕτεροι Στωϊκώτεροι. Καὶ

omnino se cum sapiente suo sentire professi, jure propterea id nominis habuere. Quin etiam qui longissimo deinceps intervallo consecuti sunt Epicurei, ii nec a se mutuo, nec ab eodem Epicuro tantillum, quod quidem memoratu dignum sit, discessere. Imo sceleris apud eos, vel potius impietatis ille damnatur, qui novi quippiam invexerit. Quare nemo prorsus id audeat. Sed eorum dogmata ob constantem illam omnium inter se perpetuamque concordiam in altissima quadam et tranquillissima pace versantur. Ita hæc Epicuri secta veræ cuicdam reipublicæ persimilis est, quam nulla seditione turbatam mens quædam una communis unaque sententia moderetur. Quam disciplinam tum olim fuerunt, qui colerent, tum etiam nunc sunt, tum, ut videtur, in posterum erunt. At inter Stœicos exsistere factiones, quæ ab ipsis eorum principibus paratæ ad nostram memoriam manserunt. Vix autem obscuris argumentis refutantur, alii disciplinam illam adhuc tenentes, alii jam ejus desertores facti. Et factiosorum quidem istorum principes eorum similes sunt, qui paucorum potentia effusius favent, suoque illo dissidio effecere, ut posterum et majores suos et sese invicem vehementer accusent, quum

μᾶλλον ὅσοι πλεῖον ἐπὶ τὸ τεχνικὸν ὤφθησαν μικρολόγοι. Αὐτοὶ γὰρ οὗτοι τοὺς ἐτέρους ὑπερβαλλόμενοι τῇ τε πολυπραγμοσύνῃ τοῖς τε σκαριφισμοῖς, ἐπετίμων θᾶτον. Πολυμῆντοι τούτων πρότερον ταυτὰ ἔπαθον οἰάμην Σωκράτους, ἀφελκύσαντες διαφόρους τοὺς λόγους· ἰδίᾳ μὲν Ἀριστιππος, ἰδίᾳ δὲ Ἀντισθένης· καὶ ἀλλαγοῦ ἰδίᾳ οἱ Μεγαρικοὶ τε καὶ Ἐρετρικοὶ, ἢ εἰ τινες ἄλλοι μετὰ τούτων. Αἴτιον δέ, ὅτι τρεῖς θεοὺς τιθεμένου Σωκράτους καὶ φιλοσοφοῦντος αὐτοῖς ἐν τοῖς προσήκουσιν ἐκάστω βυθμοῖς, οἱ διακούσαντες τοῦτο μὲν ἠγνόουν, ὄντο δὲ λέγειν πάντα αὐτὸν εἰκῆ, καὶ ἀπὸ τῆς νικώσης αἰεὶ ἄπροστυχῶς ἄλλοτε ἄλλης τύχης, ὅπως πνεοί. Ὁ δὲ Πλάτων Πυθαγορίσας, (ἦδει δὲ τὸν Σωκράτην μηδαμῶθεν ἢ ἐκεῖθεν ταῦτα καὶ τοιαῦτα^c εἰπεῖν τε καὶ γνόνα εἰρηκέναι,) ὧδε οὖν καὶ αὐτὸς συνεδήσατο τὰ πράγματα, οὔτε εἰωθότως, οὔτε εἰς τὸ φανερόν¹. Διαγαγὼν δὲ ἕκαστα ὅπῃ ἐνόμιζεν, ἐπικυρψάμενος ἐν μέσῳ τοῦ ὄγλου εἶναι καὶ μὴ ὄγλου, ἀσφαλῶς μὲν ἐγράφατο, αὐτὸς δὲ αἰτίαν παρέσχε τῆς μετ' αὐτὸν στάσεως τε ἅμα καὶ διολκῆς τῶν δογμάτων, οὐ φθόνῳ μὲν, οὐδέ γε δυσνοίᾳ· ἀλλ' οὐ βούλομαι ἐπὶ ἀνδράσι πρᾶστυτέροις εἰπεῖν ῥήματα οὐκ ἐναίσια. Τοῦτο δὲ γρηὶ μάθοντας ἡμᾶς ἐπενεργεῖν ἐκεῖσε μᾶλλον τὴν γνώμην, καὶ ὡσπερ ἐξ ἀρχῆς προϋθέμεθα, χωρίζειν αὐτὸν Ἀριστοτέλους καὶ Ζήνωνος, οὕτω καὶ νῦν τῆς Ἀκαδημίας, ἐὰν ὁ θεὸς ἀντιλάβηται, χωρίζοντες,

ἔασομεν αὐτὸν ἐξ' ἑαυτοῦ νῦν εἶναι Πυθαγόρειον. Ὡς νῦν μανικώτερον, ἢ Πενθεῖ τινι προσῆκε, διελκόμενος πάσχει μὲν κατὰ μέλη, ὅλως δ' ἐξ ὄλου ἑαυτοῦ μετατίθεται τε καὶ ἀντιμετατίθεται οὐδαμῶς. Ὡς οὖν ἀνὴρ μεσεῶν Πυθαγόρου καὶ Σωκράτους, τοῦ μὲν τὸ σεμνὸν ὑπαγαγὼν μέχρι τοῦ φιλανθρώπου· τοῦ δὲ τὸ κομψὸν τοῦτο καὶ παιγνιῆμον ἀναγαγὼν ἀπὸ τῆς εἰρωνείας εἰς ἀξίωμα καὶ ὄγκον, καὶ αὐτὸ τοῦτο κεράσας Σωκράτει Πυθαγόραν, τοῦ μὲν δημοτικώτερος, τοῦ δὲ σεμνότερος ὤφθη. Ἄλλ' οὐ γὰρ τι ταῦτα διαιτήσεων ἦλθον, μὴ περὶ τούτων οὔσης νῦν μοι τῆς ζητήσεως. Ἄ δὲ προϋδέδοκτο, καὶ εἶμι ἐκεῖσε, ἢ δὴ φροῦδος ἀναδραμεῖν δοκῶ μοι, μὴ καὶ ποῦ ἀποκρουσθῶμεν τῆς ὁδοῦ τῆς φερούσης. Πολέμωνος δὲ ἐγένοντο γνώριμοι Ἀρκεσίλαος καὶ Ζήνων· πάλιν γὰρ αὐτῶν μνησθήσομαι ἐπὶ τέλει. Ζήνωνας μὲν οὖν μέμνημαί· εἰπὼν Ξενοκράτει, εἶτα δὲ Πολέμωνι φοιτήσαι, αὐθις δὲ παρὰ Κράτητι κύνισαι. Νυνὶ δὲ αὐτῷ λελογισθῶ, ὅτι καὶ Στίλπωνός τε μετέσχε καὶ τῶν λόγων τῶν Ἡρακλειτείων. Ἐπεὶ γὰρ συμφοιτῶντες παρὰ Πολέμωνι ἐφιλοτιμηθήσαν ἀλλήλοις, συμπαρέλαβον εἰς τὴν πρὸς ἀλλήλους μάχην, ὃ μὲν Ἡράκλειτον καὶ Στίλπωνα, ἅμα καὶ Κράτητα, οὖν ὑπὸ μὲν Στίλπωνος ἐγένετο μαχητής, ὑπὸ δὲ Ἡρακλείτου αὐστηρός, Κυνικός δὲ ὑπὸ Κράτητος· ὃ δ' Ἀρκεσίλαος Θεόφραστον ἴσχει καὶ Κράντορα τὸν

aliis adhuc alii Stoicæ philosophiæ studiosiores sint. Quo in genere molestiores fuere, qui subtiles dicendi artifices videbantur. Hi enim ut curiositate cæteros ac dumetis suis superabant, ita ad reprehendendum paratiores erant. Quod ipsum tamen multo ante hos accidit iis qui e Socratis disputationibus diversas eruerunt rationes, separati præceptis tum Aristippus, tum Antisthenes, tum alibi et Megarici et Eretrici, aut si qui alii cum his sentiunt. Cujus dissidii causa hæc fuit, quod quum Socrates tres deos statueret, atque in eorum honorem singulorum naturæ convenienter philosopharetur, auditores re non perspecta partim temere eum partim fortunæ, quæ alio tempore alia est, prout vicisset, flatu usum omnia proloqui existimabant. At Plato ut Pythagoræ assectator erat, sic Socratem sciebat non aliunde quam ex Pythagoreo illo fonte hausta hæc ac talia dicere solitum et scientem prudentemque ea locutum esse. Quocirca rem totam ita ipse quoque convolvit, ut nec usitate nec perspicue loqueretur. At singulis arbitrato suo non tam explicatis quam obscuratis, ut quædam intelligerentur, alia ignota manerent, caute quidem scripsit, sed tamen ipse hujus quæ post eum secuta est dissensionis et dogmatum distractionis causam præbuit, non invidia quidem, aut malevolentia. Enimvero nihil de antiquioribus illis, quod minus faustum omen habiturum sit, dicere statui. Verum nos hoc semel cognito animum eo potius intendere oportebit, et quemadmodum nobis ab

initio propositum erat, cum ab Aristotele et Zenone se jungere, sic eum nunc ab ipsa quoque Academia, si deus juvet, segregantes per se Pythagoreum esse patiemur. Quippe furiosius nunc, quam Pentheum quendam decebat, distractus ex membris laborat, sed minime ita totus mutatur, ut novum sibi ingenium induat. Sed potius, quasi medius inter Pythagoram et Socratem, dum illius gravitatem ad humanitatem flectit, hujus festivitatem et jocos a dissimulatione ad dignitatem aliquam severitatemque traducit, adeoque cum Socrate jungit miscetque Pythagoram, comitate alterum, alterum gravitate vincit. Enimvero hæc judicare non est in animo, quum alia nobis quæstio hoc tempore proposita sit. Quamobrem ad inceptum redeo, ac ne longius aberrare a proposito videar, illuc nunc revertor. Polemonis discipuli Arcesilas et Zeno fuerunt: rursus enim eos ad extremum commemorabo. Nempe dicere me jam memini, Zenonem Xenocratis primum, deinde Polemonis auditorem fuisse. tum apud Cratetem Cynicam sectam professum esse. Nunc autem præterea ei imputanda est percepta Stilponis et Heraclitea philosophia. Quum enim ambo Polemoni operam darent, quod mutua quadam æmulatione ducebantur, pugnae socios sibi accessiverunt Heraclitum, Stilponem et Cratetem Zeno, qui Stilponis consuetudine pugnavit; Heracliti, austerus; Cratetis, Cynicus evasit: Arcesilas vero Theophrastum, Crantorem Platonicum, Diodorum ac deinde Pyrrhonem habuit: et a Crantore

Πλατωνικόν, καὶ Διοδώρον, εἶτα Ἡύβρων· ὧν ὑπὸ μὲν Κράντορος πιθανουργικός, ὑπὸ Διοδώρου δὲ σοφιστής, ὑπὸ δὲ Ἡύβρωνος ἐγένετο παντοδαπός, καὶ ἴτης, καὶ οὐδέν. Ὁ καὶ ἐλέγετο περὶ αὐτοῦ ἀδόμιμον τι ἔπος παράγωγον καὶ ὑβριστικόν·

Ἡρόσθε Πλάτων, ὅπιθεν Ἡύβρων, μέσσοσ Διό-
[δωρος.

Τίμων δὲ καὶ ὑπὸ Μενεδήμου τὸ ἐριστικόν φησι λαβόντα ἐξαρτυθῆναι, εἴπερ γε δὴ φησι περὶ αὐτοῦ·

Τοιγὰρ ἔχων ὁ Μενεδήμου ὑπὸ στέρνοισι μό-
[λυθδόν
θεύσεται ἐς Ἡύβρωνα τὸ πᾶν κρέας, ἢ Διό-
[δωρον.

Γαῖς οὖν Διοδώρου διταλεκτικῷ ὄντος λεπτολογίαις ταύς λογισμοῦσ τοὺς Ἡύβρωνος καὶ τὸ σκεπτικόν καταπλέξας, διεκόσμησε λόγου δεινότητι τῇ Πλάτωνος φληγάφρον τινα κατεστρωμυλμένον· καὶ ἔλεγε, καὶ ἀντέλεγε, καὶ μετεκυλινοῦετο κάκισθεν, κἀντεῦθεν, ἑκατέρωθεν, ὁπόθεν τύχοι, παλινάγρετος, καὶ δύσκριτος, καὶ παλίμβολός τε ἅμα, καὶ παρακεκινδυνευμένος, οὐδέν τε εἰδώς, ὡς αὐτός ἔφη, γενναῖος ὧν εἶτά πως ἐξέβαινε ὁμοίως τοῖς εἰδῶσιν, ὑπὸ σκιαγραφίας τῶν λόγων παντοδαπὸς πεφαντασμένος.

(Eusebius *Præparat. Evang. lib. XIV, cap. 5* περὶ τῆς κατὰ Πλάτωνα πρώτης διαδοχῆς ἐκ τῶν Νουμηνίου τοῦ Ἡυθαγορικοῦ. *Scriptis* : ἃ πολλὰ γῆ τὰ μὲν παραλύοντες.] e *Vigeri conjectura*; libri πολλὰ γῆ παραλύοντες. — ἃ ἐλέγονται δὲ ἀγαπητῶσ ὑπὸ δυσνοήτου ἐλέγχου;] codd. ἐλέγχουσι δὲ ἀγαπώντωσ ὑπὸ δυσνοήτου ἐλέγχου. — ὁ σκαριφθμοῖσ] e *Vigeri conjectura*; libri σκαριφθμοῖσ. — ἃ αἰσί.] codd. αἰσί. — ὁ ταῦτα καὶ τοιαῦτα.] codd. διὰ τὰ αὐτὰ

τοιαῦτα. Cf. *Xenoph. Cyr. lib. VIII, cap. 2, 26.* — ὅτε εἰς τὸ φανερόν] *membrana* ὅτε δὲ εἰς τὸ φανερόν. — ὁ τοιγὰρ ἔχων] codd. τῇ μὲν ἔχων. *Vid. Phil. Græc. Fragm. vol. I, p. 90.* — ἃ θεύσεται ἐς] codd. θεύσεται, ἢ *Vid. Phil. Gr. Fragm. Vol. I, p. 90.* —)

2. Τοῦ τε Ὀμηρικοῦ Τυδείδου ἃ ὑποτίροσ μετεῖν, ἀγνοουμένου, ὅτε εἰ Ἐρωσὶν ὀμιλεῖ, ὅτε εἰ καὶ Ἀχαιοῖσ, οὐδέν ἤττον Ἀρχεσθλος ἠγνοεῖτο. Τὸ γὰρ ἓνα τε λόγον καὶ ταυτόν ποτ' εἰπεῖν, οὐκ ἐνῆν ἐν αὐτῷ, οὐδέ γε ἤξίου ἀνδρός εἶναι ποι τὸ τοιοῦτο δεξιῶ οὐδαμῶσ. Ἄγνομάζετο οὖν δεινὸσ σοφιστής, τῶν ἀγυμνάστων σφαγέυσ. Ὅσπερ γὰρ αἱ Ἐμπουσαι, ἐν τοῖσ φαντάσμασι τοῖσ τῶν λόγων, ὑπὸ παρασκευῆσ τε καὶ μελέτης ἐφήρμοστεν, ἐγρήτευεν, οὐδέν εἶχεν εἰδέναι ὅτε αὐτός, ὅτε τοὺσ ἄλλουσ ἔαν' ἐδοιμάτου ἢ καὶ κατεθορύβει, καὶ σοφισμάτων γε καὶ λόγων κλοπῆσ φερόμενοσ τὰ πρῶτα, κατέχειρε τῷ ὄνειδει, καὶ ἠβρύνετο ἃ θαυμαστώσ, ὅτι μήτε τί αἰσχρόν ἢ καλόν, μήτε ἀγαθόν, μήτε αὐ κακόν ἐστί, ἤδει' ἄλλ' ὁπότερον εἰς τὰσ ψυχὰσ πέσοι, τοῦτο εἰπών, αὐτίσ μεταβαλόν, ἀνέρεσπεν ἂν πλεοναχῶσ, ἢ δι' ὅσων κατεσκευάει. Ἦν οὖν ὕδραν τέμνων ἑαυτόν, καὶ τεμνόμενοσ ὑρ' ἑαυτοῦ ἀμφοτέρα ἀλλήλῃσιν ὁ δυσκρίτωσ, καὶ τοῦ δέοντοσ ἀσκέπτωσ. Ἦλθον τοῖσ ἀκούουσιν ἤρκεσεν, ἑμοῦ τῇ ἀχροάσει εὐπρόσωπον ὄντα θεωμένωσ ἦν οὖν ἀκούόμενοσ καὶ βλεπόμενοσ ἠδίστοσ, ἐπεὶ τοι προσεθίσθησαν ἀποδέξασθαι αὐτοῦ τοὺσ λόγουσ ἴοντασ ἀπὸ καλοῦ προσώπου τε καὶ στόματοσ, οὐκ ἀνευ τῆσ ἐν τοῖσ ὄμμασι φιλοφροσύνησ. Δεῖ δὲ ταῦτα ἀκοῦσαι μὴ ἀπλῶσ, ἀλλ' ἔσχεν ὥδε ἐξ ἀρχῆσ. Συμβαλόν γὰρ ἐν παισὶ Θεοφράστῳ, ἀνδρὶ πρῶμ καὶ οὐκ ἀφρεῖ τὰ ἐρωτικά, διὰ τὸ καλὸσ εἶναι εἶτι ὧν ὠραῖοσ, τυχῶν ἐραστοῦ Κράντοροσ τοῦ Ἀκαδημαῖκοῦ, προσεχώρησε μὲν τούτῳ, ὅκα δὲ τῆν φύσιν οὐκ ἀφρηῖσ, τρε-

quidem ad persuadendum callidus, a Diodoro autem sophista, denique a Pyrrhone simul ad omnia aptus ac temerarius, simul etiam nullus esse didicit. Quem porro in eum cani solitum aiunt versiculum, is contumeliæ causa ab alio ductus est :

Fronte Plato, pedibus Pyrrho, medio Diodorus.

Timon vero eum a Menedemo etiam concertationis studio imbutum fuisse scripsit. Sic enim ille de Arcesila :

Itaque Menedemi sub pectore plumbum habens curret ad Pyrrhonem carnosum, vel ad Diodorum.

Itaque Diodori dialectici argutiis dubias Pyrrhonis cogitationes hæsitacionemque implicans, nugatoriam loquacitatem Platonica dicendi vi exornabat : atque eandem quidem rem modo affirmabat, modo negabat, et hinc, illinc, utrimque, vel undelibet se versabat, inconstans, iudicatu difficilis, veterator, temerarius, atque ut ipsemet (adeo ingenuus erat), confitebatur, omnino nihil

sciens : postea vero nescio quo pacto scientibus similis evaderebat, ita ut umbratili quadam orationis specie ad omnia aptus videretur.

3. Equè ignotus erat Arcesilas, atque ignorabatur, inter utros Homericus ille Tydides versaretur, Trojanos an Achivos. Is enim nec unum idemque unquam ut diceret, impetrare ab animo poterat, nec tale quid omnino viri sollertis esse existimabat. Ergo vaferrimus sophista dicebatur, quique homines inexercitatos jugularet. Nam quemadmodum Empusæ illæ solent, sic in disputationum suarum præstigiis, de industria dataque opera se colloquantibus accommodabat, eosque decipiebat, neque quidquam vel ipse sciebat vel alios scire patiebatur : terrebat et obturbabat omnes, argutiarumque et veteratoricæ dictionis palmam ita ferebat, ut hac laude delectaretur et mirum in modum superbiret, quod quid turpe quidve honestum, quid bonum quidve malum esset, ignoraret : sed utrumcunq̄ in mentem venisset, et futi-

χούση χρησάμενος αὐτῇ, βραδύα, θερμουργῶ ὑπὸ φιλο-
νείκας, μετασχὼν μὲν Διοδώρου εἰς τὰ πεπανουργη-
μένα πιθανὰ ταῦτα τὰ κομψά, ὠμιληκῶς δὲ Πύρ-
ρωνι (ὁ δὲ Πύρρων ἐκ Δημοκρίτου ὄρμητο ὁπόθεν
δήποθεν α.) οὗτος μὲν δὲ ἔνθεν καταρτυθείς, πλὴν
τῆς προσρήσεως, ἐνέμεινε Πύρρωνι, ὡς τῇ πάντων
ἀναιρέσει. Μνασεῆς γοῦν, καὶ Φιλόμηλος, καὶ Τι-
μιων οἱ σκεπτικοί, σκεπτικὸν αὐτὸν προσονομάζουσι,
ὡσπερ καὶ αὐτοὶ ἦσαν, ἀναιροῦντα καὶ αὐτὸν τὸ ἀλη-
θές, καὶ τὸ ψεῦδος, καὶ τὸ πιθανόν. Λεγθεῖς οὖν
κατ' ἀξίαν ὁ ὑπὸ τῶν Πυρρῶνείων Πυρρῶνείος, αἰδοῖ
τοῦ ἔραστοῦ ὑπέμεινε λέγεσθαι Ἀκαδημαϊκὸς ἔτι.
Ἦν μὲν τοίνυν Πυρρῶνείος, πλὴν τοῦ ὀνόματος
Ἀκαδημαϊκὸς δ' οὐκ ἦν, πλὴν τοῦ λέγεσθαι. Οὐ
γὰρ πείθομαι, τοῦ Κνιδίου Διοκλέους φάσκοντος ἐν
ταῖς ἐπιγραφομέναις διατριβαῖς, Ἀρκεσίλαον φόβῳ
τῶν Θεοδωρείων τε καὶ Βίωνος τοῦ σοριστοῦ, ἐπεισι-
όντων τοῖς φιλοσοφοῦσι, καὶ οὐδὲν ὀκνοῦντων ἀπὸ
παντὸς ἐλέγχειν, αὐτὸν ἐξευλαθηέντα, ἵνα μὴ πράγ-
ματα ἔχη, μηδὲν γε δόγμα ὑπειπεῖν φαινόμενον.
Ὡσπερ γὰρ τὸ μέλαν τὰς σηπίας, προβάλλεσθαι πρὸ
ἑαυτοῦ τὴν ἐποχὴν. Τοῦτ' οὖν ἐγὼ οὐ πείθομαι. Οἱ
δ' οὖν ἔνθεν ἀφορηθέντες, ὅ τε Ἀρκεσίλαος καὶ Ζή-
νων, ὑπὸ τῶν τοιούτων ἀρωγῶν, ἀμφοτέροις συμπο-
λεμούντων λόγων, τῆς μὲν ἀρχῆς ἦθεν ἐκ Πολέμωνος

ὀρμήθησαν, ἐπιλανθάνονται, διαστάντες δέ γε, καὶ
σφῆας αὐτοὺς ἀρτύναντες,

σὺν β' ἔβαλον ἰ βίνους, σὺν δ' ἔγχεα καὶ μένε'
[ἀνδρῶν

χαλκιοσφωρήκων· ἀτὰρ ἀσπίδες ὀμφαλόεσσαι
ἐπληγν' ἀλλήλησι, πολλὸς δ' ὄρουμαγὸς ὀρώρει.

Ἄσπις ἄρ' ἀσπίδ' ἔρειδε, κόρυς κόρυ, ἀνέρα δ'
[ἀνῆρ

καρπαλίμως ἐβίαζεν Ἔ.

Ἔνθα δ' ἄμ' οἰμωγῇ τε καὶ εὐγωλίᾳ πέλεν ἀν-
[δρῶν,

ὀλλόντων τε καὶ ὀλλυμένων ἂ.

Τῶν Στωϊκῶν· οἱ Ἀκαδημαϊκοὶ γὰρ οὐκ ἐβάλλοντο
ὑπ' αὐτῶν, ἀγνοοῦμενοι ἢ ἦσαν ἀλῶναι δυνατώτεροι.
Ἠλίσκοντο ἰ δέ, τῆς βίας αὐτοῖς σεισθείσης, εἰ
μήτε ἀρχὴν ἔχοιεν, μήτε μάχεσθαι ἀφορμὴν. Τὴν
μὲν δὲ ἀρχὴν ἦν ἰ, τὸ μὴ Πλατωνικὰ λέγοντας αὐτοὺς
ἐλέγχει· τὸ δὲ μῆδ' ἔχειν τινὰ ἀφορμὴν, ἦν, εἴ που ἰ
μόνον ἔν τι μετέστρεψαν ἀπὸ τοῦ ὄρου τοῦ περὶ τῆς
καταληπτικῆς φαντασίας ἀφελόντες. Ὅπερ νῦν μὲν
οὐκ ἔστι μὴνύειν μοι ἐν καιρῷ, μνησθήσομαι δ' αὐ-
τοῦ αἵθις, ἐπὰν κατὰ τοῦτο μάλιστα γενέσθαι μέλλω.
Διαστάντες δ' οὖν εἰς τὸ φανερόν, ἔβαλλον ἀλλήλους

ret, rursusque, mutata sententia, id ipsum pluribus
quam antea argumentis firmaverat, infirmaret. Se ipsum
igitur ille quasi hydram secabat, et secabatur a se ipso,
dum sic in utramque partem disputat, ut neque quid
sibi vellet facite dispiceret, neque ipse ullam decori rationem haberet. Tenebat ille tamen auditores, quum in loquente multam hilaritatem esse viderent. Quocirca et auditus et aspectus perplacebat, quoniam assueverant excipere ejus orationem praestanti ex vultu et ore non sine quadam nativa oculorum comitate fluentem. Oportet autem haec non simpliciter quasi subito ascita intelligere, sed jam ab initio aetatis tale ingenium sibi induerat. Cum Theophrasto enim in pueritia versatus, homine mansueto, neque a rebus amatoriis alieno, propter pulchritudinem autem quum in aetate flore adhuc esset, Crantorem Academicum amatorem nactus, huic quidem accessit, sed quoniam ingenio valebat, ejus celeritate, agilitate et ob contentionem fervore usus, a Diodoro quidem veteratorum illud idemque probabile et venustum orationis genus didicit, maxime tamen Pyrrhoni, a Democriti philosophia undelibet profecto, operam dedit, atque hac scientia instructus, Pyrrhoni, si appellationem excipias, tanquam omnium rerum eversioni acquievit. Mnaseas quidem, Philomelus et Timon Sceptici philosophi, Scepticum illum vocant, sui persimilem, qui ipsorum exemplo veritatem, mendaciam ac verisimilitudinem omnem tollerent. Ergo quem Pyrrhonei Pyrrhoneum pro dignitate dixissent, is pro sua in amatorem observantia Academicum se no-

minari adhuc passus est. Ita qui Pyrrhoneus, excepto nomine, totus erat, idem Academicus praeter nomen nihil habebat. Neque enim fide dignus mihi videtur Cnidius ille Diocles, qui in libris quos Diatribas inscripsit, Arcesilam affirmat, Theodorum et Bionis sophistae metu, qui philosophis infesti, nullam non eos reprehendendi occasionem arripent, etiam, ne isti negotium ipsi facerent, veritum esse certam de ulla re sententiam in medio ponere. Nam ut sepias effuso atramento, ita illum cohibita a rebus incertis assensione se tueri. Verum hoc, ut dixi, minus credo. Caeterum illi, de quibus hic quaeritur, Arcesilas et Zeno, hinc semel profecti et suorum quisque sociorum disputationibus tanquam armis opibusque freti, Polemonis scholam obliti sunt pugnae suae tirocinium fuisse. Quare postquam in certamen ventum est instructive ordines constiterunt,

scutaque jam scutis, hastasque et robora aene committunt acies, clypeisque sonantibus icti densantur clypei: vastus fragor undique surgit.

Umbonem umbo premit, galeam galea atque virum vir urgebat prope.

Hic vero crebri gemitus ac vota sequuntur, dum perimunt pereuntque simul.

Stoicos intellige; Academicos enim illi non petebant, quod qua parte capi facilius vincique possent, ignorerent. Atqui tum demum vincerent, si suum illis fundamentum excuteretur, hoc est, si neque principium suum retinerent, neque pugnandi occasionem haberent. Ac principium quidem illud convelli poterat, si quis eos

οὐχ οἱ δύο, ἀλλ' ὁ Ἀρκεσίλαος τὸν Ζήνωνα. Ὁ γὰρ Ζήνων εἶχε δὴ τι τῆ μάχῃ σεινὸν καὶ βαρὺ, καὶ Κηρισσόδορος τοῦ ῥήτορος οὐκ ἀμεινόν· ὅς δὴ [ὁ Κηρισσόδορος], ἐπειδὴ ὑπ' Ἀριστοτέλους βαλλόμενον ἑαυτῷ τὸν διδάσκαλον Ἰσοκράτην ἑώρα, αὐτοῦ μὲν Ἀριστοτέλους ἦν ἀμαθὴς καὶ ἀπειρος, ὑπὸ δὲ τοῦ καθαρῶν ἔνδοξα τὰ Πλάτωνος ὑπάρχοντα, οἴηθεις κατὰ Πλάτωνα τὸν Ἀριστοτέλην φιλοσοφεῖν, ἐπολέμει μὲν Ἀριστοτέλει, ἔβαλλε δὲ Πλάτωνα, καὶ κατηγόρει ἀρξάμενος ἀπὸ τῶν ἰδεῶν, τελευτῶν εἰς τὰ ἄλλα, ἀ οὐδ' αὐτὸς ἤδει, ἀλλὰ τὰ νομιζόμενα ἀμφ' αὐτῶν ἢ λέγεται ὑπονοῶν. Πλὴν οὗτος μὲν ὁ Κηρισσόδορος, ὃς ἐπολέμει μὴ μαχόμενος, ἐμάχετο ὃ μὴ πολεμεῖν ἐβούλετο. Ὁ μὲντοι Ζήνων καὶ αὐτὸς, ἐπειδὴ τοῦ Ἀρκεσίλαου μεθίετο, εἰ μὲν μηδὲ Πλάτωνι ἐπολέμει, ἐφιλοσόφει δὴ οὗ ἐμοὶ κριτῆ πλείστου ἀξίως, ἐνεκὰ γε τῆς εἰρήνης καὶ ταύτης. Εἰ δ' οὐκ ἀγνοῶν μὲν ἴσως τὰ Ἀρκεσίλαου, τὰ μὲντοι Πλάτωνος ἀγνοῶν, ὡς ἐξ ὧν αὐτῷ ἀνέγραψεν ἐλέγχεται, ἔτι ἠ ἐποίησεν ἐναντία καυτός, μήτε δὴν ἤδει πλήττων, ὄν τε οὐκ ἐγρήν, ἀτιμώτατα καὶ αἰσχιστα περιυβρικόως, καὶ ταῦτα πολὺ κάκιον ἢ προσήκει κυνί. Πλὴν διέδειξέ γε μὴν μεγαλοφροσύνη ἀποσγόμενος τοῦ Ἀρκεσίλαου. Ἦτοι γὰρ ἀγνοῖα τῶν ἐκείνου ἢ δεῖε τῶν Στωϊκῶν, πολέμοιο μέγα στόμα πευκεδανοῖο ἀπετρέψατο ἄλλη, εἰς Πλάτωνα. Ἀλλὰ καὶ περὶ μὲν τῶν Ζήνωνι εἰς Πλάτωνα

κακῶς τε καὶ αἰδημόνως οὐδαμῶς νεωτερισθέντων ἐιρήσεται μοι αὖθις ποτε, ἐὰν φιλοσοφίας σχολὴν ἀγάγω. Μὴ πως ὁ μὲντοι ἀγάγωμι σχολὴν ποτε τσαυτήν, τούτων γοῦν ἕνεκεν, εἰ μὴ ὑπὸ παιδείᾳ. Τὸν δ' οὖν Ζήνωνα ὁ Ἀρκεσίλαος ἀντίτεγγον καὶ ἀξιόκικον ὑπάρχοντα θεωρῶν, τοὺς παρ' ἐκείνου ἀποπερομένους λόγους καθήρει, καὶ ὁ οὐδὲν ὄκνει. Περὶ μὲν οὖν τῶν ἄλλων ἀ ἐμεμάχθητο ἐκείνου, οὐτ' ἴσως εἰπεῖν ἔγω, εἴτε καὶ εἶχον, οὐδὲν ἔδει νῦν αὐτῶν μνησθῆναι. Τὸ δὲ δόγμα τοῦτο αὐτοῦ πρώτου εὐρομένου, καὶ αὐτὸ ἡ τὸ ὄνομα βλέπων εὐδοκίμοῦν ἐν ταῖς Ἀθήναις, τὴν καταληπτικὴν φαντασίαν, πάσῃ μηχανῇ ἐγρήθη ἐπ' αὐτήν. Ὁ δ' ἐν τῷ ἀσθενεστέρῳ ἡσυχίαν ἄγων, οὐ δυνάμενος ἀδικεῖσθαι, Ἀρκεσίλαου μὲν ἀρίστο· πολλὰ ἂν εἰπεῖν ἔχων, ἀλλ' οὐκ ἤθελε, τάχα δὲ μάλλον ἄλλως· πρὸς δὲ τὸν οὐκέτι ἐν ζῶσιν ὄντα Πλάτωνα ἐσκιαμάχει, καὶ τὴν ἀπὸ ἀμάξης τομπείαν πᾶσαν κατεθορύθει, λέγων ὡς οὐτ' ἂν τοῦ Πλάτωνος ἀμυνομένου, ὑπερδίκειν τε αὐτοῦ ἄλλω οὐδενὶ μέλον· εἴτε μελήσειεν Ἀρκεσίλαῳ, αὐτὸς γε κερδαίνειν ὧστο ἀποτρεψάμενος ἑαυτοῦ τὸν Ἀρκεσίλαον. Τοῦτο δὲ ἤδει καὶ Ἀγαθοκλέα τὸν Συρακοῦσιον ποιήσαντα τὸ σόφισμα ἐπὶ τοὺς Καρχηδονίους. Οἱ Στωϊκοὶ δὲ ἐπήκουον ἐκπεπληγμένοι. Ἦ μῶσα γὰρ αὐτοῖς οὐδὲ τότε ἦν φιλόλογος, οὐδ' ἐργάτις χαρίτων, ὑφ' ὧν ὁ Ἀρκεσίλαος, τὰ μὲν περιχρούων, τὰ δὲ ὑποτέμων, ἄλλα δ'

contra Platonis dogmata disserere ostenderet : pugnandi vero ansa tum iis reliqua nulla foret, si vel unum aliquid præcepto illi suo detraherent, quod de imaginatione comprehensionis capace dant. Sed hanc rem tempestive declarare mihi nunc non licet ; de ea autem rursus erit dicendi locus, quum ad hanc potissimum rem venero. Palam igitur ambo dissident illi quidem, sed tamen Arcesila unus Zenonem petit. Habebat enim Zenonis pugna magnificentum quiddam et grave, nec Cephisodori rhetoris contentione præstabilis. Ille enim quum Isocratem, præceptorem suum, ab Aristotele vexari animadverteret, in Aristotelea disciplina quod plane hospes ac peregrinus esset, magnamque Platonice famam esse videret, Aristotelem cum Platone sentire ratus, bellum quidem gerebat cum Aristotele, sed ipsum tamen Platonem percutiebat, reprehensionemque suam ab ideis repetitam ad alia denique perducebat, quæ ne ipse quidem norat, sed quæ de illis staturerentur, ex verbis ac vocibus conjiciebat. Cæterum ommissa cum eo pugna, quem bello persecutus erat, pugnabat cum eo cui arma inferre nolebat. Verum Zeno et ipse, si relicto Arcesila ne Platoni quidem bellum intulisset, egregie profecto me iudice, certe pacis hujus causa, philosophatus esset. At si forte non ignorans quæ docebat Arcesilas, contra acceptæ a Platone philosophandi rationis imperitus, ut ex his quæ Platoni ascribit conficitur, hoc belli genus suscepit, seorsus omnino quam par erat, et ipse fecit, nec

vulnerato homine quem norat, et eo quem minime decebat, indignissime ac turpissime, ideoque longe sædius quam cani convenit, contumeliis vexato. Cæterum magnitudine quadam animi abstinere se ab Arcesila ostendit. Nam seu quod hominis sensum ignoraret, seu quod Stoicos vereretur, *trucis ora ingentia belli* alio, hoc est, in Platonem vertit. Sed enim de iis quæ perperam et inverecunde in Platonem ratione Zeno novavit, tum a me rursus aliquando disputabitur, quum a philosophia vacavero. Verum utinam nunquam tantum ab ea vacem, ut hoc argumenti genus aliter ac joco tractandum suscipiam. Nunc ut redeam ad Arcesilam, is Zenonem et artis contrariæ magistrum et sua dignum victoria quum videret, hominis disputationes convellebat, idque sine mora faciebat. Ac cætera quidem omnia, de quibus cum eo contendebat, nec fortasse proferre possum, nec ut possum, nunc certe ea commemorare oporteat. At decretum illud, cuius Zeno ipse princeps et auctor erat, quodque celebri nomine tum Athenis appellari et jactari videbat, illam, inquam, imaginationem comprehensionis capace machinis sibi omnibus petendam et concutiendam putavit. Alter interea adversus infirmiore, quasi ab eo lædi non posset, nihil conabatur : idem tamen misso Arcesila, in quem multa dicere poterat, (sive hominem urgere nollet, sive quid aliud sequeretur,) cum Platone ipso, qui vivere jam desierat, tanquam cum umbra pugnabat. Quin etiam nihil non

ὑποσκελίζων, κατεγλωττίζετο αὐτούς, καὶ πιθανός ἦν. Τοιγαροῦν πρὸς οὓς μὲν ἀντέλεγεν, ἠττωμένων, ἐν αἷς δὲ λέγων ἦν, καταπεπληγμένων, δεδειγμένων πως τοῖς τότε ἀνθρώποις ὑπῆρχε, μηδὲν εἶναι μῆτ' οὖν ἴπος μῆτε πάθος, μῆτε ἔργον ἐν βραχύ, μῆδὲ ἀχρηστον τοῦναντίον ὀρθῆναί ποτ' ἄν, εἴ τι μὴ Ἀρκεσιλάω δοκεῖ τῷ Πιταναίῳ. Τῷ δ' ἄρα οὐδὲν ἐδόκει, οὐδ' ἀπεφάνετο οὐδὲν μᾶλλον, ἢ ῥηματίστικα ταῦτ' εἶναι καὶ ψόβους.

[Eusebius Præparat. Evang. lib. XIV, cap. 6 περὶ Ἀρκεσιλάου τοῦ τῆν δευτέραν Ἀκαδημίαν ὑποστησάμενου ἐκ τοῦ αὐτοῦ. Scripsi^a: Τυδείδου] al. Διομηδέου. Cæterum spectat Iliad. lib. V versus 85 seq. Τυδείδην δ' οὐκ ἂν γνοίης ποτέρισται μετείη, ἡὲ μετὰ Τρώεσσιν ὁμιλείοι, ἢ μετ' Ἀχαιοῖς. —^b ἠθρύνετο] codd. ἡμθρύνετο. —^c ἀλλήλιζον] e Vigeri conjectura; libri ἀλλήλων. —^d ὀπόθεν δῆθεν] membranæ ὀπόθεν γέ ποθεν. —^e Λεχθεῖς οὖν κατ' ἀζίαν ὑπὸ τῶν Πυθρῶνειών] libri Λεχθεῖς οὖν ἀναίτια τῶν Πυθρῶνειών. —^f σὺν β' ἔβαλον] codd. σὺν δ' ἔβαλον. Sunt Iliadis libri IV versus 447-451 σὺν β' ἔβαλον ἑνούς, σὺν δ' ἔγγεα, καὶ μένε' ἀνδρῶν χαλκιοθωρήκων ἀτὰρ ἀσπίδες ὀμφαλόεσσαι Ἐπληντ' ἀλλήλησι, πολὺς δ' ὀρυμαγδὸς ὀρώρει. Ἔνθα δ' ἄμ' οἰμωγῆ τε καὶ εὐρωγῆ πέλεν ἀνδρῶν, Ὀλλύντων τε καὶ ὀλλυμένων. Quare etiam in verbis ἔπληντ' ἀλλήλησι Homericam lectionem restitui, quum Eusebii codices ἔπληντ' ἀλλήλοισι exhibeant. Sequitur versus ἀσπίς ἄρ' ἀσπίδ' ἔρειδε, κόρυς κόρυ, ἀνέρα δ' ἀνήρ, qui est Iliad. lib. XIII, 131. —^g καρπαλίμως ἐβίαζεν] codd. ἐδνοπάλιζεν, vocabulum corruptum, in quo καρπαλίμως ἐβίαζεν latere suspicor. Cf. Odys. lib. XII, 297. —^h ὀλλύντων τε καὶ ὀλλυμένων] ex Homero; codices ὀλλύντων καὶ ὀλλυμένων —ⁱ ἠλίσκοντο [i. e. ἠλίσκοντο δ' ἄν. Vid. Hermann. de part. ἄν lib. I, cap. 12 in Opusc. vol. IV p. 58 sqq. Cæterum

conviciorum in cum, quasi e plastro, promiscue et raptim fundebat, nimirum quod nec reponere Plato jam posset, nec alium quemquam ei patrocinaturum putaret; aut si forte res illa curæ esset Arcesilæ, sic a suis eum cervicibus esse depulsum expedire sibi arbitaretur. Quo quidem artificii genere Agathoclem Syracusanum adversus Carthaginienses usum esse sciebat. Atque hæc Stoici cum stupore audiebant. Erat enim adhuc infans eorum: Musa, nec illarum facietiarum artifex, quibus Arcesilas Zenonis argumenta partim excutiens, partim præcidiens, partim supplantans, sic eos linguæ vi obruebat, ut aliis etiam probabilis videretur. Ita, quum et ii quibus contradicebat, victi, et ii quorum in corona loquebatur, attoniti essent: fere pro comperto ejus ætatis hominibus erat, nihil nec verbum esse statuendum nec calamitatem, neque opus vel minimum, neque contra quidquam

similis est Xenophontis locus Cyrop. lib. II cap. 1, 9 ἐγὼ μὲν ἄν, ἔφη ὁ Κύρος, εἰ σὺ εἶην, ὡς τάχιστα ὄπλα ἐποιούμην πᾶσι Πέρσαις τοῖς προσιοῦσι. Cf. Plato Alcib. I p. 111. E. Adde Matthiæ Gram. Gr. § 524. 3. —^k τῆν μὲν δὴ ἀρχὴν ἦν] scilicet ἐλέγξει, quod bis positum cogitari convenit; codd. ἡ μὲν δὴ ἀρχὴ ἦν. —^l ἀφορμὴν, ἦν, εἴ που μόνον] magna ex parte cum Vigero; libri ἀφορμὴν, ἦν εἶπον μόνον. De re ipsa vide Ciceronem Acad. prior. lib. II cap. 28. —^m εἰρήνης] cum codd.: vulgo εἰρημένης. —ⁿ ἔτι ἐποίησεν] codd. ὅτι ἐποίησεν. —^o μήπως μέντοι ἀγάγοιμι] codd. μή ποτε μέντοι ἀγάγοιμι Cf. Plato Apol. Socr. p. 19. c. μήπως ἐγὼ ὑπὸ Μελίτῳ τοσαύτας δίκας φύγοιμι. —^p καὶ οὐδὲν ὠκνεῖ] ut apud Lucianum Prometh. cap. 18 καὶ πρὸς θεῶν τοῦτό μοι ἀπόκριναί μηδὲν ὀκνήσας. —^q καὶ αὐτὸ] codd. καὐτὸ. —^r ὁ δ' ἐν τῷ ἀσθενεστέρῳ] cum Vigero; libri ὁ δ' ἐν τῷ ἀσθενεστέρῳ ὄν. —^s Ἀρκεσιλάου μὲν ἀρίστο] codd. Ἀρκεσιλάω μὲν ἀρίστο. —^t ἤδει] codd. ἦδε. —

3. Περὶ δὲ Λακύντου βούλομαι τι διηγήσασθαι ἡδύ. Ἦν μὲν δὴ Λακύντης ὑπογλισχρότερος καὶ τινα τρέπον ὁ λεγόμενος Οἰκονομικός, οὗτος ὁ εὐδοκίμων παρὰ τοῖς πολλοῖς. Αὐτὸς μὲν ἀνοιγνύς τὸ ταμείον, αὐτὸς δ' ἀποκλείων. Καὶ προηρεῖτο δὲ ὠνέδειτο, καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἐποιοεῖ πάντα δι' αὐτουργίας, οὗτις που αὐτάρχειαν ἐπαίνων, οὐδ' ἄλλως πενία χρώμενος, οὐδ' ἀπορία δοῦλων, ἧς γε ὑπῆρχον δοῦλοι ὅσοιο γούν. Τῆν δὲ αἰτίαν ἔξεστιν εἰκάσειν. Ἐγὼ δὲ ὁ ὑπεσχόμεν τὸ ἡδύ, διηγήσομαι. Ταμειῶν γὰρ αὐτὸς ἑαυτῷ, τῆν μὲν κλειδα περιφέρειν ἐφ' ἑαυτοῦ οὐκ ἤετο δεῖν ἀποκλείσας δέ, κατετίθει μὲν ταύτην εἰς τι κοῖλον γραμματεῖον. Σημηνάμενος δὲ δακτυλίῳ, τὸν μὲν δακτύλιον κατεκύλιε διὰ τοῦ κλειθροῦ, ἔσω εἰς τὸν οἶκον μεθείς, ὥσθ' ὕστερον ἐπειδὴ πάλιν ἐλθὼν ἀνοίξειε τῆς κλειδῆς, δυνήσόμενος, ἀνελὼν τὸν δακτύλιον,

inutile visum iri, nisi quod Arcesilæ Pitaneō tale videretur. Ei utique nihil plane videbatur; nec aliud quidquam omnino magis hæc omnia, quam vuculas tantum aliquas ac terrores esse docebat.

3. Jam vero de Lacyde jucundum quiddam narrare in animo est. Erat igitur is paulo tenacior et quodammodo ejusmodi qui vulgo notissimus ille dispensator jure appellaretur. Nam ipse quidem tum aperiebat penus, tum claudebat. Ac promebat quibus egeret, cæteraque id genus omnia per se et suo arbitrato factitabat, non quidem frugalitatis studio, non paupertate præterea coactus. Sed causam ex suo quibusque ingenio conjiciat. Ego jucundum illud commemorabo, quod promisi. Quum igitur suam ipse cellam penariam curaret, nec secum ejus clavam portandam censeret. eam simulatque cellam

αἴτις μὲν ἀποκλείειν, εἶτα δὲ σημαίνεσθαι, εἶτα δ' ἀναβάλλειν ὁπίσω πάλιν ἔσσι τὸν δακτύλιον διὰ τοῦ κλειθροῦ. Τοῦτο οὖν τὸ σφῶν οἱ δοῦλοι κατανόησαντες, ἐπειδὴ πρόαι Λακυῶδες εἰς περίπατον, ἢ ὅποι ἄλλοσε, καὶ αὐτοὶ ἀνοίξαντες ἄν, κάπειτα ὡς σφισιν ἦν θυμός, τὰ μὲν φαγόντες, τὰ δ' ἐμπιόντες, ἄλλα δὲ ἀράμενοι, ἐκ περιόδου ταυτὰ ἠποίουσαν, ἀπέκλειον μὲν, ἐσημαίνοντο δέ, καὶ τὸν δακτύλιον, πολλά γε αὐτοῦ καταγελάσαντες, εἰς τὸν οἶκον διὰ τοῦ κλειθροῦ ἤφρισαν. Ὁ Λακυῶδες οὖν πλήρη μὲν καταλιπὼν, κενὰ δὲ εὐρισκόμενος τὰ σκεύη, ἀπορῶν εἴη γιγνομένην, ἐπειδὴ ἤκουε φιλοσοφεῖσθαι παρὰ τῷ Ἀρκεσίλῳ τὴν ἀκαταληψίαν, ἦτο τοῦτο ἐκεῖνο αὐτῷ συμβαίνειν περὶ τὸ ταμείον. Ἀρξάμενός τε ἔθθεν, ἐφιλοσόφει παρὰ τῷ Ἀρκεσίλῳ, μηδὲν μῆτε ὄραν, μῆτε ἀκούειν ἐναργέες, ἢ ὕγιες. Καὶ ποτε ἐπισπασάμενος τῶν προσομιλούντων αὐτῷ τινα εἰς τὴν οἰκίαν ἢ, ἰσχυρίζετο πρὸς αὐτὸν ὑπερφυῶς, ὡς ἐδόκει, τὴν ἐποχήν, καὶ ἔφη· τοῦτο μὲν ἀναμφίλεκτον ἐγὼ σοι ἔχω φράσαι, αὐτὸς ἀπ' ἐμαυτοῦ μαθὼν, οὐκ ἄλλου πειραθείς. Κάπειτα ἀρξάμενος περιηγεῖτο τὴν ὄλην τοῦ ταμείου συμβᾶσαν αὐτῷ πάθην. Ἦτι οὖν ἄν, εἶπεν, εἶτι Ζήνων λέγοι πρὸς οὕτως ὁμολογουμένην διὰ πάντων φανεράν μοι ἐν τοῖς τοιοῖσδε ἀκαταληψίαν; ὅς γὰρ ἀπέκλεισα μὲν ταῖς ἐμαυτοῦ χερσίν, αὐτὸς δὲ ἐσημανάμην. αὐτὸς δὲ ἀφῆκα μὲν εἶσω τὸν δακτύλιον· αὐθις δ' ἔλλῶν ἀνοίξας, τὸν μὲν δακτύλιον ὄρω

ἔνδον, οὐ μέντοι καὶ τὰ ἄλλα, πῶς οὐ δικαίως ἀπιστούντως τοῖς πράγμασιν ἔξω; Οὐ γὰρ τοιμῆσαι εἶπειν ἐγώγε, ἐλθόντα τινα κλέψαι ταῦτα, ὑπάρχοντος ἔνδον τοῦ δακτυλίου. Καὶ ὅς ἀκούσαν, ἦν γὰρ ὑβριστής, ἐκδεχόμενος τὸ πᾶν ὡς ἔσχειν ἀκούσαι, μόλις καὶ πρότερον ἑαυτοῦ κρατῶν, ἀπεβήρξεν γέλωτα καὶ μάλιστα πλατῶν, γελῶν τε εἶτι καὶ καγγάζων διηλεγγῆν ἅμα αὐτοῦ τὴν κενοδοξίαν. Ὡστε ἐκτοτε Λακυῶδες ἀρξάμενος, οὐκέτι μὲν τὸν δακτύλιον ἔσω ἐνέβαλλεν, οὐκέτι δὲ τοῦ ταμείου ἐχρῆτο ἀκαταληψία, ἀλλὰ κατελάμβανε τὰ ἀραιμένα, καὶ μάτην ἐπεφιλοσοφῆκει. Οὐ μέντοι, ἀλλὰ οὔγε παῖδες φόρτακες ἦσαν, καὶ οὐ θάτερα ληπτοί, οἳ δὲ οὗτοι οἱ κωμωδικοὶ τε καὶ Ἰ᾽εται καὶ Λακοί, καὶ τῆς Λακικῆς λαλεῖν στομυλήθρας κατεγλωττισμένοι, εἶτινος Στωϊκοῦ τὰ σοφίσματα ἀκούσαντες, εἶτε καὶ ἄλλως ἐκμαθόντες, εὐθὺ τοῦ τοιμῆματος ἦσαν, καὶ παρελύοντο αὐτοῦ τὴν σφραγίδα· καὶ τότε μὲν ἑτέρων ἀντ' ἐκείνης ὑπετίθεσαν· τότε δὲ οὐδὲ ἄλλην διὰ τὸ οἶεσθαι ἐκείνην γε ἀκατάληπτα ἔσεσθαι, καί οὕτω καὶ ἄλλως. Ὁ δὲ εἰσελθὼν ἐσκοπεῖτο ἀσήμαντον δὲ τὸ ταμείον θεωρῶν ἢ, ἢ σεσημασμένον μὲν, σφραγίδι δ' ἄλλη, ἠγανάκτει· τῶν δὲ σεσημάνθαι λεγόντων, αὐτοῖς γούν τὴν σφραγίδα ὀρᾶσθαι τὴν αὐτοῦ, ἡκριβολογεῖτο ἄν, καὶ ἀπεδείκνυε. Τῶν δ' ἠττωμένων τῆ ἀποδείξει καὶ φαμένους εἰ μὴ τι ἔπεισιν ἢ σφραγίς· αὐτὸν ἴσως ἐπιελῆσθαι καὶ μὴ σημηνάσθαι· καὶ μὴν ἑ αὐτὸς τε ἔφη σημηνάμενος μνημονεύειν, καὶ

clauserat, cava quadam in arcula deponerat. Tum aditu obsignato, annulum per seræ foramen immissum in armarium promtuarium devolvebat, ut eo rursus quum liberet clavi reserato, annulum tollere, atque ita locum denuo cum obserare, tum etiam obsignare posset, annulumque simul per eandem seram rursus immittere. At servi detecto heri artificio, postquam is aut deambulatum aut alio quovis iterat, cella reserata, ubi prout colibnerat, alia vel edendo vel potando hausissent, alia secum ipsi asportassent, eadem vicissim factitantes, cellam primo clauderant, tum obsignabant, denique annulum non sine maximo in philosophum risu per seræ foramen in œcum istum immittebant. Lacydes igitur quando cellæ vasa quæ plena reliquerat, vacua reperiebat, diu ea re confertit hæsit, tandemque percipi comprehendique nihil, ab Arcesila doceri, quum audivisset, id ipsum esse credidit, quod in suo sibi penu usu veniebat. Hinc initio capto apud Arcesilam sapientiæ studio deditus argumentabatur, nihil se vel perspicui vel sani nec videre unquam nec audire. Quumque aliquando e familiaribus suis unum secum domum abduxisset, hanc ei assensionis retentionem mirifice, ut sibi videbatur, affirmabat. Ibi vero, hoc tibi, inquiebat, sine ulla dubitatione confirmare possum, quod ipse usu præditus, non per aliena experimenta doctus scio. Tum ab initio totam illam cellæ sæ perniciem exponerat. Quid igitur,

inquiebat, huic argumento responderet Zeno, quo mihi planum et perspicuum fit, percipi nihil comprehendique posse? Nam postquam manibus ipse meis cellam tum clausi, tum obsignavi, tum annulum immissi, quum reversus, æco reserato, intus annulum modo, non item cætera reperiam, nonne merito fidem omnium rebus abrogem? Nec enim profecto dicere ausim, quemquam huc intro irrumpentem ea suffurari sustinuisse, quia intus annulum meum offendo. Hic auditor ille, erat enim unus ex protervis istis furibus, ubi rem totam ut poterat narrantis ex ore audivit, qui vix risum antea continuisset, in cachinnos effusus est; sed dum ridet adhuc et cachinnatur, simul se nimia sui opinione duci convicit. Itaque Lacydes ex eo tempore nec annulum transmisit in cellam, nec sui armarii promtuarii exemplo percipiendi vim amplius negavit, sed quæ adhuc negligentius asservaverat, omnino comprehendit. Quippe frustra sapientiæ studio tempus impertiverat. Veruntamen servos habebat irrisores, quique neutram in partem facile caperentur: quales utique isti comediarum servuli sunt, Getæ atque Daci. Ergo hi ut erant lingua ad Dacicam illam jocandi ridendique licentiam erudita ac procusa, sive Stoici ejusdam argutias audivissent, sive alia ratione hoc didicissent, recta facinus aggressi, sigillum ab eo impressum ita solvebant, ut nunc alterum quoddam ejus in locum supponerent nunc nullum,

ἀπεδείκνυε, καὶ περιήει τῷ λόγῳ, καὶ ἐδεινολογεῖτο πρὸς αὐτούς, οἰόμενος παίζεσθαι, καὶ προσώμυεν. Οἱ δ' ὑπολαβόντες τὰς προσβολὰς ἐκείνου, αὐτοὶ γε ὄροντο ὑπ' αὐτοῦ παίζεσθαι· ἐπεὶ σοφῶ γε ὄντι δεδόχθαι τῷ Λακύνῃ εἶναι ἀδοξάστῳ, ὥστε καὶ ἀμνημόνευτῳ. Μνήμην γὰρ εἶναι δόξαν· ἐναγχιος γοῦν τοῦ χρόνου ἔφασαν ἀκοῦσαι ταῦτα αὐτοῦ πρὸς τοὺς φίλους. Τοῦ δ' ἀναστρέφοντος αὐτοῖς τὰς ἐπιχειρήσεις, καὶ λέγοντος οὐκ Ἀκαδημαϊκά, αὐτοὶ φοιτῶντες εἰς Στωϊκῶν τιος, τὰ λεκτέα ἑαυτοῖς ἀνεμάνθανον, κάκειθεν ἀρξάμενοι ἀντεσοφίστευον, καὶ ἦσαν ἀντίτεχνοι κλέπται Ἀκαδημαϊκοί. Ὁ δὲ Στωϊκοῖς ἐνεκάλει· οἱ παῖδες δὲ τὰ ἐγκλήματα παρέλουν αὐτῷ, ὑπὸ ἀκαταλήψιας, οὐκ ἀνευ ποθασμῶν τινῶν. Διατριβαὶ οὖν ἦσαν πάντων ἐκεῖ, καὶ λόγοι, καὶ ἀντιλογίαι· καὶ ἐν οὐδὲν ἐν τῷ μέσῳ κατελείπετο, οὐκ ἀγγεῖον, οὐ τῶν ἐν ἀγγεῖῳ τιθεμένων, οὐχ' ὅσα εἰς οἰκίας κατασκευῆν ἀλλ' ἔτι συντελεῖ. Ἦ. Καὶ ὁ Λακύνδης τείως μὲν ἠπόρει, μήτι λυσιτελοῦσαν ἑαυτῷ θεωρῶν τὴν ἑαυτοῦ δόγματος βοήθειαν, εἰ δὲ μὴ ἐξελέγχοι, πάντα ἂν ἀνατρέψαι, αὐτοῦ ἑαυτῷ δοκῶν^ε, πεσῶν εἰς τὰμῆχανον, τοὺς γείτονας ἐνεκράγει, καὶ τοὺς θεούς· καὶ τοῦ τοῦ, καὶ φεῦ φεῦ, καὶ νῆ τοὺς θεούς.

καὶ νῆ τὰς θεάς, ἄλλαι τε ὅσαι ἐν ἀπιστίαις δαινολογούμενοι εἰσὶν ἀτεχνοὶ πίστει, ταῦτα πάντα ἐλέγετο βοῆ καὶ ἀξιοπιστία. Τελευτῶν δὲ, ἐπεὶ μάχην εἶγεν ἀντιλεγομένην ἐπὶ τῆς οἰκίας, αὐτὸς μὲν ἂν δῆπουθεν ἐστωϊκίζετο πρὸς τοὺς παῖδας· τῶν παίδων δὲ τὰ Ἀκαδημαϊκὰ ἰσχυρίζομένων, ἵνα μηκέτι πράγματα ἔχοι, οἰκουρὸς ἦν φίλος τοῦ ταμείου προκαθήμενος. Οὐδὲν δὲ εἰς οὐδὲν ὠφελῶν, ὑπειδόμενος οἱ τὸ σοφὸν αὐτῷ ἔρχεται, ἀπεκαλύψατο. Ἄλλως, ἔφη, ταῦτα, ὦ παῖδες, ἐν ταῖς διατριβαῖς λέγεται ἡμῖν, ἄλλως δὲ ζῶμεν. Ταῦτα μὲν καὶ περὶ τοῦ Λακύνδου. Τοῦτου δὲ γίνονται ἀκουσταὶ πολλοί, ὃν εἷς ἦν διαφανῆς ὁ Κυρηναῖος Ἀρσιππος. Ἐκ πάντων δ' αὐτοῦ τῶν γνωρίμων τὴν σχολὴν αὐτοῦ διεδέξατο Εὐάνδρος καὶ οἱ μετὰ τοῦτον. Μεθ' οὗς Καρνεάδης ὑποδεξάμενος τὴν διατριβὴν, τρίτην συνεστήσατο Ἀκαδημίαν. Λόγων μὲν οὖν ἀγωγῆ ἐχρήσατο, ἧ καὶ ὁ Ἀρκεσίλαος· καὶ γὰρ αὐτὸς ἐπέτρεψε τὴν εἰς ἑκάτερα ἐπιχειρήσιν, καὶ πάντα ἀνεσκεύαζε τὰ ὑπὸ τῶν ἄλλων λεγόμενα μόνω δ' ἐν τῷ περὶ τῆς ἐποχῆς λόγῳ πρὸς αὐτὸν διέστη, φὰς ἀδύνατον εἶναι ἀνθρωπῶν ὄντα περὶ ἀπάντων ἐπέχειν· διαφορὰν δὲ εἶναι ἀδόλου καὶ ἀκαταλήπτου, καὶ πάντα μὲν εἶναι ἀκατάληπτα, οὐ πάντα δὲ ἀδήλα. Μετεῖχε

quod utrumcunque factum esset, rem ab eo nunquam perceptum iri existimarent. At ille domum ingressus locum oculis perlustrabat; quem si aut resignatum, aut secus obsignatum videret, ea de re conquerebatur. Jam vero servis sigillum ab eo impressum integrum quidem cerni defendentibus, contra ille subtiliter disserebat et, quid accidisset, demonstrabat. Qua demonstratione victi servi, quum dicerent, si non exstaret sigillum, ab eo fortasse per oblivionem locum non esse obsignatum; nimo, inquit, eum obsignare me oppido memini. simulque rem longa oratione demonstrabat, ac sese illud sentiens interposito etiam iurejurando hæc omnia deplorabat. Quos hominis impetus ita excipiebant, ut ipsi etiam irrideri ab eo sibi viderentur: quoniam Lacydi, sapienti viro, visum esset, nihil sibi nec opinionis relinquere, nec memoriæ. Memoriam videlicet opinionem quandam esse; id quod cum nuper certe amicis quibusdam divisisse testes auriti affirmabant. Has ille argumentationes quum ita refutaret, ut alia atque Academicæ solent omnia reponeret, servi Stoicum aliquem frequentantes, quid sibi dicendum foret, ab eo discabant: atque inde orsi argutias argutis eludere atque artem opponendo vere Academicos se fures præstare. Tum ille quidem in Stoicis invehebatur, sed servi crimina in ipsos collata comprehendendi posse negando dilucebant, idque non sine dictis quibusdam mordacibus. Ibi ergo disputationes omnium, argumenta, verborum concertationes, dum interea nihil relinquebatur, non vas, non quidquam eorum quæ in vasa recondebantur, non aliud quidlibet, quod ad supellectilem pertineret. Qua-

propter Lacydes aliquamdiu æstare, qui dogmatis sui defensionem nequaquam sibi utilem esse videret; mox reputans, ni detegeret fraudem, fortunas suas omnes illorum culpa esse perituras, tandem inops consilii, vicinis inclamare, implorare deos: sæpe hæi mihi, eheu, per deos deasque omnes ingeminare, ac cætera id genus argumenta, quæ hominibus graviter querentibus, ubi nulla eis apud alios fides est, sine arte natura suppeditat. Quæ quidem universa magno clamore deplorata sane probabilitatis speciem habebant. Postremo hæc in contentione domestica de rebus controversis ipse quidem utique Stoicum apud servos agebat: sed quum isti Academica dogmata pervicacius tuerentur, ne quid amplius molestiæ inde traheret, domi deinceps manebat ac cellæ suæ foribus assidebat. Sed quoniam ista sessio Lacydi nihil ad ullam rem proderat, et quia secum ipse cogitabat, quo sua sibi calliditas recideret: tandem sententiam suam aperiens, nimirum famuli, inquit, aliter hæc in schola disputamus, aliter vivimus. Sed hæc hactenus etiam de Lacyde. Hujus multi fuerunt auditores, inter quos Aristippus Cyrenæus excelluit. Ex omnibus autem ejus discipulis Evander post eum scholæ præfuit ac cæteri qui eum exceperunt. Quibus cunctis succedens Carneades ita magistri partes obtinuit, ut tertiam Academicam conderet. Is igitur eodem quo Arcesilas orationis genere utebatur, siquidem et illum in utramque partem disputandi morem tenebat, et quæ ab aliis dicebantur omnia refutabat: cæterum una erat assensionis retentio, de qua ab illo dissideret. Quippe fieri non posse dicebat, ut qui homo esset, is a rebus omnibus

δὲ οὗτος καὶ τῶν Στωϊκῶν λόγων, πρὸς οὓς καὶ ἐριστικῶς ἰστάμενος, ἐπὶ πλείον ἠδύθη, τοῦ φαινομένου τοῖς πολλαῖς πιθανοῦ, ἀλλ' οὐ τῆς ἀληθείας στοχαζόμενος. Ὅθεν καὶ πολλὴν παρέσχε τοῖς Στωϊκοῖς ἀγρίαν. Γράζει δ' οὖν καὶ ὁ Νουμήνιος περὶ αὐτοῦ ταῦτα.

[Eusebius Preparat. Evang. lib. XIV cap. 7 ὁποῖος τῶν δηλουμένων ὁ βίος. Περὶ Λακύνου τοῦ τῶν Ἀρκεσίου διαδεξαμένου ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ. Scripsi ^a: ἐκ περιόδου ταῦτα] codd. ἐκ περιόδου ταῦτα. Ceterum de eadem re ita scribit Diogenes Laertius lib. IV, 59 τοῦτόν φασὶ καὶ περὶ οἰκονομίαν γλυκύτατα ἐσχηκεῖναι. Ἐκείνῳ γὰρ τι πρόλοι τοῦ ταμείου, σφραγισάμενος πάλιν εἰσω τὸν δακτύλιον διὰ τῆς ὀπῆς ἐβρίπτει, ὡς μηδέποτε αὐτοῦ περιτριβεῖται καὶ τι βασταχθεῖα τῶν ἀποκειμένων. Μαθόντα δὲ τοῦτο τὰ θεραπόντια ἀπεσφράγιζε, καὶ ὅσα ἐβούλετο ἐβάσταζεν· ἔπειτα τὸν δακτύλιον διὰ τῆς ὀπῆς ἐνίει εἰς τὴν στοάν· καὶ τοῦτο ποιούντα οὐδέποτε ἐφωράθη. — ^b οἰκίαν] cum Wytenbachio ad Plutarch. lib. de recta audiendi ratione p. 39. A. (Vol. VI p. 326 ed. Oxon.); codd. οἰκίαν. — ^c καὶ οὕτω καὶ ἄλλως] e Vigeri conjectura; libri καὶ οὕτω καὶ οὐκ ἄλλως. — ^d τὸ ταμεῖον θεωρῶν] e Vigeri conjectura; libri τὸ γραμματεῖον θεωρῶν — ^e καὶ μὴν] codd. καὶ μὴν. — ^f συντελεῖ] codd. συντελεῖ. — ^g εἰ δὲ μὴ ἐξελέγχοι, πάντα ἂν ἀνατρέψαι αὐτοῦς ἑαυτῶ δοκῶν] ubi ἀνατρέψαι αὐτοῦ; accipiendum ut apud Demosthenem de fals. leg. p. 419. ult. ἀνέτρεψε καὶ κατέδυσσε. Structura autem εἰ δὲ μὴ ἐξελέγχοι, πάντα ἂν ἀνατρέψαι κτλ. similis est Demosthenæ Phil. I, 11 δοκεῖτε δὲ μοι πολλὸ βέλτιον ἂν περὶ τοῦ πολέμου καὶ ὅλης τῆς παρασκευῆς βουλευέσασθαι, εἰ τὸν τόπον, ὃ ἀνδρες Ἀθηναῖοι, τῆς γῆρας, πρὸς ἣν πολεμεῖτε, ἐνθυμηθεῖτε. Cf. Bremium ad Olynth. III, 6. Membranæ habent partim εἴτα μὴ ἐξελέγξαι πάντα ἀνατρέψαι τε ἑαυτῶ δοκῶν, partim εἴτε μὴ ἐξελέγχοι πάντα ἀνατρέψασθαι ἑαυτῶ δοκῶν. Non audiendus Vigerus, qui in verbis ἡκριβολογεῖτο ἂν, καὶ ἀπεδείκνυε particulam ἂν delendam censebat. Vid. Hermann. de part. ἂν lib. I cap. 7 in Opusc

vol. IV pag. 205qq. Illud vero mirandum, quod Laeydes toties a servis suis deceptus fallere iudices in amici causa ausus est. Quia de re sic Plutarchus de discern. adul. ab amico cap. 32 vol. VII p. 205 ed. Huten. Λακύνος γάρ, ὁ Ἀρκεσίου γνώριμος, ἀπ' εἰσαγγελίας φεύγοντι δίκην Κηρισσοκράτει μετὰ τῶν ἄλλων φίλων ἐκείνου τοῦ δὲ κατηγοροῦ τὸν δακτύλιον αὐτοῦ σφραγίσαντος, ὁ μὲν ἡσυγῆ παρακαθῆκεν· αἰσθόμενος δὲ ὁ Λακύνος τῷ ποδί, καὶ ἐπέκρυψεν· (ἦν δὲ ὁ ἐλεγχος ἐν τῷ ποδί) μετὰ δὲ τὴν ἀπόφρυσιν τοῦ Κηρισσοκράτους ἐκείνου τοὺς δικαστάς, εἰς τις, ὡς εἴκειν, ἑωρακὴς τὸ γινόμενον, ἐκέλευσε Λακύνῃ γάρ, ἔχειν, καὶ τὸ πρῶτον διηγήσασθαι, τοῦ Λακύνου πρὸς μὲν ἄνετα πρόσσοντος. Consule Wytenbachium Animadv. in Plutarch. Vol. VI pag. 493 ed Oxon.)

1. Καρνεάδης δὲ ἐκδοξάμενος παρήγγησεν ^a, οὗ γάρ, ὡν προλάξαι ὅσα ἀκίνητα καὶ ὅσα κεκίνημένα ἦν, τοῦτου μὲν ἡμελεῖ· εἰς δ' Ἀρκεσίλαον, εἴτ' οὖν ἀμείνω, καὶ καὶ φηλοτέρη ἦν ἐπανενεγκῶν, διὰ μακροῦ τὴν μάχην ἀνεεάζε. Καὶ ἐξῆς ἐπιλέγει, ἦγε δ' οὖν καὶ οὗτος καὶ ἐπέφερον ^b, ἀντιλογίας τε καὶ στροφῆς λεπτολόγους συνέφερε τῇ μάχῃ ποικίλλων, ἐξαρνητικῶς τε καὶ ^c καταπραντικῶς ἦν, καμωτέρωθεν ἀντιλογικῶς. Εἰ δὲ που ^d εἶδει τι καὶ θαῦμα ἐγγόντων λόγων, ἐξηγεῖτο λάθρος, οἷον ποταμὸς βρώδης, σφοδρῶς βέων, πάντα καταπιμπλάς τὰ τῆδος καὶ τὰ κείθι, καὶ εἰσέπιπτε, καὶ συνέσυρε τοὺς ἀκούοντας διὰ θορύβου. Ταιγαροῦν ἀπάγων τοὺς ἄλλους, αὐτὸς ἔμενε ἀνεξάπαττος, ὁ μὴ προσῆν τῷ Ἀρκεσίλαῳ. Ἐκείνος γὰρ περιεχόμενος τῇ φαρμάξῃ τοὺς συγχωροῦσαντων, ἐλάθεν ἑαυτὸν πρῶτον ἐξηπατηκῶς μὴ ἠσθῆσθαι, πεπεισθεὶς δ' ἀληθῆ εἶναι, ἃ λέγει διὰ τῆς ἀπαξάπαντων ἀναίρεσως γρημάτων. Κακὸν δὲ ἦν ἂν κακῶ ἐπανακείμενον, ὁ Καρνεάδης τῷ Ἀρκεσίλαῳ μὴ χαλάσας τι μικρόν, ὑφ' οὗ οὐκ ἄπρακτοι ἐμελλον εἶσθαι, κατὰ τὰς ἀπὸ τοῦ πιθανοῦ λεγομένας αὐτῷ θετικὰς τε καὶ ἀρνητικὰς φαντασίας, τοῦ εἶναι τότε τι ζῶν, ἢ μὴ ζῶν εἶναι. Τοῦτο οὖν ὑπανεῖς, ὡσπερ οἱ ἀναχάζοντες θῆρες, βιαιώτερον, καὶ μᾶλλον ἑαυτοῦς εἰσιν εἰς τὰς αἰχμάς, καυτὸς ἐνδοῦς δυνατώτερον ἐπῆλθεν.

assensum cohereret: aliud porro incertum esse, aliud comprehendendi non posse; et incomprehensibiles quidem esse res omnes, non omnes tamen incertas esse. Fuit hic etiam Stoicorum rationis non ignarus, qua impugnanda magis etiam inclaruit, dum id potius quod vulgo verisimile videbatur, quam verum ipsum spectat. Quapropter Stoicis quoque plurimum molestiæ exhibebat. De hoc igitur Numenius ita scribit.

4. Carneades docendi postea munere suscepto, eum asperratus, cujus omnia dogmata vel immota adhuc vel ab am̄s jam sollicitata retinere debebat, cunctisque ad Arcesiam, sive meliora, sive deteriora essent, relatis, pugnam

ipse longo demum intervallo renovabat. Ac superioribus subjungens alia hic quoque tum allegabat tum afferbat, pugnamque suam contradictionibus et subtilibus quibusdam argutis variatam conserebat, negando simul et affirmando atque oppositis utrimque rationibus disputando. Quodsi magnifico quodam dicendi genere opus esset, tum vehementi cursu ferebatur, ut annis celer et rapidus. omnia passim inundans et obruens, atque urgens auditores magno cum strepitu secum rapiebat. Itaque alios in errorem inducens ipse a nemine decipi poterat, quæ natura non inerat in Arcesila. Is enim cæteros, quibuscum Corybantum more insanivit, præstigiis suis complexus, non

Ἐπεὶ δὲ ὑποσταίη ὁ τε καὶ εὖ ἔχοι, τῆνικαῦτα ἦδη καὶ οὐ προῦδέδοκτο καὶ ἐμέμνητο, ἐκὼν ἡμέλει ἴ. Τὸ γὰρ ἀληθές τε καὶ τὸ ψεῦδος ἐν τοῖς πράγμασιν ἐνεῖναι συγχωρῶν, ὥσπερ ξυνεργαζόμενος τῆς ζητήσεως τρόπῳ, παλαιστοῦ δεινοῦ λαβὴν δούς, περιεγένετο ἔνθεν. Κατὰ γὰρ τὴν τοῦ πιθανοῦ ῥοπὴν ἐκάτερον παρασῶν, οὐδέτερον εἶπε βεβαίως καταλαμβάνεσθαι. Ἦν γοῦν ληστής καὶ γόης σοφώτερος. Παραλαβὼν γὰρ ἀληθεῖ μὲν ὅμοιον ψεῦδος, καταληπτικῇ δὲ φαντασίᾳ καταληπτόν ὅμοιον, καὶ ἀγαγὼν εἰς τὰς ἴσας, οὐκ εἶασεν οὔτε τὸ ἀληθές εἶναι, οὔτε τὸ ψεῦδος, ἢ οὐ μᾶλλον τὸ ἔτερον τοῦ ἑτέρου, ἢ μᾶλλον ἀπὸ τοῦ πιθανοῦ. Ἦν οὖν οὐνεῖρατα ἀντὶ οὐνεῖρατων, διὰ τὸ ὁμοίας φαντασίας ἀληθέσιν εἶναι τὰς ψευδεῖς, ὡς ἀπὸ οὐοῦ κηρίνου πρὸς τὸ ἀληθινὸν ὠόν. Συνέβαιεν οὖν τὰ κακὰ, καὶ πλείω. Καὶ μέντοι λέγων ὁ Καρνεάδης ἐψυχαγωγεῖ καὶ ἠνδραποδίζειτο. Ἦν δὲ κλέπτων μὲν ἀφανής, φαινόμενος δὲ ληστής, αἰρῶν δὲ δόλω καὶ βία τοὺς καὶ πάντα σφόδρα παρεσκευασμένους. Πᾶσα γοῦν Καρνεάδου διάνοια ἐνίκα, καὶ οὐδεμία ἤτις-

οὔν ἄλλως· ἐπεὶ καὶ οἷς ἐπολέμει, ἦσαν εἰπεῖν ἀδυνατώτεροι. Ἀντίπατρος γοῦν ὁ κατ' αὐτὸν γενόμενος, ἐμελλε μὲν ἀγωνιῶν ἴ τι γράφειν πρὸς δ' οὖν τοὺς ἀπὸ Καρνεάδου καθ' ἡμέραν ἀποφερομένους λόγους οὔποτε ἐδοημοσίευσεν, οὐκ ἐν ταῖς διατριβαῖς, οὐκ ἐν ταῖς περιπάτοις, οὐδὲ εἶπεν, οὐδὲ ἐφθέγγετο, οὐδ' ἤκουσε τις αὐτοῦ, φασίν, οὐδὲ γρῦ' ἀντιγραφὰς δὲ ἐπανετίετο, καὶ γωνίαν λαβὼν, βιβλία κατέλιπε γράφας τοῖς ὑστερον, οὐδὲ οὖν ἔδυναμένα, καὶ τότε ἀδυνατώτερα πρὸς οὕτως ἄνδρα ὑπέμεγαν φανέντα, καὶ καταδόξαντα εἶναι τοῖς τότε ἀνθρώποις τὸν Καρνεάδην. Ὅμως δέ, καίτοι καυτὸς ὑπὸ Στωϊκῆς φιλονομίας εἰς τὸ φανερὸν κυκῶν, πρὸς γε τοὺς ἐαυτοῦ ἑταίρους δι' ἀπορρήτων ὡμολόγει τε καὶ ἠλέθευε^h, καὶ ἀπεφαίνετο, ἂ κἄν ἄλλος τῶν ἐπιτυχόντων. Εἶτα ἐξῆς φησι, Καρνεάδου δὲ γὰρ γινώριμος Μέντωρ μὲν ὁ πρῶτος, οὐ μὲν διάδοχος. Ἄλλ' ἔτι ζῶν Καρνεάδης ἐπὶ παλλακῇ μοιχὸν εὐρών, οὐχ ὑπὸ πιθανῆς φαντασίας, οὐδ' ὡς μὴ κατειληφώς, ὡς δὲ μάλιστα πιστεύων τῇ ὄψει, καὶ καταλαβὼν, παρετήρατο τὴν διατριβὴνⁱ. Ὅ δὲ ἀπο-

animadvertebat, in quam fraudem primum semet ipsum impulisset, dum sublatis rebus universis de placitorum suorum veritate ei persuasum est. Verum Carneadem Arcesila sic tanquam malum malo impositum jure dixeris; qui ne tantillum quidem unquam remitteret, nisi quo effecturum se videbat, ut auditores postea quo se vertent non haberent: id quod eo visorum, ut appellabat, genere consequi batur, quæ probabilis ratione certum ac singulare quiddam, animal esse, vel confirmandi vel negandi vim haberent. Ergo postquam aliquid ejusmodi dederat, quemadmodum feræ aliquantum retrocedentes, in spicula tantum postea vehementius irruunt: sic ille ubi nonnihil aliis indulsit, eo deinde potentius ingruebat. Quum vero firmiorem jam solidioremque disputationem ingressus erat, tum illud ipsum quod sibi antea visum esset quodque jam memorasset, ultro negligebat. Nam qui verum et falsum in rebus inesse concederet, quasi verbis ad propriam questionis rationem accommodatis quam ipse periti luctatoris more ansam dederat, ea postmodum vincebat. Dum enim utrumque pro verisimilitudinis utrimque nutantis ratione concedit, neutrum simul firme comprehendi posse dixit. Ergo prædator præstigiatorque Arcesila sollertior fuit. Ita enim vero aliquid falsi, quod et percipiebatur et imaginationi comprehensionis capaci simile erat adungebat, ut quum paria ea esse ostenderet, simul nec vero locum ullum nec falso relinqueret, aut neutrum altero potius verum esse falsumve pateretur, aut si alterutrum potius, id tamen sola probabilitate commendatum tale videretur. Somnii ergo somnia succedebant, quia veris etiam visis falsa similia putabatur, tanquam si ovi cerei species cum vero ovo componeretur. Incommoda hæc igitur aliaque plura contingebant. Sed tamen Carneades interea dicendi facultate audientium

animos permulcebat ac devinciebat. Erat autem occulte fur, palam prædator, qui fraude et vi etiam paratissimum quemque caperet. Omnis enim Carneadis vincebat sententia, et præterea nulla cujuslibet alius hominis opinio, quum dicendi facultate adversarios etiam omnes præstaret. Antipater certe illius æqualis scripto duntaxat aliquid mandabat, sed admodum timide. Itaque nunquam disputationibus a Carneade quotidie habitis quidquam publice opposuit, neque in schola neque in ambulationibus de iis loquens, aut eas tangens, neque quisquam ullum ab eo verbum, ut aiunt, ea de re audivit: scripta solum quadam eminus intentabat, et angulos latebrasque adhibens, libros tantum posteris relinquebat, verum ejusmodi, qui ne nunc quidem, tum vero multo minus Carneadem illum, qui tantus ejus ævi hominibus et videbatur et existimabatur, sustinere possent. Et tamen ille ipse qui Stoicos vellicaturus palam in omnibus rebus turbabat, clam inter sodales suos cuncta illa concedebat, verissime loquebatur et pronuntiabat quæ quilibet alius homo de multis. Deinceps aut Mentorem primum Carneadis discipulum, non tamen successorem fuisse. Sed quum vivus adhuc Carneades hominem cum pellice sua concubentem reperisset, non propter probabilem aliquam visionem, aut quod eum minus comprehenderet, sed quia suis maxime credebat oculis eumque comprehendebat, postea ejus operam et consuetudinem repudiavit. Is igitur postquam a magistro defecit, multus cum illo argutiis artificiosisque pugnare, quæque ille incomprehensa defendebat, reprehendere cepit. Præterea alio loco superioribus hæc subjungens: Carneades, inquit, quippe qui contrario modo philosopharetur, mendaciis superbiebat, quibus verum funditus delere conabatur. Quocirca mendaciis tanquam præten-

σεας ἀντεσφρίσκειτε καὶ ἀντίτεχνος ἦν, ἐλέγχων αὐτοῦ τὴν ἐν τοῖς λόγοις ἀκαταλήψιαν. Καὶ πάλιν ἐπιφέρει λέγων ὁ δὲ Καρνεάδης, οἷον ἀντεστραμμένα φιλοσοφῶν, τοῖς ψεύμασιν ἐκαλλωπιζέτο, καὶ ὑπ' αὐτοῖς τὰ ἀληθῆ ἠφάνιζε. Παραπετάσμασιν οὖν ἐχρῆτο τοῖς ψεύμασι, καὶ ἠλήθευεν ἔνδον λαυθάων καπηλικότερον. Ἐπασχεν οὖν πάθημα ὀσπρίων, ὧν τὰ μὲν κενὰ ἐπιπολάζει τε τῷ ὕδατι καὶ ὑπερέχει, τὰ χρηστά δὲ αὐτῶν ἐστί κάτω καὶ ἐν ἀφανεί. Ταῦτα καὶ περὶ Καρνεάδου λέγεται. Διάδοχος δ' αὐτοῦ τῆς διατριβῆς καθίσταται Κλειτόμαχος ἢ ὄν Φίλων, οὗ περὶ ὁ Νουμήνιος μνημονεύει ταῦτα.

(Eusebius *Præparat. Evang. lib. XIV cap. 8* περὶ Καρνεάδου τοῦ τῆν τρίτην Ἀκαδημίαν ὑποστη-
καμένου. Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ. *Scripti^a : παρήγησιν*] *cum* *codd. i. e. ὑρήγησιν. Quod autem sequitur* οὗ ἡρεῶν, *ad Platonem referendum esse patet.* — ^b ἦγε δ' οὖν καὶ οὗτος καὶ ἐπέφερον] *codd. ἦγε δ' οὖν καὶ οὗτος καὶ ἀπέφερον. Est vero ἦγε intelligendum, ut ὄρα ἄγειν τινὶ apud Xenophontem et alios scriptores. Vid. Henr. Steph. Thes. s. v. ἄγειν. Porro quum ἀπέφερον ferri non posset, hoc in ἐπέφερον mutandum censui. Neque enim probabilis est Vigeri conjectura, qui in vulgata scripturæ locum ἦγε δ' οὖν καὶ οὗτος καὶ ἔφερον substituere volebat.* — ^c καὶ καταφαντικὸς] *cum codd; ejus loco Aristoteles καταφαντικὸς dicere solet.* — ^d εἰ δὲ που] *e Vigeri conjectura; libri εἴτε που.* — ^e ἐπεὶ δὲ ὑποσταίη] *e Vigeri conjectura; codd. ἐπεὶ τε.* — ^f οὐ προῦδέδοκτο καὶ ἐμέμνητο, ἐκὼν ἡμέλει] *e Vigeri conjectura; codd. οὐ προῦδέδοκτο, ἐκὼν ἡμέλει καὶ ἐμέμνητο.* — ^g ἀγωνιῶν] *libri ἀγωνιῶν — ὁ οὐδὲ νῦν] codd. οὔτε νῦν.* — ^h ἠλήθευε] *codd. ἠλίθευε.* — ⁱ τὴν διατριβὴν] *libri τῆς διατριβῆς. — ἡ ἠλήθευεν] membranæ ἠλίθευεν.*
5. Ὁ δὲ Φίλων ἄρα οὗτος, ἄρτι μὲν ἐκδεξάμενος

τὴν διατριβὴν, ὑπὸ χαρμονῆς ἐξεπέπληκτο, καὶ χάριν ἀποδιδούς ἑθεράπευε, καὶ τὰ δεδομένα τῷ Κλειτομάχῳ ἤνευε, καὶ τοῖς Στωϊκοῖς ἐκορύσσετο νόρῳπι γαλκῆ. Ὡς δὲ προϊόντος μὲν τοῦ χρόνου, ἐξέτηλου ὁ ὑπὸ συνηθείας οὕσης αὐτῶν τῆς εποχῆς, οὐδὲν μὲν κατὰ τὰ αὐτὰ ἑαυτῷ ἐνόει, ἢ ἄλλοι παθημάτων αὐτὸν ἀνέστρεφεν ἐνάργειά τε καὶ ὁμολογία. Πολλὴν δὲ ἔχων ἦδη τὴν διαίτησιν, ὑπερπεποιθίμει, εὐ ἰσθ' ὅτι, τῶν ἐλεγχάντων τυχεῖν, ἵνα μὴ ἐδόκει μετὰ νότα βαλὼν αὐτὸς ἐκὼν φεύγειν. Φίλωνος δὲ γίνεται ἀκουστῆς Ἀντίοχος, ἐτέρας ἄρξας Ἀκαδημίας. Μνησάρχῳ γοῦν τῷ Στωϊκῷ σχολάσας, ἐναντίῳ Φίλωνι τῷ καθηγητῇ ἐβρόνησε, μυρία τε ξένα προσήψε τῇ Ἀκαδημίᾳ. Ταῦτα καὶ παραλήσια τοῦτοις μυρία τῆς Πλάτωνος περὶ διαδοχῆς μνημονεύεται. Ὡρα δ' οὖν ἀνωθεν τὸν λόγον ἀναλαβόντας, τῶν φυσικῶν φιλοσόφων τὰς ψευδοδοξίας ὁμοῦ καὶ ἀντιδοξίας ἐπισκέψασθαι οἱ τὴν πολλὴν γῆν πλανηθέντες, καὶ τὴν τοῦ ἀληθοῦς εὕρεσιν περὶ πλείστου πεπονημένοι, ταῖς τε τῶν παλαιῶν ἀπάντων δόξαις καθωμιληκότες, καὶ τὰ χριβῆς τῆς παρὰ πᾶσι Φοινίξί τε καὶ Αἰγυπτίοις, αὐτοῖς τε Ἑλλήσι πολὺ πρότερον θεολογίας ἐξηκριβώκοτες, τίνα τῶν πόνων τὸν καρπὸν εὗροντο, παρ' αὐτῶν ἄξιον ἀκοῦσαι, ὡς ἂν μάθοιμεν εἰ τι θεοπρεπὲς εἰς αὐτοὺς παρὰ τῶν πρεσβυτέρων κατήλθεν. Ἐκράτει μὲν γὰρ πρότερον ἐκ παλαιῶν αἰῶνος παρὰ τοῖς ἔθνεσιν ἢ πολυθεοῦς δεισιδαίμονία, νεῖ τε καὶ μυστήρια ἱερὰ τῶν θεῶν κατὰ πόλεις καὶ χώρας συνήθως παρὰ πᾶσιν ἐφυλάττοντο. Οὐ δὲ οὖν οὐδὲ φιλοσοφίας ἀνθρωπίνης ἦν χρεία, εἰ δὲ τὰ τῆς θεοσοφίας προσειλήφει οὐδ' ἦν τις ἀνάγκη καινοτομεῖν τοὺς σοφοὺς, εἰ δὲ τὰ τῶν προγόνων αὐτοῖς εὐ ἔχοντα ἦν. Ἄλλ' οὐδὲ στασιάζειν καὶ διαφέρεισθαι τοὺς γενναίους φιλοσόφους, εἰ δὲ σύμφωνος καὶ ἀληθῆς ἢ πάτριος αὐτοῖς περὶ θεῶν δόξα τυγχάνειν δεδοκίμαστο. Τί δὲ ἔδει πολεμεῖν ἀλλήλοις, καὶ μάχεσθαι, ἢ τὴν μακρὰν ὁδὸν ἄνω καὶ

tis quibusdam velis utebatur, quarumquam intus latitans fraudulentiùs vera dicebat. Ita hoc ipsum philosophiò accidebat, quod in leguminibus evenire solet, quorum quæ inania sunt, summæ aquæ innatant atque eminent, quum optima quæque lateant atque in profundo abstrusa sint. Hæc etiam de Carneade traduntur. Is Clitomachus artis doctrinæque successorem habuit; Philonem Clitomachus, de quo idem Numenius hæc prædicat.

5. Philo igitur hic principio quum modo scholæ præfecturam accepisset, lætitia vehementiore affectus ac referendæ gratiæ cupidus, Clitomachi decreta tum colere, tum magis magisque illustrare et amplificare, Stoicos autem radiante lacessere ferro. At temporis progressu quum quotidiana consuetudine illa Academicorum assensionis retentio paulatim evanesceret, nihil jam pristino suo more sentiebat, sed ipsum in contrariam omnino partem casuum malorumque evidentia et confessio con-

vertebat. Sed quoniam pleraque certo jam planeque percipiebat, existere tantum videlicet a quibus convinceretur, summopere cupiebat, ne terga ultro vertisse fugisque videretur. Hujus porro Philonis auditor fuit Antiochus, novæ postea Academicæ conditor: qui postquam Mnesarcho Stoico operam dedit, a Philone magistro dissensit et aliena atque inusitata sexcenta Academicæ attribuit. Hæc atque id genus innumera de Platonis successione traduntur. Nunc igitur altius oratione repelita, physicorum istorum partim falsas opiniones, partim contrarias sententias excutere vacat: quumque tantum ipsi terrarum obierint, tanto arserint veri reperti studio, tanta in cognoscendis veterum omnium opinionibus assiduitate versati sint, denique pristina omnium vel Phœnicum vel Ægyptiorum vel ipsorum Græcorum theologiæ mysteria tam acute indagant, æquum est, nos ex illis audire, quem tandem laborum suorum fructum consecuti sint.

κάτω περιτρέχειν, πλανᾶσθαι τε καὶ τὰ βραβάρων ἵπποσῶν, οἴκοι δέον μένοντας παρὰ θεῶν ἐκμανθάνειν, εἰ δὲ τινες ἦσαν θεοί, ἢ παρὰ τῶν θεολόγων ἀνδρῶν, τοὺς ἀληθεῖς καὶ ἀδιαπύτους περὶ τῶν ἐπιζητουμένων ἐν φιλοσοφίᾳ λόγους, περὶ ὧν μυρία ἔσα μοχθήσαντες διηρέθησαν, μακροῦ τῆς τάληθους εὐρέσεως ἀφυστερήσαντες; Τί δὲ καὶ περὶ θεῶν νεώτερα χρῶν ἐπιζητεῖν τολμᾶν, ἢ στασιάζειν καὶ διαπυκτεῦειν ἀλλήλοις, εἰ δὲ ἀσφαλῆς καὶ βεβαία θεῶν εὐρεσις, καὶ γινώσις εὐσεβείας ἀληθῆς ἐν τελεταῖς καὶ μυστηρίοις, τῇ τε ἄλλῃ τῶν παλαιωτάτων περιείχετο θεολογία, αὐτῶν ἐκείνην παρὸν ἀκίνητον καὶ ἠμολογουμένην συμφώνως περιέπειν; Ἄλλα γάρ, εἰ φανεῖεν οὗτοι μηδὲν ἀληθῆς περὶ θεοῦ παρὰ τῶν προτέρων μεμαθηκότες, εἰ κείαις δ' ἐπινοίαις τῇ περὶ φύσεως ἐπιθεβληκότες ἐξετάσει, καὶ στοχασμοῖς μᾶλλον ἢ καταλήψει κεχρημένοι τί γρηῖ λοιπὸν μὴ οὐχὶ συνομολογεῖν, τὴν παλαιὰν τῶν ἔθνων θεολογίαν μηδὲν πλέον τῆς ἀποδοθείσης ἐν τοῖς πρὸ τούτου συγγράμμασιν ἱστορίας ἐπέχειν; Ὅτι μὲν οὖν ἐξ ἀνθρωπίνων στοχασμῶν, καὶ πολλῆς λογομαχίας, καὶ πλάνης, ἀλλ' οὐκ ἔκ τινος ἀκριβοῦς καταλήψεως, ἢ παρὰ τοῖς Ἑλλησιν ὑπέστη φιλοσοφία, ἐκ τῆς πρὸς Νεκτανεβῶ τὸν Αἰγύπτιον ἐπιστολῆς τοῦ Πορφυρίου μάθοις ἂν, αὐτὸ δὲ τοῦτο ἀκούσας ἠμολογοῦντος ἐν τούτοις.

(Eusebii Præparat. Evang. lib. XIV cap. 9 περὶ Φίλωνος τοῦ διαδεξαμένου Κλειτόμαχον, τὸν διαδεξάμενον Καρνεάδην. Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ. Numenii verbis sua subjungit Eusebius, quæ servanda putavi.)

ο. Ἄλλα τί δὲ ἐστὶ τὸ ὄν; ἄρα ταυτὶ τὰ στοιχεῖα τὰ τέτταρα, ἢ γῆ καὶ τὸ πῦρ, καὶ αἱ ἄλλαι δύο μεταξὺ φύσεις; ἄρα οὖν δὴ τὰ ὄντα ταῦτά ἐστιν, ἢτοι ζυλλήθδην, ἢ καθ' ἐν γέ τι αὐτῶν; καὶ πῶς, ἂ γέ ἐστι καὶ γεννητὰ καὶ παλινάγρετα, εἰ γέ ἐστιν ὄρᾶν αὐτὰ ἐξ ἀλλήλων γινόμενα καὶ ἀπαλλασσόμενα, καὶ μήτε στοιχεῖα ὑπάρχοντα, μήτε συλλαβάς; Σῶμα μὲν τοῦτ' οὕτως οὐκ ἂν εἴη τὸ ὄν. Ἄλλ' ἄρα ταυτὶ μὲν οὐ, ἢ δ' ὕλη δύναται εἶναι ὄν' ἀλλὰ καὶ ταύτην παντὸς μᾶλλον ἀδύνατον, ἀβρώστια τοῦ μένειν. Ποταμὸς γάρ ἢ ὕλη ῥωδῆς καὶ δεῦρόσπιος, βάθος καὶ πλάτος καὶ μήκος ἀόριστος καὶ ἀήνυτος. Καὶ μετὰ βραχέα ἐπιλέγει· ὥστε καλῶς ὁ λόγος εἴρηκε, φάς, εἰ ἐστὶν ἄπειρος ἢ ὕλη, ἀόριστον εἶναι αὐτὴν· εἰ δὲ ἀόριστος, ἄλογον· εἰ δὲ ἄλογος, ἄγνωστον. Ἄγνωστον δὲ γε οὖσαν αὐτὴν ἀναγκάσιον εἶναι ἄτακτον· ὡς, τεταγμένα γνωσθῆναι πάνυ δὴποῦθεν ἂν εἴη ῥάδιον· τὸ δὲ ἄτακτον οὐχ ἔστηκεν δ, τι δὲ μὴ ἔστηκεν^b, οὐκ ἂν εἴη ὄν. Τοῦτο δὲ ἦν ἕπερ ἡμῖν αὐτοῖς ὠμολογησάμεθα ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ταυτὶ πάντα συνενεχθῆναι τῷ ὄντι ἀθέμιστον

ut intelligamus, ecquid divina illa natura dignum ab antiquioribus acceperint. Enimvero ab ultima jam usque memoria superstitiosus ille apud gentes plurium deorum cultus vigeat, templaque passim et sacra numina mysteria tam in urbibus quam in regionibus omnibus antiquo more servabantur. Quamobrem ne humana quidem tum opus erat philosophia, siquidem divina sapientia locum occuparat: nec sapientes illos quidquam novare necesse fuit, si bonis majorum et institutis et legibus respublica temperata esset. Immo nec præclaris philosophis tot factiones comparandæ ac dissensiones commovendæ erant, si patria de diis opinio secum ipsa consentiens et vera judicaretur. Nam quid attinuit, mutua quodammodo gerere bella pugnasque edere, aut tam longa sursum deorsum itinera conficere, vagarique passim et suas barbaras opes supplere, quum domi potius manentes vel a diis, si qui forte dii essent, vel a theologis veras certasque eorum, quæ in philosophia requiruntur, rationes discere debuissent; de quibus ipsi exantlatis infinitis laboribus inter se dissentientes, a veri investigatione multum aberrarunt? Quid porro necesse illis fuit, nova quædam de diis comminisci audere, aut inter se certare et digladiari, si modo certa et firma de diis existimatio, veraque religionis cognitio prisceorum hominum carimonias ac mysteriis cæterisque avitæ theologie rationibus continebatur, quum illa ipsa communi posterorum consensu et professione integra relinqui posset? Sin autem apparet, recentiores istos nihil

veri de deo ab antiquioribus illis didicisse, ac suo quemque ingenio ita in naturæ investigationem incubuisse, ut conjecturis potius quam ulla comprehensione niterentur: cur non de reliquo ingenue nobis confitendum sit, nihil omnino præter scientiam superioribus libris explicatam antiqua gentium theologia contineri? Ortam igitur esse Græcorum philosophiam non ex accurata quadam comprehensione, sed ex mentis humanæ conjecturis multisque verborum concertationibus et erroribus, facile vel e Porphyrii ad Nectanabonem Ægyptium epistola intelligas, in qua id ipsum totidem verbis audies confitentem.

6. Sed quid tandem est illud ens? Num hæc elementa quatuor, terra, ignis, mediæque duæ inter utrumque naturæ? Suntne ergo vere hæc simul universa, an seorsum ac per se singula? Qui tandem alterutrum dici possit, quum et genita illa sint et mutabilia, siquidem ea videmus cum fieri ex se invicem, tum ita prorsus interire, ut nec elementa maneat, nec elementorum ulla complexio? Itaque corpus hoc quod vere sit, in elementis reperiri non potest. Esto: elementis hoc non convenit; at materia ens esse potest. Atqui ab eo omnium longissime abest materia, quia infirmior illa est, quam quæ constanter permanere queat. Est enim flumen rapidum et concitatum, infinita et immensa qua altitudine, qua latitudine, qua longitudine. Tum paucis quibusdam interjectis: quamobrem, inquit, præclare dictum illud est, materiam, si sit interminata, esse infinitam; si vero

εία. Δοξάτω μάλιστα μὲν πᾶσιν, εἰ δὲ μή, ἀλλ' ἔμοι. Οὐκοῦν φημι τὴν ὕλην οὕτε αὐτὴν, οὕτε τὰ σώματα εἶναι ὄν. Τί οὖν δὴ; Εἰ ἔγομεν παρὰ ταῦτα ἄλλο τι ἐν τῇ φύσει τῇ τῶν ὄντων; καί· τοῦτο οὐδὲν εἰπαί ποικίλον, εἰ τόδε πρῶτον μὲν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς ἅμα πειραθεῖσθαι διαλεγόμενοι. Ἐπει δὲ τὰ σώματά ἐστι φύσει τεθνηκότα, καὶ νεκρά, καὶ περορημένα, καὶ οὐδ' ἐν ταῦτῳ μένοντα, ἄρ' οὐχὶ τοῦ καθέροντος αὐτοῖς δεῖ; Παντὸς μᾶλλον. Εἰ μὴ τύχοι δὲ τούτου, ἄρα μείναιεν ἄν; Παντὸς ἤττον. Τί οὖν ἐστι τὸ κατασχῆσον; Εἰ μὲν δὴ καὶ τοῦτο εἴη σῶμα, Διὸς σωτήρας δοκεῖ ἂν ἐμοὶ δεηθῆναι αὐτὸ παραλυόμενον καὶ σκιδνάμενον. Εἰ μέντοι χρὴ αὐτὸ ἀπηλλάχθαι τῆς τῶν σωμάτων πάθης, ἵνα κἀκείνοις κεκυημένοις τὴν φθορὰν ἀμύνειν δύνηται καὶ κατέχη, ἐμοὶ μὲν οὐ δοκεῖ ἄλλο τι εἶναι, ἢ μόνον γε τὸ ἀσώματον· αὕτη γὰρ δὴ φύσειον πασῶν μόνη ἔστηκε, καὶ ἐστιν ἀραρυῖα, καὶ οὐδὲν σωματικὴ. Οὕτε γοῦν γίνεται, οὕτε αὖξεται, οὕτε κίνησιν κινεῖται ἄλλην οὐδεμίαν, καὶ διὰ ταῦτα καλῶς δίκαιον ἐφάνη πρεσβεῦσαι τὸ ἀσώματον.

[Eusebius Præparat. Evang. lib. XV cap. 17 ὅτι οὐκ ἀνεῖθι σῶμα τὸ ὄνκατὰ τοὺς Στωϊκοὺς, ἀπὸ τοῦ πρώτου περὶ τάχα τοῦ Νουμηνίου. Scripsi ^a : τοῦτ'] codd. ταυτ'. — ^b ἔστηκεν] membranæ ἔστηκε. —

7. Καὶ ἐν τῷ ἐκ τοῦ Πυθαγορικοῦ φιλοσόφου, τοῦ Νουμηνίου λέγω, ἀπὸ τοῦ πρώτου περὶ τάχα τοῦ τάδε παραθήσομαι. Εἰς δὲ τοῦτο διέξει εἰσιόντα ^a, καὶ σημερινάμενον ταῖς μαρτυρίαις τοῦ Πλάτωνος, ἀναχωρήσαι τε καὶ ξυνοῦσθαι ^b τοῖς λόγοις τοῦ Πυθαγόρου· επικαλέσασθαι δὲ τὰ ἔθνη τὰ εὐδοκίμοῦντα, προσεβρόμενον αὐτῶν τὰς τελετάς, καὶ τὰ δόγματα, τὰς τε ἰδρύσεις συντελουμένας Πλάτωνι ἡμολογουμένως, δπόσας Βραχυμᾶνες καὶ Ἰουδαῖοι καὶ μάγοι καὶ Αἰγύπτιοι διέθεοντο. Ταῦτα μὲν οὖν περὶ τῶνδε.

[Eusebius Præparat. Evang. lib. IX cap. 7 Νουμηνίου τοῦ Πυθαγορικοῦ φιλοσόφου περὶ Ἰουδαίων ἀπὸ τοῦ α' τῶν περὶ τάχα τοῦ. Scripsi ^a : εἰσιόντα] codd. εἰπόντα. — ^b ἀναχωρήσαι τε καὶ ξυνοῦσθαι] codd. ἀναχωρήσασθαι καὶ ξυνοῦσθαι.

8. Καὶ ἐν τῇ τρίτῃ δὲ βίβλῳ Μωσέως ὁ αὐτὸς τάδε λέγων μνημονεύει. Τὰ δ' ἐξῆς Ἰαννῆς καὶ Ἰαμβρόης Αἰγύπτιοι ἱερογραμματεῖς, ἄνδρες οὐδενὸς ἤττους μαγευταὶ ^a κριθέντες εἶναι, ἐπὶ Ἰουδαίων ἐξελαυνομένων ἐξ Αἰγύπτου. Μουσαῖο ^b γοῦν τῷ Ἰουδαίων ἐξηγησαμένῳ, ἀνδρὶ γενομένῳ θεῷ εὖξασθαι δυνατωτάτῳ, οἱ παραστήναι ἀξιοθέντες ὑπὸ τοῦ πλήθους τοῦ τῶν Αἰγυπτίων, οὗτοι ἦσαν, τῶν τε συμφορῶν ἅς ὁ Μουσαῖος ἐπῆγε τῇ Αἰγύπτῳ, τὰς νεανικωτάτας αὐτῶν ἐπιλύσθαι ὠφθησαν δυνατοί. Διὰ δὲ

infinita, eam rationis expertem esse; si denique rationis expertem, eam cognosci non posse. Quodsi cognosci non potest, confusam illam ac perturbatam esse necesse est, quomodo ordinata omnia sint ad cognoscendum utique longe facillima; quod vero perturbatum est, id constare profecto non potest; quod autem non constet, id sane non fuerit ens. Atque id quidem est, quod jam inter nos in superioribus convenit, hæc omnia non posse cum entis ratione congruere. Hoc maxime quidem omnibus placere velim; sin minus, placeat certe mihi. Ergo materiam tam ipsam quam corpora ens esse nego. De his ergo quid dicimus? Num aliud præter ista nobis in omni rerum natura superest? Superest vero: neque id explicare difficile fuerit, si modo primum illud in nobis ipsis dispicere conemur. Et quoniam corpora per sese vita et sensu carent, atque huc illuc jactantur, nec eodem semper loco manent, nonne aliquo indigent, cujus vi contineantur? Omnium maxime. Id vero si nancisci non potuerint, num manebunt illa per se? Minime vero. Quid igitur illud erit, quod ipsa contineat? Enimvero si corpus id etiam fuerit, equidem, quum naturæ convenienter dissolvatur ac dissipetur, Jove serratore opus ei futurum existimo. Quodsi illud segregatum ab omni concretionem mortali esse oporteat, ut corpora jam concepta vindicare ab interitu et continere possit: mihi sane præter id unum, quod corporis expertis sit, ejusmodi esse nihil videtur: quippe ex omnibus naturis una hæc est, quæ tum constet, tum firma et immutabilis sit, nec

quidquam corporeum habeat. Neque enim generatur illa, nec crescit, neque alio ullo motu cietur; ideoque merito æquum mihi esse visum est, naturam corpore vacantem honore affici.

7. Libet autem ex primo ipsius Numenii, Pythagorici, de bono hunc præterea locum asserere. Qui hanc, inquit, disputationem ingressus, Platonis eam testimonio obsignavit, illum ad superiora sæcula redire eamque cum ipsius Pythagoræ verbis copulare oportebit. Gentes ei præterea nobilissimæ appellandæ erunt, earumque carimoniam, instituta, sacrificia, quæ cum Platonis omnino consentiant, proferenda, quotquot a Braehmanis, Judæis, magis, Ægyptiis sancita sunt. Hæc igitur ille de hisce tradit.

8. Idem rursus libro tertio de Mose mentionem his verbis facit. Sequenti tempore, inquit, Iannes et Iambres Ægyptii rerum sacrarum scriptores, quum Ægypti finibus expellerentur Judæi, clari erant, viri omnium judicio magicæ artis scientia nemini cedentes. Quippe ambo communi Ægyptiorum consensu delecti sunt, qui Musæo duci Judæorum, cujus apud deum potentissimæ preces erant, sese opponerent, adeoque atrocissimas quasque calamitates per Museum Ægypto illatas coram omnibus dissolvere ac detrudere potuerunt. Quibus sane verbis Numenius tum factorum a Mose miraculorum, tum divini erga ipsum amoris testimonium composuit.

τούτων ὁ Νομῆγιος καὶ τοῖς ὑπὸ Μωσέως ἐπιτελεσθεῖσι παραδόξοις θαύμασι, καὶ αὐτῷ δὲ ὡς θεοφιλεῖ γυνομένῳ μυχτυρεῖ.

(Eusebius Præparat. Evang. lib. IX cap. 8 τοῦ αὐτοῦ περὶ Μωσέως ὁμοῦ καὶ περὶ Ἰουδαίων, ἀπὸ τοῦ γ' τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως. Scripsi ^a μαγευτοὶ] codd. μαγεῦσαι ^b — Μουσαῖω] bis cum codd. Nam qui ab Eusebio et aliis scriptoribus græcis Μωσεύς vel Μωσῆς sive Μωϋσῆς vocatur, eum a Numenio Μουσαῖον appellari apparet. Itaque nihil hic mutandum est.)

9. Φέρε οὖν ὅση δύναμις, ἐγγύτατα πρὸς τὸ ὄν ἀναγνώμεθα, καὶ λέγωμεν τὸ ὄν οὔτε ποτὲ ἦν, οὔτε ποτὲ μὴ γένηται ^a, ἀλλ' ἔστιν αἰεὶ ἐν χρόνῳ ὄρισμένῳ, τῷ ἐνεστώτι μόνῳ. Τοῦτον μὲν οὖν τὸν ἐνεστώτα εἶ τις ἐθέλει καλεῖν αἰῶνα, καὶ γὰρ συμβουλευέω ^b. Τὸν δὲ παρελθόντα χρόνον αἰεσθαὶ γρηῃ ἡμᾶς διαπεφευγότα, ἤδη διαπεφευγένοι, ἀποδεδρακέναι τε εἰς τὸ εἶναι μηκέτι ^c ὅ τε αὖ μέλλων ἔστι: μὲν οὐδέπω, ἐπαγγέλλεται δὲ οἷός τε ἔσσεσθαι ἤξειν εἰς τὸ εἶναι. Οὐκ οὖν ^e εἰκὸς ἔστιν ἐνί γε τρόπῳ νομίζειν τὸ ὄν ἦτοι μὴ εἶναι, ἢ μηκέτι, ἢ μηδέπω. Ὡστε τούτου γε οὕτως λεγομένου ἐν γίνεταί τι ἐν τῷ λόγῳ μέγα ἀδύνατον, εἶνά τι ἐμοῦ ταυτὸν, καὶ μὴ εἶναι. Εἰ δὲ οὕτως ἔχει, σχολῆ γ' ἂν ἄλλο τι εἶναι δύναιτο, τοῦ ὄντος αὐτοῦ μὴ ὄντος, κατὰ αὐτὸ τὸ ὄν. Τὸ γὰρ ὄν αἰδιόν τε βέβαιον τέ ἐστιν, αἰεὶ κατὰ ταυτὸν καὶ ταυτόν, καὶ οὐδὲ γέγονε μὲν, ἐφθάρη δέ, οὐδ' ἐμεγεθύνατο μὲν, ἐμειώθη δέ: οὐδὲ μὴ ἐγένετό πω πλεῖον, ἢ ἔλασσον. Καὶ μὲν δὴ τά τε ἄλλα καὶ οὐδὲ τοπικῶς κινήθησεται. Οὐδὲ γὰρ θέμις αὐτῷ κινήθησθαι, οὐδὲ μὲν ὀπίσω, οὐδὲ πρόσω: οὔτε ἄνω ποτέ, οὔτε κάτω: οὐδ' εἰς δεξιὰ, οὐδ' εἰς

ἀριστερὰ μετατεθήσεται ποτε τὸ ὄν: οὐδὲ ^a περὶ τὸ μέσον ποτὲ ἑαυτοῦ κινήθησεται: ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐστῆξεται, καὶ ἀραρός τε καὶ ἐστηκὸς ἔσται κατὰ ταῦτα ἔχον αἰεὶ καὶ ὡσαύτως. Καὶ ἐξῆς μεθ' ἕτερα ἐπιλέγει: τοσαῦτα μὲν οὖν μοι πρὸ ὀδοῦ. Αὐτὸς δ' οὐκ ἐπισηματισθήσομαι, οὐδ' ἀγνοεῖν φήσω τὸ ὄνομα τοῦ σώματός. Καὶ γὰρ κινδυνεύει νῦν ἤδη ἥδιον εἶναι εἰπεῖν μᾶλλον, ἢ μὴ εἰπεῖν. Καὶ δῆτα λέγω τὸ ὄνομα αὐτῷ εἶναι τοῦτο τὸ πάλαι ζητούμενον. Ἄλλὰ μὴ γελασάτω τις, ἐν φῶ, τοῦ σώματός εἶναι ὄνομα, οὐσίαν καὶ ὄν. Ἢ δὲ αἰτία τοῦ [όντος] ^c ὀνοματός ἐστι, τὸ μὴ γεγονέαι, μηδὲ φθαρῆσσεσθαι, μηδ' ἄλλην μῆτε κίνησιν μηδεμίαν ἐνδέχεσθαι, μῆτε ^f μεταβολὴν κρείττω ἢ φλύγην: εἶναι δὲ ἀπλοῦν καὶ ἀναλλοίωτον, καὶ ἐν ἰδέᾳ τῇ αὐτῇ, καὶ μῆτε ἐθελούσιον ἐξίστασθαι τῆς ταυτότητος, μήθ' ὑπ' ἑτέρου προσαναγκάζεσθαι. Ἐφρὲ δὲ καὶ ὁ Πλάτων ἐν Κρατύλῳ, τὰ ὀνόματα ὁμοιώσει τῶν πραγμάτων εἶναι αὐτὰ ἐπίθετα. Ἔστω οὖν καὶ δεδρόσθω εἶναι τὸ ὄν τὸ σώματον. Εἴθ' ὑποκινηθῆσεται ἐπιλέγει: τὸ ὄν εἶπον σώματον, τοῦτο δὲ εἶναι τὸ νοητόν. Τὰ μὲν οὖν λεγόμενα, ὅσα μνημονεύειν ἔστι μοι, τοιαῦτα γούν ἦν. Τὸν δ' ἐπιζητοῦντα τὸν λόγον ^e ἐθέλω παραμυθήσασθαι, τοσόνδε ὑπειπὼν, ὅτι ταῦτα τοῖς δόγμασι τοῦ Πλάτωνος, εἰ μὴ συμβαίνει, ἀλλ' ἑτέρου γ' ἐγρηῖν αἰεσθαὶ τινος ἀνδρός μεγάλου, μέγα δυναμένου, οἷου Πυθαγόρου. Λέγει γούν Πλάτων: φέρ' ἀναμνησθῶ πῶς λέγει: Τί τὸ ὄν αἰεὶ, γένεσιν δὲ οὐκ ἔχον; καὶ τί τὸ γινόμενον μὲν, ὄν δὲ οὐδέποτε; τὸ μὲν δὴ νοήσει μετὰ λόγου περιληπτόν, τὸ δ' αὖ ὀσῆ: μετὰ αἰσθησεως ἀλόγου ὀφαστόν, γινόμενον καὶ ἀπολλύμενον, ὄντος δὲ οὐδέποτε ὄν. Ἠρετο γάρ, τί ἐστι

9. Age vero, ad illud quod est, quantum licet aspiremus: omninoque affirmemus, quod est, id neque fuisse unquam, neque unquam futurum esse, at stato duntaxat præsentique tempore semper esse. Quod sane tempus hoc modo præsens si quis æternitatem dicere velit, me quidem auctore id faciat. At vero tempus præteritum ejusmodi nos existimare convenit, quod jam transvectum sit atque ita abierit, ut penitus esse desierit: futurum autem, quod nondum sit, tametsi hanc speciem et vim habeat, ut aliquando fore videatur. Ergo quod est, id uno eodemque modo vel non esse, vel non amplius, vel nondum esse, haudquaquam credi par est. Quamobrem, si quis hoc dicat, is rem, quæ nunquam fieri possit, contendat, idem esse simul et non esse. Quippe hoc posito atque concesso, vix aliud quid esse poterit, si id ipsum quod est, etiam qua tale est, non erit. Namque ens sempiternum ac stabile est, quum eodem semper loco idemque sit, neque aut ita fuit, ut deinde interierit, aut modo crevit, modo decrevit, aut nondum majus vel minus evasit. Enimvero neque alia ulla ratione nec loco unquam movebitur. Neque enim fas est

illud ens retrorsum aut porro, sursum aut deorsum, dextrorsum aut sinistrorsum moveri unquam vel transferri: ac ne circa mediam quidem sui partem unquam movebitur: sed hærebit potius et immotum atque inconcussum per se semper eademque ratione constabit. Idem autem deinceps interjectis nonnullis ita scribit: atque hæc legentium in usum mihi dicenda putavi. Jam vero deposita omni simulatione, nosse me incorporei nomen ingenuè confitebor; quum id nunc quidem pronuntiare suavius futurum videatur, quam silere. Et sane illud ipsum, de quo jam dudum quaeritur, ei nomen esse contendendo. Sed ne rideat quisquam, si incorporei nomen essentiam et ens esse dixerō. Nempe nominis hujus ea est causa, quod ens neque ortum habuit, neque interibit, neque aliud prorsus ullum motus aut mutationis sive melioris sive deterioris genus admittit, sed simplex et immutabile est, et uniforme, quum a formæ suæ unitate neque sua sponte, nec aliena vi ac necessitate discedat. Quin etiam Plato in Cratylo nomina rebus a quadam earum similitudine imposita esse docuit. Esto, concedatur incorporeum esse id quod est. Quibus ver-

τὸ ὄν, φὰς αὐτὸ ἀγένητον ἀναμφιλέκτως. Γένεσιν γὰρ οὐκ ἔφη εἶναι τῷ ὄντι· ἐτρέπετο γὰρ ἂν τρεπόμενον δὲ οὐκ ἦν αἰδίον. Ἐἶτα ὑποβάς φησιν εἰ μὲν δὴ τὸ ὄν πάντως πάντη αἰδίον τέ ἐστι καὶ ἀτρέπτον, καὶ οὐδαμῶς οὐδαμῆ ἐξισταμένον ἐξ ἑαυτοῦ, μένει δὲ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὠσαύτως ἔστηκε, τοῦτο δὴπου ἂν εἴη τὸ τῆ νοήσει μετὰ λόγου περιληπτόν. Εἰ δὲ τὸ σῶμα βεῖ καὶ φέρεται ὑπὸ τῆς εὐθὺς μεταβολῆς, ἀποιδράσκει καὶ οὐκ ἔστιν. Ὅθεν οὐ πολλῆ μανία μὴ οὐ τοῦτο εἶναι ὀριστόν^h, δόξῃ δὲ μόνῃ δοξαστόν, καὶ ὡς φησι Πλάτων, γινόμενονⁱ καὶ ἀπολλύμενον, ὄντως δὲ οὐδέποτε ὄν. Ταῦτα μὲν ὁ Νουμηνίος, ὁμοῦ τὰ Πλάτωνος, καὶ πολλὸ πρότερον τὰ Μωσαίου, ἐπὶ τὸ σαφὲς διερχόμενον. Εἰκότως δὴτα εἰς αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ λόγιον περιφέρεται, δι' οὗ φάναμι μνημονεύεται, τί γὰρ ἐστὶ Πλάτων, ἢ Μωσῆς ἀττικίζων;

(Eusebius Præparat. Evang. lib. XI cap. 10 ἀπὸ τοῦ β' περὶ τὰγαθοῦ, Νουμηνίου τοῦ Πυθαγορείου. Præcedit caput de ente ex Mosis Platonisque præceptis compositum, quod Eusebius sic claudit: καὶ ἵνα γε μὴ τις ἡμᾶς παρερχόμενοις ἡγήσεται τὰς τοῦ φιλοσόφου φωνάς, ὑπομνήμασι χρῆσασθαι, τῶνδε τῶν λόγων τὴν διάνοιαν ἐκφαίνουσι. Πλείους μὲν οὖν εἰς τὴν τούτων ἐπιθεθλήκασι θεωρίαν· ἐμοὶ δ' ἐξαρκεῖ τὰ νῦν, ἀνδρὸς ἐπιφανοῦς Νουμηνίου τοῦ Πυθαγορείου παραθέσθαι λέξεις, ἃς ἐν τῷ περὶ τὰγαθοῦ δευτέρῳ συγγράμματι ὠδὲ πη εἰδέξισαι. Scripsi: ^a οὔτε ποτὲ μὴ γένηται] cum codd; de hac structura vide Bernhardi Syntax. p. 394 seq. — ^b συμβουλεύω] cum codd. plerisque; alii habent συμβού-

λομαι. — ^c οὐκ οὐ] e Vigeri conjectura; membranae οὐκ οὐ. — ^d οὐδὲ] codd. οὔτε. — ^e ὅστις] quod salva sententia omitti potest, unci inclusi. — ^f μήτε] codd. μηδὲ. — ^g ἐπιζητοῦντα τὸν λόγον] cum Vigeri; codd. ἐπιζητοῦντα λόγον. — ^h ὀριστόν] e Vigeri conjectura; libri ὀριστόν. — ⁱ ὡς φησι Πλάτων, γινόμενον] libri; ὡς φησι Πλάτων, καὶ γινόμενον coniecit Vigerus.)

10. Τὸν μέλλοντα δὲ συνήσειν θεοῦ περὶ πρώτου καὶ δευτέρου γρῆ πρότερον διελέσθαι ἕκαστα ἐν τάξει καὶ ἐν εὐθημοσύνη τινὶ κάπειτα ἐπὶ ἂν^a δοκῆ ἤδη εὐ ἔχειν, τότε καὶ δεῖ ἐπιγίγειν εἰπεῖν κοσμίως, ἄλλως δὲ μὴ. Ἦ τῷ πρώταίτερον^b πρὶν τὰ πρώτα γενέσθαι ἀπτομένῳ σοδοὺς ὁ θησαυρὸς γίνεσθαι λέγεται. Μὴ δὴ πάθωμεν ἡμεῖς ταυτόν· θεὸν δὲ προσκαλεσάμενοι^c, ἑαυτοῦ γνώμονα γενόμενον τῷ λόγῳ, δεῖξιμι θησαυρὸν φροντίδων, ἀρχώμεθα^d οὕτως. Ἐκαστὸν μὲν ἤδη, ^e διελέσθαι δὲ δεῖ. Ὁ θεὸς ὁ μὲν πρῶτος ἐν ἑαυτῷ ὢν ἐστὶν ἄπλοῦς, διὰ τὸ ἑαυτῷ συγγινόμενος δι' ὅλου, μήποτε εἶναι διαίρετός. Ὁ θεὸς μέντοι ὁ δεύτερος καὶ τρίτος ἐστὶν^f εἰς συμπερόμενος δὲ τῆ ὕλη δυάδι οὐσῃ, ἐνοὶ μὲν αὐτῆς, σχίζεται δὲ ὑπ' αὐτῆς, ἐπιθυμητικὸν εἶδος ἐχούσης καὶ βεούσης. Τῷ οὖν μὴ εἶναι πρὸς τῷ νοητῷ, ἦν γὰρ ἂν πρὸς ἑαυτῷ, διὰ τὸ τὴν ὕλην βλέπειν, ταύτης ἐπιμελούμενος, ἀπερίοπτος ἑαυτοῦ γίγνεται. Καὶ ἀπτεται τοῦ αἰσθητοῦ καὶ περιέπει, ἀνάγει τε εἰς τὸ ἴδιον ἦθος, ἀπορηγόμενος^g τῆς ὕλης. Καὶ μεθ' ἑτέρα^h φησι καὶ γὰρ οὔτιⁱ δημιουργεῖν ἐστὶ χρεὼν τὸν πρῶτον, καὶ τοῦ δημιουργοῦντος δὲ θεοῦ γρῆ νομίζειν^j πατέρα, τὸν πρῶτον θεόν. Εἰ μὲν οὖν

bis paulo post hæc subjungit : ens incorporeum dixerunt, utpote sub intelligentiam cadens. Atque hæc sunt, quæ tum disputata esse memini. Si quis autem Platonis orationem requirat, hujus animum permulcebo, ubi hoc tantum monuero, quæ loco illo disputantur, ea si minus in Platonis dogmata conveniant, alteri certe cuipiam, sed viro magno et sapientiæ professione claro assignanda esse, qualem Pythagoram fuisse dixeris. Sic igitur Plato : age nunc, ejus verba memoriter citemus. quid illud est, inquit, quod semper est, nec tamen ortum habet ullum? Quid illud contra, quod oritur, sed nunquam est? Alterum illud quidem intelligentia cum ratione percipi potest; alterum hoc, quod oritur simul et occidit, neque unquam vere est, ea duntaxat, quam sensus ratione vacans efficit, opinione nititur. Querit Plato, quid illud sit, quod est, ejus sine controversia nullam esse originem statuens. Namque ens originem ab alio habere negat : mutaretur enim alioqui; si autem mutaretur, sempiternum non esset. Inde paululum progressus hæc addit : si quod est, id omnino sempiternum et immutabile est, neque unquam ullo modo a sua natura degenerat, sed uno eodemque loco et statu semper permanet. hoc unum profecto sit oportet, quod intelligentia

eum ratione percipiatur. Contra vero, si corpus fluit, et repentina quadam mutatione abripitur, evanescit illud neque est. Quare non valde desipiat is, qui corpus definiti non posse dixerit, sed ejusmodi esse, quod sola, ut ait Plato, opinione nitatur, dum oritur simul et occidit, neque unquam vere est. Hæc Numenius, quibus simul Platonis, simul Mosis, viri longe antiquioris, doctrinam perspicue exponit. Itaque merito sane dictum ejus hanc in rem celebre circumfertur, quid enim aliud Plato est, quam Moses attice loquens?

10. Quisquis Dei tum primi tum secundi cognitionem consequi vult, eum singula prius sua quæque loco et ordine eleganter apteque dicere; tum ubi sua cuique sedes ratioque constiterit, operam dare oportebit, ut decenter de illis disputet, secus vero minime. Alioqui si quis nondum factis quæ prius facienda sunt justo citius opus aggressus fuerit : suus ei thesaurus, ut ajunt, cinis futurus est. Cavendum igitur, ne idem nobis eveniat, et proinde deum obtestati, ut nobis disputaturis suæ naturæ monstrator esse velit, et cogitationum thesaurum recludere, ita demum ordiamur. Jam vero primum vota facienda sunt, deinde ad rei tractationem accedendum. Primus ille deus, quum in se ipso sit, omnino

περὶ τοῦ δημιουργοῦ ζητοῦμεν, φάσκοντες δεῖν τὸν πρότερον ὑπάρξαντα, οὕτως ἂν ποιῶν ἔχει διαφερόντως, οἰκεία ἢ πρόσθετος αὐτῆ γεγονυῖα ἂν εἴη τοῦ λόγου. Ἐὶ δὲ περὶ τοῦ δημιουργοῦ μὴ ἔστιν ὁ λόγος, ζητοῦμεν δὲ περὶ τοῦ πρώτου, ἀφοσιουμῆαι τε τὰ λεχθέντα, καὶ ἔστω μὲν ἐκεῖνα ἀρρήτα, μέτειμι δὲ ἐλεῖν τὸν λόγον, ἐτέρωθεν θηράσας. Πρὸ μέντοι τοῦ λόγου τῆς ἀλώσεως διομολογησώμεθα ἡμῖν αὐτοῖς, διολογίαν οὐκ ἀμφισβητήσιμον ἀκοῦσαι, τὸν μὲν πρῶτον θεὸν ἄργον εἶναι ἔργων ζυμπάντων καὶ βασιλέα, τὸν δημιουργικὸν δὲ θεὸν ἡγεμονεῖν, δι' οὐρανοῦ ἴοντα. Διὰ δὲ τούτου καὶ ὁ στόλος ἡμῖν ἔστι, κάτω τοῦ νοῦ πεμπομένου ἐν διεξόδῳ, πᾶσι τοῖς κοινωνήσασιν συνταγμαμένοις. Βλέπωντος μὲν οὖν καὶ ἐπεστραμμένου πρὸς ἡμῶν ἕκαστον τοῦ θεοῦ, συμβαίνει ζῆν τε καὶ βιώσασθαι τότε τὰ σώματα, κηδεύμενα^κ τοῦ θεοῦ τοῖς ἀκροβολισμοῖς μεταστρέφοντος δὲ εἰς τὴν ἑαυτοῦ περιωπῆν τοῦ θεοῦ, ταῦτα μὲν ἀποσθέννυσθαι, τὸν δὲ νοῦν ζῆν, βίου ἐπαυρόμενον εὐδαίμονος. Ταῦτα ὁ Νουμήνιος. Σὺ δὲ γε παράθεος αὐτοῖς τὰ ἀπὸ τῆς τοῦ Δαβὶδ προφητείας πάλαι παρ' Ἑβραίοις τοῦτον ἀδόξενα τὸν τρόπον· ὡς^λ ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, κύριε! πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας. Ἐπληρώθη ἡ γῆ τῆς κτίσεώς σου· πάντα πρὸς σέ^μ προσδοκῶσι, δοῦναι τὴν τροφήν αὐτοῖς εἰς εὐκαιρον. Δόντος σοῦ αὐτοῖς συλλέξουσιν· ἀνοίξαντος δὲ σοῦ τὴν χεῖρα, τὰ πάντα πληρωθήσεται χρηστότητος. Ἀποστρέψαντος δὲ σοῦ

τὸ πρόσωπον, ταρχήσονται. Ἄντανελεῖς τὸ πνεῦμα αὐτῶν, καὶ ἐκλείψουσι, καὶ εἰς τὸν γοῦν αὐτῶν ἐπιστρέψουσιν. Ἐξαποστειλεῖς τὸ πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. Τί γὰρ ταῦτα διαφέρει ἂν τῆς φασκούσης τοῦ φιλοσόφου διανοίας, ὡς ἄρα βλέπωντος μὲν καὶ ἐπεστραμμένου πρὸς ἡμῶν ἕκαστον τοῦ θεοῦ, συμβαίνει ζῆν τε καὶ βιώσασθαι τότε τὰ σώματα κηδεύμενα^κ τοῦ θεοῦ τοῖς ἀκροβολισμοῖς μεταστρέφοντος δὲ εἰς τὴν ἑαυτοῦ περιωπῆν τοῦ θεοῦ, ταῦτα ἀποσθέννυσθαι; πάλιν δ' αὖ τοῦ Σωτηρίου λόγου ὁ παρ' ἡμῖν φάντος, ἐγὼ εἰμι ἡ ἄμπελος, ὁ πατήρ μου ὁ γεωργός, ὑμεῖς τὰ κλήματα· ὁ Νουμήνιος ἐπάκουσον οἶα περὶ τοῦ δευτέρου αἰτίου θεολογεῖ. Ὡσπερ δὲ πάλιν λόγος ἐστὶ γεωργῶ πρὸς τὸν φυτεύοντα ὁ ἀναφερόμενος· τὸν αὐτὸν λόγον μάλιστα ἔχει^ρ ὁ πρῶτος θεὸς πρὸς τὸν δημιουργόν. Ὁ μὲν γε ὢν σπέρμα πάσης ψυχῆς, σπείρει εἰς τὰ μεταλλήγοντα αὐτοῦ χρήματα σύμπαντα· ὁ νομοθέτης δὲ φυτεύει καὶ διανέμει, καὶ μεταρτυθεῖ εἰς ἡμᾶς ἕκαστος, τὰ ἐκεῖθεν προκαταβεβλημένα. Καὶ ἐξῆς δὲ πάλιν περὶ τοῦ πῶς ἀπὸ τοῦ πρώτου αἰτίου τὸ δεύτερον ὑπέστη, τοιαύδε φησίν· ὅποσα δὲ δοθέντα, μέτεισι πρὸς τὸν λαμβάνοντα, ἀπελθόντα ἐκ τοῦ δεδοκῶτος, οἶα δὴ ἐστὶ^ρ θεραπεία, χρήματα, νόμισμα κοῖλον, ἐπίσημον· ταυτὶ μὲν οὖν ἐστὶ θνητὰ καὶ ἀνθρώπινα. Τὰ δὲ θεῖα ἐστίν, οἶα μεταδοθέντα, ἐνθένδ' ἐκεῖθι· γεγεννημένα, ἐνθένδε τε οὐκ ἀπελήλυθε·

simplex est; qui quoniam secum ipse totus perpetuoque versatur, nunquam dividuus esse possit. Porro secundus tertiusque deus unus est; sed idem cum materia, quæ dyas est, circumiens simul conjungit eam, simul ab ea quæ concupiscentis speciem habet assidueque fluit, dividitur. Quum igitur ad id quod intelligibile est, minus adhærescat, (alioquin enim ad se ipsum adhæresceret): idcirco quod diligenti materiæ contemplatione occupatur, se ipsum contemplari non potest. Verum sensibilia non modo attingit et tractat, sed etiam in suum fastigium materiæ desiderio incensus elevat. Idemque nonnullis interjectis: nec enim, inquit, primum illum deum quidquam moliri fas est, sed potius opificis dei patrem ipsum habere nos oportet. Si igitur de opifice quæstio sit, quum illum jam ante necessario exstitisse, atque ita demum excellenter agere posse dicimus, opportunus hic orationis ingressus jure videatur. At si omisso opifice, de primo deo querimus, genus id orationis usurpare religio est, ideoque quæ dicta sunt, pro indictis haberi velim, atque aliunde disputationis principium dicendum mihi esse ratus eo transibo. Sed antequam dicendi initium sumamus, concedamus hoc, de quo audientium nemo dubitare possit, deum primum prorsus abstinere a rebus gerendis et regem esse universi, opificem vero deum per cælum permeantem cuncta moderari. Et sane commeatu noster atque ap-

paratus omnis ipsius beneficium est, dum per vices mens ad eos omnes [de cælo] demittitur, quos ejus consortes fieri pro sua cujusque conditione fas sit. Itaque quum in quemque nostrum conversus intuetur deus, tum sua corporibus vita, suus vigor inest, quod immissis divinitus radiis foveantur. Sin autem ad sui ipsius contemplationem incubuerit deus, tum corporeum et aspectabile omne exstingui, mentem autem non modo vivere, sed etiam beate vivere constat. Hæc Numenius. Tu vero confer cum iis illa quæ olim apud Hebræos his verbis David propheta cecinerat: *quam magna sunt opera tua, domine! omnia sapienter fecisti. Repleta est terra animantibus et rebus a te creatis: cuncta a te expectant, ut victum ipsis in tempore præbeas. Te enim dante colligent: te manum tuam explicante, omnia bonitate complebuntur. Avertente autem te vultum, turbabuntur. Auferes eis spiritum, et mortem obibunt atque ad terræ gremium revocabuntur. Emittes flatum tuum, et procreabuntur, et terræ faciem renovabis.* Quid enim interest inter hæc et illam philosophi mentem, qui ait: quum in quemque nostram conversus intuetur deus, tum sua corporibus vita, suus vigor inest, quod immissis divinitus radiis foveantur. Sin autem ad sui ipsius contemplationem incubuerit deus, tum corporeum et aspectabile omne exstingui. Rursus cum Dei filius in Evangelio de se ipso dica, *ego sum vitis, pa-*

κακίῃ γενόμενα τὸν μὲν ὄνησε, τὸν δ' οὐκ ἔβλαψε. καὶ προσέφη τῇ περὶ ὧν ἠπίστατο ἀναμνήσει. Ἔστι δὲ τοῦτο τὸ καλὸν χρῆμα, ἐπιστήμη ἡ καλή, ἧς ὄνηται μὲν ὁ λαβῶν, οὐκ ἀπολείπεται δ' αὐτῆς ὁ δεδωκός. Οἷον ἂν ἰδοίς ἐξαφρόντα ἀπ' ἑτέρου λύγρου λύγρον, φῶς ἔχοντα, ὃ μὴ τὸν πρότερον ἀρείλετο, ἀλλὰ τῆς ἐν αὐτῷ ὕλης πρὸς τὸ ἐκεῖνον πῦρ ἐξαφρείσσης. Τοιοῦτον τὸ χρῆμά ἐστι τὸ τῆς ἐπιστήμης, ἡ δοθεῖσα καὶ ληφθεῖσα παραμένει μὲν τῷ δεδωκότι, σύνεστι δὲ τῷ λαβόντι ἢ αὐτῇ. Τούτου δὲ τὸ αἷτιον, ὧ ἕνεκεν, οὐδὲν ἔστιν ἀνθρώπινον· ἀλλ' ὅτι ἕξις τε καὶ οὐσία ἢ ἔχουσα τὴν ἐπιστήμην, ἢ αὐτὴ ἐστὶ παρὰ τῷ δεδωκότι θεῷ, καὶ παρὰ τῷ εἰληφῶτι ἐμοὶ καὶ σοί. Διὸ καὶ ὁ Πλάτων τὴν σοφίαν ὑπὸ Προμηθεύς ἐλοθεῖν εἰς ἀνθρώπους, μετὰ φανωτάτου τινὸς πυρὸς ἔφη. Καὶ πάλιν ὑποβάς ἕξις φησιν· εἰπέ δ' οὗτοι βίοι, ὃ μὲν πρόωτος, ὃ δὲ δευτέρου θεοῦ. Δηλονότι ὁ μὲν πρόωτος θεός ἐστιν ἐστώς, ὃ δὲ δευτέρος ἔμπαλιν ἐστὶ κινούμενος. Ὁ μὲν οὖν πρόωτος περὶ νᾶ νοητά, ὃ δὲ δευτέρος περὶ τὰ νοητά καὶ αἰσθητά. Μὴ Θαυμασῆς δ' εἰ τοῦτ' ἔφη, πολὺ γὰρ εἶναι θαυμαστότερον ἀκούσῃ. Ἄντι γὰρ τῆς

προσοῦτης τῇ δευτέρῃ κινήσει, τὴν προσοῦσαν τῷ πρώτῳ στάσει φημί εἶναι κίνησιν σύμπτουσαν ἀπ' ἧς ἢ τε τάξις τοῦ κόσμου, καὶ ἡ μονή ἢ ἀίεσις, καὶ ἡ σωτηρία ἀναχέεται εἰς τὰ ὅλα. Ἐπι τοῦτοις καὶ ἐν τῷ ἑκτῷ προστίθεται ταῦτα· ἐπειδὴ ἦδει ὁ Πλάτων παρὰ τοῖς ἀνθρώποις τὸν μὲν δημιουργὸν γινωσκόμενον μόνον, τὸν μέντοι πρόωτον νοῦν, ὅστις καλεῖται, αὐτὸν παντάπασιν ἀγνοούμενον παρ' αὐτοῖς, διὰ τοῦτο οὕτως εἶπεν, ὥσπερ ἂν εἴ τις οὕτω λέγοι· Ὁ ἀνθρώποι, ὃν τοπάζετε ὑμεῖς νοῦν, οὐκ ἐστὶ πρόωτος, ἀλλὰ ἕτερος πρὸ τούτου νοῦς, πρεσβύτερος καὶ θεϊότερος. Καὶ μεθ' ἕτερα ἐπιλέγει· κυβερνήτης μὲν περὶ ἐν μέσῳ πελάγει φορούμενος, ὑπὲρ πηδαλίου ὑψίζυγος, τοῖς οἰαζῆ διιθύνει τὴν ναῦν ἐφεζόμενος· ὄμματα δ' αὐτοῦ καὶ νοῦς, εὐθὺ τὸν αἰθέρος ξυντέταται πρὸς τὰ μετάρσια, καὶ ἡ ὁδὸς αὐτῇ ἄνω δι' οὐρανοῦ ἀπεισι, πλέονται κάτω κατὰ τὴν θάλατταν· οὕτω καὶ ὁ δημιουργός, τὴν ὕλην, τοῦ μήτε διακρουσθῆναι ἢ μήτε περιπλανηθῆναι αὐτὴν, ἀρμονίᾳ ξυνδησάμενος, αὐτὸς μὲν ὑπὲρ ταύτης ἰδρύεται, οἷον ὑπὲρ νεώς, ἐπὶ θαλάττης, τῆς ὕλης· τὴν ἀρμονίαν δὲ ἰθύνειν, ταῖς ἰδέαις οἰαζέων, ἢ

ter meus agricola, vos palmites; discite qualia Numenius de secundo principio theologorum more disputet. Quemadmodum rursus agricolæ ad eum qui plantat quædam relatio est: sic plane deus primus ad opificem deum refertur. Nam primus quidem, quum omnis animæ semen sit, universa illa seminat, quæ in naturæ suæ societatem assumit; at vero legum lator quæ ab illo proseminata sunt inserit ipse ac dividit, atque in nostrum quemque transplantat. Atque in sequentibus rursus, dum quærit, qua ratione a primo principio secundum oriatur, ita scribit: quæcunque postquam donata fuerint, sic ad eum qui accipit traducuntur, ut ab eo qui dederit sejungantur, exempli gratia curatio, divitiæ, argentum cælatum aut signatum: ea omnia mortalia sunt et humana. At divina sunt ejusmodi, quæ cum aliis ita communicentur, ut neque postquam hinc illuc commearunt, hinc tamen abscesserint, et illic profecta sic eum juvent qui acceperit, ut ei qui dederit non noceant, immo prosint etiam eorum quæ jam ante noverat recordatione. Cujusmodi sano liberalis doctrina est, res plane singularis et præstans, quæ quum accipienti utilitatem afferat, ei tamen qui dederit non eripitur. Nam quemadmodum lucernam eam vides, quæ accensa ab altera fuerit, lumen illud continere, quod priori non ademerit, sed tantum, qua instructa ipsa est materia, alterius igne accensa, acceperit: sic profecto doctrina, ut tradatur ab altero, ab altero accipiatur, eadem tamen et in eo qui dederit postea remanet, et in eo qui acceperit, ipsa inest. Cujus rei causa, o hospes, nihil humani est; sed quod affectio illa atque naturæ habitus doctrina præditus idem in deo est, qui dedit, atque in me et te, qui accepimus. Itaque Plato sapientiam ad homines una cum igne claris-

simo a Prometheo delatam esse dicebat. Idem paululum progressus superioribus hæc subjungit: ea sunt vitæ genera; primi dei alterum, alterum secundi. Nimirum primus deus unus idemque permanet: contra secundus subinde moveri solet. Atque ille quidem in rebus sub intelligentiam cadentibus, hic in intelligibilibus et sensibilibus versatur. Noli autem mirari, si hoc dixi; nam multo etiam mirabilius est, quod audies. Quippe loco motus ejus, quo secundus cietur, quietem primi propriam nativam quandam motionem esse defendo, ex qua mundi ordo ac sempiterna constantia et incolumitas in rerum universitatem diffundatur. Post hæc etiam libro sexto præcedentibus alia adjiciens ita scribit: quum Plato sciret solum opificem deum notum hominibus esse, at primum illum, qui mentis nomine appellatur, eos penitus latere, idecirco hoc orationis genus adhibuit, perinde ac si quis hunc in modum loqueretur: quam vos mentem homines esse conjicitis, ea quidem prima non est, sed antiquior altera quædam est atque divinior. Itemque nonnullis interpositis ait: gubernator fere medio mari jactatus, clavo quidem sublimis insidens, navem gubernaculis dirigit: verum oculos simul atque animum recta in ardorem cælestem, qui æther nominatur, intentum defixumque tenet, suumque homini, dum infra mare trajicit, iter supra per cælum conficitur. Ita etiam mundi opifex, ne materia aut discuteretur, aut vagaretur, eam temperatione non solum colligavit, sed ipse etiam ei, quomodo in mari navigio, sic insidet, ut temperationem suam ideis, quasi gubernaculis quibusdam, moderetur: cælique loco superiorem in deum ipsius oculos in se convertentem intuitus, ex contemplatione judicandi vim atque ex suo desiderio propensionem et

βλέπει τε ἀντί τοῦ οὐράνου εἰς τὸν ἄνω θεὸν προσα-
γόμενον αὐτοῦ τὰ ὄμματα, λαμβάνει τε τὸ μὲν κρι-
τικὸν ἀπὸ τῆς θεωρίας, τὸ δὲ ὀρηκτικὸν ἀπὸ τῆς ἐφέ-
σεως. Καὶ ὁ Σωτήριος παρ' ἡμῶν λόγος, οὐδὲν ὕ-
φησι, δύνανται ὁ υἱὸς ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ, ἐὰν μὴ τι
βλέπῃ τὸν πατέρα ποιοῦντα. Ἄλλὰ γὰρ τοσαῦτα καὶ
περὶ τούτου ὁ Νουμήνιος.

[Eusebius Præparat. Evang. lib. XI cap. 18
Νουμηνίου περὶ τοῦ αὐτοῦ. Prægreditur autem ca-
put de secundo principio ex Plotino, quod Euse-
bius sic claudit : Ταῦτα μὲν ὁ Πλωτῖνος· ὁ δὲ Νου-
μήνιος τὰ Πλάτωνος πρᾶσθῆναι ἐν τοῖς περὶ τὰγαθῶ
τάδε καὶ αὐτὸς περὶ τοῦ δευτέρου αἰτίου λέγων διε-
μηγνύει. Cæterum loci hujus principium affertur
et excutitur a Cyrillo contra Julianum lib. VIII
Tom. VII pag. 338 ed. Paris. Scripsi ^a : ἐπάν] codd. ἐπ' ἄν — ^b ἢ τῷ πρωϊώτερον — ἡμεῖς ταυ-
τόν] cum Eusebii codd; hæc omnia omisit Cyril-
lus. — ^c προσκαλεσάμενοι] cum Eusebii codd;
προσκαλεσάμενος Cyrillus. — ^d ἀργόμεθα οὕτως
cum Eusebii codd; ἀργόμεθα δὲ οὕτως Cyrillus. — ^e
εὐκτέον μὲν ἦδη, διελέσθαι δὲ δεῖ] cum Eusebii
codd; omisit hæc Cyrillus. — ^f ἐστὶν εἷς] cum
Eusebii codd; ἐστὶν ὁ εἷς Cyrillus. — ^g ἐπορευό-
μενος] codd. ἀπορεζόμενος. — ^h οὔτι] libri οὔτε.
— ⁱ καὶ τοῦ δημιουργοῦντος δὲ θεοῦ γρῆ νομίζειν πα-
τέρα] membranæ καὶ τοῦ δημιουργοῦντος δὲ περὶ
πατρὸς καὶ υἱοῦ γρῆ εἶναι νομίζεσθαι πατέρα. Sed
locus interpolatus est; simplex autem constru-
ctio requiritur, ut apud Platonem Conviv. p. 202.
1). δρῆς οὖν, ἐρῆ, ὅτι καὶ σὺ Ἐρωτα οὐ θεὸν νομί-
ξεις; — ^k κηδεύμενα] e Vigeri conjectura; codd.
κηδεύοντα. — ^l ὡς ἐμεγαλύνθη — τὸ πρόσωπον τῆς
γῆς] petita sunt e Psalm. 104 vs. 24 seqq. — ^m
πρὸς εἶ] idem hoc loco valet quod παρὰ σοῦ apud
Atticos. Æschylus Prom. 968 εἰ προσδοκᾷς ἐμοῦ τι
πυσεῖσθαι πάρα. Aristoph. Vesp. 56 μηδὲν παρ'
ἡμῶν προσδοκᾷν λίαν μέγα. Sed nihil in tali scriptore
mutare ausus sum. — ⁿ κηδεύμενα] e Vigeri
conjectura; codd. κηδεύοντα. — ^o Σωτηρίου λό-

γου] Joann. Evang. cap. XV, 5. — ^p τὸν φουτεύοντα]
e Vigeri conjectura; codd. τὰ φουτεύοντα. — ^q μά-
λιστα ἔχει] e Vigeri conjectura; codd. μάλιστα
ἐστίν. — ^r ἐκ τοῦ δεδοκώτος, οἷα δὴ ἐστὶ] e Vigeri
conjectura; libri ἐκ τοῦ δεδοκώτος, ἐστὶ. — ^s θεός
ἐστίν ἐστώς] cum Vigeri; codd. θεὸς ἐστὶ ἐστώς.
— ^t ὡσπερ ἂν εἴ τις οὔτω λέγοι] libri ὡσπερ ἂν τις
οὔτω λέγοι. — ^u τοῦ μήτε διακρουσθῆναι μήτε περι-
πλανηθῆναι] membranæ τοῦ μήτε διακρούσαι, μήτε
ἀποπλεθῆναι. — ^v οὐδὲν, φησι,] Joann. Evang.
cap. V. 19. —)

11. Τὰ ἐν οὖν σώματα λαβεῖν ἡμῶν ἔξεστι, ση-
μαινομένοις ἐκ τε ὁμοίων, ἀπὸ τε τῶν ἐν τοῖς παρα-
κειμένοις γνωρισμάτων ἐνόητων. Τὰγαθὸν δὲ οὐδενὸς
ἐκ παρακειμένου οὐδ' οὖν ἀπὸ ὁμοίου αἰσθητοῦ ἐστὶ
λαβεῖν μηχανῆ τις οὐδεμία. Ἄλλὰ δεήσει, ὅσον εἴ
τις ἐπὶ σκοπῇ καθήμενος, ναῦν ἀλιάδα βραχέϊαν τινα,
τούτων τῶν ἐπακτρίδιον, τῶν μόνων, μίαν, μόνην,
ἔρημον, μετακρυμίας ἐχομένην οὐδοδεδορκώς, μιᾶ βολῆ
κατεῖδε τὴν ναῦν· οὔτω δὴ τινα ἀπελθόντα πόρρω τῶν
αἰσθητῶν, διελθῆσαι τῷ ἀγαθῷ μόνῳ μόνον, ἔνθα μήτε
τις ἄνθρωπος, μήτε τι ζῶον ἕτερον, μηδὲ σῶμα μέγα,
μηδὲ σμικρὸν, ἀλλὰ τις ἄφατος καὶ ἀδιήγητος ἀτε-
χνῶς ἐρημία θεσπέσιος, ἔνθα τοῦ ἀγαθοῦ ἦθη, διατριβαί
τε καὶ ἀγλαΐαι, αὐτὸ δὲ ἐν εἰρήνῃ, ἐν εὐμενεΐα, τὸ ἤρε-
μον, τὸ ἡγεμονικόν, ἴλειον, ἐποχούμενον ἐπὶ τῇ οὐσίᾳ.
Εἰ δὲ τις πρὸς τοῖς αἰσθητοῖς λιπαρῶν, τὸ ἀγαθὸν ἐπι-
πτάμενον φαντάζεται, κἄπειτα τρυφῶν οἰοτο τῷ ἀγαθῷ
ἐντετυχημένοι, τοῦ παντὸς ἀμαρτάνει. Ἦν γὰρ ὄντι, οὐ
βράδεια, θείας δὲ πρὸς αὐτὸ δεῖ μεθόδου· καὶ ἐστὶ κράτι-
στον, τῶν αἰσθητῶν ἀμελήσαντι, νεανειοσαμένῳ πρὸς τὰ
μᾶθήματα, τοὺς ἀριθμοὺς θεασαμένῳ, οὕτως ἐκμελε-
τῆσαι μᾶθημα, τί ἐστὶ τὸ ἐν. Ταῦτα μὲν ἐν τῷ πρώτῳ.
Ἐν δὲ τῷ πέμπτῳ ταῦτ' αὖ φησιν· εἰ δ' ἐστὶ μὲν νοητὸν
ἢ οὐσία καὶ ἡ ἰδέα, ταύτης δ' ὁμολογήθη πρᾶσθῆναι
καὶ αἴτιον εἶναι ὁ νοῦς, αὐτὸς οὗτος μόνος εὐρηται
ὦν τὸ ἀγαθόν. Καὶ γὰρ εἰ ὁ μὲν δημιουργὸς θεός
ἐστὶ γενέσεως ἀρχή, τὸ ἀγαθὸν οὐσίας ἐστὶν ἀρχή.
Ἀνάλογον δὲ τούτῳ μὲν ὁ δημιουργὸς θεός, ὦν αὐτοῦ
μιμητής, τῇ δὲ οὐσίᾳ ἢ γένεσις, εἰκὼν αὐτῆς οὐσα

impetum accipiat. Similiter salutis nostræ auctor,
Nihil, inquit, potest filius facere a se, nisi quid pa-
trem facientem viderit. Sed satis etiam de hac re ex
Numenio.

11. Corporum rationes intelligere nobis licet, dum
partim e similibus signis, partim e rerum vicinarum indi-
ciis conjecturam facimus. At boni vim capere nullo prorsus
modo neque ex ullius rei vicinæ aspectu, neque ex cu-
jusquam omnino, quæ sensibus percipiatur, similitudine
possumus. Sed oportebit, tanquam si quis in specula
sedens cymbam medio in mari perparvam, unato ex pi-
scatoris illis aliquam, quæ solæ apparere solent, omni
comitatu nudam, fluctuumque intervallis inclusam, qua

valet acie conspiciens, uno oculorum conjectu totam
videat: ita unumquemque ab omni rerum sensibilibus
usu sejunctum cum solo bono solum versari, ubi neque
homo, neque aliud animal, neque ullum omnino corpus
sive magnum sive parvum occurrat, sed vasta quædam
omnique oratione major ac plane divina solitudo: in
qua boni mores, studia, deliciae sunt: ipsumque bonum
summa pace animique tum æquitate tum tranquillitate
fruens, simul rerum principatum obtinens et omnibus
propitium naturæ universæ insidet. Verum si quis,
dum in rebus sensibilibus assiduus ac totus est, boni
cogitationem velut advolantem menti informat, ac deinde
luxuriöse vivens bonum sibi videtur invenisse, is tota

καὶ μίμημα. Εἰ γὰρ ὁ δημιουργὸς ὁ τῆς γενέσεώς ἐστιν ἀγαθός, ἢ που ἴσται καὶ ὁ τῆς οὐσίας δημιουργὸς αὐτοῦ ἀγαθόν, σύμφυτον τῇ οὐσίᾳ. Ὁ γὰρ δευτέρος, διττὸς ὢν αὐτός, ποιῆ τὴν τε ἰδέαν ἑαυτοῦ καὶ τὸν κόσμον, δημιουργὸς ὢν· ἐπειτα θεωρητικὸς ὅλοις. Συλλελογισμένιον δ' ἡμῶν ὀνόματα τεττάρων πραγμάτων, τέτταρα ἔστω ταῦτα· ὁ μὲν πρῶτος θεός, αὐτοῦ ἀγαθόν· ὁ δὲ τούτου μιμητὴς, δημιουργὸς ἀγαθός· ἢ δ' οὐσία, μία μὲν ἢ τοῦ πρώτου, ἕτερα δὲ ἢ τοῦ δευτέρου· ἢ μίμημα ὁ καλὸς κόσμος, κεκαλλωπισμένος μετουσίᾳ τοῦ καλοῦ. Καὶ ἐν τῇ ἕκτην δὲ ἐπιλέγει μετέχει δε αὐτοῦ τῷ μετέγοντα, καὶ ἐν ἄλλῃ μὲν οὐδενί, ἐν δὲ μόνῃ τῷ φρονεῖν ταύτη ἄρα καὶ τῆς ἀγαθοῦ συμβάσεως ὀνίναί' ἄν, ἄλλως δ' οὐ. Καὶ μὲν ἀπὸ τὸ φρονεῖν τοῦτο δεόντως^a συντετύχηκε μόνῃ τῇ πρώτῃ· ὑπ' οὗ οὖν τὰ ἄλλα ἀποχραίνεται καὶ ἀγαθοῦται, ἐὰν τοῦτο ἐκείνῃ μόνῃ μόνῃ προσῆ, ἀθελτέρας ἂν εἴη ψυχῆς ἔτι ἀμφιλογεῖν. Εἰ γὰρ ἀγαθός ἐστιν ὁ δευτέρος οὐ παρ' ἑαυτοῦ, παρὰ δὲ τοῦ πρώτου, πῶς οἶόν τε ὑπ' οὗ τῆς μετουσίᾳ^b ἐστὶν οὗτος ἀγαθός, μὴ ἀγαθὸν εἶναι, ἄλλως τε κἂν τύχη αὐτοῦ ὡς ἀγαθοῦ μεταλαβὼν ὁ δευτέρος; Οὗτοι τοὶ ὁ Πλάτων ἐκ συλλογισμοῦ τῶν ὁδῶν βλέποντι ἀπέδωκε τὸ ἀγαθὸν ὅτι ἐστὶν ἐν. Καὶ πάλιν ἐξῆς φησι ταῦτα δὲ οὕτως ἔγοντα ἡδὴ ἐστὶ μὲν ὁ Πλάτων^c ἄλλη καὶ ἄλλη χωρίσας· ἰδέα μὲν γὰρ τὸν κυκλικὸν λόγον^d ἐπὶ τοῦ δημιουργοῦ

ἔγραψατο ἐν Τιμαίῳ εἰπόν, ἀγαθός ἦν· ἐν δὲ τῇ πολιτείᾳ, τὸ ἀγαθὸν εἶπεν, ἀγαθοῦ ἰδέαν· ὡς δὴ τοῦ δημιουργοῦ ἰδέαν οὖσαν τὸ ἀγαθόν, ὅστις πέφανται ἡμῖν ἀγαθὸς μετουσίᾳ τοῦ πρώτου τε καὶ μόνου. Ὅπως γὰρ ἀνθρώποι μὲν λέγονται τυποθέντες ὑπὸ τῆς ἀνθρώπου ἰδέας, βόες δὲ καὶ ἵπποι ὑπὸ τῆς βοῆς καὶ ἵππου ἰδέας· οὕτω καὶ εἰκότως ὁ δημιουργὸς εἴπερ ἐστὶ μετουσίᾳ τοῦ πρώτου ἀγαθοῦ ἀγαθός, ἰδέα ἂν εἴη ὁ πρῶτος νοῦς, ὢν αὐτοῦ ἀγαθόν.

(Eusebius Præparat. Evang. lib. XI cap. 22 Noumηνίου περὶ τὰ ἀγαθῶν. In præcedentibus ait : πάλιν δὲ ὁ Noumηνίου ἐν τοῖς περὶ τοῦ ἀγαθοῦ, τῆν τοῦ Πλάτωνος διάνοιαν ἐρμηνεύων, τοῦτον διετίθει τὸν τρόπον. Scripsi : ^a δεόντως] codd. δέιν. — ^b ὑπ' οὗ τῆς μετουσίᾳ] libri ὑπ' οὗ μετουσίᾳ. — ^c ταῦτα δὲ οὕτως ἔγοντα ἡδὴ ἐστὶ μὲν ὁ Πλάτων] membranæ ταῦτα δὲ οὕτως ἔγοντα ἔθη μὲν ὁ Πλάτων. — ^d τὸν κυκλικὸν λόγον ἐπὶ] e Vigeri conjectura; codd. τὸν κυκλικὸν ἐπὶ. — ^e βόες δὲ καὶ ἵπποι ὑπὸ τῆς βοῆς καὶ ἵππου ἰδέας] codd. βόες δ' ὑπὸ τῆς ἵππου ἰδέας.)

12. Εἰ μὲν γράψωιν ὑποτεινόμενος ὁ Πλάτων περὶ τῆς θεολογίας τῆς τῶν Ἀθηναίων, εἴτα ἐδουχέραιεν αὐτῇ, καὶ κατηγόρει, ἐχούσῃ σαφείας μὲν πρὸς ἀλλήλους, τέκνων δὲ τῶν μὲν μίξεις, τῶν δὲ ἐδωδάτων δὲ ἀντὶ τούτων πατράσι τιμωρίας, ἀδελφῶν τε

via errat. Revera enim non facili, sed prorsus divina boni investigandi via et ratione opus est. Quo in genere optimam fuerit, omnibus iis quæ sub sensus cadunt neglectis, in artes mathematicas vehementer incumbere, atque ubi numerorum rationes inspexeris, tum demum instituta quaestione, quid sit unum, diligenter cognoscere. Hæc in primo Numenius. Idem in quinto ita scribit : si tam essentia; quam idea intelligibile quiddam est, et si utraque antiquiorem, immo et causam utriusque mentem esse confitemur, eam profecto solam bonum esse intelligimus. Nam si opifex deus generationis principium est, bonum ipsum sine dubio essentia principium erit. Enimvero ut opifex ille deus ad bonum, cuius æmulator est : ita ad essentiam generatio refertur, quod ejus imago quædam et imitatio sit. Si enim generationis opifex bonus est : utique essentia opifex ipsum illud per se bonum erit, atque essentia cognatum. Quippe secundus quum ipse duplex sit idemque opifex, primum quidem et ideam ipse suam et mundum hunc efficit, deinde vero in una rerum contemplatione habitat. Quare, ut ex iis quæ dicta sunt rerum quatuor nomina colligamus, quatuor hæc esse possint : deus primus, quod ipsum per se bonum est : ejus imitator opifex bonus : essentia duplex, primi altera, altera secundi : cuius imitatio est pulcher ille mundus, pulchri communionem ornat. Præterea in sexto superioribus hæc subjungit : cæterum quidquid in ejus societatem assumitur, non alius rei sed sapientia ejus tantum par-

ticeps sit : quippe quod ita demum ex ipsius boni consortione fructum aliquem capere possit ; alioqui nullum. Atque hæc quidem sapientia, primo solum illi decenter contigit : a quo enim cætera colorantur et exornantur, num illi uni hæc perfecti boni dignitas insit, id insuper dubitare, stolidi profecto ac vecordis animi fuerit. Si enim secundus non per se bonus est, sed primi beneficio, qui tandem fieri potest, ut cujus unius communionem bonus alter iste sit, is ipsum per se bonum non sit, præsertim si secundus eo duntaxat qua bonus est perfruitur? Ita sane Plato bonum unum esse, si rem acute dispicias, certa ratione docet. Rursus in sequentibus ait : hæc philosophia præcepta Plato alibi aliter tradita ac distincta reliquit : nam qui privatim in Timæo vulgarem quandam opificis dei rationem descripsit, dum ait, *bonus erat* : idem in Republica bonum boni eadem esse affirmat, utpote bonum opificis ideam esse declarans, quem primi illius soliusque boni communionem bonum esse vilimus. Quenadmodum enim homines in humani, boves autem et equi in bubuli et equini oris speciem assumulati dicuntur : sic etiam opifex deus, quem primi boni communionem bonus sit, prima mens, quæ ipsum per se bonum sit, idea jure fuerit.

12. Si Plato de Atheniensium theologia scripturum se esse pollicitus, ac deinde rei pertæsus eam reprehendisset, quod partim mutua deorsum dissidia contineret, partim liberos cum parentibus coeuntes aut ab iis devoratos, partim sceleris utriusque causa pœnas vel paren-

ἀβελροῖς θμνούση, καὶ ἄλλα τοιαῦτα· εἶπερ δὲ Πλάτων ταυτὶ λαθὼν εἰς τὸ φανερόν καταγόρει, παρασχεῖν ἂν δοκεῖ μοι τοῖς Ἀθηναίοις αἰτίαν, πάλιν κακοῖς γενέσθαι ἀποκτείνασαι καὶ αὐτὸν ὥσπερ τὸν Σωκράτην. Ἐπεὶ δὲ ζῆν μὲν οὐκ ἂν προείλετο μᾶλλον, ἢ ἀληθεύειν, εὐώρα δὲ ζῆν τε καὶ ἀληθεύειν ἀσφαλῶς δυνασόμενος, ἔθηκεν ἐν μὲν τῷ σχήματι τῶν Ἀθηναίων τὸν Εὐθύφρονα, ὄντα ἄνδρα ἀλαζόνα, καὶ κοάλεμον, καὶ εἴ τις ἄλλος θεολογεῖ κακῶς· αὐτὸν δὲ τὸν Σωκράτην ἐπ' αὐτοῦ τε καὶ ἐν τῷ ἰδίῳ σχηματισμῷ, ἐν ᾧ περὶ εἰωθότος ἤλεγγεν ἐκάστῳ προσομιλῶν.

(Eusebius Præparat. Evang. lib. XIII cap. 5 Νουμήνιου, ἐκ τῶν παρὰ Πλάτωνι ἀπορρήτων, περὶ τοῦ αὐτοῦ. In extremo capite 4 ait : Ταῦτα δὲ Πλάτων ἐν τῷ Εὐθύφρονι. Διασαφεῖ δὲ τὴν διάνοιαν ὁ Νουμήνιος ἐν τῷ περὶ τῶν παρὰ Πλάτωνι ἀπορρήτων, ὧδὲ πη λέγων.)

13. Νουμήνιος δὲ τὴν συγκαταθετικὴν δύναμιν παραδεκτικὴν ἐνεργειῶν φήσας εἶναι, σύμπτωμα αὐτῆς φησιν εἶναι τὸ φανταστικόν, οὐ μὴν ἔργον γε καὶ ἀποτελεσμα, ἀλλὰ παρακλούθημα.

(Stobæus Eclog. Phys. lib. I cap. 41, 25 ἐκ τῶν Πορφυρίου περὶ τῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων pag. 833 ed. Heeren. [pag. 352 ed. Gaisford.] Scripsi autem οὐ μὴν ἔργον γε καὶ ἀποτέλεσμα, quod et Meinekio placuisse video, qui tamen vulgatam lectionem οὐ μὴν ἔργον τε καὶ ἀποτέλεσμα in Stobæi verbis reliquit.)

14. Ἄλλοι δὲ, ὧν καὶ Νουμήνιος, οὐ τρία μέρη ψυχῆς μῖα ἢ δύο γε, τὸ λογικὸν καὶ ἄλογον, ἀλλὰ δύο ψυχὰς ἔχειν ἡμᾶς οἴονται, ὥσπερ καὶ ἄλλοι, τὴν μὲν λογικὴν τὴν δὲ ἄλογον.

(Stobæus Eclog. Phys. lib. I cap. 41, 25 ἐν ταυτῷ pag. 836 ed. Heeren. [pag. 353 ed. Gaisford.] Quæ sequuntur apud Stobæum, non viden-

tur ad Numenium pertinere. Sunt vero hæc ὧν πάλιν οἱ μὲν ἄμφω ἀθάνατους, οἱ δὲ τὴν λογικὴν ἀθάνατον. Ἦν δὲ ἄλογον οὐ κατὰ τὰ ἐνεργεῖας μόνον ἀρίστασθαι τῆς ποιᾶς κινήσεως, ἀλλὰ καὶ κατ' οὐσίαν διαλυέσθαι. Τοῖς δὲ ἐδόκει, δύο ψυχῶν εἰς ταῦτο συμπλακείσων ἀλλήλαις, διπλασίας εἶναι τὰς κινήσεις, ὁμοιομένων ἀλλήλαις ἐκ τοῦ ἀπολαύειν ἑκατέραν τῶν τῆς ἐτέρας παθημάτων κατὰ τὴν ἐνοσίαν.)

15. Ἴδι δὲ οὖν ἐπὶ τὴν καθ' αὐτὴν ἀσώματον οὐσίαν ἐπανώμεν, διακρίνοντες καὶ ἐπ' αὐτῆς ἐν τάξει τὰς περὶ ψυχῆς πάσας δόξας. Βίαι δὲ τινες, οἱ πᾶσαν τὴν τοιαύτην οὐσίαν διμοιμερῆ καὶ τὴν αὐτὴν καὶ μίαν ἀποφαίνονται, ὡς καὶ ἐν ὄφρονι αὐτῆς μέρει εἶναι τὰ ὅλα· οἷτινες καὶ ἐν τῇ μεριστῇ ψυχῇ τὸν νοητὸν κόσμον καὶ θεοῦς καὶ δαίμονας καὶ τὰ γὰθὸν καὶ πάντα τὰ πρεσβύτερα ἐν αὐτῇ ἐνιδρῶσιν, καὶ ἐν πᾶσιν ὡσαύτως πάντα εἶναι ἀποφαίνονται, οἰκειῶς μέντοι κατὰ τὴν αὐτῶν οὐσίαν ἐν ἐκάστοις. Καὶ ταύτης τῆς δόξης ἀναμφισβητήτως μὲν ἔστι Νουμήνιος. Κατὰ δὲ ταύτην νοῦ καὶ θεῶν καὶ τῶν κρειπτόνων γενῶν οὐδὲν ἢ ψυχῇ διενήνοχε κατὰ τὴν ὄλην οὐσίαν

(Stobæus Eclog. Phys. lib. I cap. 41, 32 Ἰαμβλίχου περὶ ψυχῆς pag. 866 ed. Heeren. [p. 369 ed. Gaisford.] Post Νουμήνιος omisi quæ ad hunc non referuntur. Nam integer locus hic est: Καὶ ταύτης τῆς δόξης ἀναμφισβητήτως μὲν ἔστι Νουμήνιος, οὐ πάντῃ δὲ ἠμολογουμένως Πλωτίνος, ἀστάτως δὲ ἐν αὐτῇ φέρεται Ἀμελιος, Πορφυρίου δὲ ἐνδοιάζει περὶ αὐτῆν, πῆ μὲν διατεταγμένως (leg. διατεταμένως) αὐτῆς ἀριστάμενος, πῆ δὲ συνακολουθῶν αὐτῇ, ὡς παραδοθεῖση ἄνωθεν. Κατὰ δὲ ταύτην κτλ.)

16. Ἦδη τοίνυν καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς Πλατωνικοῖς πολλοὶ διαστασιάζουσιν· οἱ μὲν εἰς μίαν σύνταξιν καὶ

tibus a liberis, vel fratribus a fratribus irrogatas, atque id genus alia celebraret; hæc, inquam, si palam atque aperte Plato reprehendisset, mihi causam Atheniensibus attulisse videretur improbitatis suæ quemadmodum in Socrate, sic in ipso interficiendo rursus expromendæ. Quam autem non vivere quam verum loqui mallet, et utriusque rei tuendæ facultatem habere posse sibi videretur, Euthyphronem illum, hominem vanum ac stolidum, eundemque de rebus divinis, si quisquam alius, perperam disserentem Atheniensium loco induxit : Socratem vero per se et in suæ naturæ speciem conformatum, qua singulos in omni colloquio de rebus consuetis habito relutabat.

13. Numenius autem assentiendi facultatem capacem esse actionem dicens, ejus eventum esse ait imaginationem, non tamen opus aut effectum, sed consecutionem.

14. Alii vero, in quibus etiam Numenius est, non tres

partes unius animæ, aut duas utique, rationis participem et expertem, sed animas duas nos habere censent, sicut et alii, alteram rationis competentem, expertem alteram.

15. Age nunc ad ipsam per se incorpoream naturam revertamur, vulgaresque de illa, quatenus ad animam spectant, opiniones omnes distinctas ordine referamus. Sunt igitur qui totam hujusmodi naturam partes similes habere, eamque unam et eandem esse doceant, ita ut in quavis ejus parte totum cernatur. Idemque etiam in anima dividua mundum intelligibilem, deos, genios et bonum et præstantissima quæque collocant, atque in omnibus similiter omnia inesse statuunt, singulorum tamen nature convenienter. Et hanc quidem sententiam sine dubio Numenius tuetur. Quam si sequimur, a mente, diis et divina progenie anima tota sua natura nihil differt.

16. Jam vero multi etiam Platonicoꝝ inter se discordant, partim in unum ordinem unamque formam

μίαν ἰδέαν τὰ εἶδη καὶ τὰ μόρια τῆς ζωῆς καὶ τὰ ἐνεργήματα συνάγοντος, ὡσπερ Πλωτίνος τε καὶ Πορφύριος· οἱ δὲ εἰς μάχην ταῦτα κατατείνοντες, ὡσπερ Νουμηνίος.

(Stobæus Eclog. Phys. lib. I cap. 41, 37 περὶ τῶν ἔργων τῆς ψυχῆς· ἐν ταυτῷ pag. 894 ed. Heeren. [pag. 381 ed. Gaisford.]. Servavi codicum lectionem κατατείνοντες, cuius loco Heerenius vulgavit κατατείναντες.)

17. Τῶν δ' αὖ ἠυσταμένων πρὸς τούτους, καὶ ἀπὸ τῶν ἐξωθεν προσφρομένων προστιθέντων ὅπως οὖν τῇ ψυχῇ τὸ κακόν, ἀπὸ μὲν τῆς ὕλης Νουμηλίου καὶ Κρόνιου πολλάκις.

(Stobæus Eclog. Phys. lib. I cap. 41, 37 περὶ τῶν ἔργων τῆς ψυχῆς· ἐν ταυτῷ pag. 896 ed. Heeren. [pag. 382 ed. Gaisford.]. Omisi quæ ad Numenium non pertinent.)

18. Οὐκ ἔχοντες δὲ σκοπὸν τῆς διαφορότητος εἰς ταῦτο συγγέουσι τὰς ἐνσωματώσεις τῶν ὄλων, κακὰς τε εἶναι πάσας δισχυρίζονται, καὶ διαφερότως οἱ περὶ Κρόνιον τε καὶ Νουμηνίον καὶ Ἄρποκρατίωνα.

(Stobæus Eclog. Phys. lib. I cap. 41, 40 περὶ διαφορᾶς καθόδου τῶν ψυχῶν. Ἐν ταυτῷ pag. 910 ed. Heeren. [pag. 388 seq. ed. Gaisford.]. Quæ in præcedentibus exciderunt verba, sic supplevit Heerenius : [τινὲς δὲ τῶν νεωτέρων οὐχ οὕτως διακρίνουσι, οὐκ ἔχοντες δὲ σκοπὸν κτλ.].)

19. Ἐνωσι μὲν οὖν καὶ ταυτότητα ἀδιάκριτον τῆς ψυχῆς πρὸς τὰς ἐαυτῆς ἀρχὰς πρεσβεῦειν φαίνεται Νουμηνίος, σύμφυσι δὲ καθ' ἑτέραν οὐσίαν οἱ πρεσβύτεροι διασώζουσι. Καὶ ἀναλύσει μὲν ἔκεινοι, συντάξει δὲ οὗτοι προσεοίκασι.

(Stobæus Eclog. Phys. lib. I cap. 41, 67 ἐν ταυτῷ pag. 1066 seq. ed. Heeren. [pag. 475 ed. Gaisford.]. Antiquos philosophos intelligit Platonem, Aristotelem, Pythagoram, qui cum anima aliam naturam, id est, mentem (νοῦν) conjungebant; Numenii autem animam omnino unam putantis sententiam supra positam vide in fragm. 15.)

20. Νουμηνίος μὲν γὰρ τρεῖς ἀνουμνήσας θεοὺς πᾶν μὲν καλεῖ τὸν πρῶτον, ποιητὴν δὲ τὸν δεῦτερον, ποίημα δὲ τὸν τρίτον.

(Proclus in Tim. pag. 93. A. qui explicationis causa addit : ὁ γὰρ κόσμος κατ' αὐτὸν ὁ τρίτος ἐστὶ θεός· ὡστε ὁ κατ' αὐτὸν δημιουργὸς διττός, ὁ τε πρῶτος θεός καὶ ὁ δεῦτερος, τὸ δὲ δημιουργώμενος ὁ τρίτος.)

21. Νουμηνίος μὲν οὖν πάντα μεμῖχται οἰόμενος οὐδὲν οἶεται εἶναι ἀπλῶν.

(Proclus in Timæum pag. 141. E. Idem in Tim. p. 187 B. refert Numenium inter eos philosophos qui numerum esse animum statuerunt. Sic enim scribit : τῶν δὲ πρὸ ἡμῶν οἱ μὲν μαθηματικὴν ποιούντες τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς, ὡς μέσην τῶν τε φυσικῶν καὶ τῶν ὑπερφυσῶν, οἱ μὲν ἀριθμὸν αὐτῆν εἰπόντες ἐκ μονάδος ποιῶσιν, ὡς ἀμερίστου, καὶ τῆς ἀορίστου δυάδος, ὡς μεριστῆς, οἱ δὲ ὡς γεωμετρικὴν ὑπόστασιν οὖσαν ἐκ σημείου καὶ διαστάσεως, τοῦ μὲν ἀμεροῦς, τῆς δὲ μεριστῆς. Τῆς μὲν προτέρας εἰσι δόξης οἱ περὶ Ἀρίστανδρον καὶ Νουμηνίον καὶ ἄλλοι πλείστοι τῶν ἐξηγητῶν, τῆς δὲ δευτέρας Σεβήρας.)

22. Μέθεξις τῶν ὄντως ὄντων ἐστὶ καὶ τοῖς νοητοῖς.

(Proclus in Timæum pag. 249. A. εἰ μὲν οὖν, ὡς ὡστο Πορφύριος καὶ τινες ἄλλοι Πλωτωνικοί, μόνα μετεῖγε τῶν ὄντως ὄντων τὰ αἰσθητά, ἐν αὐτοῖς μόνους ἂν ἐζητοῦμεν τὰς εἰκόνας· εἰ δ', ὡς Ἄμελιος γράφει καὶ πρὸ Ἄμελίου Νουμηνίος, μέθεξις ἐστὶ καὶ τοῖς νοητοῖς, εἶεν ἂν εἰκόνας καὶ ἐν αὐτοῖς. Idem in Tim. pag. 299. C. hæc de diis rerum parentibus et artificibus tradit : περὶ δὲ ἀπάντων τῶν κατευθυνόντων τὴν γένεσιν θεῶν λέγωμεν, ὡς οὔτε τὴν οὐσίαν ἔχουσι τῇ ὕλῃ συμμεμῖχμένην, καθάπερ φασὶν οἱ ἀπὸ τῆς στοᾶς οὐδὲν γὰρ οὖνον κατὰ τῆς ὕλης νοῦ καὶ φρονήσει δύναται διοικεῖν οὐδὲ κυρίως ἐστὶ ποιητικὸν αἴτιον, ἀλλ' ὄργανον ἐτέρου τινός· οὔτε τὴν μὲν οὐσίαν ἔχουσι ἀμιγῆ πρὸς τὴν ὕλην, τὰς δὲ δυνάμεις καὶ τὰς ἐνεργείας ἀναμειγμένους πρὸς αὐτήν, ὡς οἱ περὶ Νουμηνίον λέγουσιν. Idem memoriæ prodit Numenium bellum Atlanticum et fictum putasse et ad animorum dissidium retulisse. Nam pag. 26. C. ait : Ὀριγένης δὲ πεπλάσθαι μὲν ἔλεγε τὸ διήγημα καὶ τοσοῦτόν γε συνεχῶρει τοῖς ἀμφὶ τὸν Νουμηνίον, οὐ δὲ ἠδονῆν δὲ πεπλάσθαι μεμηχανημένην κατὰ τὸν Λογγίνον· αἴτιον δὲ οὐ προσετίθει τοῦ πλά

pecies ac partes vitæ ejusque acta redigentes, ut Plotinus et Porphyrius; partim ad dissidium hæc referentes, ut Numenius.

17. Alii contra ab hisce dissentientes ab externis eventis animæ malam utcunque conciliant, atque a materia quidem Numenii frequenter et Cronius.

18. Differentiæ rationem non habentes in unum confundunt omnes animorum in corpora illapsus, et cunctos malos esse cum alii affirmant, tum præcipue Cronius Numenius et Harpocratio.

19. Unitatem igitur et indiscretam similitudinem animæ cum principiis suis asserere videtur Numenius; conjunctionem autem alterius naturæ retinent vetustiores. Et illi quidem dissolvere videntur, hi connectere.

20. Numenius enim, qui tres deos celebravit, primum quidem patrem vocat, secundum vero opificem, tertium denique opus perfectum.

21. Numenius omnia mixta esse ratus nihil simplex existimavit.

22. Intelligibilia etiam in veritatis partem veniunt.

σματος. Porro pag. 24. C. οἱ δὲ εἰς ψυχῶν διάστα-
 σιν καλλιόνων καὶ τῆς Ἀθηνᾶς τροφίμων καὶ γενε-
 σιουργῶν ἄλλων, αἱ καὶ τῷ τῆς γενέσεως ἐφόρῳ θεῷ
 προσήκουσι. Καὶ ἔστι τῆς ἐξηγήσεως ταύτης Νου-
 μῆνιος. Quod reliquum est, Numenium a Iambli-

cha refutatum esse testatur Proclus in Tim. pag.
 226 B. ὁ δὲ γε θεῖος Ἰάμβλιχος ἅπασαν τὴν τοιαύ-
 την θεωρίαν ἀπερῆραπεν ἐν ταῖς πρὸς τοὺς ἀμφὶ
 Ἀμέλιον (οὕτω γὰρ ἐπιγράφει τὸ κεφάλαιον) καὶ δὴ
 καὶ Νομῆνιον ἀντιδρῆσεν.

DE SEVERO, ATTICO ET NUMENIO.

Antequam ad Peripateticos transeamus, Severi, Attici et Numenii fragmenta recognita et latine versa hic proponere destinavimus. *Severus* quando vixerit, non traditur; nam quod nonnulli secundo post Chr. n. sæculo eum floruisse existimarunt, ea libera est conjectura. Jam vero Porphyrius (1) in vita Plotini cap. 14 testatur Plotino in scholis lectos esse commentarios Severi, Cronii, Numenii, Gaji, Attici philosophorum Platoniorum: item Peripateticorum Aspasii, Alexandri, Adrasti et quoteunque forte inciderint scripta. Videtur autem Severus plures libros confecisse. Ac primum quidem inter Timæi Platonici interpretes fuit, ejus tamen proœmium explicare dignatus est (2). In exponendis verbis Platonici pag. 27. D. (cf. Philoſ. Gr. Fragm. vol. II, pag. 157) τί τὸ ὄν αἰεί, γένεσιν δὲ οὐκ ἔχον, καὶ τί τὸ γιγνόμενον μὲν αἰεί, ὄν δὲ οὐδέποτε; jure ab eo dissentit Proclus in Timæum p. 70. a. [p. 163 ed. Schneider] ita scribens: οἱ μὲν πάντα τὰ ὄντα ὁπωσοῦν, εἴτε παραδειγματικῶς εἴτε εἰκονικῶς, ἔρανο διὰ ταύτης παραλαμβάνεσθαι τῆς διακρίσεως, οἱ δὲ οὐ πάντα, καὶ τῶν ἐξηγητῶν ἀντιλογίαι πρὸς ἀλλήλους οὐκ ὀλίγαι περὶ τοῦτου γεγόνασιν· ἡμεῖς δὲ οὐκ ἂν γνοίημεν, ποτέρως προσήκει λέγειν, εἰ μὴ τῶν λέξεων ἐκάστην αὐτὴν καθ' αὐτὴν ἐξετάσαιμεν. Φέρεσιν οὖν, ἐξ ἀρχῆς ἕκαστον τῶν ῥημάτων ἐρ' ἑαυτοῦ τίνα δύναμιν ἔχει κατανοήσοιμεν. Πρῶτον οὖν τὸ τί βούλεται μὲν ὄντικόν εἶναι· τὸ γὰρ τί ἐστίν ἐν τοῖς ὄντοισι προτάττειν εἰδόμενον, καὶ οὐχὶ γένος ἐστίν, ὡς οἴεται Σεβῆρος ὁ Πλατωνικός, λέγων τοῦ ὄντος καὶ γιγνομένου τοῦτο εἶναι γένος τὸ τί, σχημαίνεσθαι δὲ ὑπ' αὐτοῦ τὸ πᾶν· οὕτω γὰρ ἂν καὶ τὸ γιγνόμενον εἴη πᾶν καὶ τὸ αἰεί ὄν ἀπορίαν μὴ ἐμποίει ταύτην, ἣν καὶ τοῖς πρὸ ἡμῶν, τί δὴ ποτε μὴ πρὸ τοῦ τί ἐστίν ὅτι ἐστὶ παραδέδωκε. Πόθεν γὰρ ὄντικόν, ὅτι ἐστὶ τὸ αἰεί ὄν; Τοῦτο δὲ ὁ τῶν ἀποδεικτικῶν βούλεται νόμος, τί ἐστίν ὁ Πλάτων, ἐν ᾧ τὸ εἰ ἐστίν, πρὸ τοῦ τί ἐστίν αὐτὸ τοῦτο σκοπεῖν [add. δεῖ]. Ῥητέον οὖν, ὅτι τὰ γὰρ μὲν οὐκ ἠήθη τοῦτο δεῖσθαι τῆς παρ' ἑαυτοῦ κατασκευῆς ὁ Τιμαίος κτλ. Idem perperam judicasse Severum dicit de hoc ejusdem scriptoris loco pag. 28. A.

(Cf. Philoſ. Gr. Fragm. vol. II, pag. 157) τί μὲν δὴ νοήσει μετὰ λόγου περιληπτικῶς κατὰ τὰ αὐτὰ ὄν, τὸ δ' αὖ δόξη μετ' αἰσθήσεως ἀλόγου δοξαστὸν γιγνόμενον καὶ ἀπολλύμενον, οὕτως δὲ οὐδέποτε ὄν. Sic enim pag. 78. A (pag. 183 ed. Schneider.) explanato Platonis dogmata istum philosophum redarguit: ὅλωσ δὲ περὶ κριτηρίων ἣν ἔχει δόξαν ὁ Πλάτων, ἀπὸ τούτων ληπτέον. Ἄλλων γὰρ ἄλλο τὸ κριτήριον θεμένων, τῶν μὲν αἰσθησιν, ὡσπερ οἱ Πρωταγόρειοί φασιν, τῶν δὲ δόξαν, ὡσπερ ὁ λέγων δοκῶσ δ' ἐπὶ πᾶσι τέτυκται, τῶν δὲ λόγον, τῶν δὲ νοῦν, ὁ Πλάτων οἰκείως τοῖς πράγμασι τὴν τῶν κριτηρίων διεῖλεν οὐσίαν, τοῖς μὲν νοητοῖς νοῦν ἀπονείμας, τοῖς διανοητοῖς διάνοισιν, τοῖς δὲ δοξαστοῖς δόξαν, τοῖς δὲ αἰσθητοῖς αἰσθησιν. Καὶ μὴ διὰ τοῦτο οἰηθῆσ διεσπασμένα τὰ κριτήρια κατ' αὐτὸν ὑπάρχειν. Ἢ γὰρ ψυχὴ καὶ ἐν ἐστὶ καὶ πληθὸς. Εἰ τοίνυν τὸ κρίνον ψυχὴ ἐστίν (οὐ γὰρ που σῶμα τὸ ἡμέτερον κριτικὴν ἔχει δύναμιν) ἢ δὲ ψυχὴ ἐν ἐστὶ καὶ πληθὸς, καὶ τὸ κριτικόν ἄρα ἐν ἐστὶν ἅμα καὶ πολλὰ, καὶ μονοειδῆσ ἢ κριτικὴ δύναμις καὶ πολυειδῆσ. Τίς οὖν ἢ μία δύναμις; φαίη τις ἄν. Ὁ λόγος, φήσοιμεν. Οὕτω μὲν γὰρ ἐπὶ τὴν τῶν νοητῶν θέαν στελλόμενος ἑαυτῷ τε χρῆται καὶ τῇ νοήσει, οὐχ ὅτι ὄργανον μὲν ἢ νόησις, τὸ δὲ χρῶμενον αὐτός, ὡς οἴεται Σεβῆρος ὁ Πλατωνικός, χεῖρου τοῦ λόγου τὴν νόησιν τιθέμενος, ἀλλ' ὅτι φῶς ἐστὶν ἢ νόησις τοῦ λόγου, τελεσιουργὸς οὕσα καὶ ἀναγωγὸς αὐτοῦ καὶ ἀπολαμπρύνουσα τὴν ἐν αὐτῷ γνωστικὴν δύναμιν. Quid? quod mundum per se sempiternum, hunc vero qui nunc sit et moveatur, ortum statuit. Nempe mirabiliter interpretatur ea quæ leguntur apud Platonem Tim. p. 28. C. (cf. Philoſ. Gr. Fragm. vol. II, pag. 157) γέγονεν ὄρατος γὰρ ἄπτόσ τέ ἐσσι καὶ σῶμα ἔχον, πάντα δὲ τὰ τοιαῦτα αἰσθητὰ, τὰ δ' αἰσθητὰ, δόξη περιληπτικῶ μετ' αἰσθήσεως, γιγνόμενα καὶ γενητὰ ἐφάνη. Qua de re operæ pretium est audire Proclum ad Tim. p. 88 D (pag. 207 ed. Schneider) philosophantem, qui simul Severi sententiam explodit. Is igitur ait: ἀλλὰ μὴν ἀναγκαῖον ταῦτα συγχωρεῖν, εἰ γενητὸς κατὰ χρόνον ὁ κόσμος, ἀλλὰ μὴ τῇ ἀπειρίᾳ τοῦ χρόνου συμμεστωτός. Δοκοῦσι δὲ μοι καὶ εἰς αὐτὸν πλημμυεῖν καὶ ἄλλοσ

(1) Porphyrius in vita Plotini cap. 14 ἐν δὲ ταῖς συνουσίαις ἀνεγινώσκετο μὲν αὐτῷ ὑπομνήματα, εἴτε Σεβῆρου εἴη, εἴτε Κρονίου ἢ Νουμηνίου, ἢ Γαίου, ἢ Ἀττικοῦ. Κἂν τοῖς Περιπατητικοῖς τὰ τε Ἀσπασίου καὶ Ἀλεξάνδρου,

Ἀδράστου τε καὶ τῶν ἑμπεσοῦτων. — (2) Proclus in Tim. pag. 63. a (pag. 145 ed. Schneider.) μέχρι δὴ τούτων συμπληρῶται τὸ τοῦ Τιμαίου προοίμιον, ὅπερ Σεβῆρος μὲν οὐδὲ ἐξηγήσεωσ ἤξισωσ τὸ παράπαν. —

τὸν τοῦ κόσμου δημιουργὸν οἱ τὸν κόσμον ποτὲ μὴ εἶναι λέγοντες. Εἰ γὰρ οὗτος ποτε οὐκ ἦν, ἐκεῖνος ποτε οὐκ ἐποίησε. Ἄμα γὰρ τὸ ποιούμενον καὶ τὸ ποιῶν. Εἰ δὲ ποτε οὐκ ἐποίησε, δυνάμει ἦν τότε ποιῶν. Εἰ δὲ δυνάμει, ἀτελής ἦν καὶ ὕστερον τέλειος, ὅτε ἐποίησε. Εἰ δὲ τὸ πρότερον ἐστὶ καὶ τὸ ὕστερον περὶ αὐτόν, δῆλον, ὡς οὐκ ἦν τῶν αἰωνίως ἐνεργούντων, ἀλλὰ κατὰ χρόνον ἐκ τοῦ μὴ ποιεῖν εἰς τὸ ποιεῖν μεταστάς. Ἀλλὰ μὴν αὐτὸς παράγει τὸν χρόνον. Πῶς οὖν ἐνεργεῖαν ἔχων χρόνου δεομένην διὰ τῆς ἐνεργείας ταύτης; Πότε γὰρ ποιεῖ τὸν χρόνον, οὗ δεῖται, ἵνα ποιῆσθαι χρόνον, ὃν παρήγαγεν; Τοῦτο μὲν οὖν οὐκ ἂν ἄλλως ἔχοι· μετὰ δὲ ταύτην τὴν δόξαν ἐπισκεψόμεθα Σεβῆρον, ὃς φησὶν ἀπλῶς μὲν αἰδίων εἶναι τὸν κόσμον, τοῦτον δὲ τὸν νῦν ὄντα καὶ οὕτω κινούμενον γενητόν. Ἀνακυκλήσεις γὰρ εἶναι διττάς, ὡς ἔδειξεν ὁ Ἐλεάτης ξένος (cf. Platon. Politic. pag. 270. B), τὴν μὲν, ἣν νυνὶ περιπορεύεται τὸ πᾶν, τὴν δὲ, ἐναντίαν. Γενητός οὖν ὁ κόσμος καὶ ἀπ' ἀρχῆς ἤρξαστό τις ὁ ταύτην τὴν ἀνακύκλῃσιν ἀνακυκλούμενος, ἀπλῶς δὲ οὐ γενητός. Πρὸς δὲ ταύτην τὴν ἐξήγησιν ἀπαντησόμεθα λέγοντες, ὅτι τὰ μυθικὰ αἰνίγματα μεταγίγειν εἰς φυσιολογίαν οὐκ ἔδει. Πῶς γὰρ ἀποκαμῖν δυνατόν τὴν κινούσαν ψυχὴν καὶ μεταβάλλειν τὴν ἀρχαίαν περιφορὰν; Πῶς δὲ τέλειον καὶ αὐταρκές τὸ πᾶν, εἰ μεταβολῆς ἐφίεται; Πῶς δὲ ἀμφοτέρων τὴν οἰκίαν ἔξιν διασωζόντων, τοῦ τε κινουμένου καὶ τοῦ κινούντος, ἔχει χρόναν ἢ ἀμοιβὴν τῶν ἀνακυκλήσεων; πῶς δὲ ὁ Τίμαιός φησι τὴν μὲν ταυτοῦ περιφορὰν ἐπὶ δεξιὰ κινεῖσθαι κατὰ τὴν δημιουργικὴν βούλησιν, τὴν δὲ θατέρου ἐπ' ἀριστερά; εἰ γὰρ δεῖ μένειν ὡσαύτως καὶ αἰεὶ εἶναι τὰ δημιουργικὰ ἔργα, δεῖ καὶ τὰς ἀνακυκλήσεις εἶναι τὰς αὐτὰς αἰεὶ, καὶ τὴν ταυτοῦ περίοδον τὴν ἐπὶ δεξιὰ κινεῖσθαι κίνησιν. Ἄμα γὰρ προῆλθεν ἀπὸ τοῦ δημιουργοῦ καὶ ταύτην ἔλαχε τὴν περιφορὰν. Ἐπὶ δὲ πῶς οὐκ ἀναγκαῖον ἀνωμαλίαν ἐπιείσασθαι τῇ κινήσει τοῦ οὐρανοῦ; πᾶν γὰρ τὸ αὐέσθαι μέλλον τῆς προτέρας κινήσεως, ἐπ' ἄλλην δὲ μεταβαίνειν τὴν ἐναντίαν, καὶ ἐπὶ στάσιν ἐπιέγεται καὶ ἀπομαραίνει τὴν προηγουμένην κίνησιν. Ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐστῶς ἐνεργείας (lege ἔτι τῆς αὐτῆς ἐστῶσης) τίς αἰτία τῆς δευτέρας ἀνακυκλήσεως; ταύτας μὲν δὲ φυσικὰς οὐκ οὐσας ἐξηγήσεις οὐδαμῶς ἀποδεχτέον. Huc pertinet etiam, quod Severus conversiones fabulosas admittens mundum et generatum et non generatum facit. Auctor Proclus qui ad illa Platonis in Timæo verba pag. 34. A (cf. Philos. Gr. Fragm. vol. II, p. 162) διὸ δὴ κατὰ ταῦτα ἐν τῷ αὐτῷ καὶ ἐν ἐκείτῳ περιγαγὼν αὐτὸ ἐποίησε κύκλῳ κινεῖσθαι στρεφόμενον· τὰς δὲ ἔξ ἀπάσας κινήσεις ἀφῆλε, καὶ ἀπλανές ἀπειργάσαστο ἐκείνων. Ἐπὶ δὲ τὴν περίοδον ταύτην, ἅτε οὐδὲν ποδῶν δέον, ἀσεκλές καὶ ἄπυον αὐτὸ ἐγέννησε hanc notam apposuit pag. 168. D. (pag. 398 ed. Schneider.) τὸ μὲν παράδειγμα τῆς

κυκλοφορίας ὅτι νοῦς ἐστὶ καὶ φρόνησις, εἴρηται πρότερον· τίς δὲ ἐστὶν αὐτῆ καὶ πῶς ἀπεικάζεται πρὸς νοῦν, ἐν τούτοις παραδίδοσιν ὁ λόγος. Ἔστι γὰρ ἡ κυκλοφορία κινήσις κατὰ τὰ αὐτὰ ἐν τῷ αὐτῷ καὶ ἐν ἐκείτῃ περιγαγόμενῃ, καθάπερ ἐν τούτοις τέ φησιν ὁ Τίμαιος καὶ ἐν Νόμοις ὁ Ἀθηναῖος ξένος· ὦν τὸ μὲν κατὰ ταῦτα ταυτόν ἐστι τῷ κατ' ἓνα λόγον καὶ μίαν τάξιν. Τί γάρ, εἰ κινῶτο μὲν τὸ πᾶν κυκλικῶς, μεταβάλλοι δὲ ἄλλοτε ἄλλως ἀνατέλλον ἢ δύνον, ὡς φησιν ὁ ἐν τῷ Πολιτικῷ μύθος; ἴν' οὖν μὴ τοῦτο ὑπολάβωμεν, τὸ κατὰ ταῦτα πρόκειται τῶν ἄλλων περὶ αὐτῆς ῥημάτων. Οὐκ ἄρα ὀρθῶς ὁ Πλατωνικός Σεβῆρος (παρῆρησιασόμεθα γὰρ ἐντεῦθεν πρὸς αὐτόν) τὰς ἀνακυκλήσεις τὰς μυθικὰς προσιέμενος καὶ γενητόν οὕτω ποιῶν καὶ ἀγενητόν τὸν κόσμον. Interdum quæ a Platone dicuntur non tam refellere argumentis, quam confirmare voluisse videtur. Patet hoc ex iis quæ supra hoc Timæi Platonici loco pag. 41. B (cf. Philos. Gr. Fragm. vol. II, p. 169) θεοὶ θεῶν, ὧν ἐγὼ δημιουργὸς πατήρ τε ἔργων; ἂ δι' ἐμοῦ γενόμενα ἅλута ἐμοῦ γ' ἐθέλοντος. Τὸ μὲν οὖν δὴ δεθεῖν πᾶν λυτόν, τό γε μὴν καλῶς ἀρμοσθῆναι καὶ ἔχον εἶναι λυεῖν ἐθέλειν κακοῦ Proclo teste scripsit. Proclus enim p. 304. A. (p. 737 ed. Schneider) hæc habet: πᾶν οὖν τὸ δεθεῖν λυτόν, καὶ τὰ ἔργα τοῦ πατρός. Δέδειται γὰρ τὰ μὲν σώματα διὰ τῆς ἀναλογίας· δεσμός γάρ αὐτῶν αὕτη κάλλιστος· τὰ δὲ ζῷα τοῖς ἐμφύτοις δεσμοῖς, ὥσπερ εἴρηται πρότερον· αἰ δὲ ψυχὰι μεριστόν τι ἔχουσαι καὶ αὐταὶ δέδονται ταῖς μεσότῃσι· δεσμοὺς γὰρ κἀκείνας ἐκάλεσε καὶ τοὺς λόγους πάντας, ἐξ ὧν ἐστὶν ἡ ψυχὴ· μόνα γὰρ τὰ ἀμέριστα δεσμῶν ἐστὶν ἀπροσδετῆ· δεδεμένα δὲ ἐκ διακεκριμένων ἐστίν, οὐ κατὰ χρόνον διακεκριμένων τούτων, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐν τῷ δημιουργῷ περιοχὴν τῆς τῶν ἀπλῶν αἰτίας. Οὕτως οὖν ἔχει καὶ τὸ λυτόν ὡς παρ' ἄλλου, μάλλον δὲ ὡς ἐν ἄλλῳ· πῆ οὖν, ἀπλῶς δὲ οὐδαμῶς. Φέρε γάρ, εἰ παρ' ἐαυτῶν μὲν λυτά ἐστὶ, κατὰ δὲ τὴν βούλησιν ἅλута τοῦ πατρός, ὥσπερ εἰώθησιν λέγειν Σεβῆρος, Ἀττικῶς, Πλούταρχος, πρὸς υἱὸς καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ περιπάτου πολλὰ διὰ πολλῶν ἀντειρήκασιν, πόθεν ἔχει τοῦτο τὸ παρ' ἐαυτῶν λυτόν; εἰ μὲν γὰρ κατὰ φύσιν αὐτοῖς ἡ λύσις, τίς ὁ τὴν φύσιν δεδωκώς; οὐ γὰρ ἄλλος ἦν ἢ ὁ δημιουργός· εἰ δὲ ἐκείνος δὲ τῆς φύσεως αὐτοῖς χορηγός, ἐκείνος καὶ ὁ τῆς λύσεως αἴτιος. Εἰ δὲ παρὰ φύσιν ἔδ λυτόν, κατὰ φύσιν δὴ ποῦ τὸ ἐναντίον, τὸ ἄλυτον. Εἰ δὲ κατὰ φύσιν, παρ' ἐαυτῶν ἔχοιεν ἂν τοῦτό που καὶ ἄλυτον (leg. τὸ ἄλυτον), καὶ αὐτὸ τὸ εἶναι αὐτῶν ἐστὶν τοιοῦτον, ἀδεχτοὶ πάντῃ τῆς λύσεως. Severi diagramma pluribus verbis exponit Proclus comparatque cum aliorum philosophorum de eadem re placitis. Is autem ad Tim. p. 192. A. hæc annotavit: ὁ δ' οὖν Πλάτων ἐν τῷ διατόνῳ γένει ποιεῖται τὴν τῶν τετραγύρων διαίρεσιν καὶ πρόεισιν οὐ μέγρ' τοῦ διὰ πασῶν

μόνον, ἀλλ' ἕως τοῦ τετράκις διὰ πασῶν καὶ διὰ πέντε προσθεις καὶ τόνου, ἢ ὡς ὁ Σεβῆρος πεποιήκειν, οὐκ ἀνευ μὲν τοῦ τόνου ποιῶν οὐδὲ οὗτος, εἰς δὲ τὸ λείμμα λέγων, ἀλλ' οὐ τὸν τόνον et paucis interpositis p. 192. D. ἄλλοι δὲ τὴν μὲν λαβδοειδῆ παρητήσαντο καταγραφῆν, ἕξις δὲ ὡς ἐπὶ τῆς τοῦ κανόνος κατατομῆς τάττουσι τοὺς ἀριθμοὺς κατὰ τὰ τρία κέντρα, πρώτους καὶ δευτέρους καὶ τρίτους λαμβάνοντες, ὡσπερ δὴ καὶ ἡμεῖς ποιήσομεν. Οὗτος δὲ καὶ ὁ Πορφύριος καὶ ὁ Σεβῆρος ἀξιοῦσι. Idem p. 198. B de eodem argumento haec disserit : Σεβῆρος δὲ ἀξιοῖ μὴ εἰς τόνον τὸ διάγραμμα καταλήγειν, ἀλλ' εἰς λείμμα, ἐπεὶ καὶ ὁ Πλάτων εἰς τοῦτο πάντα τὸν περὶ τῆς διαιρέσεως τῆς ψυχῆς λόγον συνεπεράναντο. Ἴν' οὖν εἰς λείμμα κατανήση, μεθαρμύζει τινὰς τῶν ὄρων καὶ ποιεῖ τοὺς πάντας τριάκοντα καὶ τέσσαρας· ἐπεὶ δὲ ἐν τῷ τριακοστῷ καὶ τετάρτῳ μονάδος ὑπέτριγεν ἡμῖς, διπλασιάζει τοὺς ὄρους καὶ ποιεῖ πρώτην μοῖραν τὸν ψῆν, ὅς ἐστι τοῦ τῶ διπλασίας. Adde sequentia pag. 198. E. οὐκ ἀφαιρεῖ δὲ οὐδὲ ὁ Σεβῆρος τὸν τόνον, ἀλλ' οὐ καταλήγει εἰς αὐτόν. Ὅστε τοῦ ὅλον διάγραμμα κατὰ πάντας ἐκ τε τοῦ τετράκις ἐστὶ διὰ πασῶν καὶ διὰ τοῦ πέντε καὶ ἐνὸς τόνου. Κἂν ἐθελήσωμεν ἐπ' αὐτῶν τῶν μοναδικῶν ἀριθμῶν λαμβάνειν τὰ διαστήματα ταῦτα, θεασόμεθα μέχρι τοῦ ἑπτὰ καὶ εἴκοσι τὴν πρόσοδον γιγνομένην. Διπλασίας γὰρ ὁ δύο τῆς μονάδος, καὶ ὁ τούτου ὁ τέσσαρα, καὶ ὁ τούτου ὁ ὀκτώ, καὶ ὁ τούτου ὁ δέκα καὶ ἕξ, καὶ μέχρι τοῦδε τὸ τετράκις διὰ πασῶν· αὐτοῦ δὲ τούτου ἡμιόλιος ὁ εἴκοσι καὶ τέσσαρα, καὶ τὸ διὰ πέντε τοῦτο· καὶ πρὸς τοῦτον ἔχει τὸν ἐπόρθον λόγον εἴκοσι καὶ ἑπτὰ· ὡστε ἀπὸ τῆς μιᾶς μοίρας μέχρι τῆς ἑπτακαικοσπλασίας αἱ εἰρημέναι τελειοῦνται συμφωνίαι. Τοῦτο μὲν οὖν, ὡπερ ἔφην, κοινὸν ἅπασιν ταῖς διαγράμμασι· διαφέρει δὲ ἀλλήλων, ὅτι τὰ μὲν ἐστὶ λαβδοειδῆ, τὰ δὲ ἐπ' εὐθείας. Καὶ γὰρ τῶν παλαιῶν ὁ μὲν Ἄδραστος τοῖς λαβδοειδέσιν, ὁ δὲ Σεβῆρος τοῖς κατ' εὐθείαν τίθεται (leg. προστίθεται)· καὶ τοῦτο ἄμεινον.

Sed præter commentarios quos in Platonis Timæum composuerat Severus, ejus de animo disputatio memoratur ab Eusebio Præpar. Evang. lib. XIII, cap. XVII. Fragmentum autem (3), quod ex eo excerpit, signo est, philosophum istum Platonis de animo sententiam propterea impugnare, quod eum ex duplici parte, altera impatiente, altera patibili concretum ponat. Quod si quis concederet, Severus animum, utpote ex duabus naturis iisque dissimilibus conflatum, immortalem fore negabat, ratus dissimilia et contraria perpetuo coherere non posse, sed temporis progressu necessario dissolvi, partibus illis e quibus constabant ad

pristinum statum redeuntibus. Erat enim ei persuasum, animum tum unum esse et incorporeum, tum formæ geometricæ speciem habere, quod e Stobæi et Procli testimoniis efficitur. Stobæus Eclog. Phys. lib. I, cap. 41 pag. 860 seq. ed. Heeren. μετὰ δὴ ταῦτα τοὺς εἰς μαθηματικὴν οὐσίαν ἐντιθέντας τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς καταλείγει διευκρινημένως. Ἔστι δὲ γένος ἐν τῇ αὐτῆς τῷ σχῆμα, πέρας ὅν διαστάσεως, καὶ αὐτὴ διάστασις. Ἐν αὐτοῖς μὲν οὖν τούτοις Σεβῆρος ὁ Πλατωνικὸς αὐτὴν ἀφωρίσαστο κτλ. Proclus in Tim. pag. 186. E. οὐκ ἄρα ἀνεξόμμεθα λέγειν ἡμεῖς οὕτω μέσσην αὐτὴν, ὡς ἔχουσάν τι καὶ ἀσώματος καὶ σωματικόν, ὡς Ἐρατοσθένης ὑπέλαβεν, ἢ διάστημα γεωμετρικόν ἐπὶ τὴν οὐσίαν αὐτῆς ἀναφέρειν, ὡς Σεβῆρος. Κρᾶσις γὰρ ἂν ποτε γένοιτο ἀδιαστάτου καὶ διαστατοῦ καὶ ἀμερίστου καὶ σώματος· οὐδὲ γὰρ σημείου καὶ γραμμῆς· εἰ δὲ μὴ ταύτης, καὶ ἄλλου τινὸς διαστήματος πολλῷ μᾶλλον· μᾶλλον γὰρ τοῦ ἀμεροῦς ἀφίσταται τὸ τριγῆ μεριστόν, ἢ τὸ μοναγῆ· ἀλλὰ τὴν μὲν νοεράν οὐσίαν αἰεὶ μένειν μίαν, τὴν δὲ μεριστὴν ἐκ πολλῶν οὐσιῶν εἶναι, τὴν δὲ ψυχικὴν μίαν καὶ οὐ μίαν, ὡς καὶ τὸ ἐν ζυλάττειν ἐν τῷ πληθῆσθαι καὶ τὸ πληθὸς ἐν τῷ ἐνίξασθαι· οὐ γὰρ οὕτω διαιρεῖν αὐτὴν τὸν δημιουργόν, ὡς δαπανᾶν τὸ ὅλον εἰς τὴν κατατομήν, ἀλλὰ φυλάττοντα τὸ ἐν αὐτῆς πληθῆσθαι καὶ τὸ ὅλον μερίζειν, ὅπου γε καὶ ἐν τοῖς σώμασι καὶ ταῦτα πάντα μεριστοῖς οὖσιν εἶναι τί φησιν ἐν συνεκτικῶν τῶν μερῶν ὁ Ἐλεάτης ξένος, (cf. Plat. Soph. p. 245. A) καὶ Ἀριστοτέλης συνιδὸν εἶναι καὶ ἐν τοῖς μεριστοῖς τι διδῶσιν ἀμερές· ὡστε πολλῷ μᾶλλον τῆς ψυχῆς τὸ ὅλον καὶ ἐν μένοι ἂν πληθουμένως καὶ μεριζομένως, διὸ καὶ ἀμερίστός ἐστιν, ὡς φησιν ὁ Τίμαιος. Εἰ δὲ μὴ ἐσώζετο τὸ ἐν αὐτῆς, μόνως ἂν ᾔην μεριστή· ὅλον καὶ εἰ λέγοις τὸ διανοητικὸν αὐτῆς καὶ δοξαστικὸν δύο εἶναι οὐσίας καὶ ὁμοῦ μίαν εἶναι τὴν ὅλην διανοητικὴν καὶ δοξαστικὴν, οὐκ ἀποσταῖσαν τοῦ ἐνὸς τῆ καὶ εἰς ἑαυτὴν συννεύειν. Ἡμεῖς μὲν οὖν ἀπ' αὐτῶν ὁρμηθέντες τῶν Πλάτωνος τὴν ἀμερίστον οὐσίαν καὶ τὴν μεριστὴν ἐξηγησάμεθα· τῶν δὲ πρὸ ἡμῶν οἱ μὲν μαθηματικὴν ποιῶντες τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς, ὡς μέσσην τῶν τε φυσικῶν καὶ τῶν ὑπερφυσικῶν, οἱ μὲν ἀριθμῶν αὐτὴν εἰπόντες ἐκ μονάδος ποιῶσιν, ὡς ἀμερίστου, καὶ τῆς ἀορίστου δυάδος, ὡς μεριστῆς, οἱ δὲ ὡς γεωμετρικὴν ὑπόστασιν οὔσαν ἐκ σημείου καὶ διαστάσεως, τοῦ μὲν ἀμεροῦς, τῆς δὲ μεριστῆς. Τῆς μὲν προτέρας εἰς δόξης οἱ περὶ Ἀρίστανδρον καὶ Νουμήριον καὶ ἄλλοι πλείστοι τῶν ἐξηγητῶν, τῆς δὲ δευτέρας Σεβῆρος. Ἐνίμωρο quom Jamblichus apud Stobæum memoriæ prodat, Severo animum videri formam geometricam, quæ et intervalli terminus et ipsum intervallum sit : quumque Proclus adjiciat, ani-

(3) Vide infra pag. 204.

num ab isto philosopho haberi substantiam geometricam et puncto individuo et intervallo dividuo compositam; verisimile est, eum mentem humanam ad trianguli aut circuli similitudinem accedere judicasse. Talis autem opinio Pythagoricorum (4) dogmata redolet, qui numeros et figuras deorum nominibus ornarunt. Nam triangulum æqualium laterum nominaverunt Minervam e vertice natam et Tritogeniam, quia triplici perpendiculo e tribus angulis suis ducto dividitur. Unitatem Apollinis vocabulo nuncuparunt, binarium numerum Contentionem et Audaciam vocaverunt, ternarium vero Justitiæ titulo dignati sunt. Sed hæc hactenus.

Quod reliquum est, meminerunt de Severo et alii philosophi ætate posteriores, velut Syrianus in Aristotelis Metaphys. lib. XII, pag. 44 et sæpe Damascius in vita Isidori apud Photium cod. CCXLII. Verum horum omnium testimonia commemorare et expendere non vacat. Qui denique philosophum Platonium cum Severo, imperatore Romano, confuderunt, eos refellere supersedemus (5).

Atticus, quem sub M. Aurelio Antonino clariſſe et Platoniam sectam professum esse Syn-cellus p. 353 testificatur, Harpocratonis (6) Argivi præceptor fuit. Utriusque censuram facit Proclus in tractando hoc Timæi Platonici loci p. 28. A. τὸν μὲν οὖν ποιητὴν καὶ πατέρα τοῦδε τοῦ παντὸς εὐρεῖν τε ἔργον καὶ εὐρόντα εἰς ἅπαντας ἀδύνατον λέγειν (cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, pag. 157) pag. 93 B. [pag. 218 seq. ed. Schneider] ita scribens: Ἀρποκρατίωνα δὲ θαυμάσαιμ' ἂν, εἰ καὶ αὐτὸς ἑαυτῷ γε ἀρέσκει τοιαῦτα περὶ τοῦ δημιουργοῦ διαταττόμενος. Ἐπειτα γὰρ τῷδε τῷ ἀνδρὶ κατὰ τὴν τῶν τριῶν θεῶν παράδοσιν καὶ καθόσον διττὸν ποιεῖ τὸν δημιουργόν, ἀποκαλεῖ δὲ τὸν πρῶτον θεὸν Οὐρανὸν καὶ Κρόνον, τὸν δὲ δεῦτερον Δία καὶ Ζῆνα. τὸν δὲ τρίτον οὐρανὸν καὶ κόσμον. Πάλιν δὲ αὐτὸ μεταβαλὼν τὸν πρῶτον Δία προσαγορεύει καὶ βασιλεία τοῦ νοητοῦ, τὸν δὲ δεῦτερον ἄρχοντα, καὶ ὁ αὐτὸς αὐτῷ γίγνεται Ζεὺς, Κρόνος, Οὐρανός. Πάντα γοῦν ταῦτά ἐστι τὸ πρῶτον, ὃ πάντα ὁ Παρμενίδης ἀφεῖλε, πᾶν ὄνομα καὶ πάντα λόγον καὶ πᾶσαν σχέσιν. Καὶ ἡμεῖς μὲν οὐδὲ πατέρα τὸν πρῶτον ἠνεσγόμεθα καλεῖν, ὁ δὲ τὸ αὐτὸ καὶ πατέρα καὶ ἔγγονον καὶ ἀπόγονον ἀπέφη- νεν. Ἀττικὸς δὲ, ὁ τούτου διδάσκαλος, αὐτόθεν τὸν

δημιουργὸν εἰς ταῦτὸν ἄγει τὰγαθῷ, καίτοι ἀγαθὸς μὲν καλεῖται παρὰ τῷ Πλάτωνι, τὰγαθὸν δὲ οὐ καὶ νοῦς προσαγορεύεται, τὰγαθὸν δὲ αἴτιον ἀπάσης οὐσίας καὶ ἐπέκεινα τοῦ ὄντος ἐστίν, ὡς ἐν Πολιτείᾳ (lib. VI pag. 509. B.) μεμαθήκαμεν. Τί δ' ἂν εἴποι καὶ περὶ τοῦ παραδείγματος; ἡ γὰρ καὶ πρὸ τοῦ δημιουργοῦ ἐστὶ, καὶ ἔσται τι τὰγαθοῦ πρεσβύτερον, ἢ ἐν τῷ δημιουργῷ, καὶ ἔσται πολλὰ τὸ πρῶτον, ἢ μετὰ τὸν δημιουργόν, καὶ τὰγαθόν, ὃ μὴδὲ θέμις εἶπειν, εἰς τὰ μετ' αὐτὸ ἐπιστραφήσεται κάκεινα νοῆσει. Ut autem hic rerum parentem fabricatoremque mundi cum bono confundere ac perciscere non dubitavit: ita alibi quoque similiter de optimo genitore Atticus locutus est. Colligas hoc e Procli ad illa Platonis in Timæo verba p. 29. E. ἀγαθὸς ἦν, ἀγαθῷ δὲ οὐδεὶς περὶ οὐδενὸς οὐδέποτε ἐγγίγνεται φθόνος· τούτου δ' ἐκτὸς ὄν πάντα ὅτι μάλιστα γενέσθαι ἐβουλήθη παραπλήσια ἑαυτῷ (cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, pag. 158 seq.) annotatione pag. 111. C. [pag. 262 ed. Schneider.]: καὶ εἰ πᾶσι βούλεται γορηγεῖν τὴν τοῦ ἀγαθοῦ μετουσίαν, οὐδὲν ἐστὶν ἐν τῷ παντὶ μόνως κακόν, ὡστ' οὐδὲ ἄτακτον οὐδὲ ἀπρονόητον οὐδὲ ἀόριστον, ἀλλὰ πάντα μετέχει κάλλους καὶ τάξεως καθ' ὅσον δέχσθαι πέφυκε. Πάντα οὖν ἑαυτῷ ποιεῖ παραπλήσια καθ' ὅσον θεὸς ἀγαθῶν τὰ γινόμενα, ἀλλὰ δὲ λοιπὸν κατ' ἄλλους ἀπεργάζεται λόγους παραδειγματικούς. Ὡσπερ γὰρ, φησὶν Ἀττικὸς, ὁ τέκτων πάντα μὲν τεκτονικὰ ποιεῖ, ἀλλὰ δὲ κατ' ἄλλον λόγον, τὸ μὲν βάθρον, τὸ δὲ κλίην, οὕτω καὶ ὁ θεός, ἢ μὲν ἀγαθός, ἐξομοιοῖ πάντα ἑαυτῷ, ἀγαθὰ ἀποτελῶν, κατὰ δὲ τὰ εἶδη τὰ μερίζοντα τὰς ἐκάστων οὐσίας ποιεῖ πρὸς τὰς παραδειγματικὰς αἰτίας.

Quum autem Proclus Atticum laboriosissimum (7) nomen, probabile est, multa olim ejus ingenii monumenta litteris mandata existisse. Namque inter scripta quæ ei attribuit Porphyrius in vita Plotini (8), sine dubio ejus in Platonis Timæum et Phædrum (9) commentaria cæteris præstiterunt. Hinc illorum frequens a Proclo facta est mentio. Ab his diversæ fuerunt ejus adversus Aristotelem disputationes, e quibus plura fragmenta servavit Eusebius Præpar. Evang. lib. XV, quæ infra scripsi et cognita interpretatus sum. De his non est, quod copiosius disputemus. Itaque illa potius viri dicta nobis spectanda sunt, quæ Proclus in Platonis

(4) Cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, pag. XXIV.

(5) Vide Harlesium ad Fabricii Bibl. Gr. vol. III, pag. 187. — (6) Harpocraton, Argivus Platonius philosophus, Cæsaris (Veri) familiaris, scripsit commentariorum in Platonem volumina XXIV et dictionum Platoniarum libros II. Vide Suidam v. Ἀρποκρατίων, Capitolinum in Vero et C. Barthium ad Æneam Gazæum p. 97. Adde Eu-

dociam in Violario pag. 73 et Athenæum lib. XIV pag. 648. C. — (7) Proclus in Tim. p. 315. A. [p. 761 seq. ed. Schneider.] καὶ ἔγωγε καὶ τὸν εἰλοπονώτατον Ἀττικὸν ἐθαύμασα κτλ. — (8) Porphyrius in vita Plotini cap. 14. ὑπομνήματα Ἀττικοῦ. Vid. not. 1. — (9) Proclus in Tim. pag. 315. A. μὲνηται δὲ ὁμοῦ ἐκεῖνος[ὁ Ἀττικὸς] τοῦ διττοῦ κρατῆρος καὶ τὸν Φαιδρὸν ἐξηγούμενος. —

Timæo interpretando posteris tradidit. Apparet igitur primum assuevisse doctissimum hominem in enarrando scriptore singula verba premere. Nimirum ad locum qui est pag. 28. C. γέγονεν· ὁρατὸς γὰρ ἄπτός τέ ἐστι καὶ σώμα ἔχων, πάντα δὲ τὰ τοιαῦτα αἰσθητὰ, τὰ δὲ αἰσθητὰ, δόξη περιληπτά μετὰ αἰσθήσεως, γινόμενα καὶ γενητὰ ἐφάνη (cf. Phil. Gr. vol. II, p. 157) hæc notata sunt Proclo p. 87. A. [p. 204 ed. Schneider] πότερον οὖν πᾶν τὸ αἰσθητὸν ἀπὸ χρόνου γενητόν, ἢ οὐ πᾶν; εἰ μὲν δὴ πᾶν, καὶ τὸ πλημμελῶς καὶ ἀτάκτως κινούμενον ἔσται ἀπὸ χρόνου γενητόν· ὁρατὸν γὰρ καὶ ἐκείνῳ φησιν· εἰ δὲ οὐ πᾶν, ἀσυλλόγιστος ὁ λόγος κατὰ τὸν Ἀττικὸν καὶ οὐδένοδς περαντικὸς. Εἰ μὴ ἄρα λέγει τὸν μὲν κόσμον εἶναι ὁρατὸν καὶ ἄπτόν, τὸ δὲ πλημμελῶς καὶ ἀτάκτως κινούμενον οὐχὶ νῦν ὁρατὸν εἶναι, ἀλλὰ πρὸ τῆς κοσμοποιίας· ἐπεὶ καὶ ὁ Πλάτων οὕτω φησὶ· πᾶν ὅσον ὁρατὸν ἦν πλημμελῶς καὶ ἀτάκτως κινούμενον· ἐνταῦθα δὲ ὁρατὸς γὰρ ἄπτός τέ ἐστι καὶ σώμα ἔχων. Πᾶν οὖν, ὃ ἐστὶν ὁρατὸν καὶ ἄπτόν, τοῦτο δαίνυται γενητόν, ἀλλ' οὐχ ὃ ἦν. Κἂν ταῦτα τοῖνυν λέγῃ (δεινὸς γὰρ ὁ ἀνὴρ ἀντιλαβέσθαι τῶν βημάτων), λεκτέον, ὅτι ἐν γε τῷ ὅρῳ τοῦ γενητοῦ τοιοῦτον οὐδὲν ἐστὶν, ἀλλ' ἁπλῶς εἴρηται πᾶν τὸ γενητὸν δόξη μετ' αἰσθήσεως ἀλόγου δοξαστόν· ὥστε καὶ εἰ τι αἰσθητὸν ἐστὶ, πάντως γενητόν ἂν εἴη τὸ τοιοῦτον. Πᾶν δὲ τὸ ὁρατὸν αἰσθητόν· ὥστε τὸ πλημμελῶς καὶ ἀτάκτως κινούμενον γενητόν, πρὸς τῷ καὶ ἐκεῖνο σαφῶς τὸν Πλάτωνα λέγειν γενητόν. Πρὶν γὰρ οὐράνιον γενέσθαι τρία φησὶν εἶναι, τὸ ὄν, τὴν χώραν, τὴν γέμεσιν, ἐν ἔχουσιν εἰδῶν ὑπεστηκῆσαν· ὥστε καὶ τὸ πλημμελῆς ἐκεῖνο γενητόν ἐστὶν ὥσπερ καὶ ὁρατὸν κτλ. Deinde non est subtile Attici de alio Timæi Platonicis capite iudicium. Quippe pag. 41. D verba καὶ πάλιν ἐπὶ τὸν πρότερον κρατῆρα, ἐν ᾗ τὴν τοῦ παντὸς ψυχὴν κεραννύς ἕμισγε, τὰ τῶν πρόσθεν ὑπόλοιπα κατεχεῖτο μίσγων (cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, p. 170) super quibus plerique multimodis scripsere, sic Proclus declarat p. 315. A. [pag. 764 seq. ed. Schneider.] ὁ μὲν γὰρ Θεόδωρος οὗτος διττὸν ποιεῖ τὸν κρατῆρα, τὸν μὲν πρῶτον, τὸν δὲ δεύτερον, καὶ τρίτον, τὸ κρᾶμα ὃ' ἕτερον τούτου (leg. καὶ τρισσὸν τὸ κρᾶμα τοῦ ἑτέρου)· ὁ γὰρ δεύτερος κρατῆρ τὸ κρᾶμα κατ' αὐτὸν ἐστὶ· μόιρας δὲ λοιπὸν τὴν τε τοῦ παντὸς καὶ τὰς τῶν οὐρανίων θεῶν καὶ τὰς ἡμετέρας. Τὴν μὲν γὰρ αὐτοψυχὴν πρότερον κρατῆρα καλεῖ, τὴν δὲ καθ' ὅλου κρατῆρά τε ἅμα τὸν δεύτερον καὶ κρᾶμα, τοῦ Πλάτωνος ἕνα μὲν κρατῆρα καλέσαντος καὶ ἐν αὐτῷ τὰς ψυχὰς κεράσαντος πάσας, τὰς μὲν πρώτως, τὰς δὲ δευτέρως, δευτέρου δὲ κρατῆρος οὐδ' ὀποιστιῶν μνημονεύσαντος οὐδὲ τῆς ἐν αὐτῷ κράσεως. Ἦν γὰρ καὶ ἐδεῖτο, τοῦ προτέρου κρατῆρος ἀποχωρῶντος καὶ εἰς τὴν τῶν ἡμετέρων ψυχῶν ἀπογέννησιν; καὶ ἔγωγε καὶ τὸν οἰλο-

πονώτατον Ἀττικὸν ἐξήμαστα διττὸν τοῦ τὸν κρατῆρα λέγοντα εὐρών, καὶ ταῦτα εἰσθότα σφόδρα παρίπεσαι ταῖς βήσεσι· μέμνηται δὲ ὅμως ἐκείνος τοῦ διττοῦ κρατῆρος καὶ τὸν Φαῖδρον ἐξηγουμένους.

In principio Timæi, ubi Socrates quartum qui pridiano sermone interfuerat jamque aberat convivam requirit, verba ἀσθένειά τις αὐτῷ ξυνέπεσεν, ὃ Σώκρατες· οὐ γὰρ ἂν ἐκὼν τῆσδε ἀπελείπετο τῆς συνουσίας recte cepit Atticus. De his ita Proclus in Tim. p. 7. B. γλίσχρους τε γὰρ ἐπιχειροῦσιν ἅπαντες, καὶ οὐδὲν πρὸς τὸν λόγον, εἰ καὶ τοῦτον εὐροίμεν, δ ζητοῦσιν· ἐπεὶ καὶ τὸν μὲν Θεαίτητον διὰ τὴν νόσον ἢ Πλάτωνα λέγειν οὐδὲ τοῖς χρόνοις συνάδει· τούτου γὰρ ὁ μὲν κρινομένου Σωκράτους, ὁ δὲ Θεαίτητος ἀποθανόντος εἴρηται νοσεῖν· τὸ δὲ Κλειτοφῶντα, παντελῶς ἀποπον· παρῆν γὰρ οὐδὲ τῇ προτεραίᾳ, Σωκράτους διαγυρούμενος, τίνα εἶπεν ὁ Κλειτοφῶν τῇ πρὸ ἐκείνης κατὰ τὴν ἐν Πειραιεῖ συνουσίαν· πλὴν τοσοῦτον ὁ Ἀττικὸς ὀρθῶς ἐπισημαίνεται· εἴκειν ὁ ἀπολείπόμενος οὗτος εἶναι τῶν μετὰ Τιμαίου ξένων. Διὸ καὶ ὁ Σωκράτης αὐτὸν ἐρωτᾷ τὸν Τιμαῖον, ὅπου ποτὲ εἴη ὁ τέταρτος, καὶ ἐκεῖνος ὡς περὶ ἐπιτηθείου τινὸς ἀπολογεῖται τὴν ἀπουσίαν ἀναγκαίαν αὐτῷ καὶ ἀβούλητον δαικνύς. Ταῦτα μὲν οὖν τὰ παρὰ τῶν παλαιωτέρων· ἃ δὲ ὁ ἡμέτερος καθηγεμῶν ἐν τούτοις ἐπέκρινε, ταῦτα ἡμῖν βητέα τῷ Πλάτῳ διαφερόντως ἐπόμενα. Ἐλεγε δ' οὖν, ὅτι ὅσα αἱ ἀκροάσεις περὶ σεμνοτέρων γίνονται καὶ ὑψηλοτέρων πραγμάτων, τοσοῦτῳ τὸ μὲν τῶν ἀκρατῶν ἐλαττοῦται πλῆθος, μυστικώτερον δὲ καὶ ἀποβρῆτότερον πρόεισιν ὁ λόγος. Καὶ διὰ ταῦτα ἐν μὲν τῇ προτέρᾳ τῆς πολιτείας παραδόσει κατὰ τὴν ἐν Πειραιεῖ ξυνουσίαν πολλὸς ὁ ἀκρατής, καὶ ὅ γε ὀνόματος τυχόντες ἕξ· ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ κατὰ τὴν τοῦ Σωκράτους ἀφήγησιν τέτταρες οἱ δεγόμενοι τοὺς λόγους· ἐν δὲ ταύτῃ καὶ ὁ τέταρτος ἀπολείπεται, τρεῖς δὲ οἱ ἀκραταί, καὶ ὅσοι καθαρώτερος καὶ νοσρώτερος ὁ λόγος, τοσοῦτῳ συστέλλεται ὁ ἀκρατής. Tum Plato pag. 21. E. ait : ἐστὶ τις κατ' Αἴγυπτον, ἧ δ' ὅς, ἐν τῇ Δέλτα, περὶ ὃ κατὰ κορυφὴν σιζῆται τὸ τοῦ Νείλου ρεῦμα, Σαίτικὸς ἐπικαλούμενος νομός, τούτου δὲ τοῦ νομοῦ μεγίστη πόλις Σαῖς, ὅθεν δὴ καὶ Ἄμασις ἦν ὁ βασιλεύς· καὶ τῆς πόλεως θεὸς ἀρχηγὸς τίς ἐστὶν, Αἴγυπτιστὶ μὲν τοῦνομα Νηῖθ, Ἑλληνιστὶ δέ, ὡς ὁ ἐκεῖνων λόγος, Ἄθηνᾶ· μάλα δὲ φιλαθήναιοι καὶ τινα τρόπον οἰκιστοῖ τῶνδ' εἶναι φασιν (cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, p. 152) ad quem locum Proclus Attici et aliorum testimonia Theopompi sententiam orrponit. Etenim pag. 30. C. [pag. 69 ed. Schneider.] hæc refert : τοὺς δὲ Ἀθηναίους Καλλισθένης μὲν καὶ Φανόδημος πατέρας τῶν Σαίτων ἱστοροῦσι γενέσθαι, Θεόπομπος δὲ ἀνάπαλιν ἀποίκους αὐτῶν εἶναι φησιν (Ἀττικὸς ὁ Πλατωνικὸς διὰ βρασκάνιαν φησὶ μεταποιῆσαι τὴν ἱστορίαν τὸν Θεόπομπον, ἐπ' αὐτοῦ (leg.

ἐπ' αὐτοῦ) γὰρ ἀφικέσθαι τινὰς ἐκ τῆς Σάειος ἀνανεο-
 ουμένους τὴν πρὸς Ἀθηναίους συγγένειαν)· ὁ δὲ Πλά-
 τωνα τοσοῦτον μόνον εἶπε περὶ αὐτῶν, ὅτι φιλαθή-
 ναιοί τε οἱ Σαῖται καὶ τινα τρόπον οἰκίῃσι.

Porro pag. 28. A. Plato scribit : ὅπου μὲν οὖν
 ἂν ὁ δημιουργὸς πρὸς τὸ κατὰ ταῦτα ἔχον βλέπων
 αἰεὶ, τοιοῦτον τινὲ προσχρῶμενος παραδείγματι, τὴν
 ἰδέαν αὐτοῦ καὶ δύναμιν ἀπεργάζεται, καλὸν ἐξ ἀνάγκης
 οὕτως ἀποτελεῖσθαι πᾶν· οὐ δ' ἂν εἰς τὸ γεγο-
 νός, γενητῶ παραδείγματι προσχρῶμενος, οὐ καλὸν
 (cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, p. 157). Hic At-
 ticus αἰεὶ cum βλέπων construit. Qua de re Pro-
 clus pag. 83. G. [pag. 195 ed. Schneider.] τὸ
 δὲ αἰεὶ συναπτόεν τῷ κατὰ ταῦτα ἔχον, ἵν' ἢ πρὸς τὸ
 αἰεὶ κατὰ ταῦτα ἔχον βλέπων. Οὕτως καὶ ὁ φιλόσοφος
 ἔκρινε Πορφύριος, εἰκότως. Οὐ γὰρ αἰεὶ βλέπειν φησὶ
 πάντα δημιουργόν, ὡς οἴεται Ἀττικὸς, ἀλλ' αἰεὶ ὡσαύ-
 τος ἔχειν τὸ νοητόν.

Præterea ad Platonis quæstionem pag. 28. B.
 πότερον ἦν αἰεὶ, γενέσεως ἀρχὴν ἔχον οὐδεμίαν, ἢ
 γέγονεν, ἀπ' ἀρχῆς τινος ἀρξάμενος (cf. Phil. Gr.
 Fragm. vol. II, p. 157) ita respondet Atticus,
 ut ortum secundum tempus intelligat. Id enim
 Proclus pag. 84. F. [p. 199 ed. Schneider.] his
 verbis testatur : τοιαύτης δ' οὖν τῆς ζητήσεως οὐ-
 σης Πλούταρχος μὲν καὶ Ἀττικὸς καὶ ἄλλοι πολλοὶ
 τῶν Πλατωνικῶν κατὰ χρόνον τὴν γένεσιν ἤκουσαν,
 καὶ φασὶ γίνεσθαι τὴν ζήτησιν, εἴτε ἀγένητος κατὰ
 χρόνον ὁ κόσμος, εἴτε γενητός· εἶναι γὰρ πρὸ τῆς κο-
 σμοποιίας ἀτακτον κίνησιν, ἅμα δὲ κινήσει πάντως
 ἐστὶ καὶ χρόνος, ὥστε καὶ χρόνον εἶναι πρὸ τοῦ παν-
 τός· ἅμα δὲ τῷ παντὶ γεγονέναι χρόνον ἀριθμὸν ὄντα
 τῆς τοῦ παντός κινήσεως, ὡς ἐκεῖνος ἦν τῆς πρὸ τῆς
 κοσμοποιίας οὐσης ἀτάκτου κινήσεως ἀριθμός. Qua-
 propter idem ad sequentia pag. 30. A. οὕτω δὲ
 πᾶν ὅσον ἦν ὄρατον παραλαβόν, οὐ γ' ἡσυγίαν ἄγον,
 ἀλλὰ κινούμενον πλημμελῶς καὶ ἀτάκτως, εἰς τάξιν
 αὐτὸ ἤγαγεν ἐκ τῆς ἀταξίας, ἠγχεσάμενος ἐκεῖνο τού-
 του πάντως ἄμεινον (cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II,
 p. 159) hæc annotavit pag. 116. B. [p. 274 ed.
 Schneider.] οἱ μὲν περὶ Πλούταρχον τὸν Χαϊρωνεῖα
 καὶ Ἀττικὸν λιπαρῶς ἀντέγονται τούτων τῶν ῥημά-
 των ὡς τὴν ἀπὸ χρόνου τῷ κόσμῳ γένεσιν αὐτοῖς
 μαρτυροῦντων, καὶ δὲ καὶ φασὶ προεῖναι μὲν τὴν
 ἀκόσμητον ὕλην πρὸ τῆς γενέσεως, προεῖναι δὲ καὶ
 τὴν κατεργάτιν ψυχὴν τὴν τοῦτο κινούσαν· πόθεν γὰρ
 ἢ κίνησις ἦν, ἢ ἀπὸ ψυχῆς; εἰ δὲ ἀτακτος ἢ κίνησις,
 ἀπὸ ἀτάκτου ψυχῆς· εἴρηκε γοῦν ἐν Νόμοις (lib. X,
 pag. 897. A) τὴν μὲν ἀγαθοειδῆ ψυχὴν ὄρθα καὶ
 ἔμφρονα παιδαγωγεῖν, τὴν δὲ κατεργάτιν ἀτάκτως τε
 κινεῖσθαι καὶ τὸ ὑπ' αὐτῆς διοικούμενον πλημμελῶς
 ἄγειν· ἐπιγενομένης δὲ τῆς ἀπὸ τοῦ δημιουργοῦ κο-
 σμοποιίας τὴν μὲν ὕλην καθίστασθαι πρὸς τὴν τοῦ
 κόσμου σύστασιν, τὴν δὲ κατεργάτιν νοῦ μεταλαχοῦ-

σαν ἔμφρονα ἀποτελεῖσθαι καὶ τεταγμένην ποιεῖσθαι
 κίνησιν· ἄγει γὰρ εἰς τάξιν τὴν μὲν ἢ τοῦ εἶδος με-
 τουσία, τὴν δὲ ἢ τοῦ νοῦ παρουσίαν. Huc perhinc
 etiam ea quæ Plato pag. 34. B de mundi satu
 atque ortu tradit : οὗτος δὲ πᾶς ὄντος αἰεὶ λογισμὸς
 θεοῦ περὶ τὸν ποτὲ ἐσόμενον θεὸν λογισθεὶς λείων καὶ
 διμαλὸν πανταγῆ τε ἐκ μέσου ἴσον καὶ ὄλον καὶ τέλειον
 ἐκ τελέων σωμάτων σώμα ἐποίησε (cf. Phil. Gr.
 Fragm. vol. II, p. 162). Philosophi sententiam
 hoc modo exponit Proclus pag. 169 F. [p. 401
 ed. Schneider.] ὁ δὲ δὴ λογισμὸς τῆς δημιουργίας
 τῆς διηρημένως ἐστὶ σημαντικὸς· τὸ δὲ αὐ ποτὲ ἐσό-
 μενον οὐ τῆς κατὰ χρόνον ἐστὶν ἀρχῆς σημαντικόν,
 ὡς οἴεται Ἀττικὸς, ἀλλ' ὅτι τὴν οὐσίαν ἔχει τῷ χρόνῳ
 συνεξευγμένην. Χρόνος γὰρ ἅμα οὐρανῷ γέγονε, καὶ
 ὅ τε κόσμος ἐγγενος καὶ ὁ χρόνος ἐγκόσμιος· συμ-
 παρήχθησαν γὰρ ἀλλήλοις καὶ συνυπέστησαν ἀπὸ τῆς
 μιᾶς δημιουργίας. Ἔστιν οὖν τὸ ποτὲ τοῦτο οὐ χρό-
 νον μόνον, ἀλλ' ὄλος χρόνος, ὡς πρὸς τὸ αἰεὶ ὃν πα-
 ραβάλλόμενος. Eadem ratio est loci qui exstat
 p. 34. C. τὴν δὲ δὴ ψυχὴν οὐχ ὡς νῦν ὑστέραν ἐπι-
 χειροῦμεν λέγειν, οὕτως ἐμηχανήσατο καὶ ὁ θεὸς
 νεώτεραν· οὐ γὰρ ἂν ἄρχεσθαι πρεσβύτερον ὑπὸ νεω-
 τέρου ξυνέρχασθαι εἴασεν· (cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II,
 p. 162). Hunc Proclus ita commentatur p. 174.
 E [p. 412 ed. Schneider] νῦν δὲ εἰ βούλει καὶ τὴν
 τοῦ Πλάτωνος λέξιν καθ' ἕκαστον τῶν ῥημάτων θεω-
 ρήσωμεν. Πρῶτον οὖν εὐθύς τὸ δὲ τὴν ψυχὴν (leg.
 τὸ τὴν δὲ ψυχὴν) ὅτι περὶ πάσης λέγει τῆς ψυχῆς,
 τὸ ἄρθρον προστεθὲν ἐδήλωσεν. Οὐ γὰρ ὡςπερ πρότε-
 ρον ψυχὴν δὲ ἐν μέσῳ θεὸς εἶπεν, ἀλλὰ τὴν δὲ ψυχὴν.
 Ἐκεῖ μὲν γὰρ δύναμις ἦν ψυχῆς ὅλης ἢ περὶ τὸ μέ-
 σον, ἐναυθα δὲ ἢ πᾶσα ψυχὴ πρεσβυτέρα λέγεται
 τοῦ σώματος. Ἐπὶ δὲ τούτῳ τὸ πρεσβύτερον καὶ τὸ
 νεώτερον οὐ κατὰ χρόνον ληπτέον, ὡς ὑπέλαβεν
 Ἀττικὸς· ἅμα γὰρ υπέστησε τὴν ψυχὴν ὁ πατὴρ καὶ
 σώματι περιελάυψεν αὐτὴν· ἀλλὰ τῇ τάξει τῆς οὐ-
 σίας. Τὸ γὰρ τῷ δημιουργῷ προσχεστότερον πρεσβύ-
 τερον, τὸ δὲ ὑπὸ τῷ νεώτερον. Εἰ δὲ βούλει, καὶ
 κατὰ χρόνον τὸ πρεσβύτερον καὶ τὸ νεώτερον ἀκου-
 στέον. Πρεσβύτερος γὰρ ὁ ἐν τῇ ψυχῇ χρόνος καὶ
 θεϊότερος, νεώτερος δὲ ὁ τοῦ σώματος, καὶ καθ' ὅσον
 ἐστὶν ἢ ψυχὴ χρόνον, κατὰ τοῦτον οὐκ ἐστὶ τὸ σωμα-
 τικόν, ἀλλὰ καθ' ἕτερον, ἐκεῖνον δεύτερον. Ὡς γὰρ
 κινήσεως ἕτερον εἶδος ἐν ἀμφοῖν, οὕτω καὶ ὁ χρόνος
 ἕτερος. Ex his alisque locis efficitur, statuisset
 Atticum motionem et materiam inordinatam
 ortu carere, mundum autem tempore ortum
 esse, velut p. 116. F. [p. 275 ed. Schneider.]
 ἀλλ' ἐπὶ μὲν τῆς ψυχῆς ἀσωμάτου οὐσης τοῦτο ἀλη-
 θές· ἐπὶ δὲ τοῦ σώματος τὸ μὲν περὶ τῶν εἰδῶν τῶν
 πρώτων δεδείχαμεν, ὅπως καὶ τούτων αἴτιος ὁ θεός,
 περὶ δὲ τῆς ὕλης αὐτῆς ζητήσεν ἂν τις, εἴτε ἀγένη-
 τός ἐστιν ἀπ' αἰτίας, ὡς φασὶν οἱ περὶ Πλούταρχον

καὶ Ἀττικόν, εἴτε γεννητὴ, καὶ ἐκ ποίας αἰτίας. Conf. p. 87. A. et 99. C. Cæterum ideas cum mundi orifice conjunxisset Atticum, relatum legitimus pag. 119. B. [p. 280 ed. Schneider.] πρῶτον μὲν οὖν ἀποτείνεται πρὸς τοὺς περὶ Ἀττικὸν πολλὰς ὑποτιθεμένους ἀρχὰς συναπτούσας ἀλλήλοις τὸν δημιουργὸν καὶ τὰς ἰδέας, οἳ καὶ τὴν ὕλην ὑπὸ ἀγενήτου φασὶ κινουμένην ψυχῆς, ἀλόγου δὲ καὶ κατεργάτιδος, πλημμελῶς καὶ ἀτάκτως φέρεσθαι, καὶ προϋφιστάσθαι κατὰ χρόνον τὴν μὲν ὕλην τοῦ αἰσθητοῦ, τὴν δὲ ἀλογίαν τοῦ λόγου τὴν τε ἀταξίαν τῆς τάξεως. Ἔστιν ὁγ', ὡς φασιν, ὕλη καὶ θεὸς ἀγένητα ἀμφοῖ ἀπ' αἰτίας. Οὐκοῦν τὸ μὲν ἀγένητον αὐτοῖς κοινόν· διαφέρει δὲ ὅμως ἀλλήλων. Insuper p. 30. C. οὐ δ' ἐστὶ τᾶλλα ζῶα καθ' ἓν καὶ κατὰ γένη μόρια, τούτων πάντων ὁμοίωτατον αὐτὸν εἶναι τιθώμεν (cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, p. 159) quomodo Atticus καθ' ἓν et κατὰ γένη interpretetur, sic declarat Proclus p. 129. D [p. 305 ed. Schneider.] τὸ καθ' ἓν ἐν τούτῳ καὶ τὸ κατὰ γένη τινὲς μὲν εἰρήκασιν ἀντιδιακρίνειν τὰ ἄτομα εἶδη πρὸς τὰ κοινότερα, ὡς περὶ Ἀττικὸς· χαλοῦσι δὲ ἄτομα εἶδη τὰ προσεγγῆ καὶ ἀτόμων αἰτία, τὸν αὐτοάνθρωπον, εἰ τύχοι, τὸν αὐτοῖππον, ἕκαστον τῶν τοιούτων εἰδῶν, γένη δὲ τὰ δλικώτερα τούτων καὶ περιληπτικώτερα παραδείγματα. Accedit quod Atticus in tractando loco, qui est pag. 31. A. τῷ γὰρ τῶν νοουμένων καλλίστῳ, καὶ κατὰ πάντα τελείῳ, μάλιστα αὐτὸν ὁ θεὸς ὁμοιωσάτω βουληθεῖς, ζῶον ἓν δρατὸν πάντα ὅσα αὐτοῦ κατὰ φύσιν συγγενῆ ἐντὸς ἔχον ἑαυτοῦ συνέστησεν (cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, p. 159) de mundi fabricatoris et exemplaris ratione Proclo teste pag. 131. C. [pag. 309 ed. Schneider.] hoc modo quæsitivus : ὁ μὲν Ἀττικὸς ἐν τούτοις ἠπόρησεν; εἰ καὶ ὁ δημιουργὸς ὑπὸ τοῦ νοητοῦ ζῶου περιέχεται· δοκεῖ γάρ, εἰ μὲν περιέχοιτο, μὴ εἶναι τέλειος· τὰ γὰρ μερικὰ ζῶα, φησὶν, ἀτελῆ, καὶ διὰ τοῦτο τὰ παραπλήσια αὐτοῖς οὐ καλά· εἰ δὲ μὴ περιέχοιτο, οὐ πάντων τῶν νοητῶν εἶναι τὸ αὐτοζῶον περιληπτικόν· καὶ ἀπορήσας ἔθετο βραδίως ὑπὲρ τὸ αὐτοζῶον εἶναι τὸν δημιουργόν. Ad hæc Attici explicatio τῆς μεριστῆς et τῆς ἀμερίστου οὐσίας pag. 35. A in verbis τῆς ἀμερίστου καὶ αἰεὶ κατὰ τὰ αὐτὰ ἐγούσης οὐσίας, καὶ τῆς αὐτῆς περὶ τὰ σώματα γιγνομένης μεριστῆς, τρίτον ἐξ ἀμφοῖν ἐν μέσῳ συνεκράσατο οὐσίας εἶδος (cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, pag. 163) memoratur a Proclo, pag. 187. B. [pag. 444 ed. Schneider.], quæ talis est : οἳ δὲ οἷς φυσικῆν θεωροῦντες μεριστὴν μὲν οὐσίαν λέγουσι

τὴν ἄλογον προσῶσαν τῆς λογικῆς, ἀμερίστον δὲ τὴν θεϊάν, καὶ ἐκ τῶν δύο ποιούσι τὴν λογικὴν, τῆς μὲν ὡς κοσμοῦσης, τῆς δὲ ὡς ὑποκειμένης, καθάπερ Ἠλούταρχος καὶ Ἀττικὸς, καὶ φασιν ἀγένητον μὲν κατὰ τὸ ὑποκείμενον αὐτὴν εἶναι, γεννητὴν δὲ κατὰ τὸ εἶδος. Non male accepit Atticus ea quæ dicuntur a Platone pag. 37. B. λόγος δὲ ὁ κατὰ ταῦτ' ἀληθῆς γιγνόμενος, περὶ τε θάτερον ὄν καὶ περὶ ταῦτόν, ἐν τῷ κινουμένῳ ὑφ' αὐτοῦ φερόμενος, ἀνευ φθόγγου καὶ ἡχῆς (cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, p. 165). Proclus enim p. 234. D. [pag. 567 ed. Schneider.] hanc ejus interpretationem citat : τὸν λόγον τοῦτον ὁ μὲν Ἀττικὸς ἐπὶ τῆς προσεκτικῆς δυνάμεως ἔκρουσεν, ὁ δὲ Πορφύριος ἐπὶ τοῦ ἡνίοχου τοῦ κινουμένου τοὺς διττοὺς ἴππους κτλ. Denique ad locum de dierum, noctium, mensium et annorum origine, pag. 37. E. ἡμέρας γὰρ καὶ νύκτας καὶ μῆνας καὶ ἐνιαυτούς, οὐκ ὄντας πρὶν οὐρανὸν γενέσθαι, τότε ἅμα ἐκείνῳ ξυνιαταμένῳ τὴν γένεσιν αὐτῶν μηχανάται. Ταῦτα δὲ πάντα μέρη χρόνου, καὶ τὸ τ' ἦν τό τ' ἐστὶν, χρόνου γεγονότα εἶδη (cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, p. 165) hæc notavit Proclus p. 250. B. [p. 605 ed. Schneider.] μάτην ἄρα λέγουσιν οἳ περὶ Ἀττικόν, ὅτι χρόνος μὲν ἦν καὶ πρὸ οὐρανοῦ γένεσεως, τεταγμένος δὲ χρόνος οὐκ ἦν. Ὅπου γὰρ χρόνος, ἐκεῖ καὶ τὸ παρελθόν ἐστὶ καὶ τὸ μέλλον, ὅπου δὲ ταῦτα, ἐκεῖ καὶ τὸ ἦν καὶ τὸ ἐστὶν πάντως. Ἄλλὰ μὴν καὶ τὸ ἦν καὶ τὸ ἐστὶν χρόνου ἐστὶν εἶδη γεγονότα παρὰ τοῦ δημιουργοῦ. Διὸ καὶ γεγονότα αὐτὰ προσείπεν. Οὐδ' ἄρα χρόνος τις ἦν πρὸ τῆς δημιουργίας. Cæterum vitam ratione carentem mortalem esse Atticus censebat. Intelligitur hoc ex ejus interpretatione verborum quæ exstant p. 41. D. τὸ δὲ λοιπὸν ἡμεῖς, ἀθανάτῳ θνητὸν προσφαινοντες (cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, p. 170). De his ita Proclus pag. 311. A. [pag. 754 ed. Schneider.] : τί τὸ ἀθανάτῳ ἐστὶ τοῦτο, καὶ τί τὸ θνητὸν, ἐζητήται παρὰ τοῖς τοῦ Πλάτωνος ἐξηγηταῖς, καὶ οἳ μὲν τὴν λογικὴν ψυχὴν μόνην ἀθάνατον ἀπολείποντες φθείρουσι τὴν τε ἄλογον ζῶην σύμπασαν καὶ τὸ πνευματικὸν ὄχημα τῆς ψυχῆς, κατὰ τὴν εἰς γένεσιν βροπὴν τῆς ψυχῆς τὴν ὑπόστασιν διδόντες αὐτοῖς μόνον τε τὸν νοῦν ἀθάνατον διατηροῦντες ὡς μόνον καὶ μένοντα καὶ ὁμοιούμενον τοῖς θεοῖς καὶ μὴ φθειρόμενον, ὡς περὶ οἳ παλαιότεροι καὶ ἔπεσθαι τῇ λέξει κρίναντες, δι' ἧς ὁ Πλάτων φθίρει τὴν ἄλογον, θνητὴν αὐτὴν καλῶν, τοὺς Ἀττικοὺς λέγει καὶ Ἀλβίνους καὶ τοιούτους τινάς. Numenius Apameus (10), quem alii veterum

(10) Clemens Alexandrinus Strom. I, p. 312 ed. Svlburg. Ἀριστόβουλος δὲ ἐν τῷ πρώτῳ τῷ πρὸς τὸν Φιλομήτορα κατὰ λέξιν γράφει· κατηκολούθησε δὲ καὶ ὁ Πλάτων τῇ καθ' ἡμᾶς νομοθεσίᾳ, καὶ φανερόν ἐστι περιεργασάμενος ἕναστα τῶν ἐν αὐτῇ λεγομένων. Δητημήνευσται δὲ πρὸς Δημητρίου τοῦ Φαλαρέως δι' ἑτέρων, πρὸ τῆς Ἀλεξάνδρου καὶ

Ἡερσῶν ἐπικρατήσεως, τὰ τε κατὰ τὴν ἐξ Αἰγύπτου ἐξαγωγήν τῶν Ἑβραίων τῶν ἡμετέρων πολιτῶν, καὶ ἡ τῶν γεγονότων ἀπάντων αὐτοῖς ἐπιράνεια, καὶ κράτειος τῆς χώρας, καὶ τῆς ὅλης νομοθεσίας ἐπεξήγησις, ὡς εὐδελος εἶναι τὸν προσηρημένον φιλόσοφον εἰληθέναι πολλά. Γέγονε γὰρ πολυμαθὴς, καθὼς καὶ Ἡύαγόρας πολλὰ τῶν παρ' ἡμῖν

inter Pythagoreos, alii rectius inter Platonicos philosophos numerant, qua ætate vixerit, incertum est. Sed quum primum a Clemente Alexandrino nominetur, quumque Proclus (11) in Timæum p. 93. B. Harpocrationi, Attici discipulo, sententiam de triplici deo tribuat, quam antequam a Numenio defensam esse exploratum ha-

bemus, hunc ipsum secundo post Chr. n. sæculo floruisse conjicimus. Quanti autem fecerint Numenii scripta homines Platoniorum disciplinam colentes, hinc existimari licet, quod Porphyrius in vita Plotini (12) sæpe honorificam de eo mentionem facit. Volumina ejus ferebantur ἐπι, περί ἀριθμῶν, περί τόπου, περί τοῦ ἀγα-

μετενέγκας εἰς τὴν ἑαυτοῦ δογματοποιίαν. Νομήνιος δὲ ὁ Πυθαγόρειος φιλόσοφος ἀντικρὺς γράφει· Τί γὰρ ἐστὶ Πλάτων, ἢ Μωσῆς ἀττικίζων; Cf. Eusebius Præpar. Evang. lib. VIII cap. 6, p. 410 seq. et lib. XIII cap. 12, p. 663 seqq. Suidas v. Νομήνιος sic: Νομήνιος Ἀπαμεύς, ἀπὸ Συρίας, φιλόσοφος Πυθαγόρειος. Οὗτος ἐστὶν ὁ τῆν τοῦ Πλάτωνος ἐξελέγξας διάδοχος, ὡς ἐκ τῶν Μωσαϊκῶν τὰ περὶ θεοῦ καὶ κόσμου ἀποσυλλήσασαν, καὶ διὰ τοῦτο φησὶ· τί γὰρ ἐστὶ Πλάτων, ἢ Μωσῆς ἀττικίζων; — (11) Proclus in Timæum p. 93. A. B. Νομήνιος μὲν γὰρ τρεῖς ἀνυμνήσας θεοῦ πατέρα μὲν καλεῖ τὸν πρῶτον, ποιητὴν δὲ τὸν δεύτερον, ποιήματα δὲ τὸν τρίτον· ὁ γὰρ κόσμος κατ' αὐτὸν ὁ τρίτος ἐστὶ θεός· ὥστε ὁ κατ' αὐτὸν δημιουργὸς διττός, ὁ τε πρῶτος θεός· καὶ ὁ δεύτερος, τὸ δὲ δημιουργούμενος ὁ τρίτος. Ἀμεινον γὰρ τοῦτο λέγειν, ἢ ὡς ἐκείνους φησι τραγωδῶν, πάππον, ἐγγονον, ἀπόγονον. Ὁ δὲ ταῦτα λέγων πρῶτον μὲν οὐκ ὀρθῶς· τάχα τὸν συναριθμῶν τοῖσδε τοῖς αἰτίοις. Οὐ γὰρ πέφυκεν ἐκεῖνο ζεύγνυσθαι τίσιν οὐδὲ δευτέραν ἔχειν ἄλλου τάξιν· ὁ δὲ πατὴρ παρὰ τῷ Πλάτωνι δεύτερος τέτακται τοῦ ποιητοῦ. Ἐτι δὲ τὸ πάσης ἐξηρημμένην σχέσιν συντάττει τοῖς ὑπ' αὐτὸ καὶ μετ' αὐτῷ· δεῖ δὲ ταῦτα μὴ ἀναπέμπειν ἐπὶ τὸ πρῶτον, ἐκείνου δὲ πᾶσαν ἀφαιρεῖν σχέσιν. Οὐδὲ τὸ πατρικὸν ἄρα τοῦ παντός ἐφαρμόσει τῷ πρῶτῳ. Ταῦτα γὰρ ἐν ταῖς μετ' αὐτὸ τάξεσιν ἀνεφάνη τῶν θεῶν. Τρίτον δὲ ἐπὶ τοῦτον τὸ διακερῖν τὸν πατέρα καὶ ποιητὴν τοῦ Πλάτωνος ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ἀσπρότερος τοῖς ὀνόμασιν ἐμνήσαντος οὐκ ἔρθον. Μία γὰρ ἢ θεία δημιουργία καὶ εἰς ὁ ποιητής καὶ πατὴρ πανταχοῦ τῷ Πλάτωνι παραδέσσεται, καὶ τὸ διαισπᾶν τὴν μίαν αἰτίαν τοῖς ὀνόμασιν ἐρεπόμενον ὅμοιον ὡσπερ εἰ τις τοῦ Πλάτωνος τὸ πᾶν οὐρανῷ καὶ κόσμῳ ἐπονομάζοντος δύο τὰ δημιουργήματα ἔλεγε, τὸν μὲν οὐρανόν, τὸν δὲ κόσμον, καθάπερ ἐνταῦθα διττὸν, ἑσθί, τὸ δημιουργικόν, τὸ μὲν πατὴρ, τὸ δὲ ποιητής. Ἀρποκρατίωνα δὲ θαυμάσαιμ' ἂν, εἰ καὶ αὐτὸς ἑαυτῷ ἐφάρμοσε τοιαῦτα περὶ τοῦ δημιουργοῦ διαταξιόμενος· Ἐπειτα γὰρ τῶν δὲ ἀνδρῶν κατὰ τὴν τῶν τριῶν θεῶν περὶ αὐτοῦ καὶ καθόσον διττὸν ποιεῖ τὸν δημιουργόν, ἀποκαλεῖ δὲ τὸν πρῶτον θεὸν Οὐρανόν καὶ Κρόνον, τὸν δὲ δεύτερον Δία καὶ Ζῆνα, τὸν δὲ τρίτον οὐρανόν καὶ κόσμον. Πάλιν δὲ αὐ μεταβαλὼν τὸν πρῶτον Δία προσαγορεύει καὶ βασιλεῖα τοῦ νοητοῦ, τὸν δὲ δεύτερον ἀρχοντα, καὶ ὁ αὐτὸς αὐτῷ γίνεταί Ζεὺς, Κρόνος, Οὐρανός. Πάντα γοῦν ταῦτα ἐστὶ τὸ πρῶτον, οὐ πάντα ὁ Ἡρακλειδῆς ἀρεῖται, πᾶν ὄνομα καὶ παντα λόγον καὶ πᾶσαν σχέσιν. Καὶ ἡμεῖς μὲν οὐδὲ πατέρα τὸν πρῶτον ἠνεσχόμεθα καλεῖν, ὁ δὲ τὸ αὐτὸ καὶ πατέρα καὶ ἔγγονον καὶ ἀπόγονον ἀπέφηνεν. Ἄττικος δὲ, ὁ τοῦτου διδάσκαλος, αὐτόθεν τὸν δημιουργόν εἰς ταῦτον ἄρει τάχα τῷ κτλ. — (12) Porphyrius in vita Plotini cap. 14 ἐν δὲ ταῖς συνοουσίαις ἀνεγνώσκειτο μὲν αὐτῷ τὰ ὑπομνήματα, εἴτε Σεβηροῦ εἴτε, εἴτε Κρόνιου, ἢ Νομηνίου, ἢ Γατοῦ, ἢ Ἄττικου· κἂν τοῖς Ἡερικατικαῖς τὰ τε Ἀσπασίου καὶ Ἀλεξάνδρου, Ἄδραστου τε καὶ τῶν ἔμπεσόντων. — Idem l. c. cap. 17 τῶν δὲ ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος τὰ Νομηνίου αὐτὸν ὑποβάλλουσι λεγόντων, καὶ τοῦτο πρὸς Ἀμελίον ἀγγέλλοντος Τρύφανος τοῦ Στοϊκοῦ τε καὶ Πλατωνικοῦ, γέγραπεν ὁ Ἀμελίος βιβλίον, ὁ ἐπεγράψαμεν περὶ τῆς κατὰ τὰ δόγματα τοῦ Πλοτωνίου πρὸς τὸν Νομηνίου διαφοράς. Πρῶτον γὰρ δὲ αὐτὸ βασιλεῖ ἐμοί· βασιλεὺς δὲ τοῦνομα τῷ Πορφυρίῳ ἐμοί προσῆν, κατὰ μὲν πατρὶον διάλεκτον Μάλχῳ κεκλη-

μένῳ, ὡσπερ μοι καὶ ὁ περὶ (log. κα. πάλαι) ὁ πατὴρ ὄνομα κέκλητο, τοῦ Μάλχου ἐρμηνεῖαν ἔχοντος βασιλεὺς, εἰ τις εἰς Ἑλλάδα ἀδιέλκτον μεταβάλλειν ἐθέλοι. Ὅθεν ὁ Λογγίνος μὲν προσφωνῶν τὰ περὶ ὀσμῆς Κλεοδάμῃ τε καὶ κημοὶ Πορφυρίῳ, Κλεοδάμῃ τε καὶ Μάλχῳ, προσγράψεν. Ὁ δ' Ἀμελίος ἐρμηνεύσας τοῦνομα, ὡς ὁ Νομηνίος τὸν Μάξιμον εἰς τὸν Μεγάλον, οὕτως τὸν Μάλχον οὕτως εἰς τὸν Βασιλέα γράφει· Ἀμελίος Βασιλεῖ εὐ πράττειν Αὐτῶν μὲν ἐνεκα τῶν πανευρήμων ἀνδρῶν, οὓς διαθεβρολληκνεῖαι ἐς ἐκὺτον φῆς, τὰ τοῦ ἑταίρου ἡμῶν δόγματα εἰς τὸν Ἀπαμείαν Νομηνίου ἀναγόντων οὐκ ἂν προηράμην φωνῆν σαφῶς ἐπίστασο. Ἄλλο γὰρ ὅτι καὶ τοῦτο ἐκ τῆς παρ' αὐτοῖς ἀγαλλομένης προσήλυθεν εὐστομίας τε καὶ εὐλογτίας, νῦν μὲν ὅτι πλατὺς φήναρος, αὐθις δὲ, ὅτι ὑποβολιμαῖος, ἐκ τρίτου δὲ ὅτι καὶ τὰ φαυλότατα τῶν ὄντων ὑποβαλλόμενος τῷ διατιλίθειν αὐτὸν δηλαδὴ κατ' αὐτοῦ λεγόντων. Σοῦ δὲ τῆς προσείας ταύτης οἰόμενον δεῖν ἀπορησῆαι πρὸς τὸ καὶ τὰ ἡμῖν ἀριστοτα ἐμεῖν προγεύροτα εἰς ἀνάμνησιν, καὶ τὸ ἐπ' ὀνόματι ἑταίρου ἀνδρός, οἷα τοῦ Πλοτωνίου, μεγάλου, εἰ καὶ πάλαι διαθεβρομένη, ὀλοσχερότερον γνῶμαι, ὑπήκουσα καὶ οὐκ ἦκα ἀποδοῦς σοὶ τὰ ἐπηγγελμένα, ἐν τρισὶν ἡμέραις, ὡς καὶ αὐτὸς οἴσθα πεποννημένα. Χρῆ δὲ αὐτὰ, ὡς ἂν μὴ ἐκ τῆς τῶν συνταγματῶν ἐκείνων παραθέσεως, οὐτ' οὐκ συνταγματῶν, οὐτ' ἐξειλεγμένα, ἀλλ' ἀπὸ τῆς παλαιᾶς ἐντεύξεως ἀναπεπολημένα, καὶ ὡς πρῶτα προὔπεσαν ἔκαστα, οὕτω ταχθέντα ἐνταῦθα, νῦν συγγνώμης δικαίας ταρῖ σοῦ τυχεῖν, ἄλλως τε καὶ τοῦ βροχίματος· τοῦ ὑπὸ τῶν πρὸς ἡμᾶς ὀμοιοῦντα ὑπαγομένου πρὸς τινα ἀδρός οὐ μάλτ' προγεῖρου ἐλεῖν ὑπάρχοντος, διὰ τὴν ἄλλοτε ἄλλως περὶ τῶν αὐτῶν ὡς ἂν ὀδεῖε φράσιν. Ὅτι δὲ εἰ τι τῶν ἀπὸ τῆς οἰκείας ἐστίας παραχαρταίοντο, διορθῶσαι ἐμμενῶς, εἰ οὐδα. Ἠνάγκασμαι δ' ὡς οἴκην, ὡς ποὺ φησὶν ἡ τραγῳδία, ὡν εἰλοπράγμων, τῆ ἀπὸ τῶν τοῦ καθηγεμόνος ἡμῶν δογμάτων διαστάσει, ἐδούνην τε καὶ ἀποποισθῆναι. Ταιστων ἄρα ἦν τὸ σοὶ χαρίζεσθαι ἐξ ἀπαντος βούλεσθαι. Ἐβῶσο. — Idem l. c. cap. 20. Ἐτι δὲ τοῦ Λογγίνου, ἂ ἐν τῷ συγγράμματι γέγραφε περὶ Πλοτωνίου τε καὶ Ἀμελίου καὶ τῶν κατ' αὐτοῦ γεγονότων φιλοσόφων, ἀναγκαστὸν παραθεῖναι, ἕνα καὶ πῆρης γέννηται ἢ περὶ αὐτῶν κρίσις, οἷα γέννηται τοῦ ἔλλογιματώτου ἀνδρός καὶ ἐλεγκτικωτάτου. Ἐπιγράφεται δὲ τὸ βιβλίον Λογγίνου πρὸς Πλοτωνίου καὶ Γεντιλιανῶν Ἀμελίον περὶ τέλους. Ἐχει δὲ τοιοῦδε προοίμιον. Ἡλλῶν καθ' ἡμᾶς, ὡ Μάρκελλε, γεγεννημένων φιλοσόφων, οὐχ ἥμισυτα παρὰ τοὺς πρῶτους τῆς ἡλικίας ἡμῶν χρόνους (ὁ μὲν γὰρ νῦν καιρὸς οὐδ' εἰπεῖν ἐστίν, ὅσων σπάνιν ἔσχηκα τοῦ πράγματος) ἐτι δὲ μεριαχίον ὄντων ἡμῶν, οὐκ ὀλίγοι τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ λόγων προσέστησαν, οὓς ἀπαντας μὲν ὑπῆρξεν ἰδεῖν ἡμῖν διὰ τὴν ἐκ παιδῶν ἐπὶ πολλοῦ τόπου· ἅμα τοῖς γουέουσιν ἐπιδημίαν, συγγενέσθαι δὲ αὐτῶν τοῖς ἐπιβίωσσαι κατὰ ταῦτο συνηοῖς ἔθνεσι καὶ πόλεσιν ἐπιμίζαντας. Οἱ μὲν καὶ διὰ γραφῆς ἐπεγεύρησαν τὰ δοκοῦντα εἶσαι πραγματεῦσθαι, καταλιπόντες τοῖς ἐπιγιγνομένοις τῆς παρ' αὐτῶν ὄφελείας μετασχεῖν· οἱ δ' ἀποχρῆσθαι σφισιν ἡγήσαντο, τοὺς συνόντας προθεβῆσαι εἰς τὴν τῶν ἀστυκόντων ἑαυτοῖς κατάληψιν. Ὡν τοῦ μὲν προτέρου γεγόνασι τρόπον Πλατωνικοῦ μὲν Εὐκλείδης καὶ Δημόκριτος καὶ Προκλίος, ὁ περὶ τῆς Τρωάδας διατρίψας, οἱ τε μέχρι νῦν ἐν τῇ Πρώμῃ δημοσιεύοντες Πλοτωνίος καὶ Γεντιλιανός Ἀμελίος, ὁ τοῦτου γνώρι-

νοῦ, περὶ ἀφθαρσίας ψυχῆς citata ab Origene (13). Præterea ex opusculo περὶ τῆς τῶν Ἀκαδημαϊκῶν πρὸς Πλάτωνα διασπάσειος magna fragmenta supersunt apud Eusebium Præpar. Evang. XIV, 5 seqq.; (14) apud eundem nonnulla ex libro περὶ τὰ γὰρ τοῦ XI, 10, 22; (15) XV, 17, (16) qui videtur fuisse dialogus, et ex disputationibus τὰ πρὸς Πλάτωνα ἀπόρρητα inscriptis XIII, 5 (17). Hæc omnia collegi, emendavi, interpretatus sum (18).

Ex universis Numenii decretis olim centum fere commentariorum libros Porphyrio (19) teste composuerat Amelius, quos editos dono dedit Justino Hesybio, filio adoptivo. De his Aramensis philosophi decretis, quæ ex ejus fragminibus et aliorum quos attuli scriptorum locis cognoscuntur, uberius disserere non attinet. Unum excipio de animorum immortalitate placitum. Age nunc, inquit Stobæus (20), ad

ipsam per se incorpoream naturam revertamur, vulgaresque de illa, quatenus ad animam spectant, opiniones omnes distinctas ordine referamus. Sunt igitur qui totam hujusmodi naturam partes similes habere, eamque unam et eandem esse doceant, ita ut in quavis ejus parte totum cernatur, idemque etiam in anima dividua mundum intelligibilem, deos, genios et bonum et præstantissima quæque collocant, atque in omnibus similiter omnia inesse statuunt, singulorum tamen naturæ convenienter. Et hanc quidem sententiam sine dubio Numenius tuetur. Quam si sequimur, a mente, diis et divina progenie anima tota sua natura nihil differt. Ad hæc idem Numenius (21) non tres partes unius animæ, aut duas utique, rationis participem et expertem, sed animas duas nos habere censet, alteram rationis compotem, expertem alteram. Quid? quod

μοις Στωϊκῶν δὲ Θεμιστοκλῆς καὶ Φοιβίων, οἱ τε μέγροι πρῶτον ἀκαμάσαντες Ἄννιος τε καὶ Μήδιος, Περιπατητικῶν δὲ ὁ Ἀλεξανδρεὺς Ἠλιόδομος· τοῦ δὲ δευτέρου Πλατωνικοῦ μὲν Ἀμμωνίου καὶ Ὀργίου, οἳ ἡμεῖς τὸν πλείστον τοῦ χρόνου προσεσηκώσαμεν, ἀνδράσιν οὐκ ὀλίγω τῶν κατ' ἐαυτοῦ εἰς σύνασιν διενεγκούσιν. Paucis autem interpositis illa pergit: οἱ δὲ καὶ πλῆθει προβλημάτων ἃ μετεχειρίσαντο τὴν σπουδὴν τοῦ γράφειν ἀποδειξάμενοι, καὶ τρῶπι ἰδίῳ χρησάμενοι Πλωτίνου· εἰσι καὶ Γεντιλιανὸς Ἀμέλιος, ὃς μὲν τὰς Πυθαγορείων ἀρχὰς καὶ Πλατωνικὰς, ὡς ἐδόκει, πρὸς σαφεστέραν τῶν πρὸ αὐτοῦ κατασκευάμενος ἐξηγήσιν, οὐδὲ γὰρ ἔγγυς τι τὰ Νομηνίου καὶ Κρονίου καὶ Μοδεράτου καὶ Θρασύλλου τοῖς Πλωτίνου περὶ τῶν αὐτῶν συγγράμμασιν εἰς ἀκρίθειαν. Ὁ δὲ Ἀμέλιος κατ' ἴχνη μὲν τούτου βαδίζειν προσιρούμενος καὶ τὰ πολλὰ μὲν τῶν αὐτῶν δογματικῶν ἐχόμενος, τῇ δὲ ἐπιρρασίᾳ πολὺς ὢν, καὶ τῇ τῆς ἐρμηνεύσεως περιβολῇ πρὸς τὸν ἐναντίον ἐκείνου ζῆλον ὑπαγόμενος, ὢν καὶ μόνων ἡμεῖς ἀξίον εἶναι νομίζομεν ἐπισκοπεῖσθαι τὰ συγγράμματα. Idem l. c. cap. 21. Ἐν δὲ τούτοις τότε ὠμολόγησε μὲν πάντων τῶν ἐπ' αὐτοῦ γεγονότων, πλῆθει τε προβλημάτων διενεγκεῖν Πλωτίνου τε καὶ Ἀμέλιον· τρῶπι δὲ θεωρίας ἰδίῳ μάλιστα τούτους χρησασθαι. Τὰ Νομηνίου δὲ οὐχ ὅτι ὑποβάλλεσθαι καὶ τὰ ἐκείνου προσθεῖναι δογματικά, ἀλλὰ τὰ τῶν Πυθαγορείων αὐτοῦ τε ἐχομένου (leg. αὐτοῦ τε Πλάτωνος) μετιέναι δόγματα, καὶ οὐδ' ἔγγυς εἶναι τὰ Νομηνίου καὶ Κρονίου καὶ Μοδεράτου καὶ Θρασύλλου τοῖς Πλωτίνου περὶ τῶν αὐτῶν συνταξάμενοι εἰς ἀκρίθειαν. — (13) Origenes contra Celsum lib. IV pag. 198 ἐγὼ δ' οἶδα καὶ Νομηνίου τὸν Πυθαγόρειον, ἀνδρα πολλῶ κρείττον διηγησάμενον τὸν Πλάτωνα καὶ περὶ τῶν Πυθαγορείων δογματικῶν πιστεύσαντα, πολλὰ καὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ ἐπιθέμενον τὰ Μουσεῶς καὶ τῶν προφητῶν, καὶ οὐκ ἀπίθάνως ἀτὰ τροπολογοῦντα, ὡς περ ἐν τῷ καλούμένῳ ἐπιθεταί καὶ ἐν τοῖς περὶ τόπου. Ἐν δὲ τῷ τρίτῳ περὶ ἀγαθοῦ ἐκτιθεταί καὶ περὶ τοῦ Ἰησοῦ ἱστορίαν τινά, τὸ ὄνομα αὐτοῦ οὐ λέγων. Idem lib. V, pag. 268 ὡς περ παρὰ τῷ Χαιρωνεῖ Πλωτάρχῳ ἐν τοῖς περὶ ψυχῆς, καὶ τῷ Πυθαγορεῖῳ Νομηνίου ἐν τῷ δευτέρῳ περὶ ἀφθαρσίας ψυχῆς. Hunc ipsam librum respexit Nemesius de natura hominis cap. 2 κοινῇ μὲν οὖν πρὸς πάντας τοὺς λέγοντας ὅσα τὴν ψυχὴν ἀρκέσει τὰ παρὰ Ἀμμωνίου, τοῦ διδασκάλου Πλωτίνου, καὶ Νομηνίου τοῦ Πυθαγορικοῦ

εἰρημένῳ. — (14) Vid. fragm. 1. — (15) Vid. fragm. 9 et 11. — (16) Vid. fragm. 6. — (17) Vid. fragm. 12. — (18) Vid. fragm. 1-22. — (19) Porphyrius vit. Plotin. cap. 3 Πλωτίνου δὲ ἄχρι μὲν πολλοῦ γράφων οὐδὲν διετέλεσεν, ἐκ δὲ τῆς Ἀμμωνίου συνουσίας ποιούμενος τὰς διατριβὰς, καὶ οὕτως ὄλων ἐτῶν δέκα διετέλεσε, συνὼν μὲν ἦν τοῖς γράφων δὲ οὐδέν. Ἦν δὲ ἡ διατριβή, ὡς ἀν αὐτοῦ ζῆτειν προτρεπομένου τοῦς συνόντας, ἀταξίας πλήρης καὶ πολλῆς φιλομαχίας, ὡς Ἀμέλιος ἡμῖν διηγείτο. Προσῆλθε δὲ αὐτῷ ὁ Ἀμέλιος, τρίτον ἔτος ἄγοντι ἐν Ῥώμῃ κατὰ τὸ τρίτον τῆς Φιλίππου βασιλείας ἔτος, καὶ ἄχρι τοῦ πρώτου ἔτους τῆς Κλαυδίου βασιλείας παραμείνας, ἔτη θλα συγγέγονεν εἰκοσι καὶ τέσσαρα, εἴην μὲν ἔχων, ὅτε προσῆλθεν, ἀπὸ τῆς Λυσίμαχου συνουσίας, φιλοπονία δὲ ὑπερβαλλόμενος τῶν κατ' αὐτὸν πάντων διὰ τὸ καὶ σχεδὸν πάντα τοῦ Νομηνίου καὶ γράφαι καὶ συναγαγεῖν, καὶ σχεδὸν τὰ πλείστα ἐκμαθεῖν. Σχόλια δὲ ἐκ τῶν συνουσιῶν ποιούμενος ἐκατὸν πρὸς βιβλία συνέταξε τῶν σχολίων, ἃ Ἰουστίνῳ Ἰουλιῷ τῷ Ἀπκαεῖ, ὃν υἱὸν ἔθετο, κεχέρισται. — (20) Stobæus Eclog. Phys. lib. I, cap. 41, 32, pag. 866 ed. Heeren. [p. 369 ed. Gaisford.] Ἰθι δὲ οὐν ἐπὶ τῆς κατ' αὐτὴν ἀσώματων οὐσίαν ἐπανίωμεν, διακρίνοντες καὶ ἐπ' αὐτῆς ἐν τάξει τὰς περὶ ψυχῆς πάσας δοξὰς. Εἰσὶ δὲ τινες, οἱ πᾶσαν τὴν τοιαύτην οὐσίαν ὁμοιομερῆ καὶ τὴν αὐτὴν καὶ μίαν ἀποραίνονται, ὡς καὶ ἐν ὄψῳ αὐτῆς μέρει εἶναι τὰ ὅλα· οἷτινες καὶ ἐν τῇ μεριστῇ ψυχῇ τὸν νοητὸν κόσμον καὶ θεοὺς καὶ ἀπίθωνας καὶ τὰ γὰρ ὅντα καὶ πάντα τὰ πρεσβύτερα ἐν αὐτῇ ἐνιδρῶσαι, καὶ ἐν πᾶσιν ὡσαύτως πάντα εἶναι ἀποραίνονται, οἰκείως μὲντοι κατὰ τὴν αὐτῶν οὐσίαν ἐν ἐκάστοις. Κατὰ δὲ ταύτης τῆς δοξῆς ἀναμφισβητήτως μὲν ἐστὶ Νομηνίου. Κατὰ δὲ ταύτην νοῦ καὶ θεῶν καὶ τῶν λογικῶν γενῶν οὐδὲν ἡ ψυχὴ διενήνογε κατὰ τὴν ὀλην οὐσίαν. — (21) Stobæus Eclog. Phys. lib. I, cap. 41, 25, pag. 836 ed. Heeren. [pag. 353 ed. Gaisford.] ἄλλοι δὲ, ὧν καὶ Νομηνίου, οὗ τριζ μέρη ψυχῆς· μίᾳ ἡ δὴ ὄνο γε, τὸ λογικὸν καὶ ἄλογον, ἀλλὰ δύο ψυχᾶς· ἔχειν ἡμᾶς οἰοῦνται, ὡς περ καὶ ἄλλοι, τὴν μὲν λογικὴν τὴν δὲ ἄλογον. Ὡν πάλιν οἱ μὲν ἄμω ἀθανάτους, οἱ δὲ τὴν λογικὴν ἀθάνατον. Τὴν δὲ ἄλογον οὐ κατὰ τὰς ἐνεργείας μόνον ἀτίστασθαι τῆς ποιᾶς κινήσεως; ἀλλὰ καὶ κατ' οὐσίαν διαλυθεῖσαι. Τοῖς δὲ ἔδοκει, δύο ψυχῶν εἰς ταῦτο συμπλακείων ἀλλήλαις, διαπλακείαι εἶναι τὰς κινήσεις, ὁμοιομένων ἀλλήλαις ἐκ τοῦ ἀπολαύειν ἐκατέρων τῶν

assentiendi (22) facultatem capacem esse actionum dicens, ejus eventum esse ait imaginationem, non tamen opus aut effectum, sed consecutionem. Jam vero multi (23) etiam Platoniorum inter se discordant, partim in unum ordinem unamque formam species ac partes vitæ ejusque acta redigentes, ut Plotinus et Porphyrius; partim ad dissidium hæc referentes, ut Numenius. Nonnulli a superioribus philosophis dissentientes (24) ab externis eventis animæ malum utunque conciliant, atque a materia quidem Numenius frequenter et Cronius. Cæterum differentia (25) rationem non habentes in unum confundunt omnes animorum in corpora illapsus, et cunctos malos esse cum alii affirmant, tum præcipue Cronius, Numenius et Iarprocratio. Quamvis (26)

vero duas distingueret animas, unitatem tamen et indiscretam similitudinem animæ cum principiis suis asserere visus est Numenius; conjunctionem autem alterius naturæ, id est, mentis Pythagoras, Plato, Aristoteles alique vetustiores virtutis magistri retinuerunt. Et illi quidem dissolvere videntur, hi connectere. Enimvero de animorum immortalitate summa inter doctissimos homines dissensio fuit. Licet autem Plato animi partem ratione præditam solam immortalem esse duceret, reliquas duas mortî addiceret; Numenius tamen totum animum corporis vinculis exsolutum sempiternum fore contendit (27).

Fuerunt et alii Numenii, quos enumerat Jo. Alb. Fabricius *Bibl. Græc.* vol. III, pag. 179 ed. Harles.

τῆς ἑτέρας παθημάτων κατὰ τὴν ἔνωσιν — (22) Stobæus *Eclog. Phys. lib. I, cap. 41, 25* ἐκ τῶν Πορφυρίου περὶ τῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων pag. 833 ed. Heeren. [p. 352 ed. Gaisford.] Νουμῆνιος δὲ τὴν συγκαταθετικὴν δύναμιν παραδεκτικὴν ἐνεργειῶν φήσας εἶναι, σύμπτωμα αὐτῆς φησὶν εἶναι τὸ φανταστικόν, οὐ μὴν ἔργον γε καὶ ἀποτέλεσμα ἀλλὰ παρακολούθημα. — (23) Stobæus *Eclog. Phys. lib. I cap. 41, 37, pag. 894* ed. Heeren. [pag. 381 ed. Gaisford.] ἤδη τοίνυν καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς Πλατωνικοῖς πολλοὶ διαστασιάζουσιν· οἱ μὲν εἰς μίαν σύνταξιν καὶ μίαν ἰδέαν τὰ εἶδη καὶ τὰ μόρια τῆς ζωῆς καὶ τὰ ἐνεργήματα συνάγοντες, ὡσπερ Πλωτίνος τε καὶ Πορφυρίου· οἱ δὲ εἰς μάχην ταῦτα κατατείνοντες, ὡσπερ Νουμῆνιος. — (24) Stobæus *Eclog. Phys. lib. I cap. 41, 37 pag. 896* ed. Heeren. [pag. 382 ed. Gaisford.] τῶν δ' αὖ διασταμένων πρὸς τούτους, καὶ ἀπὸ τῶν ἐξωθεν προσφρομένων προστιθέντων ὁπωσοῦν τῆ ψυχῆ τὸ κακόν, ἀπὸ μὲν τῆς ὕλης Νουμηνίου καὶ Κρονίου πολλάκις. — (25) Stobæus *Eclog. Phys. lib. I cap. 41, 40 pag. 910* ed. Heeren. [pag. 388 seq. ed. Gaisford.] οὐκ ἔχοντες ἐξ σκοπὸν τῆς διαφορικότητος εἰς ταῦτο συγγέουσι

τὰ ἐνωματώσεις τῶν ὄλων, κακὰς τε εἶναι πάσας δισχυρίζονται, καὶ διαπερόντως οἱ περὶ Κρόνιον τε καὶ Νουμῆνιον καὶ Ἀρποκρατίωνα. — (26) Stobæus *Eclog. Phys. lib. I cap. 41, 67 pag. 1066* seq. ed. Heeren. [pag. 475 ed. Gaisford.] ἔνωσιν μὲν οὖν καὶ ταυτότητα ἀδιάκριτον τῆς ψυχῆς πρὸς τὰς ἑαυτῆς ἀρχὰς προσθεύειν φαίνεται Νουμῆνιος, σύμφυσιν δὲ καθ' ἑτέραν οὐσίαν οἱ πρεσβύτεροι διασώζουσι. Καὶ ἀναλύσει ἐκεῖνοι, συντάξει δὲ οὗτοι προσεοίκασι. — (27) Olympiodorus *Comment. ined. in Plat. Phæd. ap. Victor. Cousin. in Journal des Savants, 1838 pag. 145* διτι οἱ μὲν ἀπὸ τῆς λογικῆς ψυχῆς ἄχρι τῆς ἐμφύχου ἕξεως ἀπαθανατίζουσιν, ὡς Νουμῆνιος· οἱ δὲ μέχρι τῆς φύσεως, ὡς Πλωτίνος ἐν ὅπου· οἱ δὲ μέχρι τῆς ἀλογίας, ὡς τῶν μὲν παλαιῶν Ξενοκράτης καὶ Σπεύσιππος, τῶν δὲ νεωτέρων Ἰάμβελιχος καὶ Πλούταρχος· οἱ δὲ μέχρι μόνως τῆς λογικῆς, ὡς Πρόκλος καὶ Πορφυρίου· οἱ δὲ μέχρι μόνου τοῦ νοῦ. Φθείρουσι γὰρ τὴν δόξαν, ὡς πολλοὶ τῶν Περιπατητικῶν. Οἱ δὲ μέχρι τῆς ὅλης ψυχῆς· φθείρουσι γὰρ τὰς μερικὰς εἰς τὴν ὅλην. —

ΑΤΤΙΚΟΥ
ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΙΚΟΥ
ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΙΑ.

ΑΤΤΙΚΙ
PLATONICI PHILOSOPHI
FRAGMENTA.

1. Τριγῆ τοίνυν διαιρουμένης τῆς ἐντελοῦς φιλοσοφίας, εἰς τε τὸν ἠθικὸν καλούμενον τρόπον, καὶ τὸν φυσικόν, καὶ ἐπὶ τὸν λογικόν· καὶ τοῦ μὲν πρώτου κατασκευάζοντος ἡμῶν ἕκαστον καλὸν καὶ ἀγαθόν, καὶ τοὺς αἰκοὺς ὄλους εἰς τὸ ἄριστον ἐπανορθῶντος, ἤδη δὲ καὶ δῆμον σύμπαντα πολιτεία τῇ διαφερούσῃ, καὶ νόμοις τοῖς ἀκριβεστάτοις κοσμοῦντος· τοῦ δευτέρου δὲ πρὸς τὴν περὶ τῶν θεῶν γνῶσιν διήκοντος. αὐτῶν τε τῶν πρώτων, καὶ τῶν αἰτίων, καὶ τῶν ἄλλων, ὅσα ἐκ τούτων γίνονται, ἃ δὴ περὶ φύσεως ἱστορίαν ὁ Πλάτων ὀνόμαζεν· εἰς δὲ τὴν περὶ τούτων ἀμφοτέρων διάκρισιν τε καὶ εὐρεσιν τοῦ τρίτου παραλαμβανόμενον· ὅτι μὲν Πλάτων πρῶτος, καὶ μάλιστα συναγείρας εἰς ἓν πάντα τὰ τῆς φιλοσοφίας μέρη, τῶς ἐσκεδασμένα καὶ διεφθιμένα, ὥσπερ τὰ τοῦ Πενθέως μέλη, καθάπερ εἰπέ τις, σῶμά τε καὶ ζῶν δλόκληρον ἀπέφηνε τὴν φιλοσοφίαν, ὅπλα παντὶ λεγόμενα. Οὕτε γὰρ οἱ περὶ Θεῶν καὶ Ἀναξίμενην καὶ Ἀναξαγόραν, καὶ ὅσοι κατὰ ταῦτον γέγονασι τούτοις, ἀγνοοῦνται περὶ μόνην τὴν ὑπὲρ τῆς φύσεως τῶν ὄντων σκέψιν διατρέψαντες. Οὐ μὴν οὐδὲ Πιττακός, καὶ Περιανδρῆς, καὶ Σόλων, καὶ Λυκοῦργος, καὶ οἱ παραπλήσιοι τούτοις, λαμβάνουσι τινας τῶν αὐτῶν φιλοσοφίαν εἰς πολιτείαν καταθέντες. Ζῆνων δὲ καὶ πᾶν τὸ Ἐλεατικὸν τοῦτο διδασκαλῶν, καὶ αὐτὸ γινώρι-

μον ἐπὶ τῇ τέχνῃ τῶν λόγων μάλιστα σπουδάσαν. Τούτοις δὲ ἐπιγενομένοις Πλάτων, ἀνὴρ ἐκ φύσεως ἀριτελής, καὶ πολλὸ διανεγκίον, οἷα κατάπειμτος, ὡς ἀληθῶς, ἐκ θεῶν, ἴν' δλόκληρος ὄρθῃ δι' αὐτοῦ ἡ φιλοσοφία, * παρῆκέ τε οὐδέν, καὶ ἕκαστα ἡκρίβωσε, μήτε ἐλλείπων πρὸς τὸ ἀναγκαῖον, μήτε πρὸς τὸ ἄχρηστον ἐξενεχθεῖς. Ἐπεὶ τοίνυν πάντων ἐξέχμεν μετεῖναι τῷ Πλατωνικῷ, καὶ φυσιολογοῦντι, καὶ περὶ ἡθῶν λέγοντι, καὶ διαλεγόμενοι, φέρε, καθ' ἕκαστον ἐπισκεψώμεθα. Ταῦτά μὲν ὁ Ἀττικός.

(Eusebius Præp. Evang. lib. XI, cap. 2. Ἀττικοῦ περὶ τοῦ τριμεροῦς τῆς κατὰ Πλάτωνα φιλοσοφίας. De hoc autem sic judicat Eusebius in fine capitis primi : Ὡσὼ δὲ τὰ ἀρέσκοντα Πλάτωνι, ἀπὸ τῶν τὰ αὐτοῦ πρεσβευόντων, ὧν Ἀττικὸς διαφανῆς ἀνὴρ τῶν Πλατωνικῶν φιλοσόφων, ὧδέ πη τὰ δοκούντα τῷ ἀνδρὶ διέξεισιν, ἐν οἷς ἴσταται πρὸς τοὺς διὰ τῶν Ἀριστοτέλους τὰ Πλάτωνος ὑπισχνουμένους. * Scripsi δι' αὐτοῦ ἡ φιλοσοφία pro codicum lectione ἡ δι' αὐτοῦ φιλοσοφία.)

2. Τῆς γὰρ συμπάσης φιλοσοφίας, κοινῇ γνώμῃ τῶν φιλοσοφησάντων, τὴν ἀνθρωπίνην εὐδαιμονίαν ὑπισχνουμένης, τριγῆ δὲ διαιρουμένης, κατὰ τὴν τῶν ὄλων ποιητικὴν διανέμησιν· τοσοῦτον ἀποδέων ἐν τούτοις τοῦ διδάσκειν τι τῶν Πλάτωνος ὁ Περιπατητικὸς

1. Quum igitur tres in partes integra perfectaue philosophia dividatur, id est in morum, naturæ disserendique doctrinam; quarum prima illa non singulos modo nostrum bonos ac probos efficiat, verum etiam familias totas ad honestissimam vitæ rationem informet, adeoque populuni universum excellenti quodam reipublicæ genere et accuratissimis legibus instituat: secunda vero ad rerum divinarum cognitionem ita pertineat, ut simul et principia ipsa et causas cæterarum, quæque ex illis fiunt reliquas omnes contempletur, quam naturæ historiam Plato appellavit: tertia denique ad certioreni superioris utriusque æstimationem et inventionem assumatur: Platonem exstitisse primum qui partes illas omnes philosophiæ dissipatas antea atque disjectas, sic tanquam Penthei membra, ut nescio quis dixit, vel maxime complexus, philosophiam in unius cujusdam corporis atque integri animantis formam redegerit, omnes uno ore consentiunt. Quippe nemo ignorat, Thaletem, Anaximenes, Anaxagoram et quotquot præterea eodem tempore vixerunt, in sola rerum naturæ consideratione esse

versatos. Pittacus autem, Periander, Solon, Lycurgus ac cæteri id genus philosophiam suam ad reipublicæ curam ac studium aperte contulerunt. Zenonem denique et omnem illam Eleaticam scholam in disserendi artem potissimum incubuisse, notum est. At vero his Plato succedens, vir natura partibus omnibus ac numeris absolutus longeque cæteris antecellens, utpote deorum plane munere ac dono in terram demissus, per quem integra tandem aliquando philosophia cerneretur, et præterit omnino nihil, et singula tam diligenter examinavit, ut neque necessarij quidquam desiderari, neque abstrahise ad inutilia pateretur. Quoniam igitur Platonici philosophi propriam hanc trium illorum conjunctionem esse defendimus, ut de rerum natura disputet, de moribus præcepta det, ac simul in dialectica sapientia versetur, age, singula per sese videamus. Hæc Atticus.

2. Quum enim de communi philosophorum sententia humanam beatitudinem universa philosophia polliceatur, eaque trifariam pro illa rerum omnium effectrice distributione dividatur: tantum abest, ut in hisce rebus Pla-

ὀφθῆσεται, ὅστε πλείονων ὄντων οἱ διαφέρονται Πλάτωνι, μάλιστα ἐναντιούμενος αὐτὸς φανέται. Καὶ πρῶτον γε ἀπὸ τοῦ κοινοῦ καὶ μεγίστου καὶ κύριωτάτου, τὴν πρὸς Πλάτωνα παραλλαγὴν ἐποίησατο, μὴ τηρήσας τὸ μέτρον τῆς εὐδαιμονίας, μηδὲ τὴν ἀρετὴν αὐτάρχη πρὸς τοῦτο συγχωρήσας· ἀλλ' ἀπολιθεὶν τῆς δυνάμεως τῆς κατὰ τὴν ἀρετὴν, καὶ ἠγησάμενος αὐτῆ προσδεῖν τῶν ἐκ τῆς τύχης, ἵνα μετὰ τούτων ἔλθῃ τὴν εὐδαιμονίαν· εἰ δ' ἐφ' ἑαυτῆς ληφθεῖη, ὡς ἀδύνατον καὶ οὐκ ἐφικτὸν τῆς εὐδαιμονίας, μεμψάμενος. Τὸ μὲν οὖν ἀγεννές καὶ δισημαρτημένον τῆς γνώμης ἐν τούτῳ τε κἄν τοῖς ἄλλοις, οὐ τοῦ παρόντος δεικνύναι καιροῦ. Ἐκεῖνο δὲ οἶμαι πρόδηλον, ὅτι τοῦ σκοποῦ καὶ εὐδαιμονίας οὐκ ἴσων ὄντων, οὐδὲ τῶν αὐτῶν κατὰ Πλάτωνα καὶ κατὰ Ἀριστοτέλην· ἀλλὰ τοῦ μὲν βωόντος ἐκάστοτε καὶ κηρύττοντος ὅτι εὐδαιμονέστατος ὁ δικαιοτάτος, τοῦ δὲ μὴ ἐκτρέποντος ἔπεσθαι τῇ ἀρετῇ τὴν εὐδαιμονίαν, ἂν μὴ καὶ γένος εὐτυγχῆσῃ καὶ κάλλος καὶ ἄλλα,

Καὶ γὰρ χρυσὸν ἔχων πόλεμόνδ' ἴεν, ἥτε κούρη,

ἀνάγκη κατὰ τὴν διαφορὰν τοῦ τέλους καὶ τὴν ἐπὶ τοῦτο ἄγουσαν φιλοσοφίαν διάφορον εἶναι. Μῆ γὰρ ἔδῳ βαδίζοντα, ἥτις ἄγειν πέφυκεν ἐπὶ τῇ αὐτῶν μικρῶν καὶ ταπεινῶν, οὐκ ἔστιν ἔλθειν ἐπὶ τὰ μείζω καὶ ἐν ὕψει κείμενα.

Ἵρῃς, ἐν' ἔστ' ἐκεῖνος ὑψηλὸς πάγον,
τραγὺς τε καὶ παλιγκτος, ἐγκαθήμενος δ'
ὁ ἐνελαφρίζων αὐτὸν ὄρνις;

Ἐπὶ τοῦτον τὸν ὑψηλὸν πάγον τὸ ὄριμὸν καὶ πανοῦρον ἐκεῖνο θηρίον ἀνελθεῖν ἀδύνατον ἵνα δὲ εἰς ταῦτον ἔλθῃ τοῖς ἀετοῦ γεννήμασιν ἀλώπηξ, ἡ τύχη τινὶ δεῖ χρησαμένους ἐκεῖνους πονηρᾷ καταπεσεῖν εἰς γῆν. τῶν οἰκείων αὐτοῖς φθαρέντων· ἢ τὴν φύσασαν αὐτήν, ἢ μὴ πέφυκε φύειν, λαίψηρά κυκλώσας περὰ ταύτη, καὶ οὕτως ἀρθείσαν ἐκ γῆς ἀνίπασθαι πρὸς τὸν ὑψηλὸν πάγον. Ἐοῖς δ' ἂν ἐκάτερον ἐπὶ τῆς οἰκείας μὲν τάξεως, οὐκ ἐνὶ κοινωνίᾳ τοῖς γῆς πρὸς τὰ οὐρανοῦ θρέμματα. Καὶ μεθ' ἕτερα ἐπιλέγει, τοῦτον τοῖνων οὕτως ἐχόντων καὶ πειρωμένου τοῦ Πλάτωνος ἔλκειν τὸς τῶν νέων ψυχὰς ἄνω που πρὸς τὸ θεῖον καὶ τοῦτον τὸν τρόπον προσοικειοῦντος μὲν τῇ ἀρετῇ καὶ τῷ καλῷ, τῶν δὲ ἄλλων ἀπάντων ἀναπειθόντος ὑπερφρονεῖν φράσον ἡμῖν, ὃ Περικατητικέ, πῶς ἐκδιδάξει ταῦτα; πῶς ὁδηγήσει ἐπὶ αὐτὰ τοὺς φιλοπλάτωνα; Ποῦ σοι τῆς αἰρέσεως τοσοῦτον ὕψος λίγων, ὅστε τὸ τῶν Ἀλωαδῶν φρόνημα κτήσασθαι, καὶ τὴν εἰς οὐρανὸν ἠδὸν ζητεῖν; ἦν ἐκεῖνοι μὲν ὄντο ὄρων ἀναθέσει δύνασθαι γίνεσθαι· τὸ δ' ἄρ' ἦν ἀπαρέσει τῶν ἀνθρωπίνων σπουδασμάτων γινόμενον, ὡς φησι Πλάτων. Τίς οὖν ἢ παρὰ σοι πρὸς ταῦτα τοῖς νέοις βοήθεια; καὶ πόθεν τις ὁ τῆς ἀρετῆς συναγωνι-

tonicum aliquid Peripateticus iste doceat, ut ex pluribus qui a Platone dissentiant, longius ab eo nemo discesserit. Principio quod ut omnium commune est, ita maximum et præcipuum, in eo Platone reliquit, et ultra beatitudinis modum progressus satis ad eam rem per sese virtutem futuram negavit. Quippe fugit eum vis potestasque virtutis, eamque fortunæ muneribus egere ad felicitatem consequendam putavit; reprehensio Platone, quod si illa sola per se spectaretur, nunquam ejus beneficio ad illius possessionem perveniri posset. At hominis opinio cum in hoc genere, tum in aliis, quam prava sit errorisque plena, etsi hujus loci demonstrare non est: hoc tamen perspicuum existimo, quum in re proposita et felicitate constituenda Platonis et Aristotelis non una sit eademque ratio; sed ille felicissimum eum, qui justissimus sit, prædicare passim et usurpare consueverit: hic contra virtuti felicitatem comitari non sinat, nisi ad eam natalium etiam splendor, formæ dignitas et alia accesserint:

Namque auro radians quasi virgo ad bella profectus est

quam diversam utriusque finis est, tam diversam utrumque necessario, quæ suam ad finem perducatur, philosophiæ formulam componere. Nam qui viam unam quandam, quæ ad pusillum aliquid humileque ferat, semper insistit, is majora et aliora nunquam consequi poterit.

*Fiden' ut hic alto collis assurgat jugo?
Salebrosus, asper, cuius culmini insidens
pennas volucris allevat.*

In excelsum illum montem evadere acris hæc et versipellis hestia nullo modo potest: ut enim eundem in locum aquilæ puli vulpesque conveniant, aut illi disjecto ac dissipato nido, in terram iniqua quadam sorte decidant necesse est. aut vulpes, quas natura ei largiri non solet, præpetibus alis a rerum parente instruat, quibus tum demum sublata in arduum illum collem subvolare queat. Quamdiu certe utrumque genus suo loco manebit, nullum terrestribus animantibus cum cælestibus illis commercium esse poterit. Hæc ille. Tum aliis quibusdam interjectis sic prosequitur. Quæ quum ita sint quumque Plato juvenum animos ad divinum numen trahere conetur eoque modo simul ad virtutem et ad honestatem adducere, ut cæterorum illis omnium despicientiam et contentionem injiciat: dic nobis, Peripatetic, quo pacto hæc traditurus sis, quam ad ea Platonis amatoribus viam monstraturus. Ubi secta tua tantam doctrinæ excellentiam tibi præbet, ut Alodarum spiritu sumto viam tibi ad cælum facere studeas? Atque hoc iter illi montes montibus imponendo facile et expeditum sibi fore putabant. At ea res utique, quemadmodum Plato docet, sublatis demum humanis cupiditatibus impetratur. Ad hæc igitur consequenda quam tu adole-

στῆς λόγους; ἐκ δὲ ποίων γραμμάτων Ἀριστοτέλους; Τίνος τῶν ἀπ' αὐτοῦ; ἐκ ποίων γραφῶν; Δίδωμι γάρ σοι, κἂν ψεύδεσθαι θέλῃς, μόνον τι νεανικόν. Ἄλλὰ γὰρ οὐτ' ἔχεις εἰπεῖν, οὐτ' ἂν ἐπιτρέψαι σοι τῶν ἡγεμόνων τῆς αἰρέσεως οὐδεὶς. Αἱ γοῦν Ἀριστοτέλους περὶ ταῦτα πραγματεῖται, Ἐυδήμειοί τε καὶ Νικομάχιοι καὶ Μεγάλων Ἱπποκίων ἐπιγραφόμεναι μικρόν τι καὶ ταπεινὸν καὶ δημῶδες περὶ τῆς ἀρετῆς φρονούσι, καὶ τοσοῦτον, ὅσον ἂν τις καὶ ἰδιώτης καὶ ἀπαίδευτος, καὶ μεираκίον, καὶ γυνή. Τὸ μὲν γὰρ διάδημα, ὡς εἰπεῖν, καὶ τὸ σκῆπτρον τὸ βασιλικόν, ὃ παρὰ τοῦ Διὸς ἔχει λαβοῦσα ἀναφαίρετον ἢ ἀρετῆ· (ἔπει

οὐ παλινάγρετον, ὃ, ττι κεν
ούτος τῆ κεραλῆ ἐπινεύσῃ*)

τοῦτο αὐτὴν ἀφαιρεῖσθαι τολμῶσιν. Οὐ γὰρ ἐπιτρέπουσιν αὐτὴν ποιεῖν εὐδαιμόνας· ὁμοίαν δὲ αὐτὴν καθιστάσι πλοῦτῳ καὶ δόξῃ καὶ γένει καὶ υγιείᾳ καὶ κάλλει, καὶ ὅσα ἄλλα κοινὰ τῆς κακίας. Ὡς γὰρ τούτων ὅτιον παρὸν χωρὶς ἀρετῆς οὐκ αὐταρκες εὐδαιμόνα τὸν κεκτημένον ἀποφῆναι· καὶ ἡ ἀρετὴ κατὰ ταῦτ' ἀπολείπει, οὐκ ἀναμένουσα περιτελλόμενον τὸν ἐπιτύχον· αὐτὴν εὐδαιμόνα. Πῶς οὖν οὐ καθήρηται καὶ καταθέβληται τὸ τῆς ἀρετῆς ἀξίωμα; Ναί· ἀλλὰ πολὺ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν ὑπερέχειν τὴν ἀρετὴν λέγουσι. Τί δὴ τοῦτο; καὶ γὰρ τὴν υγιείαν τοῦ πλοῦτου· ἀλλὰ τί γε χωρὶς ἀλλήλων μὴ ἀρκεῖν πρὸς εὐδαιμονίαν, πᾶσι κοινόν. Ὅποτε οὖν τις ἔκ τούτων τῶν δογμάτων καὶ τῆς αἰρέσεως διδάξει τὸν ἐν αὐτῇ

τῇ ψυχῇ καὶ πᾶν ἀνθρώπινον ἀγαθὸν ζητοῦντα, εὐδαιμόνα, φασί, ἐπὶ τροχὸν οὐκ ἀναβαίνειν· οὐδὲ ὁ ταῖς Πριαμικαῖς τύχαις συνεχόμενος δύναται ἂν εὐδαιμονῶν καὶ μακάριος εἶναι. Τὸν δὲ τὴν ἀρετὴν ἔχοντα τοιούτοις τιτὶ περιπεσεῖν οὐκ ἀπεικός. Τούτοις δὲ ἔπεται τὸ μῆτε ἀκολουθεῖν ἐκ παντὸς τὴν εὐδαιμονίαν τοῖς τὴν ἀρετὴν ἔχουσι, μῆτε εἰ γένοιτο, παραμένειν αἰεί.

Φύλλα τὰ μὲν τ' ἀνεμος χλαδίς χέει, ἀλλὰ δὲ ὅ
τληθόωσα φύει·
ὡς ἀνδρῶν γενεὴ ἢ μὲν φύει ἢ δ' ἀπολλύγει.

*Ἔτι σοι τὸ παράδειγμα μικρὸν καὶ ἄτολμον ὦ ποιητά·

ἔαρὸς δ' ἐπιγίνεται ὥρη. ^h

Πολλὸς ὁ μεταξὺ χρόνος, ἐν ᾧ μὴδὲν γίνεται. Ἐἰ θέλεις ἀκριβῶς τὸ ἐπίκρητον καὶ σαθρὸν τῆς ἀνθρωπίνης γενεᾶς ἀπεικάσαι, παράβαλε ^k τὴν Ἀριστοτέλους εὐδαιμονίαν. Ἐἶπον τῶν φύλλων αὕτη καὶ φύεται καὶ ἀπολείπει, οὐκ ἀναμένουσα περιτελλόμενον τὸν ἐπιτύχον, οὐδ' αὐτοστεῖ, ^l οὐδ' αὐτομυρί, ἀλλὰ τῆς αὐτῆς ἡμέρας, ^m τῆς αὐτῆς ὥρας, ⁿ καὶ γίνεται καὶ ἀπόλλυται. Πολλὰ δὲ τὰ ἀπολλύντα, καὶ πάντα ἐκ τῆς τύχης. Καὶ γὰρ αἱ τοῦ σώματος κῆρες, μυρία δὲ αὐταί, ^o καὶ πενία, καὶ ἀτιμία, καὶ ὅσα τοιαῦτα· καὶ πρὸς οὐδὲν αὐταρκεῖ τὰ τῆς φίλης ἀρετῆς, πρὸς βοήθειαν οὐκ ἰκανά· τὴν μὲν γὰρ κακοδαιμονίαν εἰρ-

scenlibus opem fers! Unde vel unum aliquod orationis genus, quod virtuti suffragetur? Quibus ex Aristotelis operibus? aut cujusquam alterius, qui ab eo profectus sit? quibus tandem ex scriptis? Namque, etiamsi mentiri velis, generosi aliquid tibi tantum concedo. Enimvero nec omnino quidquam habes ipse quod dicas: nec ut habeas, quisquam tamen ex hujus disciplinae principibus id te eloqui patitur. Quippe Aristotelis hac de re libri, seu qui ad Eudemum, seu qui ad Nicomachum, seu qui Magna Moralia inscribuntur, nihil nisi pusillum quiddam humileque ac vulgare sapiunt, atque ejusmodi, quod idiotæ hominesque indocti, quod adolescentuli ac mulierculæ cogitare possint. Nimirum quod virtuti diadema, ut ita dicam, regiumque sceptrum a Jove datum est, nec auferri a quoquam potest: (quoniam

manet irrevocabile, quidquid
innuerit capite:)

eo tamen illam spoliare audent. Neque enim concedunt, virtutem per sese beatos facere homines, eamque divitiis, gloriæ, generosæ stirpi, sanitati, pulchritudini ac cæteris, quæ ei cum vitio communia sunt, similem esse volunt. Nam ut istorum nihil, quamvis adsit, dum virtus abest, possessorem suum felicem reddere per sese potest: ita ne suo quidem cultori virtus, si uni-

versa hæc deerunt, felicitatem afferre valebit. Hoc ergo, quid aliud est, quam virtutis dignitatem infringere et labefactare. Esto, inquit. At virtutem longe cæteris bonis præstare affirmant. Quid tum? Etenim sanitatem divitiis anteponunt: sed quod sine mutua quadam ope ad beatitudinem non sufficient, id omnibus commune est. Quum igitur aliquis hujus doctrinæ sectæque regulas secutus docuerit, quisquis in ipso animo humana etiam omnia bona quærat, hunc hominem, utpote felicitate florentem, in rotam pænalem, ut ajunt, non ascendere: ei profecto felix nunquam et beatus esse poterit, qui durioris Priami fortuna conflictetur. Atqui illos etiam virtutis cultores in talem miseriam incidere, verisimile est. Inde sequitur, nec iis qui virtute præditi sint quoquo modo felicitatem comitari, nec ut comitetur interdum, perpetuam hanc societatem esse.

Fundit humi ventus frondes, aliasque subinde
silva virens general:
sic ætas illa exorta est, hæc occidit olim.

Præterea illud quod adjungis exemplum, o poeta, exile ac timidum est:

succrescunt tempore verno.

At longum tamen tempus præterit, quo nihil succrescit. Si fragilem et caducam generis humani conditionem ac-

γειν, τὴν δὲ εὐδαιμονίαν διασώζειν ἀσθενής. Τοῦτοις οὖν τις ἐντραφεῖς, καὶ τούτοις ἀρσσκοόμενος τοῖς λόγοις, τίνα τρόπον ἢ αὐτὸς συνάσεται τοῖς Πλάτωνος, ἢ ἄλλους πρὸς αὐτὰ ἐπιβρῶσαι ποτέ; Οὐ γὰρ ἔστιν ὅπως ἂν τις ἐκ τούτων ὀρμώμενος παραδέξαιτο τὰ Ἡράκλεια καὶ θεῖα ἐκεῖνα ὄγματα ὡς ἰσχυρόν τι καὶ πάγκαλον χρῆμα ἀρετῆς, καὶ οὐποτε ἐνδέουσα πρὸς εὐδαιμονίαν, οὔτε ποτέ αὐτὴν ἀφαιρουμένη· ἀλλὰ κἂν πενία, κἂν νόσος, κἂν ἀδοξία, κἂν πείττα καὶ σταυρός, κἂν τὰ ἐκ τῆς τραγωδίας ἅμα πάντα ἐπιβρῶῃ, ἔτι ὁ δίκαιος εὐδαίμων καὶ μακάριος. Ἐπικηρυκεῖ γοῦν αὐτὴ ῥ τῷ μεγαλοφρονότατῳ κηρύγματι, ἧ καθάπερ ἀθλητῆν τινα νικηφόρον, τὸν δικαιοτάτον, ὅτι οὗτός ἐστιν εὐδαιμονέστατος, ὁ ἐξ αὐτῆς τῆς δικαιοσύνης τὸν καρπὸν τῆς εὐδαιμονίας ὀρεπόμενος. Διαιρεῖ τοίνυν, εἰ βούλει, καὶ ποικίλλε τριγῆ καὶ τετραγῆ καὶ πολλαγῆ τὰ ἀγαθὰ διαστέλλόμενος. Οὐδὲν γὰρ ταῦτα πρὸς τὸ προκείμενον. Οὐ δὴ ποῦ ἡμᾶς δι' αὐτῶν προσάξει τῷ Πλάτωνι. Τί γὰρ εἰ τῶν ἀγαθῶν, ὡς φῆς, τὰ μὲν τίμια, καθάπερ οἱ θεοὶ· τὰ δὲ ἐπαινετά, ὡς αἱ ἀρεταὶ· τὰ δὲ δυναμίς, ὡς πλοῦτος καὶ ἰσχύς· τὰ δὲ ὠφέλιμα, ὡς αἱ θεραπείαι; τί δ' εἰ ταῦτα ἐλάττωνι διαιρέσει διαστέλλόμενος, λέγοις τῶν ἀγαθῶν τὰ μὲν εἶναι τέλη, τὰ δὲ οὐ τέλη; τέλη μὲν ὀνομάζων, ὧν χάριν τὰ ἄλλα οὐ τέλη δέ, τὰ τῶν ἄλλων ἐνεκα λαμβανόμενα. Τί δ',

εἰ μάθοι τις, ὅτι τὰ μὲν ἀπλῶς ἀγαθὰ· τὰ δὲ οὐ πᾶσιν; ἢ ὅτι τὰ μὲν ψυχῆς ἀγαθὰ, τὰ δὲ σώματος, τὰ δ' ἔκτος; ἢ πάλιν, ὅτι τὰ μὲν τῶν ἀγαθῶν, δυνάμεις· τὰ δὲ, διαθέσεις καὶ ἕξεις, ἄλλα δὲ ἐνέργεια· τὰ δὲ, τέλη· τὰ δὲ ὄλαι, τὰ δὲ ὄργανα; κἂν κατὰ τὰς δέκα κατηγορίας μάθῃ τις δεκαγῆ διανεμειν τάγαθόν, τί ταῦτα πρὸς τὴν Πλάτωνος γνώμην τὰ διδάγματα; Ἔως γὰρ ἂν οὐ σὺ μὲν εἶτε δμινύμως, εἶτε ὅπως βούλει καλῶν ἀγαθὰ τὰ τῆς ἀρετῆς, ἀλλ' ἅττα πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν ὡς ἀναγκαῖα παραλαμβάνης; τὸ ἱκανὸν τῆς ἀρετῆς ἀφαιρούμενος, Πλάτων δ' ἐκ περιουσίας περὶ τῶν ἄλλων ζητῆ, τὸ ἐκπλεον εἰς εὐδαιμονίαν. ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀρετῆς ἔχων· οὐδὲν ἂν ὑμῖν εἴη κατὰ τοῦτο κοινόν· ἀλλὰ σοι δεῖ λόγων ἄλλων τῶν τοῦ Πλάτωνος.

Ὡς [γὰρ] οὐκ ἔστι λέουσι καὶ ἀνδράσιν ὄρκα πιστά, ἢ οὐδὲ λύκοι τε καὶ ἄρνες ὁμόφρονα θυμὸν ἔχουσιν·

οὕτως οὐκ ἔστι Πλάτωνι καὶ Ἀριστοτέλει φιλία περὶ τοῦ κορυφαιοτάτου καὶ κυριοτάτου τῆς εὐδαιμονίας δόγματος. Διαμπερὲς γὰρ εἰ μὴ κακὰ φρονέουσιν ἀλλήλοισι, τὰ γε ὑπεναντία περὶ τῶν εἰς τοῦτο διαφερόντων φαίνονται λέγοντες.

(Eusebius Præp. Evang. lib. XV, cap. 4. Ἄττικῷ Πλατωνικῷ πρὸς Ἀριστοτέλην, διενεχθέντα Μωσῆ καὶ Πλάτωνι, ἐν τῷ περὶ τοῦ τέλους λόγῳ.

curatius exprimere vis, Aristotelem potius beatitudinem cum ea confer. Facilius ea quam frondes ullæ, nascitur atque interit, quippe quæ neque anni conversionem exspectet, neque eodem anno vel mense, sed eodem die eademque hora et oriatur et occidat. Jam vero cum quæ interimant multa sunt, tum omnia in casu posita. Etenim simul fatales quidam corporis morbi sunt, atque ii quidem innumerabiles, simul paupertas, infamia, cæteraque id genus, quibus vel singulis par nullum in bona illa virtute præsidium est; quoniam ipsa per se nec ad deprecandam calamitatem nec ad felicitatem conservandam valet. Quisquis igitur his decretis inufruitus acquiescet, quomodo tandem aut ipse cum Platonis disciplina concordabit, aut alios ad eam amplectendam irapellet? Neque enim fieri potest, ut quis ab ista philosophia profectus Herculeæ illa et divinæ dogmata admittat: robustum et pulchrum quid esse virtutem, quæ nunquam nec ad felicitatem ullo subsidio egeat, neque ea spoliari queat: sed etiamsi paupertas, morbus, infamia, pax, crux, etiamsi illa ex tragicæ simul omnia in unum confluant, adhuc tamen felicem ac beatum virum justum futurum. Quippe ipsa justî, tanquam victoris athletæ, nomen vocali hoc et ingenti præconio celebrat, hunc demum felicissimum esse affirmans, qui ex ipsa justitia felicitatis fructum percipiat. Age ergo, bona partire, si vis, eaque trifariam, quadrifariam, multifariam variata distingue. Nihil enim

hæc ad rem propositam pertinent. Nunquam hæc tu via nos ad Platonem adduces. Quid enim iuverit, si e bonis alia, ut dicis, venerabilia sint, ut dii; alia laudabilia, ut virtutes; alia facultates, ut divitiæ atque robur; alia denique utilia, ut curationes? Quid porro, quum hæc minutiori divisione distinguens e bonis alia fines esse dixeris, alia negaveris? finium ea nomine afficiens, quorum gratia sunt cætera; non fines autem appellans, quæ cæterorum in gratiam adhibeantur. Quid item, ubi alia simpliciter bona esse didicerimus, alia non omnibus? aut alia quidem animi bona esse, alia corporis, alia externa? aut rursus alia bona facultates esse, alia animi affectiones et habitus, alia denique actus esse? Postremo alia fines, alia materias, alia instrumenta? Sed etiamsi quis didicerit e decem categoriis bonum in decem partes distribuere, quid tandem omnia hæc præcepta ad Platonis mentem pertinebunt? Quam diu enim tu quidem sive communi nomine, sive quocunque modo liberit, bonum appellans virtutem, sed satis ei per se virium esse negans, alia quædam ut ad felicitatem necessaria assumes: Plato contra dicis causa duntaxat obiterque de aliis quærens, sufficere virtutem ad felicitatem statuet: nihil vobis hoc quidem in genere commune erit: sed præcepta a Platonicis diversa tradas necesse est.

Fædera nulla homines inter sevosque leones: nunquam agni atque lupi sensu ducuntur eodem.

Scripti : ^a ἐπὶ τι cum Vigero] codd. ἐπὶ τῆ. — ^b τραχύς τε καὶ παλίγκτος, ἐγκαθημένος δ' ὁ ἐνελαπρῖζων αὐτὸν ὄρνις] libri τραχύς τε καὶ παλίγκτος, ἐν τῷ καθῆται ὁ ἐνελαπρῖζων ἑαυτὸν ὄρνις. — ^c ταύτη cum codd.] αὐτῆ conjectit Vigerus. — ^d ἕως δ' ἂν ἐκάτερον] membranæ ἕως δ' ἐκάτερον. — ^e τὸ τῶν Ἄλωαδῶν] libri τὸ τῶν Ἄλωαδῶν. Sunt autem Aloadae, qui et Aloidae vocantur, Otus et Ephialtes. Vid. Iliad. V, 385. Odys. XI, 305 seqq. Diodor. Sic. IV, 85. Apollon. Rhod. I, 484. Virgil. Æn. VI, 582. Ovid. Met. VI, 117. Claudian. de bello Getico 74. Cf. Apollodor. I, 7, 4. — ^f ἐπεὶ — οὐ παλινάγρετον κτλ.] mutuatus est hæc ab Homero, qui Iliad. lib. I, vs. 526-527 habet : τέκνωρ' οὐ γὰρ ἐμὸν παλινάγρετον οὐδ' ἀπατηλὸν οὐδ' ἀτελεύτητον, ὃ, τι κεν κεραλῆ κατανεύσω. — ^g ὅποτε οὖν τις ἐκ τούτων τῶν θαυμάτων καὶ ταύτης τῆς αἰρέσεως διδάξειε — δύναιτ' ἂν] Similiter Plato Apol. pag. 41 ἔμοιγε καὶ αὐτῷ θαυμαστῆ ἂν εἴη ἡ διατριβὴ αὐτόθι, ὅποτε ἐντύχοι Παλαμήδει καὶ Αἴαντι τῷ Τελαμῶνος. Sed Eusebii codices præbent : ὅποταν οὖν τις κτλ. — ^h ἔαρος δ' ἐπιγίγνεται ὄρη] ut in plerisque Homeri membranæ Iliad. lib. VI, vs. 149. At Eusebii codices aliam agnoscunt scripturam, quæ tum hujus tum Homeri quibusdam editoribus arrisit ἔαρος δ' ἐπιγίγνεται ὄρη, id est, Vigero interprete : *succedunt tempora veris*. Hanc qui tuentur ita exponere solent, quasi scripserit poeta ἔαρος ὅτε ἐπιγίγνεται ὄρη. Verum prior scriptura unice mihi probatur. — ⁱ ἐν τῷ μηδὲν γίνεται] e Vigeri conjectura; codd. καὶ τῷ μὴ γίνεται. — ^k παράβαλε] libri παράβαλλε. — ^l αὐτοτετε] legitur etiam apud Theoricum Idyll. XXVIII, 13, ubi Bergkiiu codicum lectionem temere mutavit in αὐτοενεί. — ^m τῆς αὐτῆς ἡμέρας] codd. αὐτῆς ἡμέρας. — ⁿ τῆς αὐτῆς ὥρας] codd.; αὐτῆς ὥρας. — ^o μυρίας δὲ αὐται] cum codd. μυρίαί δὲ αὐται conjectit Vigerus. — ^p ἐπιχρηκυέει γοῦν αὐτῆ] cum Vigero; libri ἐπιχρηκυέει γοῦν αὐτῷ — ^q τῷ μεγαλοφωνοτάτῳ κηρύγματι] e Vigeri conjectura; codd. τῷ μεγαλοφωνο-

τάτῳ κήρυκι. — ^r ὡς οὐκ ἔστι λέουσι καὶ ἀνδράσιν ὄρνια πιστά κτλ.] Versus, qui hic commemorantur, sunt Iliad. lib. XXII, 262 et 263. Caterum γὰρ priori versui ab Attico insertum uncis inclusi. — Præterea annotare libet, in præcedentibus (cf. not. ^u) verba οὐδὲ ὁ ταῖς Πριαμικαῖς τύχαις συνεγρόμεος δύναιτ' ἂν εὐδαιμονῶν καὶ μακάριος εἶναι referri ad Aristoteles locum qui legitur Ethic. Nicom. lib. I, cap. XI, pag. 1101. A. ed. Bekker. Ibi enim Stagiritis ita scribit : εἰ δ' οὐτως, ἄθλιος μὲν οὐδέποτε γένοιτ' ἂν ὁ εὐδαιμόν, οὐ μὴν μακάριος γε, ἂν Πριαμικαῖς τύχαις περιπέσει.)

3. Πάλιν Μωσέος καὶ τῶν παρ' Ἑβραίοις προφητῶν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Πλάτωνος τούτοις συμφώνως, τὸν περὶ τῆς τῶν ὄλων προνοίας λόγον εὐκρινῶς διαθεμιμένων· ὁ Ἀριστοτέλης μέρη σελήνης στήσας τὸ θεῖον, τὰ λοιπὰ τοῦ κόσμου μέρη περιγράφει ἐκ τῆς τοῦ θεοῦ διοικήσεως. ^a Ἐφ' οἷς καὶ ἀπελέγγεται πρὸς τοῦ δηλωθέντος, ὧδέ πη διεξιόντος. Ὅντος δ' ἔτι μεγίστου καὶ κυριωτάτου τῶν εἰς εὐδαιμονίαν συντελούντων τοῦ περὶ τῆς προνοίας πείσματος, ὃ δὴ καὶ μάλιστα τὸν ἀνθρώπινον βίον ὀρθοῖ, εἶγε μὴ μέλλοιμεν ἀγνοεῖν, πότερον δὴ κατ' ἴχνος ὑπτιον ^b ἢ σχολιαῖς ἀπάταις ἐμβαίνει ^c ἐπιχρονίον γένος ἀνδρῶν. Ὅ δὲ Πλάτων εἰς θεὸν καὶ ἐκ θεοῦ πάντα ἀνάπτει. Φησὶ γὰρ αὐτὸν ἀρχὴν τε καὶ μέσα καὶ τελευτήν ^d τῶν ὄντων ἀπάντων ἔχοντα, εὐθείᾳ περὶ αἰνῶν περιπορευόμενον. Καὶ αὖ πάλιν φησὶν αὐτὸν ἀγαθὸν εἶναι, ἀγαθῷ δὲ μηδὲνα φθόνον ἐγγίγνεσθαι περὶ μηδενός. Τούτων δὲ τὰ ἐκτὸς αὐτοῦ ὄντα πάντα ^e ὅτι μάλιστα ἀγαθὰ ποιεῖν, εἰς τὰξιν ἄγοντα ἐκ τῆς ἀταξίας. Πάντων δὲ ἐπιμελούμενον καὶ πάντα κατὰ δύναμιν κοσμοῦντα περροντικῆν καὶ τῶν ἀνθρώπων. Καὶ μετὰ βραχέα καὶ ὁ μὲν Πλάτων οὕτως. Ὅ δὲ τὴν δαιμονίαν ταύτην φύσιν ἐκποδὸν ποιοῦμενος, καὶ τὴν γε εἰσαυθίς ἐλπίδα τῆς ψυχῆς ἀποτέμνων, τὴν τε ἐν τῷ παρόντι πρὸς τοὺς κρείττους ^f εὐλάθειαν ἀφαιρούμενος, τίνα πρὸς Πλάτωνα ἔχει κοινωνίαν; ἢ πῶς ἂν ἐφ' ἃ βούλεται Πλάτων παρακαλέσαι καὶ πιστώσαιτο τὰ εἰρημένα; Πᾶν γὰρ τοῦναντίον, συνεργὸς ἂν οὐτός γε καὶ συναγωνιστὴς τῶν θεολόντων ἀδικεῖν φανείη. Πᾶς γὰρ τις

Sic in maximo hoc et præcipuo de felicitate placito inter Platonem et Aristotelem consensus nullus esse potest. Prorsus enim, si minus alter erga alterum male animatus sit, contraria saltem eos de rebus huc pertinentibus dicere apparet.

3. Rursus quum Moses et Hebræorum prophetæ maximeque Plato his astipulatus verba de universo providentia administrato perspicue fecerint : Aristoteles in lunari orbe divino numini terminos statuens reliquas mundi partes ab ejus cura et gubernatione segregavit. Quam ob causam his etiam ab eodem Attico verbis redarguit. Quum porro, inquit, inter ea quæ ad felicitatem

prosunt res una omnium maxima et potissima de providentiæ vī persuasio sit, quæ vel maxime humanam vitam erigit, si minime ignoremus, utrum recto itinere an per errorum flexus terrestrium hominum genus incedat : Plato omnia ad deum auctorem refert eique cuncta vindicat. Dicit enim eum ita rerum omnium principium, media finemque tenere, ut recta semper eas obeundo perficiat. Tradit insuper bonum illum esse, bonum autem nemini unquam ulla in re invidere. Hunc vero quæ extra se sint quam optima cuncta efficere ex perturbacione in ordinem redacta. Denique qui omnium curam agat atque illa pro pote-

ἄνθρωπος ὢν καὶ ταῖς ἀνθρώπιναις ὀρέξεσι κατεσχόμενος, ἂν καταφρονήσῃ τῶν θεῶν, κακίους μὲν νομίσῃ^ε πρὸς αὐτὸν ἀνέχειν, ἢ πόρρω μὲν αὐτῶν ἀπωκισμένος ἐν τῷ ζῆν, ἀπαθανὼν δὲ οὐδὲ ἔτι ὢν, ἔτοιμος ἂν ἔλθοι πρὸς τὸ χαρίζεσθαι ταῖς ἐπιθυμίαις. Πίστιν γὰρ λαθεῖν περὶ τοῦ λαθεῖν ἀδικοῦντα οὐκ ἀδύνατον, ἂν γε ἄνθρωπος ἐξή λανθάνειν· οὐ μὴν ἀναγκαῖον^ι ἐκ παντὸς λαθεῖν ζητεῖν, ὅπου γέ τις τῶν πεφωρακότων κρατεῖν ἀδύνατός ἐστιν. ^κ Ὡστε ἔτοιμόν τι χρῆμα πρὸς ἀδικίαν ἢ τῆς προνοίας ἀπόγνωσις. Ἐκείνος μὲν γὰρ καὶ πάνυ χρηστός ἐστιν, ὅστις τὴν ἡδονὴν ἡμῖν προτείνειας ὡς ἀγαθὴν, καὶ τὴν ἐκ θεῶν ἄδειαν παρασχόμενος, ἔτι μηχανῶν πρὸς τὸ μὴ ἀδικεῖν πορίζειν οἶεται· ὁμοίον τὴ ποιῶν ἱατρῶν, τὴν μὲν ἔτι ζῶντος τοῦ κάμνοντος βοήθειαν παρέντι, μετὰ θάνατον δὲ πλέκειν τινὰς μηχανὰς^λ πειρωμένῳ πρὸς σωτηρίαν τοῦ τεθνεώτος. Παραπλησίως δὲ τούτῳ καὶ ὁ περιπατητικός. Οὐ γὰρ οὕτως ἢ περὶ τὴν ἡδονὴν σπουδῆ, ὡς ἢ περὶ τὸ θεῖον, ὅτι κήδοιτο, ἀπιστία, τὴν ἀδικίαν ἐπιβρῶννυσι. Τί ὅν, φῆσαι τις ἂν, ἐν ταύτῳ γήσεις Ἀριστοτέλῃν καὶ Ἐπίκουρον; Πάνυ μὲν ὄν, ὡς γε πρὸς τὸ προκειμένον. Τί γὰρ διαφέρει πρὸς ἡμᾶς, ἢ τοῦ κόσμου τὸ θεῖον ἐξοικίσασθαι καὶ μηδεμίαν ἡμῖν πρὸς αὐτὸ κοινωνίαν ἀπολιπεῖν, ἢ ἐν κόσμῳ τοὺς θεοὺς καθείρξαντα τῶν ἐπὶ γῆς πραγμάτων ἀποστήται; Κατ' ἴσον γὰρ ἀμφοτέροις τὸ ἐκ θεῶν ἀμελὲς εἰς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἴση τοῖς ἀδικοῦσι ἀπὸ τῶν θεῶν ἄδεια. Τὸ δὲ ἐκείνων μενόντων κατ' οὐρανὸν καὶ ἡμᾶς-τι χρηστὸν ἀπολαύειν, μάλιστα μὲν κοινὸν καὶ

ἀλόγων καὶ ἀψύγων· ἤδη δὲ ταύτῃ γε καὶ κατ' Ἐπίκουρον ὄνσης τοῖς ἀθρώποις ἀπὸ θεῶν γίγνεται. Τὰς γοῦν βελτίονας ἀποβρότιας αὐτῶν φασὶ τοῖς μετασχούσι μεγάλων ἀγαθῶν παραίτιας γενέσθαι. Ἄλλ' οὔτε τοῦτον, οὔτε ἐκείνον δίκαιον ἐν προνοίας ὑπερμάχων ἀριθμεῖσθαι λόγῳ^μ. Εἴπερ γὰρ καὶ κατ' Ἐπίκουρον τὸ τῆς προνοίας οἴχεται, καίτοι τῶν θεῶν κατ' αὐτὸν πᾶσαν κηδεμονίαν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν οἰκειῶν ἀγαθῶν εἰσφερομένων· οὕτως ἂν οἴχοιτο καὶ κατ' Ἀριστοτέλῃν τὸ τῆς προνοίας, εἰ καὶ τὰ κατ' οὐρανὸν ἐν τάξει τινὲ καὶ κόσμῳ διοικεῖται. Πρόνοιαν γὰρ ζητοῦμεν ἡμῖν διαφέρουσαν, ἧς οὐ μέτεστι τῷ μήτε δαίμονας, μήτε ἦρωας, μήτε ὄλους ἐπιδοιόμενοι δύνασθαι τὰς ψυχὰς συγχωρηκότι. Ἐκείνο δὲ μοι κριτῆ καὶ αἰσχυνητότερον ὁ Ἐπίκουρος δοκεῖ πεποικημέναι. Ὡσπερ γὰρ ἀπογνοὺς δύνασθαι τοὺς θεοὺς ἀποσχέσθαι τῆς ἀνθρώπων κηδεμονίας, εἰς ταῦτον ἐλθόντας αὐτοῖς, καθάπερ εἰς ἀλλοδαπὴν ἀπίκισε, καὶ ἔξω που τοῦ κόσμου καθίδρυσε, τὸ ἀπάνθρωπον αὐτῶν τῇ ἀποστάσει καὶ τῇ πρὸς ἅπαν ἀκοινωνησίᾳ παραιτούμενος. Ὁ δὲ περιττός ἡμῖν οὗτος τῆς φύσεως εὐρετής, καὶ τῶν θεῶν πραγμάτων ἐπιγνώμων ἀκριβής, ὑπ' αὐτὴν τὴν ὄψιν τῶν θεῶν τὰ ἀνθρώπινα πράγματα ὑποθεῖς, εἶασεν ἀτημέλητα καὶ ἀφρόνιστα, φύσει τινὲ καὶ οὐ θεῶν λογισμῶι διοικόμενα. Ὅθεν εἰκότως ἂν καὶ αὐτὸς οὐδ' ἐκείνο τὸ ἐγκλήμα ἐκρύβοι, ὁ κατ' Ἐπικούρου^ν τινὲς μαντεύονται· ὡς ἄρα μὴ κατὰ γνώμην, ἀλλὰ διὰ τὸ πρὸς ἀνθρώπων δέος τοῖς θεοῖς ἀπένειμεν^ο ἐν τῷ παντὶ χώρῳ, ὥσπερ ἐν θεάτρῳ θέαν.

state ornet, humano etiam generi prospicere. Et paucis interjectis : ac Plato quidem, inquit, ita sentit. At vero Aristoteli, dum excellentera illam divinamque naturam summovens, spem simul futuri omnem animo conceptam tollit, simul etiam e vestigio omnem adversus deos pietatem aufert; quæ tandem cum Platone communitas esse possit? aut quomodo ad Platonis præcepta percipienda adhortetur ejusque dicta ulla ex parte confirmet? Contra sane improbis adiutorem se palam ac sceleris administrum profitetur. Quisquis enim homo est et humanis cupiditatibus affectus, is si deos semel contemserit, nec eos ad se quidquam pertinere putaverit, propterea quod procul ab iis disjunctus hic vivat, nec post mortem ullus sit futurus, utique fidenter voluptatibus serviat. Nam si homines tantum fallendi erunt, non erit, cur eos, quum improbe faciet, latere se posse desperet : nec tamen quoquo modo sceleri latebram quærendam putabit, quandoquidem ex iis qui deprehenderint tenere ipsum et cohibere nemo poterit. Quamobrem qui de providentia desperaverit, ei facilis est ad improbitatem transitus. Prorsus enim vir bonus ille sit necesse est, qui postquam nobis hinc voluptatem tanquam bonum aliquod porrexerit, illinc deorum metum omnem sus-

tulerit, prohibendi tamen sceleris rationem sibi adhuc inire videatur. Facit autem similiter ac si medicus, postquam agrotò nullam dum adhuc vivebat opem tulit, mortuo demum novis artibus asferre salutem conetur. Huic utique finitimus noster etiam Peripateticus est. Neque enim ita voluptatis appetitio, ut certum de diis res humanas non curantibus præceptum ad improbitatem corroborandam valet. Quid ergo, inquiet aliquis, tu eodem loco Aristotelem, quo Epicurum habiturus es? Omnino, quantum ad hanc quæstionem. Quid enim nostra interest, utrum e mundo numen divinum exterminet, nobisque cum eo nihil communitatis relinquant, an deos in mundo inclusos a rebus terrestribus semoveas ac sejungas? Æqualis videlicet ex utraque doctrina cum in diis hominum neglectio, tum in improbis deorum metus vacuitas consequetur. Nam quod ex iis, dum in celo versantur, fructus aliquid nos etiam capiamus : primum totum hoc nobis cum rebus non ratione solum, sed etiam anima carentibus commune est : deinde similem quoque utilitatem dii hominibus Epicuro iudice asserunt. Quæ enim ab illis optima defluunt, quibus ipsa contigerint, ingentium bonorum causas esse docent. At neque hunc, neque illum æquum est in providentiæ defensoribus numerari.

Τεμῆριον δὲ ποιῶνται τῆς γνώμης τοῦ ἀνδρός, ὅτι αὐτῶν ἀρεῖλε τὴν πρὸς ἡμᾶς ἐνέργειαν, ἐξ ἧς μόνῃς τὸ εἶναι τοὺς θεοὺς ἐμελλε τὴν δικαίην πίστιν εἶσιν. Το γὰρ αὐτὸ τοῦτο καὶ Ἀριστοτέλης ποιεῖ. Ἀποστήσας ἢ γὰρ τοὺς κρείττους καὶ παραδοὺς ὄψει μόνῃ τὴν πίστιν, πρῶτα μὲν κρίνειν ἀσθενεῖ τὰ ἐκ τοσούτου διαστήματος, τάχ' ἂν αἰδοί δοκοίη λέγειν ἐνταῦθα εἶναι θεοὺς. Οὐ γὰρ ἀπολιπὼν ἕξω τι τοῦ κόσμου, ἀλλ' οὐδὲ τοῖς ἐπὶ γῆς προσαγαγὼν τοὺς θεοὺς, ἀνάγκη ἔσκειν ἤτοι παντάπασιν ἄθεοι εἶναι ἀπολογεῖν, ἢ τοῦ [δοκεῖν] ἀπολιπεῖν ἢ θεοὺς ὄψαν ἀνασώζειν, ἐνταῦθα πού τοὺς θεοὺς ἀποικίσκας. Ὁ δὲ τὴν τῶν κρείτόνων ἀκρίθειαν παραιτησάμενος τῇ ἀμειζῆ ἔοικεν εὐσχημόνως ἀπιστεῖν τοῖς θεοῖς. Ταῦτα δ' Ἀττικὸς πρὸς Ἀριστοτέλην χροσκοποῦντα τὸν περὶ προνοίας λόγον. Ὁ δ' αὐτὸς ἐτι καὶ ταῦτα τοῖς εἰρηκμένοις προστίθει, πρὸς τὸν αὐτὸν ἀποτεινόμενος, μὴ βουλόμενον γεννητὸν εἶναι τὸν κόσμον.

(Eusebius Præpar. Evang. lib. XV, cap. 5 τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτὸν, διενεχθέντα Μωσῆ καὶ Πλάτῳ ἐν τῷ περὶ προνοίας λόγῳ. Scripsi : ὁ περιγράφει ἐκ τῆς τοῦ θεοῦ διοικήσεως] ut apud Aeschinæ adv. Ctes. cap. 72, p. 446 περιγράφεται με ἐκ τῆς πολιτείας; codd. περιγράφει τῆς τοῦ θεοῦ διοικήσεως. — ἢ ὑπιον] cum Vigerō; libri ὑπιον. — ἢ ἐμβάζειν] membranæ ἀναβάζειν. — ἢ καὶ τελευτῆν] Plato de legg. IV, p. 715 ὁ μὲν δὴ θεός, ὡς περ καὶ ὁ παλαιός λόγος, ἀρχὴν τε καὶ τελευτῆν καὶ μέσθαι τῶν ὄντων ἀπάντων ἔχων εὐθείᾳ περαίνει κατὰ φύσιν περιπορευόμενος κτλ. — ὁ τοῦτον δὲ τὰ ἐκτὸς αὐτοῦ ὄντα πάντα] codd. τούτου δὲ ἐκτὸς

ὄντα, πάντα. — ἢ πρὸς τοὺς κρείττους] cum Vigerō; libri πρὸς τῶν κρείτόνων. — ἢ κἀκείνους μὴδὲν νομίσθ] e Vigeri conjectura; libri καὶ μὴδὲν νομίσθ. — ἢ πρὸς αὐτὸν ἀνάκειν, πόρρω] codd. πρὸς αὐτὸν, πόρρω. — ἢ οὐ μὴ ἀναγκαῖον] cum codd.; οὐ μὴ οὐδ' ἀναγκαῖον conjecit Vigerus. — ἢ κρατεῖν ἀδύνατός ἐστιν] libri κρατεῖν δυνατός ἐστιν. — ἢ πλέκειν τινὰς μηχανὰς] e Vigeri conjectura; codd. πλέκειν τινὰς μὲν μηχανὰς. — ἢ ἐν προνοίας ὑπερμάχων ἀριθμεῖσθαι λόγῳ] libri ἐν προνοίας ἀριθμεῖσθαι λόγῳ. — ἢ κατ' Ἐπικοῦρου] e Vigeri conjectura; codd. κατ' Ἐπικοῦρου. — ἢ ἀπέπειμεν] codd. κατέπειμεν. — ἢ ἀποστήσας γὰρ τοὺς κρείττους καὶ παραδοὺς] libri ἀποστήσας γὰρ καὶ παραδοὺς. — ἢ τοῦ δοκεῖν ἀπολιπεῖν θεοὺς] cum codicibus, licet doxerit, quod a me uncis inclusum est, omitti possit. Cæterum nonnulla eorum quæ hic super Epicuro dicuntur, congruunt cum Ciceronis de eodem philosopho testimoniis. Sed ut alios ejus locos prætermittam, de nat. deor. lib. I, cap. 30 seq. ita scribit : quamquam video nonnullis videri Epicurum, ne in offensionem Atheniensium caderet, verbis reliquisse deos, re sustulisse. Itaque in illis selectis ejus brevibusque sentiis, quas appellatis κυρίας δόξας, hæc, ut opinor, prima sententia est : Quod beatum et immortale est, id nec habet nec exhibet cuiquam negotium. In hac ita exposita sententia sunt qui existiment, quod illi incscitia plane loquendi fecerit, fecisse consulto de homine minime vafro male existimant. Dubium est enim, utrum

Si enim de Epicuri sententia, quamvis deos omnem curam in bonorum suorum conservatione adhibere velit funditus tamen providentia tollitur : eam etiam secundum Aristotelis decreta tolli necesse est, etiamsi in rerum cælestium moderatione ordinis aliquid ornatusque cernatur. Nimirum nos eam, que nostra interit providentiam querimus; qua sane careat oportet, qui nec genios aut heroes, nec animos omnino sempiternos esse concesserit. Illud vero me iudice verecundius etiam fecit Epicurus, qui quod fieri posse desperaret, ut se ab hominum cura, si semel cum iis versarentur, superi abstinerent, eos tanquam in peregrinum aliquod solum relegatos extra mundum alicubi collocavit omnem ab iis inhumanitatis suspicionem hoc intervallo atque hac ab universo separatione depellens. At vero summus hic naturæ speculator, rerumque divinarum diligens estimator, ubi res humanas in ipso deorum conspectu posuit, illas nobis omni eorum cura et provisione destitutas reliquit, ac natura nescio qua potius, quam divina ulla ratione consilioque gubernatas. Quamobrem ne illud quidem crimen et ipse merito effugiat quod de Epicuro nonnulli suspicati sunt, eum non quod

ita sentiret, sed quod hominum de se judicia extimesceret, hoc in universo diis, tanquam in teatro, locum spectandi aliquem tribuisse. Quam ad hominis mentem hac conjectura ducentur, quod omni eos in rebus nostris vi et effectu privaverit, ex quo tamen uno deos esse colligi merito credique debuisse. Idem enim hoc etiam Aristoteles facit. Nam qui simul et deos procul hinc ablegat, et uni tamen oculorum sensui fidem relinquat, qui sensus ad judicandas res tam longo intervallo disjunctas parum valet : is, opinor, pudore duntaxat commotus deos ibi esse affirmare videatur. Quippe quum nec extra mundum quidquam esse velit, et deos a rerum terrestrium contagione sevocatos statuat : necesse fuit aut omnino se atheum profiteretur, aut suam de diis a se agnitis sententiam, eos istuc amandando, constanter tueretur. At vero alter ille qui celites ob vitæ genus omni cum mortalibus commercio carens cura et diligentia liberavit, honeste diis diffidere videtur. Hæc Atticus adversus Aristotelem vim præcepti de divina providentia dati eludentem. Idem vero præterea etiam hæc superioribus subjungit, in eundem invchens, quod mundum ortum esse nolit.

aliquid dicat esse beatum et immortale, an, si quid sit, id esse immortale.)

4. Πόλλιν Μωσέως γεννητὸν εἶναι τὸν κόσμον ὀρισμένον, ποιητὴν τε καὶ δημιουργὸν τοῖς ὅλοις τὸν θεὸν ἐπιστήσαντος, τοῦ τε Πλάτωνος τὰ ἴσα Μωσεῖ φιλοσοφούντος· τὴν ἐναντίαν κἀν τούτοις ὁ Ἀριστοτέλης ἀδεύσας ἀπελέγγεται πρὸς τοῦ δηλωθέντος συγγραφῆως, ὡς πρὸς ῥῆμα γράφοντος. Πρῶτον δὴ περὶ γενέσεως κόσμου σκοπῶν, καὶ τὸ τῆς προνοίας τὸ μέγα τοῦτο καὶ πολυωφελὲς δόγμα πάντα ζητεῖν ἀναγκαῖον ἡγούμενος· καὶ λογισάμενος, ὅτι τῶ μὴ γενομένῳ, οὔτε τινὸς ποιητοῦ οὔτε τινὸς κηδεμόνος πρὸς τὸ γενέσθαι καλῶς χρεῖα, ἵνα μὴ ἀποστερήσῃ τὸν κόσμον τῆς προνοίας, ἀφείλε τὸ ἀγέννητον αὐτοῦ. Παραιτούμεθα δὲ νῦν μὴ ἐμποδῶν ἡμῖν τοὺς ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἐστίας εἶναι, οἷς ἀρέσκει καὶ κατὰ Πλάτωνα τὸν κόσμον ἀγέννητον εἶναι. Δίκαιοι γὰρ εἰσιν ἡμῖν συγγνώμην νέμειν, εἰ περὶ τῶν δοκούντων Πλάτωνι πιστεύομεν οἷς αὐτὸς Ἑλληγὼν ὦν πρὸς Ἑλληνας ἡμᾶς σαφεῖ τε καὶ τραυῖ τῶ στόματι διελεχται. Παραλαβὼν γὰρ, φησὶν, ὁ θεὸς πᾶν ὅσον ἦν ὀρατὸν, οὐχ ἤσυχίαν ἄγον, πλημμυλῶς δὲ καὶ ἀτάκτως κινούμενον, εἰς τάξιν ἤγαγεν ἐκ τῆς ἀταξίας, ἡγησάμενος τοῦτο ἐκείνου πάντως ἄμεινον. Ἔτι δὲ καὶ μᾶλλον ὅτι μὴ δι' αἰνιγματῶν, μηδ' ἐπὶ τοῦ σαφοῦς χρεῖα τὴν γένεσιν παρεδέξατο, ἐηλοῖ δι' ὧν ὁ πατὴρ αὐτῶ τῶν πάντων διελεχται περὶ τούτου, μετὰ τὴν τῶν ὅλων δημιουργίαν. Ἐπειδὴ ἄ γάρ, φησί, γεγένησθε, (λέγει δὲ πρὸς τοὺς θεοὺς,) ἀθάνατοι μὲν οὐκ ἐστέ, οὐδ' ἄλυτοι τὸ πάμπαν, οὔτε γε μὴν λυθήσεσθε, τῆς ἐμῆς βουλήσεως τυχόντες. Ἄλλ' ὅπερ ἔφην, πρὸς μὲν τοὺς ἔνδον ἡμῖν φβεγγομένους, ἅτε φίλους ὄντας, φιλίως τε καὶ μετ' ἡσυχίας πράξειν

ἐλέγγους διακριθεῖσιν ἄν. Ἔοικε γὰρ καὶ τούτους Ἀριστοτέλης μεταθεῖναι, τῇ μὲν κατηγορίᾳ τοῦ δόγματος ἀντιστρεφῆναι ἀδυνατήσαντας, τὸ δὲ ἄλῳναι δόξαν ὡς ψευδὸς οὐ βουλευθέντας ἀναθεῖναι Πλάτωνι. Κατὰ δὲ τὴν ἡμετέραν ἀκοὴν ἀξιοῦντος Πλάτωνος τὸν κόσμον γεγενῆσθαι κάλλιστον ἔργον, ὑπὸ τοῦ καλλίστου τῶν δημιουργῶν, καὶ περιθέντος τῇ τοῦ παντὸς ποιητῆς δύναμιν, δι' ἧς οὐκ ὄντα πρότερον ἐποίησε τὸν κόσμον, καὶ ποιήσας, εἰς αἰεὶ βουλούμενός γε ὧν διαφυλάξει· καὶ ταύτη δὴ γεννητοῦ καὶ ἀφθάρτου κατ' αὐτὸν ὑποκειμένου τοῦ κόσμου, τίς ἡμῖν τῶν περιπατητικῶν ταῦτα βεβαίοι; δεῖ δὲ παραμυθήσασθαι τὸν συναγωνιστὴν τούτων, ὅτι οὐ πάντως, εἴ τι γέγονεν, ἀνάγκη τοῦτο φθαρῆναι· πάλιν δ' οὐδ' εἴ τι μὴ φθαρήσεται, τοῦτο ἀναγκαῖον ἀγέννητον εἶναι. Οὔτε γὰρ μίαν αἰτίαν τῇ ἀφθάρτῳ τῇ ἐκ τοῦ ἀγεννήτου συγχωρηθέντι, οὔτε τῇ γενομένῳ τῇ εἰς ὄλεθρον μεταβολῆν ἀδοθήντων καταλειπτέον. Πόθεν οὖν ἐκ τῶν Ἀριστοτέλους λάθοιμεν ἂν βοήθειαν εἰς ταῦτα, ἀνδρὸς οὐ τηνάλλως, οὐδὲ καθ' αὐτὸν περαίνοντος ἢ τὸν περὶ τούτων λόγον, ἀλλ' ἐξ ὀρθοῦ πρὸς Πλάτωνα ἐναντιούμενου, καὶ τότε γενομένου εἰς ἀνάγκην τοῦ ἀπολέσθαι περιστάντος, τότε τε μὴ ἀπολλύμενον ἐκ μόνου τοῦ μὴ γενέσθαι λέγοντος κρατύνεσθαι ἀφθαρτον, ἢ οὐ μὴν ὡς δύναμιν ἀπολείποντος αὐτοῦ περὶ τὸν θεόν, ἢ γρώμενος ἀγαθὸν ἂν τι ποιήσαι; Ὁ γὰρ οὕτω πρότερον γέγονε, τοῦτο, φησὶν, οὐδ' ἂν γένοιτο. Τοσοῦτόν τε ἀποδεῖ τοῦ διὰ τούτων βοηθεῖν τῷ Πλάτωνος λόγῳ, ὥστε ἤδη τινας καὶ τῶν περὶ Πλάτωνα ἐσπουδακότων φεβήσας, οἷς εἶπεν, ἀπέστῃσε τοῦ δόγματος· οὐ δυναθέντας συνιδεῖν, ὅτι κατὰ μὲν τὴν αὐτῶν φύσιν τῶν πραγμάτων, ἐάν τις ἄνευ θεοῦ βουλήσεως καὶ οὐκ

4. Mundum rursus Moses cum ortum statuit, tum ejus opificem aedificatoremque deum huic rerum universitati praefecit: quo in genere Mosi quoque consentanea Plato disputat. Contrarium utrique Aristoteles hac etiam in quaestione viam ingressus, ab eodem Attico etiam ad verbum scribente refutatur. Principio, inquit ille, quum de mundi ortu Plato commentaretur atque meditaretur, idemque magnum illud et fructuosum providentiae dogma cuius diligenter examinandum putaret; ac simul censeret, nullo ortu generatum neque effectore neque curatore ad bene vivendum egere: continuo, ne mundum providentia privaret, nunquam esse ortum negavit. Hic vero homines eandem sectam profitentes, qui mundum etiam de Platonis sententia ortum esse negant, rogamus, ne nobis impedimento sint. Equum enim profecto est hanc eos nobis veniam dare, si quantum ad Platonis doctrinam iis ipsis fidem adjungamus, quae clara et splendida voce apud nos, hoc est Graecos homines, Graecus homo disputavit. Quum enim, inquit, deus quidquid erat aspectabile assumpsisset, id non tranquilum et quietum, sed immoderate atque indigeste agita-

tum ex inordinato in ordinem adduxit, statum hunc ratus utique altero illo meliorem futurum. Caeteroqui se non aut aenigmatis specie aut illustrandae tantum rei gratia hunc mundi ortum probasse, declarat etiam magis illis verbis, quibus rerum, ut vocat, parentem de ea causa post creatam rerum universitatem usum esse scribit. Nimirum quoniam, inquit, orti estis (deos autem alloquitur), immortales vos quidem esse et plane indissolubiles non potestis, nequam tamen dissolvemini, quod meae voluntatis vinculo colligati estis. Verum, uti jam dixi, cum iis qui nos intus domique nostrae alloquantur, tanquam cum amicis, amice quoque et placide controversiam hanc mitioribus argumentis transigere liceat. Nam hos etiam Aristoteles ad suam sententiam traduxisse videtur, qui nec dogmatis hujus reprehensioni repugnare possent, neque ullam tamen opinionem, quam ipsi ut falsam convellerent, Platoni tribuisse convincti vellent. Nunc vero, quum Plato, uti nostris ipsi auribus docentem audivimus et mundum operum omnium pulcherrimum a praestantissimo opifice factum existimet, et eam universitatis molitori vim ac potestatem assignet

μεως ° ἐπινοήσῃ, οὔτε τὸ γενόμενον ἀφάρτων, οὔτε τὸ μὴ φθαρσόμενον γεννητόν. °(Ὅταν δὲ τὴν ἀρίστην τις αἰτίαν ἐπιστήσῃ τὴν ἐκ θεοῦ, δεῖ ταύτην ἡγεμόνα τῶν πάντων λαβόντα, μηδὲν αὐτὴν τῶν ἄλλων αἰτιῶν ° ἀποφαίνειν χειρόνα. Γελοῖον γάρ, διότι μὲν γέγονέ τι, διὰ τοῦτο φθαρῆναι· εἰ δὲ ὁ θεὸς βούλεται, μὴ φθαρῆναι· καὶ διότι μὲν τι ἀγέννητόν ἐστιν, ἔχειν ἰσχύον τοῦ μὴ φθαρῆναι· τὴν δὲ παρὰ θεοῦ βούλησιν ἐνδέειν, πρὸς τὸ ἀφάρτων τηρῆσαι τι τῶν γενομένων. Καὶ ὁ μὲν οἰκοδόμος ἱκανὸς οὐκ οὔσαν οἰκίαν κατασκευάσασθαι· ἱκανὸς δὲ τις καὶ ἀνδριάντα μὴ ὄντα πρότερον, ὄντα ποιῆσαι καὶ ναῦν ἄλλοις ἐξ ὕλης ἀργῶν τεκτονάμενος παρίσχει τοῖς δεομένοις· καὶ τῶν ἄλλων τεχνιτῶν ἕκαστος, ὅσοι γε τὰς ποιητικὰς μετέπει τεχνίας, δύνανται ταύτην ἔρουν, ὡς τι τῶν οὐκ ὄντων ἄγειν εἰς οὐσίαν. °Ὁ δὲ παρθενικός καὶ ἀριστοτέλης, οὐδ' ὅσον ἀνθρωπίνου τεχνίτου δυνάμειος μεθέξει, ἀμοιρὸς δ' ἡμῖν πάσης ἐστὶ γενέσεως; οὐκ, ἔάν γε κατὰ βραχὺ θείας αἰτίας ἐπιλογισμὸν οἰοί τε ὤμεν λαθεῖν. Ἀλλὰ ποιῆσαι μὲν ἱκανὸς καὶ βουληθῆναι τὰ

καλά· ἀγαθὸς γάρ, (ἀγαθῶν δὲ οὐδεὶς φθόνος περὶ οὐδενός·) τηρῆσαι δὲ καὶ διαφυλάττει τὰ γενόμενα οὐ δυνατός; Καὶ μὴν καὶ οἱ λοιποὶ τεχνίται πρὸς ἄμω ἱκανοί. °Ὁ γοῦν οἰκοδόμος καὶ ὁ ναυπηγὸς οὐ μόνον καινὰς κατασκευάζονται ναῦς καὶ οἰκίας, ἀλλὰ καὶ ταῖς ἐπὶ χρόνου διαφθειρομέναις ἱκανοὶ βοηθεῖν, ἕτερα τῶν πεποιημένων ἀντικαθιστάντες αὐταῖς. °Ὡστε καὶ τῷ θεῷ πάντως ° τό γε τοσοῦτον συγχωρητέον. °Ὁ γάρ τις ὅλον ποιῆσαι δυνατός, τοῦτο πῶς ἂν ἐκ μέρους ἀδύνατος εἴη ποιεῖν; Καὶ γενέσθαι τοῖνον τι· κινόν, εἴγε μέλλοι ° τις ὅλως εἶναι ποιητής, καὶ τὸ κολόν ἔργον πρὸς ἅπαν διασώζεσθαι. °Τὸ γὰρ εὐ γενόμενον ἐθέλειν λύειν, κκκῶ. Μείζων δὲ ἄλλος εἰς σωτηρίαν τῶν γενομένων δεσμός οὐκ ἐστὶ τῆς τοῦ θεοῦ βουλήτειος. °Ἡ ἀνθρωπίνης μὲν σπουδῆς καὶ βουλήσειος μεταλαβόντα πολλά, καὶ ἔθνη, καὶ πόλεις, καὶ ἔργα, μένει χρόνον ἀμήχανον ὅσον γενόμενα, μηκέτ' ὄντος τοῦ θελήσαντος· τὰ δὲ τῆς τοῦ θεοῦ μετασχόντα γνώμης, καὶ δι' αὐτὸν καὶ ὑπ' αὐτοῦ γενόμενα, ταῦτα δὴ ἀρχ παρόντος τοῦ ποιήσαντος οἰχῆσεται καὶ οὐ

qua tum cum qui antea nullus erat mundum effecerit, tum factum jam a se, perpetuo si velit, integrum et incolumem servabit : atque ita mundus Platonis iudicio simul ortus sit, simul sempiternus, quis tandem peripateticorum nobis ista rationibus probabit? Enimvero amice nobis monendum est dogmatum istorum defensor, neque si quid ortum sit, id necessario occidere debere, neque si quid vicissim nunquam occidet, id nullo ortu generatum esse. Neque enim aut quod interitu careat, id aliam nullam, quam quod etiam ortu careat, perpetuitatis suæ causam habere concedendum est : aut quod semel ortum habuerit, ei inexorabilis quædam intereundi necessitas imponenda. His ergo stabiliendis quid tandem ex Aristotelis doctrina præsidii nobis comparabimus? ejus nempe hominis, qui non obiter, imo nec per se istud disputationis genus contexit, sed recta in Platonem feratur, eique quod ortum est pereundi necessitatem afferat; quod vero non pereat, id ex eo tantum, quod ortum nunquam sit, integrum manere defendat : postremo ne deo quidem ipsi boni ullius, si velit, efficiendi vim ac potestatem relinquat? Quod enim prius nondum erat, id esse, inquit, postea nullo modo potest. Atque hoc orationis genere tantum abest, ut Platonis doctrinam stabiliverit, ut eo absterritos ex illis nonnullos, qui Platoni operam dabant, de ea sententia demoverit. At vero illi intelligere non potuerunt, si rerum ipsarum natura per sese atque a dei voluntate ac numine sejuncta spectetur, neque quod ortum semel est, id ab interitu liberum futurum, neque vicissim quod interibit nunquam, idem ortum aliquando esse : sin autem præcipua divinæ causæ ratio habeatur, æquum esse profecto, eam semel omnium ducem et principem constitutam, nihilo saltem infirmiore quam cæteras judicari.

Etenim ridiculum utique fuerit, quod ortum aliquid sit propterea id corrumpi; idem si corrumpi deus voluerit, non corrumpi : similiter, quod aliquid ortu careat, propterea illud interitus a se propulsandi vim habere; divinam contra voluntatem non satis ad eorum quidquam, quæ generata sunt, ab interitu liberandum valere. An vero domum, quæ non erat, architectus ædificare poterit, statuam alius facere, quæ antea non esset, alius ex rudi materia navem hominibus illa agentibus construere : postremo quicumque in artibus operosis versantur, aliquid ut sit quod prius non erat, efficiendi vim habebunt : summum illum regem et optimum artificem potestatis ne tantum quidem, quantum mortalem opificem habere concedemus, omnique eum generandi facultate privabimus? Nunquam profecto, si paulatim causam divinam cogitatione complecti poterimus. Quid igitur? An forte (quoniam ipse bonus est; bonus autem nemini quidquam invidet) præclara efficere cum possit, tum etiam velit, quæ tamen effecta sint conservare idem turque non possit? Atqui cæteri artifices utrumque possunt. Architecti quidem et navium fabricatores non solum novas seu domos seu naves ædificant, sed iis etiam tempore vitiatas partes alias in prius factarum corruptarumque locum substituendo, mædri possunt. Quamobrem omnino saltem tantundem deo concedendum est. Quod enim totum efficere quis potuerit, quomodo ex parte id ipsum efficere nequeat? Itaque, si quis omnino effector futurus est, cum ejus novum aliquod opus extare, tum illud si bonum fuerit, per eam ab omni injuria vindicari oportebit. Opus enim bene coagmentatum dissolvere velle, mali utique fuerit. Porro ad ea quæ facta sunt conservanda, non aliud divina voluntate fortius est vinculum. Quid enim? an populi, urbes, opera

παραμενεῖ; Τίνος αἰτίας βιασασμένης τὴν τοῦ θεοῦ γνώμην; Πότερον τῆς ἐξ αὐτῶν τῶν γενομένων ἀνάγκης; Ἄλλ' αὐτὴ γε τῇ προσέσθαι τὸ κοσμηθῆναι τὴν ἐκ θεοῦ προσωπολόγησεν ἤτταν. Ἄλλ' ἐξωθέν τινος αἰτίας ἀνταγωνιζομένης τῇ θεῷ; Ἄλλ' οὐτ' ἔστιν, οὔτε ἐν οἷς ἐφοη κρατήσας καὶ κοσμήσας ὁ θεός, ἔτι ἄξιον ἐν τούτοις αὐτὸν ἐλαττοῦν τινος, εἴ γε μὴ παντάπασιν λαυθάνομεν ἡμᾶς αὐτοὺς περὶ τῆς μεγίστης καὶ θειοτάτης δυνάμεως διαλεγόμενοι. Ἄλλὰ γὰρ εἰς τὸν περὶ τῆς ἀληθείας λόγον εὐόικαμεν ὑπὸ προθυμίας ἐκφέρεισθαι. Δῆλον μὲν καὶ ὁ προῦθέμεθα, ὡς οὐκ ἂν εἴεν διδάσκαλοι περὶ κόσμου γενέσεως οἱ μὴδὲ τὴν ἀρχὴν γένεσιν ἀπολιπόντες αὐτῶ. Καὶ μὴν καὶ περὶ τῆς τῶν σωμάτων πέμπτης οὐσίας, ἣν εἰσηγήσατο Ἀριστοτέλης, ταῦτα παραθετόν.

(Eusebius Præpar. Evang. lib. XV cap. 6 τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτόν, διενεχθέντα Μωσεί καὶ Πλάτωνι, καὶ ἐν τῇ μὴ συγχωρεῖν γεννητὸν εἶναι τὸν κόσμον. Scripsi : ^a ἐπειδὴ γὰρ, φησί, γεγένησθε κτλ.] cum Eusebii codd; Platonis locus est in Timæo pag. 41 δι' ἃ καὶ ἐπέπερ γεγένησθε, ἀθάνατοι μὲν οὐκ ἐστὲ οὐδ' ἄλλοι τοὺς πᾶμπαν, οὗτι μὲν δὴ λυθῆσεσθε ἢ οὐδὲ τεύξεσθε θανάτου μοίρας, τῆς ἐμῆς βουλήσεως μεζῖνος ἐστὶ δεσμοῦ καὶ κυριωτέρου λαχόντες ἐκείνων οἷς ὅτ' ἐγγίγεσθε ξυνοδεῖσθε. Cf. Photius Biblioth. pag. 900 qui pro γεγένησθε habet ἐγένεσθε atque in sequentibus οὔτοι γε μὴ λυθῆσεσθε. — ^b οὐδὲ καθ' αὐτὸν περαίνοντος.] e Vigeri emendatione; codd. οὐδὲ καθ' αὐτοῦ περαίνοντος. — ^c κρατύνεσθαι

ἄφθαρτον] e Vigeri emendatione; libri κρατύνεσθαι τὸ ἀφθαρτον. — ^d ἴάν τις] membranæ ἦν ἄν τις. — ^e δυνάμεως ἐπινοήσῃ] libri δυνάμεως ἐπινοήσαι. — ^f τῶν ἄλλων αἰτιῶν] e Vigeri emendatione; codd. τῶν ἄλλων αἰτιάν. — ^g πάντως τό γε] codd. πάντος τόγε. — ^h εἶγε μέλλοι τις θλως εἶναι ποιητής] e Vigeri emendatione; codd. εἶγε μέλλοι τις θλως ποιητής. —)

5. Περὶ γοῦν τῶν καλουμένων στοιχείων, ἐξ ὧν πρώτων σώματα συνέστηκε, Πλάτων μὲν ἐπόμενος τῇ περὶ αὐτὰ ἐναργεῖα, καθάπερ καὶ οἱ πρὶ αὐτοῦ, τέσσαρά τε ἐξήσεν εἶναι ταῦτα ὁμολογούμενα, πῦρ καὶ γῆν καὶ ἄερα καὶ ὕδωρ, καὶ ἐκ τούτων συχρινόμενων καὶ τρεπομένων τὰ λοιπὰ πάντα γενεῖσθαι. Ἀριστοτέλης δέ, ὡς ἔοικεν, ἐλπίσας περιττότερος φανείσθαι τῷ φρονεῖν, εἴ τι σῶμα ἐκ περιττοῦ πρῶθει, προκατηρήθησε τοῖς φαινόμενοις τέτταρσι σώμασι τὴν πέμπτην οὐσίαν· πάνυ μὲν λαμπρῶς καὶ φιλοδώρως τῇ φύσει χρυσάμενος, μὴ συνιδὼν δὲ ὅτι οὐ νομοθετεῖν δεῖ φυσιολογοῦντα, τὰ δὲ τῆς φύσεως αὐτῆς ἐξιστορεῖν. Εἰς τοίνυν τὴν ἀπόδειξιν τοῦ τέτταρας εἶναι τὰς πρώτας τῶν σωμάτων φύσεις, ἧς δὴ χρεῖα τοῖς Πλατωνικοῖς, οὐ μόνον οὐκ ἂν συντελείη, τὸ περιπατητικός, ἀλλὰ σγεδὸν καὶ μόνος ἐναντιοῖτ' ἄν. Λεγόντων γοῦν ἡμῶν, ὅτι πᾶν σῶμα ἢ θερμὸν ἢ ψυχρὸν, ἢ ὑγρὸν ἢ ξηρὸν, ἢ μαλακὸν ἢ σκληρὸν, ἢ κοῦφον ἢ βαρῦ, ἢ ἀραιὸν ἢ πυκνόν· καὶ εὐρισκόντων ὅτι οὐκ ἂν ἕτερον εἴη τι τὸ μεθέξον τούτων τινὸς παρὰ τὰ τέσσαρα· (εἰ μὲν γὰρ θερμὸν, ἢ πῦρ ἢ ἄηρ· εἰ δὲ

plurima, quæ semel hominum studium ac voluntas accesserit, infinito tempore eliam post mortem ejus qui ita voluerat constituta manent : quæ vero dei orta consilio, quæ propter ipsum atque ab ipso perfecta sint, ea præsentem videlicet effectorem dilapsa interibunt? Quæ causa tantam vim afferet divinæ voluntati? An ex rebus ipsis, quæ factæ sint, profecta necessitas? At illa vel hoc ipso, quod fingi eas disponique sivit, victam se a deo esse confessa est? An deo causa quædam extrinsecus adversatur? At nec ulla talis est, nec si esset, æquum tamen foret, deum, quibus in rebus etiam ordinandis superior jam fuerit, in his ipsis aliqua demum inferiorem duci : nisi forte nobis de summo maximeque divino numine sermonem esse penitus ignoramus. Sed enim in hanc de veritate disputationem acriore quodam studio delapsi esse videmur. Planum quidem illud fecimus, quod propositum nobis erat, de mundi origine doctores illos nunquam faturos, qui ne ullam quidem originem ipsi relinquant. Cæterum de quinta etiam corporum essentia, quam introduxit Aristoteles, hæc addenda sunt.

5. Nam de iis quæ vulgo dicuntur elementa, ex quibus primis corpora constant, ita Plato superiorum philosophorum exemplo perspectam istorum evidentiam secutus disseruit, ut quattuor illa publice recepta pone-

ret, ignem, terram, aerem et aquam, ex quibus inter se mixtis et mutatis cætera omnia gignerentur. At vero Aristoteles, quum perfectioris, ut videtur, sapientiæ laudem se consecuturum speraret, si novum aliquod insuper corpus inveheret, notis illis quattuor quintam annumeravit essentiam : in quo splendide prorsus ac liberaliter quidem ille naturam habuit, sed non intellexit, physici non esse leges constituere, sed tantum quæ naturæ propria sunt perquirere. Quare ad illam demonstrationem, quæ primas quattuor esse corporum naturas efficit; qua sane Platonici indigent, non modo Peripateticus nihil prodest, sed prope solus etiam ei adversatur. Quum enim omne corpus calidum aut frigidum, humidum aut siccum, molle aut durum, leve aut grave, rarum aut densum esse dicamus, videamusque aliud nullum præter illa quattuor corpora esse posse, quod his e proprietatibus aliquam sortiatur : (nam si calidum sit, aut ignis erit aut aer; si frigidum, vel aqua vel terra; si autem siccum fuerit, aut ignis aut terra; si humidum, vel aqua vel aer : si vero molle sit, aut aer aut ignis; si durum, vel aqua vel terra : denique si leve sit atque rarum, aut ignis erit aut aer; si grave atque densum, aqua vel terra) nullum item aliud ex cæteris omnibus simplicibus facultatibus, præter illa quattuor

ψυχρόν, ὕδωρ καὶ γῆ· καὶ εἰ μὲν ξηρόν, πῦρ ἢ γῆ· εἰ δὲ ὑγρόν, ὕδωρ ἢ ἀήρ· καὶ εἰ μὲν μαλακόν, ἀήρ ἢ πῦρ· εἰ δὲ σκληρόν, ὕδωρ ἢ γῆ· καὶ κοῦφον μὲν καὶ ἀραιόν, οἶον πῦρ καὶ ἀήρ· βαρὺ δὲ καὶ πυκνόν, ὕδωρ καὶ γῆ·) καὶ ἐκ τῶν ἄλλων δὲ ἀπασῶν δυνάμεων, κατανοούτων, ὡς οὐκ ἂν εἴη τι παρὰ ταῦτα σῶμα ἕτερον· οὗτος ἀνθίσταται μόνος, φάσκον δύνασθαι σῶμα εἶναι τούτων ἴμοιρον· σῶμα δὲ μήτε βαρὺ, μήτε κοῦφον, μήτε μαλακόν, μήτε σκληρόν, μήτε ὑγρόν, ἀλλὰ μήτε ξηρόν, μόνον οὐχί λέγων σῶμα οὐ σῶμα. Τὸ μὲν γὰρ ὄνομα καταλείπειν αὐτῷ, τὰς δὲ δυνάμεις, δι' ὧν σῶμα πέφυκε γίνεσθαι, πάσας ἀφῆρηκεν. Ἡ τοίνυν ἡμᾶς ἄπερ αὐτὸς λέγει πείθων, ἀφαιρήσεται τῆς Πλάτωνος γνώμης· ἢ τὰ Πλάτωνος βεβαιούμενος, τῶν αὐτῷ δοκούντων ἀποστήσεται. Ὡστε οὐδαμῆ χρησίμιος πρὸς τὰ τοῦ Πλάτωνος. Ἐτι δὲ μὲν Πλάτων πάντα τὰ σώματα, ἅτε ἐπὶ μιᾶς ὁμοίας ὕλης θεωρούμενα, βούλεται τρέπεσθαι καὶ μεταβάλλειν εἰς ἀλλήλα· ὁ δὲ ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων, ἃ οὐσίαν ἀπαθῆ τε καὶ ἀφθαρτον καὶ ἀτρεπτον πάντως ἄξιόι, ἵνα δὴ μὴ εὐκαταφρονήτου τινὸς πράγματος γεννητῆς εἶναι δοκῆ· περιττὸν μὲν καὶ ἴδιον παντάπασι λέγων οὐδέν, τὰ δὲ ὑπὸ Πλάτωνος ἐπ' ἄλλων ἐωραμένα καλῶς, μετατρέπων ἐπὶ τὰ μὴ προσήκοντα· καθάπερ τινὲς τῶν ὕστερον γενομένων ἀνδριαντοποιῶν. Ἐκείνιοι γὰρ ἀπομιμησάμενοι τοῦδε τοῦ ἀνδρὸς κεφαλὴν, ἄλλου δὲ τὸ στέρνον, ἐτέρου δὲ τὴν ζώνην, εἰς ταῦτον συνθέντες ἐνίστε μὴ προσήκοντα πράγματα ἀλλήλοισι, ἔπεισαν

αὐτοὺς ὡς τι πεποιχότες ἴδιον· καὶ ὄντως τὸ μὲν ὄλον, ὃ δὴ τις ἂν ἀσυμμέτρως ἔχειν αἰτιάσαιτο, ἔστιν αὐτῶν, τὰ δ' ἐν αὐτῇ συνηρανισμένα καὶ τι καλὸν ἔχοντα, οὐκ αὐτῶν. Ἰσαάκιος δὲ καὶ Ἀριστοτέλης, ἀκούων Πλάτωνος, ὅτι ἐστὶ τις οὐσία νοητὴ καθ' αὐτήν, ἀσώματος τε καὶ ἀχρώματος καὶ ἀναφῆς, οὔτε γινομένη, οὔτε φθειρομένη, οὔτε τρεπομένη, οὔτε μεταβαλλομένη, αἰεὶ δὲ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχουσα· πάλιν δ' αὐτὸν περὶ τῶν κατ' οὐρανὸν ἀκούων, ὡς τινα θεῖα ἢ καὶ ἀφθαρτα καὶ ἀπαθῆ ἐστὶ σώματα, συνέθηκε καὶ συνεκόλλησεν ἐξ ἀμφοῖν πράγματα μὴ συνάθοντα. Παρ' οὖν μὲν γὰρ τὸ εἶναι σῶμα, παρ' οὖν δὲ τὸ ἀπαθὲς εἶναι λαβῶν, σῶμα ἀπαθὲς ἔτεκνήματο. Ἐπὶ μὲν οὖν τῶν ἀνδριάντων, εἰ καὶ μὴ καλὸν τὸ ἐκ τῶν διαφερόντων, οὕτι γὰρ ἀδύνατον γενέσθαι. Διδάσκει οὖν τὰ τοιαῦτα καὶ Ὁμηρος·

Ὅμματα γάρ, φησι, καὶ κεφαλὴν ἱκέλοιο· Διὶ τερπικεραῦνον,
Ἄρει δὲ ζώνην, στέρνον δὲ Ποσειδάωνι.

Τὸ δὲ σῶμα ἀπαθὲς οὐκ ἂν ποτε γένοιτο. Παθητῆ γὰρ καὶ τρεπτῆ συνδεδεμένον φύσει ἀνάγκη ἔχει συμπαθεῖν, ἢ συνέχευται. Εἰ δὲ τι ἀπαθὲς εἴη, τοῦτο ἀφεῖ-
μένον καὶ ἐλεύθερον ἀπὸ τοῦ πάσχοντος εἶναι δεῖ· ὥστε χωρὶς ἂν εἴη τῆς ὕλης, ἧς κεχωρισμένον, ἀσώματος ἀναγκαιῶς ὁμολογοῖτ' ἂν. Ἐτι καὶ τούτοις πρόσσχω-
μεν τὸν νοῦν, ἐν ὅσοις ἄλλοις διαφέρεσθαι τῷ Πλά-
τωνι τὸν Ἀριστοτέλην παρίστησιν.

corpora exstare posse sentiamus : hic unus nobis resistit, corpus aliquod his omnibus vacuum esse defendens : corpus, inquam, non grave aut leve, non molle aut durum, non humidum aut siccum; adeoque tantum non dicens corpus idem idemque non corpus Nam corporis ei nomen reliquit, facultates autem ex quibus sua natura conflatur corpus, universas ademit. Aut igitur, quæ docet, nobis persuadendo simul nos a Platonis, ejus socii sumus, sententia depellet; aut si Platonis doctrinam stabiliet, a decretis suis avertet. Itaque ad explicandam Platonis mentem omnino nihil valet. Præterea Plato corpora omnia, quod eorum materiam unam eandemque esse videamus, in sese invicem converti mutarique voluit : Aristoteles vero inter cætera essentialiam non patibilem, incorruptam et prorsus immutabilem statuit, ne contemnendi cujusdam dogmatis inventor esse videretur. In quo tamen omnino nihil singulare ac sibi peculiare affert, quum ea duntaxat quæ præclare aliis in rebus Plato animadvertit, ad alienas transferat : id quod nonnullis e recentioribus statuariis usu venit. Illi enim hominis unius caput, alius pectus, tertii cingulum imitati, partesque alias cum aliis minus interdum coherentes inter sese complexi, hoc tanquam proprio aliquo opere superbiunt. Et vero totum illud, quod jure aliquis velut inconditum reprehendat, ipsorum est : partes autem, e

quibus constat, quamvis pulchritudinis commendationem habeant, ad illos tamen nihil pertinent. Sic et Aristoteles, quum ex Platone audiret, essentialiam aliquam esse, quæ per se intelligibilis, incorporea, coloris experta tumque fugiens nec oriatur, nec intereat unquam aut convertatur et mutetur, sed eodem semper statu ræneat : simulque de celestibus rebus audiret, divina quædam esse corpora eaque incorrupta et impatientia, ex utroque genere composuit et conglutinavit ea quæ inter se minime congruerent. Quum enim ab aliis corpus esse aliquod, ab aliis impatiens quid esse sumeret, corpus ipse impatiens fabricatus est. In statuis igitur, ut pulchrum id non sit, dissimilibus tamen e partibus conflare aliquod potest. Quocirca Homerus quoque talia docet :

*Ille oculosque caputque Jovis, qui fulmine gaudet,
Cingula Mavortis, Neptuni pectora gessit.*

At corpus non patibile nullum unquam fuerit. Corpus enim, utpote cum patibili inutabilique natura conjunctum, cum illa vitæ socia patiatur necesse est. Quod vero patibile non sit, id a patibili sejunctum ac liberum esse oportet, ita ut secretum a materia habeatur, quæ secretio efficit, ut necessario incorporeum esse concedamus. Hactenus ille. Sed alia porro videamus, in quibus idem Aristotelem a Platone dissentire demonstrat.

(Eusebius Præpar. Evang. lib. XV cap. 7 τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτόν, πέμπτην σωμαίων ὑποτιθέμε-
 ἰον οὐσίαν, ἣν οὔτε Μωσῆς οὔτε Πλάτων γινώσκει.
 Scripsi : ^a ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων] cum codd. *inter
 cœtera*. Similiter Sophocles Antig. vs. 789 καὶ σ'
 οὐτ' ἀθανάτων φύσις οὐδεὶς, οὐθ' ἀμερίων ἐπ' ἀν-
 θρώπων, item Aristides Panathenæico tom. I,
 p. 96 μόνῃ τῇ πόλει ἐπὶ τῶν ἑλληνικῶν. — ^b ὡς τινα
 θεῖα] codd. ὡς ὄντα θεῖα, cujus loco Vigerus ὡς
 οὖν τὰ θεῖα scribi voluerat. — ^c Ὁμηρος] Iliad.
 lib. II vs. 478-479. —)

c. Ἐπειτα τούτοις ἐπόμενα πολλά, ἐν αἷς διαφέ-
 ρονται. Ὁ μὲν γὰρ φησι, τὰ κατ' οὐρανὸν τὴν πλεί-
 στην ἰδέαν ἐκ πυρὸς ^a ἔχειν· ὁ δὲ, μηδαμῆ ^b μετεῖναι
 τοῖς οὐρανίοις πυρὸς. Καὶ ὁ μὲν φησιν, ἀνάψαι τὸν
 θεὸν φῶς ἐν τῇ δευτέρᾳ ^c πρὸς γῆν περιόδῳ, ἵν' ὅτι
 μάλιστα εἰς ἅπαντα φαίνεται ^d τὸν οὐρανόν, περὶ ἡλίου
 τὸ τοιοῦτον ἀποφανόμενος· ὁ δὲ, ἄτε οὐκ ἐθέλων πῦρ
 εἶναι τὸν ἥλιον, τὸ δὲ φῶς εἰδὼς πῦρ καθαρόν, ἧ τι
 πυρὸς ὄν, οὐκ ἐπιτρέπει φῶς περὶ αὐτὸν ἀνῆσθαι. Ἐτι
 ὁ μὲν, κατ' εἶδος ἀφ' ἁρῶν ἀπονεύων τοῖς κατ' οὐ-
 ρανὸν ἅπασιν, ἀποχωρήσεις τινας αὐτῶν καὶ προσχω-
 ρήσεις ^e συμμέτρους φησὶ γίνεσθαι. Ἀναγκάζουσι δὲ
 αὐτὸν λέγειν ταῦτα, τὰς μὲν ἀποκρίσεις, αἶ τε ἀκτῖνες
 τοῦ ἡλίου καὶ θερμότητες κατὰ ἀπόρρυσιν αὐτοῦ γι-
 νόμεναι· τὰς δὲ προσκρίσεις, ἧ ἴσθι τοῦ μεγέθους αὐ-
 τοῦ φάσις. Οὐ γὰρ ἂν ἤθελεν ἴσα φαίνεσθαι, μηδὲν
 ἀνθ' ὧν ἀφίηται λαμβάνοντα. Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης πάντα
 μένειν ἐπὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας αὐτὰ βούλεται, μήτε
 τινὸς αὐτοῖς ἀποχωροῦντος, μήτε προσίοντος. Ἐτι ὁ

μὲν, πρὸς τῇ κοινῇ κινήσει τῶν ἀστρων, καθ' ἣν ἐν
 ταῖς σφαιραῖς ἐνδεθεμένοι κινουῦνται πάντες οἱ ἀστέ-
 ρες, οἱ τε ἀπλανεῖς καὶ οἱ πλανώμενοι, καὶ ἑτέραν
 αὐτοῖς ^f κίνησιν ἀποδίδωσιν, ἣν δὴ καὶ ἄλλως καλλι-
 στήν εἶναι συμβέβηκε, καὶ προσήκουσαν αὐτῶν τῇ
 φύσει τοῦ σώματος. Σφαιρικοὶ γὰρ ὄντες, εἰκότως
 σφαιρικῆν ἂν τινα κίνησιν ἕκαστος κινῶτο περιδινού-
 μενος· ὁ δὲ, καὶ ταύτης ἀφαιρεῖται ^g τῆς κινήσεως
 αὐτοῦς, ἣν ὡς ἐμψυχῶ κινουῦνται, μόνῃ δὲ ἀπολείπει
 τὴν ὑπ' ἄλλων τῶν περιεχόντων, ὡς περ ἀψύχοις σύμ-
 βαίνουσιν. Καὶ δὴ καὶ φησι τὴν γινουμένην φαντασίαν
 ἡμῖν ἀπὸ τῶν ἀστέρων ὡς κινουμένων πάθος εἶναι τῆς
 ἡμετέρας φύσεως· ^h ἀδυνατούσης, καὶ ὡς περ εἰσεισμένης,
 ἀλήθειαν δὲ οὐκ εἶναι· ὡς περ Πλάτωνος ἀπὸ ταύτης
 τῆς φαντασίας, τὴν ὑπὲρ τῆς κινήσεως πίστιν λαμβά-
 νοντος, ἀλλ' οὐκ ἀπὸ τοῦ λόγου, τοῦ διδάσκοντος, ὅτι
 ἀνάγκη τούτων ἕκαστον, ζῶον ὄντα καὶ ψυχὴν ἔχοντα
 καὶ σῶμα, κινεῖσθαι τὴν ἰδίαν κίνησιν· (πᾶν γὰρ
 σῶμα, ὃ μὲν ἐξώθεν τὸ κινεῖσθαι, ἀψυχόν· ὃ δὲ ἐνδο-
 θεν καὶ ἐξ ἑαυτοῦ, ἐμψυχόν·) κινουμένων δὲ, ἄτε θεῖον
 ὄντα, τὴν καλλίστην κινεῖσθαι κίνησιν· καλλίστης δ'
 οὐδης τῆς ἐν κύκλῳ κινήσεως, ταύτην αὐτὸν κινεῖσθαι.
 Ἡ δὲ αἰσθησις τὰ μὲν ἐκ τοῦ λόγου μαρτυροῦτο ἂν ὡς
 ἀληθεύουσα, οὐ μὴν αὕτη παρέσχε τὴν πίστιν τῆς
 κινήσεως. Περὶ δὲ τῆς τοῦ παντὸς κινήσεως, ὡς μὲν
 οὐκ ἐν κύκλῳ τινὶ γίνεται, νικώμενος ὑπὸ τῆς ἐναρ-
 γείας, οὐκ ἔσχεν ἀντεπιεῖν Πλάτωνι· παρεῖχε δὲ κἀν-
 ταῦθα διαφορὰν αὐτῷ τὸ καλὸν τοῦτο εὕρημα τοῦ σώ-
 ματος. Ὁ μὲν γὰρ Πλάτων, ἄτε ὄντων τεσσάρων
 σωμαίων, καὶ πάντων φύσει κινουμένων ἀπλῆν καὶ

6. Sequatur, inquit, alia deinde multa, in quibus ambo
 inter se dissident. Quippe cœlestium rerum speciem
 maxime Plato facit ex igne: Aristoteles negat illis cum
 igne quidquam commune esse. Atque ille quidem deum
 ait ad secundum supra terram anbitum lumen accen-
 disse, ut cœlum passim omne quam maxime collustrat,
 de sole tale quid pronuntians: sed hic, quod et
 solem ignem esse nolit, et lumen aut puriorem ignem,
 aut aliquid ab igne profectum esse sciat, lumen ideo
 circa solem accensum esse non concedit. Præterea forniæ
 respectu immortalitatem cœlestibus cunctis attribuens,
 decedens in iis accessionesque mutuas proportione
 quadam evenire docet. Quam philosophandi rationem ab
 eo expressit necessitas, ut decedentes quidem statueret,
 quod e sole radii et calores per effluvium exeant, acces-
 siones vero, quod æqualis ejus magnitudo semper appa-
 reat. Neque enim æqualem visum iri arbitrabatur, nisi
 ejus quod dimitteret loco aliquid nancisceretur. Aristote-
 les vero omni ex parte in eadem illas substantia per-
 manere vult, nec iis aut decedere quidquam, aut omnino
 accedere. Præter communem illum motum, quo suis in
 sphaeris illigatae tam inerrantes quam errantes stelle
 moventur, suum quibusque Plato ac proprium alterum

assignat, quem et alioqui pulcherrimum esse et cum ta-
 lium corporum natura conjunctum esse constat. Quum
 enim illæ globosæ sint, jure volubili quodam et in or-
 bem acto motu singulae ciantur. At Aristoteles hunc
 quoque motum illis eripit, quo tanquam animatae agan-
 tur, eumque solum relinquunt, qui ab aliis ambientibus et
 continentibus, tanquam inanimis afferatur. Addit etiam,
 quod moveri nobis stellæ videantur, in infirmioris et
 quasi trepidantis oculi vitio fieri, neque ita se rem ha-
 bere: perinde ac si Plato talem motum hoc viso sibi
 persuaserit, ac non potius rationis vim et momentum
 sequatur, quæ docet, quemadmodum unaquæque earum
 animans sit, utpote animo simul et corpore prædita, sic
 suo quodam motu eam incitari: (corpus enim omne,
 quod movetur extrinsecus, inanimatum est; quod vero
 interiore et suo motu cietur, animatum): sin autem mo-
 veatur, quia divina sit, pulcherrimo eam motu uti, qui
 quum non alius sit, quam hic in orbem circumactus,
 hunc etiam omnino eam sortiri. Sensus autem vera in
 hoc genere renuntians, quamvis illam rationis normam
 testimonio suo confirmet, tamen motionis istius fidem
 per se non facit. Sed quod ad universi motum attinet,
 Aristoteles re perspicua et evidenti convictus, quum ad-

εὐθείαν κίνησιν, πυρὸς μὲν ἐπὶ τὸ ἐκτός, γῆς δ' ἐπὶ τὸ μέσον, τῶν δὲ ἄλλων ἐπὶ τὰ μετὰ, τὴν ἐν κύκλῳ κίνησιν ἀπέδωκε τῇ ψυχῇ· ὁ δ', ἤπερ ἄλλῳ ἰ σώματι ἄλλην, οὕτω δὲ καὶ τὴν ἐν κύκλῳ, καθάπερ σωματικὴν τινα, τῇ πέμπτῳ προσένειμε σώματι, πάντ' εὐκόλως αὐτὸν ἐξπατήσας. Τοῖς μὲν γὰρ ἐπ' εὐθείας κινουμένοις αἱ βαρύτερες καὶ κουφότερες τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως παρέχοντο^a. τὸ δὲ πέμπτον σῶμα, μήτε βάρος μετέχον, μήτε κουφότητος, ἀκινήσις μᾶλλον, ἀλλ' οὐ ἓ τις ἐν κύκλῳ κινήσεως αἰτίαν ἔχει. Εἰ γὰρ τοῖς ἐπ' εὐθείας κινουμένοις οὐ τὸ σχῆμα τὴν αἰτίαν ἔχει τῆς κινήσεως, ἀλλ' ἡ βροπῆ· σῶμα ὁμοῖον ἐν μέσῳ θετὸν ὁμοῖον τινός^m, οὐδ' ἔξει τῆς ἐπὶ τι κλίσεως αἰτίαν, εἴτ' ἐπὶ δεξιῖ ἴωσιⁿ πρὸς ἡῶ τ' ἡελίον, εἴτ' ἐπ' ἀριστερά, εἴτε πρὸς, εἴτ' ὀπίσω. Ἐτι τοῖς μὲν ἄλλοις σώμασιν ἐξωσθεῖται τῶν οικείων τόπων παρέχει τὸ κινεῖσθαι πάλιν ἀπ' αὐτῶν ἢ πρὸς τούτους ἀναφορὰ τῇ πέμπτῳ δὲ ἐκείνῳ, μηδέποτε ἐκβαίνοντι τῶν αὐτοῦ τόπων, μένειν ἂν προσήκοι. Καὶ περὶ τῶν ἄλλων δὲ σωματίων, ὑπεξαίρουμένου τοῦ πέμπτου, φαίνεται φιλονεικῶν Ἀριστοτέλης, μὴ τὰ αὐτὰ λέγειν Πλάτῳ. Ζητήσωντος^o γὰρ Πλάτωνος, εἰ ἔστι φύσει βαρὺ σῶμα, ἢ κοῦρον· καὶ ἐπειδὴ ταῦτα κατὰ τὴν πρὸς τὸ ἄνω καὶ κάτω σῆμα ἐφαίνετο λέγεσθαι, σκεψαμένου εἴτε ἔστι τι κάτω φύσει καὶ ἄνω, εἴτε μή· καὶ ἀποδείξαντος ἀκριβῶς, ὅτι κατὰ μὲν τὰς τῶν σωματίων πρὸς τοὺς τόπους οικειότητος^p τὸ κάτω ἢ λέ-

γοιτο ἐκάστοις ἐφ' ὃ φέροντο· ἄνω δὲ ἐκάστοις τὸ ἀλλότριον, ἀπ' οὗ ἀναχωροῖεν, καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν σῆμα καὶ τὸ βαρὺ καὶ τὸ κοῦρον διανεύμεντος· καὶ πρὸς τούτῳ ἀποδείξαντος, ὅτι μήτε τὸ μέσον^r μήτε τὸ περίε αὐτῶν εὐλογον ἄνω ἢ κάτω λέγεσθαι. Ὅ δὲ ἀντιθέσει^s, πανταχόθεν καταβάλλειν δεῖν ἡγούμενος τὰ ἐκείνου· καὶ τὸ μὲν ἐπὶ τὸ μέσον φερόμενον βαρὺ λέγειν βιάζεται, τὸ δὲ ἐπὶ τὸ περίε, κοῦρον· καὶ τὸν μὲν τόπον τὸν ἐν μέσῳ κάτω φησί, τὸν δὲ περίε ἄνω. Ἀλλὰ περὶ μὲν κόσμου, καὶ ἐξ οὗ οὗτος, καὶ τῶν κατ' οὐρανόν, τοσοῦτον ἀλλήλων ἀρεστήκατον. Ταῦτα μὲν οὖν εἶδε. Μοισῆς δὲ καὶ τὰ Ἑβραίων λόγια τούτων οὐδὲν πολυπραγμανεῖ^t καὶ εἰκότως· ὅτι μηδὲ πρὸς βίου κατορθωσιν τοῖς περὶ ταῦτα ἀσχολουμένοις λυσιτελεῖν ἐνομίσθη.

(Eusebius Præpar. Evang. lib. XV cap. VIII τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτόν, καὶ ἐν τοῖς κατ' οὐρανόν θεωρήμασι διενεργήεντα τῷ Πλάτῳ, ἅτινα Μοισῆς οὐ πολυπραγμανεῖ. Sed pauca hic explicanda :^a ἐκ πυρὸς ἔχειν] Plato Tim. p. 40. a. εἰσὶ δὲ τέτταρες, μία μὲν οὐρανίον θεῶν γένος, ἄλλη δὲ πτηνὸν καὶ ἀεροπόρον, τρίτη δὲ ἐνυδρὸν εἶδος, πεζὸν δὲ καὶ γερσαῖον τέταρτον. Τοῦ μὲν οὖν θεοῦ τὴν πλείστην ἰδέαν ἐκ πυρὸς ἀπήρξατο (Steph. ἀπειργάζετο), ὅπως ὅτι λαμπρότατον ἰδεῖν τε κάλλιστον εἶη κ. τ. λ. Conf. Phil. Gr. vol. II pag. 168. —^b μηδαμῆ] Vid. Aristot. de Cælo lib. I cap. 2 et lib. II cap. 7; item Me-

versus Platonem, in orbem eum ferri negare non posset, ex præclaro tamen novi corporis invento dissidii occasione arripuit. Plato enim qui quatuor tantum corpora agnosceret, quæ suapte natura simplici rectoque motu cicerentur, ita ut ignis foras, in medium terra ferretur, cætera inter utrumque motus suos continerent, animæ volubilitatem tribuerat : Aristoteles vero, uti motum aliis corporibus alium, ita quinto corpori volubilem, quasi corporeum aliquem assignavit. In quo vehementer eum errasse perspicuum est. Nam quæ recto cicerentur motu, ea motionis principium gravitatem suam aut levitatem afferunt : at quintum illud corpus, quum et gravitatis sit et levitatis expers, quietis in se potius, quam motus in orbem incitatio principium continet. Si enim quæ recto feruntur motu, in iis non jam figura, sed proprium cujusque momentum genus illud efficit motionis : profecto corpus sui simile, similis alterius in medio collocatum, nullam in partem inclinationis causam habebit, qua vel in dextram, ad auroram solemque versus, vel in sinistram, vel prorsus cedant, vel retrorsum redeant. Præterea cæteris quidem corporibus quæ suis sedibus expulsa sint, reditus in eas justam alterius per se motus occasione præbeat : quintum autem illud, quod e suis regionibus nunquam exeat, immotum manere conveniens sit. Porro de cæteris etiam corporibus quinto illo excepto apparet Aristotelem id

contendere et laborare, ne eadem quæ Plato dicat. Quum enim Plato quævisisset, num suapte natura aut grave corpus esset aut leve, tum quod utrumque nomen ex quadam ad superius et inferius relatione ductum videretur, secum reputasset, essetne aliquid natura sua deorsum ac sursum, nec ne, adeoque accurate demonstrasset, pro corporum ipsorum cum suis quibusque locis conjunctione, deorsum id in singulis vocari, ad quod ipsa tendant; sursum contra alienum illud, unde revertantur, ideoque ex eadem relatione grave simul ac leve distribuisset : quumque ostendisset præterea, nec medium, nec circumjectum spatium aut sursum in illis aut deorsum recte vocari posse : Aristoteles sententias Platonis omnes quoquo modo sibi abjiciendas esse ratus, hic quoque aliquid opponit : quodque ad medium tendat, grave, et quod ad circumjectum spatium feratur, leve appellare cogitur; adeoque locum illum qui in medio est, deorsum, qui vero circa, sursum esse docet. Hæc Atticus. Sed de mundo mundique partibus et rerum cælestium natura, quantum ambo inter se discordent, diximus. Et illorum quidem tota hæc disputatio est. Nam Moses et Hebræorum oracula horum nihil diligenter examinant; nec immerito, quum talium rerum studium hominibus nihil ad vitæ emendationem prodesse judicarent.

teorolog. lib. III cap. 3. — ^e ἐν τῇ δευτέρᾳ] Plato Tim. p. 39. φῶς ὁ θεὸς ἀνῆψεν ἐν τῇ πρὸς γῆν δευτέρᾳ τῶν περιόδων, ὁ δὲ νῦν κεκλήκαμεν ἥλιον κτλ. Conf. Phil. Gr. vol. II pag. 167. — ^d φαίνοιτο] habent Eusebii codices atque e Platonis Ricardianus; in cæteris est φαίνοι. — ^e ἀποχωρήσεις τινὰς αὐτῶν καὶ προσχωρήσεις] Plato Tim. p. 40 χορείας δὲ τούτων αὐτῶν καὶ παραβολὰς ἀλλήλων, καὶ περὶ τὰς τῶν κύκλων πρὸς ἑαυτοὺς ἐπανακυκλήσεις καὶ προσχωρήσεις (al. προχωρήσεις), quæ verba Cicero sic reddit: *Flexiones* (Steph. conj. Luisiones) *autem deorum et inter ipsos [deos] concursiones, quæque in orbibus eorum conversiones antecessionesque eveniant*, ubi apparet eum neque περὶ agnoscere, neque προσχωρήσεις, sed προχωρήσεις legisse. Vide Stephanum ad eum locum. — ^f ἑτέραν αὐτοῖς κίνησιν] Plotinus Ennead. 2 lib. 2 cap. 2 pag. 109 καὶ Πλάτων δὲ τοῖς ἀστροῖς οὐ μόνον τὴν μετὰ τοῦ ὅλου σφαιρικὴν κίνησιν, ἀλλὰ καὶ ἐκάστῳ δίδωσι τὴν περὶ τὸ κέντρον αὐτῶν ἑκαστον γάρ, οὗ ἔστι περιεληφὸς τὸν θεόν, ἀγάλλεται, οὐ λογισμῷ, ἀλλὰ φυσικαῖς ἀνάγκαις. — ^g ὁ δὲ, καὶ ταύτης ἀφαιρεῖται κινήσεως αὐτοῦ] Aristoteles de Cælo lib. II cap. 1 pag. 284. a. ed. Bekker. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ὑπὸ ψυχῆς εὐλογον ἀναγκαζούσης μένειν αἰδίων· οὐδὲ γὰρ τῆς ψυχῆς οἶόν τ' εἶναι τὴν τοιαύτην ζωὴν ἄλυπον καὶ μακαριαν· ἀνάγκη γὰρ καὶ τὴν κίνησιν μετὰ βίας οὔσαν, εἴπερ κινεῖσθαι περικότος τοῦ πρώτου σώματος ἄλλως κινεῖ συνεχῶς, ἄσχυρον εἶναι καὶ πάσης ἀπληλαγμένην βραδύνης ἔμφρονος, εἴ γε μὴδ' ὡσπερ τῆ ψυχῆ τῆ τῶν θνητῶν ζῶων ἔστιν ἀνάπαυσις ἢ περὶ τὸν ὕπνον γινομένη τοῦ σώματος ἄνεσις, ἀλλ' ἀναγκαῖον Ἰξίονός τινος μοῖραν κατέχειν αὐτὴν αἰδίων καὶ ἄρτυτον. — ^h πάθος εἶναι τῆς ἡμετέρας ὄψεως] Aristoteles de Cælo lib. II cap. 8 pag. 290. a. ed. Bekker. ἢ γὰρ ὅψις ἀποτεινομένη μακρὰν ἐλίσσεται διὰ τὴν ἀσθένειαν. Ὅπερ αἴτιον ἴσως καὶ τοῦ στίλβειν φαίνεσθαι τοὺς ἀστέρας τοὺς ἐνδεδεμένους, τοὺς δὲ πλάνητας μὴ στίλβειν· οἱ μὲν γὰρ πλάνητες ἐγγύς εἰσιν, ὥστ' ἐγκρατῆς οὔσα πρὸς αὐτοὺς ἀφικνεῖται ἢ ὄψις· πρὸς δὲ τοὺς μένοντας κραδαίνεται διὰ τὸ μῆκος, ἀποτεινομένη πόρρω λίαν. Ὅ δὲ τρόμος αὐτῆς ποιεῖ τοῦ ἀστρου δοκεῖν εἶναι τὴν κίνησιν· οὐθὲν γὰρ διαφέρει κινεῖν τὴν ὄψιν ἢ τὸ δρῶμενον. — ⁱ ὁ δ', ἤπερ ἄλλω]. Aristoteles de Cælo lib. I cap. 2. — ^k παρεῖχοντο] i. e. παρέχονται.

Vid. Matthiæ Gramm. Gr. § 505. 2. — ^l ἀλλ' οὐ] scripsi; codd. ἀλλὰ οὐ. — ^m σῶμα ὁμοῖον ἐν μέσῳ ταθὲν ὁμοίου τινός] videtur dictum de globoso sideris corpore, quod globoso item cælo includitur. — ⁿ εἴτ' ἐπὶ δεξι' ἴωσι] scripsi; vulgo εἴτ' ἐπὶ δεξιὰ ἴωσι. Petita sunt hæc ex Iliad. lib. XII, vs. 239 seq. εἴτ' ἐπὶ δεξι' ἴωσι πρὸς γῶ τ' ἡελίον τε, εἴτ' ἐπ' ἀριστερὰ τοίγε κτλ. — ^o Ζητήσαντος γὰρ Πλάτωνος] Tim. p. 63 ed. Steph. — ^p κατὰ μὲν τὰς τῶν σωμάτων οἰκειότητας] Plato Tim. p. 63 ed. Steph. τόδε γε μὴν ἐν τι διανοητέον περὶ πάντων αὐτῶν, ὡς ἢ μὲν πρὸς τὸ ζυγγενὲς ὁδὸς ἐκάστος οὔσα, βαρὺ μὲν τὸ φερόμενον ποιεῖ, τὸν δὲ τόπον, εἰς ὃν τὸ τοιοῦτον φέρεται, κάτω, τὰ δὲ τούτοις ἔχοντα ὡς ἐτέρως, θάτερα. — ^q τὸ κάτω] posui cum codd.; Vigerus τὸ μὲν κάτω scribi volebat. — ^r μήτε τὸ μέσον] Plato Tim. p. 62 ὁ μὲν γὰρ μέσος ἐν αὐτῷ (τῇ κόσμῳ) τόπος, οὔτε κάτω πεφυκὸς οὔτε ἄνω λέγεσθαι δίκαιος, ἀλλ' αὐτό, ἐν μέσῳ· ὁ δὲ περίη οὔτε δὴ μέσος, οὐτ' ἔχων διάφορον αὐτοῦ μέρος ἕτερον, θατέρου μᾶλλον πρὸς τὸ μέσον, ἢ τι τῶν καταντικρῶ. — ^s ὁ δὲ ἀντιτίθησι] Aristoteles de Cælo lib. 4 cap. 1 p. 308. a. ed. Bekker. τὰ μὲν γὰρ αἰεὶ πέφυκεν ἀπὸ τοῦ μέσου φέρεσθαι, τὰ δ' αἰεὶ πρὸς τὸ μέσον. Τούτων δὲ τὸ μὲν ἀπὸ τοῦ μέσου φερόμενον ἄνω λέγω φέρεσθαι, κάτω δὲ τὸ πρὸς τὸ μέσον. Ἄτοπον γὰρ τὸ μὴ νομίζειν εἶναι τι ἐν τῷ οὐρανῷ τὸ μὲν ἄνω τὸ δὲ κάτω, καθάπερ τινὲς [i. e. ὁ Πλάτων] ἀξιοῦσιν. Οὐ γὰρ εἶναι τὸ μὲν ἄνω τὸ δὲ κάτω φασίν, εἴπερ πάντη ὁμοῖός ἐστι, καὶ πανταχόθεν ἀντίπους ἔσται πορευόμενος ἕκαστος αὐτὸς αὐτῷ. Ἡμεῖς δὲ τὸ τοῦ παντός ἔσχατον ἄνω λέγομεν, ὁ καὶ κατὰ τὴν θέσιν ἔστιν ἄνω καὶ τῇ φύσει πρῶτον. Ἐπεὶ δ' ἐστὶ τι τοῦ οὐρανοῦ ἔσχατον καὶ μέσον, ὀῦλον ὅτι ἔσται καὶ ἄνω καὶ κάτω. —

7. Ὑπὲρ δὲ τῆς ψυχῆς τί καὶ λέγομεν ἄν; δῆλα γὰρ ταῦτα οὐ μόνον τοῖς φιλοσοφοῦσιν, ἀλλὰ δὴ σχεδὸν καὶ τοῖς ἰδιώταις ἅπασιν· ἐτι Πλάτων μὲν ἀθάνατον τὴν ψυχὴν ἀπολείπει, καὶ πολλοὺς ὑπὲρ τούτου λόγους ποιεῖται, ποικίλως καὶ παντοίως ἀποδεικνύς, ὅτι ἐστὶν ἀθάνατος ἢ ψυχῆ. Πολλὴ δὲ καὶ τοῖς ἔσπουδαχοῖσι περὶ τὰ Πλάτωνος ἢ φιλοτιμία γέγονε, συναγωνιζομένους τῇ τε δόγματι καὶ τῷ Πλάτωνι. Σχεδὸν γὰρ τὸ συνέχον τὴν πᾶσαν αἴρεσιν τάνδρος τοῦτ' ἐστιν. Ἡ τε γὰρ τῶν ἠθικῶν δογμάτων ὑπόθεσις ἐπηκολούθησε τῇ τῆς ψυχῆς ἀθανασίᾳ, τὸ μέγα καὶ λαμ-

7. Sed de animo, inquit, quid dicamus? Constat enim non solum inter eos qui philosophantur, sed etiam inter idiotas ferme omnes, animum a Platone immortalem existimari, plurimasque simul ab illo eam in rem disputationes haberi, simul omni rationum genere probatam hanc et confirmatam immortalitatem relinqui. Et vero cum in defendendo Platone, tum præsertim in hac ejus

sententia tuenda, assectatorum illius permagna fuit vehemensque contentio. Quippe hoc prope unum est, quo ejus philosophiæ formula maxime continetur. Namque illa moralium præceptionum silva animi immortalitatem secuta est, quod dignitatem suam, splendorem adeoque generosum illum ardorem impetumque suum tueri ac retinere virtus propter hanc animi divinitatem posset: cunctaque

πρὸν καὶ νεανικόν, τῆς ἀρετῆς, διὰ τὸ τῆς ψυχῆς θεῖον, σῶσαι δυναθῆναι· τὰ τε τῆς φύσεως πράγματα πάντα, κατὰ τὴν τῆς ψυχῆς διοίκησιν, ἔσται τὸ καλοῦς διοικῆσθαι δυναθῆναι. Ψυχὴ γὰρ πᾶσα, φησί, παντὸς ἐπιμελείται τοῦ ἀψύχου· πάντα δὲ οὐρανὸν περιπολεῖ ἄλλοι· ἐν ἄλλοις εἴδεται γινομένη. Ἄλλα μὲν καὶ τὰ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς σοφίας καὶ εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς ἀνήπτει τῷ Πλάτῳ. Πᾶσαι γὰρ αἱ μαθήσεις^α, ἀναμνήσεις· καὶ οὐκ ἄλλως οἰεῖται δύνασθαι σώζεσθαι τὴν ζήτησιν καὶ μάθησιν, ἔξ ὧν ἐπιστήμη γίνεται. Εἰ δὲ μὴ ἐστὶν ἡ ψυχὴ ἀθάνατος, οὐδὲ ἀνάμνησις· εἰ δὲ μὴ τοῦτο, οὐδὲ μάθησις. Πάντων οὖν τοῦ Πλάτωνος δογμάτων ἀτεχνῶς ἐξηρητημένον, καὶ ἐγκρημαμένον τῆς κατὰ τὴν ψυχὴν θεότητός τε καὶ ἀθανασίας, ὃ μὴ συγγρωῶν τοῦτο, τὴν πᾶσαν ἀνατρέπει φιλοσοφίαν Πλάτωνος. Ἔτις οὖν ἐστὶν ὁ πρῶτος ἐγγειρήσας ἀναιτάξασθαι ἀποδείξειαι, καὶ τὴν ψυχὴν ἀφελῆσθαι τῆς ἀθανασίας καὶ τῆς ἄλλης πάσης δυνάμεως; Τίς δ' ἕτερος ἢ ὁ Ἀριστοτέλης; Τῶν μὲν γὰρ ἄλλων οἱ μὲν ἐπιδιαμένειν συνεχώρησαν· οἱ δ' εἰ μὴ καὶ τοῦτο, δύναιμι γε ἐν τῷ σώματι καὶ κινήσιν τινα, καὶ ἔργα καὶ πράξεις ἀπένειμαν τῇ ψυχῇ. Ὅ δὲ, ὅπως περ Πλάτων ἀπεσέμνυνε τὸ τῆς ψυχῆς πρᾶγμα, ἀρχὴν γενέσεως, καὶ θεοῦ παίδεσμα, καὶ τῶν ἀπάντων προστατίων ἀπορηγνόμενος· τοσούτω ἤ ἐπιλονεῖ-

κῆσε^β καθελειν καὶ ἀτιμάσαι, καὶ μικρῶν θεῖν μηδὲν ἀπορῆναι τὴν ψυχὴν. Οὔτε γὰρ πνεῦμα^ε, οὔτε πῦρ, οὔτε δλωρ σῶμα, ἀλλ' οὐδὲ ἀσώματον, ὅσον εἶναι τε ἐφ' ἑαυτοῦ καὶ κινεῖσθαι, ἀλλ' οὐδ' ὅσον ἐπὶ τοῦ σώματος ἀκίνητον, καὶ ὡς εἰπεῖν ἄψυχον. Οἷον γὰρ τὸδε ἐτόλμησεν, ἢ καὶ ἀπηναγκάσθη, ὡς καὶ τὰς πρωτογενεῶν κινήσεις^δ ἀφελῆσθαι τῆς ψυχῆς, τὸ βουλεύεσθαι, τὸ διανοηθῆναι, τὸ προσδοκῆσαι, τὸ μνημονεῦσαι, τὸ λογίσασθαι; Οὐ γὰρ ψυχῆς ταῦτά ἐστι τὰ κινήματα, ὃ τῆς οὐσεως φησι γραμματεὺς. Πάνυ γούν οὗτός ἐστι πιστός, ὡς συνίκε τιπερὶ τῶν ἐκτός, ὃ τῆς αὐτοῦ ψυχῆς τοσούτον διημαρτηκῶς, ὡς μὴδ' ὅτι διαννεῖται παρακολουθεῖν. Οὐ γὰρ ἡ ψυχὴ, φησὶν, ἀλλ' ὁ ἀνθρωπῶς ἐστὶν ὁ τούτων ἕκαστον ἐνεργῶν, ἢ ψυχῇ δὲ ἀκίνητος. Τούτωι τοιγαροῦν ἐπόμενος Δικαίαρχος^ε, καὶ κατ' ἀκόλουθον ἱκανὸς ὧν θεωρεῖν, ἀνήρηκε τὴν ὅλην ὑπόστασιν τῆς ψυχῆς. Ὅτι μὲν γὰρ ἀόρατόν τι καὶ ἀφανές ἐστὶν ἢ ψυχῇ, δῆλον· ὥστε οὐκ ἂν διὰ γε τὴν ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων ἐνέργειαν δοίημεν εἶναι ψυχὴν. Αἱ δὲ κινήσεις αὐτῆς ἀφανοῦς οὐσας, ἀναγκάζειν ἡμᾶς δοκοῦσιν εἶναι τι τὴν ψυχὴν ὁμολογεῖν. Ταῦτα γὰρ ἅπας τις συνιέναι δοκεῖ τῆς ψυχῆς ὄντα, τὸ βουλεύεσθαι καὶ σκοπεῖσθαι καὶ καθ' ὃν δῆποτε τρόπον διανοεῖσθαι. Ὅταν γὰρ ἴδωμεν τὸ σῶμα, καὶ τὰς τούτου δυνάμεις, καὶ ἐνθυμηθῶμεν δὲ τὰς τοιαύτας ἐνεργείας, ὡς οὐ σώματος

in rerum natura pro animorum administratione praeclare ordinantur. Animus enim omnis, inquit, omnis inanimati curam agit : idemque totum caelum lustrat, speciem in aliis aliam atque aliam induens. Enimvero quidquid scientiae ac sapientiae proprium est, id totum cum animi immortalitate Plato connexuit. Omnis enim doctrinae perceptio recordatio quaedam est : neque aliter rerum investigationem et perceptionem, ex quibus scientia nascitur, servari posse arbitratur. Quodsi animus non est immortalis, ne recordatio quidem ulla est ; qua sublata, ne disciplina quidem ulla supererit. Quam igitur dogmata Platonis universa ex animi divinitate et immortalitate omnino apta ac suspensa sint, qui hoc decretum rejecit, is omnem Platonis philosophiam funditus evertat necesse est. Quis ergo primus omnium Platonice demonstrationibus repugnare aggressus est, atque animum simul immortalitate ac facultate omni privare. Quis autem alius nisi Aristoteles? Nam ex ceteris quidam eum stabilem permanere concedunt : nonnulli, si minus hoc probant, vim certe aliquam et motionem in corpore cum propriis quibusdam actionibus animo relinquunt. Aristoteles autem, quo magnificentius animum Plato celebraverat, quum illum et ortus principium et dei alumnus et rerum omnium praesidem appellaret : eo magis contendit, ut eum abjiceret atque aspernaretur, imo vero nihil propemodum esse ostenderet. Quippe neque spiritum illum esse, neque ignem, neque omnino corpus, imo nec etiam incorporeum, sic quidem ut ipse sit

ac per se moveatur : quod ipsum nec ei concedit, ut est in corpore, prorsus ut immobilis ille sit atque ut ita dicam inanimus. Cujusmodi videlicet hoc est vitium, ut primarios etiam motus animo vel audeat vel cogatur adimere, deliberationem, cogitationem, expectationem, recordationem, ratiocinationem. Neque enim animi haec sunt commotiones, inquit iste naturae auctor. Admodum certe dignus hic est, quem de rebus externis aliquid percepisse credamus, qui tantum ab animo ipse suo aberravit, ut ne propriam quidem ejus esse cogitationem intelligere potuerit. Non enim animus, inquit, sed homo potius efficit haec omnia : animus vero manet immobilis. Itaque hunc secutus postea Diocarchus, id quod ex ea doctrina consequens erat optime quum videret, totam animi naturam funditus sustulit. Namque illud constat, animum rem neque aspectabilem neque conspicuam esse : quo fit, ut saltem propter nullam sensuum efficientiam, animum esse dare debeamus. At vero latentis animi motiones cogere nos videntur, ut aliquid ipsum esse confiteamur. Nemo enim fere est, quin haec animi propria esse intelligat, deliberare, considerare et quocumque modo cogitare. Nam quando corpus et corporis facultates videmus, simulque tales actus corporis esse non posse reputamus : aliud quippiam, quod per se deliberet, in nobis esse, atque illud ipsum animum esse concedimus. Unde enim, si non inde, aliquid unquam de animo credidimus? Si quis igitur ista, quibus maxime proditur animus, ei eripiens alii cuidam rei tri-

ούσας, δίδομεν εἶναι τι ἐν ἡμῖν ἕτερον τὸ βουλευόμενον τοῦτο δὲ εἶναι τὴν ψυχὴν. Ἐπεὶ πόθεν ἀλλαχόθεν ἐπιστεύσαμεν ὑπὲρ ψυχῆς; Ἄν οὖν τις ἐξ ὧν μάλιστα ψυχὴ φαίνεται, ταῦτα ἀφελόμενος ἐτέρῳ τινὶ προσάψῃ πράγματι, οὔτε θέν οὐσα ἐμφαίνεται καταλείπειν, οὔτε ὅ, τι γρησῖμος ἂν εἶναι δοκίῃ. Τίς οὖν ἢ βοήθεια τῷ τὴν ψυχὴν ἀθάνατον εἶναι θέλοντι, παρὰ τοῦ τὴν ψυχὴν ἀποκτινύντος; Τίς δὲ ἡ διδασκαλία τοῦ τρέπου τῆς κινήσεως, καθ' ὃν αὐτοκίνητον αὐτὴν φάμεν, παρὰ τῶν μηδὲ τὸ παράπαν αὐτῇ κίνησιν νεμόντων; Ναί. Ἄλλὰ κατὰ γε τὴν ἀθανασίαν τοῦ νοῦ, φῆσαι τις ἂν αὐτὸν κοινώνειν Πλάτωνι. Καὶ γὰρ εἰ μὴ πᾶσαν βούλεται τὴν ψυχὴν ἀθάνατον εἶναι, τὸν γε νοῦν ὁμολογεῖ θεῖόν τε καὶ ἀθάρατον εἶναι. Τίς μὲν οὖν τὴν οὐσίαν καὶ τὴν φύσιν ὁ νοῦς, θέν ὧν, καὶ πόθεν ἐπεισκρινόμενος τοῖς ἀνθρώποις, καὶ ποῦ πάλιν ἀπαλλαστόμενος, αὐτὸς ἂν εἰδείῃ; εἶγε τι συνήσιν ὧν λέγει περὶ τοῦ νοῦ, καὶ μὴ τὸ ἄπορον τοῦ πράγματος τῷ ἀσαφεῖ τοῦ λόγου περιστέλλων, ἐξίσταται τὸν ἔλεγγον, ὅσπερ αἱ σηπία τὸ δυσθῆρευτον ἐκ τοῦ σκοτεινοῦ πορίζόμενος. Πάντως δὲ καὶ ἐν τούτοις διαφέρεται Πλάτωνι. Ὁ μὲν γὰρ φησι νοῦν ἄνευ ψυχῆς ἀθάνατον εἶναι συνίστασθαι ὃ δὲ χωρίζει τῆς ψυχῆς τὸν νοῦν. Καὶ τὸ τῆς ἀθανασίας ὃ μὲν μετὰ τῆς ψυχῆς αὐτῷ δίδωσιν, ὡς ἄλλως οὐκ ἐνδερόμενον ὃ δὲ φησιν, αὐτῷ μόνῳ χωριζομένῳ τῆς ψυχῆς τοῦτο περιγίνεσθαι. Καὶ τὴν μὲν ψυχὴν τοῦ σώματος οὐκ ἤξιωσεν ἐκβαίνειν, ὅτι Πλάτωνι τοῦτο ἤρεσε; τὸν δὲ νοῦν ἀπορρήγνυσθαι τῆς ψυχῆς ἠνάγκασεν, ὅτι ἀθάνατον ἔγνω Πλάτων τὸ τοιοῦτο. Ταῦτα μὲν ὁ Ἄττικός.

(Eusebius Præpar. Evang. lib. XV, cap. IX, τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτόν, καὶ ἐν τοῖς περὶ ἀθανασίας ψυχῆς διανεχθέντα τῷ Πλάτωνι, καὶ τοῖς Ἑβραίων λόγοις. Pauca hic notabimus^a: πᾶσαι γὰρ αἱ μαθήσεις, ἀναμνήσεις] Vide Platonem in Phædone p. 74, A et p. 75, C; item Phædr. p. 249, B, C. et Menon p. 82 B. — ^b τρσοῦτω δὲ ἐπιλονεύει] servipsi e Vigeri conjectura; codd. τὸ σῶμα δὲ ἐπιλονεύει. — ^c οὔτε γὰρ πνεῦμα] lege Aristote-

lein lib. I, de anima cap. 2 seqq. — ^d πρωτοουργός κινήσεις] Plato de legg. lib. X, pag. 897 ἀγει μὲν δὴ ψυχὴ πάντα τὰ κατ' οὐρανὸν καὶ γῆν καὶ θάλατταν ταῖς αὐτῆς κινήσεσιν, αἷς ὀνόματά ἐστι βούλεσθαι, σκοπεῖσθαι, ἐπιμαεῖσθαι, βουλευέσθαι, δοξάζειν ὀρθῶς, ἐψευσμένως, χαίρουσαν, λυπομένην, φάρσοῦσαν, φροβουμένην, μισοῦσαν, στέργουσαν καὶ πάσαις ὅσαι τούτων ζυγγενεῖς ἢ πρωτοουργοὶ κινήσεις τὰς δευτεροουργὸς αὐ παραλαμβάνουσαι κινήσεις σωματίων ἄγουσι πάντα εἰς αὐξήσιν καὶ φθίσιν καὶ διάκρισιν καὶ σύγκρισιν κτλ. Aliter judicat Aristoteles de anim. lib. I, cap. 4 p. 408. B. ed. Bekker τὸ δὲ λέγειν ὀργίζεσθαι τὴν ψυχὴν ὅμοιον κἂν εἰ τις λέγοι τὴν ψυχὴν ὑφαινεῖν ἢ οἰκοδομεῖν βέλτιον γὰρ ἴσως μὴ λέγειν τὴν ψυχὴν ἐλεεῖν ἢ μανθάνειν ἢ διανοεῖσθαι, ἀλλὰ τὸν ἀνθρώπον τῇ ψυχῇ. Idem tamen de anim. lib. III, cap. 4 pag. 429. A. ed. Bekker. ait: ὃ ἄρα καλούμενος τῆς ψυχῆς νοῦς (λέγω δὲ νοῦν ὃ διανοεῖται καὶ ὑπολαμβάνει ἢ ψυχῇ). — ^e Δικαίταρχος] Cicero Tuscul. I, 10 Dicæarchus autem in eo sermone, quem Corinthi habitum tribus libris exponit, doctorum hominum disputantium primo libro multos loquentes facit: duobus Pherecratem quendam, Phthiotam senem, quem ait a Deucalione ortum, disserentem inducit, nihil esse omnino animum, et hoc esse nomen totum inane, frustra que et animalia et animantes appellari; neque in homine inesse animum, nec in bestia; vimque omnem eam, qua vel agamus quid vel sentiamus, in omnibus corporibus vivis æqualiter esse fusam, nec separabilem a corpore esse, quippe quæ nulla sit, nec sit quidquam, nisi corpus unum et simplex, ita figuratum, ut temperatione nature vigeat et sentiat. Idem lib. I, 31 acerrime autem delicæ meæ, Dicæarchus, contra hanc immortalitatem disseruit. Is enim tres libros scripsit, qui Lesbiaci vocantur, quod Mitylenis sermo habetur; in quibus vult efficere, animos

buerit: is profecto nihil relinquet, unde animum esse appareat, vel quem præbeat usum, intelligatur. Quid igitur opis, qui animum immortalem esse defendit, ab eo qui animum ipsum morte afficit, expectare queat? aut qui modi ejus, quo per sese illum moveri dicimus, ab iis doctrina ulla speretur, qui nullum prorsus ei motum concedant? Sane, inquit quispiam: at certe quod ad mentis immortalitatem attinet, Aristoteles cum Platone consentit. Etenim si non omnem animum immortalia esse vult, ut mentem saltem divinam et incorruptam esse fatetur. Ergo quæ mentis hujus essentia sit, quæ natura, unde vel ducat originem vel hominibus inseratur, quo denique rursus avolet, idem ipse noverit, si modo eorum quæ de mente disputat, quidquam omnino

intelligit, ac non potius orationis obscuritate suam hac in re dubitationem dissimulans, ansam reprehensionis vital, ac sepiarum more tenebris sese, quo difficilior capiatur, involvit. Quamquam de his rebus omnino etiam a Platone dissentit. Is enim mentem negat seorsum ab animo posse consistere: Aristoteles contra mentem ab animo separat. Deinde immortalitatem Plato, quod aliter fieri non possit, menti cum animo conjunctæ attribuit, quam huic soli et ab animo disjunctæ contingere arbitratur Aristoteles. Postremo, migrare animum ex corpore, quod ita Platoni visum esset, statuere non potuit: mentem idem ab animo, quoniam id Plato fieri non posse sentiebat, vel invitam abstraxit. Atque hæc quidem Atticus.

esse mortales. — ἄποκτινύντος] scripsi; codd. ἀποκτινούντος. —)

8. Ἐτι τοῦ Πλάτωνος λέγοντος, τὴν ψυχὴν διακοσμεῖν τὰ πάντα, διήκουσαν διὰ πάντων, καὶ ταύτην, ἄφ' ἧς καὶ οἱ λοιποὶ διοικεῖσθαι συγχωροῖεν ἂν ἕκαστα, καὶ μηδὲν ἄλλο εἶναι τὴν φύσιν ἢ ψυχὴν, καὶ δηλονότι ψυχὴν οὐκ ἄλογον, καὶ ἐκ τούτων συνάγοντος, ὅτι πάντα κατὰ πρόνοιαν γίνεται, εἴ γε καὶ κατὰ φύσιν πρὸς οὐδὲν τούτων ἡμῖν Ἀριστοτέλης ὁμολογεῖ. Οὐ γὰρ εἶναι τὴν φύσιν ψυχὴν, καὶ τὰ περὶ γῆν ὑπὸ μιᾶς φύσεως διοικεῖσθαι. Εἶναι γὰρ ἐρ' ἕκαστον τῶν πραγμάτων ἄλλας καὶ ἄλλας τὰς αἰτίας. Τῶν μὲν γὰρ οὐρανίων αἰεὶ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἐχόντων, αἰτίαν τὴν εἰμαρμένην ὑπετίθησι τῶν δὲ ὑπὸ σελήνην, τὴν φύσιν τῶν δε ἀνθρωπίνων, φρόνησιν καὶ πρόνοιαν καὶ ψυχὴν τὸ μὲν γλαφυρὸν ἐν ταῖς τοιαύταις διαίρεσιν παρεχόμενος, τὸ δὲ ἀναγκαῖον οὐ συνορῶν. Εἰ γὰρ μὴ μία εἴη δύναμις ἐμψυχος, διήκουσα διὰ τοῦ παντός, καὶ πάντα συνδύουσα καὶ συνέχουσα, οὐτ' ἂν εὐλόγως τὸ πᾶν, οὔτε καλῶς διοικόμενον εἶναι δύναιτο. Τῆς δ' αὐτῆς ἦν ἄρ' ἀβελφίαις, καὶ πόλιν ἐλπίζει ποτὲ καλῶς χωρὶς ἐνούσεως διαγεσθαι, καὶ τὸ πᾶν τότε ἡγήσασθαι πάγκαλον τῆς λόγῳ διαφυλάξειν, οἷόνπερ φαίνεται, μὴ συνδήσαντα καὶ συναρμόσαντα ἐνός τινος ὁμοίου κοινωνίᾳ. Καὶ τοιοῦτον μὲν τι πρᾶγμα τὸ διοικοῦν ἕκαστα εἶναι φησιν, οἷον ἀρχὴν εἶναι κινήσεως τοῦτο δὲ εἶναι ψυχὴν ὁμολογεῖν οὐ βούλεται· καίτοι καὶ τοῦ Πλάτωνος αὐτοῦ δεικνύντος, ὅτι τοῖς ^b κινουμένοις ἅπασιν ἀρχὴ καὶ πηγὴ τῆς κινήσεως ἢ ψυχὴ. Καὶ ὁ μὲν ἂν ἔργον εἴη ψυχῆς λογικῆς καὶ φρονίμου, τὸ μηδὲν μάτην ποιεῖν, τοῦτο ἀνατίθῃσι τῆς φύσει, τοῦ δὲ ὀνόματος αὐτῆς τῆς ψυχῆς οὐ μεταδίδωσιν ὡσπερ ἐκ τῶν ὀνο-

μάτων, ἀλλ' οὐκ ἐκ τῶν δυνάμεων, τῶν πραγμάτων λαμβανομένων.

(Eusebius Praepar. Evang. lib. XV, cap. XII, πρὸς τὸν αὐτὸν διενεχθέντα τῷ Πλάτῳ, καὶ ἐν τῷ περὶ τῆς καθόλου ψυχῆς λόγῳ ἀπὸ τῶν Ἀττικοῦ. Sic enim cum Vigeri rejecta codicum scriptura ἐν τῷ περὶ τῆς καθόλου ψυχῆς λόγῳ ἀπὸ τῶν αὐτῶν legendum esse, e philosophi dictione et disserendi ratione intelligitur. Ut igitur hoc caput : ita etiam sequens Attico vindicamus. In hoc fragmento scripsi ^a : ἄλλας καὶ ἄλλας τὰς αἰτίας] e Vigeri conjectura; codd. ἄλλας καὶ τὰς αἰτίας. — ^b ὅτι τοῖς κινουμένοις ἅπασιν ἀρχὴ καὶ πηγὴ τῆς κινήσεως ἢ ψυχῆ] Plato in Phaedro pag. 245 ed. Steph. ψυχὴ πᾶσα ἀθάνατος. Τὸ γὰρ αἰκίνητον ἀθάνατον τὸ δ' ἄλλο κινεῖν καὶ ὑπ' ἄλλου κινούμενον, πᾶσαν ἔχον κινήσεως, πᾶσαν ἔχει ζωῆς. Μόνον δὲ τὸ αὐτὸ κινεῖν, ἅτε οὐκ ἀπολείπον ἑαυτό, οὐποτε λήγει κινούμενον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ὅσα κινεῖται τοῦτο πηγὴ καὶ ἀρχὴ κινήσεως. Conf. Cicero. Tuscul. I, 23. —)

9. Τὸ δὲ κεφάλαιον ^a καὶ τὸ κύριον τῆς Πλάτωνος αἰρέσεως, ἢ περὶ τῶν νοητῶν διάταξις, ἡτίμασται καὶ προπεπηλάκισται, καὶ παντοῖως, τό γε ἐπ' Ἀριστοτέλει εἶναι, περιύβρισται. Οὐ γὰρ δυνάμενος ἐνοηῆσαι, ὅτι τὰ μεγάλα καὶ θεῖα καὶ περιττὰ τῶν πραγμάτων, παραπλησίσι τινὸς δυνάμεως εἰς ἐπίγνωσιν δέεται τῆ δ' αὐτοῦ λεπτῆ καὶ ταπεινῆ ὀριμύτητι πιστεύων, ἥτις διαδύναται μὲν τῶν ἐπι γῆς πραγμάτων, καὶ τὴν ἐν τούτοις ἀλήθειαν ἰδεῖν· ἐδύνατο, τῆς δ' ὄντως ἀληθείας ἐποπεῦσαι τὸ πανεύδιον οὐχ οἷα τε ἦν αὐτῷ· κανόνι θ' αὐτῷ καὶ χρητῆ τῶν ὑπὲρ αὐτὸν χρῆσάμενος, ἀπέγνω τινας εἶναι ἰδέας φύσεις ^b,

8. Præterea, quum Plato, inquit, animum cuncta permeantem rebus omnibus ornatum afferre dicat, atque ejusmodi esse, quem sua vi singula moderari ac regere cæteri quoque libenter concedant : naturam porro nihil aliud esse, quam animum, eumque profecto non rationis expertem, indeque concludat, omnia quæ naturæ vis efficiat, dono quodam providentiæ gigni : eorum nihil est, quod Aristoteles nobis assentiatur. Is enim et naturam animum esse, et unius tantum naturæ vi res terrestres gubernari, negat. Causas enim alias atque alias rerum esse singularum. Ac cælestium quidem, utpote quæ usque sui similes eodem semper statu maneant, causam fatum esse censet; earum vero quæ sub luna sunt, naturam; humanarum denique prudentiam, providentiam et animum. Quo in rerum causarumque discrimine statuendo elegantiam aliquam ostendit, quod necessitatis erat non vidit. Nam nisi vis una quædam animata esset, quæ rerum universitatem pervadens, colligaret cuncta atque contineret : nunquam mundus vel

sapienter vel pulchre regi posset. Est igitur ejusdem cæcitatibus, et civitatem aliquando dissociatam fore incolumem sperare, et hoc universum præclaram illam, quam cernimus partium omnium speciem conservaturum allatis rationibus arbitrari, nisi id ipsum similis alicujus communione completaris atque devincias. Cæterum, quod res singulas moderetur, id quidem motus principium esse ait; idem tamen animum esse fateri non vult, tametsi rebus omnibus quæ moventur principium fontemque motus animum esse Plato demonstravit. Quod autem animi ratione præditi atque sapientis proprium sit, nihil agere frustra, id naturæ attribuit, cui tamen animi nomen non imponit : quasi a nominibus, non autem a facultatibus rerum inibi viresque proficiscantur.

9. Postremo, quod caput est, inquit, ac Platonicæ philosophiæ cardo, rerum sola mente perceptarum doctrina, quantum in Aristotele fuit, illusa, conculcata, donique quoquo modo exagitata est. Quum enim intelligere non posset, res magnas ac divinas, quæ longe

οἷς Πλάτων ἔγνω, λήρους τε καὶ τερετίσματα^c καὶ φλυαρίας ἐτόλμησεν εἰπεῖν τὰ τῶν ὄντων ἀνόματα. Τὸ μὲν οὖν ἄκρον τε καὶ ἔσχατον τῶν Πλάτωνος φιλοσοφημάτων ἐστί, τὸ περὶ τὴν νοητὴν ταύτην καὶ ἀίδιον οὐσίαν τὴν τῶν ἰδεῶν. Ἐνθα δὴ πόνος τε καὶ ἀγὼν ἔσχατος τῇ ψυχῇ πρόκειται. Ὁ μὲν γὰρ μετασχὼν καὶ ἐπιχόμενος αὐτῆς, πάντως εὐδαίμων ὁ δὲ ἀπολειφθεὶς καὶ ἀδυνατήσας θεωρῶς γενέσθαι, πάντως ἄμοιρος εὐδαιμονίας καταλείπεται. Καὶ διὰ τοῦτο Πλάτων τε πανταχῇ διαγωνίζεται, δεικνύς τὴν ἰσχὺν τούτων τῶν φύσεων. Οὔτε γὰρ αἰτίαν ὄντωνινωσῶν ἀποδοῦναί φησιν οἷόν τε εἶναι καλῶς, ἂν μὴ τῇ τούτων μελέξει^d, οὔτε γνώσιν τινος ἀληθοῦς, ἂν μὴ τῇ πρὸς ταύτας ἀναφορᾷ ἄλλ' οὐδὲ λόγου μετέσεσθαι τισιν, εἰ μὴ τὴν τούτων οὐσίαν ὁμολογήσειαν. Οἱ τ' αὖ τὰ τοῦ Πλάτωνος συνιστάται ἐγνωκότες, τὸν πλεῖστον ἀγῶνα τῶν λόγων ἐν τούτῳ τίθειεν πάνυ ἀναγκάσιως. Οὐδὲν γὰρ ἔτι τὸ Πλατωνικὸν ἀπολείπεται, εἰ μὴ τὰς πρώτας καὶ ἀρχικωτάτας φύσεις ταύτας συγχωρήσεται τις αὐτοῖς ὑπὲρ Πλάτωνος. Ταῦτα γὰρ ἐστίν, οἷς μάλιστα τῶν ἄλλων ὑπερέχει. Νοήσας γὰρ θεὸν αὐτός, ὡς τῶν ἀπάντων πατέρα καὶ δημιουργόν, καὶ δεσπότην, καὶ κηδεμόνα· καὶ γνωρίζων ἐκ τῶν ἔργων, τὸν τεχνίτην πρότερον νοῆσαι ταῦτο ὁ μελλεὶ δημιουργήσῃ, εἴθ' οὕτω τῷ νοηθέντι κατόπιν, ἐπὶ τῶν πραγμάτων προσάγειν τὴν ὁμοιότητα· ταῦτον δὲ τὸν τρόπον τὰ τοῦ θεοῦ νοήματα^e πρεσβύτερα τῶν πραγμάτων, τὰ τῶν γενομένων παραδείγματα, ἀτόματα καὶ νοητά, καὶ

τὰ αὐτὰ καὶ εἰσαύτως ἔχοντα αἰεὶ, καὶ μάλιστα μὲν πρώτως αὐτὰ ὄντα, παραίτια δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις τοῦ εἶναι τοιαῦτα ἕκαστα οἷα πέρεστι, κατὰ τὴν πρὸς αὐτὰ ὁμοιότητα, συνιδῶν ὁ Πλάτων ὄντα οὐ βῆσται ὀφθῆναι, οὐ μὴν οὐδὲ λόγῳ σαφῶς δηλωθῆναι δυνάμενα· αὐτὸς ὡς οἷόν τε ἦν ὑπὲρ αὐτῶν εἰπεῖν, καὶ φρονῆσαι, καὶ παρασκευάσαι τοὺς μέλλοντας ἐπακολουθήσειν, πραγματευσάμενος ταῦτα, καὶ τὴν σύμπασαν αὐτοῦ φιλοσοφίαν εἰς τοῦτο συνταξάμενος, περὶ ταῦτά φησι καὶ τὴν τούτων νόησιν τὴν σοφίαν εἶναι καὶ τὴν ἐπιστήμην, δι' ἧς τὸ ἀνθρώπινον τέλος καὶ ἡ μακαριστὴ βιοτὴ παραγίνεται. Τοσαῦτα ὁ Ἀττικὸς.

(Eusebius Præpar. Evang. lib. XV, cap. XIII πρὸς τὸν αὐτὸν διαπαίξαντα καὶ τὰς παρὰ τῷ Πλάτωνι ιδέας, ἃς οὐκ ἀγνοεῖν καὶ οἱ Ἑβραῖοι ἤδη πρότερον συνεστήσαντο λόγοι· ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ. Allatis Attici verbis hæc subjungit Eusebius : παρῆν δὲ καὶ τούτων ἔτι πλείω ἐκ τῆς δηλωθείσης παραθέσθαι τοῦ ἀνδρὸς γραφῆς. Πλὴν ἀλλὰ τοῖς ἐκτεθεῖσιν ἀρκεσθέντες, μεταβησώμεθα καὶ ἐπὶ τὴν τῶν Στωϊκῶν αἵρεσιν. Σωκράτους τοίνυν ἀκουστῆς ἐγένετο Ἀντισθένης, Ἡρακλειωτικὸς τις ἀνὴρ τὸ φρόνημα, ὃς ἐφατοῦ ἤδουσθαι τὸ μαινέσθαι κρεῖττον εἶναι. Διὸ καὶ παρῆναι τοῖς γνωρίμοις, μηδέποτε χάριν ἡδονῆς δάκτυλῳ ἐκτείνειν. Τούτου δὲ ἀκουστῆς γέγονε Διογένης ὁ Κῦων, ὃς καὶ αὐτὸς θηριωδέστατα φρονεῖν δόξας, πολλοὺς ἐπηγάγετο. Τούτον Κράτης διεδέξατο· Κράτης δὲ ἐγένετο Ζήνων, ὁ Κιτιεὺς, ὁ τῆς Στωϊκῶν

cæteris antecellunt, simili aliqua facultate ad sui cognitionem egere : minuta quadam sua et humili subtilitate confisus, (quæ ut terrestrium in rerum naturam penetrare posset earumque veritatem perspicere, purissimam tamen illam propriæ veritatis lucem intueri non poterat,) ideoque se ipso quodam quasi rerum illarum, quæ supra ipsius captum essent, canone arbitroque usus, peculiare illas, quales Plato agnoverat naturas, rejecit, illaque omnium altissima, nugas, insulasque cantilenas et fabulas pueriles appellare ausus est. Quippe summum illud atque ultimum est Platonicorum dogmatum, quod in intelligibili hac et æterna idearum natura versatur. Ubi supremum animo labor ac certamen propositum est. Nam qui ad illam aspirare eaque frui potuerit, is beatus omnino : cui eam intueri et penitus perdere non licebit, is omni felicitate privatus relinquatur. Itaque hoc ubique Plato et quoquo modo contendit, ut harum naturarum vim potestatemque demonstret. Negat enim aut ullius omnino rei causam commode reddi posse, nisi quæ harum communione nitatur, aut veri ullius haberi notitiam, nisi quæ ad eas referatur. Imo homines etiam nescio quos rationis expertes esse defendit, nisi earum substantiam fateantur. Porro qui Platonicam doctrinam confirmare argumentis statuerunt, hac potissimum in disputatione multi esse solent Quod quidem neces-

sario faciunt. Neque enim Platonicum amplius quidquam relinquatur, nisi quis primarias illas principesque naturas Platonis in gratiam iis concesserit. Hæc enim illa sunt, quibus cæteris omnibus maxime præstat. Quum enim ipse deum rerum parentem fabricatoremque, ideoque dominum et curatorem agnosceret : quum idem ex nostris operibus intelligeret, artificem id ante quod effecturus sit animo comprehensum tenere, ac tum demum quam illius speciem cogitando informaret, eam ipsis in rebus similitudine quadam exprimere : similiter divinas notiones, quæ rebus antiquiores et eorum quæ sunt exempla sint, eademque incorporeæ ac mente sola perceptæ, similesque sui semper et eodem statu manentes, denique et præcipue primùm exstantes, et cæteris deinde causæ cur talia sint singula, qualia sunt, pro sua cuiusque cum principibus illis similitudine : notiones, inquam, illas nec facile videri, nec oratione explicari dilucide posse quum animadverteret : is quantum vel dicendo de iis vel cogitando mens humana consequi, ac cæteris qui ad eam cognitionem postea aspiraturi essent, commonstrare viam poterat, in ipsarum tractationem incumbens, et cunctas philosophiæ suæ rationes eo revocans, in iis demum earumque notitia sapientiam ac scientiam positas esse defendit, qua in finis humani et beatæ vitæ possessionem veniamus. Hactenus Atticus.

φιλοσόφων αἰρέσεως καταστάς ἀρχηγός· Ζήνωνα δὲ Κλεάνθης διεδέξατο, Κλεάνθην δὲ Χρύσιππος· τοῦτον δὲ Ζήνων ἕτερος, καὶ οἱ καθιεῖς. Λέγονται δ' οὗτοι πάντες διαφερόντως καὶ βίου στεβροῦ καὶ διαλεκτικῆς ἐπιμεληθῆναι. Ἐὰ γέ τοι τῆς κατ' αὐτοὺς φιλοσοφίας δόγματα ἰδὲ πως ἔχει. *Paucas ad hunc locum annotationes apponemus* : ^a τὸ δὲ κεφάλαιον] Socrates apud Lucianum *Vit. auct. cap. 18* quaerenti emtori τῆς δὲ σοφίας τί σοι τὸ κεφάλαιον; respondet αἰ ἰδέαι καὶ τὰ τῶν ὄντων παραδείγματα. Ὅποσα γὰρ δὴ ὄρας, τὴν γῆν, τὰ ἐπὶ γῆς, τὸν οὐρανόν, τὴν θαλάτταν, ἀπάντων τούτων εἰκόνες ἀφανεῖς ἐστᾶσιν ἔξω τῶν ὄλων. Tum ille ποῦ δὲ ἐστᾶσιν;

Socrates vero : οὐδαμοῦ· εἰ γὰρ ποῦ εἶεν, οὐκ ἂν εἶεν. — ^b ἰδέαις φύσει] Non male Vigerus αἰδέους φύσεις veram scripturam esse conjecit. — ^c τερετίσματα] Aristoteles *Analytic. posterior. lib. I, cap. 22, pag. 83. A. ed. Bekker.* τὰ γὰρ εἶδη χειρέτων τερετίσματα τε γὰρ ἐστὶ, καὶ εἰ ἐστὶν, οὐδὲν πρὸς τὸν λόγον ἐστίν· αἰ γὰρ ἀποδείξεις περὶ τῶν τοιούτων εἰσὶν. — ^d ἂν μὴ τῆ τούτων μεθέξει] scripsi; codd. ἂν μὴ τούτων μεθέξει. — ^e ἂν μὴ τῆ πρὸς ταύτας ἀναφορᾷ] conjecit Vigerus; codd. ἂν μὴ τῆ πρὸς ταῦτα ἀναφορᾷ. — ^f ταῦτ' ὄν δὴ τὸν τρόπον τὰ τοῦ θεοῦ νοήματα] scripsi; libri ταυτὸν δὲ τὰ τοῦ θεοῦ νοήματα. — ^g

ΣΕΒΗΡΟΥ
ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΙΚΟΥ
ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΙΟΝ.

Περὶ δὲ τῆς κατὰ Πλάτωνα ψυχῆς, ἣν φησιν εἶς ἀπαθοῦς καὶ παθητῆς οὐσίας συστήναι ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ὡς ἐκ λευκοῦ καὶ μέλανος τῶν μέσων τι χρωμάτων, ἐκεῖνα ἔχομεν εἰπεῖν· ὅτι ἀνάγκη, χρόνῳ διαστάσεως αὐτῶν γιγνομένης, ἀφανισθῆναι αὐτήν, ὡς τὴν τοῦ μέσου χρώματος σύστασιν, ἐπὶ τὰ οἰκεία ἐκάστου ἐξ ὧν συνέστη, ἐν χρόνῳ φύσει χωριζομένου. Εἰ δὲ τοῦτο, φθαρτὴν ἀποφανοῦμεν, ἀλλ' οὐκ ἀθάνατον τὴν ψυχὴν. Εἰ γὰρ τοῦτο ὁμολογεῖται, μηδὲν τῶν ἐν τῇ φύσει ὄντων ἄνευ τοῦ ἐναντίου εἶναι, τὰ τε ἐν τῇ κόσμῳ ἐκ τῆς τῶν ἐναντίων φύσεως ὑπὸ θεοῦ κεκοσμηθῆσαι, φιλίαν αὐτοῖς καὶ κοινωνίαν ἐμποίησαντος αὐτοῦ, ὅλον τῷ ξηρῷ πρὸς τὸ ὑγρὸν, καὶ τῷ θερμῷ πρὸς τὸ ψυχρὸν, τῷ τε βαρεῖ πρὸς τὸ κοῦφον, λευκῷ τε πρὸς τὸ μέλαν, γλυκεῖ τε πρὸς τὸ πικρὸν, σκληρῷ τε πρὸς τὸ μαλακόν, τῇ τε ἀπαθεῖ οὐσίᾳ πρὸς τὴν παθητὴν, καὶ πᾶσι τοῖς τοιοῦτοις μίαν ἄλλην πάντων κοινωνίαν· τὰ δὲ κραθέντα καὶ μιχθέντα, χωρισμὸν τὸν ἀπ' ἀλλήλων ἐν χρόνῳ φύσει ἐπιδέχεται· ἣ δὲ ψυχὴ εἴ-

Jam vero, inquit Severus, de animo illo, quem a deo duplici ex parte, altera impatiente, altera patibili conflatum, quasi medium quendam ex albo nigroque coloreta statuit Plato, hæc nobis in presentia dicenda videntur. Partium dissidio paullatim factio interire animum oportebit, quemadmodum illam medii coloris temperationem, quam illi ex quibus coaluit, suapte natura tandem in suum quisque genus solvuntur, perire necesse est. Quod si semel probabitur, morti certe obnoxium, non immortalem animum perhibebimus. Etenim si pro confesso habeatur, hæc in rerum natura prorsus nihil esse, quod contrario careat, quæque mundus contineat omnia, ex adversis pugnantibusque naturis dei beneficio temperata esse, qui mutuum illis amorem et communionem injecerit, ut siccò et humido, calido et frigido, gravi et levi, albo et nigro, dulci et amaro, duro et molli, naturæ denique impatienti et naturæ patibili, eaque id genus cuncta una quadam alia rerum omnium communi inter se junxerit: præterea si quæ temperata cum aliis et mixta sunt temporis progressu naturæ convenienter discedunt ac sejunguntur, animum profecto, si eum ex duplici parte, altera impatiente, altera patibili concretum ponimus, æque ac medium aliquem colorem naturæ suæ vitio tandem interire necesse erit: contrariis illis ex quibus ipse constabat, ad proprium

SEVERI
PLATONICI PHILOSOPHII
FRAGMENTUM.

ἀπαθοῦς καὶ παθητῆς οὐσίας γεγοῦναι ὑποκίεται, ἀνάγκη ὡς τὸ μέσον χρῶμα, οὕτω καὶ ταύτην ἐν χρόνῳ φύσει ἀφανισθῆναι, τῶν ἐν τῇ συστάσει αὐτῆς ἐναντίων ἐπὶ τὴν οἰκείαν φύσιν ἐπειγομένων. Ἡ γὰρ οὐχ ὀρώμεν καὶ τὸ φύσει βαρὺ, καὶ ὑφ' ἡμῶν, ἢ τινος ἐξῴθεν φυσικῆς προσγενομένης αὐτῷ κορυφότητος, ἄνω φέρηται, ὡς αὐτὸ ὁμοίως ἐπὶ τὴν οἰκείαν φύσιν κάτω βιάζεται; ὁμοίως δὲ καὶ τὸ φύσει κοῦφον, κατὰ τὰς ὁμοίας ἐξῴθεν αἰτίας κάτω φερόμενον, ὡς αὐτὸ ὁμοίως ἐπὶ τὰ ἄνω βιάζεται; Τὰ γὰρ ἐκ δύο τινῶν ἀλλήλοις ἐναντίων εἰς ταῦτόν συναχθέντα, ἀδύνατον ἐν τῷ αὐτῷ αἰε εἶναι, μὴ τρίτου τινὸς τῆς τῶν ὄντων οὐσίας αἰε ἐνότος αὐτοῖς. Ἀλλὰ γὰρ οὐκ ἔστι ψυχὴ τρίτον τι πρᾶγμα ἐκ δύο ἐναντίων ἀλλήλοις σύνθετον, ἀπλοῦν δὲ καὶ τῇ αὐτοῦ φύσει ἀπαθὲς καὶ ἀσώματον. Ὅθεν Πλάτων καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ ἀθάνατον αὐτὴν ἔρασαν εἶναι. Ἐπειδὴ δὲ τὸν ἀνθρωπῶν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος κοινὸς ἔστι πάντων λόγος γαγονέαι, τὰ δ' ἐν ἡμῖν ἄνευ σώματος ἔκου-

naturæ suæ statum properantibus. Nonne videmus id quod suapte natura grave sit, licet a nobis, aut alia quavis extrinsecus accepta naturali levitate, sursum feratur, ut tamen deorsum naturæ suæ vi ac pondere moveatur? Similiter quod suapte natura leve sit, licet extrinsecus ob similes quasdam causas deorsum feratur, ut tamen suis quoque viribus sursum agatur? Etenim quæ ex duobus contrariis in unum aliquid simul coierint, fieri non potest, ut eodem modo semper se habeant, nisi e rerum natura tertium aliquid perpetuo iis insit. Sed enim animus tertium quid profecto non est, ex duobus contrariis pugnantibusque compositum, sed potius unum aliquid simplex, naturaque sua impatiens et incorporeum ut eorum propterea Plato ejusque assectatores immortalem esse affirmaverint. At quoniam tum hominem ex animo et corpore constare omnes communi consensu judicant, tum quæ sine corporis commercio in nobis volentibus nolentibus existunt commotiones, animo assignantur; plerique hinc naturam ejus patibilem esse conjicientes, mortalem illum atque corporeum, non corporis expertem esse contendunt. Plato autem ad illam ejus partem, quæ suapte natura impatiens esset alteram hanc patibilem adiungere coactus est. Hanc vero utrorumque, non aliam rationem fuisse, ex iis quæ cum a Platone, tum etiam a cæteris disputantur, osten-

σίως καὶ ἀκουσίως γιγνόμενα πάθη, τῆς ψυχῆς εἶ-
ναι λέγεται, οἱ μὲν πολλοὶ ^b τούτῃ τεκμαιρόμενοι
παθητὴν εἶναι τὴν οὐσίαν αὐτῆς, θνητὴν αὐτὴν εἶναι
λέγουσι, καὶ σωματικῶδ᾽, ἀλλ' οὐκ ἀσώματον. Ὁ δὲ
Πλάτων, τῷ φύσει αὐτῆς ἀπαθεῖ ^c προσηναγκάσθη
τὴν παθητὴν οὐσίαν προσυφᾶναι. Ὅτι δὲ μὴ ἐτέρως
ἔξει, ἐξ ὧν ἑκάτεροι εἰρήκασι, Πλάτων τε καὶ οἱ
ἄλλοι, πειρασόμεθα τῷ λόγῳ, τὰς ἐν ἡμῖν ἐνεργούσας
δυνάμεις παραθέμετες, προσδιθᾶσθαι. Ταῦτά μοι ἀπὸ
τῶν Σεθῆρου τοῦ Πλατωνικοῦ περὶ ψυχῆς προκείσθω.

(Eusebius Præpar. Evang. lib. III, cap. XVII
ὅτι μὴ κατὰ Πλάτωνα ἐξ ἀπαθῶς καὶ παθητῆς οὐσίας
ἢ τῆς ψυχῆς συνέστηκε φύσις. Ἀπὸ τῶν Σεθῆρου τοῦ
Πλατωνικοῦ περὶ ψυχῆς. Ita legendum cum Vige-
ro; nam in membranis caput hoc sic inseri-
bitur: ὅτι κατὰ Πλάτωνα μὴ ἐξ ἀπαθῶς κτλ. Pauca
hic notanda: ^a τὸ μαλακόν, τῇ τε ἀπαθεί οὐσίᾳ
πρὸς τὴν παθητὴν, καὶ πᾶσι τοῖς τοιοῦτοις μίαν ἄλ-
λην πάντων κοινωνίαν· τὰ δὲ κραθέντα κτλ.] Ita col-
locanda esse verba jam Vigerus vidit; codd. τὸ

μαλακόν, καὶ πᾶσι τοῖς τοιοῦτοις μίαν ἄλλην πάντων
κοινωνίαν, τῇ τε ἀπαθεί οὐσίᾳ πρὸς τὴν παθητὴν· τὰ
δὲ κραθέντα κτλ. — ^b οἱ μὲν πολλοὶ τούτῃ τεκμαιρό-
μενοι παθητὴν εἶναι] scripsi; codd. τῷ παθητῆ; est
autem duplex hic Vigeri conjectura οἱ μὲν πολλοὶ
τούτῃ τεκμαιρόμενοι τὸ παθητὴν εἶναι vel τεκμαι-
ρόμενοι παθητὴν εἶναι. — ^c Πλάτῳ Tim. pag. 69.
D. καὶ διὰ ταῦτα δὴ σεβόμενοι (οἱ θεοὶ) μιάνειν τὸ
θεῖον, ὅτι μὴ πᾶσα ἦν ἀνάγκη, χωρὶς ἐκείνου κα-
τοικίζουσιν εἰς ἄλλην τοῦ σώματος οἴκησιν τὸ θνητόν,
ἰσθμὸν καὶ θρονόον διοικοδομήσαντες τῆς τε κεφαλῆς καὶ
τοῦ στήθους, ἀγόμενα μεταξὺ τιθέντες, ἵνα εἴη χωρὶς.
Ἐν δὲ τοῖς στήθεσι καὶ τῷ καλουμένῳ θώρακι τὸ
τῆς ψυχῆς θνητόν γένος ἐνέδουν κτλ. Immortalem
sive divinam animi partem in cerebro posuit.
Tim. p. 73. D. καὶ τὴν μὲν τὸ θεῖον σπέρμα, ὅσον
ἀκουραν, μέλλουσαν εἶναι ἐν αὐτῇ περιφορῇ πνευματικῆ
πλάσας, ἐπωνόμασε τοῦ μυελοῦ ταύτην τὴν μοῖραν,
ἐγκέφαλον κτλ. Conf. Cicero Tusculan. lib. I,
cap. 10. —)

dere, ac simul effectrices illas, quæ nobis insitæ sunt.
facultates promere et proferre conabimur. Hæc mihi e

Severi Platonici de animo disputatione proponenda vi-
dentur.

ΑΡΙΣΤΟΚΛΕΟΥΣ
ΤΟΥ ΠΕΡΙΠΑΤΗΤΙΚΟΥ
ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΙΑ.

ARISTOCLIS
PERIPATETICI
FRAGMENTA.

Γ. Ἐφιλοσόφησε δὲ Πλάτων, εἰ καὶ τις ἄλλος τῶν πώποτε, γνησίως καὶ τελείως. Οἱ μὲν γὰρ ἀπὸ Θαλοῦ φυσιολογούντες διετέλεσαν· οἱ δὲ περὶ Πυθαγόραν ἀπεκρύψαντο πάντα· Ξενοφάνης δὲ καὶ οἱ ἀπ' ἐκείνου τοὺς ἔριστικούς κινήσαντες λόγους, πολλὸν μὲν ἐνέβαλον ἱλιγγον τοῖς φιλοσόφοις, οὐ μὴν ἐπόρισάν γέ τινα βοήθειαν. Οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ Σωκράτης, αὐτὸ δὴ τὸ λεγόμενον, ἐγένετο πῦρ ἐπὶ πυρὶ, καθάπερ αὐτὸς ἔφη Πλάτων. Εὐφυσέτατος γὰρ ὢν, καὶ δεινὸς ἀπορῆσαι περὶ παντὸς ὄτουσῶν, ἐπεισήνεγκε τὰς τε ἠθικὰς καὶ πολιτικὰς σκέψεις, ἔτι δὲ τὴν περὶ τῶν ἰδεῶν πρῶτος ἐπιχειρήσας ὀρίζεσθαι· πάντα δὲ ἐγείρων λόγον, καὶ περὶ πάντων ζητῶν, ἔφη τελευτήσας. Ἄλλοι δ' ἀποτεμόμενοι μέρη τινὰ, περὶ ταῦτα διέτριψαν, οἱ μὲν ἱατρικὴν, οἱ δὲ τὰς μαθηματικὰς ἐπιστήμας· ἔνιοι δὲ περὶ τοὺς ποιητὰς καὶ τὴν μουσικὴν. Οἱ μέντοι πολλοὶ τὰς τῶν λόγων δυνάμεις ἐθαύμασαν, ὧν οἱ μὲν ῥήτορας, οἱ δὲ διαλεκτικούς προσεῖπον ἑαυτούς. Οἱ μέντοι Σωκράτην διαδεξάμενοι καὶ πᾶν τινὲς ἐγένοντο παντοῖοι καὶ ὑπεναντίαι τὰς γνώμας. Οἱ μὲν γὰρ κυνισμοὺς καὶ ἀτυφίας καὶ ἀπαθείας ὕμουν· ἄλλοι δ' αὖ πάλιν ἠδονάς. Καὶ

οἱ μὲν εἰδέναί πάντα ἐκόμπαζον· οἱ δὲ ἀπλῶς ἢ μηθέν. Ἔτι δ' οἱ μὲν ἐν μέσῳ καὶ ἐν ὄψει πάντων ἐκαλινδοῦντο τοῖς πολλοῖς ἐξομιλοῦντες· ἄλλοι δ' αὖ τοῦναντίον ἀπρόσιτοι καὶ ἀπροσαύδητοι διετέλουσιν ὄντες. Πλάτων μέντοι κατανοήσας, ὡς εἴη μία τις ἡ τῶν θεῶν καὶ ἀνθρωπίνων ἐπιστήμη, πρῶτος διείλε, καὶ ἔφη τὴν μὲν τινα περὶ τῆς τοῦ παντὸς φύσεως εἶναι πραγματεῖαν· τὴν δὲ περὶ τῶν ἀνθρωπίνων· τρίτην δὲ, τὴν περὶ τοὺς λόγους. Ἡξίου δὲ μὴ δύνασθαι τὰ ἀνθρώπινα κατιδεῖν ἡμᾶς, εἰ μὴ τὰ θεῖα πρότερον ὀφθεῖ. Καθάπερ γὰρ οἱ ἱατροὶ μέρη τινὰ θεραπεύοντες, ἐπιμελοῦνται τῶν ὅλων σωματίων πρῶτον· οὕτω χρῆναι καὶ τὸν μέλλοντα τάνθάδε κατόψεσθαι τὴν τῶν ὅλων φύσιν εἰδέναί πρότερον, μέρος τε τῶν ὄντων τὸν ἀνθρώπον καὶ τὰ γὰρ ἄθρον διττόν, τὸ μὲν ἡμέτερον, τὸ δὲ τοῦ παντός, κυριώτερον δὲ τὸ τοῦ παντός· διὰ γὰρ ἐκεῖνο^β καὶ τοῦτο γίνεσθαι. Φησὶ δ' Ἀριστοξένος ὁ μουσικός, Ἰνδῶν εἶναι τὸν λόγον τοῦτον. Ἀθήνησι γὰρ ἐντυχεῖν Σωκράτει τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων ἕνα τινὰ, κἀπειτα αὐτοῦ πυνθάνεσθαι, τί ποίων φιλοσοφοίη· τοῦ δὲ εἰπόντος, ὅτι ζητῶν περὶ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, καταγελάσαι τὸν Ἰνδόν, λέγοντα μὴ δύνασθαι τινα

1. Plato, inquit ille, si quis alius unquam, germanus perfectusque philosophus fuit. Nam Thaletis assectatores in naturæ investigatione toti erant: Pythagorei texerunt atque involverunt omnia: Xenophanes ejusque discipuli suis illis argumentorum contentionibus vertiginis plurimum philosophis attulerunt, opis autem subsidiique nihil. Socrates maxime, ignem, quod ajunt, quodque Plato ipse dicitabat, igni addidit. Nam indole quum esset ingenioque singulari, ideoque de re qualibet quæstionem movere solenter imprimis graviterque posset novas ipse de moribus deque republica disputationes invenit, præterea etiam de ideis commentari omnium primus instituit: eundem vero nullo non excitato controversiæ genere ac de omnibus quærentem adhuc et dubitantem mors occupavit. Jam alii quas sibi quisque particulas absciderant, in iis hæsero perpetuo: atque ita quidam medicinam, alii mathematicas disciplinas, alii poesin musicamque sectati sunt. Plerique vero disseverendi vi ac facultate capti erant, quorum alii se rhetores, dialecticos alii appellarunt. Nam qui Socrati successere, cum multiplices admodum ac varii fuere, tum etiam contrariarum, quas habebant, sententiarum

defensores. Nam alii cynicam vitam, modestiam et animi tranquillitatem: alii voluptates contra miris laudibus prædicabant. Hi sese omnia scire gloriabantur, illi plane nihil. Quidam in media turba et ante omnium oculos versabantur, cum infima plebe consuetudinem jungentes: alios adire nemo, nemo alloqui poterat. At Plato quum unam eandemque divinarum esse humanarumque rerum scientiam probe intelligeret, eam primus ita digessit, ut partem illius unam explicandæ universi naturæ, alteram rerum humanarum tractationi, tertiam conformandæ orationi tribueret. Cæterum nisi divina trius perspecta et cognita haberemus, pervideri a nobis humana non posse statuebat. Quemadmodum enim medicæ, ut partibus quibusdam medeantur, prius in totius corporis curationem incumbunt: ita prorsus qui res nostras intueri velit, ei prius universi naturam cognoscendam esse, quum illius pars quædam homo sit, atque ex bonis duobus, quorum alterum ad nos, ad universum alterum pertinet, præcipuum sit universi bonum, quod alterum ejus causa procreetur. Atque hæc Indorum esse rationem Aristoxenus musicus testatur: quippe unum ex ea natione aliquem Athenis collocutum esse

τά ἀνθρώπινα κατιδεῖν, ἀγνοοῦντά γε τὰ θεῖα. Τοῦτο μὲν οὖν εἰ ἀληθές ἐστιν, οὐκ ἂν δύναίτο τις διατεινόμενος εἰπεῖν. Διῶλε δ' οὖν Πλάτων τήν τε περί τῶν ὄλων φιλοσοφίαν, καί τήν πολιτικὴν, ἔτι δὲ τήν λογικὴν.

(Eusebius Præparat. Evang. lib. XI, cap. 3 Ἀριστοκλέους περί τῆς κατὰ Πλάτωνα φιλοσοφίας. Superioribus autem hæc subjicit Eusebius : τοιαύτης οὐσῆς τῆς κατὰ Πλάτωνα φιλοσοφίας, καιρὸς καί τήν Ἑβραίων ἐπισκέψασθαι, μακρῶ πρόσθεν ἢ Πλάτωνα γενέσθαι, τὸν ὅμοιον περιλοσοφηκότων τρόπον. Ἐύροις δ' οὖν καί παρ' αὐτοῖς τήν τε σύμψυκον τὴν τριμέρειαν, ἰθικῶν τε καὶ λογικῶν καὶ φυσικῶν μαθημάτων, τὸνδε ἐπιστήσας τὸν τρόπον. Scripsi ἂ ἀπλῶς; μηδὲν] cum codd. pro μηδέν. —^b διὰ γὰρ ἐκεῖνο] e Vigeri conjectura; libri διὰ γὰρ ἐκεῖνου. —

2. Ἄλλοι δ' ἐγένοντο τούτοις τὴν ἐναντίαν φωνὴν ἀφιέντες. Οἴονται γὰρ δεῖν τὰς μὲν αἰσθήσεις καὶ τὰς φαντασίας καταβάλλειν, αὐτῷ δὲ μόνον τῷ λόγῳ πιστεῦσαι. Τοιαῦτα γὰρ τινα πρότερον μὲν Ξενοφάνης, καὶ Παρμενίδης, καὶ Ζήνων, καὶ Μέλισσος ἔλεγον, ὕστερον δ' οἱ περὶ Σείλωνα καὶ τοὺς Μεγαρικούς. Ὅθεν ἤξιουν οὗτοί γε τὸ ὄν ἐν εἶναι, καὶ τὸ ἕτερον μὴ εἶναι, μηδὲ γενᾶσθαι τι, μηδὲ φθείρεσθαι, μηδὲ κινεῖσθαι τὸ παράπαν. Τὸν μὲν οὖν πλείω πρὸς τοῦτους λόγον ἐσόμεθα φιλοσοφοῦντες· νυνὶ μέντοι πρὸς τοῦτο λεκτέον. Εἰπομεν γὰρ ἂν, ὡς ὁ μὲν λόγος ἡμῶν εἶη τὸ θεϊότατον· οὐ μὴν ἀλλὰ δεῖ γε καὶ τῆς αἰσθη-

σεως, ὥσπερ γε δὴ καὶ σώματος. Ὅτι δὲ καὶ ἡ αἰσθησις ἀληθεύειν πέφυκε, δῆλον. Οὐ γὰρ ὄν τε τὸν αἰσθανόμενον μὴ οὐχὶ πάσχειν τι πάσγων δὲ τὸ πάθος ἂν εἰδείη· γῶσις οὖν τίς ἐστι καὶ ἡ αἰσθησις. Ἀλλὰ μὴν εἰ τὸ αἰσθάνεσθαι πάσχειν τί ἐστιν, ἅπαν δὲ τὸ πάσχον ὑπὸ τοῦ πάσχει, πάντως ἂν ἕτερον εἶη τὸ ποιοῦν καὶ τὸ πάσχον. Ἄστε πρώτων εἶη ἂν τὸ λεγόμενον ἕτερον· ὄν, τὸ χρῶμα καὶ ὁ φόρος· ἔπειτα δὲ ἐν τὸ ὄν οὐκ ἔσται· καὶ μὴν οὐδὲ ἀκίνητον, ἢ φῶς αἰσθησις ἐστὶ κίνησις. Ταύτη βούλεται πᾶς τις κατὰ φύσιν ἔχειν τὰς αἰσθήσεις, ἅτε δὴ πιστεῦσαι, οἶμαι, ταῖς ὑγιαινούσαις μᾶλλον ἢ ταῖς νοσοῦσαις. Εἰκότως ἄρα καὶ δεινὸς τις ἔρωσιν αὐτῶν ἡμῖν ἐντέθεικεν. Οὐδεὶς γέ τοι μὴ μεμνηθὲς ἔλοιτ' ἂν ποτε μίαν αἰσθησὶν ἀποβαλεῖν, ὅπως αὐτῷ πάντα τὰ ἄλλα ἀγαθὰ γένοιτο. Τοὺς δὲ διαβάλλοντας αὐτὰς ἐγρήθη, πεπεισμένους γε ὅτι μάτην ἔρχοιεν αὐτάς, εἰπόντας ἄπερ ὁ Πάνδαρος λέγει παρὰ τῷ Ὁμήρῳ περὶ τῶν ἑαυτοῦ τῶζων·

Αὐτίκ' ἔπειτ' ἀπ' ἐμοῦ ἂ κάρη τάμοι ἀλλότριος φῶς,
εἰ μὴ ἐγὼ τάδε τόξα φαινῶν ἐν πυρὶ θεῖην,
χερσὶ διακλύσας· ἀνεμῶλια γάρ μοι δπηθεῖ,

τὸ μετὰ τοῦτο διαλυμῆνασθαι πάσας τὰς αἰσθήσεις ἑαυτῶν. Οὕτω γὰρ ἂν τις ἐπίστευεν αὐτοῖς ἔργῳ διδάσκουσιν, ὡς εἰς οὐδὲν αὐτῶν δέοινο. Νυνὶ δὲ τοῦτο ἀτοπώτατον ἐστὶ. Ἀγρήστους γὰρ ἀποφαίνοντες αὐτάς τῷ λόγῳ, τοῖς ἔργοις τὰ μάλιστα χρώμενοι διατελοῦσιν αὐταῖς. Ὁ γέ τοι Μέλισσος ἐθέ-

cum Socrate, ex eoque quævisse, quid rerum sibi agendum esset, ut philosopharetur; quo respondente humanam vitam speculandam et perscrutandam ipsi esse, risisse Indum, quum negaret humana quemquam pervidere posse, qui in divinorum ignoratione versaretur. Id porro verum sit, nec ne, ut maxime contendat, statuere nemo potest. Plato igitur philosophiam in eam quæ de universo disputaret, in prudentiam civilem et disserendi rationem partitus est.

2. Alii contrariam his vocem emisissent. Sensus enim visaque omnia omnino repudianda, nisi rationi fidem adjuvandam putant. Talia primo Xenophanis, Parmenidis, Zenonis et Melissi, deinde Stilponis ac Megarensium placita fuerunt. Quamobrem hi quidquid esset, unum duntaxat esse: quod ab eo diversum esset, id non esse: generari nihil. nihil corrumpi, moveri prorsus nihil statuebant. Adversus istos alius erit pluribus philosophandi locus: nunc autem, quod ad hanc rem attinet, ita ratiocinamur. Partem nostri divinissimam esse rationem ipsi quoque fatemur: sed tamen sensu præterea, quemadmodum et corpore egemus. Sensus vero etiam suapte natura veridicum esse, apparet. Nam qui sentit, is fieri non potest, quin aliquid patiat. At qui patitur, hoc ipsum quod patitur, noverit necesse est.

Sensus igitur cognitio quædam est. Jam si sentire pati aliquid est, et quidquid patitur, ab aliquo patitur, sequitur omnino, quod efficit ab eo quod patitur esse diversum. Quamobrem existimamus primum id esse quod diversum vocatur, ejusmodi sunt color et sonus: deinde quidquid est non esse unum. Enimvero ne immobile quidem illud est, quum ipsa sentiendi actio motus quidam sit. Quocirca nemo est, qui non sensus nativos habere velit, credo, quod omnes sanis potius quam vitiosis fidem adjungant. Et merito sane vehementer quidam illorum amor nobis altius insidet. Nemo certe sanus unquam reperitur, qui ut cæteris bonis omnibus fruatur, sensus vel unius jacturam facere velit. Qui autem eos criminantur, illos utique adductos, ut sensus inutiles esse credant, id ipsum de sensibus, quod apud Homerum Pandarus de arcu suo dicebat, usurpare oportebat:

Insensus mihi continuo caput auferat hostis,
ni fractum hunc manibus nervum, quando ille per
pondus iners pendet, mediis injecero flammis [armos

simulque sensus omnes suos exstinguere. Tum enim deum fides ipsis haberetur, quum iis sibi nihil opus esse re ipsa probarent. Nunc vero ineptissime faciunt, qui quum eos inutiles esse verbis significant, iislem

λων ἐπιδεικνύουσι, ὅτι τῶν φαινομένων καὶ ἐν ὄψει, τούτων οὐδὲν εἶη τῷ ὄντι, διὰ τῶν φαινομένων ἀποδεικνύουσιν ^b αὐτῶν. Φησὶ γοῦν· εἰ γὰρ ἐστὶ γῆ, καὶ ὕδωρ, καὶ ἄρ, καὶ πῦρ, καὶ σίδηρος, καὶ χρυσός· καὶ τὸ μὲν ζῶν, τὸ δὲ τεθνηκός, καὶ μέλαν, καὶ λευκόν, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ὅσα φασὶν εἶναι ἄνθρωποι ἀληθῶς, ἢ καὶ ἡμεῖς ὀρθῶς ὀρθῶμεν καὶ ἀκούομεν, εἶναι ἔχρην καὶ τὸ ὄν τοιοῦτον, ὅσον πρῶτον ἔδοξεν ἡμῖν εἶναι, καὶ μὴ μεταπίπτειν, μηδὲ γίνεσθαι ἕτερον, ἀλλ' εἶναι ὅμοιον, οὗν πέρ ἐστὶν ἕκαστον. Νῦν δὲ ἔφαμεν ὀρθῶς ἠρᾶν, καὶ ἀκούειν, καὶ συνιέναι. Δοκεῖ δὲ ἡμῖν τὸ θερμόν, καὶ ψυχρόν, γίνεσθαι καὶ τὸ ψυχρόν, θερμόν, καὶ τὸ σκληρόν, μαλακόν, καὶ τὸ μαλακόν, σκληρόν. Ταῦτα δὲ καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα λέγοντος αὐτοῦ, καὶ μάλα εἰκότως ἐπίθετό τις ἄν, ἄρ' οὖν ἔτι δ' νῦν θερμόν ἐστὶ, κάπειτα τοῦτο γίνεται ψυχρόν, οὐκ αἰσθόμενος ἔγνω; Ὅμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν ἄλλων. Ὅπερ γὰρ ἔφη, εὐθρεθίη ἂν οὐδέν, ἀλλ' ἢ τὰς αἰσθήσεις ἀναιρῶν καὶ ἐλέγχων, διὰ τὸ μάλιστα πιστεύειν αὐταῖς. Ἀλλὰ γὰρ οἱ μὲν τοιοῦτο λόγοι σχεδὸν ἰκανᾶς ἤδη δεδώκασι εὐθύνας. Ἐξίτηλοι γέ τοι γεγόνασι, ὥς ἐ μὴδὲ ἐλέγχθησαν ^c τὸ παράπαν. Ἦδη μέντοι θαρβρόντες λέγωμεν ὀρθῶς φιλοσοφεῖν τοὺς καὶ τὰς αἰσθήσεις καὶ τὸν λόγον ἐπὶ τὴν γνώσιν τὴν τῶν πραγμάτων παραλαμβάνοντας. Τοιοῦδε μὲν οὖν οἱ ἄμφι τὸν Ξενοφάνην, ὃς δὴ λέγεται συναιμάσαι τοῖς ἄμφι Πυθαγόραν καὶ Ἀναξαγόραν. Ξενοφάνους δὲ ἀκουστῆς γέγονε Παρμενίδης· τούτου Μελίσσος, οὗ Ζήνων, οὗ Λεύκιππος, οὗ Δη-

μόκριτος, οὗ Πρωταγόρας, καὶ Νεσσᾶς· τοῦ δὲ Νεσσᾶ Μητροδώρος, οὗ Διογένης, οὗ Ἀναξαρχος. Ἀναξαρχοῦ δὲ γνώριμος γέγονε Πύρρων, ἄρ' οὗ ἢ τῶν Σκεπτικῶν ἐπικληθέντων διατριβῇ. συνέστη· οὗς καὶ αὐτοὺς μηδὲν εἶναι τοπαράπαν, μήτε γ' ἐν αἰσθήσει, μήτ' ἐν λόγῳ καταληπτὸν ὀρίζομένους, ἐπέχοντας δ' ἐν πᾶσιν, ὅπως ἀπήλεγγον οἱ ἀντιδοξάζοντες, μαθεῖν πάρεστιν ἀπὸ τοῦ δηλωθέντος συγγράμματος, ὃδὲ πρὸς λέξιν ἔχοντος.

[Eusebius Præparat. Evang. lib. XIV, cap. 17 πρὸς τοὺς περὶ Ξενοφάνην καὶ Παρμενίδην, τὰς αἰσθήσεις ἀναιροῦντας· ἀπὸ τοῦ ὀγδοῦν τῶν περὶ φιλοσοφίας Ἀριστοκλέους. Scripsi : ^a αὐτίκ' ἔπειτ' ἀπ' ἐμεῖο] Iliad. V, 214-216. De quo loco sic Plutarchus in libello de cohibenda ira cap. 5 vol. IX, p. 429 ed. Hutten. ὀργιζόμεθα καὶ πολεμίους καὶ φίλοις, καὶ τέκνοις καὶ γονεῦσι, καὶ θεοῖς νῆ Δίῳ, καὶ θηρίοις, καὶ ἀψύχοις σκεύεσιν· ὡς δ' Ὀάμουρις, ῥήγνυς χρυσόδοτον κέρκας, ῥήγνυς ἀρμενίαν χορδοτόνου λύρας· καὶ ὁ Πάνδαρος, αὐτῷ καταρῶμενος, εἰ μὴ τὰ τόξα καταπρήσει χειρὶ διακλάσας. Ὁ δὲ Ξέρξης καὶ τῇ θαλάττῃ στίγματα καὶ πληγὰς ἐνέβαλλε. — ^b ἀποδείκνυσιν] codd. ἀποδεικνύειν. — ^c ἐλέγχθησαν] cum Vigerō; codd. ἠλέχθησαν.]

3. Ἀναγκαιῶς δ' ἔχει πρὸ παντός, διασκέψασθαι περὶ τῆς ἡμῶν αὐτῶν γνώσεως. Εἰ γὰρ αὐτὸ μηδὲν πεφύκαμεν γνωρίζειν, οὐδὲν ἔτι δεῖ περὶ τῶν ἄλλων σκοπεῖν. Ἐγένοντο μὲν οὖν καὶ τῶν πάλαι τινές,

tamen re ipsa constantissime utuntur. Enimvero Melissus eorum quæ apparent quæque oculis subiecta sunt. nihil re vera esse probare dum vult, ex illis ipsis quæ apparent argumenta ducit. Quippe ita scribit : si terra est, si aqua et aer, si ignis, ferrum, aurum ; si aliud vivum, aliud mortuum, si nigrum atque album, si alia sunt omnia, quæ ab hominibus vere esse dicuntur : postremo si videmus ipsi audimusque recte ; illud etiam profecto, quod est, tale semper manere debet, quale primo nobis est visum, nec mutari subinde atque alterum evadere, sed potius constanter idem debet quidlibet esse quod semel est. Atqui recte cum videre nos, tum audire etiam et intelligere dicimus ; et tamen frigidum id nobis quod calidum erat fieri videtur, calidumque vicissim quod erat frigidum, similiterque durum in molle, et molle rursus in durum mutari. Hæc igitur aliaque id genus plurima quum a Melisso dicantur, jure profecto quæsierit ex eo quispiam, num hoc ipsum quod modo calidum est, frigidum postea fieri, sentiendo cognoverit. Cæterorum vero omnium eadem plane ratio est. Quod enim dixi, nihil aliud quam sensus tollere et carpere inveniatur Melissus, quia maximam iis fidem adjungat. Sed enim abunde opinor castigatum a nobis est totum hoc ratiocinandi genus ; imo perinde jam

exolevit, ac si omnino nunquam usurpatum esset. Hoc autem jam confidenter dicamus, recte philosophari qui ad rerum cognitionem capiendam sensus etiam cum ratione adhibeant. Hactenus ille. Tales igitur Xenophanis assectatores fuere, quem Pythagoræ et Anaxagoræ temporibus floruisse ajunt. Nam Xenophanis quidem auditor Parmenides fuit : hunc vero Melissus audivit, Melissumque Zeno : Zenoni Leucippus, Leucippo Democritus, Democrito Protagoras atque Nessas operam dedere. Jam Metrodorum Nessas, Diogenem Metrodorus, Anaxarchum Diogenes, Pyrrhonem Anaxarchus discipulum habuit. Scepticorum qui vocantur sectam Pyrrho constituit, quos itidem, quod nihil omnino vel sensu vel ratione comprehendi posse staterent, assensionemque propterea a rebus omnibus cohiberent, quemadmodum contrariæ sententiæ defensores refutaverint, ex eodem Aristoclis opere cognosci potest. Sic enim ad verbum ipse scribit.

3. Necesse est, inquit ille, ante omnia de cognitionis nostræ ratione disceptemus. Nam si cognoscendi vim innatam nullam habemus, omittamus licet de aliis quærere. Talem igitur vocem veterum nonnulli etiam emisserunt, quibus repugnavit Aristoteles. Sustinuit vero talia dicere et Pyrrho Eleus : sed ipse nihil scriptum

οὐ ἀρέντες τήνδ᾽ τὴν φωνήν, ὡς ἀντίρρηκεν ὁ Ἄριστοτέλης. Ἰσχυοὶ μόντοι τοιαῦτα λέγων καὶ Πύρρων ὁ Ἠλείος· ἀλλ' αὐτὸς μὲν οὐδὲν ἐν γραφῇ καταλείπειν. Ὁ δὲ γε μαθητὴς αὐτοῦ Τίμων φησί, δεῖν τὸν μέλλοντα εὐδαιμονήσῃν εἰς τρία ταῦτα βλέπειν· πρῶτον μὲν, ὅποια πέφυκε τὰ πράγματα· δεύτερον δὲ, τίνα χρῆ τρόπον ἡμᾶς πρὸς αὐτὰ διακείσθαι· τελευταῖον δέ, τί περιέσται τοῖς οὕτως ἔχουσι. Τὰ μὲν οὖν πράγματα φησὶν αὐτὸν ἀποφαίνειν ἐπίσης ἀδιάφορα, καὶ ἀστάμητα, καὶ ἀνέγκριτα· διὰ τοῦτο μήτε τὰς αἰσθήσεις ἡμῶν, μήτε τὰς δοξὰς ἀληθεύειν ἢ ψεύδεσθαι. Διὰ τοῦτο οὖν μηδὲ πιστεύειν αὐταῖς δεῖν, ἀλλ' ἀδοξάστους καὶ ἀκλινεῖς καὶ ἀκραδάντους εἶναι, περὶ ἐνὸς ἐκάστου λέγοντας, ὅτι οὐ μᾶλλον ἐστίν, ἢ οὐκ ἐστίν, ἢ καὶ ἔστι, καὶ οὐκ ἐστίν, οὐδ' οὐκ ἐστίν. Ὁ τοῖς μόντοι διακειμένοι οὕτω περιέσεσθαι Τίμων φησί, πρῶτον ἀφασίαν, ἔπειτα δ' ἀταραξίαν, Λίησιδίημος δὲ ἠδονήν. Τὰ μὲν οὖν κεφάλαια τῶν λεγομένων ἐστὶ ταῦτα. Σκεψόμεθα δ' εἰ ὀρθῶς λέγουσιν. Ἐπεὶ τοίνυν ἐπίσης ἀδιάφορα πάντα φασὶν εἶναι, καὶ διὰ τοῦτο κελεύουσι μηδενὶ προστίθεσθαι, μηδὲ δοξάζειν, εἰκότως ἂν, οἶμαι, πύθοιτό τις αὐτῶν· ἀρὰ γε διαμαρτάνουσιν οἱ διατρέμναι αὐτὰ νομιζόντες, ἢ οὐ; Πάντως γάρ, εἰ μὲν ἁμαρτάνουσιν, οὐκ ὀρθῶς ὑπολαμβάνουσιν ἂν. Ὡστε ἀνάγκη λέγειν αὐτοῖς εἶναι τινας, τοὺς τὰ ψευδῆ περὶ τῶν ὄντων δοξάζοντας· αὐτοὶ τοίνυν εἶεν ἂν οἱ τάληθῆ λέγοντες· οὕτω δὲ εἴη ἂν ἀληθές τε καὶ ψεῦδος. Εἰ δ' οὐχ ἁμαρτάνομεν οἱ πολλοί, τὰ ὄντα διαφέρειν οἴομενοι, τί παθόντες ἐπιπλήττουσιν ἡμῖν;

αὐτοὶ γὰρ ἁμαρτάνοιεν ἂν, ἀξιοῦντες μὴ διαφέρειν αὐτά. Καὶ μὴν εἰ καὶ δοίημεν^b αὐτοῖς, ἐπίσης ἀδιάφορα πάντα εἶναι, ὄηλον ὡς οὐκ ἂν διαφέρειεν οὐδ' αὐτοὶ τῶν πολλῶν. Τίς οὖν εἴη ἂν αὐτῶν ἢ σοφία; καὶ διὰ τί Τίμων τοῖς μὲν ἄλλοις λοιδορεῖται πᾶσι, Πύρρωνα δ' ὕμνῃ μόνον; Ἔτι γε μὴν, εἰ ἐπίσης ἐστίν ἀδιάφορα πάντα, καὶ διὰ τοῦτο χρῆ μὴδὲν δοξάζειν, οὐκ ἂν οὐδὲ ταῦτα διατρέμοι· λέγοι δὲ τὸ διαφέρειν, ἢ μὴ διαφέρειν, καὶ τὸ δοξάζειν, ἢ μὴ δοξάζειν. Τί γὰρ μᾶλλον ταῦτ' ἐστίν, ἢ οὐκ ἐστίν; ἢ, ὡς φησὶ Τίμων, διὰ τί, ναί, καὶ διὰ τί, οὐ; καὶ αὐτὸ τὸ διὰ τί; φανερόν οὖν ὡς ἀναίρειται τὸ ζητεῖν. Ὡστε παυσάσθωσαν ἐνοχλοῦντες. Ἐπεὶ νῦν γε μεμνήνασι, πόρρω τέχνης ἅμα μὲν ἡμῖν διακελεύομενοι μὴ δοξάζειν, ἅμα δὲ κελεύοντες αὐτὸ τοῦτο ποιεῖν καὶ λέγοντες ὡς περὶ οὐδενὸς ἀποφαίνεσθαι θεοί, κἄπειτα ἀποφαινομένοι καὶ ἀξιοῦσι μὲν μηδενὶ συγκατατίθεσθαι, πείθεσθαι δ' αὐτοῖς κελεύουσιν. Εἶτα λέγοντες μηδὲν εἰδέναι, πάντας ἐλέγχουσιν ὡς εἰδότες. Ἀνάγκη δὲ τὸς φάσκοντας ὡς ἀόηλα πάντα εἶη, δεῖν ἕτερον, ἢ σιωπᾶν, ἢ ἀποφαινεσθαι τι καὶ λέγειν. Εἰ μὲν οὖν ἡσυχίαν ἄγοιεν, ὄηλον ὅτι πρὸς γε τοὺς τοιούτους οὐδεὶς ἂν εἴη λόγος· εἰ δ' ἀποφαινοίντο, πάντη τε καὶ πάντως ἢ εἶναι τι φαῖν ἂν, ἢ μὴ εἶναι, καθάπερ ἁμέλει νυνὶ φασὶν ὡς εἴη πάντα ἄγνωστα καὶ νομιστὰ πᾶσι, γνωστοῖν δ' οὐδὲν που. Ὁ τοίνυν ἀξιώων ἢ τι δηλοῖ πρᾶγμα, καὶ ἔνεστιν αὐτὸ συνεχῆναι λεγόμενον, ἢ οὐκ ἔνεστιν. Ἄλλ' εἰ μὲν οὐ δηλοῖ, καθάπερ οὐδεὶς οὐδ' οὕτω πρὸς τὸν τοιούτον ἂν εἴη λόγος. Εἰ δὲ σημαίνει, πάντως ἢ ἄπειρα λέγοι ἂν, ἢ πεπερα-

reliquit. At Timo ejus discipulus, tria ei spectanda esse docet, qui felicitate florere cupit: primum, cujusmodi rerum natura sit: deinde, quomodo eas intneri debeamus: postremo, quid iis eventurum sit, qui hoc fecerint. Res ergo ait illum aequè promiscuas appellare et incertas ac dubias: ideoque nec in sensibus, nec in opinionibus verum aut falsum inesse posse: ex quo deum sequatur, fidem iis adjungi nullam oportere, ac propterea id nobis agendum esse, ut nihil opinemur, nullam in partem inclinemus, inconcussi denique semper immolique maneamus: atque ita quidquid propositum nobis sit, id non potius esse, quam non esse, aut esse idem et non esse dicamus, imo ne non esse quidem. Ceterum qui hoc modo affecti sint, id consecuturos illos esse affirmat, primum ut asseverent nihil, deinde ut omni animi perturbatione careant, quibus rebus Aenesidemus voluptatem adjungit. In his igitur, quae dici solent, summa rei vertitur. Sed quaeramus, num hæc recte dicantur. Quum igitur isti promiscuas rerum omnium rationes esse velint, et idcirco nos vetent cuiquam assentiri, aut quidquam opinari, merito aliquis, arbitrator, ab iis sciscitavit, utrum errent qui discriminis aliquid inter eas faciant, nec ne. Si enim errant, uti-

que non recte sentiunt. Itaque necesse est, ipsi quoque dicant, esse nonnullos, qui falso de rebus judicent: se porro solos esse qui vera praedicent: ex quo profecto sequitur veri aliquid falsique reperiri. Quodsi non erramus, qui vulgo res inter se dissimiles esse arbitramur, cur tam acerbè et contumeliose in nos invehuntur, quum ipsi in errore versentur, quia res indiscretas statuunt? Sed quamvis iis concedamus, omnia esse promiscua, tamen manifesto ne ipsos quidem a vulgo differre appareat. Quam igitur sapientiam isti profitentur? aut cur Timon ceteros omnes contumelijs insectatur, solum Pyrrhonem celebrat? Praeterea, si idcirco nihil profecto opinari oportet, quia omnium rerum discriminem aequaliter sublatum est, ne hæc quidem diversa fuerint: dico autem differre aut non differre, opinari aut non opinari. Cur enim sunt potius ista, quam non sunt? vel, ut ait Timon: cur ita? cur non? Imo, quorsum tandem vel ipsum cur? omnem ergo quaestionem funditus tollendam esse apparet. Quamobrem desinant nobis molestiam exhibere. Nam insaniant illi utique, dum suæ ipsorum artis oblitri non opinari quidquam vetant simul ac jubent, iidemque pronuntiant aliquid de rebus, qui tamen nihil pronuntiandum esse contendunt. Porro

σμένα. Καί εἰ μὲν ἄπειρα, οὐδ' ὅλων ἂν εἴη λόγος πρὸς αὐτόν· ἀπείρου γὰρ γνῶσις οὐκ ἔστι. Πεπερασμένων δὲ ὄντων τῶν δηλουμένων, ἡ ἐνὸς ὄτουσιν ὁ τοῦτο λέγων ὀρίζει τι καὶ κρίνει. Πῶς οὖν ἄγνωστα καὶ ἀνεπίκριτα πάντα εἴη ἂν; Εἰ δὲ φαίη ταῦτα καὶ εἶναι καὶ μὴ εἶναι, πρῶτον μὲν ἔσται ταῦτό καὶ ἀληθές καὶ ψεῦδος· ἔπειτα δὲ ἔρεϊ τι καὶ οὐκ ἔρεϊ, καὶ λόγῳ χρώμενος ἀναιμῆσει λόγον. Ἔτι δὲ ἑμο-λογῶν ψεύδουσαι, πιστεύειν ἑαυτῶ φησι δεῖν. Ἄξιον δὲ ζητῆσαι, πόθεν καὶ μαθόντες ἀόηλα πάντα φα-σὶν εἶναι. Δεῖ γὰρ εἰδέναι πρότερον αὐτούς, τί ὄηποι· ἔστι τὸ δῆλον· οὕτω γοῦν ἂν ἔχοιεν λέγειν, ὡς οὐκ εἴη τὰ πράγματα τοιαῦτα. Πρῶτον γὰρ εἰ-δέναι χρὴ τὴν κατάφασιν, εἶτα τὴν ἀπόφασιν. Εἰ δὲ ἀγνοοῦσιν ὅποιόν ἐστι τὸ δῆλον, οὐκ ἂν εἰδέειν οὐδέ τι τὸ ἀόηλον. Ὅποταν γε μὴν Αἰνησιδήμος ἐν τῇ ὑποτυπώσει τοὺς ἐννέα διεξίη τρόπους· κατὰ το-σοῦτους γὰρ ἀποφαίνειν ἀόηλα τὰ πράγματα πεπει-ραται· πότερον αὐτὸν φῶμεν εἰδῶτα λέγειν αὐτούς, ἢ ἀγνοοῦντα; Φησὶ γὰρ ὅτι τὰ ζῆα διαφέρει, καὶ ἡμεῖς αὐτοί, καὶ αἰ πόλεις καὶ οἱ βίοι, καὶ τὰ ἔθνη, καὶ οἱ νόμοι. Καὶ τὰς αἰσθήσεις δὲ φησὶν ἡμῶν ἀσθε-νεῖς εἶναι, καὶ πολλὰ τὰ ἐξωθεν λυμαινόμενα τὴν

γνώσιν, ἀποστήματα, καὶ μεγέθη, καὶ κινήσεις· ἔτι δὲ τὸ μὴ ὁμοίως διακείσθαι νέους καὶ πρεσβυτε-ρους, καὶ ἐγρηγορήτας καὶ κοιμημένους, καὶ ὑγιαί-νοντας καὶ νοσοῦντας· οὐδενός τε ἡμᾶς ἀπλοῦ καὶ ἀχραιφνοῦς ἀντιλαμβάνεσθαι. Πάντα γὰρ εἶναι συγ-κεχυμένα, καὶ πρὸς τι λεγόμενα. Ταῦτα δὲ, φημί, καὶ τὰ τοιαῦτα κομψολογοῦντα αὐτόν, ἡδέως ἂν τις ἔροιτο· πότερον εὔ εἰδῶς λέγοι· διότι τὰ πράγματα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, ἢ ἀγνοῶν. Εἰ μὲν γὰρ οὐκ ἔδει, πῶς ἂν ἡμεῖς αὐτῶ πιστεύοιμεν; εἰ δ' ἐγί-νωσκε, κομιδῆ τις ἦν ἡλίθιος, ἅμα μὲν ἀόηλα πάντα ἀποφαίνόμενος, ἅμα δὲ τοσαῦτα λέγων εἰδέναι. Καὶ μὴν ὅποτε γε τὰ τοιαῦτα διεξίειν, οὐδὲν ἀλλ' ἢ ἐπα-γωγὴν τινα λέγουσι, δεικνύντες ὅποι' ἄττα εἴη τὰ φαινόμενα καὶ τὰ καθ' ἑκάστα. Τὸ δὲ τοιοῦτο καὶ ἔστι καὶ λέγεται πίστις. Εἰ μὲν οὖν αὐτῇ συγκατα-τίθενται, ὅηλον ὅτι δοξάζουσιν· εἰ δ' οὐ πιστεύουσιν, οὐδ' ἂν ἡμεῖς προσέχοιμεν αὐτοῖς. Ὅ γε μὴν Τι-μων ἐν τῷ Πύθωνι διηγεῖται μακρὸν τινα κατατείνας λόγον, ὡς ἐντύχοι τῷ Πύρρῳ βεδίξοντι Πυθαῖδε, παρὰ τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀμφιαράου, καὶ τίνε διαλεχθεῖεν ἀλλήλοις. Ἄρ' οὐκ εὐλόγως ἂν τις αὐτῶ ταῦτα συγ-γράφωντι παραστὰς εἴποι, τί, ὦ πονηρέ, ἐνοχλεῖς

velant nos cuiquam astipulari, ac tamen fidem sibi habere jubent : dumque se nihil scire profitentur, omnes tamen, quasi res probe sciant, passim reprehendunt. Jam vero necesse est eos qui omnia incerta esse affirmant, e duobus alterum, aut silere aut aliquid pronuntiare et dicere. Quod si quiescent, valet, nullam cum talibus hominibus futuram esse disputationem. sin pronuntiabunt aliquid, aut esse quiddam, aut non esse omnino et utique dicturi sunt, quemadmodum plane ignota esse cunctis universa nunc dicunt et opinabilia, notum esse fere nihil. Porro qui sumit aliquid, aut rem sic aperit, ut intelligi, dum explicatur, possit, aut obscuram potius et ignotam relinquit. Sed si non aperiet, ne tum quidem ulla omnino cum eo futura est disputatio. Sin explicabit aliquid, prorsus aut infinita dicet, aut finita. Quod si infinita, rursus omnem secum agendi facultatem nobis eripiet; quia infiniti cognitio nulla esse potest. At si finita quædam, aut etiam unum aliquid aperiet: qui hoc faciat, delinait aliquid iudicetque necesse est. Qui igitur ignota omnia et injudicata esse queant? Jam vero si ea esse simul ac non esse dicet, primum quidem verum simul idem ac falsum erit: deinde aliquid ipse dicet et eodem tempore nihil dicet, atque ita orationem, dum oratione utetur, exstinguet. Præterea qui se falsum dicere fatetur, idem sibi fidem haberi vult. Ad hæc queri etiam ex illis poterit, unde tandem incerta esse cuncta dilicerint? Prius enim scire debent, quid sit certum et perspicuum; tumque demum, res universas non esse tales statuere poterunt. Quippe affirmationis notitia negationis cognitionem antecedit. Sed si

ignorent, quid sit certum, illi ne incertum quidem quid sit sciverint. Enimvero quando Enesidemus in illa sua rerum informatione novem omnino modos exponit, (tot enim modis rerum obscuritatem demonstrare conatus est:) dicemusne eum cognitos memorare an incognitos? Ait enim et animalia, et nos ipsos, et urbes, et vitas et mores et leges inter se differre. Idem vero sensus nostros infirmos esse defendit, et plurima quæ cognitioni extrinsecus officiant impedimenta existimat, intervalla, magnitudines, motus. Adde dissimiles juvenum atque senum, vigilantium et dormientium, valentium et agrotorum affectus: denique rerum, dum eas percipimus, neque simplicem unquam vultum neque sincerum. Omnia enim esse permixta, et ad aliquid relata appellari. Hæc vero, inquam, cæteraque id genus dum facete dicit, libenter ex eo quispiam quærat, sitne hic hominis varias illas rerum rationes probe scientis an ignorantis sermo. Si enim illas ignorat, qui tandem ipsi fidem habebimus? Sin eas probe novit, stolidus admodum est, qui quum obscura esse cuncta præ se ferat, tam multa se tamen scire confirmet. Atqui quando talia exponunt, nihil aliud quam inductionem aliquam texunt, et cuiusmodi illa sint quæ apparent, sigillatim demonstrant: quod quidem orationis genus est vocaturque probatio. Hanc igitur illi si sequuntur, eos opinari nemo non videt: si vero non credunt, ne nos quidem illos audiemus. Jam vero quod in Pyrrhone longam quandam Timo narrationem explicat, quomodo Pyrrhoni juxta templum Amphiarai, Pythiam adeunti occurrerit, et quem cum en sermonem contulerit; nenne quis talium rerum scripto-

σευτηῆ ταῦτα συγγράφων, καὶ ἂ μὴ ὄσθα διηγοῦμενος. Τί γὰρ μᾶλλον ἐνέτυχες αὐτῶ καὶ διελέχθης, ἢ οὐ διελέχθης; Αὐτὸς τε ἐκείνος ὁ θαυμαστός Πύρρων, ἄρα γε ἤδει τὸ διὰ τί βαδίζοι Πύθια θεασόμενος; ἢ καθάπερ οἱ μεμηρότες ἐπλανᾶτο κατὰ τὴν ὁδόν; Ἡνίκα δὲ ἤρξαστο κατηγορεῖν τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς ἀγνοίας αὐτῶν, ἄρα γε φῶμεν αὐτὸν ἀληθῆ λέγειν, ἢ μὴ; Ἄρα γε καὶ τὸν Τίμωνα παθεῖν τι, καὶ συγκαταθέσθαι τοῖς λόγοις, ἢ μὴ προσέγειν; Εἰ μὲν γὰρ οὐκ ἐπέειθε, πῶς ἀντι γορευτοῦ φιλόσοφος ἐγένετο, καὶ τὸν Πύρρωνα διετίλεσε θαυμάζων; Εἰ δὲ συγκατέθετο τοῖς λεγομένοις, ἄποπος ἂν εἴη τις, αὐτὸς μὲν φιλοσοφῶν, ἡμᾶς δὲ κωλύων. Ἀπλῶς δὲ θαυμάσαι τις ἂν, οἱ Τίμωνος σίλλοι, καὶ αἱ κατὰ πάντων ἀνθρώπων βλασφημίαι, καὶ αἱ κακαὶ στοιχειώσεις Ἀλησιδίου, καὶ πᾶς ὁ τοιοῦτος ὄγκος τῶν λόγων τί δήποτε βούλεται αὐτοῖς. Εἰ μὲν γὰρ οἴομενοι κρεῖττους ἡμᾶς ἀπεργάσασθαι, ταῦτα γεγράφασι, καὶ διὰ τοῦτο πάντας οἰοῦνται δεῖν ἐλέγχειν, ὅπως παυσόμεθα φλυαροῦντες, βούλονται δηλονότι τὴν ἀλήθειαν ἡμᾶς εἰδέναί, καὶ ὑπολαβεῖν, ὅτι τοιαῦτα εἴη τὰ πράγματα, καθάπερ ἀξιοὶ Πύρρων. Ὡστε εἰ πεισθίηνμεν αὐτοῖς, ἐκ χειρόνων βελτίους ἂν γενόμεθα, κρίναντες τὰ συμφορώτερα, καὶ τοὺς ἄμεινον λέγοντας ἀποδεξάμενοι. Πῶς οὖν ἐπ' ἴσης ἀδιάφορα τὰ πράγματα, καὶ ἀνεπίκριτα δύναιτ' ἂν εἶναι; καὶ

πῶς ἀσυγκατάθετοι καὶ ἀδόξαστοι γενόμεθ' ἂν; Εἰ δ' οὐδὲν ὀφελὸς ἐστί τῶν λόγων, τί ἡμῖν ἐνοχλοῦσιν; ἢ διὰ τί Τίμων φησίν. ¹

Οὐκ ἂν δὲ Πύρρωνί γ' ἐπίσειεν βρασιὸς ἄλλος.

Οὐ γὰρ μᾶλλον Πύρρωνα θαυμάσαι τις αἰ. ἢ τὸ Κόρυβον ² ἐκείνον, ἢ τὸν Μελιτιδῆν, ³ οἱ δὲ τὸ δαμάστω μωρὴν διενεγκεῖν. Ἐνθυμείσθαι μέντοι χρὴ καὶ ταῦτα Ὅποιος γὰρ ἂν γένοιτο πολίτης, ἢ δικαστῆς, ἢ τῷ μισθολογός, ἢ φίλος, ἢ ἀπλῶς εἰπεῖν ἀνθρώπος, ὅ γε τοιοῦτος; ἢ τί τῶν κακῶν οὐ τολμήσειεν ἂν ὁ μηδὲν ὡς ἀληθῶς οἴομενος εἶναι κακόν, ἢ αἰσχροῦ, ἢ εἰσκαίου, ἢ ἀδικου; Οὐδὲ γὰρ ἐκείνο φαίη τις ἂν, ὅτι τοὺς νόμους δεδοίκασι κριτάς, καὶ τὰς τιμωρίας οἱ τοιοῦτοι. Πῶς γὰρ οἱ γε ἀπαθεῖς καὶ ἀτάραχοι, καθάπερ αὐτοὶ φησιν, ὄντες; ὅ γέ τοι Τίμων ⁴ ταῦτα καὶ λέγει περὶ τοῦ Πύρρωνος:

ἄλλ' οἷον ⁵ τὸ ἄτυρον ἐγὼ ἶδον ἢ δ' ἀδάμαστον ⁶ ¹
πᾶσιν ὅσοις δαμνάται, ἀμ' ἀρήτοις τε φατοῖς τε
λαῶν ἔθνεα κοῦρα βαρυνόμεν' ἐνθα καὶ ἐνθα
ἐκ παθῶν δόξης τε καὶ εἰσκήης νομοθήκας.

Ὅπότῃν μέντοι φῶσι τὸ σοφὸν δὴ τοῦτο, ὅτι δεοὶ κατακολουθοῦντα φύσει καὶ τοῖς ἔθεσι ζῆν, μηδενὶ μέντοι συγκατατίθεσθαι, πάνυ τινέες εἰσιν εὐήθεις. Εἰ γὰρ μηδενὶ ἄλλω, τούτῳ γοῦν αὐτῶ δεοὶ ἂν συγκα-

rem praesens praesentem jure sic compellet : quid ipse tibi homo nequam, molestus es, dum ista scribis eaque commemeras, quae nescis? Cur enim ei occurristi, et cur sermonem cum eo contulisti potius, quam non contulisti? Sed egregius ille tuus Pyrrho satisne quorsum ad Pythia spectanda pergeret ipse norat? an furiosorum more in via temere vagabatur? Idem vero quum et homines et hominum ignorantiam accusare cepit, illumne vera praedicare licemus, nec ne? Porro Timonem ejus oratione commotum contendemusne isti astipulatum esse, an aurem non praebuisse? Si enim fidem homini non habuit, qui tandem evasit e saltatore philosophus, et cur Pyrrhonem perpetuo admiratus est? Quodsi ejus verbis albam calculum adjecit, ineptit profecto, qui nos dum philosophatur, philosophari prohibeat. Omnino quid illi Timonis silli et jactae in universum genus humanum contumeliae, et tradita Menesidemi perniciosa ista rudimenta, et tota illa verborum congeries sibi velit, mirum jure cuiquam videatur. Si enim idcirco haec scripserunt, quia nos ad frugem compellere posse sibi viderentur, atque eo consilio omnes sibi reprehendendos putant, ut nugari tandem desinamus, nimirum veritatem cognitam nos habere volunt, atque existimare, tales esse res, quales Pyrrho statuebat. Itaque si ipsis credamus, e deterioribus meliores efficiamur, dum et melius de rebus ipsis judicabimus et saniora loquentes audiemus. Quae quum ita sint, qui tandem omnia aequo promiscua

et injudicata esse queant? aut quomodo ita nos geramus, ut nemini assentiamur, neque quidquam opinemur? At vero si nihil prosunt istae disputationes, cur molesti nobis sunt? aut quamobrem Timon ait:

Cum Pyrrhone hominum possit contendere nemo.

Nec enim causae quidquam fuerit, cur Pyrrhonem potius admiremur, quam aut Corybum illum aut Melitidem, qui stultitia videntur inclaruisse. Sed illud quoque, quod dicam, considerandum est. Nam qui talis sit, qualis ille, quaeso, civis, aut judex, aut consiliarius, aut amicus, aut denique homo futurus est? vel quae facinora non audebit qui nihil vere honestum aut turpe, qui justum esse nihil aut injustum opinabitur? Neque enim quisquam affirmaverit, istud hominum genus legum auctoritatem et poenas extimescere. Quomodo enim in eos metus cadat, qui se ab omni animi perturbatione vacuos et intrepidos praedicant? Nam de Pyrrhone quidem haec canit Timon:

*sed qualem ego vidi modestum indomitumque
omnibus iis quibus domantur, simul tacendis et dicen-
tes hominum nationes agitate ultro citroque [dis,
commotionibus, gloria et temere scriptis legibus.*

Quum autem praeclearum illud sapientiae praecipuum dant, debere unumquemque nostrum naturae et moribus convenienter viventem nemini astipulari, stultissime faciunt. Nam ut caeteris omnibus non credatur, huic tamen neces-

παθέσθαι, καὶ ὑπολαβεῖν οὕτως ἔχειν αὐτό. Τί δὲ μᾶλλον τῇ φύσει καὶ τοῖς ἔθεσι δεῖ κατακολουθεῖν, ἢ οὐ δεῖ, μὴ εἰδότας γε δὴ μηδέν, μηδὲ ἔχοντάς τι ἐπι κρινούμεν; Ἐκεῖνο μὲν γὰρ καὶ παντάπασιν ἐστὶν ἰλίθιον, ἐπειδὴν λέγουσιν, ὅτι καθάπερ τὰ καθαρτικὰ φάρμακα συνεχρῖνει μετὰ τῶν περιττωμάτων καὶ ἑαυτά, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ πάντα ἀξιώων εἶναι λόγος ἀόηλα, μετὰ τῶν ἄλλων ἀναίρει καὶ ἑαυτόν. Εἰ γὰρ αὐτὸς αὐτὸν ἐλέγχει, ληροῖεν ἂν οἱ χρώμενοι τούτῳ. Βέλτιον οὖν ἡσυχίαν ἄγειν αὐτούς, καὶ μηδὲ τὸ σῶμα θιγαίρειν. Ἀλλὰ μὴν οὐδ' ὅμοιον ἔχει τι τὸ καθαρτικὸν φάρμακον, καὶ ὁ τούτων λόγος. Τὸ μὲν γὰρ φάρμακον ἐκχρίνεται, κὰν τοῖς σώμασιν οὐχ ὑπομένει τὸν μέντοι λόγον ἐν ταῖς ψυχαῖς ὑπάρχειν δεῖ τὸν αὐτὸν ὄντα, καὶ πιστευόμενον αἰεὶ. Μόνος γὰρ οὗτος εἶη ἂν ὁ ποῖων ἀσυγκαταθέτους. Ὅτι δ' οὐκ οἴονται τὸν ἀνθρώπον ἀδόξαστον εἶναι, καὶ ὠδὲ καταμάθοι τις ἄν. Ἀδύνατον γὰρ τὸν αἰσθανόμενον μὴ αἰσθάνεσθαι. Τὸ δὲ αἰσθάνεσθαι γνωρίζει τι ἦν. Ὅτι δὲ καὶ πιστεύει τῇ αἰσθήσει, πᾶσι φανερόν. Ἀκριβέστερον γὰρ θέλων ἰδεῖν ἀπέψητε τῷ ὀφθαλμῷ, καὶ προσῆλθεν ἐγγύστερον, καὶ ἐπιλλίσαστο. Καὶ μὴν ἡδόμενοι γε καὶ πονοῦντες ἴσμεν. Οὐδὲ γὰρ οἷόν τε πόνου καίόμενον ἢ τεμνόμενον ἀγνοεῖν. Ἰὰς δὲ δὴ μνησκάς καὶ ἀναμνήσεις τίς οὐκ ἂν φαίη μεθ' ὑπολήψεως γίγνεσθαι; Περὶ μὲν γὰρ τῶν κοινῶν ἐνοιαῖων, ὅτι τὸ τοιοῦτον ἀνθρωπῶς ἐστίν, ἔτι δὲ περὶ τῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν, τί λέγοι τις ἄν; Οὐδὲν γὰρ ἂν ἦν τού-

των, εἰ μὴ περὶ οὐκ εἶμεν ὑπολαμβάνειν. Ἄλλ' ἔγωγε ἐὼ τᾶλλα. Τοῖς μέντοι λεγόμενοις ὑπὸ τούτων ἓάν τε πιστεύωμεν, ἓάν τε ἀπιστῶμεν, ἀναγκαῖος ἔχει δοξάζειν πάντη τε καὶ πάντως. Ὅτι μὲν οὖν ἀμύχανόν ἐστι φιλοσοφεῖν τὸν τρόπον τούτον, φανερόν. Ὅτι δὲ καὶ παρὰ φύσιν, καὶ παρὰ τοὺς νόμους, ὠδὲ κατιδίωμεν ἄν. Εἰ μὲν γὰρ τῶν ὄντων τὰ πράγματα τοιαῦτα εἶη, τί λοιπὸν ἀλλ' ἢ καθάπερ ἐν ὕπνῳ, ζῆν ἡμᾶς εἰκῆ καὶ ἐμπλήκτως; Ὡστε φλυαροῖεν ἂν οἱ νομοθέται, καὶ στρατηγί, καὶ οἱ παιδεύοντες. Ἄλλ' ἔμοιγε δοκοῦσιν οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ἀνθρώποι ζῆν κατὰ φύσιν, μόνου μέντοι τετυφῶσθαι, μᾶλλον δὲ μεμηνημένοι μανίαν ἐβρωμένην οἱ ταῦτα ληροῦντες. Οὐχ ἥκιστα μέντοι τούτο καταμάθοι τις ἂν κἀκείθεν. Ἀντίγονος γὰρ ὁ Κερύστιος κατὰ τοὺς αὐτοὺς γενόμενος χρόνους, καὶ ἀναγράφας αὐτῶν τὸν βίον, φησὶ τὸν Πύρρῳνα διωκόμενον ὑπὸ κυνός, ἀναφυγεῖν ἐπὶ τι δένδρον· σκωπτόμενον δὲ ὑπὸ τῶν παρόντων, εἰπεῖν ὡς γαλεπὸν εἶη τὸν ἀνθρώπον ἐκδύναι. Φιλίστης δὲ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ θυοῦσης, ἔπειτα τῶν φίλων τινὸς ὑπεσχομένου τὰ πρὸς τὴν θυσίαν, καὶ μὴ παρασχομένου τοῦ μέντοι Πύρρῳνος πριαμένου καὶ ἀγανακτοῦντος, ἐπειδήπερ ὁ φίλος ἔλεγεν, ὡς οὐ ποιήσαιο σύμφωνα τοῖς λόγοις, οὐδ' ἄξια τῆς ἀπαθείας· εἰπεῖν αὐτόν, ἐν γούν γυναικὶ οὐ δεῖ τὴν ἀπόδειξιν αὐτῆς ποιεῖσθαι. Καίτοι δικαίως ἂν εἶπεν ὁ φίλος, ὅτι ματαία καὶ ἐν γυναικί, καὶ κυνί, καὶ πᾶσιν. Εἰ δὲ σοι τῶν λόγων τούτων ἐστὶν ὄφελος, ὀρθῶς γ' ἔχει μαθεῖν, καὶ τίνας οἱ ζη-

sario saltem fides habenda sit, planeque statuendum ita rem se habere. Sed enim cur naturam et mores sequi nos potius oporteat, quam ab iis discedere, qui nec sciamus omnino quidquam, nec quidquam habeamus, quo res judicemus? Illud enim hominis admodum stulti est, quod addunt, quemadmodum medicamenta purgativa simul cum excrementis excernuntur, sic etiam rationem, quæ omnia incerta esse efficiat, æque ac reliqua tolli. Nam si se ipsa redarguat, ineptiant qui ea utuntur. Quiescant igitur isti, ac ne hiscant quidem. Neque vero purgativo medicamento quidquam simile istorum ratio habet. Quippe medicamentum ita excernitur, ut in corpore minime residet: at hæc ratio eadem maneat hæreatque in animo fidesque ei semper adiungatur necesse est. Sola enim aliis nos assentiri prohibeat. Sed ab illis homines haudquaquam pro nihil opinantibus haberi, vel ex hoc intelligas. Qui sentit, idem ut non sentiat fieri nullo modo potest: sentire autem cogoscere est. At homines sensui fidem adiungere nemo non videt. Nam ut diligentius aliquid considerare possint, cum abstergere oculos, tum etiam propius accedere ac subinde nictando considerare solent. Quin etiam ipsi nostrum tam lætitiæ quam doloris sensum novimus. Neque enim fieri potest, ut quis nesciens uratur aut secetur. Memoriam similiter ac recordationem quis non cum exi-

stimatione conjunctam esse dixerit? Quid de communibus animi notionibus, quæ ejusmodi hominem esse clamant, præterea quid de litteris et artibus dicetur? Horum enim nihil exstaret, nisi ad existimandum nati et apti essemus. At mitto cætera, dum hoc unum constet, fidem ut illorum verbis sive adiungamus, sive derogemus, opinandi facultatem omnino et utique nobis esse relinquendam. Nullam igitur hujusmodi philosophandi rationem esse posse apparet. Quæ quantopere etiam naturæ et legibus repugnet, nunc videamus. Nam si vere ita se res habeant, quid aliud superest, nisi ut sic tanquam in somno temere stolidique vitam? Quamobrem nugentur legumlatores, duces, præceptores. Sed mihi videntur cæteri omnes homines naturæ convenienter vivere, solique philosophi illi qui tam absurda loquantur, desipere vel potius vehementer furere. Quod ipsum maxime vel ex hoc intelligas. Antigonus enim Carystius, qui iisdem temporibus vixit illorumque vitam scripsit, Pyrrhonem ait, ut insequentem canem effugeret, in arborem aliquando evasisse; deinde vero ab iis qui aderant ea de causa ludibrio habitum, ægre hominem exui respondisse. Præterea quum Philiste ejus soror sacrificium pararet, quendam ex amicis qui res ad illud necessarias pollicitus erat, promissis non stetit. Pyrrhonem igitur eos sumtus facere coactum in-

λώσαντες αὐτὸν ἐγένοντο, καὶ τίνας ἐξήλωσαν αὐτός. Ὁ μὲν οὖν Πύρριον Ἀναξάρχου τινὸς ἐγένετο μαθητής, ὃς τὸ μὲν πρῶτον ἦν ζωγράφος, οὐδ' οὕτως εὐτυχής, ἔπειτα τοῖς Δημοκρίτου βιβλίοις ἐντυχίων, χρῆστον μὲν οὐδὲν οὔτε εἶπεν, οὔτε ἔγραψε, κακῶς δὲ ὕστερον ταῦτον τὸν τύπον περιβαλλόμενος, καὶ καλῶν ἄτυπον ἑαυτὸν, οὐδὲν ἐν γραφῇ κατέλιπεν. Ἐγένετο δὲ μαθητὴς αὐτοῦ Τίμων Φλιάσιος, ὃς τὸ μὲν πρῶτον ἐγόρευεν ἐν τοῖς θεάτροις· ἔπειτα δ' ἐντυχίων αὐτῷ συνέγραψεν ἀργαλέας παρωδίας καὶ βωμολόχους, ἐν αἷς βεβλασπημῆκε πάντας τοὺς πρόποτες φιλοσοφῆσαντας. Οὗτος γὰρ ἦν ὁ τοὺς σίλλους γράψας καὶ λέγων·^ο

σπίλιοι ἄνθρωποι· καὶ ἐλέγχεα, γαστέρες οἶον,
οἶων ἐκ τ' ἐρίδων· ἔκ τε στοναχίων πέπλασθε! Ῥ καὶ
ἄνθρωποι κενεῆς οἰήσεις ἐμπροσθε ἄσκοι.

Μηδένος δ' ἐπιστραφέντος αὐτῶν, ὡς εἰ μῆδὲ ἐγένοντο τοπαράπαν, ἐγβῆς καὶ πρῶην ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῇ κατ' Αἴγυπτον Αἰνησιόημός τις ἀναξωपुरεῖν ἤρξατο τὸν ὕβλον τοῦτον. Καὶ σχεδὸν οἱ μὲν κράτιστοι δοκοῦντες εἶναι τῶν τὴν δόδον βεβαδικότων ταύτην, εἰσὶν οὗτοι. Ὅτι μὲν οὖν τὴν τοιαύτην εἶτε αἴρουν,

εἶτε ἀγωγὴν λόγων, εἶτε ὕπν καὶ ὅπως ἂν ἐθέλη τις^α καλεῖν αὐτὴν, οὐδεὶς ἂν εὐφρονῶν δρθὴν εἶναι φαίη, δῆλον. Ἐγὼ μὲν οὐδὲ φιλοσοφίαν οἶμαι δεῖν ὀνομάζειν αὐτὴν, ἀναίρουσάν γε δὴ τὰς τοῦ φιλοσοφεῖν ἀρχάς. Ταῦτα μὲν οὖν πρὸς τοὺς κατὰ Πύρριον φιλοσοφεῖν νομιζομένους. Συγγενῆ δ' αὐτοῖς εἴη ἂν καὶ τὰ ἀντιλεγόμενα πρὸς τοὺς κατὰ Ἀριστιππον τὸν Κυρηναῖον, μόνᾳ λέγοντας εἶναι τὰ πάθη καταληπτά. Σωκράτους δ' ἑταῖρος ὁ Ἀριστιππος ἦν, ὃ τὴν καλουμένην Κυρηναϊκὴν συστησάμενος αἴρουν, ἀπ' ἧς τὰς ἀφορμὰς Ἐπίκουρος πρὸς τὴν του τέλους ἔκθεσιν εἴληφεν. Ἦν δ' ὁ Ἀριστιππος ἕγρης πάνυ τὸν βίον καὶ φιλήδονος· ἀλλ' οὐδὲν μὲν οὗτος ἐν τῷ φανερῷ περὶ τέλους διελέξατο· δυνάμει δὲ τῆς εὐδαιμονίας τὴν ὑπόστασιν ἔλεγεν ἐν ἡδοναῖς κεῖσθαι. Λεὶ γὰρ λόγους περὶ ἡδονῆς ποιούμενος, εἰς ἡπορίαν ἤγε τοὺς προσιόντας αὐτῷ τοῦ λέγειν, τέλος εἶναι τὸ ἡδέως ζῆν. Τούτου γέγονεν ἀκουστής Σύναλλος καὶ ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ Ἀρήτη. Ὅτις γεννήσασα παῖδα ὀνόμασεν Ἀριστιππον, ὃς ὑπαρχθεὶς ὑπ' αὐτῆς εἰς λόγους φιλοσοφίας, μητροδιδάκτος ἐκλήθη· ὃς καὶ σαφῶς ὠρίσατο τέλος εἶναι τὸ ἡδέως ζῆν, ἡδονῆν ἐντάττων τὴν κατὰ κίνησιν. Τρεῖς γὰρ ἔφη καταστάσεις εἶναι περὶ τὴν ἡμετέραν σύγκρασιν· μίαν μὲν,

dignari caruisse, quod ex amico isto audiret, se handquam philosophiam praecepta esse observaturum, neque ita victurum, ut omni animi perturbatione caret. Tum Pyrrhonem homini respondisse, hujus rei documentum in muliercula causa dari non oportere. Atqui merito amicus ille diceret, in muliere, in cane in reliquis denique omnibus inane totum hoc disputandi genus futurum. Quodsi haec oratio tibi prodest, haud absurdum erit, tum quos habuerit assectatores, tum quos ipse aemulatus sit, cognoscere. Fuit igitur Pyrrho Anaxarchi cujusdam discipulus: ac primam quidem picturæ operam dedit, sed vano conatu rem aggressus est, deinde vero posteaquam Democriti libros legisset, nihil aut in iis boni reperit aut ipse conscripsit, sed deos tantum hominesque omnes probris et maledictis vexavit. Idem postea quum hoc fastus genus sibi induisset, ac tamen minime fastosum se appellaret, nihil scriptum reliquit. Ejus disciplina usus est Timon Phliasius, primo in scenis saltare solitus; qui ubi deinde hominem audivit, versus mordaces et scurriles edidit, quibus omnem superiorum philosophorum nationem proscindebat. Fuit enim is sillorum auctor, in quibus ita scribit:

*duri homines, ignavum genus, ventres solum,
quibus e litibus et suspiriis constlati estis! Et
homines vanæ opinionis pleni utres.*

Quum autem jam nemo eos observaret, quasi omnino nunquam fuissent, heri aut nudius tertius Alexandriæ, Ægypti urbe, exstitit Enesidemus quidam, qui antiquum illud nugarum genus renovare aggrediretur. Atque

hi fere sunt ex vulgi opinione principes, qui hanc philosophandi viam inierunt. Et hanc talemque vel sectam vel disciplinam, vel utcumque et quomodocumque eam appellare libet, nomenque quid quidem prudens sit, approbatum esse manifestum est. Ego vero ne philosophiam quidem eam vocandam existimo, quum ipsa philosophiæ principia tollat. Hæc igitur adversus philosophos, qui Pyrrhonis assectatores habentur, dicta sunt. Quibus cognata illa fuerint, quæ opponi solent hominibus ex Aristippi Cyrenæi disciplina profectis, qui solos affectus mente comprehendendi posse statuebant. Socratis autem sodalis Aristippus fuit, qui Cyrenaicam sectam instituit, ex qua quidem Epicurus finis illius constituendi occasionem arripuit. Erat enim Aristippus in omni vita mollis admodum et voluptarius; qui etsi nihil unquam ipse palam de fine dissernit, potentia tamen beatitudinis fundamentum in voluptatibus positum esse docuit. Nam quum de voluptate perpetuo loqueretur, præbuit auditoribus suis suspensionem finis in vite deliciis collocait. Is Synallom quendam ejusque filiam Areten discipulos habuit. Hæc filium suscepti nomine Aristippum, qui ab ipsa ad philosophiæ studium impulsus, matris discipulus vulgo dicebatur. Hic aperte statuit finem esse suaviter vivere, voluptatem eam ponens, quæ in aliqua commotione versaretur. Triplicem enim temperationis nostræ conditionem esse censebat: unam qua doleremus, tempestate in mari coortæ persimilem: alteram, qua lætaremur, et placido æquum similes essemus: placidum enim commotionem esse vo-

καθ' ἦν ἀλοῦμεν, εἰοικῦαν τῷ κατὰ θάλασσαν χει-
μαῶνι· ἐτέραν δέ, καθ' ἦν ἡδόμεθα, τῷ λείω κύματι
ἀφομοιούμενοι· εἶναι γὰρ λείαν κίνησιν τὴν ἡδονήν,
οὐρίω παραβαλλομένην ἀνέμω· τὴν δὲ τρίτην μέσην
εἶναι κατάστασιν, καθ' ἦν οὔτε ἀλοῦμεν, οὔτε ἡδόμε-
θα, γαλήνη^Γ παραπλησίαν οὖσαν. Τούτων δὲ
καὶ ἔφρασε τῶν παθῶν μόνων ἡμᾶς τὴν αἴσθησιν
ἔχειν. Πρὸς οὓς ἀντιλέλεκται ταῦτα.

(Eusebius Præparat. Evang. lib. XIV, cap. 18
πρὸς τοὺς κατὰ Πύβωνα σκεπτικούς, ἧτοι ἐρεκτι-
κούς ἐπικληθέντας, μηδὲν καταληπτὸν εἶναι ἀπορη-
ναμένους. Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ. Scripsi : ° οὐδ' οὐκ ἔστιν]
codd. οὐτ' οὐκ ἔστιν. — ^b εἰ καὶ δοίημεν] libri εἰ
καὶ δώημεν. — ^c ἀνάγκη δὲ] cum Vigerō; codd.
ἀνάγκη τε — ^d ἡδέως ἂν τις ἔροιτο] libri ἡδέως ἂν
τις εἶρετο. — ^e διελέχθης] codd. διηλέχθης bis.
— ^f Τίμων φησὶν] Vid. Phil. Gr. Fragm. vol.
I, pag. 95. — ^g Κόρυθος] Corythus sive Corœ-
lus (Κόρυθος), Mygdonis filius, a poetis stulti
hominis persona sepe indutus, passim a veteri-
bus memoratur. Vid. Eurip. Rhes. 539; Quint.
Smyrn. XIII, 169; Pausan. X, 27, 1; Virg.
Æn. II, 341 et ibi Heyn. Excurs. X. Hinc pro-
verbium Κορυθίου ἡλιθιώτερος apud Zenob. IV,
58; Apostol. X, 3; Diogenian. V, 56 et μωρότε-
ρος Κορύθου apud Apostol. XI, 93. — ^h Μελιτί-
δην] De hoc aliisque hominibus stultis sic Ælianus
var. hist. XIII, 1 φασὶ παχύτατον γενέσθαι τὴν
διάνοισιν οἱ τῆς κωμῆδίας ποιηταί, τὸ δέρμα ἔχοντα
ἀδιακόντιστον, Πολύδωρόν τινα· καὶ ἄλλον Κοικυ-
λίωνα ὄνομα, ὅσπερ τὰ κύματα ἠρίθμει ὑπὸ τῆς
ἄγαν μανίας. Λόγος δὲ τις καὶ Σανυριῶνα τοιοῦτον
γενέσθαι, ὃς ἐν τῇ ληκῦθω τὴν κλίμακα ἐζήτηί. Καὶ
Κόρυθον δέ, καὶ Μελιτιάδην καὶ ἔκεινους ἀνοήτους
φασὶν. Aristophanes Ran. 990 τέως δ' ἀβελτερώ-
τατοι, κεχρηγότες Μαμμάκιοι, Μελιτιᾶδι καθήντο,
ubi legendus est interpretes græcus. — ⁱ Τίμων]
vid. Phil. Gr. Fragm. vol. I, pag. 95. — ^k ἀλλ'
οἶον] cum Vigerō; membranæ ἀλλοῖον. — ^l ἡδ'

ἀδάμαστον] e Vigeri conjectura; codd. ἡ ἀδάμα-
στον. — ^m οὐδὲν γὰρ ἂν ἦν] libri οὐδὲν γὰρ ἦν. — ⁿ
Vid. Phil. Gr. Fragm. vol. I, pag. 85 — ^o οἶον
ἐκ τ' ἐρίδων] cod. τοίων apud Eusebium et ποίων
apud Theodoretum de curandis gentium mor-
bis serm. 2 tom. IV, p. 489. — ^p ἐκ τε στοναχῶν
πέπλασθε] cum Eusebio; Theodoretus καὶ λειχο-
μάχων πεπλάνησθε. — ^q ὅπως ἂν ἐθέλη τις] codd.
ὅπως ἐθέλη τις. — ^r γαλήνη] libri γαλήνη. —)

4. Ἐξῆς δ' ἂν εἶεν οἱ λέγοντες μόνον τὰ πάθη κα-
ταληπτά. Τοῦτο δ' εἶπον ἔνοι τοῖν ἐκ τῆς Κυρήνης.
Οὔτοι δ' ἠξίουσιν, ὥσπερ ὑπὸ κάρου πιεζόμενοι τινες,
οὐδὲν εἶναι τὸ παράπαν, εἰ μὴ τις παραστάς αὐτοὺς
παῖοι καὶ κενώη. Καίτοι μὲν γὰρ ἔλεγον καὶ τεμνό-
μενοι γνωρίζειν, ὅτι πάσχοιεν τι· πότερον δὲ τὸ καῖον
εἶη πῦρ, ἢ τὸ τέμον σίδηρος, οὐκ ἔχειν εἰπεῖν. Τοὺς
δὲ ταῦτα λέγοντας εὐθύς ἔροιτό τις ἂν, εἰ δὴ τοῦτο
γοῦν ἴσασιν αὐτοί, ὅτιοι πάσχοσι τι καὶ αἰσθάνου-
νται. Μὴ εἰδότες μὲν γὰρ οὐδ' εἰπεῖν δυναθεῖεν ἂν
ὅτι μόνον ἴσασι τὸ πάθος. Εἰ δ' αὖ γνωρίζουσιν, οὐκ
ἂν εἶη μόνον τὰ πάθη καταληπτά. Τὸ γὰρ, ἐγὼ
καίμαι, λόγος ἦν καὶ οὐ πάθος. Ἄλλὰ μὲν ἀνάγκη
γε τρία ταῦτα συνυρίστασθαι, τὸ τε πάθος αὐτό, καὶ
τὸ ποιῶν, καὶ τὸ πάσχον. Ὅ τοίνυν ἀντιλαμβάνο-
μενος τοῦ πάθους πάντως αἰσθάνοιτ' ἂν. Οὐ γὰρ δὴ
ὅτι μὲν, εἰ τύχοι, θερμαίνεται γνωριεῖ, πότερον δ'
αὐτὸς ἢ ἕ γείτων, ἀγνοήσει· καὶ νῦν ἢ πέρυσσι· καὶ
Ἀθήνησιν ἢ ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ ζῶν ἢ τεθνεώς, ἔτι δὲ
ἄνθρωπος ὢν ἢ λίθος. Οὐκοῦν εἴπεται καὶ ὑρ' οὐ
πάσχει. Καὶ γὰρ ἀλλήλους γνωρίζουσι, καὶ ἑδούς,
καὶ πόλεις, καὶ τὴν τροφήν. Οἱ δ' αὖ τεχνίται τὰ
ἐργαλεῖα τὰ αὐτῶν οἶδασι. Καὶ οἱ ἱατροὶ καὶ ναυτι-
κοὶ σημειοῦνται τὰ μέλλοντα. Καὶ τῶν θηρίων οἱ κύ-
νες εὐρίσκουσι τοὺς στίβους. Ἐτι γε μὴν ὁ πάσχων
τι, πάντως ἢ ὡς οἰκίῳ τινός, ἢ ὡς ἀλλοτρίῳ πά-
θους ἀντιλαμβάνεται. Πόθεν οὖν ἔξει λέγειν, ὅτι τοῦτο
μὲν ἔστιν ἡδονή, τοῦτο δὲ πόνος; ἢ ὅτι γενόμενος ἢ
ὄρῳν ἢ ἀκούων πάσχοι τι; καὶ τῇ μὲν γλώσση γευόμε-
νος, τοῖς δ' ὀμμασιν ὄρῳν, τοῖς δ' ὠσίν ἀκούων

luptatem, secundi venti simillimam. Tertium denique
mediam esse conditionem, qua nec doleremus, nec
lactaremur, malaciam et tranquillitatem comparandam.
Horum ille duntaxat animi motum sensum aliquem
nobis inesse docebat. Sed illis hæc adversantur.

4. Deinceps, inquit, eos videamus, qui solos affectus
mente comprehendere posse defendunt. Dixerunt hoc
quidam ex iis qui Cyrenaicorum sectam professi sunt. Hi sic
tanquam somno oppressi omnino nihil esse existimabant,
nisi quis propriis accedens ipsis feriret aut foderet. Quippe
si urerentur ac secarentur, pati se aliquid, sibi liquere,
utrum vero ignis esset illud quod ureret, et ferrum quod
secaret, id se incertum habere affirmabant. Ex hoc
luminum genere statim quæramus, num id saltem probe

sciunt, pati se ac sentire aliquid. Hoc illi si nesciant,
ne contendere quidem possint, se solos affectus nosse.
Sin autem hoc intelligant, non soli affectus mente com-
prehendi possint. Nam illud *uror* loquentis est, non
patientis. Enimvero simul hæc tria subsistere necesse
est, primum mala ipsa, deinde id quod ea affert, deni-
que id quod iis premitur. Porro qui malum sustineat,
is utique sentiat oportet. Nec enim profecto calefieri
se, si forte calescat, intelliget; idem tamen, ipsene an
vicinus calefiat, ignorabit: adeoque nunc an superiore
anno, Athenis an in Ægypto, vivusne an mortuus, hu-
mone an lapis. Quare simul etiam noverit, a quo ga-
tiatur. Etenim homines cum se invicem, tum vias
etiam, urbes cibosque norunt. Sua porro artificibus

ἢ πῶς ἴσασιν, ὅτι τοῦ μὲν αἰρέσασθαι χρῆν, τοῦ δὲ φεύγειν; Εἰ δὲ μηδὲν τούτων γινώσκουσιν, οὐχ ἔξουσιν ὀρθῶς, οὐδ' ὄρεξιν οὕτω δ' οὐδ' ἂν ζῆσαι εἴεν. Γελοῖοι γὰρ εἰσιν, ὅποτε λέγουσιν, ὅτι τὰ πάντα τὴν αὐτοῖς συμβέδθηκεν, οὐ μὴν ἴσασί γε πῶς καὶ τίνα τρόπον. Οὗτοι γὰρ οὐδ' εἰ ἄνθρωποι περὶ φύκασι, οὐδ' εἰ ζῴων, ἔχοιεν ἂν εἰπεῖν οὐκοῦν οὐδ' εἰ λέγουσιν τι καὶ ἀποφαινόμενοι. Πρὸς ἅη τοὺς τοιοῦτους τίς ἂν εἴη λόγος; Θαυμάσαι μὲν τις ἂν, εἰ ἀγνοοῦσι πότερον ἐπὶ τῆς γῆς εἰσιν, ἢ ἐν τῷ οὐρανῷ; πολλῶν δὲ θαυμασιώτερον, εἰ οὐκ οἶδασιν, καὶ τὰ ταῦτα φάσκοντες φιλοσοφεῖν, ἄρα γε τὰ τέσσαρα πλείονά ἐστιν ἢ τὰ τρία; καὶ τὸ ἐν καὶ τὰ οὐκ, πῶς ἐστίν. Οὐδὲ γὰρ ὁπίστους ἔχουσιν ἐπὶ τῶν χειρῶν δακτύλους οὗτοί γε δύνανται εἰπεῖν, οὐδὲ πότερον ἕκαστος αὐτῶν εἰς ἐστίν, ἢ πλείους. Ὡστε οὐδὲ τοῦνομα τὸ ἴδιον εἰδέναι ἂν, ὃ οὐδὲ τὴν πατρίδα καὶ τὸν Ἀρίστειππον. Οὐκοῦν οὐδὲ τίνας φιλοῦσιν ἢ μισοῦσιν, οὐδὲ τίνας ἐπιθυμοῦσιν οὐδ' εἰ γελᾶσκειν ἢ δακρύσαι, ἔξουσιν εἰπεῖν, οὐδ' ὅτι τὸ μὲν εἴη γελοῖον, τὸ δὲ λυπηρόν. Ἄλλοι οὖν ὡς οὐδὲ τί νοεῖ λέγοντες ἡμεῖς, συνίσχουσιν. Οὐδὲν οὖν οἷ' γε τοιοῦτο διαφέροιεν ἂν ἐμπέδιον ἢ μυῖον, καί τοι κακείνα γνωρίζει τὰ κατὰ φύσιν. Πρὸς δὲ τοὺς οὕτω διακειμένους, εἰ καὶ μυρία λέγειν ἐνεστί, ἀλλ' ἄρχει γε καὶ ταῦτα. Ἐπειτα τούτοις οὖν, συνεξετάσαι καὶ τοὺς τὴν ἐναντίαν βαδίζοντας, καὶ πάντα χρῆναι πιστεύειν ταῖς τοῦ

σώματος αἰσθήσεσιν ὁρισταμένους, ὧν εἶναι Μητρόδωρον τὸν Χίον καὶ Πρωταγόραν τὸν Ἀδερῆτην. Τὸν μὲν οὖν Μητρόδωρον Δημοκρίτου ἔρασαν ἀκηκοέναι ἄρχας δι' ἀπορήνασθαι τὸ πλήρες καὶ τὸ κενόν ὧν τὸ μὲν οὐ, τὸ δὲ μὴ οὐ εἶναι. Γράφον γέ τοι περὶ φύσεως εἰσβολῆς ἐχρήσατο τοιαύτη; οὐδέεις ἡμῶν οὐδὲν οἶδεν, οὐδ' αὐτὸ τοῦτο πότερον οἶδαμεν, ἢ οὐκ οἶδαμεν. Ἦτις εἰσβολῆ κακίας ἔδωκεν ἀφροσύνης τῇ μετὰ ταῦτα γενομένῃ Πύβρωσι. Προβὴς δὲ φασιν, ὅτι πάντα ἐστίν, ὃ ἂν τις νοήσαι. Τὸν δὲ Πρωταγόραν λόγος ἔχει κεκληῖσθαι ἄθεον. Γράφον γέ τοι καὶ αὐτὸς περὶ θεῶν εἰσβολῆς τοιαύτης ἐχρήσατο^b περὶ μὲν οὖν θεῶν οὐκ οἶδα οὐδ' ὡς εἰσίν, οὐδ' ὅποιοι τινες ἰδέαν. Πολλὰ γὰρ ἐστὶ τὰ κωλύοντά με ἕκαστος τούτων εἰδέναι. Τοῦτον Ἀθηναῖοι φυγῆς ζημιώσαντες, τὰς βίβλους αὐτοῦ δημοσίᾳ ἐν μέσῃ τῇ ἀγορᾷ κατέκαυσαν. Ἐπεὶ οὖν οἶδε μόναις δεῖν ἔρασαν ταῖς σισθήσεσι πιστεύειν, τὰς πρὸς αὐτοὺς ἀντιφρήσεις θεασώμεθα.

(Eusebius Preparat. Evang. lib. XIV, cap. 19. πρὸς τοὺς κατ' Ἀρίστειππον φιλοσόφους, μόνα λέγοντας τὰ πάθη εἶναι καταληπτά, τὰ δὲ λοιπὰ ἀκατάληπτα. Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ. Scripsi : ^a εἰδέναι ἂν] codd. εἰδέναι ἂν. — ^b περὶ μὲν οὖν θεῶν οὐκ οἶδα οὐδ' ὡς εἰσίν, οὐδ' ὅποιοι τινες ἰδέαν] cum codd.; idem lib. XIV, cap. 3 ita scribit : ὃ μὲν γὰρ Δημοκρίτου γε

nota sunt instrumenta. Quid? quod medici et nautici futura praesentiunt. Ino e bestis etiam canes tritas vias reperit. Quin etiam qui aliquid patitur, is omnino quasi proprium aut tanquam alienum malum sustineat necesse est. Qui ergo dicere poterit, voluptatem uiam esse rem, alteram laborem? aut sese gustu aut visu aut auditu aliquid pati? et gustare se lingua, videre oculis, auribus audire? aut qui tandem alterum expectandum, alterum fugiendum esse sciunt? Quorum si nihil ipsi norunt, ne impetum quidem ullum aut appetitum habent, et idcirco ne animantia quidem sunt. Nam risum movent, quum ajunt, ea quidem sibi evenisse, qui tamen vel quemadmodum evenerint, se necesse. Hi enim nec num homines sint, nec num vivunt, declarare queant; ideoque nec num aliquid loquantur ac statuant. Cum hoc igitur hominum genere quod commercium habere possimus? Et quidem mirabimur, eos in caelo an in terra versentur, ignorare: at longe mirabilis est, quum philosophari se profiteantur, eos tamen non intelligere, sintne qualinor plura quam tria. et unum ac duo, quot sint. Nam quot in manibus digitos habeant, aut sitne horum quilibet unus an plures, definire nequeunt. Quamobrem ne nomen quidem ipsi suum noverint, nec patriam, nec Aristippum. Ergo quos vel ament, vel oderint, vel concupiscant: porro rideant an lacrimentur, pronuntiare non queant: ideoque ne dicere quidem, hoc jucundum esse, illud molestum.

Liquet igitur ipsos, quid nunc res dicamus, ne intelligere quidem. Quocirca inter tales homines atque inter culices aut muscas omnino nihil interest, tametsi bestiolae istae res naturae suae congruentes norunt. Verum haec e sexcentis quae urgeri possint, adversus homines sic animatos dicta sufficiant. Sequitur, ut eorum etiam, qui contrariam inierunt viam, atque in omnibus rebus fidem sensibus adjungendam esse censeant, sententiam exploremus. Horum e numero sunt Metrodorus Chius et Protagoras Abderites. Et Metrodorus quidem, ut ajunt, Democriti auditor fuit, ac principia duo, plenum et vacuum posuit; e quibus alterum ens, alterum non ens esse affirmabat. Is de natura scripturus tali usus est dicutionis prooemio: nemo nostrum quidquam scit, ne hoc ipsum quidem, sciamusne aliquid, an nihil sciamus. Hoc prooemium pessimum locum Pyrrhonis, qui postea vivebat, dubitationi fecit. At idem ulterius progressus, id esse omnia statuit, quod quisque intelligat. Caeterum quod ad Protagoram attinet, atheum illum dictum esse tradunt. Quippe quum et ipse de diis scriberet, sic sermonem ersus est: de diis neque ut sint, neque qualem speciem habeant, scio. Sunt enim multa, quae me singula horum scire prohibeant. Hujus jam exsilio multati libros Athenienses publice medio in foro combusserunt. Sed quoniam solis isti sensibus credendum esse dixerunt, quibus refellantur argumentis, videamus.

γονῶς ἐταῖρος ὁ Πρωταγόρας ἄθεον ἐκτίσαστο δοῦσαν. Λέγεται γοῦν τοιᾶνδε κερήσθαι εἰσβολῆ ἐν τῷ περὶ θεῶν συγγράμματι· περὶ μὲν θεῶν οὐκ οἶδα οὐθ' ὡς εἰσίν, οὐθ' ὡς οὐκ εἰσίν, οὐθ' ὅποιοί τινες ἰδέαν. Quamobrem hic locus ex altero corrigi poterit. Neque tamen quidquam mutandum esse censi, præsertim quum scriptores alii aliter hæc Protagoræ verba referant, velut Sextus Empiricus adv. Math. IX, 57 ὁ δὲ Πρωταγόρας ῥητῶς που γραΐψας· περὶ θεῶν οὐτ' εἰ εἰσίν, οὐθ' ὅποιοί τινες εἰσι, δύναμαι λέγειν· πολλά γάρ ἐστι τὰ κωλύοντά με. Theophilus ad Autol. lib. III, cap. 7 καὶ Πρωταγόρας ὁ Ἀβδηρίτης λέγων· εἴτε γὰρ εἰσὶ θεοὶ οὐ δύναμαι περὶ αὐτῶν λέγειν, οὔτε ὅποιοί εἰσι δηλοῦσαι· πολλά γάρ ἐστι τὰ κωλύοντά με. Vid. Philos. Græc. Fragm. vol. II, p. 130 sq.)

5. Γεγόνασι δὲ τινες, οἱ ἀξιοῦντες τῇ αἰσθήσει καὶ ταῖς φαντασίαις μόναις δεῖν πιστεύειν. Ἐντοὶ δὲ φασὶ καὶ τὸν Ὀμηρον αἰνίττεσθαι τὸ τοιοῦτο, πάντων ἀποφαίνοντα τὸν Ὠκεανὸν ἀρχήν, ὡς ἐν ῥύσει τῶν πραγμάτων ὄντων. Καὶ μὴν καὶ Μητροδώρος ὁ Χίος τὸ αὐτὸ τοῦτο λέγει. Οὐ μὴν ἀλλ' ἀντικρὺς γε Πρωταγόρας, ὁ Ἀβδηρίτης. Οὗτος γὰρ ἔφη μέτρον εἶναι πάντων χρημάτων τὸν ἀνθρώπον· τῶν μὲν ὄντων, ὡς ἐστὶ· τῶν δ' οὐκ ὄντων, ὡς οὐκ ἔστιν. Ὅποια γὰρ ἐκάστω φαίνεται τὰ πράγματα, τοιαῦτα καὶ εἶναι. Περὶ δὲ τῶν ἄλλων μηδὲν ἡμᾶς δύνασθαι δισχυρίσασθαι. Πρὸς δὲ τούτους εἶπαι τις ἂν, ἃ καὶ ὁ Πλάτων ἐν Θεαιτήτῳ· πρῶτον μὲν, τί δήποτε τοιοῦτων γε δὴ τῶν πραγμάτων ὄντων, ἠξίωσαν εἶναι μέτρον τῆς ἀληθείας τὸν ἀνθρώπον, ἀλλ' οὐ συνήχαν τὸ κεφάλαιον; ἔπειτα δὲ πῶς ἔλεγεν εἶναι σοφοὺς ἑαυτούς,

εἰ δὴ πᾶς τις αὐτοῦ ἑαυτῷ μέτρον ἐστὶ τῆς ἀληθείας; ἢ πῶς ἐλέγγουσι τοὺς ἄλλους, εἴπερ ἐκάστω τὸ φαινόμενον ἀληθές ἐστιν; ἀγνοοῦμέν τέ τινα, καίτοι πολλάκις αἰσθανόμενοι, καθάπερ ἐπειδὴν τῶν βαρβάρων ἀκούομεν; Ὁ γε μὴν θεασάμενος ὅτιοῦν, εἶτα μεμνημένος, οἶδε μὲν, αἰσθάνεται δ' οὐκέτι. Καὶ εἰ θατέρῳ μὲν ὀρθαλαμῶ μῦσαι, θατέρῳ δ' ὀρθῆ, δῆλον ὅτι ταῦτο εἴσεται καὶ οὐκ εἴσεται. Πρὸς δὲ τούτοις, εἰ τὸ φαινόμενον ἐκάστω καὶ ἀληθές ἐστίν, ἡμῖν δὲ οὐ φαίνεται τὰ ὑπ' ἐκείνων λεγόμενα ἀληθῆ, καὶ τὸ μὴ εἶναι πάντων πραγμάτων μέτρον τὸν ἀνθρώπον ἀληθές ἂν εἴη. Καὶ μὴν οἱ γε τεχνῖται τῶν ἀτέχνων διαφέρουσι, καὶ οἱ ἔμπειροι τῶν ἀπείρων· καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον προορᾷ τὸ μέλλον εἶσεσθαι κυβερνήτης, καὶ ἱατρὸς, καὶ στρατηγός. Ἀπλῶς τε ἀναιροῦσιν οὗτοί γε τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἥττον, καὶ τὸ ἐξ ἀνάγκης, καὶ τὸ ἐνδεχόμενον, καὶ τὸ κατὰ φύσιν, καὶ τὸ παρὰ φύσιν. Οὕτω δ' ἂν εἴη ταῦτον καὶ ὄν καὶ οὐκ ὄν. Οὐδὲν γὰρ κωλύει ταῦτό, τοῖς μὲν εἶναι φαίνεσθαι, τοῖς δὲ μὴ εἶναι. Καὶ ταῦτό ἂν εἴη ἀνθρώπος καὶ ζῦλον. Ἐστ' ὅτε γὰρ φαίνεται ταῦτό, τῷδε μὲν ἀνθρώπος, τῷδε δὲ ζῦλον. Ἄπας τε λόγος ἀληθὴς ἂν εἴη διὰ τοῦτο δὲ καὶ ψευδής. Καὶ οἱ βουλευόμενοι καὶ δικάζοντες οὐκ ἂν ἔχοιεν οὐδὲν ποιεῖν. Καὶ τὸ δεινότατον, ἔσονται οἱ αὐτοὶ σπουδαῖοι καὶ μοχλοῖροι· καὶ ταῦτο κακία καὶ ἀρετή. Πολλὰ δὲ τοιαῦτα καὶ ἄλλα τις ἂν ἔχοι λέγειν. Ἀλλὰ γὰρ οὐδὲν δεῖ πλειόνων λόγων πρὸς τοὺς μὴ οἰομένους ἔχειν νοῦν καὶ λόγον. Εἴθ' ἐξῆς ἐπιλέγει· ἐπεὶ δ' ἐτι νῦν εἰσὶ τινες, οἱ πᾶσαν αἰσθησιν καὶ πᾶσαν φαντασίαν ἀληθῆ λέγοντες εἶναι, μικρὰ καὶ περὶ τούτων εἶπωμεν. Ἐοίκασι γὰρ οὗτοί γε δεδοικέναι, μήποτε εἰ ψευδεῖς εἶποιεν αἰσθη-

5 Fuere, inquit, nonnulli præterea, qui sensibus tantum atque visis fidem adhibendam esse putarent. Nec desunt, qui tale quid ab Homero obscure significatum esse dicant, quum Oceanum rerum omnium principium vocarit, quod res quasi fluminis instar haberentur. Quin etiam Metrodorus Chius hoc ipsum asseverat, sed plene ac diserte Protagoras Abderites. Is enim omnium rerum mensuram hominem esse contendit; earum quidem quæ exstant, ut sint, quæ vero non exstant, ut non sint. Quippe quales cuique res videantur, tales ei esse. De cæteris nihil nos posse affirmare. Quibus merito eadem objicias, quæ a Platone in Theæteto disputantur: Primum, si res ita se habent, quamobrem tandem hominem veritatis mensuram esse voluerunt, sed quod hoc in genere caput est, non viderunt? Deinde, qui se ipsos sapientes vocare potuerunt, si qui libet sibi ipsi veritatis mensura est? aut quorsum alio reprehendunt, si quod cuique apparet, id continuo verum est? et cur nonnulla, etiamsi sæpius ea sensu percipiunt, adhuc tamen ignorant, ut quum barbaros loquentes audimus? Præterea qui ejus rei quam antea

spectavit, postea recordatur, novit illam profecto, nec amplius tamen sentit. Jam si ex oculis alterum clauserit, altero aspiat, idem simul noverit ignoretque necesse est. Ad hæc, si quod cuique videtur, id etiam verum est, nobisque vera non videntur, quæ ab illis dicuntur, verum simul erit hominem rerum omnium non esse mensuram. Jam qui artem exerceant vel aliam quancunque rem tractant, ejus rei imperitos cognitione præcellunt: eamque ob causam gubernator, medicus et imperator, quid futurum sit claris multo certiusque prospiciunt. Isti vero quidquid in quoque genere aut magis aut minus est, porro rei necessariæ pariter et possibilis, naturalis denique et præter naturam accidentis discrimen omnino tollunt. Ita ens et non ens unum idemque fuerint. Nihil enim obstat, quominus aliis idem, aliis non esse videatur. Ergo idem erunt homo atque lignum: quippe idem alteri nonnunquam homo, alteri lignum videtur. Vera quoque omnis oratio futura est, ideoque falsa etiam omnis futura. Similiter qui aliqua de re aut deliberant aut judicant, nihil quædam agant habebunt. Quodque longe gravissimum est,

σεις εἶναι τινος, οὐκ ἂν σχοίεν τὸ κριτήριον καὶ τὸν κανόνα βέβαιον, οὐδ' ἐγγύθιον. Οὐχ ὀρθῶσι δέ, ὡς οὐκ ἂν φθάνοιεν οὕτω γε, καὶ τὰς δόξας ἀπάσας ἀληθεῖς ἀποφαίνοντες· πολλὰ γὰρ δὴ ταῦται περὶ ἡμῶν κρίνει, καὶ οὐδὲν ἤττον ἀξιούσιν αὐτῶν τὰς μὲν ἀληθεῖς εἶναι, τὰς δὲ ψευδεῖς. Ἐπειτα δὲ σκοποῦν ἴδοι τις ἂν, οὐδὲ τῶν ἄλλων κριτηρίων αἰεὶ καὶ διὰ παντὸς ἀψευδῆς· οὐδὲν, ὅσον λέγω ζυγόν, ἢ τόρνον, ἢ τι τῶν τοιούτων· ἀλλ' ἕκαστον αὐτῶν, ὠδὲ μὲν ἔχον, ὑγιές ἐστιν· ὠδὲ δὲ, μογυθρόν· καὶ τουτοῖ μὲν χρωμένων τὸν τρόπον, ἀληθεύει· τουτοῖ δὲ, ψεύδεται. Καὶ μὴν εἴγε πᾶσα αἰσθησις ἀληθὴς ἦν, οὐκ ἔδει τοσοῦτον διαφέρειν αὐτάς. Ἄλλαι γάρ εἰσιν ἐγγύθεν καὶ πόρρωθεν, καὶ νοσοῦντων καὶ ἔρρωμένων, καὶ τεχνιτῶν καὶ ἀτέχνων, καὶ φρονίμων καὶ ἀφρόνων. Τὰς δὲ δὴ τῶν μεικρωτέρων παντάπασιν ἂν εἴη ἄστοπον λέγειν ἀληθεῖς εἶναι, καὶ τὰς τῶν παρορώντων καὶ παρακουόντων. Εὐθὺς γὰρ ἂν ἦν τὸ λεγόμενον, ὡς ὁ παρορῶν ἦτο ὄρα ἢ οὐχ ὄρα. Φαίη γὰρ ἂν τις, ὅτι ὄρα μὲν, ἀλλ' οὐκ ὀρθῶς. Ὅποταν μέντοι φῶσιν, ὡς ἢ μὲν αἰσθησις οὕσα ἀλογος οὐδὲν προστίθῃσιν, οὐδ' ἀφαιρεῖ, φαίνονται τὰμποδῶν οὐχ ὀρθῶντες. Ἐπὶ γὰρ τοῦ ἐρετισμοῦ τοῦ ἐν τῷ ὕδατι, κατὰ τῶν γραφῶν καὶ μυρίων ἄλλων ἢ αἰσθησις ἐστὶν ἢ ἀπατώσῃ. Διὸ

καὶ μεμφομένα πάντες ἐπὶ τῶν τοιούτων οὐ τὸν νοῦν ἡμῶν, ἀλλὰ τὴν φαντασίαν. Ἐλέγγει γὰρ ὁ λόγος αὐτὸς ἑαυτὸν, ἀξιῶν ἅπασαν ἀληθεῖ φαντασίαν εἶναι. Τὴν γὰρ ἡμετέραν, δι' ἣν οὐκ οἴομεθα πᾶσαν εἶναι τοιαύτην, ψευδῆ πάντως ἀποφαίνει. Συμβαίνει τοίνυν αὐτοῖς ἅπασαν φαντασίαν ἀληθεῖ καὶ ψευδῆ λέγειν εἶναι. Καθόλου δὲ ἀμαρτάνουσιν, ἀξιούσντες, ὅποια ἂν ἡμῖν φαίνηται τὰ πράγματα, τοιαῦτα καὶ εἶναι. Τοῦναντίον γάρ, ὅποια πέφυκε, τοιαῦτα φαίνεται, καὶ οὐχ ἡμεῖς αὐτὰ ποιοῦμεν οὕτως ἔχειν, ἀλλ' ὑπ' ἐκείνων αὐτοὶ διατιθέμεθα ποῖς. Ἐπεὶ καὶ γελοῖον εἶη ἂν, εἰ διανοηθεῖσθαι ἡμεῖς, ὡς περ οἱ ζωγράφοι καὶ πλάσται σκύλακας ἢ γιμαίρας, ἀξιῶν εὐθὺς εἶναι ταῦτα, καὶ διὰ τοῦτο φαντάζεσθαι, καθάπερ εὐτρεπῆ παρίσται. Διότι μὲν οὖν οὐκ ὀρθῶς λέγουσιν, οἱ φάσκοντες εἶναι πᾶσαν αἰσθησιν καὶ πᾶσαν φαντασίαν ἀληθεῖ, ὄρθρον ἐκ τούτων. Ἄλλὰ γὰρ καὶ τούτων οὕτως ἔχόντων, αὐθις οἱ περὶ τὸν Ἐπίκουρον ἐκ τῆς Ἀριστίππου διαδοχῆς ὀρμώμενοι, πάντα ἡδονῆς ἐζηῖπτον καὶ αἰσθήσεως, μόνῃ τὰ πάθη καταληπτὰ καὶ τέλος ἀγαθῶν τὴν ἡδονὴν εἶναι ὀρίζόμενοι. Λέγεται δὲ ὁ Ἐπίκουρος ὑπὸ μὲν τινῶν μηδενὸς ἀκηκοέναι, ἐντυχεῖν δὲ τοῖς τῶν παλαιῶν συγγραμμάσιν, ὑπὸ τινῶν δ' ὅτι ἤκουε Ξενοκράτους, ὕστερον δὲ καὶ Ναυσικρά-

idem probi simul et improbi erunt : idem vitium ac virtus erit. Cujusmodi pleraque alia proferri possint : sed pluribus adversus istos rationibus uti supervacaneum sit, qui se nec mente nec ratione uti arbitrantur. Hæc ille, qui deinceps superioribus hæcce subiungit : Et quoniam, inquit, nonnulli sunt etiam nunc, qui omnem sensum ac visum omne verum esse affirmant ; de his etiam pauca dicemus. Vereri enim videntur, ne forte, si sensum aliquem falsum esse dixerint, certam ea de causa nullam ac fide dignam iudicandi normam habituri sint : nec interea vident, hoc plane sequi, ut opiniones omnes veras esse defendant, quum in earum plerisque iudicium sequi soleamus : et tamen nihilominus veras alias, alias contra falsas esse existimant. Deinde qui talia diligenter considerare volet, is ne inter cæteras quidem regulas, quibus res iudicantur, ullam esse comperiet semper et omnino certam, verbi causa jugam, torum et reliqua id genus. Quodlibet enim horum instrumentorum, dum certo modo se habet, sanum est : dum secus, pravum : eo dum sic uteris, verum est : dum aliter, falsum. Quodsi sensus omnis verus esset, tantum inter eos discriminis esse non deberet. Quippe cominus alii sunt, eminus alii ægrotorum et valentium, peritorum et imperitorum, prudentium et stultorum. Nam furiosorum certe quidem, aut eorum qui perperam aliquid vident audiuntve sensus veros appellare, plane ineptum fuerit. Nempe fatuus esset, qui secus videntem aut videre diceret, aut non videre.

Nimirum respondeas, videre illum quidem, sed non recte. Quando autem affirmant, sensum a ratione aversum nihil addere, nihil demere ; quæ maxime obvia sunt, ea se non videre palam ostendunt. Namque in remota, quem in aqua cernimus, in picturis aliisque sexcentis sensus ipse nos fallit. Quocirca in hoc rerum genere non mentem, sed visum ipsi nostrum reprehendere consuevimus. Etenim quæ cogitationem omnem veram perhibet, ea se ipsam redarguit oratio. Nostram certe, propter quam non ejusmodi quamlibet esse arbitramur, prorsus falsam esse declarat. Hinc contingit iis, ut omne visum simul verum ac falsum esse defendant. Cæterum quod tales res esse velint, quales nobis videntur, tota via errant : contra enim, quales suapte natura sunt, tales videri solent : neque nos causa sumus, cur ita se habeant, sed ab iis potius quodam modo afflicimur. Ridiculum enim fuerit, si nos pictorum fictorumque instar catulos aut capras excogitamus, ea continuo esse arbitrari, ideoque illorum imaginem numeris suis absolutam cogitatione fingere. In errore igitur versari eos, qui omnem sensum et omne visum verum esse contendunt, ex his intelligitur. Quæ quum ita sint, tamen Epicurus ab Aristippi doctrina profectus, ex voluptate sensuque omnia suspensa esse volebat, quod tum ea quæ patitur sola comprehendi posse, tum finem bonorum voluptatem esse statueret. Hunc quidam produunt præceptorem habuisse neminem, sed antiquorum libros legisse ; alii primo Xenocratis, post Nau-

vous τοῦ Πύρρωνος γενομένου γνωρίμου. Τίνα δὲ οὖν καὶ τὰ πρὸς αὐτὸν ἀντειρημένα τυγχάνει, θεασώμεθα.

(Eusebius Præparat. Evang. lib. XIV, cap. 20. πρὸς τοὺς περὶ Μητρόδωρον καὶ Πρωταγόραν μόνους δεῖν πιστεύειν ταῖς αἰσθήσεσι λέγοντας. Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ.)

c. Ἐπειδὴ ἔστι γνώσις διττή, ἡ μὲν τῶν ἕξω πραγμάτων, ἡ δὲ τῶν ἡμῖν αἰρετῶν καὶ φευκῶν, ἐνίοι φασὶ τῆς αἰρέσεως καὶ φυγῆς ἀρχὴν καὶ κριτήριον ἔχειν ἡμᾶς, τὴν ἡδονὴν καὶ τὸν πόνον. Ἐτι γέ τοι καὶ οὖν τοιαῦτα λέγουσιν οἱ περὶ τὸν Ἐπίκουρον. Ἄναγκαιῶς οὖν ἔχει καὶ περὶ τούτου σκέψασθαι. Ἐσσοῦτου τοίνυν ἔγωγε δεῦο λέγειν, ἀρχὴν εἶναι καὶ κανόνα τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν κακῶν τὸ πάθος, ὥστε μοι δοκεῖ τοῦτο γε αὐτὸ κριτήριου δεῖσθαι. Διότι μὲν γὰρ ἔστιν, ἑαυτὸ δείκνυσιν ὅποιον δ' ἔστιν, ἐτέρου δ' αὖ τοῦ κρίνοντος. Εἰ μὲν γὰρ οἰκεῖον ἢ ἀλλότριον, ἢ αἰσθησις πότερον δ' αἰρετὸν ἢ φευκτόν, ἢ λόγος. Αὐτοὶ γέ τοι φασιν οὐ πᾶσαν ἡδονὴν ἀσπάζεσθαι, καὶ πάντα πόνον ἐκτρέπεσθαι. Τοῦτο δὲ συμβέβηκε καὶ μάλα εἰκότως. Τὰ μὲν γὰρ κριτήρια καὶ ἑαυτὰ δείκνυσιν, καὶ τὰ κρίνομενα τὸ μέντοι πάθος, ἑαυτὸ μόνον. Ὅτι δ' οὕτως ἔχει, μαρτυροῦσιν αὐτοί. Καίπερ γὰρ ἀξιοῦντες ἅπασαν ἡδονὴν ἀγαθὸν εἶναι καὶ πᾶσαν ἀλγηδὸνα κακόν, ὅμως οὐκ αἰεὶ φασὶ δεῖν, τὴν μὲν αἰρεῖσθαι, τὴν δὲ φεύγειν· μετρεῖσθαι γὰρ αὐτὰ

τῶν ποσῶν, εἰ καὶ οὐ τῶ ποιῶ. Δῆλον οὖν ὡς τὸ γε ποσόν, οὐδὲν ἀλλ' ἢ ὁ λόγος κρίνει. Τὸ γὰρ, ἀμεινόν ἐστιν ὑπομεῖναι τούτους τινὰς τοὺς πόλους, ὅπως ἡσθεῖν ἡδονὰς μείζους· καὶ τὸ, συμφέροι τῶνδε τινῶν ἀπέχεσθαι τῶν ἡδονῶν, ἵνα μὴ ἀλγῶμεν ἀλγηδόναν χαλεπωτέρας, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα, λόγος δὲ κρίνων ἐστίν. Τὸ δ' ὅλον, αἱ μὲν αἰσθήσεις καὶ αἱ φαντασίαι, καθάπερ αἱ κάτοπτρα καὶ εἰκόνες εἰκόασιν τῶν πραγμάτων εἶναι· τὰ μέντοι πάθη, καὶ αἱ ἡδοναί, καὶ οἱ πόνοι, τροπαὶ καὶ ἀλλοιώσεις ἡμῶν αὐτῶν. Ταῦτα δὲ, αἰσθανόμενοι μὲν καὶ φαντασιούμενοι, πρὸς τὰ ἕξω βλέπομεν· ἡδόμενοι δὲ καὶ ἀλγῶντες ἐπιστρέφομεν ἐπὶ μόνους ἑαυτούς. Τὰς μὲν γὰρ αἰσθήσεις ἡμῶν τὰ ἕξω ποιεῖ καὶ ὅποια ἂν ἦ ἐκεῖνα, τοιαύτως ἀπεργάζεται καὶ τὰς φαντασίας. Τὰ δὲ πάθη ἢ ποῖα ἅττα γίνεται δι' ἡμᾶς, καὶ ὡς ἂν ἡμεῖς ἔχωμεν. Διὸ ταῦτα ἢ ποτὲ μὲν ἡδέα, ποτὲ δ' ἀλγῶνα φαίνεται, καὶ ἔσθ' ὅτε μὲν μάλλον, ἔσθ' ὅτε δὲ ἥττον. Ὅν οὕτως ἐγόντων εὐρήσομεν, εἰ ἐθέλομεν σκοπεῖν, ἄριστα τὰς τῆς γνώσεως ἀρχὰς ὑποτίθεμένους, ὅποσοι καὶ τὰς αἰσθήσεις καὶ τὸν νοῦν παραλαμβάνουσιν. Ἔοικε δ' ἡ μὲν αἰσθησις ταῖς ἀρκυσι καὶ τοῖς δικτύοις, καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς τοιούτοις θηράτοισι· ὁ δὲ νοῦς καὶ ὁ λόγος τοῖς κυσὶ τοῖς στιβεύουσι καὶ μεταθέουσιν. Αὐτῶν μὲν τοιούτων, ἀμεινὸν φιλοσοφεῖν οἶεσθαι γρη, τούς μῆτε ταῖς αἰσθήσεσιν, ὡς ἔτυχε, χρωμένους, μῆτε τὰ πάθη παραλαμβάνοντας ἐπὶ τὴν

siphanis qui Pyrrhonis discipulus fuerat, auditorem fuisse ajunt. Nunc ergo quibus iste quoque rationibus urgeatur, attendamus.

6. Quoniam, inquit ille, duplex cognitionis genus est, alterum rerum externarum, alterum earum quæ expetendæ nobis ac fugiendæ sunt: nonnulli electionis fugæque principium ac normam habere nos voluptatem et laborem arbitrantur. Quod ipsum Epicurei hodieque docent. Quocirca necesse est, nos quoque in hac quæstione versari. Equidem tantum abest, ut bonorum malorumve principium ac regulam commotionem esse dicam, ut illam ipsam altera quadam judicii regula egere existimem. Ipsa enim se esse ostendit: sed qualis sit, qui judicet, alium desiderat. Quippe sitne illa domestica, an aliena, sensus declarat; utrum expetenda, an fugienda, ratio statuit. Sane quidem isti nec omnem se amplecti voluptatem, nec omnem laborem fugere dicunt. Hoc autem etiam optimo jure fieri solet. Judicandi enim instrumenta cum ipsa se ostendant, tum ea de quibus judicatur, aperiant: commotio se solum indicat. Ita autem rem se habere, vel isti testificantur. Nam ut omnem voluptatem bonum, dolorem omnem malum esse velint, alteram tamen semper expetendam, fugiendam semper alteram esse negant, rati utrumque, si minus qualitate, quantitate metiendum esse. Hujus vero quantitatis nihil aliud quam rationem esse constat. Haec

enim, quæ ab illis vulgo jactantur, præstare certos quosdam labores subire, ut majores inde voluptates capiamus, et certarum quarundam voluptatum abstinentiam prodesse, ne acrioribus postea doloribus urgeamur, cæteraque id genus omnia rationis unius judicio decernuntur. Omnino sensus et visa quædam quasi rerum specula et imagines videntur: commotiones autem, voluptates et labores nostrum ipsorum conversiones et mutationes. Itaque dum sentinus aliquid aut imaginamur, res externas respicimus; quum lætamur aut dolemus, ad nos ipsos tantum convertimur. Res enim extrinsecus acceptæ sensus nostros movent; et quales fuerint illæ, talia etiam visa nostra efficiunt. At vero certi quidam animorum inapetus nostra culpa et affectione impelluntur. Quo fit, ut commotiones modo jucundæ, modo injucundæ, et quidem nunc magis, nunc minus videantur. Quæ quum ita sint, si diligenter rem perpendere velimus, eos optime cognitionis principia statuere reperiemus, qui simul mentis ac sensuum vim assumunt. Et sensus quidem plagi ac retibus cæterisque hujusmodi instrumentis venatoriis; mens autem et ratio canibus vestigatoribus et insequentibus similes sunt. Quo in genere existimandum est eos melius philosophari, qui nec temere sensibus abutantur, nec ad verum dijudicandum perturbationes adhibeant. Enimvero indignum fuerit hominibus, repudiata mente divina rerum disceptatrice,

τάληθους διάγνωσιν. Ἡ δεινόν γ' ἂν εἴη, ° περιφώ-
τας ἀνθρώπους, ἤθοναίς καὶ πόνοις ἀλόγοις ἐπιτρέ-
πειν ἑαυτούς, ἀφέντας τὸν θειότατον κριτὴν νοῦν.
Ταῦτα ἀπὸ τῶν Ἀριστοκλέους.

(Eusebius Præparat. Evang. lib. XIV, cap.
αι πρὸς τοὺς κατ' Ἐπίκουρον ἠθονῆν τέλος ὀρίζομέ-
νους. Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ. Scripsi : ° τὰ δὲ πάθη] e
Vigeri conjectura; codd. τοιαῦτα δὲ πάθη. ° διὸ
ταῦτα] cum Vigero; codd. διὰ ταῦτα. — ° ἡ δει-
νόν γ' ἂν εἴη] libri ἢ δεινόν γ' ἂν εἴη. —

7. Πῶς γὰρ οἶόν τε, καθάπερ φησὶν Ἐπίκουρος ἐν
τῇ περὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων ἐπιστολῇ, νέον μὲν ὄντα
καταραγεῖν αὐτὸν τὴν πατρῴαν οὐσίαν, ἔπειτα δὲ ἐπὶ
τὸ στρατεύεσθαι συνεῖσθαι; κακῶς δὲ πράττοντα ἐν
τούτοις ἐπὶ τὸ φαρμακοπωλεῖν ἔλθειν ἔπειτα ἀναπε-
πταμένου τοῦ Πλάτωνος περιπάτου πᾶσι, παραλαθεῖν
αὐτόν; ἢ πῶς ἂν τις ἀποδέξαιτο Τιμαίου τοῦ Ταυρο-
μενίτου, λέγοντος ἐν ταῖς ἱστορίαις, ἀδόξου θύρας
αὐτὸν ἱατροῦ καὶ τὰς τυγούσας, ὄψῃ τῆς ἡλικίας,
κλεισαι; τίς δ' ἂν πεισθεῖ τῷς ὑπ' Ἀριστοξένου τοῦ
μουσικοῦ λεγόμενοις ἐν τῷ βίῳ τοῦ Πλάτωνος; ἐν γὰρ
τῇ πλάνῃ καὶ τῇ ἀποδημία φησὶν ἐπανίστασθαι καὶ
ἀντοικοδομεῖν αὐτῷ τινὰς Περίπατον ξένους ὄντας.
Οἶονται οὖν ἔνιοι ταῦτα περὶ Ἀριστοτέλους λέγειν
αὐτόν, Ἀριστοξένου διὰ παντός εὐφημοῦντος Ἀριστο-
τέλην. Καταγέλαστα δ' εἰκότως εἶναι φαίη τις ἂν καὶ
τὰ ἀπομνημονεύματα τὰ Ἀλεξίου τοῦ Ἐριστικοῦ.
Ποιεῖ γὰρ Ἀλέξανδρον παῖδα διαλεγόμενον τῷ πατρὶ

Φιλίππῳ, καὶ διαπίπτοντα μὲν τοὺς τοῦ Ἀριστοτέ-
λους λόγους, ἀποδεχόμενον δὲ Νικαγόραν, τὸν Ἑρ-
μῆν ἐπικληθέντα. Καὶ Εὐβουλίδης δὲ προδήλως ἐν
τῷ κατ' αὐτοῦ βιβλίῳ ψεύδεται, πρῶτον μὲν ποιή-
ματα ψυχρὰ προφερόμενος, ° ὡς γεγραπτόντι ἄλλων
περὶ τοῦ γάμου, καὶ τῆς πρὸς Ἱρμεῖαν οἰκειότητος
αὐτῷ γεγονούσας ἔπειτα Φιλίππῳ φάσκων αὐτὸν προ-
κόψαι, καὶ τελευτῶντι Πλάτωνι μὴ παραγενέσθαι,
τά τε βιβλία αὐτοῦ διαφθεῖραι. Τὴν μὲν γὰρ Δημο-
χάρους κατηγορίαν κατὰ τῶν φιλοσόφων τί χρὴ λέ-
γειν; οὐ γὰρ Ἀριστοτέλην μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς
ἄλλους κακῶς εἶρχεν. Ἔτι γε μὴν αὐτὰς τὰς διαθο-
λὰς σκοποῦν ἂν τις ληρεῖν αὐτὸν φαίη. Λέγει γὰρ
Ἐπιστολὰς Ἀριστοτέλους ἀλῶναι κατὰ τῆς πόλεως
τῆς Ἀθηναίων, καὶ Στάγειρα τὴν πατριὰν ° προδοῦ-
ναι Μακεδόσιν αὐτόν. Ἔτι δὲ κατασκαφείσης Ὀλύμ-
θου, μὴνύειν, ἐπὶ τοῦ λαφυροπωλείου, Φιλίππῳ
τοὺς πλουσιωτάτους τῶν Ὀλυθίων. Ἠλίθια δὲ δι-
δάβληκεν αὐτόν καὶ Κηφισόδορος, ὁ Ἰσοκράτους
μαθητῆς, τρυπερὸν καὶ τένην, καὶ ἄλλα τοιαῦτα
λέγων αὐτὸν εἶναι. Πάντα δ' ὑπερπαλαίει μωρία τὰ
ὑπὸ Λύκωνος εἰρημμένα, τοῦ λέγοντος εἶναι Ἡθαγο-
ρικὸν ἑαυτόν. Φησὶ γὰρ θύειν Ἀριστοτέλην θυσίαν
τετελευτηκυῖα τῇ γυναικὶ τοιαύτην, ὅποιαν Ἀθηναῖοι
τῇ Δήμητρει, καὶ ἐν ἐλαίῳ θερμῷ λουόμενον, τοῦτο
δὴ πιπράσκειν. Ἡτύκα δὲ εἰς Χαλκίδα ἀπέη, τοὺς
τελώνας εὐρεῖν ἐν τῷ πλοίῳ λοπάδια χαλκᾶ πέντε
καὶ ἐβδόμηκοντα. Καὶ σχεδὸν οἱ μὲν πρῶτοι διαθα-

voluptatibus ac laboribus a recta ratione aversis se dedere. Sed hæc hactenus ex Aristocle.

7. Qui tandem fieri potuit, inquit ille, ut quod in epistola de vitæ institutis Epicurus scribit, Aristoteles, juvenis adhuc quum esset, patrimonium profuderit, indeque ad militiam compulsus fuerit? sed postquam inceptum non succedebat, pharmacoopolam deinceps egerit, donec tandem, quia Platonis ambulatio omnibus patebat, eam ultro sibi deposceret? Quis porro Timæo Tauromentano assentiatur, in historiis suis narranti, illum jam affecta ætate neglectas obscuri cujusdam medici officinæ fores claudere consuevisse? Quis autem credat ea quæ ab Aristoxeno musico in Platonis vita dicuntur? Nempe refert quo tempore philosophus iste peregrinaretur et diutius abesset, quem vocant Peripatum, adversus eum peregrinos homines excitasse. Hæc enim verba nonnulli de Aristotele accipiunt, quem tamen semper eximia laude ornat Aristoxenus. Quin etiam ridiculos jure putaveris Alexini Eristici commentarios. Alexandrum enim inducit, quum adhuc puer esset, cum Philippo patre colloquentem, qui Aristotelis quidem doctrinam desperet, sed Nicagoram cognomento Mercurium vehementer probaret. Eubulides autem in libro adversus Aristotelem scripto mendacii manifestus est, primum quod frigida quedam carmina

profert, quæ alii de ejus conjugio et cum Hermia consuetudine scripserint: deinde quod eum ait in Philippo offensionem incurrisse, nec adfuisse morienti Platoni ejusque libros depravasse. Nam Democharis quidem adversus philosophos criminationem cur memoremus, qui non solum Aristotelem, sed etiam alios maledictis vexaverit? Quas tamen hominum calumnias qui attendet, istum delirare merito dixerit. Aristotelis enim adversus Atheniensium urbem epistolas deprehensas esse, illumque Stagira suam ipsius patriam Macedoniis prodidisse refert: præterea Olyntho jam eversa, in venditione prædæ ditissimos quosque Olynthiorum Philippo indicasse. Insulsus etiam calumniator Cephisodorus, Isocratis discipulus, est, qui luxuriosum ipsum et helluonem, similibusque nominibus appellavit. At hæc omnia longe dementia superant, quæ a Lycone Pythagoreo, ut se ipse vocat, objecta sunt. Scribit enim Aristotelem idem sacrificii genus, quod Cereri ab Atheniensibus fiebat, mortuæ uxori facere solitum, atque illud ipsum oleum postea vendere, in quo calido jam ante lavisset. Quippe quum Chalcidem peteret, quinque et septuaginta æneas patellas in navi a publicanis repertas esse. Atque hi fere principes Aristotelis calumniatores fuere: quorum nonnulli ejus ætate vivebant, alii paulo post; sophistæ omnes, contentiosi ac

λόντες Ἀριστοτέλην τοσοῦτοι γεγόνασιν. Ὡν οἱ μὲν κατὰ τοὺς αὐτοὺς ἦσαν χρόνους, οἱ δὲ μικρὸν ὕστερον ἐγένοντο. Πάντες δὲ σοφισταί, καὶ ἐριστικοί, καὶ βήτορες, ὧν καὶ τὰ ὀνόματα καὶ τὰ βιβλία τέθηκε τῶν σωμάτων μᾶλλον. Τοὺς μὲν γὰρ μετὰ ταῦτα γεγονότας, ἢ τὰ ὑπ' ἐκείνων εἰρημμένα λέγοντας, παντάπασιν ἔαν δεῖ χαιρεῖν, καὶ μάλιστα τοὺς μηδ' ἐντευχχότας τοῖς βιβλίοις αὐτῶν, ἀλλ' αὐτοσχεδιάζοντας· ὁποῖοί εἰσι καὶ οἱ λέγοντες τριακοσίας ἔχειν λοπάδας αὐτόν. Οὐδεὶς γὰρ ἂν εὐρεθείη περὶ αὐτοῦ τοιοῦτον οὐδὲν εἰρηκῶς τῶν τότε ὄντων, ἢ ὅτι μὴ Λύκων. Οὗτος μόντοι, καθάπερ ἔργη, εἰρηκεν εὐρησθαι λοπάδια πέντε καὶ ἑβδομήκοντα. Οὐ μόνον δὲ καὶ ἐκ τῶν χρόνων, καὶ ἐκ τῶν διαβεβληκῶτων τεκμηραῖοι τις ἂν, ὅτι ψευδῆ πάντα τὰ εἰρημμένα ἐστὶ, ἀλλὰ καὶ τοῦ μὴ πάντας τὰ αὐτὰ διαβάλλειν, ἀλλ' ἕκαστον ἰδιά τινα λέγειν· ὧνπερ εἰ ἦν ἐν οὐτοῦν ἀληθές, ἔργην δῆπου μυριάκις, ἀλλ' οὐχ ἅπαξ αὐτόν ὑπὸ τῶν τότε ἀπολωλένα. Φανερόν οὖν ὅτι καθάπερ πολλοῖς καὶ ἄλλοις, οὕτω καὶ Ἀριστοτέλει συνέβη, διὰ τε τὰς πρὸς τοὺς βασιλεῖς φιλίας, καὶ διὰ τὴν ἐν τοῖς λόγοις ὑπεροχὴν, ὑπὸ τῶν τότε σοφιστῶν φθονεῖσθαι. Δεῖ δὲ τοὺς εὐφρονούντας μὴ εἰς τοὺς διαβάλλοντας ἀποβλέπειν μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἐπαινούντας καὶ ζηλοῦντας αὐτόν. Οὐ μικρῶ γὰρ πλείους καὶ βελτίους εὐρεθείεν ἂν οὗτοί γε. Ἐὰ μὲν οὖν ἄλλα προδήλως πέπλασταί. Δύο δὲ ταῦτα δοκεῖ

πιστεύεσθαι, δι' ἃ ψέγουσί τινες αὐτόν· ἐν μὲν, ὅτι τὴν Ἑρμείου γῆμει φύσει μὲν ἀδελφὴν, θετὴν δὲ θυγατέρα Πυθιάδα, κολακεύων αὐτόν. Θεόκριτος γοῦν ὁ Χίος ἐποίησεν ἐπίγραμμα τοιοῦτον·

Ἑρμίου εὐνοῦχου τε καὶ Εὐδοῦτου τότε δούλου
μνημα κενὸν κενόφρων ἔθηκεν Ἀριστοτέλης·
ὅς διὰ τὴν ἀκρατῆ γαστρός φύσιν εἴητο ναίειν
ἀν' Ἀκαδημίας Βορβόρου ἐν προχοῆς.

ἕτερον δὲ, ὅτι ἠχαρίστησε Πλάτῳ. Περὶ μὲν οὖν Ἑρμείου καὶ τῆς Ἀριστοτέλους πρὸς αὐτὸν φιλίας ἄλλοι τε πολλοὶ συγγεγράφασι, καὶ δὴ καὶ Ἀπελλίκων, οὗ τοῖς βιβλίοις ἐντυγῶν πεπαύσεται βλασφημιῶν αὐτοῦ. Περὶ δὲ τοῦ γάμου τοῦ Πυθιάδος ἀποχρώντως αὐτὸς ἐν ταῖς πρὸς Ἀντίπατρον ἐπιστολαῖς ἀπολελόγηται. Θεμεῖτος γὰρ Ἑρμείου διὰ τὴν πρὸς ἐκεῖνον εὖνοιαν ἐγγηκεν αὐτὴν, ἄλλως μὲν σώφρονα καὶ ἀγαθὴν οὖσαν, ἀτυχεῦσαν μένοι διὰ τὰς καταβούσας συμφοράς τὸν ἀδελφὸν αὐτῆς. Εἴθ' ἐξῆς φησι μετὰ δὲ τὴν Πυθιάδος τῆς Ἑρμείου τελευτῆς Ἀριστοτέλης ἐγγηκεν Ἑρπυλλίδα Σταγειρίτιν, ἐξ ἧς υἱὸς αὐτῷ Νικόμαχος ἐγένετο. Τοῦτον δὲ φασιν ὀρφανὸν τραφέντα παρὰ Θεοφράστῳ, καὶ δὴ μεираκίσκον ὄντα ἀποθανεῖν ἐν πολέμῳ. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐκ τῆς δηλωθείσης Ἀριστοκλείους ἐγκείσθω γραφῆς· ἢ δὴ δὲ καὶ τὴν δογματικὴν Ἀριστοτέλους φιλοσοφίαν θεωρήσαι καιρός.

rhetores, quorum nomina simul atque libri magis etiam interierunt quam corpora. Nam qui postmodum existerunt, aut qui jam ab illis objecta refricant, ii vero mittendi prorsus ac negligendi sunt, illi praesertim, qui quum ne superiorum quidem libros attigerint, temere conferre maledicta in alios sustinuerunt: cujusmodi sunt, qui trecentas ejus patellas numerant. Nemo enim æqualium scriptorum qui tale quid de eo dixerit, excepto Lycone, inveniatur. Hic autem, ut supra dixi, patellas tantum quinque et septuaginta repertas esse narrat. Quid? quod non modo ex temporum, aut criminorum ipsorum ratione, falsa esse crimina illa colligas, sed etiam ex eo quod non idem ab omnibus, sed a singulis aliquid proprium ac peculiare homini objiciatur: cujusmodi si vel unum aliquid verum esset, sexcenties eum, non semel ab iis qui tum vivebant, interfectum esse oportebat. Liqueat igitur, quod aliis multis, idem Aristoteli quoque accidisse, ut propter regum amicitias ac summam eruditionis excellentiam aequalium sophistarum invidia laboraret. At æqui rerum existimatoris fuerit, non solos hominis calumniatores, sed laudatores etiam et æmulos respicere: qui sane haud paulo plures ac meliores reperiantur. Ac cætera quidem commenticia esse apparet: duo modo sunt, a nonnullis in eo reprehendi solita, quæ credi videantur; alterum, quod Pythiadem, Hermiæ natura sororem, adoptione filiam,

uxorem duxerit, hominis gratiam eo facto sibi concilians. Nam Theocritus Chius tale fecit epigramma:

Hermiæ emuchi et famuli Eubuli quoque inanem
hunc tumultum posuit vanus Aristoteles:
quem pro Academia, voluit quæ Borborus undas,
dirus amor ventris jussit habere domum.

Alterum, quod ingratus in Platonem fuerit. Caterum quod attinet ad Hermiam et Aristotelis cum eo consuetudinem, cum alii hac de re multi scripsere, tum Apellico potissimum, cujus volumina qui legerit, eos calumniari desinet. De matrimonio autem cum Pythiade contracto ipse in epistolis ad Antipatrum datis abunde se purgavit. Quippe Hermia jam vita defuncto pro sua erga illum benevolentia uxorem hanc duxit, honestam sane ac probam alioqui feminam, sed quæ duriore tum fortuna propter adversum fratris sui casum conflictaretur. Hæc Aristocles, quibus ista subjicit. Post Pythiadis Hermiæ filie obitum Herpyllidem Aristoteles duxit, patria Stagiritidem, ex qua Nicomachum filium suscepit. Orbem hunc apud Theophrastum educatum esse ajunt, atque adolescentulum in bello periisse. Sed hæc hactenus ex illo, cujus memini, Aristoclis opere. Jam vero tempus est, ipsa philosophiæ Aristotelis decreta perpendere.

(Eusebius Præparat. Evang. lib. XV, cap. 2 ἀπό τῶν Ἀριστοκλέους τοῦ Περιπατητικοῦ περὶ Ἀριστοτέλους καὶ τῶν περὶ αὐτοῦ ἱστορουμένων. Ἀπὸ τοῦ περὶ φιλοσοφίας ἑβδόμου. Scripsi : ^a προφερόμενος] codd. προσφερόμενος. — ^b Στάγειρα τὴν πατρίδα] cum codd.; alii Στάγειραν τὴν πατρίδα. — ^c οὐδείς γὰρ ἂν εὗρεθείη περὶ αὐτοῦ τοιοῦτον οὐδὲν] codd. οὐδείς γὰρ ἂν εὗρεθείη περὶ αὐτοῦ τοιοῦτον οὐθέν. — ^d τῶν τότε ὄντων] codd. τῶν τότε ὄτων. — ^e Ἑρμίου] cum Meinekio apud Bergkium Poet. Iyr. p. 529 propter synizesin. Vid. Hermannii Elem. Doct. Metr. p. 52 seqq.; vulgo Ἑρμείου apud Eusebium et Apostolium VI, 38 legitur, quamquam pars membranarum habet Ἑρμού. Sed Diogenes Laertius lib. V, 11 scribit : Ἑρμείου εὐνούγου ἢ δ' Εὐθόουλου ἅμα δούλου σῆμα κε-

νὸν κενόφρων τεῦξεν Ἀριστοτέλης. Denique Plutarchus de exsilio cap. 10 vol. X, p. 376 ed. Hutten. ait : Ἀριστοτέλην δὲ καὶ λειοιδόρηκε Θεόκριτος ὁ Χίος, ὅτι τὴν παρὰ Φιλίππου καὶ Ἀλεξάνδρου δίαιταν ἀγαπήσας, εἴλετο ναίειν ἀντ' Ἀκαδημίας Βορβόρου ἐν προχοαῖς. Ἔστι γὰρ ποταμὸς περὶ Ἑλλαν, ὃν Μακεδόνες Βόρβορον καλοῦσι. Notandus verborum lusus. Nam fluvius dicitur Borborus, quod nomen in græco sermone *cœnum* significat. Cæterum Eubulus Hermiæ dominus fuerat, ut tradit Diogenes lib. V, 3 his verbis : ὡς φησι Δημήτριος ὁ Μάγνης ἐν ταῖς περὶ ὁμιονύμων ποιητῶν τε καὶ συγγραφέων, ὃς καὶ δούλον Εὐθόουλου φησὶ γενέσθαι τὸν Ἑρμείαν, γένει Βιθυνὸν ὄντα καὶ τὸν δεσπότην ἀνελόντα.)

ΕΥΔΗΜΟΥ ΤΟΥ ΡΟΔΙΟΥ

ΤΟΥ ΠΕΡΙΠΑΤΗΤΙΚΟΥ

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΙΑ (1).

ΦΥΣΙΚΑ.

1. Ὅπερ ἡρεμεῖν καλῶ τῶν ἀκινήτων μόνον. Ἐναντίον γὰρ ἡρεμία κινήσει, ὥστε στέρησις ἂν εἴη τοῦ δεκτικοῦ.

(Aristoteles Physic. V, 2. pag. 226. b. 14 ed. Bekker. Simplicius ad Phys. lib. VI fol. 216 εἴρηται δὲ καὶ πρότερον, ὅτι τὰ μὲν πέντε βιβλία τὰ πρὸ τούτου Φυσικὰ καλοῦσι, τὰ δ' ἐντεῦθεν τρία περὶ κινήσεως. Οὕτω γὰρ καὶ Ἀνδρόνικος ἐν τῷ τρίτῳ βιβλίῳ τῶν Ἀριστοτέλους περὶ κινήσεως διατάσσεται μαρτυροῦντος (leg. μαρτυρῶν) περὶ τῶν πρώτων καὶ Θεοφράστου γράψαντος Εὐδήμου (leg. Εὐδήμιου) περὶ τινος αὐτῶ (leg. αὐτοῦ) τῶν διημαρτημένων ἀντιγράφων κατὰ τὸ πέμπτον βιβλίον· ὑπὲρ ὧν, φησὶν, ἐπέστειλας κελεύων με γράψαι καὶ ἀποστεῖλαι ἐκ τῶν Φυσικῶν· ἤτοι ἐγὼ οὐ ξυνίημι ἢ μικρὸν τι παντελῶς ἔχει τοῦ ἀνά μέσον τοῦ ὅπερ ἡρεμεῖν καλῶ τῶν ἀκινήτων μόνον· ἐναντίον γὰρ ἡρεμία κινήσει, ὥστε στέρησις ἂν εἴη τοῦ δεκτικοῦ. Ὡστε καὶ τὸ πέμπτον βιβλίον ὁ Θεόφραστος ἐκ τῶν Φυσικῶν νομίζει.... Ὅτι δὲ τὰ τρία ἐστὶ περὶ κινήσεως καὶ τὰ πέντε Φυσικὰ, μαρτυρεῖ καὶ Δάμασος ὁ τὸν βίον Εὐδήμου γράψας λέγων· καὶ τῶν ἐκ τῆς περὶ φύσεως πραγματείας τῆς Ἀριστοτέλους τῶν περὶ κινήσεως τρία. Spengelius ad Simplicii verba hanc notam apposuit : « Duo codd. Paris. apud Brandisium Mus. Rhen. I, 245 non αὐτῶ (Theophrasto) sed αὐτοῦ (Eudemi) exhibent. Sed mirum est περὶ τινος... τῶν διημαρτημένων ἀντιγράφων. Num ἐν ἀντιγράφῳ, de loco quodam in codice suo corrupto? Theophrasti verba vix sana sunt. Hoc dicere videtur : aut non intelligo quid velis, aut paulum corrupta leguntur in codice tuo verba, quæ jam laudat Aristotelis Phys. V, 2. Auctor Eudemi vitæ in Aldino libro est Δάμας, Brandisius Δάμασος edidit, Lobeckius Aglaopham

1. Quod solum immobilium quiescere dico. Est enim motui contraria quies, ita ut sit privatio rei ad se movendam aptæ.

2. Quum circa omnes doctrinas, quarum sunt principia vel causæ vel elementa, ex horum perceptione co-

ΕΥΔΕΜΙ ΡΗΘΙΙ

PERIPATETICI

FRAGMENTA.

PHYSICA.

p. 339 Damascium dicit ex Ionsii conjectura. Conf. Fritsch. in præf. ad Aristot. Ethica Eudem. pag. XXII et Brandis. hist. phil. græc. III, 250. » Mihi locus magna ex parte scribendus videtur ut jam pridem editus est a Brandisio in Scholiis veterum Aristotelis interpretum collectis pag. 404. b.)

2. Ἐπειδὴ τὸ εἰδέναι καὶ τὸ ἐπίστασθαι συμβαίνει περὶ πάσας τὰς μεθόδους ὧν εἰσιν ἀρχαὶ ἢ αἰτία ἢ στοιχεῖα, ἐκ τοῦ ταῦτα γνωρίζειν (τότε γὰρ οἰόμεθα γνωστικὴν ἕκαστον, ὅταν τὰ αἰτία γνωρίζωμεν τὰ πρῶτα καὶ τὰς ἀρχὰς τὰς πρώτας καὶ μέχρι τῶν στοιχείων), ὄφλον ὅτι καὶ τῆς περὶ φύσεως ἐπιστήμης πειρατέον διωρίσασθαι πρῶτον τὰ περὶ τὰς ἀρχάς.

(Aristoteles Phys. lib. I cap. I, pag. 184. a. 10. ed. Bekker. Simplicius fol. 3. Ὁ μὲντοι Εὐδήμος ἀρχόμενος τῶν Φυσικῶν ἀνωτέρω τὸν λόγον ἐπήγαγε καὶ δειξας, « ὅτι πρὸς μὲν τὰς πράξεις εὐχρηστότερον εἰδέναι τὰ καθ' ἕκαστα, πρὸς δὲ θεωρίαν τὰ κοινά, κοινοτάτον, φησὶ, φαίνεται περὶ τὰς ἐπιστήμας τὸ τῶν ἀρχῶν· ὑπάρχουσι γὰρ τινες καθ' ἕκαστην. Τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων, ἀναγκαῖον τῷ φυσιολογοῦντι τὰς ἀρχὰς πρῶτον ἐπισκέψασθαι. » Ἔστι δὲ ἀξίον ζητεῖν τί ἀρχὴ καὶ τί αἰτιον καὶ τί στοιχεῖον. Καὶ γὰρ ὁ μὲν Ἀλέξανδρος διαφέρειν ταῦτα ἀλλήλων φησὶ τῷ ἀρχὴν μὲν λέγεσθαι ἰδίως τὸ ποιητικὸν ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως, αἰτιον δὲ τὸ οὗ ἕνεκα καὶ τὸ εἶδος· ἐν γὰρ τοῖς φύσει τὸ οὗ ἕνεκα τοῦτο. Στοιχεῖον δὲ τὸ ἐνυπάρχειν ὡς τὴν ὕλην. Ἔοικε δὲ τῷ Εὐδήμῳ κατακολουθεῖν ὁ Ἀλέξανδρος λέγοντι, ὅτι « τοῦ αἰτίου τετραχῶς λεγομένου τὸ μὲν στοιχεῖον κατὰ τὴν ὕλην λέγεται· ἐνυπάρχειν γὰρ δοκεῖ τὰ στοιχεῖα, ὥσπερ ἐν διαλέκτῳ τὰ γράμματα· οὕτω καὶ ὁ χαλκὸς αἰτίος λεγεται τῆς πολυχρονιότητος τῶν ἔργων. Αἰτιον δὲ λέγεται καὶ ὅθεν ἡ κίνησις; φαμὲν δὲ εἶναι ταύτην ἀρ-

gnitio fiat atque scientia (tunc enim unamquamque rem scire nos putamus, quum causas primas principiaque prima et usque ad elementa cognoverimus), patet et ea quæ ad physiologiæ principia pertinent, tentandum esse prius determinare.

(1) Cf. Eudemi Rhodii Peripatetici fragmenta, quæ supersunt, collegit Leonardus Spengel. Editio secunda. Be-

roini apud S. Calvary ejusque socium. MDCCCLXX

ζῆν, ὅσει λοιδωρίας νείκος ἀρχή. Τὴν μὲν οὖν ἀρχὴν καὶ τὸ στοιχεῖον οὕτω λέγουσιν εἶναι αἷτια, τὸ δὲ οὐ ἔνεκα οὐκ ἐπιδέχεται τὸν τοῦ στοιχείου λόγον· οὐ γὰρ ἐνυπάρχει ἐν τῷ αἷτιατῇ, ὡς ἐν τῷ περιπατεῖν ἢ ὑγίεια, οὐδὲ ἀρχὴ τοῦ περιπατεῖν ἢ ὑγίεια φαίνεται, ἀλλὰ μᾶλλον αἷτια. Τὸ δὲ οὐ ἔνεκα καὶ τὸ εἶδος σύνεγγυς φαίνεται, διὸ μάλιστα αἷτω ἔοικε τὸ οὐ ἔνεκεν. » Τοιαῦτα μὲν καὶ τὰ τοῦ Εὐδήμου. — Τούτων δὲ ἡμῖν ἱστορημένων πρὸς μὲν τὸν Ἀλέξανδρον καὶ πρὸ τούτου πρὸς τὸν Εὐδήμον βητέον, ὅτι τὸ οὐ ἔνεκα τέλος ὄν καὶ ἀρχὴ εἴη ἂν πάντως καὶ κυριωτέρα τοῦ ποιητικοῦ ἀρχή.)

3. Ἀνάγκη δ' ἦτοι μίαν εἶναι τὴν ἀρχὴν ἢ πλείους, καὶ εἰ μίαν, ἦτοι ἀκίνητον, ὡς φησὶ Παρμενίδης καὶ Μέλισσος, ἢ κινουμένην ὡς περὶ οἱ φυσικοὶ, οἱ μὲν ἄρα φάσκοντες εἶναι, οἱ δ' ὕδωρ τὴν πρώτην ἀρχὴν· εἰ δὲ πλείους, ἢ πεπερασμένας ἢ ἀπείρους, καὶ εἰ πεπερασμένας πλείους δὲ μίᾳς, ἢ δύο ἢ τρεῖς ἢ τέταρτας ἢ ἄλλον τινὰ ἀριθμὸν, καὶ εἰ ἀπείρους, ἢ οὕτως ὡς περὶ Δημόκριτος, τὸ γένος ἓν, σχήματι δὲ ἢ εἶδει διαφερούσας, ἢ καὶ ἐναντίας.

(Aristoteles Phys. lib. I cap. 2, pag. 184. b. 15. ed. Bekker. Simplicius fol. 5. b. (Conf. Scholl. in Arist. pag. 325. b. ed. Brandis) καὶ τὸ κινούμενον δὲ καὶ τὸ ἀκίνητον καὶ τοῖς μίαν καὶ τοῖς πλείους λέγουσιν ἀρχὰς ἀριότιμης πρὸς διαίρεσιν. Τοιγαροῦν καὶ Εὐδήμος ὡς ἂν, φησὶν, ὑπάρχωσιν αἱ ἀρχαί, ἦτοι κινῶνται ἢ ἀκίνητοί εἰσιν. » Ἀλλὰ τοῦτο μὲν τὸ διαίρετικὸν παρήκην ὁ Ἀριστοτέλης διὰ τὸ μὴ γεγονέναι δοῦσαν πολλὰς καὶ ἀκινήτους τὰς ἀρχὰς λεγούσων. Idem fol. 96 (cf. Scholl. in Arist. pag. 326. b. ed. Brandis) ἐπὶ τῶν πλείους λεγόντων τὰς ἀρχὰς οὐκ ἔχει γόρων τὸ ἕτερον διαίρετικὸν τὸ ἀκίνητο ἢ κινούμενον. Καὶ γὰρ ἀδύνατον ἐκ πλείωσιν ἀρχῶν μὴ κινουμένων γίνεσθαι τι· κοινωεῖν γὰρ ἀλλήλαις δεόνται. Καὶ διὰ τὸ προφανῶς ἀδύνατον οὐδὲ ἔσχε προστάτην ἢ δόξαν. Τοιγαροῦν καὶ Δημόκριτος φύσει ἀκίνητα λέγον τὰ ὅτομα πληγῇ κινεῖσθαι φησιν. Ὁ μὲντοι εὐφραδὴς Θεμιστίους παραφράζων τὸ βῆτον καὶ τὰς πλείους ἢ κινουμένας φησὶν ἢ ἀκινήτους, καὶ ἢ πεπερασμένας κατ' ἀριθμὸν ἢ πάλιν ἀπείρους. Καὶ Εὐδήμος δὲ, ὡς καὶ πρότερον εἶπον ἐν τοῖς Φυσικοῖς, ὡς ἂν ποτε ὑπάρχωσιν αἱ ἀρχαί, φησὶν; ἦτοι κιν-

νοῦνται ἢ ἀκίνητοί εἰσι. Καὶ ὅηλον ὅτι τὴν ἀνάγκην οὕτοι τῆς ἀντιπρακτικῆς διαίρεσεως ἀποδεδώκασιν. Cicerum Themistius fol. 15 b., Eudemum fortasse secutus, Aristotelis verba tali circumlocutione explanat: ἀνάγκη τὴν ἀρχὴν ἢ μίαν ἢ πλείους εἶναι, ἀλλ' εἴτε μίαν, ἢ κινουμένην γε ἢ ἀκίνητον, ἢ πεπερασμένην ἢ ἀπείρον· εἴτε πλείους, καὶ ταύτας γε αὐτὴν κινουμένας γε ἢ ἀκινήτους, ἢ πεπερασμένας κατ' ἀριθμὸν ἢ πάλιν ἀπείρους.

1. Τὸ μὲν οὖν εἰ ἐν καὶ ἀκίνητον τὸ ὄν σκοπεῖν, οὐ περὶ φύσεως ἐπι σκοπεῖν. Ὡς περὶ γὰρ καὶ τῷ γεωμέτρῃ οὐκέτι λόγος ἐστὶ πρὸς τὸν ἀνελεύοντα τὰς ἀρχὰς, ἀλλ' ἦτοι ἐτέρας ἐπιστήμης ἢ πασῶν κοινῆς, οὕτως οὐδὲ τῷ περὶ ἀρχῶν. Οὐ γὰρ ἐτι ἀρχὴ ἐστίν, εἰ ἐν μόνον καὶ οὕτως ἐν ἐστίν. Ἡ γὰρ ἀρχὴ τινὸς ἢ τινῶν.

(Aristoteles Phys. lib. I cap. 2. pag. 184. b. 25. ed. Bekker. Simplicius fol. 10 b. seq. (cf. Scholl. in Arist. pag. 327. a. ed. Brandis) ζητεῖ δὲ ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τῇ Μετὰ τὰ φυσικὰ (B 2), πότερον τὰς ἐκάστης ἐπιστήμης ἀρχὰς καθ' ἐκάστην μίαν τίς ἐστίν ἢ δεικνύουσα, ἢ μίᾳς ἐπιστήμης ἐστὶ θεωρεῖσθαι κοινῆς τινος πασῶν τῶν ἐπιστημῶν. Καὶ Εὐδήμος δὲ ἀρχόμενος τῶν Φυσικῶν ζητεῖ μὲν φιλοκάλως τὸ πρόβλημα, τὴν δὲ λύσιν εἰς ἄλλας πραγματείας τελεωτέρας ὑπερτίθεται. Λέγει δὲ οὕτως· « πότερον δὲ ἐκάστη τὰς αὐτῆς ἀρχὰς εὐρίσκει τε καὶ κρίνει, ἢ καθ' ἐκάστην ἑτέρα τις, ἢ περὶ πάσας μίαν τίς ἐστὶ, διαπορήσειεν ἂν τις. Οἱ γὰρ μαθηματικοὶ τὰς οικείας ἀρχὰς ἐνδείκνυνται καὶ τί λέγουσιν ἕκαστον, δρίζονται. Ὁ δὲ μηδὲν συνιδῶν γελοῖος ἂν εἶναι δοῖσειεν ἐπιζητῶν τί ἐστι γραμμὴ καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον, περὶ δὲ τῶν ἀρχῶν οἷας αὐτοὶ λέγουσιν, οὐδ' ἐπιχειροῦσιν ἀποφάνειν, ἀλλ' οὐδὲ φασιν αὐτῶν εἶναι ταῦτα ἐπισκοπεῖν, ἀλλὰ τούτων συγχωρουμένων τὰ μετὰ ταῦτα δεικνύουσιν. Εἰ δὲ ἐστὶν ἑτέρα τις περὶ τὰς γεωμετρικὰς ἀρχὰς, ὁμοίως δὲ καὶ τὰς ἀριθμητικὰς καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστα, πότερον μίαν τίς περὶ τὰς ἀπασῶν ἀρχὰς ἐστίν, ἢ καθ' ἐκάστην ἄλλη; εἴτε δὲ μίαν ἐστὶ κοινὴ τις, εἴτε καθ' ἐκάστην ἰδίαν, δεήσει καὶ ἐν αὐταῖς ἀρχαῖς τινὰς εἶναι. Πάλιν οὖν ἐπιζητήσεται τὸν αὐτὸν τρόπον, εἰ καὶ τῶν οικείων ἀρχῶν εἰσιν αὐτὰ ἢ ἄλλαι τινές. Ἐτέρον μὲν οὖν γινωμένων εἰς ἄπειρον

3. Necessè autem est aut unum esse principium aut plura, et si sit unum, aut immobile, ut Parmenides et Melissus ajunt, aut mobile esse oportet, ut physici statuunt, alii aërem, alii aquam primum principium existimantes. Quodsi plura sint, aut finita aut infinita esse necesse est; et si finita sint pluraque uno, duo vel tria vel quattuor vel alio quodam numero esse oportet. Si infinita, aut genere quidem unum, figura vero vel specie differentia, ut Democritus censebat, aut contraria etiam esse necesse est.

1. Considerare igitur, num id quod est unum sit atque immobile, non est in rerum naturam inquirere. Nam ut geometræ nihil rei amplius est cum eo qui geometriæ principia tollit, sed aut alius scientiæ proprium habetur, aut ad communem omnium facultatem pertinet sic et illi qui de principiis disputat, nihil rei est cum eo qui unicum tantum statuit. Neque enim amplius principium est, si unum duntaxat atque ita unum est. Principium enim alicujus aut aliquorum principium esse constat.

πρόεσιν, ὥστε οὐκ ἔσονται τῶν ἀρχῶν ἐπιστήμαι· ἀρχαὶ γὰρ εἶναι δοκοῦσιν αἰ ἀνώτεραι αἰεῖ. Εἰ δὲ στήσονται καὶ ἔσονται τινας ἢ καὶ μία τις τῶν ἀρχῶν οἰκεία ἐπιστήμη, ζητήσεται καὶ λόγου δεήσει, διὰ τί αὕτη μὲν ἔστι τῶν τε ὑφ' ἑαυτὴν καὶ τῶν οἰκειῶν ἀρχῶν, αἰ δὲ ἄλλαι οὐ. Πλασματικῶ γὰρ εἶκοι τὸ ἴδιον, εἰ μὴ διαφορά τις ἐμφέρεται. Ταῦτα μὲν οὖν ἑτέρας ἂν εἴη φιλοσοφίας ἀκριβοῦν. » Ταύτην μὲν τοῦ Εὐδήμου λέξιν σαφῶς ἐκτιθεμένην τὴν τῷ πρόβλημάτι προσήκουσαν ἀπορίαν ἕλην παρεθέμην τοῖς ζητητικωτέροις. Καὶ ὁ μὲν Εὐδήμος τὴν ἀπόκρισιν, ὡς εἶπον, εἰς τελεωτέρας πραγματείας ἀνεβάλετο.)

5. Ἀρχὴ δὲ οἰκειοτάτη πασῶν, ἐπειδὴ πολλαχῶς λέγεται τὸ ὄν, ἰδεῖν πῶς λέγουσιν οἱ λέγοντες εἶναι ἐν τὰ πάντα, πότερον οὐσίαν τὰ πάντα ἢ ποσὰ ἢ ποιὰ, καὶ πάλιν πότερον οὐσίαν μίαν τὰ πάντα, οἶον ἀνθρωπον ἓνα ἢ ἵππον ἓνα ἢ ψυχὴν μίαν, ἢ ποιόν, ἐν δὲ τοῦτο, οἶον λευκὸν ἢ θερμὸν τῶν ἄλλων τι τῶν τοιούτων. Ταῦτα γὰρ πάντα διαφέρει τε πολὺ καὶ ἀδύνατα λέγειν. Εἰ μὲν γὰρ ἔσται καὶ οὐσία καὶ ποσὸν καὶ ποιόν, καὶ ταῦτα εἴτ' ἀπολελυμένα ἀπ' ἀλλήλων εἴτε μὴ, πολλὰ τὰ ὄντα. Εἰ δὲ πάντα ποιόν ἢ ποσόν, εἴτ' οὐσης οὐσίας εἴτε μὴ οὐσης, ἄτοπον, εἰ δεῖ ἄτοπον λέγειν τὸ ἀδύνατον. Οὐθὲν γὰρ τῶν ἄλλων χωριστόν ἐστι παρὰ τὴν οὐσίαν· πάντα γὰρ καθ' ὑποκειμένου, τῆς οὐσίας λέγεται. Μελισσος δὲ τὸ ὄν ἀπειρόν φησιν εἶναι. Ποσὸν ἄρα τι τὸ ὄν· τὸ γὰρ ἀπειρον ἐν τῷ ποσῷ, οὐσίαν δὲ ἀπειρον εἶναι ἢ ποιότητα ἢ πάθος οὐκ ἐνδέχεται εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκός, εἰ ἅμα καὶ ποσὰ ἄττα εἶεν· ὁ γὰρ τοῦ ἀπειροῦ λόγος τῷ ποσῷ προσχρῆται, ἀλλ' οὐκ οὐσία οὐδὲ τῷ ποιῷ. Εἰ μὲν τοίνυν καὶ οὐσία ἐστὶ καὶ ποσόν, δύο καὶ οὐχ ἓν τὸ ὄν. Εἰ δὲ οὐσία μόνον, οὐκ ἀπειρον, οὐδὲ μέγεθος ἔξει οὐδέν· ποσὸν γὰρ τι ἔσται.

(Aristoteles Phys. lib. I cap. 2 pag. 18b. a. 20. ed. Bekker. Simplic. fol. 16 b. (conf. Scholl. in Arist. pag. 328. b. ed. Brandis) ἄλλως δὲ ἢ ὅλη θέσις τῶν ἐν τὸ ὄν λεγόντων εἰ τις οὕτως αὐτὴν ἐπιπολαίως ἐκδέχοιτο, παράδοξός ἐστι καὶ ἀπεμφαινούσα, καὶ ὁμοίως φειδοῖ τῶν ἀπλουστέρων ἀντιλογίας ἠξίωται παρὰ τοῦ Ἀριστοτέλους· ὁ μὲντοι Εὐδήμος συντομώτερον οὕτως ἐπιχειρεῖ τῷ λόγῳ. » Ἐπειδὴ γὰρ, φησί, τὸ ὄν πολλαχῶς λέγεται· καὶ γὰρ οὐσίαν καὶ ποσὸν καὶ ποιόν καὶ τὰ λοιπὰ τῶν κατὰ τὰς διαιρέσεις εἶναι φημεν, παρὰ ποῖον ἄρα τοῦτων οὐκ ἔσται τι ἄλλο; τοῦτ' ἐστὶ τίνας ὄντος δυνατὸν τὰ ἄλλα μὴ εἶναι; καὶ δηλονότι, φησί, παρὰ τὴν οὐσίαν μάλιστα ἂν εἴποι τις· τὰ μὲν γὰρ ἄλλα ἐν τινι φαίνεται αἰεῖ, ὥστε ἐκείνων ὄντων ἔσται καὶ τὸ ἐν ᾧ. Οὐσίας δὲ οὐσης οὐδὲν δοκεῖ ὑποκείσθαι. Εἰ δὲ ὑπόκειται οὐδέν, ζῆα δ' ἔσται, ἄρα τὸ βαδιζειν οὐκ ἔσται, οὐδὲ τὸ πράσσειν καὶ κινεῖσθαι οὐδὲ καλὸν οὐδὲ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐθέν; πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον; τὸ δὲ ὅτι ποσὸν οὐκ ἐνδέχεται μὴ ποιῆν αὐτοῖς τῶν ὄντων· οὔτε γὰρ ἀπειρον οὔτε πεπερασμένον ἀποφαίνοιεν ἂν τὸ ὄν, εἴπερ ἐστὶ ταῦτα ποσότητος πάθος. » Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ τὰ τοῦ Εὐδήμου προσιστώρηται, τὰ κατὰ τὴν λέξιν ἐπιστάσεως ἀξία προσθετέον.

6. Ἐπι εἶπε καὶ αὐτὸ τὸ ἐν πολλαχῶς λέγεται ὥσπερ καὶ τὸ ὄν, σκεπτέον τίνα τρόπον λέγουσιν εἶναι ἐν τὸ πᾶν. Λέγεται δ' ἐν ἢ τὸ συνεχές ἢ τὸ ἀδιαιρέτον ἢ ὡν ὁ λόγος ὁ αὐτὸς καὶ εἷς ὁ τοῦ τί ἦν εἶναι, ὥσπερ μέθυ καὶ οἶνος. Εἰ μὲν τοίνυν συνεχές, πολλὰ τὸ ἐν· εἰς ἀπειρον γὰρ διαιρέτων τὸ συνεχές. Ἐχει δ' ἀπορίαν περὶ τοῦ μέρους καὶ τοῦ ὅλου, ἴσως δὲ οὐ πρὸς τὸν λόγον ἀλλ' αὐτὴν καθ' αὐτήν, πότερον ἐν ἢ πλείω τὸ μέρος καὶ τὸ ὅλον, καὶ πῶς ἐν ἢ πλείω, καὶ εἰ πλείω, πῶς πλείω, καὶ περὶ τῶν μερῶν τῶν μὴ

5. Sed aptissimum omnium principium, quoniam id quod est multipliciter dicitur, erit in quaestione, quomodo affirmant qui hoc contendunt unum omnia esse, utrum substantiam cuncta, an certae cujusdam quantitatis aut qualitatís, et rursus utrum substantiam unam esse cuncta, velut hominem unum aut equum unum aut animam unam, aut qualitatem, et hanc itidem unam, ut candorem aut calorem aut aliquid tale. Haec enim omnia, quantum inter se distent, dici non potest. Nam si est substantia et quantitas et qualitas, sive separata sint ea quae sunt, sive non sint separata, non unum sed plura profecto sunt. Sin autem qualitas sint universa vel quantitas, sive sit substantia sive non sit, absurdum est sane, si id quod fieri non potest, absurdum oportet appellare. Nihil enim caeterorum separatim esse potest praeter substantiam. Universa enim haec de subiecto dicuntur, de substantia quidem ipsa. At Melissus id quod est infinitum esse censet. Est igitur ens quantitas quaedam: nimirum infinitum in quantitate inest. substantia autem infinita aut qualitas aut affectus infinitus

esse non potest nisi per accidens, si simul et certae cujusdam quantitatis quaedam sint. Quippe infiniti ratio quantitate utitur, non substantia aut qualitate. Si igitur et substantia sit et quantitas, id quidem quod est non unum, sed duo esse videntur. Si vero substantia tantum sit, infinitum sane non est, neque magnitudinem ullam habebit: erit enim quantitas quaedam.

6. Praeterea quum multipliciter et ipsum unum, sicut et id quod est, dici soleat, considerari oportet, quoniam modo universum unum esse affirmant. Unum autem dicitur partim continuum, partim individuum, partim ea quorum una atque eadem ratio, quaerentibus quid rei sit, apparet, ut lemetum et vinum. Si igitur unum illud continuum est, multitudo profecto est: continuum enim in infinitum dividi potest. Habet autem haec res dubitationem de parte ac toto, non ad verba nostra forsitan accommodatam, sed per se considerandam, utrum unum an plura sint pars ac totum, et quo pacto sint unum vel plura, et si sint plura, quomodo sint plura. Et de partibus non continuis eadem sunt quaerenda;

συνεχῶν· καὶ εἰ τῷ ὅλῳ ἐν ἑκάτερον ὡς ἀδιαιρέτον, ὅντι καὶ αὐτὰ αὐτοῖς. Ἄλλα μὲν εἰ ὡς ἀδιαιρέτον, οὐδὲν ἔσται ποσὸν οὐδὲ ποῖον, οὐδὲ δὴ ἄπειρον τὸ ὄν, ὡσπερ Μελίσσος φησὶν, οὐδὲ πεπερασμένον, ὡσπερ Παρμενίδης· τὸ γὰρ πέρας ἀδιαιρέτον, οὐ τὸ πεπερασμένον. Ἄλλα μὲν εἰ τῷ λόγῳ ἐν τὰ ὄντα πάντα ὡς λῶπιον καὶ ἱμάτιον, τὸν Ἡρακλείτου λόγον συμβαίνει λέγειν αὐτοῖς· ταῦτόν γὰρ ἔσται ἀγαθῷ καὶ κακῷ εἶναι καὶ μὴ ἀγαθῷ καὶ ἀκακῷ, ὥστε ταῦτόν ἔσται ἡγαθὸν καὶ οὐκ ἀγαθόν, καὶ ἄνθρωπος καὶ ἵππος, καὶ οὐ περὶ τὸ ἐν εἶναι τὰ ὄντα ὁ λόγος ἔσται αὐτοῖς ἀλλὰ περὶ τοῦ μηδέεν, καὶ τὸ ποιητὴ εἶναι καὶ τοσοῦτὸν ταῦτόν.

(Aristoteles Phys. lib. I cap. 2 p. 185. b. 5 ed. Bekker. Simplicius fol. 18 b. τὸ δὲ ἴσως οὐ πρὸς τὸν λόγον καίτοι πρὸς λόγον ὄντων τῶν εἰρημέων λέγεσθαι φησὶ [Ἀλέξανδρος], διότι ἱκανὰ ἦν τὰ προλεγεμένα τοῦς αὐτοῖς ἐν τὸ ὄν λέγοντας ὡς συνεχὲς διελέγχετο. ἴσως δὲ οἱ ἐφ' ἑκάτερα ἀπορία τοῦ λόγου ἐξωτερικὴ τις ἦν ὡς Εὐδήμος φησὶ, διλεκτικὴ μάλλον οὕσα, πεπραθῆσθαι δὲ μετ' ὀλίγον καὶ τὴν τοῦ Εὐδήμου λέξιν ἐναργῶς τὸν σκοπὸν τοῦ λόγου δηλοῦσαν. Νῦν δὲ τὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου προκείσθω. Λέγει γὰρ οἱ ἔστω μὲν ἐπὶ τοῦ ταῦτοῦ συνθέστερον τὸ δεδιαιρέμενον· τὰ γὰρ τῷ αὐτῷ ταῦτὰ καὶ ἀλλήλοις ἐστὶ ταῦτά. Διὸ καὶ ὁ Εὐδήμος οὕτως ἐγγράσατο τῆ ἀποδείξει καὶ οἱ τοῦ Ἀριστοτέλους ἐξηγηταὶ τὸ ταῦτόν ἀντὶ τοῦ ἐνὸς λαβόντες. Ταῦτα μὲν Ἀλέξανδρος, ὁ μὲντοι Εὐδήμος οὕτως ἐν τὸ δειχθῆναι τὸ συνεχὲς μὴ ὄν ἐν εἰρηκε ταῦτα, σαφῶς λέγει, μερῶν δὲ καὶ αὐτὸς ποτὲ μὲν διωρισμένον, ποτὲ δὲ συνεχῶν μέμνηται. Ἔχει δὲ οὕτως ἡ τοῦ Εὐδήμου λέξις· μετὰ τὸ δεῖξαι οὐκ ἔσται τὸ ὄν οὕτως ἐν ὡς ἀδιαιρέτον, ὅπερ αὐτὸς ἀποπον ἐκάλεσεν, ἐπάγει· « ἀλλὰ μὲν οὐδὲ κατὰ συνεχείαν γε. Τὰ γὰρ διωρισμένα τῶν μερῶν οὐκ ἔσται τὰ αὐτά. Ἔχει δὲ αὐτὸ τοῦτο ἀπορίαν ἐξωτερικὴν. Εἰ μὲν γὰρ ἔσται τῶν τῆς γραμμῆς μορίων ἕκαστον ταῦτόν τῆ ὄλη, καὶ αὐτοῖς ταῦτὰ ἔσται. Τὰ γὰρ ἐνὶ τὰ αὐτὰ ὡσαύτως καὶ ὄλιος τὰ αὐτά. Εἰ δὲ ἕτερον τῆς ὄλης ἕκαστον, ἄρα γε καὶ πάντα. Εἰ δὲ

τοῦτο, πῶς ὅλη ταῦτά ἐστιν; ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἀρεῖσθω. » Ἐν δὴ τούτοις ὅτι μὲν οὐδὲ εἰ ὡς συνεχὲς λέγοιτο τὸ ὄν οὕτως ἐν ἔστι, δείκνυται κατ' ἄλλην ὁκ οἴμαι ἐπιβολήν. Τὰ γὰρ διωρισμένα, φησὶ, τῶν μερῶν οὐκ ἔσται τὰ αὐτὰ τοῖς συνεχῆσιν, ὥστε καὶ συνηγορήσει τις ἐν εἶναι τὸ συνεχὲς, ἐπειδὴ τὰ διωρισμένα μέρη ἄλλα παρὰ τὰ συνεχῆ ἔσται, πολλὰ τὰ ὄντα καὶ οὐκ ἐν. Καὶ περὶ τῶν μορίων δὲ ἀπορία τις ἔστιν ἦν αὐτὸς μὲν ἐξωτερικὴν καλεῖ, ὁ δ' Ἀριστοτέλης οὐδὲν πρὸς τὸν λόγον φησὶν. Καὶ γὰρ διλεκτικὴ μάλλον ἔστιν, ἐφ' ἑκάτερα ἐνδόξως ἐπιχειροῦσα καὶ οὐκ ἱκανή τὸν τοῦ συνεχῶς λόγον ἐνοχλεῖν τὸν λέγοντα συνεχὲς εἶναι τὸ διαιρέτον εἰς αἰεὶ διαιρετά. Εὐδιάλυτος δὲ ὡς δέδεικται ἡ ἀπορία, πλὴν ὁ μὲν Εὐδήμος ἐπὶ τῶν συνεχῶν μερῶν μόνον τὴν ἀπορίαν ἐκτίθειται τὰ ἐφ' ἑκάτερα ἐπιχειρήματα καὶ τὰ συναγόμενα ἀπ' αὐτῶν ἄτοπα τιθεῖς, ὁ δὲ Ἀριστοτέλης καὶ ἐπὶ τῶν μὴ συνεχῶν μερῶν ἀλλὰ διωρισμένων, δηλονότι τὴν αὐτὴν ἀπορίαν εἶναι φησὶ καὶ μόνον τίθησι τὸ ἐπόμενον ἄτοπον τοῖς τὸ αὐτὸ λέγουσι καὶ ἐν τὸ μέρος τῆ ὄλης.)

7. Ἐθοροβοῦντο δὲ καὶ οἱ ὕστεροι τῶν ἀρχαίων, ὅπως μὴ ἅμα γένηται αὐτοῖς τὸ αὐτὸ ἐν καὶ πολλὰ. Διὸ οἱ μὲν τὸ ἔστιν ἀρεῖλον ὡσπερ Λυκόφρων, οἱ δὲ τὴν λέξιν μετερρῶθιμιζον, ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὐ λευκός ἐστιν, ἀλλὰ λελεύκωται, οὐδὲ βραδίον ἐστὶν ἀλλὰ βραδίσει, ἵνα μήποτε τὸ ἔστι προσάπτοντες πολλὰ εἶναι ποιῶσι τὸ ἐν, ὡς μοναχῶς λεγομένου τοῦ ἐνὸς ἡ τοῦ ὄντος. Πολλὰ δὲ τὰ ὄντα ἡ λόγῳ (ὅσον ἄλλο τὸ λευκῶ εἶναι καὶ μουσικῶ, τῷ δ' αὐτῷ ἄμυρ· πολλὰ ἄρα τὸ ἐν) ἡ διαίρεσει, ὡσπερ τὸ ὄλον καὶ τὰ μέρη. Ἐνταῦθα δὲ ἤδη ἡ πόρου, καὶ ὁμιλόγου τὸ ἐν πολλὰ εἶναι, ὡσπερ οὐκ ἐνδεγόμενον ταῦτόν ἐν τε καὶ πολλὰ εἶναι, μὴ πάντικειμενα δὲ· ἔστι γὰρ τὸ ἐν καὶ δυνάμει καὶ ἐντελεχείᾳ.

(Aristoteles Phys. lib. I cap. 2 pag. 185 b. 25 ed. Bekker. Simplicius fol. 21. Ταῦτα εἰπόν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπάγει λοιπὸν δι' ὧν ἐνδείκνυται, ὅτι οὐ λέλυται ἡ ἀπορία ἢ ἀπὸ τῶν συμβεβηκότων ἀλλὰ μόνη

ac si toti utraque, et pars et ipsum totum sint unum pariter atque individuum, et ipsæ profecto partes unum itidem sibi ipsis erunt. Atqui si unum est ut individuum, nulla sane quantitas, nulla qualitas erit; ideoque neque infinitum est ens, ut ait Melissus, neque finitum, ut Parmenides censet. Nam finis dividi nequit, non finitum. At vero si omnia, quæ sunt, ratione sunt unum, ut vestimentum ac vestis, contingit iis ut Heracliti sententiam dicant. Eadem enim erit boni maliqve ratio. et non boni ac boni. Quare idem erit bonum et non bonum, æque atque homo et equus. Quin etiam sermo eorum non unum ea quæ sunt, sed nihil esse probabit; et eadem insuper ratio qualitatis et quantitatis erit.

7. Sed antiquorum posterî metu etiam perturbabantur,

ne accideret, ut idem ipsis unum et multum esset. Quapropter alii ipsum est tollebant, ut Lycophron, alii autem dictionem mutabant, quia homo non albus est sed albet, neque ambulans est sed ambulat; ne unquam illud est adjunctes, id quod est unum multa esse affirmarent, quasi id quod est unum, aut id quod est, uno modo diceretur. Multa vero sunt ea quæ sunt, aut ratione (verbi causa aliud est album esse et musicum, eidem autem inest utrumque; ipsum igitur unum multum est), aut divisione, ut totum ac partes. Sed hic jam hæsitabant, atque ipsum unum inulta esse fatebantur, quasi non posset idem unum ac plura esse, non tamen opposita. Est enim illud unum et potentia et actu.

ἢ ἀπὸ διαίρεσεως λέγων· ἐπὶ μὲν οὖν τῶν τῷ λόγῳ πολλῶν ὡς εἴρηται φησὶ τὸ ποιεῖν οὐς ὑστέρους εἴρηκε τῶν ἀρχαίων, οἱ μὲν ἀφαιροῦντες τὸ ἔστιν ἀπὸ τῶν συμβεβηκότων, οἱ δὲ παρεκκλίνοντες καὶ μεταβρύθμιζοντες τὴν λέξιν, ἐπὶ δὲ τοῦ ὅς θλου καὶ μέρους οὐκ ἔχοντες τοιαύτην ἔνστασιν πρὸς τὸ σόφισμα, ἐνεδιόσαν. Ἔστι δέ, φησί, τὸ θλον ἓν τε καὶ πολλά, οὐ κατὰ ταῦτόν μὲν, ἀλλ' ἐντελεχεία μὲν ἓν, δυνάμει δὲ πολλά, ὥστε εἰ μέλει καὶ ἡ ἀπὸ τῶν συμβεβηκότων ἀπορία λύσθαι, καλῶς ὁ Πορφύριος τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ἠνιγμένον διὰ τοῦ ὅς μοναχῶς λεγομένου ἢ τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ὄντος, πολλά δὲ τὰ ὄντα ἐνόησε τε καὶ ἐξέφηνεν ἐνδειξαμένου μὲν πως καὶ τοῦ Εὐδήμου τὸ τοιοῦτο καὶ αὐτοῦ δὲ τὴν λύσιν εἰς τὸ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ κατακλείσαντος. Οὐδὲν δὲ ἴσως χειρόν καὶ τὰ Εὐδήμου παραθέσθαι πλείονος τῶν λεγομένων ἐπιστάσεως ἔνεκα. Ἔγει δὲ ἴδε ἡ μετὰ τὰς ἀπαντήσεις λέξις τὰς πρὸς τὰ τοῦ ἑνὸς σημαινόμενα. « Ἄρα οὖν τοῦτο μὲν οὐκ ἔστιν ἓν, ἓν δὲ τί ἐστι; Τοῦτο γὰρ ἠπορεῖτο, καὶ Ζήνωνά φησι λέγειν εἴ τις αὐτῷ τὸ ἐν ἀποδοῆν τί ποτέ ἐστιν, ἔξιν τὰ ὄντα λέγειν, διὰ τὸ τῶν μὲν αἰσθητῶν ἕκαστον κατηγορικῶς πολλά λέγεσθαι καὶ μερισμῶν, τὴν δὲ στιγμὴν μηδὲ ἐν τιθέναι (alibi τι εἶναι). Ὁ γὰρ μήτε προστιθέμενον οὐδεὶς μήτε ἀφαιρούμενον μειοῖ, οὐκ ὤφειτο τῶν ὄντων εἶναι. Εἰ δὲ τις καὶ τὰς λοιπὰς προσηγορίας (Brandis. κατηγορίας) προσεπιθεῖη, πιστότερον ἂν κατασκευάσειεν ἔτι τὸν λόγον. Οὐ φαίνεται γὰρ οὔτε οὐσίαν, οὔτε ποιὸν ἢ στιγμὴν ποιούσα, οὔτε ἄλλο τῶν κατὰ τὰς διαίρεσεις οὐδέν. Εἰ δὲ ἡ μὲν στιγμὴ τοιοῦτον, ἡμῶν δ' ἕκαστος πολλά λέγεται εἶναι οἷον λευκός, μουσικός καὶ πολλά ἕτερα, ὁμοίως δὲ καὶ ὁ λίθος· ἀπειρος γὰρ ἡ θραῦσις ἑκάστου, πῶς ἂν εἴη τὸ ἐν; Πρὸς μὲν οὖν τὰς κατηγορίας ἔνιοι μὲν οὐκ ὦντο δεῖν τὸ ἔστιν ἐπιλέγειν, ἴδν καὶ Λυκόφρον ἦν, ἀλλ' ἄνθρωπον μὲν ἔλεγον εἶναι, ἄνθρωπον δὲ λευκὸν εἶναι οὐκ ἔφασαν, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον· οὐδαμοῦ γὰρ τὸ εἶναι προσῆπτον, ἀλλ' ἐν ἡ καθ' ἕκαστον (add. ἔλεγον). Πλάτων δὲ τὸ ἔστιν οὐκ ὤφειτο σημαίνειν ὅπερ ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' ὥσπερ τὸ φρονιμός ἐστι τὸ φρονεῖν καὶ τὸ καθήμενός ἐστι τὸ καθῆσθαι, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἔχει καὶ εἰ μὴ κείται ἄνομακα. Πρὸς μὲν οὖν τὰ κατηγορικῶς πολλά λούντα τὸ ἐν τοῦτον ἀπῆντων τὸν τρόπον, πρὸς δὲ εὐ κατὰ μερισμὸν οὐκ εὐπόρου. Ἔστι δέ, ὡς ἔοικε, τὸ διορίζειν ἕκαστον ποσαχῶς λέγεται, μέγα πρὸς ἀλήθειαν. Πλάτων τε γὰρ εἰσαγαγὼν τὸ δισσὸν πολλὰς ἀπορίας ἔλυσε πραγματικῶν, ὧν (leg. ἐφ' ὃ) νῦν οἱ σοφισταὶ καταφεύγουσιν, ὥσπερ ἐπὶ τὰ εἶδη, καὶ πρὸς τοῦτοις τοῦνομα τῶν λόγων ἀφώρισε. Πρὸς δὲ τὴν τοῦ ἑνὸς ἀπορίαν ἄκος ἐφάνη ἢ τοῦ ὄντος διαίρεσις. Ἦν δ' αὕτη τοῖς φιλοσοφοῦσιν ἐμπόδιος, καὶ ἐπὶ μικρὸν ἐγγρῶντο αὐτῇ. Ἔστι δὲ σοφὸν τὸ καλῶς ἐκαστῷ χρῆσθαι. Οἱ τε γὰρ ταῖς ἀρχαῖς χρώμενοι οὐδὲν

προάγουσιν (ἢ γὰρ ἀρχὴ πολύχου) οἱ τε [τάς] μὴ ἀρχὰς ποιούμενοι ἀδυνατοῦσι προίεσαι διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἀφ' οὔ. Ἐνεργεία δὲ καὶ δυνάμει ἐπιστήμονας μὲν ἔλεγον καὶ ἀνόρειους καὶ ὅσα τοιαῦτα, ἐν δὲ οὐκ ἔλεγον οὐδὲ πολλά. Φαίνεται δὲ περὶ πάντα εἰς εἶπὴν ἢ διαίρεσις αὕτη. Εἰ γὰρ δεοὶ ἡμᾶς τοὺς καθευδόντας ἀριθμεῖν, εὐθέως μὲν ἄνθρωπον καὶ ἵππον καταριθμήσομεν, καίπερ πολλῶν οὐ καθευδόντων εἰς τὴν δυνάμειν αὐτῶν ἀποβλέποντες, περὶ τῶν ἰχθύων δὲ ἀπορήσομεν καὶ βαδιοῦμεν εἰς τοὺς ἄλιεις. Ἐν δὲ τῇ οἰκίᾳ τοὺς καθευδόντας ἀριθμοῦντες πολλοὺς παραλείψομεν ἀνθρώπους καὶ ἵππους, ἄνπερ ὧσι καὶ μὴ καθευδῶσι. Δῆλον οὖν ὡς πρότερον εἰς τὴν δυνάμειν, ὑστέρον δὲ εἰς τὴν ἐνεργείαν ἀποβλέπομεν· οὕτω δὲ καὶ ἐν τε καὶ πολλά καὶ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ ἐστίν. Ἐνεργεία μὲν οὖν ἄμφω οὐδέποτε τῷ αὐτῷ ὑπάρχει. Φαίνεται δὲ τοῦτο ἄτοπον, τὸ δὲ ἐνεργείᾳ ἐν δυνάμει πολλά ἐστίν, εἴπερ τῶν μεριστῶν ἐστίν. Οὐδὲν δὲ ἄτοπον. Οὐ γὰρ ἐναντία ταῦτά ἐστιν. Οὕτω δὲ καὶ ἐν τῷ αὐτῷ λίθῳ πολλά ἔσται, οἷον Ἐρμῆς, Ἡρακλῆς, μυρία ἕτερα. Δυνάμει γὰρ ἐστὶ πάντα ταῦτα ἐν τούτῳ, ἐνεργείᾳ δὲ ἐν μόνῳ· τὰ δὲ ἐνεργείᾳ πολλά οὐκ ἐστὶ δυνάμει ἓν, ἀλλ' ὅσα σύγκειται ἐν ἐνί, οἷον ἔσταναι, καθῆσθαι. Δυνάμει γὰρ ἅμα περὶ τὸ ἐν εἴη ἂν, ἐνεργείᾳ δὲ οὐ. Εἰ δὲ παρῆν Ζήνων, ἐλέγομεν ἂν πρὸς αὐτὸν περὶ τοῦ ἑνὸς, ἐνεργείᾳ ὅτι οὐκ ἐστὶ πολλά. Τὸ μὲν γὰρ κυρίως αὐτῇ ὑπάρχει, τὰ δὲ κατὰ δυνάμειν. Οὕτως οὖν ἐν καὶ πολλά τὸ αὐτὸ γίνεται, ἐνεργείᾳ δὲ ἑστέρον μόνον, ἅμα δὲ ἄμφω οὐδέποτε. « Εἰ δὲ προσεπιθεῖμεν αὐτὸν ταῦτα λέγοντες, ἠξιοῦμεν ἂν τὴν ὑπόσχεσιν ἀποδιδοῦμαι, ἐν ἧ ὁ μὲν τοῦ Ζήνωνος λόγος ἄλλος τις ἔοικεν οὕτως εἶναι παρ' ἐκεῖνον τὸν ἐν βιβλίῳ φερόμενον, οὗ καὶ ὁ Πλάτων ἐν τῷ Παρμενίδῃ μὲμνηται· ἐκεῖ μὲν γὰρ ὅτι οὐκ ἐστὶ πολλά, δεικνυσι βοηθῶν ἐκ τοῦ ἀντικειμένου τῷ Παρμενίδῃ ἐν εἶναι λέγοντι, ἐνταῦθα δέ, ὡς ὁ Εὐδήμος φησι, καὶ ἀνῆρει τὸ ἐν. Τὴν γὰρ στιγμὴν ὡς τὸ ἐν εἶναι λέγει, τὰ δὲ πολλά εἶναι συγχωρεῖ. Ὁ μὲν τοι Ἀλέξανδρος καὶ ἐνταῦθα τοῦ Ζήνωνος ὡς τὰ πολλά ἀναίρουντος μεμνησθαι τὸν Εὐδήμον οἶεται· ὡς γὰρ ἱστορεῖ, φησιν Εὐδήμος, Ζήνων ὁ Παρμενίδου γνώριμος, ἐπειρᾶτο δεικνύναι, ὅτι μὴ οἷόν τε τὰ ὄντα πολλά εἶναι τῷ μηδὲν εἶναι ἐν τοῖς οὐσιν ἐν, τὰ δὲ πολλά πλῆθος εἶναι ἐνάδειον. Καὶ ὅτι μὲν οὐχ ὡς τὰ πολλά ἀναίρουντος Ζήνωνος Εὐδήμος μὲμνηται νῦν, δῆλον ἐκ τῆς αὐτοῦ λέξεως, οἶμαι δὲ μήτε ἐν τῷ Ζήνωνος βιβλίῳ τοιοῦτον ἐπιχείρημα φέρεσθαι, οἷον ὁ Ἀλέξανδρος φησι. Καὶ τοῦτο δὲ ἐκ τῶν εἰρημίων δῆλον, ὅτι καὶ ὁ Εὐδήμος τὴν ἀπορίαν ἀπὸ τῆς τοῦ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ διαφορᾶς ἔλυσε· ἐνδείκνυται δὲ ἴσως καὶ τὴν ἀπὸ τῆς τοῦ ὄντος διαφορᾶς λύσιν ὁ Εὐδήμος ἐν οἷς φησι. « Πρὸς δὲ τὴν τοῦ ἑνὸς ἀπορίαν ἄκος ἐφάνη ἢ τοῦ ὄντος διαίρεσις. Ἦν δὲ αὕτη τοῖς φιλοσοφοῦσιν ἐμπόδιος, καὶ ἐπὶ μικρὸν χρόνον ἐγγρῶντο

αὐτῆ. « Ἐμποδὸς ἴσως διὰ τὸ μὴ καλῶς διελεύσθαι, ἀλλ' ἐπὶ μικρὸν χρῆσθαι. Καὶ ταῦτα μὲν εἴτε οὕτως, εἴτε ἄλλως ἔχει, ζητεῖν ἀξιον· τοῦ δὲ Εὐδήμου λέγοντος ὅτι Πλάτων ἐν τῇ τῶν συμβεβηκότων κατηγορίᾳ τὸ ἔστιν οὐκ ᾔθετο σημαίνει οὐσίας μέθεξιν, ἀλλὰ μόνον τὴν κατὰ συμβεβηκὸς διάθεσιν, ὡσπερ τὸ φρονιμὸς ἔστιν οὐδὲν ἄλλο σημαίνει ἢ τὸ φρονεῖν καὶ τὸ καθήμενός ἔστιν οὐδὲν ἄλλ' ἢ τὸ καθῆσθαι· ταῦτα οὖν τοῦ Εὐδήμου λέγοντος ὁ Ἀλέξανδρος Πλάτωνά φησιν εἶναι τὸν τὴν λέξιν μεταφραζομένην τῶν συμβεβηκότων, καὶ ἴσως διότι ὁ Εὐδήμος μετὰ τοῦ ἀραιροῦντος τὸ ἔστι τῆς ὁδῆς ταύτης ἐμνήσθη. Ὅτι δὲ οὐκ ἦν τῶν ἐπὶ τῇ ἀπορίᾳ θορυβηθέντων ὁ Πλάτων, οὐδὲ τοῦτον ὁ Ἀριστοτέλης αἰνίττεται, ὅθλον ἐξ ὧν ἐν Φιλιππῶν μὲν παίδων ἐρεσελοῦντων ἀδολεσχίαν εἶναι τὴν τοιαύτην ἀμφοσθήτησιν φησιν, ἐν Σοριστῇ δὲ καὶ τὴν ὅλην ἀπορίαν σαφῶς ἐκτίθεται καὶ διαπαίζει πᾶν τοὺς ἐσπουδακότας περὶ αὐτῆν γράφων οὕτως. Simplicius fol. 30 ἀλλ' εἴοικεν ἀπὸ τῶν Εὐδήμου λόγων ὁ Ἀλέξανδρος δόξαν περὶ τοῦ Ζήνωνος λαθεῖν ὡς ἀναίροῦντος τὸ ἔν. Λέγει γὰρ ὁ Εὐδήμος ἐν τοῖς Φυσικοῖς· « ἄρα οὖν τοῦτο μὲν οὐκ ἔστι, ἔστι δὲ τί ἐν; τοῦτο γὰρ ἠπορεῖτο, καὶ Ζήνωνά φησι λέγειν εἰ τις αὐτῷ τὸ ἐν ἀποδοίη τί ποτέ ἔστι, λέξιν (leg. ἔξιν ut fol. 21) τὰ ὄντα λέγειν. Ἡπόρει δὲ ὡς εἴοικε διὰ τὰ τῶν μὲν αἰσθητῶν ἕκαστον κατηγορικῶς τε πολλὰ λέγεσθαι καὶ μερισμῶ, τὴν δὲ στιγμὴν μηδὲν τιθέναι· ὁ γὰρ μῆτε προστιθέμενον αὖξει μῆτε ἀφαιρούμενον μειοῖ, οὐκ ᾔθετο τῶν ὄντων εἶναι. » Καὶ εἰκὸς μὲν ἦν τὸν Ζήωνα ὡς ἐφ' ἑκάτερα γυμναστικῶς ἐπιχειροῦντα (διὸ καὶ ἀμφοτερόγλωσσος λέγεται) καὶ τοιούτους ἐκφέρειν λόγους περὶ τοῦ ἐνὸς ἀποροῦντα, ἐν μέντοι τῇ συγγράματι αὐτοῦ πολλὰ ἔχοντι ἐπιχειρήματα καθ' ἕκαστον δείκνυσιν ὅτι τῷ πολλῷ εἶναι λέγοντι συμβαίνει τὰ ἐναντία λέγειν.

8. Τὸν τε δὴ τρόπον τοῦτον ἐπιούσιν ἀδύνατον φαίνεται τὰ ὄντα ἐν εἶναι, καὶ ἐξ ὧν ἐπιδεικνύουσι, λύειν οὐ χαλεπὸν· ἀμφοτέροι γὰρ ἐριστικῶς συλλογίζονται καὶ Μελίσσος καὶ Παρμενίδης· καὶ γὰρ ψευδῶς λαμβάνουσι καὶ ἀσυλλόγιστοί εἰσιν αὐτῶν οἱ λόγοι· μᾶλλον δὲ ὁ Μελίσσος φορτικὸς καὶ οὐκ ἔχων ἀπορίαν, ἀλλ' ἐνὸς ἀτόπου δοθέντος τᾶλλα συμβαίνει, τοῦτο δὲ οὐθὲν χαλεπὸν. Ὅτι μὲν οὖν παραλογίζεται Μελίσσος, ὁθλὸν· οἶσται γὰρ εἰληφέναι, εἰ τὸ γενόμενον ἔχει ἀρχὴν ἅπαν, ὅτι καὶ τὸ μὴ γενόμενον οὐκ ἔχει.

8. Hoc igitur modo nobis hanc sententiam impugnantibus ea quæ sunt non posse unum esse videntur. Atque neque difficile est ea solvere, quibus illi homines hanc suam sententiam ostendebant. Uterque enim contentiose ratiocinatur, et Melissus et Parmenides. Nam et falsa sumunt, et conclusiones forma vitiosas efficiunt. Melissi tamen ratio magis est inepta, neque ullam dubitationem habet profecto, sed uno absurdo dato cætera

(Aristoteles Phys. lib. I cap. 3 pag. 186. a. 4. ed. Bekker. Simplicius fol. 22. b. ἐν δὲ τούτοις πρῶτον εὐθύνει τὸν πρῶτον λόγον τὸν λέγοντα, εἰ τὸ γενόμενον ἀρχὴν ἔχει, τὸ μὴ γενόμενον ἀρχὴν οὐκ ἔχει, καὶ τούτῳ πρῶτον μὲν ἐλέγχει τὸ ἀσυλλόγιστον, εἰτ' αὐτὸ τὸ ψευδὸς αἰτιάζεται τῶν λημμάτων. Τὸ μὲν οὖν ἀσυλλόγιστον ἐκ τοῦ τὴν ἀκολουθίαν ἀνάπαλιν ἢ ἐχρῆν λαθεῖν ζητήσατο. Οὐ γὰρ ἔπεισι τῷ τὸ γενόμενον ἀρχὴν ἔχει τὸ μὴ γενόμενον ἀρχὴν μὴ ἔχειν, ἀλλὰ τὸ τὸ μὴ ἔχον ἀρχὴν οὐ γέγονεν. Λαθεῖν δὲ ὁ Μελίσσος, ὅτι τὸ μὴ γενόμενον ἀρχὴν οὐκ ἔχει, καὶ προδείξας ὅτι τὸ ὄν οὐ γέγονεν· οὔτε γὰρ ἐξ ὄντος οὔτε ἐκ μὴ ὄντος αὐτὸ γενέσθαι δυνατόν, συνήγαγεν ὅτι τὸ ὄν ἀρχὴν οὐκ ἔχει. Ἄλλ' ἴσως ἐρεῖ τις δεῖ καὶ ἢ ἀπὸ τοῦ ἠγουμενοῦ ἀντιστροφή ἀληθὴς ἔστι πολλάκις ἐφ' ὧν ἐξισάζει τὸ ἐπόμενον τῷ ἠγουμενῷ· εἰ γὰρ ἀνθρωπος, ζῷον λογικὸν θνητόν, καὶ εἰ μὴ ἀνθρωπος, οὐ ζῷον λογικὸν θνητόν. Ἄλλ' ἐπὶ τούτῳ ὧν ἔλαβεν ὁ Μελίσσος οὐ δοκεῖ ἐξισάζειν. Καὶ γὰρ τὸ γενόμενον πᾶν ἀρχὴν ἔχη τὴν κατὰ τὸ πρᾶγμα πεπερασμένον ὄν, ἀλλὰ τὸ πεπερασμένον οὐ πᾶν γέγονεν, ὡς ἥλιος καὶ σελήνη καὶ οὐρανός. Ὁ μέντοι Εὐδήμος καὶ διὰ τούτων τῶν λημμάτων οὐδὲν ἄλλο δείκνυσθαι φησιν ἢ ὑπερ ἐξ ἀρχῆς, ὅτι τὸ ὄν ἀγένητόν ἔστιν· ἢ γὰρ ὑγιᾶς ἀντιστροφή ἔστι τὸ μὴ ἔχον ἀρχὴν ἀγένητόν ἔστι, τὸ δὲ ὄν οὐκ ἔχει ἀρχὴν. Λέγει δὲ οὕτως· « οὐ γὰρ εἰ τὸ γενόμενον ἀρχὴν ἔχει, τὸ μὴ γενόμενον ἀρχὴν οὐκ ἔχει, μᾶλλον δὲ τὸ μὴ ἔχον ἀρχὴν οὐκ ἐγένετο· οὕτω γὰρ ἐπὶ τῶν ἀποράσεων ἡ ἀκολούθησις γίνεται. Ἄγένητον οὖν αὐτῷ γίνεται τὸ ὄν· οὐ γὰρ ἔχει ἀρχὴν. »

9. Εἴτα καὶ τοῦτο ἄτοπον, τὸ παντὸς οἶσθαι εἶναι ἀρχὴν τοῦ πράγματος καὶ μὴ τοῦ χρόνου, καὶ γενέσεως μὴ τῆς ἀπλῆς, ἀλλὰ καὶ ἀλλοιωτέως, ὡσπερ οὐκ ἀθρόα γινομένης μεταβολῆς.

(Aristoteles Phys. lib. I cap. 3 pag. 186. a. 13 ed. Bekker. Simplicius fol. 23 b. καὶ ταῦτα μὲν καλῶς ὁ Ἀριστοτέλης ἀντίειρε πρὸς τὸ φαινόμενον ὑπαντῶν· ἐπεὶ δὲ σοφὸς ἀνὴρ Μελίσσος, ὡς τοιούτου χροῖ καὶ τῆς ἐννοίας στοχαζόμενον τὰ ἐπαχθέντα αὐτῷ ἐγκλήματα ἀπολύσασθαι. Καὶ ὅτι μὲν οὐ σωματικὸν ἐλάμβανε τὸ ὄν, ὅθλον ἐκ τοῦ ἀκίνητον καὶ ἀδιείρητον αὐτὸ δεικνύει, τῶν σωμάτων ἐναργῆ τὴν κίνησιν καὶ τὴν διαίρεσιν ἐμφαινόντων, ἀλλ' ἀντὶ μὲν τοῦ αἰσθητοῦ καὶ διαστατοῦ τὸ γενητὸν παραλαμβάνει, ὡσπερ καὶ ὁ παρὰ Πλάτωνι Τίμαιος λέγων· γέγονεν, ὁρατὸς γὰρ ἀπτό:

contingunt, quod quidem nullam habet difficultatem. Patet igitur vitiose Melissum argumentari. Putat enim se sunsisse, si omne quod factum est, principium habet, id quod factum non est, principium non habere.

9. Deinde hoc etiam est absurdum, cujuslibet rei esse principium et non temporis, et generationis non simplicis, sed etiam conversionis, quasi non ingens fiat mutatio.

τέ ἐστι καὶ σῶμα ἔχων· ἀντί δὲ τοῦ νοητοῦ καὶ ἀμεροῦς τὸ ἀγένητον, ὡς καὶ τοῦτο πάλιν ὁ Πλάτων, τί τὸ ὄν αἰεὶ, γένεσιν δὲ οὐκ ἔχον· ὅταν οὖν λέγῃ τὸ γενητὸν ἀρχὴν ἔχειν, τὸ αἰσθητὸν φησὶ καὶ διαστατὸν ἅτε περανθῆν ἀρχὴν ἔχειν καὶ πέρασ· οὐ γὰρ ἐστὶ σῶμα ἄπειρον. Καὶ συντίθεται καὶ ὁ Εὐδήμος ὅτι κἂν καὶ ἐπ' ἄλλων τινῶν ὀλίγων γενητὸν οὐκ εἰσὶν ἀρχαὶ αἱ κατὰ τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' ἐφ' οὗ σημαينوμένου λαμβάνει Μελισσος, εἰσί. Γράφει δὲ οὕτως· « ἀλλ' ἴσως ὀλίγων μὲν οὐκ εἰσὶν ἀρχαί, ἐφ' ὧν δὲ λαμβάνει εὐλογον εἶναι· διὸ τοῦτο μὲν παραχωρητέον, τὴν δὲ ἀκολούθησιν ἐπισκεπτέον. » Ὅταν δὲ ὁ Μελισσος ἐπιφέρῃ τὸ μὴ γινόμενον ἀρχὴν οὐκ ἔχει, τότε λέγει ὅτι τὸ ὄντως ὄν ἀμερές ἐστὶ καὶ οὔτε ἀρχὴν ἔχει οὔτε τελευτήν, διὸ καὶ ἄπειρον. Καὶ οὕτως οὐδὲτερον τῶν ἀξιωματῶν ψευδῶς εἰληπταί· κἂν γὰρ ἐστὶν ἀθρόως γενομένη ἀλλοιώσις, μάλιστα μὲν εἰ καὶ πάντα τὰ μέρη ἀλλοιοῦνται, ἀλλ' οὐχ ἅμα πᾶσα ἢ ἀλλοιώσις γίνεται, ἀλλ' ἔχει καὶ αὐτὴ ἀρχὴν καὶ τελευτήν. Ἐπειτα καὶ ἐν τῇ ἀλλοιώσει τὸ ἀλλοιούμενον οὐχὶ ἢ λευκότης ἐστὶν ἀλλὰ τὸ σῶμα κατὰ τὴν λευκότητα, τὸ δὲ σῶμα ἀρχὴν ἔχει καὶ πέρασ τὸ ἀλλοιούμενον καὶ γινόμενον οὕτως ὡς ἀλλοιούμενον. Καὶ τὸ ἀγένητον δὲ κατὰ τοῦτο τὸ σημαντικόμενον ἀληθῶς εἰρηται ἀρχὴν μὴ ἔχειν ἀδιάστατον καὶ ἀμερές ὑπάρχον. Ὅ γὰρ οὐρανὸς καὶ ὁδὸς ὁ κόσμος πολλῶν καὶ μακροῖων τετύχηκε παρὰ τοῦ γεννησαντος, ἀτὰρ κεκοινώνηκε γε σώματος, διὸ μέρη ἔχει καὶ ἀρχὴν καὶ τέλος. Ὅτι δὲ ἀγένητον τὸ ὄν ἐστὶ καὶ Ἀριστοτέλης συγχωρεῖ καὶ αὐτὸ τὸ δόγμα ἐνασμενίζων καὶ τὴν Μελισσοῦ περὶ τοῦ δόγματος ἀποδείξει. Καὶ ὁ Εὐδήμος δὲ τὸ ἀπλῶς ὄν ἀγένητον εἶναι συγχωρεῖ λέγων· « τὸ μὲν γὰρ ἅπαν τὸ ὄν ἀθρόως μὴ γίνεσθαι καλῶς ἔχειν (leg. ἔχει) συγχωρεῖν, ἐπειδὴ οὐχ οἷόν τε ἐκ μὴ ὄντος αὐτὸ γένεσθαι, ἀλλὰ κατὰ μέρος γίνεσθαι πολλὰ καὶ φθειρεσθαι εὐλογον δῆπου ἐστὶ, καὶ ὁρῶμεν οὗτο. » Καὶ οὕτως αἱ μὲν προτάσεις ἐλήφθησαν ἀληθῶς. Καὶ ἡ ἀντιστροφή δὲ ἐπὶ τῶν ἐξισαζόντων οὐ κωλύεται ἀπὸ τοῦ ἡγουμένου γίνεσθαι, ὡς ὅταν εἴπωμεν εἰ ἄνθρωπός ἐστι, καὶ ζῶον λογικὸν θνητὸν ἐστὶ, καὶ εἰ μὴ ἄνθρωπος, οὐδὲ ζῶον λογικὸν θνητὸν. Εἰ τοίνυν τὸ γενητὸν ἐξισάζει πρὸς τὸ ἀρχὴν ἔχον καὶ τέλος, οὐδὲν διαφέρει καὶ ἀπὸ τοῦ ἡγουμένου ἀντιστρέψαι. Ἐξισάζει γὰρ τὸ ἀγένητον τῇ ἀρχὴν μὴ ἔχοντι, οὐκέτι τοῦ κατὰ τὸν οὐρανὸν καὶ ὅλως τὰ αἰτία σώματα παραδείγματος ἐνολοῦντος ἡμᾶς. Ἀγένητα γὰρ ταῦτα οὐχ ὡς ἀμερῆ, ἀλλ' ὡς μὴ ἀπ' ἀρχῆς χρόνου γεγεννημένα. Ἐγκαλεῖται δὲ ὁ Μελισσος καὶ ὡς τῆς ἀρχῆς πολλαχῶς λεγομένης ἀντι τῆς κατὰ χρόνον ἀρχῆς ἧτις ὑπάρχει τῷ γενητῷ τὴν κατὰ τὸ πρᾶγμα λαθῶν, ἧτις καὶ τοῖς ἀθρόως μεταβάλλουσιν οὐχ ὑπάρχει. Ἔοικε δὲ αὐτὸς καὶ πρὸς τοῦ Ἀριστοτέλους τεθεῆσθαι καλῶς, ὅτι πᾶν σῶμα καὶ τὸ αἰδιον πεπερασμένον ὑπάρχον πεπερασμένην ἔχει δύναμιν καὶ ἄθρον ἐφ' ἑαυτῇ αἰεὶ ἐν τέλει χρόνου

ἐστί, διὰ δὲ τὴν ἀεικίνητον τοῦ παράγοντος ἐπιστάσιαν καὶ ἐν ἀρχῇ αἰεὶ ἐστὶ καὶ αἰδιον ὑπάρχει, ὥστε τὸ κατὰ μέγεθος ἀρχὴν καὶ τέλος ἔχον καὶ κατὰ χρόνον ἔχει ταῦτα καὶ ἀνάπαυιν. Τὸ γὰρ ἀρχὴν ἔχον χρόνου καὶ τέλος οὐχ ἅμα πᾶν ἐστὶ. Διὸ ποιεῖται τὴν μὲν ἀποδείξειν ἀπὸ τῆς κατὰ χρόνον ἀρχῆς καὶ τελευτῆς. Ἐναρχον δὲ οὕτω καὶ ἀτελεύτητον οὐ φησὶν εἶναι ὁ μὴ πᾶν ἐστὶ, τοῦτ' ἐστὶν ὁ μὴ ἅμα ὄλον ἐστίν, ὅπερ τοῖς ἀμερέσιν ὑπάρχει καὶ τῷ ὄντι ἀπείροις, τῷ δὲ γε ἀπλῶς ὄντι καὶ κυριώτατα· τῷ γὰρ ὄντι πᾶν ἐκεῖνο ἐστὶ. Λέγει δὲ ταῦτα οὕτως ὁ Μελισσος. « Ὅ τε τοίνυν οὐκ ἐγένετο ἐστὶ δέ, αἰεὶ ἦν καὶ αἰεὶ ἐστὶ, καὶ ἀρχὴν οὐκ ἔχει, οὐδὲ τελευτήν, ἀλλ' ἄπειρόν ἐστιν· εἰ μὲν γὰρ ἐγένετο, ἀρχὴν ἂν εἶχεν· ἤρξατο γὰρ ἂν ποτε γινόμενον, καὶ τελευτήν· ἐτελεύτησε γὰρ ἂν ποτε γινόμενον. Εἰ δὲ μήτε ἤρξατο μήτε ἐτελεύτησεν, αἰεὶ τε ἦν καὶ αἰεὶ ἐστὶ οὐκ ἔχον ἀρχὴν οὐδὲ τελευτήν· οὐ γὰρ αἰεὶ εἶναι ἀνυστὸν ὁ, τι μὴ πᾶν ἐστὶ. » Καὶ ὅτι μὲν τὸ ποτὲ χρονικὸν ἐστὶ δῆλον, ὅτι δὲ γινόμενον τὸ κατ' οὐσίαν γενητὸν εἶπεν, ὁ ἕως ἂν ἦ, γινόμενόν ἐστὶ καὶ οὐκ ὄν, δῆλον ἐκ τοῦ ἐτελεύτησεν ἂν ποτε γινόμενον, καὶ ἐκ τοῦ· οὐ γὰρ αἰεὶ εἶναι ἀνυστὸν ὁ, τι μὴ πᾶν ἐστὶ, ὡς τοῦ αἰεὶ ὄντος ὁ καὶ πᾶν ἐστὶν, ἀντικειμένου τῇ γενητῷ. Ὅτι δὲ ὥσπερ τὸ ποτὲ γινόμενον πεπερασμένον τῇ οὐσίᾳ φησὶν, οὕτω καὶ τὸ αἰεὶ ὄν ἄπειρον λέγει τῇ οὐσίᾳ, σαφῆς πεποιθήκεν εἰπών· « ἀλλ' ὥσπερ ἐστὶν αἰεὶ, οὕτω καὶ τὸ μέγεθος ἄπειρον αἰεὶ χρῆ εἶναι. » Μέγεθος δὲ οὐ τὸ διαστατὸν φησὶν· αὐτὸς γὰρ ἀδιαίρετον τὸ ὄν δείκνυσιν. Εἰ γὰρ διήρηται, φησὶ, τὸ ἐόν, κινεῖται· κινούμενον δὲ οὐκ ἂν εἴη ἅμα. Μέγεθος οὖν τὸ διάγραμμα αὐτὸ λέγει τῆς ὑποστάσεως. Ὅτι γὰρ ἀσώματος εἶναι βούλεται τὸ ὄν, ἐδήλωσεν εἰπών, εἰ μὲν ὄν εἴη, δεῖ αὐτὸ ἐν εἶναι· ἐν δὲ ὄν δεῖ αὐτὸ σῶμα μὴ ἔχειν. Καὶ ἐφεξῆς δὲ τῷ αἰδιῶν τὸ ἄπειρον κατὰ τὴν οὐσίαν συνέταξεν εἰπών, ἀρχὴν δὲ καὶ τέλος ἔχον οὐδὲν οὔτε αἰδιον οὔτε ἄπειρον ἐστὶν, ὥστε τὸ μὴ ἔχον ἄπειρόν ἐστιν· ἀπὸ τοῦ ἀπείρου δὲ τὸ ἐν συνελογίσαστο ἐκ τοῦ εἰ μὴ ἐν εἴη, περᾶναι πρὸς ἄλλο. Τοῦτο δὲ αἰτιάται Εὐδήμος ὡς ἀδιορίστως λεγόμενον γράφων οὕτως· « εἰ δὲ δὴ συγχωρήσειε τις ἄπειρον εἶναι τὸ ὄν, διὰ τί καὶ ἐν ἐστὶ; οὐ γὰρ διότι πλείονα, περᾶναι πη πρὸς ἄλλα. Δοκεῖ γὰρ καὶ ὁ παρεληλυθὸς χρόνος περᾶναι πρὸς τὸν παρόντα. Πάντη μὲν οὖν ἄπειρα τὰ πλείω τάχα οὐκ ἂν εἴη, ἐπὶ θάτερα δὲ φανεῖται ἐνδέχεσθαι. Χρῆ (leg. χρῆν) οὖν διορίσαι πῶς ἄπειρα οὐκ ἂν εἴη εἰ πλείω. Quippe' pro χρῆ in verbis extremis cum Spengelio legendum est χρῆν, siquidem Melissus debet definire, cur plura infinita esse non possent. Is autem in loci praeclearo, quem e Simplicii Comm. in Aristotelis Phys. f. 22 b. attuli Phil. Graec. Fragm. vol. I pag. 261 seq. hac via et ratione progreditur: primum τὸ ὄν οὐ γέγονε i. e. αἰεὶ ἦν, deinde τὸ ὄν οὐ φθαρήσεται i. e. αἰεὶ ἐστὶ, tum τὸ ἐν ἀρχῇ

οὐκ ἔχει, præterea τὸ ὄν τελευταῖον οὐκ ἔχει, porro τὸ ὄν ἀπειρόν ἐστι, denique τὸ ὄν ἐν ἐστὶ, postremo τὸ ὄν ἀκίνητόν ἐστι, e quibus Aristoteles postremum, si unum sit, immobile esse negat; Eudemus etiam præcedens, si infinitum sit, unum esse necessario non sequi ait. Qui si plura confutasset, vix ea Simplicius omisisset.)

10. Ἐπειτα καὶ διὰ τί ἀκίνητον, εἰ ἐν; ὡς περ γὰρ καὶ τὸ μέρος ἐν ὄν, τοῦ τοῦ ὕδωρ, κινεῖται ἐν ἐαυτῷ, διὰ τί οὐ καὶ τὸ πᾶν; ἔπειτα ἀλλοίωσις διὰ τί οὐκ ἂν εἴη;

(Aristoteles Phys. lib. I cap. 3 pag. 186, a. 16 ed. Bekker. Simplicius fol. 24 (conf. Scholia in Aristot. pag. 331. a. ed. Brandis.) ὁ Μέλισσος δεῖξτε τὸ ἀπειρον ἐκ τοῦ μῆτε ἀρχὴν μῆτε τέλος ἔχειν, ἐκ δὲ τοῦ ἀπειροῦ τὸ ἐν εἶναι, ἐφεξῆς καὶ ὅτι ἀκίνητον δεῖκνυσιν, ὡς ὁ Ἀλέξανδρος φησι, τῷ τὸ κινουμένον ἢ διὰ πλήρους ὀρεῖται κινεῖσθαι, ἢ διὰ κενού· οὕτω δὲ καὶ ἄλλο τι ἔσεσθαι. Ὅτι δὲ διὰ μὲν πλήρους οὐχ αἰὼν τέ τι κινήθησθαι, κενόν τε μὴ δύνασθαι ἐν τοῖς οὖσιν εἶναι· μὴδὲν γὰρ εἶναι τὸ κενόν, ὄντος δὲ μηκέτι ἔσεσθαι ἀπειρον τὸ ὄν· εἰ γὰρ εἴη μεθίστασθαι δυνάμενον ἐν ἐαυτῷ, ὁῦλον ὡς μείζον ἂν αὐτοῦ εἴη, οὐδὲν δὲ μείζον τοῦ ἀπειροῦ. Ταῦτα μὲν οὕτως αὐτῇ λέξει φησὶν ὁ Ἀλέξανδρος· ὅτι δὲ οὐχ ὡς Ἀλέξανδρος ἤκουσεν, οὕτως ἢ ἀπόδειξις προῆλθεν, ἐκ τοῦ τὸ κινουμένον ἢ διὰ πλήρους ὀρεῖται κινεῖσθαι ἢ διὰ κενού, ἀλλ' ὅτι δεῖ αὐτὸ τὸ ὄν πᾶρες εἶναι, δηλοῖ καὶ ὁ Εὐδήμος λέγων. « Ἀκίνητον δὲ δὴ πῶς; ἢ ὅτι πᾶρες· πᾶρες δὲ ὅτι οὐκ ἔσται κενού μετόχον. »

11. Καὶ πρὸς Παρμενίδην δὲ ὁ αὐτὸς τρόπος τῶν λόγων, καὶ εἰ τινες ἄλλοι ἴδιοι· καὶ ἡ λύσις τῇ μὲν ὅτι ψευδὴς τῇ δὲ ὅτι οὐ συμπεραίνεται, ψευδὴς μὲν ἢ ἀπλῶς λαμβάνει τὸ ὄν λέγεσθαι, λεγομένου πολ- λαχῶς, ἀσυμπεράντος δὲ ὅτι, εἰ μόνα τὰ λευκὰ λη- φθεῖη, σημαίνοντος ἐν τοῦ λευκοῦ, οὐθὲν ἦττον πολλὰ τὰ λευκὰ καὶ οὐχ ἐν· οὔτε γὰρ τῇ συνεχεῖα ἐν ἔσται τὸ λευκὸν οὔτε τῷ λόγῳ. Ἄλλο γὰρ ἔσται τὸ εἶναι λευκῶ καὶ τὸ δεδεγμένῳ, καὶ οὐκ ἔσται παρὰ τὸ λευκὸν οὐ- θὲν χωριστόν· οὐ γὰρ ἦ χωριστόν, ἀλλὰ τῷ εἶναι ἕτερον τὸ λευκὸν καὶ ὃ ὑπάρχει. Ἄλλὰ τοῦτο Παρ- μενίδης οὕτω εἴωρα.

(Aristoteles Phys. lib. I cap. 3 pag. 186. a. 22 ed. Bekker. Simplicius fol. 25 ὡς ὁ Ἀλέξανδρος

ιστορεῖ, ὁ μὲν Θεόφραστος οὕτως ἐκτίθεται ἐν τῷ πρώτῳ τῆς φυσικῆς ἱστορίας· τὸ παρὰ τὸ ὄν οὐκ ὄν, τὸ οὐκ ὄν οὐδὲν· ἐν ἀρα τὸ ὄν. Εὐδήμος δὲ οὕτως· τὸ παρὰ τὸ ὄν οὐκ ὄν· ἀλλὰ καὶ μοναχῶς λέγεται τὸ ὄν· ἐν ἀρα τὸ ὄν. Τοῦτο δὲ εἰ μὲν ἀλλαχῶς που γέγραπεν οὕτως ἀσαφῶς ὁ Εὐδήμος, οὐκ ἔχω λέγειν, ἢ τὰ Φιλο- σοφίαις δὲ περὶ Παρμενίδου τάδε γράφει, ἐξ ὧν ἴσως συνά- γειν τὸ εἰρημένον δυνεκτόν· « Παρμενίδης δὲ οὐ φαίνεται δεικνύειν, ὅτι ἐν τὸ ὄν, οὐδ' εἰ τις αὐτῷ συγχωρήσειε μοναχῶς λέγεσθαι τὸ ὄν, εἰ μὴ τὸ ὄν ἐν τῷ τί κατη- γορούμενον ἐκάστου ὡς περ τῶν ἀνθρώπων ἢ ἀνθρώπων, καὶ ἀποδιδόμενον τῶν λόγων καθ' ἕκαστον ἐνουπάρξει ὁ τοῦ ὄντος λόγος ἐν ἅπασιν εἰς καὶ ἡ οὐτός, ὡς περ καὶ ὁ τοῦ ζώου ἐν τοῖς ζώοις. Ὡς περ δὲ εἰ πάντα εἴη τὰ ὄντα καλὰ καὶ μὴδὲν εἴη λαβεῖν ὁ οὐκ ἔσται καλόν, καλὰ μὲν ἔσται πάντα, οὐ μὴν ἐν γε τὸ καλόν, ἀλλὰ πολλά· τὸ μὲν γὰρ χρῶμα καλὸν ἔσται, τὸ δὲ ἐπιτή- δευμα, τὸ δὲ δ, τι δῆποτε, οὕτω δὴ καὶ ὄντα μὲν πάντα ἔσται, ἀλλ' οὐχ ἐν οὐδὲ ταυτό· ἕτερον μὲν γὰρ τὸ ὕδωρ, ἄλλο δὲ τὸ πῦρ. Παρμενίδου μὲν οὖν ἀγα- σθείη τις ἂν ἀναξιοπίστοις ἀκολουθήσαντος λόγοις, καὶ ὑπὸ τοιούτων ἀπατηθέντος, ἢ οὕτω τότε διασαφείτο. Οὔτε γὰρ τὸ πολλαχῶς [add. ὄν] ἔλεγεν οὐδεὶς, ἀλλὰ Πλάτων πρῶτος τὸ διπλὸν εἰσήγαγεν, οὔτε τὸ καθ' αὐτὸ καὶ κατὰ συμβεβηκὸς (scil. ὄν), φαίνεται τε ὑπὸ τούτων διαψευσθήναι. Ταῦτα δὲ ἐκ τῶν λόγων καὶ ἐκ τῶν ἀντιλογιῶν ἔθεωρήθη καὶ τὸ συλλογίζεσθαι· οὐ γὰρ συγχωρεῖτο εἰ μὴ φαίνοιτο ἀναγκαῖον, οἱ δὲ πρότεροι ἀναποδείκτως ἀπεφάνοντο. » Καὶ μέχρι τούτου τὰ περὶ Παρμενίδην προαγαγῶν ἐπὶ Ἀναξαγό- ραν μετέβη. Οὕτως μὲν οὖν αἰ κατὰ Θεόφραστον προτάσεις ψευδεῖς οὔσαι διελέγχονται. Ὡς δ' ἀσυμ- περάντοι, ὅτι τὸ μὲν ἀκολουθίως ἐπαχόμενον συμπε- ρασμα ἦν, τὸ παρὰ τὸ ὄν οὐδὲν, ὁ δὲ ἐπήγαγεν ἐν ἀρα τὸ ὄν. Κἂν μοναχῶς δὲ τις ὑπόθηται τὸ ὄν λέγεσθαι, ὡς μνημονεύει ὁ Εὐδήμος, ψευδὸς καὶ οὕτω λαμβάνει. Οὐ γὰρ μοναχῶς τὸ ὄν, εἶγε δεκαχῶς, ἔπειτα οὐδὲ οὕτω συμπεραίνει ὅτι ἐν τὸ ὄν. Κἂν ὑπόθηται δὲ τις μὴδὲν ἄλλο παρὰ τὴν οὐσίαν εἶναι, οὐδὲν κωλύει οὐ- σίας μὲν εἶναι μόνας, πολλὰς δὲ ταύτας, ὡς περ καὶ ὁ Εὐδήμος ἐδήλωσε διὰ τοῦ « οὐδὲ εἰ τις αὐτῷ συχω- ρήσει μοναχῶς λέγεσθαι τὸ ὄν, καὶ τὸ ἐξῆς δέ· ὡς γὰρ εἰ πάντα τὰ ὄντα καλὰ εἴη καὶ μὴδὲν εἴη λαβεῖν, ὁ οὐκ ἔσται καλόν, καλὰ μὲν ἔσται πάντα, οὐ μὴν ἐν γε

10. Deinde cur si est unum, etiam immobile est? Ut enim, quæ una est pars, hæc aqua, in se ipsa movetur, cur non et universum eodem impulsu agitur? Præterea cur conversio non erit?

11. Idem et in Parmenidem convenit modus rationum, et si qui alii proprii sunt. Ac solutio est partim ex eo, quia falsa sumit, partim ex eo quia non concludit. Nam falsa quidem sumit, quatenus ens simpliciter dici ponit, quantum multipliciter dicatur. Non concludit autem, quia

si sola alba sumantur, ipso albo unum significante, nihilominus alba multa erunt, et non unum. Nam album nec continuatione unum erit. nec ratione. Alia enim ratio erit albi, alia ejus quod album accepit; neque quinquam præter album ipsum separabile erit. Neque enim quatenus separabile est, sed ipsa substantia aliud est album, aliud id cui inest. Sed hoc Parmenides nondum videbat.

τὸ καλόν, ἀλλὰ πολλά· τὸ μὲν γὰρ χρῶμα καλὸν ἔσται, τὸ δὲ ἐπιτήδευμα, τὸ δὲ ὄ, τι δῆποτε, (τὸ δ' αὐτὸ ἐπὶ τοῦ λευκοῦ ἔδειξεν ὁ Ἀριστοτέλης), οὕτω δὴ καὶ ὄντα μὲν πάντα ἔσται, ἀλλ' οὐχ ἓν οὐδὲ τὸ αὐτό· » καὶ ψευδῆς ἡ ἐπιφορά ἡ λέγουσα, ἓν ἄρα τὸ ὄν, καὶ οὐκ ἓκ τῶν κειμένων συνηγμένη. Κἂν γὰρ μογαχῶς τὸ ὄν, οὐκ ἦδη ἓν τὸ ὄν. Μοναχῶς γὰρ λέγεται καὶ γένει καὶ εἴδει, ἑκατέρως δὲ πολλά, καὶ συμβήσεται τὸ ἐπὶ τοῦ κατὰ τὸ καλὸν παραδείγματος ὑπὸ τοῦ Εὐδήμου εἰρημένον, ὅτι καλὰ μὲν ἔσται πάντα, οὐ μὴν ἓν τὸ καλὸν τῷ ἀριθμῷ· τὰ γὰρ τῷ λόγῳ ἓν οὐκ ἦδη καὶ τῷ ἀριθμῷ ἓν. Τὰ δὲ αὐτὰ ἐπὶ τοῦ λευκοῦ συνήγαγεν ὁ Ἀριστοτέλης, καὶ οὐδὲν ἦν θαυμαστόν τοις κανόνας τῶν λόγων μήπω τότε διακεκρίσθαι, ἀλλὰ φωραθέντας ὕστερον ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων οὕτως ἐξενεγθῆναι πρὸς πλείονα συντελοῦντας ἀκριβείαν, ὡς καὶ ὁ Εὐδήμος μαρτυρεῖ λέγων· « Παρμενίδου μὲν οὖν ἀγασθεῖα ἄν τις ἀναξιπίστοις ἀκόλουθησαντος λόγοις καὶ ὑπὸ τοιούτων ἀπατηθέντος ἂ οὕτω τότε διασεσάφητο· οὔτε γὰρ τὸ πολλαχῶς ἔλεγεν οὐδεὶς, ἀλλὰ Πλάτων πρῶτον τὸ δισσὸν εἰσήγαγεν, οὔτε τὸ καθ' αὐτὸ καὶ τὸ κατὰ συμβεβηκός· φαίνεται δὲ ὑπὸ τούτων διαψευσθῆναι. Ταῦτα δὲ ἓκ τῶν λόγων καὶ τῶν ἀντιλογιῶν ἐθεωρήθη καὶ τὸ συλλογιστικόν· οὐ γὰρ συνεγνωρίστο εἰ μὴ φαίνοντο ἀναγκαῖον, οἱ δὲ πρότερον ἀναποδείκτως ἀπεφάνοντο. » Ἄλλ' Ἀριστοτέλης βιασιώτερον πως ἐβουλήθη καὶ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ τῆ ὑποστάσει, ὡς ἐπὶ τοῦ λευκοῦ σώματος δεῖξαι, ὅτι τὸ λευκὸν πολλά ἔστι τῷ λόγῳ τὸ τε ὡς ὑποκειμένον καὶ τὸ ὡς ἓν ὑποκειμένον. Καίτοι οὐδὲ τοῦνομα τούτων τὸ αὐτό· τὸ γὰρ ὑποκειμένον λευκὸν οὐκ ἔστιν οὐδὲ λέγεται καθ' αὐτό, ἔαν μὴ ὅτε (leg. ὅταν) σὺν τῇ λευκότητι ληρῆθῇ, ὥστε εἴπερ ἄρα τὸ αὐτὸ ὄνομα ἔστιν ἓν διαφόροις λόγοις, οὐχὶ τοῦ ἓν ὑποκειμένου καὶ τοῦ ὑποκειμένου, ἀλλὰ τοῦ συναμφοτέρου. Διότι καὶ τὸ μετέχον λευκὸν λέξομεν μετὰ τῆς μετέξεως καὶ αὐτὸ τὸ χρῶμα τὸ μετεγόμενον. Ἀκριβολογούμενον δὲ οὐδὲ τούτων τὸ αὐτὸ ἔστιν ὄνομα, εἴπερ τὸ μὲν λευκὸν τὸ δὲ λευκότης, καὶ τὸ μὲν ποῖον τὸ δὲ ποιότης. Διὸ καὶ ὀριζόμεθα τὴν μὲν λευκότητα χρῶμα διακριτικὸν ὄψεως, τὸ δὲ λευκὸν σῶμα λευκότητος μετέχον. Ταῦτα δὴ οὖν ἰδὼν ὡς ἔοικεν Εὐδήμος οὐκ ἐβιάσατο ἐπὶ τοῦ ἐνὸς τῆ ὑποστάσει δεῖξαι τὴν τῶν λόγων διαφοράν, ἀλλ' ἀπὸ κοινοῦ τινος τοῦ καλοῦ τὴν δεῖξιν ἐποιήσατο πολλοῖς κατὰ λόγον διαφέρουσιν ἐφαρμότοντος, ὥστε τὸ δοκοῦν πάλιν ἓν εἶναι τοῦτο κατὰ τὴν κοινότητα πολλὰ εἶναι κατὰ τοὺς λόγους. Γράφει δὲ

οὕτως· « ὣσπερ δὲ εἰ πάντα εἴη τὰ ὄντα καλὰ καὶ μὴθὲν εἴη λαθεῖν ὁ οὐκ ἔστι καλόν, καλὰ μὲν ἔσται πάντα, οὐ μὴν ἓν γε τὸ καλὸν ἀλλὰ πολλά· τότε μὲν γὰρ χρῶμα καλόν ἔστι, τότε δὲ ἐπιτήδευμα, τὸ δὲ ὄ, τι δῆποτε, οὕτω δὴ καὶ ὄντα μὲν πάντα ἔσται, ἀλλ' οὐχ ἓν οὐδὲ τὸ αὐτό· ἕτερον μὲν γὰρ ὕδωρ, ἄλλο δὲ τὸ πῦρ. » Ἴσως δὲ τοῦτον παρητήσατο τὸν τρόπον τῆς ἀποδείξεως Ἀριστοτέλης, διότι εἰ ὡς κοινὸν ἓν ὑπετίθετο τὸ ὄν εἴτε ὡς γένος, εἴτε ὡς εἶδος, εἴτε ὡς ὁμώνυμος φωνή, εὐθύς καὶ τὰ πολλὰ συνεισίσγητο· τὸ γὰρ κοινὸν πλείονων εἶναι κοινὸν ἀνάγκη. Διὸ καὶ ὡς ἀριθμῷ ἓν ὑποθέμενος ἐπειδὴ τὸ τοιοῦτον ἓν ἢ ὡς συνεχές ἔστιν ἓν ἢ ὡς τῷ λόγῳ τὸ αὐτὸ ἢ ὡς ἀδιαίρετον, ἔδειξεν ὅτι οὔτε ὡς συνεχές οὔτε ὡς τῷ λόγῳ τὸ αὐτό, τὸ δὲ ὡς ἀδιαίρετον ὡς ἑναργῶς ἄστοπον παρῆκεν εὐθύνην ὡς σωματικῷ πέρατος ὑποτιθέντος τοῦ ἀδιαίρετου).

12. Ἄλλὰ τοῦτο Παρμενίδης οὕτω ἐώρα. Ἀνάγκη δὴ λαθεῖν μὴ μόνον ἓν σημαίνειν τὸ ὄν, καθ' αὖτὸν κατηγορηθῆ, ἀλλὰ καὶ ὅπερ ὄν καὶ ὅπερ ἓν· τὸ γὰρ συμβεβηκός καθ' ὑποκειμένου τινὸς λέγεται. Ὡστε ὅτι συμβεβηκε τὸ ὄν, οὐκ ἔσται· ἕτερον γὰρ τοῦ ὄντος· ἔσται τι ἄρα οὐκ ὄν· οὐ δὴ ἔσται ἄλλω ἑπάρχον τὸ ὅπερ ὄν.

(Aristoteles Phys. lib. I cap. 3 pag. 186. a. 31 ed. Bekker. Simplicius fol. 29 καὶ ὁ Εὐδήμος δὲ τῷ Ἀριστοτέλει πάντα κατακολουθῶν τοῦ ὅπερ ὄντος ἔκτενος (leg. ἐκείνω) οὐκ ἤκουσεν ὡς γένους. Ἐν γούν τῷ πρώτῳ τῶν Φυσικῶν περὶ Παρμενίδου λέγων ταῦτα γέγραπεν ὡς Ἀλεξάνδρος φησιν. Ἐγὼ γὰρ οὐχ εὔρον ἓν τῷ Εὐδήμῳ (leg. Εὐδήμῳ aut Εὐδήμῳ) τὴν λέξιν ταύτην· « τὸ μὲν οὖν κοινὸν οὐκ ἂν λέγοι· οὔτε γὰρ ἐξητεῖτό πω τὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ ὕστερον ἓκ τῶν λόγων προήλθεν, οὔτε ἐπιδέχοντο ἂν ἂ τῷ ὄντι ἐπιλέγει. Πῶς γὰρ ἔσται τοῦτο μεσσοθεν ἰσοπαλές καὶ τὰ τοιαῦτα; τῷ δὲ οὐρανῷ, φησί, σχεδὸν πάντες ἐφαρμόσουσιν οἱ τοιοῦτοι λόγοι »).

13. Οὐ γὰρ ἔσται ὄντι αὐτῷ εἶναι, εἰ μὴ πολλὰ τὸ ὄν σημαίνει οὕτως ὥστε εἶναι τι ἕκαστον. Ἄλλ' ὑπόκειται τὸ ὄν σημαίνειν ἓν. Εἰ οὖν τὸ ὅπερ ὄν μὴδενὶ συμβεβηκεν, ἀλλ' ἐκείνω, τί μᾶλλον τὸ ὅπερ ὄν σημαίνει τὸ ὄν ἢ μὴ ὄν;

(Aristoteles Phys. lib. I cap. 3 pag. 186. b. 2. Simplicius in Arist. Phys. fol. 31 ὅτι μὲν οὖν οὐ τῶν γινόμενων τι καὶ φθειρομένων ὁ Παρμενίδης ἓν τὸ ὄν τίθεται, ὀηλοῖ τὸ σημεῖον αὐτοῦ ἓν τὸ ἀγέννητον καὶ ἀφθαρτον λέγων ἓν οἷς φησι· μόνος δ' ἔτι μῦθος

12. Sed hoc Parmenides nondum videbat. Necessè igitur est eos sumere qui id quod est unum esse dicunt, non solum unum significare id quod est, de quocunque prædicabitur; sed etiam quod proprie est ens, et quod proprie unum est. Accidens enim de subjecto aliquo dicitur. Quare illud, cui id quod est accidit, non erit :

est enim diversum ab eo quod est. Erit ergo quippiam quod non est : haudquaquam ergo id, quod proprie est ens, alii inerit.

13. Neque enim entis rationem subbit, nisi id quod est plura significet hoc pacto, ut unumquidque aliquid sit. At id quod est, unum significare ponitur. Si

ἰδοῖο λείπεται ὡς ἔστιν, ταύτη δ' ἐπὶ σήματ' ἕκαστι πολλὰ μάλ', ὡς ἀγένητον ἔδν καὶ ἀνώλεθρόν ἔστιν. Οὐ μὴν οὐδὲ σωματικὸν ὄλως τὸ ἐν ὄν εἶναι βούλεται, εἴπερ ἀδιαιρέτον αὐτὸ φησὶ λέγων· οὐδὲ διακερτόν ἔστιν, ἐπεὶ πᾶν ἐστὶν ὁμοῖον, ὡστε οὐδὲ τῆ οὐρανῷ ἐφαρμύσσει τὰ περὶ αὐτοῦ λεγόμενα, ὡς τινες ὑπολαμβάνειν ὁ Εὐδήμος φησὶ ἀκούσαντας τοῦ « πάντων ἐυκύκλου σφαίρης ἐναλίγκιον ὄγκω. » Οὐ γὰρ διακερτός ὁ οὐρανός, ἀλλ' οὐδὲ ὁμοίος σφαίρα, ἀλλὰ σφαιρὰ ἐστὶν ἢ τῶν φυσικῶν ἀκριβεστάτη. Versus Parmenidei leguntur Phil. Græc. Vol. I p. 124).

11. Τὸ δὲ μηδέποτε διακριθῆσθαι, οὐκ εἰδότης μὲν λέγεται, ὀρθῶς δὲ λέγεται. Τὰ γὰρ πάθη ἀχώριστα. Εἰ οὖν ἐμείκτο τὰ χρώματα καὶ αἱ ἕξεις, ἔδν διακριθῶσιν, ἔσται τι λευκὸν ἢ ὑγεινὸν οὐχ ἕτερόν τι ὄν οὐδὲ καθ' ὑποκειμένου. Ὡστε ἄτοπος τὰ ἀδύνατα ζητῶν ὁ νοῦς, εἴπερ βούλεται μὲν διακρίνειν, τοῦτο δὲ ποιῆσαι ἀδύνατον καὶ κατὰ τὸ ποσὸν καὶ κατὰ τὸ ποιόν, κατὰ μὲν τὸ ποσὸν ὅτι οὐκ ἔστιν ἐλάχιστον μέγεθος, κατὰ δὲ τὸ ποιόν ὅτι ἀχώριστα τὰ πάθη.

(Aristoteles Phys. lib. I cap. 4 pag. 188. 5. de Anaxagora. Simplicius fol. 37 b. εἰπόντος τοῦ Ἀναξαγόρου· οὐδὲ διακρίνεται οὐδὲ ἀποκρίνεται ἕτερον ἀπὸ τοῦ ἑτέρου διὰ τὸ πάντα ἐν πᾶσιν εἶναι, καὶ ἀλλαγῶν· οὐδὲ ἀποκέκοπται πελέκει οὔτε τὸ θερμὸν ἀπὸ τοῦ ψυχροῦ οὔτε τὸ ψυχρὸν ἀπὸ τοῦ θερμοῦ, οὐ γὰρ εἶναι τὸ εὐκρινὲς καθ' αὐτό, τοῦτο, φησὶν, οὐκ εἰδότης μὲν λέγεται. Οὐ γὰρ διὰ τὸ πάντα ἐν πᾶσιν εἶναι συμβαίνει τὸ μὴ διακρίνεσθαι, συμβαίνει μέντοι. Διὸ κἄν μὴ εἰδότης, ἀλλ' ὁμοῖα ἀληθῶς λέγεται· τὰ γὰρ πάθη, τοῦτ' ἐστὶ τὰ συμβεβηκότα ἀχώριστα τῆς οὐσίας ἐστίν, οἷον τὰ χρώματα καὶ αἱ ἕξεις· μεμιγμένης γὰρ τῆς οὐσίας καὶ τῶν συμβεβηκότων ἔδν διακριθῆ τὸ συμβεβηκός, ἔσται οὐκέτι συμβεβηκός, ἀλλ' οὐσία, ἄτε καθ' αὐτὸ ὑφαστῶς καὶ οὐκ ἐν ὑποκειμένῳ τὸ εἶναι ἔχον, ὅπερ πάλιν οὐ καθ' ὑποκειμένου ἐκάλεσαν, καὶ ὅπερ Εὐδήμος καλῶς ἐπέστησεν, « οὐ μόνον τὰ πάθη τῶν οὐσιῶν οὐχ οἷον τε χωρίσαι, ἀλλ' οὐδὲ πάντα ὁμοῦ τὰ πάθη εἶναι δυνατόν, ὡστε πάντα ἐν πᾶσιν εἶναι. Οὐ γὰρ δὴ θερμὸν καὶ ἐπιστήμη, ἀλλ' ὅσα ἐνδέχεται μιγῆναι, ὄλως δὲ ἢ μιξὶς ἐκ τῶν χωρισμένων. Χωρίζεται δὲ τὰ καθ' αὐτὰ ὄντα ἢ

δυναμικά γε, τοιαῦτα δὲ αἱ οὐσίαι, διὸ μίσγεται τὰ σώματα. Τούτων δὲ τὰ μὲν ὑγρὰ κεράνυσθαι λέγομεν, τὰ δὲ ξηρὰ μεμίχθαι οἷον σπέρματα καὶ πρόβατα, λευκὸν δὲ καὶ ἀνθρώπων οὐ λέγομεν μεμίχθαι οὐδὲ ἐπιστήμη καὶ ψυχῆν, ὑπάρχειν δὲ μόνος τούτοις τούτων ἕκαστά καθ' ὄν λέγεται. Ποία δὲ μέμικται καὶ ὅπως ἐμοῦ πάντα ἦν, διώρισται βέλτιον, ἐπειδὴ οὐ πᾶν παντὶ μίσγεται, ὡς περ οὐδὲ γίνεται πᾶν ἐκ παντός· ἐκ τοῦ λευκοῦ γὰρ οὐ γίνεται γραμμὴ, ἀλλὰ μέλαν ἢ φαιόν. » Ταῦτα γὰρ οἰκείως τῷ τόπῳ ὑπὸ τοῦ Εὐδήμου λεγόμενα παρεθέμην).

15. Ὅτι μὲν οὖν ἐναντίας δεῖ τὰς ἀρχὰς εἶναι φανερόν. Ἐχόμενον δ' ἂν εἴη λέγειν πότερον δύο ἢ τρεῖς ἢ πλείους εἰσὶ μίαν μὲν γὰρ οὐχ οἷον τε, ὅτι οὐχ ἐν τὰ ἐναντία, ἀπείρους δ' οὐ, ὅτι οὐκ ἐπιστητὸν τὸ ὄν ἔσται. Μία τε ἐναντίωσις ἐν παντὶ γένοι ἐνί, ἢ δ' οὐσία ἐν τι γένος.

(Aristoteles Phys. lib. I cap. 6 pag. 189. a. 9 ed. Bekker. Scripsi autem cum veteribus editionibus Iulii Pacii et aliorum ἀπείρους δ' οὐ, ὅτι, quum apud Bekkerum legatur ἀπείρους δ' ὅτι. Simplicius fol. 42 b. ποίαν οὖν Ἀλέξανδρος οὐσίαν ἐνταῦθα τὴν κατὰ τὸ ἔνυλον εἶδος ἀκούει; Εἰ μὲν τὴν κυρίως οὐσίαν τὴν ταῖς ἄλλαις κατηγορίαις ἀντιδιηρημένην, ἑλλίπτῃς ὁ λόγος· εἰ δὲ τὴν κοινῶς ἐπὶ πάντων τῶν γεννητῶν εἰδῶν λεγομένην, εὖ ἂν ἔχοι· καὶ τὰ Εὐδήμου δὲ τοῦ Ῥοδίου πρὸς ταύτην μοι δοκεῖ τὴν ἔννοιαν φέρεσθαι, εἰ καὶ ἀσαφῶς εἴρηται καὶ ἐκείνα. Ἔχει δὲ οὕτως· « εἰ δὲ ἐστὶν ἐναντιότης, δύο τοῦλάχιστον ἔσται. Δύο δὲ ὑποκειμένων τῶν πρώτων ἐναντίων τούτων μὲν οὐδέτερον οἷον τ' εἶναι οὐσίαν, ἐπειδὴ οὐκ ἔστιν ἡ οὐσία τῶν ἐναντίων. Εἰ δὲ ὁ φυσικὸς μὴ περὶ πάντων σκοπεῖ, διόπερ οὐδὲ ἀριθμῆ πάντα τὰ ὄντα, οὐδὲ ἀρχὰς κοινὰς πάντων λαμβάνει, ἀλλὰ τῶν οὐσιῶν καὶ τούτων τῶν σωματικῶν, οἷον γένους τινὸς ἐνός, μὴ γίνεται δὲ τὸ τυχὸν ἐκ τοῦ τυχόντος, ἀλλ' ὁμογενὲς οἷον χρῶμα ἐκ χρώματος, χυλὸς ἐκ χυλοῦ καὶ τὰ λοιπὰ ὁμοίως, οὐδ' ἂν ἢ οὐσία γίνοιτο ἐκ μὴ οὐσιῶν οὐδὲ σῶμα ἐκ μὴ σωματῶν. » Ἐν τούτοις τὸ μὲν οἷον γένους τινὸς ἐνός καὶ τὸ μὴ γίνεται δὲ τὸ τυχὸν ἐκ τοῦ τυχόντος, ἀλλ' ὁμογενὲς οἷον χρῶμα ἐκ χρώματος οὐσίαν εἰληφθαι σημαίνει οὐχὶ τὴν ἐν τοῖς δέκα γένεσι πρώτην· οὐ γὰρ ἐστὶν

igitur id quod proprie est ens, non accidit cuiquam, sed aliquid illi aliud accidit, cur id quod est ens propriens significat potius quam non ens?

14. Quod vero affirmatur, nunquam omnia segregatum iri, non scienter quidem affirmatur, sed recte tamen dicitur. Affectus enim inseparabiles sunt. Quando igitur colores atque habitus misti sunt, si fuerint segregati: erit aliquid album aut sanum, quod ne in subiecto quidem diversum quiddam erit. Quare absurda mens est, ea quaerens quae fieri nequeunt, si separare quidem vult, hoc autem efficere nequit, tam quantitatis quam

qualitatis habita ratione, quantitatis quidem, quia non est minima magnitudo, qualitatis autem, quia affectus inseparabiles sunt.

15. Apparet igitur oportere contraria principia rerum esse. Sequitur deinceps, ut dicamus, utrum duo, an tria, an plura principia sint. Unum enim principium esse non potest, quia contraria non sunt unum: neque vero infinita, quia id quod est, sub scientiam sane non cadet. Una quoque contrarietas est in omni genere uno: substantia vero genus est quoddam unum.

οἷον γένος ἐκείνη, ἀλλὰ γένος τῷ ὄντι. Περὶ ἐκείνης οὖν λέγοιτο ἂν τῆς καὶ τὰ συμβεβηκότα περιεχούσης).

16. Ἐπι οὐκ εἶναι φαινομένην οὐσίαν ἐναντίαν οὐσίᾳ· πῶς οὖν ἐκ μὴ οὐσιῶν οὐσία ἂν εἴη; ἢ πῶς ἂν πρότερον μὴ οὐσία οὐσίας εἴη;

(Aristoteles Phys. lib. I cap. 6 pag. 189. a. 32. ed. Bekker. Simplicius fol. 44. καὶ τοῦτο δὲ αὐτὸ ζητήσεως ἄξιον εἶναι μοι δοκεῖ, πῶς εἴρηται τὸ πῶς οὖν ἐκ μὴ οὐσιῶν οὐσία ἂν εἴη; καὶ γὰρ οὐδὲ ἔδει οὐσίας εἶναι τὰ τῆς οὐσίας στοιχεῖα. Εἰ γὰρ προϋπάρχει τὰ στοιχεῖα τοῦ στοιχειωτοῦ καὶ εἶεν οὐσία τὰ τῆς οὐσίας στοιχεῖα, πρὸ τοῦ γενέσθαι τὴν οὐσίαν εἴη ἂν οὐσία, καὶ ὅπως πανταχοῦ τὰ στοιχεῖα οὐκ ἔστιν ὅπερ τὰ στοιχειωτά· οὔτε γὰρ τὰ τοῦ ἀνθρώπου στοιχεῖα ἀνθρώποι οὔτε τὰ τῆς σαρκὸς σὰρξ. Μήποτε οὖν ἡ ὕλη καὶ τὸ εἶδος, ἧτοι ἡ ἀντιθεσις στοιχεῖα ὄντα τῆς κυρίως οὐσίας, αὕτη δὲ ἔστιν ἡ σύνθεσις, οὐσία μὲν καθ' αὐτὰ ἐκάτερα οὐκ εἰσὶν ἀλλ' οὐσιώδη μόνον, καὶ σώματα μὲν οὐκ ἔστι, σωματικὰ δέ, ὡς καὶ ὁ Εὐδήμος δηλοῖ σωματοειδῆ καλῶν τὴν ὕλην· συνελθόντα δὲ οὐσία καὶ οὐσίας ἀποδοτικὰ ἔστι, διὸ οὐδέτερον καθ' αὐτὸ οὔτε οὐσία ἔστιν οὔτε οὐσίας ἀποδοτικόν).

17. Ἡμεῖοι μὲν οὖν καὶ ἕτεροὶ τινές εἰσιν αὐτῆς, ἀλλ' οὐχ ἰκανῶς. Πρῶτον μὲν γὰρ ὁμολογοῦσιν ἀπλῶς γίνεσθαι τι ἐκ μὴ ὄντος ἢ Παρμενίδην ὀρθῶς λέγειν.

(Aristoteles Phys. lib. I cap. 9 pag. 191. b. 35 qui sine dubio Parmenidem, Eleaticum philosophum, hic memorat. Fallitur Simplicius Platonis Parmenidem intelligi statuens, quem tamen sequitur Brandisius comment. Eleat. p. 138. Simplicius fol. 53. b. (conf. Scholl. in Arist. pag. 343. b. ed. Brandis.) καὶ δοκεῖ ταῦτα ἀποτεινόμενος πρὸς Πλάτωνα λέγειν· αὐτὸς γὰρ ἐν Τιμαίῳ (p. 50) λέγων μηδὲν τῶν ὄντων ἐνεργεῖα τὴν ὕλην εἶναι, (ἐν οἷς φησιν ὅτι τοῖς εἶδεσιν ὑποκειμένον οὐκ ἂν εἴη παρεσκευασμένον εὔ, πλὴν ἀμορφον ὄν ἐκείνων πασῶν τῶν ἰδεῶν, ὅσας μέλλει δέχεσθαι), ἐφάπασθαι πῶς δοκεῖ καὶ τῆς ὕλης καὶ τῆς στερήσεως· τὸ γὰρ περικοκὸς δέχεσθαι καὶ μὴ, μὴ ἔχον δέ, ἔστερῆσθαι ἂν λέγοιτο δικαίως. Καὶ τὸ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ καὶ τὸ καθ' αὐτὸ καὶ κατὰ συμβεβηκὸς πρῶ-

τος φαίνεται διορίσας ὁ Πλάτων, καὶ τὸ πῆ μὲν ὄν πῆ δὲ μὴ ὄν, ὡς εἴρηται πρότερον. Καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τὰ πολλαχῶς λεγόμενα διεστειλάτο, ὡς καὶ ὁ Εὐδήμος ἐν τοῖς Φυσικοῖς μαρτυρεῖ λέγων, « Πλάτων τε γὰρ εἰσαγαγὼν τὸ διττόν πολλὰς ἀπορίας ἔλυσε πραγμάτων » (Victorii cod. ἐπὶ τῶν πραγμάτων. cf. fragm. 11) Διὰ ταῦτα μὲν οὖν ἡμέτερος ἂν εἴη καὶ ὁ Πλάτων τῆς τοιαύτης φύσεως, οὐχ ἰκανῶς δὲ αὐτῆς ἤφθαι δοκεῖ κατὰ δύο τρόπους.)

18. Τῶν ὄντων τὰ μὲν ἔστι φύσει, τὰ δὲ δι' ἄλλας αἰτίας, φύσει μὲν τὰ τε ζῶα καὶ τὰ μέρη αὐτῶν καὶ τὰ φυτὰ καὶ τὰ ἀπλᾶ τῶν σωμάτων, οἷον γῆ καὶ πῦρ καὶ ἀήρ καὶ ὕδωρ· ταῦτα γὰρ εἶναι καὶ τὰ τοιαῦτα φύσει φαμέν. Πάντα δὲ τὰ βηθέντα φαίνεται διαφέροντα πρὸς τὰ μὴ φύσει συνστώτα. Τὰ μὲν γὰρ φύσει ὄντα πάντα φαίνεται ἔχοντα ἐν ἑαυτοῖς ἀρχὴν κινήσεως καὶ στάσεως, τὰ μὲν κατὰ τόπον, τὰ δὲ κατ' αὐξήσιν καὶ φθίσιν, τὰ δὲ κατ' ἀλλοίωσιν· κλίη δὲ καὶ ἰμάτιον καὶ εἰ τι τοιούτου ἄλλο γένος ἐστίν, ἢ μὲν τετύχηκε τῆς κατηγορίας ἐκάστης καὶ καθ' ὅσον ἐστὶν ἀπὸ τέχνης, οὐδεμίαν ὀρυμνὴν ἔχει μεταβολῆς ἔμφυτον, ἢ δὲ συμβεβηκεν αὐτοῖς εἶναι λιθίνους ἢ γηίνους ἢ μικτοῖς ἐκ τούτων, ἔχει καὶ κατὰ τοσούτου, ὡς οὐσίας τῆς φύσεως ἀρχῆς τινος καὶ αἰτίας τοῦ κινεῖσθαι καὶ ἡρεμεῖν ἐν ᾧ ὑπάρχει πρῶτως καθ' αὐτὸ καὶ μὴ κατὰ συμβεβηκός.

(Aristoteles Phys. lib. II cap. 1 pag. 192. b. 8 ed. Bekker. Simplicius fol. 58 ὅτι τὰ ζῶα καὶ φυτὰ οὐ καθὸ ζῶα καὶ φυτὰ παρελαθεν ἐν τούτοις ὁ Ἀριστοτέλης ὡς φύσει ὄντα, ἀλλὰ καθὸ καὶ αὐτὰ φυσικά, δηλοῖ καὶ Εὐδήμος ἐν τῷ πρώτῳ τῶν Φυσικῶν τάδε γράφων· « ἐπεὶ δὲ λέγομεν πολλὰ φύσει εἶναι· καὶ γὰρ ἵππον καὶ ἀνθρώπον καὶ πᾶν ζῶον καὶ τὰ τούτων μόρια, εἶτι δὲ ἐλπίαν καὶ πᾶν φυτὸν καὶ τὰ μόρια αὐτῶν καὶ πόαν καὶ ὅλους τὰ φύομενα, εἶτι δὲ γῆν καὶ πῦρ καὶ πολλὰ τῶν ἀψύχων, τὶ πᾶσι τούτοις ὑπάρχει; ἢ μὲν γὰρ αἰσθησις ἰδίως ἔστι τῶν ζῴων καὶ πολλὰ ἕτερα, ἢ δὲ αὐξήσις τῶν ζωτικῶν· κινεῖται δὲ πάντα ὡς εἶπεῖν· καὶ γὰρ ξύλον καὶ γαλκὸς καὶ πῦρ καὶ ὅλους πᾶν σῶμα, οὐχ ὁμοίως δὲ πάσας τὰς κινήσεις, οἷον ὁ λίθος καὶ πάντα ὅσα βάρους ἔχει, ἄνω

16. Præterea substantiam non esse contrariam substantiæ dicimus. Quo pacto igitur substantia ex non substantiis, aut non substantia substantia prior erit?

17. Ipsam igitur et alii quidam, sed non satis tetigerunt. Primum enim ex non ente simpliciter aliquid fieri fatentur, ea ratione qua Parmenidem recte dicere arbitrantur.

18. Eorum quæ sunt, alia quidem sunt natura, alia vero ob alias causas. Natura quidem sunt animalia partimque eorum et plantæ et simplicia corpora, ut terra, ignis, aër et aqua. Hæc enim ac talia natura dicimus esse. Omnia autem quæ dicta sunt ab illis, quæ natura

non constant, differre videntur. Namque ea quæ natura constant universa in se ipsis principium motus statusve, partim ejus qui loco accommodatur, partim incrementi ac decrementi, partim mutationis habere videntur. At lectica, vestis et si quid aliud ejus generis est, ex quo sua quæque nomina repererunt, et quatenus arte facta sunt, nullam mutationis appetitionem insitam habent: quatenus vero accidit iis, ut lapidea sint vel terrena, vel ex his mixta, eatenus motus quietisque principium habent, quum natura principium sit quoddam et causa ut id moveatur atque quiescat, in quo primo per se et non per accidens inest.

κέν καὶ εἰς τὸ πλάγιον ὑφ' ἐτέρου, κάτω δὲ ὑφ' ἑαυτοῦ· τὸ δὲ πῦρ κάτω μὲν ὑφ' ἐτέρου, ἄνω δὲ καθ' ἑαυτό, καὶ τὸ μὲν ζύλον καθ' αὐτὸ κινεῖται κάτω, ἢ δὲ κλίνη ἢ ξυλίνη, οὐχ ἢ κλίνη· πτερίνη γὰρ γινώσκον οὐκ οἰσθήσεται κάτω. » Εἰ δὲ τὰ μὲν τεργητὰ οὐ κινεῖται καθ' αὐτά, ἀλλ' ἢ ἐκ τοιούτων ἐστὶ, τὰ δὲ φυσικά, ταῦτα δὲ τὰς μὲν ὑφ' ἐτέρου τῶν κινήσεων κινεῖται, τὰς δὲ καθ' ἑαυτά, καὶ τὰς μὲν ὑφ' ἐτέρου παρὰ φύσιν φαιμέν αὐτοῖς εἶναι, τὰς δὲ ὑφ' αὐτῶν κατὰ φύσιν, τὸ δὲ κινεῖσθαι κατὰ φύσιν αὐτοῖς ἂν εἴη, μὴ οὐκ ἔξωθεν τοῦ αἰτίου ὄντος ἀλλ' ἐν αὐτοῖς. Ἄρα οὖν τὴν τοιαύτην ἀρχὴν τῆς κινήσεως φατέον τὴν φύσιν εἶναι, ἐπειδὴ πᾶσι τοῖς κατὰ φύσιν ὑπάρχουσα τυγχάνει; εἰ δὲ οὕτως, ἡ φύσις γίνεται ἀρχὴ κινήσεως ἐν αὐτοῖς καὶ καθ' αὐτά.)

19. Ἐπεὶ δὲ διωρίζεται, ποσαγωγὸς ἡ φύσις λέγεται, μετὰ τοῦτο θεωρητέον, τίμη διαφέρει ὁ μαθηματικὸς τοῦ φυσικοῦ.

(Aristoteles Phys. lib. II cap. 2 pag. 193. b. 22 ed. Bekker. Simplicius fol. 63. πενταγῶς λέγεται ἡ φύσις, καθ' ἓνα μὲν τρόπον ἢ ἐν ἑκάστῳ ὕλη· κατὰ δευτέρον δὲ σημαίνονμενον φύσις λέγεται τὸ περὶ τὴν ὕλην εἶδος· κατὰ δὲ τρίτον σημαίνονμενον φύσις λέγεται τὸ ἐκ τῆς ὕλης καὶ τοῦ εἶδους συγκεῖμενον· κατὰ τέταρτον δὲ σημαίνονμενον λέγεται φύσις ἡ οἷον ἔκφυσις καὶ γένεσις καὶ κινήσις καθ' ἑνὸς ὑπὸ τοῦ φύοντος φύεται τὸ φύομενον· κατὰ πέμπτον δὲ σημαίνονμενον τὸ κυριώτατον φύσις ἐστὶ τὸ τοῦ κινεῖσθαι τοῖς φυσικοῖς αἰτίων· πολλῶν δὲ ὄντων τῶν σημαίνονμενων τῆς φύσεως τὸ μὲν ὄνομα κυριώτερον τῆ φύσει τῆ ὡς κινήσει καὶ ἐκφύσει προσήκει. Τῆ γὰρ ἰατρεύσει καὶ ὑφάνσει καὶ ὄλωσι κινήσει ἀναλογεῖ· ἡ δὲ ἔννοια τοῦ ὀνόματος τῆ κυρίως φύσει μᾶλλον προσήκει τῆ ὡς ποιητικῆ τῶν φυσικῶν. Ὁ μὲντοι ὀρισμὸς πᾶσι τοῖς σημαίνονμενοις ἐφαρμόσει οἰκειῶς ἐφ' ἑκάτερα λαμβανόμενος. Καὶ γὰρ ἡ μὲν κυρίως φύσις ἀρχὴ καὶ αἰτία κινήσεως ἐστὶ καὶ ἡρεμίας, ἡ δὲ ὡς κινήσις φύσις ὡς ὀργανική· διὰ γὰρ ταύτης ἡ ποιητικῆ φύσις τὴν ἐν τοῖς φυσικοῖς κινήσιν καὶ ἡρεμίαν ἀποτελεῖ, ὡς ὁ ἰατρός διὰ τῆς ἰατρεύσεως τὴν ὑγίειαν. Ἡ δὲ ὕλη καὶ τὸ εἶδος ἀρχαὶ τῆς κατὰ φύσιν ἀποδιδομένης ἐνεργείας εἰσὶν ὡς στοιχειώδεις, καὶ λέγει ὁ Εὐδόμημος, ὅτι ἐπιδέχεται καὶ ταῦτα τὸν λόγον τῆς φύσεως· ἀρχὴ

γὰρ κινήσεως ὁμοῦ εἶναι καὶ ἡ ὕλη καὶ τὸ οὐ ἔνεκα· τῆ γὰρ ἴεσθαι κάτω τὸν μόλιθον τὴν ὑποκειμένην ὕλην αἰτιώμεθα· οἱ γὰρ ἐκ τοιαύτης ἐστὶ, κάτω φέρεται. Ἔχει δὲ κινήσεως ἀρχὴν ἐν ἑαυτῷ καὶ καθ' ἑαυτόν, ἢ γὰρ μόλιθός ἐστι. Τὸ δὲ εἶδος ἀρχὴ ἂν εἴη καὶ ὡς τέλος· εἰς τοῦτο γὰρ βλέπουσα ἡ φύσις πάντα πραγματεύεται τὰ ἐν τοῖς φυσικοῖς.)

20. Ἄπαντα δὲ τὰ νῦν εἰρημένα αἰτία εἰς τέτταρας πίπτει τρόπους τοὺς φανερωτάτους. Τὰ μὲν γὰρ στοιχεῖα τῶν συλλαβῶν καὶ ἡ ὕλη, τῶν σκευαστῶν καὶ τὸ πῦρ καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν σωμάτων καὶ τὰ μέρη τοῦ ὄλου καὶ αἱ ὑποθέσεις τοῦ συμπεράσματος ὡς τὸ ἐξ οὐ αἰτία ἐσὶν· τούτων δὲ τὰ μὲν ὡς τὸ ὑποκειμενον, οἷον τὰ μέρη, τὰ δὲ ὡς τὸ τί ἦν εἶναι, τὸ τε ὄλον καὶ ἡ σύνθεσις καὶ τὸ εἶδος. Τὸ δὲ σπέρμα καὶ ὁ ἰατρός καὶ ὁ βουλεύσας καὶ ὄλωσι τὸ ποιοῦν, πάντα ὄθεν ἢ ἀρχὴ τῆς μεταβολῆς ἢ στάσεως ἡ κινήσεως. Τὰ δὲ ὡς τὸ τέλος καὶ τάχαθον τῶν ἄλλων· τὸ γὰρ οὐ ἔνεκα βέλτιστον καὶ τέλος τῶν ἄλλων θέλει εἶναι· διαφερέτω δὲ μηδὲν εἰπεῖν αὐτὸ ἀγαθὸν ἢ φαινόμενον ἀγχιόν. Τὰ μὲν οὖν αἰτία ταῦτα καὶ τοσαῦτά ἐστι τῷ εἶδει.

(Aristoteles Phys. lib. II cap. 3 pag. 195. a. 15 ed. Bekker. Simplicius fol. 72 τοσούτων οὖν ὄντων τῶν αἰτίων λέγει ὁ Εὐδόμημος, ὅτι τὸ μὲν ὑποκειμενον καὶ τὸ κινεῖν πρώτως πάντες ἠτιῶντο, τὴν δὲ μορφήν πολλοί, τὸ δ' οὐ ἔνεκα ἐλάττωτες καὶ ἐπὶ μικρόν. Ἡμῖν δὲ τῶν πλείστων τοῦτο φαίνεται αἰτιον· φαίνεται γὰρ πολύγουον εἶναι· καὶ γὰρ αἱ ἡμέτεραι πράξεις σχεδὸν ἅπασαι τινὸς ἔνεκα γίνονται καὶ τοῦ ἀγαθοῦ. Εἰ γὰρ ποτε πυρετὸν ὁ ἰατρός παρασκευάζει κακὸν ἀπλῶς ὄν, ἀλλ' ὅτε γε παρασκευάζει ὡς ἀγαθὸν ποιεῖ. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ δι' εὐλάβειαν μειζόνων κακῶν ἔλαττον αἰρούμενος τάχαθον πορίζεται, ὡς περὶ ὁ τὸν θάνατον ἀνθ' ἐτέρων κακῶν αἰρούμενος· τοιαῦτα γὰρ τίνες σοφίζονται. Λύειν δὲ αὐτὰ βέλτιον, ἴσως καὶ δῆξιόν ἐστι.

21. Λέγεται δὲ καὶ ἡ τύχη καὶ τὸ αὐτόματον τῶν αἰτίων, καὶ πολλὰ καὶ εἶναι καὶ γίνεσθαι διὰ τύχην καὶ διὰ τὸ αὐτόματον.

(Aristoteles Phys. lib. II cap. 4 pag. 195. b. 31 ed. Bekker. Simplicius fol. 73. b. εἰπὼν τίνα τε καὶ πόσα τὰ αἰτία καὶ τίνες τρόποι καὶ διαφοραὶ θεωροῦνται καθ' ἕκαστον, ἐπειδὴ λέγεται καὶ ἡ τύχη

19. Cum autem definitum sit, quot modis natura dicatur, posthac considerandum est, quo mathematicus a rerum naturalium investigatore differat.

20. Omnes autem, quas nunc memoravimus, causæ in quattuor genera manifestissima cadunt. Elementa enim syllabarum, materies factorum operum, ignis et talia corporum, partes totius, sumtiones denique conclusionis, ut id ex quo fit aliquid, causæ sunt. Atque horum alia sunt ut subjectum, velut partes, alia ut quid rei sit, totum, inquam, compositio et forma. At semen,

medicus et consultor et omnino res efficiens, omnia sunt causæ, a quibus principium mutationis, vel quietis vel motus repetendum. Quædam autem causæ sunt ut finis bonumque cæterorum: id enim cuius gratia cetera fiunt, optimum esse solet ac finis illorum: nihil autem intersit, bonum ipsum an apparens bonum dicatur. Tales igitur causæ ac tot earum species sunt.

21. Fortuna quoque et casus causis annumerantur, multaque esse et fieri forte fortuna et casu dicuntur.

καὶ τὸ αὐτόματον αἴτια καὶ πολλὰ καὶ εἶναι καὶ γίνεσθαι διὰ τύχην καὶ τὸ αὐτόματον, ἀκολουθοῦν ἦν ζητεῖν, εἴ ἐστι καὶ τί ἐστι καὶ ὑπὸ τί τῶν εἰρημένων αἰτίων ἀνάγεται ταῦτα. Οὐ μάλιστα δὲ εἶπεν ὁ Ἀριστοτέλης λέγεσθαι ταῦτα. Καὶ γὰρ οἱ μὲν πολλοὶ καὶ αὐτόθεν οἰόνται πολλῶν αἰτίων εἶναι τὴν τύχην καὶ τὸ αὐτόματον, οἱ δὲ φυσιολογοὶ κἄν μὴ λέγῳσι τι περὶ αὐτῆς, ἀλλ' οὖν ὡς οὕση γρῶνται καὶ ὀνομαζέουσι. Καὶ γὰρ Ἐμπεδοκλῆς ἐν οἷς φησιν· « οὕτω γὰρ συνέχρθε θεόν τότε, πολλὰκι δ' ἄλλως (leg. θέων, ut est apud Aristotelem. Sic enim vocatur θήρ vel αἰθήρ. Cf. Simplicius fol. 310 et Empedocle. vs. 260 in Phil. Græc. Fragm. vol. I pag. 7) καὶ πάλιν « ὅπη συνέκρυσεν ἅπαντα » (cf. Emped. vs. 311 ibid. p. 9) τὴν τύχην αἰτιάζουσαι δοκεῖ. Καὶ οἱ θεὸν ἢ ὕλην τὰς ἀρχὰς λέγοντες ἢ ἀγαθὸν ἢ κακόν, τὴν διάτασιν αὐτῶν καὶ τὸν μερισμὸν τῶν πόνων καὶ τὰ τοιαῦτα ὡς ἐκ τύχης ἢ ἐκ ταυτομάτου λέγουσιν ἀναγκασθήσονται. Ἄλλὰ καὶ Δημόκριτος ἐν οἷς φησι δεῖν ἀπὸ τοῦ παντός ἀποκρίνεσθαι παντοίων εἰδέων, πῶς δὲ καὶ ὑπὸ τίνος αἰτίας μὴ λέγων ἔοικεν ἀπὸ ταυτομάτου καὶ τύχης γενεῖν αὐτά. Καὶ Ἀναξαγόρας δὲ τὸν νοῦν ἐάσας, ὡς φησιν Εὐδήμος, καὶ αὐτοματιζέων τὰ πολλὰ συνίσταται. Καὶ τῶν ποιητῶν δὲ ἐνίοι πάντα σχεδὸν εἰς τὴν τύχην ἀγούσιν, ὥστε καὶ τῆς τέχνης οἰκειάν αὐτὴν ποιεῖν λέγοντες « τέχνην τύχην ἔστερξε καὶ τύχην τέχνην ». Τὸν εὐτυχοῦντα δὲ καὶ φρονεῖν φασι. Aristotelis fere vestigiis ingressus est Eudemus, quum ille de Anaxagora idem dicat Phys. II, 8 λεκτέον δὲ πρῶτον μὲν διότι ἡ φύσις τῶν ἐνεκὰ τοῦ αἰτίων, ἔπειτα περὶ τοῦ ἀναγκαίου, πῶς ἔχει ἐν τοῖς φυσικοῖς· εἰς γὰρ ταύτην τὴν αἰτίαν ἀνάγουσι πάντες, ὅτι ἐπειδὴ τὸ θερμὸν τοιονοῖ πέφυκε καὶ τὸ ψυχρὸν καὶ ἕκαστον δὲ τῶν τοιούτων, ταδὲ εἰς ἀνάγκης ἐστὶ καὶ γίνεται· καὶ γὰρ ἐὰν ἄλλην αἰτίαν εἴπωσιν, ὅσον ἀψάμενοι γαίρειν εἴωσιν, ὁ μὲν τὴν φίλιαν καὶ τὸ νεῖκος, ὁ δὲ τὸν νοῦν. Cf. Metaph. I, 4. Aristoteles secutus est Platonem Phædon. p. 97 ubi vid. Heindorf. p. 183 et Wytenbach. p. 259. Adde Brandisii hist. phil. I p. 269. Cæterum versum illum τέχνην τύχην ἔστερξε καὶ τύχην τέχνην Agathonī tribuit Aristoteles Ethic. Nicom. VI, 4.)

22. Ἄλλὰ καὶ τοῦτο θαυμαστόν· πολλὰ γὰρ καὶ γίνεται καὶ ἔστιν ἀπὸ τύχης καὶ ἀπὸ ταυτομάτου,

ἂ οὐκ ἀγνοοῦντες ὅτι ἔστιν ἐπανενεγεῖν ἕκαστον ἐπὶ τὰ αἰτίων τῶν γινομένων, καθάπερ ὁ παλαιὸς λόγος εἶπεν ὁ ἀναρῶν τὴν τύχην, ὅμως τούτων τὰ μὲν εἶναι φασὶ πάντες ἀπὸ τύχης, τὰ δ' οὐκ ἀπὸ τύχης· διὸ καὶ ἄμωις γέ πως ἦν ποιητέον αὐτοῖς μνείαν. Ἄλλὰ μὴν οὐδ' ἐκείνων γέ τι φόντο εἶναι τὴν τύχην, ὡς φίλιαν ἢ νεῖκος ἢ νοῦν ἢ πῦρ ἢ ἄλλο γέ τι τῶν τοιούτων. Ἄτοπον οὖν εἴτε μὴ ὑπελάμβανον εἶναι εἴτε οἰόμενοι παρέλειπον, καὶ ταῦτ' ἐνίοτε γρῶμενοι, ὡς περ' Ἐμπεδοκλῆς οὐκ αἰεὶ τὸν ἀέρα ἀνωτάτω ἀποκρίνεσθαι φησιν, ἀλλ' ὅπως ἂν τύχη.

(Aristoteles Phys. lib. II cap. 4 pag. 196. a. 11. ed. Bekker. (Simplicius fol. 74 (cf. Scholl. in Arist. pag. 351. a. ed. Brandis.) τὸ δὲ καθάπερ ὁ παλαιὸς λόγος ὁ ἀναρῶν τὴν τύχην πρὸς Δημόκριτον ἔοικεν εἰρηθεῖν· ἐκείνος γὰρ κἄν ἐν τῇ κοσμοποιίᾳ ἐδόκει τῇ τύχῃ χρῆσθαι, ἀλλ' ἐν τοῖς μερικωτέροις οὐδενός φησιν εἶναι τὴν τύχην αἰτίαν, ἀναφέρων εἰς ἄλλας αἰτίας, ὡς τοῦ θησαυρὸν εὑρεῖν τὸ σκάπτειν, ἢ τὴν φυτείαν τῆς ἐλαίας, τοῦ δὲ καταγῆναι τοῦ φαλακροῦ τὸ κρανίον τὸν ἀετὸν βέβηκτα τὴν γελώνην, ὅπως τὸ γελώνιον βραγῆ. Οὕτως γὰρ ὁ Εὐδήμος ἱστορεῖ. Ἀπολογεῖται δὲ ὁ Εὐδήμος ὑπὲρ τῶν παραλιπόντων ἐν τοῖς αἰτίοις τὴν τύχην, λέγων « εὐλόγως δὲ αὐτὴν παρέλιπον κατὰ συμβεβηκός οὖσαν· τὰ γὰρ τοιαῦτα οὐδὲ εἶναι δοκεῖ, ἀλλὰ τὰ καθ' αὐτά. » Locum de quo agitur hæc præcedunt Aristotelis verba : καὶ ἀπορήσειεν ἂν τις διὰ τί ποτ' οὐδεὶς τῶν ἀρχαίων σοφῶν τὰ αἰτία περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς λέγων περὶ τύχης οὐδὲν διώρισεν, ἀλλ' ὡς ἔοικεν, οὐδὲν φόντο οὐδὲ ἐκείνοι εἶναι ἀπὸ τύχης. Quare ὁ παλαιὸς λόγος non differt ab iis quos τοὺς ἀρχαίους σοφοὺς appellavit, repudiandumque quod ejus loco habet Themistius ὁ πρότερος λόγος. Ita enim scribit fol. 25. b. οὐ παροπτέον δὲ οὐδὲ τοὺς παλαιούς, ὅσοι περὶ αἰτίων ἐπιλοσόφησαν, ὧν οὐδεὶς αὐτὴν ἐν τούτοις κατηγορήσατο· ταῦτα μὲν οὖν εἴποιμεν ἂν τὴν τύχην ἐξελαύνοντες ἐκ τῶν πραγμάτων, ἡμεῖς δὲ τὸν μὲν πρότερον λόγον φαιμέν τούναντιόν περαινέιν οὐ βούλεται. Βούλεται μὲν γὰρ ἀναρεῖν τὴν τύχην· λανθάνει δὲ αὐτὴν μάλλον κρατῶν.)

21. Τῶν δὲ γινομένων τὰ μὲν ἐνεκὰ τοῦ γίνεται, τὰ δ' οὐ· τούτων δὲ τὰ μὲν κατὰ προαίρεσιν, τὰ δ' οὐ κατὰ προαίρεσιν, ἄμωι δ' ἐν τοῖς ἐνεκὰ τοῦ, ὥστε

22. Verum et hoc mirabile est : multa enim sunt fiuntque forte fortuna et casu, quæ non ignorantes singula, dum fiunt, posse referri ad aliquam causam, ut sermo ille antiquus dixit, qui fortunam tollit : illorum tamen alia omnes forte fortuna evenisse, alia non temere nec casu occidisse affirmant. Quapropter et quodammodo illa commemoranda iis erat. At vero ne istorum quidem quidquam fortunam, velut amicitiam aut dissidium aut mentem aut ignem aut aliud quid hujusmodi esse arbi-

trabantur. Absurdum igitur est, sive non esse putaverunt, sive putantes esse omiserunt, præsertim quum interdum utantur; ut Empedocles non semper aërem secerni supra contendit, sed prout contigerit.

23. Eorum autem quæ fiunt alia alicujus gratia fiunt alia non item; atque horum quædam consilio fiunt, alia sine consilio. Utraque vero in his sunt, quæ alicujus gratia fiunt. Apparet igitur etiam in his quæ non necessario neque plerumque fiunt, esse aliqua circa quæ po-

ὄηλον ὅτι καὶ ἐν τοῖς παρὰ τὸ ἀναγκαῖον καὶ τοῖς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἔστιν ἓνια περὶ ἃ ἐνδέχεται ὑπάρχειν τὸ ἐνεκά του. Ἦσσι δὲ ἐνεκά του ὅσα τε ἀπὸ διανοίας ἀνπραχθεῖη καὶ ὅσα ἀπὸ φύσεως. Τὰ δὴ τοιαῦτα ὅταν κατὰ συμβεβηκὸς γένηται, ἀπὸ τύχης φαινόμενα εἶναι· ὡς περὶ γὰρ ὃν ἐστὶ τὸ μὲν καθ' αὐτό, τὸ δὲ κατὰ συμβεβηκός, οὕτω καὶ αἰτίων ἐνδέχεται εἶναι, οἷον οἰκίας καθ' αὐτὸ μὲν αἰτίων τὸ οἰκοδομικόν, κατὰ συμβεβηκός δὲ τὸ λευκὸν ἢ τὸ μουσικόν. Τὸ μὲν οὖν καθ' αὐτὸ αἰτίων ὠρισμένον, τὸ δὲ κατὰ συμβεβηκός ἀόριστον· ἀπειρα γὰρ ἂν τῷ ἐνὶ συμβαίῃ. Καθάπερ οὖν ἐλέγθη, ὅταν ἐν τοῖς ἐνεκά του γινόμενοις τοῦτο γένηται, τότε λέγεται ἀπὸ ταυτομάτου καὶ ἀπὸ τύχης.

(Aristoteles Phys. lib. II cap. 5 pag. 196. b. 17 ed. Bekker. *Rejecta codicum scriptura* ὡς τε ὄηλον ὅτι καὶ ἐν τοῖς παρὰ τὸ ἀναγκαῖον καὶ τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἔστιν ἓνια. *Simplicius fol. 75. b.* (cf. *Scholl. in Arist. pag. 352. a. ed. Brandis.*) ὁ δὲ Εὐδήμος οὕτω δείκνυσιν, ὅτι ἡ τύχη ἐν τοῖς ἐνεκά του « ἐν οἷς, φησί, τὸ ἀτυχεῖν καὶ εὐτυχεῖν, ἐν τούτοις ἔστιν ἡ τύχη· ταῦτα δὲ ἐν οἷς ἀγαθῶ ἐπίτευξις καὶ ἀπότευξις καὶ τὸ ἐνεκά του· πᾶς γὰρ ὁ ἐνεκά του πράττων ἀγαθοῦ ἐπίεται. » Ὁ δὲ λόγος οὗτος τὴν τύχην μόνην ἐν τοῖς ἐνεκά του τήθεικεν, οὐκέτι δὲ καὶ τὸ αὐτόματον· ὅταν δὲ τὰ ἐνεκά του γινόμενα, ταῦτα δὲ ἐστὶ τὰ τε ἀπὸ διανοίας καὶ τὰ ἀπὸ φύσεως, ἐν τοῖς ἐπ' ἑλαττον κατὰ συμβεβηκός γένηται τινος αἰτία, τότε τὰ γινόμενα ἀπὸ τύχης τε καὶ ἐκ ταυτομάτου φαινόμενα γίνεσθαι. *Neglexit in his Eudemus Aristotelis argumentationem, ita ut suo more rem paulo aliter confirmare studeat, probandi ratione e sequenti capite sumpta.*)

28. Ἐπεὶ δ' ἐστὶ τὸ αὐτόματον καὶ ἡ τύχη αἰτία ὧν ἂν ἡ νοῦς γένοιτο αἰτίος ἢ φύσις ὅταν κατὰ συμβεβηκός αἰτίον τι γένηται τούτων αὐτῶν, οὐδὲν δὲ κατὰ συμβεβηκός ἐστὶ πρότερον τῶν καθ' αὐτό, ὄηλον ὅτι οὐδὲ τὸ κατὰ συμβεβηκός αἰτίων πρότερον τοῦ καθ' αὐτό. Ἰστέρον ἄρα τὸ αὐτόματον καὶ ἡ τύχη καὶ νοῦ καὶ φύσεως· ὡς· εἰ ὅτι μάλιστα τοῦ οὐρανοῦ

αἰτίων τὸ αὐτόματον, ἀνάγκη πρότερον νοῦν καὶ φύσιν αἰτίαν εἶναι καὶ ἄλλων πολλῶν καὶ τοῦδε τοῦ παντός.

(Aristoteles Phys. lib. II cap. 6 pag. 198. a. 5 ed. Bekker. *Simplicius fol. 80. b.* (cf. *Scholl. in Arist. p. 353. b. ed. Brandis.*) ἐν δὲ τούτοις ὁ Ἀλέξανδρος, ὡς περὶ, φησὶν, ὁ Πλάτων ἐν τῷ δεκάτῳ τῶν Νόμων βούλεται δεῖξαι, καὶ διὰ πολλῶν αὐτὸ δείκνυσιν, τοῦτο διὰ βραχείων ὁ Ἀριστοτέλης ἐδειξεν ἐνταῦθα, τὴν τῆς τύχης φύσιν ἧσις ποτὲ ἐστὶν ὀρισάμενος, καὶ δεῖξας ὅτι ὑστέρα. Ὁ δὲ Εὐδήμος τὴν μὲν φύσιν τῆς τέχνης, τὴν δὲ τέχνην τῆς τύχης πρότερον δείκνυσιν. *De re ipsa vide Aristotelem infra cap. 8; item Platonem de Legg. X, 888.*)

28. Καὶ Εὐδήμος δὲ ἂν μὲν τὸ κατὰ τὴν τέχνην, φησὶν, ἀποτελέσει, εὐτυχία λέγεται, ἂν δὲ παρὰ ταύτην, ἀτυχία.

(*Simplicius in Aristotelis Phys. fol. 81. qui tamen Stagiritæ sententiam ab Eudemo mutatam esse probat. Vide Aristotelis verba Phys. lib. II cap. 5 p. 197, 25* τύχη δὲ ἀγαθὴ μὲν λέγεται, ὅταν ἀγαθὸν τι ἀποβῆ, φαῦλη δὲ, ὅταν φαῦλόν τι, εὐτυχία δὲ καὶ δυστυχία, ὅταν μέγθος ἔχοντα ταῦτα· οἷον καὶ τὸ παρὰ μικρὸν κακὸν ἢ ἀγαθὸν μέγα λαθεῖν ἢ δυστυχεῖν ἢ εὐτυχεῖν ἐστὶν, ὅτι ὡς ὑπάρχον λέγει ἡ διάνοια· τὸ γὰρ παρὰ μικρὸν ὡς περὶ οὐδὲν ἀπέχειν δοκεῖ. *Ad quem locum Simplicius fol. 77. b.* ὅτι ἐν μεγέθει ἢ εὐτυχία ἐστὶ, δείκνυσιν, οἶμαι, δυνάμει συλλογιζόμενος οὕτως. Ἡ εὐτυχία καὶ δυστυχία, κἂν παρὰ μικρὸν ἔχωσι τὸ μέγιστον ἀγαθὸν καὶ κακὸν, εὐτυχία καὶ δυστυχία εἰσὶν· τὰ παρὰ μικρὸν ἔχοντα οὐδὲν ἤτιόν ἐστὶ τοῦτο ὡς περὶ λέγεται· ταῦτα δὲ ἐν μεγέθει ἐστὶ, διότι ἐν τοῖς μεγέθεσι τὸ παρὰ μικρὸν οὐδὲν ἀπέχειν δοκεῖ τοῦ ὅλου· ἢ ἄρα εὐτυχία καὶ δυστυχία ὡς μέγθος ἔχοντα λέγεται οὕτως. *Monendum autem solum codicem Parisiensem cum Themistio servasse videri, quod Aristoteles p. 197, 25 scripsit: εὐτυχία δὲ ἐστὶν ὅταν ὡς προείλετο ἀποβῆ, ἀτυχία δ' ὅταν παρὰ τὴν προαίρεσιν. Hanc igitur sententiam aliter expressit Eudemus.*)

test id esse, quod alicujus gratia fit. Sunt autem alicujus gratia quæ a mente agi possunt et quæ a natura. Quocirca talia quum per accidens fiunt, a fortuna profecta esse defendimus. Nam ut ens aliud per se, aliud per accidens est: sic et causa esse potest, sicut domus per se quidem causa architectura, per accidens autem album aut concinnitas. Ea ergo causa quæ est per se, definita est, ea vero quæ est per accidens, indefinita: quippe infinita uni accident. Ut igitur dictum est, quem in his, quæ alicujus gratia fiunt, ia evenit, tunc forte fortuna et casu fieri dicitur.

24. Quoniam autem casus et fortuna causæ sunt eorum,

quorum aut mens aut natura fieri causæ possunt, quum per accidens quippiam horum ipsorum habetur causa: atque nihil eorum quæ sunt per accidens, prius est his quæ sunt per se: sequitur, ut ne ista quidem quæ per accidens causa est illam quæ per se est causa antecedit. Nimirum casus et fortuna posterior et mente est et natura. Quamobrem si quam maxime cæli causa est casus: necesse est priorem mentem atque naturam et aliorum multorum et hujus universi causam esse.

25. Sed Eudemus quoque, si quis, inquit, opus affabre fecerit, ea res felicitas vocatur; si sine ulla arte, infelicitas.

26. Οὐκ ἔστι δὲ κινήσεις παρὰ τὰ πράγματα· μεταβάλλει γὰρ τὸ μεταβάλλον αἰεὶ ἢ κατ' οὐσίαν ἢ κατὰ ποσὸν ἢ κατὰ ποιὸν ἢ κατὰ τόπον. Κοινὸν δ' ἐπὶ τούτων οὐδὲν ἔστι λαβεῖν, ὡς φαινομεν, ὁ οὐτε τὸδε οὐτε πρὸν οὐτε ποιὸν οὐτε τῶν ἄλλων κατηγορημάτων οὐθέν. Ὡστ' οὐδὲ κινήσεις οὐδὲ μεταβολὴ οὐθενὸς ἔσται παρὰ τὰ εἰρημένα, μηδενὸς γε ὄντος παρὰ τὰ εἰρημένα. Ἐκαστον δὲ διχῶς ὑπάρχει πᾶσιν ὅσον τὸ τὸδε· τὸ μὲν γὰρ μορφή αὐτοῦ, τὸ δὲ στέρησις· καὶ κατὰ τὸ ποιόν· τὸ μὲν γὰρ λευκὸν τὸ δὲ μέλαν· καὶ κατὰ τὸ ποσόν· τὸ μὲν γὰρ τέλειον, τὸ δ' ἀτελές. Ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὴν φορὰν· τὸ μὲν γὰρ ἄνω, τὸ δὲ κάτω· ἢ τὸ μὲν κοῦφον, τὸ δὲ βαρὺ. Ὡστε κινήσεις καὶ μεταβολῆς ἔστιν εἶδη τοσαῦτα ὅσα τοῦ ὄντος.

(Aristoteles Phys. lib. III cap. 1 pag. 200. b. 32 ed. Bekker. Scripsi ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὴν φορὰν· τὸ μὲν γὰρ ἄνω, quum vulgo legatur ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὴν φορὰν· τὸ μὲν ἄνω. Sed γὰρ particulam sententiarum ordo flagitat, praesertim quum progressa comprehensio huic similis sit. Ait enim scriptor : καὶ κατὰ τὸ ποσόν· τὸ μὲν γὰρ τέλειον, τὸ δ' ἀτελές. Nimirum haec verissima codicis Parisiensis lectio videtur, siquidem in ceteris omnibus nihil aliud quam τὸ μὲν τέλειον exaratum est. Simplicius fol. 93-94 ἀλλ' ἄξιον ζητεῖν, διὰ τί τοῦ δυνάμει καὶ ἐντελεχείᾳ ἐν πᾶσιν ὄντος τοῖς γένεσι τοῦ ὄντος, καὶ τῆς κινήσεως οὐσης ἐνεργείας τοῦ δυνάμει ἢ τοιοῦτόν ἐστιν, ἐν τέτρασι μόνως γένεσι τοῦ ὄντος, τῆ οὐσίᾳ, καὶ τῆ ποιῶ, καὶ τῆ ποσῶ, καὶ τῆ ποῦ, ἔστιν ἡ κίνησις, ὡς καὶ ἐν κατηγορίαις δέδεικται, καὶ ἐν τῇ πέμπτῳ τῆς πραγματείας ταύτης σπουδάσει δεῖξαι, ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις οὐκέτι ἀξιῶσας ὁ Ἀριστοτέλης τὰς κινήσεις καὶ μεταβολὰς ἐκ τῶν ἐναντιῶν γίνεσθαι εἰς τὰ ἐναντία, ἢ ἐκ τῶν μεταξὺ τῶν ἐναντιῶν λόγον ἔχόντων, διὰ τοῦτο, φησί, κατ' οὐσίαν μὲν οὐκ ἔστι κινήσεις, διὰ τὸ μηδὲν εἶναι τῶν ὄντων οὐσίᾳ ἐναντιῶν. Οὐ μέντοι οὐδὲ ἐν τῇ πρόσ τι, οὐδὲ δὴ ἐπὶ τοῦ ποιοῦντος καὶ πάσχοντος οὐδὲ παντὸς κινουμένου καὶ κινουόντος, τούτων οὖν τῶν κατηγοριῶν οὕτως ἀποδίδουσι τοὺς λογισμοὺς ὁ Ἀριστοτέλης τὸ κείσθαι, τὸ ἔχειν καὶ τὴν πότε κατηγορίαν παρῆκε. Ἄλλ' ἐν τῇ πότε κατηγορίᾳ διὰ τί οὐκ ἂν εἴη κινήσις ἢ μεταβολή; ὡς γὰρ ἀπὸ τοῦ λευκοῦ εἰς τὸ μέλαν μεταβάλλω καὶ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, οὕτως ἀπὸ τοῦ πέρυσιν εἰς τὸ τῆτες καὶ εἰς νέωτα. Τί δὲ

τοῦτο διαφέρει τοῦ ἀπὸ Λυκείου εἰς Ἀκαδημίαν; καὶ γὰρ τὰ μέρη τοῦ χρόνου φθείρηται, οὐδὲν παρὰ τοῦτο. Οὐδὲ γὰρ εἰ τὸ Λύκειον ἐφθίρετο βραδίζοντος εἰς Ἀκαδημίαν, ἦδη διὰ τοῦτο οὐκ ἦν κατὰ τόπον κινήσις· καὶ γὰρ καὶ τὸ λευκὸν φθείρηται, ὅταν ἀπὸ λευκοῦ μεταβάλλω εἰς μέλαν. Εἰ δὲ λέγοι τις, ὅτι ἡ μὲν κατὰ τόπον κινήσις φορὰ τίς ἐστι διὰ τόπου καὶ διεξόδος, διὰ δὲ τοῦ χρόνου οὐδὲν φέρεται, ἀλλὰ φερομένων συμπαρέρχεται καὶ ὁ χρόνος· τὸ γὰρ γῆρας καὶ τὰ τοιαῦτα πάντα ἀλλοιώσεις εἰσὶ καὶ πάθη τῶν σωματίων περὶ ἑαυτὰ καὶ ἐν ἑαυτοῖς, ὁ δὲ χρόνος ἄλλως συνδιέρχεται· εἰ τις οὖν ταῦτα λέγει, πολλῆ δοκεῖ μοι τῆ αἰσθήσει χρῆσθαι καὶ διὰ τοῦτο τὸ δραστήριον τοῦ χρόνου μὴ συννοεῖν, ἀλλὰ τὴν μὲν κατὰ τόπον μεταβολὴν ἄτε ὑπ' αἰσθησιν τοῦ τόπου πίπτοντος ὁμολογεῖν, τὴν δὲ κατὰ χρόνον ἀπαγορεύειν ὡς οὐχ ὁρομένου τοῦ χρόνου. Καίτοι χρῆν ἔνοεον, ὅτι ὁρᾷ τι ἐκάστοτε εἰς ἡμᾶς ὁ χρόνος, καὶ ὡς περ ἀπὸ λευκοῦ εἰς μέλαν μεταβάλλομεν, οὕτως ἀπὸ τοῦ περυσينوῦ πάθους εἰς τὸ τῆτινόν, οὐ καθὸ ἀπὸ πάθους εἰς πάθος ἢ μεταβολὴ ὅσον ἀπὸ νεότητος εἰς γῆρας, κατὰ τὴν τοῦ σώματος ἀλλοίαν διάθεσιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν χρονικὴν συνέμφασιν τοῦ περυσينوῦ καὶ τοῦ τῆτινοῦ. Μαρτυρεῖ δὲ τῷ λόγῳ καὶ Εὐδῆμος, ὁ γνησιώτατος τῶν Ἀριστοτέλους ἐταίρων, λέγων ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν Φυσικῶν μετὰ τὸ εἰπεῖν τὰς ἄλλας τέτταρας κινήσεις· « καὶ γὰρ τὸ πότε τοῖς δυνατοῖς ἢ δύναται, συμβαίνει κινουμένοις. Πάντα γὰρ ἐν χρόνῳ κινεῖται. » Εἰ μὴ ἄρα λέγοι τις ἐν χρόνῳ εἶναι, ἀλλὰ μὴ κατὰ χρόνον τὴν κίνησιν. Σημεῖον δὲ φασὶ τινες τοῦ μηδεμίαν εἶναι κατὰ χρόνον ἰδίως κινήσιν καὶ μηδεμίαν εἶναι κατὰ χρόνον ἡρεμίαν· οὐδὲ γὰρ ὁ χρόνος οὐδεὶς οὐδενὶ ἐ αὐτός, ἀλλ' αἰεὶ ὁ ἐπιὼν ἕτερος, ὥστε οὐκ ἔσται τὸ διαμένον ἐν τῇ αὐτῇ χρόνῳ, τὸ δὲ ἐν τῇ αὐτῇ τόπῳ ἐστὶ καὶ ἐν τῇ αὐτῇ ποιότητι. Ἄλλ' ἐπισκεπτέον μήποτε τοῦτο τοῦ ἐναντίου σημεῖόν ἐστιν. Εἰ γὰρ χρόνος οὐδεὶς οὐδενὶ ὁ αὐτός, ἀλλ' αἰεὶ ὁ ἐπιὼν ἕτερος, ὁῦλον ὅτι ὁ χρόνος ἐν τῷ γίνεσθαι καὶ φθίρεσθαι τὸ εἶναι ἔχει. Πῶς οὖν τὸ ἐν τῷ γῆσεινῳ χρόνῳ ὅταν ἐν τῷ σημερινῳ γένηται, οὐκ ἂν λέγοιτο κατὰ χρόνον μεταβάλλειν, καὶ ἐφθάρηται ὁ γῆσεινός χρόνος. Ἄλλὰ δὴ καὶ κατὰ τὸ κείσθαι, εἴπερ τοῦ κείσθαι διαφορά τὸ ὑπτιον καὶ τὸ πρηγές, καὶ ταῦτα ἐναντία ἀλλήλοις, διὰ τί μὴ λέγοιτο ἂν κατὰ θέσιν μεταβάλλειν τὸ ἐξ ὑπτιίου εἰς τὸ πρηγές μεθιστάμενον; Ὁμοίως δὲ

26. Non est autem motus ullus praeter res ipsas. Id enim quod mutatur, semper aut in substantia aut in quantitate aut in qualitate aut in loco mutatur. Commune autem in his nihil ponere possumus, uti diximus, quod quidem neque hoc neque aliquantum neque certa qualitate praeditum, neque ulla caeterarum attributionum sit. Itaque neque motus neque mutatio cujusquam praeter ea quae diximus erit, quum nihil sit praeter ea quae dixi-

mus. Unaquaeque autem vis attributa rebus dupliciter omnibus inest, ut hoc : aliud enim est ejus forma, aliud privatio. Et certa qualitate praeditum : aliud enim est album, aliud nigrum. Et aliquantum : aliud enim est perfectum, aliud imperfectum. Similiter se res habet in lapsu : aliud enim est supra, aliud infra; aut aliud est leve, aliud grave. Quamobrem quot sunt entis, tot etiam motus et mutationis species sunt.

καὶ δ' ἀπὸ τοῦ ὀπλισθαι ἐπὶ τὸ ἄοπλον μεταβαλὼν διὰ τί μὴ λέγοιτο ἂν κατὰ τὸ ἔχων μεταβάλλειν; Καὶ ἐν αἷς μὲν κατηγορίας ἐστὶν ἐναντιώσεις, διὰ τί μὴ καὶ κινεῖσθαι λέγοιτο ἂν κατ' ἐκείνας τὸ ὑποκείμενον; Ἄλλ' ὅσα μὲν ἐστὶ προπετές εἶναι δοκεῖ τὸ τὴν ἐναντίαν ἀφίεναι τῷ Ἀριστοτέλει φωνῇ· ἔως δ' ἂν γνῶναι δυναθῶμεν ἀκριβῶς τὴν αἰτίαν τῆς τοιαύτης αὐτοῦ διατάξεως, ἀρκούμεθα πρὸς παραμυθίαν τῇ τε Ἡϋδῆμου συνηγορίᾳ ἐπὶ τῆς τότε κατηγορίας βῆθεισῃ, καὶ ἐτι μᾶλλον τῇ Θεοφράστου σαφῶς τὴν κίνησιν καὶ τὴν μεταβολὴν ἐν ἀπάσαις ταῖς κατηγορίαις θεωροῦντος. Λέγει γοῦν ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν περὶ κινήσεως· « οἰκειότερον δὲ ὅπερ καὶ λέγομεν καὶ ἔστιν, ἐνέργειαν τοῦ δυναμει κινήτου ἢ κινήτον, κατὰ γένος ἕκαστον τῶν κατηγοριῶν, ὡς οὐσίας, ποσοῦ, ποιοῦ, φροητοῦ, τῶν ἄλλων. Οὕτω γὰρ ἀλλοίωσης, αὐξήσεως, φερά, γένεσις καὶ αἰ ἐναντία ταύταις. » Ἐν τῷ τρίτῳ δὲ αἶμα σαφέστερον ταῦτα γέγραπεν· « ἐν μὲν τῷ ἀφορισμῷ τῆς κινήσεως τοσαῦτα φαίμεν αὐτῆς εἶδη, ὅσα κατηγορίαί· τὴν γὰρ τοῦ δυναμει ὄντος ἢ τοιοῦτον ἐντελέξειαν κίνησιν (leg. κίνησιν ἐντελέξειαν λέγομεν.) » Καὶ τοῦτου δὲ ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ φησί· « τοῦ δὲ πρὸς τι κινήσεως τοῦ μὲν κατὰ λόγον οὐκ ἔστι, τοῦ δὲ κατὰ δύναμιν ἔστιν· ἢ γὰρ ἐνέργεια κινήσεως τε καὶ καθ' αὐτό. » Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ἐπὶ πλέον ζητητέον τὴν Ἀριστοτέλους γνώμην ἀνιχνεύοντων ἴμων. De re ipsa uberius disputat Spengelius, cujus verba adscribam. Quum Eudemus auctore Simplicio quartum motum οὐσίας traderet, nostrum Aristotelis locum, non librum quintum ubi οὐσίας motus negatur, secutus est: primus igitur Eudemus duos priores Aristotelis comprehendisse videtur. Simplicii vero quaestio apta sane et fere necessaria est: cur enim Aristoteles τὸ ποτέ ne mentione quidem dignum censuit V, 1? Ibi nunc legitur p. 225. b. 5 ἐν αἷς κατηγορίαὶ διήρηνται οὐσία καὶ ποῖότης: καὶ τῷ ποῦ καὶ τῷ ποτέ καὶ τῷ πρὸς τι καὶ τῷ ποσῷ καὶ τῷ ποιεῖν ἢ πάσχειν, ἀνάγκη τρεῖς εἶναι κινήσεις τὴν τε τοῦ ποιοῦ καὶ τοῦ ποσοῦ καὶ τὴν κατὰ τόπον. Etenim docet, neque οὐσίας, neque τοῦ πρὸς τι, neque τοῦ ποιεῖν ἢ πάσχειν esse κίνησιν; negligit vero illud τὸ ποτέ. Itaque temporis questionem ab eo omissam esse expositio demonstrat, et sane lemmatis verba καὶ τῷ ποτέ ignorant codices E. H. Themistius, item Meta-

physica quibus hic quoque locus e Physicis male insertus est; addidit qui ea ex more philosophi flagitari sensit. Et reliquas quidem categorias ab auctore cum physicis libros componeret, nondum constitutas esse credas, temporis vero praedicamentum qui eum fugere potuit? Rationem indicavit Eudemus. Nam φερά, ἀλλοίωσης, αὐξήσεως καὶ φθίσεως tempore omnibus communi eveniunt, πάντα γὰρ ἐν χρόνῳ κινεῖται, quae ipse Aristoteles scripsit V, 4 p. 227. b. 26. Differunt igitur κατὰ σχέσιν et κατὰ διάθεσιν. Non mirum vero Eudemum hanc, Theophrastum omnes categorias verbo tetigisse; accuratius hanc questionem Simplicius infra V, 2 fol. 200-1 excutit et solvit, quam integram inseruimus. Haec ille, cujus disputationem probamus, nisi quod ommissa codicum auctoritate categoriam non ποτέ, sed ποτέ esse censemus cum Henr. Stephano in Thes. ling. graec. v. κατηγορία. Vide et Phil. Gr. Fragment. vol. I pag. 574.)

27. Ὅτι δὲ καλῶς εἴρηται, ὀφλον καὶ ἐξ ὧν οἱ ἄλλοι περὶ αὐτῆς λέγουσι, καὶ ἐκ τοῦ μὴ βράδιον εἶναι διορίσαι ἄλλως αὐτήν. Οὐτε γὰρ τὴν κίνησιν καὶ τὴν μεταβολὴν ἐν ἄλλῳ γένοι θείναι δύναται· ἂν τις οὔτε οἰετέρως εἰρηχότες περὶ αὐτῆς κατορθοῦσι. Δῆλον δὲ σκοποῦσιν ὡς τιθέασιν αὐτὴν ἔνιοι, ἐτερότητα καὶ ἀνισότητα καὶ τὸ μὴ ὄν φάσκοντες εἶναι τὴν κίνησιν· ὄν οὐδὲν ἀναγκαῖον κινεῖσθαι, οὔτ' ἂν ἕτερα ἢ, οὔτ' ἂν ἄνισα, οὔτ' ἂν οὐκ ὄντα. Ἄλλ' οὐδ' ἡ μεταβολὴ οὔτ' εἰς ταῦτα οὔτ' ἐκ τούτων μᾶλλον ἐστὶν ἢ ἐκ τῶν ἀντικειμένων. Αἴτιον δὲ τοῦ εἰς ταῦτα τιθέναι ὅτι ἀόριστόν τι δοκεῖ εἶναι ἡ κίνησις, τῆς δὲ ἐτέρας συστοιχίας αἰ ἀρχαὶ διὰ τὸ στερητικαὶ εἶναι ἀόριστοι· οὔτε γὰρ τότε οὔτε τοιόνδε οὐδεμία αὐτῶν ἐστὶν, ὅτι οὐδὲ τῶν ἄλλων κατηγοριῶν.

(Aristoteles Phys. lib. III cap. 2 pag. 201. b. 16 ed. Bekker. Simplicius fol. 98. b. καὶ ὅτι μὲν ὡς αἴτιον τὴν ἀνισότητα ὁ Πλάτων εἶπε, μετ' ὀλίγον ἔσται δῆλον, ὅταν τὴν Πλάτωνος παραθῶμεν [τὴν] βῆσιν (leg. βῆσιν παραθῶμεν). Νῦν δὲ τοσοῦτον ἰστέον, ὅτι καὶ Εὐδῆμος πρὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἱστορῶν τὴν Πλάτωνος περὶ κινήσεως δόξαν καὶ ἀντιλέγων αὐτῆς τάδε γράφει· « Πλάτων δὲ τὸ μέγα καὶ μικρὸν καὶ τὸ μὴ ὄν καὶ τὸ ἀνώμαλον καὶ ὅσα τούτοις ἐπὶ ταῦτο φέρεται, τὴν κίνησιν λέγει· φαίνεται δὲ ἄτοπον αὐτὸ τοῦτο

27. Atqui bene nos de ipso motu dixisse, patet tum ex his quae caeteri de eo dicunt, tum ex eo quod non est facile aliter illum definire. Neque enim quisquam motum mutationemque alio in genere ponere possit; neque qui aliter de eo dixere, recte judicant. Apparet vero considerantibus, nonnullos motum diversitatem et inaequalitatem statuuisse, rates etiam non ens esse motum. At horum nihil, sive diversum est, sive inaequale,

sive non ens, necessario videtur moveri. Verum ne mutatio quidem aut in haec aut ex his potius est, quam ex oppositis. Causa autem, cur in his motus poneretur, fuit, quod motus indefinitum quiddam esse videtur; alterius vero seriei principiis indefinita sunt, quia sunt primitiva; nam neque hoc neque tale ullum eorum est, quoniam ne caeterarum quidem est categoriarum.

τὴν κίνησιν λέγειν· παρούσης γὰρ δοκεῖ κινήσεως κινεῖσθαι τὸ ἐν ψ · ἀνίσου δὲ ὄντος ἢ ἀνωμάλου προσαναγκάζειν ὅτι κινεῖται γελῶτον, βέλτιον δὲ αἷτια λέγειν ταῦτα ὡς περ Ἀρχύτας· καὶ μετ' ὀλίγον· « τὸ δ' ἀόριστον, φησί, καλῶς ἐπὶ τὴν κίνησιν οἱ Πυθαγόρειοι καὶ ὁ Πλάτων ἐπιφέρουσιν· οὐ γὰρ δὴ ἄλλος γε οὐδεὶς περὶ αὐτῆς εἴρηκεν. Οὐ γὰρ ὄρισται. Καὶ τὸ ἀτελεὶς δὴ καὶ τὸ μὴ ὄν· γίνεταί γάρ, γιγνόμενον δὲ οὐκ ἔστι. » Καὶ ὅ γε Εὐδήμος σαφέστερον ἐξέθετο τὴν Ἀριστοτέλους ἀπόδειξιν ἐν οἷς πρὸ ὀλίγου παρεθέμεν διὰ τοῦ· παρούσης γὰρ κινήσεως δοκεῖ κινεῖσθαι τὸ ἐν ψ · ἀνίσου δὲ ὄντος ἢ ἀνωμάλου προσαναγκάζειν ὅτι κινεῖται, γελῶτον. Confer sequentia apud Aristotelem τοῦ δὲ δοκεῖν ἀόριστον κτλ.)

28. Καὶ τὸ ἀπορούμενον δὲ φανερόν, ὅτι ἔστιν ἡ κίνησις ἐν τῷ κινήτῳ· ἐντελέχεια γὰρ ἔστι τούτου, καὶ ὑπὸ τοῦ κινήτικοῦ. Καὶ ἡ τοῦ κινήτικοῦ δὲ ἐνέργεια οὐκ ἄλλη ἔστιν· δεῖ μὲν γὰρ εἶναι ἐντελέχειαν ἀμφοῖν· κινήτικόν μὲν γὰρ ἔστι τῷ δύνασθαι, κινεῖν δὲ τῷ ἐνεργεῖν. Ἄλλ' ἔστιν ἐνεργητικὸν τοῦ κινήτου, ὥστε ὁμοίως μία ἢ ἀμφοῖν ἐνέργεια ὡς περ τὸ αὐτὸ διάστημα ἐν πρὸς δύο καὶ δύο πρὸς ἓν, καὶ τὸ ἄναντες καὶ τὸ κάταντες· ταῦτα γὰρ ἐν μὲν ἔστιν, ὁ μόντοι λόγος οὐχ εἷς. Ὅμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ κινουμένου καὶ κινουμένου.

(Aristoteles Physic. lib. III cap. 3 pag. 202. a. 13 ed. Bekker. Simplicius fol. 100. b. λέγει οὖν ἔτι καὶ τὸ ἀπορούμενον ἐν τούτοις λέλυται ἐκ τοῦ τῆς κινήσεως ὀρισμοῦ· φανερόν γὰρ ὅτι ἐν τῷ κινήτῳ ἔστιν ἡ κίνησις, εἴπερ ἐντελέχειά ἐστι τοῦ κινήτου ὑπὸ τοῦ κινήτικοῦ. « ὑπεναντιοῦσθαι δὲ φησιν Εὐδήμος τοῖς λέγουσιν ἐν τῷ πάσχοντι καὶ κινουμένῳ εἶναι τὴν κίνησιν τὸ περὶ τὰς αἰσθήσεις· λέγομεν γὰρ ὄραται ὄρασις, [ἀκούει] ἀκούεται ἀκουσις. Δοκεῖ οὖν ἡ ὄρασις ἐν τῷ ὄρωντι εἶναι καὶ ἡ ἀκουσις ἐν τῷ ἀκούοντι. Ὅμοίως καὶ αἱ γεύσεις καὶ αἱ λοιπαί· ταῦτα δὲ ἐν τῇ τοῦ ποιούντος καὶ κινουντος εἶναι δοκεῖ συστοιχίᾳ. Ἀπατώμεθα δὲ, φησί, τῇ λέξει ἐπακολουθοῦντες καὶ μὴ ἐννοοῦντες ὅτι τὸ αἰσθανόμενον πάσχει. » Ἄλλὰ διὰ τί οὐκ ἔστιν ἐνέργεια καὶ τοῦ κινουντος; εἰ γὰρ

πρότερον τὸ κινήτικόν ὄν τοῦτο δυνάμει κινεῖν ἔστιν, ἀνάγκη ὅταν κινεῖν ἐνεργεῖα γένηται, τότε κινεῖν καὶ ἐνεργεῖν κατὰ τὸ κινεῖν. Διὰ τί οὖν ἡ τοῦ κινήτου ἐνέργεια κινήσις ἔστι καὶ μὴ μᾶλλον ἢ τοῦ κινουντος; ἢ οὐκ ἄλλη ἔστιν ἢ τοῦ κινήτικοῦ ἐνέργεια· ἔστι γὰρ κινήτικόν ἐνεργητικὸν τοῦ κινήτου. Μία οὖν ἢ ἀμφοῖν ἐνέργεια, ὡς μὲν ἀπὸ τοῦ κινουντος ἐνέργεια λεγομένη κυριώτερον, ὡς δὲ ἐν τῷ κινουμένῳ πάθος μᾶλλον ἢ περ ἐνέργεια.)

29. Οἱ δὲ περὶ φύσεως ἅπαντες αἰεὶ ὀποτιθέασιν ἑτέραν τινὰ φύσιν τῇ ἀπείρῳ τῶν λεγομένων στοιχείων, ὡς ὕδωρ ἢ ἀέρα ἢ τὸ μεταξὺ τούτων. Τῶν δὲ πεπερασμένα ποιούντων στοιχεῖα οὐθέως ἀπείρα ποιεῖ· ὅσοι δ' ἀπείρα ποιοῦσι τὰ στοιχεῖα, καθάπερ Ἀναξαγόρας καὶ Δημόκριτος, ὁ μὲν ἐκ τῶν ὁμοιομερῶν, ὁ δ' ἐκ τῆς πανσπερμίας τῶν σχημάτων, τῇ ἀφῆ συνεχῆς τὸ ἀπείρον εἶναι φασιν.

(Aristoteles Physic. lib. III cap. 4 p. 203. a. 16 ed. Bekker. Simplicius fol. 106 ὅσοι δέ, φησί, πλήθει ἀπείρα ποιοῦσι τὰ στοιχεῖα ὡς περ Ἀναξαγόρας ἀπείρους τῷ πλήθει τὰς ὁμοιομερείας ὀποτιθέμενος, Δημόκριτος δὲ τὰς ἀτόμους, οὗτοι κατὰ μὲν τὸ πλήθος προφανῶς εἰσάγουσι τὸ ἀπείρον, ὅπερ ἐνεδείξατο ὁ Ἀριστοτέλης εἰπών, ὅσοι δὲ ἀπείρα ποιοῦσι τὰ στοιχεῖα· ὅτι δὲ κατὰ μέγεθος, δείκνυσι λέγων· τῇ ἀφῆ συνεχῆς τὸ ἀπείρον εἶναι φασί, οὐ τῇ ἐνούσει, ὡς οἱ ἐν ἀπείρον λέγοντες τὸ στοιχεῖον. Ὅτι δὲ τῇ ἀφῆ συνεχῆς ἀπείρον τι, καὶ ἐκ τούτων γίνεται δῆλον· τὰ γὰρ ἀπείρα τῷ πλήθει μέγεθος ἔχοντα καὶ ὁμοιοδῆ ὄντα, ὥστε καὶ ἀπίσθηται ἀλλήλων, ἀπείρον ποιεῖ μέγεθος τῇ ἀφῆ συνεχῆς. Διὸ καὶ Εὐδήμος ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν Φυσικῶν τὸ κατὰ πλήθος φησιν ὁμοιοδῆς ἀπείρον λέγειν οὐδὲν διαφέρει ἢ κατὰ τὸ μέγεθος ἀπείρον.)

30. Τοῦ δ' εἶναι τὸ ἀπείρον ἢ πίστις ἐκ πέντε μάλιστ' ἂν συμβαίνοι σκοποῦσιν, ἐκ τε τοῦ χρόνου (οὗτος γὰρ ἀπείρος) καὶ ἐκ τῆς ἐν τοῖς μεγέθεσι διαρίσεως (γρῶνται γὰρ καὶ οἱ μαθηματικοὶ τῷ ἀπείρῳ), ἐτι τῷ οὕτως ἂν μόνως μὴ ὑπολείπειν γένεσιν καὶ φθοράν, εἰ ἀπείρον εἴη ὅθεν ἀφαιρεῖται τὸ γιγνόμενον. Ἐτι τῷ τὸ πεπερασμένον αἰεὶ πρὸς τι περαίνειν, ὥστε ἀνάγκη

28. Sed perspicuum etiam illud est de quo quaeritur, esse motum in mobili: hujus enim actus est atque a movendi vi profectus. Quippe illius actus non alius est: oportet enim esse amborum actum et perfectionem. Nimirum movendi vis est eo quod potest, movens autem eo quod agit. Sed agendi vis in mobili inest. Quare similiter unus est amborum actus, atque unius ad duo relati et duorum ad unum idem est spatium interjectum, et acclivis atque declivis idem spatium. Haec enim unum quidem sunt: sed ratio tamen non est una. Similiter etiam res se habet in movente et moto.

29. At physici omnes aliam quandam semper naturam eorum quae elementa dicuntur infinito supponunt, verbi causa aquam vel aërem, vel quod inter haec medium

voatur. Eorum autem, qui finita faciunt elementa, nemo infinita facit: qui vero elementa faciunt infinita, ut Anaxagoras et Democritus, ille quidem ex iis quae similes partes habent, hic autem ex omnium figurarum seminario: ii infinitum tactu continuum esse ajunt.

30. Esse autem aliquid infinitum quinque maxime rerum ratio considerantibus fidem facit: primum temporis (est enim hoc infinitum), deinde magnitudinum divisionis (utuntur enim et mathematici infinito), tum quia hoc pacto duntaxat generatio et corruptio non deficiat, si infinitum sit, unde auferatur id quod nascitur. Praeterea quod finitum semper in aliquid desinit, ita ut necessario nullus sit finis, si aliud in aliud semper desinere necesse est. Maxime denique et potissimum, quod

μηδὲν εἶναι πέρας, εἰ αἰεὶ περαίνετον ἀνάγκη ἕτερον πρὸς ἕτερον. Μάλιστα δὲ καὶ κυριώτατον ὁ τὴν κοινὴν ποιεῖ ἀπορίαν πᾶσιν· διὰ γὰρ τὸ ἐν τῇ νοήσει μὴ ὑπολείπειν καὶ ὁ ἀριθμὸς δοκεῖ ἄπειρος εἶναι, καὶ τὰ μαθηματικὰ μεγέθη καὶ τὸ ἔξω τοῦ οὐρανοῦ. Ἀπείρου δὲ ὄντος τοῦ ἔξω, καὶ τὸ σῶμα ἄπειρον εἶναι δοκεῖ καὶ κόσμοι· τί γὰρ μᾶλλον τοῦ κενοῦ ἐνταῦθα ἢ ἐνταῦθα; ὥστ' εἴπερ μοναχοῦ, καὶ πανταχοῦ εἶναι τὸν ὄγκον. Ἄμα δ' εἰ καὶ ἔστι κενὸν καὶ τόπος ἄπειρος, καὶ σῶμα ἄπειρον εἶναι ἀναγκαῖον· ἐνδέχεσθαι γὰρ ἢ εἶναι οὐδὲν διαφέρει ἐν τοῖς αἰδίοις.

(Aristoteles Phys. lib. III cap. 4 p. 203. b. 15 ed. Bekker. Simplicius fol 107. b. δευτέρα δὲ πίστις τοῦ εἶναι τὸ ἄπειρον ἐκ τῆς ἐν τοῖς μεγέθεσι διαίρεσεως ἢ, ὡς Εὐδήμος φησιν, ἐν τοῖς συνεχέσι· δοκεῖ γὰρ οὐχ ὑπολείπειν. Πέμπτον δὲ ὁ μάλιστα καὶ κυριώτατόν φησιν ὁ Ἀριστοτέλης καὶ κοινὴν ἀπορίαν ποιοῦν πᾶσιν ἢ τῆς νοήσεως, ἧτοι τῆς φαντασίας τῆς ἡμετέρας δύναμις, αἰεὶ τι προστιθέναι καὶ ἀφαιρεῖν ἰσχύουσα καὶ μηδέποτε ἠτιωμένη καὶ ὑπολείπουσα. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ ἀριθμὸς ἐπ' ἄπειρον αὐξῆσθαι δοκεῖ, ὅτι παντὶ τῷ προστιθεμένῳ ἀριθμῷ δυνάμεθα προσθεῖναι μονάδα ἢ ἀριθμὸν. Καὶ τὰ μαθηματικὰ μεγέθη ἐπ' ἄπειρον διαίρεσθαι καὶ αὐξῆσθαι διὰ πᾶν τὸ λαμβανόμενον δυνατὸν τεμῆναι καὶ τὸ τεμῆμα προσθεῖναι τῇ ἐπινοίᾳ· οὐ γὰρ δὴ τῇ αἰσθήσει. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐπινοία κατὰ τὰ πράγματα δοκεῖ γίνεσθαι, οἰόμεθα τὰ πράγματα οὕτως ἔχειν ὡς φανταζόμεθα. Τὸ αὐτὸ δὲ πάσχωμεν καὶ περὶ τὸ ἔξω τοῦ οὐρανοῦ. Ἄει γὰρ τοῦ ληφθέντος ἔξω τι ἐπινοοῦμεν, καὶ οὕτως ἄπειρον δοκεῖ τὸ ἔξω. Καὶ εἰ μὲν κενόν, ὡς ἰδοκεῖ λέγειν Δημόκριτος, ἄπειροι ἂν εἴεν καὶ κόσμοι. Τί γὰρ μᾶλλον τοῦ κενῷ ἐνταῦθα ἢ ἐνταῦθα; ὥστε εἴπερ μοναχοῦ, καὶ πανταχοῦ ἂν εἶναι τὸν σωματικὸν ὄγκον, ὥστε καὶ αὐτὸν ἄπειρον εἶναι. Καὶ ἄλλως εἰ τὸ κενὸν τόπος ἐστὶ δυνάμενος δέχεσθαι σῶμα, ἐπὶ δὲ τῶν αἰδίων τὸ δυνατὸν γενέσθαι πάντως ἂν καὶ γένοιτο, ὡς εἰ μὴ γένοιτο, οὐδὲ ἐνδεχόμενον γενέσθαι· ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν φθορῶν οὐδὲν κωλύει φθαρῆναι, πρὶν εἰς ἔργον ἐκθῆναι τὸ ἐνδεχόμενον· ἐπὶ δὲ τῶν αἰδίων ἀδύνατον. Διὸ ἐν τοῖς αἰδίοις οὐκ ἔστι τὸ ἐνδεχόμενον, ἀλλ' ἐν μόνοις τοῖς

γενητοῖς καὶ φθορτοῖς, ὥστε εἰ ἄπειρον τὸ κενόν, καὶ ὁ τόπος ἄπειρον ἔσται καὶ σῶμα ἄπειρον, ὅπερ πέφυκε δέχεσθαι ὁ ἄπειρος τόπος. » Ἀρχύτας δὲ, ὡς φησιν Εὐδήμος, οὕτως ἠρώτα τὸν λόγον· ἐν τῷ ἐσχατῷ ἤγουν τῷ ἀπλανεῖ οὐρανοῦ γενόμενος, πότερον ἐκτείναιμι ἂν τὴν χεῖρα ἢ τὴν βράχσον εἰς τὸ ἔξω ἢ οὐκ ἂν; τὸ μὲν οὖν μὴ ἐκτείνειν, ἀτοπον· εἰ δὲ ἐκτείνω, ἧτοι σῶμα ἢ τόπος τὸ ἐκτὸς ἔσται. Διοίσει δὲ οὐδὲν ὡς μαθητόμεθα. Ἄει οὖν βραδίεται τὸν αὐτὸν τρόπον ἐπὶ τὸ αἰεὶ λαμβανόμενον πέρας καὶ ταῦτον ἐρωτήσεται. Καὶ εἰ αἰεὶ ἕτερον ἔσται ἐπ' ὃ ἡ βράχσον, ὅηλον διὰ καὶ ἄπειρον. Καὶ εἰ μὲν σῶμα, δέδεικται τὸ προκειμένον· εἰ δὲ τόπος, ἐστὶ δὲ τόπος τὸ ἐν ᾧ σῶμά ἐστιν ἢ δύναται ἂν εἶναι, τὸ δὲ δυνάμει ὡς δὴ γρηῃ τιθέναι ἐπὶ τῶν αἰδίων, καὶ οὕτως ἂν εἴη σῶμα ἄπειρον καὶ τόπος. » Μήποτε δὲ οὗτος ὁ λόγος καὶ πρὸς ἡμᾶς ἀπορήσει δριμύτως, τοὺς λέγοντας μηδὲν εἶναι ἔξω τοῦ οὐρανοῦ ὡς τοῦ κοσμικοῦ σώματος, ὃ πέρας ὁ οὐρανός, τὴν ὅλην χώραν κατεληφότος. Εἰ οὖν ἐν τῷ νώτῳ τοῦ οὐρανοῦ γενόμενος ἐκτείνω τὴν χεῖρα, ποῦ ἂν ἐκταθείη· οὐ γὰρ δὴ εἰς τὸ μηδὲν. Οὐδὲν γὰρ τῶν ὄντων ἐν τῷ μὴ ὄντι. Ἀλλ' οὐδὲ κωλυθήσεται ἐκτείνειν· ὑπὸ γὰρ τοῦ μηδενὸς οὐ δυνατὸν κωλυθῆναι. Οὕτω μὲν οὖν ὁ Ἀριστοτέλης ἐκ πέντε μάλιστα εἶναι τὴν πίστιν φησὶ τοῦ εἶναι τὸ ἄπειρον. Ὁ δὲ Εὐδήμος δι' αἰτίας ἕξ φησιν, ὧν πρώτην εἰπὼν τὴν ἐν τῷ συνεχέει διαίρεσιν ἐπ' ἄπειρον γινομένην, ταύτης ἀντίστροφόν φησιν τὴν κατὰ πρόσθεσιν ἐν τοῖς ἀριθμοῖς θεωρουμένην, οὐδὲ ταύτην δὲ τὴν αἰτίαν ὁ Ἀριστοτέλης παρήκεν ἐν τοῖς διὰ τὴν ἐπίνοιαν νομιζομένοις ἀπείροις θεῖς αὐτὴν ὅτε ἔλεγε· καὶ ὁ ἀριθμὸς δοκεῖ ἄπειρος εἶναι.)

31. Φανερόν δὲ καὶ ὅτι οὐκ ἐνδέχεται εἶναι τὸ ἄπειρον ὡς ἐνεργεῖα ὄν καὶ ὡς οὐσίαν καὶ ἀρχήν· ἔσται γὰρ ὅτι οὐκ αὐτοῦ ἄπειρον τὸ λαμβανόμενον, εἰ μεριστόν. Τὸ γὰρ ἄπειρον εἶναι καὶ ἄπειρον τὸ αὐτό, εἴπερ οὐσία τὸ ἄπειρον καὶ μὴ καθ' ὑποκειμένου, ὥστ' ἡ ἀδιαιρέτων ἢ εἰς ἄπειρα διαιρέτων· πολλὰ δ' ἄπειρα τὸ αὐτό εἶναι ἀδύνατον. Ἀλλὰ μὴ ὥσπερ ἀέρος ἀπὸ μέρους, οὕτω καὶ ἄπειρον ἀπείρου, εἴ γε οὐσία ἐστὶ καὶ ἀρχή. Ἀμέριστον ἄρα καὶ ἀδιαιρέτων. Ἀλλ' ἀδύνατον τὸ ἐντελεγεῖα ὄν ἄπειρον· ποσὸν γὰρ τι εἶναι ἀναγκαῖον.

communem omnibus dubitationem affert : nam quia, quod cogitanti observatur non deficit, et numerus et mathematicæ magnitudines et id quod est extra cælum, infinitum esse videtur. Quodsi illud quod extra est infinitum sit, et corpus infinitum esse videtur, et mundi infiniti : cur enim hic magis quam ibi vacui magnitudo collocanda est? Quare si uno tantum loco, ubique etiam eam esse necesse est. Simul autem si vacuum esse et spatium infinitum, corpus quoque infinitum esse necesse est : namque in rebus æternis inter posse et esse nihil interest.

31. Perspicuum etiam est infinitum ita esse non

posse, ut actu sit, et ut substantia principiumve : nam infinitum erit quidquid ejus sumatur, si dividi in partes possit. Infinito enim esse idem quod infinitum esse valet, si infinitum substantia sit, et non in subjecto. Quamobrem aut individuum est, aut in infinita dividi potest. At fieri nequit, ut idem infinita sit multitudo. At vero, ut pars aëris aër est : sic etiam quævis infiniti pars infinitum, siquidem substantia et principium sit. Est igitur indivisum atque individuum. Verum esse illud ejusmodi non potest, quod actu sit infinitum : quod enim aliquantum dicitur, id esse aliqua necesse est.

(Aristoteles Phys. lib. III cap. 5 p. 204. a. 20 ed. Bekker. Idem locus exstat in Metaphys. lib. X cap. 10 p. 1066. b. 11 sic interpolatus : καὶ ὅτι οὐκ ἔστιν ἐνεργεῖα εἶναι τὸ ἄπειρον, δῆλον. ἔσται γὰρ ὀτιοῦν αὐτοῦ ἄπειρον μέρος τὸ λαμβανόμενον· τὸ γὰρ ἄπειρόν ἐστι καὶ ἄπειρον ταυτό, εἴπερ οὐσία τὸ ἄπειρον καὶ μὴ καθ' ὑποκειμένου. Ὡστε ἢ ἀδιαιρέτον ἢ εἰς ἄπειρα διαιρέτον, εἰ μεριστόν. Πολλὰ δ' εἶναι τὸ αὐτὸ ἀδύνατον ἄπειρα· ὡς περ γὰρ αἰέρος ἄλλ' μέρος, οὕτως ἄπειρον ἄπειρου, εἰ ἔστιν οὐσία καὶ ἀρχή. Ἀμερίστον ἄρα καὶ ἀδιαιρέτον. Ἄλλ' ἀδύνατον τὸ ἐντελεχεία ὄν ἄπειρον· ποσὸν γὰρ εἶναι ἀνάγκη. Simplicius fol 109. b. (cf. Scholl. in Arist. pag. 364. a. ed. Brandis.) καὶ ἄλλο δὲ τοῖς ὡς οὐσίαν καὶ ἀρχὴν ὑποτιθεμένοις τὸ ἄπειρον, ὡς ἄτοπον ἐπόμενον ὁ Εὐδήμος ἐπάγει· « εἰ γὰρ ἔστι, φησί, στοιχείον τὸ ἄπειρον, καὶ κινεῖται τι ἐξ αὐτοῦ, ἔσται ἐν τῷ γινόμενῳ πεπερασμένον τι· οὐ γὰρ πᾶν πάντα γε τὰ γινόμενα ἔσται ἄπειρα. Συμβήσεται οὖν τὸ ἄπειρον ἐν τῷ πεπερασμένῳ εἶναι. »)

32. Ἄλλὰ μὴν οὐδὲ ἐν καὶ ἀπλοῦν εἶναι ἐνδέχεται τὸ ἄπειρον σῶμα, οὔτε (ὡς λέγουσιν οἱ τινες) τὸ παρὰ τὰ στοιχεῖα, ἐξ οὗ ταῦτα γεννῶνται, οὐθ' ἀπλῶς. Εἰσὶ γὰρ τινες οἱ τοῦτο ποιοῦσι τὸ ἄπειρον, ἀλλ' οὐκ αἰέρα ἢ ὕδωρ, ὡς μὴ τᾶλλα φθίρειται ὑπὸ τοῦ ἄπειρου αὐτῶν· ἔχουσι γὰρ πρὸς ἄλληλα ἐναντίωσιν, οἷον ὁ μὲν ἄλλ' ψυχρὸς, τὸ δ' ὕδωρ ὑγρὸν, τὸ δὲ πῦρ θερμὸν· ὦν εἴ ἦν ἐν ἄπειρον, ἐσθαρτο ἂν ζῆδη τᾶλλα· νῦν δ' ἕτερον εἶναι φασι ἐξ οὗ ταῦτα. Ἀδύνατον δ' εἶναι τοιοῦτον, οὐχ ὅτι ἄπειρον (περὶ τούτου μὲν γὰρ κοινὸν τι λεκτέον ἐπὶ παντός ὁμοίως, καὶ αἰέρος καὶ ὕδατος καὶ ὀτουοῦν), ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔστι τοιοῦτον, σῶμα αἰσθητὸν παρὰ τὰ στοιχεῖα καλούμενα· ἅπαντα γὰρ ἐξ οὗ ἔστι, καὶ διαλύεται εἰς τοῦτο, ὥστε ἦν ἂν ἐνταῦθα παρὰ αἰέρα καὶ πῦρ καὶ γῆν καὶ ὕδωρ· φαίνεται δ' οὐδέν.

(Aristoteles Phys. lib. III cap. 5 p. 204. b. 22 ed. Bekker. Cf. Metaphys. lib. X cap. 10 p. 1066. b. οὐδὲ ἐν δὲ καὶ ἀπλοῦν ἐνδέχεται τὸ ἄπειρον εἶναι σῶμα, οὐθ' ὡς λέγουσιν οἱ τινες, παρὰ τὰ στοι-

χεῖα ἐξ οὗ γεννῶνται ταῦτα (οὐκ ἔστι γὰρ τὸ τοιοῦτο σῶμα παρὰ τὰ στοιχεῖα· ἅπαντα γὰρ ἐξ οὗ ἔστι, καὶ διαλύεται εἰς ταῦτα, οὐ φαίνεται δὲ τοῦτο περὶ τὰ ἀπλᾶ σώματα), οὐδὲ πῦρ οὐδ' ἄλλο τι τῶν στοιχείων οὐθέν. Simplicius fol. 111 (cf. Scholl. in Arist. p. 365. a. ed. Brandis.) ἀλλ' ἴσως ἐρεῖ τις ὅτι καὶ κατ' αὐτὸν ἐξ ὕλης καὶ εἶδους ἔστι τὸ σύνθετον, ὥστε καὶ τὴν ἀνάλυσιν εἰς ταῦτα γίνεσθαι καὶ ὁμοίως οὐδέποτε φαίνεται ἐνταῦθα γυμνῆ ἢ ὕλη, ἀλλ' οὐδὲ τὸ εἶδος καθ' ἑαυτό. Ἡ τούτου αἰτιον τὸ αἰεὶ μὲν ἔχειν τὴν ὕλην εἶδος ἐν ἑαυτῇ ἄλλοτε ἄλλο, τὴν δὲ γένεσιν ἐκ τῶν ἐναντίων εἰδῶν εἶναι, καὶ τὴν φθορὰν εἰς τὰ ἐναντία εἶδη; Ἐπειδὴ οὖν τὸ ἐνυλον ψυχρὸν ἐκ τοῦ ἐνύλου θερμοῦ ἐγένετο, ὅταν φθαρῇ τὸ ἐνυλον ψυχρὸν, εἰς τὸ ἐνυλον θερμὸν φθίρειται καὶ ὁρᾶται τοῦτο. Κἂν λέγηται οὖν ἐξ ὕλης καὶ τούναντίου εἶδους γίνεσθαι τὰ γινόμενα, ἀλλ' ἐκ μὲν τῆς ὕλης ὡς αἰεὶ ἐνυπαρχούσης, ἐκ δὲ τοῦ ἐναντίου εἶδους ὡς μεταβάλλοντος εἰς τὸ ἐναντίον. Ἔοικε δὲ καὶ ὁ Εὐδήμος ὡς ἀπορήσας τὴν ἀπορίαν ταύτην οὕτω πως λύειν. Εἰπὼν γὰρ ὅτι ἐνταῦθα οὐ φαίνεται παρὰ τὰ Ἐμπεδοκλεία καὶ τὰ ἐκ τούτων οὐδέν, ἐπάγει· « τοῖς δὲ τὸ ἀμορφον λέγουσιν ἐνδέχεται τὸ γὰρ τούτοις ὑποκειμένον. » Eudemi locus non est integer, ad quem explendum si quis velit, Simplicii verbis uti possit. Sed incerta videtur medicina.)

33. Ἀπλῶς δ' εἰ ἀδύνατον τόπον ἄπειρον εἶναι, ἐν τόπῳ δὲ πᾶν σῶμα, ἀδύνατον ἄπειρόν τι εἶναι σῶμα. Ἄλλὰ μὴν τὸ γε πού, ἐν τόπῳ· καὶ τὸ ἐν τόπῳ, πού. Εἰ οὖν μὴδὲ ποσὸν οἷόν τι εἶναι τὸ ἄπειρον· ποσὸν γὰρ τι ἔσται οἷον δίπηχυ ἢ τρίπηχυ· ταῦτα γὰρ σημαίνει τὸ ποσόν· οὕτω καὶ τὸ ἐν τόπῳ ὅτι πού· τοῦτο δὲ ἢ ἄνω ἢ κάτω ἢ ἐν ἄλλῃ τινὶ διαστάσει τῶν ἐξ. Τούτων δ' ἕκαστον πέρασ τί ἐστίν.

(Aristoteles Phys. lib. III cap. 5 pag. 205. b. 35. ed. Bekker. Simplicius fol. 114 (conf. Scholl. in Arist. p. 366. a. ed. Brandis.) ἀπὸ τῶν διαφορῶν τῶν τόπων δεῖξας ὅτι οὐχ οἷόν τε τὸ ἄπειρον ἐν τόπῳ εἶναι, οὐδὲ τὸ ἐν τόπῳ ἄπειρον, ἕνα μὴ τις λέγγ

32. At vero ne potest quidem infinitum corpus unum ac simplex esse, neque (ut quidam dicunt) id quod est præter elementa, ex quo hæc generant, neque simpliciter. Sunt enim qui hoc faciunt infinitum, sed non æterem aut aquam, ne ipsorum infinito cætera corruptantur. Pugnant enim hæc inter se, verbi causa aër frigidus, aqua humida, ignis calidus; quorum si unum foret infinitum, cætera jam essent corrupta. Nunc autem aliud infinitum esse ajunt, ex quo hæc oriuntur. At fieri nequit, ut sit tale quid, non quod infinitum sit (de hoc enim commune quiddam dicendum est, de omni similiter et aère et aqua et quovis alio simplici), sed quod non est tale corpus sensibile præter ea que elementa vocantur. Quippe omnia ex quo constant, in id etiam

solvantur. Quamobrem præter aërem, ignem, terram et aquam hic aliud corpus utique esset. At nullum esse videtur.

33. Quodsi simpliciter spatium infinitum esse non potest, estque omne corpus in spatio : fieri nequit, ut corpus aliquod infinitum sit. At vero quod alicubi est, in spatio est; et quod in spatio est, alicubi est. Ut igitur infinitum ne aliquantum quidem esse potest : aliquantum enim erit velut duorum aut trium cubitorum, hæc enim aliquantum significant : ita etiam quod in spatio est, id alicubi sane est. Hoc autem aut supra aut infra aut aliquo sex intervallorum disjunctum significat. Horum vero unumquidque terminus quidam est.

δι ἐν μερικῇ μὲν τόπῳ οὐκ ἔστι τὸ ἄπειρον, ἐν τῷ ὅλῳ δὲ καὶ ἐν τῷ ἀπλῶς ἀπειρῷ ὄντι τί κωλύει ἄπειρον εἶναι σῶμα, πρὸς τὴν τοιαύτην ἔνστασιν λέγει, ὅτι εἰ ἀδύνατον τόπον ἄπειρον εἶναι, ἐν τόπῳ δὲ πᾶν σῶμα, ἀδύνατον ἄπειρον εἶναι σῶμα. Τὴν δὲ πρόσληψιν τὴν λέγουσαν ἀλλὰ μὴν ἀδύνατον τόπον ἄπειρον εἶναι, τίθησι καὶ κατασκευάζει διὰ τοῦ δεῖξαι ὅτι οὐκ ἔστιν ἐν τόπῳ εἶναι τὸ μὴ ἐν τινι τόπῳ ὄν. Τοῦτο δὲ ἴσῳτι τῶν κοινῶν ἢ ὑπερῶς ἐν τοῖς καθ' ἕκαστά ἐστιν. Οὗ γὰρ γίνονται τι κατηγορεῖται ἐν ὑπάρξει ὄντος, τοῦτο καὶ ἀτομὸν τί ἐστιν, οἷον εἰ ἀνθρώπος, καὶ τις ἀνθρώπος. Οὕτω δὲ καὶ εἰ τὸ πού οἷον τὸ ἄνω ἢ τὸ κάτω, τοῦτο καὶ ἐν τόπῳ ἔστι καὶ τὸ ἐν τόπῳ πάντως πού, τοῦτ' ἐστιν ἢ ἄνω ἢ κάτω, ἢ ἀπλῶς ἐν τινι ἀτόμῳ τόπῳ· διὰ τοῦτο γὰρ οὐδὲ ποσὸν ἀπλῶς ἔστι τὸ ἄπειρον, ὅτι ἀνάγκη καὶ τί ποσὸν αὐτὸ ἀπορισμένον εἶναι, οἷον τὸ δίπηχυ ἢ τρίπηχυ, εἴπερ τὸ κοινὸν ἐν τῷ ἀτόμῳ τὴν ὑπάρξιν ἔχει. Ὁ μέντοι Εὐδόμηος ὁμολόγως ἔχειν φησὶ τὸ μὲν τί πρὸς τὸ τόδε, τὸ δὲ ποιὸν πρὸς τὸ οἷον, τὸ δὲ ποσὸν πρὸς τὸ ὅσον, τὸ δὲ πού πρὸς τὸ οὗ, καὶ τὰ μὲν εἶναι καθ' ὅλου, τὰ δὲ καθ' ἕκαστα, οἷον τὸ μὲν πού ἐν τόπῳ, τὸ δὲ οὗ Ἀθήνησιν. Ὁ μέντοι Ἀριστοτέλης ἔοικε τὸ πού ἀντὶ τοῦ καθ' ἕκαστον λαμβάνειν.)

31. Οὐ δεῖ δὲ τὸ δυνάμει ὄν λαμβάνειν ὡςπερ εἰ δυνατὸν τοῦτ' ἀνδριάντα εἶναι, ὡς καὶ ἔσται τοῦτ' ἀνδριάς, οὕτω καὶ ἄπειρόν τι, ὃ ἔσται ἐνεργεία. Ἀλλ' ἐπεὶ πολλαχῶς τὸ εἶναι, ὡςπερ ἢ ἡμέρα ἔστι καὶ ὃ ἀγων τῷ αἰεῖ ἄλλο καὶ ἄλλο γίνεσθαι, οὕτω καὶ τὸ ἄπειρον. Καὶ γὰρ ἐπὶ τούτων ἔστι καὶ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ. Ὀλύμπια γὰρ ἔστι καὶ τῷ δύνασθαι τὸν ἀγῶνα γίνεσθαι καὶ τῷ γίνεσθαι. Ἄλλως δ' ἐν τε τῷ χρόνῳ ὅλον τὸ ἄπειρον καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐπὶ τῆς διακρίσεως τῶν μεγεθῶν.

(Aristoteles Phys. lib. III cap. 6 p. 206. a. 18 ed. Bekker. Simplicius fol. 114. b. εἰ δὲ καὶ ἐν τῷ διακρίεσθαι θεωρεῖται τὸ ἐπ' ἄπειρον, μὴ θαυμάσιος τὸ γὰρ τοιοῦτον ἐνεργείᾳ τὸ ἐν τῷ γίνεσθαι τὸ εἶναι ἔχον σύνεστιν αἰεὶ τῷ δυνάμει. Καὶ διὰ τοῦτο ἔχει αἰεὶ τὴν ἐν τῷ γίνεσθαι παράτασιν, ὅτι οὐδαμῶς τοῦ δυνάμει ἀπολύεται. Ἀπολυθὲν γὰρ ἔστιν ὅπερ ἔστι καὶ πέρας ἔχει καὶ οὐδὲν ἄπειρον. Διὸ τὰ ἐνεργείᾳ μόνως ὄντα ὅλα ἅμα ἔστι καὶ οὕτε τὸ δυνάμει ἔστιν ἐν αὐτοῖς, οὕτε τὸ ἐπ' ἄπειρον. Διὸ οὐδὲ χρόνος

ὃ κατ' ἀριθμὸν κινούμενος, ἀλλ' αἰὼν ὃ ἐν ἐνὶ μένῳιν. Εἰκότως ἀρα ἐν τῷ δυνάμει λέγεται εἶναι τὸ ἄπειρον καὶ οὐκ ἐν τῷ ἐνεργείᾳ. Τὸ μὲν γὰρ μερισθὲν ὄρισταί αἰεὶ, ὡς φησὶν Εὐδόμηος, καὶ οὐκ ἔστιν ἄπειρον· πεπερασμένον γὰρ πεπερασμένῳ προστίθεται, ἢ δὲ διακρίσεις οὐχ ὑπολείπει· ὃ γὰρ γένοιτ' ἂν, οὐχ ὄρισταί τὸ δὲ ἄοριστον ποσὸν ἄπειρον.)

35. Τὸ δὲ τῇ νοήσει πιστεύειν ἄτοπον· οὐ γὰρ ἐπὶ τοῦ πράγματος ἢ ὑπεροχῇ καὶ ἢ ἔλλειψις, ἀλλ' ἐπὶ τῆς νοήσεως. Ἐκαστον γὰρ ἡμῶν νοήσειεν ἂν τι πολλαπλάσιον ἑαυτοῦ αὐξῶν εἰς ἄπειρον· ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο ἔξω τοῦ ἄστεος τίς ἐστιν ἢ τοῦ τηλικουδὲς μεγέθους, ὃ ἔχομεν, ὅτι νοεῖ τις, ἀλλ' ὅτι ἐστιν· τοῦτο δὲ συμβέβηκεν.

(Aristoteles Phys. lib. III cap. 8 p. 208. a. 14 ed. Bekker. Simplicius fol. 120. b. (conf. Scholl. in Arist. p. 36g. a. ed. Brandis.) οὐ γὰρ εἰ τι νοοῦμεν καὶ φανταζόμεθα καὶ ὄνειροπολοῦμεν, ἥδη τοῦτο καὶ ἔστιν· οὕτω γὰρ ἂν καὶ τραγέλαφος εἶη, καὶ πολλὰ ἕτερα ὧν οὐδὲν οὔτε ἔστιν οὔτε ἐνδέχεται εἶναι. Ὡςπερ γὰρ οἱ γραφεῖς πολλὰ νοοῦσι καὶ γράφουσιν οὐ μόνον εἴση, ἀλλὰ καὶ μικρὰ ἀντὶ μεγάλων, καὶ μεγάλα ἀντὶ μικρῶν, οὕτω καὶ ἡ φαντασίᾳ γράφει ἐν αὐτῇ καὶ πλάττει μυρία τῶν μὴ ὄντων, καὶ οὕτω Διάρη γιλιῶν σταδίων ἔσθι φαντάζεσθαι τῆς πόλεως μείζω καὶ τὸ ὑπερέχον αὐτοῦ ἔκτος τῆς πόλεως. Κάλιον γὰρ οἶμαι τὸ ἔξω τοῦ ἄστεος οὕτως ἀκούειν, ὡς ὃ Εὐδόμηος ἐνόησε τὰ τοῦ καθηγεμόνος, ὡς μείζονα τῆς πόλεως τὸν Διάρη φανταζόμενον, καὶ μὴ ὡς Ἀλέξανδρος ἐξηγεῖται, ὅταν ἡμᾶς αὐτοὺς ἐνδὸν ὄντας ἄστεος ἔξω νοήσωμεν, ἢ πολλαπλασίους κατὰ τὸ μέγεθος, ὡς τοῦ ἔξω τοῦ ἄστεος κατὰ τὸν τόπον ἔχοντος μόνον τὴν παραλλαγήν. Καὶ εἰσικεν οὕτως ἐξηγεῖσθαι διὰ τὸ ἐπ' ἄλλου καὶ ἄλλου ἀκούσαι τὸ ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο ἔξω τοῦ ἄστεος τί ἐστι καὶ τὸ ἢ τοῦ τηλικούτου μεγέθους ὃ ἔχομεν. Si fides Simplicio, male accepit Eudemus Aristotelis locum, quem solus Alexander recte interpretatus est. De reliquo quod attinet ad verba ὡς μείζονα τῆς πόλεως τὸν Διάρη φανταζόμενον, exemplum quo utitur scriptor habet etiam Aristoteles de anima lib. II cap. 6 κατὰ συμβεβηχὸς δὲ λέγεται αἰσθητόν, οἷον εἰ τὸ λευκὸν εἶη Διάρους υἱός, ubi vide Trendelenburgium.)

36. Ὁμοίως δ' ἀνάγκη καὶ περὶ τόπου τὸν φυσικόν

34. Non oportet autem infinitum potentia sic accipere, ut actu tandem evadat, quemadmodum si potest hoc statua esse, erit hoc statua tandem. Sed quum multipliciter quidpiam esse dicatur, quomodo dies est et certamen ex eo quod semper aliud atque aliud fit, sic etiam infinitum. Etenim in his est et potentia et actu esse. Sunt enim Olympia, tum quia fieri potest certamen, tum quia fit. Aliter autem patet infinitum in tempore atque in hominibus et in divisione magnitudinum esse.

35. Atqui absurdum est, intellectui credere; neque enim in ipsa re est abundantia et defectus, sed in intellectu. Nimirum unumquemque nostrum aliquis multo majorem semet ipso fingat, augens eum in infinitum. At non ideo quispiam extra urbem est aut nos, qui tanta statura sumus, corporis magnitudine superat, quod aliquis fingit, sed quod revera est. Hoc autem accidit.

36. Ut autem de infinito, similiter de loco necesse est physicum, utrum sit nec ne et quomodo sit, et quid

ὡσπερ καὶ περὶ ἀπείρου γνωρίζειν, εἴ ἐστιν ἢ μή, καὶ πῶς ἐστί, καὶ τί ἐστί. Τὰ τε γὰρ ὄντα πάντες ὑπολαμβάνουσιν εἶναι που (τὸ γὰρ μή ὄν οὐδαμοῦ εἶναι· τοῦ γὰρ ἐστί τραγέλαφος ἢ σφίγξ;) καὶ τῆς κινήσεως ἢ κοινῆ μάλιστα καὶ κυριωτάτῃ κατὰ τόπον ἐστὶν ἢν καλοῦμεν φορᾶν.

(Aristoteles Phys. lib. IV cap. 1 p. 208. a. 27 ed. Bekker. Simplicius fol. 121. b. (cf. Scholl. in Arist. p. 369. b. ed. Brandis.) καὶ κοινὴν μὲν ταύτην ἐκάλεσε τὴν κίνησιν, ἢ ὡς κοινῆ ὑπὸ πάντων ὀμολογουμένην· πάντες γὰρ τῆς κατὰ τόπον κινήσεως μᾶλλον ἢ τῶν ἄλλων αἰσθανόμεθα· ἢ κοινὴν αὐτὴν εἶπεν ὡς ταύτην μόνην πᾶσι τοῖς φυσικοῖς σώμασιν ὑπάρχουσαν· τὰ γὰρ οὐράνια τῶν ἄλλων πασῶν κινήσεων ὑπερέγοντα ταύτην ὁμῶς κινεῖται. Διὸ καὶ κυριωτάτην αὐτὴν καλεῖ· κυριωτάτῃ γὰρ ἢ τῶν πρωτίστων καὶ ἀρχηγικωτάτων. Καὶ μέντοι ὡς δεῖξει προῖον ὅτι πρώτη τῶν κινήσεων ἐστὶν ἢ φορᾶ καὶ χρόνῳ καὶ φύσει καὶ αἰτία. Κυριωτάτῃ δὲ εὐλόγως ἢ τοιαύτη. Ἐν τισὶ δὲ ἀντὶ τοῦ κοινῆς πρώτης, καὶ οὕτω γράφει καὶ ὁ Εὐδήμος. Similiter Phys. VII, 2 πρώτων μὲν οὖν ὑπὲρ τῆς φορᾶς εἶπωμεν· αὐτὴ γὰρ πρώτη τῶν κινήσεων ἐστίν. Cf. VIII, 7 p. 261. a. 27.

37. Ἐγεί δὲ πολλὰς ἀπορίας τί ποτ' ἐστὶν ὁ τόπος; οὐ γὰρ ταῦτόν φαίνεται θεωροῦσιν ἐξ ἁπάντων τῶν ὑπαρχόντων. Ἐτι δὲ οὐκ ἔχομεν οὐδὲν παρὰ τῶν ἄλλων οὔτε προσηπορημένον οὔτε προσηπορημένον περὶ αὐτοῦ.

(Aristoteles Phys. lib. IV, cap. 1 p. 208 a. 32 ed. Bekker. Simplicius fol. 122. ὁ δὲ Εὐδήμος τῆς δυσκολίας τοῦ περὶ τοῦ τόπου προβλήματος καὶ τοῦτο αἴτιον εἶναι φησι, τὸ μὴ βῆδιον εἶναι ἐπιλαβέσθαι τοῦ τόπου, διότι ὑποφουγεί πάντως ἐξαιρουμένου τοῦ ἐν τόπῳ σώματος, καὶ καθ' αὐτὸ μὲν οὐκ ἐστὶν αὐτὸ νοῆσαι, εἴπερ δὲ ἄρα, μεθ' ἑτέρου, ὡσπερ τοὺς τῶν ἀφῶνων καλουμένους φθόγγους· μετὰ γὰρ τοῦ α ὁ τοῦ β καὶ ὁ τοῦ γ ὁ ἄλλος. Οὐ μέντοι διὰ τὴν δυσχέρειαν ἀποστατέον τοῦ προβλήματος ὄντος οὕτως οἰκείου καὶ ἀναγκαίου τῆ φυσικῆ. Κἂν γὰρ μηδὲν ἄλλο ἐπὶ τῶν δυσλήπτων, ἀλλὰ τὸ γε ἀπορῆσαι καλῶς περὶ αὐτοῦ ἱκανὸν τῷ φιλομαθεῖ, ὡς ἐν ἄλλοις αὐτοῖς ὁ Ἀριστοτέλης διδάσκει.)

38. Οὐ μὴν ἀλλ' ἔχει γ' ἀπορίαν, εἴ ἐστι, τί ἐστι, πότερον ὄγκος τις σώματος ἢ τις ἑτέρα φύσις ζήτη-

τέον γὰρ τὸ γένος αὐτοῦ πρώτον. Διαστήματα μὲν οὖν ἔχει τρία, μῆκος καὶ πλάτος καὶ βάθος, οἷς ὀρίζεται σῶμα πᾶν. Ἀδύνατον δὲ σῶμα τὸν τόπον εἶναι· ἐν ταυτοῦ γὰρ ἂν εἴη δύο σώματα.

(Aristoteles Phys. lib. IV, cap. 1 p. 209. a. 2 ed. Bekker. Ultima ἐν ταυτοῦ γὰρ ἂν εἴη δύο σώματα possis etiam interpretari in eodem enim spatio duo corpora fuerint. At apud Xenophanem ἐν ταυτοῦ μένειν valet eodem statu manere. Vid. Phil. Gr. Fragm. vol. I, p. 101. Simplicius fol. 123. b. τὰ οὖν τμήματα τῆς διαιρέσεως καλῶς ἀπέθετεν ὁ Ἀλέξανδρος, τὸ δὲ σῶμα διὰ σώματος χωρεῖν οἱ μὲν ἀρχαῖοι ὡς ἐναργῆς ἀτοπον ἐλάμβανον, οἱ δὲ ἀπὸ τῆς στοᾶς ὕστερον προσήκοντο ὡς ἀκολουθοῦν ταῖς σφῶν αὐτῶν ὑποθέσεσιν ἅς ἐνόμιζον ἐν παντὶ τρόπῳ δεῖν κυροῦν σώματι γὰρ λέγειν πάντα δοκοῦντες, καὶ τὰς ποιότητος καὶ τὴν ψυχῆν; καὶ διὰ παντός ὄρωντες τοῦ σώματος καὶ τὴν ψυχῆν χωροῦσαν καὶ τὰς ποιότητος ἐν ταῖς κράσεσι, συνεχώρου σῶμα διὰ σώματος χωρεῖν. Ὅτι δὲ ἀδύνατον τοῦτο, δείκνυσι μὲν καὶ δι' ἀφορισμένου συγγραμματος. (i. e. in singulari libro περὶ κράσεων quem citat Themistius ad hunc locum fol. 37.) Πρώτον μὲν γὰρ εἰ σῶμα διὰ σώματος χωρεῖ, καὶ πᾶν διὰ παντός χωρήσει, εἴπερ καθὼ σώματα, ἀλλὰ μὴ καθὼ θερμὰ ἢ ψυχρὰ ἢ τινα ἄλλην ἔχοντα διαφορὰν χωρεῖ δι' ἀλλήλων. Εἰ οὖν σῶμα διὰ σώματος χωρεῖ, καὶ ἐν τῷ μικροτάτῳ χωρηθήσεται τὸ μέγιστον· ὁμοίως γὰρ ἔξει δεξιάμενον τε καὶ πρὸ τοῦ δεξασθαι. Οὐ γὰρ δὴ τότε μὲν κενὰ τινα καὶ πόρους εἶχε, νῦν δὲ οὐκέτι. Δύναται οὖν καὶ δεύτερον καὶ τρίτον ὁμοίως δεξασθαι. Οὕτω δὲ ἐν τῇ κέγγρῳ, φησὶν ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ οὐρανὸς χωρηθήσεται, καὶ ἡ θάλασσα ἐν κυάθῳ. Ἐτι δὲ εἰ σῶμα διὰ σώματος χωρεῖ, καὶ διὰ παχυτέρου τὸ λεπτότερον, τί δὴ ποτε ὁ χρυσὸς γαλκὸν μὲν δέχεται, ὕδωρ δὲ οὐ; Ἀπορὸν δὲ καὶ διὰ τί δεξιάμενος τὸν γαλκὸν ὁ χρυσὸς μείζονα τὸν ὄγκον ἔσχε, καὶ ὄλιος διὰ τί αὐξεται τινα τῶν μιγνυμένων, εἰ τὰ ἴσα ἀλλήλοισι δι' ὄλων ἀλλήλων συμπαρακτείνεται, ὡς τὴν αὐτὴν ἔχειν ἐπιφάνειαν· κυάθου γὰρ κυάθῳ μιγθέντος εἰ δι' ἀλλήλων χωρεῖ, τὸ ὄλον ἔδει κυαθιαῖον γίνεσθαι. Ὁ δὲ Εὐδήμος καὶ τοῦτο προστίθησιν, ὅτι οὐκ ἐνδέχεται δύο ἅμα εἶναι σώματα, οὔτε αἰσθητὰ ὄντα, οὔτε θάτερον μαθηματικόν. Πρὸς γὰρ τῷ ἅμα δύο εἶναι σώματα καὶ

sit, cognoscere. Etenim quæ sunt, omnes existimant alicubi esse, quia id quod non est, nusquam sit. Ubi enim tragelaphus sive hircicervus aut sphinx est? Quin etiam motus maxime communis et proprius loco convenit, quem cursum appellamus.

37. Dubitatur autem multimodis, quid tandem sit locus; neque enim idem ex omnibus quæ in eo insunt, contemplanti videtur. Præterea nihil ab aliis aut antea de eo disputatum aut prius inventum habemus.

38. At vero si est locus, dubitatur, quid sit, utrum moles aliqua corporis an alia quædam natura: est enim primum genus ejus inquirendum. Habet igitur tria intervalla, longitudinem, latitudinem, altitudinem, quibus omne corpus definitur. At fieri nequit, ut ipse locus sit corpus; namque in uno duo corpora fuerint.

ποῦ ἴσται τὸ μαθηματικόν; ἔπερ οὐ δοκεῖ. Ἄλλ' εἰ τῶν οὐρανῶν ἕκαστος σφαῖρα τελεία ἐστὶ μέχρι κέντρου χωροῦσα, ὁπλον ὅτι καὶ δι' ἀλλήλων χωροῦσιν οἱ οὐρανοὶ καὶ διὰ τῶν ἀστέρων καὶ διὰ τοῦ ὑπὸ σελήνην παντός. Μήποτε οὖν τὰ μὲν ὑπὸ σελήνην ἀτε ὑλικιώτατα καὶ ἀντίτυπα καὶ φύσει ἀλλήλων διασπασμένα οὐ χωρεῖ δι' ἀλλήλων διὸ καὶ μιγνύμενα μειζρόν τι ποιεῖ, τὰ δὲ οὐράνια οὐχ οὕτως, ὥστε καὶ ἀτοπος ἡ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς κέγχρου ὑπόθεσις, εἴπερ ἀδιαιρέτος ὁ οὐρανός. Εἰ δὲ μὴ σῶμά ἐστι τὸ τὰς τρεῖς ἔχον διαστάσεις, λόγου δεήσει πεισθῆναι γὰρ οὐ βέβαιον εἶναι τι ἀτόμων τρεῖς ἔχον διαστάσεις. Themistius fol. 37 εἰ γὰρ καὶ ὁ τόπος σῶμα, καὶ τὸ γενόμενον ἐν αὐτῷ σῶμα, καὶ ἴσα τοῖς διαστήμασιν ἄμφω, τὸ σῶμα ἐστὶ ἐν ἴσῳ ἐτέρῳ σώματι. Τοῦτο δὲ Χρυσίππῳ μὲν καὶ τοῖς ἀπὸ Ζήνωνος δόγμα ἐστίν, οἱ παλαιοὶ δὲ ἀπάγουσιν ὡς εἰς ἀδύνατον ἐναργῶς, καὶ πολλοὶ παρίστανται τῷδε τῷ λόγῳ γεννικῶς, ὃ τε Ἀφροδισιεύς Ἀλέξανδρος ἐν τῷ περὶ Κράσεων γράμματι καὶ τοῖς ὑπομνήμασι τοῖς Φυσικοῖς, καὶ ἄλλοι τινές, οἳ οὐ χαλεπὸν ἐντυχεῖν.)

30. Ἐτι δὲ καὶ τίνας ἂν τις θείῃ τοῖς οὐσιν αἰτίον εἶναι τὸν τόπον; οὐδεμία γὰρ αἰτία ὑπάρχει αὐτῷ τῶν τεττάρων. Οὐτέ γὰρ ὡς ὕλη τῶν ὄντων, (οὐδὲν γὰρ ἐξ αὐτοῦ συνέστηκεν), οὐτε ὡς εἶδος καὶ λόγος τῶν πραγμάτων, οὐδ' ὡς τέλος, οὐτε κινεῖ τὰ ὄντα.

(Aristoteles Phys. lib. IV, cap. 1 p. 209. a. 18. ed. Bekker. Simplicius fol. 124 (cf. Scholl. in Arist. p. 370. b. ed. Brandis.) καὶ ὅτι μὲν ὡς ὕλη οὐκ ἐστὶ στοιχεῖον οὔτε ἀρχὴ ὄλων οὔτε αἰτίον τῶν ὄντων ἐδείξεν οὕτως. Ὑλὴ ἐστὶν ἐξ ἧς συνίσταται τι, τὸ δὲ ἐξ οὗ συνίσταται, τόπος οὐκ ἐστίν· ἢ ἄρα ὕλη τόπος οὐκ ἐστίν. Ὅτι δὲ οὗτος εἶδος, οὐτε ποιητικὸν οὔτε τελικὸν αἰτίον ὁ τόπος, αὐτὸς μὲν παρήκε δεικνύναι, δεῖξας δ' ἂν ὅτι μὲν εἶδος οὐκ ἐστὶν ἐκ τοῦ ἄλλον λέγεσθαι τὸν τόπον παρὰ τὸ ἐν τόπῳ, καὶ ἐν ταῖς ἀντιμεταστάσεσι τὰ μὲν εἶδη μεθίστασθαι, τὸν δὲ τόπον μένειν. Ἄλλ' οὐδὲ ποιητικὸν αἰτίον ἐστὶν ὁ τόπος· δεκτικὸς γὰρ τοῦ ἤδη γεγονότος ἐστίν, ἀλλ' οὐχὶ ποιητικὸς τοῦ μὴ ὄντος. Οὐ μέντοι οὔτε κινεῖ, οὔτε μεταβάλλει τὸ ἐν αὐτῷ ὁ τόπος, ἀλλὰ τούναντίον εἴπερ ἄρα ἡσεμῖν ποιεῖ· τὸ γὰρ ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ γενόμενον ἡρεμεῖ. Διὸ καὶ ὁ Εὐδόμηος ἐν τῷ τρίτῳ τῶν Φυσικῶν παρακολουθῶν τοῖς ἐνταῦθα λεγομένοις καὶ ὡς δμολογούμενον ἕκαστον τῶν αἰτίων ἀπαιρῶν τοῦ τόπου « ἀλλ' ἄρα γε, φησίν, ὡς τὸ κινήσαν; ἢ οὐδ' οὕτως ἐνδέχεται, ὃ Δημόκριτε; δεῖ γὰρ κινήτικόν εἶναι καὶ

ἔχειν τινὰ δύναμιν. » Τὸ γὰρ κενὸν τόπον εἶπεν ὁ Δημόκριτος, ἔπερ τῇ ἑαυτοῦ φύσει κενὸν ὄντως καὶ ἀδύνατον καὶ ἀβρανές ἂν ᾔην, εἴπερ ᾔην. Μήποτε οὖν ὡς τέλος; Τοῦτο γὰρ δοκεῖ διὰ τὴν ἐπ' αὐτὸν τῶν σωματίων φορὸν καὶ τὴν ἔρσειν τῆς τοῦ οἰκείου τόπου καταλήψεως, εἰς ὃν καὶ ἐλθόντα ἡρεμεῖ τὰ σώματα· τέλος δὲ τοῦτο ἴδιον τὸ ἐν αὐτῷ γενόμενον ἡρεμεῖν καὶ ἀναπαύσθαι. Ἄλλ' εἰ ἄλλο ὁ τόπος καὶ ἄλλο τὸ ἐν τόπῳ εἶναι, ὡς ὁλοῖ καὶ ἡ ποὺ κατηγορία ἄλλη οὔσα παρὰ τὸν τόπον αὐτὸν ἐν τῷ ποσῷ τεταγμένον, τὸ δὲ τέλος τοῖς σώμασιν οἰκείον, οὐκ ἂν εἴη ὁ τόπος τὸ τέλος. Ὅμως δὲ τὸ τέλος καὶ οὐ ἕνεκα οὐκ ἐστὶ τι καθ' αὐτό, ἀλλ' ἐκείνου τελειότης ἐστίν, οὗ λέγεται τέλος.)

40. Εἰκότως δ' ἐκ τούτων σκοπούμενοις ὀφείειν ἂν εἶναι χαλεπὸν γνωρίζαι τί ἐστὶν ὁ τόπος, εἴπερ τούτων ὑποπερονοῦν ἐστίν, εἴτε ἡ ὕλη εἴτε τὸ εἶδος.

(Aristoteles Phys. lib. IV, cap. 2 p. 209. b. 17. ed. Bekker. Simplicius fol. 128 (cf. Scholl. in Arist. p. 372. b. ed. Brandis.) ὁ δὲ Εὐδόμηος δεικνύς ὅτι οὐκ ἐστὶν ὁ τόπος ἡ ὕλη, καὶ τοῦτο προστίθησιν· « εἴτι δὲ ἡ μὲν ὕλη κινεῖται, ὁ δὲ τόπος ἀκίνητος. » Ἄλλον δὲ ὅτι καὶ τῷ εἶδει ἐφαρμόττει ὁ αὐτὸς διορισμός· καὶ γὰρ αὐτὸ κινεῖται.)

41. Ἐτι ὡς ἡ ὑγίεια ἐν θερμοῖς καὶ ψυχροῖς καὶ ὄλων τὸ εἶδος ἐν τῇ ὕλῃ.

Aristoteles Phys. lib. IV, cap. 3 p. 210. a. 20. ed. Bekker. Simplicius fol. 128. b. σημειωτέον δὲ φησὶν ὁ Ἀλέξανδρος, ὅτι τοῦ ὑποκειμένου παραδείγμα τὴν ὑγίειαν παραθέμενος, ἐπήγαγε καὶ ὄλων τὸ εἶδος ἐν τῇ ὕλῃ, ὡς τοῦ εἶδους ἐν ὑποκειμένῳ ὄντος. Καίτοι τὸ μὲν ἐν ὑποκειμένῳ συμβεβηκός ἐστι, τὸ δὲ εἶδος οὐσίαν φαίη ἂν τις. Καὶ τὸ μὲν ἐν ὑποκειμένῳ οὐκ ἐστὶ μέρος τοῦ συνθέτου, ὡς αὐτὸς ἐν κατηγορίας ὠρίσατο λέγων· ὁ ἐν τινι μὴ ὡς μέρος ὄν ἀδύνατον εἶναι χωρὶς τοῦ ἐν ᾧ ἐστὶ, τὸ δὲ εἶδος μέρος ἐστὶ τοῦ ἐξ ὕλης καὶ εἶδους. Καὶ Εὐδόμηος δὲ τούτοις παρακολουθῶν καὶ εἰπὼν « ἄλλως δὲ τὰ πάθη καὶ αἰεξῆς ἐν ταῖς οὐσίαις, » ἐπήγαγεν· « ἐπισκεπτέον δὲ εἰ οὕτω καὶ τὸ σχῆμα καὶ ὄλων ἢ μορφή ἐν τῇ ὕλῃ, » καὶ αὐτὸς δηλονότι τὴν διαφορὰν ἐνδείκνυμένος. Ἔοικεν οὖν ὡς ἐν λαμβάνειν τὸ τε ὡς εἶδος ἐν ὕλῃ καὶ τὸ κυρίως ἐν ὑποκειμένῳ κατὰ κοινήν τινα φύσιν τοῦ μορφωτικοῦ· ἄμφω γὰρ μορφωτικὰ τοῦ ὑποκειμένου ἐστίν.)

42. Ὁ δὲ Ζήνων ἠπόρει, ὅτι εἰ ἐστὶ τι ὁ τόπος, ἐν τίνι ἔσται, λύειν οὐ χαλεπὸν· οὐδὲν γὰρ κωλύει ἐν ἄλλῳ μὲν εἶναι τὸν πρῶτον τόπον, μὴ μέντοι ὡς ἐν τόπῳ ἐκείνῳ, ἀλλ' ὡςπερ ἡ μὲν ὑγίεια ἐν τοῖς θερ-

39. Præterea cujusnam rei causam locum esse quispiam ponet? Nulla enim quattuor causarum ei inest. Neque enim ut materia rerum est causa, quum ex eo nihil constet, neque ut forma et ratio earum est, neque ut finis, neque movet ea quæ exstant.

40. Merito autem ex hisce considerantibus difficile

esse videbitur, quidnam sit locus, cognoscere, si quidem utrumvis horum est, sive materia sive forma.

41. Præterea ut sanitas in calidis et frigidis atque omnino forma in materia.

42. Zenonis vero quæstionem, si locus est aliquid, in quonam futurus sit, solvere non est difficile. Nihil enim

μοῖς ὡς ἕξις, τὸ δὲ θερμὸν ἐν σώματι ὡς πάθος. Ὡστ' οὐκ ἀνάγκη εἰς ἄπειρον ἵκναι.

(Aristoteles Phys. lib. IV. cap. 3 p. 210. b. 22. ed. Bekker. Simplīcius fol. 131. Μέλλων οὖν ἐπὶ τὴν εὕρεσιν τοῦ τόπου χωρεῖν, λύει πρῶτον αὐτὴν τὴν ἀπορίαν ἐκ τῆς τοῦ ἐν τινὶ διαιρέσεως, ἣν προσέλαβεν εἰκότως. Εἰκότως δὲ καὶ τὸ μηδὲν εἶναι ἐν ἑαυτῷ προαπέδειξεν, ἵνα μὴ τις οἰσθῆ τὸν Ζήνωνος λύειν λόγον, λέγων τὸ μὲν σῶμα ἐν τόπῳ, τὸν δὲ τόπον ἐν ἑαυτῷ, καὶ οὕτω τὸ ἐπ' ἄπειρον ἱστάνειν. Μᾶλλον οὖν ἐκ τῆς τῶν ἐν τινὶ διαφορᾶς λύει οὕτως. Εἰ μὲν γὰρ μοναχῶς τὸ ἐν τινὶ ἐπὶ τοῦ ἐν τόπῳ ἐλέγετο, ἄλλως ἂν ἦν ἡ τοῦ Ζήνωνος ἀπορία, εἴπερ πᾶν τὸ ὄν εἴτε τὸ ἀπλῶς, εἴτε τὸ σωματικὸν ἐν τινὶ ἔστιν, ὡς οἱ παλαιοὶ πάντες ἐδόξαζον ὄνειροπολοῦντες τὴν ἐν τῇ ὕλῃ, ὡς ὁ Πλάτων φησὶν, τῶν εἰδῶν ὑπόστασιν. Ἐπεὶ δὲ πολλαχῶς λέγεται τὸ ἐν τινὶ, οὐδὲν κωλύει τὸν τόπον ἐν ᾧ ἔστι τὸ σῶμα, εἶναι μὲν καὶ αὐτὸν ἐν τινὶ, οὐ μὴν ἐν τόπῳ· οὐδὲν γὰρ κωλύει τὸ μὲν ἐν ἄλλῳ εἶναι, τὸ δὲ ἐν ἄλλῳ· ἡ γὰρ ὑγίεια ἐν θερμοῖς, ἀλλ' ὡς ἕξις, τὸ δὲ θερμὸν ἐν σώματι ἀλλ' ὡς πάθος, τὸ δὲ σῶμα ἐν τόπῳ. Διαφέρει δὲ ἡ ἕξις τοῦ πάθους, καθ' ὅσον ἡ μὲν τελειότερη καὶ εἰδὸς ἔστιν, ὡς καὶ πρότερον ἐμνημόνευσε, τὸ δὲ διάθεσις εὐαπόδητος καὶ οὐκ οὐσιοποιός· τοιαῦται γὰρ καὶ ἐν κατηγορίαις αἰ παθητικαὶ ποιότητες ἐλέγοντο. Οὕτω δὲ οὐδὲν κωλύει τὸ μὲν σῶμα ἐν τόπῳ εἶναι, τὸν δὲ τόπον ἐν ἄλλῳ τινὶ, ὡς τὸ πέρασ ἐν τῷ οὐ ἔστι πέρασ καὶ ἡ ἐπιφάνεια ἐν τῷ σώματι. Ἀλλὰ καλῶς ὁ Ἀλέξανδρος ζητεῖ, κατὰ τίνα τῶν προειρημένων τοῦ ἐν τινὶ τρόπων ἡ ἐπιφάνειά ἐστιν ἐν τῷ σώματι, καὶ ὅπως τὸ πέρασ ἐν τῷ περατομένῳ, πότερον ὡς πάθος ἢ ἕξις ἢ ὅπως ὡς ἐν ὑποκειμένῳ, ἢ μᾶλλον ὡς μέρος ἐν ὅλῳ· μέρος γὰρ πῶς ἡ ἐπιφάνεια ἢ μὲν ὡς πέρασ τοῦ πεπερασμένου σώματος, ἢ δὲ κατὰ μήκος καὶ πλάτος ἀφωρισμένη μέρος ἔστι τοῦ σώματος τοῦ κατὰ τὰς τρεῖς διαστάσεις οὐσιωμένου. Πρῶτος δὲ τόπον εἶπε τὸν προσεχῶς περιέχοντα, ἐπειδὴ καὶ ὁ ἄλλο σῶμα ὄν λέγεται εἶναι τόπος τινός, ὅταν ἡ τούτου πέρασ ὁ προσεχῶς περιέχων τόπος. Ἐν ὃν τούτοις ἀξιά μοι δοκεῖ ζητήσεως πρῶτον μὲν, πῶς λύεται ὁ Ζήνωνος λόγος ἀπὸ τῆς τοῦ ἐν τινὶ διαφορᾶς, εἴπερ πᾶν τὸ ὄν ἐν τινὶ ἔστιν ἑτέρῳ. Κἂν γὰρ τὸ σῶμα ἐν τινὶ ὡς ἐν τόπῳ, ὁ δὲ τόπος ἐν τινὶ ὡς πέρασ, καὶ ἐκεῖνο πάλιν ἐν τινὶ ἔσται καὶ ἐκεῖνο, καὶ οὕτως ἐπ' ἄπειρον δευτέρον δὲ πῶς ἐναυθῆα μὲν τὸν Ζήνωνος λύει λόγον ἐκ τῆς τῶν ἐν τινὶ διαφορᾶς, ὡς τοῦ Ζήνωνος οὕτως ἐρωτῶντος· εἰ ὁ τόπος ἔστι τι, ἐν τινὶ ἔσται. Πρότερον δὲ ἔλεγον ἡ γὰρ Ζήνωνος ἀπορία ζητεῖ τίνα λόγον (cf.

p. 209. a. 23)· εἰ γὰρ πᾶν τὸ ὄν ποῦ (leg. πού; sed Aristotelis libri habent ἐν τόπῳ), ὄηλον ὅτι καὶ τοῦ τόπου τόπος ἔσται. Εἰ γὰρ μὴ ἐν τινὶ, ἀλλ' ἐν τόπῳ ἔλεγε τὸ ὄν ἀντικρως, πῶς ἔτι δυνατὸν ἦν διὰ τῆς τῶν ἐν τινὶ διαφορᾶς λύσαι τὴν ἀπορίαν λέγοντα ὡς νῦν εἴρηται, ὅτι τὸ μὲν σῶμα ἐν τόπῳ, ὁ δὲ τόπος ἐν ἄλλῳ, εἴπερ καὶ αὐτὸς διὰ τὸ τῶν ὄντων εἶναι ἐν τόπῳ ἔστι. Καὶ πρὸς μὲν τοῦτο βρῆτεον, ὅτι ἔοικεν ἐν μηδετέρῳ τούτων τῶν χωρίων ἐπ' αὐτῆς θεῖναι τῆς λέξεως τὸν Ζήνωνος λόγον, ἀλλ' ἐκεῖνο μέσον τι εἰπόντος ὅπερ ἐδόνατο καὶ εἰς τὸ ἐν τόπῳ μεταλαμβάνεσθαι καὶ εἰς τὸ ἐν τινὶ, αὐτὸς τὴν μὲν ἀπορίαν ἐπιτιμῶν εἰς τὸ ἐν τόπῳ μετέλαθε, τῇ δὲ λύσει συνεργῶν εἰς τὸ ἐν τινὶ. Τί οὖν τοῦτο τὸ μέσον ἔστι; ἢ τὸ πού; τοῦτο γὰρ ὡς εἰκοι καὶ τὸ ἐν τόπῳ καὶ τὸ ἐν τινὶ σημαίνει. Καὶ αὐτὸς ὁ Ἀριστοτέλης ἐμνήσθη τοῦ ποῦ πρὸ τοῦ θεῖναι τὸν ἕτερον λόγον εἰπόν· ἐτι δὲ καὶ αὐτὸς εἰ ἔστι τι τῶν ὄντων, ποῦ ἔσται; τὸν δὲ λόγον ἐρωτῶν εἰς τὸ ἐν τόπῳ τὸ ποῦ μετέλαθεν εἰπόν· εἰ γὰρ πᾶν τὸ ὄν, ἐν τόπῳ. Καὶ ὁ Εὐδήμος δὲ οὕτως ἱστορεῖ τὴν Ζήνωνος δόξαν λέγων· «ἐπὶ ταῦτον δὲ καὶ ἡ Ζήνωνος ἀπορία φαίνεται ἄγειν· ἀξίον γὰρ πᾶν τὸ ὄν ποῦ εἶναι. Εἰ δὲ ὁ τόπος τῶν ὄντων, ποῦ ἂν εἴη. Οὐκοῦν ἐν ἄλλῳ τόπῳ, κακεῖνος δὴ ἐν ἄλλῳ, καὶ οὕτως εἰς τὸ πρόσσι.» Καὶ ὄρθῃς ὅτι καὶ ὁ Εὐδήμος πρὸς τὸ τῆς ἀπορίας χρήσιμον τὸ ποῦ εἰς τὸ ἐν τόπῳ μετέλαθεν. Ὡπως δὲ καὶ αὐτὸς ἐξέλαθε τὸ ποῦ καὶ ὅτι κατὰ κοινὸν σημαζόμενον, ὄηλον γίνεσθαι ἐν οἷς λύει καὶ αὐτὸς τὸν Ζήνωνος λόγον γράφων οὕτως· «πρὸς δὲ Ζήνωμα φησόμενον πολλαχῶς τὸ ποῦ λέγεσθαι. Εἰ μὲν οὖν ἐν τόπῳ ἠξίωκεν εἶναι τὸ ὄντα, οὐ καλῶς ἀξίῳ· οὔτε γὰρ ὑγίαν, οὔτε ἀνδρίαν, οὔτ' ἄλλα μυρία φαίη τις ἂν ἐν τόπῳ εἶναι. Οὐδὲ δὲ ὁ τόπος τοιοῦτος ὢν οἷος εἴρηται. Εἰ δὲ ἄλλως τὸ πού, κἂν ὁ τόπος εἴη πού· τὸ γὰρ τοῦ σώματος πέρασ ἔστι τοῦ σώματος ποῦ ἔσχατον γάρ.»

43. Ἔστι δ' ὡςπερ τὸ ἀγγεῖον τόπος μεταφορητός· οὕτω καὶ ὁ τόπος ἀγγεῖον ἀμετακίνητος.

(Aristoteles Phys. lib. IV, cap. 4 p. 212. a. 14 ed. Bekker. Simplīcius fol. 131. b. (cf. Scholl. in Arist. p. 374. b. ed. Brandis. ἰστέον δὲ ὅτι καὶ Θεόφραστος καὶ Εὐδήμος ἐν τοῖς περὶ τόπου ἀξιώμασι καὶ τὸ ἀκίνητον εἶναι τὸν τόπον προλαμβάνουσι. Διὰ τί δὲ ὁ Ἀριστοτέλης τοῦτο παρήκε, ὄηλον γενήσεται ὅτε τὴν διαφορὰν τοῦ τόπου πρὸς τὸ ἀγγεῖον παρεδώσει. Idem fol. 213. b. τάχα ἐν τοῖς περὶ τόπου ἀξιώμασι διὰ τοῦτο οὐ προσέλαβεν ἀκίνητον εἶναι τὸν τόπον, ὅτι χρεῖαν εἶχεν ὡς ἀγγεῖον τῷ τόπῳ τῶς χρῆσασθαι διὰ τὴν ἀπὸ τοῦ ἀγγεῖου πολλαχῶς πρὸς τὸν τόπον χειραγωγίαν, καίτοι καὶ τοῦ Θεοφράστου καὶ

prohibet, ne primus locus in alio quidem sit, non tamen in illo tanquam in loco, sed ut est sanitas quidem in calidis sicquibus habitus, calor autem in corpore ut affectus. Quamobrem necesse non est in infinitum abire.

43. Ut autem vas locus est, qui potest transferri: ita et locus vas est immobile.

τοῦ Εὐδήμου, ὡς εἶρηται πρότερον, τὸ ἀκίνητον ὡς ἐν τῶν περὶ τόπου ἀξιωματῶν προσηλωτότων. Idem fol. 141. b. ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ ἀκίνητον εἶναι τὸν τόπον ὁ μὲν Θεόφραστος καὶ Εὐδήμος ὡς ἀξίωμα καὶ αὐτὸ προσλαμβάνουσιν (leg. αὐτοὶ προλαμβάνουσιν), ὁ δὲ Ἀριστοτέλης τῇ ὀρισμῶν προστιθεσὶ λέγων ὥστε τὸ τοῦ περιέχοντος πέρασ πρώτον ἀκίνητον, τοῦτ' ἐστὶν ὁ τόπος. cf. p. 212. a. 20.)

11. Ὡς μὲν οὖν σώματι ἐστὶ τι ἐκτὸς σῶμα περιέχον αὐτό, τοῦτό ἐστιν ἐν τόπῳ, ἧ δὲ μή, οὐ. Διὸ κῶν ἕδωρ γένηται τοιοῦτο, τὰ μὲν μόρια κινήσεται αὐτοῦ (περιέχεται γὰρ ὑπ' ἀλλήλων), τὸ δὲ πᾶν ἐστὶ μὲν ὡς κινήσεται ἐστὶ δ' ὡς οὐ. Ὡς μὲν γὰρ ὄλον, ἅμα τὸν τόπον οὐ μεταβάλλει, κύκλῳ δὲ κινήσεται τῶν μορίων γὰρ οὐτος ὁ τόπος· καὶ ἄνω μὲν καὶ κάτω οὐ, κύκλῳ δ' ἐναι. Τὰ δὲ καὶ ἄνω καὶ κάτω, ὅσα ἔχει πύκνωσιν καὶ μάνωσιν. Ὡς περ δ' ἐλέγηται, τὰ μὲν ἐστὶν ἐν τόπῳ κατὰ δύναμιν, τὰ δὲ κατ' ἐνέργειαν. Διὸ ὅταν μὲν συνεχῆς ἦ τὸ ὁμοιομερές, κατὰ δύναμιν ἐν τόπῳ τὰ μέρη, ὅταν δὲ χωρισθῇ μὲν, ἀπηχῆται δ' ὡς περ σωρός, κατ' ἐνέργειαν. Καὶ τὰ μὲν καθ' αὐτά, οἷον πᾶν σῶμα ἢ κατὰ φορὰν ἢ κατ' αὐξήσιν κινήτῳ καθ' αὐτό που, ὁ δ' οὐρανός, ὡς περ εἶρηται, οὐ που ὄλος οὐδ' ἐν τινι τόπῳ ἐστίν, εἴ γε μηδὲν αὐτὸν περιέχει σῶμα. Ἐρ' ἧ δὲ κινεῖται, ταύτη καὶ τόπος ἐστὶ τοῖς μορίοις· ἕτερον γὰρ ἑτέρου ἐχόμενον τῶν μορίων ἐστίν. Τὰ δὲ κατὰ συμβεβηκός, οἷον ἡ ψυχὴ καὶ ὁ οὐρανός· τὰ γὰρ μόρια ἐν τόπῳ πως πάντα ἐπὶ τῷ κύκλῳ γὰρ περιέχει ἄλλο ἄλλο. Διὸ κινεῖται μὲν κύκλῳ τὸ ἄνω, τὸ δὲ πᾶν οὐ που. Τὸ γὰρ που αὐτό τ' ἐστὶ τι, καὶ ἔτι ἄλλο τι δεῖ εἶναι παρὰ τοῦτο ἐν ᾧ ὁ περιέχει· παρὰ δὲ τὸ πᾶν καὶ ὄλον οὐδὲν ἐστὶν ἔξω τοῦ παντός, καὶ διὰ τοῦτο ἐν τῷ οὐρανῷ πάντα· ὁ γὰρ οὐρανός τὸ πᾶν ἴσως. Ἔστι δ' ὁ τόπος οὐχ ὁ οὐρανός, ἀλλὰ τοῦ οὐρανοῦ τι τὸ ἐσχατον καὶ ἀπτόμενον τοῦ κινήτου σώματος πέρασ ἡρεμούν. Καὶ διὰ τοῦτο ἡ μὲν γῆ ἐν τῷ ὕδατι,

τοῦτο δ' ἐν τῷ ἀέρι, οὗτος δ' ἐν τῷ αἰθέρι, ὁ δ' αἰθήρ ἐν τῷ οὐρανῷ, ὁ δ' οὐρανός οὐκέτι ἐν ἄλλῳ.

(Aristoteles Phys. lib. IV, cap. 5 p. 212. a. 31 ed. Bekker. Simplicius fol. 138. b. (cf. Scholl. in Arist. p. 379. a. ed. Brandis) πολλήν δὲ ἀσάφειαν τοῖς προκειμένοις ἐποίησε τὸ ποτὲ μὲν τὸ πᾶν, ποτὲ δὲ τὸν οὐρανὸν ὀνομάζειν, καὶ μήποτε περὶ ἀμορῶν ποιεῖται τὸν λόγον ὡς ἕνα τὸν ὄλον οὐρανὸν παραλαμβάνειν, καὶ διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, φημί δὴ διὰ τὸ μὴ περιέχεσθαι ὅλο τινος, ὁμοίως καὶ τὸ πᾶν καὶ τὸν οὐρανὸν λέγον μὴ εἶναι ἐν τόπῳ. Ὁ δὲ Εὐδήμος τὸ μὲν πᾶν οὐδὲ ὀνομάζει, ἐπὶ δὲ τοῦ οὐρανοῦ τὴν ζήτησιν ποιεῖται τοῦ ὄλου καὶ αὐτὸς ὡς οἶμαι, γράφων οὕτως, εἰπὼν ὅτι τοῦ περιέχοντος ἢ περιέχον πέρασ ὁ τόπος ἂν εἴη ἀκινήτου ὄντος, ἐπήγγαγεν· « τὸ γὰρ κινούμενον ἀγγειῶδες καὶ διὰ τοῦτο τῶν τόπων τὴν ἀναφορὰν πρὸς τὸν οὐρανὸν ποιούμεθα· οὗτος γὰρ οὐ μεταβάλλει τὸν τόπον ἄλλον, ἀλλ' εἴπερ κατὰ μόρια ἐν τῷ αὐτῷ γὰρ ἢ περιφορὰ. Αὐτὸς δὲ πότερόν ἐστιν ἐν τόπῳ ἢ οὐκ ἐστὶν ἢ πως ἐκάτερον; ὄλος μὲν γὰρ οὐκ ἐστὶν ἐν τόπῳ, εἰ μὴ ἐστὶ τι ἐκτὸς· οὕτω γὰρ ἂν περιέχοιτο. Τοῦτο δὲ ἐπισκεψόμεθα. Τὰ δὲ ἀστρα καὶ ὅσα ἐντὸς τοῦ ἐξωτάτου σώματος ἐν τῷ ἐκείνου πέρατι ἐστὶν ἢ περιέχον ἐστὶ τὰ δὲ οὕτως ἐν τινι ἐν τόπῳ ἐστίν, ἐν ᾧ δὲ τὰ μόρια, τὸ ὄλον λέγομεν εἶναι. Οὕτω μὲν οὖν εἴη ἂν ἐν τόπῳ· ἐστὶ δὲ καὶ ἄλλως που. Ἐν τοῖς μορίοις γὰρ ἐστὶ τὸ ὄλον, πολλαχῶς δὲ τὸ πού. » ἐν οἷς καὶ ἦμος κατὰ συμβεβηκός ὁ ὄλος οὐρανός ἐν τόπῳ εἶπεν. Themistius fol. 40 (cf. Scholl. in Arist. p. 378. a. ed. Brandis) ᾧ μὲν οὖν σώματι ἐστὶ σῶμα ἐκτὸς περιέχον αὐτό, τοῦτό ἐστιν ἐν τόπῳ· ἧ δὲ μή, οὐ. Διὸ περ ἡ μὲν γῆ καίτοι μένουσά' ἐστὶν ἐν τόπῳ· ἔχει γὰρ ἔξωθεν ἄλλο σῶμα οὐ τὸ πέρασ ταύτην περιέχει, οὐκέτι δὲ τὸ κύκλῳ κινούμενόν ἐστιν ἐν τόπῳ. Πῶς οὖν κινεῖται ὁ οὐρανός μὴ ὄν ἐν τόπῳ; ἢ ἐστὶ μὲν ὡς κινεῖται, ἐστὶ δὲ ὡς οὐ; Ὁλος μὲν γὰρ οὐ

44. Cui igitur corpori est aliquod corpus extra continens ipsum, hoc in loco est : cui vero non est, haudquaquam. Quapropter etiam si aqua fuerit huiusmodi, partes quidem ipsius movebuntur (continentur enim a se invicem), universitas autem modo movebitur, modo non movebitur. Ut enim totum, simul locum non mutat, in orbem tamen fertur (partium enim hic locus est), et sursum quidem ac deorsum non movetur, quaedam autem in orbem torquentur, aliae sursum ac deorsum moventur, quaecunque densitatem et raritatem habent. Ut autem dictum est, quaedam in loco potentia sunt, alia actu. Ideo quum id quod est similium partium continuum est, tum partes potentia sunt in loco; sed quum sunt separatae, atque ut in acervo sit se tangunt, tum in loco sunt actu. Et rursus alia quidem per se, ut omne corpus aut cursu aut accretione mobile per se alicubi est; nolum autem, sicut dictum est, non est alicubi totum, ne-

que est ullo in loco, siquidem nullum corpus ipsum continet. Sed quia movetur, idcirco etiam locus partibus est : quippe alia pars alii adhæret. Alia vero per accidens, ut anima et cælum. Nimirum partes omnes quodammodo sunt in loco : circumcirca enim alia aliam continet. Quapropter supremum quidem corpus in orbem fertur, universum autem alicubi non est. Quod enim alicubi est, et ipsum est aliquid, et præterea aliud quidpiam esse oportet præter hoc, in quo sit, quod continet. At præter rerum universitatem et totam mundi compagem nihil est extra, et propterea omnia sunt in cælo : fortasse enim cælum est universum. Est autem locus non ipsum cælum, sed cæli quidam ultimus et quiescens terminus, qui mobile corpus tangit; ideoque terra in aqua, hæc in aere, aer in cæthere et æther in cælo est collocatus, cælum autem non amplius in alio corpore est.

κινεῖται· οὐδὲ γὰρ ἀμείβει τὸν ὄλον τόπον· αὕτη γὰρ κίνησις τῶν ὄλων ὡσπερ τῶν ἐπ' εὐθείας μετισταμένων, κύκλῳ δὲ κινεῖται. Αὕτη δὲ ἡ κίνησις τῶν μορίων ἐστίν· καὶ τούτοις ἐστὶ τόπος. Ἐκάστη γὰρ σφαῖρα τῶν ἐν κύκλῳ φερομένων ἀμείβει τῆς ἐφεξῆς σφαίρας ἐκείνης τὴν ἐπιφάνειαν. Ταύτης οὖν καὶ τόπος ἐστὶν περιέχονταί γὰρ ὑπ' ἀλλήλων. Ὁμοίως δὲ καὶ τὸ πᾶν καὶ τὸ ὄλον αὐτὸ μὲν οὐκ ἐν τόπῳ, τὰ μόρια δέ. Τὰ μὲν γὰρ αὐτῶν κύκλῳ κινεῖται, τὰ δὲ ἄνω καὶ κάτω, ὅσα ἔχει πύκνωσιν καὶ μάνωσιν. Ταῦτα δὲ Εὐδήμος ἐν τῷ τρίτῳ τῶν ἑαυτοῦ Φυσικῶν παρίστησι, λέγει δὲ οὕτως· « αὐτὸ δὲ πότερόν ἐστιν ἐν τόπῳ ἢ οὐκ ἐστίν ἢ πῶς ἐκάτερον; ὄλον μὲν γὰρ οὐκ ἐστίν ἐν τόπῳ, εἰ μὴ ἐστὶ τι ἐκτός· τούτῳ γὰρ ἂν περιέχοιτο. Τούτῳ δὲ ἐπισχεψόμεθα. Τὰ δὲ ἄστρα καὶ ὅσα ἐντός τοῦ ἑωρτάτου σώματος ἐν τῷ ἐκείνῳ πέρατι ἐστίν, ἢ περιέχον ἐστὶ· τὰ δὲ οὕτως ἐν τινι ἐν τόπῳ λέγεται, ἐν ᾧ δὲ τὰ μόρια, καὶ τὸ ὄλον λέγομεν εἶναι. Οὕτω μὲν οὖν εἴη ἂν ἐν τοπῳ· ἐστὶ δὲ καὶ ἄλλως που. Ἴν τοῖς μορίοις γὰρ ἐστὶ τὸ ὄλον, πολλαχῶς δὲ τὸ πού. » Apparet Themistium paulo aliter ac Simplicium Eudemii verba retulisse.)

45. Μαρτύριον δὲ καὶ τὸ περὶ τῆς τέφρας ποιοῦνται, ἢ δέχεται ἴσον ὕδωρ, ὅσον τὸ ἄγγειον τὸ κενόν.

Ὅπως δὲ ὅ τε περὶ τῆς αὐξήσεως λόγος καὶ τοῦ εἰς τὴν τέφραν ἐγγεομένου ὕδατος αὐτὸς αὐτὸν ἐμποδίζει. Ἡ γὰρ οὐκ αὐξάνεται διουῖν, ἢ οὐ σώματι, ἢ ἐνδέχεται οὐδὲ σώματα ἐν ταύτῃ εἶναι. Ἀπορίαν οὖν κοινήν ἀξιούσι λύειν, ἀλλ' οὐ κενὸν δεικνύουσιν ὡς ἐστίν. Ἡ πᾶν εἶναι ἀναγκαῖον τὸ σῶμα κενόν, εἰ πάντῃ αὐξάνεται καὶ αὐξάνεται διὰ κενοῦ. Ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τῆς τέφρας.

(Aristoteles Phys. lib. IV, cap. 6 et 7 p. 213 b. 21 et 214. b. 3. ed. Bekker. Simplicius fol. 155. b. λύει δὲ τὴν τῆς τέφρας ἀπορίαν ὁ Εὐδήμος ἐν τῷ τρίτῳ τῶν Φυσικῶν λέγων ὅτι « ἐνδέχεται καὶ ἄνευ τῶν κενωμάτων συμβαίνειν τὸ λεγόμενον· θερμὸν γὰρ ἐν τῇ τέφρᾳ περιλαμβάνεσθαι τι δοκεῖ, καθάπερ ἐν τῇ τιτάνῳ. Δῆλον δὲ· ἐπιγεομένου γὰρ ὕδατος ἀμφοτέρω ταῦτα καίει, ἢ μὲν τίτανος αὐτῇ, ἢ δὲ τέφρα διὰ τὸ

διὰ τῆς τέφρας διηθούμενον ὕδωρ καίει τὰ σώματα, τούτου δὲ συμβαίνοντος ἀτμὶς ἀποπορεύεται πολλή, ὥστε μειῦσθαι τοὺς ὄγκους διὰ τὴν ἀτμίδα. » Ἄλλ' εἰ καὶ μειοῦται, οὐ δῆπου ἡ ὄλη τῆς τέφρας οὐσία δαπανᾶται. Δυνατὸν οὖν εἶμαι καὶ τοῖς τὸ κενὸν ὑποτιθεμένοις καὶ τοῖς τὴν πύκνωσιν βοηθεῖν, λέγοντα μὴ μόνον τὰ τῆς τέφρας κενὰ λύειν τὸ ζητούμενον, ἀλλὰ καὶ τὰ τοῦ ὕδατος συνιζάνειν ὑπὸ τοῦ πλήρους τῆς τέφρας ὄθούμενα, ὥστε μὴ τὸν αὐτὸν ὄγκον ἴσχειν τῷ καθ' αὐτὸ ὕδατι εἰς τὴν τέφραν ἐμβαλλόμενον.)

46. Τί δ' ἐστὶν ὁ χρόνος καὶ τίς αὐτοῦ ἡ φύσις, ὁμοίως ἔκ τε τῶν παραδεδομένων ἀδελόν ἐστὶ καὶ περὶ ὧν τυγχάνομεν διεληλυθότες πρότερον. Οἱ μὲν γὰρ τὴν τοῦ ὄλου κίνησιν εἶναι φασιν, οἱ δὲ τὴν σφαῖραν αὐτήν. Καίτοι τῆς περιφορᾶς καὶ τὸ μέρος χρόνος τίς ἐστὶ, περιφορὰ δὲ γε οὐ μέρος γὰρ περιφορᾶς τὸ λεγόμεν, ἀλλ' οὐ περιφορὰ. Ἐτι δ' εἰ πλείους ἦσαν οἱ οὐρανοί, ὁμοίως ἂν ἦν ὁ χρόνος ἢ διουῖν αὐτῶν κινήσις, ὥστε πολλοὶ χρόνοι ἅμα. Ἡ δὲ τοῦ ὄλου σφαῖρα ἐδοξε μὲν τοῖς εἰποῦσιν εἶναι ὁ χρόνος, ὅτι ἐν τε τῷ χρόνῳ πάντα ἐστὶ καὶ ἐν τῇ τοῦ ὄλου σφαίρᾳ. Ἐστὶ δ' εὐθητικώτερον τὸ εἰρημένον ἢ ὥστε περὶ αὐτοῦ τὰ ἀδύνατα ἐπισκοπεῖν. Ἐπεὶ δὲ δοκεῖ μάλιστα κίνησις εἶναι καὶ μεταβολή τις ὁ χρόνος, τοῦτ' ἂν εἴη σκοπεῖν.

[Aristoteles Phys. lib. IV, cap. 10 p. 218, a. 31. ed. Bekker. Simplicius fol. 165. ἀδελόν οὖν καὶ τὸ τί ἐστίν, εἴπερ οἱ μὲν τὴν τοῦ ὄλου κίνησιν καὶ περιφορὰν τὸν χρόνον εἶναι φασιν, ὡς τὸν Πλάτωνα νομίζουσιν ὅ τε Εὐδήμος καὶ ὁ Θεόφραστος καὶ ὁ Ἀλέξανδρος, οἱ δὲ τὴν σφαῖραν αὐτὴν τοῦ οὐρανοῦ ὡς τοὺς Πυθαγορικοὺς ἱστοροῦσι λέγειν οἱ παρακρούσαντες ἴσως τοῦ Ἀρχύτου λέγοντος καθόλου τὸν χρόνον διάστημα τῆς τοῦ πᾶντος φύσεως [Archytæ verba descripta a Simplicio comment. in Arist. Phys. fol. 137 et 186. a. vide in Phil. Gr. Fragm. vol. I, p. 570 et vol. II, p. 118. Pseudogalenus hist. phil. ait : τὸν χρόνον εἶναι Πυθαγόρας ὑπέληψε τὴν σφαῖραν τοῦ περιέχοντος, Πλάτων δὲ διάστημα τῆς τοῦ κόσμου κινήσεως, Ἐρατοσθένης δὲ τὴν τοῦ κόσμου πορείαν.

45. Testimonium autem hujus rei id etiam afferunt quod in cinere fieri solet, qui tantum accipit aquæ quantum vas vacuum capit.

Omnino autem accretionis et aquæ in cinerem infusæ ratio se ipsa impedit. Aut enim non augetur quidquam aut non corpore, aut fieri potest, ut duo corpora in uno sint. Quæstionem igitur communem solvere volunt, sed exstare vacuum non ostendunt. Aut totum corpus vacuum esse necesse est, si omni ex parte augetur et per vacuum accrescit. Eadem vero et cineris ratio est.

46. Sed quidnam sit tempus et quæ sit ejus natura aquæ est obscurum ex iis quæ a majoribus nostris tradita sunt, et ex iis quæ prius a nobis sunt dicta. Quidam

enim universi motum, alii sphaeram ipsam tempus esse affirmarunt. Atqui conversionis pars etiam tempus est quoddam, conversio vero non est : pars enim conversionis est id quod sumtum est, non conversio. Præterea si plures essent cæli, motus uniuscujusque similiter tempus esset ; quamobrem plura tempora simul essent. Sphaeram autem universi quidam sententiæ illius defensores idcirco tempus esse putarunt, quia et in tempore et in universi sphaera cuncta insunt. Est autem dictum illud ineptius, quam quod egeat eorum quæ inde effici non possunt consideratione. Quum vero motus maxime et mutatio quedam tempus esse videatur, hoc considerandum erit.

Itaque etiam Varro de ling. lat. V, 2 : tempus, inquit, esse dicunt intervallum mundi motus.] ἢ ὡς τινες τῶν Στωϊκῶν ἔλεγον. Οἱ δὲ τὴν κίνησιν ἀπλῶς· τρεῖς γὰρ ἱστορεῖ περὶ χρόνου δόξας, τὰς μυθικωτέρας περὶς, εἶτα καὶ ἄλλο τίθησι πρὸς τὸ αὐτὸ ἐπιχείρημα. Εἰ γὰρ πλείους ἦσαν (φησὶν) οὐρανοῦ, τοῦτ' ἐστὶ κόσμοι, ὡσπερ ὑποτίθενται οἱ περὶ Δημόκριτον, ἢ ἐκάστου ἂν αὐτῶν περιφορὰ χρόνος ἦν. Οὕτω δὲ πολλοὶ ἂν ἅμα ἦσαν χρόνοι, ὅπερ ἀδύνατον· κινήσεις γὰρ ἅμα πλείους εἶναι δυνατόν, χρόνους δὲ ἀδύνατον· τὸ γὰρ αὐτὸ νῦν πανταχοῦ τὸ αὐτό. Ὁ δὲ Εὐδόκιμος καὶ ἄλλας ἐπιχειρήσεις τίθησιν ὧν οὐδὲν ἄτοπον δι' αὐτῆς ἀκούειν τῆς λέξεως λεγούσης· « ἐστὶ δὲ ἢ μὲν κινήσεις ἢ τοῦ παντός ὄηλον ὅτι ἐν τούτῳ ἐστίν, οἷον ἢ Διάρους βράδιαις ἐν Διάρει, καὶ ἢ τοῦ οὐρανοῦ ἄρα ἐν τῷ οὐρανοῦ αὐτοτελής. Τοῦτο δὲ ἄτοπον· οὐ δοκεῖ γὰρ ὁ χρόνος ἐν τῷ οὐρανοῦ εἶναι, ἀλλὰ μάλλον ὁ οὐρανὸς ἐν τῷ χρόνῳ. Ἔτι δὲ ἀτοπιώτερον τὸ μὴ εἶναι χρόνον ἄλλοθεν· ὁ γὰρ οὐρανὸς ἐν τῷ αὐτῷ αἰεὶ, ἐν ἄλλῳ δὲ οὐδέν. Οὐκ ἔσται ἄρα οὔτε ἐν γῆ οὔτε ἐν θαλάττῃ ὁ χρόνος. Εἰ δὲ μὴ τὴν ὄλην περιφορὰν λεκτέον τὸν χρόνον, ἀλλ' ὁμοίως [i. e. ἀλλ' ὅμως ut apud Demosthenem. Vide Reiskii Indicem] τὴν οὐτίνοσασίν τῶν μορίων· ἐκαστον δὲ τῶν μορίων ἕτερον τοῦ οὐρανοῦ. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ οὐρανὸς τῶν μορίων καὶ αἱ κινήσεις ἕτεραι τοῦ τε ὄλου καὶ τῶν μορίων ἐκάστου. Εἰ οὖν αἱ κινήσεις ἕτεραι, φησὶν, ἢ δὲ χρόνος οὐχ ἕτερος, ἀλλ' ὁ αὐτός, οὐκ ἂν εἶεν αἱ κινήσεις ὁ χρόνος, ὥστε οὔτε ἢ τοῦ παντός οὔτε αἱ τῶν μορίων κινήσεις ὁ χρόνος ἐστίν. » Εἶτα προσελθὼν καὶ ταῦτα φησιν· « οἱ δὲ λέγοντες τὴν τοῦ ἡλίου κίνησιν τὸν χρόνον πῶς ἔρουσι περὶ τῶν ἄλλων ἀστέρων; οὐ γὰρ πάντων αἱ αὐταὶ φοραί. Εἰ μὲν οὖν πᾶσαι χρόνοι ἕτεραι οὔσαι, αὐτὸ τοῦτο ἄτοπον, καὶ ἔσονται πολλοὶ χρόνοι ἅμα· εἰ δὲ μὴ χρόνοι εἰσὶ καὶ αἱ τῶν λοιπῶν φοραί, διαφορὰν λεκτέον, διὰ τί ἢ μὲν τοῦ ἡλίου φορὰ χρόνος, ἢ δὲ τῆς σελήνης οὐ χρόνος οὐδὲ δὴ αἱ τῶν ἄλλων. Τοῦτο δὲ ἔοικεν οὐκ εὐμαρεῖ. » Ὁ δὲ Ἰάμβλιχος ἐν τῷ ὀγδόῳ τῶν εἰς Τίμαιον ὑπομνημάτων καὶ ταῦτα πρὸς τὴν δόξαν ἐπήγαγε· πᾶσα κίνησις ἐν χρόνῳ, κινήσεις πολλὰ ὁμοῦ ἐνίστανται, τὰ δὲ τοῦ χρόνου μόρια ἄλλα ἄλλοτε. Ἡ κίνησις περὶ τι μένον φέρεται, χρόνῳ δὲ οὐδὲν ἡρεμίας δεῖ· κινήσει κινήσεις ἢ ἡρεμία ἐναντιοῦνται τῇ μὲν ἐν γένει ἢ ἐν γένει, τῇ δὲ ἐν εἴδει ἢ ἐν εἴδει, χρόνῳ δὲ οὐδέν. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος φιλονεικῶν δεῖξαι τοῦ Πλάτωνος δόξαν εἶναι τὴν λέγουσαν χρόνον εἶναι τὴν τοῦ οὐρανοῦ φορὰν πρῶτον μὲν τὸν Εὐδόκιμον μαρτύρεται λέγοντα· « ἠκολούθησε δὲ καὶ Πλάτων τῇ δόξῃ ταύτῃ καὶ μάλα ἀτόπως· πρὶν γὰρ οὐρανὸν γενέσθαι, φησὶ κινήσιν εἶναι ἄτακτον. Οὐ λίνον δὴ λίνῳ συναπτει, εἴπερ πᾶσα κίνησις ἐν χρόνῳ. » Ἐπειτα οὐκ ἀποδέχεται τῶν λεγόντων, ὅτι καὶ ὁ Πλάτων συμφώνως τῷ Ἀριστοτέλει τὸν χρόνον ἀριθμὸν λέγει κινήσεως, εἰπὼν κατ' ἀριθμὸν ἴσυσαν αἰώ-

νων εἰκόνα· (Tim. p. 37. Cf. Phil. Gr. Fragm. v. II, p. 165) οὐ γὰρ ἀριθμὸν κινήσεως φησὶ λέγειν ἐν χρόνον, ἀλλὰ κατ' ἀριθμὸν κινήσεως, ὃ ἐστὶ κατὰ τάξιν. Ταῦτα μὲν ὁ Ἀλέξανδρος, ἐμὲ δὲ ὑποδείξει χειρὸν πρῶτον μὲν, πόθεν Εὐδόκιμος ὑπενόησε χρόνον λέγειν τὸν Πλάτωνα τὴν τοῦ οὐρανοῦ περιφορὰν, εἶτα ἦτι οὐκ ἀκολουθεῖ τοῦτο τὸ ἄτοπον τῷ Πλάτῳ, ὡς ὁ Ἀλέξανδρος (leg. Εὐδόκιμος) συνελόγισατο τὸ χρόνον εἶναι πρὸ χρόνου. Εἰ γὰρ πᾶσα κίνησις, φησὶν, ἐν χρόνῳ, ὄηλον ὅτι καὶ ἡ πλημμελὴς καὶ ἄτακτος κίνησις ἐν χρόνῳ. Εἰ οὖν ἢ τοιαύτη κίνησις ἦν πρὶν οὐρανὸν γενέσθαι, ὄηλον ὅτι καὶ χρόνος ἦν πρὸ τῆς τοῦ οὐρανοῦ περιφορᾶς. Εἰ οὖν αὕτη ὁ χρόνος, εἴη ἂν ὁ χρόνος πρὸ χρόνου, πρὸς ταῦτα οὖν ἀπολογήσασθαι δεῖ. Τὸ γὰρ ὅπως ὁ Πλάτων κατ' ἀριθμὸν ἴσυσαν αἰώων εἰκόνα τὸν χρόνον εἶπε, τότε μαθησόμεθα, ὅταν Ἀριστοτέλους ἀριθμὸν κινήσεως λέγοντος τὸν χρόνον ἀκούσωμεν. Καὶ τὸ μὲν τὴν οὐρανοῦ περιφορὰν χρόνον λέγειν τὸν Πλάτωνα, ἐκ τῶνδε οἶμαι τῶν ἐν Τίμαιῳ γεγραμμένων ὑπενοήθη· (Tim. p. 39. Cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, p. 167. νῦν μὲν οὖν ἡμέρα τε γέγονε διὰ ταῦτα ἢ τῆς μιᾶς κυκλήσεως περιόδου· μεῖς δὲ, ἐπειδὴν σελήνην τὸν ἐαυτῆς κύκλον περιελθούσα ἤλιον ἐπικαταλάβῃ, ἐνιαυτός δὲ, ὑπόταν ὁ ἡλιος τὸν ἐαυτοῦ περιέλθῃ κύκλον. Τῶν δὲ ἄλλων τὰς περιόδους οὐκ ἐννενοηκότες ἀνθρώποι πλην ὀλίγοι τῶν πολλῶν οὔτε ὀνομάζουσιν, οὔτε πρὸς ἀλλήλα συμμετροῦνται σκοποῦντες ἀριθμοῖς, ὥστε ὡς ἔπος εἰπεῖν οὐκ ἴσασιν χρόνον ὄντα τὰς τούτων πλάνας. Καὶ οὕτω μὲν ἐκάστην περίοδον χρόνον τινα δοκεῖ λέγειν, τὴν δὲ τοῦ παντός μίαν τὸν ὄλον χρόνον· φησὶ γὰρ, ὡς ὁ τέλειος ἀριθμὸς χρόνου τὸν τέλειον ἐνιαυτὸν πληροῖ τότε, ὅταν ἀπάσῶν τῶν περιόδων τὰ πρὸς ἀλλήλα συμπερανθέντα τάχῃ σῆλῃ κεφαλὴν τῷ τοῦ ταυτοῦ καὶ ὁμοίως ἀναμετρηθέντα κύκλῳ. Ὅτι δὲ οὐ τὴν κίνησιν τῶν οὐρανόων ὁ Πλάτων λέγει τὸν χρόνον, ἀλλὰ τὸ μέτρον τῆς κινήσεως, σαφὲς μὲν, οἶμαι, καὶ ἐκ τούτων τῶν παραγεγραμμένων ἐστὶ. Τὸ γὰρ διὰ τὸ μὴ ἀριθμοῖς συμμετρεῖσθαι τὰς περιόδους, διὰ τοῦτο μὴ εἰδέναι χρόνον ὄντα τὰς τούτων πλάνας σαφῶς δηλοῖ, ὅτι ὁ χρόνος κατὰ τὸ μέτρον εἶναι τῶν κινήσεων ἔχει τὴν οὐσίαν. Ἔτι δὲ ἐναργέστερόν ἐστι μαθεῖν, ὅτι οὐ ταυτὸν τὴν κίνησιν καὶ τὸν χρόνον φησὶν ὁ Πλάτων, ἐὰν εὐρωμεν ἤδη κινήθεντι τῷ παντὶ κατὰ τὸν λόγον διὰ τὴν τῆς ψυχῆς μετουσίαν τότε ὡς μέτρον τῆς κινήσεως ἐπαγαγόντα τὸν χρόνον· λέγει δὲ οὕτως ἐν τῷ Τίμαιῳ μετὰ τὴν τοῦ σωματισμοῦ ψύχωσιν (Tim. p. 37. Cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, p. 165) ὡς δὲ κινήθην αὐτὸ καὶ ζῶν ἐνενόησε τῶν αἰτίων θεῶν γεγονός ἀγαλμα ὁ ἐγέννησε πατῆρ, ἠγάσθη τε καὶ εὐφρανθεῖς ὁμοιον πρὸς τὸ παράδειγμα ἐπενόησεν ἀπεργάσασθαι. Καθάπερ οὖν αὐτὸ τυγχάνει ζῶον αἰδίον ὄν, καὶ τοδὲ τὸ πᾶν οὐκ εἰς δύναμιν ἐπεχείρησε τοιοῦτον ἀποτελεῖν. Ἡ μὲν οὖν τοῦ ζῴου φύσις ἐτύγγανεν οὐκ αἰώ-

νιος. Καὶ τοῦτο μὲν δὴ τῷ γεννητῷ παντελῶς προσά-
πειν οὐκ ἦν δυνατόν, εἰκὼ δ' ἐπινοεῖ κινήτην τινα
αἰῶνος ποιῆσαι, καὶ διακοσμῶν ἅμα οὐρανὸν ποιεῖ
μένοντος αἰῶνος ἐν ἐνὶ κατ' ἀριθμὸν ἰοῦσαν αἰῶνιον
εἰκόνα τοῦτον ὃν δὴ χρόνον ὀνομάξαμεν. Καὶ οἷ μὲν
πάντων ὑφισταμένων ἅμα ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ τὴν
πρὸς ἀλλήλα τάξιν ὁ λόγος ἐνεδειξάτο, δῆλον. Εἰ γὰρ
ἅμα τῷ οὐρανῷ γέγονεν ὁ χρόνος, ὡς δηλοῖ τὸ μετ'
ὀλίγων τούτων εἰρημένον· χρόνος δ' οὖν μετ' οὐρανοῦ
γέγονε, δῆλον, οἷ οὐδέτερον οὐδέτερον προηγείται τῷ
χρόνῳ. Πῶς δ' ἂν καὶ χρόνου τι τῷ χρόνῳ προὔπηρχεν;
Εἰ δὲ κινήθῃ τῷ παντὶ τὸν χρόνον ἐπισηγάγε, δῆλον,
ὅτι οὐ ταῦτόν ὁ χρόνος καὶ ἡ κίνησις κατ' αὐτόν. Ἀλλὰ
τελειωτικός πως ὁ χρόνος τῆς κινήσεως. Καὶ ὅταν δὲ
τὸ πλημμελῶς καὶ ἀτάκτως κινούμενον λέγῃ προηγεί-
σθαι τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως ὁ Πλάτων ἐν οἷς φησι
(Tim. p. 30. Cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, p. 159) βουληθεὶς γὰρ ὁ θεὸς ἀγαθὰ μὲν πάντα,
φλαῦρον δ' οὐδὲν εἶναι κατὰ δύναμιν, οὕτω δὴ πᾶν
ὅσον ἦν δρατὸν παραλαβὼν οὐχ ἡσυχαῖν ἄγον, ἀλλὰ
πλημμελῶς καὶ ἀτάκτως κινούμενον, εἰς τάξιν αὐτὸ
ἤγαγεν ἐκ τῆς ἀταξίας, ἡγησάμενος ἐκεῖνο τούτου
πάντως ἄμεινον. Καὶ ἐν τούτοις οὖν οὐ τοῦτο φησιν
ὑπερδοκεῖ λέγειν τὸ φαινόμενον, ὅτι ἦν ποτε τῷ
χρόνῳ προὔπαρχον τὸ αἰσθητὸν ἄτακτον καὶ ὑστερον
ὡς ἐξ ὑπνου τινὸς ὁ δημιουργὸς ἀναστὰς ἔταξεν αὐτό.
Εἰ γὰρ διὰ τὴν ἀγαθότητα δημιουργεῖ, ἡ δ' ἀγαθότης
αὐτοῦ αἰεὶ τελεία καὶ ἐνεργὸς ἐστὶ καὶ τῷ εἶναι πάντα
ἀγαθόνει, δῆλον, ὅτι τῇ τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητι συνυφέ-
στηκεν ἡ δημιουργικὴ πρόνοια. Ἐνδεικνυται δὲ τὸ λε-
γόμενον, ὅτι κόσμου καὶ τάξεως ὁ δημιουργὸς αἰτιὸς
ἐστὶ τῷ παντί, εἴπερ τὸ τῆς αὐτοῦ ἐνεργείας πλημμε-
λὲς καὶ ἄτακτον ὑποτίθεται. Καὶ τῷ λόγῳ δὲ ὑπέθετο
πλημμελεῖ κίνησιν πρὶν οὐρανὸν γενέσθαι. Κσὶ εἰ
πᾶσα κίνησις ἐν χρόνῳ, δῆλον, ὅτι καὶ ὁ χρόνος ἐκεῖ-
νος πλημμελὴς καὶ ἀτακτος, καὶ ὅσων σκιαγραφία τις
ὑποτεθήσεται τοῦ τελείου χρόνου κατὰ τὴν τοῦ λόγου
ὑπόθεσιν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν μὴ καὶ πλεονα τοῦ δέοντος
εἴρηται.)

47. Ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἄνευ γε μεταβολῆς ὅταν γὰρ
μηδὲν αὐτοὶ μεταβάλλωμεν τὴν διάνοιαν, ἢ λάθωμεν
μεταβάλλοντες, οὐ δοκεῖ ἡμῖν γεγενῆαι χρόνος, κα-
θάρπερ οὐδὲ τοῖς ἐν Σαρδοῖ μυθολογουμένοις καθευδεῖν
παρὰ τοῖς ἤρωσιν, ὅταν ἐγερωῦσιν· συνάπτουσι γὰρ
τὸ πρότερον νῦν τῷ ὑστερον νῦν καὶ ἐν ποιοῦσιν,
ἐξαιροῦντες διὰ τὴν ἀναισθησίαν τὸ μεταζῦ.

47. At vero non sine mutatione tempus esse videtur.
Nam quum ipsi nihil mente mutamus, aut non animad-
vertimus nos esse mutatos, non videtur nobis fuisse
tempus, quemadmodum nec iis quos ferunt in Sardinia
apud heroes dormivisse, ubi experti sint. Coniungunt
enim prius illud nunc posteriori unumque faciunt, me-
dium tempus ob sensus stuporem eximentes.

(Aristoteles Phys. lib. IV, cap. 11 p. 218. b. 21 ed. Bekker. Simplicius fol. 167 ὅτι δὲ οἱ τῇ
κινήσει μὴ παρακολουθοῦντες οὐδὲ τοῦ χρόνου συναι-
σθάνονται, ἡμεῖς μὲν ὡς εἶπον ὁσημέραι ἐκ τῶν ὕπνων
γινώσκουμεν, ὁ δὲ Ἀριστοτέλης ἀπὸ μακροτέρου πι-
στοῦται τοῦτο ὑπνου τῶν ἐν Σαρδοῖ τῇ νήσῳ παρὰ τοῖς
ἤρωσι μυθολογουμένων καθευδεῖν· ἐννέα γὰρ τῷ Ἡρα-
κλεῖ γεγονότων παίδων ἐκ τῶν Θεοστίου τοῦ Θεοσπίεως
θυγατέρων ἐν Σαρδοῖ τελευτησάντων, ἔλεγον ἕως
Ἀριστοτέλους, τάχα δὲ καὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ ἐξηγητοῦ
τῶν Ἀριστοτέλους, ἀσηπτά τε καὶ δολόκληρα διαμέ-
νειν τὰ σώματα καὶ φαντασίαν καθευδόντων παρεχό-
μενα. Ὁ μέντοι Εὐδήμος τὴν ἀπὸ τῆς Σαρδοῦς παρῆς
πίστιν ἐκ τινος Ἀθήνησι συμβεβηκότος αὐτοῦ τὸ λεγό-
μενον πιστοῦται. Λέγεται γάρ, φησί, θυσίας οὐσίας
δημοτελοῦς ἐστιᾶσθαι τινὰς ἐν καταγείῳ σπηλαίῳ· με-
θυθεντας δὲ κατακοιμηθῆναι πρὸς ἡμέραν ἤδη καὶ
αὐτοὺς καὶ τοὺς οἰκέτας, καὶ καθευδεῖν τὸ λοιπὸν τῆς
νυκτὸς καὶ τὴν ἡμέραν καὶ ἔτι τὴν νύκτα. Ἐπεγερω-
θέντα γὰρ ἕνα τινὰ ὡς εἶδεν ἀστέρας, πάλιν ἀπελ-
θόντα ἀναπαύεσθαι. Τῆς δὲ ἐπιούσης ἡμέρας ὡς ἡγέρ-
θησαν, τὴν κουρεῶτιν ἄγειν, ὑστερον τῶν ἄλλων,
ἡμέραν, ὅθεν δὴ καὶ κατανοηθῆναι τὸ συμβάν. Κου-
ρεῶτι δὲ ἦν ἡ τρίτη τῶν ἀπατουρίων ἡμέρα, ὡσπερ
ἡ πρώτη δορπία, καὶ ἡ δευτέρα ἀνάβρυσις, καὶ ἡ
τετάρτη ἐπίβδα. Μετὰ τὴν τῆς δευτέρας οὖν θυσίαν
καθευδήσαντες τὴν ἐφεξῆς ἡμέραν καὶ τὴν μετ' αὐτὴν
νύκτα, τὴν τετάρτην λοιπὸν ἀντὶ τῆς τρίτης ὡς Κου-
ρεῶτιν ἦγον.)

48. Ἐπεὶ δὲ τὸ κινούμενον κινεῖται ἐκ τινος εἰς τι,
καὶ πᾶν μέγεθος συνεχές, ἀκολουθεῖ τῷ μεγέθει ἡ κίνη-
σις· διὰ γὰρ τὸ τὸ μέγεθος εἶναι συνεχές καὶ ἡ κίνη-
σις ἐστὶ συνεχής. Διὰ δὲ τὴν κίνησιν καὶ ὁ χρόνος ὅστις
γὰρ ἡ κίνησις, τοσοῦτος καὶ ὁ χρόνος αἰεὶ δοκεῖ γεγο-
νέναι.

(Aristoteles Pys. lib. IV, cap. 11 p. 219. a. 10 ed. Bekker. Simplicius fol. 167. b. καὶ ὁ Εὐ-
δήμος δὲ ἐν τῷ τρίτῳ τῶν Φυσικῶν τὴν αὐτὴν ἔχων
γνώμην φαίνεται, ὅτι διὰ μὲν τὸ μέγεθος ἡ κίνησις
συνεχής, διὰ δὲ τὴν κίνησιν ὁ χρόνος γράφων οὕτως·
α ἀναλαβόντες δὴ πάλιν λέγωμεν, ὅτι τῶν συνεχῶν ὁ
χρόνος εἶναι δοκεῖ καὶ τῶν μεριστῶν. Οὐκοῦν καὶ ἡ
κίνησις τε καὶ τὸ μῆκος. Τίς οὖν τούτων ἀρχὴ καὶ
τίνι πρώτως ὑπάργει· ταῦτα; ἄρ' οὖν τῷ μὲν μῆκει
καὶ τῷ σώματι καὶ οὐτὰ φαίνεται ταῦτα ὑπάρχειν,
οὐ γὰρ τῷ εἶναι τι αὐτῶν οὐδὲ τῷ τοιαῦτα εἶναι μερί-

48. Quum autem id quod movetur, ex quodam in
quiddam profiscatur, magnitudoque omnis continua sit:
motus profecto magnitudinem sequitur. Nam quia ma-
gnitudo continua est, idcirco et motus continuus est. At
quia motus continuus est, etiam tempus continuum est.
Quantus enim est motus, tantum et tempus semper fuisse
videtur

ζεται καὶ συνεχῆ ἐστιν. Ἡ δὲ κίνησις τῶ ἐπὶ μήκους εἶναι *συνεχῆς* τε καὶ *μεριστῆ* φαίνεται, *συνεχῆς* μὲν τῶ ἐπὶ συνεχοῦς εἶναι, *μεριστῆ* δὲ τῶ διακρεῖσθαι ὡσπερ τὸ μήκος, ὃ, τι γὰρ ἂν ληφθῆ τοῦ μήκους μέρος, τοῦτο καὶ τῆς κινήσεως ἐστιν. Ὁμοίως δὲ καὶ τοῦ χρόνου. Ὡς γὰρ τὴν κίνησιν, οὕτω καὶ τὸν χρόνον οἰόμεθα μερίζειν. « Ὁ δὲ Λαμφακηνὸς Στρατίων οὐκ ἀπὸ τοῦ μεγέθους μόνον *συνεχῆ* τὴν κίνησιν εἶναι φησιν, ἀλλὰ καὶ καθ' ἑαυτὴν, ὡς εἰ διακοπήν, στάσει διακλαμβανομένη, καὶ τὸ μεταξὺ δύο διαστάσεων κίνησιν οὔσαν ἀδιάκοπον.)

49. Τὸ δὲ δὴ πρότερον καὶ ὕστερον ἐν τόπῳ πρῶτον ἐστιν. Ἐνταῦθα μὲν δὴ τῆ θέσει ἐπεὶ ὃ' ἐν τῶ μεγέθει ἐστὶ τὸ πρότερον καὶ τὸ ὕστερον, ἀνάγκη καὶ ἐν κινήσει εἶναι τὸ πρότερον καὶ τὸ ὕστερον, ἀνάλογον τοῖς ἐκεῖ. Ἀλλὰ μὴν καὶ ἐν τῶ χρόνῳ ἐστὶ τὸ πρότερον καὶ τὸ ὕστερον διὰ τὸ ἀκολουθεῖν αἰεὶ θατέρῳ θάτερον αὐτῶν.

(Aristoteles Phys. lib. IV, cap. 11 p. 219. a. 14 ed. Bekker. Simplicius fol. 169 πρὸς δὲ τὰ ὑπ' Ἀριστοτέλους λεγόμενα ἀπορήσειεν ἂν τις, πρῶτον μὲν πῶς ἐν τῶ πρότερω καὶ ὑστέρω τῆς κατὰ τόπον κινήσεως τίθεται τὸν χρόνον ὡς δῆλος (leg. δηλοῖ) τὸ ἀπὸ τοῦ ἐν τόπῳ πρότερον καὶ ὕστερον τὴν θέσιν ἔγοντος ἐπὶ τὸ τῆς κινήσεως πρότερον καὶ ὕστερον μετελθεῖν, καίτοι τοῦ χρόνου οὐκ ἐν τῆ τοπικῇ μόνῃ, ἀλλ' ἐν πάσῃ κινήσει θεωρουμένου. Πρὸς δὲ τὸ πρῶτον λέγομεν, ὅτι καὶ πᾶσα κίνησις χρόνῳ μετρήται, ἀλλ' ὡσπερ ἐναργεστέρα τῶν ἄλλων ἐστὶ κινήσεων ἡ κατὰ τόπον, οὕτω καὶ ὁ χρόνος ἐναργεστέρως δ ταύτῃ τῇ κινήσει συνὸν τοῦ ταῖς ἄλλαις κινήσεσι συνόντος χρόνου. Μήποτε δὲ ἀκριβέστερον σκοποῦντι καὶ αἱ ἄλλαι πᾶσαι κινήσεις ὅσον αὐξήσις, γένεσις, ἀλλοίωσις, ὑπὸ τοῦ χρόνου μετροῦνται τούτου τοῦ ἐν τοπικῇ κινήσει συνόντος ὥραις γὰρ καὶ ἡμέραις, καὶ μηνί καὶ ἐνιαυτοῖς καὶ τῶν ἄλλων κινήσεων ὀρίζομεν τὴν παράτασιν. Ὁ μὲντοι Εὐδόμηος ἐν τῶ τρίτῳ τῶν Φυσικῶν τάδε γέγραφε « περὶ δὲ χρόνου τάχα ἂν τις ἀπορήσει, τίνας ἢ ποίας κινήσεως ἀριθμὸς ἐστιν. Οὐ δὲ φαίνεται μίσις τινος, ἀλλ' ὁμοίως πάσης. Παντὸς γὰρ ἐστιν ὁμοίως ἀριθμὸς, ἐν ᾧ τὸ πρότερον καὶ ὕστερον, τοῦτο δὲ κοινὸν τῆς κινήσεως. Ὡσπερ θνητοῦ ζώου ἐπιστήμη οὐκ ἐστιν ἵππου οὐδὲ ἀνθρώπου, οὐδὲ ἄλλου τῶν εἰδῶν οὐδενός, ἀλλὰ τὸ καθόλου· οὕτως οὐδὲ χρόνος τῆσδε τινος κινήσεως ἀριθμὸς, ἀλλ' ὁμοίως

πάσης. Ἔστι (leg. εἶη) δὴ πανταχοῦ καὶ ὁμοίως ἂν ἤτισον κίνησις. Οὐ μὴν ἀλλὰ πρῶτος καὶ μᾶλλον τῆς προτέρας καὶ ἐμαλωτέρας· ἐν ὠρισμένοις γὰρ γνωριμώτερος γίνεται. » Ταῦτα σαφῶς οὕτω τοῦ Εὐδόμου γεγραπτός ἀξίον ἐπιστῆσαι, τί τὸ καθόλου τοῦτο. Εἰ μὲν γὰρ ἐστιν ἐν ὑποστάσει ἡ καθόλου κίνησις, διὰ τί μὴ καὶ ἄνθρωπος καὶ ἵππος καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστος, διὰ τί δὲ μὴ ὡσπερ ἡ κίνησις ἡ μὲν καθόλου, ἡ δ' ἴδιος, οὕτω καὶ χρόνος ὁ μὲν κοινός, ὁ δὲ ἴδιος. Εἰ δὲ τὸ καθόλου τῆς κινήσεως ἡ οὐδὲν ἢ ὕστερον, ὡς δὲ ἔχει ἡ κίνησις, ἔχει καὶ ὁ χρόνος, καὶ οὗτος ἄρα ἡ οὐδὲν ἢ ἐπίνοια μόνον. Cf. Arist. Phys. IV, 14 p. 223. a. 29.)

50. Τὸ δὲ νῦν ἐστὶ μὲν ὡς τὸ αὐτό, ἐστὶ δ' ὡς οὐ τὸ αὐτό ἢ μὲν γὰρ ἐν ἄλλῳ καὶ ἄλλῳ, ἕτερον (τοῦτο δ' ἦν αὐτῶ τὸ νῦν), ἢ δὲ ὅποτε ὄν ἐστὶ τὸ νῦν, τὸ αὐτὸ ἀκολουθεῖ γὰρ, ὡς ἐλέγθη, τῶ μὲν μεγέθει ἡ κίνησις, ταύτῃ δ' ὁ χρόνος, ὡς φασιν. Καὶ ὁμοίως δὴ τῆ σιτιγῆ τὸ φερόμενον, ᾧ τὴν κίνησιν γνωρίζομεν καὶ τὸ πρότερον ἐν αὐτῇ καὶ τὸ ὕστερον.

(Aristoteles Phys. lib. IV, cap. 11 p. 269. b. 12 ed. Bekker. Simplicius fol. 171 καὶ ὁ Εὐδόμος δὲ τὰ αὐτὰ περὶ τοῦ νῦν ἐν τῶ τρίτῳ τῶν Φυσικῶν φησι γράφων οὕτως « εἰ δὲ νοῆσαιμεν φερομένην στιγμὴν, τῶ δὲ ἐν ἄλλῳ τῆς γραμμῆς γίνεσθαι καὶ αὐτὴν ἄλλο καὶ ἄλλο γινομένην, οὕτω δὲ οἰκθρήμεν καὶ περὶ τοῦ νῦν ἔχγειν. Ἐν μὲν ὑποκειμένον ὅτι δῆποτε δεῖ νοῆσαι αὐτό, διαμνεῖ τὸ αὐτό, ἐν ἄλλῳ δὲ καὶ ἄλλῳ γινόμενον ἕτερον καὶ ἕτερον ἐστὶ, ὥστε εἶναι κατὰ μὲν τὸ ὑποκειμένον ὅτι δῆποτε ἐστὶ ταῦτό, τῶ δὲ ἐν ἄλλῳ καὶ ἄλλῳ γίνεσθαι, καθὸ ἕτερον ἢ ἄρῃ πρότερον καὶ ἕτερον ὕστερον γίνεται, ταύτῃ τὸ νῦν ἕτερον. Ταύτῃ δὲ καὶ ἀριθμὸς ὁ χρόνος, ὥστε ὅταν μὲν τὰ νῦν ἢ τὰ αὐτὰ, καὶ ὁ ἀριθμὸς καὶ ὁ χρόνος ὁ αὐτὸς ἐστὶν ὅταν δὲ ἕτερα, καὶ τὰ λοιπὰ ἕτερα. »)

51. Ἐπι ὡς ἐνδέχεται κίνησιν εἶναι τὴν αὐτὴν καὶ μίαν πάλιν καὶ πάλιν, οὕτω καὶ χρόνον, ὅσον ἐνιαυτὸν ἢ ἔαρ ἢ μετόπωρον.

(Aristoteles Phys. lib. IV, cap. 12 p. 220. b. 12 ed. Bekker. Simplicius fol. 173 (cf. Scholl in Aristot. p. 390. b. ed. Brandis.) ἀλλὰ διὰ τί ἄρα οὔτε πρότερον εἶπε τῶ εἶδει τὸ αὐτὸ εἶναι τὸ νῦν. ἀλλὰ τῶ ὑποκειμένου, οὔτε νῦν τὸν χρόνον τῶ εἶδει ταῦτόν, ἀλλὰ τῶ πάλιν καὶ πάλιν ὡσπερ τὴν κίνησιν; καίτοι γε αὐτοῦ μάλιστα ἐστὶν ἡ τοῦ ταυτοῦ τριγῆ

49. Atqui prius et posterius in loco primum sunt; hic quidem positione. Quoniam autem in magnitudine est prius et posterius, necesse est etiam in motu esse prius et posterius, convenienter iis quæ ibi eveniunt. At vero et in tempore est prius et posterius, propterea quod semper alterum ipsorum alterum sequitur.

50. Ipsum nunc tum idem est, tum non idem; quatenus enim in alio et alio est, differt; (atque hoc pacto

est illud nunc) quatenus vero est id, quod est, ipsum nunc idem est: sequitur enim, ut dictum est, magnitudinem motus, hunc autem tempus, ut memoravimus. Quin etiam puncti instar habet id quod fertur, quo motum et prius in ipso et posterius cognoscimus.

51. Præterea ut motus idem et unus iterum iterumque esse potest: sic et tempus idem unaque esse potest, velut annus, ver, autumnus.

γενομένη διαστολή γένηται καὶ εἶδει καὶ ἀριθμῷ. Ἡ δὲ οὐ μόνον τὰ γένηται τὰ αὐτὰ πολλὴν ἔτι διαφορὰν ἀπολείπει, ἀλλὰ καὶ τὰ εἶδει ταῦτα λεγόμενα, εἰ τῷ ἀριθμῷ διαφέρει ὡς Πλάτων καὶ Σωκράτης πολλὴν ἔχουσι συμβεβηκότων διαφορὰν, αἱ δὲ κινήσεις αἱ πάλιν καὶ πάλιν ὡς αἱ αὐταί, καὶ τὰ νῦν, καὶ οἱ χρόνοι σχεδόν τι καὶ τῷ ἀριθμῷ οἱ αὐτοὶ εἰσιν. Οὕτω δὲ καὶ οἱ Πυθαγόρειοι τὰ αὐτὰ πως καὶ τῷ ἀριθμῷ τῷ πάλιν καὶ πάλιν ἔλεγον γίνεσθαι. Οὐδὲν δὲ ἴσως χεῖρον καὶ τῆς Εὐδήμου βήσεως ἐκ τοῦ τρίτου τῶν Φυσικῶν τὰ ἐνταῦθα λεγόμενα παραφραζούσης ἀκούειν. «Ὁ δὲ αὐτὸς χρόνος πότερον γίνεται ὡς περ ἔνοι φασιν ἢ οὐ, ἀπορήσειεν ἂν τις. Πλεοναχῶς δὲ λεγομένου τοῦ ταυτοῦ τῷ μὲν εἶδει φαίνεται γίνεσθαι τὸ αὐτό, ὅσον θέρος καὶ χειμῶν καὶ αἱ λοιπαὶ ἔβραι τε καὶ περίοδοι, ὁμοίως δὲ αἱ κινήσεις αἱ αὐταὶ γίνονται τῷ εἶδει· τροπὰς γὰρ καὶ ἰσημερίας καὶ τὰς λοιπὰς πορείας ὁ ἥλιος ἀποτελεῖ. Εἰ δέ τις πιστεύσει τοῖς Πυθαγόρειοις, ὡς πάλιν ταῦτα ἀριθμῷ, καὶ γὰρ μυθολογήσω τὸ βραβῆδιον ἔχων ὑμῖν καθημένους, οὕτω καὶ τὰ ἄλλα πάντα ὁμοίως ἔξει, καὶ τὸν χρόνον εὐλογόν ἐστι τὸν αὐτὸν εἶναι· μῖσ γὰρ δὴ καὶ τῆς αὐτῆς κινήσεως, ὁμοίως δὲ καὶ πολλῶν τῶν αὐτῶν τὸ πρότερον καὶ ὕστερον ἐν καὶ ταυτόν, καὶ ὁ τούτων δὴ ἀριθμὸς. Πάντα ἄρα ταῦτα, ὥστε καὶ ὁ χρόνος.» Καὶ ὅρα ὅτι μίαν καὶ τὴν αὐτὴν λέγει κίνησιν τὴν πάλιν καὶ πάλιν, καὶ τὸ πρότερον καὶ ἄλλο ὕστερον ἐν καὶ τὸ αὐτό. Ὅτι δὲ καὶ οὕτως ἄλλο καὶ ἄλλο τὸ αἰετὸν γινόμενον εἶναι φησι καὶ τῆς κινήσεως καὶ τοῦ χρόνου, ἀκούσον ὅσα μετ' ὀλίγον τῶν ἤδη παρατεθέντων γέγραφε· ὡς περ δὲ τῆς κινήσεως τὸ αὐτομόν ἐστι μόνον, τὸ δὲ παρεληλυθὸς ἔρρει, τὸ δὲ ἐσόμενον οὕτω ἐστίν, οὕτω καὶ τοῦ χρόνου τὸ μὲν οἴχεται, τὸ δ' οὕτω ἐστίν, τὸ δὲ παρὸν ἐστιν, ἄλλο καὶ ἄλλο γινόμενον αἰετὸν.)

Cæterum consentanea præcedentibus hæc habet *Simplicius* fol. 171. b. τὸ δὲ οὕτω τῷ εἶδει τὸ αὐτό, ὡς κατὰ μὴδὲν εἶναι διάφορον, καὶ τῷ ἀριθμῷ πως τὸ αὐτὸ δοκεῖ, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν μονάδων εἶρηται πρότερον, καὶ μετ' ὀλίγον τὸν Εὐδήμον μάρτυρα παραθήσομαι.)

52. Ἐν δὲ τῷ χρόνῳ πάντα γίνεται καὶ φθίρεται, διὸ καὶ οἱ μὲν σοφώτατον ἔλεγον, ὁ δὲ Πυθαγόρειος Πάρων ἀμαθέστατον, ὅτι ἐπιλανθάνονται ἐν τούτῳ, λέγων ὀρθότερον.

(*Aristoteles Phys. lib. IV, cap. 13 p. 222. b.*

17 ed. Bekker. *Simplicius* fol. 178. b. Σιμωνίδης μὲν γὰρ σοφώτατον, ὅτι γίνονται ἐπιστήμονες ὑπὸ χρόνου, Πάρων δὲ ὁ Πυθαγόρειος ἀμαθέστατον, ὅτι ἐπιλανθάνονται ὑπὸ χρόνου. Οὗτος δὲ εἴκειν εἶναι, οὗ καὶ Εὐδήμος ἀνονούμως ἐμνήσθη, λέγων ἐν Ὀλυμπία Σιμωνίδου τὸν χρόνον ἐπαινοῦντος ὡς σοφώτατον, εἰπερ ἐν αὐτῷ αἱ μαθήσεις γίνονται καὶ αἱ ἀναμνήσεις, παρόντα τινὰ τῶν σοφῶν εἰπεῖν· τί δὲ, ὡς Σιμωνίδῃ, οὐκ ἐπιλανθάνομεθα μέντοι ἐν τῷ χρόνῳ; καὶ μήποτε καὶ παρὰ Ἀριστοτέλει ἐν τῷ δὲ Πυθαγόρειος παρων τὸ ΠΑΡΩΝ οὐκ εἶναι ὄνομα κύριον, ἀλλὰ μετοχήν· παρόντα γὰρ τὸν Πυθαγόρειον τῷ Σιμωνίδῃ λέγοντι, ὅτι σοφώτατος ὁ χρόνος, εἰπεῖν φασιν ὅτι ἀμαθέστατον. Quæ quum ita sint, tamen Πάρρων nomen proprium est apud Aristotelem *Politicor. lib. V, cap. 10.*)

53. Ἐοικεν οὖν καὶ Ἀρχύτας ὡς περ καὶ Ἀριστοτέλης τὴν τῶν νῦν συνεχῆ καὶ ἀδιείρητον βροτὴν τῆσθαι τὸν χρόνον, καὶ τοῦτον μάλιστα παραδιδόναι τὸν ἐν τῇ γενέσει σύστοιχον καὶ κυρίως λεγόμενον χρόνον εἰκόνα ὄντως τοῦ αἰῶνος. Ὁ δὲ γε Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης ἦν ἐσχέτην περὶ χρόνου δοξάν, εἶρηται πρότερον. Καὶ Θεόφραστος δὲ καὶ Εὐδήμος· οἱ τοῦ Ἀριστοτέλους ἑταῖροι τὰ αὐτὰ φαίνονται τῷ Ἀριστοτέλει περὶ χρόνου δοξάσαντες τε καὶ διδάξαντες. Ὁ μὲντοι Λαμψακηγὸς Στράτων αἰτιασάμενος τὸ ὑπ' Ἀριστοτέλους τε καὶ τῶν Ἀριστοτέλους ἑταίρων ἀποδοθέντα τοῦ χρόνου ὄρισμόν, αὐτὸς καίτοι Θεόφραστου μαθητὴς ὢν τοῦ πάντα ἀκολουθήσαντος τῷ Ἀριστοτέλει, καινοτέραν ἐβόησεν δόξιν.

(*Simplicius Comment. in Aristot. Phys. fol. 187.*)

54. Ἐπεὶ δὲ πᾶσα μεταβολὴ ἐστὶν ἐκ τινος εἰς τι (δηλοῖ δὲ καὶ τοῦνομα· μετ' ἄλλο γὰρ τι καὶ τὸ μὲν πρότερον δηλοῖ, τὸ δ' ὕστερον), μεταβάλλοι ἂν τὸ μεταβάλλον τετραχῶς· ἢ γὰρ ἐξ ὑποκειμένου εἰς ὑποκείμενον, ἢ ἐξ ὑποκειμένου εἰς μὴ ὑποκείμενον, ἢ οὐκ ἐξ ὑποκειμένου εἰς ὑποκείμενον, ἢ οὐκ ἐξ ὑποκειμένου εἰς μὴ ὑποκείμενον. Λέγω δὲ ὑποκείμενον τὸ καταφάσει δηλούμενον, ὥστε ἀνάγκη ἐκ τῶν εἰρημέων τρεῖς εἶναι μεταβολὰς, τὴν τε ἐξ ὑποκειμένου εἰς ὑποκείμενον, καὶ τὴν ἐξ ὑποκειμένου εἰς μὴ ὑποκείμενον, καὶ τὴν ἐκ μὴ ὑποκειμένου εἰς ὑποκείμενον.

52. In tempore autem omnia fiunt et corrumpuntur; quapropter nonnulli quidem sapientissimum illud appellarunt, sed Pythagoreus Paro indoctissimum, quia in eo etiam obliviscantur, rectius dicens.

53. Videtur igitur etiam Archytas æque atque Aristoteles continuum et inseparabilem rerum præsentium fluxum tempus statuere, maximeque tradere id quod simili ortu generatum sit, et proprie appelletur tempus, esse revera æternitatis imaginem. At Plato et Aristoteles quam sententiam de tempore habuerint, supra dictum

est. Sed Theophrastus quoque et Eudemus, Aristotelis sodales, idem quod Aristoteles de tempore sensisse et præcepisse videntur. Verum Strato Lampsacenus culpa temporis definitione ab Aristotele ejusque sodalibus prodita, ipse quamvis Theophrasti in omnibus rebus Aristotelem secuti discipulus esset, novam viam ingressus est.

54. Cum autem omnis mutatio e quoquam in quidpiam sit, (ut ipsum quoque nomen significat: quorum interposito alio aliud prius, aliud posterius est) id quod mutatur, mutari quatuor modis potest. Aut enim e sub-

ἢ γὰρ οὐκ ἐξ ὑποκειμένου εἰς μὴ ὑποκειμένον οὐκ ἔστι μεταβολή διὰ τὸ μὴ εἶναι κατ' ἀντίθεσιν· οὕτε γὰρ ἐναντία, οὕτε ἀντίφασίς ἐστίν.

(Aristoteles Phys. lib. V, cap. 225. a. 1. ed. Bekker. Simplicius fol. 192. b. (cf. Scholl. in Arist. p. 396 ed. Brandis.) κἄν εἶπεν οὖν τετραχῶς μεταβάλλειν τὸ μεταβάλλον, οὐχ ὡς ἐν πᾶσι τοῖς τμήμασι τῆς διαιρέσεως οὕσης τῆς μεταβολῆς λέγει, ἀλλ' ὅτι ἐν τῇ διαιρέσει αὐτῇ πᾶσα μεταβολή περιέχεται· ἢ γὰρ μία τῶν τεσσάρων, ἢ ἐξ οὐχ ὑποκειμένου εἰς οὐχ ὑποκειμένον οὐκ ἔστι μεταβολή. Ὁ δὲ Εὐδήμος καὶ τὰς στερήσεις ὑποκειμένους εἰκέναι φησίν. Οὐ γὰρ ὁμοίως λέγεται τὸ τυρλὸν καὶ τὸ μὴ ἔχον ὀφθαλμούς, οὐδὲ τὸ φαλακρὸν καὶ τὸ μὴ ἔχον τρίχας· ὑποκειμένα οὖν καὶ τὰ τοιαῦτα φησίν, οὐχ ὁμοίως δὲ ταῖς καταφάσεσιν.)

55. Ἐπεὶ δὲ οὕτε οὐσίαι, οὕτε τοῦ πρὸς τι, οὕτε τοῦ ποιεῖν καὶ πάσχειν, λείπεται κατὰ τὸ ποιὸν καὶ τὸ ποσὸν καὶ τὸ ποῦ κίνησιν εἶναι μόνον· ἐν ἐκάστῳ γὰρ ἔστι τούτων ἐναντιώσεις.

(Aristoteles Phys. lib. V, cap. 2 p. 226. a. 23 ed. Bekker. Simplicius fol. 201. b. (cf. Scholl. in Aristot. p. 399 ed. Brandis.) Προθέμενος δεῖξει, ὅτι οὐκ ἐν πάσαις κατηγορίαις ἔστιν ἡ κίνησις, ἀλλ' ἐν μόναις τρισί, τῷ ποσῷ, τῷ ποῦ καὶ τῷ ποῦ, καὶ δεῖξαις ὅτι οὕτε ἐν οὐσίᾳ, οὕτε ἐν τῷ πρὸς τι, οὕτε ἐν τῷ ποιεῖν καὶ πάσχειν, ἐπειδὴ κινήσεις μὲν αὐταὶ τινές εἰσι, κινήσις δὲ κινήσεως οὐκ ἔστι καθ' αὐτὸ ὅπερ διὰ πλειονῶν ἀπέδειξε· συμπεραίνεται λοιπὸν ὅτι μὴ οὐσης κινήσεως ἐν ταῖς ἄλλαις κατηγορίαις, λείπεται κατὰ τὸ ποιὸν, καὶ τὸ ποσὸν, καὶ τὸ ποῦ κίνησιν εἶναι μόνον, καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ ἐν τούτοις εἶναι κίνησιν προστιθῆναι εἰπών· ἐν ἐκάστῳ γὰρ ἔστι τούτων ἐναντιώσεις. ἢ γὰρ κινήσις ἐξ ἐναντίου εἰς ἐναντίον ἦν μεταβολή. Εἰ οὖν ἔστιν ἐναντιώσεις ἐν τῇ πρὸς τι κατηγορίᾳ, ὡς αὐτὸς ἐν κατηγορίαις (cap. 7 p. 6. b. 15 ed. Bekker) ἐδήλωσεν εἰπών « ὑπάρχει δὲ καὶ ἐναντιότης ἐν τοῖς πρὸς τι, » οὐδὲν κωλύει καὶ κατὰ ταύτην εἶναι κίνησιν. Τὸ μὲν γὰρ κινούμενον ἐνταῦθα ἢ οὐσία ἐστὶ, κινεῖται δὲ κατὰ τὴν σχέσιν ὡς περ κατὰ ποιότητα καὶ ποσότητα καὶ τοῦ ποῦ κατηγορίαν· καὶ κατὰ τὸ ποιεῖν δὲ καὶ τὸ πάσχειν κινεῖται ἂν τὸ ὑποκειμένον· ἀντίκειται δὲ τὸ ποιεῖν καὶ τὸ πάσχειν ὡς τὰ πρὸς τι. Καὶ κατὰ τὰς λοιπὰς δὲ κατηγορίας ἡ ὑποκειμένη, οἶμαι, οὐσία λέγοιτο ἂν

κινεῖσθαι, κατὰ χρόνον μὲν ἐκ τοῦ παρεληλυθότος εἰς τὸ μέλλον, κἄν μὴ κυρίως ἢ ἐναντία ταῦτα, ὅπερ τὸ μὲν παρεληλυθός εἰς τὸ μέλλον μεταβάλλει, τὸ δὲ μέλλον οὐκέτι εἰς τὸ παρεληλυθός. Κατὰ δὲ τὸ κεῖσθαι καὶ ἐναντιότης φαίνεται τῆς στάσεως πρὸς τὴν καθέδραν καὶ τοῦ πρηνοῦς πρὸς τὸ ὑπίον. Καὶ ἐν τῷ ἔχειν δὲ μεταβολή ἐστὶ τοῦ ὑποκειμένου ἀπὸ στερήσεως τῆς καταφάσεως δηλουμένης εἰς ἕξιν. Ἀλλὰ μήποτε ὁ Ἀριστοτέλης κίνησιν ὡς μεταβολὴν τοῦ ὑποκειμένου κατὰ διαθέσιν θεασάμενος πασῶν αὐτὴν ἀπέφρασε τῶν σχετικῶν κατηγοριῶν καὶ ἀμενηνῶν καὶ οὐδὲν ἔκρανως τὸ ὑποκειμένον διατιθεῖσθαι. Τὸ γὰρ κεῖσθαι καὶ τὸ ἔχειν οὐδέμιν δοκεῖ τῷ ὑποκειμένῳ δευσοποιῶν διαθέσιν ἔμποιεῖν· τί γὰρ διαφέρει τῷ σώματι πρηνεῖ κεῖσθαι ἢ ὑπίῳ, καὶ περικεῖσθαι δακτύλιον ἢ μὴ; καὶ τὸν χρόνον δὲ ὡς ἀδρανῆ δοκεῖ θεασθαι. Τοιούτῃ δὲ καὶ ἡ κατὰ τὸ πρὸς τι σχέσις, δι' ἧς, οἶμαι, καὶ τὸ αἴτιον ἐνεδείξατο τοῦ μὴ εἶναι κίνησιν ἐν ταῖς σχετικαῖς κατηγορίαις τὸ μὴ διατιθέσθαι τὸ ὑποκειμένον, ὅταν λέγῃ· ἐνδέχεται γὰρ θατέρου μεταβάλλοντος ἀληθεύεσθαι θατερον μὴδὲν μεταβάλλον. (Arist. Phys. lib. V, cap. 2 p. 225. b. 11.) Διὰ τὰς εἰρημένας οὖν ἴσως διαφοράς ὁ Ἀριστοτέλης ἀπαγορεύει κίνησιν εἶναι ἐν ταῖς εἰρημέναις κατηγορίαις μεταβολὴν πάντως· εἶναι συγχωρῶν ἐν αὐταῖς, εἴπερ μὴ εἰσιν αἰδιοί. Ὁ μέντοι Εὐδήμος ἐν τοῖς ἑαυτοῦ Φυσικοῖς παραφράζων τὰ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ εἰπών, ὅτι ἐν τῇ πρὸς τι οὐκ ἔστι κίνησις πλην κατὰ συμβεβηκός, καὶ τὴν αἰτίαν προσθεῖς· γίνεται γὰρ, φησί, καὶ ἔστι τὸ δίπληγυ διπλάσιον ἀκίνητον ὃν πάντῃ πάντως γινομένου πηχυαίου), καὶ εἰπών, ὅτι τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν πρὸς τι συμβαίνει, ἐπήγαγεν « εἰ ἐν χρόνῳ δὲ (leg. μὲν) πάντα κινεῖται, τρόπον δὲ ἄλλον, » τοῦτο, οἶμαι, ἐνδεικνύμενος, ὅτι κινήσις μὲν τῶν ὑποκειμένων ἐστίν ἢ κατὰ τὰς σχέσεις, ἄλλον δὲ τρόπον ἢ περ κατὰ τὰς διαθέσεις, ὡς περ ἄλλον τρόπον κατὰ τὴν οὐσίαν, ὅτι οὐδὲ κίνησιν καλεῖν ἀξιούσιν οἱ ἀπὸ τοῦ Περιπάτου, ἀλλὰ γένεσιν καὶ φθορὰν διὰ τὸ μὴ ὑπομένειν τὸ μεταβάλλον. Ὁ μέντοι Θεόφραστος ἐν τῷ πρώτῳ τῶν ἑαυτοῦ Φυσικῶν καὶ καθ' ἕκαστον γένος τῶν κατηγοριῶν τὴν κίνησιν θεωρεῖσθαι φησι γράφων οὕτως· « περὶ δὲ κινήσεως τὸν μὲν καθόλου καὶ κοινὸν λόγον οὐ χαλεπὸν ἀποδοῦναι καὶ εἰπεῖν, ὡς ἐνεργεῖα τίς ἐστὶν ἀτελής τοῦ δυναίμε ὄντος ἢ τοιοῦτον καθ' ἕκαστον γένος τῶν

jecto in subjectum, aut e subjecto in non subjectum, aut e non subjecto in subjectum, aut e non subjecto in non subjectum mutatur. Dico autem id subjectum quod affirmatione significatur. Quamobrem ex iis quæ dicta sunt tres mutationes esse necesse est; eam quæ est e subjecto in subjectum, et eam quæ e subjecto in non subjectum, et eam quæ e non subjecto est in subjectum.

Quæ enim est e non subjecto in non subjectum, non est mutatio, quia non est per oppositionem; quippe quæ neque contraria, neque contradictio sit.

55. Quum autem neque in substantiâ, neque in relatione, neque in actione perpensioneve sit motus, restat, ut in qualitate, quantitate et ubi tantummodo motus sit: namque in unoquoque istorum contrarietas est.

κατηγοριῶν. » Ἔοικε δὲ καὶ νῦν κίνησιν κοινῶς τὴν μεταβολὴν λέγειν καὶ γὰρ ὁ ὕρισμός ὁ λέγων ἐντελέγειαν τοῦ δυνάμει ἢ τοιοῦτόν ἐστιν, οὐ τῆς κυρίως κινήσεως ἐστίν, ἀλλὰ καὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς καὶ ὅλως πάσης μεταβολῆς· διὸ καὶ προσελθὼν ὀλίγον ὁ Θεόφραστος ζητεῖν δεῖν φησι περὶ τῶν κινήσεων, εἰ αἰ μὲν κινήσεις εἰσὶν, αἰ δὲ ὡσπερ ἐνέργειαι τινες. Ἄλλ' ὅτι μὲν μεταβολὴν ἀνάγκη πάντως εἶναι καὶ ἐν ταῖς σχετικαῖς κατηγορίαις τῶν ὑποκειμένων κατὰ τὰς σχέσεις, πρόδηλον, εἴπερ μὴ αἰδιόοι εἰσιν αἰ τῶν οὐσιῶν κατ' αὐτὰς τὰς σχέσεις. Εἰ οὖν μεταβάλλουσι κατ' αὐτὰς αἰ οὐσίαι, ἢ κατὰ γενέσιν καὶ φθορὰν αὐτὰς ἀνάγκη μεταβάλλειν ἢ κατὰ κίνησιν, εἴπερ αὐταὶ διαχωρᾶται μεταβολῆς ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ἐκ διαιρέσεως παραδίδονται· ἀλλὰ γίνεσθαι τὸν ἄνθρωπον οὐκ ἂν λέγοιμεν, ὅταν δακτύλιον περιθῆται ἢ κατ' ἄλλην μεταβάλλῃ σχέσιν, ὥστε κινεῖσθαι ἀνάγκη κατὰ τὰς τοιαύτας μεταβολάς, κατ' ἄλλον δὲ τρόπον τῆς κινήσεως ὁ Εὐδήμος εἶπε, καὶ οὐ κατ' ἐκείνον, καθ' ὃν αἰ κατὰ διάθεσιν μεταβολαὶ γίνονται. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ Ἀριστοτέλης προτὶν τὴν ἀποβολὴν τῇ λήψει ἐναντίαν εἶναι φησι, καὶ μεταβολὰς ταύτας ἀξιοῖ καλεῖν, λέγων (p. 229, b. 12)· διὸ γενέσεις φθορᾶς ἐναντία καὶ ἀποβολὴ λήψει. Αὐταὶ δὲ μεταβολαὶ μὲν, κινήσεις δὲ οὐ. Εἰ δὲ βούλεται τις μὴδ' ὅλως κίνησιν ἐν ταύταις εἶναι ταῖς κατηγορίαις, μηκέτι τὴν μεταβολὴν εἰς μόνας γενέσιν καὶ φθορὰν καὶ κίνησιν διαιρείτω, ἀλλὰ προστιθέτω τι καὶ ἄλλο εἶδος τὸ ταῖς κατὰ σχέσιν μεταβολαῖς ἐφαρμοστόν, ὥστε τὴν μὲν ἐξ οὐχ ὑποκειμένου εἰς ὑποκείμενον μεταβολὴν γενέσιν εἶναι, τὴν δὲ ἐξ ὑποκειμένου εἰς οὐχ ὑποκείμενον φθορὰν, τὴν δὲ λοιπὴν τὴν ἐξ ὑποκειμένου εἰς ὑποκείμενον διαιρέσθαι εἰς τὴν κατὰ διάθεσιν ἢ κίνησιν ἀξιοῖ καλεῖν ὁ Ἀριστοτέλης καὶ εἰς τὴν κατὰ σχέσιν ἢ κίνησιν μὲν ἀπαγορεύει καλεῖν, ὡς οὐδεμίαν ἐμφαίνουσιν τοῦ ὑποκειμένου τροπὴν, διὰ δὲ τὸ μὴ κείσθαι ὄνομα ἴδιον τῷ τοῦ γένους ὀνόματι μεταβολὴν καὶ αὐτὴν καλεῖ. Καὶ τοῦτο δὲ ἀληθὲς οἶμαι λέγειν, ὡς εἰ τὰ κατὰ μέρος κινούμενα μὴ ἀξιοῖ καθ' αὐτὰ λέγειν κινεῖσθαι, ἀλλὰ τοῖς κατὰ συμβεβηκὸς κινουμένοις ταύτας συντάττει, πολλῶν μᾶλλον τὰ κατὰ σχέσιν [γὰρ τὰ ἄλλων κινουμένων αὐτὰ] μεταβάλλοντα οὐκ ἂν εἴποι καθ' αὐτὰ κινεῖσθαι· περὶ δὲ τῶν καθ' αὐτὰ κινουμένων ἢ τῆς ζήτησις, ὥστε κἂν Θεόφραστος ἐν πάσαις εἶναι

λέγη ταῖς κατηγορίαις τὴν κίνησιν, ἀδιορίστως εἶπε, μῆπω μῆτε τὴν κίνησιν τῆς μεταβολῆς διορίσασα, κἴτε τὸ καθ' αὐτὸ καὶ τὸ κατὰ συμβεβηκός. Ἄλλα ταῦτα μὲν ἐπὶ πλέον ζητεῖσθαι, εἴπερ ὀξεῖ ζήτησεως ἀξια διὰ τὴν ἐν αὐτοῖς τῶν ἐξηγητῶν παραδρομὴν.)

56. Ἡ μὲν οὖν κατὰ τὸ ποῖον κινήσις ἀλλοίωσις ἐστὶν τοῦτο γὰρ ἐπέξευκται κοινὸν ὄνομα. Λέγω δὲ τὸ ποῖον οὐ τὸ ἐν τῇ οὐσίᾳ (καὶ γὰρ ἡ διαφορὰ ποιότητος) ἀλλὰ τὸ παθητικόν, καθ' ὃ λέγεται πάσχειν ἢ ἀπαθεῖν εἶναι. Ἡ δὲ κατὰ τὸ ποσόν, τὸ μὲν κοινὸν ἀνώνυμον, καθ' ἑκάτερον δ' αὐξήσις καὶ φθίσις, ἢ μὲν εἰς τὸ τέλειον μέγεθος αὐξήσις, ἢ δ' ἐκ τούτου φθίσις. Ἡ δὲ κατὰ τόπον καὶ τὸ κοινὸν καὶ τὸ ἴδιον ἀνώνυμον, ἐστὼ δὲ φορὰ καλουμένη τὸ κοινόν· καίτοι λέγεται γὰρ ταῦτα φέρεσθαι μόνᾳ κυρίως, ὅταν μὴ ἐπ' αὐτοῖς ἢ τὸ στήναι τοῖς μεταβάλλουσι τὸν τόπον, καὶ ὅσα μὴ αὐτὰ ἑαυτὰ κινεῖ κατὰ τόπον.

(Aristoteles Phys. lib. V. cap. 2 p. 226, a. 26 ed. Bekker. Simplicius fol. 202. b. cf. Scholl. in Aristot. p. 399. b. ed. Brandis.) ἐν τούτοις ὁ Εὐδήμος προστίθεισιν, ὅτι πᾶσαι αἰ κινήσεις καὶ αἰ μεταβολαὶ ἀπὸ τοῦ εἰς ὁ μᾶλλον λέγονται, ἢ ἀπὸ τοῦ ἐξ οὗ. Αὐξήσις μὲν ἢ ἐπὶ τὸ μέγα, μείωσις δὲ ἢ ἐπὶ τὸ μικρόν, καὶ ἐπὶ ἀλλοίωσεως μάθηςις, ὕψιανσις, καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ τόπον, εἰς Ἀθήνας, εἰς Κόρινθον μᾶλλον ἢ ἀνάπαλιν. *Petita sunt hæc ex Arist. Phys. lib. V. cap. 1. p. 224. b. 7.*

57. Ἄμα μὲν οὖν λέγεται ταῦτ' εἶναι κατὰ τόπον, ὅσα ἐν ἐνὶ τόπῳ ἐστὶ πρότερον, χωρὶς δὲ, ὅσα ἐν ἑτέρῳ.

(Aristoteles Phys. lib. V. cap. 3 p. 226. b. 21 ed. Bekker. Simplicius fol. 203. b. τὸ γὰρ ἄμα συναγωγὸν ἔχον ἐνομοῖν καὶ τὰ κειρωρισμένα συναγεῖν ἢ ἀκριβῶς ἢ παχυτέρον, ἀκριβῶς μὲν, ὅταν καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς ἄμα λέγηται, τὸν ἕνα καὶ προσεχῆ τόπον ἀκριβῶς σημαῖνον· παχυτέρον δὲ, ὅταν ἐν διαφόροις μὲν, ὅτι ἐνός δὲ τινος περιεχομένοις, ἐν ᾧ λέγονται ἄμα εἶναι, ὅσον ἐν οἰκίᾳ καὶ πόλει· κυριώτερον δὲ ἄμα λέγεται τὰ ἐν ἐλάσσονι τῷ αὐτῷ· τὰ γὰρ ἐν τῇ αὐτῇ οἰκίᾳ τῶν ἐν τῇ αὐτῇ πόλει κυριώτερον ἄμα λέγεται, καὶ τῆς οἰκίας τὰ ἐν τῷ αὐτῷ οἰκίματι, καὶ τοῦ αὐτοῦ οἰκίματος τὰ ἐν μέρει. Καὶ ἀπλῶς τὰ ἐν μέρει. Καὶ ἀπλῶς τὰ ἐν τῷ πρώτῳ ἀτόμῳ τῷ αὐτῷ τῷ μὴ καὶ ἄλλα σώματα στερεὰ περιέχοντι, κἂν ἀπὸ τῆς ἢ μεταξὺ, κἂν μὴ συνεγῆ ἢ μὴδὲ ἀπτόμενα ταῦτα κυρίως

56. Is igitur motus, qui in qualitate est, variatio sit : hoc enim commune nomen ei impositum est. Jam vero qualitatem non eam voco, quæ in substantia est (etenim differentia qualitas est), sed eam quæ est passiva, qua pati dicitur aliquid aut impassibile esse. Is autem qui est in quantitate, communi quidem nomine caret, sed earum, in quas dividitur, partium nomina habet; quarum altera accretio, altera deminutio appellatur; ea quidem, qua ad perfectam acceditur magnitudi-

nem, accretio, ea vero, qua ab hac receditur, deminutio. At is qui est in loco, et communi nomine caret et proprio, Latine autem communi nomine nuncupetur, quamquam ea sola proprie ferri dicuntur, in quibus, quom mutant locum, non est situm ut consistant, et quæ loco se ipsa non movent.

57. Simul igitur ea loco esse dicuntur, quæ uno in loco sunt primo, *seorsum* autem ea quæ in diversis sunt locis.

ἄμα. Τοῖς νεκραμένοις δὲ φησι μάλιστα τοῦτο ὑπάρχειν ὁ Εὐδήμος· οὐδὲ τούτοις κυριώτατα. Δύο γὰρ σώματα οὐχ οἷον τε εἶναι ἄμα ἐν ἐνὶ καὶ ἀτόμῳ τόπῳ, ἀλλὰ κατὰ μὲν τὸν λόγον τὸ ἀκριβὲς φησι ζητητέον, κατὰ δὲ τὰς χρῆσεις καὶ τὸ ἱκανὸν καὶ τὸ συνέγγυς δὴ τούτου πᾶν ἄμα λεκτέον. Λέγεται δὲ καὶ ἐν χρόνῳ ἄμα τὰ ἐν τῷ αὐτῷ ἀτόμῳ χρόνῳ, ὅς ἐπιλονότι καὶ εἰς καὶ προσεγγίς ἐστι.)

58. Φανερόν δὲ καὶ ὅτι πρῶτον τὸ ἐφεξῆς ἐστίν· τὸ μὲν γὰρ ἀπτόμενον ἐφεξῆς ἀνάγκη εἶναι, τὸ δ' ἐφεξῆς οὐ πᾶν ἀπτεσθαι. Διὸ καὶ ἐν προτέροις τῷ λόγῳ τὸ ἐφεξῆς ἐστίν οἷον ἐν ἀριθμοῖς, ἀπὸ δ' οὐκ ἔστιν. Καὶ εἰ μὲν συνεχές, ἀνάγκη ἀπτεσθαι, εἰ δὲ ἀπτεται, οὕτω συνεχές· οὐ γὰρ ἀνάγκη ἐν εἶναι αὐτῶν τὰ ἄκρα, εἰ ἄμα εἶεν· ἀλλ' εἰ ἐν, ἀνάγκη καὶ ἄμα. Ὡστε ἡ σύμφυσις ὑστάτη κατὰ τὴν γένεσιν· ἀνάγκη γὰρ ἀψασθαι, εἰ συμφύσεται τὰ ἄκρα· τὰ δὲ ἀπτόμενα οὐ πάντα συμπερικεν. Ἐν οἷς δὲ μὴ ἐστὶν ἀπὸ, δῆλον ὅτι οὐκ ἐστὶν οὐδὲ σύμφυσις ἐν τούτοις.

(Aristoteles Phys. lib. V. cap. 3 pag. 227. a. 17 ed. Bekker. Simplicius fol. 206 (conf. Scholl. in Arist. p. 400. b. ed. Brandis.) φανερόν δὲ φησι καὶ ὅτι πρὸς νόησιν πρῶτον ἐστὶ τὸ ἐφεξῆς τοῦ ἀπτομένου, τὸ δὲ ἀπτόμενον τοῦ συνεχούς. Τὸ μὲν γὰρ ἀπτόμενον ἀνάγκη ἐφεξῆς εἶναι, τὸ δὲ ἐφεξῆς οὐ πᾶν ἀπτεσθαι. Διὸ καὶ ἐν προτέροις τῷ λόγῳ τὸ ἐφεξῆς ἐστὶν πρότερον γὰρ καὶ πρεσβύτεροι οἱ ἀριθμοὶ τῶν μεγεθῶν, καὶ ἐν τούτοις τὸ ἐφεξῆς τὰ γὰρ δύο τοῦ ἐνός ἐφεξῆς, ἀπὸ δὲ οὐκ ἔστι μονάδων. Πρότεροι δὲ ἀριθμοὶ καὶ μονάδες σωμάτων καὶ μεγεθῶν, οὐχ ὑποστάσεις, ἀλλὰ λόγοι. Διὸ κατὰ γένεσιν τελευταῖον τῇ ἐπινοίᾳ τὸ συνεχές· πρῶται γὰρ αἱ μονάδες, ἐν αἷς τὸ ἐφεξῆς, θέσιν δὲ λαθουσῶν τὸ ἀπτεσθαι ἐπιγίνεται. τῆς δὲ ἀπῆς σύμφυσις τὸ συνεχές, καὶ οὐδὲν ἔτι μετὰ τούτου. Ὁ μὲντοι Εὐδήμος τὸ συμφύς τοῦ συνεχούς μᾶλλον θεασάμενος ἠνωμένον, καὶ ἴδιον

τῶν φυσικῶν αὐτὸ εἰπὼν, τοῦτο (φησί) κατὰ τὸν λόγον πρῶτον ἐστὶ καὶ ἀρχή. Τούτῳ γὰρ ἔπεται τὸ συνεχές καὶ ἐχόμενον τε καὶ ἐφεξῆς· κατὰ δὲ τὴν γένεσιν, φησί, τελευταῖον τὸ συμφύς. Δῆλον δὲ ὅτι τῷ λόγῳ τούτου πρῶτον εἶπαν ὡς ἐξ ἐκείνων συνεστώς. Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης τὸ ἐφεξῆς τοῦ ἀπτεσθαι πρῶτον εἶπε τῷ λόγῳ ὡς δλιχώτερον καὶ ἀπλούστερον καὶ συναναίρουσιν καὶ συνεπιπερόμενον ἴστατον οὖν κατὰ γένεσιν τὸ συνεχές).

59. Γένει μὲν οὖν καὶ εἶδει κινήσεις μία οὕτως, ἀπλῶς δὲ μία κινήσις ἢ τῇ οὐσίᾳ μία καὶ τῷ ἀριθμῷ· τίς δ' ἢ τοιαύτη, δῆλον διελομένοις. Τρία γὰρ ἐστὶ τὸν ἀριθμὸν περὶ ἃ λέγομεν τὴν κίνησιν, ὅ, καὶ ἐν ᾧ, καὶ ὅτε. Λέγω δ' ὅ, ὅτι ἀνάγκη εἶναι τι τὸ κινούμενον, οἷον ἄνθρωπον ἢ χρυσόν, καὶ ἐν τινι τοῦτο κινεῖσθαι, οἷον ἐν τόπῳ ἢ ἐν πάθει, καὶ ποτέ· ἐν χρόνῳ γὰρ πᾶν κινεῖται. Τούτων δὲ τὸ μὲν εἶναι τῷ γένει ἢ τῷ εἶδει μίαν ἐστὶν ἐν τῷ πράγματι ἐν ᾧ κινεῖται, τὸ δ' ἐχόμενον ἦν ἐν τῷ χρόνῳ, τὸ δ' ἀπλῶς μίαν ἐν ἅπασιν τούτοις· καὶ ἐν ᾧ γὰρ ἐν δεῖ εἶναι καὶ ἄτομον, οἷον τὸ εἶδος, καὶ τὸ ὅτε, οἷον τὸν χρόνον ἓνα καὶ μὴ διαλείπειν, καὶ τὸ κινούμενον ἐν εἶναι μὴ κατὰ συμβεβηκός, ὡς περὶ τὸ λευκὸν μελαινεσθαι καὶ Κορίσκου βαδίζειν· ἐν δὲ Κορίσκου καὶ λευκόν, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός. Μηδὲ κοινόν· εἴη γὰρ ἂν ἄμα δύο ἀνθρώπου· ὑγιάζεσθαι τὴν αὐτὴν ἰγίανσιν, οἷον ὀφθαλμίας· ἀλλ' οὐ μία αὕτη, ἀλλ' εἶδει μία.

(Aristoteles Phys. lib. V. cap. 4. p. 227. b. 20 ed. Bekker. Simplicius fol. 207 b. (cf. Scholl. in Aristot. p. 401. b. ed. Brandis.) εἰπὼν δὲ ὅτι ἐπὶ τῆς κυρίας μιᾶς κινήσεως καὶ τὸ κινούμενον ἐν εἶναι χρὴ καθ' αὐτό, ἀλλὰ μὴ κατὰ συμβεβηκός, καὶ τὸ καθ' ὃ ἢ κινήσις ἐν ὡς ἄτομον, ἀλλὰ μὴ ὡς κοινόν, ἐπάγει ὅτι καὶ τὸν χρόνον ἐν τῇ συνεχείᾳ ἓνα εἶναι χρὴ, οἷον εἰ ὁ Σωκράτης μανθάνει γραμματικὴν ἐν συνεχεί χρόνῳ· μία γὰρ αὕτη ἢ κινήσις ἐστίν, ὅτι τὸ

58. Apparet etiam primum id esse, quod est deinceps: quod enim tangit, id deinceps esse necesse est, non tamen omne quod deinceps sit, tangere. Quapropter ipsum deinceps et in prioribus ratione inest, ut in numeris, tactus autem non inest. Ac si continuum est, tangat necesse est; si vero tangit, nondum continuum est. Non enim si simul sint extrema ipsorum, unum ipsa esse necesse est; sed si sint unum, et simul esse necesse est. Quamobrem copulatio ultima est generatione; tangant enim necesse est, si extrema copulabuntur. Ea vero quæ tangunt, non cuncta sunt copulata. In quibus autem tactus non est, in his liquet ne copulationem quidem esse.

59. Genere igitur et specie motus hoc pacto unus est. Simpliciter autem is unus est motus, qui substantia et numero unus est. Sed quisnam sit talis, dividitibus apparebit. Tria enim numero sunt, circa quæ motum

dicimus esse, quod, in que et quando. Dico autem quod, quoniam necesse est et esse aliquid, quod movetur, ut hominem aut aurum, et in aliquo hoc moveri, ut in loco, aut in affectu; et quando: omne enim quod movetur, in tempore movetur. Horum autem genere quidem aut specie unum esse in re, in qua motus fit, constat. Cohærentia vero in tempore erat. At esse simpliciter unum in universis his liquet. Et enim id in quo fit motus, unum et individuum esse oportet, veluti formam, pariterque ipsum quando, ut tempus unum esse, neque intermittere; porro id quod movetur unum non per accidens esse, ut album nigrescere et Coriscum ambulare. Unum autem est Coriscus et album, sed per accidens. Neque commune: fieri enim potest, ut duo simul homines eadem sanatione verbi causa ex oculorum morbo convalescant. At non unus hic motus est, sed specie unus.

ἐν ὁ χρόνος κατὰ τὴν συνέχειαν ἔχει καὶ οὐ κατὰ τὸ ἀριθμῷ κυρίως ἐν, ὡς τὸ ὑποκείμενον. Ὁ δὲ Εὐδήμιος φησὶν ὡς ὁ χρόνος· οὐδὲ γὰρ ἡ ἀλλοίωσις, φησὶν, ὑπομένει, οὐδὲ ἡ φερά, ἀλλ' ὥσπερ ὁ χρόνος ὑποβρεῖ καὶ ἄλλη γίνεται αἰεὶ. Διὸ τῶ εἶδει ἐν τοῦτο βρητόν, ἀλλ' οὐ τῶ ἀριθμῷ. Εἰ μέντοι, φησὶν, ὁ Ἀριστοτέλης, ἀπὸ τῆς πάλιν ἐν ἄλλῳ χρόνῳ τὴν αὐτὴν ἦν ἀπέβαλεν, ἀναλαμβάνει, οὐ λεκτέον ἔτι ταύτην μίαν τῶ ἀριθμῷ, ἀλλὰ μάλλον τῶ εἶδει τὴν αὐτήν.)

60. Ὅτι δὲ τὸ νῦν προκείμενον βιβλίον τῆ τάξει μετὰ τὸ πέμπτον ἐστὶ, δηλοῖ μὲν καὶ Εὐδήμιος τὸ τῶ Ἀριστοτέλει ὡδε εἰρημένον συνάψας τοῖς ἐν τῶ πέμπτῳ βιβλίῳ βρηθείαι, τὸ μὴδὲν τῶν συνεχῶν ἐξ ἡμερῶν συγχεῖσθαι. Καὶ Ἀνδρόνικος δὲ ταύτην τὴν τάξιν τούτοις τοῖς βιβλίοις ἀποδίδωσι.

(Simplicius isagog. libri VI, fol. 216; cf. Scholl. in Arist. p. 404. b. ed. Brandis.)

61. Ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἐφεξῆς ἐστὶ στιγμὴ στιγμῆς ἢ τὸ νῦν τοῦ νῦν, ὥστ' ἐκ τούτων εἶναι τὸ μῆκος ἢ τὸν χρόνον. Ἐφεξῆς μὲν γὰρ ἐστὶν ὧν μὴδὲν ἐστὶ μετὰ συγγενῆς, στιγμῶν δ' αἰεὶ τὸ μετὰ γραμμῆ καὶ τῶν νῦν χρόνος.

(Aristoteles Phys. lib. VI cap. I p. 231. b. 6. ed. Bekker. Simplicius fol. 217. ἐφεξῆς ἐστὶν ὧν οὐδὲν μετὰ ἐστὶ συγγενῆς, ὡς οἰκία ἐφεξῆς ἀλλήλαις, ὧν μὴ ἐστὶν οἰκία τις μετὰ, κὰν δένδρον ἢ ἄλλο τι μετὰ τυγχάνῃ ἢ ἀργὸς τόπος. Τῶν δὲ στιγμῶν ἐστὶ τι μετὰ ὁμογενῆς γραμμῆ καὶ τῶν νῦν χρόνος. Συνάγεται οὖν ὅτι οὐτε αἰ στιγμῆ ἐφεξῆς εἰσὶν οὐτε τὰ νῦν. Καὶ ὅτι μὲν μετὰ δύο στιγμῶν πανταχοῦ γραμμῆ ἐστὶ, καὶ μετὰ δύο νῦν χρόνος, πρόδηλον, πῶς δὲ ὁμογενῆς ἢ γραμμῆ ταῖς στιγμαῖς; ἢ ὡς πέρασ ἐκείνῳ οὐ ἐστὶ πέρασ, ὡς ἐν Ἡθικοῖς τὴν ἡδονὴν συγγενῆ τὴν οἰκείαν εἰδείξει τῆ ἐνεργείᾳ ἧς ἐστὶ πέρασ. Ἄλλ' εἰ τὸ μὲν σημείον ὁμογενῆς τῆ γραμμῆ, τὸ δὲ νῦν τῶ χρόνῳ, ποσὰ δὲ ἢ γραμμῆ καὶ ὁ χρόνος, ποσὰ ἂν εἴη καὶ τὸ σημείον καὶ τὸ νῦν, εἰ μὴ ἄρα ὑπὸ τὸ ποσόν, καὶ ταῦτα ὡς ποσοῦ πέρατα. Ὑπὸ γὰρ τίνα ἂν ἄλλην εἴη κατηγορίαν, εἴπερ γρη πᾶν τὸ ἐν ὑποστάσει ὑπὸ τίνα τῶν δέκα κατηγοριῶν ἀναχθῆναι; Καὶ εἰ ἐν παντὶ χρόνῳ ἐστὶ νῦν καὶ ἐν πάσῃ γραμμῆ σημείον, ὧν μετὰ ἐστὶ γραμμῆ καὶ χρόνος, τούτων μετὰ ἂν εἴη σημείον καὶ τὸ νῦν, εἰ μὴ ἄρα δυνάμει καὶ οὐκ ἐνεργείᾳ ἐστὶν ἐν τῆ γραμμῆ στιγμῆ καὶ ἐν τῶ χρόνῳ τὸ νῦν, ἢ τὸ δυνάμει ἂν δύναται καὶ ἐνε-

ργεῖα γίνεσθαι. Ὁ δὲ Εὐδήμιος τῶ ἐπιχειρήματι οὕτως ἐχρήσατο· α εἰ γὰρ ἐστὶν ἐφεξῆς, φησὶν, τὰ ἀμερῆ, δεῖ πάντως εἶναι τι αὐτῶν μετὰ μὴ ὁμογενῆς, ὥστε στιγμῆ μὲν οὐκ ἂν εἴη, γραμμῆ δὲ ἢ (al. ὡς) κενὸν μετὰ στιγμῶν ἐν μήκει. Εἰ μὲν οὖν γραμμῆ, οὐκ ἐστὶ ἐκ τῶν στιγμῶν ἢ γραμμῆ· οὐ γὰρ ἐν αὐτῇ αἰ ἐφεξῆς στιγμαῖ. Εἰ δὲ κενόν, πλέον ἐστὶ τὸ κενόν ἐν τοῖς συνεχῆσι τῶν, ἐξ ὧν, τοῦτ' ἐστὶ τῶν ἐφεξῆς λεγομένων στιγμῶν, ἢ οὐδὲ ἐστὶ ὅλως μέγεθος. Ὡσπερ γὰρ ἀπτόμεναι δύο στιγμαῖ μῆκος οὐδὲν ποιῶσιν, οὕτως οὐδὲ στιγμαῖ καὶ κενόν. » Μήποτε οὖν ὀρθῶς ἐνοήσῃαι δοκεῖ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους βρηθῆν ὁ Εὐδήμιος, ὅτι οὐκ ἀναιρεῖ ἀπλῶς τὸ ἐφεξῆς εἶναι στιγμῆν στιγμῆ ἢ τὸ νῦν τῶ νῦν, ἀλλὰ τὸ οὕτως εἶναι ἐφεξῆς, ὥστε ἐκ τούτων εἶναι τὸ μῆκος ἢ τὸν χρόνον. Εἰ γὰρ μετὰ τῶν στιγμῶν καὶ τῶν νῦν γραμμῆ ἐστὶ καὶ χρόνος, πῶς ἐκ τῶν ἐφεξῆς στιγμῶν εἴη ἂν συγχεῖσθαι ἢ γραμμῆ, εἴπερ πέρατα μόνον αὐτῆς εἰσὶν αἰ ἐφεξῆς στιγμαῖ; Ὁ δ' Ἀλέξανδρος καὶ οὕτως ἐπεχείρησε τῶ λόγῳ. Ὁμογενῆ, φησὶν, τῶν σημείων τὴν γραμμῆν εἴπε καὶ τῶν νῦν τὸν χρόνον κατ' αὐτοὺς ἐκείνους, εἴγε ἕκαστον αὐτῶν ἐξ ἡμερῶν σύγκειται, ὡς αὐτὸς φησὶν, ἢ μὲν γραμμῆ τῶν σημείων, ὁ δὲ χρόνος τῶν νῦν, ὥστε κατ' αὐτοὺς ἐκείνους οὐκ ἐφεξῆς τὰ σημεία, εἴγε τὸ ἐξ αὐτῶν γινόμενον κατ' αὐτοὺς μετὰ ἐστὶν αὐτῶν ὃν αὐτοῖς ὁμογενῆς. Καὶ εἰκέν Ἀλέξανδρος πανταχοῦ τὸ ἐφεξῆς νομίζειν ἀναιρεῖν τὸν Ἀριστοτέλην, ἀλλὰ μὴ οὕτως ἐφεξῆς εἶναι, ὥστε ἐκ τούτων τὸ μῆκος εἶναι ἢ τὸν χρόνον, ὅπερ σαφῶς δι' αὐτῶν τῶν λέξεων ὁ Ἀριστοτέλης ἐσήμανεν.)

62. Φανερόν δὲ καὶ ὅτι πᾶν συνεχῆς διαιρέτων εἰς αἰεὶ διαιρέτα· εἰ γὰρ εἰς ἀδιαιρέτα, ἐστὶ ἀδιαιρέτων ἀδιαιρέτου ἀπτόμενον· ἐν γὰρ τὸ ἔσχατον, καὶ ἄπτεται τῶν συνεχῶν. Τοῦ δ' αὐτοῦ λόγου καὶ μέγεθος καὶ χρόνος καὶ κίνησις ἐξ ἀδιαιρέτων συγχεῖσθαι, καὶ διαιρεῖσθαι εἰς ἀδιαιρέτα ἢ μὴδὲν.

(Aristoteles Phys. lib. VI cap. I. p. 231. b. 15. ed. Bekker. Simplicius fol. 217. b. προσθήσῃ δὲ καὶ τοιαύτας τινὰς ἐπιχειρήσεις ὁ Ἀλέξανδρος ἐκ τοῦ Εὐδήμιου λαβών· α εἰ ἐστὶν ἐξ ἡμερῶν μέγεθος, ἐστὶ γραμμῆ γραμμῆς στιγμῆ μείζων. Ἄλλ' εἰ τοῦτο, ἢ οὐ διαιρεθῆσεται πᾶσα γραμμῆ δίγα, ἢ εἰ διαιρεθῆσεται, καὶ ἢ ἐκ περισσῶν συγχεῖσθαι διαιροῦτο ἂν. Οὕτω δ' ἂν εἴη καὶ τὸ σημείον διαιρούμενον. Ἔτι εἰ ὅλως γραμμῆ γραμμῆς σημείῳ μείζων, καὶ κύκλος ἂν

60. Librum autem nunc ad commentandum propositum ex ordine post quintum collocandum esse, declarat etiam Eudemus, hoc Aristotelis dictum conjungens cum iis, quæ quinto libro exposuit, nihil quod continuum sit ex individuis constare. Sed Andronicus quoque hos libros sic disponit.

61. At vero neque punctum a puncto proximum erit, neque nunc ipsum proxime sequetur nunc ipsum, ut ex

illis longitudo, ex his tempus constet. Nam ea quidem proxima sive deinceps sunt, inter quæ non ejusdem generis quidquam est; inter puncta vero semper est linea et inter ipsa nunc tempus.

62. Palet autem et omne continuum in ea quæ semper dividua sunt dividi posse. Si enim in individua dividetur, individuum videlicet individuum tanget: continuorum enim ultimum unum est, et ea se tangunt ex

εἴη κύκλου, ὥστε ὁ μὲν εἰς ἄρτίων, ὁ δὲ ἐκ περισσῶν. Ἡ οὖν τὸν ἐκ περισσῶν οὐ διαιρήσομεν εἰς ἡμικύκλια, ἢ τὸ σημεῖον δίχα διαιρήσομεν. » In eandem sententiam Themistius Eudemum secutus fol. 5a. b. εἶτι εἰ μέγεθος εἰς ἀμερῶν, καὶ γραμμῆν μείζω σημείω γραμμῆς δυνατόν γενέσθαι. Ἄλλ' εἰ τοῦτο, δίχα διαιρεθῆσεται τὸ σημεῖον. Εἰ γὰρ πᾶσα γραμμὴ δίχα διαιρετὴ, καὶ ἡ μείζων σημείω καὶ ἡ ἐλάττω. Ὅταν τοίνυν ἡ μείζων τέμνηται δίχα, καὶ τὸ σημεῖον δίχα τεμηθῆσεται, καὶ ὄλως ἢ ἐκ περισσῶν στιγμῶν συχνημένη, καὶ κύκλος δ' ἂν εἴη τις ἐκ περισσῶν σημείων συχνημένος. Πῶς οὖν οὗτος διαιρεθῆσεται δίχα; Οἴεται δὲ καὶ τὸ τῆ διαμέτρω δίχα τέμνεσθαι τὸν κύκλον, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ὄλως ἔσται διάμετρος· τὸ γὰρ κέντρον ἀμερῆς ὑποκειμένου τὴν δι' αὐτοῦ γραφομένην εὐθεῖαν οὐ παραδέχεται, ὥστε εἰς δύο γενέσθαι. Οὐκοῦν οὐδ' ἡμικύκλιον ἔσται, ἀλλὰ τὸ κέντρον αἰεὶ θατέρω τοῦ κύκλου προσνεμόμενον ἐν τῇ τομῇ μείζων ἐκείνῳ ποιήσει. Πολλὰ ἕτερα ἂν τις προσεπιλάβοι τὰ Ἀριστοτέλους ἐξεργάσασθαι φιλοτιμούμενος.)

α3. Ἐπεὶ δὲ πᾶσα μὲν κίνησις ἐν χρόνῳ, καὶ ἐν ἅπαντι χρόνῳ δυνατόν κινήθησιν, πᾶν δὲ τὸ κινούμενον ἐνδέχεται καὶ θῆττον κινεῖσθαι καὶ βραδύτερον, ἐν ἅπαντι χρόνῳ ἔσται τὸ θῆττον κινεῖσθαι καὶ βραδύτερον.

[Aristoteles Phys. lib. VI. cap. 2 p. 232. b. 20. ed. Bekker. Simplicius fol. 220 (cf. Scholl. in Arist. p. 407 ed. Brandis.) καὶ ἀπορεῖ καλῶς ὁ Ἀλέξανδρος πῶς ἐπὶ τοῦ κυκλοφορητικοῦ σώματος ἀληθὲς ὁμαλῶς κινουμένου τὸ θῆττον καὶ βραδύτερον κινεῖσθαι. Καὶ πρῶτον μὲν λύει μαλθακῶς, ὡς ὄμαι, λέγων· ἐφεξῆς δὲ λύει καλῶς δυνάμει λέγων, ὅτι ἡ κίνησις διάστημα ἔχει τὸ αὐτὸ τῷ μεγέθει, ἐφ' οὗ γίνεται. Τὸ οὖν διάστημα τῆς κινήσεως τῆς ἐπὶ τοῦ σταδίου ἢ ἐπὶ μιᾶς μοίρας τοῦ ζωδιακοῦ γινομένης δύναται καὶ τὸ θῆττον κινούμενον διανύσαι καὶ τὸ βραδύτερον, ἀλλὰ τὸ μὲν ἐν ἐλάττω χρόνῳ, τὸ δὲ ἐν πλείονι. Καὶ παράγει καὶ τὸν Εὐδόχμον ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν Φυσικῶν οὕτως ἀποδεικνύνα τὰ εἰρημένον

λέγει γὰρ καὶ αὐτός· « ἐπειδὴ τὸ κινούμενον πᾶν ἐν χρόνῳ, καὶ ἐν παντὶ χρόνῳ ἔστι κίνησις, κινήσει δὲ πάσῃ τάχος καὶ βραδύτης ἔπιεται, μερίζεσθαι πάντα ἀνάγκη τὰ εἰρημένα· ἔστι γὰρ κατὰ τοῦ αὐτοῦ μεγέθους θῆττόν τι καὶ βραδύτερον κινούμενον λαβεῖν, εἰ καὶ μὴ τὸ αὐτὸ ποτὲ μὲν θῆττον, ποτὲ δὲ βραδύτερον οἷόν τε κινήθησιν. »)

α1. Ἀνάγκη δὲ καὶ τὸ νῦν τὸ μὴ καὶ ἕτερον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ καὶ πρῶτον λεγόμενον ἀδιαιρέτον εἶναι, καὶ ἐν ἅπαντι τὸ τοιοῦτο χρόνῳ ἐνυπάρχειν. Ἔστι γὰρ ἔσχατόν τι τοῦ γεγονότος, οὐ ἐπὶ τάδε οὐθέν ἔστι τοῦ μέλλοντος, καὶ πάλιν τοῦ μέλλοντος, οὐ ἐπὶ τάδε οὐθέν ἔστι τοῦ γεγονότος, ὃ δὴ ἔφαμεν ἀμφοῖν εἶναι πέρας.

[Aristoteles Phys. lib. VI cap. 3 p. 233. b. 33. ed. Bekker. Simplicius fol. 223 (cf. Scholl. in Arist. p. 408. b. ed. Brandis. ὁ μὲν Ἀριστοτέλης ἐπὶ τάδε [περὶ] ἀμφοῖν εἰπών, καὶ τοῦ πέρατος καὶ τῆς ἀρχῆς, ἀσαφῆ τὸν λόγον ἐποίησεν· ὁ δὲ Εὐδόχος οὐδὲν φησιν ἐπὶ τάδε τοῦ πέρατος, οὐδ' ἐπέκεινα τῆς ἀρχῆς. Quum igitur Aristoteles ἐπὶ τάδε de utroque et de praeterito et de futuro tempore dixerit, Eudemum planius ἐπὶ τάδε de praeterito, ἐπέκεινα de futuro accepit.)

α5. Κίνησις δὲ ἔστι διαιρετὴ διχῶς, ἕνα μὲν τρόπον τῷ χρόνῳ, ἄλλον δὲ κατὰ τὰς τῶν μερῶν τοῦ κινουμένου κινήσεις. Ἐτι δ' εἰ μὲν ἔστιν ἄλλη τοῦ ὄλου κίνησις, οἷον ἐφ' ἧς ΘΙ, ἀφαιρεθῆσεται ἀπ' αὐτῆς ἡ ἑκατέρων τῶν μερῶν κίνησις· αὗται δ' ἔσαι ἔσονται ταῖς ΔΕ ΕΖ· μία γὰρ ἐνός κινήσις. Ὅστ' εἰ μὲν ὄλη διαιρεθῆσεται ἡ ΘΙ εἰς τὰς τῶν μερῶν κινήσεις, ἴση ἔσται ἡ ΘΙ τῇ ΔΖ· εἰ δ' ἀπολείπει τι οἷον τὸ ΚΙ, αὕτη οὐθενὸς ἔσται κίνησις· οὔτε γὰρ τοῦ ὄλου οὔτε τῶν μερῶν διὰ τὸ μίαν εἶναι ἐνός, οὐτ' ἄλλου οὐθενός· ἢ γὰρ συνεχῆς κίνησις ἔστι συνεχῶν τινων. Ὅσαύτως δὲ καὶ εἰ υπερβάλλει κατὰ τὴν διαίρεσιν, ὥστ' εἰ τοῦτο ἀδύνατον, ἀνάγκη τὴν αὐτὴν εἶναι καὶ ἴσην. Αὕτη μὲν οὖν ἡ διαίρεσις κατὰ τὰς τῶν μερῶν κινήσεις ἔστιν, καὶ ἀνάγκη παντός εἶναι τοῦ μεριστοῦ αὐτῆν.

quibus continuu constat. Eiusdem autem rationis est magnitudinem et tempus et motum ex individuis collata esse, et in individua dividi, aut nihil horum hanc conditionem subire.

63. Quoniam autem omnis quidem motus in tempore est, et omni tempore motus fieri potest, omne autem quod movetur, et celerius et tardius moveri potest, omni profecto tempore celerior tardiorque motus fieri potest.

64. At vero necesse est ipsum etiam nunc, quod per se primumque, non per aliud dicitur, individuum esse. atque omni aeo tale inesse. Est enim aliquid extremum praeteriti temporis, cuius sub haec tempora nihil futuri est : et rursus futuri, cuius sub illa tempora nihil est

praeteriti, quam rem utrorumque temporum finem esse diximus.

65. Motus autem duobus modis dividuus est, uno quidem modo tempore, altero vero secundum motus partium ejus quod movetur. Praeterea si est totius motus alius, ut in quo THH, divellentur ab eo utrarumque partium motus, qui quidem aequales erunt motibus DE et EZ : unus enim unius est motus. Quamobrem si totus THH motus in motus partium dividetur, motus THH motui DZ erit aequalis. Sin autem supererit aliquid, ut KI, hic nullius erit motus, nimirum neque totius neque partium, quia motus unius est unus, neque cuiusquam alius : continuus enim motus continuorum quorundam est motus. Sic etiam, si THH superat in divisione mo-

(Aristoteles Phys. lib. VI cap. 4. p. 234. b. 21. 34 ed. Bekker. Simplicius fol. 227 (cf. Scholl. in Arist. p. 409. b. ed. Brandis.) παντός δὲ τοῦ μεριστοῦ εἶπεν ἢ ἀντί τοῦ κινουμένου (ἔδειξε γὰρ ὅτι πᾶν τὸ κινούμενον μεριστόν ἐστιν), ἢ παντός τοῦ μεριστοῦ εἶπεν ἀντί τοῦ πάντων τῶν μορίων τοῦ κινουμένου· εἰ δὲ πάντων τῶν μορίων τοῦ κινουμένου ἐστὶν ἡ κίνησις, καὶ διαιροῖτο ἂν κατὰ τὰ μόρια τοῦ κινουμένου. Ὁ δὲ Εὐδήμος καὶ οὕτως ἔδειξε τὸ προκειμένον· « εἰ γὰρ ἔστι τοῦ ὅλου κίνησις, ἔστι δὲ καὶ τῶν μορίων ἕκαστου, ἔτεροι δὲ αὐταὶ καὶ μέρος ἕκαστη τῆς ὅλης, αἱ τῶν μορίων κινήσεις μόρια ἔσονται τῆς ὅλης, τοσοῦτον ἕκαστον, ὅποστημόριον καὶ αὐτὸ τοῦ κινουμένου ἐστίν, ὥστε εἰ τὰ τοῦ κινουμένου μόρια ἰσάζει τῷ ὅλῳ, καὶ αἱ κινήσεις αἱ τοῦ κινουμένου ἴσαι ἔσονται τῇ ὅλῃ. » Καὶ ἀπορίαν δὲ τινα φράσεται περὶ τὰ εἰρημένα φησὶν ὁ Εὐδήμος· « πῶς χρὴ λέγειν τὰ μόρια κινεῖσθαι· οὐ γὰρ ἐστὶν ἐνεργεῖα, ἢ πάντα ἔσται τὰ μεριστὰ πολλὰ καὶ ἄπειρα, ἐν δὲ οὐθέν· εἰ δὲ δεῖ νοῆσαι τὰ μέρη, ἐπὶ μὲν ἀλλοιώσεως φαίνεται πῶς ἐνδέχεται τὸ λεχθέν· λευκαίνεται γὰρ καὶ σκῆλος τῶν ἄλλων ἕκαστον, καὶ τούτων ἴδιαι φαίνονται αἱ ἀλλοιώσεις ἀριθμῷ· ἐνδέχεται γὰρ τὸ μὲν λευκαίνεσθαι, τὸ δὲ μὴ λευκαίνεσθαι, εἶδει δὲ ἔστωσαν αἱ αὐταί. Γίνεται οὖν καὶ ἡ πάντων τῇ τοῦ ὅλου ἢ αὐτῇ. Τί γὰρ διαφέρει τὴν ἕκαστου καθ' ἕκαστον εἶπειν ἢ ἀπάντων ἅμα; ἐπὶ δὲ τῶν φερομένων πῶς ἔροῦμεν ἕκαστον; ἕκαστον γὰρ τῶν μορίων ἴσην ἐνήνεκται καὶ τὸ πρῶτον λεχθέν καὶ τὸ ἔσχατον καὶ ὁποιονοῦν. Ἄλλὰ δὴ τὰ μόρια ἄπειρα. Ἠότερον οὖν τὴν τοῦ ὅλου κίνησιν σταδιαίαν λεχτέον ἢ πολυστάδιον; Ἄπειρα γὰρ ἔσται στάδια τὸ ἔλον οὕτω γε διεληλυθός. Ἡ δὲ αὐξησις τῇ ἀλλοιώσει φαίνεται συμπαθεστέρα, ὥστε αἱ μὲν τούτων κινήσεις κατὰ τὰς τῶν μορίων κινήσεις συμμερισθήσονται πῶς, περὶ δὲ τῆς κατὰ τόπον κινήσεως ἐπισημαστέον. » Ταῦτα μὲν οὖν ὁ Εὐδήμος αὐτοῖς ῥήμασιν ἀπορεῖ. Ῥητέον δὲ οἷμαι πρὸς αὐτὰ τὸ πρὸ ὀλίγου ῥηθέν, ὅτι κἂν μὴ καθ' αὐτὰ κινῆται κατὰ τόπον τὰ μέρη τοῦ συνεχοῦς, ἀλλ' ἐν γε τῷ ὅλῳ κινεῖται, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἡ κίνησις καὶ τὸ μέγεθος διαιρετὰ, ἀλλ' οὐ

διηρημένα λέγεται· διηρημένα γὰρ ἂν ἦν, εἰ ἕκαστον τῶν ὅλου μερῶν καθ' ἑαυτὸ ἐκινεῖτο.)

66. Ὅτι μὲν οὖν οὔτε τοῦ μεταβάλλοντος οὔτ' ἐν ᾧ μεταβάλλει χρόνος πρῶτον οὐθέν ἐστι, φανερόν ἐκ τῶν εἰρημένων· αὐτὸ δὲ ὁ μεταβάλλει ἢ καθ' ὃ μεταβάλλει, οὐκέθ' ὁμοίως ἔξει. Τρία γὰρ ἐστὶν ἃ λέγεται κατὰ τὴν μεταβολήν, τό τε μεταβάλλον καὶ ἐν ᾧ καὶ εἰς ὃ μεταβάλλει, οἷον ὁ ἄνθρωπος καὶ ὁ χρόνος καὶ τὸ λευκόν. Ὁ μὲν οὖν ἄνθρωπος καὶ ὁ χρόνος διαιρετοί, περὶ δὲ τοῦ λευκοῦ ἄλλος λόγος. Πλὴν κατὰ συμβεβηκός γε πάντα διαιρετὰ· ᾧ γὰρ συμβεβηκε τὸ λευκὸν ἢ τὸ ποῖον, ἐκεῖνο διαιρετόν ἐστιν, ἐπεὶ ὅσα γε καθ' αὐτὰ λέγεται διαιρετὰ καὶ μὴ κατὰ συμβεβηκός, οὐδ' ἐν τούτοις ἔσται τὸ πρῶτον, οἷον ἐν τοῖς μεγέθεσιν. Ἐστω γὰρ τὸ ἐφ' ᾧ AB μέγεθος, κενικήσθω δὲ ἐκ τοῦ B εἰς τὸ Γ πρῶτον. Οὐκοῦν εἰ μὲν ἀδιαιρετον ἔσται τὸ ΒΓ, ἀμερὲς ἀμεροῦς ἔσται ἐχόμενον· εἰ δὲ διαιρετόν, ἔσται τι τοῦ Γ πρότερον, εἰς ὃ μεταβέβηκεν, κἀκείνου πάλιν ἄλλο, καὶ αἰεὶ οὕτως διὰ τὸ μηδέποτε ὑπολείπειν τὴν διαίρεσιν. Ὅστ' οὐκ ἔσται πρῶτον, εἰς ὃ μεταβέβηκεν. Ὅμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ ποσοῦ μεταβολῆς· καὶ γὰρ αὕτη ἐν συνεχεῖ ἐστίν. Φανερόν οὖν ὅτι ἐν μόνῃ τῶν κινήσεων τῇ κατὰ τὸ ποῖον ἐνδέχεται ἀδιαιρετον καθ' αὐτὸ εἶναι.

(Aristoteles Phys. lib. VI cap. 5. p. 236. a. 35 ed. Bekker. Simplicius fol. 231 (cf. Scholl. in Arist. p. 411. a.) δείξας ὅτι οὔτε τοῦ τόπου οὔτε τοῦ μεγέθους ἐστὶ τι πρῶτον λαβεῖν, διὰ τὸ συνεχῆ εἶναι καὶ διαιρετὰ εἰς αἰεὶ διαιρετὰ, ἐπιγγαγεν ὅτι μόνων τῶν καθ' ἃ ἢ κινήσις τὸ ποῖον, καθ' αὐτὸ ἀδιαιρετον ἐνδέχεται εἶναι. Δῆλον δὲ ὅτι κατὰ συμβεβηκός καὶ τοῦτο διαιρετόν, κἂν ἀδιαιρετον δὲ ἦ τῇ αὐτοῦ φύσει, οὐδὲ ἐν αὐτῷ ἔσται τι πρῶτον· τὸ γὰρ πρῶτον ἐν διαιρουμένῳ καὶ μέρη ἔχοντι. Ἄλλὰ καὶ καθ' ὃ τοῦ υποκειμένου, ᾧ συνδιαιρεῖται, οὐκ ἔστι τι πρῶτον, οὐδὲ αὐτοῦ τοῦ συνδιαιρουμένου εἴη ἂν τι πρῶτον. Συνδιαιρεῖται δὲ ἢ ἀλλοιώσις, εἰ μὴ ἀθρόα γίνοιτο ἢ μεταβολή, ἣν αὐτὸς ἡξίου γίνεσθαι ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ πρὸς Μέλισσον διαλεγόμενος, ὅτε εἶλεγεν

tum DZ. Itaque si hoc fieri non potest, eundem atque æqualem esse necesse est. Hæc igitur divisio partium motibus accommodata est, eamque cujuslibet rei separabilis esse necesse est.

66. Patet igitur ex his quæ dicta sunt, neque ejus quod mutatur, neque temporis quo mutatur, primum quidquam esse. Illud autem quod mutatur, aut id secundum quod mutatur, non amplius simili modo se habebit. Tria enim esse dicuntur in mutatione, id quod mutatur, et id quo mutatur, et id in quod mutatur, ut homo, tempus et album. Homo igitur et tempus dividua sunt, sed albi alia est ratio. Atqui per accidens omnia dividua sunt: cui enim album vel qualitas acci-

dit, id dividuum est; quoniam ne in his quidem erit primum, quæ per se et non per accidens dicuntur dividua, quales sunt magnitudines ipsæ. Sit enim, in quo inveniatur AB magnitudo, eaque primum ex B in G moventur. Ergo si individuum sit illud B G, insecabile cum insecabili cohærebit; sin autem dividuum, erit aliquid ipso G prius, in quod est mutatum, et illo rursus aliud prius, et sic semper, propterea quod nunquam deficit divisio. Itaque non erit quidquam primum, in quod mutatum sit. Similiter res sese habet et in quantitatis mutatione; etenim hæc in continuo est. Liqueat igitur in solo qualitatibus motu per se individuum esse posse.

« ὡςπερ οὐκ ἀθρόα μεταβολῆς οὐσης. » Ὁ μέντοι Εὐδήμιος εὐλαθέστερον περὶ τούτου διατάξατο ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν Φυσικῶν γράφων οὕτως· α τὰ δὲ ἀλλοιούμενα πῶς χρῆ λαμβάνειν μεταβάλλοντα· εἰ μὲν γὰρ ἢ ποσὸν τὸ σῶμα ἀλλοιοῦται, καὶ μὴ πᾶν ἅμα θερμαίνεται καὶ ξηραίνεται, ἐν τούτοις ἔσται τὸ πρῶτον· εἰ δὲ πῶς ἄλλως πάσχοιεν, ἄλλος λόγος. Caeterum verba ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ referuntur ad Arist. Phys. lib. I, cap. 3 p. 186. a. 15 ed. Bekker. ubi legitur ὡςπερ οὐκ ἀθρόα μεταβολῆς γινομένης, non, ut Simplicius habet, οὐσης.)

στ. Ἐπεὶ δὲ τὸ μεταβάλλον ἅπαν ἐν χρόνῳ μεταβάλλει, λέγεται δ' ἐν χρόνῳ μεταβάλλειν, καὶ ὡς ἐν πρώτῳ καὶ ὡς καθ' ἕτερον, ὅταν ἐν τῷ ἐνιαυτῷ ὅτι ἐν τῇ ἡμέρᾳ μεταβάλλει, ἐν ᾧ πρώτῳ χρόνῳ μεταβάλλει τὸ μεταβάλλον, ἐν ὁμοίῳ ἀνάγκη τούτου μεταβάλλειν. Δῆλον μὲν οὖν καὶ ἐκ τοῦ ὀρισμοῦ (τὸ γὰρ πρῶτον οὕτως ἐλέγομεν), οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶνδε φανερόν. Ἔστω γὰρ ἐν ᾧ πρώτῳ κινεῖται τὸ κινούμενον ἐφ' οὗ ΧΡ καὶ διηρήσθω κατὰ τὸ Κ. Πᾶς γὰρ χρόνος διαιρετός. Ἐν δὲ τῷ ΧΚ χρόνῳ ἤτοι κινεῖται ἢ οὐ κινεῖται, καὶ πάλιν ἐν τῷ ΚΡ ὡσαύτως. Εἰ μὲν οὖν ἐν μηδετέρῳ κινεῖται, ἡρεμοῖα ἂν ἐν τῷ παντί· κινεῖσθαι γὰρ ἐν μηθενὶ τῶν τούτου κινούμενων ἀδύνατον. Εἰ δ' ἐν θατέρῳ μόνῳ κινεῖται, οὐκ ἂν ἐν πρώτῳ κινεῖτο τῷ ΧΡ· καθ' ἕτερον γὰρ ἢ κίνησις. Ἀνάγκη ἄρα ἐν ὁμοίῳ τοῦ ΧΡ κενεῖσθαι.

(Aristoteles Phys. lib. VI. cap. 6 p. 236. b. 19 ed. Bekker. Simplicius fol. 231. b. ἐπειδὴ δὲ ἀναγκαῖόν ἐστι τὸ πρόβλημα, οὐδὲν ἄτοπον, οἶμαι, καὶ τὰ τῷ Εὐδήμῳ περὶ τούτου γεγραμμένα παραθέσθαι, πάντων μᾶλλον τῶν ἐξηγητῶν τῆν τοῦ Ἀριστοτέλους γνώμην ἐπισταμένῳ. Γράφει δὲ ὁ Εὐδήμιος

ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν Φυσικῶν ταῦτα· « πῶς ἔσται τὸ πρῶτον, ἐν ᾧ μεταβάλλει· ἐν ᾧ μὲν γὰρ ἐπετελεύθει, ἔστι· πέρας γὰρ ἐν τούτῳ. Τὸ δὲ τέλος ἢ τὸ πρῶτον πλεοναχῶς λέγεται, ἓνα μὲν τρόπον ἐν ᾧ ἀτόμῳ. Τοῦτο δὲ ἐπὶ μὲν τῷ μεταβεβληκέναι ἐστίν, ἐπειδὴ ἔστι μεταβεβληκέναι ἐν ἀτόμῳ· ἐπὶ δὲ τοῦ ἡρεμεῖν καὶ μεταβάλλειν οὐκ ἔστιν, ἐπειδὴ οὔτε κινεῖται, οὔτε ἡρεμεῖ ἐν ἀτόμῳ. Ἐν ᾧ δὲ πρώτῳ κινεῖται, ἔστιν ὡςπερ εἴρηται. Οὐ μὴν ἐν τινι, ἀλλ' ὁμοίως ἐν παντί· λέγομεν γὰρ ὅτι ἐν τῷ μῆνί τῷ Ὀλυμπικῷ ἐξέλιπεν ὁ ἥλιος, ὅτι τῇ νομηγία, καὶ τῇ νομηγία δέ, ὅτι ἐν τινι μορίῳ ταύτης, ἐν τῆδε δὲ τῷ μορίῳ οὐκέτι οὔτε ἐν ἄλλῳ, ἀλλ' ὅτι ἐν ὁμοίῳ τούτου. Ἀλλὰ τοῦτο μεριστόν, ὥστε πρότερον ἐν τῷ προτέρῳ. Πρότερον γὰρ τὸ μέρος ἐν τῷ μέρει. Ἀλλ' ἢ ὅλη ἐν τῷ ὅλῳ χρόνῳ, ὥστε ἐν τούτῳ πρώτῳ ἐξέλιπεν ὡς ἐν ὅλῳ χρόνῳ. Χρόνος μὲν οὐνοὺς ἐστὶ πρῶτος, ἐπειδὴ πᾶς μεριστός. Ἐν ᾧ δὲ πρώτῳ ἐκινεῖτο ἢ ἄλλο τι ἐπασγεν, ἔστιν, ἐπειδὴ ἐν [ὅλῳ] χρόνῳ τὰ τοιαῦτά ἐστι, καὶ ἐν τινι οὕτως, ὥστε ἐν ὁμοίῳ γίνεσθαι αὐτοῦ. Τοῦτο δὲ λέγει τὸ ἐν πρώτῳ. »)

68. Τέταρτος δὲ ὁ περὶ τῶν ἐν τῷ σταδίῳ κινουμένων εἰς ἐναντίας ἰσῶν ὄγκων παρ' ἴσους, τῶν μὲν ἀπὸ τέλους τοῦ σταδίου, τῶν δ' ἀπὸ μέσου, ἰσῶν τάχει, ἐν ᾧ συμβαίνειν οἰεῖται ἴσον εἶναι χρόνον τῷ διπλασίῳ τὴν ἡμισίον. Ἔστι δὲ ὁ παραλογισμὸς ἐν τῷ τὸ μὲν παρὰ κινούμενον τὸ δὲ παρ' ἡρεμοῦν τὸ ἴσον μέγεθος ἀξιοῦν τῷ ἰσῷ τάχει τὸν ἴσον φέρεσθαι χρόνον· τοῦτο δ' ἐστὶ ψεῦδος. Ὅταν ἔστωσαν οἱ ἐστώτες ἴσοι ὄγκοι ἐφ' ὧν τὰ ΑΑ, οἱ δ' ἐφ' ὧν τὰ ΒΒ ἀρχόμενοι ἀπὸ τοῦ μέσου τῶν Α, ἴσοι τὸν ἀριθμὸν τούτοις ὄντες καὶ τὸ μέγεθος, οἱ δ' ἐφ' ὧν τὰ ΓΓ ἀπὸ τοῦ ἐσχάτου, ἴσοι τὸν ἀριθμὸν ὄντες τούτοις καὶ τὸ μέγεθος, καὶ ἴστα-

67. Quum autem omne quod mutatur in tempore mutetur, mutari vero in tempore dicatur, et ut in primo et ut per aliud, quo pacto in anno mutari dicitur, quia in die mutatur: id sane quod mutatur, in quacunque ejus temporis parte mutari, in quo primo mutatur, necesse est. Id ita esse, patet quidem et ex definitione ipsius primi (sic enim ipsum antea definiebamus), patet autem et ex his, quæ deinceps dicemus. Sit enim tempus in quo primo moveatur id quod movetur, in quo C H R, ac dividatur in K. Omne enim tempus dividuum est. In tempore igitur C H K aut movetur aut non movetur: et rursus in tempore K R eodem modo. Si igitur neutra in parte movetur, in toto quiescit: quippe fieri non potest, ut moveatur, si in nulla ejus parte movetur. Si vero in altera tantum movetur, non in C H R tempore primo movetur; per aliud enim in eo movetur. Ergo in quacunque parte temporis C H R moveatur necesse est.

68. Quarta est de molibus æqualibus juxta æquales contrario motu stadium currentibus, quarum aliæ a

calce stadii, aliæ a medio stadio pari celeritate moventur: ubi fieri putat, ut duplo tempore dididium sit æquale. Rationis autem fallacia in hoc versatur, quod utrumque corpus quorum alterum juxta rem procedentem, alterum juxta quiescentem currit, æquale spatium pari celeritate æquali tempore transire censet. Hoc autem falsum est. Sint quiescentes quidem æquales moles, A A, aliæ vero B B super has moveantur, incipientes a medio molium A, numero et magnitudine æquales: item G G numero et magnitudine his æquales et æque celeres ac B B super illas, incipientes a prima, quæ est in medio ipsarum A, motu contrario moveantur. Accidit igitur, ut prima B et G moles simul in extremis sit, dum juxta se invicem moventur; et ut G quidem universas B moles, B vero dididium ipsarum A pervaserit. Quo fit, ut sit dididium tempus: utraque enim tempore æquali molium unamquamque transiit. Simul autem accidit, ut B omnes moles G transierit. Prima enim G et B moles in contrariis sunt extremis, tanto temporis spatio per unamquamque h

χεῖς τοῖς Β. Συμβαίνει δὴ τὸ πρῶτον Β ἅμα ἐπὶ τῷ ἐσχάτῳ εἶναι καὶ τὸ πρῶτον Γ, παρ' ἄλλα κινουμένων. Συμβαίνει δὴ τὸ Γ παρὰ πάντα τὰ Β διεξεληλυθέναι, τὰ δὲ Β παρὰ τὰ ἡμίση· ὥστε ἡμισυον εἶναι τὸν χρόνον· ἴσον γὰρ ἑκάτερόν ἐστι παρ' ἑκαστον. Ἄμα δὲ συμβαίνει τὰ Β παρὰ πάντα τὰ Γ παρεληλυθέναι· ἅμα γὰρ ἔσται τὸ πρῶτον Γ καὶ τὸ πρῶτον Β ἐπὶ τοῖς ἐναντίοις ἐσχάτοις, ἴσον χρόνον παρ' ἑκαστον γινόμενον τῶν Β ὅσον περ τῶν Α, ὡς φησι, διὰ τὸ ἀμφοτέρω ἴσον χρόνον παρὰ τὰ Α γίνεσθαι. Ὁ μὲν οὖν λόγος οὗτός ἐστιν, συμβαίνει δὲ παρὰ τὸ εἰρημένον ψευδός.

(Aristoteles Phys. lib. VI. cap. 9, p. 239 b. 33 ed. Bekker. Simplicius fol. 247. b. (cf. Scholl. in Aristot. pag. 413 seqq. ed. Brandis. et Phil. Græc. Fragm. vol. I. p. 267 seq. ubi integrum locum attuli) καὶ ὁ τέταρτος τῶν περὶ κινήσεως τοῦ Ζήνωνος λόγους, εἰς ἀδύνατον ἀπάγων καὶ οὗτος τὸ εἶναι κίνησιν, τοιούτους τις ἦν. Τοῦτον προληφθέντων στάδιον ὑποτίθεται, ἐφ' οὗ τὸ ΔΕ καὶ τέσσαρα μεγέθη ἢ ὁσαοῦν ἄρτια μόνον, ὥστε ἔχειν ἡμίση, ἰσόγυκα, ὡς δὲ ὁ Εὐδήμος φησιν, κύβους. Ὁ μὲν οὖν λόγος τοιούτος ἐστίν, εὐθηθέατος ὢν, ὡς φησιν Εὐδήμος, διὰ τὸ προφανῆ τὸν παραλογοισμὸν ἔχειν, εἴπερ ἀξιοῖ τὰ ἴσα καὶ ἰσοταχῆ, ἐὰν τὸ μὲν παρὰ κινούμενον κινήται, τὸ δὲ παρὰ τὸ ἠρεμοῦν, τὸ ἴσον διάστημα ἐν ἴσῳ χρόνῳ κινεῖσθαι, ὅπερ ἐστὶν ἐναργῶς ἄτοπον· τὰ γὰρ ἀντικινούμενα ἀλλήλοις ἰσοταχῆ διπλασίαν ἀφίσταται διάστασιν ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ, ἐν ᾧ τὸ παρ' ἠρεμοῦν κινούμενον τὸ ἡμισυ διίσταται, καὶ ἰσοταχῆς ἐκείνους ἦ.)

69. Πάλιν ἐπὶ τοῦ κύκλου καὶ ἐπὶ τῆς σφαίρας, καὶ ὄλως τῶν ἐν αὐτοῖς κινουμένων, ὅτι συμβήσεται αὐτὰ ἠρεμεῖν. Ἐν γὰρ τῷ αὐτῷ τόπῳ χρόνον τινὰ ἔσται καὶ αὐτὰ καὶ τὰ μέρη, ὥστ' ἠρεμήσει ἅμα καὶ κινήσεται. Πρῶτον μὲν γὰρ τὰ μέρη οὐκ ἔστιν ἐν τῷ αὐτῷ οὐθένα χρόνον, εἴτα καὶ τὸ ὅλον μεταβάλλει αἰεὶ εἰς ἕτερον· οὐ γὰρ ἡ αὐτὴ ἐστὶν ἢ ἀπὸ τοῦ Α λαμβανομένη περιφέρεια καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ Β καὶ τοῦ Γ καὶ τῶν ἄλλων ἑκάστου σημείων, πλὴν ὡς ὁ μουσικός ἀνθρωπος καὶ ἀνθρωπος, ὅτι συμβέβηκεν. Ὡστε μεταβάλλει αἰεὶ ἢ ἕτερα εἰς τὴν ἕτεραν, καὶ οὐδέποτε ἠρεμήσει. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐπὶ τῆς σφαίρας καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐν αὐτοῖς κινουμένων.

(Aristoteles Phys. lib. VI, cap 9. p. 240. a. 29 ed. Bekker. Simplicius fol. 238. b. (cf. Scholl. in Aristot. p. 414. b. ed. Brandis.) δεῖ μὲν ἔτι πρὸς λόγον ἐνίσταται τινὰ τῶν ἀναιρούντων τὴν κίνησιν, ὃ ἄλλο ἐκ τοῦ καὶ τὸ πρὸ τούτου ἐπιχειρήματα ὡς ἀκολουθοῦν τοῖς πρὸς τὸν Ζήωνα εἰρημένοι, οὕτως ἀρξασθαι· « οὐδὲ δὴ κατὰ τὴν ἐν ἀντιφάσει μεταβολῆν οὐδὲν ἡμῖν ἔτι ἔσται ἀδύνατον πρὸς τὸ εἶναι κίνησιν. » Δῆλον οὖν ὅτι καὶ νῦν ὡς περὶ αὐτοῦ λέγων πάλιν φησὶν ἐπὶ τοῦ κύκλου καὶ τῆς σφαίρας καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς κινουμένων, ὅτι συμβήσεται αὐτὰ ἠρεμεῖν, ὡς οἴονται οἱ σοφιστικοί· οὐδὲ τοῦτο ἀδύνατόν τι ἐπάγει τῷ εἶναι κίνησιν. Καὶ ὁ Ἀσπασίος δὲ τοῦτον ἔχει τὸν σκοπὸν καὶ τοῦτόν φησι τὸν λόγον, καὶ πρὸ αὐτοῦ ὁ Εὐδήμος. Ὁ μὲντοι Ἀλέξανδρος νομίζει τὸ νῦν λεγόμενον πρὸς τοὺς ἀναιρούντας τὸν ὑποθεθέντα ὑπ' αὐτοῦ ὄρισμόν τῆς ἠρεμίας λέγεσθαι· ἐπειδὴ γὰρ ἠρεμεῖν εἶπε τὸ ἐν ταῦτῳ χρόνον τινὰ ὄν, καὶ αὐτὸ καὶ τὰ μέρη, δεικνυσὶν ὅτι οὐδὲ τοῦτο ἀναιρεῖται διὰ τῶν ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ κινουμένων, ὡς οἴονται τινες. Τοιαῦτα δὲ ἐστὶ τὰ περιφερόμενα, ἃ δοκεῖ ἐν τῷ αὐτῷ εἶναι χρόνον τινὰ καὶ αὐτὰ καὶ τὰ μέρη καίτοι κινούμενα. Δεικνυσὶν οὖν, φησὶν, ὅτι οὐχ ὑποπίπτει ταῦτα τῷ τῆς ἠρεμίας ὄρισμῳ. Καὶ ὅτι μὲν τοῦτο δεικνυσὶ, ὃ ἄλλο· δεικνυσὶ δὲ αὐτὸ οὐ τὸν τῆς ἠρεμίας ὄρισμόν βεβαιούμενος, ἀλλὰ τὸ μηδὲ ἐκ ταύτης τῆς ἀπορίας ἀναρῆσθαι τὴν κίνησιν. Ἐῴκει δὲ τοιαύτη τις εἶναι ἡ ἀπορία. Δείξας δὲ ἐπὶ τοῦ κύκλου τὸ μήτε τὸ ὅλον μήτε τὰ μέρη ἠρεμεῖν, μηδὲ γὰρ ἐν τῷ αὐτῷ μένειν, τὸν αὐτὸν λόγον φησὶν ἔσσεσθαι καὶ ἐπὶ τῆς σφαίρας καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐν αὐτοῖς κινουμένων καὶ μὴ ἐξισταμένων τοῦ ἑαυτῶν τόπου, οἷοι καὶ οἱ στρόμβοι εἰσὶ, καὶ εἴ τι ἄλλο περιδινεῖται. Ἰστέον δὲ ὅτι τοῦ Ἀριστοτέλους εἰπόντος μὴ τὴν αὐτὴν εἶναι περιφέρειαν πρῶτον τὴν ἀπὸ τοῦ Α λαμβανομένην τῆ ἀπὸ τοῦ Β, ὁ φιλαλήθης Εὐδήμος πότερον φησι τὴν αὐτὴν φατέον εἶναι περιφέρειαν τὴν ὄλην ὀποθενοῦν ἀρξασμένην ἢ ἕτεραν ἔχει ζήτησιν.)

70. Ἰστέον δὲ ὅτι τῶν ἐν τῷ ἐβδόμῳ τούτῳ βιβλίῳ κειμένων προβλημάτων τὰ κυριώτερα καὶ πρὸς τὴν προκειμένην πραγματείαν οἰκειότερα ἐν τῷ μετὰ τοῦτο βιβλίῳ τῷ τελευταίῳ τῆς ὄλης πραγματείας κεῖται μετὰ ἀποδείξεων ἀσφαλεστέρων. Διὸ καὶ παρέλκειν ἐδοξέ τισι τοῦτο τὸ βιβλίον ἐν τῇ πραγμα-

molium mota, quanto singulas moles A transiit, ut dicit, propterea quod utraque aequali tempore per A moles est mota. Ratio igitur hæc est. Accidit autem ob id quod diximus, ut fallacia sit.

69. In circulo rursus ac sphaera, et in iis omnino quæ in se ipsis moventur, quia eveniet, ut ipsa quiescant. Namque eodem loco aliquamdiu et ipsa et partes erunt. Quamobrem quiescent simul et movebuntur. Primum enim partes nunquam eodem loco sunt, deinde

totum etiam semper in aliud transit: non enim eadem circumferentia est, quæ ab A et B et C caterorumque quolibet puncto sumitur, nisi ut musicus homo etiam homo est, quia id accidit. Itaque in aliam alia semper mutatur, neque unquam quiescet. Eodem autem modo et in sphaera cæterisque quæ in se ipsis moventur.

70. Sciendum vero est, præcipuas quæstiones in seplimo hoc libro propositas et ad præsentem disputationem in primis accommodatas eo qui hunc sequitur libro,

τείχ, μαλθακωτέρας ἢ ὡς φησιν Ἀλέξανδρος λογικωτέρας ταῖς ἀποδείξεσι χρώμενον. Καὶ ὅ γε Εὐδήμος μέχρι τοῦδε τοῖς ὄλης σχεδὸν τῆς πραγματείας κεφαλαίαις ἀκολουθήσας, τοῦτο παρελθὼν ὡς περιττόν, ἐπὶ τὰ ἐν τῷ τελευταίῳ βιβλίῳ κεφαλαία μετῆλθε. Καὶ ὁ Θεμιστιος δὲ τὴν ὄλην πραγματείαν παραφράζων ἐν τούτῳ τῷ βιβλίῳ γενόμενος πολλὰ τῶν ἐν αὐτῷ κεφαλαίων κατενωτίαστο.

(Simplicius praefat. lib. VII fol. 242; cf. Scholl. in Arist. pag. 416. b. ed. Brandis.)

71. Εἰ δὴ ταῦτ' ἀδύνατα, δῆλον ὡς ἔστιν αἰδίου κινήσει, ἀλλ' οὐχ ὅτε μὲν ἦν, ὅτε δ' οὐ. Καὶ γὰρ εἴκει τὸ οὕτω λέγειν πλάσματι μᾶλλον. Ὁμοίως δὲ καὶ τὸ λέγειν, ὅτι πέφυκεν οὕτως καὶ ταύτην δεῖ νομίζειν εἶναι ἀρχήν, ὅπερ εἴκειν Ἐμπεδοκλῆς ἂν εἰπεῖν, ὡς τὸ κρατεῖν καὶ κινεῖν ἐν μέρει τὴν φιλίαν καὶ τὸ νεῖκος ὑπάρχει τοῖς πράγμασιν ἐξ ἀνάγκης, ἡρεμεῖν δὲ τὸν μεταξὺ χρόνον. Ἰάχα δὲ καὶ οἱ μίαν ἀρχὴν ποιῶντες, ὡς περ Ἀναξαγόρας, οὕτως ἂν εἴποιεν.

(Aristoteles Phys. lib. VIII cap. 1. p. 252, a. 3 ed. Bekker. Simplicius fol. 272. b. πλάσματι εἰκέναι εἰπὼν τὸ λέγειν, ὅτι ὅτε μὲν ἦν κινήσεις, ὅτε δὲ οὐ, διὰ τὸ μὴ εἶναι αἰτίαν ἀποδοῦναι τούτου, ἐφεξῆς φησιν, ὅτι καὶ τὸ λέγειν ὅτι πέφυκεν οὕτω, καὶ ταύτην ὡς ἀρχὴν καὶ αἰτίαν ἀποδοῖναι ὁμοίως πλασματικῶδες ἔστιν. Τοῦτο δὲ εἴκειν Ἐμπεδοκλῆς ἂν εἰπεῖν ὅτι λέγει ὅτι τὸ κρατεῖν καὶ κινεῖν ἐν μέρει τὴν φιλίαν καὶ τὸ νεῖκος ἐξ ἀνάγκης ὑπάρχει τοῖς πράγμασιν. Εἰ δὲ καὶ τοῦτο, καὶ τὸ ἡρεμεῖν ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ· τῶν γὰρ ἐναντίων κινήσεων ἡρεμία μεταξὺ ἔστι. Εὐδήμος δὲ τὴν ἀκινήσιαν ἐν τῇ τῆς φιλίας ἐπικρατείᾳ κατὰ τὸν σφαιρὸν ἐκδέχεται, ἐπειδὴν ἅπαντα συγκροτῆ « ἐνθ' οὐτ' ἡελίοιο δεῖδεταί ὠκία γυῖα, » ἀλλ', ὡς φησιν « οὕτως ἀρμονίης πυκινῶ κρύφα ἐστήρικται σφαιρὸς κυκλοτερῆς μονιῆ περιγηθεῖ αἰών. » Ἀρξάμενος δὲ πάλιν τοῦ νεῖκου ἐπικρατεῖν, τότε πάλιν κινήσει ἐν τῷ σφαιρῷ γίνεται· « πάντα γὰρ ἐξείης πελεμίζετο γυῖα θεοῖο. » (Vide Empedocle. vs. 169-180 in Phil. Graec. vol. 1 p. 5 et 41 seq.) Ὁ δὲ Εὐδήμος μέμεται τῷ Ἀναξαγόρα,

οὐ μόνον ὅτι μὴ πρότερον οὔσαν ἀρξασθαι ποτε λέγει τὴν κινήσειν, ἀλλ' ὅτι καὶ περὶ τοῦ διακείμενου ἢ λήξειν ποτὲ παρέλιπεν εἰπεῖν, καίπερ οὐκ ὄντος φανεροῦ· « τί γὰρ κωλύει, φησί, ὄξαι ποτὲ τῷ νῶ στήσαι πάντα το χρήματα, καθάπερ ἐκεῖνος εἶπε κινήσαι. » Καὶ τοῦτο δὲ αἰτιᾶται τοῦ Ἀναξαγόρου ὁ Εὐδήμος. « Πῶς ἐνδέχεται στέρησιν τινα προτέραν εἶναι τῆς ἀντικειμένης ἔξεως; εἰ οὖν ἡ ἐρημία στέρησις κινήσεως ἔστιν, οὐκ ἂν εἴη πρὸ τῆς κινήσεως. » At de eadem re ipse Aristoteles Phys. lib. VIII cap. 1. p. 251. a 16. οὐκοῦν καὶ ταῦτα ἀναγκαῖον ἢ γενέσθαι ποτὲ οὐκ ὄντα ἢ αἰδίου εἶναι. Εἰ μὲν τοίνυν ἐγένετο πῶν κινήτων ἕκαστον, ἀναγκαῖον πρότερον τῆς ληψείσης ἄλλην γενέσθαι μεταβολὴν καὶ κινήσειν, καθ' ἣν ἐγένετο τὸ δυνατόν κινήθησιν, ἢ κινήσει. Εἰ δ' ὄντα προὔπηρχεν αὐτὴ κινήσεως μὴ οὐσης, ἄλογον μὲν φαίνεται καὶ αὐτόθεν ἐπιστήσασιν, οὐ μὴν ἀλλὰ μᾶλλον ἔτι προῖοῦσι τοῦτο συμβαίνειν ἀναγκαῖον. Εἰ γὰρ τῶν μὲν κινήτων ὄντων τῶν δὲ κινήτικῶν ὅτε μὲν ἔσται τι πρῶτον κινῶν, τὸ δὲ κινούμενον, ὅτε δ' οὐθὲν, ἀλλ' ἡρεμεῖ, ἀναγκαῖον τοῦτο μεταβάλλειν πρότερον· ἦν γὰρ τι αἴτιον τῆς ἡρεμίας· ἢ γὰρ ἡρεμίας στέρησις τῆς κινήσεως. Ὡστε πρὸ τῆς πρώτης μεταβολῆς ἔσται μεταβολὴ προτέρα.)

72. Ὡστε τὸ φάναι συνεχῶς ἀλλοιοῦσθαι λίαν ἔστι τοῖς φανεροῖς ἀμφισβητεῖν. Εἰς τούναντίον γὰρ ἡ ἀλλοίωσις, ὃ δὲ λίθος οὔτε σκληρότερος γίνεται οὔτε μαλακώτερος. Κατὰ τε τὸ φέρεσθαι θαυμαστόν εἰ λελίθην ὁ λίθος κάτω φερόμενος ἢ μένων ἐπὶ τῆς γῆς.

(Aristoteles Phys. lib. VIII cap. 3 p. 253 b. 28 ed. Bekker. Simplicius fol. 277 (cf. Scholl. in Aristot. p. 430. a. ed. Brandis.) ὅτι δὲ μὴ ἔστι συνεχῆς ἢ κατὰ τὴν ἀλλοίωσιν κινήσεις, δείκνυσι καὶ ἐκ τῆς ἐναργείας. Ὁ γὰρ λίθος ἐν πολλῷ χρόνῳ οὔτε σκληρότερος γίνεται οὔτε μαλακώτερος ἀλλ' οὐδὲ ἐκάστης ἡμέρας ἀπορῥεῖ τι αὐτοῦ, ὡς φησιν Εὐδήμος. Ἐν πολλοῖς γὰρ ἔτεσι πλείων ἔσται ἢ ἀπορῥοῖα τοῦ σώματος, ἀφ' οὗ ἀπορῥεῖ, καίτοι διακείμενοντα, φησί, φαίνεται πολλὰ καὶ σμικρὰ παμπλήθη χρόνον ἀψυστα κείμενα.)

id est, totius tractatus ultimo allatis certioribus argumentis institutas contineri. Quamobrem etiam nonnullis hic liber in rerum tractatione supervacaneus esse visus est, utpote qui infirmioribus vel, ut Alexander ait, subtilioribus rationibus nitatur. Quid? quod Eudemus quoque hactenus universæ propemodum expositionis capita intellectu consecutus, omisso hoc tanquam supervacaneo, ad ultimi libri capita transiit. Sed Themistius quoque totius tractatus interpres, qui singula latius perscribit, postquam ad hunc librum pervenit multa ejus capita neglexit.

71. Quodsi hæc fieri non possunt, apparet motum perpetuum esse, et non, modo esse, modo non esse. Ele-

nim ita dicere potius simile est commento; pariterque dicere, sic esse natura comparatum, atque hoc oportere principium esse putare, quod quidem Empedocles dixisse videtur, rebus videlicet contingere necessario, ut per vices concordia et discordia vincant easque moveant, medio autem tempore quiescant. Forsitan etiam qui unum principium faciunt, ut Anaxagoras, ita dixerint.

72. Quamobrem dicere, se continenter transfigurari, est rebus admodum perspicuis obsistere. Transfiguratio enim in contrarium transitio est: at lapis neque durior fit, neque mollior. Quod autem ferri perhibetur lapis, mirandum est, si clam deorsum fertur aut in terra manet.

73. Ὡστε φανερόν, ὅτι ἀδύνατον ὁμοίως τὸ πάντα ἡρεμεῖν καὶ τὸ πάντα κινεῖσθαι συνεχῶς, τῷ τὰ μὲν αἰεὶ κινεῖσθαι τὰ δ' ἡρεμεῖν αἰεὶ. Λοιπὸν οὖν θεωρησαί ποτέρον πάντα τοιαῦτα ὅσα κινεῖσθαι καὶ ἡρεμεῖν, ἢ ἕνια μὲν οὕτως, ἕνια δ' αἰεὶ ἡρεμεῖ, ἕνια δ' αἰεὶ κινεῖται· τοῦτο γὰρ δεικτέον ἡμῖν.

(Aristoteles Phys. lib. VIII cap. 3. p. 254. b. 1. ed. Bekker. Simplicius fol. 276. χρῆ δὲ ἐπιστάνειν, ὅτι καὶ ἄλλα δύο τμήματα ἦν ἐκ τῆς διαιρέσεως ἀναφαίνεσθαι, διχῆ τέμνοντα τὰ ὄντα, τῶν μὲν ἐπαμφοτερίζοντων καὶ ποτὲ μὲν κινουμένων ποτὲ δὲ ἡρεμοῦντων, τῶν δὲ λοιπῶν ἢ αἰεὶ κινουμένων ἢ αἰεὶ ἡρεμοῦντων. Καὶ ὁ γε Εὐδήμος παραφράζων σχεδὸν καὶ αὐτὸς τὰ Ἀριστοτέλους τίθησι καὶ ταῦτα τὰ τμήματα συντόμως λέγων· « ἢ πάντα ἐπαμφοτερίζει ἢ τινα αὐτῶν, τὰ δὲ λοιπὰ κινεῖται ἢ ἡρεμεῖ. » Res ita se habet. Tria commemorat Aristoteles philosophorum dogmata. Etenim aut omnia semper quiescunt, quæ Parmenidis et Melissi opinio fuit; aut omnia semper moventur, ut Heraclito placuit; aut alia moventur, alia quiescunt. Postremum vero hoc triplex est. Nimirum aut alia motu agitata semper moventur, alia quiescentia semper quiescunt; aut natura ita comparatum est, ut cuncta similiter moveantur atque quiescant, aut denique quædam res semper immobiles, aliæ semper in motu, aliæ utriusque status participes sunt. Jam vero his alia duo addi posse, eaque Eudemum indicasse monet Simplicius. Etenim ultimum sic amplificari potest, ut dicamus non solum τὰ μὲν ἀμφοτέρων μεταλαμβάνειν, τὰ δ' αἰεὶ κινεῖται, sed etiam τὰ μὲν ἀμφοτέρων μεταλαμβάνειν, τὰ δ' αἰεὶ ἡρεμεῖ. Quæ cur non scripserit philosophus, Simplicius ipse intellexit; Aristoteles vero bis hoc capite de eadem res disputat. Nam p. 253. a. 22 ait ἀρχὴ δὲ τῆς ἀκρίβειας ἔσται ἥπερ καὶ περὶ τῆς λεχθείσης ἀπορίας, διὰ τί ποτε ἕνια τῶν ὄντων ὅτε μὲν κινεῖται, ὅτε δὲ ἡρεμεῖ πάλιν. Ἀνάγκη δ' ἦτοι πάντα ἡρεμεῖν αἰεὶ, ἢ πάντ' αἰεὶ κινεῖσθαι, ἢ τὰ μὲν κινεῖσθαι τὰ δ' ἡρεμεῖν, καὶ πάλιν τούτων ἦτοι τὰ μὲν κινούμενα κινεῖσθαι αἰεὶ, τὰ δ' ἡρεμοῦντα ἡρεμεῖν [adde αἰεὶ], ἢ πάντα πεφυκέναι ὁμοίως κινεῖσθαι καὶ ἡρεμεῖν, ἢ τὸ λοιπὸν ἔτι καὶ τρίτον· ἐνδέχεται γὰρ τὰ μὲν αἰεὶ τῶν ὄντων ἀκίνητα εἶναι, τὰ δ' αἰεὶ κινούμενα,

73. Itaque apparet, fieri non posse, ut similiter cuncta quiescant atque omnia perpetuo moveantur, eo quod alia quidem semper moventur, alia vero semper quiescunt. Restat igitur, ut consideremus, utrum universa talia sint, ut moveantur et quiescant, an quædam huiusmodi sint, alia vero semper quiescant, alia denique semper moveantur. Hoc enim nobis demonstrandum erit.

74. Si igitur omnia quæ motu agitantur, aut natura moventur aut præter naturam et violenter, quæque per

τὰ δ' ἀμφοτέρων μεταλαμβάνειν. Deinde paucis interpositis p. 254. a. 16 ἀρχὴν δὲ πάλιν ποιητέον ἀπὸ τῶν νῦν διορισθέντων τὴν αὐτὴν ἦνπερ ἡρξάμεθα πρότερον. Ἡ γὰρ τοι πάντα ἡρεμεῖ, ἢ πάντα κινεῖται, ἢ τὰ μὲν ἡρεμεῖ τὰ δὲ κινεῖται τῶν ὄντων· καὶ εἰ τὰ μὲν ἡρεμεῖ τὰ δὲ κινεῖται, ἀνάγκη ἦτοι πάντα ὅτε μὲν ἡρεμεῖν, ὅτε δὲ κινεῖσθαι, ἢ τὰ μὲν αἰεὶ ἡρεμεῖν τὰ δ' αἰεὶ κινεῖσθαι αὐτῶν, τὰ δὲ ὅτε μὲν ἡρεμεῖν ὅτε δὲ κινεῖσθαι. Hæc consideranti apparet, mancam Aristotelis orationem supplemdam nobis esse. Quippe desse integrum membrum jam Spengelius vidit, quum duo, non tria sint. Locus autem, de quo agitur, facillime videtur repetitione verborum ἢ τὰ μὲν αἰεὶ ἡρεμεῖν, τὰ δ' αἰεὶ κινεῖσθαι posse restitui aut alia ratione sanari, verbī causa ἢ τὰ μὲν αἰεὶ ἡρεμεῖν, τὰ δ' αἰεὶ κινεῖσθαι, ἢ τὰ μὲν οὕτως, τὰ δὲ ὅτε μὲν κτλ. Adjicit vero Simplicius: δῆλον δὲ ὅτι τῆς τριχῆ ταύτης διαιρέσεως δεικνυμένην ἀληθοῦς καὶ τὰ νῦν διχῆ διαιρεθέντα ἐλέγχεται.)

74. Εἰ δὲ πάντα τὰ κινούμενα ἢ φύσει κινεῖται, ἢ παρὰ φύσιν καὶ βία, καὶ τὰ τε βία καὶ παρὰ φύσιν πάντα ὑπὸ τινος καὶ ὑπ' ἄλλου, τῶν δὲ φύσει πάλιν τὰ θ' ὑφ' αὐτῶν κινούμενα ὑπὸ τινος κινεῖται καὶ τὰ μὴ ὑφ' αὐτῶν, οἷον τὰ κοῦφα καὶ τὰ βαρέα (ἢ γὰρ ὑπὸ τοῦ γεννήσαντος καὶ ποιήσαντος κοῦφον ἢ βαρῦ, ἢ ὑπὸ τοῦ τὰ ἐμποδίζοντα καὶ κωλύοντα λύσαντος), ἅπαντα ἂν τὰ κινούμενα ὑπὸ τινος κινεῖται.

(Aristoteles Phys. lib. VIII. cap. 4 p. 255. b. 31 ed. Bekker. Simplicius fol. 282. b.) φυσικώτερον δὲ νῦν ἔδειξεν ὅτι πᾶν τὸ κινούμενον ὑπὸ τινος κινεῖται, ἥπερ ἐν τῇ πρὸ τούτου βιβλίῳ. Ὁ δὲ Εὐδήμος ὅτι τὸ κινούμενον ὑπὸ τινος κινεῖται, δείκνυσε καὶ ἐκ τῆς τῶν πρὸς τι συνυποστάσεως· « ὡς γὰρ τὸ τεμνόμενον, φησὶν, ἄλογον μὴ ὑπὸ τινος τέμνεσθαι, καὶ τὸ ἐλκόμενον μὴ ὑπὸ τινος ἔλκεσθαι, καὶ ὄλωσ τὸ ποιούμενον μὴ ὑπὸ τινος ποιεῖσθαι, οὕτως καὶ τὸ κινούμενον μὴ ὑπὸ τινος κινεῖσθαι. »

75. Τοῦτο δὲ διχῶς· ἢ γὰρ οὐ δι' αὐτὸ τὸ κινεῖν, ἀλλὰ δι' ἕτερον, δ κινεῖ τὸ κινεῖν, ἢ δι' αὐτό, καὶ τοῦτο ἢ πρῶτον μετὰ τὸ ἐσχάτον ἢ διὰ πλείονων, οἷον ἢ βακτηρία κινεῖ τὸν λίθον καὶ κινεῖται ὑπὸ τῆς χειρὸς κινουμένης ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου, οὕτως δ' οὐκέτι τῷ ὑπ' ἄλλου κινεῖσθαι. Ἄμφο δὲ κινεῖν φάμεν, καὶ τὸ τελευ-

vim et præter naturam omnia a quodam et ab alio; illorum autem, quæ natura rursus moventur, tum ea quæ inferiore et suo motu cientur, tum ea quæ non sua vi aguntur, ut levia et gravia (aut enim ab eo quod generavit et fecit leve aut grave, aut ab eo quod impediendia et prohibentia solvit) omnia utique quæ in motu sunt ab aliquo moventur.

75. Id autem quod movet, est duplex. Aut enim non per se ipsum movet, sed per aliud, quod quidem id

ταῦτον καὶ τὸ πρῶτον τῶν κινουμένων, ἀλλὰ μάλλον τὸ πρῶτον· ἐκεῖνο γὰρ κινεῖ τὸ τελευταῖον, ἀλλ' οὐ τοῦτο τὸ πρῶτον, καὶ ἄνευ μὲν τοῦ πρώτου τὸ τελευταῖον οὐ κινήσει, ἐκεῖνο δ' ἄνευ τούτου, ὅσον ἢ βακτηρία οὐ κινήσει μὴ κινουόντος τοῦ ἀνθρώπου.

(Aristoteles Phys. lib. VIII cap. 5 p. 256. a. 1 ed. Bekker. Simplicius fol. 283 (cf. Scholl. in Aristot. p. 433. a. ed. Brandis.) δείξας, ὅτι πᾶν τὸ κινούμενον ὑπὸ τίνος κινεῖται, ἐρεξῆς ἀκολουθῶς ἀναζητεῖ, πότερον ὑπὸ κινουμένου κινεῖται τὸ κινούμενον ἢ ὑπὸ ἀκινήτου. Διὰ δὲ τὸ πᾶσι σχεδόν, ὡς ῥησιν Εὐδήμος, δοκεῖν τὸ κινῶν κινεῖσθαι καὶ αὐτό, τῶν δὲ κινουόντων ἅμα καὶ κινουμένων τὸ μὲν αὐτοκίνητον ἔστι, τὸ δὲ ὑπ' ἄλλου ἐξῶθεν κινεῖται, ὅσο ὄντων τῶν ἀρχικῶν τῆς κινήσεως, τοῦ τε ἀκινήτου καὶ τοῦ αὐτοκινήτου, τὸ αὐτοκίνητον πρῶτον παραδίῳσι, καὶ δείκνυσιν, ὅτι ἔστι πρῶτον τὸ ἐν τοῖς κινουοῖσι τε καὶ κινουμένοις, ὃ κινεῖ μὴ ὑπ' ἄλλου ἐξῶθεν κινούμενον.)

76. Εἰ δὴ ἀνάγκη πᾶν τὸ κινούμενον ὑπὸ τίνος τε κινεῖσθαι, καὶ ἢ ὑπὸ κινουμένου ὑπ' ἄλλου ἢ μὴ, καὶ εἰ μὲν ὑπὸ τίνος ὑπ' ἄλλου κινουμένου, ἀνάγκη τι εἶναι κινῶν δ' οὐχ ὑπ' ἄλλου πρῶτον, εἰ δὲ τοιοῦτο τὸ πρῶτον, οὐκ ἀνάγκη θάτερον (ἀδύνατον γὰρ εἰς ἄπειρον εἶναι τὸ κινῶν καὶ τὸ κινούμενον ὑπ' ἄλλου αὐτό· τῶν γὰρ ἀπειρῶν οὐκ ἔστιν οὐδὲν πρῶτον) — εἰ οὖν ἄπαν μὲν τὸ κινούμενον ὑπὸ τίνος κινεῖται, τὸ δὲ πρῶτον κινῶν κινεῖται μὲν, οὐχ ὑπ' ἄλλου δέ, ἀνάγκη αὐτὸ ὑπ' αὐτοῦ κινεῖσθαι.

(Aristoteles Phys. lib. VIII cap. 5 p. 256. a. 13 ed. Bekker. Edidi καὶ εἰ μὲν ὑπὸ τίνος ὑπ' ἄλλου

κινουμένου pro vulgata lectione καὶ εἰ μὲν ὑπ' ἄλλου κινουμένου. Simplicius fol. 283 b. συνάγει λοιπὸν τὰ δεδειγμένα. Δείδειται δὲ ὅτι πᾶν τὸ κινούμενον ὑπὸ τίνος κινεῖται, καὶ προσετέθη ὅτι τὸ ὑπὸ τίνος κινούμενον ὑπὸ πρώτου κινουόντος κινεῖται, ἢ προσελήθη ὅτι τὸ πρῶτον κινῶν κινεῖται μὲν, οὐχ ὑπ' ἄλλου δέ· οὐδὲ γὰρ ἂν ἔτι πρῶτον ἦν καὶ εἰς ἄπειρον ἀνάγκη προεῖναι τὰ κινουόντα καὶ κινούμενα, καὶ οὕτως ἀνηρέτο ἡ κίνησις, ὥστε πᾶν τὸ κινούμενον ὑπὸ πρώτου κινεῖται τοῦ αὐτοκινήτου. Καὶ γὰρ ἀναιρουμένου τούτου ἀναίρεται καὶ τὰ μὴ οὕτω κινουόντα, ἐκεῖνων δὲ ἀναιρουμένων τούτο οὐ συναίρεται. Ὅλως δὲ τὸ ὑπ' ἄλλου κινούμενον ὑστερόν ἐστι τοῦ κινουόντος κινουμένου καὶ αὐτοῦ, πρῶτον ἄρα τούτο. Ἔτι δὲ τὸ κινῶν τῷ κινουμένῳ αἰτιόν ἐστι τοῦ κινεῖσθαι· τὸ δὲ αἰτιατὸν ὑστερον τοῦ αἰτίου, πρῶτον ἄρα κινεῖ κινούμενον τὸ αὐτὸ κινῶν. Προστίθησι δὲ ὁ Εὐδήμος, ὅτι καὶ τῶν ἐναυθα κινήσεων αἱ ζωτικαὶ φαίνονται κινήσεις αἰτιαί, καὶ ἡ οὐρανία τῆς τῶν στοιχείων δηλονότι μεταβολῆς. Δοκεῖ δὲ καὶ αὕτη ζωτικῆ πῶς· οὐ γὰρ ὑπ' ἄλλου κινεῖται ὁ οὐρανός, ἀλλ' ὑφ' ἑαυτοῦ.)

77. Ἔτι δὲ καὶ ὡς τὸν αὐτὸν τοῦτον λόγον ἔστιν ἐπελεθεῖν. Πᾶν γὰρ τὸ κινῶν τί τε κινεῖ καὶ τινί. Ἡ γὰρ αὐτῷ κινεῖ τὸ κινῶν ἢ ἄλλῳ, ὅσον ἄνθρωπος ἢ αὐτός ἢ τῆ βακτηρία, καὶ ὁ ἄνεμος κατέβηκεν ἢ αὐτός ἢ ὁ λίθος ὄν ἔωσεν. Ἀδύνατον δὲ κινεῖν ἄνευ τοῦ αὐτοῦ αὐτῷ κινουόντος τὸ ὃ κινεῖ· ἀλλ' εἰ μὲν αὐτὸ αὐτῷ κινεῖ, οὐκ ἀνάγκη ἄλλο εἶναι ὃ κινεῖ, ἂν δὲ ἢ ἕτερον τὸ ὃ κινεῖ, ἔστι τι δ κινήσει οὐ τινί, ἀλλ' αὐτῷ, ἢ εἰς ἄπειρον εἶσιν. Εἰ οὖν κινούμενόν τι κινεῖ,

motu ciet quod movet aut per se movet. Et hoc aut primum post ultimum aut per plura media movet, ut baculus movet lapidem et movetur a manu, quæ quidem ab homine motu agitur. Hic autem non amplius ex eo movet, quod ab alio ipse motu cietur. Utrumque igitur movere dicimus, et ultimum moventium et primum: sed magis primum. Illud enim ultimum movet, sed ultimum primum non movet; et sine primo quidem ultimum non movebit, sed sine hoc primum movere potest; verbi causa baculus, nisi homo movet, non movebit.

76. Si ergo omne quod movetur, ab aliquo moveri necesse est, et aut ab eo quod movetur ab alio, aut ab eo quod non movetur ab alio, et si movetur ab eo quod alieno pulsu agitur, movens aliquid esse primum quod non ab alio moveatur, necesse est: sin autem tale est primum, non necesse est alterum esse (fieri enim non potest, ut in infinitum peregrinetur id quod movet atque movetur ab alio, quippe quum infinitorum nihil sit primum) si igitur omne quidem quod movetur, alieno pulsu agitur, id vero quod primum movet, movetur quidem, sed non ab alio, ipsum profecto primum suo motu cieatur et agatur necesse est.

77. Præterea sic etiam eandem hanc rationem explicare licet. Omne enim quod movet, et aliquid et alio quo movet. Quippe aut per se aut alio movet motus principium, ut homo aut ipse aut baculo movet, et aut ipse ventus dejecit, aut lapis quem pepulit ventus. Fieri vero non potest, ut id quo motus alicui rei affertur, moveat sine eo quod movet sua sponte. Sed si illud per se movet, non necesse est aliud esse, quo moveat; si vero aliud sit id quo moveat, est aliquid, quod quidem non alio quo, sed per se movebit, aut in infinitum abibit. Si igitur aliquid, quod movetur, movet, necesse est illud stare, et non in infinitum pergere. Nam si baculus movet, quia manu movetur, manus ipsa baculo motum affert. Quodsi manum etiam aliud quidpiam moveat, et illud itidem manum movet. Quum igitur id quod motum affert, aliud semper alio quo movet, tum id sit prius quod per se movet necesse est. Quodsi hoc movetur quidem, sed alieno pulsu non agitur, necesse est ipsum profecto suo motu cieri et agi. Quamobrem hac etiam ratione aut ab eo statim quod se ipsum commovet, id quod movetur, motu cieatur, aut ad tale quid aliquando pervenit.

ἀνάγκη στῆναι καὶ μὴ εἰς ἄπειρον ἵέναι· εἰ γὰρ ἡ βακτηρία κινεῖ τῷ κινεῖσθαι ὑπὸ τῆς χειρός, ἡ χεὶρ κινεῖ τὴν βακτηρίαν· εἰ δὲ καὶ ταύτην ἄλλο κινεῖ, καὶ ταύτην ἕτερον τι τὸ κινεῖν. Ὅταν δὲ τι κινῆ αἰετῆρον, ἀνάγκη εἶναι πρότερον τὸ αὐτὸ αὐτῷ κινεῖν. Εἰ οὖν κινεῖται μὲν τοῦτο, μὴ ἄλλο δὲ τὸ κινεῖν αὐτό, ἀνάγκη αὐτὸ αὐτὸ κινεῖν· ὥστε καὶ κατὰ τοῦτον τὸν λόγον ἦτοι εὐθύς τὸ κινούμενον ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ κινουμένου κινεῖται ἢ ἐρχεται ποτε εἰς τὸ τοιοῦτον.

(Aristoteles Phys. lib. VIII cap. 5 p. 256. a. 21 ed. Bekker. Simplicius fol. 284. b. ὅτι μὲν ὁ αὐτός ἐστι λόγος οὗτος τῷ πρὸ αὐτοῦ καὶ αὐτὸς λέγει· διαφέρει δὲ, φησὶν ὁ Ἀλέξανδρος, τῇ ἐφόδῳ, ὅτι ἐκεῖ μὲν ἡ ἀρχὴ τῆς δεξιῆς ἀπὸ τοῦ τὸ κινούμενον ἢ ὑπὸ αὐτῷ κινουμένου κινεῖσθαι ἢ οὐχ αὐτῷ, ἀλλ' ὑπ' ἄλλου· ἐπαυθα δὲ ἀπὸ τοῦ κινουμένου ἢ δεξιῆς αὐτῷ πρόεισι. Λαμβάνει γὰρ πᾶν τὸ κινεῖν ὡς περὶ τι κινεῖ· ἀδύνατον γὰρ τι κινεῖν μὲν, μὴδὲν δὲ κινεῖν, οὕτω καὶ τι κινεῖν. Μήποτε δὲ οὐ ταύτη διενηνόχασιν οἱ λόγοι· καὶ γὰρ καὶ ὁ ἡδὴ ῥηθείς ἀπὸ τοῦ κινουμένου ἐπεχειρήθη λέγων· ἡ γὰρ οὐ δι' ἑαυτὸ τὸ κινεῖν, ἀλλὰ δι' ἕτερον ὁ κινεῖ τὸ κινεῖν, ἢ δι' ἑαυτό· ἀλλ' ἡ διαφέρει τὸ δι' ἑαυτὸ κινεῖν τοῦ ἑαυτῷ κινεῖν, καὶ τὸ δι' ἕτερον τοῦ ἄλλῳ, ταύτη διενηνόχασιν οἱ λόγοι· διαφέρει δὲ ταῦτα τῷ τὸ μὲν δι' ἑαυτὸ κινεῖν ὡς ἐν αὐτῷ τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως ἔχον κινεῖν, τὸ δὲ αὐτῷ κινεῖν ὡς προσεχῶς ἐφαπτόμενον τοῦ κινουμένου τὸ τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως ἐν αὐτῷ ἔχον. Τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ ῥηθὲν ὑπ' αὐτοῦ· οἷον ἄνθρωπος ἢ αὐτὸς ἢ τῇ βακτηρίᾳ, καὶ ὁ ἄνεμος κατέβαλεν ἢ αὐτὸς ἢ ὁ λίθος ἐν ἔωσεν. Ὅσπερ οὖν πρότερον τὸ δι' ἕτερον κινεῖν ἀνήγαγεν εἰς τὸ δι' ἑαυτὸ κινεῖν καὶ ἔδειξεν, ὅτι ἐὰν ἢ τὸ δι' ἕτερον κινεῖν, ἀνάγκη τὸ δι' ἑαυτὸ κινεῖν προὔπαρχειν, οὕτω τὸ ἢ κινεῖ τὸ κινεῖν μέσον ἐν τοῦτε πρώτου κινουμένου καὶ τοῦ ἐσχάτου κινουμένου ἀνάγει εἰς τὸ αὐτῷ κινεῖν, καὶ δείκνυσιν ὅτι ὅταν τινὲ κινῆ αἰετῆρον, ἀνάγκη εἶναι πρότερον τὸ αὐτὸ ἑαυτῷ κινεῖν, ὁ καὶ τὴν ἀρχὴν ἐν ἑαυτῷ τῆς κινήσεως ἔχει καὶ προσεχῶς ἐστὶ τῷ κινουμένῳ καὶ οὐ δι' ἄλλου αὐτὸ κινεῖ. Τοῦς μὲν οὖν λόγους οὕτως, οἶμαι, χρὴ διακρίνειν τοῦ Εὐδήμου καὶ συνάψαντος αὐτοῦς ἐν οἷς φησι « τὸ δὲ κινεῖν ἢ δι' αὐτὸ κινεῖ ἢ δι' ἄλλο, καὶ ἑαυτῷ ἢ ἄλλῳ. » Aristoteles postquam omnia, quae moventur, ab aliquo agitari (ὑπὸ τινὸς κινεῖσθαι) docuit, motus principium ab eo ducit quod se ipsum commoveat sive quod suo motu cieatur et agatur (ὑφ' αὐτοῦ κινούμενον). Quippe in rebus cunctis, quae alieno pulsu agitantur (ἐν τοῖς ὑπ' ἄλλου κινουμένοις) ait requiri aliquod movendi principium, quod sua sponte, non aliena vi ex-

trinsecus excitetur (ἀνάγκη τε εἶναι κινεῖν ὁ οὐχ ὑπ' ἄλλου πρώτον), neque media in infinitum (εἰς ἄπειρον) progredi, quia infinitorum nullum sit initium (τῶν ἀπειρῶν πρώτων). Quamobrem movendi fons (πρώτων κινουμένων) agitur quidem, sed non aliunde (ὑπ' ἄλλου), verum a se (ὑφ' αὐτοῦ). Idem praeceptum et alibi philosophus aliis verbis, non alia ratione dat. Itaque non est quod cum Alexandro et Simplicio verborum discrimen fingamus, quod ipse Aristoteles haudquaquam fecit. Namque ut eandem notionem habent ὑφ' αὐτοῦ, δι' αὐτό et αὐτῷ κινεῖσθαι : ita eandem vim habere ὑπ' ἄλλου, δι' ἕτερον et ἄλλῳ κινεῖσθαι apertum est. Accedit quod Stagiritis in eadem comprehensione variat dictionem p. 257. b. 18 διχῶς γὰρ ἦν κινεῖν, τὸ μὲν ὑπ' ἄλλου κινούμενον αὐτό, τὸ δ' αὐτῷ. Non audiendus igitur Eudemus, qui hoc et sequenti loco tum δι' αὐτό et ἑαυτῷ, tum δι' ἄλλο et ἄλλῳ distinguit, quae non in rerum, sed in sola verborum varietate versantur.)

78. Ἀδύνατον δὲ τὸ αὐτὸ αὐτὸ κινεῖν πάντη κινεῖν αὐτὸ ἑαυτό· φέροιτο γὰρ ἂν ὄλον καὶ φέροι τὴν αὐτὴν φορὰν, ἐν ὃν καὶ ἄτομον τῷ εἶδει, καὶ ἀλλοιοῖτο καὶ ἄλλοιοι, ὥστε διδάσκει ἂν καὶ διδάσκειτο ἅμα, καὶ υγιάζει καὶ υγιάζοιτο τὴν αὐτὴν υγιείαν.

(Aristoteles Phys. lib. VIII cap. 5 p. 257. b. 2 ed. Bekker. Simplicius fol. 286. b. (cf. Schöll. in Aristot. p. 435, a. ed. Brandis.) ὁ μὲν οὖν Εὐδήμος προϊστορήσας τὸ αὐτὸ κινεῖν ὡς ὑπὸ Πλάτωνος διεδόθη, διαιρεῖ πρώτων τοὺς τρόπους, καθ' οὓς ἐνδέχεται τι αὐτοκίνητον λέγεσθαι γράφων οὕτως· « ἦτοι γὰρ ὄλον ὄλον κινεῖ, ἢ μέρος ὄλον, ἢ ἀνάπαλιν, ἢ μέρος μέρος. Κινεῖν δὲ λέγομεν πρώτως τὸ αὐτῷ κινεῖν οὐ τὸ ἐτέρῳ, καὶ τὸ δι' αὐτό καὶ οὐ δι' ἄλλο. » Καὶ οὕτω τοὺς τρεῖς τρόπους καθ' ἕκαστον ἀνελὼν μόνον δείκνυσιν αὐτοκίνητον δυνάμενον εἶναι τὸ μέρος μὲν κινεῖν, μέρος δὲ κινούμενον, καὶ τούτου τὸ ἔχον ἐν αὐτῷ τὸ μὲν τι κινεῖν, ἀκίνητον δὲ καθ' αὐτό, τὸ δὲ κινούμενον. Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης οὐ προέλαθε μὲν τὴν διαίρεσιν ταύτην, προελθὼν δὲ τίθησιν αὐτὴν συντόμως ὅταν λέγῃ « τὸ γὰρ ὄλον εἰ κινεῖται αὐτὸ ὑφ' ἑαυτοῦ, ἦτοι ὑπὸ τῶν αὐτοῦ τινος κινήσεται ἢ ὄλον ὑπὸ ὄλου. » Νῦν δὲ εὐθύς ἐνα ἕκαστον προχειρίζομενος τῶν τρόπων τὰ ἐπόμενα ἄτοπα δείκνυσιν καὶ πρώτων τὸ τὸ ὄλον ὑφ' ὄλου ἑαυτοῦ κινεῖσθαι διὰ παραδειγμαμάτων ἀπεμφαίνον δείξας, ἐφεξῆς ὅτι ἀδύνατόν ἐστιν ἐπιδείκνυσιν, τὰ δὲ παραδείγματα· φέροι γὰρ ἂν, φησὶν, ὄλον καὶ φέροιτο τὴν αὐτὴν φορὰν, ἐν ὃν καὶ ἄτομον τῷ εἶδει, ἢ ἀλλοιοῖτο καὶ ἄλλοιοι, ὥστε διδάσκει ἂν

78. Fieri igitur nequit, ut id quod motu suo cieatur, se totum penitus moveat. Unum enim et individuum specie feretur totum eademque latine feret, et varia-

bitur et variabit; quamobrem simul docebit ac docebitur, eademque sanitate tum sanabit tum sanabitur.

καὶ μανθάνοι ἅμα καὶ ὑγιᾶσθαι καὶ ὑγιᾶζοιτο τὴν αὐτὴν ὑγιειν, ἅπερ ὁ Εὐδόμημος διὰ τῶν αὐτῶν ὀνομάτων σαφέστερα πεποιήκειν γράφων οὕτως· « ἄρ' οὖν ἐνδέχεται φέρειν ὅλον ὅλον εἰπεῖν ἐπὶ τοῦ ὅμου καὶ ἅμα τὸ αὐτὸ καὶ ἐν ἐπὶ τοῦ ὅμου φέρεσθαι, καὶ εἶναι καὶ ἐπὶ τοῦ ὅμου φέρειν καὶ ἔχειν; ἢ τοῦτο μὲν οὐχ οἷόν τε, θερμαινέσθαι δὲ ὅλον ὑπ' ὅλου; καὶ πῶς; τὸ μὲν γὰρ θερμαῖνον θερμαίνει, θερμὸν ἐηλονότι ὄν, τὸ δὲ θερμαινόμενον εἰς τὸ θερμὸν μεταβάλλει· εἰς ὃ δὲ μεταβάλλει, οὕτω ἐστὶν ἐκεῖνο, ἅμα δὲ εἶναι τὸ αὐτὸ θερμὸν τε καὶ μὴ θερμὸν ἀδόνατον. » Cf. Themistius fol. 60, b. qui inde a verbis πρώτον δὲ ἀπάντων διαιρητέον ipsum fortasse sequitur Eudemum. Platonis et Aristotelis de eo quod se ipsum commovet sententias inter se comparatas vide apud Simplicium fol. 290.)

79. Ὅτι δ' οὐκ ἔστιν αὐτὸ αὐτὸ κινεῖν οὕτως, ὥστε ἐκάτερον ὑπ' ἐκατέρου κινεῖσθαι, ἐκ τῶνδε φανερόν. Οὕτε γὰρ ἔσται πρώτον κινεῖν οὐδέεν, εἴ γε ἐκάτερον κινήσει ἐκάτερον· τὸ γὰρ πρότερον αἰτιώτερον τοῦ κινεῖσθαι τοῦ ἐχομένου καὶ κινήσει μᾶλλον. Διγῶς γὰρ ἦν κινεῖν, τὸ μὲν τὸ ὑπ' ἄλλου κινούμενον αὐτό, τὸ δ' αὐτῷ· ἐγγώτερον δὲ τὸ παρῶτερον τοῦ κινουμένου τῆς ἀρχῆς ἢ τὸ μεταξὺ.

(Aristoteles Phys. lib. VIII cap. 5, p. 257 b. 13 ed. Bekker. Simplicius fol. 287. b. συμπαρανέμενος [ἔτι εἰ] ἔστι τι αὐτοκίνητον, ἀνάγκη τὸ μὲν τι αὐτοῦ κινεῖν, τὸ δὲ κινεῖσθαι, δέδωκε πάλιν ἡμῖν καὶ τούτου τὴν διαίρεσιν ἐννοεῖν· εἴ γὰρ τὸ μὲν τι κινεῖ τὸ δὲ κινεῖται, ἢ μέρος μὲν κινεῖ, τὸ δὲ ὅλον κινεῖται, ἢ τὸ μὲν ὅλον κινεῖ, μέρος δὲ κινεῖται. Διαίρει δὲ καὶ τοῦτο ὁ Εὐδόμημος οὕτως· « τὸ γὰρ κινεῖν, φησί, μέρος ἢ ἀκίνητον ὄν κινήσει ἢ κινούμενον. Ἄλλ' εἰ μὲν ἀκίνητον, δέδεικται ὁ βουλόμεθα, ὅτι τὸ αὐτοκίνητον σύγκειται ἐκ κινουμένου καὶ ἀκινήτου τοῦ κινουμένου· εἰ δὲ τὸ κινεῖν μέρος κινούμενον καὶ αὐτὸ κινεῖ, ἐπειδὴ πᾶν τὸ κινούμενον ὑπὸ τινος κινεῖται, καὶ τοῦτο ὑπὸ τινος κινήθησεται. Οὐκοῦν ἔξωθεν μὲν οὐχ οἷόν τε εἶναι τὸ κινεῖν αὐτό· οὐ γὰρ ἂν ἔτι ὑπ' ἑαυτοῦ λέγοιτο κινεῖσθαι τὸ ὅλον, ἀλλ' ὑπ' ἄλλου τοῦ τὸ κινεῖν αὐτὸ μέρος κινουμένου. Ὑπὸ τινος ἄρα τῶν ἐν τῷ αὐτοκίνητῳ κινήσεται. Ἡ οὖν ὑπὸ τινος τῶν ἑαυτοῦ μορίων κινήσεται τὸ κινεῖν μέρος, ἢ ὑπὸ τοῦ κινουμένου. Καὶ τοῦτο πάλιν τὸ κινεῖν ἢ ἀκίνητον ὄν κινεῖ καὶ ἔσται τὸ πρώτως κινεῖν ἀκίνητον, ἢ κινούμενον, καὶ πάλιν ἢ ὑπὸ μέρους ἑαυτοῦ, ἢ ὑπὸ τοῦ κινουμένου· ἀνταναιρουῦντες δὲ, φησὶν

ὁ Εὐδόμημος, οὕτως ἔφομέν ποτε εἰς τὰ πρώτως κινουόμενα· ταῦτα δὲ ἦν ἢ μὴ τινι ἐκίνοι, ἀλλ' ὅλα ὅλοι· οὐ γὰρ ἐνδέχεται τὴν ἀντανάφρεσιν ἀπειρον εἶναι· οὐ γὰρ ἂν κινεῖντο [leg. κινεῖντο] μὴ ὄντος πρώτου, δέδεικται δὲ ὅτι ὅλον ὑπὸ ὅλου ἀδόνατον κινεῖσθαι ἑαυτοῦ, ὥστε ἀνάγκη τὸ πρώτως κινεῖν ἀκίνητον ὄν κινεῖν. » Οὕτω μὲν οὖν ὁ Εὐδόμημος διαίρει. Ὁ δ' Ἀριστοτέλης πρώτον ἀναίρει τὸ μόριον μὲν τι κινεῖν, μόριον δὲ τι κινεῖσθαι οὕτως ὥστε καὶ τὸ κινούμενον κινεῖν πάλιν αὐτὸ καὶ τὸ κινεῖν κινεῖσθαι ὑπὸ τοῦ κινουμένου ὑπ' αὐτοῦ· συμβαίνει γὰρ οὕτως ἐκάτερον ὑπ' ἐκατέρου κινεῖσθαι, ὑπὸ τε τοῦ κινουμένου ὑπ' αὐτοῦ καὶ ὑπ' ἑαυτοῦ. Εἰ γὰρ τὸ Α κινεῖ τὸ Β, τὸ δὲ Β κινεῖ τὸ Α, καὶ ὑπ' ἑαυτοῦ ἄρα κινεῖται τὸ Α, καὶ μᾶλλον ἢ ὑπὸ τοῦ Β. Μᾶλλον γὰρ ὑπὸ τοῦ πρώτου κινουμένου κινεῖται τὸ κινούμενον ἢ ὑπὸ τοῦ προσεχούς, ὡς δέδεικται πρότερον. Exponit Aristoteles quoad per se moveatur (τὸ αὐτοκίνητον) e duobus constare membris, quorum alterum moveat, alterum moveatur. Quocirca fieri potest, ut aut totum (τὸ ὅλον) moveat et pars (μέρος) moveatur, aut pars moveat et totum moveatur, aut pars moveat et pars moveatur. Excluditur quartum. Quis enim totum simul movere et moveri dixerit, quod absurdum est? Neque priora duo admittas; tertium igitur probandum. Eo spectat Eudemi fragmentum. Quum enim philosophus membra ista non invicem se movere (ἐκάτερον ὑπ' ἐκατέρου κινεῖσθαι) affirmeret, alterum immobile (ἀκίνητον) esse, alterum moveri (κινούμενον) efficitur. Etenim quoniam naturæ per se mobilis (τοῦ αὐτοκινήτου) alterum membrum est movens (τὸ μὲν μέρος κινεῖν), alterum motum (τὸ δὲ κινούμενον): prius illud (τὸ κινεῖν μέρος) movet, aut quando quiescit (ἀκίνητον ὄν), aut quando movetur (κινούμενον). Si quiescit, demonstratum est quod volumus; si vero pulsu agitatum (κινούμενον) commovet movens illud membrum (τὸ κινεῖν μέρος), non aliunde agitari, sed suo motu fieri debet. Quapropter semper in eadem questione res versabitur. Sic autem progredientes pervenimus ad principium motus (τὸ πρώτως κινεῖν), quod immobile esse apparet).

80. Ἄλλὰ μὴν εἴ γε ἔστι τι καὶ τοιοῦτον, κινεῖν μὲν τι, ἀκίνητον δὲ αὐτὸ καὶ αἰδίον, ἀνάγκη καὶ τὸ πρώτον ὑπὸ τούτου κινούμενον αἰδίον εἶναι.

(Aristoteles Phys. lib. VIII cap. 6, p. 259. b. 32

79. At non licere ipsum se ita commovere, ut utrumque ab utroque moveatur, ex hisce sane intelligitur. Nam si utrumque movebit utrumque, nihil erit quod moveat primum. Id enim quod prius movet, causa magis est ut moveatur id quod motu cietur, quam id quod illi adhæret. Duplex enim est motus, ut diximus,

siquidem aliud aliunde agitatur, aliud se ipsum movet. Ceterum id quod longius ab eo distat, quod motu cietur, propius est principio motus, quam id quod in medio invenitur.

80. At vero si quid semper tale est, ut moveat quidem aliquid, immobile autem et perpetuum sit, etiā

ed. Bekker. Simplicius fol. 294. b. (cf. Scholl. in Aristot. p. 440. a. ed. Brandis.) δεΐξας πρῶτον, ὅτι ἔστι κίνησις αἰεί, καὶ οὔτε γέγονέ ποτε κίνησις πρότερον μὴ οὔσα, οὔτε φθερείται ποτε, ὥστε μὴ εἶναι κίνησιν, εἴτα ἐφεξῆς δεΐξας, ὅτι τὸ πρῶτως κινῶν καθ' ἑκάστην κίνησιν, ὡς ὁ Εὐδήμος προστίθησιν, ἀκίνητον εἶναι χρὴ καὶ καθ' αὐτὸ κατὰ συμβεθεκός, εἶναι δὲ καὶ αἰδίον ὡς αἰδίου κινήσεως αἴτιον, ἀνάγκη εἶναι φησὶ τὸ πρῶτως κινούμενον ὑπὸ τοῦ ἀκινήτου καὶ αἰδίου κινητικοῦ αἰδίου καὶ αὐτὸ εἶναι· συνυπάρχει γὰρ ἀλλήλοις τὸ κινῶν ὡς κινῶν καὶ τὸ κινούμενον ὡς κινούμενον. Αὐτὸς δὲ καὶ ἄλλην ἀπόδειξιν τούτου προστίθησι. Λαβῶν γὰρ ὁμολογούμενον τὸ εἶναι γένεσιν καὶ φθορὰν ἐν τοῖς οὐσί, συνημμένον τι τοιούτων ἐπάγει. Εἰ μὴ ἔστι τι αἰδίον κινούμενον τε καὶ κινῶν, οὐκ ἂν εἴη γένεσις αἰεί καὶ φθορά. Ἀλλὰ μὴν ἔστι ταῦτα· ἔστιν ἄρα αἰδίον τι κινούμενον τε καὶ κινῶν.)

81. Ἐπεὶ δ' ἐν τοῖς οὐσιν ἀνάγκη κίνησιν εἶναι συνεχῆ, αὕτη δὲ μία ἔστιν, ἀνάγκη δὲ τὴν μίαν μεγέθους τε τιος εἶναι (οὐ γὰρ κινεῖται τὸ ἀμέγεθες) καὶ ἐνὸς καὶ ὕψ' ἐνός· οὐ γὰρ ἔσται συνεχῆς, ἀλλ' ἐξομένη ἐτέρα ἐτέρας καὶ ὀνηρημένη. Τὸ δὲ κινῶν εἴ ἐν, ἢ κινούμενον κινεῖ ἢ ἀκίνητον ὄν. Εἰ μὲν δὲ κινούμενον, συνακολουθεῖν δεήσει καὶ συμμεταβάλλειν αὐτὸ, ἅμα δὲ κινεῖσθαι ὑπὸ τιος· ὥστε στήσεται καὶ ἕξει εἰς τὸ κινεῖσθαι ὑπὸ ἀκινήτου. Τοῦτο γὰρ οὐκ ἀνάγκη συμμεταβάλλειν, ἀλλ' αἰεὶ τε δυνήσεται κινεῖν (ἄπονον γὰρ τὸ οὕτω κινεῖν) καὶ ὁμαλῆς αὕτη ἢ κίγησις ἢ μόνη ἢ μάλιστα· οὐ γὰρ ἔχει μεταβολὴν τὸ κινῶν οὐδεμίαν. Δεῖ δὲ οὐδὲ τὸ κινούμενον πρὸς ἐκείνου ἔχειν μεταβολήν, ἵνα ὁμοία ἦ ἢ κίνησις. Ἀνάγκη δὲ ἢ ἐν μέσῳ ἢ ἐν κύκλῳ εἶναι· αὗται γὰρ αἱ ἀρχαί. Ἀλλὰ τάχιστα κινεῖται τὰ ἐγγύτατα τοῦ κινῶντος. Τοιαύτη δ' ἢ τοῦ ὄλου κίνησις· ἐκεῖ ἄρα τὸ κινῶν.

(Aristoteles Phys. lib. VIII cap. 10 p 267. a. 21 ed. Bekker. (cf. Scholl. in Aristot. p. 453. a. ed. Brandis.) εἰπὼν ὑποῖον ἔστι τὸ πρῶτως κινῶν καὶ τὸ κινούμενον τὴν αἰδίον κίνησιν, καὶ ὅπως ἔχοντα πρὸς ἀλλήλα, ἐπειδὴ ζητεῖν ἔθος ἦν, ὡς ἔοικεν, ποῦ τὸ κινῶν τὸν οὐρανὸν ἔστι, καὶ οἷγε Πυθαγόρειαι

ἐν τῷ μέσῳ λέγειν ἐδόκουν αὐτό, καὶ τοῦτο προσθεῖναι τοῖς περὶ τοῦ κινῶντος λόγοις ἐδοκίμασεν, καὶ λέγει ὅτι ἀνάγκη αὐτὸ ἐν τῇ ἀρχῇ εἶναι τοῦ κινουμένου, ὅπερ κυριώτατόν ἐστιν. Δύο δὲ ἀρχαί εἰσιν ἐν τῇ σφαίρᾳ, τὸ τε μέσον καὶ τὸ περίρι· ἀνάγκη οὖν φησὶ ἐν τούτων τινὲ εἶναι τὸ κινῶν. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ ἐγγύτατα τοῦ κινῶντος τάχιστα μᾶλλον κινεῖται, ταχέα δὲ ἢ τοῦ κύκλου (αἱ. ὄλου) κίνησις, τοῦτ' ἔστι τῆς περιφερείας, ἐκεῖ τὸ κινῶν εἴη ἂν. Τὸ γὰρ μέσον ἀκίνητον ὄν οὐ δοκεῖ πρὸς τὸ κινῶν οἰκειῶς ἔχειν. Ὁ δὲ Εὐδήμος ἐν τῷ μεγίστῳ κύκλῳ φησὶν εἶναι τῷ διὰ τῶν πόλων· οὗτος γὰρ τάχιστα κινεῖται, τὸ δὲ κινῶν δοκεῖ ἄρρεσθαι, ὅθεν τάχιστα ἂν κινήσῃ καὶ ῥᾶστα. Ἀπορεῖ δὲ ὁ Ἀλέξανδρος καὶ πρὸς τὴν ἐξῶ περιφέρειαν καὶ πρὸς τὸν μεγίστον κύκλον, εἰ ἐν τούτων (Ald. τούτῳ) τινὲ ἔστι τὸ κινῶν αἴτιον, πῶς οὐ κινήσεται κατὰ συμβεθεκός. Καὶ εἰπὼν ἐκτός, εἰ μὴ ταύτης κατὰ τοὺς πόλους ἔστιν, ἐπαπορεῖ ὅτι καὶ δύο οὗτοι καὶ ἀκίνητοι, Ἀριστοτέλης δὲ καὶ Εὐδήμος φασὶ τὸ ἐγγυτέρῳ τοῦ κινῶντος τάχιστα κινεῖσθαι. Λύων δὲ τὴν ἀπορίαν λέγει ὅτι εἰ μὲν ἐν μορίῳ τινὲ εἴη τῆς περιφερείας τῆς ἐξωτάτω, κινῶντο ἂν κατὰ συμβεθεκός, τῷ κατὰ μόρια τὴν κίνησιν εἶναι τῆς σφαίρας· εἰ δὲ ἐν πάσῃ τῇ περιφερείᾳ, ἔσται τε ἐν τῷ τάχιστα φερομένῳ, καὶ οὐκέτι ἂν κινῶντο κατὰ συμβεθεκός, τῷ πᾶσαν τὴν περιφέρειαν μὴ κινεῖσθαι, μηδὲ ἀλλάσσειν τὸν τόπον, ἀλλ' ἐν τῷ αὐτῷ μένειν αἰεὶ. Ἐγχείρει οὖν εἶναι αὐτὸ ἐν πάσῃ τῇ τῆς ἐκτός σφαίρας περιφερείᾳ· οὕτω γὰρ, φησὶν, ἔσται ἐγγυτάτῳ τοῦ τάχιστα κινουμένου καὶ μὴ κατὰ συμβεθεκός κινούμενον καὶ τὴν αὐτὴν αἰεὶ σχέσιν ἔχον πρὸς τὸ κινῶν ὑπ' αὐτοῦ, διὸ καὶ ὁμοίαν αἰεὶ κίνησιν κινήσει. Ταῦτα ἠπόρησεν ὁ Ἀλέξανδρος καὶ ἔλυσεν οὕτως, καίτοι πρότερον καλῶς εἰπὼν, ὅτι οὐχ ὡς τόπον τινὰ κατέχοντος τοῦ κινῶντος ἀκουστέον· ἀμερὲς γὰρ ἐδείχθη, ἀλλ' οὐδὲ ὡς εἶδους ὄντος τοῦ ἐν ᾧ ἔστιν, ἀλλ' ὡς οὐσίας ἀσωμάτου αὐτῆς καθ' αὐτὴν ἐν οὐσίᾳ. Κἂν γὰρ ἐμψυχον, φησὶν, ὄν τὸ κυκλοφορητικὸν σῶμα κινῆται κατὰ τὴν ἐν αὐτῷ ψυχὴν, ἀλλὰ καὶ ἄλλου τινὸς δεῖ τὴν ἀρχὴν αὐτῷ τῆς κινήσεως παρέχοντος· ἐπὶ πάντων γὰρ τῶν ἐμψύχων ἐξωθέν τι ὄν αἴτιον αὐτοῖς καὶ ἀρχὴ γίνεται τῆς κινήσεως

illud quod ab eo primum movetur perpetuum esse necesse est.

81. Quoniam autem in iis quae sunt, continuus motus necessario inest, hic vero est unus, unum motum magnitudinis cuiuspiam esse necesse est (non enim id movetur, quod magnitudine caret) et unius esse atque ab uno: alioqui continuus non erit, sed adhaerens alius alii ac divisus. Id porro quod movet, si unum est, aut motu agitatum movet aut immobile manens. Si igitur motu agitatum, simul sequatur ipsum atque mutetur, et insuper ab aliquo moveatur oportet. Quamobrem stabil

atque id consequetur, ut moveatur ab immobili. Hoc enim non necesse est simul mutari, sed poterit semper movere (facile enim est, hoc pacto movere) et hic motus aut solus aut maxime est aequalis: id enim quod movet, nullam habet mutationem. Oportet vero etiam id quod ab illo movetur, ut motus sit similis, nullam habere mutationem. Atqui illud aut in medio, aut in circulo esse necesse est: hæc enim principia sunt. Sed celerime moventur quæ proxima sunt moventi. Talis autem est universi motus: illic igitur est id quod movet.

τῆς ψυχικῆς τῆς κατὰ τόπον γινομένης, εἶγε ἐφάσει τινός ἢ κατὰ τόπον γίνεται τῶν ἐμφύχων κινήσει. Ταῦτα ὁ Ἀλέξανδρος ἔγραψεν ὡς τελικὸν μόνως αἷτιον τὸ πρῶτως κινῶν τὸν Ἀριστοτέλη λέγειν ἀποδεγόμενος. Εἰ δέ, ὡς πολλοὶ λόγοι δεικνύουσι, καὶ ποιητικὸν αὐτὸ νομίζει, τὴν μὲν ψυχὴν καὶ αὐτὸς οἰεῖται ὡσπερ ὁ Πλάτων τοῦ μεταβατικῆς τῆς κινήσεως αἰτίαν εἶναι, τὸν δὲ ἀκίνητον νοῦν τοῦ περὶ τὰ αὐτὰ καὶ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ἐν τῷ αὐτῷ αἰεὶ κινεῖσθαι καθ' ἓνα λόγον καὶ μίαν τάξιν. Εἰ οὖν ἀμερὲς τὸ κινῶν καὶ χωριστὸν πάντῃ σωματίων, αὐτὸ καθ' αὐτὸ τέλειον ἐξηρημένον τοῦ παντός σωματικῆς κόσμου, καλῶς ἔχει λέγειν καὶ πανταχοῦ αὐτὸ καὶ οὐδαμοῦ εἶναι. Εἰ δὲ οἱ μὲν Πυθαγόρειοι ἐν τῷ κέντρῳ λέγουσιν ἰδρῦσθαι, ὁ δὲ Ἀριστοτέλης ἐν τῇ ἀπλανεῖ σφαίρᾳ φησὶν εἶναι, ἐκείνοι μὲν τὸ κέντρον ἐπιτηδειότερον τῶν ἄλλων τοῦ παντός μερῶν νομίζουσι πρὸς μέθεξιν τῆς τοῦ δημιουργοῦ συνοχικῆς καὶ ἐδραστικῆς ἀγαθότητος, ὁ δὲ Ἀριστοτέλης πρῶτως ἀπολαύειν τῆς δημιουργικῆς νομίζει κινήσεως. Καὶ διὰ τοῦτο οἱ μὲν Πυθαγόρειοι Ἐστίας τόπον καὶ Ζανὸς πύργον ἐκάλουν τὸ κέντρον, ὁ δ' Ἀριστοτέλης (p. 265. b. 8) μέτραν τῶν ἄλλων κινήσεων τὴν τῆς ἀπλανοῦς ἐλεγεν ὡς πρῶτην καὶ συνηρημένην καὶ τὸ τοῦ κινῶντος ἀμερὲς διὰ τῆς ταχυτήτος ἐνεικονιζομένην. Οὐ γὰρ οὖν δεδοικέναι μὴ κατὰ συμβεβηκὸς κινήσωμεν τὸ πρῶτως κινῶν, ἐν τῷ ἀπλανεῖ λέγοντες αὐτὸ οὐρανῷ. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἐν τῷ οὐρανῷ κυριώως ἐκεῖνο, ἀλλ' ὁ οὐρανὸς ἐν αὐτῷ· εἴπερ τὸ ἐν τινι περιέχεται ὑπὸ τοῦ ἐν ᾧ ἐστὶ, περιέχει δὲ ἐκεῖνο τὸν ὅλον κόσμον τῇ ἀπειρῳ αὐτοῦ δυνάμει. Μήποτε δὲ οὐδὲ ἡ ἐπινοηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου βοήθεια πρὸς τὸ μηδὲ κατὰ συμβεβηκὸς ἐκεῖνο κινεῖσθαι αὐτάρκως ἐστὶν ἀπὸ ἐννοίας ἐτι προϋῶσα τοῦ ἐν τῷ οὐρανῷ εἶναι τὸ πρῶτως κινῶν· εἰ γὰρ μὴ ἐν μορίῳ τινί, φησὶν, ἐστίν, ἀλλ' ἐν πάσῃ τῇ περιφερείᾳ, ἐπειδὴ ἡ πᾶσα οὐ κινεῖται οὐδὲ ἀμείβει τόπον, ἀλλ' ἐν τῷ αὐτῷ μένει, οὐδὲ κατὰ συμβεβηκὸς ἂν κινῶτο. Εἰ οὖν ἡ μὲν πᾶσα οὐ κινεῖται, τὸ δὲ πρῶτως κινῶν ἐν τῷ τάχιστα κινουμένῳ λέγεται εἶναι, ὁῦλον ὅτι οὐκ ἐστὶν ἐν τῇ πάσῃ περιφερείᾳ. Ἐπειτα εἰ μὲν οὕτως ἐστὶν ἐν τῇ πάσῃ ὡς κατατεταγμένον ἐν αὐτῇ, ἢ δὲ πᾶσα κατὰ μόρια κινεῖται, ὁῦλον ὅτι καὶ αὐτὸ μετὰ τῶν μορίων κατὰ συμβεβηκὸς κινήθησεται. Εἰ δὲ ἀσχέτως καὶ ἐξηρημένως τῷ ὅλῳ πάρεστι, τί κωλύει καὶ τοῖς μέρεσιν ἀσχέτως καὶ ἐξηρημένως καὶ ἀμερίστως καὶ ἀκινήτως

ἅμα πᾶσι παρὸν μηδὲ κατὰ συμβεβηκὸς τῇ ἐκείνων κινήσει συγκινεῖσθαι; Καὶ ἀσφαλῶς ὁ Εὐδόξος τὸ πρόβλημα ἐκτιθέμενος « εἰ ἀμερὲς, φησὶν, ἐστὶ τὸ πρῶτως κινῶν καὶ μὴ ἀπτεται τοῦ κινουμένου, πῶς ἔχει πρὸς αὐτό; » Τὸ οὖν ἀμερὲς καὶ μὴ ἀπτόμενον τοῦ κινουμένου, ἀλλ' ἀσχετον πρὸς αὐτὸ καὶ ἐξηρημένον, πῶς δύναται συγκινεῖσθαι τῷ κινουμένῳ, ὥστε κατὰ συμβεβηκὸς κινεῖσθαι; Τὸν δὲ Εὐδόξον ὁ Ἀλέξανδρος τὸ πρῶτως κινῶν ἐν τῷ μεγίστῳ φησὶ λέγειν κύκλῳ τῷ διὰ τῶν πολλῶν· οὗτος γὰρ τάχιστα κινεῖται. Ἐγὼ δὲ οὕτως εὔρον τὴν γραφὴν ἐν τῷ Εὐδοκίμῳ « τῆς δὲ σφαίρας ὁ μὲν τόπος ὁ περὶ τοὺς πόλους τάχιστα κινεῖται. » Καὶ τούτῳ δὲ ἐπιστάνειν ἄξιον, ὅτι ὁ μὲν Ἀλέξανδρος ἐν τῇ τῆς σφαίρας περιφερείᾳ τὸ πρῶτως κινῶν νομίζει λέγειν τὸν Ἀριστοτέλη· μήποτε δὲ ἐν τῷ κύκλῳ λέγων, ἐν τῷ ὅλῳ οὐρανῷ λέγει.)

sz. Ἐχει δ' ἀπορίαν, εἰ ἐνδέχεται τι κινούμενον κινεῖν συνεχῶς· ἀλλὰ μὴ ὡσπερ τὸ ὄθουν πάλιν καὶ πάλιν, τῷ ἐφεξῆς εἶναι συνεχῶς. Ἡ γὰρ αὐτὸ δεῖ ὄθειν ἢ ἔλκειν, ἢ ἄμφω, ἢ ἕτερον τι ἐκδεχόμενον ἄλλο παρ' ἄλλου, ὡσπερ πάσαι ἐλέγθη ἐπὶ τῶν ῥιπτουμένων. Εἰ δὲ διαιρετὸς ὢν ὁ ἀήρ ἢ τὸ ὕδωρ κινεῖ, ἀλλ' ὡς αἰεὶ κινούμενος, ἀμφοτέρως δ' οὐκ οἶόν τε μίαν εἶναι, ἀλλ' ἐχομένην. Μόνη ἄρα συνεχῆς ἦν κινεῖ τὸ ἀκίνητον· αἰεὶ γὰρ ὁμοίως ἔχον καὶ πρὸς τὸ κινούμενον ὁμοίως ἐξεῖ καὶ συνεχῶς.

(Aristoteles Phys. lib. VIII cap. 10 p. 267. b. 9 ed. Bekker. Simplicius fol. 320. ὁ δὲ Εὐδόξος τοῦτο μὲν οὐκ ἀπορεῖ ὅπερ ὁ Ἀριστοτέλης, εἰ ἐνδέχεται τι κινούμενον κινεῖν συνεχῶς, ἀπορεῖ δὲ ἀντὶ τούτου, εἰ ἐνδέχεται τὸ ἀκίνητον κινεῖν. Δοκεῖ γὰρ, φησὶ, τὸ κινῶν κατὰ τόπον ἢ ὄθουν ἢ ἔλκον κινεῖν, εἰ δὲ μὴ [μόνον] οὕτως, ἀλλ' οὖν ἀπτόμενόν γε ἢ αὐτὸ ἢ δι' ἄλλου, ἢ δι' ἑνός ἢ διὰ πλείονων. Τὸ δὲ ἀμερὲς οὐδενὸς ἐνδέχεται ἀψαθῆαι· οὐ γὰρ ἐστὶν αὐτοῦ τὸ μὲν ἀρχή, τὸ δὲ πέρας, τῶν δὲ ἀπτομένων τὰ πέρατα ἅμα. Πῶς οὖν κινήσει τὸ ἀμερὲς; καὶ λύει τὴν ἀπορίαν λέγων, ὅτι τὰ μὲν κινούμενα κινεῖ, τὰ δὲ ἡρεμοῦντα· καὶ τὰ μὲν κινούμενα κινεῖ ἀπτόμενα ἄλλων (leg. ἀλλήλων), οὐκ ὁμοίως δὲ πάντα. Οὐ γὰρ ὡς ἡ γῆ τὴν σφαῖραν ῥιφθεῖσαν ἐπ' αὐτὴν ἄνω ἐκίνει, οὕτω καὶ τὸ πρῶτως κινήσαν· οὐ γὰρ προγινομένης κινήσεως ἐκεῖνο κινεῖ. Οὐ γὰρ ἂν ἐτι πρῶτως κινῶν, ἢ δὲ γῆ οὐδέποτε ἡρεμοῦσα πρῶτως κινήσει.)

sz. Dubitatur autem, num fieri possit, ut quippiam motu agitalum continenter moveat; sed non ut id quod iterum atque iterum pellit, ex eo continenter movet, quod motus deinceps sunt. Aut enim ipsum pellere vel trahere vel utrumque facere oportet; aut diversum quid, aliud ab alio, accipiens, ut antea diximus de iis quae projiciuntur. Si vero quum dividuus sit aer vel

aer, movet, sed ut semper motu agitalus: neutro modo motus unus esse potest, sed plures inter se cohaerentes erunt. Solus igitur is est continuus motus, quo id quod est immobile, movet. Quum enim semper eodem modo se habeat, etiam ad id quod movetur eandem rationem et continuationem habebit.

ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΑ.

83. Τούτων δὴ διωρισμένων μετιτέον πρὸς τὸν ἀκόλουθον αὐτοῖς λόγον ἀρχὴν λαβοῦσι τὴν αὐτὴν τοῖς Πυθαγορείοις, τοῦτ' ἔστι, καθ' ἣν τοὺς μὲν ἴσους ἀριθμοὺς τοῖς ἰσοτόνοις φθόγγοις ἀπονέμεται, τοὺς δὲ ἀνίσους τοῖς ἀνιστόνοις, ὅτι τὸ τοιοῦτον αὐτόθι δὴλόν ἐστι.

(Ptolemaeus Harmon. I, 7. Porphyrius ad h. l. in Ioann. Wallis oper. tom. III p. 287. τῆς διαιρέσεως τῶν πρὸς ἄλλα σέβειν ἐόντων φθόγγων τοιαύτης γενομένης, καίτοι ἐκ τῆς αἰσθήσεως κρίσιν ἔχουσι, προσαρμοστέον φησὶ καὶ τὴν παλαιὰν τοῦ λόγου ἀκρίθειαν ταῖς ἀπὸ τῆς αἰσθήσεως δοθείσαις διαφοραῖς, ἔνθα καὶ τὰ περὶ τῶν Πυθαγορείων παραληπτέον, ὡς ἱκανῶς τὸ ἀκριθὲς ἔχοντα, καὶ ἀρκτέον γε καθάπερ ἐκεῖνοι ἄνωθεν ἀπὸ τῆς ἰσότητος τῶν ἀριθμῶν. Ἦν δὲ ἀποδοτέον καὶ τὸν λόγον τὸν κατ' αὐτὴν προσαρμοστέον τοῖς ἰσοτόνοις. Ἐκεῖνων μὲν οὖν οἱ πλείους οὐ μόνον ἀπὸ τῆς ἰσότητος ἤρχοντο, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ πυθμένου ἀριθμοῦ τῆς ἰσότητος δὲ ἀπλῶς τοὺς ἴσους ἀριθμοὺς ἀποδοτέον φησὶ τοῖς ἰσοτόνοις φθόγγοις, τοὺς δὲ ἀνίσους τοῖς ἀνιστόνοις· ὅτι γὰρ διὰ τῶν πυθμένων τὰ κατὰ τὰς συμφωνίας ἀπεδείκνυσαν, ὁμοίᾳ Εὐδῆμος ἐν τῷ πρώτῳ τῆς ἀριθμητικῆς ἱστορίας λέγων περὶ τῶν Πυθαγορείων ταυτὶ κατὰ λέξιν· « ἔτι δὲ τοὺς τῶν τριῶν συμφωνιῶν λόγους τοῦ τε διὰ τεσσάρων καὶ τοῦ διὰ πέντε καὶ τοῦ διὰ πασῶν, ὅτι συμβέβηκεν ἐν πρώτοις ὑπάρχει (leg. ὑπάρχειν) τοῖς ἐννέα· β γὰρ γ δ γίνεται ἐννέα. » Αἰτίαν δὲ ὁ Πτολεμαῖος τοῦ δεῖν τοὺς ἴσους ἀριθμοὺς ἀπονέμειν τοῖς ἰσοτόνοις, ἀποδίδωσι τὴν αὐτόθι τοῦ λόγου ἐνάργειαν.)

ΓΕΩΜΕΤΡΙΚΑ.

84. Ἐπεὶ δὲ γρηὶ τὰς ἀρχὰς ^a καὶ τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν πρὸς τὴν παρούσαν περίοδον σκοπεῖν, λέγομεν ὅτι παρ' Αἰγυπτίους μὲν εὐρήσθαι πρῶτον ἢ γεωμετρίαν παρὰ πολλῶν ἱστορεῖται ἐκ τῆς τῶν χωρίων παραμετρήσεως ^b λαβοῦσα τὴν γένεσιν. Ἀναγκαῖα γὰρ ἦν ἐκεῖνοις αὕτη διὰ τὴν ἀνοδὸν τοῦ

ARITHMETICA.

83. His porro definitis transire nos oportet ad rationem iis congruentem principium ducentes ab eadem re, a qua et Pythagorei exorsi sunt, id est, qua tum pares numeros sonis æquali tono præditis attribuimus, tum inapares sonis inæquali tono prolati, quia tale quid in iis elucet

GEOMETRICA.

84. Sed quoniam artium ac disciplinarum incunabula

Νείλου τοὺς προσήκοντας ὄρους ἐκάστοις ἀφανίζοντας, καὶ θαυμαστὸν οὐδὲν ἀπὸ τῆς χρείας ἀρξασθαι τὴν εὑρεσιν καὶ ταύτης καὶ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν, ἐπειδὴ πᾶν τὸ ἐν γενέσει φερόμενον ἀπὸ τοῦ ἀτελοῦς πρὸς τὸ τέλειον πρόεισιν· ἀπὸ αἰσθήσεως οὖν εἰς λογισμὸν καὶ ἀπὸ τούτου ἐπὶ νοῦν ἢ μετάβασις· γένοιτ' ἂν εἰκότως. Ὡσπερ οὖν παρὰ τοῖς Φοίνιξι διὰ τὰς ἐμπορίας καὶ τὰ συναλλάγματα τὴν ἀρχὴν ἔλαβεν ἢ τῶν ἀριθμῶν ἀκριθὲς γνῶσις, οὕτω δὴ καὶ παρ' Αἰγυπτίους ἢ γεωμετρία διὰ τὴν εἰρημένην αἰτίαν εὔρηται. Θαλῆς δὲ πρῶτος ^d εἰς Αἴγυπτον ἔλθων μετήγαγεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν θεωρίαν ταύτην, καὶ πολλὰ μὲν αὐτὸς εἶρε, πολλῶν δὲ τὰς ἀρχὰς τοῖς μετ' αὐτὸν ὑψηλῆσατο, τοῖς μὲν καθολικώτερον ἐπιβάλλων, τοῖς δὲ αἰσθητικώτερον. Μετὰ δὲ τοῦτον Ἀμέριστος ὁ Στυσιχοῦρου τοῦ ποιητοῦ ἀδελφός ὡς ἐραφάμενος ^e τῆς περὶ γεωμετρίας σπουδῆς μνημονεύεται, καὶ Ἰππίαιος ὁ Ἡλείος ἰστορήσεν ὡς ἐπὶ γεωμετρίᾳ δόξαν αὐτοῦ λαβόντος· Ἐπὶ δὲ τούτοις Πυθαγόρας τὴν περὶ αὐτὴν φιλοσοφίαν εἰς σχῆμα παιδαίας ἐλευθέρου μετέστησεν, ἄνωθεν τὰς ἀρχὰς αὐτῆς ἐπισκοπούμενος καὶ αὐλῶς καὶ νοερῶς τὰ θεωρήματα διερευνώμενος, ὅς δὴ καὶ τὴν τῶν ἀναλόγων ^e πραγματείαν καὶ τὴν τῶν κοσμικῶν σχημάτων σύστασιν ἀνεῦρε. Μετὰ δὲ τοῦτον Ἀναξαγόρας ὁ Κλαζομέναιος πολλῶν ἐρήψατο τῶν κατὰ γεωμετρίαν ^b καὶ Οἰνοπίδης ὁ Χῖος [ὁ τὸν τοῦ μνησίκου ¹ τετραγωνισμὸν εὐρών, καὶ Θεόδωρος ὁ Κυρηναῖος] ὀλίγω νεώτερος ὢν τοῦ Ἀναξαγόρου, ᾧν καὶ Πλάτων ἐν τοῖς Ἀντιστραταῖς ἐμνημόνευσεν ὡς ἐπὶ τοῖς μαθήμασι δόξαν λαβόντων· ἐπ' οἷς Ἰπποκράτης ^h ὁ Χῖος ὁ τὸν τοῦ μνησίκου τετραγωνισμὸν εὐρών καὶ Θεόδωρος ὁ Κυρηναῖος ἐγένοντο περὶ γεωμετρίαν ἐπιφανεῖς· πρῶτος γὰρ ὁ Ἰπποκράτης τῶν μνημονευομένων καὶ στοιχεῖα συνέγραψε. Πλάτων δὲ ἐπὶ τούτοις ¹ γενόμενος μεγίστην ἐποίησεν ἐπίδοσιν τὰ τε ἄλλα μαθήματα καὶ τὴν γεωμετρίαν λαβεῖν διὰ τὴν περὶ αὐτὴν ^m σπουδὴν, ὅς που ⁿ ὁπλός ἐστι καὶ τὰ συγγράμματα τοῖς μαθηματικαῖς λόγοις καταπυκνώσας καὶ πανταχοῦ ^o τὸ περὶ αὐτὴν θαῦμα τῶν φιλοσοφῶν ἀντεγομμένων ἐπεγεῖρων. Ἐν δὲ τούτῳ τῷ χρόνῳ καὶ Λεωδάμας ὁ Θάσιος ^p ἦν καὶ Ἀρχύτας ὁ Ταραντῖνος καὶ Θεαίτητος ὁ Ἀθηναῖος,

praesentis temporis respectu consideranda sunt : dicimus a multis tradi geometriam apud Aegyptios primum inventam esse, quum a locorum dimensione originem traxisset. Necessaria enim illis haec erat disciplina propter Nilum tanto aquarum aucta crescentem, ut agrorum uniuscuiusque terminos funditus tollat. Neque mirandum est, a necessitate tam huius quam caeterarum doctrinarum inventionem esse ortam, quandoquidem res creatæ omnes ab exiguis initiis ad perfectionem transeunt. A sensu igitur in mentem atque ab hac in intellectum par est transitum fieri. Ut igitur apud Phæ-

παρ' ὧν ἐπιγυβήθη τὰ θεωρήματα καὶ προήλθεν εἰς ἐπιστημονικωτέραν σύστασιν. Λεωδάμαντος δὲ νεώτερος ὁ Νεοκλείδης καὶ ὁ τούτου μαθητὴς Λέων, οἱ πολλὰ προσεπόρισαν τοῖς πρὸ αὐτῶν, ὥστε τὸν Λέοντα καὶ τὰ στοιχεῖα συνθεῖναι τῆ τε πλήθει καὶ τῆ χρείᾳ τῶν δεικνυμένων ἐπιμελέστερον, καὶ ἰορισμούς εὐρεῖν ἢ, πότε δυνατόν ἐστι τὸ ζητούμενον πρόβλημα καὶ πότε ἀδύνατον. Εὐδόξος δὲ ὁ Κνίδιος Λέοντος μὲν ὀλίγοι νεώτερος, ἑταῖρος ἢ δὲ τῶν περὶ Πλάτωνα γινόμενος, πρῶτος τῶν καθόλου θεωρημάτων τὸ πλήθος κῶξῃσε καὶ ταῖς τρισὶν ἀναλογίαις ἄλλας τρεῖς προσέθηκε, καὶ τὰ περὶ τὴν τομὴν ἢ ἀρχὴν λαβόντα παρὰ Πλάτωνος εἰς πλήθος προήγαγε καὶ ταῖς ἀναλύσεσιν ἐπ' αὐτῶν χρησάμενος. Ἀμύκλας δὲ ὁ Ἡρακλεώτης, εἰς τῶν Πλάτωνος ἑταῖρων, καὶ Μέναιχμος ἢ ἀχροατὴς ὢν Εὐδόξου καὶ Πλάτωνι δὲ συγγεγονώς καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Δεινόστρατος ἔτι τελεωτέραν ἐποίησαν τὴν ὄλην γεωμετρίαν. Θεόδιος δὲ ὁ Μάγνης ἢ ἐν

τε τοῖς μαθήμασιν ἴσοξεν εἶναι διαζέρον καὶ κατὰ τὴν ἄλλην φιλοσοφίαν· καὶ γὰρ τὰ στοιχεῖα καλῶς συνἔταξε καὶ πολλὰ τῶν ὀρικῶν ἢ καθολικώτερα ἐποίησε. Καὶ μέντοι καὶ ὁ Κυζιανὸς Ἀθήναιος ἢ κατὰ τοὺς αὐτοὺς γεγονόσι χρόνους καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις μὲν μαθήμασι, μάλιστα δὲ κατὰ γεωμετρίαν ἐπιφανὴς ἐγένετο Ἰ. Διήγον οὖν οὗτοι μετ' ἀλλήλων ἐν Ἀκαδημαῖα, κοινὰς ποιούμενοι τὰς ζητήσεις. Ἐρμώτιμος δὲ ὁ Κολοφώνιος τὰ ὑπ' Ἐυδόξου προσηγορημένα καὶ Θεαιτήτου προήγαγεν ἐπὶ πλέον, καὶ τῶν στοιχείων πολλὰ ἀνεῦρε καὶ τῶν τόπων τινὰ συνέγραψεν. Φίλιππος δὲ ὁ Μεδμαῖος ἢ, Πλάτωνος ὢν μαθητὴς, καὶ ὑπ' ἐκείνου προτραπίεις εἰς ἡ τὰ μαθήματα, καὶ τὰς ζητήσεις ἐποίητο κατὰ τὰς Πλάτωνος ὑψηλῆσιν, καὶ ταῦτα πρῶθ' ἄλλων ἑαυτῇ ὅσα ὤφειτο τῇ Πλάτωνος φιλοσοφίᾳ συντελεῖν. Οἱ μὲν οὖν τὰς γεωμετρικὰς ἱστορίας ἀναγράφαντες Εὐδόξος ὁ Περιπατητικὸς καὶ ἄλλοι μέχρι τούτου πράγουσι τὴν

nices propter mercaturam et negotiationem exquisita numerorum scientia ortum habuit : ita etiam apud Ægyptios geometria ob eam quam dixi causam inventa est. Thales autem primus in Ægyptum profectus hanc rerum subtilium contemplationem in Græciam transtulit, ipseque tum multa repperit, tum multarum rerum principia posteros docuit, quum aliis universe omnem animi vim intendisset, alias magis sensibus percepisset. Post hunc Ameristus, Stesichori poetæ frater, ut geometria studiosus memoratur, quem et Hippias Eleus geometriæ cognitione inclaruisse tradidit. Postea Pythagoras ejus studium in formam doctrinæ liberalis redexit, principia ejus quasi e sublimi contemplatus ac sine materia, solo videlicet intellectu theoremata perscrutatus, qui etiam rerum proportionem respondentium studium et mundanarum formarum descriptionem invenit. Post hunc Anaxagoras Clazomenius multum in geometria versatus est, haud secus atque Ctenopides Chius [semicirculi quadraturæ inventor, et Theodorus Cyrenæus] paullo junior Anaxagora, quorum et Plato in Rivalibus mentionem fecit tanquam hominum in mathematicis artibus clarorum; post quos Hippocrates Chius, semicirculi quadraturæ inventor, et Theodorus Cyrenæus geometriæ cognitione incliti fuerunt : siquidem inter eos quos memoravimus primus Hippocrates et elementa scriptis mandavit. Dein Plato paullo ætate posterior sua industria effecit, ut cum cæteræ disciplinæ, tum geometria maximis incrementis augerentur, quem scilicet manifestum est libros etiam suos mathematicis rationibus referuisse, et ubique admirationem eorum qui ad philosophiam pertractandam se dederunt, circa illam disciplinam excitasse. Sed eo tempore Leodamas quoque Thasius fuit et Archytas Tarentinus et Theætetus Atheniensis, a quibus adacta sunt theoremata et ad probationem scientiæ convenientiorem profecta. Fuerunt

porro Leodamante junior Neocides atque hujus discipulus Leo, qui multa superioribus adjecerunt, ita ut Leo elementa quoque rerum demonstratarum multitudine et utilitate diligentius composita ederet, ac definiret, quando proposita quæstio solvi posset et quando non posset. Tum Eudoxus Cnidius paucis quidem annis minor Leonte, sed Platonis sodalis primus universariam theorematum multitudinem auxit, ac tribus proportionibus alias tres adjecit, et segmenta inducta a Platone cummulavit, in iis propositarum quæstionum etiam solutione usus. Amyclas vero Heracleotes, unus e Platonis sodalibus, et Menæchmus, Eudoxi auditor, qui cum Platone conversatus est, ejusque frater Dinostratus totam geometriam magis etiam excoluerunt. Insuper Theodius Magnes in artibus mathematicis atque in reliquæ sapientiæ disciplina excellere visus est : etenim elementa bene composuit, multasque definitiones latius patere voluit. Atque etiam Athenæus Cyzicenus, qui iisdem temporibus vixit, cum reliquarum disciplinarum tum maxime geometriæ cognitione inclitus fuit. Hi igitur intima familiaritate inter se conjuncti in Academia versabantur, quum communes quæstiones instituerent. At Hermotimus Colophonius data prius ab Eudoxo et Theæteto præcepta complavit, multaque doctrinæ initia invenit et locos nonnullos litteris consignavit. Denique Philippus Medmaus, Platonis discipulus, atque ab illo ad tractandas artes mathematicas impulsus quæstiones etiam juxta Platonis præcepta instituebat, et quidem sibi proponebat, quæcunque ad Platonis philosophiam pertinere arbitraretur. Quocirca historiæ geometricæ scriptores, Eudemus Peripateticus cæteri que, hucusque hujus scientiæ incrementa, tanquam ad maturitatem perducent. His autem non multo minor natu est Euclides.

τῆς ἐπιστήμης ταύτης τελειώσιν. Οὐ πολὺ δὲ τούτων νεώτερός ἐστιν Εὐκλείδης.

(Proclus in Euclid. p. 19 ed. Bas. Cf. Fabricius Bibl. Græc. Vol. II p. 385-386. Scripsi: a γρή τὰς ἀρχάς καὶ τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν πρὸς] e codice Monacensi apud Spengelium; vulgo γρή καὶ τὰς ἀρχάς τῶν τεχνῶν πρὸς. — ^b παραμετρήσεως] e cod. Monac; vulgo ἀναμετρήσεως. — ^c ἀπὸ τούτου ἐπὶ νοῦν ἢ μετάβασις] e cod. Monac; vulgo ἀπὸ τῆς ἢ μετάβασις. — ^d πρῶτος] codd. πρῶτον. — ^e ὡς ἐφαψάμενος] cum Fabricio; vulgo ὡς ἐφαψάμενος. — ^f ὡς ἐπὶ γεωμετρία δόξαν] cum Fabricio; falso ed. Bas. ὡς ἐπὶ γεωμετρίας δόξαν et cod. Mon. ὡς ἐπὶ γεωμετρίαν δόξαν. — ^g ἀναλόγων] e cod. nescio quo apud Fabricium; vulgo ἀλόγων. — ^h πολλῶν ἐφήφατο τῶν κατὰ γεωμετρίαν] e cod. Monac; vulgo πολλῶν ἐφήφατο κατὰ γεωμετρίαν. — ⁱ ὁ τὸν τοῦ μηνίσκου τετραγωνισμὸν εὐρών, καὶ Θεόδωρος ὁ Κυρηναῖος] hæc verba desiderantur in codice Monacensi, ac delenda sunt hic, quum ex inferioribus male huc irreperint, utpote quæ sequentibus tantum conveniant. Cæterum Fabricius vitiose τὴν τοῦ μηνίσκου τετραγωνισμὸν scripsit. Nimirum Anaxagoras et Cænopides, non Theodorus a Platone initio istius dialogi commemorantur. Sic enim Rival. p. 132. a. ἐφαινόσθην μέντοι ἢ περὶ Ἀναξαγόρου ἢ περὶ Οἰνοπίδου ἐρίζειν. — ^k ἐφ' οἷς Ἴπποκράτης ὁ Χῖος ὁ τὸν τοῦ μηνίσκου τετραγωνισμὸν εὐρών καὶ Θεόδωρος ὁ Κυρηναῖος ἐγένοντο περὶ γεωμετρίαν ἐπιφανεῖς] e codicibus, sprete Fabricii conjectura qui expuncta interpositione ἐφ' οἷς Ἴπποκράτης ὁ Χῖος ἐγένετο περὶ γεωμετρίαν ἐπιφανεῖς posuit. — ^l ἐπὶ τούτου] e cod. Monac; ed. Bas. τούτου, Fabric. τοῦτο. — ^m περὶ αὐτὴν] cum Fabric. et ed. Bas.; cod. Monac. αὐτὰ. — ⁿ ὅς που] e cod. Monac. et ed. Bas.; Fabric. ὅς που. — ^o πανταχοῦ τὸ περὶ αὐτὴν θαῦμα τῶν φιλοσοφίας ἀντεχομένων ἐπεγεῖραν] e cod. Monac. nisi quod meo Marte αὐτὴν restitui; vulgo πανταχοῦ τὸ περὶ αὐτὰ θαυμαστὸν φιλοσοφίας ἀντεχομένων ἐπεγεῖραν. — ^p Λεωδάμας ὁ Θάσιος] e cod. Monac., et ed. Bas.; vitiose Fabricius Λεοδάμας ὁ Θάσιος. — ^q διορισμοὺς εὐρεῖν] e cod. Monac.; vulgo διορισμὸν εὐρεῖν. — ^r ἐτῆρος] cum Fabricio et ed. Bas.; cod. Monac. ἕτερος. —

^s τὰ περὶ τὴν τομὴν] cum Fabricio et cod. Monac.; ed. Bas. τὰ τὴν τομὴν. — ^t Μέναιχος] cum Fabric. et ed. Bas.; cod. Monac. Μόναιχος. — ^u Θεούδιος δὲ ὁ Μάγνης] cum Fabricio et cod. Monac.; ed. Bas. Θεούδιος ὁ Μάγνης. — ^v ὀρικῶν] cum Fabricio et ed. Bas.; cod. Monac. μερικῶν. — ^x Ἀθήναιος] cum Fabricio; falso cod. Monac. et ed. Bas. Ἀθηναῖος. — ^y ἐπιφανὴς ἐγένετο] e cod. Monac.; Fabricius et ed. Bas. καταφανὴς ἐγένετο. — ^z ὑπ' Εὐδόξου] e cod. Monac.; vulgo ὑπὲρ Εὐδόξου. — ^{aa} Μεδμαῖος] cum Fabricio, conf. Martin. ad Theon. Smyrn. p. 42; vitiose ed. Bas. μεταῖος et cod. Monac. μὲν, ταῖος, sed superscripto δ, ut sit Μενοδαῖος. — ^{bb} εἰς] e codice Monac., quam lectionem etiam Fabricius habet; ed. Bas. ὡς. Quod reliquum est, Suidas μηνίσκους lunulas a philosophis vocari scribit τὰ τοῦ κύκλου τμήματα *circuli segmenta*. Possis etiam *semicirculos* interpretari.)

85. Ἐὰν δύο εὐθεῖαι τέμνωσιν ἀλλήλας, τὰς κατὰ κορυφὴν γωνίας ἴσας ἀλλήλαις ποιήσουσι.

(Euclides, I, 15).

Τοῦτο τοίνυν τὸ θεώρημα δείκνυσιν, ὅτι δύο εὐθειῶν ἀλλήλας τεμνουσῶν αἱ κατὰ κορυφὴν γωνίαι ἴσαι εἰσίν, εὐρήμενον μὲν, ὡς φησιν Εὐδόξος ὑπὸ Θαλοῦ πρώτου, τῆς δὲ ἐπιστημονικῆς ἀποδείξεως ἠξιομένον παρὰ τῷ στοιχειωτῇ.

(Proclus p. 79).

86. Πρὸς τῇ δοθείσῃ εὐθείᾳ καὶ τῷ πρὸς αὐτῇ σημείῳ τῇ δοθείσῃ εὐθυγράμμῳ γωνία ἴσην γωνίαν εὐθύγραμμον συστήσασθαι.

(Euclides, I, 23.)

Πρόβλημα τοῦτο Οἰνοπίδου μὲν εὕρημα μάλλον, ὡς φησιν Εὐδόξος.

(Proclus p. 87. De Cænopide uberius disserit Menagius ad Diog. Laërt. IX, 37.)

87. Ἐὰν δύο τρίγωνα τὰς δύο γωνίας ταῖς δυσὶ γωνίαις ἴσας ἔχῃ ἑκατέραν ἑκατέρα, ἔχῃ δὲ καὶ μίαν πλευρὰν μιᾷ πλευρᾷ ἴσην, ἦτοι τὴν πρὸς ταῖς ἴσαις γωνίαις ἢ τὴν ὑποτείνουσαν ὑπὸ μίαν τῶν ἴσων γωνιῶν, καὶ τὰς λοιπὰς πλευρὰς ταῖς λοιπαῖς πλευραῖς ἴσας ἔξει ἑκατέραν ἑκατέρα, καὶ τὴν λοιπὴν γωνίαν τῇ λοιπῇ γωνίᾳ ἴσην.

(Euclides I, 26. Proclus p. 92 τσαῦτα καὶ πρὸς τὴν τῶν προκειμένων ἀρχίβειαν ὁ Πορφόριος

85. Si duæ rectæ lineæ se invicem secuerint, angulos, qui sunt ad verticem, æquales inter se reddent.

Hoc igitur theorema declarat, si duæ rectæ lineæ se invicem secuerint, angulos, qui sunt ad verticem, esse æquales, inventum quidem illud, ut ait Eudemus, a Thalete primo, sed demonstratione scientiæ propria dignum habitum in ejus libris, qui mathematicorum initia tradidit.

86. Juxta datam rectam lineam et punctum ei appositum dato reclarum linearum angulo æqualis angulus et ipse rectis lineis constans describatur.

Problema hoc Cænopidia potius inventum est, ut ait Eudemus.

87. Si duo triangula duos angulos duobus angulis alterum alteri æquales habent, unum vero etiam latus habent uni lateri æquale, sive illud quod æqualibus

ἡμῖν συμβάλλεται, Εὐδήμος δὲ ἐν ταῖς γεωμετρικαῖς ἱστορίαις εἰς Θαλῆν τοῦτο ἀνάγει τὸ θεωρήμα. Τὴν γὰρ τῶν ἐν Θαλάττῃ πλοίων ἀπόστασιν, δι' οὗ τρόπου φασὶν αὐτὸν δεικνύουσι, τούτοις πρ. σγρῆσθαί φησιν ἀναγκαῖον.

88. Παντὸς τριγώνου μιᾶς τῶν πλευρῶν προσεμβληθείσης ἢ ἐκτὸς γωνία δυσὶ ταῖς ἐντὸς καὶ ἀπεναντίον ἴση ἐστί, καὶ αἱ ἐντὸς τοῦ τριγώνου τρεῖς γωνίαι δυσὶν ὀρθαῖς ἴσαι εἰσίν.

(Euclides I, 32. Proclus p. 99 Εὐδήμος δὲ δ Περιπατητικὸς εἰς τοὺς Πυθαγορείους ἀναπέμπει τὴν τοῦδε τοῦ θεωρήματος εὐρεσιν, ὅτι τριγώνων ἅπαν δυσὶν ὀρθαῖς ἴσαι ἔχει τὰς ἐντὸς γωνίας, καὶ δεικνύουσι φησὶν αὐτοὺς οὕτω τὸ προκείμενον· « ἔστω τρίγωνον τὸ αβγ καὶ ἤχθω διὰ τοῦ α τῆ βγ παράλληλος ἡ δε. Ἐπεὶ οὖν παράλληλοι εἰσὶν αἱ βγ δε καὶ αἱ ἐναλλάξ ἴσαι εἰσίν, ἴση ἄρα ἡ μὲν ὑπὸ δαβ τῆ ὑπὸ αβγ, ἡ δὲ ὑπὸ εαγ τῆ ὑπὸ αβδ. Κοινὴ προκείσθω ἡ ὑπὸ βδγ (leg. βαγ). Αἱ ἄρα ὑπὸ δαβ εαγ γαε, τοῦτ' ἔστιν ἡ ὑπὸ δαβ βαε, τοῦτ' ἔστιν αἱ δύο ὀρθαὶ ἴσαι εἰσὶν ταῖς τοῦ αβγ τριγώνου τρεῖσιν γωνίαις. Αἱ ἄρα τρεῖς τοῦ τριγώνου δυσὶν ὀρθαῖς εἰσὶν ἴσαι. » Τοιαύτη μὲν οὖν καὶ ἡ τῶν Πυθαγορείων ἀπόδειξις.

89. Παρὰ τὴν δοθείσαν εὐθείαν τῷ δοθέντι τριγώνῳ ἴσον παραλληλόγραμμον παραβάλλειν ἐν γωνίᾳ, ἡ ἔστιν ἴση τῇ δοθείσῃ γωνίᾳ εὐθυγράμμου.

(Euclides I, 44. Proclus p. 109 ἔστι μὲν ἀρχαία, φασὶν οἱ περὶ τὸν Εὐδήμον, καὶ τῆς τῶν Πυθαγορείων μούσης εὐρήματα ταῦτα, ἧ τε παραβολὴ τῶν χωρίων καὶ ἡ ὑπερβολὴ καὶ ἡ ἑλλειψίς. Ἀπὸ δὲ τούτων καὶ οἱ νεώτεροι τὰ ὀνόματα λαβόντες μετήγαγον αὐτὰ καὶ ἐπὶ τὰς κωνικάς λεγομένας γραμμάς,

καὶ τούτων τὴν μὲν παραβολὴν, τὴν δὲ ὑπερβολὴν καλέσαντες, τὴν δὲ ἑλλειψιν, ἐκείνων τῶν παλαιῶν καὶ θεῶν ἀνδρῶν ἐν ἐπιπέδῳ καταγραφῇ χωρίων πρὸς εὐθείαν ὀρισμένην τὰ ὑπὸ τούτων σηματούμενα τῶν ὀνομάτων ἐρώντων. Ὅταν γὰρ εὐθείας ἐκκειμένης τὸ δοθὲν χωρίον πάσῃ τῇ εὐθείᾳ συμπαρτεῖναι, τότε παραβάλλειν ἐκεῖνο τὸ χωρίον φασὶν· ὅταν μείζον δὲ ποιήσῃς τοῦ χωρίου τὸ μῆκος αὐτῆς τῆς εὐθείας, τότε ὑπερβάλλειν· ὅταν δὲ ἔλασσον ὡς τοῦ χωρίου γραφέντος εἶναι τι τῆς εὐθείας ἐκτὸς, τότε ἐκλείπειν.)

90. Ἡ Ἀρχύτου εὐρεσις, ὡς Εὐδήμος ἱστορεῖ.

(Eutocius in Archimed. de sphaera et cylindro lib. II p. 19 ed. Basil.; p. 143 ed. Oxon.)

91. Εἴη δ' ἂν ὡς πρὸς τὸ προκείμενον ἐφέξῃς τὸ γεγραμμένον Ἀρχιμήδῃ βιβλίδιον κύκλου μέτρησιν τὴν ἐπιγραφὴν ἔχον, ἐν ᾗ τὴν πρόθεσιν τάνδρως ἐξ αὐτῆς τῆς ἐπιγραφῆς γνωρίζομεν. Βούλεται γὰρ ἐπιδείξαι, τίμη χωρίῳ εὐθυγράμμῳ ἴσος ἂν εἴη κύκλος, πρᾶγμα πάλα πρὸς τῶν πρὸ αὐτοῦ κλεινῶν φιλοσόφων ἐζητημένον. Δῆλον γὰρ ὅτι τοῦτ' ἂν εἴη τὸ ζητούμενον, ὅπερ Ἰπποκράτης τε δ Χίος καὶ Ἀντιφῶν ζητήσαντες ἐπιμελῶς ἐκείνους ἡμῖν τοὺς παραλογισμοὺς εὐρήκασιν, οὓς ἀκριθῶς εἰδέναι νομίζω τοὺς τε τὴν Εὐδήμου γεωμετρικὴν ἱστορίαν ἐπεσκευασμένους καὶ τῶν Ἀριστοτελικῶν μετασχόντας Κηρίων

(Eutocius in Archimed. de circuli dimens. praef. p. 49 ed. Bas.; p. 204 ed. Oxon. Sed ne quis in ultimis verbis τῶν Ἀριστοτελικῶν μετασχόντας Κηρίων hæreat, sciendum est, nihil hoc titulo frequentius apud veteres fuisse. Gellius Noct. att. lib. XX cap. 12 namque alii *Musarum* inscripserunt, alii *Silvarum*, ille Κηρίων, alius Κέρας Ἀμαλθείας etc. Plinius Nat. Hist. lib. I p. 4 ed. Harduin. Inscriptionis apud Græcos mira felicitas : Κηρίων inscripsere, quod volebant intelligi *favum* : alii Κέρας Ἀμαλθείας, quod *Copice cornu* etc. Vide et Fabricium Bibl. Græc. vol. III pag. 395 ed. Harl.)

92. Ἡμῖν δὲ ὑποκείσθω τὰ φύσει ἢ πάντα ἢ ἓν

angulis adjacet, sive quod uni æqualium angulorum subjectum est : reliqua quoque latera reliquis lateribus alterum alteri æqualia habebunt et tertium qui superest angulum tertio angulo æqualem.

88. In omni triangulo si unum latus insuper adjicitur, externus angulus duobus internis atque ex contrario æqualis est, et interni tres trianguli illius anguli duobus rectis æquales sunt.

89. Juxta datam rectam lineam dato triangulo æquale parallelogrammum describatur in angulo, qui est æqualis dato rectorum linearum angulo.

90. Archylæ inventio, quemadmodum Eudemus tradit.

91. Dicimus hæc respectu libelli deinceps propositi, quem Archimedes de circuli dimensione scripsit, in quo viri consilium ex ipsa inscriptione cognoscimus. Vult enim demonstrare, cui rectorum linearum areæ æqualis sit circulus : quam rem multo ante eum viri in philosophia nobiles inquisiverunt. Manifestum enim est, hanc esse illam quæstionem, quam quum diligenter habuissent Hippocrates Chius et Antiphon, illa nobis sophismata invenerunt, quæ probè scire arbitror eos, qui Eudemi historiam geometricam inspexere et Favos Aristoteleos legendo contriverunt.

92. Nos autem ea, quæ natura sunt, aut omnia aut nonnulla moveri ponamus : quod quidem ex inductione

κινούμενα εἶναι. Δῆλον δὲ ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς ἅμα δὲ οὐδὲ λύειν ἅπαντα προσήκει, ἀλλ' ἡ ὅσα ἐκ τῶν ἀρχῶν τις ἐπιδεικνύς ψεύδεται, ὅσα δὲ μή, οὐ, ὅσον τὸν τετραγωνισμὸν τὸν μὲν διὰ τῶν τμημάτων γεωμετρικοῦ διαλύσαι, τὸν δ' Ἀντιφῶντος οὐ γεωμετρικοῦ.

(Aristoteles Phys. lib. 1 cap. 2 p. 185. a. 12 ed. Bekker. Conf. Aristot. Soph. Elench. cap. 11 ibique paraphr. et Pseudoalex. fol. 36. Exstat etiam Archimedis de circuli dimensione libellus cum Eutocii commentariis, Simplicius fol. 12-15 τῆ ἐν καὶ ἀκίνητον λεγούση θέσει ἀντιθεῖς τὸ τὰ φύσει ἢ πάντα ἢ ἓνα κινεῖσθαι μαρτυρούμενον ὑπὸ τῆς ἐναργείας, ἓνα μὴ τις εἶ·η, ὅτι τὸ ζητούμενον ὡς ὁμοιογενεῖα ὑποθέτου (leg. ὑπέθετο), τὴν αἰτίαν τοῦ ὑποθέσθαι τὸ ἀληθὲς πρὸ τοῦ τὸ ψευδὲς ἐλέγξει προστίθῃσιν, ὅτι ἅμα τῷ εὐκόλῳ εἶναι καὶ μηδὲν ἔχειν χαλεπὸν τὸ συνιδεῖν τὰ συμβαίνοντα τῷ ὑποθεθέντι ἀτόπῳ οὐδὲ λύειν ἅπαντα προσήκει τὰ ψευδῶς λεγόμενα, ἀλλ' ἐκεῖνα μόνα ὅσα ἐκ τῶν ἀρχῶν τοῦ προσδιαλεγόμενου ἐπιδεικνύς τις ψεύδεται ὅσα δὲ μή, οὐ, οἱ δὲ ἐν καὶ ἀκίνητον λέγοντες οὔτε ἀρχὴν οὔτε τὴν φύσιν φυλάττουσιν· οὐδὲν οὖν ἄτοπον καὶ πρὸ τοῦ λύσαι τοὺς ἐναντίους λόγους ὑποθέσθαι τὰ ἐκ τῆς ἐναργείας μαρτυρούμενα, εἴπερ οὐδὲ λύειν ἅπαντα ἀνάγκη. Τὸ δὲ διάφορον τοῦτο τῶν τε λύεσθαι ὀφειλόντων ψευδῶν καὶ τῶν μὴ, δείκνυσιν ἐπὶ τιῶν ἐν γεωμετρικῶν ψευδογραφημάτων. Τὸν γὰρ τετραγωνισμὸν τοῦ κύκλου πολλῶν ζητούντων (τοῦτο δὲ ἦν τὸ τῷ κύκλῳ ἴσον τετράγωνον θέσθαι) καὶ Ἀντιφῶν ἐνόμισεν εὐρίσκειν καὶ Ἰπποκράτης, ὁμοίως ψευθέντες. Ἀλλὰ τὸ μὲν Ἀντιφῶντος ψεῦδος διὰ τὸ μὴ ἀπὸ γεωμετρικῶν ἀρχῶν ὀρηκῆσθαι, ὡς μαθησόμεθα, οὐκ ἔστι γεωμετρικοῦ λύειν, τὸ δὲ Ἰπποκράτους, ἐπειδὴ τὰς ἀρχὰς φυλάξας τὰς γεωμετρικὰς ἐψεύσθη, γεωμετρικοῦ λύειν. Ἐκεῖνους γὰρ δεῖ λύειν μόνους τοὺς λόγους, ὅσοι τηροῦντες τὰς οἰκείας ἀρχὰς τῆς μεθόδου οὕτω παρασυλλογίζονται, τοὺς δὲ δι' ὧν παρακρούονται ἀναι-

ροῦντες τὰς ἀρχὰς, οὐ λυτέον. Ὁ δὲ Ἀντιφῶν γράψας κύκλον ἐνέγραψε τι χωρίον εἰς αὐτὸν πολύγωνον τῶν ἐγγράφεισθαι δυναμένων. Ἔστω δὲ εἰ τύχοι τετράγωνον τὸ ἐγγεγραμμένον· ἔπειτα ἐκάστην τῶν τοῦ τετραγώνου πλευρῶν δίχα τέμνων ἀπὸ τῆς τομῆς ἐπὶ τὰς περιφερείας πρὸς ὀρθὰς ἦγε γραμμὰς αἱ δηλονότι δίχα ἔτεμον ἐκάστη τὸ καθ' αὐτὴν τμήμα τοῦ κύκλου, ἔπειτα ἀπὸ τῆς τομῆς ἐπέξενον ἐπὶ τὰ πέρατα τῶν γραμμῶν τοῦ τετραγώνου εὐθείας, ὡς γίνεσθαι τέσσαρα τρίγωνα τὰ ἀπὸ τῶν εὐθειῶν, τὸ δὲ ὅλον τὸ ἐγγεγραμμένον σχῆμα ὀκτάγωνον, καὶ οὕτω πάλιν κατὰ τὴν αὐτὴν μέθοδον ἐκάστην τῶν τοῦ ὀκταγώνου πλευρῶν δίχα τέμνων ἀπὸ τῆς τομῆς ἐπὶ τὴν περιφέρειαν πρὸς ὀρθὰς ἄγων· καὶ ἐπιξενόντες ἀπὸ τῶν σημείων, καθ' αἱ πρὸς ὀρθὰς ἀχθεῖσαι ἐφήπτοντο τῶν περιφερειῶν εὐθείας ἐπὶ τὰ πέρατα τῶν διηρημένων εὐθειῶν ἑκκαίδεκάγωνον ἐποίησε τὸ ἐγγεγραμμένον καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον πάλιν τέμνων τὰς πλευρὰς τοῦ ἑκκαίδεκάγωνου τοῦ ἐγγεγραμμένου καὶ ἐπιξενόντες εὐθείας καὶ διπλασιάζον τὸ ἐγγεγραμμένον πολύγωνον, καὶ τοῦτο αἰεὶ ποιῶν, ἕως οὗ δαπανομένου ταύτης τοῦ ἐπιπέδου ἔμελλεν ἐγγραφήσεσθαι τι πολύγωνον τοῦτω τῷ τρόπῳ ἐν τῷ κύκλῳ, οὗ αἱ πλευραὶ διὰ μικρότητα ἐφαρμόσουσι τῇ τοῦ κύκλου περιφερείᾳ. Παντὶ δὲ πολυγώνῳ ἴσον τετράγωνον δυναμέα θέσθαι, ὡς ἐν τοῖς στοιχείοις παρελάβομεν, ὥστε διὰ τὸ ἴσον ὑποκεῖσθαι τὸ πολύγωνον τῷ κύκλῳ ἐφαρμόζοντες τετράγωνον ἴσον αὐτῷ ἐσόμεθα καὶ κύκλῳ ἴσον τιθέντες τετράγωνον. Καὶ δῆλον ὅτι ἡ συναγωγή παρὰ τὰς γεωμετρικὰς ἀρχὰς γέγονεν, οὐχ ὡς ὁ Ἀλέξανδρος θέφεισιν, ὅτι ὑποτίθεται ὁ γεωμέτρης τὸν κύκλον τῆς εὐθείας κατὰ σημείον ἀπτεσθαι ὡς ἀρχὴν, ὁ δὲ Ἀντιφῶν ἀναιρεῖ τοῦτο· οὐ γὰρ ὑποτίθεται ὁ γεωμέτρης τοῦτο, ἀλλ' ἀποδεικνυσιν αὐτὸ ἐν τῷ ὀγδόῳ βιβλίῳ. Ἄμεινον οὖν εἶναι ἀρχὴν λέγειν τὸ ἀδύνατον εἶναι εὐθεῖαν ἐφαρμόσαι περιφέρειᾳ, ἀλλ' ἡ μὲν ἐκτὸς κατὰ ἐν σημείον ἐφαπτεται τοῦ κύκλου, ἡ δὲ ἐντὸς κατὰ δύο μόνον καὶ οὐ πλείω, καὶ ἡ ἐπαρῆ κατὰ σημείον γίνεται, καὶ μέντοι τέμνων αἰεὶ τὸ μεταξὺ τῆς εὐθείας καὶ τῆς τοῦ κύκλου περιφερείας ἐπίπεδον οὐ δαπανῆσει αὐτό, οὐδὲ καταλήψεται ποτε τὴν τοῦ κύκλου περιφέρειαν, εἴπερ ἐπ' ἀπειρόν ἐστι διαιρεῖν τὸ ἐπίπεδον. Εἰ δὲ καταλαμβάνει, ἀνήρηται τις ἀρχὴ γεωμετρικὴ ἢ λέγουσα ἐπ' ἀπειρόν εἶναι τὰ μεγέθη, διαιρετὰ, καὶ ταύτην καὶ ὁ Εὐδήμος ἀναιρεῖσθαι θέσει ὑπὸ τοῦ Ἀντιφῶντος. Τὸν δὲ διὰ τῶν τμημάτων φησὶ τετραγωνισμὸν γεωμετρικοῦ διαλύειν ἐπιτι.

intelligitur. Simul vero neque omnia sunt dissolvenda sed ea tantum quæ quis e principis quidem, sed falso demonstrat. At quæcumque his dissimilia videntur, non sunt dissolvenda. Verbi causa, circuli quadraturam,

quæ fit per segmenta, dissolvere geometræ est; Antiphontis vero illam quadraturam redarguere, non est geometræ.

Λόγοι δὲ ἂν τὸν διὰ τῶν τμημάτων, τὸν διὰ τῶν μηνίσκων, ὃν Ἰπποκράτης ὁ Χῖος ἐφεῦρε· κύκλου γὰρ τμημα δὲ μηνίσκος ἐστίν, ἣ δὲ δεῖξει τοιαύτη·

ἔστω, γρησί, περὶ τὴν αβ εὐθείαν ἡμικύκλιον περιγεγραμμένον τὸ αβγ, καὶ τετμήσθω ἡ αβ διόγα κατὰ τὸ γ, καὶ ἀπὸ τοῦ δ τῆ αβ πρὸς ὀρθὰς ἤχθω ἡ δγ, καὶ ἀπὸ τοῦ γ ἐπεξεύχθω ἡ γα, ἣτις ἐστὶ τετραγώνου πλευρὰ τοῦ εἰς τὸν κύκλον ἐγγραφομένου, οὗ ἐστὶν ἡμικύκλιον τὸ αβγ. Καὶ περὶ τὴν αγ ἡμικύκλιον περιγεγράφθω τὸ αεγ, καὶ ἐπεὶ ἐστὶ τὸ ἀπὸ τῆς αβ ἴσον τῷ τε ἀπὸ τῆς αγ καὶ τῷ ἀπὸ τῆς ἐτέρας τοῦ τετραγώνου πλευρᾶς τοῦ εἰς τὸ αβγ ἡμικύκλιον ἐγγραφομένου, τοῦτ' ἐστὶ τῆς γβ (ἐστὶ γὰρ ὀρθογώνιου τριγώνου ὑποτείνουσα ἡ αβ· ὡς δὲ ἔχει τὰ ἀπὸ τῶν διαμέτρων τετράγωνα πρὸς ἀλλήλα, οὕτω καὶ οἱ περὶ αὐτὰ κύκλοι πρὸς ἀλλήλους ἔχουσι καὶ τὰ ἡμικύκλια, ὡς δὲ δεικνύεται ἐν τῷ δεκαδύῳ (leg. δωδεκάτῳ, Vid. XII, 2 cf. VI, 20) βιβλίῳ τῶν στοιχείων), διπλάσιον ἄρα ἐστὶ τὸ αβγ, ἡμικύκλιον τοῦ αεγ ἡμικυκλίου, ἐστὶ δὲ τὸ αβγ ἡμικύκλιον διπλάσιον καὶ τοῦ αβδ τεταρτημορίου· ἴσον ἄρα ἐστὶ τὸ τεταρτημόριον τοῦ αεγ ἡμικυκλίου. Κοινὸν ἀφηρήσθω τὸ ὑπὸ τῆς τοῦ τετραγώνου πλευρᾶς καὶ τῆς αγ περιφερείας περιεχόμενον τμημα· λοιπὸς ἄρα ὁ αεγ μηνίσκος ἴσος ἐστὶ τῷ αβδ τριγώνῳ, τὸ δὲ τρίγωνον τετραγώνω. Δείξας δὲ διὰ τούτων τὸν μηνίσκον τετραγωνιζόμενον ἐξῆς· πειράται διὰ τοῦ προαποδειχθέντος τὸν κύκλον τετραγωνίζειν οὕτως.

ἔστω εὐθεῖα ἡ αβ καὶ περὶ αὐτὴν ἡμικύκλιον περιγεγράφθω, καὶ κείσθω τῆ αβ διπλῆ ἡ γδ, καὶ περὶ τὴν γδ ἡμικύκλιον περιγεγράφθω καὶ ἐγγεγράφθωσαν εἰς αὐτὸ τὸ ἡμικύκλιον ἐξαγώνου πλευραὶ, ἣ τὸ γε, καὶ ἡ εζ, καὶ εἴη ἡ ζδ, καὶ περὶ αὐτὰς ἡμικύκλια περιγεγράφθω τὰ γγε, εθζ, ζκδ· ἕκαστον ἄρα τῶν περὶ τὰς τοῦ ἐξαγώνου πλευρᾶς ἡμικυκλίων ἴσον ἐστὶ τῷ αβ ἡμικυκλίῳ· καὶ γὰρ ἡ αβ ἴση ἐστὶ ταῖς τοῦ ἐξαγώνου πλευραῖς· τῶν γὰρ ἐκ τοῦ κέντρου διπλῆ ἐστὶν ἡ διάμετρος, αἱ δὲ τοῦ ἐξαγώνου πλευραὶ ἴσαι· εἰσὶ ταῖς ἐκ τοῦ κέντρου. Καὶ τῆς αβ δὲ ἐστὶ διπλῆ ἡ γδ, ὥστε τὰ τέσσαρα ἡμικύκλια ἴσα ἀλλήλοις εἰσὶ. Τετρα-

πλάσια ἄρα τὰ τέσσαρα τοῦ αβ ἡμικυκλίου, ἐστὶ δὲ καὶ τὸ περὶ τὴν γδ ἡμικύκλιον τετραπλάσιον τοῦ περὶ τὴν αβ· ἐπεὶ γὰρ ἡ γδ τῆς αβ ἐστὶ διπλῆ, τετραπλάσιον τὸ ἀπὸ τῆς γδ γίνεται τοῦ ἀπὸ τῆς αβ. Ὡς γὰρ τὰ ἀπὸ τῶν διαμέτρων τετράγωνα πρὸς ἀλλήλα ἔχουσι, οὕτω καὶ οἱ περὶ αὐτὰς κύκλοι πρὸς ἀλλήλους καὶ τὰ ἡμικύκλια πρὸς ἀλλήλα, ὥστε τετραπλάσιον ἐστὶ τὸ ἀπὸ τῆς γδ ἡμικύκλιον τοῦ ἀπὸ τῆς αβ. Ἴσον ἄρα ἐστὶ τὸ ἀπὸ τῆς γδ ἡμικύκλιον τοῖς τέττασι ἡμικυκλίοις τῷ τε περὶ τὴν αβ καὶ τοῖς τρισὶ τοῖς περὶ τὰς τοῦ ἐξαγώνου πλευρᾶς ἡμικυκλίοις. Κοινὰ ἀφηρήσθω ἀπὸ τε τῶν περὶ τὰς τοῦ ἐξαγώνου πλευρᾶς ἡμικυκλίων καὶ ἀπὸ τοῦ περὶ τὴν γδ τμηματα τὰ τε ὑπὸ τῶν ἐξαγωνικῶν πλευρῶν καὶ τῶν τοῦ γδ ἡμικυκλίου περιφερειῶν περιεχόμενα. Λοιπὸν ἄρα οἱ γγε, εθζ, ζκδ· μηνίσκοι μετὰ τοῦ αβ ἡμικυκλίου ἴσοι εἰσὶ τῷ γε, εζ, ζδ· τραπέζιῳ, ἂν δὲ ἀφέλωμεν ἀπὸ τοῦ τραπέζιου τὴν ὑπεροχὴν, τοῦτ' ἐστὶ τὸ ἴσον τοῖς μηνίσκοις· ἐδείχθη γὰρ ἴσον εὐθύγραμμον μηνίσκῳ· καταλίπωμεν δὲ τὸ λοιπὸν ὃ ἐστὶν ἴσον τῷ αβ ἡμικυκλίῳ, καὶ τὸ καταλειπθὲν τοῦτο εὐθύγραμμον διπλασιασώμεν, καὶ τὸ διπλασιασθὲν τετραγωνισθῆ, τοῦτ' ἐστὶν ἴσον αὐτῷ τετράγωνον λάβωμεν, ἴσον ἔσται τὸ τετράγωνον τῷ περὶ τὴν αβ διάμετρον κύκλῳ. Καὶ οὕτως ὁ κύκλος τετραγωνισθῆται, καὶ ἐστὶ μὲν εὐφυῆς ἢ ἐπιχειρησι, τὸ δὲ ψευδογράφημα γέγονεν παρὰ τὸ μὴ καθόλου δεδειγμένον ὡς καθόλου λαβεῖν· οὐ γὰρ ἐδείχθη πᾶς μηνίσκος τετραγωνιζόμενος, ἀλλ' ὁ περὶ τὴν τοῦ τετραγώνου πλευρᾶν τοῦ εἰς τὸν κύκλον ἐγγραφομένου. Οὗτοι δὲ οἱ μηνίσκοι περὶ τὰς τοῦ ἐξαγώνου πλευρᾶς εἰσὶ τοῦ εἰς τὸν κύκλον ἐγγραφομένου. Ἔστι τις καὶ τοιαύτη δεῖξις διὰ τῶν μηνίσκων τετραγωνίζειν οἰομένη τὸν κύκλον ἀπλουστερά καὶ οὐκ ἐλεγχόμενη παρὰ τί γέγονεν ἐν αὐτῇ τῷ ψευδογράφῳ. Μηνίσκου γὰρ τετραγωνισμὸν εὐρόντες τοῦ περὶ τὴν τοῦ τριγώνου (leg. τετραγώνου) πλευρᾶν ὄντο καὶ οὗτοι διὰ τοῦτου τὸν τοῦ κύκλου τετραγωνισμὸν εἰρηκέναι, ὡς τοῦ κύκλου παντὸς εἰς μηνίσκους διαιρεῖσθαι δυναμένου· τὸ γὰρ ἴσον τῷ μηνίσκῳ τετράγωνον τοσαυταπλάσιον ποιοῦντες, ὁσαπλάσιοι πάντες εἰσὶν οἱ μηνίσκοι, εἰς οὓς ὁ κύκλος διήρηται, ὄντο τὸ τούτοις ἴσον τετράγωνον· τοῖς μηνίσκοις, ἴσον εἶναι καὶ τῷ κύκλῳ, λεῦδος λαμβάνοντες τὸ τὸν ὅλον κύκλον εἰς μηνίσκους διαιρεθῆναι δύνασθαι. Ἐν γὰρ τῇ τοῦ κύκλου εἰς τοὺς μηνίσκους διαιρέσει ἀεὶ ὑπολείπεται ἱ ἐντὸς μέσον ἀμφικυρτον περιλαμβανόμενον ὑπὸ τῶν ἐκατέρωθεν τοῦ μηνίσκου γραμμῶν, οὐ μῆτε μηνίσκου ὄντος μῆτε τετραγωνιζομένου εὐδ' ἂν ὁ πᾶς κύκλος τετραγωνιζοίτο. Οὐ γ' ὕγιης δὲ ἡ ἔνστασις ἢ πρὸς τὸν τοιοῦτον τετραγωνισμὸν· οὐ γὰρ χρεῖα τῷ τετραγωνίζοντι τὸν κύκλον διὰ τῶν μηνίσκων διελεῖν εἰ πάντα κύκλον εἰς μηνίσκους· οὐδὲ γὰρ οὐδ' ἐν τοῦτο εἶη, οὐδὲ οὕτως ὁ κύκλος τετραγωνίζεται διὰ τῶν μηνίσκων. Οὐ γὰρ πᾶς ἐδείχθη μηνίσκος τετραγωνιζόμενος, καὶ μὴ διαι-

ρουμένοι δὲ παντὸς εἰς μηνίσκους πάλιν τετραγωνισθῆσεται, ἂν συγχωρηθῶσιν οἱ περὶ τὰς τοῦ ἑξαγώνου τοῦ εἰς τὸν κύκλον ἐγγραφομένου πλευρὰς περιγραφόμενοι μηνίσκοι τετραγωνίζεσθαι, καὶ μὴ μόνοι οἱ περὶ τὰς τοῦ τετραγώνου. Κάνταυθα οὖν τοῦ ψευδογραφήματος αἴτιον τὸ μόνον τετραγωνίσαντας μηνίσκον τὸν περὶ τὴν τοῦ τετραγώνου πλευρὰν, ὡς πάντος τετραγωνιζομένων μηνίσκων ὁποῖοι ποτ' ἂν ᾦσιν, εἰς οὓς ὁ κύκλος διαιρεῖται, οὕτω ποιῆσθαι τὴν δεξιῶν. Τινὲς δέ, φησὶν Ἀλέξανδρος, ἡγοῦνται, εἰ δεῖξαιεν τετράγωνον ἀριθμὸν κυκλικὸν καὶ ἐν τοῖς μεγέθεσι κύκλου τετραγωνισμὸν εὐρηκέναι. Ἔστι δέ, φησὶ, τετράγωνος μὲν ἀριθμὸς ὁ ἰσάκις ἴσος, κυκλικὸς δὲ ἔλεγον ἀριθμὸς τοὺς συντιθεμένους ἐκ τῶν καθεξῆς περιττῶν, ὅσων ἑνὸς, τριῶν, πέντε, ἑπτὰ, ἑννέα, εὐρόντες δι' ἀριθμῶν τετράγωνόν τινα ἅμα καὶ κυκλικὸν ὄντα, ὅσων τὸν λστ, τετράγωνον μὲν ὄντα διότι ἀπὸ τοῦ στ ἐφ' ἑαυτὸν γινομένου γεννᾶται, κυκλικὸν δὲ διότι ἀπὸ τῆς τῶν περιττῶν ἀγεῖσθαι συνθέσεως ἀποτελεῖται, ὧντο καὶ κύκλου τετραγωνισμὸν εὐρηκέναι. Ἄλλ' ἡ δεξιῶν, φησὶν, οὐκ ἐκ τῶν γεωμετρικῶν ἀρχῶν, ἀλλ' ἐκ τῶν ἀριθμητικῶν ἀριθμητικαὶ γὰρ ἀρχαὶ τὸ εἶναι τὸν τοῖονδε ἀριθμὸν κυκλικὸν καὶ τὸν τοῖονδε τετράγωνον. Ταῦτα τοῦ Ἀλεξάνδρου λόγοντος ἐφιστάνειν ἄξιον, ὅτι πρῶτον μὲν τὸν κυκλικὸν ἀριθμὸν οὐ κατὰ σύνθεσιν τῶν ἐφεξῆς περιττῶν οἱ ἀριθμητικοὶ τίθενται, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ αὐτὸ κατάληξιν· κύκλος γὰρ ὁ κε, ὅτι πεντάκις πέντε κε, καὶ ὁ λστ, οὔτε ὁ τέσσαρα, οὔτε ὁ ἑννέα, οὔτε ὁ ἰστ, καίτοι κατὰ σύνθεσιν τῶν ἐφεξῆς περιττῶν γινομένοι, ἀλλὰ τετράγωνοι μόνον οὗτοι· κατὰ γὰρ τὴν ἐπισύμβασιν τῶν περιττῶν οἱ τετράγωνοι γίνονται καὶ ἴσως ὁ ἐξ ἀρχῆς τὴν μέθοδον παραδούς οὐκ εἶπε κυκλικὸς ἀπλῶς εἶναι πάντας τοὺς κατὰ ἐπισύμβασιν τῶν ἐφεξῆς περιττῶν, ἀλλ' ὅτι ἐν τῇ ἐπισύμβασει τῶν ἐφεξῆς περιττῶν ἐπίρρισκονται οἱ κυκλικοὶ οὐδὲ τούτου ἀεὶ συμβαίνοντος· κυκλικὸς γὰρ ὂν ὁ ρκε ὡς ἀπὸ τοῦ ε ἐπὶ τὸν κε γινόμενος, καὶ ὁ σιστ ὡς ἀπὸ τοῦ στ ἐπὶ τὸν λστ, ὅμως οὐκ ἐγένοντο κατὰ ἐπισύμβασιν τῶν ἐφεξῆς περιττῶν, εἰ μὴ ἄρα οὐκ εἰσὶν οὗτοι κυκλικοὶ ἀλλὰ σφαιρικοὶ ἐξ ἐπιπέδων κύκλων κυκλικῶς βαρυνθέντες. Καὶ ἐκεῖνο δὲ ἐφιστάνειν ἄξιον, ὅτι οὐκ ἦν εἶδος τοὺς ἀριθμὸν εὐρηκτότας κυκλικὸν ἅμα καὶ τετραγωνικὸν τὸν αὐτὸν τούτων οἶσθαι διὰ τοῦτο καὶ ἐν μεγέθεσι τὸν τοῦ κύκλου τετραγωνισμὸν εὐρηκέναι, ἀλλ' ἴσως εὐρόντες ἐν τοῖς ἀριθμοῖς τὸν αὐτὸν τετράγωνον ἅμα καὶ κύκλον εἰς ἔννοιαν ἦλθον τοῦ καὶ ἐν τοῖς μεγέθεσι ζητεῖν τὸν τοῦ κύκλου τετραγωνισμὸν. Ἔλεγε δὲ ὁ ἡμέτερος καθηγεμὸν Ἀμμώνιος, ὡς οὐκ ἀναγκαῖον ἴσως, εἰ ἐπ' ἀριθμῶν εὐρέθη, τοῦτο καὶ ἐπὶ μεγεθῶν εὐρίσκεισθαι· ἀνομοιογενῆ γὰρ μεγέθη ἐστὶν εὐθεῖα καὶ περιφέρειαι, καὶ οὐδὲν φησὶ θαυμαστὸν μὴ εὐρεθῆναι κύκλω εὐθύγραμμον ἴσον, εἴπερ καὶ ἐπὶ τῶν γωνιῶν εὐρίσκομεν τοῦτο· οὔτε γὰρ τῇ τοῦ ἡμικυκλίου γωνίᾳ οὔτε

τῇ λοιπῇ εἰς τὴν ὀρθὴν τῇ κερατοειδεῖ λεγομένῃ γένοιτο ἂν εὐθύγραμμος ἴση γωνία, καὶ διὰ τοῦτο ἴσως φησὶ καὶ ὑπὸ οὕτω κλειῶν ἀνδρῶν ζητηθῆναι θεώρημα ἄχρι νῦν οὐχ εὐρέθη, οὐδὲ ὑπ' αὐτοῦ Ἀρχιμήδους. Ἔλεγον δὲ ἐγὼ πρὸς τὸν καθηγεμὸνα, ὡς εἴπερ μηνίσκος τετραγωνίζεται ὁ ἀπὸ τῆς τοῦ τετραγώνου πλευρᾶς· τοῦτο γὰρ ἀνεξapatήτως συνήκται, ὁμογενὲς δὲ ὁ μηνίσκος τῷ κύκλῳ ἐκ περιφερειῶν συγχείμενος, εἰ κυλῶει καὶ τὸν κύκλον ἐπὶ τούτῳ τετραγωνίζεται· εἰ δὲ ἀνόμοιον τὸ τοῦ μηνίσκου ἐπίπεδον τῷ κύκλῳ διὰ τὰ κέρατα, ἀλλὰ καὶ τῷ εὐθύγραμμῳ ἀνόμοιος μηνίσκος πᾶς καὶ ὅμως ὁ περὶ τὴν τοῦ τετραγώνου πλευρὰν μηνίσκος τετραγωνίζεται· αἱ μέντοι γωνίαί αἱ τε τοῦ ἡμικυκλίου καὶ αἱ κερατοειδεῖς ἐκ περιφερείας καὶ εὐθείας ἄμφω συγχείμεναι οὐ μόνον ἀνομοιογενεῖς εἰσι τῇ εὐθυγράμμῳ, ἀλλὰ καὶ ἀσύμβλητοι. Οὐχ ἱκανὸν οὖν οἶμαι τὸ εἰρημένον εἰς ἀπόγνωσιν καταστῆσαι τῆς εὐρέσεως τοῦ τετραγωνισμοῦ· καὶ γὰρ ὁ Ἰάμβλιχος ἐν τῇ εἰς τὰς κατηγορίας ὑπομνήματι τὸν μὲν Ἀριστοτέλη φησὶ μήπω ἴσως εὐρηκέναι τὸν τοῦ κύκλου τετραγωνισμὸν, παρὰ δὲ τοῖς Πυθαγορείοις εὐρησθαι, ὡς ὀηλόν ἐστι, φησὶν, ἀπὸ τῶν Σέξτου τοῦ Πυθαγορείου ἀποδείξεων, ὅς ἄνωθεν κατὰ διαδοχὴν παρελαθε τὴν μέθοδον τῆς ἀποδείξεως, καὶ ὕστερον δὲ φησὶν Ἀρχιμήδης διὰ τῆς ἑλικοειδοῦς γραμμῆς (cf. Scholl. in Arist. p. 64 b. ed. Brandis.) καὶ Νικομήδης διὰ τῆς ἰδίως τετραγωνιζούσης καλουμένης καὶ Ἀπολλώνιος διὰ τινος γραμμῆς ἣν αὐτὸς μὲν κοχλιώδους ἀδελφῆν προσαγορεύει, ἡ αὐτὴ δὲ ἐστὶ τῇ Νικομήδους, καὶ Κάρπος διὰ τινος γραμμῆς, ἣν ἀπλῶς ἐκ διπλῆς κινήσεως καλεῖ, ἄλλοι τε πολλοί, φησὶ, ποικίλους τὸ πρόβλημα κατεσκεύασαν, καὶ μήποτε οὗτοι πάντες ὀργανικὴν ἐπιήσαντο τοῦ θεωρήματος κατασκευήν. Ὁ μὲν οὖν Ἀλέξανδρος οὕτως ὡς εἶπον, οἶεται τὸ ψευδογράφημα ἐλέγχεσθαι παρ' ὅσον τὸν περὶ τὴν τοῦ τετραγώνου πλευρὰν μόνον τετραγωνίσας μηνίσκον ὁ Ἴπποκράτης ὡς καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ ἑξαγώνου πλευρᾶς αὐτῷ δεδειγμένῳ ἀπεχρήσατο, ὁ μὲντοι Εὐδήμος ἐν τῇ γεωμετρικῇ ἱστορίᾳ οὐκ ἐπὶ τετραγωνικῆς πλευρᾶς, ἀλλ' εἰς τὸν Ἴπποκράτη τὸν τοῦ μηνίσκου τετραγωνισμὸν, ἀλλὰ καθόλου ὡς ἂν τις εἴποι· εἰ γὰρ πᾶς μηνίσκος τὴν ἐκτὸς περιφέρειαν ἢ ἴσην ἔχει ἡμικυκλίου ἢ μείζονα ἢ ἐλάττονα, τετραγωνίζει δὲ ὁ Ἴπποκράτης καὶ τὸν ἴσην ἡμικυκλίου ἔχοντα καὶ τὸν μείζονα καὶ τὸν ἐλάττονα, καθόλου ἂν εἴη δεδειγμένος ὡς δοκεῖ. Ἐκθήσομαι δὲ τὰ ὀπὸ τοῦ Εὐδήμου κατὰ λέξιν λεγόμενα, ὀλίγην τιὰ προσθεῖς σαφῆναι ἀπὸ τῆς τῶν Εὐκλείδου στοιχείων ἀναμνήσεως διὰ τὸν ὑπομνηματικὸν τρόπον τοῦ Εὐδήμου κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἔθος συντόμως ἐκθεμένους τὰς ἀποδόσεις. Λέγει δὲ οὕτως ἐν τῷ δευτέρῳ τῆς γεωμετρικῆς ἱστορίας· α καὶ οἱ τῶν μηνίσκων δὲ τετραγωνισμοὶ δόξαντες εἶναι τῶν οὐκ ἐπιπολαίων διαγραμμάτων διὰ τὴν οἰκειότητα τὴν πρὸς τὸν κύκλον ὑπ' Ἴπποκράτους

ἰγράφσαν τε πρώτους καὶ κατὰ τρόπον ἴδοξαν ἀποδοθῆναι, διόπερ ἐπὶ πλείον ἀψώμεθά τε καὶ διέλθωμεν. Ἀρχὴν μὲν οὖν ἐποίησατο καὶ πρώτων ἔθετο τῶν πρὸς αὐτοὺς χρησίμων, ὅτι τὸν αὐτὸν λόγον ἔχει τὰ τε ὅμοια τῶν κύκλων τμήματα πρὸς ἀλλήλα καὶ αἱ βάσεις αὐτῶν δυνάμει· τοῦτο δὲ ἐδείκνυεν ἐκ τοῦ τὰς διαμέτρους δεῖξαι τὸν αὐτὸν λόγον ἔχουσας δυνάμεις τοῖς κύκλοις, ὅπερ Εὐκλείδης δεύτερον τέθεικεν ἐν τῷ ὠδοδεκάτῳ τῶν στοιχείων βιβλίῳ τὴν πρότασιν εἰπὼν οὕτως· οἱ κύκλοι πρὸς ἀλλήλους εἰσὶν, ὡς τὰ ἀπὸ τῶν διαμέτρων τετράγωνα· ὡς γὰρ οἱ κύκλοι πρὸς ἀλλήλους ἔχουσιν, οὕτω καὶ τὰ ὅμοια τμήματα. Ὅμοια γὰρ τμήματά ἐστι τὰ τὸ αὐτὸ μέρος ὄντα τοῦ κύκλου, οἷον ἡμικύκλιον ἡμικυκλίῳ καὶ τριτημόριον τριτημορίῳ· διὸ καὶ γωνίας ἴσας δέχεται τὰ ὅμοια τμήματα. Αἱ γοῦν τῶν ἡμικυκλίων πάντων ὀρθαὶ εἰσι καὶ τῶν μείζονων ἐλάττωνος ὀρθῶν, καὶ τοσοῦτοι, ὅσω μείζονα ἡμικυκλίῳ τὰ τμήματα, καὶ αἱ τῶν ἐλαττόνων μείζονες, καὶ τοσοῦτοι ὅσω ἐλάττονα ἡμικυκλίῳ τὰ τμήματα· δευθέντος δὲ αὐτῷ τούτου πρώτον μὲν ἔγραψεν μνησκόν τὴν περιφέρειαν ἔχοντα ἡμικυκλίου περὶ τρίγωνον ὀρθογώνιον καὶ ἰσοσκελές αὐτὸ τὸ ἡμικυκλίον περιγράφας καὶ περὶ τὴν βάσιν τμήμα κύκλου τοῖς ὑπὸ τῶν ὑποξυγχεῖσιν ἀφαιρουμένοις ὅμοιον ὅπερ Εὐκλείδης λ' τρίτον ἔθετο θεωρήμα τοῦ τρίτου βιβλίου προτείνας οὕτως· α' ἐπὶ τῆς ὀδοδείξης εὐθείας γράψαι τμήμα κύκλου δεχόμενον γωνίαν ἴσην τῇ ὀδοθείῃ γωνίᾳ εὐθυγράμμῳ. » Εἰ γὰρ τὸ περὶ τὴν βάσιν οὕτω περιγράφει, ὡς ἴσην δεῖξασθαι γωνίαν τῶν ἐν τοῖς τμήμασι τοῖς ὑπὸ τῶν ἐπιξυγχεῖσιν ἀφαιρουμένων, ὅμοιον ἔσται ἐκείνοις· ὅμοια γὰρ τμήματα κύκλων ὁ Εὐκλείδης ὠρίσατο ἐν τῷ τρισκαδέκατῳ (leg. τρίτῳ) βιβλίῳ τὰ δεχόμενα γωνίας ἴσας. Ὅντος δὲ τοῦ περὶ τὴν βάσιν τμήματος ἴσου τοῖς περὶ τὰς ἐτέρας ἀμφοτέρας διότι, ὡς δέδεικται ἐν τῷ παρατελεύτῳ (Euclid. I, 47) τοῦ πρώτου τῶν Εὐκλείδου στοιχείων θεωρήματι, ἐν τοῖς ὀρθογώνιοις τριγώνοις ἢ ὑποτείνουσα ἴσον δύναται ταῖς τὴν ὀρθὴν περιεχούσαις ἀμφοτέραις. Ὡς δὲ τὰ ἀπὸ τῶν εὐθειῶν τετράγωνα, οὕτως ἔχει τὰ ὅμοια τῶν κύκλων τμήματα πρὸς ἀλλήλα, καὶ κοινῶς προστεθέντος τοῦ μέρους τοῦ τριγώνου τοῦ ὑπὲρ τὸ τμήμα τὸ περὶ τὴν βάσιν ἴσος ἔσται ὁ μνησκὸς τῷ τριγώνῳ. Ἴσος οὖν ὁ μνησκὸς τῷ τριγώνῳ δευθέντι τετραγωνίζοιτο ἂν. Δέδεικται γὰρ ἐν τῷ ἐνδεκάτῳ (leg. τεσσαρακαίδεκάτῳ) θεωρήματι τοῦ δευτέρου βιβλίου τῶν Εὐκλείδου στοιχείων, πῶς γρη' τῷ δοθέντι εὐθυγράμμῳ ἴσον τετράγωνον ἐνστήσασθαι (Euclid., συστήσασθαι). Οὕτω μὲν οὖν ἡμικυκλίῳ τὴν ἕξω τοῦ μνησκῶτος περιφέρειαν ὑποβέμενος ἔτετραγωνίσεν ὁ Ἰπποκράτης τὸν μνησκὸν εὐκλόως, εἶτα ἐφεξῆς μείζον ἡμικυκλίῳ ὑποτίθεται συστήσασθαι τετραγώνιον τὰς μὲν τρεῖς ἔχον πλευρὰς ἴσας ἀλλήλαις, τὴν δὲ μίαν τὴν μείζω τῶν παραλλήλων τριπλασίαν ἐκείνων ἐκάστης δυνάμει καὶ τὸ τε τραπέζιον περιλαβὼν κύκλῳ καὶ

περὶ τὴν μείστην αὐτοῦ πλευρὰν ὅμοιον τμήμα περιγράφας τοῖς ὑπὸ τῶν ἴσων τριῶν ἀποτευνομένοις ἀπὸ τοῦ κύκλου. Καὶ ὅτι μὲν περιληφθήσεται κύκλῳ το τραπέζιον, δεῖξεις οὕτω διχοτομήσας τὰς τοῦ τραπέζιου γωνίας κατὰ τὸ ἕνατον τοῦ πρώτου τῶν στοιχείων καὶ ἐπιξεύσας τὰς διαγωνίους, ἔρεις, ἐπεὶ ἢ βα τῇ ἀγ ἴση κοινὴ ἢ δε καὶ γωνία καὶ τὰ ἐξῆς. Ὅτι οὐ μείζον ἔστιν ἡμικυκλίου τὸ λεχθὲν τμήμα, ὅτι ἂν ἀχθείσῃ ἐν τῷ τραπέζιῳ διαμέτρου. Ἀναγκη γὰρ ταύτην ὑπὸ δύο πλευρὰς ὑποτείνουσαν τοῦ τραπέζιου τῆς ὑπολοίπου μιᾶς μείζονα ἢ διπλασίαν εἶναι δυνάμει. Ἐπεὶ γὰρ μείζον ἔστιν ἢ βδ τῆς ἀγ, αἱ δὲ βα ἴσαι οὔσαι καὶ ἐπιξευγῦσαι αὐτὰς ἐκβαλλόμεναι ἐμπεσοῦνται κατὰ τὸ ζ. Εἰ γὰρ παράλληλοί εἰσιν αἱ βα ἀγ ἴσαι οὔσαι, αἱ δὲ τὰς ἴσας τε καὶ παραλλήλους ἐπιξευγῦσαι καὶ αὐταὶ ἴσαι καὶ παράλληλοί εἰσιν, ἔσται ἢ ἀγ ἴση τῇ βδ ὅπερ ἀδύνατον. Συμπιπτουσῶν δὲ τῶν βα ἀγ κατὰ τὸ ζ, αἱ ὑπὸ ζαγ γαβ γωνία δύο ὀρθαῖς ἴσαι ἔσονται διὰ τὸ τρισκαίδεκάτον τοῦ πρώτου τῶν Εὐκλείδου. Μείζον δὲ ἢ ὑπὸ γαβ τῆς ὑπὸ γαζ ἢ ἐκτός τοῦ τριγώνου τῆς ἐντός διὰ τὸ τριακοστὸν δευτέρου τοῦ πρώτου. Ἡμίσεια ἄρα ἢ ὑπὸ γαζ γωνία τῆς βαγ, ἢ ἄρα βγ μείζον ἢ διπλασίον δύναται ἐκατέρως τῶν βα ἀγ, ὥστε καὶ τῆς γβ καὶ τὴν μείστην ἄρα τῶν τοῦ τραπέζιου πλευρῶν ἀναγκαῖον ἐλαττον δύνασθαι τῆς τε διαμέτρου καὶ τῶν ἐτέρων πλευρῶν ἐκείνης, ὅφ' ἦν ὑποτείνει μετὰ τῆς διαμέτρου ἢ λεχθεῖσα· αἱ γὰρ βγ γδ μείζον ἢ τριπλασίον δύνανται τῆς γδ, ἢ δὲ βδ τετραπλασίον. Ὅξεια ἄρα ἔστιν ἢ ἐπὶ τῆς μείζονος τοῦ τραπέζιου πλευρᾶς βεβηκυῖα γωνία. Μείζον ἄρα ἡμικυκλίου ἔστί τὸ τμήμα, ἐν ᾧ ἔστιν, ὅπερ ἔστιν ἢ ἕξω περιφέρεια τοῦ μνησκῶτος. Τὸν δὲ τοῦ μνησκῶτος τοῦτου τετραγωνίσον παρῆκεν Εὐδόξος, ὡς σαφῆ, οἶμαι. Εἰλη δὲ ἂν τοιοῦτος. Ἐπειδὴ ἴσα ἀλλήλοις ἔστιν ὁ μνησκὸς μετὰ τοῦ ἐπὶ τῆς μείζονος τοῦ τραπέζιου πλευρᾶς τμήματος τῷ τραπέζιῳ καὶ τοῖς ὑπὸ τῶν τριῶν ἴσων αὐτοῦ εὐθειῶν ἀποτευνομένοις τμήμασιν, ὡν τὸ ἐπὶ τῆς μείζονος τοῦ τραπέζιου πλευρᾶς τμήμα ἴσον ἔστί τοῖς ὑπὸ τῶν ἴσων εὐθειῶν ἀφαιρουμένοις τοῦ κύκλου τρεῖς τμήμασιν, εἴπερ ἴσον ταῖς τρεῖς δύνασθαι ὑπόκειται ἢ μείζον τοῦ τραπέζιου πλευρᾶς, τὰ δὲ ὅμοια τμήματα πρὸς ἀλλήλα ἔστιν, ὡς τὰ ἀπὸ τῶν εὐθειῶν τετράγωνα. Ἐὰν δὲ ἀπὸ ἴσων ἴσα ἀφαιρεθῆ, τὰ καταλειπόμενά ἐστιν ἴσα, ἴσος ἄρα ὁ μνησκὸς τῷ τραπέζιῳ. Ἡ καὶ οὕτω συντόμως ἔρεις, ἐπειδὴ ἴσον ἔστί τὸ περὶ τὴν μείζονα τοῦ τραπέζιου πλευρᾶν τμήμα τοῖς περὶ τὰς τρεῖς τὰς ἴσας περιγραφείσαι, διότι καὶ τὸ ἀπ' αὐτῆς τετράγωνον τριπλασίον τοῦ ἀπὸ ἐκάστης, ἐὰν κοινὸν προστεθῆ τὸ περιεχόμενον ἐπίπεδον ὑπὸ τῆς τῶν τριῶν ἴσων εὐθειῶν καὶ τῆς τοῦ μείζονος τμήματος περιφέρειας, ἔσται ὁ μνησκὸς ἴσος τῷ τραπέζιῳ, ὃ τετραγωνισθέντος, διότι ἔχομεν πᾶν εὐθύγραμμον τετραγωνίσαι, τετραγωνισθήσεται καὶ ὁ μείζονα ἡμικυκλίου τὴν ἐκτός περιφέρειαν ἔχον μ-

νίσκος, εἰ δὲ ἔλαττον ἡμικυκλίου εἶη, προγράψας τοῖονδε τι ὁ Ἴπποκράτης τοῦτο κατεσκεύασεν. Ἐστω κύκλος οὐ διάμετρος, ἐφ' ἧς ἡ αβ, κέντρον δὲ αὐτοῦ ἐφ' οὗ κ, καὶ ἡ μὲν ἐφ' ἧς γδ δίχα τε καὶ πρὸς ὀρθὰς τεμένετω τὴν ἐφ' ἧς βκ, ἡ δὲ ἐφ' ἧς εζ ἄθω παρὰ τὴν ἐφ' ἧς αβ, καὶ ἀπὸ τοῦ κ ἐπεξεύχθω ἐπὶ τὰ εζ, συμπίπτει δὲ ἐκβαλλομένη ἐπὶ τὸ ζ ἡ ἐπιχειθεῖσα τῇ ἐφ' ἧς η κατὰ τὸ η, καὶ πάλιν ἀπὸ τοῦ β ἐπὶ τὰ ζ ἡ ἐπεξεύχθωσαν, φανερόν δὲ ὅτι ἡ μὲν ἐφ' ἧς εζ ἐκβαλλομένη ἐπὶ τὸ β πεσεῖται· ὑπόκειται γὰρ ἡ εζ ἐπὶ τὸ β νεύουσα, ἡ δὲ ἐφ' ἧς βη ἴση ἔσται τῇ ἐφ' ἧς εκ, τοῦτο δὲ ἴσως μὲν ἄν τις καὶ προχειρότερον δείξειεν, ἐμοὶ δὲ ἐκ τῶν προμολογημένων οὕτως ἐπιῆλθε δείξαι· ὑπόκειται ἡ δγ τὴν βκ διχῶς τε καὶ πρὸς ὀρθὰς τέμνειν, ἐπὶ τῆς δγ ἄρα τὸ κέντρον ἐστὶ τοῦ περὶ τὸ τραπέζιον γραφησομένου κύκλου διὰ τὸ πόρισμα τοῦ πρώτου θεωρημάτου τοῦ ἐν τῷ τρίτῳ τῶν Εὐκλείδου στοιχείων· ἐπειδὴ δὲ παράλληλός ἐστιν ἡ εη τῇ κβ καὶ εἰς αὐτὰς ἐμπέπτωκεν ἡ γδ, τὰς ἐντὸς γωνίας δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας ποιῶ διὰ τὸ κ' ὅ' τοῦ πρώτου, ὀρθαὶ δὲ αἱ πρὸς τὸ γ, ὀρθαὶ ἄρα καὶ αἱ πρὸς τὸ δ'. Ἡ οὖν γδ διὰ τοῦ κέντρον τὴν εη πρὸς ὀρθὰς τέμνουσα καὶ δίχα τέμνει διὰ τὸ τρίτον τοῦ τρίτου τῶν στοιχείων. Ἐπεὶ οὖν ἴση ἐστὶν ἡ δη τῇ δε, κοινὴ δὲ ἡ δζ καὶ ὀρθαὶ αἱ πρὸς τὸ δ', καὶ βασίς ἄρα ἡ ζη βάσει τῇ ζβ ἴση, ἀλλὰ καὶ ἡ βζ τῇ ζκ ἴση, διότι καὶ ἡ βγ τῇ γκ, κοινὴ δὲ ἡ γζ' καὶ ὀρθαὶ αἱ πρὸς τὸ γ. Ἐπεὶ οὖν δύο αἱ ηζ ζβ δυσὶ ταῖς κζ' ζε ἴσαι, καὶ γωνίαί αἱ κατὰ κορυφὴν ἴσαι, καὶ βασίς ἡ ηβ βάσει τῇ εκ ἴση. Περιγεγράφθω δὲ περὶ τὸ εζη τρίγωνον τμήμα κύκλου τὸ εζη ὅμοιον ἐκάστῳ τῶν εκ κβ βη τμημάτων· τοῦτων οὖν οὕτως ἐχόντων τὸ τραπέζιον, φημί, ἐφ' οὗ βκ κη, περιλήφεται κύκλος. Τὸ μὲν γὰρ ἐκη τρίγωνον περιλήφεται κύκλος· ἔχομεν γὰρ ἐν τῷ πέμπτῳ τοῦ τετάρτου τῶν στοιχείων περὶ τὸ δοθέν τρίγωνον κύκλον περιγράψαι. Ἐάν οὖν δείξω τῇ ἀπὸ τοῦ κέντρον ἐπὶ τὸ κ ἴσην ἀπὸ τοῦ κέντρον ἐπὶ τὸ β, ὄηλον ὅτι τὸ γραφόμενον τμήμα κύκλου διὰ τοῦ ἐκη ἕξει καὶ διὰ τοῦ β, καὶ περιλήφεται κύκλος τμήμα τὸ τραπέζιον, ὅπερ τμήμα καὶ τὸ τρίγωνον περιέξει τὸ ἐφ' οὗ εζη. Ληφθέντος οὖν κέντρον οἶον τοῦ λ καὶ ἐπιχειγνυμένων τῶν λε λη λκ λδ, ἐπειδὴ ἴσοσκελές ἐστι τὸ ελη τρίγωνον, αἱ γὰρ ἐκ τοῦ κέντρον ἴσαι, ἴσαι εἰσὶν αἱ πρὸς τῇ βάσει γωνίαί ἡ ὑπὸ ληε τῇ ὑπὸ ληκ διὰ τὸ πέμπτον τοῦ πρώτου τῶν Εὐκλείδου, ἐστὶ δὲ ἡ ὑπὸ βηε ἴση τῇ ὑπὸ κηη, διότι καὶ ἡ εδ ἴση τῇ κη, ὡς εδείχθη, καὶ ὅλη ἄρα ἡ ὑπὸ βηε ὅλη τῇ ὑπὸ κηε ἐστὶν ἴση, ἐστὶ δὲ καὶ ἡ κε τῇ βη ἴση καὶ βασίς ἄρα κη τῇ λβ ἴση, ἐστὶν ἴση ἄρα τῇ ἀπὸ τοῦ κέντρον τῇ κη ἡ λβ, ταύτη δὲ γεγράφθω τὸ τμήμα. Τοῦτων οὖν οὕτως ἐχόντων ὁ γένόμενος μηνίσκος, οὗ ἐκτὸς περιφέρειαι ἡ εκ βη, ἴσος ἔσται τῇ εὐθυγράμμῳ τῇ συγκειμένῳ ἐκ τῶν τριῶν τριγώνων τῶν βζη βκκ εκζ. Τὰ γὰρ ἀπὸ τῶν εὐθειῶν ἐφ' αἷς εζ ζη ἀφαιρούμενα ἐκτὸς τοῦ μηνίσκου ἀπὸ τοῦ εὐθυγράμμου τμήματα ἴσα

ἐστὶ τοῖς ἐκτὸς τοῦ εὐθυγράμμου τμήμασιν ἀφαιρούμενοι ὑπὸ τῶν εκ κβ βη. Ἐκάτερον γὰρ τῶν ἐντὸς ἡμιολίων ἐστὶν ἐκάστου τῶν ἐκτὸς ἡμιολία γὰρ ὑπόκειται ἡ εζ τῆς ἐκ τοῦ κέντρον, τοῦτ' ἐστὶ τῆς εκ καὶ β καὶ βη. Ἐδείχθη γὰρ καὶ αὕτη ἴση τῇ εκ. Εἰ οὖν ἐκατέρα τῶν εζ ζη ἡμιολία ἐστὶ δυνάμει ἐκάστης τῶν εἰρημένων τριῶν, ὡς δὲ αἱ εὐθεῖαι πρὸς τὰς εὐθείας, τμήματα πρὸς τὰ τμήματα, τὰ δύο ἄρα τμήματα τοῖς τρισὶν ἐστὶν ἴσα. Εἰ οὖν ὁ μὲν μηνίσκος τὰ τρία τμήματά ἐστι, καὶ τοῦ εὐθυγράμμου τὸ παρὰ τὰ δύο τμήματα, τὸ δὲ εὐθύγραμμον μετὰ τῶν δύο τμημάτων ἐστὶ χωριστῶν τριῶν, ἐστὶ δὲ τὰ δύο τμήματα τοῖς τρισὶν ἴσα, ἴσος ἂν εἴη ὁ μηνίσκος τῷ εὐθυγράμμῳ. Ὅτι δὲ οὗτος ὁ μηνίσκος ἐλάττονα ἡμικυκλίου τὴν ἐκτὸς ἔχει περιφέρειαν, δείκνυσι διὰ τοῦ τὴν ἐκη γωνίαν ἐν τῷ ἐκτὸς οὖσαν τμήματι ἀμβλείαν εἶναι. Δέδεικται γὰρ ἐν τῷ τρίτῳ τοῦ τρίτου τῶν Εὐκλείδου στοιχείων, ὅτι ἡ ἐν τῷ ἐλάττονι ἡμικυκλίου τμήματι μείζων ὀρθῆς ἐστὶν. Ὅτι δὲ ἀμβλεία ἐστὶν ἡ ὑπὸ ἐκη γωνία, δείκνυσιν οὕτως· ἐπεὶ ἡ μὲν ἐφ' ἧς εζ ἡμιολία ἐστὶ τῶν ἐκ τοῦ κέντρον δυνάμει, ἡ δὲ ἐφ' ἧς βκ μείζων τῆς ἐφ' ἧς βζ, διότι καὶ γωνία ἡ πρὸς τῷ ζ' μείζων, ὡς δείξω, ἴση δὲ ἡ βκ τῇ κε, φανερόν ὅτι κὰν ἡ ἐφ' ἧς κε μείζων ἢ τῆς ἐφ' ἧς βζ ἡ διπλασία μήκει, καὶ ἡ ἐφ' ἧς βε, ὥστε τῆς ἐφ' ἧς κζ ἄρα μείζων ἢ διπλασία μήκει καὶ δυνάμει διὰ τὴν ὁμοιότητα τριγώνων τῶν βεκ βκζ. Ἐστὶ γὰρ ὡς ἡ εβ πρὸς βκ', οὕτως ἡ εκ πρὸς κζ, ὥστε ἡ ἐφ' ἧς εκ μείζων ἐστὶ τῆς ἐφ' ἧς κζ ἢ διπλασία δυνάμει, ἡ δὲ ἐφ' ἧς εζ ἡμιολία δυνάμει τῆς ἐφ' ἧς εκ. Ἡ ἄρα ἐφ' ἧς εζ μείζων ἐστὶ δυνάμει τῶν ἐφ' αἷς εκ κζ. Εἰ μὲν γὰρ διπλασία ἦν δυνάμει τῶν ἐφ' αἷς εκ κζ, ἡ εκ τῆς κζ, ἡμιολία δὲ ἡ ζε τῆς εκ, ἦν ἂν ἡ ζε ἴση δυνάμει ταῖς εκ κζ' ὡς ἐπὶ ἀριθμῶν τῶν στ δδ, ἐπειδὴ δὲ μείζων ἢ διπλασία ἐστὶ δυνάμει, ἡ εκ τῆς κε μείζων ἐστὶ δυνάμει. Ἀμβλεία ἄρα ἐστὶν ἡ πρὸς τῷ κ γωνία, ἔλαττον ἄρα ἡμικυκλίου τὸ τμήμα, ἐν ᾧ ἐστὶν. Οὕτω μὲν οὖν ὁ Ἴπποκράτης πάντα μηνίσκον ἑτετραγώνισεν, εἶπερ καὶ τὸν ἡμικυκλίου καὶ τὸν μείζονα ἡμικυκλίου καὶ τὸν ἐλάττονα ἔχοντα τὴν ἐκτὸς περιφέρειαν, ἀλλ' οὐχὶ τὸν ἐπὶ τῆς τοῦ τετραγώνου πλευρᾶς μόνον, ὡς ὁ Ἀλέξανδρος ἱστόρησεν, οὐ μόνον οὐδὲ τὸν κύκλον ἐπεχειρήσα τετραγωνίσαι διὰ τῶν περὶ τὴν τοῦ ἐξαγώνου πλευρὰν μηνίσκων, ὡς καὶ τοῦτο Ἀλέξανδρος φησιν. Ἀλλὰ μηνίσκον ἅμα καὶ κύκλον ἑτετραγώνισεν οὕτως. Ἐστῶσαν περὶ κέντρον ἐφ' οὗ κ δύο κύκλοι, ἡ δὲ τοῦ ἐκτὸς διάμετρος ἐξαπλασία δυνάμει τῆς τοῦ ἐντὸς καὶ ἐξαγώνου ἐγγραφέντος εἰς τὸν ἐντὸς κύκλον τοῦ ἐφ' οὗ κ αβ γδ' εζ, αἱ τε ἐφ' οὗ κ αβ κγ ἐκ τοῦ κέντρον ἐπιχειθεῖσαι ἐκβεβλήσθωσαν ἕως τῆς τοῦ ἐκτὸς κύκλου περιφέρειας, καὶ ἐφ' οὗ κ ηθ ἡ ἐπεξεύχθωσαν, καὶ ὄηλον ὅτι καὶ ἡ ηθ ἡ ἐξαγώνου εἰσι πλευρὰι τοῦ εἰς τὸν μείζονα κύκλον ἐγγραφόμενου, καὶ περὶ τὴν ἐφ' ἧς η, τμήμα ὅμοιον τῷ ἀφαιρούμενῳ ὑπὸ τῆς ἐφ' ἧς ηθ περιγί-

γράφου. Ἐπει οὖν τὴν μὲν ἐρ' ἢ ηι τριπλασίαν ἀναγκαῖον εἶναι δυνάμει τῆς ἐρ' ἢ θη τοῦ ἑξαγώνου πλευρᾶς, ἢ γὰρ ὑπὸ δύο τοῦ ἑξαγώνου πλευρᾶς ὑποτείνουσα μετὰ ἄλλης μιᾶς ὀρθῆν περιέχουσα γωνίαν τὴν ἐν ἡμικυκλίῳ ἴσον δύναται τῇ διαμέτρῳ, ἢ δὲ διάμετρος τετραπλάσιον δύναται τῆς τοῦ ἑξαγώνου ἴσης οὕσης τῇ ἐκ τοῦ κέντρου διὰ τὸ τὰ μήκει διπλάσια δυνάμει τετραπλάσια εἶναι, ἢ δὲ θη ἑξαπλάσια τῆς ἐρ' ἢς αδ, ὁῦλον ὅτι τὸ τμήμα τὸ περὶ τὴν ἐρ' ἢ ηι περιγραφρῆν ἴσον εἶναι συμβαίνει τοῖς τε ἀπὸ τοῦ ἐκτὸς κύκλου ὑπὸ τῶν ἐρ' αἷς ηθ θι ἀφαιρουμένοις καὶ ταῖς ἀπὸ τοῦ ἐντὸς ὑπὸ τῶν τοῦ ἑξαγώνου πλευρῶν ἀπασιῶν· τὰ γὰρ ὅμοια τῶν κύκλων τμήματα πρὸς ἀλλήλα ἐστίν, ὡς τὰ ἀπὸ τῶν βάσεων τετραγώνων, διότι καὶ οἱ ὅμοιοι κύκλοι πρὸς ἀλλήλους εἰσὶν ὡς τὰ ἀπὸ τῶν διαμέτρων τετραγώνων. Εἰ γὰρ ἢ ηι τῆς ηθ τριπλασίον δύναται, ἴσον δὲ τῇ ηθ δύναται ἢ θι, δύναται δὲ ἑκατέρω τούτων ἴσον καὶ αἱ ἐξ πλευρᾶι τοῦ ἐντὸς ἑξαγώνου, διότι καὶ ἡ διάμετρος τοῦ ἐκτὸς κύκλου ἑξαπλάσιον ὑπόκειται δύνασθαι τῆς τοῦ ἐντὸς, ὡς δὲ ἡ διάμετρος πρὸς τὴν διάμετρον, οὕτω καὶ αἱ ἐκ τοῦ κέντρου, ἢ δὲ ἐκ τοῦ κέντρου ἴση ἐστὶ τῇ τοῦ ἑξαγώνου πλευρᾷ, ὡς τὸ πόρισμα λέγει τοῦ προτελευταίου θεωρήματος ἐν τῷ τετάρτῳ βιβλίῳ τῶν τοῦ Εὐκλείδου στοιχείων. Ὡς δὲ αἱ πλευραὶ, οὕτω καὶ τὰ τμήματα, ὥστε ὁ μὲν μηνίσκος ἐρ' οὔ ηθι τοῦ τριγώνου ἐλάττων ἂν εἴη ἐρ' οὔ τὰ αὐτὰ γράμματα τοῖς ὑπὸ τῶν τοῦ ἑξαγώνου πλευρῶν ἀφαιρουμένοις τμήμασιν ἀπὸ τοῦ ἐντὸς κύκλου. Τὸ γὰρ ἐπὶ τῆς ηι τμήμα ἴσον ἦν τοῖς τε ηθ θι τμήμασι καὶ τοῖς ὑπὸ τοῦ ἑξαγώνου ἀφαιρουμένοις. Τὰ οὖν ηθ θι τμήματα ἐλάττω ἐστὶ τοῖς περὶ τὴν ηι τμήμασι καὶ τοῖς ὑπὸ τοῦ ἑξαγώνου ἀφαιρουμένοις. Κοινοῦ οὖν προστεθέντος τοῦ ὑπὲρ τὸ τμήμα τὸ περὶ τὴν ηι μέρους τοῦ τριγώνου, ἐκ μὲν τούτου καὶ τοῦ περὶ τὴν ηι τμήματος τὸ τρίγωνον ἐσται, ἐκ δὲ τοῦ αὐτοῦ καὶ τῶν ηθ θι τμημάτων ὁ μηνίσκος. Ἔσται οὖν ἐλάττων ὁ μηνίσκος τοῦ τριγώνου τοῖς ὑπὸ τοῦ ἑξαγώνου ἀφαιρουμένοις τμήμασιν, ὁ ἄρα μηνίσκος καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ ἑξαγώνου ἀφαιρούμενα τμήματ' ἐστίν ἴσα τῷ τριγώνῳ καὶ κοινοῦ προστεθέντος τοῦ ἑξαγώνου, τὸ τρίγωνον οὗτο καὶ τὸ ἑξαγώνον ἴσα ἐστὶ τῇ τε μηνίσκῳ τῷ λεγθέντι καὶ τῷ κύκλῳ τῷ ἐκτὸς· τὸ γὰρ τρίγωνον ἴσον ἦν τῷ τε μηνίσκῳ καὶ τοῖς ὑπὸ τοῦ ἑξαγώνου ἀφαιρουμένοις τμήμασι τοῦ ἐντὸς κύκλου. Εἰ οὖν τὰ εἰρημένα εὐθύγραμμα δυνατόν τετραγωνισθῆναι, καὶ τὸν κύκλον ἄρα μετὰ τοῦ μηνίσκου. Τὰ μὲν οὖν περὶ τοῦ Χίου Ἰπποκράτους μάλλον ἐπιτραπτέον Εὐδόμῳ γινώσκειν ἔγγυτέρω τοῖς χρόνοις ὄντι καὶ Ἀριστοτέλους ἀκροατῇ, ὁ δὲ διὰ τῶν τμημάτων τετραγωνισμὸς τοῦ κύκλου,

ὄν ὡς ψευδογραφούντα αἰτιᾶται ὁ Ἀριστοτέλης ἢ τῶν διὰ τῶν μηνίσκων αἰνιττεται (καλῶς γὰρ ὁ Ἀλέξανδρος ἐνεδοίκαεν εἰπών, εἰ ὁ αὐτὸς ἐστὶ τῷ τῶν μηνίσκων) ἢ οὐκ εἰς τὰς Ἰπποκράτους δόξας ἀποδίδει, ἀλλὰ τινὰς ἄλλας, ὧν μίαν καὶ ὁ Ἀλέξανδρος παρέθετο, ἢ τὸν μετὰ τοῦ μηνίσκου τετραγωνισμὸν τοῦ κύκλου αἰτιᾶται τοῦ Ἰπποκράτους, ὃν τῷ ὄντι διὰ τῶν τμημάτων ἀπέδειξε τῶν τριῶν ἐν τῷ ἐλάττωι, τάχα γὰρ καὶ κυριώτερον αὐτῆ ἢ ἀποδείξει βρθεῖη ἢ διὰ τμημάτων ἤπερ ἢ διὰ τῶν μηνίσκων. Τμήμα γὰρ κύκλου καὶ ὁ Εὐκλείδης ἐν τῷ τρίτῳ τῶν ἑαυτοῦ στοιχείων ὠρίσατο τὸ περιεχόμενον τμήμα ὑπὸ τε εὐθείας καὶ κύκλου περιφέρειας. Εἰ οὖν μηνίσκοι οὐδὲ κυρίως τμήματ' εἰσι, καὶ εἴη ἂν ψευδογράφημα ἐν τούτῳ τὸ μετὰ τοῦ μηνίσκου τετραγωνίζειν τὸν κύκλον ἀλλὰ μὴ καθ' ἑαυτόν, ἐπεὶ πάντα τὰ λεγθέντα εἰς τὴν ἀπόδειξιν ἀπὸ γεωμετρικῶν ἀργῶν εἰληπται· ἀλλ' εἰ ὁ τοῦ μηνίσκου τετραγωνισμὸς καθολικὸς ὑπὸ τοῦ Ἰπποκράτους δοκεῖ παραδεδοσθαι, πᾶς γὰρ μηνίσκος ἢτοι ἡμικυκλίῳ τμήματος ἢ ἐλάττωνος, δυνατόν φαίη ἄ τις ἐκ τοῦ ἴσου τετραγώνου τῷ τε μηνίσκῳ καὶ τῷ κύκλῳ ἀφαιρέθentos τετραγώνου ἴσου τῷ μηνίσκῳ τὸ λοιπὸν εὐθύγραμμον τετραγωνίσαντα ἴσον τετραγώνων τῷ κύκλῳ ποιῆσαι μόνῳ, πῶς οὖν ἐτι ψευδογραφεῖσθαι δοξεῖ ὁ τοῦ Ἰπποκράτους τετραγωνισμὸς, εἰ μήπω εὐρῆσθαι ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ἐνομίσθη λέγοντος ἐν κατηγορίας (cap. 7 p. 7 b. 31) ὅλον ὁ τοῦ κύκλου τετραγωνισμὸς εἰ ἐστὶν ἐπιστητός, ἐπιστήμη μὲν αὐτοῦ οὐκ ἐστὶ πω, τὸ δὲ ἐπιστητόν ἐστὶ, καίτοι τοῦ Χίου Ἰπποκράτους πρὸ Ἀριστοτέλους ὄντος, ὥστε καὶ τὸν Εὐδόμῳ ἐν τοῖς παλαιότεροις αὐτὸν ἀριθμεῖν. Μήποτε οὖν οὐ καθόλου πᾶς μηνίσκος ἐτετραγωνίσθη ὑπὸ τοῦ Ἰπποκράτους· κἂν γὰρ ἢ ἐκτὸς τοῦ μηνίσκου περιφέρεια ὀρισθῆ, ἀλλ' ἔχειναι κειμένης τὰς ἐντὸς τοῦ μηνίσκου περιφέρειας ἀπειρους, ἢτοι ἐπ' ἀπειρον ἀλλήλων καὶ ἄλλων, γράφειν δυνατόν, ἐπ' ἀπειρον διηρημένου τοῦ ἐπιπέδου, ὥστε τῆς ἐκτὸς τῆς αὐτῆς μενούσης τοὺς μὲν μείζοντας τοὺς δὲ ἐλάττονας εἶναι τῶν μηνίσκων, αὐτὸς δὲ τὴν ἐντὸς περιφέρειαν ὠρισμένην ἔλαθεν, ὅμοιον γὰρ αὐτὴν τμήμα ἀποτέμνουσαν τοῖς πρὸς τῇ ἐκτὸς περιφέρειᾳ συνισταμένοις τμήμασιν ἔλαθεν, ᾧ τὰ μὲν τοῦ πρώτου θεωρήματος, ἐπὶ τετραγωνικῆς ἦν πλευρᾷ, τὰ δὲ ἐν τοῖς ἄλλοις ἐπὶ ὀριστῶν, ὥστε οὐ πᾶς ἐτετραγωνίσθη μηνίσκος, ἀλλ' οἱ τὴν ἐντὸς περιφέρειαν ὅμοιαν σχόντες τοῖς πρὸς τῇ ἐκτὸς συνισταμένοις τμήμασι καὶ αὐτοῖς ὠρισμένοις πως οὔσι. Ταῦτα μὲν οὖν περὶ τῆς τῶν μηνίσκων ψευδογραφίας.

ΕΚ ΤΟΥ ΠΕΡΙ ΓΩΝΙΑΣ.

93. Τριῶν δὲ δοξῶν οὐσῶν περὶ τῆς γωνίας Εὐ-

E LIBRO DE ANGULO.

93. Quam tres sint de angulo opiniones, Eudemus

Peripateticus, qui librum de angulo scripsit, qualitem eum esse concessit : namque anguli originem considerans non aliam ac linearum fractionem esse ait.

ἔημος μὲν ὁ Περιπατητικὸς βιβλίον περὶ γωνίας γράφας ποιότητα αὐτὴν εἶναι συνεχώρησεν· γένεσιν γὰρ γωνίας ἐπινοῶν οὐκ ἄλλην εἶναι φησιν ἢ τὴν κλάσιν τῶν γραμμῶν.

(Proclus in Euclid. p. 35 ed. Bas. τοσαῦτα περὶ τῆς τῶν γωνιῶν ὑποφάσεως (leg. ὑποστάσεως) εἰρήσθω, κοινὴν προσλαμβάνοντα (leg. προλαμβάνοντα) θεωρίαν ἀπάσης γωνίας πρὸ τῆς τῶν εἰδῶν αὐτῆς διαιρέσεως. Τριῶν δὲ δοξῶν οὐσῶν κτλ. Superioribus autem haec subijcit Proclus : εἰ δὲ ἡ εὐθύτης ποιότης, καὶ ἡ κλάσις ποιότης, ἐν ποιότητι οὖν ἔχουσαν αὐτὴν τὴν γένεσιν πάντως εἶναι ποιότητα. Εὐκλείδης δὲ καὶ ὅσοι κλίσιν εἰρήκασιν, ἐν τοῖς πρὸς τι καταλέγουσι. Ποσότητα δὲ ἠρήκασιν (leg. εἰρήκασιν) αὐτὴν, ὅσοι φασὶ τὸ πρῶτον διάστημα ὑπὸ τὸ σημείον εἶναι τὴν γωνίαν, ὧν καὶ ὁ Πλούταρχος ἐστὶν εἰς τὴν αὐτὴν δόξαν συνωθῶν καὶ τὸν Ἀπολλώνιον. Δεῖ γὰρ εἶναι τι, φησὶ, διάστημα πρῶτον ὑπὸ τὴν κλάσιν τῶν περιγεουσῶν γραμμῶν ἢ ἐπιφανειῶν. Καίτοι γε συνεχῶς ὄντος τοῦ ὑπὸ σημείον διαστήματος ἀδύνατον τὸ πρῶτον λαβεῖν. Ἐπ' ἀπειρον γὰρ πᾶν διάστημα διαιρετὸν πρὸς τῷ καὶ ἂν ὅπως οὖν ἀφορίσωμεν τὸ πρῶτον καὶ δι' ἐκείνου εὐθεῖαν ἀγάγωμεν γίνεσθαι τρίγωνον, ἀλλ' οὐ μίαν γωνίαν. Κάρπος δὲ ὁ Ἀντιοχεύς ποσὸν μὲν εἶναι φησι τὴν γωνίαν καὶ διάστημα τῶν περιγεουσῶν αὐτὴν γραμμῶν ἢ ἐπιφανειῶν καὶ ἐφ' ἐν διεστώσῳ τοῦτο, μὴ μόνον διὰ τοῦτο γραμμῆν εἶναι τὴν γωνίαν· οὐ γὰρ πᾶν τὸ ἐφ' ἐν διαστατὸν ὑπάρχειν γραμμῆν. Τοῦτο δὲ πάντων παραδοξότατον, εἰ ἐστὶ τι ἐφ' ἐν μέγεθος διαστατὸν ἔξω γραμμῆς. Ἀλλὰ τούτων μὲν ἄδην.

ΕΚ ΤΗΣ ΑΣΤΡΟΛΟΓΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ.

94. Δοκεῖ δὲ κατὰ τινες πρῶτος ἀστρολογῆσαι, καὶ ἡλιακὰς ἐκλείψεις καὶ τροπὰς προειπεῖν, ὡς φησιν Εὐδήμος ἐν τῇ περὶ τῶν ἀστρολογουμένων ἱστορίᾳ.

Diogenes Laërtius I, 23.

Θαλῆν δὲ Εὐδήμος ἐν ταῖς ἀστρολογικαῖς ἱστορίαις τὴν γενομένην ἐκλείψιν τοῦ ἡλίου προειπεῖν φησιν, καθ' ὅς χρόνους συνῆψαν μάχην πρὸς ἀλλήλους Μῆδοί τε καὶ Λυδοί, βασιλεύοντος Κυαξάρου μὲν τοῦ Ἀστυάγου πατρὸς, Μήδων, Ἀλυάττου δὲ τοῦ Κροῖου, Λυδῶν. Συναΐδει δὲ αὐτῷ καὶ Ἡρόδοτος ἐν τῇ πρώτῃ.

EX HISTORIA

ASTROLOGICA.

94. Videtur autem (Thales), ut quorundam opinio fert, primus astrologiam tractasse, ac solis defectiones et solstitia praedixisse, ut ait Eudemus in ea quam de astrologia scripsit, historia.

Thaletem autem Eudemus in historiis astrologicis dicit praedixisse defectum solis qui fuit eo tempore, quo inter

Eisī δὲ οἱ χρόνοι ἀμφὶ τὴν πεντηχοστὴν Ὀλυμπιάδα.

(Clemens Alexandrinus Strom. I pag. 302 ed. Sylburg. Theon Smyrnaeus de astron. p. 322 ed. Martin. cf. Fabricius in Biblioth. Graec.

II p. 277 qui integrum hunc locum inde a verbis τίς τί εὔρεν e codice Peiresciano descriptum tanquam Anatolii fragmentum ediderat. Ταυτὶ μὲν ὁ Ἀδραστος· ὁ δὲ Δερκυλλίδης οὐδεμίᾳ μὲν οἰκεία καὶ προσηκούσῃ τάξει περὶ τούτων ἀνέγραψεν, ἀ δὲ καὶ αὐτὸς ἀποδείκνυσιν ἐν τῷ περὶ τοῦ ἀτράκτου καὶ τῶν σφρονόλων τῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ παρὰ Πλάτωνι λεγομένων, ἐστὶ τοιαῦτα. Τίς τί εὔρεν ἐν μαθηματικῇ; Εὐδήμος ἱστορεῖ ἐν ταῖς ἀστρολογίαις, ὅτι Οἰνοπίδης εὔρε πρῶτος τὴν τοῦ ζωδιακοῦ διάζωσιν καὶ τὴν τοῦ μεγάλου ἐνιαυτοῦ περίστασιν· Θαλῆς δὲ ἡλίου ἐκλείψιν καὶ τὴν κατὰ τὰς τροπὰς αὐτοῦ περίοδον, ὡς οὐκ ἴση αἰεὶ συμβαίνει· Ἀναξίμανδρος δὲ ὅτι ἐστὶν ἡ γῆ μετέωρος, καὶ κινεῖται περὶ τὸ τοῦ κόσμου μέσον· Ἀναξίμενης δὲ ὅτι ἡ σελήνη ἐκ τοῦ ἡλίου ἔχει τὸ πῶς, καὶ τίνα ἐκλείπει τρόπον· οἱ δὲ λοιποὶ ἐπὶ ἐξευρημένοις τούτοις ἐπεξεύρον ἕτερα, ὅτι οἱ ἀπλανεῖς κινούνται περὶ τὸν διὰ τῶν πόλων ἄξονα μένοντα, οἱ δὲ πλανώμενοι περὶ τὸν τοῦ ζωδιακοῦ πρὸς δρθὰς ὄντα αὐτῷ ἄξονα, ἀπέχουσι δὲ ἀλλήλων ὅ τε τῶν ἀπλανῶν καὶ τῶν πλανωμένων ἄξων πεντεκαίδεκαγώνου πλευράν, ὅ ἐστὶ μοῖραι εἰκοσι τέσσαρες.)

95. Περὶ δὲ τῆς τάξεως αὐτῶν, ὃν μὲν τρόπον ἕκαστον κεῖται τῷ τὰ μὲν εἶναι πρότερα, τὰ δ' ὕστερα, καὶ πῶς ἔχει πρὸς ἀλλήλα τοῖς ἀποστήμασιν, ἐκ τῶν περὶ ἀστρολογίαν θεωρησῶν· λέγεται γὰρ ἰκανῶς.

(Aristoteles de caelo lib. II cap. 10 p. 291. a. 29. ed. Bekker. Simplicius fol. 115 (cf. Scholia in Aristot. p. 497. a. ed. Brandis.) ταῦτα οὖν, φησὶν, ἐκ τῶν περὶ ἀστρολογίαν θεωρησῶν. Καὶ γὰρ ἐκεῖ περὶ τῆς τάξεως τῶν πλανωμένων καὶ περὶ μεγεθῶν καὶ ἀποστημάτων ἀποδέδεικται, Ἀναξίμανδρου πρῶτου τὸν περὶ μεγεθῶν καὶ ἀποστημάτων λόγον εὐρηκότος, ὡς Εὐδήμος ἱστορεῖ, τὴν τῆς θέσεως τάξιν εἰς τοὺς Πυθαγορείους πρώτους ἀναφέρων· τὰ δὲ μεγέθη καὶ τὰ ἀποστήματα ἡλίου καὶ σελήνης μέχρι νῦν ἐγνωσται, ἀπὸ τῶν ἐκλείψεων τὴν ἀφορμὴν τῆς καταλήψεως λαβόντα. Καὶ εἰκὸς ἦν ταῦτα καὶ τὸν Ἀναξίμανδρον εὐρηκέναι, καὶ Ἐρμού δὲ καὶ Ἀφροδίτης ἀπὸ τῆς πρὸς τούτους παραβολῆς, ὧν περὶ τὰ

se pugnam conseruere Medi et Lydi, regnante quidem Cyaxare patre Astyagis in Media : Alyatte autem Croasi in Lydia. Ei vero congruit Herodotus quoque in primo. Sunt autem ea tempora circa quinquagesimam Olympiadem.

95. De ordine vero stellarum, quomodo quaeque collocata sit, ut aliae sint priores, aliae posteriores, et quantum intervallis disjunctae inter se distent, exii

μεγέθη καὶ τὰ ἀποστήματα ὑπὸ τῶν μετὰ Ἀριστοτέλην πλέον ἠκριβώθη καὶ τελευτάτα γε ὑπὸ τῶν περὶ Ἰπταρχον καὶ Ἀρίσταρχον καὶ Πτολεμαίων.)

98. Ὁ δὲ πρῶτος οὐρανὸς εὐθὺς τυγχάνει διὰ μιᾶς κινήσεως· τὰ δ' ἐν μέσῳ τοῦ πρώτου καὶ τῶν ἐσχάτων κρινεῖται μὲν, διὰ πλείονος δ' ἀκρινεῖται κινήσεων.

(Aristoteles de caelo lib. II cap. 12 p. 292. b. 22 ed. Bekker. Simplicius fol. 119 (cf. Scholia in Arist. p. 498. a. 29 ed. Brandis.) οὕτω μὲν οὖν τὴν λύσιν ὁ Ἀριστοτέλης τῆς ἀπορίας ἀποδεδώκεν, ἰσοδοῦς τῇ ἀπορίᾳ καὶ συγχωρήσας τοὺς πλάνητας τολλὰς κινεῖσθαι κινήσεις τῷ εἶδει, διὰ τοὺς φαινόμενους αὐτῶν οὐ μόνον προποδισμοὺς ἀλλὰ καὶ ὑποποδισμοὺς καὶ στηριγμοὺς καὶ φάσεις διαφόρους καὶ προηγήσεις καὶ ἀκολουθήσεις καὶ πολυειδεῖς ἀνωμαλίας. Διὰ γὰρ τὸ ταῦτα σώζεσθαι πλείονας καθ' ἕκαστον κινήσεις παραλαμβάνουσι, οἱ μὲν ἰκκέντρους καὶ ἐπικύκλους, οἱ δὲ ὀμοκέντρους τὰς ἀνελιττούσας καλυμμένας ὑποτιθέμενοι. Ὁ δὲ γε ἀληθὴς λόγος οὕτε στηριγμοὺς αὐτῶν ἢ ὑποποδισμοὺς, οὕτε προσθέσεις ἢ ἀφαιρέσεις τῶν ἐν ταῖς κινήσεσιν ἀριθμῶν παραδεχόμενος, κἂν οὕτω φαίνονται κινούμενοι, οὐδὲ τὰς ὑποθέσεις ὡς οὕτως ἐγούσας προσίεται, ἀλλ' ἀπλᾶς καὶ ἐγκυκλίους καὶ ὀμαλείς καὶ τεταγμένας τὰς οὐραίας κινήσεις ἀπὸ τῆς οὐσίας αὐτῶν τεκμαιρόμενος ἀποδείκνυσι. Μὴ δυνάμενοι δὲ δι' ἀκριβείας εἰλεῖν πῶς, αὐτῶν ὑποκειμένων φαντασία μόνον ἐστὶ καὶ οὐκ ἀλήθεια τὰ συμβαίνοντα, ἠγάπησαν εὐρεῖν τίνων ὑποθεθέντων [δι' ὀμαλῶν καὶ τεταγμένων καὶ ἐγκυκλίων κινήσεων] δυνήσεται σωθῆναι τὰ περὶ τὰς κινήσεις τῶν κλανᾶσθαι λεγομένων φαινόμενα. Καὶ πρῶτος τῶν Ἑλλήνων Εὐδόξος ὁ Κνίδιος, ὡς Εὐδόξμος τε ἐν τῷ δευτέρῳ τῆς ἀστρολογικῆς ἱστορίας ἀπεμνημόνευσε καὶ Σωσιγένης παρὰ Εὐδόξμου τοῦτο λαθῶν, ἀψασθαι λέγεται τῶν τοιούτων ὑποθέσεων, Πλάτωνος, ὡς φησι Σωσιγένης, πρόδηλμα τοῦτο ποιησαμένου τοῖς περὶ αὐτὰ ἐσπουδακόσι, τίνων ὑποτεθεισῶν ὀμαλῶν καὶ τεταγμένων κινήσεων διασωθῆ τὰ περὶ τὰς κινήσεις τῶν πλανομένων φαινόμενα.)

97. Ἡ μὲν γὰρ πρώτη μία οὔσα πολλὰ κινεῖ τῶν σωμάτων τῶν θείων, αἱ δὲ πολλὰ οὔσαι ἐν μόνον ἐκάστη· τῶν γὰρ πλανομένων ἐν ὀτιοῦν πλείους φέρεται φοράς. Ταύτη τε οὖν ἀνισάζει ἢ φύσις καὶ

ποιεῖ τινα τάξιν, τῇ μὲν μιᾷ φοράῳ πολλὰ ἀποδοῦσα σώματα, τῇ δ' ἐνὶ σώματι πολλὰς φοράς· καὶ ἔτι διὰ τὸδε ἐν ἔχουσι σῶμα αἱ ἄλλαι σφαῖραι, ὅτι πολλὰ σώματα κινουσί· αἱ πρὸ τῆς τελευταίας καὶ τῆς ἐν ἄστρον ἐγούσης ἐν πολλαῖς γὰρ σφαῖραις ἢ τελευταία σφαῖρα ἐνδοδεμένη φέρεται, ἐκάστη δὲ σφαῖρα σῶμα τυγχάνει ὄν.

(Aristoteles de caelo lib. II cap. 12 p. 292. b. 31 ed. Bekker. Simplicius fol. 121 (cf. Scholia in Arist. p. 500. a. 13 ed. Brandis.) αὕτη μὲν ἢ κατὰ Εὐδόξον σφαιροποιία, εἰκοσι καὶ ἕξ τὰς πάσας ἐπὶ τῶν ἐπτά παραλαμβάνουσα, ἕξ μὲν ἐπὶ ἡλίου καὶ σεληνῆς εἰκοσι δὲ ἐπὶ τῶν πέντε. Περὶ δὲ Καλλιππου τὰδε γέγραπεν Ἀριστοτέλης ἐν τῷ Α τῆς Μετὰ τὰ Φυσικά (cap. 8 pag. 1073. b. 32), «Καλλιππος δὲ τὴν μὲν θέσιν τῶν σφαιρῶν τὴν αὐτὴν ἐτίθετο Εὐδόξῳ, τοῦτ' ἐστὶ τῶν ἀποστημάτων τὴν τάξιν, τὸ δὲ πλῆθος τῶ μὲν τοῦ Διὸς καὶ τῷ τοῦ Κρόνου τὸ αὐτὸ ἐκείνῳ ἀπεδίδου, τῷ δὲ ἡλίῳ καὶ τῇ σεληνῇ δύο ἕτερο προσθετέας εἶναι σφαῖρας, τὰ φαινόμενα εἰ μέλλοι τις ἀποδώσειν, τοῖς δὲ λοιποῖς τῶν πλανητῶν ἐκάστω ἀνά μιάν», ὡς εἶναι κατὰ Καλλιππον τὰς πάσας πεντάκις πέντε καὶ δις τέσσαρας, τοῦτ' ἐστὶ τριάκοντα καὶ τρεῖς σφαῖρας. Οὕτε δὲ Καλλιππου φέρεται συγγραμματα τὴν αἰτίαν τῶν προσθεθεισῶν τούτων σφαιρῶν λέγον, οὔτε Ἀριστοτέλης αὐτὴν προσέθηκεν. Εὐδόξμος δὲ συντόμος ἱστόρησε, τίνων φαινομένων ἕνεκα ταύτας προσθετέας εἶναι τὰς σφαῖρας ἕτερο. Λέγειν γὰρ αὐτὸν φησιν, οἷοι εἶπερ οἱ μεταξὺ τροπῶν τε καὶ ἰσημερινῶν χρόνοι τοσοῦτον διαφέρουσιν, ὅσον Εὐκκτημονι καὶ Μέτωνι ἔδοκει, οὐκ ἱκανὰς εἶναι τὰς τρεῖς σφαῖρας ἑκατέρῳ πρὸς τὸ σώζειν τὰ φαινόμενα, διὰ τὴν ἐπιφαινομένην δηλονότι ταῖς κινήσεσιν αὐτῶν ἀνωμαλίαν. Τὴν δὲ μιάν, ἣν ἐν ἐκάστω τῶν τριῶν πλανητῶν Ἄρεος καὶ Ἀφροδίτης καὶ Ἑρμοῦ προσετίθει φοράν, τίνος ἕνεκεν προσετίθει συντόμοις καὶ σαφῶς ὁ Εὐδόξμος ἱστόρησεν.)

98. Σεληνὴν μὲν εἰς τὸν περὶ γῆν πρῶτον, ἥλιον δὲ εἰς τὸν δεύτερον ὑπὲρ γῆς, Ἑωσφόρον δὲ καὶ τὸν ἱερὸν Ἑρμοῦ λεγόμενον εἰς τοὺς τάχει μὲν ἰσοδρόμους Ἠλίῳ κύκλους ἰόντας, τὴν δὲ ἐναντίαν εἰληγότας αὐτῷ δύναμιν, ὅθεν καταλαμβάνουσι τε καὶ καταλαμβάνονται κατὰ ταῦτα ὑπ' ἀλλήλων, ἥλιός τε καὶ ὁ τοῦ Ἑρμοῦ καὶ ὁ Ἑωσφόρος.

quæ circa astrologiam disputantur, consideremus oportet; satis enim ibi hæc dicuntur.

96. Primum autem cælum continuo per unum motum illud assequitur : at ea quæ sunt in medio primi et ultimorum perveniunt quidem, sed per plures motiones eo perveniunt.

97. Prima enim una quidem est, sed multa cælestium corporum rovet; cæteræ vero licet multæ sint unum tamen quæque tantummodo movet; quippe vgarum stellarum unaquæque pluribus lationibus fertur.

Eo igitur pacto natura ipsa hæc æquat, atque in ordinem quendam redigit, ut tum uni lationi multa corpora, tum uni corpori lationes complures tribuat. Et insuper ob hoc, unum cæteræ sphaeræ corpus habent, quod multa corpora movent, quippe quæ sint ante ultimam. et eam quæ unum astrum continet. In multis enim sphaeris ultima sphaera illigata fertur, unaquæque autem sphaera corpus est.

98. Lunam in primo supra terram circuitu posuit : in secundo solum : Luciferi deinde globum et Mercurii si-

(*Plato Tim.* p. 38. d. cf. *Phil. Græc. Fragm.* vol. II p. 166. *Proclus in Tim.* p. 258. c. (pag. 624 ed. Schneider.) δ δ' οὖν Πλάτων εἰς τὴν πολλὴν κοινωνίαν καὶ τὴν ὁμοφυῆ πάροδον ἀπὸ τῆς αὐτῆς αἰτίας ἡλίου καὶ σελήνης καὶ τὴν εἰς τὸν κόσμον πρόοδον αὐτῶν ὡς συνημμένην παραδέδωκε. Καὶ οὐδὲ ταύτης ἤρξεν αὐτὸς τῆς ὑποθέσεως, ἀλλ' Ἀναξαγόρας τοῦτο πρῶτος ὑπέλαθεν, ὡς ἰστορήσεν Εὐδήμος.)

ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ.

99. Ἐγραψε γὰρ καὶ Θεόφραστος καὶ Εὐδήμος περὶ κατηγοριῶν κατὰ μίμησιν τοῦ οἰκείου διδασκάλου.

(*David. proleg. in categ. in Scholiis* pag. 19. A. 34 ed. Brandis. *Ammonius in Aristot. categor. fol.* 13. a. δευτέρα δὲ (ἀφορμὴ τοῦ νοθεύεσθαι τὰ συγγράμματα τοῦ Ἀριστοτέλους) ἢ τῶν συγγραμμάτων διωνυμία· οἱ γὰρ μαθηταὶ αὐτοῦ Εὐδήμος καὶ Φανίας καὶ Θεόφραστος κατὰ ζῆλον τοῦ διδασκάλου γεγραφήκασιν κατηγορίας καὶ περὶ ἐρμηνεύσεως καὶ ἀναλυτικῆν. Cf. *Rose Aristot. Pseudep.* p. 129 et *Prantl. hist. logic.* p. 350. *Adde Brandis. hist. phil. Tom. III.* p. 276.)

100. Ὅτι δὲ οἰκειότερον τῷ διαλεκτικῷ τὸ ἀνασκευάζειν τὸν κατασκευάζειν, ἐν τῷ πρώτῳ τῶν ἐπιγραφομένων Εὐδημίων Ἀναλυτικῶν (ἐπιγράφεται δὲ αὐτὸ καὶ Εὐδήμου ὑπὲρ τῶν Ἀναλυτικῶν) οὕτως λέγεται, ὅτι ὁ διαλεκτικὸς ἀ μὲν κατασκευάζει, μικρὰ ἐστίν, τὸ δὲ πολλὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ πρὸς τῷ ἀναιρεῖν τί ἐστίν.

(*Alexander ad Aristot. Topic.* II p. 70 ed. Ald. (cf. *Scholia in Aristot.* p. 264. a. 27 ed. Brandis.) *Cæterum codicum lectionem* πρὸς τὸ ἀναιρεῖν *mutavi in* πρὸς τῷ ἀναιρεῖν.)

101. Πρῶτον μὲν οὖν ἔστω στερητικὴ καθόλου ἢ A B πρότασις. Εἰ οὖν μηδενὶ τῷ B τὸ A ὑπάρχει, οὐδὲ τῶν A οὐδενὶ ὑπάρξει τὸ B. Εἰ γὰρ τινι, οἷον τῷ Γ, οὐκ ἀληθὲς ἔσται τὸ μηδενὶ τῶν B τὸ A ὑπάρχειν·

τὸ γὰρ Γ τῶν B τί ἐστίν. Εἰ δὲ παντὶ τὸ A τῷ B, καὶ τὸ B τινὶ τῷ A ὑπάρχει. Εἰ γὰρ μηδενὶ, οὐδὲ τὸ A οὐδενὶ τῷ B ὑπάρξει· ἀλλ' ὑπέκειτο παντὶ ὑπάρχειν. Ὁμοίως δὲ καὶ εἰ κατὰ μέρος ἐστὶν ἢ πρότασις. Εἰ γὰρ τὸ A τινὶ τῶν B, καὶ τὸ B τινὶ τῶν A ἀνάγκη ὑπάρχειν. Εἰ γὰρ μηδενὶ, οὐδὲ τὸ A οὐδενὶ τῶν B ὑπάρξει. Εἰ δὲ γε τὸ A τινὶ τῶν B μὴ ὑπάρχει, οὐκ ἀνάγκη καὶ τὸ B τινὶ τῷ A μὴ ὑπάρχειν, οἷον εἰ τὸ μὲν B ἐστὶ ζῶον, τὸ δὲ A ἄνθρωπος· ἄνθρωπος μὲν γὰρ οὐ παντὶ ζῳῷ, ζῶον δὲ παντὶ ἀνθρώπῳ ὑπάρξει.

(*Aristoteles Analyt. prior. lib. I cap. 2 pag.* 25. a. 14 ed. Bekker. *Alexander Aphrodisiensis fol.* 12 (cf. *Scholia in Aristot.* p. 148 b. 29 ed. Brandis.) Θεόφραστος μὲν καὶ Εὐδήμος ἀπλούστερον ἔδειξαν τὴν καθόλου ἀποφατικὴν ἀντιστρέφουσαν ἑαυτῇ. Τὴν γὰρ καθόλου ἀποφατικὴν ὠνόμασαν καθόλου στερητικὴν, τὴν δὲ δεῖξιν οὕτως ποιοῦνται. Κεῖσθω τὸ α' κατὰ μηδενὸς τοῦ β'· εἰ δὲ κατὰ μηδενὸς, ἀπέzeugται. Καὶ τὸ β' ἄρα παντὸς ἀπέzeugται τοῦ α'. Εἰ δὲ τοῦτο, κατ' οὐδενὸς αὐτοῦ. Οὕτω μὲν οὖν ἐκείνοι, ὁ δὲ Ἀριστοτέλης δοκεῖ προσχρόμενος τῇ εἰς ἀδύνατον ἀπαγωγῇ ἀντιστρέφουσαν αὐτὴν δεικνύουσαι. *Philoponus fol.* XIII. b. (cf. *Scholia in Aristot.* p. 148. b. 46 ed. Brandis.) οἱ δὲ τοῦ Ἀριστοτέλους ἑταῖροι, οἱ περὶ τὸν Θεόφραστον καὶ Εὐδήμον σαφέστερον καὶ ἀπλούστερον τοῦτο κατασκευάζουσι· φασὶ γὰρ, ὅτι εἰ τὸ α' κατὰ μηδενὸς ἐστὶ τοῦ β', πάντων τῶν μερῶν αὐτοῦ κεχώριστα. Τὸ δὲ κεχωρισμένον κεχωρισμένον κεχώριστα, ὥστε καὶ τὸ β' οὐδενὶ τῷ α' ὑπάρξει. Τὸ γὰρ κεχωρισμένον τῶν πρὸς τί ἐστὶ (τινὸς γὰρ ἐστὶ κεχωρισμένον), τὰ δὲ πρὸς τί πρὸς ἀντιστρέφουσα λέγεται· εἰκότως ἄρα καὶ τὸ β' οὐδενὶ τῷ α' ὑπάρχει. Λαμβάνονται δὲ τινες τῆς ἀντιστροφῆς, ὡς μὴ ἀληθεύσεως, καὶ διὰ παραδειγμάτων ἐλέγχειν πειρῶνται τὸν λόγον, λέγοντες οὕτως· οὐδεὶς τοῖχος ἐν πατάλῳ ἐστίν, τοῦτο ἀληθὲς ἐστίν. Ἄρα οὖν, φασί, καὶ ἀντιστρέψαντες ὑγιῶς ἀποφαινόμεθα· οὐδεὶς πάτταλος

crum, ut dicitur, orbem circulis affixit soli celeritate paribus, potentia vero illi contrariis. Quo fit, ut apprehendant se invicem et a se vicissim apprehendantur similiter hæc sidera, Sol, Mercurius et Lucifer.

ANALYTICA.

99. Nam et Theophrastus et Eudemus magistri sui exemplo de categoriis scripserunt.

100. Haberi autem dialectici magis proprium inframare, quam confirmare in primo *Analyticorum* quæ *Eudemea* inscribuntur (sed titulus ei libro præscribitur etiam *Eudemii pro Analyticis*) ita dicitur: quæ dialecticus confirmet, pauca esse, ejusque facultatem magna ex parte in eo versari, ut aliquid evertat.

101. Primum igitur propositio A B sit, negans aliquid universe. Si igitur nulli B illud A inest, etiam nulli A hoc B inerit. Nam si alicui insit, exempli causa isti G, non erit verum quod dictum est, nulli B illud A inesse, quia istud G est aliquid horum B. At si illud A inest omni B, etiam hoc B inerit cuidam A. Nam si nulli insit, etiam illud A nulli B inerit: sed existimabatur omni inesse. Eadem rei ratio est, si propositio sit particularis. Nam si illud ipsum A inest alicui B, necesse est etiam hoc ipsum B inesse alicui A, quia si nulli insit, etiam illud ipsum A nulli B inerit. Si vero illud ipsum A alicui B non inest, non est necesse etiam hoc ipsum B alicui A non inesse, ut si hoc ipsum B est animal atque illud ipsum A est homo, quoniam homo quidem non omni animali, animal vero omni homini inest

ἐν τρίτῳ. (Cf. Prantl. hist. logic. p. 36a seq. et Brandis. hist. ph. III, 26a.)

102. Ὁμοίως δὲ καὶ εἰ στερητικὸν εἶη τὸ Α Β· ἢ γὰρ αὐτὴ ἀπόδειξις. Ἐπὶ δὲ τῶν ἐν μέρει συλλογισμῶν, εἰ μὲν τὸ καθόλου ἐστὶν ἀναγκαῖον, καὶ τὸ συμπέρασμα ἔσται ἀναγκαῖον· εἰ δὲ τὸ κατὰ μέρος, οὐκ ἀναγκαῖον, οὔτε στερητικῆς οὔτε κατηγορικῆς οὕσης τῆς καθόλου προτάσεως.

(Aristoteles Analyt. prior. lib. I cap. 9 pag. 30. a. 3a ed. Bekker. Philoponus fol. XXXIV (cf. Scholia in Aristot. p. 159. b. 6 ed. Brandis.) οὕτω μὲν οὖν κατὰ Ἀριστοτέλην, τὰ αὐτὰ δὲ πάλιν φασὶ καὶ ἐπὶ τούτων οἱ περὶ Θεόφραστον (καὶ Εὐδήμων. Ὅποτέρος γὰρ ἂν ἦ τῶν ὄρων ἀναγκαῖος, θατέρου ὄντος ὑπάρχοντος, τὸ συμπέρασμα ὑπάρχον ἔσται.)

103. Συμβαίνει δὲ ποτε καὶ τῆς ἐτέρας προτάσεως ἀναγκαῖας οὕσης ἀναγκαῖον γίνεσθαι τὸν συλλογισμόν, πληρὸν οὐχ ὀπότερας ἔτυχεν, ἀλλὰ τῆς πρὸς τὸ μείζον ἄκρον.

(Aristoteles Analyt. prior. lib. I cap. 9 pag. 30 a. 15 ed. Bekker. Alexander Aphrodisiensis fol. 49-50 (cf. Scholia in Aristot. p. 158 b. 38 ed. Brandis.) φησὶ δὲ ὅτι γίνεται ποτε ἐκ μίξεως ἀναγκαῖας καὶ ὑπαρχούσης προτάσεως ἀναγκαῖον συμπέρασμα, καὶ τότε γίνεται τὸ συμπέρασμα τοιοῦτον, προστιθῆσιν. Ἐν γὰρ πρώτῳ σχήματι ἀμφοτέρων οὐσῶν καθόλου, εἰ ἢ μείζον εἶη ἀναγκαῖα, ἂν τε καταφατικῆ ὡς ἐν τῷ πρώτῳ ἀναποδείκτω, ἂν τε ἀποφατικῆ ὡς ἐν τῷ δευτέρῳ, ἀναγκαῖον φησὶ γίνεσθαι τὸ συμπέρασμα. Οὗτος μὲν οὖν οὕτω λέγει. Οἱ δὲ γε ἑταῖροι αὐτοῦ οἱ περὶ Εὐδήμον τε καὶ Θεόφραστον οὐχ οὕτω λέγουσιν, ἀλλὰ φασὶν ἐν πάσαις ταῖς ἐξ ἀναγκαῖας τε καὶ ὑπαρχούσης συζυγίας, ἐὰν ὧσι κείμεναι συλλογιστικῶς, ὑπάρχον γίνεσθαι τὸ συμπέρασμα, τοῦτο λαμβάνοντες ἐκ τε τοῦ ἐν πάσαις ταῖς συμπλοκαῖς τὸ συμπέρασμα αἰεὶ τῷ ἐλάττωι καὶ χείρονι τῶν κειμένων ἐξομοιοῦσθαι. Ἐκ τε γὰρ καταφατικῆς καὶ ἀποφατικῆς προτάσεως συνάγεται ἀποφατικὸν τὸ συμπέρασμα, ἂν τε καθόλου καὶ ἐπὶ μέρους, ἐπὶ μέρους καὶ τὸ συμπέρασμα. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐν ταῖς μίξεσιν ἔχει. Ὑπάρχον γὰρ γίνεσθαι ἐκ τῆς ἐν ταῖς ἐξ ἀναγκαῖας καὶ ὑπαρχούσης συμπλοκαῖς τῷ ἐλάττωι εἶναι τὸ ὑπάρχον τοῦ ἀναγκαῖου. Ἀλλὰ καὶ τῷ λόγῳ τοῦτο δεικνύουσιν. Εἰ γὰρ τὸ β' τῷ γ' ὑπάρχει μὲν παντί, οὐ μὲν ἐξ ἀνάγκης, ἐνδέ-

χεται ποτε αὐτὸ καὶ ἀποξευρῆσθαι αὐτοῦ. Ὅτι δὲ τὸ β' τοῦ γ' ἀπέξευκται, τότε καὶ τὸ α' αὐτοῦ ἀποξευρῆσεται. Εἰ δὲ τοῦτο, οὐκ ἐξ ἀνάγκης αὐτῷ ὑπάρχει. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς ὕλης δεικνύουσι τοῦτο ἔργον οὕτως· λαθόντες γὰρ τὴν μείζονα καθόλου ἀναγκαῖαν ἀποφατικὴν ἢ καταφατικὴν, καὶ τὴν ἐλάττωνα καθόλου καταφατικὴν ὑπάρχουσαν δεικνύουσιν ὑπάρχον γινόμενον τὸ συμπέρασμα· τὸ γὰρ ζῶον παντὶ ἀνθρώπῳ ἐξ ἀνάγκης. Ὁ ἀνθρώπος παντὶ κινουμένῳ ὑπαρχέτω. Οὐκ ἐστὶ τὸ ζῶον παντὶ κινουμένῳ ἐξ ἀνάγκης. Ἐστὶ τὸ μὲν ἐπιστήμῳ ἔχειν κατὰ παντὸς γραμματικῶς ἐξ ἀνάγκης, τὸ δὲ γραμματικὸν κατὰ παντὸς ἀνθρώπου ὑπαρχόντως (leg. ὑπαρχέτω). Οὐκ ἐστὶ τὸ ἐπιστήμῳ ἔχειν κατὰ παντὸς ἀνθρώπου ἐξ ἀνάγκης. Καὶ τὸ μὲν κινεῖσθαι διὰ σκελῶν κατὰ παντὸς περιπατοῦντος ἐξ ἀνάγκης, τὸ δὲ περιπατεῖν παντὶ ἀνθρώπῳ ὑπαρχέτω. Οὐκ ἐστὶ δὲ τὸ κινεῖσθαι παντὶ ἀνθρώπῳ ἐξ ἀνάγκης. Καὶ τοῦτο εἰκότως γίνεσθαι δοκεῖ. Παραϊστέον δὲ καὶ τὴν ἐπὶ πλείον ἐξέτασιν τοῦ λεγομένου· εἴρηται γὰρ ἡμῖν ἐν τοῖς περὶ τῆς κατὰ τὰς μίξεις διαφορᾶς Ἀριστοτέλους τε καὶ τῶν ἑταίρων αὐτοῦ γεγραμμένοις. Ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς εἰς ἀδύνατον ἀπαγωγῆς εἰσὶ τινες οἱ τὸ λεγόμενον ὑπ' Ἀριστοτέλους ὅτι καλῶς εἴρηται δεικνύναι πειρώμενοι. Ἐστὼ γὰρ ἢ μίξις ἐκκειμένη καὶ τὸ μὲν α' τῷ β' παντὶ ἐξ ἀνάγκης ὑπαρχέτω, τὸ δὲ β' παντὶ τῷ γ' ὑπαρχέτω μόνον. Λέγω ὅτι τὸ α' τῷ γ' ἐξ ἀνάγκης παντί. Εἰ γὰρ μὴ, τὸ ἀντικείμενον ἐνδέχεται τὸ α' τῷ γ' τινὶ μὴ ὑπάρχειν, κείται δὲ καὶ τὸ α' παντὶ τῷ β' ἐξ ἀνάγκης. Γίνεται δὲ ἐν δευτέρῳ σχήματι συζυγία ἐκ καθόλου καταφατικῆς τῆς μείζονος ἀναγκαῖας καὶ ἐπὶ μέρους ἀποφατικῆς ἐνδεχομένης τῆς ἐλάττωτος ἐπὶ μέρους ἀποφατικὸν ἐνδεχόμενον συνάγουσα, καθάπερ καὶ Θεοφράστῳ τε καὶ Εὐδήμῳ δοκεῖ. Τὸ ἄρα [τὸ] β' τῷ γ' ἐνδέχεται τινὶ μὴ ὑπάρχειν, ἀλλ' ὑπέκειτο παντὶ ὑπάρχειν. Ἐστὶ πιστώσασθαι ὅτι τὸ λεγόμενον ὑπ' Ἀριστοτέλους ὕγιές ἐστι μάλιστα διὰ τῆς εἰς ἀδύνατον ἀπαγωγῆς τῆς γινομένης ἐν τρίτῳ σχήματι. Ἐν γὰρ τῇ τοιαύτῃ συζυγίᾳ τῇ ἐν τρίτῳ σχήματι καὶ Ἀριστοτέλει δοκεῖ καὶ τοῖς ἑταῖροις αὐτοῦ ἐπὶ μέρους ἀποφατικὸν ἐνδεχόμενον γίνεσθαι τὸ συμπέρασμα. Philoponus fol. XXXII. b. (cf. Scholia in Aristot. p. 158. b. 18 ed. Brandis.) καὶ ὁ μὲν φιλόσοφος ὡς περ εἶπομεν βούλεται αἰεὶ τῇ μείζονι ἀκολουθεῖν τὸ συμπέρασμα, διὸ καὶ ἐνταῦθα οὕτως ἔχουσῶν τῶν προτάσεων ἀναγκαῖον φησὶ συνάγεσθαι τὸ συμπέρασμα. Οἱ δὲ ἑταῖροι

102. Similiter etiam se res habet si A B sit privativum, quoniam eadem est demonstratio. In syllogismis autem particularibus, si quidem proloquium universale est necessarium, etiam conclusio erit necessaria. At si proloquium particulare est necessarium, conclusio non erit necessaria, sive privativa sive affirmativa est propositio universalis.

103. Accidit etiam aliquando, ut quum altera tantum propositio sit necessaria, syllogismus fiat necessarius, non tamen utraque, sed ea quæ continet majore tantum.

αὐτοῦ οἱ περὶ Θεόφραστον καὶ Εὐδήμιον καὶ ἔτι οἱ ἀπὸ Πλάτωνος οὐ φασιν οὕτως ἔχειν οὐδὲ πάντως τῇ μείζονι ἀκολουθεῖν τὸ συμπέρασμα, ἀλλ' ὑπάρχον ἀεὶ γίνεσθαι. Cf. Prantl. *histor. logic.* p. 371 seq. et Brandis. *hist. ph.* III, 266.)

104. Ὡστε τούτων μὲν ὄντων ἀναγκαῖον ἔσται τὸ συμπέρασμα, ἀπλῶς δ' οὐκ ἀναγκαῖον.

(Aristoteles *Analyt. prior. lib. I cap. 10 p. 30 b. 38 ed. Bekker. Alexander Aphrodisiensis fol. 55. b.* ἄμα δὲ καὶ τὴν τοῦ ἀναγκαίου διαίρεσιν ἔτι καὶ αὐτὸς οἶδεν, ἣν οἱ ἑταῖροι αὐτοῦ ποιοῦνται, δεδήλωκε διὰ τῆς προσθήκης, ἣν φθάσας ἤδη καὶ ἐν τῷ περὶ ἐρμηνείας δέδειχεν, ἐν οἷς περὶ τῆς εἰς τὸν μέλλοντα χρόνον λεγομένης ἀντιφάσεως περὶ τῶν καθ' ἕκαστα λέγει).

105. Περὶ μὲν οὖν τοῦ ἀναγκαίου, πῶς γίνεται καὶ τίνα διαφορὰν ἔχει πρὸς τὸ ὑπάρχον, εἴρηται σχεδὸν ἰκανῶς· περὶ δὲ τοῦ ἐνδεχομένου μετὰ ταῦτα λέγομεν πότε καὶ πῶς καὶ διὰ τίνων ἔσται συλλογισμός. Λέγου δ' ἐνδέχεσθαι καὶ τὸ ἐνδεχόμενον, οὐ μὴ ὄντος ἀναγκαίου, θεθέντος δ' ὑπάρχειν, οὐδὲν ἔσται διὰ τοῦτ' ἀδύνατον· τὸ γὰρ ἀναγκαῖον ὁμωλύμως ἐνδέχεσθαι λέγομεν.

(Aristoteles *Analyt. prior. lib. I cap. 12 pag. 32. a. 15 ed. Bekker. cf. etiam sequentia usque ad capitis 13 finem. Hæc spectavit incertus scriptor apud Menam excurs. ad Pseudogaleni εἰσαγωγὴν διαλέκτικὴν p. 100* περὶ τῆς καθόλου ἀποφατικῆς ἐπὶ τῆς ἐνδεχομένης ὕλης Θεόφραστος διηγήθη πρὸς Ἀριστοτέλην καὶ Εὐδήμιον, οἷς καὶ νῦν σχεδὸν πάντες κατακολουθοῦσιν. Ἀντιστρέφειν γὰρ φασι καὶ ἐπὶ τῆς ἐνδεχομένης ὕλης πρὸς ἑαυτήν, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῆς ὑπαρχούσης καὶ ἀναγκαίας, καὶ τοῦτο ἐμπεδοῦσαι πειρῶνται δισὶν ἐπιχειρήμασι διὰ τε δεξιῆς ἐκθετικῆς καὶ τῆς εἰς τὸ ἀδύνατον ἀγωγῆς. Ἢ μὲν οὖν ἐκθετικῆ δεξιῆς ἔστι τοιαύτη· εἰ ἐνδέχεται τὸ λευκὸν ἐν μηθενὶ εἶναι ἀνθρώπῳ, ἐνδέχεται τὸ λευκὸν ἀπεξευχθαι παντὸς ἀνθρώπου, καὶ δ' ἀνθρώπος ἀπεξευγμένος παντὸς ἔσται λευκοῦ. Ἢ δὲ εἰς τὸ ἀδύνατον δεξιῆς ἔστιν αὕτη· ἐπεὶ ψεῦδος τὸ ἐνδέχεσθαι μηδενὶ λευκῷ τὸν ἀνθρώπον εἶναι, ὥσπερ μηδενὶ ἀνθρώπῳ ἐνδέχεται τὸ λευκὸν ἀληθές, ἀληθές ἔσται τὸ μὴ ἐν-

δέχεσθαι μηδενὶ λευκῷ τὸν ἀνθρώπον εἶναι. Κατάφρασις γὰρ καὶ ἀπόφρασις ταῦτα. Εἰ δὲ τοῦτο ἀληθές, καὶ ἐξ ἀνάγκης τινὶ λευκῷ ὑπάρχειν τὸν ἀνθρώπον ἀληθές. Αἱ γὰρ τοῦ ἐνδεχομένου προτάσεις πρὸ τοῦ τρόπου λαβοῦσαι τὴν ἄρνησιν ἰσοδυναμοῦσι ταῖς ἀναγκαίαις. Εἰ δὲ ἀληθές ἔστι τὸ ἐξ ἀνάγκης τινὶ λευκῷ ὑπάρχειν ὁ ἀνθρώπος, καὶ τὸ λευκὸν ἐξ ἀνάγκης ὑπάρχει τινί. Ὑπέκειτο δὲ καὶ ἐνδέχεσθαι μηδενὶ ἀνθρώπῳ τὸ λευκὸν· τὸ αὐτὸ ἄρα καὶ ἐνδέχεται μηδενὶ καὶ ἐξ ἀνάγκης τινὶ τὸ αὐτὸ, ὅπερ ἔστιν ἀντιφάσις. Sed ignoramus, unde talem explicationem mutuatus sit Menas, qui de fonte suo hæc tantum scripsit: ἔστωσαν δὲ παραδείγματα τῆς ἐκθέσεως καὶ ἀδύνατου δεξιῆς καὶ τὰ ἐξῆς ἐκ τοῦ ἀνονούμου Ἀριστοτελικῷ ὑπομνηματιστοῦ λέγοντος, et allatis scriptoris illius verbis subjicit ista: καὶ ταῦτα μὲν ὁ ὑπομνηματιστὴς. Vide ejus προθεωρίαν pag. ve seq. et Prantl. *hist. log.* p. 364, 591, 572.

106. Ἐὰν δὲ ἡ μὲν ὑπάρχειν, ἡ δ' ἐνδέχεσθαι λαμβάνηται τῶν προτάσεων, ὅταν μὲν ἡ πρὸς τὸ μείζον ἄκρον ἐνδέχεσθαι σημαίνῃ, τέλειοι τ' ἔσονται πάντες οἱ συλλογισμοὶ καὶ τοῦ ἐνδέχεσθαι κατὰ τὸν εἰρημένον διορισμόν, ὅταν δ' ἡ πρὸς τὸ ἐλάττον, ἀτελεῖς τε πάντες, καὶ οἱ στερητικοὶ τῶν συλλογισμῶν οὐ τοῦ κατὰ τὸν διορισμὸν ἐνδεχομένου, ἀλλὰ τοῦ μηδενὶ ἢ μὴ παντὶ ἐξ ἀνάγκης ὑπάρχειν· εἰ γὰρ μηδενὶ ἢ μὴ παντὶ ἐξ ἀνάγκης, ἐνδέχεσθαι φαμεν καὶ μηδενὶ καὶ μὴ παντὶ ὑπάρχειν.

(Aristoteles *Analyt. prior. lib. I cap. 15 pag. 33. b. 25 ed. Bekker. Alexander Aphrodisiensis fol. 56. b.* (Cf. Scholia in Aristot. p. 162, b. 23 ed. Brandis.) Θεόφραστος μὲν οὖν καὶ Εὐδήμιος οἱ ἑταῖροι αὐτοῦ καὶ ἐν τῇ ἐξ ἐνδεχομένης καὶ ὑπαρχούσης μίξει φασὶν ἔσεσθαι τι συμπέρασμα ἐνδεχόμενον, ὁποῖα ἂν τῶν προτάσεων ἐνδεχομένη ληφθῇ· χεῖρον γὰρ πάλιν τὸ ἐνδεχόμενον τοῦ ὑπάρχοντος. Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης οὐχ οὕτως, ἀλλὰ τῆς μείζονος ἐνδεχομένης οὐσης, ὑπαρχούσης δὲ τῆς ἐλάττονος, καὶ τὸ συμπέρασμα ἐνδεχόμενον ἔσεσθαι τὸ κατὰ τὸν διορισμόν, ὃ ἔστιν, οὐ μὴ ὄντος ἀναγκαίου, θεθέντος δὲ εἶναι, οὐδὲν ἀδύνατον ἔπεται. Ἄν δ' ἡ ἐλάττων γένηται ἐνδεχομένη, τῆς μείζονος ὑπαρχούσης, ἀτελεῖς τε

104. Quamobrem his positis necessaria erit conclusio, simpliciter autem non erit necessaria.

105. De necessario igitur, id est, quomodo colligatur et quid insersit inter necessarium et id quod est, satis fere diximus. Post hæc de contingenti dicamus, quando et quomodo et ex quibus propositionibus efficiatur syllogismus. Contingere autem et contingens id appello, quod quum non sit necessarium, si ponatur esse, nihil inde sequitur impossibile. Quod enim necessarium est, id communi nomine etiam contingens est.

106. Si vero altera propositio pura, altera contingens habeatur, quum ea que continet majus extremum, contingere significat, omnes syllogismi erunt perfecti et de contingentibus secundum predictam definitionem accepto. Quum autem propositio, in qua est minus extremum, contingere significat, omnes erunt imperfecti, et privativi syllogismi non erunt de contingenti secundum definitionem illam accepto, sed de eo quod nulli aut non omni necessario inest. Nam si nulli aut non omni necessario inest, contingere dicimus, ut nulli aut non omni inest.

φησιν ἔσεσθαι πάντας τοὺς τοιοῦτους συλλογισμούς, καὶ προσέτι τοὺς τὸ ἀπορατικὸν συνάγοντας οὐ τὸ κατὰ τὸν διορισμὸν ἐνδεχομένον συνάγειν, ἀλλὰ τὸ κατὰ ψιλὴν ἀπόφρασιν τοῦ ἀναγκαίου λεγόμενον, ἢ τὸ οὐδενὶ ἐξ ἀνάγκης ἢ τὸ οὐ παντὶ ἐξ ἀνάγκης συναχθῆσθαι.)

107. Πρῶτον οὖν δεικτέον, ὅτι οὐκ ἀντιστρέφει τὸ ἐν τῷ ἐνδέχεται στερητικόν.

(Aristoteles Analyt. prior. lib. I cap. 17 pag. 36 b. 35 ed. Bekker. Alexander Aphrodisiensis fol. 87 b. (Cf. Scholia in Aristot. pag. 166 b. 15 ed. Brandis.) Ὅτι περὶ τῶν κατὰ τὰς προτάσεις ἀντιστροφῶν ἐποιεῖτο τὸν λόγον, δεικνὺς τίνες τῶν ἀντιστρέφουσι, μὴ ἀντιστρέφειν μὲν ἑαυτῇ τὴν καθόλου ἀπορατικὴν ἐνδεχομένην εἶπεν, ὑπερέθετο δὲ τὴν αἰτίαν ἀποδώσειν ὕστερον, νῦν δὲ δείκνουσιν. Περὶ ποίας δὲ ἀντιστροφῆς λέγει, ἐδήλωσε παραθέμενος τοὺς ὅρους· περὶ γὰρ τῆς κατὰ τὴν ὑπαλλαγὴν τῶν ὄρων, οὐ περὶ τῆς εἰς τὴν κατάφρασιν μεταλήψεως· ἐκείνην γὰρ ἀντιστρέφειν κεῖται. Θεόφραστος μέντοι καὶ Εὐδήμος, ὡς κατ' ἀρχὰς ἐμνημονεύσαμεν, ἀντιστρέφειν φασὶ καὶ τὴν καθόλου ἀπορατικὴν αὐτῇ, ὡς περ' ἀντέστρεψε καὶ ἡ ὑπάρχουσα καθόλου ἀπορατικὴ καὶ ἀναγκαία. Ὅτι δὲ ἀντιστρέφει, δεικνύουσι οὕτως. Εἰ τὸ α' ἐνδέχεται τῷ β' μηδενί· ἐπεὶ δὲ ἐνδέχεται τὸ α' τῷ β' μηδενί, ὅτε ἐνδέχεται μηδενί, τότε ἐνδέχεται ἀπεξῆσθαι τὸ α' πάντων τῶν τοῦ β'. Εἰ δὲ τοῦτο,

ἔσται καὶ τὸ β' τῶν α' ἀπεξευχόμενον. Εἰ δὲ τοῦτο, καὶ τὸ β' ἐνδέχεται τῷ α' μηδενί. Ἔοικε δὲ Ἀριστοτέλης βέλτιον αὐτῶν λέγειν, μὴ φάσκων ἀντιστρέφειν τὴν καθόλου ἀπορατικὴν ἐνδεχομένην ἑαυτῇ τὴν κατὰ τὸν διορισμὸν. Οὐ γὰρ εἶ τί τις ἀπέξευκται, ἤδη καὶ ἐνδεχομένως ἀπέξευκται αὐτοῦ.)

108. Ὅτι μὲν οὖν οἱ ἐν τούτοις τοῖς σχήμασι συλλογισμοὶ τελειοῦνται διὰ τῶν ἐν τῷ πρώτῳ σχήματι καθόλου συλλογισμῶν καὶ εἰς τούτους ἀνάγονται, ὁμολον ἐκ τῶν εἰρημένων· ὅτι ὁ ἀπλῶς πᾶς συλλογισμὸς οὕτως ἔξει, νῦν ἔσται φανερόν, ὅταν ἀποβῇ πᾶς γινόμενος διὰ τούτων τινὸς τῶν σχημάτων.

(Aristoteles Analyt. prior. lib. I cap. 23 pag. 40 b. 17 ed. Bekker. Scriptor ignotus apud Menam proth. ad Galeni isagogen p. vst. παρὰ ταῦτα μὲν οὖν ἕτερον σχῆμα γενέσθαι συλλογιστικὸν ἀδύνατον ἔδοξε τῷ τε Ἀριστοτέλει καὶ τοῖς περὶ αὐτόν. Ἀδύνατον γὰρ καὶ ἄλλην τινὰ σχέσιν παρὰ τὰς εἰρημένας ἐν τρισὶν ὅροις τὸν μέσον ὄρον πρὸς τοὺς δύο συνταχθῆναι τοὺς ἄκρους. Θεόφραστος δὲ καὶ Εὐδήμος καὶ τινες ἑτέρας συζυγίας παρὰ τὰς ἐκτεθείσας τῷ Ἀριστοτέλει προστεθείκασιν τῷ πρώτῳ σχήματι, ἃς καὶ τέταρτον ἀποτελεῖν σχῆμα τῶν νεωτέρων ᾠθήσάν τινες, ὡς πρὸς πατέρα τὴν δόξαν τὸν Γαληνὸν ἀναφέροντες. Cf. Prantl. I. c. p. 572.)

107. Primum igitur ostendendum est, contingens privativum non converti.

108. Jam vero syllogismos, qui in his figuris fiunt, per syllogismos universales primæ figuræ perfici et ad hos referri ex prædictis constat. Omnino autem eandem esse rationem omnium syllogismorum, nunc erit perspicuum, quum omnem syllogismum in aliqua ex his figuris confici demonstratum fuerit.

109. At vero unaquæque harum trium figurarum habet sub se plures syllogismorum modos, ut modi sub figuris ita sint, ut sunt species sub suis generibus. Habet enim prima figura sub se Aristotele auctore modos quatuor, sed Theophrastus vel Eudemos super hos quatuor quinque alios modos addunt Aristotele dante principium in secundo priorum Analyticorum volumine, quod melius postmodum explicabitur. Secunda figura habet sub se quatuor modos, tertia vero auctore Aristotele sex, addunt etiam alii unum, sicut ipse Porphyrius superiores scilicet sequens; et quoniam, ut superiore libro dictum est, aliæ propositiones affirmativæ sunt, aliæ negativæ, et harum aliæ universales, aliæ vero particulares, secundum eas ipsas propositiones syllogismorum conclusionesque junguntur. Namque primæ figuræ primus modus est qui fit ex duabus universalibus affirmativis, universalem affirmativam colligens. Si enim fuerit A terminus in omni B termino, et si B terminus de omni C termino fuerit prædicatus, A terminus

de omni C termino prædicabitur. Namque A bonum si prædicetur de omni B justo, ut sit omne justum bonum est, B vero justum si de C prædicetur virtute, ut sit omnis virtus justum est, necessario concluditur extremitatibus ad se invicem prædicatis, id est, A et C, ut sit omnis virtus bonum est. Sunt igitur hujus modi propositiones atque conclusio, si A in omni B fuerit, et B in omni C fuerit, A terminus de omni C prædicabitur, id est omne justum bonum est, omnis virtus justa est. et conclusio omnis igitur virtus bonum est. Et hic est primæ figuræ modus primus.

Secundus vero modus primæ figuræ est, quoties ex prima universali negativa et secunda universali affirmativa conclusio universali negatione colligitur. Si enim sit A malum, B bonum, C justum, A terminus de nullo B termino prædicabitur; nullum enim bonum malum est, B vero terminus de omni C termino prædicabitur; omne enim justum bonum est; quare colligitur, nullum justum malum est, et est hoc modo: si A terminus de nullo B termino prædicatur, B vero terminus de omni C fuerit prædicatus, A terminus de nullo C prædicabitur, ut est nullum bonum malum est, omne justum bonum est, nullum igitur justum malum est.

Tertius vero modus primæ figuræ est, quoties ex universali affirmativa et particulari affirmativa particularis affirmativa colligitur. Nam si A virtus de omni B, id est bono, prædicetur, et B bonum de quodam C

id est justo fuerit prædicatum particulariter, erit quoque conclusio particularis, hoc modo ut A virtus de quodam C justo particulariter prædicetur; sic igitur si fuerit A terminus in omni B, et B terminus in aliquo C particulariter, erit A terminus in aliquo C particulariter, ut sit *Omne bonum virtus est, quiddam justum bonum est, quiddam igitur justum virtus est.*

Quartus modus primæ figuræ est talis, quoties ex universali negatione et particulari affirmatione particularis negativa colligitur. Nam si A terminus de nullo B termino prædicetur, B vero terminus de quodam C termino prædicetur, A terminus de quodam C termino non prædicabitur, quod monstrat subjecta descriptio; nam sunt hujusmodi propositiones: *nullum bonum malum est, quiddam justum bonum est, quiddam igitur justum malum non est.* Hos ergo quatuor in prima figura modos in Analyticis suis Aristoteles posuit; cæteros vero quinque modos Theophrastus et Eudemus addiderunt, quibus Porphyrius gravissimæ vir auctoritatis visus est consensisse, qui sunt hujusmodi. Nam quoniam particularis affirmativa sibi ipsi convertitur, quisquis ostenderit in conclusione A terminum de quodam C termino particulariter prædicari, in eadem ipsa conclusione monstravit, quod C terminus de A termino rursus particulariter prædicetur. Nam si sibi particularis propositio in conclusione convertitur, si A terminus in quodam C termino fuerit, C terminus de quodam A termino prædicabitur. Item quisquis universalem negativam in conclusione probaverit, necesse est eum ipsius quoque conversionem in eadem conclusione probasse; universalis enim negatio semper sibi convertitur. Nam si quis probavit quod A terminus de nullo C termino prædicetur, non est dubium, quin in hac conclusione illud quoque probatum sit, quod C terminus de nullo A termino prædicetur. Semper enim ut dictum est, universalis negativa sibi ipsi convertitur. Universalis quoque affirmativa duplici conclusione continetur; nam quisquis ostendit A terminum de omni C termino prædicari, id quoque ostendit, quod C terminus de quodam A termino particulariter prædicetur. Si quis enim probaverit, animal de omni homine prædicari ita dicens: omnis homo animal est, illud quoque necessario monstravit particulariter, quoniam quoddam animal homo est. Ita semper universalis affirmatio et universalis negatio vel particularis affirmativa dupliciter concluduntur. Aliæ enim sibi ipsis convertuntur, quæ particularis est, particulariter, quæ universalis, universaliter; alia vero cum ipsa universalis affirmativa sit, particulariter sibi ipsa convertitur, particularis autem negatio nunquam sibi ipsa convertitur, atque ideo simplicem in se retinet conclusionem. Hoc autem, quod nuper diximus, in secundo priorum Analyticorum libro ab Aristotele monstratur, quod scilicet et Theophrastus et Eudemus principio sapienter ad alios in prima figura syllogismos adjiciendos animum

adjecerunt, qui sunt hujusmodi, qui κατὰ ἀνάγκην ὑπο-
cantur, id est, per refractionem quandam conversionem-
que propositionis.

Et est quintus modus ex duabus universalibus affirmationibus particularem colligens affirmativam, hoc modo: si A fuerit in omni B, et B fuerit in omni C, posset equidem concludi, quod A terminus esset in omni C termino; sed quoniam ista universalis propositio, ut dictum est, particulariter convertitur, prætermissis eo quod A terminus de omni C termino prædicatur, conclusio esse dicitur, quod C terminus de quodam A termino prædicatur, quod hoc exemplo demonstrandum est. Si enim sint propositiones sic: *omne justum bonum est, omnis virtus juxta est*, posset equidem concludi, quoniam *omnis virtus bonum est*. Sed quoniam ita propositio sibi convertitur, ut sit *quoddam bonum virtus est* particulariter, particularis syllogismus conclusioque colligitur ex duabus universalibus affirmativis. Ejus vero forma talis est: A terminus in omni B, et B terminus in omni C, igitur C terminus in quodam A, ut est *omne justum bonum est, omnis virtus juxta est, quoddam bonum virtus est*, per conversionem vero refractionemque dicitur, quoniam quod universaliter colligebatur, conversum particulariter collectum est.

Sextus modus est primæ figuræ, qui fit ex universali negativa et universali affirmativa universalem conclusionem per conversionem colligens. Nam si A terminus in nullo B fuerit, B vero terminus in omni C termino fuerit, posset equidem colligi, quoniam A terminus in nullo C termino est, sed quoniam universalis negativa convertitur, dicimus quoniam C terminus in nullo A termino est, ut sit sic *nullum bonum malum est, omne justum bonum est*, posset colligi *nullum justum malum est*, sed ex his per conversionem colligimus *nullum malum justum est*.

Septimus modus primæ figuræ est, qui ex universali affirmativa et particulari affirmativa per conversionem particularem colligit affirmativam. Si enim fuerit A terminus in omni B, et B terminus de quodam C termino prædicetur, potest A terminus de quodam C termino prædicari. Sed quoniam particularis affirmatio sibi ipsa convertitur, per conversionem fit conclusio et dicitur C terminus de quodam A termino prædicari, ut sit sic *omne bonum virtus est, quiddam justum bonum est*, posset equidem concludi, quoniam *quiddam justum virtus est*; sed quia particularis affirmatio convertitur, dicimus, *quoniam quoddam virtus justum est*.

Octavus modus primæ figuræ est, quoties ex universali affirmatione et universali negatione particularis negativa colligitur. Si enim A terminus de omni B termino prædicatus fuerit, B vero terminus de nullo C termino prædicetur, non posset colligi, quoniam A terminus de nullo C termino prædicatur; cur autem non possit, in Resolutoriis dictum est. Sed quoniam universalis

110. Πρῶτον οὖν εἰπομεν περὶ τῶν δεικτικῶν· τούτων γὰρ δειχθέντων φανερόν ἐσται καὶ ἐπὶ τῶν εἰς τὸ ἀδύνατον καὶ ὅλων τῶν ἐξ ὑποθέσεως.

(Aristoteles Analyt. prior. lib. I cap. 23 pag. 40 b. 26 ed. Bekker. Philoponus fol. LX περὶ τῶν ὑποθετικῶν συλλογισμῶν (cf. Scholia in Aristot. p. 169 b. 25 ed. Brandis.) Ἐπειδὴ δὲ ὁ μὲν Ἀριστοτέλης τοσοῦτον εἰπὼν περὶ τῶν ὑποθετικῶν ἐπαύσατο καὶ οὐδὲν ἡμᾶς περὶ αὐτῶν ἐδίδαξεν, ἀλλὰ τὴν πᾶσαν σπουδὴν περὶ τοῦ κατηγορικῶ συλλογισμοῦ ἐποίησατο, ἅτε δὴ τούτων μὲν τελείων ὄντων καὶ μηδενὸς ἐξίθιν δεομένων, τῶν δὲ ὑποθετικῶν δεομένων τῶν κατηγορικῶν, εἰπομεν ἡμεῖς βραχέα περὶ αὐτῶν. Ἰστέον γὰρ ὅτι πολυστίλους πραγματείας περὶ τούτων κατεβάλλοντο οἱ τε μαθηταὶ τοῦ Ἀριστοτέλους οἱ περὶ Θεόφραστον καὶ Εὐδήμον καὶ τοὺς ἀλλοῦς, καὶ ἔτι οἱ Στωϊκοί. Εἰπομεν τίσιν ὀνόμασιν ἐχρήσαντο ἐν τε τοῖς μέρεισιν αὐτῶν καὶ τοῖς ὅλοις οἱ Περιπατητικοὶ καὶ Στωϊκοί, καὶ ἔτι τὴν διαίρεσιν αὐτῶν, καὶ πόσοι τρόποι ἐκ ταύτης ἡμῖν ὑποθετικῶν συλλογισμῶν ἀναφαίνονται. Ἰστέον οὖν ὅτι ἐφεξῆς τούτων ὄντων ἀλλήλοις πραγμάτων, νοημάτων, φωνῶν, πάλιν δ' αὖ καὶ τούτων ἐφεξῆς ὄντων ἐν τοῖς ὑποθετικῶν συλλογισμοῖς, ὡς γνωσόμεθα, τοῦ ἡγούμενου, τοῦ συνημέμου, τοῦ ἐπομένου, τῆς προσλήψεως, τοῦ συμπεράσματος, οἱ μὲν Περιπατητικοὶ τῆ κοινή συνθεσί καυχρημένοι τὰ μὲν πράγματα αὐτὸ τοῦτο πράγματα ὀνόμασαν, καὶ τὰ νοήματα ὡσαύτως, ὁμοίως δὲ καὶ τὰς φωνὰς· ἔτι δὲ τὸ ἡγούμενον ἐν τοῖς ὑποθετικῶν συλλογισμοῖς αὐτὸ τοῦτο ἡγούμενον, καὶ τὸ ἐπόμενον ὡσαύτως· οἷον τὸ εἰ ἡμέρα ἐστίν, τοῦτο ἡγούμενον, τὸ δὲ ἥλιος ὑπὲρ γῆν, τοῦτο ἐπόμενον. Ἐπειτα γὰρ τῷ πρώτῳ τὸ δεύτερον. Τὸ δὲ ὅλον τοῦτο τὸ εἰ ἡμέρα ἐστίν, ἥλιος ὑπὲρ γῆν ἐστί, τοῦτο συνημέμον διὰ τὸ

συνῆρθαι ταῦτα ἀλλήλοις. Τὸ δὲ ἀλλὰ μὴν ἡμέρα ἐστίν, τοῦτο οἱ Περιπατητικοὶ μεταλήψιν καλοῦσι διὰ τὸ μεταλαμβάνεσθαι ἐκ δευτέρου· ἡδὴ γὰρ εἰλήθη ἐν τῷ ἡγούμενῳ. Τὸ δὲ ἥλιος ἀρα ὑπὲρ γῆν τοῦτο συμπεράσμα. Οὕτω μὲν οὖν οἱ Περιπατητικοί, οἱ δὲ Στωϊκοὶ καινότεραν βαδίζοντες τὰ μὲν πράγματα τυγχάνοντα ὀνόμασαν, διότι τῶν πραγμάτων τυχεῖν βουλόμεθα, τὰ δὲ νοήματα ἐκφορικά, διότι ἅπερ ἐν ἑαυτοῖς νοοῦμεν, ταῦτα εἰς τὸ ἔξω προφέρομεν, τὰς δὲ φωνὰς λεκτά. Τὸ δὲ ἡγούμενον καὶ αὐτοὶ ἡγούμενον ἐκάλεσαν (κατὰ τοῦτο γὰρ μόνον συμφωνοῦσι τοῖς Περιπατητικοῖς), τὸ δὲ ἐπόμενον λήγον, τὸ δὲ συνημέμον τροπικόν, διότι τροπέμεθα ἐκ τοῦ ἡγούμενου εἰς τὸ ἐπόμενον (εἰ ἡμέρα ἐστίν, ὁ ἥλιος ὑπὲρ γῆν ἐστί), τὴν δὲ μεταλήψιν πρόσληψιν (καὶ ἔμεινε τοῦτο ἐν τῇ συνθεσί), τὸ δὲ συμπεράσμα ἐπιφοράν, διότι τοῖς ἄλλοις πᾶσιν ἐπιφέρεται. Ταῦτα μὲν οὖν τὰ ὀνόματα οἷς ἐχρήνται οἱ τε Περιπατητικοὶ καὶ οἱ Στωϊκοί. Alexander Aphrodisiensis ad Analyt. prior. I, 44 p. 50, 39 fol. 160 b. (cf. Scholia in Aristot. p. 184. b. 45 ed. Brandis.) εἰπὼν περὶ τῶν ἐξ ὁμολογίας καὶ τῶν διὰ τῆς εἰς ἀδύνατον ἀπαγωγῆς λέγει καὶ ἄλλους πολλοὺς ἐξ ὑποθέσεως, περὶ ὧν ὑπερτίθεται μὲν, ὡς ἐρῶν ἐπιμελέστερον, οὐ μὴν φέρεται αὐτοῦ σύγγραμμα περὶ αὐτῶν. Θεόφραστος δ' αὐτῶν ἐν τοῖς ἰδίῳις Ἀναλυτικῶν μνημονεύει, ἀλλὰ καὶ Εὐδήμον καὶ τινες ἄλλοι τῶν ἑταίρων αὐτοῦ. Boethius de syllogismo hypothetico ad Symmachum I pag. 606 ed. Bas. Quod igitur apud scriptores quidem graecos perquam rarissimos strictim atque confuse, apud latinos vero nullos repperi, id tuae scientiae dedicatum noster etsi diuturnus, caepti tamen efficax labor excoluit. Nam cum categoricorum syllogismorum plenissime notitiam

negativa sibi ipsa convertitur, potest dici et converti, quoniam C terminus de nullo B termino praedicatur, B vero terminus de quodam A termino dicitur, quoniam universalis affirmativa particulariter sibi ipsa convertitur, quare C terminus de quodam A termino non praedicabitur, ut sit sic *omne bonum justum est, nullum malum bonum est*, non posset colligi, quoniam *nullum malum justum est*, sed convertitur sic *nullum bonum malum est, quiddam justum bonum est, quiddam igitur justum malum non est*.

Novus modus primae figurae est, qui ex particulari affirmativa et universali negativa particularem colligit negativam per conversionem. Si enim A terminus de quodam B termino, B vero terminus de nullo C termino praedicatur, non potest quidem dici, quoniam A terminus de quodam C termino non praedicabitur. Cur autem non possit, hoc quoque in Resolutoriis diximus. Sed quoniam universalis negatio converti potest, dicitur, quoniam C terminus de nullo B termino praedicatur, et B

terminus de quodam A praedicatur, C igitur terminus de quodam A non praedicabitur, ut sit sic *quoddam bonum justum est, nullum malum bonum est, quiddam igitur justum malum non est*. Expeditis igitur novem primae figurae modis ad secundae figurae quatuor modos veniamus. (Boethius de syllogismo categorico, lib. II, p. 594-596 ed. Basil. De tribus syllogismorum figuris: At vero uaqueaque, etc.)

110. Primum igitur dicamus de syllogismis probativis: de quibus quum hoc demonstratum fuerit, perspicuum erit etiam in syllogismis ad impossibile perducentibus et omnino in hypotheticis.

111. Sed quoniam de hypotheticis loquimur, quid significet hypothesis, praedicendum est. Hypothesis namque, unde hypothetici syllogismi accepere vocabulum, duobus, ut Eudemo placet, dicitur modis. Aut enim: tale acquiritur aliquid per quandam inter se consentientium conditionem, quod fieri nullo modo possit, ut ad suum terminum ratio perducat, aut in conditione

percepisses, de hypotheticis syllogismis sæpe quærebas, in quibus nihil est ab Aristotele conscriptum, Theophrastus vero vir omnis doctrinæ capax rerum tantum summam exsequitur, *Eudemus* latiore docendi graditur viam, sed ita ut veluti quædam seminaria sparsisse, nullum tamen frugis videatur extulisse proventum.)

112. Οὐδὲν δὲ δεῖ τὸν ὀριζόμενον καὶ διαιρούμενον ἅπαντα εἰδέναι τὰ ὄντα. Καίτοι ἀδύνατόν φασι τινεὶ εἶναι τὰς διαφορὰς εἰδέναι τὰς πρὸς ἕκαστον μὴ εἰδότα ἕκαστον· ἄνευ δὲ τῶν διαφορῶν οὐκ εἶναι ἕκαστον εἰδέναι· οὐ γὰρ μὴ διαφέρει, ταῦτόν εἶναι τούτῳ, οὐ δὲ διαφέρει, ἕτερον τούτου. Πρῶτον μὲν οὖν τοῦτο ψεῦδος· οὐ γὰρ κατὰ πᾶσαν διαφορὰν ἕτερον· πολλὰ γὰρ διαφορὰ ὑπάρχουσι τοῖς αὐτοῖς τῷ εἶδει, ἀλλ' οὐ κατ' οὐσίαν οὐδὲ κατ' αὐτὰ. Εἴτα ὅταν λάβῃ τὰντικείμενα καὶ τὴν διαφορὰν καὶ ὅτι πᾶν ἐμπίπτει ἐνταῦθα ἢ ἐνταῦθα, καὶ λάβῃ ἐν θατέρῳ τὸ ζητούμενον εἶναι, καὶ τοῦτο γινώσκῃ, οὐδὲν διαφέρει εἰδέναι ἢ μὴ εἰδέναι ἐφ' ὧν κατηγοροῦνται ἄλλων αἱ διαφορὰί. Φανερόν γὰρ ὅτι ἂν οὕτω βαδίζων ἔλθῃ εἰς ταῦτα ὧν μὴκέτι ἐστὶ διαφορὰ, ἕξει τὸν λόγον τῆς οὐσίας. Τὸ δ' ἅπαν ἐμπίπτει εἰς τὴν διαίρεσιν, ἂν ᾗ ἀντικείμενα ὧν μὴ ἐστὶ μεταξὺ, οὐκ αἰτήμα· ἀνάγκη

γὰρ ἅπαν ἐν θατέρῳ αὐτῶν εἶναι, εἴπερ ἐκείνου διαφορὰ ἔσται.

(Aristoteles *Analyt. poster. lib. II cap. 13 pag. 97. a. 6 ed. Bekker. Anonymus in Scholliis Aristot. pag. 248. a. ed. Brandis. Σπευσίππου ταύτην τὴν δόξαν Εὐδήμος εἶναι λέγει, τὴν ὅτι ἀδύνατόν ἐστιν ὀρίσασθαι τι τῶν ὄντων μὴ πάντα τὰ ὄντα εἰδότα. Itaque Eudemo hæc Aristotele contra Speusippum dicta esse referunt. Conf. Brandisius in *Mus. Rhen. I p. 270**

ΠΕΡΙ ΛΕΞΕΩΣ.

113. Πρῶτον τοίνυν διωρίσθω, τί ἐστὶ πρότασις διαλεκτικὴ καὶ τί πρόβλημα διαλεκτικόν. Οὐ γὰρ πᾶσαν πρότασιν οὐδὲ πᾶν πρόβλημα διαλεκτικὸν θετέον· οὐδεὶς γὰρ ἂν προτείνῃ νοῦν ἔχων τὸ μηδενὶ δοκοῦν, οὐδὲ προβάλῃ τὸ πᾶσι φανερόν ἢ τοῖς πλείστοις· τὰ μὲν γὰρ οὐκ ἔχει ἀπορίαν, τὰ δ' οὐδεὶς ἂν θέῃ. Ἔστι δὲ πρότασις διαλεκτικὴ ἐρώτησις ἐνδοξοῦς ἢ πᾶσιν ἢ τοῖς πλείστοις ἢ τοῖς σοφοῖς, καὶ τούτοις ἢ πᾶσιν ἢ τοῖς πλείστοις ἢ τοῖς μάλιστα γνωρίμοις, μὴ πρᾶδοξοῦς.

posita consequentia vi conjunctionis vel disjunctionis ostenditur. Ac prioris quidem positionis exemplum est, veluti cum res omnes corporales materiæ formæque eoncursum subsistere demonstramus. Tunc enim quod per rerum naturam fieri non potest, ponimus, id est, omnem formæ naturam a subjecta materia, si non re, saltem cogitatione separamus; et quoniam nihil ex rebus corporeis reliquum fit, demonstratam atque ostensum putamus eisdem convenientibus corporalium rerum substantiam confici, quibus a se distinctis ac discedentibus interimitur. In hoc igitur exemplo posita consentiendi conditione, ut id paulisper fieri intelligatur quod fieri non potest, id est, ut formæ a materia separantur, quid consequatur intendimus, perire scilicet corpora, ut eadem ex iisdem consistere comprobemus. Nam quoniam interitus corporalium rerum consequitur, jure dicimus res omnes corporeas forma materiaque constare. Quæ vero a simplicibus differunt, illæ sunt, quando aliquid dicitur esse vel non esse, si quid vel fuerit vel non fuerit. Hæc semper cum conjunctionibus proponuntur, ut cum dicimus: si homo est, animal est. Fiunt vero propositiones hypotheticæ etiam per disjunctionem ita: aut hoc est, aut illud est. Omnis igitur hypothetica propositio vel per connexionem fit (per connexionem vero illum quoque modum, qui per negationem fit, esse pronuntio), vel per disjunctionem; uterque enim modus ex simplicibus propositionibus comparatur. (Boethius *de Syllogismo hypothetico ad Symmachum, I, pag. 607 ed. Basil.*)

112. Neque vero oportet eum qui definiat ac dividat res omnes nosse. Quamquam nonnulli affirmant fieri non posse, ut rerum inter se discrimina teneamus, nisi singulas res cognoverimus; sine differentiis autem non posse singula intelligi: id enim a quo hoc non differt, idem cum hoc esse: id vero a quo differt, diversum esse ab hoc. Primum igitur hoc falsum est. Non enim secundum quamvis differentiam est aliud, quandoquidem iis quæ sunt eadem specie, multæ sunt differentie, non tamen rei naturæ convenienter, nec per se. Deinde ubi quis sumpsit tum opposita, tum differentiam, et quidvis in hanc vel illam partem cadere, ac sumpsit in altera parte esse id quod quæritur, idque cognoscit, nihil refert utrum sciat an ignoret, quibus aliis hæc differentie attribuantur. Apparet enim, si ita progrediens pervenerit ad ea quorum non est amplius differentia, eum habiturum esse definitionem. Sed ut quidvis in divisionem cadat, si sint opposita medio carentia, non est postulatum. Necesse enim est quidvis in altero eorum esse, si quidem illius differentia erit.

DE DICTIONE.

113. Primum igitur definiatur, quid sit propositio dialectica et quid problema dialecticum. Nec enim omnis propositio nec omnis proposita quæstio dialectica existimari debet. Nemo enim mentis compos principium ponet quod nemini videtur, neque pro quæstione habebit, quod sit perspicuum omnibus aut plerisque, quoniam hæc nihil dubitationis habent, illa vero necno

(Aristoteles Topic. lib. I cap. 10 pag. 104. a. 3 ed. Bekker. Alexander Aphrodisiensis in Aristot. Topic. pag. 38 ed. Ald. (cf. Scholia in Aristot. p. 258. b. 22 ed. Brandis.) ἔστι μὲν οὖν πρότασις διαλεκτικὴ ἐρωτήσις ἐνδόξης. Οὐτε οὖν πᾶσα πρότασις ἐρωτήσις, ἀλλ' ἡ διαλεκτικὴ, οὐδὲ πᾶσα ἐρωτήσις πρότασις, ἀλλ' ἡ διαλεκτικὴ. Ἔστι γὰρ εἶδη πλείω τῶν ἐρωτήσεων. Οὐ γὰρ μόνον ἐρωτήσις ποτασεῶν γίνεται, ἀλλ' ὡς Εὐδήμος ἐν τοῖς περὶ λέξεως εἰρηκεν, οἱ ἐρωτῶντες ἢ περὶ συμβεβηκότος ἐρωτῶσιν· ἢ γὰρ προθέντες τι καὶ ὀρίσαντες πυνθάζονται τὸ τοῦτῳ συμβεβηκός, ὡς οἱ ἐρωτῶντες τίς τοῦ πυρὸς ἢ κατὰ φύσιν κινήσις, ἢ τὶ Σωκράτει συμβέβηκεν· ἢ ἔμπαιιν τὸ μὲν συμβεβηκός ὀρίζουσι τε καὶ ἀμδάνουσιν ἐν τῇ ἐρωτήσῃ, ὧ δὲ τοῦτῳ συμβέβηκεν ἀξιοῦσι μαθεῖν, ὡς ὁ ἐρωτῶν τί τὸ λευκὸν ἢ τὸ μέλαν τῶν ζῶων συμβέβηκε, καὶ τί τῶν ἀγαθῶν δι' αὐτὸ ἔστιν ἀίρετόν, καὶ τίς ἔστιν ὁ καθήμενος. Καὶ τοῦτο μὲν ἐν εἶδος ἐρωτήσεως, ἄλλο δὲ περὶ οὐσίαν, ὅταν προενεγκάμενοι τί ποτὲ ἔστι τοῦτο, διὰ τῆς ἐρωτήσεως ἐξετάζωμεν, ὡς ὁ ἐρωτῶν τί ἔστιν ἄνθρωπος; ὁ γὰρ αὐτως ἐρωτῶν τὴν οὐσίαν τοῦ πράγματος ἀξιοῖ, ἀλλ' οὐχ ὁ συμβέβηκεν αὐτῷ μαθεῖν. Τρίτον εἶδος ἐρωτήσεως ἔστιν, ὅταν περὶ προτάσεως τίς τὴν ἐρωτήσιν ποιῆται, εἶτα ἀπόκρισιν αὐτῆς αἰτῶν τὸ ἕτερον τῆς ἀντιπράσεως μέρος προτεινῆ, οἷον ἄρα γε ὁ κόσμος, σφαιροειδής; ὑπὸ τοῦτο τὸ εἶδος τῆς ἐρωτήσεως ἔστι καὶ ἡ διαλεκτικὴ πρότασις.)

111. Ὅρον δὲ καλῶ εἰς ὃν διαλύεται ἡ πρότασις, οἷον τὸ τε κατηγορούμενον καὶ τὸ καθ' οὗ κατηγορεῖται, ἢ προστιθεμένου ἢ διαιρουμένου τοῦ εἶναι καὶ μὴ εἶναι.

(Aristoteles Analyt. prior. lib. I cap. 1 pag. 24. b. 16 ed. Bekker. Alexander Aphrodisiensis fol. 7 b. (cf. Scholia in Aristot. p. 146 a. 44 ed. Brandis.) τὸ δὲ « προστιθεμένου ἢ διαιρουμένου τοῦ εἶναι ἢ μὴ εἶναι » προσέθηκεν, ἵνα μὴ τινες ἀγνοήσαντες, ὅταν τὸ ἔστι τρίτον προσκατηγορηται ἐν τῇ προτάσει, διαιροῦντες τὴν πρότασιν τὸ εἶναι ἢ μὴ εἶναι τρίτον ὅρον ἡγῶνται εἶναι· οὐ γὰρ ὅρος ἐν ταῖς τοιαύταις προτάσεσι τὸ ἔστιν, ἀλλὰ προστιθέμενον μὲν σύνθεσιν σημαίνει τοῦ κατηγορουμένου καὶ τοῦ υποκειμένου, καὶ ἔστι καταράσεως δηλωτικόν, ἀπρακτικὸν δὲ λεγόμενον διαιρεῖ τε καὶ χωρίζει τοὺς ὅρους ἀπ' ἀλλήλων, καὶ ἔστιν ἀποφάσεως δηλωτικόν· εἰς γὰρ δύο ὅρους πᾶσα διαιρεῖται πρότασις. Ὅτι γὰρ μήτε ὅρος

τὸ ἔστι, μήτε ὅρος μέρος, δῆλον εἶναι δοκεῖ ἐκ τοῦ κατὰ τὴν κατάφασιν καὶ τὴν ἀπόφασιν τὰς ἀντικειμένας ἐκ τῶν αὐτῶν ὅρων συγκεῖσθαι. Δοκεῖ δὲ ὅρος γίνεσθαι τὸ ἔστιν ὅταν μόνον· δοκεῖ γὰρ τότε τὸ ἔστιν κατηγορούμενος ὅρος εἶναι. Οὐ μὲν ἀλλ' εἰ ἀκριβολογοῖτο τις, οὐδὲ τότε ἔστι καθ' αὐτὸ ὅρος τὸ ἔστιν. Ἢ γὰρ λέγουσα πρότασις « Σωκράτης ἔστιν » ἴσον δύναται τῇ Σωκράτης ὢν ἔστιν, ἐν ἣ γίνεται τὸ ὢν μετὰ τοῦ ἔστιν. Ὁ δὲ κατηγορούμενος ὅρος οὗτός ἐστιν... Καὶ εἴη ἂν καταλληλότερον ἢ λέξις ἔχουσα, εἰ οὕτως λέγοιτο « προστιθεμένου τοῦ εἶναι ἢ μὴ εἶναι ἢ διαιρουμένου. » Ἢ ἄτοπον τὸ μηδ' ὅλιως λέγειν τὸ ἔστιν ἐν ταῖς οὕτως ἐχούσαις προτάσεσι κατηγορεῖσθαι, καὶ ταῦτα Εὐδήμου ἐν τῇ πρώτῳ περὶ Λέξεως δεικνύοντος τοῦτο διὰ πλείονων. Cod. Paris. ap. Brandis. l. c. σύνθηές ἐστι τῷ Ἀριστοτέλει προσκατηγορούμενον λέγειν τὸ ἔστιν, οἷον ἄνθρωπος φιλοσοφῶν ἔστι· συγκατηγορεῖται γὰρ ἰδοὺ τὸ ἔστι κατὰ τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ φιλοσοφῶν· ἔπερ δὲ ἔστιν ὁ οὐ βούλονται οἱ περὶ Ἀλέξανδρον λέγειν ὅρον οὐδὲ μέρος προτάσεως, ἀλλὰ συνθέσεως μηνυτικὸν μέρος τῶν ἐν τῇ προτάσει ὅρων. Ἀριστοτέλης μὲν οὖν οὕτω φρονεῖ περὶ τοῦ ἔστι καὶ Ἀλέξανδρος· Εὐδήμος δὲ ἐν τῇ πρώτῳ περὶ Λέξεως θεῖκνυσι διὰ πλείονων, ὅτι τὸ ἔστιν ἐν ταῖς ἀπλάις κατηγορεῖται καὶ ὅρος ἔστιν, οἷον Σωκράτης ἔστι, Σωκράτης οὐκ ἔστι.)

115. Ἔτι δὲ οἱ ἀκριβέστεροι τῶν λόγων οἱ μὲν τῶν πρὸς τι ποιουσιν ἰδέας, οἷον οὐ φαμεν εἶναι καθ' αὐτὸ γένος, οἱ δὲ τρίτον ἄνθρωπον λέγουσιν.

(Aristoteles Metaph. lib. I cap. 9 pag. 990. b. 15 ed. Bekker. Alexander Aphrodisiensis pag. 61 seq. ed. Bonitz. ὁ μὲν καὶ τῶν πρὸς τι κατασκευάζων ἰδέας λόγος τοιούτός ἐστιν Ἐφ' ὧν ταυτὸν τι πλείονων κατηγορεῖται μὴ ὁμωνύμως, ἀλλ' ὡς μίαν τινὰ δηλοῦν φύσιν, ἥτοι τῷ κυρίως τὸ ὑπὸ τοῦ κατηγορουμένου σημαίνον ἐῖναι ταῦτα ἀληθεύεται κατ' αὐτῶν, ὡς ὅταν ἄνθρωπον λέγωμεν Σωκράτην καὶ Πλάτωνα, ἢ τῷ εἰκόνας αὐτὰ εἶναι τῶν ἀληθινῶν, ὡς ἐπὶ τῶν γεγραμμένων ὅταν τὸν ἄνθρωπον κατηγορῶμεν· δηλοῦμεν γὰρ ἐπ' ἐκείνων τὰς τῶν ἀνθρώπων εἰκόνας τὴν αὐτὴν τινὰ φύσιν ἐπὶ πάντων σημαίνοντες, ἢ ὡς τὸ μὲν αὐτῶν ὄν τὸ παράδειγμα, τὰ δὲ εἰκόνας, ὡς εἰ ἀνθρώπους Σωκράτην τε καὶ τὰς εἰκόνας αὐτοῦ λέγομεν. Κατηγοροῦμεν δὲ τῶν ἐνταῦθα τὸ ἴσον αὐτὸ ὁμωνύμως αὐτῶν κατηγορούμενον· οὔτε γὰρ ἢ αὐτὸς πᾶσιν αὐτοῖς ἐφαρμόζει λόγος, οὔτε τὰ ἀληθῶς

admiserit. Est autem prepositio dialectica interrogatio probabilis aut omnibus aut plerisque aut sapientibus, atque his vel omnibus vel plurimis vel nobilissimis, a communi opinione non abhorrens.

114. Terminum vero appello in quem solvitur propositio, ut attributum et id cui attribuitur, sive adicitur sive separatur verbum esse vel non esse.

115. Insuper rationes aliæ, quæ certiores sunt, ex rebus ad aliquid relatis ideas faciunt, quarum per se genus esse negamus; aliæ vero tertium hominem petibent.

ἴσα σημάσιον· κινεῖται γὰρ τὸ πᾶσιν ἐν τοῖς αἰσθητοῖς καὶ μεταβάλλει συνεχῶς καὶ οὐκ ἔστιν ἀφωρισμένον. Ἄλλ' οὐδὲ ἀκριβῶς τὸν τοῦ Ἰσοῦ λόγον ἀναδεχόμενον τῶν ἐνταῦθα ἐστὶ τι. Ἄλλὰ μὴν ἄλλ' οὐδὲ ὡς τὸ μὲν παράδειγμα αὐτῶν, τὸ δὲ εἰκόνα· οὐδὲν γὰρ μᾶλλον θάτερον θατέρου παράδειγμα ἢ εἰκὼν. Εἰ δὲ καὶ δεξιαί τὸς μὴ ὁμῶνυμον εἶναι τὴν εἰκόνα τῆς παραδείγματι, αἰετὴν ταῦτα τὰ ἴσα ὡς εἰκόνας εἶναι ἴσα τοῦ κυρίως καὶ ἀληθῶς Ἰσοῦ. Εἰ δὲ τοῦτο, ἔστι τι αὐτόισον καὶ κυρίως, πρὸς δὲ τὰ ἐνθάδε ὡς εἰκόνας γίνεται τε καὶ λέγεται ἴσα, τοῦτο δὲ ἔστιν ἰδέα, παράδειγμα καὶ εἰκὼν τοῖς πρὸς αὐτὸ γινομένοις. Εἰς μὲν οὖν οὗτος λόγος ὁ καὶ τῶν πρὸς τι κατασκευάζων ἰδέας, δοκῶν ἐπιμελέστερον καὶ ἀκριβέστερον καὶ προσεγέστερον ἄπτεσθαι τῆς δεξιῶς τῶν ἰδεῶν. Οὐδὲ γὰρ τὸ κοινὸν εἶναι τι παρὰ τὰ καθ' ἕκαστα ἀπλῶς οὗτος ὁ λόγος δοκεῖ δεικνύναι, ὥσπερ οἱ πρὸ αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸ παράδειγμα τι εἶναι τῶν ἐνταῦθα ὄντων κυρίως ὄν· τοῦτο γὰρ χαρακτηριστικὸν εἶναι δοκεῖ τῶν ἰδεῶν μάλιστα. Τοῦτον δὲ τὸν λόγον φησὶ καὶ τῶν πρὸς τι ἰδέας κατασκευάζειν. Ἡ γοῦν δεξιὴ ἢ νῦν ἐπὶ τοῦ Ἰσοῦ προήλθεν, ὅ ἐστι τῶν πρὸς τι· τῶν δὲ πρὸς τι οὐκ ἔλεγον ἰδέας εἶναι διὰ τὸ τὰς μὲν ἰδέας καθ' αὐτὰς ὑπεστάναι αὐτοῖς οὐσίας τινας οὐσας, τὰ δὲ πρὸς τι ἐν τῇ πρὸς ἄλλα σχεῖσι τὸ εἶναι ἔχον. Ἔτι δὲ εἰ τὸ ἴσον ἴσῳ ἴσον, πλείους ἰδέαι τοῦ Ἰσοῦ ἂν εἶεν· τὸ γὰρ αὐτόισον αὐτοῖσῳ ἴσον· εἰ γὰρ μηδενὶ ἴσον, οὐδὲ ἴσον ἂν εἴη. Ἔτι δεήσει καὶ τῶν ἀνίσων κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἰδέας εἶναι· ὁμοίως γὰρ τῶν ἀντικειμένων ἔσονται γε ἢ οὐκ ἔσονται ἰδέαι· τὸ δὲ ἀνίσον ὁμολογεῖται καὶ κατ' αὐτοὺς ἐν πλείοσι εἶναι. Πάλιν δὲ ἐκονοποίησε τὴν ὁξάν ὡς πρὸς οἰκειᾶν οὐσαν αὐτὴν λέγων, διὰ τοῦ εἰπεῖν «ὦν οὐ φαμεν εἶναι καθ' αὐτὸ γένος», γένος λέγων ἀντὶ τοῦ ὑπόστασιν καὶ φύσιν, εἶγε τὸ πρὸς τι παραφραδὶ εἰκοιεν, ὡς ἐν ἄλλοις εἶπεν. Ὁ δὲ λόγος ὁ τὸν τρίτον ἄνθρωπον εἰσάγων τοιοῦτος. Λέγουσι τὰ κοινῶς κατηγορούμενα τῶν οὐσιῶν κυρίως τε εἶναι τοιαῦτα, καὶ ταῦτα εἶναι τὰ ἴσα. Ἔτι τὰ ὅμοια ἀλλήλοισ τοῦ αὐτοῦ τινος μετουσίᾳ ὅμοια ἀλλήλοισ εἶναι, ὁ κυρίως ἐστὶ τοῦτο· καὶ τοῦτο εἶναι τὴν ἰδέαν. Ἄλλ' εἰ τοῦτο, καὶ τὸ κατηγορούμενον τινῶν κοινῶς, ἂν μὴ ταῦτον ἢ ἐκείνων τινὶ ὦν κατηγορεῖται, ἄλλο τί ἐστι παρ' ἐκείνα· διὰ τοῦτο γὰρ γένος ὁ αὐτοῦ ἄνθρωπος, ὅτι κατηγορούμενος τῶν καθ' ἕκαστα οὐδενὶ αὐτῶν ἦν ὁ αὐτός. Τρίτος ἄνθρωπος ἔσται τις παρὰ τε τὸν καθ' ἕκαστα, ὅσον Σωκράτη καὶ Πλάτωνα, καὶ παρὰ τὴν ἰδέαν, ἣτις καὶ αὐτὴ μία κατ' ἀριθμὸν ἔστιν. Ἦν δὲ τις λόγος ὑπὸ τῶν σοφιστῶν λεγόμενος τρίτον ἄνθρωπον εἰσάγων τοιοῦτος. Εἰ λέγοντες «ἄνθρωπος περιπατεῖ» οὔτε τὸν ὡς ἰδέαν ἄνθρωπον περιπατεῖν λέγομεν (ἀκίνητος γὰρ ἐκείνη) οὔτε τῶν καθ' ἕκαστα τινα (πῶς γὰρ ὄν μὴ γνωρίζομεν; τὸ μὲν γὰρ ἄνθρωπον περιπατεῖν γνωρίζομεν, τίς δὲ τῶν καθ' ἕκαστα ἔστιν ἐφ' ἣ λέγομεν, οὐ γνωρίζο-

μεν), ἄλλον τινὰ παρὰ τοῦτους τρίτον ἄνθρωπον λέγομεν περιπατεῖν· τρίτος ἄρα ἄνθρωπος ἔσται, οὐ τὸ περιπατεῖν κατηγορήσαμεν. Τοῦτω δὲ τῷ λόγῳ ὄντι σοφιστικῶ ἀφορμὰς ἐνδιδοῦσιν οἱ χωρίζοντες τὸ κοινὸν τῶν καθ' ἕκαστα, ὁ ποιοῦσιν οἱ τὰς ἰδέας τιθέμενοι. Λέγει δὲ Φανίας ἐν τῷ πρὸς Διόδωρον Πολύζενον τὸν σοφιστὴν τὸν τρίτον ἄνθρωπον εἰσάγειν λέγοντα εἰ κατὰ μετοχὴν τε καὶ μετουσίαν τῆς ἰδέας καὶ τοῦ αὐτοῦ ἄνθρωπου ὁ ἄνθρωπος ἔστι, δεῖ τινα εἶναι ἄνθρωπον ὅς πρὸς τὴν ἰδέαν ἔξει τὸ εἶναι. Οὔτε δὲ ὁ αὐτοῦ ἄνθρωπος, ὅς ἔστιν ἰδέα, κατὰ μετοχὴν ἰδέας, οὔτε ὁ τις ἄνθρωπος. Λείπεται ἄλλον τινὰ εἶναι τρίτον ἄνθρωπον τὸν πρὸς τὴν ἰδέαν τὸ εἶναι ἔχοντα». Δείκνυται καὶ οὕτως ὁ τρίτος ἄνθρωπος. Εἰ τὸ κατηγορούμενον τινῶν πλείονων ἀληθῶς καὶ ἔστιν ἄλλο παρὰ τὰ ὦν κατηγορεῖται, κχωρισμένον αὐτῶν (τοῦτο γὰρ ἤγούνται δεικνύναι οἱ τὰς ἰδέας τιθέμενοι· διὰ τοῦτο γὰρ ἐστὶ τι αὐτοῦ ἄνθρωπος κατ' αὐτοῦ, ὅτι ὁ ἄνθρωπος κατὰ τῶν καθ' ἕκαστα ἄνθρώπων πλείονων ὄντων ἀληθῶς κατηγορεῖται καὶ ἄλλος τῶν καθ' ἕκαστα ἄνθρώπων ἐστίν) — ἀλλ' εἰ τοῦτο, ἔσται τις τρίτος ἄνθρωπος. Εἰ γὰρ ἄλλος ὁ κατηγορούμενος ὦν κατηγορεῖται, καὶ κατ' ἰδίαν ὑπεστῶς, κατηγορεῖται δὲ κατὰ τε τῶν καθ' ἕκαστα καὶ κατὰ τῆς ἰδέας ὁ ἄνθρωπος, ἔσται τρίτος τις ἄνθρωπος παρὰ τε τοὺς καθ' ἕκαστα καὶ τὴν ἰδέαν. Οὕτως δὲ καὶ τέταρτος ὁ κατὰ τε τούτου καὶ τῆς ἰδέας καὶ τῶν καθ' ἕκαστα κατηγορούμενος, ὁμοίως δὲ καὶ πέμπτος, καὶ τοῦτο ἐπ' ἀπειρον. Ἔστι δὲ ὁ λόγος οὗτος τῷ πρώτῳ δ' αὐτός, ἐπεὶ ἔθεντο τὰ ὅμοια τοῦ αὐτοῦ τινος μετουσίᾳ ὅμοια εἶναι ὅμοιοι γὰρ οἱ τε ἄνθρωποι καὶ αἱ ἰδέαι. Ἀμφοτέρους δὲ τοὺς δοκοῦντας ἀκριβεστέρους εἶναι λόγους διήλεγξε, τὸν μὲν ὡς καὶ τῶν πρὸς τι κατασκευάζοντα ἰδέας, τὸν δὲ ὡς τρίτον ἄνθρωπον εἰσάγοντα, εἶτα ἐπ' ἀπειρον αὔξοντά τοὺς ἀνθρώπους. Ὅμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον αὐξηθήσεται ὦν λέγουσιν ἰδέας εἶναι. Τῆ μὲν οὖν πρώτῃ τοῦ τρίτου ἀνθρώπου ἐξηγήσει ἄλλοι τε κέχρηται καὶ Εὐδῆμος σαφῶς ἐν τοῖς περὶ Λέξεως, τῆ δὲ τελευταίᾳ αὐτὸς ἐν τε τῷ τετάρτῳ περὶ Ἰδεῶν καὶ ἐν τούτῳ μετ' ὀλίγον. Ergo certiores rationes appellari judicat Alexander, quibus non solum commune quidpiam praeter singulas res esse demonstratur, verum idem quoque exemplar, quod singulae res imitentur. Cujus quidem generis quae duo affert exempla, ea aliquid offensionis habent. Quippe Aristoteles rerum etiam ad aliquid relatarum ideas esse effici istis rationibus ait. Sed quaeritur, quem tertium hominem intelligat Stagiritas, qua appellatione nihil olim celebratius fuit. Est autem hic ejus appellationis sensus. Quod communiter de pluribus rebus praedicatur, id diversum ac se junctum ab illis exstat; atqui tum de sensibili homine tum de hominis idea, cujus communicatione ille existit,

humanitas prædicatur, siquidem utriusque hominis nomen imponitur. Quocirca tertius homo præter sensibilem hominem et hominis ideam illa, quam dixi, humanitas est. Verum sic in infinitum nos abire posse apparet. Cæterum copiose de hoc loco disputat Bonitius comm. in Aristot. Metaph. p. 111 seq.)

110. Δεικτέον δὲ τὸ μετὰ τοῦτ' ἂν εἴη, διὰ τί παρὰ τὸ διττὸν ποσαυταχῶς, ὡσαυτῶς Ἀριστοτέλης φησί, συνίσταται. Ἔσται δὴ λόγος σύνθεσις ὀνομάτων. Ἀνάγκη τὸ διττὸν ἢ ἐν τινι τούτων εἶναι τῶν ὀνομάτων, ἢ ἐν αὐτῷ τῷ λόγῳ (τρίτον γὰρ οὐδὲν ἔχομεν) καὶ τοῦτο ἢ ἐνεργεία ἢ δυνάμει ἢ φαντασίᾳ· παρὰ ταῦτα γὰρ οὐδὲν ἕτερον τις ἂν εὐροι ὑπάρχον. Ἐνεργεία μὲν γὰρ τὸ διττὸν ἔχουσι παρὰ τε τὴν ὁμωνυμίαν καὶ τὴν ἀμφιβολίαν, καὶ ἐν ὀνόματι μὲν ὁ παρὰ τὴν ὁμωνυμίαν, ἐν λόγῳ δὲ ὁ παρὰ τὴν ἀμφιβολίαν. Ἐπεὶ δὲ ἔχομεν τὸ ἐνεργεία τε καὶ δυνάμει, λείπεται φαντασία. Τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ παρὰ τὸ σχῆμα τῆς λέξεως, καθάπερ ἐλέγετο ἔμπροσθεν.

Φαίνεται γὰρ καὶ τὸ ὄνομα διττὸν οὐχ οὕτως ἔχον, καὶ ὁ λόγος ὁμοίως οὐ τοιοῦτος ὢν^b. Καθ' ἕκαστον δὲ τῶν εἰρημένων τὰ παραδείγματα λάβοι τις ἂν ἐκ τε τῶν Ἀριστοτέλους καὶ Εὐδήμου καὶ ἄλλων.

(Galenus perì τῶν παρὰ τὴν λέξιν σορισμάτων cap. 3. tom. XIV p. 593 ed. Kühn (Tom. IV p. 32 ed. Basil.) scripsi : ^a οὐδὲν ἕτερον τις ἂν εὐροι] codd. οὐδὲν ἕτερον τις εὐροι. — ^b καὶ ὁ λόγος ὁμοίως οὐ τοιοῦτος ὢν] cum Spengelio ; codd. καὶ ὁ λόγος ὁμοίως καὶ οὐ τοσοῦτον. — ^c καθ' ἕκαστον δὲ τῶν εἰρημένων τὰ παραδείγματα λάβοι τις ἂν ἐκ τε τῶν Ἀριστοτέλους καὶ Εὐδήμου καὶ ἄλλων] cum eodem, nisi quod ὁ particulam adjeci ; codd. καθ' ἕκαστον τῶν προειρημένων τὰ παραδείγματα λάβοι τις ἂν ἐκ τε τῶν καὶ Εὐδήμου καὶ ἄλλων. Sed non satis

certa est libelli mutili et male scripti emendatio. Idem Galenus de suis commentariis, tom. IV, p. 367 ed. Basil. hæc tradit : τούτων τῶν ὑπομημάτων ἀπάντων οὐδὲν ὡς πρὸς ἔκδοσιν ἐγράφη, καθάπερ οὐδὲ τὰ ε' τὰ εἰς Θεοφράστου βιβλίον δ' περὶ καταφάσεως καὶ ἀποφάσεως ἐγράφη. Τὰ δ' εἰς πρότερον (leg. τὸ περὶ) λέξεως Εὐδήμου πρότερον ἑτέροις ἀξιωμασιν ἐποίησα. Præcedunt autem commentarii in Aristotelis perì ἐρμηνείας libellum et Ἀναλυτικῶν libros. Inter ea vero, quæ postea diligentius elaboraverat, volumina enumerantur p. 368, perì ἐρμηνείας, πρότερα Ἀναλυτικά, εἰς τὰς Κατηγορίας, εἰς τὸ περὶ καταφάσεως καὶ ἀποφάσεως Θεοφράστου, περὶ τοῦ ποσαυτῶς, εἰς τὸ περὶ λέξεως Εὐδήμου ὑπομημάτα γ', περὶ τῶν κατὰ τὸ διῶτι ἀποδείξεων, περὶ τῶν ἐνδεχομένων προτάσεων καὶ συλλογισμῶν, περὶ τῶν ἐκ μικτῶν προτάσεων συλλογισμῶν, περὶ τῶν κατὰ τὴν λέξιν σορισμάτων. Hinc simul intelligitur, Eudemii perì λέξεως opus ad dialecticam illustrandam pertinuisse.)

117. Ἢ δὲ παρὰ τῷ Περιπατητικῷ Εὐδήμῳ ἀναγεγραμμένη ὡς τοῦ Ὀρφέως ὄσα θεολογία πᾶν τὸ νοητὸν ἐσιώπησεν ὡς παντάπασιν ἀβῆτον τε καὶ ἀγνωστον τρόπον τινὰ ^a κατὰ διέξροδόν τε καὶ ἀπαγγελίαν, ἀπὸ δὲ τῆς νυκτὸς ἐποίησατο τὴν ἀρχήν, ἀφ' ἧς καὶ ὁ Ὀμηρος, εἰ καὶ μὴ συνεχῆ πεποίηται, τὴν γενεαλογίαν ἵστησιν. ^b Οὐ γὰρ ἀποδεκτόν Εὐδήμου λέγοντος, ὅτι ἀπὸ Ὠκεανοῦ καὶ Τηθύος ἀρχεται· φαίνεται γὰρ εἰδῶς καὶ τὴν Νύκτα μεγίστην οὕτω θεόν, ὡς καὶ τὸν Δία εἰσεσθαι αὐτήν· ἄζετο γὰρ μὴ Νυκτὶ θεῆ ἀποθύμια βέζοι^c. Ἄλλ' Ὀμηρος μὲν καὶ αὐτὸς ἀρχέσθω ἀπὸ νυκτὸς.

Ἡσίοδος δὲ μοι δοκεῖ πρῶτον γενέσθαι τὸ Χάος ἱστορῶν τὴν ἀκατάληπτον τοῦ νοητοῦ καὶ ἡνωμένην παντελῶς ρύσιν κεκληθέμεναι Χάος· ταύτην ^d δὲ τὴν

116. Demonstrandum autem post hæc fuerit, cur præter illam ambiguitatem e tanta varietate, quantum Aristoteles esse vult, constet. Erit igitur dictum verborum compositio. Necesse est illam ambiguitatem aut in aliquo horum verborum aut in ipso dicto esse (nihil enim tertium habemus) idque vel actu vel potentia vel specie : nam præter hæc nihil aliud quis subesse animadvertat. Quippe actu ambiguitatem illam habent propter nominis communitatem nomenque ancipitem, ac sub nomine quidem propter vocem communitatem, sub dicto autem ob vocem ancipitem anceps sententia subjicienda est. Sed quoniam de iis quæ actu et potentia ambigua sunt diximus, restat ut de verborum ambiguitate e specie orta disseramus. Talis vero ambiguitas dictionis forma contingit, quemadmodum antea exposuimus. Apparet enim etiam nomen ambiguum, si non inest in eo hæc vis, haud secus atque dictum, si hæc notio ei subjecta non est. Singulorum autem quæ præ-

dicta sunt exempla ex Aristotele, Eudemo aliisque sumas.

117. At quæ apud Eudemum Peripateticum perscripta legitur tanquam Orphica rerum divinarum scientia omnem naturam intelligibilem silentio præterit ut plane ineffabilem et ignotam quodammodo explicatori et enarratori, sed principium ducit a nocte, a qua etiam Homerus, quamvis non perpetuum fecerit, progeniem orditur. Neque enim assentientium Eudemo dicenti, eum ab Oceano et Tethye exordium capere : apparet enim illum scire Noctem quoque maximam esse deam, adeo ut etiam Jupiter eam veneretur : *verebatur enim, ne Nocti celeri ingrata faceret*. Sed Homerus quidem et ipse a nocte ordiatur.

Hesiodus autem mihi videtur primum existisse chaos tradens incomprehensam naturam intelligibilis et plane unitam vim chaos appellasse, hanc vero primam produxisse, tanquam universæ deorum sobolis principium,

πρώτην ἐκέλευεν παράγειν ὡς τινα ἀρχὴν τῆς ὅλης γενεᾶς τῶν θεῶν, εἰ μὴ ἄρα Χάος μὲν τὴν δευτέραν τῶν θυῶν ἀρχῶν. Ταύτην ἔδὲ καὶ Τάρταρον καὶ Ἔρωτα τὸ τριπλοῦν νοητόν, τὸν μὲν Ἔρωτα ἀντὶ τοῦ τρίτου, ὡς κατὰ ἐπιστροφὴν θεωρουμένην (τοῦτο γὰρ οὕτως ὀνομάζει καὶ ὁ Ὀρφεύς ἐν ταῖς βραψυδαίαις), τὴν δὲ Γῆν ἀντὶ τοῦ πρώτου, ὡς πρώτην ἐν στερεῶι τινὶ καὶ οὐσιώδει καταστήματι παθεῖσαν, τὸν Τάρταρον ἀντὶ τοῦ μέσου, ὡς ἤδη πῶς εἰς διάκρισιν παρακεκλιμένην.

Ἄκουσίλαος δὲ Χάος μὲν ὑποτίθεσθαι μοι δοκεῖ τὴν πρώτην ἀρχὴν ὡς πάντη ἄγνωστον, τὰς δὲ δύο μετὰ τὴν μίαν, Ἐρεβον μὲν τὴν ἄβρεια, τὴν δὲ θῆλειαν Νύκτα, ταύτην μὲν ἀντὶ ἀπειρίας ἔ, ἐκείνην δὲ ἀντὶ πέραςτος. Ἐκ δὲ τούτων φησὶ μιχθέντων αἰθέρα γενέσθαι καὶ Ἔρωτα καὶ Μῆτιν, τὰς τρεῖς ταύτας νοητὰς ὑποστάσεις, τὴν μὲν ἄκραν αἰθέρα ποιῶν, τὴν δὲ μέσην Ἔρωτα κατὰ τὴν φυσικὴν μεσότητα τοῦ ἔρωτος, τὴν δὲ τρίτην Μῆτιν κατ' αὐτὸν ἤδη τὸν πολυτήμητον νοῦν. Παράγει δὲ ἐπὶ τούτοις ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ ἄλλων θεῶν πολλὸν ἀριθμὸν κατὰ τὴν Εὐδήμου ἱστορίαν.

Τὸν δὲ Ἐπιμενίδην δύο πρώτας ἀρχὰς ὑποθέσθαι, Ἄερα καὶ Νύκτα, δηλονότι σιγῇ τιμήσαντα τὴν μίαν πρὸ τῶν θυῶν, ἐξ ὧν γεννηθῆναι Τάρταρον οἶμαι τὴν τρίτην ἀρχὴν, ὡς τινα μικτὴν ἐκ τῶν θυῶν συγκριθεῖσαν, ἐξ ὧν τινὰς τὴν νοητὴν μεσότητα οὕτω καλέσαντας ἔ, διότι ἐπ' ἄμφω διατείνει τό τε ἄκρον καὶ τὸ

πέρας, ὧν μιχθέντων ἀλλήλοις ὧν γενέσθαι τοῦτο ἐκείνο τὸ νοητὸν ζῆλον ὡς ἀληθῶς, ἐξ οὗ πάλιν ἄλλην γενεάν προσελθεῖν.

Φερεκύδης δὲ ὁ Σύριος Ζῆνα μὲν εἶναι ἄει καὶ Χρόνον καὶ Χθονίαν τὰς τρεῖς πρώτας ἀρχὰς, τὴν μίαν, φημί, πρὸ τῶν θυῶν, καὶ τὰς δύο μετὰ τὴν μίαν, τὸν δὲ Χρόνον ποιῆσαι ἐκ τοῦ ἑαυτοῦ γόνου ἔ πῦρ καὶ πνεῦμα καὶ ὕδωρ, τὴν τριπλῆν, οἶμαι, φύσιν τοῦ νοητοῦ, ἐξ ὧν ἐν πέντε μυχοῖς διηρημένων πολλὴν ἄλλην γενεάν συστήναι θεῶν τὴν πεντάμυχον ἑ καλοῦμένην, ταῦτόν δὲ ἴσως εἰπεῖν, τὴν πεντάκοσμον ἔ. Περὶ δὲ τούτων ἄλλος ἴσως φανεῖται καιρὸς. Τοιαῦται μὲν οὖν καὶ τοσαῦται ταῦν παρελήφθωσαν ἡμῖν αἰ διὰ μύθων ἑλληνικῶν ὑποθέσεις πολλῶν καὶ ἄλλων οὐσῶν.

Τῶν δὲ βραβάρων εἰκόμασι Βαβυλωνίοι μὲν τὴν μίαν τῶν ὅλων ἀρχὴν σιγῇ παριέναι, δύο δὲ ποιεῖν Ταυθὲ καὶ Ἀπασῶν, τὸν μὲν Ἀπασῶν ἄνδρα τῆς Ταυθὲ ποιῶντες, ταύτην δὲ μητέρα θεῶν ὀνομάζοντες, ἐξ ὧν μονογενῆ παῖδα γεννηθῆναι τὸν Μοῦμίτι, αὐτόν, οἶμαι, τὸν νοητὸν κόσμον ἐκ τῶν θυῶν ἀρχῶν παραγόμενον. Ἐκ δὲ τῶν αὐτῶν ἄλλην γενεάν προσελθεῖν, Δαχλὴν καὶ Δαχόν, εἶτα αὖ τρίτην ἐκ τῶν αὐτῶν Κισσαρῆ καὶ Ἀσσωρῶν, ἐξ ὧν γενέσθαι τρεῖς, Ἄνον καὶ Ἰλλινὸν καὶ Ἄον, τοῦ δὲ Ἀοῦ καὶ Δαύκης υἱὸν γενέσθαι τὸν Βῆλον, ὃν δημιουργὸν εἶναι φασιν.

Μάγοι δὲ καὶ πᾶν τὸ ἄρειον γένος, ὡς καὶ τοῦτο

nisi forte chaos duorum principiorum secundum esse voluit. Cæterum hanc vim et Tartarum et Amorem triplicem naturam intelligibilem iudicavit, Amorem quidem tertio loco ponens, ut juxta conversationem mente circumspectam (hoc enim sic etiam Orpheus in carminibus vocat), Terram autem primo loco, ut primam in certo quodam et naturali statu collocatam, Tartarum denique medio loco, ut jam quodammodo ad dissolutionem incitatum.

Acusilaus autem chaos ponere mihi videtur primum principium ut prorsus ignotum, duo vero post illud unum, Erebum marem et Noctem feminam, hanc quidem infinitatis, at illam finis loco. Ex his mixtis aut ætherem esse ortum et Amorem et Metin, tres hæc intelligibiles personas, summam ætheris faciens substantiam, mediam Amoris propter vegetabilem amoris medietatem, tertiam denique personam ob ipsam jam mentem honestam Metin appellans. Sed post hæc ex iisdem magnum etiam aliorum deorum numerum juxta Eudemii historiam generat.

Epimenidem autem arbitror duo prima principia statuuisse Aërem et Noctem, quom scilicet unum tacite præferret his duobus, ex quibus Tartarum tertium principium procreatum puto, utpote ex duobus illis mixtum et temperatum, ex quibus nonnullos intelligibilem medietatem ita nominasse reor, quod ad utraque et summa

et infima pertinet, quibus mixtis partum esse hoc ovum, quasi animal illud vere intelligibile, ex quo rursus alia soboles exclusa sit.

Pherecydes Syrius Jovem, Tempus et Terram, tria prima principia, semper esse censet, unum, opinor, ante duo reliqua et duo illa post unum, Tempus autem ex suo semine procreasse ignem et spiritum et aquam, triplicem nimirum vim naturæ intelligibilis, e quibus in quinque penetralia distributis alia frequens deorum soboles conflata sit, quæ quinque penetralium vel fortasse vocabulo idem declarante quinque mundorum divina progenies nuncupetur. Sed de his alius fortasse erit dicendi locus. Talia igitur tantaque (quom multa etiam alia sint) fabularum græcarum beneficio inventa dicendi argumenta nunc a nobis assumpta ad disputandum sufficiant.

Et barbaris videntur Babylonii unum rerum universalis principium silentio præterire, duo autem facere Tauthe et Apason, Apason quidem maritum Tauthe uxoris statuentes, hanc vero deorum matrem nominantes, e quibus unicum filium Moymin natum esse dicunt, ipsam, opinor, mundum intelligibilem e duobus illis principiis generatum. Ab iisdem etiam sobolem esse ortam, Dachen et Dachum, deinde rursus tertiam ab iisdem Cissare et Assarum, e quibus tres, Anum et Illinum et Aum genitos esse narrant, Ai autem et Daces

γράφει δ' Εὐδήμος, οἱ μὲν Ἰόπον, οἱ δὲ Χρόνον^α καλοῦσι τὸ νοητὸν ἅπαν καὶ τὸ ἡνωμένον, ἐξ οὗ διακρίθῃται ἢ θεὸν ἀγαθὸν καὶ δαίμονα κακόν, ἢ φῶς καὶ σκότος πρὸ τούτων, ὡς ἐπίους λέγειν. Οὗτοι δ' οὖν καὶ αὐτοὶ μετὰ τὴν ἀδιάκριτον φύσιν διακρινομένην ποιοῦσι τὴν διτετὴν συστοιχίαν τῶν κρειττόνων^ο, τῆς μὲν ἡγεῖσθαι τὸν Ὠρομάσδην, τῆς δὲ τὸν Ἀρειμάνιον.

Σιδώνιοι δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν συγγραφεὰ περὶ πάντων Χρόνον ὑποτίθενται καὶ Πόθον καὶ Ὀμίγην, Πόθου δὲ καὶ Ὀμίγης μιγέντων ὡς δυεῖν ἀρχαῖν Ἄερα γενέσθαι καὶ Λύραν, ἄερα μὲν ἄκρατον τοῦ νοητοῦ παραδηλοῦντες, αὐραν δὲ τὸ ἐξ αὐτοῦ κινούμενον τοῦ νοητοῦ ζωτικὸν προτύπωμα. Πάλιν δὲ ἐκ τούτων ἀμφὸς Ὠτον γεννηθῆναι κατὰ τὸν νοῦν, οἶμαι, τὸν νοητόν. Ὡς δὲ ἐξώθεν Εὐδήμου τὴν Φοινίκων εὐρίσκομεν κατὰ Μῶγον μυθολογίαν, Αἰθῆρ ἦν τὸ πρῶτον καὶ Ἄηρ αἱ δύο αὐταὶ ἀρχαί.

Αἰγυπτίων δὲ ὁ μὲν Εὐδήμος οὐδὲν ἀκριβὲς ἱστορεῖ, οἱ δὲ Αἰγύπτιοι καθ' ἡμᾶς φιλόσοφοι γαγονότες ἐξήνεγκαν τῶν ἀρχῶν^ρ τὴν ἀλήθειαν κεκρυμμένην εὐρόντες ἐν Αἰγυπτίαις δὴ τισὶ λόγοις.

(Damascius de primis principiis pag. 382 ed. Kopp. Scripsi¹ τρόπον τινὰ κατὰ] codd. τρόπον κατὰ. — ² ἴσθησιν] vulgo ἴσθησάν. — ³ βέξοι] cum Damascii codd; ἔρδοι pars librorum Homeri Iliad. XIV, 261. — ⁴ ταύτην δὲ τὴν πρώτην] codd. τὴν δὲ τὴν πρώτην. — ⁵ ταύτην δὲ καὶ Ἄρταρον] codd. τὴν δὲ καὶ Ἄρταρον. — ⁶ παρακεκινημένον] vulgo παρακεκινημένου. — ⁷ μὲν ἀντὶ ἀπειρίας] codd. μὲν ἀπειρίας. — ⁸ καλέσαντας] libri καλέσαντα. — ⁹ Ζῆνα μὲν εἶναι] e Koppii conjectura; libri ζῶντα μενῆναι. Similiter Diogenes Laërtius I, 119 σώζεται δὲ τοῦ Συρίου τό τε βιβλίον ὁ συνῆραψεν, οὗ ἡ ἀρχή· Ζεὺς μὲν καὶ Χρόνος εἰς αἰεὶ καὶ Χθὼν ἦν. (leg.

Xθωνὴ ἦν). Χθωνὴ δὲ ὄνομα ἐγένετο Γῆ, ἐπειδὴ αὐτῇ Ζεὺς γέρας διδοῖ. Vide quæ notavi ad Empedoclis versum καὶ ἐν' ἦσαν Χθωνὴ τε καὶ Ἡλιόπη ταναῶπις in Phil. Græc. Fragm. vol. I p. 21 Cf. Sturzium de Pherecyde p. 40 seqq. — ^κ τοῦ ἐαυτοῦ γόνου] vulgo τοῦ γόνου ἐαυτοῦ. — ^ι πεντάμορον] libri πεντέμορον. Sed varietate lectio etiam in aliis vocabulis, quum promiscue πενταδραχμία et πεντεδραχμία dicatur et illud quidem Xenophon Hellen. I, 6, 12, hoc vero Dinælius contra Demosthenem 56 posuerit. At eam quam edidi formam Græcis usitatorem fuisse constat. — ^μ πεντάκοσμον] libri πεντέκοσμον. — ^ν Χρόνον] vulgo Χρόνοι. — ^ο συστοιχίαν τῶν κρειττόνων] codd. συστοιχίαν τῶς κρειττόνων. — ^ρ ἐξήνεγκαν τῶν ἀρχῶν τὴν ἀλήθειαν] libri ἐξήνεγκαν αὐτῶν τὴν ἀλήθειαν.

118. Ἀριστοτέλης δὲ ἐν τῷ πρώτῳ περὶ φιλοσοφίας καὶ πρεσβυτέρους εἶναι τῶν Αἰγυπτίων, καὶ δύο κατ' αὐτοὺς εἶναι ἀρχάς, ἀγαθὸν δαίμονα καὶ κακὸν δαίμονα· καὶ τῷ μὲν ὄνομα εἶναι Ζεὺς καὶ Ὠρομάσδης, τῷ δὲ Αἰδὴς καὶ Ἀρειμάνιος. Φησὶ δὲ ταῦτα καὶ Ἐρμιππος ἐν τῷ πρώτῳ περὶ Μάγων καὶ Εὐδόξος ἐν τῇ Περίδῳ καὶ Θεόπομπος ἐν τῇ ἡγδόῃ τῶν Φιλιππικῶν, ὅς καὶ ἀναβιώσασθαι κατὰ τοὺς Μάγους φησὶ τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἔσσεσθαι ἀθανάτους καὶ τὰ ὄντα ταῖς αὐτῶν ἐπικλήσεσι διαμενεῖν. Ταῦτα δὲ καὶ Εὐδήμος ὁ Πρόδιος ἱστορεῖ.

(Diogenes Laërtius lib. I, 9. Cæterum Eudoxi liber, quem hic simpliciter Περίδον nominat Diogenes, 175 περίδοδος; inscribatur. Vide eundem lib. VIII, 90 et ibi Menagium.)

119. Cæterum, quamobrem plurimos jam pisces cognoverim, quorundam adhuc nescius esse nolim, discat Æmilium, quoniam usque adeo re-

filium fuisse Belum, quem mundi opificem esse aiunt.

Magi autem et totum illud militare genus, quemadmodum et hoc Eudemus scribit, partim Spatium, partim Tempus omnem intelligibilem et unitam naturam appellant, a qua separatum esse vel deum bonum et genium malum, vel ante eos lucem et tenebras quorundam opinio est. Hi igitur et ipsi post indiscretam progeniem discretam faciunt duplicem bonorum malorumque geniorum soholem, atque illius quidem Oromasden, hujus vero Arimanium ducem esse arbitrantur.

Cæterum Sidonii juxta eundem scriptorem omnibus præponunt Tempus, Cupidinem et Nebulam, Cupidine autem et Nebula tanquam duobus principiis mixtis Aërem natum esse et Auram affirmant, aërem quidem immunem naturæ intelligibilis perhibentes, auram vero vegetabile naturæ intelligibilis exemplar ab eo motum nominantes. Rursus ex his ambobus Otum esse genium propter iaentem, opinor, divinam. Ut autem, si ab Eudemo discesseris, Phœnicum fabulas secundum Mochum

narratas reperimus, Æther primum et Aër duo hæc principia fuerunt.

Denique de Ægyptiorum opinionibus nihil exploratum perscribit Eudemus; sed Ægyptii nostro more philosophati quum principiorum veritatem in Ægyptiacis quibusdam libris invenissent, occultatam vulgarunt.

118. Ægyptiis vero antiquiores esse magos, Aristoteles auctor est in primo de philosophia libro, duoque de illorum sententia esse principia, tum bonum, tum malum genium. Eorum alterum Jovem et Oromasden, alterum Orcum et Arimanium appellari. Quod Hermippus quoque in primo de Magis ait, atque Eudoxus in Terræ ambitu, et Theopompus octavo Philippicorum libro, qui de magorum sententia ad vitam etiam redituros homines dicit, immortalesque futuros, et res omnes illorum precationibus permansuras. Hæc Eudemus quoque Rhodius tradit.

119. Cæterum, quamobrem plurimos jam pisces cognoverim, quorundam adhuc nescius esse nolim, discat

nus meis curat. Quamquam est jam præcipiti ævo et occidua senectute : tamen, si videtur, accipiat doctrinam seram plane et postumam. Legat veterum philosophorum monumenta, tandem ut intelligat, non me primum hæc requisisse, sed jam pridem majores meos, Aristotelem dico et Theophrastum et *Eudemum* et Lyconem cæterosque Platonis minores : qui plurimos libros de genitu animalium deque victu deque particulis deque omni differentia reliquerunt. Bene, quod apud te, Maxime, causa agitur, qui pro tua eruditione legisti profecto Aristotelis περί ζώων γενέσεως, περί ζώων ανατομῆς, περί ζώων ιστορίας multijuga volumina, præterea problemata innumera ejusdem, tum ex eadem secta cæterorum, in quibus id genus varia tractantur.

(Apulejus de magia orat. cap. 36.)

120. Οἱ πελεκᾶνες ἐν τοῖς ποταμοῖς κόγχας περιχαίνοντες εἶτα καταπίνουσιν. Ἐνδον δὲ καὶ ἐν μυγῶ τῆς γαστροῦ ὑποθάψαντες ἀνιμῶσι^a καὶ τὰ μὲν ὀστράκια ἐκ τῆς ἀλέας διέστη ὡσπεροῦν τῶν ἐφθῶν^b οἱ δὲ ἐξορύττουσι τὰ κρέα καὶ ἔχουσι δειπνον. Καὶ μέντοι καὶ οἱ λάροι, ὡς Εὐδήμος φησὶ, τοὺς κοχλίας μετεωρίζοντες καὶ ὑפוῦ αἴροντες ταῖς πέτραις βιαιότατα προσαράττουσιν.

(Ælianus de animalium natura lib. III, cap. 20. Περί πελεκάνων καὶ λάρων. Scripsi : ^a ἀνιμῶσι] codd. ἀνιμῶσιν. — ^b προσαράττουσι] codd. προσαράττουσιν.)

121. Λέγει Εὐδήμος ἐν Παργαίῳ τῷ Θρακίῳ κοίτη λέοντος ἐρήμῃ φυλακῆς ἐπιστάσων ἄρκτον σκύμνουσ τοῦ λέοντος διαφθεῖραι διὰ τὸ μικροῦς εἶναι ἔτι καὶ ἀμῦναι σφισιν ἀδυνατούς. Ἐπεὶ δὲ ἀφίκετο ἔκ τινος ἄγρας ὃ τε πατὴρ καὶ ἡ μήτηρ, καὶ εἶδον τοὺς παῖ-

δας ἐν τοῖς φόνοις, οἷα εἰκὸς ἤλγουν καὶ ἐπὶ τὴν ἄρκτον ἵεντο. Ἡ δὲ δεύσασα εἰς τι δένδρον ἧ ποδῶν εἶχεν ἀνέθει καὶ καθῆστο, τὴν ἐπιβουλὴν τὴν ἐξ ἐκείνων ἐκκλίνειν περρωμένη. Ὡς δὲ ἐδόκουν, ἕνεκα τοῦ πη τιμωρήσασθαι^a τὸν λυμεῶνα ἤκειν δεῦρο, ἐνταῦθα ἡ μὲν λέαινα οὐ λείπει τὴν φυλακὴν, ἀλλ' ὑπὸ τῷ πρέμῳ καθῆστο ἐλλοχθῶσα καὶ ὑφαιμον ἄνω βλέπουσα. Ὁ δὲ λέων, οἷα ἀδημονῶν καὶ ἀλύων ὑπὸ τοῦ ἄγους ὡς ἄνθρωπος, εἶτα ἐν τοῖς ὄρεσιν ἠλᾶτο^b καὶ ἀνδρὶ ὕλουργῷ περιτυγγάνει. Ὁ δὲ εἶδισε καὶ ἀφίησι τὸν πέλεκον. Τὸ δὲ θηρίον ὃ λέων ἔσαινέ τε καὶ ἑαυτὸν ἀνατείνας ἠσπάξεντο, ὡς οἷός τε ἦν, καὶ τῇ γλώττῃ τὸ πρόσωπον ἐφαίδρουν αὐτῷ^c καὶ ἐκείνος ἐπεθάρασεν^c ὃ τε λέων περιβαλὼν οἱ τὴν οὐρὰν ἤγεν αὐτόν, καὶ ἀφιέντα τὸν πέλεκον οὐκ εἶα, ἀλλ' ἐσήμαινε τῷ ποδι ἀνελεσθαι. Ὡς δὲ οὐ συνίει, ὅδε^d τῷ στόματι ἐλάθετο καὶ ὠρεξέν οἱ, καὶ εἶπετο ἐκείνος, ἄγει τε αὐτὸν ἐπὶ τὸ αὐλίον. Καὶ ἡ λέαινα εἶδε, καὶ αὐτὴ προσελθοῦσα ἐπεσήμαινε, καὶ εὔρα οἰκτρόν, καὶ ἀνέβλεπεν εἰς τὴν ἄρκτον. Συνιδὼν οὖν ὃ ἄνθρωπος καὶ συμβαλὼν ἠδίκησθαι τι τούτους ἐξ ἐκείνης, ὡς εἶχε βίωμης τε καὶ χειρῶν ἐξέκοψε τὸ δένδρον. Καὶ τὸ μὲν ἀνετράπη, ἡ δὲ κατηνέχθη, καὶ διεσπάσαντο οἱ θῆρες αὐτῆν· τὸν τε ἄνθρωπον ὃ λέων ἀπαθῆ τε καὶ ἀσινῆ πάλιν ἐπανήγαγεν εἰς τὸν γῶρον, οὗ πρότερον ἐνέτυχεν αὐτῷ, καὶ ἀπέδωκε τῇ ἐξ ἀρχῆς ὕλοτομίᾳ.

(Ælianus de animalium natura lib. III, cap. 21 περί λέοντος καὶ ἄρκτου καὶ ὕλουργῷ. Scripsi : ^a ἐδόκουν, ἕνεκα τοῦ πη τιμωρήσασθαι] codd. ἐδόκουν τοῦ πη τιμωρήσασθαι. — ^b ἠλᾶτο] cum Gesnero ; codd. ἤλαντο. — ^c ἐπεθάρασεν] libri ὑπεθάρασεν. — ^d ὅδε] libri ὃ δέ. —)

122. Λέγει Εὐδήμος ἔππου νέας καὶ τῶν νεμομένων τῆς ἀρίστης ἐρασοῦσθαι τὸν ἵπποκόμον, ὡσπεροῦν κα-

Æmilium, quoniam usque adeo rebus meis curat. Quamquam est jam præcipiti ævo et occidua senectute : tamen, si videtur, accipiat doctrinam seram plane et postumam. Legat veterum philosophorum monumenta, tandem ut intelligat, non me primum hæc requisisse, sed jam pridem majores meos, Aristotelem dico et Theophrastum et *Eudemum* et Lyconem cæterosque Platonis minores : qui plurimos libros de genitu animalium deque victu deque particulis deque omni differentia reliquerunt. Bene, quod apud te, Maxime, causa agitur, qui pro tua eruditione legisti profecto Aristotelis περί ζώων γενέσεως, περί ζώων ανατομῆς, περί ζώων ιστορίας multijuga volumina, præterea problemata innumera ejusdem, tum ex eadem secta cæterorum, in quibus id genus varia tractantur. (Apulejus de magia orat. cap. 36.)

120. Pelecani fluviatilibus conchis se complent, easque quum stomachi calore concoxerint, evomunt, atque testis jam alvi calore diductis, eligunt ex his quæ sunt

esculenta. Quin etiam gaviæ, ut Eudemus scribit, sublimes cochleas rapiunt, atque ab alto dejectas violentissime ad saxa allidunt. Quo fit, ut remotis testis esculenta eligant.

121. In Pangæo, Thraciæ monte, Eudemus ait ursam leonis cubili a defensoribus vacuo adstantem, hujus catulos qui per ætatem se nondum tueri possent, interfecisse. Mox parentes quum alicunde ex venatu revertissent cæsosque vidissent catulos, acerbissimo, ut par erat, dolore affectos ursam insecutos esse. Hanc autem metu perterritam, postquam aufugit, in arborem evasisse, ibique ut ilorum insidias vitaret consedissee. Quum vero suspicarentur, lignatorem quodammodo in ultionem cædis jamjam affore, leonem quidem continenter ad arboris truncum insidias comparantem excubuisse et sublati oculis, quia sanguineus rubor ei suffundebatur, tetricum præ se tulisse vultum. Leonem vero haud secus atque hominem dolore cruciatum in montibus errasse, dum materiarium fabrum offendisset

λῆς μετράκος καὶ ἐν τῇ χωρίῳ ὠρικωτέρας πασῶν, καὶ τὰ μὲν πρῶτα ἐγκαρτερεῖν, τελευταῖοντα δὲ ἐπιτολμῆσαι τῇ λέγει τῷ ξένῳ, καὶ ὁμιλεῖν αὐτῇ. Τῇ δὲ εἶναι πῶλον καὶ τοῦτον καλόν. Θεασάμεόν γε μὴν τὸ πρακτόμενον ἀλγῆσαι, ὡσπερὸν τυραννουμένης μητρὸς ὑπὸ τοῦ δεσπότης, καὶ ἐμπηδῆσαι καὶ ἀποκτείνει τὸν ἄνδρα. Ἔτα μέντοι καὶ φυλάζει, ἐνθα ἐτάφη, καὶ φοιτῶντα ἀνορύττει, καὶ ἐνυθρίζει τῷ νεκρῷ, καὶ λυμάνεσθαι λύμην ποικίλην οὐκαὶ θανομένῳ ἀλγούντα αὐτόν.

(*Aelianus de animalium natura lib. IV cap. 8* περὶ τοῦ ἵπποκόμου τοῦ ἐρασθέντος τῆς ἵππου.)

123. Θαυμάσαι λόγον ἄξιόν φησιν Εὐδήμος· καὶ τῷ γε ἀνδρὶ τῷδε ὁ λόγος οὗτός ἐστιν. Νεανίας θηρατικός, συμβιών τοῖς τῶν ζῴων ἀρικωτάτοις, οἷός α' ἐκ νέον μέντοι καὶ βρεφῶν πεπωλεμένους εἶχε, συντρόφους τε καὶ συσσίτους ἑαυτοῖς γεγεννημένους κύνα καὶ ἄρκτον καὶ λέοντα. Καὶ ταῦτα μὲν ὀλίγου χρόνου ὁ πρὸς ἄλλα εἰρήνην ἄγειν καὶ φίλα νοεῖν φησιν ὁ Εὐδήμος· μίᾳ δὲ τυγείν ἡμέρας τὸν κύνα προσπαίζοντα τὴν ἄρκτον καὶ ὑπαικάλλοντα καὶ ἐρσεχελούοντα, τὴν δὲ οὐκ εἰωθότως ἐκθηριωθῆναι, καὶ ἐμπυσεῖν τῷ κυνί, καὶ λαφύσαι τοῖς ὄνυξι τοῦ δειλίου τὴν γαστέρα, καὶ διασπᾶσθαι αὐτόν. Ἄγανακτῆσαι δὲ τῷ συμβάντι ὁ αὐτός φησι τὸν λέοντα, καὶ οἰοεῖ μισῆσαι τὸ ἀσπονδὸν τῆς ἄρκτου καὶ ἀφίλον, καὶ τὸν κύνα οἷα ἐταί-

ρον ποθῆσαι, καὶ εἰς δίκαιαν προελθεῖν ὀργήν, καὶ ἐπιθεῖναι τῇ ἄρκτῳ τὴν δίκην, καὶ τὰ αὐτὰ δρᾶσαι αὐτῇ, ἀπερὸν εἰργάσατο τὸν κύνα ἐκείνη. Ὁμηρος μὲν φησιν· ὡς ἄγαθόν, καὶ παῖδα καταφθιμένους λιπέσθαι. Ἔοικε δὲ ἡ φύσις δεικνύναι, ὅτι καὶ φίλον αὐτῷ τιμωρὸν καταλιπεῖν, ὃ φίλε Ὁμηρε, κέρδος ἐστὶν οἷόν τι καὶ περὶ Ζήνωνος καὶ Κλεάνθους ὁ νοούμεν εἶτε ἀκούομεν.

(*Aelianus de animalium natura lib. IV, cap. 15* περὶ λέοντος τοῦ τιμωρήσαντος τῷ κυνί τῷ συντρόφῳ. *Scripti* : ὁ οἷός τε vel οἷόν τε. — ὁ μὲν ὀλίγου χρόνου] *codd.* μὲν χρόνου. — φίλα νοεῖν] *cum codd.*; i. e. φίλα φρονεῖν. *Confer poeticam locutionem ἐσθλὰ νοεῖν.* — ὁ ὡς] *cum codd.*; vulgo ὡς apud Homerum *Odys. lib. III vs. 196.* *Sensum hunc esse patet.* *Bonum est, filium etiam bonum esse patris boni, qui ab insidiatore necatus sit.* *Nam alias ultio nulla est.* — ὁ Κλεάνθους] *libri Κλεάνθου.* —)

124. Εἶναι δὲ ἄλογα μὲν ζῶα, φυσικὴν δὲ ἔχειν ἀριθμητικὴν μὴ διδαχθέντα, Εὐδήμος φησι, καὶ ἐπάγει μαρτύριον ἐκείνο τῶν ἐν τῇ Λιθύῃ ζῴων· τὸ δὲ ὄνομα οὐ λέγει. Ἄ δὲ λέγει, ταῦτά ἐστιν. Ὁ, τι ἂν θηράσῃ, ποιεῖν μοίρας ἑνδεκά, καὶ τὰς μὲν δέκα σιτεῖσθαι, τὴν δὲ ἑνδεκάτην ἀπολιπεῖν ὅταν δῆ (ἀντὶ δὲ τοῦ, καὶ ἐννοεῖται τι, σκοπεῖται ἄξιον ὁ) ἀπαρχὴν γέ τινα ἢ δεκά-

Cujus e manibus terrore percussi ubi securim excidisse bestia vidit, se erigens, ut poterat, illum palpando amplexabatur linguaque ei faciem abstergebat. Quam benignitatem homo sentiens suis rebus fidere cepit. Leo hunc cauda amplexatus ducebat, neque elapsam ex ejus manibus securim relinquere eum patiebatur, sed pede suo securim tollendam esse ostendebat : quumque homo rem non intelligeret, securim leo morsu correptam illi præbuit : postremo illum ad lustra sua, ubi strati catuli jacebant, perduxit. Id postquam leena animadvertit, ipsa quoque ad eos profecta, simul quid accidisset homini significabat, simul miseræ speciem habens ursam suspiciebat. Unde homo conjectura assecutus suspicatusque, gravem hos ab ista injuriam accepisse, omnibus viribus ad cædendam arborem incubuit. Quæ simul atque prostrata est, ursam in terram delapsam feræ dilaniarunt : hominem autem integrum intactumque leo reduxit in locum, ubi prius in eum inciderat, atque materiam quam ab initio cædebat, illum inviolatum reddidit.

122. Equam Eudemus ait ætate florentem atque armenti præstantissimam, tanquam istius regionis omnium formosissimam puellam ab equisone amatam esse, ac primo quidem eum cupiditatem continuisse, deinde vero alienam Venerem attingere ausum cum illa coivisset. Posteaquam autem equæ pullus et ipse nitidus re quæ gerebatur animadvertens acerbo dolore angeretur, utpote sæviante in matrem domino, bestiam istam impetu

facto virum interemisit. Mox quum observasset, ubi humaretur, eo profectum refodisse omnibusque suppliciiis cadaver jam nullum dolorem ex vexantis merore percipiens affecisse.

123. Miram rem memoriæ prodit Eudemus, quæ sic se habet. Juveni ferarum domitori, cum bestiis a teneris unguiculis conversari et convivere solito, fuisse canem, ursam et leonem. Hos aliquamdiu et pacem inter se servasse et amicitiam recte coluisse ait Eudemus : deinde quum aliquando canis cum ursâ jocans eam adularetur et illuderet, hanc præter consuetudinem efferatam impetu miserî ventrem unguibus dilaniasse et corpus ejus distraxisse. Cujus facti atrocitatem leonem indignatum et canis tanquam socii desiderio flagrantem, et perfidiæ ursinæ odio, quod fœdus illa fregisset et amicitiam institutam violasset, adductum, justa iracundia contra ursam tum exarsisse, tum ab ea easdem pœnas, quibus illa prius canem affecisset, repetivisse. Ita non solum, ut Homerus canit *Expedit interdum prolem superesse parentis Vindictæ*, sed quemvis amicum ultorem relinqui, lucrum videtur, quod bestiarum exemplis natura docet : et tale quid etiam, quod animis nostris obversatur, de Zenone et Cleanthe accepimus.

124. Animalia rationis expertia computandi artem, quam a nemine didicerint, natura tenere, Eudemus tradit, idque Libycorum animalium, quorum nomina tacet, testimonio confirmat. Quæ autem dicit, hæc sunt. Quod ceperint, in undecim partes dividere, et decem

την. Ὡς ἂν εἴποις οὐκοῦν ἐκπλαγῆναι δίκαιον τὴν αὐτοδίδακτον σοφίαν, ἢ τὴν μονάδα^b καὶ δυάδα καὶ τοὺς ἐξῆς ἀριθμοὺς ζῶν οἶδεν ἄλογον. Ἀνθρώπων δὲ δεῖ πόσων μὲν τῶν μαθημάτων, πόσων δὲ τῶν πληθῶν, ἕνα ἢ μάθη ταῦτα εὔ καὶ καλῶς, ἢ πολλὰκίς μὴ μάθη; (Elianus de animalium natura lib. IV, cap. 53 περὶ ζῴων ἀριθμητικῶν Λιβυκῶν. Scripsi^a σκοπεῖν ἄξιον] vulgo σκοπεῖ ἄξιον. — ^b σοφίαν, ἢ τὴν μονάδα] e Gesneri conjectura; codd. σοφίαν τὴν δὲ γε μονάδα. —)

125. Ἐν Αἰγύπτῳ πίθηκος, ὡς φησιν Εὐδήμος, εἰδιώκετο· αἰλουροὶ δὲ ἦσαν οἱ διώκοντες. Ἄνα κράτος οὖν ἀποδιδράσκων ὄρμησεν εὐθύ^a δένδρου τινός· οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ ἀνέθορον^b ὠκιστα. Ἐχονται γὰρ τῶν φλοιῶν, καὶ ἔστι καὶ τούτοις εἰς δένδρα ἐπιβαίνειν^c. Ὁ δὲ ὡς ἡλίσκετο εἰς ὦν, καὶ ταῦτα ὑπὸ πολλῶν, ἐκπηδᾷ ἐκ τοῦ πρέμνου, καὶ κλάδου τινός ὑπηρητημένου καὶ μετώρου λαμβάνεται ἄκραις ταῖς χερσὶ, καὶ ἐγκρατῶς εἴχετο οὐκ ἐπ' ὀλίγον. Οἱ δὲ αἰλουροὶ ὡς ἐφικτὸν οὐκ ἦν αὐτοῖς ἔτι, ἐπ' ἄλλην θήραν κατέδραμον. Ὁ δὲ κατὰ πολλὴν τὴν σπουδὴν διεσώζετο, ἑαυτῷ, ὀφείλων, ὡς τὸ εἰκόσ, ζωάγρια.

(Elianus de animalium natura lib. V, cap. 7. Scripsi: ^a εὐθύ] vulgo εὐαθύ. — ^b ἀνέθορον] codd. συνέθορον. — ^c ἐπιβαίνειν] libri ἐπιβατόν. — Conf. Mich. Apostol. XII, 9, 141.)

126. Περὶ δὲ τὰ μαθηματικά, διὰ τί οὐκ εἰσὶ μέρη οἱ λόγοι τῶν λόγων; οἷον τοῦ κύκλου τὰ ἡμικύκλια· οὐ γὰρ ἔστιν αἰσθητὰ ταῦτα. Ἡ οὐθὲν διαφέρει; ἔσται γὰρ ὕλη ἐνίων καὶ μὴ αἰσθητῶν.

(Aristoteles Metaph. lib. VI, cap. 11 pag. 1036. b. 32. ed. Bekker. Vide Bonitz. commentar. p. 341. Alexander Aphrodisiensis p. 483, 14. ed. Bonitz. εἰπὼν πρότερον, ὅτι ἐπὶ μὲν τῷ τῆς συλλαβῆς λόγῳ λαμβάνεται τὰ στοιχεῖα διὰ τὸ μὴ εἶναι ὕλης μέρη ἀλλ' εἶδους, ἐπὶ δὲ τοῦ κύκλου οὐ λαμβάνεται τὰ ἡμικύκλια, ὅτι ἔνυλά εἰσι καὶ μέρη ὕλης, συνεῖδεν ἔνστασιν τινα δυναμένην πρὸς τὸν λόγον φέρεσθαι, ἣν παρατίθησι καὶ λύει. Ἐφθημεν δὲ ἡμεῖς εἰπόντες ὅτι περὶ τῆς συλλαβῆς ἔλεγεν, ὅπως τὰ μὲν ἡμικύκλια ὕλης εἰσὶ μέρη, τὰ δὲ στοιχεῖα οὐκ

εἰσὶν, καὶ οἶμαι καὶ ταῦτα ἐκείνοις ἔδει συντάττεσθαι. καὶ ἴσως ὑπὸ μὲν Ἀριστοτέλους συντέτακται (ἐν οὐδεμιᾷ γὰρ τῶν ἄλλων αὐτοῦ πραγματειῶν εὐρίσκεται τοιοῦτόν τι πεποιηκὸς ὅποια ἐνταῦθα φαίνεται) ὑπὸ δὲ τοῦ Εὐδήμου κεχώρισται. Arist. conjicit Alexander partem disputationis Aristoteleæ ab Eudemo sepositam esse (κεχώρισται), parum probabile est; sed eum Eudemi recensionem librorum Metaphysicorum agnoscere apparet. Ad eandem rem pertinet Asclepii locus in Scholiis p. 519 b. 33 ed. Brandis. ὁ δὲ τρόπος τῆς συντάξεως, ὅτι ἔστιν ἡ παρούσα πραγματεία οὐχ ὁμοίως ταῖς ἄλλαις ταῖς τοῦ Ἀριστοτέλους συγκεκορημένῃ, οὐδὲ τὸ εὔτακτόν τε καὶ συνεχές ἔχειν δοκοῦσα, ἀλλὰ τιμὰ μὲν λείπει ὡς πρὸς τὸ συνεχές τῆς λέξεως, τὰ δὲ ἐξ ἄλλων πραγματειῶν δλόκληρα μετενήνεκται, καὶ πολλάκις τὰ αὐτὰ λέγει. Ἀπολογοῦνται δὲ ὑπὲρ τούτου, καὶ καλῶς ἀπολογοῦνται, ὅτι γράψας τὴν παρούσαν πραγματείαν ἔπεμψεν αὐτὴν Εὐδήμῳ τῷ ἐταίρῳ αὐτοῦ τῷ Ῥοδίῳ, εἶτα ἐκεῖνος ἐνόμισε μὴ εἶναι καλὸν ὡς ἔτυχεν ἐκδοθῆναι εἰς πολλοὺς τηλικαύτην πραγματείαν. Ἐν τῇ οὖν μέσῳ χρόνῳ ἐτελεύτησε, καὶ διεφθάρησάν τινα τοῦ βιβλίου. Μὴ τολμῶντες δὲ προσθεῖναι οἴκωθεν οἱ μεταγενέστεροι διὰ τὸ πολὺ πάνυ λείπεσθαι τῆς τοῦ ἀνδρὸς ἐνοίας, μετήγαγον ἐκ τῶν ἄλλων αὐτοῦ πραγματειῶν τὰ λείποντα, ἀρμόσαντες ὡς ἦν δυνατόν. (Intelligit ea quæ ex Physicis decimo Metaphysicorum libro insertaleguntur. Cf. Bonitz. commentar. p. 7.) Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐν τούτοις σωζομένην εὐροὶ ἂν τις τὴν τῶν λεγομένων ἀκολουθίαν. Εἶτα λοιπὸν δεῖ εἰπεῖν καὶ περὶ τοῦ μεγάλου ἄλφα καὶ περὶ τοῦ μικροῦ ἄλφα. Εἰδέναι τίνων χρῆ ὅτι δεκατέσσαρα βιβλία ἔγραψεν ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τῇ παρούσῃ πραγματείᾳ· μέχρι γὰρ τοῦ ν στοιχείου ἔγραψε καὶ αὐτοῦ. Τινὲς δὲ εἰρήχασιν ὅτι δεκατρία· τὸ γὰρ μείζον ἄλφα, περὶ οὗ νῦν πρῶτως διαλέγεται, οὐ φασιν εἶναι αὐτοῦ, ἀλλὰ Πασικλέους τοῦ υἱοῦ Βοήθου, τοῦ ἀδελφοῦ Εὐδήμου, τοῦ ἐταίρου αὐτοῦ. Οὐκ ἔστι δὲ ἀληθές· σώζεται γὰρ ἡ τοῦ Ἀριστοτέλους δεινότης καὶ ἐκ τῆς λέξεως καὶ ἐκ τῆς θεωρίας, καὶ πολὺ πλέον ὅτι μέμνηται αὐτοῦ ἐν τῷ ἐλάττονι ἄλφα.

quidem comedere, undecimam autem cuiusque relinquere: cur vero eam et qua mente tanquam primitias aut decumam relinquunt, operæ pretium est considerare. Quamobrem verissime dicas, mirandam quodammodo esse ingeneratam illam brutis animalibus sapientiam, qua nemine docente unitatem, binarium et reliquos deinceps numeros sciunt. At homo quot præceptis aut etiam quot verberibus ad hæc perdiscenda eget, quorum scientiam tamen sæpe ne sic quidem consequitur?

125. Quum feles simiam in Ægypto, ut refert Eudemus, insequerentur, hæc autem omnibus viribus aufugiens recta in arborem evasisset, atque illæ in eandem

arborem inscendissent (ad corticem enim adhærescentes sursum reptare sciunt): hæc sane, utpote sola a pluribus circumventa, ex arboris trunco in ramum suspensum et altum insiluit, quem manuum extremitatibus arcte tenens diu multumque pependit. Feles autem quoniam eo pervenire amplius non poterant, ad aliam prædam capiendam aggressæ sunt. At simia sedulo periculum effugit, quippe quæ, ut par est, sibi soli salutis præmium deberet.

126. In disciplinis mathematicis vero cur rationes non sunt partes rationum? ut circulorum semicirculi. Quippe talia non sunt sensibilia. An nihil interest? Erit enim quorundam, etiam non sensibilibus, materia.

DE ARISTOTELE EJUSQUE DISCIPULIS ET SUCCESSORIBUS.

Peripateticorum memoriam ita renovabo, ut pauca de ipso Aristotele præfatus de discipulis ejus potissimum et successoribus agam. Nec tamen omnes hic memorare libet, sed eos, e quorum scriptis plurimi loci excerpti et fragmenta per aliorum libros sparsa exstant (1).

Aristoteles (2) filius fuit Nicomachi, qui genus et artem referebat ad Machaonem, Æsculapii filium, matre natus Phæstide, a Chalcidensi quodam oriunda, ex eorum numero qui Stagira coloniam deduxerunt. Partu vero editus est Olympiade XCIX triennio Demosthene major, prætore Athenis Diotrephe. Sed Polyzelo ibidem gubernacula reipublicæ tractante, simulatque pater debitum naturæ reddidit, duodevigesimum agens annum Athenas venit, et Platoni commendatus viginti annos ei operam dedit. Tum Platone, quo tempore Theophilus Atheniensium reipublicæ præerat, mortuo, abiit ad Hermiam, Atarnæi tyrannum: ac triennium apud eum moratus, Eubulo archonte, Mitylenas secessit: inde Pythodoto summum magistratum

gerente ad Philippum se contulit, apud quem Alexandrum instituens octo annos exegit. Post Philippi obitum, Evæneto rerum civitatis administratore, Athenas profectus, duodecim annos in Lyceo scholas habuit. Tertio decimo autem anno post Alexandri mortem, Cephisodoro prætore Chalcidem migravit, ibique morbo periit, quum tres et sexaginta vixisset annos.

Commentationum suarum, inquit Gellius (3), artiumque, quas discipulis tradebat, Aristoteles duas species habuisse dicitur. Alia erant quæ nominabat ἑξωτερικά, alia, quæ appellabat ἀκροαματικά. Ἐξωτερικά dicebantur, quæ ad rhetoricas meditationes, facultatem argutiarum civiliumque rerum notitiam conducebant ἀκροαματικά autem vocabantur, in quibus philosophiā remotior subtiliorque agitabatur, quæque ad naturæ contemplationes disceptationesve dialecticas pertinebant. Huic disciplinæ, quam dixi ἀκροαματικὴν, tempus exercendæ dabat in Lyceo matutinum, nec ad eam quemquam temere admittebat nisi quorum ante ingenium et erudi-

(1) Omisi Aristoxenum, Dicearchum, Phanium, Clearchum, Demetrium, Stratonem, alios, quorum reliquias collegit Car. Müllerus in *Fragm. histor. Grec.* vol. II. Paris. 1848. — (2) Dionysius Halicarnassensis *Epist.* 1 ad Ammæum cap. 5 pag. 121 ed. Sylb. [vol. VI p. 727 ed. Reisk.] Ἀριστοτέλης υἱὸς μὲν ἦν Νικομάχου, τὸ γένος καὶ τὴν τέχνην ἀναφέροντος εἰς Μαγδόνα τὸν Ἀσκληπιοῦ, μητρὸς δὲ Φαιστιδος, ἀπογόνου τινὸς τῶν ἐκ Χαλκίδος τὴν ἀποικίαν ἀναγαγόντων εἰς Στάγειρα. Ἐγεννήθη δὲ κατὰ τὴν ἑννενηκοστὴν καὶ ἑνάτην Ὀλυμπιάδα Διοτρεπῶς Ἀθηνησιν ἀρχοντος. γ' ἔτεσι Δημοσθένους πρεσβύτερος. Ἐπὶ δὲ Πολυζέλου ἀρχοντος, τελευτήσαντος τοῦ πατρὸς, ὀκτωκαίδεκατον ἔτος ἔχων εἰς Ἀθήνας ἦλθε, καὶ συσταθεὶς Πλάτωνι χρόνον εἰκοσαετῆ διέτριψε σὺν αὐτῷ. Αποθανόντος δὲ Πλάτωνος, ἐπὶ Θεοφίλου ἀρχοντος ἀπήγετο πρὸς Ἑρμιάην, τὸν Ἀταρνεῶς τύραννον, καὶ τριετὴ χρόνον παρ' αὐτῷ διατρίψας ἐπ' Εὐβούλου ἀρχοντος εἰς Μιτυλήνην ἐχωρίσθη· ἐκεῖθεν δὲ πρὸς Φιλίππου ἤρχετο, κατὰ Πυθόδοτον ἀρχοντα, καὶ διέτριψε χρόνον ὀκταετῆ παρ' αὐτῷ καθηγούμενος Ἀλεξάνδρου· μετὰ δὲ τὴν Φιλίππου τελευτήν ἐπ' Εὐδαινετοῦ ἀρχοντος ἀνιχώμενος εἰς Ἀθήνας ἐσκόλασεν ἐν Αὐκείῳ χρόνον ἑτῶν δώδεκα. Τῷ δὲ τρισκαίδεκάτῳ μετὰ τὴν Ἀλεξάνδρου τελευτήν, ἐπὶ Κηρισκόδρου ἀρχοντος, ἀπάραι εἰς Χαλκίδα, νόσῳ τελευτᾷ, τρία πρὸς τοῖς ἑξήκοντα βιώσας ἔτη. — (3) A. Gellius *Noct. Att.* XX, 5 qui quæ de utroque librorum genere tradit

ex Andronici Rhodii volumine sumpsisse videtur. Nam superioribus hæc subjicit: « Eos libros generis acroamatici quum in vulgus ab eo editos rex Alexander cognovisset atque ea tempestate armis exercitum omnem prope Asiam teneret regemque ipsum Darium præliis et victoriis urgeret, in illis tamen tantis negotiis litteras ad Aristotelem misit, non eum recte fecisse, quod disciplinas ἀκροαματικάς, quibus ab eo ipse eruditus foret, libris foras editis invulgasset: Nam quæ, inquit, alia re præstare ceteris poterimus, si ea, quæ ex te accepimus, omnium prorsus fient communia? Quippe ego doctrina antea malim, quam copiis atque opulentis. Rescripsit ei Aristoteles ad hanc sententiam: Ἀκροαματικούς libros, quos editos quereris et non proinde ut arcana absconditos, neque editos scito esse neque non editos, quoniam his solis cognobiles erunt, qui nos audiverunt. Exempla utrarumque litterarum, sumpta ex Andronici philosophi libro, subdidi. Amavi autem prorsus in utriusque epistola brevilitatis elegantissimæ filium tenuissimum. Ἀλεξάνδρος Ἀριστοτέλει εὐ πράττειν. Οὐκ ὀρθῶς ἐποίησας, ἐκδοῦς τοὺς ἀκροαματικούς (al. ἀκροατικούς) τῶν λόγων· τίνοι γὰρ δὴ διοίσωμεν ἡμεῖς τῶν ἄλλων, εἰ καθ' οὗς ἐπαιδευθήμεν λόγους, οὗτοι πάντων ἔσονται κοινοί; Ἐγὼ δὲ βουλοίμην ἂν ταῖς περὶ τὰ ἀρίστα ἐμπειρίας ἢ ταῖς δυνάμεσι διαφέρειν. Ἐβῶσο. — Ἀριστοτέλης βασιλεῖ Ἀλεξάνδρῳ εὐ πράττειν. Ἐγραψάς μοι περὶ

tionis elementa atque in discendo studium laborumque explorasset. Illas vero ἑξωτερικὰς auditiones exercitiumque dicendi eodem in loco vesperi faciebat, easque vulgo juvenibus sine delectu dabat; atque eum δειλινὸν περίπατον ἀρπύλλετο, illum autem supra ἑωθινόν: utroque enim tempore ambulans disserebat. Libros quoque suos, earum omnium rerum commentarios, seorsum divisit, ut alii ἑξωτερικοὶ dicerentur, partim ἀχροματικοὶ (4).

Idem philosophus annos (5) jam fere natus duo et sexaginta corpore ægro affectoque ac spe vitæ tenui fuit. Tunc omnis ejus sectatorum cohors ad eum accedit, orantes obsecrantesque, ut ipse deligeret loci sui et magistræ successorem, quo post summum ejus diem perinde ut ipso uterentur ad studia doctrinarum complenda excolendaque, quibus ab eo imbuti fuissent. Erant tunc in ejus ludo boni multi, sed præcipuè duo, Theophrastus et Eudemus (6). Ingenio hi atque doctrinis ceteros præstabant; alter ex insula Lesbo fuit, Eudemus (7) autem Rhodo. Aristoteles respondit facturum esse quæ vellet, quum id sibi foret tempestivum. Postea brevi tempore quum iidem illi, qui de magistro destinando petierant, præsentibus essent, vinum ait, quod tum biberet, non esse id ex valetudine sua, sed insalubre esse atque asperum, ac propterea quæri debere exoticum, vel Rhodium vel Lesbium; id sibi

utrumque ut curarent petivit, usurumque eo dixit, quod sese magis juvisset. Eunt, curant, inveniunt, afferunt. Tum Aristoteles Rhodium petit, degustat. Firmum, inquit, hercle vinum et jucundum.

Petit mox Lesbium. Quo item degustato, utrumque, inquit, oppido bonum, sed ἡδίον ἔλεσθιος. Id ubi dixit, nemini fuit dubium, quin lepide simul et verecunde successorem illa voce sibi, non vinum, delegisset. Is erat e Lesbo Theophrastus, homo suavitate insigni linguæ pariter atque vitæ. Itaque non diu post Aristotele vita defuncto ad Theophrastum omnes concesserunt.

De Aristotelis bibliotheca post doctissimi hominis mortem variis casibus jactata mira est narratio, quæ legitur apud Strabonem (8) lib. XIII pag. 608. Sunt autem hæc ejus verba. Tullit Scepsis Socraticos Erastum et Coriscum et Neleum, Corisci filium, qui auditor fuit Aristotelis et Theophrasti, et hujus etiam bibliothecam per successionem nactus est, in qua Aristotelis quoque fuit bibliotheca; nam Aristoteles suam Theophrasto tradidit, cui et scholam reliquit. Primus omnium, qui nobis sunt noti, Aristoteles bibliothecam coemtis libris instituit, idque Ægyptiorum reges facere docuit. Theophrastus bibliothecam Neleo tradidit. Hic libros Scepsin translatos posteris suis, indoctis hominibus, reliquit, qui incuriose repositos clausus

τῶν ἀχροματικῶν λόγων, αἰόμενος δεῖν αὐτοῖς φυλάττειν ἐν ἀπορήτοις. Ἴσθι οὖν αὐτοῖς καὶ ἐκλεδομένοις καὶ μὴ ἐκλεδομένοις· ἔνετο γὰρ εἰσι μόνις τοῖς ἡμῶν ἀκούσασιν. Ἐρῶ σο. Hoc ego verbum ἔνετο γὰρ εἰσι quærens uno iudicio verbo dicere, aliud non repperi, quam quod est scriptum a M. Calone in Sexta Origine: Itaque ego, inquit, cognobiliorem cognitionem esse arbitror. » Hæc Gellius, qui utramque epistolam subditicam esse non vidit. — (4) Cicero de finibus V, 5 de summo autem bono, quia duo genera librorum sunt, unum populariter scriptum, quod ἑξωτερικὸν appellabant, alterum limatius, quod in commentariis reliquerunt, non semper idem dicere videntur. Aristoteles Politicor. III, 6 καὶ γὰρ ἐν τοῖς ἑξωτερικοῖς λόγοις διορίζομεθα περὶ αὐτῶν πολλάκις. Ibid. I, 3 ἀλλὰ ταῦτα ἐπὶ ἴσως ἑξωτερικωτέρας ἐστὶ σκέψεως. Plutarchus Alex. cap. 7 ἔσκε δ' Ἀλέξανδρος οὐ μόνον τὸν ἡθικὸν καὶ πολιτικὸν παραλαβεῖν λόγον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀπορήτων καὶ βαρυτέρων διδασκαλιῶν, ἃς οἱ ἄνδρες ἰδίως ἀχροματικῶς καὶ ἑποπτικῶς προσαγορεύοντες, οὐκ ἕξερον εἰς πολλοὺς, μετασχέειν. Eodem pertinere videtur divisio illa, quæ a Simplicio in categoriis ex Alexandri Aphrodisiensis sententia traditur, εἰς ὑπομνηματικά καὶ συναγματικά, in quo tamen a Cicerone discrepant. Cf. Cicero ad Attic. IV, 16, 2; XIII, 19, 4; ad Famil. I, 9, 23; Plutarch. adv. Colot. cap. 14; Ammon. Herm. ad Arist. Cat. AA. fol. 2 b. Ald.; Simplicio in Phys. fol. 2. b.; Lucianus in Vit. Auct. cap. 26. — (5) Gellius Noct. Attic. XIII, 5. — (6) Eudemus] vulgo Menedemus. — (7) Eudemus] codd. Menedemus. —

(8) Strabo lib. XIII, p. 608 ed. Casaub. ἐκ δὲ τῆς Σκῆψεως οὗτε Σωκρατικοὶ γεγονάσιν Ἐραστός καὶ Κορίσκος καὶ ὁ τοῦ Κορίσκου υἱὸς Νηλεὺς, ἀνὴρ καὶ Ἀριστοτέλους ἡχρομαμένος καὶ Θεοφράστου, διαδεδεγμένους δὲ τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Θεοφράστου, ἐν ἧ ἦν καὶ ἡ τοῦ Ἀριστοτέλους· ὁ γοῦν Ἀριστοτέλης τὴν ἑαυτοῦ Θεοφράστου παρέδωκεν, ὅπερ καὶ τὴν σχολὴν ἀπέλιπε, πρῶτος ὢν ἴσμεν συναγαγὼν βιβλία καὶ διδάξας τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ βασιλεῖας βιβλιοθήκης σύνταξιν. Θεοφράστου δὲ Νηλεῖ παρέδωκεν· ὁ δ' εἰς Σκῆψιν κομίσας τοῖς μετ' αὐτὸν παρέδωκεν, ἰδιώταις ἀνθρώποις, οἱ κατάλειστα εἶχον τὰ βιβλία οὐδ' ἐπιμελῶς κείμενα· ἐπειδὴ δὲ ἤσθηοντο τὴν σπουδὴν τῶν Ἀτταλικῶν βασιλέων ὑπ' οἷς ἦν ἡ πόλις, ζητούντων βιβλία εἰς τὴν κατασκευὴν τῆς ἐν Περγᾶμω βιβλιοθήκης, κατὰ γῆς ἐκφυγὼν ἐν διόρυγι τινι· ὑπὸ δὲ νοτίαις καὶ σιπτῶν καυθόντα ὅτε ποτε ἀπέδοντο οἱ ἀπὸ τοῦ γένους Ἀπελικῶντι τῷ Τηφί πολλῶν ἀργυρίων τὰς Ἀριστοτέλους καὶ τὰ τοῦ Θεοφράστου βιβλία· ἦν δὲ ὁ Ἀπελικῶν φιλόβιβλος μᾶλλον ἢ φιλόσοφος· διὸ καὶ ζητῶν ἐπανόρθωσιν τῶν διαβρωμάτων εἰς ἀντίγραφα καινὰ μετένευχε τὴν γραφὴν ἀναπληρῶν οὐκ εὖ καὶ ἐξέδωκεν ἀμαρτᾶων πλήρη τὰ βιβλία. Συνέσθη δὲ τοῖς ἐκ τῶν περιπάτων τοῖς μετ' αὐτὸν τοῖς μετὰ Θεοφράστου οὐκ ἔχουσιν ὅπως τὰ βιβλία πλὴν ὀλίγων, καὶ μάλιστα τῶν ἑξωτερικῶν, μὴδὲν ἔχον φυλάσσειν πραγματικῶς ἀλλὰ θέσεις ληκυθίζειν· τοῖς δ' ὕστερον, ἀφ' οὗ τὰ βιβλία ταῦτα προήλθεν, ἀμεινον μὲν ἔκινον φιλοσοφεῖν καὶ ἀριστοτελεῖν, ἀναγκάζεσθαι μὲντοι τὰ πολλὰ εἰκότα λέγειν διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀμαρτιῶν. Πολὺ δὲ εἰς τοῦτο καὶ ἡ Ῥώμῃ προσελάβετο· εὐδὴ γὰρ μετὰ τὴν Ἀπελικῶντος τελευτὴν

tenuerunt, quumque Attallicorum regum studium intellesissent, quibus Scepsis parebat, conquirentium libros ad instruendam Pergami bibliothecam, sub terra suos in fossam quandam abdiderunt. Ibi humore et tineis vitiatos tandem, qui ex ea stirpe erant, Aristotelis Theophrastique libros Apelliconti Teio grandi pecunia venderunt. Erat ille Apellico librorum quam philosophia studiosior; itaque corrosarum particularum restitutionem quaerens, in nova libros exemplaria transcripsit, lacunas non recte explens, ediditque libros mendorum plenos. Accidit Peripateticis antiquis, qui post Theophrastum vixerunt, quum omnino libris istis carent, paucis duntaxat, praecipue exoticis exceptis, ut nullum philosophiae caput rite tractare possent, sed in thesibus oratorie exornandis versarentur; posterioribus ab eo tempore, quo libri isti divulgati sunt, facilius quidem fuit philosophari et Aristotelea tradere, sed ob mendorum multitudinem cogebantur plurima modo probabiliter dicere. Multum huc etiam Roma contulit. Confestim enim ab Apellicontis morte Sulla urbe Athenensium potius illius bibliothecam recepit; quae quum huc esset alata, Tyrannio grammaticus a bibliotheca praefecto impetravit, ut sibi voluminum usus permitteretur, homo Aristotelis studiosus, et librorum venditores nonnulli, qui ineptos adhibebant librarios, neque cum exemplari descriptas membranas comparandas curabant, quod caeteris quoque libris accidit, qui ut prostant et Romae et Alexandriae excubuntur.

Cum hoc fere consentit Plutarchus (9) narrans Sullam, posteaquam Athenas venisset, sacris initiatum Apelliconis Teii bibliothecam sibi de-

legisse, in qua plerique Aristotelis et Theophrasti commentarii inveniebantur, nondum plane vulgo cogniti. Ferunt, inquit, ea bibliotheca Romam perlata Tyrannionem grammaticum plerosque libros compilasse, ab eo autem adeptum exemplaria Andronicum Rhodium in medium protulisse atque edidisse ea quae hodie circumferuntur volumina. Quippe apparet superioris aetatis Peripateticos ipsos elegantis ingenii studiique fuisse, Aristotelis vero scripta et Theophrasti neque multa neque accurate legisse, quod Nelei Scepsii (cui libros Theophrastus reliquerat) hereditatem rudes et sordidi homines adiiissent. Huc accedit, quod Apelliconem Aristotelis bibliothecam possedisse etiam Athenæus lib. V p. 214 D. testificatur (10). Quod enim alibi (lib. I, p. 3, A.) refert, Neleum Aristotelis scripta Ptolemæo Philadelpho vendidisse, id de apographis interpretandum videtur (11). Nempe licebat salva bibliotheca, cujus dominus erat, librorum apographa aliis vendere. Cæterum quod Strabo et Plutarchus affirman, Peripateticos post Theophrastum hujus et Aristotelis operibus caruisse, aperte falsum est (12), quum etiam Ptolemæum Philadelphum, regem litteratissimum, omnia Aristotelei ingenii monumenta collegisse, in genera digessisse ac de Stagiritæ vita commentatum esse sciamus (13). Est autem verisimile Ptolemæum qui Aristoteli mille libros tribuebat, subditicios a genuinis non bene distinxisse. Quocirca Tyrannio et Andronicus id potissimum egisse videntur, ut nova operum Aristoteleorum recensione facta libellos, qui falso viderentur inscripti, tanquam subditicios familia submoverent, et consultis optimis exemplaribus quae ab ipso Aristotele

Σύλλας ἤρε (leg. εἶδε) τὴν Ἀπελικῶντος βιβλιοθήκην ὁ τὰς Ἀθήνας ἐλὼν· δεῦρο δὲ κομισθεῖσαν Τυραννίων τε ἰ γραμματικὸς διεχειρίσατο φιλαρστοτελῆς ὢν, θεραπεύσας τὸν ἐπὶ τῆς βιβλιοθήκης, καὶ βιβλιοπῶλαι τινες γραφεῦσαι φασί τοις χρόμοι καὶ οὐκ ἀντιβῆλλοντες, ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων συμβαίνει τῶν εἰς πρῶσιν γραφομένων βιβλίων, καὶ ἐνθάδε καὶ ἐν Ἀλεξάνδρείῃ. — (9) Plutarchus vit. Sull. cap. 26 ἀναχθεῖς δὲ πάσαις ταῖς ναυσὶν ἐξ Ἐρέσου, τριταῖος ἐν Πειραιεὶ καθωρμίσαθ'· καὶ μυθεῖς ἐξείλεν ἑαυτῷ τὴν Ἀπελικῶντος τοῦ Τήσιου βιβλιοθήκην, ἐν ἧ τὰ πλεῖστα τῶν Ἀριστοτέλους καὶ Θεοφράστου βιβλίων ἦν, οὕτω τότε σαρῶ; γνωριζόμενα τοῖς πολλοῖς. Λέγεται δὲ, κομισθεῖσας αὐτῆς εἰς Ῥώμην, Τυραννίωνα τὸν γραμματικὸν ἐνσκευάσασθαι τὰ πολλὰ, καὶ παρ' αὐτοῦ τὸν Ῥόδιον Ἀνδρόνικον εὐπορήσαντα τῶν ἀντιγράφων εἰς μέσον θῆναι, καὶ ἀναγράψαι τοὺς νῦν φερομένους πίνακας. Οἱ δὲ προσβῆτορες Περικατητικοὶ φαίνονται νεν καθ' ἑαυτοὺς γενομένοι χαριέντες καὶ φιλόλογοι, τῶν δ' Ἀριστοτέλους καὶ Θεοφράστου γραμμάτων οὕτε πολλοῖς οὐτ' ἀκριθῶς ἔντε τυγχινότες, διὰ τὸ τὸν Νηλέως τοῦ Σκηψίου κληρὸν, ὃ τὰ βιβλία κατέλιπε Θεοφράστου, εἰς ἀνελπίστους καὶ ἰδιώτας ἀνθρώπους παραχρῆσθαι. — (10) Athenæus lib. V, p. 214

D. ἐκπέμψας γοῦν εἰς τὴν νῆσον Ἀπελικῶντα τὸν Τήσιον, πολίτην δὲ Ἀθηναίων γενομένον, ποικιλώτατον τινα καὶ ἀψήκορον ζητήσαντα βίον· ὅτε μὲν γὰρ ἐφιλοσόφει καὶ τὰ περιπατητικὰ καὶ τὴν Ἀριστοτέλους βιβλιοθήκην καὶ ἄλλας συνηγόραζε συγνάς· ἦν γὰρ πολυχρήματος. — (11) Athenæus lib. I p. 3, A. ἦν δὲ, φησί, καὶ βιβλίων κτήσις αὐτῷ ἀρχαίων Ἑλληνικῶν τοσαύτη ὡς ὑπερβάλλειν πάντας τοὺς ἐπὶ συναγωγῇ τεθραυσμαμένους, Πολυκράτην τε τὸν Σάμιον καὶ Πεισίστρατον τὸν Ἀθηναίων τυραννήσαντα, Εὐδαίειν τε τὸν καὶ αὐτὸν Ἀθηναῖον καὶ Νικοκράτην τὸν Κύπριον, ἐπὶ δὲ τοὺς Περγάμου βασιλεῖας, Εὐριπίδην τε τὸν ποιητὴν, Ἀριστοτέλην τε τὸν φιλόσοφον, καὶ τὸν τὰ τοῦτων διατηρήσαντα βιβλία Νηλέα· παρ' οὐ πάντα, φησί, πριάμενος ὁ ἡμεδαπὸς βασιλεὺς Πτολεμαῖος, Φιλάεφρος δὲ ἐπίκλην, Ἀριστοτέλην καὶ τὸν ἀπὸ Ῥόδου εἰς τὴν καλὴν Ἀλεξάνδρειαν μετήγαγε. — (12) Vid. Brandis, de scriptis Aristoteleis in Mus. Rheman. Philol. I, 3 p. 236 seqq. et Stahr. Aristotelis tom. II. — (13) David. Comment. in Aristotelis Categ. p. 28, a scholl. Arist. ἐν οἷς ζητητέον καὶ τὸ γνήσιον διὰ τὴν γινόμενὴν νοθεῖαν· νοθεύονται γὰρ τὰ βιβλία πενταχῶς· ἢ γὰρ δι' εὐνομοσύνην μαθητῶν τὰ οἰκεία συγγράμματα τοῖς οἰκείοις διδά-

exarata esse ferebantur, in adulterinæ editionis locum sinceram substituerent. Quid? quod ordinem librorum Aristoteleorum, qui nunc in nostris exemplaribus est, ab Andronico repetendum existimamus. Nam Porphyrius (14) in vita Plotini cap. 24 memoriæ prodit, Andronicum Aristotelis et Theophrasti volumina in tractatus distribuisse, ita ut affinis argumenti scripta conjungeret. Qui ordo præstat priori commentariorum perturbationi, quam servavit Diogenes Laërtius lib. V, 22-28 scriptorumque indici, quem exhibet incertus scriptor vitæ Aristotelis apud Menagium ad Diog. Laërt. lib. V, 35. Constitendum tamen, cum nonnullas dissertationes pro spuris habuisse, quæ jure aliis philosophis ætate posterioribus genuinæ videbantur. Talis est disputatio de interpretatione, cujus auctoritatem tuetur Alexander (15) Aphrodisiensis. Adde quæ Boëthius et Simplicius in Categoria- rum explicatione contra Andronici sententias disserunt.

Eudemus Rhodius (16), cujus supra mentionem feci, auditorum Aristotelis post Theophrastum præstantissimus fuit. Huic Ethica ad Eudemum creditur dedicasse, quæ alii malunt Εὐδήμειν vocari ab Eudemo, tanquam ab auctore. Et Aristoteli quidem hæc de moribus commen-

tatio attribuitur in codicibus manu exaratis, nec non a Simplicio in Categorias et Favorino apud Laërtium (17) lib. V, 21, siquidem quod ibi ex septimo Ethicorum profertur, in septimo Eudemiorum exstat; item a Gemisto Plethone, qui post Nicomachea hoc opus scriptum putat, et illorum velut supplementum atque emendationem continere arbitratur. Sed quia rerum verborumque quandam ab Aristoteleo et dicendi et philosophandi genere dissimilitudinem habet, hoc antiquæ philosophiæ monumentum alii (18), in quibus et ego meum nomen profiteor, rectius Eudemo vindicant. Is autem non solum ad philosophiam pertractandam se dedit, sed mathematicas (19) etiam disciplinas et astrorum cognitionem (20) professus est. Adde quod multa fabulose de mundi origine in scriptis suis referens de deorum, qui partim apud Græcos partim apud barbaros coluntur (21), vi ac potestate disputavit. Philosophiæ studio ita tenebatur, ut unice in magistri operibus interpretandis versaretur (22) ejusque vestigia ubique premeret, nec nisi raro ab eo dissentiret. Scripsit vero varii argumenti volumina: Physica (23), Analytica, de categoriis (24), de interpretatione, de angulo, historiam arithmeticiæ, geometriæ (25) et astrologiæ, de dictione atque alia, quorum

ανάλοισ ἀνατιθέντων, ὡς τὰ Πυθαγόρου καὶ Σωκράτους ἐπιγραφόμενα βιβλία, μὴ ὄντα Σωκράτους ἢ Πυθαγόρου ἀλλὰ Σωκρατικῶν καὶ Πυθαγορικῶν ἢ διὰ φιλοτιμίαν βασιλικήν. Ἰσθάτους γὰρ τεῦ Ἀθῶν βασιλέως συναγοντος τὰ Πυθαγόρου καὶ Πτολεμαίου τὰ Ἀριστοτέλους, τινὲς κατηλείας χάριν τὰ τυχόντα συγγράμματα λαμβάνοντες ἐκείδρου καὶ ἔσηπον διὰ παραθέσεως νέων πυρῶν (Ilg. μυρῶν), ἵνα σχοίεν δῆθεν τὴν ἐκ τοῦ χρόνου ἀξιολογίαν ἢ δι' ἡμωσῶν συγγραφεῶν ἢ συγγραμμάτων ἢ ὑπομνημάτων. Idem p. 22. a. δεύτερον τίς ἡ διαίρεσις τῶν Ἀριστοτελικῶν συγγραμμάτων πολλῶν ὄντων, χιλίων τὸν ἀριθμὸν, ὡς φησι Πτολεμαῖος ὁ Φιλάδελφος ἀναγραφὴν αὐτῶν ποιησάμενος καὶ τὸν βίον αὐτοῦ καὶ τὴν διάθεσιν. — (14) Porphyrius vit. Plotin. cap. 24 ὁ δὲ (Ἀνδρόνικος) τὰ Ἀριστοτέλους καὶ Θεοφράστου εἰς πραγματείας διείδε, τὰς οἰκίας ὑποθέσεις εἰς ταῦτον συναγαγὼν. — (15) Alexander Aphrodisiensis in libr. I Analyt. fol. 52. a. (Scholl. Arist. p. 161. b. ed. Brandis.) ἐν γὰρ τῷ περὶ Ἑρμηνείας (cap. 12) εἶδεξε τὰς τὸν τρόπον ἐχοῦσας ἀνευ τοῦ ἀποφατικῆς προσκατηγορούμενον πάσας καταφάσεις εἶναι. Διὰ τοῦτο προσέθηκε τὸ « καθάπερ ἐλέχθη πρότερον ». Ἐξ ὧν καὶ αὐτῶν ἐνεστι δεικνύναι, ὅτι τὸ περὶ Ἑρμηνείας Ἀριστοτέλους ἐστίν, ἀλλ' οὐχ ὡς Ἀνδρόνικος φησιν. Ἡ καὶ ἐν τούτῳ προείρηκεν ἕδη περὶ τούτου, ὅτε εἶνε μὴ ἀντιστρέφειν τὴν καθόλου ἀποφατικὴν. — (16) Diversus ab hoc fuit Eudemus Cyprius, Aristotelis familiaris, memoratus Ciceroni de divinatio. lib. I cap. 25 quem defunctum honestavit Stagiritis edito dialogo, qui inscribebatur Eudemus sive de anima. Vid. Fabric. Bibl. Græc. vol. III p. 393 ed. Harles. et Wyttenbach. animadv. in Plutarch. Consolat. ad Apollonium p. 115. B. Eudemum autem Peripateticum, Galeni æqualem aliosque cognomines viros nomen cum Rhodio confundet.

Cf. Fabric. I. c. p. 493. — (17) Diogenes Laërtius lib. V. 21 φησὶ δὲ Φαβιωρίνος ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν ἀπομνημονευμάτων, ὡς ἐκάστοτε λέγει, Ὁ φίλοι, οὐδεὶς φίλος· ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ἑβδόμῳ τῶν Ἱουλικῶν ἐστὶ· καὶ ταῦτα μὲν εἰς αὐτὸν ἀναφέρεται. — (18) Christianus Dreierus Metaphys. p. 347 egregius auctor, sive Theophrastus, sive Eudemus fuerit Moralium Eudemiorum. Franc. Patricius discuss. Peripat. p. 25 et 40 Eudemii potius credendi sunt esse, cum præsertim stilo et rerum aliqua diversitate sint ab Nicomachiis differentes, a quibus videntur usurpasse quartum, quintum et sextum libros, qui iidem ipsi sunt et rebus et verbis cum quinto, sexto et septimo Nicomachiis. Cf. Jonsius de script. hist. phil. I, 15 et Herm. Fritzschi in præf. ad Ethica. Eudemii. — (19) Vid. fragm. 53-93. — (20) Vid. fragm. 94-98. — (21) Vid. fragm. 117. — (22) Simplicius in Phys. 29. a. ὁ Εὐδήμος τῷ Ἀριστοτέλει πάντα κατακολουθῶν. — (23) Physica in tres libros divisa erant (neque enim plures a Simplicio citantur) in quibus Aristotelis Physicorum octo libros præter septimum explicaverat. Vid. fragm. 70. Solebat autem scriptorem duxtaxat enarrare, raro suum interponere judicium aut aliquid addere, rarissime denique magistri sententiam impugnare, ut p. 35, 8 ubi Empedoclem contra Aristotelem defendit. — (24) Ammonius in Aristot. categ. fol. 13. a. δευτέρα δὲ (ἀφορμὴ τοῦ νοουέσθαι τὰ συγγράμματα τοῦ Ἀριστοτέλους) ἢ τῶν συγγραμμάτων ὁμωνυμία· οἱ γὰρ μάλιστα αὐτοῦ Εὐδήμος καὶ Φανίας καὶ Θεόφραστος κατὰ τὴν τοῦ διδασκάλου γεγραφήκασιν κατηγορίας καὶ περὶ Ἑρμηνείας καὶ ἀναλυτικῆν. David. præfat. ad categ. p. 19, 34 ed. Brandis. ἔγραψε γὰρ καὶ Θεόφραστος καὶ Εὐδήμος περὶ κατηγοριῶν· κατὰ μίμησιν τοῦ οἰκείου διδασκάλου. — (25) Proclus in Euclidem, quoties de veteribus philo-

fragmenta veteres servarunt. Tam laboriosi hominis chartæ si superessent, non est dubium, quin ad plenam veteris sapientiæ cognitionem consequendam multum valerent. Quamobrem laudibus ornandi sunt viri eruditi qui excerptos ex Eudemi commentariis locos et librorum reliquias colligere instituerunt.

Horum primus Christian. Aug. Brandisius in Scholiis Aristoteleis Berolini anno 1836 divulgatis partem fragmentorum edidit, reliqua tertio historiæ philosophiæ tomō anno 1860 inseruit. Inchoato operi successit Leonardus Spengelius qui excussis scriniis antiquis libellum in hoc genere omnibus suis numeris et partibus expletum Berolini a. 1866 et iterum 1870 publicavit. Qui quamvis optime de Eudemo esset meritis, tamen nihilominus totum opus retractandum suscepit. Itaque pauca voluminum Eudemiorum capita, quæ consulto omiserat Spen-

sophis geometricæ studiosis agi, multa Eudemi dicta, modo laudato illo auctore, modo nomine ejus prætermissa, usurpat; cujus generis aliquot exempla adjunxit Spengelius. Sed quoniam in lubrico versatur qui emendato Procli verborum contextu Rhodii philosophi fragmenta exsculpere tentat, omnia illa quæ in isto doctissimi hominis commentario ad Eudemum auctorem forsitan referri possint, hic proponere nolui. Est enim hic labor futuris Procli editoribus suscipiendus. Paucis tamen utar exemplis. In fragm. 84 aīl oī mēn oūn tās istorias αναγράφαντες μέχρι τούτου προάγουσι τήν τῆς ἐπιστήμης ταύτης τελείωσιν omisso Eudemi nomine, quod tamen addendum aut subaudiendum esse cum alii viderunt, tum Fabricius Bibl. Græc. vol. II p. 386. Tota enim illa narratio ex Eudemi historia geometricæ petita est. De Euclidis theoremate I, 23 p. 87 (fragm. 90) dicit πρόβλημα τοῦτο Οἰνοπίδου μὲν εὕρημα μᾶλλον, ὡς φησὶν Εὐδήμος et p. 99 (fragm. 92) Εὐδήμος εἰς τοὺς Πυθαγορείους ἀναπέμψει τὴν τοῦδε τοῦ θεωρήματος εὕρεσιν. At idem p. 81 fusius de hoc problemate disputans adjicit καὶ ἔστι τὸ θεωρήμα τοῦτο Πυθαγόρειον, haud dubie ex eodem Eudemo transcriptum. Jam non dubitabis cum Spengelio eidem auctori tribuere, quæ ad Euclid. I, 47 p. 110 dicuntur τῶν μὲν ἱστορεῖν τὰ ἀρχαῖα βουλομένων ἀκούοντας τὸ θεωρήμα τοῦτο εἰς Πυθαγόραν ἀναπεμπόντων ἔστιν εὕρεσιν καὶ βουλευτῆν λεγόντων αὐτῶν ἐπὶ τῇ εὕρεσει et paulo inferius p. 111 παραδίδονται δὲ καὶ μέθοδοι τινες τῆς εὕρεσεως τῶν τοιοῦτων τριγώνων, ὧν τὴν μὲν εἰς Πλάτωνα ἀναπέμψουσιν, τὴν δὲ εἰς Πυθαγόραν, ἢ (Iax ἦ.) ἀπὸ περιπτώων ἔστιν ἀριθμῶν· τίθησι γὰρ κτλ. p. 37 οἱ μὲν οὖν πολλοὶ γεωμέτραι τῆς διαιρέσεως ταύτης οὐκ ἔχουσιν ἀποδιδόναι λόγον, ἀλλ' ὑποθέσειν γωνίας καὶ ταύτην πρὸς εἶναι γωνίας. Ἐπειδὴν δὲ τὴν αἰτίαν αὐτοῦς ἐρωτήσωμεν, οὐ φασι χρῆναι καθ' αὐτῶν ἀπαιτεῖν· οἱ δὲ Πυθαγόρειοι τῆς τριπλῆς διανομῆς ἐπὶ τὰς ἀρχὰς ἀναφέροντες τὴν λύσιν, οὐκ ἀποροῦσιν αἰτίας ἀποδιδόναι καὶ ταύτης τῆς διαφοράς τῶν εὐθυγράμμων γωνιῶν· ἐπειδὴ γὰρ κτλ. p. 32 οἱ δὲ γε Πυθαγόρειοι τῇ τριπλῇ προσήκειν αὐτῇν. p. 10 τοῖς μὲν οὖν Πυθαγορείοις ἐδόκει τετραχὰ διαιρεῖν τὴν ὀλην μαθηματικὴν ἐπιστήμην. Τὸ μὲν γὰρ αὐτῆς περὶ τὸ ποσόν, τὸ δὲ περὶ τὸ πηλίκον ἀφορίζουσι, καὶ τούτων ἑκάτερον διττὸν τιθεμένοις. Τὸ τε γὰρ ποσὸν ἢ καὶ αὐτὸ τὴν ὑπόστασιν ἔχειν ἢ πρὸς ἄλλο θεωρεῖσθαι κατὰ σχέσιν,

gelius, adjeci, verba græca castigavi, depravata restitui, denique non modo primarios Eudemi locos, sed etiam dicta Aristotelea, quæ apud Simplicium Rhodius philosophus exponit, e græco in latinum sermonem verti. Ita spero fore ut nova hæc Eudemi fragmentorum editio intelligentibus talium rerum existimatoribus probetur.

Andronicus Rhodius (26), de quo supra disse- rui, in successione ab Aristotele undecimus, simul Boëthi Sidonii præceptor (27), simul æqualis Tyrannionis qui a Lucullo captus est (28), Aristotelis et Theophrasti scripta pri- mus digessit atque a Tyrannione emendata edi- dit (29). Apparet hominem eruditum, in recen- sendo Aristotele elaborantem, operam dedisse, ut genuina a spuris discerneret, quum non modo disputationem de interpretatione (30), sed etiam postremam libelli de Categoriis partem

καὶ τὸ πηλίκον ἢ ἑστὸς ἢ κινούμενον εἶναι. Adde Pythago- reorum et Philolai mentionem p. 7, 36, 46, 48. Porro Eudemus apud Proclum. p. 19 laudat Leodamantem, de quo Proclus p. 58 μέθοδοι δὲ ὅμως παραδέδονται, καλ- λίστη μὲν ἢ διὰ τῆς ἀναλύσεως ἐπ' ἀρχὴν ὁμοιογουμένη ἀνάγουσα τὸ ζητούμενον, ἦν καὶ ὁ Πλάτων, ὡς φασι, Λεωδάμαντι παρέδωκεν· ἀπ' ἧς καὶ ἐκεῖνος πολλῶν κατὰ γεωμετρίαν εὐρετῆς ἱστορήσεται γενέσθαι. p. 22 ἦδη δὲ τῶν παλαιῶν οἱ μὲν πάντα θεωρήματα καλεῖν ἤξισαν, ὡς οἱ περὶ Σπεύσιππον καὶ Ἀμφίνομον ἠγοῦμενοι ταῖς θεωρητι- καῖς ἐπιστήμῃς οικειότερον εἶναι τὴν τῶν θεωρημάτων προσηγορίαν ἢ τὴν τῶν προβλημάτων· οἱ δὲ ἀνάγκην πάντα προβλήματα λέγειν εἰδικαίον, οἱ περὶ Μέναιχμον μαθηματικοὶ κτλ. p. 23 οἱ δὲ περὶ Ξενοδότου τὸν προσή- κοντα τῇ Οἰνοπίδου διαδοχῇ, τῶν μαθητῶν δὲ Ἀνδρόνικου (leg. Ἀνδρόνικου) διορίζονται τὸ θεωρήμα τοῦ προβλήμα- τος. Cf. p. 31, item p. 21 πάλιν δὲ τὸ στοιχεῖον λέγεται διχῶς, ὡς φησὶν ὁ Μέναιχος. Hæc atque alia Eudemo assignabimus. Similiter Eutocius ad Archimedem Archy- tæ demonstrationem ab Eudemo mutatus est. Nam secundum problema κώνων δοθέντος ἢ κυλίνδρου σφαίραν εὕρεσιν τῷ κώνῳ ἢ τῷ κυλίνδρῳ ἴσην solvit Archimedes p. 132 ed. Oxon. vni Eutocius aliorum quoque mathe- maticorum solutiones appositis figuris affert, de Archyta autem ita scribit : ἢ Ἀρχύτου εὕρεσις ὡς Εὐδήμος ἱστο-ρεῖ. Vid. fragm. 91. —

(26) Strabo lib. XIV p. 655 ed. Casaub. de Rhodo in- sula loquens super viris illustri laude celebratis hæc scribit : ἄνδρες δ' ἐγένοντο μνήμης ἄξιοι πολλοὶ στρατηγά- ται τε καὶ ἀθηναῖοι, ὧν εἰσι καὶ οἱ Πανατιῶν τοῦ φιλοσό- σου πρόγονοι· τῶν δὲ πολιτικῶν καὶ τῶν περὶ λόγους καὶ φιλοσοφίας ὁ τε Πανατιῶν αὐτῶς καὶ Στρατοκλῆς καὶ Ἀν- δρόνικος ὁ ἐκ τῶν περιπτῶων καὶ Λεωνίδης ὁ στωικός· ἔτι δὲ πρότερον Πραξιφάνης καὶ Ἰερώνυμος καὶ Εὐδήμος.

(27) Cf. Ammonius in Categoriis p. 2 et 5 nec non Alexander Aphrodisiensis de anima pag. 154. De hoc Strabo lib. XVI p. 757 καὶ ἡμεῖς δὲ ἐκ Σιδόνος μὲν ἔνδο- ξοι φιλόσοφοι γεγονασί Βοηθὸς τε, ὃ συνεπίσσοφῆσαμεν ἡμεῖς τὰ Ἀριστοτέλεια, καὶ Διόδωτος, ἀδελφὸς αὐτοῦ. — (28) Plutarchus vit. Lucull. cap. 19 vol. III p. 304 ed. Hulten. τότε καὶ Τυραννίων ὁ γραμματικὸς ἐβίω. Adde Snidam v. Τυραννίων. — (29) Vid. adn. 9 et 14. — (30) teste Alexandro Aphrodisiensis in lib. I Analyticorum.

Aristotelis esse negaret (31), licet hi commentarii alii a Stagirite compositi esse viderentur. De disputatione illa sic Boëthius II, p. 284 : « Andronicus librum hunc Aristotelis esse non putat, quem Alexander vere fortiterque redarguit; quem quum exactum diligentemque Aristotelis librorum et judicem et repertorem judicavit antiquitas, cur in hujus libri judicio sit falsus, prorsus est magna admiratione dignissimum. Non esse namque proprium Aristotelis hinc conatur ostendere, quoniam quædam Aristoteles in principio libri hujus de intellectibus animi tractat, quos intellectus animæ passiones vocavit. His Alexander multa alia addit argumenta cur hoc opus maxime Aristotelis esse videatur. Ea namque dicuntur hic quæ sententiis Aristotelis quæ sunt de enuntiativa oratione consentiant. Illud quoque quod stilus ipse propter brevitate pressior ab Aristotelis obscuritate non discrepat; et quod Theophrastus, ut in aliis solet quum de similibus rebus tractat, quæ scilicet ab Aristotele ante tractatæ sunt, in libro quoque de Affirmatione et Negatione iisdem aliquibus verbis utitur quibus in hoc libro Aristoteles usus est. Idem quoque Theophrastus dat signum hunc Aristotelis librum esse : in omnibus enim de quibus ipse disputat post magistrum, leviter ea tangit quæ ab Aristotele dicta ante cognovit, alias vero diligentius res non ab Aristotele tractatas exsequitur. Hic quoque idem fecit. Addit quoque hanc causam, quia Aristoteles quidem de syllogismo scribere animatus nunquam id recte facere potuisset, nisi quædam de propositionibus annotaret. » Hæc ille cujus sententiæ album calculum adjicimus.

Porro Andronicus in eo volumine quo usus est Gellius, qualis esset differentia librorum ἐξωτερικῶν et ἀκροαματικῶν explanavit, atque Alexandri et Aristotelis quæ ferebantur epistolas proposuit (32). Præterea Rhodii philosophi de divisione libellum integrum inseruerat Porphyrius suis in Platonis Sophistam commentariis, teste Boëthio in principio libri de divisione. Idem Andronicus in opere nescio quo neque corporeum judicaverat animum, neque loco conclusum esse, neque scindi posse (33). Inter veteres categoriarum interpretes Simplicius (34) Andronicum numerat, quem paraphrasi illam Aristotelis commentationem explicasse videmus. Est autem probabile eum similiter Physica (35) interpretatum esse. Restat, ut de Ethicorum Nicomacheorum paraphrasi quæ Andronico Rhodio tribuitur, dicamus. Hanc primum sine auctoris nomine Lugduni Batavorum a. 1607, deinde adjecto Andronici Rhodii nomine additaque sua translatione latina edidit Daniel Heinsius a. 1617. Nempe in codice quem pervolutaverat titulum Ἀνδρονίκου Ῥοδίου Περιπατητικοῦ φιλοσόφου scriptum quidem, sed indocti hominis manu exaratum invenerat. Jam vero ea est hujus opusculi elegantia, ut jure Andronicus ejus auctorem agnoscere queamus. Itaque etiam Heinsii industria laudata est a Casaubono (36), quod egregiam paraphrasin quæ longe præstaret Eustratio, in lucem protulisset. Unus Salmasius (37) rem in controversiam vocavit. Namque infitias ivit illud opusculum posse veteri Peripatetico assignari, quia Aristotelis locum Ethic. Nicom. I, 13, 9 perperam esset interpretatus. At unus et alter locus male acceptus hoc nobis non probat, præsertim

Vid. adn. 15. Sic et Ammonius in librum de interpretatione fol. 5. b. (Cf. Schol. Arist. p. 97. a. πρὸς δὲ τὸ γνήσιον εἶναι τοῦ φιλοσόφου τὸ βιβλίον, οὐδεὶς ἤξιώσε τῶν περὶ τὰ συγγράμματα τοῦ Ἀριστοτέλους ἐποικυακῶτα ἀμφιβαλεῖν, εἰς τε τὸ πιθανὸν ἀποθέπων τῆς ἐπαγγελίας καὶ εἰς τὴν ἐντεχον καὶ κεκομφεμένην καὶ τῶ φιλοσόφῳ συνήθη τῶν ἐν αὐτῷ παραδιδόμενων θεωρημάτων διάβασιν, καὶ τὴν πρὸς τὰς ἄλλας αὐτοῦ πραγματείας ὁμολογίαν, πλὴν Ἀνδρονίκου τοῦ Ῥοδίου, ὃς ἐνδέχεται μὲν ἦν ἀπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους, ἀκούσας δὲ αὐτοῦ καλοῦντος ἐν τοῖς προομίοις τοῦδε τοῦ βιβλίου τὰ νοήματα παθήματα τῆς ψυχῆς καὶ προστιθέντος ὡς περὶ τούτου εἴρηται ἐν τοῖς περὶ ψυχῆς, διὰ τὸ μὴ συνιδεῖν ὅπου τῆς περὶ ψυχῆς πραγματείας τὰ νοήματα παθήματα τῆς ψυχῆς ἐνέχουσιν. Ὁ φιλόσοφος, ἀναγκαῖον ὡήθη τῶν δύο πραγματειῶν, ταύτης τε καὶ τῆς περὶ ψυχῆς. τὴν ἑτέραν νόον ἀποφήνασθαι τοῦ Ἀριστοτέλους, καὶ δεῖν ἐνόμισε ταύτην ἀθετεῖν μᾶλλον ἢ τὴν περὶ ψυχῆς. — (31) Boëthius in Categ. IV init. Simplicius in Categ. fol. 95. Z. — (32) Vid. adn. 3 et 4. — (33) auctor libri lat. de spermate cap. II; Galenus in dissertatione

ὅτι τὰ τῆς ψυχῆς ἦθη ταῖς τοῦ σώματος κράσεσιν ἐπεταί Ion. V p. 444 ed. Paris. Ἀνδρονίκον τὸν περιπατητικόν, ὅτι μὲν ὅλος ἐτόλμησεν ἀποφήνασθαι τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς, ἀνευ τοῦ περιπλέκειν ἀσαφῶς, ἐπιπῶν τε πάνυ, καὶ ἀποδέχομαι τὴν φράσιν τοῦ ἀνδρός. — (34) Simplicius in Categ. pag. 5. b. ed. Basil. ταῦτα δ' ἐπιστήσαντες οὗτοι τοὺς τε ἄλλους τῶν κατηγοριῶν ἐξηγητὰς αἰτιῶνται; καὶ Ἀνδρόνικον κτλ. pag. 87 seq. Ἀνδρόνικος ἀκολοῦθῶν τῷ Ἀρχύτῳ. pag. 6. b. Ἀνδρόνικος παραφράζων τὸ τῶν κατηγοριῶν βιβλίον. Cf. pag. 7. b. 13. b. 15. b. 34. 36 atque alios locos. — (35) Simplicius in Phys. fol. 103. b. (Cf. Schol. Arist. p. 361. b. ed. Brandis.) ἢ δὲ φύσις καὶ προδιατιθεμένη διατιθῆσι τὸ ὑποκείμενον ἐνδθεν καθ' ἑκάστον κινήσεως εἶδος, ὡς καὶ ὁ Ἀνδρόνικος ἔλεγε. Idem fol. 216 εἴρηται δὲ καὶ πρότερον ὅτι τὰ μὲν πέντε βιβλία τὰ πρὸ τούτου Φυσικὰ καλοῦσι, τὰ δ' ἐντεῦθεν τρία περὶ κινήσεως· οὕτω γὰρ καὶ Ἀνδρόνικος « ἐν τῷ τρίτῳ βιβλίῳ τῶν Ἀριστοτέλους περὶ κινήσεως » διατάττεται. Vid. fragm. I. Conf. et fol. 101. — (36) Vide Casauboni epist. 507 ed. Græv. — (37) Salmasius ad Epictetum et Simplicium p. 227 seqq. —

num alii quoque Aristotelis interpretes saepe erraverint, ipse autem ille Tyrannionis aequalis in genuinarum spuriarumque descriptionum distinctione lapsus sit. Sed videamus id quod maxime rem causamque continet. Aristotelis verba sunt : λέγεται δὲ περὶ αὐτῆς καὶ ἐν τοῖς ἐξωτερικοῖς λόγοις ἀρχαῖοντις ἕνια· καὶ χρηστῆον αὐτοῖς i. e. de animo vero etiam in exotericis disputationibus nonnulla satis copiose dicuntur; quibus utendum est. Quæ sic exprimit paraphrastes : περὶ ψυχῆς τοίνυν οὐ μόνον ἐν συγγράμμασιν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ στόματος πρὸς τοὺς ἐντυγχάνοντας ἀρχαῖοντις εἴπομεν ἕνια· καὶ χρηστῆον αὐτοῖς i. e. at de animo non solum in scriptis, sed etiam memoriter apud auditores nostros nonnulla satis copiose diximus; quibus qui volent hac in re utantur. Refragatur huic explicationi Salmasius, atque talem paraphrasin non esse veteris Peripatetici, qui aliter de libris esotericis et exotericis apud Gellium (38) dissererit. Quum autem dubitetur a viris doctis, utrum λόγους Aristoteles libros esse velit, ut Herodotus lib. V, cap. 36 et Xenophon Anab. lib. II cap. 1, an disputationes, verba et sermones: Andronicum apud Gellium secuti vocem istam interpretabimur de prælectionibus pomeridianis ad commune iudicium popularemque intelligentiam accommodatis (39). Nimirum licebat Aristoteli scriptionem prælegere in schola, ita ut frequenter aliquid ad rem præsentem aptatum subito ac memoriter adderet. Ita nihil falsi habet ista explanatio, quamquam paraphrastes hic non totam dictionis Aristoteleæ vim expressit. Pauca præterea quæ Salmasius (40) hujus paraphrasis auctori tanquam parum diligenter explicata objicit, commemorare non libet. Ut enim omnino homines doctrinæ studiis dediti non uni alicui certo se addicunt, sed multis utuntur magistris: ita Ethicorum Nicomacheorum libros legentibus

non ingrata erit hujus paraphrasis cum aliis interpretibus comparatio. Quamobrem dignam duxi, quam collatis superioribus editionibus (41) recognitam et latine versam Peripateticorum fragmentis adjicerem.

Subjuxi huic antiquitatis monumento Andronici de animi affectionibus libellum, mancum illum quidem atque a librariis male habitum, sed a Daniele Heinsio ex eodem codice, qui paraphrasin continet, atque ex aliis quibusdam membranis, ut mea fert opinio, depromptum. Ipse enim hac de re silet. Etsi vero novos lectionum fontes aperire mihi non contigit, id tamen studui, ut hanc disputatiunculam emendatam et latine redditam in lucem revocarem.

Aristocles Messenius, Peripateticus, quem Alexandri Aphrodisiensi præceptorem fuisse testantur Simplicius (41) et Cyrillus lib. II in Julianum, publicatis pluribus operibus inclaudit. Inter ejus scripta fuit volumen (42), quo quærebat, utrum Homerus an Plato esset præstantior (πότερον σπουδαιότερος Ὅμηρος ἢ Πλάτων). Scripsit porro artem rhetoricam (τέχνη ῥητορικῆς) et de Serapide (περὶ Σαραπίδος) libellum. Adde decem de moribus (ἠθικά) totidemque de philosophia (περὶ φιλοσοφίας) libros, in quibus omnes recensuerat philosophos eorumque decreta persecutus erat. Sextum horum librorum citat Suidas v. Σωτάδης (43). Ex septimo fragmenta servavit Eusebius Præp. Evang. XI, 3, XV, 2 et 14. Ex octavo XIV, 17, 18, 19, 20, 21, quæ in medium protuli atque interpretatus sum (44).

Alius Aristoclis videntur fuisse *Paradoxæ*, e quibus Stobæus (45) Flor. LX, 4, 37 locum affert. Præterea viri cognominis primum de republica Lacedæmoniorum volumen laudat Athenæus (46) IV p. 140. B. qui etiam musici (47) nescio cujus e commentatione de choris caput

(38) Vid. adn. 3 et 4. — (39) Parum accurate Eustratus: τῶν Ἀριστοτελικῶν συγγραμμάτων τὰ μὲν πρὸς τοὺς κοινῶς ἀκροαμένους τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας ἐκδίδονται ἐν ταῖς κοιναῖς διατριβαῖς ἀναγινωσκόμενα καὶ πρὸς τοὺς αὐτοῦ μαθητὰς ἀμέσως διασαρούμενα· τὰ δὲ κατ' ἴδιαν πρὸς τινὰς ἐξωθεν προσπεφώνηται ἕκαστον αὐτῶν πρὸς ἕκαστον τῶν ζητούντων τοῖς ζητούμενοις πράγμασιν οἰκείως ἐκθεμιμένον. Ἐκεῖνα μὲν οὖν ἀκροαματικά ὀνομαζόμενά ἐστι, ταῦτα δὲ ἐξωτερικά. — (40) Salmasius ad Epictetum et Simplicium pag. 241. — (41) Idem scriptor ex Heinsii recensione et cum latina ejus interpretatione formulis typographicis repetitus est Cantabrigiæ a. 1679 et Oxonii a. 1809.

(42) Simplicius in I de cælo fol. 34. b. (cf. Schol. Arist. p. 477. a. 31 ed. Brandis.) συνηγμένως δὲ ὁ Ἀλέξανδρος, ὡς φησι, κατὰ τὸν αὐτοῦ διδάσκαλον Ἀριστοτέλην (leg. Ἀριστοκλεία) ἐξέθετο τὴν ἀπόδειξιν τοῦ τῆς κύκλου κινήσει μὴ εἶναι ἐναντίαν κίνησιν, μὴδὲ τῷ κυκλο-

ροητικῷ σώματι ἐναντίαν. — (43) Suidas v. Ἀριστοκλής. — (44) Suidas v. Σωτάδης sic: Σωτάδης, Βυζάντιος, φιλόσοφος, ὡς φησὶν Ἀριστοκλῆς ἐν τῷ περὶ φιλοσοφίας ἔκτῳ. — (45) Ex eodem opere, ni fallor, Proclus in Tim. p. 7. a. (p. 14 ed. Schneider.) hæc perlit: οὕτω γὰρ Ἀριστοκλῆς κατασκευάζει Θεαίτητον εἶναι τὸν ἄνθρωπον. — (46) Stobæus Flor. LX, 4, 37 Ἀριστοκλέους ἐν β' παραδόξων (cf. Plutarch. Moral. p. 312. e.) [Ἀριστώνυμος] Ἐφέσιος τῷ γένει νεανίας τῶν ἐπιστήμων, υἱὸς Δημοστράτου, ταῖς δ' ἀληθείαις ἄρασι· οὕτως τὸ θῆλυ μισὸν γένος νυκτὸς βαθείας εἰς τὰς πατρίδας ἔτρεχεν ἀγέλας, καὶ ὄνη συνεγένετο θηλεία. Ἡ δὲ ἔγκυος γενομένη ἔτεκε κόρην εὐειδεστάτην Ὀνοσκελίαν τούνομα, τὴν προσηγορίαν λαβοῦσαν ἀπὸ τοῦ συμπτώματος. — (47) Athenæus IV p. 140. B. ὡς Ἡερασίος ἱστορεῖ ἐν τῇ Λακωνικῇ πολιτείᾳ, καὶ Διοσκουρίδης ἐν δευτέρῳ πολιτείᾳ, καὶ Ἀριστοκλῆς ἐν τῷ προτέρῳ καὶ οὕτως τῆς Λακωνίων πολιτείας. — (48) Athenæus IV p. 174. C. ἱστορεῖ δὲ τοῦτο Ἀριστοκλῆς ἐν

excerpsit. Fuerunt insuper Aristocles Lampscenus (48), Stoicus, explanator opusculi Chrysippi de ratione qua singula eloquimur et cogitamus, et Aristocles Pergamenus (49) sophista, Trajani et Hadriani temporibus clarus, a Suida memorati. Accedit Aristocles Rhodius (50), rhetor et grammaticus, qui Augusti imperatoris ætate vixit.

Sed redeo ad Aristoclem Messenium, cujus unum fragmentum infra omissum huic disputationi inseram. Nam ille apud Eusebium (51) Præpar. Evang. lib. XV cap. 14. de Stoicorum philosophia ita scribit: Rerum elementum, uti Heraclitus, ignem esse volunt, ejus vero principia, materiam atque deum, ut Plato. Verum hoc discrimine, quod Stoici ambo illa, tam efficiens quam patiens, corpora esse dicunt. Plato contra primum illum effectorem incorporeum auctorem esse statuit. Deinde certis quibusdam fatoque constitutis temporibus mundum omnem conflagrare docent, ac deinde rursus suam speciem ornatumque recipere. Ac primum quidem illum ignem quasi semen aliquod esse, quod cunctarum rerum rationes, ac præteritorum simul, præsentium futurorumque causas contineat, quarum conjunctio quædam et consequentia, eorum quæ sunt omnium fatum, scientia, veritas et lex ejusmodi sit, quæ nullo

pacto vitari declinarique queat. Sic porro quæ in mundo sunt universa quam optime gubernari, tanquam in republica æquissimis legibus temperata.

Censebat sine dubio deum mentem esse vel animum per naturam rerum omnium intentum et commeantem, ex quo nostri animi carperentur. Ita enim intelligendus locus de mente quæ sola divina est solaque extrinsecus illabitur (52). Atque Aristoteli quidem Alexander Aphrodisiensis (53) in secundo de anima fol. 144 seqq. hanc opinionem videtur ascribere, sed quæ adjicit, non in Aristotelem, sed in ipsius magistram Aristoclem conveniunt. Quocirca pro Ἀριστοτέλους, quod in cunctis legitur codicibus calamo descriptis, reponendum esse Ἀριστοκλέους, animadvertit Zellerus hist. phil. Græc. tom. III, p. 429. Improbatur tale præceptum Alexander, atque Stoicis quam Peripateticis dignius esse contendit. Verum cum de omni Aristoclis philosophiæ formula, tum de hac re uberius disserere non attinet.

(54) Alexander Aphrodisiensis philosophiam Aristoteleam Athenis, ni fallor, vel Alexandria ab Imperatoribus Septimio Severo et Antonino Caracalla docere jussit studiosorum suorum primitias libellum de fato iis dedicavit. Hinc colligas, eum ab anno post Chr. n. 199 usque ad annum

τῷ περὶ χορῶν οὕτωςί πως λέγων ἂ Ζητεῖται πότερα τῶν ἐμπνευστῶν ἐστὶν ὄργανον ἢ ὑδραυλὶς ἢ τῶν ἐντατῶν. Ἀριστοτένης μὲν οὖν τοῦτο οὐκ οἶδε. Λέγεται δὲ Πλάτωνα μικρὰν τινα ἐννοιαν δοῦναι τοῦ κατασκευασμένου νυκτερινὸν ποιήσαντα ὠρολόγιον εἰσὶκὸς τῷ ὑδραυλικῷ, οἷον κλεψύδραν μεγάλην λίαν. Καὶ τὸ ὑδραυλικὸν δὲ ὄργανον δοκεῖ κατὰ κλεψύδραν εἶναι. Ἐντατῶν οὖν καὶ καθαρτῶν οὐκ ἂν νομισθεῖν, ἐμπνευστὸν δ' ἂν ἴσως ῥηθεῖν διὰ τὸ ἐμπνεῖσθαι τὸ ὄργανον ὑπὸ τοῦ ὕδατος. Κατεστραμμένοι γάρ εἰσιν οἱ αὐτοὶ εἰς τὸ ὕδωρ, καὶ ἀρασσαμένοι τοῦ ὕδατος ὑπὸ τίνος νεανίσκου, ἔτι δὲ δεικνυμένων ἀξινῶν διὰ τοῦ ὄργανου, ἐμπνέονται οἱ αὐτοὶ καὶ ἔχον ἀποτελοῦσι προσῆγῃ. Ἔοικε δὲ τὸ ὄργανον βιωμῷ στρογγύλῳ. Καί φασι τοῦτο εὐρῆσθαι ὑπὸ Κτησιθίου κούρεως, ἐνταῦθα οἰκούντος ἐν τῇ Ἀσπενδίᾳ ἐπὶ τοῦ δευτέρου Εὐεργέτου, διαπρήσαι τέ φασι μεγάλως. Τουτοῖσι οὖν καὶ τὴν αὐτοῦ διδάξαι γυναῖκα Θεάδα. » —

(48) Suidas: Ἀριστοκλῆς, ὁ Λαμφακηνός, φιλόσοφος Στωϊκός, ἐγράψεν ἐξηγήσιν τῶν Χρυσίππου περὶ τοῦ πῶς ἕκαστα λέγονται καὶ διανοοῦμεθα ἐν βιβλίῳ τεσσαρσιν (Diogenes Laertius VII, 201) — (49) Suidas: Ἀριστοκλῆς, ὁ Περγαμηνός, σοφιστής, κατὰ Τραϊανὸν καὶ Ἀδριανὸν βεβιωκώς, ἐγράψε Τέχνην ῥητορικὴν, Ἐπιστολάς, περὶ ῥητορικῆς βιβλία πέντε, Μελέτας, πρὸς τὸν βασιλέα ἐπὶ τῇ διανεμησίᾳ τοῦ χρυσοῦ. — (50) Hujus de poetica librum laudat Ammonius v. ἐπικλήδιος, cujus hæc sunt verba: ἐπικλήδιος καὶ θρήνος διαφέρουσι. Ἐπικλήδιον μὲν γὰρ ἐστὶ τὸ ἐπὶ τῷ κήδει· θρήνος δὲ, τὸ ἐν φῶδι. Οὗτω Τρύφων. Ἀριστοκλῆς δὲ ὁ Ῥόδιος ἐν τῷ περὶ ποιητικῆς τοῦμπαλιν. Φησὶ γὰρ· θρήνος δ' ἐστὶν φῶδ' τῆς συμφορᾶς οἰκτεῖον ὄνομα ἔχουσα· ὀδυρμόν ἔχει σὺν ἔγκω-

μίᾳ τοῦ τελευτήσαντος. Τινὲς μὲν οὖν κοινῶς πάντα εἶπον θρήνους· οἱ δὲ διαφέρειν θρήνον τε καὶ ἐπικλήδιον· τῷ τὸν θρήνον ἀδεσθαι παρ' αὐτῆ τῆ συμφορᾶς πρὸ τῆς ταφῆς, καὶ μετὰ τὴν ταφὴν, καὶ κατὰ τὸν ἐνιαύσιον χρόνον τῆς κηδείας, ἀδόμενον ὑπὸ τῶν θεραπεινίδων, καὶ τῶν σὺν αὐταῖς. Τὸ δ' ἐπικλήδιον, ἑταιρῶν τινα τοῦ τελευτήσαντος μετὰ τίνος μετρίῳ σχετλιασμοῦ. Vid. Fabric. Bibl. Græc. vol. VII p. 52. — (51) Eusebii Præpar. Evang. lib. XV cap. 14 περὶ τῆς τῶν στωϊκῶν φιλοσοφίας, ὅπως τε ὁ Ζήνων τὸν περὶ ἀρχῶν ἀπεδίδου λόγον· ἀπὸ τοῦ ἐβδόμου περὶ φιλοσοφίας Ἀριστοκλέους. Στοιχεῖον εἶναι φασὶ τῶν ὄντων τὸ πῦρ, καθάπερ Ἡράκλειτος, τοῦτου δ' ἀρχὰς ὕλην καὶ θεόν, ὡς Πλάτων. Ἄλλ' οὗτοι ἀμφω σώματα φασὶν εἶναι, καὶ τὸ ποιῶν καὶ τὸ πάσχον, ἐκείνου πρῶτον ποιῶν αἴτιον ἀσώματων εἶναι λέγοντος. Ἐπειτα δὲ καὶ κατὰ τινὰς εἰμαρμένους καὶ ὀρισμένους χρόνους ἐκπυροῦσθαι τὸν σύμπαντα κόσμον, εἴτ' αὖθις πάλιν διακοσμεῖσθαι. Τὸ μέντοι πρῶτον πῦρ εἶναι καθάπερ τι σπέρμα, τῶν ἀπάντων ἔχον τοὺς λόγους, καὶ τὰς αἰτίας τῶν γεγονότων, καὶ τῶν γινομένων, καὶ τῶν ἐσομένων· τὴν δὲ τούτων ἐπιπλοκὴν καὶ ἀκολουθίαν, καὶ εἰμαρμένην, καὶ ἐπιστήμην καὶ ἀλήθειαν, καὶ νόμον εἶναι τῶν ὄντων ἀδιάδραστον τινα καὶ ἀφικτον. Ταύτη δὲ πάντως διοικεῖσθαι τὰ κατὰ τὸν κόσμον ὑπέρειν, καθάπερ ἐν τῇ ἐνομοκράτῃ τινὶ πολιτείᾳ. — (52) Aristoteles de generat. animal. lib. II cap. 3 λέγεται δὲ τὸν νοῦν μόνον θύραθεν ἐπεισεῖναι, καὶ θεῖον εἶναι μόνον. — (53) Alexander Aphrodisiensis de anima lib. II fol. 144 seqq. ἤκουσα δὲ περὶ νοῦ τοῦ θύραθεν παρὰ Ἀριστοτέλους ἂ διεσώσάμην. — (54) Alexander Aphrodisiensis l. c. fol. 145 ἀντιπᾶπτειν ἔδοκε μοι τότε τούτοις, τὸν νοῦν καὶ ἐν τοῖς φαυλοτάτοις εἶναι

211 fere floruisse. Qui quum Aristoclem Messenium (55) et Herminum (56) Peripateticos audisset atque in una rerum contemplatione quasi tabernaculum vite suæ collocasset, perfectus evasit philosophus. Fuit enim, si ab ipso sectæ conditore discesseris, Peripateticorum sine controversia princeps. Aliis videlicet aliena dogmata rationi Aristoteleæ admiscens, ipse quoad ejus fieri posset veterem Stagiritæ disciplinam restituit. Quapropter Aristotelis scripta plurimis commentariis illustravit, qui intelligentibus harum rerum existimatoribus adeo probabantur, ut ipse merita gloriam consecutus illius interpretes (ἐξηγητῆς) et diceretur et haberetur. Quo factum est, ut Hieronymus I in Rufinum his verbis eum designaret: *Revole Aristotelem et Alexandrum, Aristotelis volumina disserentem, et quanta ambiguum sit copia, eorum lectione cognosces. Quid? quod Ἀριστοτελικὸς Ἀλεξάνδρος* vocatus est a Cyrillo IV contra Julian. pag. 133. Quin etiam Porphyrius (57) in vita Plotini cap. 14 Alexandri Peripatetici, quem Aphrodisiensem existimamus, commentarios in scholis lectos esse memoriæ prodit. Verum ne de commentariis illis, qui satis noti sunt, hic exponam, breviter de aliis ingenii monumentis, quibus Alexander nomen suum ad immortalitatis memoriam consecravit, dicendum videtur. Composuit igitur librum περὶ εἰμαρμένης καὶ τοῦ ἐπ' ἡμῖν de fato ac de eo quod in nostra est potestate, ex quo insignem locum excerpit Eusebius inseruitque Præpar. Evang. VI, 9. Hunc librum post duplicem Aldi Manutii editionem (58) primus latine vertit Hieronymus Bagolinus et quatuor voluminibus quæstionum Alexandri subjecit Venetiis a. 1541 et 1559 maxima forma apud Hieronymum Scotum (59). Eundem in collectis philosophorum de fato sententiis interpretatus est Hugo Grotius Lutetiæ a. 1648 quaternis et Amstelodami 1648 duodenis, qui se ad exemplar græcum in latinam linguam transferendum Aldi editionem cum Euse-

bio et manu scripto codice contulisse testificatur. Denique græce et latine cum nova translatione nescio cujus viri docti (60) hic Alexandri libellus in publicum prodiit Londini anno 1658. Accessit autem huic volumini Ammonii Hermiæ commentarius in secundam partem dissertationis Aristoteleæ de interpretatione.

Porro lectu digna videtur Alexandri commentatio de mixtione (περὶ μίξεως) sive de temperatione corporum ad Stoicorum præcipue sententiam de corporum penetratione et deo mundi anima explodendam accommodata. Hæc primo græce edita est una cum commentariis Alexandri in Aristotelis Meteorologica Venetiis a. 1527 apud Aldum; deinde ab Angelo Caninio latine reddita ad calcem quæstionum naturalium et librorum de anima prodiit in eadem urbe a. 1555 apud Hieronymum Scotum.

Præterea plausum tulerunt ejus Φυσικῶν σχολίων δι' ἀποριῶν καὶ λύσεων βιβλία δ' Physicorum scholiorum per dubitationes et solutiones ad varios Aristotelis locos libri quatuor, sive Quæstiones naturales, ut Politianus vocat. Atqui hi quidem Quæstionum libri græce primum divulgati sunt a Victore Trincavello Venetiis a. 1536 in ædibus Aldi et Asulani forma majori; quibus adjunctus est libellus de fato. Latina autem eorundem librorum interpretatio, quæ Hieronymo Bagolino ejusque filio Joanni Baptistæ debetur, Venetiis anno 1559 in lucem prolata est.

Sed omnibus semper placuerunt duo ejus de anima (περὶ ψυχῆς) libri græce publicati in fine operum Themistii subjuncto Alexandri de fato libello Venetiis studio et opera Victoris Trincavello a. 1534 forma majori typis Aldi et Asulani. Primum librum ex græco in latinum sermonem vertit Hieronymus Donatus Venetiis a. 1538 octonis et Lutetiæ ad calcem Themistii a. 1528 forma majori. Alterum librum latinæ consuetudini tradidit Angelus Caninius, cujus interpretatio cum priore libro per Donatum verso prodiit in fine quæstionum naturalium Venetiis a.

θεῖον ὄντα, ὡς ταῖς ἀπὸ τῆς στοῆς ἔδοξεν. — (55) Simplicius in I de celo fol. 34. b. et Cyrillus in Julian. lib. II cf. not. 41. — (56) Simplicius in II de celo fol. 105. — (57) Porphyrius in vita Plotini cap. 14 ἐν δὲ ταῖς συνοουσίαις ἀνεγνώσκειτο μὲν αὐτῷ τὰ ὑπομνήματα, εἴτε Σεθῆρου εἴη, εἴτε Κρονίου, ἢ Νουμηνίου, ἢ Γαίου, ἢ Ἄττικοῦ, καὶ τῶν Περικατηνῶν τὰ τε Ἀσπασίου καὶ Ἀλεξάνδρου, Ἀδράστου τε καὶ τῶν ἐμπροσθέντων. — (58) Prioris titulus est: τὰ Θεμιστίου τοῦ εὐφραδοῦς ἅπαντα, τοῦτ' ἔστι παράφρασις καὶ λόγοι. Ἀλεξάνδρου Ἀφροδισιεύως περὶ ψυχῆς βιβλία δύο καὶ ἓν περὶ εἰμαρμένης. Venetiis apud Aldum 1534. Posterioris vero: Ζητήματα Ἀλεξάνδρου φυσικῶν περὶ ψυχῆς, Μετάφρασις ἐκ τῶν Δαμασκίου εἰς τὸ πρόωτον περὶ οὐρανοῦ βιβλίον. Ἐπιτομὴ σχολικὴ εἰς τὰ ὄ-

πρῶτα καὶ τὸ γ' περὶ φυσικῆς βιβλία. Θεοφράστου περὶ αἰσθήσεως βιβλίον, Πρῆσκιανοῦ Λύδου μετάφρασις τῶν Θεοφράστου περὶ αἰσθήσεως. Venetiis, typis Aldi et Asulani 1536. Sed in exemplaribus omnibus, quæ Fabricius inspexit, insunt tantum Alexandri Quæstiones Physicæ cum libro de Fato, reliquis quæ titulus promiserat omissis. Vid. Fabric. Bibl. Græc. IV p. 66. — (59) Liber rarissimus sic inscribitur: Alexandri Aphrodisiensis Peripatetici doctissimi Quæstiones Naturales et Morales et de Fato, Hieronymo Bagolino Veronensi et Baptista filio interprete, de anima liber I Hieronymo Donato Patrio Veneto interprete, de anima liber II et de mixtione Angelo Caninio Anglerensi interprete, omnia excusa Venetiis apud Hieronymum Scotum 1559. — (60) Hæc

1559 forma maxima ex officina Hieronymi Scoti, addito Alexandri de mixtione opusculo.

Cætera Alexandri scripta silentio prætereo. Ex iis autem nostræ memoriæ criticis qui ad emendanda Alexandri opera incubuerunt, nobilitatus est Joannes Conradus Orellius editione libri de Fato, quibus alias similis argumenti disputationes adjecit (61). Is enim multa rei bene gerendæ, quibus superiores editores caruerant, adjumenta habuit. Duorum videlicet librorum manuscriptorum lectiones, diligenter a viris doctis enotatæ, ad recensendum Alexandri textum ei præsto fuerunt. Quippe codicem Fabricianum, qui in Academiæ Hafniensis bibliotheca asservatur, cum editione Londinensi libelli de fato ac de eo quod in nostra est potestate contulit Th. D. Blochius, illius bibliothecæ præfectus, omnemque scripturæ varietatem Orellio misit. Idem Blochius duo capita de Fortuna et Fato ex isto codice exscripta cum diversitate lectionis editionis Aldinæ prioris (nam in altera Libri de anima, quibus continentur hæc capita, licet in titulo promittantur, non comparent) Orellio utenda tradidit. Cæterum in codice illo, qui numero 85 notatur, varia scripta hoc ordine reperiuntur; primum Joannis Damasceni *κεφάλαια φιλοσοφικά*; deinde Græculi nescio cujus dissertatio *περὶ ἑκουσίου καὶ ἀκουσίου* sexto decimo sæculo composita; tum Alexandri Aphrodisiensis *περὶ τύχης καὶ εἰμαρμένης* capita duo ex ejus libro secundo de anima; præterea ejusdem *πρὸς αὐτοκράτορας περὶ εἰμαρμένης καὶ τοῦ ἐφ' ἡμῖν βιβλίον*; porro ejusdem *σχολίων φυσικῶν, ἀποριῶν καὶ λύσεων βιβλίον β'* (cap. 2-16); denique *Συναγωγὴ τῶν ἀναγκασιότατων ἐξηγήσεων εἰς τὴν ῥητορικὴν τῶν ἀποδοθειῶν ὑπὸ τῶν χριστιανῶν ἐξηγητῶν καὶ Ἑλλήνων*. Alter codex quo Orellio uti licebat, est Monacensis vel potius exemplar editionis Aldinæ prioris, bibliothecæ regiæ Monacensis ornamentum, in cujus margine manu, ut videtur, P. Victorii cum correctiones Aldinæ posterioris, tum aliæ lectiones haud contemnendæ scriptæ sunt. Has Victorii notas e libro Monacensi depromtas Xaverius Werferus cum Orellio communicavit. Huc accesserunt alia doctrinæ præsidia. Etenim a Benekio, Professore Gottingensi, contentionem et comparisonem utriusque Aldinæ cum editione Londinensi a

doctis adolescentibus factam accepit. Insuper Joann. Caselii editionem, viri de Alexandro bene meriti, Rostochii a. 1588 quaternis adornatam Fridericus Creuzerus Orellio commoda- vit, qui ipse eam cum Londinensi contulit. Idem ad corrigenda græcæ orationis menda non solum Eusebii Præparationem Evangelicam et Hieronymi Bagolini translationem cum codice Hafniensi sæpe consentientem, sed etiam latinas Hugonis Grotii et editoris Londinensis interpretationes et germanicam Georgii Schulthessii (62) adhibuit. Exemplari græco elegantem Hugonis Grotii interpretationem, maxime ex editione Aldina posteriore expressam, emendatis tamen locis quibusdam minus intellectis, adjunxit. Libro de Fato addidit Capita duo de Fortuna et Fato cum Angeli Caninii translatione, porro Ammonii Hermiæ filii et Plotini Commentationes de Fato, illam e Londinensi Alexandri editione, hanc e Basileensi petitam. Adjecit etiam ex Eusebii Præparatione Evangelica, collatis Rob. Stephani et Franc. Vigeri editionibus, Bardesanis Syri locum adversus astrologos scriptum. Denique in fine voluminis præter breve Alcinoi caput, Georgii Gemisti Plethonis de Fato libellum posuit, quem antea Sam. Reimarus Lugduni Batavorum a. 1722 græce et latine ediderat. His omnibus opusculis tum lectionis varietatem e libris scriptis et impressis excerptam, tum suas et patruelis Casp. Orellii annotationes subjecit.

Uberius de Orellio dixi, ne virum præclarum, cujus acumen in emendandis et illustrandis hisce disputationibus elaboravit, debita laude fraudasse viderer. At si quis non ex præsumta opinione, sed ex veritate quæ præstita sunt æstimaverit, plura incepta, aliqua absoluta, alia de integro et intentiore studio agenda reperiet. Quum igitur Peripateticorum reliquiis disputationes omnes ab Orellio vulgatas adjicere decrevissem videremque, quantum in hoc genere post illius laborem relictum esset bene merendi materiæ: operi inchoato et prope jam absoluto tanquam fastigium imponere conatus sum. Itaque verba græca castigavi, locos corruptos correxi, denique rejectis magna ex parte aliorum translationibus ipse hæc opuscula interpretatus sum.

translatio paulo melior et elegantior Grotiana est. (61) Liber ita inscribitur: Alexandri Aphrodisiensis, Ammonii Hermiæ filii, Plotini, Bardesanis Syri et Georgii Gemisti Plethonis de Fato quæ supersunt græcæ ad codicum manuscriptorum, editionum, versionum fidem recensuit, interpretationem latinam Hugonis Grotii et

aliorum emendatiorem, varietatem lectionis et notas adjecit Joannes Conradus Orellius. Insertæ sunt animadversiones Jo. Casp. Orellii. Turici, typis Orellii, Fuesslini et soc. 1824.

(62) Vide *Bibliothek der griechischen Philosophen* tom. IV pag. 150 seqq. Turici 1782. 8.

ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ ΤΟΥ ΡΟΔΙΟΥ

ΗΘΙΚΩΝ ΤΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ

Η ΠΑΡΑΦΡΑΣΙΣ.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

Κεφ. α'.

*Ὅτι ἔστιν ἕσχατον τέλος, πρὸς ὃ πᾶσαι τάττονται αἱ ἀνθρώπιναι πράξεις.

* Ἐν πάσῃ τέχνῃ καὶ μεθόδῳ ἀγαθόν τι ζητοῦμεν· καὶ προαιρούμεθα δὲ καὶ πράττομεν ἐκεῖνα, ὅθεν ἀγαθόν τι προσδοκῶμεν λαβεῖν. Διὰ τοῦτο καλῶς ἀπεφήναντο ἐκεῖνοι εἶναι τὸ ἀγαθόν, οὗ πάντα ἐφίεται^α. Καὶ γὰρ οὐ μόνον τὰ λογισμῶν κινούμενα ἐνεκά τινος ἀγαθοῦ κινεῖται, ἀλλὰ καὶ τὰ φύσει κινούμενα πρὸς τι φέρεται τέλος ἀγαθὸν ἀλόγως, καθάπερ τὸ βέλος εἰς τὸν σκοπὸν. * Ἔστι μὲν οὖν πάσης πράξεως καὶ κινήσεως τέλος.

** Διαφορὰ δέ τις φαίνεται τῶν τελῶν. * Ἔστι γὰρ πράξεως τέλος, ἔργον, ὡσπερ τῆς ναυπηγικῆς τὸ πλοῖον· ἔστι δὲ πάλιν πράξεως τέλος ἄλλη πρᾶξις, ὡσπερ τῆς ἵππικῆς τὸ ἵππευεῖν.

Ἐφ' ὧν δὲ οὐχ ἡ πρᾶξις τέλος, ἀλλὰ ἔργον, ἐπ' ἐκείνων βέλτιον τὸ ἔργον τῆς πράξεως. Πολλῶν δὲ πράξεων οὐσῶν, πολλὰ γίνεται καὶ τὰ τέλη. Ἰατρικῆς μὲν γὰρ τέλος υγίεια, ναυπηγικῆς δὲ πλοῖον, στρατηγικῆς δὲ νίκη, οἰκονομικῆς δὲ πλοῦτος. Συμβαίνει δὲ πολλὰς πράξεις καὶ τέχνων ὑπὸ μίαν δύναμιν εἶναι καὶ τέχνην πολλάκις, ἥνικα διὰ τὸ τέλος ἐκείνης τῆς τέχνης ἐκεῖναι ζητοῦνται. Οἷον ἡ χαλικοποιητικὴ, καὶ ἡ ἵππικὴ, καὶ πᾶσα πολεμικὴ πρᾶξις, τὸ τέλος ζητοῦσι τῆς στρατηγικῆς· πᾶσαι γὰρ ἐνεκα τῆς νίκης ἐπιτηδεύονται. Καὶ διὰ τοῦτο αἱ μὲν, ὑπὸ τὴν στρατηγικὴν λέγονται εἶναι· ἡ δὲ στρατηγικὴ, ἀρχιτεκτονικὴ πρὸς αὐτὰς καλεῖται· δύναται γὰρ ὅπερ ὁ ἀρχιτέκτων ἐν τοῖς τέκτοσι. Καθάπερ γὰρ ἐκεῖνος ἀποβλέπων εἰς τὸ εἶδος τῆς οἰκίας ἐκεῖνα κελεύει ποιεῖν τοὺς τέκτονας, ἃ πρὸς ἐκεῖνο φέρεται τὸ εἶδος, οὕτω καὶ ἡ στρατηγικὴ καὶ εἴ τις ἄλλη τοιαύτη, ἀπὸ τοῦ ἰδίου τέλους ταῖς ἄλλαις δίδωσι τοὺς κανόνας. Καὶ γὰρ καὶ τὸν χαλικὸν ὁ χαλικοποιός, πρὸς τὴν νίκην, ὡσπερ εἰς κανόνα, ἀποβλέπων, τοιοῦτον ἐποίησεν, ὥστε ἀρμότειν καὶ ἐπιτήδειον εἶναι τῷ ἐπιειγομένῳ νικᾶν, καὶ τὴν ἐρεστρίδα ἕτερος, καὶ ἄλλοι ὅσοι τεχνῖται τῶν ἵππικῶν ὀργάνων εἰσὶ· καὶ ὁ ἵππικὸς οὕτω διέθηκεν ἑαυτόν, ὥστε δυναθῆναι νικᾶν· καὶ ὁ στρατιώτης· καὶ ὁλως πάσας τὰς ὑπὸ τὴν στρατηγικὴν τὸ τέλος αὐτῆς

ANDRONICI RHODII

ETHICORUM NICOMACHEORUM

PARAPHRASIS

LIBER I.

Cap. I.

Aliquem extremum esse finem, ad quem omnes humanæ actiones referantur.

In omni tam arte quam docendi ratione bonum aliquod querimus : quia et præ reliquis eligere illa et agere solemus, unde bonum aliquod consecuturos nos putamus. Quare recte nonnulli bonum id pronuntiarunt esse, quod omnia appetunt. Et profecto, non ea tantum quæ moventur ratione, ob boni alicujus causam moveri videmus : sed et ea, quæ natura sua moventur, ad bonum aliquem finem, licet sine ratione, ferri ; quemadmodum sagitta ad scopum fertur. Quamobrem tum actio omnis finem suum habet, tum motus.

Aliqua tamen finium videtur esse differentia. Actionis enim finis, opus est, sicut artis navium ædificandarum, navis : rursus actionis finis alia est actio : sicut equitandi artis, equitare.

Jam vero in quibus non actio finis est, sed opus, in iis melius actione opus est. Actiones autem quum sint multæ, multi etiam sunt fines. Medicinæ enim finis est sanitas, artis navium ædificandarum navis, imperatoris artis victoria, rationis denique ejus quæ in re familiari tuenda versatur, divitiæ. Sed et frequenter actiones multæ atque artes uni alicui vel facultati subjectæ sunt vel arti : quoties nimirum propter illius artis finem illæ expetuntur. Velut ars ea, quæ in conficiendis frenis occupatur, item equitandi facultas omnisque actio militaris finem scientiæ imperatorum quærunt : omnes enim victoriæ causa exercentur. Ac propterea illæ quidem sub imperatorum scientia esse dicuntur : ipsa vero imperatoria ars respectu earum architectonica dicitur : idem enim potest, quod inter fabros reliquos architectus. Etenim quemadmodum ille ad formam respiciens domus, facere ea fabros jubet reliquos, quæ ad illam formam efficiendam valent : sic ars imperatoria, et si quæ alia est hujusmodi, ex fine suo reliquis normam præbet. Nam et qui frenum conficit, ita illud conficit, ut ad victoriam respiciat tanquam ad normam : idque eo modo, ut congruere possit ei et servire, qui victoriam consequi properat : alius item sagulum, et quisquis denique equestria arma fabricatur : sed et eques ita se præparat ut possit vincere, et miles

* Superiorum editionum notas margini appositas repetitum quo facilius esset lectoribus Aristotelis verborum cum Andronici paraphrasi comparatio. — Ad Aristot. lib. 1, cap. 1. πᾶσα τέχνη καὶ πᾶσα μέθοδος κτλ. — ** Διαφορὰ δὲ τις κτλ.

διδάσκειν. Ἔστι μὲν οὖν ἐκάστη τῶν ὑπὸ τὴν ἀρχι-
τεκτονικὴν τέλος, καθάπερ χαλινοποιτικῆ χαλινός,
καὶ ἱππικῆ ἱππεύειν, καὶ ταῖς ἄλλαις ἄλλο τι. Ἔστι
δὲ καὶ τῆ ἀρχιτεκτονικῆς τέλος, καθάπερ τῆ στρατη-
γικῆ ἡ νίκη· ἀλλὰ τὸ τέλος τῆς ἀρχιτεκτονικῆς βέλ-
τιον, καὶ προτιμότερον^b τῶν ἄλλων τελῶν. Διότι καὶ
τὰ τῶν ἄλλων τέλη τῶν ὑπ' αὐτὴν, διὰ τὸ ταύτης τέ-
λος ζητεῖται, καθάπερ εἴρηται. Εἰ δὲ καὶ μὴ πρά-
ξεις εἶεν τὰ τέλη τῶν πράξεων, ἀλλὰ ἔργα, οὐδὲν
κωλύει βέλτιον εἶναι καὶ αἰρετώτερον καὶ αὐτῶν τῶν
ἔργων τὸ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τέλος, καὶ πράξις ὄν.
^a Ὅσπερ χαλινοποιτικῆς μὲν τέλος, ἔργον· χαλινός
γάρ· στρατηγικῆς δὲ τέλος πρᾶξις· νίκη γάρ. Καὶ οὐ-
δὲν κωλύει τὴν νικῆν βελτίον εἶναι καὶ αἰρετωτέραν
τοῦ χαλινοῦ· τὸ γὰρ ἔργον βέλτιον τῆς πράξεως, οὐ
πάσης, ἀλλὰ μόνης ἐκείνης, ἧς ἀποτέλεσμα ἐστὶ,
διότι τέλος ἐκείνης ἐστὶ· τὸ δὲ τέλος αἰετιμώτερον
τοῦ πρὸς αὐτὸ τεταγμένου. Ἔστι δὲ πολλαὶ ἐν τέλει,
τὸ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν· ἐστὶ δὲ καὶ πάσαις ὁμοῦ τέ-
λος ἐν ἔσχατον, δι' ὃ τὰ τῶν ἄλλων τέλη ζητοῦνται,
καὶ οὐκ ἐστὶν^c ἐκεῖνο δι' ἄλλο, ἀλλὰ αὐτὸ δι' ἑαυτό.

Καὶ γὰρ εἰ μὴ ἐν τι εἶη ἔσχατον τέλος, ἀλλὰ αἰε-
τι δι' ἕτερον αἰρούμεθα, καὶ ἐκεῖνο δι' ἄλλο, καὶ αἰε-
τι ἐν τῇ παρόντι ἄλλο ζητήσομεν, οὐδέποτε ἐπιτευξό-
μεθα, οὐ ἐπιείμεθα· καὶ οὕτω συμβαίνει ματαίαν καὶ
κενήν τὴν ὀρεξίν εἶναι, οὐκ ὄντος ἐφ' οὗ στήσεται φε-
ρομένη. Τοῦτο δὲ ἄτοπον· οὐδεμία γὰρ φυσικὴ ἔρως
μάτην. Ἀνάγκη τοίνυν ἐν τι ἔσχατον εἶναι τέλος·
τοῦτο δ' ἂν εἴη τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ ἄριστον. Ὅστε καὶ
ἡ γνώσις αὐτοῦ μεγάλη ἡμῖν πρὸς τὸν βίον ἔσται βοή-
θεια· συμβήσεται γὰρ τὸν δέοντος μᾶλλον ἐπιτυξά-
ναι, καθάπερ τοξόταις εἰς τὸν σκοπὸν βλέπουσιν.

(Scripsi : ^a ἐφέται] ex Aristotele; codd. ἐφέν-
ται. — ^b προτιμότερον] cod. προτιμώτερον. —
^c ἐστὶν] cod. ἐστι).

Κεφ. β'.

Ἄτι τῆς πολιτικῆς ἐστὶ τέλος τὸ ἔσχατον τέλος.

** Εἰ δὲ τοῦτο οὕτως ἔχει, πειρατέον ὀρίσασθαι ὡς ἐν
τύπῳ, τί ποτὲ ἐστὶ τοῦτο τὸ ἔσχατον τέλος, καὶ τίνας
ἐστὶ προσεχῶς τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν πράξεων.
Ἔστι μὲν γὰρ ἀπάσης τέχνης καὶ δυνάμεως κοινὸν
τέλος. Ἔστι δὲ καὶ προσεχῶς μιᾶς τινος δυνάμεως·
καθάπερ τὸ τέλος τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἐστὶ μὲν καὶ πα-
σῶν τῶν ὑπὸ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν· ἐστὶ δὲ καὶ προσε-
χῶς αὐτῆς τῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Δοκεῖ τοίνυν εἶναι
τέλος τῆς κυριωτάτης τῶν τεχνῶν καὶ μάλιστα ἀρχι-
τεκτονικῆς· τοιαύτη δὲ ἡ πολιτικὴ· ταῖς γὰρ ἄλλαις
τέχναις τὴν ταξίν καὶ τὸν καιρὸν αὐτῆ διδῶσι. Τίνας
γὰρ ἐπιστήμας ἐν ταῖς πόλεσιν εἶναι προσήκει, καὶ
τίνας ἀνθρώπους ποίας ἐπιστήμας δεῖον μαθάνειν, καὶ
μέχρι τίνας, μόνης τῆς πολιτικῆς ἐστὶ σκοπεῖν· μόνη
γὰρ ἡ πολιτικὴ τὰς μὲν ποιητὰς τῶν τεχνῶν τῆς πό-

alius : omnes denique quæ sub imperatorum scientia
sunt, ipsius imperatoriae artis finis regit. Habent ergo
quæ sub architectura sunt finem suum singulæ, velut
quæ ad frena facienda incumbit, frenum ipsum, equi-
tandi facultas equitationem, aliæ denique alium finem.
Habet et finem suum architectura, ut imperatoria ars
victoriam : cæterum finis hujus et melior et præstanti-
or reliquis est. Quare et aliarum, sicut jam dictum
est, quæ sub ea sunt fines, ob hujus finem expetuntur.
Porro licet non actiones, sed opera sint actionum fines,
nihil tamen obstat, quominus præstantior sit magisque
expetendus architecturæ finis, quamvis sit actio tantum.
Sicut artis quæ frenum fabricatur, finis est opus : est
enim frenum ; imperatorum autem scientiæ, actio : est
enim victoria : neque quidquam obstat propterea, quin
præstantior freno longeque præferenda sit victoria : opus
enim actione quidem est præstantius ; non omni tamen,
sed ea tantum, qua perficitur hoc opus : quippe quum
finis actionis illius sit : finis autem eo quod ad ipsum
refertur, semper est potior. Est autem finis unus multa-
rum rerum et artium, sicut ille quem in architectonicis
videmus : sed et omnium reliquarum finis unus extre-
mus est, cujus causa reliquarum fines quaruntur :
quum ipse nullius alterius causa, sed per se expetatur.
Etenim nisi unus aliquis extremus finis esset, sed sem-
per aliquid alterius causa peteremus, et hoc rursus
alterius, atque ita aliud in singulis, nunquam id quod
pelimus consecuturi essemus : sed contra vanum et
sine ullo effectu foret hoc desiderium, quum nihil ha-
beret, ubi posset consistere. Quod certe absurdum est,
quia nulla naturalis cupiditas inanis est. Quare necesse
erit, unum esse finem extremum : is autem erit, id
quod bonum appellamus et optimum. Itaque etiam cog-
nitio illius magno nobis in vita subsidio futura est :
sic enim continget, ut, quemadmodum sagittarii solent,
qui scopum sibi proponunt, magis id quod decet asse-
quamur.

Cap. II.

Finem prudentiæ civilis esse extremum finem.

Quodsi ita est, danda est opera, ut quasi crassa Mi-
nerva, quis extremus ille finis, et cujus proprie scientiæ
actionisque sit, definiamus. Omnis enim artis et facul-
tatis communis est finis. Sed et unius alicujus facul-
tatis peculiaris est : sicut finis architecturæ ; is enim et
omnium simul quæ architecturæ subsunt, et ipsius pec-
uliariter est architecturæ. Quare et artis ejus quæ
præcipua maximeque est architectonica, finem esse ali-
quem verisimile fit : talis autem est prudentia civilis :
utpote quæ aliis artibus ordinem suum tempusque præ-
finiat. Etenim et quas in urbibus esse, et quas a
quibus hominibus disciplinas, et quousque disci oportet
inspicere, unius civilis est rationis : sola videlicet
ratio civilis inutiles ex urbe ejicit, nec eas quæ sunt
utiles ab omnibus aut disci aut semper exercei sinit.

* Cap. 2 εἰ δὲ τι τέλος κτλ. — ** Εἰ δ' οὕτω, πειρατέον κτλ.

λεως ἀπελκύνει, τὰς δὲ λυσιτελοῦσας οὐ συγχωρεῖ πάντας μανθάνειν, ἢ μαθόντας αἰεὶ μεταχειρίζεσθαι. Οὐ γὰρ εἴ τις δυναμέος στρατηγεῖν καὶ σώζειν τὴν πόλιν, τοῦτον εἶ ἀσχυτομοεῖν· οὐδὲ στρατιώτην εἶναι δίκαιον εἶτε ὄντα, στρατηγὸν ἐποίησε. Τῷ δὲ προσήκοντι τῆ τέχνῃ τοὺς καιροὺς ἀποδίδωσιν· ὥστε μὴ στρατηγεῖν, ὅτε ἡσυχίαν ἄγειν προσῆκεν. Ὁ γὰρ πολιτικὸς πέμψει μὲν τὸν στρατηγὸν ὁπόταν δέη· κελεύσει δὲ ἡσυχίαν ἄγειν ὅτε τοῦτου καιρός. Εἰ γὰρ καὶ ὁ στρατηγὸς πολλάκις ἐαυτῷ δίδωσι τὸν καιρὸν, ἀλλ' οὐ τῆ στρατηγικῆ τέχνῃ. Πάντες γὰρ οἱ τῆς τέχνης κανόνες τὸ τέλος τῆς τέχνης ἐκείνης μόνον σκοποῦσιν· ὃς δὲ πρὸς τὸναντιόν ἢ πρὸς ἄλλο φέρεται, οὐκ ἔστι τῆς τέχνης ἐκείνης κανὼν. Ὡστε ὁ στρατηγὸς σκοποῦν, ὁποῦ δεῖ πολεμεῖν, καὶ διὰ τοῦτο ἡσυχάζων πολλάκις, καὶ περὶ εἰρήνης διαπρεσθεύομενος, δηλὸς ἔστιν οὐ τῆ κανόνι τῆς στρατηγικῆς κεχρημένος, ἀλλ' ἐτέρου τινὸς τέχνης μείζονος καὶ κυριωτέρας, ἥτις ἔστιν ἢ πολιτικῆ. Ἐπεὶ τοίνυν καὶ τὰς τιμιωτάτας τῶν τεχνῶν ὑφ' ἑαυτὴν ἢ πολιτικῆ ποιεῖται· λέγω δὴ στρατηγικῆν, οἰκονομικῆν, καὶ βῆτορικῆν, καὶ ταῖς λοιπαῖς τῶν πρακτικῶν χρῆται πρὸς τὸ οἰκεῖον δηλαδὴ τέλος· (πάσας γὰρ τάττει πρὸς τὸ κοινὸν τῆς πόλεως ἀγαθόν, καὶ διὰ τοῦτο νομοθετεῖ, τί δεῖ πράττειν καὶ τίνων ἀπέχεσθαι·) τὸ ταύτης τέλος περιέχει ἂν τὰ τῶν ἄλλων. Ἐπεὶ δὲ πάντα τὰ τῶν ἄλλων τέλη ζητεῖται, διὰ τὸ εὖ εἶναι τὸν ἀνθρώπον, τὸ δὲ τέλος ἔστι τῆς πολιτικῆς, δι' ὃ τὰ τῶν ἄλλων τέλη ζητοῦνται, φανερόν ἐστι τοῦτο ἂν εἴη τὸ ἀνθρώπινον ἀγαθόν. Καὶ δηλὸν μὲν, ὅτι τὸ αὐτὸ ἀγαθὸν ζητεῖται καὶ παρὰ ἐνὸς ἀνθρώπου, καὶ παρὰ πόλεως· ἀλλ' ὅμως μείζον καὶ τελειότερον τὸ τῆς πόλεως φαίνεται ἀγαθόν, καὶ λαθεῖν καὶ λαθόντα διασωῆσαι. Ἔστι μὲν γὰρ καὶ τὸ ἐν ἐνὶ ἀνθρώπῳ τὸ ἀγαθὸν διασωῆσαι ἀγαπητόν, (ἂν τε ἐν ἐτέρῳ τις, ἂν τε ἐν ἐαυτῷ δυνήθῃ φυλάξαι·) κάλλιον δὲ καὶ θεϊότερον ἔθνη καὶ πόλειςιν, ὅσον ἢ τῶν πολλῶν εὐδαιμονία τῆς ἐνὸς ἀμεινών ἐστίν. Ὡστε δικαιοτέρον ἂν εἴη τὸ τῆς πολιτικῆς τέλος ἔσχατον εἶναι τέλος καὶ ἔσχατον ἀγαθόν· ἥτις οὐκ ἐν μόνον τέλος, ἀλλὰ τῶν ἄλλων πασῶν σκοπεῖ ὡς οἰκεία, κοινή τις οὖσα τέχνη καὶ πολιτικῆ.

Κεφ. γ'.

* Ὅτι οὐ δεῖ ἀκριβεστάτην ἀπόδειξιν ἐν τοῖς περὶ τῆς πολιτικῆς λόγοις ζητεῖν, ὅτι οὐ δίδωσιν ἢ κατ' αὐτὴν ὕλην.

* Λέγειν δὲ περὶ τοῦτου τοῦ τέλους προθυμοῦμένοις ἱκανὸς ἂν γένοιτο περὶ αὐτοῦ λόγος ὁ τῆ ὑποκειμένη ὕλη προσήκων· οὐ γὰρ ὁμοίως ἐν πᾶσι λόγοις τὸ ἀκριβὲς ζητήσομεν. Οὐ γὰρ δυνατόν ἐπὶ πάσης ὕλης ὁμοίως τὴν ἀκριβεστάτην ἀλήθειαν εὑρεῖν. Ἄλλ' ἐν μὲν τοῖς μαθηματικοῖς ἄτε ἀναγκαίαν ἔχουσιν ὕλην καὶ

Siquidem nec eum qui imperatoris munere fungi aut servare rempublicam potest, sutorem esse patitur : nec ei qui melius inter milites versatur, summam imperii tradit. Sed et tempora exercendis artibus maxime idonea designat, ne quis, exempli gratia, quum præstat quiescere, exercitum ducat. Nimirum et quum opus est imperatorem mittere, mittet eum politicus : et quum præstabit quiescere, hoc quoque imperabit. Quamvis enim non raro ipse sibi tempus constituat imperator, non tamen ipsi propterea artem constituit. Siquidem omnes alicujus artis regulæ ad solum illius artis finem spectant : quæ vero ad contrarium vel ad aliud pertinet, artis illius non est regula. Quamobrem imperator, quum considerat, quando belligerare oporteat, atque idcirco sæpe bello abstinere, aut pacis causa legatos mittit, manifesto non amplius imperatoriæ artis lege agit, sed alterius alicujus, quæ et major sit et superior, ipsius videlicet civilis prudentiæ. Quum ergo etiam artes illas, quæ præstantissimæ habentur ac præcipuæ, sibi ratio civilis subiciat, artem imperatoriam dico, et rationem tuendæ rei familiaris et bene dicendi facultatem, reliquasque quæ in actione versantur disciplinas ad suum finem referre solet : (omnes enim ad commune reipublicæ bonum dirigit, ac propterea legibus latis quid agendum et a quibus abstinendum sit præscribit) ejus sine reliquarum artium fines contineri videantur. Quoniam vero reliquarum fines omnes boni humani causa petuntur : is autem finis est civilis prudentiæ, cujus gratia aliarum fines petuntur, manifesto apparet, hoc esse humanum bonum. Neque vero dubium, quin idem bonum et ab uno petatur homine et a tota civitate; civitatis tamen bonum et consequi et conservare majus quiddam esse et perfectius videtur. Non enim negari potest, quin unus etiam hominis (sive id propter alium aliquem, sive sua causa faciat aliquis) bonum conservare, res sit non contentenda : tanto tamen in totius gentis vel civitatis gratiam id posse facere tum pulchrius est, tum divinius, quanto multorum felicitas unius preferenda est felicitati. Quare multo magis merebit finis prudentiæ civilis, ut et extremus finis et extremum bonorum appelletur, quum ea non modo unum finem, sed reliquarum etiam omnium tanquam proprios consideret, quippe quæ communis disciplina et civitatis sit.

Cap. III.

In tradenda prudentia civili non requiritur accuratam demonstrationem, quia artis materia id non permittit.

Iis vero qui de hoc fine agere instituunt, sufficere talis disputandi ratio, quæ subjectæ materiæ convenire videatur : nec enim in omni sermonis ac disputationis genere æque accurata tradendi ratio sequenda est. Quia fieri non potest, ut in quavis materia similiter perspicuam veritatem inveniamus. Sed in mathematicis qui-

* Cap. 3. Λέγοιτο δ' ἂν ἱκανῶς κτλ.

ἀεὶ ὡσαύτως ἔχουσιν, ἀμιγρῆς ἢ ἀλήθεια, καὶ οὐδὲν ἢ ὕλη κωλύει τὸ ἀκριβές· ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις, ἐν οἷς τὰ ὑποκείμενα οὐκ ἀναγκαῖα, οὐδὲ ἀεὶ ὁμοίως ἔχει, ἀρκετός ἐστι λόγος, ὁ ἀπὸ τῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον^α συναγών. Οὕτω δὲ ἐπὶ τῶν δημιουργικῶν τεχνῶν ἔχει· τὸ γὰρ τεχνικόν εἶδος οὐχ ὁμοίως ἐφαρμόσει ταῖς ὕλαις· ἀλλ' ἐν μὲν ταῖς ἐπιτηδειοτέραις, ἀκριβέστερον, ἐν δὲ ταῖς ἐτέρως ἔχουσιν, οὐχ ὁμοίως. Τὸ γὰρ ἀνθρώπινον εἶδος οὐχ ὁμοίως ἐφαρμόσει ταῖς ὕλαις ὁ τε πλάστης καὶ ὁ ζωγράφος· ὁ μὲν γὰρ ζωγράφος καὶ τὸ χρῶμα παρίστησι, καὶ ὄγκον τινὰ δοκεῖ μίμεισθαι καὶ διάστασιν· ἡ γὰρ ὕλη συγχωρεῖ. Ὁ δὲ πλάστης τὸν μὲν ὄγκον ἐφαρμόσει τῇ ὕλει, τὸ χρῶμα δὲ ἀπὸ τῆς ὕλης οὐκ ἔχει δεῖξαι· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν. Διὰ τοῦτο οὐ τὴν αὐτὴν ἀκριβειαν παρὰ πάσης τέχνης ἀπαιτεῖν δεῖ, ἀλλ' ὅσῃν ἢ ὕλη δίδωσι· τοιαύτη δὲ ἐστὶ καὶ ἡ τῆς πολιτικῆς ὕλη πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Τὰ γὰρ καλὰ καὶ τὰ δίκαια, περὶ ὧν ἡ πολιτικὴ σκοπεῖ, καὶ ἅπερ ὕλην ποιεῖται, τοσαύτην ἔχει διαφορὰν καὶ πλάνην, ὥστε καὶ δοκεῖν μὴ τὸ καλὸν φύσει καλὸν εἶναι, μηδὲ τὸ δίκαιον^β φύσει δίκαιον, ἀλλὰ θέσει τινὶ καὶ νόμῳ. Καὶ διὰ τοῦτο τὸ κατὰ ἀλήθειαν καλὸν καὶ δίκαιον ὀυσχερές ἐστὶ τοῦ δοκοῦντος διελεῖν. Οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ ἀγαθὰ εἴξῳν δοκεῖ συνίστασθαι ἢ εὐδαιμονία (ἀνδρείαν λέγει ἢ πλοῦτον, ἢ τοιοῦτόν τι·) καὶ αὐτὰ πλάνην ἔχει πολλήν, διὰ τὸ πολλοῖς συμβαίνειν βλάβας ἀπ' αὐτῶν. Ἦδη γὰρ τινες ἀπώλοντο διὰ πλοῦτον, ἕτεροι δὲ δι' ἀνδρείαν. Ἀγαπητόν οὖν περὶ τοιοῦτων λέγοντας καὶ τοῦ ἐκ τούτων τέλους, παχυλῶς καὶ ὡς ἐν τύπῳ τὴν ἀλήθειαν ἐνδείξασθαι· καὶ καθόλου περὶ τῶν ἐνδεχομένων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ λέγοντα καὶ τοῦ ἐκ τούτων τέλους, ἱκανὸν ἂν εἴη τοιαῦτα καὶ συμπεραίνεσθαι.

* Ὡσπερ δὲ ὁ περὶ τῆς πολιτικῆς λέγων οὐ δύναται ἀκριβεστέρην ἀλήθειαν εὐρεῖν, ἢ ὅσῃν ἢ ὕλη δίδωσιν· οὕτω καὶ ὁ κρίνων τοὺς τοιοῦτους λόγους καλῶς ἂν κρίνοι, εἰ κατὰ τὸν ἴσον τρόπον μὴ ἀκριβεστέρην ἀλήθειαν ἀπαιτεῖ, ἢ ὅσῃν ἢ ὕλη δίδωσιν, ἀλλὰ τὴν ἐνδεχομένην ἀποδέχεται· πεπαιδευμένου γὰρ ἐστὶν ἐπὶ τοσοῦτον τὸ ἀκριβὲς ἐπιζητεῖν καθ' ἕκαστον γένος μεθόδου, ἐφ' ὅσον ἢ τοῦ πράγματος φύσις ἐπιδέχεται. Ἐν μὲν γὰρ τῶν μαθηματικῶν γένει, καθὼς εἴρηται, οὐδὲν ἐνδεχόμενον συγχωρεῖ· ἐν δὲ τοῖς λογικοῖς, ἢ τοῖς φυσικοῖς, ἢ τοῖς ἄλλως ἔχουσιν οὐχ ὡσαύτως. Παραπλήσιον γὰρ ἐστὶ, μαθηματικῶν πιθανολογούντος ἀποδέχεσθαι, καὶ ῥητορικῶν ἀποδείξεις ἀπαιτεῖν.

Scripti : ^α ἐπὶ τὸ πλεῖστον] cod. ἐπιτοπλεῖστον.
— ^β μηδὲ τὸ δίκαιον] cod. οὐδὲ τὸ δίκαιον.—

dem disciplinis, quippe quæ necessariam et semper suam similem habeant materiam, simplex est veritas, ita ut materia subtilitati non obstat; in reliquis autem, in quibus nec necessaria sunt argumenta, nec eodem semper modo se habent, ea sufficit ratio, quæ ex iis, quæ maxima ex parte ita se habent, aliquid colligit. Nam et ita in operariorum artibus se res habet: nec enim forma artificiosa eodem modo omni convenit materiæ: sed in aptioribus magis quadrabit, in aliis non item. Humanam, exempli gratia, formam non similiter accommodabit materiæ plastes et pictor: nam et colorem pictor addit, et molem quandam videtur exprimere et intervallum: materia enim hoc permittit. Plastes vero molem quidem illam accommodat materiæ, sed colorem simul ut addat, non permittit materia. Eadem aliarum quoque artium ratio est. Quare nec par subtilitas ab omnibus flagitanda est, sed quam materia patitur: tantum ergo ad veritatem etiam civilis prudentiæ materia valet. Quippe honesta et justa, quæ considerat ratio civilis, et in quibus tanquam in materia versatur, tantam vel dissensionem faciunt vel errorem hominibus objiciunt, ut nec honestum natura videatur esse honestum, neque justum natura justum, sed instituto quodam et lege. Ac propterea id quod re vera honestum est et justum, non facile ab eo distingui potest, quod videtur tantum. Nec hoc tantum, sed etiam ipsa, e quibus felicitas constare putatur, bona (fortitudinem dico et divitias et id genus alia) multis et ipsa implicata sunt erroribus, quia plurimis noxæ et damni causa fuerunt. Jam enim quidam propter divitias, alii propter fortitudinem perierunt. Ergo satis erit, si quum de talibus rebus et earum sine verba facimus, pingui crassaque Minerva verum ostendamus, et omnino quum de rebus quæ plerumque eveniunt earumque sine disputationem habemus, talia quoque concludamus.

Sicut autem qui prudentiam civilem tradit, veritatem non potest invenire accuratiorem, quam quantum materia suppeditat: ita et qui de talibus disputationibus judicaturus est, recte tum demum judicabit, si eodem modo veritatem non accuratiorem requirit, quam materia permittit, eamque quæ haberi potest admittit: est enim hominis eruditi, tantam in unoquoque disciplinæ genere subtilitatem desiderare, quantum rei ipsius natura patitur. Quocirca in eo, ut dictum est, quo mathematicæ artes traduntur, nihil minus necessarium admittet: in logicis contra physicisque aut iis quæ aliter se habent, non item. Nam æque absurdum est, mathematicum probabilia dicentem laudare et ab oratore demonstrationes exigere.

* Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον κτλ.

Κεφ. δ'.

* Ὅτι τὸν ἀκροατὴν τῶν περὶ τῆς πολιτικῆς λόγων ἔμπειρον εἶναι δεῖ τῶν κατὰ τὸν βίον πράξεων.

* Ἦ μὲν οὖν προσήκουσα κρίσις τῶν λόγων τοιαύτη. Κρίνει δὲ ἐκεῖνα καλῶς ἃ γινώσκει, καὶ τούτων ἐστὶν ἀγαθὸς κριτής. Ὡστε καὶ ἐπὶ τῆς πολιτικῆς ἐκεῖνος κρίνει καλῶς, ὃς πεπαιδευμένος ἐστὶ τὰ πολιτικά, καὶ ἀπὸ τοῦ χρόνου πείραν ἔλαβεν αὐτῶν· καὶ ὁ μὲν ἐν τισὶ μερικοῖς πεπαιδευμένος ἐκεῖνα κρίνει καλῶς· ὁ δὲ περὶ πᾶν πεπαιδευμένος ἀξιόχρως ἐστὶ περὶ πάντων κριτής. Διὰ τοῦτο τῶν περὶ τῆς πολιτικῆς λόγων οὐκ ἐστὶν ὁ νέος οἰκίως ἀκροατής· ἄπειρος γὰρ τῶν κατὰ τὸν βίον πράξεων. Οἱ δὲ τῆς πολιτικῆς λόγοι, οἱ μὲν περὶ τούτων διαλαμβάνουσιν, οἱ δὲ ἐκ τούτων συμπεραίνονται. Ἐτι δὲ οὐπω κατὰ λόγον ζῶν, ἀλλ' ἔτι πάθει καὶ ἀνέσει καὶ συνηθείᾳ ἀκολουθῶν, ματαίως ἀκούσεται καὶ ἀνωφελῶς· οὐ γὰρ πρὸς τὸ τέλος ἀφικέσθαι δυνήσεται τῶν λόγων, καὶ τὸ ἦθος ἀμεῖψαι, καὶ κατὰ λόγον ζῆν, ὑπὸ τῆς συνηθείας ἔτι κρατούμενος. Τὸ γὰρ τέλος τῶν τοιούτων λόγων οὐ γνώσις, ἀλλὰ πράξις. Οὐ μόνον δὲ ὁ νέος, ἀλλὰ καὶ ὁ νεαρὸς τὸ ἦθος, εἰ καὶ τὴν ἡλικίαν ὑπερέβη τῶν νέων, ὁμοίως ἀνωφελῶς ἀκούσεται τῶν περὶ τῆς πολιτικῆς λόγων, ζῶν ἔτι τὴν προσήκουσαν τοῖς νέοις ζωὴν. Καὶ γὰρ καὶ τῷ νέῳ τὴν ἡλικίαν οὐ παρὰ τὸν χρόνον ἢ ἔλλειψις, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ λογισμῷ διοικῆσθαι, ἀλλὰ κατὰ πάθος ἔτι ζῆν, καὶ κατὰ πάθος πάντα ζητεῖν. Τοῖς γὰρ τοιούτοις ἢ γνώσις τῶν λόγων τούτων ἀνωφελής, καθάπερ τοῖς πάντῃ ἀκολάστοις, καὶ περὶ τὰς ἡδονὰς ἀκρατέσι. Τοῖς δὲ κατὰ λόγον τὰς ὁρέξεις ποιουμένοις καὶ πράττουσι πολλὴν ὠφέλειαν φέρει τὸ περὶ τῶν τοιούτων λόγων εἰδέναί. Ἐν ἐκείνοις γὰρ ὁ λογισμὸς, ἃ νοήσει δέοντα παρὰ τούτων τῶν λόγων, καὶ δυνήσεται ποιεῖν, τῆς τῶν παθῶν δουλείας ἀπηλλαγμένος, καὶ δυνάμενος ἤδη τῇ ἰδίᾳ χρῆσθαι δυνάμει.

Κεφ. ε'.

* Ὅτι τῆς πολιτικῆς τέλος ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία, καὶ ὅτι ἐπιγνωσόμεθα αὐτὴν τίς ἐστὶν ἀπὸ τῶν πράξεων τῆς πολιτικῆς.

* Ὅποιον μὲν οὖν εἶναι δεῖ τὸν ἀκροατὴν τῶν περὶ τῆς πολιτικῆς λόγων, καὶ πῶς κρίνειν δεῖ καὶ ἀποδέχεσθαι τοὺς λόγους, καὶ τί τὸ προκείμενον ἡμῖν ἐν τῷ παρόντι, ἱκανῶς ἐπροσημασάμεθα. Ἀναλαθόντες δὲ τὸν λόγον, λέγωμεν ἤδη· ἐπειδὴ πᾶσα γνώσις καὶ προαίρεσις ἀγαθοῦ τινος ἐφίεται, τί ἐστὶν οὗ λέγομεν τὴν πολιτικὴν ἐφίεσθαι; καὶ πασῶν πράξεων ἐπὶ τι ἀγαθὸν φερομένων, καθὼς εἴρηται, πρὸς τί αὕτη φέρεται; καὶ τί τὸ πάντων ἀκρότατον τῶν πρακτικῶν

Cap. IV.

Eum qui civili prudentiæ operam daturus est, eorum quæ in vita aguntur peritum esse debere.

Et iudicium quidem quod in hac disciplina requiritur, tale est. Quivis autem recte de iis iudicat quæ novit, bonusque eorum est iudex. Itaque et de prudentia civili recte iudicabit, qui ejus usum percepit, ac temporis progressu eam experiendo didicit: et ille qui in singulis rebus est eruditus, recte de illis iudicabit: qui vero in omnibus, intelligens omnium existimator erit. Quapropter eorum quæ de civili prudentia traduntur, idoneus auditor esse juvenis non potest, quia eorum quæ in vita aguntur adhuc imperitus est. At vero disputationes politicæ partim de his habentur, partim ex his colliguntur. Præterea quum nondum rationi convenienter vivat, sed adhuc affectus suos, immodicam quandam libertatem et consuetudinem sequatur, frustra et inutiliter hæc audiet, propterea quod nunquam ad finem hujus disciplinæ pervenire, aut mores suos mutare et rationi convenienter vivere poterit, quam diu adhuc consuetudinem sequetur. Siquidem finis talium disputationum non scientia est, sed actio. Neque is tantum qui ætate, sed etiam qui moribus est talis, licet ex ephebis excesserit, nihilominus sine fructu politicas disputationes audiet: quam diu more ætatis illius vitæ agat. Namque et is qui ætate est juvenis, non propter tempus defectu laborat, sed quod nec rationi pareat, et affectibus congruenter tum vivat adhuc, tum omnia petat. Nimirum hujusmodi hominibus inutilis est hujus disciplinæ scientia, ut libidinosus et intemperantibus. His vero qui ad rationis normam suos appetitus suasque actiones dirigunt, hujus disciplinæ cognitio multum proderit. Quippe illorum anixus, quæcunque seriel facienda esse ex his disputationibus didicerit, præstare etiam poterit, utpote affectuum servitute liberatus, et cui jam vires suas exercere liceat.

Cap. V.

Finem civilis prudentiæ esse felicitatem, ejus autem vim et publicis negotiis posse cognosci.

Qualem igitur disputationum politicarum auditorem esse oporteat, et quomodo singula quæ traduntur tum judicanda, tum accipienda sint, et quid nobis in præsentia ad disserendum sit propositum, satis præamii loco diximus. Quare repetita superiore disputatione, quandoquidem omnem cognitionem omneque adeo consilium bonum aliquod appetere diximus, videamus quid sit illud quod civilis prudentia appetit: et quum omnes actiones ad bonum aliquod, ut supra dictum est, refe-

* Ἐκαστος δὲ κρίνει κτλ. — ** Cap. 4. λέγωμεν ἐξ ἀναλαθόντες κτλ.

ἀγαθῶν, ὁ τέλος ἐστὶ τῆς πολιτικῆς; Το μὲν οὖν ὄνομα αὐτοῦ ἐν παρὰ τῶν πλείστον καὶ τὸ αὐτὸ λέγεται, καὶ ἐν τούτῳ καὶ οἱ πολλοὶ καὶ οἱ βέλτιστοι τῶν ἀνθρώπων συμφωνοῦσιν. Εὐδαιμονίαν γὰρ αὐτὸ ὀνομάζουσι πάντες. Τὸ δὲ εἰ ζῆν καὶ εὖ πράττειν ταῦτὸν ὑπολαμβάνουσι τῷ εὐδαιμονεῖν.

* Περὶ δὲ τοῦ τί ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία, ἀμφισβητοῦσι, καὶ οὐχ ὁμοίως τοῖς πολλοῖς οἱ σοφοὶ λέγουσι περὶ αὐτῆς. Οἱ πολλοὶ γὰρ ἐν τῶν ἐναργῶν καὶ δοκούντων ἀγαθῶν τὴν εὐδαιμονίαν φασίν· οἷον ἡδονήν, ἢ πλοῦτον, ἢ τιμὴν· ἄλλοι δὲ ἄλλο τοιοῦτον. Καὶ πολλάκις δὲ ὁ αὐτὸς οὐκ αἰεὶ τὸ αὐτὸ εὐδαιμονίαν ὀνομάζει, ἀλλὰ νῦν μὲν τοῦτο, νῦν δὲ ἐκεῖνο· νοσήσας μὲν γάρ, τὴν υἰείαν, πενόμενος δέ, πλοῦτον· καὶ ὄλως αἰεὶ οὐ νῦν ἐπιθυμεῖ τις, εὐδαιμονίαν ὀνομάζει. Οἱ δὲ σοφίας ἐρωτῶντες, ὧν ἑαυτοῖς συνίσασιν ἀγνοοῦσιν, ἐπιένται μαθάνειν, καὶ τοὺς μέγα τι καὶ ὑπὲρ αὐτοὺς λέγοντας θαυμάζουσι. Ἐνιοὶ δὲ ἐνόμισαν παρὰ τὰ πολλὰ ταῦτα ἀγαθὰ, ἄλλο τι ἀγαθὸν εἶναι τὴν εὐδαιμονίαν, καθ' ἑαυτὸ ὑπερστός, ὃ καὶ τοῖς ἄλλοις αἰτίον εἶναι τῆς ἀγαθότητος. Ἀπάσας μὲν οὖν ἐξετάζειν τὰς περὶ τῆς εὐδαιμονίας ὁδούς, μάταιον ἴσως ἐστίν· ἱκανὸν δὲ ἐστὶν εἰ ἐξετάσομεν τὰς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ ὑπὸ πλείονων νομιζομένας ἢ δοκούσας ἔχειν τινὰ λόγον.

** Ἐπεὶ δὲ περὶ ἀρχῆς ὁ λόγος· (ἀρχὴ γὰρ καὶ αἰτία ἐστὶ τὸ τέλος τῶν πράξεων· δι' ἐκεῖνο γὰρ τι πράττομεν,) ζητητέον, πῶς δεῖ ποιήσασθαι τὸν περὶ αὐτῆς λόγον· ἔχει γὰρ διαφορὰν. Καὶ πρῶτον περὶ τῶν αἰτίων μικρὸν διαληψόμεθα. Τῶν γὰρ αἰτίων τὸ μὲν τελικόν ἐστι, τὸ δὲ εἰδικόν, τὸ δὲ ὕλικόν, τὸ δὲ ποιητικόν. Καὶ ποιητικὸν μὲν, ἡ ἐνέργεια τοῦ τεχνίτου· ὕλικόν δέ, τὰ ξύλα, καὶ οἱ λίθοι ἐξ ὧν ἡ οἰκία· εἰδικὸν δέ, τὸ εἶδος τῆς οἰκίας· τελικὸν δέ, δι' ὃ ἡ οἰκία γέγονεν. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα αἰτία εἰσι^a τοῖς πράγμασι τοῦ εἶναι, αἰτία εἰσι καὶ τῆς γνώσεως αὐτῶν, καὶ δι' αὐτῶν δύνανται ἐκεῖνα γινώσκεισθαι. Ἐὰν γὰρ τις εἰδῆ τὴν τέχνην τοῦ τεχνίτου, καθ' ἣν τὴν οἰκίαν ἐδημιούργησεν, εἴσεται τὴν οἰκίαν ἢ ἀγαθὴν ἢ φαύλην· ὅσον τῇ τέχνῃ προσῆκε. Καὶ ὁ τὴν ὕλην εἰδὼς καὶ ὁ τὸ εἶδος ὁμοίως. Πάλιν δὲ γινώσκοντες τί τὸ τέλος αὐτῆς, εἰσόμεθα ἢ ἀγαθὴν ἢ φαύλην. Συμβαίνει δὲ καὶ τὸ ἀνάπαλιν, ἀπὸ τοῦ εἰδέσθαι τὸ ἀποτελεσματὰς αἰτίας γινώσκειν· ὃ γὰρ εἰδὼς τὴν αἰτίαν^b, τὴν τέχνην εἴσεται τοῦ τεχνίτου, καὶ τὰ ἄλλα ὁμοίως. Ὡστε τοὺς λόγους διχῶς ἀνάγκη γίνεσθαι· ἢ ἀπὸ τῶν ἀποτελεσμάτων τὰς ἀρχὰς ἀποδεικνύειν, ἢ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τὰ ἀποτελέσματα· χρησόμεθα δὲ ἑκατέρω τῶν μεθόδων κατὰ καιρὸν. Καὶ ἀπὸ μὲν τῶν ἀρχῶν ἀποδείξομεν, ὅταν αὐταὶ δῆλαι ᾖσιν· τὸ δὲ ἀνάπαλιν, ὅταν τὰ ἀποτελέσματα φανερώτερα ᾖ. Διὰ τοῦτο καὶ Πλάτων καλῶς ἐξήτει

rantur, quonam tendat hæc, quodque sit eorum quæ in actione versantur bonorum extremum, quod quidem finis civilis prudentiæ appellari possit. Et hujus quidem nomen unum idemque a plerisque dicitur, atque ea res inter vulgus et optimum quemque convenit. Felicitatem enim id vocant omnes. Rursus bene vivere et bene rem gerere idem quod felicem esse existimant.

Cæterum quid sit felicitas ambigitur, neque vulgus et sapientes similiter eam declarant. Vulgus scilicet unum aliquid ex manifestis illis et quæ in oculos incurrunt bonis, felicitatem esse existimat, ut voluptatem aut divitias aut honorem, aliique aliud simile. Fit etiam sæpenumero, ut idem homo non semper eandem rem, sed modo hanc modo illam, felicitatem nominet : nam si quis ex illis ægrotat, bonam valetudinem; si in egestate versatur, divitias : atque omnino quod in præsentibus maxime concupiscit, felicitatis nomine appellare solet. Rursus qui sapientiæ studiosi sunt, ea quæ ignorare sibi videntur, discere cupiunt, hominesque magna et ipsorum intelligentiæ vim fugientia loquentes admirantur. Nonnulli vero præter multa hæc bona aliud esse bonum, quod per se subsisteret, iisque omnibus quæ bona dicuntur bonitatis suæ causa esset, felicitatem esse existimarunt. Quamobrem omnes omnium de felicitate opiniones expendere vanum forsitan et inutile fuerit; satis autem erit, si eas quæ maxime celebrantur vel aliqua ratione niti videntur, in medium proferamus.

Quia autem de principio agimus; (etenim principium et causa ipse finis actionum est, utpote cujus causa faciamus aliquid) videndum est, quomodo quæ de eo suscipitur, habenda sit disputatio : neque enim eodem modo se habet. Ac primum quidem de causa aliquid dicamus. Nempe alia causa est finalis, alia formalis, alia materialis, alia efficiens. Efficiens, ut actus artificis : materialis, ut ligna et lapides, ex quibus domus constat : formalis, ut forma ejus : finalis, cujus causa domus ædificata est. Hæc ergo quum essentiæ uniuscujusque rei causæ sint, etiam cognitionis earum causæ sunt, quia cognosci per eas illæ possunt. Si quis enim artificis artem, qua domum ædificavit, noverit : is etiam, bene sit domus, an male exstructa, sciet : quatenus ea res ad artem pertinebat. Similiter et qui materiam et qui formam novit. Rursus si sciamus, quis ejus finis sit, utrum bene an male exstructa sit, sciemus. Interdum tamen contra fit, ut postquam perfectum opus cognoverimus, causas quoque cognoscamus : qui enim causam novit, artem quoque artificis noverit, et reliqua eodem modo. Quocirca necesse est duplicem omnem esse institutionem, ut in rerum demonstratione aut ab effectu ad principia, aut a principis ad effectum proficiscamur; nos autem utraque via et ratione suo tempore disputabimus. Et a principis quidem in demonstratione proficiscemur, quum manifesta illa erunt : e contrario autem, quum perfecta opera manifestiora erunt. Propterea etiam Plate

* Περὶ δὲ τῆς εὐδαιμονίας κτλ. — ** Μὴ λανθανέτω δ' ἡμᾶς κτλ.

τοῦτο καὶ ἠπόρει, ὡς οὐκ ἀδιάφορον ὄν ἐπὶ παντός, πότερον ἀπὸ τῶν ἀρχῶν ἢ προσήκουσα τῆς ἀποδείξεως ὁδός, ἢ ἐπὶ τὰς ἀρχάς· ὡσπερ ἐν σταδίῳ ἀπὸ τῶν ἀθλοθετητῶν ἐπὶ τὸ πέρασ, ἢ τὸ ἀνάπαλιν. Διττῆς οὖν οὐσῆς τῆς ὁδοῦ, πόθεν ἡμῖν ἀρκτέον; ἢ ἐξ ἄλλου ὅτι ἀπὸ τῶν ἀποτελεσμάτων δηλονότι τῶν πολιτικῶν πράξεων, ὧν ἀρχὴ καὶ αἴτιον τὸ πολιτικὸν τέλος ἐστί; Δεῖ γὰρ ἀπὸ τῶν γνωρίμων ἀρξασθαι, οὐ τῆ φύσει, ἀλλ' ἡμῖν. Φύσει μὲν γὰρ γνώριμα λέγονται αἱ ἀρχαὶ καὶ τὰ αἰτία· ἐκεῖνα γὰρ ἢ φύσει πρότερα παρίστανται, καὶ πρὸς ἐκεῖνα πρώτως ὁρᾷ. Ἡμῖν δὲ τὰ ἀποτελέσματα γνώριμα· ὅθεν ἀρκτέον· οὕτω γὰρ σαφῆς ἐστὶ ὁ λόγος ἀπὸ τῶν ἡμῖν γνωρίμων γινόμενος.

(Scripsi: ^a αἰτία εἰσι] vulgo αἰτια εἰσί. — ^b αἰτίαν] cum cod.; al. οἰκίαν.)

Κεφ. σ'.

* Ὅτι τὸν ἀκουσόμενον τῶν περὶ τῆς πολιτικῆς λόγων ἐν ἔθει δεῖ εἶναι τῶν ἀγαθῶν πράξεων.

Διὰ τοῦτο τὸν ἀκουσόμενον τῶν τοιούτων λόγων, εἰ μέλλει καλῶς αὐτοὺς γινώσκειν καὶ κρίνειν ὀρθῶς, καὶ ἐκ τούτων ὠφελείσθαι, προσήκει ἐν ἔθει εἶναι τῶν καλῶν καὶ δικαίων πράξεων. Εἰ μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν ἀπεδείκνυμεν τὰς πολιτικὰς πράξεις ἀγαθὰς εἶναι, καὶ τὸν μὴ πεπαιδευμένον ἐν ταῖς τοιαύταις πράξεσιν ἐπιείθεμον ἂν, λόγων ἀνάγκη δῆσαντες· ἐπεὶ δὲ ἀπὸ τῶν ὑστέρων τὴν ἀρχὴν βουλόμεθα ἀποδεικνύειν τῶν πολιτικῶν πράξεων ὀηλονότι, καὶ δεῖ ὑποκειῖσθαι περὶ αὐτῶν καθάπερ ἀρχὴν ἀποδείξεως ὅτι ἀγαθαί, φανερόν ὅτι οὐ δύναται πεισθῆναι, εἰ μὴ ὁ πείρα καλὰς καὶ δικαίας τὰς τοιαύτας πράξεις· εἰδώς. Εἰ γὰρ τὸ ὅτι ἀγαθαὶ αἱ πράξεις ἀρκούντως δέξαιτό τις, οὐδὲν δεησόμεθα τοῦ διότι· τὴν δὲ αἰτίαν, τὸ τέλος δηλονότι, ἢ γινώσκει ἤδη, ἢ ἀκούσας βραδίως γινώσεται· ὅς δὲ οὐδ' ἕτερον ἔχει τούτων, καὶ μήτε αὐτὸς γινώσκει, μήτε παρ' ἑτέρων δύναται μαθᾶναι, ἀκουσάτω τῶν Ἡσιόδου·

οὗτος μὲν πανάριστος, ὃς αὐτὸς πάντα νοήσῃ, φρασσάμενος τὰ κ' ἔπειτα καὶ ἐς τέλος ἦσιν ἀμείνω· ἐσθλὸς δ' αὖ κακείνος, ὃς εὖ εἰπόντι πίθηται· ὃς δὲ κε μήτ' αὐτὸς νοήσῃ, μήτ' ἄλλου ἀκούων ἐν θυμῷ βάλληται, ὃδ' αὖτ' ἀρχαῖος ἀνὴρ.

Κεφ. ζ'.

* Ὅτι τρεῖς εἰσι βίαι· ὁ καθ' ἡδονήν, καὶ ὁ τὴν τιμὴν ζητῶν, ἐν ᾧ καὶ ὁ χρηματιστικὸς θεωρεῖται, καὶ τρίτος· ὁ θεωρητικὸς· καὶ ὅτι οὔτε ὁ τὴν ἡδονήν, οὔτε ὁ τὴν τιμὴν, οὔτε ὁ τὰ χρήματα ζητῶν τὴν εὐδαιμονίαν ζητεῖ.

* Ἡμεῖς δὲ λέγωμεν ὅθεν παρεξέβημεν. Ἦν δὲ ἡμῖν ὁ λόγος περὶ τοῦ ὅτι διαφόροι οἱ ἄνθρωποι περὶ

recte hoc quærebat et dubitabat, quod non idem omnisi rei tractandæ modus esset, utrum a principiiis conveniens argumentatio, an ad principia progrediretur, velut in stadio a designatoribus ad metam, an contra. Duplex igitur quum sit via, unde ordiendum erit nobis? An vero perspicuum est, a civilium potius actionum effectu, quarum principium et causa finis civilis est? Ordiendum enim est a rebus, quæ non natura sua, sed nobis notæ sunt. Nimirum res natura notæ dicuntur principia et causæ, quippe quas natura prius fundat et in quas primum intueatur. Nobis vero noti sunt effectus; a quibus primordium capi oportet: ita enim perspicua futura est disputatio, si ab iis quæ nobis nota sunt, proficiscatur.

Cap. VI.

Flagitari ab eo qui prudentiæ civili operam daturus est, ut in bonarum prius actionum consuetudinem venerit.

Quamobrem eum qui talibus disputationibus operam daturus est, si et intelligere eas et recte iudicare vult ex iisque fructum et utilitatem percipere, bonis justisque actionibus assuefactum esse consentaneum est. Si enim principiorum ope civilia negotia bona esse demonstraremus, etiam hominem regendam civitatis imperitum oratione ad persuadendum accommodata flecteremus; quum vero a posteriori parte videlicet civilium negotiorum principium demonstrare nobis propositum sit, quumque omni de iis disputationi tanquam demonstrationis fundamentum subesse oporteat persuasionem, bona illa esse, manifestum est, id persuaderi posse nemini, nisi qui experiendo bona illa et justa esse didicerit. Si quis enim bonas esse actiones satis certo sciverit, nihil addere opus erit, cur sint tales: causam enim, ipsum scilicet finem, aut jam novit, aut quum audiverit, facile intelliget. Qui vero neutrum horum habet, id est, qui neque ipse per se hæc novit, neque ab alio potest discere, audiat illud Hesiodi.

optimus est sese qui novit cuncta magistro.
ad finem usque videns quæ semper sint meliora:
est bonus ille etiam, qui paret recta monenti:
at qui mentis inops aliorum audire recusat
consilia, hic malus est, telluris inutile pondus.

Cap. VII.

Tria esse vitæ genera; unum quod voluptates captat, alterum quod honoribus studet, in quo etiam lucripetarum vita consideratur, tertium in contemplatione et cognitione rerum positum. Præterea neque voluptarios homines, neque ambitiosos, neque lucripetas felicitatem quærere.

Sed eo unde digressi sumus nostra redeat oratio. Dicebamus autem diversas hominum esse de felicitate

* Cap. 5. Ἡμεῖς δὲ λέγωμεν κτλ.

τῆς εὐδαιμονίας ἔχουσι δόξας. Ἐκαστος τοίνυν ἀκολούθως τῷ οἰκείῳ βίῳ τὴν εὐδαιμονίαν δρίζεται· ὥστε καὶ οἱ πολλοὶ καὶ ἀκόλαστοι τὴν ἡδονὴν φασὶ τὴν εὐδαιμονίαν εἶναι· διὰ τοῦτο καὶ τὸν βίον ἀγαπῶσι τὸν ἀπολαυστικόν. Οἱ γὰρ καθολικοὶ βίοι μάλιστα τρεῖς εἰσιν· ὁ τε καθ' ἡδονὴν, καὶ ὁ πολιτικός, καὶ τρίτος ὁ θεωρητικός. Ὁ μὲν οὖν πρῶτος βίος οὐδὲν ἱερὸν ἀνδραποδώδεις γὰρ ἐπιεικῶς οἱ τοῦτον διώκοντες, καὶ βοσκημάτων βιοῦσι βίον. Λόγου δέ τινος ἥλιος ἀξίος φαίνεται, διὰ τὸ πολλοὺς τῶν ἐν ἐξουσίαις τοῦτον αἰρουμένους τὸν βίον, ὁμοιοπαθεῖν Σαρδαναπάλῳ.

* Τὸν δὲ δεύτερον οἱ βελτίους τῶν ἀνθρώπων αἰροῦνται, καὶ οἱ τὰς ἀγαθὰς διώκοντες πράξεις ἡγούνται τὴν τιμὴν· σφεδρὸν γὰρ τοῦ πολιτικοῦ βίου τὸ τέλος οὗτος, ὃν λέγω, καὶ τὸ παρὰ πάντων ζητούμενον, ἡ τιμὴ ἐστίν. Φαίνεται δέ, ὅτι οὐ τοῦτό ἐστι τὸ ἔσχατον ἀγαθόν, ἀλλὰ τῶν δοκούντων καὶ αὐτό ἐστὶ καὶ φαινομένων ἀγαθῶν. Τὸ γὰρ ἀληθῶς ἀγαθόν, δι' οὗ τις εὐδαιμονεῖ, ἐν αὐτῷ δεῖ εἶναι· ἡ δὲ τιμὴ οὐκ ἐστὶν ἐν τῷ τιμωμένῳ, ἀλλὰ μᾶλλον ἐν τῷ τιμῶντι· οὐκ ἄρα ἐν τῇ τιμῇ ἡ εὐδαιμονία. Δεῖ γὰρ τῷ εὐδαιμονι οἰκεῖον εἶναι τὸ ἀγαθόν, καὶ δυσφαίρετον. Ἐτι διὰ τοῦτό τις τὴν τιμὴν διώκει, ἵνα πιστεῦσῃ περὶ ἑαυτοῦ ὅτι ἀγαθὸς ἐστὶ· καὶ διὰ τοῦτο ζητεῖ ὑπὸ τῶν φρονίμων τιμᾶσθαι, καὶ παρ' οἷς νίωσκεται·^a καὶ ἐπ' ἀρετῇ. Φαίνεται τοίνυν, ὅτι διὰ τοῦτό τις τὴν τιμὴν διώκει, ἵνα ἀγαθὸς δοκῇ καὶ σπουδαῖος διὰ τὴν ἀρετὴν· ὥστε δῆλον, ὅτι οὐ δι' ἑαυτὴν ἡ τιμὴ διώκεται, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀρετὴν. Καὶ διὰ τοῦτο αὐτὴ μὲν οὐκ ἂν εἴη ἔσχατον τέλος, ἀλλὰ μᾶλλον ἡ ἀρετὴ.

** Ἐστὶ δὲ καὶ αὐτὴ ἀτελής, καὶ οὐκ ἂν εἴη ἐν αὐτῇ τὸ τέλειον ἀγαθόν, ἡ εὐδαιμονία· ὅτι δὲ ἀτελής ἐστὶ, δῆλον· δυνατὸν γὰρ τινα εἶξιν ἀρετῆς ἔχειν, ἢ καθεύδοντα ἢ ἄλλον τρόπον ἀπρακτοῦντα διὰ βίου· ἢ κακοπαθοῦντα καὶ δυστυχοῦντα καὶ ἀτυχοῦντα τὰ μέγιστα, καὶ οὕτως ἀτελεῖ τὴν ἀρετὴν ἔχειν. Τὸν δὲ οὕτω βιοῦντα οὐδεὶς ἂν εὐδαιμονίσειεν, μὴ που αὐτὸ ὑπόθοιτο, καὶ ὀνομάζοι εὐδαιμονίαν τὴν εἶξιν τῆς ἀρετῆς. Καὶ περὶ μὲν τοῦ καθ' ἡδονὴν βίου καὶ τοῦ πολιτικοῦ εἴρηται. Ἰκανῶς γὰρ καὶ ἐν τοῖς ἐγκυκλίοις περὶ αὐτῶν εἶπομεν· περὶ δὲ τοῦ βίου τοῦ θεωρητικοῦ μετὰ ταῦτα ἐπισκεπετόν· νῦν γὰρ τὸ προκείμενον ἄλλο.

*** Ἐστὶ δὲ καὶ ἄλλος βίος ἐν αὐτοῖς θεωρούμενος τοῖς εἰρημένοις, ὁ τοῦ χρηματιστοῦ· καὶ γὰρ καὶ ὁ τὴν ἡδονὴν καὶ ὁ τὴν τιμὴν διώκων χρήματα ἐθέλει συλλέγειν. Καὶ διὰ τοῦτο τρεῖς ἔφαμεν τοὺς μάλιστα προέχοντας βίους. Οὗτος γὰρ ἐν αὐτοῖς θεωρεῖται, καὶ ἐστὶ βίαιος. Οὔτε γὰρ τὸ ἀγαθόν διώκει, ὁ τελειόν ἐστίν, οὔτε πάνυ δοκεῖ διώκειν. Ὅθεν οὐ πολλοῖς ἐστὶν ἐραστός· ὀλίγοι γὰρ εἰλοντο πάσης τῆς ἐν

opiniones. Quorum pro illo quod singuli sibi constituerunt ætatis degendæ genere, felicitatem definiunt: itaque et vulgus hominum et qui sunt intemperantes voluptatem dicunt felicitatem esse: ideoque vitam quoque voluptariam amplectuntur. Sunt enim tria potissimum perpetua vitæ genera, unum voluptatibus plenum, aliud civile, tertium in rerum contemplatione et cognitione positum. Et horum quidem primum nihil habet sanctum: quum plerumque hoc qui sequuntur, nihilominus illiberales sint et pecudum vitam agant. Et tamen omnino non spernendum videtur, quia multi eorum, qui amplissimos dignitatis gradus adepti sunt, hoc ætatis degendæ genus sibi constituentes similibus ac Sardapalus voluptatibus serviunt. Secundum autem vitæ institutum præstantissimi mortalium, et qui virtutis atque honestatis studium amplissimi honoris putant, capere solent: fere enim vitæ civilis hic quem dico finis est; et quod ab omnibus petitur, honor est. Patet vero ne id quidem summum esse bonum, sed hoc quoque ex eo honorum genere esse, quæ videntur tantum esse bona et apparent. Nam illud vere bonum, quod beatum efficere aliquem potest, in ipso inesse oportet: at honor non inest in eo qui honoratur, sed potius in eo qui honorat; ergo in honore non inest felicitas. Quippe hominem felicem bonum aliquid proprium, et quod haud facile eripi queat, habere oportet. Adde quod honoribus nonnulli ideo student, ut viri boni esse sibi videantur: ac propterea ab hominibus prudentibus et ab iis quibus noti sunt honorari se volunt: idque virtutis causa. Apparet igitur, honorem ideo peti ab aliquo, ut bonus videatur et honestus, idque propter virtutem: ut manifestum sit, non sua causa peti honorem, sed ob virtutem. Ideoque ne ipse quidem extremus finis esse poterit, sed potius virtus.

Quæ tamen ipsa virtus imperfecta est: neque in ea summum bonum, id est, felicitas inesse queat: ipsam autem imperfectam esse liquet: fieri enim potest, ut habitum virtutis consecutus sit aliquis, qui tamen aut dormiat, aut alia ratione toto vitæ tempore nihil agat: aut etiam vexetur, aut miser sit vel in maximis malis versetur, atque ita imperfectam habeat virtutem. Eum vero, qui ita vivat, nemo beatum dixerit; tantum abest, ut id pro concessio sumpturus sit, ipsum virtutis habitum felicitatem esse. Et de vita quidem tum voluptaria tum civili diximus. Satis enim etiam in promiscuis disputationibus nostris de iis egimus: de contemplativa autem postea disserendum erit: aliud enim nunc nobis propositum est.

Est autem et aliud vitæ genus, quod in præcedentibus spectamus, hominum dico quæstui deditorum: etenim et ille qui voluptatem captat et qui honoribus studet, pecuniam vult conficere. Quocirca tria maxime ætatis degendæ genera excellere diximus. Hoc enim in iis spectatur, et est quodammodo violentum. Neque enim quod summum est bonum sequitur neque omnino sequi videtur. Quare non ita multis hoc videtur am-

* Οἱ δὲ χαρίεντες κτλ. — ** Τάχα δὲ καὶ μᾶλλον κτλ. — *** Ὁ δὲ χρηματιστής κτλ.

βίῳ σπουδῆς τέλος τὰ χρήματα ἔχειν. Ὅτι δὲ οὐδ' αὐτὸς τὸ ἔσχατον ἀγαθὸν ζητεῖ, πρόδηλον· ὁ γὰρ πλοῦτος διὰ τὴν χρῆσιν ἐστὶν ἀγαθός, καὶ ἄλλου γάρ τινος χρῆται, τιμῆς ἐνεκᾶ ἢ ἡδονῆς· τὸ δὲ ἔσχατον ἀγαθὸν δι' ἑαυτὸ δεῖ ἀγαθὸν εἶναι. Δι' ὁ μᾶλλον τὰ πρότερον λεγόμενα τίλη τις ἂν ὑπολάβοι, ἡδονὴν λέγει καὶ τὴν τιμὴν· δι' αὐτὰ ὁ γὰρ ἀγαπάται. Φαίνεται δὲ οὐδ' ἐκεῖνα τὰ τέλεια ἀγαθὰ· καίτοι πολλοὶ λόγοι περὶ αὐτῶν ἐγένοντο πολλοῖς τῶν παλαιῶν, τῶν μὲν τὴν ἡδονὴν, τῶν δὲ τὴν τιμὴν λεγόντων ἔσχατον ἀγαθόν. Ταῦτα μὲν οὖν ἀφέισθω.

(Scripsi: ^a γινώσκειται] cod. γινώσκονται. — ^b δι' αὐτὰ] cod. δι' ἐκεῖνα.)

Καφ. κ.

Ἄτι οὐκ ἐστὶ μία ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ.

* Ἐπεὶ δὲ περὶ τοῦ ἔσχατου τέλους ὁ λόγος ἡμῖν, ὁ δοκεῖ καθόλου τι ἀγαθὸν εἶναι, σκεπτόμενον περὶ τοῦ καθόλου πῶς λέγεται, καὶ εἰ ἐστὶ τις ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ. Καίτοι προσάντης ὁ λόγος οὗτος ἡμῖν, διὰ το φιλοῦς εἶναι τοὺς εἰσανεγκόντας τὸν περὶ τῶν ἰδεῶν λόγον. Ὁ δὲ λόγος, εἶναι τινα ἰδέαν ἐκάστου τῶν ὄντων, κατ' ἑαυτὴν ὑπεστηχηῖαν. Δόξειε δ' ἂν ἴσως βέλτιον εἶναι καὶ δεῖν, καὶ τὰ οἰκεία ἀνακρίειν, ἐπὶ τῷ σῶσαι τὴν ἀλήθειαν ^a, ἄλλως τε καὶ φιλοσόφους ὄντας. Ἄμφω γὰρ ὄντων φίλων, τῆς τε ἀληθείας καὶ τοῦ περὶ τῶν ἰδεῶν εἰπόντος, ὅσιον προτιμᾶν τὴν ἀλήθειαν.

** Οἱ δὲ ταύτην εἰσαγαγόντες τὴν δόξαν οὐκ ἔλεγον ἐκεῖνων τῶν ὄντων μίαν ἰδέαν εἶναι, ἐν οἷς τὸ πρότερον καὶ τὸ ὕστερον ἦν. Καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ τοῦ ἀριθμοῦ μίαν ἐποίησαν ἰδέαν, ὅτι τὸ πρῶτον καὶ δευτέρον ἔχει. Ἐπεὶ δὲ ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ πρότερον καὶ τὸ ὕστερον ἐστὶ, φανερόν ἐστι οὐκ ἂν εἴη μία αὐτοῦ ἰδέα.

Ἄτι δὲ τὸ πρότερον καὶ τὸ ὕστερον ἐστὶν ἰδεῖν ἐν τῷ ἀγαθῷ, ὀφθαλμῶν. Ἔστι γὰρ τὸ ἀγαθὸν καὶ ἐν τῇ οὐσίᾳ, οἷον νοῦς ἢ θεός. Καὶ ἐν τῷ ποιῶ, αἱ ἀρεταὶ καὶ ἐν τῷ πρὸς τι, τὸ χρήσιμον· καὶ ἐν τῷ ποσῶ, τὸ σύμμετρον· καὶ ἐν τῷ ποῦ, δαίτα· ἢ γὰρ δαίτα τόπος ἐστίν, ἐν ᾧ εὖ διάγομεν· καὶ ἐν τῷ πότε, καιρός· ἐστὶ γὰρ ὁ καιρός ὁ ἐπιτήδειος ἐκάστῳ χρόνος. Καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ὁμοίως. Ἐν τούτοις δὲ τὸ πρότερον καὶ τὸ ὕστερον ἐστὶν· ἢ γὰρ οὐσία προτέρα ἐστὶ τοῦ πρὸς τι. Καὶ ὅτι ἢ μὲν καθ' ἑαυτὸ ἐστὶ, τὸ δὲ ἐν ἑτέρῳ ἔχει τὸ εἶναι· καὶ ὅτι ἢ μὲν ἄσχετος, τὸ δὲ ἐν σχέσει ἐστὶ· παραφυάδι γὰρ εἶκοι καὶ συμβεβηκότι τοῦ ὄντος.

*** Ἐπεὶ ἐπεὶ τὸ ἀγαθὸν ἰσαχῶς λέγεται τῷ ὄντι, πολλαχῶς δὲ λέγεται τὸ ὄν, πολλαχῶς ἂν λέγοιτο καὶ τὸ ἀγαθόν, καὶ οὐκ ἂν εἴη κοινόν τι καὶ καθόλου καὶ ἐν· οὐ γὰρ ἂν ἐν πάσαις ταῖς κατηγορίαις ἐλέγετο, καθὼς εἴρηται, ἀλλ' ἐν μιᾷ μόνῃ.

plectendum : paucissimi enim in constituenda vita omni studio solas pecunias tanquam finem querendas sibi proposuerunt. Sed ne hoc quidem vitæ institutum finem bonorum sequi manifestum est : divitiæ enim propter usum bona putantur, aliamque ob causam expetuntur, honorem dico vel voluptatem : summum vero bonum per se bonum esse oportet. Quapropter eos potius quos supra exposuimus fines esse merito quis existimaverit, voluptatem dico et honorem : propter se enim adamantur. Veruntamen ne illi quidem bonorum videntur esse fines : quamvis multi apud veteres multa de iis disputaverint, quorum alii voluptatem, alii honorem summum bonum esse dixerunt. Sed hæc missa faciamus.

Cap. VIII.

Non esse unam boni speciem.

Quum hoc loco de fine ultimo, qui videtur universum quoddam bonum esse, nobis sit sermo; considerandum est quomodo universum dicatur, et num boni aliqua species sit; tametsi ardua nobis et lubrica hæc quæstio futura est, quod homines amici primum hanc de ideis disputationem introduxerunt. Quorum opinio fuit, singularum quæ sunt rerum, aliquam esse ideam, quæ per se subsistat. Forsitan autem præstare atque adeo oportere videatur, veritatis tuendæ causa vel nostra ipsorum decreta evertere, præsertim quum etiam nos philosophi simus. Etenim quum ambo nobis amici sint, veritas et idearum auctor, veritatem certe æquum est præferri.

Qui porro hanc de qua agimus opinionem attulerunt, non statuebant unam esse illarum rerum ideam, in quibus prius et posterius esset. Quocirca ne numerorum quidem unam faciebant ideam, quia primum habent numeri et secundum. Quum vero in bono prius sit et posterius, manifestum est non posse unam esse illius ideam.

Prius autem in bono reperiri et posterius, apparet. Etenim et in substantia bonum est, ut mens vel deus. Et in qualitate, ut virtus: et in eo quod ad aliquid refertur, ut utile: et in quantitate, ut mediocre: et in ubi, ut domicilium: domicilium enim locus dicitur, in quo bene vivimus: et in quando, ut occasio: occasio autem tempus singulis rebus opportunum vocatur. Et similiter in aliis. In his vero prius est et posterius: eo enim, quod ad aliquid refertur, prius est substantia. Tum quod hæc per se subsistit, illud in alio; tum quod hæc libera et soluta est, illud vero alterius respectu dicitur, siquidem arboris pullo et entis accidenti simile est.

Præterea quando totidem modis nominatur bonum, quot modis nominatur ens, ens autem plurimis dicitur, plurimis quoque modis necesse est dici bonum, idque nec commune, nec universale, nec unum esse; non enim in omnibus categoriis, sicut dictum est, foret, sed in una tantum.

* Cap. 6. τὸ δὲ καθόλου κτλ. — ** Οἱ δὲ κομισάντες τὴν δόξαν ταύτην κτλ. — *** Ἐπεὶ ἐπεὶ τὸ ἀγαθὸν κτλ.

* Ἐτι ἐπεὶ μιᾶς ιδέας μία ἐστὶν ἐπιστήμη, ἣν ἂν καὶ μία ἐπιστήμη τοῦ ἀγαθοῦ, εἶγε ἦν μία ιδέα. Ἀλλὰ τοῦτο οὐκ ἐστὶν οὐκ ἄρα μία ἐστὶν ιδέα τοῦ ἀγαθοῦ. Ὅτι δὲ πολλὰ ἐπιστήμαι τοῦ ἀγαθοῦ, φανερόν. Οὐ μόνον γὰρ τῶν ἐν διαφοροῖς ὄντων κατηγορίας οὐκ ἐστὶ μία ἐπιστήμη, ἀλλὰ καὶ τῶν ὑπὸ μίαν. Οἷον ἐν τῷ πότῳ τὸ ἀγαθὸν ὁ καιρὸς ἐστίν. Οὗτος δὲ ὁ καιρὸς καὶ ἐν πολέμῳ ἐστὶ καὶ ἐν νόσῳ, οὐ τῆς αὐτῆς δὲ ἐπιστήμης· ἀλλ' ὁ μὲν ἱατρικὸς τὸν ἐν τῇ νόσῳ καιρὸν, ὁ δὲ στρατηγικὸς τὸν ἐν τῷ πολέμῳ γινώσκει. Καὶ τὸ σύμμετρον, ὅ ἐστι τοῦ ποσοῦ, καὶ ἐν τροφῇ καὶ ἐν πόνῳ. Καὶ τὸ μὲν, γυμναστικῆς, τὸ δὲ ἱατρικῆς εἰδέναι.

** Ἐτι ἐπεὶ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ καὶ ἐν τῷ αὐτοανθρώπῳ εἷς καὶ ὁ αὐτὸς ὀρισμὸς ἐστὶ, καὶ ἐν τῷ ἴππῳ καὶ ἐν τῷ αὐτοἴππῳ, τῇ ιδέᾳ δηλοῦντι εἰ γὰρ διάφορος, πῶς ἂν εἶη αὐτοῦ ιδέα; φανερόν ὅτι οὐδὲν διαφέρει ὁ ἀνθρώπος ἢ ἄνθρωπος, τοῦ αὐτοανθρώπου· καὶ ἐπὶ πάντων ὁμοίως ὥστε καὶ τὸ ἀγαθὸν ἢ ἀγαθὸν οὐδὲν διαφέρει τοῦ αὐτοαγαθοῦ^b. Φανερόν γάρ, ὅτι οὐ διοίσουσιν ὡς ἀγαθὰ, ὅτι τὸ μὲν αὐτοαγαθὸν αἰδίον, τὸ δέ, οὐ ὥσπερ οὐδὲ τὸ πολυχρόνιον λευκὸν τοῦ ἐφημέρου λευκότερον. Οὐκ ἄρα οὔτε ἄλλο τιδὸς τῶν ὄντων ιδέα ἐστὶν ὑπὲρ αὐτοῦ, οὔτε τοῦ ἀγαθοῦ. Οἱ δὲ Πυθαγόρειοι πιθανώτερον εἰκόασαι λέγειν περὶ τοῦ ἀγαθοῦ· τὸ γὰρ ἐν ἐν ἣ ἔλεγον τοῦ ἀγαθοῦ ἔταξαν συστοιχία, ὡς δὴ καὶ Σπεύσιππος ἀκολουθήσαι δοκεῖ. Ἡ δὲ συστοιχία τῶν ἀγαθῶν, ἣν ἔλεγον, αὕτη· τὸ πέρασ, τὸ περισσόν, τὸ ἐν, τὸ δεξιόν, τὸ ἄρβεν, τὸ εὐθύ, τὸ φῶς, τὸ τετράγωνον, τὸ ἡμεροῦν, τὸ ἀγαθόν· ἢ τινι καὶ ἑτέραν ἐποιοῦν ἀντικειμένην. Τὸ ἄπειρον, τὸ ἄρτιον, τὸ πλῆθος, τὸ ἀριστέρον, τὸ θῆλυ, τὸ καμπύλον, τὸ σκότος, τὸ ἑτερόμηκες, τὸ κινούμενον, τὸ κακόν.

(Scripsi : ^a ἐπὶ τῷ σώσαι τὴν ἀλήθειαν] i. c. ἐπὶ σωτηρίᾳ τῆς ἀληθείας, ut ait Aristoteles; cod. ἐπὶ τὸ σώσαι τὴν ἀλήθειαν. — ^b αὐτοαγαθοῦ] cod. αὐτοαγαθοῦ. —)

Κεφ. θ'.

Ὅτι οὐκ ἐστὶν ιδέα μία τῶν καθ' ἑαυτὰ ἀγαθῶν.

*** Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἄλλος ἐστὶ λόγος· ἐροῦμεν δὲ ἔτι περὶ τοῦ ἀγαθοῦ ἀκριβέστερον. Ἐὰ γὰρ εἰρημένα δεῖται τινος ἐξετάσεως καὶ ἀκριβείας, διὰ τὸ μὴ περὶ παντὸς ἀγαθοῦ κατὰ μέρος εἰρῆσθαι τοὺς λόγους. Νῦν δὲ διελόντες ἀκριβέστερον ποιήσομεν τὸν λόγον. Διπλῶς τοίνυν λέγεται τὸ ἀγαθόν· τὰ μὲν γὰρ δι' ἑαυτὰ εἰσὶν ἀγαθὰ, καὶ δι' ἑαυτὰ ζητοῦνται, καὶ ἀγαθὰ λέγονται, καὶ ἀγαπῶνται· τὰ δὲ οὐ δι' ἑαυτὰ, ἀλλὰ δι' ἑκείνα· διώκονται γάρ, ὅτι φυλακτικὰ εἰσι τῶν δι' ἑαυτὰ ἀγαθῶν, ἢ ποιητικά, ἢ τῶν ἐναντίων κωλυ-

Deinde quoniam unius ideæ una est scientia, uno quoque boni foret scientia, si una esset idea. Atqui hoc non est : ergo nec una boni est idea. Multas autem boni esse scientias manifestum est. Nam non solum eorum, quæ in diversis categoriis sunt, non una est scientia, sed nec eorum quæ uni subsunt. Exemplè gratia in categoria quando bonum est occasio. Hæc occasio et in bello et in morbo est, non ejusdem tamen scientiæ : sed medicus occasionem quæ in morbo, imperator eam novit quæ in bello requiritur. Rursus mediocre, quod in categoria quantitatis est, atque in alimento et in laboribus. Et alterum quidem ars gymnastica, alterum verò medicina novit.

Insuper quum hominis et ipsius hominis una eadem que sit definitio, sicut equi et ipsius equi, id est, ideæ equi : (si enim alia esset. quomodo posset ipsius idea consistere ?) apparet nihil differre hominem, qua homo est, ab eo quem ipsum vocant hominem, hoc est ab idea hominis : eodemque modo in reliquis : itaque et bonum, qua est bonum, nihil differt ab ipso bono. Patet enim, differre ista non posse ut bona, quia idea boni æterna est, alterum vero illud non est æternum : sicut nec res diu candida candidior habetur ea que unum diem candida est. Ex quo efficitur, nec alterius rei esse ideam supra ipsum, nec boni. Probabilius autem de bono loqui videntur Pythagorei : qui unum in eo quem statuebant bonorum ordine locant, quos etiam Speusippus videtur esse secutus. Ipse autem bonorum ordo quem statuebant talis erat : finitum, impar, unum, dextrum, masculinum, rectum, lumen, quadratum, quiescens, bonum. Cui alium rursus opponebant : infinitum, par, plura, sinistrum, femininum, curvum, tenebras, altero latere longius, quod movetur, malum.

Cap. IX.

Bonorum per se non esse unam ideam.

Verum de his alius erit dicendi locus : nunc de bono etiam accuratius agamus. Ea enim quæ dicta sunt, diligentius tua examinanda tum explicanda erunt, quia nondum de omni bono singulatim disseruimus. Quare adhibita divisione accuratius in hac disputatione pergemus. Duobus ergo modis dicitur bonum : alia omnia per se bona sunt, quæ et per se petuntur, et per se hoc nomen habent, et per se amantur : alia autem contra non per se, sed propter illa : quia enim reliqua quæ per se bona sunt, vel conservant, vel efficiunt, vel contra

* Ἐτι δὲ, ἐπεὶ τῶν κατὰ μίαν ιδέαν κτλ. — ** Ἀπορρητικὸν ὅτι τις κτλ. — *** Τοῖς δὲ δεχθεῖσιν ἀκριβοῦς κτλ.

τικά. Καὶ καθ' ἑαυτὰ μὲν ἀγαθὰ, υγιεία, καὶ ἀρετή, τὸ φρονεῖν, τὸ δρᾶν· οὐ δὲ ἑαυτὰ δέ, ἀσκήσεις, ἃ πρὸς ἀρετὴν φέρει, γυμνάσια, φαρμακείαι, ἃ τῆς υγιείας ἕνεκα ζητοῦνται. Ταῦτα δὲ καὶ ὠφέλιμα καλοῦνται.

* Διελόντες οὖν ἀπὸ τῶν ὠφελίμων τὰ ἀγαθὰ, ἃ καθ' ἑαυτὰ εἰσι, σκεψόμεθα εἰ μίᾳ ἰδέᾳ τούτων ἐστί· φαίνεται τοίνυν μάταιον εἶναι, ἰδέαν λέγειν τῶν καθ' ἑαυτὰ ἀγαθῶν. Ἴτι γὰρ ἂν τούτων καὶ διαφέροι, εἴπερ καὶ ταῦτα καθ' ἑαυτὰ εἰσιν ἀγαθὰ, καθάπερ ἐκείνη; Ἐὶ γὰρ φρονεῖν καὶ δρᾶν, καὶ ἡδοναί τινες αἱ σώφρονες, καὶ τιμαί, εἰ καὶ οἱ ἄλλα ζητοῦνται, ἀλλ' ὅμως καὶ χωρὶς τῆς ἐκείνων προσθήκης αὐτὰ δὲ ἑαυτὰ καὶ αἰρετὰ εἰσι καὶ δικατά. Ὡστε κατὰ τοῦτο καθ' ἑαυτὰ ἀγαθὰ εἰσι, καὶ οὐ μόνῃ τῇ ἰδέᾳ τοῦτο δώσομεν.

** Ἐτι εἰ ἔστιν ἰδέα μίᾳ τῶν καθ' ἑαυτὰ ἀγαθῶν, αὐτὸς δὲ ὄρισμός τοῦ ἀγαθοῦ ἐφαρμόσει πᾶσι καθάπερ δὲ αὐτὸς ἐφαρμόζει λόγος ὁ τῆς λευκότητος ἐν τε χιόνι^a καὶ ψιμυθίῳ·^b ἀλλ' οὐκ ἐστίν. Φρονήσεως γὰρ καὶ ἡδονῆς, καὶ δὲ ἀγαθὰ, διάφοροι οἱ ὄρισμοί· ἄλλο γὰρ τὸ τῆς ἡδονῆς ἀγαθόν, καὶ ἄλλο τὸ τῆς φρονήσεως.

(Scripsi : ^a χιόνι] vulgo χιόνι. — ^b ψιμυθίῳ] vulgo ψιμυθίῳ. —)

Κεφ. ι.

* Οτι τὰ ἀγαθὰ κατ' ἀναλογίαν ἐνὶ ὀνόματι λέγονται καὶ οὐδὲ μίᾳ βοήθεια τῷ ἠθικῷ ἀπὸ τοῦ τὴν ἰδέαν αὐτὸν εἰδέναι.

Ἐπεὶ δὲ τὰ ἀγαθὰ, καθὼς εἴρηται, οὐ συνωνύμως λέγονται, (οὐ γὰρ τὸν αὐτὸν ἔχουσιν ὄρισμόν) ζητητέον πῶς λέγονται. Ἡ γὰρ ὁμωνύμως, ἡ ὡς τὰ ἀφ' ἑνός, ἡ πρὸς ἐν συντελοῦντα, ἡ κατὰ ἀναλογίαν ὡσπερ λέγεται ὁ νοῦς ὀφθαλμὸς, ὅτι τὸν αὐτὸν λόγον ἔχει πρὸς τὴν ψυχὴν, ὃν ὁ ὀφθαλμὸς πρὸς τὸ σῶμα. Δοκεῖ δὲ τὰ ἀγαθὰ κατὰ ἀναλογίαν ἐνὶ ὀνόματι λέγεσθαι. Καθάπερ γὰρ ψυχὴν ἀγαθὴν λέγομεν, οὕτω καὶ χρόνον καὶ τόπον· ἔχει γὰρ ἀνάλογον· καὶ ὅπερ ἐν ψυχῇ ἀρετή, τοῦτο ἐν χρόνῳ καιρὸς, καὶ ἐν τόπῳ δίαίτα, καὶ ἐν ποσῷ συμμετρία. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἀστέον νῦν· ἐξακριβοῦν γὰρ ὑπὲρ αὐτῶν ἄλλη ἂν εἴη φιλοσοφία οἰκειότερον· οὐ γὰρ τῇ ἠθικῇ ταῦτα προσήκει. Ὁμοίως δὲ καὶ τὸ περὶ τῆς ἰδέας λέγειν καθόλου· θεολογικοῦ γὰρ τινος καὶ τοῦτο, καὶ οὐδὲν συντελεῖ τῷ ζητοῦντι τὸ πολιτικὸν ἀγαθόν.

*** Ἡ γὰρ ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ εἰ καὶ ἔστιν, ἥτις κοινῇ τῶν ἄλλων καὶ καθόλου κατηγορεῖται καὶ χωριστὸν τῶν ἄλλων καὶ καθ' ἑαυτὸ ὑπερστός, ὁῦλον ὡς οὐκ ἂν εἴη δυνατόν ἀνθρώπῳ προῖξαι τοῦτο ἢ κτήσασθαι· ἡμῖν δὲ περὶ τοιοῦτου ἀγαθοῦ ὁ λόγος. Ἐν αὐτῷ γὰρ καὶ τὴν εὐδαιμονίαν συστήναι δυνατόν· εὐδαιμονεῖ γὰρ τις ἐν ᾧ ἐπραξεν ἢ ἐν ᾧ ἐκτήσατο. Ὡστε οὐκ ἂν εἴη προσήκον ἡμῖν περὶ τοῦ μὴ τοιοῦτου λέγειν τάχα

ria depellunt, propterea expetuntur. Et per se quidem bona sunt sanitas et virtus, sapere, videre : non per se, exercitia, sicut exercitationes gymnasticæ, quibus virtutis causa utimur, et quæ valetudinis gratia adhibentur remedia. Hæc enim et utilia dicuntur.

Quamobrem primum ab iis quæ utilia appellantur, bona quæ per se sunt distinguamus, deinde num una aliqua eorum sit idea consideremus : videtur ergo ineptum esse, aliquam bonorum, quæ per se sunt, ideam ponere. Qualis enim harum rerum differentia erit, si et illa per se sunt, sicut hæc est? Etenim sapere et videre et voluptates quædam pudicæ et honores, licet propter alia petantur, nihilominus sine illis tamen ipsa per se et eligenda et expetenda sunt. Itaque eo nomine per se bona sunt, nec soli id ideæ ascribendum est.

Insuper si una bonorum quæ per se sunt est idea, eadem boni definitio omnibus conveniet : quemadmodum eadem candoris in nive et in cerussa finitio congruit : quod non fit. Prudentiæ enim et voluptatis, qua bona sunt, diversa est definitio : aliud enim voluptatis, aliud prudentiæ bonum est.

Cap. X.

Bona proportionem uno nomine appellari : deinde ideæ ipsius cognitionem nihil prodesse homini moralis philosophiæ studioso.

Quum ergo, quemadmodum dictum est, bona non simili nomine appellentur, (non enim eandem definitionem habent), videndum est quomodo dicantur. Aut enim communi nomine notantur, vel ut ea quæ ab uno proficiuntur vel quæ ad unum tendunt, aut proportionem idem nomen habent : sicut mentem oculum vocamus, quia eandem ad animum, quam oculus ad corpus rationem habet. Videntur autem bona proportionem eodem nomine affici. Nam quomodo animum bonum dicimus, sic et tempus et locum : proportionem enim habent : et quod in animo est virtus, hoc in tempore occasio, in loco domicilium, in quantitate modus est. Sed hæc nunc mittamus : quia alii potius philosophiæ accurata eorum convenit tractatio : neque enim talia ad ethicen pertinent. Similiter et universe de idea agere : quod theologum potius decet, neque quidquam illi prodest qui civile bonum quaerit.

Etenim quamvis boni idea sit, quæ communiter et universe de aliis dicatur, quæque ab aliis sejuncta exitimetur et per se subsistat : hanc tamen neque actioni humanæ accommodari, neque ab homine comparari posse manifestum est. Nos vero de tali nunc bono loquimur. Quippe in eo potest consistere felicitas : suis enim quibusque actionibus aut possessionibus beatus redditur. Quare nec nostrum officium est, de alio bono disserere.

* Χωρίσαντες οὖν κτλ. — ** Εἰ δὲ καὶ ταῦτά ἐστι κτλ. — *** Ἴτι γὰρ καὶ ἔστιν ἐν τι κτλ.

δέ τῶν δόξαιεν ἂν τὸν ἀντίον, βέλτιον εἶναι μᾶλλον καὶ συμφορώτερον εἰς τὸ πρᾶξαι καὶ κτῆσασθαι τὰ κτητὰ καὶ πρακτὰ ἀγαθὰ, τὸ εἰδέναι αὐτὴν τὴν ἰδέαν τοῦ ἀγαθοῦ· καθάπερ γὰρ παραδείγματι χρώμενοι ταύτῃ γνωσόμεθα, ποῖα τῶν πρακτῶν καὶ κτητῶν εἰσὶν ἡμῖν ἀγαθὰ· κἂν εἰδῶμεν, ἐπιτευξόμεθα αὐτῶν. Πιθανότητα μὲν οὖν ἔχει τινὰ οὗτος ὁ λόγος· εἶκοι δὲ ταῖς ἐπιστήμαις διαφωνεῖν· πᾶσαι γὰρ αἱ ἐπιστήμαι ἀγαθοῦ τινος ἐφίενται, καὶ τὸ ἐνδεδεῖ ἀναπληρῶσαι ἐπιζητοῦσιν· ὡς περ ἰατρικὴ μὲν τὸ ἐλλεῖπον τῆς υγιείας, γυμναστικὴ δὲ τῆς ἰσχύος καὶ τῆς ἀνδρίας. Οὕτω δὲ ἔχουσαι πρὸς τὴν ζήτησιν τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ καθόλου τούτου ἀγαθοῦ τὴν γνώσιν παραλιμπάνουσιν· οὐκ ἂν δὲ παρελίμπανον^a, εἰ βοήθειά τις ἦν αὐταῖς ἀπ' αὐτοῦ. Βοήθημα γὰρ τηλικούτων ἅπαντας ἀγνοεῖν τοὺς τεχνίτας καὶ μὴ ἐπιζητεῖν, οὐκ εὐλογον. Ὡστε καὶ διὰ τοῦτο ματαίαν τινὰ τὴν ἰδέαν εἶναι. Ἄπορον καὶ τί ὠφελήθησεται ὑπάντης ἢ τέκτων πρὸς τὴν αὐτοῦ τέχνην, εἰ γινώσκει αὐτὸ τὸ ἀγαθὸν τὸ καθόλου, ἢ ἰατρὸς πῶς ἰατρικώτερος ἔσται, ἢ στρατηγὸς πῶς ἂν γένοιτο στρατηγικώτερος, ὃ τὴν ἰδέαν αὐτὴν τοῦ ἀγαθοῦ τεθεαμένους· οὐ γὰρ τὸ καθόλου ὃ τεχνίτης σκοπεῖ· ὡς περ ὁ ἰατρός. Οὐ γὰρ τὴν καθόλου υγιείαν^b σκοπεῖ, ἀλλὰ τὴν τοῦ ἀνθρώπου· μᾶλλον δέ, οὐδὲ τοῦ καθόλου ἀνθρώπου, ἀλλὰ τὴν τοῦ ἀτόμου· καθ' ἕκαστον γὰρ ἰατρεῖαι.

{Scripsi^a παρελίμπανον} cod. παραλίμπανον.
—^b υγιείαν] al. υγιείαν. —

λεψ. ικ.

Ὅτι τελειόν ἐστιν ἀγαθὸν τὸ ζητούμενον τῇ πολιτικῇ τέλει, καὶ αὐταρκές.

* Καὶ περὶ μὲν τούτων ἐπὶ τοσοῦτον εἰρήσθω. Πάλιν δὲ ἐπανέλθωμεν ἐπὶ τὸ ζητούμενον, καὶ σκοποῦμεν τί ποτ' ἂν εἴη· λέγω δὴ τὸ ζητούμενον τῇ πολιτικῇ τέλει. Ἔστι μὲν γὰρ ἄλλο ἐν ἄλλῃ τέχνῃ ἀγαθόν· ἄλλο γὰρ ἐν ἰατρικῇ, καὶ ἄλλο ἐν στρατηγικῇ, καὶ ταῖς λοιπαῖς ὁμοίως· ἕκαστη δὲ ἀγαθὸν τὸ τέλος ἐστίν, ὃ ἕνεκα τὰ ἄλλα ποιεῖ. Ὡς περ ἐν ἰατρικῇ μὲν υγιεία τὸ ἀγαθόν, καὶ ἐν στρατηγικῇ νίκη, καὶ ἐν οἰκοδομικῇ οἰκία. Ἐρεῖ τοίνυν ἐν πάσῃ πράξει καὶ τέχνῃ ἐκείνῳ ἐστὶ τὸ ἀγαθόν, ὃ ἕνεκα τὰ ἄλλα γίνεται, τὸ τέλος δηλονότι· καὶ καθόλου εἰ εὐρήσομεν τὸ τέλος πασῶν τῶν πράξεων, ὃ ἕνεκα πάσας ποιοῦμεν, τούτο ἂν εἴη τὸ ἐν πάσαις ταῖς πράξεσιν ἀγαθόν· καὶ καθάπερ ἰατρικὸν ἀγαθὸν τὸ τέλος ἐστὶ τῆς ἰατρικῆς, καὶ στρατηγικόν, τὸ τέλος τῆς στρατηγικῆς· οὕτω καὶ πρακτικόν τι ἔσται ἀγαθόν, τὸ τέλος πασῶν τῶν πράξεων. Εἰ δὲ καὶ μὴ ἐν ἄλλῃ πλείω εἴη, ταῦτα ἂν εἴη τὰ πρακτὰ ἀγαθὰ. Τοῦτο δὲ τί ἐστὶ, πειρατέον ἐστὶ διασαφῆσαι· οὕτω γὰρ τι περὶ αὐτοῦ σαφές εἵπομεν, ἀλλ' ἐτι ζητού-

† Cap. 7. Πάλιν δὲ ἐπανέλθωμεν κτλ.

sed forsitan e contrario satius esse duxerit quispiam et utilius ad ea bona quæ agi quæque possideri a nobis possunt tum agenda tum comparanda, ipsam boni ideam cognitam habere : quam tanquam exemplar intuiti, quamnam ex illis bonis bona nobis sint, et intelligemus et intellecta consequemur. Atqui probabiliter quidem hæc dicuntur, sed a scientiis atque artibus plurimum videntur discrepare. Nam aliquod bonum omnes expectunt, et id quod deest supplere nituntur : sicut medicina, quod ad sanitatem, ars gymnastica quod ad robur deest aut ad fortitudinem. Et tamen quamvis ita in boni investigatione versentur, nihilominus boni hujus universi scientiam prætermittunt. quod neutiquam facerent, si ipsis illud subsidio foret. Nimirum non est verisimile aut consentaneum, artifices omnes tantum adjuvamento fuisse ignoraturos, ac ne requisituros quidem. Ex quo etiam sequitur, vanam esse hanc ideam. Illud quoque maxime dubium et pæne inexplicabile est, quid utilitatis ad artem suam textor aut faber ex ipsis universi boni cognitione consecutus sit, aut quo tandem modo vel medicus ad medendum vel imperator ad exercitum ducendum aptior sit futurus, qui ipsam boni ideam contemplatus fuerit. Id videlicet quod universale est non spectat artifex, ut nec medicus. Neque enim universam sanitatem spectat, sed hominis : immo vero ne universe quidem hominis, sed individui, quia singulis hominibus medicinam adhibet.

Cap. XI.

Perfectum esse et per se sufficiens civilis prudentiæ bonum.

Et de his quidem hactenus. Quare rursus ad priorem quæstionem revertamur, ut videamus, quis sit finis ille, quem civilis sibi proponit prudentia. Aliud enim in alia arte bonum est : siquidem aliud in medicina est, aliud in arte imperatoria et in reliquis eodem modo : bonum autem unicuique arti finis est, cujus causa cætera agit. Sicut in medicina bonum est sanitas, in imperatoria arte victoria, in architectura domus. Quum ergo in omni tum actione tum arte illud sit bonum, cujus causa cætera fiunt, ipse scilicet finis : in universum etiam, si omnium actionum finem illum invenerimus, cujus causa actiones istæ fiunt, hoc in omnibus actionibus bonum erit : et quemadmodum bonum medicum finis medicinæ, et imperatorium itidem est imperatoriæ artis : sic etiam omnium actionum finis bonum aliquod in agendo positum erit. At si non unus est finis, sed plures, utique hæc quæ agi possunt erunt bona. Sed danda nobis opera est, ut quis ille sit finis, planius explicemus : quia nihil hactenus de eo explicite diximus.

μεν τί ἐστὶ μεταβαίνων γὰρ ὁ λόγος οὐδὲν ἤνυσε πλέον, ἀλλ' εἰς τὸ αὐτὸ ἀφίκετο, ὁ καὶ ἐν τοῖς προοιμίοις ἐλέγομεν, ὅτι τὸ πάσης πράξεως τέλος, τοῦτο ἂν εἴη τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ ἄριστον. Ἐπεὶ τοίνυν πολλὰ φαίνεται τῶν πράξεων τὰ τέλη, τούτων δὲ τινα οὐδ' ἑαυτὰ αἰρούμεθα, ἀλλὰ δι' ἕτερα τέλη ἄλλων ἐπιστημῶν τῶν ἀρχιτεκτονικῶν, καθὼς εἴρηται, καὶ εἰς τὴν χρῆσιμα πρὸς ἐκεῖνα, ὥσπερ ὁ πλούτος, ὁ τοῦ χρηματιστοῦ ἐστὶ τέλος, χρησιμεύει τῷ πολιτικῷ εἰς τὸ ἴδιον τέλος, καὶ ὁ αὐλός, τέλος μὲν τοῦ αὐλοποιῶν, χρησιμὸν δὲ τῷ αὐλητῇ διὰ τὸ αὐλεῖν, ὁμοίως δὲ καὶ πάντα τὰ ὄργανα· ἐπεὶ τοίνυν εἰσὶ τινα τῶν τελῶν μὴ δι' ἑαυτὰ ἀγαθὰ, οὐκ ἂν εἴη πάντα τὰ τέλη τέλεια. Τὸ δὲ ἀγαθόν, οὗ ἕνεκα πάντα πράττομεν, τέλειον δεῖ εἶναι· ὥστε οὐκ ἂν εἴη ἐν τῶν τοιούτων τελῶν, ἄπερ ἀτελῆ εἰσιν. Ἄλλ' εἰ μὲν πολλά εἰσὶ τὰ τέλεια, τὸ τελειότερον τούτων· εἰ δὲ ἓν, ἐκεῖνό ἐστι τὸ ζητούμενον ἐν πάσαις ταῖς ἀνθρωπίναις πράξεσιν ἀγαθόν. Καὶ τὸ μὲν δι' ἑαυτὸ ζητούμενον τοῦ δι' ἄλλο ζητουμένου τελειότερον λέγομεν· πάλιν δὲ ἐπεὶ τινα τῶν ἀγαθῶν καὶ δι' ἑαυτὰ καὶ δι' ἄλλα ζητοῦνται, ὥσπερ τὸ ὑγιαίνειν καὶ τὸ φρονεῖν, τελειότερον τούτων ἐστίν, ὅπερ δι' ἑαυτὸ μόνον ζητεῖται, οὐδέποτε δὲ δι' ἄλλο· καὶ οὐ μόνον κατὰ σύγκρισιν τελειότερον ἄλλου, ἀλλὰ καὶ ἁπλῶς τέλειον ἀγαθὸν τοῦτο ἐστὶ. Τοιούτων δὲ ἡ εὐδαιμονία μάλιστα εἶναι δοκεῖ· ταύτην γὰρ αἰρούμεθα αἰεὶ δι' ἑαυτὴν· τιμὴν δὲ καὶ ἡδονὴν καὶ φρόνησιν, καὶ πᾶσαν ἀρετὴν αἰρούμεθα μὲν δι' ἑαυτά· (μηδενὸς γὰρ ἀποβαίνοντος ἄλλου ἀπὸ τῆς κτήσεως αὐτῶν, ἐλοίμεθα ἂν ἕκαστον αὐτῶν) αἰρούμεθα δὲ καὶ τῆς εὐδαιμονίας χάριν, διὰ τούτων ὑπολαμβάνοντες εὐδαιμονήσιν. Τῆν δὲ εὐδαιμονίαν οὐδεὶς αἰρεῖται διὰ ταῦτα, ἢ θλῶς δι' ἄλλο· ἀλλὰ μόνον δι' ἑαυτὴν· ὥστε ἡ εὐδαιμονία ἂν εἴη τὸ ζητούμενον παρὰ τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων ἀγαθόν.

* Ἐπι δὲ καὶ ἐκεῖθεν δῆλον· καὶ γὰρ τὸ τέλειον ἀγαθὸν δὲ ζητεῖται, αὐταρκές εἶναι δοκεῖ. Αὐταρκές δὲ, ὁ ἀρκεῖ οὐ μόνον ἐνὶ τινὶ ζῶντι βίον μονώτην, ἀλλὰ καὶ γονεῦσι καὶ τέκνοις καὶ γυναίκεσσι, καὶ θλῶς τοῖς φίλοις καὶ πολίταις. Ἐπεὶ καὶ τοῦ ἐν τούτοις ἀγαθοῦ ὁ ἄνθρωπος ἤρχει, ἢ φύσει πολιτικὸς ὢν καὶ κοινωνικὸς. Καὶ θλῶς αὐταρκές ἐστίν, ὁ μονούμενον, ἄριστον καὶ αἰρετὸν ποιεῖ τὸν βίον καὶ μηδενὸς ἐνδεῶ· τοιούτων δὲ τὴν εὐδαιμονίαν οἰόμεθα εἶναι. Φαίνεται ἄρα, τὸ ζητούμενον ἀγαθὸν τὴν εὐδαιμονίαν εἶναι. Ἐπι τὴν εὐδαιμονίαν οὐ λέγομεν συναρτιμεῖσθαι τοῖς ἄλλοις ἀγαθοῖς· τῶν γὰρ αἰρετῶν ἡγούμεθα εἶναι τὸ ἄκρον· καὶ εἰ σύστοιχον αὐτῇ τοῖς ἄλλοις ποιήσομεν ἀγαθοῖς, φανερόν ἐστι, εἰ προσθήσομέν τι τῶν ἄλλων αὐτῇ, αἰρετωτέραν ποιήσομεν, καὶ οὕτως οὐκ ἂν εἴη αὐτὴ τὸ ἄκρον τῶν αἰρετῶν· τὸ γὰρ προστιθέμενον τῶν ἀγαθῶν μετὰ τῆς εὐδαιμονίας ἀγαθόν τι ἀποτελεσεῖ τῆς εὐδαιμονίας αἰρε-

sed adhuc quis sit querimus : neque enim quidquam effectit, dum huc et illuc vagatur oratio, sed eodem revoluta est, nec aliud probavit, quam actionis, ut in prooemio diximus, cujusque finem hoc esse, quod bonum dicimus et optimum. Quum ergo multi videantur esse actionum fines, atque horum quidam non per se, sed ob alios aliarum scientiarum fines, qui principes vocantur, ut supra dictum est, expetantur ac propterea utiles existimantur, sicut divitiæ, qui lucripetæ finis est, homini rerum civilium perito ad finem suum possunt prodesse, et tibia quæ finis est tibiarii, nihilominus tibiicini ad canendum conducit, et similiter instrumenta reliqua : quum ergo, inquam, fines quidam sint, qui per se non sint boni, sequetur nec omnes fines perfectos esse. Illud vero cujus causa omnia facimus, perfectum esse oportet bonum : quare nec inter illos fines erit, qui non sunt perfecti. Quodsi multi sunt perfecti, is qui perfectissimus erit : sin autem unus, hoc jam illud erit, quod in omnibus humanis actionibus querimus bonum. Jam id certe quod per se peti solet, eo quod ob aliud petitur, perfectius dicimus : rursusque quum talia sint bona quædam, ut et per se et ob aliud petantur, sicut valere et sapere, horum perfectiora sunt quæ per se semper, neque unquam ob aliud petuntur : atque hujusmodi quidem bonum non alterius tantum respectu, sed simpliciter et absolute perfectum est. Tale autem maxime videtur esse felicitas : hanc enim semper per se expetimus : honorem contra, voluptatem ac prudentiam cæterasque per se quidem petimus virtutes (quamvis enim possessionem earum nihil aliud sequatur, tamen singula qualia sunt petimus) nihilominus tamen et felicitatis causa petuntur, quod per ea felices futuros nos judicamus. Felicitatem vero nec harum, nec omnino cujusquam alius rei causa quisquam petit, sed per se tantum : ex quo sequitur, felicitatem esse illud quod humanæ actiones sibi proponunt bonum.

Præterea id ipsum et hinc intelligi potest : etenim perfectum illud quod queritur bonum, per se sufficere videtur. Sufficere autem illud creditur, quod non uni tantum qui vitam degit solitariam sufficiat homini, sed quod parentibus etiam, uxori et liberis, omninoque cæteris tum amicis sufficit tum civibus. Quippe tali bono, quod ad hos etiam pertineat, opus est homini ad vitam societatemque civilem nato. Denique sufficiens hoc est, quod si demas reliqua, sufficientem per se vitam et expetendam facit, ita ut nulla re egeat : talem autem esse felicitatem putamus. Unde apparet, felicitatem esse illud quod querimus bonum. Insuper felicitatem non dicimus cum reliquis conjungi bonis, quia eorum quæ expetuntur honorum extremum eam esse arbitramur : nam si in reliquorum bonorum ordine eam locemus, illud eveniet, ut si aliud illi adjungamus, eam optabiliorem etiam faciamus ; unde sequetur, summum eam bonum

τώτερον τοιοῦτον δὲ καὶ τὸ ζητούμενον ἀγαθὸν ἐστὶ, οὐ συναριθμούμενον τοῖς ἄλλοις καὶ τῶν αἰρετῶν ἄκρον ὑπάρχον· τέλειον γὰρ ἐστὶ τὸ δὲ τέλειον, αἰρετώτατον· αἶε γὰρ τὸ τελειότερον ἀγαθὸν μᾶλλον αἰρούμεθα· ἡ ἄρα εὐδαιμονία ἐστὶ τὸ ζητούμενον τέλος. Ἐχει δὲ τινα ἀπορίαν ὁ περὶ τοῦ αὐτάρκους λόγος. Εἰ γὰρ τότε τὸ ἀγαθὸν αὐτάρκες τι, ὅταν αὐτῷ καὶ πᾶσι τοῖς οἰκείαις ἀρχέσῃ, καὶ τοῖς πολίταις, καὶ τοῖς φίλοις, καὶ ἔτι τοῖς οἰκείοις καὶ συγγενέσιν ἐκείνων, ἐπεὶ τοῦτο εἰς ἀπειρον πρόεισιν, οὐκ ἂν συσταῖ τὸ αὐτάρκες ἀγαθόν. Ὡστε ἀνάγκη λαθεῖν τινα ὅρον τῶν οἰκείων, ἐφ' οὓς δεῖ προΐεσθαι τὸ ἀγαθόν. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν εἰσαυθῆς ἐπισκευπέτεον· λέγωμεν δὲ περὶ τοῦ προκειμένου.

(Seripsi : ^a γρήζει] vulgo γρήσει. —)

Κεφ. ιβ'.

Ἵτι ἐν τῇ κατὰ λόγον τοῦ ἀνθρώπου ζωῇ ἡ εὐδαιμονία συνίσταται, καὶ ἐστὶ ψυχῆς ἐνέργεια κατ' ἀρετὴν ἐν βίῳ τελείῳ.

* Τὸ μὲν οὖν λέγειν τὴν εὐδαιμονίαν αὐτὸ εἶναι τὸ ζητούμενον τῇ πολιτικῇ ἀγαθὸν τὸ ἀρίστον, ἡμολογούμενον τι φαίνεται. Ποθεῖται δὲ λεγῆσθαι περὶ αὐτῆς ἐναργέστερον, τί ἐστὶ. Τοῦτο δὲ γένοιτ' ἂν, εἰ τὸ ἐργον εὐρήσομεν τοῦ ἀνθρώπου, καθ' ὃ ἐστὶν ἄνθρωπος. Ὡσπερ γὰρ παντὸς τεχνίτου ἀγαθὸν ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ ἐστὶ, καὶ αὐλητοῦ μὲν ἐν τῷ αὐλεῖν, ἀγαματοποιοῦ δὲ ἐν τῷ ἀγάλματι, καὶ ὄλις ἐπὶ παντὸς ἔργου καὶ πράξεως οὕτως ἔχει, οὕτω καὶ τὸ ἀνθρώπινον ἀγαθὸν ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ ἐστὶν, εἴπερ τι ἔργον ἐστὶ τοῦ ἀνθρώπου, καθ' ὃ ἐστὶν ἄνθρωπος. Πότερον οὖν τέκτονος μὲν καὶ σκυτέως ἐστὶν ἔργα τινὰ καὶ πράξεις, ἀνθρώπου δὲ οὐδὲν ἐστὶν ἀλλ' ἀργὸν πέφυκεν; ἢ καθάπερ ὀφθαλμοῦ καὶ χειρὸς καὶ ποδὸς καὶ ὄλις ἐκάστου τῶν μορίων φαίνεται τι ἔργον, οὕτω καὶ ἀνθρώπου παρὰ πάντα ταῦτα θεῖη τις ἔργον τι.

Τί οὖν ἐστὶ τὸ τοῦ ἀνθρώπου ἔργον; τὸ μὲν οὖν ζῆν κοινόν ἐστὶ καὶ τοῖς φυτοῖς· ἡμεῖς δὲ τὸ ἴδιον τοῦ ἀνθρώπου ζητοῦμεν· ὥστε ἕατέον τὸν περὶ τούτου λόγον. Ἐπεὶ δὲ μετὰ τὴν θρεπτικὴν καὶ αὐξητικὴν ζωὴν, τὴν φυτικὴν ἀηλονότι, ἐπομένη ἐστὶν ἡ αἰσθητικὴ, ἔγγιον γὰρ τῆς λογικῆς, σκεπέτεον καὶ περὶ αὐτῆς. Ἀλλὰ καὶ αὕτη κοινὴ καὶ ἵππῳ καὶ βοῖ, καὶ παντὶ ζῴῳ. Ὡστε οὐδὲ αὕτη ἐστὶ τὸ ζητούμενον ἔργον τοῦ ἀνθρώπου. Λεῖπεται δὲ ἡ ἐν λόγῳ πρακτικὴ ζωὴ. Καὶ αὕτη ^a δὲ διπλῆ τις φαίνεται. Τὸ μὲν γὰρ αὐτῆς ἄλογον μὲν, ἐπιπεθὲς δὲ καὶ ὑπεῖχον τῷ λόγῳ· τὸ δὲ λόγον ἔχον καὶ διανοούμενον. Καὶ τὸ μὲν λόγον ἔχον καὶ διανοούμενον τάττει καὶ βυθμίζει· τὸ δὲ ἄλογον τάττειται καὶ βυθμίζεται. Ὡστε τὸ λογικὸν κυριώτερον ἀνθρώπινον

non fuisse. Nimirum illud quod felicitati adjungetur, aliquid ipsa felicitate optabilius efficiet bonum : hoc vero quod quaerimus bonum tale est, ut cum reliquis conjungi non debeat, sed eorum omnium, quæ eligenda perhibemus, sit summum : est enim perfectum : quod autem perfectum est, maxime est expetendum : semper enim quo perfectius est bonum, eo magis etiam illud consecutur : hinc patet, felicitatem esse finem nobis propositum. Sed dubitatur in hac quaestione de bono per se sufficiente. Si enim tum demum sufficiens homini bonum est, quum ipsi ejusque familiaribus omnibus et civibus et amicis, rursusque illorum familiaribus et propinquis sufficit, quod in infinitum abit, nusquam consistet illud quod sufficiens dicitur bonum. Quare certus aliquis, ad quem usque progredi hoc bonum oporteat, constituendus erit amicorum terminus. Quae de re posthac commentabimur; nunc ad propositum revertamur.

Cap. XII.

Felicitatem in ea, quam homo ad rationis normam dirigit vita constare, eamque esse functionem muneris animi honestam in vita perfecta.

Summum igitur illud, quod prudentia civilis quaerit bonum, felicitatem dici posse, constare videtur inter omnes. Res autem poscere videtur, ut planius de ea disseramus, et quid illa sit ostendamus. Quod fiet, si prius exploraverimus, quodnam sit opus hominis, quatenus est homo. Etenim ut artificis cujuslibet bonum in ejus opere consistit, et tibicinis quidem in tibiaram cantu, statuarii autem in statua, omninoque eodem modo in omni opere et actione : sic et hominis bonum in ejus opere cernitur, siquidem aliquid hominis opus est, qua est homo. Utrum ergo fabri et sutoris opera aliqua sunt et aliquæ actiones, hominis autem nullum erit, sed animal ad desidiam natum reperietur? an potius ut oculi, manus, pedis singulorumque adeo membrorum suum cujusque opus ac munus est, sic hominis quoque præter hæc omnia opus aliquid esse statuemus? Quodnam ergo hominis opus erit? Nam vivere quidem cum plantis et fruticibus ei videtur esse commune; at nos proprium hominis opus quaerimus : quamobrem nihil amplius de hoc dicendum est. Quum vero post vitam alendi augendique vi et facultate præditam, quam plantis tribuimus, sequatur vita sentiendi vim habens, quippe quæ ad rationalem proprius accedat, de hac etiam agendum erit. Perro et hæc equo et bovi reliquisque communis est animalibus. Quocirca ne hoc quidem erit opus illud hominis, quod quaerimus. Relinquitur ergo vita rationalis, quæ ad agendum apta sit. Sed et hæc duplex videtur. Altera enim pars ejus ratione quidem caret, quamvis rationi obtemperet et cedat : altera vero ratione prædita est cogitandique munere fungitur. Et ea quidem quæ ratione est prædita et cogitationis particeps, disponit et ordinat : quæ autem ratione caret, disponitur et ordinatur. Quamobrem rationali

* Ποθεῖται δὲ ἐναργέστερον πλ.

ἐνέργειά ἐστιν, ἐπεὶ καὶ τοῦτό ἐστιν ἐνέργεια· θάτερον γὰρ παθητικὸν λέγεται.

* Ἔστι τοίνυν ἔργον ἀνθρώπου ψυχῆς ἐνέργεια κατὰ λόγον, ὅταν διανοῆται ^b, ἢ οὐκ ἄνευ λόγου, ὅταν κατὰ τὸ παθητικὸν μέρος κινήται ^c μετὰ λόγου. Ἐπεὶ τοίνυν ἐνέργειά ἐστιν ἀνθρωπίνη ἢ κατὰ λόγον, εἰ καὶ εὖ καὶ καλῶς γίνοιτο, οὐδὲν κολλῶσι ἀνθρωπίνην ἐνέργειαν πάλιν εἶναι· οὐ γὰρ ἑτερογενῆ τὸ τοῦ κιθαριστοῦ ἔργον καὶ τὸ τοῦ σπουδαίου κιθαριστοῦ· κιθαριστοῦ μὲν γὰρ τὸ κιθαρίζειν, σπουδαίου δὲ τὸ εὖ κιθαρίζειν. Καὶ οὐκ εἰσὶν ἑτερογενῆ· ὡσπερ οὐδὲ ὁ ἵππος τοῦ ἀγαθοῦ ἵππου ἕτερος τῆς γένει. Εἰ δ' οὕτω ταῦτα, ἀνθρώπου δὲ τίθεμεν ἔργον ζωὴν τινα, ταύτην δὲ ψυχῆς ἐνέργειαν καὶ πράξεις μετὰ λόγου, σπουδαίου ἀνθρώπου ἂν εἴη ἔργον, τὸ εὖ καὶ καλῶς κατὰ λόγον ἐνεργεῖν. Εὖ δέ τι καὶ καλῶς γίνεσθαι ἕκαστον, κατὰ τὸ προσῆκον αὐτῷ ἀγαθόν, καὶ ἡ ἀνθρωπίνη ἄρα ἐνέργεια εὖ καὶ καλῶς ἔσται, κατὰ τὸ προσῆκον αὐτῷ ἀγαθόν. Τὸ δὲ προσῆκον αὐτῷ ἀγαθόν ἢ ἀρετὴ ἐστιν. Ὡστε τὸ ἀνθρώπινον ἀγαθόν ἐκεῖνο ἂν εἴη, ψυχῆς ἐνέργεια κατ' ἀρετήν.

** Εἰ δὲ πολλὰ αἰ ἀρεταί, κατὰ τὴν ἀρίστην αὐτῶν καὶ τελειοτάτην ^d. Εὐρῆται ἄρα τὸ ἀνθρώπινον ἀγαθόν. Το δὲ ἐν ἐκάστῳ ἀγαθόν, τὸ τέλος ἐστίν, ὡσπερ εἴρηται. Εὐρῆται ἄρα τὸ τέλος τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων. Το δὲ τέλος τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων ἐδείχθη ταῦτόν τῆς εὐδαιμονίας· ἡ εὐδαιμονία ἄρα εὐρῆται, ὅπερ ἔδει ποιῆσαι.

*** Ἐτι δὲ προσήκει τὸ ἀνθρώπινον ἔργον, εἰ μέλλοι πάντῃ τέλειον εἶναι, ἐν βίῳ εἶναι τελείῳ· μία γὰρ μελιδῶν ἕαρ οὐ ποιεῖ, οὐδὲ μία ἡμέρα· οὕτω δὲ οὐδὲ μακάριον καὶ εὐδαίμονα μία ἡμέρα οὐδὲ ὀλίγος χρόνος.

**** Ὁρίσθω μὲν οὖν τὸ ἀγαθόν τὸ ἀνθρώπινον ἢ εὐδαιμονία τοῦτον τὸν τρόπον, ψυχῆς ἐνέργεια κατ' ἀρετήν ἐν βίῳ τελείῳ. Δεῖ γὰρ ἴσως ὑποτυπῶσαι πρῶτον, εἶτα τελείως γράψαι, καθάπερ εἰκόνα, τὸν περὶ τοῦ ἀγαθοῦ λόγον. Το δὲ τὰ καλῶς τυπωθέντα προαγαγεῖν εἰς τὸ βέλτιον καὶ διαθρῶσαι, δόξειεν ἂν εὐλογον εἶναι καὶ τοῦ βουλομένου παντός· συντελεῖ γὰρ καὶ ὁ χρόνος· εὐρετῆς ἂν καὶ συνεργὸς ἀγαθός τῶν τοιούτων. Ἄπο τούτου γὰρ καὶ αἱ τῶν τεχνῶν ἐπιδόσεις γεγόναι παντὸς γὰρ προσθεῖναι τὸ ἕλλειπον.

(Scripsi : ^a αὐτῆ] cod. αὐτῆ. — ^b διανοῆται] cod. διανοῖται. Vide Hermannum ad Viger. p. 792 et Bast. ad Greg. Cor. p. 115. — ^c κινήται] cod. κινεῖται. — ^d τελειοτάτην] cod. τελειωτάτην. —)

parti magis proprie tribuitur hominis efficacia, siquidem hæc est efficacia; altera enim patibilis vocatur.

Est ergo opus hominis functio muneris animi rationi consentanea, quoties nimirum intelligit, aut ratione non carens, quoties in patibili parte cum ratione movetur. Quum igitur hominis efficacia rationi sit consentanea, si bene illa recteque fiat, nihil obstat, quin rursus sit hominis efficacia: sicut nec diversi generis citharistæ et boni citharistæ opus est: citharistæ enim est citharam pulsare, boni autem, bene. Neque enim ista genere inter se differunt: sicut nec equus genere a bono equo diversus est. Quodsi hæc ita se habent, hominisque opus esse statuimus vitam aliquam, hanc vero functionem muneris animi et actiones cum ratione conjunctas, boni hominis opus erit, bene et honeste, ut decet, hoc munere fungi. Bene autem singula et honeste fieri dicuntur secundum suum cuiusque bonum; quare et hominis efficacia ad ipsius bonum accommodata recte ac decenter se habebit. Sed conveniens ei bonum virtus est. Itaque hominis bonum erit functio muneris animi virtuti consentanea.

Quodsi multæ sint virtutes, optimæ earum et perfectissimæ consentanea erit. Atque ita hominis bonum invenimus. Bonum autem in singulis finis est, ut jam diximus. Quapropter et finem humanarum actionum invenimus. Finem vero humanarum actionum eundem esse cum felicitate demonstravimus: ideoque et ipsam, quod propositum nobis erat, felicitatem invenimus.

Quin etiam hominis opus, ut plane sit perfectum, si vita perfecta esse oportet. Ut enim una hirundo ver non efficit, nec dies unus: sic nec dies unus, neque exiguum tempus efficit felicem ac beatum.

Sic igitur hominis bonum, felicitas, definiatur, functio muneris animi virtuti consentanea in vita perfecta. Primum enim fortasse boni notio adumbranda, deinde pingendi artificum more ejus tanquam imago, sic boni quam proponimus definitio expingenda nobis et perficienda est. Nam quæ bene delineata sunt, promovere suisque velut membris et articulis distinguere, consentaneum et cuiusvis esse videtur: quum etiam tempus talium rerum inventor et adjutor bonus prosit. Unde et artes incrementum ceperunt; cuiuslibet enim hominis est, id quod deest, addere.

* Εἰ δὲ ἐστὶν ἔργον ἀνθρώπου κτλ. — ** Εἰ δὲ πλείους αἰ ἀρεταί κτλ. — *** Ἐτι δὲ ἐν βίῳ τελείῳ κτλ. — **** Πρὸς αἰγεργάθω μὲν οὖν κτλ.

Κεφ. ιγ'.

Ἵτι δεῖ κατὰ τὸ προσήκον τῇ ὕλῃ τοὺς περὶ αὐτῆς λόγους ἀπαιτεῖν. Καὶ ὅτι οὐκ ἐν ταῖς ἀρχαῖς τὸ διότι ζητήσομεν.

Χρὴ δὲ καὶ τῶν προειρημένων λόγων μεμνησθαι, καὶ τὴν ἀκρίθειαν μὴ ὁμοίως ἐν ἅπασιν ἀπαιτεῖν, ἀλλ' ἐν ἐκάστοις κατὰ τὴν ὑποκειμένην ὕλην καὶ ἐπὶ τοσοῦτον, ἐφ' ὅσον οἰκείον τῇ μεθόδῳ. Καὶ τέκτων καὶ γεωμέτρης οὐχ ὁμοίως ἐπιζητοῦσι τὴν ὀρθήν· ἕκαστος γάρ, ἐφ' ὅσον οἰκείον τῇ προκειμένη μεθόδῳ ὁ μὲν γὰρ τέκτων τοσοῦτον ἐπιζητεῖ, ὅσον χρῆσιμεῖσαι^α αὐτῷ πρὸς τὸ ἔργον· ὁ δὲ γεωμέτρης αὐτὴν ὀρθὴν ζητεῖ, τί ἐστι καὶ ποῖόν τι· οὐ γὰρ ἔργον τι κατασκευάσαι βούλεται δι' αὐτῆς, ἀλλὰ τὸν ἀληθῆ ζητεῖ περὶ αὐτῆς λόγον. Τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ποιητέον, ὅπως μὴ τὰ πάρεργα τῶν ἔργων πλείω γίνωνται. Εἰ γὰρ τὸν τέκτον ἀπαιτήσομεν τὸν περὶ τῆς ὀρθῆς λόγον, ὅπερ πάρεργόν ἐστιν αὐτῷ πρὸς τὸ ἔργον, πλείονος ζητήσεως αὐτῷ δεήσει, ἢ τὰ πρὸς τὰ τέχνης ἔργα. Οὐκ ἀπαιτητέον δὲ οὐδὲ τὴν αἰτίαν ὁμοίως ἐν ἅπασιν. Ἰκανὸν γὰρ ἐν τισιν, εἰ δειχθεῖεν καλῶς ὅτι εἰσὶ, καὶ εἰ μὴ προσθήσομεν τὸ διότι. Τοῦτο δὲ συμβαίνει καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς τῶν ἐπιστημῶν ἐν αὐταῖς γὰρ οὐ τὸ διότι ζητήσομεν, ἀλλὰ τὸ ὅτι μόνον. Καὶ τοῦτο ἐν πάσαις ἐπιστήμαις ἀρχὴ ἐστίν· εἰ γὰρ ζητήσομεν τῶν ἀρχῶν αἰτίαν, οὐδέποτε ἀρξόμεθα, ἀλλ' ἐπ' ἀπειρον βαδιούμεθα. Φανερόν δὲ γίνεται ἐν ταῖς ἀρχαῖς τὸ ὅτι, ἢ ἐπαγωγῇ, ἢ αἰσθήσει, ἢ ἐθισμῶν· ἐπαγωγῇ μὲν, ὡς περὶ τὰ τῶ αὐτῶ ἴσα, καὶ ἀλλήλοις ἐστὶν ἴσα· δεῖξομεν γὰρ ἀριθμούς τινας καὶ μεγέθη εἰσαγαγόντες· ἐπαγωγῇ γὰρ ἐστὶν ἢ ἀπὸ τῶν μερικῶν δεῖξις· αἰσθήσει δὲ, ὅταν δεικνύη^β ὁ φυσικὸς τὸ πῦρ θερμόν, καὶ τὸ ὕδωρ ψυχρόν, ἅτινα ἀρχαὶ εἰσὶ τῆς ἐπιστήμης. Ἐθισμῶ δὲ αἱ ἀρχαὶ τοῦ ἠθικοῦ γινώσκονται. Καὶ γὰρ ἀδύνατον εἰς γινῶσιν ἔλθεῖν τῶν περὶ ἀρετῆς λόγων μὴ ἐν ἔθει γενόμενον τῶν σπουδαίων πράξεων, ὡς ἐν τῷ ε εἴρηται κεφαλαίῳ. Πειρατέον δὲ μετέργεσθαι ἐκάστην τῶν ἀρχῶν καθὼς πέφυκε δεικνυσθαι, καὶ σπουδαστέον, ὅπως δι' ὀρισμοῦ φανῶσι καλῶς. Μεγάλην γὰρ παρέχουσι βοήθειαν ταῖς ἀποδείξεσι ταῖς ἐπομέναις αὐταῖς. Καὶ διὰ τοῦτο φαίνεται πλέον ἢ τὸ ἥμισυ τῆς ἀποδείξεως δύνασθαι τὴν ἀρχήν, καὶ πολλὰ τῶν ζητουμένων ἐμφανῆ γίνεσθαι δι' αὐτῆς· ἐν γὰρ τῇ μείζονι πρότασει αἰεὶ ἢ ἀρχὴ παραλαμβάνεται· ἢ δὲ μείζων πρότασις τὸ πᾶν δύναται τῆς ἀποδείξεως σχεδόν. Καὶ ἴσως εἰ καὶ δι' ἄλλην αἰτίαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦτο μείζων καλεῖται

(Scripsi : ^α χρῆσιμεῖσαι] codex χρῆσιμεῖσαι.
— ^β δεικνύη] vulg. δεικνύει.—)

Cap. XIII.

Pro ratione materiae varias disputationes quæ de ea habeantur desiderari. Item causam rei in principiis non quaeri.

Verum et ea meminisse nos oportet quæ supra dicta sunt, et summam subtilitatem non peræque in omnibus requirendam esse, sed in unaquaque re pro materiae subjectæ ratione, et quoad docendi via et ratio patitur. Nam faber et geometra non eodem modo rectum angulum inquirunt : singuli enim prout rationi suæ convenit, hoc agunt : faber quidem, quatenus operi suo conducere existimat : geometra vero ipsum per se considerat, hoc est, quid sit et qualis : neque ejus beneficio aliud opus efficere vult, sed veram tantum ejus rationem perquirat. Eodem igitur modo et in cæteris omnibus faciendum est, ne operum accessiones et ornamenta operibus ipsis ampliora existant. Si enim ex fabro rationem recti anguli quaeramus, quæ res ad institutum operis illius non pertinet, difficilior eam inveniet, quam quæ ad artis opera spectant. Neque vero in omnibus æque causa flagitanda est. Quippe satis esse debet in quibusdam, si bene demonstratum sit ea esse, etiamsi non addatur, cur sint. Hoc autem in disciplinarum etiam principiis fieri solet, in quibus non cur sint quaerimus, sed esse ea tantum statuimus. Atque hoc commune omnibus disciplinis principium est : si enim principiorum semper rationem quaeremus, nunquam incipiemus, sed in infinitum potius abibimus. Sed esse principia planum facimus aut inductione, aut sensu aut consuetudine : inductione, ut quum dicimus, quæ eidem æqualia sunt, etiam inter se esse æqualia : siquidem demonstratio erit, quum numeros et magnitudines inducemus : probatio enim a particularibus est inductio : sensu vero, ut quum ignem calere, aquam frigare physicus demonstrat ; quæ quidem principia sunt scientiæ : consuetudine denique moralis philosophiæ principia cognoscuntur. Neque enim fieri potest, ut aliquis disputationes de virtute habitas intelligat, qui non prius honestis actionibus assueverit : sicut in sexto a nobis capite dictum est. Quare danda est opera, ut singula principia persequamur, quemadmodum suæ naturæ convenienter tradi solent, atque id studendum, ut definitione bene declarentur. Multum enim ad ipsas illas quæ sequuntur demonstrationes conferunt. Quamobrem principium plus quam didium totius demonstrationis valere videtur, multaque eorum quæ in questionem veniunt illius ope explanantur ; semper enim in majore propositione assumitur principium : major vero propositio omnia fere potest in demonstratione. Et fortasse, quemadmodum et aliam ob causam, ita etiam ob hanc major vocatur.

Κε. εδ'.

Cap. XIV.

* Οτι οὐ παντὴ ἀπάδουσιν οἱ λεγόμενοι περὶ τῆς εὐδαιμονίας παρὰ τῶν παλαιῶν λόγοι τῷ λεχθέντι αὐτῆς ὀρισμῷ.

Quæ veteres de felicitate dixerunt non omnino a superiori definitione dissentire.

* Ταῦτα μὲν οὖν καθόλου περὶ τῶν ἀρχῶν εἴρηται. Περὶ δὲ τῆς προκειμένης ἡμῶν ἀρχῆς, τῆς εὐδαιμονίας ἀηλονότι, σκοπεῖον ἔστι οὐ μόνον τὸν ὀρισμὸν αὐτῆς ἐξετάσαντας, καὶ τοὺς λόγους τοὺς συμπεριάναντας αὐτόν, ἀλλὰ καὶ τοὺς λεγομένους περὶ αὐτῆς παρὰ τῶν παλαιῶν ἀληθεῖς λόγους, εἰ συνάδουσι τῷ ὀρισμῷ. Τῷ μὲν γὰρ ἀληθεῖ ὀρισμῷ καὶ πάντα συνάδει τὰ προσόντα τῷ ὀρισμῷ, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τ' ἄλλα τὰ λεγόμενα περὶ αὐτοῦ. Τῷ δὲ ψευθεῖ ταχὺ διαφωνεῖ τὸ ἀληθές. Τῶν ἀγαθῶν τοίνυν εἰς τρία διαιρουμένων, καὶ τῶν μὲν λεγομένων ἐκτός, τῶν δὲ περὶ ψυχῆν, τῶν δὲ περὶ σώμα· τὰ περὶ ψυχῆν ἀγαθὰ κυριώτατα καὶ μάλιστα ἀγαθὰ κοινῇ πάντες λέγομεν. Περὶ ψυχῆν δὲ λέγομεν ἀγαθὰ τὰς πράξεις καὶ τὰς ἐνεργείας τὰς ψυχικὰς. Οὐκοῦν αἱ ψυχικαὶ πράξεις καὶ ἐνεργεῖαι αἱ ἀγαθὰ κυριώτατα καὶ μάλιστα εἰσιν ἀγαθὰ. Ἐν τῇ κατὰ ψυχῆν ἀρα ἀγαθῇ ἐνεργείᾳ τὸ κυριώτατον καὶ μάλιστα ἀγαθὸν συνίσταται. Τοῦτο δὲ ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία. Ἔστιν ἀρα ἡ εὐδαιμονία ψυχῆς ἐνεργεῖα κατ' ἀρετὴν, καὶ κατὰ ταύτην τὴν δόξαν παλαιῶν οὖσαν, καὶ ὁμολογουμένην ὑπὸ τῶν φιλοσοφούντων.

** Ὅρθως δὲ πράξεις τινές λέγονται καὶ ἐνεργεῖαι ἢ εὐδαιμονία· οὗτοι γὰρ ἂν εἴη τῶν περὶ ψυχῆν ἀγαθῶν καὶ οὐ τῶν ἐκτός.

*** Διὰ τοῦτο καὶ ὁ εὐδαιμόνων εὖ πράττειν λέγεται καὶ εὖ ζῆν· ἃ ἐνεργεῖαν καὶ πράξιν δηλοῦσι.

**** Φαίνεται δὲ ὅτι καὶ τὰ ζητούμενα παρὰ τῶν ἀνθρώπων εἰς τὴν εὐδαιμονίαν ἐνυπάρχουσι τῷ λεχθέντι. Τὰ ἐπιζητούμενα δὲ τοῖς μὲν ἀρετῇ, τοῖς δὲ φρόνησις, ἄλλοις δὲ σοφία τις.

***** Τοῖς δὲ καὶ πάντα ταῦτα εὐδαιμονία εἶναι δοκεῖ. Τοῖς δὲ τούτων τι μεθ' ἡδονῆς, ἀλλὰ τῆς ἀπ' αὐτῶν τούτων τικτομένης.

***** Ἐτεροὶ δὲ καὶ τὴν ἐκτός εὐετηρίαν συμπαρλαμβάνουσι. Τούτων δὲ τὰ μὲν πολλοὶ καὶ παλαιοὶ λέγουσι, τὰ δὲ ὀλίγοι καὶ ἔνδοξοι ἄνδρες ὧν οὐδετέρους εὐλογον τῆς ἀληθείας ἐν πᾶσι διαμαρτάνειν· ἀλλὰ καθ' ἐν τι μόνον ἴσως, ἐν τοῖς πλείστοις δὲ ἀληθεύειν.

Τοῖς μὲν οὖν λέγουσι πᾶσαν ἀρετὴν τὴν εὐδαιμονίαν εἶναι, ἢ τῶν ἀρετῶν τὴν ἀρίστην, συνωδὸς ὁ ἡμέτερος περὶ αὐτῆς λόγος. Κατὰ γὰρ τὴν τῆς ἀρετῆς ἐνεργεῖαν ἢ εὐδαιμονία ἐστὶ. Διαφέρει δὲ, ὅτι οἱ μὲν ἐν τῇ ἔξει καὶ κτήσει τῆς ἀρετῆς τὴν εὐδαιμονίαν εἶναι φασιν, ἡμεῖς δὲ ἐν τῇ χρήσει καὶ τῇ ἐνεργείᾳ. Διαφορὰ δὲ ἐστὶν οὐκ ὀλίγη τοῦ ἐν κτήσει ἢ χρήσει

Hæc igitur de principiis in genere dicta sunt. De eo autem quod nunc peculiariter tractamus, plura videnda erunt : de felicitate nimirum : quare non tantum definitionem ejus examinabimus, sed etiam singula ex quibus constat verba inspiciemus, cum quibus deinde veterum opiniones comparabimus, ut consideremus num huic nostræ definitioni respondeant. Veræ enim definitioni omnia, quæ definito insunt, facile respondent, ac propterea et alia quæ de eo dicuntur. A falsa vero statim dissentit veritas. Quum ergo in tres partes distribuatur bona, aliæque externa, alia animi, alia corporis perhibeantur esse : animi bona præcipua et maxime bona communiter omnes dicimus. Animi autem bona actiones animi et muneris functiones appellamus. Unde patet actiones ejus bonasque muneris ejus functiones præcipuas maximeque bonas esse. Quare in animi bona muneris functione id quod præcipuum maximeque bonum vocamus, consistit. Hoc vero est felicitas. Animi ergo actus honestus est felicitas, etiam ex hac opinione, quæ et antiqua est et philosophorum omnium suffragiis comprobata. Recte præterea actionum quarundam et muneris functionum nomen habet felicitas. ita enim ex animi bonis eam esse apparebit, nec ad externa referendam. Ideoque bene rem gerere et bene vivere dicitur, qui felix est : quæ muneris functionem actionemque designant. Apparet porro et ea quæ in felicitate perfecta requiruntur, in eo quod a nobis dictum est, inesse. Hominum enim alii virtutem, alii prudentiam, alii sapientiam requirunt. Alii etiam omnia hæc felicitatem esse judicant. Alii aliquid horum cum voluptate, sed quæ ex his ipsis potissimum nascatur.

Sunt etiam qui externam felicitatem adjungant. Atque horum alia multi et veteres, alia pauci et clari viri statuunt : quorum neutros in omnibus errasse verisimile est, sed in uno fortasse aliquo, in plerisque vero recte sensisse. Jam vero cum iis qui vitam beatam aut omnem virtutem esse dicunt aut virtutum præstantissimam nostrum de ea congruit iudicium. Etenim actus honestus felicitas est. Sed inter illos et nos hoc maxime interest, quod illi in virtutis habitu et possessione, nos in usu et muneris functione felicitatem positam esse putamus. Sed multum refert, utrum in possessione an in usu, in habitu summum bonum ponas, an in muneris

* Cap. 8. Σκεπεῖον δὴ περὶ αὐτῆς κτλ. — ** Ὅρθως δὲ καὶ κτλ. — *** Συνάδει δὲ κτλ. — **** Φαίνεται δὲ καὶ κτλ. — ***** Τοῖς δὲ ταῦτα κτλ. — ***** Ἐτεροὶ δὲ καὶ κτλ.

τὸ ἄριστον ὑπολαμβάνειν καὶ ἐν ἕξει ἡ ἐνεργεία. Τὴν μὲν γὰρ ἕξιν ἐνδέχεται ὑπάρχουσαν μηδὲν ἀποτελεῖν, οἷον τῷ καθεύδοντι, ἢ ἄλλως πως ἐξηγηχότι· τὴν δ' ἐνεργεῖαν, οὐχ οἷον τε. Πράξει γὰρ ἐξ ἀνάγκης ὁ τὴν ἐνεργεῖαν ἔχων· καὶ εἰ τὴν ἀγαθὴν ἐνεργεῖαν ἔχει, εὖ πράξει. Τοῦτο δὲ ἔστι τὸ εὐδαιμονεῖν. Ὡσπερ γὰρ Ὀλυμπίασιν^α οὐχ οἱ κάλλιστοι καὶ ἰσχυρότατοι^β στεφανοῦνται, ἀλλ' οἱ ἀγωνιζόμενοι· (τούτων γὰρ τινες καὶ νικῶσιν) οὕτω καὶ τῶν ἐν τῷ βίῳ καλῶν καὶ ἀγαθῶν οὐχ οἱ δυνάμενοι πράττειν ὀρθῶς, ἀλλ' οἱ πράττοντες ὀρθῶς ἐπήβολοι γίνονται.

[Scripsi : ^α Ὀλυμπίασιν] codex ὀλυμπίασιν. —

^β ἰσχυρότατοι] cod. ἰσχυρότατοι.)

Κερ. ιε΄.

Cap. XV.

Ἐπιεικὴς δὲ ἐαυτὸν ἔστιν ὁ κατ' ἀρετὴν βίος, καὶ μάλιστα ἀγαθὸς καὶ καλός.

* Ἐστὶ δὲ καὶ ὁ βίος αὐτῶν κατ' ἐαυτὸν ἡδύς, οὐκ ἐξωθεν ἔχων τὴν ἡδονήν. Ἐπεὶ γὰρ τὸ ἡδεσθαὶ τῆς ψυχῆς ἔστιν, οὐδὲν κωλύει τὴν τῆς ψυχῆς κατ' ἀρετὴν ενεργεῖαν μετ' ἡδονῆς εἶναι. Ὅτι δὲ καὶ ἔστι, δῆλον. Ἐπεὶ γὰρ ἐκάστῳ ἐκεῖνό ἐστιν ἡδύ, πρὸς δὲ λέγεται φιλοτιοῦτος· οἷον ὁ ἵππος ἡδύ τῷ φιλίπῳ, καὶ θέαμα τῷ φιλοθεώρῳ· καὶ τῷ φιλαρέτῳ ἄρα ἡδέϊα ἡ ἀρετή· καὶ αἱ κατ' αὐτὴν πράξεις. Τὰ μὲν οὖν δοκοῦντα τοῖς πολλοῖς ἡδέα μάχεται· ἄλλος γὰρ ἄλλο νομίζει ἡδύ, καὶ τὸ ἄλλο ἀηδέες. Αἴτιον δὲ, ὅτι οὐκ ἔστι φύσει ἡδέα. Τοῖς δὲ φιλοκαλοῖς ἡδέα δοκεῖ τὰ καὶ φύσει ἡδέα· ἀρίστοις γὰρ οὖσι τὰ ἀληθῶς ἡδέα διώκειν ἀκόλουθον διώκουσι δὲ τὰς κατ' ἀρετὴν πράξεις. Ὡστε δῆλον, ὅτι αἱ κατ' ἀρετὴν πράξεις ἡδέϊα εἰσι τοῖς φιλαρέτοις καὶ δι' ἐκυτάς· τὸ γὰρ φύσει ἡδύ, οὐκ ἔστι δι' ἕτερον ἡδύ. Διὰ τοῦτο οὐ προσδεῖται ὁ βίος αὐτῶν ἄλλης ἐξωθεν ἡδονῆς, καθάπερ τινὸς περιάπτου, ἀλλ' ἔχει τὴν ἡδονὴν ἐν ἑαυτῷ. Εἰ δὲ τις εἴποι μὴ πάντας τοὺς σπουδαίους ἡδεσθαὶ τῇ ἀρετῇ, (εἰσι γὰρ οἱ μὴ μετ' ἡδονῆς ταύτην πράττουσιν) ἐροῦμεν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀγαθὸς οὐδὲ σπουδαῖος ὁ μὴ χαίρων ταῖς καλαῖς πράξεσιν. Οὕτε γὰρ δίκαιον οὐδέτις ἂν εἴποι, τὸν μὴ χαίροντα τῷ δικαιοπραγεῖν, οὔτε ἐλευθέριον, τὸν μὴ χαίροντα ταῖς ἐλευθερίοις πράξεσιν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. Εἰ δ' οὕτω, δι' ἐαυτὰς ἂν εἶεν αἱ κατ' ἀρετὴν πράξεις ἡδέϊα· ἀλλὰ μὴν καὶ ἀγαθαί γε καὶ καλαί, καὶ μάλιστα τούτων ἕκαστον, εἴπερ καλῶς κρίνει περὶ αὐτῶν ὁ σπουδαῖος· μὴ καλῶς γὰρ κρίνειν οὐκ εὐλογον· κρίνει δὲ, ἀγαθὰς εἶναι καὶ καλὰς. Ἄριστον ἄρα καὶ κάλλιστον, καὶ ἥδιστον ἢ εὐδαιμονία· καὶ οὐκ ἄλλο μὲν κάλλιστον, ἄλλο δὲ ἄριστον, ἄλλο δὲ ἥδιστον κατὰ τὸ Δηλιακὸν ἐπίγραμμα.

Κάλλιστον τὸ δικαιοτάτον, λῆσπον δ' ὑγιαίνειν,
ἥδιστον δὲ πέφυχ' οὐ τις ἐρεῖ τὸ τυχεῖν.

* Ἐστὶ δὲ καὶ ὁ βίος αὐτῶν κατ'.

functione. Quippe accidere potest, ut habitus qui insit, nihil efficiat, ut in eo qui dormit, aut qui alio aliquo modo otiiatur : quod in muneris functionem non convenit. Necessario enim ager, penes quem est muneris functio, et si bona ea est, recte ager. Hoc autem est felicitate florere. Quemadmodum vero Olympiæ non pulcherrimi aut fortissimi coronantur, sed qui certant (ex his enim nonnulli etiam vincunt) : sic et ea quæ sunt in vita honesta et bona, assequuntur et obtinent non ii qui recte agere possunt, sed qui recte agunt.

Jucundissimam per se esse vitæ sanctitatem, maximeque bonam et honestam.

Est vero eorum vita etiam per se jucunda, utpote quæ non extrinsecus acceptam habeat voluptatem. Quum enim delectari sit animi, nihil obstat, quin honestus animi actus voluptati sit. Esse autem, vel hiac apparet. Siquidem singulis jucundum est illud, cujus quisque studiosus dicitur : sicut equus ei qui equis delectatur, gratus est, spectaculum ei qui inde voluptatem capit : ita et homini virtutis studioso grata virtus est gratæque actiones honestæ. Ea autem quæ plerisque jucunda videntur, inter se pugnant : alius enim aliud vel jucundum vel injucundum existimat. Cujus veri causa est, quod natura non sunt talia. Hominibus vero rerum honestarum studiosis ea quæ natura sunt talia jucunda videntur : quum enim sint optimi ; illos ea quæ revera sint jucunda appetere consentaneum est : incumbunt autem ad actiones honestas. Unde apparet, actiones honestas etiam per se hominibus virtutis studiosis esse jucundas : nam quod natura sua est jucundum, non ob aliud jucundum est. Quamobrem illorum vita non eget ulla externa voluptate, tanquam appendice, sed habet in se inclusam voluptatem. Quod si quis dicat, non omnes viros bonos delectari virtute (sunt enim qui cum voluptate virtutem non exercent), respondebimus, bonum revera aut honestum non esse, nisi qui recte factis gaudeat. Neque enim quisquam aut justum dixerit cum, qui non ex juste factis capiat voluptatem, aut liberalem, qui liberalibus actionibus non delectetur ; idemque de cæteris virtutibus sentiendum. Quod si ita est, sequitur per se jucundas esse virtuti consentaneas actiones : enimvero illæ et bonæ sunt et honestæ, singula autem facta maxime, siquidem de iis vere judicat vir bonus : male vero judicare talem non est probabile : bonas autem eas et honestas esse actiones judicat. Est igitur quiddam optimum, pulcherrimum et jucundissimum felicitas. Neque vero aliud pulcherrimum, aliud optimum, aliud, ut in Deliaico epigrammate dicitur, est jucundissimum.

Justitia est formosa, valetudo optima res est ;
dulce frui, cujus quenque perurit amor.

Ἄπαντα γὰρ ταῦτα ταῖς ἀρίσταις ἐνεργείαις ὑπάρχει. Ταύτας δὲ φαινομένην εἶναι τὴν εὐδαιμονίαν, ἢ μίαν τούτων τὴν πασῶν ἀρίστην.

Κεφ. ις'.

Ὅτι δεῖται καὶ τῶν ἕξωθεν μέλλων εὐδαιμονεῖν, εἰ καὶ μὴ ἐν ταῖς ἕξωθεν ἢ εὐδαιμονία συνίσταται. Καὶ ὅτι οὐκ ἔστιν ἀπὸ τύχης ἢ ἀνθρωπίνῃ εὐδαιμονία.

Ἔστι μὲν οὖν τὸ εἶναι τῆς εὐδαιμονίας ἐν ταῖς ἀγαθαῖς πράξεσι. Φαίνεται δ' ὁμοίως καὶ τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν προσδοκώμενη, καθάπερ εἵπομεν. Ἄδύνατον γάρ, ἢ οὐ βέβηδον, τὰ κατὰ πράττειν, μὴ βοηθούμενον τῶς ἕξωθεν. Πολλὰ γὰρ τῶν ἀρίστων πράττεται διὰ τῶν ἕξωθεν, καθάπερ δι' ὀργάνων, ἢ διὰ ψύλων, ἢ διὰ πλούτου, ἢ διὰ τῆς ἐν τῇ πόλει τιμῆς, καὶ ἀρχῆς, καὶ δυνάμεως. Ὅσπερ καὶ οἱ τινῶν τούτων στερισκόμενοι ἀκαλλῆ τινα τὴν εὐδαιμονίαν ποιοῦσιν. Ὅσον εἰ τις στέροιστο εὐγενείας ἢ εὐτεκνίας, ἢ κάλλους. Οὐ πάνυ γὰρ εὐδαιμονικός ὁ τὴν θέαν πάνισσρος, ἢ δυσγενής, ἢ μονώτης καὶ ἀτεκνος, ἢ κακοῦς παῖδας ἔχων, ἢ ἀγαθοῦς ἀποβαλὼν διὰ τοῦτο φαινομένην, τὴν εὐδαιμονίαν προσδέσθαι καὶ τῆς τοιαύτης εὐημερίας. Καὶ τούτου χάριν τινὲς τὴν διὰ τῶν ἕξωθεν εὐτυχίαν ταυτὸν εἶναι ἐνόμισαν τῇ ζητουμένῃ εὐδαιμονίᾳ· ἐνίοι δὲ φασὶν εἶναι τὴν ἀρετὴν· ὅτι καὶ ἀμφοτέρων χρεῖα τῷ κυρίως εὐδαιμόνι.

Καὶ διὰ τοῦτο ἀπορεῖται, πότερον μαθητόν ἐστι, καὶ διὰ μεθόδου τινὸς παραγίνεται, ἢ ἐκ τοῦ ἐθίζεσθαι ταῖς κατ' ἀρετὴν πράξεσιν, ἢ δι' ἄλλης τινὸς ἀσκήσεως, ἢ θεοῦθεν δίδεται τοῖς ἀνθρώποις, ἢ ἀπὸ τύχης τινός. Δοκεῖ δὲ, ὅτι εἰ καὶ ἄλλο τι δωρήμα ἐστὶ παρὰ θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις, καὶ τοῦτο ἂν εἴη δικαίως. Καὶ μάλιστα δὲ τῶν ἄλλων εἴη ἂν ἡ εὐδαιμονία θεοῦδοτος, ὅσω καὶ βέλτιστον τῶν ἀνθρωπίνων ἀπάντων. Ἀλλὰ τὸ μὲν περὶ τούτων λέγειν, τῶν περὶ προνοίας ἂν εἴη λόγων, καὶ ἄλλης πραγματείας· ἡμῖν δὲ κατὰ τὸ προσήκον τῇ προκειμένῃ μεθόδῳ σκεπτόμεν.

Φαίνεται τοίνυν, εἰ καὶ μὴ θεοῦδοτος ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία, ἀλλὰ δι' ἀρετὴν, ἢ ἄλλην τινὰ ἀσκήσιν, παραγίνεται, ὁμοίως τῶν θεοστατών εἶναι. Τὸ γὰρ τῆς ἀρετῆς ἄθλον καὶ τέλος, ὅπερ ἐστὶν αὐτὴ ἡ εὐδαιμονία, ἀρίστον εἶναι φαίνεται καὶ θεῖον τι καὶ μακάριον γένοιτο δ' ἂν καὶ πᾶσι κοινόν. Δυνατὸν γὰρ πᾶσι τοῖς μὴ τὴν διάνοιαν βεβλαμμένοις, καὶ πάντῃ ἀκινήτοις πρὸς τὴν κτήσιν τῆς ἀρετῆς, διὰ τινος μαθήσεως καὶ ἐπιμελείας ὑπάρχει τὴν εὐδαιμονίαν.

Εὐλογον δὲ ἀπὸ ἀσκήσεως μεῖζονα καὶ τελειότεραν ὑπάρχει τὴν εὐδαιμονίαν, ἢ ἀπὸ τύχης. Ὅμοίως δὲ καὶ τὰ ἀπὸ πάσης ἄλλης αἰτίας γινόμενα, ἢ τεχνικῆς, ἢ φυσικῆς, βελτίω τῶν ἀπὸ τύχης γινόμενων.

Insunt enim hæc omnia in optimis muneris functionibus. Hæc autem aut harum unam omnium optimam felicitatem esse diximus.

Cap. XVI.

Externis etiam rebus egere cum, qui felix futurus sit, licet in externis non consistat felicitas. Item humanam felicitatem non esse fortunæ donum.

In rectis ergo actionibus felicitatis natura consistit. Sed tamen externis quoque bonis egere videtur, ut diximus. Fieri enim non potest, aut certe difficulter, ut quis præclaras res externorum auxilio orbatus gerat. Multa enim pulcherrimorum facinorum externis adiumentis, tanquam instrumentis quibusdam, aut amicorum opera, aut divitiis, aut publico denique munere, imperio et potentia fiunt. Unde et qui nonnullis horum carent, invenustam quandam felicitatem efficiunt. Ut si quis generis nobilitate vel prospera liberorum sobole vel pulchritudine careat. Neque enim admodum idoneus ad felicitatem videtur, qui insigniter deformis aut obscurissimo loco natus aut solitarius et orbis est, aut qui improbos liberos vel habet vel probos amisit. Quocirca talem quoque prosperitatem, ut diximus, vita beata desiderare videtur. Quo factum est, ut hanc ipsam de qua agimus felicitatem quidam eodem numero et loco atque secundam fortunam et externa bona haberent, nonnulli autem virtutem existimarent, propterea quod homo vere beatus utraque re egeret. Quamobrem dubitatur, utrum disci possit, an certa quadam disciplinæ ratione comparari, an sola honeste agendi consuetudine vel alia quadam exercitatione acquiri felicitas, vel potius divinitus aut fortunæ beneficio hominibus contingat. Ac videtur certe, si quod aliud a deo hominibus datum est munus, hoc quoque jure iis esse allatum. Quin etiam tanto magis, quam reliqua, deorum donum felicitas est, quanto reliquis omnibus, quæ contingunt hominibus, præstat. Cæterum de his exponere non est hujus loci, sed ibi potius faciendum erit, ubi de providentia disputabitur: nobis autem præsentī tractatui convenienter agendum est. Apparet igitur, etiamsi non sit a diis data felicitas, sed aut virtute aut alia quapiam exercitatione pariatur tamen in rebus maxime divinis esse numerandam. Virtutis enim præmium et finis, quæ ipsa putatur esse felicitas, optimum quid et divinum videtur ac beatum esse. Patet vero tale quid omnibus esse commune. Possunt scilicet omnes, quibus integra mens neque durum ad comparandam virtutem ingenium est, vel doctrina vel studio ipsam quoque consequi felicitatem. At probabile est, ab exercitatione majorem perfectioremque felicitatem, quam a fortuna proficisci. Similiter et ea quæ omnibus aliis causis, sive ex artificio tractis sive naturalibus, perficiuntur meliora sunt rebus fortuitis: maximeque, quæ optima causa, id est virtute, effici solent. Præterea maximum pulcherrimumque bonum, felicitatem dico, fortunæ arbitrio permittere, nimis

* Φαίνεται δ' ὁμοίως καὶ τῶν ἐκτὸς κτλ. — ** Cap. 9. Ὅθεν καὶ ἀπορεῖται κτλ. — *** Φαίνεται δὲ καὶ κτλ. — **** Εἰ δ' ἐστὶν οὕτω βέλτιον κτλ.

καὶ μάλιστα τὰ ἀπὸ τῆς ἀρίστης αἰτίας γινόμενα, ἧτις ἐστὶν ἡ ἀρετή. Ἄλλως τε τὸ μέγιστον ἀγαθὸν καὶ κάλλιστον τὴν εὐδαιμονίαν ἐπιτρέψαι τῇ τύχῃ, λίαν πλημμελὲς ἂν εἴη. Τοῦτο δὲ φανερόν ἐστι καὶ ἐκ τοῦ εἰρημένου τῆς εὐδαιμονίας ὀρισμοῦ· εἰρήται γὰρ ψυχῆς ἐνέργεια κατ' ἀρετὴν ἐν βίῳ τελείῳ. Τὰ δὲ λοιπὰ ἀγαθὰ, τὰ τε σωματικά, αὐτοῦ τοῦ σώματος καὶ τὰ περὶ τὸ σῶμα, τὰ μὲν ἀναγκαῖα πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν, τὰ δὲ καθάπερ ὄργανά εἰσι πρὸς αὐτήν. Ἀναγκαῖα μὲν, ὅσων ὑγίεια σώματος, καὶ ζωῆς ἐπιτάσεις, καὶ τ' ἄλλα, ὧν χωρὶς οὐκ ἐστὶ τελειωθῆναι τὴν εὐδαιμονίαν· ὄργανα δέ, ὡς περ πλοῦτος καὶ φίλοι. Εἰ τοίνυν οὗτός ἐστιν ὁ ὀρισμὸς τῆς εὐδαιμονίας, πῶς ἂν αἰτίαν ἔχοι τὴν τύχην; ἡ γὰρ ψυχικὴ ἐνέργεια οὐκ ἀπὸ τύχης. Τοῦτο δὲ τῷ ὀρισμῷ καὶ τὰ εἰρημένα περὶ τοῦ τέλους τῆς πολιτικῆς ἀκολουθεῖ. Τὸ γὰρ τῆς πολιτικῆς τέλος τὸ ἀριστον ἐλέγμεν εἶναι, καὶ διὰ τοῦτο ἐν αὐτῇ εἶναι τὴν ἀνθρωπίνην εὐδαιμονίαν. Εἰκότως οὖν οὔτε ἵππον, οὔτε βοῦν, οὔτε ἄλλο τι τῶν ζώων εὐδαιμον λέγομεν· οὐδὲν γὰρ αὐτῶν ὅσων τε κοινωνῆσαι τοιαύτης ἐνεργείας. Διὰ ταύτην δὲ τὴν αἰτίαν οὐδὲ παῖς εὐδαιμων ἐστίν· οὐπω γὰρ πρακτικὸς τῶν τοιούτων διὰ τὴν ἡλικίαν. Οἱ δὲ λεγόμενοι εὐδαιμονες παῖδες διὰ τὴν ἐλπίδα μακαρίζονται. Δεῖ γάρ, ὡς εἴπομεν, καὶ ἀρετῆς καὶ βίου τελείου.

* Πολλὰ γὰρ μεταβολαὶ γίνονται καὶ παντοῖα τύχαι κατὰ τὸν βίον, καὶ ἐνδέχεται τὸν μάλιστα εὐθηνούντα μεγάλας συμφοραῖς περιπεσεῖν ἐπὶ γήρωσ, καθάπερ ἐν τοῖς ἡρωϊκοῖς περὶ Πριάμου μυθεύεται· τὸν δὲ τοιαύταις χρῆσάμενον τύχαις καὶ τελευτήσαντα ἀθλῶς οὐδεὶς εὐδαιμονίζει.

(Scripsi : τελειότεραν] cod. τελειωτέραν.)

Κεφ. ιζ΄.

Εἰ δεῖ ζῶντας μακαρίζειν.

** Πότερον οὖν οὐδ' ἄλλον οὐδένα ἀνθρώπων εὐδαιμονίζειν ἄξιον ἕως ἂν ζῆ, ἀλλὰ χρεὼν τὸ τέλος ὄραν, καθά φησι Σόλων; καὶ εἰ τοῦτο θήσομεν, ἔσται ἄρα τις εὐδαιμων τότε, ἐπειδὴν ἀποθάνῃ; ἢ τοῦτο γε παντελῶς ἄτοπον, ἐν τῷ τεθνάναι τὴν εὐδαιμονίαν λαθεῖν; ἄλλως τε καὶ ὅτι ἡ εὐδαιμονία ἐν τινὶ ἐνεργείᾳ ἐστίν. Ἐκ τούτου δὲ φαίνεται μάλλον ἐν ἀργίᾳ παντελεῖ εἶναι.

*** Λέγομεν δὲ, ὅτι οὔτε ἡμεῖς οὔτε ὁ Σόλων τὸν τεθνεῶτα μακαρίζει διὰ τὸ τεθνάναι, ἀλλ' ὅτι μέχρι παντός ὁ βίος αὐτῷ μακάριος ἦν, καὶ ὅτι τῆνικαῦτα ἂν τις ἀσφαλῶς μακαρίσειεν ἄνθρωπον, ὡς ἐκτός ἤδη τῶν κακῶν ὄντα καὶ δυστυχημάτων. Πάλιν δὲ οὐκ ἀρκούσα ἡ λύσις δοκεῖ. Ἀπορία γάρ ἐστὶν ἔτι, εἰ λέγομεν εἶναί τε τῷ τεθνεῶτι καὶ κακόν τι καὶ ἀγαθόν, καὶ αἰσθα-

absurdum fuerit. Quod ipsum vel ex superiore felicitatis definitione intelligitur: diximus enim esse honestum animi actum in vita perfecta. Reliqua vero bonacum corporea, quæ ipsius sunt corporis, tum cætera quæ ad corpus referuntur, partim ad felicitatem sunt necessaria, partim tanquam instrumenta ad eam se habent. Et necessaria quidem sunt verbi causa sanitas corporis, eaque quæ ad vitam sustinendam valent, et similia, sine quibus perfici non potest felicitas: instrumenta vero, ut opes et amici. Quodsi hæc vera est felicitatis definitio, quomodo causa ejus statuatur fortuna? Animi enim muneris functio a fortuna non proficiscitur. Huic vero definitioni etiam reliqua consentanea sunt, quæ de prudentiæ civilis fine supra disputavimus. Quippe finem ejus id quod optimum est, esse diximus, ideoque in ea humanam felicitatem consistere. Merito ergo nec equum, nec bovem, nec aliud simile animal beatum appellamus: quia in nullum eorum hujusmodi muneris functio cadit. Ea autem de causa nec puer beatus est: nondum enim per ætatem talibus actionibus idoneus esse potest. Si qui vero inter pueros beati dicuntur, propter bonam spem, quam de iis concepimus, ita nominantur. Etenim et virtute, ut diximus, et vita opus est perfecta.

Nullæ enim in vita rerum commutationes varii que casus interveniunt; fierique potest, ut qui nunc fortunatissimus sit, is senex in maximas calamitates et mala incidat, qualia in heroicis carminibus de Priamo tradunt poetæ. Sed qui tales casus fuerit expertus misereque ex vita abierit, eum profecto nemo beatum prædicat.

Cap. XVII.

Num felices judicandi sint viventes.

Nemone igitur alius mortalium, quam diu vivit felix judicandus est, sed finis, ut volebat Solon spectari debet? Quodsi verum esse ponamus, sequetur aliqua post mortem felicem fore? an contra prorsus absurdum est, in morte felicitatem ponere? præsertim quum felicitas in functione quadam muneris consistat. Hinc patet de ista sententia illam potius in perpetuo otio et segnitie versari.

Dicimus ergo, neque nos neque Solonem idcirco beatum judicare mortuum, quia sit mortuus, sed quia ad finem usque vixerit beate, tum vero posse tuto felicem prædicari aliquem, ut jam extra omnium malorum atque infortuniorum discrimen positum. Rursus tamen hæc solutio non videtur sufficere. Adhuc enim dubitari potest, an aliquid vel malum mortuo putemus esse vel bonum,

* Πολλὰ γὰρ μεταβολαὶ κτλ. — ** Cap. 10. πότερον οὖν οὐδ' ἄλλον κτλ. — *** Εἰ δὲ μὴ λέγομεν κτλ.

νομένῳ δὲ ὡσπερ καὶ τῶ ζῶντι. Μακαρίζεται γὰρ καὶ ταλανίζεται, καὶ ἀτιμάζεται καὶ τιμάται· καὶ τέκνων δὲ καὶ ἀπογόνων εὐπραξία εἰς τὴν εὐδαιμονίαν αὐτοῖς λογίζονται· εὐδαιμόνες γὰρ καὶ μακάριοι διὰ τὴν τῶν ἀπογόνων εὐδαιμονίαν, καθάπερ δυστυχεῖς διὰ τὴν αὐτῶν δυστυλίαν· ἀπορίαν γὰρ καὶ τοῦτο παρέχει. Τῶ γὰρ μακαρίως βεβιωκότι καὶ τελευτήσαντι κατὰ λόγον ἐνδέχεται πολλὰς μεταβολὰς ἐκβαίνειν περὶ τοὺς ἐκγόνους, καὶ τοὺς μὲν αὐτῶν ἀγαθοὺς εἶναι, καὶ τυχεῖν βίου τοῦ κατ' ἀξίαν, τοὺς δὲ ἐξ ἐναντίας. Ἄτοπον δὲ γένοιτ' ἂν εἰ συμμεταβάλλοι καὶ ὁ θεονώς, καὶ γίνοιτο ποτὲ μὲν εὐδαιμών, πάλιν δὲ ἄθλιος. Ἄτοπον δὲ πάλιν κἀκεῖνο δοκεῖ, τὸ μὴ κοινώνειν τοὺς ζῶντας τοῖς ἀπελθοῦσι τῆς τύχης, διὰ τὴν ἐκ τοῦ γένους οἰκειότητά. Ἄλλ' ἐπανίστανται ἐπὶ τὴν προτέραν ἀπορίαν, καὶ ζητῶμεν, εἰ οὐ δεῖ ζῶντας ἀλλὰ μετὰ τελευτὴν μακαρίζειν· τάχα γὰρ ἂν ἐξ ἐκείνης θεωρηθεῖ καὶ τὸ νῦν ἐπιζητούμενον.

* Εἰ δὴ τὸ τέλος ὄραν δεῖ, καὶ τότε μακαρίζειν ἕκαστον, οὐχ ὡς ὄντα διὰ τὸ θεοθάνατον μακάριον, ἀλλ' ὅτι πρότερον μακάριος ἦν· πῶς οὐκ ἄτοπον, εἰ ὅτε ἴσται εὐδαιμών, μὴ ἀληθεύσεται κατ' αὐτοῦ τὸ ὑπάρχον αὐτῷ, μηδὲ ἐροῦμεν αὐτὸν ἀληθῶς εὐδαιμόνα, διὰ τὸ μὴ τοὺς ζῶντας ἐθέλειν εὐδαιμονίαν, σκοποῦντας τὰς τοῦ βίου μεταβολὰς, τῶ μόνιμόν τι τὴν εὐδαιμονίαν ὑπολαμβάνειν, καὶ μηδαμῶς εὐμετάβολον, τὴν δὲ τύχην πᾶν τούναντιον· Δῆλον γὰρ, ὡς, εἰ συνακολουθησόμεν * ταῖς τύχαις, τὸν αὐτὸν εὐδαιμόνα καὶ πάλιν ἄθλιον ἐροῦμεν πολλάκις, χαμαιλέοντά τινα τὸν εὐδαιμόνα ἀποραίνοντες, καὶ σαθρῶς ἰδρυμένον.

** Λέγομεν τοίνυν πρὸς τὴν ἀπορίαν, ὅτι τὸ μὲν ταῖς τύχαις ἐπακολουθεῖν οὐδαμῶς ὀρθόν· οὐ γὰρ ἐν ταῦταις ἡ εὐδαιμονία συνίσταται, ἡ τούναντιον· ἀλλὰ προσδεῖται μὲν τούτων πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν ὁ ἀνθρώπινος βίος, καθάπερ εἶπομεν· ἡ δὲ οὐσία τῆς εὐδαιμονίας οὐκ ἐν αὐταῖς, ἀλλ' ἐν τῇ κατ' ἀρετὴν ἐνεργείᾳ συνίσταται, καθὼς εἴρηται. Μόνιμον γὰρ δεῖ εἶναι τὴν εὐδαιμονίαν· καὶ διὰ τοῦτο οὐ δυνατόν αὐτὴν ἐν τοῖς ἀπὸ τύχης συνίστασθαι· καὶ τούτω μαρτυρεῖ ἡ προκειμένη ζήτησις· ἀπὸ τούτου γὰρ ἔλαβε τὴν ἀρχὴν τοῦ ὑποκείσθαι τὴν εὐδαιμονίαν μόνιμον εἶναι. Περὶ οὐδὲν γὰρ τῶν ἀνθρωπίνων ἔργων τοσαύτη βεβαιότης ὑπάρχει, ὡς ταῖς κατ' ἀρετὴν ἐνεργείαις, ἐν αἷς ἡ εὐδαιμονία· μόνιμώτεραι γὰρ καὶ τῶν ἐπιστημῶν αὐταὶ τυγχάνουσι. Τούτων δὲ πάλιν τῶν ἀρετῶν αἱ τιμιώτεραι μόνιμώτεραι, διὰ τὸ ζῆν ἐν αὐταῖς τοὺς μακαρίους μάλιστα καὶ συνεχέστατα, μὴ διακοπτομένης ποτὲ οὐδ' ἐν ἐλαχίστῳ χρόνῳ τῆς περὶ τὰς πράξεις τῆς ἀρετῆς αὐτῶν ἐργασίας, διὰ τὸ ἡδέϊαν αὐτοῖς τὴν τοιαύτην εἶναι ζωὴν, καθὼς εἴρηται. Καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ λήθην αὐτῶν λαμβάνουσιν.

*** Ἐπεὶ τοίνυν οὐκ ἐν τῇ τύχῃ ἡ εὐδαιμονία συνίσταται, ἀλλ' ἐν ταῖς κατ' ἀρετὴν πράξεσιν, ὑπάρξει τὸ

cujus ad eum pervenire sensus possit, sicut ad eum qui adhuc vivit. Etenim tum beati judicantur et miseri, tum honore afficiuntur et ignominia; tum liberorum ac nepotum prosperitas eorum felicitati solet ascribi: beati nimirum ac felices propter posterorum felicitatem, sicut infelices ob eorum infelicitatem videntur esse: difficultatem enim hoc quoque affert. Quippe fieri potest, ut qui feliciter vixit et eodem modo mortuus est, cum multas in posteris mutationes excipiant, ut eorum alii boni sint vitamque se dignam consequantur, alii contra. Absurdum autem sit, si una etiam mortuus mutetur, et modo felix, interdum contra infelix sit. Rursus absurdum et illud videatur, si ii qui adhuc vivunt, fortunæ mortuorum nullo modo fiant participes, quos propinqua cognatione attingunt. Verum ad priorem quæstionem nobis redeundum est, videndumque, ne non, dum vivunt, sed post obitum tantum judicandi sint beati: fortasse enim ex ea re illud quoque fiet manifestum de quo nunc quaerimus.

Quodsi vitæ finis exspectandus, et tum demum quisque beatus judicandus est, non quod tum quia supremum diem obiit, idcirco quoque felix sit, sed quia prius erat felix, nonne absurdum videbitur, quamdiu felix est, tribui ei non posse quod habet, nec vere felicem dici posse, quia vivos beatos prædicare nolumus, propterea quod diversas in hac vita rerum commutationes esse videamus, felicitatem vero firmum quiddam minime mutabile esse existimemus; sicut contra maxime instabilis est fortuna? Est enim perspicuum, si fortunæ casus sequamur, nos eundem nunc beatum nunc contra miserum sæpe esse dicturos, chamæleontem quandam et parum stabili sede collocatum virum beatum perhibentes.

Respondemus ergo ad hanc quæstionem, minime debere nos fortunæ varietatem et mobilitatem sequi: non enim bene vel male vivendi ratio in hac versatur, sed fortunæ bona ut adjumenta quædam felicitatis humana vita desiderat, quemadmodum diximus: ita tamen, ut ipsa felicitatis natura non in his, sed in honesto actu consistat, sicut jam dictum est. Quum enim stabilem oporteat esse felicitatem, in fortunæ muneribus non potest constare: idque confirmat præsens dubitatio, ut pote orta ex opinione, in qua disputationis positum est fundamentum, stabilem esse felicitatem. Nullum enim opus humanum tam firmum est, quam actiones honestæ, ex quibus felicitas pendet: siquidem ipsis etiam disciplinis stabiliores habentur. Rursus harum ipsarum virtutum ut quæque præstantissima est, ita ditissima permanet, propterea quod in eis maxime et assidue ætatem agunt beati, adeo ut ne minimo quidem temporis puncto interrumpatur eorum industria in honestis actionibus posita, quia talis vita, ut dictum est, eos delectat. Quocirca nunquam illarum eos capit oblivio.

Quoniam igitur non fortuna, sed actionibus virtuti consentaneis continetur felicitas, continget beato id quod

* Εἰ δὴ τέλος ὄραν δεῖ κτλ. — ** Ἡ τὸ μὲν ταῖς τύχαις ἐπακολουθεῖν κτλ. — *** Ὑπάρξει δὴ τὸ ζητούμενον κτλ.

ζητούμενον τῷ εὐδαιμόνι, τὸ μόνιμον δηλονότι αὐτῷ εἶναι τὸ ἀγαθόν, καὶ ἔσται διὰ βίου εὐδαιμόνων. Ἄει γὰρ ἢ μάλιστα πάντων πράξει καὶ θεωρήσει τὰς κατ' ἀρετὴν πράξεις καὶ θεωρίας.

* Καὶ πρὸς τὰς τύχας στήσεται, καὶ ὑπὸ τῶν ἐναντίων οὐδεμίαν πείσεται μεταβολήν, ἀλλ' οἶσει τὰ ἐπιόντα κάλλιστα καὶ ἐμμελέστατα ὅ γε^β ὡς ἀληθῶς ἀγαθός, καὶ τετραγώνος, ἄνευ ψόγου.

** Πολλῶν δὲ ὄντων τῶν ἐπερχομένων ἀπὸ τῆς τύχης καὶ τῶν μὲν μεγάλων ὄντων, τῶν δὲ μικρῶν, τὰ μὲν μικρὰ τῶν εὐτυχημάτων, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἀτυχημάτων, οὐ παρέξει πράγματα τῷ σπουδαίῳ, οὐδὲ ἐπάξει τῷ βίῳ μεταβολήν.

*** Τὰ δὲ μεγάλα καὶ πολλά, εὐτυχήματα μὲν ὄντα, μακαριώτερον τὸν βίον ποιήσει καὶ γὰρ αὐτὰ συνεπικοσμεῖ τὴν εὐδαιμονίαν· χρῆται γὰρ αὐτοῖς ὁ σπουδαῖος ἐπὶ τὰ κάλλιστα.

**** Ἀτυχήματα δὲ ὄντα θλίβει μὲν καὶ λυμáινεται τὸ μακάριον, καὶ ἐμποδίζει πολλὰς ἐνεργείας, ὅμως δὲ καὶ ἐν τούτοις διαλάμπει τὸ καλόν, ἐπειδὴν φέρη τις εὐκόλως πολλὰς καὶ μεγάλας ἀτυχίας, οὐ δὲ ἀναλγησίαν καὶ ἀναισθησίαν, ἀλλὰ γεννάδας ὦν καὶ μεγάλου ψυγος.

***** Εἰ γὰρ ἐν ταῖς κατ' ἀρετὴν ἐνεργείαις ἡ μακαριότης ἔχει τὸ εἶναι, καὶ αὐτὰ κυρίαί εἰσι τῆς τοῦ εὐδαιμόνου ζωῆς, οὐδέ τις ἂν γένοιτο τῶν μακαρίων ἄθλιος· οὐδέποτε γὰρ πράξει τὰ μισητὰ καὶ φαῦλα. Τὸν γὰρ ὡς ἀληθῶς ἔμφρονα καὶ ἀγαθόν πάσας οἰόμεθα τὰς τύχας εὐσηχημόνως φέρειν· καὶ καθάπερ ὁ ἀριστος τεχνίτης ἀπὸ τῆς τυχεύσεως ὕλης τὴν ἰδίαν ἐπιδείκνυται τέχνην, καὶ στρατηγὸς μὲν τῷ παρόντι στρατοπέδῳ, καὶ εἰ μὴ ἀξιόλογον εἶη, χρῆται πολεμικώτατα, καὶ ὁ σκυτοτόμος ὁ ἀριστος ἐκ τῶν δοθέντων σκυτῶν κάλλιστον ὑπόδημα ποιεῖ, τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ οἱ ἄλλοι τεχνίται ἅπαντες· οὗτοι καὶ ὁ μακάριος οὐκ εὐροῖαν αἰεὶ ζητήσει, ἀλλ' ἐκ τῆς παρουσίας τύχης αἰεὶ τὰ κάλλιστα πράξει.

***** Καὶ διὰ τοῦτο ἄθλιος μὲν οὐδέποτε γένοιτ' ἂν, ἀλλὰ μόνον οὐ μακάριος^ε τῆς γε τύχης ἕνεκα, ἐὰν Πριαμικαῖς περιπέσῃ τύχαις.

***** Οὐδὲ δὴ ποικίλος γε καὶ εὐμετάβολος ἔσται· οὔτε γὰρ ἀπὸ τῆς εὐδαιμονίας κινηθήσεται βραδύως, οὔτε ὑπὸ τῶν τυγόντων ἀτυχημάτων, ἀλλ' ὑπὸ μεγάλων ἴσως καὶ πολλῶν.

***** Καὶ οὐδὲ ὑπὸ τούτων βραδύως· ἐπεὶ καὶ ἀπχλαγείς τῶν δυστυχημάτων οὐκ ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ πρὸς τὸ τέλειον ἀγαθόν μεταπεσείται, οὐ μικρὸν παρέκλινε, διὰ τὸ μὴ εὐκίνητος εἶναι· ἀλλ' ἐν πολλῷ χρόνῳ ἔσται τοιοῦτος, μεγάλων καὶ καλῶν ἐν τούτῳ γενομένος ἐπιτυχίας.

***** Τί οὖν κωλύει τὸν τοιοῦτον ἄνθρωπον

querimus, ut nimirum bonum habeat stabile, ac dum vita suppetit felicitate utatur. Nam vel semper vel omnium maxime ea et ager et animo cernet, quæ cum virtute conjuncta sunt. Quin etiam fortunæ casibus obisset, neque unquam ab adversariis mutabitur, sed quæcunque ingruerint, pulcherrime et commodissime feret, ut vere vir bonus et sine vituperatione quadratus.

Sed quum multa fortuito eveniant, eaque magnitudine et parvitate differant, rerum prosperarum itemque adversarum parvitas nullam viro bono molestiam exhibebit, neque ullam vitæ ejus mutationem faciet.

Magna autem fortunæ beneficia et multa vitam beatiorum efficiunt; siquidem illa felicitatem simul ornant, nec nisi ad pulcherrimas res a viro bono adhibentur.

At res adversæ premunt et corrumpunt vitam beatam et multorum munerum functiones impediunt; veruntamen etiam in his splendet atque elucet ipsum honestum, tum maxime, quum quis multas et magnas calamitates æquo animo fert, non quod doloris sensu careat stupeatque, sed quod generosi magnique est animi.

Si enim in munerum functionibus virtuti consentaneis beatitudinis natura nititur, atque hæc vitæ beatæ dominatum summamque adeo potestatem obtinent, nemo unquam qui beatus erit, miser est futurus, quia nunquam ager quæ odio digæa sunt aut improba. Hominem enim vere prudentem ac probum putamus omnes fortunæ casus decenter ferre: et quemadmodum optimus artifex in qualibet materia artem suam ostentat, et dux optimus exercitui, quem forte habet, licet non eximius sit, pugnacissime utitur, et sutor optimus ex iis pellibus quæ ad eum delatæ sunt, calceum pulcherrimum conficit, eodemque modo cæteri artifices omnes: ita et beatus non semper prosperos rerum successus petet, sed pro præsentis fortuna semper præclarissima facinora efficiet.

Quocirca miser ille nunquam erit, sed tantummodo non beatus propter casum repentinum, si in Priami calamitates incidit.

Neque vero varius et mutabilis erit, quia neque secundis rebus facile movebitur, neque quibuslibet rebus adversis, sed magnis fortasse et multis.

Sed ne his quidem facile: siquidem, quotiescunque e malis se emerserit, rursus longo tempore ad perfectam perveniet felicitatem, a qua ad tempus digressus est, quia non facile movetur, sed longo temporis intervalle talis erit, quum magnarum et honestarum rerum interea compos factus fuerit.

Quid igitur prohibet, quominus talem hominem dicamus beatum, qui suas actiones perfecta virtute dirigat atque in rebus externis duriore fortuna aliquando con-

* Καὶ τὰς τύχας κτλ. — ** Πολλῶν δὲ γενομένων κτλ. — *** Τὰ δὲ μεγάλα κτλ. — **** Ἀνάπαλιν δὲ συμβαίνοντα κτλ. — ***** Εἰ δ' εἰσὶν αἱ ἐνεργείαι κτλ. — ***** Ἢ δ' οὕτως κτλ. — ***** Οὐδὲ δὴ ποικίλος κτλ. — ***** Ἐκ τε τῶν τοιοῦτων κτλ. — ***** Τί οὖν κωλύει κτλ.

εὐδαίμονα λέγειν, δε κατ' ἀρετὴν μὲν τελείαν ἐνεργεῖ, δυστυχίας δὲ τοῖς ἔξωθεν πάλιν εἰς τὴν εὐτυχίαν ἐπαυλεῦσεται, καὶ ἰκανῶς ὑπὸ τῶν ἐκτός χορηγηθήσεται ἀγαθῶν, οὐ τὸν τυχόντα χρόνον, ἀλλὰ τὸν μέχρι τελευτῆς, καὶ βιωσάμενος οὕτω τελευτήσας κατὰ λόγον· προσθήμι δὲ καὶ τὰ ἔξωθεν ἀγαθὰ, διὰ τὸ τὴν εὐδαιμονίαν τέλος εἶναι τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, καὶ διὰ τοῦτο προσήκειν τέλειον ἀγαθὸν εἶναι καὶ μηδένας ἄλλείπειν. Εἰ δὲ τοῦτο οὕτως, οὐ μετὰ τὴν τελευτὴν μακαρίσομεν τοὺς εὐδαίμονας, ἀλλὰ ζῶντας ἔτι, οἷς ὑπάρχει καὶ ὑπάρξει τὰ λεγθέντα. Μακαρίους δὲ, ὡς ἀνθρώπους τὴν ἀνθρωπίνην μακαριότητα, ἧτις οὐ πάντῃ τέλειον ἔχει τὸ ἀγαθόν. Καὶ τὸ μὲν ὅτι δεῖ ζῶντας τοὺς εὐδαίμονας μακαρίζειν, ἐπὶ τοσοῦτον εἰρήσθω.

(Scripsi : ^a συνακολουθοῦντες] cod. συνακολουθεῖν. — ^b γε] vulgo ὄγε. — ^c μόνον οὐ μακάριος] cod. μονοῦ μακάριος. —)

Κεφ. ιη'.

Εἰ κοινωνοῦσι τῆς τύχης τῶν ἀπογόνων οἱ μακάριοι μετὰ τελευτῆν.

* Ῥητέον δὲ πρὸς τὴν ἄλλην ἀπορίαν, εἰ ἐκ τῶν ἀπογόνων δυστυχοῦντων ἢ τῶν φίλων χεῖρονα δόξει τοῖς μακαρίοις τὰ πράγματα. Τὸ μὲν οὖν μηδισιῶν ἐκ τῶν ἀπογόνων ἢ ἄλλως οἰκειῶν εἰς τοὺς εὐδαίμονας ἔρχεσθαι ἢ εὐτυχίας ἢ δυστυχίας, ἀκοινωνήτῳ ἐστὶ καὶ ἀλλότριον τῶν ἀνθρωπίνων· (κοινωνικὸν γὰρ ὁ ἄνθρωπος) καὶ πρὸς γε ἔτι καὶ ταῖς κοιναῖς δόξαις ἐναντίον· κοινὰ γὰρ τὰ τῶν φίλων εἶναι πᾶσι δοκεῖ. Πολλῶν δὲ ὄντων τῶν συμβαινόντων τοῖς οἰκειοῖς τῶν μακαρίων, καὶ παντοίας ἔχόντων διαφορὰς, καὶ τῶν μὲν μᾶλλον συντελοῦντων εἰς τὴν εὐδαιμονίαν, τῶν δὲ ἥττον, τὸ μὲν κατὰ μέρος διαίρειν αὐτὰ, μακρὸν καὶ ἄπειρον φαίνεται· εἰ δὲ ὅλος χωρῶς καὶ ὡς ἐν τύπῳ εἴποιμεν περὶ αὐτῶν, ἰκανὸν ἂν εἴη. Διαιρήσομεν τοίνυν καὶ ταῦτα, καθάπερ τὰ συμβαινόντα δυστυχήματα τοῖς μακαρίοις, ὅτι τὰ μὲν μεγάλα καὶ ἀξιόλογα, καὶ βῆρος ἔχει πρὸς τὸν βίον, τὰ δὲ μικρὰ καὶ ελαφρότερα. Ἔχει δὲ διαφορὰν, ὅσα ζῶντων ἔτι τῶν μακαρίων τοῖς οἰκειοῖς συμβαίνει, τῶν συμβαινόντων μετὰ τὴν αὐτῶν τελευτῆν, ὅσην ἔχει τὰ ἐν ταῖς τραγωδίαις πλαττόμενα κακὰ τῶν προὔπαρξάντων πραγμάτων, ὧν ταῦτα σκιαί.

** Σκεπτέον οὖν περὶ τῆς διαφορᾶς. Βέλτιον δὲ ἐστὶ σκέψασθαι εἰ κοινωνοῦσιν οἱ μακάριοι τοῖς οἰκειοῖς μετὰ τελευτῆν τῆς τύχης. Φαίνεται τοίνυν, ὅτι, εἰ καὶ ἔρχεται τι πρὸς αὐτοὺς ἀπὸ τούτων, εἴτε ἀγαθόν, εἴτε φαῦλον, ἀσθενὲς μέντοι* καὶ μικρόν. Ἡ δὲ οὐσία καὶ τῆ ἑαυτοῦ φύσει μικρὸν ἐστίν, ἢ ἐκείνοις μικρόν, κἂν μέγα ὑπάρχη, διὰ τὸ μὴ ζῆν τὴν ἐνταῦθα ζωὴν. Εἰ

dictatus ad felicitatem redeat, bonisque externis medio-criter instructus sit, non ad quodlibet tempus, sed usque ad vitæ finem, talisque et postea vivat et sapientis in modum moriatur? Adjungo autem et externa bona, quia humanarum actionum finis est felicitas, ac propterea perfectum esse debet hoc bonum neque ulla ex parte mancum. Quæ quum ita sint, beatos non post obitum dicemus, sed dum vivunt adhuc eos appellabimus, qui habent et habebunt ea quæ a nobis supra dicta sunt. Beatos autem prædicamus, ut homines, beatitudine humana, quæ non undique perfectum habet bonum. Atque hæc quidem de felicitate, quam non mortuis, sed vivis tribuendam esse putamus, dicta sint hactenus.

Cap. XVIII.

Num beati post obitum posteriorum fortunæ participes fiant.

Ad alteram vero quæstionem, perveniatur ex infelicitate posteriorum aut amicorum aliqua ad beatos calamitas, nunc respondendum erit. Jam vero omnino nihil a posteris aliisque propinquis sive prosperarum rerum sive adversarum ad beatos pervenire, a communione abhorret et conditione humana : (nam ad communitatem natus est homo :) sed et cum opinione communi pugnat : omnibus enim videtur, communia esse quæ amicorum sunt cuncta. Quum vero multa beatorum propinquis eveniant, eaque ipsa dissimilia sint et diversa, ita ut quædam magis, alia minus ad felicitatem conferant, singillatim ea distinguere longum et infinitum videtur ; univæse autem ostendere ac velut rudi imagine adumbrare forsitan satis fuerit. Distinguemus ergo hæc etiam, quemadmodum et reliqua, tam secunda quam adversa, quæ eveniunt beatis, ut alia esse dicamus magna et eximia, quæ pondus aliquod et momentum ad vitam habeant, alia parva et leviora. Sed inter res, quæ quamdiu vivunt beati, eorum propinquis eveniunt, atque inter eas, quæ post illorum obitum iis accidunt, tantum interest, quantum inter mala in tragædiis ficta et eventa ipsa, quorum hæc tantum umbræ sunt.

Videntium igitur, qualis illarum rerum differentia sit. Melius autem est quærere, num beati post mortem propinquorum fortunæ participes sint. Apparet porro, etiam si quid ad eos ab his perveniat, sive bonum sit sive malum, tamen leve hoc et exiguum esse : vel quod per se leve sit et exiguum, vel quod illis sit tale, quamvis per se magnum sit, quia ex hac vita semel discesserunt.

* Cap. 11. τὰς δὲ τῶν ἀπογόνων κτλ. — ** Μᾶλλον δ' ἴσως τὸ διαπορεῖσθαι κτλ.

δὲ ἔχει τινὰ δύναμιν, ἀλλ' οὐ τοσαύτην γε καὶ τοιαύτην, ὥστε ποιεῖν εὐδαιμόνας τοὺς μὴ τοιούτους, ἢ τοὺς ὄντας ἀφαιρεῖσθαι τὴν μακαριότητα. Ὡστε ἐργεῖται μὲν τι ἀπὸ τῶν ζώντων τοῖς τεθνεῶσι· τοιαῦτα δὲ καὶ τοσαῦτα ὡς μηδεμίαν ἐπάγειν μεταβολήν.

(Scripsi : * μένοι] cod. μὲν τοι. —)

Κεφ. ιθ'.

Ὅτι τῶν τιμίων ἢ εὐδαιμονία.

* Διωρισμένων δὲ τούτων, σκεψόμεθα περὶ τῆς εὐδαιμονίας, πότερον τῶν δυνάμεων ἐστίν, ἢ τῶν ἐπαινετῶν, ἢ τῶν τιμίων ἢ εὐδαιμονία· καὶ δυνάμεις μὲν εἰσὶν αἱ ἕξεις τῶν τεχνῶν· ὡς κυβερνητικῆς ἢ ἱατρικῆς, δῆλον ὅτι τὸ δύνασθαι ἱατρεῦσαι ἢ κυβερνᾶν ἐπαινετὰ δέ, τὰ ἤδη κατορθωθέντα καὶ εἰς ἐνέργειαν ἔλθοντα ἀγαθὰ. Τίμια δὲ τὰ θεῖα καὶ ὑπὲρ ταῦτα. Τούτων οὕτως ἐχόντων, ζητητέον τί τούτων ἐστίν ἢ εὐδαιμονία· δύναμεις μὲν οὖν οὐκ ἔστιν· ἐστὶ γὰρ τέλειον ἀγαθόν· ἢ δὲ δύναμεις ἀτελεές. Ἄλλως τε ἢ μὲν εὐδαιμονία οὐ συναριθμεῖται πολλοῖς, ἢ δὲ δυνάμεις τοιαύτη· πολλὰ γὰρ δυνάμεις· ἢ εὐδαιμονία ἄρα οὐκ ἔστι δύναμις. Καὶ μὴν οὐδὲ τῶν ἐπαινετῶν ἐστίν· ἐπαινεῖται γὰρ ἂ μετέχει τινὸς ἀγαθοῦ. Τὸν γὰρ δίκαιον καὶ τὸν ἀνδρείον, καὶ ὅλως τὸν ἀγαθόν, καὶ τὴν ἀρετὴν ἐπαινοῦμεν, διὰ τὸ ποιότητός τινος ἀγαθοῦ μετέχειν, καὶ σγέειν ἔχειν πρὸς ἀγαθόν τι καὶ σπουδαῖον. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ τοὺς θεοὺς ἐπαινοῦντες γελοῖοι εἰσιν, ἡμῖν αὐτοὺς ἐξισοῦντες. Τοῦτο δὲ συμβαίνει, διὰ τὸ γίνεσθαι τοὺς ἐπαινούς ἕνεκα τῆς πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἀναφορᾶς καὶ σγέσεως.

Τὰ μὲν οὖν ἐπαινετὰ τοιαῦτα· ἢ εὐδαιμονία δὲ οὐ τοιοῦτον· ἐστὶ γὰρ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ ἀρίστον. Τοῦ δὲ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ ἀρίστου οὐκ ἔστιν ἐπαινος· οὐ γὰρ πρὸς τι ἀναφέρεται ἀγαθόν. Διὰ τοῦτο οὐδὲ τοὺς θεοὺς ἐπαινοῦμεν, ἀλλὰ μακαρίζομεν καὶ εὐδαιμονίζομεν ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἀνδρῶν τοὺς θειοτάτους καὶ τὰ ἀγαθὰ, ὅσα δι' ἑαυτὰ εἰσιν ἀγαθὰ, οἷα ἐστίν * ἢ εὐδαιμονία. Οὐδεὶς γὰρ τὴν εὐδαιμονίαν ἐπαινεῖ καθάπερ τὸ δίκαιον, ἀλλ' ὡς θεσιώτερον τι καὶ βέλτιον μακαρίζει. Ἐπεὶ τοίνυν τὰ μὲν ἐπαινετὰ διὰ τι τέλος ἀγαθὸν ἐπαινοῦνται, ἢ δὲ εὐδαιμονία εἰς οὐδὲν ἀναφέρεται τέλος, (ἐστὶ γὰρ αὐτὴ τὸ ἔσχατον τέλος) οὐκ ἂν εἴη τῶν ἐπαινετῶν· λείπεται δὲ τῶν τιμίων εἶναι. Τούτῳ δὲ τῆρ' λόγῳ καὶ ὁ Εὐδόξος μαρτυρεῖ· τὴν γὰρ ἡδονὴν βουλούμενος δεῖξαι ἀρίστον εἶναι καὶ τέλειον ἀγαθόν, ἀπὸ τούτου ἔλεγε δεῖκνυσθαι ὅτι οὐκ ἔστι τῶν ἐπαινετῶν ἀλλὰ βέλτιον τούτων, ἀπὸ τοῦ μὴ ἐπαινεῖσθαι, ἀγαθὸν οὔσαν· τοιοῦτον δὲ ἔλεγεν εἶναι τὸν θεὸν καὶ τὸ ἀγαθόν. Πρὸς ταῦτα γὰρ καὶ τ' ἄλλα ἀναφερόμενα, ἀγαθὸν λέγεσθαι καὶ ἐπαινετὰ εἶναι. Ἐπαινεῖται μὲν γὰρ ἢ ἀρετῇ, ὅτι πρακτικοὶ γίνονται οἱ

Quod si vim quandam habeat, certe non tantam aut talem habet, ut eos qui non sunt beatos efficiat, vel beatitudinem iis qui eam adepti sunt adimat. Quamobrem penetrat quidem aliquid a vivis ad mortuos : sed ea quæ penetrant talia sunt ac tantilla, ut omnino nullam mutationem faciant.

Cap. XIX.

Beatitudinem esse in rebus honore dignis.

His autem explanatis, restat ut de beatitudine videamus, utrum facultas sit, an habenda in numero rerum laudabilium vel potius earum quæ honore dignæ sunt. Ac facultas quidem appellatur ingenii ad artes dexteritas : verbi causa artes gubernandi aut medendi patet eorum esse qui mederi aut gubernare possunt : contra laudabilia vocantur bona jam probata et ad usum actionemque conversa. At honore digna sunt divina et reliquis majora. Quæ quum ita sint, quærendum quid ex his omnibus sit beatitudo : ac primum quidem facultas esse non potest : est enim bonum perfectum, facultas autem imperfecta est. Deinde beatitudo non annumeratur multis, sed facultas talis est : quippe multæ sunt facultates : beatitudo ergo non est facultas. Enimvero ne in rerum quidem laudabilium numero haberi potest : id enim laudatur quod boni alicujus est particeps. Nimirum justum fortemque hominem omninoque bonum, aut ipsam denique virtutem laudamus, quia certæ cujusdam boni qualitatis particeps est atque ad bonum et honestum quodammodo refertur. Quare et ii qui deos laudant, sunt ridiculi, quia eos quodammodo nobis æquant. Hoc autem propterea accidit, quod laudes comparatione et relatione ad id quod bonum est constant.

Tales igitur sunt res laudabiles : beatitudo autem non est talis : est enim ipsa bonum et optimum. Quod vero bonum est et optimum, laudari non potest : nec enim ad aliquod refertur bonum. Quocirca nec deos ipsos laudamus, sed felices et beatos dicimus : eodemque modo homines divinissimos eaque bona, quæ per se sunt talia, qualis est beatitudo. Nemo enim beatitudinem, sicut id quod justum est, laudat, sed tanquam divinius quid ac melius suspicit et in rerum beatissimarum numero collocat. Quoniam ergo res laudabiles ob bonum aliquem finem laudantur, nullum vero ad finem refertur beatitudo (ipsa enim ultimus est finis), sequitur eam non esse rebus laudabilibus annumerandam ; quare restat, ut iis rebus quæ honore dignæ sunt, adjiciatur. Hanc vero opinionem et Eudoxus confirmat : qui voluptatem optimum et perfectum bonum esse ostensurus, quod ipsa, quum sit in numero rerum bonarum non laudetur, eo declarari putabat, eam rebus iis, quæ essent laudabiles, esse meliorem : talem autem deum ac summum bonum esse præ se ferebat. Horum enim respectu reliqua quoque bona dici et laudabilia esse. Laudatur enim

* Cap. 12. διωρισμένων δὲ τούτων κτλ.

ἀνθρώποι τῶν καλῶν ἀπὸ ταύτης ἐγκωμιάζονται δὲ τὰ ἔργα ὁμοίως τὸ ἀγαθόν, τὰ τε σωματικά, καὶ τὰ ψυχικά, ὅτι πρὸς τι τέλος φέρουσιν ἀγαθόν· αὐτὴ δὲ ἡ εὐδαιμονία οὐκ ἂν ἐπαινεθῆι· οὐ γὰρ πρὸς τι τέλος ἀγαθὸν φέρει· αὐτὴ γὰρ ἐστὶ τὸ ἴσχατον τέλος, καθὼς εἴρηται. Ἄλλὰ τὸ μὲν περὶ ἐπαίνων καὶ ἐγκωμίων λέγειν τίσιν ἀρόττει, οὐκ ἔστιν ἡμῖν προκειμένον· οἰκειότερον γὰρ ἄλλοις ἡμῖν δὲ περὶ τοῦ προκειμένου ῥητέον. Φαίνεται μὲν οὖν ἀπὸ τῶν εἰρημίων, ὅτι ἐστὶ τῶν τιμίων καὶ τελείων φαίνεται δὲ καὶ ἀρχὴ καὶ αἰτία τῶν ἄλλων ἀγαθῶν· ταύτης γὰρ χάριν τὰ ἄλλα πράττομεν· τὴν δὲ ἀρχὴν καὶ τὸ αἶτιον τῶν ἀγαθῶν τίμιον καὶ θεῖον τίθεμεν.

(Scripsi : * οἷα ἔστιν] vulgo οἷά ἐστιν. —)

Κεφ. κ'.

Περὶ ἀρετῆς· ἐν ᾗ καὶ περὶ τῶν δυναμῶν τῆς ψυχῆς

* Ἐπεὶ δὲ ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία ψυχῆς ἐνέργεια κατ' ἀρετὴν τελείαν, σκοπεύμεθα περὶ τῆς ἀρετῆς· ἣ γὰρ περὶ αὐτῆς σκέψις σαφέστερον ποιήσει τὸν περὶ τῆς εὐδαιμονίας λόγον. Φαίνεται δὲ, ὅτι καὶ ὁ κατὰ ἀλήθειαν πολιτικός, περὶ αὐτῆς σκέπτεται· βούλεται γὰρ ἀγαθοὺς ποιεῖν τοὺς πολίτας καὶ τῶν νόμων ὑπηκόους, καθάπερ οἱ Κρητῶν καὶ Λακεδαιμονίων νομοθέται, καὶ εἰ τινες ἕτεροι τοιοῦτοι γεγένηται ὥστε ὀφλον ὅτι ἡ ζήτησις αὐτῆ ἀκόλουθος ἂν εἴη τῷ ἐξ ἀρχῆς τοῦ λόγου σκοπῷ. Ἦν γὰρ ἐκεῖνος περὶ τοῦ τέλους τῆς πολιτικῆς.

** Περὶ ἀρετῆς τοίνυν ἐπισκεπτέον, ἀνθρωπίνης ὁλονότι· ἐπεὶ καὶ ἐξ ἀρχῆς τὸ ἀνθρώπινον ἀγαθὸν ἐζητούμεν. Ἐπεὶ τοίνυν ἡ ἀνθρωπίνη ἀρετὴ οὐ τοῦ σώματος ἐστίν, ἀλλὰ τῆς ψυχῆς· (καὶ τὴν εὐδαιμονίαν γὰρ ψυχῆς ἐνέργειαν λέγομεν,) ὁ πολιτικός δὲ σκέπτεται περὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἀρετῆς· ὀφλον ὅτι δεῖ τὸν πολιτικὸν εἰδέναι πῶς ἔχει τὰ περὶ ψυχῆν· ὥσπερ καὶ τὸν μέλλοντα ὀφθαλμὸν θεραπεύσειν, τοῦ σώματος παντὸς τὴν γνῶσιν ἔχειν ἀνάγκη· καὶ τοσοῦτον πλέον ὁ πολιτικός δικαίως εἴσεται τὰ περὶ ψυχῆν, ἢ ὁ ἰατρὸς τὸ σῶμα, ὅσῳ βελτίων ἡ πολιτικὴ τῆς ἰατρικῆς καὶ τιμιωτέρα· καὶ οἱ βέλτιστοι δὲ τῶν ἰατρῶν πολλὰ πραγματεύονται περὶ τὴν τοῦ σώματος γνῶσιν· ὥστε εἰκὸς ἂν εἴη τὸν πολιτικὸν περὶ τῆς ψυχῆς εἰδέναι. Θεωρητέον δὲ περὶ ψυχῆς τσαυτὰ, ὅσα ἀρκέσει ἡμῖν πρὸς τὸν προκειμένον περὶ ἀρετῆς λόγον· τὸ γὰρ ἐπὶ πλείον ἐξακριβῶσαι περὶ ψυχῆς, καὶ τὸν καθόλου περὶ αὐτῆς ἐκθέσθαι λόγον, μείζον ἔργον ἐστὶ τῶν προκειμένων.

*** Περὶ ψυχῆς τοίνυν οὐ μόνον ἐν συγγραμμάσιν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ στόματος πρὸς τοὺς ἐντυγχάνοντας ἀρκούντως εἰπομένον ἔνια· καὶ χρηστέον αὐτοῖς. Λέγομεν τοίνυν, ὅτι τῆς ψυχῆς τὸ μὲν λογικόν ἐστι, τὸ δὲ ἄλογον. Ταῦτα δὲ πότερον χωρισμένα εἰσὶν ἀλλήλων, κα-

virtus, quia homines hac ad res honestas agendas idonei efficiuntur : eodemque modo praeclara facinora sive corporis sive animi laudibus ornamus, quod ad bonum aliquem finem tendunt : ipsa autem beatitudo nunquam laudari poterit : neque enim ad bonum finem refertur quum ipsa, ut jam diximus, extremus sit finis. Sed de laudibus et praeconiis agere, et quibus ea tribui soleant, non est hujus argumenti : quippe magis convenit aliis : nobis vero de eo quod propositum est, disputandum erit. Patet ergo ex iis quae dicta sunt, vitam beatam in bonis iis, quae honore digna et perfecta sunt, esse numerandam : quin et principium reliquorum videtur bonorum et causa : siquidem ejus causa facimus et reliqua. Principium autem causamque cur caetera bona sint, honorabilem et divinum quiddam esse ducimus.

Cap. XX.

De virtute : in quo et de animi facultatibus.

Sed quoniam beatitudo functio quaedam muneris animi est, virtuti perfectae congruens, videamus de virtute : quae quidem consideratio hanc etiam nostram de beatitudine disputationem planiorem faciet. Videtur autem et vir regendae civitatis vere peritus de ea disceptare : studet enim cives suos viros bonos et legibus obediens efficere, sicut Cretensium et Lacedaemoniorum legum latores, et si qui alii tales exstiterunt : hinc patet hanc quæstionem accommodatam esse ad id consilium atque institutum, quod ab initio suscepimus. Nam de fine prudentiae civilis agere nobis propositum erat. De virtute ergo commentandum est, humana scilicet, siquidem et a principio humanum bonum quærebamus.

Quoniam ergo humana virtus non corporis est, sed animi, (nam et beatitudinem functionem muneris animi dicebamus) virtutem autem humanam vir regendae civitatis peritus considerat : nimirum ut eum qui oculos curaturus est, totius corporis naturam oportet habere perspectam, sic virum regendae civitatis peritum, ea quae ad animum pertinent, scientia comprehendisse necesse est ; atque eo quidem magis vir ad gubernacula republicae aptus quae de animo traduntur sciet, quam medicus corpus, quo majore honore digna et melior quam medicina prudentia civilis est. At vero homines medicina clari multum studii atque operae in cognitione corporis ponere consueverunt : unde sequitur rerum publicarum rectori animi naturam cognitam esse debere. Eatenus autem de animo commentandum est, quatenus praesenti nostrae de virtute disputationi sufficit : nam accuratius in ejus vim inquirere et generatim de eo exponere, majus opus est, quam instituti nostri ratio postulat.

Porro de animo non tantum in scriptis, sed etiam in sermonibus apud auditores habitis nonnulla satis luculenter tradidimus : quibus qui volent hoc loco utantur. Dicimus ergo, unam animi partem rationis compotem esse, alteram rationis expertem. Quae utrum separata a se

* Cap. 3. ἐπεὶ δ' ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία κτλ. — ** Περὶ ἀρετῆς δὲ κτλ. — *** Λέγεται δὲ περὶ αὐτῆς κτλ.

ὅτι τὰ τοῦ σώματος μέρη, καὶ τὰ ἄλλα τὰ μεριστά, ἢ πράγματι μὲν ἐν εἰσι, λόγῳ δὲ δύο, καθάπερ ἐν τῇ περιφερείᾳ τὸ κυρτὸν καὶ τὸ κοῖλον, (ἐν μὲν γὰρ εἰσι πράγματα, καὶ ἀχώριστα πέφυκε, τῷ ὄρισμῳ δὲ διαφέρουσιν· ἄλλος γὰρ ὄρισμός τῆς περιφερείας καθὸ κοίλης, καὶ ἄλλος καθὸ κυρτῆς) τοῦτο ἐν ὄν ζητεῖν οὐδὲν συντείνει πρὸς τὴν προκειμένην μέθοδον. Ἐροῦμεν δὲ περὶ τοῦ ἀλόγου. Ἔστι τοίνυν τοῦ ἀλόγου τῆς ψυχῆς τὸ μὲν φυτικόν, λέγω δὲ τὸ θρεπτικόν καὶ αὐξητικόν, ὅπερ κοινόν ἐστι καὶ τοῖς φυτοῖς καὶ τοῖς ζώοις πᾶσιν· αὕτη γὰρ ἡ δύναμις ἐν ἅπασιν τοῖς τρεφομένοις ἐστί, καὶ ἐν τοῖς ἐμβρύοις· ἡ αὕτη δὲ καὶ ἐν τοῖς τελείοις τῶν ἀνθρώπων ἐστίν· οὐ γὰρ ἄλλην εὐλογον λέγειν. Ἐν ταύτῃ μὲν ὄν τῆς δυνάμει οὐκ ἔστιν εὐρεῖν ἰδίως ἀρετὴν ἀνθρωπίνην, ἀλλὰ κοινήν ἅπασιν. Ἡ γὰρ τοιαύτη ἀρετή, τὸ τρέφεσθαι καὶ αὐξάνεσθαι, καὶ ὑπνώττους ἐνεργεῖται, καὶ μάλιστα τότε· ἢ δὲ ἀνθρωπίνῃ ἀρετῇ, οὐδαμῶς· ὁ γὰρ ἀγαθὸς καὶ κακὸς ἥμισυ διὰ δόλος ὑπνώττων. Καὶ διὰ τοῦτο φασὶ μηδὲν διαφέρειν τὸ ἥμισυ τοῦ βίου (τὸν τοῦ ὕπνου καιρὸν δηλονότι,) τοὺς εὐδαίμονας τῶν ἀθλίων· καὶ εἰκότως· ἀργία γὰρ ἐστὶν ὁ ὕπνος καὶ τῆ σπουδαία καὶ τῆ φαύλη ψυχῇ. Πλὴν εἰ μὴ τῆς ἐκείνου εἴποι, ὅτι καὶ οἱ ὕπνοι τῶν σπουδαίων βελτίους, τῶν μεθήμερινῶν κινήσεων τρόπον τινὰ καὶ ἐπὶ τοὺς ὕπνους διερχομένων, καὶ διὰ τοῦτο τῶν καθ' ὕπνου φαντασμάτων ἀμεινόνων τοῖς σπουδαίοις γινομένων, ἢ τοῖς τυχοῦσιν· ἀλλὰ περὶ τούτων ἄλλοι. Τὸ γὰρ θρεπτικὸν ἄμοιρον τῆς ἀνθρωπίνης ἀρετῆς, περὶ ἧς ἡμῖν ὁ λόγος. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλη τις φύσις τῆς ψυχῆς οὐ πάντῃ ἀλόγος κατὰ τὴν εἰρημένῃ, ἀλλὰ πῇ ἢ μετέχουσα λόγου, καὶ μαχομένη πρὸς τὸν λόγον. Δι' ὃ καὶ τὸν τοῦ ἐγκρατοῦς λόγον, καὶ τὸν τοῦ ἀκρατοῦς δέ, ἐνίοτε ἐπαινοῦμεν, ὅτι ἀντέχουσι πρὸς τὸ ἀντιτείνον· ὁ μὲν μέχρις ὅδε δέ, ὁ δὲ ἐνίοτε καὶ μέχρι τίνος. Καὶ διὰ τοῦτο φαίνεται ἄλλο τι ὄν ἐν αὐτοῖς παρὰ τὸν λόγον, ὃ μάχεται καὶ ἀντιτείνει τῷ λόγῳ. Ἀτεχνῶς γὰρ, καθάπερ τὰ παραλελυμένα τοῦ σώματος μόρια, εἰς τὰ δεξιὰ προαιρουμένων κινήσαι, τούναντίον καὶ εἰς τὰ ἀριστερὰ παραφέρεται· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς. Ἐπὶ τάναντία γὰρ αἱ ὀρμαὶ τῶν ἀκρατῶν φέρονται, τῆς τοῦ λόγου κινήσεως. Ἄλλ' ἐν τοῖς σώματι μὲν ὀρώμεν τὸ παραφερόμενον, ἐπὶ δὲ τῆς ψυχῆς οὐκ ὀρώμεν. Εἰ δὲ καὶ μὴ ὀράται, διμῶς ἐστὶ καὶ νομιστέον εἶναι τι παρὰ τὸν λόγον ἐναντιούμενον τούτῳ, καὶ ἀντιβαίνον· πῶς δέ, πρὸς τὸ προκειμένον λέγειν οὐδὲν συντελεῖ. Φαίνεται δὲ καὶ τοῦτο λόγῳ μετέχον, ὥσπερ εἴπομεν, καθόσον τῷ λόγῳ πειθαρχεῖ. Καὶ γὰρ τῷ τοῦ ἐγκρατοῦς λόγῳ τοῦτο τὸ ἄλογον, τὸ θυμικὸν λέγω καὶ τὸ ἐπιθυμητικόν, ἄγεται καὶ πείθεται. Ἔτι δὲ μᾶλλον πείθεται καὶ εὐχαιώτερόν ἐστι τῷ λόγῳ τοῦ σώφρονος καὶ ἀνδρείου· ἐν αὐτῷ γὰρ πάντα τῷ λόγῳ συμφωνεῖ. Ὡστε φαίνεται τὸ ἄλογον τῆς ψυχῆς διττὸν εἶναι· τὸ μὲν πάντῃ ἀλογον, τὸ φυτικόν, τὸ αὐξητικὸν δηλονότι, καὶ θρεπτι-

mutuo sint quemadmodum corporis partes et quidquid in partes secari potest, an re ipsa unum idemque sint, verbo autem diversæ, ut in linea circumcurrente tum convexa pars, tum concava (quæ quum idem revera sint, nec possint disjungi, definitione tamen inter se differunt : alia enim lineæ circumcurrentis definitio est, qua concava, alia qua convexa habetur) hujusmodi quæstio ad instituti nostri rationem non pertinet. Quare de ea parte, quæ ratione caret, dicamus. Hujus ergo partis quæ rationis experts est, quædam pars est vegetabilis, eam dico quæ alendi augendique corporis causa habetur, omnibusque plantis et animalibus communis est ; siquidem hanc animi vim cum in omnibus quæ aluntur, animadvertimus, atque adeo in fetibus immaturis, tum etiam in hominibus adultis ; nam aliam iis tribuere absurdum est. In hac igitur animi vi non hominis propria, sed omnium communis reperitur virtus. Talis enim virtus, qua vel nutriatur corpus vel crescat etiam in dormientibus, ac tum maxime, munere suo fungitur : virtus vero hominis minime : homines enim boni et mali minime in somno discernuntur. Hinc illud est quod ajunt, inter beatos et miseros dimidiam vitæ partem (quamdiu nimirum dormiunt) nihil interesse : nec immerito : quippe somnus tam boni quam mali animi est cessatio vacatione ob opere. Nisi quis hoc dicit, propterea honestorum quoque hominum somnos meliores esse, quod diurni motus quodammodo in somnos transeunt, atque idcirco species viris bonis per somnum oblatas meliores esse, quam quæ vulgo offerantur : sed de his satis. Certe ea animi pars, quæ alendi corporis causa habetur, humanæ virtutis, de qua nunc loquimur, experts est. Sed et alia quædam animi vis est non plane rationis experts, ut superior, quæ tamen aliquo modo ejus est particeps ac simul cum ea pugnat. Quomobrem et continentis et incontinentis rationem interdum laudamus, quia non statim cedunt, sed in contrarium nituntur : alter quamdiu oportet, alter ad tempus. Quocirca apparet in eis etiam alia quædam pars a ratione aversa quæ rationi repugnat ac reluctatur. Plane enim, ut resolutæ corporis partes, quum eas dextrorsum movere animus inducunt, in contrariam partem sinistrorsum perverse feruntur, sic et in animo evenit. Abeunt enim in contrarias partes, atque a ratione trahuntur, incontinentium appetitiones. Sed in corporibus id quod perverse movetur oculis cernimus, in animo non cernimus. Quod etsi non cernitur, tamen fortasse existimare debemus, in animo quoque aliquid inesse, præter rationem, quod ei adversetur ac repugnet : id autem quomodo fiat, pro instituti nostri ratione dicere nihil attinet. Videtur certe et hoc rationis particeps esse, quemadmodum diximus, quatenus rationi pareat. Etenim ratione viri continentis illa animi pars, quæ mentis lumine caret, irritabilem dico et libidinosam, ducitur eique pareat. Magis vero etiam in temperante et forti pareat et obscuratur : in illo enim omnia cum ratione consentiunt. Quomobrem duplex in animo videtur pars rationis experts, altera omni mentis lumine carens, vegetabilem dico, quæ alendi augendique corporis causa est ; altera quæ ex parte rationis est particeps, irritabilem dico et libidinosam, quæ eatenus rationis particeps esse perhibe-

κόν· τὸ δὲ πη^ο λόγου μετέχον, τὸ θυμικὸν καὶ ἐπιθυμητικόν· τοῦτο γὰρ κοινωνεῖ λόγου, καθ' ὅσον κατήκοόν ἐστιν αὐτοῦ καὶ πειθαρχικόν. Ὅτι δὲ πείθεται πως ὑπὸ λόγου τὸ ἄλογον, φανερὸν ἀπὸ τῶν νοουσιῶν, καὶ τῶν παρακλήσεων, καὶ ἐπιτιμῆσεων· ἀπὸ τούτων γὰρ πολλὰ τῶν ἀλόγων κινήσεων βυθμίζονται. Διττῶς δὲ λέγεται τὸ λόγου μετέχειν, καθάπερ καὶ τὸ λόγον ἔχειν. Λέγομεν γὰρ τοῦ πατρὸς καὶ τῶν φίλων λόγον ἔχειν, τὸ ἐπιστρέφεσθαι πρὸς αὐτούς, καὶ ὡς κελεύουσιν ἑξακολουθεῖν· λέγομεν δὲ καὶ τῶν μαθηματικῶν λόγον ἔχειν, τὸ εἰδέναι αὐτά, καὶ γινῶσιν τινα καὶ ἐπιστήμην αὐτῶν ἔχειν. Κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον διπλῶς λέγεται καὶ τὸ λόγου μετέχειν· τὸ μὲν κυρίως καὶ ἐν ἑαυτῷ,^α ὥσπερ αὐτὸ τὸ λογικόν· τὸ δὲ διὰ τὸ ἐκείνῳ πειθαρχεῖν, λόγου μετέχειν λέγεται, ὥσπερ τις τῷ πατρὶ πείθεται.

Διαιρεῖται δὲ καὶ ἡ ἀρετὴ κατὰ τὴν διαφορὰν ταύτην· λέγομεν γὰρ αὐτάς, τὰς μὲν διανοητικὰς, αἱ τοῦ λογικοῦ εἰσι· τὰς δὲ ἠθικὰς, αἱ τοῦ θυμικοῦ καὶ ἐπιθυμητικοῦ εἰσι. Καὶ διανοητικαὶ μὲν εἰσι, σοφία, σύνεσις καὶ φρόνησις· ἠθικαὶ δὲ, ἐλευθεριότης καὶ σωφροσύνη. Ὅταν γὰρ περὶ τοῦ ἥθους λέγωμεν,^ο οὐ λέγομεν τὸν ἄνθρωπον σοφὸν ἢ συνετόν, ἀλλὰ πρᾶον^ι καὶ σώφρονα. Ἐπαινοῦμεν δὲ τὸ σοφόν, διὰ τὴν ἀγαθὴν ἕξιν, ἣτις ἐστὶν ἀρετὴ. Τὰς γὰρ ἐπαινετάς ἕξεις ἀρετὰς λέγομεν.

(Scripsi : ^α ἀλλά πη] vulgo ἀλλὰ πῆ. — ^β ἄλλο τι ὄν] vulgo ἄλλο τι ὄν. — ^ο τὸ δὲ πη] vulgo τὸ δὲ πῆ. — ^ι καὶ ἐν ἑαυτῷ] ex Aristotele; cod. καὶ ἑαυτῷ. — ^ο λέγωμεν] cod. λέγομεν. — ^ι πρᾶον] vulgo πρᾶον.

tur, quatenus ei obtemperat et morem gerit. Rationi autem quodammodo parere animi partem rationis expertem vel ex omni admonitione, adhortatione et objurigatione apparet, quia his multi animorum motus ratione carentes sedantur. Dupliciter autem dicitur rationis esse participem, sicut et rationem habere. Dicimus enim aliquem patris et amicorum rationem habere, qui parentes diligenter curat aut amicos, et quæ illi fieri jubent exsequitur : dicimus et artium mathematicarum rationem habere aliquem, qui eas novit, aut cognitionem earum aliquam vel scientiam consecutus est. Eodem quoque modo dupliciter aliquid dicitur rationis participes : primum proprie et in se habens talem vim, sicut pars rationalis : deinde improprie, ut altera, quæ quia rationi parat, sicut aliquis patri, rationis quoque participes dicitur.

Sed et ipsa secundum hanc differentiam dividitur virtus : alias enim virtutes in cogitatione et ratione positas esse dicimus, quæ ad rationalem referuntur partem, alias ad mores pertinere, quas morales appellamus quæque ad alteram referuntur, in qua iracundiam et libidinem collocamus. In ratione posita sunt sapientia, intelligentia et prudentia, in moribus liberalitas et temperantia. Nec enim solemus, quum de moribus loquimur, sapientem aut intelligentem, sed mitem dicere aliquem aut temperantem. Quin etiam sapientem a bono habitu laudamus, quæ est virtus. Habitus enim eos, qui sunt laudabiles, virtutes vocamus.

ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ ΤΟΥ ΡΟΔΙΟΥ

ΗΘΙΚΩΝ ΤΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ

ΠΑΡΑΦΡΑΣΕΩΣ

ΒΙΒΛΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

Κεφ. α'.

Ὅτι οὔτε φύσει, οὔτε παρὰ φύσιν ἐν ἡμῖν γίνονται αἱ ἀρεταί, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ ἔθους.

* Ἐπεὶ δὲ ἡ ἀρετὴ τῆς ψυχῆς ἔστι τελειότης, τῆς ψυχῆς δὲ τὸ μὲν ἔστι λογικόν, τὸ δὲ ὀρεκτικόν, διττὴν ἀνάγκη καὶ τὴν ἀρετὴν εἶναι καὶ τὴν μὲν τοῦ διανοητικοῦ, ἥτις ἔστιν ἡ σοφία καὶ ἡ φρόνησις· τὴν δὲ τοῦ ὀρεκτικοῦ, ἥτις ἡθικὴ καλεῖται. Καὶ ἡ μὲν διανοητικὴ ἔχει μὲν καὶ ἀπὸ τῆς φύσεως τὴν ἀρχὴν (δεκτικὸν γὰρ ὁ ἄνθρωπος ἐπιστήμης) καὶ ἀπὸ ἡθους αὐξῆσιν λαμβάνει τινά· τὸ δὲ πλεόν ἀπὸ τῆς διδασκαλίας καὶ τὴν γένεσιν καὶ τὴν αὐξῆσιν ἔχει· διόπερ ἐμπειρίας δεῖται καὶ χρόνου· ἡ δὲ ἡθικὴ ἐξ ἔθους περιγίνεται. Ἡ μὲν γὰρ φύσις ἐκεῖνο δίδωσι μόνον, τὸ δύνασθαι σπουδαίους γενέσθαι· ἡ δὲ διδασκαλία, γινώσκειν ὅτι δέον γενέσθαι. Τὸ δὲ καὶ ἐνεργεῖα ἤδη γενέσθαι σπουδαίους, μόνον τὸ ἔθος παρέχεται. Ἀπὸ τούτου δὲ καὶ τὸ ὄνομα ἔλαβεν· ἡθικὴ γὰρ καλεῖται, μικρὸν παρεγκλίθων ἀπὸ τοῦ ἔθους.

** Ὡστε δῆλον, ὅτι οὐδεμία τῶν ἡθικῶν ἀρετῶν φύσει ἡμῖν περιγίνεται. Εἰ γὰρ φύσει σπουδαῖοι ὑπῆρχομεν, οὐκ ἂν ἐκινούμεθα πρὸς τὸναντίον ἀπὸ τοῦ ἔθους, νυνὶ δὲ κινούμεθα. Οὐδεμία ἄρα τῶν ἡθικῶν ἀρετῶν φύσει ἡμῖν περιγίνεται· οὐδὲν γὰρ τῶν φύσει κινουμένων ὑπὸ τοῦ ἔθους ἐπὶ τὴν ἐναντίαν μεταβάλλει βροχήν. Οὔτε γὰρ τὸν λίθον ἐθίσει τις ἄνω φέρεσθαι, κἂν μυριάκις ἄνω ρίπτῃ, οὔτε τὸ πῦρ κάτω, οὐδὲ ἄλλο τῶν ἄλλως πεφυκότων ἄλλως ἂν ἐθισθῆι. Οὐτ' ἄρα φύσει, οὔτε παρὰ φύσιν ἡμῖν ἐγγίνονται αἱ ἀρεταί· ἀλλὰ τὸ δύνασθαι μὲν ἀπὸ φύσεως ἔχομεν, καὶ πεφυκαμένους δέχεσθαι τὰς ἀρετάς· δεχόμεθα δὲ καὶ τελειούμεθα διὰ τοῦ ἔθους. Ἐτι τῶν φυσικῶν τὰς δυνάμεις πρῶτον τελείας ἔχοντες, εἶτα χρώμεθα· τὴν γὰρ ὀπτικὴν ἢ ἀκουστικὴν δυνάμιν τελείαν ἔχοντες ἐχρησάμεθα· οὐ γὰρ ἀπὸ τοῦ πολλᾶκις ἰδεῖν, ἢ πολλᾶκις ἀκοῦσαι τὰς αἰσθήσεις ἐλάβομεν, ἀλλὰ τὸ ἀνάπαλιν. ἔχοντες ἐχρησάμεθα· τὰς δὲ ἀρετάς λαμβάνομεν ἐνεργήσαντες πρότερον, ὡσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἔχει τεχνῶν· ἃ γὰρ δεῖ μαθόντες ποιεῖν, ταῦτα ἀπὸ τοῦ ποιεῖν μαθάνομεν. Οἷον, οἰκοδομοῦντες μὲν οἰκοδόμοι γινόμεθα, κιθαρίζοντες δὲ κιθαρισταί. Οὕτω δὲ καὶ

ANDRONICI RHODII

ETHICORUM NICOMACHEORUM

PARAPHRASIS

LIBER SECUNDUS.

Cap. I.

Neque a natura, neque præter naturam, sed consuetudine virtutes nobis insitas esse.

Quoniam ergo animi perfectio virtus est, animi vero pars alia rationi, alia appetitui destinata est, duplicem quoque necesse est esse virtutem: alteram quidem partis in cogitatione positæ, quæ est sapientia et prudentia: alteram appetentis, quam moralem vocant. Et illa quidem cogitationis sedes partim a natura initium habet (capax enim disciplinæ est homo) partim more etiam promovetur: potissimum tamen a doctrina et ortum et incrementum habet: quare cum usum et experientiam, tum spatium tempusque desiderat: moralis vero consuetudine comparatur. Etenim natura sic tantum homines fingit, ut possint boni esse: doctrina vero, ut intelligant, se tales esse debere. Cæterum sola consuetudo efficit, ut jam actu viri boni sint. Hinc etiam nomen accipit: siquidem virtus moralis appellatur, quod vocabulum a more sive consuetudine paululum deflectit.

Ex quo etiam hoc manifestum est, nullam ex moralibus virtutibus nobis ingenerari. Si enim natura boni essemus homines, nunquam consuetudine in contrarium moveremur; nunc vero hoc fit. Unde sequitur, nullam nobis moralem virtutem natura contingere: quia nihil quod natura movetur, consuetudine in contrarium inclinari potest. Neque enim quisquam lapidem assuefaciat sursum ferri, licet sexcenties sursum mittat, neque ignis unquam deorsum ferat: nec quidquam aliud eorum, quæ aliter a natura comparata sunt, aliter assuefieri queat. Ergo neque natura, neque præter naturam nobis ingenerantur virtutes: sed facultatem natura nobis tribuit sic affectis, ut ad virtutes suscipiendas apti simus: quas postquam suscepimus, more et consuetudine perficimus. Præterea quæcumque nobis a natura obveniunt, eorum facultates primum perfectas habemus, deinde his utimur: nam videndi vim et audiendi perfectam habemus iisque utimur: neque enim ex eo quod sæpe aut vidimus aut audivimus, sensus adepti sumus, sed contra quum sensus haberemus, eis usi sumus: at virtutes consequimur, prius virtutis muneribus functi, quomodo et in cæteris artibus fit: nam postquam didicerimus quæ nos oporteat efficere, ea efficiendo discimus. Verbi causa, ut ædificando ædificatores et architecti et fidibus canendo fidicines evadimus: ita juste agendo,

* Lib. II. Cap. 1. διττῆς δὲ τῆς ἀρετῆς κτλ. — ** Ἐξ οὗ καὶ δῆλον κτλ.

δίκαια πράττοντες, δίκαιοι γινόμεθα, καὶ τὰ σώφρονες, σώφρονες, καὶ τὰ ἀνδρεία ἀνδρείοι.

Μαρτυρεῖ δὲ καὶ τὸ γινόμενον ἐν ταῖς πόλεσιν· οἱ γὰρ νομοθετοῦσι τῷ ἔθει ἀγαθοὺς τοὺς πολίτας ποιοῦσι· συνελαύνουσι γὰρ ἀμοιβαίως ἀγαθὰς καὶ τιμωρίας ἐπὶ τὰς ἀγαθὰς πράξεις, καὶ οὕτω σπουδαίους ἀποτελοῦσιν. Εἰ δὲ καὶ μὴ πάντες τοῦτο ποιοῦσιν, ἀμαρτάνουσιν· ἢ γὰρ ἐπαγγελία καὶ τὸ βούλημα παντὸς νομοθέτου τοῦτό ἐστι, τὸ τοὺς πολίτας ἐπὶ τὰς ἀγαθὰς πράξεις ἐθίζειν. Οὐκ ἄρα ἀπὸ φύσεως, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ ἔθους αἱ ἀρεταί.

* * * Ἐτι ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ διὰ τῶν αὐτῶν ἔθων καὶ ἔργων καὶ γίνεται πᾶσα ἀρετὴ καὶ φθείρεται· γίνεται μὲν ἀγαθῶν ὄντων τῶν ἔθων, φθείρεται δὲ ἀπὸ τῶν ἐναντιῶν· ὁμοίως δὲ καὶ τέχνη. Ἐκ γὰρ τοῦ κιθαρίζειν καὶ οἱ ἀγαθοὶ καὶ οἱ κακοὶ ἀποτελοῦνται κιθαρισταί· ἐκ μὲν τοῦ καλῶς, οἱ ἀγαθοί, ἐκ δὲ τοῦ κακῶς κιθαρίζουσιν, κακοὶ· ὁμοίως δὲ καὶ οἱ οἰκοδόμοι καὶ πάντες ἄλλοι τεχνίται ἀπὸ τῆς κατὰ τέχνην ἐνεργείας ἢ ἀγαθοί ἢ κακοὶ γίνονται· ἐκ μὲν γὰρ τοῦ εὖ οἰκοδομεῖν ἀγαθοὶ γίνονται οἰκοδόμοι, ἐκ δὲ τοῦ κακῶς κακοὶ. Εἰ γὰρ μὴ ἀπὸ τῶν τοιῶνδε ἦν ἐνεργειῶν ἢ τοιῶδε τέχνη, ἀλλὰ φύσις ἦν ἢ τὸν τεχνίτην ποιοῦσα, οὐκ ἂν ἐδέχθησεν οὐδενὶ διδασκαλίου πρὸς τὴν τέχνην, ἀλλὰ πάντες ἂν εὐθὺς ἐγίνοντο ἢ ἀγαθοί, ἢ τοῦναντίον. Τοῦτον δὲ τὸν τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν ἔχει. Πράττοντες γὰρ τὰ συναλλάγματα τὰ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, γινόμεθα οἱ μὲν δίκαιοι, οἱ δὲ ἀδικοὶ· τὸ μὲν ἀπὸ τοῦ πάντα δικαίως πράττειν καὶ κατὰ νόμον, τὸ δὲ ἀπὸ τῆς ἐναντίας πολιτείας. Πάλιν δὲ ἐπειδὴν δεινοῖς τισι περιπέσωμεν, ἐθίζόμεθα φοβεῖσθαι ἢ θαρβεῖν· καὶ οἱ μὲν ἀνδρείοι, οἱ δὲ δειλοὶ γινόμεθα. Ὅμοίως δὲ καὶ περὶ τὰς ἐπιθυμίας ἔχει καὶ τὰς ὀργάς· ἀπὸ γὰρ τῶν ἔθων, καὶ τῆς ἐν αὐτοῖς ἀναστροφῆς οἱ μὲν σώφρονες καὶ πρᾶοι γίνονται, οἱ δὲ ἀκόλαστοι καὶ ὀργίλοι· καὶ ἐνὶ λόγῳ τὸ πᾶν συνελόντα εἰπεῖν, πᾶσα ἕξις ἀπὸ τῆς ὁμοίας ἐνεργείας τίκτεται· ἀγαθὴ μὲν ἀγαθῆς, φαύλη δὲ φαύλης. Διὰ τοῦτο οὐ δεῖ τῆς ἀγαθῆς ἕξεως ἐνέργειαν ἀπλῶς αἰτίαν λέγειν, ἀλλ' ἀγαθὴν, οὐδὲ τῆς κακῆς, ἀπλῶς ἐνέργειαν, ἀλλὰ κακὴν· Ὡσπερ ἐπὶ τῆς οἰκοδομικῆς· οὐ γὰρ τῆς ἀγαθῆς οἰκοδομικῆς ἕξεως τὴν οἰκοδομικὴν ἀπλῶς ἐνέργειαν αἰτίαν ἐροῦμεν· ἀλλὰ τὴν ἀγαθὴν οἰκοδομικὴν ἐνέργειαν τῆς ἀγαθῆς, καὶ τὴν φαύλην τῆς φαύλης αἰτίαν· καὶ ὁμοίως τοιῶσθε τινὰς ἀποδοτέον ἑκάστη τῶν ἕξεων τὰς ἐνεργείας. Κατὰ γὰρ τὰς τούτων διαφορὰς ἀκολουθοῦσιν ἕξεις. Διὰ ταῦτα πολλὴ διαφορὰ πρὸς τὴν ἕξιν, ἀπὸ τοῦ καλῶς ἢ κακῶς ἐκ νέων ἐθίζεσθαι· μάλλον δὲ πᾶσα ἢ τῶν ἕξεων διαφορὰ ἐκείθεν ἐστίν.

justi, temperanter, temperantes, fortiter, fortes quoque evadimus.

Et hoc quidem confirmat quod in civitatibus fieri videmus, ubi legum latores virtutis assuetudine bonos efficiunt cives. Quippe tam præmiis virtutum quam pœnis ad honestas eos actiones compellunt, atque ita etiam honestos reddunt. Quodsi non omnes hoc faciunt, falluntur: nam hæc est omnium qui leges ferunt, mens et voluntas, ut cives ad bonas actiones assuefaciant. Quare non a natura, sed a consuetudine proficiscuntur virtutes.

Præterea ex iisdem rebus et per eosdem mores eademque actiones omnis virtus et nascitur et interit: nascitur enim a bonis moribus, interit a contrariis: eodemque modo ars. Etenim fidibus canendo et boni fidicines fiunt et mali: bene quidem canendo boni, male autem, mali: similiter et architecti et reliqui omnes artifices in artibus suis versando aut boni fiunt aut mali: nam ex eo quod bene ædificant boni sunt architecti, ex eo quod male, mali futuri. Nisi enim a tali muneris functione talis ars proficisceretur, sed natura fingeret createtque artificem, nemini ad percipiendam artem magistro opus esset: sed omnes statim aut boni forent, aut contra. Eodem igitur modo et in virtutibus se habet res. Nam dum agimus ea quæ ad contractus hominum spectant, alii justii, alii injustii evadimus: partim juste agendo omnia et ex lege, partim ex contrario vitæ instituto. Rursus quoties in pericula incidimus, aut timere assuescimus aut contidere: unde alii fortes, alii timidi evadimus. Similis et cupiditatum irarumque ratio est. Namque moribus eorumque assuetudine alii temperantes et lenes, alii intemperantes et iracundi efficiuntur: atque ut uno verbo et summam dicam, omnis habitus ex simili muneris functione atque actione oritur: e bona bonus, e mala autem malus. Quamobrem neque simplex muneris functio boni habitus causa dicenda est, sed bona: neque mali quævis muneris functio, sed mala. Plane ut in architectura: neque enim boni in ædificando habitus causa simplex ædificandi actus dicitur esse, sed bona boni, sicut mala mali: omninoque similibus habitibus similes quoque munerum functiones tribuende sunt. Harum enim differentiam habitus etiam differentes ac dispares sequuntur. Quocirca multum interest ad singulorum habitum, utrum bene an male agere a pueris assuescamus: immo vero tota habituum differentia inde pendet.

* * * Μαρτυρεῖ δὲ καὶ τὸ κτλ. — * * * Ἐτι ἐκ τῶν αὐτῶν κτλ.

Κεφ. β'.

Ἵτι αἱ κατ' ἀρετὴν πράξεις μεσοτήτες εἰσι, καὶ ὑπὸ ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως φθείρονται.

Ἐπεὶ οὖν ἡ παροῦσα πραγματεία οὐκ ἔστι τοῦ θεωρητικοῦ φιλοσοφίας μέρους, ὃ τὴν θεωρίαν τῆς ἀληθείας μόνον ἔχει τέλος, (καταγίνεται γὰρ περὶ τὰ ὄντα, ἃ μόνον γνωστά εἰσιν, οὐ μέντοι καὶ πρακτά,) ἀλλὰ τοῦ πρακτικοῦ μέρους ἐστίν, ὃ τέλος ἔχει τὸ ποιῆσαι τὸ ἀγαθόν· (οὐ γὰρ ἵνα εἰδῶμεν τί ἐστίν ἡ ἀρετὴ σκοπεύμεθα, ἀλλ' ἵν' ἀγαθοὶ γενώμεθα· ἐπεὶ εἰ οὕτως εἶχεν, οὐδὲν ἂν ἦν ὄφελος ἡμῖν τῆς σπουδῆς, μὴ πρὸς τὸ τέλος ἀφικνουμένοις·) ἐπεὶ οὖν αἱ πράξεις τὸ τέλος, σκοπεύμεθα τὰ περὶ τὰς πράξεις, αἱ κύριαί εἰσι, καθάπερ εἴρηται, τοῦ ἀγαθοῦ ἢ πονηρὰς τὰς ἐξείς γενέσθαι, ὑπὲρ ὧν ὁ λόγος ἡμῖν. Τὸ μὲν οὖν οὕτω διορίσασθαι τὰς ἀγαθὰς πράξεις, τὰς κατὰ τὸν ὀρθὸν γινομένας λόγον, καὶ τὰς πονηρὰς τοῦναντίον, ἀληθὲς μὲν, οὐκ ἔστι δὲ ἱκανὸν τὰς πράξεις σημεῖναι^β. Τὸ γὰρ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον γίνεσθαι, καθόλου τί ἐστι· τὸ δὲ τοιοῦτον ἀποδιδόμενον οὐχ ἱκανὸν πρᾶγμα ἀγνωσούμενον ὑποδείξει. Τὸν γὰρ ἐρωτῶντα περὶ τοῦ ἀνθρώπου τί ἐστίν, τὸ ζῶον^α ἀποδιδόμενον οὐκ ἀρκεῖ διδάξαι τὸν περὶ αὐτοῦ λόγον. Διὰ τοῦτο, τοῦτο μὲν ὑπερκείμενον βῆθησεται δὲ ὕστερον περὶ αὐτοῦ, καὶ τί ἐστίν ὀρθὸς λόγος, καὶ πῶς ἔχει^δ πρὸς τὰς ἄλλας ἀρετάς. Ἐκεῖνο δὲ προδιολογοίεσθω, ὅτι πάντα τὸν περὶ τῶν πρακτῶν λόγον, δηλονότι, τὸν περὶ τῶν πράξεων, τίνες αὐτῶν ἀγαθαί, καὶ τίνες αἱ φαῦλαι, οὐκ ἀκριβῶς, ἀλλ' ὡς ἐν τύπῳ, γίνεσθαι δεῖ· ὥσπερ καὶ κατ' ἀρχὰς εἶπομεν, ὅτι ταῖς ὕλαις ἀκολούθως τοὺς λόγους τοὺς περὶ αὐτῶν ἀπαιτεῖν προσήκει. Ἐπεὶ καὶ αἱ πράξεις καὶ τὰ ἐν αὐταῖς συμφέροντα οὐ τὰ αὐτὰ εἰσιν αἶψι, ὥσπερ οὐδὲ τὰ νῦν ὑγιεινά· (ἀλλὰ νῦν μὲν τοῦτο, νῦν δὲ τοῦναντίον ἅπαν· ταῖς γὰρ διαθέσεις τῶν σωμάτων καὶ ταῖς τοῦ καιροῦ μεταβολαῖς συμμεταβάλλουσιν) οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν πράξεων ἔχει· αἱ αὐταὶ γὰρ νῦν μὲν βλαβεραί, νῦν δὲ ὠφελίαν ἔνεγκαν, καὶ τοῖς αὐτοῖς ἀνθρώποις πολλακίς. Οὕτω δὲ ἀκριβῶς διορίσθαι μὴ δυναμένου τοῦ περὶ τῶν καθόλου λόγου, ἔτι μᾶλλον σφαλερώτερος ὁ περὶ τῶν καθ' ἕκαστα·^ε τὰ γὰρ καθ' ἕκαστα τῶν καθόλου ἦττον δυνάμεθα γινώσκειν· ἡ γὰρ περὶ ταῦτα σκέψις οὔτε ὑπὸ τέχνην ἐστὶ τινα, οὔτε μέθοδον καὶ παραγγελίαν ὄρισμένην. Καὶ διὰ τοῦτο ὅσον ἐστὶ τοὺς πράττοντας· πρὸς τὸν καιρὸν βλέπειν, καὶ ἀπὸ τούτου ζητεῖν τὸν περὶ τῶν πράξεων λόγον· γινώσκονται γὰρ εἰ ἀγαθαί εἰσιν αἱ πράξεις, ἢ φαῦλαι, τοῦτον τὸν τρόπον σκοποῦντες, ὥσπερ καὶ ἱατροὶ καὶ κυβερνήται ποιοῦσι· τὰς γὰρ κατὰ τὴν τέχνην πράξεις ἑκάτερος ἀπὸ τοῦ καιροῦ κρίνουσιν. Ἀλλὰ καίπερ ὄντος τοιοῦτου τοῦ παρόντος λόγου, πειρατέον βοηθεῖν τῇ κατ' αὐτὸν ἀρετῇ.

^α Καὶ πρῶτον τοῦτο θεωρητέον, ὅτι αἱ κατ' ἀρετῆν

Cap. II.

Actiones virtuti consentaneas esse res medias, easque abundantia et defectu corrumpi.

Quum ergo hoc in quo nunc versamur argumentum non referatur ad contemplativam philosophiam, quæ solam veritatis contemplationem habet finem, (quia circa eas versatur res, quæ animo tantum comprehenduntur, ad usum autem actionemque non convertuntur) sed contra activæ pars sit, cui propositum est recte facere: (non enim quid sit virtus ut sciamus, hic disserimus, sed ut boni evadamus: quia si illud spectaremus, periret nobis opera, siquidem ad finem nostrum pervenire non possemus:) quum ergo finis sint actiones, de illis jam videamus, quæ ut supra diximus, efficiunt, ut vel boni sint habitus vel mali, de quibus hic sermo est. Cæterum bonas actiones ita definire, ut eas rectæ rationi congruere dicamus, atque e contrario malas, verum quidem est, sed ad eas ab aliis distinguendas non valet. Nam actionum rectæ rationi convenientium notio universalis est: at talis explicatio ad denotandas res prius ignotas nihil adjuvat. Nam si quis quærat, quid sit homo, alius vero respondeat, esse animal, nequaquam totum quod de homine dicitur, expresserit. Quare in præsentia hoc differatur: postea vero et quid recta sit ratio et quo pacto ad reliquas virtutes se habeat, exponemus. Illud vero prius concedatur, totam hanc quæ de rebus in agendo positis habetur orationem, hoc est, eam qua quæ bonæ sint actiones quæque malæ ostenditur, rudiore quadam forma et adumbrata, non exquisita neque accuratius expressa constare oportere, ut etiam initio diximus, quod sermones materiæ subjectæ convenientes sint postulandi. Quoniam et actiones ipsæ et quæ in iis sunt utilia non semper eadem sunt, sicut neque quæ nunc sunt salubria: (sed nunc hoc, nunc omnino contrarium salubre est: cum corporum enim affectionibus et temporum vicibus hæc quoque mutantur); eodem modo et in actionibus res se habet: eadem enim modo nocent, modo prosunt, et iisdem sæpe hominibus. Quum igitur ea quæ ad genus universum pertinet oratio, diligenter elaborata esse non possit, tum multo minus subtilis multoque fallacior est is qui de singulis rebus habetur sermo, quia singulas res minus quam universa rerum genera cognoscere possumus: siquidem harum consideratio neque sub artem aliquam rationemque neque sub definita præcepta cadit. Quocirca eos qui in rebus agendis versantur semper oportet occasionem intueri atque hinc sumere sermonem de actionibus habendum: hæc enim modo actionum aut bonitatem aut pravitatem cognoscens, quemadmodum et medici faciunt et gubernatores: utrique enim actiones artibus suis congruentes occasione dijudicant. Veruntamen etiamsi talis sit hæc quam instituimus oratio, danda tamen opera est, ut ejus veritati succurramus.

Jam primum illud animadvertendum ac sciendum est,

^β Πρῶτον οὖν τοῦτο θεωρητέον κτλ.

πράξεις ὑπὸ ἐνδείας ἢ ὑπερβολῆς περὶ καὶ φθειροῦσθαι ὡς περ ἐπὶ τῆς ἰσχύος καὶ τῆς ὑγείας ὁρώμεν· δεῖ γὰρ ὑπὲρ τῶν ἀφανῶν τοῖς φανεροῖς μαρτυροῖς χρῆσθαι¹. Τὰ τε γὰρ ὑπερβάλλοντα γυμνάσια τὴν ἰσχύον τοῦ σώματος διαφθείρει, καὶ τὰ ἐλλείποντα τοῦ μετρίου· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ τὰ σιτία καὶ τὰ ποτά· τὰ μὲν πλείω ἢ ἐλάττω τῶν δεόντων τὴν ὑγίειαν ἀπελαύνει, τὰ μέσα δὲ καὶ ποιεῖ καὶ αὔξει καὶ σώζει· οὕτως οὖν καὶ ἐπὶ τῆς σωφροσύνης καὶ τῆς ἀνδρείας² ἔχει, καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν. Ὅτε γὰρ³ πάντα φεύγων καὶ φοβούμενος καὶ μηδὲν ὑπομένων δειλὸς γίνεται· ὁ τε μηδὲν ὄλως φοβούμενος, ἀλλὰ πρὸς πάντα βραδίζων, θρασύς· ἀνδρεῖος δὲ, ὁ μέσος. Ὁμοίως δὲ καὶ ἡ σωφροσύνη ὑπὸ τῆς ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως φθίρεται· καὶ γὰρ ὁ μὲν πάσης ἡδονῆς ἀπολαύων καὶ μηδεμιᾶς ἀπεργόμενος ἀκόλαστός ἐστίν· ὁ δὲ πάσης φεύγων, ὡς περ οἱ ἄγροικοι, ἀναίσθητος· ὁ δὲ μέσος ὁ σώφρων ἐστίν· ὑπὸ τῆς μεσότητος γὰρ καὶ ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ ἀνδρεία⁴ σώζεται.

* Ὅθ' μόνον δὲ αἱ ἐνέργειαι, δι' ὧν αἱ γενέσεις καὶ αἱ αὐξήσεις τῶν ἀρετῶν, καὶ αἱ φύσραϊ, καταλλήλως ἔχουσι τοῖς ἀποτελουμένοις, ἀγαθὰ μὲν, εἰ γεννωσὶ καὶ αὔξουσι, φαῦλα δὲ, εἰ φθειροῦσιν· ἀλλὰ καὶ αἱ μετὰ τὰς ἔξεις τῶν ἀρετῶν ἐνέργειαι, ὧν αἰτιαί εἰσιν⁵ αἱ ἔξεις ὡσαύτως ἔχουσι καὶ ὄφλον ἀπὸ τῶν ὁμοίων τῶν φανερωτέρων. Ἢ γὰρ ἰσχύς γίνεται ἐκ τοῦ πολλῆν τροφὴν λαμβάνειν καὶ πολλοὺς πόνους ὑπομένειν καὶ πάλιν ἡ ἰσχύς αἰτία γίνεται ταύτης τῆς ἐνεργείας· ὁ γὰρ ἰσχυρὸς δύναται μάλιστα πολλὴν τροφὴν λαμβάνειν, καὶ πολλοὺς πόνους ὑπομένειν. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν ἔχει· καὶ γὰρ ἐκ τοῦ ἀπέχεσθαι τῶν ἡδονῶν σώφρωνος γινόμεθα, καὶ σώφρονος γενόμενοι δυνάμεθα τῶν ἡδονῶν ἀπέχεσθαι μᾶλλον ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῆς ἀνδρείας⁶· ἐπιζόμενοι γὰρ καταφρονεῖν τῶν φοβερῶν⁷ καὶ ὑπομένειν αὐτά, γινόμεθα ἀνδρεῖοι· γενόμενοι δὲ αὐτὸ τοῦτο πάλιν πλέον δυνάμεθα καὶ ὑπομένειν τὰ φοβερά.

(Scripsi : ^a εἰδῶμεν τί ἐστίν] vulgo εἰδῶμέν τί ἐστίν. — ^b σημαῖν] vulgo σημαῖναι. — ^c τί ἐστίν, τὸ ζῶον] vulgo τί ἐστίν, τὸ ζῶον. — ^d καὶ πῶς ἔχει] cod. καὶ πῶς ἔχει. — ^e καθ' ἕκαστα] bis; vulgo καθέκαστα. — ^f χρῆσθαι] cod. κεχρησθαι. — ^g ἀνδρείας] cod. ἀνδρείας. — ^h ὁ τε γὰρ] vulgo ὁ, τε γὰρ. — ⁱ ἀνδρεία] cod. ἀνδρεία. — ^k αἰτιαί εἰσιν] vulgo αἰτιαί εἰσιν. — ^l ἀνδρείας] cod. ἀνδρείας. — τῶν φοβερῶν] ex Aristotele; cod. τῶν ἡδονῶν.)

Κεφ. γ'.

Ἵτι περὶ ἡδονᾶς καὶ λύπας ἐστίν ἡ θητικὴ ἀρετή.

** Ἐπει δὲ καὶ πρὶν εἰς ἔξιν ἐλθεῖν ἀρετῆς καὶ μετὰ τὴν ἔξιν τὰς αὐτὰς ἐπιδεικνύμεθα ἐνεργείας, τί ση

actiones virtuti consentaneas ab eo quod parum et ab eo quod nimium est, corrumpi ac periri solere natura, quemadmodum in viribus corporis et valetudine fieri videmus : perspicuis enim exemplis ad ea quæ obscura sunt declaranda, testimonii loco utendum est. Nam et immoderate et pauciores aut remissiores quam par sit exercitationes corporis vires minuunt et corrumpunt, itemque esculenta et potulenta æque copiosiora ac parciora valetudinem lædunt ac perdunt : at vero moderata efficiunt eam, augment ac tumentur. Eodem igitur modo se res habet in temperantia quoque et fortitudine cæterisque virtutibus. Nam ut qui fugit et extimescit omnia, neque quidquam sustinet, is timidus efficitur : sic qui omnino nihil metuit, sed omnibus periculis se offert, fit audax : medium autem quiddam tenet fortis. Similiter et temperantia ab eo quod nimium est et parum corrumpitur : etenim tum qui omni genere voluptatis perfruitur nullaque sese abstinere, in-temperans, tum qui ab omnibus refugit, quemadmodum solent homines agrestes, stupidus evadit : sed medium quiddam tenet temperans, siquidem mediocritas et temperantiam et fortitudinem servat.

Non solum autem actus, quibus generantur, augentur et corrumpuntur virtutes, respondent iis quæ inde oriuntur, ut boni sint, si generent et augeant illas, mali, si corrumpant : sed etiam istæ quæ habitum sequuntur, et quarum causa est habitus, eodem modo se habent actiones honestæ ; quod ex aliis tum similibus tum manifestioribus apparet. Nimirum corporis robur maxime ex eo nascitur quod quis copiosum cibum capiat, multosque labores perferat, quod robur rursus hujus industriæ causa est. Qui enim corporis viribus valet, maxime rursus tum cibum copiosum sumere, tum multos labores ferre potest. Similiter et in virtutibus se res habet. Nam quemadmodum fugiendis voluptatibus temperantes evadimus, et temperantes facti magis etiam abstinere voluptatibus possumus : sic similis et fortitudinis ratio est. Quippe et assuescendo ea quæ terribilia sunt contemnere eaque sustinere fortes efficiuntur : et fortitudinem consecuti rursus magis ea quæ terrorem afferunt subire ac perferre possumus.

Cap. III.

In voluptatibus et doloribus moralem virtutem versari.

Quoniam ergo priusquam virtutis habitum consequamur, et postquam eum consecuti sumus, iisdem muner-

* Ἄλλ' οὐ μόνον αἱ γενέσεις κτλ. — ** Cap. 3. σημεῖον δὲ δεῖ ποιησθαι.

μείον γένοιτ' ἂν τῶν ἐχόντων τὰς ἐξεις, ἢ τῶν μήπω κτησαμένων; οὐδὲν ἄλλο, ἢ ἡ ἐπὶ τοῖς κατ' ἀρετὴν ἔργοις ἡδονὴ τε καὶ λύπη. Ὁ μὲν γὰρ ἀπεχόμενος τῶν σωματικῶν ἡδονῶν, καὶ τῷ ἀπέχεσθαι χαίρων, οὗτος σώφρων ἐστίν· ὁ δὲ ἀχθόμενος, ἀκόλατος ἔστι. Καὶ ὁ μὲν ὑπομένων τὰ δεινά, καὶ χαίρων, ἢ μὴ λυπούμενός γε, ἀνδρείος· ὁ δὲ λυπούμενος, δειλὸς ἔστι.

* Περὶ ἡδονὰς γὰρ καὶ λύπας ἐστὶν ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ. Διὰ μὲν γὰρ τὴν ἡδονὴν τὰ φαῦλα πράττομεν διὰ δὲ τὴν λύπην τῶν καλῶν ἀπεχόμεθα. Διὰ τοῦτο δεῖ τῶν ἀγαθῶν ἐθῶν καὶ πράξεων εὐθύς ἐκ παίδων πολὺν ποιήσασθαι λόγον, ὡς ὁ Πλάτων φησί, καὶ ἀνάγεσθαι παῖδας ὄντας τοῖς τοιούτοις ἔθεισιν, ὥστε δυναθῆναι χαίρειν μὲν οἷς δεῖ, λυπεῖσθαι δὲ οἷς προσήκει^a λυπεῖσθαι· ἢ γὰρ ὀρθὴ καὶ κατὰ λόγον παιδεία αὕτη ἐστίν. Ἔτι, ἐπεὶ αἱ ἀρεταὶ πράξεις εἰσὶν ἡ πάθη, οἷς δὲ τις πράττει ἢ πάσχει, ἢ χαίρει ἔαν βουλόμενος πράττει ἢ πάσχει, ἢ λυπεῖται ἔαν ἄλλου βιαζομένου, φανερόν ὅτι πᾶσα ἀρετὴ περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας ἐστίν. Ἔτι δὲ καὶ ἀπὸ τῶν ἐν ταῖς πολιτείαις κολάσεων φανερόν· τοὺς γὰρ τοῖς πονηροῖς ἡδομένους λυποῦντας οἱ νομοθέται πείθουσι τὰ μὲν φαῦλα μισεῖν, ἡδέσθαι δὲ τοῖς ἀγαθοῖς ἔργοις· καὶ οὕτως ἐντιθέασιν αὐτοῖς ἐθίζοντες τὴν ἐπ' ἀρετῇ ἡδονήν. Αἱ γὰρ τοιαῦτα κολάσεις πρὸς τοὺς νοσοῦντας τὰ πολιτικὰ ἰατρειῶν ἔχουσι λόγον. Καὶ καθάπερ ἐκείνας ἐναντία αἱ νόσοι ἄς θεραπεύουσι, καὶ ἔαν ἴδωμεν ἰατρὸν ψυχρὰν προσάγοντα θεραπείαν, γινώσκωμεν εὐθύς τὴν νόσον ἀπὸ θερμῆς συστήναι, οὕτω καὶ ἀπὸ τῶν κολάσεων ὀδονηρῶν οὐσῶν γινώσκωμεν, ὅτι θεραπευόμεναι κακίαι ἀπὸ ἡδονῆς γίνονται. Ἔτι, καθὼς εἴρηται, πᾶσα ψυχῆς ἐξίς, ὑπ' ὧν τίκεται, καὶ βελτίων ἢ χείρων γίνεται, πρὸς ταῦτα τὴν φύσιν ἔχει, καὶ ἐν αὐτοῖς συνίσταται· ἄλλα ἀπὸ τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς λύπης αἱ φαῦλαι γίνονται ἐξεις, δηλαδὴ τοῦ διώκειν τὴν ἡδονήν, ὥσπερ οὐ δεῖ, καὶ ὅτε οὐ δεῖ, καὶ ἄλλοις φεύγειν τὴν λύπην ὅτε οὐ δεῖ, καὶ ὡς οὐ δεῖ, καὶ ὅπου οὐ δεῖ· καὶ ὅσαι ἄλλαι περιστάσεις πονηρὰν ποιοῦσι τὴν ζητήσιν τῆς ἡδονῆς, ἢ τὴν φυγὴν τῆς λύπης· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῆς ἀρετῆς ἔχει· συνίσταται γὰρ ἀπὸ τοῦ διώκειν καὶ φεύγειν τὴν ἡδονήν καὶ τὴν λύπην ὡς δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ. Ὅστε φανερόν, ὅτι περὶ ταύτας αἱ ἐξεις τὴν φύσιν ἔχουσι, καὶ ἐν αὐταῖς συνίστανται. Διὰ τοῦτο καὶ τινες ὀρίζονται τὰς ἀρετάς, ἀπαθείας καὶ ἡρεμίας εἶναι, ἀπὸ τῆς ἡδονῆς τὸν ὀρισμὸν λαμβάνοντες· καίτοι οὐ καλῶς ὀρίζονται· ὅτι ἀπλῶς ἄνευ προσθήκης ποιοῦνται τὸν ὀρισμὸν, μὴ προστιθέντες τῇ ἡρεμίᾳ καὶ ἀπαθείᾳ, τὸ ὡς δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ, καὶ τὰς ἄλλας περιστάσεις. Ἀπόκειται ἄρα ἡ ἀρετὴ εἶναι ἡ ἐξίς ἢ οὕτως ἔχουσα περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας, καθὼς προσδιωρισάμεθα, τῶν βελτίστον πρακτικῆ. Ἡ δὲ κακία τούναντιον. Γινώσκωμεν ὃ ἂν ἔτι βέλτιον περὶ τῶν εἰρημένων, καὶ

bus fungimur, quo signo iudicabimus aliquem aut consecutum esse hunc habitum, aut nondum eum habere? Null., certe alio quam voluptate ex honestis actionibus aut molestia capta. Nam qui se a corporis voluptatibus abstinet, hacque ipsa abstinentia delectatur, is temperans est, qui vero molestiam inde trahit, est adhuc intemperans. Jam qui res graves et acerbis perfert iisque lætatur, aut certe non dolet, fortis est: qui vero dolet, adhuc est timidus.

Quippe in voluptatibus et doloribus omnis moralis versatur virtus; siquidem voluptatis causa turpia facinora facimus, doloris causa autem a recte factis abstinemus. Quapropter magna morum recteque factorum statim a pueris, ut ait Plato, habenda est ratio: ac talibus moribus assuetos educari convenit pueros, ut quibus rebus oportet, iis rebus lætari et dolere possint: hæc enim recta rationique congruens educatio est. Præterea, quoniam in actionibus affectibusque consistunt virtutes, iis vero quæ agit aliquis aut quibus afficitur, vel gaudet si volens ea agit, vel dolet, si ab alio cogatur, satis manifestum est, in voluptatibus et doloribus omnem versari virtutem. Sed etidem ex penis illis quas in republica proponi videmus, satis apparet: nimirum eos qui malis facinoribus gaudent, ut ab iis abhorreant, contraque honestis actionibus delectentur, dolore legum latores solent adducere: atque ita assuefaciendo voluptatem e virtute capiendam paulatim iis instillant. Nemp e ejusmodi penæ ægros in republica curant, ac medicinæ loco sunt. Et quemadmodum cum medicina pugnant morbi quos medicina curat, et quum frigidam medicinam a medico adhiberi videmus, statim intelligimus morbum a calore esse natum, ita etiam e penis acerbis intelligimus, mala quæ curantur a voluptate orta esse. Præterea, sicut supra diximus, quibus rebus omnis animi habitus et nascitur, et melior vel deterior fit, ad eas res ejus natura pertinet, et in iis consistit: at a voluptate et dolore repetendi sunt vitiosi habitus nobis ingenerati, ut nimirum voluptates consectemur secus quam oportet, et quum non oportet, dolorem contra quum non oportet, secusque quam oportet, et ubi non oportet fugiamus, et si quæ aliæ occasiones malam faciunt vel voluptatis consecrationem vel doloris fugam: eodem modo et in virtute se res habet: quæ in voluptatis consecratione et doloris fuga, ut oportet, et quum oportet, consistit. Ex quo apparet, in duabus hæc rebus versari habituum naturam et consistere. Quocirca nonnulli omnem virtutem affectuum vacuitatem et tranquillitatem definiunt, quam definitionem a voluptate mutuunt: nec tamen recte definiunt, quia simpliciter et sine adjectione ulla hoc faciunt, non addentes tranquillitati et affectuum vacuitati, ut oportet et quum oportet et reliquis occasiones. Hoc ergo tanquam concessum ponitur, virtutem esse habitum, quæ quum in voluptatibus et doloribus versetur, quemadmodum diximus, optima quæque agat. Vitium autem contra. Cæterum de his ipsis, de quibus jam locuti sumus, multo incorruptius e sequentibus iudicabimus. Quum enim tria

* Περὶ ἡδονὰς γὰρ καὶ λύπας κτλ.

ἀπὸ τούτων τῶν λόγων. Τριῶν γὰρ ὄντων δι' ἃ τις αἰρεῖται τι, ^b καὶ τοσούτων δι' ἃ τις φεύγει τι ^c καλοῦ, συμφέροντος, ἡδέος· αἰσχροῦ, ἀσυμφόρου, λυπηροῦ· ὁ μὲν ἀγαθός πᾶσι κατὰ τὸ εἶκος ἐπιβάλλει, διώκων μὲν τὰ ἀρῆστα, φεύγων δὲ ἃ βλάβη διώκειν, ὁ δὲ κακός ἀμαρτάνει περὶ κρίσει αὐτῶν, καὶ μάλιστα τὴν τοῦ ἡδέος· ἢ γὰρ ἡδονὴ οὐ μόνον κοινὴ ἐστὶ πᾶσι τοῖς ζῴοις, ^d ἀλλὰ καὶ πᾶσιν ἐπιταί τοῖς εἰρημένοις αἰρετοῖς. Ἄ γὰρ αἰρούμεθα, τούτοις πᾶσιν ἡδόμεθα. Καὶ ἐστὶ τὸ καλὸν καὶ συμφέρον ἡδὺ τῇ ἑαυτῶν φύσει· καὶ διὰ τοῦτο οἱ κακοὶ ἀπατῶνται, τὸ ἡδὺ καλὸν καὶ συμφέρον ἠγούμενοι πᾶν, διότι ἐπιταί νομίζοντες καὶ ἀντιστρέφειν· τὸ δὲ οὐχ οὕτως ἔχει· συμβαίνει γὰρ πολλὰ τῶν ἡδέων αἰσχρὰ καὶ ἀσύμφορα εἶναι· ὥστε φανερόν, ὅτι περὶ ἡδονᾶς καὶ λύπας αἱ ἀνθρώπινα καταγιγνόνται πράξεις. Ἔτι πᾶσιν ἡμῖν ἐκ νηπίου τοῦτο τὸ πάθος σύνεστι καὶ συντρέφεται, καθάπερ ἐγκυρωμένον τῷ βίῳ· καὶ τὰς ἀγαθὰς πράξεις καὶ τὰς πονηρὰς τούτῳ κρίνομεν τῷ κανόνι, τῷ τὰς μὲν λύπην φέρειν, τὰς δὲ ἡδονὴν, καὶ πάντες οὕτω κανονίζομεν τὰς ἐνεργείας, εἰ καὶ μὴ ὁμοίως, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἥττον· ὥστε ἀνάγκη περὶ ἡδονᾶς καὶ λύπας εἶναι τὴν πᾶσαν ταυτηνὴν πραγματείαν. Οὐ γὰρ μικρὸν βοηθεῖ τῷ ζητοῦντι τὰ πρακτέα, τὸ εἰδέναι, τί ἐστὶ τὸ καλῶς χαίρειν ἢ λυπεῖσθαι, ἢ τὸ κακῶς· ἐπεὶ μὴδὲ μικρὸν μέρος τῶν πράξεων τὸ ἡδέσθαι καλῶς ἢ λυπεῖσθαι, ἢ τούναντιον. Ἀπὸ τούτων γὰρ τὰ τῶν ἀνθρώπων ἦθη γινώσκομεν, ἢ φαῦλα ἢ ἀγαθὰ. Ἔτι ὅσα τῶν πρακτέων οὐκ εἰσὶ βῆδαι, ^e περὶ ταῦτα καὶ τέχνη καταγίνεται καὶ ἀρετὴ· πρὸς γὰρ τὰ βῆδαι οὐδεμία χρεία πολυχρονίου ἔθους, ἢ μεθόσου τεχνικῆς· ὥστε ὅσα χαλεπώτερα, τοσούτῳ μεζζονος δεήσονται καὶ τέχνης καὶ ἀρετῆς· ἐπεὶ καὶ βέλτιον τὸ τὰ χαλεπώτερα διαθέσθαι καλῶς τοῦ τῶν βῆδίων περιγενέσθαι· ἢ ἀρετῆ· ἄρα μάλιστα ἐν τοῖς χαλεπωτέροις ἐστὶ, καὶ περὶ ταῦτα καταγίνεται. Ἔστι δὲ χαλεπώτερον τῷ σπουδαίῳ ἡδονὴ μάχεσθαι, ἢ θυμῷ, καθά φησιν Ἡράκλειτος· καὶ διὰ τοῦτο ἄρα περὶ ἡδονᾶς καὶ λύπας εἶναι ἀνάγκη πᾶσαν τὴν πραγματείαν καὶ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς πολιτικῆς· ὁ μὲν γὰρ καλῶς χρώμενος ἡδονῇ καὶ λύπῃ, ἀγαθός, ὁ δὲ κακῶς, κακός.

(Scrīpsi : ° προσήκει] eod. προσῆκε. — ^b αἰρεῖται τι] vulgo αἰρεῖται τι. — ^c φεύγει τι] vulgo φεύγει τί. — ^d ζῴοις] vulgo ζῴοις] — ^e οὐκ εἰσὶ βῆδαι] vulgo οὐκ εἰσὶ βῆδαι. —

Κεφ. δ'.

Cap. IV.

* Ὅτι διαφέρει ὁ δίκαιος τοῦ ποιούντος τὰ δίκαια, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως.

Differre justum ab eo qui juste facit, ac similiter in reliquis.

* Ὅτι μὲν οὖν ἢ ἀρετὴ περὶ ἡδονᾶς καὶ λύπας ἐστὶ, καὶ ὅτι ἐξ ὧν γίνεται, ἀπὸ τούτων καὶ αὐξεται καὶ φθίβεται, καθ' ἕτερον τρόπον καὶ ἕτερον τῶν ἐνεργ-

sint, quorum causa aliquid expeditur, totidemque quorum causa aliquid vitatur : honestum dico, utile, jucundum ; turpe item, inutile, molestum : vir quidem bonus omnia hæc, ut oportet, sequitur, quæque optima sunt, petit, quæ vero cum damno conjuncta sunt, vitat : improbus vero male de iis judicat, maximeque de jucundo, neque enim communis tantum omnibus animalibus est voluptas, sed omnia etiam ea sequitur, quæ expetenda esse diximus. Quæ enim expetimus, iis omnibus delectamur. Sic et honestum et utile natura sua est jucundum : ac propterea falluntur improbi, qui omne quod jucundum est honestum quoque et utile esse arbitrantur : ita sentientes, quia jucunditas hæc ipsa sequatur, ratiq̄ue converti hæc duo posse : at hoc falsum est : accidit enim, ut multa eorum quæ jucunda sunt, turpia simul et inutilia sint : unde rursus apparet, in voluptatibus et doloribus actiones humanas versari. Præterea a teneris unguiculis hic animi affectus omnibus nobis inest unaque adolescit, totaque vita nostra quasi tincta eo est et imbuta : sed et facinora omnia tam præclara quam mala hæc quasi regula judicamus, quod alia voluptatem, alia molestiam afferant, omnesque ad hanc normam industrias nostras si non æqualiter, at magis aut minus dirigimus. Quamobrem necesse est in voluptatibus et doloribus totum hunc tractatum versari. Neque enim parum prodest homini, quid agendum sit quærenti, nosse quid sit recte lætari vel dolere, aut perperam : quoniam honesta voluptas vel dolor honestus, aut contra, ipsarum actionum haud exigua pars est. Hinc enim hominum mores aut malos aut bonos esse intelligimus. Insuper si quæ actiones non sunt faciles, his et ars occupatur et virtus : nam ad res faciles gerendas neque diuturna consuetudine opus est, neque discendi ratione : quare quanto difficiliores sunt actiones, tanto majorem et artem et virtutem flagitabunt : quia præstat, quæ difficilia sunt recte administrare, quam quæ facilia sunt superare : quapropter maxime in difficilioribus virtus est, iisque occupatur. Difficilius autem viro bono est, ut ait Heraclitus, voluptati quam iracundiæ obistere, ideoque necesse est in voluptatibus ac doloribus omne studium suum et virtus ponat et prudentia civilis : qui enim bene voluptate utitur et dolore, bonus ; qui male, malus est.

Virtutem igitur in voluptatibus ac doloribus versari ; et quibus ex rebus gignitur, ab iisdem eam etiam augeri vel perimi, prout vel hoc modo vel illo aliquid molinur,

γεῖτων γινομένων, καὶ ὅτι ἐξ ἰδῶν ἐγένετο, περὶ ταῦτα καὶ ἐνεργεῖ, εἴρηται.

* Ἀπορήσειε δ' ἂν τις πῶς λέγομεν ὅτι τὸν θέλοντα δίκαια γενέσθαι δεῖ τὰ δίκαια ποιεῖν, καὶ τὸν σώφρονα τὰ σώφρονα· οἱ γὰρ τὰ δίκαια πράττοντες δίκαιοι πάντως εἰσὶ, καὶ οἱ τὰ σώφρονα σώφρονες, ὡσπερ οἱ πράττοντες τὰ μουσικὰ ἢ γραμματικὰ, μουσικοὶ εἰσι καὶ γραμματικοί.

** Λέγομεν δὲ πρὸς τοῦτο, ὅτι φαίνεται τις οὔσα διαφορὰ τοῦ τὰ δίκαια ποιῶντος καὶ τοῦ δικαίου, ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν τεχνῶν. Ἐνδέχεται γὰρ τινα γραμματικὸν τι ποιῆσαι ἢ ἀπὸ τύχης, ἢ ἄλλου ὑποκειμένου, καὶ μὴ γραμματικὸν εἶναι· ἔσται δὲ γραμματικός, ὅτε γραμματικὸν τι ποιῆσει, καὶ γραμματικῶς τοῦτ' ἔστιν ἀκολουθῶν τῷ κανόνι τῆς ἐν αὐτῷ γραμματικῆς. Οὕτω καὶ τὰ δίκαια ἐνδέχεται ποιῆσαι τινα, καὶ μὴ δίκαιον εἶναι.

*** Μᾶλλον δὲ μείζων ἔστιν ἐν τούτοις ἢ διαφορὰ ἐπὶ τῆς ἀρετῆς, ἢ ἐπὶ τῶν τεχνῶν. Ἀγαθὸν γὰρ ἐν αὐταῖς ἔστι ταῖς ἐνεργεῖαις τῆς τέχνης. Ὡστε ἐάν τις μουσικὰ ποιῆ μουσικῆν εἰδῶς, οὐδὲν κωλύει μουσικὸν αὐτὸν ὀνομάζειν· ἔστι γὰρ μουσικός, καὶ ἐάν μὴ προαιρούμενος· αὐτὸς τὰ μουσικὰ ποιῆ, ἀλλὰ ἐτέρου βιαζομένου· ἐπὶ δὲ τῆς ἀρετῆς οὐχ οὕτως. Καὶ γὰρ ἐάν τις δίκαια ποιῆ, οὐκ ἂν εἴη δίκαιος, ἐάν μὴ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ πάνυ βουλόμενος ποιῆ, καὶ ὑπ' αὐτοῦ κινούμενος, καὶ οὐχ ἐτέρου βιαζομένου. Τότε γὰρ ἔσται δίκαιος, πρῶτον μὲν ἐάν πράττῃ τὰ δίκαια, γινώσκων ἃ πράττει· εἴπειτα, ἐάν προαιρούμενος αὐτὸς πράττῃ· καὶ τρίτον, εἰ βεβαίως καὶ ἀμετακινήτως ἔχει πρὸς τὴν πράξιν. Καὶ γὰρ οὐκ ἂν εἴη δίκαιος ὁ εἰδῶς μὲν τὰ δίκαια καὶ πράττων ἐκὼν, οἰόμενος δὲ μὴ πάντα χρόνον καιρὸν εἶναι δικαιοσύνης· ταῦτα δὲ πρὸς μὲν τὸ λαβεῖν τὰς ἄλλας τέχνας καὶ τεχνίτας εἶναι κατ' αὐτὰς οὐ ζητοῦνται, πλὴν τοῦ εἰδέναι χωρὶς γὰρ τοῦ εἰδέναι, πῶς ἂν τις εἴη τεχνίτης· εἰ δὲ μήτε προαιρούμενος τὴν τέχνην ποιεῖ, μήτε ἀμετακινήτως ἔχων πρὸς τὴν μεταγείρισιν τῆς τέχνης, οὐ διὰ τοῦτο κωλύεται τεχνίτης εἶναι· πρὸς δὲ τὴν ἀρετὴν, τὸ μὲν εἰδέναι περὶ αὐτῆς πάντα ἃ προσῆκεν εἰδέναι, μικρὸν ἢ οὐδὲν συντελεῖ, πρὸς τὸ σπουδαῖόν τινα γενέσθαι τὰ δ' ἄλλα οὐ μικρὸν, ἀλλὰ τὸ πᾶν δύναται· καὶ γὰρ ἐνδέχεται μηδὲν ἀκριβὲς περὶ ἀρετῆς εἰπεῖν, εἰδῶτα σπουδαῖον εἶναι. Χωρὶς δὲ τοῦ προαιρεῖσθαι καὶ ἀμετακινήτως ἔχειν^β πρὸς ἀρετὴν, ἀδύνατον εἶναι σπουδαῖον· ἅτινα ἐκ τοῦ πολλάκις ποιεῖν τὰς ἐνεργείας περιγίνεται, καθὼς εἴρηται.

**** Τὰ μὲν οὖν πράγματα, δίκαια καὶ σώφρονα· ἴταν ἢ τοιαῦτα, οἷα ἂν ὁ δίκαιος ἢ ὁ σώφρων πράξῃ·^γ δίκαιος δὲ καὶ σώφρων ἔστιν, οὐχ ὁ ταῦτα πράττων πᾶς, ἀλλὰ ὁ οὕτω πράττων ὡσπερ οἱ δίκαιοι καὶ οἱ σώφρο-

a quibus denique rebus ortum habuit, in iis quoque suo munere fungi, jam diximus. Sed quaerat aliquis, cur statuamus eum qui justus esse vult, juste quoque facere oportere, et temperanter qui temperans. Etenim tum qui juste faciunt, omnino sunt justus, tum qui temperanter, sunt temperantes, sicut homines musicorum grammaticorumque officia explentes musici sunt et grammatici.

Ad hoc respondemus, videri esse aliquam differentiam hominis juste facientis et viri justus, eodemque modo in artibus. Fieri enim potest, ut aliquis grammaticum quid efficiet, vel fortuito vel alio praeeunte, qui tamen non sit grammaticus: is vero qui et grammaticum quid faciet et grammaticus, erit grammaticus: hoc est, quum faciet aliquid ad normam grammaticae, qua praeditus est. Ita etiam cuiquam juste facere licet, qui tamen justus non sit.

Quin etiam major in virtute, quam in artibus hujus rei differentia animadvertitur. Bonum enim in ipsis artis operibus inest. Itaque si quis musicis eruditus ea quae musicae propria sunt faciat, nihil obstat, quominus dici possit musicus: est enim musicus, etiamsi non sponte artem musicam tractet, sed ab alio coactus: at virtutis non eadem est ratio. Nam si quis juste agat, non propterea est justus, nisi praeter reliqua, quae requiruntur, omnino etiam volens et ultroneus ita agit, et non ab alio coactus. Quippe tum demum justus erit, primum si juste agit, sciens quarum rerum auctor sit: deinde si ipse sua sponte agit, postremo si firma et constanti voluntate agit. Etenim qui novit justa volensque juste agit, nec tamen putat omne tempus justitiae esse idoneum, nondum justus est. Sed in aliis artibus si quis eas percipere atque egregius hujus generis artifex esse vult, horum nihil requiritur praeter scientiam; nam si alienus a scientia sit, quomodo quis artifex erit? Quodsi neque sponte artem colit, neque firmiter in ea exercenda persistit, nihil propterea obstat, quominus sit artifex: ad virtutem vero parum aut nihil prodest earum omnium rerum scientia, quas scire convenit eum qui vir bonus fieri velit: caetera vero non parvam vim habent, sed omnem: etenim fieri potest, ut qui de virtute subtiliter disserere nequeat, tamen vir bonus sit. Caeterum nisi sponte ad recte faciendum incumbit, atque in exercenda virtute firmiter persistit, bonus esse nemo potest: quae quidem ex frequenti munerum functione, ut dictum est, contingunt.

Res igitur justae ac temperatae dicuntur, quum tales sunt, quales vir justus ac temperans egerit: justus autem et temperans est, non quicumque has res gerit tantum, sed qui ita gerit ut justus ac temperantes homines.

* Cap. 4. ἀπορήσειε δ' ἂν τις, πῶς λέγομεν κτλ. — ** Ἡ οὐδὲ ἐπὶ τῶν τεχνῶν οὕτως ἔχει; κτλ. — *** Ἐτι οὐδὲ ὁμοίως ἔστιν ἐπὶ τῶν τεχνῶν κτλ. — **** Τὰ μὲν οὖν πράγματα δίκαια κτλ.

νες πράττουσιν. Ὡστε καλῶς λέγεται, ὅτι ἐκ τοῦ τὰ δίκαια ποιεῖν ὁ δίκαιος γίνεται, καὶ ἐκ τοῦ τὰ σώφρων ὁ σώφρων· δε δὲ μὴ πράττει ταῦτα, οὐδέποτε γίνεται ἀγαθός, οὐδὲ μελλήσει ποτὲ γενέσθαι.

* Ἄλλ' οἱ πλείους τῶν ἀνθρώπων ταῦτα μὲν οὐ πράττουσιν, ἐπὶ δὲ τὴν σοφίαν καταφεύγοντες καὶ τοὺς λόγους, οἴονται διὰ τοῦτο φιλοσοφεῖν, καὶ οἴονται σπουδαῖοι εἶναι, ὅτι μόνον περὶ τῆς ἀρετῆς ἀκριβῶς γινώσκουσιν εἰπεῖν· ὁμοίον τι ποιῶντες τοῖς κάμνουσιν, οἱ τῶν ἰατρῶν ἀκούουσι μὲν ἐπιμελῶς, ποιῶσι δὲ οὐδὲν τῶν προσταττομένων. Ὡσπερ τοίνυν ἐκεῖνοις οὐδέποτε ἔξει τὰ σώματα καλῶς, οὕτω θεραπευόμενοις, οὕτως οὐδὲ οὗτοι τὴν ψυχὴν καλλίως ποιήσουσιν, οὕτω φιλοσοφοῦντες.

(Scripsi : * ἀμετακινήτως] cod. ἀκινήτως. — ^b ἀμετακινήτως ἔχειν] cod. ἀκινήτως ἔχειν. — ^c οἷα ἂν ὁ δίκαιος ἢ ὁ σώφρων πράξει] cod. οἷα ἂν ὁ δίκαιος ἢ ὁ σώφρων πράξει. Satius hoc visum est, quam ex Aristotele reponere πράξει, præsertim quum librarii in his formis sæpe erraverint. Vid. Hermann. ad Viger. p. 819 et Bernhardy Syntax. p. 399. —)

Κεφ. ε'.

Ὅτι ἔξις ἐστὶν ἡ ἀρετὴ καὶ μεσότης.

** Μετὰ δὲ ταῦτα σκεπτόμεν τί ἐστὶν ἡ ἀρετὴ. Τρία γὰρ ἐστὶ τὰ ἐν τῇ ψυχῇ· πάθη, δυνάμεις, ἔξεις.

*** Καὶ πάθη μὲν εἰσὶν ἐπιθυμία, ὀργή, φόβος, θράσος, φθόνος, χαρὰ, φιλία, μῖσος, ^a πόθος, ζῆλος, ἔλεος· ὅλους οἷς ἔπεται ἡδονὴ ἢ λύπη.

**** Δυνάμεις δὲ αἱ πρὸς ταῦτα ἐπιτηδεύουσαι τῆς ψυχῆς, καθ' ἃς παθητικοὶ τούτων λεγόμεθα· οἷον, καθ' ἃς ἐσμεν ^b δυνατοὶ ὀργισθῆναι, ἢ λυπηθῆναι, ἢ ἐλεῆσαι.

***** Ἐξῆς δὲ, οἱ τρόποι, καθ' οὓς πάσχομεν τὰ πάθη, δηλονότι τὸ πάσχειν αὐτὰ καλῶς ἢ κακῶς· οἷον, πρὸς τὸ ὀργισθῆναι εἰ μὲν σφοδρῶς καὶ ἀσχετῶς ἔχομεν, ἢ τούναντίον ἀνεπιμένως καὶ μελαγχολῶς, κακῶς ἔχομεν· εἰ δὲ μέσως, καλῶς· ὁμοίως δὲ καὶ πρὸς τὰ ἄλλα. Τούτων δὲ τῶν τριῶν, τί ἐστὶν ἡ ἀρετὴ, πάθος, ἢ δυνάμεις, ἢ ἔξεις;

***** Πάθος μὲν οὐκ ἐστὶν οὔτε ἡ ἀρετὴ, οὔτε ἡ κακία. Κατὰ μὲν γὰρ τὴν ἀρετὴν σπουδαῖοι λεγόμεθα, καὶ κατὰ τὴν κακίαν φαῦλοι· κατὰ δὲ τὰ πάθη, οὐδαμῶς· οὐδεὶς γὰρ φαῦλος ἢ σπουδαῖος διὰ μόνον τὸ ὀργισθῆναι· ἢ ἀρετὴ ἄρα, ἢ ἡ κακία, οὐκ ἐστὶ πάθος. Ἔτι, κατὰ μὲν τὰ πάθη οὔτε ἐπαινούμεθα οὔτε ψεγόμεθα, κατὰ δὲ τὰς ἀρετὰς ἢ κακίας ἐπαινούμεθα ἢ ψεγόμεθα. Ἔτι ὀργιζόμεθα μὲν καὶ φοβούμεθα ἀπροαι-

solent. Itaque recte dicitur, justis actionibus justos et temperatis temperantes effici; his autem neglectis neminem unquam virum bonum vel esse vel futurum esse.

Sed plerique omnes quum hæc agere non curent, ad sapientiam et verba confugientes, se philosophari arbitrantur, bonique viri propterea sibi videntur esse, quod de virtute duntaxat subtiliter disserere possunt: non multum ab ægris differentes, qui diligenter quidem audiunt medicos, sed nihil eorum quæ ab illis præcipiuntur faciunt. Quomodum igitur illis nunquam corpus erit bene constitutum, quam diu ita curantur: sic neque hi emendabunt animum, quam diu hoc modo philosophantur.

Cap. V.

Habitus esse virtutem et mediocritatem.

Post hæc restat, ut videamus quid sit virtus. Tria enim sunt animo insita: perturbationes, facultates, habitus.

Et perturbationes quidem sunt cupiditas, ira, timor, audacia, invidia, gaudium, amicitia, odium, amor, æmulatio, misericordia, et omnino ea omnia quæ voluptas sequitur aut dolor.

Facultates autem sunt habilitates quædam animi his accommodatæ, quibus ad has perturbationes propensi esse dicimur, ut quarum impulsu vel ad irascendum vel ad dolendum vel ad miserendum proclives simus.

Habitus vero sunt modi, quibus perturbationes toleramus, nimirum vel bene vel male, veluti si ita affecti simus, ut vehementer et immoderate aut contra remitte et molliter irascamur, male affecti sumus: sin medio quodam modo, recte: itemque in cæteris. Jam vero ex his tribus quid est virtus? Estne perturbatio, facultas an habitus?

Et perturbatio quidem nec virtus est, nec vitium. Ex virtute enim boni esse dicimur, ex vitio mali: ex perturbationibus vero minime: quippe nemo aut malus dicitur, aut bonus, quatenus tantum irascitur: ergo virtus aut vitium non est perturbatio. Præterea ex perturbationibus nec laudamur nec vituperamur, ex virtutibus autem aut vitibus laudamur aut vituperamur. Insuper irascimur et timemus inconsulto, cæterisque

* Ἄλλ' οἱ πολλοὶ ταῦτα μὲν οὐ πράττουσιν κτλ. — ** Cap. 5. μετὰ δὲ ταῦτα κτλ. — *** Λέγω δὲ πάθη μὲν κτλ. — **** Δυνάμεις δὲ καθ' ἃς κτλ. — ***** Ἐξῆς δὲ, καθ' ἃς τὰ πάθη ἔχομεν κτλ. — ***** Πάθη μὲν οὐκ εἰσὶν κτλ.

ρέτως, καὶ τὰ ἄλλα πάσχομεν ὁμοίως· ἐπὶ δὲ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας οὐχ οὕτως· οὐκ ἄρα εἰσι πάθη. Ἔτι πρὸς τὰ πάθη οὐ λεγόμεθα διακείσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον κατ' αὐτὰ κινεῖσθαι· πρὸς δὲ τὴν ἀρετὴν διακείσθαι λεγόμεθα καὶ πρὸς τὴν κακίαν· οὐκ ἄρα εἰσι πάθη.

* Διὰ τὰ αὐτὰ δὲ οὐδὲ δυνάμεις εἰσίν. Οὔτε γὰρ φαῦλοι ἢ ἀγαθοὶ λεγόμεθα τῷ δύνασθαι ὀργισθῆναι ἀπλῶς, οὔτε ἐπαινούμεθα ἢ ψεγόμεθα. Οὔτε τῷ προαιρεῖσθαι δυνάμεθα ὀργισθῆναι, καθάπερ ἐπὶ τῆς ἀρετῆς ἔχει, ἀλλὰ μᾶλλον τῷ πεφυκέναι· ἀγαθοὶ γὰρ ἢ κακοὶ οὐ γινόμεθα φύσει, καθὼς ἐν τοῖς προειρημένοις ἐδείχθη.

** Εἰ οὖν μήτε πάθη αἱ ἀρεταί, μήτε δυνάμεις, λείπεται τῶν ἔξεων αὐτὰς εἶναι· τί μὲν οὖν ἔστιν ἀρετὴ τῷ γένει, εἴρηται· ἔστι γὰρ ἔξις.

*** Δεῖ δὲ μὴ μόνον ἔξιν αὐτὴν εἶναι λέγειν, ἀλλὰ προστιθέναι τὸ τοιάδε τις, τοῦτ' ἔστιν ὁ ἀγαθὸς ἢ γὰρ κακία ἔξις ἔστι πονηρά. Ῥητέον οὖν περὶ τῆς ἀρετῆς ἐκεῖνο, ὅτι πᾶσα ἀρετὴ αὐτὸ τε κοσμεῖ τὸ ἔχον τὴν ἀρετὴν, καὶ καλῶς ἔχειν ποιεῖ, καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ τὸ δι' αὐτῆς ἐνεργοῦμενον εὖ διατίθῃσιν. Οἶον ἢ τοῦ ὀφθαλμοῦ ἀρετὴ καὶ αὐτὸν τὸν ὀφθαλμὸν τελειοί, καὶ ποιεῖ ἀγαθόν, καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ, ὀηλονότης τὸ ὄρξιν· τῇ γὰρ τοῦ ὀφθαλμοῦ ἀρετῇ εὖ ὁρῶμεν. Ὅμοίως καὶ ἢ τοῦ ἵππου ἀρετὴ αὐτόν τε τὸν ἵππον κοσμεῖ καὶ ἀγαθὸν ποιεῖ, καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ· καὶ γὰρ τῇ τοιαύτῃ ἀρετῇ δύναται ἐνεγκεῖν καλῶς ἐπιβάτην, καὶ δραμεῖν, καὶ μεῖναι τοὺς πολεμίους. Ἐπεὶ δὲ οὕτως ἐπὶ πάντων ἔχει, καὶ ἢ ἀνθρωπίνῃ ὁμοίως ἂν ἔχοι· καὶ εἴη ἂν ἢ ἀνθρωπίνῃ ἀρετῇ, ἔξις ἀφ' ἧς ὁ ἀνθρώπος ἀγαθὸς γίνεται, καὶ ἀφ' ἧς τὸ ἀνθρώπινον ἔργον εὖ καὶ καλῶς ἀποτελεσεῖ. Πῶς δὲ ἔσται ἡμῖν ἢ τοιαύτη ἔξις; εἴρηται μὲν καὶ πρὸ ὀλίγου· ἐλέγομεν γὰρ τῆς μεσοτήτος αἰεὶ στοχάζεσθαι τῶν ἐπὶ τὰ πάθη κινήσεων, καὶ ἐαυτὸν ἐθίζειν ἐν τοῖς τοιούτοις τὸν ἐν ἀρετῇ ζῆν προαιρούμενον· ἔτι δὲ καὶ ἀπὸ τῶν λεχθησομένων ἔσται φανερόν, ἐὰν θεωρήσωμεν, ποία τις ἔστιν ἢ φύσις τῆς ἀρετῆς. Συκοπῶμεν δὲ οὕτως.

**** Ἐν παντὶ συνεχεῖ, ὅσον γραμμῇ, ἐπιφανείᾳ, σώματι, ἢ λόγῳ, ἢ χρόνῳ, καὶ ὅλως ἐν παντὶ δυνάμενῳ διαιρεθῆναι λαβεῖν ἔστι τὸ μὲν πλεῖον, τὸ δὲ ἐλάττων, τὸ δὲ ἴσον· οἷον ἐπὶ τοῦ συνεχοῦς, εἰ τὸ μὲν δεκάπηχυ πολύ, τὸ δὲ δίπηχυ ὀλίγον, ἴσον ἔσται τὸ ἐξ ἔχον πήχεις, ὃ καὶ μέσον καλεῖται, ὅτι ᾧ ἔλλειπει τοῦ δεκαπήχεος, ὑπερέχει τοῦ διπήχεος. Ὅμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ διωρισμένου ποσοῦ· εἰ γὰρ εἰκίσι πολύ, τὰ δὲ δέκα ὀλίγον, ἴσον ἔσται τὰ δεκαπέντε· ὅτι ᾧ ἔλλειπει τοῦ μείζονος, ὑπερέχει τοῦ ἐλάττωνος· τὸ δὲ τοιοῦτον ἴσον μέσον καλεῖται· καὶ ἢ τοιαύτη τάξις, ἀριθμητικὴ ἀναλογία. Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ διωρισμένου

perturbationibus eodem modo incitatur : virtutis autem et vitii non eadem ratio est : ergo non sunt perturbationes. Postremo perturbationibus non dicimur conformari, sed potius iis moveri : at virtute et vitio conformari dicimur ; ergo non sunt perturbationes.

Eisdem vero de causis ne facultates quidem sunt. Neque enim mali aut boni dicimur, quatenus simpliciter irasci possumus, nec laudamur aut vituperamur. Sed nec consulto possumus irasci, sicut in virtute res se habet, sed potius quoniam ita comparata est ratio naturæ nostræ : quum contra neque boni natura simus, nec mali, quemadmodum in superioribus ostendimus.

Quodsi virtutes nec perturbationes sunt, nec facultates, relinquatur ut ad habitus referantur : quid igitur sit virtus genere, jam diximus : est enim habitus.

Sed non satis est ita dicere, virtutem habitum esse, verum etiam addendum est, talem esse, id est bonum : siquidem vitium est habitus malus. Dicendum igitur illud de virtute omnem virtutem tum id in quo inest ornare beneque affectum reddere, tum opus quoque ejus cum virtute factum perpolire. Exempli gratia oculi virtus cum oculum ipsum perficit efficitque probum, tum opus ejus, id est visum : oculi enim virtute bene videmus. Eodemque modo equi virtus non modo ipsum equum ornat bonumque reddit, sed etiam opus ejus ; hac enim virtute et equitem bene vchere potest et currere et hostes exspectare. Quum autem res in omnibus ita se habeat, etiam humana virtus similiter se habebit : quæ nihil est aliud, quam habitus, quo bonus fiat homo, et quo humanum opus recte et bene efficiat. Quomodo autem talem nobis comparabimus habitum ? Jam quidem paulo ante diximus : ostendebamus enim hominem cum virtute vivere meditantem semper consecrari mediocritatem motuum nos ad perturbationes impellentium iisque insuescere : sed et idem ex sequentibus patebit, si nimirum consideremus, qualis sit virtutis natura. Id autem hoc modo videamus.

In omni re continua, qualis est linea, superficies, corpus, cratio et tempus omninoque in quavis re dividua aliud plus aliud minus, aliud æquale sumere licet : exempli gratia in re continua, si quod decem cubitorum est, multum est, bicubitale autem parum, æquale erit quod sex cubitorum est, quod et medium vocatur, quia qua parte minus est quam id quod est decem cubitorum, eadem majus est quam bicubitale. Similiter etiam res se habet in quantitate definita : si enim multa sunt viginti, pauca vero decem, æqualia erunt quindecim, quia qua re cedunt majori, eadem minori præstant : ejusmodi autem æquale medium vocatur, ac talis ordo arithmetica

* Διὰ ταῦτα δὲ οὐδὲ δυνάμεις εἰσίν, κτλ. — ** Εἰ οὖν μήτε πάθη εἰσίν, κτλ. — *** Cap. 6. Δεῖ δὲ μὴ μόνον οὕτως εἰπεῖν ὅτι ἔξις κτλ. — **** Ἐν παντὶ δὴ συνεχεῖ κτλ.

ποσού οὐκ ἀνάγκη ἐπὶ παντός λαβεῖν τὴν τοιαύτην ἀναλογίαν· (οὐ γὰρ ἐστὶν ἐπ' ἀπειρα διαιρετέον·) ἐπὶ δὲ τοῦ συνεχοῦς ἐπὶ παντός δυνατόν ἐστιν, ἅτε ἀπειράκις δυναμένου διαιρεθῆναι. Τοῦτο δὲ τὸ μέσον οὐχ ἰσοίως αἰετὶ κρίνομεν, ἀλλὰ ποτὲ μὲν κατ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, ποτὲ δὲ πρὸς ἡμᾶς. Καὶ κατ' αὐτὸ μὲν τὸ πρᾶγμα μέσον ἐστὶ, τὰ ἐξ τοῦ δέκα καὶ δύο, ἴσον ὑπερέχοντα καὶ ἔλλείποντα· ἀπ' αὐτῶν γὰρ τῶν πραγμάτων λαμβάνεται ἡ διαφορὰ πρὸς ἡμᾶς δέ, ὅταν ἀπ' ἡμῶν ἢ μεσότης, καὶ ἡ ὑπερβολή, καὶ ἔλλειψις λαμβάνηται. Οἷον εἴ τιμι πολλὸ τὸ δέκα μᾶς φαγεῖν, δύο δὲ ὀλίγον, οὐκ ἀνάγκη τὰς ἐξ ἑνῶς τὴν μεσότητα φυλάττειν, καὶ προσκρούσας εἶναι τῷ σώματι· δυνατόν γὰρ ἢ πλείους ἢ ἐλάττους ἀρκεῖν. Πρὸς μὲν οὖν αὐτὸ τὸ πρᾶγμα αἰετὶ μᾶτα τὸ μέσον καὶ ἴσον ἐστὶ, πρὸς ἡμᾶς δέ, ἐπεὶ ἴσως ἢ πέντε, ἦγουν ὅσαι τὸ σῶμα προσήκει. Αἰ δὲ ἐ Μίλωνι μὲν, ἅτε ἰκανῶς γεγυμνασμένῳ, ὀλίγη ἔσται τροφή, καὶ ὁ ἀλείπτῃς πλείω παρέξει τῷ δὲ ἀρχομένῳ τῶν γυμνασίων, πολὺ. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ δρόμου καὶ πάλης ἔχει καὶ ἐπὶ τοῦτων γὰρ ἀπὸ τῶν γυμναζομένων τὸ ἴσον κρίνομεν. Ἔτι δὲ καὶ πᾶς τῆς ἡστίτισσοῦν προϊστάμενος ἐπιστήμη τὸ μέσον αἰετὶ ζητεῖ, τὴν ὑπερβολὴν καὶ τὴν ἔλλειψιν φεύγων· μέσον ἐκεῖνο δηλονότι διώκων, ὃ πρὸς ἡμᾶς οὐ πρὸς τὸ πρᾶγμα μέσον ἐστὶ.

* Καὶ τοῦτον τὸν τρόπον πᾶσα ἐπιστήμη τὸ ἴδιον ἔργον καλῶς ἀποτελεῖ. Διὰ τοῦτο καὶ εἰδώμεν λέγειν ἐν τοῖς εὐ ἔχουσι τῶν ἔργων, ὅτι οὔτε ἀφελεῖν ἐστὶν, οὔτε προσθεῖναι· δεικνύντες ὅτι καὶ τὴν ὑπερβολὴν ὁμοίως καὶ τὴν ἔλλειψιν φεύγει, ὡς τῶν μὲν διαφθειρουσῶν τὸ τῶν ἔργων ἀγαθόν, τῆς δὲ μεσότητος μόνῃς σωζούσης. Ἐπεὶ δὲ ἡ ἀρετὴ πάσης τέχνης ἀκριβεστέρα καὶ ἀμείνων ἐστὶ, καθάπερ καὶ ἡ φύσις, τὸ μέσον ἂν καὶ αὕτη σκοποῖ. Ἀρετὴν δὲ λέγω οὐ τὴν διανοητικὴν, (ἄλλως γὰρ τὸ κατ' αὐτὴν ἔχει) ἀλλὰ τὴν ἠθικὴν· αὕτη γὰρ ἐστὶ περὶ πάθη καὶ πράξεις· ἂ καὶ πλείω καὶ μείζω τοῦ δέοντος καὶ ἐλάττω δυνατόν εἶναι. Καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὸ δέον ἐστὶν ἐν αὐτοῖς, δηλονότι τὸ ἴσον. Καὶ γὰρ ἐστὶ καὶ φοβηθῆναι, καὶ θαρβῆσαι, καὶ ἐπιθυμῆσαι, καὶ μισῆσαι, καὶ ὀργισθῆναι, καὶ ἐλεῆσαι, καὶ θλιῆσαι ἢ σπυθῆναι καὶ λυπηθῆναι μᾶλλον καὶ ἥττον, καὶ ἀμφοτέρω οὐ καλῶς. Τὸ δὲ παθεῖν ταῦτα πάντα, ὅτε δεῖ, καὶ ὡς δεῖ, καὶ ἐφ' οἷς δεῖ, καὶ πρὸς οὓς δεῖ, καὶ οὗ ἕνεκα δεῖ, μέσον ἐστὶ καὶ ἀριστον, ἐν ᾧ ἡ ἀρετὴ γίνεται. Ὁμοίως δὲ ἔχει καὶ περὶ τὰς ἀποτελουμένας ὑπὸ τῶν παθῶν πράξεις· ἐστὶ γὰρ καὶ ἐν αὐταῖς ὑπερβολή, καὶ ἔλλειψις, καὶ μεσότης. Ἐπεὶ τοίνυν ἡ ἀρετὴ περὶ πάθη καὶ πράξεις κατὰ γίνεται, τῶν δὲ παθῶν καὶ τῶν πράξεων τὸ μέσον αἰετὶ καὶ κατόρθωμα ὀνομάζεται καὶ ἐπαινέται, ἀπερ ἄμφω προσήκει τῇ ἀρετῇ, φανερόν ὅτι οὔτε ὑπερβολὴ οὔτε ἔλλειψις, ἀλλὰ μεσότης ἐστὶν ἡ ἀρετὴ, τὸ μέσον αἰετὶ σκοποῦσα.

proportio est. Et in definita quidem quantitate necesse non est nos ubique hanc proportionem servare, (nec enim in infinitum dividendum est,) in continua vero ubique hoc fieri potest, quum in infinitum dividi possit. Hoc vero medium non similiter semper judicamus, sed nunc rei respectu, nunc nostri. Et rei quidem respectu senarius numerus medius inter denarium et binarium est, utpote qui æqualiter et superat et superatur: quippe ab ipsis rebus differentia sumitur: respectu vero nostri, quum a nobis mediocritas itemque nimium et parum sumitur. Ut si cui decem libras comedere nimium sit, duas parum, non erit necesse medium numerum servari atque eum corpori convenire; fieri enim potest, ut aut plures sufficiant aut pauciores. Respectu ergo rei ipsius sex libræ medium quiddam erunt et æquale, nostri vero septem fortasse vel quiaque, quot nimirum corpus postulat. Etenim sex illæ Miloni, utpote satis exercitato, parum alimenti erunt, pluresque ei præbebit aliptes: ei vero qui primum exercetur, multum. Similiter etiam de cursu et lucra sentiendum: nam et in his ex eorum qui exercentur natura æquale judicamus. Sed et quicumque disciplinæ alicujus princeps est, mediocritatem quærit semper, nimium et parum fugit, mediocritatem, inquam, non rei, sed eam quæ nobis est mediocritas.

Atque hoc quidem modo omnis scientia munus suum explet et absolvit. Quapropter opera affabre facta ita commendare solemus, ut iis neque detrabi quidquam neque addi posse dicamus: quo ostendimus, illa ab eo quod est nimium tantum distare, quantum ab eo quod est parum, quia hisce omnium operum perfectio corrumpatur ac pereat, quam sola mediocritas conservet. Quum autem virtus omni arte limatior et melior sit, quemadmodum et natura, ea profecto medium spectet. Virtutem autem non illam, quæ in cogitatione et ratione posita est, dico (alio enim modo se hæc habet), sed quæ ad mores pertinet: hæc enim in perturbationibus atque actionibus versatur, quæ tum plures et majores, quam res desiderat, tum pauciores esse possunt. Quocirca etiam decorum in iis collocamus, hoc est, æquale. Namque et timere et fidere, concupiscere et odisse, irasci et misereri, denique gaudere et dolere potest unusquisque nimium et parum, atque utrumque non recte. At vero quo tempore et quomodo et propter quam causam et quibus et cujus rei gratia oportet his omnibus affectibus commoveri, id sane et medium est et optimum, in quo virtus consistit. Eadem etiam ratio est facinorum cum aliqua perturbatione factorum; nam in his quoque nimium, parum, medium reperitur. Quoniam ergo in perturbationibus et actionibus versatur virtus, id vero quod medium in perturbationibus et actionibus est, rectum vocatur et laudari solet, quæ ambo virtuti conveniunt, apparet nec nimium nec parum esse virtutem, sed mediocritatem, quæ medium semper respicit.

* Εἰ δὲ πᾶσα ἐπιστήμη οὕτω τὸ ἔργον εὐ ἐπιτελεῖ κατ'.

* Ἔτι τὸ μὲν ἀμαρτάνειν πολυειδές ἐστιν, ὡς εἰπεῖν· πολλὰ γὰρ τὸς δύναται ἀμαρτάνειν. Τὸ γὰρ κακὸν ἀπειρον, ὡς οἱ Πυθαγόρειοι ἔλεγον, τὸ δὲ ἀγαθὸν ὀρισμένον τι καὶ πεπερασμένον· καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὸ κατορθοῦν ἀπλοῦν τί ἐστι καὶ μονοειδές. Ὅθεν καὶ τὸ μὲν ἀμαρτάνειν ῥᾶδιόν ἐστιν, ὡς περ τοξότης τὸ ἀποτυγχάνειν τοῦ σκοποῦ· τὸ δὲ κατορθοῦν χαλεπὸν, ὡς περ τὸ βάλλειν κατὰ σκοπόν. Φαίνεται ἄρα καὶ διὰ τοῦτο, τὴν μὲν ὑπερβολὴν καὶ τὴν ἔλλειψιν τῆς κακίας εἶναι, (ἀόριστα γὰρ ἑκάτερον) τὴν μεσότητα δὲ τῆς ἀρετῆς, ὀρισμένην καὶ μίαν οὔσαν.

Ἐσθλοὶ μὲν γὰρ ἀπλῶς, παντοδαπῶς δὲ κακοί.

** Ἔστιν ἄρα ἡ ἀρετὴ ἕξις προαιρετική, ἐν μεσότητι οὔσα τῇ πρὸς ἡμᾶς, ὀρισμένη λόγῳ, καὶ ὡς ἂν ὁ φρονισμὸς ὀρίσειε.

*** Μεσότης δὲ δύο κακιῶν, τῆς μὲν καθ' ὑπερβολὴν, τῆς δὲ καθ' ἔλλειψιν. Τὴν μὲν γὰρ ὑπερβάλλει, τῆς δὲ ἐλλείπει· διὰ τὸ τὴν μὲν τῶν κακιῶν ὑπερβάλλειν τὸ δέον, τὴν δὲ ὑπερβάλλεσθαι τὴν δὲ ἀρετὴν τὸ δέον μόνον ζητεῖν, δηλονότι τὸ μέσον, καὶ τοῦτο μόνον αἰρεῖσθαι. Ὅσπερ εἰ μὲν ζητοῦμεν αὐτὸ τὸ εἶναι τῆς ἀρετῆς, μεσότης ἐστίν· εἰ δὲ τὸ ἀγαθὸν αὐτῆς καὶ τὸ εὖ, ἀκρότης ἐστίν.

[Scripsi ^a μίσος] cod. μίσος. — ^b καθ' ἄς ἐσμέν] vulgo καθ' ἄς ἐσμέν. — ^c τοῦτ' ἔστιν] vulgo τοῦτ' ἔστιν. — ^d ποῖα τίς ἐστιν.] vulgo ποῖα τίς ἐστιν — ^e δεκαπέντε] cod. δέκα πέντε.]

Κεφ. ζ'.

Ἄτι οὐκ ἐν παντί πάθει ἡ πάθη πράξει μεσότης· καὶ κατὰ μέρος περὶ τοῦ τίς ἀρετὴ τίνων κακιῶν μέση ἐστίν.

**** Προσῆκει δὲ καὶ ἐκεῖνο γινώσκειν, ὅτι οὐ πᾶσα πρᾶξις οὐδὲ πᾶν πάθος μεσότητι ἐπιδέχεται τὴν ζητουμένην, τὸ δέον δηλονότι· ἐνια γὰρ ὁμοῦ καὶ ὑπερβάλλοντα καὶ ἐλλείποντα καὶ ἐν μεσότητι τινὲ ὄντα, αἰεὶ πονηρά εἰσιν. Ὅσον ἐν μὲν πάθεσιν ἀναισχυοντία καὶ εὐθόνοια, ἐν δὲ πράξεσι μοιχεία, κλοπή, ἀνδροφονία· καὶ πάντα ταῦτα οὐ διὰ τὸ ὑπερβάλλειν τὴν ἐν αὐτοῖς μεσότητι, ἢ ἐλλείπειν αὐτῆς, φαῦλα λέγονται, ἀλλὰ αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ πονηρά εἰσιν. Οὐκ ἔστιν οὖν οὐδέποτε τὸ δέον ἐν τοῖς τοιοῦτοις, οὐδὲ κατορθοῦν ἐστίν ἐν αὐτοῖς, ἀλλὰ αἰεὶ ἀμαρτάνειν· οὐδ' ἔστιν ἐν αὐτοῖς προδορίζειν, καθάπερ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις πάθεσι, τὸ ὡς δεῖ καὶ ὅτε δεῖ· οὐ γὰρ προδοριστέον, τοὺς τοιχωρύχους πῶς δεῖ κλέπτειν, καὶ πότε, καὶ τίνα, καὶ παρὰ τίνων, ἀλλὰ ἀπλῶς τό τι τούτων ποιεῖν ἀμαρτάνειν ἐστίν.

***** Οὐ τοῖνον ἐστίν ἐν τοῖς τοιοῦτοις μεσότης, οὐδὲ ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις, ὡς περ οὐδὲ ἀδικίας, ἢ δειλίας,

Insuper multis modis peccare licet; siquidem diversa peccandi ratio est. Etenim malum, ut Pythagorici dicebant, infinitum est, bonum vero definitum ac terminatum: ideoque recte facere res est simplex et uniformis. Quare etiam facile est peccare, sicut sagittario aberrare a scopo: at recte facere difficile est, sicut scopum ferire. Apparet ergo ex hoc quoque, nimium et parum ad vitium pertinere, (utrumque enim indefinitum est), mediocritatem vero ad virtutem, quæ definita est et unica. Etenim

Simpliciterque boni sunt, varietate mali.

Est igitur virtus habitus ad consilium agendi capiendum aptus, qui in mediocritate ad nos relata consistit, quæ quidem mediocritas ratione definita est, et ut prudens definiret:

Mediocritas autem seu medium est duorum vitiorum, unius quod ex nimio, alterius quod ex eo quod parum est nascitur. Alterum enim superat, altero autem superatur: quia alterum vitiorum superat id quod rectum est, alterum eo superatur; virtus vero id solum quaerit quod rectum est, hoc est, medium solumque hoc sequitur. Itaque si essentiam virtutis quaeramus, erit mediocritas: sin bonum, quod in ea est ac rectum, extremitas.

Cap. VI.

Non in omni affecta vel actione esse mediocritatem: deinde singulatim, quæ virtus quorum vitiorum sit media.

Sed et illud sciendum est, non omnem actionem neque omnem affectum, eam quam quaerimus, mediocritatem, hoc est, ipsum rectum, admittere: quædam enim, sive iusto majora sive minor, sive ad mediocritatem revocata sunt, semper mala esse apparet. Exempli gratia in affectibus impudentia et invidia: in actionibus adulterium, furtum, homicidium: et cætera hujus generis omnia non quod mediocritatem ipsis propriam superent, aut ei cedant, mala dicuntur, sed ipsa per se talia sunt. Quamobrem nunquam in iis decorum est, neque recte quisquam facit in iis, sed semper peccabit: sed neque in illis ut in aliis affectibus præstiture quisquam potest, quomodo oportet et quando: sicut nemo perfossori parietum præstituet, quomodo furari aut quando aut quæ, aut a quo oporteat, quia simpliciter et absolute quidvis horum admittere peccare est.

Quamobrem neque in hoc genere mediocritas est aut nimium et parum, neque in injustitia aut timiditate,

* Ἔτι τὸ μὲν ἀμαρτάνειν πολλὰ γὰρ ἐστὶ κτλ. — ** Ἔστιν ἄρα ἡ ἀρετὴ κτλ. — *** Μεσότης δὲ δύο κακιῶν κτλ. — **** Οὐ πᾶσα δ' ἐπιδέχεται πρᾶξις. οὐδὲ πᾶν κτλ. — ***** Ὅμοιον οὖν τὸ ἀξιοῦν καὶ περὶ τὸ ἀδικεῖν κτλ.

ἡ ἀκολασίας. Τούτων γὰρ αἱ μὲν ὑπερβολαὶ εἰσιν, αἱ δὲ ἐλλείψεις ἀρετῆς· ὑπερβολῆς δὲ καὶ ἐλλείψεως ὑπερβολῆν καὶ ἄλλειψιν καὶ μεσότητά ζητεῖν, σφόδρα ἄτοπον.

* Ἄλλ' ὥσπερ μεσότητος οὐκ ἔστιν ὑπερβολή, καὶ ἄλλειψις, καὶ μεσότης, τῆς ἀρετῆς λέγω, ἀλλ' ἔστι τὸ ἄκρον τῆς μεσότητος, ὡς εἰπεῖν· οὕτως οὐδὲ τῶν ὑπερβολῶν καὶ ἐλλείψεων μεσότης, καὶ ὑπερβολή, καὶ ἄλλειψις γένοιτ' ἂν, ἀλλὰ αἰεὶ καὶ καθ' ὃν ἂν τρόπον πράττωνται, ἁμαρτάνονται· καὶ καθόλου εἰπεῖν, οὕτε ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως μεσότης ἔστιν, οὕτε μεσότητος ὑπερβολή καὶ ἄλλειψις.

** Δεῖ δὲ μὴ μόνον καθόλου λέγειν τὴν ἀρετὴν μεσότητά, τὴν δὲ κακίαν τὰ ἄκρα, ἀλλὰ καὶ κατὰ μέρος, τίς ἀρετὴ τίνων κακιῶν^b μεσότης ἔστι. Ἰὼν γὰρ περὶ τὰς πράξεις λόγων οἱ μὲν καθολικοί, κοινότεροι καὶ πλείοσιν ἐφαρμόζουσιν, οἱ δὲ μερικοί, ἀθηνώτεροι, ἅτε διὰ τοῦτο προσεγγίζουσιν ταῖς πράξεσιν ἐφαρμόζοντες, αἵτινες αἰεὶ ἐν τοῖς μερικοῖς γίνονται· οἷς δὲ μερικοῖς οἱ ἀληθεῖς συμφωνοῦσι λόγοι· ληψόμεθα δὲ τὰ ζητούμενα ἐκ τῆς ἐκτεθείσης διαγραφῆς, ἐν ἑκάστῳ μὲν οὖν τῆς ψυχῆς πάθει, πλὴν τῶν καθ' αὐτὰ πονηρῶν, καθὼς εἰρηται, ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως μεταξὺ ἔστιν ἡ ἀρετή.

*** Καὶ ἐν μὲν τῷ φόβῳ καὶ τῷ θάρρει (πάθη γὰρ ταῦτα τῆς ψυχῆς) μέση ἔστιν ἀνδρεία. Ἄκρα δὲ ἐλλείψις μὲν, δειλία, ὑπερβολή δὲ, θρασύτης. Ἀπὸ γὰρ τοῦ φόβου οὐκ ἔστιν ὄνομα τῇ ὑπερβολῇ, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ θάρρους μόνον. Πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα ἀνώνυμα ἔστιν. Ἐπεὶ καὶ τῇ ἐλλείψει οὐκ ἔστιν ἀπὸ τοῦ θάρρους ὄνομα, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ φόβου μόνον· δειλία γάρ. Ὡστε τῶν ἄκρων τὸ ἕτερον μὲν ἀπὸ τοῦ φόβου, θάτερον δὲ δὲ ἀπὸ τοῦ θάρρους ὀνομάζεσθαι.

**** Καὶ ἐν ταῖς ἡδοναῖς δὲ καὶ ταῖς λύπαις αἱ ἀκρότητες καὶ μεσότητες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀνώνυμοι εἰσι, μάλιστα δὲ ἐν ταῖς λύπαις. Περὶ δὲ τὰς ἐν σώματι ἡδονὰς μεσότης μὲν, σωφροσύνη, ὑπερβολὴ δὲ, ἀκολασία· ἄλλειψις δὲ, ἐπεὶ οἱ πάντῃ τῶν ἡδονῶν ἀπεχόμενοι ὀλίγοι εἰσι, διὰ τοῦτο ἀνώνυμος ἔστι· καλεῖσθαι δὲ ἀναισθησία.

***** Ἐν δὲ τῷ πάθει, ὃ πάσχοντες ἐν τῷ δίδόναι καὶ λαμβάνειν χρήματα, μεσότης μὲν ἐλευθεριότης, ἄκρα δὲ ὑπερβολή μὲν ἀσωτεία, ἐλλείψις δὲ ἀνελευθερία. Συμβαίνει δὲ καὶ τὸ ἀνάπαλιν· τὴν μὲν ἀσωτεῖαν ἐλλείψιν εἶναι, τὴν δὲ ἀνελευθερίαν ὑπερβολήν· ἐν μὲν γὰρ τῷ δίδόναι χρήματα ἡ μὲν ἀσωτεία ὑπερβολή ἔστιν, ἐλλείψις δὲ ἡ ἀνελευθερία· ἐν δὲ τῷ λαμβάνειν ἡ μὲν ἀνελευθερία ὑπερβολή ἔστιν, ἡ δὲ ἀσωτεία ἐλλείψις. Νῦν μὲν οὖν κεφαλαιωδῶς περὶ αὐτῶν λέγωμεν καὶ ὡς ἐν τύπῳ, ἀρκούμενοι αὐτῷ τούτῳ μετὰ δὲ ταῦτα ἀκριβέστερον ἐροῦμεν περὶ αὐτῶν.

aut intemperantia. In his enim ipsis virtutis vel nimium animadvertitur vel parum : nimii autem et ejus quod parum est tum nimium tum parum tum mediocritatem quaerere, perabsurdum est.

Sed quemadmodum mediocritatis neque nimium est, neque parum, neque mediocritas, ipsius dico virtutis, quae quasi mediocritatis extremitas est : sic nec nimii aut ejus quod parum est mediocritas aut nimium aut parum esse queat, quia quocumque modo agis, in iis peccari necesse est : denique ut universe dicam, nec nimii nec ejus quod est parum mediocritas esse potest, nec mediocritatis nimium et parum.

At vero non solum universe dici convenit, virtutem esse mediocritatem, vitium vero extremitatem, sed et illud singulatim declarandum est, quae virtus quorum vitiorum sit mediocritas. Etenim eorum qui de actionibus habent sermonum, ii qui ad genus universon pertinent, simul latius patent simul pluribus conveniunt ; qui vero partes et res singulares explicant, veriores sunt, propterea quod apte cum ipsis actionibus cohaerent, quae semper in rebus singularibus versantur : cum quibus veram orationem congruere oportet : sed haec de quibus quaerimus e superiore descriptione sumenda sunt, in singulis ergo animi affectibus, exceptis iis qui per se sunt vitiosi, ut jam dictum est, inter nimium et parum medium quiddam virtus est.

Et inter metum quidem ac confidentiam (nam et hi animi affectus sunt) media est fortitudo. Extremitas autem ejus quod parum est timiditas, nimii vero audacia est. Eorum autem qui modum superant, is qui timoris vacuitate superat, caret nomine ; qui vero fidendo modum superat, audax appellatur. Quippe multa etiam alia sunt, quae nomine carent. Nam et id quod parum est, non a confidentia, sed a metu denominatur, quia timiditas vocetur. Itaque extremitatum altera quidem a metu, altera vero a confidentia nomen traxit.

Jam vero voluptatum et dolorum extremitates et media ut plurimum nomine carent, maxime in dolorum acerbitate. Porro corporis voluptatum mediocritas quidem temperantia est, nimium vero intemperantia, parum denique, quia pauci omnibus voluptatibus abstinent, nomine vacat : dicatur vero stupor.

Ceterum in illa animi affectione, quam habemus, quum aut damus pecunias aut accipimus, mediocritas est ea quae liberalitas dicitur, extremitas vero nimii effusio, ejus autem quod parum est illiberalitas. Sed et contrarium accidit, ut id quod parum est sit effusio, nimium vero illiberalitas ; namque in dandis pecuniis nimium est effusio, parum autem illiberalitas : at in accipiendis illiberalitas nimium, effusio vero parum est. Et nunc quidem summam de iis pinguique quasi Minerva loquamur, in tali expositione acquiescentes : postea vero accuratius de iis agemus.

* Ὡσπερ δὲ σωφροσύνης κτλ. — ** Οὐκ. 7. Δεῖ δὲ τοῦτο μὴ μόνον καθόλου λέγεσθαι κτλ. — *** Περὶ μὲν οὖν φόβου καὶ θάρρους κτλ. — **** Περὶ ἡδονῶν δὲ καὶ λύπας κτλ. — ***** Περὶ δὲ ὁσίων χρημάτων κτλ.

* Εἰσὶ δὲ περὶ τὴν δόσιν καὶ τὴν λῆψιν τῶν χρημάτων καὶ ἄλλη μεσότης καὶ ἄκρα. Καὶ ἔστιν ἄλλη μεσότης μὲν μεγαλοπρέπεια· (διαφέρει γὰρ τῆς ἐλευθεριότητος, ὅτι ἢ μὲν μεγάλα τινα πρόεται, ἢ δὲ μικρά,) ὑπερβολή, ἀπειροκαλία καὶ βαναυσία· ἔλλειψις, μικροπρέπεια· καὶ αὐτὰ γὰρ διαφέρουσι τῶν τῆς ἐλευθεριότητος ἄκρων. Αἱ δὲ διαφοραὶ μετὰ ταῦτα βρῆθήσονται.

** Ἐν δὲ τῷ περὶ τὴν τιμὴν καὶ ἀτιμίαν πάθει μεσότης μὲν μεγαλοψυχία· ὑπερβολὴ δὲ χανούτης τις λεγομένη, ἔλλειψις δὲ μικροψυχία.

*** Ὡς δὲ ἐλέγομεν διαφέρειν τὰς περὶ τὰ χρήματα διαθέσεις, τὴν ἐλευθεριότητα δηλαδὴ, καὶ μεγαλοπρέπτιαν τῷ τὴν μὲν ἐλευθεριότητα περὶ μικρὰ εἶναι, περὶ μεγάλα δὲ τὴν μεγαλοπρέπτιαν· οὕτω καὶ περὶ τὴν τιμὴν ἔστί τις διάθεσις διαφέρουσα τῆς μεγαλοψυχίας τῷ τὴν μὲν περὶ μικρὰ εἶναι, τὴν δὲ μεγαλοψυχίαν περὶ μεγάλα. Ἔστι γὰρ ὀρέγεσθαι τιμῆς ὡς δεῖ, καὶ ἔστιν ὀρέγεσθαι πλέον ἢ προσήκει, καὶ ἤττον τοῦ δέοντος· λέγεται γὰρ ὁ μὲν υπερβάλλον ταῖς ὀρέξεσι φιλότιμος, καὶ ἡ διάθεσις φιλοτιμία· ὁ δὲ ἐλλείπων ἀφιλότιμος· ἡ δὲ διάθεσις ἀνώνυμος· ἡ δὲ μεσότης καὶ αὕτη ἀνώνυμος, ἥτις διαφέρει τῆς μεγαλοψυχίας τῇ εἰρημένη διαφορᾷ. Καὶ διότι ἀνώνυμος ὁ μέσος, ἀπὸ τῶν ἄκρων ὀνομάζεται, διότι καὶ ἀμφοτέρων μετέχει, καὶ ποτὲ μὲν φιλότιμον αὐτὸν καλοῦμεν, ποτὲ δὲ ἀφιλότιμον· καὶ ποτὲ μὲν ἐπαινοῦμεν τὸν φιλότιμον, ποτὲ δὲ τὸν ἀφιλότιμον. Τίσις δὲ χάριν τοῦτο ποιοῦμεν, ἐν τοῖς ἐξῆς βρῆθήσεται· νῦν δὲ περὶ τῶν λοιπῶν παθῶν λέγωμεν, ζητοῦντες ἐν ἑκάστῳ τὴν μεσότητα καὶ τὰ ἄκρα.

**** Ἔστι τοίνυν ἐν τῇ ὀργῇ μεσότης μὲν πραότης· (ὁ γὰρ μέσος πρὸς λέγεται) τὰ δὲ ἄκρα ἀνώνυμα. Καλεῖσθω δὲ ἡ μὲν ὑπερβολὴ ὀργιλότης, καὶ ὀργίλος ὁ υπερβάλλων, ἡ δὲ ἔλλειψις ἀοργησία, καὶ ὁ ἐλλείπων ἀοργητος.

***** Εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλαι τρεῖς μεσότητες, αἱ κατὰ τὴν μὲν κοινωνοῦσιν, ἔχουσι δὲ καὶ διαφορὰν. Τῶν γὰρ πράξεων καὶ λόγων, ἃ λέγομεν καὶ πράττομεν ἐν τῇ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους κοινωνίᾳ, τὰ μὲν πρὸς ἀλήθειαν λέγομεν καὶ πράττομεν, τὰ δὲ πρὸς ἡδονήν· καὶ τῶν πρὸς ἡδονὴν τὰ μὲν παιδιᾶς λέγονται καὶ πράττονται χάριν, τὰ δὲ ἕνεκα τῆς λοιπῆς τῆς ἐν τῷ βίῳ ἡδονῆς· ὥστε τρεῖς εἶναι τὰς μεσότητας ἐξ ἀνάγκης. Καὶ τῶν μὲν πρὸς ἀλήθειαν λεγομένων ἢ πρατομένων ἡ μεσότης καὶ ἀλήθεια ὀνομάζεται· τῶν δὲ πρὸς ἡδονὴν ἡ μὲν περὶ τὴν παιδιάν εὐτραπελία, ἡ δὲ περὶ τὴν λοιπὴν ἡδονὴν φιλία. Κοινωνοῦσι μὲν οὖν ἀλλήλαις, ὅτι ἅπασαι εἰσι περὶ λόγων καὶ πράξεων κοινωνίαν· διαφέρουσι δὲ, ὅτι οὐ περὶ τὰ αὐτὰ, καθὼς εἴρηται. Τὰ δὲ ἄκρα αὐτῶν ἀνώνυμα· ὀνοματοποιήσομεν δὲ καὶ ἐν αὐτοῖς σαφηνείας ἕνεκα, καὶ τοῦ βραδύως τῷ λόγῳ πα-

In pecuniis autem tam dandis quam accipiendis alia quoque mediocritas est et extremitas. Et mediocritas ea quidem magnificentia nominatur: (eo enim a liberalitate differt, quod altera magna quaedam impendit, altera vero parva), nimium autem elegantiae ignorantia et sumptuum factorum rusticitas vocatur: denique id quod parum est indecora parsimonia nuncupatur: namque et haec differunt a summa liberalitate. Sed differentiae postea explicabuntur.

In honoris vero et infamiae affectu mediocritas quidem animi magnitudo est: nimium autem id quod fastus nomine appellatur, parum denique humilis et demissus animus.

Quemadmodum vero differre notavimus eas quae in pecuniis versabantur affectiones, liberalitatem dico et magnificentiam, quod altera parvis, altera autem magnis occupetur: sic et in honore diversa quaedam ab animi magnitudine affectio est, quod eodem modo alter in parvis, animi magnitudo vero in magnis versatur. Nam et expetere honorem quemadmodum oportet, et magis quam decet, et minus quam debemus, potest aliquis: dicitur enim qui honoris cupiditate modum excedit, ambitiosus, ipsa autem affectio: qui ambitione caret, contemtor honoris appellatur: cuius affectio nomine vacat, sicut et mediocritas, quae ab animi magnitudine eo quo diximus modo differt. Quoniam autem nomen non habet is qui medius est, idcirco ab extremitatibus denominatur, quia utriusque est particeps, nosque ipsi eum nunc ambitiosum nunc honoris contemtorem perhibemus, ac modo ambitiosum modo honoris contemtorem laudamus. Quod quamobrem faciamus in iis quae deinceps sequentur explicabimus; nunc de reliquis affectibus dicamus, mediumque in singulis exquiramus et extrema.

Est ergo mediocritas in ira quidem mansuetudo: (medius enim mansuetus vocatur:) extremitates vero carent nomine. Appelletur tamen nimium iracundia, et qui modum excedit iracundus, parum autem lentitudo et qui deserit modum lentus.

Sunt et aliae tres mediocritates, quae tametsi commune aliquid habent, tamen etiam inter se differunt. Etenim rerum quas gerimus, sermonumque quos in hominum consortione habemus, pars ad veritatem accommodata est, in aliis sola voluptas spectatur. Jam vero dicatorum factorumque quae ad voluptatem referuntur, alia dicuntur joci causa et fiunt, alia reliquae quam in vita sequitur voluptatis gratia: ita ut tres esse mediocritates sit necesse. Atque eorum quidem quae ad veritatem accommodate vel dicuntur vel fiunt, mediocritas quoque appellatur veritas: eorum vero quae ad voluptatem pertinent, ea quae in joco versatur festivitas, quae ad reliquam vero voluptatem, amicitia. Hoc autem commune habent, quod omnes in dicatorum factorumque communicatione versantur, sed differunt inter se ea re, quia non in iisdem, sicut dictum est, versantur.

* Περὶ δὲ τὰ χρήματα κτλ. — ** Περὶ δὲ τιμὴν κτλ. — *** Ὡς δὲ ἐλέγομεν ἔχειν πρὸς τὴν μεγαλοπρέπτιαν κτλ. — **** Ἔστι δὲ καὶ περὶ ὀργὴν κτλ. — ***** Εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλαι τρεῖς μεσότητες κτλ.

ρακλουθεῖν τοὺς ἀκρωμένους. Καλεῖσθω δὲ τὰ ἄρα τῆς ἀληθείας, ἢ μὲν ἐπὶ τὸ μείζον προσποιήσεις, ἀλαζονεία, καὶ ὁ ἔχων αὐτήν, ἀλαζών· ἢ δὲ ἐπὶ τὸ ἐλαττον, εἰρωνεία καὶ εἴρων. Τῆς δὲ εὐτραπέλας ἢ μὲν υπερβολὴ βωμολοχία, καὶ ὁ ἔχων αὐτήν βωμολόχος· ἢ δὲ ἐπὶ τὸ ἐλαττον ἀγροικία, καὶ ὁ ἔχων ἀγροικός. Τῆς δὲ φιλίας ὁ μὲν υπερβάλλον καὶ οὐδενὸς ἕνεκα ἄρεσκος καλεῖσθω· εἰ δὲ ἕνεκα τῆς αὐτοῦ ὠφελείας, κόλαξ· ὁ δὲ ἑλλείπων καὶ ἀχαρὶς ἐν πᾶσι, οὐσερὶς τις καὶ δύσκολος.

Ὁ μόνον δὲ ἐν τοῖς πάθεσι αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς περὶ τὰ πάθη, μεσότητές εἰσι, καθάπερ ἐπὶ τῆς αἰδοῦς φαίνεται. Καὶ γὰρ ἡ αἰδὸς ἀρετὴ μὲν οὐκ ἔστιν, ἐπεὶ οὐκ ἔστι πάθος μεσότης, ἀλλὰ τῶν περὶ τὸ πάθος τῶν ἐπαινουμένων δὲ ἔστιν. Ὁ γὰρ αἰδήμων ἐπαινεῖται, καὶ παρ' ἑκάτερα καὶ υπερβολὴν ἔχει καὶ ἑλλειψιν· καὶ αὐτὴ μεσότης ἐστὶ· καὶ ὁ μὲν υπερβάλλον αἰδοῖ, καταπληξὶς καλεῖται· ὁ δὲ ἑλλείπων, ἢ ὁ μηδὲ ὄλιως αἰδούμενος, ἀναίσχυτος· ὁ δὲ μέσος, αἰδόμενος.

Ἔστι δὲ καὶ ἐν τῇ λύπῃ μεσότης, ὅτε λυπεῖται ἐπὶ τοῖς παρὰ τὴν ἀξίαν εὐτυχοῦσιν, ἥτις νεμέσις καλεῖται. Καὶ ὑπερβολὴ δὲ ἔστι παρ' ἑκάτερα καὶ ἑλλειψιν· ὑπερβολὴ μὲν, ὅταν τις ἐπὶ πᾶσι τοῖς εὐτυχοῦσι λυπῆται· καὶ ἡ τοιαύτη κακία φθόνος καλεῖται, καὶ ὁ ἔχων φθονερός· ἑλλειψις δὲ, ὅταν τις οὐ μόνον οὐ λυπῆται, ἀλλὰ καὶ χαίρη^ε ἐπὶ τοῖς παρὰ τὴν ἀξίαν κακῶς πράττουσι· καὶ ὁ τοιοῦτος, ἐπιχαιρέκακος καλεῖται, καὶ ἡ ἑλλειψις ἐπιχαιρεκακία· τῆς δὲ μεσότητος νεμέσεως καλουμένης, ὁ ἔχων, νεμεσητικός καλεῖται. Ἄλλα περὶ μὲν τῆς μεσότητος καὶ τῶν ἄκρων καὶ μετὰ ταῦτα ἀκριθέστερον ἐροῦμεν.

Καὶ περὶ τῆς δικαιοσύνης δὲ, ἐπεὶ διπλῆ τις ἔστι, καὶ δεῖ αὐτῇ μακροτέρων λόγων, νῦν μὲν οὐκ εὐκαιρον λέγειν· ἐν δὲ τοῖς ἑξῆς διελόντες περὶ ἑκατέρας διαληψόμεθα, πῶς μεσότητές εἰσι, καὶ τίνων. Ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν λογικῶν ἀρετῶν.

(Scripsi^a καθ' ὃν ἂν τρόπον πράττωνται] cod. καθ' ὃν ἂν τρόπον πράττονται. — ^b τίς ἀρετὴ τίνων κακίων] vulgo τίς ἀρετὴ, τίνων κακίων. — ^c πραότης] vulgo πραότης. — ^d ὅτι πᾶσαι εἰσι] vulgo ὅτι πᾶσαι εἰσι. — ^e δύσκολος] cod. δύσκολος. — ^f λυπῆται] cod. λυπεῖται. — ^g χαίρη] — cod. χάρει. —)

Κεφ. ζ'.

Περὶ τῆς ἐναντιότητος τῶν παρ' ἑκάτερον τῆς ἀρετῆς κακίων, ἧν τε πρὸς ἀλλήλας^a ἔχουσι καὶ πρὸς τὴν ἀρετήν.

*** Νῦν δὲ ἐροῦμεν περὶ τῆς ἐναντιότητος τῶν ἄκρων

At eorum extremitates nomine carent: nos tamen tum perspicuitatis causa, tum quo facilius quæ traduntur assequi possint studiosi, quædam iis nomina imponere conabimur. Dicatur ergo extremitatum veri altera quidem, quæ simulatione rem auget, arrogantia, et qui ea præditus est, arrogans: quæ vero minuit, dissimulatio, et qui ea utitur, dissimulator. Jam nimium festivitatis scurrilitas, et cui hoc vitium est, scurra: at parum festivitatis rusticitas, et cui hoc vitium est, rusticus vocetur. In amicitia autem qui modum excedit, idque nulla causa adductus, blandus appelletur: sin autem commodi sui causa, adulator: contra qui deserit modum atque in omnibus est injucundus, difficilis ac morosus nominetur.

Non solum autem in perturbationibus ipsis, sed etiam in iis rebus quæ ad perturbationes pertinent, mediocritates insunt, quemadmodum in verecundia apparet. Verecundia enim virtus non est, siquidem non perturbationis, sed rerum ad perturbationem pertinentium mediocritas est: est vero in iis quæ laudantur. Quippe verecundus laudatur, utpote qui utrinque et nimium habet et parum: ipsa videlicet mediocritas est: et qui verecundia excedit modum, pudore consternatus; qui vero deserit modum, aut quem nihil omnino pudet, impudens: medius autem verecundus vocatur.

Sed et in dolore est mediocritas, ut quum quis dolet eorum rebus secundis qui eis indigni sunt, quæ indignatio dicitur. Utrisque vero tum nimium, tum parum reperitur: et nimium quidem, quando quis ex omnium felicitate dolorem capit: atque hoc vitium invidia appellatur, et qui eo laborat, invidus: parum autem, quando non tantum non dolet aliquis, sed etiam gaudet rebus adversis eorum qui indigna patiuntur: et talis quidem malevolus nuncupatur, habitus vero malevolentia. Quum autem mediocritas indignatio nominetur, qui præditus ea est indignabundus dicitur. Cæterum cum de mediocritate, tum de extremitatibus posthac accuratius agemus

Similiter de justitia; quæ quum duplex sit et uberiorem disputationem desideret, nunc de ea disserere non vacat: verum in sequentibus divisione ejus in duas partes facta de utraque exponemus, quomodo mediocritates sint et quorum. Eodemque modo de virtutibus iis quæ rationem attingunt disseremus.

Cap. VI.

De vitiorum quæ utrinque virtutem ambiunt contrarietate, tum illa quam inter se, tum ea quam ad virtutem habent.

Nunc de contrarietate extremorum, tum quam inter

^a Εἰσι δὲ καὶ ἐν τοῖς πάθεσι κτλ. — ^b Νέμεσις δὲ μεσότης φθόνου κτλ. — ^c Περὶ δὲ δικαιοσύνης κτλ. — ^d Cap. 8. τριῶν δὲ διαθέσεων οὐσῶν κτλ.

πρὸς ἀλλήλα καὶ πρὸς τὴν μεσότητα. Τριῶν γὰρ διαθέσεων οὐσῶν, μίαις μὲν ἀρετῆς, ἥτις μεσότης ἐστὶ, δύο δὲ κακίων, τῆς ἐστὶ τῆς ἀντιθεσις^α καὶ αἱ μὲν ἄκρα ἐναντιῶς ἔχουσι πρὸς ἀλλήλας, ἡ δὲ μέση πρὸς ἑκατέραν τῶν ἄκρων. Ὡςπερ γὰρ τὸ ἴσον καὶ πρὸς τὸ μείζον ἀντικειμένον ἐστὶ, καὶ πρὸς τὸ ἔλαττον, (τοῦ μὲν γὰρ μείζονος ἔλαττόν ἐστι, τοῦ δὲ ἐλάττονος μείζον,) οὕτως αἱ μέσαι ἕξεις πρὸς μὲν τὰς ἑλλείψεις ὑπερβολαὶ εἰσι, πρὸς δὲ τὰς ὑπερβολὰς ἑλλείψεις. Ὁ καὶ ἐν πάθει καὶ ἐν πράξεσιν ὁμοίως ἔχει ἐν πάθει μὲν ἀνδρεία^β μεσότης, ἐν πράξεσιν δὲ ἡ κατὰ τὴν ἀνδρείαν^γ πράξις^δ καὶ διὰ τούτων ὁ ἀνδρεῖος πρὸς μὲν τὸν δειλὸν θρασὺς φαίνεται, πρὸς δὲ τὸν θρασὺν δειλός. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ σώφρων πρὸς μὲν τὸν ἀναίσθητον^δ ἀκόλαστος, πρὸς δὲ τὸν ἀκόλαστον ἀναίσθητος· ὁ δὲ ἐλευθέριος ἄσωτος μὲν πρὸς τὸν ἀνελεύθερον, πρὸς δὲ τὸν ἄσωτον ἀνελεύθερος.^ε Καὶ ὅλως ἑκάτερος τῶν ἄκρων τῷ ὀνόματι ἐτέρου τὸν μέσον καλεῖ· καὶ ὁ μὲν θρασὺς τὸν ἀνδρεῖον δειλὸν καλεῖ, ὁ δὲ δειλὸς θρασύν. Καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως.

* Οὕτω δὲ τῶν ἄκρων πρὸς τὸ μέσον ἀντικειμένων, καὶ πρὸς ἀλλήλα, μείζων ἐστὶν αὐτῶν ἐναντιότης· πορρωτέρω γὰρ ἀλλήλων ἐστὶν ἢ τοῦ μέσου· καθάπερ τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν πλέον ἀντίκειται πρὸς ἀλλήλα ἢ τὸ μέσον, τὸ ἴσον δηλονότι. Καὶ πρὸς μὲν τὸ μέσον ἐστὶ τις ὁμοιότης ἐν ἑκατέρῳ τῶν ἄκρων, ὥσπερ τῇ θρασύτητι πρὸς τὴν ἀνδρείαν,^ζ καὶ τῇ ἄσωτίᾳ πρὸς τὴν ἐλευθεριότητα^η· ἐν δὲ τοῖς ἄκροις οὐδεμία ἐστὶν ὁμοιότης, ἀλλὰ πλείστον ἀλλήλων διαφέρουσι· τὰ δὲ πλείστον ἀλλήλων ἀπέχοντα ἐναντία ὀρίζονται· ὥστε καὶ μᾶλλον ἐναντία τὰ μᾶλλον ἀλλήλων ἀπέχοντα.

** Τὰ δὲ ἄκρα πλέον ἀντίκειται πρὸς ἀλλήλα, ἢ πρὸς τὸ μέσον· οὐκ ἐπ' ἴσης^θ δὲ ἀντίκειται ἄκρων ἑκάτερον· ἀλλ' ἐπὶ τινων μὲν ἡ ἑλλείψις πλέον ἀντίκειται πρὸς τὸ μέσον, ἢ ἡ ὑπερβολή· ἐπὶ τινων δὲ ἡ ὑπερβολὴ μᾶλλον, ἢ ἡ ἑλλείψις. Νεύουσι γὰρ αἱ μεσότητες πρὸς τὸ ἕτερον τῶν ἄκρων πλέον, ἢ πρὸς τὸ ἕτερον, καὶ ὁμοιότεραί εἰσι ποτὲ μὲν^ι ἑλλείψει, ποτὲ δὲ ὑπερβολῇ. Οἷον ἡ ἀνδρεία^κ μᾶλλον ὁμοιοῦται τῇ θρασύτητι, ἢ τῇ δειλίᾳ· καὶ διὰ τοῦτο ἐναντιωτέρα ἐστὶ τῇ δειλίᾳ, ἢ τῇ θρασύτητι. Ἡ δὲ σωφροσύνη μᾶλλον ὁμοία ἐστὶ τῇ ἀναισθησίᾳ, ἢ τῇ ἀκολασίᾳ· καὶ διὰ τοῦτο ἐναντιωτέρα ἐστὶ τῇ ἀκολασίᾳ, ἢ τῇ ἀναισθησίᾳ. Ἔστι δὲ οὐ μόνον ἡ πρὸς τὸ ἕτερον τῶν ἄκρων ὁμοιότης αἰτία τῆς πρὸς τὸ ἕτερον ἐναντιότητος, ἀλλὰ καὶ ἕξ ἡμῶν αὐτῶν τὸ τοιοῦτον συμβαίνει. Ἐπεὶ γὰρ ὁ πολέμος τῷ σπουδαίῳ πρὸς τὰ ἄκρα γίνεται, τὴν μεσότητα ζητοῦντι, πρὸς ὁ τῶν ἄκρων μείζων ἢ μάχη, ἐκεῖνο ἐναντιώτερον τῷ μέσῳ δοκεῖ. Μείζων δὲ ἢ μάχη πρὸς ὁ μᾶλλον περὶκαμεν, καὶ εἰς ὁ πλέον κινούμεθα. Ὡστε εἰς ὁ πλέον αὐτοὶ κινούμεθα, ἐκεῖνο ἐναντιωτέρον ἐστὶ τῷ μέσῳ. Καθὰ-

se, tum quam ad mediocritatem habent, agamus. Quum enim tres sint affectiones, una quidem ipsa virtus, quam mediocritatem appellamus, duæ vero vitiorum, quorum alterum modum excedit, alterum deserit, in omnibus quædam est oppositio: ac primum extrema inter se pugnant, deinde medium cum extremitate utraque. Ut enim hoc quod æquale est, majori opponitur et minori, (siquidem majore minus est, minore autem majus,) ita medii quoque habitus, si cum iis quæ modum deserunt comparantur, excessus sunt, si cum excessibus, defectus. Quod quidem cum in perturbationibus, tum in actionibus eodem modo se habet: in perturbationibus enim fortitudo est mediocritas, in actionibus autem res fortiter gesta: ideoque fortis ad ignavam audax, ad audacem ignavus ac timidus videtur. Similiterque temperans stupidi quidem respectu intemperans, intemperans vero respectu stupidus habetur. Liberalis autem, si cum illiberali conferatur, prodigus, si cum prodigo, illiberalis existimatur. Denique uterque extremorum alterius nomine medium appellat: nimirum audax fortem timidum perhibet, timidus audacem vocat. Atque ita etiam in reliquis.

Hoc autem modo extrema quum et medio sint et invicem sibi opposita, major mutua illorum contrarietas est: longius enim absunt a se mutuo quam a medio: sicut id quod magnum et quod parvum est, longius a se absunt mutuo, quam a medio, nimirum ab æqualitate. Porro aliqua medii similitudo est in utroque extremo, sicut in audacia fortitudinis, et liberalitatis in prodigalitate: contra vero nulla in extremitatibus similitudo est, sed plurimum inter se differunt: quæ vero plurimum inter se distant, definiuntur esse contraria. Itaque etiam magis contraria habentur, quæ longius inter se disjuncta sunt.

Longius autem inter se distant extremitates, quam a medio: quamquam sane non æquali spatio utraque distat extremitas: sed in quibusdam defectus magis opponitur medio, quam excessus; in aliis contra excessus magis, quam defectus. Namque ipsæ mediocritates ad alterum magis inclinant extremum, quam ad alterum, et modo defectui, modo excessui similiores sunt. Verbi causa fortitudo propius ad audaciam accedit, quam ad timiditatem: ideoque etiam magis timiditati contraria est, quam audaciæ. Rursus temperantia stupori similior est, quam intemperantiæ; atque idcirco magis est intemperantiæ contraria, quam stupori. Porro non tantum ea quæ cum altero extremorum est similitudo, ejus quæ cum altero extremorum est contrarietatis causa habetur, sed etiam nostro beneficio tale quid contingit. Quum enim viro bono, ad mediocritatem tendenti, cum extremitatibus semper sit pugnandum, ea certe cum qua magis luctatur, magis etiam medio contraria videtur extremitas. Major autem luctatio est cum iis, ad quæ natura procliviores sumus, aut quo magis impellimur. Quamobrem

* Οὕτω δ' ἀντικειμένων ἀλλήλοις τούτων. κτλ. — ** Πρὸς δὲ τὸ μέσον ἀντίκειται κτλ.

περ τῶν τῆς σωφροσύνης ἄκρων πλέον εἰς ἀκολασίαν κινούμεθα, ἢ εἰς ἀναισθησίαν· ὅτι πρὸς ἡδονὰς περὶ καμιν μάλλον, ἢ πρὸς τὸναντίον· καὶ διὰ τοῦτο πρὸς τὴν ἀκολασίαν μείζων ὁ πολέμος· καὶ αὕτη ἐναντιώτερα ἐστὶ τῆ σωφροσύνη, ἢ τῆ ἀναισθησία. Ὅμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἔχει.

(Scripsi ^a ἀλλήλας] cod. ἀλλήλους. — ^b ἀνδρεία] cod. ἀνδρία. — ^c ἀνδρείαν] cod. ἀνδρίαν. — ^d ἀναισθητον] vulgo ἀναισθητόν. — ^e ἀνελεύθερος] vulgo ἀνελευθέρος. — ^f ἀνδρείαν] cod. ἀνδρίαν. — ^g ἐπ' ἴσης] cod. ἐπίσης. — ^h ὁμοιότεραί εἰσι ποτὲ μὲν] vulgo ὁμοιότεραί εἰσι ποτε μὲν. — ⁱ ἀνδρεία] cod. ἀνδρία. — ^k ἢ τῆ ἀναισθησία] cod. ἢ τῆ ἀναισθησία. —)

Κεφ. η'.

Περὶ τοῦ πῶς ἂν γένοιτο μαλιστα τῆς μεσότητος τυχεῖν.

* Ὅτι μὲν οὖν ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ μεσότης ἐστὶ δύο κακῶν, τῆς μὲν καθ' ὑπερβολήν, τῆς δὲ καθ' ἑλλείψιν, διὰ τὸ τὸ μέσον αἰετὶ ζητεῖν τῶν παθῶν καὶ τῶν πράξεων, ἰκανῶς εἴρηται. Τὸ δὲ ἐπίστασθαι λαθεῖν τὸ μέσον καὶ γενέσθαι σπουδαῖον, ἐργῶδες ἐστίν. Ἐν παντὶ γὰρ πράγματι τὸ μέσον εὐρεῖν, δύσκολόν ἐστίν· ὡσπερ τοῦ κύκλου τὸ μέσον, δηλονότι τὸ κέντρον, οὐ πᾶς εὐρεῖν δύναται, ἀλλὰ μόνος ὁ γεωμετρεῖν ἐπιστάμενος· οὕτω γὰρ καὶ ἐπὶ τῶν παθῶν καὶ τῶν πράξεων ἔχει. Τὸ μὲν γὰρ ὀργισθῆναι βράδιον, καὶ τὸ δοῦναι ἀργύριον καὶ δαπανῆσαι τὸ δὲ ὡς δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ, καὶ πρὸς τίνα, καὶ ὅσον, καὶ τίνος ἕνεκα, ὅπερ ἐστὶ τὸ μέσον, καὶ τὸ εὖ, καὶ σπάνιον, καὶ ἐπανειστόν, καὶ καλόν, τοῦτο δὲ οὐ βράδιον, οὐδὲ τοῦ βουλομένου παντός.

** Διὰ τοῦτο προσήκει τὸν βουλούμενον σπουδαῖον γενέσθαι, καὶ ζητοῦντα τὸ μέσον, πρῶτον φεῦγειν πάσῃ δυνάμει τῶν ἄκρων τὸ μάλλον ἐναντίον τοῦ μέσου· δηλονότι, πρὸς ὃ μάλλον εὐκίνητότερός ἐστι ^a τῶν παρ' ἑκάτερα τῆς μεσότητος κακῶν· καθάπερ καὶ ἡ Καλυψὼ παρήγει τό·

τοῦ μὲν καπνοῦ καὶ κύματος ἐκτὸς ἔσργε
Νῆα ^b·

καὶ γὰρ ἁμαρτάνομεν μὲν, πρὸς ὅπερ ἂν πέσοιμεν τῶν ἄκρων· ἀλλ' οὐχ ὁμοίως· μείζων γὰρ ἐστὶ ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ ἐναντιωτέρῳ τῶν ἄκρων, ἢ ἐν τῷ ἥττον ἐναντίῳ. Ἐπεὶ οὖν ἄκρως τοῦ μέσου τυχεῖν χαλεπόν, κατὰ τὸν δευτέρον, φασί, πλοῦν ^c τὰ ἐλάχιστα τῶν κακῶν αἰρεῖσθαι προσήκει. Τοῦτο δὲ ἐστὶ, εἰ διακείμεθα πρὸς τὰ ἄκρα τοῦτον τὸν τρόπον, ὃν ἔφην.

quo magis ipsi impellimur, illud etiam medio magis est contrarium. Sicut ex duabus temperantiæ extremitatibus magis ad intemperantiam impellimur, quam ad stuporem: quia ad voluptates magis inclinamus, quam ad contrarium; ac propterea major cum intemperantia luctatio est; quare hæc etiam magis temperantiæ contraria est, quam stupori. Similiter et in reliquis se res habet.

Cap. VIII.

Quomodo potissimum ad mediocritatem perveniatur.

Ac virtutem quidem moralem mediocritatem esse duorum virtutiorum, quæ sunt nimium et parum, quia cum in perturbationibus tum in actionibus semper quarrit medium, satis jam dictum est. Medium porro consequi scire, bonumque virum evadere, difficile atque operosum est. Magni enim negotii est in unaquaque re medium invenire: ut circuli medium, centrum dico, non quilibet invenire potest, sed solus ille qui geometria peritus est: quippe sic et in perturbationibus se res habet et in actionibus. Nam facile quidem est, irasci et dare pecuniam et sumptum facere, sed quomodo et quo tempore, et cui, et quantum et cuius rei causa irascendum et dandum est, irasci ac dare pecuniam, quod et medium et rectum est et rarum et laudabile, et honestum, hoc verò nec facile est, nec cuiusvis.

Quare decet eum qui vir bonus esse velit, ac medium consecutur, omni studio primum eam vitare extremitatem, quæ medio magis est contraria: hoc autem est illud, ad quod ex duobus illis quæ mediocritatem ambiunt proclivior est malis: quemadmodum et Calypso suadebat:

a fumo procul atque a fluctu dirige navem.

Etenim peccamus quidem, ad quamcunque extremitatem deferimur: non eodem tamen modo: quippe majus peccatum erit in contraria magis extremitate, quam in minus contraria. Quoniam igitur perfecte medium assequi difficile est, secunda, ut ajunt, navigatione minima mala eligere nos decet. Hoc autem fiet, si eo quo diximus modo in extremitates animati simus. Ceterum non illud tantum videndum est, ad quam extremitatem

* Cap. 9. ὅτι μὲν οὖν ἐστὶν ἡ ἀρετὴ ἡ ἠθικὴ μεσότης κτλ. — ** Διὸ δεῖ τὸν στοχαζόμενον τοῦ μέσου κτλ.

* Δεῖ δὲ μὴ μόνον σκοπεῖν πρὸς ποῖον τῶν ἄκρων περὺκαμεν οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἕκαστος ἑμῶν πρὸς ποῖον πέφυκε ζητητέον· (ἄλλοι γὰρ πρὸς ἄλλα περὺκαμεν) γνωσόμεθα δὲ τοῦτο, ἐξετάσαντες τίσιν ἠδόμεθα καὶ τίσι λυπούμεθα. Εὐρόντες δὲ πρὸς ποῖον τῶν ἄκρων περὺκαμεν, ἐπὶ τὸ ἐναντίον αὐτοῦ διὰ σπουδῆς ἡμᾶς αὐτοὺς ἀρελκύσομεν. Φεύγοντες γὰρ σφόδρα τοῦτο τὸ ἄκρον, εἰς τὸ μέσον ἤξομεν. Ὡσπερ ποιοῦσιν οἱ τὰ διεστραμμένα τῶν ξύλων ὀρθῶσαι σπουδάζοντες· κλίνουσι γὰρ εἰς τοῦναντίον.

** Μάλιστα δὲ τῶν ἄλλων παθῶν ἡ ἡδονὴ καὶ τὸ ἡδὺ βίαιον. Καὶ διὰ τοῦτο πολλῆς χρεῖα τῆς ἀκριβείας, καὶ τὴν ἀπάτην πάντο τρόπον φυλάττεσθαι δεῖ, ὅτε τὴν πονηρὰν τῆς ἀγαθῆς ἡδονῆς ἐθέλομεν διακρίνειν· χαλεπὸν γὰρ ἀδέκαστον εἶναι τῶν τοιούτων κριτὴν^δ. Ὅσπερ οὖν οἱ δημογέροντες^ε τῶν Τρώων πρὸς τὴν Ἑλένην ἔπαθον, καλὴν μὲν εἰπόντες αὐτήν, καὶ τοῦ κάλλους θαυμάσαντες, ψηφισάμενοι δὲ καὶ οὕτως ἔγρουσαν ἀποπέμψαι πρὸς τοὺς Ἑλληνας· τοῦτο δὲῖ παθεῖν καὶ ἡμᾶς πρὸς τὴν ἡδονήν. Οὗτω γὰρ αὐτὴν ἀποπεμπόμενοι ἤττον ἀμαρτησόμεθα. Αὕτη ἐστὶν ἡ μέθοδος ὡς ἐν κεφαλαίῳ καὶ τύπῳ, δι' ἧς μάλιστα τυχεῖν δυνασόμεθα τῆς μεσότητος.

*** Καὶ οὕτω δὲ ὁμῶς χαλεπὸν ἐστὶ, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς μερικῶσι. Οὐ γὰρ ὠρισμένη τίς ἐστὶν ἡ κρίσις τούτων, ἀλλὰ ἄλλοτε ἄλλη· ἐπεὶ μηδὲ αὐτὰ ὠρισμένα, οἷον τὸ ὀργισθῆναι· οὐ γὰρ ῥᾶδιον διορίσαι, τίσι, καὶ πῶς, καὶ πότε ὀργιστέον· καὶ γὰρ ἡμεῖς ἀπὸ τοῦ καιροῦ κρίνομεν καὶ τῶν ἄλλων περιστάσεων, ἄλλοτε ἄλλα ἀποφαινόμεθα· καὶ ποτὲ μὲν^ι τοὺς ἐλλείποντας ἐπαινοῦμεν, καὶ πράους φαιμέν, ^β ποτὲ δὲ τοὺς ὑπερβάλλοντας ὀργῇ, καὶ καλοῦμεν ἀνδρώδει. Ἄλλ' ὁ μὲν μικρὸν τῆς μεσότητος ἐκκλίνει οὐ φέγεται· καὶ γὰρ οὕτε ὑπερβάλλειν, οὕτε ἐλλείπειν δοκεῖ· φέγεται δὲ ὁ τοσοῦτον τῆς μεσότητος παρακλίνας, ὅσον μὴ λαθεῖν. Τὸ δὲ μέγρι τίνος καὶ ἐπὶ πόσον τοῦ ὀρθοῦ παρεκθάντες ψεγόμεθα, οὐκ ἐστὶν ἐνὶ καθολικῷ διορίσασθαι λόγῳ· ἐπεὶ μηδὲ ἄλλο μηδέον, ὅπερ ἐν τοῖς μερικῶσι εὐρίσκεται, καὶ ἄλλοτε ἄλλως ἔχει· ἡ γὰρ τούτων κρίσις μερικῶς καὶ αἰσθησεί γίνεται. Φαίνεται τοίνυν, ὅτι ἐν πᾶσιν ἡ μέση ἕξις ἐπαινετή. Δεῖ δὲ, καθὼς εἴρηται, ἀποκλίνειν ποτὲ μὲν ἐπὶ τὴν ὑπερβολήν, ποτὲ δὲ ἐπὶ τὴν ἐλλείψιν· δηλονότι ἐπὶ ταύτην τῶν ἀκροτέρων, ἧτις ὁμοιοτέρα ἐστὶ τῇ μεσότητι. Οὕτω γὰρ ῥᾶστα τῆς μεσότητος τευξόμεθα καὶ τοῦ ἀγαθοῦ.

(Scipisi : ^α εὐκρινότερός ἐστι] cod. εὐαινετότερός ἐστι. — ^β τοῦ μὲν καπνοῦ καὶ κύματος ἐκτὸς ἔργε Νῆα] cum codd. Aristotelis et Andronici Rhodii. Nam apud Homerum Odys. XII, 219 seq. legitur τούτου μὲν καπνοῦ καὶ κύματος ἐκτὸς ἔργε Νῆα, apud Clementem Alexandrinum autem Admon. ad Gentes p. 73 ed. Sylburg. κεί-

omnes homines natura maxime inclinent, sed ad quam etiam unusquisque nostrum proclivior sit, dispiciendum : (alii enim ad alia vitia proniores sumus) hoc autem intelligemus, si inquiramus, quibus rebus delectemur et doleamus. Postquam autem cognoverimus, ad quam extremitatem natura propensiores simus, omni deinde studio in contrariam partem nos abstrahemus. Si enim diligenter ab hac extremitate declinemus, ita demum ad medium veniimus. Sicut illi faciunt qui ligna distorta dirigere conantur : in contrarium enim ea flectunt.

Præ cæteris autem quæ vehementer afficiunt violentissima sunt voluptas et jucunditas. Quocirca summa adhibenda est cura et summo opere videndum, ne decipiamur, quum ab honesta voluptate improbam discernere volumus : est enim difficile, incorruptum talium rerum iudicem esse. Quod igitur senes illi ac proceres Trojanorum de Helena sentiebant, quam ut pulchram esse concedebant ejusque venustatem admirabantur, ita ad Græcos dimittendam esse iudicabant, quamvis talis esset : idem nobis de voluptate sentiendum est. Nam quum eam ita amandabimus missamque faciemus, minus peccabimus. Hæc ergo via et ratio est, quantum quidem summam breviterque tradi potuit, qua maxime ad mediocritatem perveniamus.

Nec minus tamen difficultatis restat propterea maximeque in rebus singularibus. Nimirum non facile in iis est certum quid definire, sed alias aliter iudicamus : si quidem nec ipsa definita sunt, exempli gratia iracundia : neque enim facile est, distinguere, quibus, quoniam modo et quando irascendum sit : etenim quum vel ex occasione vel ex aliis rebus iudicemus, aliud alias necesse est decernamus : nam modo eos homines, qui parum irascuntur, laudamus et lenes appellamus, modo eos qui graviter succensent, animoque virili hos esse dicimus. At qui paullum a mediocritate deflectit, non reprehenditur : quia neque excedere modum videtur, neque deserere : sed qui tam longe a mediocritate recedit, ut latere non possit, is reprehenditur. At vero quatenus et quam longe a recto quis recedere, ut vituperetur, debeat, universe definiri non potest quum neque aliud quidquam, quod in rebus singularibus versatur, aliasque aliter se habet, in universum describi queat : nempe huiusmodi res et singulare iudicium requirunt et sensu iudicant. Apparet igitur, medium habitura in omnibus esse laudabilem. Declinandum autem est, sicut diximus, nunc ad nimium, nunc ad id quod est parum : ad eam videlicet e duabus extremitatibus, quæ ad mediocritatem propius accedit. Sic enim et mediocritatem et bonum facillime consequemur.

* Σκοπεῖν δὲ δεῖ πρὸς ἃ καὶ αὐτοὶ εὐκατάροιοί ἐσμεν κτλ. — ** Ἐν παντί δὲ μάλιστα φυλακτέον τὸ ἡδὺ κτλ. —

*** Χαλεπὸν δὲ ἴσως τοῦτο κτλ.

νου μὲν καπνοῦ κτλ. Caterum memoria lapsam esse Aristotelem, signo sunt verba ἢ Καλυφὸς παρήγει. Ipse enim Ulixes gubernatorem alloquens ea quae hic referuntur dicit. — ^ο κατὰ τὸν δεύτερον, φασί, πλοῦν] vulgo κατὰ τὸν δεύτερον φασί πλοῦν. Proverbium hoc convenit in eos, qui experientia docti pericula aut mala priora vitare didicerunt. Qua de re sic Scholiastes ad Plat. Phaedonem p. 381 ed. Bekker. παροιμία δεύτερος πλοῦς ἐπὶ τῶν ἀσφαλῶς τι πραττόντων, παρ' ὅσον οἱ διαμαρτάνοντες κατὰ τὸν πρότερον πλοῦν ἀσφαλῶς παρασκευάζονται τὸν δεύτερον. Ἐμνήσθη δὲ

ταύτης καὶ Ἀριστοτέλης ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν Ἡθικῶν, καὶ Μένανδρος Κεκρυφάλῳ καὶ Πλοκίῳ καὶ Θεοφωρουμένη. Cf. Erasmus in Adag. Chiliad. p. 605 Sylloges proverbiorum Francofurtanae. — ^d κρίτην] cod. κρίτην. — ^ο δημογέροντες] Iliad. III, 156-160 οὐ νέμεσις, Τρωῖας καὶ εὐκνήμιδας Ἀχαιοὺς τοῖσ' ἀμφὶ γυναικί πολλὸν χρόνον ἄλγεα πάσχειν Αἰνῶς ἀθανάτησι θεῆς εἰς ὄπα ἕοικεν. Ἄλλὰ καὶ ὧς, τοίη περ ἑοῦσ', ἐν νηυσὶ νεέσθω, Μηδ' ἡμῖν τεκέεσσι τ' ὀπίσσω πῆμα λίποιτο. — ^f καὶ ποτὲ μὲν] vulgo καὶ ποτε μὲν. — ^g φάμεν] vulgo φάμεν.)

ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ ΤΟΥ ΡΟΔΙΟΥ

ΗΘΙΚΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ

ΠΑΡΑΦΡΑΣΕΩΣ

ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ.

Κεφ. α΄.

Περὶ ἐκούσιου καὶ ἀκούσιου.

* Ἐπεὶ δὲ ἡ ἀρετὴ ἢ περὶ πάθη καὶ πράξεις ἐστί, καὶ ἔστιν ἀρετὴ πράξις ἀγαθὴ ἐκούσιος, καὶ ἡ κακία τοῦναντίον, καὶ ἐν τῷ ὄρισμῳ κακίας καὶ ἀρετῆς καὶ τὸ ἐκούσιον παραλαμβάνεται, διὰ τοῦτο τῷ λέγοντι περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας ἀνάγκη περὶ ἐκούσιου καὶ ἀκούσιου διαλαβεῖν· τῷ γὰρ ἐκούσιῳ καὶ ἀκούσιῳ τὰς πράξεις κρίνομεν. Καὶ τὰς μὲν ἐπαινετὰς λέγομεν, τὰς δὲ συγγνωστὰς, τὰς δὲ φόγου ἀξίας. Καὶ τὰς μὲν ἐκούσιως γινομένας ἀγαθὰς ἐπαινοῦμεν· τὰς δὲ ἐκούσιως πονηρὰς ψέγομεν· τὰς δὲ ἀκούσιως πονηρὰς οὐ ψέγομεν ἀλλὰ συγγνώμης ἀξιόῦμεν· τὰς δὲ ἀκούσιως πονηρὰς καὶ ἐπὶ βλάβῃ τῶν ποιούντων γινομένας ἐλέου ἀξίας ἡγοῦμεθα. Διὰ τοῦτο, ἐπεὶ περὶ τῶν ἐπαινετῶν καὶ τῶν φόγου ἀξίων ὁ λόγος ἡμῖν, δεῖν εἰδέναι περὶ ἐκούσιου καὶ ἀκούσιου. Ὁ δὲ περὶ τούτων λόγος καὶ τοῖς νόμουθετοῦσι γρήσιμος, ἀπὸ τούτων γὰρ εἴσονται τίνας τε κολλάζειν ἀξίον, καὶ τίνας τιμᾶν, καὶ τίνας ἀξιῶν συγγνώμης, ἢ ἐλέου· ὃ δὴ τῆς ἐν πολιτείας τέχνης κεφάλαιόν ἐστι· διοριστέον δὴ, τί ἐστιν ἐκούσιον καὶ τί ἀκούσιον.

** Δοκεῖ τοίνυν ἀκούσιον εἶναι τὸ βίαιον, ἢ δι' ἀγνοίαν γινομένον.

*** Βίαιον δέ, οὗ ἡ ἀρχὴ οὐκ ἐν τῷ ποιῶντι, ἀλλὰ ἔξωθεν, ἐν ᾗ οὐδὲν συμβάλλεται ὁ πράττων ἢ ὁ πάσχων· οἷον εἴ τινα κινήσει τὸ πνεῦμα, καὶ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον ἀγάγοι, ἢ ἄνθρωποι κύριοι ὄντες καὶ δυνάμενοι κινεῖν μὴ βουλόμενον. Ἐκούσιον δέ, τοῦναντίον, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐν τῷ ποιῶντι πᾶσα. Εἰσὶ δὲ τίνα μῆτε ἀκούσια ὄντα κυρίως, μῆτε ἐκούσια, ἀλλὰ μέσα τίνα εἰσὶ δὲ ὅσα διὰ φόβον μειζρόνων κακῶν πράττεται ἢ διὰ καλόν τι οἷον, εἰ τύραννος προστάττει αἰσχρόν τι ποιῆσαι κύριος ὢν καὶ αὐτοῦ, καὶ γονέων, καὶ τέκνων, καὶ δυνάμενος πράττοντα μὲν σώζειν καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς αὐτοῦ, μὴ πράττοντα δέ, ἀποκτείνει. Τοῦτο γὰρ ἀμφισβήτησιν ἔχει, ποτερον ἐκούσιόν ἐστιν, ἢ ἀκούσιον. Τοιοῦτον δὲ ἐστὶ καὶ τὸ γινόμενον ἐν τοῖς κλυδωνίοις ὑπὸ τῶν ἐπιβατῶν, βίπτουσι γὰρ τὰ ἀγώγιμα· ὅπερ οὔτε ἐκούσιον εἶποι τις ἂν τελείως, οὔτε ἀκούσιον· ἀλλ' ἐκάτερον παρὰ μέρος. Τοῦ γὰρ ἔργου ἐστί

ANDRONICI RHODI

ETHICORUM NICOMACHEORUM

PARAPHRASIS

LIBER III.

Cap. I.

De voluntario et non voluntario.

Quum in perturbationibus et actionibus versetur virtus, eademque sit actio bona sponte suscepta, contrarium autem habeatur vitium, quumque in definitione vitii et virtutis adhibeatur vox, sponte, propterea ei qui de virtute et vitio disputat necesse est de rebus voluntariis et non voluntariis exponere: siquidem eo quod sponte et quod invite fit actiones judicamus. Quarum alias laude, alias venia, alias objurgatione dignas esse dicimus. Et bonas quidem, quæ sponte suscipiuntur, actiones laudamus: at mala facinora, quæ sponte fiunt, vituperamus; quæ vero ab invitis efficiuntur, non vituperamus, sed ignoscenda esse statuimus: ea denique mala facinora, quæ dum fiunt facientibus damno sunt, miserabilia esse ducimus. Quocirca quum de iis quæ aut laudabilia sunt aut vituperanda, sermo nobis institutus sit, simul quid sit voluntarium et non voluntarium, cognosci oportet. Erit autem disputatio de his rebus habita etiam legum latoribus utilis, quia ex his intelligunt, quinam pœnis aut contra honoribus afficiendi sint, qui item venia aut misericordia sint digni: quod præcipuum prudentiæ civilis caput est: definiendum igitur, quid sit voluntarium et non voluntarium.

Videtur ergo non voluntarium esse id quod violentum est aut quod per ignorantiam agitur. Violentum vero, cujus principium non in agente est, sed extra, atque ejusmodi, ut nihil adjumenti afferat is qui agit aut qui patitur: verbi gratia, si quem ventus impulerit atque e loco in locum traxerit, aliiue homines, in quorum vel potestate sumus, vel qui nolentem etiam possunt impellere. Contra vero voluntarium id appellamus, cujus in agente totum est principium. Sunt autem nonnulla, quæ proprie neque non voluntaria sint, neque voluntaria, sed medii cujusdam generis: sicut ea quæ metu majoris mali fiunt aut honesti alicujus causa: exempli gratia, si hominem nescio quem flagitium admittente jubet tyrannus, in cujus potestate tum ipse sit, tum parentes ejus et liberi, quique facientem hoc cum suis omnibus servare, non facientem autem possit de medio tollere. Hoc enim, utrum sponte an invite factum sit, dubitare licet. Tale est quod coorta tempestate a

* Lib. III. cap. 1. Τῆς ἀρετῆς δὴ περὶ πάθη τε καὶ πράξεις κτλ. — ** Δοκεῖ δὲ ἀκούσιον εἶναι κτλ. — *** Βίαιον δὲ οὗ ἡ ἀρχὴ κτλ.

μὲν καὶ ἀρχὴ ἔξωθεν, ὁ κλύδων δηλονότι, ἔστι δὲ καὶ ἐν τοῖς ποιούσι· κρίνοντες γὰρ αὐτοὶ καὶ βουλόμενοι τοῦτο ποιῶσιν ἐπὶ σωτηρίᾳ καὶ αὐτῶν καὶ τῶν συμπλεόντων οἳ γε νοῦν ἔχοντες· ὥστε τὰς τοιαύτας πράξεις μίχτας εἶναι, καὶ ἑκούσιου καὶ ἀκούσιου μετέχειν. Δοκοῦσι δὲ μᾶλλον τοῦ ἑκούσιου μετέχειν, ἢ τοῦ ἑτέρου· καὶ γὰρ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ κλύδωνος αἱ τοιαῦται πράξεις αἰσραταί εἰσι· καὶ τὸ τέλος αὐτῶν, εἴ τις κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον σκοπεῖ, ἀγαθὸν ἔστι καὶ θελητόν. Ἐπεὶ καὶ τὸ ἐκάστης πράξεως τέλος κατὰ τὸν καιρὸν αὐτῆς ἔστι, καὶ ἀπὸ τοῦ καιροῦ ἢ ἀγαθὸν ἢ πονηρὸν γίνεται· ὥστε καὶ τὸ ἑκούσιον, ἢ τὸ ἀκούσιον, κατὰ τὸν καιρὸν ὅτε πράττεται, ζητητέον· κατ' ἑκεῖνον τοίνυν τὸν καιρὸν ἐκὼν πράττει ἢ πράττει, εἴ καὶ ἐν ἄλλῳ καιρῷ, γαλήνης οὐστος, οὐκ ἂν ποιήσεις βουλόμενος ταῦτα· καὶ γὰρ τὰ ὀργανικὰ μέρη, καὶ χεῖρες, καὶ πόδες, οὐκ ἔξωθεν ὑπ' ἄλλης ἀρχῆς κινουῦνται, ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἐν αὐτῷ τῷ ποιούντι· ἢ δέ τις ποιεῖ ὑπ' ἑαυτοῦ κινούμενος, κύριός ἐστι καὶ ποιεῖν, καὶ μὴ τοιαῦτα δὲ ἑκούσια λέγονται. Ἔστι τοίνυν ἑκούσιον μὲν αὐτὴ ἡ πράξις, δηλονότι μετὰ τῶν περιστατικῶν· ἀπλῶς δὲ καὶ χωρὶς προσθήκης ἀκούσιον· χωρὶς γὰρ τῆς περιστάσεως οὐδεὶς ἂν ἔλοιτο τοιαῦτα ποιεῖν. Τινὲς δὲ τῶν τοιούτων πράξεων καὶ ἐπαίνων ἀξιοῦνται, ἕνια δὲ καὶ ψόγων· ἐπαίνων μὲν, ὅταν τις αἰσχρὸν τι ἢ λυπηρὸν ὑπομένῃ ἀντὶ καλῶν καὶ μεγάλων· ψόγων δέ, ὅταν φαύλων ἕνεκα. Φαῦλος γὰρ ὁ τὰ αἰσχίστα ὑπομένων ἐπὶ μηδενὶ καλῷ ἢ μετρίῳ. Ἔστι δὲ ἅς οὔτε ἐπαίνων οὔτε ψόγων ἀξιοῦμεν, καθῶς^α εἴρηται, ἀλλὰ συγγνώμης ἢ ἔλεου· ὅταν τις τὰ μὴ δεόντα πράττῃ,^β ὁ δὲ μεγάλων δεινῶν, καὶ μειζόνων ἢ δύνασθαι ὑπομείναι φύσιν ἀνθρωπίνην. Ἔνια δὲ οὕτως εἰσὶν αἰσχροί, ὥστε οὐδεμία ἔστι τῷ ποιούντι παραίτησις, ἀλλὰ δεῖ βρῦγειν τὴν πρᾶξιν τούτων πάσῃ δυνάμει, κὰν δέη ἀποθανεῖν πάντα παθόντα τὰ δεινότατα. Καὶ γὰρ τὸν Εὐριπίδου Ἀλκμαίωνα γελοῖα φέρεται τὰ ἀναγκαῶσαντα μητροκτονῆσαι. Ἐνίστε δὲ χαλεπὸν ἔστι διακρίναι, τίνων δεινὸν φόβος τίνα τῶν αἰσχροῦν ὑπομένειν ἄξιον, καὶ τίνα ἀντὶ τίνων αἰρησόμεθα· ἔτι χαλεπώτερον τὸ εὐρόντα τὸ προσήκον, ἐμμεῖναι τοῖς δεδομένοις. Καὶ γὰρ ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον ἢ μὲν ἀναγκαζόμεθα ποιεῖν, μᾶλλον αἰσχροῦ ἢ λυπηρά· ἢ δὲ προσδοκῶντες ποιῶμεν, λυπηρά. Διὰ τοῦτο γενναίου ἀνδρός ἔστι κατατολμῆσαι τῶν λυπηρῶν ὑπὲρ τοῦ μηδὲν αἰσχρὸν ὑπομείναι ποιῆσαι. Ὅθεν ἐν ταῖς τοιαύταις πράξεσι καὶ ἐπαίνουμὲν τινὰς καὶ ψέγομεν ἐνίοις, καὶ οὐδέτερον τούτων, ἀλλὰ συγγνώμης ἀξιοῦμεν. Ἔστι τοίνυν ἀπλῶς μὲν ἀκούσια, ὁπόταν ἢ αἰτία αὐτῶν ἐν τοῖς ἐκτὸς ἦ, καὶ ὁ πράττων μηδὲν συμβάλλῃται πρὸς τὴν πρᾶξιν· ἑκούσια δέ, ὁπόταν ἢ αἰτία τῶν πράξεων πᾶσα ἦ ἐν τῷ ποιούντι. Ἄ δὲ δι' ἑαυτὰ μὲν οὐκ εἰσὶ θελητά, θέλομεν δὲ αὐτὰ κατὰ τίνα καιρὸν καὶ τίνων ἄλλων ἕνεκα, καὶ ἑαυτὰ μὲν ἀκούσια εἰσι, νῦν δὲ καὶ ἀντὶ τῶνδε ἑκούσια. Μᾶλλον δὲ ὁ-

navigantibus fieri solet, quum onera ejiciunt, quod neque plane voluntarium dixeris, neque non voluntarium, sed utrumque vicissim. Quippe illius actionis principium est extra, tempestas videlicet, idemque tamen est in agentibus: nimirum tum judicio certoque consilio, tum ad se aliosque qui una navigant conservandos hoc sapientissimi quique faciunt: ex quo apparet mixtas esse hujusmodi actiones ac partim sponte, partim invite susceptas. Videntur tamen voluntate potius quam coactu susceptæ; nam quo tempore fiunt, hoc est, dum tempestas sævit, hujusmodi actiones optabiles atque eligendæ sunt; sed et finis earum, si quis tempus illud respiciat, bonus est et optatus. Siquidem uniuscujusque actionis finis talis est pro tempore; et tempori convenienter aut bonus sit aut malus: quamobrem id quoque, quod voluntarium est aut non voluntarium, e tempore quo peragitur, spectari oportet: illo scilicet tempore sponte facit homo, quæ facit, licet alio tempore, orta tranquillitate, sponte hæc non fieret: namque illas partes, quæ instrumentorum locum obtinent, manus dico et pedes, non alio extrinsecus invenientur principio, sed eo quod est in agente: quæ vero suo motu agitalis aliquis facit, ea aut facere poterit, aut non facere: talia autem sunt quæ sponte fieri perhibentur. Est igitur voluntarium quidem ipsum factum, nimirum respectu calamitatis: simpliciter autem et per se consideratum, non voluntarium: nemo enim extra calamitatem talia facere velit. Rursus aliæ harum actionum laude dignæ judicantur, objurgatione aliæ: et laudabiles quidem sunt, quoties aliquis turpe quid aut molestum magnæ et honestæ rei causa sustinet: vituperabiles vero, quum filulium rerum causa hoc fit. Improbis enim est, qui turpissima quæque nullius honestæ rei aut mediocris gratia suffert. Sunt tamen et alia facta, quæ neque laude, ut dictum est, neque objurgatione, sed venia potius et miseratione digna existimamus: quando aliquis magnorum malorum metu, quæ talia sunt, ut humanæ naturæ intolerabilia videantur, indecora facit. Quædam vero ita turpia sunt, ut hujusmodi flagitium committenti nulla possit esse excusatio, sed talia summo studio vitari convenit, etiamsi mors optetenda gravissimique cruciatus perferendi sint. Etenim ridicula videntur, quæ Alcæonem Euripidis, ut matrem interficeret, coegerunt. Interdum vero difficile est dijudicare, quorum malorum metu quæ flagitiosa facinora facere nos deceat, et quæ quibus anteponenda sint: difficilius vero etiam est, postquam id quod decet inveneris, in sententia sua permanere. Plerumque enim ea quæ facere cogimur, turpia magis quam molesta sunt: quæ vero cum expectatione facimus, molesta sunt. Quapropter generosi viri est, ea quæ molesta sunt, forti potius animo subire, quam flagitio aliquo se commaculare. Unde in hujusmodi facinoribus quosdam laudamus, alios reprehendimus, alios denique neque laude neque objurgatione, sed venia dignos existimamus. Sunt ergo simpliciter non voluntaria, quum eorum causa in eis est quæ sunt extra. neque quidquam is qui agit ad actionem confert: voluntaria autem, quum omnis actionum causa penes agentem est. Quæ autem propter se non sunt expetenda sed pro tempore aut alterius alicujus

καὶ ἐκούσια εἶναι, ἢ ἀκούσια· αἱ γὰρ πράξεις αἰεὶ ἐν τοῖς μερικοῖς γίνονται, ἐν οἷς αἰεὶ καὶ ὁ καιρὸς, καὶ ὁ τόπος, καὶ ἡ αἰτία· ταῦτα δὲ ἐκούσιους τὰς τοιαύτας πράξεις ποιοῦσι. Διὰ τὴν αὐτὴν δὲ αἰτίαν, δηλονότι τὸ περὶ τὰ μερικά εἶναι τὰς πράξεις, οὐκ ἔστιν εὐχερὲς ἀποδοῦναι, ποῖα αἰσχροῦ πόνου λυπηρῶν προκρίνειν ἀξίον· πολλοὶ γὰρ διαφορὰ ἐν τοῖς μερικοῖς.

(Scripsi : ^a καθὼς] cod. καθῶς. — ^b πράττει] cod. πράττει. —)

Κεφ. β'.

Ἔτι περὶ ἐκούσιου, καὶ ἀκούσιου, καὶ τῶν μεταξύ αὐτῶν θεωρουμένων.

Δοκεῖ δὲ καὶ τὰ καλὰ, καὶ τὰ ἡδέα, βίαία τινα εἶναι, ὅτι αὐτὰ κινεῖ καὶ ἀναγκάζει ποιεῖν τοὺς ποιοῦντας τῷ κάλλει καὶ τῇ ἡδονῇ, ἔξωθεν ὄντα. Οὐκ ἔστι δέ· εἰ γὰρ τοῦτο δώσομεν, πάντα ἂν εἴη βίαία· πάντα γὰρ ὅσα πράττομεν, ἕνεκα τοῦ νομίζεσθαι, ὅτι καλὰ, ἢ ἡδέα πράττομεν. Καὶ μὲν τινα λυπούμενοι πράττομεν ὅσα ποιοῦμεν ἔξωθεν βιαζόμενοι· τινὰ δὲ μεθ' ἡδονῆς, ὅσα ἐκόντες αὐτοὶ ποιοῦμεν τοῦ ἡδέος ἕνεκα. Πάντα δὲ ἕνεκά τινος ^a καλοῦ ἢ ἡδέος ποιοῦμεν· καὶ γὰρ καὶ ἂ λυπηρὰ ποιοῦμεν ἀναγκαζόμενοι, τῆς ἡδονῆς ἕνεκα ποιοῦμεν· ποιοῦμεν γὰρ ἵνα φύγωμεν τὰ λυπηρότερα· τοῦτο δὲ τὴν ἡδονὴν ἔστι διώκειν. Διὰ τοῦτο οὐ δεῖ τὰ καλὰ καὶ ἡδέα βίαία λέγειν· ἄλλως τε καὶ γελοῖόν ἐστιν, αἰτία νομίζειν τῶν πράξεων τὰ ἔξωθεν καλὰ καὶ ἡδέα, καὶ μὴ ἑαυτὸν ὑπὸ τούτων βραδίως ἀλισκόμενον. Ἄλλὰ τῶν μὲν καλῶν πράξεων πολλάκις τις ἑαυτὸν αἰτιᾶται, τῶν δὲ αἰσχροῦν οὐχ ἑαυτὸν, ἀλλὰ τὴν ἡδονὴν. Οὐκ ἔστι δέ· ἀκούσιον γὰρ ἔστιν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἔξωθεν, οὐδὲν πρὸς τὴν πράξιν συντελοῦντος τοῦ πράττοντος.

* Τὰ δὲ δι' ἄγνοιαν γινόμενα ζητητέον εἰ ἐκούσια εἰσιν, ἢ ἀκούσια. Ἔγει δὲ οὐ πάντα ὁμοίως· ἀλλὰ τὰ μὲν ἀκούσια εἰσι, τὰ δὲ ἐκούσια, τὰ δὲ οὔτε ἐκούσια οὔτε ἀκούσια, ἀλλὰ καλεῖσθω οὐχ ἐκούσια. Καὶ ἀκούσια μὲν, ὅσα ποιήσαντες λυπούμεθα, γνόντες μετὰ τὸ ποιῆσαι καὶ μεταμελούμεθα· οὐχ ἐκούσια δέ, ὅσα ποιοῦντες οὐ λυπούμεθα, καὶ μετὰ τὴν πράξιν οὐ μεταμελούμεθα· ὁ γὰρ δι' ἄγνοιαν πράττων καὶ μετὰ τὸ γνῶναι μὴ δυσχεραίνειν τῇ πράξει οὔτε ἐκὼν ἔπραξεν ὅγε μὴ ἦδει, οὔτε ἄκων· οὐ γὰρ γνούς ἑαυτῷ δυσχεραίνει· διὰ τοῦτο οὐχ ἐκούσια τὰ τοιαῦτα καλεῖσθω. Διαφέρει δὲ τὸ δι' ἄγνοιαν πράττειν τοῦ ἀγνοοῦντα πράττειν. Καὶ διὰ τοῦτο τὸ μὲν δι' ἄγνοιαν πράττειν ἢ ἀκούσιόν ἐστιν, ἢ οὐχ ἐκούσιον· τὸ δὲ ἀγνοοῦντα πράττειν ἐκούσιόν ἐστι. Καὶ γὰρ τὸ ἀγνοοῦντα πράττειν ἔστιν, ἐπὶ τινος ὀργίζεται, ἢ μεθ' ἡ, ἢ ἄλλην τινὰ ποιῆ πονηρίαν· οὗτος γὰρ οὐ δι' ἄγνοιαν, ἀλλὰ διὰ ἡδονὴν ἢ ἄλλο τι ποιεῖ ὃ ποιεῖ, ἀγνοῶν δέ. Πᾶς οὖν μοχθηρὸς ἀγνοεῖ, τίνα δεῖ πράττειν, καὶ τίνας ἀπέχεσθαι· καὶ διὰ τὴν

rei causa expeluntur, per se quidem non voluntaria sunt, nunc vero et pro his voluntaria dicuntur esse. Et voluntaria quidem magis videntur esse, quam non voluntaria : quoniam in rebus singularibus semper versantur actiones, in quibus perpetuo tempus, aut locus spectatur, aut causa : quæ omnia talia facta voluntaria efficiunt. Rursus eadem de causa, quod in rebus singularibus versantur actiones, non facile est definire, quæ turpia quibus preferenda sint molestiis : quia multæ in rebus singularibus sunt differentiæ.

Cap. II.

Adhuc de eo quod sponte et quod invite fit, atque de iis quæ inter utrumque considerantur.

Videntur autem ea quoque, quæ pulchra et quæ jucunda sunt, violenta quodammodo esse, quia quum extra sint, jucunditate sua et pulchritudine movent homines illosque agere cogunt ea quæ agunt. Quod tamen non ita est : nam si hoc concedatur, omnia violenta erunt : omnia enim, quæcunque agimus, quia pulchra esse ac jucunda putamus, idcirco etiam agimus. Et alia quidem non sine molestia agimus, quæcunque vi extrinsecus adhibita facimus : alia vero cum voluptate, quæ sponte ipsi delectationis causa facimus. Omnia vero pulchritudinis cujusdam aut delectationis causa facimus : nam et illa quæ molesta sunt, coacti quum facimus, delectationis causa facimus : siquidem ut molestiora vitemus, ea facimus : hoc vero est voluptatem consecrari. Quamobrem neque ea quæ pulchra, neque ea quæ jucunda sunt, violenta oportet dicere : adde quod ridiculum est, extrinsecus assumpta sive pulchra sive jucunda causas actionum esse existimare, ac non potius se ipsum qui talibus facile capitur. Atqui honestarum actionum causam sæpenumero sibi aliquis attribuit, turpium vero factorum non sibi, sed voluptati. Verum aliter se res habet : non voluntarium enim est, cujus principium est extra, quum is qui agit ad actionem nihil confert.

Quæ autem per imprudentiam fiunt, num voluntaria, an non voluntaria sint, nunc considerandum. Neque tamen omnium eadem ratio est, sed alia non voluntaria sunt, alia voluntaria, alia neque voluntaria neque non voluntaria. quæ quidem nunc non sponte fieri dicantur. Jam vero non voluntaria sunt, quæ post actionem cognita deploramus et quorum nos poenitet : non sponte facta autem quæ sine molestia agimus, et post actionem sine poenitentia recordamur : qui enim per imprudentiam agit aliquid, et quum novit non indignatur hanc actionem, neque sponte facit, quod non noverat, neque invitus, quia postquam novit, non indignatur vicem suam ; quare non sponte facta talia appellentur. Aliud autem est per imprudentiam, aliud imprudentem agere. Ideoque qui per imprudentiam agit, aut invitus agit, aut non sponte : at qui imprudens agit, sponte agit. Imprudentem enim dicimus agere eum, qui irascitur, vel ebrius est, vel aliud quid delinquit : hic enim non per imprudentiam, sed delectationis causa vel ob aliud quid facit, quod committit

* Τὸ δὲ δι' ἄγνοιαν ἐκούσιον κτλ.

τοιούτην ἀμαρτίαν οἱ ἄνθρωποι ἀδικοί, ἢ δίκαι κακοί γίνονται. Αἱ δὲ τοιαῦται πράξεις οὐκ εἰσὶν ἄκοῦστοι· ἢ γὰρ ἐν τῇ προαιρέσει ἄγνοια, ἣτις ἐστὶν αἰτία τῶν κακῶν, οὐκ ἔστιν αἰτία τοῦ ἀκούσιου, ἀλλὰ τῆς μοχθηρίας. Οὐ γὰρ τὸ καθόλου περὶ τῆς μέθης ἀγνοεῖν δεῖ πονηρὸν, αἴτιον γίνεσθαι τοῦ ἀκούσιου, ἀλλὰ τὸ ἀγνοῆσαι μερικῶς τήνδε τὴν μέθοδον ὄον, φέρε εἰπεῖν, οὐκ εἰδὸτα μέχρι πόσου πίνοντας ἐνὶ μεθύσειν. Τοῦτο γὰρ καὶ συγγνώμης ἀξιοῦται καὶ ἐλέου, ὃ γὰρ οὕτως ἀγνοήσας δι' ἀγνοίαν ποιεῖ ὃ ποιεῖ, καὶ ἀκούσιως πράττει. Δεῖ δὲ διορίζαι, τίνα καὶ πόσα ἐστίν, ἃ ἀγνοοῦντες ἀκούσιως πράττομεν, τὸ αὐτοῦ πρόσωπον τοῦ πρὸς ὃν τις ποιεῖ ὃ ποιεῖ, τὸ πρᾶγμα ὃ ποιεῖ, ἐνίοτε δὲ καὶ τὸ διὰ τίνος ὀργάνου ποιεῖ, καὶ τὸ οὗ ἔνεκα, ὡς σωτηρίας, καὶ πῶς, δηλαδὴ τὸν τρόπον, ὄον, ἡρέμα ἢ σφόδρα. Ἄπαντα μὲν οὖν ταῦτα οὐδεὶς ἂν ἀγνοήσειεν, εἰ μὴ μαίνοιτο. Ἐνδέχεται δὲ τίνα τούτων ἀγνοεῖν καὶ σωφρονοῦντα· ὥσπερ ἀγνοεῖ τις πολλάκις αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ὃ πράττει, καθάπερ οἱ ἐξειπόντες τὰ μυστήρια. Λέγοντας γὰρ περὶ ἄλλων συγχυθῆναι φασί, καὶ τι καὶ περὶ τῶν μυστηρίων παραφθέγγεσθαι, μὴ συνορῶντες ὃ λέγουσιν, ἢ καὶ ἀγνοοῦντες δεῖ ἀπόρρητα ἦν. Οὗτοι γὰρ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα γινόμενον ἀγνοοῦσιν· οὐ γὰρ γινώσκουσιν, ὅτι τὰ μυστήρια ἐξήγουσι. Καὶ τις ἀφῆκε πρὸς τίνα καταπέλτην, δεῖξαι βουλόμενος αὐτόν, καὶ τυχὼν ἀπέκτεινε· καὶ τις τὸν υἱὸν τὸν ἑαυτοῦ οἰηθεὶς πολέμιον εἶναι, ὥσπερ ἡ Μερόπη· ἢ λελογγωμένον τὸ δόρυ νομίσας ἄνευ λόγῃς εἶναι, ἢ κίσσηριν τὸν λίθον ὑπολαβὼν, ἐπὶ σωτηρίᾳ πέμψας, ἀπέκτεινε. Ὁ τοίνυν τι τούτων ἀγνοῶν, ἐν οἷς ἡ πράξις, ἄκων ἐποίησε. Κυρίως δὲ ἄκων, ὅταν τὰ κυριώτατα ἀγνοῖ τῶν περὶ τὸ πρᾶγμα· κυριώτατα δὲ τὰ πρόσωπα, καὶ τὸ ἔργον, ἐν οἷς ἡ πράξις, καὶ τὸ οὗ ἔνεκα. Ἄτινα εἰ ἀγνοεῖ καὶ προσέτι μεταμέλοι αὐτῷ ἐφ' οἷς ἐποίησε, κυρίως ἄκων ἐποίησε.

* Τοιούτου δὲ ὄντος τοῦ ἀκούσιου, τὸ ἐκούσιόν ἐστιν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐν αὐτῷ, εἰδὸτι τὸ κατ' ἕκαστα, ἐν οἷς ἡ πράξις.

** Οὐ γὰρ καλῶς λέγεται ἀκούσια εἶναι, ἃ ποιοῦμεν ὑπὸ θυμοῦ κινούμενοι, ἢ ἐπιθυμίας, γινώσκοντες πάντα τὰ κατὰ μέρος, δι' ὧν καὶ ἐν οἷς πράττομεν. Εἰ γὰρ τοῦτο δοίημεν, πρῶτον μὲν οὐδὲν τῶν ἀλόγων ζῴων ἔκούσιόν τι πράττειν ἐροῦμεν, (καὶ γὰρ ἐπιθυμία καὶ θυμῷ πράττει), ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς παῖδας· ἔπειτα καὶ ἐφ' ἡμῖν ἄστοπον συμβαίνει· ἢ γὰρ οὐδὲν ἐκούσιως πράττομεν τῶν δι' ἐπιθυμίαν, ἢ θυμὸν, ἢ τὰ κατὰ μὲν ἐκούσιως, τὰ φαῦλα δὲ ἀκούσιως, τῶν γὰρ ἀπὸ ἐπιθυμίας ἢ θυμοῦ τὰ μὲν ἀγαθὰ, τὰ δὲ φαῦλα. Εἰ μὲν οὖν τὰ κατὰ μόνον ἐκούσιως πράττομεν, τὰ φαῦλα δὲ ἀκούσιως, γελοῖον εἰπεῖν· ἐν γὰρ τὸ αἴτιον, θυμὸς ἢ ἐπιθυμία. Τὸ δὲ ἐκούσιον καὶ ἀκούσιον ἡ διαφορά τοῦ αἰτίου ποιεῖ, τῷ τὸ μὲν ἔνδον εἶναι, τὸ δὲ

imprudens tamen. Quis ergo improbus, quæ agenda et quibus abstinendum sit, ignorat: atque hujusmodi errore injusti fiunt homines aut omnino mali. Tales autem actiones non invite suscipiuntur: quæ enim in consilio versatur imprudentia, unde hæc vitia nascuntur, non est causa cur id quod agitur actum esse invite dicatur, sed improbitatis. Neque enim si quis in universum ignorat. malam esse ebrietatem, hæc actionis non voluntaria causa erit, sed quod singulatim hæc ratio nobis ignota est, ut exempli gratia, si ignoremus, quantum vini potare liceat, ut inebriemur. Quippe hoc et venia dignum putamus et misericordia: nam qui illud ignorat, per imprudentiam facit quod facit, et invitus agit. Sed et illud definiendum est, quæ sint et quot negotia, quæ imprudentes agimus invite, deinde declaranda persona ejus cujus respectu facimus, quod facimus, tum memoranda res quam gerimus, interdum etiam quo velut instrumento geramus dicendum, et cujus rei causa, verbi gratia salutis, et quomodo, modus videlicet observandus, ut, leniter an vehementer rem geramus. Hæc igitur omnia nemo ignoraverit, nisi forte insanit. Quædam tamen etiam, qui mentis sit compos, ignorare potest: sicut sæpe aliquis hoc ipsum ignorat quod agit, ut qui mysteria enuntiantur. Solent enim dicere, se quum de aliis vellent loqui perturbatos fuisse, et oblata occasione aliquid de mysteriis, quod non debebant, adjecisse, vel quod non satis perspicere, quid cloquerentur, vel quod nescirent esse tacenda et arcana. Hi enim ipsum illud quod faciunt facinus ignorant: neque enim animadvertunt, se mysteria efferre. Sic aliquis emisit catapultam in aliquem, quum ostendere tantum vellet, eumque ictu interfecit: aut alius filium suum, quem hostem esse existimabat, ut Merope: aut qui præteritam hastam sine macrone esse putavit, vel qui consecrandi alicujus causa lapidem jecit, quem pro pumice habebat, hominique vitam ademit. Qui igitur aliquid eorum ignorat, in quibus actio cernitur, invitus fecit. Sed proprie invitus fecit, quum capita rerum ignoravit: sunt autem capita personæ et opus, in quibus actio consistit, et id cujus gratia actio suscipitur. Quæ si ignoraverit, ac præterea eorum quæ perpetravit pœnitentia accesserit, proprie invitus fecit.

Tale ergo quum sit non voluntarium, sponte factum erit id cujus principium est in homine agente singularisque res, in quibus actio consistit, non ignorante.

Neque enim recte dicuntur non voluntaria esse, quæ iræ vel cupiditatis impulsu facimus, postquam perspeximus singulatim omnia, quibus nititur et in quibus consistit actio. Nam si hoc concedamus, primum nullum animal rationis expertus sponte quidquam agere dicemus, quippe quæ semper, quod cupiditate ardent iraque inflammata sunt, agant, et similiter pueros: deinde etiam in nobis absurdum erit· nam aut nihil sponte agimus, quod cupiditatis vel iræ impulsu facimus, aut honesta quidem sponte, turpia autem inviti, quoniam facinora a cupidis vel iratis facta partim bona sunt, partim mala. Jam ridiculum erit, si honesta tantum sponte, turpia autem invitos nos facere judicemus: una enim utrorumque causa est, ira aut cupiditas. Volun-

* Ὅντος δ' ἀκούσιου τοῦ βιαιού κτλ. — ** Ἴσως γὰρ οὐ καλῶς λέγεται τὸ ἀκούσια εἶναι τὰ διὰ θυμὸν κτλ.

ἐξίωθεν. Εἰ δὲ πάντα ἀκούσια, πῶς οὐκ ἄτοπον, ἀκούσιως ὀρέγεσθαι λέγειν, ὧν δεῖ ὀρέγεσθαι; ἔστι γὰρ εἰς δέον χρήσασθαι τῇ ἐπιθυμίᾳ, καὶ τῷ θυμῷ, καὶ δεῖ ὀρεγίζεσθαι ἐπὶ τισι, καὶ ἐπιθυμῆν τινῶν, ὅσων, ὑγείας, ἢ μαθήσεως, ἄπερ ἀκούσια λέγειν οὐκ εὐλογον· τὰ γὰρ ἀκούσια, λυπηρά· τὰ δὲ κατ' ἐπιθυμίαν, ἡδέα. *Ἐτι, εἰ ἀκούσια ἦν τὰ κατὰ θυμὸν ἀμαρτηθέντα, διέφερον ὅτι τῶν ἀπὸ τοῦ λογισμοῦ ἀμαρτανόμενων, κατὰ τὴν ἐκούσιου καὶ ἀκούσιου διαφορὰν διαφέρει δὲ οὐδὲν· καὶ γὰρ ταῦτα ὁμοίως ἐκείνοις ψευκτά, ὁ τοῦ ἐκούσιου ἐστὶ, καὶ ψόγων ἄξια οὐδὲν ἦττον ὄπερ οὐκ ἂν ἦν, εἰ διέφερον ὡς ἐκούσιον ἀκούσιου. *Ἐτι δὲ τὰ ἀλογα πάθη καὶ ἀνθρώπινα εἰσιν, ὡς περ ὁ λογισμὸς· ἀπὸ τούτων δὲ τῶν παθῶν, θυμοῦ δηλονότι καὶ ἐπιθυμίας, πᾶσαι αἱ ἀνθρώπινα γίνονται πράξεις· ταύτας τοίνυν ἀκούσιως λέγειν, ἄτοπον.

(Scripsi : ^a ἕνεκά τινος] cod. ἕνεκα τινός. — ^b ἄλλο τι] cod. ἄλλό τι.] — ^c οὐκ εἰσιν] cod. οὐκ εἰσιν.] — ^d ζῶων] cod. ζῶων. — ^e διέφερον] cod. διέφερειν. —)

Κεφ. γ'.

Περὶ προαιρέσεως.

* Ἐπεὶ δὲ περὶ ἐκούσιου καὶ ἀκούσιου διωρισάμεθα, μετὰ ταῦτα ἀκόλουθον ἂν εἴη περὶ τῆς προαιρέσεως διαλαθεῖν. Ἡ γὰρ προαίρεσις οὐκ εἶναι εἰς τὴν ἀρετὴν, καὶ τῷ ταύτης κανόνι δυνήσομεθα κρίνειν τὰ ἡθῆ καὶ τὰς πράξεις.

** Ἡ προαίρεσις τοίνυν ἐκούσιον μὲν ἐστίν, οὐκ ἐστὶ δὲ αὐτὸ τὸ ἐκούσιον, ἀλλὰ τι τῶν τοῦ ἐκούσιου· τὸ γὰρ ἐκούσιον ἐπὶ πλέον ἐστὶ τῆς προαιρέσεως. Καὶ δηλονότι τὸ μὲν γὰρ ἐκούσιον καὶ ζῶοις ἀλόγοις, καὶ παισὶ, καὶ τελείοις τὸν νοῦν πρόσσει· (ποιοῦσι γὰρ καὶ οἱ παῖδες καὶ τὰλλα ζῶα ^a ἐκούσιως,) ἢ δὲ προαίρεσις μόνοις τοῖς κρίνειν δυναμένοις καὶ βουλεύεσθαι εἰδῶσι πρόσσει· ἢ γὰρ μετὰ βουλῆς ^b ὄρεξις προαίρεσις καλεῖται. Ἄλλως τε καὶ τὰ ἐξαίφνης ὑπ' ἡμῶν γινόμενα μὴ προβουλευσαμένων ἐκούσια μὲν λέγονται, προαιρετὰ δὲ οὐδαμῶς.

*** Οὐ γὰρ ἐστὶν ἡ προαίρεσις θυμὸς, ἢ ἐπιθυμία, ἢ βούλησις, ἢ δόξα, καθὼς τινες ὑπειλήφασιν.

**** Ὁ μὲν γὰρ θυμὸς καὶ ἡ ἐπιθυμία κοινὴ ἐστὶ καὶ ἡμῶν καὶ τοῖς ἀλόγοις· προαίρεσις δὲ οὐδαμῶς. Ἐτι δὲ καὶ ὁ ἀκρατὴς οὐ λέγεται προαιρούμενος πράττειν ἀ πράττει, ἀλλ' ἐπιθυμῶν· ὁ δὲ ἐγκρατὴς λέγεται πράττειν προαιρούμενος, οὐκ ἐπιθυμῶν. Ἐτι προαιρέσει μὲν ἐπιθυμία ἐναντίον ἐστὶ· καὶ γὰρ προαιρούμεθα πολλάκις ἐναντία ὧν ἐπιθυμοῦμεν· ἐπιθυμία δὲ

tarium vero aut non voluntarium causæ differentia facit, quod altera intus, altera extra est. Quodsi omnia non voluntaria sunt, nonne absurdum est, ea dicere invite appelere nos, quæ sunt appetenda? Licet enim cupiditate et ira opportune uti, ideoque ob aliquas causas irascendum est, et quædam sunt cupienda, ut bona valetudo vel doctrina, quæ non voluntaria dicere ineptum est : quippe non voluntaria pro molestis habentur, at quæ ex cupiditate fiunt, jucunda sunt. Præterea, si non voluntaria essent mala facinora, quæ ira commissa sunt, differrent a flagitiis ratione factis, secundum ejus quod sponte et quod invite fit differentiam : at nihil differunt : namque hæc pariter atque illa fugienda sunt, quod voluntario convenit, neque minus reprehendenda sunt : quod non accideret, si ut voluntarium a non voluntario differrent. Adde quod perturbationes rationis expertes humanæ sunt, sicut ratio : ab his vero perturbationibus, ira videlicet et cupiditate, omnes actiones humanæ nascuntur; hæc ergo non voluntarias dicere, absurdum erit.

Cap. III.

De consilio.

Postquam autem de voluntario et non voluntario exposuimus, superest, ut de consilio disseramus. Hoc enim necessitudinem habet cum virtute, ideoque ejus velut regula mores et actiones judicare poterimus.

Consilium igitur est sane quiddam sponte susceptum, non est tamen id ipsum quod sponte factum appellamus, sed aliquid eorum quæ ad rem voluntariam referuntur; nam id quod sponte fit latius patet, quam consilium. Nempe hoc vel ex eo apparet, quod voluntarium etiam brutis animalibus, et pueris et hominibus adultis ac judicio valentibus inest : (namque et pueri et reliqua animalia sponte agunt,) consilium vero solis illis, qui et judicare possunt et deliberare, inesse perhibetur : etenim appetitus deliberationi junctus consilium appellatur : præsertim quum et illa, quæ subito a nobis nulla prius habita deliberatione fiunt, voluntaria esse dicamus, non consulto tamen facta.

Nam consilium neque ira est, neque cupiditas, neque voluntas, aut opinio, ut nonnulli existimaverunt.

Quippe ira et cupiditas nobis etiam cum brutis animalibus communis est : consilium autem neutiquam. Præterea incontinens non consilio capto, sed cupiditate impulsus agere dicitur, quæ agit : at continens capto consilio, non cupiditate impulsus dicitur agere. Consilio insuper contraria est cupiditas : quia consilium sæpenumero optatis nostris contrarium capimus : cupiditas au-

Cap. 2. διωρισμένων δὲ τοῦ τε ἐκούσιου κτλ. — ** Ἡ προαίρεσις δὴ ἐκούσιον μὲν φαίνεται κτλ. — *** Οἱ δὲ λέγοντες αὐτὴν ἐπιθυμίαν κτλ. — **** Οὐ γὰρ κοινὸν ἡ προαίρεσις κτλ.

ἐπιθυμίασιν οὐκ ἔστιν ἐναντίον· ἢ ἄρα προαίρεσις οὐκ ἔστιν ἐπιθυμία. Ἐτι ἡ μὲν ἐπιθυμία λυπηρά ἐστι, καὶ τὸ ἡδὺ αἰεὶ ἀντικείμενον ἔχει, (πρὸς αὐτὸ γὰρ αἰεὶ φέρεται) ἢ δὲ προαίρεσις οὔτε λυπηρά ἐστιν, οὔτε τὸ ἡδὺ ἀντικείμενον ἔχει.

* Ἐτι δὲ οὐδὲ ὁ θυμὸς προαίρεσις ἐστίν, καὶ πολλῶν μᾶλλον, ἢ ἡ ἐπιθυμία· ἥκιστα γὰρ διὰ θυμὸν γινόμενα κατὰ προαίρεσιν εἶναι δοκεῖ.

** Ἀλλὰ μὲν οὐδὲ βούλησις ἐστίν ἡ προαίρεσις· καὶ τοὶ ἐγγιστά εἶναι ταῦτα δοκεῖ. Ἢ μὲν γὰρ προαίρεσις οὐκ ἔστι τῶν ἀδύνατων· οὐ γὰρ προαιρούμεθα ἵπτασθαι, ἢ ἀθάνατοι εἶναι, ἀλλὰ βουλόμεθα· (ὁ γὰρ τὰ τοιαῦτα προαιρούμενος δοκοῖ ἂν ἡλίθιος εἶναι) ἢ προαίρεσις ἄρα οὐκ ἔστι βούλησις. Καὶ βουλόμεθα μὲν πολλὰκις ἄπερ οὐχ ἡμεῖς αὐτοί, ἀλλ' ἕτεροι ποιοῦσιν· εἶον, ὑποκριτὴν τινα νικᾶν τῶν ἐν τῇ σκηνῇ, ἢ ἀθλητὴν· προαιρεῖται δὲ ταῦτα οὐδείς, ἀλλ' ὅσα οἴεται γενέσθαι ἂν δι' αὐτοῦ. ° Ἐτι ἡ μὲν βούλησις τοῦ τέλους ἐστίν αἰεὶ, ἢ δὲ προαίρεσις τῶν πρὸς τὸ τέλος φερόντων· βουλόμεθα μὲν γὰρ τὴν ὑγιειαν, προαιρούμεθα δὲ ἂ πρὸς αὐτὴν φέροι, καὶ δι' ὧν ἔστιν ὑγιαίνειν· καὶ τὴν μὲν εὐδαιμονίαν καὶ βουλόμεθα καὶ φάμεν ° βούλεσθαι, προαιρεῖσθαι δὲ οὐ λέγομεν· ἐπεὶ μηδὲ ἄρμυζει. Καὶ ὅπως ἕοικεν ἡ προαίρεσις τῶν ἐφ' ἡμῖν εἶναι.

*** Ἀλλὰ μὲν οὐδὲ δόξα ἐστίν. Ἢ μὲν γὰρ δόξα περὶ πάντα ὁμοίως ἐστὶ καὶ τὰ αἰδία, καὶ τὰ ἐφ' ἡμῖν καὶ τὰ ἀδύνατα· ἢ δὲ προαίρεσις τῶν ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ μόνον. ° Ἐτι ἡ δόξα τῷ ψευδεὶ καὶ τῷ ἀληθεὶ δικαιοῦται· τὴν μὲν γὰρ τῶν δόξων ἀληθῆ λέγομεν, τὴν δὲ ψευδῆ· ἢ δὲ προαίρεσις τῷ ἀγαθῷ καὶ τῷ κακῷ μᾶλλον δικαιοῦται· τὴν μὲν γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ λέγομεν, τὴν δὲ τοῦ κακοῦ. Ἐπὶ μὲν οὖν καθόλου δόξη ταυτὸν εἶναι τὴν προαίρεσιν οὐδενὶ δοκεῖ· οὐ μόνον δὲ τῇ καθόλου δόξῃ οὐκ ἔστι ταυτὸν, ἀλλ' οὐδὲ τινι.

**** Ἀπὸ μὲν γὰρ τῆς προαιρέσεως ποιοῖ τινες ° γινόμεθα· τῷ γὰρ προαιρεῖσθαι τὰ κακὰ κακοὶ γινόμεθα, καὶ τῷ προαιρεῖσθαι τὰ ἀγαθὰ ἀγαθοί· ἀπὸ δὲ τῆς δόξης οὐκέτι. Ἐτι προαιρούμεθα μὲν πράττειν τι, ἢ μὴ πράττειν, λαβεῖν τι, ἢ φυγεῖν τι τῶν τοιοῦτων· δοξάζομεν δὲ τί ἐστίν ὁ προαιρούμεθα, ἢ ἄλλο τι, ° ἢ τίνι συμφέρει, ἢ πῶς· λαβεῖν δέ, ἢ φυγεῖν τι, ἢ ἐλέσθαι, οὐκ ἔστι τῆς δόξης· ἢ ἄρα προαίρεσις οὐκ ἔστι δόξα. Ἐτι ἡ μὲν προαίρεσις ἐπαινέται, ὅταν προαιρώμεθα ἂ δεῖ· ἢ δὲ δόξα ἐπαινέται, ὅταν δοξάζωμεν τὰ ἀληθῆ. Ἐτι προαιρούμεθα μὲν, ἂ σφόδρα γινώσκοντες ἀγαθὰ εἶναι, δοξάζομεν δέ, ἂ οὐ πάνυ γινώσκοντες ἀληθῆ εἶναι. Ἐτι ὁ αὐτὸς οὐχ ὁμοίως προαιρεῖται καὶ δοξάζει· δοξάζει γὰρ πολλὰκις καλῶς, δοξάζων τὰ ἀληθῆ, προαιρεῖται δὲ τὰ φαῦλα· οὐκ ἄρα ταυτὸν δόξα καὶ προαίρεσις. Εἰ δὲ πολλὰκις ἢ δόξα προηγεῖται τῆς

tem cupiditati non est contraria : ergo consilium non est cupiditas. Porro cupiditas molesta est, semperque oppositum habet jucundum, (eo enim perpetuo tendit :) contra consilium neque molestum est, neque oppositum habet jucundum.

Adde quod nec ira est consilium, multoque minus, quam cupiditas : nam quæ per iram fiunt, consilio minime consentanea esse videntur.

Neque vero voluntas est consilium : quamvis finitima hæc esse videantur. Consilium enim non est in iis quæ fieri non possunt : quia volare aut immortales esse non conluimus, sed volumus : (nam qui talia constituat, stultus esse videtur :) ergo consilium non est voluntas. Quin et volumus sæpe, quæ non ipsi facimus, sed alii : verbi causa histrionem aliquem in scena primas agere partes aut athleticam superiorem discedere : at nemo talium rerum consilium capit, sed earum duntaxat, quæ per se effici posse arbitratur. Præterea voluntas est ultimi semper ac finis, consilium autem eorum quæ ad finem conferunt : nimirum volumus bona uti valetudine, consulto autem ea facimus quæ ad eam conferunt, et quibus bene valeamus : et beati esse volumus, atque hoc nos velle dicimus, sed tale consilium nobis captum esse, ut beati simus, non dicimus, quoniam ineptum est. Denique eorum quæ in nostra potestate sunt, videtur esse consilium.

Neque vero opinio est. Opinio enim ad omnia eodem modo pertinet, tum æterna, tum ea quæ in nostra potestate sunt, tum quæ fieri non possunt : at consilium eorum tantum est, quæ in nobis sita sunt. Adde quod opinio vero et falso distinguitur ; siquidem aliam opinionem veram, aliam falsam dicimus : at consilium bono potius et malo distinguitur, siquidem de capto bonarum malarumque rerum agendarum consilio loquimur. Idem igitur quod universam opinionem esse consilium nemo putat : cæterum non modo non est idem quod universa opinio, sed ne idem quidem quod quædam opinio.

Quippe consilio capto certo quodam modo afficimur ; nam si quid male facere destinavimus, mali ; si bene facere constituimus, boni evadimus ; at sola opinione non item. Præterea statuimus aliquid agere aut non agere, potiri aliqua re aut vitare aliquid ejus generis : at existimamus, quid sit quod constituimus, vel aliud quid, aut cui conducat, aut quemadmodum : contra potiri aliqua re aut vitare aliquid aut eligere non est res opinabilis : ergo consilium non est opinio. Insuper laudatur consilium, quando ea quæ agenda sunt agere instituimus : contra opinio in laude est, quum vera opinamur. Tum ea facere destinamus, quæ admodum bona esse intelligimus, opinamur autem quæ non admodum vera esse scimus. Denique non eodem modo idem homo et constituit aliquid et opinatur : sæpe enim recte sentit, dum autem vera opinatur, male facere constituit : ergo non est

* Θυμὸς δ' ἐστὶ ἤσπον κτλ. — ** Ἀλλὰ μὲν οὐδὲ βούλησις κτλ. — *** Οὐδὲ δὲ δόξα ἂν εἴη κτλ. — **** Τῷ γὰρ προαιρεῖσθαι τὰγαθὰ ἢ τὰ κακὰ ποιοῖ τινες ἔσμεν κτλ.

προαιρέσεως ἢ παρακολουθεῖ, οὐ διὰ τοῦτο ταῦτον ἔσται δόξα καὶ προαίρεσις· τοῦτο γὰρ οὐδὲν κωλύει διάφορα εἶναι.

(Scripsi : ^a) ζῶα] cod. ζῶα. — ^b μετὰ βουλῆς] cum Heinsio; codex μεταβολῆς. — ^c αὐτοῦ] ex Aristotele; cod. αὐτοῦ. — ^d καὶ φαμεν] vulgo καὶ φαμέν. — ^e μόνον] cod. μόνων. — ^f ποιοὶ τινες] vulgo ποιοὶ τινες. — ^g ἄλλο τι] vulgo ἄλλό τι. —)

Κεφ. δ'.

Περὶ προαιρέσεως, τί ἐστὶ καὶ περὶ τίνα, καὶ περὶ βουλεύσεως.

* Ἐπεὶ δὲ οὔτε ἐπιθυμία ἐστὶν ἢ προαίρεσις, οὔτε θυμὸς, οὔτε βούλησις, οὔτε δόξα, ζητητέον τί ἐστὶν, ἢ ποῖόν τί ἐστὶ. ^a Φαίνεται μὲν οὖν, ὅτι ἐκούσιόν ἐστιν, οὐκ αὐτὸ τὸ ἐκούσιον, καθὼς εἴρηται· οὐ γὰρ πᾶν ἐκούσιον προαιρετόν· ἀλλὰ τῶν ἐκούσιων ἐκεῖνο μόνον προαιρετόν καλεῖται, ὃ προβουλεύμενοι ποιοῦμεν· ἢ γὰρ προαίρεσις μετὰ λόγου καὶ διανοίας. Φαίνεται δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ ὀνόματος· τὸ γὰρ προαιρετόν δοκεῖ σημαίνειν τὸ πρὸ ἐτέρων αἰρετόν.

** Τούτων δὲ ὑποκειμένων, ζητητέον, πότερον περὶ πάντων δυνατὸν βουλεύσασθαι, ἢ περὶ ἐνίων οὐ δυνατόν· ἵνα γινώμεν ἐντεῦθεν, τίνων ἐστὶν ἢ προαίρεσις, καὶ τίνων οὐκ ἔστι. Τῶν γὰρ βουλευτῶν καὶ ἢ προαίρεσις ἐστὶ. Βουλευτὸν δὲ λέγω, περὶ οὗ βουλεύεται οὐκ ἡλίθιος ἢ μαινόμενος, ἀλλ' ὁ νοῦν ἔχων.

*** Ἡ τοίνυν βουλή οὔτε περὶ τῶν αἰδίων ἐστὶν· οἶον, περὶ τοῦ κόσμου· οὐδεὶς γὰρ βουλεύεται πῶς δεῖ κινεῖσθαι τὰ οὐράνια σώματα· ἢ περὶ τῶν ἀδυνάτων ἄλλως εἶναι· οἶον περὶ τῆς πλευρᾶς τοῦ τετραγώνου καὶ τῆς διαμέτρου, ποιῆσαι λόγον τινὰ ἔχειν πρὸς ἀλλήλας, ὃν ἀριθμὸς πρὸς ἀριθμόν.

**** Οὔτε περὶ τῶν κινουμένων αἰεὶ ὡσαύτως, ἢ ἀνάγκη, ἢ φύσει, ἢ δι' ἄλλην τινὰ αἰτίαν· οἶον τροπῶν καὶ ἀνατολῶν.

***** Ἄλλ' οὐδὲ περὶ τῶν ἄλλοτε ἄλλως ἐχόντων βουλευσόμεθα· οἶον ἀγμῶν καὶ ὄμβρων.

***** Οὐδὲ περὶ τῶν ἀπὸ τύχης· ^b οἶον θησαυροῦ εὐρέσεως· ὅτι οὐδὲν τούτων ἐφ' ἡμῖν ἐστὶν, οὐδὲ ἀνθρώπινον.

***** Καὶ μὴν οὐδὲ περὶ τῶν ἀνθρωπικῶν πάντων βουλευσόμεθα, ἀλλὰ μόνον περὶ τῶν ἐφ' ἡμῖν, καὶ ἅπερ ἂν αὐτοὶ πράτταμεν, ἢ δι' ἡμῶν αὐτῶν ἢ δι' ἐτέρων· οὐ γὰρ Λακεδαιμόνιοι περὶ τῆς τῶν Σκυθῶν πολιτείας βουλευσονται, πῶς ἂν Σκυθαὶ ὀρθῶς πολιτεύουσιντο. Οὐδὲν γὰρ τῶν εἰρημένων δι' ἡμῶν ἂν γένοιτο.

***** Βουλευσόμεθα δὲ περὶ τῶν ἐφ' ἡμῖν πρακτῶν· ἅτινα γινώσμεθα.

idem opinio et consilium. Quodsi sæpenumero opinio consilium antecedit vel subsequitur, non tamen propterea idem erit utrumque : non enim hoc obstat, quominus inter se differant.

Cap. IV.

De consilio, quid sit et in quibus versetur, itemque de deliberatione.

Quum autem neque cupiditas sit consilium, neque ira, nec voluntas, neque opinio, dispiciendum est quid sit aut quale. Apparet igitur esse quiddam quod sponte fiat, non tamen ipsum voluntarium, ut dictum est : non enim quidquid sponte fit, de eo consilium captum est, sed ex iis, quæ voluntaria sunt, illud solum consulto factum appellatur, quod ratione inita et subducta facimus : quia consilium cum ratione et cognitione conjunctum est. Quod quidem ex ipso nomine intelligitur : nam consulto factum videtur significare id quod cæteris posthabitis amplectimur.

His positis atque concessis, quaeritur, utrum de omnibus deliberari possit, an de nonnullis nequeat : ut inde intelligamus, de quibus rebus consilium capiatur et de quibus non capiatur. Namque ad res in deliberationem cadentes etiam consilium pertinet. Sed in deliberationem cadens illud voco, de quo non stolidus aliquis aut insanus, sed is qui mentis est compos, deliberat.

Ac primum neque de æternis est deliberatio, ut de mundo : neque enim quomodo æterna corpora moveantur, quisquam deliberat : aut de iis quæ aliter se habere non possunt, exempli gratia de quadrati latere et diametro, si quis velit efficere, ut eandem inter se rationem habeant, quam numerus ad numerum.

Neque de iis quæ semper eodem modo moventur, sive necessitate, sive natura, sive propter aliam aliquam causam, ut de solis conversionibus et orbitibus.

Sed neque de iis, quæ alias aliter se habent, deliberabimus ; ut de siccitatibus et imbribus.

Neque de iis quæ fortuito eveniunt, ut de thesauri inventione, quia neque horum quidquam in nostra potestate, neque humanum est.

Immo ne de omnibus quidem rebus humanis deliberabimus, verum de iis tantum quæ in nostra sunt potestate, hoc est, quas aut ipsi per nos aut per alios efficere queamus : Lacedæmonii enim de Scytharum republica non deliberabant, quo pacto recte Scythæ eam administrare possint. Nihil enim horum, quæ dicta sunt, per nos effici possit.

At de iis deliberamus, quæ quum ad effectum adduci queant, tum in nostra sunt potestate : quæ jam cognoscimus.

* Τί οὖν ἢ ποῖόν τί ἐστὶ κτλ. — ** Cap. 3. Βουλευσονται δὲ πότερα περὶ πάντων κτλ. — *** Περὶ δὲ τῶν αἰδίων οὐδεὶς βουλεύεται κτλ. — **** Ἄλλ' οὐδὲ περὶ τῶν ἐν κινήσει κτλ. — ***** Οὐδὲ περὶ τῶν ἄλλοτε ἄλλως κτλ. — ***** Οὐδὲ περὶ τῶν ἀπὸ τύχης κτλ. — ***** Ἄλλ' οὐδὲ περὶ τῶν ἀνθρωπικῶν κτλ. — ***** Βουλευσόμεθα δὲ κτλ.

* Οὕτω τρία εἰσι τὰ αἰτία ἐν τοῖς οὐσι, φύσις, ἀνάγκη καὶ τύχη· ἔτι δὲ νοῦς καὶ πᾶν τὸ δι' ἀνθρώπου, οἷον τέχνη ἢ ἄλλη τις πράξις. Οἱ δὲ ἄνθρωποι βουλευόμενοι οὔτε περὶ ὧν αἰτία ἡ φύσις, οὔτε περὶ ὧν ἡ ἀνάγκη αἰτία, ἢ ὧν ἡ τύχη, ἀλλὰ περὶ μόνων ἐκείνων, ὧν αἰτία ἐστὶν ἡ ἀνθρωπίνη μέθοδος, καὶ ἡ πράξις.

** Ἐπι δὲ οὐδὲ περὶ πασῶν τῶν ἀνθρωπίνων μεθόδων οἱ ἄνθρωποι βουλευόμενοι. Περὶ γὰρ τὰς ἀκριβεῖς καὶ αὐτάρκειας τῶν ἐπιστημῶν οὐκ ἐστὶ βουλή· οἷον περὶ τῶν γραμματίων· οὐ γὰρ διατάζομεν πῶς γραπτέον· ὅτι ἐγνωσμένον ἐστὶν ἀκριβῶς, καὶ ὠρισμένα εἰσι τὰ σημεῖα.

*** Ἄλλ' ὅσα γίνονται ἐφ' ἡμῶν δυνάμενα πολλαχῶς γενέσθαι, περὶ τούτων βουλευόμεθα. Οἷον περὶ τῶν κατὰ τὴν ἱατρικὴν πράξεων, αἵτινες οὐ πᾶν εἰσὶν ὠρισμένοι, ἢ τὴν χρηματιστικὴν, (πολλαχῶς γὰρ δυνατὸν χρηματίσασθαι) ἢ τὴν κυβερνητικὴν, ἢ γυμναστικὴν· καὶ μᾶλλον περὶ τῶν κατὰ τὴν κυβερνητικὴν βουλευσόμεθα, ἢ τὴν γυμναστικὴν· ἐπεὶ καὶ ἑλαττόν ἐστιν ἀκριβῆς ἢ κυβερνητικὴ· καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ὁμοίως.

**** Πλέον δὲ περὶ τῶν κατὰ τὰς τέχνας βουλευόμεθα ἢ τὰς ἐπιστήμας· πλέον γὰρ διατάζομεν ἐν ταῖς τέχναις, ὅτι ἑλαττόν ἐστιν ὠρισμένοι τῶν ἐπιστημῶν.

***** Τὸ δὲ βουλευέσθαι ἐστὶ ἢ μὲν τῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐνδεχομένων γίνεσθαι· ὅταν δὲ καὶ ἐπὶ τούτων ὁ τρόπος ἀδόλος, ἢ πῶς δηλονότι γενήσεται, καὶ ἐν οἷς, οὐκ ἐστὶ δυνατὸν τὴν βούλευσιν ὠρισμένην εἶναι.

***** Διὰ τοῦτο καὶ συμβούλους παραλαμβάνομεν, ὅταν ἢ περὶ μεγάλων ἢ βουλή· καὶ γὰρ ἀπιστοῦμεν ἡμῖν αὐτοῖς ὡς οὐχ ἱκανοῖς περὶ τοῦ πράγματος διαγνώσκειν.^d

***** Βουλευόμεθα δὲ οὐ περὶ τελῶν, ἀλλὰ περὶ τῶν πρὸς τὰ τέλη. Ὁ γὰρ ἱατρός οὐ βουλευέσεται δοῦναι τὴν ὑγίειαν τῷ κάμνοντι· (οὐ γὰρ ἐνδέχεται πρὸς ἄλλο τι^a βλέπειν τὸν ἱατρὸν, καὶ τούτων χάριν οὐ χρεῖαν ἔξει βουλεύσεως,) ἀλλὰ περὶ τῶν φερόντων εἰς τὴν ὑγίειαν, περὶ τούτων βουλευέσεται, ἅτινα πολλαχῶς ἐνδέχεται γενέσθαι· ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ῥήτωρ οὐ βουλευέσεται περὶ τῆς πειθοῦς, ἀλλὰ περὶ τῶν φερόντων εἰς τὴν πειθὴν· καὶ ὁ πολιτικός οὐ καθίζει τὴν βουλὴν, ἵνα γινῶ^e περὶ τῆς εὐνομίας· (δεῖ γὰρ καλῶς τὰ πράγματα αὐτὸν διοικῆσαι,) ἀλλὰ περὶ τῶν συνιστάντων τὴν εὐνομίαν βουλευέσεται.

***** Καὶ ὅλους πάντας οἱ τοιοῦτοι τὸ μὲν τέλος ὑποτιθέασιν, ζητοῦσι δὲ, πῶς καὶ διὰ τίνων ἀφίξονται πρὸς αὐτό. Καὶ πολλῶν ὄντων δι' ὧν ἐστὶ τυχεῖν τοῦ σκοποῦ, ζητοῦσι διὰ τίνος ῥᾶστα καὶ κάλλιστα τὸ τέλος εὐρήσουσιν. Ὅταν δὲ οἱ ἐνὸς ἐνδέχεται^f μόνου,

Itaque tres rerum omnium causarum sunt, natura, necessitas, fortuna : quibus accedit mens et quaecumque per hominem fiunt, velut artes aliarum actiones. Jam vero neque de iis quorum natura, nec de iis quorum necessitas aut fortuna causa est, deliberare solent homines, sed de iis tantum, quorum disciplina aliqua humana causa est aut actio.

Sed neque de omnibus disciplinis humanis deliberare homines solent. Quippe in doctrinis exquisitis suaque vi contentis deliberationi sive consultationi locus non est : verbi gratia de litteris non consultamus, quia quomodo scribendum sit non ambigimus ; siquidem satis nota res est et definita sunt litterarum forma.

At vero de iis quae opera nostra fiunt, quum diversis modis fieri queant, deliberamus. Exempli gratia de actionibus medicis, quae non admodum definitae sunt, aut de rebus pecuniariis, (quia multis modis pecuniam quaerere licet,) aut de gubernandi arte, aut gymnastica : et magis de rebus ad gubernandi artem quam ad gymnasticam pertinentibus consultamus, siquidem minus subtilis est gubernandi ars : ac de reliquis similiter.

Sed in artibus magis quam in doctrinis consultationi locus est : magis enim dubitamus in artibus, quia minus definitae sunt quam doctrinae.

Porro de iis quae ut plurimum accidere possunt, deliberare consuevimus ; quum vero horum incerta est ratio, vel quum quomodo eventura sint, et in quibus, non apparet, ibi rursus definita non potest esse deliberatio.

Quare et consiliarios assumimus, quum de rebus magnis deliberamus : quia nobis ipsis difficilimus, tanquam non satis idoneis qui de tanto negotio iudicemus.

Ac deliberamus quidem non de finibus, sed de iis quae ad fines spectant. Neque enim medicus de restituenda aegro sanitate deliberabit (quia non potest aliam rem respicere, ac propterea deliberatione non eget,) sed de iis quae ad sanitatem conferunt, quae non uno modo fieri possunt, deliberat : similiter et orator non de suasionem, sed de iis quae ad persuadendum accommodata sunt deliberabit : neque vir civitatis regendae peritum convocat senatum, ut de bonis legibus iudicet : (quippe oportet cum bene rempublicam administrare,) sed de iis quae ad constituendam bonas leges valent deliberabit.

Denique omnes qui tale quid agunt, finem quidem sibi proponunt, sed quemadmodum et quibus rebus cum assequi possint, quaerunt. Quumque multi sint modi quibus quod expetimus consequi liceat, quo pacto facillime et optime ad calcem perveniamus, inspiciunt. At

* Αἴτια γὰρ δοκοῦσιν εἶναι κτλ. — ** Καὶ περὶ μὲν τὰς ἀκριβεῖς, κτλ. — *** Ἄλλ' ὅσα γίνεται κτλ. — **** Μᾶλλον δὲ καὶ περὶ τὰς τέχνας κτλ. — ***** Τὸ βουλευέσθαι δὲ κτλ. — ***** Συμβούλους δὲ παραλαμβάνομεν κτλ. — ***** Βουλευόμεθα δὲ οὐ περὶ τῶν τελῶν. — ***** Ἄλλὰ θέμενοι τέλος τι κτλ.

τότε οὐ τοῦτο ζητοῦσιν, ἀλλὰ τὸν τρόπον πῶς χρῆ-
σόμεθα αὐτῷ, καὶ τίνα πράξιν μεταχειρισάμενοι,^b
διὰ τούτου τοῦ τέλους τευζόμεθα. Καὶ πάλιν ἐκείνην
τὴν πράξιν διὰ τίνος ἐργασόμεθα, καθεῖνο διὰ τίνος,
ἕως ἂν ἔλθωμεν ἐπὶ τὸ ἀμέσως γινόμενον, καὶ οὐ δι'
ἄλλου· ὅ ἐστι τὸ πρῶτον αἴτιον τοῦ τέλους, ὅπερ τε-
λευταῖον εὐρίσκεται. Οὕτω γὰρ ὁ βουλευόμενος ἀπὸ
τοῦ τέλους ἀρχόμενος, διὰ τῶν πρὸς τὸ τέλος ὁδεύει,
μέχρι τοῦ πρώτου αἰτίου τὴν πράξιν πᾶσαν ἀναλύων,
καθάπερ οἱ μαθηματικοὶ τὰ διαγράμματα.

* Ἔστι τοίνυν ἡ μὲν βούλευσις ζήτησις τις· πᾶσα δὲ
ἡ ζήτησις οὐκ ἔστι βούλευσις. Καίτοι, καθὼς εἴρηται,
τρόπον τινὰ ὁμοίως καὶ ὁ βουλευόμενος, καὶ ὁ μαθη-
ματικὸς ἀναλύει· καὶ ὁ ἔσχατον εὐρίσκεται ἀναλύοντι,
τοῦτο ἔργον πρῶτον γίνεται τῷ βουλευομένῳ· καθά-
περ ὁ μαθηματικὸς, πρὸς ὁ ἔσχατον ἀφίξεται ἀνα-
λύων, τοῦτο ὑποτιθεῖς, καὶ ἀπὸ τούτου διὰ τῶν ἄλ-
λων ὁδεύων, ἀποδείκνυσι τὸ προκείμενον. Καὶ ἄμφω
δὲ εἰ ἀναλύοντες ἀδυνατοὶ ἐντύχοιεν, ἀφίστανται τοῦ
ζητήματος. Οἷον, εἰ χρημάτων δεήσει πρὸς τὸ ζητού-
μενον τέλος, ὁ τούτων ἀνευ οὐκ ἐνι γενέσθαι, ἀδύνα-
τον δὲ φανεῖη ταῦτα πορισθῆναι, περὶ τοῦ τρόπου
οὐκέτι ζητοῦσιν, ἀλλ' ἀφίστανται· εἰ δὲ δυνατόν, ἐγ-
χειροῦσι πράττειν. Ἐκεῖνα δὲ δυνατὰ καλοῦμεν, ἃ
δι' ἡμῶν γένοιτ' ἂν· τὰ γὰρ διὰ τῶν φίλων τρόπον
τινὰ δι' ἡμῶν γίνονται· ἡ γὰρ αἰτία καὶ τούτων ἐν
ἡμῖν ἔστι· βουλευόμεθα δὲ, καθὼς εἴρηται, ποτὲ μὲν
περὶ τῶν ὀργάνων, ποτὲ δὲ περὶ τῆς χρήσεως αὐτῶν,
καὶ ἀπλῶς, ποτὲ μὲν περὶ τῶν φερόντων εἰς τὸ τέλος
πῶς ἂν ληφθεῖεν, ποτὲ δὲ περὶ τοῦ τρόπου πῶς χρῆ-
σόμεθα αὐτοῖς, ἢ διὰ τίνος.

** Φαίνεται δὲ ἀπὸ τῶν εἰρημένων, μὴ εἶναι τὸ
τέλος βουλευτόν. Βουλευτὰ μὲν γὰρ εἰσιν, ὃν κύριος ὁ
ἄνθρωπος ἔστι ποιῆσαι ἢ μὴ· ὃν δὲ ὁ ἄνθρωπος κύ-
ριος ἔστιν, ἐκεῖναι πράξεις ἀνθρώπιναι εἰσιν· αἱ δὲ
ἀνθρώπιναι πράξεις ἄλλων ἔνεκα γίνονται· ἃ δὲ ἄλλων
ἔνεκα γίνονται, οὐκ εἰσὶ τέλη· τὸ βουλευτόν ἄρα οὐκ
ἔστι τέλος. Οὔτε τοίνυν τὸ τέλος ἔστι βουλευτόν
οὔτε τῶν πρὸς τὸ τέλος, ὅσα καθ' ἕκαστα· οἷον, εἰ
ἄρτος τοῦτο, εἰ πέπεπται, εἰ πεποίηται ὡς δεῖ· ταῦτα
γὰρ αἰσθήσει γινώσκωμεν, οὐ βουλῇ καὶ κρίσει· εἰ δὲ
περὶ τούτων αἰεὶ βουλευέσεται, εἰς ἄπειρον ἕξει.

*** Τὸ μὲν οὖν βουλευτόν τοῦτό ἐστι. Τὸ δὲ προαι-
ρετὸν ἔστι βουλευτόν ὀρισμένον· τὸ γὰρ ἀπὸ τῆς βουλῆς
προκριθὲν προαιρετὸν καλεῖται· μετὰ γὰρ τὸ προκρί-
ναι ὁ δέον γενέσθαι, οὐκέτι περὶ τοῦ πράγματος βου-
λευόμεθα, ἀλλὰ γινώσκωμεν ὀρισμένως ὡς δεῖ ποιεῖν
ἀνάγωμεν γὰρ τὴν μὲν τοῦ πράγματος τοῦ ζητουμέ-
νου ἀρχὴν εἰς τὴν ἡμετέραν βούλησιν· τὴν δὲ ἡμετέ-
ραν κρίσιν καὶ βούλησιν εἰς τὴν προαίρεσιν, ἥτις ἔστιν
ἀρχὴ ἤδη τῆς πράξεως. Τοῦτο δὲ δῆλον καὶ ἀπὸ τῶν
ἀρχαίων πολιτειῶν, ἃς Ὀμηρὸς ἐν ταῖς βραχυδαίαις

vero quando unus tantum modus est, tum non hoc
quærent, sed qua ratione eo utamur, et quid potissi-
mum agendo, eo quo volumus perveniamus. Rursusque
illam actionem quo pacto suscipiamus, atque illud qua
ratione, donec pervenerimus ad id quod per se, non
per aliud fit; quæ prima finis causa est, ad quam pos-
tremo pervenitur. Sic enim qui deliberat rem a fine
auspicans, per ea quæ ad finem spectant progreditur,
ita ut totam actionem usque ad primam causam resol-
vat, sicut figuras suas mathematici.

Est ergo consultatio quæstio aliqua: nec omnis tam-
en quæstio est consultatio. Verum aliquatenus, ut
jam dictum est, similiter atque mathematicus is qui de-
liberat resolvit: et quod postremum in resolutione in-
venitur, hoc primum consultantis opus est: quemadmo-
dum ad quod ultima resolutione pervenit mathematicus,
hoc posito, inde per reliqua progrediens, id de quo agi-
tur certis argumentis demonstrat. Sed et uterque si in
aliquid quod fieri nequit inciderit, quærere desistit.
Exempli gratia, si pecunia sit opus ad finem, quem nos
bis preponimus, assequendum, quem sine illa assequi
nequeamus, nulla autem ejus pecuniæ nobis faciendæ
ratio iniri possit, de cogendæ illius modo non amplius
quærent homines, sed a quæstione desistunt: sin autem
iniri queat ratio, rem ex sententia conficere aggre-
diuntur. Ea autem fieri posse putamus, quæ per nos
possunt fieri: (nam et quæ per amicos nostros, aliquo
modo per nos fiunt, quia et horum causa in nobis est:)
alias autem, sicut dictum est, de instrumentis, alias
vero de usu eorum deliberamus, denique nunc de iis
quæ ad finem tendunt, quo pacto comparari possint.
nunc de modo quo uti iis queamus, aut per quem.

Ex iis ergo, quæ dicta sunt, appareat de fine ipso
consultari non posse. Siquidem de iis rebus, quæ in
hominis potestate sunt, adeo ut vel agere eas vel non
agere queat, consultatio est: quæ vero in hominis po-
testate sunt actiones, sunt humanæ: humanæ vero ac-
tiones aliarum rerum causa suscipiuntur: at quæ alio-
rum rerum causa fiunt, non sunt fines: ergo id de quo
deliberatur non est finis. Jam vero ut in deliberationem
finis non cadit, ita nec quæ ad finem pertinent, si sint
singularia; verbi gratia, an hoc sit panis, an sit ita
coctus aut factus ut oportet: hæc enim sensu judica-
mus, non consilio et judicio: nam si quis de his semper
deliberare volet, in infinitum abit.

Quod igitur in deliberationem cadit, hoc est. Cæte-
rum illud quod nobis propositum est, quamquam in
deliberationem cadit, tamen jam definitum est: quod
enim consulto reliquis præpositum est, id propositum
appellatur: quia postquam semel id quod fieri oportet
reliquis prætulimus, non amplius de re deliberamus,
sed jam definite quomodo agendum sit novimus: quippe
rei quam quærebatimus principium ad nostram volunta-
tem revocamus: nostrum vero et judicium et volunta-
tem ad animi propositionem, quæ principium jam actio-

* Φαίνεται δὲ ἡ μὲν ζήτησις οὐ πᾶσα εἶναι βούλησις κτλ. — ** Ποικε δὲ καθάπερ εἴρηται κτλ. — *** Βουλευτόν δὲ
καὶ προαιρετὸν τὸ αὐτό, κτλ.

ἐμμεῖτο· εἰσάγει γὰρ τοὺς βασιλεῖς μετὰ τὴν βουλὴν τὸ προκριθὲν ἀπαγγέλλοντας τῷ δήμῳ, ὡς περ τῆ προαιρέσει, ὥστε πραχθῆναι. Ἐπεὶ τοίνυν τὸ προαιρετὸν βουλευτὸν ἐστίν, ὀρεκτὸν τῶν ἐφ' ἡμῖν δηλονότι, δ' μετὰ τὴν βουλὴν ὀρεγόμεθα δυνάμενοι τοῦτο ποιῆσαι, φανερόν, ὅτι ἡ προαίρεσις εἴη ἂν ὀρεξις βουλευτικῆ τῶν ἐφ' ἡμῖν. Ἐκ τοῦ βουλευσασθαι γὰρ κρίναντες, ὀρεγόμεθα κατὰ τὴν βούλησιν. Οὗτος μὲν οὖν δ' ἔρισμός τῆς προαιρέσεως ὡς ἐν τύπῳ. Εἴρηται δὲ καὶ περὶ ποῖά ἐστιν· ὅτι τὰ πρὸς τὸ τέλος.

[Scripsi : ° ποῖόν τί ἐστι] vulgo ποῖον τί ἐστι. — ^b οὐδὲ περὶ τῶν ἀπὸ τῆς τύχης] cod. οὐδὲ τῶν ἀπὸ τῆς τύχης. — ° τὸ δὲ βουλευσασθαι ἐστίν] vulgo τὸ δὲ βουλευσασθαι ἐστίν. — ^a διαγωνῶναι] cod. διαγωνῶσαι. — ° ἄλλο τι] vulgo ἄλλό τι. — ^c γινῶ] cod. γινῶ. — ^e ἐνδέχεται] cod. ἐνδέχεται. — ^h τίνα πράξιν μεταχειρισάμενοι] cod. τίνα πράξει μεταχειρισάμενοι. ⁱ οὐκ εἰσὶ τέλη] cod. οὐκ εἰσὶν τέλη. —)

Κεφ. ε'.

Περὶ βουλήσεως καὶ βουλητοῦ.

* Δεῖ δὲ καὶ περὶ τῆς βουλήσεως εἰπεῖν ἤδη. Ὅτι μὲν οὖν ἡ βούλησις τοῦ τέλους ἐστίν, ἀπὸ τῶν προειρημένων ἐδείχθη· ἀμφισβητεῖται δὲ πότερον παντὸς τέλους, οὗ τις ἂν θέλοι τυχεῖν, ἢ βούλησίς ἐστιν, ^a ἢ τοῦ ἀγαθοῦ μόνου.

** Καὶ τοίνυν οἱ μὲν λέγουσιν αὐτὴν τοῦ ἀγαθοῦ μόνου· οἱ δὲ τοῦ δοκοῦντος, ἢ ὄντος δὲ ἢ μὴ ὄντος.

*** Συμβαίνει δὲ τοῖς μὲν λέγουσι τὸ ἀγαθὸν μόνον βουλητὸν εἶναι τὸ κακὸν λέγειν μὴ εἶναι τῷ μοχθηρῷ βουλητὸν· καίτοι βουλητὸν ἐστίν αὐτῷ.

**** Τοῖς δὲ λέγουσι τὸ δοκοῦν ἀγαθὸν ἐκείνο εἶναι τὸ βουλητὸν, οὐ δι' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ μόνον τὸ ἐκάστῳ δοκοῦν, ἐπειδὴ ἄλλῳ ἄλλο δοκεῖ ἀγαθόν, καὶ τὸ αὐτὸ τῷ μὲν ἀγαθὸν δοκεῖ, τῷ δὲ κακόν, ἢ ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος τὰ ἐναντία ἀγαθὰ νομίζει πολλάκις, καὶ οὕτως οὐδὲν ἐστὶ βουλητὸν φύσει καὶ δι' ἑαυτοῦ.

***** Εἰ δὲ ταῦτα οὐ δοκεῖ εἰκότα εἶναι, ἐκείνο ἐροῦμεν βουλητὸν μὲν εἶναι φύσει καὶ ἀληθεῖα καὶ δι' ἑαυτοῦ, τὸ ἀγαθόν· πῆ ^b δὲ καὶ ἐκάστῳ τῶν ἀνθρώπων τὸ δοκοῦν ἀγαθὸν βουλητὸν ἐστίν. Εἰ γὰρ καὶ τῆ ἀληθείᾳ οὐκ ἐστίν ἀγαθόν, ἀλλὰ κατὰ τινὰ περίστασιν ἀγαθόν ἐστίν· εἶον τὸ λοιποδύτην κακὸν μὲν ἐστὶ τῆ φύσει, τῷ λοιποδύτῃ δέ, καὶ κατὰ τινὰ καιρὸν, ἀγαθόν· διὰ τοῦτο καὶ δοκεῖ ἀγαθὸν ἀπλῶς εἶναι· καθόσον δὲ ἀγαθὸν καὶ βουλητὸν ἐστίν. Ὡστε συμβαίνει τὸ δοκοῦν ἀγαθὸν πῆ εἶναι ° βουλητὸν· τῷ μὲν οὖν σπουδαίῳ τὸ ἀληθῶς ἀγαθὸν βουλητὸν ἐστὶ, τῷ δὲ σφάλῃ τὸ τυχόν.

nis est. Quod vel ex antiquis civitatum formis, quas Homerus in carminibus imitabatur, apparet : quoniam reges dimisso senatu, quæ optima visa essent, populo denuntiantes introducitur, capto videlicet consilio ut agerentur. Quando igitur id quod nobis propositum est in deliberationem cadit, qua rem in nostra potestate sitam appetimus, quam post deliberationem appetere solemus, quum ad eam agendam valeamus : patet animi propositionem esse appetitionem deliberativam eorum quæ in potestate nostra sunt. Nam postquam consultatione adhibita judicavimus, tum ei consultationi convenienter appetimus. Hæc igitur incondita quædam animi propositionis definitio est. Sed et quibus in rebus versetur jam dictum est : in iis nimirum, quæ ad finem pertinent.

Cap. V.

De voluntate et de eo quod sub voluntatem cadit.

Sed et de voluntate jam disserendum est. Voluntatem ergo ultimi seu finis esse, ex iis quæ supra diximus efficitur : jam vero utrum cujuslibet sit finis nobis propositi, an boni tantum, ambigitur.

Alii ergo dicunt eam boni tantum esse : alii ejus, quod videtur bonum, sive sit, sive non sit.

Contingit autem illis, qui solum bonum sub voluntatem cadere dicunt, ut malum sub improbi voluntatem cadere negent, quamvis hoc sub ejus voluntatem cadat.

Quodsi quis dicat illud, quod videtur bonum cadere sub voluntatem, non per se, sed quia cuique tantum videtur tale, quoniam alii aliud videtur bonum, atque idem alii bonum, alii malum videtur, aut idem homo contraria sæpe bona existimat, nihil natura et per se sub voluntatem cadet.

Sed si hæc non videntur probabilia, illud dicemus, natura sua et revera et per se sub voluntatem cadere id quod sit bonum : aliquatenus vero et sub singulorum hominum voluntatem cadere id quod specie duntaxat bonum sit. Quamvis enim revera bonum non sit, pro ratione temporum tamen bonum est : verbi gratia, spoliare natura sua malum est, at spoliatori et pro tempore bonum : quare et simpliciter bonum videtur : quatenus vero bonum est, etiam sub voluntatem cadit. Quo fit, ut quod specie bonum est, aliquatenus etiam sub voluntatem cadat : viro bono igitur id quod revera bonum est optabile videtur, malo autem quidquid fors obtulerit.

* Cap. 4. ἡ δὲ βούλησις κτλ. — ** Δοκεῖ δὲ τοῖς μὲν κτλ. — *** Συμβαίνει δὲ τοῖς μὲν κτλ. — **** Τοῖς δ' αὖ τὸ καίνόμενον κτλ. — ***** Εἰ δὲ δὴ ταῦτα μὴ ἀρέσκει κτλ.

* Ὡς περ ἔχει καὶ ἐπὶ τῶν σωμάτων· τοῖς μὲν ὑγιαίνουσι καὶ εὖ ἔχουσι τὰ σώματα ὑγιεινὰ δοκεῖ τὰ κατὰ ἀληθειαν ὑγιεινά, τοῖς δὲ ἐπινοσοῖσι ἕτερα· ὁμοίως δὲ καὶ πικρὰ καὶ γλυκέα, τοῖς μὲν ὑγιαίνουσι τὰ ὄντα πικρὰ τῇ φύσει καὶ γλυκέα τοιαῦτα δοκεῖ· ὁμοίως καὶ θερμὰ καὶ βαρέα, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστα· τοῖς δὲ νοσοῦσι τὰς αἰσθήσεις ἕτεροια. Οὕτω τοίνυν καὶ ἐπὶ τῶν ἀγαθῶν καὶ ἡδέων καὶ κακῶν. Ὁ μὲν σπουδαῖος τὰ ὄντα νομίζει καὶ τὰ ἀληθῆ, ὁ δὲ φαῦλος τὰναντία πολλὰς κατ' ἕκαστην γὰρ τῶν ψυχικῶν διαθέσεων ἐστὶ τὸ ἴδιον ἀγαθὸν καὶ ἡδύ. Καὶ τοῦτο διαφέρει τῶν φαύλων ὁ σπουδαῖος, ὅτι διακρίνει τὸ ἀγαθὸν τοῦ ἡδέος, καὶ τὸ ἀληθές ἐν πᾶσιν ὄρα, καθάπερ κανὼν καὶ μέτρον αὐτῶν γινόμενος· οἱ δὲ φαῦλοι, μὴ δυνάμενοι τὸ ἀληθές συνιδεῖν, ὑπὸ τῆς ἡδονῆς ἀπατῶνται, νομίζοντες ἀγαθὰ τὰ ἡδέα, οὐκ ὄντα φύσει ἀγαθὰ· ὁμοίως δὲ καὶ τὰ λυπρὰ ψεύγουσιν, οὐκ ὄντα φύσει πονηρὰ καὶ ψευκτά.

(Seripsi : ἐστίν] cod. ἐστι. — ^b πῆ] cod. πῆ. — ^c πῆ εἶναι] cod. πῆ εἶναι. — ^d διαθέσεων ἐστὶ τι] cod. διαθέσεων ἐστὶ τι. —)

Κεφ. ε'.

Ἵτι καὶ ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία ἐκούσιον.

** Ἐπεὶ δὲ τὰ μὲν τέλη βουλευτά, τὰ δὲ πρὸς τὰ τέλη βουλευτά καὶ προαιρετά, φανερόν ὅτι αἱ πράξεις αἱ περὶ τὰ βουλευτά καὶ προαιρετά κατὰ προαίρεσιν εἶεν ἂν καὶ ἐκούσιοι. Τοιαῦτα δὲ αἱ κατ' ἀρετὴν πράξεις· περὶ γὰρ τὰ βουλευτά καὶ προαιρετά γίνονται. Ἐφ' ἡμῖν ἄρα ἐστὶν ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία· αἱ γὰρ πράξεις, δι' ὧν ἐθίζομεν ἑαυτοὺς εἰς τὴν ἀρετὴν, προαιρεταὶ καὶ ἐφ' ἡμῖν εἰσιν. Εἰ δὲ τὸ πράττειν τὸ ἀγαθὸν ἐφ' ἡμῖν, καὶ τὸ μὴ πράττειν ἐφ' ἡμῖν ἐστίν· ἐν οἷς γὰρ τὸ μὴ, καὶ τὸ ναί. Καὶ εἰ τὸ πράττειν τὸ ἀγαθὸν ἐφ' ἡμῖν ἐστίν, ἀγαθὸν ὄν, καὶ τὸ μὴ πράττειν αὐτό, αἰσχρὸν ὄν, ἐφ' ἡμῖν ἔσται· καὶ εἰ τὸ μὴ πράττειν τὸ κακόν, ἀγαθὸν ὄν, ἐφ' ἡμῖν ἐστίν, καὶ τὸ πράττειν τὸ κακόν, αἰσχρὸν ὄν, ἐφ' ἡμῖν ἐστίν. Ταῦτα δὲ ἡμᾶ ἀγαθοὺς ἢ κακοὺς ποιεῖ· ὥστε ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ τὸ ἐπιεικέειν εἶναι ἢ πονηροῖς.

*** Τὸ δὲ λέγειν ὡς οὐδεὶς ἐκὼν πονηρός, οὐδ' ἄκων μακάριος, τὸ μὲν ἀληθές δοκεῖ, τὸ δὲ ψεῦδος. Τὸ μὲν γὰρ, ὡς οὐδεὶς ἂν γένοιτο μακάριος ἄκων, ἀληθές· ψεῦδος δὲ τὸ πρῶτον. Ἡ γὰρ μογηρία οὐδαμῶς ἀκούσιον· δέδεικται γὰρ ἀπὸ τῶν εἰρημένων, τὸν ἀνθρώπον ἀρχὴν εἶναι τῶν ἰδίων πράξεων· ὧν δὲ αἱ ἀρχαὶ ἐν ἡμῖν, ταῦτα ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ καὶ ἐκούσια· ὥστε διὰ τοῦτο πᾶσαν ἀνθρωπίνην πρᾶξιν ἐκούσιον εἶναι ὁμοίως τὴν τε ἀγαθὴν καὶ τὴν πονηράν. Τοῦτο δὲ τῷ λόγῳ καὶ οἱ ἰδιώται καὶ οἱ νομοθέται μαρτυροῦσι, δι' ὧν πράττουσι·

Eadem etiam corporum ratio est : quippe valentibus et bene constitutis corporibus salubria videntur quæ revera talia sunt, ægris autem alia : similiter tum amara tum dulcia, nimirum valentibus natura sua quæ amara et dulcia sunt reapse talia videntur esse : eodemque modo calida et gravia et cæterorum unumquidque : iis vero, quorum sensus hebetati sunt, alia. Eadem ergo etiam bonorum, jucundorum et malorum ratio est. Etenim vir bonus quæ reapse talia sunt vera quoque existimat : at malus sæpe contraria : singulis scilicet animi affectionibus peculiare quid, quod bonum et jucundum est, convenit. Cæterum vir probus ab improbis hoc quoque differt, quod bonum a jucundo discernit, atque in omnibus rebus verum perspicit, quasi earum norma sit ac mensura : contra improbi quum verum intelligere nequeant, voluptate decipiuntur, quippe qui bona esse existiment quæ jucunda sunt, quamvis natura sua bona non sint : eodemque modo molesta vitant, etiamsi natura sua nec mala sint nec vitanda.

Cap. VI.

Utrumque, et virtulem et vitium, voluntarium esse.

Quum fines sub voluntatem cadant, de iis autem quæ ad fines pertinent et consultari et consilium capi possit, manifestum est, eas quoque actiones quæ in utroque versantur genere, et consilio consentaneas et voluntarias esse. Tales autem actiones honestæ sunt : quia ad res, de quibus tum consultari tum consilium capi potest, spectant. Itaque virtus in nostra est potestate haud secus atque vitium : namque eæ actiones, quibus virtuti assuescimus, arbitrariæ atque in nostra potestate sunt. Quodsi in nobis situm est, ut honestum quid agamus, erit etiam in nobis situm, ut non agamus : nam penes quos est non agendi potestas, penes eos etiam agendi erit. Ac si in nostra est potestate, honestum aliquid agere, quod bonum sit, etiam non agere illud quod turpe sit, in nostra erit potestate : præterea si malum facinus vitare, quod bonum est, in nostra est potestate, etiam male facere, quod turpe est, in nostra erit potestate. Hæc autem sunt, quæ bonos nos efficiunt aut malos ; quamobrem in nobis situm est, ut probi aut improbi simus.

Jam vero dicere, neminem sponte esse improbum aut invitum felicem, partim verum, partim falsum videtur. Nam posterius illud, neminem invitum fieri felicem, verum est, falsum autem est prius. Improbitas enim minime est invita : etenim verbis præcedentibus satis probavimus, hominem actionum suarum esse principium : quorum vero penes nos sunt principia, hæc in potestate nostra et voluntaria sunt : quamobrem facinus omne ab hominibus factum, sive bonum sive malum, voluntarium est. Hanc autem sententiam et privati ho-

* Ὡς περ καὶ ἐπὶ τῶν σωμάτων κτλ. — ** Cap. 5. ὄντος δὴ βουλευτοῦ μὲν τοῦ τέλους κτλ. — *** Τὸ δὲ λέγειν ὡς οὐδεὶς ἐκὼν πονηρός κτλ.

καὶ γὰρ τιμωροῦνται μὲν καὶ κολάζουσι τοὺς ποιοῦντας τὰ πονηρά, ἐὰν μὴ ποιῶσιν ἐτέρωθεν βιασθέντες, ἢ ἀγνοῦντες ἀγνοίαν ἧς οὐκ εἰσὶν αἰτίαι * αὐτοί· καθάπερ εἰ τις μεθύων πονηρόν τι ποιήσειεν ἀγνοήσας· οὗτος γὰρ καὶ τῆς ἀγνοίας αἰτίος γέγνετο ἑαυτῷ· τοὺς δὲ τὰ καλὰ πράττοντας τιμῶσιν, ἵνα τοὺς ἄλλους προτρέψωσιν μὲν ἐπὶ τὰ ἀγαθὰ, κωλύσωσι δὲ ποιεῖν τὰ φαῦλα. Ὅθεν δῆλον, ὅτι νομίζουσιν ἐφ' ἡμῖν εἶναι πονηροὺς τε εἶναι καὶ γενέσθαι ἀγαθοὺς, καὶ διὰ τοῦτο πείθουσιν τὰ τοιαῦτα ἐπιχειροῦσιν. Ἄ γὰρ μήτε ἐφ' ἡμῖν ἐστί, μήτε ἑκούσιως, οὐδεὶς προτρέπεται πράττειν νοῦν ἔχων· οὐδεὶς γὰρ πείθει τιὰ μὴ θερμαίνεσθαι, ἢ ἀλγεῖν, ἢ πεινῆν, ἢ ἄλλο οἷον τῶν τοιούτων, ὧν οὐκ ἐσμέν^b αὐτοὶ κύριοι· οὐ γὰρ δυνατόν γενέσθαι τὸ πλεόν ἀπὸ τῆς παρακλήσεως, οὐδ' ἂν αὐτοὶ οἱ παρακαλούμενοι σφόδρα βουλώμεθα· οὐδὲν γὰρ ἤττον πεισόμεθα αὐτά. Ὅμοίως δὲ καὶ εἰ τις ἄκων ἀγνοεῖ μὴ δυνάμενος εἰδέναι, τοῦτον οὐδεὶς προτρέφεται δυνθῆναι εἰδέναι· οὐ γὰρ ἐστὶν ἐπ' αὐτῷ εἰδέναι καὶ ἀγνοεῖν· ὅς δὲ αἰτιός ἐστιν ἑαυτῷ τῆς ἀγνοίας δι' ἧς ἐποίησε τὸ πονηρόν, κολάζεται· καὶ γὰρ ἑκούσιως φαίνεται ἀγνοῦν, ὅτι ἐπ' αὐτῷ ἐστὶν εἰδέναι καὶ ἀγνοεῖν. Καθάπερ ὁ μεθύων, ἢ ὁ δι' ἀμέλειαν ἀγνοῶν τὸν νόμον, ὃν ἐδύνατο βραδίως μαθεῖν· κακείνος γὰρ αἰτιός ἐστιν ἑαυτῷ καὶ τῆς ἀγνοίας καὶ τῆς μοχθηρίας, καὶ ἑκὼν ἐστὶ μοχθηρός· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, ἃ δυνατόν μαθεῖν, οὐ γινώσκοντες ἀμαρτάνομεν· καὶ τούτων ἕνεκα δίδομεν^c δίκην τοῖς νομοθέταις. Κύριοι γὰρ ἐσμεν τοῦ μὴ ἀγνοεῖν, ὅτι ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ μὴ ἀμελεῖν, ἀλλὰ ἐπιμεληθῆναι μαθεῖν.

* Εἰ δὲ τις καὶ τοιοῦτός ἐστιν, ὅλος μὴ δύνασθαι ἐπιμεληθῆναι, οὐ διὰ τοῦτο φεύξεται τὴν δίκην· κολασθήσεται μὲν οὖν διὰ τοῦτο· ὅτι καὶ τοῦ μὴ δύνασθαι ἐπιμεληθῆναι αὐτὸς ἑαυτῷ αἰτίος γέγνετο, ἀκρατῶς καὶ ἀνεμύμενος διατιώμενος· ἀφ' ἧς διαίτης καὶ οἱ πλείους μοχθηροὶ γίνονται, καὶ ἀδικοὶ, καὶ ἀκόλαστοι. Καὶ γὰρ γίνονται μὲν καὶ ἀπὸ τῶν ἀδίκων καὶ ἀκόλαστων πράξεων ἐθιζόμενοι, ἀδικοὶ καὶ ἀκόλαστοι γίνονται δὲ καὶ ὅταν αὐτὸ μὲν μὴ προκείμενον ἔχωσι τὸ κακοῦργεῖν, ζῶσι δὲ βίον ἀνεμύμενον καὶ τρυφῇ χαίρουσιν· ἀπὸ ταύτης γὰρ τῆς διαίτης καὶ ἐπὶ τὸ κακοῦργεῖν ἔρχονται. Ἄει γὰρ ἀπὸ τῶν ἐνεργειῶν ἐθιζόμενοι, καθὼς προεῖρηται, πονηροὶ ἢ ἀγαθοὶ γινόμεθα, ἢ ἄλλην τιὰ ἐξὶν λαμβάνομεν. Καθάπερ ὁρῶμεν καὶ τοὺς ἐθέλοντας γυμνικούς γενέσθαι, ἢ ἄλλην τιὰν πράξιν ἢ ἀγωνίαν ἀσκήσαι, ἐνεργούντας καὶ γυμναζόμενους ἐν πράξει, δι' ὧν εἰς ἕκείνα ἀφίχονται. Καὶ οὐδεὶς ἀγνοεῖ, ὅτι ἀπὸ τῶν ἐνεργειῶν εἰς ἐξὶν ἐρχόμεθα κακῶν ἢ ἀρετῶν, εἰ μὴ λίαν εἴη ἀναίσθητος. Εἰ δὲ τοῦτο δῆλον ἅπασι, φανερόν ἐστιν ὅτι πάντες γινώσκουσι τὰ ἑαυτῶν ἔργα καὶ τὰς πράξεις, εἴτε πρὸς κακίαν φέρουσιν, εἴτε πρὸς ἀρετήν· εἰδότες δὲ ἃ ποιοῦσιν,

mines et legum latores re ipsa confirmant : siquidem castigant supplicioque afficiunt eos qui flagitia admittunt, nisi forte aliunde coacti, iis se inquinant, aut per imprudentiam, cujus ipsi culpam non sustinent : ut si quis ebrius imprudenter foedum facinus in se consiverit : qui tamen imprudentia sua culpam sustinet : eos vero qui res bene gesserint, omni honore prosequuntur, ut caeteros cum ad rectas actiones exeitent, tum a maleficiis deterreat. Unde manifestum est, existimare eos, in nobis situm esse, ut vel improbi simus, vel probi, ideoque talia persuadere aliis conantur. Nempe quæ neque in nostra potestate sunt, neque voluntaria, ad ea agenda nemo prudens nos impellit : neque enim quisquam alteri persuadeat, ut ne calescat, vel ut doleat, vel etiam esuriat, vel aliud quid tale, quod non est in nostra potestate : quoniam nihil hujusmodi efficit adhortatio, quamvis hoc vehementer optet qui admonetur : nihilo enim minus ea perferemus. Similiter si quis invitus aliquid ignorat quod scire non potest, hunc nemo adhortabitur, ut possit scire, quia non est in eo situm, ut aut sciat aut ignoret : qui vero ignorantia sua culpam sustinet, unde natum est illud malum, supplicio afficitur : sponte enim ignorare videtur, in ipso situm esse, ut vel sciat vel ignoret. Velut homo ebrius aut per incuriam ignarus legis, quam discere facile poterat : nam et ille ignorantia sibi illius et improbitatis auctor est, volensque est improbus : item in caeteris, quæ scire poteramus, si ignoremus ea, peccare dicimur : ideoque poenam legum latoribus damus. Nimirum in nostra potestate est non ignorare illa, quia in nobis situm est, ut vitemus negligentiam, operamque in eorum investigatione ponamus.

Quodsi quis talis est, ut diligentiam adhibere non possit, non tamen propterea poenam subterfugiet : scilicet vel idcirco supplicio afficitur, quia illius etiam negligentia quam vitare amplius nequit, ipse causam sustinet, quippe qui incontinenter et dissolute vivat : qua vitæ degendæ ratione improbi plerique injustique evadunt et intemperantes. Etenim injusti et intemperantes fiunt, quum in actionibus injustis et intemperantibus versantur : et quoties ne hoc quidem propositum habent, ut flagitia admittant, sed quum dissolutam agunt vitam luxuque diffluent, ab hoc vitæ genere profecti etiam ad flagitia et scelera transeunt. Semper enim actionibus, sicut dictum est, assuefacti, mali aut boni evadimus, vel alium quendam habitum induimus. Sicut videmus eos qui in gymniciis ludis excellere volunt, aut aliam quandam actionem suscipere, aut certamen inire, quum perpetuo in eorum actione et exercitatione versentur, quibus se ad illam laudem perventuros existimant. Neque quisquam ignorat, ipsis actionibus nos virtutis aut vitii habitum induere, nisi qui plane est stupidus. Quodsi hoc omnibus perspicuum est, apparet omnes de operibus suis et actionibus judicare posse, sive ad vitium, sive

* Ἄλλ' ἴσως τοιοῦτός τις ἐστὶν ὥστε μὴ ἐπιμεληθῆναι κτλ.

ἐκόντες εἰσὶν ἢ ἀγαθοί, ἢ πονηροί. Πάνυ γάρ ἐστιν ἄλογον, τὸν ἀδικοῦντα λέγειν ὅτι οὐ βούλεται ἀδικεῖν· εἶναι, ἢ τὸν ἀκόλαστον ὅτι οὐ βούλεται ἀκολασταίνεσθαι· εἰ γὰρ καὶ βουλόμενος δίκαιος καὶ σώφρων γενέσθαι οὐ δύναται τῷ μακρῷ ἔθει κρατούμενος, καὶ οὕτως ἐκὼν ἐστὶ πονηρός. Καὶ γὰρ καὶ ὁ διαίτη διεφθαρμένῃ, γρώμενος καὶ ἀπειθῶν τοῖς ἰατροῖς καὶ διὰ τοῦτο νοσήσας, ἐκὼν μὲν νοσεῖ· καὶ γὰρ ἐπ' αὐτῷ ἦν ἡ διαίτη· βουλόμενος δὲ ἀπαλλαγῆναι, οὐ δύναται· πρὶν μὲν γὰρ νοσήσαι, ἐπ' αὐτῷ ἦν τὴν ὑγίειαν φυλάττειν· προεμένῃ δὲ διὰ τῆς ἀκρατοῦς διαίτης^α οὐκ ἐστὶν ἐπ' αὐτῷ τὴν ὑγίειαν ἐπαναγαγεῖν. Ὡς περ λίθον μὲν τις δύναται κατὰ πελάγους ἀφεῖναι, ἀφείς δὲ οὐ δύναται πάλιν ἐπαναλαθεῖν· ἀλλ' ὁμοῦ ἐκὼν ἐῤῥηψε τὸν λίθον, ἐπ' αὐτῷ γὰρ ἦν ῥίψαι^ε καὶ μί. Οὕτω τοίνυν καὶ ἐπὶ τοῦ ἀδίκου καὶ τοῦ ἀκολάστου· πρὸ μὲν γὰρ πονηροῦς γενέσθαι καὶ εἰς ταύτην τὴν ἔξιν ἔλθειν, ἐξῆν μὴ γενέσθαι· γενόμενοι δὲ οὐ δύναται μὴ εἶναι. Οὐ μόνον δὲ αἱ ψυχικαὶ κακίαι ἐκούσιοι εἰσιν, ἀλλ' ἐνίοις τῶν ἀνθρώπων καὶ τινες σωματικαὶ ἐκούσιως γίνονται, δι' ἃς καὶ ἐπιτιμῶνται· τοῖς μὲν γὰρ κατὰ φύσιν αἰσχροῖς οὐδεὶς ἐπιτιμᾷ νοῦν ἔχων· τοῖς δὲ δι' ἀγυμνασίαν, καὶ ἀμέλειαν, ἢ μοχθηρίαν τὰ σώματα διαφθείρασι, τούτοις μεμφομέθα^δ· ὁ μὲν γὰρ ἀπὸ φύσεως τυφλός, ἢ ὑπὸ νόσου, ἢ ὑπὸ πληγῆς, τοῦτον οὐκ ἐνειδίξομεν, ἀλλὰ μάλλον ἐλεοῦμεν· ὅς δὲ ἐξ οἴνοφλυγίας, ἢ ἄλλης τινὸς μοχθηρίας διεφθεῖρε τὸς ὀφθαλμούς, τούτῳ μεμφομέθα, καὶ ἐπιτιμῶμεν. Φαίνεται τοίνυν, ὅτι τῶν σωματικῶν κακιῶν αἱ μὲν ἐκούσιοι καὶ ἐφ' ἡμῖν ἐπιτιμῶνται, αἱ δὲ ἀκούσιοι οὐδαμῶς. Ὡστε καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων οὕτως ἂν ἔχοι· ἃς μὲν γὰρ κολάζομεν, καὶ ὑπὲρ ὧν αἱ τιμωρίαι, πᾶσαι εἰσιν ἐκούσιοι καὶ ἐφ' ἡμῖν, αἱ δὲ μὴ τοιαῦται, ἀκούσιοι. Ἡ κακία ἄρα ἐκούσιον.

* Δοκεῖ δὲ τῷ λόγῳ ἐκεῖνο ἐναντιοῦσθαι· ὅτι ἡ μὲν κακία γίνεται ἀπὸ τοῦ τιθέναι τοῖς ἔργοις τέλος πονηρόν· τοῦτο δὲ γίνεται ἀπὸ τοῦ νομίζειν, ὅτι ἀγαθόν ἐστι· τὸ δὲ νομίζειν τὸ ἀγαθόν, ἢ τὸ ὑναντιόν, οὐκ ἐστὶν ἐφ' ἡμῖν. Πάντες μὲν γὰρ ἐπιμέμεθα τοῦ φαινομένου ἀγαθοῦ· τῆς δὲ φαντασίας ταύτης οὐκ ἐσμὲν αὐτοὶ κύριοι· ἡ ἄρα κακία οὐκ ἐστὶν ἐκούσιον.

Πρὸς δὲ τοῦτο ἐκεῖνο λέγομεν, ὅτι καὶ ἐπὶ τῆς ἀρετῆς ταῦτα ὁμοίως ἔχει, ἀλλ' ἐκούσιόν ἐστιν· οὐδεὶς γὰρ ἀκῶν μακάριος. Εἰ μὲν γὰρ ἀπὸ τῆς ἔξεως τῆς πονηρᾶς ἢ ἀγνοια γίνεται τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ ἀπὸ τῆς ἀγαθῆς ἢ γνώσεως τοῦ ἀγαθοῦ· φανερόν ἐστι ἐκούσιως καὶ ἀγαθοὶ καὶ πονηροὶ γινόμεθα· τῆς γὰρ ἔξεως ἡμεῖς ἡμῖν αὐτοῖς αἴτιοι. Εἰ δὲ ἡ γνώσις τοῦ τέλους οὐκ ἐστὶν ἀπὸ τῆς ἔξεως οὐδ' ἐστὶ προαιρετὴ, ἀλλ' ὡς περ ὄψις ἀγαθῆ ἢ ἄλλο τι^β τῶν φυσικῶν ἐστὶν, ὅπερ μὴ ἔχοντα οὐκ ἐνὶ λαβεῖν ἐτέρωθεν, οὐδὲ αὐτὸν τινα κτήσασθαι οἰκοθεν, ἀλλὰ φῦναι ἀνάγκη μετὰ τῆς τοιαύ-

ad virtutem referantur : quum vero sciant, quarum rerum actores sint, sponte etiam aut boni sunt, aut mali. Nimirum valde absurdum est, cum qui injuste agit, dicere se injustum esse nolle, aut qui intemperanter agit intemperantem esse nolle. Quamvis enim nequeat si velit, postquam diuturna illa jam victus est consuetudine, aut justus esse aut temperans, nihilominus tamen sponte est improbus. Nam et qui victu ulitur corrupto, neque morem gerit medicis, ideoque in morbum incidit, sponte certe ægrotat : quia vivendi genus ab ejus voluntate proficiscitur : et quum defuncti morbo velit, non amplius potest : quippe priusquam ægrotaret, situm in eo erat, ut valetudinem tueretur : quum vero semel eam per victus incontinentiam pessumdedit, non est in eo situm, ut sanitatem restituit. Quemadmodum potest aliquis lapidem in mare projicere, ubi vero jam projecit, non potest retrahere : et tamen sponte misit lapidem, quia in ejus potestate erat, mittere aut non mittere : sic ergo injusti et intemperantis eadem ratio est. Priusquam enim vitiosi sunt et ad hunc habitum pervenerunt, licebat non esse vitiosus ; postquam autem tales facti sunt, non possunt non esse. Non solum autem animi vitia sponte contrahuntur, sed quibusdam hominibus nonnulla quoque corporis vitia sponte accidunt, ob quæ etiam reprehenduntur. Nam qui natura deformes sunt, eos nemo prudens reprehendit : eos vero qui per ignaviam, aut negligentiam, aut aliam improbitatem corruperunt corpora, reprehenderè solemus : nimirum qui natura vel morbo vel ictu aliquo cæcus sit, ei nemo hoc exprobraverit, sed potius misericordiam adhibet : qui vero vinolentia aut alia improbitate aliqua oculos corrumpit, hunc vituperamus et reprehendimus. Apparet igitur, corporis vitia, quæ sponte contrahuntur atque in nostra potestate sunt, reprehendi, quæ vero hominibus injvitis afferuntur vitia, nequaquam. Itaque etiam in aliis sic se res habebit : nam quæ punimus et quibus supplicia constituimus, ea vitia sponte contrahuntur atque in nostra potestate sunt ; quæ autem non sunt talia, ea injvitis afferuntur. Quare vitium sponte contrahitur.

Videtur autem illud cum recta ratione pugnare : quia ex eo nascitur vitium, quod improbum finem in agendo nobis proponimus : id vero oritur ex opinione, bonum esse quod agimus : atqui opinio de bono aut malo non est in nostra potestate. Omnes enim id appetimus, quod bonum videtur : hæc autem visio non est in nostra potestate : ergo vitium non est voluntarium.

Ad hoc igitur illud respondemus, virtutis quoque eandem esse rationem, quum tamen sit voluntaria : nemo enim injvitus sit felix. Si enim a vitioso habitu hæc boni ignorantia proficiscitur, et a bono habitu boni cognitio : patet nos sponte et bonos fieri et malos : quia hujus habitus nobis ipsis causa sumus. Quodsi finis cognitio non oritur ab habitu, neque arbitraria est, sed prout visus bonus erit aut aliud naturale bonum existabit, quod nisi quis habet ne aliunde quidem accipiet, nec ipse sibi subministrabit, sed nasci cum ejusmodi iudicio oportebit, si quis recte judicare velit, quæ con-

* Εἰ δὲ τις λέγοι ὅτι πάντες ἐπιένται τοῦ φαινομένου ἀγαθοῦ κτλ.

της κρίσεως εἰ μέλλει κρίνειν καλῶς, ὃ ἔστιν ἡ τελεία καὶ ἀληθινή εὐφροσύνη· εἰ δὲ ταῦτά ἐστιν ἀληθῆ, καὶ οὕτως ὁμοίως τῇ ἀρετῇ καὶ ἡ κακία ἐκούσιόν ἐστιν. Ἡ γὰρ γνώσις τοῦ τέλους ὁσαύτως ἐστὶ καὶ τῷ φαύλῳ καὶ τῷ σπουδαίῳ, εἴτε ἀπὸ τῆς ἕξεως γινώσκειται ἢ ἀγνωστῆ, ἢ φύσει, καθὼς εἴρηται. Εἰ δὲ τὴν ἀρετὴν ἐκούσιον λέγομεν, ὅτι τὸ μὲν τέλος φύσει ἐστὶ καὶ γινώσκειται τῷ σπουδαίῳ, τὰ δὲ πρὸς τὸ τέλος ἐπ' αὐτῷ ἐλθεῖν καὶ μὴ, τί κοιλῶει καὶ τὴν κακίαν διὰ ταῦτα ἐκούσιον εἶναι; καὶ γὰρ καὶ τὰ πρὸς τὸ τέλος ἄγοντα φαῦλον, ἐρ' ἡμῖν ἐλθεῖν καὶ μὴ. Εἰ δὲ πάλιν ἐκούσιόν ἐστιν ἡ ἀρετή, ὅτι καὶ ἡ γνώσις τοῦ τέλους ἀπὸ τῶν ἕξεων γίνεται τῶν ἀγαθῶν, ὧν αὐτοὶ πως συναίτιοι ἐσμεν, εἴη ἂν καὶ ἡ κακία διὰ τοῦτο ἐκούσιον, ὅτι ἀπὸ τῶν πονηρῶν ἕξεων ἀγνωστῆται τὸ τέλος.

(Scripsi : ^a οὐκ εἰσὶν αἵτιοι] cod. οὐκ εἰσὶν αἵτιοι. — ^b οὐκ ἐσμεν] cod. οὐκ ἐσμεν. — ^c οἰδομεν] cod. διδομεν. — ^d διαίτης] cod. διαίτης. — ῥίψαι] cod. ῥίψαι. — ^e οὐκ ἐσμεν] cod. οὐκ ἐσμεν. — ε ἄλλο τι] cod. ἄλλο τι.)

Κεφ. ζ'.

* Ὅτι οὐχ ὁμοίως ἐκούσιά εἰσιν αἱ πράξεις καὶ αἱ ἕξεις.
Καὶ περὶ ἀνδρείας.*

* Τί μὲν οὖν ἐστὶν ἡ ἀρετή; καθόλου καὶ ὁλοσχεροῦς εἴρηται, ὅτι μεσοτῆς ἐστὶ δύο κακιῶν, τῆς μὲν ἐλλείπουσα, τὴν δὲ ὑπερβάλλουσα· καὶ ὅτι ἕξις ἐστίν· ἔτι δὲ εἴρηται καὶ ὑπὸ τίνων γίνεται· καὶ ὅτι ὑπ' ὧν ἐνεργειῶν καὶ πράξεων γίνεται, ταύτας πράττομεν μετὰ τὸ κτήσασθαι τὴν ἀρετὴν· ἐδείχθη δὲ ὅτι καὶ ἐρ' ἡμῖν ἐστὶ, καὶ ἐκούσιος.

Νῦν δὲ εἴη ῥητέον, ὅτι οὐχ ὁμοίως ἐστὶν ἐκούσιον ἡ πρᾶξις καὶ ἡ ἕξις (καὶ γὰρ ἐδείχθη καὶ ἄμφω ἐκούσια εἶναι) τὰς μὲν οὖν πράξεις ποιοῦμεν, γινώσκοντες κατὰ μέρος, καὶ διὰ τοῦτο κύριοι ἐσμεν ^b καθάπαξ αὐτῶν ποιῆσαι ἢ μὴ ποιῆσαι, ἀπ' ἀρχῆς αὐτῶν μέχρι τέλους· καὶ εἰσὶν ἐκούσιοι κυρίως· ἡ δὲ ἕξις οὐ γινώσκειται παντελοῦς. Γνώριμος γὰρ ἡ ἕξις οὐ δι' ἐαυτὴν ἐστὶν, ἀλλὰ διὰ τὰς πράξεις ἐξ ὧν γίνεται· τὰς μὲν γὰρ πράξεις σφόδρα γινώσκουμεν ὅθεν τὴν ἕξιν λαμβάνομεν, τὴν δὲ ἕξιν οὐκέτι. ^c Καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἀβρωσιῶν γίνεται· τὴν μὲν γὰρ διαίταν γινώσκοντες αἰρούμεθα, ἡ δὲ ἀβρωσιὰ λεληθότως ἐπακολουθεῖ. Λέγεται τοίνυν ἕξις ἐκούσιος, διὰ τὸ τὰς ἐνεργείας ἐξ ὧν γίνεται, ἐκούσιους εἶναι, ταύτας γὰρ δυνατὸν ἦν μὴ ποιῆσαι.

** Δεῖ δὲ ἡδὴ καὶ περὶ τῶν ἕξεων κατὰ μέρος διεξελθεῖν, τί τέ ἐστιν ἐκάστη, καὶ περὶ ποῖα πάθη τῆς ψυχῆς, καὶ πῶς γίνεται· ἅμα δὲ ἀπὸ τούτων δῆλον

summata est et vera ingenii solertia : si hæc igitur vera sunt, una cum virtute vitium quoque voluntarium est. Etenim finis cognitio æque improbo ac probro est. sive habitu cognoscitur finis aut ignoratur, sive natura, ut dictum est. Jam si virtutem voluntariam esse dicimus, quia finis natura est et cognoscitur a viro bono, quæ vero ad finem spectant, ea sive expetere ei sive non expetere licet, quid vetat propter hæc ipsa etiam vitium esse voluntarium? Nam et ea quæ ad malum finem adducunt, nobis sive expetere sive non expetere licet. Sin autem rursus virtus est voluntaria, quia etiam finis ex bono habitu cognoscitur, cujus ex parte causa quodammodo sumus, vitium quoque propterea erit voluntarium, quia ex improbo habitu nascitur finis ignorantia.

Cap. VII.

Non æque voluntarias esse actiones et habitus. Item de fortitudine.

Quid ergo est virtus? Universe et generatim jam dictum est, mediocritatem esse duorum malorum, quorum altero inferior, altero superior sit : præterea habitum esse : insuper declaratum, a quibus gignatur : quin etiam a quibus munerum functionibus et actionibus constat, has nos suscipere, postquam virtutis compotes facti sumus : denique eam in nostra potestate et voluntariam esse ostendimus. Nunc autem illud dicendum est, non æque voluntariam esse actionem et habitum : (nam ambo voluntaria esse ostendimus :) siquidem actiones suscipimus, quas singulatim cognitatas habemus, ideoque in nostra est potestate, ab illarum principio usque ad finem omnino eas aut suscipere aut non suscipere : atque ita proprie sunt voluntariæ ; at vero habitus prorsus non cognoscitur. Notus enim habitus non per se est, sed per actiones e quibus constat : actiones enim perspicimus, e quibus consequimur habitum, habitum autem non item. Ut etiam in morbis evenit : victum enim quo utimur et novimus et adhibemus, morbus autem sequitur occulte. Habitus ergo voluntarius esse dicitur, quia munerum functiones e quibus constat, voluntariæ sunt, siquidem eas omittere nobis licebat.

Jam autem et de habitibus separatim dicendum erit, quid videlicet sint singuli et in quibus animi affectibus versentur, et quo pacto fiant : simul vero etiam hinc

* Κοινῆ μὲν οὖν περὶ τῶν ἀρετῶν εἴρηται ἡμῖν, κτλ. — ** Ἀναλαμβάντες δὲ περὶ ἐκάστης κτλ.

ἔσται καὶ πόσαι εἰσί. Καὶ πρῶτον περὶ τῆς ἀνδρείας^d διαληψόμεθα.

* Ὅτι μὲν οὖν περὶ φόβους καὶ θάρρη ἔστι, καὶ ὅτι μεσότης τούτων ἐστὶν ὑπερβάλλουσα μὲν τὴν δειλίαν, ἑλλείπουσα δὲ τῆς θρασύτητος, διὰ τῶν προειρημένων ἐφάνη^e ῥητέον δὲ, τίσιν ἀντίκειται.

** Ὁ μὲν οὖν φόβος πρὸς τὰ φοβερὰ λέγεται, καὶ τούτοις ἀντίκειται. Φοβερὰ δὲ εἰσι καθόλου πάντα τὰ δοκοῦντα κακὰ· διὸ καὶ τὸν φόβον ὀριζόμενοί φασι^e εἶναι προσδοκίαν κακοῦ. Φοβούμεθα οὖν πάντα τὰ κακὰ ὄϊον, ἀδοξίαν, πενίαν, νόσον, ἀφίλιαν, θάνατον· ἢ δὲ ἀνδρεία οὗ τούτοις πᾶσιν ἀντίκειται· οὐ γὰρ περὶ πάντα ὁ ἀνδρεῖός ἐστι. Φοβεῖται γὰρ ὁ ἀνδρεῖος, ἀ δεῖ φοβεῖσθαι· οὐ πάντα δὲ ταῦτα δέον φοβεῖσθαι, ἀλλ' ἔνια· ὄϊον, ἀδοξίαν φοβεῖσθαι μὲν καλόν, μὴ φοβεῖσθαι δὲ αἰσχρόν, τὸ μὲν γὰρ αἰδήμονός ἐστιν ἀνθρώπου, τὸ δὲ ἀναισχύντου· εἰ καὶ ἀνδρεῖος ὁ τοιοῦτος καλεῖται κατὰ μεταφορὰν, ὅτι ἔχει τι τοῦ ἀνδρείου, τὸ μὴ πάντα φοβεῖσθαι δηλονότι· ἀφοβός γάρ τις ἐστὶ καὶ ὁ ἀνδρεῖος. Πενίαν δὲ καὶ νόσον ἴσως οὐ δεῖ φοβεῖσθαι, καὶ πάντα ὅσα μὴ ἀφ' ἡμῶν αὐτῶν ἡμῖν συμβαίνουσιν, ἢ διὰ κακίαν. Ὡσπερ δὲ ὁ μὴ φοβούμενος ἀ δέον φοβεῖσθαι οὐκ ἐστὶν ἀνδρεῖος, (εἰ μὴ κατὰ μεταφορὰν,) οὕτως οὐδὲ ὁ μὴ φοβούμενος ἀ μὴ δεῖ φοβεῖσθαι, ἀνδρεῖός ἐστιν, ἀλλὰ καθ' ὁμοιότητα μόνον λέγεται ἀνδρεῖος· καὶ γὰρ πολλοὶ ταῦτα μὴ φοβούμενοι, ἀλλὰ ἑλευθέριοι ὄντες καὶ πρὸς χρημάτων ἀποβολὴν εὐθαρσῶς ἔχοντες, δειλοὶ εἰσιν ἐν τοῖς πολεμικοῖς κινδύνοις. Ὡσπερ δὲ ὁ φοβούμενος ἀ δεῖ μὴ φοβεῖσθαι οὐκ ἐστὶν ἀνδρεῖος, οὕτως οὐδὲ ὁ μὴ φοβούμενος ἀ δεῖ φοβεῖσθαι ἀνδρεῖός ἐστιν· ὄϊον, τὴν περὶ παῖδας ἢ γυναῖκα ἕβριον δὲ μὲν φοβούμενος οὐκ ἐστὶ δειλός, ὁ δὲ μὴ φοβούμενος οὐκ ἐστὶν ἀνδρεῖος· ἢ ἐάν τις μέλλων μαστιγοῦσθαι οὐ φοβῆται, ἀλλὰ θάρρη· οὗτοι γὰρ ἀ δεῖ φοβεῖσθαι μὴ φοβούμενοι οὐκ εἰσιν^f ἀνδρεῖοι. Ἔστι τοίνυν ἀνδρεῖος ὁ τὰ μέγιστα μὲν τῶν δεινῶν μὴ φοβούμενος· οὐδεὶς γὰρ καρτερικώτερος τοῦ ἀνδρείου. Οὐκ αἰεὶ δὲ ὁμοίως· τινὰ γὰρ τῶν δεινῶν διὰ τὸν τρόπον καθ' ὃν ἐπάγονται, φοβερά εἰσι καὶ τῷ ἀνδρείῳ· ὄϊον, ὁ θάνατος μὲν δοκεῖ εἶναι τὸ ἔσχατον τῶν κακῶν, ὅτι πέρας ἐστὶ τοῦ βίου, καὶ οὐ δυνατὸν τῷ τεθνεῶτι ἢ ἀγαθὸν ἢ κακὸν γενέσθαι· καὶ τούτου ἕνεκα δοκεῖ μέγιστον εἶναι δεινόν, καὶ τοῖς ἀγαθοῖς καὶ τοῖς φαύλοις.

*** Ἄλλ' ὁ μὲν ἀπὸ αἰσχυρῶν γινόμενος αἰτιῶν φοβρός ἐστὶ τῷ ἀνδρείῳ· ὁ δὲ ἀπὸ τῶν ἀρίστων, οἷός ἐστιν ὁ ἐν πολέμῳ συμβαίνων, οὐκέτι, εἰ ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἀγαπητός ἐστιν· ὁ δὲ ἐν νόσῳ ἢ ἐν θαλάττῃ θάνατος, καθ' ὅσον μὲν οὐκ ἐπήλθε κατὰ σεμνοῦ τινος, φοβερόν ἐσται τῷ ἀνδρείῳ, καθ' ὅσον δὲ λυπηρόν ἐστιν, οὐδαμῶς. Ὡστε λέγοιτο ἂν ἀνδρεῖος ὁ περὶ τὸν καλὸν θά-

apparebit, quot sint. Ac primum quidem de fortitudine agemus.

Eam autem in formidine et fiducia versari, atque esse earum mediocritatem, quæ timiditatem quidem superet, sed audaciæ cedat, e superioribus liquido patet; jam vero dicendum est, quibus sit opposita.

Metus ergo eorum quæ metuuntur respectu dicitur, quibus etiam oppositus est. Ea autem sunt quæcumque in universum mala nobis videntur: quare et metum definiunt mali expectationem esse ajunt. Mala ergo metuimus omnia, ut infamiam, paupertatem, morbum, amicum defectum, mortem: porro fortitudo non est his omnibus opposita: nec enim in omnibus vir fortis versatur. Quæ enim metui debent, metuit vir fortis: at non omnia hæc metui debent, sed quædam tantum: exempli gratia, infamiam metuere pulchrum, non metuere turpe est, quia alterum verecundi, alterum inverecundi est hominis: neque refert, si fortis dicitur improprie homo ejusmodi, quia aliquid commune cum viro forti habet, quod videlicet non cuncta metuat; siquidem et fortis metu vacat. Paupertatem vero fortasse pertimescere non oportet, neque morbum, neque ea omnia, quæ nobis culpa et vitio carentibus accidunt. Quemadmodum vero qui non metuit ea quæ metui oportet, non est fortis (nisi improprie ita dicitur): sic nec ille qui non metuit quæ metui non oportet, fortis est, sed propter similitudinem tantum fortis appellatur: quippe multi eorum qui hæc non metuunt, sed liberales sunt ac fidenter pecuniæ jacturam ferunt, tamen in belli periculis timidi sunt et ignavi. Ut autem qui metuit ea quæ metuere non debet, non est fortis, ita nec ille qui non metuit quæ debet metuere fortis est: verbi causa, qui contumeliam in liberos et uxorem extimescit, non est timidus; qui vero non extimescit, non est fortis: aut si quis quum flagellandus est, non metuit, sed confidit: scilicet hi, quum quæ metui oportet, non metuant, non sunt fortes. Est igitur fortis qui maxima pericula non reformidat: nemo enim omnis incommodi patientior est, quam fortis. Non eodem tamen semper modo: nimirum quædam pericula propter eam qua importantur rationem etiam forti terribilia sunt: exempli gratia mors malorum omnium extremum esse videtur, quia vitæ terminus est neque amplius mortuo aut bonum aut malum evenire potest: ideoque maximum malum tum probis esse videtur, tum improbis.

Jam vero mors, quæ turpibus causis alicui affertur, viro forti terribilis est: at honestissimis causis homini illata, ut illa quæ in bello appetitur, non item, sed valde opabilis est: quæ vero a morbo vel in mari accidit mors, quatenus non gravi aliqua causa offertur, viro forti terribilis erit, quatenus autem molesta est, minime. Quamobrem fortis dicatur, qui aut pulchram

* Cap. 6. ἔτι μὲν οὖν μεσότης κτλ. — ** Φοβούμεθα δὲ δηλονότι τὰ φοβερὰ κτλ. — *** Δόξετε δ' ἂν οὐδὲ περὶ θάνατον τὸν ἐν παντί κτλ.

νατον ἢ τὸν μὴ αἰσχροῦν ἀδείας, καὶ ὄσα θάνατον ἐπιφέρει αἰρινδιῶς ἐπερχόμενα· οἷά εἰσι τὰ ἐν τῷ πολέμῳ. Ὁ γὰρ τὰ αἰρινδιῶς ἐπερχόμενα δευτὰ καρτερῶν ἀπόδειξιν ἐναργῆ παρέχεται τοῦ πρὸς ἕξιν ἀνδρείας ἐγλακεναι. Κυρίως δὲ ἀνδρείος, ὁ τὸν ἀριστον θάνατον καρτερῶν. Ὡς περ καὶ ἐπὶ τῶν τιμῶν ἔχει· τῶν μὲν γὰρ παρὰ τοῖς τυράννοις τιμῶν, ὡς οὐδὲν ὄσιον ἔχουσιν οὐδὲ βέβαιον, ὁ ἀνδρείος καταφρονήσει· τῶν δὲ ἐν ταῖς πόλεσι ταῖς εὐνομούμεναις, ὡς εὐνόμων καὶ δικαίων, οὐκέτι.^h Εἰσὶ δὲ καὶ οἱ θαλάττιοι πρὸς τὸν θάνατον ἀδείας· ἀλλ' οὐχ ὁμοίως τῷ ἀνδρείῳ· οἱ μὲν γὰρ δοκοῦσι καρτερεῖν, διὰ τὸ καθάπαξ ἀπεγνωσκέναι τὴν σωτηρίαν· οἱ δὲ διὰ τὴν ἐμπερίαν ἐλπίζοντες περιγενέσθαι τῶν ἀπὸ τῆς θαλάσσης κακῶν. Ἐπεὶ οὐδὲ δυνατὸν κυρίως ἐν τοῖς τοιοῦτοις ἀνδρίζεσθαι· ἀνδρίζεται γὰρ τις ἐν οἷς χρεῖα τόνου τινός καὶ ὀρυγῆς, ἢ θάνατος σεμνός ἐστιν· ἐν κλύδωνι δὲ, ἢ ἐν νόσῳ, τὰ τοιαῦτα γῶρανⁱ οὐκ ἔχει· οὔτε γὰρ ὁ θάνατος ἀγαθοῦ τινός ἐστιν αἴτιος, οὔτε ὀρυγῆ τινὶ καὶ ἀλκῇ χρωμέθα πρὸς αὐτόν.

* Ἐπι τοῖνον ὁ ἀνδρείος περὶ τὰ φοβερά οὐχ ὁμοίως ἔχει. Εἰσὶ γὰρ ἄλλα ἄλλοις φοβερώτερα· οἱ μὲν γὰρ τὴν τῶν χρημάτων ἀποβολὴν μάλιστα φοβοῦνται, ὅσοι φιλοχρήματοι· οἱ δὲ τὴν ἀδοξίαν, ὅσοι δοξῆς μάλιστα τῶν ἄλλων ἐρώσιν, καὶ τὰ ἄλλα ὁμοίως· (ἅτινα οἱ μὲν σφόδρα φοβοῦνται, οἱ δὲ ἕλαττον, οἱ δὲ οὐδαμῶς)· εἰσὶ δὲ τινὰ, ἃ οὐδεὶς ἐστὶν ἀνθρώπων, ὅς οὐ φοβεῖται· οἷά ἐστι τὰ ὑπὲρ ἀνθρώπων κακὰ, οἶον, καὶ σκηπτοί, σεισμοί, καὶ θαλάσσης ἐκδρομαί· ταῦτα γὰρ πᾶσι τοῖς νοῦν ἔχουσι φοβερά.

** Καὶ ὁ ἀνδρείος φοβεῖται μὲν, ὡς δεῖ δεῖ, καὶ καθὼς ὁ λόγος προστάττει, καὶ τοῦ καλοῦ ἕνεκα· τοῦτο γὰρ τέλος ὁ σπουδαῖος ποιεῖται τῶν ἰδίων παθῶν καὶ τῶν πράξεων, καὶ διὰ τοῦτο πᾶσα ἀρετή. Καὶ ταῦτα δὲ οὐχ ὁμοίως πᾶσιν εἰσι φοβερά, ἀλλὰ τοῖς μὲν μᾶλλον, τοῖς δὲ ἥττον, ὡς περ καὶ τὰ κατὰ ἀνθρώπον, ἅπερ οὐ πᾶσιν εἰσι φοβερά· οἶον, πένια, καὶ ἀδοξία καὶ τὰ τοιαῦτα· ἅτινα καὶ ὁ σπουδαῖος, ὅτε δεῖ, φοβηθήσεται, καθὼς εἰρήνη, καὶ ὡς δεῖ. Ὁ γὰρ φαῦλος διὰ τοῦτο ἀμαρτάνει, ὅτι οὐ φοβεῖται καθὼς δεῖ, ἢ ὅτε δεῖ, ἢ ἐνθα δεῖ· ὁμοίως δὲ καὶ θαρβῶν οὐ κατὰ τὸν προσήκοντα τρόπον καὶ χρόνον θαρβεῖ. Ὁ μὲν οὖν θαρβῶν ἢ φοβούμενος, ἃ, καὶ οὐ ἕνεκα, καὶ ὅτε προσήκει θαρβεῖν καὶ φοβεῖσθαι, ἀνδρείος· κατὰ τὸ εἶκος γὰρ θαρβεῖ καὶ φοβεῖται, καὶ ὡς περ ὁ λόγος τῆς ἀνδρείας^k ἔχει. Τοῦτο γὰρ τέλος ἐστὶ πάσης ἐνεργείας τῆς κατ' ἀρετὴν, τὸ κατὰ τὸν λόγον τῆς ἐξέως γίνεσθαι οἶον, αἱ κατὰ δικαιοσύνην πράξεις τέλος ἔχουσι τὸ κατὰ τὸν λόγον τῆς ἐξέως τῆς δικαιοσύνης πράττεσθαι· καὶ αἱ κατὰ τὴν ἀνδρείαν,^l κατὰ τὸν λόγον τῆς ἐξέως τῆς ἀνδρείας.^m Ἐτέλος μὲν γὰρ ἀπάσης πράξεως τὸ καλόν· καλὸν δὲ τῷ ἀνδρείῳ ὁ τῆς ἀνδρείας λόγος· καὶ

mortem non metuit, aut certe non turpem, quique non reformidat quaecunque subito ingruentia mortem inferunt, qualia sunt belli certamina. Qui enim sustinet ea quae subito ingruunt periculis, manifesto docet, se ad summum fortitudinis habitum pervenisse. Jam vero fortis est proprie, qui pulcherrimam mortem oppetit. Ut etiam in honoribus se res habet: quippe honores quos tyranni hominibus tribuunt, quum nihil neque legitimum neque stabile habeant, vir fortis contemnet: eos autem quos in republica bonis legibus temperata adipiscimur, quum et legitimi sint et justii, non item. Quin etiam nauta mortis metu vacat: non ita tamen, ut fortis: alii enim fidenter obire eam videntur, quod semel de salute desperarint, alii quod experientia sua freti facile sperent fore ut maritimis periculis defungantur. Nam ne fieri quidem proprie potest, ut in talibus aliquis fortiter se gerat: id enim in iis fit, in quibus vigor ille impetusque animi requiruntur, aut quum mors est clara et pulchra: in tempestate vero aut morbo talia locum non habent, quoniam neque boni alicujus causa hujusmodi mors est, neque ullo animi impetu aut robore adversus eam utitur.

Præterea vero fortis non eodem modo in terribilibus se habet. Alia enim aliis terribiliora sunt: nimirum quidam pecuniarum jacturam maxime metuunt, avari videlicet omnes: alii infamiam, quicumque scilicet præ cæteris gloriam sequuntur, eademque reliquorum ratio est: (quæ alii maxime, alii minus, alii vero omnino non metuunt:) sunt et nonnulla quæ nemo non metuit mortalium: velut illa quæ supra hominem sunt mala, exempli gratia, fulmina violenta, terræ motus, maris excudationes: hæc enim omnibus qui sapiunt terribilia sunt.

Ea ergo vir fortis quoque metuit, sed ut oportet, et ut ratio jubet, aut honestatis causa: quem finem affectuum suorum et actionum vir bonus statuit: hujus enim causa virtus omnis exercetur. Atque hæc quidem non æque omnibus terribilia sunt, sed aliis magis, aliis minus, ut ea quæ facultatem humanam non excedunt, quæque non omnibus sunt horribilia, verbi gratia paupertas, infamia atque alia hujus generis, quæ etiam vir bonus, quum oportet, metuet, sicut dictum est, et ut oportet. Quippe improbus in hoc peccat, quod nec ut oportet, nec quum oportet, nec ubi oportet metuit: pariterque in hoc delinquit, quod quum confidit, non eo quo decet modo neque opportuno tempore confidit. Qui ergo confidit aut metuit, quæ decet et ejus rei causa decet, item quum decet ipsum confidere et metuere, fortis est: quia ut par est tum confidit tum metuit, et quemadmodum fortitudinis ratio postulat. Hic enim omnis actionis honestæ finis est, ut ex habitus ratione fiat, exempli gratia, actiones justitiæ consentaneæ finem habent hanc, ut ex justitiæ habitus ratione suscipiantur: item actiones fortitudini consentaneæ ex fortitudinis habitus ratione. Siquidem omnis actionis finis est honestas: honestas vero viro

* Cap. 7. τὸ δὲ φοβερόν οὐ πᾶσι μὲν τὸ αὐτὸ κτλ. — ** Ὁ δὲ ἀνδρείος, ἀνέκπληκτος κτλ.

τῷ δικαίῳ ὁ τῆς δικαιοσύνης· καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως. Τοῦτο γάρ ἐστιν ὁ λόγος τῶν πράξεων, τὸ κατὰ τὴν ἕξιν γίνεσθαι· ὅρος γάρ ἐστιν ἐκάστῳ τὸ τέλος αὐτοῦ· ὁ μὲν οὖν ἀνδρεῖος ἐν τῷ δέοντι καὶ τῷ προσήκοντι ἕστηκε.

* Τῶν δὲ υπερβαλλόντων ὁ μὲν τῷ μὴ φοβεῖσθαι υπερβάλλων, ἀνώνυμος· εἴρηται δ' ἡμῖν ἐν τοῖς πρότερον, ὅτι πολλά ἐστὶν ἀνώνυμα· καλοῖτο δ' ἂν ὁ τοιοῦτος μακινόμενος, ἢ ἀνάληγτος, εἰ μὴδὲν φοβοῖτο, μήτε σεισμὸν μήτε κύματα, καθάπερ φασὶ τοὺς Κελτούς· ὁ δὲ τῷ θαρρῆν υπερβάλλων περὶ τὰ φοβερά, θρασύς. Δοκεῖ δὲ καὶ ἀλαζῶν εἶναι ὁ θρασύς καὶ προσποιητικὸς εἶναι ἀνδρεῖος· χρηματίζεται γὰρ ἀνδρεῖος εἶναι· ὡς γὰρ ἐκείνος περὶ τὰ φοβερά ἔχει, οὕτως ὁ θρασύς βούλεται φαίνεσθαι. Ἐν οἷς οὖν δύναται μιμεῖται· διὸ καὶ εἰσὶν οἱ πολλοὶ αὐτῶν θρασυδεῖλοι· ἐν τοῦτοις γὰρ θρασυνομένοι, τὰ φοβερά οὐχ ὑπομένουσιν. Ὁ δὲ τῷ φοβεῖσθαι υπερβάλλων, δειλός· ὅτι ἂ μὴ δεῖ φοβεῖται, καὶ οὐχ ὡς δεῖ· ἑλλείπει δὲ καὶ τῷ θαρρῆν, υπερβάλλει δὲ ἐν ταῖς λύπαις, καὶ δύσελπίς τις ἐστὶν ὁ δειλός· πάντα γὰρ φοβεῖται.

** Ὁ δὲ ἀνδρεῖος, ἐναντίος· εὐελπίς γάρ ἐστι· τὸ γὰρ θαρρῆν ἀπὸ τοῦ τὰ χρηστὰ ἐλπίζειν γίνεται. Περὶ τὰ αὐτὰ μὲν οὖν καὶ ὁ δειλός, καὶ ὁ θρασύς ἐστι, καὶ ὁ ἀνδρεῖος· εἰσὶ γὰρ περὶ τὰ φοβερά καὶ θαρραλέα· ἀλλ' οὐχ ὁμοίως, διαφόρως γὰρ ἔχουσι πρὸς αὐτὰ· οἱ μὲν γὰρ υπερβάλλουσι καὶ ἑλλείπουσιν· ὁ δὲ μέσως ἔχει, καὶ ἐπὶ τοῦ δέοντος ἵσταται. Καὶ οἱ μὲν θρασεῖς προπετεῖς, καὶ πρὸ τῶν κινδύνων δρῶντες, καὶ σφόδρα βουλόμενοι τὰ δεινά, ἐν αὐτοῖς δὲ γενόμενοι ἀποπηδῶσιν· οἱ δὲ ἀνδρεῖοι τοῦναντίον, ἐν αὐτοῖς μὲν τοῖς ἔργοις ὀξεῖς, πρότερον δὲ ἡσυχίαν ἄγουσι. Καθάπερ οὖν εἴρηται, ἢ ἀνδρεία ἢ μεσότης ἐστὶ περὶ θαρραλέα καὶ φοβερά, καλῶς δεῖ· καὶ ὅτι καλόν, αἰρεῖται καὶ ὑπομένει, καὶ ὅτι μὴ αἰρεῖσθαι καὶ ὑπομένειν, αἰσχρόν.

*** Τὸ δὲ ἀποθησκειν βουληθῆναι διὰ πενίαν, ἢ διὰ ἔρωτα, οὐκ ἐστὶν ἀνδρεία, ἀλλὰ μᾶλλον δειλία· τὸ γὰρ φεύγειν τὰ ἐπίπονα, μαλακίας καὶ χαυνότητος. Οὐ γὰρ αἰρεῖται τις τὸν τοιοῦτον θάνατον ὅτι καλός, ἀλλ' ὅτι ἀπαλλαγὴ ἐστὶ κακοῦ, ὃ φέρειν οὐ δύναται· τὸ δὲ οὕτως ἔχειν, δειλία. Ἡ μὲν οὖν ἀνδρεία τοιοῦτόν τι.

(Scripsi : ἢ ἀνδρείας] ex Aristotele; cod. ἀνδρείας. — ὁ κύριοι ἔσμεν] vulgo κύριοι ἔσμεν. — ὁ οὐκέτι] cod. οὐκ ἔτι. — ὁ ἀνδρείας] cod. ἀνδρίας. — ὁ ὀριζόμενοι φασιν] vulgo ὀρίζόμενοι φασίν. — ὁ οὐκ εἰσὶν] vulgo οὐκ εἰσιν. — ὁ οὐκέτι] cod. οὐκ ἔτι. — ὁ οὐκέτι] vulgo οὐκ ἔτι. — ὁ ἰώραν] cod. ὠραν. — ὁ ἀνδρείας] cod. ἀνδρίας. — ὁ ἀνδρείαν] cod. ἀνδρίαν. — ὁ ἀνδρείας] vulgo ἀνδρίας. — ὁ ἀνδρεία] cod. ἀνδρία. —)

forti fortitudinis ratio, sicut justo justitiæ: et in aliis similiter. Hæc enim est actionum ratio, ut secundum habitum fiant, quoniam terminus etiam suus cuique finis est: fortis igitur in eo quod æquum est atque in officio consistit.

Ex iis autem qui modum excedunt, is qui non metuendo excedit, caret nomine: esse vero multa, quibus imposita nomina non essent supra diximus: sed appellari poterit talis vel insanus vel doloris expers, si nihil metuat, neque terræ motum neque fluctus, quales ajunt esse Gallos: at qui in eo modum excedit, quod in rebus formidolosis præfidat, audax est. Atque audax etiam arrogans esse sibi que fortitudinis laudem vindicare videtur: quippe vir fortis appellari vult: qualis enim ille in rebus formidolosis est, talis videlicet audax quoque videri cupit. Quibuscumque ergo rebus potest, eum imitatur: quocirca eorum plerique simul audaces ac timidi sunt: namque licet in his se jactent audaciamque ostendent, res formidolosas tamen non perferunt. At qui metuendo modum excedit, is ignavus timidusque nominatur: quia quæ non oportet metueret metuit, nec ut oportet: quin etiam confidendo modum deserit, in doloribus vero ac molestiis modum excedit, nec facile quidquam sperat timidus: utpote qui omnia pertimescat.

At vir fortis huic contrarius est: quippe qui bene speret: namque ex eo ipso, quod bene sperat, fiducia illa nascitur. In iisdem igitur rebus timidus, audax et fortis versantur: siquidem circa formidolosa et audenda versantur: nec tamen similiter, quia non uno modo erga eas res affecti sunt: illi enim modum excedunt aut deserunt: hic vero mediocritatem servat, et ubi debet consistit. Atque audaces sane præproperi ac præcipites sunt, periculumque antequam in eo versentur adire volunt, postquam autem periclitari cœperunt, resiliunt: contra viri fortes in factis ipsis acres sunt et celeres, ante facta quieti et sedati. Quemadmodum igitur diximus, fortitudo mediocritas est, quæ versatur cum in iis quæ fiducia complent animos, tum in formidolosis, ut oportet: quæ et quia honestum est eligit ac perfert, et quia non eligere ac perferre turpe est.

Jam vero paupertatis aut amoris causa mori velle non est fortitudinis, sed potius timiditatis: nam quæ molesta sunt vitare, mollioriæ proprium est et levitalis. Neque enim quisquam propterea ejusmodi mortem sibi consciscit, quod honesta sit, sed ut iis defungatur malis, quæ ferre amplius non potest: ita vero affici, ignavia est. Talis ergo fere est fortitudo.

* Τῶν δὲ υπερβαλλόντων κτλ. — ** Ὁ δὲ ἀνδρεῖος, ἐναντίος κτλ. — *** Τὸ δὲ ἀποθησκειν, φεύγοντα πενίαν κτλ.

Κεφ. η'.

Επι περί ἀνδρείας.

* Λέγονται δὲ καὶ ἕτεροι ἀνδρεῖαι κατὰ πέντε τρόπους. Πρώτη ἡ πολιτικὴ· καθ' ἣν οἱ πολῖται, διὰ τὰ ἐκ τῶν νόμων ἐπιείμια καὶ τὰ οὐκ ἐπιείμια, καὶ διὰ τὰς τιμὰς, ὑπομένουσι τοὺς ὑπὲρ τῆς πόλεως κινδύνους. Καὶ δοκοῦσιν ἀνδρείοτατοι εἶναι, παρ' οἷς οἱ δειλοὶ ἄτιμοι, οἱ δὲ ἀνδρεῖοι ἐντιμοί. Οἷους καὶ Ὅμηρος ἐν τοῖς ποιήμασιν ἄδει· οἷον, τὸν Διομήδη καὶ τὸν Ἑκτορα·

Πολυδάμας β μοι πρώτος ἐλεγεῖν ἀναθήσει·

καὶ Διομήδης·

Ἐκτωρ ὁ γὰρ ποτε φήσει ἐν Τρώεσσι ἀγορευών,
Τυδείδης ὑπ' ἐμείο.

* Ἔοικε δὲ αὕτη ἡ ἀνδρεία τῇ πρότερον εἰρημένη· ὅτι καθάπερ ἐκείνη τοῦ καλοῦ ἕνεκα, οὕτω καὶ αὕτη διὰ τινὰ γίνεται ἀρετήν. Διὰ τὴν αἰδῶν δ' γὰρ καὶ τὴν τοῦ καλοῦ ὄρεξιν, καὶ διὰ τὴν φυγὴν τοῦ οὐκ ἐπιείμια, αἰσχροῦ ὄντος, οἱ πολῖται ἀνδρίζονται· αἰσρούμενοι γὰρ τοὺς νόμους καὶ τιμῆς ὀρεγόμενοι τοὺς κινδύνους ὑπομένουσι. Δευτέρα δὲ ἀνδρεία, καθ' ἣν ἀνδρίζονται οἱ ὑπὸ τῶν ἀρχόντων ἀναγκαζόμενοι τοὺς πόνους καρτερεῖν, καὶ πρὸς τοὺς κινδύνους ἀνδρείως ἔχειν. Χείρων δὲ αὕτη τῆς πολιτικῆς, ὅτι διὰ φόβον καὶ οὐ δι' ἐρωτα ἀγαθῶν γίνεται· καὶ οἱ κατ' αὐτὴν ἀνδρίζονται οὐ τὸ αἰσχρὸν ἀλλὰ τὸ λυπηρὸν φεύγουσιν. Ἀναγκαζοῦσι γὰρ οἱ κύριοι, ὡσπερ ὁ Ἐκτωρ·

Ὅν δὲ κ' ἐγὼν ἐ ἀπάνευθε μάχης πτώσσοντα νοήσω,
Ὅ οἱ ἀρχιον ἐσσεῖται φυγῆσιν κύνας.

Κάν μὴ παρῶσι δὲ οἱ στρατηγοὶ τῇ παρατάξει, καὶ ἀναγκάζουσι τοὺς στρατιώτας τοὺς κινδύνους καρτερεῖν, ἀλλὰ φόβον αὐτοῖς ἐνθέντες, δι' ὧν πολλὰκις ἐτύπησαν λιπόντες τὴν τάξιν, τὸ αὐτὸ ὀρώσι· καὶ οὕτω δι' ἀνάγκην ἀνδρεῖοι δοκοῦσιν εἶναι· δεῖ δὲ οὐ δι' ἀνάγκην αἰρεῖσθαι τὴν ἀνδρείαν, ἀλλ' ὅτι καλόν.

** Δοκεῖ δὲ καὶ ἡ περὶ τὰ καθ' ἕκαστα ἐμπειρία ἀνδρεία εἶναι. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Σωκράτης τὴν ἀνδρείαν ἐπιστήμην ἐνόμισεν εἶναι. Ἄλλοι μὲν οὖν ἐν ἄλλοις ἐπιστήμονες ὄντες ἀνδρεῖοι ἀνὰ περὶ ταῦτα καλοῦντο· ἐν δὲ τοῖς πολεμικοῖς οἱ στρατιῶται. Δοκεῖ γὰρ εἶναι τινὰ ἐν τῇ πολέμῳ κενά, ἀ μάλιστα συνεωράκασιν οὗτοι, καὶ τῶν ἄλλων μὴ εἰδόντων οἷς συμπλέκονται, αὐτοὶ ἀνδρεῖοι δοκοῦσιν. Ἐκ γὰρ τῆς ἐμπειρίας ταύτης δύνανται ποιῆσαι τοὺς ἀντιπάλους κακῶς, καὶ μηδὲν παθεῖν ὑπ' ἐκείνων, καὶ φυλάττειν μὲν τὰ βέλη καὶ τὰ δόρατα, παρατάξει δὲ αὐτοὺς εὐχερῶς, διὰ τὸ δύνασθαι γρηθῆσαι τοῖς ὅπλοις καλῶς, καὶ τοιαῦτα

Cap. VIII.

Adhuc de fortitudine.

Dicuntur vero etiam alia quaedam fortitudines, idque quinque modis. Earum prima est civilis, qua cives tum legitimis penis atque ignominiiis compulsi, tum honoribus et praemiis invitati pro republica pericula subeunt. Quocirca viri fortissimi apud eos videntur esse, apud quos et infamia notantur ignavi, et honore afficiuntur viri fortes. Quales sunt etiam quos Homerus in carminibus celebrat, verbi causa Diomedes et Hector :

Næ mihi Polydamas faciet convicia prius,

et Diomedes .

Namque aliquando Hector Trojanis dicit in urbe,
Tyrides a me

Hæc autem fortitudinis species accedit ad similitudinem superioris illius, quia sicut illa honestatis causa requiritur, ita et hujus effectrix virtus est. Pudore enim honestatisque studio ducti ad vitandam ignominiam, quia turpis est, fortiter se gerunt cives : quum enim et leges vereantur et honorem appetant, pericula quoque sustinent. Altera fortitudinis species est, qua fortiter se gerunt homines a civitatum rectoribus molestiam perferre et pericula fortiter obire coacti. Est autem hæc civili inferior, propterea quod a metu, non ab amore boni proficiscitur : et quod illi qui ea sunt præditi non turpitudinem sed molestiam fugiunt. Cogunt enim ii penes quos est potestas, ut Hector :

Quem procul a pugna sese subducere cernam,
non tamen hic avium atque canum minus esca jacebit.

Licet autem forte imperatores absint ab acie, neque cogant milites sustinere pericula, tamen propter eum quem animis eorum iniecerunt metum, quod saepe eos quum ordinem desererent, verberibus in officio continuerunt, idem faciunt. atque ita necessario videntur fortes esse : quum contra non necessitatis, sed honestatis gratia expectanda sit fortitudo.

Videtur etiam rerum singularum experientia fortitudo esse. Quapropter Socrates fortitudinem scientiam esse putabat. Jam vero alii aliarum rerum periti fortes in iis dici poterunt ; in bellicis vero milites. Videntur enim quaedam in bello vana esse terricula, quæ maxime perspecta et cognita habent isti, ideoque quum alii ignorant, cum quo hoste confligant, ipsi fortes videntur. Namque usu hoc et exercitatione præditi possunt tum nocere adversariis, tum cavere, ne damno ab illis afficiantur, atque eorum tela quidem et lanceas vitare, ipsos vero facile ferire, propterea quod armis dextere uti sciunt atque hujusmodi armis instructi sunt, quæ ad

* Cap. 8. λέγονται δὲ καὶ ἕτεροι κτλ. — ** Δοκεῖ δὲ καὶ ἡ ἐμπειρία κτλ.

ἔχειν τὰ ὅπλα, ὅποια ἂν γένοιτο ἐπιτήδεια καὶ πρὸς τὸ πατάξαι τοὺς ἀντιπάλους, καὶ πρὸς τὸ μηδὲν παθεῖν δεινὸν ὑπ' ἐκείνων· μάχονται γοῦν ὅσπερ ὀπλισμένοι ἀνόπλοις. Καὶ ἐν τοῖς τοιοῦτοις ἀγῶσιν οὐχ οἱ ἀνδρείστατοι μαχιμώτατοί εἰσιν, ἀλλ' οἱ μάλιστα ἰσχύοντες, καὶ τὰ σώματα ἄριστα ἔχοντες, καὶ τὴν ἐμπειρίαν ἄριστοι· δειλοὶ δὲ γίνονται οἱ τοιοῦτοι, ὅταν ὑπερβάλλῃ ὁ κίνδυνος καὶ λείπωνται τοῖς πλήρῃσι καὶ ταῖς παρασκευαῖς· πρῶτοι γὰρ οἱ ἐμπειροὶ φεύγουσιν. Οἱ δὲ ἀνδριζόμενοι κατὰ τὰ πολιτικὰ μένοντες ἀποθνήσκουσιν· ὅπερ κατὰ τῆς Ἑρμαίου* συνέβη. Οἱ μὲν γὰρ παρατατόμενοι στρατιῶται ἔφυγον, αἰσθόμενοι τοῦ κινδύνου μείζονος· οἱ δὲ πολῖται μείναντες ἀπέθανον· ὃ γὰρ θάνατος αὐτοῖς αἰρετώτερος ἔδοκε τῆς σωτηρίας ταύτης· οἱ δὲ στρατιῶται ἠνδρίζοντο μὲν, οἰόμενοι κρείττους εἶναι καὶ πλείους τῶν ἀντιπάλων· ἐπεὶ δὲ ἑώρων ἐλάττωτες ὄντες καὶ χειρόνες, ἔφυγον, τὸν θάνατον μᾶλλον φοβηθέντες, ἢ τὸ αἰσχρὸν. Ὁ δὲ ἀνδρεῖος οὐ τοιοῦτος.

* Λέγεται δὲ ἀνδρεία καὶ ὁ θυμὸς παρά τισιν καὶ ἀνδρεῖοι καλοῦνται, καθάπερ τὰ θηρία, ἐπὶ τοὺς τρώσαντας φερόμενοι· ὅτι καὶ οἱ ἀνδρεῖοι θυμοειδεῖς. Ὁ γὰρ θυμὸς ὀρμητικὸν ἔστι πρὸς τοὺς κινδύνους· ἔθεν καὶ Ὀμηρὸς φησὶ·

σθένος ἔμβλε θυμῷ·¹

καὶ

μένος καὶ θυμὸν ἔγειρε·¹

καὶ

ὄριμὸν δ' ἀνὰ βίνας μένος·²

καὶ

ἔξεσεν αἶμα·¹

πάντα γὰρ τὰ τοιαῦτα εἰκοι σημαίνειν τὴν τοῦ θυμοῦ ἔγερσιν καὶ ὄρμην. Ὁ μὲν οὖν ἀνδρεῖος καλοῦ τινος ἕνεκα πάντα ποιεῖ, ἄγεται δὲ ὑπὸ τοῦ θυμοῦ οὐδαμῶς, ἀλλὰ χρῆται τούτῳ συνεργῶ καθάπερ ὄργανῳ. Οἱ δὲ λεγόμενοι ἀνδρεῖοι διὰ τὴν ὄρμην τοῦ θυμοῦ οὐ διὰ τὸ καλὸν πράττουσιν, ἀλλὰ διὰ λύπην· ὅσπερ τὰ θηρία διὰ τὸ πληγῆναι, ἢ διὰ τὸ φοβεῖσθαι, οὐ χρώμενα τῷ θυμῷ ἀλλ' ὑπ' αὐτοῦ μᾶλλον ἀγόμενα· οἵτινες, πρὶν πληγῆναι ἢ φοβηθῆναι, οὐδεμίαν ἐπιδείκνυνται ὄρμην· ἐπεὶ καὶ τὰ θηρία, ἂν ἐν ὕλῃ ἢ ἐν ἕλει, οὐ προσέρχονται, οὐδὲ ὀρμῶσιν. Οὐκ ἔστι τοίνυν ἀνδρεῖος, ὃ δι' ἀλγηδόνα, ἢ θυμοῦ κινδύνου, ἢ ἄλλου τινος πάθους, πρὸς τὸν κίνδυνον ὀρμῶν, καὶ μηδὲν τῶν δεινῶν προσρῶμενος· ἐπεὶ οὕτω γε κἂν³ οἱ ὄνοι ἀνδρεῖοι καλοῦντο δικαίως, πεινώντες· τυπτόμενοι γὰρ οὐκ ἀφίστανται τῆς νομῆς· καὶ οἱ μοιχοὶ δὲ διὰ τὴν ἐπιθυμίαν τολμηρὰ πολλὰ δρῶσιν· ἀλλ' οὐκ εἰσὶν⁴ ἀνδρεῖοι, οὔτε οἱ ὄνοι, οὔτε ἄνθρωποι, οἱ δι' ἀλγηδόνας ἢ θυμοῦ, ἢ ἄλλου τινος πάθους ἐξελκυνόμενοι πρὸς τὸν κίνδυνον. Ἢ δὲ φυσικωτάτη καὶ ἡ κυρίως ἀνδρεία ἐκείνη ἔστιν, ὅταν κινώμεθα μὲν διὰ τοῦ θυμοῦ, μετὰ προαιρέσεως δέ, καὶ ἕνεκα τοῦ ἀγαθοῦ. Οἱ δὲ διὰ τὰ προειρημένα ὀρμιζό-

damnum hosti inferendum et a se propulsandum maxime valent : quamobrem at armati cum inermibus decertant. Nempe in talibus certaminibus non fortissimus quisque pugnacissimus est, sed qui plurimum viribus valet corporeque est præstantissimo et magnum usum habet : verum huiusmodi milites tum ignavi fiunt, quum et periculum majus est, quam quo defungi possint, et copiis atque apparatu sunt inferiores : siquidem usu periti primi terga vertunt. At qui in civili exercitu fortiter pugnant solent in pugna ad mortem usque persistere : id quod etiam in Hermæo contigit. Nam milites quos in acie collocaverat dux, quum periculum opinione majus sentirent, fugam capessiverunt ; cives vero ad mortem usque perstiterunt : potior enim tali salute illis mors videbatur : contra milites mercenarii, quamdiu se superiores esse aut plures hostibus putabant, rem bene gerebant : postquam autem se pauciores esse et inferiores viderunt, in fugam se conjecerunt, ut qui mortem magis quam dedecus timerent. Talis vero non est fortis.

Sed et ira apud nonnullos dicitur fortitudo : et qui tanquam belluæ in eos a quibus vulnerati sunt feruntur, eos fortes vocant, quia fortes etiam aliquo modo sunt iracundi. Quippe ira periculis se committere solet : unde et Homerus ait :

vimque addidit iræ :

et

vires iramque ciebat :

et

ingens tum nares subiit vigor :

et

sed sanguis ferbuit intus :

Hæc enim omnia animi concitacionem atque impetum significare videntur. Vir fortis igitur honesti alicujus causa res omnes gerit, neque ullo modo ira afficitur, sed ejus auxilio tanquam instrumento utitur. Contra illi qui ob animi concitati impetum fortes appellantur, non honesti causa, sed dolore pressi omnia agunt : ritu ferarum, quæ quia sunt percussæ ab aliquo aut metuunt, ira non utuntur, sed ejus æstu potius abripiuntur : siquidem hi homines, antequam ab aliquo percutiantur aut metuunt, nullum concitati animi impetura ostendunt, quum etiam belluæ, si in silva sint aut palude, neminem neque aggrediantur neque invadant. Quocirca non est fortis nominandus, qui dolore aut ira incitatus, aut alio quodam perturbati animi impetu tractus periculum adit, neque quiddam eorum quæ gravia et periculosa sunt providet : nam isto quidem modo etiam asinos merito fortes dicere licebit, quum esuriunt, quoniam ne verberibus quidem a pastu dimoventur : quin etiam adulteri cupiditate inflammati multa audacter faciunt : verum neque asini fortes sunt, neque homines, quos vel dolor vel ira vel alius denique affectus ad periculum rapit. Naturalis autem maximeque propria fortitudo est illa, quoties ira quidem incendimur, sed capto consilio et bona causa. At qui ista quæ memoravimus stomachantur non

* Καὶ τὸν θυμὸν ἐπὶ τὴν ἀνδρείαν ἐπιφέρουσιν < . . .

μενοι οὐκ ἀνδρείοι εἰσιν, ἀλλὰ μάχιμοι· οὐ γὰρ διὰ τὸ καλὸν ὁρμῶσι καὶ ὀργίζονται, ἀλλὰ διὰ τὸ πάθος· καὶ οὐχ ὡς δέον ἐστί, καὶ ὁ ὀρθὸς ἀπαιτεῖ λόγος, ἀλλ' ὡς ἂν κινήσειε τὸ πάθος.

* Δοκοῦσι δὲ καὶ οἱ εὐέλπιδες πάντες ἀνδρείοι εἶναι, οὐκ εἰσι ὁ δὲ πάντες. Δυνατὸν γὰρ εὐέλπιδας ἢ εἶναι, οὐ διὰ τὸ μὴ φοβεῖσθαι τὰ λυπηρὰ τοῦ ἀγαθοῦ ἕνεκα, ἀλλὰ διὰ τὸ πολλάκις καὶ πολλοὺς νενικηκέναι, καὶ διὰ τοῦτο θαρβῆναι, ὡς οὐ περιπεσοῦνται τοῖς κακοῖς· δοκοῦσι δὲ ἀνδρείοι, διὰ τὸ εἰκέναι τοῖς ἀνδρείοις κατὰ τὸ θαρβῆναι. Ἄλλ' οἱ μὲν ἀνδρείοι θαρβῶσι διὰ τὰ προειρημένα, οὗτοι δὲ διὰ τὸ οἴεσθαι μηδὲν πείσεσθαι λυπηρόν. Οὗτοι δὲ καὶ οἱ μεθυσκόμενοι εὐέλπιδες εἰσιν, ὅτι οἴονται πάντα αὐτοῖς καθ' ἡδονὴν ἀπαντήσεν· διὰ τοῦτο καὶ ἐπειδὴν ἐναντίοις ἐντύχῃσι τῶν προσδοκωμένων, ἀποπηδῶσιν. Ὁ δὲ ἀνδρείος ἐργόμενα καὶ φαινόμενα τὰ λυπηρὰ ὑπομένει, ὅτι ἀγαθόν ἐστιν ὑπομένειν, ἢ αἰσχρὸν τὸ μὴ ὑπομένειν. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν τοῖς ἀνδρείοις ἐκείνος μᾶλλον ἀνδρείος ἐστίν, ὃς ἐν τοῖς αἰφνιδίοις ἢ ἀτάραχος καὶ ἀφοβός ἐστιν, ἢ ἐν τοῖς σφόδρα προδήλοισι καὶ πρὸ ὀφθαλμῶν οὖσιν· ὁ μὲν ἢ γὰρ προγινώσκων τὰ λυπηρὰ, λογισμῷ καὶ κρίσει προπαρσκευασάμενος, ὑπομένειεν ἂν· ὁ δὲ μὴ προγινώσκων, εἴτα ἐπιόντα ὑπομένων, δῆλός ἐστιν εἰς ἕξιν ἀνδρείας ἑλθόν.

** Λέγονται δὲ ἀνδρείοι καὶ οἱ οἱ ἀγνοίαν τῶν ἀπαντησόντων κακῶν εἰς τοὺς κινδύνους ὁρμῶντες. Καὶ σχεδὸν τῶν εὐελπίδων οὐδὲν διαφέρουσι, πλὴν ὅσον οἱ μὲν εὐέλπιδες ὑπομένουσι τὰ δεινὰ χρόνον τινα· οἱ δὲ ἀγνοῦντες, ἐπειδὴν γνῶσιν, φεύγουσιν ὡσπερ οἱ Ἀργεῖοι ἔπαθον περιπεσόντες τοῖς Λάκωσιν, ὡς Σικυωνίους.

(Scripsi : ἂ ἀνδρείας] ex Aristotele, ut cæteris locis; cod. ἀνδρίας. — ^b Πουλυδάμας] ex Iliad. XXII, 100. Idem versus legitur in Magn. Moral. lib. I, cap. 20 atque in Ethic. Eudem. lib. III, cap. 1. Ad Catonem vero hunc versum trahit Cicero ad Attic. II, 5 et VII, 1. — ^c Ἐκτωρ] Iliad. VIII, 148 sq. — ^d αἰδῶ] cod. αἰδῶ. ὁ δὲ κ' ἐγὼν] Iliad. II, 391 et 393. Utitur Aristoteles etiam Polit. III, 14 his versuculis, quos pronuntiat Agamemnon. Similia profert Hector Iliad. XV, 348-351. Nemo autem Stagiritæ in referendis versibus Homerici negligentiam carpet, quum memoria eum haud dubie fefellerit. — ^e καπὶ] cod. καπὶ — ^f Ἐρατοῦ] Eustratii ad hunc locum ita scribit : « Horum utraque in Hermæo Coronæ Bæotia urbis loco olim contigisse visa sunt. Nam quum arcem urbis per prodicionem captam Onomarchus Phocensis occupasset, cives (τὰ πολιτικά) accitis e Bæotia auxiliaribus

fortes sunt, sed pugnaces : neque enim honestate inducuntur aut stomachantur, sed animi ardore abrepti : neque ut oportet aut recta ratio monet, sed prout perturbatione concitati sunt.

Videntur etiam qui bene sperant omnes esse fortes, quum tamen non sint omnes. Possunt enim nonnulli bene sperare, non quod honestatis causa res molestas non metuant, sed quod et sæpius et multos vicerunt, ideoque nunc quoque confidunt, fore ut non incidant in malum. Caterum idcirco fortes videntur, quia quatenus fiduciam habent, fortibus similes sunt. Verum quemadmodum fortes propter eas quas diximus causas fidunt, sic hi quod a dolore et molestia tutos se fore arbitrantur. Ita ebrii quoque bene sperant, quia omnia ex animi sententia eventura sibi judicant; ideoque quum alia quam speraverant eis evenerint, aufugiunt. At vero vir fortis molestias venientes, quæ jam apparent, sustinet, quod vel sustinere eas honestum sit, vel quod non sustinere sit turpe. Quocirca etiam inter fortes ille fortior est, qui in rebus repentini imperterritus se minimeque perturbatum præbet, quam in rebus manifestis et ante oculos positis : nam qui prænovi futura quæ molestiam afferre possunt, is ratione et judicio diu ante instructus facile ea sustinuerit : qui vero mala prius ignota tum quum ingruunt sustinet, eum fortitudinis habitum jam consecutum esse apparet.

Dicuntur et illi fortes, qui per ignorantiam malorum quæ accidere possunt, periculis se committunt. Atque hi quidem fere ab hominibus bene sperantibus nihil differunt, nisi quod hi pericula aliquamdiu sustinent : ii vero qui ignorant, simul atque cognoverunt, fugiunt : quod Argivis accidit, qui in Lacedæmonios pro Sicyoniis inciderunt.

militibus, in campestri urbis loco, qui Hermæus appellabatur, cum Onomarchi copiis confligere : ocellisque portis, ut fugæ spes tolleretur, fortiter pro patria pugnauerunt, omnesque ibi interfecti sunt; milites (οἱ στρατιῶται) vero statim a principio, ubi Charonem ex ducibus suis unum in prælio cecidisse audiverunt, fugæ se mandarunt. ^a Ubi cives, patriæ defensores, (τὰ πολιτικά) opponuntur militibus mercenariis (τοῖς στρατιώταις). — ^b σθένος ἔμβαλε θυμῷ] Homeri verba Iliad. XVI, 529 μένος δὲ οἱ ἔμβαλε θυμῷ *robur animo ejus iniecit* mutare atque in alienam sententiam detorquere ausus est Aristoteles. Felicianus illud σθένος ἔμβαλε θυμῷ vertit *vires injicit ira*, quasi legerit θυμός. Similiter Lambinus interpretatur : *vires addidit ira*. — ^c μένος καὶ θυμὸν ἔγειρα] Hæc videntur referri ad Homeri locum Iliad. lib. V, vers. 509 seq. ὅς μιν ἀνώγει Ἴρῳσιν θυμὸν ἔγειραι, quem suo more interpola-

* Παραπήσιον δ' ἔχουσι τι κτλ

** Ἀνδρείοι δὲ φαίνονται καὶ οἱ ἀγνοοῦντες κτλ.

vit Aristoteles. — ¹ δριμύ δ' ἀνὰ ρίνας μένος]
Homerus Odys. XXIV, 317 seq. τοῦ δ' ὄρινετο
θυμῆς, ἀνὰ ρίνας δέ οἱ ἤδη Δριμύ μένος προὔψυψε,
φίλον πατέρ' εισορόωντι. — ² ἔξεσεν αἶμα] apud
Theocritum XX, 15 hæc versus clausula occurrit
έμοι δ' ἄφρα ἔξεσεν αἶμα, sed Aristoteles ab alio

poeta istud versiculi fragmentum mutuatus est.
— ^m xān] cod. xān] — ⁿ οὐκ εἰσίν] vulgo οὐκ
εἰσιν. — ^o οὐκ εἰσὶ] vulgo οὐκ εἰσι. — ^p εὐέλπιδας]
cod. εὐέλπιδες. — ^q αἰφνιδίως] cod. ἀφνιδίως. — ^r
ὁ μὲν] cod. ὁ μὲν. — ^s ἀνδρείας] cod. ἀνδρείας. —)

Κεφ. θ'.

* Ἐπιπερὶ ἀνδρείας^a ὅτι ὁ ἀνδρεῖος περὶ τὰ φοβερά καὶ λυ-
πηρά ἐστὶ μᾶλλον, ἢ περὶ τὰ θαρβέλια καὶ ἡδέα.

* Τίνες μὲν οὖν οἱ ἀληθῶς ἀνδρεῖοι, καὶ τίνες οἱ δο-
κούντες εἶρηται. Ἐπει δὲ περὶ θάρβῃ καὶ φόβους ἐστὶν
ἡ ἀνδρεία, οὐχ ὁμοίως περὶ ἀμφοῦ ἐστὶν· ἀλλὰ μᾶλ-
λον περὶ τὰ φοβερά. Ὁ γὰρ περὶ τὰ φοβερά ἀτάραχος
μᾶλλον ἀνδρεῖός ἐστιν, ἢ ὁ περὶ τὰ θαρβέλια. Μεί-
ζων γὰρ ὁ ἀγὼν οὗτος, ἢ ἐκεῖνος· τὸ γὰρ ὑπομεῖναι
λύπην χαλεπωτέρον ἐστὶν, ἢ τῶν ἡδέων ἀπέχεσθαι.
Διὰ τοῦτο καὶ λυπηρὸν ἡ ἀνδρεία, ὅτι ἀνδρεῖοὶ εἰσὶν
οἱ τὰ λυπηρά ὑπομένοντες· τοῦτο δὲ χάριν καὶ ἐπαι-
νεῖται. Εἰ γὰρ καὶ ἡδονὴν ἔχει τινὰ ὁ ἀνδρεῖος διὰ
τὸ τέλος, (τὸ γὰρ τέλος ἡδύ·) ἀλλ' ὅμως ὑπὸ τῶν
λυπηρῶν οἷς παλαίσι καὶ ταύτην ἀφανίζεσθαι συμβαί-
νει. Καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν γυμνικῶν ἀγώνων ἔχει τοῖς
γὰρ πύκταις τὸ μὲν τέλος ἡδύ· στέφανος γὰρ καὶ τι-
μαί· τὸ δὲ τύπτεσθαι ἀλγεινόν· σάρκινος γὰρ τοῖς δὲ
τοιούτοις λυπηρὸν πᾶς πόνος· ὅτι τοίνυν τὰ μὲν λυ-
πηρά μεγάλα, τὸ δὲ ἡδύ μικρόν, οὐδὲν ἡδὺ δοκοῦσιν
ἔχειν· τοιοῦτον δὲ τι καὶ ἐπὶ τῶν ἀνδρείων συμβαίνει.
Ὁ μὲν γὰρ θάνατος καὶ τὰ τραύματα λυπηρά ἐστὶν
αὐτοῖς, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἀκούσια· ὑπομένουσι δὲ
αὐτά, ὅτι καλὸν τὸ ὑπομένειν, ἢ ὅτι αἰσχρὸν μὴ ὑπο-
μένειν. Καὶ τοσοῦτον μᾶλλον δοκοῦσιν, ὅσον ἂν εἶεν
ἀγαθοὶ καὶ ἀνδρεῖοι, καὶ εὐδαίμονες, καὶ πᾶσαν με-
τελθόντες ἀρετήν· τοῖς γὰρ τοιοῦτοῖς μάλιστα ὁ θάνα-
τος λυπηρὸν, ὅτι τὸ ζῆν^b πολλοῦ τινας ἀξίον ἦν, διὰ
τὸ ἄριστα ζῆν, καὶ ὡς προσῆκεν ἀνθρώπων, καὶ ὁ θά-
νατος αὐτοῦς πολλῶν ἀποστερήσει τῶν ἀγαθῶν. Διὰ
τὸ μέγεθος τοίνυν τῶν λυπηρῶν δοκεῖ τὸν ἀνδρεῖον
μηδεμίαν ἡδονὴν ἔχειν· τὸ δὲ οὕτως ἀλγεῖν καὶ δά-
κνεσθαι ὑπὸ τῶν λυπηρῶν οὐδὲν κωλύει ἀνδρεῖον εἶναι.
Τὸ μὲν γὰρ ἡττᾶσθαι τῶν λυπηρῶν καὶ ὑποχωρεῖν
οὐκ ἀνδρείου, τὸ δὲ δάκνεσθαι καὶ λυπεῖσθαι οὐκ ἐπι-
δσον γὰρ μᾶλλον λυπεῖται, καὶ λυπούμενος ὑπομένει
διὰ τὸ ἀγαθόν, τοσοῦτον ἀνδρεῖος ἂν εἶη κυρίως. Ἐπει
καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς οὐδεμία ἐνέργεια
μεῦ^c ἡδονῆς ἐστὶ καὶ ἑαυτήν· ἀλλὰ μόνον διότι πρὸς
τὸ τέλος ἀγαθὸν ἄγει, ἡδέα δοκεῖ τῷ ἐνεργῶντι.
Ἐν δὲ τοῖς στρατιώταις ἴσως οὐκ ἀνάγκη πᾶσα τὸν
ἀκριβῆ τῆς ἀνδρείας ὄρον ζητεῖν· μᾶλλον δὲ χρησιμώ-
τερο· ἂν εἶεν πρὸς τὸν πόλεμον οἱ ἀνδρεῖας μὲ οὐ πάνυ

Cap. IX.

Ahuc de fortitudine : fortem videlicet magis in iis quæ formi-
dolosæ sunt et molesta, quam quæ fiducia complent animos,
aut quæ jucunda sunt versari.

Qui igitur vere fortes sint, et qui videantur esse, su-
pra declaravimus. Sed quum in fiducia metuque verse-
tur fortitudo, non tamen peræque in utroque, sed in
rebus formidolosis magis cernitur. Nam qui in his intre-
pidus apparet, fortior est eo, qui in rebus quæ fiduciam
afferunt constantiam suam retinet. Nimirum majus hoc
est certamen, quam illud ; quia difficilius habetur mo-
lestiam sustinere, quam a jucundis se abstinere. Quo-
circa molesta quoque est fortitudo, quia fortes moles-
tiam sustinent : atque hanc ob causam etiam laudatur.
Quamvis enim etiam voluptate quadam fruatur fortis
propter finem (nam finis ejus est jucundus) : nihilominus
tamen molestiis quibus conflictatur, hanc obscurari at-
que adeo deleri constat. Cujusmodi quiddam et in lu-
dis gymniciis accidit : atque pugilibus finis ipse est ju-
cundus, corona scilicet atque honores : at molestum est,
verberibus cædi, quia ex carne constans : ideoque tali-
bus omnem laborem molestum esse patet : quum igitur
magnæ eorum sint molestiæ, parva voluptas, nulla frui
voluptate videntur : hujusmodi quid etiam in viris for-
tibus animadvertimus. Nam mors et vulnera molesta
sunt, ac propterea non voluntaria : et tamen ea perfe-
runt, quia et perferre honestum et non perferre turpe
est. Atque eo magis ista molesta videntur, quo magis vel
boni vel fortes sunt, vel felices, omni denique virtutum
genere præditi : nempe talibus molestissima mors est,
quia ipsorum vita laudabilis fuit, quum et optime vive-
rent et ut hominem decebat et quia mors eos plurimis
bonis privatura est. Ob molestiarum igitur magnitudi-
nem videtur vir fortis nulla frui voluptate : sed quam-
si vita doleat et molestiis conflictetur, nihil tamen obstat,
quominus sit fortis. Nimirum succumbere et cedere moles-
tistiis non est viri fortis, confictari illis et dolere non
item : quo enim magis dolet, ac tamen dolorem honesta-
tis causa fert, eo magis proprie fortis est dicendus. Nam
nec in reliquis virtutibus ulla inest munerum functio
per se voluptaria, sed quia ad bonum finem adducit.
Idcirco tantum jucunda videtur homini qui eo munere
fungitur. In militibus autem fortasse non est necesse, ac-
curatam fortitudinis definitionem querere : quin potius

* Cap. 9. περὶ θάρβῃ δὲ καὶ φόβους ἡ ἀνδρεία οὕσα κτλ.

μετέχοντες, τῶν ἄλλων δὲ ἀγαθῶν ἐστραγγίλουν ἑτοιμότεροι γὰρ οὗτοι πρὸς τοὺς κινδύνους, καὶ τὸν βίον μικρῶν ἕνεκα κερδῶν προδιδοῦσιν. Οἱ γὰρ κυρίως ἀνδρῆσιν, φρόνιμοι ὄντες καὶ τὰ ἄλλα σπουδαῖοι, χαίρουσι μὲν τῷ βίῳ ἑαυτῶν ἀγαθῶ ὄντι, προτίενται δὲ αὐτὸν οὐ πᾶν βραδίως. Περὶ μὲν οὖν ἀνδρείας ἱκανῶς εἴρηται· βράδιον δὲ ἀπὸ τῶν εἰρημένων καὶ ὀρισμὸν αὐτῆς ἀποδοῦναι ὡς ἐν τύπῳ.

(Scripsi : ^a ἀνδρείας] ex Aristotele, ut alii locis; cod. ἀνδρίας — ^b ζῆν] cod. ζῆν. —

Κεφ. ι΄.

Περὶ σωφροσύνης.

* Μετὰ δὲ ταῦτα περὶ σωφροσύνης λέγομεν ὁμοταγῆς γὰρ ἐστὶ τρόπον τινὰ τῇ ἀνδρείᾳ, καθόσον τοῦ ἀλόγου μέρους εἰσὶν ἀμφοτέραι. ^a

** Ὅτι μὲν οὖν ἡ σωφροσύνη μεσότης ἐστὶ περὶ ἡδονάς, εἴρηται ἤμῃν. Περὶ ἡδονάς δὲ λέγω, ὅτι εἰ καὶ περὶ λύπας ἐστίν, ἀλλ' ἤτερον, καὶ οὐχ ὁμοίως, ὡς περὶ τὰς ἡδονάς ἔχει· ἐν τούτοις δὲ καὶ ἡ ἀκολασία φαίνεται.

*** Ὅτι μὲν οὖν περὶ ἡδονάς ἐστὶν ἡ σωφροσύνη, εἴρηται· νῦν δὲ ἀφορίσωμεν περὶ ποίας ἐστὶ τῶν ἡδονῶν. Τῶν ἡδονῶν δὲ αἱ μὲν εἰσὶ σωματικαί, αἱ δὲ ψυχικαί. Ἐκότερος γὰρ ὅ τε φιλοτιμίας καὶ ὁ φιλομαθῆς ἡδέεται ὅφριλεῖ, μηδὲν πάσχοντος τοῦ σώματος, ἀλλὰ μᾶλλον τῆς διανοίας· οἱ δὲ περὶ τὰς τοιαύτας ἡδονάς, οὔτε σώφρονες οὔτε ἀκόλαστοι λέγονται. Ὅμοίως δὲ οὐδὲ οἱ περὶ τὰς ἄλλας, ὅσαι οὐκ εἰσὶ σωματικαί· τοὺς γὰρ φιλομύθους καὶ διηγητικούς καὶ περὶ τὰ τυγχόντα κατατρίβοντας τὰς ἡμέρας ἀδολέσχους ὀνομάζομεν, ἀκολάστους δὲ οὐδαμῶς· οὐδὲ τοὺς λυπουμένους ἐπὶ χρήμασιν ἢ φίλοις, ὅταν ἡ τούτοις ἡ ἐκείνα ζημιωθῶσι.

**** Περὶ μὲν οὖν τὰς ψυχικὰς ἡδονάς οὐκ ἔστιν ἡ σωφροσύνη· περὶ δὲ τὰς σωματικὰς εἴη ἂν· οὐ περὶ πάσας δὲ ταύτας. Οἱ γὰρ χαίροντες τοῖς ἡδέσει ^b τῶν δρατῶν, ὅσων γρώμασι καὶ σχήμασι καὶ γραφῇ, οὔτε σώφρονες οὔτε ἀκόλαστοι λέγονται· οὐδ' ὅσοι ψόφωον τινῶν καὶ μελῶν ἐρωῶσιν· οὐδ' ὅσοι τῶν ἡδέων ὀσμῶν. Καίτοι ἐν τούτοις εἰσὶ καὶ μεσότητες, καὶ τὸ ὡς δεῖ, καὶ ὑπερβολαὶ καὶ ἐλλείψεις τοῦ ὀνόματος· ἀλλ' ὅμως οὔτε τοὺς μέσους σώφρονες λέγομεν, οὔτε τοὺς ὑπερβάλλοντας ἀκολάστους. Εἰ δὲ τῶν περὶ τὰς ὀσμάς τοὺς μὲν μήλων ὀσμῆς ἐρωῶντας, ἢ ῥόδων, ἢ θυμιαμάτων, οὐ λέγομεν ἀκολάστους, ἀλλὰ τοὺς μύρων καὶ ὀψίων, ἀκολάστους καλοῦμεν· ἀλλὰ κατὰ συμβεβηχός· χαίρουσι γὰρ τούτοις οἱ ἀκόλαστοι, ὅτι διὰ τούτων ἀνάμνησις γίνεται αὐτοῖς τῶν ἐπιθυμητῶν. Ἴδοι δ' ἂν τις καὶ

ad bellum utiliores futuri sunt. qui fortitudinis vix participes, reliquis quoque virtutibus carent : quando tales ad pericula subeunda paratiores sunt, et exigui lucri causa vitam profundunt. Nam quos proprie fortes dicimus, quum prudentes sint ac caetera boni, illi vitam quoque amant suam, quod honesta sit, ideoque non facile eam profundunt. De fortitudine igitur satis dictum est : quare facile erit ex iis quae dicta sunt rudem quandam illius definitionem depromere.

Cap. X.

De temperantia.

Post haec de temperantia dicamus : ut quæ aliquo modo conjuncta sit cum fortitudine, quatenus utraque ejus partis est, quæ ratione caret.

Temperantiam igitur mediocritatem esse, quæ in voluptatibus versatur, jam a nobis dictum est. In voluptatibus dico, quia quamquam etiam in molestiis vertitur, minus tamen nec eodem modo vertitur, quo in voluptatibus consistit : in his vero etiam intemperantia comparat.

In voluptatibus ergo cerni temperantiam jam diximus : nunc in quibus voluptatibus versetur, definiamus. Voluptates alia corporis sunt, alia animi. Sic in honoris cupiditate et discendi studio animi voluptas consistit : uterque enim et ambitiosus et studiosus delectatur eo quod amat, quum tamen non corpus ejus illo afficiatur, sed potius mens : qui autem hujusmodi voluptatibus dediti sunt, nec temperantes nec intemperantes nominantur. Similiter neque ii qui alias consecretantur voluptates, quæ ad corpus non pertinent : nam qui fabellarum cupiditate studioque rerum narrandarum ducuntur et qui in rebus fortuitis et vulgaribus totos dies conterunt, eos nugatores appellamus, intemperantes vero minime : ne eos quidem qui ex pecuniarum jactura vel amicum morte, ubi vel his vel illis orbatu sunt majorem dolorem capiunt.

Quocirca in animi voluptatibus non cernitur temperantia : in iis vero quæ ad corpus pertinent eam versari necesse est : sed ne in his quidem omnibus. Etenim qui voluptatem capiunt e rebus quæ aspectu sentiuntur, ut coloribus, figuris, pictura, neque temperantes appellantur neque intemperantes : sicut neque qui sonitus amant aliquos aut cantus : nec qui odores jucundos. Quamquam in his quoque aliqua mediocritas, certusque et quatenus oportet, terminus est, itemque nimium illius quod oportet et parum : sed tamen neque eos qui medium quiddam tenent temperantes dicimus, neque qui modum excedunt intemperantes. Jam vero in odoribus voluptate quod eos quidem, quos malorum aut rosarum aut suffimentorum odor delectat, non dicimus intemperantes, sed quos unguenta aut obsonia delectant sic vocamus, sciendum est illud fieri per accidens : si-

* Cap. 10. μετὰ δὲ ταύτην περὶ σωφροσύνης κτλ. — ** Ὅτι μὲν οὖν μεσότης ἐστὶ κτλ. — *** Περὶ ποίας οὖν τῶν ἡδονῶν, νῦν ἀφορίσωμεν κτλ. — **** Περὶ δὲ τὰς σωματικὰς εἴη ἂν σωφροσύνη κτλ.

τοὺς ἄλλους, ἔταν πεινῶσιν, ἡδομένους τῇ τῶν βρωμά-
των ὁσμῇ. Ὅθεν ὀηλον, ὅτι οἱ ταῖς τοιαύταις ὁσμαῖς
ἡδόμενοι κατὰ συμβεβηκός ἡδονται ὅτι ἀνάμνησις αὐ-
τοῖς γίνεται τῶν βρωμάτων καὶ τῆς ἄλλης φλυαρίας,
οἷς ἡδονται οἱ ἀκόλαστοι. Οὐκ ἔστι τοίνυν οὔτε τῷ ἀν-
θρώπῳ, οὔτε ἄλλῳ τινὶ ζῳῷ κατὰ τὰς εἰρημένας αἰ-
σθήσεις ἡδονή, εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκός. Ἡδονὰς δὲ
λέγω, περὶ ἃ ἡ ἀκόλαστος ἐστὶν ἡ δὲ σφύρων. Καὶ γὰρ
οἱ κύνες, εἰ καὶ χαίρουσι ταῖς ὁσμαῖς τῶν λαγῶν,
ἀλλ' οὐ δι' αὐτάς, ἀλλὰ διὰ τὴν βρωσίν· ἀπὸ γὰρ τῆς
ὁσμῆς αἰσθησὶν λαμβάνοντες τῆς θήρας, διώκουσιν.
Ὅμοιός δὲ καὶ ὁ λέων οὐχ ἡδέεται τῇ ὁσμῇ τοῦ
βόου, ἢ τῆ φωνῆ, ἀλλὰ τῇ βρώσει· ὅτι καὶ ἐγγύς
ἐστὶ, διὰ τῆς φωνῆς ἡσθετο· οὐδὲ χαίρει ὅτι εἶδεν, ἢ
εὔρεν ἔλαφον, ἢ ἄγριον αἶγα, ὅτι βορὰν εἶσει.

* Περὶ τὰς ἡδονὰς τοίνυν, ὧν κοινωνοῦμεν καὶ τοῖς
λοιποῖς ζῳίοις, ἢ σωφροσύνη καὶ ἡ ἀκόλασις ἐστίν· αἱ
δὲ εἰσὶν ἀφῆ καὶ γεῦσις. Διὰ τοῦτο θηριώδεις τινὲς
καὶ ἀνδραποδώδεις οἱ ἀκόλαστοι φαίνονται, ὅτι ὡς
ἡδονται τὰ θηρία, περὶ ταῦτά εἰσιν ἀκρατεῖς. Τούτων
δὲ μᾶλλον τῇ ἀφῆ ἡδονται, ἢ τῇ γεύσει· μᾶλλον δὲ
τῇ γεύσει μὲν οὐδαμῶς, ἀλλὰ τῇ ἀφῆ μόνον. Ὡστε ἡ
ἀκόλαστοι οὐ μόνον ἐν ταῖς ἄλλαις ἡδοναῖς, ἀλλὰ καὶ
ἐν σιτίοις καὶ ἐν ποτοῖς. Καὶ τούτοις γὰρ οὐχ ὡς γευ-
στοῖς μόνον χαίρουσι, (γεύσεως γὰρ ἐστὶ τὸ κρίναι τοὺς
χυμούς, ὅπερ ποιῶσιν οἱ τοὺς οἴνους δοκιμάζοντες καὶ
εἶτα ὄψα ἀρτύοντες,) ἀλλὰ μᾶλλον ὡς ἀπτοῖς. Διὰ
τοῦτο καὶ τις Φιλόξενος ὁ Ἐρύξειδος, ἄφοργαγός ὢν,
ἠῦξάτο τὸν φάρυγγα αὐτοῦ μακρότερον γεράνου γε-
νέσθαι, ὡς ἡδόμενος τῇ ἀφῆ τῶν ὄσων. Κοινωτάτη
γάρ ἐστιν ἡ ἀφῆ ἐν πάσαις ταῖς αἰσθήσεσιν· ἐπεὶ καὶ
ἀφῆ τινὶ πᾶσαι αἱ αἰσθήσεις αἰσθάνονται. Περὶ ταύτην
δὲ τὴν ἀφῆν ἀκόλασις ἐστὶ· καὶ ὁξείειν ἂν δικαίως
ἐπονείδιστος εἶναι, ὅτι συμβαίνει ἡμῖν, οὐ καθόσον
ἐσμὲν ἄνθρωποι, ἀλλὰ καθὸ ζῶα· ἢ τὸ δὲ τοῖς τοιοῦ-
τοις χαίρειν καὶ τούτων μάλιστα ἐπίσθαι, θηριώδεις.
Καίτοι εἰσὶ καὶ κατὰ τὴν ἀφῆν ἐλευθέριοι ἡδοναί, ἃς
ὁ ἀκόλαστος ἀφῆρηται· οἷον αἱ ἐν τοῖς γυμνασίοις διὰ
τρίψεως καὶ θερμασίας γινόμεναι· οὐ γὰρ περὶ πᾶν τὸ
σῶμα, ἀλλὰ περὶ τινὰ μέρη.

[Scripti : ἃ ἀμφοτέραι] cod. ἀμφοτέραι. — ἃ ἡ-
δεσι] codex ἡδέσει. — ἄ ὡστε] cod. ὡστε. — ἃ Φι-
λόξενος ὁ Ἐρύξειδος] ex Ethic. Eudem. III, 2, quam
scripturam agnoscunt etiam Athenæus I, p. 6.
b. in verbis Φιλόξενον τὸν Ἐρύξειδος et Plutar-
chus Quæst. Symp. IV, 4, 2 Φιλόξενῳ τῷ Ἐρύξει-
δος; cod. Φιλόξενος Ἐρύξειος. De hoc Philoxeno,
Euryxidis filio, vide Muretum in Comment. ad
Aristot. Ethic. Nicom. lib. III, cap. 10 uberius
dissententem et quos citat Wytttenbachius Opusc.
Vol. II, p. 300 seq. — ἄ κοινωτάτη] cod. κοινω-
τάτη. — ἢ ζῶα] cod. ζῶα. —)

quidem his gaudent intemperantes, quia iis hæc ipsa re-
rum desiderabilium memoriam refrigerant. Cernere autem
licet etiam alios. quum esuriunt, ex ciborum odore
capere voluptatem. Unde apparet, eos qui ejusmodi
odoribus gaudent, per accidens delectari : quia tum
cibi et aliarum quibus capiuntur ineptiarum intempe-
rantes recordari solent. Quare neque homini neque cæ-
teris animalibus ullam sensus illi quos diximus volu-
ptatem afferunt, nisi per accidens. Voluptates autem no-
mino, quibus aut intemperans servit aut temperans.
Etenim canes, quamvis leporum odore delectentur, hoc
tamen non odoris sed cibi causa fit : nimirum quum
odor ille sensum feræ iis objiciat, eam persequuntur.
Similiter etiam leo non bovis odore aut voce delectatur,
sed pastu : ex voce autem eum in propinquo esse sen-
tit : neque lætatur in hoc quod viderit inveneritve cer-
vum, aut capream, sed quod pastum habiturus est.

Quare in iis demum voluptatibus, quas cum reliquis
animalibus communes habemus, temperantia cernitur et
intemperantia : hæc autem tactus sunt et gustatus. Unde
etiam bestiis similes et serviles quodammodo esse intein-
perantes videntur, quia quibus rebus delectantur be-
stie, earum cupiditatem illi refrenare non possunt. Ex
his tactu magis quam gustatu gaudent : vel potius gu-
statu nequaquam, sed tactu tantum. Quamobrem intem-
perantes non solum in aliis voluptatibus, sed in cibo
etiam et potu versantur. Etenim his non ut gustu dun-
taxat explorandis delectantur, (siquidem gustatus est
proprie de saporibus judicare, quod faciunt ii qui vina
explorant et obsonia condiunt,) sed potius ut tractabili-
bus. Quapropter et Philoxenus quidam, Euryxidis filius,
obsoniorum gurgis atque heluo, guttur sibi longius gruis
guttare optavit, quippe qui ex obsoniorum tactu maxi-
mam caperet voluptatem. Omnium videlicet sensuum
maxime communis est tactus, siquidem tactu quodam
omnes sensus moventur. In hoc ergo tactu intemperantia
cernitur : meritoque turpis et probrosa videatur, quia
non qua homines, sed qua animalia sumus, nobis evenit :
quocirca talibus delectari et ea maxime appetere bellua-
rum est. Jam vero et liberales quædam voluptates sunt,
quæ in tactu consistunt, sed quibus privatus est intem-
perans : verbi gratia quæ in gymnasiis fricatione et cale-
factione gignuntur : nec enim in toto corpore, sed in
partibus quibusdam locum obtinent.

* Περὶ τὰς τοιαύτας δὲ ἡδονὰς ἡ σωφροσύνη κτλ.

Κεφ. ια'.

Περὶ ἐπιθυμίας.

* Ἐπεὶ δὲ περὶ ἐπιθυμιῶν ἀκολουθοῦν εἰπεῖν, βρῆτόν ποταχῶς ἡ ἐπιθυμία. Ἡ μὲν οὖν ἐστὶ κοινή καὶ φυσική· ἡ δὲ ἰδίαι καὶ ἐπιθέτος. Κοινή μὲν οὖν ἐπιθυμία ἐστὶ, τὸ ὀρέγεσθαι τροφῆς ξηρᾶς ἢ ὑγρᾶς, ὅταν ἐν χρεῖσι τούτων γενώμεθα· ἰδίαι δὲ καὶ ἐπιθέτος, τὸ τοιαῦτα ὀρέγεσθαι ἢ τοιαῦτα. Τοῦτο γὰρ οὐκ ἐστὶ φυσικὸν οὐδὲ κοινόν· οὐ γὰρ τῶν αὐτῶν πάντες ὀρέγονται, οὐδὲ ὁμοίως· ἀλλ' οἱ μὲν ταύτης, οἱ δὲ ἐκείνης· καὶ οἱ τῆς αὐτῆς ὀρεγόμενοι οὐχ ὁμοίως ὀρέγονται, ἀλλ' οἱ μὲν μᾶλλον, οἱ δὲ ἥττον. Ἄσπετε ἢ τοιαύτη ἐπιθυμία οὐκ ἐστὶ κοινή οὐδὲ φυσική ἀπλῶς, ἀλλὰ ἐπιθέτος, ὑφ' ἡμῶν ἐπινοηθεῖσα. Καίτοι κατὰ τινὰ τρόπον καὶ φυσική ἐστὶ, διὰ τὸ ἀκολουθῶς ἕκαστον τῆ ἑαυτοῦ φύσει καὶ τῆν ἐπιθυμίαν ἔχειν.

** Ἐν μὲν οὖν ταῖς φυσικαῖς ἐπιθυμίαις ὀλίγοι ἀμαρτάνουσι, καὶ καθ' ἓνα τρόπον· ὅταν ᾗχρῶνται ταῖς τοιαύταις ἐπιθυμίαις πλέον ἢ προσήκει· ὅσον, ὅταν πλείων τῶν μετρίων ἐσθίωσιν, ὅσπερ οἱ γαστρίμαργοι, οἵτινες παρὰ τὸ δέον πληροῦσι τὴν φυσικὴν ἐπιθυμίαν. Τοιοῦτοι δὲ γίνονται οἱ λίαν ἀνδραποδώδεις. Ἐν δὲ ταῖς ἐπιθέτοις^β καὶ ἰδίαις ἐπιθυμίαις πολλοὶ ἀμαρτάνουσι, καὶ κατὰ πολλοὺς τρόπους. Ἐπεὶ πολλὰ ἰδίαι τῶν τοιούτων ἐπιθυμιῶν· πολλὰ γὰρ ἰδίαι τροφῶν, καὶ πόσεων, καὶ ἐνδυμάτων, καὶ τῶν ἄλλων φυσικῶν ἐπιθυμητῶν· καὶ διὰ τοῦτο καὶ πολλαχῶς περὶ τὰς τοιαύτας ἐπιθυμίας ἀμαρτάνουσιν ἢ χαίροντες οἷς μὴ δεῖ, ἢ πλέον ἢ κατὰ τοὺς πολλοὺς. Οἱ γὰρ ἀκόλαστοι κατὰ πάντα ὑπερβάλλουσι χαίροντες γὰρ οἷς οὐ δεῖ, ἐάν ποτε καὶ τὰς δεούσας τῶν ἡδονῶν ἐλωσται, πλέον ἢ προσήκει, καὶ οὐχ ὡς οἱ πολλοί, χαίρουσιν αὐταῖς.

(Scripsi : ^α οὐκ ἐστὶ] cod. οὐκ ἐστὶ. — ^β ἐπιθέτοις] codex ἐπιθέταις. —)

Κεφ. ιβ'.

Τίνα τρόπον περὶ λύπας ἐστὶν ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ ἀκολασία.

Ἵτι μὲν οὖν ἡ περὶ τὰς ἡδονὰς ὑπερβολή, ἡ ἀκολασία, ψεκτόν, ὀηλον· ἐν δὲ ταῖς λύπαις, οἱ καθά περ ἐπὶ τῆς ἀνδρείας^α ἐλέγετο, ὅτι τὸ μὴ ὑπομένειν μὴδὲ φέρειν δειλία ἐστὶν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς σωφροσύνης τὸ μὴ ὑπομένειν ἀκολασία ἐστὶν, ἢ τὸ φέρειν σωφροσύνη· ἀλλ' ἐστὶν ἀκολασία περὶ τὰς λύπας, ὅταν τις λυπῆται τῶν ἡδέων οὐ τυγχάνων, πλέον ἢ δεῖ, καὶ οὐχ ὡς δεῖ· καὶ σωφροσύνη ὁμοίως, ὅταν τις ὅσον δεῖ λυπῆται, καὶ ὡς δεῖ, καὶ ἐφ' οἷς δεῖ, καὶ μηδεμίαν αὐτῷ λύπην ἐπάγη ἢ τῶν ἡδέων ἀπουσία. Ὁ γὰρ ἀκόλαστος ἐπιθυμεῖ τῶν ἡδέων πάντων ἢ τῶν μά-

Cap. XI.

De cupiditate.

Quoniam superest, ut de cupiditatibus agamus, quot modis dicatur cupiditas, primum exponendum est. Alia igitur communis et naturalis est : alia propria et ascita. Et communis quidem cupiditas est appetitus alimenti vel siccici vel humidici, quum eo egemus : propria autem et ascita cupiditas, talis vel talis alimenti appetitus. Quippe ea res nec naturalis est neque communis, quia nec eadem omnes appetunt, nec eodem modo : sed alii hoc, alii illud : rursus qui idem alimentum appetunt, non eodem modo solent appetere, sed alii magis, alii minus. Quamobrem talis cupiditas neque communis est, neque simpliciter naturalis, sed ascita potius atque a nobis excogitata. Verum naturalis quodammodo etiam hæc est, quia sua quisque naturæ convenienter cupiditate quadam trahitur.

In naturalibus igitur cupiditatibus pauci peccant, et uno quidem modo, quum huiusmodi cupiditatibus magis quam decet, ardent : verbi causa, quum justo plus edunt, ut belluones, qui ultra quam satis est naturalem cupiditatem explent. Tales autem evadunt ii qui admodum servili ingenio præditi sunt. At vero in ascitis et propriis cupiditatibus complures et multis modis peccant. Siquidem multæ ejusmodi cupiditatum sunt species, quoniam variæ quoque ciborum, potuum, indumentorum cæterarumque rerum, quas natura desiderat, formæ exstant : ideoque etiam in huiusmodi cupiditatibus multipliciter delinquant homines, quum vel aliis atque oportet delectantur, vel magis quam plerique. Nempe intemperantes in omnibus rebus modum excedunt : quum enim aliis rebus atque oportet delectentur, si quando etiam iis quæ requiruntur voluptatibus serviunt, magis tamen quam decet, nec ut plerique iis delectantur.

Cap. XII.

Quomodo in doloribus temperantia et intemperantia cernatur.

Voluptatum ergo abundantiam, id est intemperantiam, vituperabilem esse apparet : in molestiis autem, non quemadmodum de fortitudine exponebamus, non sustinere aut non perferre illas timiditatem esse, sic etiam de temperantia dicendum, non sustinere eas intemperantiam esse, aut ferre temperantiam : sed est circa dolores intemperantia, quum aliquis plus quam oportet, aut non ut oportet, dolet se carere voluptatibus : similiterque temperantia, quum quantum oportet, aut ut oportet, aut ob quæ oportet tristatur aliquis, voluptatumque vacuitas nullam ei molestiam exhibet. Intemperans enim

* Cap. 11. τῶν δ' ἐπιθυμιῶν αἱ μὲν κοινὰ δοκοῦσιν εἶναι κτλ. — ** Ἐν μὲν οὖν ταῖς φυσικαῖς ἐπιθυμίαις κτλ.

λιστα, καὶ ἄγεται ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας, ὥστε ἀντὶ πάντων τὰ ἡδέα αἰρεῖσθαι. Διὸ καὶ λυπεῖται ἀποτυγχανών τῶν ἐπιθυμητῶν μετὰ λύπης γὰρ ἢ ἐπιθυμίας. Ὡστε καὶ ἀποτόν τι δοκεῖ, τὸ δι' ἡδονὴν λυπεῖσθαι, καὶ αἰτίαν εἶναι τὴν ἡδονὴν τοῦ ἐναντίου. Ἡ μὲν οὖν περὶ τὰς ἡδονὰς ὑπερβολὴ ἀκολασία ἐστίν, ὡς εἴρηται.

* Ἡ δὲ ἑλλειψὶς ὄνομα οὐκ ἔχει διὰ τὸ μὴ πάνυ εὐρίσκεισθαι. Οἱ γὰρ περὶ τὰς ἡδονὰς ἑλλείποντες καὶ τοῦ δέοντος ἑλαττον ἐπιθυμοῦντες αὐτῶν οὐ πάνυ γίνονται· σχεδὸν γὰρ ἔξω τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἔσιν ἢ τοιαύτη ἀναίσθησία. Καίτοι καὶ τὰ ἄλογα ζῷα^b διακρίνει τὰ βρώματα, καὶ χαίρει μὲν τοῖς ἡδέσι, τοῖς δὲ μὴ τοιοῦτοῖς οὐδαμῶς. Εἰ δὲ τις οὐδὲν ἡδὺ νομίζει εἶναι, οὐδὲ γινώσκει διαφοράν τῶν ἡδέων καὶ τῶν ἐναντίων, πόρρω ἂν εἴη τοῦ ἀνθρώπου εἶναι. Ἡ μὲν οὖν περὶ τὰς ἡδονὰς ἢ λύπας ἑλλειψὶς ἢ ὑπερβολὴ κακία ἐστίν.

** Ἀρετὴ δὲ τὸ μέσον, ἢ σωφροσύνη. Ὁ γὰρ σώφρων οὔτε ἡδέεται μάλιστα οἷς ὁ ἀκόλαστος, ἀλλὰ μᾶλλον δυσχεραίνει πᾶσιν, οἷς οὐ δέον ἐστὶ χαίρειν· οὔτε οἷς χαίρει, μᾶλλον χαίρει τοῦ δέοντος, οὔτε λυπεῖται τῶν ἡδέων ἀπόντων, οὐδ' ἐπιθυμεῖ τῶν ἡδέων, ἢ ἐπιθυμῶν μετρίως ἐπιθυμεῖ, καὶ οὐ πλεόν ἢ δεῖ, οὐδὲ ὅτε μὴ δεῖ. Ὅσα μέντοι πρὸς ὑγείαν ἐστὶν ἢ πρὸς εὐεξίαν συντελοῦντα, ἡδέα ὄντα, ἢ τὸ ἐλάχιστον οὐκ ἐμποδῶν γινόμενα τῇ ὑγείᾳ καὶ τῇ εὐεξίᾳ, τούτων ὀρέγεται μὲν, μετρίως δὲ καὶ καθὼς δεῖ. Ὁ γὰρ ἡδονῶν ἐπιθυμῶν, αἴτινες αὐτῶ πρὸς τὸ εἶναι ἐμποδῶν γίνονται ἢ πρὸς τὸ εἶναι, παρὰ τὸ δέον ἐπιθυμεῖ. Ὁ δὲ σώφρων οὐ τοιοῦτος, ἀλλ' ὡς ὁ ὀρθὸς λόγος.

(Scripsi : ^a ἀνδρείας] cod. ἀνδρίας. — ^b ζῷα] cod. ζῶα. —)

Κεφ. ιγ'.

Ἐπιθυμία καὶ ἀκολασία μᾶλλον ἐκούσιόν ἐστίν ἢ ἡ δειλία.

*** Ἐπεὶ δὲ καὶ ἡ ἀκολασία καὶ ἡ δειλία ἐκούσιά εἰσι, ζητητέον, εἰ ὁμοίως εἰσὶν ἐκούσια. Δοκεῖ δὲ μὴ ὁμοίως, ἀλλὰ τὴν ἀκολασίαν μᾶλλον ἐκούσιον εἶναι. Ἦς μὲν γὰρ δειλίας ἢ λύπη αἰτία· διὰ γὰρ τὸ φοβεῖσθαι τὴν λύπην δειλοὶ γινόμεθα. Ἦς δὲ ἀκολασίαν ἢ ἡδονὴ ποιεῖ· ὧν ἢ μὲν ἡδονὴ αἰρετόν, ἢ δὲ λύπη φευκτόν. Ὁ δὲ διὰ τὸ αἰρετόν ποιούμεν, μᾶλλον ἐστὶν ἐκούσιον τοῦ διὰ τὸ φευκτόν γινομένου. Καὶ ἢ μὲν λύπη ἐξίστησι καὶ φθείρει τὴν τοῦ ἔχοντος φύσιν, ἢ δὲ ἡδονὴ οὐδὲν τοιοῦτον ποιεῖ.

**** Διὰ τοῦτο καὶ ἐπονειδιστότερον ἢ ἀκολασία τῆς δειλίας. Ἐπεὶ γὰρ διὰ τὸ ἐκούσιον ἀγαθὸν ἢ κακὸν ἐπαινείται τις ἢ ψέγεται, φανερόν ἐστι τὸ κακόν, ἢ τὸ ἀγαθόν, καθόσον ἐστὶν ἐκούσιον, κατὰ τοσοῦτον

omnia quæ jucunda sunt concupiscit, aut certe quæ jucundissima, atque ita cupiditate trahitur, ut reliquis omnibus ea quæ oblectationem habent anteponat. Quare eliam dolet, quoties voto non potitur : semper enim cum dolore cupiditas conjuncta est. Quamobrem absurdum videtur, propter voluptatem dolore affici ipsamque voluptatem contrarii causam esse. Est igitur voluptatum abundantia, ut diximus, intemperantia.

Defectus vero, quia raro reperitur, vacat nomine. Qui enim in expetendis voluptatibus modum deserant; minusque quam oportet eas concupiscant, raro exoriuntur : siquidem ejusmodi stupor fere in humanam naturam non convenit. Verum bruta quoque animalia pastum discernunt, ita ut jucundo pabulo delectentur, contrario non item. Quodsi quis nihil jucundum esse existimet, neque suavium contrariarumque rerum discrimen noverit, is profecto ab humanitate fuerit remotissimus. Quocirca voluptatum vel molestiarum defectus aut abundantia in vitiiis numerantur.

Virtus autem mediocritas est, nimirum temperantia. Nam temperans neque iis maxime delectatur, quibus intemperans, sed potius iis omnibus offenditur, quibus gaudere non oportet : neque quibus gaudet, iis magis gaudet quam oportet, neque dolet quum jucunda absunt, neque voluptates concupiscit, aut si eas concupiscit, mediocriter certe, nec magis quam oportet, neque quum non oportet. Quæcunque vero ita jucunda sunt, ut ad bonam valetudinem vel optimum corporis habitum multum conferant, aut saltem neque huic obsint neque illi, ea quidem appetit, sed mediocriter et ut oportet. Qui enim voluptates concupiscit, quæ ipsum impediunt, ne vivat aut ne felicitate utatur, secus quam decet concupiscit. At homo temperans talis non est, sed ut recta ratio præcipit.

Cap. XIII.

Intemperantiam magis voluntariam esse quam timiditatem.

Quoniam ergo et intemperantia voluntaria est et timiditas, quaerendum, sintne eodem modo voluntariae. Quæ res tamen non ita videtur se habere, sed intemperantia magis voluntaria esse. Timiditatis enim causa dolor est : quum enim dolorem timeamus, timidi evadimus. At intemperantiam voluptas creat : e quibus voluptas expetenda, dolor fugiendus est. Quod vero rei expetendæ causa facimus, magis voluntarium est, quam quod rei fugiendæ gratia fit. Adde quod dolor naturam hominis merore afflicti corrumpit ac depravat, quum nihil tale faciat voluptas.

Quapropter intemperantia probrosior etiam quam timiditas est. Quum enim aliquis propter id quod sponte vel bene vel male facit aut laudetur aut vituperetur, patet malum aut bonum, quatenus e voluntate pendet, eatenus

* Ἐλλείποντες δὲ περὶ τὰς ἡδονὰς κτλ. — ** Ὁ δὲ σώφρων μέσως περὶ τὰς εἰς ἡδονὰς ἔχει κτλ. — *** Cap. 12. ἐκούσιον δὲ μᾶλλον ἔοικεν ἢ ἀκολασία τῆς δειλίας κτλ. — **** Διὸ καὶ ἐπονειδιστότερον κτλ.

ἐπαινεῖται μᾶλλον, ἢ ψέγεται. Ἐπει καὶ εὐκολώτερον ἐστὶ τῆς ἀκολασίας ἀποστῆναι, ἢ τῆς δειλίας· οἱ γὰρ ἔθισμοί, οἱ ὧν τὰ τοιαῦτα κατορθοῦνται, ἐπὶ μὲν τῆς δειλίας ἐπικινδύνοσι εἶναι, (οἱ γὰρ ἐν τῷ πολέμῳ ἔθισμοί, καὶ ἐν ἄλλοις τισὶ φοβεροῖς, οἱ ὧν τὴν δειλίαν ἐκβάλλομεν, οὐ πρόβῳ κινδύνων·) οἱ δὲ σώφρονες ἔθισμοί καθάπαξ εἰσὶν ἀκινδύνοι· ὥστε καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον ἐκούσιον ἐστὶν ἢ ἀκολασία τῆς δειλίας.

Ἐξέει δ' ἂν οὐχ ὁμοίως ἐκούσιον εἶναι τὴν δειλίαν τοῖς καθ' ἕκαστον. Ἢ μὲν γὰρ δειλία, αὐτὴ δηλονότι ἢ ἕξις, ἀλυπός ἐστιν· οὐ γὰρ ἀναγκαζόμεθα παρ' οὐδενὸς λυπηροῦ δειλοὶ εἶναι· ὥστε μᾶλλον ἐκούσιον ἐστὶ τὰ δὲ κατὰ τὴν δειλίαν ἔργα, ἃ ποιοῦμεν διὰ λύπην καὶ φόβον, ἀνάγκη τινὶ ποιοῦμεν, ἥτις ἐξίστησιν ἡμᾶς, καὶ πείθει τὰ ὅπλα ῥίπτειν, καὶ τὰ ἄλλα ἀσχημονεῖν· καὶ τούτου χάριν ἤττον ἐκούσιά εἰσι τὰ καθ' ἕκαστον. Ἐπὶ δὲ τῆς ἀκολασίας τὸ ἀνάπαλιν ἔχει. Αὐτὴν μὲν τὴν ἀκολασίαν οὐδεὶς ἐπιθυμεῖ, οὐδὲ βούλεται τις ἀκόλαστος εἶναι· τὰ δὲ κατὰ τὴν ἀκολασίαν ἔργα σφόδρα ὀρεγόμενοι ποιοῦσιν· ὥστε τὴν ἀκολασίαν ἤττον ἐκούσιον εἶναι τῶν καθ' ἕκαστα.

Τοῦτο δὲ τὸ ὄνομα τῆς ἀκολασίας καὶ ἐπὶ τὰς παιδικὰς ἀμαρτίας φέρομεν, καὶ τοὺς ἀμαρτάνοντας τῶν παιδῶν ἀκόλαστος καλοῦμεν. Ἐχουσι γὰρ αἱ τοιαῦται ἀμαρτίαι πρὸς τὴν εἰρημένην ἀκολασίαν ὁμοιωτητά τινα· πότερον δὲ ἀπὸ ποτέρου καλεῖται, ζητεῖν, οὐδὲν πρὸς τὸν λόγον τὸν προκείμενον συντελεῖ· πλὴν ἐκεῖνο εἰπεῖν εἰκόσ, ὅτι τὸ ὕστερον ἀπὸ τοῦ προτέρου καλεῖσθαι μᾶλλον προσήκει, καὶ ἀπὸ τῶν παιδικῶν ἀμαρτιῶν ἐπὶ ταύτῃ τὴν ἀκολασίαν τὸ ὄνομα μετενεχθῆναι. Ἔοικε δὲ οὐ κακῶς, ἀλλὰ καὶ λίαν προσηκόντως μετενεχθῆναι τὸ ὄνομα· ὥσπερ γὰρ κολάζειν δεῖ τὸν παῖδα τῶν αἰσχυρῶν ὀρεγόμενον, καὶ συστῆλλειν εἰσω τοῦ μετρίου τὴν ὄρεξιν αὐτοῦ, οὕτω καὶ τὴν ἐπιθυμίαν κεκολάσθαι^a δεῖ, πολλὴν αὐξῆσιν ἔχουσαν. Ὅτε^b γὰρ παῖς, εἰ μὴ παιδαγωγῶιτο, τὴν ὄρεξιν τοῦ ἡδέος ἀπληστον ἔχων, καὶ μάλιστα διὰ τὴν ἡλικίαν, ἕξω τοῦ δέοντος πεσεῖται· ἢ τε ἐπιθυμία, εἰ μὴ ὑπὸ λόγου κολάζοιτο, ἐπὶ πολὺ ἤξει καὶ ὑπὸ τῶν καθ' ἐπιθυμίαν ἐνεργειῶν αὐξανομένη, καὶ τὸν λογισμὸν ἐκκρούει πολλᾶκις. Διὸ δεῖ μετρίως τὰς ἐπιθυμίας καὶ ὀλίγας εἶναι, καὶ τῷ λόγῳ μηδὲν ἐναντιοῦσθαι. Ἰὰς δὲ τοιαύτας εὐπειθεῖς λέγομεν καὶ κεκολασμένους· ὥστε εἰκότως τὸναντίον ἐπὶ τε τῶν παιδῶν καὶ τῆς ἐπιθυμίας ἀκολασία καλεῖται. Ὡσπερ γὰρ τὸν παῖδα δεῖ κατὰ τὸ πρόσταγμα τοῦ παιδαγωγοῦ ζῆν, οὕτω καὶ τὸ ἐπιθυμητικὸν κατὰ τὸν λόγον· διὸ δεῖ τοῦ σώφρονος τὸ ἐπιθυμητικὸν συμφρονεῖν τῷ λόγῳ· σκοπὸς γὰρ ἄμφοιν τὸ καλόν. Καὶ ἐπιθυμεῖ ὁ σώφρων ὧν δεῖ καὶ ὡς^c δεῖ, καὶ ὅτε· οὕτω δὲ τάττει καὶ ὁ λόγος. Ταῦτ' οὖν ἡμῖν εἰρήσθω περὶ σωφροσύνης.

(Scripsi : ^a κεκολάσθαι] cod. κεκολλᾶσθαι. — ^b ὅτε] vulgo ὅ, τε. — ^c ὡς] cod. ὡς. —)

magis laudari aut vituperari. Nam etiam facilius est ab intemperantia desistere, quam a timiditate : quippe consuetudo, qua ejusmodi vitia emendantur, si timiditatem spectes, cum periculo conjuncta est, (nimirum abjiciendi timoris consuetudo, quam in bello aut alia re terribili asciscimus, non longe a periculo abest :) si temperantiam rationem habeamus, omnino periculis vacat : quare ob hanc quoque causam intemperantia magis voluntaria est, quam timiditas.

Sed ut *mae* fert opinio, aliter timiditas sponte contrahitur, aliter res singulas sponte nostra extimescimus. Timiditas enim, ipse videlicet habitus, doloris expertus est : neque enim ulla reperitur molestia quae nos timidos esse cogat : itaque magis e nostra voluntate pendet : at vero timiditatis opera, quae propter dolorem vel metum gerimus, necessitate coacti facimus, quae nos stupefactos adducit, ut arma abjiciamus aliaque indecora committamus : ideoque res singulae minus voluntarie esse videntur. In intemperantia vero contrarium valet. Ipsam quidem intemperantiam nemo cupit, neque quisquam intemperans esse vult, sed intemperantiae opera cupidissime faciunt, ita ut intemperantia minus e nostra voluntate pendeat, quam res singulae.

Hoc autem intemperantiae nomen ad puerilia etiam errata transferimus, puerosque qui peccant intemperantes vel lascivos nominamus. Namque hujusmodi errata ad ejus de qua agitur intemperantiae similitudinem quandam accedunt : utrum vero ab utro appelletur, quum ad institutum nostrum non faciat, quaerere nihil attinet : nisi forte posterius a priori potius denominari verisimile esse dicendum est, atque adeo a puerilibus erratis ad hanc intemperantiam translatum esse nomen. Nec sane male, sed admodum convenienter haec translatio videtur esse facta : ut enim puerum turpia appetentem castigari oportet, ejusque libidinem quasi cancellis circumscriptam coerceri : ita appetitum longius evagantem castigare nos decet. Etenim puer, nisi educetur, insatiabili voluptatum cupiditate incensus, et quidem praecipue ob aetatem, facile officium deserat : et cupiditas nisi ratione castigetur, longissime processerit : quin etiam dum quotidie actionibus ex libidine susceptis latius serpit, saepe etiam mentem ac rationem de sua sede destruit ac deturbat. Quare et mediocres et paucas oportet esse cupiditates, et quae cum recta ratione non pugnent. Tales autem obediens et castigatas appellamus : unde non immerito contrarium tam in pueris quam in cupiditate intemperantiae nomine notatur. Ut enim puer ex paedagogi praescripto vivere, sic et vis concupiscendi obtemperare rationi debet : quocirca debet in viro temperante cum ratione concinere ea pars animi quae ad concupiscendum valet : quia utrique propositum est honestum. Quippe appetit temperans quae oportet omnia, et quemadmodum et quo tempore oportet : hoc enim et ratio praescribit. Atque haec quidem de temperantia nobis dicta sint.

^a Δόξετέ τ' ἂν οὐχ ὁμοίως ἐκούσιον ἢ δειλία εἶναι· κτλ. — ^b Cap. XII. Τὸ δ' ὄνομα τῆς ἀκολασίας κτλ.

* Καὶ ἡ ἐλευθεριότης δὲ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ ἐστὶν ἀρετὴ καὶ διὰ τοῦτο μετὰ τὴν σωφροσύνην περὶ ἐλευθεριότητος λέγωμεν. ^a Ἔστι δὲ ἐλευθεριότης ἡ περὶ χρήματα μεσότης, ὅταν οὔτε πλέον τοῦ δέοντος, οὔτε ἕλαττον ἀναλίσκωμεν, ἀλλ' ὡς δεῖ, καὶ ἐφ' οἷς προσήκει, καὶ ὧν ἕνεκα ἐπαινεῖται γὰρ ὁ ἐλευθέριος οὐκ ἐν τοῖς πολεμικοῖς οὐδ' ἐν οἷς ἐπαινεῖται ὁ σώφρων, οὐδ' αὖ ἐν ταῖς κρίσεσιν, ὥσπερ ὁ δίκαιος, ἀλλὰ περὶ ὁσὶν χρημάτων καὶ λῆψιν.

** Μᾶλλον δὲ ἐπαινεῖται ἐν τῇ δόσει.

*** Χρήματα δὲ λέγομεν πάντα, ὅσων ἡ ἀξία νομίσματοι μετρεῖται. Ἡ μὲν οὖν περὶ χρήματα μεσότης ἡ ἐλευθεριότης ἐστίν· ἡ δὲ υπερβολὴ ἡ ἀσωτία· ἔλλειψις δὲ ἡ ἀνελευθεριότης.

**** Ἀσωτίαν δὲ οὐ μόνον τὴν περὶ τὰ χρήματα υπερβολὴν καλοῦμεν, ἀλλὰ ἐνίοτε καὶ τοὺς ἀκολάστους ἀσώτους καλοῦμεν, οἵτινες πολλὰ δι' ἀκολασίαν δαπανῶσι, καὶ ἀσωτίαν τὴν τοιαύτην κακίαν ὀνομάζομεν. Διὰ τοῦτο καὶ φαυλότατοι εἰσιν οἱ τοιοῦτοι, πολλὰς ἅμα κακίας ἔχοντες, καὶ περὶ χρήματα δὲ καὶ ἡδονὰς διεφθαρμένοι· διὰ τοῦτο οὐδὲ οἰκείως προσαγορεύονται ἐν ὀνόματι μίαν κακίαν δηλοῦντι· βούλεται γὰρ ἀσώτος εἶναι ὁ ἐν τι κακῶν ἔχων, τὸ φθειρὸν τὴν οὐσίαν· ἀσώτος γὰρ ὁ δι' ἑαυτὸν ὀλλύμενος· δοκεῖ γὰρ ἀπόλειά τις αὐτοῦ εἶναι καὶ ἡ τῆς οὐσίας φθορά, ὡς τοῦ ζῆν^b διὰ τῶν χρημάτων ὄντος.

***** Ἀσώτους μὲν οὖν καὶ τοὺς ἀκρατεῖς καὶ εἰς ἀκολασίαν δαπανηροὺς καλοῦμεν· ἀνελευθέρους δὲ μόνους τοὺς πλέον ἢ δεῖ τῶν χρημάτων ἀντεχομένους καὶ πρὸς τὴν ἐλευθεριότητα ἐλλείποντας.

***** Ἐπεὶ τοίνυν πᾶσιν, ὧν χρεῖα τίς ἐστιν, ὅσον δόξης, ἢ τροφῆς, τοῦτοίς δυνατόν χρῆσθαι καὶ εὖ καὶ κακῶς τοιοῦτον δὲ καὶ ὁ πλοῦτος, (καὶ τοῦτου γὰρ χρεῖα τίς ἐστιν ἐν τῷ βίῳ) δυνατόν ἄρα χρῆσθαι τῷ πλούτῳ καὶ εὖ καὶ κακῶς· ἐπεὶ δὲ ἐκάστῳ πράγματι ἐκείνος χρῆται καλῶς, ὁ ἔχων τὴν περὶ αὐτὸ ἀρετὴν, καὶ τῷ πλούτῳ ἐκείνος χρῆσεται ἀρίστα, ὁ ἔχων τὴν περὶ αὐτὸν ἀρετὴν· οὗτος δὲ ἐστὶν ὁ ἐλευθέριος.

Est et liberalitas virtus, quæ ad eam animi partem pertinet, in qua regnat cupiditas : ac propterea, postquam de temperantia egimus, de liberalitate disseramus. Est autem liberalitas mediocritas quædam in erogandis pecuniis, quum neque plus quam oportet, neque minus, sed quemadmodum oportet et in quæ decet et quorum causa decet eas impendimus : laudatur enim homo liberalis neque in re bellica, neque in quibus temperans laude afficitur, neque rursus in judiciis, ut vir justus, sed in donatione et acceptione pecunie.

Veruntamen magis in donatione.

Pecunias autem appellamus omnia, quorum æstimationem nummo metimur. Mediocritas ergo in erogandis pecuniis liberalitas est : contra effusus sumtus profusio, defectus autem illiberalitas.

Jam vero profusionem non solum effusum sumtum vocamus, sed etiam intemperantes nonnunquam prodigos dicimus, qui per intemperantiam multa profundunt, ac tale vitium profusionis vocabulo nuncupamus. Quamobrem hujusmodi etiam homines pessimi sunt, utpote qui multis simul vitiis servant, et quorum dignitati tum pecunia tum voluptates labem asperserint : ac propterea ne uno quidem ac proprio nomine unum vitium designante appellantur : videtur enim prodigus is esse, qui uno est vitio affectus, nimirum eo quod rem familiarem perdat et consumat : est vero prodigus qui sua ipsius culpa perit, quia videtur exitium quoddam sui ipsius esse etiam facultatum interitio, quasi ex his tota vivendi ratio pendeat.

Prodigos ergo simul incontinentes simul eos, qui in libidinem atque intemperantiam sumtus immensos faciunt, appellamus : illiberales vero eos tantum qui magis quam oportet pecuniis adherent et liberalitatis officio desunt.

Quum igitur omnibus, quorum est usus aliquis, ut gloria vel cibo, aut bene quis uti possit aut male : talesque etiam divitiarum sint, (nam et harum aliquis in vita usus est :) sequitur, ut iis quoque aut bene aliquis uti possit aut male : quum autem rebus singularis bene utatur ille, qui propria ejusque rei virtute est præditus, etiam divitiis optime utetur, qui virtutem eam, quæ ad pecuniarum usum pertinet, consecutus erit : atque hic est liberalis.

* Lib. IV, Cap. 1 λέγομεν δ' ἐξῆς περὶ ἐλευθεριότητος κτλ. — ** Μᾶλλον δ' ἐν κτλ. — *** Χρήματα δὲ λέγομεν κτλ. — **** Ἔστι δὲ καὶ ἡ ἀσωτία κτλ. — ***** Καὶ τὴν μὲν ἀνελευθερίαν κτλ. — ***** Ὡν δὲ ἐστὶ χρεῖα κτλ.

* Ἡ δὲ χρῆσις τῶν χρημάτων οὐδὲν ἄλλο ἐστίν, ἢ δαπάνη καὶ δόσις. Ἡ δὲ λήψις καὶ φυλακὴ οὐ χρῆσις δοκεῖ, ἀλλὰ μάλλον κτήσις. Διὰ τοῦτο δ' ἐλευθέριος περὶ τῆν δαπάνην ἐστὶ τῶν χρημάτων μάλλον ἢ περὶ τῆν λήψιν καὶ μάλλον αὐτῷ προσήκει τὸ εἰδέναι, ὅπως δεῖ δαπανᾶν, καὶ ὧν ἕνεκα, καὶ πρὸς οὓς, ἢ ὅπως δεῖ λαμβάνειν, καὶ ὧν ἕνεκα, καὶ παρ' ὧν δεῖ. Ὅστις μὲν γὰρ περὶ τῆν χρῆσιν τοῦ πλούτου, καθὼς εἴρηται, χρῆσις δὲ ἢ δόσις μάλλον ἐστίν, ἢ ἡ λήψις. Καὶ ἐτι μάλλον δοκεῖ ἀρετὴ εἶναι, τὸ εὖ ποιεῖν ἢ τὸ εὖ πάσχειν, καὶ τὸ τὰ καλὰ πράττειν, ἢ τὸ τὰ αἰσχρὰ μὴ πράττειν· ἐπιταί δὲ τῇ μὲν δόσει τὸ εὖ ποιεῖν καὶ τὸ τὰ καλὰ πράττειν, τῇ δὲ λήψει τὸ εὖ πάσχειν καὶ τὸ αἰσχρὰ μὴ πράττειν. Τὸ γὰρ λαθεῖν ὅθεν δεῖ εὖ πάσχειν ἐστίν, καὶ τὸ μὴ λαθεῖν ὅθεν οὐ δεῖ, τὸ μὴ αἰσχρὰ πράττειν ἐστίν. Ἐτι, δ' μάλλον ἐπαινείται, τοῦτο μάλλον ἀρετῇ προσήκει, μάλλον δὲ ἐπαινείται τὸ ὡς δεῖ δίδόναι, ἢ τὸ ὡς δεῖ λαμβάνειν· ἢ γὰρ χάρις, καὶ ὁ ἔπαινος τῷ δίδοντι μάλλον, ἢ τῷ μὴ λαμβάνοντι. Ἐτι περὶ τὸ δυσχερέστερον ἐστίν ἡ ἀρετὴ· δυσχερέστερον δὲ ἐστὶ δίδόναι καλῶς, ἢ λαμβάνειν, ἢ μὴ λαμβάνειν καλῶς· τὸ γὰρ οἰκεῖον προσέσθαι πολλῷ δυσχερέστερον τοῦ τὸ ἀλλότριον ἀποπέμψασθαι· μάλλον ἄρα προσήκει τῷ ἐλευθερίῳ δίδόναι καλῶς, ἢ οὐ λαμβάνειν, ἢ λαμβάνειν καλῶς. Ἐπεὶ καὶ ἐλευθέριος οὐ τούτους καλοῦμεν, ὅσοι οὐ λαμβάνουσιν ὅθεν οὐ δεῖ, ἀλλὰ ὅσοι διδόσασιν οἷς δεῖ· ἐκεῖνοι γὰρ μάλλον δοκεῖσι δίκαιοι ἢ ἐλευθέριοι, καὶ διὰ τοῦτο ἐπαινούνται· οἱ δὲ λαμβάνοντες ὅθεν δεῖ οὐδὲ ἐπαινούνται· ἐπαινείται γὰρ ὁ δυσχερές τι ποιῶν διὰ τὸ ἀγαθόν, ὁ δὲ λαμβάνων ὅθεν δεῖ οὐδὲν δυσχερές ὑπομένει. Ἐτι φιλοῦνται οἱ ἐλευθέριοι μάλιστα τῶν σπουδαίων, ὅτι ὠφέλιμοί εἰσι· τὸ δὲ ὠφέλιμον οὐκ ἐν τῷ μὴ λαθεῖν κακῶς, ἀλλ' ἐν τῷ δοῦναι καλῶς. Ὅ ἄρα ἐλευθέριος περὶ τῆν δόσιν εἶναι δοκεῖ μάλλον, ἢ περὶ τῆν λήψιν· ἐστὶ τοίνυν ἐλευθέριος ὁ δίδους οἷς δεῖ, καὶ τοῦ καλοῦ ἕνεκα.

** Πᾶσαι γὰρ αἱ κατ' ἀρετὴν πράξεις τοῦ καλοῦ ἕνεκα· καὶ οὐ μόνον τοῦ καλοῦ ἕνεκα καὶ οἷς δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ, καὶ τᾶλλα πάντα^d ὅσα ἐπιταί τῇ ὀρθῇ δόσει, ἀλλὰ καὶ ἡδῶς καὶ ἀλύπως. Ὅ γὰρ μετὰ λύπης δίδους οὕτω ἐλευθέριος· ἐλευθερίου μὲν γὰρ ἔργον ποιεῖ, ἐλευθέριος δὲ οὕτω ἐστίν· οὕτω γὰρ εἰς ἐξιν ἤλθεν· οὐ γὰρ ἂν ἔλυπετο. Τὰ γὰρ κατ' ἀρετὴν ἔργα ἢ ἡδέα ἐστίν, ἢ ἀλυπα· ὁ δὲ δίδους οἷς μὴ δεῖ, ἢ οὐ τοῦ καλοῦ ἕνεκα, ἀλλὰ διὰ τινὰ ἄλλην αἰτίαν, οὐκ ἐλευθέριος, ἀλλὰ ἄλλος τις· ὁ ῥηθήσεται· ὁμοίως δὲ οὐδὲ ὁ μετὰ τῆς λύπης δίδους, καθὼς εἴρηται. Ὅ γὰρ τοιοῦτος προτιμᾷ τὰ χρήματα τῆς καλῆς πράξεως· διὰ τοῦτο δὲ οὐκ ἐλευθέριος.

*** Ὅ γὰρ ἐλευθέριος δώσει μὲν, ὡς ὁ ὀρθὸς τάττει λόγος, λήψεται δὲ οὐδαμῶς παρ' ὧν οὐ δεῖ λαθεῖν.

Usus autem pecuniarum nihil est aliud, quam sumtus et donatio. Acceptio vero et custodia non videtur esse usus, sed potius possessio. Quapropter liberalis magis in erogandis quam in accipiendis pecuniis versatur, magisque illum decet scire, quomodo sumtus facienda sint, quorum causa et in quos, quam quomodo accipere debeat, quorum causa et a quibus. Disponit scilicet divitiarum usum, ut diximus: usus vero magis est donatio quam acceptio. Quin etiam magis videtur esse virtus, beneficio afficere quam affici, et quae honesta sunt agere, quam quae turpia sunt non facere: quemadmodum autem ejus est qui dat, beneficium conferre resque honestas agere, sic ejus qui accipit est, beneficio affici et turpiter non facere. Accipere nimirum unde oportet, est beneficio affici, sicut non accipere unde non oportet, est non turpia facere. Præterea id quod magis laudatur, magis etiam virtutem decet; dare autem ut oportet magis laudatur, quam accipere ut oportet: quippe gratia et laus magis ei tribuitur qui dat, quam qui non accipit. Præterea in eo quod difficilius est cernitur virtus: difficilius autem est commode dare, quam accipere, aut non commode accipere: suum enim ipsius profundere multo difficilius est, quam alienum repudiare: quocirca liberalem magis decet, dare honeste, quam aut non accipere, aut accipere honeste. Siquidem nec eos, qui unde non oportet non accipiunt, sed qui dant quibus oportet, liberales dicimus: quia isti justi magis quam liberales videntur, ac propterea laudantur: qui vero unde oportet accipiunt, ne laudantur quidem: laudatur videlicet qui rem difficilem honestatis causa gerit, at qui unde oportet accipit, nihil quod difficile sit sustinet. Adde quod ex hominibus honestis liberales maxime diliguntur, quia prosunt aliis: sed eorum utilitati serviunt non ita, ut non accipiant male, sed ut honeste dent. Quare in dando magis quam in accipiendo cernitur liberalis: qui ergo dat quibus oportet, idque honestatis causa, liberalis est.

Omnes enim actiones virtuti consentaneae honesti gratia suscipiuntur: neque solum honesti gratia et quibus oportet, et quo tempore oportet, et caetera omnia quae rectam dandi rationem consequuntur, sed etiam libenter ac sine molestia. Nam qui cum animi aegritudine dat, nondum liberalis est: opus scilicet liberalis facit, nondum tamen est liberalis, quia nondum ad hanc animi affectionem pervenit: nimirum, si pervenisset, dolore non augetur. Opera enim virtuti convenienter facta aut jucunda sunt aut non molesta: qui vero quibus non oportet aut non honesti gratia, sed alia quodam de causa dat, non liberalis, sed alio nomine appellabitur: ut neque qui cum molestia dat, quemadmodum diximus. Talis enim honestae actioni pecuniam anteponit; ideoque liberalis esse non potest.

Quippe liberalis dabit quidem, quemadmodum recta ratio praescribit, sed a quibus non oportet nequaquam

* Χρῆσις ὅ ἐστιν εἶναι δοκεῖ χρημάτων κτλ. — ** Αἱ γὰρ κατ' ἀρετὴν πράξεις κτλ. — *** Οὐδὲ λαμβάνει δὲ, ὅθεν μὴ δεῖ κτλ.

Ὁ τε μὴ τιμῶν τὰ χρήματα οὔτε αἰτήσεται· οὐ γὰρ εὐχερῶς εὐεργετῆται ὁ φιλῶν τὸ εὐεργετῆν· λήψεται δὲ ἀπ' ὧν δεῖ, δηλονότι ἀπὸ τῶν οἰκείων κτημάτων, οὐχ ὅτι καλὸν ἡγεῖται τὸ χρηματίζεσθαι, ἀλλ' ὅτι ἀναγκαῖον πρὸς τὸ δίδοναι· καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ τῶν ἰδίων ἀμελήσει χρημάτων, βουλόμενος διὰ τούτων τισὶν ἐπαρκεῖν.

* Οὐδὲ τοῖς τυχοῦσι δώσει, ἵνα ἔχῃ δίδοναι οἷς δεῖ, καὶ ὅτε, καὶ οὗ καλόν· ἔστι δὲ σημεῖον τοῦ σφόδρα ἐλευθερίου καὶ τὸ υπερβάλλειν ἐν τῇ δόσει τοσοῦτον, ὥστε καταλείπειν ἑαυτῷ τὰ ἐλάττω. Τὸ γὰρ μὴ πρὸς τὴν οἰκείαν χρεῖαν ὄρᾳν τῆς μεγίστης ἐλευθεριότητος σημεῖόν ἐστιν. Οὐ γὰρ πρὸς τὸ μέγεθος ἢ τὸ πλῆθος τῶν διδόμενων ἢ ἐλευθεριότητος κρίνεται, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀναλογίαν, ἣν ἔχουσι τὰ διδόμενα πρὸς τὴν οὐσίαν τοῦ διδόντος (ἀπὸ τούτου γὰρ ἡ ἔξις τῆς ἐλευθεριότητος δείκνυται) ὥστε οὐδὲν κωλύει ἐλευθεριώτερον εἶναι τοῦ τὰ πολλὰ διδόντος τὸν ἐλάττω διδόντα, ἐὰν ἀπὸ ἐλάττονος οὐσίας δίδῃ. Συμβαίνει δὲ τοὺς μὴ κτησαμένους οὐσίαν ἰδίοις πόνοις, ἀλλὰ διαδεξαμένους παρ' ἄλλων, ἐλευθεριωτέρους δοκεῖν· οἱ γὰρ τοιοῦτοι ἄπειροί εἰσι τῆς ἐνδείας· καὶ διὰ τοῦτο οὐ σφόδρα ἀγαπῶσι τὸν πλοῦτον· καὶ ὅτι, καθάπερ οἱ γυνεῖς καὶ οἱ ποιηταί, μᾶλλον ἀγαπῶσι τὰ χρήματα οἱ κτησάμενοι. Οἱ δὲ ἐλευθεροὶ οὐ δύνανται σφόδρα πλουτεῖν· οὔτε γὰρ εὐχερεῖς εἰς τὸ λαμβάνειν εἰσίν, οὔτε εἰς τὸ φυλάττειν τὴν οὐσίαν· προνοητικοί· ἀλλὰ μᾶλλον προσεικοὶ τῶν ὄντων· καὶ οὐ τιμῶντες δι' ἑαυτὰ τὰ χρήματα, ἀλλ' ἕνεκα τῆς δόσεως. Διὸ καὶ ἐγκαλοῦμεν τῇ τύχῃ, ὅτι μὴ πλουτοῦσιν οἱ ἐλευθεροί, πλοῦτου καὶ χρημάτων ὄντες ἄξιοι. Τοῦτο δὲ οὐ συμβαίνει ἀλόγως· τὸν γὰρ μὴ ἐπιμελούμενον ὅπως ἔχῃ χρήματα, πῶς οἷόν τε πλουτεῖν; ὥσπερ οὐδ' ἄλλο τι κτήσασθαι δυνατόν, τὸν μὴ ἐπιμελούμενον ὅπως κτήσεται. Διὰ τοῦτο οὐδὲ ὁ ἐλευθεριος δυνήσεται πλουτεῖν, μῆτε ἐτέρωθεν χρήματα συλλέγων καὶ τὰ οἴκοι σκορπιζών.

** Ἐτι καὶ μὴ δίδωσιν οἷς οὐ δεῖ, καὶ ὅτε μὴ δεῖ· ἵνα μὴ εἰς τὰ μὴ δεόντα ἀναλώσας ἐνδεῆς εὐρεθῇ πρὸς τὰ δεόντα, καὶ μὴ ὀῶ οἷς δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ. Ἐλευθεριος γὰρ ἐστὶ, καθὼς εἴρηται, ὁ μὲν εἰ κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς οὐσίας δαπανῶν εἰς ἃ δεῖ· ὁ δὲ ἄς ἔτυχε διδοῦς, ἄσωτος. Διὰ τοῦτο τοὺς τυράννους οὐ λέγομεν ἀσώτους, καίτοι πολλὰ καὶ ἀμετρα δίδόντας· τὸ γὰρ πλῆθος τῆς κτήσεως τὸ πλῆθος τῶν δόσεων υπερβάλλειν δοκεῖ, καὶ πλείω εἶναι τὴν οὐσίαν τῆς δαπάνης συμβαίνει.

*** Ἐπαὶ τοίνυν ἡ ἐλευθεριότης μεσότης ἐστὶ περὶ χρημάτων ὄσιν καὶ λῆψιν, ὁ ἐλευθεριος καὶ δώσει καὶ δαπανήσει εἰς ἃ δεῖ, καὶ ὅσα δεῖ· καὶ ἐν μικροῖς καὶ ἐν μεγάλοις ὁμοίως, καὶ ἀμρότερα ἡδέως ποιήσει, τὸ

accipiet. Quum enim pecuniam despiciat, ne petet quidem : non enim hominis benefici est, facile beneficium accipere : faciet tamen, unde debbit, quæstum nimirum e possessionibus suis, non quod pulchrum statuat, pecuniam sibi facere, sed quia necesse est, ut donare possit : ideoque nec suas opes negliget, quippe qui per eas nonnullis prodesse velit.

Neque quibuslibet largietur, ut suppetat ei quod largiri possit quibus oportet, et quo tempore et ubi honestum est : cæterum viri valde liberalis est ita in dando modum excedere, ut sibi minora relinquat. Quippe suam utilitatem negligere maximæ liberalitatis est. Neque enim magnitudine aut multitudine eorum quæ dantur liberalitas iudicatur, sed proportione et ratione, qua dona ad donantis facultates referuntur : (hinc enim animi liberalis affectio probatur :) quamobrem nihil prohibet eum esse liberaliorem, qui e parvis facultatibus pauciora donet, quam qui multa e majoribus. Evenit autem plerumque, ut qui suas facultates non proprio labore pepererunt, sed ab aliis partas acceperunt, liberales videantur : vel quia tales egestatis incommodum nunquam sunt experti, ideoque non magnopere divitiis adhærent : vel quia, ut parentes et opifices solent, magis amant pecunias qui eas quæsierunt. At liberales non possunt admodum locupletari, quia neque ad accipiendum prompti sunt, neque ad conservandas opes suas satis providi, sed potius ad erogandum parati : quum non per se magni æstiment pecunias, sed beneficii conferendi causa. Quare hoc fortunæ etiam objicimus, quod liberales non sint divites, quamvis divitiis et opibus sint digni. Hoc autem non temere accidit : quomodo enim fieri potest. ut pecuniis abundet is qui operam non dat, ut pecuniosus sit? quemadmodum neque aliud quidquam sine studio ac diligentia comparatur. Quocirca nec liberalis ditari poterit, quum neque aliunde pecuniam quærat et opes suas prodigat.

Præterea nec quibus non debet nec quo tempore non debet, dat : ne postquam pecuniam in res inutiles impenderit, ita inops reperiat, ut in res necessarias sumptus facere nequeat, ac neque quibus debet, nec quo tempore debet dare possit. Est enim is liberalis, ut diximus, qui pro facultatibus in res necessarias sumptum facit : qui vero temere largitur, prodigus est. Quamobrem reges non dicimus prodigos, licet multa et amplissima munera dent : quia facultatum amplitudo munerum amplitudinem superare videtur, semperque evenit, ut plura possideant, quam quæ impendunt.

Quoniam igitur liberalitas mediocritas est, quæ in dandis et accipiendis pecuniis vertitur, largietur et impendet liberalis in eas res in quas debet, et quantum debet, idque non aliter in parvis quam in magnis, sed

* Οὐδὲ τοῖς τυχοῦσι δώσει κτλ. — ** Οὐ μὲν δώσει γε οἷς οὐ δεῖ κτλ. — *** Τῆς ἐλευθεριότητος, δὴ μεσότητος οὐσίας κτλ.

τε δοῦναι καὶ τὸ λαβεῖν κατὰ τὸν προσήκοντα λόγον· μεσότης γὰρ ἐστὶν ἡ ἐλευθεριότης περὶ τὴν λήψιν καὶ δόσιν. Ἔπιεται δὲ τῷ διδόντι καλῶς καὶ λαμβάνειν καλῶς, καὶ ἄμω μὲν ἡδονῆς.

* Ὡστε λυπῆσεται, ἐὰν μὴ δῶ, ἢ μὴ λάβῃ κατὰ τὸν προσήκοντα λόγον· καὶ τοῦτο δὲ μετρίως καὶ ὡς δεῖ. Ἔστι δὲ ὁ ἐλευθέριος καὶ εὐκονιόνητος ἐν τοῖς χρήμασι, καὶ ἡδὺς ἐστὶν ἐν ταῖς περὶ τὰ χρήματα κοινωνίαις, οὗτοι χρημάτων καταφρονῶν οὐ πάνυ ἄχθεται ἀδικούμενος καὶ ζημιούμενος. Μᾶλλον γὰρ ἄχθεται εἴ τι προσήκον ἀναλῶσαι οὐκ ἀνάλωσεν, ἢ εἴ τι προσήκον μὴ ἀναλῶσαι, ἀνάλωσε. Τὸ μὲν γὰρ δαπανῆσαι ποτε παρὰ τὸ δέον περὶ χρήματα ἐστὶν ἡ ζημία, καὶ οὐ τοσοῦτον λυπεῖ τὸν ἐλευθέριον· τὸ δὲ μὴ εἶς τὸ δέον δαπανῆσαι περὶ τὸ δέον καὶ τὴν ἀρετὴν ἡ ζημία γίνεται, καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον λυπεῖ· ὥστε οὐδὲ τὴν Σιμωνίδου δέχεται παραίνεσιν, τάναντία ὑποτιθεμένου. Ὁ δὲ ἄσωτος περὶ τὴν ἡδονὴν αἰεὶ καὶ τὴν λύπην διαμαρτάνει· οὔτε γὰρ ἡδύεται ἐπ' οἷς δεῖ, καὶ οὐχ ὡς δεῖ· φανερώτερον δὲ ἐν τοῖς ἐξῆς ῥηθήσεται.

(Scripsi : ^a λέγωμεν] ex melioribus Stagiritæ libris; codex λέγομεν cum parte membranarum Aristotelis. — ^b ζῆν] cod. ζῆν. — ^c μᾶλλον ἐστὶν] cod. μᾶλλον ἐστι. — ^d τᾶλλα πάντα] cod. τ' ἄλλα πάντα. — ^e ἄλλος τις] cod. ἄλλος τις. — ^f ἀλλο τι] vulgo ἄλλο τι. — ^g ὁ μὲν] cod. ὁ μὲν. — ^h ὁ δὲ] cod. ὁ δὲ. — ⁱ τό τε] vulgo τό, τε. —)

Κεφ. β'.

* Ὅτι χειρὸν κακὸν ἢ ἀνελευθεριότης τῆς ἀσωτίας..

** Ἔστι μὲν οὖν ἡ ἐλευθεριότης ἡ μεσότης, ὑπερβολὴ δὲ ἡ ἀσωτία, ἑλλείψις δὲ ἡ ἀνελευθεριότης. Ἡ μὲν οὖν ἀσωτία τῷ διδόντι καὶ μὴ λαμβάνειν ὑπερβάλλει, τῷ δὲ λαμβάνειν ἑλλείπει· ἡ δὲ ἀνελευθεριότης τῷ λαμβάνειν ὑπερβάλλει, τῷ δὲ διδόντι ἑλλείπει.

*** Ἀμφοτέρων δὲ οὐσῶν ἔξω τοῦ δέοντος, χειρὸν ἐστὶν ἡ ἀνελευθεριότης τῆς ἀσωτίας. Ἡ γὰρ ἀσωτία πρῶτον μὲν οὐ δύναται παραμένειν, ἀλλὰ εὐχερῶς ἀρίσταται, τῆς ὕλης δαπανηθείσης· (ὁ γὰρ πλοῦτος ταχέως ἐπιλείπει τοὺς δαπανῶντας ἰδιώτας, διδόντας μὲν ἀμέτρως, λαμβάνοντας δὲ οὐδαμῶς)· ἡ δὲ ἀνελευθεριότης οὐδαμῶς· οὔτε γὰρ αὐξανομένου τοῦ πλούτου βελτίων ὁ ἀνελεύθερος γίνεται, καὶ δαπανωμένου πολλῶν χειρῶν. Ἐπειτα καὶ ὑπὸ τῆς ἡλικίας καὶ ὑπὸ τῆς πείρας τῶν ἀπὸ τῆς ἀπορίας κακῶν ἰαθῆναι τὸν ἀσωτον δυνατόν, καὶ πρὸς τὸ μέσον ἔλθειν· ἐγγὺς γὰρ ἐστὶ τοῦ μέσου (καὶ γὰρ δίδωσι, καὶ οὐ λαμβάνει, εἰ καὶ μὴ ὡς δεῖ, καὶ οἷς οὐ δεῖ) ὥστε εἰ τοῦτο μόνον ἐπιστήη, διδόναι οἷς δεῖ, καὶ ὡς δεῖ, εἴη ἂν ἐλευθε-

et utrumque libenter facit, ut vel det pro rata portione vel accipiat : quia mediocritas in dando et accipiendo liberalitas est. Contingit autem homini qui honeste dat, ut etiam honeste accipiat, et utrumque quidem cum voluptate.

Quare dolebit quoque, si vel non dederit pro rata portione, vel non acceperit : idque modice et ut oportet. Est autem liberalis tum in re nummaria facilis et tractabilis, tum in societate rei pecuniaria jucundus, quia quum pecuniam contemnat non valde stomachatur, si injuria afficitur et detrimentum facit. Magis enim stomachatur, si ubi sumtus faciendi erant, non fecit, quam si ubi non erant faciendi, fecit. Nam erogare aliquando pecuniam secus ac decet, pecuniam damnum est, quod tamen liberalem non vehementer angit; at omittere opportunam pecuniae erogationem contra officium et virtutis damnum est, ideoque majore dolore eum angit. Quamobrem ne Simonidis quidem admittit consilium, qui contraria suadet.

Prodigus vero semper in voluptate et dolore peccat : neque enim gaudet quibus aut quomodo debet : quod ex iis quae in sequentibus dicentur melius intelligitur.

Cap. II.

Majus malum esse illiberalitatem quam profusionem.

Mediocritas ergo est liberalitas, quemadmodum effusus sumtus profusio, defectus vero illiberalitas. Ac profusio quidem donando et non accipiendo modum excedit, accipiendo autem deserit : contra illiberalitas accipiendo modum excedit, donando vero deserit.

Quum autem utraque extra viri boni officium sit, peior tamen profusio est illiberalitas. Primum enim profusio diu permanere nequit, sed consumpta materia facile deficit : (cito videlicet homines plebejos, qui assiduos sumtus faciunt, facultates destituunt, praesertim si large donent neque quidquam aliunde accipiant :) neutiquam vero illiberalitas : neque enim si crescant opes, melior illiberalis efficitur et si consumantur, multo deterior. Deinde aetate eorumque quae egestatem sequi solent malorum experientia, sanari potest prodigus et ad mediocritatem pervenire, a qua non longe abest : (nam et donat et non accipit, quamvis non ut debet, et quibus non debet :) quapropter si huic tantum rei assuescat, ut iis quibus oportet dona det et quemadmo-

* Ἐὰν δὲ παρὰ τὸ δέον καὶ τὸ καλῶς ἔχον συμβαίη κτλ. — ** Εἴρηται δ' ἡμῖν ὅτι ὑπερβολαὶ κτλ. — *** Τὰ μὲν οὖν τῆς ἀσωτίας κτλ.

ριος· καὶ δώσει οἷς δεῖ, καὶ οὐ λήψεται ὅθεν οὐ δεῖ. Διὰ τοῦτο ὁ ἄσωτος οὐ δοκεῖ φαῦλός τις εἶναι τὸ ἥθος· οὐ γὰρ μοιγῆρσθαι καὶ ἀγεννοῦς τὸ ὑπερβάλλειν ἐν τῇ διδόναι καὶ μὴ λαμβάνειν, ἡλιθίου δέ. Διὰ τοῦτο βελτίων ὁ ἄσωτος τοῦ ἀνελευθέρου· καὶ διὰ τὰ εἰρημένα, καὶ ὅτι ὁ μὲν ἄσωτος πολλοὺς ὠφελεῖ, ὁ δὲ ἀνελεύθερος οὐδένα, ἀλλ' οὐδὲ ἑαυτόν. Ἄσωτος δὲ λέγω, ὃς ὑπερβάλλει μὲν τῇ διδόναι, ἐλλείπει δὲ τῇ λαμβάνειν, ὃν ὑπεθέμεθα ἄκρον εἶναι πρὸς τὸν ἐλευθέριον. Πολλοὶ γὰρ ἄσωτοι καὶ ἀνελεύθεροί εἰσιν, ὑπερβάλλοντες ὁμοίως καὶ τῇ λαμβάνειν καὶ τῇ διδόναι· ληπτικοὶ γὰρ εἶσι διὰ τὸ βούλεσθαι μὲν ἀναλίσκειν, εὐχερῶς δὲ τοῦτο μὴ ποιεῖν· ταχέως γὰρ ἐπιλείπει αὐτοὺς τὰ ὑπάρχοντα, καὶ ἀναγκάζονται ἐτέρωθεν πορίζειν ἅμα δὲ καὶ διὰ τὸ μὴ φροντίζειν τοῦ δέοντος, πανταχόθεν καὶ ὡς ἔτυγε λαμβάνουσι. Διδόναι γὰρ ἐπιθυμοῦσι μόνον· τὸ δὲ πῶς δεῖ καὶ πότεν λαμβάνοντας οὐδὲν προσπεριεργάζονται. Διὰ τοῦτο οὐδὲ ἐλευθεριοὶ εἰσιν αἱ δόσεις αὐτῶν· οὐ γὰρ καλαί, οὐδὲ τοῦ καλοῦ ἕνεκα, οὐδὲ ὡς δεῖ· ἀλλ' ἐνίοτε οὖς δεῖ πένεσθαι, τούτους πλουσίους ποιοῦσι, τοῖς δὲ μετρίοις τὰ ἥθη οὐδὲν ἀνδοῖεν· τοῖς κόλαζι δὲ ἡ ἄλληλν τινὰ ἡδονὴν αὐτοῖς προξενούσι πολλὰ παρέχουσιν. Διὸ καὶ ἀκόλαστοί εἰσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον οἱ ἄσωτοι. Διὰ γὰρ τὸ μὴ ζῆν ἢ κατὰ λόγον πρὸς τὰς ἡδονὰς ἀποκλίνουσι, διὰ δὲ τὸ ἐθισθῆναι πολλὰ δαπανᾶν, καὶ εἰς τὰς ἀκολασίας δαπανηροὶ γίνονται· ὥστε σφόδρα ἀκόλαστοί εἶναι. Ὁ μὲν οὖν ἄσωτος ἀπαιδαγωγῆτος γινόμενος εἰς τοσοῦτον ἔρχεται πονηρίας· παιδαγωγῆθεις δὲ καὶ τυχῶν ἐπιμελείας εἰς τὸ δέον ἀφικέσθαι δύναται.

* Ἡ δὲ ἀνελευθεριότης ἀνιάτος ἐστίν· οὐ γὰρ ἐστὶν ἐλπίς ἀπὸ πλείονος πείρας ἢ ἡλικίας τινὸς βελτίονα γενέσθαι τὸν ἀνελεύθερον. Τὸ γὰρ πείραν λαθεῖν τῶν ἐν τῇ βίῳ, καὶ τὸ γῆρας, καὶ τὰ ἐκ τοῦ γῆρους κακὰ, καὶ πᾶσα ἀδυναμία, καὶ κακοπάθεια πολλῶν μείζω ποιεῖ τὴν ἀνελευθεριότητα. Καὶ ἄλλως δὲ μάλλον πεφύκασι οἱ ἄνθρωποι πρὸς τὴν ἀνελευθεριότητα, ἢ πρὸς τὴν ἄσωτίαν· οἱ γὰρ πλείστοι τῶν ἀνθρώπων φιλοχρήματοι καὶ ἀνελεύθεροί εἰσι· διόσας δὲ οὐ σφόδρα πολλοί· ἐλάχιστοι δὲ οἱ ἄσωτοι. Διὰ τοῦτο τοίνυν πολλῶν βελτίων ἢ ἄσωτία τῆς ἀνελευθεριότητος φαίνεται γὰρ ἀπὸ τούτων ἐγγύτερον οὔσα τοῦ μέσου.

** Καὶ χωρὶς δὲ τούτων καὶ πολυειδές τι κακὸν ἢ ἀνελευθεριότητος· πολλοὶ γὰρ τρόποι δοκοῦσι τῆς ἀνελευθεριότητος εἶναι. Ἐπεὶ γὰρ περὶ λήψιν καὶ δόσιν ἐστίν, οἱ μὲν τῶν ἀνελευθέρων περὶ τὴν δόσιν φαύλως ἔχουσιν, οἱ δὲ περὶ τὴν λήψιν· οἱ μὲν γὰρ οὔτε οὐδὲν δίδασιν, οὔτε λαμβάνειν βούλονται παρ' οὐδενός. Οἱ μὲν διὰ τινὰ ἐπιείκειαν, καὶ ἵνα μὴ ἀναγκασθῶσι πρᾶξαι τι αἰσχρόν· οἱ δὲ φοβούμενοι, μήποτε καὶ δοῦναι

dum oportet, liberalis sit : nam et quibus erit dandum, dabit, neque unde accipere nefas erit, accipiet. Itaque prodigus non male moratus esse videtur : non enim improbi aut humilis et degeneris hominis est, sed stulti potius, largiendo et non accipiendo ultra modum progredi. Quocirca prodigus avaro melior est, cum propter ea quæ dicta sunt, tum quia prodigus multis prodest, avarus vero nemini, ac ne sibi ipsi quidem. Prodignum nimirum intelligo, qui dando modum excedit, accipiendo autem deserit, quem respectu liberalis in ejus rei fastigio stare posuimus. Quippe multi et prodigi sunt et liberales, qui accipiendo simul et dando modum excedunt : sunt enim ad accipiendum proclives propterea quod, quum sumtus facere velint, hoc assequi non facile possunt : nam cito eos facultates deficient, ideoque aliunde comparare coguntur : simulque quia officio suo desunt parum solliciti de æquo et bono, undique ac temere corradunt. Nam sola largiendo cupiditate flagrant : sed quomodo et unde accipere debeant quod largiantur, non curiose quærunt. Quare ne liberales quidem sunt eorum donationes, quia neque honestæ sunt, neque honesti causa fiunt, nec ut par est : sed interdum quos homines oportebat pauperes esse, hos fortunis locupletant, et quum iis qui temperatis et moderatis moribus sint nihil donent, assentatores aliarumve voluptatum ministros muneribus explent. Quare etiam intemperantes sunt plerumque prodigi. Etenim quia vitam ad rationis normam non dirigunt, ad voluptates propensiores evadunt, et quia maxima impendia facere consueverunt, etiam in res veneras pecuniam impendunt, ita ut admodum intemperantes sint. Prodigus ergo, si custode et magistro careat, eo improbitatis procedit : si vero erudiatur et magistri alicujus cura ac diligentia nitatur officii partes implere poterit.

Illiberalitas autem et avaritia insanabilis videtur : neque enim spes est, aut majore experientia aut ætate progrediente illiberalem ad meliorem frugem se recepturum. Namque usus rerum quæ in hominum vita eveniunt, præterea senectus et senectutis mala, omnisque imbecillitas et calamitas illiberalitatem multo majorem efficiunt. Alioquin autem natura hoc ita comparatum est, ut homines ad illiberalitatem potius, quam ad profusionem inclinent : plerique enim homines avari et illiberales sunt : neque admodum multi sunt qui donent, paucissimi denique prodigi. Quamobrem multo melior illiberalitate profusio videtur : quia ex his satis apparet, propius eam a medio abesse.

Præter hæc autem multiforme etiam malum illiberalitas est : multa enim genera multique modi avaritiæ videntur esse. Nam quum in accipiendo et dando cernatur, illiberales alii in dando, alii in accipiendo male versantur : sunt enim qui neque dent quidquam aliis neque accipere quidquam ab aliis velint. Horum quidam tum æquitate et modestia adducti, tum ne quid aliquando turpe admittere cogantur : alii metuentes, ne quid ali-

* Ἡ δὲ ἀνελευθερία ἀνιάτος ἐστὶ κτλ. — ** Πολλοὶ γὰρ τρόποι δοκοῦσι τῆς ἀνελευθερίας εἶναι κτλ.

ποτε ἀναγκασθῶσιν, διότι λαμβάνουσιν ἀγαπῶσιν οὖν τὸ μῆτε λαμβάνειν μῆτε δίδόναι.

* Καλοῦνται δὲ οὗτοι φειδωλοὶ, γλίσχροι, κίμβικες, ὅσοι τῇ ὀσσει ἑλλείπουσι· τούτων δὲ καὶ ὁ κυμνοπρίστης.

** Ἐτεροι δὲ τῇ λήψει ὑπερβάλλουσιν, ὅσοι πάντα τὰ αἰσχρὰ καὶ ποιῶσι καὶ πάσχουσιν, ἵνα τι λάθωσιν, οὐχ ὡς δεῖ, οὐδὲ παρ' ὧν δεῖ. Οὗτοι δὲ πάντες αἰσχροκαρδεῖς καλοῦνται· οἳ εἰσιν οἱ πορνοδοσκοί, καὶ οἱ τοκισταί, καὶ οἱ κυβευταί, καὶ οἱ λωποδύται, καὶ οἱ λησταί·^c πάντες γὰρ ἕνεκα κέρδους καὶ τούτου μικροῦ μεγάλα ὑπομένουσιν ὀνειδῆ. Οἱ γὰρ μεγάλων ἕνεκα κερδῶν τὰ τοιαῦτα ὑπομένοντες καὶ λαμβάνοντες ὅθεν οὐ δεῖ, οὐδὲ ὡς δεῖ, οὐκ αἰσχροκαρδεῖς, ἀλλὰ πονηροὶ καὶ ἀσεβεῖς καὶ ἄδικοι καλοῦνται· οἳ εἰσιν οἱ τύραννοι, καὶ οἱ τὰς πόλεις πορθοῦντες, καὶ ἱερὰ συλῶντες. Ὁ γὰρ κυβευτὴς λαμβάνει μὲν ὅθεν οὐ δεῖ· παρὰ τῶν φίλων γὰρ, οἷς δεῖ δίδόναι· μικρὰ δὲ, καὶ διὰ τούτου αἰσχροκαρδῆς· καὶ ὁ ληστὴς μεγάλους μὲν ὑπομένει κινδύνους, ἀλλὰ μικροῦ λήμματος ἕνεκα· ὁμοίως καὶ ὁ λωποδύτης, καὶ εἴ τις ἄλλος τοιοῦτος.

*** Εἰκότως οὖν ἡ ἀνελευθεριότης τῇ ἐλευθεριότητι ἐναντίον λέγεται· ὅτι τε μάλλον ἀρέστηκεν αὐτῆς, ἢ ἡ ἀσωτία, (ἐναντιώτερον γὰρ ἔστιν αὐτῆς, διότι μεῖζον κακόν ἐστιν, ἢ ἡ ἀσωτία,) καὶ ὅτι κατὰ πλειόνας τρόπους ἀμαρτάνουσιν οἱ ἄνθρωποι περὶ ταύτην, ἢ περὶ τὴν ἀσωτίαν.

(Scripsi : ^a ὠφελεῖ | cod. ὠφελεί. — ^b ζῆν | cod. ζῆν. — ^c λησταί | cod. λησταί.)

Κεφ. γ'.

Περὶ μεγαλοπρεπείας.

**** Περὶ μὲν οὖν ἐλευθεριότητος καὶ τῶν ἀντικειμένων κακίων τσαῦτα εἰρήσθω· ἀκόλουθον δ' ἂν εἴη μετὰ ταῦτα περὶ μεγαλοπρεπείας διεξελεῖν· εἵκοι γὰρ ἡ μεγαλοπρέπεια τῇ ἐλευθεριότητι, καθόσον καὶ αὐτὴ περὶ γρημάτα ἐστὶ καὶ περὶ δαπάνας γρημάτων.

***** Διαφέρει δέ, ὅτι ἡ μὲν ἐλευθεριότης καὶ περὶ δόσεις, καὶ περὶ λήψεις, καὶ δαπάνας ἐστίν, ἡ δὲ μεγαλοπρέπεια περὶ δαπάνας μόνον· καὶ ἡ μὲν ἐλευθεριότης περὶ δαπάνας ὀλίγων γρημάτων καὶ μικρῶν, ἡ δὲ μεγαλοπρέπεια περὶ μεγάλων καὶ πολλῶν· καθάπερ ὀηλοῖ καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα τῆς μεγαλοπρεπείας· ἐστὶ γὰρ δαπάνη μεγέθει πρέπουσα. Τὸ δὲ μέγεθος οὐκ ἐστὶ τὸ αὐτὸ πᾶσι τῆς δαπάνης· οὐ γὰρ τὸ αὐτὸ μέγεθος πᾶσι προσήκει, ἀλλὰ ἀνάλογον. Οὐ γὰρ τὸ αὐτὸ δαπάνημα προσήκει τριηράργῳ καὶ τῷ ἀργυθέρῳ·^a ἀλλ' ἑκατέρῳ τὸ πρέπον τῷ μεγέθει τῆς ἀρχῆς, ὅπερ ἑκάτερος ἀναλώ-

quando dare cogantur, quia accipiunt, neque accipere neque dare cupiunt.

Dicuntur vero hi parci, tenaces, sordidi, qui in largiendo modum deserunt : inter quos est et cuminisor quem vocant. Alii rursus accipiendo modum excedunt, quia omnia turpia et admittunt et patiuntur, ut aliquid accipiant, idque neque ut oportet, neque a quibus oportet. Hi autem omnes turpi lucro dediti vocantur : quales sunt lenones, feneratores, aleatores, grassatores, qui obvios spoliant, et latrones; quorum nemo est qui non propter quæstum, eumque exiguum, magnum dedecus subeat. Nam qui magni lucri causa talia sustinent, quique nec unde, nec quemadmodum oportet accipiunt, non turpi lucro dediti, sed improbi et impii et injusti appellantur; quales sunt tyranni, urbium eversores, et qui deorum templa expilant. Nam aleator accipit, unde non oportet : nimirum ab amicis, quibus dare eum oportebat : sed non magnum quæstum facit, ideoque turpiter lucratur : quin etiam magna pericula adit latro, sed parvi lucri causa : similiter et grassator qui obvios spoliat, et si quis alius hujus generis est.

Merito ergo illiberalitas liberalitati contraria dicitur : tum quod longius absit ab ea quam profusio, (magis enim illi est contraria, quia majus malum est quam profusio,) tum quod pluribus modis in hac, quam in profusione homines peccent

Cap. III.

De magnificentia.

Ac de liberalitate quidem vitiisque oppositis dictum sit hactenus : superest, ut deinceps de magnificentia disseramus : quippe magnificentia ad liberalitatis similitudinem accedit, quatenus et ipsa circa pecuniam ejusque erogationem versatur.

Sed eo inter se differunt, quod liberalitas in dando accipiendoque et sumtu faciendo, magnificentia tantum in sumtu faciendo versatur : deinde in paucis nec ita magnis sumtibus cernitur liberalitas, in magnis contra multisque magnificentia, quemadmodum ipsum quoque magnificentia nomen declarat : est enim sumtus magnitudine præstans. In omnibus autem non est eadem sumtus magnitudo : quia non omnibus eadem magnitudo convenit, sed apta. Neque enim idem sumtus trierarcbum et spectaculorum aut sacrorum præfectum decet : sed qui imperii utriusque magnitudini consentaneus est,

* Οἱ μὲν γὰρ ἐν ταῖς τοιαύταις κτλ. — ** Οἱ δ' αὖ κατὰ τὴν κτλ. — *** Εἰκότως δὲ τῇ ἐλευθεριότητι κτλ. — **** Cap. 2. Δόσεις δ' ἂν ἀνόλουθον εἶναι κτλ. — ***** Οὐχ ὡσπερ δ' ἡ ἐλευθεριότης διατείνεται κτλ.

σας ὡς δεῖ, καὶ περὶ ἃ δεῖ, μεγαλοπρεπῆς λέγεται. Ὁ γὰρ τὰ πρόποντα μὲν δαπανῶν καὶ ἑαυτῶ καὶ τῷ λαμβάνοντι, μὴ μεγάλα δέ, οὐ λέγεται μεγαλοπρεπῆς, ἀλλὰ ἐλευθέριος· οἷός ἐστιν ὁ λέγων·

Πολλάκι δόσκον ἀλήτη·^β

ἀλλ' ὁ μεγάλα δαπανῶν καὶ πρόποντα καὶ ἑαυτῶ καὶ τῷ λαμβάνοντι. Ὡστε τὸν μὲν μεγαλοπρεπῆ καὶ ἐλευθέριον εἶναι, τὸν δὲ ἐλευθέριον, οὐ πάντως μεγαλοπρεπῆ.

* Ταύτης δὲ τῆς ἕξως ἢ μὲν ἑλλειψίς μικροπρέπεια καλεῖται· ἢ δὲ ὑπερβολὴ βαναυσία καὶ ἀπειροκαλία, καὶ ὅσαι τοιαῦται, αἵτινες γίνονται οὐ διὰ τὸ ὑπερβάλλειν τὴν μεγαλοπρέπειαν τῷ μεγέθει τῆς δαπάνης τῆς προσήκουσας, ἀλλὰ τῷ δαπανᾶν ἐν οἷς οὐ δεῖ, καὶ οὐχ ὡς δεῖ. Καὶ περὶ μὲν τῶν παρ' ἑκάτερα τῆς μεγαλοπρεπείας κακῶν ὕστερον ἀκριβέστερον ἐροῦμεν· λέγωμεν δὲ περὶ τῆς μεγαλοπρεπείας.

** Ἔστι τοίνυν ὁ μεγαλοπρεπῆς, καθάπερ ἐπιστήμων, θεωρῶν πάντα κατὰ λόγον, καὶ τάττων μετὰ τοῦ πρόποντος κανόνος· δαπανῆσει γὰρ τὰ μεγάλα ἐμμελῶς, καὶ ὡς προσήκον. Αἱ γὰρ κατὰ τὴν ἕξιν ἐνεργεῖται τῇ ἕξει ἀκολουθοῦσι, καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἕξις ταῖς ἐνεργείαις ὀρίζεται, καθὼς εἴρηται ἐν ἀρχῇ· ὥστε καὶ αὐτοῦ τοῦ μεγαλοπρεποῦς δαπάναι μεγάλα καὶ πρόπουσαι τῷ μεγαλοπρεπεῖ, καὶ τῷ ἔργῳ, οὐ ἕνεκα δαπανῶνται, μεγάλα καὶ αὐτῶ ὄντι. Καὶ οὕτως ἔσσονται αἱ δαπάναι μὲν τῷ ἔργῳ πρόπουσαι, τὸ δὲ ἔργον αἱ δαπάναι προσήκον. Εἰ δὲ δεῖ τὸ ἕτερον ὑπερβάλλειν, τὸ ἔργον· τοῦτο γὰρ μᾶλλον προσήκει τῷ μεγαλοπρεπεῖ. Ταῦτα δὲ ὁ μεγαλοπρεπῆς δαπανῆσει, πρῶτον μὲν τοῦ καλοῦ ἕνεκα, (ὅπερ κοινόν ἐστι πᾶσι τοῖς σπουδαίοις,) ἔπειτα ἡδέως καὶ προσηκῶς, μηδὲν ἀκριβολογούμενος· ἢ γὰρ ἀκριβολογία μικροπρεπὲς. Ὁ δὲ μεγαλοπρεπῆς περὶ μὲν τοῦ ἔργου σκέπεται, ὅπως ἀριστον γένοιτο καὶ ἀπρωδέστατον, καὶ τοῦτο γὰρ ἡ ἀπείριστος λόγος αὐτῶ. Περὶ δὲ τῆς δαπάνης, ὅση προσήκει τῷ ἔργῳ, καὶ περὶ τοῦ μηδὲν πλέον ἀναλωθῆναι, ἀλλὰ γενέσθαι δι' ὅσων μάλιστα ἐνδέχεται ἐλαχίστων, οὐ τοσοῦτον ποιεῖται λόγον· μικροπρεπὲς γὰρ τὸ τοιοῦτον. Ἀνάγκη δὲ, καθὼς εἴρηται, τὸν μεγαλοπρεπῆ καὶ ἐλευθέριον εἶναι, εἰ καὶ ὁ ἐλευθέριος οὐκ ἐστὶ μεγαλοπρεπῆς· δαπανᾶ γὰρ ὁ μεγαλοπρεπῆς ἃ δεῖ, καὶ ὡς δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ· τοῦτο δὲ ἐστὶν ὁ ἐλευθέριος· μεγάλα δὲ καὶ μεγάλων ἕνεκα, ὅπερ ἐστὶν ἴδιον τοῦ μεγαλοπρεποῦς. Πολλάκι γὰρ καὶ διὰ τῆς αὐτῆς δαπάνης ὁ μεγαλοπρεπῆς οὐ τὸ αὐτὸ ἔργον ποιεῖ τῷ ἐλευθέρῳ, ἀλλὰ μεγαλοπρεπέστερον· οἷον, φέρε εἰπεῖν, θεραπεῦσαι τὸ θεῖον δεῖσαν, ὁ μὲν ἐλευθέριος χυρσοῦν τι σκεῦος ποιήσει, καὶ λίθους τιμίους ἐγκολλήσει τῷ σκευεῖ· ὁ δὲ μεγαλοπρεπῆς ναὸν μέγαν καὶ καλὸν οἰκοδομήσει, ἢ ἀνδράντας ἀναστήσει, ἢ γεφύρας οἰκοδομήσει, ἢ ἄλλο τι· μέγα καὶ θαυμαστὸν

quo ut oportet et in quæ oportet facto magnificus appellatur. Nam qui impensas tum sibi tum accipienti convenientes facit, non magnas tamen, non magnificus dicitur, sed liberalis : qualis ille est qui ait :

Mendicoque vago dare sæpe solebam :

sed qui impensas magnas easque tam sibi quam accipienti convenientes facit. Quamobrem magnificus etiam liberalis est : at liberalis non est utique magnificus.

Hujus vero habitus defectus indecora parsimonia vocatur : at ejus abundantia inepta magnificentia et elegantiae incitia nominatur, et si quæ ejusmodi sunt, quæ committuntur, non quod sumtus idonei magnitudine excedant magnificentiam, sed quia in quæ non oportet et non ut oportet eos insumunt. Et de iis quidem, quibus utrinque cincta esse vitii magnificentia postea accuratius agemus : nunc de ipsa magnificentia dicamus.

Magnificus igitur, tanquam intelligens, ex rationis præscripto omnia considerat, et ad normam quasi idoneam dirigit ; nam sumtus magnos quidem illos faciet, sed concinne et ut oportet. Quippe actiones ad habitum accommodatæ habitum sequuntur, ideoque habitus actionibus definitur, ut initio diximus : itaque sumtus quoque hominis magnifici et magni sunt et simul operi ejus, quod magnum quoque esse oportet, cujus causa impenduntur, convenientes. Atque ita sumtus operi, opus sumtibus respondebit. Quodsi alterum necesse est justam magnitudinem excedere, id opus erit : hoc enim magis decet magnificum. Sumtus autem hos magnificus faciet primum honestatis causa, (quod quidem omnibus bonis commune est,) deinde etiam libenter et prolixè, haudquaquam inita accuratius subductaque ratione : quippe omnia ad calculos vocare, indecoræ parsimonie est. Magnificus vero de ipso quidem opere deliberabit, quomodo illud optimum et maxime decorum efficiatur : atque hoc potissimum considerat. De sumtu vero qui requiritur in opere, vel ne quid plus impendat quam conveniat, sed ut efficiatur quam minima impensa facta, non tantopere sollicitus est aut curat : nam tale quid indecoræ parsimonie est. Verum necesse est, ut supra diximus, liberalem etiam esse eum qui sit magnificus, quamvis qui liberalis est non sit magnificus : sumtus enim facit magnificus, quos, et quemadmodum, et quem oportet : quod commune habet cum eo liberalis : sed et magnos et in res magnas, quod proprium est magnifici. Iisdem videlicet sæpenumero sumtibus non idem opus magnificus facit quod liberalis, sed magnificentius : exempli gratia, si de deorum cultu cogitandum est, liberali vas aliquod aureum caris lapillis distinctum conficiet : at magnificus templum magnum et pulchrum ædificabit, aut statuas ponet, aut pontes in fluvio faciet, aut aliud quid magnum et admirabile

* Τῆς τοιαύτης δ' ἕξως ἢ μὲν ἑλλειψίς κτλ. — ** Ὁ δὲ μεγαλοπρεπῆς ἐπιστήμων· ἔοικε κτλ.

διὰ τῆς ἴσης δαπάνης ἐργάζεται· καὶ τὸ μὲν τοῦ μεγαλοπρεποῦς ἔργον κυρίως ἔργον ἔσται, τὸ δὲ τοῦ ἐλευθερίου, κατὰ μᾶλλον ἢ ἔργον. Οὐ γὰρ ἡ αὐτὴ ἀρετὴ κτήματος καὶ ἔργου· ἀλλὰ κτήματος μὲν, τὸ πλείστου ἀξίον εἶναι καὶ τιμιώτατον, ὅσος δὲ χρυσός. καὶ οἱ τίμιοι λίθοι· ἔργου δὲ ἀρετὴ, τὸ μέγα εἶναι καὶ καλὸν καὶ θαυμαστόν· ὃ τῷ μεγαλοπρεπεῖ μάλιστα προσήκει· ἔστι γὰρ ἔργου ἀρετὴ μεγαλοπρέπεια ἐν μεγέθει.

* Ἔργα δὲ μεγαλοπρεπῆ καὶ τίμια, ὅν τὰ περὶ τὸ θεῖον ἀναθήματα, κατασκευαὶ θυσιῶν καὶ ναῶν, φιλοτιμίαι πρὸς τὸ κοινόν, χορηγίαι ἢ τριηραρχίαι, ἢ καὶ τὸ ἐστὶν τὴν πόλιν δεῆσαν· οὐ μόνον δὲ τὰ ἔργα δεῖ εἶναι μεγαλοπρεπῆ, καὶ τὰς δαπάνας προσηκούσας, καὶ μεγαλοπρεπεῖς, ἀλλὰ καὶ τῷ ποιῶντι πρεπούσας μάλιστα μὲν διὰ τὴν οὐσίαν· πένης γὰρ οὐκ ἂν εἴη μεγαλοπρεπῆ· εἰ δ' ἐπιχειροῖ μεγάλοις ἔργοις, ἡλίθιος ἔσται, παρὰ τὴν ἀξίαν καὶ τὸ δέον ἐπιχειρῶν. Ἐπειτα πρέπει δοκεῖ καὶ τοῖς πολλάκις τοιαῦτα πεποιχόσιν, ἢ ὧν οἱ πρόγονοι μεγαλοπρεπεῖς ἦσαν. Ἰῶν δὲ ἔργων τὰ πλείω μὲν εἰς τὸ κοινόν καὶ εἰς τὸ θεῖον· ταῦτα γὰρ μεγαλοπρεπῆ· τινὰ δὲ καὶ ἴδια, ὅσα εἰσάπαζ γίνονται, ὅν γάμοι, καὶ οἰκίαι, καὶ ἄλλο τοιοῦτον. Τῷ γὰρ μεγαλοπρεπεῖ μάλιστα προσήκει τὸ δαπανᾶν εἰς τὸ κοινόν, ἢ εἰς τὸ θεῖον, ἐλάχιστα δὲ εἰς ἑαυτόν. Ἔσται δὲ μεγαλοπρεπὲς ἔργον καὶ τὸ πολυχρόνιον· τὰ γὰρ τοιαῦτα ἔργα θαυμαστά εἰσι καὶ καλά.

** Δεῖ δὲ καὶ ἐν τοῖς ἔργοις καὶ ἕτερον τρόπον τὸ πρέπον ζητεῖν, καὶ σκοπεῖν τίνα ἔργα τίσιν ἀρμόζει· οὐ γὰρ τὰ αὐτὰ πρέπει τῷ θεῷ καὶ τῷ κοινῷ· οὐδὲ ταῦτα προσήκει ἱερῷ καὶ τάφῳ· ὥστε εἶναι τὰ ἔργα τοῦ μεγαλοπρεποῦς μεγάλα καὶ θαυμαστά, πρὸς τὰ δημογενῆ συγκρινόμενα· τάφων μὲν οἰκοδομήματα πρὸς τάφους, ναῶν δὲ πρὸς ναοὺς, καὶ γεφύρας πρὸς γεφύρας· καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων δημοίως. Ὁ γὰρ μεγαλοπρεπῆς οὐ μόνον σκοπεῖ τὸ μέγεθος, ὃ προσήκει τῷ γένει τοῦ ἔργου· οὐ γὰρ ταῦτον μέγα εἶναι ἀπλῶς διὰ τὴν δαπάνην, καὶ μέγα εἶναι πρὸς τὰ δημογενῆ συγκρινόμενον, ἀλλὰ διαφέρει· καὶ γὰρ ἡ στραῖρα, καὶ ἡ λήκυθος ἢ καλλίστη μικρὰ μὲν εἰσι διὰ τὴν δαπάνην· εἰσι δὲ μεγαλοπρεπῆ δῶρα τῶν παίδων, καὶ εἰσι^d μεγάλα πρὸς τὰ παιδικὰ συγκρινόμενα δῶρα· ἐπεὶ τοίνυν διαφέρει τὸ ἐν γένει μέγεθος τοῦ ἐν ταῖς δαπάναις, ἀνάγκη σκοπεῖν ἀμφοτέρω τὸν μεγαλοπρεπῆ καὶ ποιεῖν μεγαλοπρεπῆ, κατὰ τὴν προσήκουσαν ἐκάστῳ γένει μεγαλοπρέπειαν. Οὗτω γὰρ γενόμενον τὸ ἔργον μέγα ἔσται, καὶ θαυμαστόν, καὶ καλόν, καὶ οὐδὲ εὐχερῶς ὑπὸ δημογενοῦς υπερβληθήσεται. Τοιοῦτος μὲν οὖν ὁ μεγαλοπρεπῆς.

*** Ὁ δὲ υπερβάλλον καὶ βάνυτος παρὰ τὸ δέον

iisdem sumtibus efficiet : ideoque quod magnificus faciet, opus proprie, quod vero liberalis, possessio magis quam opus erit. Neque enim eadem est possessionis virtus et operis : sed possessionis virtus est, ut sit plurimi ostimanda, pretiosissima et carissima, ut aurum et cari lapilli ; operis autem, ut magnum sit, pulchrum et admirabile : quod maxime decet magnificum : est enim operis virtus magnificentia, quæ in magnitudine consistit.

Opera autem magnifica sunt et pretiosa, verbi gratia dona in deorum honorem suspensa, victimarum apparatus et templorum, item munera quæ honestæ laudis studio reipublicæ dantur, ut si quis in ludos sumtum impendere, aut triremium prefecturam de suo administrare velit, aut epulum præbere civitati, quum res postulat : neque solum opera magnifica sumtusque congruentes esse oportet et magnificos, sed etiam cum qui facit maxime decere propter divitias : nemo enim pauper magnificus esse queat : si autem magna opera aggredietur, stultus erit, quoniam et præter dignitatem et contra officium talia aggreditur. Deinde magis eos decere videntur qui sæpe talia fecerint, aut quorum majores magnifici fuerunt. Operum vero pleraque quæ reipublicæ ac diis dicantur talia sunt : nimirum hæc magnifica habentur : sunt tamen et privata quædam, quæ scilicet semel tantum fiunt, ut nuptiæ, ædes atque alia ejus generis. Nempe magnificum decet in republicanum atque in deorum cultum maximos, in se ipsum vero minimos sumtus facere. Quippe et quæ diuturna sunt, magnifica sunt opera : talia enim tum admirabilia, tum pulchra judicantur.

Sed et alio modo in operibus spectandum est decorum, considerandumque, quæ opera quibus conveniant : nec enim eadem deo congruunt et reipublicæ : sicut nec eadem templo et tumulo accommodata sunt, ita ut magnifici opera magna sint et admirabilia, cum iis quæ sunt ejusdem generis collata : verbi causa sepulcrorum monumenta cum sepulcris, templorum cum templis, pontium cum pontibus collata : atque in reliquis similiter. Etenim magnificus non solum spectat magnitudinem, quam operis genus requirit : quia non idem est inagnum esse simpliciter propter sumtum, et magnum esse respectu eorum quæ sunt ejusdem generis, sed differunt hæc inter se : pila videlicet aut ampulla aliqua pulcherrima, quæ ob parvam impensam minima sunt, magnifica tamen puerorum dona habentur, et si cum reliquis, quæ donari illis solent donis componantur, jam magna erunt : quum igitur intersit aliquid inter generis et sumtus magnitudinem, utriusque rei ratio ducenda magnifico est, quem ita magnifice facere decet, ut convenientem unicuique generi magnificentiam exhibeat. Ita demum et magnum et admirabile et pulchrum futurum est opus, neque facile alio ejusdem generis opere superabitur. Talis ergo est magnificus.

Qui autem modum excedit et inepte magnificus est,

* Ἔσται δὲ τῶν δαπανημάτων, οἷα λέγομεν τὰ τίμια κτλ. — ** Καὶ ἐν ἐκάστοις τὸ πρέπον κτλ. — *** Ὁ δὲ υπερβάλλον καὶ βάνυτος κτλ.

ἀναλίσκει, καὶ ὥσπερ οὐ δεῖ, καὶ ἐφ' οἷς οὐ δεῖ· καὶ διὰ τοῦτο ὑπερβάλλειν λέγεται τὸν μεγαλοπρεπῆ. Καὶ γὰρ φαύλων ἕνεκα ἔργων, ὧν ἡ δαπάνη μετρία, πολλὰ δαπανᾷ καὶ μεγάλα, καὶ μεγαλοπρεπῆς βούλεται δοκεῖν, παρὰ τὸ εἰκόσ καὶ τὸ προσήκον τῇ μεγαλοπρεπείᾳ· οἷον, ἐρηνιστὰς ἐστιᾷ πολυτελέστατα, ὥσπερ εἰ γάμους ἐποιεῖν καὶ τοῖς κωμῳδοῖς ὁ χορηγῶν παριοῦσι, καὶ χρέη-ματα φιλοτιμῶς ἀναλίσκων ἐν αὐτοῖς, ὥσπερ εἰς κοινὸν σφέλος· ἢ ἐν ταῖς κωμῳδίαις ἀντὶ κωδίων, ἃ παραπετάματα ἦν ἐπὶ τῆς σκηνῆς, πορφυρίδας ἔχων,¹ καθάπερ οἱ Μεγαρεῖς. Καὶ ταῦτα ποιεῖ οὐ τοῦ καλοῦ ἕνεκα, ἀλλ' ἵνα μόνον ἐπιδείξῃται τὸν πλοῦτον. Οἶεται γὰρ ἀπὸ τούτου θαυμαστός τις εἶναι δοῦξαι· καὶ ἐν οἷς μὲν πολλῆς χρεῖα δαπάνης, ὀλίγα ἀναλίσκει, ἐν οἷς δὲ ὀλίγης, πολλά. Τοιοῦτος μὲν οὖν ὁ ὑπερβάλλον τὸν μεγαλοπρεπῆ, ὃς καὶ βάνουσος καλεῖται.

* Ὁ δὲ ἑλλείπων, ὃς καὶ μικροπρεπῆς καλεῖται, περὶ πάντα ἑλλειπῆς ἐστίν. Ἀναλίσκων γὰρ οὐδὲν τοῦ καλοῦ ἕνεκα, ἔπειτα σκοπεῖ, πῶς ἂν ὅσον ἐνδέχεται τὰ ἐλάχιστα ἀναλώσῃ καὶ πολλάκις τὰ πλείω τῆς δαπάνης ἀναλώσας, καὶ πρὸς τὴν τελείωσιν ἤδη βλέποντος τοῦ ἔργου, ὑπ' ἀκριβολογίας ἀτέλεστον ἀφήσῃ διὰ μικρὰν δαπάνην. Καὶ πάντα δέ, ὅσα ποιεῖ, ἀεὶ μέλλων καὶ σκοποῦν ποιεῖ, καὶ οἰόμενος καὶ πλείω τοῦ δέοντος ἀναλίσκει, καὶ ὀδυρόμενος ὅτι πολλὰ ἀνάλωσεν.

** Αὐταὶ μὲν οὖν αἱ ἕξεις, ἧτε μικροπρέπεια καὶ βαναυσία, κακίαι εἰσίν, ὁνεῖδ' ὁὐκ ἐπιφέρουσι· διότι οὔτε βλαθεραὶ εἰσι τῶν πέλας, οὔτε λίαν αἰσχυραὶ καὶ ἀσχήμονες.

(Scripsi: ἰ ἀρχιθεώρω] cod. ἀρχιθεωρῶ. —^b ἀλή-τη] Odys. XVII, 420. — ὁ ἄλλο τι] vulgo ἄλλο τι. —^d καὶ εἰσι] vulgo καὶ εἰσι. — ὁ κωμῳδοῖς.] cod. κωμῳδοῖς. —^f ἔχων] cod. ἔχων. —).

Κεφ. δ'.

Περὶ μεγαλοψυχίας.

*** Λέγομεν δὲ ἤδη καὶ περὶ μεγαλοψυχίας. Ἔστι τοίνυν ἡ μεγαλοψυχία περὶ μεγάλα, ὡς καὶ τὸ ὄνομα δίδωσιν εἰκάζειν. Περὶ ποῖα δὲ μεγάλα, σκοποῦμεν. Φανερόν δὲ ὅτι ταῦτόν ἐστι τῷ περὶ μεγαλοψυχίας καὶ τὸ περὶ μεγαλοψύχου σκοπεῖν· οὐδὲν γὰρ διαφέρει τὴν ἕξιν εἰδέναι, ἢ τὸν ἔχοντα τὴν ἕξιν.

**** Ἔστι τοίνυν μεγαλόψυχος περὶ μεγάλων· μεγάλη δὲ τὰ αὐτῷ προσήκοντα· ὅταν μεγάλων ἄξιος ᾖν, καὶ αὐτὸς κρίνῃ ἂν αὐτὸν μεγάλων ἄξιον εἶναι. Ὁ γὰρ μικρῶν ἄξιος ᾖν, καὶ μικρῶν αὐτὸν ἀξίων οὐ λέγεται μεγαλόψυχος, ἀλλὰ σώφρων· ἢ γὰρ μεγαλοψυχία ἐν μεγέθει ἐστὶ. Τοιοῦτον γὰρ λόγον ἔχει πρὸς τὸν σώφρονα ὁ μεγαλόψυχος, οἷον ὁ καλὸς πρὸς τὸν ἀ-

contra officium, neque ut oportet, neque in quæ oportet sumtus facit, et idcirco talis homo superare magnificentum dicitur. In res enim viles et quæ parvam impensam desiderant, multam pecuniam insumit, et contra quam magnificentie congruat et conveniat magnificus videri vult: verbi causa, magnificentissimo hospitio et quasi epulis nuptialibus excipit eos qui datis symbolis ad cœnam venerunt; item comœdis dux chori præpositus ad chori ingressum exornandum omnia confert, et ambitiose pecuniam in ludos, tanquam in rem omnibus profuturam, impendit: aut in comœdiis agendis pro pellibus, quibus sipariorum loco in scena utebantur, Megarensium exemplo purpureas vestes mavult. Atque hæc non honesti causa, sed ad ostendendas tantum divitias facit. Namque eo modo se admirabilem visum iri arbitratur: et quas in res multa impendere debet, in eas parvam impensam facit, ubi vero parva impensa desideratur, ibi largus et profusus est. Talis igitur is est qui magnificentum superat atque idcirco inepte magnificus appellatur.

At vero is qui modum deserit, quique indecore parvus vocatur, in omni re modi desertor est. Quum enim honestatis causa sumtus nullos faciat, tantum considerat, quomodo quam minimum sumtum impendat: quin sæpenumero ubi maximam pecuniæ partem in opus aliquod erogavit, quod jam ad finem vergit, dum omnia nimis exigue et exiliter ad calculos vocat, illud ob parvam impensam imperfectum relinquit. Sed et omnia quæ agit, semper cunctabundus agit et ratione bene subducta, ratus se plus quam oportet impendisse inagnosque sumptus se fecisse conquerens et lamentans.

Hi ergo habitus, indecora nimirum parsimonia et inepta magnificentia, vitia quidem sunt, sed probrum nemini inferunt: quia neque nocent aliis, neque admodum turpes ac deformes sunt.

Cap. IV.

De animi magnitudine.

Sed et de animi magnitudine jam agamus. Versatur igitur in magnis rebus animi magnitudo, quemadmodum etiam ipsum ejus nomen declarat. Quales autem magnæ illæ res sint, consideremus. Est vero manifestum, idem valere sermonem de magnanimo habitum ac si de animi magnitudine quaeramus: nihil enim interest, utrum animi habitum an hominem eo præditum norimus.

Magnanimus igitur in magnis rebus versatur: sunt vero magnæ quæ ipsum decent, quoties nimirum dignus est magnis dignumque se iis esse judicat. Neque enim qui dignus est parvis, dignumque se parvis judicat, magnanimus dicitur, sed temperans: quippe animi magnitudo in magnitudine sita est. Namque eodem modo ad temperantem se habet magnanimus, quo pul-

* Ὁ δὲ μικροπρεπῆς περὶ πάντα ἑλλείπει κτλ. — ** Εἰσὶ μὲν οὖν αἱ ἕξεις αὐταὶ κακίαι κτλ. — *** Cap. 3. ἡ δὲ μεγαλοψυχία περὶ μεγάλα κτλ. — **** Δοκεῖ δὲ μεγαλόψυχος κτλ.

στεῖον· ὁ μὲν γὰρ καλὸς μετὰ μεγέθους ἔχει τὸ κάλλος, ὁ δὲ ἀστεῖος μετὰ σμικρότητος, ὅς καὶ σύμμετρος καλεῖται, καλὸς δὲ οὐδαμῶς· ὁ μὲν οὖν μεγαλόψυχος τοιοῦτος. Τῶν δὲ παρ' ἑκάτερα ὁ μὲν ὑπερβάλλων γαῦνος· γαῦνος γάρ ἐστιν ὁ μεγάλων ἑαυτὸν ἀξίων οὐκ ἀξίος ὢν· ὁ δὲ ἀξίος μὲν ὢν πολλῶν, πλείονων δὲ ἀξίων ἑαυτὸν, οὐ πάντῃ γαῦνος. Ἐλλείπων δὲ, ὁ μικρόψυχος· ἐστὶ γὰρ μικρόψυχος ὁ πολλῶν μὲν ἀξίος ἐλαττόνων δὲ κρίνων ἑαυτὸν ἀξίον, ἢ ὁ ὀλίγων ἀξίος· ἐστὶ δὲ ἐλαττόνων ἀξίων ἑαυτὸν. Τούτων δὲ μαλλόν ἐστὶ μικρόψυχος ὁ πολλῶν ἀξίος ὢν εἴτα τῆς οἰκείας ἀξίας μὴ ἐπισθανόμενος· ποταπὸς γὰρ ἂν ἦν, εἰ ὀλίγων καὶ μετρίων ἀξίος ἦν; Εἰσὶ μὲν οὖν οἱ παρ' ἑκάτερα, ὁ μὲν ὑπερβάλλων, ὁ δὲ ἐλλείπων.

* Ὁ δὲ μεγαλόψυχος, καθόσον^b μὲν περὶ μέγала ἐστίν, ἄκρος δοκεῖ καθόσον δὲ ἐπὶ τοῦ δέοντος ἐστηκεν αἰεὶ, καὶ οὔτε ὑπὲρ τὸ δέον ζητεῖ, οὔτε παρὰ τὸ δέον, διὰ τοῦτο μέσος ἐστίν.

(Scripsi : * ὅταν — κρίνη] cod. ὅταν — κρίνει. —^b καθόσον] cod. καθ' ὅσον. —)

Κεφ. ε'.

Περὶ μεγαλοψυχίας· καὶ περὶ τίνα ὁ μεγαλόψυχος, καὶ τίνα ἰδιὰ ἐστὶν αὐτοῦ.

** Ἡπεὶ δὲ περὶ τὰ ἔξω ἀγαθὰ ὁ μεγαλόψυχος ἐστίν, ὢν παρὰ τῶν ἄλλων ἀξιοῦται κατὰ τὸ προσήκον αὐτῷ, εἴη ἂν πάντως ἢ περὶ χρήματα, ἢ περὶ ἡδονήν, ἢ περὶ τιμὴν· ἐπεὶ δὲ περὶ τὰ μέγιστα τῶν ἐν ἀνθρώποις ἀγαθῶν ἐστίν, (ἐστὶ γὰρ μεγαλόψυχος ὁ τῶν μεγίστων ἑαυτὸν ἀξίων, ἀξίος ὢν,) εἴη ἂν περὶ τὴν τιμὴν· ἥ τις δοκεῖ μέγιστον εἶναι τῶν ἀνθρωπίνων καὶ τῶν ἔξωθεν ἀγαθῶν· καὶ διὰ τοῦτο τῷ θεῷ ταύτην μάλιστα ἀπονέμομεν. Ὡστε περὶ τιμᾶς καὶ ἀτιμίας ὁ μεγαλόψυχός ἐστίν, ὡς δεῖ· καὶ χωρὶς δὲ τούτων ἀπὸ τῆς ἐπαγωγῆς φανερόν ἐστι. Ὁρώμεν γὰρ πάντας τοὺς μεγαλοψύχους τιμῆς μάλιστα ἐπιειμένους τῆς ἀξίας ἑαυτῶν· ὁ δὲ μικρόψυχος ἐλλείπει καὶ πρὸς ἑαυτὸν· (ἐλάττω γὰρ τῆς ἀξίας φρονεῖ τῆς ἑαυτοῦ)· ἐλλείπει καὶ πρὸς τὸ τοῦ μεγαλοψύχου ἀξίωμα. Ὁ δὲ γαῦνος πρὸς ἑαυτὸν μὲν ὑπερβάλλει· (μείζω γὰρ φρονεῖ τῆς ἀξίας τῆς ἑαυτοῦ)· τὸν δὲ μεγαλόψυχον οὐχ^a ὑπερβάλλει τῷ φρονήματι. Ὁ γὰρ μεγαλόψυχος τῶν μεγίστων ἑαυτὸν ἀξίος, τῶν μεγίστων ἀξίος ὢν· ὥστε ἀνάγκη τὸ μεγαλόψυχον ἀριστὸν εἶναι, καὶ σφόδρα ἀγαθὸν τοὺς τρόπους· καὶ ἀνδρείον, καὶ δίκαιον, καὶ τὴν ἄλλην ἀρετὴν ἄκρον. Ὁ δὲ μικρὰ ἠγούμενος πάντα καὶ οὐδαμῶς ἀξία ἑαυτοῦ, καὶ οὐ ψευδομένος, ἀλλὰ ἀληθεύων ἐν τῇ τοιαύτῃ ψήφῳ, τίνος ἕνεκα αἰσχροὺς τι ποιήσει καὶ ἀτίμων; ἢ πῶς δυνατός; ἐναντίον γὰρ ἐστὶ τῷ λόγῳ τοῦ μεγαλοψύχου τὸ τοιοῦτο. Πῶς γὰρ ἂν εἴη τιμῆς ἀξίος ὁ φαῦλος; εἰ δὲ τιμῆς ἑαυτὸν

cher ad venustum : quia in pulchro pulchritudo est; quae cum magnitudine conjuncta sit, in venusto eximia forma ad brevitatem adjuncta, qui etiam concinnus appellatur, pulcher vero minime : talis ergo magnanimus est. Eorum autem qui utrinque sunt, is qui modum excedit, elatus ac superbus dicitur : est enim elatus ac superbus, qui magnis se dignum judicat, quum neutiquam dignus sit : qui vero multis dignus est, sed plura sibi deberi quam quibus dignus sit, arbitratur, non omnino superbus est. Verum qui modum deserit, is humili imbecilloque animo est : sic enim nominatur is qui quum magnis dignus sit, dignitatem ipse suam non percipit : quomodo enim se gereret, si aut parvis aut mediocribus dignus esset? Quare eorum qui utrinque sunt, alter modum excedit, alter deserit.

At vero magnanimus, quatenus in magnis versatur, summus videtur : quatenus vero in officio semper manet, neque aut majora aut minora quam oportet, expetit, eatenus medius est.

Cap. V.

De animi magnitudine : tum in quibus versetur magnanimus, et quae ejus sint propria.

Quum in externis ergo bonis versetur magnanimus, quibus pro merito dignus judicatur ab aliis, necesse omnino est, vel in pecuniis, vel in voluptate vel in honore versetur : quum autem in iis quæ maxima inter homines habentur, bonis versetur (siquidem qui summis se dignum statuit honoribus, quum sit dignus magnanimus vocatur,) sequitur, ut honore occupetur : qui humanorum externorumque honorum finis videtur, ideoque deorum numini eum potissimum tribuimus. Itaque in honore et infamia sic se gerit ut oportet vir magni animi : quod et sine his inductione facile probatur. Omnes enim magnanimos honorem eum appetere videmus, qui se dignus sit : at qui demisso et humili animo est, is modum deserit, sive ipsius persona (minus enim quam meretur de se magnifice sentit) : sive magnanimi dignitas spectatur. Superbus autem sui quidem respectu superat (magnificentius enim quam pro dignitate sua de se sentit) : magnanimum vero magna de se opinione non superat. Etenim magnanimus, quum summis honoribus dignus sit, summis quoque se dignum esse existimat : unde sequitur, optimum etiam eum esse, moribusque bonis præditum : sed et fortem et justum reliquisque eodem modo virtutibus excellentem. Nam qui parva omnia ducit minimeque se digna, neque in hoc fallitur opinione, sed vera sentit, cujus tandem rei causa turpiter aliquid aut indignae faciat? aut qui fieri hoc possit? siquidem tale quid cum magnanimi ratione pugnat. Quopacto enim honore dignus esse quæsit improbus? Sin autem eo dignus se esse existimat, quum sit improbus, et flagitiorum convincitur, jam ridiculus videbitur : quoniam virtutis præmium honor est, solisque

* Ἐστὶ δὲ μεγαλόψυχος καὶ. — ** Ἐὶ δὲ δὲ μεγάλων ἑαυτὸν ἀξίος κατ.

ἀξιοὶ φαῦλος ὢν, καὶ τοῖς αἰσχροῖς ἀλισχομένους, γελοῖος ἂν δόξειεν εἶναι· ἢ γὰρ τιμὴ τῆς ἀρετῆς ἐστὶν ἄθλον, καὶ τοῖς ἀγαθοῖς ἀπονέμεται μόνους δικαίως. Ὡστε ὁ μεγαλόψυχος πάσας συλλαβῶν ἔχει τὰς ἀρετὰς· καὶ ἐστὶν ἡ μεγαλόψυχία οἷον κόσμος τις τῶν ἀρετῶν. Καὶ οὐ γίνεται μὲν ἄνευ ἐκεῖνων, μείζους δὲ καὶ καλλίους αὐτὰς ποιεῖ· κρίνει γὰρ αὐτὰς ἀξίας εἶναι ὢν εἰσὶν ἀξιαί. Διὰ τοῦτο σφόδρα χαλεπὸν μεγαλόψυχόν τινα γενέσθαι· οὐ γὰρ δυνατόν μεγαλόψυχον εἶναι ἄνευ πασῶν τῶν ἀρετῶν· τὸ δὲ πάσας κτήσασθαι, καὶ ταῦτα εἰς ἄχρον, σφόδρα χαλεπὸν. Ἔστι μὲν οὖν ὁ μεγαλόψυχος περὶ τιμὰς καὶ ἀτιμίας, καθὼς εἴρηται. Καὶ ἐπὶ μὲν ταῖς μεγάλαις, καὶ ὑπὸ μεγάλων ἡδέεται, ὡς τῶν οἰκειῶν τυγχάνων, καὶ ὢν ἀξιος, ἢ καὶ ἐλαττόνων τῆς ἀξίας· τῆς γὰρ τελείας ἀρετῆς οὐκ ἂν ποτε γένοιτο παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἀξία τιμὴ. Οὐ μὲν ἀλλ' εἰ καὶ ἡδέεται, διὰ τοῦτο ἡδέεται, ὅτι τὴν δυνατὴν προσάγουσιν αὐτῇ τιμῇ, καὶ ἥς οὐκ ἔχουσι ὁ μείζω. Τῆς δὲ παρὰ τῶν τυχόντων τιμῆς καθάπαξ ὀλιγορῆσαι· καὶ μάλιστα ὅταν ἐπὶ μικροῖς αὐτὸν τιμῶσιν· οἷον, εἴ τις ἐτίμα τὸν Ἀχιλλεῖα ὅτι καλῶς ἡδεῖ καθαρίζειν· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τὰς ἀτιμίας κατὰ τὸ προσῆκον αὐτῷ. Ἔστι τοίνυν ὁ μεγαλόψυχος μάλιστα μὲν περὶ τιμὰς καὶ ἀτιμίας, καθὼς εἴρηται· ἐστὶ δὲ ἐπομένως καὶ περὶ πλοῦτον καὶ δυναστείαν, καὶ πᾶσαν εὐτυχίαν καὶ ἀτυχίαν· καὶ περὶ ταῦτα γὰρ μετριῶς ἔξει καὶ ὡς προσῆκεν· ἢ καὶ οὐδὲν αἰσχρὸν πείσεται πρὸς τὴν ἐν τοῦτοῦ μεταβολῆν· καὶ οὔτε εὐτυχῶν περιχαρῆς ἔσται, οὔτε ἀτυχῶν περιλιπὸς· οὐ γὰρ μέγιστον ἠγήσεται τὴν τιμὴν, καὶ οὕτω περὶ αὐτὴν ἔξει ὡς μέγιστον ὢν. Οὕτω δὲ ἔχων περὶ τὴν τιμὴν, πολλῶ μᾶλλον περὶ τὸν πλοῦτον ὀλιγορῶς ἔξει, καὶ τὰς δυναστείας· αἰρετώτερον γὰρ ἢ τιμὴ δυναστείας καὶ πλοῦτος· διὰ γὰρ τὴν τιμὴν ἀγαπητὰ εἰσὶν ὁ πλοῦτος καὶ ἡ δυναστεία· καὶ γὰρ οἱ ἔχοντες αὐτὰ τιμᾶσθαι δι' αὐτῶν βούλονται. Ὁ δὲ τὴν τιμὴν μικρὸν ἠγοῦμενος πολλῶ μᾶλλον τὰ ἄλλα. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ μεγαλόψυχοι ὑπερόπται δοκοῦσιν εἶναι, ὅτι οὐδὲν τῶν ἀνθρωπίνων σφόδρα τιμῶσιν. Ἐπεὶ δὲ καὶ τὰ εὐτυχήματα τιμῆς ἀξια δοκοῦσιν εἶναι, καὶ ταῦτα συντελοῖεν ἂν πρὸς τὴν μεγαλόψυχίαν. Τὸ γὰρ ὑπερέχον ἐν ἀγαθοῖς ἐντιμώτερον· ὑπερέχει δὲ ἐν ἀγαθοῖς ὁ εὐτυχῆς· διὸ καὶ τὰ τοιαῦτα τὴν μεγαλόψυχίαν συνίστησιν. Ὁ γὰρ εὐτυχῆς ἀξίον ἑαυτὸν μεγάλης τιμῆς ἠγεῖται διὰ τὴν ἀγαθὴν τύχην· τιμᾶται γὰρ παρ' ἐνίων· κατ' ἀλήθειαν δὲ μόνος ὁ ἀγαθὸς τοὺς τρόπους ἀξίος ἐστὶ τιμῆς. Ὡς δὲ ἄμφω πρόσσεσι καὶ ἡ ἀρετὴ καὶ τὰ ἐξωθεν ἀγαθὰ, μᾶλλον ἀξιοῦται τιμῆς τοῦ τὴν ἀρετὴν μόνον ἔχοντος· ὅς δὲ μόνον εὐτυχῆς ἐστὶ, καὶ τοῖς ἐξωθεν ἀγαθοῖς εὐθηνεῖ, πρὸς δὲ τὴν ἀρετὴν οὐδὲν κοινὸν ἔχει, ὁ τοιοῦτος οὔτε δικαίως τιμᾶται, οὔτε αὐτὸς δικαίως ἑαυτὸν μεγάλης ἀξιοῖ τιμῆς, οὔτε κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον μεγαλόψυχος λέγεται. Ἄνευ γὰρ ἀρετῆς τελείας ἀδύνατόν τινα μεγαλόψυχον εἶναι, καθὼς εἴρηται. Διὰ

bonis viris merito tribuitur. Quapropter omnes simul virtutes in se complectitur magnanimus : estque quasi virtutum omnium ornamentum quoddam animi magnitudo. Nemp̄ ut sine illis constare nullo modo potest, ita majores eas pulchrioresque facit : quia illas iis quibus dignæ sunt dignatur. Quocirca admodum difficile est, esse magnanimum : quia nemo sine omnium virtutum comitatu talis esse potest : omnes vero habere virtutes atque in iis excellere, admodum difficile est. In honore ergo et infamia, quemadmodum diximus, cernitur magnanimus. Ac magnis quidem honoribus et qui a viris magnis deferuntur, delectari solet, tanquam suos sibi que debitos aut etiam sua virtute minores consecutus : quia perfectæ virtuti meritum præmium nunquam ab hominibus persolvatur. Enimvero si gaudeat, vel hanc ob causam gaudebit, quod quem possunt maximum aut quo majorem non habent, ipsi honorem tribuunt. Eum autem honorem, qui a vulgo ei habetur, prorsus negliget atque aspernabitur, maxime quum ob res parvas ipsum honorant : verbi causa, si quis honore affecisset Achillem, quod scienter fidibus caneret : eademque infamiæ ratio est, prout illi convenit. In honore igitur et infamia potissimum vir magni animi, sicut dictum est, cernitur : ideoque etiam in divitiis ac principatu omnique secunda et adversa fortuna versatur : atque in his rebus omnibus moderatum se et ut oportet præbebit : neque in earum mutatione quidquam aut turpiter faciet aut moleste patietur : siquidem neque rebus secundis lætabitur, neque adversis mærebit : quippe ne honorem quidem rerum omnium maximam putabit, neque sic in eum tanquam in summum bonum animatus erit. Porro quum sic erga honorem affectus sit, multo magis divitias et principatum contemnet : quoniam principatu et divitiis optabilior est honor : siquidem propter honorem divitiarum et principatus in deliciis habentur : nam qui hæc bona consecuti sunt, his ipsis honestari volunt. Qui vero honorem in rebus parvis numerat, is multo justius etiam cætera despiciet. Quapropter magnanimi etiam contemtores esse videntur, quia nihil in rebus humanis admodum magni aestimant. Quum vero successus quoque prosperi honore digni videantur esse, etiam illi ad animi magnitudinem aliquid conferant. Quod enim excellit in bonis, honoratius est ; in bonis autem excellit, qui fortuna ulitur : quare et talia animi magnitudinem efficiunt. Nimirum fortunatus magno se honore dignum existimat, quia felicitate floret : a nonnullis videlicet honore afficitur, quum revera solus homo bene moratus honore dignus sit. Cui vero utrumque, virtus scilicet et externa bona adsunt, is honore dignior habetur, quam qui sola virtute præditus est : at qui fortunatus tantum est et cui externa prospere succedunt, qui tamen nihil cum virtute habet commune is neque, merito honore ab aliis augetur, neque se ipsum magnis honoribus dignum merito existimat, neque

τοῦτο οἱ ἐν εὐτυχίᾳ ὄντες ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον ὑπερό-
πται καὶ ὀβρισταὶ γίνονται· χωρὶς γὰρ ἀρετῆς οὐ βρά-
διον φέρειν τὰ εὐτυχήματα ἐμμελῶς καὶ μετριῶς. Οὐ
δυναμένοι δὲ φέρειν τὴν εὐτυχίαν καλῶς, ὄνται μὲν
τῶν ἄλλων ὑπερέχειν, καὶ πάντων καταφρονοῦσιν·
αὐτοὶ δὲ ἀσυλλογίστως πάντα ποιοῦσιν, ὡς ἔτυχε.
Βούλονται γὰρ μιμῆσθαι τὸν μεγαλόψυχον, καίτοι
παντελῶς ἀνόμοιοι ὄντες· ὁ γὰρ μεγαλόψυχος κατα-
φρονεῖ μὲν, ἀλλὰ δίκαιως· (τὰ ἀληθῆ γὰρ περὶ
ἑαυτοῦ οἶεται) καὶ μεγάλοις μὲν ἐπιχειρεῖ, καὶ με-
γάλων κινδύνων κατατολμᾷ· ἀλλὰ τοῦ ἀγαθοῦ ἕνεκα,
καὶ πρὸς μεγάλη τινὰ ἀφορῶν· οἱ δὲ τὰ ἔξω μόνον
ἀγαθοὶ τὴν μὲν ἀρετὴν οὐ τιμῶσιν, οὔτε βούλονται
κατορθοῦν, τῶν δὲ ἄλλων καταφρονοῦσι, καὶ τὰς ἄλ-
λας πράξεις αὐτῶν βούλονται ἀρομοιοῦν πρὸς τὰς τοῦ
μεγαλόψυχου πράξεις, ὅση δύναμις· οὐκ ἀρομοιοῦσι
δὲ, διὰ τὸ μὴ ἔχειν τὴν ἀρετὴν.

* Ἔστι δὲ ὁ μεγαλόψυχος οὐ πυκνοκίνδυνος μὲν·
(οὐ γὰρ συνεχῶς εἰς κινδύνους ἑαυτὸν ἐκβάλλει, διὰ
τὸ μὴ τιμᾶν τὰ τυχόντα, καὶ μικρῶν τινων καὶ ὀλίγων
προκινδυνεύειν)· μεγαλοκίνδυνος δὲ, ὅταν γὰρ μεγά-
λων τινῶν ἀγαθῶν προκινδυνεύῃ, οὐδὲ τῆς οἰκείας
φειδέται ζωῆς.

** Καὶ εὐεργετῶν μὲν χαίρει, εὐεργετούμενος δὲ αἰ-
σχύνεται. Τὸ μὲν γὰρ εὐεργετεῖν ὑπερέχοντος, τὸ δὲ
εὐεργετῆσθαι ὑπερεχομένου· ὁ δὲ μεγάλη περὶ ἑαυ-
τοῦ φρονῶν ἄχθεται τῇ ἐλάττω μοίρᾳ. Εἰ δὲ εὐεργε-
τηθεὶς, ἀντεεργετεῖν ἐβέλῃσει, πλείονα δίδωσιν, ἵνα
ὀφειλέτην ἑαυτῷ ποιήσῃ τὸν ὑπάρξαντα τῆς εὐεργε-
σίας. Δοκεῖ δὲ ὁ μεγαλόψυχος τῶν μὲν εὖ παρ' αὐτοῦ
παθόντων ἐθέλειν αἰεὶ μεμῆσθαι, παρ' ὧν δὲ αὐτὸς
εὖ πέπονθεν, ἐπιλελῆσθαι· οὐκ ἀγνωμοσύνη τινί· (πῶς
γάρ, ὅς μείζω δίδωσιν, ἢ λαμβάνει;) ἀλλ' ὅτι οἰ-
κειότερον αὐτῷ καὶ μᾶλλον προσήκον τὸ εὖ ποιεῖν ἢ
τὸ εὖ πάσχειν· καὶ διὰ τοῦτο τὸ μὲν εὐεργετεῖν, ὅτι
ἄριστον καὶ τοιῷδε πρόπον, λόγου καὶ μνήμης ἀξιοῦ-
ται· τὸ δὲ εὖ πάσχειν, οὐδαμῶς· βούλεται γὰρ αἰεὶ
ὑπερέχειν. Καὶ ἄλλου δὲ διηγουμένου τὸ μὲν ἡδέως
ἀκούει, τὸ δὲ ἀηδῶς· διὰ τοῦτο καὶ ἡ Θέτις παρ' Ὀμή-
ρου οὐ λέγει τὰς εὐεργεσίας τῷ Διί, οὐδὲ μέμνηται
πρὸς αὐτὸν ὧν εὖ ἐποίησεν αὐτόν, ἀλλ' ὧν εὖ πέπονθε
παρ' αὐτοῦ· ὁμοίως δὲ καὶ οἱ Λάκωνες¹ βουλόμενοι
χαρίζεσθαι τοῖς Ἀθηναίοις τὰς εἰς αὐτοὺς τῶν Ἀθη-
ναίων εὐεργεσίας εἰς μέσον ἄγουσι. Καὶ τοῦτο δὲ ἴδιον
μεγαλόψυχου, τὸ μηδένος δεῖσθαι ἢ μῦθος, αὐτὸν δὲ
τοῖς ἄλλοις ἂ βούλονται ὑπηρετεῖν πρόθυμον εἶναι.

*** Καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἐν ἀξιώματι μέγαν εἶναι, διὰ
τὸ μηδὲν ἡγῆσθαι σεμνὸν τῶν τοιούτων ἀγαθῶν, ἐξ ὧν
ἀξιοῦσιν οἱ ἐν ἐξουσίαις φοβεροὶ τινες εἶναι· πρὸς δὲ τοὺς
μέσους, μέτριον· διὰ τὸ σωφρονεστερόους καὶ ἐπιεικτε-
ρόους τοὺς τοιούτους εἶναι. Ἄλλως τε² τῶν μὲν ἐν ἀξιώ-

rectae rationi convenienter magnanimus vocatur. Nam
sine perfecta virtute, ut antea diximus, magnanimus
esse nemo potest. Quamobrem qui felicitate florent, con-
temptores fere aliorum et contumeliosi evadunt; difficile
est enim sine virtute res secundas concinne et moderate
ferre. Quum autem decenter eas ferre non possint, cæteris
se præstare arbitrantur, ideoque omnes contem-
nunt: ipsi vero omnia inconsiderate, ut fors tulerit,
agunt. Imitari scilicet virum magnanimum volunt, quum
sint ei plane dissimiles: quippe magnanimus despicit
quidem, sed merito: (quia vere de se judicat:) sed et
magna aggreditur, magnaue pericula subit: verum ho-
nestatis causa et magna duntaxat spectans: qui vero
externis tantum bonis excellunt, virtutem ipsam non
honorant, neque eam exercere volunt, sed et alios des-
piciunt, cæterasque actiones suas, quantum in ipsis
situm est, magnanimi actionibus assimilare student,
quod tamen non possunt, quum virtutem non habeant.

Sed magnanimus non frequenter periclitatur: (neque
enim assidue se periculis offert, quia non curat vulgaria,
nec ob minimas tenuissimasque res discrimen adit:
sed contra magna pericula suscipit; nam quoties pro
eximiis quibusdam bonis propugnat, ne suæ quidem
vite parcat. Sed et beneficia in alios quum confert, ea
re delectatur, quum ab alio accipit, rubor ei suffundit-
ur. Nam bene facere aliis præstantis et excellentis ho-
minis est, at beneficio affici inferioris: qui vero magni-
fice de se sentit, deteriore statu offenditur. Quodsi
prior affectus beneficio referre gratiam velit, ea quæ
accepit majore mensura reddit, ut alterum qui prior de
ipso bene meritus est beneficio obstrictum teneat. Vide-
tur porro magnanimus id studere, ut eorum quibus bene
fecit semper meminerit, a quibus beneficio affectus sit,
obliviscatur: non quod ingratus sit: (quomodo enim
sit ingratus, qui majora reddit, quam accepit?) sed
quia ei aptius et convenientius est, beneficio afficere
quam affici: ideoque beneficia, quibus alios ornat, ut
rem optimam suaque persona, quod ita moratus sit
dignam, oratione et memoria prosequitur: quæ vero
accepit, non item: semper enim excellere vult. Atque
alio narrante illud libenter, hoc gravate audit: quo-
circa neque Thetis apud Homerum Jovi sua in eum
beneficia exponit neque quomodo de eo bene merita sit
commemorat, sed quibus ab eo affecta sit beneficiis, de-
clarat: similiter et Lacedæmonii, quum gratificari
Atheniensibus volunt, beneficia ab illis in se collata in
medium proferunt. Atque hoc quidem proprium est
magnanimi, ut neminem aut vix quemquam roget, ipse
vero aliis quæ desiderant libenter subministret.

Sed et illud ejus proprium est, ut in viros dignitate
aliqua præditos magnum se atque excelsum præbeat,
quia nihil ex bonis illis splendidum existimat, quibus
potentes terrorem aliis injicere volunt: in eos vero
quorum mediocris fortuna est, modestum ac moderatum

* Οὐκ ἔστι δὲ μικροκίνδυνος κτλ. — ** Καὶ οἷος εὖ ποιεῖν κτλ. — *** Καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἐν ἀξιώματι καὶ εὐτυχίᾳ μέγαν εἶναι κτλ.

ματι ὑπερέχειν· καὶ ἐργῶδες ἔστι, καὶ σεμνόν, καὶ διὰ τοῦτο τῷ μεγαλοψύχῳ προσήκει· τὸ δὲ τῶν μέσων, καὶ βρόδιον καὶ οὐδὲν μέγα· καὶ ἐν ἐκείνοις μὲν σεμννεσθαι οὐκ ἀγενές, ἐν δὲ τοῖς ταπεινοῖς, φορτικόν· ὡς περ εἴ τις ἐπεδείκνυτο τὴν τοῦ σώματος βρώμην ἐν τοῖς ἀσθενέσι καὶ ὑπὸ νόσου ἢ γήρωος διεφθαρμένοις. Ἔτι δὲ ὁ μεγαλόψυχος οὐδὲ περιελεύσεται ζητῶν οὐ τιμηθήσεται· (μικρὸν γὰρ καὶ τοῦτο) οὐδὲ ἐθελήσει ποτὲ παραγενέσθαι ὅπου πρωτεύουσιν ἢ ἄλλοι, ἵνα μὴ τύχη τῶν δευτερείων, τῶν πρωτείων ἄξιος ὢν. Ἔστι δὲ οὐδὲ ἔτοιμος εἰς τὰς πράξεις, ἀλλὰ ἀργός τις καὶ μελλητής. Ζητεῖ γὰρ αἰεὶ πράττειν μεγάλα, καὶ μεγάλων ἐνεκα, καὶ ὅθεν μεγάλη γίνεται τιμὴ· ταῦτα δὲ ἐπαινώως συμπιπτει· καὶ διὰ τοῦτο ὀλίγα μὲν πράττει, μεγάλα δὲ καὶ ὀνομαστά. Οὓς δὲ ἢ φίλους ἠγεῖται ἢ ἐχθρούς, φανερώς καὶ μισεῖ καὶ φιλεῖ· γινώσκει γὰρ ἀσφαλῶς, ὅτι κατὰ τὸ δέον ἀμφοτέρα ποιεῖ, καὶ οὐ δέδοικε τὴν παρὰ τῶν πολλῶν ἀδοξίαν· μᾶλλον γὰρ φροντίζει τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ δέοντος, ἢ τῆς δόξης. Καὶ διὰ τοῦτο φανερόμισός ἐστι καὶ φανερόφιλος· καὶ πάντα δέ, ἃ λέγει καὶ πράττει, φανερώς καὶ λέγει καὶ πράττει, διὰ τὸ καταφρονεῖν ὡς εἰρήνη τῆς παρὰ τῶν πολλῶν δόξης. Διὰ τοῦτο καὶ παρήρησιαστικός ἐστι, καὶ αἰεὶ ἀληθεύει· εἰ μὴ που εἰρωνεύοιτο πρὸς τοὺς πολλούς, καὶ τὰ μικρὰ λέγοι περὶ ἑαυτοῦ, διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι παρὰ φαύλων ἀνθρώπων τιμᾶσθαι. Συζῆσι δὲ καὶ συνδιᾶγει οὐ τῷ τυχόντι, ἀλλὰ τῷ φίλῳ· τὸ γὰρ τῷ μὴ φίλῳ συνεῖναι, καὶ τραπέζης καὶ στέγης κοινωνεῖν, οὐ μεγαλόψυχον, ἀλλὰ δουλικόν καὶ κολακικόν· ταπεινοὶ γὰρ οἱ κολακῆς, καὶ τὸ ἀνάχαλιν οἱ ταπεινοὶ πάντες κολακῆς εἰσιν. Ἔτι δέ, οὐδὲ θαυμαστικός τις ὁ μεγαλόψυχος ἐστι, τὰ τυχόντα ὑπερβαυμάζων· οὐδὲν γὰρ αὐτὸς νομίζει μέγα. Ἄλλ' οὐδὲ μνησίκακος· μικρὰν γὰρ καὶ τὴν παρὰ τῶν ἐχθρῶν βλάβην ἠγεῖται, καὶ μηδὲν αὐτῷ δυναμένην λυμῆσθαι, ἰδιὰ τὸ μέγεθος τῆς ἀρετῆς, ἄλλως τε καὶ τὸ ἀπομνημονεύειν, καὶ παρεληλυθότων ποιεῖσθαι λόγον, καὶ ταῦτα καὶ κακῶν, μικροψύχου τίνος ἐστι· τὸ δὲ παρορᾶν, μεγαλοψύχου. Ὅς γὰρ ὢν εὐπέπονθεν, οὐδαμῶς ἀξιοῖ μνησθῆναι, ὡς ἐν τοῖς ἀνωτέρω λέλεκται, διὰ τὸ μὴ μέγα εἶναι καὶ ἀξίον αὐτοῦ τὸ εὐπάσχειν, πολλῶν μᾶλλον ὢν κακῶς πέπονθε παρὰ τινῶν οὐ μνησθήσεται. Ἔτι δὲ οὐδὲ πράξεις τινὰς ἢ ἄλλων ἀνθρώπων ἀνέχεται καταλέγειν, ἢ ἑαυτοῦ· οὔτε γὰρ τῶν ἐπαίνων αὐτῷ μέλει τῶν ἑαυτοῦ, οὔτε τῶν ἄλλων. Οὐδὲ πάλιν σπουδὴν ἔχει, ἵνα οἱ ἄλλοι ψέγωνται· οὐ τοίνυν οὔτε ἐπαινετικός ἐστιν, οὔτε κακολόγος· οὐδὲ τοὺς ἐχθρούς διασφύρει, εἰ μὴ πῶ παρόντας· τὸ γὰρ ἀπόντας λαιδορεῖσθαι, οὐ μεγαλόψυχον. Περὶ δὲ ἀναγκαίων ἢ μικρῶν οὐ σφόδρα ἰκετεύει, ἢ δλοφύρεται, ἐάν τις ἐπειθῆ· ὁ γὰρ μηδὲν μέγα ἠγούμενος, μηδὲ σπουδάζων περὶ οὐδὲν τῶν ἀνθρωπίνων, πῶς δύναται οὕτως ἀγεννώξεσθαι; Ἄει δὲ τὸ καλὸν τοῦ κέρους προτιμῶν

se præstet : propterea quod ejusmodi homines honestiores et moderatiores esse solent. Præterea eos qui dignitate excellunt superare et difficile est et amplum, ideoque magnanimum decet : at mediocres superare, tum proclive, tum nihil negotii est : et inter illos gloriari generosi hominis esse videtur, inter humiles autem et infimos ridiculum atque ineptum putatur : non secus ac si quis inter infirmos aut morbo vel senio confectos corporis robur ostentaret. Porro neque honores ambire ac petere volet magnanimus : (nam et hoc leve est :) neque unquam ad ea accedet in quibus alii principem locum obtinent, ne primas partes merito secundæ deferrantur. Verum neque promptus et alacer ad actiones suscipiendas, sed cessator potius et cunctator est. Semper enim magnis actionibus intentus est, cum magnarum rerum causa, tum earum a quibus magnus honor expectatur : hæc autem raro eveniunt : ideoque pauca illa quidem agit, sed magna et illustria. Quos vero vel amicos sibi vel inimicos putat, palam aut diligit aut odit : certo enim scit, recte se facere utrumque, ideoque nec male audire metuit a plebe : quia magis veritatem et rectum quam opinionem respicit. Quocirca apertas inimicitias gerit et aperte amat : sed et quidquid aut dicit aut agit, palam dicit et agit, propterea quod, ut diximus, vulgarem opinionem negligit. Quare liberio rem sermonem amat, semperque vera dicit : nisi forte apud plebejos homines dissimulatione utitur, parumque sibi tribuit, quia ab infimis hominibus honorari non cupit. Neque cum quovis vivit aut versatur, sed cum amico tantum : nam commercium habere cum eo qui non sit amicus, unaque mensa et eodem tecto frui, non magnanimum est, sed servile et adulatorium : quippe humiles sunt adultores, et contra, omnes qui humiles sunt, adultores sunt. Sed neque tam facile admiratur magnanimus, ut res vulgares cum stupore contempletur : nihil enim ipse magnum existimat. At ne injuriarum quidem memòr est : quia etiamsi aliquid ab inimicis damnum patitur, minus tamen id putat, quam quod sibi nocere possit, ob virtutis magnitudinem, ac præsertim ut memorem esse, præteritorumque maxime malorum meminisse humilis et demissi hominis est, ita negligere illa magnanimi. Nam qui ne beneficiorum quidem, quibus affectus est, meminisse ullo modo dignatur, sicut supra diximus, quia leve neque se dignum esse, affici beneficiis censet, multo magis malorum, quæ ab aliquo acceperit, memoriam deponet. Præterea nec aliorum hominum actiones recensere sustinebit, nec suas : quia nec alienas laudes curat nec suas. Rursus neque operam dat, ut alii vituperentur, et idcirco neque laudator est neque maledicus ; sed nec inimicos sugillat nisi præsentibus : nam absentes contumeliis vexare, non est magnanimi. In rebus necessariis aut exiguis, si qua eorum eget, neque cuiquam supplicat, neque lamentatur : quomodo enim is qui nihil magnum existimat, neque ad ullam rerum humanarum studium curamque confert,

βελτίω νομίζει τὰ καλὰ καὶ ἀκαρπα τῶν καρπίμων καὶ ὠφελίμων, ἂν μὴ καλὰ ᾖσιν. Ὅμοίως ἐπὶ τε κτημάτων, καὶ δένδρων, καὶ οἰκετῶν· οὐ γὰρ χρηματιστὰς ἀλλὰ τοὺς καλοὺς καὶ ἀγαθοὺς κτήσεται τῶν οἰκετῶν. Καὶ κίνησις δὲ τοῦ μεγαλόψυχου βραδεία δοκεῖ εἶναι, καὶ ἡ φωνὴ βραεῖα, καὶ λέξις στάσιμος· οὐ γὰρ δυνατόν σπεύδειν τὸν περὶ ὀλίγων φροντίζοντα· (ὀλίγα γὰρ αὐτῷ ἀ θαυμαζοῦσιν οἱ πολλοί·) οὐδὲ σύντονον εἶναι τὸν οὐδὲν μέγα οἰόμενον· σπεύδουσι γὰρ καὶ ὀξύφωνοι οἱ περὶ τι σφόδρα ἐπτοημένοι, καὶ πολλὰν αὐτοῦ ποιούμενοι φροντίδα. Ὁ μὲν οὖν μεγαλόψυχος τοιοῦτος.

Ὁ δὲ ἄλλοειπὸν, μικρόψυχος, ὁ δὲ υπερβάλλων, χαῦνος· οὐκ εἰσὶ δὲ οὐδὲ οὗτοι κακοί· οὐ γὰρ κακοποιοὶ εἰσιν, ἀλλὰ μόνον ἡμαρτημένοι, καθ' ὅσον τοῦ δέοντος ἐκπίπτουσι καὶ τοῦ μέσου.

Ὁ μὲν γὰρ μικρόψυχος, ἄξιος ὢν ἀγαθῶν, ἀγνοεῖ ἑαυτὸν, καὶ ἀποστερεῖ ἑαυτὸν ὧν ἐστὶν ἄξιος. Καὶ τοῦτο τὸ μέρος κακὸς ἐστὶν ἑαυτῷ, μὴ εὖ ποιῶν ἑαυτὸν, διὰ τὸ ἀγνοεῖν τὰ αὐτῷ προσήκοντα· εἰ γὰρ ᾗδει, ὠρέγετο ἂν, ἀγαθῶν ὄντων· ὁ τοιοῦτος δὲ ἡλίθιος μὲν οὐκ ἂν λέγοιτο, ἀλλὰ μᾶλλον ναθρός. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο τὸ μέρος ὁ μικρόψυχος ἑαυτὸν βλάπτει, ἀλλὰ καὶ ἕτερον τρόπον· καὶ γὰρ διὰ τὸ ἀγνοεῖν ἑαυτὸν καὶ χεῖρον γίνεται τοὺς τρόπους· τῶν γὰρ ἀγαθῶν καὶ γενναίων πράξεων καὶ τῶν καλῶν ἐπιτηδευμάτων ἀφίσταται, ὡς ἀνάξιος ὢν αὐτῶν· ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν ἀπέχεται, νομίζων ὑπὲρ τὴν ἄξιαν αὐτοῦ ταῦτα εἶναι.

Ὁ δὲ χαῦνος, καὶ ἡλίθιος, καὶ ἑαυτὸν ἀγνοεῖν τοῖς ὑπὲρ τὴν ἄξιαν ἐπιχειρεῖ. Ἄρετῃ μὲν οὐκ ἔχων κοσμεῖσθαι, κοσμοῦμενος δὲ ἐσθῆτι καὶ στήματι καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς τοιοῦτοις· καὶ σεμνός τις εἶναι διὰ τούτων νομίζων, εὐτυχίς τις ἐθέλει δοκεῖν καὶ πειρᾶται φανερὰ ποιεῖν αἰεὶ τὰ εὐτυχήματα ἑαυτοῦ, καὶ περὶ αὐτῶν αἰεὶ λέγει, ὡς διὰ τούτων τιμηθησόμενος.

Ἐπισημνότερον δὲ ἀντικειμένων τῇ μεγαλοψυχίᾳ, τῆς τε μικροψυχίας καὶ τῆς χαυνότητος, ἡ μικροψυχία μᾶλλον ἀντικεῖται, ὅτι μᾶλλον γίνεται, καὶ χεῖρόν ἐστι κακόν· τοῦ γὰρ ἔχοντος τὸ ἦθος χεῖρον ποιεῖ καὶ τὴν ἀρετὴν ἐλαττοῖ, καθὼς εἴρηται ἡ δὲ χαυνότης φαῦλον μὲν ἐστὶ δι' ἑαυτὴν, τὸν δὲ ἔχοντα οὐ ποιεῖ κατὰ τὰ ἄλλα φαυλότερον· οὐδὲν γὰρ ἀγαθόν, ὧν ἔχει, ὁ χαῦνος ἀπόλλυσι διὰ τὴν χαυνότητα, ἀλλὰ μᾶλλον ἐνίοτε διὰ τοῦτο καὶ καλοῖς καὶ ἀγαθοῖς ἔργοις ἐπιχειρεῖ, ἄξιον ἑαυτὸν ἡγούμενος τῶν τοιοῦτων. Ἔτι δὲ ἡ μὲν χαυνότης οὐκ αἰεὶ αὖξει· ἀπὸ γὰρ τῆς πείρας ὁ χαῦνος ἐπιγνώμων ἑαυτοῦ γίνεται· ἦν γὰρ ζητεῖ τιμὴν οὐ λαμβάνων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀναγκάζεται σωφρονεῖν. Καὶ διὰ τοῦτο ἡ χαυνότης εὐαπάλλακτόν ἐστι, καὶ οὐ δύναται παραμένειν· ἡ δὲ μικροψυχία αἰεὶ προ-

tam abjecto animo esse possit? Semper autem id quod honestum est lucro anteponens meliora statuit honesta et infructuosa fructuositas et utilibus, si inhonesta sint. Eadem etiam opum, arborum et servorum ratio est· neque enim lucripetas, sed honestos et bonos servos sibi comparabit. Sed et motus hominis magnanimi tardus videtur esse, et vox gravis, et dictio sedata: neque enim fieri potest, ut festinet, qui pauca curat: (nam quæ vulgus admiratur, ille levia ac tenuia judicat:) neque ut magnopere contendat qui nihil magnum esse credit: quippe festinant et volubiliter loquuntur, qui vehementer admirantur aliquid, ac studiose diligenterque curant. Talis ergo est magnanimus.

Qui autem modum deserit, is humili imbecilloque animo dicitur; qui excedit, elatus ac superbus; quamvis nec isti mali sint; nihil enim maleficii in quemquam admittunt, sed tantum errant, quatenus videlicet ab officio atque a mediocritate discedunt.

Nam qui humili imbecilloque animo est, quum sit bonis dignus, ipse se non novit, ac propterea bonis quæ meretur se privat. Atque idcirco sibi ipsi malevolus est, quia bene sibi non facit, quod ignoret, quæ sibi debeantur: nimirum si novisset, expeteret quoque, quum bona sint: neque tamen stolidus recte dicitur ejusmodi homo, sed potius piger et segnis. Neque vero hoc tantum modo nocet sibi is qui humili imbecilloque animo est, sed etiam alio: etenim quoniam se ipse ignorat, mores quoque ejus magis magisque labuntur: a rectis enim et honestis actionibus bonisque institutis desistit, tanquam indignus sit illis, quemadmodum et ab externis bonis se abstinet, ea supra dignitatem suam esse ratus.

At vero superbus et stolidus et qui se ipsum ignorat, ea aggreditur, quæ dignitatem suam excedunt. Qui quum virtute ornari non possit, veste contra et habitu et consimilibus aliis se exornat, quumque iis decorus sibi videatur, fortunati speciem præbere vult, suasque res secundas semper in hominum notitiam perferre conatur, ac de iis loquitur perpetuo, quasi ex his honorem consecuturus.

Quum autem utraque animi magnitudini et humilitas et superbia adversetur, humilitas magis adversatur quam superbia, tum quia est crebrior, tum quia majus est malum: ejus enim quem tenet, et mores corrumpit, et virtutem, ut dictum est, minuit: superbia autem per se quidem mala est, eum vero quem tenet, deteriorem in reliquis non efficit: nullum enim bonum, quod possidet superbus, superbia corrumpitur, sed potius interdum præclara idcirco et honesta operæ aggreditur, quia se digna iis existimat. Porro non semper crescit superbia: experientia enim sui cognitionem consequitur superbus: quum enim plerumque non afficitur eo quem petit honore, modeste se gerere cogitur. Quare superbia facile deponitur, neque potest permanere: at humilitas semper procedit. Nam natura, ut dictum est, depra-

* Ὁ δὲ ἄλλοειπὸν μικρόψυχος, ὁ δ' υπερβάλλων χαῦνος καὶ. — ** (*) μὲν γὰρ μικροψυχος, ἄξιος ὢν ἀγαθῶν, καὶ.
*** Οἱ δὲ χαῦνοι ἡλίθιοι, καὶ ἑαυτοὺς ἀγνοοῦντες καὶ. — **** Ἀντικεῖται δὲ τῇ μεγαλοψυχίᾳ καὶ.

χωρεῖ. Τοῦ γὰρ ἤθους, ὡς περ εἴρηται, χεῖρον διατεθέντος, καὶ τὸ φρόνημα ἐλάττωται· τοῦ φρονήματος δὲ ἐλάττωθέντος, καὶ ὁ τρόπος γίνεται χεῖρον, καὶ τὸ φρόνημα διὰ τοῦτον· καὶ οὕτως ἡ μικροψυχία αἰεὶ προχωρεῖ. Καὶ ἀπὸ τῆς πείρας δὲ ὁ μικρόψυχος οὐ γίνεται βελτίων· οἷς γὰρ ἔργοις ἐπιχειρεῖ, βραδίως ταῦτα περαίνων (μικρὰ γὰρ καὶ τῆς οὐνάμεως ἐλάττω) τὴν ἰδίαν ἀρετὴν ὡς περ ἀγνοεῖ. Καὶ τιμὴν δὲ ζητῶν ἐλάττω τῆς ἀξίας οὐδένα λυπεῖ, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ ἐξελεγχόμενος θεραπεύεται, καθάπερ ὁ χαῦνος. Διὰ ταῦτα τοίνυν ἡ μικροψυχία¹ χεῖρόν ἐστι κακὸν τῆς χαυνότητος καὶ δυσπαλλακτότερον· ὅθεν μᾶλλον ἀντίκειται τῇ μεγαλοψυχίᾳ.

(Seripsi : *) οὐχ ὑπερβάλλει] cod. οὐχ ὑπερβάλλει. —^b κόσμος τις] cod. κόσμος τις. —^c ἔχουσι] cod. ἔχουσιν. —^d προσῆκεν] i. e. προσήκει. Recte enim Thomas Magister p. 751 : τὸ δὲ προσῆκεν, ἀντὶ τοῦ προσήκει λαμβανόμενον, ἀπτικόν ἐστιν. —^e παρ' Ὀμήρῳ] Eustratius : Thetis enim, ut apud Homerum est, quum maximis beneficiis Iovem affecisset, eumque a conjuratione aliorum deorum liberasset, id quod filius ejus declarat his versibus : ἐλθούσ' Οὐλυμπόνδε Δία λίσαι, εἴ ποτε δῆ τι κτλ. (Iliad. I, 394-406) non id quidem ipsa explicat apud Iovem, quum ab eo petit, ut filio suo honorem et gloriam afferat, sed tantum latenter significat : Ζεῦ πάτερ, εἴ ποτε δῆ σε μετ' ἀθανάτοισιν ὄνησα κτλ. Iliad. I, 503-510. —^f οἱ Λάκωνες] Eustratius : « Lacedæmonii, ut refert Callisthenes in primo historiæ græcæ libro, quum Thebani in Laconicam hostili exercitu invasissent, ad Athenienses auxilii petendi causa profecti, beneficiorum, quibus Athenienses affecerant, nullam prorsus fecere mentionem, sed quæ ipsi ab illis acceperant magnifice commemorarunt, ut ea potissimum ratione generosum Atheniensium animum ad ferendam sibi opem possent inducere. » Xenophon tamen Hist. græc. lib. VI cap. 5, 33 collata in Athenienses beneficia Spartanos enumerasse scribit. —^g ἄλλως τε] cod. ἄλλωστε. —^h πρωτεύουσιν] cod. προτεύουσιν. —ⁱ λυμῆνασθαι] cod. λυμήνασθαι. —^k ἄλλως τε] cod. ἄλλωστε. —^l μικροψυχία] cod. μικροψυχία. —)

Κεφ. 5'.

Περὶ τῆς ἐν φιλοτιμίᾳ μεσότητος.

* Ἡ μὲν οὖν μεγαλοψυχία περὶ τιμὴν μεγάλην ἐστὶ, καθὼς εἴρηται. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλη τις ἀρετὴ περὶ τὴν τιμὴν, ἥ τις λόγῳ ἕξει πρὸς τὴν μεγαλοψυχίαν, ὅν ἡ

* Cap. 4. Ἔοικε δὲ καὶ περὶ ταύτην εἶναι ἀρετὴ τις κτλ.

vata ejus etiam de se opinio decrescit : opinione autem decrescente mores quoque in pejorem partem mutantur, et propter eos opinio : atque ita humilitas semper procedit. Sed nec experientia is qui humili imbecilloque animo est, resipiscit : nam quum ea quæ aggreditur opera facile perficiat (parva enim sunt viribusque ejus minora) virtutem suam quasi ignorat. Sed et honorem quum petat minorem quam quo dignus est, neminem offendit, ideoque ne repulsa quidem quam a populo tulit ad frugem compellitur, ut superbus. Ob has igitur causas humilitas pejus malum est quam superbia minusque sanabile : unde etiam magis animi magnitudini adversatur.

Cap. VI.

De mediocritate quæ in honorum cupidine consistit

In magno ergo honore, sicut dictum est, animi altitudo cernitur. Sed et alia virtus in honore occupata est, quæ eandem rationem ad animi excelsitatem habet.

ἐλευθεριότης πρὸς τὴν μεγαλοπρέπειαν· ὡς γὰρ ἡ μεγαλοπρέπεια διαφέρει τῆς ἐλευθεριότητος τῷ μεγάλῳ, περὶ τὰ χρήματα καὶ αὐτῆς οὐσῆς, οὕτως ἡ μεγαλοφυγία τῆς τοιαύτης ἀρετῆς διαφέρει, τῷ περὶ μεγάλα εἶναι τιμᾶς, αὐτῆς περὶ τὰς μικρὰς οὐσῆς.

* Ὡσπερ γὰρ ἐν λήψει καὶ δόσει χρημάτων μεσότης ἐστὶ, καὶ ὑπερβολή, καὶ ἔλλειψις, οὕτω καὶ ἐν τῇ ὀρέξει τῆς τιμῆς ἐν λαβεῖν μεσότητα, καὶ ὑπερβολήν, καὶ ἔλλειψιν. Ἔστι γὰρ δυνατόν ἐφίεσθαι τιμῆς πλεόν ἢ δεῖ, καὶ ἕλαττον τοῦ δέοντος, καὶ πάλιν κατὰ τὸ δέον, καὶ ὡς ὁ ὀρθὸς ἀπαιτεῖ λόγος· ψέγομεν γὰρ καὶ ἐπαινοῦμεν πολλοὺς ἐπὶ τῇ τῆς τιμῆς ὀρέξει· ὅθεν ὀφείλον, ὅτι οἱ μὲν ὡς δεῖ ταύτης ἐφίενται, οἱ δὲ οὐχ ὡς δεῖ· τούτων δὲ οἱ μὲν ὑπερβάνουσι τὸ δέον, οἱ δὲ ἐλλείπουσι.

** Καὶ γὰρ ψέγομεν τὸν φιλότιμον ὡς πλεόν ἢ δεῖ τιμῆς ἐφίεμενον· ψέγομεν δὲ καὶ τὸν ἀφιλότιμον, ὡς μηδὲ ἐπὶ τοῖς καλοῖς ἐθέλοντα τιμᾶσθαι.

*** Ἐνίοτε δὲ καὶ τὸν φιλότιμον ἐπαινοῦμεν, ὡς ἀνδρῶν καὶ φιλόκαλον, τὸν δὲ ἀφιλότιμον ὡς μέτριον καὶ σώφρονα, ὡς καὶ ἐν τοῖς πρώτοις εἶπομεν· γίνεται γὰρ τοῦτο διὰ τὸ εὐοικεῖν τὰ ἄκρα τῇ μεσότητι, καὶ διὰ τὴν μεσότητα ἀνώουον εἶναι, καὶ διὰ τοῦτο ὀνομάζεσθαι ἀπὸ τῶν ἄκρων. Καὶ οὐδὲν κοιλύει τὴν μεσότητα φιλοτιμίαν ὀνομάζεσθαι ἢ ἀφιλοτιμίαν. Ὁ γὰρ φιλότιμος καὶ ὁ φιλοχρήματος πολλαχῶς δύναται λέγεσθαι· ἐπεὶ καὶ τὸ φιλεῖν κατὰ πολλοὺς τρόπους δύναται εἶναι· ἐστὶ γὰρ καὶ ὑπὲρ τὸ δέον φιλεῖν τι, καὶ παρὰ τὸ δέον, καὶ ὡς δεῖ· ὥστε καὶ τὸ ὄνομα οὕτως ἂν ἔχειν, καὶ λέγοιτο ἂν φιλοτιοῦτος εἰκότως καὶ ὡς δεῖ, καὶ ὁ μὴ ὡς δεῖ φιλοῦν· ὥστε ὅταν τινὰ φιλότιμον ὀνομάζοντες ἐπαινοῦμεν, νομίζομεν ὑπερβάλλειν μὲν ἐν τῇ τῆς τιμῆς ὀρέξει, ἀλλ' οὐ τὸ δέον, ἀλλὰ τοὺς πολλοὺς· ὅταν δὲ ψέγωμεν τὸν φιλότιμον, τὸν ὑπερβάλλοντα τὸ δέον φιλότιμον ὀνομάζομεν. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ ἀφιλοτιμοῦ ἔχει.

**** Ἔστι τοίνυν μεσότης ἐν τῇ μετρίᾳ τιμῆς ὀρέξει, εἰ καὶ ἀνώουός ἐστιν· ἐν οἷς γὰρ ἐστὶν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις, ἀνάγκη καὶ τὸ μέσον εἶναι· ὥστε ἐπεὶ ὀρέγονται τιμῆς καὶ πλεόν τοῦ δέοντος καὶ ἕλαττον, ἀνάγκη καὶ τὴν μέσην ὀρεῖν εἶναι τὴν κατὰ τὸ δέον γινομένην, ἥτις ἐπαινεῖται.

***** Καὶ ἔστιν ἀρετὴ ἀνώουός· φαίνεται δὲ πρὸς μὲν τὴν φιλοτιμίαν τὴν ἀκρότητα συγκρινομένην, ἀφιλοτιμία, πρὸς δὲ τὴν ἀφιλοτιμίαν, φιλοτιμία· πρὸς ἀμφοτέρας δὲ τὴν φιλοτιμίαν καὶ τὴν ἀφιλοτιμίαν συγκρινομένην, ἀμφοτέρα δοκεῖ, καθόσον ἀμφοτέρων μετέχει· ἔπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν γίνεται. Ἄει γὰρ ἡ μεσότης τῶν ἄκρων μετέχουσα τοῖς ὀνόμασιν αὐτῶν ὀνομάζεται· καθόσον καὶ φεῖται τὸ ἕτερον, πρὸς τὸ ἕτερον ἀποκλίνειν δοκεῖ· ἐπὶ ταύτης δὲ μάλλον, διότι ἀνώουός ἐστι.

quam liberalitas ad magnificentiam : quemadmodum enim magnitudine a liberalitate differt magnificentia, quum in pecuniis et ipsa versetur, sic ab illa virtute differt animi magnitudo, quod in magnis posita est honoribus, quum illa tantum in parvis sita sit.

Nimirum ut in accipiendis et dandis pecuniis locum habent mediocritas, nimium et parum : ita etiam in expetendo honore tum mediocritatem tenere, tum in id quod aut nimium aut parum est incidere possumus. Nam et magis quam oportet, et minus quam decet, et rursus decenter atque ut recta ratio postulat honorem expetere possumus : siquidem multos ob honoris cupiditatem aut laudamus aut reprehendimus : unde apparet, alios decenter alios non decenter eum expetere : ex quibus quidam officiorum fines paulo longius proferunt, alii officio desunt.

Ambitiosum enim in eo reprehendimus, quod magis quam oportet honorem expetat ; reprehendimus et honoris contentorem, quod ne in rebus honestis quidem honore affici velit.

Interdum vero et ambitiosum laudamus, ut virum fortem et honestatis studiosum, honoris autem contemptorem tanquam modestum ac temperantem, ut etiam supra diximus : hoc enim ideo fit, quod extrema ad mediocritatis similitudinem accedunt, et quod mediocritas nomine vacat, ideoque ab extremis denominatur. Neque quidquam obstat, quominus vel ambitio vel honoris contentus dicatur mediocritas. Multis enim modis dici potest aliquis honorem appetere aut pecuniam, quoniam omnino multis modis aliquid appetere dicimur. nam et plus minusve quam oportet, et quemadmodum oportet, aliquid appetere nobis licet ; quare et nomen hominis aliquid appetentis ita se habet, meritoque rei alicujus studiosus esse perhibetur tam qui decenter quam qui non decenter appetit : quomobrem quoties hominem laudibus efferentes ambitiosum appellamus, non magis quam oportet, sed magis quam vulgus honorem expetere eum putamus : quum vero hunc ipsum vituperamus, eum qui magis quam oportet, honorem expetit, hoc nomine afficimus. Similiter et in honoris contemptore se res habet. Consistit igitur mediocritas in moderata honoris cupiditate, quamvis nomine vacet, quibus enim in rebus nimium et parum est, in iis mediocritatem quoque esse necesse est : itaque quoniam vel magis quam oportet nonnulli honorem expetunt vel minus, necesse est moderatam quoque aliquam cupiditatem esse eamque officio convenientem, quæ laudatur.

Atque hæc virtus nomine caret : videtur autem, si cum ambitione comparetur, hoc est cum extremo honoris contentus, si cum honoris contemptu, ambitio : denique si cum utraque, id est, ambitione et honoris contentione, comparetur, utrumque extremum, quatenus utriusque particeps est : quod in aliis etiam virtutibus fit. Semper enim quum ad extrema accedit medium, nominibus quoque eorum appellatur : nimirum quatenus recedit ab altero, eatenus ad alterum inclinare videtur : in hac vero magis, quia caret nomine.

* Ὡσπερ δὲ καὶ ἐν λήψει καὶ δόσει χρημάτων κτλ. — ** Τὸν τε γὰρ φιλότιμον ψέγομεν κτλ. — *** Ἔστι δ' ὅτε τὸν φιλότιμον ἐπαινοῦμεν κτλ. — **** Ἀνώουός δ' οὐσῆς τῆς μεσότητος κτλ. — ***** Ἐπαινεῖται γοῦν ἢ ἐξὸς αὐτῆς κτλ.

* Διὰ τοῦτο δὲ οὐδὲ ἀντικεισθαί δοκοῦσι τὰ ἄκρα μέσῳ τινί, ἀλλὰ μᾶλλον ἀλλήλοισ· ἡ γὰρ ἀφιλοτιμία τῇ φιλοτιμίᾳ φαίνεται ἀντικεισθαί.

(Scripsi : ^a ἐπὶ τῇ τῆς] cod. ἐπὶ τῆς. — ^b ψέγωμεν] cod. ψέγομεν. —)

Κεφ. ζ'.

Περὶ πραότητος.

** Ἡ δὲ πραότης περὶ τὰς ὀργὰς ἐστὶ μεσότης· ἥς ἢ μὲν ὑπερβάλλουσα ἐξίς ὀργιλότητος καλεῖται· ἥ δὲ ἐλλείπουσα, ἀνώνυμος. Τὸ μὲν οὖν πάθος, περὶ δὲ ἡ πραότης, ὀργή ἐστὶ· τὰ δὲ κινουῦντα τὴν ὀργὴν πολλὰ καὶ διαφέροντα.

*** Ὁ μὲν οὖν ὡς δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ, καὶ ἐφ' οἷς δεῖ ὀργιζόμενος ἐπαινείται· ὅς δὲ ὁ πρῶός ἐστι. Δοκεῖ γὰρ πρῶος εἶναι ὁ ἀτάραχος καὶ μὴ ἀγόμενος ὑπὸ τοῦ πάθους, ἀλλ' αὐτὸς ἄγων τὸ πάθος, καθὼς ὁ ὀρθὸς προσταττέτι λόγος· δοκεῖ δὲ μᾶλλον πρὸς τὴν ἔλλειψιν ἀποκλίνειν, καθόσον οὐ τιμωρητικός ἐστίν, ἀλλὰ μᾶλλον συγγνωμονικός.

**** Ἡ δὲ ἔλλειψις κακίζεται, εἴτε ἀοργησία καλεῖται, εἴτε ὅ, τι δῆποτε· τὸ γὰρ ἐν οἷς δεόν μὴ ὀργίζεσθαι καὶ περιορᾶν προσηλακίζομενον, καὶ ἑαυτόν, καὶ τοὺς οἰκέτους, ἡλίθιον καὶ ἀνδραποδῶδες.

***** Ἡ δὲ ὑπερβολὴ κατὰ πάντα μὲν γίνεται· καὶ γὰρ ὅτε παρὰ τὸ δεόν καὶ τοῦ τόπου, καὶ τοῦ χρόνου, καὶ τοῦ πράγματός, καὶ τοῦ προσώπου, καὶ τῶν ἄλλων περιστάσεων ὀργίζεται τις, ὑπερβάλλει. Οὐ μὴν αἰεὶ ὁ ὑπερβάλλων καὶ πάντῃ ὑπερβάλλει· σχεδὸν δὲ καὶ ἀδύνατον τοῦτο· τὸ γὰρ κακόν, εἰ κατὰ μηδένα τρόπον ἀγαθὸν εἶη, οὐ δύναται συστήναι, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸ ἀπώλλυσι· καὶ ὀλοκλήρον ἢ, ἀφόρητον γίνεται.

Οἱ μὲν οὖν ὀργίλοι ταχέως μὲν ὀργίζονται, καὶ οἷς οὐ δεῖ παύονται δὲ ταχέως, ὃ καὶ βέλτιστον ἔχουσι· τοῦτο δὲ πάσχουσιν, ὅτι οὐ κατέχουσιν τὴν ὀργὴν, οὐδὲ κρύπτουσιν, ἀλλὰ ἐξάγονται καὶ ἀμύονται εὐθύς δι' ὧν ἔξεστιν· ἀμυνάμενοι δὲ ταχέως διὰ τὴν δεξυτέτητα παύονται εὐθύς τῆς ὀργῆς. Καθ' ὑπερβολὴν δὲ εἰσιν ὁσέεις οἱ ἀκρόχοιοι, καὶ πρὸς πᾶν ὀργίλοι, καὶ ἐπὶ παντί· ὅθεν καὶ τὸ ὄνομα ἔχουσιν ἀπὸ τοῦ ἀκρου παρηγμένον. Οἱ δὲ πικροί, καὶ δυσδιάλυτοι, καὶ πολὺν χρόνον ὀργίζονται· οὐ γὰρ εὐθύς φανεροῦσι τὸν θυμὸν, ἀλλὰ κατέχοντες κρύπτουσι· παύονται δὲ τοῦ θυμοῦ, ἐπειδὴν ἀνταποδώσει· κατὰ τοῖς λελυπηκόσιν. Ἡ γὰρ τιμωρία ἡδονὴν αὐτοῖς ἐμποιεῖ, καὶ διὰ τοῦτο τῆς λύπης ἀφίστησι· τούτου δὲ μὴ γινομένου, τὸ βάρος ἔχουσι, καὶ περιφέρουσι τὴν ὀργὴν. Διὰ γὰρ τὸ μὴ φανεροῦν τὴν ὀργὴν, οὐδὲ παραμυθίας παρὰ τῶν ἀνθρώπων τυγχάνουσιν, οὐδὲ παρακαλεῖ τις αὐτούς·

Quamobrem nec in medio alicui opposita, sed inter se potius pugnare videntur extrema : nam honoris contentus ambitioni videtur obstare.

Cap. VII.

De lenitate.

Lenitas autem mediocritas est quæ in ira versatur : ad quam quæ nimia est proclivitas, ea iracundia nominatur : at defectus nomen non habet. Perturbatio ergo, in qua lenitas cernitur, ira est : quæ autem eam movet, multa sunt et varia.

Atque is quidem qui, quemadmodum et quo tempore oportet, et de quibus oportet, irascitur, laudari solet : quem lenem ac mansuetum appellamus. Videtur enim lenis esse cupiditatum expertus, neque perturbatione incitari, sed ipse coercere cupiditatem, ut recta ratio præcipit : videtur enim potius ad defectum inclinare, quatenus non ad ulciscendum proclivis, sed potius ad ignoscendum propensus est.

Defectus autem, sive lenitudo nominatur, sive quocunque nomine afficitur, vituperari solet : ubi enim succedere oportet, non irasci aliorumque tum in se tum in suos contumelias perpeti ac negligere, stultum est et servile.

At abundantia in omnibus rebus cernitur : quoties enim non apte ad locum vel tempus, vel negotium, vel personam, vel alia eventa aliquis irascitur, modum excedit. Nec tamen semper qui modum excedit etiam in omni re nimius est : quod vix fieri potest : quia malum, nisi aliqua ex parte bonum sit, consistere non potest, sed suo vitio corrumpitur, et si integrum sit, intolerabile efficitur.

Atque iracundi quidem celeriter et quibus non oportet irascuntur : sed iidem irascendi finem cito faciunt, quod quidem in illis vel optimum est : atque hoc eis propterea accidit, quia iram non cohibent, neque comprimunt, sed efferuntur, et quo modo possunt, injuriam ulciscuntur : quod quum cito fecerunt, statim, quæ animi concitati celeritas est, irasci desinunt. Ultra modum autem vehementes sunt in iram præcipites et ad omnia atque omnibus de causis iracundia inflammantur : unde et nomen a præcipitio derivatum habent. At vero amari tum propemodum sunt implacabiles, tum diu in ira perseverant : neque enim statim vultu præferunt et effundunt, sed cohibent et comprimunt : quam tum demum missam faciunt, quum injuriæ auctores ultri fuerint. Nam vindicta voluptatem us affert, ideoque dolorem illum adimit : quod si assequi non possint, onus sustinent et quasi iram circumferunt. Quum enim iram in neminem evomant, neque solando neque

* Ἀντικεισθαί δὲ ἐνταῦθα κτλ. — ** Cap. 5. πραότης ὅ ἐστὶ μὲν μεσότης κτλ. — *** Ὁ μὲν οὖν ἐφ' οἷς δεῖ καὶ οἷς δεῖ ὀργιζόμενος κτλ. — **** Ἡ δ' ἐλλειψις, εἴτ' ἀοργησία κτλ. — ***** Ἡ δ' ὑπερβολὴ κατὰ πάντα κτλ. — ***** Οἱ μὲν οὖν ὀργίλοι : κτλ.

ἔθεν καὶ κατέχουσιν αὐτήν, μέχρις ἂν αὐτὴ ὑπ' ἑαυ-
τῆς διαλυθῇ, καὶ περῶν τοῦτο δὲ διὰ χρόνου γίνε-
ται. Οἱ τοιοῦτοι δὲ καὶ ἑαυτοῖς εἰσὶν ὀφθαλμοί, καὶ
τοῖς μάλιστα φίλοις. Οὗτοι δὲ καὶ χαλεποὶ καλοῦνται,
οἵτινες χαλεπαίνουσιν ἐπ' οἷς οὐ δεῖ, καὶ ὅτε μὴ δεῖ,
καὶ ὅσον οὐ δεῖ, καὶ πλείστον ὀργίζονται χρόνον, καὶ
οὐ δικαίαιτονται, εἰ μὴ ἀντιλυπήσουσι^β τοὺς λελυπη-
κότας. Οὗτοι δὲ καὶ συνοικῆσαι χαλεποὶ, καὶ βαρεῖς
τοῖς δημοδαίτοις. Ἡ μὲν οὖν μεσότης ἡ πρῶτος ἐ-
στίν, ὑπερβολὴ δὲ ἡ ὀργιλότης, ἔλλειψις δὲ ἀναισθησία
τις ἀνχαλοῖτο, καὶ ἠλιθιώτης, ἡ ὀργησία.

Ἄμφοτέρων δὲ ἀντικειμένων τῇ μεσότητι, μᾶλλον
ἀντίκειται ἡ ὀργιλότης, ἢ ἡ ὀργησία· χειρὸν γὰρ
κακὸν ἐστὶν ἡ ὀργιλότης τῆς ὀργησίας, ὅτι μᾶλλον
γίνεται· ἐλάχιστοι γὰρ οἱ ὀργηστοὶ καὶ οἱ συνοικῆ-
σαι ὁ μὲν ὀργηστὸς ἡδύς, ὁ δὲ ὀργίλος χαλεπός, καὶ
διὰ τοῦτο χειρὸν τὸ κακόν· τὸ γὰρ ἡμερον τῶν ἀνθρώ-
πων καὶ φιλάλληλον ἀναίρει. Ὅτι μὲν οὖν μεσότης
τις τὸ ἀγαθὸν καὶ ἡ ἀρετὴ, τὰ δὲ παρ' ἑκάτερα ὑπερ-
βολαὶ καὶ ἔλλειψις, κακὰ, δῆλον· καὶ εἴρηται ὅτι τὸ
ὡς δεῖ ὀργισθῆναι, καὶ ἐπ' οἷς δεῖ, καὶ ὅτε, τοῦτο ἐστὶ
καὶ μεσότης. Μέχρι δὲ τίνος^δ ὀργιζόμενοι, καὶ ἐπι-
τίσι^ε τὰ δέοντα ποιήσομεν, καὶ τίς ὁ δέων τῆς ὀργῆς
καιρός, καὶ ὁ τόπος, καὶ τὸ πρόσωπον, καὶ τὰ
ταυῦτα, οὐ δυνατόν ἐστι διορίσασθαι· τὰ γὰρ κατὰ
μέρος καὶ τὰ καθ' ἑκάστα ἀόριστα, καθὼς καὶ περὶ
τὰς ἀρχὰς εἴρηται· καὶ ἄλλοτε ἄλλα εἰσὶ τὰ προσή-
κοντα, καὶ οὐδὲν τούτων ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἔστηκε. Τοῦτο
δὲ μόνον δυνατόν εἰπεῖν, ὅτι ἡ μὲν μέση ἕξις ἐπαί-
νετή, αἱ δὲ ὑπερβολαὶ καὶ ἔλλειψις ἐπὶ παντός πά-
θους κακίζονται· καὶ αἱ μὲν μικρὸν ἀριστάμενοι τῶν
μέσου οὐ πάνυ γίνονται φανεραί, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ
πάνυ φέγονται, αἱ δὲ πλείστα, καὶ πλείστα δοκοῦσι,
καὶ σφόδρα κακίζονται· ἔθεν δῆλον, ὅτι τῆς μέσης
ἕξεως ἀνθεκτέον.

(Scripsi : ἂ ἀνταποδώσουσι] cum cod. insolent-
ter quidem, sed accommodata ad quædam re-
centiorum scriptorum exempla. Sic Theocritus
Idyll. XXVII vs. 21 δευμαίνω μὴ δὴ σε κακωτέρω
ἀνέρι δώσει, quam lectionem etiam Valckenarius
metur. Adde Joannis Evang. XVII, 2 ἴνα δώσει.
—^β ἑαυτοῖς εἰσιν.] cod. ἑαυτοῖς εἰσιν. —^γ ἀντιλυ-
πήσουσι] cod. ἀντιλυπήσουσιν. —^δ μέχρι δὲ τίνος]
cod. μέχρι δὲ τίνος. —^ε ἐπὶ τίσι] cod. ἐπὶ τισιν.
—^ζ ἄλλα εἰσὶ] cod. ἄλλα εἰσι. —)

Κεφ. η'.

Περὶ φιλίας, καὶ τῶν παρ' ἑκάτερα κακιῶν, δυσκολίας καὶ
κολακείας.

** Αἱ μὲν οὖν περὶ τὴν ὀργὴν ἕξεις εἴρηται. Εἰσὶ δὲ
καὶ ἄλλαι ἕξεις ἐν ταῖς τῶν ἀνθρώπων κοινωνίαις ταῖς

hortando quisquam mortalium juvare eos potest : qua-
propter eam cohibent, dum ipsa sua sponte solvatur et
concoquatur : hoc vero non fit nisi temporis progressu.
Quin etiam hoc hominum genus cum sibi ipsi, tum ami-
cissimis molestum est. Hi porro difficiles et sævi vocan-
tur, qui ob quas causas non debent, et quando non de-
bent et gravius quam debent, irascuntur, ac diutissime
succensent, neque unquam reconciliantur, nisi injuriarum
auctores ulti sint. Atque hi quidem difficiles sunt in con-
victores et graves contubernalibus. Mediocritas igitur
lenitas est, abundantia iracundia, defectus vero stupor
quidam, aut stoliditas possit vocari, aut lentitudo.

Quum autem utraque res mediocritati opposita sit,
magis tamen iracundia quam lentitudo ei opposita est,
siquidem pejus malum iracundia est, quam lentitudo,
quia sæpius locum habet : quippe paucissimi sunt illi
quos lentos dicimus : deinde quod homo lentus jucun-
dus comes, at iracundus difficilis esse solet, ideo pejus
malum est : quidquid enim in homine mansueti est aut
amoris mutui, tollit iracundia. Jam vero mediocritatem
quandam bonum esse et virtutem, quæ vero utrimque
sunt, abundantiam ac defectum, inala esse, manifestum
est : ac supra jam diximus, mediocritatem in hoc ver-
sari, ut quemadmodum oportet, et quas ob causas oportet,
et quando oportet, irascamur. Quam diu vero et
quibus de causis decenter irascendum sit, quæ item
justa sit iræ occasio, et locus, et persona, et alia eius
generis, definiri non potest : quippe particularia et sin-
gula indefinita sunt, ut etiam in principio diximus.
nimirum alia alio tempore apta sunt, nec quidquam ho-
rum fixum ac stabile est. Hoc tantum dicere possumus,
medium habitum laudabilem videri, sed abundantiam ac
defectum in omni perturbatione, id est nimium et pa-
rum, vituperari : quæ si non longe absunt a medio, non
valde oculos in se convertunt ideoque leviter reprehendun-
tur ; si longissime absunt, longissime etiam abesse
videntur, atque ideo acerrime increpantur : unde ap-
paret, medium habitum constanter servandum esse.

Cap. VIII.

De amicitia vitiiisque quæ cingunt eam, inrositate videlicet
et adulatione.

Atque eos quidem, qui in ira versantur, habitus jam
tractavimus. Sunt vero et alii habitus in hominum inter

* Τῆ πραότητι δὲ μᾶλλον τὴν ὑπερβολὴν ἀντιτίθεμεν κτλ. — ** Cap. 6. ἐν δὲ ταῖς ὀμιλίαις καὶ τῶ συζῆν κτλ.

πρὸς ἀλλήλους· αἴτινες ἐν λόγοις καὶ ἐν πράγμασι γίνονται· περὶ ταύτας τοῖνον τὰς κοινωνίας δυνατόν ἐπαινεῖσθαι τινα καὶ ψέγεσθαι. Ἐπει δὲ ἡ μὲν μεσότης ἐπαινετόν, ψεκτόν δὲ αἱ υπερβολαὶ καὶ ἐλλείψεις, φανερόν ἐστι ἐν ταῖς κοινωνίαις ταύταις υπερβολὴ καὶ ἐλλείψις ἐστὶ καὶ μεσότης· οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι παντάπασιν βούλονται εἶναι τοῖς ἐντυγχάνουσι, καὶ πάντα ἐπαινοῦσι, καὶ πᾶσιν ἀρέσκεισθαι βούλονται δοκεῖν, καὶ οὐδενὶ περὶ οὐδενὸς ἀντιλέγουσιν.

* Οἱ δὲ ἐκ διαμέτρου τούτοις ἔχουσι, καὶ πάντας λυποῦσι, καὶ πάντα ψέγουσι, καὶ οὐδὲν αὐτοῖς τῶν γινομένων ἀρέσκει, καὶ πᾶσι περὶ παντός ἀντιλέγουσιν.

** Οὗτοι δὲ ἄμφω κακίζονται. Ἐπαινεῖται δὲ ὁ κατὰ τὸ δέον ταῦτα ποιῶν· καὶ ἂ μὲν δεῖ ψέγων, ἂ δὲ δεῖ ἐπαινοῦν, καὶ ἀρεσκόμενος οἷς ἀρέσκεσθαι δεῖ. Καλεῖται τοῖνον ὁ μὲν πάντα ἐπαινοῦν ἀρεσκός τις^a καὶ κόλαξ· ὁ δὲ πᾶσιν ἐπιτιμῶν, δύσκολος· ὁ δὲ τὸ γινόμενον σώζων περὶ ἄμφω, φίλος ἂν καλοῖτο· εἶκοι γὰρ τὸ κατ' αὐτὸν φίλος· ὄνομα γὰρ ἴδιον τῆς τοιαύτης μεσότητος οὐκ ἐστίν, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ ὁμοίου καλεῖται. Ἡ γὰρ τοιαύτη ἕξις τὸ στέργειν προσλαβοῦσα, φιλία ἐστὶ· διαφέρει γὰρ τῆς φιλίας, ὅτι ἀνευ τῆς στοργῆς γίνεται. Οὐ γὰρ διὰ τὸ στέργειν ἡ ἐχθαίρειν ἀποδέχεται τὰ λεγόμενα καὶ πραττόμενα, ἡ ψέγει, ἀλλ' ἀπλῶς τοῦ ἀγαθοῦ ἕνεκα, καὶ ἐπὶ τοιαύτην ἔλαβεν ἕξιν· ὁμοίως γὰρ διακρίεται πρὸς τε τοὺς γνωρίμους καὶ τοὺς ἀγνωῖτας, καὶ πρὸς τοὺς συνήθεις καὶ ἀσυνήθεις κατὰ ταύτην τὴν ἕξιν. Ἐπαινεῖ γὰρ αἰεὶ καὶ ψέγει ἂ δεῖ, καὶ ὅσον δεῖ· πλὴν οὐχ ὁμοίως παντάπασιν, ἐν οἷς γὰρ δεῖ λυπεῖν οὐχ ὁμοίως λυπήσει τοὺς γνωρίμους, καὶ τοὺς ἀγνωῖτας, καὶ τοὺς συνήθεις καὶ ἀσυνήθεις· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῆς ἡδονῆς, οὐ γὰρ τὰ αὐτὰ ἀρμόζει· καὶ διὰ τοῦτο πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἀποβλέπων αἰεὶ καὶ τὸ συμφέρον, ὁ σπουδαῖος καὶ λύπην ποιήσει καὶ ἡδονὴν τοῖς ἐντυγχάνουσι.

*** Ἔστι γὰρ τοιαύτη ἕξις περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας τὰς ἐν ταῖς ὁμιλίαις γινόμενας. Καὶ ὅσαι μὲν ἡδοναὶ οὐ πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἀποβλέπουσι,^b ταύταις οὐ συνηθίσεται τοῖς ἐντυγχάνουσι, ἀλλὰ μᾶλλον ἡδομένοις δυσχερανεῖ· καὶ προαιρήσεται λυπηρὸς ὀφθῆναι μᾶλλον ἢ ἡδύς, τοῦ ἀγαθοῦ ἕνεκα· μάλιστα ἂν ἡ ἡδονὴ αἰσχύνῃ φέρῃ καὶ βλάβῃ τῷ ποιῶντι μεγάλην· τότε γὰρ αἰρήσεται μᾶλλον λυπήσασθαι, καὶ αἰσχῦναι μικρόν, καὶ τῆς μείζονος ἀπαλλάξασθαι λύπης καὶ αἰσχύνης, ἢ μικρόν εὐφράναντα διὰ τοῦ συνηθῆναι, τῇ μείζονι λύπῃ περιβαλεῖν. Οὐχ ὁμοίως δὲ ὁμιλήσει τοῖς ἐν ἀξιώμασι καὶ τοῖς τυχοῦσι, ἀλλ' ἐκάστω ἀποδώσει τὸ πρέπον, καὶ κατὰ τὰς ἄλλας δὲ διαφορὰς τῶν ἐντυγχανόντων καὶ αὐτὸς διαφέρειν τὴν ὁμιλίαν ποιήσει, καὶ ἐπαινεῖσι ὡς δεῖ ἕκαστον, καὶ ἐπιτιμήσει

se consortione et congressu, qui in sermonibus et factis cernuntur: in his ergo aut laudamus aut reprehendimus aliquem. Quum autem laudari mediocritas, abundantia vero ac defectus, sive nimium et parum, vituperari debeant, manifestum est, in hac etiam vitæ societate tum nimium esse tum parum, tum mediocritatem: alii enim iis quibuscum quotidie congregiuntur minime molesti esse volunt, atque idcirco omnia laudant omniumque sententias probare videri volunt, neque unquam ab aliis dissentiant.

Alii directe cum his pugnant, qui molesti sunt omnibus, omnia vituperant, neque quidquam eorum que fiunt approbantes de qualibet re cum omnibus contendunt.

Hi ambo utique vituperantur. Ac laudatur quidem qui decenter hæc facit, hoc est, qui vituperabilia vituperat et laudabilia laudat, iis denique, quibus astipulari debet, astipulatur. Atque is quidem qui omnia laudat blandus et adulator dicitur: qui vero cuncta reprehendit, morosus: qui denique ad rem quæ geritur iudicium accommodat, ita ut in utroque genere neque laudando neque reprehendendo peccet, amicus appelletur: videtur autem virtus ipsius amicitia esse: nam tali mediocritati nomen non est impositum, sed a simili denominatur. Quippe huiusmodi habitus, quum amandi affectum assumpserit, fit amicitia: eo enim differt ab amicitia, quod amoris affectu caret. Nec enim quia aut amat aut odit ea quæ dicuntur et fiunt, approbat aut improbat, sed simpliciter honesti causa, et quia tale sibi ingenium induit: nimirum eodem modo erga notos et ignotos se habet, erga familiares et alienos, quod ad hunc habitum attinet. Nam, quantum oportet, et laudabilia semper laudat et vituperabilia vituperat: sed non plane eodem modo, neque enim ubi fieri hoc necesse erit, molestia æque notos afficiet atque ignotos, item familiares et alienos: similiterque in voluptate erit, neque enim eadem conveniunt: ideoque honestatis semper et utilitatis ratione habita vir bonus eos, quibuscum vivit, vel molestia afficiet, vel delectabit.

Etenim talis habitus in voluptatibus ac molestiis versatur, quæ ex sermonibus et cælibus hominum capiuntur. Quare quæcunque voluptates ad honestatem non spectant, iis non fruetur cum hominibus quibus familiariter utitur, sed potius succensebit iis, si talibus rebus delectantur: et honestatis causa molestus quam jucundus videri malet: maxime si voluptas facientibus dedecori aut magno damno sit: tum enim malet parva aliquem molestia afficere aut ignominia, ut eum majori molestia et ignominia liberet, quam gaudio communiter percepto paulum exhilaratum majori postmodum molestia implicare. Non eodem autem modo conversabitur et loquetur cum viris dignitate aliqua præditis et cum plebe, sed suum cuique tribuet decorum, ac pro diversitate hominum forte fortuna oblatorum et ipse diver-

* Οἱ δὲ ἐξ ἐναντίας τούτοις κτλ. — ** Ὅτι μὲν οὖν αἱ εἰρημέναι ἕξεις κτλ. — *** Καθόλου μὲν οὖν εἰρημέται, ὅτι ὡς δεῖ ὁμιλήσει, κτλ.

ὁμοίως ἐφ' ἑᾶς δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ· τὸ μὲν συνηθύνειν μάλιστα ζητῶν, καὶ τοῦτο καὶ καθ' ἑαυτὸ αἰρούμενος, τὸ δὲ λυπεῖν ἐλάχιστα καὶ μετρίως, καὶ οὐ δι' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τοῦ συμφέροντος ἕνεκα. Καὶ γὰρ καὶ ὅτε λυπεῖ, ἕνεκά τινος μεγάλης ἡδονῆς, μετρίως λυπεῖ, τὸ φορτικὸν αἰεὶ εὐλαβοῦμενος. Ὁ μὲν οὖν περὶ τὰς ἐν ταῖς ὁμιλιαῖς ἡδονὰς καὶ λύπας μέσος τοιοῦτος· οὐκ ἰσόμεσται δὲ ἰδίῳ ὀνόματι, ἀλλὰ φίλος καλεῖται διὰ τὴν πρὸς τὴν φίλιαν ὁμοιότητα, καθὼς εἴρηται.

* Τῶν δὲ παρ' ἑκάτερα ὁ μὲν ὑπερβάλλον, εἰ μὲν οὐδενὸς ἕνεκα πάντα ἐπαινῶν καὶ πᾶσιν ἀρεσκοῦμενος τὸ ἡδὺς εἶναι μόνον ζητεῖ, ἀρεσκός καλεῖται· εἰ δὲ ἔπωσ ὠφέλειά τις αὐτῷ γένηται εἰς χρήματα, ἢ ὅσα διὰ χρημάτων, κολάζ.

** Ὁ δὲ ἐλλείπων, δύσκολος καὶ δύσερις, ὃς πᾶσι δυσχεραίνει, καὶ πᾶσιν ἐπιτιμᾷ.

*** Ὅτι δὲ καὶ ἐνταῦθα ἡ μεσότης ὅν εἴρηται τρόπον ἀνώμυμός ἐστιν, οὐ δοκεῖ μέσῳ τινὶ ἀντικεῖσθαι τὰ ἄκρα, ἀλλὰ ἀλλήλοις.

(Scripsi : * ἀρεσκός τις] cod. ἀρέσκός τις. — ὁ ἀποβλέπουσι, ταύταις] cod. ἀποβλέπουσιν, ταύτας.)

Κεφ. θ'.

Περὶ ἀληθείας καὶ τῶν παρ' ἑκάτερα κακίῶν.

**** Περὶ ταύτας δὲ τὰς πρὸς ἀνθρώπους ὁμιλίαις καὶ ἕτεροι γίνονται ἕξεις. Ἡ γὰρ πρὸς ἀλλήλους τῶν ἀνθρώπων ὁμιλία διπλῆ ἐστίν· ἢ γὰρ περὶ τῶν λόγων ἢ τῶν ἔργων τοῦ συντυγχάνοντος γίνεται, ἢ ἐκάστου περὶ τῶν ἑαυτοῦ· καὶ περὶ μὲν τὴν πρώτην αἰεὶ εἰρημνία γίνονται ἕξεις, περὶ δὲ τὴν δευτέραν ἄλλαι· ἢ γὰρ ψεύδεται τις περὶ ἑαυτοῦ λέγων καὶ τῶν ἰδίων ἔργων, ἢ ἀληθεύει· καὶ εἰ ψεύδεται, ἢ ἐλάττω λέγει τῶν ὄντων, ἢ μείζω· εἰ μὲν οὖν ἀληθεύει, καὶ οὔτε μείζω λέγει τῶν ὄντων, οὔτε ἐλάττω, ἢ τοιαύτη ἕξις ἀλήθεια καλεῖται, καὶ ὁ ἔχων ἀληθευτικός.

***** Εἰρωνεία δὲ καὶ ἀλαζονεία καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιοῦτων ἕκαστα ἐπιτηδεύονται μὲν παρ' ἐνίων καὶ τινὸς ἕνεκα ὄϊον, δόξης ἢ πλοῦτος ἢ ἄλλου τινὸς τῶν τοιοῦτων· εὐρίσκονται δὲ παρὰ τισι καὶ οὐδενὸς ἕνεκα. Καὶ τινες ἐλάττω περὶ ἑαυτῶν λέγουσιν ὅν εἶσιν ἀξιοί, καὶ αὐθις ἕτεροι μείζω· οὐχ ὅτι βούλονται οὕτω δοκεῖν, ἀλλ' ὅτι ἑαυτοὺς ἀγνοοῦσι, τοῦτο δὲ ἐλάχιστα συμβαίνει. Ὡς γὰρ ἐπιπολύ, εἴαν τις οὐδενὸς ἕνεκα λέγῃ ἢ πράττῃ, οἷός ἐστι, τοιαῦτα καὶ λέγει καὶ πράττει καὶ οὕτω ζῆ. Ἐπεὶ τοίνυν τὸ μὲν ψεύδους ψεκτόν ἐστι καθ' ἑαυτό, ἢ δὲ ἀλήθεια ἐπαινετόν, διὰ τοῦτο μεσότης μὲν κίνταῦθα * τὸ ἐπαινετόν, ἢ ἀλήθεια ὑπερβολὴ δὲ καὶ ἐλλείψις τὰ ψεκτά, τὰ ψεύδη ἐηλονότι. Ὡς ἢ μὲν ἀλαζονεία ὑπερβάλλει, ἢ

sum cum iis commercium et sermonem habebit, singulosque tum laudibus offeret quemadmodum oportet, tum simili ratione reprehendet in quibus oportet et quando oportet : qua in re communem delectationem maximo spectabit, eamque per se sequetur atque eliget. offensionem vero minime aut modice afferet, nec per se, sed utilitatis causa. Nam et quum molestia aliquem afficiet, magna alicuius voluptatis causa leviter offendet, omni semper arrogantia vitata. Talis igitur medius est, qui in vite socialis jucunditatibus et molestiis cernitur : qui quidem proprio nomine non appellatur, sed propter illam quæ ei cum amicitia est similitudinem, ut diximus, amicus vocatur.

Eorum vero qui utrinque sunt, is quidem qui modum excedit, si sine causa omnia laudans omnibusque astipulans solam jucunditatem consecatur, blandus dicitur : sin autem id facit, ut aliquam ex eo utilitatem capiat, quæ vel in pecunia vel in iis rebus quæ pecunia astimantur posita sit, adulator. Qui autem modum deserit, morosus ac litigiosus nominatur, qui omnibus offenditur et omnia reprehendit.

Quia vero et hic, quemadmodum dictum est, nomen non habet mediocritas, non videntur extrema medie cuidam opposita esse, sed inter se pugnare.

Cap. IX.

De veritate et quæ utrinque eam cingunt vitis.

In hac autem hominum societate etiam alii vertuntur habitus. Duplex enim hominum inter se consortionis ratio est : altera quæ ad ejus quocum versamur dicta factaque spectat, altera quæ ad suas cujusque res refertur : atque ad illam quidem duo superiores pertinet habitus, ad hanc alii : aut enim mentitur aliquis, qui de se suisque actionibus loquitur, aut verum dicit : quodsi mentitur, aut minora re ipsa dicit, aut majora : si ergo vera, hoc est, nec majora re ipsa nec minora dicit, talis habitus veritas vocatur, et qui eo præditus est verax appellatur.

Jam vero dissimulatio et arrogantia atque id genus alia a quibusdam ob aliquam rem, exempli gratia, gloriam aut opes aut quæ sunt reliqua hujusmodi, sumuntur : in aliis vero nulla prorsus de causa insunt. Alii ergo minora quam merentur de se prædicant, alii rursus majora : non quod ita velint videri, sed quia se ipsos ignorant, quod rarissime accidit.

Plerumque enim, qualis quisque est, si nullius rei gratia dicat aliquid aut faciat, talia quoque et loquitur et agit, atque ita vivit. Quum igitur mendacium per se reprehendendum sit, veritas autem laude digna, idcirco hic quoque res laudabilis judicatur mediocritas, quæ quidem veritas est : at nimium et parum vituperabilia sunt, nempe mendacia. Ex quibus arrogantia quidem modum excedit, dissimulatio autem modum dese-

* Τοῦ δὲ συνηθύνοντος κτλ. — ** Ὁ δὲ πᾶσι δυσχεραίνων κτλ. — *** Ἀντικεῖσθαι δὲ φαίνεται κτλ. — **** Cap. 7 ἐπεὶ τὰ αὐτὰ ὁ σκεδόν ἐστι καὶ ἡ τῆς ἀλαζονείας μεσότης κτλ. — ***** Δοκεῖ δὲ ὁ μὲν ἀλαζών κτλ.

δὲ εἰρωνεία ἐλλείπει. Ἐροῦμεν δὲ περὶ ἑκατέρου ἀκριθέστερον· πρότερον δὲ περὶ τοῦ μέσου ἔροῦμεν.

* Ἔστι τῶν ἀληθευτικῶν, οὐχ ὁ ἀληθεύων ἐν ταῖς συμφωνίαις καὶ ἄλλοις τοιοῦτοις, ὅσα εἰς δικαιοσύνην ἢ ἀδικίαν συντείνει· τοῦτο γὰρ ἄλλης ἐστὶν ἀρετῆς· ἀλλ' ὅστις ἀνευ ἀνάγκης, ἢ νομίμου, ἢ δικαίου, ἢ ἄλλου τινὸς πολιτικοῦ ἀγαθοῦ, καὶ ἐν λόγῳ καὶ ἐν βίῳ ἀληθεύει, διὰ μόνον τὸ ἔχειν ἐξὶν τῆς τοιαύτης ἀρετῆς, καὶ τοῦ ἀγαθοῦ ἕνεκα· καὶ τοιαῦτα περὶ ἑαυτοῦ λέγει καὶ τοιοῦτος τοῖς ἄλλοις ἐθέλει δοκεῖν, ὅς κατὰ ἀλήθειαν ἐστίν. Οὗτος δὲ καὶ ἐπιεικὴς ἂν εἴη. Οἱ γὰρ φιλαλήθεις καὶ ἐν οἷς οὐκ ἔστιν ἀνάγκη, πολλῶν μᾶλλον ἐν οἷς ἀληθεύειν ἀνάγκη διὰ τὸ πολιτικὸν ἀγαθόν· ὅς γὰρ εὐλαθεῖται τὸ ψεῦδος καθ' ἑαυτό, διότι κακόν, ὅταν καὶ αἰσχρὸν τὸ αὐτὸ γένηται, καὶ οὐ μόνον ἢ κακόν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις δοκῆ τοιοῦτον, πῶς οὐ φεύξεται πάσῃ δυνάμει; Ὁ μὲν οὖν ἀληθευτικὸς τοιοῦτος, καὶ ἔστιν ἐπαινετός, τὸ κακὸν καὶ αἰσχρὸν εὐλαβοῦμενος· ὅς εἰ δεήσει παρεκκλίνει τοῦ μέσου, πρὸς τὴν ἑλλειψιν, οὐ πρὸς τὴν ὑπερβολὴν νεύσει· τοῦτο γὰρ ἐμμελέστερον δοκεῖ θατέρου διὰ τὸ τὰς ὑπερβολὰς ἐπαχθεῖς εἶναι.

** Ὁ δὲ ἀλαζών, μεῖζω τῶν ὑπαρχόντων προσποιούμενος καὶ λόγοις καὶ ἔργοις. Οὗτος δὴ, εἰ μὲν οὐδενὸς ἕνεκα προσποιεῖται, φαῦλος μὲν ἔοικεν εἶναι· οὐ γὰρ ἂν ἔχαιρε τῷ ψεύδει· μάταιος δὲ φαίνεται μᾶλλον ἢ κακός· εἰ δὲ τινὸς ἕνεκα προσποιεῖται, εἰ μὲν δόξης ἢ τιμῆς, οὐ λίαν ψεκτός ὁ ἀλαζών· ὁ δὲ ἕνεκα ἀργυρίου, ἢ ὅσα εἰς ἀργύριον ἔρχεται, ἀσχημονέστερος.

*** Οὐ γὰρ ἐστὶν ἐν τῇ δυνάμει τοῦ ἀλαζόνος ἡ ἀλαζονεία· εἰ γὰρ οὕτως εἶχεν, οὐκ ἂν ἦν ψεκτόν· οὐ γὰρ ἂν ἦν τῶν ἔκουσιων καὶ ἐφ' ἡμῖν· ἀλλ' ἐν τῇ προαιρέσει ἐστί. Καὶ διὰ τοῦτο καὶ αἰσχρὸν ἐστὶ, καὶ ψέγεται· ἐξὶς γὰρ τίς ἐστὶν ἡ ἀλαζονεία· καὶ κατὰ τινα ἐξὶν ὁ ἀλαζών γίνεται, ὥσπερ καὶ ὁ ψεύστης, ὅς οὐ δόξης ἕνεκα ἢ χρημάτων προσποιεῖται, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ ψεύδους ἕνεκα μόνον.

**** Οἱ μὲν οὖν δόξης ἕνεκα ἀλαζονευόμενοι τοιαῦτα προσποιῶνται, ὅθεν ἔπαινος ἀκολουθεῖ ἢ εὐδαιμονισμός· οἱ δὲ κέρδους ἕνεκα ἀλαζονευόμενοι ἐκεῖνα προσποιῶνται, ὅσα τοὺς πέλας ὠφελούσιν· οἷον ἰατρικὴν ἢ μαντεῖαν. Προσποιῶνται γὰρ ἰατροὶ τινες εἶναι, ἢ μάντιες σοφοί, ἵνα δόξαντες ὠφέλιμοι εἶναι τοῖς κερχόμενοις παρακερδαίνωσι τὰ ἐκεῖνων. Τοιοῦτος μὲν οὖν ὁ ἀλαζών.

***** Εἰρωνὴ δὲ ἐστὶν ὁ τὰ ἐλάττω τῶν ὄντων προσποιούμενος. Οὗτος δὴ χαριέστερος τοῦ ἀλαζόνος δοκεῖ· οὐ γὰρ κέρδους ἕνεκα προσποιεῖται, ἀλλὰ φεύγων τὸ ὀγκηρὸν καὶ τὸ μέγα εἶναι δοκῶν. Ὁς μὲν οὖν εἰρωνευόμενος τὰ ἐνόξα ἀπαρνεῖται, ὥσπερ καὶ Σωκράτης ἐποίει,

rit. Sed accuratius de utraque re disputabimus : antea vero de mediocritate agemus.

Veracem igitur intelligimus, non eum qui in pactis et conventis alisque id genus, quæ ad justitiam aut injustitiam pertinent, verum dicit : hoc enim alius virtutis est ; sed qui sine necessitate, sine lege, nullo denique juris aut alio civili vinculo astrictus, tum in oratione tum in vita nunquam a veritate deflectit, idque propterea tantum, quod hujusmodi virtutis habitu præditus est, et honestatis causa : sed et talia de se prædicat, talisque videri vult aliis, qualis est revera. Hic autem etiam vir bonus fuerit. Nam qui ubi nihil necesse est veritatem amant, multo magis ubi bonum civitatis veritatis amorem postulat, tales sunt futuri : qui enim a mendacio per se, quia vitium est, abhorret, quomodo si accedat dedecus, neque tantum sit tale, sed aliis etiam videatur, non omni modo hoc vitabit ? Ac talis quidem est verax, qui quum vitium et dedecus fugiat merito laudatur : et ita quidem, ut si recedendum fuerit a mediocritate ad defectum quam ad id quod nimium est propensior futurus sit : hoc enim concinnius videtur altero, quia omne nimium grave et molestum est.

Arrogans vero, qui majora re ipsa simulare dictis et factis solet. Atque hic quidem, si nullius rei causa id faciat, improbus judicatur : alioqui non gauderet mendacio : et tamen vanus potius videtur, quam malus : quodsi rei alicujus causa arrogans simulet, si id rei gloriæ vel honoris causa faciat, non est valde vituperandus : at qui ob pecuniam aut alias res quæ pecunie locæ sunt, hoc faciat, turpior habetur.

Neque enim arrogantis vi ac potestate arrogantia nititur : nam si res ita se haberet, vituperanda non esset : propterea quod ad ea, quæ voluntaria atque in nostra potestate sita sunt, non pertineret : sed e consilio et vitæ instituto pendet. Quapropter et fœda est et vituperata ; est enim habitus quidam arrogantia, et ex habitu aliquid arrogans fit, haud secus atque mendax, qui nec gloriæ nec pecuniarum causa, sed solius mendacii gratia simulat.

Qui ergo gloriæ causa falsa de se prædicant, illi ea simulare solent, propter quæ aut laudari aut beati prædicari possint : qui vero lucri causa id faciunt, ea sibi attribuunt, quibus prodesse aliis queant : exempli gratia medicinam aut divinationem. Medicos enim aut hariolos peritos se esse simulant, ut postquam visi fuerint profuisse iis, qui ipsorum auxilio usi sint, illorum opes injuste lucrentur. Talis ergo est arrogans.

Dissimulator vero is est, qui re ipsa minora simulat. Hic profecto arrogante venustior videtur : neque enim lucri causa simulat, sed quia omne quod elatum magnumque videtur esse, vitare studet. Qui igitur dissimulatione utitur ita, ut gloriosa omnia de se negat,

* Οὐ γὰρ περὶ τοῦ ἐν ταῖς ὁμολογίαις ἀληθεύοντος λέγομεν κτλ. — ** Ὁ δὲ μεῖζω τῶν ὑπαρχόντων προσποιούμενος κτλ. — *** Οὐκ ἐν τῇ δυνάμει δὲ ἐστὶν ὁ ἀλαζών, κτλ. — **** Οἱ μὲν οὖν δόξης χάριν ἀλαζονευόμενοι κτλ. — ***** Ὁ δ' εἰρωνὴς ἐπὶ τὸ ἐλάττω κτλ.

χαρίεις τις εἶναι δοκεῖ· ὁ δὲ οὐ μόνον τὰ μεγάλα καὶ ἔνδοξα, ἀλλὰ καὶ τὰ μικρὰ ἀπαρνεῖται, καὶ ἂ δῆλός ἐστι δυνάμενος ταῦτα προσποιεῖται μὴ δύνασθαι, ὁ τοιοῦτος βυακοπανοῦργος λέγεται καὶ εὐκαταφρόνητός ἐστιν. Ἐνίοτε δὲ καὶ ἀλαζόν διὰ ταῦτα καλεῖται· οἷα ἐποίουν ἐν τοῖς ἱματίοις οἱ Λάκωνες· καὶ γὰρ καὶ ἡ ὑπερβολὴ καὶ ἡ λιανὴ ἔλλειψις ἀλαζονικόν. Οἱ δὲ μετρίως χρώμενοι τῇ εἰρωνείᾳ χαρίεντες φαίνονται, οἵτινες οὐ περὶ τὰ λιανὴν εὐτελεῖν καὶ σφόδρα φανερὰ εἰρωνεύονται. Οὕτω δὲ τῷ ἀληθευτικῷ τοῦ τε εἰρωνος καὶ τοῦ ἀλαζόνος ἀντικειμένου, μᾶλλον ἀντίκειται ὁ ἀλαζόν ἢ ὁ εἰρων· χεῖρον γὰρ ἡ ἀλαζονεία, ὡς φανερόν ἐστιν ἐκ τῶν εἰρημένων.

(Scripsi : ^a κἀναυθα] cod. κἀναυθα. — ^b τινός] cod. τίνος. —)

Κεφ. ι'.

Περὶ εὐτραπέλειας καὶ τῶν παρ' ἐκάτερα κακιῶν.

* Ἐπεὶ δὲ ἐστὶν ἀνεσίς τις καὶ ἀνάπαυσις ἐν τῷ βίῳ, καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ἀνεσίᾳ ἐστί τις διαγωγή μετὰ παιδιᾶς, δοκεῖ καὶ ἐν ταῦτα εἶναι τις δμιλία ἀγαθῆ καὶ ἐμμελής, καὶ λέγειν οἷα δεῖ καὶ ὡς δεῖ τὸν ἀναπαύσεως δεόμενον· ἐμοίως δὲ καὶ οἷα δεῖ ἀκούειν, καὶ ὡς δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ. Διαφέρει γὰρ τὸ τοιαῦτα λέγειν τοῦ τοιοῦτων ἀκούειν· ὅθεν δῆλον, ὅτι ἐστὶ καὶ ἐν ταύτῃ τῇ δμιλίᾳ καὶ ὑπερβολή, καὶ ἔλλειψις, καὶ μεσότης.

** Ἡ μὲν οὖν ὑπερβολὴ βωμολογία καλεῖται, καὶ οἱ ἔχοντες βωμολόχοι καὶ φορτικοί· οἱ τῷ γελῳίῳ ὑπερβάλλουσι, καὶ μᾶλλον ζητοῦσι τὸ γέλωτα ποιῆσαι, ἢ τὸ λέγειν εὐσχήμονα, καὶ μὴ λυπεῖν τὸν σκωπτόμενον.

*** Ἐλλειψὶς δὲ σκληρότης καὶ ἀγριότης, καὶ οἱ ἔχοντες ἀγριοὶ καὶ σκληροὶ· οἵτινες οὕτε αὐτοὶ γελῳῶν οὐδὲν λέγουσι, καὶ τοὺς λέγοντας δυσχεραίνουσι καὶ μισοῦσιν.

**** Ἡ δὲ μεσότης εὐτραπέλεια, καὶ οἱ ἔχοντες εὐτραπέλοι, οἷον εὐτροποὶ· καὶ γὰρ τοῦ ἤθους εἶναι δοκοῦσι ^a τοιαῦτα κινήσεις· οὗτοι δὲ εἰσιν οἱ παίζοντες ἐμμελῶς, καὶ ὡς δεῖ, καὶ ὅτε. Ὡσπερ γὰρ αἱ κινήσεις τὰ σώματα χαρακτηρίζουσιν, οἷον, πῦρ μὲν ἢ εἰς τὸ ἄνω κίνησις, καὶ πᾶν κοῦρον, βαρὺ δὲ ἢ εἰς τὸ μέσον, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως, οὕτω καὶ ἀπὸ τῶν ἔξω καὶ φαινομένων τοῦ ἀνθρώπου κινήσεων αἱ ἕξεις τῆς ψυχῆς φαίνονται καὶ τὰ ἤθη. Ἐπεὶ δὲ οἱ μὲν σκληροὶ ἐλάχιστα γίνονται, πλεῖστοι δὲ εἰσιν οἱ χαίροντες παιδιᾷ καὶ σκώμμασι, καὶ τὸ γελῳῶν ἀγαθὸν δοκεῖ μᾶλλον, ἢ τὸ σκυθρωπὸν· διὰ τοῦτο οἱ βωμολόχοι εὐτραπέλοι λέγονται, ὡς χαρίεντες καὶ ἡδέεις· ὅτι

quemadmodum et Socrates faciebat, elegans videtur ac venustus ; at qui non solum magna et gloriosa, sed etiam parva initiatur, et quæ aperte potest, supra vires suas esse simulat, is delicatus veterator appellatur et contemtu dignus est. Interdum vero tales homines propterea etiam arrogantes vocantur : qualiter in vestimentis olim Lacedæmonii faciebant : nam sibi aut nimium assumere aut parum tribuere de seque omnia detrahare, arrogantis est. Qui autem intra modum dissimulatione utuntur, eaque dissimulant quæ non admodum vilia neque in promptu sunt posita, ii politici homines videntur. Atque hoc modo quum et dissimulatio veraci opponatur et arrogans, magis tamen quam dissimulatio opponitur arrogans : pejus enim malum, ut apparet ex iis quæ diximus, est arrogantia.

Cap. X.

De urbanitate et quæ utrinque eam cingunt vitis.

Quum autem remissio quedam et quies in vita sit, et in hac ipsa remissione aliquod tempus cum ludo et joco ponatur, hic quoque videtur conversatio quedam honesta et concinna in eo versari, ut qui indiget quiete cum talia dicat, qualia et quemadmodum dici debent, tum etiam qualia, quemadmodum et quum audienda sunt, audiat. Est enim aliud talia dicere et talia audire : unde apparet, in hac quoque conversatione nimium esse et parum et mediocritatem.

Et nimium quidem, quod in ea re est, scurrilitas vocatur, quique sic peccant scurræ atque importuni habentur : qui risu movendo modum excedunt, magisque id student, ut risum moveant, quam ut honeste loquantur, neve eum quem cavillantur, dolore afficiant.

Contra quod in eo genere parum est, asperitas et rusticitas nominantur, quique sic peccant, asperi et rustilit dicuntur : qui neque ipsi quidquam joculariter proferunt, et jocantes aversantur atque oderunt.

At mediocritas urbanitas est, quique in eo genere excellunt, tanquam bene morati, urbani appellantur : norum enim tales videntur esse motus : hi autem sunt qui concinne et quemadmodum et quum oportet jocantur. Sicut enim motibus suis corpora distinguuntur, verbi causa, ignis et quidquid leve est motu sursum ascendente, grave contra motu mediani petente, eodemque modo in cæteris, ita etiam ex illis externis et conspicuis hominum motibus quis animorum habitus et quales mores sint, intelligitur. Quum vero rarissimi sint illi quos asperos diximus, plurimi contra quos joci delectant et festivitas, quumque melior scurrilis habitus videatur quam austeritas, fit ut scurræ quoque urbani vocentur, quia festivi et jucundi judicantur : plurimum

* Cap. 8. οὕτως δὲ καὶ ἀναπαύσεως ἐν τῷ βίῳ κτλ. — ** Οἱ μὲν οὖν τῷ γελῳίῳ ὑπερβάλλοντες κτλ. — *** Οἱ δὲ μὴ εὐτόιοι ἂν εἰπόντες κτλ. — **** Οἱ δὲ ἐμμελῶς παίζοντες εὐτραπέλοι κτλ.

δὲ οἱ βωμολόχοι τῶν εὐτραπέλων οὐ μικρῶ διαφέρουσι, καὶ ἐκ τῶν εἰρημένων δῆλον.

* Οὗτοι δὲ οἱ εὐτραπέλοι καὶ ἐπιδεξιοὶ εἰσι, καὶ εὐτραπέλια ἐπιδεξιοῦτος ἂν εἰκότως καλοῖτο· τοῦ ἐπιδεξίου γὰρ ἔστιν ἐκεῖνα καὶ λέγειν καὶ ἀκούειν, οἷα τῶ ἐπιεικῆ καὶ ἐλευθέρῳ ἀρμόττει. Ἔστι γὰρ τινα πρόποντα τῶ τοιοῦτω λέγειν ἐν παιδιᾷς μέρει καὶ ἀκούειν ἢ γὰρ τοῦ ἐλευθέρου παιδιὰ διαφέρει τῆς τοῦ ἀνδραποδώδους, καὶ ἡ τοῦ πεπαιδευμένου τῆς τοῦ ἀπαιδέουτου. Τοῦτο δὲ ἀπὸ τῶν κωμωδιῶν γίνεται δῆλον, τῶν τε παλαιῶν καὶ τῶν νέων· ἐν γὰρ ταῖς κωμωδίαις οἱ μὲν φαῦλους τινὰς καὶ ἀνδραποδώδεις ὑποκρινόμενοι γελῶσι καὶ ἡδέα ἠγοῦνται τὰ αἰσγρά· οἱ δὲ ἐλευθερίου τινὰς καὶ ἐπιδεξίους καὶ ἐπιεικῆς ὑποκρινόμενοι τὰ μεθ' ὑπονοίας· ταῦτα δὲ οὐ μικρῶ τινα διαφέρει ἀλλήλων πρὸς εὐσημοσύνην. Τίνα οὖν ἐροῦμεν εἶναι τὸν μέσον ἐν ταῖς παιδιᾷς; τὸν εὔ σκώπτοντα, καὶ ὅς δεῖ ἀνθρωπῶν ἐλεύθερον, ἢ τὸν μὴ λυπηρὸν τοῖς ἀκούουσιν, ἢ καὶ χαρίεντα καὶ ἡδύ; καὶ τοῦτο ὀρισμὸς ἔσται τοῦ ἐν ταῖς παιδιᾷς μέσου. Ἀλλὰ ἀόριστός τις οὗτος ο ὀρισμὸς εἶναι δοκεῖ· οὐ γὰρ τὸ αὐτὸ πάντες μισοῦσιν, οὐδὲ τοῖς αὐτοῖς χαίρουσιν· ἀλλὰ ἄλλοις ἄλλα δοκεῖ ἡδέα καὶ λυπηρά· καὶ οἷς ἕκαστος χαίρει, τοιαῦτα καὶ λέγει καὶ ποιεῖ ἐν ταῖς πρὸς ἄλλους ὁμιλίαις· καὶ ἂ σκώμματα ἀκούων ἀνέγεται, ταῦτα καὶ λέγει· οὐ γὰρ πάντα ἐρεῖ. Καὶ γὰρ καὶ οἱ νομοθέται ἐνια λοιδορεῖν κωλύουσι· λοιθόρημα δὲ τί ἐστι καὶ τὸ σκώμμα. Ὅτι τοίνυν ἀόριστά εἰσιν ἂ μισοῦμεν, καὶ οἷς χαίρομεν, διὰ τοῦτο χαλεπὸν ἔστιν ἀκριθῶς ὀρισασθαι τὸν ἐν ταῖς παιδιᾷς μέσον· ἀλλ' αὐτὸς ἐλευθέριος· καὶ χαρίεις οὕτως ἔξει, οἷον νόμος ἂν ἑαυτῶ. Τοιοῦτος μὲν οὖν ὁ μέσος, εἴτε εὐτραπέλος, εἴτε ἐπιδεξίος λέγεται.

** Ὁ δὲ βωμολόχος σφόδρα ἐρῶν τοῦ γελοίου, οὐδενὸς φείδεται τῶν γέλωτα ποιούντων οὔτε ἔργων οὔτε βημάτων, καὶ οὔτε ἑαυτοῦ οὔτε τῶν ἀκουόντων ἀπέχεται· ἀλλ' ἵνα μόνον κινήσῃ γέλωτα, καὶ ἑαυτὸν αἰσγύνει καὶ τοὺς ἀκούοντας, ἐκεῖνα λέγων καὶ πράττων, ὧν οὐδὲν οὔτε εἴποι ἂν οὔτε ποιήσειεν ὁ χαρίεις· ἐνια δὲ οὐδὲ ἀνάσχοιτο ἂν ἀκοῦσαι.

*** Ὁ δ' ἄγριος εἰς τὰς τοιαύτας ὁμιλίας ἀγρεῖος· οὔτε γὰρ αὐτὸς ἡδύς ἐστιν, καὶ τοὺς ἄλλους οὕτως ἔχοντας δυσχεραίνει· καὶ οὗτος δὲ κακίχεται διὰ τὸ ἀναγκαῖον εἶναι πρὸς τὸν ἀνθρώπινον βίον καὶ τὴν ἀνάπαυσιν καὶ τὴν παιδιάν.

**** Τρεῖς γὰρ εἰσι μεσότητες ἐν τῷ βίῳ περὶ τὰς πρὸς ἀλλήλους τῶν ἀνθρώπων ὁμιλίας· μία μὲν περὶ τὴν ἀλήθειαν, ἥτις ἐκαστὸν ἐκάτερα τὴν τε ἀλαζονείαν καὶ τὴν εἰρωνείαν ἔχει, δύο δὲ περὶ τὸ ἡδύ· ὧν ἡ μὲν ἔστιν ἡ λεγομένη φίλια, ἥτις ἐκαστὸν ἐκάτερα τὴν τε κολακείαν καὶ τὴν δυσκολίαν ἔχει, ἑτέρα δὲ ἡ εὐτραπέλια

lumen inter scurras et urbanos interesse, vel ex iis quae diximus perspicuum est.

Hi autem urbani sunt etiam dexteri, meritoque urbanitas possit dexteritas vocari: siquidem dexteri hominis est, ea et dicere et audire, quae viro bono ac libero conveniunt. Sunt enim quaedam, quae talem virum joco et dicere et audire deceat: nimirum ingenui hominis jocus a servili diversus est, itemque viri docti sales ab indocti facetiis differunt. Quod quidem ex comœdiis tum veteribus, tum recentioribus intelligitur: namque in comœdiis qui pravorum hominum servorumque personas sustinent, ridicula et jucunda putant quae obscœna sunt: at qui ingenui dexterique hominis et viri boni partes suscipiunt, potius figurata verba: inter haec autem ad elegantiam plurimum interest. Quem igitur dicemus in jocis medium quiddam tenere ac temperamentum servare? Utrum cum qui recte et ut homine ingenio dignum est cavillari solet, an qui audientibus non est molestus, an qui venustus potius et jucundus est? atque haec hominis in jocando medium quiddam tenentis definitio erit. Atqui incerta nec definita videtur esse haec definitio: neque enim omnes aut eadem oderunt, aut iisdem delectantur: sed alia aliis jucunda videntur aut molesta: quibus vero delectantur singuli, ea in congressionibus familiarium et dicunt et faciunt: porro quas cavillationes aliquis aequo animo audit, iis utetur quoque: neque enim omnia dicet. Nam etiam legum latores quaedam maledicti loco objicere nos velant: es: autem cavillatio quoddam maledicti genus. Quia igitur indefinita sunt, quae odimus et quibus delectamur, idcirco accurate definire eum qui in jocis medium quiddam tenet, difficile est, sed homo ingenuus ac venustus ita erit affectus, quasi ipse sibi lex sit. Talis igitur medium est, sive urbanus sive dexter appellatur.

At vero scurra, quum vehementer quae ridicula sunt amet, neque factis neque dictis abstinet, quibus risum moveat, ideoque nec sibi nec audientibus parcat: sed dummodo risum moveat, tum se ipsum, tum audientes ignominia afficit, ea dicendo et faciendo, quorum nihil homo politus neque dixerit neque fecerit: et quorum nonnulla ne audire quidem sustineat.

At rusticus et agrestis ad tales congressiones prorsus ineptus et inutilis est: neque enim ipse jucundus est, et alios tales aversatur: atque hic quidem reprehenditur, quod ad vitam humanam requies et jocus necessaria sunt.

Tres enim in humana vita mediocritates, ad consuetudinem qua homines inter se conjuncti sunt, spectantes: una quidem in veritate, quae utrinque arrogantiam et dissimulationem habet, duae vero in jucunditate sitae: quarum altera est, quae amicitia appellatur, atque adulationem utrinque et morositatem habet, al-

* Τῆ μέσῃ δ' ἔξει οἰκείον καὶ ἡ ἐπιδεξιοῦτος κτλ. — ** Ὁ δὲ βωμολόχος ἤττων ἐστὶ τοῦ γελοίου κτλ. — *** Ὁ δ' ἄγριος εἰς τὰς τοιαύτας ὁμιλίας κτλ. — **** Τρεῖς οὖν αἱ εἰρημέναι ἐν τῷ βίῳ μεσότητες κτλ.

καὶ ἐπιδειξιότης, ἥς παρ' ἑκάτερα ἡ βωμολοχία καὶ ἡ σκληρότης καὶ ἡ ἀγριότης ἐστίν· ἄμφω γὰρ ἡδονὴν τινα ποιῶσι τῷ βίῳ, ὃ τε ^b φίλος καὶ ὁ εὐτράπελος.
(Scripsi : ^a δοκοῦσι] cod. δοκοῦσιν. — ^b ὃ τε] cod. ὃ, τε. —)

Κεφ. ια'.

Περὶ αἰδῶς, ὅτι οὐκ ἐστὶν ἀρετὴ.

* Ἡ δὲ αἰδῶς οὐκ ἐστὶν ἀρετὴ· οὐ γὰρ ἐστὶν ἕξις, ἀλλὰ μᾶλλον πάθος· ὃ δὴλον ἀπὸ τοῦ ὀρισμοῦ· ὀρίζεται γὰρ φόβος ἀδοξίας. Συμβαίνει γὰρ τῷ αἰδουμένῳ παραπλήσιον τῷ περὶ τὰ δεινὰ φοβουμένῳ· ἐρυθραίνεται γὰρ, ὡσπερ ὠχρίᾳ ὁ φοβούμενος τὸν θάνατον· ἄμφω δὲ σωματικά πῶς φαίνονται εἶναι, ἥ τε αἰσχύνη καὶ ὁ φόβος τῶν δεινῶν· τὰ τοιαῦτα δὲ πάθη μᾶλλον δοκοῦσιν, οὐχ ἕξεις λέγονται. Τοῦτο δὲ τὸ πάθος οὐ πάση ἡλικίᾳ ἀρμόζει, ἀλλὰ τῇ νέᾳ μόνον· δεῖ γὰρ τοὺς νέους αἰδήμονας εἶναι διὰ τὸ πολλά ἁμαρτάνειν· πολλὰ γὰρ ἁμαρτάνουσιν οἱ νέοι, διὰ τὸ πάθει μᾶλλον ἄγεσθαι ἢ λόγῳ· συστελλόμενοι γὰρ ὑπὸ τῆς αἰδῶς ἀμείνους γίνονται. Διὰ τοῦτο τῶν μὲν νέων ὅσοι αἰδήμονες, ἐπαινετοί, πρεσβύτερον δὲ οὐδεὶς ἂν ἐπαινέσειεν, ὅτι αἰσχυντηλός· οὐ δεῖ γὰρ τὸν πρεσβύτερον ἐκεῖνα πράττειν ἐφ' οἷς αἰσχύνη ἐστίν· οὐ γὰρ ἐστὶν ἡ αἰσχύνη τοῦ ἐπιεικοῦς, εἴπερ ἐστὶν ἐπὶ τοῖς φαύλοις.

** Ἐπεὶ γὰρ τὰ μὲν εἰσι κατὰ ἀλήθειαν αἰσχρά, τὰ δὲ οὐκ εἰσὶ μὲν, δοκοῦσι δέ, ὁδὸν ἐστὶ φεύγειν ἀμφοτέρω τὸν ἐπιεικῆ· φεύγων δὲ τὰ αἰσχρά οὐδέποτε αἰσχυνθήσεται.

*** Τὸ γὰρ οἶσθαι αὐτὸ τοῦτο ἐπιεικοῦς εἶναι τὸ αἰσχύνεσθαι, εἰ πράξειε τι τῶν αἰσχρῶν, καὶ τὸν οὕτως ἔχοντα ἐπιεικῆ νομίζειν, ἀτοπὸν· ἡ γὰρ αἰδῶς ἐπὶ τῶν ἔκουσίῳ αἰσχρῶν γίνεται· ὃ δὲ ἐπιεικῆς οὐδὲν αἰσχρὸν οὐδέποτε πράξειεν ἂν ἔκουσίως.

**** Φαίνεται δὲ μὴ εἶναι τὴν αἰδῶν ἀρετὴν τινα. ἀλλὰ μᾶλλον πάθος· οὐ γὰρ αἰεὶ ἐπαινετὸν ἐστίν, ὡς δὲ ἀπλῶς καὶ καθ' ἑαυτὸ ἐπιεικῆς ἂν λέγοιτο, ἀλλ' ἐξ ὑποθέσεως· οἷον, εἰ γένοιτο ἁμαρτεῖν τινα, ἐπιεικῆς ἐστὶν αἰδεῖσθαι· οὐχ οὕτω δὲ ἔχουσιν αἱ ἀρεταί· ἕξεις γὰρ εἰσι διὰ πάντος ἐγκείμεναι τῇ ψυχῇ.

***** Εἰ δὲ καὶ μεσότης τις εἶναι δοκεῖ καὶ ἔστι μεταξὺ τῆς τε καταπλήξεως καὶ τῆς ἀναίσχυντίας, καὶ ἐπαινεῖται μὲν ὁ αἰδήμων, καχιζονται δὲ ὅτε ἀναίσχυντοι περὶ τὰ αἰσχρά, καὶ οἱ πλέον τοῦ ὀντος αἰδήμονες, οἱ λεγόμενοι καταπλήγες, οὐδὲν μᾶλλον διὰ τοῦτο ἀρετὴ ἐστὶν ἡ αἰδῶς· ἡ μὲν γὰρ ἀρετὴ μεσότης, ἡ δὲ μεσότης οὐ πᾶσα ἀρετὴ· οὐ γὰρ ἀντιστρέφει.

vera urbanitas dexteritasque, quam utrinque scurrilitas asperitasque cingit, ac rusticitas : uterque enim voluptatem aliquam vitæ afferret, et amicus et urbanus.

Cap. XI.

Verecundiam virtutem non esse.

Verecundia autem non est virtus : nec enim habitus, sed potius perturbatio est, quod vel ex definitione patet : definitur enim, metus infantiæ. Quippe idem fere accidit verecundo, quod ei qui res formidolosas metuit : erubescit enim ille, sicut palleat qui mortem extimescit : quare utrumque quodammodo apparet ad corpus pertinere, tum verecundiam, tum periculorum metum : talia autem quum perturbationes potius videantur esse, non dicuntur habitus. Et hæc quidem perturbatio non omni ætati, sed adolescentiæ tantum convenit : nam qui hac ætate sunt, eos pudentes et verecundos esse oportet propterea quod multa peccant : nimirum multa peccant adolescentes, quia perturbatione magis incitantur, quam rationi obtemperant : quare quoties verecundia reprimuntur, meliores evadunt. Quæ quum ita sint, verecundos laudamus adolescentulos ; at nemo senem ideo laudaverit, quod pudibundus sit : neque enim ea agere oportet senem, in quibus erubescere debet : nam nec viri boni est pudor, siquidem ex rebus malis nascitur.

Quum autem alia revera sint turpia, alia non sint, sed videantur tantum, utraque viro bono fugienda sunt : turpia vero fugiendo nunquam erubescet.

Et enim existimare, hoc ipsum viri boni esse, ut pudore afficiatur, si quid turpiter fecerit, atque eum qui se animatus sit, virum bonum judicare, absurdum est : eorum enim quæ sponte nostra flagitiose facimus, nos pudet : at vir bonus nullum unquam flagitium sponte admittet.

Unde apparet non virtutem, sed perturbationem potius esse verecundiam : nec enim semper laudanda, nec simpliciter aut per se res proba dicenda est, sed sub conditione tantum : verbi causa, ubi acciderit, ut aliquis per errorem labatur, pudore affici decet : atqui non ita se virtutes habent : illæ enim sunt habitus animo semper inherentes.

Quamvis autem aliqua videatur esse, et sit revera, inter consternationem atque impudentiam mediocritas, laudeturque verecundus, sicut contra qui in rebus turpibus impudens et qui nimis verecundi sunt, quos consternatos dicunt, reprehendi solent, nihilo magis propterea virtus est verecundia : quippe virtus est mediocritas, mediocritas vero non omnis est virtus ; neque enim hæc recipiuntur.

* Περὶ δὲ αἰδῶς ὡς τινος ἀρετῆς οὐ προσήκει λέγειν κτλ. — ** Εἰ δ' ἐστὶ τὰ μὲν κατ' ἀλήθειαν αἰσχρά, τὰ δὲ κατὰ ζῆσαν κτλ. — *** Τὸ δὲ οὕτως ἔχειν κτλ. — **** Εἴη δ' ἂν ἡ αἰδῶς κτλ. — ***** Εἰ δὲ ἡ ἀναίσχυντία φαῦλον, κτλ.

* Οὐκ ἔστι δὲ οὐδὲ ἡ ἐγκράτεια ἀρετή, ἀλλὰ τις
 μικτή· δευθίσεται δὲ περὶ αὐτῆς ἐν τοῖς ὑστέρον.
 Νῦν δὲ περὶ δικαιοσύνης εἴπωμεν.
 (Scripsi : ^a αἰδῶ] cod. αἰδῶ. —)

Jam vero ne continentia quidem virtus est, sed ali-
 quid ex ea admixtum habet : de qua posterius agemus.
 Nunc vero de justitia dicamus.

* Οὐκ ἔστι δὲ οὐδὲ ἡ ἐγκράτεια κτλ.

ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ ΤΟΥ ΡΟΔΙΟΥ

ΗΘΙΚΩΝ ΤΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ

ΠΑΡΑΦΡΑΣΕΩΣ

BIBLION HEMITON.

Κεφ. α'.

Περὶ δικαιοσύνης.

* Ἦδη δὲ σκεπτόμενον περὶ δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας, περὶ ποίας πράξεις εὐρίσκονται, καὶ ποία μεσότης ἐστὶν ἡ δικαιοσύνη, καὶ τὸ δίκαιον τίνων μέσον, καὶ τίνα τὰ παρ' ἑκάτερα τοῦ δικαίου.

** Σκεψόμεθα δὲ κατὰ τὴν αὐτὴν μέθοδον μεθ' ἧς καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν ἐσκεψάμεθα.

*** Ὁρῶμεν δὲ πάντας δικαιοσύνην ὀνομάζοντας ἔξιν τινὰ, ἣν ἔχοντες πρακτικοὶ τῶν δικαίων ἐσμέν, καὶ δικαιοπραγοῦμεν, καὶ βουλόμεθα τὰ δίκαια. Τὸν δὲ αὐτὸν τρόπον καὶ περὶ τῆς ἀδικίας· ἀδικίαν γὰρ ὀνομάζουσι, καθ' ἣν ἀδικοῦμεν, καὶ τὰ ἀδίκῃ βουλόμεθα. Ταύτας δὲ τὰς κοινὰς περὶ δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας δόξας ὑποθώμεθα· καὶ ἔστω δικαιοσύνη καὶ ἀδικία ὡς ἐν τύπῳ, ἕξιν ἀπ' ἧς βουλόμεθα τὰ δίκαια, καὶ ἕξιν ἀπ' ἧς οὐ βουλόμεθα. Δεῖ γὰρ προσκεῖσθαι αἰετὰς ἀρετὰς ταῖς ἠθικαῖς τὸ βούλεσθαι· καὶ ἀδύνατον ἄλλως αὐτὰς ὀρίσασθαι· διὰ τὸ βούλεσθαι γὰρ σωφρονεῖν καὶ δικαιοπραγεῖν ὁ δίκαιος καὶ ὁ σώφρων γίνεται. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἐπιστημῶν καὶ δυνάμεων τὸ δύνασθαι μὲν ἀναγκαῖον, τὸ βούλεσθαι δὲ οὐκ ἀναγκαῖον· εἰ γὰρ τις δύναται ὑγιάζειν, ἀρκοῖη ἂν τοῦτο αὐτῷ· ἡ γὰρ ἔξιν τῆς ἰατρικῆς οὐδὲν κωλύει τὸ μὴ βούλεσθαι· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. Ἐπὶ δὲ τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν ἀνάπαλιν ἔχει. Τὸ μὲν γὰρ δύνασθαι δίκαια πράττειν, δυνατόν ἐστι καὶ τῷ ἀδίκῳ πολλὰ· τὸ δὲ βούλεσθαι μόνον ἐστὶ τοῦ δικαίου. Ὅθεν δίκαιός ἐστι καὶ ὁ μὴ δυνάμενος μὲν πράττειν τὰ δίκαια, βουλόμενος δὲ καὶ ἔξιν ἔχων δικαιοσύνης· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ὁ ἀδίκος ἔχει. Ἐτι δὲ πᾶσα δύναμις καὶ ἐπιστήμη τῶν ἐναντίων ἐστὶ· μὴ γὰρ ἐπιστήμη δυνατόν τὰ ἐναντία εἰδέναι· μία γὰρ γνῶσις ἐστὶ τοῦ ὑγιεινοῦ καὶ νοσώδους ἢ ἰατρικῆς, καὶ μὴ γνῶσις ἐστὶ τὰ ἐναντία γίνονται, μία δὲ ἕξιν οὐκ ἐστὶ τῶν ἐναντίων πρακτικῆς· οὐ γὰρ ἀπὸ τῆς δικαιοσύνης τὰ ἀδίκῃ πράττομεν καὶ δίκαια, ὥσπερ οὐδὲ αἱ νοσώδεις κινήσεις ταῖς ὑγιειναῖς αἰ αὐταῖς γινώσκονται μέντοι αἱ ἐναντία ἕξιν ἀπὸ τῶν ἐναντίων. Εἰ γὰρ τις γινώσκει τὴν εὐεξίαν εἶναι πυκνότητα σαρκός, εἴσεται τὴν

ANDRONICI RHODII

ETHICORUM NICOMACHEORUM

PARAPHRASIS

LIBER QUINTUS.

Cap. I.

De justitia.

Jam vero de justitia et injustitia videndum est, tum ejusmodi in actionibus versentur, tum cujusmodi mediocritas justitia, et jus quarum rerum medium sit, quæ denique utrinque illud cingant.

In his autem rebus exquirendis eandem viam rationemque teneamus, quam in superiori de reliquis virtutibus disputatione secuti sumus.

Videmus igitur omnes justitiam ejusmodi quendam habitum vocare, quo præditi homines ad ea quæ justa sunt agenda inclinamus, quoque ea et agimus et volumus. Eodemque modo et de injustitia judicant: ita enim nominant habitum, quo res injustas et agimus et volumus. Quare communes has de utraque opinioniones principio ponamus: sitque justitia et injustitia, ut pingui Minerva dicam, ejusmodi habitus, quo justa tum volumus, tum nolumus. Semper enim ad morales virtutes voluntas accedat oportet: neque aliter definiri possunt: nimirum quia temperans vult esse aliquis justeque agere, idcirco temperans etiam est et justus. Quippe in scientiis et facultatibus posse res necessaria est, velle non item: nam si quis possit sanare, hoc ei succederit: nec enim medicinæ habitum impedit, quod aliquis nolit: similiter vero etiam in reliquis. In virtutibus autem moralibus contra se res habet. Nam facultatem juste agendi sæpe injusto quoque esse apparet: at voluntas solius est justæ. Unde is etiam qui juste vult agere, habitumque habet justitiæ, licet non possit, justus tamen est: similiterque et injustus se habet. Adde quod omnis facultas ac scientia contrariorum est: unius enim scientiæ ope contraria nosse possumus: quia una cognitio sanitatis et morbi medicina est, eademque facultate fiunt contraria: unus vero habitus non efficit contraria: nimirum per justitiam non agimus justa et injusta, neque motus ægri corporis iidem sunt qui bene constituti: ex contrariis vero contrarii cognoscuntur habitus. Si quis enim norit bonam corporis habitudinem carnis soliditatem esse, malam sciet carnis esse raritatem. Cognoscuntur vero habitus etiam ex iis quæ habentur: habitus videlicet, exempli causa, sanitas est: id autem, quod habetur, sa-

* Lib V, cap. 1. περὶ δὲ δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας κτλ. — ** Ἦ δὲ σκέψις ἡμῖν ἔστω κτλ. — *** Ὁρῶμεν δὲ πάντας κτλ.

καχεξίαν εἶναι μανότητα σαρκός. Γινώσκονται δὲ αἱ ἐξῆς καὶ ἀπὸ τῶν ἐκτῶν· ἕξι μὲν γὰρ, φέρε εἰπεῖν, ἡ ὑγίεια· ἐκτὸν δὲ τὸ ὑγιεινόν, ὃ πρὸς ὑγίειαν φέρει· εἰ γὰρ γινώσκομεν ὑγιεινὸν εἶναι τὸ ποιητικὸν πυκνότητος ἐν σαρκί, γινώσκομεν εὐεξίαν εἶναι τὴν ἐν σαρκὶ πυκνότητα. Ἀκολουθεῖ δὲ καὶ αὐτὸ τῆς ἐξῆς ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον· καὶ γὰρ ἐὰν πλεοναχῶς λέγεται ἢ ἡ ἐτέρα τῶν ἐναντιῶν ἐξῆς, καὶ ἡ ἐτέρα πλεοναχῶς λέγεται ὄϊον, εἰ ἢ σωφροσύνη πολυσήμαντόν ἐστιν, καὶ ἢ ἀκολασία πολυσήμαντόν ἐστί· καὶ εἰ ἢ δικαιοσύνη, ἡμιονυμός ἐστι καὶ ἐπὶ πλείονος λέγεται, καὶ ἢ ἀδικία τοῦτον ἐξῆς τὸν τρόπον. Ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον δὲ εἴρηται, ὅτι καὶ ἐστὶν ἐν αἷς τῶν ἐξῆς τὸ τοιοῦτον οὐ συμβαίνει· οἶον, τὸ φιλεῖν τῷ μισεῖν ἐναντίον ἐστίν· ἀλλὰ τὸ μὲν φιλεῖν οὐ γὰρ ἀπλοῦν ἐστὶ, σημαίνει γὰρ τὸ τε ἀγαπᾶν καὶ τὸ τοῖς χεῖλαισι ἀσπάζεσθαι· τὸ δὲ μισεῖν ἐν μόνον σημαίνει, τὴν ἔχθραν. Τοιοῦτο δὲ ἐλάχιστα συμβαίνει· μάλιστα δὲ καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολλὸν τὸ πλεοναχῶς λέγεσθαι τὴν ἐξῆς, τῆς ἐναντίας πλεοναχῶς λεγομένης. Ἐπεὶ τοίνυν καὶ ἡ δικαιοσύνη πλεοναχῶς λεγομένη ἐστὶ, καὶ ἡ ἀδικία τῶν πλεοναχῶς λεγομένων ἂν εἴη. Δοκεῖ δὲ ἐν τῇ σημαίνει τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν ἀδικίαν, διὰ τὸ τὰ σημαίνοντα μὴ σφόδρα διαφέρειν ἀλλήλων· τότε γὰρ ἡ ἡμιονυμία καὶ τὸ πολυσήμαντον γίνεται ὄϊα, ὅτε τὰ σημαίνοντα πράγματα πολλὴν ἔχουσι πρὸς ἀλλήλα τὴν διαφοράν· οἶον, κλεῖς λέγεται ἢ τε ὑπὸ τὸν αὐχένα τοῦ ζῴου, καὶ ἢ τὰς θύρας κλειόμεν· ἐνταῦθα γὰρ διὰ τὸ πολλὴν εἶναι τῶν πραγμάτων τὴν διαφοράν, φανερά ἐστὶν ἡ ἡμιονυμία καὶ τὸ πολυσήμαντον. Ἐπεὶ τοίνυν πολλὰ ἢ δικαιοσύνη λέγεται καὶ ἡ ἀδικία, εἰλήφθω ποσαχῶς λέγεται ὁ ἀδικός· ἐντεῦθεν γὰρ ληψόμεθα καὶ τὰ σημαίνοντα τῆς δικαιοσύνης.

* Λέγεται τοίνυν ἀδικός, ὃ τε παράνομος, καὶ ὃ πλεονέκτης, καὶ ὃ ἄνισος· ὥστε καὶ δίκαιος ἂν εἴη ὃ τὸ νόμιμος καὶ ὃ ἴσος· καὶ δίκαιον μὲν τὸ νόμιμον καὶ τὸ ἴσον, ἀδικον δὲ τὸ παράνομον καὶ τὸ ἄνισον.

** Ἐπεὶ δὲ καὶ πλεονέκτης ἐστὶν ὁ ἀδικός, ἡ δὲ πλεονεξία περὶ τί ἐστὶν ἀγαθόν, εἴη ἂν καὶ αὐτὸς περὶ τὴν πλεονεξίαν ἀγαθόν. Ἀγαθόν δὲ ζητεῖ οὐ τὸ αὐτῷ ἀγαθόν, καὶ ἅπερ ἂν αὐτὸν ἀμείνω ποιήσειεν· οὐ γὰρ ζητεῖ τῶν ἄλλων σωφρονέστερος εἶναι, οὐδὲ τῶν ἱατρῶν ἱατρικώτερος, οὐδὲ τῶν ἐλευθερίων ἐλευθεριώτερος, οὐδὲ ἄλλο οὐδὲν τῶν ἀγαθῶν, ὅσα αὐτὰ τε ἀπλῶς καὶ καθ' ἑαυτὰ εἰσὶν ἀγαθὰ, καὶ αὐτὸν ἀγαθὸν ποιεῖ· ἀλλὰ περὶ ἐκεῖνα τῶν ἀγαθῶν ζητεῖ τοὺς ἄλλους ὑπερνικᾶν, ὅσα ἀπλῶς καὶ καθ' αὐτὰ εἰσὶν ἀγαθὰ, αὐτὸν δὲ οὐ ποιεῖ ἑαυτοῦ βελτίονα, ἀλλὰ καὶ χεῖρου πολλᾶκις ὄϊον, χρήματα καὶ δυναστείαν καὶ σώματος εὐεξίαν· ταῦτα γὰρ ὕλη κακίας τῷ φαύλῳ γίνεται χείρονος· καὶ τὰ ἄλλα, ὅσα περὶ εὐτυχίαν ἢ ἀτυγίαν ἐστίν, ἅπερ οἱ πλείστοι τῶν ἀνθρώπων ἑαυτοῖς εὐχονται καὶ διώ-

lubre, quod quidem ad sanitatem prodest : si enim non verimus salubre esse, id quod soliditatem efficit in carne, scimus quoque, bonam corporis habitudinem esse carnis soliditatem. Sequitur autem et hoc plerumque habitus . nam si pluribus modis alter contrariorum habituum dicatur, etiam pluribus modis alter dicitur : verbi causa, si temperantia multa significat, intemperantia quoque multa significabit : ac si justitia ambiguum vocabulum est et de pluribus usurpatur, eodem modo et injustitia se habebit. Plerumque autem diximus, quia nonnullis in habitibus tale quid non inest : verbi causa, amplexari et odisse inter se sunt contraria : atqui amplexari non est simplex, siquidem duo significat, tum amare, tum commissis aliquem labris osculari : at vero odisse unum tantum significat, scilicet odium. Verum tale quid rarissime evenit : sæpissime vero ac plerumque contra, ut quum pluribus modis alter habitus dicatur, multimodis quoque contrarius significetur. Quoniam igitur multis modis justitia dicitur, injustitiam quoque pluribus modis significari consentaneum est. Videtur autem unum aliquid designare justitiam et injustitiam, propterea quod significata non multum inter se differant : quia tum demum nominis communitas et diversæ apparent significationes, quum res significatæ multum inter se differunt : exempli gratia *clavis* apud Græcos uno et communi nomine appellatur simul eā pars corporis quæ cervicibus animalium subest, latine *jugulum*, simul id instrumentum quo ostia claudimus : hic enim, quia res multum inter se differunt, manifesta est nominis communitas et significationis diversitas. Quum ergo pluribus qua justitia, qua injustitia dicatur modis, statutum sit, quot modis dicatur injustus : hinc enim etiam justitiæ significationes mutuabimur.

Injustus ergo appellatur et violator legum, et qui plus quam par est sibi vindicat, et iniquus : quamobrem justus fuerit tum qui legi obtemperat, tum homo æquus : justum autem erit simul legitimum, simul æquum, injustum contra legibus repugnans et iniquum.

Quando igitur injustus plus quam oportet sibi vindicat, hæc autem injusta vindicatio in bono aliquo cernitur, sequitur ipsum quoque boni alicujus justo majorem partem sibi vindicare. Bonum vero non desiderat, quod sibi bonum sit, et quo ipse melior possit evadere : neque enim cæteris temperantior esse, aut medicina medicos, aut liberalitate liberales vincere studet, aut ullum aliud consequi ejus bonorum generis, quæ et simpliciter et per se bona sunt ipsumque bonum possunt efficere : sed cæteros iis bonis longe superare tentat, quæ simpliciter quidem et per se bona sunt, sed tantum abest ut ipsum meliorem faciant, ut sæpe etiam deteriore reddant . quales sunt pecuniæ ac potentia bonaque corporis habitudo : hæc enim homini improbo majoris nequitiae fomenta sunt, ut et alia, quæ secundæ aut adversæ for-

* Δοκεῖ δὲ ὃ τε παράνομος ἀδικός εἶναι κτλ. — ** Ἐπεὶ δὲ καὶ πλεονέκτης ὁ ἀδικός κτλ.

κουσι. Δεῖ δὲ οὐχ οὕτω ποιεῖν, ἀλλ' εὐχεσθαι μὲν ταῦτα τὰ ἀπλῶς ἀγαθὰ, καὶ αὐτοὺς ἀγαθῶναι καὶ ὀφελῆσαι, καὶ μὴ χεῖρους ποιῆσαι. Διείσεως δὲ προσκειμένης, προκρίνειν οὐ τὰ ἀπλῶς ἀγαθὰ, ἀλλὰ τὰ αὐτοῖς ἀγαθὰ, καὶ ὅσα αὐτοὺς δυνήσεται βελτίους ποιεῖν. Ὁ δὲ ἀδίκος εὐχεσται μὲν αὐτῷ τὰ περὶ εὐτυχίαν ἀγαθὰ, καὶ ἐν τούτοις αἰεὶ ζητεῖ τὸ πλεόν ἔχειν· αἰρεῖται δὲ καὶ τὰ ἐλάττωνα τῶν περὶ δυστυχίαν κακῶν νομίζει γὰρ τὸ ἐλαττον κακὸν ἀγαθὸν εἶναι. Καὶ διότι ὁ πλεονέκτης αἰεὶ καὶ ἡ πλεονεξία περὶ τὸ ἀγαθὸν ἐστὶ, διὰ τοῦτο δοκεῖ πλεονέκτης εἶναι. Ἔστι δὲ ὁ ἀδικος ἄνισος· τοῦτο γὰρ περιεκτικὸν ὄνομα καὶ κοινὸν ἐστὶ πᾶσι τοῖς εἰδεσι τῆς ἀδικίας, ἡ ἀνισότης· καὶ γὰρ καὶ ὁ παράνομος ἄνισός τις ἐστὶ, καὶ ὁ πλεονέκτης.

* Ἐπεὶ δὲ ὁ παράνομος ἀδικός τις ἐστὶ, καὶ ὁ νόμιμος δίκαιος, φανερόν ἐστι πάντα τὰ νόμιμα δίκαιά πως ἐστὶ· τὰ γὰρ ὠρισμένα ὑπὸ τῆς νομοθετικῆς νόμιμά τέ ἐστὶ, καὶ δίκαια λέγονται· ἕκαστον γὰρ τῶν νομίμων καὶ δίκαιον εἶναι φαμεν· ὥστε περὶ ὅσα εἰσὶν οἱ νόμοι, περὶ ταῦτα καὶ τὴν δικαιοσύνην εἶναι συμβαίνει.

** Ἄλλ' οἱ νόμοι περὶ ἀπάντων ἀγορεύουσι, στοχαζόμενοι τοῦ συμφέροντος ταῖς πολιταῖς ἀπάσαις, εἴτε δημοκρατίαν, εἴτε ἀριστοκρατίαν, εἴτε ἄλλην τινὰ τάττουσι πολιτείαν· προστάττοντες δὲ πάντα τὰ κατὰ πᾶσαν ἀρετὴν ἔργα, οἷον, σώφρονα, καὶ δίκαια, καὶ ἀνδρεία.

*** Προστάττουσι γὰρ μὴ λείπειν τὴν τάξιν μηδὲ φεύγειν, ὅπερ ἐστὶ τοῦ ἀνδρείου, καὶ μὴ μοιχεύειν μηδὲ ὑβρίζειν, ὅπερ ἐστὶ τοῦ σώφρονος ἔργον, καὶ μὴ τύπτειν μηδὲ κακοεργεῖν, ὁ πραότητος ἐστίν· ὁμοίως δὲ καὶ τὰ τῶν ἄλλων ἀρετῶν καὶ κακιῶν τὰ μὲν κελεύει, τὰ δὲ ἀπαγορεύει. Καὶ ὁ μὲν ἀκριβοῦς νόμος καὶ ὀρθός κατὰ τὸν ὀρθὸν καὶ ἀκριβοῦς λόγον, ὁ δὲ αὐτοσχέδιός καὶ ἀβασανίστως τελεῖται οὐ πᾶν ἀκριβοῦς καὶ ὡς προσῆκεν, ἀλλὰ χεῖρον καὶ κελεύει καὶ ἀποτρέπει· κελεύει δ' οὖν ὁμοίως καὶ ἀποτρέπει τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ φαῦλα· παντὸς γὰρ νόμου τὸδε σκοπὸς ἐστίν.

**** Εἰ τοίνυν ὅσα νόμιμα, τσαῦτα καὶ δίκαια, καὶ περὶ ἃ ὁ νόμος, περὶ ταῦτα καὶ τὴν δικαιοσύνην εἶναι συμβαίνει, πᾶσαν ἀρετὴν ἢ δικαιοσύνην περιέχει, καὶ ἐστὶ τις ἀρετὴ τελεία διὰ τὸ πάσας τὰς ἀρετὰς περιέχειν, καὶ αὐτὴν εἶναι τὴν ὅλην ἀρετὴν. Τούτῳ γὰρ μόνῳ τῆς καθόλου ἀρετῆς ἢ δικαιοσύνης διαφέρει, ὅτι ἢ μὲν ἕξις ἐστὶ καθ' ἑαυτὴν μόνον, ἢ δὲ δικαιοσύνη τελεία ἐστὶν ἕξις, οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ πρὸς ἕτερον ἀναφερομένη· τὸ γὰρ χρῆσθαι πάσαις ἀρεταῖς πρὸς τὸ συμφέρον τῶν πέλας, τοῦτό ἐστὶν ἢ δικαιοσύνη.

***** Καὶ διὰ τοῦτο κρατίστη δοκεῖ πασῶν ἀρετῶν, καὶ οὐθ' ἔσπερος, οὐθ' ἕξις ἀστήρ οἷτω λαμπρός ἐστι καὶ θαυμαστός, ὥσπερ ἢ δικαιοσύνη· καὶ παροιμαζόμενοι φαμεν·

tunc tribuantur, quæque plerique homines sibi optant ac persequuntur. At non ita oportet facere, sed optare, ut ea quæ simpliciter bona sunt, nobis quoque utilitatem afferant ac prosint, moribus nequaquam corruptis. Et quum eligendum est, præferenda non ea quæ simpliciter, sed quæ nobis bona sunt et quæ meliores nos efficere possunt. Jam vero injustus sicut secundæ quidem fortunæ dona optat, in iisque maximam sibi partem semper vindicare nititur: ita minima mala ex rebus adversis nata expetit: minus enim malum bonum esse judicat. Præterea quia is qui plus quam oportet sibi vindicet, et injusta hæc pluris cupiditas in bono cernitur, ideoque pluris quoque cupidus videtur esse. Est vero injustus etiam iniquus: nam generale et commune omnium injustitiæ formarum hoc iniquitatis nomen habetur: si quidem et violator legum iniquus est et qui plus quam oportet sibi vindicat.

Quum autem legum violator injustus et juris cultor justus sit, perspicuum est, omnia legitima justa quodammodo esse: nam et ea quæ a legum ferendarum scientia definita sunt, legitima habentur et justa appellantur: eorum enim quæ legitima sunt unumquidque justum esse dicimus: ut in quibuscunque leges, in iis quoque justitiam esse constat.

At vero leges de omnibus rebus publice loquuntur, spectantes id quod omni reipublicæ conducit, sive rationem popularem, sive optimatum civitatem, sive aliam disciplinam publicam constituunt: simul etiam imperantes quamlibet actionem omni virtuti consentaneam, exempli gratia, res aut temperanter et juste factas aut fortiter gestas.

Imperant enim, ne quis ordinem deserat neve fugiat, quod est viri fortis, porro ne quis adulterium faciat neve aliena judicitiæ illudat, quod est temperantis, item ne quis percutiat alios aut vexet, quod est mansuetudinis: similiter vero et quæ ad reliquas virtutes aut vitia spectant, vel jubent vel prohibent. Atque illa quidem lex quæ accurate recteque constituta est, rectæ accuratæque rationi convenient, sed quæ temere inconsiderateque lata est, non valde accurate, neque ut decet, sed deterius et jubet et vetat: quæ bona sunt nihilominus quæque mala, tum jubet tum vetat: omnium enim legum finis hic est.

Si igitur quæcunque sunt legitima, etiam justa sunt, et in quibus lex cernitur, in iis justitiam versari constat, omnem virtutem justitiæ continet, et quia ad omnes virtutes pertinet, ipsaque tota virtus est, perfecta quoque est virtus. Hoc enim solo ab universali virtute differt justitiæ, quod altera per se tantum habitus est, justitiæ vero perfectus est habitus, non tamen simpliciter, sed ad alium relatus: quoties enim aliquis omnes virtutes ad alterius utilitatem refert, hoc est quod justitiæ appellatur.

Quocirca omnium virtutum præstantissima esse videtur, ac neque Hesperus neque Lucifer ita clarus et admirabilis est, ut justitiæ: ideoque proverbii loco dicimus:

* Ἐπεὶ δ' ὁ παράνομος ἀδικός ἦν κτλ. — ** Οἱ δὲ νόμοι ἀγορεύουσι κτλ. — *** Προστάττει δὲ ὁ νόμος κτλ. — **** Αὐτὴ μὲν οὖν ἢ δικαιοσύνη κτλ. — ***** Καὶ διὰ τοῦτο πολλὰ κτλ. —

Ἐν δὲ δικαιοσύνη συλλήβδην πᾶσ' ἀρετῇ ὅστι.

Καὶ τελεία μάλιστα ἀρετῇ, ὅτι τῆς τελείας ἀρετῆς χρῆσις ἐστίν. Ὁ γὰρ ἔχων αὐτὴν καὶ πρὸς ἕτερον δύναται τῇ ἀρετῇ χρῆσθαι, ἀλλ' οὐ μόνον καθ' αὐτόν. Πολλοὶ γὰρ ἑαυτοὺς μὲν ταῖς ἀρεταῖς ὠφελεῦσιν, ἄλλοις δὲ δι' αὐτῶν οὐ δύνανται βοηθεῖν· καὶ διὰ τοῦτο καλῶς ὁ τοῦ Βίκαντος ἔχει λόγος, ἀρχὰ δεῖξει ἄνδρα οὐδὲν γὰρ ἄλλο ἐστίν ἢ ἀρχή, ἢ ἡ πρὸς ἄλλους τῶν ἀρετῶν κοινωνία. Καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἀλλότριον ἀγαθὸν εἶναι δοκεῖ ἡ δικαιοσύνη μόνη τῶν ἄλλων ἀρετῶν, ὅτι οὐχ ἑαυτῶ τὸ συμφέρον ἀλλὰ τοῖς ἄλλοις ζητεῖ, ἢ τῷ κοινῷ, ἢ τῷ ἄρχοντι. Ὁ μὲν οὖν ἑαυτὸν τε βλάπτων τῇ μοχθηρίᾳ, καὶ τοὺς φίλους, κάκιστος· ὁ δὲ ταῖς ἀρεταῖς οὐ πρὸς τὸ οἰκτεῖον κεκρημένος συμφέρον, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἄλλους, ἀριστός ἐστι· τοῦτο γὰρ ἔργον χαλεπόν.

* Αὕτη μὲν οὖν ἡ δικαιοσύνη οὐ μέρος ἀρετῆς, ἀλλ' ὅλη ἐστίν ἢ ἀρετῇ καὶ ἀδικία ὁμοίως οὐ μέρος ἐστὶ κακίας, ἀλλ' ὅλη κακία.

** Τίτι δὲ διαφέρει ἡ καθόλου ἀρετῇ τῆς δικαιοσύνης ταύτης, εἴρηται.

(Scipio: ^a εἰ γὰρ τις δύναται ὑγιάζειν, ἀρκοίη ἂν τοῦτο αὐτῷ] cod. εἰ γὰρ τις δύναται ὑγιάζειν omīssa apodosi. — ^b ἐὰν πλεοναχῶς λέγεται] cod. ἐὰν πλεοναχῶς λέγεται. — ^c τῶν πραγμάτων τὴν διαφορὰν] cod. τῶν πραγμάτων διαφορὰν. — ^d δίκαιά πως ἐστὶ] vulgo δίκαιά πως ἐστὶ. — ^e ὅπερ ἐστὶ] vulgo ὅπερ ἐστὶ. — ^f τεθείς] cod. τιθείς. —)

Κεφ. β'.

Περὶ τῆς μερικῆς δικαιοσύνης.

*** Ἔστι δὲ ἄλλη τις δικαιοσύνη, ἥτις ἐστὶ ^a μερικὴ ἀρετῇ ὡςπερ καὶ ἀδικία, ἥτις ἐστὶ μερικὴ κακία.

**** Σημεῖον δὲ τοῦ καὶ μερικῆν εἶναι δικαιοσύνην καὶ ἀδικίαν, ἐκεῖνο ἂν εἴη· ὁ γὰρ ἐνεργῶν κατὰ τὰς ἄλλας μοχθηρίας ἀδικος μὲν λέγοιτο ἂν, πλεονέκτης δὲ οὐδαμῶς· οἷός ἐστιν ὁ βίβλας τὴν ἀσπίδα διὰ δειλίαν, ἢ ὁ λοιδορησάμενος τὸν πέλας διὰ χαλεπότητα καὶ τὸ μὴ δύνασθαι θυμοῦ κρατεῖν καὶ ὀργῆς, ἢ ὁ μὴ βοηθήσας χρῆσθαι δι' ἀνελευθερίτητα· οὗτοι γὰρ πάντες ἀδικοὶ μὲν εἰσι, πλεονέκται δὲ οὐδαμῶς. Ὡστε ὁ πλεονέκτης περὶ ἄλλην τινὰ ἐστὶ πονηρίαν, ὅτι μήτε περὶ μίαν τούτων ἐστίν, οὔτε περὶ πάσας ψέγεται δὲ ὡς ἀδικος· ἐστὶν ἄρα ἄλλη τις ἀδικία μερικὴ, ὡς μέρος οὕσα τῆς ὅλης ἀδικίας· καὶ ἀδικεῖν τε μερικόν, μέρος τοῦ ὅλου ἀδίκου τοῦ παρὰ τὸν νόμον. Ἔτι εἰ ὁ μὲν κέρδους ἕνεκα μοιχεύει καὶ προσλαμβάνει, ὁ δὲ ἡδονῆς ἕνεκα, καὶ διὰ τοῦτο ζημιούται καὶ ἀναλίσκει τὰ ὄντα· ὁ μὲν ἀκόλαστος ἂν λέγοιτο καὶ οὐ πλεονέκτης, ὁ δὲ πλεονέκτης καὶ ἀδικος, ἀκόλαστος δὲ οὐδαμῶς· ὡςτε ἀδικία

Justitia in sese virtutem amplectitur omnem.

Eo etiam maxime perfecta virtus, quoniam perfectæ virtutis usus est. Siquidem qui ea præditus est, etiam in alium virtute uti potest. non tantum ipse secum. Multi enim suis sibi virtutibus prosunt, alios vero iis juvare non possunt, ideoque recte a Biante dictum est, *magistratus virum patefaciet*: nimirum nihil aliud est magistratus, quam virtutum cum aliis communicatio. Atque ob eam ipsam causam sola ex virtutibus alienum esse bonum videtur justitia, quia non quod sibi, sed quod aliis conducit, ut reipublicæ aut principi, spectare solet. Ut ergo qui sibi amicisque suis improbitate nocet, pessimus est: ita qui virtutes non ad suam, sed ad aliorum utilitatem refert, optimus habetur: hoc enim difficile est.

Hæc igitur justitia non pars virtutis, sed tota est virtus: similiterque injustitia non est pars vitiositatis, sed tota vitiositas.

Quid autem universa virtus et hæc justitia inter se differant, dictum est.

Cap. II.

De particulari justitia.

Est et alia justitia, quæ particularis est virtus: sicut et injustitia, quæ particulare vitium.

Porro et justitiam particularem esse et injustitiam, argumento vel illud fuerit, quod qui agit aliquid eorum quæ ad cætera vitia pertinent, injustus quidem vocatur, sed non plus quam oportet sibi vindicare dicitur: qualis est qui clypeum propter ignaviam abjecit aut qui vel asperitate ductus alteri maledixit vel quod ira incensus moderari animo non posset, aut qui pecunia non est alicui opitulatus ob illiberalitatem: hi enim omnes sunt injusti, nequaquam vero plus quam oportet sibi vindicant. Quare qui plus quam oportet sibi vindicat, alia improbitate insignis est, quia neque in uno aliquo eorum quæ memoravimus peccat, neque in omnibus, sed tamen ut injustus reprehenditur: unde apparet aliam quamdam esse injustitiam particularem, tanquam totius injustitiæ partem: sicut aliud injustum particulare est, tanquam totius injusti pars quædam, quo quidquid fit contra leges continetur. Præterea si duorum unus quidem lucri causa adulteret atque insuper mercedis aliquid accipiat, alter delectationis causa, ideoque etiam aliquid de suo det jacturanque rei suæ faciat, hic quidem intemperans potius quam pluris cupidus, ille autem

* Αὕτη μὲν οὖν ἡ δικαιοσύνη κτλ. — ** Τίτι δὲ διαφέρει κτλ. — *** Cap. 2. ζητούμεν δὲ κτλ. — **** Σημεῖον δὲ ὅτι ἐστὶ κτλ.

τίς ἐστι μὴ περιέχουσα τὴν ἀκολασίαν· καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἐστὶν ἡ αὐτὴ τῆ καθόλου ἀδικία, ἀλλὰ μερικὴ. Ἐπεὶ πᾶσα μὲν πονηρὰ πρῶξις ἐπὶ τινι κακίᾳ ἀναφέρεται, ὅθεν τὸ μὲν μοιχεύειν εἰς ἀκολασίαν ἀνάγεται, τὸ δὲ φουγῆν καὶ ῥύψαι^β τὴν ἀσπίδα, εἰς δειλίαν, τὸ δὲ κερδάναι καὶ παταξῆν, ἐπὶ ἀρχῆν, τὸ δὲ κερδάναι· τὰ ἑστέρον καὶ οὐδαμῶθεν ἑαυτῷ προσήκοντα, εἰς οὐδὲν ἕτερον ἀναφέρεται, ἢ ἐπὶ τὴν ἀδικίαν.

* Ὡστε φανερόν, ὅτι ἐστὶ τις^δ ἀδικία ἄλλη μερικὴ τοιαύτου μοῦ τῆ καθόλου καὶ γὰρ ὁ ἕρσιμαῦς ἑστέρας ἐν τῷ αὐτῷ ἐστὶ γένει· ἀρμυ γὰρ ἐν τῇ προς ἕτερον χρῆσθαι τῷ ἀγαθῷ τὸ εἶναι ἔχουσι· διαφέρει δὲ ἡ μερικὴ τῆς καθόλου, ὅτι ἡ μὲν μερικὴ περὶ χρήματα ἢ σωτηρίαν, ἢ περὶ ἡδονῆν τὴν ἀπὸ τοῦ κέρδους, ἢ εἰ τί ἐστὶν ὄνομα κινῶν τούτων ἀπάντων· ἡ δὲ καθόλου περὶ ἅπαντα ἐστὶ, περὶ θεῶν δὲ σπουδαίως καταγίνεται.

** Ὅτι μὲν οὖν πολλὰ ὅπως ἡ δικαιοσύνη λέγεται, καὶ ὅτι ἐστὶ τις^ε ἄλλη μερικὴ δικαιοσύνη παρὰ τὴν καθόλου ἀρετὴν, ὅθλον ἀπὸ τῶν εἰρημένων· τίς δὲ ἐστὶν αὕτη ἡ μερικὴ δικαιοσύνη, τοῦτο ἡδὲ βρῆτέον. Διωρισάμεθα μὲν οὖν, ὅτι τὸ ἄνισον καὶ τὸ παράνομον ἐστὶ τὸ ἀδικον, δίκαιον δὲ ἐστὶ τὸ νόμιμον καὶ τὸ ἴσον· ἡ μὲν οὖν καθόλου δικαιοσύνη ἐστὶ περὶ τὸ νόμιμον, καὶ ἡ καθόλου ἀδικία περὶ τὸ παράνομον καὶ τὸ ἄνισον.

† Ἐπει δὲ τὸ πλεόν οὐ ταῦτόν ἐστι τῷ ἄνισῳ, ἀλλ' ἐστὶ τὸ μὲν ἄνισον ὡς περὶ ὄλον, τὸ δὲ πλεόν ὡς μέρος· τὸ γὰρ πλεόν καὶ ἄνισον, οὐ πᾶν δὲ τὸ ἄνισον πλεόν^ε ἐστὶ τις ἀδικία καὶ περὶ τὸ ἄνισον ἄλλη· αἱ οὖν ἂν εἶεν αἱ αὐταὶ ἀδικίαι· ἀλλ' ἡ μὲν περὶ τὸ πλεόν μερικὴ ἐστὶ ἀδικία, ἡ δὲ περὶ τὸ ἄνισον ἀδικία, καθόλου. Ἡ ἄρα μερικὴ ἀδικία, ἣτις ἔχει πρὸς τὴν τελείαν ἀδικίαν ὡς μέρος πρὸς ὄλον, περὶ τὸ πλεόν ἐστὶ καὶ αὕτη ἐστὶν^ε ἡ λεγομένη πλεονεξία. Ἀπὸ τούτων δὲ γινώσκεται καὶ ἡ μερικὴ δικαιοσύνη τί ἐστὶν, ὡς ἐν τύπῳ λεκτέον δὲ ἔτι περὶ αὐτῶν ἀκριβέστερον.

(Scripsi : ° ἦτις ἐστὶ] vulgo ἡ τίς ἐστὶ. —^β ῥύψαι] cod. ῥύψαι. —^γ κερδάναι] cod. κερδάναι. —^δ ἐστὶ τις] vulgo ἐστὶ τις. —^ε ἐστὶ τις] vulgo ἐστὶ τίς. —^ε αὕτη ἐστὶν] cod. αὕτη ἐστὶν.)

Κεφ. γ'.

Περὶ τῶν εἰδῶν τῆς μερικῆς δικαιοσύνης.

**** Ἡ μὲν οὖν καθόλου δικαιοσύνη, καθὼς εἴρηται, τελεία ἐστὶν ἀρετὴ καὶ χρῆσις τῆς ὅλης ἀρετῆς· (ὡς περὶ καὶ ἡ ἀδικία παντελὴς κακία ἐστὶ) καὶ γὰρ νόμιμός ἐστὶν. Ὁ δὲ νόμος οὐ μόνον τὰς πράξεις ἀπάσης ἀρετῆς κἀνεῖαι ποιεῖν, ὡς ἐν ταῖς εἰρημέναις εἰδείν, ἀλλὰ καὶ κἀνεῖαι σπουδαίους τοὺς πολίτας γενέσθαι, καὶ εἰς ἕξιν τῆς ὅλης εἶναι ἀρετῆς. Ὁ γὰρ ταῦτον πράξεις ποιεῖν ἀρετῆς, καὶ ἀρετῆς ἕξιν ἔχει· καὶ διὰ

pluris cupidus et injustus intemperans vero neutiquam appellatur : quoniam est quasi in iustitia, quæ non continet intemperantiam : ac propterea non eadem cum universa injustitia est, sed particularis. Præterea omne modum facinus ad vitium aliquod referuntur, vitii causa si quis adulterium fecit, ad intemperantiam trahitur, si ex proelio fugit et clypeum abiecit, ad timiditatem, si alteri malevolit et inique verberavit, ad iram, si autem alienum lucratus aliorum spoliis minimeque ad se pertinentibus suas facultates auvit, ad nullam aliud vitium nisi ad injustitiam refertur.

Unde apparet, præter universam illam injustitiam aliam esse particularem quandam uno eodemque nomine appellatam, quoniam utriusque definito eodem genere continetur : ambæ enim in eo versantur, ut boni usum ad alterum referant : ab universa rursus differt particularis, quod hæc quidem in pecuniis aut salute, aut ea voluptate quam e lucro capimus, aut si quo uno nomine hæc omnia complecti licet, cernitur : universa vero in omnibus in quibus vir bonus occupatus est.

Multimodis igitur justitiæ nomen usurpari, et esse præter universam illam virtutem particularem quandam justitiæ patet ex iis quæ diximus : quæ autem sit particularis hæc justitia, jam exponendum est. Ostendimus igitur, injustum esse tum iniquum tum legibus repugnans, justum vero simul legitimum simul æquum : quapropter universa justitia in eo quod ex lege fit, ad universa injustitia in eo quod contra legem fit et iniquum est, consistit.

Quam vero non idem sit plus quod iniquum, sed iniquum pro toto, plus pro parte habeatur : (nam plus etiam iniquum, nec tamen omne iniquum plus est :) alia quoque injustitia in iniquitate posita est : quæ quidem duæ eadem esse non possint : quin ea quæ ad plus spectat, particularis, quæ ad iniquum refertur, universa injustitia est. Quare particularis illa injustitia, quæ ad summam injustitiam eandem habet rationem, quam pars ad totum, circa id quod plus est versatur : et hæc est, quæ injusta pluris cupiditas dicitur. Atque ex his quidem quid sit particularis justitia, tanquam e quibusdam extremis lineamentis intelligitur : verum de iis accuratius etiam disputandum erit.

Cap. III.

De formis justitiæ particularis.

Universa ergo justitia, ut dictum est, perfecta virtus totiusque virtutis usus est : (quemadmodum et injustitia, mera est improbitas :) nam legibus obtemperat. Lex autem non tantum actiones omni virtuti consentaneas suscipere nos jubet, ut supra ostendimus, sed etiam civis viros bonos esse docet et ad totius virtutis habitum perducit. Non enim idem est honestas actiones suscipere et virtutis habitum habere : atque idcirco aliud est ci-

* Ὡστε φανερόν, ὅτι ἐστὶ τις ἀδικία κτλ. — ** Ὅτι μὲν οὖν εἰσι δικαιοσύνη πλείους κτλ. — *** Ἐπει δὲ τὸ ἄνισον καὶ τὸ πλεόν κτλ. — **** Ἡ μὲν οὖν κατὰ τὴν ὅλην ἀρετὴν κτλ.

τοῦτο ἄλλο ἐστὶ^α τὸ πολίτην εἶναι τινα ἀγαθόν, καὶ ἕτερον τὴν ἀνδρᾶ εἶναι ἀγαθόν. Ἄνθρωπος μὲν γὰρ ἀγαθός ἐστιν ὁ εἰς ἀρετῆς ἔργον, πολίτης δὲ ἀγαθός ὁ πράττων ἀρετῆς ἔργα, οἱ ὧν τοὺς ἑαυτοῦ πολίτας ὠφελήσει κοινῆ, καὶ ὅπως ἂν πρὸς τοὺς πολίτας ὦν ἀγαθός.

* Ὅθεν ἀπορήσειεν ἄν τις, πῶς τῆς πολιτικῆς ἐστὶν ἡ παιδεία, καθ' ἣν γίνεται τις ἀνὴρ ἀγαθός· περὶ οὗ ὕστερον ἐροῦμεν. Ἡ μὲν οὖν καθόλου δικαιοσύνη καὶ ἀδικία τοιαύτη. Τῆς δὲ κατὰ μέρος δικαιοσύνης καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν δικαίου ἐν μὲν ἐστὶν εἶδος τὸ ἐν ταῖς διανομαῖς, ὅταν διανεμῆται δεῖσθαι χρήματα, ἢ τιμὴν, ἢ ἄλλο τι^β τῶν, ὅσα μερίζονται πρὸς τοὺς ἐν ταῖς πολιτείαις· ἐν τούτοις γὰρ ἐστὶ καὶ τὸ ἴσον καὶ τὸ ἄνισον, καὶ τὸ ἕλαττον καὶ τὸ μείζον· καὶ διὰ τοῦτο τὸ ὡς οὐ μερίζει καὶ διανεμῆται δικαιοσύνης εἶδος ἐστὶν. Ἐτερον δὲ τὸ ἐν τοῖς συναλλάγμασι διορθωτικόν. Τούτου δὲ μέση δύο διὰ τὸ καὶ τὰ συναλλάγματα εἰς δύο μερῶν διαιρεῖσθαι. Τῶν γὰρ συναλλαγμάτων τὰ μὲν εἰσὶν ἐκούσια, τὰ δὲ ἀκούσια. Ἐκούσια μὲν πρᾶσις, ὄνη, δανεισμός, ἐγγύη, γρήσις, (ὅταν τις ἐπὶ μισθῷ τὴν ἴδιαν οἰκίαν, ἢ τὸ ζῶον ὡση^γ τινὶ χρήσασθαι, παρακκαταθήκη, μίσθωσις ἢ οὐλοῦν ἢ τεργίτου· ἐκούσια δὲ λέγεται ταῦτα, ὅτι λαθῶν μὲν τις ἢ χρησάμενος καὶ ἐκούσιως ἀποδώσει, καταρχὰς μὲντοι ἐκούσιως ἔλαβε καὶ παρ' ἐκόντος καὶ βουλομένου τοῦ αἰούτος· καὶ διὰ τοῦτο ἐκούσια λέγονται· ἀκούσια δὲ τὰ μὲν λαθραῖα λέγονται, τὰ δὲ βίαια· λαθραῖα μὲν, ὅταν, κλοπή, μοιχεία, φαρμακεία, προαγωγεία,^δ τὸ δοῦλον ἀπατήσασθαι τινος, δολοφονία, ψευδομαρτυρία· βίαια δὲ, ὅταν, πλεγαί, δεσμός, θάνατος, ἄρπαγή, πῆρσις, κακηγορία, προπηλακισμός. Συναλλάγματα δὲ τὰ τοιαῦτα βίαια λέγονται, ὅτι ὁ περὶ ταῦτα ἀδικῶν λαμβάνει μὲν λάθρα καὶ βίαιως ἢ χρήματα, ἢ ἕνα, ἢ ἀποδίδωσι δὲ ἐν τῷ δικαστηρίῳ, ἤτοι ζημίαν, ἢ θάνατον, ἢ τὸ αἰσισθῆναι, ἢ τὸ ἀτιμασθῆναι. Εἰσὶ τοίνυν δικαιοσύνης εἶδη δύο, τό τε^ε περὶ τὴν διανομὴν καὶ τὸ περὶ τὰ συναλλάγματα· τοῦ δὲ περὶ τὰ συναλλάγματα τὸ μὲν περὶ τὰ ἐκούσια ἐστὶ συναλλάγματα, τὸ δὲ περὶ τὰ ἀκούσια. Ἐροῦμεν δὲ ἀκριβέστερον περὶ ἕκαστον.

(Scripsi : ^α ἄλλο ἐστὶ] vulgo ἄλλο ἐστὶ. — ^β ἄλλο τι] vulgo ἄλλο τι. — ^γ ὡση] cum codd ; vid. supra ad lib. IV cap. 7 — ^δ προαγωγεία] ex Aristotele ; cod. προαγωγία, quod etiam in parte membranarum Stagiritæ legitur. — ^ε ἤτοι ζημίαν] cod. ἢ διὰ ζημίαν. — ^ε τό τε] vulgo τό, τε.

Κεφ. δ'.

Περὶ τῆς δικαιοσύνης ἰσότητος καὶ ἀναλογίας, καὶ περὶ τοῦ διανεμητικοῦ εἶδους τοῦ δικαίου.

** Ἐστὶ τοίνυν τὸ δίκαιον, καὶ μέσον, καὶ ἴσον, καὶ

vem bonum, aliud virum bonum esse. Qui enim virtutis habitu est præditus, vir bonus est ; qui vero res virtuti consentaneas gerit, quibus prodesse publice civibus possit, quique omnino ut dignum est viro bono cum civibus vivit, civis bonus est.

Quamobrem querat aliquis, quomodo ad prudentiam civilem ea disciplina pertineat, qua vir bonus efficitur : de qua posterius disseremus. Talis ergo universa et justitia et injustitia est. Porro justitiæ particularis jurisque in qua versatur illa, una quidem in distributione cernitur species, quoties nimirum vel pecunias vel honores, vel aliud quid quod dividitur inter cives solet, distribuere debemus : in his enim æquum et iniquum, minus et majus est : ideoque dividere aliquid, ut oportet, ac distribuere justitiæ species est. Altera vero illa habetur, qua negotia, quæ cum aliis contrahimus, diriguntur. Hujus rursus duæ sunt partes propterea quod et negotia contracta in duas partes dividuntur. Contractus enim alii sponte nostra, alii nobis invitit fiunt. Sponte fiunt venditio, emptio, sceneratio, sponsio, locatio, (ut quum aliquis domum suam aut animal mercede locat,) depositum, famuli denique alicujus vel operarii conductio : et sponte quidem contracta hæc negotia dicuntur, quoniam qui accepit talia aut iis usus est, sponte etiam reddet, utpote qui initio etiam volens a volente qui dederat acceperit : atque idcirco hæc voluntaria appellantur : contra non voluntaria dicuntur partim clandestina, partim violenta : et clandestina quidem, ut furtum, adulterium, veneficium, lenocinium, servi alieni fraudatio, caedes per dolum atque insidias commissa, falsum testimonium ; violenta vero, ut verbera, vincula, mors, rapina, debilitatio, maledictia, contumelia. Talia vero negotia violenta dicuntur, propterea quod qui hæc injuste facit furtim et per vim vel pecunias vel voluptatem rapit : pro quibus postea in judicio multam aut mortem, aut tormenta aut infamiam subit. Duæ ergo justitiæ sunt species, tum quæ in distributione, tum quæ in contractis negotiis cernitur : ejus autem quæ in hisce negotiis consistit alia forma circa voluntaria, alia circa non voluntaria negotia versatur. De singulis autem accuratius disputabimus.

Cap. IV

De justitiæ æqualitate et proportione, item de ea juris specie, quæ in distribuendo cernitur.

Est ergo justum et medium, et æquum, et propor-

Περὶ δὲ τῆς καθ' ἕκαστον παιδείας γλ. — ** Cap. 3. ἐπει δὲ ὁ τ' ἀδικεῖς ἄνισος, καὶ τὸ ἀδικον ἄνισον κτλ.

ἀνάλογον, καὶ ἡ δικαιοσύνη, μέσότητος, καὶ ἰσότητος, καὶ ἀναλογίᾳς ποιητικῆ. Καὶ μέσον μὲν ἐστὶ τὸ δίκαιον, ὅτι μεταξὺ ἐστὶ τοῦ πε πλείονος καὶ ἐλάττωτος καὶ τοῦ ὑπὲρ τὸ δέον καὶ παρὰ τὸ δέον ὡς περ καὶ πᾶσι αἱ ἀρεταί. Καὶ τοῦτο κοινὸν ἐστὶ τῇ δικαιοσύνῃ πρὸς τὰς ἄλλας ἀρετάς· τὸ δὲ ἴσον ἰδίον ἐστὶ τῆς δικαιοσύνης, ὅτι ἐκάστῳ τὸ ἀρμόζον καὶ τὸ προσήκον ἀποδίδωσι· καὶ ὁ δίδωσι τῷ λαμβάνοντι ἴσον ἐστὶ· τὰ γὰρ ἐφαρμόζοντα ἴσα. Τὸ δὲ προσήκον τρόπον τινὰ ἐφαρμόζει. Ἄλλως τε, ἐπεὶ ἡ ἀδικία ἀνίσότης ἐστὶ, καὶ τὸ ἀδικον ἀνίσον, εἰκὸς ἂν εἴη τῶν δικαιοσύνῃ ἰσότητα εἶναι, καὶ τὸ δίκαιον ἴσον, μέσον γὰρ ἐστὶ τοῦ πλείονος καὶ τοῦ ἐλάττωτος· ἐν ὁποίᾳ γὰρ πράξει τὸ πλεόν ἐστὶ καὶ τὸ ἔλαττον, ἀνάγκη καὶ τὸ ἴσον εἶναι· καὶ χωρὶς δὲ λόγου τινὸς οὕτω πᾶσι δοκεῖ τὸ δίκαιον ἴσον εἶναι.

* Ἀνάλογον ἐξέστιν, ὅτι κατὰ τὴν διανομὴν ἀνάλογα τίθῃσι τὰ διανεμόμενα τοῖς λαμβάνουσι. Καὶ τοῦτον τὸν λόγον ἔχει τὰ διδόμενα πρὸς ἀλλήλα, ὃν οἱ λαμβάνοντες πρὸς ἀλλήλους· εἰ γὰρ ὁ Ἄχιλλεὺς τοῦ Αἴαντος διπλάσιον, φέρε εἰπεῖν, κατὰ τὴν ἀρετήν, ἢ πρὸς τὸν Ἄχιλλεῖα τιμῆ τῆς πρὸς τὸν Αἴαντα διπλάσιον δοθήσεται παρὰ τοῦ δικαίου. Καὶ καθόσον μὲν ἐστὶ μέσον, πολλῶν ἐστὶ, τὰ γὰρ ἔξω τοῦ μέσου, ἐγγὺς ὄντα καὶ πόρρω μᾶλλον καὶ ἤτερον, πολλὰ.

Καθόσον δὲ ἴσον, δύο τινῶν ἐστὶ, ^a τοῦ τε ^b λαμβάνοντος, καὶ τοῦ δώρου· τὸ γὰρ ἴσον τῶν πρὸς τι ὃν αἰεὶ δύο τινῶν ἐστὶ. ^c Καθόσον δὲ ἀνάλογόν ἐστὶ τὸ δίκαιον, τὸ ἐλάχιστον τεσσάρων ἐστίν· ἢ γὰρ ἀναλογία αἰεὶ τεσσάρων· ἢ γὰρ ἀναλογία δύο λόγων ἐστὶν ἰσότης, ὃ δὲ λόγος ἐν δυσὶν ἐστὶν ὅροις· ὥστε ἀνάγκη εἶναι τὴν ἀναλογίαν τεσσάρων εἶναι. Οἷον, λόγος ἐστὶν ὁ διπλάσιος, φέρε εἰπεῖν, ἢ ὁ τριπλάσιος· δύο τινῶν ἐστὶ ^d σχέσις τοῦ μὲν ὄντος διπλάσιου, τοῦ δὲ ἡμίσεως, ὡς περ ὁ εἰκοσι τοῦ δέκα· ὥστε δύο ἀνάγκη ὅρους τῷ ἐνὶ εἶναι λόγῳ· εἰ δὲ λάθοιμεν καὶ τὸν αὐτὸν λόγον ἐν ἄλλοις δυσὶν ὅροις, ὅσον τῷ β' καὶ γ', ἀναλογίαν ποιήσομεν, καὶ ἔσται ὡς ὁ κ' πρὸς ἰ', ὁ β' πρὸς γ'· καὶ οὕτως αἰεὶ ἔσται ἡ ἀναλογία, ἐν τεσσαρσι τὸ ἐλάχιστον· δυνατὸν γὰρ καὶ ἐν πλείοσι εἶναι.

Εἰ δὲ τρεῖς συμβαίνει πολλάκις ὅρους λαβεῖν καὶ ἀναλογίαν ποιῆσαι· ὡς περ γὰρ ὁ κ' πρὸς ἰ', ὁ ἰ' πρὸς ε'· ἀλλ' ὅτι τὸν δέκα δις λαμβάνομεν, τεσσαρες γίνονται πάλιν. Καλεῖται δὲ ἡ μὲν τοιαύτη ἀναλογία συνεχῆς, ἢ δὲ διὰ τεσσάρων ὄρων, διηρημένη. Ἐκατέραν δὲ γεωμετρικὴν ἀναλογίαν οἱ μαθηματικοὶ καλοῦσι, διὰ τὸ καὶ ἄλλαν ἀναλογίαν εἶναι, ἥτις ἀριθμητικῆ ἀναλογία καλεῖται.

Ἔστι δὲ ἀριθμητικῆ ἀναλογία, ὅταν τὸ α ὑπερέχη τοῦ β τοσούτον, ὅσον τὸ γ ὑπερέχει τοῦ δ. Τὸ δὲ διανεμητικὸν δίκαιον ἀνάλογόν ἐστὶ κατὰ τὴν γεωμετρικὴν ἀναλογίαν· τὸ δὲ αἴτιον ἐροῦμεν. Ὑποκείσθω δὴ τὸ μὲν διανεμόμενον τιμῆ, πρὸς ὅδε διανεμέται, ὁ

tionē respondens, et mediocritatis, æquitatis ac proportionis effectrix iustitia. Ac medium quidem est iustum, quia tum inter id quod plus et minus, tum inter id quod supra fas et contra officium est intercedit: haud secus atque omnes virtutes. Et hoc quidem iustitiæ cum reliquis virtutibus commune est: proprium vero ejus habetur æquum, quia singulis quod convenit ac debetur persolvit: et quod accipienti nescio cui tradit, æquum est: æqua enim sunt quæ conveniunt. Quæ autem debentur, aliquo modo conveniunt. Præterea, quum injustitiæ sit iniquitas, injustum vero iniustum, verisimile quoque est iustitiæ æquitatem et quod iustum est esse æquum, quia medium est ejus quod plus est et quod minus: in quacunque enim actione plus est et minus, in ea æquum quoque inesse necesse est: sed et nulla ratio allata quod iustum est omnibus videtur esse æquum.

Proportionē autem respondet, quia in distributione rerum proportionē similia efficit ea quæ accipientibus distribuuntur. Eandemque quæ dantur inter se rationem habent, quæ accipientes inter se habent: si enim, exempli gratia, Achilles duplo majore virtute Ajacem vincit, duplo majorem etiam honorem Achilli quam Ajaci vir justus tribuet. Quatenus autem medium est, multorum est: quæ enim extra medium sunt, quum alia propius absint ab eo, alia longius, alia minus longe, multa quoque sunt.

Quatenus vero æquum sive æquale habetur, duorum est, simul accipientis, simul ejus quod datur: quum enim eorum quæ ad aliud quid referuntur sit æquale, duorum semper esse oportet. Quatenus vero æqua proportionē respondet id quod est iustum, minimum quatuor est; siquidem proportio semper ad quatuor pertinet: nam proportio duarum rationum æqualitas est, in duobus vero terminis est ratio: unde sequitur necessario, proportionem ad quatuor pertinere. Verbi causa ratio est dupli aut tripli: hic duplex est relatio, tum ipsius duplicis, tum ejus quod dimidium est, sicut viginti ad decem: ut necesse sit duos esse in una ratione terminos: sin autem eandem rationem in aliis duobus terminis sumamus, exempli gratia in duodecim et sex, proportionem efficiemus, eruntque sicut viginti ad decem, ita duodecim ad sex: atque ita semper in quatuor minimum erit proportio: nam et potest esse in pluribus. Quin etiam ad proportionem efficiendam tres sæpe terminos nos sumere constat: ut quum dico, sicut viginti ad decem, sic decem ad quinque se habent; sed tamen quia bis sumimus decem, rursus fiunt quatuor. Vocaturque hujusmodi proportio continua; at quæ e quatuor terminis constat, disjuncta. Ultramque vero geometricam proportionem mathematici dicunt, distinguentes eam ab altera, quæ arithmetica proportio nominatur.

Erit autem arithmetica, ubi A tantum superet B, quantum G superat D. Jus vero, quod in distributione versatur, geometrica proportionē constat, cujus rei causam afferemus. Sit enim quasi materiæ loco id quod distribuitur, honor, item quibus distribuitur, Achilles et

* Ἔστι δὲ τὸ ἴσον ἐν ἐλαχίστοις δυσὶν, κτλ.

Ἀχιλλεύς καὶ ὁ Αἴας· οὗτοι δὲ λόγον ἔχουσιν τὴν τιμὴν πρὸς τὴν τιμὴν, ὃν ὁ Ἀχιλλεύς πρὸς τὸν Αἴαντα· καὶ ἐναλλάξ, ὃν ἡ τιμὴ τοῦ Ἀχιλλεύος πρὸς τὸν Ἀχιλλέα, ἢ τιμὴ τοῦ Αἴαντος πρὸς τὸν Αἴαντα· καὶ συνθέντι, ὃν ἔχει λόγον ὁ τετιμημένος Ἀχιλλεύς πρὸς τὸν Ἀχιλλέα, τοῦτον ὁ τετιμημένος Αἴας πρὸς τὸν Αἴαντα· καὶ ἐναλλάξ, ὃν λόγον ἔχει ὁ τετιμημένος Ἀχιλλεύς πρὸς τὸν τετιμημένον Αἴαντα, τοῦτον ἔχει τὸν λόγον ὁ Ἀχιλλεύς πρὸς τὸν Αἴαντα· αὕτη δὲ πᾶσα ἡ ἀναλογία τῶν διανεμητικῶν δικαίων προσήκει, ἥτις εὐρεθῆναι οὐ δύναται ἐν τῇ ἀριθμητικῇ ἀναλογίᾳ, ἀλλ' ἐν τῇ γεωμετρικῇ μόνον. Καὶ ὅτι μὲν ἐν τῇ γεωμετρικῇ ἀναλογίᾳ ταῦτα τὰ εἶδη πάντα τῶν ἀναλογιῶν εὐρίσκονται, δείκνυσιν ὁ γεωμέτρης. Ὅτι δὲ ἐν τῇ ἀριθμητικῇ οὐ δύναται εὐρεθῆναι, δῆλον ἐκείθεν· ἔστωσαν γὰρ ἀριθμοὶ τέσσαρες ἐν ἀριθμητικῇ ἀναλογίᾳ, ὁ δ' καὶ ὁ γ', καὶ ὁ δ' καὶ ὁ ε'· ὑπερέχει δὲ ὁ δ' τοῦ γ', ὅσον ὑπερέχει ὁ ε' τοῦ ε'· ἀλλὰ συνθέντι οὐκ ἔσται ἀνάλογον ἀριθμητικῶς· συνθεθέντα γὰρ ὁ ε' καὶ ὁ ε' ὑπερέξει τοῦ ε' τῶν ε'· ὁ δὲ δ' καὶ γ' συνθεθέντα ὑπερέξει τοῦ γ' τῶν δ'· καὶ οὕτω διηρημένα μὲν ἀνάλογον ἔχει ἀριθμητικῶς· ἡ αὕτη γὰρ ὑπεροχὴ τοῦ δ' πρὸς γ', ἥτις ἐστὶ τοῦ ε' πρὸς ε'· συνθεθέντα δὲ οὐκέτι ἀνάλογον ἐστὶ· μᾶλλον γὰρ ὑπερέχει ὁ ια' τοῦ ε', ἢ ὁ ζ' τοῦ γ'.

Διὰ ταῦτα δὲ τὸ διανεμητικὸν δίκαιον ἀνάλογόν ἐστὶ κατὰ τὴν γεωμετρικὴν ἀναλογίαν, καὶ οὐ κατὰ τὴν συνημμένην ἀλλὰ κατὰ τὴν διηρημένην· τέσσαρας γὰρ εἶναι δεῖ τοὺς ὅρους τῶν ἀριθμῶν· οὐ γὰρ δυνατὸν τὸ διδόμενον καὶ τὸν λαμβάνοντα ἐν εἶναι τῶν ἀριθμῶν. Καὶ τὸ δίκαιον ἐκεῖνο ἀνάλογόν ἐστίν, ὅσον ἐστὶν ἐν ταῖς διανομαῖς, ὅταν ἕκαστος λάβῃ τὸ κατ' ἀξίαν, ἢ τιμὴν, ἢ γράμματα, ἢ ἄλλο τι· τῶν μερισθῶντων· ὅθεν εἰρήνη γίνεται καὶ τάξις πολιτείαις· ἀπὸ γὰρ τῶν ἐναντιῶν αἰστάσεις, καὶ αἰ μάχαι, καὶ τὰ ἐγκλήματα, ὅταν ἡ οἰῆσι μὴ ἴσα λάθωσιν, ἢ μὴ ἴσοι ἴσα. Ὅτι δὲ ἀναλογίαν ζητεῖ ὁ μετὰ δικαιοσύνης ποιούμενος τὴν διανομὴν, καὶ ἀπὸ τούτου δῆλον· τὸ γὰρ κατ' ἀξίαν ἐκάστου, τοῦτο πάντες νομίζουσι δίκαιον· τὴν ἀξίαν δέ, δι' ἣν τις τιμᾶται, οὐ τὴν αὐτὴν πάντες λέγουσιν· ἀλλ' οἱ μὲν δημοκρατικοὶ τὴν ἐλευθερίαν λέγουσιν, οἱ δὲ ὀλιγαρχικοὶ τὸν πλοῦτον, οἱ δ' ἀριστοκρατικοὶ ἀρετὴν· ἐπεὶ τοῖνον διάφοροι εἰσὶν αἱ ἀξίαι, εἴ τις μετὰ δικαιοσύνης βουλευθεῖ τὴν διανεμῆναι κατὰ τὴν ἀξίαν ἐκάστῳ, οὐκ ἴσῃ ποιήσεται τὴν διανομὴν, ἀλλὰ ἀνάλογον.

* Τὸ μὲν οὖν δίκαιον τὸ ἀνάλογον, καθὼς εἴρηται· τὸ δὲ δίκαιον δὲ τὸ ζῆλον τοῦ ἀναλόγου· ὅταν ἡ διανομὴ κατὰ τὸ πλεῖον τῆς ἀξίας καὶ τὸ ἕλαττον γίνεται, ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων τῶν ἄλλων τῆς ἀδικίας συμβαίνει. Καὶ γὰρ ὁ ἀδικῶν τοῦ ἀδικουμένου πλεῖον ἀγαθόν ἔχειν ζητεῖ, ὁ δὲ ἀδικούμενος ἕλαττον ἔχειν

Ajax : debet igitur eandem rationem ad honorem habere honor, quam ad Ajacem Achilles : et vicissim, quam rationem honor Achillis ad Achillem, eandem honor Ajacis ad Ajacem : aut si malis conjungere, quam rationem habet Achilles honoratus ad Achillem, eandem Ajax honoratus ad Ajacem : et vicissim, quam rationem habet honoratus Achilles ad honoratum Ajacem, eandem habet Achilles ad Ajacem : atque hæc sane omnis proportio pertinet ad jus in distributionibus positum, quam in arithmetica non invenias, sed in geometrica tantum analogia. Nam in geometrica analogia has omnes proportionum species reperiri geometræ ostendunt : in arithmetica autem non inveniri vel illinc manifestum est : ponamus enim in arithmetica proportione numeros esse quatuor, 4. 3. 6. 5 : hic igitur 4. superat 3. quantum 6. superat 5 : quodsi conjungas, non tamen proportio erit arithmetica : si enim conjungas 6. et 5, superabit 5. illis 6 : sin autem 4. et 3. conjungas, superabit 3. illis 4 : itaque disjuncta quidem proportionem habent arithmetica, eodem enim modo 4. superat 3. quo 6. superat 5 : si vero conjungas, non manebit proportio : nam magis superat 11. 5. quam 7. 3.

Quapropter jus in distributionibus positum proportionem habet geometricam, et quidem non continuatam, sed disjunctam : quatuor enim oportet numero esse terminos, quia quod datur et qui accipit unum idemque numero esse non potest. Habet autem proportionem jus illud, quatenus in distributionibus versatur, quum singuli vel honorem vel pecunias, vel aliud quid eorum quæ dividuntur, pro dignitate sua accipiunt : unde pax et firma rerum publicarum constitutio nascitur : e contrariis enim seditiones, jurgia et querelæ nascuntur, quando aut æquales inæqualia, aut non æquales æqualia accipiunt. Porro proportionem ab eo spectari, qui ni exercenda justitia distributionem instituit, vel hinc planum est : quod videlicet secundum singulorum dignationem fit, id omnes justum esse arbitrantur : dignitatem vero illam, ob quam aliquis honoratur, non eandem esse omnes præ se ferunt ; sed qui populari civitati favent, libertatem ; qui paucorum dominatione gaudent, divitias ; qui denique optimalium fautores sunt, virtutem dicunt : quum ergo diversæ sint dignitates, si quis juste velit pro dignitate honores singulis distribuere, non æqualitatem in distribuendo respiciet, sed proportionem.

Justum igitur est, quod proportione constat, ut diximus : injustum vero, quod nullam habet proportionem : quando nimirum plus minusve, quam dignitas requirit, in distributione datur, quod etiam in cæteris quæ injuste fiunt contingit. Nam qui infert injuriam plus boni habere studet, quam is cui infertur : at qui injuria afficitur.

* Τὸ δ' ἀδικῶν, τὸ παρὰ τὸ ἀνάλογον κτλ.

καὶ ἐπὶ τοῦ κακοῦ δὲ τὸ ἀνάπαλιν, ὁ μὲν ἀδικῶν ἔλαττον κακὸν ἔχει, ὁ δὲ ἀδικούμενος μείζον· διότι τὸ ἔλαττον κακὸν μᾶλλον αἰρετὸν τοῦ μείζονος, καὶ ὡς μείζον ἀγαθὸν τὸ ἔλαττον κακὸν ζητεῖται. Τὸ μὲν οὖν διανεμητικὸν εἶδος τοῦ δικαίου τοῦτό ἐστι. Λέγοιμεν δὲ ἤδη περὶ θατέρου.

Scrīpsi : ^a τινῶν ἐστι] cod. τινῶν ἐστι. — ^b τοῦ τε] vulgo τοῦτε. — ^c τινῶν ἐστι] cod. τινῶν ἐστι. — ^d τινῶν ἐστι] cod. τινῶν ἐστι. — ^e οὐκέτι] vulgo οὐκ ἔτι. — ^f ἐστιν] cod. ἐστι. — ^g ἄλλο τι] vulgo ἄλλό τι. —]

Κεφ. ε'.

Περὶ τοῦ διορθωτικοῦ εἶδους τῆς δικαιοσύνης καὶ περὶ τῆς κατ' αὐτὸ ἀναλογίας.

* Τὸ δὲ δεύτερον εἶδος τοῦ δικαίου τὸ διορθωτικόν, ἢ περὶ τὰ συναλλάγματα ἐστὶ, τὰ τε εὐκείσια καὶ τὰ ἄχουσια καὶ τὰ λαθραῖα, καὶ τὰ βίαια. Ἔστι μὲν καὶ αὐτὸ κατὰ ἀναλογίαν τινά, ἀλλ' οὐ κατὰ τὴν γεωμετρικὴν, καθ' ἣν ὑπῆρχε τὸ πρῶτον εἶδος, τὸ διανεμητικόν, ἀλλὰ κατὰ ἀριθμητικὴν. Τὸ μὲν γὰρ διανεμητικὸν δίκαιον ἀπὸ τῶν κοινῶν εἰς τοὺς πολλὰς ποιούμενον τὴν διανομήν, ἀναλόγως ἐκάστῳ δίδωσι κατὰ τὴν ἀξίαν ἐκάστου καὶ τὴν εἰσφοράν, ἣν εἰς τὸ κοινὸν συνετέλεσεν· ἐπεὶ οὐ πάντες ὅμοιοι, οὐδὲ πάντες ὁμοίως εἰσφέρουσιν· ὅθεν οὐ τὰ ἴσα, ἀλλὰ τὰ ἀνάλογα δέχονται· τὸ δὲ διορθωτικὸν τῶν συναλλαγμάτων δίκαιον ὄρους μὲν ἔχει τὸν ἡδίκητότα καὶ τὸν ἡδικημένον. Δίδωσι δὲ ἐκάστῳ οὐ τὸ ἀνάλογον, ἀλλὰ τὸ ἴσον· τὴν γὰρ ἰσότητα, ἣν ὁ ἀδικῶν διασφείρει, ἀφαιρούμενος ἀγαθὸν τι τοῦ ἡδικημένου καὶ προστιθεὶς ἑαυτοῦ, ταύτην ὁ δίκαιος ἀνακαλεῖται ζημιῶν τὸν ἀδικήσαντα τοσοῦτον, ὅσον ἡδίκησε· καὶ οὕτως ἐκατέρῳ τὸ ἴσον δίδωσιν. Οὕτω δὲ τεσσαρῶν γινομένων τῶν ὄρων, τοῦ τε ^a ἀδικηθέντος καὶ τοῦ ἡδικητότος, καὶ ὁ πέπονθεν ὁ ἀδικήσας παρὰ τοῦ ἀδικήσαντος, καὶ ὁ πέπονθεν ὁ ἀδικήσας παρὰ τοῦ δικαστοῦ, συμβαίνει ἀναλογίαν ^b εἶναι ἀριθμητικὴν. Ἐπεὶ γὰρ ὑπερέσχεν ὁ ἀδικήσας τοῦ ἡδικημένου, τούτῳ ὑπερέχειν ποιεῖ ὁ δικαστὴς τοῦ ἀδικήσαντος τὸν ἡδικημένον· καὶ οὕτω συμβαίνει εἰκόνα τινά τῆς τοιαύτης ἀναλογίας τὸ διορθωτικὸν δίκαιον εἶναι. Καὶ γὰρ εἰ καὶ ἐπιεικὴς μὲν ὁ ἀποστερῶν, φαῦλος δὲ ὁ ἀποστερηθεὶς, οὐδὲν πρὸς τὸ τοιοῦτον δίκαιον διαφέρει, οὐδὲ εἰ ὁ μὲν μαγεύσας φαῦλος, ὁ δὲ ἀδικηθεὶς ἐπιεικὴς, ἀλλ' αἰεὶ τὴν ἰσότητα ζητητέον τῷ διορθωτῇ· ὡς ἀδικηθεὶς γὰρ μόνον καὶ ὡς ἀδικούμενος ἐκάτερος λαμβάνεται· καὶ ὁ ἐκέρδανεν ὁ ἀδικήσας, ἢ ἡδονῆς, ἢ χρημάτων, ἢ ὀδύης παρὰ τοῦ ἡδικημένου, καὶ διὰ τοῦτο ὑπερέσχεν αὐτοῦ, τοῦτο ἀποδίδωσιν ὁ δικαστὴς τῷ ἡδικημένῳ, ἢ ζημιώσας τὸν ἡδικητότα, ἢ ἀτιμάσας, ἢ αἰκισάμενος, ἢ ἀποκτείνας. Δυνατὸν

minus habet : atque in malo contra tum injurie aucter minus habet mali, tum injuria affectus plus habet : siquidem minus malum optabilius est majore, quia tanquam majus bonum minus quaeritur malum. Haec igitur juris species in distributionibus posita est. Quare jam de altera dicamus.

Cap. V.

De justitiae specie in corrigendo sita ac de ejus proportione.

Secunda vero juris species ea est quae ad corrigendum valet, vel quae in negotiis tam sponte et invite contractis, quam furtivis et violentis versatur. Atque haec quidem etiam in proportione aliqua consistit, non geometrica tamen, in qua prior illa forma in distributionibus posita locum habebat, sed arithmetica. Quia enim jus in distributionibus situm in rebus communibus inter cives dividendis vertatur, servata proportione pro dignitate singulis distribuit, et prout quisque aliquid in medium attulit : quia neque similes sunt omnes, neque cuncti similiter conferunt : quo fit, ut non aequalia, sed proportione tantum accipiant : jus vero in emendatione positum, quod ad negotia pertinet, terminos habet injurie auctorem et injuria affectum. Neque in rebus, quae singulis distribuuntur, proportionem, sed aequalitatem respicit : aequalitatem enim, quam corrumpit injuria aucter, dum boni aliquid aufert ab eo quem laedit et sibi vindicat, hanc vir justus restituit, siquidem tantam illi multam irrogat, quantam alteri injuriam intulit : atque ita aequum utrique tribuit. Sic quum quatuor sint termini tum laesi hominis, tum injuriarum auctoris, tum quod kesus a laedente patitur, tum quod injuriarum auctor a judice accipit, proportionem arithmeticam esse constat. Quo scilicet laedens laesum superabat, eo efficit judex, ut laesus laedentem superet : atque ita contingit, ut jus quod ad corrigendum valet talis proportionis quasi imago quaedam sit. Quamvis enim vir bonus sit qui fraudat, malus homo qui fraudatur, hoc tamen nihil ad tale jus pertinet, nec si aduller improbus et injuria affectus probus sit, sed correctori semper aequalitas expetenda est : quoniam uterque tantum, quatenus ille quidem kesus est, hic vero laedit, spectatur : quantumque injuria auctor vel voluptatis vel pecuniae vel dignitatis a laeso abstulit, ita ut illum ea re superet, tantum judex laeso reddit, quum injuria auctorem aut pecunia mullet, aut ignominia notet, aut tormentis excruciet, aut

* Cap. 4. τὸ δὲ λοιπὸν ἐν τῷ διορθωτικῷ, κτλ.

δὲ καὶ ἕτερον τρόπον τὴν ἀναλογίαν ταύτην ἐν ταύτῃ τῇ δικαιοσύνῃ κατιδέειν, συνεχεῖς ποιησάμενον τοὺς ὅρους· ἔστι γὰρ ὡς ὁ ἀδικήσας πρὸς τὸν ἡδίκημένον, οὕτως ὁ δικαστὴς πρὸς τὸν ἀδικήσαντα· ὅς γὰρ ἐποίησε πρὸς τὸν ἡδίκημένον ὁ ἀδικήσας, τὰ ἴσα πάσχει παρὰ τοῦ δικαστοῦ.

* Ἐπεὶ τοίνυν ἡ μὲν ἀδικία τὸ μείζον καὶ τὸ ἐλάττων εἰσάγει καὶ ἐν τοῖς ἀγαθοῖς καὶ ἐν τοῖς κακοῖς, ἐναντίως μέντοι· ὅς γὰρ τὸ μείζον ἀγαθὸν ζητεῖ, τὸ ἐλάττων κακὸν αἰρεῖται, ἡ δὲ δικαιοσύνη τὴν ἰσότητα, ἡ δὲ ἰσότης μέσον ἐστὶ τοῦ μείζονος καὶ τοῦ ἐλάττωνος· φανερόν, ὅτι ἡ τοιαύτη δικαιοσύνη μεσότης ἐστὶ μεταξὺ ζημίας καὶ κέρδους. Καλεῖσθαι γὰρ ζημία μὲν πᾶν τὸ ἀδικεῖσθαι, κέρδος δὲ πᾶν τὸ ἀδικεῖν καὶ πλεονεκτηῖν, ἂν τε ὁ εἰς χρήματα, ἂν τε εἰς δόξαν, ἂν τε εἰς ἄλλο τι ἀδικεῖν τις ἐθέλῃ. Ἔστι τοίνυν τὸ ἐπανορθωτικὸν δίκαιον μέσον ζημίας καὶ κέρδους· διὰ τοῦτο καὶ ὅταν ἀμψισθητῶσιν, ἐπὶ τὸν δικαστὴν καταφεύγουσιν, αἰόμενοι τοῦτον τὸν τρόπον μᾶλλον τούτων ζημιωθῆναι, ὅθεν ἐξ ἀνάγκης μὴδὲν κερδᾶναι, ἀλλὰ τι μέσον λαβεῖν, καὶ γὰρ αὐτὸν εἶναι νομίζειν ὡς ἐμψυχὸν δίκαιον διορθωτικόν· καὶ χαλοῦσι δὲ αὐτὸν μέσον, ὡς διὰ τοῦτο τοῦ μέσου τευζόμενοι. Ἔνιοι δὲ οὐχ ἕνα μόνον, ἀλλὰ καὶ δύο καὶ τρεῖς μεσιτίους χαλοῦσιν ἐν ταῖς ἀμψισθητήσεσιν· ὅθεν φαίνονται ὅτι τὸ μέσον ζητοῦσιν, ὡς ταῦτ' ὄν τὸ μέσον ζητεῖν καὶ τὸ δίκαιον· μέσον ἄρα τὸ δίκαιον. Ἐπεὶ καὶ ὁ δικαστὴς μέσος, τὴν μεσότητα καὶ τὸ δίκαιον εἰσάγων, καὶ ἐπανισῶν τὴν ἀπὸ τῆς ἀδικίας ἀνισότητά. ** Καὶ ὡς περ τὴν αβ γραμμὴν εἰς ἄνισα τεμηθεῖσαν κατὰ τὸ δ, εἴ τις ἐθέλοι εἰς ἴσα διελεῖν, ἀφελὼν ἀπὸ τῆς μείζονος τῆς βδ τὴν ὑπεροχὴν ἣν ὑπερέχει τῆς ἐλάττωνος τῆς δα, τὴν γδ, καὶ προσθῆις τῇ δα, τὴν αγ ἴσην ἐποίησέ τῇ γβ, καὶ εὔρε τὴν διχοτομίαν τῆς αβ· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἀνισότητος τῆς ἀδικίας συμβαίνει. Τὸ γὰρ διορθωτικὸν δίκαιον, ἀφελόμενον ἀπὸ τοῦ κέρδους τοῦ ἡδικηκότος, ὅπερ ὡς ὑπεροχὴ ἐστὶν αὐτοῦ πρὸς τὸν ἡδίκημένον, καὶ προστεθὲν τῷ ἡδικημένῳ, ἰσότητα καὶ μεσότητα ἐποίησε. Καὶ διὰ τοῦτο καὶ δίκαιον καλεῖται, ὅτι δίχα ἐστίν, ὡς περ ἂν εἴ τις εἴποι δίχατον· καὶ ὁ δικαστὴς δικαστής.

*** Καὶ ὡς περ ἐπὶ τῆς γραμμῆς ἔχει, ὅταν διχαίῃαι-ρεθῇ, ὅτι ἡ ἑτέρα τῶν ἴσων εὐθειῶν μέση ἀνάλογόν ἐστὶ κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν τοῦ μελλόντος καὶ τοῦ ἐλάττωνος, οὕτω καὶ τὸ δίκαιον μέσον ἐστὶ

morte afficiat. Sed et alio modo in hac justitia hanc proportionem animadvertere possumus, si nimirum terminos conjungamus : sicut enim injuriæ auctor ad hominem læsum se habet, ita judex ad injuriæ auctorem : nam qualibus malis injuriæ auctor alterum mactavit, talia a judice accipit

Quom ergo injustitia tam in bonis quam in malis contrario modo majus et minus inducat : qui enim majus bonum appetit, minus eligit malum, justitia vero æqualitatem spectat, medium autem inter majus et minus æqualitas est : apparet talem justitiam temperamentum inter damnum et lucrum servare. Jam vero damnum dicatur omnis injuria nobis illata, lucrum autem omnis contumelia aliis imposita et fraudatio, sive in aliorum pecuniis, sive in eorum existimationem, sive in aliud quid injurius aliquis esse vult. Est igitur jus, quod ad emendandum valet, medium inter damnum et lucrum : quocirca quum contendunt, ad judicem confugiunt, rati hoc modo neutri detrimentum importari ideoque necessario ipsos ne lucrari quidem quidquam, sed fore ut medium quiddam teneant propterea quod eum quasi vivum jus corrigendi vi præditum existimant, atque idcirco medium eum vocant, utpole juris illius ope ad medium perventuri. Nonnulli etiam non unum tantum, sed duos aut tres medianos in controversiis appellant : unde apparet eos medium quærere, quasi unum idemque sit medium quærere et justum : medium ergo est justum. Nam medius quoque est judex. mediocritatem et justum inducens, simulque inæqualitatem ab injustitia ortam tollens. Et ut si quis lineam AB inæqualiter divisam circa D, velit æqualiter dividere, auferendo a majori parte ED exsuperantiam, qua minorem DA superat, nimirum GD, addensque ad DA, AG æqualem facit ipsi GB, atque ita invenit, quæ pacto bifariam AB dividi possit : sic etiam in injustitiæ inæqualitate res se habet. Quippe jus corrigendi vi præditum, si detractum sit de lucro lædentis, quod in eo læsi hominis respectu tanquam exsuperantia quadam animadvertitur, additumque ei qui injuria affectus est, æqualitatem et mediocritatem inducit. Quamobrem etiam jus græce dicæon nominatur, quia dicha, id est, bifariam divisum est, quasi divisum (dichæon) et judex divisor (dichastes) dicatur.

Et quemadmodum in linea se res habet, quum dupliciter divisa est, quia altera rectorum linearum æqualium arithmetice proportionis ratione majoris minorisque media est, sic justum quoque medium lucri et damni

* Ὡστε τοῦ μὲν πλείονος καὶ τοῦ ἐλάττωνος τὸ ἴσον κτλ. — *** Καὶ ὡς περ γραμμῆς εἰς ἄνισα τεμηθεῖς κτλ.

**

τοῦ κέρδους καὶ τῆς ζημίας, τοῦ μείζονος ἢ ἀγαθοῦ ἢ κακοῦ, καὶ τοῦ ἐλάττωτος· ἐλάττων μὲν τοῦ μείζονος, μείζων δὲ τοῦ ἐλάττωτος. Ὅτι δὲ ἐπὶ τῆς γραμμῆς οὕτως ἔχει, καθὼς εἴρηται, φανερόν· ἡ γὰρ βδ ὑπερέχει τῆς γα τῆ γδ· ἡ δὲ γα ὑπερέχει τῆς αδ τῆ αὐτῆ τῆ γδ· ὥστε αὐ μὲν βδ, γα, αδ ἀνάλογον ἔχουσι κατὰ ἀριθμητικὴν ἀνάλογίαν· μέση δὲ ἐστὶν ἡ γα, ἡ ἴση τῆ γβ, ἥτις ἐλάττων μὲν ἐστὶ τῆς βδ, μείζων δὲ τῆς αδ, τῆ αὐτῆ τῆ γδ ἐλαττουμένη καὶ ὑπερέχουσα. Ἐπὶ δὲ καὶ ἐκεῖθεν δῆλον, τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἴσον μέσον ἀνάλογον εἶναι τῆς ζημίας καὶ τοῦ κέρδους, κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν ἀνάλογίαν· ἐστῶσαν τρεῖς εὐθεῖαι ἴσαι

ἀλλήλαις, αὐ αα, ββ, γγ· τετημέσθω δὲ ἡ αα δι' γα κατὰ τὸ ε, ἡ τε^h γγ κατὰ τὸ ζ· καὶ ἀφῆρήσθω ἀπὸ τῆς αα ἡ αε φανερόν δὲ, ὅτι ἡ γγ μείζων ἐστὶ τῆς εα τῆ γζ· προσκείσθω δὲ ἡ ἀφαίρεθείσα τῆς αα τῆ γγ, καὶ ἐστω ἡ δγ φανερόν δὲ, ὅτι ἡ δγ μείζων ἐστὶ τῆς εα τῆ τε δγ καὶ τῆ γζ. Εἰ τοίνυν δεῖσθαι τῶν ἄκρων εὐθειῶν τὴν ἰσότητα ἐπαναγαγεῖν, διὰ τῆς ββ τοῦτο ποιήσομεν· ὥσπερ γὰρ κανόνα τῆ γδ ἐφαρμόσαντες τὴν ὑπεροχὴν ἀφελούμεν· ἐφαρμόσαντες δὲ τῆ αα, τὸ ἐλλείπον προσθήσομεν· καὶ οὕτως ἐσονται πάλιν αὐ ἄκρα ἴσαι ἀλλήλαις. Αὕτη δὲ ἡ τὴν ἰσότητα ἐπαναγούσα ββ, μέση ἀνάλογόν ἐστὶ^h κατὰ ἀριθμητικὴν τῆς δγ καὶ εα· ἡ μὲν γὰρ δγ τῆς ββ ὑπερέχει τῆ δγ, ἡ δὲ ββ τῆς εα ὑπερέχει τῆ αὐτῆ τῆ δγ· ὅτι δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ διορθωτικοῦ δικαίου τὸ αὐτὸ συμβαίνει, φανερόν ἐκ τῶν εἰρημένων. Τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ τῶν τεχνῶν συμβαίνει. Τότε γὰρ εὐ ἔχουσι καὶ συνίστανται, ὅταν ἐν χρεῖα τούτων γενώμεθα, καὶ τοσοῦτον τεχνιτῶν δεώμεθα, ὅσον αὐτοὶ περὶ τὴν τέχνην πονοῦσι καὶ ζημιῶνται· οὕτω γὰρ δυνατόν συνίστανται τοὺς τεχνίτας, τὴν ἔνδειαν παρὰ τῶν δεομένων ἀναπληροῦντας. Εἰ δὲ οἱ μὲν πονοῦσι καὶ ποιῶσι τὰς τέχνας, οἱ πάσχοντες δὲ αὐτάς, οἱ δεόμενοι αὐτῶν δηλονότι, οὐχ οὕτω πάσχουσιν ὡς ἐκεῖνοι ποιῶσιν, ἀλλὰ πολλῶν ἐλάττων, οὐδὲν κωλύει πάσας ἀπολέσθαι. Διὰ τοῦτο κἀνταῦθα¹ τὸ μέσον καὶ τὸ ἴσον ἀναγκαῖόν ἐστίν, ὅ ἐστι μεταξὺ ζημίας καὶ κέρδους.

* Ταῦτα δὲ τὰ ὀνόματα, ἡ ζημία καὶ τὸ κέρδος, λέγεται μὲν κυρίως ἐπὶ τῶν ἔκουσίων συναλλαγμάτων, ἐλήφθη δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἀκουσίων. Λέγεται γὰρ ἀπλῶς κερδαίνειν, τὸ κτήσασθαι πλείονα ὧν τις κέκτηται· ὁμοίως καὶ ζημιῶσθαι, τὸ κτήσασθαι ἐλάττωνα ὧν

est, majoris videlicet aut minoris boni vel mali, minus scilicet majore, majus minore. Hanc autem quam diximus, lineæ esse rationem, manifestum est : BD enim superat GA ipsa GD : GA autem superat AD eadem GD : itaque BD, GA, AD proportionē arithmetica conveniunt. media autem est GA, quippe quæ æqualis illi GB sit, quæ minor est quam BD, sed major quam AD, eadem illa GD, qua et superatur et superat. Sed inde etiam intelligitur, id quod justum est et æquale, proportionē, et quidem arithmetica, medium esse damni et lucri : sint tres recte lineæ inter se æquales, AA, BB, GG : secetur autem AA bifariam circa E, et GG circa Z : deinde auferatur ab AA lineæ pars AE : perspicuum igitur est, GG majorem futuram quam EA, ipsa GZ : addatur postea quæ auferitur ab AA ad GG, et sit DG : apparet ergo DG majorem futuram quam EA, ipsa DG et GZ. Quodsi extremæ rectæ lineæ partes ad æqualitatem nobis redigende sunt, hoc per BB faciemus : tanquam normam enim illi GD aptando exsuperantiam tollemus : quam ad AA apponendo, id quod deest addeamus : atque ita rursus æquales inter se erunt extremæ partes. Ipsa vero quæ æqualitatem hanc inducit BB, media erit arithmetica proportionē illius DG et EA : DG enim BB ipsa DG superat, BB autem EA eadem DG. idem vero etiam in jure corrigendi vi prædito locum habere, ex præcedentibus apparet. Verum hoc in artibus quoque contingit. Tunc enim bene se habent et constant, quum iis opus habemus, ac tantum artificibus egemus, quantum ipsi artifices vel laboris ad artes suas impendunt vel damni contrahunt : quumpe ita licet efficere, ut consistant artifices, si lacunam rei familiaris per eos qui ipsorum arte egent, expleant. Sed si illi quidem operam navant suasque artes exercent, hi autem qui eas sustinent, id est qui iis egent, non ita sustinent ut illi eas exercent, sed multo minus, nihil obstat, quominus omnes pereant. Quapropter et hic necessario medium et æquale requiritur, quod inter damnum et lucrum interjectum est.

Hæc autem nomina, damnum ac lucrum, licet proprie de iis quæ sponte cum aliis contrahimus, negotiis usurpentur, nihilominus tamen etiam ad res non voluntarias transferuntur. Dicitur enim simpliciter lucrari, qui plus quam ante habebat sibi comparavit : pariterque damnum facere, qui minus quam a principio possidebat sibi acquisivit : sed bona quorum in possessione prius

* Ἐλήφθη δὲ τὰ ὀνόματα ταῦτα κτλ.

εἶναι εἰς ἀρχῆς τὸ δὲ τὰ ὄντα ἔχειν οὔτε ζημία, οὔτε κέρδος ὀνομάζεται, ἀλλὰ τι μέσον ὥστε κέρδους τι-
 λος καὶ ζημίας μέσον τὸ δίκαιον ἐστὶ λέγω δὲ τῶν ἐν
 τοῖς ἀκουσίοις συναλλάγμασι, ὅταν τις τοσαῦτα λάβῃ,
 ὅσα εἶγε πρὶν ἀδικηθῆναι ἢ ἀδικῆσαι, τοῦτ' ἐστὶ κερ-
 ῶναι^m ἢ ζημιωθῆναι. Τὸ γὰρ ἐν τοῖς ἐκουσίοις συν-
 ἀλλάγμασι κέρδος οὔτε ἀδικόν ἐστίν, οὔτε εὐθύνεται
 τούτων γὰρ ἀδεῖν ἔδωκεν ὁ νόμος.

(Scripsi : ^a τοῦ τε] cod. τοῦτε. — ^b δικαστοῦ,
 συμβαίνει ἀναλογίαν] ex Heinsii conjectura; cod.
 δικαστοῦ, ἀναλογίαν. — ^c ἄν τε] cod. ἄντε. — ^d
 ἀφελόμενον] cum codd. i. e. ἀφαιρεθέν. Vid. Mat-
 thiae Gr. Gr. § 496. 8 et Wesseling. ad Herodot.
 V, 35. — ^e προστεθέν] cod. προσθέν. — ^f εἴ τις]
 cod. εἴτις. — ^g δὲ ἐστίν] cod. δὲ ἐστίν. — ^h ἢ τε]
 cod. ἢτε. — ⁱ ἀφελοῦμεν] cum codd. i. e. ἀφαιρή-
 σομεν, ut καθελεί pro καθαιρήσει Diog. Laert. VI,
 78. — ^k ἐστίν] cod. ἐστίν. — ^l κἀνταῦθα] cod. κἀν-
 ταῦθα. — ^m τοῦτ' ἐστὶ κερῶναι] cod. τουτέστι κερ-
 ῶναι. —)

Κεφ. ς'.

* Ὅτι τὸ ἀντιπεπονηθὸς οὐκ ἐστὶν εἶδος δικαιοσύνης, εἰ μὴ
 κατὰ ἀναλογίαν ἢ ἀντιπεπονήσεως γένοιτο.

* Οἱ δὲ Πυθαγόρειοι ἔλεγον δίκαιον εἶναι τὸ ἀντιπε-
 πονηθὸς, τὸ τὰ αὐτὰ πάσχειν, ἃ ποιεῖ τις καὶ πρὸς
 τοῦτο φέρειν καὶ τὸ τοῦ Ῥαδαμάνθους ἔπος

εἴ κε πάθοι τά κ' ἔρεξε, δίκη κ' ἰθεῖα γένοιτο.

Τοῦτο δὲ τὸ ἀντιπεπονηθὸς οὐκ ἐφαρμόττει οὐδενὶ εἶδει
 τοῦ δικαίου. Οὔτε γὰρ τὸ διανεμητικὸν δίκαιον τοιοῦ-
 τόν ἐστίν, οὔτε τὸ διορθωτικόν· ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς διανο-
 μῆς οὐ δυνατὸν εἶναι τὸν πολίτην ἐκεῖνα πάσχειν εὐ ἀπὸ
 τοῦ κοινού, ἄπειρ' ἐποίησεν· εἰ γὰρ τύραννον ἀπέκτεινε,
 πῶς τὸ αὐτὸ πείσεται; ἐπὶ δὲ τοῦ διορθωτικοῦ δικαίου
 πολλαχοῦ διακρινεῖ· εἰ γὰρ τις ἄρχοντα ἐπάταξεν, οὐ
 δίκαιον πληγῆναι μόνον, ἀλλὰ καὶ κολασθῆναι· καὶ εἰ
 τις ἄρχων ὢν τινα τῶν ἀρχομένων ἐπάταξεν, οὐ δί-
 καιον τὰ ἴσα παθεῖν· εἰ δὲ τις καὶ ἀκουσίως καὶ ἀγνοῶν
 ἔβλαψε τὸν πέλας, οὐ δίκαιόν ἐστίν ὁμοίως ἀντιβλα-
 θῆναι.

** Δυνατὸν δὲ τὴν τοιαύτην ἀντιπάθειαν δικαίαν εἶναι
 ἐν ταῖς ἀλλακτικαῖς κοινωνίαις· οἷον ἐν τῷ εὖ ποιεῖν
 ἀλλήλους καὶ κακῶς ποιεῖν, καὶ ἐν τοῖς τῶν τεχνῶν
 πρὸς ἀλλήλους^a συναλλάγμασι· πλὴν τὴν ἀντιπάθειαν
 οὐ κατὰ τὸ ἴσον ἐκλαθεῖν δεῖ, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἀνάλο-
 γον. Ὁ γὰρ τὸν ἄρχοντα τυπτήσας τὴν τάξιν τῆς πο-
 λιτείας ἀνείλε, καὶ οὐ τυπτήσεται, ἀλλὰ ἀποκτανθή-
 σεται· καὶ ὁ τὸν γάμον τοῦ πέλας διαφθείρας πείσεται
 μὲν καὶ αὐτὸς κακῶς, οὐ τὰ αὐτὰ δέ, ἀλλὰ κατὰ τὸ
 ἀνάλογον· εἴτε γὰρ μὴ πείσεται κακῶς ὁ δρᾶσας κα-

fueras possidere, neque damnum dicitur, neque lucrum,
 sed medium quid : quare jus inter lucrum et damnum
 medium est : loquor de iis quæ ad res non voluntarias
 pertinent, quando aliquis tantundem consequitur,
 quantum ante injuriam vel acceptam vel illatam possi-
 debat, hoc est, antequam lucraretur aut damnum fac-
 eret. Quod enim in contractibus sponte nostra factis
 lucrum vocatur, neque injustum est, neque corrigitur :
 nimirum quia legibus hoc conceditur.

Cap. VI.

Talionem non esse speciem justitiæ, nisi pro portione reci-
 proca illa perpersio locum habeat.

Pythagorei autem jus reciprocam perpersionem esse
 dicebant, id est, quum quis patitur idem quod fecit :
 atque huc spectare illud Rhadamanthi :

si quis, quod fecit, patiatur, jus erit æquum.

Hæc vero reciproca perpersio nulli justitiæ formæ con-
 gruit. Neque enim jus in distributionibus positum est
 tale, neque corrigendi vi præditum : fieri enim non pos-
 test, ut in distributione semper eadem beneficia e publico
 accipiat civis, quæ prior contulit : nam si quis, exem-
 pli gratia, tyrannum interfecerit, quomodo idem ei usu
 veniet? in jure autem corrigendi vi prædito sæpe dis-
 crepat res : si quis enim magistratum percussit, is non
 solum verberibus, sed etiam graviore pena dignus est :
 ac si quis magistratum gerens aliquem eorum, qui sub
 ipsius potestate sunt, percussit, non est æquum, eum
 parem pœnam sustinere : sed si quis et invitus et igna-
 rus alium læsit, non est æquum, illum simili incom-
 modo affici. Potest tamen in communitate rerum ultro
 citroque permutandarum justa esse reciproca ejusmodi
 perpersio : ut quum alter alteri vel bene facit vel male,
 atque in negotiis de mutuo artium subsidio contractis :
 verum ibi non æqualitate, sed præportione reciprocam
 illam perpersionem explicari oportet. Qui enim præteream
 maximum pulsavit, quum rerum publicarum ordinem
 perturbaverit, non verberibus, sed morte multabitur :
 et qui alienam uxorem stupravit, punietur et ipse, non
 eodem tamen modo, sed pro portione : sive enim non
 punitur qui male fecit, servitus revera et tyrannis eri-

* Cap. 5, δοκεῖ δὲ τισι καὶ τὸ ἀντιπεπονηθὸς εἶναι κτλ. — ** Ἄλλ' ἐν μὲν ταῖς κοινωνίαις κτλ.

ἡ δὲ δουλεία τις ἔσται καὶ τυραννὶς ἢ πολιτεία· εἴτε τὰ αὐτὰ πείσεται ἄσπερ ἔδρασαν, ἄσπὸν τι καὶ αἰσχροῖον. Ὁμοίως δὲ ἔχει καὶ ἐπὶ τῶν χαρίτων, καὶ τοῦ εὖ ποιεῖν καὶ εὖ πάσχειν· πρὸς μὲν γὰρ τὴν ἰσότητά τῆς πολιτείας ἀναγκαιὸν ἔστι τὸν εὖ παθόντα καὶ εὖ ποιῆσαι καὶ τὴν χάριν ἀμείψασθαι, καὶ ἔτι δευτέρων ἀρξῆαι χαρίτων· εἰ γὰρ μὴ τοῦτο εἴη, ἀπολείτα ἢ μετὰδοσις, ἢ συνέχει τὴν πολιτείαν καὶ τὴν δμῶνοιαν. Διὰ τοῦτο καὶ Χαρίτων ἰερὸν ἐν ἐκάστη τῶν πόλεων ἱδρύεται· ἵνα αἱ Χάριτες τιμῶνται διὰ τῆς ἀντιχάριτος. Οὐ δυνατὸν δὲ τὴν χάριν τὴν αὐτὴν εἶναι τῇ ἀντιχάριτι, ἀλλὰ ἀνάλογον· δίδωσι γὰρ τίς τινι οὐ δεῖται ὁ λαμβάνων, καὶ λαμβάνει παρ' ἐκείνου, ὅσπερ αὐτὸς ἐν χρεῖα καθέστηκε· καὶ οὕτω χαίρει καὶ χαίρειν ποιεῖ· εἰ δὲ τὰ αὐτὰ λήφεται ἂ δέδιωκε, τίς ἢ χάρις; Ὡστε καὶ τὸ εὖ ποιεῖν καὶ εὖ πάσχειν οὐ κατὰ τὸ αὐτό, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἀνάλογον γίνεταί.

Τοῦτο δὲ καὶ ἐκεῖθεν φανερώτερον γένοιτ' ἂν. Αἱ μετὰδοσις καὶ ἀντιδόσεις κοινωνίαι τινές εἰσιν· αἱ δὲ κοινωνίαι τῶν ἐν χρεῖα· ἐκείνου γὰρ τις ζητεῖ κοινωνεῖν, οὗ χρεῖαν ἔχει· τὸ δὲ ἐν χρεῖα εἶναι τῶν ἀνομοίων ἔστιν· οὐ γὰρ δεῖται τις ἑαυτοῦ ἢ τῶν ἑαυτοῦ, ἢ ὧν αὐτὸς δύναται ποιεῖν, ἀλλ' ὧν οὐκ ἔχει, οὐδὲ δύναται ποιεῖν, ἐκείνων ζητεῖ τῷ πλησίον κοινωνεῖν· ὁ γὰρ σκυτοτόμος οὐ δεῖται τοῦ σκυτοτόμου, οὐδὲ ὁ ἱατρὸς τοῦ ἱατροῦ, ἀλλ' ὁ σκυτοτόμος ἱατροῦ, καὶ ὁ ἱατρὸς σκυτοτόμου· ὥστε φανερόν, ὅτι αἱ χάριτες τῶν ἀνομοίων εἰσίν. Αἱ ἄρα μετὰδοσις, καὶ αἱ ἀντιδόσεις οὐχ αὐτὰ ἔσονται· ἀλλ' ἵνα καὶ κατὰ τὸ δίκαιον γίνωνται, κατὰ τὸ ἀνάλογον τὴν ἰσότητά ἐκληπτέον· ὁ γὰρ σκυτοτόμος τῷ οἰκοδόμῳ ὑπόδημα δώσει, λήφεται δὲ ὅσα εἰς οἰκίαν φέροι ἀναλόγως τῇ χάριτι· καὶ ὁ ἱατρὸς τῷ γεωργῷ ἄλλα μὲν δώσει, ἄλλα δὲ παρ' αὐτοῦ λήφεται κατὰ ἀναλογίαν. Ἐνδέχεται γὰρ τὸ ἐτέρου ἔργον τιμιώτερον εἶναι θαιτέρου· οὐ γὰρ ἀντὶ οἰκίας ὑποδήματα δώσει ὁ σκυτοτόμος τῷ οἰκοδόμῳ, ἀλλὰ τοσοῦτον δεῖ εἰσενεγκεῖν τὸν σκυτοτόμον εἰς τὴν ἀντίδοσιν, ὅσον ἐκεῖνος εἰς τὴν οἰκίαν ἐξημιώθη· εἰ δὲ μή, ἄνισα ἔσται τὰ ἀλλάγματα, καὶ αἱ χάριτες ἀνόμαλοι. Δεῖ τοίνυν ἐν ταῖς χάρισι τηρεῖν τὴν ἰσότητά· πλὴν κατὰ τὴν ἀναλογίαν, ἣν ποιεῖ ἢ κατὰ διάμετρον σύζευξις· διάμετρος μὲν γάρ ἐστιν ἢ ἀπὸ τῆς γωνίας τοῦ παραλληλογράμμου ἐπὶ τὴν ἀπεναντίον γωνίαν ἐπιζευγυμένη εὐθεῖα.

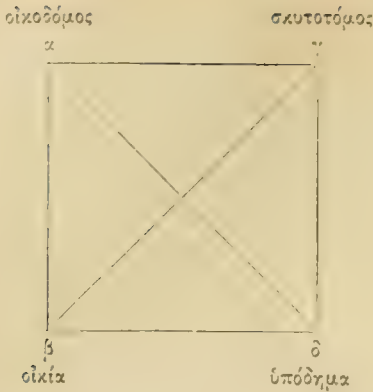
respublica; sive eodem incommodo afficitur, quod aliis attulit, absurdum ac turpe erit. Similiter in numeribus dandisque et accipiendis beneficiis se res habet: nam ad conservandam reipublicae aequalitatem necesse est eum, qui beneficium accepit, aliis quoque benigne facere et gratiam referre atque etiam alia beneficia prius in bene meritos conferre: quod nisi contigerit, peribit communicatio, quae civitatem hominumque concordiam sustinet. Quocirca et Gratiarum templum in singulis urbibus exstructum est, ut Gratiae beneficiorum remuneratione colantur. Non potest autem acceptum beneficium idem esse cum ejus remuneratione, sed pro portione tantum respondere: dat enim aliquis alicui quo eget is qui accipit, vicissimque accipit ab eo quo ipse opus habet: atque ita gaudet et gaudere facit: quod si eadem accipiat, quae dedit, quanam erit gratia? Quamobrem beneficiis ornare alios et ab iis ornari, non eodem modo, sed pro portione fit.

Hoc vero etiam ex eo quod dicturi sumus, magis apparebit. Nam conferre beneficium in aliquem, vicissimque referre gratiam communicatio quaedam est: communicatio autem rerum necessariorum est: siquidem rerum, quibus eget aliquis, particeps esse studet: opus vero habemus iis quae sunt dissimilia: neque enim quisquam se ipso vel rebus suis vel iis quae ipse efficere potest, eget, sed quae nec habet nec efficere ipse potest, eorum particeps fieri ab alio cupit: quippe sutor non eget sutore, nec medicus medico, sed sutor medico, et medicus sutore, ut vel hinc appareat, dissimilia esse beneficia. Quare nec beneficii collatio, neque ejus remuneratio eadem erit: sed ut juste fiant, proportionem aequalitatis fingenda est: sutor enim architecto calcem dabit: vicissimque architectus accipiet operae in exstruendo aedificio posita pretium proportionem ejus quod praestitit: similiter et medicus alia dabit agricolae, alia pro portione ab eo accipiet. Quippe fieri potest, ut alterius opus majoris pretii quam alterius sit: siquidem haudquaquam pro aedificio calceos architecto sutor dabit, sed sutorem tantum pecuniae in remunerationem impendere oportet, quantum damni in exstruendo aedificio ille contraxit: sin minus, inaequalis erit permutatio et beneficia minime paria. Quamobrem in beneficiis quibus alius alium ornat servanda est aequalitas, verum pro portione, quam directa efficit conjunctio: dimetiens enim est, quae ab adverso parallelogrammi angulo in oppositum recta transcurrit linea.

architectus	sutor
a	α
b	β
domus	calceus

* Ποιεῖ δὲ τὴν ἀντίδοσιν τὴν κατ' ἀναλογίαν κτλ.

Ἐστω δὲ ὡσπερ τετράγωνον οἱ τέσσαρες ὄροι· ὁ οἰκοδόμος, ὁ σκυτοτόμος, τὸ ὑπόδημα, ἡ οἰκία· ὁ οἰκοδόμος μὲν ἐφ' οὗ τὸ α, σκυτοτόμος δέ, ἐφ' οὗ τὸ γ, οἰκία, ἐφ' οὗ τὸ β, ὑπόδημα, ἐφ' οὗ τὸ δ· ἐπεὶ τοῖνον ὑπὸ τὸν σκυτοτόμον τὸ ὑπόδημα τίθεται, ὡσπερ τὸ δ ὑπὸ τὸ γ, καὶ ὑπὸ τὸν οἰκοδόμον ἡ οἰκία, ὡσπερ τὸ β ὑπὸ τὸ α, ἐν ταῖς πρὸς ἀλλήλους κοινωνίαις συναφθήσεται μὲν ὁ οἰκοδόμος τοῖς ὑποδήμασιν, ὡσπερ συνάπτεται τὸ α τῷ δ· ὁ δὲ σκυτοτόμος τῇ οἰκίᾳ, ὡσπερ τὸ γ τῷ β· καὶ οὕτως ἔσονται αἱ κοινωνίαι κατὰ διάμετρον· οὐ κατὰ τὰ αὐτά, ἀλλὰ κατὰ τὰ ἀνάλογα.

Διὰ τοῦτο δεῖ τὰ ἀλλασσόμενα λόγον ἔχειν καὶ συμμετρίαν πρὸς ἀλλήλα· εἰσὶ γὰρ ἕνια, ἃ οὐδὲ δύναται σχεδὸν ἀλλαγῆναι διὰ τὸ ἀσύμμετρα εἶναι· οἷον τὸ τοῦ αὐλητοῦ ἔργον, καὶ τὸ τοῦ οἰκοδόμου. Διὰ τοῦτο παρελήφθη τὰ νομίσματα, ἅτινα πρὸς πᾶν ἔργον δύνανται ἀλλαγῆναι, καὶ παντός ἔργου τὴν ἀξίαν μετροῦσιν· ἀπὸ τούτων γὰρ γινώσκομεν πόσων ὑποδημάτων ἡ οἰκία ἀξία ἐστίν, ἢ πόσης τροφῆς, ἢ ἄλλων ἔργων· εἰ γὰρ μὴ ἡ ἀξία ἐκάστου γινώσκοιτο, οὐ δύναται συστήναί ἡ ἀλλαγὴ καὶ ἡ κοινωνία· τὸ γὰρ μὴ διδόναι καὶ λαμβάνειν ἀξίωμα οὐκ ἐστὶν ἀλλαγὴ οὐδὲ κοινωνία.

Διὰ τοῦτο ἀνάγκη εἶναι τι ἐν μέτρον κοινὸν ἀπάντων, ὃ πάντα δυνάμεθα μετρεῖν, καὶ δι' οὗ τὴν ἀξίαν ἐκάστου γινώσκομεν. Ἐστὶ δὲ φύσει μὲν καὶ ἀληθεῖς ἡ γρεία μέτρον ἀπάντων· καθόσον γὰρ τις δεῖται τιος, κατὰ τοσοῦτον βούλεται αὐτῷ κοινωνεῖν· εἰ γὰρ μὴ ὀείτοι τῶν ἐτέρου, ἢ μὴ ὡσπερ ἄλλος τῶν ἐκείνου, ἀλλὰ ἔλαττον, οὐκ ἔσται ποτὲ ἀλλαγὴ· δεόμενος δὲ τὰ ἐκυτοῦ διδῶσι, καὶ λαμβάνει τὰ τῶν ἄλλων. Ἢ μὲν οὖν γρεία φύσει καὶ ἀληθεῖς μέτρον ἐστὶ τῶν πραγμάτων· αὕτη γὰρ πάντας εἰς ἓν συναγει· νόμῳ δὲ καὶ κατὰ συνθήκην τὸ νόμισμα· καὶ διὰ τοῦτο καὶ νόμισμα καλεῖται, ὅτι οὐκ ἐστὶ φύσει, ἀλλὰ παρ' ἡμῶν ἐτέθη, καὶ ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ μεταβαλεῖν αὐτὸ καὶ ποιῆσαι ἄχρηστον. Ἐστὶ τοῖνον καὶ τὸ νόμισμα μέτρον, ὡς εἴρηται, τῆς τῶν πραγμάτων ἀξίας, καὶ αὐτοῦ μὲν οὐκ

Sint ergo nobis quadrati instar quatuor termini : architectus, sutor, calceus, ædificium : et quidem architectus ubi A, sutor autem ubi G est, ædificium ubi B, calceus denique ubi D : quoniam igitur sub sutore calceus ponitur, sicut D ponitur sub G, et sub architecto ædificium, quemadmodum B sub A ponitur, in communicatione mutua conjungetur architectus cum calceis, ut A conjungitur cum D : sutor vero cum ædificio, sicut G cum B : atque ita mediis lineis communicatio efficitur : non quidem eodem modo, sed pro portione.

Quare oportet ea quæ permutantur rationem aliquam inter se habere et convenientiam : sunt enim quedam, quæ fere ne permutari quidem possint, quia inter se non congruunt : verbi causa, tibicinis opus et architecti. Quapropter nummi assumti sunt, qui qualibet re permutari queunt, omniumque rerum pretium metiuntur : hinc enim discimus, quod calceos valeat ædificium, item quantum cibi, aut aliarum rerum : nam nisi cuiusque rei pretium cognovimus, neque permutatio ulla locum habere potest, neque communicatio : siquidem non dare aut accipere quod pretium singule res habent, non est permutatio aut communicatio.

Quapropter necesse est unam aliquam esse communem omnium rerum mensuram, qua metiri cuncta queamus singularumque rerum pretia cognoscimus. Hæc autem rerum omnium mensura proprie quidem et revera indigentia est : nam quatenus aliquis quopiam eget, eatenus ejus particeps esse vult : nisi enim iis que alterius sunt eget, aut minus quam alius que ipsius sunt desiderat, nulla unquam erit permutatio : quum vero eget, dat sua accipitque aliena. Proprie ergo ac revera rerum mensura est indigentia : hæc enim omnes adunat : et lege vero et instituto nummus est : ideoque etiam nummus vocatur, propterea quod non lege valeat, sed a nobis inventus et signatus sit, ac simul in nostra potestate sit, cum immutare inutilemque reddere. Est ergo nummus quoque, quemadmodum diximus, pretii omnium

* Διὸ πάντα συμβλητὰ δεῖ πως εἶναι κτλ. — ** Δεῖ ἄρα ἐνί τινι πάντα μετρεῖσθαι κτλ.

ἔστι χρεία δι' ἑαυτῆς, ἔστι δὲ ὡς περ ὑπάλλαγμα τῆς χρείας· οὐκ αὐτῶν τοίνυν τῶν μέτρων γνωσθεΐσθαι ἑκάστου τῆς ἀξίας τῶν ἔργων, ἢ ἀλλαγῆ ἰσόρροπος ἔσται κατὰ τὸ ἀνάλογον.

Ἡ δὲ ἀναλογία ἔσται ἀντιπεπονηότως· οὕτω γὰρ δυνατόν ἰσασθῆναι τὴν ἀλλαγῆν. Ἀντιπεπονηότα δὲ λέγονται παρὰ τοῖς μαθηματικοῖς, ὅταν ἦ, ὡς τὸ α πρὸς τὸ β, τὸ γ πρὸς τὸ δ· καὶ ὡς τὸ α πρὸς τὸ γ, τὸ δ πρὸς τὸ β· εἰ τοῦτον ταῖνον τὸν τρόπον ἀνάλογον ἔσται τὰ ἀλλασσόμενα, καὶ οἱ ἀλλάσσοντες, δίκαια ἔσται ἡ ἀλλαγῆ. Ἔστι γὰρ σκυτοτόμος ἐπ' οὗ γ, γεωργός, ἐπ' οὗ α, ὑποδήματα, ἐπ' οὗ δ, σίτος, ἐπ' οὗ β· κείσθω δὴ τὸν γεωργὸν πρὸς τὸν σκυτέα διπλάσιον λόγον ἔχειν, ἔσται δὴ καὶ ὁ σίτος διπλάσιος τῆ ἀξίας τῶν ὑποδημάτων· εἰ τοίνυν ἔσται ὡς γεωργός πρὸς τὸν σκυτέα, τὰ ὑποδήματα πρὸς τὴν τροφήν ἢ τὸν σίτον, διπλάσιον ἔσται τὰ ὑποδήματα τοῦ σίτου, καὶ οὕτως ἔσονται ἀξία τοῦ σίτου· εἰ δὲ μὴ οὕτως ἡ ἀλλαγῆ γένοιτο, οὐ δεῖ εἰς σχῆμα ἀναλογίας ἄγειν αὐτά, οὐ γὰρ δυνατόν ἰσασθῆναι. Εἰ γὰρ ἔσται, ὡς ὁ γεωργός πρὸς τὸν σκυτέα, τὸ ἔργον τοῦ γεωργοῦ ὁ λαμβάνει ὁ σκυτεὺς πρὸς τὸ ἔργον τοῦ σκυτέως ὁ λαμβάνει ὁ γεωργός, οὐκ ἔσται ἰσότης, ἀλλ' ὅταν ἀντιπεπονηότως ἔχωσι, τότε ἀλλαγῆ κυρίως καὶ κοινωνία γίνεται.

Ὅτι δὲ ἡ χρεία συνέχει τὰς πολιτείας, καὶ αὐτὴ τὰς κοινωνίας ποιεῖ καὶ τὰς ἐνώσεις, καθάπερ ἐν τι ὄν, ὄντων καὶ γὰρ ὅταν μὴ χρείαν ἔχωσιν ἀλλήλων, οὐκ ἀλλάττονται, οὐδὲ κοινωνοῦσιν ἀλλήλοις ἢ ὅταν ὁ μὲν δέηται^α θατέρου, ἄτερος δὲ θατέρου χρείαν οὐκ ἔχει, καὶ τότε γὰρ ἑμοίως ἀκοινωνητοὶ εἰσιν· ὡς περ τοῦναντίον, ὅταν οὗ μὲν ἔχει αὐτὸς δέηται τις, αὐτὸς δὲ γρήζη^β ὧν ἐκεῖνος δοῦναι δυνατός.

Ἐπεὶ δὲ πολλάκις ὁ μὲν γεωργός δαΐται τοῦ ἔργου τοῦ τέκτονος, ὁ δὲ τέκτων οὐ δαΐται τοῦ γεωργικοῦ, ἵνα τὰ ἀλλάγματα καὶ αἱ κοινωνίαι μηδέποτε^γ κωλύονται, παρελήφθη τὸ νόμισμα· καὶ τοῦτο διδοῦς ὁ γεωργός τῷ τέκτονι λαμβάνει παρ' ἐκείνου τὸ ἐκείνου ἔργον· ὁ δὲ τὸ νόμισμα καθάπερ ἐγγυητής ἔστι πρὸς τὸν τέκτονα, ὅτι ἐπειδὴν τῶν τοῦ γεωργικοῦ δεηθῆ, δι' αὐτοῦ λήψεται παρὰ τοῦ γεωργοῦ ὧν ἐν χρείᾳ κατέστη. Καὶ οὕτω κἀνταῦθα^δ διὰ τὴν μέλλουσαν τοῦ τέκτονος χρείαν ἢ ἀλλαγῆ καὶ ἡ κοινωνία γίνεται. Καὶ τὸ νόμισμα δυνάμει ἔστι πάντα σχεδόν, ὧν δαΐται ἕκαστος ἑκάστου· καὶ ἡ τούτου χρεία μάλιστα μένει εἰ καὶ μὴ αἰεὶ ὁμοίως. Καὶ γὰρ ἐν μὲν ταῖς εὐθηνίαις πολλῆ τις ἔστιν ἡ χρεία τοῦ νομίσματος· ἐν δὲ ταῖς σιτοδείαις οὐκέτι·^ε οὐ γὰρ ἂν τις ἐλοιτο ὀλίγον προσέσθαι σίτον πολλῶν νομισμάτων. Ὅμως δὲ δι' ἃ εἴρηται μᾶλλον μένει ἡ τούτου χρεία, ἢ ἡ τῶν ἄλλων· διὸ δεῖ πάντα τιμᾶσθαι· οὕτω γὰρ δυνατόν εἶναι αἰεὶ ἀλλαγῆν καὶ κοινωνίαν. Ἀπὸ γὰρ τοῦ πάντα μετρεῖσθαι καὶ τιμᾶσθαι

rerum mensura, qui tamen per se non desideratur, sed quasi in locum indigentiae successit: quum hac ergo mensura singula rerum pretia cognoverimus, aequalis pro portione permutatio erit.

Porro reciproca et quasi e talionis lege erit haec proportio: quippe ita aequari poterit permutatio. Reciproca autem hoc modo dicuntur apud mathematicos, quum sicut A ad B, ita se habet G ad D: et ut A ad G, ita D ad B: si hoc ergo modo pro portione respondent res permutatae hominesque permutantes, justa erit permutatio. Sit enim sutor ubi G, agricola ubi A est, calcei ubi D, frumentum ubi B: ponamus ergo agricolam ad sutorem dupli rationem habere, profecto et frumentum duplicis pretii rationem ad calceos habebit: si igitur quemadmodum agricola ad sutorem, sic calcei ad cibum aut frumentum se habebunt, necesse erit duplo frumentum excedant calcei, atque ita frumenti pretium aequabunt: quod nisi ita fit permutatio, in proportionis formam ista redigenda non erunt, quia aequari non possunt. Si enim quemadmodum agricola ad sutorem, sic et opus agricolae quod accipit sutor, ad opus sutoris se habet quod accipit agricola, non erit aequalitas, sed quum reciproca accedit talio, tum demum proprie permutatio fit et communicatio.

Indigentia autem contineri civitates, eamque esse quae vitae communionem efficiat et unitatem, tanquam unum quid, manifestum est: quum enim alter altero non indiget, non permutant neque communicant inter se: aut quum unus quidem altero, alter autem altero non indiget, ne sic quidem similiter communicant: quod contra tum demum locum habet, quum quod aliquis ipse possidet, eo eget alter, ipse autem rursus eget eo quod ille dare potest.

Quum vero saepenumero agricola fabri opere indigeat, sed agricolae opere non indigeat faber, ne unquam permutatio et communicatio impediretur, adhiberi nummus coepit: hunc quum fabro tradit agricola, vicissim illius opus ab eo accipit: qui quidem nummus fabro quasi spondet, ubi quid eorum quae ad rusticum pertinent desideret, fore ut pecunie beneficio quae ipsi necessaria sunt ab agricola accipiat. Atque ita quia aliquando quoque indigere talibus faber poterit, permutatio hic fit et communicatio. Quin etiam nummus potentia fere omnium instar est, in quibus alter alterius opera indiget: manetque in primis hujus rei necessitas, quamvis non eodem semper modo. Etenim in annonae vilitate maxime necessarius est nummus, in caritate contra, non item: quia non facile tum reperitur qui parum frumenti magno emtum aliis condonare velit. Nihilominus tamen ob ea quae dicta sunt magis hujus quam caeterarum rerum manet necessitas: ideoque omnia aestimari oportet, quia ita demum semper permutatio et communicatio locum

* Ἔσται δὴ ἀντιπεπονηός, ὅταν ἰσασθῆ κτλ. — ** Ὅτι δὲ ἡ χρεία συνέχει κτλ. — *** Ἐπεὶ δὲ τῆς μελλούσης ἀλλαγῆς κτλ.

νομίσματι ἢ ἰσότης γίνεται· ἀπὸ δὲ τῆς ἰσότητος ἀλλο-
γῆν γενέσθαι δυνατὸν. Ἰσότητα δὲ οὐκ αἰεὶ δυνατὸν γί-
νεσθαι ἄνευ νομίσματος· τινὰ γὰρ ἔργα τεχνῶν οὕτως
ἀλλήλων διαφέρει, ὥστε παντελῶς ἀσύμμετρα εἶναι,
καὶ μηδένα λόγον ἔχειν πρὸς ἀλλήλα· ὅθεν οὐ δυνατὸν
ἰσότητα εὑρεῖν ἐν αὐτοῖς. Ὅτι δὲ ἐκάτερος ἐκατέρου
δεῖται, διὰ ταύτην τὴν χρείαν παρελήφθη ἐν τι κοινὸν
μέτρον ὃ πάντα μετρεῖ, τὸ νομίσμα· ὃ φύσει μὲν καὶ
ἀληθεῖα οὐ μετρεῖ, (οὐ γὰρ ἔστι μέρος τῶν μετρου-
μένων), νόμῳ δὲ τινι ἡμετέρῳ καὶ συνθήκῃ· καὶ οὕ-
τως ἐν μέσῳ γενομένον τῶν ἀσύμμετρων, σύμμετρα
ποιεῖ καὶ ἰσάζει. Τοῦτο δὲ ἔσται καὶ ἀπὸ τοῦ διαγράμ-
ματος σαφέστερον. Ἔστω δὲ τὸ α οἰκία, τὸ δὲ β μναί
δέκα, τὸ δὲ γ κλίνη. Ἔστω δὲ ἡ οἰκία πέντε μνῶν, ἡ
δὲ κλίνη μιᾶς· ὥστε αὐτὴ δέκα μναὶ τὸ β τῆς μὲν κλίνης
δεκαπλάσιόν ἐστι, τῆς δὲ οἰκίας διπλάσιον· ἡ ἄρα
οἰκία ἡμίσειά ἐστι τῶν δέκα μνῶν. Ἐπεὶ τοίνυν ἡ μὲν
οἰκία ἡμισυ, ἡ δὲ κλίνη δέκατον τοῦ αὐτοῦ, τὸ δὲ
ἡμισυ τοῦ δεκαπλάσιου¹ πενταπλάσιον, ἡ ἄρα οἰκία
τῆς κλίνης πενταπλάσιος· σύμμετρος ἄρα ἡ οἰκία γέ-
γονε τῇ κλίνῃ διὰ μέσου τοῦ νομίσματος, ὃ κοινὸν
ἐγένετο μέτρον. Εἰ δὲ σύμμετρος, καὶ ἰση γενέσθαι
δυνατὸν· εἰ γὰρ πενταπλασιασθῇ,^κ ἰση ἔσται τῇ οἰ-
κίᾳ. Τί μὲν οὖν τὸ ἀδικον, καὶ τί τὸ δίκαιόν ἐστιν,
εἰρηται, κατὰ τὴν διανομὴν καὶ διόρθωσιν, ἦτοι τὸ δια-
νεμητικὸν καὶ διορθωτικόν.

(Scripsi : ἀλλήλας] cod. ἀλλήλους. — ^b αὐ-
ταὶ ἔσονται] cod. αὐταὶ ἔσονται. — ^c ἔστι] cod.
ἐστὶ. — ^d δέχεται] cod. δεῖται. — ^e χρῆζει] cod.
χρήζει. — ^f μηδέποτε] cod. μηδέ τοτε. — ^g κἀν-
ταῦθα] cod. κἀνταῦθα. — ^h οὐκέτι] cod. οὐκ ἔτι.
— ⁱ δεκαπλάσιου] cod. δεκάτου — ^k πενταπλασια-
σθῇ] cod. πενταπλασιασθῆ: —)

Κεφ. ζ'.

Ἐπι τῇ δικαιοσύνῃ μεσότης ἐστὶ τοῦ ἀδικεῖν καὶ
ἀδικεῖσθαι.

* Τοῦτων δὲ οὕτω διωρισμένων, φανερόν ἐστιν, ὅτι
ἡ δικαιοπραγία μεσότης ἐστὶ τοῦ ἀδικεῖν καὶ ἀδικεῖ-
σθαι· τὸ μὲν γὰρ πλεόν ἐστὶ, τὸ δὲ ἔλαττον· τὸ μὲν
γὰρ ἀδικεῖν οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν^a ἢ τὸ πλεόν ἔχειν, ὅπου
τὸ ἴσον ἔδει· τὸ δὲ ἀδικεῖσθαι, τὸ ἔλαττον ἔχειν. Καὶ
ἡ δικαιοσύνη μεσότης ἐστίν, οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον ταῖς
προτέραις ἀρεταῖς· τῶν μὲν γὰρ ἄλλων ἀρετῶν ἐκάστη
μέση ἐστὶ δύο κακιῶν, τὴν μὲν ὑπερβάλλουσα τῆς δὲ
ἐλλείπουσα· ἡ μὲν γὰρ σωφροσύνη μεταξὺ τῆς ἡλι-
σιότητος καὶ τῆς ἀκολασίας ἐστίν, ἡ δὲ ἀνδρεία^b με-
ταξὺ τῆς δειλίας καὶ τῆς θρασύτητος, καὶ αἱ ἄλλαι
ὁμοίως· ἡ δὲ δικαιοσύνη οὐκ ἔχει^c παρ' ἐκάτερα δύο
κακίας, αἷς ἀντίκειται, ἀλλὰ μόνῃ τῇ ἀδικίᾳ ἀντίκει-
ται· μέση δὲ ἐστίν, ὅτι τῆς ἀδικίας τὴν ἀνίσότητα εἰς-

habebit. Ex eo enim quod nummo metiri omnia et aesti-
mare solemus æqualitas oritur : ex æqualitate autem
permutatio nasci potest. Æqualitas vero sine nummo non
semper effici possit : nonnullæ scilicet artes cum operi-
bus artificiosis tantum inter se differunt, ut omnino
nulla inter eas congruentia sit aut ratio : quare ne repe-
riri quidem in iis potest æqualitas. Sed quoniam in con-
tractibus alter altero eget, ejus indigentia ergo commu-
nem aliquam mensuram, quæ cuncta metiretur, id est
nummum, adjunximus : qui proprie quidem et revera
non metitur, (neque enim pars est eorum quæ metiri
solemus,) sed tantum ex lege quadam nostra et insti-
tuto : atque idcirco quum in medio sit eorum quæ nullo
modo inter se congruant, illa ad congruentiam et æqua-
litem redigit. Hoc autem ex tali figura manifestius erit.
Sit A ædificium, B minæ decem, G lectica. Sit porro
ædificium quinque minarum et lectica unius ; itaque de-
cem minæ B decuplum sunt lecticæ, ædificiū vero du-
plum : ædificiū ergo decem minarum est dimidium.
Quum igitur dimidium sit ædificiū, decima vero pars
ejusdem summæ sit lectica, et dimidium decupli sit
quinquepartitum, sequitur ædificiū esse quinque
partibus majus quam lecticam : ita cum lectica congruere
ædificiū nummi beneficio cœpit, qui communis men-
suræ instar habet. Quodsi congruere cœpit, etiam æquari
potest : nam si quinqueplicetur, æqualis erit ædificio.
Quid igitur tum injustum sit, tum justum, tam in dis-
tribuendo quam in corrigendo, hoc est, in jure partim
distribuendi partim corrigendi vi prædito, jam dixi-
mus.

Cap. VII.

Justitiam faciendæ accipiendæque injuriæ esse mediam.

His ita definitis, constat justam actionem faciendæ
accipiendæque injuriæ esse mediam : alterum enim plus,
alterum minus est : quippe injuriam facere nihil est aliud
quam plus habere, ubi æquale habendum erat : sicut
injuriam affici, habere minus. Porro justitia mediocritas
est, non eodem modo quo virtutes illæ, de quibus antea
disputavimus : reliquarum enim virtutum unaquæque
media est duorum vitiorum, ita ut alterum superet,
altero superetur : nimirum temperantia inter stolidita-
tem et intemperantiam est, ut fortitudo inter timidita-
tem et audaciam, et reliquæ similiter : at vero justitia
non habet utrinque duo cum quibus pugnet vitia, sed
soli injuriæ adversatur : media autem est, quia quum
inæqualitatem injuria inducat, æqualitatem ipsa quæ-

^a Διωρισμένων δὲ τούτων, ὅλον ὅτι ἡ δικαιοπραγία μέσον ἐστὶ κτλ.

αγούσης, τὸ ἴσον αὐτῆ ζητεῖ, καὶ τούτου ἐστὶ ποιη-
τικῆ. Ὁ δὲ ἴσον μέσον ἐστὶ τοῦ μείζονος καὶ τοῦ
ἐλάττονος, καὶ διὰ τούτου αὐτῆ μὲν μεσότης ἐστίν·
ἡ δὲ ἀδικία ἀκρότης, ὅτι τῶν ἀκρων ἐστὶ. Καὶ ἡ μὲν
δικαιοσύνη ἐστὶν ἕξις, κατ' ἣν ὁ δίκαιος κατὰ προαι-
ρεσιν πρακτικός ἐστὶ τοῦ δικαίου, καὶ διανεμητικός,
ὥστε καὶ ἑαυτῷ νομοθετεῖν προσηκόντως διανέμειν
πρὸς ἄλλους, καὶ πρὸς ἑαυτὸν εἰ δεήσει, καὶ τοῖς ἄλ-
λοις παρέχειν κανόνα διανομῆς, οὐχ ἑαυτῷ μὲν πλεόν
τοῦ ἀγαθοῦ παρέχων ἐν τῇ διανομῇ ἕλαττον δὲ τῷ
πλησίον, ἢ τοῦ βλαβερῶ ἑαυτῷ μὲν ἕλαττον πλεόν
δὲ τῷ πλησίον, ἀλλὰ τὸ ἴσον τοῦ κατὰ ἀναλογίαν·
ὁμοίως δὲ καὶ ἄλλῃ νομοθετῶν τὰ ἴσα ποιεῖν ἐν ταῖς
διανομαῖς. Τοιαύτη μὲν ἡ δικαιοσύνη.

* Ἡ δὲ ἀδικία πᾶν τούναντιον. Ὑπερβολὴ γὰρ καὶ
ἔλλειψις ἐστὶ τοῦ ὠφελίμου καὶ βλαβερῶ παρὰ τὸ ἀνά-
λογον. Ὁ γὰρ ἀδικὸς ἐν ταῖς διανομαῖς ὑπερβάλλει
μὲν τὸν πλησίον ἐν τοῖς ὠφελίμοις, ἐλλείπει δὲ αὐτοῦ
ἐν τοῖς βλαβεροῖς· ὅταν δὲ πρὸς ἄλλους τὴν διανομὴν
ποιῆται, καὶ τότε μὲν παρὰ τὸ ἀνάλογον, πλὴν οὐ
τοῦς αὐτοῦς ποιεῖ τῶν αὐτῶν ὑπερβάλλειν ἢ ἐλλείπειν,
ἀλλ' ὡς ἔτυχεν· ὥστε εἶναι καὶ ὑπερβολὴν καὶ ἔλλει-
ψιν ἐν τοῖς ἀδικήμασιν, τὸ μῆζον καὶ τὸ ἐλάττον· καὶ
μῆζον μὲν ἐστὶ τὸ ἀδικεῖν, ἕλαττον δὲ τὸ ἀδικεῖσθαι·
ὄν μέσον ἐστὶ τὸ ἴσον, ἧτοι τὸ δίκαιον.

(Scripsi ^a ἄλλο ἐστίν] cod. ἄλλο ἐστιν. — ^b ἀν-
δρεία] cod. ἀνδρία. — ^c οὐκ ἔχει] cod. οὐχ ἔχει.
—)

Κεφ. η'.

Πῶς ἐστὶν ^a ἀδικεῖν, καὶ μὴ ἀδικον εἶναι.

** Περὶ μὲν οὖν δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας, καὶ τίς
ἐκατέρα εὐτύχων ἢ φύσις, καὶ περὶ δικαίου καὶ ἀδίκου,
καθόλου εἴρηται. Ἐκεῖνο δὲ νῦν ζητητέον· ἐπεὶ εἰσὶ
τινα ἀδικήματα, ἃ ποιοῦν τις ἀδικεῖ μὲν, ἀδικος δὲ
οὐκ ἐστὶ, τίνα ταῦτα. Πρῶτον δὲ ἐκεῖνο δεῖξομεν, ὅτι
δυνατὸν ἀδικεῖν τίνα, καὶ μὴ ἀδικον εἶναι· ὅταν κλέ-
πτειν, καὶ μὴ κλέπτειν εἶναι, καὶ μοιχεύειν, καὶ μὴ
μοιχλὸν εἶναι. Ὁ γὰρ κλέψας τὴν μάχαιραν τοῦ μαινο-
μένου, ἵνα μὴ ἑαυτὸν ὁ μαινόμενος ἀποσφράξῃ, ἔκλεψε
μὲν, κλέπτης δὲ οὐκ ἐστὶ· καὶ ὁ μοιχεύων, ἵνα δυνήθῃ
πλουτεῖν, μοιχεύει μὲν, μοιχὸς δὲ οὐκ ἐστὶν, ἀλλὰ
φιλοργήματος· καὶ εἰ τις ἱατρὸς ἀπατήσῃ ^b τὸν νοσοῦντα
ἐπ' ᾧ σώσει, ἀπατᾷ μὲν, ἀπατεὼν δὲ οὐκ ἐστὶ. Ὅτι
οὖν ἐστὶ δυνατὸν τίνα ἀδικεῖν, καὶ μὴ ἀδικον εἶναι
κατ' ἐκεῖνην τὴν ἀδικίαν ἧς τὸ ἔργον ποιεῖ, ὅγλον.
Τίνα δὲ ἐστὶ ταῦτα τὰ ἀδικήματα, ἐνὶ καθολικῷ λόγῳ
ζητέον· ὅσα ἀδικεῖ τις, οὐχ ἕνεκα τοῦ τέλους, ὁ προσ-
ῆκει τῇ ἀδικίᾳ ἐκεῖνη, ἧς τὴν πρᾶξιν ποιεῖ, ἀλλὰ
ἄλλου τέλους ἕνεκα, ἢ ἀγαθοῦ ἢ φαύλου, κατ' ἐκεῖνα

rit, atque hanc efficit. Atque haec aequalitas medium
quiddam inter majus et minus tenet, ideoque ipsa est
mediocritas: at injustitia est extremitas, quia est extre-
morum. Et justitia quidem est habitus, ex quo justus
habetur propensus ad agendum consulto id quod justum
est, et ad distribuendum, ita ut tum sibi legem impo-
nat recte distribuendi, sive ad alios sive ad se, quum
oportebit, ea distributio spectet; tum etiam aliis certam
distribuendi legem normamque constituat, quia in dis-
tributione non sibi plus boni, minus alteri, aut sibi mi-
nus damni, plus alteri, sed sibi et aliis id quod aequum
pro portione est tribuit: eoque modo aliis quoque præ-
cipit, ut aequitatem in distributionibus servant. Et talis
quidem est justitia.

At injustitia plane contrarium est. Est enim nimium et
parum ejus quod prodest aut nocet, justam excedens
proportionem. Namque injustus in distributionibus ita
versatur, ut in rebus utilibus alterum superare velit, in
rebus damnosis ab eo superari: inter alios autem quum
dividit, etiam tum proportionem negligit, nisi quod non
eosdem iisdem semper superiores aut inferiores facit,
sed ut sors tulerit: ita ut exsuperantia et defectus in in-
juriis sit majus minusque: et majus quidem est injuste
facere, minus vero injuriam accipere: quorum medium
est aequale, hoc est justum.

Cap. VIII.

Quomodo fieri possit, ut quis injuste faciat, nec tamen injus-
tus sit.

De justitia igitur et injustitia, tum quæ utriusque na-
tura sit, tum de justo atque injusto in universum dixi-
mus. Illud vero jam quaerendum est, quum sint injustæ
quædam actiones, quas qui suscipit, injuste quidem
facit, non tamen injustus est, quænam sint illæ. Ac
primum illud ostendemus, fieri posse, ut injuste faci-
at aliquis, nec tamen sit injustus: verbi causa, ut fure-
tur, nec tamen fur sit, atque ut adulterium ineat, nec
sit adulter. Qui enim, insano homini gladium furatur, ne
mortem sibi consciscat, furatur quidem, sed non est
fur: et qui adulterium facit, ut dives fieri queat, is
adulterium quidem facit, nec tamen adulter, sed pecu-
niæ avidus est: et si quis medicus ægrotum decipiat, ut
sanet, decipit quidem, sed deceptor non est. Posse igitur
fieri, ut quis injustum quiddam agat, nec tamen in-
justus sit suscepta actione illa injusta cujus auctor est,
apparet. Quæ autem sint ejusmodi actiones injustæ,
generali definitione semel declarandum est: quæcumque
injuste aliquis agit, non finis causa, qui illi injustitiæ

* Ἡ δ' ἀδικία τούναντιον τοῦ ἀδίκου κτλ. — ** Cap. 6. ἐπεὶ δ' ἐστὶν ἀδικούντα μήπω ἀδικον εἶναι κτλ.

ἀδικεῖ μὲν, ἀδικος δὲ οὐκ ἔστιν. Ἀπατᾶ μὲν γὰρ ὁ ἰατρός, ἀπατεῶν δὲ οὐκ ἔστιν· οὐ γὰρ τέλος ἔχει τὴν ἀπάτην τοῦ νοσοῦντος, ἀλλὰ τὴν σωτηρίαν ὁμοίως καὶ ὁ κλέψας τὸ ξίφος τοῦ μαινομένου οὐ ζητεῖ τὸ πλέον λαβεῖν ἑαυτῷ καὶ λάθρα παρακερδᾶναι^ο τοῦ πλησίον ὥσπερ ὁ κλέπτης, ἀλλὰ τέλος ἔχει τὴν τοῦ μαινομένου σωτηρίαν. Πᾶσα δὲ πράξις ἀπὸ τοῦ τέλους τὸ εἶδος λαμβάνει, καὶ τὸν ὄρισμόν, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὸ ὄνομα τὸ γὰρ ὄνομα συνεσταλαμένος ὄρισμός ἐστιν. Οὐδὲ γὰρ τὸν στρατηγὸν ἐλεπόλεις κατασκευάζοντα πολλάκις καὶ ὀρηκτῆρια ἐν πολιουρκίαις οἰκοδόμου ἐροῦμεν ἢ τέκτων· τὰ μὲν γὰρ οἰκοδόμου καὶ τοῦ τέκτονος ποιεῖ, καὶ οἰκοδομεῖν λέγεται· ὅτι δὲ οὐ πρὸς τὸ τέλος ἀποσκοπεῖ τοῦ οἰκοδόμου, ἀλλὰ τὸ τοῦ στρατηγῶς, οὐκ οἰκοδόμος, ἀλλὰ στρατηγός ἐστι καὶ καλεῖται καὶ ὁ τὸν γάμον μὲν τοῦ πλησίον ἀδικῶν, μὴ δὲ ἀκολασίαν δὲ αὐτὸ τοῦτο προαιρούμενος, ἀλλὰ διὰ φιλογρηματίαν, οὐκ ἂν εἴη μοιχός ἀλλὰ φιλογρημάτος. Δυνατὸν τοίνυν τινὰ ἀδικεῖν, καὶ μὴ ἀδικον εἶναι κατ' ἐκείνην τὴν ἀδικίαν, ἥς τὴν πράξιν ποιεῖ, ἀλλὰ ἢ οὐδαμῶς ἀδικον, ὥσπερ ὁ ἰατρός, ἢ καθ' ἑτέραν ἀδικίαν ἀδικον, ὥσπερ ὁ μοιχός. Κατὰ τίνα δὲ τρόπον, εἴρηται. Δυνατὸν δὲ καὶ ἄλλως ἀδικοῦντα μὴ ἀδικον εἶναι, ὅταν ἄκουσίως τις ἀδικῇ· ὁ γὰρ νυκτός ἀγνοήσας τὸν κλέπτην καὶ τὸν μὴ κλέπτην ἀποκτείνας ἠδίκησε μὲν, ἀδικος δὲ οὐκ ἔστι.

[Scripsi :^a ἔστιν] cod. ἔστιν. —^b ἀπατῶν] cod. ἀπάτων. —^c παρακερδᾶναι] cod. παρακερδάναι. —^d κατὰ τίνα] cod. κατὰ τίνα. —)

Κεφ. θ'.

Περὶ δικαίου, ὃ κυρίως οὐκ ἔστι δίκαιον.

* Περὶ μὲν ὀδῶν ἀντιπεπονητός, τίνα τρόπον γινόμενον δίκαιον ἔσθαι, εἴρηται πρότερον. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλο δίκαιον, ὃ οὐκ ἔστι κυρίως δίκαιον, ὥσπερ δὴ τὸ πατρικὸν καὶ δεσποτικόν· ταῦτα γὰρ οὐκ εἰσι κυρίως δίκαια, ἀλλὰ ὁμοίως πῶς τῷ πολιτικῷ δίκαιῳ. Λέγω δὲ πατρικὸν δίκαιον, ὃ προσήκει πατρὶ πρὸς παῖδα ποιεῖν, καὶ δεσποτικόν, ὃ δεῖ δεσπότῃ πρὸς δοῦλον. Κυρίως τοίνυν καὶ ἀληθῶς δίκαιόν ἐστι τὸ διανεμητικόν, καὶ τὸ διορθωτικόν, ὅπερ ἐστὶ^a τὸ πολιτικόν, ὅπερ ἢ κατὰ γεωμετρικὴν ἀναλογίαν γίνεσθαι, καθὼς εἴρηται, ἢ κατὰ ἀριθμητικὴν. Ἐν ἐκείνοις γὰρ ἐστὶ δίκαιον, ἐν οἷς καὶ νόμος τίθεται· νόμος δὲ τίθεται ἐν ἐκείνοις, οὓς δυνατὸν καὶ ἀδικεῖσθαι καὶ ἀδικεῖν· ὁ γὰρ νόμος καὶ ἡ δίκη διάκρισις ἐστὶ τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἀδίκου. Ταῦτα δὲ ἄρμυζει τοῖς πολίταις· οὗτοι γὰρ ἀλλήλους δύνανται ἀδικεῖν· τῷ βούλεσθαι ἕκαστον πλέον ἑαυτοῦ νέμειν πῶν ἁπλῶς ἀγαθῶν, ἕλαττον δὲ τῷ πλησίον, καὶ τῶν βλαβερῶν τὸ ἀνάπαλιν· διὰ τοῦτο οὐκ ἐῴμεν ἄρχειν ἀνθρώπων πόλεως, δηλονότι αὐτὸν ταῖς ἑαυτοῦ ὀρμαῖς

congruit, ad quam iste actionem suam accommodat, sed alterius finis causa, seu boni seu mali, in iis agit quidem injuste, sed non est injustus. Decipit enim medicus, at non est deceptor : quippe non hæc ejus ratio est, ut decipiat ægrotum, sed ut vitam ei servet : similiter et qui insano homini gladium furatus est, non plus sibi acquirere et clam alienum lucrari vult, tanquam fur, sed solam insani hominis salutem spectat. Jam vero omnis actio a fine formam definitionemque suam, ideoque et nomen mutuatur : siquidem nomen contracta quasi definitio est. Neque enim imperatorem qui in obsidendis urbibus sæpenumero machinas et propugnacula fabricatur, architectum propterea aut fabrum appellabimus : nam hic etiam architecti et fabri opus facit, et ædificare dicitur : quia vero non finem et consilium architecti, sed imperatoris respicit, non architectus, sed imperator et est et vocatur : et qui alienæ uxori stuprum infert, non quidem intemperantia, sed pecuniæ aviditate ductus, non adulter, sed pecuniæ avidus erit. Quare fieri potest, ut quis injustum quiddam agat, nec tamen injustus sit suscepta actione illa injusta cujus auctor est, sed aut minime injustus sit, sicut medicus, aut alius injustitiæ respectu injustus, sicut adulter. Quo autem modo, jam dictum est. Potest etiam alio pacto fieri, ut qui injuste facit non tamen injustus sit, quum videlicet invitus injuste facit : qui enim noctu ignoravit furem, eumque qui fur non est interfecit, injuste quidem fecit, non tamen est injustus.

Cap. IX.

De jure, quod proprie jus non est.

De talione, quo pacto jus fiat, antea expositum est. Verum et aliud jus est, quod proprie quidem non est jus, sicut patrium jus et herile : quippe hæc proprie non sunt jura, sed civili juri quodammodo similia. Patrium autem jus appello, quo patrem in liberos uti decet, sicut herile quo herum oportet uti in servum. Proprie ergo vereque jus est id, quod in distributionibus positum et corrigendi vi præditum appellatur, quodque civile jus est, ac geometrica, quemadmodum diximus, vel arithmetica proportione describitur. Inter eos enim jus est, quibus etiam lex scribitur : lex autem scribitur illis, qui accipere injuriam possunt et facere : quia lex et injustitia justis et injustis distinctio est. Hæc autem civibus congruunt : horum enim alii aliis injuriam possunt facere, propterea quod singuli sibi plus eorum quæ simpliciter bona sunt, minus aliis tribuere volunt, in rebus damnosis vero contrariam adhibere rationem : ideoque non patimur reipublice præesse hominem, qui videlicet cupiditatibus suis serviat, sed potius legibus summam imperii tradimus.

^a Cap. 6. Δεῖ δὲ μὴ λαμβάνειν, ὅτι τὸ ζητούμενόν ἐστι κτλ.

ἐπόμεινον, ἀλλὰ τοὺς νόμους ἄρχοντας ποιούμεθα, ἵνα μὴ ἑαυτοῦ ἕνεκα ἄρχῃ, μηδὲ τὸ πλέον ἑαυτῷ παρέχῃ ἐν ταῖς διανομαῖς τῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ τὸ ἀνάλογον· εἰ γὰρ μὴ οὕτως ἔχει, τύραννος ἔσται. Ὁ γὰρ ἄρχων οὐδὲν ἄλλο βούλεται, ἢ φυλάττειν τὸ δίκαιον, ἥτοι τὸ ἴσον καὶ τὸ ἀνάλογον· οὐ γὰρ ἑαυτοῦ ἕνεκα ἄρχει, καθὼς εἴρηται, ἀλλὰ διὰ τὸ συμφέρον τῶν ἄλλων. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν δικαιοσύνην ἀλλότριον ἀγαθὸν ὀνομάζουσιν. Ὅθεν καὶ μισθοὶ πολλοὶ κεῖνται τοῖς ἀγαθοῖς ἀρχουσιν· οἱ δὲ εἰσι τιμαὶ δημοσίου καὶ γέρα· θεὸς δὲ οὐκ ἀρκεῖται τοῖς τοιοῦτοις μισθοῖς, τυραννίδι ἐπιχειρεῖ.

Τὸ μὲν οὖν πολιτικὸν δίκαιον διὰ τοῦτο κυρίως δίκαιον λέγεται. Τὸ δὲ πατρικὸν καὶ δεσποτικὸν οὐκ ἐστὶ οὐ γὰρ δύναται τις πρὸς ἑαυτὸν καὶ τὸ ἴδιον μέρος ἀδικεῖν· εἶναι, οὐδὲ τὸ ἴδιον κτήμα προαιρεῖται τις βλάπτειν· ἐστὶ δὲ ὡς περ μέρος τῷ πατρὶ τὸ τέκνον, ἕως ἢ π' αὐτόν ἐστι, καὶ τῆς αὐτοῦ προνοίας ἐξηρημέων ἐστίν· ὁμοίως δὲ καὶ ὁ δοῦλος ὠφελεία τις τοῦ δεσπότου ἐστὶ, καθόσον ἐστὶ δοῦλος, καὶ ἕως ἂν ἦ· οὐδεὶς δὲ τῇ ἑαυτοῦ ὠφελείᾳ ἐπιβουλεύει. Ἐν οἷς δὲ οὐ δυνατόν ἀδικεῖν εἶναι, οὐδὲ τὸ κυρίως δίκαιόν ἐστιν, ὁ δὲ ἐστὶ τὸ πολιτικόν, ἀλλὰ ὁμοίον αὐτῷ. Τὸ γὰρ πολιτικόν, καθὼς εἴρηται, ἐν ἐκείνοις ἐστίν, ἐν οἷς ἐστὶ νόμος· ἐν πατρὶ δὲ καὶ υἱῷ καὶ δεσπότῃ καὶ δοῦλῳ διὰ τὰ εἰρημένα οὐκ ἐστὶ νόμος, ὅτι μηδὲ ἀδικεῖν, ἀλλὰ ἐν ἐκείνοις ἐστίν, ἐν οἷς ἰσότης τοῦ ἀρχεῖν καὶ ἀρχεσθαι· διὸ μᾶλλον δοκεῖ δίκαιον εἶναι τὸ τοῦ ἀνδρὸς πρὸς τὴν γυναῖκα, ἢ πρὸς υἱὸν καὶ κτήματα· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ οἰκονομικὸν δίκαιον, καὶ μᾶλλον εἴκει τῷ πολιτικῷ· ἐστὶ δὲ ὁμοῦ καὶ αὐτὸ ἄλλο παρὰ τὸ πολιτικόν.

(Scripsi : ὅπερ ἐστὶ] cod. ὅπερ ἐστὶ. — ὁ δὲ ἐστίν] cod. ἐστὶ. — ὁ δὲ ἐστὶ] cod. ἐστὶ. — ὁ δὲ ἀδικεῖν] cod. μὴδὲ ἀδικεῖν. —)

Κεφ. ι'.

Περὶ τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ νομικοῦ δικαίου, τί ἐστὶν ἐκάτερον.

Τοῦ δὲ πολιτικοῦ δικαίου τὸ μὲν φυσικόν ἐστὶ, τὸ δὲ νομικόν· καὶ φυσικόν μὲν λέγεται, ὅ πανταχοῦ τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν, καὶ πᾶσι δίκαιον δοκεῖ· οἷον τὸ τὸν δανεισάμενον τὸ δάνειον ἀποδοῦναι· πᾶσι γὰρ δοκεῖ δίκαιον εἶναι τὸ ἕκαστον ἔχειν τὰ ἑαυτοῦ νομικὸν δέ, ὅπερ πρῶν νομοθετηθῆναι, ἀδιάφορον ἦν, καὶ οὔτε δίκαιον, οὔτε ἀδικον ἐδόκει, μετὰ δὲ τὸ νομοθετηθῆναι, δίκαιόν ἐστιν· ὡς περ τὸ πιπράσκειν τὸν δοῦλον μίαν μνᾶν. Πρῶν μὲν γὰρ τεθῆναι τὸν νόμον, ἀδιάφορος ἦν ἡ πρᾶσις τῶν δούλων, καὶ ὡς ἕκαστος τῶν δεσποτῶν ἐβουλόθη· μετὰ δὲ τὸ τεθῆναι τοῦτον τὸν νόμον, οὐκέτι ἀδιάφορος· ἀλλὰ τὸ δίκαιόν ἐστὶ τὸ τοσοῦδε πωλεῖν. Τοιαῦτα δὲ εἰσι καὶ τὰ ἐπὶ τῶν μερικῶν, οἷα ψήφισματα· οἷον, ἔδοξε τῇ βουλῇ· καὶ

ne civitatem sui emolumentis gratia gubernet, neve in distributionibus bonorum justo plus sibi tribuat, sed id quod congruum est : quae res nisi ita se habet, tyrannus est futurus. Nempe nihil aliud studet praetor maximus, quam ut jus conservet, id est aequalitatem et congruentiam : nec enim sui commodi causa, ut diximus, imperat, sed in reipublica administratione omnia ad aliorum utilitatem refert. Propterea justitiam quoque alienum bonum vocitant. Quocirca multa iis qui recte imperant proposita sunt praemia : qualia sunt, honores publici ac dona : quibus praemiis si quis non acquiescit, is tyrannidem affectat.

Atque haec causa est, cur jus civile proprie jus dicatur. Patrium vero et herile non item : neque enim fieri potest, ut quisquam in se atque in partem sui sit injustus, aut ei quod ipse possidet nocere statuat : sunt autem tanquam partes patris liberi, donec sub eo vivunt, et ex illius quasi providentia pendent : similiter vero et servus quasi utilitas quadam heri est, quatenus et quam diu est servus : nemo autem suae utilitati insidiosae nocet. In quibus vero locum habere nequit injuria, in iis ne jus quidem proprie, hoc est civile, locum habet, sed aliud quod illi est simile. Nimirum jus civile, ut diximus, inter eos est, inter quos lex est : inter patrem autem filiumque et herum ac servum propter ea quae diximus non est lex, quia ne injuria quidem esse potest, sed inter eos tantum, quibus inter ipsos imperandi et parandi aequalitas est : quare magis viro cum uxore, quam cum liberis et servis aliquid juris esse videtur : hoc enim jus est ad tuendam rem familiarem pertinens, et ad civilis similitudinem magis accedit : quod tamen ipsum quoque diversum est a civili.

Cap. X.

De jure naturali ac legitimo, et quid sit utrumque.

Civile autem jus partim naturale est, partim legitimum : diciturque naturale, quod ubique gentium idem valet, omnibusque aequum videtur : verbi causa eum, qui mutuo aliquid sumsit, reddere quod accepit : sua enim quemque habere, omnibus aequum videtur : legitimum autem, quod antequam legibus constitutum esset, indifferens erat, ac neque justum neque injustum videbatur, postquam autem invaluit, justum est et aequum : exempli causa mina vendi servum. Antequam enim lex ferretur, servorum venditio sic fieret, an secus, nihil intererat, atque ea res in dominorum singulorum potestate erat : postquam vero lata est haec lex, res non amplius arbitraria habetur, sed hoc ipsum jus est, ut tanti vendantur. Talia etiam sunt quae singularim fiunt, verbi causa populiscita, velut senatui et populo visum est, Demosthenem corona donare, aut

* Τὸ δὲ δεσποτικὸν δίκαιον καὶ τὸ πατρικόν, κτλ. — ** Cap. 7. τοῦ δὲ πολιτικοῦ δικαίου τὸ μὲν φυσικόν, κτλ.

τῷ δήμῳ τὸν Δημόσθενή στεφανῶσαι, ἢ τὸν Θεμιστοκλέα καλεῖν Ὀλύμπιον· ταῦτα γὰρ πρὶν ψηφισθῆναι, ἀδιάφορα ἦν· ψηφισθέντα δέ, δίκαια δοκεῖ.

* Τινὲς δὲ νομίζουσι, μὴδὲν δίκαιον εἶναι φύσει, ἀλλὰ πάντα νομικά. Πάντα μὲν γὰρ τὰ φυσικὰ ἀμετάβλητα· τὸ γὰρ πῦρ πανταχοῦ καὶ ἐκάστοτε θερμαίνει, καὶ παρ' ἡμῶν καὶ ἐν Αἰγύπτῳ ὁμοίως· τὰ δὲ δίκαια πάντα μεταβάλλονται· τὸ γὰρ δανεῖσθαι καὶ μὴ ἀποδιδόναι παρὰ τισι δίκαιον δοκεῖ· καὶ τᾶλλα ὁμοίως ἔχει, καὶ οὐ πᾶσι δίκαια δοκεῖ τὰ αὐτά· ὥστε πάντα τὰ δίκαια νομικά εἶναι, καὶ οὐδὲν φυσικόν. Πρὸς δὲ ταῦτα ἐκεῖνο λέγομεν, ὅτι οὐ καθάπαξ κινεῖται πᾶν δίκαιον καὶ μετατίπτει· εἰ γὰρ καὶ παρ' ἀνθρώποις πάντα ἦν τὰ δίκαια μεταβλητά, παρὰ γε ὁ τοῖς θεοῖς ἀνάγκη δίκαιον εἶναι ἀμετάβλητον, ὥστε εἶναι τι φυσικόν δίκαιον· νῦν δὲ καὶ παρ' ἀνθρώποις, τοῖς τε ὀρθῶς καὶ ὑγιῶς ἔχουσιν, ἔστι δίκαιον ἀκίνητον, ὃ φυσικόν λέγεται. Εἰ δὲ τοῖς νοσοῦσι τὰς φρένας καὶ διεστραμμένοις οὐ δοκεῖ δίκαιον, οὐδὲν διαφέρει, οὐδὲ γὰρ ὁ λέγων τὸ μέλι γλυκὺ εἶναι ψεύδεται, διότι τοῖς νοσοῦσιν οὐ τοιοῦτον δοκεῖ· τὸ τοίνυν δίκαιον τὸ φυσικόν δοκεῖ μὲν τισι δίκαιον, δοκεῖ δὲ ἄλλοις μὴ δίκαιον εἶναι.

** Ἀλλὰ τὸ μὲν πρῶτον φυσικόν ἐστι καὶ ὑγιεινῶν ἀνθρώπων, ὃ τὸ δὲ δεύτερον παρὰ φύσιν καὶ μαινομένων ἀνθρώπων· ὅτι μὲν οὖν οὐδὲν κωλύει φυσικὸν εἶναι δίκαιον, ὅτι ἔνιοι δίκαιον οὐ νομίζουσιν αὐτό, δῆλον. Ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ νομικὸν δίκαιον κινήτον ἐστὶ καὶ τὸ φυσικὸν ὃν εἴρηται τρόπον, τίνι διακριθῆσονται καὶ ἀμρότερα κινούμενα; καὶ ἔστιν ἡ διάκρισις φανερά. Αὐτὸ γὰρ ἐξετασθήσεται τὸ δίκαιον καθ' ἑαυτό, εἰ συμφέρει πᾶσιν ἀκίνητον ὄν, καὶ εἰ καταλυθὲν βλάβην ἐπινεγκεῖν δύναται. Καὶ εἰ οὕτως ἔχει, φυσικὸν δίκαιόν ἐστιν, εἰ δὲ μὴ τοιοῦτον, νομικόν· καὶ γὰρ ἐνδέχεται μὲν πάντας τῆ ἀριστερᾷ χειρὶ, ὡς δεξιᾷ, χρῆσασθαι, ἢ μέντοι δεξιὰ φύσει φαίνεται κρείττων εἶναι τῆς ἀριστερᾷ· τὰ δὲ νομικά δίκαια κατὰ συνθήκην τηρούμενα, ὁμοία ἐστὶ τοῖς μέτροις, ἅπερ ἄλλα ἀλλαγῶν γίνονται· τὰ γὰρ οἴνηρά καὶ σιτηρὰ μέτρα οὐ πανταχοῦ εἰσι ἴσα, ἀλλ' οὐ μὲν ὠνοῦνται τὸν οἶνον ἢ τὸν σίτον, μεῖζω τὰ μέτρα ποιοῦσιν, οὗ δὲ πωλοῦσιν, ἐλάττω τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον ἔχει καὶ τὰ μὴ φυσικά, ἀλλὰ ἀνθρώπινα, καὶ κατὰ συνθήκην γινόμενα δίκαια. Οὐ γὰρ τὰ αὐτὰ πανταχοῦ· ἐπεὶ οὐδὲ πολιτεία μία πᾶσιν, ἀλλὰ μία πανταχοῦ πολιτεία, ἢ κατὰ φύσιν ἀρίστη· ὥσπερ καὶ τὸ φυσικὸν δίκαιον ἐν πανταχοῦ ἐν ταῖς εὐνομουμέναις πολιτείαις.

*** Καὶ οὕτως ἔχει πρὸς τὰς ἐν αὐταῖς πράξεις, ὡς τὸ καθόλου πρὸς τὰ καθ' ἕκαστα· τὰ μὲν γὰρ πραττόμενα πολλά, τὸ δὲ δίκαιον, ἢ τὸ νόμιμον, ἐν καθόλου γὰρ ἔστι· οὐ γὰρ τόνδε τὸν ἀριστεῖα κελεύει τιμᾶσθαι, καὶ τοιάνδε τιμῆν, ἀλλὰ καθόλου πάντα ἀριστεῖα ἀπλῶς τιμᾶσθαι.

Themistoclem Olympium nominare : hæc enim priusquam decreta essent, arbitraria erant : postquam autem decreta sunt, justa videntur.

Quidam vero existimant, nullum natura jus esse, sed legitima omnia. Naturalia enim cuncta immutabilia sunt : quippe ignis ubique et semper calefacit, tam apud nos quam in Ægypto : jura autem omnia mutantur : siquidem mutuo aliquid sumere, nec tamen acceptum reddere, jus apud quosdam habetur : eademque cæterorum ratio est, sed non omnibus eadem videntur justa : ex quo sequitur, legitima esse jura omnia neque ullum naturale. Ad hoc respondemus, non omnino moveri jus omne et mutari : quamvis enim apud homines jura omnia mutarentur, apud deos tamen necesse foret jus esse immutabile, ex quo efficeretur, naturale aliquod jus esse : nunc vero etiam inter homines sapientes et bonæ frugis est jus aliquod immobile, quod naturale dicitur. Quodsi hominibus insanis et mente captis non videtur esse jus, nihil interest ; neque enim qui mel dulce esse dicit, mentitur, quia insanientibus non tale videtur : quare jus naturale quibusdam jus, aliis non videtur esse jus.

Sed prius illud naturæ congruit et sanorum hominum est, posterius naturæ repugnat et desipientium hominum proprium habetur : quod igitur nonnulli illud jus non esse existimant, id non obstat, quominus jus naturale sit, manifestum est. Quum vero jus utrumque et legitimum et naturale eo quo diximus modo sit mobile, quo pacto distinguetur, si utrumque sit mobile? Est vero manifesta distinctio. Ipsum enim per se jus explorabitur, utrum immobile manens omnibus conducat, an mutatum nocere possit. Jam vero si ita se habet, jus naturale est ; si non est tale, legitimum existimandum : nam evenire quidem potest, ut omnes homines sinistra manu æque ac dextra utantur, sed natura tamen dextera manus videtur esse fortior quam sinistra : legitima vero jura, quæ ex communi consensu servantur, mensuris sunt similia, quæ aliæ alibi sunt : neque enim omnibus locis æquales sunt vini et frumenti mensuræ, sed ubi quidem emunt vinum aut frumentum, majores etiam faciunt mensuras, ubi vero vendunt, minores : eodem quoque modo se habent ea, quæ non naturalia, sed humana et ex communi hominum consensu descripta jura sunt. Neque enim eadem ubique sunt, quando ne reipublicæ quidem status unus omnibus est, sed unus ubique natura optimus : sicut jus naturale unum ubique in omni republica bonis legibus temperata est.

Quin etiam ita ad res quæ in illis civitatibus geruntur se habet, ut universa ad singula : licet enim actiones sint multæ, unum tamen est idemque id quod justum aut legitimum vocamus : quippe universale est : neque enim hunc militem fortem aut illum certo quodam honore affici, sed universe quemvis fortem militem utique honorari jubebit.

* Δοκεῖ δὲ ἔνιοις πάντα εἶναι τοιαῦτα κτλ. — ** Ἠσίων δὲ φύσει τῶν ἐνδεχομένων κτλ. — *** Τῶν δὲ δικαίων καὶ νομίμων ἕκαστον, ὡς τὰ καθόλου κτλ.

(Scripsi : ^a οὐκ ἐστὶ] cod. οὐκ ἔστι. — ^b παρὰ γε] cod. παράγε. — ^c ἔστι] cod. ἐστὶ. — ^d καὶ ὑγεινῶν ἀνθρώπων] cod. καὶ ὑγεινῶν τῶν ἀνθρώπων, ejus loco Heinsius καὶ ὑγεινῶν τῶν ἀνθρώπων scribi voluerat. — ^e μέντοι] cod. μὲν τοι. — ^f πανταχοῦ εἰσιν] cod. πανταχοῦ εἰσίν. — ^g καθ' ἕκαστα] cod. καθέκαστα. —)

Κεφ. ια'.

Cap. XI.

Τὶ ἐστὶ δικαίωμα, καὶ δικαιοπράγημα, καὶ ἀδικοπράγημα.

Quid sit *juste factum* et *justa actio*, nec non *injusta actio*.

Διαφέρει δὲ δικαίωμα τοῦ δικαίου καὶ τὸ ἀδίκημα τοῦ ἀδίκου· δίκαιον μὲν γὰρ ἔστιν, ὅπερ ἀπλῶς θεωρεῖται καὶ καθόλου, ἢ νομικὸν ἢ φυσικόν, οἷον τὸ τὸν ἀνδροφόνον ἀποθνήσκειν· ὅταν δὲ τὸ τοιοῦτο δίκαιον ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα ^a γίνηται, καὶ ὅδε ὁ ἀνδροφόνος τόνδε τὸν τρόπον ἀποθάνῃ, τότε δικαίωμα καλεῖται· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ ἀδίκου καὶ ἀδικήματος ἔχει. Καλεῖται δὲ δικαιοπράγημα μὲν πᾶσα πρᾶξις δικαία, κἀντε ^b ἀδικίας ἐκτισίς ἢ, κἀντε ἀρετῆς ^c ἀνταπόδοσις· δικαίωμα δὲ ἰδίως ἢ τῆς ἀδικίας τιμωρία. Ὅποια δὲ καὶ πόσα εἶδη δικαιοπραγημάτων καὶ δικαιομάτων εἰσίν, ὕστερον ἐπισκεψόμεθα.

^a Νῦν δὲ ἐκεῖνο λέγωμεν. Οὕτως οὖν ἐχόντων τῶν δικαίων καὶ τῶν ἀδίκων, ὡς εἴρηται, ἀδικεῖ μὲν ἢ δικαιοπραγεῖ, ὅταν ἐκόν τις αὐτὰ πράττῃ, ὅταν δὲ ἄκων, οὔτε ἀδικεῖ οὔτε δικαιοπραγεῖ ^d καθ' αὐτόν, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός. Αἱ γὰρ πράξεις καθ' ἑαυτὰς οὐκ εἰσὶν ἀδικοὶ οὔτε δίκαιαι, οὐ γὰρ ἐφαρμοσθεὶ αὐταῖς ὁ δρισμὸς τοῦ ἀδικοπραγήματος, ὃς συνίσταται ἐν τῷ ἐκουσίῳ, ἀκούσιοι γὰρ εἰσιν· ἀλλ' ὅτι συμβεβηκεν αὐταῖς ἢ ἰσότης τῆς δικαιοσύνης, ἢ ἢ ἀνισότης τῆς ἀδικίας, διὰ τοῦτο ἀδικοὶ ἢ δίκαιαι λέγονται ^e κατὰ συμβεβηκός, καὶ οἱ πράττοντες αὐτὰς ἀδικοπραγεῖν ἢ δικαιοπραγεῖν. Καθ' αὐτὸ δὲ, ὅταν ἐκούσιον ἢ τὸ ἔργον, τότε καὶ ἀδίκημα ἔσται καὶ ἀδικοπράγημα· χωρὶς δὲ τοῦ ἐκουσίου ἀδικον μὲν ἔσται πεποιηκός, ἢ πρᾶξις δὲ οὐκ ἔσται ἀδίκημα· αὐτὸς γὰρ οὐκ ἔστιν ἀδικος, εἰ καὶ ἀδίκῃ ποιεῖ· ὡς γὰρ ἐν τοῖς προειρημένοις εἰδείχθη, δυνατὸν εἶναι ἀδίκῃ μὲν ποιεῖν, ἀδικον δὲ μὴ εἶναι. Τότε γὰρ ἀδικός ἐστιν, ὅταν ἢ πρᾶξις ἐπ' αὐτῷ ἢ, καὶ μηδεὶς βιάζεται, καὶ εἰδὸς καὶ μὴ ἀγνοῶν τὰ περιστατικά πάντα. Οἷον, τίνα τύπτει, καὶ τίνος ἐνεκα ταῦτα δὲ ἐν τῷ περὶ ἐκουσίου καὶ ἀκούσιου διωρισάμεθα. Ὅμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν δίκαια ποιούντων ἐστὶ· τότε γὰρ τις δίκαιός ἐστι, καὶ τὸ ἔργον δικαιοπράγημα καθ' αὐτό, ὅταν ἐκούσιως γίνηται· ὁ γὰρ τὴν παρακαταθήκην ἀποδοῦς διὰ φόβον οὔτε δικαιοπραγεῖ, οὔτε δίκαιός ἐστιν, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός λέγεται. Ταῦτα δὲ ἐτι διαριετέον ἀκριβέστερον.

Differt autem *juste factum* a *justo*, ut *injusta actio* ab *injusto* : siquidem *justum* et *æquum* est illud, quod simpliciter et universe consideratur, quoniam aut legibus aut naturæ convenit, verbi causâ homicidam mori : quando vero hujusmodi jus in singulis cernitur, exempli gratia, ut hic homicida hac morte mulletur, tum *juste factum* vocatur : similiterque in *injusto* et *injuria* se res habet. Nominatur autem *justa actio* omne recte factum, sive *injuriæ* exsecutio est, sive *virtutis remuneratio* : *juste factum* vero proprie *injustitiæ ultio*. Sed quales et quot tam *justarum actionum* quam *juste factorum species* sint, posthac videbimus. Nunc illud quoque dicamus. Quum *justa* et *injusta* eo quo diximus modo se habeant, *injuste* *justeque* aliquis agit, quando ea sponte facit ; quando vero *inivitus*, nec *injuste* nec *juste* per se facit, sed per *accidens*. Etenim *actiones* per se nec *injustæ* sunt nec *justæ*, quoniam in eas non quadrat *injustæ actionis definitio*, quæ in re *voluntaria* consistit, quum illæ *invite* suscipiantur : sed quia vel *justitiæ æquitas* vel *injustitiæ iniquitas* iis accidit, idcirco *injustæ* aut *justæ* dicuntur per *accidens*, et qui eas suscipiunt, hi *injuste* aut *juste* agere dicuntur. At quum per se *voluntarium* erit facinus, tunc *injuria* vocabitur et *injusta actio* : nimirum si quis *alienæ tantum voluntati* morem gesserit, *injuste* quidem *egisse* dicetur, sed *actio* non erit *injuria* : ipse enim non est *injustus*, quamvis *injuste* agat : quippe fieri potest, quemadmodum in superioribus ostendimus, ut *injuste* faciat aliquis, nec tamen *injustus* sit. Etenim tum *injustus* est, quum ipse *agendi potestatem* habet, nec a quoquam cogitur, aut *tempora ignorat*, sed *cognitis rebus omnibus* agit. Verbi gratia, quem *feriat* et *qua de causa* : hæc autem in superiori de rebus tum *voluntariis* tum non *voluntariis* disputatione definivimus. Eadem vero etiam *hominum justæ agentium ratio* est : tum enim *justus* est aliquis et *res quæ agitur* per se *justa actio*, quando sponte suscipitur : nam qui propter metum *relddit depositum*, neque *juste* facit, neque *justus* est, sed tantum per *accidens* ita vocatur. Verum hæc etiam accuratius sunt distinguenda.

^a Cap. 8. ὄντων δὲ τῶν δικαίων καὶ ἀδίκων τῶν εἰρημένων κτλ.

(Scripsi : ^a καθ' ἕκαστα] cod. καθέκαστα. — ^b κἀντε ἀδικίας] cod. κἀντε ἀδικίας. — ^c κἀντε ἀρετῆς] cod. κἀντε ἀρετῆς. — ^d δικαιοπραγεῖ καθ' αὐτόν] cod. δικαιοπραγεῖ καθ' αὐτό. — ^e ἀδικοὶ ἢ δίκαιαι λέγονται] cod. ἀδικοὶ λέγονται. —)

Κεφ. ιβ'.

Περὶ ἀδικημάτων καὶ ἀτυχημάτων, καὶ συγγνωστῶν καὶ ἀσυγγνώστων.

^a Αἱ γὰρ ἐν ταῖς κοινωνίαις βλάβαι αἱ μὲν ἐκούσιοι εἰσιν, αἱ δὲ ἀκούσιοι. Καὶ τῶν ἀκούσιων αἱ μὲν ἀμαρτήματα λέγονται, αἱ δὲ ἀτυχήματα. Καὶ ἀμαρτήματα μὲν ἔστιν, ὅταν τις βλάβῃ τινὰ ἀκουσίως μὲν, παρασῶν δὲ τινα τῆς βλάβης αἰτίαν ὦσιν, εἰ τις ^a ἐν ὁδῶ τοξέωσι, ἐν ἧ ἐνεδέχεται ἀνθρώπων παριέναι, ἐφόνευσέ τινα· οὗτος γὰρ ἄκων μὲν ἀπέκτεινε τὸν ἀνθρώπον, παρέσχε δὲ αἰτίαν τοῦ φόνου τὸ ἐν τοιοῦτῳ τόπῳ τοξεύειν. Ἀτύχημα δὲ ἔστιν, ὅταν παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ἢ βλάβῃ συμβῆ· ὡς εἰ τις τοξεύων ἐπ' ἐρημίαις, οὕτω συμβάν, παριόντα τινὰ ἀπέκτεινεν· ἐνταῦθα γὰρ παραλογός τις ἢ βλάβῃ συνέβη καὶ παράδοξος, καὶ οὐδὲν ἐς αὐτὸ συνετέλεσεν ὁ βλάψας, εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκός, ἀλλ' ἔξωθεν ἢ αἰτία πᾶσα τοῦ φόνου.

^a Τῶν δὲ ἐκούσιων τὰ μὲν ἐκ προαιρέσεως λέγονται, τὰ δὲ οὐκ ἐκ προαιρέσεως ἀδικήματα. Καὶ ἐκ προαιρέσεως μὲν τὰ προβεβουλευμένα, ὅταν τις σχεψάμενος καὶ βουλευσάμενος τὴν βλάβην ποιήσῃ δι' αὐτὸ τοῦτο, ἵνα βλάβῃ· οὐκ ἐκ προαιρέσεως δὲ, τὰ ἐκ πάθους τινὸς γινόμενα, καὶ μὴ προβεβουλευμένα· ὡς ὅταν τις βλάβῃ τὸν πέλας ἀθρόον τῷ θυμῷ συσχεθεὶς, ἢ ὑπὸ ἐνδείας τυραννούμενος κλέψῃ, οὐκ αὐτὸ τοῦτο, βουλόμενος κακοουργεῖν, ἀλλὰ τὴν ἐνδειαν παραμυθήσασθαι. Ταῦτα δὲ ἐκάτερα, τὰ τε ἐκ προαιρέσεως, καὶ οὐκ ἐκ προαιρέσεως, ἀδικήματα λέγονται.

^a Τῶν δὲ πραττόντων αὐτὰ ὁ μὲν ἐκ προνοίας βλάπτων ἀδικός ἐστι καὶ πονηρός· ὁ δὲ ὑπὸ πάθους κινήθεις, ἢ φυσικοῦ, ὡς ὁ ἀργῆς ἢ λύπης, ἢ ἀναγκαίου, ὡς περὶ πείνης ἢ φόβου, ὁ τοιοῦτος οὐκ ἔστιν ἀδικός οὐδὲ πονηρός.

^a Διὰ τοῦτο καὶ διακρίνεται παρὰ τοῖς δικασταῖς ὁ ἀμυνόμενος τοῦ προκατάρξαντος. Ἀρχεὶ δὲ οὐχ ὁ θυμῷ ποιῶν, ἀλλ' ὁ κινήσας αὐτὸν εἰς ὀργήν· ὅς καὶ ἐγκαλεῖται ὡς ἀδικός· οὗτος γὰρ ἐγένετο τῆς βλάβης αἴτιος. Καὶ τούτου χάριν ὁ μὲν προκατάρξας ἀπαρνέεται μὴ προκατάρξαι, ὁ δὲ ἀμυνόμενος τὴν βλάβην μὲν ὁμολογεῖ ἢ ἐβλάψε τὸν ἄρξαντα, ἀμυναν δὲ καὶ ἀνταπόδοσιν ὀνομάζει, διὰ τὸ μὴ οἰκοθεν, ἀλλὰ παρὰ τοῦ βλάψαντος ^b εἰς τὴν ὀργὴν κινήθῃναι. Οὐ γὰρ, ὡς περὶ ἐν τοῖς ἐκούσιαις συναλλάγμασιν ἔχει, οὕτω κἀνταῦθα ^c ἢ ἀμφοισθῆταις γίνεται ἐν ἐκείναις μὲν γὰρ ἢ πρᾶξις ἀμφοισθητεῖται ὡς ὅταν, εἰ ἔλαβε τὴν πα-

Cap. XII.

De injuriis et rebus adversis, tum venia dignis, tum non ignoscendis.

Quæ enim in societatibus alicui importantur detrimenta, partim voluntaria sunt, partim non voluntaria. Eorum autem quæ non voluntaria sunt, alia errata dicuntur, alia mala divinitus invecata. Et erratum quidem est, quum aliquis alium lædit invitus quidem, sed ita ut aliquam lædendi causam afferat : verbi gratia, si quis in via, in qua fieri poterat, ut homo transiret, jaculatus fuerit, hominemque necarit : hic enim invitus quidem hominem interfecit, sed tamen cædis culpam sustinuit, propterea quod in tali loco sagittavit. Contra malum divinitus invecatum est, quum præter omnem expectationem damnum contrahitur, ut si quis in solitudine jaculatus forte fortuna prætereuntem hominem interfecit : hic enim præter rationem atque opinionem omnium damnum illatum est, neque quidquam, nisi per accidens, attulit qui læsit, sed extra est omnis causa cædis.

Earum autem quæ sponte fiunt, aliæ capto consilio, aliæ non capto illatæ dicuntur injuriæ. Et capto quidem consilio fiunt, quæ antegressa deliberatione inferuntur, quoties aliquis re prius perpensa ac deliberata alii detrimentum importat, idque ob hoc ipsum, ut nocet : contra non capto consilio inferuntur, quæ cum aliqua perturbatione fiunt nullaque antegressa deliberatione, ut quum quis alium ira magna inflammatus lædit, aut rerum necessariarum inopia conflictatus furatur, nec tamen hoc ipsum studet, ut lædat alios, sed ut suam inopiam sublevet. Utriusque igitur generis res, tam quæ capto consilio, quam quæ non capto fiunt, injuriæ appellantur.

Eorum autem qui injurias faciunt, is qui consulto et cogitate nocet, injustus est et improbus : qui vero affectu, sive naturali, ut ira aut dolore, sive necessario, ut fame vel metu perturbatus, is nec injustus est nec improbus.

Quamobrem etiam de judicium sententia distinguitur qui propulsat injuriam ab eo qui inchoat. Inchoare autem dicitur non qui per iram aliquid facit, sed qui illum ad iram acuit : qui et accusatur ut injustus : hic enim damni fuit auctor. Ideoque qui incipit, negat se incepisse, qui vero propulsat, damnum quidem quod apportat ei qui incipit fatetur, sed tum ultionem, tum gratiam a se relatam appellat, quod non sponte, sed ab eo qui prius nocuit, irasci sit coactus. Neque enim, quemadmodum in iis quæ sponte fiunt contractibus, sic et hic in controversiam res venit : quippe ibi de facto dubitatur, exempli gratia, num depositum aliquis accepe-

^a Τῶν δὲ ἐκούσιων τὰ μὲν προβεβουλευμένα κτλ. — ^a Ὅταν δὲ εἰδὸς κτλ. — ^a Ὅταν δὲ ἐκ προαιρέσεως κτλ. — ^a Διὰ καλῶς τὰ ἐκ θυμοῦ, κτλ.

ρακαταθήκην ἢ τὸ δάνειον, καὶ λαθῶν οὐκ ἀπέδωκε, κἄν^d τοῦτο δαιγῶν, πονηρὸς εὐθὺς καὶ ἀδίκος ἔστιν, εἰ μὴ ἐπιλαθόμενος ἀρνεῖται· ἐνταῦθα δὲ ἡ μὲν πρῶτος δημολογεῖται καὶ φανερά ἔστιν· (ὁ γὰρ τις ὄργῃ ποιεῖ, φανερώς ποιεῖ) ἀμφισβητεῖται δέ, εἰ δικαίως ἐπάταξεν, ἢ ἀδίκως. Ὡστε ὁ μὲν προκατάρξας καὶ ἐπιβουλεύσας ἀδίκος οἶεται εἶναι, καὶ διὰ τοῦτο οὐχ ὁμολογεῖ προκατάρξαι· ὁ δὲ ὀργισθεὶς παρ' ἐκείνου μὴ ἀδίκος εἶναι νομίζει, καὶ διὰ τοῦτο τὴν βλάβην ὁμολογεῖ.

Φαίνεται δὲ καὶ ἀπὸ τούτου, ὅτι ὅσα διὰ θυμὸν ἢ ἄλλα πάθη καὶ οὐ διὰ μορθηρίαν ἀδικεῖ τις, κατ' ἐκείνα οὐκ ἔστιν ἀδίκος, ὁ δὲ ἐκ προνοίας ἀδίκος ἔστι καὶ πονηρὸς, οὐ μόνον ἐν τῷ διορθωτικῷ δικαίῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ διανεμητικῷ, ἔαν τις μὴ κατὰ τὸ ἴσον καὶ ἀνάλογον διανέμη. Ὁμοίως δὲ καὶ δικαίος ἔστιν ἐν ἑκατέρῃ τῶν δικαίων ὁ μὴ διὰ πάθος, ἀλλὰ τοῦ ἀγαθοῦ ἕνεκα τὸ δίκαιον ποιῶν· ὁ γὰρ ὑπὸ πάθους κινηθεὶς, ἢ λύπης, ἢ ἔρωτος, καὶ δικαιοπραγίας οἰκία μὲν ἐποίησε, δίκαιος δὲ οὐκ ἔστιν.

Ἐπεὶ δὲ τῶν ἀκούσιων ἀδικημάτων τὰ μὲν συγγνώμης τυγχάνει, τὰ δ' οὐ· βρῆτέον τίνα τὰ συγγνωστά, καὶ τίνα τὰ ἀσυγγνωστά. Ὅσα μὲν οὖν τις ἀμαρτάνει καὶ ἀγνοῶν καὶ δι' ἀγνοίαν, συγγνωστά· ὅσα δὲ ἀγνοῶν μὲν, οὐ δι' ἀγνοίαν δέ, ἀλλὰ διὰ πάθος, ὁ μήτε φυσικόν ἔστι μήτε ἀνθρωπικόν, οἶον, φόβος, ἢ λύπην, ἢ πείναν, ἢ ἄλλην ἀνάγκην, ἀλλὰ τροπὴν τινα, οἶον, διὰ τὸ ὀρέγεσθαι πιεῖν ἀνθοςμίου, καὶ φαγεῖν πέρδικος, τὰ τοιαῦτ' ἀσυγγνωστά ἔστι. Ἔστι δὲ τὸ μὲν δι' ἀγνοίαν καὶ ἀγνοοῦντα ἀμαρτάνειν οἶον, ὅταν τις ἀγνοῶν, ὅτι κακὸν τὸ τὸν πατέρα ἀπελαύνειν, νυκτὸς ἀγνοήσας τὸν πατέρα ἀπελαύνῃ τῆς οἰκίας· ὁ μὲν γὰρ μὴ εἰδὼς τὸ καθόλου ἀγνοῶν λέγεται ποιεῖν· ὁ δὲ μὴ εἰδὼς τὸ μερικόν, δι' ἀγνοίαν· ὁ δὲ ἄμω μὴ γινώσκων καὶ ἀγνοῶν καὶ δι' ἀγνοίαν λέγεται ἀμαρτάνειν, ὅς καὶ συγγινώσκειται· ἀγνοῶν δὲ καὶ οὐ δι' ἀγνοίαν, ὅταν τις ἀγνοῇ^e μὲν καθόλου, ὅτι κακὸν τὸ κλέπτειν, κλέπτῃ^f δέ, οὐ διστὶ ἀγνοεῖ, ἀλλὰ διὰ μορθηρίαν καὶ πάθος, ὁ οὐτε ἀναγκαστὴν ἔστιν, οὐτε φυσικόν, καθὼς εἴρηται.

(Scripsi : ^a εἰ τις] cod. εἴ τις. — ^b βλάβης] cod. βλαβέντος. — ^c κἀνταῦθα] cod. κἀνταῦθα. — ^d κἄν] cod. κἄν. — ^e ἀγνοῇ] cod. ἀγνοῖ. — ^f κλέπτῃ] cod. κλέπτει. —)

Κεφ. ιγ'.

Ἵτι οὐ δυνατόν ἐκόντα ἀδικεῖσθαι.

Δόξαι δ' ἂν μὴ ἱκανῶς διωρίσθαι περὶ δικαίου καὶ ἀδίκου. Ἐπεὶ γὰρ τὸ ἀδικεῖν τῷ ἀδικεῖσθαι ἀντίκειται, διελόμεν δὲ τὸ ἀδικεῖν εἰς τὰ τὸ ἐκούσιον καὶ ἀκούσιον, διαιρετέον ἂν εἴη τὸ ἀδικεῖσθαι εἰς ἐκούσιον καὶ

rit aut mutuam pecuniam, atque ita quod accepit non reddiderit, ac si hoc ostendatur, improbus statim erit et injustus, nisi per oblivionem negaverit : hic vero factum conceditur et manifestum est : (nimirum quod per iram aliquis facit, manifesto facit :) sed queritur tantum, num juste percusserit, an injuste. Haque qui incipit et atgressa deliberatione fecit, injustus sibi videtur esse, ideoque non fatetur se incepisse : qui vero ab eo irritatus est, non putat se injustum esse, atque ideoque damnum fatetur.

Sed et hinc apparet, ex iis quae vel per iram vel alium quemcunque affectum, non autem per improbitatem fiunt injuriis, neminem injustum esse, qui vero consulto talia facit, injustum esse et improbum, idque non in eo tantum jure quod in corrigendo versatur, sed in illo etiam quod in distribuendo cernitur, si quis non ex aequo aut pro portione distribuat. Similiter et in utroque jure justus est, qui non perturbatione incitatus, sed honesti causa quod justum est facit : qui enim perturbatione aliqua, sive dolore, sive amore incitatus juste egit, id quidem quod justum est, fecit, sed non est justus.

Quum autem earum, quae invite fiunt, injuriarum alie veniam impetrent, alie non impetrent : dicendum quae venia dignae sint, quae non sint. Quaecunque ergo aliquis imprudens et per imprudentiam peccat, ignoscenda sunt : quaecunque vero imprudens, non tamen per imprudentiam peccat, sed perturbatione aliqua, neque naturali, neque humana incitatus, ut metu aut dolore, fameve aut alia necessitate, sed gula adductus, verbi causa, si vinum odoratum bibere, aut perdicem comedere cupit, talia ignoscenda non sunt. Potest autem aliquis per imprudentiam et imprudens peccare, ut quum aliquis qui ignorat, malum esse patrem expellere, noctu patrem, quoniam non novit, domo expellit : qui enim non novit universale, imprudens facere dicitur : qui vero ignorat singulare, per imprudentiam facere : qui denique utrumque ignorat, et imprudens et per imprudentiam peccare perhibetur ideoque ei etiam ignoscitur : imprudens autem et non per imprudentiam facere dicitur, quando quis ignorat omnino, malum esse furari, et tamen furatur, non quod ignoret, sed per improbitatem et animi affectionem, neque necessariam, neque naturalem, ut dictum est.

Cap. XII.

Fieri non posse, ut volens aliquis injuria afficiatur.

Possimus forsitan nondum satis distincte de justo et injusto disputasse videri. Quum enim inferre injuriam et accipere sint contraria, qui vero alios laedit, eum partim volentem partim nolentem iis injurias inferre dixerimus,

^a ἂν δ' ἐκ προαιρέσεως βλάβη, κτλ. — ^b Τῶν δ' ἀκούσιων τὰ μὲν ἔστι συγγνωμονικά, τὰ δ' οὐ συγγνωμονικά, κτλ. — ^c Cap. 9. Ἀπορήσεις δ' ἂν τις, κτλ. κτλ.

ἀκούσιον, ὃ καὶ Εὐριπίδῃ δοκεῖ. Φησὶ γὰρ εἶναι τι ἀδικεῖσθαι ἐκούσιον, λέγων πως·

Μητέρα κατέκταν ἅ τὴν ἐμὴν, βραχὺς λόγος,
Ἐκὼν ἐκούσαν, καὶ ὀλέουσαν οὐχ ἐκὼν.

Δεῖ γὰρ, ἐπεὶ ἀντίκειται, ἢ ἅπαν τὸ ἀδικεῖν ἐκούσιον εἶναι, καὶ τὸ ἀδικεῖσθαι πᾶν ἀκούσιον· ἢ ἐπεὶ διήρηται τὸ ἀδικεῖν, καὶ τὸ μὲν ἐκούσιόν ἐστι, τὸ δὲ ἀκούσιον, καὶ τὸ ἀδικεῖσθαι οὕτω διηρησθαι, ἵνα θατέρῳ θάτερον ἀντίκειται. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον δοκεῖ καὶ ἐπὶ τοῦ δικαιοῦν καὶ δικαιουῖσθαι· ἀλλὰ τὸ μὲν νομίζειν πᾶν ἀδικεῖσθαι ἢ δικαιουῖσθαι, ἐκούσιον εἶναι, ἄτοπον· καὶ γὰρ καὶ ἄκων πολλάκις τις δικαιούται, ὅταν ἀδικήσας κολασθῇ· ὁμοίως δὲ καὶ τὸ εἶναι τι ἐκούσιον ἀδικεῖσθαι, οὐδὲ τοῦτ' ἐστὶν ἀληθές· αἰεὶ γὰρ ἀκουσίως τις ἀδικεῖται· δικαιούται δὲ ποτὲ μὲν ὀκούσιως, ποτὲ δὲ ἐκούσιως· ὃ μὲν γὰρ ἀδικῶν κολαζόμενος ἀκουσίως δικαιούται, ὃ δὲ ἀδικούμενος ἐδικουόμενος ἐκούσιως δικαιούται.

* Ἀλλὰ περὶ μὲν τοῦ δικαιουῖσθαι τὰ εἰρημένα ἀρκείτω· περὶ δὲ τοῦ ἀδικεῖσθαι, ὅτι οὐ δυνατόν ἐκούσιον εἶναι, ῥητέον ἔτι σαφέστερον.

** Καὶ πρῶτον ἐροῦμεν τοὺς λόγους, ὅθεν δοκεῖ συναγεσθαι ἐκούσιως τινὰ δύνασθαι ἀδικεῖσθαι. Ἐπεὶ γὰρ ἐκούσιως ἐστὶν ἀδικεῖν τὸ βλάπτειν ἀδικῶς τινὰ, εἰδῶτα καὶ τὴν βλάβην καὶ τὸν βλαπτόμενον, καὶ μὴ δὲν ἀγνοοῦντα τῶν περὶ τὸ πρᾶγμα, καὶ ἔτι οἰκοθὲν κινούμενον καὶ οὐκ ἐξῶθεν βιαζόμενον, εἴη ἂν τὸ ἐκούσιως ἀδικεῖσθαι τὸ βλάπτεσθαι παρὰ τὸ δίκαιον, εἰδῶτα τὴν βλάβην καὶ τὸν βλαπτόντα, καὶ πάντα τὰ περὶ τὸ πρᾶγμα, καὶ ἀνέχεσθαι, δυνάμενος ἀποσεῖσασθαι. Τοῦτο δὲ ὅτι γίνεται, φανερόν· ὃ γὰρ ἀκρατής καὶ ὑπ' ἑτέρου βλάπτεται, εἰδῶς πάντα, καὶ ἀνέχεται, δυνάμενος ἀποσεῖσασθαι· δυνατόν ἄρα ἐστὶν ἐκόντα τινὰ ἀδικεῖσθαι· ἔτι δὲ καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν ὁ ἀκρατής βλάπτει καὶ ἐκούσιως· ἐκούσιως ἄρα ἑαυτὸν ἀδικεῖσθαι ἐστὶ, τὸ ἀδικα πάσχειν· πάσχει δὲ τις ἀδικα ἐκὼν· οἱ γὰρ ἐπιεικτέτεροι ἐν ταῖς διανομαῖς ἐλάττω τῆς ἀξίας λαμβάνουσι βουλόμενοι, ὅπερ ἀδικον μὲν ἐστίν, ἐκούσιον δὲ ἀδικοῦνται ἄρα ἐκούσιως· ἐστὶν ἄρα τι ἀδικεῖσθαι ἐκούσιον. Ἀλλὰ τοῦναντίον ἐστίν, ἀδύνατον εἶναι ἀδικεῖσθαι τινὰ ἐκούσιως. Τότε γὰρ τις ἀδικεῖται, ὅτι τι πάσχει ἀδικον παρὰ τὴν αὐτοῦ βούλησιν· τὸ γὰρ πάσχειν τι παρὰ τὴν ἑαυτοῦ βούλησιν τινὰ ἐναντίον ἐστὶ τῷ λόγῳ τοῦ ἐκούσιου· ὥστε οὐ δυνατόν βούλεσθαι τινὰ ἀδικεῖσθαι, οὐδὲ τὸν ἀκρατῆ. Καὶ οὗτος γὰρ ἀρῶν βούλεται ἑαυτοῦ, καὶ οὐκ ἀνέχεται ἀδικεῖσθαι ἁπλῶς· ταῦτα δὲ τῆς βλάβης ἀνέχεται, οἷεται γὰρ μὴ βλάπτεσθαι· καὶ οἷεται μὲν δέον εἶναι πράττειν ἂ ὠφελήσει, πράττει δὲ τὰ βλαπτόντα, οἰόμενος μὴ βλάπτεσθαι· ὥστε οὐ δυνατόν ἐστὶν ἀδικεῖσθαι τινὰ ἐκόντα. Ἀπὸ τούτου δὲ καὶ τὰ ἐκ τοῦ ἐναντίου ἐπιχειρήματα λύεται. Καὶ γὰρ ἀδικεῖ τις, ὅταν βλά-

etiam permissio injuriæ in spontaneam erit dividenda et invitam, quod et Euripidi videtur. Is enim ostendit, posse aliquem volentem injuria affici, ita ferè :

Matrem ut meam necaverim, brevi eloquar,
volens volentem, vel volentem non volens.

Quum enim duo hæc opposita sint, oportet aut omnem quæ infertur injuriam sponte inferri, et omnem quæ accipitur ab invito accipi : aut quoniam lædendi actio in duas species divisa est, partimque voluntaria habetur, partim invita, etiam perpressionem injuriæ ita distingui, ut altera res alteri opponatur. Eodemque modo fieri videtur, quoties aut alteri jus suum tribuimus, aut ipsi jus nostrum obtinemus : atqui existimare, volentem semper aut injuria affici aut jus suum obtinere, absurdum est : sæpe enim invitus aliquis jus suum adipiscitur, quando ejus maleficia vindicantur : similiterque posse aliquem volentem injuria affici, ne hoc quidem verum est : quippe semper invitus quis injuriam accipit : jus suum autem modo invitus aliquis, modo sua voluntate adipiscitur : nimirum homo injustus dum punitur, invitus jus suum obtinet : at qui ab injuria vindicatur, ultro jus suum obtinet.

Sed hæc de obtinendo jure suo dicta sufficiant : at volentem neminem injuria affici posse, planius docendum est.

Ac primum quidem rationes afferemus, ex quibus videtur cogi, volentem aliquem posse injuria affici. Quum enim sponte injuriam facere nihil aliud sit, quam injuste aliquem lædere, quoties nec damnum nec is qui læditur, nec quidquam eorum quæ ad rem pertinent, ignoratur, ac præterea quando aliquis suo consilio usus externa vi non cogitur, erit vicissim sponte injuriam accipere nihil aliud, quam injuste damnum pati, quoties quis et damnum et eum qui alii id apportat, et quæcumque ad rem pertinent novit, et quum possit propellere, tamen tolerat. Hoc autem fieri manifestum est : incontines enim etiam ab aliis damno augetur, et quum sciat omnia et propulsare possit, nihilominus tolerat : ex quo efficitur, fieri posse ut sponte aliquis injuriam accipiat : præterea sibi quoque ipse incontines nocet, et quidem sponte : unde sequitur sponte a se ipso injuria affici, esse injuriam pati : sponte autem aliquis injuriam patitur : sæpe enim qui æquiores reliquis sunt in distribuendo minus quam merentur accipiunt volentes, quod injustum quidem est, sed sponte fit : sponte ergo injuria afficiuntur : ex quo apparet posse fieri, ut aliquis volens accipiat injuriam. Atqui contrarium est, fieri non posse, ut aliquis volens injuriam accipiat. Quippe tum injuriam accipit, quum id quod injustum est contra voluntatem suam patitur : nam pati aliquid contra voluntatem suam res est contraria definitioni ejus quod sponte fit : unde sequitur fieri non posse, ut aliquis velit injuria affici : ne incontines quidem. Etenim hic bona sibi optat, neque simpliciter injuria se affici patitur : hoc vero damnum admittit, quia se lædi non putat : et quamvis existimet ea quæ profutura sint sibi agenda esse, agit tamen quæ nocent, propterea quod haudquamquam noxia esse credit : quamobrem fieri non potest, ut sponte aliquis injuria afficiatur. Unde etiam contraria argumenta con-

* Ἄτοπον δ' ἂν ὀφείσει κτλ. — ** Ἐπεὶ καὶ τόγε διαπορήσειεν ἂν τις κτλ.

πη τινά ἐκὼν παρὰ τὴν τοῦ βλαπτομένου βούλησιν· ὁμοίως δὲ καὶ ἀδικεῖται, ὅταν ἀδίκᾳ πάσῃ παρὰ τὴν ἑαυτοῦ βούλησιν. Τὸ δὲ ἐκόντα ἀδίκᾳ πάσῃ, οὐκ ἔστιν ἀδικεῖσθαι· ὡς περ γὰρ τὸ ἀδικὸν ποιεῖν οὐ πᾶν ἔστιν ἄδικεῖν, οὐδὲ ὁ ἀδικὸν ποιῶν ἀδικός, ὡς ἀνωτέρω δέδεικται, οὕτως οὐδὲ πᾶς ὁ πάσῃων ἀδίκᾳ ἀδικεῖται· ἀλλ' ὡς περ ὁ ἀπατῶν τὸν νοσοῦντα ἰατρός ἢ ὁ κλέπτων τὴν τοῦ μαινομένου μάχαιραν ἀδίκᾳ μὲν ποιεῖ, ἀδικός δὲ οὐκ ἔστι, διότι πρὸς σωτηρίαν ὄρῃ τοῦ νοσοῦντος, καὶ οὐ ζημιῶν, ἀλλὰ κερδαίνειν ποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ ἐν ταῖς διανομαῖς ἐλάττω λαμβάνων τῆς ἀξίας οὐκ ἀδικεῖ ἑαυτὸν, εἰ καὶ ἀδίκᾳ πάσῃ· οὐ γὰρ ἵνα βλάβῃ ἑαυτὸν ἀνέχεται τῶν ἐλαττόνων ἀξιούμενος, ἀλλ' ἵνα ὠφελήσῃ μᾶλλον, ὅσῃν μετριότητος καὶ ἐπιεικειᾶς λαθόντα. Ἐπειτα εἰ καὶ βλάπτειν ἑαυτὸν ἀνέχεται, οὐκ ἀδικεῖται· οὐ γὰρ παρὰ τὴν αὐτοῦ βούλησιν τὰ ἀδίκᾳ πάσῃ τούτου γάρ ἐστιν ἀδικεῖσθαι. Ὁ γὰρ ἀλλοτρίως τὰ βελτίω τῶν ἐλαττόνων, ὡς περ φησὶν Ὁμηρος τὸν Γλαῦκον τῷ Διομήδει δοῦναι,

Χρῆσα γλακείων, ἐκατόμβοι' ἔνεσθεσίωιν,†

οὐκ ἀδικεῖται βουλόμενος γὰρ ἔδωκεν· ὁ δὲ ἀδικούμενος ἀκουσίως βλάπτεται. Οὐκ ἄρα δυνατόν ἀδικεῖσθαι τινὰ ἐκόντα, βλάπτεσθαι δὲ ἐκόντα δυνατόν.

(Scripsi : ἃ κατέκταν | codd. hic et apud Aristotelem κατέκτα. —^b καὶ] cum libris Andronici; ἢ codd. Aristotelis. Sed primum sæpe ponit Stagiritēs καὶ pro ἢ. (Vid. Henr. Steph. Thesaur. s. v. καὶ); deinde etiam librarii utramque particulam frequenter confuderunt. Conf. Schæfer. ad Greg. Corinth. p. 384. Itaque utraque lectio æque bona est. Cæterum versus istos ex Euripidis Bellerophonte petitos esse testatur Michaël Ephesius his verbis : ὁ γὰρ ἀκρατὴς ὑπὸ τῆς ἐρωμένης ἀποσυλωμένος τὰ ἴδια γρήματα ἐκὼν βλάπτεται, κακείνης ἐκούσης βλαπτούσης, ὥστε καὶ ἐκὼν ὑπ' ἐκούσης. Ὁρθῶς ἄρα εἴρηται τῷ Εὐριπίδῃ, ὅτι ἐκὼν ἐκούσαν ἔκτεινε τὴν μητέρα ὁ Βελλεροφόντης. —^c δὲ ποτὲ μὲν | cod. δὲ ποτε μὲν. —^d ἀδικεῖσθαι τινὰ ἐκόντα] vulgo ἀδικεῖσθαι τινὰ ἐκόντα. —^e πᾶν ἔστιν] vulgo πᾶν ἔστιν. —† Cf. *Iliad.* VI vs. 236).

Κεφ. ιδ'.

Ἐπὶ τοῦ πότερον ἀδικεῖ μᾶλλον ὁ διανεμὼν ἀδίκως, ἢ ὁ λαμβάνων.

* Ῥητέον δὲ ἐκεῖνο, πότερον ἀδικεῖ ὁ διανεμὼν ἀδίκως καὶ μὴ κατὰ ἀνάλογον, ἢ ὁ λαμβάνων τὸ πλεόν τῆς ἀξίας τῆς ἑαυτοῦ. Φαίνεται δὲ, ὅτι ὁ διανεμὼν ἀδικεῖ καθ' αὐτό, ὁ δὲ λαμβάνων κατὰ συμβεβηχός· ἐκεῖνος γὰρ ἀδικεῖ καθ' αὐτό, ὁ δὲ ἐκὼν τούτου ποιεῖ.

† Ἐτι δ' ὦν προειδόμεθα, κτλ.

fulantur. Injuriam enim facit, quum sponte quis ledit alium, idque contra voluntatem ejus qui leditur : similiter et injuria afficitur, quando injusta præter voluntatem suam perpetitur. At vero sponte injusta perpeti non est injuriam accipere : quemadmodum enim injusta agere non semper est agere injuste, neque qui injusta agit injustus est, ut supra ostendimus, sic nec quicumque injusta patitur, afficitur injuria : sed ut medicus qui ægrum decipit, aut qui insani gladium furatur, injusta quidem facit, sed non est injustus, quia ægri salutem respicit, neque illi damni, sed potius lucri auctor est, ita qui in distribuendo minus quam meretur accipit, non infert sibi injuriam, quamvis injusta patiatur : neque enim ut noccat sibi ipse, patitur minora quam oportet sibi assignari, sed ut 'prosit magis, hoc est, ut modestiæ et æquitatis laudem consequatur. Deinde, licet detrimentum importari sibi a se ipso sinat, haudquaquam tamen injuriam accipit : neque enim præter voluntatem suam injusta patitur : hoc autem est, injuria affici. Qui enim meliora permutavit deterioribus, ut Homerus ait Glaucum Diomedî delidisse,

aurca dat pretio arma boves æquantia centum :
ærea fert nihiloque novem meliora juvenicis,

ei nulla fit injuria : volens enim dedit : qui vero injuriam accipit, is invitus damnum contrahit. Quare fieri non potest, ut volens aliquis injuria afficiatur, sed ut detrimentum capiat volens, fieri potest.

Cap. XIV.

Utrum qui injuste distribuit, an qui injuste accipit majorem faciat injuriam.

Jam illud explicandum est, utrum injuriam faciat is qui injuste distribuit, et non pro portione, an qui plus accipit quam ipse meretur. Videtur certe facere per se injuriam is qui distribuit, per accidens vero is qui accipit : ille enim per se injuriam facit, qui sponte hoc facit.

Ἰκὼν δέ τις ποιεῖ, ὅταν ἢ παρ' αὐτῷ τῆς πράξεως ἡ αἰτία καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ ποιεῖν· τῆς δὲ διανομῆς ἡ ἀρχὴ παρὰ τῷ διανεμένῳ· ὁ ἄρα διανεμὸν τὸ πλεόν ἀδικεῖ καθ' αὐτό, ἀλλ' οὐχ ὁ δεχόμενος· οὐ γὰρ ἐπ' αὐτῷ ἐστὶν^α ἡ ἀρχή, καθὼς εἴρηται. Οὐ γὰρ ὁ ποίων τὰ ἀδικα ἀδικεῖν λέγεται, εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκός· ὡσπερ λέγεται καὶ ἡ χεὶρ φρονεῖν, ἡ μάχαιρα, ἡ λίθος, παρ' οἷς οὐκ ἐστὶν ἀρχὴ τοῦ φρονεῖν, οὐδὲ ἀφ' ἐαυτῶν πράττουσιν· ἀδικα μὲν γὰρ ποιοῦσιν, ἀδικοῦσι δὲ οὐδαμῶς. Ὁ δὲ διανεμὸν ἀδικῶς, εἰ μὲν ἀγνοοῖν τοὺς νόμους ἐξοὶ τοῦ νομικοῦ δικαίως ἔκρινεν, οὐκ ἀδικεῖ κατὰ τὸν νόμον, ἢ οὐδὲ ἀδικὸς ἡ κρίσις ἐστίν· ἕτερον δὲ τρόπον ἀδικεῖ, λέγω δὴ κατὰ τὸ φυσικὸν δίκαιον. Ἄλλο γὰρ τὸ νομικὸν δίκαιον, καὶ ἄλλο τὸ φυσικὸν· οἶον, νόμου ὄντος τὸν ἀριστέα πλεόν^β ἔχειν ἐν ταῖς διανομαῖς, ὁ διανεμὸν ἀγνοήσας τὸν νόμον τῶν ἴσων τοῖς ἄλλοις ἠξίωσεν· οὗτος τοίνυν κατὰ μὲν τὸ νομικὸν δίκαιον οὐκ ἠδίκησεν, ἠγνόησε γὰρ τὸν νόμον· ὁ δὲ δι' ἀγνοίαν τὰ ἀδικα πράττων οὐκ ἀδικεῖ· ἐπεὶ δὲ καὶ φυσικὸς νόμος ἐστὶ τοὺς εὐεργέτας ἀντευποτεῖν, καὶ μὴ ἀγνοοῖν, ἅτε φυσικὸν ὄντα, παρέβη, κατὰ τοῦτον ἀδικὸς ἐστίν· εἰ δὲ καὶ τὸν νόμον γινώσκων καὶ τὸ φυσικὸν δίκαιον παρέβη, καὶ ἀδικῶς ἔκρινε, καὶ τὸ πλεόν ἐνεμμεν ᾧ μὴ προσῆκεν, οὐ μόνον τὸν λαβόντα πλεονεκτεῖν ἐποίησεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς πλεονεκτεῖ. Καὶ γὰρ εἴτε διὰ φιλίαν, ἢ δι' ἐχθραν, ἢ διὰ δῶρα ἠδίκησε, συμμερίζεται τὸ ἀδίκημα· πλεονεκτεῖ γὰρ καὶ αὐτός, ἢ χάριτος πρὸς τὸν φίλον, ἢ τιμωρίας εἰς τὸν ἐχθρόν, ἢ ἀργυρίου καὶ διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς κοινωνεῖ τοῦ ἀδικήματος τῷ πλεόν λαβόντι· καθάπερ γὰρ εἰ ἀγρόν τις ἀδικῶς, ᾧ μὴ προσῆκεν, ἔδωκεν ἀργυρίου, συμμερίσασθαι λέγεται τὸν ἀγρόν τῷ λαβόντι· καίτοι^γ οὐκ ἀγρόν ἔλαβεν, ἀλλ' ἀργύριον· οὕτω καὶ ὁ ἐν ταῖς διανομαῖς ἀδικήσας, ἵνα ἡ ἐαυτῷ ἢ φίλῳ χάρισηται, μετέχει τοῦ πλεονεκτήματος, καὶ συμμερίζεται τὸ ἀδίκημα· καὶ ὁ μὲν λαβὼν πλεόν μὲν ἔχει, καὶ ἀδικα ἐποίησεν· οὐκ ἠδίκησε δὲ, εἰ μὴ δῶρος ἢ ἄλλη τινὶ πειθοῖ τὸν διανομέα πρέπεισεν· ὁ δὲ διανομέας καὶ τὸ πλεόν ἔχει ὃν εἴρηται τρόπον. καὶ ἀδικὸς ἐστίν.

(Scripsi : ^α αὐτῷ ἐστίν] vulgo αὐτῷ ἐστίν. — ^β τὸν νόμον] cod. τὸ νόμον. — ^γ πλεόν] cod. πλέα. — ^δ καίτοι] cod. καί τοι. —)

Κερ. ιε'.

Ἔστι οὐ βῆθιον παντὶ ἐκάστοτε ἀδικον ἢ δίκαιον εἶναι.

* Τινὲς δὲ τὸ ἀδικεῖν ἢ δίκαιον εἶναι βῆθιον νομίζουσι, καὶ ἄμα τῷ θελῆσαι δυνατὸν εἶναι δίκαιον ἢ ἀδικον γενέσθαι· τοῦτο δὲ οὐχ οὕτως ἔχει. Ἰδὲ μὲν γὰρ πρᾶξι τὰ δίκαια ἢ τὰ ἀδικα, καὶ ἡ δοῦναι ἀργύριον, ἢ πατάξαι τὸν πλησίον, βῆθίον ἐστὶ καὶ τοῦ βουλομέ-

Sponte autem aliquis facit, quum penes ipsum actionis causa est et faciendi principium; at vero distributionis principium penes distribuentem est: qui ergo distribuit, majorem per se injuriam facit, quam is qui accipit: nec enim penes hunc est principium, ut diximus. Neque qui injusta facit dicitur injuriam facere, nisi per accidens: quemadmodum et manus dicitur occidere, aut gladius, aut lapis, quum tamen in eorum potestate non sit cædis principium, neque per se agant: nam injusta quidem faciunt, injuriam autem neutiquam. Qui vero distribuit injuste, si leges ignorans præter legitimum jus judicavit, non facit injuriam ex lege, neque injustum est judicium: alia vero ratione injuriam facit, id est, quod ad jus naturale attinet. Aliud enim jus legitimum est, aliud naturale, verbi causa, si lex sit, ut omnium fortissimus in distributione plus accipiat, ac si is qui distribuit propter legis ignorantem æqualiter huic cæterisque omnia distribuat: hic igitur quod ad jus legitimum attinet, injuste non fecit, quia legem ignorabat: qui autem per imprudentiam injusta facit, non agit injuste: quum vero etiam lex naturalis sit, ut aliorum merita beneficiis compensemus, quam utpote a natura profectam quum ignorare non posset, ac tamen migrasset, hujus respectu injustus est: quodsi cognitam legem simulque etiam jus naturale migravit, injusteque judicavit, eique cui minime conveniebat, plus tribuit, non solum eum qui accepit plus habere fecit, sed etiam ipse plus habet. Etenim sive amicitia, sive inimicitia aut muneris accipiendi causa injuste fecit, dividitur injuria: plus enim et ipse consequitur, vel gratia respectu, dum amico gratificatur, vel vindictæ, dum inimicum ulciscitur, vel pecuniæ denique: ideoque et cum altero qui plus accepit, injuria est particeps: sicut enim, si quis agrum, cui non conveniebat, per injuriam pecunia corruptus tradidit, is communicare agrum illum dicitur cum eo qui accepit, quamvis non agrum, sed pecuniam acceperit; ita qui illata aliis injuria in distribuendo peccavit, ut vel sibi vel amico gratificetur, in partem lucri venit injuriaque fit consors: et ille quidem qui accepit plus habet, fecitque quod injustum est, quum ne sic quidem injuste fecerit, nisi vel muneribus vel alia nescio qua oratione ad persuadendum accommodata eum qui distribuebat ad rem sic agendam induxit: qui vero distribuit tum plus ea qua dictum est ratione habet, tum injustus est.

Cap. XV.

Non esse facile cuilibet justum semper aut injustum esse.

Quidam autem injuste agere aut justum esse facile existimant, statimque si quis velit, eum justum posse aut injustum fieri: atqui hæc res non ita se habet. Etenim agere quæ justa aut injusta sunt, nec non dare pecuniam, aut percutere alium, facile est et volentis: at

* Οἱ δὲ ἄνθρωποι ἐπ' ἐκατοῖς καὶ.

νου τὸ δὲ ἢ δικαιοσύνης ἔξιν ἔχειν ἢ ἀδικίας, ὃ γὰρ
 νου καὶ ἀσκήσεως δεῖται, ἐπὶ ἃς ἔξειε ἢ δικαίος τις ἢ
 ἀδικος λέγεται, τοῦτο δὲ οὐκ ἔστιν ἐπὶ ἡμῖν, ὥστε
 ἅμα τῆ βούλεσθαι καὶ βράδιον εἶναι κτήσασθαι.

Ὅμοιοι δὲ νομίζουσι καὶ τὴν γνώσιν τῶν δικαίων
 καὶ τῶν ἀδικῶν βράδιον εἶναι, καὶ τὸ δύνασθαι ταῦτα
 γινώσκειν οὐδὲν οἴονται σοφὸν εἶναι· ὅτι περὶ ὧν αἱ νό-
 μοι λέγουσιν, οὐ χαλεπὸν συνιέναι. Ταῦτα δὲ εἶναι
 φασὶ τὰ δίκαια· οὐκ εἰσὶ δὲ εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκός·
 οὐ γὰρ ἀπλῶς οὕτω πραττόμενος ὁ νόμος δίκαιός ἐστιν
 ἕκαστοτε, καὶ ὡς ἔτυχε τελούμενος, καὶ παρ' ὧν, ἀλλ'
 ὡς δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ, καὶ παρ' ὧν δεῖ. Τὸ δὲ ταῦτα
 καθ' ἕκαστον τῶν νόμων εἰδέναι δυσχερέστερόν ἐστι
 τοῦ τὰ ὑγιεινὰ εἰδέναι· ἐπεὶ κἀκεῖ μέλι καὶ οἶνον καὶ
 ἑλλέβορον, καὶ καῦσιν, καὶ τορῆν εἰδέναι βράδιον· ἀλλὰ
 πῶς δεῖ τούτων ἕκαστον πρὸς τὴν ὑγιειαν τάζει, καὶ
 τίνοι προσενεκτέον, καὶ πότε, ἢ τοσοῦτον ἔργον, ὅσον
 ἱατρῶν εἶναι.

Διὰ ταῦτα δὴ καὶ τὸν δίκαιον νομίζουσι δύνασθαι
 ἀδικεῖν οὐδὲν ἕλαττον τοῦ ἀδίκου, ἀλλὰ καὶ πλέον, διὰ τὸ
 ἀδίκῃ δύνασθαι πράττειν δύναται γὰρ ἂν καὶ πατάξαι
 τὸν οὐδὲν ἠδίκηχότα καὶ ὑπελέσθαι τὰ ἀλλότρια, καὶ
 ὁ ἀνδρείος βῆψαι τὴν ἀσπίδα καὶ φυγεῖν· ἀλλ' οὐ τὸ τὰ
 ἀδίκῃ πράττειν ἀδικεῖν ἐστίν, οὐδὲ τὸ τὰ τοῦ δειλοῦ
 πράττειν δειλαίνειν ἐστὶ, πλην κατὰ συμβεβηκός· ἀλλὰ
 τὸ μετὰ τῆς ἐξέως ταῦτα πράττειν, τοῦτό ἐστι τὸ δειλαί-
 νειν ἢ ἀδικεῖν· ὅταν τις οὐκ ἐθέλων ἀπλῶς, ἀλλὰ πάθει
 κινούμενος δειλίας φεύγη, ἢ τῆ ἔξιν ἔχειν ἀδικίας
 ἀδικῆ, ὥσπερ καὶ τὸ ἱατρεύειν, καὶ τὸ ὑγιάζειν, οὐ τὸ
 τέμνειν ἢ φαρμακεύειν, ἢ μὴ φαρμακεύειν ἐστίν, ἀλλὰ
 τὸ ὡς δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ, ταῦτα ποιεῖν ἔξιν ἱατρικῆς
 ἔχοντα. Τὸ μὲν οὖν ἐπανορθωτικὸν καὶ διανεμητικὸν
 δίκαιον, περὶ ὧν εἰπεῖν προὔκειτο, τίνα ἐστὶ καθ'
 αὐτά, καὶ ὅπως ἔχει, διορισάμεθα.

Ἐν δὲ βῆψαι ἐστὶ, πῶς ἔχει τὸ δίκαιον πρὸς τὸ
 ἐπιεικές, καὶ ἢ δικαιοσύνη πρὸς τὴν ἐπιεικειαν· ἐκεῖνο
 μόνον τῆ περὶ τοῦ δικαίου λόγῳ προσθεῖσιν, ὅτι τὸ
 διανεμητικὸν καὶ διορθωτικὸν δίκαιον ἐν ἐκείνοις ἐστίν,
 ἃ μετέχουσι τῶν ἀπλῶς ἀγαθῶν· οἷον πλούτου ἢ δόξης,
 ἐν οἷς ὑπερβολὴ καὶ ἑλλείψις εὐρίσκεται· ἐν γὰρ δόξῃ
 καὶ ὑπερβάλλειν δυνατὸν τὸ θέον καὶ ἑλλείπειν ἁμοίως
 καὶ ἐν πλούτῳ· ἐπὶ γὰρ τῶν οὕτως ἐχόντων ἢ ἰσότης
 καὶ ἢ ἀναλογία ζητεῖται· καὶ τοῖς μετέχουσι τούτων
 τοῦ διανεμητικοῦ δικαίου γρεῖα καὶ τοῦ διορθωτικοῦ.
 Ἄλλ' ἐν μὲν τοῖς θεοῖς οὐκ ἔχει χώραν ἢ ἀνισότης,
 οὐδὲ ὑπερβολὴ ἐστίν ἐν ἐκείνοις, οὐδὲ ἑλλείψις· ὅθεν
 οὐδὲ γρεῖα τῆς τοιαύτης δικαιοσύνης· ἀλλ' οὐδὲ ἐν τοῖς
 φάλοις παντάπασι τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὑπὸ τρυφῆς
 καὶ τῆς ἄλλης μορθηρίας διεσπαρμένοι· τοῖς γὰρ ὑγιάζ-
 εσθαι μέλλουσιν ἀνάγκη τι μόριον ὑγιῆς ἔχειν, ἐν'
 ἐκείθεν ὁ ἱατρὸς ἐπανακαλεῖται τὴν ὑγιειαν· οἱ δὲ

vero justitiae aut injustitiae habitum consequi, quod tem-
 pus et exercitationem desiderat, propter quem habitum
 aut justus aliquis aut injustus vocatur, id in potestate
 nostra non est, ita ut facile, simul atque voluit aliquis,
 id consequatur.

Similiter et eorum quae justa et injusta sunt facilem
 esse cognitionem arbitrantur, eaque cognoscere posse
 nullius esse sapientiae putant: quia ea de quibus leges
 loquuntur non sit difficile intelligere. Haec autem justa
 esse ajunt: non sunt tamen nisi per accidens: neque
 enim simpliciter lex ab aliquo observata justa est sem-
 per, praesertim temere et a quovis, sed quoties ut oportet,
 et quum oportet, et a quibus oportet, in actionibus
 ea observatur. Hoc vero in singulis legibus scire difficil-
 ius est, quam salubria nosse: siquidem ibi quoque mel,
 et vinum, et elaeborum, et ustionem, et sectionem facile
 est nosse: sed quomodo singula ad sanitatem adhibenda,
 et cui et quando admovenda sint, tam difficile est quam
 medicum esse.

Ac propterea existimant, virum justum nihilo minus
 quam injustum posse injuste agere, imo etiam magis,
 quia injusta potest agere: possit enim percutere aliquem
 a quo injuriam non accepit et alienas res subripere,
 haud secus quam vir fortis clypeum abjicere et fugere:
 atqui injusta agere non statim est injuste agere, neque
 quae timidi sunt agere, timere quoque, nisi per acci-
 dens: at vero tali habitu ista agere, hoc est timide
 agere aut injuste: quum aliquis non quod velit, sed
 perturbatione incitatus timiditatis reus fit, aut quia in-
 justitiae habitu praeditus est, agit injuste: sicut maderi
 et sanare non secare aut medicamenta vel adhibere,
 vel non adhibere est, sed quemadmodum oportet, et
 quum oportet. medicinae habitu praeditum haec facere.
 Ergo jus tam illud quod ad emendandum pertinet, quam
 quod in distribuendo cernitur, de quibus nobis dicere
 propositum erat, qualia per se sint, et quomodo se ha-
 beant, hactenus definivimus.

Nunc vero dicendum nobis est, quomodo jus ad aequum
 et justitia ad aequitatem se habeat: si illud tantum ad
 superiorem de jure disputationem addiderimus, jus et
 illud quod in distribuendo cernitur et quod ad emendan-
 dum pertinet, in iis versari, quae in partem simpliciter
 bonorum veniunt, quales sunt divitiae aut gloria, in
 quibus nimium et parum reperitur: siquidem in gloria
 potest aliquis excedere modum, aut non consequi eam:
 similiter et in divitiis: namque in hujusmodi rebus
 aequalitas et proportio requiritur: quique earum parti-
 cipes sunt jus simul illud quod in distribuendo cernitur,
 simul quod ad emendandum pertinet desiderant. Jam
 vero in diis inaequalitati non est locus, neque nimium
 aut parum in iis animadvertitur: quare ne talis quidem
 justitiae necessitas est: sed nec in hominibus omnino
 sceleratis, luxuque aut alia improbitate corruptis: qui
 enim sanitatem recuperaturi sunt, eos necesse est mem-

* Ἄλλὰ τὸ ὠδὲ ἔχοντας ταῦτα ποιεῖν κτλ. — ** Δι' αὐτὸ δὲ τοῦτο, καὶ τοῦ δικαίου κτλ. — *** Ἔστι δὲ τὰ δίκαια
 ἐν τούτοις, κτλ.

παντάπει διαφθάρντες οὐ δύνανται θεραπευθῆναι ἤθεν οὐδ' ἐν αὐτοῖς ἔχει χώραν τὸ δίκαιον ἐν ἐκείνοις δέ ἐστι τῶν ἀνθρώπων, ὅσοι βούλονται τὰ δίκαια, καὶ ποιῶσι κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην δύναμιν, καὶ αὖθις ἀμαρτάνουσιν ὅσον ἀνθρώποις προσήκε.

(Scripsi : ^a εἶναι φασί] vulgo εἶναι φασί. — ^b καὶ τότε] cod. καὶ ποτε. — ^c ῥίψαι] cod. ῥίψαι. — ^d προσθίσιν] cod. προσθέντες. —)

Κεφ. ις'.

Περὶ ἐπεικείας καὶ τοῦ ἐπεικούς.

* Περὶ δὲ ἐπεικείας καὶ τοῦ ἐπεικούς πῶς ἔχει ἡ μὲν ἐπεικεία πρὸς δικαιοσύνην, τὸ δ' ἐπεικὴς πρὸς τὸ δίκαιον, ἀκόλουθόν ἐστιν εἰπεῖν. Καὶ γὰρ οὔτε πάντα ταῦτά ἐστιν, οὔτε ἕτερα τῷ γένει. Καθόσον μὲν γὰρ τὸ ἐπεικὴς ἐπαινεῖται μᾶλλον τοῦ δικαίου, καὶ ὁ ἐπεικὴς ἀνὴρ τοῦ δικαίου βελτίων δοκεῖ ἔτι δὲ καὶ ἐπὶ τὰ ἄλλα μεταφέροντες, ὅταν ἐπαινεῖν δέη τινὰ τῶν ἀρετῶν· καὶ γὰρ ἐπεικιστέραν τήνδὲ ἐκείνης λέγομεν, τὸ βέλτιον δηλοῦντες οὐ τὸ δικαιοτέρον κατὰ τοῦτο ἄλλη τις δοκεῖ εἶναι παρὰ τὴν δικαιοσύνην ἢ ἐπεικεία. Ἰσχυρὸν δὲ τῷ λόγῳ ἀκόλουθουσι φαίνεται ἄτοπον, εἰ τὸ ἐπεικὴς ἄλλο παρὰ τὸ δίκαιον ὄν, ἐπαινετόν ἐστιν· εἰ γὰρ ἐπαινετόν, δίκαιόν ἐστι· πᾶν γὰρ ἐπαινετόν δίκαιον, καὶ ἡ δικαιοσύνη τελεία ἐστὶν ἀρετὴ, ὡς ἐν τοῖς ἀνωτέρω δέδεικται· εἰ δὲ οὐκ ἐστὶ δίκαιον, οὐδὲ ἐπαινετόν· ἢ εἰ τὸ ἐπεικὴς ἐπαινετόν, τὸ δίκαιον οὐκ ἐστὶν ἐπαινετόν· ἢ μὲν οὖν ἀπορία σχεδὸν διὰ ταῦτα συμβαίνει. Ἐχει δὲ καὶ ἀμφότερα ὀρθῶς, τὸ τε ἐν ^a εἶναι τὸ δίκαιον καὶ τὸ διαφέρειν, καὶ οὐδὲν ἀλλήλοις ἐναντιοῦνται. Τὸ γὰρ ἐπεικὴς καὶ δίκαιόν ἐστι, καὶ δικαίου τινὸς βελτίον· καὶ οὐχ ὡς ἑτερογενὲς τοῦ δικαίου βελτίον ἐστὶν αὐτοῦ, ἀλλ' ὡς μέρος ἄλλου μορίου δημογενοῦς καὶ σπουδαίου ὄντος καὶ αὐτοῦ καὶ δικαίου, τὸ ἐπεικὴς δίκαιον σπουδαιότερόν ἐστι. Ταύτην δὲ τὴν ἀπορίαν εἰσήγαγεν, ὅτι τὸ ἐπεικὴς δίκαιον μὲν ἐστὶν, οὐ κατὰ νόμον δέ· οὐ γὰρ περιέχεται ὑπὸ νόμου, ἀλλ' ἐστὶν ἐπ' ἀνόμωτον δίκαιον νομίμου. Τὸ δὲ αἴτιον τῆς διορθώσεως, ὅτι ὁ μὲν νόμος ἅπας καθόλου διορίζεται ἐπ' ἐνόμους δὲ τῶν καθ' ἕκαστα ^b οὐ δυνατὸν ἐφαρμόζειν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, διὰ τὸ τὸν μὲν νόμον ὀρισμένον εἶναι, καὶ εἰς ὀρισμένον τι σκοπεῖν, τὰ δὲ καθ' ἕκαστα ^c ἀόριστα, καὶ ἄλλοτε ἄλλως ἔχοντα· οἷον ὁ νόμος κελεύει καθόλου πάντα τὸν ἐπὶ τὸ τεῖχος ἀνελεθόντα ζένον ἀποθνήσκειν· ἀνελεθῶν δὲ τις ἡρίστευσεν· εἰ τοίνυν ἐφαρμόσωμεν τὸν νόμον τῷ ἡρίστει, καὶ ἀποκτείνωμεν, παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον καὶ τὸ δίκαιον ποιήσομεν. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ ἄλλων πολλῶν ἔχει· τοῦτο δὲ τὸ ἀμάχημα οὐκ ἐστὶν ἐν τῷ νόμῳ, οὐδὲ ἐν τῷ νομοθέτῃ, ἀλλ' ἐν τῇ τῶν πραγμάτων φύσει. Ὁ γὰρ νόμος, ἐπεὶ ἀδύνατον τὰ κατὰ μέρος πάντα περιλα-

brum aliquod sanum habere, ut illinc medicus incipiat revocare sanitatem : qui vero penitus corrupti sunt, sanari non possunt : quocirca nullum in iis locum jus habet : in iis autem hominibus est, qui ea quæ justa sunt volunt, quantumque in hominis potestate situm est faciunt, rursusque peccant, quantum homines decet.

Cap. XVI.

De æquitate et æquo.

Jam vero de æquitate et æquo, quo videlicet modo tum æquitas ad justitiam, tum jus ad æquum se habeat, superest ut dicamus. Namque hæc neque eadem omnino neque alia genere videntur. Quatenus enim æquum magis laudatur, quam jus, etiam vir æquus justo melior videtur : præterea ad alia quoque eam vocem transferimus, quum videlicet laudari virtutem aliquam oportet : quippe hanc illa æquiorum appellare solemus, non quod justius sed quod melius est significantes : eatenus igitur diversa a justitia videtur esse æquitas. Rursus rationem ipsam sequentibus absurdum videtur, æquum quum a jure diversum sit, tamen esse laudabile : si enim laudandum, simul est justum : nimirum quidquid laudandum est, justum habetur, et justitia, quemadmodum in superioribus ostendimus, perfecta virtus est : quodsi non est justum, ne laudandum quidem est : aut si laudandum est id quod est æquum, non est laudandum id quod est justum : hæc igitur fere sunt quæ dubitationem habent. Est autem utrumque verum, tum idem jus esse, tum aliud, neque hæc duo inter se repugnant. Etenim et jus et jure melius est æquum, neque tanquam diversi generis jure ipso melius est, sed ut pars alius partis cognate : quumque illud et honestum sit et justum, justius tamen et honestius est æquum. Cæterum hanc dubitationem illud attulit, quod ipsum quoque æquum jus est, non tamen lex lege, quia non continetur lege, sed legitimi juris correctio est. Ejus vero correctionis causa hæc est, quod lex omnis generaliter decernit, quibusdam autem singularibus accommodari rectæ rationi convenienter non potest, quia ut lex definita est, ita ad definitum quid spectat, indefinita autem sunt et alias aliter se habent singularia : exempli gratia lex jubet generatim peregrinum, quicumque muros urbis ascenderit, mori : forte fortuna aliquis ascendit, qui egregie fortitudinis documentum dedit : si ergo legem hanc illi qui fortiter pugnavit accommodemus, atque interficiamus hominem, præter rectam rationem et contra jus fasque egerimus. Eadem autem multarum etiam aliarum rerum ratio est : et tamen nec in lege, nec in legum latore hic error est, sed in ipsa rerum natura. Etenim lex quia fieri non potest, ut singularia comprehendat omnia, quum infinita sint, quod plerumque fit sumit, idque respiciens

* Cap. 10. περὶ δὲ ἐπεικείας καὶ τοῦ ἐπεικούς κτλ.

βεῖν ἀόριστα ὄντα, τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πλεόν^d λαμβάνει, καὶ πρὸς τοῦτο βλέπων νομοθετεῖ· καὶ οὐκ ἀγνοῦν τὸ ἁμάρτημα ὁ νομοθέτης ἀπροσδιόριστον ἀφῆκε τὸν νόμον, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ δυνατόν εἶναι τὴν τῶν πραγμάτων φύσιν διορισμῶ καθυποβληθῆναι ἄλλοτε ἄλλως ἐγόντων. Ἄοριστος γάρ ἐστιν ἡ τῶν πρακτῶν ὄλη, καὶ πολλὰς ἔχει τὰς μεταβολάς. Διὰ τοῦτο τῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον συμβαινόντων οἱ νομοθέται στοχάζονται· τὸ γὰρ ξένον ἐπὶ τὸ τεῖχος ἀνιόντα κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ πολέμου τὴν πόλιν ὠφελῆσαι, ἐπ' ἐλάχιστα συμβαίνει· πλεόν δὲ ἀνδέχεται κατὰ τῆς πόλεως ἀνέργεσθαι. Ἐπεὶ τοίνυν ἀναγκαῖον εἰδέναι πῶς δεῖ τοὺς τοιοῦτους νόμους τηρεῖν, καὶ ὅτε, καὶ ἐπὶ τίσιν, ἔδει τινὰ ἕξιν εἶναι καθ' ἣν δυνήσόμεθα τὰ τοιαῦτα ἐπανορθοῦν ἁμαρτήματα· αὕτη δὲ ἐστιν ἡ ἐπιείκεια, καθ' ἣν τὸ ἑλλεῖπον ἀναπληροῦται τοῦ νόμου, καὶ τὸ ἁμάρτημα ἐπανορθοῦται, καὶ ὁ προσδιορισμὸς, ^e ὃν ἐκείνος παρέλιπε, διὰ τὸ πάντα κατὰ μέρος οὐκ εἰδέναι, προστίθεται· ἐρεῖ γὰρ ὁ ἐπιεικὴς, πάντα τὸν ἀνιόντα ξένον ἀπονήσκειν, εἴγε ἐπιβουλεύσων ἠ ἀνῆλθεν, εἰ δὲ ἡρίσευσεν, οὐ μόνον σωτηρίας, ἀλλὰ καὶ γερωῶν ἀξιοθῆτω· ταῦτα δὲ καὶ αὐτὸς ἂν εἶπεν ὁ νομοθέτης, εἴγε παρῆν· καὶ εἰ ἤξει, ἐνομοθέτησεν ἄν. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς ὁμοίους νόμους ὁ ἐπιεικὴς ἐπανορθώσεται. Διὰ τοῦτο ἡ ἐπιείκεια δίκαιον μὲν ἐστὶ βέλτιον τινος δίκαιου· οὐ τοῦ καθόλου δίκαιου, ἀλλὰ τοῦ νομικοῦ, τοῦ διὰ τὸ καθόλου ἁμαρτάνοντος. Καὶ ἐστὶν αὕτη ἡ φύσις ἡ τοῦ ἐπιεικοῦς ἐπανόρθωμα τοῦ νόμου, καθ' ὅσον ἁμαρτάνει καὶ ἑλλειπῆς ^e ἐστὶ διὰ τὸ καθόλου· τοῦτο γὰρ αἴτιον καὶ τοῦ μὴ πάντα τὰ δίκαιως γινόμενα κατὰ νόμον εἶναι, ὅτι καθόλου καὶ τῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ νόμοι. Καὶ διὰ τοῦτο ψηφισμάτων ἐδέησεν, ἃ ποιοῦσιν οἱ πολιτευόμενοι ἐν τοῖς κατὰ μέρος πράγμασιν, ἄλλοτε ἄλλως καὶ αὐτοῖς ἔχουσι· τῶν δὲ ἀόριστων ἀόριστος καὶ ὁ κανὼν ἐστὶν· ὡσπερ καὶ τῆς Λεσβίας οἰκοδομῆς ὁ μολύβδινος ^b κανὼν, ὃς μετεκινεῖτο πρὸς τὸ σχῆμα τοῦ λίθου· τὸν αὐτὸν γὰρ τρόπον καὶ τὰ ψηφίσματα πρὸς τὰ πράγματα μεταβάλλονται.

Τί μὲν οὖν ἐστὶ τὸ ἐπιεικὲς καὶ ἡ ἐπιείκεια, καὶ ὅτι ἰ δίκαιον, καὶ πῶς ἔχει πρὸς τὸ καθόλου δίκαιον, καὶ τινος βέλτιον δίκαιον, εἴρηται. Δῆλος δὲ ἀπὸ τούτων καὶ ὁ ἐπιεικὴς, τίς ἐστίν· ἐστὶ γὰρ ὁ τῶν εἰρημένων προαιρετικὸς καὶ πρακτικὸς, καὶ ὁ μὴ ἀκριβοδίκαιος· ἐπὶ τὸ γεῖρον, ἀλλὰ ἑλαττωτικὸς, καίπερ ἔχων τὸν νόμον βοηθόν· καὶ ἡ ἕξις αὕτη ἐπιείκεια, δικαιοσύνη τις οὕσα, καὶ οὐκ ἄλλη τις παρὰ ταύτην καὶ διάφορος ἕξις.

[Scripsi : ^a τὸ τε ἐν] vulgo τὸ, τε ἐν. — ^b καθ' ἕκαστα] cod. καθέκαστα. — ^c τὰ δὲ καθ' ἕκαστα] cod. τὰ δὲ καθέκαστα. — ^d ὡς ἐπὶ τὸ πλεόν] quæ est plerarumque Aristotelis membranarum lectio;

prescribit : neque propterea quod errorem ignoret legum lator, legem indefinitam edidit, sed quia definitioni subjici non potest rerum natura, quum alias aliter se habeant. Indefinita enim est rerum agendarum materia, multasque habet mutationes. Quamobrem quæ plerumque accidunt legum latores respiciunt : nam rarissime evenit, ut peregrinus belli tempore muros ascendat atque ex iis urbi auxilium ferat : sæpius autem usu venit, ut urbi damno sit ejus ascensus. Quum ergo illud necessario sit sciendum, quo pacto ejusmodi leges servandæ sint, præterea quando et in quibus, oportet quoque habitum esse aliquem, quo hujusmodi errores emendare queamus : talis vero est æquitas, qua defectus legis suppletur, et error emendatur, et nova definitio, quam prætermisit illa, quia singularia non potest nosse omnia, adjicitur : dicet enim vir æquus peregrinum, quicumque ascendat, mori debere, si ad insidias struendas ascenderit, sin forti animo dimicaverit, non modo conservari, sed præmiis etiam affici debere : quæ eadem et ipse legum lator dixisset, si adesset : aut si hoc ipsum scivisset, talem legem tulisset. Eodem autem modo similes etiam alias leges vir æquus emendabit. Quocirca jus quoddam et ipso jure melior est æquitas : non universali illo, sed legitimo, quod propter universale peccat. Atque hæc æquitatis natura legis emendatio est : quatenus aut peccat propter universale aut manca habetur : quippe hæc causa est, cur non omnia quæ juste fiunt legibus congruant, quia universales et eorum quæ plerumque fiunt, sunt leges. Quare et decretis quibusdam opus fuit, quæ magistratus in singulis rebus faciunt, quum hæc et ipsæ alias aliter se habeant : eorum autem quæ indefinita sunt, indefinita quoque est regula : ut et ædificationis Lesbæ plumbea est regula, quæ ad figuram lapidis transferri atque inflecti solebat : nimirum eodem modo ad res ipsas decreta transferuntur.

Quid ergo sit tum æquum tum æquitas, præterea quod jus sit et quomodo ad universale jus se habeat, et quo jure sit melius, jam dictum est. Ex his vero etiam facile apparet, quis sit æquus : talis enim est, qui ea quæ dicta sunt consulto sectatur atque agit, neque summum jus, quod in pejus detorquet, sequitur, sed de jure suo decedit, etiamsi legis auxilio niti possit : atque hic habitus æquitas appellatur, quæ justitia quædam est, non vero diversus ab ea et alius habitus.

* Φανερόν δ' ἐκ τούτου κτλ.

cod. Andronici ὡς ἐπὶ πλέον, ut Stagiritæ liber Parisiensis. — ^a ὁ προσδιορισμός] cod. τὸν προσδιορισμόν. — ^r ἐπιβουλεύων] cod. ἐμβουλεύων. — ^e ἑλλιπής] cod. ἑλλειπής. — ^h μολύβδινος] ex Aristotelis libro Parisiensi; cod. Andronici cum aliis Stagiritæ membranibus μολίβδινος. — ⁱ ὁ, τι] cod. ὅτι. —)

Κεφ. ιζ'.

ἽΟτι οὐ δυνατόν ἀδικεῖσθαι ἑαυτόν.

Ῥητέον δὲ περὶ τοῦ ἀδικεῖσθαι τελευτέρον, εἰ δύνανται ποτε ἐκούσιον εἶναι. Ἐπεὶ τοίνυν ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἀδικία ἢ μὲν καθολικὴ τίς ἐστι καὶ τελεία ἀρετὴ, καθὼς δέδεικται, ὁμοίως δὲ καὶ ἡ ἀδικία κακία, ἡ δὲ μερικὴ φανερόν ἐστι οὔτε κατὰ τὴν καθόλου, οὔτε κατὰ τὴν μερικὴν ἀδικίαν δυνατόν τινα ἑαυτόν ἀδικεῖν δοκεῖ δὲ δυνατόν εἶναι. Διὰ ταῦτα, τοῦ νόμου μὴ κελύοντος ἑαυτόν τινα ἀποκτείνειν, παράνομόν ἐστι τὸ ἑαυτόν τινα ἀποκτείνειν ὁ γὰρ μὴ κελύει ὁ νόμος, ἀπαγορεύει τὸ δὲ παράνομον, ἀδικόν, καὶ ἀδικεῖ ὁ ἑαυτόν ἀποκτείνων ὁ δὲ ἀδικῶν τινα ἀδικεῖ ὁ δὴλον δὲ ἐστι ἑαυτόν ἀδικεῖ τούτου δὲ καὶ ἐκούσιως ἐποίησεν ἐκούσιως ἄρα ἀδικεῖται. Ἐτι δὲ καὶ ὁ παρὰ τὸν νόμον βλάπτων τινα, καὶ μὴ ἀμυνόμενος καὶ ἀντιβλάπτων, ἀλλὰ προκατάρχων τῆς βλάβης, ἐκὼν ἀδικεῖ, ὅταν καὶ γινώσκῃ τὴν βλάβην καὶ τὸν βλαπτόμενον, καὶ τὰλλα ^b τὰ περὶ τὸ πρᾶγμα ὁ δὲ δι' ὄργην ἑαυτόν ἀποσφάζας οὔτε ἀμύνεται ἑαυτόν, καὶ γινώσκει καὶ ἑαυτόν, καὶ τὴν βλάβην, καὶ πάντα τὰ περὶ τὸ πρᾶγμα, ἐκὼν ἄρα ἀδικεῖ εἰ δὲ ἐκὼν ἀδικεῖ, καὶ ἐκὼν ἀδικεῖται. Διὰ ταῦτα μὲν οὖν δοκεῖ δυνατόν εἶναι ἐκούσιως ἀδικεῖσθαι τινα κατὰ τὴν καθόλου ἀδικίαν, ἥτις ἐστὶν ἐναντία τῇ καθόλου δικαιοσύνῃ, ἥτις χρησὶς ἐστὶ πάσης ἀρετῆς. Τὸ γὰρ δι' ὄργην ἑαυτόν ἀποσφάζειν ἐναντίον ἐστὶ τῷ κατὰ τὴν πραότητα νόμῳ. Τούτου δὲ ὅτι ἀδύνατόν ἐστιν, ἀπὸ τῶν προειρημένων ἐδείχθη ὁ γὰρ ὀρισμὸς τοῦ ἀδικεῖσθαι ἐναντίος ἐστὶ τῷ τοῦ ἐκούσιου λόγῳ.

^a Ὁ δὲ ἐναντίος λόγος, καθόσον μὲν ἐκούσιως ἀδικεῖν φησι τὸν ἀποσφάζοντα ἑαυτόν, ἀληθεύει, καθόσον δὲ φησὶν αὐτόν ἑαυτόν ἀδικεῖν, ψεύδεται ὁ γὰρ αὐτὸς ἀδικεῖται, οὐ γὰρ παρὰ τὴν βούλησιν αὐτοῦ τὸ κακόν, ἀλλὰ ἡ πόλις, ἢ ζημιούται στρατηγόν, ἢ στρατιώτην, ἢ οἰκοδόμον, ἢ πολίτην ἀπλῶς, καὶ παρὰ τὴν αὐτῆς βούλησιν.

^b Διὰ τούτου καὶ ὡς ἠδικημένη δίκας ἀπαιτεῖ ^c παρ' αὐτοῦ, ἀμυνομένη αὐτὸν δι' ὧν ἕξεσιν οὐ γὰρ ἔχθρα πτεῖν τὸ σῶμα.

^c Κατὰ μὲν οὖν τὴν καθόλου ἀδικίαν, ὅτι οὐχ ἐκούσιον τὸ ἀδικεῖσθαι, δέδεικται κατὰ δὲ τὴν μερικὴν,

Cap. XVII.

Neminem posse se ipsum injuria afficere.

De injuria autem accipienda plenius dicendum est, num aliquando res voluntaria esse possit. Quum justitia ergo et injustitia, altera quidem universalis, quemadmodum ostendimus, et perfecta, virtus sit, itidemque tale quoque vitium injustitia, altera vero singularis, manifestum est, nec secundum universalem nec secundum singularem injustitiam posse aliquem sibi injuriam facere, quamvis posse videatur. Quapropter, quum lex non jubeat, ut aliquis se ipsum vita privet, voluntaria mors legibus contraria est: quod enim lex non jubet, id prohibet: quod autem legibus contrarium, id injurium est, facitque injuriam qui mortem sibi consciscit: qui vero injuriam facit, alicui eam facit; sequitur ergo ut eam sibi inferat: hoc ipsum autem sponte etiam facit: quare sponte quoque injuriam accipit. Præterea qui contra legem lædit aliquem, nec id injuriam facit aut vicissim nocet, sed prior nocet, sponte injuriam infert, quum et detrimentum, et eum cui importatur, et reliqua quæ ad rem pertinent, non novit: qui vero per iram manus sibi infert, neque ulciscitur se ipsum, et tum se, tum detrimentum, tum omnia quæcunque ad rem pertinent novit; sponte ergo injuriam facit: quodsi sponte injuriam facit, sponte etiam accipit. Quocirca fieri posse videtur, ut sponte aliquis injuriam secundum universalem patiatur injustitiam, quæ universali justitiæ contraria est, quam omnis virtutis esse usum constat. Nam per iram se ipsum exanimare res est molliori legi contraria. Hoc autem fieri non posse, allatis in superiori disputatione rationibus docui: nam acceptæ injuriæ definitio contraria est rei voluntariæ explicationi. Contraria vero opinio, quatenus sponte injuriam facere dicit eum qui se ipsum vita privat, verum loquitur; quatenus vero illum sibi injuriam inferre ait, falsum dicit: neque enim ipse injuriam patitur, quandoquidem haudquaquam nolenti hoc malum accidit, sed urbs, quæ ducem, vel militem, vel architectum, vel omnino civem cum damno suo et præter voluntatem suam amittit. Quamobrem etiam, tanquam ad se spectet injuria, poenas ab eo repetit, eumque ulciscitur, ut potest: neque enim corpus lui-

^a Ἄλλὰ τίνα, κτλ. — ^b Διὸ καὶ ἡ πόλις κτλ. — ^c Ἐτι καθ' ὁ ἀδικὸς ὁ μόνον ἀδικῶν, κτλ.

ἤπτον κακὸν ἐστὶ τοῦ ἀδικεῖν· κατὰ συμβεβηκὸς δὲ οὐδὲν κωλύει καὶ χεῖρον εἶναι, διότι συνέβη πολλάκις τὸ ἀδικεῖσθαι μείζονος βλάβης αἴτιον γενέσθαι ἢ τὸ ἀδικεῖν· ὥσπερ εἰ τις διὰ τὸ ἀδικεῖσθαι ὀργισθεὶς πῦρ ἀνῆψε τῇ τοῦ ἀδικούντος οἰκίᾳ, ἐκείθεν δὲ συνέβη πᾶσαν ἐμπρησθῆναι τὴν πόλιν. Ὅμως δὲ καὶ οὕτω μείζον κακὸν τὸ ἀδικεῖν· οὐδὲν γὰρ αὐτὸ ἑαυτοῦ χεῖρον διὰ τὰ συμβεβηκότα· ἐπεὶ οὐδὲ πλευρίτις ἔλαττον κακὸν ἐστὶ τοῦ προσπταίσματος, διότι συνέβη τινὰ προσπταίσαντα ὑπὸ τῶν πολεμίων ληφθῆναι καὶ ἀποθανεῖν.

Τὸ μὲν οὖν κυρίως δίκαιον καὶ ἄδικον, καὶ δικαιοσύνη καὶ ἀδικία, τὰ εἰρημένα ἐστί. Λέγεται δὲ καὶ ἄλλο οὐ κυρίως, ἀλλὰ κατὰ μεταφορὰν καὶ ὁμοιότητα τοῦ δικαίου, ὅπερ ἔχει τις πρὸς τὰ ἑαυτοῦ· ὥσπερ ὁ δεσπότης πρὸς τὸν δοῦλον, καὶ ὁ πατὴρ πρὸς τὸν υἱόν. Καθ' ὃ καὶ ἡ ψυχὴ πρὸς τὰ ἑαυτῆς μέρη δικαία λέγεται, ἢ ἀδικος· καὶ τὸ λογικὸν τοῦ ἀλόγου διέστηκε· καὶ τὸ μὲν λογικὸν ἄρχει καὶ τάττει, τὸ δὲ ἄλογον ἀρχεται καὶ τάττεται. Πρὸς ὃ δὴ τινες βλέποντες νομίζουσιν ἀδικεῖν τινα ἑαυτὸν καὶ δικαιοῦν· ὅτι ποτὲ μὲν ὁ λόγος ἀκολουθεῖ τῷ ἀλόγῳ, ποτὲ δὲ ἀντίκειται, ὅταν τις ποιῇ παρὰ τὰς ἑαυτοῦ ὀρέξεις· καὶ ἔχουσιν ὥσπερ ἄρχον πρὸς ἀρχόμενον· καὶ δίκαιόν ἐστὶν ἐν αὐτοῖς, ὅπερ ἐν ἀρχομένῳ καὶ ἀρχοντι. Περὶ μὲν οὖν δικαιοσύνης καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

(Scripsi : a τῷ πλησίον; cod. τοῦ πλησίον. —)

sed non vituperatur, quia nemo propter improbitatem aut aliud quoddam vitium injuriam patitur. Quare per se quidem accipere injuriam minus malum est, quam inferre : per accidens vero nihil vetat etiam pejus esse ; quia fit sæpenumero, ut lædi damni majoris causa sit quam lædere : ut si quis injuria irritatus aliqua, ejus a quo injuriam accepit tecto ignem injiciat, atque illinc tota urbs incendatur. Nihilominus vero etiam sic majus malum est lædere : nihil enim propter accidens pejus se ipso est : quum ne laterum quidem dolor minus malum sit, quam pedis offensio, quia aliquando accidit, ut quidam posteaquam pedem offensisset caperetur ab hostibus atque interficeretur.

Proprie igitur jus et injuria, justitia item atque injustitia sunt ea quæ diximus. Dicitur vero ita et aliud non proprie, sed per translationem et propter juris similitudinem, quod habet aliquis in sua, ut dominus in servum et pater in filium. Quemadmodum et anima suarum partium respectu justa vel injusta appellatur : ita rationale ab eo quod rationem non habet, differt : rationale enim imperat ac disponit, quod ratione caret, paret ac disponitur. Quod ipsum intuentes nonnulli existimant, posse aliquem vel juste vel injuste secum agere : quod modo ratio id quod irrationale est sequitur, modo ei refragatur, quum quis aliquid alienum ab appetitionibus suis facit : habentque se hæ partes, ut id quod imperat ad illud quod paret : idemque his inter se jus est, quod est inter id quod paret et id quod imperat. De justitia igitur cæterisque virtutibus moralibus hoc modo explicatum sit.

ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ ΤΟΥ ΡΟΔΙΟΥ

ΗΘΙΚΩΝ ΤΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ

ΠΑΡΑΦΡΑΣΕΩΣ

ΒΙΒΛΙΟΝ ΕΚΤΟΝ.

Κεφ. α'.

* Ὅτι λοιπὸν περὶ τοῦ ὀρθοῦ διορισθῆαι λόγου τίς ἐστίν.

* Ἐπεὶ δὲ ἐν τοῖς προσηγεμένοις περὶ τῶν ἀρετῶν λόγοις ἐκεῖνο κεφάλαιον ἐποιούμεθα, ὅτι τὸ μέσον ἐστὶν ἐν παντὶ πάθει καὶ πάσῃ πράξει τὸ ἐπαινετὸν καὶ τὸ ἀριστον, καὶ τοῦτο δέον αἰρεῖσθαι, μὴ τὴν ὑπερβολὴν ἢ τὴν ἑλλείψιν· μέσον δὲ εἶναι ἐλέγμεν, ὅπερ ὁ ὀρθὸς λόγος κελεύει· ῥητέον ἂν εἴη, τίς ὁ ὀρθὸς λόγος, καὶ τίς ὁ ὅρος αὐτοῦ.

** Ἐν πάσαις γὰρ ταῖς εἰρημέναις εἴξεσι, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων πράξεων ἡ ἐξέσις ἐστὶ τις σκοπός, πρὸς ὃν ἀποβλέπων ὁ τὸν λόγον ἔχων, καὶ ὑπ' αὐτοῦ ταττόμενος, αὐξάνει μὲν τὰ ἐλάττω τοῦ δέοντος, συστέλλει δὲ τὰ ὑπὲρ τὸ δέον, εἴτε πάθη εἶεν, εἴτε πράξεις, εἴτε ἄλλο τι· τῶν δυνατῶν καὶ ἐπιτείνεσθαι καὶ ἀνίσσθαι· καὶ ἐστὶ τις κανὼν καὶ ὅρος, δι' οὗ τὸ μέσον γινώσκεται, ὃ λέγομεν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον γίνεσθαι, καὶ μεταξὺ εἶναι τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἑλλείψεως· ἀνάγκη τοίνυν τοὺς μέλλοντας γινώσκειν περὶ τοῦ μέσου τὸν ὅρον αὐτοῦ γινώσκειν καὶ τὸν κανόνα· τοῦτο δὲ ὁ ὀρθὸς ἐστὶ λόγος.

*** Τὸ δὲ οὕτως ἀπλῶς εἰπεῖν, μέσον ἐστὶ τὸ κατὰ τὸν γινόμενον λόγον, ἀληθὲς μὲν, οὐδὲν δὲ σαφέος· ἀδηλον γὰρ ἐστὶ τὸ μέσον τοῖς μὴ τὸν ὀρθὸν γινώσκουσι λόγοις. Καὶ γὰρ καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις πράξεσι καὶ σπουδαῖς, ἐν αἷς ἐστὶν ἐπιστήμη, ἀληθὲς μὲν εἰπεῖν, ὅτι οὔτε πλείω τοῦ δέοντος, οὔτε ἐλάττω δεῖ ποιεῖν, ἀλλὰ τὰ μέσα, καὶ ὡς ὁ ὀρθὸς λόγος· οὐ δυνατόν δὲ ἀπὸ τούτου μόνου τὸ δέον μαθεῖν. Οὐδὲ γὰρ τὰ ἱατρικὰ καὶ ὑγιεινὰ γινώσεται τις, καὶ οἷα δεῖ προσάγειν τῷ νοσοῦντι, εἰ μόνον ἀκούσεται ὅτι ὑγιεινὰ ἐστὶ καὶ ἱατρικὰ, ἀπερ ἂν ἡ ἱατρικὴ καὶ ὁ ταύτην ἔχων ἱατρός κελεύοι ποιεῖν· καὶ γὰρ ἀληθὲς μὲν ὁ λόγος, ἀδηλον δὲ τὸ ζητούμενον οὐδὲν ἦττον.

**** Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ περὶ τῶν μέσων τῆς ψυχῆς οὐκ ἀληθῆ λόγον μόνον εἰπεῖν ἀναγκαῖον, ἀλλὰ καὶ δηλωτικόν. Τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ περὶ τοῦ ὀρθοῦ διορισθῆαι λόγου, τίς τέ ἐστι, καὶ τίς ὁ ὅρος αὐτοῦ· λέ-

ANDRONICI RHODII

ETHICORUM NICOMACHEORUM

PARAPHRASIS

LIBER VI.

Cap. I.

Reliquum esse, ut quænam sit recta ratio, definiatur.

Quoniam in superioribus de virtute disputationibus hoc quasi fundamento posito statuimus, medium in omni tam affectu quam actione esse id quod laudatur et optimum judicatur, idque expeti oportere, non nimium aut parum : medium autem esse diximus, quod recta ratio imperat : declarandum fuerit, quæ sit recta ratio et quæ ejus definitio. Namque in omnibus de quibus egimus habitibus, ut in aliis quoque actionibus habitibusve propositum quiddam est, quod spectans is qui rationis est particeps ejusque imperio obtemperat, quæ minora sunt quam oportet intendit, quæ majora sunt contrahit, sive affectus ii, sive actiones sunt, sive aliud quid eorum quæ et intendi et remitti possunt : estque quasi regula aliqua et terminus, quo medium illud, quod rectæ rationi convenienter fieri, interque id quod nimium et illud quod parum est interjectum esse dicebamus, cognoscitur : quare necesse est eos qui hanc mediæ scientiam consequi volunt, terminum quoque ejus perspectrum habere et regulam : hæc vero recta est ratio. At quum ita simpliciter dicitur, medium esse illud quod rectæ rationi convenienter fit, est hoc quidem verum, sed non perspicuum : nam rectam rationem ignorantibus medium adhuc obscure videtur. Quippe in cæteris quoque actionibus et studiis, in quibus aliqua scientia versatur, licet hoc quidem vere dicere, neque plus quam res postulet, neque minus laborandum, sed medium quiddam tenendum esse, et quod recta jubeat ratio : nondum tamen, quid oportere fieri, ex hoc solo disci potest. Neque enim remedia et quæ valetudini conducunt quisquam cognoscet, aut qualia ægro adhibenda sint intelliget, si remedia tantum esse et valetudini conducere audiverit, quæ tamen medicina et medicus artifex adhiberi jubet : quamvis enim verum sit quod dicitur, nihilominus tamen obscurum manet quod quæritur. Eodem modo de mediis quoque animi habitibus non vera tantum, sed etiam perspicua dicenda sunt ; hoc est ita de recta ratione disserendo, ut tum quæ sit, tum quo pacto definiri queat, tradatur :

* Lib. VI. cap. I. Ἐπεὶ δὲ τυγχάνομεν προσηγορῶν κτλ. — ** Ἐν πάσαις γὰρ ταῖς εἰρημέναις, κτλ. — *** Ἐστὶ δὲ τὸ μὲν εἰπεῖν οὕτως, κτλ. — **** Διὸ δεῖ δὲ περὶ τὰς τῆς ψυχῆς, κτλ.

γυμιν τοίνυν περὶ τοῦ ὀρθοῦ λόγου, ἄνωθεν ἀρξάμενοι.

(Scripsi : ^a ἄλλο τι] vulgo ἄλλό τι. —)

Κεφ. β'.

Διαιρέσεις τοῦ λογικοῦ τῆς ψυχῆς· καὶ τίνα ἐν ἡμῖν τὰ κύρια τῆς πράξεως.

* Ἐν τοῖς προειρημένοις διελόντες τὰς τῆς ψυχῆς ἀρετάς, τὰς μὲν ἠθικὰς ἐλέγομεν εἶναι, ὅσαι τοῦ παθητικοῦ τῆς ψυχῆς μέρους, τὰς δὲ διανοητικὰς, ὅσαι τῆς διανοίας εἰσὶ. Περὶ μὲν οὖν τῶν ἠθικῶν διεληλύθαμεν· περὶ δὲ τῶν λοιπῶν ἤδη λέγομεν, ἐν αὐταῖς γὰρ τὸν ὀρθὸν εὐρήσομεν λόγον· ἐκείνο πρῶτον εἰπόντες περὶ τῆς ψυχῆς.

** Πρῶτερον μὲν οὖν δύο μέρη τῆς ψυχῆς εἵπομεν εἶναι, τό τε ^a λόγον ἔχον, καὶ τὸ ἄλογον.

*** Νῦν δὲ τὸ λόγον ἔχον διαιροῦντες, λέγομεν δύο εἶναι τὰ λόγον ἔχοντα· ἐν μὲν, δι' οὗ τὰ ἀναγκαῖα γινώσκουμεν καὶ αἰεὶ ὡσαύτως ἔχοντα, καὶ ἃ μὴ ἐνδέχεται ἄλλως ἔχειν· ἄλλο δέ, δι' οὗ τὰ ἐνδεχόμενα γινώσκουμεν, καὶ ἄλλοτε ἄλλως ἔχοντα.

**** Καὶ γὰρ ἐπεὶ τὰ γνωστὰ διάφορά εἰσι καὶ τῶν εἶδει· ἕτερα, καὶ τὰς γνώσεις ἐπέται διαφορῶς εἶναι τῶν εἶδει. Τῆν γὰρ γνώσιν ὁμοίαν εἶναι τῶν γινωσκόμενῶν, καὶ ἀναγκαῖαν ^b μὲν τῆν τοῦ ἀναγκαίου, ἐνδεχομένην δὲ τῆν τοῦ ἐνδεχομένου, πᾶσα ἀνάγκη· καὶ γὰρ ἐνδεχομένη γνώσις ἐστίν, ἥτις οὐκ αἰεὶ ἀληθεύει· ψεύδεται δὲ ἡ γνώσις, ὅταν τὸ γινωσκόμενον μὴ οὕτως ἔχῃ, ὡς περ γινώσκεται· τὸ δὲ μὴ οὕτως ἔχειν ὡς περ εἶχε, τῶν ἐνδεχομένων ἐστὶ καὶ ἄλλοτε ἄλλως ἔχόντων· τῶν ἐνδεχομένων ἄρα ἡ γνώσις ἐνδεχομένη ἐστὶ. Διὰ τὰ αὐτὰ δὴ καὶ τῶν ἀναγκαιῶν ἀναγκαῖα ἡ γνώσις· πᾶσα γὰρ γνώσις καθ' ὁμοιότητα καὶ καθ' οἰκειότητα γίνεται· καὶ γὰρ ἐφαρμογή τις ἐστὶ καὶ ἐπαφὴ τοῦ γινωσκόμενου καὶ τοῦ γινώσκοντος.

***** Ἐπεὶ τοίνυν διττὴ ἡ γνώσις, ἡ μὲν ἀναγκαῖα, ἡ δὲ ἐνδεχομένη, καλεῖσθαι ἡ μὲν ἀναγκαῖα ἐπιστημονική, ἡ δὲ ἐνδεχομένη λογιστική, ἡ βουλευτική. Τὸ γὰρ βουλευέσθαι καὶ λογίζεσθαι, ταῦτόν· ἐστὶ γὰρ ἡ βούλευσις περὶ τὰ ἐνδεχόμενα· οὐδεὶς γὰρ βουλεύεται περὶ τῶν μὴ ἐνδεχομένων ἄλλως ἔχειν· ἀνάγκη γὰρ ὁμοίως ἔχειν, καὶ οὐδὲν ἡ βουλή κινήσει οὐδὲ μεταβαλεῖ. Ἐπεὶ τοίνυν περὶ τὰ ἐνδεχόμενα τὸ βουλευτικόν, περὶ δὲ τὰ ἐνδεχόμενα αὐτό φαμεν εἶναι τὸ λογιστικόν, ταῦτόν· ἂν εἴη τὸ λογιστικόν καὶ βουλευτικόν. Ἔστιν ἄρα τὸ βουλευτικόν, τὸ ἕτερον μέρος τοῦ λογιστικοῦ.

***** Ἐπεὶ δὲ περὶ τῶν διανοητικῶν ἀρετῶν ὁ λόγος ἡμῖν, τοῦτ' ἐστὶ ^c τῶν οὐσῶν ἐν τῇ διανοίᾳ, τῶν λογιστικῶν· τὰ δὲ μέρη τοῦ λογικοῦ, τὸ ἐπιστημονικόν ἐστὶ καὶ βουλευτικόν· ἐν αὐτοῖς τοῖς μέρεσι τοῦ λογικοῦ ζητητέον ἡμῖν τὰς διανοητικὰς ἀρετάς· ληπτέον

igitur de recta ratione, re paulo altius repetita, dicere aggrediamur.

Cap. II.

Dividitur rationalis animi pars : et quæ in nobis sint actiones propriae.

Divisus in superiori disputatione animi virtutibus, alias morales esse dicebamus, quæcunque ad patibilem animi partem pertinent, alias in cogitatione positas, quæ sunt mentis. Ac de moralibus quidem disseruimus : nunc vero de reliquis dicamus, in quibus veram illam de qua agitur rationem inveniemus, ubi primum illud de animo exposuerimus. Prius ergo duas esse animi partes diximus, alteram rationis participem, expertem alteram.

Nunc vero eam quæ ratione prædita est dividimus, duplicemque illam esse affirmamus : alteram, qua necessaria et quæ eodem semper modo se habent, nec aliter habere se possunt : alteram, qua contingentia, quæ alias aliter se habent cognoscimus.

Etenim quum ea quæ cognosci queunt sint diversa atque alia specie, sequitur etiam cognitiones specie diversas esse. Quippe cognitionem ei necesse est similem esse, quod cognoscitur, et necessarii quidem necessariam, contingentis vero contingentem esse : contingens enim cognitio est quæ non semper vera prædicat : tum autem mentiri dicitur, quum id, quod cognoscitur, non ita se habet, ut cognoscitur : porro aliter ac prius se habere eorum est quæ contingentia appellantur et alias aliter se habent : contingentium ergo contingens quoque est cognitio. Propterea igitur et rerum necessariarum necessaria est cognitio : nimirum omnis cognitio ex similitudine quadam atque affinitate comparatur : siquidem nihil aliud quam convenientia et quasi coherentia quædam cognoscentis et rei cognitæ est.

Quum ergo duplex sit cognitio, necessaria altera, altera contingens, necessaria quidem scientiæ propria, contingens vero ratiocinativa aut deliberativa vocetur. Nam deliberare et ratiocinari idem sunt : quippe in contingentibus versatur deliberatio : quia nemo de iis deliberat quæ aliter se habere non possunt : nimirum illa necesse est eodem semper modo se habere, siquidem deliberatio neque movebit quidquam in iis neque mutabit. Quum ergo in contingentibus deliberativa animi pars occupetur, in iisdem autem contingentibus ratiocinativam occupari dicamus, eadem res et ratiocinativa erit et deliberativa. Itaque deliberativa altera ratiocinativæ pars erit.

Quum vero de virtutibus in cogitatione positis agamus, hoc est iis quæ in animi parte, in qua inest ratio atque consilium, consistunt : partes autem ratione præditæ sint scientiæ propria et deliberativa : in ipsis animi ratione præditi partibus virtutes quæ cogitatione continentur nobis quaerendæ sunt : videndum igitur utriusque ha-

* Τὰς δὴ τῆς ψυχῆς ἀρετάς κτλ. — ** Πρῶτερον μὲν οὖν κτλ. — *** Νῦν δὲ περὶ τοῦ λόγου κτλ. — **** Πρὸς γὰρ τὰ τῶν γένει ἕτερα κτλ. — ***** Λεγέσθω δὲ τούτων τὸ μὲν ἐπιστημονικόν, κτλ. — ***** Ληπτέον ἄρα, ἐκατέρου κτλ.

ἀρα ἑκατέρου τούτων τις ἢ βελτίστη ἔστι· αὕτη γὰρ ἀρετὴ ἑκατέρου· ἐπεὶ δὲ ἡ ἀρετὴ ἐν τοῖς οἰκείοις ἔργοις θεωρεῖται, ζητητέον τίνα τὰ ἔργα τὰ προσήκοντα τῷ ἐπιστημονικῷ καὶ βουλευτικῷ.

* Τρία τοῖνον ἐστὶν ἐν τῇ ψυχῇ τὰ κύρια πράξεις καὶ ἀληθείας. Ἀληθείας μὲν κύρια νοῦς καὶ αἴσθησις, ὅτι ἑκάτερον γινώσκεις ἐστὶν· ἡ δὲ γινώσκεις τέλος ἔχει τὴν ἀληθειαν· πράξεως δέ, ἡ ὄρεξις ἐν αὐτῇ γὰρ ἐστὶ πᾶσα πράξεως ἀρχή, καὶ παντὸς ἔργου αὕτη αἰτία· ὁ μὲν γὰρ νοῦς γινώσκει ὅτι τὸδε τι δεῖον ποιῆσαι· ἡ δὲ εἰς τὴν πρᾶξιν κίνησις ἀπὸ τῆς ὄρεξεως γίνεται· ἡ δὲ αἴσθησις οὐδεμιᾶς ἐστὶν ἀρχὴ πράξεως. Διὸν δὲ ἀπὸ τῶν ἀλόγων, καὶ γὰρ αἴσθησιν ἔχοντα οὐ δύναται πρᾶξιν ἔχειν· πράξις γὰρ ἐστὶν ἡ μετὰ βουλευσεως ἐνέργεια· ὥστε ἡ μὲν αἴσθησις οὐδεμιᾶς αἰτία πράξεως, ὁ δὲ νοῦς καὶ ἡ ὄρεξις πασῶν πράξεων ἐστὶν ἀρχή· ὁ μὲν τὰ δεόντα διδάσκων, ἡ δὲ ἐπὶ τὸ πράττειν κινούσα.

** Ὅν δὲ ἔχει λόγον ἐν τῇ διανοίᾳ κατάρασις καὶ ἀπόρασις, τοῦτον ἔχει ἐν τῇ ὄρεξει διώξις καὶ φυγή· ὥστε ἐπεὶ ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ ἔστι προαιρετική, ἡ δὲ προαίρεσις ὄρεξις βουλευτική, (προαίρεσις γὰρ ἐστὶ τὸ θελήσαι καὶ ἐλέσθαι τὸ βουλευθέν,) πᾶσα ἀνάγκη, εἴπερ ἡ προαίρεσις ἀγαθὴ ἐστὶ καὶ σπουδαία, ἐκεῖνα αἰρεῖσθαι, ὅσα σπουδαία, καὶ τὴν ὄρεξιν ὀρθὴν εἶναι τὸ ἀγαθὸν βουλομένην. Οὐ δύναται δὲ ἡ προαίρεσις τὸ ἀγαθὸν ἐθέλειν, μὴ τῆς βουλευσεως διδασκούσης· ὥστε ἀνάγκη εἶναι τὴν μὲν βούλευσιν ἀληθῆ λέγειν, τὴν δὲ προαίρεσιν ἐλέσθαι· καὶ τὴν ὄρεξιν τὸ ἀγαθὸν διώκειν, καὶ τὸ αὐτὸ μὲν βούλευσιν λέγειν, τὴν ὄρεξιν δὲ διώκειν. Αὕτη μὲν οὖν ἡ διάνοια, τὸ λογιστικὸν δηλονότι καὶ βουλευτικόν, καὶ ἡ κατ' αὐτὴν ἀλήθεια, πρακτικὴ καλεῖται· διότι τέλος ἔχει τὴν πρᾶξιν τοῦ ἀγαθοῦ· καὶ ἐστὶν αὐτῆς ἔργον ἡ ἡρημένη ἀλήθεια, ἥτις ἐστὶ περὶ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ κακόν· τῆς δὲ θεωρητικῆς διανοίας καὶ μὴ πρακτικῆς ἔργον ἐστὶν ἡ ἀλήθεια καὶ τὸ ψεῦδος. Καὶ τέλος ἔχει τὴν γινώσκιν τοῦ ἀληθοῦς· τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἔργον παντὸς διανοητικοῦ, καθὸς ἐστὶ διανοητικός. Ὁ δὲ διανοητικός καὶ πρακτικός ἐστὶν, ἐκεῖνος τὴν ἀλήθειαν ἔργον ἔχει, ἥτις σύμφορός ἐστι τῇ σπουδαίᾳ πράξει, καὶ τῇ ὀρθῶς ἐχούσῃ καὶ σπουδαίᾳ ὄρεξει.

(Scrīpsi: ἂ τὸ τε | vulgo τὸ, τε. — ἂ ἀναγκαίαν] vulgo ἀναγκαίαν. — ἂ τοῦτ' ἐστὶ | cod. τουτέστι. — ἂ ἔργον ἐστὶν] vulgo ἔργον ἐστὶν. —)

Κεφ. γ'.

* Ὅτι ἡ πρακτικὴ διάνοια ἀρχὴ ἐστὶ τῆς προαιρέσεως.

*** Ἡ μὲν οὖν προαίρεσις αἰτία καὶ ἀρχὴ πράξεως· αἰτία δὲ οὐ τελικὴ· οὐ γὰρ ἕνεκα τῆς προαιρέσεως

rum, quis sit optimus habitus. haec enim virtus utriusque est: quum autem virtus in operibus suis consideretur, quaerendum etiam, quae sint illa quae tam huic quam illi animi parti convenientia opera.

Tria ergo sunt in animo quae actionis et veritatis dominatum obtinent. In veritate dominantur mens et sensus, quia utraque res cognitio est: finis autem cognitionis est veritas: in actione vero appetitus: siquidem in eo omne actionis principium cernitur, et omnis operis haec causa habetur: scilicet mens cognoscit tale quid agendum esse: motus vero, qui ad actionem fertur, ex appetitu oritur: nullius autem actionis principium est sensus. Quod ex iis quo ratione carent intelligitur: nam quum sensum habeant, nequeunt tamen habere actionem: nempe actio quaedam cum deliberatione muneris functio est: itaque sensus nullius actionis causa est, omnium vero actionum principia sunt mens et appetitus: quorum altera ea quae fieri oportet, docet, alter ad agendum impellit.

Quod est autem in cogitatione affirmatio et negatio, hoc est in appetitu rei alicujus persecutio et fuga: quapropter quum virtus moralis habitus sit ad consilium capiendum expeditus, consilium autem appetitus ad deliberationem accommodatus, (est enim consilium nihil aliud quam velle id et eligere de quo deliberamus,) omnino necesse est, si bonum honestumque consilium sit, illa quoque eligi quae honesta sunt, rectumque appetitum esse qui bonum petit. Bonum autem velle non potest consilium, nisi hoc ipsum docet deliberatio: ut necesse sit, tum deliberationem verum dicere, consilium autem eligere, tum appetitum id quod bonum est persequi, idemque deliberationem dicere, appetitum vero persequi. Haec igitur mens, ratioactiva videlicet ejus pars ac deliberativa, ejusque veritas, activa dicitur: quia finis ejus est actio boni: opusque illius est assumpta veritas, quae in bono et malo versatur: mentis autem contemplativae non activae opus est veritas et mendacium. Quin etiam finem habet veritatis cognitionem: hoc enim opus est omnis hominis ingeniosi, quatenus est ingeniosus. Qui vero simul ingeniosus et actuosus habetur, ejus opus est illa veritas, quae honestae actioni rectoque et honesto appetitui respondet.

Cap. III.

Cogitationem ad usum translatae consilii esse principium.

Consilium igitur causa et principium actionis est: nec tamen causa princeps: neque enim consilii gratia agi-

* Cap. 2. Τρία δ' ἐστὶν ἐν τῇ ψυχῇ κτλ. — ** Ἐστὶ δ' ὅπερ ἐν διανοίᾳ κατάρασις κτλ. — *** Τῆς δὲ θεωρητικῆς διανοίας, κτλ.

πράττομεν· ἀλλὰ ποιητικὴ μᾶλλον· πρὶν γὰρ πρᾶξαι προαιρούμεθα, τὸ δὲ τέλος μετὰ τὴν πρᾶξιν· προαιρέσεως δὲ ἀρχή, ὄρεξις καὶ λόγος, ἥτις ἐστὶν ἡ βούλευσις. Τὸ ἕτερον τοῦ λογικοῦ μέρους τὸ λογιστικὸν καὶ βουλευτικόν, ὃ τὴν ἀλήθειαν ζητεῖ μὲν, οὐ δι' ἑαυτὴν δέ, ἀλλὰ τῆς πράξεως τοῦ ἀγαθοῦ χάριν· διὰ τοῦτο δέ, ὅτι ὁ λόγος καὶ ἡ ὄρεξις τῆς προαιρέσεώς εἰσιν ἀρχαί, οὐδὲ δυνατόν προαίρεσιν εἶναι ἄνευ διανοίας καὶ ἡθικῆς ἕξεως· ἀπὸ γὰρ τῆς ἡθικῆς ἕξεως ἡ ὄρεξις γίνεται τοῦ ἀγαθοῦ ἢ τοῦ κακοῦ.

* Καθὸ δὲ θεωρητικὴ ἡ διάνοια, οὐδένος ἐστὶν ἀρχή, οὐδὲν γὰρ κινεῖ, ἀλλὰ μόνον καθὸ πρακτικῆ τῶν εἰρημένων ἐστὶν ἀρχή τῆς τε ὄρεξεως, καὶ τῆς προαιρέσεως, καὶ τῆς πράξεως· ἔτι δὲ καὶ τῆς ποιητικῆς ἀρχῆς ἐστὶν ἡ πρακτικὴ αὕτη διάνοια. Διαφέρει γὰρ ποιητικὴ πρακτικῆς· ἡ μὲν γὰρ πρακτικὴ τοῦ ἀγαθοῦ τέλος ἔχει, αὐτὸ τὸ εὖ πράττειν τὸ ἀγαθόν· καὶ μέχρι τούτου σκοπεῖ, ὅπως εὖ πράξῃ τὰ τῆ ὄρεξις δοκοῦντα· ἡ δὲ ποιητικὴ αὐτὸ ἐστὶ τὸ πράττειν εὖ τὸ ἀγαθόν· καὶ τέλος ἔχει τὴν ἀνθρωπίνην εὐδαιμονίαν. Καὶ τὸ μὲν τέλος τῆς πρακτικῆς καθ' αὐτὸ ἐστὶ· τὸ δὲ τέλος τῆς ποιητικῆς πρὸς τι· καὶ γὰρ πρὸς τὸν ἀνθρώπον ἀναφέρεται· τὴν γὰρ ὠφέλειαν τοῦ ἀνθρώπου ζητεῖ. Ἐπεὶ τοίνυν ὅπου ἔχει τέλος ἡ πρακτικὴ διάνοια καὶ οὐ ἐστὶν ἀρχὴ καὶ αἰτία, τὴν πρᾶξιν λέγω τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦτο ἀρχὴν ἔχει τοῦ ἰδίου τέλους ἡ ποιητικὴ (ἀπὸ γὰρ τῆς ἀγαθῆς πράξεως ἡ ἀνθρωπίνῃ εὐδαιμονία) διὰ τοῦτο καὶ αὐτῆς ἀρχὴ λέγεται.

** Ἐπεὶ δὲ ἀρχὴ ἐστὶν ἡ διάνοια τῆς ὄρεξεως, ἡ δὲ ὄρεξις τῆς προαιρέσεως, εἴη ἂν ἡ προαιρέσις ἡ ὀρεκτικὸς νοῦς ἡ ὄρεξις διανοητικὴ ταῦτα δ' ἂν εἴη ἐν μόνῳ τῷ λογικῷ ζῳῳ· * ὅς ἐστιν ἄνθρωπος.

(Scripsi : *) ζῳῳ] cod. ζῳῳ. —)

Κεφ. δ'.

Περὶ τέχνης, ἐπιστήμης, φρονήσεως, σοφίας καὶ νοῦ· καὶ τίνι διαφέρει τῶν λοιπῶν ἡ ἐπιστήμη.

*** Ἡ μὲν οὖν προαιρέσις τοιαύτη· προαιρετὰ δέ, δηλονότι ἃ δυνάμεθα προαιρεῖσθαι, τὰ ἐνδεχόμενά εἰσι, καὶ τούτων τὰ μέλλοντα· περὶ γὰρ τῶν παρελθόντων οὐδεὶς βουλευεται εἰ δεῖ ποιῆσαι· περὶ ὧν δὲ οὐδεὶς βουλευεται, οὐδὲ προαιρεῖται· τὰ γὰρ βουλευτὰ καὶ προαιρετὰ, ὡς ἐν τοῖς περὶ προαιρέσεως εἴρηται· οὐδεὶς γὰρ προαιρεῖται Ἰλιον πεπορθηκέναι· διὸ ὀρθῶς ὁ Ἀγαθὸν εἶπε·

Μόνου^a γὰρ αὐτοῦ καὶ θεὸς στερίσκειται,
ἀγένητα ποιεῖν ἄσπ' ἂν ἡ πεπραγμένα.

Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως ἔχει· λέγωμεν^b δὲ περὶ τοῦ ἔργου τοῦ τε^c ἐπιστημονικοῦ διανοητικοῦ, καὶ τοῦ βουλευτικοῦ ἀκριβοστερον.

mus : sed efficiens potius : priusquam enim agamus, consilium capimus, finis vero post actionem est : consilii autem principium appetitus habetur et ratio, quæ quidem est deliberatio. Altera autem rationalis pars ratiocinativa et deliberativa est, quæ quidem veritatem quærit, non tamen per se, sed actionis ipsius boni causa : ac propterea quod consilii principia ratio et appetitus sunt, ne esse quidem sine cogitatione et morali habitu consilium potest : quippe a morali habitu vel boni vel mali appetitus oritur.

Quatenus vero contemplativa est mentis agitatio, nullius principium esse potest, nihil enim movet, sed tantum quatenus activa est, eorum quæ diximus principium est, appetitus dico, consilii et actionis : præterea efficiens principium est activa hæc mentis agitatio. Namque efficiens ab activa differt : quippe activa boni finem habet, ut bene agat id quod bonum est : et eatenus spectat, ut bene agat quæ appetitui placeant : efficiens autem est ipsa illa bene agendi id quod bonum est actio : finemque habet humanam felicitatem. Et finis quidem activæ per se est : finis vero efficiens alterius respectu : quippe ad hominem refertur : ejus enim utilitati servit. Quoniam ergo quem finem habet activa mentis agitatio, cujusque est principium et causa, ipsam boni actionem dico, hoc finis sui principium habet efficiens (a bona enim actione humana felicitas proficiscitur) hanc ob causam ejus quoque dicitur principium.

Quia vero appetitus principium est mentis agitatio, consilii autem appetitus : ideo consilium aut mens erit ad appetendum excitans, aut appetitus cogitandi vim habens : hæc autem in solum illum animantem ratione præditum cadunt, qui est homo.

Cap. IV.

De arte, scientia, prudentia, sapientia et mente : et qua re reliquis scientia præstat.

Consilium quidem est tale : arbitraria vero, hoc est ea de quibus consilium capere possumus, contingentia sunt et ex his futura : quippe de præteritis, an faciendâ sint, nemo deliberat : de quibus autem nemo deliberat, ea ne agere quidem quisquam constituit : quæ enim in deliberationem cadunt, etiam arbitraria sunt, ut in superiori de consilio disputatione diximus : nimirum nemo consilium capit, Ilium evertisse : itaque recte Agatho dixit :

Una hac enim re etiam deus privatus est,
infecta facere, facta quæ sunt, ut queat.

Et hæc quidem ita se habent : cæterum de opere tum scienter effecto et ingenioso, tum post habitam de eo deliberationem facto uberius disseramus.

* Διάνοια δ' αὐτὴ οὐδὲν κινεῖ, κτλ. — ** Διὸ ἡ ὀρεκτικὸς νοῦς κτλ. — *** Οὐκ ἔστι δὲ προαιρετὸν οὐδὲν γεγενῆσθαι, κτλ.

Τὸ μὲν γὰρ ἔργον ἐκατέρων, ὡς δέδεικται, ἀληθεία ἐστὶ τοῦ ἔργου δὲ δειγθέντος ἐκατέρου, φανερά ἐστιν αὐτῶν ἢ ἀρετῆ· ἐκάστου γὰρ ἢ ἀρετῆ ἐν τῷ οἰκείῳ αὐτοῦ ἔργῳ συνίσταται· τὸ γὰρ εὖ καὶ καλῶς ποιῆσαι τὸ ἔργον, τοῦτό ἐστιν ἢ ἀρετῆ· αἱ τοίνυν ἕξεις καθ' ἃς δυνήσεται ἐκάτερον αὐτῶν τὴν οἰκείαν ἀληθειαν ἀληθεύειν, ὡς ἐνὶ μάλιστα δυνατόν, αὐταὶ εἰσιν αἱ ἀρεταὶ ἐκατέρου.

* Ἀρξάμενοι οὖν ἀνωθεν περὶ αὐτῶν πάλιν λέγωμεν.

Ἐπεὶ περὶ τῆς ἀληθείας ὁ λόγος ἡμῖν, ζητητέον ποσαχῶς ἢ ψυχῇ δύναται ἀληθεύειν ἐν τῷ καταράσκειν καὶ ἀποφράσκειν· καὶ πόσαι εἰσὶν αἱ ἕξεις καθ' ἃς ἀληθεύομεν. Εἰσὶ τοίνυν πέντε τὸν ἀριθμὸν, τέχνη, ἐπιστήμη, φρόνησις, σοφία, νοῦς· τὴν γὰρ ὑπόληψιν καὶ τὴν δόξαν, ὡς ἐνδεχομένως ἀληθεύουσαν, παραλείπομεν. Τῶν γὰρ εἰρημένων πέντε δυνάμεων νοῦς μὲν οὐδέποτε ψεύδεται οὐδὲ ἢ ἐπιστήμη· τοῦτο γὰρ ἐστὶν αὐτοῖς τὸ εἶναι, τὸ ἐξ ἀνάγκης ἀληθεύειν· τέχνη δὲ καὶ φρόνησις καὶ σοφία ψεύδονται μὲν ποτε, ἀλλ' οὐ δι' ἑαυτάς, ἀλλὰ διὰ τὴν τῆς ὕλης ἀνωμαλίαν· τότε γὰρ τις μέθοδος ψεύδεται δι' ἑαυτήν, ὅταν ἀπὸ τῶν κανόνων αὐτῆς τὸ ψεῦδος συνάγῃται· εἰ δ' αὐτὴ μὲν περὶ τοὺς οἰκείους κανόνας ὑγιῶς ἔχει, τὰ δὲ πράγματα ἄλλοτε ἄλλως ἔχοντα τὸ ψεῦδος ποιῶσιν, οὐκ αὐτὴ λέγοιτο ἂν δικαίως ψευδῆς, ἢ δὲ ὑπόληψις καὶ ἢ δόξα· καὶ τῶν γινωσκόμενων αἰεὶ ὠσαυτὸς ἐχόντων, αὐτὴ ψεύδεται· ὅθεν δῆλον ὅτι οὐ δι' ἑαυτὴν ψεύδεται· ὡσπερ τὸ οἰσθαι τὸν ἥλιον ποταίον εἶναι, ἢ τὴν σελήνην οἰσθαι ἔχειν τὸ φῶς· τοῦτων γὰρ ὡς ἔχουσιν αἰεὶ ὁμοίως ἐχόντων ἢ περὶ αὐτῶν δόξα καὶ ὑπόληψις ψεύδεται. Τὰ μὲν οὖν ἀληθεύοντα πέντε εἰσὶν ὡς εἰρηγται· ῥητέον δὲ τί ἐστὶν ἕκαστον αὐτῶν· καὶ γὰρ εἰ καὶ ὁμοιότητος ἔχουσι^ο πρὸς ἀλλήλα (καὶ γὰρ πολλὰ κοινὰ τέχνη καὶ ἐπιστήμη, καὶ αὖθις ἐπιστήμη καὶ σοφία, καὶ τοῖς ἄλλοις ὁμοίως) ἀλλ' ὁμοῦ ἀκριβῶς σκοποῦσι περὶ αὐτῶν, καὶ διάφορά εἰσι, καὶ διάφορος ὁ ἐκάστου λόγος.

** Ἐπιστήμη μὲν οὖν ἐστὶ γνῶσις τῶν ἀναγκαίων· ἐκείνη γὰρ λέγομεν ἐπίστασθαι, ὃ οὐκ ἐνδέχεται ἄλλως ἔχειν, καὶ οὐ βεβῶνως ἐστὶν ἢ ἀλήθεια παρ' ἡμῖν, διὰ τὸ ταυτὸν^ι μένειν· ἢ γὰρ περὶ τὰ ἐνδεχόμενα ἀλήθεια οὐχ^ε οὕτω βεβαία· μετὰ γὰρ τὸ γνωσθῆναι μεταβάλλεται, καὶ πολλάκις λανθάνει ἀπογινόμενον, ὥστε μὴδὲ τὸν περὶ αὐτοῦ λόγον καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐστάναι, ἀλλὰ ἄλλοτε ἄλλως ἔχειν· οὐ δὲ ἢ γνῶσις βεβαία καὶ ἔστηκεν, ἐκείνῳ ἐστὶ τὸ ἀναγκαῖον καὶ ὁμοίως ἔχον αἰεὶ^ι τοιαῦτα δὲ εἰσὶ τὰ αἰδία· ἀνάγκη ἄρα τὸ ἐπιστητὸν αἰδίων εἶναι, καὶ τὴν ἐπιστήμην γνῶσιν εἶναι τῶν αἰδίων.

*** Ἐτι, πᾶσα ἐπιστήμη διδακτὴ ἐστὶ, καὶ τὸ ἐπιστητὸν μαθητὸν.

Opus enim utriusque animi partis ad cogitandum valentis, quemadmodum demonstravimus, veritas est : quum vero opus utriusque appareat, manifesta quoque earum virtus est : quippe in suo cujusque opere ejus virtus consistit : nam bene recteque perficere opus, virtus habetur : habitus ergo, secundum quos suam utraque pars veritatem quam optime fieri potest proficitur, hæc sunt utriusque virtutes.

Principio igitur altius repetito de iis rursus disseramus. Quum ergo de veritate nobis institutus sit sermo, videndum quot modis in affirmando et negando verum enuntiare possit animus : et quot sint habitus, quibus verum enuntiamus. Sunt ergo quinque numero, ars videlicet, scientia, prudentia, sapientia, mens sive intelligentia : nam existimationem et opinionem, quantum pro ratione temporum verum enuntiant, prætermittimus. Ex iis enim quas diximus quinque facultatibus nunquam neque intelligentia fallitur, neque scientia : quippe hoc natura iis insitum est, ut necessario verum enuntiant : ars vero, prudentia et sapientia interdum quidem, non per se tamen mentiuntur, sed ob materiæ inæqualitatem : tunc enim per se mentiuntur artificiosa de re quapiam tractandi ratio, quum regulis et præceptis illius falsum colligitur : quodsi regulæ ejus certæ sunt, res ipsæ vero quæ alias aliter se habent falsum efficiunt, non illa merito falsa appellanda, sed existimatio ejus et opinio eo nomine afficienda est : nam quum ea, quæ in cognitionem cadunt, eodem semper modo se habeant, ista est quæ mentiuntur : unde apparet, eam per se non mentiri : ut si quis pedaneum solem esse existimet, aut lunam lumen ex se accensum habere : nimirum quia hæc eodem semper modo se habent, existimatio de iis mentiuntur et opinio. Quæ igitur verum enuntiant, quinque sunt, ut diximus : declarandum autem, quæ sit singulorum vis : etenim quamvis singula cæterorum mutuam quandam similitudinem gerant (multa videlicet arti cum scientia, rursusque scientia cum sapientia et reliquis similiter communia sunt) nihilominus si accuratius inspiciantur, tamen differunt, estque diversa singulorum definitio.

Scientia igitur rerum necessariorum est cognitio : quippe illud scire nos dicimus, quod aliter se habere non potest, cujusque veritas firme in mentibus nostris inhaeret, propterea quod unum idemque manet : neque enim contingentium æque constans veritas est : quippe postquam cognita sunt, mutantur, et sæpe nobis insciis pereunt, ita ut neque ratio eorum neque veritas permaneat, sed alias aliter se habeat : cujus autem firma stabilisque est cognitio, id vero est quod necessarium vocatur et eodem semper modo se habere dicitur : talia autem sunt æterna : quare necesse est, id quod sub scientiam cadit æternum esse, cognitionemque rerum æternarum esse scientiam.

* Cap. 3. Ἀρξάμενοι οὖν ἀνωθεν, κτλ. — ** Ἐπιστήμη μὲν οὖν τί ἐστὶν, κτλ. — *** Ἐτι διδακτὴ πᾶσα ἐπιστήμη δοκεῖ εἶναι, κτλ.

* Πᾶσα δὲ διδασκαλία καὶ μάθησις ἐκ προὔπαρχούσης γίνεται γνώσεως, ὡς ἐν τοῖς ἀναλυτικοῖς λέγομεν πάσης ἄρα ἐπιστήμης εἰσὶν ἀρχαί. Καὶ αἱ μὲν τῶν ἐπιστημῶν ἀρχὰς ἔχουσιν ἀμέσους καὶ ἀναποδείκτους δι' ἐπαγωγῆς δεκνυμένας, οἷα εἰσὶν αἱ τῆς γεωμετρίας ἀρχαί· τινὲς δὲ ἐξ ἀρχῶν ὀρυμῶνται ἀποδείκτων, αἱ συλλογισμῶν δεικνύνται, ἄλλης ἐπιστήμης ὑψηλοτέραι· οἷα ἐστὶν ἡ ὀπτική, καθάπερ ἀρχαίς χρωμένῃ ταῖς ἀποδείξει τῆς γεωμετρίας. Ἡ μὲν οὖν ἐπαγωγή καθάπερ ἀρχὴ ἐστὶ καὶ τῶν ἀναποδείκτων ἡ ἀρχῶν, αἱ καθόλου μὲν εἰσι, γινώσκονται δὲ ἀπὸ τῶν καθ' ἕκαστα· ὁ δὲ συλλογισμὸς, ὃς πιστοῦται τὰς ἀποδείκτους ἡ ἀρχὰς ἐνίων ἐπιστημῶν, ἀρχὰς ἔχει τὰς καθόλου καὶ ἀναποδείκτους ἐννοίας· εἰσὶν ἄρα ἀρχαὶ ἐπιστήμης αἱ καθόλου καὶ κοιναὶ ἐννοιαί, ἐξ ὧν ὑποτιθεμένων συλλογίζομεθα, ἅς οὐ πιστοῦται συλλογισμός, ἀλλ' ἐπαγωγῆ· ὑπ' ἧς ἐπιστήμης ἄλλη ἀποδείκνυται ἐπιστήμη, ἥτις καὶ ὑπ' αὐτῆν εἶναι λέγεται. Καὶ διὰ τοῦτο πᾶσα ἐπιστήμη ἀπὸ αὐτοπίστων τῶν ἐσχάτων ἀρχῶν ἀποδείκνυται.

** Ἔστιν ἄρα ἐπιστήμη ἐξὶς ἀποδεικτικῆ ἐκ τῶν καθ' αὐτό, καὶ ἡ αὐτό, καὶ πρῶτον καὶ αἰτίον τοῦ συμπεράσματος ἀποτελουμένη, καθάπερ ἐν τοῖς ἀναλυτικοῖς διωρισάμεθα. Καὶ γὰρ ὅταν τις ὑποθέσεις τινὰς πιστεύῃ, καὶ γνώριμοι αὐτῶ ᾧσιν αἱ τοῦ πράγματος ἀρχαί, τότε ἐπίστασθαι αὐτὸ δύναται· εἰ γὰρ τις μὴ τὰς ἀρχὰς γινώσκῃ, μὴδὲ ἡ φανερώτεραί εἶεν αἱ πρῶται τῶν συμπεράσματος αὐτῶ, κατὰ συμβεβηκὸς ἔχει τὴν ἐπιστήμην· οὐ γὰρ δι' ἑαυτοῦ ὁ τοιοῦτος ἐπίσταται, καὶ διὰ τὴν ἐγκειμένην αὐτῶ τῶν ἀρχῶν γινώσκειν, ἀλλὰ παρ' ἄλλων ἴσως ἀκούσας· εἰ γὰρ οὕτως ἐγίνωσκε τὰς ἀρχὰς, ἡ τὸ συμπέρασμα· δι' ὃ γὰρ ἄλλο γνωστόν, ἐκείνου μᾶλλον γινώσκεται. Περὶ μὲν οὖν ἐπιστήμης διωρισθῶ τὸν τρόπον τοῦτον.

(Scripsi : ^a μόνου) cum codd; vid. Poetarum tragicorum graecorum fragmenta pag. 58 ed. Wagner. Paris 1846. — ^b λέγομεν] cod. λέγομεν. — ^c τοῦ τε] cod. τοῦτε. — ^d δὲ τί ἐστίν] vulgo δὲ τί ἐστίν. — ^e ἔχουσι] cod. ἔχουσιν. — ^f διὰ τὸ κατὸν μένειν] cod. διὰ τὸ αὐτοῦ μένειν. — ^g οὐχ] cod. οὐκ. — ^h ἀναποδείκτων] vulgo ἀναποδείκτων. — ⁱ ἀποδείκτους] cod. ἀποδεικτάς. — ^k μὴδὲ] μὴ δὲ. —)

Κεφ. ε'.

Περὶ τέχνης.

*** Ῥητέον δὲ περὶ τῆς τέχνης. Τῶν ἐνδεχομένων γὰρ καὶ ἄλλο τε ἄλλως ἐγόντων τὰ μὲν εἰσι ποιητά, τὰ δὲ πρακτά· καὶ ποιητὰ μὲν, περὶ ἧς ποίησις, πρακτὰ δὲ, περὶ ἧς πράξις ἐστὶ καὶ ποίησις μὲν ἔστιν, ἧς

Præterea omnis scientia doceri potest; et quidquid sub scientiam cadit, discere licet. Omnis autem doctrina et disciplina, ut in Analyticis diximus, ex præcedente quadam cognitione gignitur: sunt ergo cujuslibet scientiæ principia. Et aliæ quidem scientiæ principia spontanea nec demonstrata habent, quæ per inductionem probantur, qualia sunt geometriæ principia: aliæ vero ex principiis jam demonstratis, et quidem altioris ejusdem scientiæ oriuntur, quæ syllogismo probantur: qualis est optice, quæ tanquam principiis quibusdam geometricis demonstrationibus utitur. Est ergo inductio tanquam principiorum etiam non demonstratorum principium, quæ universalis quidem sunt, sed e singularibus cognoscuntur: at vero syllogismus, qui demonstrata probat nonnullarum doctrinarum principia, universales quasdam nec demonstratas notiones pro principiis habet: sunt igitur universales communesque notiones scientiæ alicujus principia, ex quibus pro fundamento positis rationem concludimus, quas non probat syllogismus, sed inductio: qua scientia rursus alia scientia demonstratur, quæ sub ipsa esse dicitur. Quapropter omnis scientia extremis quibusdam ac per se probabilibus principiis demonstratur.

Est igitur scientia habitus ad aliquid demonstrandum idoneus, qui ex iis quæ per se sunt et quatenus hæc ipsa sunt, primisque et causis conclusionis efficitur, quemadmodum in Analyticis definivimus. Quum enim aliquis elementa quædam credit, notaque ei sunt rei principia, tunc eam rem scire potest: si enim nec principia habeat cognita, nec magis ei perspicuæ sint propositiones quam conclusio, per accidens tantum habet scientiam: neque enim talis homo per se scit, vel propter nescio quam principiorum quam consecutus sit cognitionem, sed quia fortasse ex aliis audivit: nam si, quemadmodum dico, ob principia conclusionem cognitam haberet, magis quam conclusionem nosset principia: propter quod enim cognosci aliud potest, illud magis cognoscitur. Et de scientia quidem hoc modo expositum sit.

Cap. V.

De arte.

Jam vero de arte dicendum est. Eorum enim, quæ contingentia sunt et alias aliter se habent, quadam in effectiorem, alia in actionem cadunt: et in effectiorem quidem cadunt, circa quæ effectio; in actionem vero,

* Ἐκ προγινώσκωμένων δὲ πᾶσα διδασκαλία κτλ. — ** Ἡ μὲν ἄρα ἐπιστήμη ἐστὶν κτλ. — *** Cap. 4. τοῦ δ' ἐνδεχομένου ἄλλως ἔχειν κτλ.

τὸ ἔργον μετὰ τὴν ποίησιν. * Ἐπεὶ δὲ ἕτερον ἐστὶ ποίησις τῆς πράξεως, ἕτερον ἂν εἴη ἢ μετὰ λόγου ἕξις πρακτικῆ, τῆς μετὰ λόγου ποιητικῆς ἕξεως. Ἐτέρα δὲ εἰσὶν οὐκ οὕτως, ὥστε περιέχσθαι ὑπ' ἀλλήλων, ὡς τὸ μερικὸν καὶ τὸ καθόλου, ἀλλ' ὡσπερ ἵππος καὶ βούς· οὕτε γὰρ ἢ πράξις ὑπὸ τὴν ποίησιν ἀνάγεται, οὐ γὰρ ἐστὶ ποίησις· οὕτε ἢ ποίησις ὑπὸ τὴν πρᾶξιν, οὐ γὰρ ἐστὶ πρᾶξις. Δῆλον δὲ ἀπὸ τῶν ὁρισμῶν ἐκ-τέρας· ἄλλος γὰρ πράξεως ὁρισμός, καὶ ἄλλος ποιή-σεως. Ἔστι δὲ τέχνη μὲν ἕξις μετὰ λόγου ποιητικῆ, ὡσπερ ἡ οἰκοδομικῆ· φρόνησις δὲ ἕξις μετὰ λόγου πρακτικῆ, ὡς μετὰ ταῦτα ῥηθήσεται· ἢ ἄρα τέχνη καὶ τῆς ἐπιστήμης διαφέρει, καὶ γὰρ περὶ ἐνδεχόμενα καταγίνεται, καὶ τῆς φρονήσεως, ὅτι ποιητικῆ ἐστὶν οὐ πρακτικῆ· ἢ γὰρ τέχνη πᾶσα ἕξις ἐστὶ μετὰ λόγου ἀληθοῦς ποιητικῆ· καὶ ἢ ἐστὶ τοιαύτη ἕξις, τέχνη ἐ-στὶν ἀντιστρέφει γάρ.

* Πᾶσα δὲ τέχνη περὶ γένεσιν ἐστὶν ἐκείνων, ἃ ἐνδέ-χεται γενέσθαι· καὶ μὴ γενέσθαι οἶον, ἢ οἰκοδομικῆ περὶ τὸ γενέσθαι οἰκίαν· καὶ ἢ ναυπηγικῆ περὶ τὸ γε-νέσθαι τὸ πλοῖον, ἃ ἐνδέχεται γενέσθαι καὶ μὴ γενέ-σθαι. Πλὴν οὐκ ἐστὶ περὶ πάντα τὰ ἐνδεχόμενα γενέ-σθαι· ἀλλὰ περὶ ἐκείνα μόνον, ὧν ἡ ἀρχὴ τῆς γενέσεως ἐν τῷ ποιῶντι καὶ οὐκ ἐν τῷ ποιουμένῳ ἐστίν· οἷα ἐστὶ τὰ φυσικά· τῶν γὰρ κατὰ φύσιν ἢ ἀρχὴ τῆς γε-νέσεως ἐν αὐτοῖς ἐστὶ· καὶ εἰσι μὲν ἐνδεχόμενα, τε-χνητὰ δὲ οὐκ εἰσὶν· οὐκ ἔχουσι γὰρ τὴν αἰτίαν τῆς ὑπάρ-ξεως ἕξωθεν· ὡσπερ οἰκία τὸν οἰκοδόμον, καὶ πλοῖον τὸν ναυπηγόν.

** Ἔστι δὲ ἡ τέχνη καὶ ἡ τύχη σχεδὸν περὶ τὰ αὐτὰ ὑποκείμενα· καὶ γὰρ ἡ τύχη ἐν τούτοις, ὧν ἡ αἰτία τῆς ὑπάρξεως ἕξωθεν· εἰ γὰρ ἐν αὐτοῖς εἶχον τὰ τυχηρὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ὑπάρξεως, οὐκ ἂν ἐδόκει παράδοξον· νῦν δὲ διὰ τοῦτο θαυμάζονται, ὅτι ἡ αἰτία αὐτῶν οὐ μόνον ἕξωθεν, ἀλλὰ καὶ ὅθεν ἂν οὐδεὶς προσεδόκησε· τὸ γὰρ σκάπτειν τοῦ πλουτεῖν αἰτίον ὑπῆρξε πολλά-κις· ἐν θεμελίῳ^β γὰρ τις βόθρον ὀρύττων περιέτυγε θησαυροῦ· παρὰ προσδοκίαν δὲ ἐστὶ, διότι καθ' αὐτὸ οὐκ ἐστὶν αἰτίον τὸ σκάπτειν τοῦ πλουτεῖν· ἢ γὰρ ἂν πάντες ἐπλούτουσιν οἱ σκάπτοντες· ἀλλὰ κατὰ συμβεβη-κός· τὰ γὰρ κατὰ συμβεβηκός αἰτία, ὧν εἰσὶν αἰτία, οὐ προσδοκῶντο γενέσθαι· ἐκείνα γάρ τι περὶ τοῦ πράγ-ματος προσδοκᾷ, ὅσα ἐν τῷ αὐτοῦ περιέχονται λόγῳ, ἢ δυνάμει, ἢ ἐνεργείᾳ· τὰ δὲ κατὰ συμβεβηκός οὐ τοιαῦτα. Ἔστι τοίνυν τέχνη καὶ τύχη τρόπον τινὰ περὶ τὰ αὐτὰ. Τρόπον τινὰ δὲ λέγω, ὅτι τῶν ἐνδεχο-μένων ἐστὶ καὶ ἄλλοτε ἄλλως ἐγόντων· οὐκ ἐστὶ δὲ καθ' αὐτὸ τούτων αἰτία, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός, ἢ δὲ τέχνη καθ' αὐτὸ ἐστὶν αἰτία τῶν τεχνητῶν.

*** Ἡ μὲν οὖν τέχνη, ὡς εἰρηται, ἕξις ἐστὶ μὲν μετὰ λόγου ἀληθοῦς ποιητικῆ περὶ τὰ ἐνδεχόμενα, ὧν ἢ

circa quæ actio versatur : atque est quidem effectio ejus beneficio opus perficitur. Quoniam autem effectio ab actione differt, etiam habitus cum ratione conjunctus et ad agendum idoneus ab eo differt, qui quum ad efficiendum valeat, cum ratione est conjunctus. Alia tamen sunt, non ita ut alterum altero contineatur, sicut particulare et universale, sed ut equus et bos : neque enim actio ad effectiorem refertur, quia non est effectio : neque effectio ad actionem, quia non est actio. Quod quidem vel ex utriusque definitione apparet : namque alia actionis, alia effectiōnis est definitio. Est ergo ars habitus cum ratione conjunctus, qui ad efficiendum valet, sicut architectura : prudentia vero habitus cum ratione conjunctus et ad agendum idoneus, ut postea dicitur : itaque ars a scientia differt, quia in contingebus versatur, et a prudentia, eo quod efficiendi non agendi facultatem habet : siquidem ars habitus est cum vera ratione conjunctus et ad efficiendum idoneus : at habitus qui talis est, ars est : sunt enim hæc reciproca.

Omnis autem ars in earum rerum molitione cernitur, quæ fieri aut possunt aut nequeunt : verbi causa architectura eo spectat, ut domus ædificetur : et ars navium fabricandarum, ut navis ædificetur, quæ fieri aut possunt aut nequeunt. Nec tamen in omnibus, quæ fieri possunt, ars occupata est, sed in iis tantum, quorum originis principium in efficiente non in effecto est : qualia sunt naturalia : quippe naturalium originis ratio in ipsis est : suntque contingentia quidem, sed non arte facta : neque enim externam substantiæ suæ causam habent : sicut domus architectum, navis navium fabricatorem.

Porro arti et fortunæ fere eadem res subjacent : namque in his versatur fortuna, quibus externa substantiæ suæ causa est : si enim fortuita substantiæ suæ causas in se haberent, non viderentur inopinata : nunc vero propterea illa admiramur, quod non modo externa eorum causa est, sed etiam origo eorum inde repetenda, unde nemo exspectasset : nam fossio sæpenumero divitiarum causa fuit : quippe dum in fundamento domus aliquis fossam fodit, in thesaurum incidit : et tamen hoc præter spem ei obtingit, quia per se fossio non est causa divitiarum : nimirum, si hoc ita esset, omnes profecto fossores divitiis abundarent : sed per accidens : quæ enim per accidens causæ sunt eorum, quæ efficiunt, ea ut fierent nemo exspectabat : siquidem illa in eadem re exspectantur, quæ ejus notione aut facultate aut efficacia continentur : quæ vero per accidens causæ habentur, non sunt talia. Quapropter ars et fortuna quodammodo circa eadem versantur. Quodammodo autem dico, quia contingentium est et eorum quæ alias aliter se habent : non per se autem horum causa est, sed per accidens, ars vero rerum artificiosarum causa per se est.

Ars igitur, ut diximus, habitus est cum vera ratione conjunctus, et ad efficiendum in contingebus idoneus

* Ἔστι δὲ τέχνη πᾶσα περὶ γένεσιν κτλ. — ** Καὶ τρόπον τινὰ περὶ τὰ αὐτὰ ἐστὶν κτλ. — *** Ἡ μὲν οὖν τέχνη, κτλ.

αἴτια ἐν τῷ ποιῶντι ἀτεχνία δὲ τοῦναντίον, μετὰ λόγου ψευδοῦς ποιητικῆς ἕξις, περὶ τὸ ἐνδεχόμενον ἄλλως ἔχειν.

(Scripsi : ^a καὶ ποιήσις μὲν ἔστιν, ἧς τὸ ἔργον μετὰ τὴν ποίησιν] ex Heinsii conjectura ; cod. καὶ ποιήσις μὲν ἔστιν, ἧς τὸ, ubi desideratur simplex τῆς ποιήσεως sive effectiois definitio, quam ab actione (ἀπὸ τῆς πράξεως) cum alibi, tum Politicorum primo et Eudemiorum quinto Aristoteles distinguit. — ^b ἐν θεμελίῳ] cod. θεμελίῳ. —)

Κεφ. ζ'.

Περὶ φρονήσεως.

* Νῦν δὲ λέγομεν περὶ φρονήσεως. Γένοιτο δ' ἂν σαφέστερος ὁ περὶ τῆς φρονήσεως λόγος, εἰ θεωρήσομεν, τίνας ^a λέγομεν εἶναι φρονίμους. Δοκεῖ δὴ φρόνιμος εἶναι, ὃς δύναται καλῶς βουλευέσθαι περὶ τὰ αὐτῷ ἀγαθὰ καὶ συμφέροντα, οὐ περὶ τῶν μερικῶν ἀγαθῶν σκοπούμενος· οἷον, περὶ υγιείας, ἢ ἰσχύος, ἢ ἄλλου τινός, καὶ τῶν πρὸς ταῦτα φερόντων· ἀλλὰ περὶ τοῦ εὖ ζῆν ἀπλῶς, καὶ ὅσα συντελεῖ πρὸς εὐδαιμονίαν, ὃ ἔστι τὸ ἀνθρώπινον τέλος. Ὅτι δὲ οὕτως ἔχει, ὀφθαλμῶν φρονίμους γὰρ ὀνομάζομεν τοὺς πρὸς τι τέλος ἀγαθὸν τὰς ἰδίας πράξεις τάττοντας, καὶ καλῶς βουλευομένους περὶ αὐτῶν, καὶ ὡς ἂν δι' αὐτῶν δυναθεῖεν τοῦ σπουδαίου τέλους τυχεῖν, ἐκείνα πράττοντας, ὧν οὐκ ἔστι τέχνη· ὅσπερ καὶ ὅλως ἂν εἴη φρόνιμος ὁ βουλευτικός· εἰ δὲ βουλευτικός, περὶ τὰ ἐνδεχόμενά ἐστιν.

** Οὐδείς γὰρ βουλευταὶ περὶ τῶν ἀναγκαίων καὶ μὴ δυναμένων ἄλλως ἔχειν· ἔτι δέ, οὐδὲ περὶ τῶν ἐνδεχομένων μὲν γενέσθαι ὅλως, ὑπ' αὐτοῦ δὲ γενέσθαι οὐκ ἐνδεχομένων· ὁμοίως γὰρ οὐδὲ περὶ αὐτῶν βουλευταὶ τις, ἀλλὰ μόνον περὶ τῶν δυνατῶν ὑπ' αὐτοῦ πράττειν· φανερὸν δὲ ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι ἡ φρόνησις ἄλλο ἐστὶν οὐ μόνον παρὰ τὴν τέχνην, ὡς δέδεικται, ἀλλὰ καὶ παρὰ τὴν ἐπιστήμην· ὅτι ἡ μὲν περὶ τὰ ἀναγκαῖα ἐστὶν, ἡ δὲ φρόνησις περὶ τὰ ἐνδεχόμενα ἄλλως ἔχειν.

*** Ἔστι γὰρ φρόνησις ἕξις ἀληθῆς μετὰ λόγου πρακτικῆς περὶ τὰ ἀνθρώπου ἀγαθὰ καὶ κακὰ. Τῆς τέχνης δὲ διαφέρει, καθὼς εἴρηται, ὅτι ἄλλο πράξις, καὶ ἄλλο ποιήσις· τῆς μὲν γὰρ ποιήσεως τὸ τέλος ἄλλο ἐστὶ παρὰ τὴν ποίησιν· ἄλλο γὰρ ἐστὶ ναυπηγικῆ, καὶ ἕτερον τὸ πλοῖον· τῆς δὲ πράξεως τὸ τέλος οὐκ ἔστιν ἄλλο παρὰ τὴν πράξιν αἰεὶ· καὶ γὰρ ἐνίοτε αὐτὴ ἡ πράξις τέλος ἐστὶν ἐκυτῆς, ὅταν εὖ καὶ καλῶς πράττηται· τῆς γὰρ ἱππικῆς τέλος τὸ εὖ καὶ καλῶς ἱππεύειν.

Ἔστι τοίνυν φρόνησις ἕξις περὶ τὰ ἀνθρώπου ἀγαθὰ καὶ κακὰ.

quorum causa in efficiente est : inertia contra habitus cum ratione falsa conjunctus, tum ad efficiendum aptus, tum in eo quod aliter se habere potest, occupatus.

Cap. VI.

De prudentia.

Nunc de prudentia dicamus. Erit autem perspicuus noster de prudentia tractatus, si quos prudentes esse dicamus, consideraverimus. Prudens vero videtur esse, qui de iis quæ bona ipsi et utilia sunt, bene consultare potest, non de singulis bonis cogitans, verbi causa, de sanitate, aut robore, aliisque ejusmodi, aut quæ eo spectant : sed omnino de vita bene agenda, iisque quæ ad felicitatem conferunt, qui humanus est finis. Hoc autem ita se habere, apparet : prudentes enim appellamus eos, qui ad finem aliquem bonum actiones suas referunt, recteque de iis deliberant et tanquam earum ope honestum, quod ipsis propositum est, assequi possint, ea agunt, in quibus ars locum non habet : quamobrem universe prudens fuerit, qui ad consultandum ingenio valet : quodsi ad consultandum idoneus est, in contingentibus quoque versabitur. Consultat enim nemo de necessariis et quæ aliter se habere non possunt, sed nec de iis quæ omnino quidem fieri possunt, sed ab ipso effici nequeunt : nam nec de iis quisquam perinde consultat, sed de illis tantum quæ ab ipso effici possunt : patet ergo ex iis quæ dicta sunt, prudentiam non solum aliud quam artem esse, quemadmodum ostendimus, sed etiam aliud quam scientiam : quia altera in necessariis, altera in iis quæ aliter se habere possunt, cernitur.

Quippe prudentia est habitus verus cum ratione conjunctus, ad agendum idoneus, in iis quæ homini bona et mala sunt occupatus. Ab arte autem differt, ut diximus, quia aliud actio, aliud est effectio : effectio enim finis diversus est ab effectione : nempe aliud navium fabricandarum ars, aliud navigium est : actionis vero finis non semper diversus ab actione est : etenim nonnunquam ipsa actio, quando res bene geritur, semet ipsam habet finem : nam equitandi artis finis est bene et scite equitare. Est igitur prudentia habitus in iis quæ homini bona et mala sunt occupatus.

Quocirca Periclem etiam ceterosque ejusmodi viros prudentes esse arbitramur, quia quæ sibi et reliquis ho-

* Cap. 5. Περὶ δὲ φρονήσεως οὕτως ἂν λάβομεν κτλ. — ** Βουλευταὶ δ' οὐθεὶς περὶ τῶν ἀδυνάτων κτλ. — *** Λεῖπεται ἄρα αὐτὴν εἶναι κτλ.

* Διὰ τοῦτο Περικλῆα καὶ τοὺς τοιοῦτους φρονίμους οἰόμεθα εἶναι, διότι τὰ ἑαυτοῖς ἀγαθὰ καὶ τὰ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις εὐδύναντο θεωρεῖν τοιοῦτους δὲ εἶναι ἡγοῦμεθα τοὺς οἰκονομικοὺς καὶ πολιτικοὺς.

** Τοῦτο δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τῆς σωφροσύνης γίνεται ὁ ἄλλος· ὁ γὰρ σώφρων φυλάττειν τὸ ἑαυτοῦ ἀγαθόν, τὴν φρόνησιν λέγεται σώζειν· καὶ τὴν σωφροσύνην, ὡς σώζουσαν τὴν φρόνησιν, τοῦτον προσαγορεύομεν τῷ ὀνόματι· καὶ γὰρ ἀκόλαστος οὐδεμίαν τῶν ἄλλων γνώσεων τῇ ἡδονῇ διαφθείρει, εἰ μὴ τὴν φρόνησιν μόνην· ἀλλ' οὔτε τὴν ἐπιστήμην, οὔτε τὴν τέχνην, οὔτε ἄλλην τινὰ τῶν ἀπρηριθμημένων· ἡ γὰρ ἡδονὴ οὐδὲν κωλύει εἰδέσθαι τὸ τρίγωνον δύο ὁρθὰς εἶναι· ὅπερ ἐστὶ τῆς ἐπιστήμης· οὐδὲ πῶς δεῖ ναῦν οἰκοδομῆσαι, ἢ ἄλλο τι^b ποιῆσαι τεχνιτόν· ἀλλὰ μόνον τὸ πρακτὸν διαστρέφει, περὶ δὲ φρόνησις ἐστίν· αἱ γὰρ ἀρχαὶ καὶ τὰ αἰτίαι τῶν πρακτικῶν τὰ τέλη εἰσὶν, ὧν ἕνεκα πράττονται· τέλος δὲ ἐστὶν ἐκάστῳ πρακτικῷ τὸ ἀγαθὸν τοῦ πράττοντος προσεχῶς, ὅπερ εἰ ἀγνοήσεται, τὸ πρακτὸν διαστρέφεται· ἀγνοεῖται δέ, ὅταν τις^c ὑπ' ἡδονῆς, ἢ λύπης διαφθαρείς, ἢ ἄλλου τινὸς πάθους, οἴηται^c τὴν ἡδονὴν εἶναι τὸ ἀγαθόν, καὶ τὸ τέλος τὸ προσῆκον αὐτὸ νομίξῃ, καὶ εἰς αὐτὴν τάττη^b τὰς πράξεις· καὶ οὕτω διαφθείρει τὸ ἑαυτοῦ ἀγαθόν, ὃ ἐστὶ^b τὸ τέλος καὶ ἡ προσήκουσα τῶν πρακτικῶν ἀρχή· ἐστὶ γὰρ ἡ κακία φθαρτικὴ ἀρχή. Καὶ διὰ τοῦτο τοῦ ἀκόλαστου φθειρόντος τὴν φρόνησιν, ὁ διασώζων σώφρων καλεῖται· ὥστε ἀνάγκη τὴν φρόνησιν εἶναι μετὰ λόγου ἀληθῆ, περὶ τὰ ἀνθρώπινα ἀγαθὰ πρακτικῶν. Ἐπὶ μὲν οὖν καὶ ἀπὸ τούτων, ὅτι ἄλλο ἐστὶ παρὰ τὴν ἐπιστήμην, καὶ τὴν τέχνην, καὶ τὰς ἄλλας γνώσεις.

*** Ἐτι δὲ, τῆς μὲν τέχνης ἐστὶ καὶ κακία καὶ ἀρετή· καὶ γὰρ δυνατόν καὶ ἀγαθόν εἶναι τεχνιτὴν καὶ πονηρόν· φρονήσεως δὲ οὔτε κακία ἐστὶν (ἀδύνατον γὰρ φρονιμὸν τινα φαῦλον εἶναι) οὔτε ἀρετή· αὐτὴ γὰρ ἐστὶν ἀρετὴ· ἀρετὴ δὲ ἀρετῆς οὐκ ἔστιν, οὐ γὰρ μεσότης μεσότητος. Ἐτι, ὁ μὲν κατὰ τὴν τέχνην ἐκὼν ἀμαρτάνων βελτίων τοῦ ἄκοντος ἀμαρτάνοντος, καὶ ὅσον^b ἐστὶ τεχνιτῆς· ἐπὶ δὲ τῆς φρονήσεως οὐχ οὕτως, ἀλλὰ τούναντίον· ὁ γὰρ ἐκὼν τὴν φρόνησιν διαφθειρών χειρῶν τοῦ ἄκοντος. Ἐπὶ μὲν οὖν, ὅτι ἡ φρόνησις ἀρετὴ τίς ἐστὶ καὶ οὐ τέχνη· ἀρετὴ δὲ ἐστὶ τοῦ δοξαστικοῦ.

**** Δυσὸν γὰρ ὄντων τῶν λόγων ἐχόντων τῆς ψυχῆς μερῶν, τοῦ τε^b διανοητικοῦ καὶ τοῦ δοξαστικοῦ, ἥτοι τοῦ βουλευτικοῦ, τὸ δεύτερον περὶ τὰ ἐνδεχομένα ἐστὶ, περὶ δὲ καὶ ἡ φρόνησις. Ἐστὶ δὲ ἡ φρόνησις οὐχ ἕξις μόνον μετὰ λόγου ἀληθῆς, ὡσπερ ἡ τέχνη, ὅταν μὴ ποιῇ ὁ τεχνιτὴς τὰ τεχνιτὰ (οὐδὲν γὰρ κωλύει καὶ μὴ ποιῶντα τεχνιτῶν εἶναι, καὶ τέχνην τὴν μετὰ λόγου ἕξιν ἀληθῆ) τὴν δὲ φρόνησιν αἰεὶ πρακτικῶν εἶναι πᾶσα

minibus bona forent dispicere potuerunt : tales autem eos putamus esse, qui rei familiaris tuendæ reique publicæ administrandæ periti sunt.

Quod quidem vel ex temperantiæ nomine intelligitur : temperans enim, quum bonum suum custodiat, prudentiam conservare dicitur, ideoque temperantiam tanquam prudentiæ conservatricem, hoc nomine appellamus : etenim intemperans nullam aliam cognitionem voluptate corrumpit, nisi solam prudentiam : nempe neque scientiam, neque artem, neque ullam aliam earum quas enumeravimus facultatum : neque enim obstat voluptas, quominus sciamus triangulum duas rectas habere lineas : quod est scientiæ : aut quomodo navis fabricanda sit, aut alia res artificiosa effici debeat : sed solum id quod sub actionem cadit, pervertit, in quo versatur prudentia : nimirum principia et causæ rerum sub actionem cadentium sunt fines quorum causa res illæ geruntur : singulis autem quæ sub actionem cadunt, finis est bonum presertim ejus qui agit, quod si ignoratur, pervertitur id quod sub actionem cadit : ignoratur vero, quum quis voluptate aut dolore aut alio affectu corruptus, voluptatem bonum esse arbitratur, ipsumque finem sibi propositum esse existimat, ad eamque actionem suas refert : atque ita bonum suum corrumpit, qui finis est et legitimum eorum quæ sub actionem cadunt principium : principii videlicet corruptrix improbitas est. Quamobrem quum prudentiam corrumpat intemperans, qui eam conservat temperans vocatur, ut necesse sit, prudentiam esse habitum verum cum ratione conjunctum, ad agendum idoneum, in bonis humanis occupatum. Ergo vel hinc apparet, prudentiam a scientia, arte cæterisque notitiis differre.

Præterea artis est vitium et virtus : siquidem artifex et bonus esse potest et malus : prudentiæ autem neque vitium est (quia fieri nequit, ut homo prudens sit malus) neque virtus : ipsa enim virtus est : virtus vero virtutis non est, sicut nec mediocritas mediocritatis. Quinetiam qui in arte sponte errat melior est eo qui invitus labitur, quatenus artifex est : in prudentia vero non ita, sed contrario modo se res habet : nam qui sponte prudentiam corrumpit, deterior est eo qui invitus hoc facit. Sequitur ergo, prudentiam esse virtutem, non artem : virtus autem ejus est animi partis quæ ad opinandum valet.

Quum enim duæ sint animi partes rationis participes, cogitando valens et opinandi vi prædita, id est, deliberativa, altera in contingentibus versatur, in quibus et prudentia. Est autem prudentia non tantum habitus verus cum ratione conjunctus, sicut ars, quum opera artificiosa artifex non efficit (nihil enim obstat, quominus, licet nihil efficiat, sit artifex, et habitus verus cum ratione conjunctus sit ars) at prudentiam semper

* Διὰ τοῦτο Περικλῆα κτλ. — ** Ἐνθεν καὶ τὴν σωφροσύνην κτλ. — *** Ἀλλὰ μὴν τέχνης μὲν ἐστὶν ἀρετὴ κτλ. — **** Δυσὸν δ' ὄντων μερῶν τῆς ψυχῆς κτλ.

ἀνάγκη· τὰ μὲν γὰρ ὑποκείμενα καὶ ἡ ὕλη τῆς τέχνης οὐκ αἰεὶ πάρεστι τῷ τεχνίτῃ· τὰ δὲ τῆς φρονήσεως ὑποκείμενα οὐδέποτε τὸν φρόνιμον ἐπιλείπει· τὰ γὰρ τῆς ψυχῆς πάθη, καὶ ἀνθρώπινα πράξεις, καὶ αἱ πρὸς ἀλλήλους τῶν ἀνθρώπων κοινωνίαι, καὶ τᾶλλα, περὶ ἃ πᾶσα ἀρετὴ ἐστὶ, καὶ φρόνησις, ταῦτα τοίνυν ἔξω τοῦ ἀνθρώπινου βίου γενέσθαι ἀδύνατον· διὰ τοῦτο καὶ ἡ τέχνη τῆς μὲν τέχνης ἐστὶ, φρονήσεως δὲ οὐκ ἐστίν. Περὶ μὲν οὖν φρονήσεως εἴρηται.

(Scripsi : ^a θεωρησόμεν, τίνας] vulgo θεωρησόμεν τινας. — ^b ἄλλο τι] vulgo ἄλλο τι. — ^c ὅταν τις] vulgo ὅταν τις. — ^d διαφθαρείς] cod. διαφθαρείς. — ^e οἴηται.] cod. οἶεται. — ^f νομίζει] cod. νομίζει. — ^g τάττει] cod. τάττει. — ^h ὅ ἐστι] cod. ὅ ἐστιν. — ⁱ καθ' ὅσον] cod. καθόσον. — ^k τοῦ τε] cod. τοῦτε.

Κεφ. ζ΄.

Περὶ τοῦ νοῦ.

* Ῥητέον δὲ ἤδη περὶ τοῦ νοῦ, περὶ τίνα ἐστὶ τῶν γνωστῶν.

Ἐπεὶ τοίνυν ἡ ἐπιστήμη γνῶσις ἐστὶ τῶν καθόλου καὶ τῶν ἐξ ἀνάγκης ὄντων, μετὰ λόγου καὶ ἀποδείξεως, ἡ δὲ ἀπόδειξις ἀρχὰς ἔχει, ἃς δεῖ προὑποκείσθαι τῆς ἀποδείξεως τῷ ἐπιστήμονι, ζητητέον τίνος τῶν ἀπηριθμημένων γνώσεών ἐστὶ τὸ ταύτας εἰδέναι τὰς ἀρχὰς, ἐπιστήμης, ἢ τέχνης, ἢ φρονήσεως, ἢ σοφίας, ἢ νοῦ. Ἐπιστήμης μὲν οὖν οὐ δυνατόν εἶναι* ἡ γὰρ ἐπιστήμη ἀποδεικτική· αἱ δὲ ἀρχαὶ οὐκ ἀποδεικταί· ἀλλ' οὐδὲ φρονήσεως, οὐδὲ τέχνης· αἱ μὲν γὰρ περὶ τὰ ἐνδεχόμενα, αἱ δὲ ἀρχαὶ οὐ τοιαῦται· ἐστὶ δὲ οὐδὲ τῆς σοφίας ἐστὶ τὸ τὰς ἀρχὰς εἰδέναι· καὶ γὰρ καὶ σοφία ἐστὶ, τὸ ἀποδεικτὰ τίνα εἰδέναι· αἱ δὲ ἀρχαὶ ἀμεσοί.

** Λέιπεται δὲ τοῦ νοῦ^a εἶναι γνῶσιν τῶν ἀρχῶν, καὶ τοῦτό ἐστὶ νοῦς, ὃ τὰς ἀρχὰς γινώσκωμεν τῆς ἐπιστήμης.

(Scripsi ^a τοῦ νοῦ.] cod. τὸν νοῦν. —)

Κεφ. η΄.

Περὶ σοφίας.

*** Ἡ δὲ σοφία διχῶς λέγεται· ἐστὶ γὰρ ἡ μὲν μερικὴ σοφία, ἡ δὲ καθόλου· καὶ μερικὴ μὲν ἐστὶν ἡ ἐκάστης τέχνης ἀρετὴ καθ' ἣν τοῦτον ἢ ἐκείνον τὸν τεχνίτην σοφὸν λέγομεν κατὰ τὴν αὐτοῦ τέχνην· οἶον, τὸν Φειδίαν λιθοργὸν σοφὸν λέγομεν, ὅτι ἀριστός ἐστι τὴν λιθοργικὴν, καὶ Πολύκλειτον σοφὸν ἀνδριαντοποιόν.

**** Καθόλου δὲ σοφία ἐστὶ, καθ' ἣν οὐ κατὰ τι λέγο-

actuosam esse omnino necesse est : neque enim semper res artificii subjectæ et artis materia ei præsto sunt : prudentiæ vero materia nunquam deficit prudentem : quippe animi affectus et humanæ actiones et mutua hominum inter se consortia et reliqua, in quibus virtus versatur et prudentia, hæc igitur e vita humana tolli non possunt : ideoque artis quidem interdum, nulla vero prudentiæ unquam oblivio est. Et hæc quidem de prudentia exposita sunt.

Cap. VII.

De mente.

Jam vero declarandum est, circa quas res quæ cognosci possunt, mens versetur. Quum ergo scientia universalium eorumque quæ necessario sunt, cum ratione ac demonstratione conjuncta notitia sit, demonstratio autem principia habeat, quæ intelligenti existimatori ante demonstrationem suppeditare oportet : quaerendum est, cujus ex omnibus quas enumeravimus notitiis sit, hæc nosse principia, sitne scientiæ, an artis, an prudentiæ, an mentis. Ac primum quidem scientiæ esse non potest : quia scientia demonstrandi vim habet, principia autem demonstrari nequeunt : sed nec prudentiæ aut artis est : siquidem illæ in contingentibus cernuntur, quum principia nequaquam talia sint : sed nec sapientiæ est, principia nosse : etenim hujus est, res quasdam, quæ demonstrari possunt, scire : at principia per se spectantur.

Relinquitur igitur, ut mentis sit nosse principia, estque mens ea vis, qua scientiæ principia cognoscimus.

Cap. VIII.

De sapientia.

Sapientiæ autem nomen ambiguum est ; alia enim particularis, alia universalis sapientia habetur : et particularis quidem singularum artium virtus est, qua hunc aut illum artificem artis suæ peritum dicimus : verbi gratia, Phidiam sapientem lapidum sculptorem appellamus, quia peritissimus lapidum sculptoræ est, et Polykletum sapientem statuarum fictorem.

Universalis vero sapientia est, cujus respectu non in

* Cap. 6. Ἐπεὶ δ' ἡ ἐπιστήμη κτλ. — ** Εἰ δὲ οἱς ἀληθεύομεν, κτλ. — *** Cap. 7. Τὴν δὲ σοφίαν ἐν ταῖς τέχναις κτλ. — **** Εἶναι δὲ τινας σοφοὺς κτλ.

μὲν τινὰ σοφούς· ὡς περ "Ομηρός φησιν ἐν τῷ Μαρ-
γίτῃ·

Τὸν δ' οὐτ' ἀρ' σκαπτέρα θεοὶ θέσαν, οὐτ' ἀροτρῆ,
οὐτ' ἄλλως τι σοφόν·

ὥστε δῆλον, ὅτι ἡ ἀκριβεστάτη τῶν ἐπιστημῶν ἂν εἴη ἡ σοφία, καὶ τε τὴν μερικὴν εἶπη α τις, καὶ τε τὴν καθόλου· ἢ τε γὰρ μερικὴ αὐτὸ τοῦτο ἐστὶν ἀκριβῆς ἐπιστήμη καὶ τέχνη, καὶ ἡ καθόλου, διὰ τὸ καθόλου εἶναι, ἀκριβεστέρη ἐστὶ τῶν ἄλλων, καθ' ὅσον^b μᾶλλον ἐστὶν ὠρισμένη. Ἐπεὶ τοίνυν καθόλου τί ἐστὶν ἡ σοφία, δεῖ τὸν σοφὸν τὸν κατ' αὐτὴν σοφὸν μὴ τὸ μὲν τῶν γνωστικῶν εἰδέναι, τὸ δὲ ἀγνοεῖν· καὶ διὰ τοῦτο μὴ μόνον τὰ ἀποδεικτὰ ὁ σοφὸς εἴσεται, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀρχάς, ὅθεν αἱ ἀποδείξεις, καὶ τὸν ἐγγυροῦντα περὶ αὐτῶν ἀποδώσει λόγον. Ὡστε εἴη ἂν ἡ σοφία νοῦς καὶ ἐπιστήμη· καὶ οὕτως ἐστὶ ἐπιστήμη ἡ τιμιωτάτη, καθάπερ κεφαλὴν ἔχουσα τὰς ἀρχάς. Ἐν γὰρ τῇ αὐτῆς λόγῳ καὶ τὰ ἀποδεικτὰ· καὶ ἀρχαὶ λαμβάνονται· ἐπὶ γὰρ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν οὐχ οὕτως ἔχει· οὐ γὰρ ἐν τῇ ὀρισμῶ αὐτῶν ἡ γνώσις τῶν ἀρχῶν παραλαμβάνεται, ἀλλὰ τῶν ἀποδεικτικῶν^d μόνον.

* Διαφέρει δὲ ἡ σοφία φρονήσεως, ὅτι ἡ μὲν φρόνησις πολιτικὴ ἐστὶν, ἡ δὲ σοφία ἡ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν σπουδαιωτάτη· οὐ γὰρ φρόνησις σπουδαιωτάτη· σπουδαιωτάτη γὰρ ἐστὶν, ἥτις περὶ τὸ ἀρίστον καταγίνεται· ἡ δὲ φρόνησις περὶ τὰ ἀνθρώπινα ἀγαθὰ καταγίνεται· ὁ δὲ ἄνθρωπος καὶ τὰ αὐτοῦ ἀγαθὰ οὐκ ἐστὶ τὸ ἀρίστον. Ἐπεὶ φρόνιμος ἐστὶ τὸ εὐρετικὸν τοῦ ἰδίου ἀγαθοῦ· ἀγαθὸν δὲ οὐ πᾶσι τὸ αὐτό· οὐ γὰρ τὸ αὐτὸ πᾶσιν ὑγιεινὸν καὶ ὠφέλιμον· φρόνιμος ἄρα οὐ παρὰ πᾶσι τὸ αὐτό· σοφὸν δὲ τὸ αὐτὸ παρὰ πᾶσιν. Τὸ γὰρ ἐπιστητὸν σοφόν· τὸ δὲ τὸ τρίγωνον οὗο ὀρθὰς ἔχειν, ἐπιστητὸν ἐστὶ, καὶ τὸ αὐτὸ δοκεῖ παρὰ πᾶσιν ἐπιστητὸν εἶναι, καθάπερ καὶ τὸ αὐτὸ εὐθὺ καὶ τὸ αὐτὸ λευκὸν παρὰ πᾶσιν· φρόνιμος δὲ οὐκ ἐπ' ἀνθρώπων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, τὸ θεωρεῖν ἕκαστον τὰ ἑαυτοῦ ἀγαθὰ καὶ πράττειν· ὅθεν καὶ ἐνια τῶν θηρίων φρόνιμά φησιν εἶναι, ὅσα περὶ τὸν αὐτῶν βίον ἔχοντα φαίνεται δύναμιν προνοητικὴν· φανερὸν τοίνυν, ὅτι οὐκ ἂν εἴη ἡ σοφία καὶ ἡ φρόνησις ἡ αὐτή. Εἰ γὰρ τὴν πρακτικὴν τῶν ἑαυτοῦ ὠφελίμων ἐροῦσι σοφίαν, πολλὰ ἔσονται σοφίαι· πολλὰ γὰρ τὰ ὠφέλιμα ἕκαστῳ· καθάπερ καὶ ἱατρικὴ οὐ μία περὶ πάντα τὰ ζῷα·^c· ὁμοίως ἄλλοις ἄλλα ὑγιεινὰ ἢ νοσήδη· εἰ δὲ φρεῖν βέλτιστον εἶναι τὸν ἀνθρώπων τῶν ἄλλων ζῶων·^e καὶ διὰ τοῦτο τὴν πολιτικὴν, ἥτοι τὴν φρόνησιν, σπουδαιωτάτην εἶναι, καθάπερ ἡ σοφία, οὐδὲν διαφέρει· καὶ γὰρ ἀνθρώπου ἄλλα πολλῶ θεϊότερα τὴν φύσιν· οἷα τὰ προδήλως συνιστάντα τὸ πᾶν· λέγω δὲ ἔξ ὧν ὁ κόσμος συνέστηκεν.

** Ἐκ τῶν εἰρημέων δὲ δῆλον, ὅτι σοφία ἐστὶ νοῦς

uno aliquo sapientes quosdam dicimus : sicut Homerus ait in Margite

*Hic neque fossor erat, neque atator munere Dicum,
nec sapiens ulla in re alia.*

Quamobrem perspicuum est, subtilissimam disciplinarum omnium esse sapientiam, sive particularem, sive universalem intelligas : etenim et particularis hoc ipsum est, quod diximus, subtilis disciplina et ars, et universalis, quia universalis est, reliquis est subtilior, quatenus magis est definita. Quum ergo universale quid sit sapientia, oportet sapientem, qui omnino talis sit, non quaedam eorum quæ cognosci possunt, scire, alia ignorare : ideoque non solum illa quæ demonstrationibus probantur, sed etiam principia, a quibus istæ proficiuntur, sciet sapiens, et probabilem de iis rationem reddet. Itaque sapientia appellabitur tum mens tum scientia, eoque modo longe præclarissima erit scientia, utpote quæ capitis instar principia habeat. In ejus enim definitione res demonstrabiles cum principiis conjunguntur, quum cæterarum disciplinarum non eadem ratio sit : neque enim ad eas definiendas principiorum etiam, sed sola rerum demonstrabilium cognitio adhibetur.

A prudentia autem differt sapientia, quod civilis quidem sit prudentia, sapientia vero reliquarum disciplinarum sit præstantissima : neque enim præstantissima est prudentia : quippe præstantissima est, quæ in re optima versatur : prudentia vero in bonis humanis cernitur : homo autem ejusque bona non sunt id quod optimum est. Præterea bonum suum invenire hominis prudentis est : bonum autem non idem est omnibus : neque enim idem omnibus salutare est et utile : prudentia igitur non apud omnes eadem est : at sapientia apud omnes eadem. Quod enim sub scientiam cadit, sapiens appellatur : duas vero rectas lineas habere triangulum, scire licet, idemque omnibus videtur tale esse ut sciri possit, sicut rectum aut album idem est apud omnes : id autem quod prudens dicimus non tantum in hominibus, sed in aliis etiam locuta habet, hoc est, ut sua quisque bona inspiciat et agat : unde et bestias nonnullas prudentes esse ajunt, quotquot videlicet facultatem providam rerum ad vitam necessariarum habere apparet : manifestum ergo est, sapientiam et prudentiam non esse eandem. Si enim facultatem agendi, quæ expedire sibi quisque putat, sapientiam dixerint, multæ erunt sapientiæ : quippe multa singulis prosunt : sicut non eadem omnibus animalibus adhibetur medicina, quia alia aliis salutaria aut damosa et morbida sunt : sin autem reliquorum animalium optimum hominem esse dixerint, ideoque civilem scientiam, id est, prudentiam esse præstantissimam, qualis sapientia est, nihil refert : sunt enim alia homine multo diviniora natura, ut ea quæ manifesto universum coagmentant : ea videlicet dico ex quibus mundus conflatus est.

Ex iis igitur, quæ diximus, patet, sapientiam esse

* Ἀτοπον γάρ, εἰ τις τὴν ἐπιστήμην κτλ. — ** Ἐκ δὲ τῶν εἰρημέων κτλ.

καὶ ἐπιστήμη, περὶ τὰ φύσει τιμώτατα, ἃ εἰσι τὰ ἀναγκαῖα καὶ αἰεὶ ὡσαύτως ἔχοντα.

* Διὸ Ἀναξαγόραν καὶ Θαλῆν καὶ τοὺς τοιοῦτους σοφοὺς μὲν λέγουσι, φρονίμους δὲ οὐδαμῶς· διότι τὰ μὲν αὐτοῖς συμφέροντα ἠγνόουν καὶ τὰ πρὸς τὸν βίον χρήσιμα, ἐγίνωσκον δὲ περιττὰ τινα, ^β καὶ ὀχυμαστὰ, καὶ χαλεπὰ, καὶ δαιμόνια. ^δ Ἡ μὲν οὖν σοφία περὶ ταῦτα φρόνησις δὲ περὶ τὰ ἀνθρώπινα, καὶ περὶ ὧν ἔστι βουλευσάσθαι. Τοῦ γὰρ φρονίμου μάλιστα τοῦτο φαμεν ἔργον εἶναι, τὸ εὖ βουλευέσθαι· οὐδεὶς δὲ περὶ τῶν ἀναγκαίων βουλευέται, καὶ ἄπειρ οὐ δύναται ἀλλῶς ἔχειν· οὐδὲ ὅσα μὴ ἔχουσι τέλος τὸ πρακτὸν ἀγαθόν· ἢ δὲ σοφία τέλος ἔχει τὴν καθόλου ἀλήθειαν· καὶ ἢ μὲν ὑποκείμενον ἔχει τὸ καθόλου ἐπιστητόν, καὶ τὰς ἀρχὰς ἀπάσης ἐπιστήμης.

** Ἡ δὲ φρόνησις καὶ τῶν μερικῶν ἔστι· γινώσκει μὲν γὰρ ὁ φρονίμος καὶ καθόλου τινα τὰ τοῦ ἀνθρώπου ἀγαθὰ, γινώσκει δὲ καὶ τὰ μερικὰ ἐξ ἀνάγκης, τίνα εἰσὶν ἃ δεῖ πράττειν τόνδε τὸν ἄνθρωπον κατὰ τόνδε τὸν καιρὸν· καὶ γὰρ πρακτικὴ ἔστιν· ἢ δὲ πράξις περὶ τὰ καθ' ἕκαστα. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ τὰ μερικὰ μόνον εἰδότες τῶν τὰ καθόλου εἰδῶτων πρακτικώτεροι. Καὶ ὅπως ἐν πᾶσιν οἱ ἔμπειροι μᾶλλον δύνανται πράττειν, ἢ οἱ τὰ καθόλου γινώσκοντες· εἰ γὰρ τις εἰδοίη μὲν ὅτι τὰ κοῦφα κρέα εὐπεπτα καὶ ὑγιεινά, τίνα δὲ εἰσὶν ἀγνοεῖ, οὐ ποιήσει ὑγιεῖν· ἀλλ' ὁ εἰδὼς, ὅτι τὰ ὀρνίθεια κοῦφα καὶ ὑγιεινά, ποιήσει μᾶλλον. Ἐπεὶ τοίνυν ἡ φρόνησις πρακτικὴ, καὶ ἄμφω ἔχειν ἀνάγκη, ἢ τὰ καθ' ἕκαστα μᾶλλον· μετὰ γὰρ τοῦ καθόλου μόνον οὐ δύναται εἶναι πρακτικὴ. Τί μὲν οὖν ἔστιν ἡ σοφία καὶ τίνα διαφέρει φρονήσεως, εἴρηται.

(Scripsi: ^a καὶ τε τὴν μερικὴν εἶπη τις, καὶν τε] cod. καὶντε τὴν μερικὴν εἶποι τις, καὶντε. — ^b καθ' ὅσον] cod. καθόσον. — ^c ἀποδείκτα] cod. ἀποδεικτὰ. — ^d ἀποδείκτων] cod. ἀποδεικτῶν. — ^e ζῶα] cod. ζῶα] — ^f ζῶων] cod. ζῶων. — ^g περιττὰ τινα] cod. περιττὰ τινα. — ^h δαιμόνια] vulgo δαιμονία. —)

Κεφ. θ'.

Περὶ φρονήσεως.

*** Περὶ δὲ φρονήσεως ἔτι λέγομεν. Ἔστι τοίνυν ἡ φρόνησις καὶ τῶν καθόλου καὶ καθ' ἕκαστα, καθάπερ ἀρχιτεκτονική· ὁ γὰρ τὰ καθόλου εἰδὼς πρὸς τὸν ἔμπειρον ὡσπερ ἀρχιτέκτονος ἔχει λόγον.

Τῆς δὲ φρονήσεως ἀπλῶς ἢ μὲν ἔστιν ἠθικὴ, ὅταν τις ζητῇ μόνον τὸ ἑαυτοῦ ἀγαθόν, ἥτις φρόνησις καλεῖται ἢ δέ, ἥτις τὸ πόλεως ἀγαθόν ἔχει τέλος, ἥτις καλεῖται πολιτικὴ. Καὶ ἔστι μὲν ἡ αὐτὴ τῆ φρονήσεως, τῷ λόγῳ δὲ διαφέρει καθ' ὅσον περὶ ὑποκειμένα εἰσι διάφορα.

mentem ac scientiam in rebus natura præclarissimis occupatam, quæ necessariæ sunt semperque eodem modo se habent.

Quocirca Anaxagoram, Thaletem aliosque ejusmodi viros sapientes quidem vocant, prudentes vero nequam: quia quum res ipsis utiles et ad vitæ commoditatem conducentes ignorarent, eximia quædam et admiranda et difficilia et divina intelligebant. In his ergo versatur sapientia: in rebus humanis autem iisque de quibus consultari potest prudentia. Prudentis enim hoc maxime proprium munus esse dicimus, bene consultare: de iis vero consultat nemo, quæ aut necessaria sunt, aut aliter se habere non possunt: neque de iis quorum non est finis bonum quod in actionem cadat: finis autem sapientiæ universalis est veritas, atque hæc quidem materiam habet id quod in universum sciri potest et omnis scientiæ principia.

At vero prudentia etiam in rebus particularibus cernitur: novit enim vir prudens universe, quæ sint hominis bona; novit et necessario particularia, quæ sint verbi causa huic homini hoc opportuno tempore agenda: siquidem ad agendum idonea est: in rebus singularibus autem omnis actio vertitur. Quapropter qui particularia tantum noverunt, aptiores ad agendum sunt iis, qui universalialia cognita habent. Denique in omnibus rebus exercitati melius possunt agere, quam qui universalialia intelligunt: nam si quis sciat carnes leves esse ad concoquendum faciles et salubres, leves autem quæ sint ignoret, sanitatem nemini restituet, sed is potius hoc faciet, qui avium carnes scit esse leves et salubres. Quum igitur in agendo posita sit prudentia, utraque etiam illi inesse necesse est, aut singularia potius: quia universalibus tantum instructa ad agendum idonea esse non potest. Quid ergo sit sapientia et quid cum prudentia differat, jam diximus.

Cap. IX.

De prudentia.

De prudentia autem amplius dicamus. Est ergo et universalium et singularium prudentia, quemadmodum architectonice: qui enim novit universalialia, architecti instar ad hominem usu præditum se habet.

Omnino autem prudentiæ altera pars est moralis, quum quis id tantum querit, quod sibi bonum esse statuit, quæ simpliciter prudentia appellatur: altera, quæ finem duntaxat civitatis bonum sibi proponit, quæque idcirco scientia civilis dicitur. Atque est quidem eadem cum prudentia, sed definitione inter se differunt: quatenus in diversa materia versantur.

* Διὸ Ἀναξαγόραν καὶ Θαλῆν κτλ. — ** Οὐδ' ἔστιν ἡ φρόνησις τῶν καθόλου μόνον κτλ. — *** Cap. 8. Ἔστι δὲ καὶ ἡ πολιτικὴ κτλ.

* Τῆς δὲ πολιτικῆς ἡ μὲν ἐστὶ καθάπερ ἀρχιτεκτονικῆ φρόνησις, ἥτις καλεῖται νομοθετικῆ· ἡ δὲ μερικὴ καὶ ὑπ' ἀδελφῶν ἐστίν, ἥτις καλεῖται πολιτικῆ. Πολιτικὴν δὲ λέγω τὴν πρακτικὴν καὶ βουλευτικὴν, ἥτις ἐστὶ ἂ περὶ τὰ ψηφίσματα καὶ τὰς πράξεις· τὰ γὰρ ψηφίσματα πρακτικὰ εἰσιν, οὐχ ὡς ἡ πρώτη φρόνησις ἢ ἀρχιτεκτονικῆ, ἀλλ' ὡς ἡ ἐσχάτη, ἥτις καὶ κυρίως ἐστὶ πρακτικῆ. Διὰ τοῦτο καὶ τούτους μόνους λέγουσι πολιτευομένους, καὶ τὸ καθ' αὐτοὺς πολιτεῖαν· διότι οὗτοι μόνοι τῶν φρονιμῶν πράττουσιν ὡσπερ οἱ χειροτέχνη. Καὶ γὰρ οὗτοι μόνοι κυρίως πράττουσι· οἱ γὰρ ἀρχιτέκτονες τῶν τέσεων μόνον τὰς πράξεις πρακτικοὺς λέγονται, κυρίως δὲ οὐκ εἰσὶ β πρακτικοί.

** Δοκεῖ δὲ κυρίως εἶναι φρόνησις, ὅταν τις ζητῇ μόνον τὸ ἑαυτοῦ ἀγαθόν· ἥτις καὶ ἔχει τὸ κοινὸν ὄνομα καὶ φρόνησις ἰδίως λέγεται· τῶν δὲ ἄλλων ἡ μὲν περὶ οἰκίαν οικονομικῆ· ἡ δὲ περὶ πόλιν, ἡ μὲν νομοθεσία, ἡ δὲ πολιτικῆ· καὶ τῆς πολιτικῆς ἡ μὲν βουλευτικῆ, ἡ δὲ δικαστικῆ.

*** Ἢ μὲν οὖν ἰδίως καλουμένη φρόνησις, δηλονότι τὸ τὰ ἑαυτοῦ ὠφέλιμα εἰδέναι καὶ ἀγαθὰ, γνώσις τίς ἐστίν, ὡσπερ καὶ ἡ πολιτικῆ. Οὐκ ἔστι δὲ πάντῃ ἢ αὐτῇ τῇ πολιτικῇ· καὶ διὰ τοῦτο τὸν μὲν τὰ ἀγαθὰ ἑαυτοῦ μόνον ζητοῦντα φρονιμῶν οἱ ἄνθρωποι νομίζουσι· τὸν δὲ πολιτικὸν πολυπράγμονα. Διὰ τοῦτο καὶ Εὐριπίδης φησὶ·

Ἦως δ' ἂν φρονοῖν, ᾧ παρὴν ἠ ἀπραγμόνος
ἐν τοσῶν πολλοῖς κερύμημον στρατοῦ
ἴσον μετασχεῖν τῷ σωφωτάτῳ τύχης;
Τοὺς γὰρ περισσοὺς καὶ τι πρᾶσσοντας πῶρον
Ζεὺς μισεῖ.

Τούτου χάριν καὶ ἰδίως φρόνησις ἐκλήθη ἡ ἠθικῆ· καὶ φρόνιμος ἰδίως δὲ ζητῶν μόνον τὸ ἑαυτοῦ ἀγαθόν, καὶ τοῦτο μόνον δεῖν οἰόμενος πράττειν, περαιτέρω δὲ μὴ ζητεῖν.

**** Καίτοι οὐ δυνατόν ἴσως τὴν ἠθικὴν εἶναι ἄνευ τῆς οικονομικῆς, οὐδὲ τὴν οικονομικὴν ἄνευ τῆς πολιτικῆς· οὐ γὰρ δυνατόν εἶναι καὶ καλῶς τὰ καθ' ἑαυτὸν τινα διαθεῖναι, τῆς οἰκίας αὐτοῦ ἢ τῆς πόλεως οὐ καλῶς ἐχούσης. Χαλεπὸν γὰρ μὴ διαφραγεῖν τινα ἢ μετὰ πολλῶν φάσεων διατρίβοντα· εἰ δὲ μετὰ μηδενὸς διατρίβει, ἀλλὰ βίον ἔχει μονώτην, πῶς εἴσεται τὸ ἑαυτοῦ ἀγαθόν; ἄδελον γὰρ, καὶ χρεῖα διδασκαλίας πρὸς αὐτὸ καὶ σκέψεως. Ταῦτα δὲ ἀδύνατον ἄνευ ἐμπειρίας γενέσθαι· ἡ δὲ ἐμπειρία τῶν ἐν κοινωνίᾳ ὄντων ἐστὶ, καὶ οἰκίας καὶ πόλεως, καὶ ἄνευ τούτων οὐκ εἶναι ἐμπειρον οὐδὲ φρονιμῶν εἶναι. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ νέοι μαθηματικοὶ μὲν γίνονται καὶ σοφοὶ τὰ τοιαῦτα, φρόνιμοι δὲ οὐ δοκοῦσιν εἶναι. Τὸ γὰρ αἴτιον, ὅτι τῶν καθ' ἑκάστῃ ἐστὶν ἡ φρόνησις, ἅτινα ἐξ ἐμπειρίας γινώσκονται· ὁ δὲ νέος ἐμπειρος οὐκ ἔστι διὰ τὸ χρόνου

Rursus scientia civilis altera pars est quasi architectonica prudentia, quae legum inventrix nominatur altera particularis et priori subjecta, quae praecipue scientia civilis vocatur. Rationem civilem autem dico, quae in agendo et deliberando cernitur, quaeque in decretis et actionibus occupata est: ad actionem enim decreta quoque pertinent, non ut prima, quam architectonicam dicimus, prudentia, sed ut extrema, quae proprie etiam activa est. Quapropter et hos solos rerum civitatis administratores, et in qua re hi versantur rempublicam perhibent: quia hi soli ex prudentibus agunt, quemadmodum opifices. Etenim hi soli proprie agunt quippe architecti propterea quod quae facienda sint aliis tantummodo imperant, agere dicuntur, quum proprie non agant.

Proprie autem videtur esse prudentia, quum quis id tantum quaerit, quod sibi bonum esse statuit: quae et communi nomine appellatur, et peculiariter prudentia dicitur: aliarum vero illa quae familiam regit, rei familiaris dispensandae scientia: quae vero civitatem, partim legum latio, partim ratio civilis vocatur: hujus rursus pars altera deliberativa, altera judicialis nominatur.

Jam vero quae peculiariter appellatur prudentia, qua videlicet aliquis quae sibi utilia et bona sint, novit, cognitio quaedam est, sicut ratio civilis. Nec tamen prorsus eadem est cum ratione civili: ideoque virum ea tantum quae sibi bona esse arbitratur quaerentem prudentem homines existimant: sed rerum civitatis administratorem negotiosum esse putant. Idcirco et Euripides ait:

Prudente ut habeat, cui licebat molliter
exercitus pars esse cum multis simul,
et sorte cum sapiente qualibet frui?
Præstantiores namque et eos qui pluribus
se rebus implicat, male odit Juppiter.

Quamobrem peculiariter dicta est prudentia doctrina morum, sicut prudens peculiariter qui suum tantum quaerit bonum, solumque hoc agendum, nec ulterius inquirendum esse opinatur.

Atqui fortasse ne esse quidem poterit doctrina morum sine rei familiaris dispensandae scientia, neque haec sine ratione civili: neque enim fieri potest, ut sua aliquis recte disponat, quum domus male se habeat aut civitas. Nec facile fit, ut qui cum multis versetur improbis hominibus non corrumpatur ipse: quodsi cum nemine versetur, sed solitariam vitam degat, quomodo id quod ipsi profuturum est sciet? Est enim incertum, atque ad illud cognoscendum doctrina et meditatione egemus. Haec autem sine usu et experientia contingere nemini possunt: jam vero usu atque exercitatione praediti sunt illi, inter quos est domus ac civitatis communio, nec sine his cuiquam aut usu perito aut prudenti esse licet. Quocirca etiam adolescentes mathematicarum quidem aliarumque artium scientiam consequuntur, sed prudentes non videntur esse. Cujus rei causa habetur, quod

* Τῆς δὲ περὶ πόλιν ἡ μὲν ὡς ἀρχιτεκτονικῆ φρόνησις, κτλ. — ** Δοκεῖ δὲ καὶ φρόνησις μάλιστα εἶναι: κτλ. — *** Εἶδος μὲν οὖν τι ἂν εἴη γνώσεως, κτλ. — **** Καίτοι ἴσως οὐκ ἔστι τὸ αὐτοῦ κτλ.

πολλοῦ δεῖσθαι τὴν ἐμπειρίαν. Καὶ τοῦτο δὲ ἀκόλουθον σκεφασθαι, πῶς οἱ νέοι μαθηματικοὶ μὲν γίνονται, σοφοὶ δὲ ἢ φυσικοὶ οὐδαμῶς ἢ ὅτι τῶν μὲν φυσικῶν καὶ τῆς σοφίας αἱ ἀρχαὶ ἀπὸ τῶν καθ' ἕκαστα λαμβάνονται; Καὶ γὰρ καὶ τὴν σοφίαν, ἣτις περὶ τὰ ἀναγκαῖά ἐστι καὶ αἰδία, ἀδύνατον ἐστὶ κατορθωθῆναι ἄνευ τῆς ἐμπειρίας. Ἀπὸ γὰρ τῶν ἡμῶν καὶ τῆ αἰσθήσει γνωρίμων ἐπὶ τὰ ὑπὲρ αἰσθησιν ἀγόμεθα· χωρὶς μὲν γὰρ τοῦ γινῶναι τίνα συμβαίνουσι τῶδε ἢ ἐκείνῳ τῷ φυσικῷ, τὸν καθόλου περὶ αὐτῶν λόγον, οὐ δυνατόν συμπερᾶναι ἢ οὐδὲ ποιῆσαι ἐπιστήμην. Πάλιν δὲ χωρὶς τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης ἀδύνατον ἐπὶ τὴν σοφίαν ἔλθεῖν· μετὰ τὰ φυσικὰ γὰρ τὰ ὑπὲρ φύσιν γινώσκόμεν· τὸ δὲ γινῶναι τὰ καθ' ἕκαστα, ἐμπειρίας ἐστίν· ἢ δὲ ἐμπειρία χρόνου πολλοῦ· καὶ διὰ τοῦτο τοὺς νέους οὐ δυνατόν φυσικοὺς ἢ σοφοὺς εἶναι. Τῶν δὲ μαθηματικῶν αἱ ἀρχαὶ χωρὶς τῆς ὕλης λαμβάνονται· καὶ διὰ τοῦτο οὐ χρειᾶν ἔχουσι γινῶσιν ἔχειν τῶν καθ' ἕκαστα· καὶ γὰρ οὐκ ἐν τῇ ὕλει σκοποῦσι τὸν κύκλον ἢ τὸν ἀριθμὸν, ἐν ἣ πολυειδῆς τις, ὡς εἰπεῖν, καὶ ἀόριστος γίνεται, καθάπερ τὰ φυσικὰ ὁ φυσικός· ἀλλὰ ἀφελόντες τῆς ὕλης καὶ αὐτὸν σκοποῦντες καθ' ἑαυτὸν, τούτου χάριν τοὺς νέους οὐδὲν κοιλῶσι μαθηματικούς εἶναι· καὶ γὰρ τὰς μὲν τῶν φυσικῶν ἀρχάς, καὶ ὅλως τὰ φυσικὰ εἰ καὶ λέγουσιν, ἀλλ' οὐκ ἴσασι ἀκριβῶς περὶ αὐτῶν, οὐδὲ πιστεύουσι· τὰς δὲ τῶν μαθηματικῶν καὶ πιστεύουσι· γινώσκουσι γὰρ διὰ τὸ ὠρισμένους εἶναι τοὺς αὐτῶν λόγους. Ἐπεὶ τοίνυν φανερόν, ὅτι τῆς φρονήσεως τῆς ἠθικῆς αἰτία ἐστὶν ἡ ἐμπειρία, τὴν δὲ ἐμπειρίαν οὐκ ἐν γενέσθαι χωρὶς κοινωνίας πολιτικῆς, ἢ δὲ πολιτικῆς κοινωνίας οὐ δύναται εἶναι ἄνευ τῆς πολιτικῆς φρονήσεως, ὅῃλον ὅτι τὴν ἠθικὴν φρόνησιν οὐ δυνατόν εἶναι ἄνευ τῆς πολιτικῆς. Ἐτι ἐπεὶ ἡ ἀμαρτία ἢ περὶ τὰς πράξεις ἀπὸ ἀγνοίας συμβαίνει, ἢ τῆς καθόλου, ἢ τῆς μερικῆς (καὶ γὰρ ὁ ἀγνοῶν καθόλου, ὅτι τὰ βαρύσταθμα ὕδατα φαῦλα, καὶ ὁ τοῦτο μὲν εἰδώς, ἀγνοῶν δὲ μερικῶς, ὅτε τάδε τὰ ὕδατα βαρύσταθμα, ὁμοίως ἀμαρτήσεται· χρήσεται γὰρ ἐκάτερος τοῖς φαύλοις ὕδασι) φανερόν, ὅτι πρὸς τὸ μὴ ἀμαρτεῖν ἀναγκαῖον μὴ μόνον εἰδέναι, ὅτι τάδε τὰ ὕδατα βαρύσταθμα, ἀλλὰ καὶ ὅτι τὰ βαρύσταθμα φαῦλα· δεῖται ἄρα ἡ μερικὴ φρόνησις τῆς καθόλου φρονήσεως τῆς πολιτικῆς, καὶ ἀδύνατον τὴν ἠθικὴν ἄνευ τῆς πολιτικῆς συστῆναι, ὥσπερ καὶ τὴν μερικὴν γινῶσιν ἄνευ τῆς καθόλου μὴ ἀμαρτάνειν ἀδύνατον.

* Ἀπὸ τούτων δὲ φανερόν καὶ ὅτι ἡ φρόνησις οὔτε ἐπιστήμη ἐστίν, οὔτε νοῦς· ἐπιστήμη μὲν, ὅτι περὶ τὰ καθ' ἕκαστά ἐστιν, ἅπερ ὕστερά εἰσι τῇ φύσει· ἢ δὲ ἐπιστήμη τῶν πρώτων τῇ φύσει τῶν καθόλου ἐστὶ· νοῦς δὲ ἡ φρόνησις οὐκ ἐστίν.

** Ἐτι καὶ ἀντίκειται τῷ νῷ. Καὶ γὰρ ὁ μὲν νοῦς περὶ τὰ πρῶτα καὶ ἀναπόδεικτα, φρόνησις δὲ περὶ τὰ

prudentia rerum singularum est, quæ usu cognoscuntur, adolescens autem neque usu neque sapientia præstat, quia ad talium rerum usum percipiendum longo tempore opus est. Sed hoc quoque consentaneum est nos dispicere, qui fiat, ut adolescentes mathematici evadant, sapientes vero aut physici nequaquam: an quia physicorum et sapientie principia a singularibus sumuntur? Nimirum ipsa sapientia, quæ in rebus tum necessariis tum æternis versatur, sine experientia perfici nequit. Ab iis enim, quæ nobis sensibusque nota sunt, ad ea quæ sensus excludunt deducimur: nam nisi quis noverit, quæ eveniant, hac aut illa causa naturali antecedente, in universum de iis dicere aut artificium de iis componere non poterit. Rursusque sine doctrina de rerum natura ad sapientiam pervenire nemo poterit: quippe post naturalia res naturalibus majores cognoscimus: nosse autem singularia, est experientiæ: longi vero temporis experientia: ideoque adolescentes nec physici nec sapientes esse queunt. Cæterum mathematicorum principia sine materia sumuntur, ac propterea illi singularium cognitione non egent: neque enim in materia aut circulum aut numerum considerant, in qua multiformis atque, ut ita dicam, indefinitus fit, quemadmodum naturalia physicus considerat: sed circulum a materia segregatum per se contemplantur, et idcirco nihil obstat, quominus adolescentes mathematici sint: etenim de rerum naturalium principiis omninoque de rebus naturalibus quamvis loquantur, tamen illa elementa neque cognita habent, neque credunt: at mathematicorum principia etiam credunt: tenent enim ista quia certa ac definita eorum ratio est. Quum ergo manifestum sit, causam prudentiæ moralis esse experientiam, sine societate civili autem esse nequeat experientia, civilis vero societas sine civili prudentia esse non possit: apparet prudentiam moralem sine civili esse non posse. Præterea quum quidquid in actionibus peccatur causam vel universarum vel singularum rerum ignorationem habeat (etenim qui in universum ignorabit graves aquas vitiosas esse, et qui hoc sciet, illud vero separatim ignorabit, has ipsas aquas graves esse, similiter errabit: quia uterque aquis vitiosis utetur) apparet necesse esse, ut si quis errare nolit, non solum sciat, has aquas graves esse, sed etiam graves vitiosas esse: quamobrem prudentia particularis universali sive civili prudentia eget; nec fieri potest, ut sine civili prudentia moralis consistat, sicut particularis cognitio sine universali non potest non errare.

Ex his intelligitur, prudentiam nec scientiam esse, nec mentem: scientiam quia in singularibus, quæ posteriora sunt natura cernitur: in universalibus vero, quæ prima sunt natura, versatur scientia: mens autem non est prudentia.

Quin etiam opposita est menti. Etenim mens in primis, quæ demonstrari nequeunt, in ultimis vero pru-

* Ὅτι δ' ἡ φρόνησις οὐκ ἐπιστήμη, κτλ. — ** Ἀντίκειται μὲν δὲ τῷ νῷ κτλ

ἔργατα, περὶ ἃ οὐδὲ ἐπιστήμη ἐστίν, ἀλλ' αἰσθησις. Ἐκεῖνα δὲ λέγω, οὐχ ὧν ἰδίως ἐκάστη αἰσθησις ἀντιλαμβάνεται, ὅν τῶν γευστῶν, καὶ ὄσφραντῶν, ἢ ἀκουστῶν· οὐ γὰρ χυμοὺς κρίνει ἢ φρόνησις, ἢ ἀναθυμιάσεις, ἤχος, ἢ ἀλλ' ἀπλῶς τὰ καθ' ἕκαστα· ταῦτα γὰρ μόνη γινώσκει ἢ αἰσθησις, καὶ διὰ τοῦτο τὴν φρόνησιν περὶ ἐκεῖνα λέγομεν εἶναι, περὶ ἃ καὶ ἡ αἰσθησις· ὅλον, εἰ δεῖ τήνδε τὴν πόλιν τῶν Ἀθηναίων τῆδε τῆ πόλει τῶν Κορινθίων πολυμεῖν, τοῦ φρονίμου εἰδέναι· πρακτικὴ γὰρ ἢ φρόνησις· ἢ δὲ πρᾶξις τῶν μερικῶν. Τοῦτον δὲ τὸν τρόπον καὶ οἱ μαθηματικοὶ τὸ αἰσθητὸν γινώσκουσι τρίγωνον, οὐ καθ' ὅσον ἀντίκειται * τῆ ὀράσει ἢ τῆ ἀφ᾽ ἧ, ἀλλὰ ἀπλῶς, καθ' ὅσον ἐστὶ ἢ τῶν καθ' ἕκαστα, καὶ μερικῶν, ἅπερ τελευταῖα γινώσκονται· ἐν αὐτοῖς γὰρ ὁ γινώσκων ἴσταται, καὶ οὐδὲν περαιτέρω ζητεῖ. Καὶ γὰρ ἀπὸ μὲν τῶν μερικῶν καὶ αἰσθητῶν ἀρχομένοις ἐσχάτη ἐστίν ἡ γνῶσις τῶν καθόλου· ἀπὸ δὲ τῶν καθόλου τῆς γνώσεως προΐούσης, τὰ αἰσθητὰ τελευταῖον γινώσκονται. Τὸ μὲν οὖν γινώσκειν τὰ μερικά, καθ' ὅσον εἰσὶν αἰσθητὰ, καὶ ἀντίκεινται τὰ μὲν γεύσει, τὰ δὲ ἀκοῇ, τὰ δὲ ἀφ᾽ ἧ, τὰ δὲ ὀράσει, τῆς αἰσθησεώς ἐστι, καὶ οὐ τῆς φρονήσεως· τὸ δὲ εἰδέναι ταῦτα, καθ' ὅσον λυσιτελοῦσιν, ἢ λυμαίνονται τοῦ ἀνθρωπίνου ἀγαθοῦ, τοῦτο δὲ ἐστὶ τῆς φρονήσεως.

(Scripsi : * ἐστὶ περὶ] vulgo ἐστὶν περὶ. — ἢ εἰσὶ πρακτικοί] vulgo εἰσὶν πρακτικοί. — ἢ γνῶσις τίς ἐστίν] vulgo γνῶσις τίς ἐστίν. — ἢ παρ᾽ ἧ] vulgo παρ᾽ ἧν. Cæterum versus petiti sunt ex Euripidis Philocteta. Vide Euripidis fragm. p. 810 ed. Wagner. (Paris. 1846). — ὁ διαφραρῆναί τινα] vulgo διαφραρῆναί τινα. — ἢ συμπεράναι] cod. συμπεράναι. — ἢ καθ' ὅσον ἀντίκειται] cod. καθόσον ἀντίκειται. — ἢ καθ' ὅσον ἐστὶ] cod. καθόσον ἐστὶ. —)

Κεφ. ι'.

Περὶ εὐβουλίας.

* Περὶ μὲν οὖν σοφίας, καὶ φρονήσεως, καὶ νοῦ, καὶ τέχνης, καὶ ἐπιστήμης, καὶ τίς ἐστὶν ἐκάστων, καὶ τίσι διαφέρουσιν ἀλλήλων, εἰρηται. Νῦν δὲ ῥητέον περὶ εὐβουλίας, περὶ συνέσεως καὶ περὶ γνώμης· τίς τὴ ἐστὶν ἐκάστη, καὶ τίνι διαφέρει τῶν εἰρημένων πέντε ἀληθευτικῶν ἕξεων.

Καὶ πρῶτον περὶ εὐβουλίας· οἰκείως γὰρ ἔχει μάλιστα τῇ φρονήσει, ἧς τὸν λόγον ἀρτίως ἀπηλλάτταμεν· ὥστε τὸν περὶ εὐβουλίας λόγον τῷ περὶ τῆς φρονήσεως συναπτεόν. Πρῶτον μὲν οὖν οὐκ ἐστὶ ζήτησις· ἐπὶ πλεον γὰρ ἐστὶν ἡ ζήτησις τῆς εὐβουλίας· οὐ μόνον γὰρ ὁ εὐβουλευόμενος, ἀλλὰ καὶ ὁ κακῶς βουλευόμενος ζητεῖ, καὶ οὐ μόνον τὰ ἐνδεχόμενα, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀναγα-

dentia vertitur, circa quæ ne scientia quidem, sed sensus versatur. Illa autem dico, non in quibus singulari sensus peculiariter occupantur, ut ea quæ ad gustum et odoratum pertinent, aut quæ auribus percipiuntur : nec enim de succis vel sulfitionibus vel sonis, sed de singularis simpliciter iudicat prudentia : hæc enim solus diiudicat sensus, ideoque in iis, in quibus sensus cerni statuimus, prudentiam quoque totam se collocare affirmamus : exempli gratia, numquid hæc Atheniensem urbem cum hac Corinthiorum urbe bellum gerere oporteat, prudentis est scire : in actionibus enim prudentia consistit : particularium autem est actio. Porro eodem modo mathematici quoque triangulum sensibile cognoscunt, non quatenus in conspectum aut sub tactum cadit, sed omnino quatenus ex singularibus et particularibus est, quæ ad ultimum noscuntur : nam qui illa cognoscit, in iis subsistit, nec ulterius inquirat. Etenim si a particularibus et sensibilibus cognoscendi studium auspiceris, ultima est universalium cognitio : si vero ab universalibus proficiscatur cognitio, sensibilia ad ultimum cognoscuntur. Jam vero particularia cognoscere quatenus sensibilia sunt, et quatenus partim gustari possunt, partim auribus percipi, partim sub tactum aut in conspectum cadunt, hoc sensus est, non prudentiæ : at hæc scire, quatenus aut prosunt humano bono aut nocent, prudentiæ est.

Cap. X.

De bono consilio.

Ac de sapientia quidem, prudentia, mente, arte et scientia, quid harum rerum unaquæque sit et quo pacto inter se differant, dictum est. Nunc de bono consilio, de intelligentia et sententia dici convenit : primum quid horum quidque sit, deinde quomodo a superioribus quinque veritatis habitibus differant.

Et de bona consultatione primum : magnam enim cognitionem cum prudentia habet, cujus tractatum modo absolvimus : quamobrem quæ de bona consultatione disserenda sunt cum iis quæ de prudentia disputavimus conjungenda videntur. Primum ergo non est questio : latius enim quam bona consultatio patet questio : quia non tantum qui bene, sed etiam qui

* Cap. 9. Τὸ ζητεῖν δὲ καὶ τὸ βουλευέσθαι, κτλ.

καὶ α ζητοῦνται· περὶ ἃ ἐστὶν ἡ ἐπιστήμη· οἶον, εἰ τὸ τρίγωνον ἔχει δύο ὀρθὰς, ζητεῖται πρὸς τῆς ἐπιστήμης, καὶ εἰ ἡ σελήνη σφαιροειδὴς ἐστὶ διὰ τοῦτο ἡ εὐβουλία οὐκ ἔστι^ο ταῦτόν τῃ ζητήσει.

* Ἐτι δέ, οὐδὲ ἐπιστήμη ἐστὶν ἡ εὐβουλία· ὁ μὲν γὰρ ἐπιστήμων οὐ ζητεῖ περὶ ὧν ἐπίσταται, ὁ δὲ εὐβουλος ζητεῖ· ἡ γὰρ εὐβουλία βουλὴ τίς ἐστιν·^β ἡ δὲ βουλὴ ζήτησις ἐστὶ^ο τοῦ τί δεῖ πράττειν· καὶ ὁ βουλευόμενος ζητεῖ καὶ λογίζεται περὶ τῶν πράξεων, ὅπως εὖ καὶ καλῶς γένωνται· ὥστε ἡ μὲν εὐβουλία ζήτησις, ἡ δὲ ἐπιστήμη οὐ τοιαύτη· ἡ εὐβουλία ἄρα οὐκ ἐστὶν ἐπιστήμη.

** Ἐτι δὲ οὐδὲ εὐστοχία ἐστὶν ἡ εὐβουλία· ἡ μὲν γὰρ εὐστοχία ἄνευ χρόνου τινὸς καὶ λογισμοῦ καὶ μελέτης γίνεται· τὸ γὰρ γινῆναι περὶ τοῦ προκειμένου καλῶς ἀθρόον καὶ ἄνευ μελέτης, τοῦτό ἐστιν εὐστοχία· ἡ δὲ εὐβουλία οὐ τοιαύτη· μετὰ γὰρ χρόνον καὶ βραδέως ἡ βουλὴ γίνεται· καὶ διὰ τοῦτο καὶ ὁ τῶν πολλῶν λόγος φησὶ, δεῖν ταχέως μὲν πράττειν τὰ βουλευθέντα, βουλεύεσθαι δὲ βραδέως. Ἐτι, ἡ ἀγγίνοια ἔτερον παρὰ τὴν εὐβουλίαν· ἀγγίνοια γάρ ἐστὶν ἀσχεπετος ἀπόδοσις τοῦ μέσου, δηλονότι τῆς αἰτίας τοῦ προτεθέντος· ἡ δὲ εὐβουλία μετὰ σκέψεως· ἐστὶ γὰρ ἀγγίνοια εὐστοχία τις οὐκ ἄρα ἀγγίνοια ἡ εὐβουλία ἐστὶ.

Καὶ γὰρ ἡ μὲν εὐστοχία ἐστὶ τὸ περὶ τοῦ παντός τοῦ προτεθέντος εὐπεπθόλως εἰπεῖν· ἡ δὲ ἀγγίνοια τῆς αἰτίας τοῦ προτεθέντος ζητήματος ἀπόδοσις ταχεῖά ἐστὶν οἶον, διὰ τί βέλτιον ἀρχεσθαι ἢ ἀρχειν ἐν ταῖς ὀλιγαρχίαις· ὅτι ἀσφαλέστερον· διὰ ταῦτα μὲν οὖν ἡ εὐβουλία οὔτε εὐστοχία, οὔτε ἀγγίνοιά ἐστὶν.

*** Ἄλλ' οὐδὲ δόξα ἐστὶν ἡ εὐβουλία· πολλῶν γὰρ ὄντων τῶν εἰδῶν τῆς δόξης, οὐδὲν τούτων ἡ εὐβουλία ἐστὶ· καὶ γὰρ τῶν δοξῶν αἱ μὲν εἰσι συμπεράσματα διανοίας· ἐξ ἀνάγκης ἀποδείχθέντα· ὥσπερ τὸ τρίγωνον δύο ὀρθὰς ἔχει, εἰ τις^α ἀπὸ τῆς ἀποδείξεως δοξάζει, δόξαν ἔχει ἀναγκαίαν·^ο αἱ δὲ ἀπὸ αἰσθήσεως συνάγονται, ὅθεν ἔνιαι καὶ ψευδεῖς πολλάκις εἰσὶ. Πᾶσαι δὲ τὴν ἀλήθειαν ἔχουσι τέλος, καὶ ἡ ὀρθότης τῆς δόξης ἡ ἀλήθειά ἐστὶ· ἡ δὲ εὐβουλία τέλος ἔχει τὸ συμφέρον ἢ τοῦ βουλευομένου, ἢ ὧ τὴν βουλὴν εἰδῶσιν, ἢ καὶ διὰ ψεύδους καὶ ἀπάτης πολλάκις οἱ εὐβουλοὶ κατορθοῦσιν.

**** Ἐτι δὲ οὐ τῆς εὐβουλίας ἄλλη τίς ἐστὶν ὀρθότης, ἀλλὰ αὕτη ἐστὶν ὀρθότης βουλή· εἰ γὰρ ὁ κακῶς βουλευόμενος ἁμαρτάνει, πάντως ὁ εὖ βουλευόμενος κατὰ τὸν ὀρθὸν βουλεύεται λόγον.

***** Ἐτι γὰρ ὀρθότης ἡ εὐβουλία οὔτε δόξης, οὔτε ἐπιστήμης, ἀλλὰ τῆς βουλῆς, ὡς δηλοῖ καὶ τοῦνομα· ἐπιστήμης μὲν γὰρ οὐδεμία ὀρθότης, οὐδὲ γὰρ ἁμαρτάνει ἡ ἐπιστήμη, ὥστε ὀρθότητος δεῖσθαι.

***** Τῆς δὲ δόξης ἡ ὀρθότης, καθὼς εἴρηται, ἡ ἀλήθειά ἐστὶν· οὔτε τίνυν δόξα ἐστὶν ἡ εὐβουλία, ἡ ἐπι-

male consultat, querit, neque solum contentia, sed necessaria quoque queruntur: in quibus videlicet locum habet scientia: verbi causa, num triangulum duas rectas lineas habeat, a scientia queritur, et num globosa sit luna: quare non idem quod quaestio est bona consultatio.

Sed nec scientia est bona consultatio: neque enim querit quae scit, qui scientia est praeditus, qui vero bene aliis consulit, querit: etenim consilium aliquod est bona consultatio: consilium autem est quaestio, qua quid agendum sit, constituitur: et qui consilium init, querit de actionibus et considerat, quo pacto bene recteque suscipi possint: itaque bona consultatio quaestio quidem est, sed scientia non est talis: quare bona consultatio non est scientia.

Præterea ne bona quidem conjectura est bona consultatio: quippe bona conjectura sine tempore aut deliberatione aut meditatione fit: nam de re proposita recte simul sentire et sine ulla meditatione judicare, bona conjectura est: talis vero non est bona consultatio: nimirum longo tempore ac tarde consilium capitur: ideoque vulgo dicunt, ea de quibus consultaveris celeriter esse agenda, sed lente consultandum esse. Insuper sagacitas a bona consultatione diversa est: nam sagacitas inconsiderata et prompta medii assignatio est, ita videlicet rei de qua agitur causam voco: bona vero consultatio cum consideratione conjungi solet: est enim sagacitas quodammodo bona conjectura: ergo sagacitas non est bona consultatio. Etenim bona conjectura est, de omni re proposita recte disserere: sagacitas vero in causa rei propositae prompte allata cernitur: exempli gratia, cur in paucorum potentia parere quam imperare salius sit: quia est tutius: quamobrem bona consultatio nec bona conjectura est, nec sagacitas.

Sed nec opinio est bona consultatio: quum enim multae sint opinionum species, nulla earum est bona consultatio: quippe aliae opiniones rationis conclusiones sunt necessario demonstratae: velut triangulum duas habere rectas lineas, si quis demonstratione adductus credat, opinionem habet necessariam: aliae a sensibus concipiuntur, unde nonnullae saepe etiam falsae sunt. Quum autem veritatem omnes propositam habeant, opinionis recta species ipsa veritas est: at bonae consultationis finis est vel consultantis, vel ejus cui consilium dat utilitas, quam rem periti consiliiarii saepenumero tum mendaciis tum fraude consequuntur.

Præterea bonae consultationis non aliud rectum, sed ipsa consilii recta ratio est: si enim qui male consultat, fallitur, omnino qui bene consultat, rectae rationi convenienter consultat.

Est enim rectum bona consultatio neque opinionis, neque scientiae, sed consilii, sicut ipsum indicat nomen: quippe scientiae nulla est recta species, quia scientia non peccat, ut recta specie indigeat.

Opinionis vero recta species, sicut diximus, est veritas: quare neque opinio est bona consultatio, aut

* Ἐπιστήμη μὲν ἢ οὐκ ἐστὶν, κτλ. — ** Ἄλλ' μὲν οὐδὲ εὐστοχία, κτλ. — *** Οὐδὲ δὲ δόξα, κτλ. — **** Ἄλλ' εἰπεῖ ὁ μὲν κακῶς βουλευόμενος, κτλ. — ***** Οὐτ' ἐπιστήμη, δὲ κτλ. — ***** Δόξης δ' ὀρθότης, κτλ.

στήμη, οὕτε ὀρθότης ἐστὶν ἢ δόξης ἢ ἐπιστήμης: ἔτι δὲ ἢ μὲν εὐβουλία ζήτησις ἐστὶ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον· ἢ δὲ δόξα εὐρείαις τινος συμπεράσματος καὶ περὶ τι ὀρισμένον ἐστὶ· καὶ ἢ μὲν εὐβουλία ζητεῖν ἐστίν, ἢ ἢ δόξα δὲ εὐρηκνεία. Καθὼ καὶ τῆς διανοίας ἢ εὐβουλία λείπεται· ἢ μὲν γὰρ διάνοια λόγος ἐστὶν ἀπηρητισμένος καὶ εὐρηκνέως μετὰ τῆς προσηκούσης αἰτίας· ἢ δὲ εὐβουλία ἐν τῇ ζητήσει ἔχει τὸ εἶναι· ὁ γὰρ βουλευόμενος, εἴαν τε εὖ, εἴαν τε κακῶς βουλευῆται, ζητεῖ τι καὶ λογίζεται· καὶ μετὰ λόγου μὲν ζητεῖ, οὕτω δὲ συνεπέρανεν· ἢ δὲ δόξα οὐ τοιαύτη· οὐ γὰρ ζήτησις ἐστίν, ἀλλὰ φάσις ἀπηρητισμένη· οὕτε τοίνυν ἐπιστήμη ἐστὶν ἢ εὐβουλία, οὕτε εὐστοχία, οὕτε δόξα. Ἄλλ' ἐπεὶ ὀρθότης ἐστὶ βουλή, ζητητέον πρῶτον τί ἐστὶ βουλή, καὶ περὶ τίνα καταγίνεται ὁ βουλευόμενος· καὶ περὶ μὲν βουλῆς καὶ βουλευτῶν ἐν τοῖς πρώτοις εἴρηται· βητέον δὲ περὶ τῆς ὀρθότητος.

Ἡ τοίνυν ὀρθότης πολλαχῶς λέγεται. Καὶ γὰρ καὶ οἱ πονηρὸν τιθέμενοι τέλος, καὶ τὰ πρὸς αὐτὸ ἀντικρυς φέροντα ζητοῦντες ὀρθῶς βουλευόνται· καὶ ἢ τοιαύτη βουλή ὀρθότης ἐστὶ·^α καὶ οἱ ἀγαθὸν μὲν τιθέμενοι τέλος καὶ πρὸς αὐτὸ φερόμενοι, τὰ δὲ πρὸς αὐτὸ φέροντα μάλιστα τῶν ἄλλων οὐ ζητοῦντες ἄλλ' ἕτερα, ὥσπερ οἱ διὰ προτάσεων ψευδῶν, ἢ μὴ ἐξ ἀναγκαίων ἀληθῆς συνάγοντες συμπεράσμα· καὶ οὗτοι γὰρ περὶ μὲν τὰ πρὸς τὸ τέλος σφάλλονται, ὅτι δὲ πρὸς τὸ τέλος τὸ ἀγαθὸν φέρονται, ὀρθῶς βουλευόνται· καὶ ἢ τοιαύτη βουλή ὀρθότης ἐστὶ.

Ἡ πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἢ εὐβουλία ὀρθότης ἐστίν, ἥτις καὶ κυρίως ὀρθότης λέγεται βουλῆς, καθ' ἣν πρὸς τὸ ἀγαθὸν φερόμεθα τέλος, καὶ ἐκεῖνα ζητοῦμεν, δι' ὧν δυνασόμεθα βῆσται· καὶ ἀλλιστα τοῦ τέλους τυχεῖν.

Ἐὐβουλία γὰρ οὕτε ἢ πρώτη ὀρθότης ἐστίν, οὕτε ἢ δευτέρα· ἢ μὲν γὰρ πρώτη κακὴ ἐστὶ βουλή· ἢ δὲ εὐβουλία ἀγαθόν· τοῦτο γὰρ βούλεται τὸ ὄνομα, ἀγαθὴ βουλή· ἢ δὲ δευτέρα ὀρθότης ζητεῖ μὲν ὁ δεῖ, δι' οὗ δὲ τυχεῖν οὐ ζητεῖ, καὶ περὶ τὰ πρὸς τὸ τέλος οὐ καλῶς βουλευέται, περὶ ἃ ἢ βουλή γίνεται, καθῶς προσέρχεται· ὥστε καθ' ὅσον μὲν εἰς τὸ ἀγαθὸν φέρεται, ὀρθῶς φέρεται· καθ' ὅσον δὲ οὐ διὰ τῶν προσηκόντων τῷ τέλει φέρεται, οὐ καλῶς φέρεται· ὥστε οὐκ ἂν εἴη εὐβουλία ἢ τοιαύτη ὀρθότης.

Ἐτι δὲ, οὐδὲ ἢ διὰ πολλοῦ χρόνου καὶ πλείονος τοῦ θέοντος γινομένη βουλή εὐβουλία ἐστίν.

Ἐὐβουλία γὰρ ἐστὶ μόνον ἢ ὀρθότης τῆς βουλῆς, ἢ κατὰ τὸ ὠφέλιμον, ὅταν περὶ ὧν δεῖ βουλευόμεθα, καὶ ὡς δεῖ, καὶ ὅσον χρόνον δεῖ.

Ἐπεὶ δὲ τὸ τέλος ἢ καθόλου ἐστὶ καὶ ἔσχατον, ἢ μερικόν, ἔσχατον μὲν, πρὸς ὃ πᾶσα πράξις ἀνθρωπίνῃ φέρεται, μερικόν δὲ, πρὸς ὃ τινες πράξεις φέρονται, ἀκολουθῶς καὶ ἢ εὐβουλία ἔχει· ἢ μὲν γὰρ καθόλου ἐστίν, ἥτις ὀρθὴ καὶ ἀγαθὴ βουλή ἐστὶ περὶ

scientia, neque recta species aut opinionis aut scientia est: insuper bona consultatio quaestio est rectae rationi consentanea: opinio autem conclusionis ejusdam inventio habetur et in re definita versatur: ideoque bene consultare est quasi quaerere, opinari autem quasi invenisse. Sicut et cogitatione bona consultatio inferior est: nam cogitatio habetur ratio absoluta et inventa jam cum idonea causa: at bonae consultationis natura in quaestione cernitur: nimirum qui consultat, sive bene sive male consultat, quaerit aliquid et perpendit: et cum ratione quidem quaerit, sed nondum conclusit: atqui non talis est opinio: nec enim quaestio, sed enuntiatio absoluta est: ergo bona consultatio neque scientia, neque bona conjectura, neque opinio est. Sed quum rectum sit consilium, primum quid sit consilium et in quibus versetur consultans, quaerendum est: ac de consilio quidem rebusque in deliberationem cadentibus supra disseruimus, nunc autem de recto agendum est.

Rectum ergo multimodis dicitur. Nam etiam qui malum finem sibi proponunt resque recta eo ferentes inquirunt, rite deliberant: estque ejusmodi consilium rectum: sed et qui bonum quidem sibi finem proponunt, et ad eum tendunt, neque tamen quae eo ducunt omnium maxime quaerunt, sed alia, ut qui ex falsis propositionibus aut non necessariis veram conclusionem efficiunt: etiam hi, inquam, in iis quae ad finem ducunt, labuntur, verum quia ad bonum feruntur finem, bene deliberant: atque ejusmodi consilium rectum est.

Ad haec bona consultatio rectum genus est, quod etiam proprie rectum consilium vocatur, quo ad bonum finem tendimus, et quibus rebus facillime atque optime voti compotes fieri queamus, dispicimus.

Nimirum bona consultatio nec primum est rectum genus, nec secundum: siquidem primum est malum consilium, bona vero consultatio bonum: hoc enim ipsum nomen significat, ut pro bono consilio accipiat: secundum vero rectum genus id quidem quod oportet quaerit, id vero quo id consequi oporteat, non item, neque recte de iis quae ad finem tendunt deliberat, in quibus tamen, quemadmodum dictum est, consilium versatur: itaque quatenus ad bonum fertur, recte fertur: quatenus vero non per ea quae ad finem pertinent fertur, non recte fertur: quare hujusmodi rectum genus non erit bona consultatio.

Præterea nec illud quod longo aut longiore quam oportet tempore capitur consilium, bona est consultatio.

Namque ea demum consilii bonitas bona consultatio est, quae ad utilitatem spectat, et quidem quum de quibus oportet, et quemadmodum oportet et quam diu oportet, deliberamus.

Quum vero finis vel universalis sit et ultimus, vel singularis, atque ultimus quidem, ad quem omnis humana actio tendit, singularis vero, ad quem quaedam actiones ferunt. his convenienter et bona se habet consultatio: alia enim universalis est, rectum scilicet

* Ἐπεὶ δὲ ἢ ὀρθότης, κτλ. — ** Δοκεῖ δὲ ἀγαθόν τι, κτλ. — *** Ἄλλ' ἐστὶ καὶ τούτου, κτλ. — **** Ἐτι ἐστὶ πολλὸν χρόνον, κτλ. — ***** Ἄλλ' ὀρθότης, κτλ. — ***** Ἐτι ἐστὶ καὶ ἀπλῶς, κτλ.

τῶν φερόντων εἰς τὸ ἔσχατον τέλος, τὴν κατ' ἀρετὴν ζωὴν ἢ δὲ μερικὴν, ἥτις εἰς μερικόν τι τέλος φέρεται, ὃ οὐκ ἔστι μὲν τὸ ἔσχατον, φέρεται δὲ εἰς τὸ ἔσχατον τέλος.

* Ἐπεὶ δὲ τῶν φρονίμων ἐστὶ τὸ εὖ βουλευέσθαι, δεῖ προσθεῖναι τῷ τῆς εὐβουλίας ὀρισμῷ καὶ τὴν φρόνησιν· ὥστε εἶναι τὸν ὀρισμὸν τῆς εὐβουλίας οὕτως· εὐβουλία ἐστὶν ὀρθότης ἢ κατὰ τὸ συμφέρον πρὸς τι τέλος, οὗ ἢ φρόνησις ἀληθῆς ὑπόληψις ἐστὶ· κατὰ τὸ συμφέρον μὲν, διὰ τὴν βουλήν ἢ πρὸς τέλος μὲν ἀγαθὸν φέρεται, δι' ὧν δὲ προσῆκεν οὐδαμῶς· λέγω δὲ πράξεων καὶ χρόνου καὶ τρόπου· τὸ δὲ πρὸς τι τέλος, οὗ ἢ φρόνησις ἀληθῆς ὑπόληψις ἐστὶ, διὰ τὴν πονηρὰν βουλήν, ἥτις τὰ μὲν τέλει προσήκοντα καὶ ἀκόλουθα ζητεῖ· πρὸς τέλος δὲ φέρεται πονηρόν, οὗ οὐκ ἔστιν ἢ φρόνησις ἀληθῆς ὑπόληψις.

(Scripsi : ^a ἐστὶ] cod. ἐστίν. — ^b βουλή τις ἐστίν] cod. βουλή τις ἐστίν. — ^c ζητησις ἐστὶ τοῦ] cod. ζητησις ἐστίν τοῦ. — ^d εἴ τις] cod. εἴ τις. — ^e ἀναγκαίαν] cod. ἀναγκαίαν. — ^f αὐτή ἐστίν] cod. αὐτή ἐστίν. — ^g ζητεῖν ἐστίν] vulgo ζητεῖν ἐστίν. — ^h ὀρθότης ἐστὶ] cod. ὀρθότης ἐστίν. — ⁱ ῥᾶστα] cod. ῥάστα. —)

Κεφ. ια'.

Περὶ συνέσεως.

** Περὶ μὲν εὐβουλίας τοσαῦτα· ῥητέον δὲ περὶ συνέσεως.

Ἔστι τοίνυν σύνοσις καὶ ἀσυνεσία, καθ' ἃς λέγομεν συνετοὺς καὶ ἀσυνετοὺς.

*** Καὶ οὐτε ἐπιστήμη ταυτὸν ἐστὶν ^a ἡ σύνοσις, οὐτε δόξα, οὐτε φρονήσει· ἐπιστήμη μὲν γὰρ οὐκ ἔστιν οὐδὲ δόξα ἢ σύνοσις· ἡ γὰρ ἂν πάντες οἱ ἐπιστήμονες ἢ οἱ δοξάζοντες συνετοὶ ᾖσαν.

**** Ἄλλ' οὐκ εἰσὶν· ἀλλ' οὐδὲ μία τις τῶν ἐπιστημῶν ἐστὶν ἡ σύνοσις, ὡς ἰατρικὴ ἢ γεωμετρία· ἢ γὰρ ἂν περὶ ὑγιεινῶν ᾖν, ἢ περὶ μεγεθῶν.

***** Ἄλλως τε οὐδὲ περὶ τὰ ἀναγκαῖα καὶ αἰεὶ ὡσαύτως ἔχοντά ἐστίν ἡ σύνοσις.

***** Οὐδὲ ἰδίως περὶ ἐνός τινος τῶν ἐνδεχομένων ἄλλως ἔχειν.

***** Καθόλου δὲ περὶ ὧν ἀπορήσειεν ἂν τις καὶ βουλευσάτο, καὶ ἀσκέπως ἀνεχεται τινος, καὶ βουλήσ, καὶ ζητήσεως· διὰ τοῦτο περὶ τὰ αὐτὰ μὲν ἐστὶν ἡ σύνοσις τῇ φρονήσει· ἐστὶ γὰρ περὶ τὰ ἐνδεχόμενα, ὧν ἔσμεν ^b αὐτοὶ κύριοι πράττειν καὶ μὴ πράττειν.

***** Οὐκ ἔστι δὲ πάντῃ ταυτὸν τῇ φρονήσει· ἢ μὲν γὰρ φρόνησις ἐπιτάττει μόνον πρὸς ποῖον τέλος δεῖ φέρεσθαι, καὶ τίνα δεῖ ποιεῖν, ὥστε τέλος τυχεῖν· καὶ

bonumque consilium de iis quæ ad ultimum finem, id est, vitam honestam deducunt : alia singularis, quæ ad singularem aliquem finem fert, qui quidem non est ultimus, sed ad ultimum finem deducit.

Quum autem prudentium virorum sit bene deliberare, necessario bonæ consultationis definitioni adjuncta est prudentia : quamobrem bonæ consultationis hæc erit definitio : bona consultatio consilii bonitas est, quæ ad utilitatem accommodate ad aliquem finem spectat, cujus vera existimatio prudentia est : et ad utilitatem quidem accommodate, quia ad bonum quidem finem interdum tendit consilium, per quæ vero oportet, nequiquam : actiones dico vel tempus vel modum : illud vero, ad finem aliquem, cujus vera existimatio est prudentia, propter malum consilium, quod illa quæ fini conveniunt et consentanea sunt quærit : sed ad malum finem tendit, cujus non est prudentia vera existimatio.

Cap. XI.

De intelligentia.

Hactenus de bona consultatione : nunc vero etiam de intelligentia dicendum videtur. Est ergo intelligentia et stultitia, ex quibus intelligentes et stultos dicimus.

Neque vero idem intelligentia est quod scientia, aut opinio, aut prudentia : namque nec scientia neque opinio intelligentia est : quippe hac ratione omnes homines aut scientes aut opinantes simul intelligentes forent.

Al non sunt : sed neque una aliqua ex disciplinis intelligentia est, ut medicina aut geometria : nam in rebus salubribus aut magnitudinibus versaretur.

Præterea ne in iis quidem, quæ necessaria sunt eodemque modo semper se habent, intelligentia certitur.

Neque proprie de uno aliquo eorum est, quæ aliter se habere possunt.

Omnino intelligentia ad eas res pertinet, de quibus dubitari et consulari potest, et ad eas quæ consilium et quæstionem admittunt : quocirca in iisdem intelligentia versatur, in quibus prudentia : quippe in contingentibus veritur, quæ vel facere vel non facere in nostra est potestate.

Nec tamen prorsus idem quod prudentia est : nam prudentia imperat tantum, quem finem petere nos oporteat, et quæ nobis agenda sint, ut ad illum finem venia-

* Εἰ δὲ τῶν φρονίμων, κτλ. — ** Cap. 10. Ἔτι δὲ καὶ ἡ σύνοσις κτλ. — *** Οὕτως ὅπως τὸ αὐτὸ κτλ. — **** Οὐτε τις μία κτλ. — ***** Οὕτε γὰρ περὶ κτλ. — ***** Οὕτε περὶ τῶν κτλ. — ***** Ἄλλὰ περὶ ὧν ἀπορήσειεν ἂν τις κτλ. — ***** Οὐκ ἔστι δὲ ταυτὸν σύνοσις καὶ φρόνησις κτλ.

τοῦτο ἔστιν αὐτῆς τὸ ἔργον, τὸ ἐπιτάττειν ἂ δεῖ πράττειν· τὸ δὲ κρίνειν τὰ ἐπιταχθέντα παρὰ τῆς φρονήσεως, καὶ τὸ εἰδέναι ὅτι καλῶς ἔχει καὶ οὕτω δεῖ πράττειν, τοῦτο ἔστιν ἡ σύνεσις.

Ὁὐ γὰρ διαφέρει ὁ εὐσύνετος τοῦ συνετοῦ, ἀλλὰ καὶ ὁ συνετὸς αὐτὸ τοῦτο βούλεται, τὸ εὖ καὶ καλῶς συνιέναι καὶ κρίνειν τὰ παρὰ τοῦ φρονιμοῦ ἐπιταττόμενα.

Καὶ ταῦτόν ἐστι σύνεσις καὶ εὐσυνεσία, ἥτις οὔτε φρόνησις ἔστιν, οὔτε τὸ ἔχειν φρόνησιν. Οὔτε δὲ τὸ δέχεσθαι καὶ λαμβάνειν φρόνησιν σύνεσις ἔστιν· τὸ γὰρ λαμβάνειν φρόνησιν ἔστι^c τὸ μανθάνειν ἅπερ ὁ φρόνιμος γινώσκει· ἡ δὲ σύνεσις ἔστι τὸ κρίνειν αὐτά· οὐκ ἄρα ταῦτόν ἐστι σύνεσις τῷ φρόνησιν λαμβάνειν ἢ φρόνησιν ἔχειν.

Ἄλλ' ὥσπερ ὁ παρ' ἄλλου τινοῦ ἐπιστήμην ἀκούων καὶ γινώσκων καλῶς ξυνιέναι λέγεται, οὕτως ὁ τὰ παρὰ τοῦ φρονιμοῦ ἐπιταττόμενα γινώσκων καὶ κρίνων ὀρθῶς συνιέναι τε λέγεται, καὶ συνετὸς ὀνομάζεται, καὶ εὐσύνετος διὰ τὸ καλῶς γινώσκειν· τὸ γὰρ εὖ καὶ τὸ καλῶς ταῦτόν· καὶ ἀπὸ ταύτης τῆς αἰτίας ἐλήφθη τὸ ὄνομα, ὅτι τὸ ἄλλου λέγοντος ἄλλον τινὰ ἀκούοντα γινώσκειν καλῶς, μανθάνειν καὶ συνιέναι λέγεται.

(Scripsi : ^a ταῦτόν ἐστιν] vulgo ταῦτόν ἐστιν. — ^b ὦν ἐσμην] vulgo ὦν ἐσμέν. — ^c φρόνησιν ἔστι] vulgo φρόνησιν, ἐστὶ. —)

Κεφ. ιβ'.

Περὶ γνώμης.

Ῥητέον δὲ περὶ τῆς γνώμης. Ἔστι δὲ καὶ αὕτη περὶ τὰ ἐνδεχόμενα, καθάπερ καὶ ἡ φρόνησις, καὶ ἡ εὐδουλία, καὶ ἡ σύνεσις. Διὰ τοῦτο καὶ περὶ αὐτῆς λέγωμεν.

Ἔστι τοίνυν γνώμη, καθ' ἣν εὐγνώμονας λέγομεν, καὶ ἔχειν γνώμην, ἡ ὀρθὴ κρίσις τοῦ ἐπιεικοῦς. Τίς δὲ ἔστιν ὁ ἐπιεικὴς καὶ ἡ ἐπιεικεία, εἴρηται ἐν τοῖς πρότερον.

Ὅτι δὲ τοῦτο ἔστιν ἡ γνώμη, ὀφθαλμὸν τὸν γὰρ ἐπιεικῆ μάλιστ' ἀφαιρῆναι συγγνωμονικόν· καὶ ἐπιεικὴς, τὸ ἐν τισιν ἔχειν συγγνώμην.

Ἡ δὲ συγγνώμη γνώμη ἔστιν ὀρθὴ κριτικὴ τοῦ ἐπιεικοῦς· κρίσις γὰρ ὀρθὴ καὶ γνώμη ἐπιεικῆς ἔστιν ἡ συγγνώμη.

Ὁρθὴ δὲ λέγεται κρίσις ἡ τοῦ ἀληθοῦς· εἰ τοίνυν ἡ μὲν συγγνώμη κρίσις ἔστι τοῦ ἐπιεικοῦς καὶ γνώμη ὀρθή, κατὰ δὲ τὴν ὀρθὴν γνώμην εὐγνώμονες τινες λέγονται, ἡ γνώμη ἄρα, καθ' ἣν εὐγνώμονες λέγονται, τοῦ ἐπιεικοῦς ἔστι κρίσις.

Πᾶσαι μὲν οὖν αἱ ἐξῆς αἱ ἀληθευτικαὶ πρὸς τὸ

mus : estque hoc ejus officium, imperare quæ agenda sint : judicare vero ea quæ præcipit prudentia, itemque scire recte hæc se habere atque ita agendum esse, ad vero intelligentia est.

Neque enim ab intelligente differt bene intelligens, sed intelligens id ipsum studet, ut bene recteque ea quæ prudens præcipit intelligat ac dijudicet.

Quin etiam idem est intelligentia et bona intelligentia, quæ neque idem quod prudentia est, neque quod prudentiam habere. Neque vero accipere et consequi prudentiam, intelligentia est : nam accipere prudentiam est discere quæ prudens novit : intelligentia autem est ea judicare : ergo intelligentia non est idem quod prudentiam accipere aut habere.

Sed quemadmodum qui ab alio aliquo scientiam audit recteque cognoscit intelligere dicitur ; sic qui earum a prudente præcipiuntur cognovit recteque judicat, intelligere perhibetur, idemque intelligens et bene intelligens, quia bene ea novit, vocatur : bene enim et recte idem valet : atque ab hac causa nomen mutuatum est, quod quæ ab alio dicuntur quum alius audit recteque ea novit, discere hoc et intelligere appellatur.

Cap. XII.

De sententia.

Jam vero de sententia dicendum est. Vertitur autem et hæc in contingentibus, sicut prudentia quoque, bona consultatio et intelligentia. Quamobrem et de illa disseramus.

Est ergo sententia, ex qua bene sentientes et sententiam habere dicimus, rectum moderati viri judicium. Quis autem æquus et quæ æquitas sit, in superioribus diximus.

Hanc vero esse sententiæ naturam manifestum est : æquum enim virum maxime ad ignoscendum propensum existimamus : ipsamque æquitatem esse quibusdam peccatis veniam dare.

Venia autem est tum apta ad judicandum ex æquo et bono tum recta sententia : nimirum rectum judicium et æqua sententia est venia.

Rectum vero appellatur hominis veri judicium : si ergo venia moderati viri judicium et recta sententia est, a recta autem sententia quidam bene sentientes denominantur, sequitur sententiam ex qua bene sentientes appellatur, moderati viri judicium esse.

Omnes igitur veraces habitus eodem tendunt, eadem-

* Ταῦτο γὰρ ξύνεσις καὶ εὐσυνεσία κτλ. — ** Ἔστι δ' οὔτε κτλ. — *** Ἄλλ' ὥσπερ τὸ μανθάνειν λέγεται συνιέναι κτλ. — **** Cap. 11 Ἡ δὲ καλουμένη γνώμη κτλ. — ***** Σημεῖον δὲ κτλ. — ***) Ἡ δὲ συγγνώμη κτλ. — *****) Ὁρθὴ δὲ κτλ. — *****) Εἰσὶ δὲ πᾶσαι αἱ ἐξῆς κτλ.

αὐτὸ φέρουσι, καὶ τὰ αὐτὰ ἔχουσιν ὑποκαίμενα, περὶ ἃ κατακρίνονται καὶ γὰρ καὶ φρόνησις, καὶ νοῦς, καὶ εὐδουσία, καὶ σύνεσις, καὶ γνώμη περὶ τὰ καθ' ἕκαστά εἰσι καὶ τὰ μερικὰ τὰ ἐν οἷς αἱ πράξεις. Νοῦν δὲ λέγω τὸν πρακτικόν, ὃς ἀρχῆς ἔχει τὰ μερικὰ καὶ αἰσθητὰ· ὁ γὰρ αὐτὸς ἄνθρωπος, ὅταν μὲν τὰ πρὸς τὸ ἀγαθὸν τέλος φέρουσα ποιῇ, φρόνιμος ἔστιν· ὅταν δὲ περὶ αὐτῶν ὡς δεῖ βουλευθῆται, εὐβούλος ἔστιν· ὅταν δὲ ὅσα ἔταξε πρὸς τὸ τέλος τὸ ἀγαθόν, καὶ ἐποιήσῃ, γινώσκῃ καὶ κρίνῃ ὀρθῶς, καὶ ὡς ἔδει πεπραχῆται, συνειτός ἔστιν· ὅταν δὲ τὰ ὑπ' ἄλλου πραχθέντα ὀρθῶς κρίνων καὶ συγγνώμης ἐνίοτε ἀξιόσι οἷς τοῦτο προσῆκεν, εὐγνώμων ἔστι καὶ συγγνώμων.

* Πᾶσα γὰρ ἡ τοῦ ἐπεικουῦς κρίσις περὶ πάντα ἐστὶ κοινῇ τὰ ἀγαθὰ τὰ ὑπ' ἄλλων πραττόμενα· καὶ γὰρ καὶ ἡ καλουμένη ἐπεικεία, ἥτις ἐστὶ τοῦ νομικοῦ δικαίου διορθωτικὴ, περὶ ἧς εἴρηται πρότερον, τοὺς παρ' ἐτέρων θεθέντας νόμους κρίνει, καὶ ἡ συγγνώμη καὶ ἡ γνώμη περὶ τῶν πραττομένων ὑπ' ἐτέρων ὀρθῶς ψηφίζεται· πάντα δὲ ταῦτα τοῦ ἐπεικουῦς ἐστὶ συμβαίνει δὲ καὶ πάσας τὰς ἀνθρωπίνας πράξεις ταύτας εἶναι μόνας, ἃς ὁ ἐπεικὴς κρίνει, καὶ περὶ ὧν ψηφίζεται· ἡ μὲν γὰρ ἐπεικεία περὶ τὸ νομικὸν δίκαιόν ἐστιν· ἡ δὲ γνώμη περὶ τὰ πρακτὰ ἐστὶν, ὅταν ὑπ' ἐτέρων πράττωνται· περὶ τὰ αὐτὰ δὲ καὶ ὁ νοῦς ἐστὶν ὁ πρακτικὸς· καὶ γὰρ ἐπεὶ ὁ νοῦς γινώσκει ἐστὶ τῶν ἀρχῶν, ἀρχαὶ δὲ τῶν μὲν πράξεων τὰ καθ' ἕκαστα, τῶν δὲ θεωρητῶν καὶ ὧν ἐστὶ τέλος ἢ ἀλήθεια, οἱ ὅροι, καὶ οἱ ἄμεσοι λόγοι, καὶ αἱ κοιναὶ ἐννοιαί, εἴη ἂν ὁ μὲν θεωρητικὸς νοῦς γινώσκῃ τῶν ὄρων, καὶ τῶν πρώτων καὶ ἀκινήτων λόγων, ὁ δὲ πρακτικὸς, γινώσκῃ τῶν ἐσχατῶν καὶ ἐνδοχομένων, δηλονότι τῶν καθ' ἕκαστα πρακτῶν· ὥστε τὸν πρακτικὸν καὶ τὸν θεωρητικὸν νοῦν τῶν ἐσχατῶν εἶναι καὶ πρώτων. Καὶ γὰρ καὶ οἱ ἄμεσοι λόγοι, καὶ οἱ ὅροι, καὶ τὰ καθ' ἕκαστα, καὶ πρῶτα καὶ ἐσχατὰ εἰσιν. Οἱ μὲν ἄμεσοι λόγοι τῇ φύσει πρῶτοι, ἐσχατοὶ δὲ ἡμῖν· τὰ δὲ καθ' ἕκαστα πρῶτα μὲν ἡμῖν, ἐσχατὰ δὲ τῇ φύσει· ταῦτα δὲ τὰ ἐσχατὰ τῇ φύσει ἀρχαὶ εἰσι καὶ αἰτία τοῦ τέλους τοῦ πρακτοῦ· καὶ γὰρ ἀπὸ τῶν ἐν τῇ αἰσθήσει καθ' ἕκαστα διδασκόμενοι πράττειν τὰ συμφέροντα ἡμῖν αὐτοῖς, καὶ τοῖς ἄλλοις, καὶ δι' ὧν πρὸς τὸ ζητούμενον ἀφιζόμεθα τέλος, καὶ ἀπὸ τούτων τῶν μερικῶν καθολικῶς τινας συνάγοντες λόγους, φρόνιμοι γινόμεθα πρὸς τὰς ἐν τῷ βίῳ πράξεις. Διὰ τοῦτο δεῖ τὸν πολιτικὸν γινώσκῃ ἔχειν τῶν μερικῶν ἢ τοιαύτην δὲ γινώσκῃ ἀνεῦ μέσου γινόμενην νοῦς ἐστὶ· νοῦς γὰρ ἐστὶν ἡ γινώσκῃ τῶν ἀμέσων καὶ τῶν ἀρχῶν.

** Διὰ τοῦτο καὶ φυσικῆς ἢ τοιαύτης γινώσκῃ εἶναι δοκεῖ.

Οἱ γὰρ ἀπὸ μεθόδων τινῶν^a καὶ μαθήσεως περιγίεται, οὐκ ἂν φύσει. Καὶ οὐχ ὁ νοῦς μόνον, ἀλλὰ καὶ φρόνησις, καὶ ἡ σύνεσις, καὶ ἡ γνώμη φυσικὰ δοκεῖ

que in quibus versantur, proposita habent, siquidem et prudentia, et mens, et bona consultatio, et intelligentia et sententia in singulis et particularibus, in quibus actiones sunt, cernuntur. Mentem autem dico agendi vi præditam, quæ principia singularia et sensibilia habet: nempe idem homo, quum ea quæ ad bonum finem tendunt agit, prudens est: quum vero de iis, ut oportet, deliberat, consultus appellatur: quum autem quæ ad bonum finem accommodavit fecitque simul cognoscit, simul recte, et ut fieri oportet, de iis iudicat, intelligens vocatur: quum denique quæ ab aliis facta sunt recte aestimat, eaque interdum ignoscenda putat, quæ veniam merentur, tum bene sentiens et ad ignoscendum propensus nominatur.

Totum enim moderati viri iudicium communiter in omnibus quæ ab aliis bene facta sunt versatur: etenim tum illa quæ vocatur æquitas, quæ legitimum jus emendare potest, de qua ante diximus, de iis legibus, quas alii tulerunt, iudicare solet; tum venia et sententia recte de iis quæ ab aliis facta sunt statuit: hæc vero omnia viri æqui et moderati sunt: ita evenit, ut omnes humanæ actiones eæ solæ sint, de quibus iudicat et statuit vir æquus: etenim æquitas in legitimo jure vertitur: sententia vero in iis quæ sub actionem cadunt, quum ab alio aguntur: in iisdem quoque mens agendi vi prædita cernitur: quum enim mens principiorum sit cognitio, principia autem actionum sint singularia, sicut rerum in contemplatione positarum, quarum finis veritas est, termini et rationes per se credibiles, communesque notitiæ, sequetur etiam, mentem rerum contemplationi deditam terminorum primarumque et immutabilium rationum cognitionem esse, contra mentem agendi vi præditam esse cognitionem extremorum et contingentium, hoc est, singularium quæ sub actionem cadunt: ita ut mens activa et contemplativa extremorum sit et primorum. Etenim tum rationes per se credibiles, tum termini et singularia partim prima sunt, partim postrema. Ac rationes quidem per se credibiles primæ natura, nobis autem extremæ sunt: contra singularia prima nobis, extrema vero natura: hæc autem quæ natura sunt extrema, principia et causæ illius finis sunt qui sub actionem cadit: etenim rerum sensibilibus opera singularia facere docti, quæ tam nobis quam aliis conducant, et quorum beneficio ad propositum finem veniamus, dum ex his singularibus universales quasdam rationes colligimus, prudentes ad res in vita communi gerendas efficiuntur. Quocirca rerum publicarum rectorem singularia percepta habere oportet: hujusmodi autem cognitio, quam nullius interventu nobis paramus, mens est: quoniam mens rerum per se credibilium et principiorum cognitio est.

Quamobrem naturalis etiam videtur esse hujusmodi cognitio. Neque enim certa aliqua docendi ratione ac disciplina, sed natura nobis contingit. Neque mens tan-

^a Πᾶσαι γὰρ αἱ δυνάμεις κτλ. — ** Διὸ καὶ φυσικὰ δοκεῖ εἶναι κτλ.

εἶναι· ἀπὸ γὰρ τῆς φυσικῆς γνώσεως τοῦ νοῦ ταῦτα πάντα ὁρμῶνται, καὶ περὶ τὰ αὐτὰ εἰσι τῷ νοί, τὰ καθ' ἕκαστα ὁδηλοῦσι. Σοφία δὲ οὐκ ἐστὶν^β φύσει γὰρ σοφός οὐδεὶς ἐστίν, ὅτι μεθόδων χρεια καὶ μαθήσεως πρὸς τὸ γενέσθαι σοφόν, καὶ τὴν μὲν φρόνησιν, καὶ τὴν γνώμην, καὶ τὸν νοῦν, καὶ τὴν σύνεσιν οἴομεθα ταῖς ἡλικίαις ἀκολουθεῖν· φαμὲν γὰρ τήνδε τὴν ἡλικίαν νοῦν ἔχειν, καὶ γνώμην, καὶ φρόνησιν, ὡς τῆς φύσεως αἰτίας οὕσης· σοφίαν δὲ οὐ τῆδε τῆ ἡλικία, ἣ τῆδε ἀποδομεν καὶ νέῳ γὰρ δυνατόν γενέσθαι σοφόν, καὶ μειρακίῳ, καὶ οὐ προσβύτην μόνον, καθάπερ ἐπὶ τῆς φρονήσεως ἔχει καὶ τῶν ἄλλων. Ἡ γὰρ πείρα^γ τῶν προσβυτέρων ἐστίν, ἥς χωρὶς οὐ δυνατόν φρόνιμον γενέσθαι, καὶ νοῦν καὶ σύνεσιν ἔχειν καὶ γνώμην.

* Νοῦν λέγω τὸν πρακτικόν· ὁ γὰρ νοῦς, καθὼς εἴρηται, καὶ θεωρητικός ἐστὶ καὶ πρακτικός, καὶ ἀρχή, καὶ τέλος· ἀρχὴ μὲν, καθ' ὅσον τῶν πρώτων ἀρχῶν ἐστὶ γνώσις καὶ θεωρητικός λέγεται· ἀρχὴ γὰρ ἐστὶν ἀποδείξεως· τέλος δέ, καθ' ὅσον γνώσις ἐστὶ τῶν καθ' ἕκαστα καὶ ἐν αἰσθησί, καὶ πρακτικός λέγεται· περὶ τούτων γὰρ αἱ ἀποδείξεις, καὶ ταῦτά εἰσι τὰ ἀποδείκτα,^δ καὶ εἰς ταῦτα τελευταῖον ὁ ἀποδεικνὺς ἐρχεται ἀπὸ τῶν καθ' ὅλου καταβαίνων.

** Οὗτος δὲ ὁ νοῦς ἀπὸ ἐμπειρίας περιγιγόμενος ἐν τοῖς προσβυτέροις εὐρίσκειται· διὰ τοῦτο δεῖ πιστεύειν ταῖς τῶν ἐμπειρῶν, καὶ προσβυτέρων, ἣ φρονιμῶν ταῖς ἀναποδείκτοις φάσεσι καὶ δόξαις, οὐχ ἥττον τῶν ἀποδείξεων· διὰ γὰρ τὸ ἔχειν ἐκ τῆς ἐμπειρίας ὁμοια δρῶσι τὰς ἀρχὰς τῶν πράξεων, τὰ καθ' ἕκαστα ὁδηλοῦσι πρακτά· δι' ὧν τὰ συμφέροντα γινώσκουσι καὶ ὑποτίθενται· καὶ ἑαυτοῖς καὶ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις.

(Scripsi :^α τινῶν] cod. τίνων. —^β οὐκ ἐστὶ] vulgo οὐκ ἐστὶ. —^γ πείρα] cod. πείρα. —^δ ἀποδείκτα] cod. ἀποδείκτά. —)

ερ. ιγ'.

Περὶ φρονήσεως καὶ τῆς σοφίας, τί χρήσιμοι καὶ ποτέρα βελτίων.

*** Τί μὲν οὖν ἐστὶν ἡ φρόνησις καὶ ἡ σοφία, καὶ περὶ τίνα ἐστὶν^α ἑκατέρω, καὶ ὅτι ἄλλου τῆς ψυχῆς μορίου ἐστὶν ἑκατέρω, εἴρηται.

**** Διαπορήσετε δ' ἂν τις περὶ αὐτῶν, τί χρήσιμοί εἰσι, καὶ πρὸς τί συντελοῦσι τοῖς ἀνθρώποις.

***** Ἡ μὲν γὰρ σοφία οὐδὲν θεωρεῖ ἐξ ὧν ἐστὶν εὐδαιμόνιος ὁ ἀνθρώπος· ἡ μὲν γὰρ εὐδαιμονία περὶ τὴν πράξιν ἐστίν, ἣ δὲ σοφία οὐδεμιᾶς αἰτίας γενέσεως οὐ γὰρ τέλος ἔχει τὸ πρακτὸν ἀγαθόν.

***** Ἡ δὲ φρόνησις ἐστὶ μὲν αἰτία πράξεως, καὶ πρὸς τὸ πρακτὸν ἀγαθόν, ἀναγκαῖα δὲ πρὸς τὴν κτήσιν τῆς ἀρετῆς οὐ πανοῦ δόκει· τοῖς μὲν γὰρ σπουδαίοις ἀπὸ

tum, seu prudentia etiam, intelligentia et sententia videntur esse naturalia : a naturali enim mentis cognitione hæc omnia proficiscuntur, et in iisdem rebus cum mente versantur, in singularibus videlicet. Sapientia vero non item : nemo videlicet natura sapiens est, quia ad sapientiam sibi parandam certa docendi ratione ac disciplina eget, ac prudentiam, sententiam, mentem et intelligentiam ætatibus congruere putamus : dicimus enim hæc aut illam ætatem mentem habere et sententiam et prudentiam, quasi natura earum rerum causa sit : sapientiam vero nunquam huic aut illi ætati ascribimus : nam et juvenis et adolescens potest esse sapiens, non senex tantum, quæ et prudentiæ cæterarumque rerum ratio est.

Quippe seniorum est experientia, sine qua prudens nemo esse potest, nemo etiam intellectum aut intelligentiam habere aut sententiam.

Mentem autem dico agendi vi præditam ; nempe mens, ut diximus, et contemplativa est et activa, principiumque et finis : ac principium quidem, quatenus primorum principiorum est cognitio, et contemplativa appellatur : nimirum demonstrationis principium est : finis vero, quatenus singularium est cognitio, et in sensu consistit, atque activa dicitur : de his quippe sunt demonstrationes, suntque hæc ad demonstrandum facilia, et ad hæc postremo qui demonstravit ab universalibus descendit.

Hic autem intellectus quum experientia duce nobis contingat, in senioribus invenitur : ideoque usu peritorum et seniorum aut prudentium virorum sententiis et opinionibus nulla demonstratione probatis non minor fides quam eorum demonstrationibus adjungenda est : quia enim experientia magistra aliquem quasi oculum sibi compararunt, ipsa actionum principia, hoc est, illa quæ sub actionem cadunt, singula vident : quorum beneficio res tum sibi tum aliis hominibus utiles et animadvertunt et suadent.

Cap. XIII.

De prudentia et sapientia, quam utilitatem præbeant : item ultra sit melior.

Quid sit igitur prudentia et sapientia, et in quibus utraque versetur, et utramque non esse ejusdem animi partis, dictum est.

Sed quærat aliquis de iis, quam utilitatem afferant, et quid hominibus prosint.

Sapientia enim nihil eorum contemplatur, quibus homo beatus esse potest : in actione quippe cernitur beatitudo, sapientia autem nullius generationis causa est : neque enim finem habet bonum quod sub actionem cadit.

Prudentia autem causa quidem actionis est, et ad id quod sub actionem cadit bonum deducit : sed ad virtutis possessionem non admodum videtur necessarius. Viris

* Διὸ καὶ ἀρχὴ κτλ. — ** Ὅστε δεῖ προσέχειν τῶν ἐμπειρῶν κτλ. — *** Τί μὲν οὖν ἐστὶν ἡ σοφία κτλ. — **** Cap. 12. Διαπορήσετε κτλ. — ***** Ἡ μὲν γὰρ σοφία κτλ. — ***** Ἡ δὲ φρόνησις κτλ.

τοῦ ἔθους τὰς ἀρχὰς περιγενομένης, βεβαίαι εἶναι συμβαίνει· ἔξεις γὰρ εἰσι καὶ οὐδὲν μᾶλλον ἀπὸ τοῦ εἰδέναι τὰ καλὰ καὶ δίκαια πρακτικοὶ αὐτῶν γίνονται· ὡςπερ οὐδὲ ὑγιεῖνοι ἢ εὐεκτικοὶ γινόμεθα, ἀπὸ τοῦ καλῶς εἰδέναι τὰ ὑγιεινὰ καὶ εὐεκτικά, ἀλλὰ τῷ ἔχειν ἔξιν ὑγείας καὶ εὐεξίας· οὐ γὰρ ὁ πύκτης πυκτικώτερος γίνεται διὰ τὸ εἰδέναι τί ἐστὶ τὸ εὖ καὶ καλῶς πυκτεῖν· οὐ γὰρ τῷ εἰδέναι, ἀλλὰ τῷ ἔξιν ἔχειν πυκτικῆς πυκτεῖν· ὁμοίως δὲ καὶ ὁ παλαιστής καὶ ὁ ὀρμηκός· καὶ γὰρ τοὶ καὶ ὁ γυμνικός διὰ τὴν ἔξιν γυμνικός ἐστίν, οὐ διὰ τὸ εἰδέναι τὰ εὐεκτικά καὶ γυμνικά· λέγω δὲ εὐεκτικά καὶ γυμνικά ἢ ὑγιεινά, οὐ τὰ ποιητικά εὐεξίας ἢ ὑγείας, ἀλλ' ἃ ποιεῖ ὁ υγιαίνων, ἢ ὁ εὐεκτῶν, ἀπὸ τοῦ ἔξιν ὑγείας ἢ εὐεξίας ἔχειν· ὡςπερ τοίνυν ἐπὶ τῶν εἰρημένων ἔξιν οἱ ἔχοντες οὐκ ἂν ἀμείνους γένοιτο διὰ τὸ εἰδέναι, οὕτως οὐδὲ ὁ σπουδαῖος καλλίων περι τὴν ἀρετὴν γένοιτο διὰ τὴν φρόνησιν· εἰ δὲ τοῖς σπουδαῖοις οὐδὲν πρὸς τὴν ἀρετὴν ἢ φρόνησιν συντελεῖ, λείπεται δὴ τοὺς μὴ ὄντας σπουδαίους τὴν φρόνησιν καλλίους ποιεῖν· καὶ τούτους δὲ οὐ σφόδρα ἀναγκαῖον φρονίμους εἶναι πρὸς τὸ γενέσθαι σπουδαίους· δυνατὸν γὰρ καὶ παρ' ἄλλων μαθόντας τὸν περι ἀρετῆς λόγον καὶ πεισθέντας αὐτοῖς σπουδαίους γενέσθαι· ὡςπερ βουλόμενοι υγιαίνειν, οὐκ αὐτοὶ μανθάνομεν ἱατρικὴν, ἀλλὰ τοὺς ἱατροὺς ἐρωτῶμεν, καὶ οὐδὲν κωλύει υγιαίνειν· ταῦτα μὲν οὖν ἀπορήσειεν ἂν τις περι τῆς φρονήσεως καὶ τῆς σοφίας, εἰς τί συντελοῦσι τοῖς ἀνθρώποις καὶ πρὸς τί εἰσι χρήσιμοι.

* Ἐτι δὲ καὶ ἐκεῖνο δεῖ ζητεῖν περὶ τῆς πρὸς ἀλλήλους αὐτῶν σχέσεως, ποτέρα βελτίων. Δοκεῖ μὲν γὰρ ἢ σοφία βελτίων τῆς φρονήσεως, καθ' ὅσον^b τῶν ἀναγκαίων ἐστὶ γινώσις· δοκεῖ δὲ ἢ φρόνησις βελτίων τῆς σοφίας, καθ' ὅσον^c ἀρχὴ ἐστὶ πράξεως, καὶ διὰ τοῦτο κυριωτέρα τῆς σοφίας, ἥτις μόνον θεωρητικὴ ἐστίν· ἢ γὰρ πρακτικὴ ἔξιν ἀρχὴ καὶ ἐπιτάττει περὶ ἕκαστον.

** Ταῦτα μὲν οὖν ἠπόρηται περὶ σοφίας καὶ φρονήσεως· ῥητέον δὲ πρὸς ταῦτα, καὶ πρῶτον περὶ τοῦ πρώτου· πρῶτον μὲν οὖν εἰ καὶ πρὸς μηδὲν ἦσαν χρήσιμοι αἱ τοιαῦται ἀρεταί, ἀλλὰ δι' ἑαυτὰς ἀναγκαῖον ἀρετὰς αὐτὰς εἶναι· ἀρεταὶ γὰρ εἰσιν ἕκατέρω ἕκατέρου τοῦ διανοητικοῦ, καθὼς εἴρηται· πᾶσα δὲ ἀρετὴ ἀρετὸν τί ἐστίν.^d

*** Ἐπειτα καὶ χρήσιμοι εἰσι πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν, οὐχ ὡςπερ ἱατρικὴ πρὸς ὑγίειαν· ἀλλ' ὡςπερ ἢ ὑγίεια πρὸς ὑγίειαν ἔχει, οὕτω σοφία καὶ φρόνησις πρὸς εὐδαιμονίαν· χρήσιμοι εἰσιν· ἢ μὲν γὰρ καθόλου εὐδαιμονία ἢ παντελής ἐστίν ἀρετὴ, σοφία δὲ καὶ φρόνησις μέρος εἰσὶ τῆς ὅλης ἀρετῆς· ὥστε μέρος εἰσὶ τῆς ἀνθρωπίνης εὐδαιμονίας· σοφία καὶ φρόνησις, καὶ τὸ ταύτας ἔχειν μετὰ τῶν ἄλλων ἀρετῶν εὐδαιμονεῖν ἐστὶ τὴν ὅλην εὐδαιμονίαν.

enim bonis quum ex consuetudine illa contingant principia, firma quoque esse constat : nempe habitus sunt : nihilo autem ad agenda ea quæ honesta et justa sunt aptiores eorum cognitione efficiuntur : quemadmodum nec convalescimus aut firmum corpus nanciscimur, propterea quod res nobis salubres et ad corporis firmitatem pertinentes probe norimus, sed quia habitum firmæ valetudinis et salubris corporis habemus : neque enim pugil pugilatu aptior fit, si sciat quid sit bene recteque certare pugnis : nimirum non quatenus hoc scit, sed quatenus habitum pugilationis habet, pugnis certat : eademque et luctatoris et cursoris est ratio : nam et gymnicus non ob rerum ad corporis firmitatem et ad gymnasia pertinentium cognitionem, sed propter habitum gymnicus est : dico autem res ad corporis firmitatem et gymnasticam artem pertinentes aut nobis salubres non boni habitus aut sanitatis effectrices, sed illa omnia quæ homo sanus aut firmo corpore præditus facit, quia habitum sanitatis aut firmi corporis habet : sicut ergo in iis quos diximus habitibus, qui eos consecuti sunt haudquaquam meliores ipsa scientia efficiuntur, ita nec vir bonus ad virtutem melior efficietur prudentia : quodsi viris bonis nihil ad virtutem prudentia prodest, restat ut qui viri boni non sunt, eos meliores prudentia efficiat : atqui ne hos quidem admodum necesse est prudentes esse, ut viri boni efficiantur : possunt quippe ab aliis discere ea quæ de virtute traduntur, iisque obtemperare, atque ita viri boni fieri : non secus ac si bene valere cupientes, non ipsi medicinam addiscimus, sed medicos consulimus, neque quidquam obstat, quin convalescamus : hæc igitur sunt, quæ de prudentia et sapientia disseri queant allata dubitatione, quid hominibus prosint et quam utilitatem afferant.

Sed et illud de utriusque ad alteram relatione quæri oportet, ultra sit præstantior. Videtur enim sapientia prudentiæ præstare, quatenus necessariorum est cognitio : rursus prudentia videtur sapientiæ præstare, quatenus actionis est principium, ideoque plus posse quam sapientia, quæ in sola rerum contemplatione posita est ; activus quippe habitus in singularibus dominatur et regnat.

Hæc igitur de sapientia et prudentia allata dubitatione disputata sunt : ad quæ respondendum est, et primum quidem de primo : primum ergo, etiamsi ad nihil aliud hæc virtutes conferrent, tamen per se necessario expetendæ forent : quia virtutes sunt, estque utraque utriusque quæ menti tribuitur partis cogitatione valentis, ut diximus : omnis autem virtus expetenda est.

Deinde etiam ad vitam beatam conferunt, non ut medicina ad sanitatem : sed ut sanitas ad sanitatem se habet, ita sapientia et prudentia ad beatitudinem conducit : nam beatitudo universalis perfecta virtus est, sapientia autem et prudentia virtutis totius partes sunt : quamobrem pars etiam felicitatis humanæ sapientia et prudentia est, et qui iis cum reliquarum virtutum comitatu præditus est, is perpetua felicitate uti perhibetur.

* Πρὸς δὲ τούτοις ἄποπον κτλ. — ** Περὶ δὲ τούτων λεχτέον κτλ. — *** Ἐπειτα καὶ ποιοῦσι κτλ.

* Ἐτι δὲ καὶ πρὸς πᾶσαν πρᾶξιν σπουδαίαν ἢ φρόνησις γρήσιμος ἐστὶ, καὶ δι' αὐτῆς πᾶν τοιοῦτον ἔργον ἀποτελεῖται· ἢ μὲν γὰρ ἠθικὴ ἀρετὴ τὴν θέλῃσιν εἰς τὸ ἀγαθὸν ἀπευθύνει τέλος, καὶ ὀρθὸν ποιεῖ τὸν σκοπὸν· ἢ δὲ φρόνησις τὰ πρὸς τὸ τέλος φέροντα τὰ ἀγαθὸν ζητεῖ· καὶ βουλεύεται δι' ὧν κάλλιστα, καὶ βῆστα, καὶ ὡς δεῖ, τοῦ τέλους ἐνὶ τυχεῖν. Τοῦ δὲ τετάρτου μορίου τῆς ψυχῆς, ὃ ἐστὶ τὸ θρεπτικόν, οὐκ ἐστὶν ἀρετὴ τοιαύτη, περὶ ἧς ἡμῖν ὁ λόγος, ἥτις ἀρχὴν ἔχει τὸ ὀρεκτικόν, λέγει δὴ τὴν ἠθικὴν· οὐ γὰρ ἐστὶ τὸ θρεπτικόν κύριον πράξεως· οὐδεμίαις δὲ οὐκ ἐστὶν ἀρχὴ πράξεως, οὐ δύναται ἀρετὴν ἔχειν τοιαύτην. Δύναται δὲ λέγεσθαι ἀρετὴ τοῦ θρεπτικοῦ τὸ εὐτραπέδες, καὶ ὅσα ἄλλα ἐπονται, ὅταν καλῶς ἔχη τὸ θρεπτικόν, οἷον κάλλος ἢ μέγεθος, ὅπερ ἀρετὴ οὐκ ἐστὶ κυρίως· οὐ γὰρ ἀπὸ προαιρέσεως γίνεται, οὐδὲ αἰρετὴ ἐστὶν· ἀλλὰ κατὰ μεταφορὰν λέγεται. Καὶ ταῦτα μὲν μεταξὺ εἴρηται· βῆστεον δὲ ἐστὶ πρὸς τὸ προκείμενον· ὅτι μὲν οὖν εἰ καὶ πρὸς μηδὲν ἄλλο συντελεῖν ἠδύνατο ἢ σοφία καὶ ἢ φρόνησις, διὰ γε ἑαυτάς· ἔδει πολλοῦ τινος ἀξίας εἶναι δοκεῖν, δέδεικται.

** Δειξόμεν δὲ ἐτι σαφέστερον, ὅτι ἡ φρόνησις συντελεῖ πρὸς τὸ σπουδαιότερον γενέσθαι, καὶ πρακτικωτέρους τῶν καλῶν καὶ δικαίων· μικρὸν δὲ ἄνωθεν ἀναληπτέον τὸν λόγον, ἀρξάμενος ἐκεῖθεν. Ὡς περὶ γὰρ λέγομεν δυνατόν εἶναι πράττοντάς τινας τὰ δίκαια οὕτω δίκαιους εἶναι, καὶ τὰ σώφρονα καὶ μὴ σώφρονας εἶναι, οἷοί εἰσιν οἱ τὰ προσταττόμενα ὑπὸ τοῦ νόμου ποιῶντες διὰ φόβον καὶ ἀκουσίως, ἢ οἱ δι' ἄγνοιαν δίκαιόν τι πεποιηκότες· ὥς περ εἰ τις λάθοι τὸν ἀδικοῦντα κολάσας ἀντὶ τοῦ ἡδίκημένου· ἢ δι' ἄλλο τι, ἢ γρήματα, ἢ ἡδονὴν τὸ δίκαιον ποιῶντες, καὶ μὴ δι' ἑαυτὸ· ὥς περ τοῖνον τοὺς τοιούτους οὐ λέγομεν δίκαιους, καίτοι πράττοντας τὰ δίκαια, οὕτως, ὡς ἔοικεν, ἐπὶ πάσης ἀρετῆς ἔχει· καὶ ὁ ποιῶν τὸ ἀγαθὸν καὶ τὴν ἀρετὴν, καὶ δι' ἑαυτήν, καὶ τοῦ ἀγαθοῦ ἕνεκα, καὶ αὐτὸς προαιρούμενος καὶ οὐκ ἀκουσίως, οὕτως ἐστὶν ἀληθῶς ὁ σπουδαῖος· ὁ γὰρ βιαζόμενος ὑπ' ἑτέρου πρὸς τὸ ποιῆσαι τὸ ἀγαθὸν τοῦ ἀγαθοῦ μὲν ἕνεκα ποιεῖ ὅπερ ποιεῖ, εἴπερ ὁ καταναγκάζων αὐτὸν τοῦ ἀγαθοῦ ἕνεκα καταναγκάζει· σπουδαῖος δὲ οὐκ ἐστὶν, οὐδὲ ἀγαθός, ὅτι μὴ προαιρούμενος καὶ ἀκουσίως πράττει τὸ ἀγαθόν· ἢ μὲν οὖν ἕξις τῆς ἀρετῆς ρυθμίζουσα τὸ ὀρεκτικόν τῆς ψυχῆς, τὸ θυμικόν καὶ ἐπιθυμητικόν, ὀρθὴν ποιεῖ τὴν προαίρεσιν· ἐπιθυμεῖ γὰρ καὶ προαίρεται τὸ ἀγαθὸν ἀπὸ τῆς ἀγαθῆς ἕξεως· οὐ δεῖ δὲ μέχρι τοῦτου τὸν σπουδαῖον ἵστασθαι τοῦ ἕξις ἔχειν ἀρετῆς, ἀλλὰ καὶ πράττειν ἐξ ὧν ἐστὶ βεβαία ἢ ἕξις ἐν τῇ ψυχῇ, τὰς πράξεις τὰς σπουδαίας δηλονότι. Τοῖνον τὰς τοιαύτας πράξεις εἰδέναι οὐ δυνατόν λαθεῖν ἀπὸ τῆς ἕξεως τῆς ἀρετῆς· αὐτὴ γὰρ μόνη ἐμποιεῖ τῇ ψυχῇ τὴν

Præterea ad omnem actionem honestam conducit prudentia, et per eam quodlibet tale opus perficitur: virtus quippe moralis voluntatem ad bonum finem dirigit et quod expetimus rectum efficit: prudentia vero eo quæ ad rectum finem ducunt querit: quin etiam deliberat, quibus rationibus optime facillimeque, et ut oportet, propositum assequi possit. Quarta vero animi partis, quæ alendi vim habet, nulla est ejusmodi virtus, de qua hic agitur, cujus principium sit appetendi facultas, intelligo videlicet moralem: neque enim pars illa alitrix actionis alicujus potestatem proprie habet: id vero quod actionis non est principium, tali prædium virtute esse nequit. Virtus autem dici potest tum partis alitricis bonum alimentum, tum quæcunque alia sequuntur, quum bene se habet pars alitrix, verbi causa, corporis pulchritudo aut magnitudo, quæ proprie non est virtus: non enim consulto fit, neque expetenda est, sed per translationem ita vocatur. Et hæc quidem reliquis interposui: sed et aliud præterea ad rem quæ tractatur adjici oportet; nimirum etiamsi ad nihil aliud sapientia et prudentia prodesse posset, per se tamen eas magni æstimandas videri, jam ostendimus.

Jam vero manifestius etiam ostendemus, prudentiam efficere, ut meliores fiant homines aptioresque ad actiones honestas et justas suscipiendas: quod ut faciamus, paullo altius nobis repetendum erit sermo, atque inde ducendum exordium. Quemadmodum enim dicimus fieri posse, ut nonnulli qui res justas agunt nondum sint justus et qui temperate agunt, nondum sint temperantes, quales sunt illi qui quæ legibus constituta et præscripta sunt metu commoti faciunt et inviti, aut qui per ignorantiam rem justam faciunt: ut quis invidiosus eum qui injuriam intulit, punit pro eo qui accepit: aut qui propter aliud aliquid, sive pecuniam sive voluptatem, non autem per se id quod justum est faciunt: sicut ergo hos non appellamus justos, licet ea quæ justa sunt agant, ita in omni virtute, ut videtur, se res habet: et qui quod bonum est agit virtutemque exercet, idque et per se et boni ipsius causa, simul etiam sua voluntate, non invite, is est vir vere honestus: qui enim cogitur ab alio, ut faciat bonum, boni quidem causa facit quod facit, siquidem qui cogit eum, boni causa eum cogit: at neque honestus est neque bonus, nisi consulto et sponte facit bonum: quapropter habitus virtutis dum format animi partem appetendi facultate præditam, id est, iracundiam et libidinem, rectum consilium efficit: cupit quippe et consecratur bonum boni habitus beneficio: nec tamen in solo virtutis habitu acquiescere debet vir honestus, sed illa etiam suscipere, quibus confirmari stabiliri que in animo iste queat habitus, actiones videlicet honestas. Talium ergo actionum scientiam virtutis habitu consequi non possumus: siquidem hæc solum animo boni appetitum inge-

* Ἐτι τὸ ἔργον ἀποτελεῖται κτλ. — ** Περὶ δὲ τοῦ μηδὲν εἶναι πρακτικωτέρους κτλ.

ἄρεσιν τοῦ ἀγαθοῦ· τὸ δὲ εἰδέναι ἂ δειῖ πράττειν τὸν σπουδαῖον, ἄλλης ἐστὶ δυνάμεως.

* Λεκτέον δὲ περὶ ταύτης τῆς δυνάμεως σαφέστερον. Ἔστι δὲ τις δύναμις, ἣν καλοῦσι δεινότητα· αὕτη δὲ ἐστὶ τοιαύτη, ὥστε τὰ πρὸς τὸν ὑποθεθέντα σκοπὸν συντείνοντα δύνασθαι ταῦτα πράττειν, καὶ τυγχάνει αὐτῶν· ἂν μὲν οὖν ὁ σκοπὸς ᾗ καλός, ἐπαινετὴ ἐστίν, ἂν δὲ φαῦλος, πανουργία· διὸ καὶ τοὺς φρονίμους δεινοὺς καὶ πανούργους φαιμέν εἶναι· ἐστὶ δὲ ἡ φρόνησις οὐχ αὕτη ἡ δύναμις, ἡ δεινότης, ἀλλ' οὐκ ἄνευ τῆς δυνάμεως ταύτης· ταύτης γὰρ τῆς δυνάμεως ἀρετὴ ἐστὶν ἡ φρόνησις. Οὐτε τοίνυν ἄνευ φρονήσεως τελειωθείη ἂν ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ, τὴν τε φρόνησιν ἀδύνατον ἐπιγενέσθαι τῆ πρακτικῶ νῶ ἄνευ τῆς ἄλλης ἠθικῆς ἀρετῆς· οἱ γὰρ συλλογισμοὶ τῶν πρακτῶν, οὓς δηλονότι συλλογίζομενοι πράττομεν, ἀρχὰς ἔχουσι τὰ τέλη τῶν πράξεων· ἀπὸ γὰρ τῶν τελῶν συλλογίζομεθα, εἰ ἀγαθαί εἰσιν αἱ πράξεις ἡ πονηραί· τὰς δὲ τοιαύτας ἀρχὰς, τὰ τέλη δηλονότι, οὐ γινώσκομεν ἄνευ τῆς ἐξεως τῆς ἠθικῆς ἀρετῆς· πονηρὸν γὰρ τιθέμεθα τέλος ὑπὸ πονηρᾶς ἐξεως, καὶ πρὸς τοῦτο τὰς πράξεις τάττομεν, ὡσπερ εἰς ἀγαθόν· καὶ συμβαίνει τὴν γνώσιν τῶν τοιούτων πρακτῶν μὴ εἶναι φρόνησιν, ἡ γὰρ φρόνησις περὶ τὰ ἀγαθὰ τοῦ ἀνθρώπου· ὥστε ἀνάγκη τὸν φρονίμον τὸ ἀγαθὸν τίθεσθαι τέλος· καὶ διὰ τοῦτο οὐ δύνατον τὴν φρόνησιν συστήναι ἄνευ τῆς ἄλλης ἠθικῆς ἀρετῆς· καὶ ἀδύνατον φρονίμον εἶναι μὴ ὄντα ἀγαθόν· οὕτω μὲν οὖν φαίνεται τὴν φρόνησιν μὴ εἶναι ἄνευ τῆς ἄλλης ἠθικῆς ἀρετῆς.

** Φανερόν δὲ μὴδὲ τὴν ἀρετὴν εἶναι ἄνευ φρονήσεως· καὶ γὰρ ὡς ἔχει ἡ φρόνησις πρὸς τὴν δεινότητα, οὐ ταῦτόν μὲν, ὅμοιον δέ· καὶ γὰρ ἡ μὲν δεινότης φυσικὴ ἐστὶν ἐπιτηδεϊότης τῆς ψυχῆς, ἡ δὲ φρόνησις ἀρετὴ ἐστὶ τῆς τοιαύτης ἐπιτηδεϊότητος· οὕτω καὶ ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ πρὸς τὴν φυσικὴν ἀρετὴν ἔχει.

*** Πᾶσι γὰρ δοκεῖ τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν ἐκάστη φυσικὴ πως εἶναι· καὶ γὰρ δίκαιοι, καὶ σωφρονικοί, καὶ ἀνδρείοι, καὶ τάλλα ἔχομεν εὐθὺς ἐκ γενετῆς.

**** Ἄλλ' ὅμως ζητοῦμεν ἕτερόν τι νομίζοντες οὐ ταῦτα εἶναι τὰς κυρίως ἀρετάς.

***** Ἀῦται γὰρ καὶ παισὶ καὶ θηρίοις ὑπάρχουσαι, βλαβεραὶ γίνονται ἐνίοτε, διὰ τὸ ἄνευ νοῦ προσεῖναι· καὶ καθάπερ σώματι ἰσχυρῶ κινουμένῳ συμβαίνει σφάλλεσθαι ἰσχυρῶς, ὅταν ἄνευ ὄψεως κινῆται, οὕτω καὶ τὰς τοιαύτας ἐξείς ἄνευ νοῦ πονηρὰς εἶναι συμβαίνει, μετὰ δὲ νοῦ ἀγαθὰς· αἱ καὶ ἀρεταὶ κυρίως καλοῦνται. Καὶ αἱ αὐταὶ ἐξείς νοῦ μὲν ἄνευ οὐκ εἰσὶν ἀρεταὶ κυρίως, μετὰ δὲ νοῦ κυρίως ἀρεταὶ γίνονται· ὥστε καθάπερ ἐπὶ τοῦ δοξαστικοῦ δύο εἰσὶν εἶδη, δεινότης καὶ φρόνησις, οὕτως ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ δύο ἐστὶ, τὸ μὲν ἀρετὴ φυσικὴ, τὸ δὲ ἡ κυρίως.

nerat : illa autem scientia rerum viro honesto agendarum alterius facultatis est.

De qua quidem facultate jam planius dicendum nobis erit. Est igitur facultas quædam quam sollertiam vocant : hæc autem ejusmodi est, ut ea quæ ad finem propositum spectant agere et consequi queat : quodsi finis honestus est, illa quoque laudabilis, sin malus ac turpis, versutia nominatur : ideoque prudentes tum sollertes esse tum versutos asfirmamus : est autem prudentia non ipsa facultas illa, quam sollertiam diximus, sed non sine hac facultate est : hujus quippe facultatis virtus prudentia est. Quare nec sine prudentia virtus moralis perficiatur, neque prudentia ad mentem agendi vi præditam sine reliqua virtute morali accedere possit : ratiocinationes quippe eorum quæ sub actionem cadunt, quas nimirum ratiocinando agimus, principia habent actionum fines : e finibus enim ratiocinamur, utrum bona sint facinora an mala : principia vero ejusmodi, hoc est, ipsos fines sine moralis virtutis habitu non cognoscimus : quippe propter malum habitum malum quoque finem nobis proponimus, atque ad istum tanquam ad bonum actiones nostras referimus : quo fit, ut ejusmodi rerum sub actionem cadentium cognitio non sit prudentia, nempe in hominis bonis versatur prudentia : itaque necesse est bonum sibi finem proponat vir prudens : ideoque prudentia sine reliqua morali virtute constare nequit : neque quisquam prudens esse potest, qui non sit bonus : atque ita quidem apparet, sine reliqua morali virtute non posse esse prudentiam.

Sed et illud manifestum est, ne virtutem quidem prudentiam carere : etenim quemadmodum prudentia ad sollertiam se habet, ita ut non eadem res sit cum ea, sed similis potius : quippe sollertia naturalis animi dexteritas habetur, ejusmodi autem dexteritatis virtus est prudentia : sic et virtus moralis ad naturalem se habet.

Omnibus enim singulæ virtutes morales videntur quodammodo naturales esse : namque ad justitiam, temperantiam, fortitudinem cæterasque virtutes apli sumus, quum primum nascimur.

Sed tamen aliud quiddam requirimus, rati non has esse illas, quæ proprie dicantur virtutes.

Hi enim habitus qui in pueris et bestiis animadvertuntur, nonnunquam detrimentum afferunt, quia sine intellectu illis insunt : et ut valido corpori accidit, quoties movetur, ut pedes vehementer offendant, quum sine videndi sensu movetur, ita etiam tales habitus sine intellectu malos esse constat, cum intellectu vero bonos : unde et proprie virtutes vocantur. Itaque iidem habitus sine intellectu proprie virtutes non sunt, cum intellectu autem proprie virtutes fiunt : quomobrem sicut in ea animi parte, quæ ad opinandum valet, duæ sunt species, sollertia ac prudentia, ita in morali duæ sunt, altera virtus naturalis, altera quæ proprie dicitur virtus.

* Λεκτέον δ' ἐπιστήσασσι σαφέστερον κτλ. — ** Cap. 13. Σχεπτέον δὲ πάλιν κτλ. — *** Πᾶσι γὰρ δοκεῖ κτλ. — **** Ἄλλ' ὅμως κτλ. — ***** Καὶ γὰρ παισὶ καὶ θηρίοις κτλ.

* Καὶ τούτων ἡ κυρίως^ε οὐ γίνεται ἄνευ φρονήσεως.

** Διόπερ φασὶ πάσας τὰς ἀρετὰς φρονήσεις εἶναι.

*** Καὶ Σωκράτης τούτῳ τῷ λόγῳ στοιχῶν, πῆ μὲν ὀρθῶς εἶχε^δ πῆ δὲ ἡμάρτανεν^ι· οἷοι μὲν γὰρ φρονήσεις ὄψετο εἶναι τὰς ἀρετὰς ἀπάσας, ἡμάρτανεν· ὅτι δὲ οὐκ ἄνευ φρονήσεως, καλῶς ἔλεγε.

**** Σημεῖον δέ^ε· καὶ γὰρ νῦν πάντες, ὅταν δρίζωνται τὴν ἀρετὴν, εἰπόντες αὐτὴν εἶξιν, καὶ περὶ τίνα καταγίνεται, προσπιθέασιν καὶ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον· ὀρθὸς δὲ λόγος ὁ κατὰ τὴν φρόνησιν· φαίνεται ἄρα μὴ δύνασθαι εἶναι ἀρετὴν ἄνευ φρονήσεως.

***** Ἐτι δέ, οὐ μόνον κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον εἶξιν ἡ ἀρετὴ λέγεται, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν ὀρθοῦ λόγου· ὁ δὲ περὶ τῶν τοιούτων ὀρθὸς λόγος, ἡ φρόνησις ἐστίν.

***** Ὅ μὲν γὰρ Σωκράτης λόγους τὰς ἀρετὰς ὄψετο εἶναι, πάσας γὰρ ἐπιστήμας ἔλεγεν εἶναι· ἡμεῖς δὲ εἶξιν μετὰ λόγου· τὸ γὰρ κατὰ λόγον διαφέρει τοῦ μετὰ λόγου· κατὰ λόγον γὰρ τις ποιεῖ τι, καὶ ἐτέρου κινουόντος, καὶ τὸ τέλος σκοποῦντος, ὡσπερ ἡ φύσις κατὰ λόγον ποιεῖ μετὰ λόγου δέ, ὅταν αὐτὸς εἰδὸς πράττει, καὶ τὸ τέλος σκοποῦν κατὰ λόγον ποιῇ· διὰ τοῦτο δεῖ προσκεῖσθαι τῷ κατὰ λόγον τὸ μετὰ λόγου· λόγος δὲ ἐστίν ἡ φρόνησις καλῶς εἰρηται.

***** Δῆλον τοίνυν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι οὐχ οἷον τε ἀγαθὴν εἶναι κυρίως τὴν εἶξιν ἄνευ φρονήσεως, οὐδὲ φρόνησιν ἄνευ ἀρετῆς.

***** Ἐντεῦθεν δὲ λύοιτ^ε ἂν καὶ εἴ τις ἐκ τοῦ ἐναντίου λόγος εἰσάχοιτο· δοκεῖ γὰρ δυνατόν εἶναι χωρίζεσθαι τὴν φρόνησιν τῆς ἠθικῆς ἀρετῆς· οὐ γὰρ ὁ αὐτὸς οὕτως εὐφροῦς ἔχει πρὸς ἀπάσας, ὡστε πάσας τὰς ἠθικὰς ἀρετὰς καὶ τὴν φρόνησιν ἑαυτὸς λαβεῖν δυναθῆναι· ὡστε τὴν μὲν λήψεται, τὴν δὲ οὐπω εἰληφῶς ἔσται· δοκεῖ ἄρα χωρίζεσθαι τὰς ἀρετὰς.

***** Τοῦτο τοίνυν κατὰ μὲν τὰς φυσικὰς ἀρετὰς ἐνδέχεται, κατὰ δὲ τὰς ἠθικὰς, καθ' ἃς ἀπλῶς ἀγαθὸς ὁ ἄνθρωπος λέγεται, οὐκ ἐνδέχεται.

***** Ἄμα γὰρ τῇ φρονήσει μιᾷ οὔση πᾶσαι ὑπάρξουσιν.

***** Ἡ τοίνυν φρόνησις ἐστὶ μὲν καὶ πρακτικὴ, καὶ χρησιμὸς ἐστὶ πρὸς τὰς πράξεις ἀπάσας τῶν ἄλλων ἀρετῶν. Ἐστὶ δὲ καὶ καθ' ἑαυτὴν ζητητέα, διὰ τὸ ἀρετὴ εἶναι τοῦ βελτίστου μορίου τῆς ψυχῆς, τοῦ λογικοῦ δηλονότι, καὶ τούτου μόνου χάριν χρεῖα ἂν ᾖν αὐτῆς. Οὐ γὰρ ἂν τις ἀπλῶς γένοιτο ἀγαθὸς κατὰ τὸ βελτίστον ἑαυτοῦ μέρος φαύλως ἔχων· νῦν δὲ οὐκ ἔστι οὐδεμίαν ἀρετὴν ἄνευ τῆς φρονήσεως συστήναι· οὐ γὰρ ἐστὶν ὀρθὴν εἶναι τὴν προαίρεσιν ἄνευ φρονήσεως, ὡσπερ οὐδὲ ἄνευ ἀρετῆς, καθὼς εἰρηται· ἡ μὲν γὰρ ἀρετὴ πρὸς τὸ τέλος κινεῖ τὸ ἀγαθόν, καὶ τούτου ἐπι-

Earum autem hæc, quæ proprie dicitur virtus, sine prudentia constare non potest.

Quapropter omnes virtutes prudentias esse ajunt.

Et qui hanc rationem erratus est Socrates, partim recte sentiebat, partim errabat : nam quod virtutes omnes prudentias esse putabat, in hoc errabat : quod autem eas prudentia non vacare arbitrabatur, recte dicebat.

Id vero hoc argumento confirmatur, quod nunc omnes, quum virtutem definiunt, postquam eam habitum esse dixerunt, et in quibus versetur docuerunt, addunt etiam rectæ rationi consentaneum : recta autem ratio est ea quæ prudentiæ congruit : apparet igitur, non posse virtutem prudentia carere.

Insuper non solum habitus rectæ rationi consentaneus, sed etiam cum recta ratione conjunctus dicitur virtus : recta vero talibus in rebus ratio prudentia est.

Socrates enim rationes virtutes esse existimabat, quia omnes disciplinas esse præ se ferebat : nos autem habitus cum ratione conjunctos : nempe quod rationi congruit, discrepat ab eo quod cum ratione conjunctum est : etenim rationi convenienter facere quispiam aliquid dicitur, etiam alio impellente finemque considerante, ut natura rationi convenienter agit : cum ratione autem, quando facti auctor sciens agit, finemque considerans rationi convenienter facit : quapropter id quod cum ratione conjunctum est adjungi oportet ei quod rationi congruit : ratio autem, sicut diximus, prudentia est.

Ex his ergo quæ dicta sunt apparet, neque bonum habitum proprie sine prudentia, neque prudentiam sine virtute esse posse.

Hinc etiam diluetur, si quod e contrario allatum fuerit argumentum : etenim a morali virtute videtur distingui posse prudentia : non enim idem ad omnes virtutes ita aptus natura est, ut cum cunctas simul morales virtutes, tum etiam prudentiam consequi possit : quamobrem aliam consequetur, aliam vero nondum adeptus erit : videntur ergo separari posse virtutes. Hoc igitur in naturalibus quidem virtutibus evenire potest, in moralibus vero, ex quibus simpliciter homo bonus nominatur, evenire nequit.

Simul enim cum prudentia licet una tantum sit, cætere omnes aderunt.

Prudentia igitur tum ad agendum apta, tum ad omnes reliquarum virtutum actiones utilis est. Quin etiam per se expetenda est, quia præstantissimæ animi partis virtus habetur, rationalis videlicet, atque hanc vel solam ob causam ea opus esset. Nemo enim simpliciter bonus erit, qui ex præstantissima sui parte labore : nunc vero ne una quidem virtus sine prudentia constare potest : neque enim sine prudentia rectum poterit esse consilium, sicut nec sine virtute, ut dictum est : quippe virtus ad bonum finem inapellit, et ad hunc petendum

* Καὶ τούτων κτλ. — ** Διόπερ φασὶ κτλ. — *** Καὶ Σωκράτης κτλ. — **** Σημεῖον δὲ κτλ. — ***** Δεῖ δὲ μικρὸν κτλ. — Σωκράτης μὲν κτλ. — ***** Δῆλον τοίνυν ἐκ τῶν κτλ. — ***** Ἀλλὰ καὶ ὁ λόγος ταυτὴ κτλ. — ***** Τοῦτο γὰρ κατὰ μὲν κτλ. — ***** Ἄμα γὰρ κτλ. — ***** Δῆλον δέ, κἂν εἰ μὴ κτλ.

σθαί παρασκευάζει· ἡ δὲ φρόνησις τὰ πρὸς τὸ τέλος ποιεῖ πράττειν.

* Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ κυρία γέ ἐστι τῆς σοφίας, ὅτι διὰ τὴν φρόνησιν ἡ σοφία. Ἐὖ γὰρ φρόνιμοι εἶναι ζητοῦμεν τὴν σοφίαν, καὶ ἡ φρόνησις τὸ τέλος ζητεῖ τῆς σοφίας, καὶ τὰ πρὸς τὴν σοφίαν φέροντα ζητεῖ· καὶ οὕτω γὰρ ἔχουσα οὐκ ἐστὶ τῆς σοφίας βελτίων· ἐστὶ γὰρ ἡ σοφία ἀρετὴ τοῦ βελτίονος μορίου τῆς ψυχῆς· ἡ μὲν γὰρ φρόνησις ἀρετὴ ἐστὶ τοῦ πρακτικοῦ νοῦ, ἡ δὲ σοφία τοῦ θεωρητικοῦ. Εἰ δὲ καὶ περὶ τῆς σοφίας ἡ φρόνησις σκοπεῖ, ἀλλ' οὐ χρῆται αὐτῇ πρὸς τὸ ἐκυτῆς τέλος, ὡσπερ αἱ ἀρχιτεκτονικαὶ ἔχουσι πρὸς τὰς ὑπ' αὐτὰς τέχνας, ἀλλὰ ζητεῖ ὅπως γένηται καὶ οὐ διὰ τοῦτο κυρία αὐτῆς ἐστίν, ὡσπερ οὐδ' ἡ ἱατρικὴ κυρία ἐστὶ τῆς υγιείας· οὐ γὰρ αὐτῇ ἐπιτάττει, ἀλλὰ αὐτῆς ἕνεκα· καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον βελτίων ἡ σοφία τῆς φρονήσεως, καθάπερ καὶ ἡ υγιεία τῆς ἱατρικῆς, ὅτι αὐτῆς ἕνεκα πράττει. Εἰ δὲ ἐπιτάττει ἡ φρόνησις, ἀλλ' οὐ τῷ σοφῷ, ἀλλὰ τῷ μήπω εἰς ταύτην ἐλθόντι τὴν ἀρετὴν· τῷ δὲ ἐλθόντι οὐκέτι· οὐδὲ γὰρ ἡ πολιτικὴ, διότι ἐπιτάττει περὶ πάντων ἐν τῇ πόλει, ἥδη καὶ τῶν θεῶν ἀρχεῖ.

(Scripsi : ^a ἐστίν] vulgo ἐστίν. ^b καθ' ὅσον] cod. καθόσον. — ^d αἰρετόν τί ἐστίν] vulgo αἰρετόν τι ἐστίν. — ^e οὐδὲ] cod. οὐ δὲ. — ^f διὰ γε] cod. διάγε. — ^g ἡ κυρίως] cod. δ κυρίως. — ^h πῆ μὲν ὀρθῶς εἶχε] cod. πῆ μὲν ὀρθῶς εἶχε. — ⁱ πῆ δὲ ἡμάρτανεν] cod. πῆ δὲ ἡμάρτανεν. — ^k ἀγαθὴν] cod. ἀγαθόν. — ^l γὰρ ἄν τις] cod. γὰρ τις. —)

nos instituit : prudentia vero efficit, ut ea quæ ad finem spectant faciamus.

At vero neque præest sapientiæ, quia propter prudentiam est sapientiæ. Quatenus enim prudentes sumus, sapientiam quærimus, et prudentia tum sapientiæ finem, tum ea quæ ad sapientiam ducunt, quærit : neque propterea tamen sapientiæ est præstantior : siquidem sapientiæ præstantioris animi partis virtus habetur : activi enim intellectus virtus est prudentia, contemplativi autem sapientiæ. Quamvis vero etiam de sapientiæ interdum prudentia cogitet, non tamen ad finem suum ea utitur, quemadmodum architectonicæ rationes ad artes quæ eis subsunt se habent, sed quomodo comparari possit tantum inquirat : nec propterea præest illi, sicut nec sanitati præest medicina : nec enim illi imperat, sed ejus causa præcipit atque imperat ; ideoque sapientiæ prudentiæ præstat, ut sanitas arti medicinæ, quia illius causa agit. Quodsi imperat prudentia, non sapienti illa quidem, sed homini hanc virtutem nondum adepto imperat : adepti autem non item : sicut nec civilis scientia, quod omnia præcipiat quæ in civitate fiunt, etiam diis imperat.

* Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ κυρία κτλ.

ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ ΤΟΥ ΡΟΔΙΟΥ

ΗΘΙΚΩΝ ΤΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ

ΠΑΡΑΦΡΑΣΕΩΣ

ΒΙΒΛΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ.

Κεφ. α'.

Περὶ ἐγκρατείας.

* Μετὰ τὰ εἰρημένα περὶ τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν καὶ διανοητικῶν ῥητέον περὶ ἐγκρατείας καὶ τῆς ὑπὲρ ἡμᾶς ἀρετῆς, ἥτις ἡρωϊκὴ τίς ἐστι καὶ θεία· οὔτε γὰρ ἡ ἐγκράτεια ὁμογενὴς ἐστὶ ταῖς εἰρημέναις ἀρεταῖς, οὔτε ἡ ὑπὲρ ἀνθρώπων ἀρετὴ διὰ τοῦτο μετὰ τὰ περὶ τῶν ἀρετῶν εἰρημένα περὶ τούτων ἰδίως λέγωμεν, ἄλλην ποιησάμενοι ἀρχήν. Ὅτι δὲ οὐδετέρω αὐτῶν ὁμοταγὴς ἐστὶ ταῖς προεἰρημέναις, ὁῦλον ἐστὶ ἀπὸ τῶν περὶ αὐτῶν ῥηθησομένων· τῶν δὲ φύγου ἀξίων καὶ ψευκτῶν τρία ἐστὶν εἶδη, κακία, ἀκρασία, θηριότης.

** Τὰ δὲ ἐναντία τούτοις τῇ μὲν κακίᾳ ἡ ἀρετὴ ἡ ἠθικὴ, περὶ ἧς διείληπται· τῇ δὲ ἀκρασίᾳ ἡ ἐγκράτεια· τῇ δὲ θηριότητι ἡ ὑπὲρ ἀνθρώπων ἀρετὴ, ἡ ἡρωϊκὴ καλεῖται, καθ' ἣν ἀνθρώποι γίνεσθαι λέγονται θεοὶ τινες ἐξ ἀνθρώπων.

*** Ὡσπερ καὶ Ὁμηρὸς εἰσάγει τὸν Πρίαμον περὶ τοῦ παιδὸς Ἐκτορος λέγοντα,

— — — οὐ γὰρ ἐφίκει α

Ἀνδρὸς γε θνητοῦ πάϊς ἔμμεναι, ἀλλὰ θεοῦ,

οὐ ἀρετῆς ὑπερβολήν.

**** Αὕτη ἡ ἔξις ἐστὶν ἡ ἀντικειμένη τῇ θηριωδίᾳ. Ὡσπερ γὰρ ἡ θηριωδία οὐκ ἐστὶ κακία, οἷα ἐστὶν ἡ ἀντικειμένη ταῖς ἀρεταῖς· οὐ γὰρ ἐστὶν ἀνθρωπίνη κακία, ὅπως δὲ οὐδὲ κακία, οὐ γὰρ ἐστὶ θηρίου κακία ἢ ἀρετὴ, διὰ τὸ μὴ μετὰ λόγου ποιεῖν ἢ παρὰ τὸν λόγον· οὔτως οὐδὲ ἡ θεία ἀρετὴ καὶ ἡρωϊκὴ ἀρετὴ, ἂν εἴη κυρίως· τὸ γὰρ ἀνθρώπινον ἀγαθὸν ἀρετὴ λέγεται· τὸ δὲ θεῖον τί ἐστίν· οὐκ ἐστὶ δὲ θεοῦ ἀρετὴ, ἀλλὰ τὸ τιμιώτερον ἀρετῆς τὸ θεῖον ἐστὶν ἀγαθόν· καὶ ὡσπερ σπάνιον ἐστὶν ἡ τοιαύτη ἔξις, οὔτω καὶ ἡ ἀντικειμένη θηριωδία σπάνιον. Ἔστι δὲ μάλιστα ἐν τοῖς βαρβάροις. Γίνεται δὲ ἡ τοιαύτη θηριωδία οὐ μόνον διὰ πονηροτάτην ἔξιν, ἀλλὰ καὶ διὰ νόσους καὶ πηρώσεις.

ANDRONICI RHODII

ETHICORUM NICOMACHEORUM

PARAPHRASIS

LIBER VII.

Cap. I.

De continentia.

Post ea quæ de virtutibus tum moralibus tum positis in cogitatione diximus, disputandum nobis erit de continentia eaquæ quæ supra hominem est, virtute, quæ heroica et divina vocatur: neque enim cognata reliquis, de quibus egimus, virtutibus aut continentia est, aut ea quæ humanum fastigium excedit virtus: quocirca post ea quæ de virtutibus dicta sunt, alio facto initio, de his seorsum exponamus. Neutram autem earum cum iis quas supra memoravimus coherere virtutibus, vel ex his ipsis quæ de illis tradituri sumus, erit manifestum: eorum vero quæ reprehendenda et fugienda videntur, tres sunt species, vitiositas, incontinentia, feritas.

His vero contraria habentur, vitiositati quidem virtus, de qua disseruimus, moralis: incontinentiæ continentia: feritati quæ supra hominem est virtus, quam heroicam nominant, qua ex hominibus divini quidam homines fieri dicuntur.

Quemadmodum et Priamum Homerus de Hectore filio loquentem inducit,

namque illum haud esse putares

mortali genitore satum, at genus esse deorum,

propter virtutis excellentiam.

Hic autem est qui immanitati opponitur habitus. Nam quemadmodum immanitas non est vitiositas talis, qualis virtutibus opponitur: neque enim humana vitiositas est, sed omnino ne vitiositas quidem, siquidem nec feræ vitium aut virtus est, quia nec cum ratione nec præter eam agit: ita nec divina virtus nec heroica proprie erit: humanum quippe bonum virtus vocatur: hoc vero divinum quid est: dei autem non est virtus, sed præstantius quid virtute divinum est bonum: et sicut rarum quid est ejusmodi habitus, ita et quæ opponitur, rarum quid est immanitas, Reperitur vero maxime apud barbaros. Nimirum talis immanitas non tantum a pessimo habitu, sed etiam a morbis et mutilationibus proficiscitur.

* Lib. VII. cap. 1. Μετὰ δὲ ταῦτα λεκτέον, κτλ. — ** Τὰ δ' ἐναντία τοῖς μὲν δυοῖν ὁῦλα, κτλ. — *** Ὡσπερ Ὁμηρὸς περὶ Ἐκτορος κτλ. — **** Ὡστ' εἰ κατ'ἀπερ φασὶν κτλ.

* Περὶ μὲν οὖν τῆς τοιαύτης διαθέσεως ὕστερον ποιησόμεθα λόγον. Περὶ δὲ τῆς κακίας εἴρηται πρότερον, ὅτε ^b περὶ ἀρετῶν ἐλέγομεν τῶν ἠθικῶν. Νῦν δὲ περὶ τῆς ἀκρασίας ἐροῦμεν, καὶ περὶ τῆς μαλακίας καὶ τῆς τρυφῆς, καὶ τῶν ἀντικειμένων, ἐγκρατείας καὶ καρτερίας· οὕτε γὰρ τῇ εἰρημένη κακία καὶ ἀρετῇ αἱ αὐταὶ εἰσιν, οὕτε πάντα διάφοροι, ὡς ἑτερογενεῖς εἶναι· καθ' ὅσον ^c μὲν γὰρ τὸ ἀγαθὸν αἰρεῖται ὁ ἐγκρατής καὶ τῷ λόγῳ ἀκολουθεῖ, ἀρετῇ προσήκει ἡ ἐγκρατεία· καθ' ὅσον δὲ ἐναντιοῦται ^d αὐτῷ ἡ ἐπιθυμία καὶ ἐν αἰῶνι ἔστιν αἰεὶ, διὰ τὸ μὴ εἶχειν ἔξιν, κατὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἀρετῆ. Ἀκολουθῶν δὲ οὐδὲ ἡ ἀκρασία κακία ἐστὶ κατὰ τὴν κακίαν τὴν ἀντικειμένην ταῖς ἠθικαῖς ἀρεταῖς· ὁ μὲν γὰρ τὴν ἄλλην κακίαν φαῦλος, ἔξιν ἔχων τῆς φαυλότητος, πράττει τὰ φαῦλα, μὴ ἀντιτείνοντος αὐτῷ τοῦ λογισμοῦ· ὁ δὲ ἀκρατής, τοῦ λογισμοῦ πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἐλκοντος, ὑπὸ τῶν ἐπιθυμιῶν κρατεῖται· καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ὁμοειδὴς τῇ κακίᾳ ἢ ἀκρασίᾳ· ὅτι δὲ παρὰ τὸν λόγον καὶ αὐτῇ ἔστι, καὶ ἐκούσιον, τοῦτο αὐτῇ κοινῶναι.

** Λέγομεν δὲ περὶ αὐτῶν κατὰ τὸν τρόπον, καθ' ὃν καὶ περὶ τῶν ἄλλων εἶπομεν· ἐκθησόμεθα γὰρ τοὺς δοκοῦντας περὶ αὐτῶν λόγους, ὧν τοὺς μὴ συμβαίνοντας τῇ ἀληθείᾳ ἐλέγξαντες, τοὺς μάλιστα ἐνδόξους καταλείψαντες βεβαιώσομεν· καὶ οὕτως ἔσται φανερός ὁ περὶ αὐτῶν λόγος.

*** Δοκεῖ δὲ πᾶσιν ἡ ἐγκρατεία ἀγαθόν, καὶ ἡ καρτερία τῶν σπουδαίων καὶ τῶν ἐπαινετῶν εἶναι· ἡ δὲ ἀκρασία τοῦναντίον. Φασὶ δὲ περὶ τῆς ἐγκρατείας καὶ ταῦτα· πρῶτον μὲν, ὅτι ὁ ἐγκρατής ὁ αὐτός ἐστι τῷ ἐμμενετικῷ ἐν τινι λογισμῷ καὶ ἀκινήτῳ, καὶ ἐγκρατεία τὸ ἐμμένειν τῷ λογισμῷ, ἀκρασία δὲ καὶ ἀκρατής τοῦναντίον· δεύτερον, ὅτι εἰδὼς ὁ ἐγκρατής ὅτι φαῦλαι· αἱ ἐπιθυμίαι, ἀφίσταται τούτων καὶ ἀκολουθεῖ τῷ λόγῳ, ὁ δὲ ἀκρατής, εἰδὼς ὅτι φαῦλα πράττει, διὰ τὴν ἡδονὴν οὐ πείθεται τῷ λόγῳ· τρίτον, ὅτι καὶ ὁ σώφρων ἐγκρατής ἐστὶ καὶ καρτερικός, καὶ ὁ ἀκόλαστος τοῦναντίον· τέταρτον, ὅτι καὶ πᾶς ἐγκρατής σώφρων· ἐνίοι δὲ ὁμοίως καὶ τὸν ἀκρατῆ πάντα ἀκόλαστον, καὶ τὸν ἀκόλαστον ἀκρατῆ εἶναι φασιν· ἄλλοι δὲ διαφέρειν ἀλλήλων· πέμπτον, ὅτι ἐνδέχεται φρόνιμον καὶ δεινὸν ὄντα καὶ ἀκρατῆ εἶναι ἔκτον, ὅτι λέγονται ἀκρατεῖς οἱ πρὸς θυμὸν ἐπιβρῆπεις, καὶ οἱ σφόδρα τιμῆς καὶ κέρδους ὀρεγόμενοι· ταῦτα μὲν οὖν εἰσι πάντα σχεδὸν τὰ λεγόμενα περὶ ἐγκρατείας καὶ ἀκρασίας· ὧν περὶ ἐκάστου σκεψόμεθα· καὶ πρῶτον περὶ τοῦ πρώτου.

(Scripsi : ^a οὐ γὰρ ἐφίκει] cum cod. Andronici et Marciano Aristotelis; nam apud Homerum Iliad. XXIV, 258-259 et in plerisque Stagiritæ libris legitur οὐδὲ ἐφίκει. — ^b ὅτε] cod. ὅτι. — ^c

Jam vero de tali animi affectione postea disputabimus. De vitiositate autem in priore de virtutibus moralibus dissertatione diximus. Nunc vero de incontinentia, mollitie et luxu, deque contrariis virtutibus, continentia videlicet ac tolerantia agamus: neque enim cum prædicta vitiositate aut virtute sunt eadem, neque tamen ita diversæ, ut alterius generis sint: quatenus ergo bonum expetit rationemque sequitur continens, convenit virtuti continentia: quatenus vero semper ei adversatur cupiditas et perpetuo in certamine est, quia habitu caret, eatenus non est virtus. His autem quæ dicimus congruenter nec incontinentia vitiositas est respectu ejus quæ moralibus virtutibus opponitur vitiositatis: qui enim reliquis vitiis contaminatus improbus nominatur, quum improbitatis consecutus sit habitum, non repugnante rationis vi improba facta gerit: incontinens vero, quum ad bonum eum trahit ratio, cupiditatum ardore superatur: ideoque non ejusdem cum vitiositate speciei est incontinentia: quatenus vero præter rationem quæque ipsa est, et res voluntaria, eatenus aliquid cum ea commune habet.

Dicamus autem de iis eodem modo, quo etiam de cæteris disseruimus: exponemus enim eas quæ vulgo probantur rationes, e quibus incongruentes opposita veritate refutabimus, reliquas vero quæ maxime probabiles sunt, confirmabimus ac relinquemus: atque ita planus erit de iis sermo.

Omnibus ergo bonum videtur continentia rebusque probis et laudabilibus annumeranda esse tolerantia: contrarium vero incontinentia. Sed et hæc de continentia prædicant: primum continentem eundem esse atque eum qui in ratione permanet eique immotus adhærescit, et in ratione permanere esse continentiam, contrarium autem incontinentiam et incontinentem appellari: deinde continentem, quum sciat insanas esse cupiditates, ab iis desciscere et rationem sequi, at incontinentem, qui exploratum habeat, improba facta se gerere, propter voluptatem rationi non obtemperare: tum temperantem quoque esse continentem ac tolerantem, sed intemperantem contrarium vocari: porro omnem hominem continentem etiam temperantem esse: et alii quidem similiter omnem hominem incontinentem intemperantem, et intemperantem omnem hominem incontinentem esse ajunt: alii vero eos inter se differre: denique posse prudentem et sollertem hominem tamen incontinentem esse: postremo incontinentes eos dici, qui in iram præcipites sint, aut honoris et lucri cupiditate flagrant: hæc igitur omnia fere sunt, quæ de continentia et incontinentia dicuntur: de quibus singulis videamus: ac primum quidem de primo.

* Ἀλλὰ περὶ μὲν τῆς τοιαύτης διαθέσεως κτλ. — ** Δεῖ δ', ὡς περ ἐπὶ τῶν ἄλλων, κτλ. — *** Δοκεῖ δὲ ἡ τε ἐγκρατεία κτλ.

καθ' ἕσον μὲν] cod. καθόσον μὲν. — ^d καθ' ἕσον δὲ ἐναντιοῦται] cod. καθόσον δὲ ἐναντιοῦται. — ^e φαῦ-
λαι] cod. φαύλαι. — Caterum quinque, quæ se-
quuntur, capita sive Andronici ipsius sive li-
brariorum errore præpostero ordine videntur
descripta. Rerum autem in Aristoteleo opere
traditarum series e numeris apposisis intelli-
getur.

Κε. β'. [ε].

* Ὅτι οὐκ ἔστιν ἐγκράτεια τὸ ἀπλῶς ἐμμένειν τοῖς δεδογμέ-
νοις.

* Εἰ τοῦτό ἐστιν ἐγκράτεια, τὸ ἐμμένειν πάσῃ δόξῃ,
ἔσται καὶ φαύλη ἐγκράτεια, ὅταν ἐμμένη τις ψευδεῖ
δόξῃ· ἀλλὰ μὴν ὑπόκειται ἐπαινετὸν καὶ ἀγαθὸν εἶ-
ναι αὐτήν· οὐκ ἄρα τὸ ἐμμένειν ἀπλῶς τῇ παρουσίῃ
δόξῃ ἐγκράτεια ἔστιν.

** Ὁμοίως δὲ καὶ ἡ ἀκρασία οὐ πᾶσα φαύλη ἔσται
καὶ ψευδῆ, ἀλλὰ καὶ ἀγαθῆ, ὅταν μὴ ἐμμένη τις
τῇ ψευδεῖ δόξῃ· ὡσπερ ὁ Νεοπτόλεμος πεισθεὶς ὑπὸ
τοῦ Ὀδυσσεύς ψεύσασθαι, καὶ μὴ ἐμμένειν τῇ δόξῃ
ἀλλὰ ἀληθείας· ἢ εἰ τις ^a ἀπατηθεὶς ὑπὸ τοῦ προσ-
διαλεγομένου καὶ δοξάσας ψευδῆ, οὐκ ἐμμένει τοῖς
δεδογμένοις· οὐ γὰρ ψέγεται ὁ τοιοῦτος· ὁ δὲ ἀκρατὴς
ψέγεται· οὐκ ἄρα ὁ ἐμμενετικὸς τῇ δόξῃ ἐγκρατὴς
ἔστιν, οὐδὲ ὁ τῆς δόξης ἐκστατικὸς ἀκρατὴς· ὅπως δὲ
ἀκρασία μετὰ ἀφροσύνης συμβαίνει ἀρετῆ εἶναι, εἰ
τοῦτό ἐστιν ἀκρασία τὸ ἐξίστασθαι τῆς δόξης καὶ μὴ
ἐμμένειν τοῖς δοκοῦσιν ἀγαθοῖς· εἰ γὰρ τις ὑπὸ ἀφρο-
σύνης νομίζει ἢ τὴν ἀκολασίαν ἀγαθόν, μὴ ἐμμένει
δὲ τοῖς δεδογμένοις, ἔσται σώφρων· καὶ οὕτως ἔσται
ὁ ἀκρατὴς σπουδαῖος, ὅπερ ἔστι ^c ψευδὸς· ψεκτὸν γὰρ
δοκεῖ πᾶσιν ἢ ἀκρασία. Ἔτι, ὁ δυνάμενος ἐκστῆναι
τῆς δόξης τοῦ μὴ δυναμένου βελτίων ἔστι πολλάκις·
ὁ δὲ ἀκρατὴς τοῦ ἐγκρατοῦς οὐκ ἔστι βελτίων· οὐκ
ἄρα ὁ ἐμμενετικὸς τῇ δόξῃ ἐγκρατὴς, οὐδὲ ὁ ἐκστατι-
κὸς ἀκρατὴς.

*** Ὅτι δὲ ὁ δυνάμενος ἐκστῆναι τῆς δόξης βελτίων
τοῦ μὴ δυναμένου, δῆλον· ὁ γὰρ τῷ ἠπατηθῆναι τὰ
φαῦλα διώκων, ὅτι νομίζει ἀγαθὰ εἶναι, βελτίων ἔστι
τοῦ εἰδότος ὅτι φαῦλα καὶ διώκοντος· ὁ μὲν γὰρ ἠπα-
τημένος μεταπεισθεὶς δύναται ἀγαθὸς γενέσθαι, ὁ δὲ
δι' ἀκρασίαν διώκων καὶ εἰδὼς ὅτι φαῦλα, οὐ δύναται
ἐκστῆναι τῶν κακῶν· πῶς γὰρ ἂν ἐκσταίῃ, ἐπεὶ οὐ
δύναται μεταπεισθῆναι; ὁ γὰρ ἔδει γινώσκειν, οἶδε,
καὶ εἰδὼς ἀκρατεύεται, καὶ ἐνοχὸς ἔστι τῇ παροιμίᾳ,

Ἄν τὸ ὕδωρ πνίγῃ, τί δεῖ ἐπιπίνειν;

φανερὸν δὲ ὅτι τὸ ἐμμένειν τῇ παρουσίῃ δόξῃ οὐκ ἔστιν
ἐγκράτεια, οὐδὲ τὸ ἐξίστασθαι ἀκρασία.

Cap. II [V].

Non esse continentiam simpliciter in sententia permanere

Si ergo perpetua in qualibet sententia permansio
continentia est, erit etiam mala continentia, quum quis
in errore perseverat: atqui laudabile quiddam et bonum
esse eam sententiam posuimus: ergo non simpliciter in
præsenti sententia perstare continentia est.

Similiter vero incontinentia non omnis prava erit et
fugienda, sed bona etiam quædam, quando aliquis in
errore non perseverat: qualis fuit Neoptolemus ab
Ulixæ ad mentiendum adductus, sed postmodum depo-
sita illa opinione verum locutus: aut si quis ab eo,
quocum sermocinatur, deceptus quum falsa pro veris
amplecteretur, in sententia non perstat: neque enim
vituperatur talis: vituperatur vero incontinens: quam-
obrem neque qui in sententia permanet, idcirco continens
est, neque qui a sententia sua discedit, propterea
est incontinens: omnino res eo redibit, ut incontinentia,
cui adhæret stultitia, virtus sit, si incontinentia est
discedere a sententia neque in iis quæ bona nobis
videntur manere: si quis enim propter stultitiam bonam
esse iudicat intemperantiam, ac tamen instituto
suo decedat, hic jam temperans erit: atque ita incon-
tinens bonus erit, quod est falsum: omnibus scilicet
vituperanda videtur esse incontinentia. Præterea qui
instituto suo decedere scit eo qui nescit sæpenumero
melior est: at vero continens non est melior inconti-
nens: quare nec qui in sententia permanet continens,
nec qui ab ea discedit incontinens erit

Jam vero eum qui instituto suo decedere scit, melio-
rem esse eo qui nescit, manifestum est: qui enim de-
ceptus mala sequitur, quia bona esse existimat, melior
est eo qui mala esse scit et tamen expetit: qui enim
deceptus est, is postmodum commutata voluntate bonus
fieri potest: qui vero per intemperantiam ea sequitur,
quum mala esse sciat, non potest discedere a malis:
quomodo enim discedat, quum ad aliam sententiam
perduci nequeat? quod enim cognitum habere debebat,
novit, et quamvis norit, intemperanter tamen vivit,
atque idcirco in eum convenit proverbium

Quid adbibendum est, quum premat fauces aqua?

Apparet igitur, neque in præsentia sententia perstare
continentiam, neque de ea desistere incontinentiam esse.

* Cap. 2. Ἔτι, εἰ πάσῃ δόξῃ κτλ. — ** Καὶ εἰ πάσῃ δόξῃ ἢ ἀκρασία κτλ. — *** Ἔτι ὁ τῷ πεπεισθῆναι πράττων κτλ.

(Scripsi : = εἴ τις] cod. εἴ τις. — ^b νομίζῃ] cod. νομίζει. — ^c δπερ ἐστί] cod. δπερ ἐστι. —)

Κεφ. γ' [β'].

Περὶ τῆς γνώσεως τοῦ ἀκρατοῦς, ἢ γινώσκων οὐκ ἐμμένει.

* Ζητητέον δὲ περὶ τοῦ δευτέρου· ἀπορία γάρ ἐστι, πῶς ὑπολαμβάνων ὀρθῶς περὶ ὧν πράττει τις, ἔπειτα ἀκρατεύεται. Καί φασί τινες ^a, ὅτι οὐ γινώσκει ὁ ἀκρατὴς ἃ πράττει φαῦλα εἶναι, οὐδὲ ἔχει ἐπιστήμην αὐτῶν, ὡσπερ ὁ Σωκράτης ἔλεγεν, οὐ δυνατόν ἐπιστήμης ἐνούσης ἄλλο τι ^b κρατεῖν καὶ περιέλκειν ὡσπερ ἀνδράποδον· οὗτος δὲ ὁ λόγος ἐναντίος ἐστὶ τοῖς φανεροῖς· ὅτι γάρ ἐστιν ἀκρατής, καὶ οὗτός ἐστιν ἀκρατής, ὁ πρὸς τάναντία ὧν οἶδεν ἀγαθῶν φερόμενος, φανερόν. Διὸ ζητητέον, εἰ δι' ἀγνοίαν πράττει πᾶς ὁ πράττων τὸ πονηρόν, καὶ τίς ὁ τρόπος γίνεται τῆς ἀγνοίας· ἄλλοι δὲ οἴονται εἰδέναι μὲν ἃ πράττει τὸν ἀκρατῆ, ἐπιστήμην δὲ οὐκ ἔχειν αὐτῶν, ἀλλὰ δόξαν· οὐ γὰρ δυνατόν ἐπιστήμην ἔχοντα κρατεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἡδονῶν· οὐδὲν γὰρ εἶναι τῆς ἐπιστήμης ἐπικρατέστερον· διὰ τοῦτο τὴν τοῦ ἀκρατοῦς γνῶσιν δόξαν εἶναι φασιν· ἀλλὰ μὴν εἴ γε ^c δόξα ἐστὶ καὶ μὴ ἐπιστήμη, οὐδὲ ἰσχυρὰ γνῶσις τοῦ πράγματος ἐν τῷ ἀκρατεῖ, ἀλλ' ἀσθενής τις καὶ ἡρεμαία, καθάπερ ἐν τοῖς διατάζουσι, συγγνώμη ἂν εἴη τοῖς ἀκρατέσι, μὴ ἐμμένουσι τοῖς οὕτω γινωσκομένοις, βιαιῶν ἀνθελκυσῶν ἐπιθυμιῶν· οὐκ ἄρα μοχθηρὸν ἢ ἀκρασία· οὐδενὶ γὰρ συγγνώμη τῶν μοχθηρῶν καὶ ψευκῶν καὶ ψευκῶν· τοιοῦτον δὲ ἢ ἀκρασία.

** Ἐπεὶ δὲ οὔτε δόξα ἐστὶν ἢ γνῶσις τοῦ ἀκρατοῦς, οὔτε ἐπιστήμη, δοκεῖ φρονήσις εἶναι· αὕτη γὰρ λείπεται καὶ ἐστὶν ἰσχυρὰ γνῶσις· καὶ τοῦτο δὲ ἀτοπὸν· ἔσται γὰρ ἅμα καὶ φρόνιμος καὶ ἀκρατής. Οὐδέεις δ' ἂν εἴποι, φρονίμου εἶναι τὸ πράττειν τὰ φαῦλα ἐκόντα· ἐπεὶ καὶ δέδεικται ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ὅτι πρακτικὸς γὰρ ὁ φρόνιμος, καὶ περὶ αὐτὰς ἐστὶ τὰς πράξεις τὰς μερικὰς, καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς ἐπομένως ^d ἔχων ἐξ ἀνάγκης· οὐκ ἄρα φρονήσει γινώσκει ἀκρατής. Κατὰ μὲν οὖν τοὺς εἰρημένους τρόπους γινώσκειν τὸν ἀκρατῆ δέδεικται μὴ δυνατόν εἶναι· ζητητέον ἄρα τὸν τρόπον. Ὁ μετὰ μικρὸν ἀκριβέστερον ἐπισκεψώμεθα.

(Scripsi : ^a καὶ φασί τινες] vulgo καὶ φασί τινες. — ^b ἄλλο τι] vulgo ἄλλο τι. — ^c εἴ γε] cod. εἴγε. — ^d ἐπομένως] cod. ἐπομένας. —)

Κεφ. δ'.

* Ὅτι οὐκ ἐστὶν ὁ ἐγκρατής σώφρων, οὔτε ὁ σώφρων ἐγκρατής.

*** Νῦν δὲ σκοποῦμεν περὶ τοῦ τρίτου, εἰ δυνατόν τὸν

Cap. III [II].

De cognitione incontinentis, in qua sciens non persistit.

De secundo etiam quaerendum est : dubitatur enim, quo pacto, quum recte aliquis de iis quæ agit judicet, nihilominus tamen incontinenter se gerat. Dicuntque nonnulli, nescire incontinentem quæ agit mala esse, eumque hac scientia carere, sicut Socrates præ se ferebat, fieri non posse, in quo insit scientia, ut in eo aliud quiddam dominetur et tanquam mancipium ultro citroque trahat : quæ quidem ratio cum iis quæ manifestata sunt pugnat : esse enim incontinentem, et eum esse incontinentem, qui in contrarium illius fertur boni quod novit, id vero manifestum est. Quare quaeri oportet, num per ignorantiam agat, quisquis male facit, et quis sit ignorantia modus : alii vero existimant, scire quidem ea quæ agit incontinentem, non tenere tamen eorum scientiam, sed opinionem tantum habere : neque enim fieri posse, ut qui scientia sit præditus a voluptatibus superetur : nihil quippe scientia esse fortius : ideoque opinionem esse volunt illam incontinentis cognitionem : atqui si opinio est, non vero scientia neque firma rei in incontinente cognitio, sed infirma tantum ac tenuis, sicut in dubitantibus, danda erit venia incontinentibus, quod in iis quæ eo modo noverunt non permanent, quoties violentæ libidines eos in contrariam partem abripiunt : quocirca ne mala quidem erit incontinentia : quæ enim mala et vituperabilia et fugienda sunt, nulla huic generi venia tribuitur : talis autem incontinentia est.

Quum vero nec opinio sit cognitio incontinentis, nec scientia, videtur esse prudentia : hæc enim restat estque firma cognitio : at hoc absurdum : erit enim simul prudens et incontinens. Nemo autem prudentis esse dixerit sua sponte res improbas admittere, præsertim quum supra ostenderit, prudentem ad agendum esse aptissimum, et simul actiones singulares suscipere, simul reliquis virtutibus tali ingenio necessario conventientibus excellere : quapropter non prudentia edoctus intemperans scit. Iis ergo quos memoravimus modis intemperantem cognoscere non posse demonstravimus : quare quo pacto cognoscat, quaerendum est. Quod paulo post accuratius consideremus.

Cap. IV.

Continentem non esse temperantem, neque temperantem continentem.

Nunc vero de tertio, possitne temperans esse conti-

* Ἀπορήσει δ' ἂν τις, κτλ. — ** Φρονήσεως ἄρα ἀντιτεχνούσης, κτλ. — *** Ἐτι εἰ μὲν ἐν τῷ ἐπιθυμίαις ἔχειν ἰσχυρὰς, κτλ.

σώφρων ἐγκρατῆ εἶναι· καὶ εἶτι περὶ τοῦ τετάρτου, εἴ πως ἂ ἐγκρατῆς σώφρων. Φανερόν δὲ ἴσται λαβοῦσι τὸν ὄρισμόν τοῦ ἐγκρατοῦς· ἔστι δὲ ἐγκρατῆς ὁ ἀντισταμένους πρὸς ἰσχυράς καὶ φαύλας ἐπιθυμίας· ἔχει ἄρα ὁ ἐγκρατῆς ἰσχυράς καὶ φαύλας ἐπιθυμίας· εἰ δὲ ὁ σώφρων ἔσται ἐγκρατῆς, ἔξει φαύλας ἐπιθυμίας καὶ ἰσχυράς· ὅπερ ἐναντίον ἔστι τῷ λόγῳ τῆς σωφροσύνης· ἐν γὰρ τῷ ἐπεσθαὶ τὰς ἐπιθυμίας τῷ λόγῳ ἢ σωφροσύνη οὐ συνίσταται· ἄλλως τε ὁ μὲν σώφρων ἡδέεται οἷς πράττει, ἄλλως γὰρ οὐκ ἂν ἦν σώφρων· ὁ δὲ ἐγκρατῆς ἐν ἀγῶνι ὄν καὶ μάχῃ πρὸς τὰς ἐπιθυμίας, οὐ γὰρ ἡδονῇ ἐν τῇ ἡρεμίᾳ ἔστιν· ἔτι τὸν ἔχοντα ἔξιν ἀνδρείας ἢ ἐπιόντα ἐξαίφνης τὰ φοβερά, καὶ πρὶν τῷ λόγῳ κατ' αὐτῶν χρησασθαι, οὐ ταράττει· ὁμοίως δὲ τὸν ἔχοντα ἔξιν σωφροσύνης οὐ κινήσει τὰ ἡδέα, καὶ πρὶν περὶ αὐτῶν σκέψασθαι, καὶ τὸν λόγον ἀντιστῆσαι· ὁ δὲ ἐγκρατῆς οὐ τοιοῦτος· ἐν γὰρ τῷ χρησασθαι τῷ λόγῳ κατ' αὐτῶν καὶ ἀνδίστασθαι πρὸς αὐτὰς ἢ ἐγκράτεια συνίστασθαι λέγεται· εἰ μὲν γὰρ χρησται αἱ ἐπιθυμίαι τοῦ ἐγκρατοῦς, φαύλη ἢ ἐγκράτεια, κωλύουσα αὐταῖς χρῆσθαι· εἰ δὲ ἀσθενεῖς καὶ οὐ φαῦλαι, οὐδὲν σεμνὸν ἢ ἐγκράτεια· νῦν δὲ τοιαύτη δοκεῖ· εἰ δὲ φαῦλαι καὶ ἀσθενεῖς, οὐδὲν μέγα τὸ τοιοῦτων κρατεῖν· ὥστε οὐ μέγα ἢ ἐγκράτεια· λείπεται δὲ φαύλας εἶναι τὰς ἐπιθυμίας τοῦ ἐγκρατοῦς καὶ ἰσχυράς. Καὶ διὰ τοῦτο οὔτε ὁ σώφρων ἐγκρατῆς ἂν εἴη, οὔτε ὁ ἐγκρατῆς σώφρων.

(Scripsi : ὁ εἴ πως] cod. εἴπως. — ἢ ἀνδρείας] cod. ἀνδρίας. —)

Κεφ. ε'. [γ]

Ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ φρόνιμος ἀκρατῆς.

Ἐκ τῶν εἰρημένων δὲ φανερόν, καὶ ὅτι οὐ δύναται ὁ φρόνιμος ἀκρατῆς εἶναι. Ἐπεὶ γὰρ τῆ φρονήσει ἔπεται καὶ ἡ σωφροσύνη, ὅτι καὶ πᾶσα ἠθικὴ ἀρετῆ, ὁ δὲ σώφρων οὐ δύναται ἐγκρατῆς εἶναι, πολλῷ μᾶλλον οὐδὲ ἀκρατῆς ἔστιν· εἰ δὲ τοῦτο, οὐδὲ ὁ φρόνιμος ἀκρατῆς ἂν εἴη.

Κεφ. ς'.

Ὅπως ζητήσαι δεῖ τὸ περὶ ἐγκρατείας ζήτημα.

* Ζητητέον δὲ καὶ περὶ τοῦ ἔκτου, εἰ περὶ πλοῦτον καὶ ὀδῶν καὶ ἀπλῶς πᾶν ἐπιθυμητὸν ἢ ἀκρασία ἔστι καὶ ἡ ἐγκράτεια. Καὶ εἰ τοῦτο, καὶ ὁ περὶ ἕκαστον τούτων ἐπιβρεπῶς ἔχων ἀκρατῆς ἔστι, ζητητέον τίς ὁ ἀπλῶς ἀκρατῆς· οὐ γὰρ ὁ περὶ πάντα ἔχων οὕτως, ἔστιν· οὐδεὶς γὰρ ἀπάσας ἔχει τὰς ἀκρασίας· ὥστε ζητῶμεν τὸν κυρίως ἀκρατῆ. Τὰ μὲν οὖν ζητήματα τὰ

nens : ac præterea de quarto, sitne continens quodammodo temperans, videamus. Erit autem hoc manifestum, si continentis definitionem sumamus : est ergo continens, qui vehementibus malisque cupiditatibus resistit : vehementes ergo malasque cupiditates habet continens : si igitur temperans erit continens, malas simul et vehementes cupiditates habebit : quod cum temperantiæ notione pugnat : neque enim in eo versatur temperantia, ut rationi cupiditates obtemperent : deinde temperans gaudet iis quæ agit, quia alioqui non foret temperans : at continens quoniam cum cupiditatibus colligit et conflictatur, non gaudet : nam voluptas quietem capit : porro eum, qui fortitudinis habitum consecutus sit, subito ingruentia pericula aliaque formidabilia, etiam priusquam ratione contra ea se munierit, non terrent : similiter et eum qui temperantiæ habitum gerit non movebunt jucunda, licet nondum de iis cogitaverit, rationemque iis opposuerit : talis autem non est continens : in hoc ipso enim, ut ratione adversus ea utatur iisque resistat, versari continentia dicitur : si enim bonæ sint cupiditates continentis, mala est, quæ ipsum uti iis vetat continentia : sin imbecillæ nec malæ, nihil grave ac præclarum erit continentia : nunc vero talis videtur : sin autem imbecillæ et malæ, non erit magnum eas continere : quapropter non erit præclara res continentia : restat ergo, ut continentis cupiditates tum malæ sint tum vehementes. Quamobrem neque qui temperans est, continens, neque qui continens, temperans esse poterit.

Cap. V [III].

Prudentem non esse incontinentem.

Ex superiore disputatione patet, eum qui sit prudens non posse incontinentem esse. Quum enim prudentia etiam temperantia insit, quia omnis quoque virtus moralis inest, temperans autem nequeat esse continens : multo magis non poterit esse incontinens : quod si ita est, ne prudens quidem incontinens erit.

Cap. VI.

Quomodo habenda sit quæstio de continentia.

Sed et de sexto quærendum est, sitne in opibus et existimatione et absolute in omni re desiderabili posita continentia et incontinentia. Et si hoc verum est, constetque eum qui in singulas huiusmodi res propendeat esse incontinentem, quærendum erit, quis sit ille qui simpliciter incontinens vocatur : neque enim is qui ad omne genus æque inclinatus, talis erit : quippe nemo omni simul

* Ἐτι εἰ περὶ πάντα ἀκρασία ἔστι καὶ ἐγκράτεια, κτλ.

περὶ τῆς ἐγκρατείας καὶ αἱ ἀπορία τοιαῦται συμβαί-
νουςι. Τούτων δὲ τὰ μὲν ἀνελεῖν δεῖ, τὰ δὲ καταλι-
πεῖν ἢ γὰρ λύσις τῆς ἀπορίας εὐρεσίς ἐστι τοῦ ζη-
τουμένου.

* Πρῶτον μὲν οὖν σκεπτέον, πότερον εἰδότες ἀκρα-
τεῖονται οἱ ἀκρατεῖς, ἢ οὐ, καὶ πῶς εἰδότες· ἔπειτα
περὶ ποῖά ἐστιν ὁ ἐγκρατῆς καὶ ὁ ἀκρατῆς· λέγω δὲ
περὶ πᾶσαν ἡδονὴν καὶ λύπην, ἢ περὶ τινὰς ἂ ἀφωρι-
σμένως· καὶ τὸν ἐγκρατῆ καὶ τὸν καρτερικὸν εἰ δια-
φέρουσι, καὶ ὅσα ἀκόλουθα τούτοις τοῖς ζητήμασιν
ἐστίν.

** Ὡν ἡ ἀρχὴ ἐστὶ τὸ ζητῆσαι περὶ τοῦ ἐγκρατοῦς
καὶ ἀκρατοῦς, κατὰ τί διαφέρουσι· κατὰ τὰ ὑποκει-
μενα, περὶ ἃ εἰσιν, ἢ κατὰ τὸν τρόπον, καθ' ὃν πρὸς
αὐτὰ ἔχουσι, ἢ κατ' ἀμφοτέρα.

Μετὰ δὲ τοῦτο σκεπτέον, εἰ περὶ ἅπαντα τὰ ἡδέα
ἐστὶν ἡ ἀκρασία καὶ ἡ ἐγκράτεια, ἢ οὐ. Οὔτε γὰρ
περὶ ἅπαντὰ ἐστὶν ἡ ἀκρασία, καὶ ἡ ἐγκράτεια, καὶ
ὁ ἀπλῶς ἀκρατῆς, ἀλλὰ περὶ ἃ ὁ ἀκόλαστος· οὔτε
ὁμοίως τῷ ἀκόλαστῳ ἔχει πρὸς αὐτὰ, ἀλλὰ ἕτερον
τρόπον· ὁ μὲν γὰρ ἀκόλαστος διεφθαρμένως κρίνων,
καὶ νομίσας ἡδὴ ἀγαθὸν τὸ διώκειν αἰεὶ τὸ ἡδύ, πρὸς
αὐτὸ φέρεται· ὁ δὲ ἀκρατῆς, τοῦ λόγου ἀντιλέγοντος
τῇ ἐπιθυμίᾳ, αὐτὸς ἀκολουθεῖ.

(Scripsi : a περὶ τινὰς] vulgo περὶ τινὰς. —)

Κεφ. ζ'.

Τίνα τρόπον γινώσκει ὁ ἀκρατῆς.

*** Τὸ μὲν οὖν δοξανεῖναι τὴν γνώσιν τῶν ἀκρατῶν,
ἢ ἀντιπράττουσι, καὶ μὴ ἐπιστήμην, οὐδὲν διαφέρει
πρὸς τὸν λόγον· τοῦτο γὰρ ζητοῦμεν, εἰ βεβαία ἐστὶν
αὐτῷ, ἢ ἀμφίβολος ἡ γνώσις τοῦ ἀγαθοῦ. Συμβαίνει
δὲ πολλάκις τὴν δόξαν οὕτω βεβαίως ἐγκέσθαι, ὥστε
μὴ διαφέρειν ἐπιστήμης κατὰ τὸ ἀντιβαίνειν ταῖς
ἐπιθυμίαις· καὶ ἔνιοι οὕτω πιστεύουσιν οἷς δοξάζουσιν,
ὡσπερ οἱ ἐπιστήμονες τοῖς διὰ τῆς ἐπιστήμης γινω-
σκομένοις· ὡσπερ ὁ Ἡράκλειτος ἃ ἐδόξαζεν ὤφετο ἐπί-
στασθαι ἀκριβῶς, οἷον, ὅτι οὐκ ἐστὶ κίνησις καὶ τᾶλλα
ὅσα ἐτίθει. Τῇ γοῦν τοιαύτῃ δόξῃ τοῦ ἀγαθοῦ ὁ ἀντι-
πράττων οὐδὲν διαφέρει τοῦ ἔχοντος τὴν ἐπιστήμην
τοῦ ἀγαθοῦ καὶ πρὸς τὸ ἡδὴ φερομένου· ὁμοίως γὰρ
εἰσι μοχθηροί, καθόσον ὁμοίως ἰσχυρῶ λογισμῶ ἐκά-
τερος πολεμεῖ. Ὡστε ὁ ἐν τοῖς προειρημένοις ἡπο-
ρήθη, πῶς δυνατόν τὸν εἰδῶτα τὸ ἀγαθὸν αἰρεῖσθαι
τὸ κακόν, οὐχ οὔτε δυνατόν λυθῆναι. Ζητητέον δὴ
πῶς ἑτέρως λυθήσεται.

**** Λέγωμεν τοίνυν ὅτι τὸ ἐπίστασθαι καὶ κατὰ
ἐπιστήμην γινώσκειν διττόν ἐστι. Λέγεται γὰρ ἐπίστα-
σθαι καὶ ὁ ἔχων τὴν ἐπιστήμην καὶ χρώμενος αὐτῇ,
ὡσπερ εἰ τις γεωμέτρης ὢν καὶ γεωμετρεῖ, λέγεται

incontinentiæ genere laborat : quare eum qui proprie
sit incontinens quæramus. Tales igitur de continentia
questiones et dubitationes accidunt. Horum generum
alia tollenda, alia relinquenda sunt : nimirum sublatio
dubitationis rei de qua quæritur inventio est.

Primum igitur videndum est, utrum scientes intem-
peranter vivant incontinentes, nec ne, aut si scientes,
quomodo : deinde quibus in rebus continens et incon-
tinens versetur : hoc est, utrum in omni voluptate et
dolore an in quibusdam separatim : præterea intersitne
aliquid inter continentem et patientem, et quæcunque
his quæstionibus consentanea sunt.

Earum autem fundamentum est quæstio, quo pacto
continens et incontinens inter se differant, hoc est,
utrum rebus in quibus versantur, an ratione qua ad eas
se habent, an utroque modo.

Deinde et illud videndum est, utrum in omnibus quæ
sunt jucunda, continentia cernatur et incontinentia, nec
ne. Neque enim in omnibus cernitur incontinentia et
continentia, et qui simpliciter incontinens vocatur, sed
in quibus intemperans, neque eodem quo intemperans
modo se habet ad illa, sed alio : etenim intemperans
quum corrupte iudicet, putetque bonum esse sequi sem-
per id quod est jucundum, eo etiam fertur : inconti-
nens vero quum ejus cupiditati adversetur ratio, ipse
tamen jucunda sequitur.

Cap. VII

Quomodo norit incontinens.

Si ergo sit opinio illa cognitio, cui contraria inconti-
nentes faciunt, et non scientia, nihil refert ad rem de
qua disputamus : hoc enim quærimus, utrum sit firma
illi an ambigua boni cognitio. Fit autem sæpenumero,
ut tam firma illi inhæreat opinio, ut in oppugnantibus
cupiditatibus nihil a scientia differat : sed et nonnulli
eandem fidem rebus quas opinantur adjungunt, quam
homines periti rebus scientia comprehensis : sicut Hæra-
clitus quæ opinabatur certo se putabat scire, verbi
causa, non esse motum et reliqua quæ statuebat. Tali
igitur boni ipsius opinioni qui facit contraria nihil ab eo
differt qui quum boni scientia præditus sit, tamen ad
id quod jucundum est fertur : æque enim sunt improbi,
quatenus uterque eodem modo cum firma ratione pu-
gnat. Quamobrem quæ in præcedentibus habita est
quæstio, qui fiat, ut homo boni sciens nihilominus ex-
petat malum, solvi hac ratione non potest. Quare, quo
pacto aliter solvatur, quæri oportet.

Dicamus ergo scire et scientia comprehendisse dupli-
citer accipi. Scire enim dicitur et qui habet scientiam
et qui ea utitur, ut si quis geometres est eamque artem
exercet, scire perhibetur : verum et is qui habet qui-

* Cap. 8. Πρῶτον μὲν οὖν σκεπτέον κτλ. — ** Ἐστὶ δὲ ἀρχὴ τῆς σκέψεως κτλ. — *** Περὶ μὲν οὖν τοῦ δοξᾶν ἀληθῶς,
ἀλλὰ μὴ ἐπιστήμην κτλ. — **** Ἄλλ' ἐπεὶ διχῶς λέγομεν κτλ.

ἐπίστασθαι· καὶ ὁ ἔχων μὲν τὴν ἐπιστήμην μὴ χρώμενος δὲ αὐτῇ, ὡσπερ γεωμέτρης λογοποιῶν, ἢ ἄλλο τι, οὐ γεωμετρῶν· ὡσπερ οὖν ἐπὶ τοῦ γεωμέτρου θαυμαστόν μὲν ἐστίν, εἰ γεωμετρῶν ψευδῆ συναγάγει, θαυμαστόν δὲ οὐδὲν, εἰ λογοποιῶν οὐ συνορᾷ εἴ τις παρὰ τὴν γεωμετρίαν τὰ σχήματα θεωροῖη, τὸν ἴσον τρόπον καὶ ἐπὶ τοῦ ἀκρατοῦς ἔχει· εἰ μὲν γὰρ ἐπιστάμενος ὁ ἀκρατής, καὶ χρώμενος τῇ ἐπιστήμῃ, καὶ κατ' αὐτὴν θεωρῶν ἐπὶ τάναντία ὧν ἐπίσταται φέρεται, θαυμαστόν, εἰ δὲ μὴ χρώμενος, κἂν ἐπιστήμην ἔχῃ, οὐ δεῖ θαυμάζειν.

* Ἔτι, καὶ δεῖαν τις ἔχων τὴν ἐπιστήμην καὶ χρώμενος, ἂν μὴ τελείως χρῆται, οὐδὲν θαυμαστόν, εἰ μογθηρὸς ἐστίν. Ἐπεὶ γὰρ δύο τρόποι προτάσεων ἀποδεικνύς ἐπίσταται ὁ ἐπιστάμενος, καθόλου καὶ μερικῶ, ἂν ἀμφοτέροις μὴ χρῆται, λέγω τῇ καθόλου, τῇ δὲ μερικῇ οὐ χρῆται, θαυμαστόν οὐδὲν εἰ μογθηρὸς ἐστίν· οἷον, ἐπίσταται τις, ὅτι τὸδε πονηρόν, τὸ δὲ πονηρὸν οὐ δεῖ πράττειν, τὸδε ἄρα οὐ δεῖ πράττειν· καὶ ἀμφοτέρων οὐσῶν ἐν τῇ ψυχῇ τῶν προτάσεων, ἐπειδὴν ἐπιθυμία τις ἐπὶ τι κινή πονηρόν, συμβαίνει τῇ μὲν καθόλου χρῆσθαι, ὅτι τὸ κακὸν οὐ δεῖ πράττειν, καὶ θεωρεῖν κατ' αὐτὴν τρικαυῦτα, τὴν δὲ μερικὴν, ὅτι τὸδε κακόν, ἔχειν μὲν, οὐ χρῆσθαι δέ, οὐδὲ συνορᾷ ἐνεργείᾳ, καὶ διὰ τοῦτο πρὸς τὴν μογθηρίαν χωρεῖν, ὡσπερ ἀποτυρωθέντα, τοῦτο δὲ οὐδὲν θαυμαστόν. Εἰ γὰρ καὶ χρῆται τῇ καθόλου προτάσει, ἀλλὰ πράττειν οὐ δύναται κατὰ τὴν ἐπιστήμην μὴ χρώμενος καὶ τῇ μερικῇ· αὕτη γὰρ ἐστίν ἡ κυρία τῶν πράξεων. Ἦν γὰρ τις εἶδῃ, ὅτι τοῖς ξηροῖς χρηστέον, μὴ εἶδῃ δὲ ὅτι τάδε ξηρά, οὐδὲν μᾶλλον χρήσεται τοῖς ξηροῖς· οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τούτων ἔχει· ἂν τις τῇ καθόλου χρῆται καὶ θεωρῇ, τῇ μερικῇ δὲ οὐ χρῆται, οὐδὲν τῆς ἐπιστήμης ἀπώνατο. Αἱ μερικαὶ δὲ διαφέρουσι· τὰς μὲν γὰρ ἀνάγκη πᾶσα εἶδέναι, τῶν καθόλου γινωσκομένων· τὰς δὲ οὐ. Ὄταν γὰρ τὸ καθόλου οὕτως ἔχῃ, ὥστε περιέχειν αὐτὸν τὸν συλλογιζόμενον, ἢ τὸν ὁμοειδῆ, τῇ καθόλου συγγινώσκειται καὶ ἡ μερικῇ· οἷον, πᾶσιν ἀνθρώποις βλαβερόν ὁ ἑλλέβορος, αὐτὸς δὲ ἄνθρωπος, αὐτῷ ἄρα βλαβερόν ὁ ἑλλέβορος· ἐνταῦθα τῇ καθόλου καὶ ἡ μερικῇ συγγινώσκειται· οὐ γὰρ ἑαυτὸν δύναται ἀγνωεῖν ὅτι ἐστίν ἄνθρωπος· ὁμοίως δὲ κἂν ὁ τοῖς ὁμοειδεῖς περιέχῃ, οὐδὲ γὰρ οὐδὲ αὐτοῦς ἀγνωεῖν δυνατόν. Ὄταν δὲ ἡ καθόλου πρᾶγμα τι περιέχῃ, τότε οὐκ ἀνάγκη, τῆς καθόλου γινωσκομένης, καὶ τὴν μερικὴν γινώσκεισθαι· οἷον, πᾶς ἑλλέβορος βλαβερόν, τὸδε ἑλλέβορος, τὸδε ἄρα βλαβερόν· ἐνταῦθα οὐκ ἀνάγκη γινώσκεισθαι τὴν μερικὴν, τῆς καθόλου γινωσκομένης. Τὴν τοιαύτην οὖν μερικὴν ὁ ἀκρατής ἢ οὐκ ἔχει, ἢ ἔχων οὐ χρῆται. Τὸ δὲ χρῆσθαι καὶ μὴ χρῆσθαι τοσοῦτω διαφέρει ἀλλήλων, ὥστε τὸν μὲν χρώμενον τῇ ἐπιστήμῃ καὶ

dem scientiam, sed ea non utitur, ut geometres, qui dicendi artifex sit, aut aliud quid, non suam artem facitet: sicut ergo in geometre mirum est, si dum artem suam tractat, falsa colligat, at minime mirum est, si dum disserit in concione, non animadvertat, quando quis contra geometriae leges formas consideret: item in incontinente se res habet: si enim sciens suaque utens scientia incontinens et e praescripto ejus omnia considerans, in contrarium eorum quae scit deveniat, mirum id erit, sin autem habeat quidem scientiam, sed ea non utatur, minime mirandum.

Præterea etiam quando quis habet scientiam, atque ea utitur, si non plene utitur, tamen minime id mirum, si sit improbus. Quam enim duo sint propositionum modi, quibus persuadet aliquis sibi qui scit, universalis videlicet et singularis, si non utroque utatur, sed omisso singulari universalem adhibeat, minime mirum si sit improbus: exempli gratia, scit aliquis, hoc esse improbum, quod autem improbum est non debet committi, hoc igitur non est committendum: quumque utraque propositio in animo sit, quum ad aliquid quod improbum est impellit libido, fit ut utatur universali, nullam culpam esse committendam, eique propositioni convenienter rem ipsam tum inspiciat, singularem vero, hoc nimirum improbum esse, sciat quidem, sed non adhibeat, neque re ipsa expendat, atque idcirco tanquam oculis captus ad improbitatem deveniat, quod quidem haudquaquam mirum est. Quamvis enim universali utatur propositione, tamen scientiæ lege agere non poterit, nisi et singulari utatur: hæc quippe est quæ in actionibus dominatur. Si quis enim sciat, siccis utendum esse, nesciat autem hæc sicca esse, nihilo magis siccis utetur: eodem autem modo et hic se res habet: nam si quis universali propositione utatur eique congruenter rem consideret, singulari vero non utatur, nullum e scientiæ sua fructum capit. Jam vero differunt etiam singulares: alias enim, cognitis universalibus, necessario scimus: alias non item. Quam enim ita se habet universale, ut complectatur ratiocinantem et ejusdem generis hominem, universali propositione cognoscitur et singularis, exempli gratia, omnibus hominibus noxium est elleborum: ipse autem homo est, ei ergo noxium est elleborum: hic videlicet una cum universali singularis quoque cognoscitur, neque enim ignorare potest se esse hominem: eodemque modo, si ejusdem generis homines complectatur, nam nec illos ignorare potest. Quando autem universalis rem aliquam complectitur, tum necesse non est, cognita universali propositione singularem quoque cognosci: verbi causa, omne elleborum est noxium, hoc est elleborum, hoc ergo est noxium: hic cognita universali non est necesse singularem quoque cognosci. Singularem ergo hujusmodi propositionem aut non novit, aut si novit, non utitur ea incontinens. At vero uti et non uti tantum inter se distant, ut eum qui utitur scientiæ et tamen

* Ἔτι ἐπεὶ δύο τρόποι κτλ.

ἀμαρτάνοντα ἀποπόν τινα ἡγούμεθα, καὶ θαυμάζομεν εἰ ἔστι τις οὕτως ἔχων· τὸν δὲ μὴ χρώμενον καὶ ἀμαρτάνοντα, οὐδαμῶς.

* Ἐτι, οὐ τούτῳ μόνῳ διαφέρουσιν οἱ ἐπιστάμενοι, τῷ τοὺς μὲν ἔχειν καὶ χρῆσθαι, τοὺς δὲ ἔχειν μὲν, οὐ χρῆσθαι δέ, ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὸ τὸ ἔχειν διαφέρουσιν· οὐ γὰρ ὁμοίως ἔχουσι τὰς ἐπιστήμας οἱ ἐπιστάμενοι· ἔστι γὰρ ἔχοντά τινα ἐπιστήμην, μὴ ἔχειν· οἶον, τὸν καθευδόντα, καὶ μαινόμενον, καὶ οἰνωμένον· κατὰ τοῦτον δὲ τὸν τρόπον ἔχουσι τὴν ἐπιστήμην καὶ οἱ ἐν τοῖς πάθεσιν ὄντες· μεθύουσι γὰρ ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας, καὶ μαινόμενοι ὑπὸ τοῦ θυμοῦ· καὶ ὡς περ ἐπὶ τῶν μαινομένων καὶ οἰνωμένων, καὶ αὐτῶν τὰ σώματα ἀλλοιοῦνται καὶ μεθίστανται φανερώς ὑπὸ τῶν τοιούτων παθῶν· καὶ γὰρ καὶ χρῶμα καὶ βλέμμα, ἔνιοι δὲ καὶ καθαρώς μαινόμενοι· φανερόν οὖν, ὅτι ἡ ἐπιστήμη τῶν ἀκρατῶν ὁμοίως ἔχει τῇ τῶν μεθύοντων καὶ μαινομένων.

** Εἰ δὲ καὶ λέγουσι λόγους τῆς ἐπιστήμης, οὐ παρὰ τοῦτο φαίνονται μὴ ὁμοίως ἔχειν τοὺς εἰρημένους· καὶ γὰρ καὶ οἱ μεθύοντες ἀποδείξεις καὶ ἔπη λέγουσιν Ἐμπεδοκλέους· ὡς περ καὶ οἱ ἄρτι μανθάνοντες παῖδες συνείρουσι μὲν τοὺς λόγους, ἴσασι δὲ οὕτω πρὶν ἐν ἔθει γενέσθαι, καὶ ὡς περ συμφῶναι, ὅπερ διὰ μακροῦ γίνεται χρόνου· ὥστε καθάπερ τοὺς ὑποκρινόμενους, οὕτως ἡποληπτέον λέγειν καὶ τοὺς ἀκρατευομένους, οἱ πρόσωπα ὑποκρινόμενοι τὰ ἐν τοῖς ποιήμασιν ἔπη λέγουσι^b μὲν, ἴσασι δὲ ὧν λέγουσιν οὐδέν.

*** Ἐτι καὶ τόνδε τὸν τρόπον φυσικῶς ἂν τις συνίδοι τὴν αἰτίαν, δι' ἣν γινώσκοντες οἱ ἀκρατεῖς τὸ ἀγαθὸν οὐχ αἰροῦνται· ἔστι δόξα καθόλου, καὶ ἔστι δόξα μερική, ἣτις δὴ μερική περὶ τὰ αἰσθητὰ ἔστιν· τιαν δὲ ἀπὸ τῆς καθόλου καὶ τῆς μερικῆς δόξης ἄλλην τινὰ συναγάγωμεν δόξαν, ἀνάγκη, εἰ μὲν ἔστιν ἡ δόξα θεωρητικὴ, καταράναι τὴν διάνοιαν, καὶ πιστεῦσαι ὅτι οὕτως ἔχει· εἰ δὲ ἔστι πρακτικὴ ἡ δόξα, ἀνάγκη πράττειν εὐθύς, ἂν μὴ τις κωλύῃ· οἶον, θεωρητικὴ μὲν δόξα, ὅτι ἑλλέβορος βλαβερόν, ἢ τὸ μέλι γλυκύ, ὅπερ εἰ συναγάγωμεν, πιστεύομεν μόνον, οὐ πράττομεν· πρακτικὴ δὲ, ὅτι τοῦ γλυκέος γεύεσθαι δεῖ· ὅπερ εἰ συναγάγωμεν, πράξομεν καὶ γευσόμεθα· ὅταν οὖν αἱ μὲν δόξαι, καὶ ἡ καθόλου, καὶ ἡ μερική, κελεύωσι πράττειν τι, οἶον, δεῖ γεύεσθαι τοῦδε, ὅτι τὸδε γλυκύ, τοῦ δὲ γλυκέος γεύεσθαι δεῖ, ἡ δὲ ἐπιστήμη, κελεύει καὶ ὁ καθόλου λόγος μὴ γεύεσθαι, τύχη δὲ καὶ ἐπιθυμία ἐνοῦσα τοῦ πράγματος, τὸ μὲν ἐκ τούτων συναγόμενον ἐνέργειαν ἔχει, καὶ χρῆται αὐτῷ, τὸ δὲ καθόλου κωλύει γεύεσθαι, ἡ δ' ἐπιθυμία μετὰ τῆς δόξης ἐπὶ τὸ γευστὸν ἄγει· δύναται γὰρ κινεῖν ἕκαστον τῶν μορίων, λέγω δὲ τὰς οἰκείας αἰσθήσεις τῷ ἐπιθυμητῷ, ὅρατιν εἰ δραστὸν ἔστι τὸ ἡδύ, ὁ πρὸς^c ἑαυτὸ ἔλκει, καὶ γεῦσιν τὸ γευστόν· ὥστε

peccat, ineptum judicemus, miremurque vehementer, si talis homo inveniatur: eum autem qui non utitur scientia et peccat, nullo modo.

Præterea non hoc tantum differunt homines rerum scientes, quod alii scientiam quidem habeant eaque utantur, alii habeant quidem, verum non utantur, sed etiam ipsa habendi ratione differunt: neque enim eodem modo scientiam habent rerum scientes: quippe fieri potest, ut homo scientia præditus, tamen scientiam non habeat: qualis est is qui dormit, et furiosus, et temulentus: et hoc quidem modo etiam homines perturbationibus incitati scientiam habent: nam et inebriantur cupiditate et ira furibundi redduntur: et quemadmodum in insanientibus et ebriis usu venit, ita illorum quoque corpora talibus affectibus manifesto mutantur et transfigurantur: nam et colorem mutant et vultum, nonnulli autem etiam omnino insanunt: unde apparet, incontinentium scientiam haud secus atque ebriorum et furentium se habere.

Quamvis autem rationes a scientia profectas afferant, ne propterea quidem iis videntur esse dissimiles, quos jam commemoravimus: etenim et ebrii demonstrationes sæpe aut versus Empedoclis recitant: ut etiam pueri, qui nuper didicerunt, connectunt quidem verba, sed nondum intelligunt, antequam assueverint, et quasi cognatum ingenium sibi induerint, quod temporis diuturnitate fit: quare sicut histriones, ita existimandi sunt dicere incontinentes, qui alienam quasi personam agentes poetarum versus recitant, neque quidquam tamen eorum intelligunt, quæ dicunt.

Præterea hoc etiam modo nativa ratione rei causam perspicias, propter quam incontinentes quum norint bonum non tamen expetant: est enim universalis, est et singularis opinio, quæ quidem singularis in rebus sensibilibus versatur: quando autem ex universali et singulari opinione aliam quandam opinionem colligimus, necesse est, siquidem contemplativa sit opinio, animus eam confirmet, remque ita se habere credat: sin activa opinio, necesse est, nisi quis impediatur, animus statim agat: velut, contemplativa opinio est, elleborum noxium esse, aut mel dulce, quod si colligamus, non agemus sed credemus tantum: at vero quæ dulcia sunt gustanda esse, activa est opinio: quod si colligamus, agemus aliquid, hoc est, gustabimus: quum igitur opiniones tam universalis quam singularis agere aliquid nos jubent, verbi causa hoc gustandum est, quia hoc dulce est, ea autem quæ dulcia sunt gustari oportet, scientia vero et ratio universalis haudquaquam nos gustare jubent, ac tum forte rei ipsius quæ in nobis est accedit cupiditas, id quod ex his colligitur ad effectum adducitur utiturque ea re: universale enim prohibet nos gustare, cum opinione vero cupiditas nos ad gustandum impellit: quippe singulas movere partes potest, ita voco sensus rei desiderabilis proprios, visum

* Ἐτι τὸ ἔχειν τὴν ἐπιστήμην κτλ. — ** Τὸ δὲ λέγειν τοὺς λόγους κτλ. — *** Ἐτι καὶ ὧδε φυσικῶς ἂν τις κτλ.

συμβαίνει τὴν ἀκρασίαν ὑπὸ λόγου γίνεσθαι, καὶ δόξης τῆς ἐναντίας τῆ ῥόγῳ· ἔστι δὲ ἐναντία ἡ δόξα τῆ ὀρθῆ ῥόγῳ οὐ δι' ἑαυτὴν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐπιθυμίαν· οὐ γὰρ ἡ δόξα τῆ ἰδία δυνάμει τοῦ λόγου τοῦ ὀρθοῦ κρατεῖ· ἀδύνατον γὰρ ἐπιστήμης δόξαν περιγενέσθαι· ἀλλὰ τῆ δυνάμει τῆς ἐπιθυμίας, ἣ καὶ τὸ σῶμα μεθίστησι καὶ ἀλλοιοῖ· γίνεται δὲ ἡ ἀκρασία ὑπὸ λόγου καὶ δόξης ἀντιπρὸςγεγομένης τῆ ὀρθῆ ῥόγῳ, διὰ τῆς ἐπιθυμίας.

* Διὰ τοῦτο οὐδὲ τὰ ἄγρια ἀκρατῆ δύνανται λέγεσθαι, ὅτι οὐκ ἔχουσι λόγον ^d ἢ ἐνθίσταται ἡ ἐπιθυμία, ἀλλὰ φαντασίαν τινὰ τῶν μερικῶν καὶ μνήμην.

** Πῶς δὲ λύεται ἡ ἀγνοία τοῦ ἀκρατοῦς τῆς ἐπιθυμίας σθεσθεσίσης, καὶ πάλιν γίνεται ὁ ἀκρατῆς ἐπιστήμων καὶ κατὰ τὴν ἐπιστήμην ἐνεργῶν, ὁ αὐτός ἐστι λόγος, ὅς ἐστι καὶ ἐν τῆ μεθύοντι καὶ καθυδόντι· τοῦτο δὲ φυσιολόγων εἰδέεται.

*** Ὅταν δὲ ἐν τῆ πάθει γένηται ὁ ἀκρατῆς, τὴν ἐλάττω πρότασιν, τὴν κυρίαν τῶν πράξεων, τὴν ὅτι τὸδε κακόν, ἢ οὐκ ἔχει οὐδαμῶς οὐδὲ ἐπίσταται, ἢ οὕτως ἔχει ὡσπερ οἱ μεθύοντες καὶ οἱ μαινόμενοι ἔπη τινὰ καὶ ἀποδείξεις λέγουσιν· ἄλλως τε, ὅτι οὐδὲ ἡ ἐλάττων πρότασις αὐτῆ καθ' αὐτὴν ἐπιστημονικῆ ἐστίν, ὡσπερ ἡ καθόλου καὶ μείζων.

**** Ὡστε ἔοικεν, ὁ ἐξήτει Σωκράτης συμβαίνειν· οὐ γὰρ παρούσης τῆς κυρίως εἶναι δοκούσης ἐπιστήμης, ἣτις ἐστίν ἡ καθόλου, γίνεται τὸ πάθος· οὐ γὰρ ταύτης κρατεῖ ἡ ἐπιθυμία· ἀλλὰ τῆς κυρίως τῶν πράξεων, ἣτις ἐστίν ἡ ἐλάττων καὶ ἡ περὶ τὰ καθ' ἕκαστα· ^c ταύτην γὰρ διαφθείρει ὁ πράττων, ἣτις ἐστὶ περὶ τὰς πράξεις· καὶ αὕτη περιέλασται διὰ τὸ πάθος, οὐχ ἡ καθόλου. Περὶ μὲν οὖν τῆς γνώσεως τῶν ἀκρατῶν, εἰ γινώσκουσιν ὅπως τὸ ἀγαθόν, καὶ πῶς γινώσκοντες ἀκρατεύονται, τοσαῦτα εἰρήσθω.

(Seripsi . ^a κἄν] cod. κἄν. — ^b λέγουσι μὲν] cod. λέγουσιν μὲν. — ^c ἡδύ, ὁ πρὸς] cod. ἡδύ, πρὸς. — ^d ἔχουσι λόγον] cod. ἔχουσιν λόγον. — ^e τὰ καθ' ἕκαστα] τὰ καθ' ἕκαστα. —)

Κεφ. η'.

Τίς ὁ ἀπλῶς ἀκρατῆς καὶ ὁ ἀπλῶς ἐγκρατῆς.

***** Μετὰ δὲ ταῦτα ῥητέον, εἰ ἔστι τις ἀπλῶς ἀκρατῆς ἄνευ προσθήκης, ἢ πάντες κατὰ μέρος, οἷον, ἀκρατῆς θυμοῦ καὶ ἀκρατῆς δόξης· καὶ εἰ ἔστιν ἀπλῶς ἀκρατῆς, λεκτέον περὶ ποῖα ἐστὶν ὑποκειμένα.

***** Ὅτι μὲν οὖν περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας εἰσὶν ἅπαντες οἱ ἐγκρατεῖς καὶ χαρτερικοὶ καὶ ἀπλῶς καὶ μερικοὶ, καὶ οἱ ἀκρατεῖς καὶ μαλακοὶ, φανερόν.

***** Ἐπεὶ δὲ τῶν ἡδῶν τὰ μὲν εἰσὶν ἀναγκαῖα, τὰ

videlicet, si spectabile est jucundura illud, quod ad se allicit, et gustum, si gustari potest, quod ad se trahit: ita fit, ut incontinentia a ratione et opinione rationi contraria proficiscatur: est autem non per se, sed propter cupiditatem rectæ rationi contraria opinio: neque enim vi sua propria rectæ rationi imperat opinio: quia fieri nequit, ut scientiam superet opinio: sed vi cupiditalis, quæ corpus quoque mutat et transfigurat: e ratione ergo et opinione rectæ rationi contraria, instigante cupiditate, nascitur incontinentia.

Quocirca ne bestia quidem incontinentes dici possunt, quia rationem cui cupiditas adversatur, non habent, sed visionem quandam singularium et memoriam.

Quo pacto autem restructa cupiditate incontinentis ignorantia depellatur, rursusque scientiam et consequatur incontinens et ad ejus normam agat, si quærat, eandem dicemus ejus rationem esse, quæ est ebriorum et dormientium: hoc autem scire physicorum est.

Quum vero affectibus indulget incontinens, minorem propositionem, et quæ actionum quasi princeps est et domina, hoc nimirum malum esse, aut omnino non habet nec novit, aut ita habet ut ebrii et insani versus ac demonstrationes recitant: sed et propterea quod neque per se propria scientiæ minor propositio est, sicut universalis et major.

Quamobrem videtur illud quod quærebat Socrates evenire: neque enim præsentē ea quæ proprie videtur scientia, quæ universalis est, oritur affectus ille: neque enim ei imperat cupiditas: sed illa, quæ actionum propria est et minor, atque in singulis versatur: namque hanc quæ in actionibus cernitur, corrumpit agens: estque ea quæ impetu rapitur, non autem universalis. Ac de cognitione quidem incontinentium, num omnino norint id quod est bonum, et quomodo, si norint, incontinenter agant, hactenus dictum sit.

Cap. VIII.

Quis simpliciter continens et simpliciter sit incontinens.

Deinceps dicendum erit, utrum aliquis simpliciter sine ulla adjectione sit incontinens, an omnes ex aliqua parte, ut iræ incontinens aut gloriæ: item si sit aliquis simpliciter incontinens, in quibus rebus versetur, dicendum erit.

In voluptatibus ergo ac doloribus continentes versari omnes ac patientes, tam qui simpliciter quam qui ex parte dicuntur, incontinentes item ac molles, perspicuum est.

Quum vero eorum quæ jucunda sunt, alia necessaria,

* Ὡστε καὶ διὰ τοῦτο κτλ. — ** Πῶς δὲ λύεται ἡ ἀγνοία κτλ. — *** Ἐπεὶ δὲ ἡ τελευταία κτλ. — **** Καὶ ὅπως ὁ ἐξήτει κτλ. — ***** Cap. 4. Πότερον δὲ ἐστὶ τις κτλ. — ***** Ὅτι μὲν οὖν περὶ ἡδονὰς κτλ. — ***** Ἐπεὶ δὲ ἐστὶ τὰ μὲν ἀναγκαῖα, κτλ.

οὐκ ἀναγκαῖα μὲν, αἰρετὰ δὲ καθ' ἑαυτὰ καὶ ἡδέα· λέγου δὲ ἀναγκαῖα μὲν, ὄν χωρὶς οὐ δύναται συνεστάναι ἢ τὸ εἶδος καθ' ὅλου ἢ τὸ ἀνθρώπινον, ὡσπερ ὁ γάμος, ἢ τὸ αἶμα, ὡσπερ τροφή, ἀνεσις, ὕπνος, καὶ τὰ τοιαῦτα· οὐκ ἀναγκαῖα δὲ, αἰρετὰ καὶ ἡδέα δι' ἑαυτὰ, οὐ διὰ τὴν σύστασιν τοῦ ἀνθρώπου, πλοῦτος, τιμὴ, νίκη, καὶ τὰ τοιαῦτα· συμβαίνει καὶ ἐν ἀμφοτέροις ἡδέσιν ὑπερβολὰς εἶναι, καὶ ἐν τοῖς ἀναγκαίοις καὶ ἐν τοῖς δι' ἑαυτὰ αἰρετοῖς, ὅταν τις αὐτοῖς χρῆσται πλέον ἢ δεῖ, καὶ ὁ ὀρθὸς κελεύει λόγος αὐτοῖς χρῆσθαι.

* Ὁ μὲν οὖν πρὸς τὰ ἡδέα ὑπερβάλλον τὰ μὴ ἀναγκαῖα οὐ λέγεται ἀπλῶς χωρὶς προσθήκης ἀκρατῆς, ἀλλὰ ἀκρατῆς ὁδῆς, ἢ ἀκρατῆς πλοῦτου, ὡς ἕτερος ὄν ἐκείνου τοῦ κυρίως καὶ ἀπλῶς ἀκρατοῦς, ὀνομαζόμενος δὲ ἀκρατῆς διὰ τινὰ πρὸς ἐκείνον ὁμοίωσιν· καθάπερ διαφέρει ὁ ἀνθρώπος ὁ τὰ Ὀλύμπια νενικηκὼς^b τοῦ ἀπλῶς ἀνθρώπου· καὶ γὰρ εἰ καὶ μικρὸν ἔστι τὸ διάφορον αὐτῶν, ἀλλ' ὅμως διαφέρει, καὶ ἕτερός ἐστι διὰ τὴν προσθήκην.

** Ὅτι δὲ διάφορος ἐστίν^c ἢ περὶ τὰ μὴ ἀναγκαῖα ἡδέα ἀκρασία τῆς ἀκρασίας, ὁῦλον καὶ ἀπὸ τοῦ τὴν μὲν ἀκρασίαν ἀπλῶς ψέγεσθαι, καὶ δοκεῖν οὐ μόνον ἀμαρτίαν, ἀλλὰ καὶ κακίαν, ἢ κυρίως, ἢ κατὰ τι, τὴν δὲ μετὰ προσθήκης ἀκρασίαν οὐ ψέγεσθαι ὡς κακίαν· οἱ μὲν οὖν περὶ τὰ μὴ ἀναγκαῖα ἡδέα ὑπερβάλλοντες ἀκρατεῖς λέγονται μετὰ προσθήκης.

*** Οἱ δὲ περὶ τὰς ἀναγκαῖας καὶ σωματικὰς ἡδονὰς ὑπερβάλλοντες, οὐ κρίνοντες καὶ συντιθεμένου τοῦ λόγου, ἀλλὰ ἀνθισταμένου, καὶ τὰς μὲν ἡδονὰς ὑπερβαλλόντως εὐκοντες, περὶ ἃς ἔφαμεν εἶναι τὸν σώφρονα καὶ τὸν ἀκόλαστον, τὰς δὲ λύπας ψεύγοντες πλέον ἢ προσήκεν, ὡς πείνης, δίψης, καὶ ἀλγίας, καὶ ψύχους, καὶ πάντων τῶν περὶ ἄρην καὶ γεῦσιν, οἱ τοιοῦτοι ἀκρατεῖς λέγονται, οὐ μετὰ προσθήκης, ἀλλὰ ἀπλῶς.

**** Ἀῦλον δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ ἀκόλαστους λέγεσθαι τοὺς περὶ ταῦτα ὑπερβάλλοντας, τοὺς δὲ περὶ τὰ μὴ ἀναγκαῖα ἡδέα ὑπερβάλλοντας, οὐδαμῶς.

***** Ὅτι γὰρ περὶ τὰς αὐτὰς σωματικὰς ἡδονὰς συμβαίνει εἶναι τὸν σώφρονα καὶ ἐγκρατῆ, καὶ τὸν ἀκρατῆ καὶ ἀκόλαστον, εἰς ταῦτον τίθεμεν τὸν σώφρονα τῷ ἐγκρατεῖ, καὶ τὸν ἀκόλαστον τῷ ἀκρατεῖ.

***** Εἰ καὶ οὐ, ὁμοίως ἔχουσι πρὸς ταύτας τὰς ἡδονὰς· ὁ μὲν γὰρ ἀκόλαστος προαιρούμενος ἐπὶ τὴν ἐπιθυμίαν φέρεται, ὁ δὲ ἀκρατῆς μὴ προαιρούμενος, ἀλλὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἀνθισταμένου· τὸν μὲν οὖν ἀκρατῆ τῷ ἀκόλαστῳ εἰς ταῦτον τίθεμεν, καὶ τῷ σώφρονι τὸν ἐγκρατῆ, καὶ περὶ τὰ αὐτὰ λέγομεν αὐτοὺς εἶναι, τὸν δὲ περὶ τὰς ἄλλας ἡδονὰς τὰς μὴ ἀναγκαῖας ἀκρατεῖς ἔχοντα, οὐδαμῶς. Εἰ δὲ καὶ περὶ τὰ αὐτὰ ἐστίν

alia non necessaria sint, sed per se expetenda et jucunda : necessaria autem a me dicuntur, sine quibus constare vel omnino species humana nequit, ut nuptiæ, vel singuli homines, ut cibus, remissio, somnus et alia ejus generis : non necessaria autem, quæ per se expetenda sunt et jucunda, non ita tamen, ut sine iis homo nequeat constare, divitiæ, honor, victoria et ejusmodi alia : sit, ut in utroque jucundorum genere quædam sint nimia, tam in iis quæ necessaria sunt, quam quæ per se sunt expetenda, quando aliquis magis quam oportet, aut quam recta ratio præcipit, iis utitur.

Qui ergo in rebus jucundis eorum quæ non necessaria sunt modum excedit, non simpliciter sine ulla adjectione incontinens vocatur, sed aut gloriæ incontinens, aut opum, tanquam diversus ab eo qui proprie et absolute incontinens appellatur, ut qui tantum ob quandam cum eo similitudinem ita nominetur : sicut differt homo Olympiorum victor ab eo qui simpliciter homo est : quamvis enim parva sit eorum differentia, differt tamen diversusque ab eo est propter illam adjectionem.

Differre autem incontinentiam, quæ in rebus jucundis et non necessariis cernitur, ab illa altera incontinentia, vel ex eo apparet, quod quæ absolute dicitur incontinentia vituperatur, neque peccatum solum, sed etiam vitium videri solet, sive proprie, sive alicujus rei respectu, altera vero, cui aliquid adjicitur, non vituperatur ut vitium : qui ergo in rebus simul jucundis simul non necessariis modum transeunt, addita alia voce incontinentes vocantur.

Qui vero necessariis corporis voluptatibus supra modum se dedunt, idque sine judicio, certe non consentiente, sed adversante ratione, easque voluptates vehementer appetunt, in quibus temperantem et intemperantem versari diximus, dolores vero magis vitant quam oportet, ut famis, sitis, æstus, frigiditatis omniumque quæ in tactu et gustu cernuntur, hi sine ullo ad ditamento simpliciterque incontinentes appellantur.

Idque vel ex eo intelligitur, quod qui in his modum excedunt, intemperantes nominantur, qui in rebus tum jucundis tum non necessariis, minime.

Quia enim in iisdem corporis voluptatibus temperantem et continentem, item incontinentem et intemperantem versari convenit, eodem loco temperantem et continentem, item intemperantem et incontinentem ponimus.

Quamvis non eodem modo in his voluptatibus se habeant : consulto enim ad cupiditatem fertur intemperans, inconsulto autem, adversante recta ratione, incontinens : tamen eodem loco cum intemperante incontinens et cum temperante continens a nobis ponitur, eosque versari in iisdem dicimus, qui vero in aliis iisque non necessariis voluptatibus incontinentem se gerit, non item. Etsi autem in iisdem cum intemperante volupta-

* Τους μὲν οὖν πρὸς ταῦτα κτλ. — ** Σημεῖον δὲ κτλ. — *** Τῶν δὲ περὶ τὰς σωματικὰς κτλ. — **** Σημεῖον δὲ κτλ. — ***** Καὶ δια τούτου κτλ. — ***** Οἱ δ' εἰσάγουσι περὶ ταῦτά, κτλ.

ἡδέα ὁ ἀκρατὴς τῷ ἀκόλαστῳ, ἀλλὰ μᾶλλον φέρεται ὁ ἀκόλαστος, ὡς μᾶλλον ταῖς ἐπιθυμίαις δουλεύει· ἢ μὲν γὰρ ἀκρατὴς σφοδροτάτων ἐπιθυμιῶν ἡττᾶται· οὐ γὰρ ἦν ἄλλως, τοῦ ὀρθοῦ ἀνθισταμένου λόγου· ὁ δὲ ἀκόλαστος καὶ μικρῶν καὶ ἀσθενῶν ἐπιθυμιῶν ἡττᾶται, διὰ τὸ μὴ ἀντιπράττειν αὐταῖς τὸν ὀρθὸν λόγον· καὶ ζητεῖ τὰς ὑπερβολάς, καὶ φεύγει μετρίαν λύπην· καὶ εἰ μετρίων κινουσῶν ἐπιθυμιῶν οὕτως εἰς τὰς ὑπερβολὰς φέρεται, τίς ἂν γένοιτο, εἰ προσγένοιτο αὐτῷ ἐπιθυμία νεανική, καὶ περὶ τὰς τῶν ἀνγκαιῶν χρεῖας λύπη ἰσχυρά;

[Scripsi : « καθ' ὅλου] cod. καθόλου. — υ νενικηκῶς] cod. νενικηκῶς. — ° διάφορός ἐστιν] vulgo διαφορός ἐστιν. —]

Κεφ. θ'.

Περὶ τῆς θηριωδίας καὶ τῆς κατ' αὐτὴν ἀκρασίας.

* Πάλιν τῶν ἡδέων τὰ μὲν ἐστὶ φύσει ἀγαθὰ, τὰ δὲ φύσει κακὰ, τὰ δὲ μεταξὺ. Καὶ φύσει μὲν ἀγαθὰ ἡδέα εἰσὶν, & δι' ἑαυτά, καὶ οὐ δι' ἄλλα ζητοῦμεν· οἶον, δόξαν, νίκην, ὑγίειαν· φύσει δὲ κακὰ, οἶον, τὸ φραγεῖν ἀνθρώπων, καὶ πίνειν αἷματος ἀνθρωπίνου, καὶ ἢ παρὰ φύσιν ἀκόλασία· μεταξὺ δὲ τούτων, ὅσα δι' ἑαυτὰ μὲν οὐτε ἀγαθὰ εἰσιν, οὐτε κακὰ, ἀλλὰ χρήσιμα πρὸς τι ἀγαθόν, οἶον, τὰ σιτία, καὶ τὸ ἱμάτιον, καὶ ὁ γάμος· τὰ μὲν οὖν φύσει ἀγαθὰ, καὶ τὰ μεταξὺ, ἐπειδὴν τις ζητῇ, ἐπαινέται, ἐὰν μὴ ὑπερβάλλῃ τὸν ὀρθὸν λόγον, ἀλλ' ὡς προσῆκε ζητῇ.

** Καὶ γὰρ ἡ ὑπερβολὴ ἐν ἅπασιν οὐκ ἐπαινετόν, ἀλλ' ἡ μὲν ἐν τοῖς φύσει ἀγαθοῖς ὑπερβολὴ ψεκτόν μὲν οὐκ ἐστὶν οὐδὲ μοχθηρόν, ὅτι τὰ διωκόμενα, ὡς εἶρηται, φύσει εἰσὶν ἀγαθὰ, καὶ δι' ἑαυτὰ ζητοῦνται· ψευκτόν δὲ ἐστὶ καὶ φαῦλον· τοῦ γὰρ φιλεῖν τοὺς παῖδας, φύσει ὄντος ἀγαθοῦ, φεύγειν δεῖ τὴν ὑπερβολήν, καὶ μὴ καθάπερ ἡ Νιόβη, ἣ καὶ πρὸς τοὺς θεοὺς ὑπὲρ τῶν τέκνων ἐμάχετο, ἣ ὁ Σάτυρος ὡς θεὸν ἐπιχαλούμενος τὸν πατέρα· λίαν γὰρ ἐδόκει μωραίνειν.

*** Ἄλλ' οὐδὲ ἀκρασία ἐστὶν ἡ τοιαύτη ὑπερβολὴ. Ἡ γὰρ ἀκρασία οὐ μόνον ψευκτόν, ἀλλὰ καὶ τῶν ψεκτῶν ἐστὶ· λέγεται δὲ καὶ ἀκρασία δι' ὁμοιότητά τινα, ἣν ἔχει περὶ τὴν ἀκρασίαν μετὰ προσθήκης, καθὼς εἶρηται, ἀκρασία κέρδους ἢ ἀκρασία τιμῆς. Καὶ ἀκρατὴς οὐκ ἀπλῶς, ἀλλὰ ἀκρατὴς τιμῆς, ἣ φιλοτεχνίας, ἣ τινος τῶν τοιούτων· ὡσπερ κακὸν ἱατρὸν λέγομεν, τὸν παρὰ τὴν ἐπιστήμην χρώμενον τοῖς νοσοῦσι, καὶ κακὸν ὑποκριτὴν, τὸν μὴ ἀκριβῶς μιμούμενον ὃν ὑποκρίνεται, καὶ οὐκ ἀπλῶς κακόν· ὅτι οὐκ ἐστὶ κακία ἢ τοιαύτη παρατροπή, ἀλλ' ἡ καθ' ὁμοιότητα^a μετὰ προσθήκης. Ἡ μὲν οὖν περὶ τὰ φύσει ἀγαθὰ καὶ ἡδέα ὑπερβολὴ οὕτως ἔχει. Τῶν δὲ μεταξὺ ἀγαθῶν αἰ-

tibus versatur incontinens, magis tamen reprehenditur intemperans, ut qui magis serviat voluptatibus : etenim acerrimis cupiditatibus incontinens frangitur : nam repugnante recta ratione fieri hoc aliter non posset : at vero parvis etiam et exiguis cupiditatibus intemperans servit, quia non adversatur iis recta ratio : ideoque et nimium appetit, et mediocres dolores fugit : quodsi modicis tantum cupiditatibus impulsus ita ad nimium rapitur, qualis tandem futurus sit, si acris et vehemens aliqua cupiditas eum invadat, aut ob rerum necessariorum penuriam dolor gravis?

Cap. IX

De feritate et quæ in ea inest incontinentia.

Rursus eorum quæ jucunda sunt, alia natura bona, alia mala sunt, alia media. Et natura quidem bona ea sunt jucunda, quæ per se non propter aliud petimus : ut gloria, victoria, bona valetudo : natura vero mala, ut hominem vorare, sanguinem humanum bibere, et quæ contra naturam est intemperantia : media autem horum, quæ per se nec bona sunt, nec mala sed ad bonum quoddam conducunt, exempli gratia, cibi, vestes, nuptiæ : quæ igitur natura bona sunt et quæ sunt media, si quis ea ita petat, ut a recta ratione non deflectat, sed decenter petat, laudatur.

Neque enim in omnibus nimia laudantur, sed quod in rebus natura bonis nimium est non quidem vituperatur, nec malum habetur, quia quæ expetuntur, ut dictum est, natura sunt bona et per se quærentur : nihilominus tamen et fugiendum est et malum : verbi causa, quum amare liberos natura sit bonum, vitandum nihilominus in eo genere id quod nimium est, neque agere debemus ut Niobe, quæ cum diis pro liberis suis pugnat, aut Satyrus qui tanquam deum patrem suum invocabat : omnino enim insanire videbatur.

Sed ne incontinentia quidem talis est nimietas. Quippe incontinentia non solum fugienda est, sed etiam in rebus vituperabilibus numeratur : dicitur autem etiam incontinentia propter similitudinem quandam, adjectione facta rei quæ ad ejus similitudinem accedit, ut dictum est, incontinentia lucri aut incontinentia honoris. Et incontinens non simpliciter, sed incontinens honoris, aut amoris quo liberos vel aliud quid prosequitur : sicut malum appellamus medicum, qui contra artis legem curat ægros, et malum histrionem, qui non recte imitatur eum cujus personam sustinet, non autem absolute malum : quia non est vitium hujusmodi aberratio, nisi propter rei similitudinem cum adjectione. Nimia igitur atque immoderata rerum natura bonarum et ju-

* Ἐπεὶ δὲ τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ τῶν ἡδονῶν κτλ. — ** Διὸ ὅσοι μὲν παρὰ τὸν λόγον κτλ. — *** Μοχθηρὰ μὲν οὖν κτλ.

ὑπερβολαὶ μοχθηραὶ εἰσι καὶ ψεκταί· ὅτι τὰ τοιαῦτα ἀγαθὰ ἀφ' ἑαυτῶν οὐκ ἔχουσι τὸ τοιαῦτα ἢ τοιαῦτα εἶναι, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ τέλους πρὸς ὃ τάττονται, ἢ ἀγαθὰ εἰσιν ἢ κακὰ. Καὶ διὰ τοῦτο, ἂν πρὸς τέλος ταχθῶσι μοχθηρὸν, μοχθηρὰ εἰσι· τάττονται δὲ εἰς μοχθηρὸν τέλος, ὅταν μεθ' ὑπερβολῆς διώκωνται· ὁ γὰρ ὑπερβάλλων ἐν τῇ χρῆσει τῶν σιτίων, καὶ τῶν ἐνδυμάτων, καὶ τῶν ἄλλων ἀναγκαίων, καὶ παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον αὐτοῖς χρώμενος, εἰς τὴν ἀκολασίαν αὐτὰ τάττει. Καὶ διὰ τοῦτο^b ἢ τούτων ἀπάντων ὑπερβολὴ μοχθηρία ἐστὶ. Τινῶν δὲ καὶ ἀπλῶς ἀκρασία καὶ χυρὶς προσθήκης, περὶ ἧ καὶ ἡ σωφροσύνη ἐστὶ καὶ ἡ ἀκολασία.

* Τῶν δὲ φύσει κακῶν καὶ ἡδέων οὐκ αἰ ὑπερβολαὶ μοχθηραὶ εἰσιν, ἀλλ' ἀπλῶς αἰ περὶ ταῦτα ἕξεις, αἶ εἰσιν αἰ θηριώδεις· ἅπερ οὐδὲ φύσει ἡδέα εἰσι. Τῶν γὰρ ἡδέων τὰ μὲν ἐστὶν ἡδέα φύσει καὶ πᾶσι ζῴοις^a, οἶον, τροφή, καὶ ὕπνος, καὶ τὰ τοιαῦτα· τὰ δὲ φύσει μὲν ἡδέα, οὐ πᾶσι δὲ ἡδέα, ὥσπερ ἡ τοιάδε τροφή, οἶον, τὸ πῶν φαγεῖν ἢ κρέα ἐνίοις τῶν ζῴων^d φύσει ἡδέα εἰσι, τὰ δὲ οὐδαμῶς φύσει ἡδέα, ἀλλὰ ἢ διὰ ἔθνη, ἢ διὰ πηρώσεις, ἢ διὰ μοχθηρίαν φύσεως· ἅτινά εἰσι φύσει κακὰ.

** Περὶ ἧ ἡ θηριότης ἐστίν· οἷον τὴν ἀνθρωπὸν ἐκείνην λέγουσι ποιεῖν, τὰς κυούσας ἀνασχίζουσαν τὰ παιδία κατεσθίειν· ἢ οἷς ἡδονὰ οἱ ἀπηγριωμένοι περὶ τὸν Πόντον ἀνθρωποι, οἱ μὲν ἰχθύς ὤμοις ἐσθίοντες, καὶ κρέα ὠμά, οἱ δὲ δανειζόντες τὰ τέκνα ἀλλήλοισι εἰς εὐωχίαν· ἢ ὁ Φάλαρις ἐποίησε φαγῶν τὸν ἑαυτοῦ παῖδα· τοιαῦτα δὲ τὰ κακὰ καὶ ἡδέα, οὐ φύσει ἡδέα, ἀλλὰ διὰ μοχθηρίαν φύσεως ἡδέα δοκοῦσι ταῦτα. Τοῖς δὲ διὰ πηρώσεις τινὲς ἡδοναί, ἢ διὰ μανίαν, ἢ ἄλλην τινὰ νόσον· διὰ μανίαν μὲν, ὥσπερ ὁ μανεὶς καὶ φαγῶν τοῦ συνδουλοῦ ἦπαρ, ἢ ὁ τὴν μητέρα καθιερεύσας καὶ φαγῶν· διὰ νόσον δὲ ὁ ἐσθίων ἀνθρώκων καὶ γῆς· ἐξ ἔθους δὲ γίνεται θηριώδης, ὁ ταῖς παρὰ φύσιν ἡδοναῖς ἐκ προοιμιῶν τοῦ βίου συνεσθίει, καὶ χαίρων μὲν σιτίοις, οἷς οὐδεὶς ἡδεται ἀνθρώπων μὴ τῶν φυσικῶν ὄρων ἐκστάς, ἀκολασταίνων δὲ τὴν παρὰ φύσιν ἀκολασίαν· τούτων δὲ ἐστὶ καὶ ὁ χαίρων τριγῶν τίλει, ἢ ὄνυχων τρώξει· ταῦτα δὲ καὶ διὰ μοχθηρίαν φύσεως γίνεται.

*** Ὅσοι μὲν οὖν διὰ μοχθηρίαν φύσεως τοῖς φύσει κακοῖς ἡδοναί, οὐκ εἰσιν ἀκρατεῖς· οὐ γὰρ ἐστὶν αὐτοῖς ὀρθὸς λόγος, ἢ ἀνίστανται·^e δημοῖς δὲ οὐδὲ ὅσα ἐξ ἔθους, ἢ νοσήματος, ἢ μανίας· ἀλλὰ τὸ ἡδεσθαι τοῖς τοιούτοις ἐξῶ ἐστὶ παντελῶς τῶν τῆς κακίας ὄρων.

**** Εἰ δέ τις τούτων τῶν ἐπιθυμιῶν νῦν μὲν κρατεῖ, νῦν δὲ ἡττᾶται, οὐ λέγεται ἀκρατὴς ἀπλῶς, ἀλλὰ μετὰ προσθήκης, οὐδὲ ἐγκρατὴς ἀπλῶς, ἀλλὰ μετὰ προσθήκης· οἷον, ἐγκρατὴς τὴν θηριωδίαν, καὶ ἀκρα-

cundarum cupiditates tales sunt. Nimiae autem rerum, quae in medio sunt, bonarum cupiditates mae sunt et vituperabiles : quia ejusmodi bona non per se eo valent, ut talia aut talia sint, sed a fine ad quem diriguntur aut bonitatem aut malitiam sumunt. Quocirca, si ad malum finem diriguntur, mala sunt : ad malum autem finem spectant, quando nimis expetuntur : qui enim nimius est in usu ciborum et vestium caeterarumque rerum necessariarum, quique iis praeter rectam rationem utitur, ad intemperantiam ea refert. Quamobrem nimia horum omnium cupiditas malitia est. Quorundam vero simplex, nulla adjectione facta, incontinentia est, in quibus temperantia quoque et intemperantia versantur.

Eorum vero quae natura mala sunt et jucunda non nimiae cupiditates mae sunt, sed simpliciter eorum habitus, quos ferinos dicimus : quae quidem nec natura jucunda sunt. Eorum enim quae jucunda sunt alia natura, et quidem omnibus animalibus jucunda sunt, ut cibus, somnus et reliqua ejus generis : alia natura quidem, sed non omnibus sunt jucunda, velut talis cibus, verbi causa, herbam comedere aut carnes nonnullis animalibus natura jucundum est, alia rursus nequaquam natura, sed vel ob consuetudinem vel mutilationem aliquam, aut naturae pravitatem sunt jucunda : quae natura sunt mala.

In quibus cernitur feritas : exempli gratia, quod de muliere illa narrat, quae praegnantium ventres discindere, fetusque earum devorare solebat : vel quibus effertur circa Pontum homines delectabantur, quorum alii pisces crudos comedebant, alii carnes, alii liberos suos inter se mutuos in epulas dabant : aut quod Phalaris faciebat, qui filium suum comedit : talia ergo quae et mala sunt et jucunda, non natura sunt jucunda, sed ob aliquam naturae pravitatem jucunda videntur. Alia rursus sunt, quibus ob mutilationem aliquam nonnulli delectantur, aut insaniam, aut alium quendam morbum : insaniam quidem, ut qui insaniam agitatae jecur conservi sui devorabat, aut qui matrem immolavit et comedit : morbum vero ut qui carbones comedit et terram : ex consuetudine autem fit belluinus, qui ab ineunte aetate voluptatibus naturae repugnantibus assuevit, iisque gaudet cibus, quibus nemo omnium hominum delectatur, nisi qui non observatis legibus naturalibus intemperantia quae est praeter naturam gaudet : e quorum numero et illi sunt, qui pilorum evulsione aut unguium rosione delectantur : nam et haec a naturae pravitate proficiscuntur.

Quicumque ergo ob naturae pravitatem rebus naturalibus delectantur, non sunt incontinentes : neque enim iis recta ratio est, cui resistant : eodemque modo neque ea, quae a consuetudine aut morbo aut insaniam proficiscuntur, incontinentiae tribuenda : sed ejusmodi rebus delectari omnino est extra vitiositatis cancellos positum esse.

Quodsi quis nunc imperat his voluptatibus, nunc servit, non dicitur absolute incontinens, sed cum adjectione, neque absolute continens, sed cum adjectione : verbi causa, continens feritatis, itidemque incontinens :

^a Cap. 5. ἐπεὶ δ' ἐστὶν ἕνια μὲν ἡδέα κτλ. — ^b Λέγω δὲ τὰς θηριώδεις κτλ. — ^c Ὅσοι μὲν οὖν κτλ. — ^d Τὸ ἔχοντα κρατεῖν ἢ κρατεῖσθαι κτλ.

τῆς ἁμοιώσεως· οὐ γὰρ ἔστιν ἡ θηριώδεια περὶ τὰ αὐτὰ τῆ ἀκολασίας, ὡσπερ ἡ ἀπλῶς ἐγκράτεια· ἡ μὲν γὰρ ἀκολασία περὶ τὰς φυσικάς ἔστιν ἡδονὰς ἁμοίως, καὶ ἡ ἀπλῶς ἐγκράτεια, ἡ δὲ θηριώδεια περὶ τὰς παρὰ φύσιν.

* Πᾶσα μὲν γὰρ ὑπερβάλλουσα κακία, καὶ ἀρροσύνη, καὶ δειλία, καὶ ἀκολασία, καὶ γαλεπότης, αἱ μὲν θηριώδεις, αἱ δὲ νοσηματώδεις εἰσίν. Ὁ μὲν γὰρ φύσει τοιοῦτος, οἷος δεδιέναι πάντα, καὶ ἴσχυρήσει μῦς, θηριώδη δειλίαν δειλός· νοσηματώδης δὲ, οἷος ἦν ὁ δεδιώς τὴν γαλῆν διὰ νόσον· καὶ ἐπὶ τῆς ἀρροσύνης οἱ μὲν ἐκ φύσεως ἀλόγιστοι καὶ μόνῃ αἰσθήσει ζῶντες, ὡσπερ τινὰ ἡ γένη τῶν πόρρω βραβάρων, θηριώδη ἀρροσύνην ἄφρονες· οἱ δὲ διὰ νόσους ἐπιληπτικὰς ἢ μανίας, νοσηματώδεις.

** Ταύτας δὲ τὰς ἕξεις δυνατὸν καὶ εἶναι καὶ μὴ κρατεῖσθαι ὑπ' αὐτῶν· ὡσπερ εἰ Φάλαρις ἐκράτει τῆς ἐπιθυμίας, ἐπιθυμιῶν παιδίου φαγεῖν, δυνατὸν δὲ καὶ κρατεῖσθαι ὑπ' αὐτῶν.

*** Ἦν γοῦν τοιαύτην ἀκρασίαν καὶ ἐγκράτειαν οὐκ ἀπλῶς ἀκρασίαν καὶ ἐγκράτειαν ἐροῦμεν, ἀλλὰ μετὰ προσθήκης, καθὼς ἐν τοῖς ἀνωτέρω εἴρηται, ἀκρασία θηριώδης, ἢ ἀκρασία νοσηματώδης, καὶ ἐγκράτεια θηριώδους κακίας, ἢ ἐγκράτεια νοσηματώδους κακίας· ἀκρασία δὲ ἀπλῶς, ἢ περὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἀκολασίαν μόνῃ.

**** Ὅτι μὲν οὖν ἀκρασία καὶ ἐγκράτειά ἐστι μόνον, περὶ ἅπερ ἀκολασία καὶ σωφροσύνη, καὶ ὅτι ἡ περὶ τὰ ἄλλα ἡδέα ἄλλο τι ἢ εἶδος ἔστιν ἀκρασίας κατὰ μεταφορὰν λεγόμενον καὶ οὐ κυρίως, εἴρηται.

[Scripsi : a ἀλλ' ἢ καθ' ὁμοιότητα] cod. ἀλλὰ καθ' ὁμοιότητα. — τοῦτο] cod. τοῦτο. — ^c ζῴσι] cod. ζώσις. — ^d ζῶων] cod. ζῶων. — ^e ἀνθίστανται] cod. ἀθίστανται. — καὶ] cod. καὶν. — ὡσπερ τινὰ] cod. ὡσπερ τινα. — ^b ἄλλο τι] cod. ἀλλό τι. —)

Κεφ. ι'.

* Ὅτι ἡ τῆς ἐπιθυμίας ἀκρασία αἰσχίων τῆς θυμοῦ.

***** Ζητητέον δὲ ὁποτέρᾳ ἀκρασία τῆς ἐτέρας αἰσχίων, ἢ τῶν ἐπιθυμιῶν ἢ ἡ τοῦ θυμοῦ. Δοκεῖ δὲ ἡ τῶν ἐπιθυμιῶν αἰσχίων εἶναι τῆς τοῦ θυμοῦ ἀκρασίας. Ὁ μὲν γὰρ θυμούμενος οὐ πάντῃ παρακούει τοῦ λόγου, ἀλλὰ κατὰ τι καὶ ὑπακούει καὶ παρακούει, καθάπερ οἱ ταχεῖς τῶν διακόνων, οἱ πρὶν ἀκούσαι πᾶν τὸ προστατούμενον ἐκθέουσιν, εἴτα διαμαρτάνουσι τῆς προσταξέως· ἢ ὡσπερ οἱ κύνες, πρὶν σκῆψασθαι εἰ φίλος ὁ προστῶν, πρὸς τὸν ψόφον μόνον ὑλακτοῦσιν· οὕτω ^a καὶ ὁ θυμὸς διὰ θερμότητα καὶ ταχυτητα τῆς φύσεως ἀκούσας τοῦ λόγου μόνον, οὐκ ἐπίταγμα δὲ ἀκούσας,

neque enim feritas in iisdem versatur, in quibus intemperantia cernitur, sicut simplex continentia : nam intemperantia aeque ac simplex continentia in naturalibus voluptatibus vertitur, in iis autem quæ natura repugnant feritas.

Omnis enim modum excedens vitiositas et amentia et timiditas et intemperantia et severitas partim ferina est, partim morbosa. Nam qui natura talis est, ut omnia extimescat, etiamsi mus stridorem ediderit, ferina quaedam timiditate timidus est : morbo autem talis qui selem morbo affectus metuebat : eademque amentiae ratio est : nam qui natura stulti et inconsiderati sunt sensuque duntaxat vivunt, quemadmodum nonnullae longinquorum barbarorum nationes, ferina laborant amentia : qui vero propter morbos comitiales vel furores, ii morborum sunt.

Potest autem fieri, ut huiusmodi habitum gerat quidem aliquis, sed eo non vincatur : velut si Phalaris, filium comedere cupiens, cupiditatem coerceret ; verum fieri etiam potest, ut habitu et illa cupiditate frangeretur.

Talem igitur tum incontinentiam tum continentiam non absolute incontinentiam et continentiam appellabimus, sed cum adiectione, quemadmodum supra diximus, ferinam aut morbosam incontinentiam appellamus, et ferini vitii aut morborum continentiam : simplex autem incontinentia sola ea est, quæ in humana intemperantia versatur.

Incontinentiam igitur et continentiam in iis tantum versari, in quibus intemperantia quoque et temperantia vertitur, tum illam quæ in reliquis voluptatibus cernitur, aliam esse speciem, quæ figurate ac non proprie incontinentia vocatur, diximus.

Cap. X.

Cupiditatum incontinentiam iræ incontinentia fedriorem esse.

Videndum autem, utra sit fedriore incontinentia, cupiditatum nempe an iræ. Videtur vero cupiditatum esse fedriore quam iræ incontinentia. Qui enim irascitur, non omnino rationi non obtemperat, sed ex parte et obtemperat et non obtemperat, quemadmodum festinantes solent servi, qui prius quam totum id quod mandatur audierint procurant, atque ita negligenter rem mandatum gerunt : aut ut canes, qui priusquam animadverterint, sitne amicus qui advenit, ad strepitum solum latrant : sic et ira propter fervorem et celerem naturam motum audit illa quidem rationem, sed imperio non

* Πᾶσα γὰρ ὑπερβάλλουσα κακία κτλ. — ** Τούτων δ' ἐστὶ μὲν εἶναι κτλ. — *** ὡσπερ οὖν καὶ μοχθηρία κτλ. — **** Ὅτι μὲν οὖν ἀκρασία κτλ. — ***** Cap. 6. Ὅτι δὲ καὶ ἦτον αἰσχρὰ κτλ.

ὄραξ' πρὸς τὴν τιμωρίαν. Ὁ μὲν γὰρ λογισμὸς ἢ ἡ φαντασία τοῦτο δείκνυσι μόνον, ὅτι οὗτος ὑβρίζει, ἢ καταφρονεῖ, ἢ ζημιοῖ· ὁ δὲ θυμὸς, ὡς περ συλλογισάμενος ὅτι δεῖ τῷ τοιοῦτῳ πολεμεῖν, εὐθὺς γαλεπαίνει. Οὕτω μὲν οὖν ὁ θυμὸς ἔπεται κατὰ τι τῶ λόγῳ· ἢ δὲ ἐπιθυμία, ἐὰν μόνον εἴπη ἢ αἰσθήσις, ἢ ὁ λογισμὸς διεφθαρμένος ὑπὸ τῆς αἰσθήσεως, ὅτι τότε ἡδύ, ὄραξ' εὐθὺς πρὸς τὴν ἀπόλαυσιν· ὡσθ' ὁ μὲν θυμὸς ἀκολουθεῖ τῷ λόγῳ πως, ἢ δὲ ἐπιθυμία οὐ. Αἰσθίων οὖν διὰ τοῦτο ὁ πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν ἀκρατῆς τοῦ πρὸς θυμόν· ὁ μὲν γὰρ ἀκρατῆς τοῦ θυμοῦ κρατεῖται ὑπὸ λόγου τρόπον τινά, ὁ δὲ τῆς ἐπιθυμίας ἀκρατῆς ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας κρατεῖται.

* Ἐτι ταῖς μᾶλλον φυσικαῖς ὀρέξεσιν ἀκολουθεῖν κούφοτερον κακὸν τοῦ ἔσεσθαι ταῖς ἤττον φυσικαῖς· μᾶλλον γὰρ αἰσιούται τὸ τοιοῦτον συγγνώμης· ἀλλὰ ἢ τοῦ θυμοῦ ἀκρασία φυσικώτερον τῆς ἀκρασίας τῶν ἐπιθυμιῶν· λέγου δὲ τῶν μὴ ἀναγκαίων ἐπιθυμιῶν καὶ τῶν ὑπερβαλλουσῶν, ὡς χρημάτων καὶ δόξης· ὡστε ἀνεκτότερον κακὸν ἢ τοῦ θυμοῦ ἀκρασία τῆς τῶν ἐπιθυμιῶν, ὅτι δὲ τὸ μᾶλλον φυσικὸν μᾶλλον συγνωστόν, ὀῆλον. Ἐγκαλούμενος γὰρ τις ὅτι τύπτει τὸν πατέρα, ἀπελογεῖτο φυσικὸν αὐτῷ εἶναι τὸν θυμὸν τὸν τοιοῦτον, καὶ τὴν περὶ αὐτὸν ἀκρασίαν, καὶ γὰρ καὶ τὸν πατέρα αὐτοῦ τοιοῦτον εἶναι πατραλοῖαν, καὶ ἔτι τὸν πάππον, καὶ τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν ἔσεσθαι, καὶ τυπτήσῃ αὐτὸν ἐπειδὴν ἀνὴρ γένηται· καὶ τις ἐλκόμενος ὑπὸ τοῦ υἱοῦ ἐκέλευεν αὐτὸν πρὸς ταῖς θύρας παύεσθαι. Καὶ γὰρ ἐγὼ τὸν πατέρα τὸν ἐμὸν εἰλυσα, φησί, μέχρις ἐναυῦθα φαίνεται τοίνυν ὅτι ἀπολογίαν τινὰ δίδωσι τοῖς αἰσχροῖς, τὸ πεφυκέναι πρὸς αὐτά, καὶ ἀνεκτότερον ποιεῖ τὸ ἐγκλημα. Ὅτι δὲ καὶ φυσικώτερον ἢ τοῦ θυμοῦ ἀκρασία τῆς τῶν ἐπιθυμιῶν, ὀῆλον· ἀπλῶς γὰρ θυμοῦσθαι φυσικώτερόν ἐστι τοῦ ἐπιθυμεῖν τῶν μὴ ἀναγκαίων· τὸ μὲν γὰρ θυμοῦσθαι διὰ σωτηρίαν τῆς φύσεως ἐνετέθη τῇ φύσει, ἵνα τὸ βλαβερὸν ἀποσειήται, καὶ εἰς τοῦτο φέρει· ἢ δὲ τῶν μὴ ἀναγκαίων ἐπιθυμία οὐκέτι, ἔστι γὰρ καὶ ἄνευ νίκης ἢ τιμῆς διασώζειν τὴν φύσιν· διὰ τοῦτο καὶ κοινότερον τὸ θυμοῦσθαι τῶν ἐπιθυμιῶν τῶν μὴ ἀναγκαίων· τὸ μὲν γὰρ καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις καὶ πᾶσι ζῴοις· πρόσεστιν, αἱ δὲ οὐδὲ πᾶσιν ἀνθρώποις. Ἐπεὶ δὲ τὸ θυμοῦσθαι τῶν τοιοῦτων ἐπιθυμιῶν φυσικώτερον, καὶ αἱ ὑπερβολαὶ τοῦ θυμοῦ φυσικώτεροι τῆς τῶν ἐπιθυμιῶν ὑπερβολῆς, ἢ ἄρα τοῦ θυμοῦ ἀκρασία φυσικώτερον, καὶ διὰ τοῦτο ἤττον αἰσχροῦ τῆς ἐπιθυμιῶν.

** Ἐτι τῶν ἀδικῶν οἱ ἐπιβουλότεροι ἀδικιώτεροι. Ἐπιβουλοτέρα δὲ ἢ ἐπιθυμία τοῦ θυμοῦ· ἀδικιώτερα ἄρα. Ὅτι δὲ ἐπιβουλοτέρα, ὀῆλον. Λεληθότως γὰρ εἰσέρχεται, καὶ οὐκ ἄθρόον, ὡς περ ὁ θυμὸς· καὶ οἱ θυμούμενοι φανεροὶ εἰσιν, οἱ δὲ ἐπιθυμοῦντες οὐ πάνυ φαίνονται, ὅτι λάθρα πως καὶ ὀλίγῳ κλεπτόμε-

exaudito ad poenas repetendas omni impetu fertur. Ratio quippe aut imaginatio hoc solum ostendit, istum hominem injuriam inferre, contemnere aut detrimentum importare: ira vero, perinde ac si ratiocinando conluserit, huic tali bellum inferri oportere, continuo excaudescit. Atque ita quidem aliqua ex parte ira sequitur rationem: cupiditas autem, si sensus modo aut corrupta sensu ratio, hoc vel illud jucundum esse dixerit, statim ad perfruemdam voluptatem incitatur: ita rationem ira quodammodo sequitur, cupiditas vero minime. Quocirca etiam fedior est, qui cupiditatis, quam qui iræ est incontinens: qui enim iræ incontinens est, ratione quodanteus vincitur, qui cupiditatis autem, cupiditate superatur.

Præterea appetitiones magis naturales sequi, levius est malum quam eas quæ minus sunt naturales: quia venia dignius tale quid judicatur: jam vero magis naturalis iræ quam cupiditatum incontinentia est: cupiditates autem minime necessarias et immoderatas opum, exempli gratia, vel gloriæ cupiditates intelligo: quare tolerabilius malum est iræ quam cupiditatum incontinentia, illud autem quod magis naturale est, venia etiam dignius esse apparet. Nam qui patrem verberare arguebatur, ita se excusabat, ut diceret, naturalem sibi esse talem iram et ejus incontinentiam; etenim et patrem suum hujusmodi parentis pulsatorem fuisse et avum, quin etiam filium suum talem fore, ubi adolevisset, ut se verberibus cæderet: et alius quidam, qui quum a filio traheretur, ad fores eum desistere jubebat. Nam et ego, inquit, patrem meum buscusque traxi: patet igitur, turpia quoddammodo excusari, si quis ad ea natus sit et levius hoc pacto fieri crimen. Esse autem magis naturalem iræ quam cupiditatum incontinentiam, manifestum est: simpliciter quippe irasci magis naturale est, quam res non necessarias appetere: nimirum ira ad naturæ conservationem hominibus insita est, ut omne damnum amoliat, et huc tendit: eorum vero quæ non necessaria sunt cupiditas, non item; nam et sine victoria aut sine honore conservari natura potest: ideoque ira etiam magis communis est quam cupiditates non necessariae: illa enim omnibus et hominibus inest et animalibus, hæc vero ne omnibus quidem hominibus. Quum autem ira magis naturalis sit quam ejusmodi cupiditates, et nimius iræ ardor magis naturalis sit, quam immoderatae cupiditates, sequitur iræ incontinentiam magis naturalem, ideoque minus fœdam esse quam cupiditatum incontinentiam.

Præterea inter injustos quo quis insidiosior, eo injustior est. Insidiosior autem, quam ira, cupiditas est: ergo et injustior. Sed insidiosioram esse apparet. Occulte enim subit, non cum impetu, quemadmodum ira: et qui irascuntur, aperte id faciunt, qui vero concupiscunt, non admodum aperte, quia furtim quodam-

* Ἐτι ταῖς φυσικαῖς κτλ. — ** Ἐτι ἀδικιώτεροι οἱ ἐπιβουλότεροι κτλ.

νοι ἐπιθυμοῦσι· καὶ διὰ τοῦτο καὶ αὐτοὶ δόλῳ τινὶ καὶ κλοπῇ ἐπὶ τὰ ἐπιθυμητὰ φέρονται· ἔθεν καὶ Ὁμηρὸς φησι τὴν Ἀρροδίτην δολοπλόκον, καὶ τὸν κεστὸν ἱμάτια διὰ τοῦτο τῇ Ἀρροδίτῃ ἀνατιθέας, τὸ ποικίλον ὑποφαινοντες τῆς ἐπιθυμίας· καὶ τὸ

Ἠάρρασις, ἧ· ἔκλεψε νόον πύκα περ^d φρονόντων,

εἰς τοῦτο φέρει. Ὡστε εἶπερ ἀδικιώτερα ἢ τοιαύτη ἐπιθυμία, καὶ αἰσχίων τῆς τοῦ θυμοῦ καὶ ἡ περὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἀκρασία· ἐστὶ· καὶ κυρίως ἀκρασία καὶ ἡ ἀκολασία, ἧτις ἐστὶ κυρίως κακία.

* Ἐτι οὐδείς λυπεῖται ταῖς ἀτόποις ἐπιθυμίαις ἀκολουθήσας, πᾶς δὲ ὀργιζόμενος λυπεῖται· κακίζεται δὲ μᾶλλον ὃς ἐν τῷ ποιεῖν τὸ κακὸν ἡδέεται, ἢ ὃς ἐν τῷ ποιεῖν τὸ κακὸν λυπεῖται· ὁ γὰρ λυπούμενος δοκεῖ τινα διδόναι οἰκνῆν ὧν ἀμαρτάνει, καὶ διὰ τοῦτο ἥττον κακίζεται· ὁ ἄρα ἀτόποις ἀκολουθῶν ἐπιθυμίαις μᾶλλον κακίζεται δικαίως ἢ ὁ θυμούμενος· γεῖρον ἄρα κακὸν ἢ περὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἀκρασία τῆς τοῦ θυμοῦ· οἷς γὰρ ὀργιζέσθαι δικαιοτέρον, ταῦτ' ἀδικιώτερα. Ὅτι μὲν οὖν αἰσχίων ἢ τῆς ἐπιθυμίας ἀκρασία τῆς τοῦ θυμοῦ, καὶ ὅτι ἐστὶν ἡ ἐγκράτεια καὶ ἀκρασία περὶ ἐπιθυμίας καὶ ἡδονὰς σωματικὰς, ὁῦλον ἐκ τῶν εἰρημένων.

(Scripsi : ° οὔτω] cod. οὔτω. —^b οὐκέτι] cod. οὐκ ἔτι. —^c ζήσις] cod. ζώσις. —^d πύκα περ] ex Iliad. lib. XIV, 217; vulgo πύκαπερ. — ° ἀκρασία ἐστὶ] vulgo ἀκρασία ἐστὶ. —)

Κεφ. ια'.

Τίσι διαφέρουσιν ἀλλήλων ἐγκράτεια καὶ καρτερία, καὶ σωφροσύνη καὶ αἱ ἀντικείμεναι κακίαι.

** Νῦν δὲ ἐτι θεωρήσωμεν τὰς διαφορὰς σωφροσύνης, καὶ ἐγκρατείας, καὶ καρτερίας, καὶ τῶν ἀντικειμένων ταύταις, ἀκολασίας, ἀκρασίας καὶ μαλακίας. Τῶν γὰρ σωματικῶν ἡδονῶν αἱ μὲν εἰσιν ἀνθρωπικαί, αἱ δὲ θηριώδεις, αἱ δὲ νοσηματώδεις· ἀνθρωπικαὶ μὲν τοιαῦται, οἷαι τέρπειν φύσει τὸν ἄνθρωπον, τσαῦται, ὅσαις γαίρει ἄνθρωπος ἢ ἀγαθὸς ἢ κακὸς τὴν ἀνθρωπίνην κακίαν· οἷον ἐπὶ πλούτῳ, ἢ δόξῃ, ἢ τροφῇ, ἢ γάμῳ· ὁ γὰρ ἡδόμενος καὶ διώκων, ἢ ὡς δεῖ, ἢ ἐλλείπων, ἢ υπερβάλλον τὸν λόγον, οὐ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν, ὁ τοιοῦτος ἡδέεται τὴν ἀνθρωπικὴν ἡδονήν· θηριώδεις δὲ αἱ τῆς φύσεως τῆς ἀνθρωπίνης ἐκπίπτουσαι κατὰ τὴν ποιότητα, καὶ κατὰ τὴν ποσότητα· καὶ αἱ υπερβολαὶ δὲ τῶν ἀνθρωπίνων ἡδονῶν, ὅταν υπερβάλλωσιν ἑαυτὰς, καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ὄρων ἐκτὸς γίνωνται, θηριώδεις εἰσὶ· νοσηματώδεις δὲ αἱ διὰ νόσον, ἢ μανίαν υπερβάλλουσαι τὴν ἀνθρωπίνην ἡδονήν, καὶ αἱ παρὰ φύσιν· καὶ ὅπως, καθὼς ἐν τοῖς ἀνωτέρω διήρηται περὶ τῆς θηριώδους ἡδονῆς, περὶ ταύτας τὰς ἡδονὰς παραπλήσιαί εἰσιν ἐξεῖς.

modo ac dolose et occulte concupiscunt : ac propterea dolose quoque ipsi et furtim ad res desiderabiles feruntur : unde et Homerus Venerem dolosam appellat, ideoque ei acu pictum cingulum tribuunt, cupiditatum varietatem indicantes : et illud :

blandiloquentia scilicet, quæ furtim se ad res appetitas etiam inueniunt,

huc spectat. Quare si injustior ejusmodi cupiditas est, etiam fœdior cupiditatis quam iræ incontinentia habetur : proprieque incontinentia quoque intemperantia est, quæ proprie vitiositas dicitur.

Præterea eorum qui absurdis obtemperant voluptatibus nemo dolet : at omnis homo iratus dolet : jam vero vituperatur magis qui rebus improbe factis lætatur, quam qui dolet : quia is qui dolet aliquam delicti sui pœnam dare videtur, et ideo minus objurgatur : quapropter qui absurdis voluptatibus obtemperat, justius quam qui succenset vituperatur : majus ergo malum cupiditatis quam iræ incontinentia est : propter quæ enim justius irascimur, ea injustiora sunt. Turpiorem igitur cupiditatem esse, quam iræ incontinentiam, ac præterea tam continentiam quam incontinentiam in cupiditatibus et corporis voluptatibus cerni, ex iis quæ diximus intelligitur.

Cap. XI.

Quomodo continentia et patientia, temperantia item et opposita vitia inter se differant.

Jam vero etiam temperantiæ et continentiae, item patientiae et quæ his altera ex parte respondent, intemperantiæ, incontinentiae et mollitiei discrimina videamus. Nam corporis voluptates aliæ humanæ, aliæ ferinæ, aliæ morbosæ sunt : et humanæ tales quidem, ut natura delectent hominem, tot vero quot sunt quibus lætatur homo vel bonus vel vitiositatis humanæ respectu malus : quales sunt divitiæ, gloria, cibus aut nuptiæ : qui enim iis gaudet easque consecratur, vel ut oportet, vel minus, aut etiam magis quam oportet, dummodo rectam rationem non naturam suam excedat, talis humana voluptate delectatur : ferinæ vero, quæ humanam naturam qualitate sua et quantitate excedunt : quare et humanarum voluptatum excessus, quum se ipsæ superant, et humanos terminos egrediuntur, ferini sunt : morbosæ autem, quæ ob morbum aliquem aut insaniam humanam voluptatem superant, et quæ præter naturam sunt : omninoque, ut supra, quum de ferina egimus voluptate, distinximus, similes quoque in his voluptatibus sunt habitus.

* Ἐτι οὐδείς ὑβρίζει· κτλ. — ** Αὐτῶν δὲ τούτων τὰς διαφορὰς κτλ.

* Ἄλλ' ἡ σωφροσύνη καὶ ἀκολασία περὶ τὰς ἀνθρωπικὰς μόνον εἰσὶ. Διὸ καὶ τὰ θηρία οὐ λέγομεν σώφρονα, οὐδὲ ἀκόλαστα, εἰ μὴ που κατὰ μεταφορὰν, καὶ οὐ κυρίως· καὶ τότε δὲ λέγομεν σώφρονα, ἢ ἀκόλαστα θηρία, συγκρίνοντες πρὸς ἀλλήλα· ἔχουσι γὰρ τινα διαφορὰν περὶ τὰς σωματικὰς ἡδονὰς· καὶ τὰ μὲν μᾶλλον χαίρουσι τοῖς τούτοις, τὰ δὲ ἕττον, κυρίως δὲ οὐ λέγονται ἀκόλαστα ἢ σώφρονα, ὅτι οὐδαμῶς ἔχουσι λόγον, ἀλλὰ πάντα ἡ φύσεως ταύτης ἀφίστηκεν, ὡσπερ οἱ μαινόμενοι τῶν ἀνθρώπων.

** Διὰ τοῦτο καὶ ἔλαττον κακὸν ἢ θηριότης τῆς ἀνθρωπίνης κακίας, ἢ καὶ φοβερώτερον. Ἡ μὲν γὰρ ἀνθρωπίνη κακία τὸ βέλτιστον τῶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ διαφθείρει, ὅηλον ὅτι τὸν λόγον, ἢ δὲ θηριότης οὐδαμῶς· οὐ γὰρ ἔχει λόγον· ὡσπερ καὶ τὸ ἄψυγον κακὸν ἔλαττον τοῦ ἐμψύγου κακοῦ· τὸ γὰρ κακὸν τὸ ἔχον ἀρχὴν, ἥτις αὐτὸ κινεῖ, βλαβερώτερον τοῦ μὴ ἔχοντος· τὸ γὰρ ἀκίνητον κακὸν ἀνεχτότερον τοῦ κινουμένου κακοῦ, καθ' ὅσον ἔλαττον δύναται ὄρα· ὡσπερ οὖν τὸ ἐμψυγον κακὸν χεῖρον τοῦ ἄψυγου, ὅτι ἔχει ἀρχὴν ἐν αὐτῷ τὴν ψυχὴν, ἥτις αὐτὸ κινεῖ, οὕτω καὶ τὸ λογικόν, ὅτι τοῦ ἀλόγου μᾶλλον ἀρχὴν ἔχει, βλαβερώτερον καὶ χεῖρον· μυριοπλάσια γὰρ ἂν κακὰ ποιήσειεν ἀνθρωπος κακὸς θηρίου. Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον· ἐχλωμεθα δὲ τῶν προκειμένων.

*** Ἔστι μὲν οὖν περὶ ἕκαστον γένους τῶν προειρημένων ἰδίαι τις ἕξις. Περὶ δὲ τὰς ἀνθρωπικὰς ἡδονὰς καὶ λύπας ἐστὶ μὲν ἡ σωφροσύνη, ὡς προείρηται, ἐστὶ δὲ ἡ ἐγκράτεια, καὶ ἡ καρτερία, καὶ αἱ ἀντικείμεναι ταύταις· λέγω δὲ ἀνθρωπικὰς ἡδονὰς καὶ λύπας, περὶ ἃς ἡ σωφροσύνη, ὅσαι ἀπῆ καὶ γεύσει προσήκουσι. Τούτων δὲ οἱ μὲν ἡττώνται μᾶλλον ἢ οἱ πολλοί, καὶ πρὸς αὐτὰς φέρονται, ὡς ὀλίγοι μοχθηροί· οἱ δὲ κρατούσιν ὧν οἱ πολλοὶ ἡττώνται. Ἐπεὶ δὲ λύπαι εἰσι καὶ ἡδοναὶ ὧν ἡττώνται καὶ κρατοῦσιν, οἱ μὲν τῶν ἡδονῶν κρατοῦντες ἐγκρατεῖς εἰσι, καὶ οἱ ἡττώμενοι ἀκρατεῖς, οἱ δὲ τῶν λυπηρῶν κρατοῦντες, ὥστε μὴ ἵνεῖσθαι ὑπ' αὐτῶν, καρτερικοί, καὶ οἱ ἡττώμενοι καὶ βραδίως ὑπ' αὐτῶν κινούμενοι, μαλακοί· τὰ πλείεστα δὲ οἱ ἀνθρώποι οὔτε καρτερικοὶ εἰσιν οὔτε μαλακοί, ἀλλὰ μεταξὺ, εἰ καὶ πρὸς τὸ χεῖρον βέπουσι μᾶλλον· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἕξεων ἔχει· πάλιν δὲ διοριστέον περὶ αὐτῶν ἀκριβέστερον.

**** Ἐπεὶ γὰρ αἱ μὲν τῶν ἡδονῶν ἀναγκαῖαι εἰσιν, αἱ δὲ οὐκ, ἢ ἐβρίθη δὲ περὶ αὐτῶν πρότερον τίνες ἡδοναὶ καὶ μέχρι τίνος ἀναγκαῖαι εἰσιν· αἱ δὲ ὑπερβολαὶ οὐκ εἰσιν ἀναγκαῖαι, οὐδὲ ἐλλείψεις, ὁμοίως δὲ καὶ αἱ ἐπιθυμίαι καὶ αἱ λύπαι ἔχουσιν· ὁ μὲν τὰς ὑπερβολὰς διώκων τῶν ἡδονῶν, καὶ ἡ τὰς φύσει μεγάλας αἰεὶ ζητῶν ἡδονὰς, ἢ τὰς φύσει μετρίως ὑπερβαλλόντως ζητῶν, οὐχ ἐλκόμενος βιαίως πρὸς αὐτῶν, ἀλλὰ μετὰ

At in humanis temperantia tantum et intemperantia versatur. Quapropter et feras nec temperantes neque intemperantes dicimus, nisi forte figurate, non autem proprie: ac tum feras inter se comparatas temperantes aut intemperantes appellamus: nam et illæ, quantum ad corporis voluptates, aliquo modo inter se differunt: siquidem aliæ magis, aliæ minus temperantes gaudent, proprie autem neque intemperantes nec temperantes nominantur, quia nequaquam ratione sunt præditæ, sed omnino ab hac natura desciverunt, sicut homines insani.

Quomobrem minus quoque malum feritas est, quam vitiositas humana, alioquin etiam terribilius. Quippe humana vitiositas id quod in homine optimum est corrumpit, rationem videlicet, feritas vero minime: nec enim habet rationem: sicut et inanimatum malum animato malo minus est malum: namque malum illud quod habet principium, ejus pulsus agitatur, damnosius est eo quod principio caret: siquidem immotum malum moto malo tanto tolerabilius habetur, quanto minus efficere potest: quemadmodum ergo malum animatum inanimato malo pejus est, quia principium in se a quo movetur, ipsum nempe animum, habet: sic etiam id quod ratione est præditum, quia magis quam id quod ratione caret principium habet, damnosius et pejus est: infinitis certe partibus plura mala intulerit homo improbus quam fera. Et hæc quidem hactenus: sed reliqua, quæ nobis proposita sunt, persequamur.

In singulis ergo, quæ supra commemoravimus, generibus singuli quoque sunt habitus. In voluptatibus autem humanis et doloribus temperantia, ut diximus, item continentia et patientia versatur, et quæ his oppositæ sunt: humanas vero voluptates eas voco et dolores, in quibus temperantia cernitur, quæ sub tactum et gustatum cadunt. Ab his autem alii magis vincuntur, quam vulgus, et ad eas feruntur, sicut pauci improbi: alii vero eas superant, a quibus vulgus superatur. Sed quum dolores sint et voluptates a quibus superantur et quas superant, qui voluptates superant continentes, qui ab iis superantur, incontinentes sunt: qui vero ita res molestas vincunt, ut iis non moveantur, patientes et qui vincuntur facileque iis moventur, molles appellantur: plerumque tamen neque patientes neque molles sunt homines, sed in medio horum, quamvis ad pejorem partem magis vergant: eodemque modo et in aliis habitibus se res habet: sed de iis rursus accuratius disputandum erit.

Nam quoniam voluptates aliæ necessariæ sunt, aliæ non necessariæ: (jam ante enim quæ et quatenus necessariæ sint voluptates diximus:) earum vero neque nimium neque parum sunt necessaria, eodemque modo cupiditates quoque et dolores se habent: qui voluptates immoderatas sequitur, et aut eas quæ natura magnæ sunt semper requirit, aut quæ natura sunt mediocres supra modum petit, ita tamen, ut haudquaquam vio-

* Τούτων δὲ περὶ τὰς πρώτας σωφροσύνη κτλ. — ** Ἐλαττον δὲ θηριότης κτλ. — *** Cap. 7. περὶ δὲ τὰς δι' ἀρχῆς καὶ γεύσεως κτλ. — **** Ἐπεὶ δ' ἔνιαι τῶν ἡδονῶν ἀναγκαῖαι εἰσιν κτλ.

προαιρέσεως ἐπ' αὐτὰς τρέχων, οὐ δι' ἄλλο τι, ἢ δόξαν, φέρε εἰπεῖν, ἢ κέρδος, ἀλλὰ αὐτὰς δι' ἑαυτάς, ἀκόλαστος· τὸν τοιοῦτον γὰρ ἀνάγκη μὴ μεταμέλεισθαι μετὰ τὴν ἡδονήν, καὶ διὰ τοῦτο ἀνάγκη εἶναι· ὁ γὰρ ἀμεταμέλητος ἀνάγκη τοιοῦτος· οὗτος δὲ ὁ ἀκόλαστος· ὁ δὲ ἕλαττον τοῦ δέοντος τὰ τοιαῦτα ζητῶν, ὁ ἐκ διαμέτρου ἀντικείμενος, ὅς ἐστιν ἀναίσθητος· ὁ δὲ μέσος ὁ σώφρων ἐστίν. Οὐ μόνον δὲ ὁ διώκων τὰς σωματικὰς ἡδονάς, ὃν εἴρηται τρόπον, ἀκόλαστος ἐστίν, ἀλλὰ καὶ ὁ φεύγων τὰς σωματικὰς λύπας, οὐχ ἠττώμενος αὐτῶν, ἀλλὰ προαιρούμενος ὁμοίως ἀκόλαστος ἐστίν. Τῶν δὲ ἀπροαιρέτως ἐπὶ τὰ ἡδέα φερομένων, ὁ μὲν φέρεται διὰ τὴν ἡδονήν, ὁ δὲ ἵνα φύγῃ τὴν ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας λύπην· ὥστε διαφέρουσιν οὗτοι ἀλλήλων, ἔστι δὲ ὁ μὲν διὰ τὸ φεύγειν τὴν λύπην τὰ ἡδέα διώκων, μαλακός, ὁ δὲ δι' ἡδονὴν ἀκρατής. Ἀντίκειται δὲ ὁ μὲν ἀκρατής τῷ ἐγκρατεῖ, ὁ δὲ καρτερικός τῷ μαλακῷ· ἢ μὲν γὰρ καρτερία ἐστίν ἐν τῷ ἀντέχειν, ἢ δὲ ἐγκράτει ἐν τῷ κρατεῖν· ἕτερον δὲ τὸ ἀντέχειν τοῦ κρατεῖν, ὥσπερ καὶ τοῦ μὴ ἠττάσθαι τὸ νικᾶν· διὸ βέλτιον καὶ αἰρετώτερον ἢ ἐγκράτεια τῆς καρτερίας· βέλτιον γὰρ νικᾶν ἢ μὴ ἠττάσθαι. Φαίνεται δὲ ὅτι καὶ ἡ ἀκολασία χείρων τῆς ἀκρασίας ἐστίν. Φανερόν γὰρ πᾶσιν ὡς χείρων ἐστίν ὁ διώκων τὴν ἡδονὴν προαιρούμενος, καὶ ἢ μὴ ἐπιθυμῶν ἢ ἡρέμα καὶ οὐ τυραννοῦμενος, τοῦ ὑπὸ σφοδρωτάτων^κ ἐπιθυμιῶν τυραννομένου· ἐστὶ δὲ ὁ μὲν πρῶτος ὁ ἀκόλαστος, ὁ δὲ δεύτερος ὁ ἀκρατής· ὥστε ἡ ἀκολασία χείρων τῆς ἀκρασίας ἐστίν. Ὁ μὲν οὖν ἐγκρατής καὶ καρτερικός οὕτω διαφέρουσιν, καὶ οὕτως αἰρετώτερον ἐγκράτεια καρτερίας, καὶ ἀκρασία ἀκολασίας ἀνεκτότερον.

(Scripsi : ^α πάντη] vulgo πάντη. — ^β δῆλον ὅτι] vulgo δηλονότι. — ^γ καθ' ὅσον] vulgo καθόσον. — ^δ ἂν κακὰ ποιήσειεν] ex Aristotele; cod. Andronici ἂν ποιήσειεν. — ^ε λυπαί εἰσι] cod. λύπαι. — ^ς ἐγκρατεῖς εἰσι] cod. ἐγκρατεῖς εἶτι. — ^ε βραδίως] cod. βραδίως. — ^η αἰ δὲ οὐκ] vulgo αἰ δὲ οὐκ. — ^ι ἄλλο τι] vulgo ἄλλό τι. — ^κ σφοδρωτάτων] cod. σφοδρωτάτων. —)

Κεφ. ιβ'.

Τίς ἢ συγγνωστὴ ἀκρασία καὶ μαλακία.

* Ἐτι δὲ διοριστέον περὶ αὐτῶν. Ἐγκρατής μὲν οὖν ἐστίν ὁ κρατῶν τῶν ἐπιθυμιῶν, καρτερικός δὲ ἐστίν ὁ ἀντέχων πρὸς αὐτάς καὶ μὴ ἠττώμενος· ὁ δὲ χαυνούμενος πρὸς ἃ οἱ πολλοὶ ἀντιτείνουσι καὶ δύναται φέρειν, οὗτος μαλακός καὶ τρυφῶν· καὶ γὰρ ἡ τρυφή μαλακία τίς ἐστίν. Ὁς οὖν ^α ἔλκει τὸ ἱμάτιον, ἵνα μὴ πονήσῃ τὴν ἀπὸ τοῦ αἵρειν λύπην, καὶ μιμούμενος τὸν ἐκλελυμένον ὑπὸ νόσου, οὐκ οἶεται ἀθλιος εἶναι, ἀθλιὸς ὁμοίως ὢν· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐπὶ

lenter illis trahatur, sed consulto ad eas ipse tendat, neque propter aliud quidquam, verbi causa gloriam vel lucrum, sed ipsas propter se petit, is est intemperans : talem enim necesse est nunquam expletae suae voluptatis poenitere, ideoque insanabilem esse : quem enim factorum suorum non poenitet, is insanabilis est : talis autem habetur intemperans : qui vero minus quam decet res jucundas consecratur, is est qui directe opponitur, quem stupidum vocant : medius autem est temperans. Neque vero solum qui corporis, quemadmodum dictum est, voluptates sequitur, est intemperans, sed etiam qui dolores corporis fugit, non quod iis vincatur, sed quia ita vivere statuit, similiter intemperans est. Eorum autem qui inconsulto ad res jucundas tendunt, alii delectationis causa id faciunt, alii ut fugiant dolorem e cupiditate nascentem : itaque hi inter se differunt, caeterum qui fugiens dolorem ad res jucundas tendit, mollis, qui vero delectationis causa hoc facit, incontinens vocatur. Porro incontinens continenti, patiens molli opponitur : etenim in resistendo patientia, in superando autem continentia cernitur : aliud autem resistere est ac superare, sicut aliud vincere et non vinci : quare et melior et praeferenda patientiae est continentia, siquidem praestat vincere, quam non vinci. Pejor autem quam incontinentia videtur esse intemperantia. Omnibus quippe manifestum est, deteriorem esse eum qui consulto, et vel sine cupiditate, vel quiete neque ulla vi coactus voluptatem sequitur, quam qui maxima cupiditatum vi cogitur : prior autem horum intemperans, posterior incontinens est : quamobrem intemperantia deterior quam incontinentia est. Continens ergo et patiens hoc modo differunt, et haec sunt causae, propter quas praeferenda patientiae sit continentia, incontinentia vero tolerabilior quam intemperantia habeatur

Cap. XII.

Quae incontinentia et mollities excusabilis sit.

Sed de iis insuper disputandum erit. Est ergo continens qui superat cupiditates, patiens vero qui resistit iis nec superatur : qui autem insolescit iis quibus plerique obsistunt et quae ferre possunt, is mollis ac delicatus est : quaedam enim mollities sunt deliciae. Talis igitur est qui vestem trahit, ne quid in ea attollenda laboris suscipiat ac doloris et quum imitetur hominem gravi morbo affectum, miserum se esse non arbitratur, qui tamen misero similis sit : eodemque modo de conti-

* Ὁ δὲ ἐλλείπων πρὸς ἃ οἱ πολλοὶ καὶ ἀντιτείνουσι κτλ.

ἐγκρατείας καὶ ἀκρασίας ἐστίν. Εἰσὶ γὰρ ἡδοναὶ καὶ λύπαι^b οὕτω μεγάλαι καὶ σφοδραὶ, ὥστε τὸν ἡττώμενον αὐτῶν συγγνώμης τινὸς ἀξιοῦσθαι· τὸ γὰρ τοιοῦτον ἡττᾶσθαι οὐδὲν θαυμαστόν· ὡσπερ Φιλοκτήτης, ὃν εἰσῆγαγεν ἐν τοῖς ποιήμασι Θεοδόκτης ὁ ποιητὴς πεπληγμένον ὑπὸ ὄφραος, καὶ μέχρι τινὸς κρατοῦντα τῆς λύπης, εἶτα ἀναδοῆσαντα· ἢ ὃν εἰσάγει Καρκίνος ὁ ποιητὴς Κερκύονα ἐπὶ τῇ ὕβρει τῆς θυγατρὸς Ἀλόπης καρτεροῦντα μέχρι τινός, εἶτα ἡττηθέντα τῆς ἀλγηδόνος· ὡσπερ οἱ κατέχειν πειρώμενοι τὸν γελῶντα ἀθρόον ἐκκαγγάζουσιν, ὅπερ ὁ Ξενοφάντος ἐποίησεν· οὐ τοῦτο τοίνυν ἐστὶ θαυμαστόν τὸ ἡττηθῆναι οὕτω σφοδρατάτων παθῶν· ἀλλ' εἴ τις ἡττᾶται πρὸς ἅς οἱ πολλοὶ δύνανται ἀντέχειν ἡδονὰς καὶ λύπας, καὶ μὴ δύναται ἀντιτείνειν, μὴ διὰ φύσιν τινὰ τοῦ γένους, ὡσπερ οἱ Σκυθῶν βασιλεῖς φύσει εἰσὶ μαλακοί, ἢ ὡσπερ τὸ θῆλυ φύσει ἐστὶ τοῦ ἄρβενος μαλακώτερον, ἢ διὰ νόσον, ἀλλ' ὁ διὰ πονηρὰν ἔξιν καὶ μογηρίαν, ὁ τοιοῦτος ἀσύγγνωστος. Ἔστι δὲ καὶ ὁ σφόδρα χρώμενος ταῖς παιδιαῖς μαλακός, εἰ καὶ δοκεῖ ἀκόλαστος εἶναι· οἱ γὰρ τὴν ἀνεσιν σφόδρα ζητοῦντές εἰσιν οἱ μαλακοί· ἢ δὲ παιδιὰ ἀνεσίς τις καὶ ἀνάγκαις ἐστὶ· καὶ ὁ σφόδρα χρώμενος παιδιαῖς υπερβάλλει κατὰ τινὰ ἀνεσιν, καὶ παιδιώδης καλεῖται.

(Scripsi : ^a ὅς οὖν] cod. ὅς οὐ. — ^b λύπαι] cod. λύπαι. — ^c Καρκίνος] cum codd. cf. Herodiani ἐπιτομὴ τῆς καθολικῆς προσφῶδιᾶς pag. 74, 19 ed. Schmidt; nec tamen damnanda scriptura Καρκίνος, quia penultima in carminibus corripitur.)

Κεφ. ιγ'.

Περὶ τῶν εἰδῶν τῆς ἀκρασίας· καὶ ὅτι χειρὸν κακὴν ἢ ἀκολασίαν τῆς ἀκρασίας.

* Τῆς δὲ ἀκρασίας δύο εἰσὶν εἶδη· καὶ τὸ μὲν προπέτεια, τὸ δὲ ἀσθένεια καλεῖται. Οἱ μὲν γὰρ προβουλευσάμενοι μὴ συγχωρῆσαι τῷ πάθει, εἶτα ἡττηθέντες αὐτοῦ, τὴν ἀσθενῆ ἀκρασίαν εἰσὶν ἀκρατεῖς· οἱ δὲ μὴ προβουλευσάμενοι, ἀλλ' εὐθὺς προσβαλόντες^a ἡττηθέντες, τὴν προπετῆ ἀκρασίαν εἰσὶν ἀκρατεῖς· ἐνιοὶ γὰρ προκισθόμενοι, καὶ προιδόντες, καὶ προσγεύσαντες ἑαυτοῦς, καὶ τὸν λογισμόν, οὐχ ἡττῶνται ὑπὸ τοῦ πάθους, ὡσπερ τὰ προτριθέντα καὶ προγαργαλισθέντα μέλη οὐ γαργαλίζονται. Μάλιστα δὲ οἱ ὀξεῖς καὶ μελαγχολικοὶ τὴν προπετῆ ἀκρασίαν εἰσὶν ἀκρατεῖς· οἱ μὲν ὀξεῖς διὰ τὴν ταχυτέτα^b οὐκ ἀναμένουσι τὴν ἀπὸ τοῦ λόγου κρίσιν· οἱ δὲ μελαγχολικοί, διὰ τὸ σφόδρα φανταστικοὶ εἶναι καὶ ἀκολουθεῖν τῇ φαντασίᾳ· οὗ σφοδρότερος κινδύνηται μὴ ἐπιστρεφόμενοι πρὸς τὸν λόγον.

* Ἀκρασίας δὲ τὸ μὲν προπέτεια, τὸ δὲ ἀσθένεια κτλ.

nentia et incontinentia sentiendum est. Sunt enim voluptates et dolores tam magni tamque vehementes, ut qui iis superetur, venia dignus videatur : quippe talibus aliquem vinci, non est mirandum : qualis est Philoctetes, quem Theodectes poeta in carminibus a serpente percussum induxit, qui quum aliquamdiu dolori suo imperasset, postea clamorem sustulit : ut ille Cercyon, quem Carcinus poeta in filiaē Alopes injuria aliquamdiu tacentem, deinde dolore victum inducit : ut qui risum comprimere conantes cachinnum tollunt, quod Xenophanto accidit : quocirca non hoc est mirandum, si tam vehementibus affectibus superentur, sed si quis illis quibus plerique possunt resistere et voluptatibus et doloribus vincatur, neque possit contra niti, non ob generis naturam quandam, quemadmodum Scytharum reges natura sunt molles, aut ut feminae natura molliores sunt maribus, aut ob morbum, sed propter malum habitum et improbitatem, talis venia indignus est. Atque etiam is qui ludo et joco magnopere oblectatur, mollis est, quamvis intemperans esse videatur : qui enim animi remissionem nimium sequuntur, sunt molles : est autem ludus remissio quaedam animorum et requies : et qui nimium ludo indulget, remissionis quendam modum excedit, et ludibundus vocatur.

Cap. XIII.

De incontinentiæ formis : majus item malum esse intemperantiam quam incontinentiam.

Incontinentiæ autem duæ sunt species, quarum altera temeritas, altera imbecillitas vocatur. Qui enim ante apud animum suum statuerant, non cedere affectui, et tamen postea eo superantur, iis causa incontinentiæ est imbecillitas : qui vero ne prius quidem ratione bene subducta primo statim animi impetu superantur, temeraria incontinentia laborant : nam nonnulli quum præserent ac providerent, seque ipsos et rationem diu ante expergefecerunt, non superantur affectu, sicut corporis membra, quæ quum ante fricimus ac titillavimus, postea non amplius titillantur. Maxime autem qui in iram præcipientes et melancholici sunt, temeraria incontinentia laborant : et in iram quidem præcipientes, quia propter festinationem rationis judicium non expectant, melancholici vero, quia ad imagines concipiendas perquam apti sunt et imaginationem sequuntur : ideoque vehementius etiam moventur, quoniam rationem non respiciunt.

* Πᾶς δὲ ἀκρατής καὶ μεταμελητικός ἐστι, καθὼς εἴρηται τῆς γὰρ ἐπιθυμίας σεβασείας, ὁ λόγος ὑγιαίνων συνορᾷ τὴν ἀτοπίαν τοῦ πάθους, ᾧ ἔπεται μετάνοια. Ὁ δὲ ἀκόλαστος ἀμεταμέλητος· ὁ γὰρ λόγος αὐτῷ οὐχ ὑγιαίνει καὶ διὰ τοῦτο κατιδεῖν τὸ αἰσχρὸν οὐ δύναται. Καὶ διὰ τοῦτο ὁ μὲν ἀκρατής ἰατός ἐστιν, ὁ δὲ ἀκόλαστος ἀνάτοσ. Οὐ γὰρ, ὡς περ εἴπομεν ἐν οἷς πρότερον ἐζητούμεν περὶ αὐτῶν, οὕτω καὶ ἔχει· εἴρηται γὰρ ὡς τις ἐνδοξὸς λόγος γυμνάζει τὸ ζήτημα· τὸ δὲ ἀληθὲς τοῦτο ἐστίν. Ἔοικε γὰρ ἡ μὲν ἀκολασία ὑδέρῃ καὶ φθίσει, ἡ συνεχῶς τὸν νοσοῦντα λυπεῖ, ἡ δὲ ἀκρασία τοῖς ἐπιληπτικοῖς, ἃ διαλιμπάνοντα οὐ συνεχῶς ἐνοχλοῦσιν· ἡ μὲν γὰρ ἀκολασία συνεχῆς πονηρία ἐστίν· αἰετὶ γὰρ ἀκόλαστος οἰεται δεῖν ἀκολασταίνειν· ὁ δὲ ἀκρατής οὐκ αἰετὶ, ἀλλ' ὅταν ὁ σφοδραῖς περιπέσῃ ἐπιθυμία. Καὶ ὅλως δὲ ἕτερον τὸ γένος ἀκολασίας καὶ ἀκρασίας· ἡ μὲν γὰρ ἀκολασία λανθάνει οὔσα αἰσχροῦ, ἡ δὲ ἀκρασία οὐ λανθάνει· οἶδε γὰρ ὁ ἀκρατής ὅτι αἰσχρὸν τῷ πάθει συγχωρῆσαι· ἡ μὲν οὖν ἀκολασία χειρῶν ἐκατέρου εἶδους τῆς ἀκρασίας.

** Αὐτῶν δὲ τῶν τῆς ἀκρασίας εἰδῶν ἡ ἀσθενεία χειρῶν τῆς προπετείας. Οἱ γὰρ τὴν ἀσθενῆ ἀκρασίαν ἀκρατεῖς ὑπ' ἐλάττονος πάθους ἡττῶνται, οἱ δὲ τὴν προπετῆ ἀκρασίαν, ὑπὸ μείζονος· οἷς γὰρ δυνατόν καὶ βουλεύσασθαι, φανερόν ἐστι οὐ σφοδρῶς πολεμεῖ τὸ πάθος· οἱ δὲ προπετεῖς, οἱ ὧν οὐ δύνανται βουλεύσασθαι δῆλοί ἐστιν ὑπὸ μεγάλων ἐπιθυμιῶν βιάζομενοι· καὶ ἄλλως δὲ αἰσχροτέρων ἡττηθῆναι προβουλευσταμένους, ὡς περ ὀπλισμένους, ἡ ἀπροβουλεύτους· ὁμοίος γὰρ ἐστίν ὁ κατὰ τὴν ἀσθενῆ ἀκρασίαν ἀκρατής τοῖς ταχέως μεθυσκομένοις, καὶ ὑπὸ ὀλίγου οἴνου καὶ ἐλάττονος ἢ ὡς οἱ πολλοί.

*** Ὅτι μὲν οὖν κακία ἐστίν ἡ ἀκρασία, φανερόν, πλὴν οὐχ ἅπλως κακία, οἷα ἡ ἀκολασία, ἀλλὰ πη·^d καθ' ὅσον ἢ μὲν γὰρ προαιρεῖται πως τὸ κακὸν ἐν τῷ πάθει ὧν, κακία ἐστίν, καθ' ὅσον δὲ οὐ πάντῃ οἰεται δεῖν διώκειν τὸ πάθος, οὐκ ἔστι κακία· καὶ ἐστίν ὁμοία τοῖς Μιλήσιοις, οὗς Δημόδοκος ἔρη σκώπτων, Μιλήσιοι ἀσύνετοι μὲν οὐκ εἰσίν, ὁρῶσι δὲ οἷα περ ὁ οἱ ἀσύνετοι τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οἱ ἀκρατεῖς ἀκόλαστοι μὲν οὐκ εἰσίν, ὁρῶσι δὲ τὰ τῶν ἀκολάστων.

**** Ἐπεὶ δὲ ὁ μὲν ἀκρατής διώκει τὰς σωματικὰς ἡδονὰς παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, οὐ πεπεισμένος ὅτι εἰσὶν ἀγαθὰ καὶ δεῖν διώκειν, ὁ δὲ ἀκόλαστος πέπεισται ὡς δεῖ διώκειν, ὁ μὲν ἀκρατής εὐμετάπειστός ἐστιν, ὁ δὲ ἀκόλαστος οὐ. Τὴν γὰρ ἀρχὴν τῶν πράξεων, ἥτις ἐστὶ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ τέλος οὐ ἕνεκα, ἡ μὲν ἀρετὴ σώζει, ἡ δὲ μογηρική φθείρει· καὶ γὰρ διὰ μὲν τῆς ἀρετῆς ἀφικνούμεθα εἰς τὸ ἀγαθόν, διὰ δὲ τῆς μογηρικής ἀποχωροῦμεν αὐτοῦ· τὸ δὲ τοιοῦτον τέλος οὐ διὰ

Omniem autem hominem incontinentem, ut supra diximus, facinorum suorum facile perimit : nempe restincto cupiditatum ardore, sana ratio perspicit absurditatem affectus, quem sequitur pernitentia. At intemperantem nullius rei perimit : nam quia ratio illi non est sana, ideoque turpitudinem etiam animalvertere nequit. Quocirca incontinens quidem sanabilis est, sed intemperans insanabilis. Neque enim, quemadmodum in superiore de his questione diximus, ita se res habet : quippe id quod probabile erat exercitationis causa et disputandi gratia dictum est : sed ipsa res ita se habet. Similis enim intemperantia aquæ intercuti est et tibi, quæ assidue wægrum fatigat, incontinentia vero morbis conitibus, qui aliquod tempus intermittunt, neque continenter molesti sunt : perpetua enim improbitas intemperantia est — quippe semper intemperanter vivendum esse putat intemperans : at incontinens non semper, sed quum vehementioribus tantum cupiditatibus inflammatur. Aliud denique intemperantia, aliud incontinentie genus est : nimirum latet intemperantie turpitudine, incontinentie non item : nam incontinens scit turpe esse, affectui suo cedere : quare intemperantia feodior est utraque incontinentie specie.

Quod vero ad ipsas incontinentie species attinet, feodior temeritate est imbecillitas. Qui enim imbecilla incontinentia laborant, minore affectu, qui temeraria vero, majore superantur : eos nempe, quibus deliberare adhuc licet, manifestum est non ita vehementer perturbatione incitari : temerarii autem hoc ipso quod deliberare non possunt, se magnis animi motibus agi ostendunt : præterea turpius est, post deliberationem tanquam armatos superari, quam sine deliberatione vinci : qui enim imbecilla laborat incontinentia, iis qui facile et exigua vini copia, aut minore certe, quam plerique, inebriantur, similis est.

Vitium ergo incontinentiam esse manifestum est, verum non simpliciter, qualis intemperantia habetur, sed quodammodo : quatenus enim quamdiu in perturbatione illa versatur, consulto malum facit, est vitium, quatenus vero non omnino sequendam esse putat illam perturbationem, non est vitium : quare similis est Milesiis, quos perstringit Demodocus ita scribens : Milesii non sunt illi quidem stulti, sed tamen eadem faciunt quæ stulti : eodem modo incontinentes non sunt illi quidem intemperantes, sed ea quæ intemperantes faciunt.

Quum ergo incontinens corporis voluptates præter rectam rationem sequatur, non quod persuaserit sibi bonas eas et sequendas esse, intemperans vero sequendas eas esse sibi persuaserit, incontinens facile de sententia deducitur, intemperans non item. Actionum quippe principium, ipsum nimirum bonum finemque cuius gratia suscipiuntur, conservat virtus, corrumpit improbitas : per virtutem scilicet ad bonum pervenimus, improbitate vero ab eo recedimus : finis autem ejusmodi non

* Cap. 8. Ἔστι δὲ ὁ μὲν ἀκόλαστος, ὡς περ ἐλέγηται κτλ. — ** Αὐτῶν δὲ τούτων βελτίους κτλ. — *** Ὅτι μὲν οὖν κακία κτλ. — **** Ἐπεὶ δὲ ὁ μὲν τοιοῦτός ἐστιν, κτλ.

λόγου καὶ ἀποδείξεως γινώσκειται, ὡς περ οὐδὲ αἱ ἀρχαὶ τῶν μαθημάτων ἀποδείξει γινώσκονται· ἀλλὰ ἀρετὴ τίς ἐστι φυσικὴ, ἢ ἐθιστὴ, τὸ ὀρθὴν δόξαν ἔχειν περὶ τοῦ τέλους. Ἡ γὰρ φύσει, ἢ ἀπὸ ἀγαθοῦ ἔθους ἢ τοιαύτῃ ἡμῖν περιγίνεται γνώσις. Ὁ μὲν οὖν εἰδὼς τὸ ἀγαθόν, ὃ δεῖ ποιῆσθαι τέλος τῶν πράξεων, καὶ πράττων ἅ πρὸς αὐτὸ φέρει, σώφρων· ὃ δὲ τὸ κακὸν ὑποτιθέμενος τέλος καὶ πρὸς ἐκείνο τάττων τὰς ἡδονὰς ἀκόλαστος.

* Ὁς δὲ ὑποτίθεται μὲν ἀγαθὸν τέλος, καὶ πρὸς τοῦτο τάττειν τὰς ἑαυτοῦ πράξεις οἶεται δεῖν, ἐξίσταται δὲ διὰ πάθος τοῦ ὀρθοῦ λόγου, οὐχ ὥστε νομίσαι θεόν εἶναι διώκειν τὰς τοιαύτας ἡδονὰς, ἀλλ' ὥστε μόνον περὶ τὰς πράξεις ἐξαμαρτάνειν, ὃ τοιοῦτος οὔτε σώφρων ἂν εἴη, οὔτε ἀκόλαστος· ἀλλὰ τοῦ μὲν σώφρονος χεῖρων διὰ τὰς πράξεις, τοῦ δὲ ἀκολάστου βελτίων, διὰ τὸν λόγον. Ὁ μὲν γὰρ πῆ φαῦλος, ὃ δὲ ἀκόλαστος ἀπλῶς. Τῶν δὲ ἀκρατεῖ ἄλλος ἐναντίας, ὃ ἐγκρατής, ὃς οὐκ ἐξίσταται τοῦ λογισμοῦ διὰ τὸ πάθος· ὅθεν φανερόν, ὅτι ἡ μὲν ἐγκράτεια σπουδαία ἐξίς ἐστίν, ἡ δὲ ἀκρασία φαύλη.

[Scripsi : ^a προσβαλόντος.] cod. προσβάλλοντος. — ^b ταχυτήτα] cf. Herodiani ἐπιτομὴ τῆς καθολικῆς προσωδίας pag. 30, 2 ed. Schmidt; cod. ταχύτητα. — ^c ὅταν σφοδραῖς περιπέση] cod. ὅτε σφοδραῖς περιπέση. — ^d ἀλλά πη] cod. ἀλλά πη. — ^e καθ' ὅσον] cod. καθόσον. — ^f καθ' ὅσον δὲ οὐ πάντη] cod. καθόσον δὲ οὐ πάντη. — ^g οἷά περ] cod. οἷα περ. — ^h πη] cod. πῆ. —]

Κεφ. ιδ'.

Cap. XIV.

Τίς ὃ καθ' αὐτὸ ἐγκρατής, καὶ τίς ὃ κατὰ συμβεβηκός.

Quis sit continens per se et quis per accidens.

** Ζητητέον δὲ κακείνο, ^a ὅπερ ἠπορήθη πρότερον· πότερον ὁποιοῦν προαιρέσει ἐμμένων οὗτος ἐγκρατής ἐστίν, ἢ ὃ τῆ ὀρθῆ, καὶ περὶ τοῦ ἀκρατοῦς ὁμοίως. Κατὰ συμβεβηκός μὲν οὖν ἐγκρατής λέγεται ὃ ἐμμένων ὁποιοῦν προαιρέσει, καθ' αὐτὸ δὲ ἐγκρατής, ὃ ἐμμένων τῆ ὀρθῆ προαιρέσει καὶ τῶ ἀληθεῖ λόγῳ καὶ ἀκρατής ὁμοίως κατὰ συμβεβηκός, ὃ μὴ ἐμμένων ὁποιοῦν δόξῃ, καθ' αὐτὸ δὲ ὃ μὴ ἐμμένων τῆ ὀρθῆ. Καὶ γὰρ εἰ τις ζητεῖ καὶ αἰρεῖται τι οὐκ αὐτὸ δι' ἑαυτό, ἀλλὰ δι' ἄλλο, αὐτὸ μὲν κατὰ συμβεβηκός ζητεῖ, οὐ δὲ ἕνεκα τοῦτο ζητεῖ, ἐκείνο ζητεῖ καθ' αὐτό· ὃ γὰρ διὰ δόξαν χρήματα ζητῶν κατὰ συμβεβηκός μὲν τὰ χρήματα ζητεῖ, καθ' αὐτὸ δὲ τὴν δόξαν. Ἦν αὐτὸν ὃ ἴσχυον καὶ ἐπὶ τούτων συμβαίνει· ὃ μὲν γὰρ τῆ ἀγαθῆ δόξῃ ἐμμένων καὶ τῆ ὀρθῆ προαιρέσει αὐτὸ τὸ ἀγαθὸν αἰρεῖται, διότι ἀγαθόν ὥστε καθ' αὐτὸ ἐγκρατής ἐστίν· ὃ δὲ ἐμμένων τῆ μὴ ὀρθῆ προαιρέσει καὶ τῆ ψευδεῖ δόξῃ, ἐμμένει διὰ τὸ νομίζειν ὅτι ἀγαθόν ἐστίν ὃ αἰρεῖται· νομίζει δὲ ὅτι ἐστίν ἐν αὐτῷ τοῦ ἀγα-

ratione et demonstratione cognoscitur, sicut nec mathematicorum principia demonstratione cognoscuntur: sed virtus quaedam aut naturalis aut ex consuetudine adscita est, de fine recte sentire. Namque aut natura aut bona consuetudine talis cognitio nobis contingit. Quamobrem qui bonum, quod tanquam finem actionum nobis proponere debemus, et noverit, et quæ eo tendunt, egerit, is temperans vocatur: qui vero pro fine sibi proponit malum, eoque voluptates suas refert, intemperans dicitur.

At qui bonum finem sibi proponit, eoque actiones suas referendas putat, et tamen nihilominus a recta ratione perturbatione quadam abstrahitur, non ut oportere aliquem consecrari huiusmodi voluptates existimet, sed ut in ipsis tantum peccet actionibus, talis nec temperans dici nec intemperans poterit: verum et temperante deterior propter actiones, et intemperante melior propter rationem est. Alter enim aliquatenus, intemperans vero simpliciter est malus. Incontinenti autem alius opponitur, continens nimirum, qui nulla perturbatione a sana ratione abstrahitur: unde patet, et honestum habitum continentiam, et malum habitum esse incontinentiam.

Sed et illud quærendum est de quo prius dubitavimus, utrum qui in quolibet proposito permanet, sit continens, an qui in recto tantum consilio perstat, et similiter de incontinente. Per accidens ergo continens is dicitur qui in quolibet proposito permanet, per se vero qui in recto tantum consilio et vera ratione perstat: eodemque modo incontinens per accidens, qui in quavis opinione non perseverat, per se vero qui in recta sententia non manet. Nam si quis consecratur et expetit aliquid non per se ipsum, sed alterius causa, hoc quidem per accidens, illud vero cuius gratia id petit, per se petit: qui enim gloriæ causa pecuniam quærit, per accidens quidem pecuniam, per se autem gloriam quærit. Idem porro in his quoque usu venit: nimirum qui in bona opinione et recto consilio perstat, ipsum quia bonum est, expetit bonum: quamobrem per se est continens: qui vero in consilio non recto et in falsa opinione perseverat, idcirco quia bonum arbitratur esse id quod expetit, perseverat: id autem arbitratur, quia obscurum

* Σώφρων μὲν οὖν ὃ τοιοῦτος, κτλ. — ** Cap. 9. πότερον οὖν ἐγκρατής ἐστίν κτλ.

ἀνείη οὐ κακίων, ὃν τῆς μὲν ἐλαττωθήσεται, τὴν δὲ ὑπερβαλεῖ· ἡ μὲν οὖν ἀκρασία ὑπερβάλλει τὴν ἐγκράτειαν, ἡ δὲ ἐλλείπουσα εἰς ἀνώνυμος· ἔστι δὲ καθ' ἣν τινες ἡδοναίαι ταῖς σωματικαῖς ἡδοναῖς ἐλαττον τοῦ δέοντος· οἱ καὶ αὐτοὶ τοῦ ὀρθοῦ λόγου διαμαρτάνουσιν. Ὁ μὲν γὰρ ἀκρατῆς οὐκ ἐμμένει τῷ ὀρθῷ λόγῳ, διὰ τὸ μᾶλλον, ἢ προσήκει, χαίρειν ταῖς ἡδοναῖς, ὁ δὲ ἐλλείπων παρὰ τὸν ὀρθὸν ποιεῖ λόγον, διὰ τὸ ἐλαττον, ἢ δεῖ, τὰ ἡδέα ζητεῖν· ὁ δὲ ἐγκρατῆς ἐμμένει τῷ ὀρθῷ λόγῳ, καὶ οὐκ ἐξίσταται αὐτοῦ, οὔτε διὰ μικρὰν ἡδονήν, οὔτε διὰ μεγάλην. Ἐπεὶ δὲ ἡ ἐγκράτεια τῶν ἐπιαινετῶν καὶ σπουδαίων, ἀνάγκη τὰς παρ' ἑκάτερα ἐξεῖς φαύλας εἶναι, καὶ τῇ ἐγκρατεῖα ἐναντίας· ἀλλ' ὅτι ἡ ἐλλείπουσα εἰς ἀνώνυμος καὶ ἐλάχιστα συμβαίνει· σπάνιοι γὰρ οἱ ἦττον τοῦ δέοντος χαίροντες ταῖς σωματικαῖς ἡδοναῖς· διὰ τοῦτο μόνη ἡ ἀκρασία δοκεῖ ἐναντία εἶναι, ὅτι ἡ ἡλιθιότης ὀλιγάκις εὐρίσκεται.

* Σώφρων δὲ ὁ ἐγκρατῆς λέγεται, καὶ ὁ ἀκρατῆς ἀκόλαστος, καὶ τὸ ἀνάπαλιν καθ' ὁμοιότητα· πολλὰ γὰρ ὀνομάζομεν ἐνὶ ὀνόματι διὰ τινὰ ὁμοιότητα. Καὶ γὰρ περὶ τὰ αὐτὰ ἔστιν ὁ σώφρων καὶ ὁ ἐγκρατῆς, καὶ παρὰ τὸν λόγον οὐδὲν ποιῶσιν ἀμφοτέροι, εἰ καὶ τῷ σώφρονι μὲν αἱ ἐπιθυμίαι οὐ πολεμοῦσι, τῷ ἐγκρατεῖ δὲ πολεμοῦσι· καὶ ὁ μὲν σώφρων οὐδὲ ἡδέεται παρὰ τὸν λόγον, ὁ δὲ ἐγκρατῆς ἡδέεται μὲν, οὐκ ἄγεται δὲ ὑπὸ τῶν ἡδονῶν· καὶ ὁ ἀκόλαστος δὲ καὶ ὁ ἀκρατῆς ὁμοίως ὅμοιοι^α μὲν εἰσι, καθ' ὅσον^β τῶν αὐτῶν ἡδονῶν ἡττωνται· διαφέρουσι δὲ, ὅτι ὁ μὲν ἀκόλαστος οἶεται δεῖν ὀλιχκεῖν τὰς ἡδονάς, ὁ δὲ ἀκρατῆς οὐ.

** Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ τινὰς ἀκρατεῖς φρονίμους ὀνομάζουσι καθ' ὁμοιότητά τινὰ πρὸς τὴν φρόνησιν· τινὲς γὰρ τῶν ἀκρατῶν δεινοὶ εἰσιν· ἡ δὲ δεινότης ἔοικε τῇ φρονήσει· καὶ γὰρ οἱ δεινοὶ κατὰ τὴν γνώσιν τοῦ δέοντος ἔοικασι τοῖς φρονίμοις· ἀλλ' οἱ μὲν γινώσκουσι μόνον τὸ δέον, οὐ προαιροῦνται δὲ πράττειν, οὐδὲ πράττουσιν· οἱ δὲ φρονίμοι γινώσκοντες τὸ δέον καὶ πράττουσι· καὶ διὰ τοῦτο ὁ μὲν φρόνιμος σπουδαῖός ἐστιν· ἀκρατῆς δὲ καὶ δεινός^γ ἢ, φαῦλός ἐστι καὶ ψέγεται.

*** Καὶ γὰρ εἰ καὶ γινώσκει τὸ δέον, ἀλλ' οὐχ ὡς περὶ ὁ φρόνιμος ἐνεργεῖα θεωρῶν καὶ χρώμενος τῇ ἐπιστήμῃ, ἀλλὰ καθάπερ εἴρηται, ὡς ὁ καθεύδων καὶ σίνωμένος. Διὰ ταῦτην δὲ τὴν ὁμοιότητα ὁ δεινός ἀκρατῆς φρόνιμος ὀνομάζεται, καὶ ἔοικε φρονίμῳ· ἐπεὶ καὶ ὁ ἀπλῶς ἀκρατῆς οὐ πονηρός καθάπαξ, ἀλλ' ἡμιπῶνός τις· οὐδὲ ἀδικός· οὐ γὰρ ἐπίβουλος· ἐπεὶ γὰρ ἐκὼν ποιεῖ τὰ φαῦλα, καὶ εἰδώς ὅτι φαῦλα, καὶ ὅτι εἰς φαῦλον φέρουσι τέλος, καὶ ὅτι δεῖ τὰ βελτίω ποιεῖν, κατὰ τι μὲν πονηρός, κατὰ τι δὲ οὐ πονηρός· ἡ μὲν γὰρ πρῶτος πονηρός, ἡ δὲ κρείσσις ἐπιεικής· ἡ δὲ

patet duorum vitiorum medium esse: quorum altero superabitur, alterum superabit: incontinentia ergo superat continentiam, qui vero inferior est habitus nomine vacat: is autem est, quo minus quam oportet corporis voluptatibus homines serviunt: qui et ipsi a recta ratione aberrant. Incontingens enim in recta ratione non permanet, quia magis quam decet voluptatibus delectatur, qui vero deficit, praeter rectam rationem et ipse facit, quoniam minus quam oportet sequitur iucunda: continens autem in recta ratione persistit, neque ab ea aut propter parvam voluptatem aut propter magnam discedit.

Quum vero continentia et laudanda et honesta sit, necesse est eos qui utriusque sunt habitus, improbos esse et cum continentia pugnare: sed quia inferior habitus nomine vacat raroque usu venit: rari enim sunt qui minus quam oportet corporis voluptatibus serviunt: ideo sola contraria videtur esse incontinentia, propterea quod raro reperitur stultitia.

Temperans autem etiam qui continens est, et intemperans qui est incontinens, item contra e similitudine dicitur: quippe multa ob similitudinem quandam eodem nomine appellantur. Etenim in iisdem et temperans versatur et continens, neque praeter rationem quidquam ambo faciunt, quamvis temperanti quidem non adversentur, continenti vero adversentur cupiditates suae: et praeter rationem quidem non delectatur temperans, continens autem delectatur, sed non trahitur voluptatibus: eodemque modo, quatenus iisdem voluptatibus superantur, similes inter se sunt intemperans et incontinens: hoc tamen differunt, quod petendas esse voluptates putat intemperans, non putat incontinens.

Sed eadem ratione a prudentiae quadam similitudine incontinentes aliquos prudentes denominant: quidam enim incontinentes sunt sollertes: sollertia autem similis est prudentiae: nimirum sollertes cognitione ejus quod decet prudentibus similes sunt: at illi id quod decet noverunt tantum, sed id neque agere statuunt, neque agunt: contra prudentes id quod decet tum noverunt tum agunt: ideoque prudens vir bonus est: incontinens vero, etiamsi sit sollers, improbus tamen est et reprehenditur.

Etenim quamvis norit id quod decet, tamen non ut prudens contemplationem suam ad actionem convertit et scientia utitur, sed quemadmodum dictum est, dormientis et vino onerati instar habet. Ob hanc igitur similitudinem incontinens qui simul et sollers est, tum prudens dicitur, tum prudentis similitudinem speciemque gerit: siquidem et ille qui simpliciter incontinens est, non propterea omnino improbus habetur, sed dimidia tantum ex parte malus; neque est injustus: non enim insidiosus est: quando enim sponte mala facinora committit, sciens mala esse et ad malum finem tendere, minimeque ignorans illa quae meliora sunt esse agenda, ex

* Ἐπεὶ ὁ καὶ ὁμοιότητα πολλὰ λεγεται, κτλ.

** Cap. 10. Οὐδ' ἄμα φρόνιμον καὶ ἀκρατῆ κτλ. — *** Οὐδὲ δὲ ὡς ὁ κρείσσις καὶ θεωρῶν, κτλ.

τοῦ πονηροῦ περὶ τὰς σωματικὰς ἡδονάς, ὅς ἐστιν ὁ ἀκολαστος, καὶ ἡ πρᾶξις πονηρὰ, καὶ ἡ κρίσις· ὁ δὲ περὶ τὸ ἕτερον μόνον ἀμαρτάνει· ὁ γὰρ ἀκρατὴς ἢ τὴν ἀσθενῆ ἀκρασίαν· ἐστὶν ἀκρατὴς, ἢ τὴν προπετῆ ἀμφοτέροι δὲ κατὰ τὴν πρᾶξιν μόνον εἰσὶ πονηροί. Ὁ μὲν γὰρ προπετὴς οὐδὲ βουλευέται· ὁ δὲ ἀσθενὴς βουλευέται, ὡς οὐ δεῖ ταῖς αἰσχυραῖς ἐπιθυμίαις ἀκολουθεῖν· ὁ δὲ ἀκολαστος κατ' ἀμφοῖν διεφθαρταί. Διὰ τοῦτο ὁ μὲν ἀκρατὴς ἕτοιμος πόλει, ἢ ψηφίζεται μὲν ἅπαντα τὰ δέοντα, καὶ νόμους ἔχει σπουδαίους, καὶ ὑγιαίνει τοῦτο τὸ μέρος, χρῆται δὲ οὐδενί, ὡς περ' Ἀναξανδρίδης ἔσκιωψεν·

Ἡ πόλις ἐβούλεθ' ἢ νόμων οὐδὲν μελεῖ·

ὁ δὲ ἀκολαστος ἕτοιμος πόλει χρωμένη μὲν νόμοις, πονηροῖς δὲ χρωμένη. Πᾶσα δὲ ἐγκράτεια καὶ ἀκρασία ἐστὶ περὶ τὰς ὑπερβολὰς τῆς ἐξέως τῶν πολλῶν· ὁ μὲν γὰρ ἐγκρατὴς νικᾷ ὧν οἱ πολλοὶ ἡττῶνται, ὁ δὲ ἀκρατὴς ἡττᾶται ὧν οἱ πολλοὶ κρατοῦσιν.

* Ἔστι δὲ ἡ προπετὴς ἀκρασία, ἣν οἱ μελαγχολικοὶ ἀκρατεῦνται, δυσχερεστέρα ἰαθῆναι τῆς ἀσθενοῦς, καθ' ἣν βουλευέονται οἱ ἀκρατεῖς καὶ οὐκ ἐμμένουσιν. Ὁμοίως δὲ καὶ οἱ φυσικῶς ἀκρατεῦμενοι δυσιατότεροι αὐτῶν δι' ἔθος ἀκρατῶν· ῥᾶλλον γὰρ μετακινήσασθαι ἔθος ἢ φύσιν· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τὸ ἔθος χαλεπὸν, ὅτι ἔοικε φύσει· ὡς περ' Εὐρηγος λέγει·

Φημί πολυχρόνιον μελέτην ἔμεναι, φίλε, καὶ δὴ ταύτην ἀνθρώποισι τελευτώσαν φύσιν εἶναι.

Τί μὲν οὖν ἐστὶν ἐγκράτεια, καὶ τί καρτερία, καὶ ἀκρασία, καὶ μαλακία, καὶ πῶς ἔχουσιν αἱ ἐξέως αὐτὰ πρὸς ἀλλήλας, εἴρηται.

(Scripsi^a ὁμοιοί] cod. ὁμοιον. — ^b καθ' ὅσον] membranae καθόσον. ^c καὶν] cod. καὶν. — ^d δυσιατότεροι] cod. δυσιατώτεροι. —)

Κεφ. ιζ'.

** Περὶ ἡδονῆς.

Περὶ δὲ ἡδονῆς καὶ λύπης ἡδὴ σκοπῶμεν· ἐστὶ γὰρ οἰκειὸν καὶ προσῆκον τῷ περὶ τῆς πολιτικῆς φιλοσοφοῦντι. Οὗτος γὰρ ἐστὶ τοῦ τέλους ἀρχιτέκτων, καθὼς ἐν τοῖς προοριζομένοις ἐφάνη· τὸ δὲ τέλος ἐστὶ τὸ ἀγαθόν, καὶ τὸ ἀριστον, ᾧ καθάπερ κανόνι διακρίνομεν τῶν πρακτῶν τὰ ἀγαθὰ τῶν φαύλων, ἃ μὲν γὰρ πρὸς ἐκεῖνο φέρει τὸ τέλος, ἀγαθὰ νομίζομεν, ἃ δὲ τοῦ τέλους ἀπάγει, φαύλα. Ἐπεὶ τοίνυν ἡ ἡδονὴ τοῖς μὲν ἀγαθὸν ὁμοίως, τοῖς δὲ φαύλον, ἐνίοις δὲ καὶ αὐτὸ τὸ τέλος τὸ ἀριστον, ἀκολουθῶν ἐστὶ τῷ πολιτικῷ ζητῆσαι περὶ αὐτῆς. Ἐτι δὲ καὶ ἀναγκαῖόν ἐστὶν ἐν τῇ περὶ ἀρετῶν καὶ κακιῶν πραγματείᾳ· καὶ γὰρ ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία περὶ τὰς ἡδονὰς ἐστὶ καὶ τὰς λύπας, ὡς εἴρηται πρὸ-

parte improbus est, ex parte non improbus: facinus quippe malum, iudicium vero est rectum: ejus vero qui in corporis voluptatibus improbus est, intemperantis nimirum, et actio inhonesta est et iudicium injustum: at in altero tantum genere peccat alter: incontinens nempe aut imbecilla incontinentia est incontinens, aut temeraria: ambo autem in actione duntaxat peccant. Temerarius videlicet ne deliberat quidem: imbecillus vero ita deliberat, ut putet turpibus cupiditatibus non esse suffragendum: utrobique vero corruptus est intemperans. Quamobrem incontinens similis est civitati, quae omnia quidem quae fieri debent decernat, legesque bonas habeat, sed nulla eorum utatur, quemadmodum Anaxandrides salse dixit:

Volebat, a qua spernitur lex, civitas.

Contra intemperans civitati utenti quidem legibus, sed malis, similis est. Versatur autem continentia et incontinentia in eo quod multitudinis habitum excedit: nam continens superat ea quibus multitudo succumbit, incontinens vero superatur iis, quae vulgus superat.

Jam vero temeraria incontinentia, qua melancholici laborant, difficilior ad sanandum est, quam imbecilla, qua deliberant etiam incontinentes, sed non acquiescunt. Similiter et qui natura sunt incontinentes difficilius sanantur quam qui consuetudine incontinenter vivunt: quippe facilius consuetudine mutatur, quam natura: propterea enim et consuetudinem mutare difficile est, quia ad naturam similitudinem accedit, ut ait Evenus:

Mullos, quod partum est meditando, permanet annos atque in naturam tandem convertitur usus.

Quid igitur sit continentia, quid tolerantia, item incontinentia et mollities, et quam inter se hi habitus rationem habeant, hactenus a nobis expositum est.

Cap. XVII.

De voluptate.

Jam autem de voluptate et dolore videamus: quae quidem questio apta et accommodata est homini de civili prudentia disputanti. Hic enim finis bonorum magister ac velut architectus est, quemadmodum e superioribus patet: finis autem est id quod bonum habetur et optimum, quo tanquam canone bona sub actionem cadentia a malis distinguimus; quae enim ad finem illum adducunt, bona existimamus, quae vero ab eo abducunt, mala. Quum igitur voluptas aliis bonum, aliis malum, quibusdam etiam finis ipse videatur optimum, consentaneum est virum civitatis regendae peritum de voluptate agere. Praeterea hoc necessarium est in quaestione de virtutibus et vitiis instituta: etenim virtus et

^a Εὐστατότερα δὲ τῶν ἀκρασιῶν, κτλ. — ^b Cap. 11. περὶ δὲ ἡδονῆς κτλ.

τερον· καὶ θεόν τὸν περὶ ἀρετῶν σκοπούμενον καὶ περὶ ἡδονῆς εἰπεῖν· καὶ ὅτι τὴν εὐδαιμονίαν μεθ' ἡδονῆς τινες εἶναι φασί· ἰδὸ καὶ τὸν μακάριον ὀνομάζουσιν ἀπὸ τοῦ χαίρειν. Ῥητέον δὲ πρότερον ἂ τοῖς ἄλλοις περὶ τούτου δοκεῖ.

* Τοῖς μὲν οὖν οὐδαμῶς δοκεῖ ἀγαθὸν εἶναι ἢ ἡδονήν, οὔτε καθ' αὐτὸ οὔτε κατὰ συμβεβηκός· οὐ γὰρ νομίζουσι δύνασθαι τὸ αὐτὸ καὶ ἀγαθὸν εἶναι καὶ ἡδονήν. Τοῖς δὲ φαῦλαι μὲν αἰ πλείους δοκοῦσι τῶν ἡδονῶν, εἶναι δὲ ἀγαθαί· ἄλλοις δὲ ἐδόκει, εἰ καὶ πᾶσα ἡδονὴ ἀγαθόν, ἀλλ' οὐδαμῶς ἐνδέχεσθαι τὸ τέλος ἡδονῆν εἶναι. Τὰ μὲν οὖν δοκοῦντα περὶ τῆς ἡδονῆς ταυτὰ εἶσι.

(Scripsi : εἶναι φασί] cod. εἶναι φασί. —)

Κεφ. ιη'.

ἽΟτι οὐδεμία ἡδονὴ ἀγαθόν.

** Ῥητέον δὲ δι' ἂ ἕκαστον ἐδόκει. Οἱ μὲν οὖν λέγοντες μηδεμίαν ἡδονὴν ἀγαθὸν εἶναι οὕτως ἐπεχείρουν· πᾶσα ἡδονὴ γένεσις ἐστὶν εἰς φύσιν αἰσθητή· ἢ γὰρ εἰς τὴν φύσιν γένεσις τῶν φυτῶν οὐκ οὔσα αἰσθητή, ἢ δονὴ οὐκ ἐστίν· εἰ τοίνυν ἢ ἡδονὴ γένεσις, ἢ δὲ γένεσις ἀτελής, τὸ δὲ ἀτελὲς οὐκ ἐστὶν ἀγαθόν, ἢ ἡδονὴ ἄρα οὐκ ἐστὶν ἀγαθόν· ἀγαθὸν γὰρ τὸ ἡδὴ γεγονός, οὐ τὸ γίνεσθαι οὐ γὰρ ἐστίν· ἢ γένεσις ὁμογενῆς τοῖς τέλεσι, εἰς ἃ τελευτᾷ· οὐ γὰρ ἢ οἰκοδομία ὁμογενῆς τῶν οἰκῶν. Ἐπι ὁ σώφρων φεύγει τὰ φευκτά· σπουδαῖος γὰρ φεύγει δὲ τὰς ἡδονάς· ἢ ἡδονὴ ἄρα οὐκ ἐστὶν ἀγαθόν. Ἐπι ὁ φρόνιμος τὸ ἀγαθὸν διώκει· τὴν ἡδονὴν δὲ οὐ διώκει· τὸ γὰρ ἀλυπτον διώκει, οὐ τὸ ἡδύ· οὐκ ἄρα ἢ ἡδονὴ ἀγαθόν. Ἐπι ἐμπόδιον ἢ ἡδονὴ τῇ φρονήσει, καὶ τοσοῦτω μᾶλλον, ὅσῳ μείζων ἢ ἡδονὴ· οὐδεὶς γὰρ δύναται ἐν ταῖς μεγίσταις ἡδοναῖς ὦν νοῆσαι τι. Ἐπι πᾶν ἀγαθὸν τέχνης ἔργον· οὐδεμιᾶς δὲ τέχνης ἔργον ἢ ἡδονή· οὐκ ἄρα ἀγαθόν. Ἐπι τὰ θηρία διώκει τὰς ἡδονάς, καὶ τὰ παιδία ἀλόγως φερόμενα· ὁ δὲ ζητεῖ τὰ ἀλόγως κινούμενα, οὐκ ἐστὶν ἀγαθόν· οὐκ ἄρα ἢ ἡδονὴ ἀγαθόν.

*** Ὅτι δὲ οὐ πᾶσα ἡδονὴ ἀγαθόν ἐδόκει, διὰ τὸ εἶναι τῶν ἡδονῶν βλαβερὰ εἶναι καὶ νοσώδη, καὶ ἡδονάς τινας αἰσχροὺς καὶ ἐπονειδίστους.

*** Ὅτι δὲ οὐκ ἐστὶ τὸ τέλος ἢ ἡδονή, διότι γένεσις ἐστὶ καὶ κίνησις τις, τὸ δὲ τέλος ὄρος, εἰς ὃν ἢ κίνησις· τὰ μὲν οὖν λεγόμενα σχεδὸν περὶ ἡδονῆς ταυτὰ εἶσι. Τοῦτων δὲ τὸ μὲν τῶν ἡδονῶν τὰς μὲν ἀγαθὰς, τὰς δὲ φαύλας εἶναι ἀληθές· τὰ δὲ λοιπὰ ψευδός· καὶ πειρατέον ἐλέγχειν· καὶ πρῶτον περὶ τοῦ πρώτου λέγομεν.

(Scripsi * : γὰρ ἐστίν] vulgo γὰρ ἐστίν. —)

vitium in voluptatibus ac doloribus, ut supra dictum est, versantur : quomobrem decet hominem de virtutibus commentantem etiam de voluptate loqui : adde quod vitam beatam quidam cum voluptate copulatam esse ajunt : quapropter et beatum a gaudento nominant. Sed prius dicendum, quæ aliis de hac re videantur.

Aliis ergo nequaquam nec per se nec per accidens bonum videtur esse voluptas : neque enim idem et bonum et voluptatem esse posse arbitrantur. Aliis rursus inhonestæ pleræque voluptates, quædam et bonæ videntur. Alii denique statuebant, etiamsi omnis voluptas bonum esset, minime tamen voluptatem finem esse posse. Atque hæc quidem aliorum de voluptate sunt opiniones.

Cap. XVIII.

Nullam voluptatem bonum esse.

Jam vero causæ propter quas singuli hoc aut illud statuerint, explicandæ sunt. Qui ergo nullam omnino voluptatem bonum esse putabant, ita argumentabantur : omnis voluptas ad naturam ortus est qui sensu percipi possit : plantarum nempe ad naturam ortus, si non sit sensibilis, non est voluptas : si ergo voluptas est ortus, ortus autem est imperfectus, illud vero quod imperfectum habetur non est bonum, voluptas quoque non est bonum : nimirum quod jam factum est, non ipsum fieri bonum vocamus : neque enim cognatus finibus, in quos desinit, est ortus : sicut nec ejusdem generis cum ædificio est ædificatio. Insuper quæ fugienda sunt fugit vir temperans : est enim honestus : fugit autem voluptates : voluptas ergo non est bonum. Quin etiam vir prudens sequitur id quod bonum est : voluptatem autem non sequitur : nam doloris vacuitatem potius, quam voluptatem sequi solet : voluptas igitur non est bonum. Præterea prudentiæ obstat voluptas, eoque magis, quo major est voluptas : nemo videlicet qui maximis voluptatibus servit, quidquam animo agitare potest. Insuper quidquid est bonum, artis opus est : nullius autem artis opus est voluptas : voluptas igitur non est bonum. Quin etiam bestiæ et pueri, qui sine ratione feruntur, voluptates consecrari solent : quod vero ea quæ sine ratione feruntur expetunt, non est bonum : voluptas ergo non est bonum.

Jam vero non omnem voluptatem bonum esse idcirco censebant, quia nonnulla quæ jucunda sunt tum damnum afferunt, tum morbos gignerent et quia voluptates quædam tam turpes quam probrosæ essent.

Sed nec finem esse voluptatem, quia generatio est et motus, finis vero terminus est, ad quem tendit motus. Et hæc quidem fere sunt, quæ de voluptate dicuntur. Verum quas commemoravimus voluptates alias bonas, alias malas esse, vera opinio est : reliquæ vero et falsæ sunt et pro viribus confutandæ : ac primum quidem de primo genere agamus.

* Τοῖς μὲν οὖν δοκεῖ οὐδεμία ἡδονὴ κτλ. — ** Ὅπως μὲν οὖν οὐκ ἀγαθόν, κτλ. — *** Τοῦ δὲ μὴ πᾶσα σπουδαίας, κτλ. — **** Ὅτι δ' οὐκ ἀρίστον ἢ ἡδονή, κτλ.

Κεφ. 19.

Λύσεις τῶν λόγων, περὶ ὧν ἡ ἡδονὴ δοκεῖ μὴ ἀγαθὸν εἶναι.

* Ὅτι γὰρ οὐκ ἀνάγκη διὰ τοὺς εἰρημένους λόγους μὴ εἶναι τὴν ἡδονὴν ἀγαθόν, μηδὲ τὸ ἀριστόν, ἐκ τῶνδε ὀφίλων. Ἐπεὶ γὰρ τὸ ἀγαθὸν ὀρίως λέγεται, τὸ μὲν ἀπλῶς καὶ καθ' αὐτὸ καὶ κυρίως, ὡς ἡ ἀρετὴ, τὸ δὲ οὐχ ἀπλῶς μὲν ἀγαθόν, τινὲ δὲ ἀγαθόν, ὡς τὸ λωποδυτεῖν τῷ λωποδύτῃ ἀγαθόν, ἀκόλουθόν ἐστίν ὅτι καὶ φύσις πᾶσα, καὶ ἕξις, καὶ πᾶσα κίνησις, καὶ γένεσις, ἡ μὲν ἐστὶ ἀπλῶς ἀγαθὴ, ἡ δὲ τινι. Ὅμοιος καὶ ἐπὶ τοῦ κακοῦ. Κινήσεις γάρ, καὶ γενέσεις, καὶ ἕξεις αἱ μὲν φαῦλαι ἀπλῶς, αἱ δὲ τινι, καὶ τῶν φαύλων τινί· καὶ αἱ μὲν καὶ αἰεὶ φαῦλαι τινι, αἱ δὲ κατὰ τινα τρόπον, καὶ ὀλίγον χρόνον· ἀπλῶς μὲν φαῦλαι πᾶσα κακία· τινὲ δὲ φαῦλον ἢ σωφροσύνη τῷ ἀκολάστῳ, καὶ αἰεὶ, καὶ πάντα τρόπον· τινὲ δὲ φαῦλον, καὶ οὐκ αἰεὶ, τὸ ἀκολασταίνειν τῷ ἀκρατεῖ. Τῆς γὰρ ἐπιθυμίας σθεσθεσίσης φαῦλον δοκεῖ, καθάπερ σὺν τῷ πάθει οὐκέτι. Ἐπεὶ τοίνυν πᾶσα κίνησις καὶ γένεσις οὕτω διαίρειται, καὶ ἡ μὲν ἀπλῶς φαύλη ἡ δὲ τινι, κινήσις δὲ καὶ ἡδονή, φανερόν ὅτι οὐ πᾶσα ἡδονὴ φαῦλον· ἐστὶ γὰρ ἡδῆσθαι ἐπ' οἷς δεῖ, ὅταν τις ἡδῆται^b ἐπ' ἀρετῇ ἢ σοφίᾳ, καὶ ἐστὶν ἡδῆσθαι ἐπὶ φαύλοις, καὶ ὅλως καθὼς καθόλου διωρισάμεθα. Ἐπὶ τοῦ ἀγαθοῦ τὸ μὲν ἐστὶν ἕξις, ὡς περὶ ὁ ἔχων δικαιοσύνης ἕξις· τὸ δὲ ἐνέργεια, ὡς περὶ ὁ ποιῶν· ἡ δὲ ἐνέργεια τὴν ἠλλείπουσαν ἕξιν ἀναπληροῖ τῆς ἐνεργείας, σώζεται δὲ καὶ ἡ φυσικὴ ἕξις· ὡς περὶ ἡ ὑγίεια ἐγκρατεῖα μὲν, σώζεται δὲ διὰ τῶν ὑγιεινῶν σιτιῶν. Αὕτη δὲ ἡ ἐνέργεια ἡ σώζουσα τὴν ἕξιν, ὁποτέραν ἂν τις εἴποι, ἡδεῖα μὲν, οὐ καθ' αὐτὸ δὲ, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός. Οὐ γὰρ αὐτὸ τὸ ἀναπληροῦν τὸ ἐνδέον τῆς ἕξεως αὕτη ἐστὶν ἡ ἡδονή, ἀλλὰ τούτῳ ἔπεται ἡδονή· εἰ γὰρ τοῦτο ἦν ἡδονή, ἀναπλήρωσις τῆς φυσικῆς ἕξεως ἢ τῆς ἐθιστικῆς, καὶ πᾶσα ἂν ἡδονή νῦν δὲ οὐχ οὕτως ἔγει· οὐκ ἄρα τοῦτό ἐστὶν ἡδονή, γένεσις εἰς φύσιν αἰσθητή· τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἡ ἀναπλήρωσις τοῦ φυσικῶς ἐνδέοντος· καὶ οὕτω λύεται τὸ ἐπιχειρήμα τῶν συναγόντων μηδεμίαν ἡδονὴν ἀγαθὸν εἶναι. Ὅτι δὲ οὐ πᾶσα ἡδονὴ ἀναπλήρωσις ἐστὶ, ὀφίλον ἀπὸ τοῦ καὶ ἄνευ λύπης καὶ ἐπιθυμίας ἡδονὰς εἶναι, τὴν δὲ τοιαύτην ἀναπλήρωσιν ἄνευ τούτων οὐκ εἶναι δύνασθαι· αἱ γὰρ ἐν τῇ θεωρίᾳ τῶν ἐπιστημῶν ἡδοναὶ ἄνευ ἐνδείας εἰσὶ καὶ λύπης. Ἐπειδὴν γὰρ ἡ μήπω παρούσα ἐπιστήμη ἐγγίνηται τῇ ψυχῇ, ἡδονὴν μὲν ἐποίησε τῷ παρεῖναι, λύπην δὲ οὐδεμίαν ἀποῦσα δίδωσι, ἐπεὶ οὐδὲ ἐνδεία ἐστὶν ἡ ἀπουσία τῆς ἐπιστήμης· οὐ γὰρ ἦν ὅτε παρῆν ἡ ἐπιστήμη· νῦν δὲ ἀπόλωτο· καὶ σωματικαὶ δὲ ἡδοναὶ εἰσὶν οὕτως ἔχουσαι ἄνευ ἐνδείας καὶ λύπης. Καὶ γὰρ οὐ μόνον ἐνδείας ὄντες τροφῆς ἡδόμεθα τρεφόμενοι, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ πληρῶσαι τὸ ἠλλείπον, ἐστὶν οἷς ἡδόμεθα· οὐ γὰρ τοῖς αὐτοῖς γὰ-

Cap. XIX.

Dissolutio argumentorum, quibus voluptatem bonum non esse probant.

Non sequi ergo ex iis quae diximus, voluptatem aut bonum non esse aut non esse optimum, ex his patet. Quum enim bonum dupliciter dicatur, alterum simpliciter, per se et proprie, ut virtus, alterum non simpliciter, sed alicui bonum, ut grassari grassatori bonum est, inde efficitur etiam, omnem naturam et habitum, omnem item motum et ortum partim absolute, partim alicui bonum esse. Similiter et in malo se res habet. Motus enim, ortus et habitus quidam absolute mali sunt, nonnulli alicui tantum, idque cuidam malo: rursus alii semper alicui mali sunt, alii quodammodo et parumper: et absolute quidem mali habitus sunt omnia vitia: cuidam vero mala res, ut temperantia intemperanti et semper et omni modo: cuidam denique malum, sed non semper, ut incontinenti luxuriose vivere. Namque expleta cupiditate malum videtur, animi ardore quasi abrepto non item. Quum ergo omnis tum motio ita dividatur, tum generatio, sitque alia absolute mala, alia cuidam tantum, motio autem voluptas quoque sit, apparet non omnem voluptatem esse malum: potest quippe delectari aliquis rebus, quibus delectari decet, quum quis virtute vel sapientia delectatur, sicut contra fieri potest, ut rebus malis aliquis delectetur, et omnino quemadmodum universe distinximus. Praeterea bonum aliud est habitus, ut qui iustitiae habitum habet: aliud est actus, ut qui facit: porro actus deficientem habitum actu suo supplet, sed et naturalis habitus conservatur: sicut sanitas inest quidem, sed tamen salubribus cibis conservatur. Actus ergo qui conservat habitum, utrocuque dicitur modo, est jucundus, non per se tamen, sed per accidens. Neque enim in supplendo ipso habitus defectu posita est voluptas, sed eam rem sequitur voluptas: nimirum si voluptas in eo versaretur, ut defectus habitus vel naturalis vel assuetudine comparati suppleretur, omnis etiam voluptas idem efficeret: nunc vero non ita se res habet: non ergo ad naturam ortus qui sensu percipi possit, voluptas est: hoc enim defectus naturalis supplementum est: atque ita eorum argumentum confutatur, qui nullam voluptatem bonum esse colligunt. Jam vero non omnem voluptatem esse expletionem, ex eo apparet, quod etiam sine dolore et cupiditate nonnullae sint voluptates, talis autem expletio sine his esse non possit: nam quae e doctrinarum contemplatione capiuntur, sine defectu et dolore sunt voluptates. Nempe quum nondum adest, sed adhuc animo innascitur scientia, voluptatem quidem affert sua praesentia, sed nullum tamen dolorem absentia sua nobis facit, quoniam scientiae absentiae defectus quidem habetur: nec enim erat quum adesset scientia: nunc vero periit: sed et corporis voluptates quaedam sine defectu ac dolore tales sunt. Etenim non solum quum egemus cibo, alimento delectamur, sed etiam postquam supplevimus defectum, nonnullis cibis delectamur: nec enim iisdem quum egemus de-

* Cap. 12 Ὅτι δ' οὐ συμβαίνει διὰ ταῦτα κτλ.

ρομεν ἐδεεῖς ὄντες καὶ πεπληρωμένοι ἀλλὰ πληρωθέντες μὲν ἡδόμεθα τοῖς κυρίως ἡδέσι, καὶ πᾶσιν ἡδονὴν φέροι πρὶν δὲ πληρωθῆναι, τοῖς τυχοῦσι καὶ τοῖς ἐναντιοῖς πολλάκις χαίρομεν· ὅθεν φαίνεται, καὶ ὅτι τῶν ἡδονῶν αἱ μὲν εἰσὶν ἀπλῶς, αἱ δὲ τισιν ὡς γὰρ ἔχουσι τὰ ἡδέα, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ αἱ ἡδοναὶ αἱ ἀπὸ τούτων. Ὅτι μὲν οὖν οὐ πᾶσα ἡδονὴ ἀναπλήρωσις ἐστὶ φυσικὴ, δέδεικται. Καὶ μὴν οὐδὲ πᾶσα ἀναπλήρωσις ἡδονή· τῆς γὰρ υγιείας πλήρωσις, ἥτις φυσικὴ ἐστὶν ἕξις διὰ τῆς διαίτης γινομένη, οὐκ ἐστὶν ἡδέα, οὐκ ἄρα ὀρθῶς ἔχει λέγειν τὴν ἡδονὴν, ὅτι ἐστὶ γένεσις εἰς φύσιν αἰσθητή. Καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἀνάγκη ἀπὸ τούτων τῶν λόγων μὴ εἶναι τὴν ἡδονὴν ἀγαθόν.

[Scripsi : ^a οὐκέτι] cod. οὐκ ἔτι. — ^b ὅταν τις ἡδῆται] cod. ὅταν τις ἡδέται. —]

Κεφ. κ'.

Λύσις τοῦ λόγου ὅθεν ἡ ἡδονὴ δοκεῖ μὴ τὸ ἄριστον εἶναι.

* Καὶ οἱ λέγοντες δὲ τὴν ἡδονὴν μὴ εἶναι αὐτὸ τὸ τέλος τὸ ἄριστον, οὐκ ἀναγκαιῶς συλλογίζονται· εἰ γὰρ οὐ δύναται ἡ ἡδονὴ τέλος εἶναι, ἀνάγκη αἰεὶ ἕτερόν τι βέλτιον αὐτῆς εἶναι, τὸ τέλος ὁῦλον ὅτι· ^a τὸ γὰρ τέλος παντός ἐστὶ βέλτιον αὐτὸ γὰρ ἐστὶ τὸ ἄριστον καὶ τὸ βέλτιστον. Οὐκ ἀνάγκη δὲ· οὐ γὰρ ἐστὶ γένεσις ἡ ἡδονή, ἵνα ἐξ ἀνάγκης βέλτιον αὐτῆς ἢ τὸ τέλος τῆς γενέσεως, οὐδὲ αἰεὶ ἐν τῇ ^b γενέσει θεωρεῖται, ἀλλὰ ἐνέργειά ἐστὶ καὶ τέλος· θεωρεῖται δὲ οὐκ ἐν τῇ συστάσει τῶν ἕξεων· οἷον, φέρε εἰπεῖν, ὅταν τὰ οἰκαῖα τις ποιῇ, καὶ τὴν ἕξιν τῆς δικαιοσύνης ἐν τῇ ψυχῇ συντιθῇ, οὕτω δίκαιος ὢν· ἀλλ' ἐν τῇ χρήσει τῆς ἕξεως, ὅταν τις δίκαιος γινόμενος ἔπειτα χρῆται τῇ ἕξει τῆς δικαιοσύνης. Διὰ τοῦτο οὐδὲ πάσης ἡδονῆς ἐστὶ τέλος, ἀλλ' ἐνταῦθα εἰσὶν τέλος. Καὶ γὰρ τῶν ἐνεργειῶν ὅσαι μὲν εἰς τελείωσιν ἄγουσι φύσεως, οὐκ αὐταὶ εἰσὶν τέλος, ὡςπερ ἡ καθ' ἑξῆς ἰατρικὴν ἐνεργεῖα τέλος ἔχει τὴν υγιείαν· ὅσαι δὲ οὐκ ἄγουσιν εἰς φυσικὴν τελείωσιν, ἀλλ' αὐταὶ εἰσὶν ἡ φυσικὴ τελείωσις, ὁῦλον ὡς οὐκ ἔχουσι ἄλλο τέλος, ἀλλὰ ἄλλων αὐταὶ εἰσὶν τέλη· ὡςπερ εἰ τις κατὰ τὴν τελείαν ἕξιν τῆς ἀρετῆς ἐνεργεῖ. Ἡ γὰρ τοιαύτη ἐνέργεια τέλος ἐστὶν ἄλλων, οὐκ αὐτὴ ἐστὶ πρὸς ἄλλο τεταγμένη τέλος· ὅθεν καὶ ἡ ἡδονή, ἐνέργεια οὕσα, οὐ πᾶσα τέλος ἔχει· ἐνέργεια γὰρ ἐστὶ τῆς κατὰ φύσιν ἕξεως. Διὸ οὐ καλῶς ἔχει αἰσθητὴν γένεσιν εἶναι λέγειν τὴν ἡδονὴν, ἀλλὰ ἐνεργεῖαν τῆς κατὰ φύσιν ἕξεως λεκτέον εἶναι τὴν ἡδονὴν· ἀντὶ δὲ τοῦ αἰσθητῆ, ἀνεμπόδιτον· καὶ ἐστὶ ἡδονὴ ἐνέργεια τῆς κατὰ φύσιν ἕξεως ἀνεμπόδιτος. Δέδεικται δὲ ἐν τῷ ^c ἢ κεφαλαίῳ μὴ πᾶσαν ἡδονὴν γένεσιν εἶναι εἰς φύσιν· ὡςτε ἑλλιπὴς ἐστὶν ὁ τοιοῦτος ὀρισμός· ἔτι δὲ οὐδὲ πᾶσα αἰσθητὴ ἐστὶν. Ἡ γὰρ ἐν τῷ θεωρεῖν ἡδονὴ οὐκ ἐστὶν αἰσθητή· ἡ δὲ ἐνέργεια καὶ

lectamur et quum expleti sumus; verum postquam expleti sumus, iis qui proprie jucundi sunt delectamur, et illi omnibus voluptatem afferunt : antequam vero expleti sumus, quibuslibet et sæpe contrariis delectamur : unde apparet, alias absolute dici, alias quibusdam esse voluptates : sicut enim ea quæ jucunda sunt, ita et quæ ex iis oriuntur voluptates se habent. Non omnem igitur voluptatem naturalem esse expletionem, demonstravimus. Atqui neque omnis expletio est voluptas : nimirum sanitatis, qui naturalis est habitus et certa quadam vivendi ratione contingit, jucunda non est expletio, quare non decet dicere, voluptatem esse ad naturam ortum qui sensu percipi possit. Quamobrem non necessario his argumentis voluptatem non esse bonum docent.

Cap. XX.

Refutatio argumenti, quo voluptatem non esse optimam rem probant.

Sed et illi qui negant ipsum finem optimum esse voluptatem, non necessario rationem concludunt : si enim finis esse nequit voluptas, necesse est semper aliquid ea melius reperiri, finem nimirum : omnium enim optimus est finis, quia ipse eorum quæ exstant optimum et præstantissimum est. At non est necesse : nec enim generatio est voluptas, ut necessario ipsa generatione melior sit finis, neque semper in generatione consideratur, sed actus est et finis : sed neque in habituum constitutione consideratur : ut, exempli gratia, quum quis ea quæ justa sunt facit, et justitiæ habitum in animo fingit, quum tamen nondum sit justus, sed in usu potius illius habitus, quum jam justus aliquis factus ipso postea justitiæ habitu utitur. Quocirca nec omnium voluptatum est finis, sed earum nonnullæ ipsæ sunt finis. Etenim illi actus qui ad naturæ perfectionem perducunt, non ipsi sunt finis, sicut actus ad medicinalem habitum accommodatus finem habet sanitatem : eos vero qui ad naturalem perfectionem non adducunt, sed ipsi naturalis perfectio sunt, perspicuum est non alium finem habere, sed ipsos esse aliorum fines : ut si quis ad perfectum virtutis habitum accommodate aliquid efficit. Talis quippe actus finis aliorum est, non autem ipse ad alium finem refertur : quare nec omnis voluptas, licet actus sive efficacia sit, finem habet : siquidem efficacia habitus naturalis est. Quapropter non recte dicunt, voluptatem esse generationem, quæ sensu percipi possit, sed potius efficacia habitus naturalis voluptas dicenda est : pro sensibili autem rectius non impeditam vocaveris : atque ita erit voluptas non impedita habitus naturalis efficacia. Ostendimus autem in capite duodevicesimo, non omnem voluptatem ad naturam ortum esse : quamobrem imperfecta hujusmodi definitio est : præterea nec sensibilis est omnis. Voluptas videlicet quæ e contemplatione capitur non est sensibilis : actus autem

* Ἐστὶ οὐκ ἀνάγκη ἕτερόν τι κτλ.

τὴν γένεσιν ἔχει τὴν αἰσθητήν· καὶ οὐδεμία ἡδονή ἐστίν, ἥτις οὐκ ἐστὶν ἀνεμποδίστος· τὸ δὲ κατὰ φύσιν πᾶσαν ἔξιν περιέχει φυσικὴν τε καὶ ἠθιστήν. Καὶ γὰρ καὶ ἡ ἠθιστὴ ἔξις κατὰ φύσιν ἐστὶ· περὶ καμὲν γὰρ πρὸς τὰς τοιαύτας ἔξεις, καὶ διὰ τοῦτο κτώμεθα· ὁ γούν ἐνεργῶν κατὰ τινὰ ἔξιν ἀνεμποδίστως ἡδέεται καὶ τοῦτο ἐστὶν ἡ ἡδονή. Γένεσις δὲ ἐξοῦέ τιςιν εἶναι ἡ ἡδονή, ὅτι ἴσονται τὴν ἡδονὴν εἶναι τὸ κυρίως ἀγαθὸν καὶ τὸ ἀρίστον· τὸ δὲ κυρίως ἀγαθὸν ἐνεργεῖαν εἶναι ἐνεργεῖαν δὲ καὶ γένεσιν μηδὲν ἀλλήλων διαφέρειν. Τὸ δὲ οὐχ οὕτως ἔχει· οὐ γὰρ ταῦτόν ἐστι γένεσις ἐνεργεία· γένεσις μὲν γὰρ ἐστὶν ἡ ἀπὸ τοῦ μηδόντος ἐπὶ τὸ εἶναι ὁδὸς τῆς ἔξεως· ἐνεργεῖα δὲ ἥτις ἐστὶ τὸ ἀρίστον, ἡ μετὰ τὴν ἀνάληψιν τῆς ἔξεως, κατ' αὐτὴν τὴν τελείαν ἔξιν ἐνεργεῖα.

(Scripsi : ^a ὁλον ὅτι] cod. δηλονότι. — ^b τῆ] cod. τῆ. — ^c τῶ] cod. τω. —)

Κεφ. κα'.

Λύσις τοῦ ἐπιχειρήματος, ὅθεν ἐδόκει μὴ πᾶσαν ἡδονὴν ἀγαθὸν εἶναι· καὶ ἐτι δι' ὧν δοκεῖ φαῦλη εἶναι· καὶ ἀπόδειξις, ὅτι ἀνάγκη τὸ ἀρίστον ἡδονὴν εἶναι.

* Οὐδὲ φαῦλην ὁδὲ εἶναι ἀνάγκη τὴν ἡδονὴν, ὅτι εἶνα ἡδέα νοσώδη.

Εἰ γὰρ τοῦτο, ἔσονται καὶ τὰ υγιεινὰ φαῦλα, ὅτι τινὰ υγιεινὰ ἐμποδῶν ἴσταται τῶ πλουτεῖν, ὅτι πολλῶν χρημάτων εἰσὶν ἀναλωτικὰ· ἀλλ' οὐ φαῦλα διὰ τοῦτο· οὐ γὰρ τὸ ἐναντιούμενον ὀπισθοῦν ἄλλω τινὶ ἀγαθῶ, φαῦλον· ἐπεὶ καὶ τὸ θεωρεῖν βλάπτει ποτὲ εἰς υγιείαν, καὶ οὐ διὰ τοῦτο φαῦλον· οὐκ ἄρα οὐδὲ ἡ ἡδονὴ φαῦλον, ὅτι τινὰ ἡδέα νοσώδη.

** Καὶ μὴν οὐδὲ ὅτι ἐμποδίζουσι εἶναι τῶν ἡδονῶν τῆ φρονήσει καὶ τῆ θεωρίᾳ, διὰ τοῦτο φαῦλον ἡ ἡδονή. Οὐ γὰρ ἡ ἡδονὴ τῆς φρονήσεως τῆ φρονήσει ἐνοχλεῖ, οὐδὲ ἡ ἡδονὴ τῆς τέχνης τῆ τέχνῃ, ἀλλὰ μάλλον αὐξῆσι ἐκάστην ἔξιν ἡ οἰκεία ἡδονή· ἀλλὰ αἱ ἐμποδίζουσαι ἡδοναὶ τὰς ἔξεις ἀλλότριαι εἰσι, καὶ ὡς μὴ προσήκουσαι ἐνοχλοῦσι· τοῦτο δὲ οὐκ ἐστὶ φαυλότητος σημεῖον, ἐπεὶ καὶ τῆ υγιείᾳ ἡ θεωρίᾳ ἐνοχλεῖ, καθὼς εἴρηται, ὅτι οὐκ ἐστὶ προσήκουσα ἐνεργεῖα τῆ υγιείᾳ· ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο φαῦλον ἡ θεωρία.

*** Καὶ μὴν οὐδὲ ὅτι οὐκ ἐστὶν ἔργον τέχνης οὐδεμιᾶς, διὰ τοῦτο φαῦλον· οὕτω γὰρ ἂν πᾶσα ἐνεργεῖα φαῦλον ἂν ἦν. Οὐδεμία γὰρ ἐνεργεῖα τέχνης ἐστὶν ἀποτελεσμα· ἀλλὰ τὴν μὲν δύναμιν ἡ τέχνη, ἡ δὲ δύναμις προάγει τὴν ἐνεργεῖαν· ἡ μὲν γὰρ περὶ τὴν κυβερνητικὴν τέχνη αἰτία ἐστὶ τοῦ δύνασθαι κυβερνᾶν· τὸ δὲ δύνασθαι κυβερνᾶν αἰτιόν ἐστι τῆς κατὰ τὴν κυβερνητικὴν ἐνεργείας. Καίτοι καὶ ἡ ἡδονὴ γίνεται τινος τέχνης πολλάκις· ἡ γὰρ μυρεψικὴ καὶ ἡ ὀψοποιητικὴ τέχνη εἰσὶν ἡδονῆς ποιητικαί.

sensibile etiam habet generationem: neque ulla est, quæ non sit libera voluptas: quum autem nature convenientem dicimus, omnem tum naturalem, tum assuetudine comparatum habitum complectimur. Nam et assuetudine comparatus habitus nature consentaneus est: quia ad ejusmodi habitus nati sumus, ideoque eos nasciscimur: qui igitur ad aliquem habitum accommodate sine ullo impedimento aliquid efficit, delectatur: atque hæc res est voluptas. Sed generatio quibusdam esse visa est voluptas, propterea quod voluptatem existimabant, id quod bonum proprie et optimum vocatur: id autem quod proprie bonum est, actum esse: sed actum et generationem nihil inter se differre. At res non ita se habet: neque enim idem est generatio quod actus: quippe generatio est habitus via ab eo quod non est ad rerum naturam confecta: actus vero, quod optimum vocamus, postquam adepti sumus habitum, ad hunc ipsum jam perfectum habitum apta efficacia.

Cap. XXI.

Refutatio argumenti, quo non omnem voluptatem bonum esse probant: præterea cur mala videatur esse: denique necessario voluptatem summumque bonum esse ostenditur.

Sed neque malam esse voluptatem necesse est, quia jucunda quedam morborum causæ sunt. Nam si hoc ita est, erunt etiam ea quæ salubria sunt mala, quia eorum nonnulla, ne quis divitiis affluat, impediunt, propterea quod in eorum emtionem pergrandis pecunia absumitur: sed non idcirco mala sunt: neque enim quod alii alicui bono utcumque adversatur, continuo est malum, quum etiam contemplatio interdum sanitati noceat, nec tamen propterea malum sit: ergo ne voluptas quidem ideo malum est, quod jucunda quedam morbos parient. Sed nec quia nonnullæ voluptates prudentiam et contemplationem impediunt, idcirco malum est voluptas. Nam neque prudentiæ voluptas prudentiæ molestiam exhibet, neque artis voluptas arti molestia est, sed singulos potius habitus sua cujusque voluptas auget: itaque alienæ potius sunt, quæ habitum impediunt voluptates, et quia non sunt ei cognatæ, illum turbant: hoc autem non est pravitalis signum, siquidem etiam sanitatem contemplatio turbat, quemadmodum diximus, tanquam non conveniens sanitati actus: sed propterea contemplatio non est malum.

Sed nec quia nullius artis opus est, idcirco malum esse sequitur: ita enim malus foret omnis actus. Nulla quippe actio artis effectus est, sed facultatem ars, facultas vero actum producit: nimirum gubernandi ars efficit gubernandi facultatem: at gubernandi facultas efficit gubernandi actionem. Quamquam sæpenumero artis alicujus voluptas est: nam ars unguentaria et coquinaria oblectationem habent.

* Τὸ εἶναι φαῦλας κτλ. — ** Ἐμποδίζει δὲ οὕτε φρονήσει, κτλ. — *** Τὸ δὲ τέχνης μὴ εἶναι ἔργον κτλ.

* Ὅτι δὲ οἱ σώφρονες, καὶ οἱ φρόνιμοι φεύγουσι τὴν ἡδονὴν, καὶ τὸν ἄλυπον διώκουσι βίον, οἱ δὲ παῖδες καὶ τὰ θηρία διώκουσι τὰς ἡδονάς, λύεται τοῖς ἐν τῷ ἡ' κεφαλαίῳ εἰρημένοις. Ἐπεὶ γὰρ τῶν ἡδονῶν αἱ μὲν εἰσιν ἀπλῶς ἀγαθαί, αἱ δὲ οὐχ ἀπλῶς ἀγαθαί, τὰς μὲν μὴ ἀπλῶς ἀγαθὰς τὰ παιδία καὶ τὰ θηρία διώκει, καὶ ὁ σώφρων φεύγει, καὶ κατὰ ταύτας βούλεται μόνον ἄλυπος εἶναι καὶ ὁ φρόνιμος, καὶ εἴ τις σπουδαῖος τὰς μετ' ἐπιθυμίας καὶ λύπης, τὰς σωματικὰς (τοιαῦται γὰρ αὗται) καὶ τούτων ὑπερβολάς, περὶ ἃς ἂν ὁ ἀκόλαστος στρέφεται· διὸ ^a ὁ σώφρων φεύγει ταύτας· τὰς δὲ ἀπλῶς ἡδονὰς ὁ σώφρων καὶ ὁ φρόνιμος διώκει· αἱ εἰσι σώφρονες ἡδοναί· αἱ εἰσιν αἱ τῶν ἐπαινετῶν ἕξω ἐνέργεια· ὅσον σωφροσύνης, ἢ δικαιοσύνης, ἢ θεωρίας.

** Ἐπεὶ δὲ καὶ λύπη ἢ μὲν ἐστὶν ἀγαθόν, ἢ δὲ φαῦλον καὶ φευκτόν, καὶ τῆς φευκτῆς ἢ μὲν καθ' αὐτό ἐστὶ φευκτὴ, ὡς ἢ ἐπὶ ἀρετῇ λύπη, ἢ δὲ πῆ, ^b ὡς ἢ ἐπὶ ζημιά τινι λύπη, ἢ τις φευκτὴ ἐστὶ κατὰ τι, ὅτι ἐμποδίζει τῇ θεωρίᾳ· φανερόν ἐστι ἀνάγκη πᾶσα τὸ ἐναντίον τῇ λύπῃ τὴν ἡδονὴν, τὴν μὲν ἀπλῶς φευκτὴν εἶναι, τὴν δὲ πῆ· ^c ἀνάγκη γὰρ τῷ ἀπλῶς κακῷ ἀπλῶς ἀγαθόν εἶναι ἐναντίον, καὶ τῷ πῆ ^d κακῷ τὸ πῆ ἀγαθόν· οὐ γὰρ ἢ Σπευσίππου λύσις, καθ' ἣν ἐνιστάμενος λύειν ἐπιχειρεῖ τόνδε τὸν λόγον, συμβαίνει τῇ ἀληθείᾳ. Φησὶ γὰρ, ὅτι καθάπερ τὸ μείζον καὶ τὸ ἕλαττον ἐναντία ἐστὶ τῷ ἴσῳ, καὶ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν τὰ παρ' ἑκάτερα ἐναντία, τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ τῇ ἀλυπίᾳ ἀντίκειται ἢ ἡδονὴ καὶ λύπη, ἢ μὲν ὡς μείζον, ἢ δὲ λύπη ὡς ἕλαττον, καὶ ἐστὶν ἢ μὲν ἀλυπία ἀγαθόν, ἢ δὲ ἡδονή, καὶ ἢ λύπη, κακόν· οὗτος γὰρ ὁ λόγος παντελῶς ἀδόξος ἐστὶν· οὐδενὶ γὰρ ἢ ἡδονὴ κακόν δοκεῖ· οὐδεὶς γὰρ ἂν φαίη τὴν ἡδονὴν αὐτὴν, ὅπερ ἐστὶ κακόν εἶναι.

*** Οὐδὲν δὲ κωλύει ἡδονὴν εἶναι τὸ ἀγαθόν καὶ τὸ ἄριστον, ὅτι εἶναι τῶν ἡδονῶν φαῦλαι· καὶ γὰρ πολλῶν φαύλων οὐσῶν ἐπιστημῶν οὐδὲν κωλύει τὸ ἄριστον εἶναι τὴν ἐπιστήμην. ἴσως δὲ οὐ μόνον δυνατόν, ἀλλὰ καὶ ἀναγκαῖον τὴν ἡδονὴν τὸ ἄριστον εἶναι καὶ τὸ αἰρετιώτατον. Εἰ γὰρ πάσης ἕξεως ἐστὶν ἐνέργεια, ἢ δὲ εὐδαιμονία καὶ τὸ ἄριστον ἐνέργειά ἐστὶν ἕξεως ἀγαθῆς, ἢ μιᾶς τῆς ἀρίστης ἢ πασῶν, ἀνεμπόδιστος· ἢ δὲ ἡδονὴ ἐνέργειά ἐστὶ τῆς κατὰ φύσιν ἕξεως ἀνεμπόδιστος· ἀνάγκη δὲ τὴν εὐδαιμονίαν, καὶ τὸ ἄριστον, ἡδονὴν εἶναι. Καὶ οὐδὲν προσίσταται τὸ τινας τῶν ἡδονῶν φαύλας εἶναι. Ὅτι δὲ τῆν εὐδαιμονίαν ἀνάγκη ἐνέργειάν τινα εἶναι ἀνεμπόδιστον, φανερόν, δεῖ γὰρ τελείαν εἶναι· οὐδεμίᾳ δὲ ἐνέργειᾳ ἐμποδίζομένη τελεία δύναται εἶναι· διὰ τοῦτο, καθὼς ἐν τοῖς ἐμπροσθεν εἰρηται, δεῖται ὁ εὐδαιμόνων τῶν ἕξωθεν ἀγαθῶν, ἵνα μὴ ἐμποδίζηται ἢ ἐνέργεια αὐτοῦ. Οἱ δὲ τὸν ἀνωμάλως βιοῦντα καὶ δυστυχίας μεγάλαις

Jam vero quod temperantes viri et prudentes voluptatem fugiunt, vitamque potius a dolore vacuam sequuntur, pueri autem et bestiae voluptates consectantur, hoc iis quae capite duodevicesimo dicta sunt dissolvitur. Quum enim aliae voluptates simpliciter et absolute bonae, aliae non simpliciter bonae sint, eas quae non sunt simpliciter bonae pueri et bestiae sequuntur, eas autem fugit temperans, suntque haec solae quibus dolorem vitat: pariterque prudens et quicumque est honestus: eas, inquam, quae cum cupiditate et dolore conjunctae sunt, corporis videlicet (nam haec tales sunt) earumque inmoderationes, in quibus versatur intemperans: ideoque has temperans quoque fugit: eas vero quae simpliciter voluptates dicuntur temperans quoque et prudens persequitur: quae etiam temperantes sunt voluptates: neque aliud quam laudabilem habitum sunt actus: exempli gratia, temperantiae, justitiae aut contemplationis.

Quoniam autem et dolor, alius quidem bonus, alius vero malus est et fugiendus, rursusque fugiendus partim per se fugiendus est, ut dolor e virtute susceptus, partim quodammodo fugiendus, ut dolor e damno aut poena susceptus, qui aliquatenus fugiendus est, quia contemplationem impedit: apparet etiam id quod dolori est contrarium, voluptatem dico, necessario aliam simpliciter, aliam quodammodo fugiendam esse: necesse enim est ei quod absolute malum est, id opponi quod absolute bonum est, eique quod quodammodo malum est, id quod quodammodo est bonum: neque enim Speusippi illa dissolutio, qua instando hoc argumentum dissolvere conatur, revera quadrat. Ait enim, quemadmodum majus et minus aequali sunt contraria, et in virtutibus quae utrinque sunt inter se sunt contraria, ita voluptatem quoque et dolorem indolentiae opponi, illam quidem ut majus, hunc vero ut minus, atque esse bonum indolentiam, malum vero voluptatem ac dolorem: haec enim ratio omnino improbabilis est: quippe nemini malum videtur voluptas, quia nemo ipsam voluptatem idem quod malum esse dicit.

Sed nihil obstat, quominus voluptas tum bonum sit tum optimum, quia nonnullae voluptates sunt malae: sicut nec quum multae malae sint doctrinae quidquam prohibet, quominus finis bonorum sit doctrina. Fortasse autem non solum fieri potest, sed etiam necesse est, voluptatem simul summum bonum esse simul maxime expetendum. Si enim omnis habitus est actus, beatitudo vero et id quod optimum vocatur boni habitus, aut unius optimi aut omnium non impeditus est actus: voluptas vero habitus naturae consentanei non impeditus est actus: necesse erit beatitudinem ipsumque id quod est optimum, esse voluptatem. Neque tamen quidquam obstat, quod nonnullae voluptates malae sunt. Jam vero beatitudinem necessario esse actum non impeditum manifestum est, perfectam enim esse oportet: nullus autem, qui impeditur, perfectus esse potest actus: ideoque, sicut in superioribus dicebamus, externis quoque bonis eget beatus, ne ipsius actus impediatur. Qui vero homi-

^a Τὸ δὲ τὸν σώφρονα φεύγειν, κτλ. — ^b Cap. 13. Ἀλλὰ μὴν ὅτι ἢ λύπη κτλ. — ^c Ἄριστον ὃ' οὐδὲν κωλύει κτλ.

περιπίπτοντα εὐδαίμονα φράσκοντες εἶναι, ἐὰν ἢ ἀγαθός, ἢ ἐκόντες ἢ ἄκοντες οὐδὲν λέγουσι προσδεῖται γὰρ ὁ εὐδαίμων καὶ τῶν σωματικῶν ἀγαθῶν· ὑγείας δὲ ἄλλο ὅτι καὶ μακροβιότητος, καὶ τῶν περὶ τὸ σῶμα τῶν ἀναγκαίων, καὶ τῆς ἀπὸ τῆς τύχης βροπῆς. Διὰ τοῦτο τινες ἠγάθησαν τὸν εὐτυχεῖ ταῦτον εἶναι τῷ εὐδαίμονι, ὅτι ἄνευ εὐτυχίας οὐκ ἐνὶ καθαρῶς εὐδαίμων· οὐκ ἔστι δὲ ταῦτόν. Δεῖ γὰρ σπουδαῖον εἶναι τὸν εὐδαίμονα· οὐ πάντες δὲ εὐτυχεῖς σπουδαῖοι, καὶ βλέπτει δὲ ἐπίστε εἰς τὴν ἀρετὴν ἢ εὐτυχίαν, καὶ συγγεῖ τὸν σπουδαῖον, ἂν ὑπερβάλλουσα ἢ, ἥτις οὐδὲ εὐτυχία δικαίως ἂν καλοῖτο· τὸ γὰρ εἶναι τῆς εὐτυχίας ἔστιν ἐν τῷ συμβάλλεσθαι πρὸς εὐδαιμονίαν. Ἀκολούθως δὲ καὶ ὁ ὅρος ἀπὸ τούτου λαμβάνεται, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὸ ὄνομα. Διὸ οὐκ ἂν εὐτυχία δικαίως καλοῖτο, μὴ πρὸς εὐδαιμονίαν συμβαλλομένη· φανερόν δὲ ὅτι τὸ ἀνεμπόδιτον ἀνάγκη προσκεῖσθαι τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ εὐδαίμονος· τοῦτο δὲ ἔστιν ἡ ἡδονή, ἐνεργεῖα ἀνεμπόδιτος. Τίς ἄρα ἡδονὴ ἔστιν ἡ εὐδαιμονία; εἶτι δὲ ὄλον καὶ ἀπὸ τοῦ θηρία καὶ ἀνθρώπους καὶ πάντα τὰ αἰσθητὰ διώκειν τὴν ἡδονήν, ὅτι τὸ ἀρίστον ἡδονὴ ἔστι· πάντα μὲν γὰρ βοῶσιν ἀγαθὸν εἶναι τὴν ἡδονήν καὶ ἀρίστον, δι' ὧν εἰς αὐτὴν ἐπέιγονται.

Ἡμέη δ' οὐτι γε πάμπαν ἀπόλλυται, ἦντινα πολλοὶ λαοὶ φημίουσιν. ^b

Ὅτι πάντα δὲ διώκουσι τὴν ἀρίστην ἡδονήν, ἐπεὶ οὐδὲ πάντα τὴν αὐτὴν ἔξιν ἔχει, ἢ τὴν αὐτὴν φύσιν· πάντα δὲ ἡδονὴν διώκουσιν, εἰ καὶ τὰ μὲν ἀγαθὴν, τὰ δὲ φαύλην. Ἴσως δὲ οὐδὲ διώκει οὐδὲν φαύλην ἡδονήν, οὐδὲ ζητεῖ, οὐδὲ ἐφίεται φαύλου τινός· οὐ γὰρ ἦν οἶεται ζητεῖν, καὶ ἦν ἂν εἴποι διώκειν, ταύτην διώκει, ἀλλὰ τὴν ἀρίστην διώκει πάντα· πάντα γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ ἐφίεται φύσει, διὰ φύσει τι θεῖον ἔγκειται πᾶσι, καὶ πρὸς τὴν ἀγαθὴν ἡδονήν καὶ κυρίως ἅπαντα φέρεται· εἰ καὶ ἡδοναὶ κυρίως δοκοῦσιν εἶναι αἱ σωματικαὶ ἡδοναί, διὰ τὸ πλειστάκις παραβάλλειν εἰς αὐτάς, καὶ πάντας μετέχειν αὐτῶν. Διὰ τὸ μόνως οὖν ταύτας γνωρίζουσιν εἶναι, ταύτας μόνως οἴονται εἶναι ἡδονάς· ἐπεὶ δὲ αὐταὶ αἱ ἡδοναὶ οὐκ ἀγαθαὶ εἰσι καὶ κυρίως, εἰλεγον μηδεμίαν ἡδονὴν ἀγαθὸν εἶναι. Φανερόν δὲ ὅτι ἀνάγκη τὴν ἡδονὴν ἀγαθὸν εἶναι.

* Εἰ γὰρ μὴ ἔστιν ἡ ἡδονὴ ἀγαθὸν καὶ ἡ κατ' αὐτὴν ἐνεργεῖα, οὐ δυνατόν ἡδέως ζῆν ^b τὸν εὐδαίμονα· ἀλλὰ μὴν ἀνάγκη μεθ' ἡδονῆς τὸν εὐδαίμονα ζῆν· οὐκ ἄρα δυνατόν τὴν ἡδονὴν μὴ ἀγαθὸν εἶναι. Ὅτι δὲ εἰ μεθ' ἡδονῆς ὁ εὐδαίμων ζήσεται, ἀγαθὸν ἔσται ἡ ἡδονή, ὄλον ἀπὸ τοῦ τῆς εὐδαιμονίας μηδὲν παραμεῖναι κακόν, ἢ μὴ κυρίως ἡ ἀγαθόν· τίνος γὰρ ἕνεκα διώκει ταύτην ὁ εὐδαίμων, εἴπερ μὴ ἔστιν ἀγαθόν; εἰ δὲ μήτε ἀγαθόν, μήτε κακόν ἢ ἡδονή, οὐδὲ ἢ λύπη, εἴη ἂν οὔτε ἀγαθὸν οὔτε κακόν· οὐκ ἄρα φευκτόν ἢ λύπη· διὰ τί οὖν φεύγει αὐτὴν ὁ εὐδαίμων, εἴπερ μὴ

nem inaequaliter viventem magnisque calamitatibus oppressum beatum esse dicunt, si sit bonus, vel sponte vel coacti nihil dicunt: nam corporis etiam bona desiderat beatus, sanitatem videlicet et longam vitam, caeterasque res corpori necessarias, nec non fortunam, e qua rerum momenta pendent. Quocirca quidam fortunatum eundem ac beatum esse putarunt, quia sine rebus prosperis nemo perfecte beatus esse potest: non tamen idem est. Quippe honestum esse oportet beatum: atqui non omnes fortunati sunt honesti, sed obest interdum virtuti fortuna secunda, perturbatque virum honestum, si immoderata sit, quae ideo ne secunda quidem fortuna jure nominatur: nam secundae fortunae natura in eo versatur, ut ad beatitudinem prosit. Ei rei convenienter tum definitio ejus hinc sumitur, tum nomen. Quare secunda fortuna non recte nominaretur, nisi ad beatitudinem prodesset: est igitur manifestum, beati hominis actui necessario non impediti nomen addi: hoc autem, actus nimirum non impeditus, est voluptas. Aliqua igitur voluptas est beatitudo: sed ex eo quoque, quod bestiae omnes et homines et sensibilia cuncta voluptatem persequuntur, apparet voluptatem esse summum bonum: omnia enim bonum esse et finem bonorum voluptatem clamant, unde etiam ad eam feruntur.

Fama autem haud dubie non funditus interit illa, quam multi celebrant homines.

Non omnia autem optimam consecantur voluptatem, quam in omnibus neque idem habitus, neque eadem natura insit: at omnia voluptatem persequuntur, quamvis alia bonam, alia malam. Fortasse vero nihil neque sequitur pravam voluptatem, neque consecatur, neque appetit ulum malum: neque enim quam videtur sibi consecari aut quam a se peti dixerit, hanc etiam petit, sed optimam omnia sequuntur: omnia quippe natura appetunt bonum, quia cunctis divinum quiddam innatum est, proprieque ad bonam voluptatem cuncta feruntur, etiamsi voluptates proprie corporis esse videantur, propterea quod plerumque ad eas sese applicant homines, earumque sunt omnes participes. Quia igitur haec solae notae sunt, ideo has solas putant esse voluptates: quia vero haec voluptates non proprie etiam sunt bonae, nullam voluptatem bonum esse dixerunt. Apparet autem necessario voluptatem esse bonum.

Si enim voluptas et actus ei conveniens non sit bonum, vir beatus jucunde vivere non poterit: atqui necesse est cum voluptate vivere eum qui beatus sit: quare fieri nequit, ut voluptas non sit bonum. Sed si vir beatus cum voluptate vivat, bonum esse voluptatem, intelligitur ex eo, quod beatitudini nihil admixtum est, quod aut malum sit aut non proprie bonum: cur enim persequitur eam vir beatus, si non est bona? quodsi nec bonum sit voluptas nec malum, ne dolor quidem aut bonum erit aut malum: ergo ne fugiendus quidem dolor est: cur igitur fugit eum vir beatus, si non est fugiendus? neque enim fugiendus sit, nisi simul est malus:

* Φανερόν δὲ καὶ ὅτι, εἰ μὴ ἡδονὴ κτλ.

ἔστι φευκτόν; οὐ γὰρ φευκτόν ἐι μὴ κακόν· οὐ δύναται δὲ μὴ φεύγειν τὴν λύπην ὁ εὐδαίμων· ἀνάγκη γὰρ ἤριστον εἶναι τὸν εὐδαίμονα βίον· τοῦτο δὲ οὐ δυνατόν, ἐι μὴ ἡδέϊα εἶεν αἱ ἐνέργειαι τοῦ εὐδαίμονος· πῶς γὰρ ἂν ἤριστος γένοιτο; ἐι δὲ μήτε κακὸν ἢ ἡδονή, μήτε οὐκ ἀγαθόν, εἴη ἂν ἀγαθόν.

[Scripsi : ^a διὸ] cod. δι' ὁ. — ^b πῆ] cod. πῆ.
— ^c πῆ] cod. πῆ. ^d πῆ] cod. πῆ — ^e ὄλλον ὅτι] cod. ὄλλον ὅτι. — ^f τοῦτό τινες] cod. τοῦτο τινές.
— ^g διὸ] cod. δι' ὁ. — ^h φημίζουσιν] cum cod. Andronici; sunt autem Hesiodi versus Op. et. D. 762-763, in quibus lectio variat. ⁱ μὴ ἔστιν] vulgo μὴ ἔστιν. — ^k ζῆν] cod. ζῆν. — ^l μὴ ἔστιν] vulgo μὴ ἔστιν. —

Κεφ. κβ'.

Ἀπορία διὰ τί πᾶσα λύπη φευκτόν, ἐπεὶ οὐ πᾶσα ἡδονὴ ἀγαθόν, καὶ λύσις.

* Ἀπορήσετε ὁ ἂν τις, ἐι τινὲς ἡδοναὶ ἀγαθαὶ εἰσι καὶ αἰρεταί, τινὲς δὲ φαῦλαι, ὡσπερ αἱ σωματικαὶ περὶ ἃς ὁ ἀκόλαστος, διὰ τί πᾶσα λύπη μοχθηρὰ ἔστι καὶ φευκτὴ· δεῖ γὰρ τὴν μὲν ἐναντίαν ταῖς ἀγαθαῖς ἡδοναῖς λύπην πονηρὰν εἶναι, τὴν δὲ ταῖς φαύλαις ἐναντίαν ἀγαθὴν· κακῶ γὰρ ἐναντίον ἀγαθόν· ἐι δὲ καὶ αὕτη ἢ λύπη πονηρὰ, ὁῤεῖεν ἂν τὰς σωματικὰς ἡδονὰς ἀγαθὸν εἶναι. Πρὸς δὴ ταῦτα λέγομεν, ὅτι αἱ σωματικαὶ ἡδοναὶ ἀγαθαὶ εἰσιν οὕτως, ὥστε μὴ εἶναι κακαί· τὸ γὰρ μὴ κακὸν ἀγαθόν ἔστι. Τοῦτο γὰρ μέχρι τίνος. Ἀγαθαὶ γὰρ εἰσι τόνδε τὸν τρόπον αἱ μὴ υπερβάλλουσαι· διὰ τοῦτο αἱ λύπαι ^a αἱ ἐναντίαι ταύταις οὐκ εἰσιν ἀγαθαί· ἐπεὶ γὰρ ἔξεις αἱ μὲν υπερβάλλουσι τὸ βέλτιστον καὶ τὸ δέον, αἱ δὲ οὐκ υπερβάλλουσι· υπερβάλλουσι μὲν αἱ ἀναγκαῖαι ἔξεις, οἶον, ἢ θρησκευτικῆ, καὶ αἱ ἄλλαι ἀναγκαῖαι, καὶ ὅλων αἱ σωματικαί· ἔστι γὰρ πλέον τοῦ δέοντος αὐταῖς γρησασθαι· οὐκ υπερβάλλουσι δὲ, ὅσαι ἐπιτείνόμεναι οὐκ υπερβάλλουσι τὸ δέον, ἀλλ' αἰεὶ ἀγαθαὶ εἰσιν, ὡσπερ αἱ θεωρητικαὶ ἔξεις.

** Ἐπεὶ δὲ αἱ ἡδοναὶ ταῖς ἔξεσιν ἀκολουθοῦσιν, ἀνάγκη καὶ τῶν ἡδονῶν τὰς μὲν υπερβάλλειν τὸ δέον, τὰς δὲ μὴ υπερβάλλειν. Ὅσαι τοίνυν υπερβάλλουσι τὸ δέον φαῦλαι εἰσι, καὶ κατὰ ταύτας ὁ ἀκόλαστος ἔστι, καὶ ὁ ἀκρατής· κατὰ τὰς δὲ ἐναντίας λύπας ἀκόλαστος οὐ περὶ τὰς υπερβολικὰς ἔστιν, ἀλλὰ τὰς μὲν υπερβαλλούσας ἡδονὰς διώκει, τὰς δὲ μικρὰς λύπας φεύγει· ὥστε φανερόν ὅτι ταῖς υπερβαλλούσαις ἡδοναῖς αἱ ἐν τῷ ἀκόλαστῳ ἀντικείμεναι λύπαι οὐκ υπερβολικαὶ εἰσιν, ἀλλὰ μέτραι, καὶ ἃς οὐδεὶς ἂν εὖγοι τῶν σπουδαίων. Ἄτι οὐδὲ λύπαι εἰσιν· ἀλλὰ τῷ διώκειν τὴν υπερβολίαν τῶν ἡδονῶν ἀλγεινὸν δοκεῖ τὸ μετρίως

atqui non potest non fugere dolorem vir beatus : necesse enim est jucundissimam esse viri beati vitam : quod quidem fieri nequit, nisi simul hominis beati actus jucundi sint : quomodo enim jucundissima esse posset? sin autem neque malum est voluptas, neque non bonum, sequitur bonum esse.

Cap. XXII.

Quæritur, cur fugiendus sit omnis dolor, quum non omnis voluptas sit bona : et respondetur.

Dubitaverit autem aliquis, si quædam voluptates bonæ et expetendæ, aliæ malæ sunt, quales habentur corporis voluptates, in quibus versatur intemperans, cur omnis dolor malus ac fugiendus sit : oportet enim dolorem bonis voluptatibus contrarium malum esse, malis autem contrarium bonum : quippe malo contrarium bonum est : quodsi etiam hic dolor est malus, corporis voluptates bonæ esse videbuntur. Ad hæc igitur respondemus, ita bonas esse corporis voluptates, ut non sint malæ : nimirum quod non est malum, necessario bonum est. Aliquatenus enim hoc procedit. Hoc videlicet dolor bonæ sunt, quæ non excedunt modum : ideoque dolores quæque qui his opponuntur, non sunt boni : quum enim alii habitus facultatesque excedant, alii non excedant id quod est optimum et modum : excedunt quidem necessarie facultates, ut nutriendi facultas reliquæque necessariae, omnes denique quæ sunt corporis : magis enim quam decet uti illis potest aliquis : non sunt autem immoderati habitus et facultates, qui si intenduntur, non excedunt modum, sed semper sunt boni, velut contemplandi facultas.

Quum autem voluptates sequantur habitus, necesse est etiam alias voluptates esse quæ excedant, alias quæ non excedant modum. Quæ ergo modum excedunt, sunt malæ, in iisque intemperans versatur et incontingens : quod vero ad oppositos dolores attinet, non in nimis versatur intemperans, sed incredibiles magnasque sequitur voluptates, parvos vero dolores fugit : unde apparet dolores in homine intemperante cum incredibilibus voluptatibus pugnant, non nimios, sed mediocres esse, talesque quales nemo honestus vitet, quia ne dolores quidem sunt : sed ei qui voluptatum immoderationem sequitur, molestum videtur, modice iis et rationi convenienter

* Cap. 14, περὶ δὲ δὴ τῶν σωματικῶν ἡδονῶν κτλ. — ** Πάντες γὰρ χαίρουσι κτλ.

καὶ κατὰ λόγον αὐταῖς χρῆσασθαι. Λύεται δὲ δὴ ἡ ἀπορία οὕτως· ταῖς μὲν συμμετέροις ἡδοναῖς αἱ ἀντικείμεναι λύπαι οὐκ ἀγαθαί εἰσιν· αἱ γὰρ σύμμετροι σωματικά ἡδοναὶ ἀγαθαί, καθ' ὅσον^b οὐ κακαί· αἱ δὲ ταῖς υπερβάλλουσαις ἀντικείμεναι μέτριαι, καὶ οὐδὲ λύπαι, καὶ διὰ τοῦτο οὐ φευκταί. Ὡστε πᾶν ἀγαθὸν φευκτῶ ἔστιν ἐναντίον, καὶ αἱ φαῦλαι ἡδοναὶ ταῖς ἀγαθαῖς λύπαις εἰσιν ἐναντία, καὶ αἱ ἀγαθαὶ ταῖς φευκταῖς.

(Scripsi : ^a λύπαι] cod. λύπαι. Sic etiam ceteris locis. — ^b καθ' ὅσον] cod. καθόσον. —)

Κεφ. κγ.

Διὰ τί αἱ σωματικαὶ ἡδοναὶ τῶν θεωρητικῶν αἰρετώτεραι δοκοῦσι.

* Ἐπεὶ δὲ οὐ μόνον δεῖ εἰπεῖν τὸ ἀληθές, ἀλλὰ καὶ διὰ τί δοκεῖ τὸ ἐναντίον ψεῦδος ἀληθές· τοῦτο γὰρ συμβάλλεται πρὸς τὸ πιστεῦσαι τὴν ἀλήθειαν· ὅταν γὰρ φανῆ ἡ αἰτία, δι' ἣν εἰκότως τὸ ψεῦδος ἀλήθεια δοκεῖ, καὶ ἡ αὐτῆς ἀπάτη ἐλεγχθῆ, πιστεῦναι ποιεῖ τῶ ἀληθεῖ μᾶλλον· ὥστε λεκτέον διὰ τί φαίνονται αἱ σωματικαὶ ἡδοναὶ αἰρετώτεραι τῶν κυρίως ἀγαθῶν ἡδονῶν. Πρῶτον μὲν, ὅτι ἰατρεῖα εἰσι ταῖς λύπαις ταῖς σωματικαῖς, καὶ ταύτας ῥαδίως ἐκκρούουσι καὶ μεγάλας οὔσας αἱ υπερβάλλουσαι ἡδοναί, καὶ διὰ τοῦτο διώκονται παρὰ τὸν καιρὸν τῆς λύπης τῆς σωματικῆς, ὅτι δοκοῦσιν ἰατρεῖα εἶναι σφοδραί, καὶ ῥαδίως ἀπαλλάττουσι τῆς ἐπὶ τῇ ἐνδείᾳ τῶν ἡδέων λύπης· ἔπειτα, διότι διώκονται παρὰ τῶν μὴ δυναμένων ἄλλαις ἡδοναῖς χαίρειν. Πολλοὶ δὲ οἱ τοιοῦτοι· καὶ διὰ τοῦτο τὸ ὑπ' αὐτῶν ζητούμενον ἀγαθὸν τι δοκεῖ καὶ αἰρετόν· οἵτινες οὐ τὰς ἐκ φύσεως ἐπιθυμίας ἐμπιπλᾶναι μόνον σπουδάζουσιν, ἀλλὰ καὶ ἐπισκευαστάς τινας ἐπιθυμίας ἐπινοοῦσι, καὶ ὀψίας τινὰς παρασκευάζουσιν ἑαυτοῖς, ἵνα δύνωνται διὰ παντός ἡδῆσθαι. Τοῦτο δέ, εἰ μὲν οὐκ υπερβαίνει τὸν λόγον καὶ τὸ μέτρον, οὔτε βλαβερὸν ἔστιν· αἱ γὰρ σύμμετροι ἡδοναὶ^a οὐ λυμαίνονται τῶ σώματι, καὶ ἀνεπιτήμητόν ἔστιν· εἰ δὲ υπερβάλλουσι καὶ βλαβερὰ εἰσιν αἱ διωκόμεναι ἡδοναί, φαῦλον. Ἀνεπιτήμητον δέ ἔστι τὸ χρῆσθαι συμμετέροις ἡδοναῖς, ὅτι ἀνάγκη χρῆσθαι τὸν ἄνθρωπον τοῖς ἡδέσι διὰ τῆν φύσιν αἰεὶ οὕτω ἐν πόνῳ καὶ θεομένῃ τινὸς ἡδονῆς, ὥσπερ ἀναπαύσεως· αἰεὶ γὰρ ποιεῖ τὸ ζῆον, ἢ ὥσπερ καὶ οἱ φυσικοὶ λόγοι μαρτυροῦσι· λέγουσι γὰρ τὸ ὄρεῖν καὶ τὸ ἀκούειν λυπηρὸν εἶναι, διὰ δὲ τὸ ἔξος οὗ τοιοῦτον δοκεῖν· διὰ τοῦτο χρεῖα τῶ ἀνθρώπῳ ἡδονῆς· ὧ δὲ οὐκ εἰσιν αἱ θεωρητικαὶ ἡδοναί, πᾶσα ἀνάγκη ταῖς σωματικαῖς χρῆσθαι· οἱ οὖν συμμετέρωσ γρώμενοι, καὶ ὥσπερ οὐ πρὸς τὸ διαφθεῖραι^c τὸ σῶμα, οὐκ ἐπιτιμῶνται. Ὁμοίως δὲ διώκονται αἱ ἡδοναὶ ὑπὸ τῶν νέων, καθάπερ ὑπὸ τῶν ἀκολάστων, ὅσαι εἰσι

uti. Solvitur ergo hoc modo questio : dolores mediocribus voluptatibus contrarii non sunt boni . mediocres enim corporis voluptates sunt bonæ, quatenus non sunt male : qui vero nimis sunt oppositi, sunt mediocres, ac ne dolores quidem, ideoque non fugiendi. Quamobrem omne bonum illi quod fugiendum est, opponitur, malæque voluptates bonis doloribus contrariæ sunt, sicut bonæ fugiendis.

Cap. XXIII.

Cur corporis voluptates contemplativis magis expetendæ videantur.

Quoniam autem non solum id quod verum est, dici debet, sed etiam cur id quod contrarium est, falsum nempe, verum esse videatur : nam hoc ad fidem vero faciendam valet : quum enim causa apparuerit, cur jure verum videatur quod est falsum, ejusque opinionis vanitas convicta fuerit, majorem vero fidem conciliat : idcirco exponendum etiam erit, cur corporis voluptates magis quam proprie bonæ expetendæ videantur. Primum quidem, quia corporis dolorum medicamenta sunt eosque quamvis magni sint immoderate voluptates facile discutiant, ideoque ipso corporis dolorum tempore appetuntur, quia violenta esse remedia videntur, facileque liberant dolore e defectu voluptatum orto : deinde quia ab illis appetuntur, qui aliis delectari voluptatibus non possunt. Multi autem sunt tales : ideoque id quod ab illis queritur bonum videtur esse et expetendum : multi, inquam, qui non tantum naturales cupiditates explere student, sed etiam artificiosas quasdam excogitant, et sitim sibi quarunt atque arcessunt, ut semper summa voluptate perfrui queant. Quod quidem, si rationem et modum non excedit, neque damnosum est : mediocres enim voluptates non nocent corpori, neque ulla objurgatione dignum est : sin modum excedant et noceant eæ quas appetimus voluptates, malum id est ac vitiosum. Mediocribus quippe voluptatibus se dedere res est minime reprehendenda, quia propter naturam suam quæ assiduis molestiis conflictatur, aliqua voluptate, tanquam quiete uti homo cogitur : perpetuo enim labore defatigatur animal, ut etiam libri de natura confecti testantur : in quibus scriptum est, videre et audire molestum esse, sed quotidiana consuetudine fieri, ut molestum non videatur : quocirca aliqua homini opus est voluptate : qui vero contemplativis voluptatibus caret, eum necesse est corporis voluptatibus frui : quare qui modice iis utuntur, atque ita ut corpori suo non noceant, non reprehenduntur. Similiter autem voluptates ab adolescentibus appetuntur, atque ab intemperantibus, quæ ad alendi facultatem spectant, quia natura eos

* Ἐπεὶ δ' οὐ μόνον δεῖ τἀληθές εἰπεῖν κτλ.

περὶ τὸ θρηπτικόν, τῆς φύσεως κινούσης, ἵνα αὐξή-
θῃσι, καὶ διακείνται ὡσπερ οἱ οἰνωμένοι ἐσθίοντες
γὰρ αἰεὶ καὶ πίνοντες, καὶ ὑπνώττοντες ἀκρισιότατης
ἐγροῦσι τὴν περὶ ταῦτα ἐπιθυμίαν, ὡσπερ ἐκεῖνοι τὴν
δίψαν. Διὰ τοῦτο ἡ νεότης ἡδὴ ἐστίν, ὅτι μετ' ἐπιθυ-
μίας αἰεὶ τῶν ἀναγκαίων ἀπτεται. Τὸν ἴσον δὲ πρό-
πον καὶ οἱ μελαγχολικοὶ τὴν φύσιν αἰεὶ ἐν ὀρέξει εἰσι
σφοδρῶ, καὶ δέονται αἰεὶ θεραπείας· δάκνεται γὰρ αὐ-
τοῖς αἰεὶ τὸ σῶμα διὰ τὴν κρᾶσιν. Οἱ μὲν οὖν ζητοῦν-
τες τὰς ἡδονὰς οὗτοί εἰσι, καὶ διὰ ταύτας τὰς αἰτίας
ζητοῦσι καθ' ὅλου τὸ πᾶσα ἡδονὴ σωματικὴ ζητεῖται
ἵνα ἐκβάλλῃ λύπην σωματικὴν· ἐκχροῦει γὰρ ἡδονὴ
λύπην, οὐ μόνον ἡ ἀντικειμένη αὐτῇ, οἷον ἡ ἐπὶ τῷ
θρηπτικῷ ἡδονὴ τὴν ἐπὶ τῷ θρηπτικῷ λύπην, ἀλλὰ
καὶ ἑτέρα τις, ἐὰν ᾗ ἰσχυρά. Διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν
αἱ σωματικαὶ ἡδοναὶ διώκονται, καὶ ἐντεῦθεν ἀκόλα-
στοὶ καὶ φαῦλοι γίνονται.

* Αἱ δὲ ἡδοναὶ αἱ θεωρητικαί, ὧν οὐ προηγείται
λύπη· οὐ γὰρ, ὡσπερ ἐπὶ τῶν σωματικῶν, πρὶν ἡ-
σθῆναι, λυπούμεθα· αἱ δὲ τοιαῦται οὐχ ὑπερβάλλουσι
τὸ δέον· οὐδ' ἐστι θεωρησαι πλέον ἢ προσῆκεν· ἀλλὰ αἰεὶ
ἐπαινεται ἡ εἶσιν· ὅτι τὰ καθ' αὐτὰς ἡδέα φύσει εἰσὶν
ἡδέα, καὶ οὐ κατὰ συμβεβηκός. Λέγω δὲ κατὰ συμ-
βεβηκός ἡδέα, τὰ ἱατρεύοντα τὰς σωματικὰς ἐνδείας
καὶ λύπας, ὡσπερ τὰ σιτία· ἱατρεύει γὰρ τὴν φύσιν
τοῦ πεινῶντος νοσοῦσαν τοῦτο τὸ μέρος, καὶ εἰσάγει
τὸ ἑλλείπον, ἐπειδὴν κατὰ τὸ ἕτερον μέρος οὐκ ἐνδεὴς
ᾗ, οὐδὲ νοσῆ· λέγω δὲ τὸ θρηπτικόν· ἀλλ' ἔχῃ τε
αὐτὸ καὶ ὑγιαίνῃ καθ' αὐτό, καὶ ἐνεργῇ, τοῦτ' ἐστίν
ὀρέγεται. Κατὰ συμβεβηκός γὰρ τὰ τοιαῦτα ἡδέα ἐ-
στίν, ὅτι διὰ τὴν ἱατρείαν συμβαίνει αὐτοῖς ἡδέειν
εἶναι· φύσει δὲ ἡδέα οὐ τὰ ἀναπληροῦντα τὴν ἐνδειαν
τῆς φύσεως, ἀλλὰ τὰ ποιοῦντα πράξιν αὐτῆς· οἷα ἐστὶ
τὰ θεωρητά· τελειοῦσι γὰρ τῆς ψυχῆς τὴν ἐνέργειαν.

** Ὅτι δὲ οὐκ ἐσμὲν ἀπλοῖ, οὐδὲ μόνῃ ζῶμεν τῇ
ψυχῇ, διὰ τοῦτο οὐκ αἰεὶ ταῦτα ἡδέα ἡμῖν ἐστίν, ἐπεὶ
οὐδὲ τὰ κατὰ συμβεβηκός ἡδέα αἰεὶ ζητοῦμεν, ἀλλὰ
νῦν μὲν ταῦτα, νῦν δὲ ἐκεῖνα. Ὅταν μὲν γὰρ πρὸς τὸ
σῶμα βέπωμεν, τοῖς σωματικοῖς χαίρομεν, ἐπειδὴν
δὲ ὑπὲρ τοῦτο ἰδῶμεν, τὰ φύσει ἡδέα ζητοῦμεν· αἱ
γὰρ τῆς ψυχῆς ἡδοναὶ ταῖς σωματικαῖς μάχονται,
καὶ οἷς ἡ ψυχὴ πράττουσα χαίρει, ταῦτα τῷ σώματι
παρὰ φύσιν· ὁπόταν δὲ διὰ τῆς περὶ τὴν ἀρετὴν με-
λέτης τῇ ψυχῇ τὸ σῶμα ἀκολουθήσῃ, τῆνικαῦτα οἷς
ἐνεργοῦσα ἡδέεται ἡ ψυχὴ, οὐχ ἡδέεται μὲν τὸ σῶμα
καθ' ὅσον ἢ οὐκ εἰσὶν αἰσθητά, οὐκ ἀλγεῖ δέ.

*** Διὰ τοῦτο καὶ οἷς ἐστίν ἡ φύσις καθάπαξ ἀπλῆ,
ἡ αὐτὴ πράξις αἰεὶ ἡδίστη ἐστίν· ὁ γὰρ θεὸς αἰεὶ μίαν
καὶ ἀπλῆν χαίρει ἡδονῇ· καίτοι ἀκίνητός ἐστι, καὶ
δοκεῖ διὰ τοῦτο μὴ ἔχειν ἡδονῇ. Ἡ γὰρ ἡδονὴ ἐνέρο-
για ἐστίν· ἡ δὲ ἐνέργεια κινήσεως δοκεῖ μόνον εἶναι,

impellit, ut crescant, et vinosorum instar afficiuntur :
edendo enim semper et bibendo ac dormiendo acerrima
harum rerum cupiditate ardent, sicut illi siti crucian-
tur. Quamobrem jucunda est adolescentia, propterea
quod cum cupiditate semper res necessarias aggreditur.
Pariterque homines natura melancholici semper acri cu-
pitudine flagrant, ac perpetua curatione egent : corpus
enim eorum assidue vellicatur ac mordetur propter
temperamentum. Hi ergo sunt qui voluptates consecretan-
tur, et hæ sunt causæ cur eas consecretantur : omnino
autem omnis voluptas corporis ad depellendum corporis
dolorem quæritur : dolorem enim depellit voluptas, non
modo contraria illi, verbi causa voluptas quam quis e vi
altrice capit, dolorem e vi altrice captum, sed etiam
alia, si vehemens fuerit. Ob hanc causam corporis vo-
luptates appetuntur, et hinc intemperantes improbique
evadunt.

Contemplativæ vero voluptates, quas dolor non præ-
cedit : non enim in his, ut in corporis voluptatibus, ante
oblectationem dolemus : tales ergo nunquam modum
excedunt : neque enim quisquam plus quam oportet
contemplari potest : sed semper laudabiles sunt : quo-
niam quæ in iis sunt jucunda, natura sunt jucunda, et
non per accidens. Voco autem per accidens jucunda, quæ
corporis defectui ac dolori medentur, sicut cibi : illi
enim esurientis naturæ hac ex parte ægrotanti medentur
ac defectum supplent, quum in altera parte neque viri-
bus deficitur, neque ægrotat : intelligo nempe vim altri-
cem : sed et habet eam, et illa vi valet atque agit, hoc
est appetit. Nimirum per accidens talia sunt jucunda,
quia curatione quam adhibent illis contingit, ut jucunda
sint : natura autem jucunda sunt, non quæ defectum
naturæ supplent, sed quæ ejus actionem eliciunt atque
expromunt : qualia sunt spectativa, quia mentis agita-
tionem perticiunt.

Quia vero neque simplices sumus, neque sola mente
vivimus, idcirco non semper eadem nobis sunt jucunda,
quandoquidem etiam non semper quæ per accidens ju-
cunda sunt quærimus, sed modo hæc, modo illa. Quum
enim magis ad corpus inclinamus, rebus corporeis quo-
que delectamur, quum vero animus altius se effert, quæ
natura jucunda sunt appetimus : animi quippe voluptates
cum corporis voluptatibus pugnant ; quibusque actionibus
delectatur animus, hæc præter corporis naturam sunt :
quando vero virtuti ita studemus, ut animum sequatur
corpus, tum iis quidem quibus animus delectatur actibus
non delectatur corpus, quatenus sensibus non percipiuntur,
sed non dolet.

Quamobrem quibus natura omnino simplex est, his
eadem etiam actio semper jucundissima est : deus enim
una semper et simplici potitur voluptate : atqui suo loco
non movetur, ideoque nulla videtur perfrui voluptate.
Voluptas enim actus est : solius autem motus videtur

* Αἱ δ' ἀνευ λύπης οὐκ ἐγροῦσιν κτλ. — ** Οὐκ αἰεὶ δ' οὐθὲν ἡδὴ κτλ. — *** Ἐπεὶ εἰ του ἡ φύσις κτλ.

ἀλλ' οὐκ ἔστιν ἔστι γὰρ καὶ ἀκίνησις ἐνέργεια, καὶ ἡ ἡδονὴ μᾶλλον ἐν ἡρεμίᾳ ἔστιν, ἢ ἐν κινήσει.

* Ἢ δὲ μεταβολὴ πάντων γλυκύτερον, κατὰ τὸν ποιητὴν, οὐ τῆ ἀρίστη καὶ ἀγαθῆ φύσει, ἀλλὰ τῆ συνθέτω, διὰ τὴν ἀσθένειαν αὐτῆς καὶ τὴν πονηρίαν· ὡσπερ γὰρ ὁ πονηρὸς ἄνθρωπος εὐμετάβολος, οὕτω καὶ ἡ πονηρὰ φύσις ἀεὶ δεῖται μεταβολῆς· οὐ γὰρ ἀπλῆ οὐδὲ ἐπεικῆς. Περὶ μὲν οὖν ἐγκρατείας καὶ ἀκρασίας, καὶ περὶ ἡδονῆς καὶ λύπης καὶ τί ἐστὶν ἕκαστον αὐτῶν, καὶ πῶς τὰ μὲν ἀγαθὰ, τὰ δὲ κακὰ, εἴρηται· λοιπὸν δὲ περὶ φιλίας ἐροῦμεν.

(Scrpsi : ^a ἡδοναὶ] cod. ἡδοναι sine accentu. — ^b ζῶον] cod. ζῶον. — ^c ὡσπερ οὐ πρὸς τὸ διαφθεῖραι τὸ σῶμα] cod. ὡσπερ οὐκ ἐοὶ διαφθεῖραι τὸ σῶμα. — ^d ἐπαινεταί εἰσιν] cod. ἐπαινεταιί εἰσιν. — ^e νοσῆ] cod. νοσεῖ. — ^f τε] cod. τέ. — ^g ἐπεὶ] cod. ἐπεὶ sine accentu — ^h καθ' ἑσθον] cod. καθόσον. —

esse actus, quum non sit : nam et immobilitas aliquis est actus, magisque in quiete quam in motu est voluptas. Mutatio autem rerum omnium jucundissima est, ut ait poeta, non optime quidem aut bonae naturae, sed compositae, idque propter imbecillitatem ejus et improbitatem : quemadmodum enim homo vitiosus ingenio mobili ac mutabili est : sic etiam mala et vitiosa natura mutationem semper desiderat : non enim simplex neque bona est. De continentia igitur et incontinentia, de voluptate ac dolore tum quid sit eorum unumquidque, tum quomodo eorum alia bona alia mala sint, dictum est : restat, ut de amicitia dicamus.

* Μεταβολὴ δὲ πάντων κτλ.

ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ ΤΟΥ ΡΟΔΙΟΥ

ΗΘΙΚΩΝ ΤΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ

ΠΑΡΑΦΡΑΣΕΩΣ

ΒΙΒΛΙΟΝ ΟΓΔΩΘΟΝ.

Κεφ. α'.

Περὶ φιλίας.

* Μετὰ δὲ ταῦτα περὶ φιλίας ἀκολουθὸν ἔστι διελθεῖν. Ἔστι γὰρ ἡ φιλία ἀρετὴ τις, ἣ ἔπεται τῇ ἀρετῇ. Καὶ γὰρ ἡ μεταξὺ δυσκολίας καὶ κολακείας ἀρετῆς, προσλαβοῦσα τὸ στέργειν, φιλία ἔστιν· ὡς ἐν τῷ ἡ κεφαλαίῳ τοῦ δ' βιβλίου εἴρηται καὶ ἔπεται δὲ τῇ τελείᾳ ἀρετῇ. Ἡ γὰρ ἀληθὴς φιλία, ὡς αὐτίκα εἰρήσεται, ἐν τοῖς σπουδαίοις μόνοις εὐρίσκεται. Διὰ ταῦτα ἐν τῇ περὶ τῶν ἀρετῶν πραγματεία ἀκολουθὸν ἔστι καὶ περὶ αὐτῆς εἰπεῖν, ἐπεὶ καὶ ἀναγκαιότατόν ἐστιν εἰς τὸν βίον. Ἄνευ γὰρ φίλων οὐδεὶς ἂν ἔλοιτο ζῆν, ἔμων τὰ λοιπὰ ἀγαθὰ πάντα· καὶ γὰρ τοῖς πλουτοῦσι, καὶ ἀρχαῖς καὶ δυναστείας κεκτημένοις δοκεῖ μάλιστα χρεῖα^a εἶναι φίλων. Τί γὰρ ὄφελος τῆς τοιαύτης εὐδαιμονίας, μὴ δυναμένοις εὐεργετεῖν; οὐκ εὐεργετοῦσι δὲ μὴ ἔγοντες φίλους· ἡ γὰρ μάλιστα γινόμενη εὐεργεσία καὶ ἐπαινουμένη πρὸς τοὺς φίλους ἔστιν ἡ πῶς ἂν εὐδαιμόνῳ ἐν τῇ εὐδαιμονίᾳ διαμεῖναι* καὶ σώζοιτο ἄνευ φίλων; ὅσω γὰρ μείζων ἡ εὐδαιμονία, τοσοῦτῃ καὶ ἐπισημωτέρα. Οὐ μόνον δὲ εὐδαιμόσιοι χρεῖα φίλων, ἀλλὰ καὶ δυστυχεῖσι καὶ πένησι μόνον γὰρ οἴονται πάντες καταφυγὴν εἶναι τοὺς φίλους. Οὐ μόνον δὲ τύχῃ, ἀλλὰ καὶ ἡλικίᾳ πάσῃ λυσιτελής ἐστὶν ἡ φιλία· οἱ γὰρ φίλοι νέους μὲν εἰς τὸν ὀρθὸν ὁδηγοῦσι λόγον, ἵνα μὴ δι' ἀπειρίαν τοῦ ἀγαθοῦ διαμαρτάνωσι, πρεσβυτέρους δὲ θεραπεύουσι, καὶ τὸ ἔλλειπον τῆς πράξεως διὰ τὴν ἀπὸ τῆς ἡλικίας ἀσθένειαν αὐτοὶ ἀναπληροῦσι· τῶν δὲ ἐν ἀκμῇ ταῖς ἀγαθαῖς πράξεσι προστιθέασιν, καὶ βελτίω ποιοῦσι τὰ ἔργα,

Σὺν τε^b δὲ ἔρχομένῳ

καὶ γὰρ μετὰ τῶν φίλων καὶ νοῆσαι καὶ πράξει δυνατότεροι γινόμεθα, καὶ φύσει δὲ πρόσεστιν ἡμῖν ἡ φιλία. Φύσει γὰρ τὸ γεννῶν φιλεῖ τὸ γεννώμενον· καὶ οὐκ ἐν ἀνθρώποις μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ ἐν ὀρνέοις, καὶ ἐν τοῖς πλείστοις τῶν ζώων·^c καὶ οὐκ ἐν γεννῶντι μόνον καὶ γεννώμένῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ὁμογενέσι πρὸς ἀλλήλα, μάλιστα δὲ πάντων ἐν τοῖς ἀνθρώποις· διὰ τοῦτο τοὺς φιλανθρώπους ἐπαινοῦμεν, ὡς ἀνθρώ-

ANDRONICI RHODII

ETHICORUM NICOMACHEORUM

PARAPHRASIS

LIBER OCTAVUS

Cap. I.

De amicitia.

His autem expositis reliquum est, ut de amicitia disseramus. Est enim amicitia aut virtus, aut sequitur virtutem. Ea quippe quæ inter morositatem et adulationem est virtus, adjuncto amore fiet amicitia : quemadmodum octavo libri quarti capite dictum est a nobis, et perfectam sequitur virtutem. Vera enim amicitia, sicut statim dicetur, in honestis tantum viris inest. Quamobrem in nostra de virtutibus disputatione consentaneum est nos etiam de ea exponere, quoniam vel ad vitam agendam res est maxime necessaria. Nam sine amicis nemo vivere velit, etiamsi ceterorum bonorum omnium copia circumfluat : nimirum etiam iis qui divitiis, imperiis et potentia instructi atque ornati sunt, amicis opus esse maxime videtur. Quid enim prodest talis felicitas iis, qui de aliis bene merere non possunt? At in neminem beneficia conferunt qui amicos non habent : quæ enim maxime locum habet et laudabilis est beneficentia, ea in amicos conferuntur : aut qua ratione homo felix sine amicis in felicitate permaneat et incolumis servetur? quanto enim major felicitas, tanto etiam periculosior est. At non modo felices, sed miseri quoque et pauperes amicis opus habent : omnes enim unicum perfugium amicos esse putant. Neque vero omni tantum fortunæ, sed etiam ætati amicitia conducit : namque amici adolescentulos ad sanitatem perducent, ne propter boni ignorantem peccent, senes autem colunt, eorumque actionis defectum ex ætatis imbecillitate ortum ipsi supplent : eorum denique qui integerrima ætate florent bonas actiones juvant, et meliora negotia faciunt, ut in proverbio est :

Duobus quippe simul euntibus etiam alter altero plus videt :

cum amicis enim melius singula et excogitare possumus et agere, sed et natura nobis inest amicitia. Natura enim ita comparatum est, ut omnis parens prolem suam diligat : quod non modo in hominibus, sed in avibus quoque et plerisque animalibus locum habet : nec in parente tantum et prole, sed etiam in iis qui propinqua cognatione conjuncti sunt, omnium maxime vero in hominibus : ideoque hominum amantes tanquam huma-

* Lib. VIII, cap. 1. Μετὰ δὲ ταῦτα περὶ φιλίας κτλ.

πινόν τι ποιούντας. Ἴθοι δ' ἄν τις καὶ ἐν ταῖς πλάναις, ὡς οἰκεῖον ἅπας ἀνθρώπος ἀνθρώπῳ καὶ φίλον· οἱ τε ἄ γὰρ ἐπὶ χώρας μένοντες σὺν ἡδονῇ τὸν πλανώμενον ὑποδέχονται καὶ θεραπεύουσιν, ὁ τε ὁ πλανώμενος, εἰ συντόχοι μόνον ἀνθρώποις, μάλιστα γαίρει. Καὶ τὰς πόλεις ἡ φιλία συνέστηκε τὴν ἀρχὴν καὶ ἀεὶ συνέχει· καὶ οἱ καθιστάτες τὰς πόλεις νομοθεταὶ μᾶλλον τῆς φιλίας φροντίζουσιν, ἢ τῆς δικαιοσύνης· καὶ γὰρ διὰ τὴν ἁμόνοιαν ἡ δικαιοσύνη ζητεῖται· ἡ δὲ ἁμόνοια ὁμοίων τί ἐστι τῆ φιλία, ἡ δὲ στάσις ὁμοίᾳ ἐστὶ τῆ ἔχθρα, ἣν αἰεὶ τῆς πόλεως ἀπελαύνειν σπουδάζουσιν οἱ νομοθέται. Ἄλλως τε, φίλων μὲν ὄντων πρὸς ἀλλήλους τῶν πολιτῶν, οὐ γαίρει τῆ πόλει δικαιοσύνης, δικαίον δὲ ὄντων, φιλίας γαίρει· βέλτιον γὰρ μετὰ ταύτης ὁμοιοῦσιν, ἢ μετὰ τῆς δικαιοσύνης. Ἐπεὶ δὲ τὸ μάλιστα δίκαιον φιλικὸν εἶναι δοκεῖ· καὶ γὰρ ἐπειδὴν τις περὶ τὸν πλησίον πάντα τὰ δίκαια διασώζει, κἄν ἰ αὐτὸν τι δέη ζημιωθῆναι, φίλος ἐστίν· ὥστε μᾶλλον ζητεῖται ἢ φιλία ἢ ἡ δικαιοσύνη παρὰ τῶν νομοθετῶν, καὶ ἀναγκαῖόν ἐστι πρὸς τὸ καλῶς ὁμοιοῦσιν δύνασθαι. Οὐ μόνον δὲ ἀναγκαῖόν ἐστι καὶ πρὸς ἄλλο φέρει ἀγαθόν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ καλόν ἐστι καὶ ἐπαινετόν· τοὺς γὰρ φιλοφίλους ἐπαινοῦμεν, ἢ τε πολυφιλία δοκεῖ τῶν καλῶν ἐν εἶναι καὶ ἐνιοῖ φασὶ μηδὲν διαφέρειν τὸν φίλον τοῦ ἀγαθοῦ ἀνδρός, ἀλλὰ τὸν αὐτὸν ἀντικρὺ εἶναι.

(Scripsi : ἂ γαίρει] ex Aristotele; cod. γαίρειαν. — ὁ διαμεινῆναι] cod. διαμεινῆναι — ὁ σύν τε] ex Iliad. X. 224; cod. σύν τε. — ὁ ζῶων] cod. ζῶων. — ὁ οἱ τε] cod. οἱ τε. — ὁ τε] vulgo ὁ, τε. — ἰ κἄν] vulgo κἄν. —)

Κεφ. β'.

Τίς ἡ φιλία, καὶ οἱ τρεῖς αὐτῆς ἐστὶν εἶδη.

* Τοιαύτη μὲν οὖν ἡ φιλία· διαπορεῖται δὲ περὶ αὐτῆς οὐκ ὀλίγα. Ἠώτερον ὁμοιότης ἐστὶν ἡ φιλία, καὶ οἱ ὅμοιοι φίλοι, ἢ ἐναντιότης, καὶ οἱ ἕγοντες ἐναντίοι. Οἱ μὲν γὰρ ὁμοιότητα τιθέασιν αὐτῆν, καὶ τοὺς ὁμοίους φίλους· ὅθεν τὸν ὁμοῖον φασὶν ὡς τὸν ὁμοῖον, καὶ κολοῖον ποτὶ κολοῖον, καὶ ὅσα τοιαῦτα· οἱ δὲ ἐναντίους φίλους φασὶν εἶναι, καὶ τὸν λόγον εἰς τὸ καθολικώτερον καὶ φυσικώτερον ἀνάγουσιν, Εὐριπίδης μὲν φάσκων,

Ἐρᾶν μὲν ὕμρου γαῖαν ἠεραιθεῖσαν,
Ἐρᾶν δὲ σεμνὸν οὐρανὸν ἂ πληρούμενον
Ὀμβροῦ, πεσεῖν εἰς γαῖαν·

Ἡράκλειτος ὁ δὲ λέγων τὸ ἀντιζῶον συμφέρον εἶναι, καὶ ἐκ τῶν διαφερόντων καλλίστην ἁρμονίαν, καὶ πάντα κατ' ἕριν γίνεσθαι· ἐξ ἐναντίας δὲ τούτοις ἀποφαίνεται περὶ τῆς φιλίας μετὰ πολλῶν ἄλλων καὶ ὁ

* Διαμεινῆναι δὲ περὶ αὐτῆς κτλ.

num quid facientes laudare consuevimus. Comere licet etiam in peregrinationibus, quam sit omnis homo homini accommodatum quiddam atque amicum : qui enim in terra sua manent libenter peregrinantem excipiunt et colunt, et qui peregrinatur, si occurrat modo hominibus, vehementer letatur. Sed et civitates initio amicitia constituit et semper conservat : et qui republicas constituerunt legum latores majorem amicitiae quam justitiae rationem habent : concordiae quippe causa justitia quaeritur : concordia autem similis est amicitiae, sicut seditio ad inimicitiae similitudinem accedit, quam semper a civitate arcere student legum latores. Adde quod ne opus quidem civitati justitia est, si amici inter se sint cives, contra vero licet sint justii, amicitia tamen opus est : cum hac enim quom cum justitia concordius vivunt. Quin etiam quod justissimum est ad amicitias jungendas accommodatissimum videtur : quum quis enim jura omnia observat in alio, neque quidquam praetermittit, ac ne pœnam quidem si mereatur, is tamen amicus erit : quomobrem amicitia magis quam justitia a legum latores expellitur, estque ea ad veram concordiam omnino necessaria. Neque tantum necessaria est et ad aliud bonum confert, sed etiam ipsa per se pulchra et laudabilis est : nam amicorum studiosos laudamus, et amicorum multitudo videtur una ex praeclaris esse rebus : nonnulli quoque nihil a viro bono differre amicium arbitrantur, sed plane eundem esse.

Cap. II.

Quæ sit amicitia : item tres ejus species esse.

Talis ergo amicitia est : sunt autem de illa disputantibus haud pauca, de quibus dubitatur. Ac primum quidem, utrum similitudo sit amicitia, similesque sint amici, an contrarietas et contrarii qui amicitiam cum aliquo gerunt. Alii enim eam similitudinem esse statuunt, et similes amicos : ex quo proverbium nata sunt, semper similem ad similem, et graculum ad graculum, et cætera hujus generis : alii vero contrarios amicos esse affirmant, totamque rem magis universe spectatam ad naturales rationes referunt, ut Euripides, quum ait :

Amat quidem imbrem terra, quum siccum solum,
Amat quoque excelsum imbribus caelum grave,
Agitante Venere in gremia terræ labier :

et Heraclitus quum ait, contrarium utile esse, et ex diversis pulcherrimum concentum existere, et ex contentione omnia oriri : his contrariam de amicitia sententiam cum aliis multis Empedocles dicit, affirmans simile ejus

Ἐμπεδοκλήης, ὁ λέγων τὸ ὅμοιον τοῦ ὁμοίου ἐφίεσθαι. Τὸ μὲν οὖν ἀνάγειν τὸν λόγον εἰς καθολικούς τινας καὶ φυσικούς λόγους, καὶ ζητεῖν ἀπλῶς πῶς τὰ ἐναντία τῶν ἐναντιῶν ἐφίεται, καὶ τὰ ὅμοια τῶν ὁμοίων, οὐκ ἔστιν οἰκείον τῆς παρουσίας σκέψεως.

Ἐπισκεψόμεθα δὲ ὅσα μόνῃς ἔχεται τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ὅσα εἰς ἤθη φέρει καὶ πάθη· ταῦτα γὰρ ὅλη ἐστὶ τῆ παρουσίᾳ πραγματεία. Ζητητέον τοίνυν πότερον ἐν πᾶσι γίνεται ἢ ἐν μὲν τοῖς ἀγαθοῖς γίνεται, ἐν δὲ τοῖς μοχθηροῖς οὐχ οἷον τε γενέσθαι· καὶ πότερον πολλὰ εἶδη φιλίας, ἢ ἐν· οὐ γάρ, διότι ἐπιδέχεται τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἥττον ἢ φιλία, διὰ τοῦτο ἐν εἶδος αὐτῆς ἐστίν· ἐπιδέχεται γάρ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον, καὶ τὰ ἕτερα τῶ εἶδει· ἢ^d γὰρ οὐσία καὶ τὸ συμβεβηκός ἕτερα ὄντα τῶ εἶδει τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἐπιδέχονται· οὐ γὰρ ὁμοίως εἰσὶν ὄντα· ὥστε οἱ διὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον οἰόμενοι ἐν εἶδος φιλίας εἶναι, οὐχ ἰκανῶς πεπιστεύκασι σημείω. Περὶ τούτων δὲ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν εἴρηται.

Ἐὰν μὲν οὖν ζητούμενα ταῦτα· φανερὰ δ' ἂν γένοιτο, εἰ φανερός γένοιτο ὁ περὶ τοῦ φιλητοῦ λόγος· οὐ γὰρ πάντα φιλοῦμεν, ἀλλ' ὅσα πέφυκε φιλεῖσθαι, ἃ ἔστι τὰ φιλητά· φιλητά δὲ ἔστι ταῦτα, τὸ ἀγαθόν, τὸ ἡδύ, τὸ χρήσιμον· τὸ μὲν οὖν ἀγαθόν, καὶ τὸ ἡδύ, δι' ἑαυτὸ φιλεῖται, τὸ δὲ χρήσιμον φιλεῖται ἢ διὰ τὸ ἀγαθόν, ἢ διὰ τὴν ἡδονήν.

Χρήσιμον γάρ ἐστι, δι' οὗ γίνεται ἢ ἀγαθόν, ἢ ἡδονή· ὥστε τὸ μὲν ἀγαθόν καὶ ἡδονή, ὡς τέλη εἰσὶ φιλητά· τὸ δὲ χρήσιμον ὡς πρὸς τὸ τέλος ταττόμενον.

Σκεψόμεθα δὲ πῶς τὸ ἀγαθόν φιλητόν ἐστι· πότερον τὸ ἀπλῶς ἀγαθόν, ἢ τὸ φιλοῦντι ἀγαθόν· ἐνίοτε γὰρ διαφέρει ταῦτα ἀλλήλων, καὶ ἄλλο μὲν ἐστὶ τὸ ἀπλῶς καὶ κυρίως ἀγαθόν, ἄλλο δὲ τισι δοκεῖ ἀγαθόν· ὁμοίως δὲ καὶ τὸ ἡδύ διαφέρει, τὸ ἀπλῶς ἡδύ, καὶ τὸ τισιν ἡδύ· πότερα γοῦν φιλητά ἐστίν; ἢ δῆλον ὅτι τὰ δοκοῦντα ἡδέα καὶ ἀγαθὰ φιλητά ἐστίν; ὁμοίως δὲ καὶ χρήσιμα φιλητά ἐστίν, ἃ πρὸς τὰ δοκοῦντα ἡδέα καὶ ἀγαθὰ φέρει· καὶ οὐ πάντα τὰ δοκοῦντα ἡδέα καὶ ἀγαθὰ, ἀλλ' ἃ δοκεῖ αὐτοῖς ἡδέα εἶναι καὶ ἀγαθὰ καὶ χρήσιμα, ταῦτα φιλητά.

Ὅστε ἀπλῶς μὲν φιλητόν τὸ ἀγαθόν ἐστίν· τισὶ δὲ φιλητόν τὸ τισιν ἀγαθόν· φαινόμενον δὲ φιλητόν, τὸ δοκοῦν τισιν ἀγαθόν εἶναι· ὁμοίως δὲ καὶ τὸ ἡδύ, καὶ τὸ χρήσιμον.

Τριῶν δὲ ὄντων τῶν φιλητῶν, δι' ἃ ἢ φιλίᾳ γίνεται, οὐκ ἐν πᾶσι τοῖς φιλοῦμένοις ἡδῶ καὶ φιλία γίνεται· φιλοῦμεν γὰρ καὶ τὰ ἄψυχα διὰ τι τούτων τῶν τριῶν φιλητῶν· ἀλλ' οὐ φιλία τὸ τοιοῦτον· φιλία μὲν γάρ ἐστιν, ὅταν τις φιλῶν ἀντιφιληται, καὶ βούληται τῶ φιλοῦμένῳ τὰ ἀγαθὰ, καὶ αὐτῷ βουλομένῳ

quod simile aliis est desiderio teneri. Altius igitur repetere rem atque ad universalia præcepta et physicas rationes referre, item simpliciter quærere, quomodo tum contraria appellant contraria, tum similia concupiscant similia, a præsentī quæstione alienum est.

Videamus autem illa quæ humanæ tantum nature conveniunt, et ea quidem humana, quæ ad mores et affectus pertinent : hæc enim tanquam materia præsentī commentationi subjecta est. Quamobrem quærendum est, utrum inter omnes, an inter bonos tantum amicitia sit, inter malos vero ne esse quidem possit : item sintne multæ amicitia species, an una duntaxat : non enim, quia amplificationem et deminutionem recipit amicitia, idcirco una ejus species est : siquidem recipiunt amplificationem et deminutionem etiam res specie differentes : substantia quippe et accidens, quæ specie diversa sunt, tamen id quod magis et minus est recipiunt : neque enim quum sint, eodem tamen modo sunt : itaque qui propterea quod amplificationem et deminutionem amicitia recipiat unam tantum ejus speciem esse putant, non satis firmo nituntur argumento. Quæ igitur vulgo quæruntur, hæc sunt : eaque plana fient, si prius quid sit amabile et omnem de eo sermonem perspexerimus : neque enim omnia amamus, sed quæ amari solent, nempe ea quæ amabilia sunt : amabilia autem habentur hæc, bonum, jucundum, utile : horum vero bonum et jucundum per se amatur, utile autem vel boni vel voluptatis causa amatur.

Utile enim est, quo aut aliquod bonum aut voluptas comparatur : itaque bonum et voluptas tanquam fines sunt amabilia : at utile tanquam id quod ad finem refertur.

Videamus autem quomodo bonum sit amabile : utrum quod simpliciter, an quod amanti est bonum : nonnunquam enim hæc inter se differunt, estque aliud quod simpliciter et proprie bonum dicimus, aliud quod nonnullis tale videtur : eodemque modo differt et jucundum, quia aliud est simpliciter jucundum, aliud quod quibusdam est jucundum : ultra igitur sunt amabilia? an manifestum est, ea quæ jucunda et bona videntur, esse amabilia? similiter et utilia illa, quæ ad ea quæ jucunda videntur et bona, perducunt, amabilia judicantur : non tamen omnia, quæ jucunda et bona videntur, sed quæ illis jucunda et bona et utilia videntur esse, hæc sunt amabilia.

Quamobrem absolute quidem amabile est bonum : quibusdam vero amabile, quod quibusdam est bonum : denique specie amabile, quod quibusdam bonum videtur esse : similiter jucundum quoque et utile.

Quum autem tria sint amabilia, quorum causa amatio exoritur, non in omnibus tamen quæ amamus etiam amicitia aut amor nascitur : nam et inanima diligimus propter unum ex his tribus amabilibus : nec tamen tale quid amicitia vocatur : est enim amicitia, quum amans redamatur, atque amato omnia bona optat, qui et ipse

* Ὅσα δ' ἐστὶν ἀνθρωπικὰ κτλ. — ** Cap. 2. Τάχα δ' ἂν γένοιτο φανερόν κτλ. — *** Δόξετε δ' ἂν χρήσιμον. — **** Πότερον οὖν τὰγαθόν φιλοῦσι κτλ. — ***** Φιλεῖ δὲ ἕκαστος κτλ. — ***** Τριῶν δ' ὄντων δι' ἃ φιλοῦσιν κτλ.

τῷ φιλοῦντι τὰ ἀγαθὰ· ὁ δὲ φίλων, φέρε εἰπεῖν, οἶνον, οὔτε παρ' αὐτοῦ ἀντιφιλεῖται, οὔτε τῷ οἴνω βούλεται τὰ ἀγαθὰ· γελοῖον γάρ· ἀλλ' εἴπερ σώζεσθαι βούλεται αὐτόν, οὐκ αὐτοῦ ἕνεκα τοῦ οἴνου, ἀλλὰ δι' ἑαυτόν, ἵνα αὐτὸς ἔχη· τῷ δὲ φίλῳ βουλόμεθα τὰ ἀγαθὰ αὐτοῦ ἕνεκα· διὰ τοῦτο ἢ πρὸς τὰ ἄβυχα φίλησις οὐκ ἐστὶ φιλία.

* Ἐτι δὲ οὐδὲ εἴ τις ἀνθρώπον φιλοῖη καὶ βούλοιο αὐτῷ τὰ ἀγαθὰ, τὸ τοιοῦτον ἀνάγκη φιλίαν εἶναι· δεῖ γάρ καὶ ἀντιφιλεῖσθαι ὁμοίως· εἰ δὲ μὴ, οὐ φίλος ἐστίν, ἀλλ' εὐνοῦς τις λέγεται.

** Συμβαίνει δὲ τινες λανθάνοντας ἀλλήλους φιλεῖν ὑπολαβόντας ἀγαθοὺς τινας, καὶ χρησίμους εἶναι, καὶ ἐπιεικεῖς, καὶ βούλεσθαι ἀλλήλοις τὰ ἀγαθὰ· τούτους δὲ κυρίως μὲν φίλους οὐκ ἂν τις εἴποι, ὅτι οὐκ ἴσασσι φιλούμενοι, οὐδὲ ὡς ἔχουσι πρὸς ἀλλήλους· εὐνοῦς δὲ ἀλλήλοις εἴποι τις ἂν· οὔτε τοίνυν ἡ τῶν ἀβύχων φίλησις φιλία ἐστίν, οὔτε ἡ τῶν ἀνθρώπων, ὅταν τινὸς ἐλλείπη τῶν εἰρημένων. Ἀλλὰ φιλία ἐστίν, ὅταν ἀλλήλοις εὐνοῶσιν, ἢ διὰ τὸ ἀγαθόν, ἢ διὰ τὸ ἡδύ, ἢ διὰ τὸ χρήσιμον, καὶ βούλωνται ἀλλήλοις τὰ ἀγαθὰ, καὶ οὐ λανθάνουσιν ἀλλήλους φιλοῦντες.

*** Ὅτι ἡ μὲν οὖν ἐστὶ φιλία εἴρηται· φανερόν δὲ ἐκ τῶν εἰρημένων ὅτι καὶ τρία εἶδη φιλίας· ἐπεὶ γὰρ τρία ἐστὶ τὰ δι' ἃ γίνεται ἡ φιλία, τὸ ἡδύ, τὸ ἀγαθόν, τὸ χρήσιμον, καὶ διαφέρουσι ταῦτα ἀλλήλων τῷ εἶδει, ἰσαριθμῶς τοῖς φιλητοῖς καὶ ἡ φιλία. Καθ' ἕκαστον γὰρ τῶν φιλητῶν δυνατὸν φιλίαν γενέσθαι, ἥτοι φίλησιν μὴ λανθάνουσιν, καὶ ἀντιφιλησιν.

**** Ἐτι δὲ καὶ βούλησιν ἀλλήλοις τῶν ἀγαθῶν καθ' ὅσον ἢ γὰρ τι φιλοῦμεν, βουλόμεθα ἐκείνῳ τὸ ἀγαθόν. Τρία ἄρα εἶδη φιλίας, κατὰ τὸ ἀγαθόν, κατὰ τὸ ἡδύ, καὶ κατὰ τὸ χρήσιμον.

(Scripsi :^a οὐρανόν] cod. οὐρανον. Cæterum horum versuum initium citatur etiam Magn. Mor. II, 11 et Eudem. VII, 1. Integros servarunt Athenæus XIII p. 599 et omisso auctoris nomine Stobæus Ecl. Phys. I p. 268. Conf. fragm. fab. inc. apud Wagnerum p. 826 et Phil. Græc. Fragm. vol. II p. LXII Ἐρᾶ μὲν ὀμβροῦ γὰρ ὅτ' ἂν ξηρὸν πέδον Ἀκαρπον αὐχμῶ νοτίδος ἐνδεῶς ἔχη· Ἐρᾶ δ' ὁ σεμνὸς οὐρανός, πληρούμενος ὀμβροῦ, πρσσεῖν εἰς γαίαν, Ἄφροδίτης πόσις. Ὅταν δὲ συμμιγῆτον εἰς ταυτὸν οὐόν, Τίχτουςιν ἡμῖν πάντα· κἀκτρέφουσ' ἅμα, Ὅθεν βρότειον ζῆ τε καὶ θάλλει γένος. — ^b Ἡράκλειτος] Cf. Plato Conviv. p. 187 τὸ ἐν γὰρ φησι διαφερόμενον αὐτὸ αὐτῷ ξυμφέρεσθαι. Sextus Empiricus Pyrh. Hypot. I c. 29 § 210 p. 53 ed. Fabric. τὰναντία περὶ τὸ αὐτὸ ὑπάρχειν. Vid. Phil. Græc. Fragm. vol. I p. 318. — ^c Ἐμπεδοκλῆς] Vid. Phil. Græc. Fragm. vol. I p. 10

vicissim omnia bona amanti optat : qui vero, exempli gratia, vinum amat, neque vicissim ab eo amatur, neque quidquam boni optat vino : quippe id ridiculum est : nam si conservari vult vinum, non vini causa id vult, sed sua, ut nimirum ipse fruatur : amico autem bona ipsius causa optamus : ideoque amor quo inanima prosequimur, non est amicitia.

Præterea neque si quis hominem amet, eique bona omnia exoptet, continuo id amicitiam esse necesse est : nam eodem modo eum redamari oportet : quod nisi fiat, non amicus, sed benevolus vocatur.

Fit quoque interdum, ut quidam occulte inter se ament, quum bonos se mutuo et utiles et honestos probosque viros esse iudicant, sibi que invicem propterea bona omnia exoptent : quos tamen proprie amicos non dixeris, quia amari se non intelligunt et mutuam hanc ignorant benevolentiam : quos propterea melius benevolos aliquis vocet : quocirca neque inanimorum amor amicitia est, neque amor erga homines, quando aliquid eorum quæ jam diximus ei deest. Verum amicitia vocatur, quando mutua se benevolentia complectuntur, aut propter bonum, aut ob jucundum, aut propter utile aliquid, et sibi invicem bona omnia exoptant, scientes mutuam ipsorum esse amorem.

Quid ergo sit amicitia, jam diximus : tres autem esse amicitia species et præcedentibus quoque apparet : quum enim tria sint, propter quæ amicitia contrahitur, jucundum, bonum et utile, atque hæc singula specie inter se differant, totidem simul, quot sunt amabilia, diversæ amicitia species sunt. Pro singulis enim amabilibus amicitia, aut amatio non occulta et mutuus amor esse potest.

Sed et mutua benevolentia invicem sibi bona exoptantium in his omnibus locum habet : quatenus enim aliquid diligimus, bonum ei optamus. Sunt igitur tres amicitia species a bono, jucundo et utili ortæ.

* Τούς δὲ βουλομένους κτλ. — ** Ἡ προσθετέον τὸ μὴ λανθάνουσιν κτλ. — *** Cap. 3. Διαφέρει δὲ ταῦτα ἀλλήλων κτλ. — **** Οἱ δὲ φιλοῦντες κτλ.

Empedocl. Carm. vs. 338-339 ὡς γλυκὺ μὲν γλυκὺ μάρπτε, πικρὸν δ' ἐπὶ πικρὸν ὄρουσεν, ὅξυ δ' ἐπ' ὅξυ ἔστ, θερμὸν δ' ἐποχεύετο θερμῷ. —^d ἦ] cod. ἦ. —^e ἔ, τι] cod. ἔτι. —^f καθ' ὅσον] cod. καθόσον. —

Κεφ. γ'.

Περὶ τῆς διὰ τὸ χρήσιμον φιλίας, καὶ τῆς διὰ τὴν ἡδονήν ὅτι ἀτελεῖς εἰσὶν αἱ τοιαῦται φιλίαι.

* Ζητητέον δὲ περὶ ἐκάστου εἶδους. Οἱ μὲν οὖν διὰ τὸ χρήσιμον φιλοῦντες ἀλλήλους οὐκ αὐτοὺς καθ' ἑαυτοὺς ἀλλήλους φιλοῦσιν, ἀλλὰ διὰ τὸ ἀγαθόν, ἢ τὸ ἡδύ, πρὸς ὃ χρήσιμοι εἰσὶ, καὶ φιλοῦσιν ἕως ἂν ἔργηται τι αὐτοῖς παρ' ἀλλήλων ἀγαθόν· ὁμοίως δὲ καὶ οἱ δι' ἡδονὴν ἀλλήλους φιλοῦντες, οὐ καθ' ἑαυτοὺς φιλοῦσιν· οὐ γὰρ ἀπλῶς ὅτι ἡδεῖς εἰσὶ διὰ τοῦτο φιλοῦσιν, ἀλλ' ὅτι αὐτοῖς ἡδεῖς εἰσιν, εἰ γὰρ ἄλλοις ἡδεῖς ἦσαν, οὐκ ἂν ἐφίλου· οἱ τε^a διὰ δὲ τὸ χρήσιμον φιλοῦντες, καὶ οἱ διὰ τὸ ἡδύ, οὐκ ἀπλῶς διὰ τὸ ἀγαθόν ἢ τὸ ἡδύ στέργουσι, καὶ οὐ διότι ὁ φιλούμενος αὐτὸς τοιοῦτός ἐστι διὰ τοῦτο φιλοῦσιν, ἀλλ' ὅτι αὐτοῖς ἡδύς ἐστι καὶ χρήσιμος. ^Ωστε δῆλον, ὅτι αἱ φιλίαι αὗται κατὰ συμβεβηχός εἰσιν· οὐ διὰ τοῦτο γὰρ φιλεῖται ὁ φιλούμενος, ὅτι τοιοῦτος τις ἐστὶν αὐτός, ἀλλὰ διότι πορίζει ὁ μὲν ἀγαθόν, ὁ δὲ ἡδονήν. Καὶ εὐδαλτοὶ δὲ εἰσιν αἱ τοιαῦται φιλίαι· οἱ γὰρ ἡδεῖς καὶ χρήσιμοι οὐκ αἰεὶ εἰσιν ἡδεῖς καὶ χρήσιμοι· ἄλλοτε γὰρ ἄλλοις ἡδόμεθα, καὶ ἄλλοτε ἄλλο ἐστὶ^b τὸ χρήσιμον.

** Μὴ παραμένοντος οὖν τοῦ αἰτίου τῆς φιλίας καὶ αὐτῆ οὐ δύναται παραμένειν, ἀλλὰ διαλύεται, ὡς οὔσα πρὸς ἐκείνα, καὶ ταῦτα ἔχουσα τέλη. ^Η δὲ τοιαύτη φιλία ἢ εὐμετάβολος μάλιστα δοκεῖ γίνεσθαι ἐν τοῖς πρεσβύταις· οὐ γὰρ τὸ ἡδύ οἱ τηλικούτοι διώκουσιν, οὔτε σφόδρα, οὔτε συνεχῶς· καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἠλείπουσι τῆς καθ' ἡδονὴν φιλίας, τὸ ὠφέλιμον δὲ αἰεὶ μόνον ζητοῦντες, κατὰ τὸ χρήσιμόν· εἰσι φίλοι. Καὶ οὐκ οἱ πρεσβῦται^ο μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν νέων ὅσοι οὐ τὴν ἡδονήν, ἀλλὰ τὸ ὠφέλιμον ζητοῦσιν· οἱ τοιοῦτοι δὲ οὐδὲ πάνυ συζῶσι μετ' ἀλλήλων· ἐνίοτε γὰρ οὐδὲ ἡδοναὶ ἀλλήλοις· τηρικαῦτα γὰρ ἡδοναὶ ἀλλήλοις, ὅτε ὠφελιμοὶ γίνονται, ἢ ἐλπίδας παρέχουσιν ὠφελείας, τὸν δὲ ἄλλον χρόνον οὐκέτι^a οὐκ ὄντες δὲ ἀλλήλοις ἡδεῖς οὐδὲ δύνανται συνοικεῖν. Τοιαύτην δὲ φασὶν εἶναι καὶ τὴν ξενικὴν φιλίαν· καὶ αὕτη γὰρ διὰ τὸ χρήσιμον συνέστηκεν.

*** ^Η δὲ φιλία τῶν νέων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δι' ἡδονὴν ἐστὶ. Κατὰ πάθος γὰρ οὔτοι ζῶσι, καὶ μάλιστα διώκουσι τὸ ἡδύ, καὶ οὐ τὴν μέλλουσαν ὠφελίαν, ἀλλὰ τὴν παρούσαν ἡδονήν· αἰσθησεὶ γὰρ μάλιστα ζῶντες τῷ παρόντι χαίρουσι, καὶ ὃ τὴν αἴσθησιν θέλγει. ^Τῆς ἡλικίας δὲ μεταπιπτούσης καὶ τὰ ἡδέα γί-

Cap. III.

De ea, quæ aut utilitatis, aut voluptatis causa instituitur, amicitia; easque amicitias imperfectas esse.

Sed de unaquaque specie quærendum est. Qui ergo utilitatis causa se mutuo diligunt, non ipsorum causa inter se amant, sed propter bonum aut jucundum, ad quam rem illi prodesse videntur, amantque donec alter ab altero aliquid boni acceperit: eodemque modo qui voluptatis causa inter se amant, non per se amant: neque enim quod simpliciter jucundi sint, idcirco eos amant, sed quia ipsis jucundi sunt; si enim aliis jucundi essent, eos non amarent: ergo et illi qui utilitatis et qui voluptatis causa amant, non simpliciter ob bonum et jucundum diligunt, nec quod homo qui amatur ipse talis sit, propterea amant, sed quia ipsis iucundis atque utilis est. Unde apparet, tantum per accidens has amicitias esse: neque enim qui amatur, ideo amatur, quod talis sit ipse, sed quia aliquid præbet, ille utilitatem, hic voluptatem. Sed et facile tales amicitie dirimuntur: namque homines jucundi et utiles non semper sunt jucundi et utiles: alias enim aliis delectamur et alias aliud utile est.

Quum amicitie igitur causa non permaneat, ipsa quoque amicitia permanere nequit, sed dissolvitur, utpote quæ eo spectet eumque finem habeat. Talis autem amicitia quæ facile mutatur in senibus potissimum inesse videtur: namque homines ætate proveci id quod jucundum est neque vehementer neque crebro sequuntur: ideoque minus idonei sunt ad contrahendam eam quæ voluptatis causa instituitur amicitiam; quia enim id tantum quod e re sua est, quærunt, idcirco quoque propter emolumentum suum amici sunt. At non solum senes, sed etiam juvenes illi qui non voluptatem, sed utilitatem spectant: tales enim omnino ne commercium quidem cum aliis habent: interdum enim ne mutuo quidem sibi grati sunt: nimirum tum demum grati sunt, quum utiles quoque esse possunt, aut aliquam saltem utilitatis spem præbent, alias vero non item: quum vero sibi mutuo non sint jucundi, ne vivere quidem una possunt. Talem autem etiam hospitalem amicitiam esse ajunt: nam et hæc commodi alicujus causa contrahitur.

At vero juvenum amicitia voluptatis causa plerumque contrahitur. Nam affectibus isti in vita obtemperant: maximeque id quod jucundum est, nec futuram utilitatem, sed presentem voluptatem sequuntur: nimirum quum sensu potissimum vivant, semper presentibus gaudent, et id quod delectat sensum, amplectuntur. Sed in flexu ætatis

* Οἱ μὲν οὖν διὰ τὸ χρήσιμον κτλ. — ** Τὸ δὲ χρήσιμον οὐ διαμένει κτλ. — *** ^Η δὲ τῶν νέων φιλία κτλ.

νεταί ἕτερα· διὸ ταχέως γίνονται φίλοι καὶ παύονται· μεταπίπτοντος γὰρ τοῦ ἡδέος καὶ ἡ φιλία μεταπίπτει· μεταπίπτει δὲ τὸ τοιοῦτον ἡδὺ ταχέως, ὥστε καὶ ἡ φιλία. Καὶ ἐρωτικὸὶ δὲ οἱ νέοι κατὰ πάθος καὶ ἡδονὴν ζῶντες· τὸ γὰρ πλείστον τῆς ἐρωτικῆς κατὰ πάθος καὶ ἡδονὴν διὸ φιλοῦσι, καὶ ταχέως παύονται φιλοῦντες, πολλάκις τῆς αὐτῆς ἡμέρας μεταπίπτοντες, ὅτι οὐ λογισμῷ καὶ κρίσει τινὶ φιλοῦσιν, ἀλλὰ πάθει φερόμενοι. Συνημερεύειν δὲ καὶ συζῆν οὗτοι βούλονται ἀλλήλοις· ἐντεῦθεν γὰρ καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς φιλίας αὐτοῖς γίνεται, καὶ ἡ ἡδονὴ τὴν συνοίκησιν ἀπαιτεῖ. Ἡ μὲν οὖν καθ' ἡδονὴν καὶ κατὰ τὸ χρήσιμον φιλία τοιαύτη ἐστίν, ἀτελής, καὶ οὐ καθ' αὐτό, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός.

(Scripsi : ^a οἱ τε] cod. οἴτε. — ^b ἄλλο ἐστὶ] cod. ἄλλο ἐστι. — ^c προσβῦται] vulgo προσβύται. ^d οὐκέτι] cod. οὐκ ἔτι. —)

Κεφ. δ'.

Περὶ τῆς διὰ τὸ ἀγαθὸν φιλίας, ὅτι αὕτη ἐστὶν ἡ τελεία φιλία.

* Ἡ δὲ διὰ τὸ ἀγαθὸν φιλία ἡ τῶν ἀγαθῶν καὶ κατ' ἀρετὴν ὁμοίων ^a τελεία ἐστὶ καὶ καθ' αὐτό. Βούλονται γὰρ ἀλλήλοις οὗτοι τὰ ἀγαθὰ, ὅτι αὐτοὶ ἀγαθοὶ εἰσιν, οὐ εἰ ἄλλο, ἀλλὰ καθ' ἑαυτούς· οἱ δὲ βουλόμενοι τὰ ἀγαθὰ τοῖς φίλοις οὐχ ἑαυτῶν ἕνεκα, ἀλλὰ τῶν φίλων, οὗτοι εἰσιν οἱ μάλιστα φίλοι δι' αὐτοὺς γὰρ τοὺς φίλους φιλοῦσι, καὶ βούλονται αὐτοῖς τὰ ἀγαθὰ, καὶ οὐ δι' ἄλλο καὶ κατὰ συμβεβηκός· ἡ τοιαύτη δὲ φιλία καὶ βεβηχία ἐστὶ καὶ μόνιμος· διαμένει γὰρ ἕως ἂν ἀγαθοὶ ᾧσιν οἱ φίλοι καὶ σπουδαῖοι, καὶ ἀγαθοῖς χαίρωσιν· ἡ γὰρ ἀρετὴ μόνιμὸν ἐστὶ· καὶ ἐστὶν ἐκάτερος αὐτῶν καὶ καθ' ἑαυτὸν ἀπλῶς ἀγαθός, καὶ τῷ φίλῳ ἀγαθός· οἱ γὰρ ἀγαθοὶ καὶ καθ' ἑαυτοὺς ἀγαθοὶ εἰσὶ καὶ ἀλλήλοις. Ὅμοίως δὲ καὶ ὠφελίμοι εἰσὶ καὶ ἡδέεις· οἱ γὰρ καθ' ἑαυτοὺς καὶ ἀπλῶς ἀγαθοὶ καὶ ἀλλήλοις ἡδέεις εἰσιν. Ἐκαστος γὰρ χαίρει ταῖς ἑαυτοῦ πράξεσι, καὶ διὰ τοῦτο ἡδέεται καὶ ταῖς τῶν ἄλλων, ὅταν ὁμοίαι ᾧσιν ταῖς αὐτοῦ πράξειςιν, ἢ αἰ αὐταί· αἰ δὲ τῶν σπουδαίων καὶ ἀγαθῶν πράξεις αἰ αὐταὶ καὶ ὁμοίαι εἰσιν· ὥστε φανερόν, ὅτι οἱ σπουδαῖοι ἡδέεις εἰσὶ καὶ ἑαυτοῖς καὶ ἀλλήλοις. Διὰ τοῦτο ἡ τοιαύτη φιλία μόνιμος ἐστίν. Ἄ γὰρ ἰδίαι αἰ ἄλλαι ἔγουςι φιλίαι, καὶ ὧν ἐστὶ χρεία τοῖς φίλοις, ταῦτα πάντα μόνῃ αὐτῇ ἡ φιλία συνείληφεν ἐν ἑαυτῇ· καὶ γὰρ καὶ τὸ ἀγαθὸν ἔχει, καὶ τὸ ἡδὺ, καὶ τὸ χρήσιμον· τῷ γὰρ ἀγαθῷ καὶ τὸ ἡδὺ ἐπιτεταί καὶ τὸ ὠφελίμον· καὶ ἐστὶ τὸ τοιοῦτον ἀγαθὸν οὐ καθ' ἑαυτὸ μόνον ἀγαθόν, ἀλλὰ καὶ τῷ φιλοῦντι· καὶ ἡδὺ καὶ ὠφελίμον ὁμοίως, οὐ καθ' ἑαυτὸ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ φιλοῦντι· καὶ ἡ ὁμοιότης δὲ ποιεῖ

etiam jucunda mutantur : quamobrem celeriter et fiunt amici et esse desinunt : mutato enim illo quod iis jucundum est, amicitia quoque eorum mutatur : talis autem voluptas cito immutatur, ideoque et amicitia. Quin etiam ad amorem proclives sunt juvenes, utpote qui affectibus et voluptati in vita serviant : maxima enim rei amatoriam pars ex affectu et voluptate constat : amant igitur, citoque amandi finem faciunt, ita ut saepe uno eodemque die voluntatem mutant, quia non ratione aliqua amant et judicio, sed prout animi impetu abripiuntur. Hi autem totos dies una traducere vitaeque societate conjungi volunt : hinc enim amicitia ipsis ducitur exordium, sed voluptas contubernium etiam postulat. Quae igitur voluptatis aut utilitatis causa instituitur amicitia talis est, hoc est, imperfecta, neque per se, sed per accidens tantum.

Cap. IV.

De ea quae boni causa contrahitur amicitia, eamque esse perfectam.

Quae vero boni causa contrahitur, si bonorum est virorum et virtute similium, per se est et perfecta amicitia. Hi enim sibi mutuo bona optant, quia ipsi sunt boni, et boni quidem per se, non ob aliud : qui vero bona amicis, non sua sed ipsorum causa optant, hi maxime sunt amici : amicorum enim causa amicos diligunt iisque bona precantur, non ob aliud et per accidens : talis autem et firma et stabilis est amicitia : quippe manet, dum boni probique sunt amici, et dum bonis hominibus delectantur : stabilis enim virtus : estque uterque eorum et per se simpliciter absoluteque bonus, et amico talis : nimirum boni et per se boni sunt et invicem boni. Eodemque modo utiles quoque sunt et jucundi : qui enim simpliciter et per se boni sunt, etiam sibi mutuo jucundi sunt. Nempe suae cuique actiones placent, ideoque etiam aliorum actionibus delectatur, quum aut similes sunt actionibus suis aut eadem : bonorum vero proborumque virorum eadem aut similes sunt actiones : unde apparet, probos viros et sibi et inter se jucundos esse. Quamobrem stabilis hujusmodi amicitia est. Quae enim peculiariter reliquae amicitiae habent, quibusque indigent amici, haec omnia sola haec amicitia in se continet : nam et bonum et jucundum habet et utile : bono quippe et jucundum adjunctum esse patet et utile : estque hujusmodi bonum non per se tantum bonum, sed etiam ei qui amat : similiterque et jucundum et utile non per se tantum, sed etiam ei qui amat : sed et voluptatem similitudo talibus amicis affert ; et haec amicitia plurimum tum voluptatis tum utilitatis habet. A ejus similitudine reliquae

* Cap. 3. Τελεία δ' ἐστὶν ἡ τῶν ἀγαθῶν φιλία κτλ.

τοῖς τοιοῦτοις φίλοις τὴν ἡδονὴν· καὶ αὕτη μάλιστα ἡ φιλία τὴν ἡδονὴν ἔχει καὶ τὸ ὠφέλιμον. Καὶ καθ' ὁμοίότητα ταύτης αἱ ἄλλαι φιλίαι ὀνομάζονται· αὕτη γὰρ ἔστιν ἡ ἀρίστη φιλία· καὶ τὰ ταύτην ποιοῦντα ταῦτά ἐστι τὰ μάλιστα καὶ κυρίως φιλητά. Σπανίας δὲ εἰκὸς τοιαύτας φιλίας εἶναι· ὀλίγοι γὰρ οἱ οὕτως ἀγαθοί. Οὐ μόνον δὲ ἀρετῆς δεῖται ἡ τοιαύτη φιλία καὶ τρόπων ἀγαθῶν, ἀλλὰ καὶ χρόνου καὶ συνηθείας· κατὰ τὴν παροιμίαν γὰρ οὐκ ἔστιν εἰδῆσαι^b ἀλλήλους, πρὶν τοὺς λεγομένους ἄλλας συναναλωσαι· οὐδὲ δυνατὸν ἀποδέξασθαι καὶ φιλεῖν ἀλλήλους, πρὶν ἑκάτερος ἐκπύρω φανῆ φιλητός, καὶ αὐτὸς φιλεῖν πιστευθῆ. Οἱ δὲ ταχέως τὰ φιλικὰ ποιοῦντες πρὸς ἀλλήλους βούλονται μὲν φίλοι εἶναι, οὐκ εἰσι δέ, εἰ μὴ τῷ μακρῷ χρόνῳ καὶ τῇ συνηθείᾳ φιλητοὶ γένοιντο ἀλλήλοις, καὶ πιστεῦσαιεν φιλοῦμενοι. Βούλησι μὲν οὖν φιλίας τάχιστα γίνεσθαι, φιλία δὲ οὐ· αὕτη μὲν οὖν ἡ φιλία τελεία ἐστὶ καὶ κατὰ τὸν χρόνον, καὶ κατὰ τὰ ἄλλα, καθὼς εἴρηται· καὶ κατὰ πάντα τὰ φιλητά γίνεσθαι. Καὶ ὁμοίως ἐστὶν ἑκατέρω παρ' ἑκατέρου, ὅπερ δεῖ τοῖς φίλοις ὑπάρχειν· καὶ γὰρ ὅμοιοι εἰσιν ἑκάτεροι ὄντες σπουδαῖοι, καὶ ὁμοίως εἰσιν ἡδεῖς ἀλλήλοις καὶ φιλητοί.

(Scripsi : ^a ὁμοίων] ex Aristotele; Andronici codd. ὁμοίως. — ^b εἰδῆσαι] cum codd. ut apud Aristotelem, Theophrastum Charact. prooem. paucosque alios. ^c συναναλωσαι] ex Aristotele; codd. συναλωσαι. —)

Κεφ. ε'.

*Οἱ αἱ ἀπειροὶ φιλίαι καθ' ὁμοίότητα τῆς τελείας φιλίας λέγονται.

*Ἡ δὲ διὰ τὴν ἡδονὴν φιλία, καὶ ἡ διὰ τὸ χρήσιμον ὁμοίωμα ταύτης ἔχουσι τῆς φιλίας. Τὸ γὰρ κυρίως ἡδὺ καὶ χρήσιμον τὸ ἀγαθὸν ἐστὶ·^a καὶ ἡδεῖς καὶ χρήσιμοι μάλιστα ἀλλήλοις οἱ ἀγαθοί. Καὶ ἐν τούτοις δὲ τοῖς καθ' ὁμοίότητα λεγομένοις αἱ φιλίαι παραμένουσιν, ὅταν τὸ αὐτὸ ἀλλήλοις παρέχουσιν· ὅσον, εἰ χρήσιμὸς ἐστὶν ἑκάτερος ἑκατέρῳ, ἢ ἡδύς, καὶ ὁ μὲν χρήσιμὸς ἐστὶν, ὁ δὲ ἡδύς. Οὐ μόνον δὲ δεῖ τὸ αὐτὸ παρέχειν ἀλλήλοις, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ, εἴ γε μέλλουσιν ἐν τῇ φιλίᾳ παραμένειν· ὅσον, εἰ παρέχουσιν ἀλλήλοις ἡδονὴν, ἀπὸ τῶν αὐτῶν παρέξουσιν τρόπων· ὥσπερ οἱ εὐτραπέλοι τῇ εὐτραπέλει χαριζόμενοι ἀλλήλοις, καὶ οὐχ ὥσπερ ἐραστῆς καὶ ἐρωμένου· οὗτοι γὰρ ἡδονὴν μὲν παρέχουσιν ἀλλήλοις, ἀλλ' οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀλλ' ὁ μὲν ἐραστῆς ἡδεται τῇ ὄψει τοῦ ἐρωμένου, ὁ δὲ θεραπεύμενος ὑπὸ τοῦ ἐραστοῦ· ληγούσης δὲ τῆς ὕρας ἐνίστη καὶ ἡ φιλία λήγει· ἢ γὰρ ἡδονὴ δι' ἣν ἡ φιλία παύεται· οὔτε γὰρ ἐραστῆς ἡδεται τῇ ὄψει τοῦ ἐρωμένου, οὔτε ὁ ἐριώμενος θεραπεύεται·

* Cap. 4. Ἡ δὲ διὰ τὸ ἡδὺ κτ.

quoque amicitiae denominantur · haec videlicet praestantissima amicitia est : et quae eam conciliant, maxime proprieque amabilia sunt. Probabile autem est tales amicitias esse raras ; siquidem pauci ita boni sunt. Neque vero solum virtute bonisque moribus, sed tempore etiam et consuetudine ejusmodi amicitia indiget : fieri enim non potest, ut quis alterum, quod proverbii loco dici solet, recte noverit, priusquam illos quos vocant salis modios simul ederint : sicut nec fieri potest, ut alter amplectatur alterum, aut amet, nisi uterque alteri dignus amore videatur, et ipse amore incensus existimetur. Qui vero cito amicorum inter se officiis funguntur, volunt quidem amici esse, sed tamen non sunt, nisi forte longo tempore et consuetudine digni videantur qui inter se ament, et amari se credant. Amicitiae igitur conciliandae voluntas celeriter illa quidem suscipitur, sed non statim amicitia nascitur : haec ergo et tempore et reliquis rebus perfecta et cumulata, ut diximus, amicitia est, eaque omnibus amabilium formis constat. Eodemque modo alter ab altero accipit, quod amicis contingere debet : similes enim sunt ambo, quum uterque sit bonus, atque aequo jucundus alter alteri et amabilis est.

Cap. V.

Imperfectas amicitias e perfectae amicitiae similitudine nominari.

Quae autem voluptatis vel utilitatis causa contrahitur amicitia, hujus amicitiae formam et similitudinem habet. Proprie enim jucundum et utile est bonum : maximeque et jucundi sibi mutuo et utiles sunt boni. Et in his quidem, qui e similitudine amici nominantur, amicitiae permanent, quum alter alterius beneficia similibus beneficiis pensat : verbi causa, si utilis alter alteri est, aut jucundus, vel alter utilis est, alter jucundus. Neque vero solum eandem operam alter alteri dare debet, sed etiam ex una et eadem re, siquidem manere in amicitia volunt : exempli gratia, si alter alteri voluptatem afferat, iisdem moribus afferent : sicut festivi qui festivitate sibi mutuo gratificantur, non ut amator et is quem amat : namque hi voluptatem quidem mutuo comparant, sed non eodem modo, siquidem amator gaudet aspectu ejus quem amat, homo carus contra amatoris officiis delectatur : forma porro evanescente interdum evanescit quoque amicitia : voluptas quippe propter quam amicitia est, cessat : nec enim aut facie ejus quem amat delectatur amplius ama-

πολλοὶ δὲ τῶν τοιούτων καὶ διακίμενον ἐν τῇ φιλίᾳ, ἔν ἐκ τῆς συνηθείας τὰ ἀλλήλων ἤθη στέρφωσιν, ὁμοία ἔροντες. Οἱ δὲ μὴ τὸ αὐτὸ παρέχοντες ἀλλήλοισι, ἀλλ' ὁ μὲν ἡδονὴν ὁ δὲ τὸ χρήσιμον, οὔτε διακίμενον ἐν τῇ φιλίᾳ, καὶ δετε φιλοῦσιν ἀλλήλους, ἤττον φιλοῦσιν· ὁμοίως δὲ οἱ διὰ τὸ χρήσιμον ὄντες φίλοι, παυομένου τοῦ συμπερόντος, καὶ αὐτοὶ παύονται φιλοῦντες, καὶ διακίμενται· οὐ γὰρ ἀλλήλων ἦσαν φίλοι, ἀλλὰ τοῦ λυσιτελοῦς· ταύτας μὲν οὖν τὰς φιλίας, τὴν τε διὰ τὴν ἡδονὴν, καὶ διὰ τὸ χρήσιμον, καὶ φάλους ἐνδέχεται ἔχειν, καὶ φάλλον φίλον εἶναι, καὶ ἐπεικῆ· φιλεῖ γὰρ καὶ φάλος φάλλον διὰ ταῦτα, καὶ φάλος ἐπεικῆ, καὶ ἐπεικῆς φάλλον, καὶ μέσος τις ἐκάτερον αὐτῶν· ἔστι γὰρ καὶ τῷ ἐπεικῆ τοῦ φάλου χρεῖα πολλάκις. Δυνατὸν γὰρ ναύχρον τινα ἀγαθόν, ἢ στρατηγὸν ἀριστον, μὴ πάνυ τοὺς τρόπους ἀγαθὸν εἶναι, ὧν χρεῖαν ἔχειν τὸν σπουδαῖον οὐδὲν κωλύει. Καὶ ἡδῆσθαι δὲ σπουδαῖον φάλοισι οὐκ ἔστιν ἀδύνατον. Εἰσὶ γὰρ οἱ τοὺς μὲν τρόπους ἀπάθουσι, διαλεγόμενοι δὲ καὶ φιλοσοφῶντες καὶ τῷ δεινοῖς τινες εἶναι τῆς ἀληθείας καταστοχαζόμενοι καὶ τοῦ ἀγαθοῦ, τοῖς σπουδαῖοις ἡδέως γίνονται· οἱ μὲν οὖν οὕτω φιλοῦμενοι οὐ δι' ἑαυτοῦς φιλοῦνται, ἀλλ' ἢ διὰ τὴν ἡδονὴν, ἢ διὰ τὸ χρήσιμον. Μόνον δὲ οἱ ἀγαθοὶ ὑπὸ τῶν ἀγαθῶν αὐτοὶ δι' ἑαυτοῦς φιλοῦνται, καὶ ἢ τοιαύτη φιλία ἀδιάλυτος ἔστιν, ὅτι πολλῶι δοκιμάζεται χρόνῳ, καὶ συνηθεία τελεία. Περὶ δὲ τῶν οὕτω δοκιμασθέντων οὐ βράδιον τὰ χεῖρω πιστεῦσαι τὸν δοκιμάσαντα. Ἐν ταύτῃ δὲ ἔστι τῇ φιλίᾳ καὶ τὸ πιστεῦσιν ἀλλήλοισι, καὶ θαρβύνει περὶ τῶν μεγίστων, καὶ τὸ μηδέποτε ἂν ἀδικῆσαι, καὶ ὅσα ἄλλα ζητεῖται παρὰ τῶν ὡς ἀληθῶς φιλεῖν ἐλομένων· ἐν δὲ ταῖς ἐτέραις οὐδὲν κωλύει καὶ διαβάλλεσθαι πρὸς ἀλλήλους, καὶ ἀδικεῖν ἀλλήλους μὴ τὴν ἰσότηρα σώζοντας, καὶ τὰλλα πᾶσιν. Ὅθεν οὐδὲ φίλοι εἰσὶν οἱ τοιοῦτοι κυρίως, ἀλλ' ἐπεὶ εἰώθησαν οἱ ἄνθρωποι καὶ τοὺς τοιούτους φίλους ὀνομάζειν ἢ διὰ τὴν χρεῖαν, ὥσπερ αἱ πόλεις τοὺς συμμάχους ὀνομάζουσι φίλους, ἢ δι' ἡδονὴν, ὥσπερ οἱ ἐν συνηθείᾳ παῖδες ἀλλήλους· διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς φίλους μὲν αὐτοὺς ὀνομάζομεν, οὐ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον, ὥσπερ τοὺς ἀγαθοῦς· οὐ γὰρ ὁμοιοῦσι οἰόμεθα εἶναι, ἀλλὰ καθ' ὁμοιότητα φίλους ὀνομάζομεν. Καὶ εἰσὶ διὰ τοῦτο πολλὰ εἶδη φάμων εἶναι φιλίας. Καὶ ἔστι φιλία πρώτως μὲν καὶ κυρίως ἢ τῶν ἀγαθῶν, ἢ ἀγαθοῦ· καθ' ὁμοιότητα δὲ αἱ λοιπαὶ· καὶ γὰρ καὶ τὸ ἡδύ, καθὸ ἀγαθόν τί ἐστιν, ὡς ἡδὺ συνάπτει τοὺς φιληδόνοους· ἀγαθὸν γὰρ τί ἐστι τοῖς φιληδέσι τὸ ἡδύ· καὶ ἀγαθῆ ἔοικεν, ὅτι αὐτοῖς ἀγαθὸν δοκεῖ· καὶ τὸ χρήσιμον ἀγαθὸν δοκεῖ τῷ χρωμένῳ· διὰ τοῦτο καθ' ὁμοιότητα τῆς ἀληθοῦς φιλίας αἱ τοιαῦται φιλίαι λέγονται. Μικτὴ δὲ φιλία ἀπὸ χρησίμου καὶ ἡδέως οὐ πάνυ γίνεταί, ὥστε τῶν φίλων τὸν μὲν διὰ τὸ ἡδύ φιλεῖν, τὸν δὲ διὰ τὸ χρήσιμον· τὸ γὰρ συνάπτειν τοὺς φίλους κατὰ συμβεβηκός ἐστιν ἐν αὐτοῖς· συνάπτει δὲ τοὺς

tor, aut is qui amator amplius colitur : multi autem talium hominum in amicitia permanent, si servata consuetudine mores dilexerint, quum sint inter se moribus similes. Qui vero non idem sibi reddunt mutuo, sed alter voluptatem, alter utilitatem, non permanent in amicitia, et quum amant inter se, minus amant : omnes denique qui utilitatis causa sunt amici, cessante utilitate illa, amare quoque desinunt ac dirimuntur : non enim se mutuo amabant, sed emolumentum : ideoque ejus quæ tum voluptatis tum utilitatis causa contrahitur amicitiae participes quoque esse possunt improbi, potestque et improbus simul ea re conjungi et probus : quia et improbus improbum, et improbus probum, et probus improbum interdum propterea amat, et qui medius inter hos sit, utrumque eorum : nam et probus sæpe aliqua in re eget improbo. Potest enim aliquis bonus esse navium præfectus, aut optimus exercitus dux, licet non admodum bene moratus sit, quorum tamen ope egere virum bonum nihil vetat. Quin etiam ut improbis hominibus delectetur vir probus, fieri aliquando potest. Sunt enim quidam quamvis moribus longe diversis, qui in disserendo et philosophando accurataque veri atque ipsius boni investigatione grati jucundique viris bonis evadant : qui ergo ita amantur, non per se, sed voluptatis aut utilitatis causa amantur. Soli vero boni a bonis ipsi per se amantur, atque hujusmodi amicitia indissolubilis est, quia longo tempore et perfecta consuetudine exploratur. Sed de hominibus ita probatis et spectatis non est facile ei qui probavit et spectavit deteriora credere. Hujus porro amicitiae illud proprium est, ut et sibi mutuo credant amici, et de maximis rebus iisque communibus securi bonoque animo sint, caveantque sedulo, ne alteri ab altero injuria inferatur, reliquaque quæ in verorum amicorum amicitia requiruntur : quum in cæteris amicitiae formis nihil obstet, quominus calumnie interveniant et injuria tum alterum alter sublata æquitate afficiat, tum reliqua hujusmodi patiat. Quare neque proprie amici sunt tales, sed quia homines etiam illos amicos vocare solent : vel propter indigentiam, sicut civitates belli socios amicos appellant, vel voluptatis causa, sicut pueri conversantes se invicem ita vocare solent : ideo et nos eos amicos dicimus, non eo autem modo quo bonos : neque enim ejusdem formæ esse putamus, sed e similitudine amicos nominamus. Quamobrem multas amicitiae species esse dicimus. Estque amicitia primum et proprie bonorum, qua boni sunt : ad ejus similitudinem vero cæteræ : etenim et jucundum, quatenus bonum quid est, tanquam jucundum conjungit homines voluptarios : jucundum enim bona quædam res est iis qui rebus jucundis ducuntur : ideoque bono simile est, quia bonum illis videtur : ita et utile bonum utenti videtur : quocirca e vere amicitiae similitudine tales amicitiae nominantur. Mixta vero ex utili et jucundo amicitia non ferme invenitur, ita ut alter amicorum jucundum, alter utile in

φίλους τὸ τοῖς αὐτοῖς χαίρειν καὶ τὰ αὐτὰ φιλεῖν. Διὰ τοῦτο γὰρ ὁ Σωκράτης φιλεῖ τὸν Πλάτωνα, ὅτι τὸν Σωκράτην ἄμφω φιλοῦσι, καὶ τοῖς Σωκράτους ἀγαθοῖς ἄμφω χαίρουσιν· ἢ ὅτι τὴν ἡδονὴν ἄμφω φιλοῦσιν, ἢ τὸ χρήσιμον ἄμφω. Ἐπὶ δὲ τῆς μικτῆς φιλίας οὐ τῷ αὐτῷ χαίρουσιν· ὁ μὲν γὰρ ἡδέϊ, ὁ δὲ τῷ χρήσιμῳ· κατὰ συμβεβηκὸς δὲ τὸ αὐτὸ φιλοῦσι· συγχαίρει γὰρ ἑκάτερος ἑκατέρῳ, καὶ συνεύχεται τὰ ἀγαθὰ· οὐ δι' αὐτὸν δέ, ἀλλὰ διὰ τὸ χρήσιμον ἢ τὸ ἡδύ. Διὰ τοῦτο δὴ οὐ πάνυ ἡ τοιαύτη φιλία γίνεται, ὅτι τὸ κοινὸν κατὰ συμβεβηκὸς ἐστὶν ἐν· τὸ δὲ κατὰ συμβεβηκὸς ἐν οὐ πάνυ συνάπτει.

(Scripti : ^a ἐστι] cod. ἐστιν. —)

Κεφ. ζ'.

Ἵτι συζῆν καὶ συνεῖναι παρέχει τοῖς φίλοις τὸ ἐνεργεῖν φίλοις εἶναι.

* Εἰς ταῦτα δὲ τὰ εἶδη τῆς φιλίας διηρημένης, οἱ μὲν φαῦλοι ἔσονται φίλοι δι' ἡδονὴν ἢ τὸ χρήσιμον, ταύτη ὁμοιοὶ ὄντες· οἱ δὲ ἀγαθοὶ δι' ἑαυτοὺς ἔσονται φίλοι· ἢ γὰρ ἄμφω ἀγαθοί, διὰ τοῦτο φιλοῦσιν ἀλλήλους· ἐκαὶνοὶ μὲν οὖν ἀπλῶς φίλοι, καὶ κυρίως, καὶ καθ' αὐτό· οὗτοι δὲ κατὰ συμβεβηκὸς, καὶ τῷ ὁμοιοῦσθαι τούτοις τὸ ὄνομα τῆς φιλίας ἔχουσι.

** Ὡσπερ δὲ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν οἱ μὲν καθ' ἑξῆς, οἱ δὲ κατ' ἐνεργεῖαν ἀγαθοὶ λέγονται· οἱ μὲν γὰρ ἕξιν ἔχουσι δικαιοσύνης, οὐκ ἐνεργοῦσι δὲ κατ' αὐτήν, ὑπὸ τῶν ἕξωθεν κωλυόμενοι, οἱ δὲ ἐνεργοῦσι καὶ τὰ δίκαια, κατὰ τὴν ἕξιν ἣν ἔλαθον τῆς δικαιοσύνης· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐπὶ τῆς φιλίας συμβαίνει. Οἱ μὲν γὰρ συζῶντες ἀλλήλοις χαίρουσι τοῖς ἀλλήλων ἀγαθοῖς, καὶ πορίζουσι ἑκάτερος ἑκατέρῳ τὰ δυνατὰ ἀγαθὰ· οἱ δὲ καθυβῶντες ἢ κερχωρισμένοι τοῖς τόποις οὐκ ἐνεργοῦσι μὲν πρὸς ἀλλήλους τὰ φιλικὰ· οὕτω δὲ ἔχουσι ὥστε ἐνεργεῖν φιλικῶς.

*** Οἱ γὰρ τόποι οὐ διαλύουσι τὴν φιλίαν ἀπλῶς, ἀλλὰ τὴν ἐνεργεῖαν. Ἐὰν δὲ χρόνῳ πολλῷ ἢ ἀπουσία γένηται τῶν φίλων, δοκεῖ καὶ τῆς φιλίας γίνεσθαι λήθην· ὅθεν εἴρηται·

Πολλάς δὲ φιλίας ἀπροσηγορία διέλυσεν.

**** Οἱ δὲ προσβῦται ^a καὶ στρυφνοὶ φαίνονται ὡς οἱ οὐ δύνανται φιλικοὶ εἶναι. Βραχὺ γὰρ ἐν αὐτοῖς τὸ τῆς ἡδονῆς· ὃ δὲ οὐκ ἔστιν ἡδονή, οὐδὲ συνεῖναι καὶ συνημερεῖν δυνατόν· οὐδεὶς γὰρ ἂν ἔλοιτο συνδιάγειν τῷ λυπηρῷ ἢ τῷ μὴ ἡδέϊ· φαίνεται γὰρ ὅτι ἡ φύσις ψεύγεται μὲν τὸ λυπηρὸν, διώκει δὲ τὸ ἡδύ ἀεὶ· ὃ δὲ οὐ δυνατόν συνεῖναι, τούτω οὐκ ἔνι φίλον γενέσθαι· ἢ γὰρ συνήθεια καὶ τὸ συνδιάγειν τὰς φιλίας ποιεῖ.

amicitia spectet : nimirum id quod amicos conjungit, per accidens est in illis : quum hoc potissimum eos conjungat, quod iisdem delectentur et eadem ament. Idcirco enim Socrates amat Platonem, quia ambo amant Socratem, Socratisque bonis ambo delectantur : vel quia voluptatem amant, aut ambo id quod est utile. In mixta autem amicitia non eadem re delectantur, siquidem alter jucunditate, alter utilitate ducitur : per accidens vero eandem rem diligunt : quippe uterque cum altero gaudet et bona illi optat, non illius tamen causa, sed ob emolumentum aut delectationis causa. Quocirca non facile talis instituitur amicitia, quia commune utriusque per accidens unum est : unum autem per accidens non ferme contingit.

Cap. VI.

Convictum et consuetudinem amicos ad jungendam actu amicitiam impellere.

Quum igitur in has species amicitia dividatur, improbi delectationis causa aut ob emolumentum amici erunt, qua in parte similes videntur : viri boni autem per se erunt amici : quatenus enim ambo sunt boni, inter se amant : illi ergo simpliciter et proprie et per se sunt amici : hi vero per accidens, et quatenus illorum similitudinem gerunt, nomen amicitiae habent.

Quemadmodum autem in virtutibus alii quidem habitu, alii vero actu boni dicuntur : alii enim habitum tantum justitiae gerunt, non agunt vero re ipsa ei congruenter, quia rebus externis impediuntur, alii vero re ipsa agunt etiam quae justa sunt, justitiae habitum quem sunt consecuti factis exprimentes : sic etiam in amicitia evenit. Qui enim una vivunt, eorum alter alterius bonis gaudet, praebetque alter alteri quae praebere possunt bona : qui vero aut dormiunt aut locorum intervallo disjuncti sunt, amicitiae muneribus non funguntur quidem illi, sed ita tamen sunt animati, ut fungi possint.

Non enim locorum intervalla amicitias simpliciter dirimunt, sed muneris functionem. Quodsi diuturna amicorum fuerit absentia, videtur etiam amicitiae obrepere oblivio : unde dici solet :

Neglectum alloquium multos disjunctit amicos.

Senes autem et austeri non videntur ad amicitiam idonei esse. Nam parum voluptatis in illis est : vivere autem aut versari cum eo, in quo voluptas locum non habet, nemo potest : nemo enim cum eo qui molestus ac tristis aut qui non jucundus est convictum habere volent : videtur quippe natura fugere dolorem et jucunditatem semper sequi : cum quo vero nemo potest habere commercium, huic amicus esse non poterit : consuetudo videlicet et convictus amicitias comparat.

* Cap. 5 Ὡσπερ δὲ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν κτλ. — ** Οἱ γὰρ τόποι κτλ. — *** Ἐὰν δὲ χρόνιος κτλ. — **** Οὐ φαίνονται δὲ οὐδὲ οἱ προσβῦται κτλ.

* Οἱ γὰρ ἀποδεχόμενοι ἀλλήλους, μὴ συζῶντες δέ, εὖνοι εἰσιν ἀλλήλοις μᾶλλον ἢ φίλοι.

** Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἐστὶ φίλων ὡς τὸ συζῆν. Οὕτε γὰρ οἱ διὰ τὸ χρήσιμον δύνανται μὴ συνοικεῖν· ἐνδεεῖς γὰρ ὄντες ἀλλήλων δεόνται ἀλλήλοις χρῆσθαι, ὃ οὐ δυνατόν ἄνευ τοῦ συνοικεῖν· οὔτε οἱ διὰ τὴν ἡδονὴν πολλῶ μᾶλλον· οὔτε οἱ κυρίως φίλοι, οἵτινες εἰσιν οἱ μακάριοι· ἀλλήλων μὲν γὰρ οὐκ εἰσιν ἐνδεεῖς, ἡδέϊ δὲ εἰσιν ἀλλήλοις. Καὶ διὰ τοῦτο μὴ συνδιάγειν ἐθέλειν, ἀμύχανον· οὐ γὰρ δὴ μονότας τινας τοὺς μακαρίους εἶναι προσήκει, ἀλλὰ ἀνάγκη μετ' ἀλλήλων εἶναι τοῖς αὐτοῖς χαίροντας. Τοῦτο δὲ τὸ τοῖς αὐτοῖς χαίρειν καὶ τὴν ἑταιρικὴν φιλίαν ποιεῖ τὴν τῶν νέων, ὅταν περὶ τὸ αὐτὸ σπουδάζωσι.

*** Μάλιστα μὲν οὖν ἐστὶ φιλία ἡ τῶν ἀγαθῶν, καθάπερ πολλὰκις εἴρηται. Δοκεῖ γὰρ φιλητὸν μὲν καὶ αἰρετὸν τὸ ἀπλῶς καὶ κυρίως ἀγαθόν, ἡ δὲ ἑκάστῳ δὲ φιλητὸν καὶ αἰρετὸν τὸ αὐτῶ ἀγαθόν· ὃ δὲ ἀγαθὸς τὸν ἀγαθὸν φιλεῖ δι' ἄμφω ταῦτα· τὸ γὰρ ἀγαθὸν αὐτοῦ καὶ ἀπλῶς καὶ κυρίως ἀγαθὸν ἐστὶ, καὶ τῷ φίλῳ ἀγαθὸν ἐστὶν· ὥστε ὃ ἀγαθὸς φιλητός ἐστὶ, καὶ κατ' ἀμφοτέρους τοὺς τρόπους· καὶ διὰ τοῦτο συζῆν ἀλλήλοις τοὺς σπουδαίους πᾶσα ἀνάγκη βούλεσθαι· χαίροντας ἀλλήλοις, καὶ ὡς ὁμοίοις, καὶ ὡς ἀγαθοῖς ἀπλῶς, καὶ ὡς ἀλλήλοις ἀγαθοῖς.

[Scripsi : ὁ πρᾶσθῦται] vulgo πρᾶσθῦται. —

Κερ. ζ'.

Περὶ τῆς τε φιλίας καὶ τῆς φιλησεως.

**** Ἐπεὶ δὲ ἀρετὴ ἐστὶν ἡ φιλία, ἐν πάσῃ δὲ ἀρετῇ πάθος τι θεωρεῖται καὶ ἕξις, ζητητέον τί ἐστὶν ἐν τῇ φιλίᾳ πάθος, καὶ τί ἕξις. Ἔοικε τοίνυν ἡ μὲν φιλησις πάθει, ἡ δὲ φιλία ἕξει· πάθος μὲν γὰρ ἐστὶν, ὃ καὶ μὴ προαιρουμένοις συμβαίνει, ἕξις δὲ, ὃ μετὰ προαιρέσεως γίνεται, καὶ καθ' ἣν μετὰ προαιρέσεως ἐνεργοῦμεν· ἡ μὲν οὖν φιλησις καὶ ἡ πρὸς τὰ ἄβυσχά ἐστὶν ἀγάπη, καὶ ὅλως ἕθεν οὐκ ἐστὶν ἀντιπεριεῖσθαι· τὸ δὲ τοιοῦτον πάθος· οὐ γὰρ κρίναντες καὶ λογισάμενοι ἀγαπῶμεν οὐδὲ προαιρούμενοι, ἀλλ' ἐκέλευεν κινουμένοι μόνον, ὅπερ ἐστὶ καθαρῶς πάθος· ἡ δὲ φιλία ἡ πρὸς τοὺς φιλοῦντας ἀγάπη ἐστὶ, ὃ πάθος ἐστὶ μετὰ προαιρέσεως· κρίνομεν γὰρ ὡς δεῖ φιλεῖν τὸν φιλοῦντα, καὶ κινούμεθα οὐ μόνον ἕξῳθεν, ἀλλὰ καὶ ἕξ ἡμῶν αὐτῶν καὶ τοῦ λογισμοῦ· ἡ δὲ μετὰ λογισμοῦ καὶ προαιρέσεως κίνησις, ἀφ' ἕξεως· ἐστὶν ἄρα ἡ μὲν φιλησις πάθος, ἡ δὲ φιλία ἕξις.

***** Ἐπεὶ οἱ φίλοι βούλονται τοῖς φιλοῦμένοις τὰ ἀγαθὰ, αὐτῶν ἕνεκα, οὐ κατὰ πάθος, ἀλλὰ καθ' ἕξιν· οὐ γὰρ ἀλόγως· ἀλλὰ λογιζόμενοι τὴν αἰτίαν· τὸ δὲ βούλεσθαι τοῖς φιλοῦμένοις τὰ ἀγαθὰ ἐκείνων ἕνεκα ἐν τῷ λόγῳ

Nimirum qui inter se probati acceptique sunt, nec tamen communi vite consuetudine devinciuntur, benevoli magis sibi quam amici sunt.

Nihil enim est amicorum tam proprium quam vite societate conjungi. Nam nec illi qui utilitatis causa amici dicuntur esse non una vivere possunt : quum enim alter altero egeat, alter quoque altero uti necesse habet, quod sine consuetudinis conjunctione fieri nequit : multoque minus quos voluptas conjungit : sed nec qui proprie amici sunt, ipsi nimirum felices : licet enim alter altero non egeat, alter tamen alteri fecti jucundus. Quare fieri nequit, ut una vivere nolint : solitariam enim vitam hos degere non convenit, quos felices dicimus, sed omnino necesse est una vivere eos qui iisdem rebus delectantur. Hoc autem, ut iisdem rebus adolescentes gaudeant, eorum etiam sodalitatem constituit, quum eadem studiose petunt.

Maxime ergo amicitia, quemadmodum saepius diximus, est bonorum. Videtur enim amabile et expetendum esse quod absolute et proprie bonum aut jucundum est : rursusque singuli amabile judicant et expetendum, quod ipsis est bonum : vir bonus autem virum bonum ob horum utrumque diligit : bonum quippe ipsius et simpliciter proprieque, et amico est bonum : unde sequitur bonum virum utraque de causa esse amabilem : ideoque bonos viros vite societate conjungi velle omnino necesse est : quum alii aliis delectentur, tum ut similibus, tum ut simpliciter bonis, tum ut sibi invicem bonis.

Cap. VII.

De amicitia et amatione.

Quum autem virtus sit amicitia, in omni autem virtute aliquis affectus cernatur et habitus, quaerendum quid in amicitia affectus sit et quid habitus. Similis ergo amatio affectui est, amicitia vero habitui : affectus quippe est id, quod inconsultis etiam nobis accidit, habitus autem, quod cum consilio conjunctum est, et quo considerate agimus : amatio ergo etiam inaninorum amor est, omninoque eorum a quibus redamari nequeamus : tale quid autem affectus est : nec enim nostro judicio et cogitate talia amamus aut consulto, sed instinctu illius tantum, quod simpliciter est affectus : amicitia vero est amor quo amicos prosequimur, qui affectus est cum consilio conjunctus : quippe judicamus amicum diligendum esse, neque solum extrinsecus, sed etiam sponte nostraque ratione movemur : ille autem qui cum ratione et consilio conjunctus est motus, ab habitu proficiscitur : unde sequitur amationem affectum, amicitiam vero esse habitum.

Præterea amici iis quos amant bona omnia exoptant, idque illorum causa, non perturbatione aliqua incitati, sed ex habitu : non enim temere, sed ita ut prius causam perpendant : exoptant autem amicis bona ipsorum

* Οἱ δ' ἀποδεχόμενοι κτλ. — ** Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἐστὶ φίλων κτλ. — *** Μάλιστα μὲν οὖν ἐστὶ φιλία κτλ. — **** Ἔοικε δ' ἡ μὲν φιλησις πάθει κτλ. — ***** Καὶ φιλοῦντες τὸν φίλον κτλ.

ἔστι τῆς φιλίας· ἢ ἄρα φιλία ἕξις ἐστίν. Ἔτι φιλεῖ τις τὸν ἀγαθὸν φίλον. ὅτι αὐτῷ ἀγαθὸς ἐστίν· ὁ γὰρ ἀγαθὸς φίλος γενόμενος, ἀγαθὸς γίνεται τῷ φίλῳ· ἑκάτερος οὖν φιλεῖ ἑκάτερον, ὡς ἀγαθὸν οἰκεῖον, καὶ βούλεται τὰ ἀγαθὰ, καὶ ἡδύς ἐστίν ὁμοίως.

* Καὶ ὅπως τοῖσον ἀναποδίδωσι· λέγεται γὰρ φιλότης ἢ ἰσότης· ταῦτα δὲ οὐκ ἄνευ προαιρέσεως· ἢ δὲ προαίρεσις ἀπ' ἕξεως· ἢ ἄρα φιλία ἕξις ἐστίν· ἢ δὲ φιλίης ἄνευ προαιρέσεως οὕσα, καθαρῶς ἐστὶ πάθος.

Κεφ. η'.

* Ὅτι πολλοῖς εἶναι τελείως φίλον οὐκ ἐνδέχεται, καὶ ποῖται τῶν ἐν ἐξουσίαις φίλοι.

** Πάντα μὲν οὖν τὰ φιλικὰ καὶ ἂ προσήκει φίλοις ἐν τῇ φιλίᾳ συμβαίνει τῶν ἀγαθῶν μόνῃ· ἐν δὲ τοῖς στρυφνοῖς καὶ πρεσβυτικοῖς ἥττον γίνεται ἡ φιλία, ὅσοι δυσκολώτεροί εἰσι, καὶ ἥττον ταῖς ὀμιλίαις χαίρουσιν· ἢ γὰρ ὀμιλία καὶ τὸ συνεῖναι δοκοῦσιν εἶναι φιλίας ποιητικά.

Διὰ τοῦτο νέοι μὲν ταχέως γίνονται φίλοι, πρεσβῦται ἂ δὲ οὐκ· οὐ γὰρ δυνατόν φίλον γενέσθαι τινὰ ὃ οὐ χαίρει οὐδὲ ἡδέεται συνόν· τοῦτο δὲ ἐν τοῖς πρεσβύταις οὐ πάνυ συμβαίνει· ὀλίγον γὰρ αὐτοῖς τὸ τῆς ἡδονῆς. Διὰ τὰ αὐτὰ δὲ οὐδὲ οἱ στρυφνοὶ πάνυ γίνονται φίλοι, ἀλλ' οἱ τοιοῦτοι εὖνοι μὲν εἰσιν ἀλλήλοις· βούλονται γὰρ ἀλλήλοις τὰ ἀγαθὰ διὰ τὴν χρείαν, καὶ λαμβάνουσι παρ' ἀλλήλων, ὧν ἑκάτερος ἑκατέρου δεῖται· φίλοι δὲ οὐ πάνυ εἰσὶ, διὰ τὸ μὴ συνημερεύειν μηδὲ χαίρειν ἀλλήλοις· ἂ δὲ μάλιστα εἶναι δοκεῖ φιλικά καὶ ποιητικά φίλιας.

*** Πολλοῖς δὲ φίλον εἶναι τὸν σπουδαῖον κατὰ τὴν τελείαν φιλίαν οὐκ ἐνδέχεται, ὥσπερ οὐδὲ τὸ ἐρᾶν πολλῶν ἅμα δυνατόν. Ὑπερβολὴ γὰρ τίς ἐστὶ φιλίας ἢ τελεία φιλία. Τὸ δὲ τοιοῦτον πρὸς ἓνα πέφυκε γίνεσθαι. Τὸ γὰρ τοῖς αὐτοῖς χαίρειν σφόδρα, οὐ βῆδιον ἐν πολλοῖς εἶναι· ἔτι δὲ οὐδὲ ἀγαθός, καὶ σπουδαῖους πολλούς εἶναι βῆδιον. Ἄλλως τε τῇ τοιαύτῃ φιλίᾳ καὶ μακροῦ δεῖ χρόνου, καὶ συνηθείας, καὶ πείρας ἀκριβοῦς ἀλλήλων. Τοῦτο δὲ χαλεπόν. Κατὰ δὲ τὰς ἄλλας φιλίας πολλοὺς ἐνδέχεται φιλεῖν· καὶ γὰρ διὰ τὸ χρησίμον πολλοῖς ἀρέσκειν ἐνδέχεται τινὰ, καὶ διὰ τὴν ἡδονὴν πολλοὺς ἐβέλκεται· πολλοὶ γὰρ οἱ τούτοις χαίροντες, καὶ διὰ ταῦτα φιλοῦντες, καὶ οὐδὲ πολλοῦ χρόνου δεόνται πρὸς τὸ πείραν λαβεῖν ἀκριβῆ τῶν φίλων, ἀλλ' αὐτίκα διὰ τὴν χρείαν ἢ τὴν ἡδονὴν ὁμολογοῦσι φιλεῖν. Ἡ μὲν οὖν τελεία φιλία ἐστίν ἢ διὰ τὸ ἀγαθόν· αἱ δὲ καθ' ὁμοίότητα ἢ τοῦ χρησίμου καὶ τοῦ ἡδέος.

**** Τῶν δὲ καθ' ὁμοίότητα ἢ τοῦ ἡδέος μᾶλλον ὁμοία ἐστὶ τῇ ἀληθινῇ φιλίᾳ, ὅταν τὰ αὐτὰ παρ' ἀλλήλων

causa res est, quæ ipsa amicitiae notione continetur : habitus ergo est amicitia Porro diligit aliquis bonum amicum, quia ipsi bonus est : quum enim vir bonus amicus fit, bonus quoque fit amico : uterque igitur alterum tanquam proprium bonum amat, simulque bona illi optat, et eodem modo jucundus est.

Denique par pari refert : nam amicitia vulgo æqualitas vocatur : hæc autem non sine consilio fiunt : consilium vero ab habitu proficiscitur : amicitia ergo habitus est : at amatio, quum sine consilio fit, merus est affectus.

Cap. VIII.

Fieri non posse, ut quis perfecta multorum amicitia utatur, et quales eorum qui auctoritate florent amicitia sint.

Omnia igitur quæ ad amicitiam spectant et amicos decent, in sola bonorum amicitia locum habent : inter austeros autem et senes eo minus amicitia conciliatur, quo sunt difficiliore minusque hominum congressu et sermone delectantur : nam sermo et convictus ad conglutinandam amicitiam valere videntur. Itaque cito fiunt juvenes amici, senes non item : neque enim quinquam ei, quo vel non delectatur, vel cum quo non libenter conversatur, esse amicus potest : quod in senibus non facile evenit : parum enim voluptatis inest in illis. Quamobrem ne austeri quidem facile fiunt amici, sed benevoli tales potius inter se sunt : bona enim sibi mutuo optant, quibus egent, sed et alter ab altero accipit quæ desiderat : sed non admodum sunt amici, quia neque una totos dies commorantur, neque alter alterius moribus delectatur, quæ maxime amicitia convenire eamque facere videntur.

Sed perfecta cum multis amicitia nemini, qui vir bonus sit, intercedere potest, sicut fieri nequit, ut quis multarum amore uno tempore flagret. Nam nimia amicitia forma perfecta amicitia videtur. Hoc autem cum uno duntaxat suscipi patitur rerum natura. Iisdem enim vehementer delectari, vix est multorum : sicut nec bonos et probos multos reperire facile est. Adde quod in tali amicitia tum longum tempus et consuetudo, tum diligens amicorum inter se exploratio requiritur. Hoc autem difficile est. In reliquis vero amicitia multos amare possumus : etenim et utilitatis causa multis placere potest aliquis, et voluptate multos allicit : multi enim sunt qui his delectantur ac propterea amant, neque longo tempore ad amicos explorandos egent, sed statim utilitatis aut voluptatis causa se amare fatentur. Quæ ergo boni causa instituitur amicitia, est perfecta : ad hujus autem similitudinem accedit ea quæ utilitatis et voluptatis causa contrahitur.

Earum vero quæ a similitudine denominantur amicitia voluptatis causa contracta magis ad veram amicitia

* Καὶ τὸ ἴσον ἀναποδίδωσι κτλ. — ** Cap. 6. Ἐν δὲ τοῖς στρυφνοῖς καὶ πρεσβυτικοῖς κτλ. — *** Πολλοῖς δ' εἶναι φίλον κατὰ τὴν τελείαν κτλ. — **** Τούτων δὲ μᾶλλον εἰσὶ φιλία κτλ.

τοῖς φίλοις γίνηται καὶ χαίρωσιν^b ἀλλήλοις, ἢ τοῖς αὐτοῖς. Οἷαι τῶν νέων εἰσὶν αἱ φιλίαι. Καὶ γὰρ ἐν τῇ τοῦ ἡδέος φιλίᾳ μᾶλλον ἐστὶ τὸ ἐλευθέριον, ἢ ἐν τῇ τοῦ χρησίμου. Ἡ γὰρ τοῦ χρησίμου ἀγοραίων τινῶν ἐστὶ καὶ ἀνελευθέρων. Ἔτι ἡ ἀληθὴς φιλία καὶ τοῦ ἡδέου δεῖται, τοῦ χρησίμου δὲ οὐδαμῶς. Οἱ γὰρ μακάριοι χρησίμου μὲν οὐ δέονται, ἡδέων δὲ συζῆν μὲν γὰρ βούλονται τισι, λυπηροῖς δὲ οὐ δύνανται συνεῖναι. Τὸ γὰρ λυπηρὸν ὀλίγον φέρουσι χρόνον. Συνεχῶς δὲ οὐδεὶς ἂν ὑπομείναι λυπούμενος, οὐδ' αὐτὸ τὸ ἀγαθὸν δυνήσεται φέρειν οὐδεὶς, εἰ λυπηρὸν αὐτῷ εἴη. Διὰ τοῦτο τοὺς φίλους οἱ σπουδαῖοι ἡδέως ζητοῦσιν εἶναι, ἀγαθοὺς ὄντας καὶ αὐτοῖς ἀγαθοῦς· οὕτω γὰρ αὐτοῖς ὑπάρξει ὅσα δεῖ τοῖς φίλοις ὑπάρχειν· ἡ ἄρα καθ' ἡδονὴν φιλία μᾶλλον εἰσὶ τῇ τελείᾳ φιλίᾳ, ἢ ἡ κατὰ τὸ χρήσιμον.

* Οἱ δ' ἐν ταῖς ἐξουσίαις οὐ τοῖς αὐτοῖς χρῶνται φίλοις ὡς χρησίμοις καὶ ὡς ἡδέσις. Ἄλλοι γὰρ εἰσὶν αὐτοῖς χρήσιμοι, καὶ ἕτεροι ἡδέεις. Ἄμφω δ' οἱ αὐτοὶ οὐ πάνυ. Τὸ δ' αἰτίον, ὅτι τὸ χρήσιμον, καὶ τὸ ἡδὺ ἐν τῇ τελείᾳ φιλίᾳ ἐστίν, ἢ ἐστὶ τῶν σπουδαίων. Οἱ δὲ οὐ τοιοῦτους ζητοῦσιν. Οὔτε γὰρ τοὺς δι' ἀρετὴν ἡδέως ζητοῦσιν, οὔτε τοὺς χρησίμους εἰς τὰ κατὰ. Ἄλλὰ τοῖς μὲν εὐτραπέλεις χρῶνται διὰ τὴν ἡδονὴν, τοῖς δὲ δεινοῖς ὡς χρησίμοις, δυναμένους πράξει τὸ ἐπιταχθέν· ταῦτα δὲ οὐ πάνυ συνέρχονται ἐν τῷ αὐτῷ. Ἡδὺς γὰρ καὶ χρήσιμος ἅμα, καθὼς εἴρηται, ὁ σπουδαῖος ἐστίν, ὃς οὐ γίνεται φίλος ὑπερέχοντι, ἂν μὴ κατ' ἀρετὴν ὑπερέχεται, καὶ ὑπὸ τὸν σπουδαῖον ἑαυτὸν τάττη,^c καὶ κρείττονα ἑαυτοῦ ἡγῆται.^d Οὕτω γὰρ ἐξισάσει ὁ σπουδαῖος τῷ κατ' ἐξουσίαν ὑπερέχοντι, ἀνάλογον ὑπερέχοντι καὶ ὑπερεχόμενος· ἐξισάζων δὲ ἐστὶ φίλος· ἂν δὲ μὴ οὕτως ἐξισάζη, οὐκ ἔσται· ἐπεὶ δὲ οἱ ἐν ἐξουσίαις οὐ πάνυ τοιοῦτοι γίνονται, διὰ τοῦτο οὐδὲ φίλοι αὐτοῖς οἱ σπουδαῖοι.

(Scipisi: πρεσβῦται δὲ οὐκ] cod. πρεσβῦται δὲ οὐκ. —^b χαίρωσιν] cod. χαίρουσιν. —^c τάττη] cod. τάττη. — ἡγῆται] cod. ἡγείται. —)

Κεφ. θ'.

Περὶ τῆς ἡδέως καὶ χρησίμου φιλίας, ὅτι κατὰ τι φιλία, κατὰ τι οὐ φιλία εἰσὶ καὶ περὶ τῆς καθ' ὑπεροχὴν φιλίας.

** Πᾶσαι μὲν οὖν αἱ εἰρημέναι φιλίαι ἐν ἰσότητι εἰσι. Τὰ γὰρ αὐτὰ τοῖς φίλοις ἐξ ἀλλήλων γίνεται, καὶ τὰ αὐτὰ βούλονται ἀλλήλοις, ἢ καὶ ἕτερον ἀνθ' ἑτέρου ἀντικαταλλάττονται, ἴσον ἴσου, ὅσον ἡδονὴν ἀντὶ ὀφελείας· αἰτινες ὅτι ἡττόν εἰσι τῶν ἄλλων φιλία καὶ ὀλιγοχρονιώτεραι, εἴρηται. Τῶν δὲ φιλιῶν αἱ διὰ τὸ χρήσιμον καὶ ἡδὺ, κατὰ τι μὲν δοκοῦσιν εἶναι φιλία, κατὰ τι δὲ οὐ· καθ' ὅ μὲν γὰρ εἰσὶ κατὰ τῇ τελείᾳ φιλίᾳ,

tiam accedit, quam eadem sibi mutuo præstant amici, et alter altero delectatur aut uterque eisdem. Quales juvenum amicitia sunt. Etenim in ea quæ voluptatis causa instituitur amicitia, magis quam in ea quæ ex utilitate oritur, liberalitas apparet. Namque illa quæ propter utile comparatur, circumforaneorum et illibera- lium hominum est. Præterea etiam vera amicitia jucundum desiderat, utile nequaquam. Quippe beati utilibus non egent, sed jucundis: quando enim vivere cum aliquibus volunt, cum tristibus et molestis versari non possunt. Nam molestiam parumper ferunt. Perpetuo vero qui perferat molestiam nemo reperitur, sed ne ipsum quidem bonum ferre quisquam poterit, si ei molestum sit. Quocirca viri boni jucundos amicos esse volunt, ut quum boni sint, sibi quoque tales sint: ita enim illis erit quidquid non deesse amicis oportet. ergo amicitia voluptatis causa contracta magis ad perfectæ similitudinem accedit, quam illa quæ ob emolumentum instituitur.

Qui vero sunt auctoritate aliqua et potestate præditi, non iisdem amicis tanquam utilibus et jucundis utuntur. Alii enim illis utiles sunt, alii jucundi. Iidem autem non ferme utiles simul et jucundi habentur. Cujus rei causa est, quod utile et jucundum in perfecta amicitia inest, quæ est bonorum. Illi vero tales non querunt. Neque enim homines virtutis beneficio jucundos querunt, neque eos qui ad res honestas sunt utiles. Cæterum facietis quidem voluptatis causa utuntur, sollertibus vero ob emolumentum, utpote qui imperata impigre exsequi soleant: hæc autem non ferme in eodem simul reperiuntur. Jucundus enim simul et utilis, sicut diximus, est vir bonus, qui homini dignitate ac potentia præstanti non facile fit amicus, nisi ille etiam virtute superatur, ideoque tanquam bono viro se submittit, quatenus eum suo fastigio meliorem judicat. Ita enim æquabit eum qui dignitate præcellit vir bonus, si pro portione et superet et superetur: nam quum æquaverit, amicus erit, sin autem eo modo non æquaverit, non erit: quia vero homines auctoritate aliqua et potentia præditi non ferme tales sunt, ideo ne amici quidem illis sunt viri boni.

Cap. IX.

De jucunda et utili amicitia, eas videlicet ex parte esse amicitias, ex parte non esse: item de amicitia, quæ in excellentia cernitur.

Omnes igitur, quas commemoravimus, amicitia species in æqualitate consistunt. Eadem enim sibi mutuo præstant amici, eademque exoptant, aut alterum cum altero commutant, æquum cum æquo, verbi gratia voluptatem cum utilitate: quas quidem species et minus esse amicitias quam cæteras et minus diuturnas, jam diximus. Inter eas autem amicitias quæ ob emolumentum et quæ voluptatis causa instituuntur, ex parte

* Οἱ δ' ἐν ταῖς ἐξουσίαις κτλ. — ** Ὅτι δὲ καὶ ἡττόν εἰσιν κτλ.

φιλικία εἰσὶ καθ' ὃ δὲ ἀνόμοιοι εἰσι πρὸς αὐτήν, οὐκ εἰσὶ φιλικία. Ἐοίκασι μὲν γάρ, ὅτι ἡ τελεῖα καὶ τὸ ἀγαθὸν ἔχει, καὶ τὸ χρήσιμον· οὐκ εοίκασι δέ, ὅτι ἡ μὲν ἀδιάρβητος καὶ μόνιμος ἐστίν, αἱ δὲ ταχέως μεταπίπτουσι, καὶ ἄλλοις διαφέρουσι πολλοῖς. Αὐταὶ μὲν οὖν πᾶσαι καθ' ὁμοιότητα καὶ ἰσότητά εἰσιν.

* Ἐτερον δὲ φιλικίας εἶδος τὸ καθ' ὑπεροχὴν ὄϊον πατρὶ πρὸς υἱόν, καὶ ὄλωις πρὸς νεώτερον, ἀνδρὶ τε πρὸς γυναῖκα, καὶ παντὶ ἀρχοντι πρὸς ἀρχόμενον.

** Διαφέρουσι δὲ αὐταὶ ἀλλήλων. Οὐ γὰρ ἡ αὐτὴ γονεῦσι τε πρὸς τέκνα, καὶ ἀρχουσι πρὸς ἀρχομένους· ἀλλ' οὐδὲ πατρὶ πρὸς υἱόν, καὶ υἱῷ πρὸς πατέρα, οὐδ' ἀνδρὶ πρὸς γυναῖκα, καὶ γυναικὶ πρὸς ἄνδρα. Ὡστε οὐχ αἱ φιλικία μόνον διαφέρουσιν ἐν ταῦθα, ἀλλὰ καὶ αἱ φιλήσεις πρὸς τὰς ἀντιφιλήσεις. Ἐτέρα γὰρ ἑκατέρου τούτων τῶν φίλων ἡ ἀρετὴ καὶ τὸ ἔργον, καὶ ἕτερα δι' ἃ φιλοῦσι καὶ δι' ἃ φιλοῦνται. Διὰ τοῦτο καὶ αἱ φιλήσεις καὶ αἱ φιλικία ἕτεραι. Ἐν μὲν οὖν ταῖς προσιρημέναις φιλικίαις τὸ μόνιμον ἐποιεῖ τὸ τὰ αὐτὰ ἑκατέρῳ τῶν φίλων παρ' ἑκατέρου γίνεσθαι· ἐν ταῦθα δὲ οὐχ οὕτως· οὐ γὰρ τὰ αὐτὰ ὁ πατὴρ τὸν υἱόν, καὶ ὁ υἱὸς τὸν πατέρα ἀπαιτῆσει.

*** Οὐ γὰρ δεῖ τὴν ἰσότητα τοὺς τοιοῦτους κατὰ ταῦτα φυλάττειν, ἀλλ' ὅταν ἕκείνα ἑκατέρου παρ' ἑκατέρου λαμβάνῃ ἃ δεῖ τὸν μὲν δοῦναι τὸν δὲ λαβεῖν, μόνιμος ἡ τῶν τοιούτων καὶ ἐπιεικὴς ἔσται φιλικία.

**** Καὶ τὴν φιλήσιν δὲ ἀνάλογον δεῖ γίνεσθαι ἐν ταῖς καθ' ὑπεροχὴν φιλικίαις· τὸν γὰρ ἀμεινω δεῖ μᾶλλον φιλεῖσθαι ἢ φιλεῖν, καὶ τὸν ὠφελιμώτερον, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον ὁμοίως· δεῖ γὰρ τινα γίνεσθαι καὶ ἐν τοῦτοις ἰσότητα· τοῦτο γὰρ τὴν φιλικίαν συνέχει.

***** Γίνεται δὲ πῶς ἰσότης, ὅταν κατ' ἀξίαν ἡ φιλήσις γίνηται^a καὶ τὸ δίκαιον δὲ ἐν τῇ ἰσότητι σώζηται. ^b Ἄλλ' οὐχ ὁμοίως ἔχει τὸ ἴσον ἐν τοῖς δίκαιοις, καὶ ἐν τῇ φιλικίᾳ· ἐν μὲν γὰρ τοῖς δίκαιοις πρῶτως μὲν ἴσον ζητεῖται, τὸ κατ' ἀξίαν, καὶ ἀνάλογον τοῖς δευτερώς· δευτέρως δὲ ζητεῖται τὸ κατὰ τὴν ποσότητα ἴσον· ἐὰν γὰρ κατ' ἀξίαν καὶ ἀνάλογον γίνηται ἡ διανομή, δικαία ἐστί, καὶ^c σφόδρα τῷ ποσῶ διαφέρῃ, οὐδὲν κωλύει τὸν τοῦ δικαίου σώζεσθαι λόγον, εἰ δὲ κατὰ τὸ ποσὸν ἴση εἴη καὶ μὴ ἀνάλογον, οὐ δύναται εἶναι δικαία· ἐπὶ δὲ τῆς φιλικίας ἀνάπαλιν· τὸ γὰρ ἴσον ἐν ταύτῃ ζητεῖται, πρῶτον μὲν κατὰ τὴν ποσότητα, δευτέρως δὲ κατὰ τὸ ἀνάλογον.

**** * Ἐὰν γὰρ πολὺ διαφέρωσι^d καὶ τὸ μεταξὺ διάστημα οὐκ ὀλίγον ᾖ, σφόδρα δὲ ἄτερος θατέρου ὑπερέχη ἀρετῆ, ἢ εὐπορίας, ἢ τινι ἄλλῳ, οὐκ εἰσὶ φίλοι· οὔτε γὰρ δύνανται, οὔτε βούλονται. Φανερώτερον δὲ γίνεται ἐφ' ἡμῶν καὶ τοῦ θεοῦ· ὅτι γὰρ πλείστον ἡμῶν πᾶσι

amicitiæ videntur esse, ex parte non item : quatenus enim ad perfectæ amicitiæ similitudinem accedunt, amicitiæ sunt, quatenus vero ab ea discrepant, non sunt amicitiæ. Nempe similes sunt, propterea quod perfectæ amicitia et bonum continet et utile : rursus dissimiles sunt, quia illa quidem culpa vacat et stabilis est, hæc vero cito mutantur, aliisque multis rebus differunt. Hæc ergo species omnes in similitudine et æqualitate consistunt.

Est vero et alia amicitiæ species, quæ in excellentia cernitur : velut quæ patri intercedit cum filio, omninoque seni cum juvene, viro cum uxore, omni denique rectori cum eo qui regitur.

Sed et hæc inter se differunt. Neque enim eadem parentibus cum liberis, et rectoribus cum iis qui reguntur : sed nec patri cum filio, aut filio cum patre, nec marito cum uxore, aut uxori cum marito amicitia est. Ut non tantum ipsæ inter se amicitiæ, sed etiam amatio et mutuus amor differant. Alia enim horum utriusque amicorum est virtus et officium, nec non diversæ propter quas vel ament vel amentur causæ. Quare et amationes quoque et amicitiæ sunt diversæ. Eæ autem, quas supra dicebamus, amicitiæ propterea tantum stabilitatem habent, quod eadem amicorum alter ab altero accipit : hic vero non item : neque enim eadem pater a filio, quæ filius a patre petet.

Neque enim oportet tales eo modo in his servare æqualitatem, sed quum illa ab altero accipit alter, quæ hunc dare, illum accipere decet, tum demum firma et concors eorum amicitia futura est.

Proportione autem in amicitiis quæ in excellentia positæ sunt, amatio debet exstare : magis amari enim quam amare debet is qui potior est, et qui plus utilitatis affert, itemque cæteri singuli : nam et in his aliqua debet esse æqualitas : hoc enim amicitiam sustinet.

Exstat autem aliquo modo æqualitas, quum pro dignitate fit amatio, atque in æqualitate justum servatur. Nec tamen eodem modo in rebus justis atque in amicitiis se habet æqualitas : namque in rebus justis primo loco requiritur æqualitas ea quæ pro cuiusque dignitate est, et proportione ei respondet qui accipit : secundo loco requiritur æqualitas quantitati consentanea : quippe si pro dignitate et proportione distributio fiat, justa est, et licet multum quantitate differat, nihil tamen obstat, quominus justa ratio constet, sin autem quantitate, non proportione sit æqua, justa esse non potest : in amicitiis vero contra : siquidem æqualitas in ea primum quantitate, deinde etiam proportione quaeritur.

Si enim multum inter se differant, neque paulum distent, sed longe alterum alter virtute, aut opibus, aut alia quacunque re superet, non sunt amici : nempe nec possunt esse, nec volunt. Quod quidem in nobis magis apparet atque in deo : quia enim longe nos omni-

* Cap. 7. Ἐτερον δὲ ἐστὶ φιλικίας εἶδος κτλ. — ** Διαφέρουσι δ' αὐταὶ καὶ ἀλλήλων κτλ. — *** Ὅταν γονεῦσι μὲν τέκνα ἀπονέμη κτλ. — **** Ἀνάλογον δ' ἐν ἀπάσαις κτλ. — ***** Ὅταν γὰρ κατ' ἀξίαν ἡ φιλήσις γίνηται κτλ. —

τοῖς ἀγαθοῖς ὑπερέχει, διὰ τοῦτο ἡ φιλία ἐναυθα χιώραν^α οὐκ ἔχει· ὁ γὰρ δὲ καὶ ἐπὶ τῶν βασιλέων· οὐ γὰρ οὐδὲ τούτοις ἀξιοῦσιν εἶναι φίλοι οἱ πολὺ καταδέεστεροι· οὐδὲ τοῖς ἀρίστοις ἢ σοφωτάτοις οἱ μηδενὸς ἀῖοι. Οἱ μὲν οὖν σφόδρα διαφέροντες οὐ δύνανται εἶναι φίλοι· ἐν δὲ μετρία ὑπερογῇ δυνατόν.

Ἐν ποσῇ δὲ ὠρισμένως εἰπεῖν, καὶ ἀκριβῆθ' δοῦναι λόγον οὐκ ἐνὶ καὶ γὰρ πολλῶν ἀφαιρουμένων παρὰ θητέρου τῶ φίλων, ὥστε θητέρον ὑπερέχειν, συμβαίνει μὲν τὴν φιλίαν ἔτι μένειν, συμβαίνει δὲ λύεσθαι, ὅταν πολλὴ γένηται μεταξὺ τὸ διάστημα, καθάπερ ἐφ' ἡμῶν καὶ τοῦ θεοῦ.

Διὰ τοῦτο καὶ ἀπορεῖται, μήποτε^ι οὐ βούλονται οἱ φίλοι τοῖς φίλοις τὰ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν· εἰ γὰρ βούλονται, συνεύζονται αὐτοῖς καὶ θεοῖς γενέσθαι· τοῦτο δὲ λύσει τὴν φιλίαν· ὥστε εἰ βούλονται αὐτοῖς τὰ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν, βούλονται μὴ εἶναι αὐτοῖς φίλους· τοῦτο δὲ ἐναντίον ἐστὶ τῷ λόγῳ τῆς φιλίας, ἐστὶ δέ, οὐδὲ αὐτοῖς ἔσονται ἀγαθοί, μὴ ὄντες φίλοι· οὐκ ἄρα συνεύζονται αὐτοῖς τὰ τοιαῦτα ἀγαθὰ. Πητέον δὲ πρὸς τοῦτο, ὅτι ὁ φίλος τῷ φίλῳ συνεύζεται τὰ ἀγαθὰ, ἐκείνου ἕνεκα· εἰ δὲ ἐκείνου ἕνεκα, δεῖ τὸν φίλον μένειν, καὶ αὐτῷ συμβῆναι τὰ ἀγαθὰ· μένει δ' ἂν, εἰ ἄνθρωπος εἶη, καὶ μὴ θεὸς γένοιτο ἐξ ἀνθρώπου· ἀνθρώπῳ δὲ ὄντι βουλήσεται ὁ φίλος τὰ μέγιστα γενέσθαι ἀγαθὰ, ἴσως δὲ οὐ πάντα, καθάπερ οἱ πλείους τῶν φίλων ἔχουσιν· αὐτῷ γὰρ μάλιστα ἕκαστος βούλεται τὰ ἀγαθὰ.

(Scripsi : ^a γίνηται] cod. γίνεται. — ^b σώζεται] cod. σώζεται. — ^c καὶ σφόδρα τῷ ποσῷ διαφέρει] cod. καὶ σφόδρα τῷ ποσῷ διαφέρει. — ^d διαφέρωσι] cod. διαφέρωσιν. — ^e χιώραν] cod. χιώραν. — ^f μήποτε] cod. μή ποτε. —)

Κεφ. ι'.

Cap. X

Ἡμεῖς τὰς ἐν τῷ φιλεῖν μᾶλλον, ἢ ἐν τῷ φιλεῖσθαι εὐσεγίας.

Magis in eo, ut amet quis, quam ut ametur, versari amicitiam.

*** Οἱ πολλοὶ δὲ δοκοῦσι διὰ φιλοτιμίαν βούλεσθαι μᾶλλον φιλεῖσθαι, ἢ φιλεῖν· διὸ φιλοκόλακες οἱ πολλοί, καὶ ἔθονται κόλαξιν συνόντες, ὅτι ὑπερέχουσιν αὐτῶν, δοκούτων εἶναι φίλων· τὸ δὲ ὑπερέχειν τῶν φίλων τοῖς φιλοτίμοις ἡδύ· καὶ γὰρ οἱ κόλακες προσποιῶνται πάντα τῶν συνόντων ἡττάσθαι, καὶ διὰ τοῦτο φιλεῖν μᾶλλον, ἢ φιλεῖσθαι· τὸ δὲ φιλεῖσθαι ἔγγυς εἶναι δοκεῖ τοῦ τιμᾶσθαι, οὗ δὲ οἱ πολλοὶ ἐπίενται.

**** Τὸ δὲ τιμᾶσθαι οὐ δι' ἑαυτοῦ ζητοῦσιν οἱ ζητοῦντες, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηχός· δι' ἄλλο γὰρ δοκεῖ αὐτοῖς ἀγαθὸν ἢ τιμὴ· τοῖς μὲν πολλοῖς ὑπὸ τῶν ὑπερέχόντων τιμωμένοις, διὰ τὴν ἐλπίδα· οἴονται γὰρ τυχεῖν

bus bonis antecellit, ideoque locum ibi amicitia non habet : perspicuum idem etiam in regibus est : nam neque ad horum amicitiam aspirare conantur ii qui multo sunt inferiores, neque praestantissimorum aut sapientissimorum virorum amicitiam expetunt nullius pretii homines. Qui ergo multum inter se differunt, amici esse non possunt : in medioerum tamen excellentia amicitiae locus est. In quanta vero excellentia amicitiae locus sit, id definite dicere et accuratam rationem reddere nemo potest : nam si multa alteri amicorum eripiantur, ita ut excellat alter, constat nihilominus adhuc amicitiam manere, dissolvi autem quum nimis magnum spatium interjectum est, velut inter nos et deum.

Quapropter etiam queri solet, exoptentne amici amicis maxima bona ; nam si ex animo bene eis volunt, etiam ut dii fiant optant : hoc autem amicitiam dissolvit : itaque si maxima illis bona exoptant, nolunt eos amplius sibi esse amicos : hoc vero cum amicitiae ratione pugnat, sed ne boni quidem illis jam erunt, si non sunt amici : quare talia bona iis non optant. Ad quod respondendum est, suo quemque amico optare bona, illius causa : quodsi illius causa, manere oportet amicum, ut bona illi evenire possint : manebit autem, si homo sit, neque deus fiat ex homine : homini vero maxima quidem bona amicus contingere volet, sed fortasse non omnia, quemadmodum plerique amici : sibi enim maxime vult quisque bona evenire.

Vulgus autem honoris studio ductum malle videtur amari quam amare : ideoque plerique assentatores amant ac libenter cum iis versantur, quia superiores illis sunt, quum tamen amici videantur : superiores vero esse amicis, ambitiosis gratum est : namque assentatores se in omni genere familiaribus cedere simulant, et ideoque amare magis, quam amari : amari autem et honore ornari, cuius rei plerique cupidi sunt, finitima esse videntur.

Verum honore ornari non per se cupiunt homines qui eam rem expetunt, sed per accidens tantum : propter aliud enim bonum illis videtur esse honor : et vulgo quidem quum a superioribus honore afficitur, propter

* Ἀκριβῆς μὲν οὖν ἐν τοῖς τοιοῦτοις κτλ. — ** Ὅθεν καὶ ἀπορεῖται κτλ. — *** Cap. 8. Οἱ πολλοὶ δὲ δοκοῦσι κτλ. — **** Οὐδεὶ αὐτὸ δὲ εἰσάκσιν κτλ.

ἀν ὄν δέονται παρὰ τῶν τιμώντων, καὶ ὡς σημεῖον τῆς εὐπαθείας χαίρουσι τῇ τιμῇ· οἱ δὲ ἐπεικτέστεροι καὶ ὑπὸ τῶν ἐπεικῶν ὀρεγόμενοι τιμᾶσθαι διὰ τοῦτο διώκουσι τὴν τιμὴν, ὅτι ἐφίενται βεβαίως περὶ ἑαυτῶν τὰ ἀρίστα ὑπολαμβάνειν· βεβαίουσι δὲ τὰς περὶ ἑαυτῶν ἀγαθὰς ὁδούς τῇ ψήφῳ τῶν τιμώντων· χαίρουσι δὲ τῇ τιμιότητι ἐντεῦθεν· πιστεύουσι ^a δὲ ἑαυτοὺς ἀγαθούς εἶναι· τὸ μὲν οὖν τιμᾶσθαι δι' ἄλλο ζητεῖται, τὸ δὲ φιλεῖσθαι, δι' ἑαυτό. Καὶ γὰρ ἡδὺ καὶ φιλητόν ἐστι καθ' ἑαυτό· διὸ δόξειεν ἂν κρείττον εἶναι τοῦ τιμᾶσθαι, καὶ ἡ φιλία δὲ καθ' ἑαυτὴν αἰρετὴ εἶναι· ἐπεὶ γὰρ ἐν τῷ φιλεῖσθαι καὶ τῷ φιλεῖν συνίσταται, εἰ ἐκάτερον καθ' ἑαυτό ^b ἐστὶν αἰρετόν, φανερόν, ὅτι καὶ ἡ φιλία καθ' ἑαυτὴν αἰρετὴ ἐστίν· ἐστὶ δὲ οὐ μόνον τὸ φιλεῖσθαι δι' ἑαυτοῦ αἰρετόν, ἀλλὰ καὶ τὸ φιλεῖν, καὶ πολλῶ μᾶλλον, ὅσω καὶ βέλτιον.

* Ὅθεν καὶ ἡ φιλία ἐν τῷ φιλεῖν ἐστὶ μᾶλλον, ἢ ἐν τῷ φιλεῖσθαι· σημεῖον δέ, αἱ μητέρες τῷ φιλεῖν χαίρουσαι, καὶ παρὰ τῶν τέκνων φιλεῖσθαι οὐ ζητοῦσαι. Ἔναι γὰρ ὑποποιοῦσιν ἄλλαις τὰ ἑαυτῶν, ἢ καὶ ἄλλως διδόναι ἐπὶ τῷ παρ' αὐτῶν τρέφεσθαι, καὶ ἀγνοοῦμεναι οὐ φιλοῦνται· αὐτὰ δὲ φιλοῦσι μὲν εἰδυῖαι, ἀντιφιλεῖσθαι δ' οὐ ζητοῦσιν, ἐὰν ἀμφοτέρα μὴ ἐνδέγγηται, ἀλλ' ἰκανὸν αὐταῖς εἶσικεν εἶναι, ἐὰν ὀρῶσιν εἰς πάσχα τούς παιδάς· μᾶλλον δὲ τῆς φιλίας οὐσίας ἐν τῷ φιλεῖν ἢ ἐν τῷ φιλεῖσθαι, καὶ τῶν φιλοφίλων ἐπιανομῶν, φίλων ἀρετὴ τὸ φιλεῖν εἶσικεν εἶναι.

** Ὅστε ἐν οἷς τοῦτο γίνεται κατ' ἀξίαν, οὗτοι μόνιμοι φίλοι, καὶ ἡ τῶν τοιούτων φιλία βεβαία ἐστίν. Οὕτω δὲ γένοιτο ἂν καὶ οἱ ἀνισοί φίλοι, εἰ ἀξίως ἀλλήλους φιλοῦσιν· ἴσοι γὰρ ἂν ἀλλήλοις οὕτω γένοιτο· ἢ δὲ ἰσότης φιλότης.

(Scripsi : ^a ἐντεῦθεν· πιστεύουσι] cod. ἐντεῦθεν· πιστεύουσιν. — ^b ἑαυτό] cod. ἑαυτόν. —)

Κεφ. ια'.

Περὶ βεβαιότητος φιλίας· καὶ πόθεν τὸ τε φιλεῖν καὶ τὸ φιλεῖσθαι.

Αὕτη δὲ ἡ ὁμοιότης ἐν μὲν τοῖς σπουδαίοις μάλιστα καὶ κυρίως εὐρίσκειται· ἐν δὲ τοῖς φαύλοις ἀμυδρῶς· ἐν δὲ τοῖς διὰ τὸ χρησίμον καὶ ἡδὺ, μᾶλλον. Οἱ μὲν γὰρ σπουδαῖοι καὶ ἑαυτοῖς ὅμοιοί εἰσιν· οὐ γὰρ εὐμετάβολοί εἰσιν, οὐδὲ ἄλλοτε ἄλλοις χαίρουσιν, ἀλλὰ τοῖς σπουδαίοις ἔργοις· μόνιμος γὰρ ἡ ἀρετὴ ὅτι ἕξις ἐστὶ, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἀλλήλοις αἰεὶ ὅμοιοί εἰσι, καὶ διαμένουσιν ἐν τῇ φιλίᾳ· καὶ οὕτε δέονται φαύλων, οὐδ' ὑπηρετοῦσι τοιαῦτα, ἀλλ' ὡς εἰπεῖν, καὶ διακωλύουσι τῶν ἀγαθῶν γὰρ μήτ' αὐτοὺς ἀμαρτάνειν, μήτε τοῖς φίλοις ἐπιτρέπειν ὑπηρετεῖν· οἱ δὲ μοθηγοροὶ καὶ τοῦτο μοθηγοροὶ εἰσιν, ὅτι οὐκ αἰεὶ τοῖς αὐτοῖς

spem : quibus enim se egere sciunt, ea se ab iis a quibus honorantur, consecuturos esse putant, ideoque tanquam futuri beneficii signo, honore illo delectantur : meliores vero et qui simul a melioribus honorari student, ideo honori inserviunt, quod libenter optima quæque de se quam firmissime sibi persuadere gestiunt : quas enim de se habent opiniones bonas, eorum a quibus honorantur suffragio confirmant : atque hinc præstantia sua delectantur : bonos enim se esse confidunt : honore ergo affici ob aliud, amari vero per se concupiscunt. Jucundum quippe per se est et amabile : quocirca etiam tum melius quam honore ornari, tum per se expetenda esse amicitia videatur : quum enim in eo versetur, ut ametur aliquis et amet, si utrumque per se expetendum est, apparet amicitiam etiam per se expetendam esse : est igitur non solum amari, sed etiam amare res per se expetenda, et quidem multo magis, quanto aliis rebus præstat.

Quamobrem amicitia quoque magis in eo versatur, ut quis amet, quam ut ametur : indicant hoc matres, quæ eo ipso quod amant magnopere lætantur, sed tamen ut a liberis redamantur nihil laborant. Quædam enim aliis suos ad tempus supponunt, aut præterea nutriendos dant liberos, a quibus quum ignorentur, amari non possunt : ipsæ tamen quæ norunt eos amant, non curantes ut redamantur, si utrumque fieri non possit, sed satis habere sibi videntur, si fortunatos videant : quum ergo magis in eo, ut amet aliquis quam ut ametur, versetur amicitia, et amicorum studiosi laudentur, virtus amicorum videtur esse amare.

Hæc in quibus hoc est pro dignitate, si constantes habitare amici, taliumque amicitia firma est. Verum ita inæquales quoque, si pro dignitate alter alterum colat, amici fieri queant : ita enim æquales inter se fiant : æqualitas autem amicitia est.

Cap. XI.

De stabilitate amicitia, atque unde amare et amari.

Hæc sane similitudo inter bonos viros maxime ac proprie invenitur : inter malos autem homines vix apparet : in iis vero qui utilitatis aut delectationis causa amant, magis. Probi enim inter se quoque similes sunt : neque enim inconstantes sunt, aut alias aliis rebus, sed bonis tantum facinoribus delectantur : nimirum stabilis virtus est, quia est habitus, ideoque semper inter se sunt similes, atque in amicitia manent : sed neque quod turpe est postulant, neque in talibus ministros se præbent, sed quodammodo hujusmodi res impediunt : est enim bonorum neque delinquere, neque permitttere amicis, ut talium administri sint : improbi vero etiam ex

* Δοκεῖ δὲ ἐν τῷ φιλεῖν κτλ. — ** Ὅστε ἐν οἷς τοῦτο γίνεται κτλ.

χαίρουσιν· ὅθεν οὔτε ἑαυτοῖς ὁμοιοὶ εἰσιν αἰεὶ, οὔτε τοῖς φίλοις· καὶ διὰ τοῦτο ὀλίγον χρόνον μένουσιν ἐν τῇ φιλίᾳ, χαίροντες τῇ ἀλλήλων μοχθηρίᾳ. Οἱ χρήσιμοι δὲ καὶ ἡδεῖς μᾶλλον εἰσιν ἐν τῇ ὁμοιότητι· μονιμωτέρᾳ γὰρ ἢ τοῦ χρησίου καὶ τοῦ ἡδέος ζήτησις, καὶ διὰ τοῦτο ὁμοιοὶ εἰσιν ἑαυτοῖς καὶ ἀλλήλοις, τῷ τὸ χρησιμον ἀμφοτέρους ζητεῖν, ἢ τὸ ἡδύ, ἕως ἂν πορίζωσιν ἡδονὰς ἢ ὠφελείας ἀλλήλοις. Αἱ μὲν οὖν ἐξ ὁμοιότητος φιλίαί τοιαῦται.

* Δοκεῖ δὲ καὶ ἐξ ἐναντιότητος συστῆναι φιλία, ἥτις καὶ διὰ τὸ χρησιμὸν ἐστίν. Οἷόν, εἴ τις πένης πλουσίῳ γίνοιτο φίλος, καὶ ἀμαθὴς εἰδότε· οὗ γὰρ τυγχάνει τις ἐνδεής, τούτου ἐπιέμενος, ἀντιδωρεῖται ἄλλο ὃ αὐτὸς δύναται δοῦναι. Εἰς ταύτην δὲ τὴν φιλίαν ἀνάγοιτο ἂν καὶ ὁ ἐραστής καὶ ἐρώμενος, καὶ ἢ τοῦ καλοῦ καὶ αἰσχροῦ φιλία· διὰ τοῦτο καὶ γελοῖοι δοκοῦσιν οἱ ἐρασταὶ πολλάκις, ἀξιοῦντες ὁμοίως ὑπὸ τῶν ἐρωμένων ἀντιφιλεῖσθαι, αἰσχροὶ ὄντες, ὅντων καλῶν· εἰ μὲν γὰρ ὁμοίως εἰσὶ φιλητοί, τὰ εἰκότα ἀξιοῦσι, καὶ δίκαιοι εἰσιν ὁμοίως φιλεῖσθαι· εἰ δὲ μή, γελοῖοι. Διὰ ταῦτα δοκεῖ καὶ ἐξ ἐναντιῶν συνεστάναι φιλίαν^a, ὅτι οἱ αἰσχροὶ τῶν καλῶν ἐρόσι, καὶ οἱ πένητες τῶν πλουσιῶν^b, καὶ οἱ ἀμαθεῖς τῶν ἐπιστημόνων. Καὶ ἐν τῇ φύσει τὰ ξηρὰ τῶν ὑγρῶν ἐφίενται· γίνεται δὲ ἢ τοιαύτη φιλία τῶν ἐναντιῶν οὐ καθ' αὐτό, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός. Οὐ γὰρ, καθὼ φιλοῦσιν ἄλληλα, ἐναντία ἐστίν, ἀλλὰ συμβεβηκεν αὐτοῖς ἐναντίους εἶναι. Καὶ γὰρ ὁ πένης ἐρᾷ τοῦ πλουσίου, ὅτι ὠφέλιμος ἐστὶν αὐτῷ καὶ χρήσιμος· χρήσιμος δὲ καὶ ὠφέλιμος τῷ χρωμένῳ οὐκ ἐστὶν ἐναντίος καθ' αὐτό· ἢ γὰρ ἂν πᾶς χρήσιμος τῷ χρωμένῳ ἦν ἂν ἐναντίος. Οὐκ ἐστὶ δὲ οὐδὲ ὁ στρατιώτης τῷ στρατηγῷ ἐναντίος, οὐδὲ ὁ διδάσκαλος τῷ μαθητῇ. Καὶ ὁ ἐραστής δὲ τὸν ἐρώμενον φιλεῖ, ὅτι ἡδύς ἐστὶν αὐτῷ· ἡδύς δὲ ἡδομένῳ οὐκ ἐστὶν ἐναντίος, ἀλλὰ συμβαίνει αὐτοῖς ἐναντίους εἶναι. Φύσει δὲ τὸ ξηρὸν ἐφίεται οὐ τοῦ ἐναντίου ὑγροῦ, ἀλλὰ τοῦ μέσου· ἢ γὰρ ὀρεξίς τοῦ ἀγαθοῦ ἐστίν· ἀγαθὸν δὲ τὸ μέσον. Ταῦτα μὲν οὖν ἀρεῖσθω· καὶ γὰρ οὐ πᾶν οἰκεία εἰσὶ τῇ παρούσῃ πραγματείᾳ.

(Scripsi : ^a δοκεῖ καὶ ἐξ ἐναντιῶν συνεστάναι φιλίαν] cum cod.; sic enim et Xenophon Anab. I, 5, 19 ἐδόκει ὑποχωρῆσαι τὸν ποταμόν. — ^b οἱ πένητες τῶν πλουσιῶν] codd. οἱ πλούσιοι τῶν πενήτων.—)

Κεφ. ιβ'.

Περὶ τῆς πολιτικῆς φιλίας.

** Ἔοικε δὲ, καθὼς εἴρηται πρότερον, ὅτι περὶ τὰ αὐτὰ ἐστὶν ἢ τε φιλία καὶ τὸ δίκαιον. Καὶ γὰρ τὸ δίκαιον ἐν ταῖς πρὸς ἀλλήλους τῶν ἀνθρώπων κοινωνίαις ζητεῖται, ἐν ταύταις δὲ καὶ ἡ φιλία γίνεται. Καὶ

eo sunt improbi, quod non iisdem semper delectantur : quocirca neque sibi semper neque amicis sunt similes : et ideo per breve tempus in amicitia manent, quia alterius improbitate alter delectatur. Utiles vero et jucundi magis in illa similitudine persistent : quia rerum utilium et jucundarum stabilior est consecratio, ideoque sibi et inter se similes sunt, propterea quod utilia aut jucunda uterque quaerit, donec alter alteri utilitatem afferat aut voluptatem. Et eae quidem quae a similitudine oriuntur amicitiae, sunt tales.

Videtur autem ex contrario ea amicitia constare, quae utilitatis causa contrahitur. Verbi gratia si pauper diviti, aut imperitus perito fit amicus : nam qua quisque re forte fortuna eget, eam ab altero expetens, alio genere quod ipse dare potest illum remuneratur. Ad quam amicitiae speciem tum amator quoque et is qui amatur, tum formosi et deformis amicitia referri possit : atque hanc ob causam ridiculi saepenumero amatores videntur, quando ab iis quos amant hominibus formosis se redamari volunt similiter, quum sint deformes : si enim aequae sunt amabiles, non indigna petunt, merentque, ut eodem modo amentur : sin minus, sunt ridiculi. Quamobrem ex contrariis etiam constare haec amicitia videtur, quia deformes formosos, pauperes opulentos, indocti denique homines scientia praeditos amant. Quin etiam in rerum natura humida appetuntur a siccis : talis autem contrariorum amicitia non per se fit, sed per accidens. Neque enim, quatenus se mutuo diligunt, sunt contraria, sed accidit iis ut sint contraria. Etenim pauper amat divitem, quia et prodest ipsi et utilis est dives : qui vero utilis est et prodest, utenti non est per se contrarius : profecto enim omnis homo utilis cuilibet utenti foret contrarius. At neque miles duci, neque magister discipulo est contrarius. Sic et amator delicias suas amat, quia homo jucundus ipsi est : jucundus autem ei qui ipso delectatur non est contrarius, licet accidat illis ut sint contrarii. Natura vero siccum non contrarium petit humidum, sed medium : boni enim illa appetitio est : bonum autem est medium. Atque haec quidem omittantur, praesertim quum ad praesentem tractatum non magnopere pertineant.

Cap. XII.

De amicitia civili.

Videntur autem, quemadmodum supra dictum est, in iisdem tum amicitia tum jus versari. Quippe jus in communi hominum societate requiritur, in qua etiam amicitiae locus est. Etenim qui una navigant et militant omni-

* Ἐξ ἐναντιῶν δὲ μάλιστα κτλ. — ** Cap. 9. Ἔοικε δὲ. καθάπερ ἐν ἀρχῇ εἴρηται, κτλ.

γὰρ καὶ σύμπλοι, καὶ στρατιῶται, καὶ ὄλως οἱ πράξέων
τινων καὶ ἐπιτηθευμάτων κοινωνοῦντες ἀλλήλοις καὶ τὰ
δίκαια φυλάττειν πρὸς ἀλλήλους ζητοῦσι, καὶ φίλοι
εἰσιν ἀλλήλοις, καὶ καθ' ὅσον δὲ κοινωνοῦσι, κατὰ
τοσούτον καὶ φιλοῦσιν ἀλλήλους, καὶ τὰ δίκαια πρὸς
ἀλλήλους ποιοῦσιν. Ὅθεν καὶ ἡ παροιμία φησί, κοινὰ
τὰ τῶν φίλων, ὀρθῶς ἐν κοινωνίᾳ γὰρ ἡ φιλία. Δια-
φέρουσι δὲ αἱ κοινωνίαι. Ἀδελφοῖς μὲν γὰρ καὶ ἐταί-
ροις πάντα κοινὰ, τοῖς δὲ ἄλλοις οὐ πάντα, ἀλλ' ἕνια
ὀρισμένα· καὶ τούτων τοῖς μὲν πλείω, τοῖς δὲ ἐλάττω.
Ἀναλόγως δὲ ταῖς κοινωνίαις καὶ αἱ φιλίαι ἔχουσιν· αἱ
μὲν γὰρ μᾶλλον, αἱ δὲ ἥττον γίνονται, ταῖς κοινωνίαις
ἀκολουθοῦσαι. Ὅμοίως καὶ τὰ δίκαια ταῖς φιλίαις
ἀναλογοῦσιν· οὐ γὰρ τὰ αὐτὰ δίκαια ἀδελφοῖς πρὸς
ἀλλήλους, καὶ πατρὶ πρὸς υἰὸν, ἢ πολίταις, ἢ ἐταί-
ροις πρὸς ἀλλήλους, ἀλλ' ἕτερα· καὶ μᾶλλον καὶ ἥτ-
τον γίνονται ταῖς φιλίαις ἀκολουθοῦντα. Οὐ γὰρ ὁμοίως
ἀδικον χρήματα ἀποστερησάι^α ἐταῖρον καὶ πολίτην,
καὶ μὴ βοηθῆσαι δεομένω, ἀδελφῶν καὶ ὀνειρώ, καὶ
πατάσαι πατέρα, καὶ ὄντινοῦν ἄλλον· αὐξῆσθαι γὰρ
πέφυκεν ἅμα τῇ φιλίᾳ καὶ τὸ δίκαιον, ὡς ἐν τοῖς αὐ-
τοῖς ὄντα, καὶ ἐπ' ἴσον διήκοντα· καὶ τὸν ψιλῆρον
δεινότερον ἀδικεῖν, καὶ τὸν μᾶλλον κοινωνοῦντα καὶ
φιλοῦντα, ἢ πρὸς ὃν ἥττων ἡ κοινωνία καὶ ἡ φιλία
γίνεται.

* Πᾶσαι δὲ κοινωνίαι, ἐν αἷς ἐστὶν ἡ φιλία καὶ τὸ
δίκαιον, μέρη εἰσὶ τῆς πολιτικῆς· ἢ γὰρ πολιτικῆ
κοινωνία^β ἐστὶ τοῦ συμφέροντος ἕνεκα· δι' ὃ καὶ συνέ-
στη τὴν ἀρχὴν ἢ πολιτεία, καὶ μένει. Πᾶσα δὲ κοινο-
νία τοῦ συμφέροντος· ἐστὶν ἕνεκα· ἢ μὲν τοῦδε τοῦ
συμφέροντος, ἢ δὲ ἐκείνου· διὰ γὰρ τῶν κοινωνιῶν τὰ
συμφέροντα πορίζομεν ἑαυτοῖς, καὶ διὰ ταῦτα ἀλλή-
λοις κοινωνοῦμεν, ἵνα πορισώμεθα τι τῶν εἰς τὸν
βίον. Τοῦτου δὲ τοῦ κοινῆς συμφέροντος καὶ οἱ νομο-
θέται στοχάζονται, καὶ δίκαιόν φασιν εἶναι τὸ κοινῆ
συμφέρον. Αἱ μὲν οὖν ἄλλαι, καὶ αἱ ὅλαι, καὶ τὰ
μέρη αὐτῶν, τοῦ συμφέροντος ἐφίενται· οἷον πλωτῆ-
ρες μὲν τοῦ κατὰ τὸν πλοῦν [τοῦ] συμφέροντος, οἷον
χρημάτων ἢ ἄλλου τινός· συστρατιῶται δὲ τοῦ κατὰ
τὸν πόλεμον συμφέροντος ὀρέγονται, οἷον χρημάτων,
ἢ νίκης, ἢ πόλεως· ὁμοίως δὲ καὶ φυλάται καὶ δημό-
ται. Τινὲς δὲ τῶν κοινωνιῶν τοῦ ἡδέος ἐφίενται, καὶ
δι' ἡδονῆν δοκοῦσι γίνεσθαι, ὥσπερ ἡ τῶν βιαστωτῶν
κοινωνία, καὶ ἡ τῶν ἑρανοστωτῶν. Ἡ μὲν γὰρ θυσίας
ἕνεκα γίνεται, ἢ δὲ συνουσίας, ἀ καὶ ἅμφω τοῦ ἡδέος
ἐστὶ μᾶλλον. Καὶ αὗται δὲ μέρη εἰσὶ τῆς πολιτικῆς·
τάττονται γὰρ καὶ αὗται πρὸς τὸ κοινῆς συμφέρον ὑπὸ
τῆς πολιτικῆς. Καὶ γὰρ οὐ μόνον, ὃ νῦν ἐστὶ συμφέ-
ρον, ζητεῖ, ἀλλὰ καὶ, ὃ νῦν μὲν οὐ συμφέρει, συνοί-
σει δὲ, καὶ τοῦτο διώκει· οὐ γὰρ τοῦ παρόντος μόνον
συμφέροντος ἐφίεται, ἀλλὰ τοῦ μέγχι βίου· διὰ τοῦτο
θυσίας τε εἰσὶ ἡγάγε, καὶ συνόδους, καὶ συνουσίας

noque homines actionum et studiorum communione in-
ter se juncti simul jus mutuum servare conantur, et inter
se sunt amici, quantoque homines communionis vinculo
copulantur, tanto etiam amore se mutuo amplectuntur
sibi que mutuo jus reddunt. Hinc recte se habet, quod
proverbii loco dici solet, communia amicorum esse
omnia : nam in communi societate posita est amicitia.
Ipsæ autem societates inter se differunt. Fratribus enim
sodalibusque communia sunt omnia, aliis vero non
omnia, sed certa quædam alisque horum plura, aliis
pauciora. Proportione vero societatibus amicitie respon-
dent : aliæ enim magis, aliæ minus societatibus conve-
nienter amicitie sunt. Similiter et jura amicitie propor-
tione respondent : neque enim eadem jura fratribus inter
se sunt, quæ patri cum filio, aut civibus inter se et so-
dalibus, sed alia : siquidem majora et minora amicitie
congruenter sunt. Neque enim æque injustum est soda-
lem fraudare pecunia ac civem, et fratri petenti non
succurrere ac peregrino, et patrem verberare ac quem-
libet alium : solet quippe una cum amicitia etiam jus
amplificari natura, perinde quasi in iisdem rebus consi-
stant et æque late pateant : quocirca etiam hominem
nobis amiciorum magisque societate et amicitie vinculo
junctum et copulatum injuria afficere gravius est, quam
eum quocum minor nobis familiaritas et usus interce-
dit.

Omnes autem societates, in quibus amicitia et jus lo-
cum habent, partes sunt civilis societatis : nam civilis
societas emolumentum alicujus causa conciliata est : quam
ob rem ab initio omnis respublica et constituta est et
manet. Omnis autem societas emolumentum causa iniri
solet : alia quidem hujus, alia vero illius : quæ enim
conducere nobis putamus, hujusmodi societate nobis ac-
quirimus, ideoque causam nostram cum alio communi-
camus, ut aliquid eorum quæ ad victum cultumque
pertinent comparemus. Hoc autem publicum commodum
etiam legum latores habent propositum spectantque, et
quod reipublicæ utile est jus esse dicunt. Cæteræ igitur
societates tum integræ, tum earum partes utile expe-
tunt : verbi causa naute id quod ex navigatione quæ-
ritur, ut pecuniam aut aliud quid : commilitones vero id
quod bello paratur concupiscunt, nimirum vel pecuniam
conficere, vel victoria potiri, vel urbem aliquam expu-
gnare gestiunt : itemque tribules et populares. Nonnullæ
vero societates id quod jucundum est consecantur et
propter voluptatem conlari videntur, ut commissatorum
et communi sumtu cœnantium. Illa enim sacrificii, hæc
conventus et convictus causa statuitur, quæ res ambæ
magis ad jucunditatem spectant. Atque hæc quidem par-
tes sunt civilis societatis : quapropter et publici commodi
causa a civili prudentia instituuntur. Neque enim id
tantum, quod nunc conducit, persequitur, sed etiam
illud, quod ut nunc non prodest, ita in posterum pro-

* Αἱ δὲ κοινωνίαι πᾶσι μορίοις εἰκόασι κτλ.

μεθ' ἡδονῆς, καὶ πόνοιον ἀναπαύσεις. Μετὰ γὰρ τὰς τῶν καρπῶν συγκομιδὰς αἱ τε σύνοδοι ἐγίνοντο, καὶ αἱ θυσίαι, ἀπαρχαὶ τινες οὔσαι· μάλιστα γὰρ ἐν τούτοις ἐσγολάζον τοῖς καιροῖς· διὰ δὲ τούτων τῶν κοινωνιῶν τό τε θεῖον ἴλιον αὐτοῖς ἐγίνετο, ὃ συνοίσειν ἐδόκει, καὶ αὐτοὶ ἀναπαυόμενοι, νεαροὶ τῶν ὑπὲρ τοῦ συμφέροντος πόνοιον ἤπτοντο. Διὰ τοῦτο φαίνεται, ὅτι πᾶσα κοινωνία, καὶ ἡ ἡδέως ἕνεκα γινομένη, καὶ ἡ τοῦ συμφέροντος, τὸ συμφέρον ἐσχατον ἔχει τέλος, καὶ διὰ τοῦτο πᾶσαι μέρη εἰσὶ τῆς πολιτικῆς. Ταῦται δὲ ταῖς κοινωνίαις καὶ αἱ φιλίας ἀκολουθήσουσι, καὶ ὡσπερ αἱ κοινωνίαι, οὕτω καὶ αἱ φιλίας διαίρεθήσονται, καὶ τοιαῦται ἐσονται αἱ φιλίας, οἷαι αἱ κοινωνίαι.

(Seripsi . ^a ἀποστερηῆσαι] cod. ἀποστηρῆσαι. — ^b κοινωνία ἐστὶ] cod. κοινωνία ἐστι. — ^c τό τε] cod. τό, τε. —)

Κεφ. ιγ'.

Περὶ τῶν τριῶν τῆς πολιτικῆς εἰδῶν.

* Ῥητέον δὲ ἐστὶ περὶ τῆς πολιτικῆς. Ταύτης δὲ τρία εἶσιν εἶδη· βασιλεία, ἀριστοκρατία καὶ τιμοκρατία, ἣν καὶ πολιτείαν εἰώθεισαν οἱ πλείστοι καλεῖν, ἥτις ἐστὶν ἀπὸ τῶν τιμημάτων· διδόντες γὰρ χρήματα τὸ ἀρχεῖν λαμβάνουσι· διὰ τοῦτο τιμοκρατικὴν οἰκειὸν ἐστὶ καλεῖν. Τούτων δὲ τῶν πολιτειῶν βελτίστη μὲν ἡ βασιλεία, χειρίστη δὲ ἡ τιμοκρατία. Αὗται μὲν οὖν αἱ πολιτεῖαι. Αἱ δὲ παρεκβάσεις καὶ οἷον φθοραὶ τῶν πολιτειῶν, τῆς μὲν βασιλείας ἡ τυραννίς· ἄμφω γὰρ μοναρχίαι, διαφέρουσι δὲ πλείστον· ὁ μὲν γὰρ τύραννος τὸ ἑαυτοῦ συμφέρον σκοπεῖ, ὃ δὲ βασιλεὺς τὸ τῶν ἀρχομένων· οὐ γὰρ ἐστὶ βασιλεὺς ὁ μὴ αὐτὸς ἑαυτοῦ ἀρχῶν, καὶ πᾶσι τοῖς ἀγαθοῖς ὑπερέχων· ὁ γὰρ τοιοῦτος οὐ δεηθήσεται τὰ τῶν ἀρχομένων εἰς ἑαυτὸν ἔλκειν. Διὰ τοῦτο τὰ μὲν ὠφέλιμα αὐτῷ οὐ προσκοπεῖ πολιτευόμενος· καὶ τὰ κοινὰ πράττων, μόνον δὲ τὰ τῶν ἀρχομένων· οὐ γὰρ ἀπὸ τῶν κοινῶν, ἀλλ' οἴκοθεν ποιεῖ τὰ συμφέροντα ἑαυτοῦ. Ὁ δὲ μὴ οὕτως ἔχων κληρωτὸς μᾶλλον ἢ τις εἴη, ἢ βασιλεὺς. Ἔστι τοίνυν ἡ τυραννίς ἐναντία τῇ ^a βασιλείᾳ· ὁ γὰρ τύραννος τὸ ἑαυτοῦ ἀγαθὸν διώκει, καὶ πολὺ μᾶλλον, ἢ ὁ κληρωτὸς· καὶ φανερωτέρα ἡ διαφορὰ ἢ πρὸς τὸν βασιλέα, ὅτι καὶ χεῖρων. Διὰ τοῦτο καὶ ἐναντίον ἐστὶ τῇ βασιλείᾳ ἡ τυραννίς, ὅτι τὸ μὲν βέλτιστον, τὸ δὲ κάκιστον· τὸ γὰρ κάκιστον ἐναντίον τῷ βελτίστῳ. Μεταβαίνει τοίνυν ἡ πολιτεία ἐκ βασιλείας εἰς τυραννίδα· φουλότης γὰρ ἐστὶ μοναρχίας ἡ τυραννίς, καὶ ὁ μοχθηρὸς βασιλεὺς τύραννος γίνεσθαι. Τῆς μὲν οὖν βασιλείας παρεκβάσις ἡ τυραννίς, τῆς δὲ ἀριστοκρατίας ἡ ὀλιγαρχία· ὅταν οἱ ταύτην πολιτευόμενοι τὴν πολιτείαν νέμωσι τὰ τῆς πόλεως ἑαυτοῖς παρὰ τὴν ἀξίαν·

desse poterit, consecratur : quia non presentem solum utilitatem, sed totius vite commodum expetit : quamobrem et sacrificia et conventus et convictus iucunditatem et laborum remissiones introduxit. Nam post frugum fructuumque perceptionem olim catus et conventus habebantur, et sacrificia quae primitiarum instar erant liebant : his enim temporibus maxime ab opere cessabant : quia huiusmodi congressibus tum deorum numen propitium iis reddebatur, quod e re sua fore existimabant, tum ipsi paulisper animum relaxantes mox recollectis viribus utiles sibi labores suscipiebant. Hinc apparet, omnem societatem qua iucunditatis qua utilitatis causa conflata ad commodum tanquam ultimum finem referri, ideoque omnes societates civilis societatis esse membra. Has ergo societates etiam amicitiae sequuntur, atque ideoque sicut illae, ita et haec dividuntur, talesque erunt amicitiae, quales sunt et societates.

Cap. XIII.

De tribus reipublicae formis.

Jam de civili societate dicendum est. Hujus autem tres sunt formae : regnum, optimatum dominatus et potestas censualis, quam plerique solent vocare reipublicam, quae censu comparatur, qui enim pecunias dederint, imperium accipiunt : quare potestatem censualem eam vocari convenit. Harum autem civitatis formarum optima est regnum, deterrima potestas censualis. Atque haec quidem civitatis formae sunt. Digressiones vero harum sive declinationes et quasi pestes atque interitus regni quidem tyrannus : ambae enim unius dominatus sunt, licet plurimum inter se differant : tyrannus videlicet suam, rex eorum quibus imperat utilitatem spectat : neque enim rex est qui non ipse sibi sufficiat, et bonis omnibus excellat : quippe talis non habebit necesse, civium bona in suum commodum convertere. Quocirca huiusmodi publicorum negotiorum curator et reipublicae rector non sua, sed sola eorum quibus praest commoda intuetur : neque enim e communi aerario, sed e fisco sua commoda comparabit. Qui vero talis non erit, is sorte potius creatus esse quam rex videbitur. Est igitur tyrannus regno contraria : nam tyrannus id quod sibi expedit sequitur, multoque magis quam qui sorte creatus est : quin etiam manifestior hujus et regis differentia habetur, quod illo est deterior. Ideoque regno contraria est tyrannus, quod alterum optimum negotium, altera deterrimum est : pessimum enim optimo est contrarium. Degenerat porro respublica e regno in tyrannidem : siquidem singularis imperii pravitatis est tyrannus, et malus rex tyrannus evadit. Regni igitur digressio tyrannus, optimatum autem civitatis paucorum potentia est : quando reipublicae hujus rectores res civitatis ali-

* Cap. 10. πολιτείας δὲ ἐστὶν εἶδη τρία κτλ.

καὶ πάντα ἢ τὰ πλεῖστα· οἱ καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς πό-
λεως τοῖς αὐτοῖς ἀεὶ διδάσαι διοικεῖν, ἵνα συνήθεις
αὐτοῖς γενόμενοι δι' αὐτῶν καρποῦσθαι δύνωνται
τὰ κοινά. Ὅθεν συμβαίνει ὀλίγους τινας ἐπὶ τῶν
πραγμάτων εἶναι, καὶ μογθηροὺς ἀντὶ τῶν ἐπιεικεστά-
των. Τῆς δὲ τιμοκρατίας παρέχασαι ἢ δημοκρατία·
σύνοροι γὰρ εἰσιν αὗται· πλήθους γὰρ βούλεται καὶ
ἢ τιμοκρατία εἶναι, καὶ ἴσοι^b πάντες οἱ ἐν τῷ τι-
μήματι. Ὁκίστα δὲ μογθηρία ἐστὶν ἢ δημοκρατία·
μικρὸν γὰρ ὑπερβαίνει τὸ τῆς^c τιμοκρατίας εἶδος·
κοινωνεῖ γὰρ αὐτῇ μᾶλλον ἢ διαφέρει· τῷ τιμήματι
μὲν γὰρ διαφέρει, κοινωνεῖ δὲ κατὰ τε τὴν ἰσότητά,
ἴσοι γὰρ πάντες οἱ ἐν τῷ τιμήματι, καὶ κατὰ τὸ
πλήθος.

(Scripsi : ^a τῆ] cod. τη. ^b ἴσοι] cod. ἴσοι. —
^c τῆς τιμοκρατίας] cod. τῆς τιμοκρατίας. —)

Κεφ. ιδ'.

Περὶ τῶν ὁμοιωμάτων τούτων τῶν εἰδῶν.

* Τὰ μὲν οὖν εἶδη τῆς πολιτικῆς εἰς ταῦτα μετα-
βάλλουσι μάλιστα· τὸ ἐλάχιστον γὰρ ἐλάχιστη τῶν εἰ-
ρημένων πολιτειῶν εἰς τὴν ἀντικειμένην αὐτῇ μετα-
βάλλει, καὶ εἰς ταύτην ῥᾶστα μεταβαίνει. Εἰσὶ^a δὲ καὶ
ἐν τῇ οικονομικῇ ὁμοιωμάτα αὐτῶν, καὶ ὅσον παρα-
δείγματα· ἐν γὰρ ταῖς οἰκίαις καὶ βασιλείαις εἰκόνα
ἴδοι τις ἂν καὶ ἀριστοκρατίας, καὶ τῶν ἄλλων. Ἡ μὲν
γὰρ πατὴρ πρὸς υἱοὺς κοινωνία βασιλείας ἔχει σχῆμα·
τῶν τέκνων γὰρ τῷ πατρὶ μελεῖ· ἐντεῦθεν δὲ καὶ Ὅμη-
ρος τὸν Δία πατέρα προσαγορεύει. Πατρικὴ γὰρ ἀρχὴ
βούλεται ἢ βασιλεία εἶναι, ἣν οἱ Πέρσαι ὑπερβαίνον-
τες τυραννίδα ποιούσι, τῶν γὰρ υἱῶν ὡς δούλων ἄρ-
χουσι. Τυραννὶς δὲ ἢ τῶν δούλων ἀρχή· τὸ γὰρ τοῦ
δεσπότου συμφέρον ζητεῖται ἀεὶ παρὰ τῶν δούλων·
ἐστὶ δὲ τοιαύτη τῶν τέκνων ἀρχὴ ἡμαρτημένη· ἢ δὲ
βασιλεία ἔοικυα τοῦ δέοντος ἔγχεται· δεῖ γὰρ, ἐπεὶ
υἱὸς διαφέρει δούλου, καὶ τὰς ἀρχὰς αὐτῶν διαφόρους
εἶναι. Ἡ μὲν οὖν πατὴρ πρὸς υἱοὺς κοινωνία τῇ βα-
σιλείᾳ ἔοικεν· ἀριστοκρατία δὲ ἢ τοῦ ἀνδρὸς πρὸς τὴν
γυναῖκα. Κατ' ἀξίαν γὰρ, καὶ ὡς βελτίων, ὁ ἀνὴρ
ἀρχεῖ· καὶ ἔσται δὲ ἀριστοκρατία, ὅταν ἂ μὲν προσ-
ῆκει ἀνδρὶ, ἑαυτῷ ἀποδιδοῖ ὁ ἀνὴρ, ἂ δὲ γυναίξιν
ἀρμόζει, τῇ γυναικὶ παραχωρῇ. Ὑπερβήσεται δὲ τὴν
ἀριστοκρατίαν ἢ τοιαύτη κοινωνία, καὶ εἰς ὀλιγαρ-
χίαν μεταβαλεῖ, ὅταν ὁ ἀνὴρ ἀπάντων κυριεύῃ· παρὰ
τὴν ἀξίαν γὰρ αὐτὸ ποιεῖ, καὶ οὐχ ἢ ἀμείνων. Ἐνίοτε
δὲ ἄρχουσιν αἱ γυναῖκες, ὅταν ἐπίκληροι ᾖσι, καὶ
διὰ τοῦτο πλοῦτοι καὶ δυνάμει τῶν ἀνδρῶν ὑπερέγω-
οιν· οὐ γὰρ γίνεται ἢ τοιαύτη ἀρχὴ δι' ἀρετῆν,
ἀλλὰ καθάπερ ἐν ταῖς ὀλιγαρχίαις, διὰ πλοῦτον καὶ
δύναμιν. Τοιαύτη μὲν οὖν ἢ ἐν οἰκίᾳ ἀριστοκρατία καὶ

ter atque oportet sibi vindicant : et vel omnia bona vel
plurima : qui etiam iisdem semper munera urbis defe-
runt, ut familiaritate cum iis contracta illorum bene-
ficio fructum e republica percipere possint. Quo fit, ut
pauci negotia publica curent, iique improbi pro viris opti-
mis atque æquissimis. Censualis vero potestatis digressio
respublica popularis est : sunt enim hæ inter se finiti-
mæ : nam etiam plebis videtur esse censualis potestas
omnesque qui censi sunt inter se sunt pares et æquales.
Sed minime omnium vitiosa respublica popularis est :
quippe quæ censualis potestatis formæ non multo præ-
stet : nam magis concordat cum ea quam discrepat :
nempe censu differt, æqualitatem autem cum ea com-
munem habet, pares enim sunt omnes qui censentur,
etiam in plebe.

Cap. XIV.

De harum formarum similitudinibus.

Civilis igitur societatis formæ in has potissimum mu-
tantur : nimirum enim singulæ earum quas diximus
formarum in contrariam sibi solent transire, facillime-
que in eam mutantur. Sunt tamen et in privatæ vitæ
ratione earum imagines et quasi exempla : quippe in
familiis simul regni et optimatum dominatus, simul cæ-
terarum formarum imagines animadvertas. Patris enim
cum filiis societas regni speciem quamdam præ se fert :
nam liberi patri curæ sunt : hinc et Homerus Jovem
patrem vocat. Patria enim potestas videtur regnum
esse, cujus modum excedentes Persæ tyrannidem effi-
ciunt, liberis enim imperant ut servis. Nimirum tyran-
nis est imperium in servos : quippe domini commoda
semper a servis spectantur : tale igitur in liberos imperium
vitosum est : at illud, quod ad regni similitudinem
accedit, decorum servat : quum enim differat filius
a servo, diversa quoque imperia in eos esse oportet.
Est igitur patris cum filiis societas regno similis : at
optimatum dominatus viri cum uxore societas habe-
tur. Pro dignitate enim et tanquam præstantior vir im-
perat : eritque sane optimatum dominatus, quando
quæ viro conveniunt, sibi vindicat, quæ autem mulie-
res decent, uxori permittit. Verum hujusmodi societas
optimatum dominatum excedet, atque in paucorum po-
tentiam mutabitur, quando vir in omnibus dominatur :
præter dignitatem enim suam, non quatenus est melior
hoc facit. Interdum vero imperant mulieres, quum bo-
norum paternorum sunt heredes, ideoque divitiis et po-
tentia viros antecedunt ; neque enim tale imperium pro-
pter virtutem nanciscuntur, sed ut in paucorum potentia
propter divitias et opes. Talis ergo optimatum domina-

* Ὁμοιωμάτα δ' αὐτῶν καὶ ὅσον παραδείγματα κτλ.

ὀλιγαρχία. Τιμοκρατία δὲ ἡ τῶν ἀδελφῶν κοινωνία· ἴσοι γάρ, πλὴν ἐφ' ὅσον ταῖς ἡλικίαις διαλλάττουσι· διόπερ, ἂν πολλὴ ταῖς ἡλικίαις διαφέρωσιν, ὁ οὐκέτι ἀδελφικὴ γίνεται ἡ φιλία, ἀλλὰ πατρικῇ τινι ἔοικε πρὸς παῖδας. Δημοκρατία δὲ μάλιστα μὲν ἐν ταῖς ἀδελφότησι τῶν οἰκίσεων γίνεται· ἐνταῦθα γὰρ πάντες ἐξ ἴσου γίνεται δὲ καὶ ἐν αἷς ὁ ἄρχων ἀσθενής, καὶ διὰ τοῦτο ἕκαστος ἑαυτοῦ ἐξουσιάζει.

(Scripsi : ^a εἰσι] cod. εἰσι. — ^b εἰκουῖα] cod. εἰκουῖα. — ^c διαφέρωσιν] cod. διαφέρουσιν. —)

Κεφ. ιε'.

Περὶ τῆς καθ' ἑκάστην τῶν πολιτικῶν φιλίας.

* Αὗται μὲν οὖν αἶ τε ἐν πολιτικῇ καὶ ἐν οἰκονομικῇ κοινωνίαι· πάσαις δὲ ταύταις ταῖς κοινωνίαις φαίνεται ἡ φιλία ἀκολουθοῦσα, καὶ ἐπὶ τοσούτων, ἐφ' ὅσον καὶ τὸ δίκαιον.

** Τῇ μὲν οὖν βασιλικῇ κοινωνίᾳ ὑπεροχικὴ φιλία, εἰ ὁ βασιλεὺς ὑπερέχει ταῖς εὐεργεσίαις, καὶ εὖ ποιεῖ τοὺς βασιλευμένους, καὶ ἐπιμελεῖται αὐτῶν, ἀγαθὸς ὢν, ἢν' εὖ πράττωσιν, ὡσπερ νομεὺς προβάτων· ἔθεν καὶ Ὁμηρὸς τὸν Ἀγαμέμνονα ποιμένα προσαγορεύει λαῶν. Τοιαύτη δὲ καὶ ἡ πατρικὴ φιλία· ὑπεροχικὴ γάρ ἐστι καὶ αὕτη. Διαφέρει δὲ τῷ μεγέθει τῶν εὐεργετημάτων· μεῖζον γὰρ ὁ πατὴρ εὐεργετεῖ. Αἷτιος γὰρ τῷ παιδὶ τοῦ εἶναι, ὁ μέγιστον ἀπάντων δοκεῖ καὶ ἐτι τροφῆς καὶ παιδείας. Καὶ τοῖς πρόγονοις δὲ ταῦτα ἀπονέμεται· φύσει γὰρ ἀρχικόν, ὁ τε ^a πατὴρ τῶν υἱῶν, καὶ ὁ πρόγονος τῶν ἐγγόνων, καὶ βασιλεὺς βασιλευμένων. Εἰσὶ δὲ πᾶσαι αἱ τοιαῦται φιλίαι ἐν ὑπεροχῇ· ^b διὸ καὶ τιμῶνται οἱ γονεῖς, καὶ τὸ δίκαιον δὲ ἀκολουθῶν τῇ φιλίᾳ οὐ τὸ αὐτό, ἀλλ' ἐν ὑπεροχῇ. Τοῦ γὰρ πρὸς πατέρα δικαίου ὑπερέχει τὸ πρὸς υἱόν· ^c τὸ γὰρ κατ' ἀξίαν ἀποδοῦναι δεῖ. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ φιλία συνίσταται.

*** Οὐ τῇ βασιλικῇ δὲ μόνον κοινωνίᾳ ἡ ὑπεροχικὴ φιλία ἀκολουθεῖ, ἀλλὰ καὶ τῇ ἀριστοκρατικῇ. Πρὸς γὰρ τὸν ἀμείνων μεῖζων γίνεται ἡ φιλία· τοιαύτη δὲ καὶ ἡ τοῦ ἀνδρὸς πρὸς γυναῖκα φιλία. Ἢ γὰρ τοιαύτη κοινωνία ἀριστοκρατία ἐστὶν ἐν οἰκίᾳ· κατὰ τὴν ἀρετὴν γὰρ ὁ ἀνὴρ ἀρχει, καὶ τῷ ἀμείνωνι δεῖ πλέον ἀπονέμειν φιλήσεως. Ὁμοίως δὲ καὶ τὸ δίκαιον κἀνταῦθα ^d ἐν ὑπεροχῇ.

**** Τῇ δὲ τιμοκρατικῇ κοινωνίᾳ, οἷα ἐστὶ καὶ ἡ τῶν ἀδελφῶν, ἡ ἑταιρικὴ φιλία ἀκολουθεῖ, ἥτις ἐν ἰσότητι ἐστίν. Οἱ γὰρ ἑταῖροι ἴσοι ^e καὶ ἡλικιῶνται· οἱ δὲ τοιοῦτοι ὁμομαθεῖς καὶ ὁμοθήεις· ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, οἷοί εἰσι καὶ οἱ ἐν τιμοκρατικῇ ἴσοι ^f γὰρ οἱ πολῖται βούλονται καὶ ἐπιεικεῖς εἶναι· καὶ ἀρχουσιν ἕκαστος ἐξ ἴσου,

tus et paucorum potentia in familiis est. Verum potestas censualis fratrum societas existimatur : pares enim sunt, nisi quatenus ætatibus inter se differunt : quamobrem, si multum inter se distent ætatibus, non amplius fraterna est amicitia, sed ad similitudinem paternæ cum liberis amicitia accedit. Popularis autem respublica maxime cum in familiis hero carentibus comparet : ibi enim omnes æquales inter se sunt : tum in quibus imbecillus est is qui imperat, ideoque sui quisque juris et potestatis habetur.

Cap. XV.

De ea quæ in singulis rebus publicis est amicitia.

Hæc ergo et civiles societates sunt et domesticae : quas omnes sequi amicitia videtur, eo usque progrediens, quo et jus procedit.

Ac regiæ quidem societati inest amicitia excellens, siquidem rex beneficiis excellit, ac bene de iis quibus imperat meretur, et quum ipse bonus sit eorum curam agit, ut fortunati sint, tanquam ovium pastor ; unde et Homerus Agamemnonem pastorem populorum appellat. Talis autem et paterna est amicitia, quoniam et hæc excellens nominanda. Adde quod beneficiorum magnitudine præstat : majora enim sunt quæ pater nobis dat beneficia. Est enim filio causa, ut sit, quod quidem omnium maximum videtur, præterea ut alatur et erudiatur. Quæ eadem etiam avis et majoribus tribuuntur : natura quippe apti ad imperandum sunt pater filiis, avus nepotibus, rex denique iis qui ejus imperio parent. Sunt ergo omnes tales amicitia in excellentia positæ ; quapropter etiam parentes honore afficiuntur, atque his convenienter jus non idem cum amicitia est, sed in excellentia consistit. Quod enim patri est in filium longe majus eo est, quod in patrem est filio : id videlicet pro dignitate reddi debet. In quo etiam amicitia consistit.

Cæterum non regiæ tantum societati excellens amicitia congruit, sed etiam optimatum societati. Erga præstantiorem scilicet major affectio requiritur : talis autem viri et uxoris amicitia est. Nimirum talis societas in familia optimatum dominatus est : ob virtutem enim vir præest, et præstantiori plus affectionis debetur. Similiter autem hic quoque in excellentia jus consistit.

Societatem vero censu potentem, qualis est fratrum, sodalicia sequitur amicitia, quæ in æqualitate cernitur. Nam sodales et æquales sunt et ætate pares : hujusmodi homines autem plerumque iisdem studiis dediti similibusque moribus præditi sunt, quales habentur qui ad societatem censu potentem venerunt : in hac enim cum pares inter se cives et viri boni volunt esse, tum vicis-

* Cap. 11. Καθ' ἑκάστην δὲ κτλ. — ** Βασιλεὺς μὲν πρὸς τοὺς βασιλευμένους κτλ. — *** Καὶ ἀνδρὸς δὲ πρὸς γυναῖκα κτλ. — **** Ἢ δὲ τῶν ἀδελφῶν τῇ ἑταιρικῇ κτλ.

καὶ ἄρχονται ἐν τῷ μέρει· ἐξ ἴσου δὴ καὶ ἡ φιλία καὶ τὸ δίκαιον. Ταῖς μὲν οὖν ὑγίεσι πολιτείαις καὶ κοινωνίαις οὕτως ἡ φιλία ἀκολουθεῖ καὶ τὸ δίκαιον.

* Ταῖς δὲ παρεκβάσει τῶν κοινωνιῶν ὡσπερ καὶ τὸ δίκαιον ἐπὶ μικρὸν ἔστιν, οὕτω καὶ ἡ φιλία. Ἐπεὶ δὲ τῶν παρεκβάσεων χειρίστη ἔστιν ἡ τυραννίς, ** διὰ τοῦτο οὐδαμῶς ἐν αὐτῇ φιλία εὐρίσκεται, ἢ πάνυ μικρὸν. Ἐν οἷς γὰρ μηδὲν κοινωνῶν ἔστι τῷ ἄρχοντι καὶ ἀρχομένῳ, οὐδὲ φιλία. Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ δίκαιον· ἀλλ' ὡσπερ ὁ τεχνίτης ἔχει πρὸς τὸ ὄργανον, καὶ ἡ ψυχὴ πρὸς τὸ σῶμα, οὕτω καὶ δεσπότης ἔσται πρὸς δοῦλον, καὶ τύραννος πρὸς ἀρχόμενον· ὠφελεῖται μὲν γὰρ τὸ τε ὄργανον ὑπὸ τοῦ τεχνίτου, καὶ τὸ σῶμα ὑπὸ τῆς ψυχῆς, φιλία δὲ πρὸς αὐτὰ οὐκ ἔστιν· οὐ γὰρ πρὸς τὰ ἀψυχα φιλία δύναται εἶναι· οὐδὲ δίκαιόν τι πρὸς αὐτὰ ἔστιν ἀπὸ τῶν γρωμένων, ὡσπερ οὐδὲ πρὸς βοῦν, ἢ πρὸς κύνα. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον οὐδὲ πρὸς δοῦλόν ἐστι φιλία δεσπότης, ἢ πρὸς ἀρχομένους τυράννων, καθ' ὅσον ^k εἰσὶ δοῦλοι· οὐδὲν γὰρ κοινὸν δεσπότηται καὶ δούλοις· ὁ γὰρ δοῦλος ἔμψυχον ὄργανον, καὶ τὸ ὄργανον ἀψυχος δοῦλος· ἢ μὲν οὖν δοῦλος, οὐκ ἔστι φιλία πρὸς αὐτόν· ἢ δὲ ἄνθρωπος, δύναται εἶναι. Δοκεῖ γὰρ εἶναι τι δίκαιον παντὶ ἀνθρώπῳ πρὸς πάντα ἄνθρωπον τὸν δυνάμενον κοινωνῆσαι νόμων τινῶν καὶ θεσμῶν· ἢ γὰρ κοινωνία τῶν νόμων τὸ πρὸς ἀλλήλους ποιεῖ δίκαιον, ἢ δὲ κατὰ τὸ δίκαιον κοινωνία καὶ τὴν φιλίαν εἰσάγει. Ἔσται τοίνυν τυράννων πρὸς ἀρχομένους φιλία, καθ' ὅσον εἰσὶν ἄνθρωποι· διὰ τοῦτο ἀμυδρόν τι ἐνταῦθα καὶ τὸ δίκαιον καὶ ἡ φιλία.

*** Ἐν δὲ τῇ δημοκρατίᾳ ἐπὶ πλεῖστον· πολλὰ γὰρ τὰ κοινὰ ἴσοις οὖσιν.

(Scripsi : ^a ὁ τε] vulgo ὁ, τε. — ^b ὑπεροχῇ] cod. ὑπεροχῇ. — ^c τοῦ γὰρ πρὸς πατέρα δικαίου ὑπερέχει τὸ πρὸς υἱόν] cod. τὸ γὰρ πρὸς πατέρα δίκαιον ὑπερέχει τοῦ πρὸς υἱόν. — ^d κἀνταῦθα] cod. κἀνταῦθα. — ^e ἴσοι] cod. ἴσοι. — ^f ὁμομαθεῖς καὶ δημοθεῖς] vulgo ὁμομαθεῖς, καὶ δημοθεῖς. — ^g ἴσοι] ἴσοι cod. ^h ἐξ ἴσου] cod. ἐξἴσου. — ⁱ τὸ τε] cod. τό, τε. — ^k καθ' ὅσον] cod. καθόσον. —)

Κεφ. ιε'.

Περὶ ἑταιρικῆς φιλίας, καὶ συγγενικῆς, καὶ οἰκονομικῆς.

**** Πᾶσα μὲν οὖν φιλία ἐν κοινωνίᾳ ἔστί, καθάπερ εἴρηται· μόνῃ δὲ ἡ συγγενικὴ καὶ ἑταιρικὴ φιλία οὐ δοκοῦσιν ἐν κοινωνίᾳ εἶναι· κοινωνικαὶ γὰρ εἰσι φιλίαι αἱ καθ' ὁμολογίαν καὶ συνθήκην τινὰ συνιστάμεναι, οἷα εἰσὶν αἱ φυλετικαὶ, καὶ συμπλοικαὶ, καὶ ὅσαι τοιαῦται, εἰς ταύτας δὲ τάξιεν ἂν τις καὶ τὴν ξενικὴν.

***** Ἢ δὲ συγγενικὴ φιλία καὶ ἡ ἑταιρικὴ οὐ καθ'

sim et imperant singuli æqualiter et parent : apud illos igitur juris et amicitiae æqualitas reperitur. Bene constitutis ergo vel rebuspublicis vel societatibus hoc modo et amicitia et jus congruit.

In declinationibus autem a recta reipublicæ forma, quemadmodum juri parum loci relictum est, sic et amicitiae. Quum vero omnium declinationum deterrima sit tyrannis, idcirco in ea aut omnino non reperitur amicitia, aut parum loci habet. Inter quos enim nihil est commune ei qui imperat cum eo qui paret, ne amicitia quidem est. Siquidem nec jus est : sed sicut artifex ad instrumentum, animus ad corpus se habet, ita dominus ad servum, et tyrannus ad cives ipsius imperio obnoxios se habebit : juvatur enim instrumentum ab artifice, corpus ab animo, nulla tamen inter hæc amicitia intercedit : siquidem nobis amicitia cum rebus inanimis esse non potest : item utentibus ne jus quidem cum iis est, quemadmodum nec cum bove est aut cane.

Eodemque modo nulla cum servo amicitia hero intercedit, aut cum civibus ipsi obnoxiiis tyranno, quatenus sunt servi : nihil quippe heris commune est cum servis : nam servus instrumentum est animalum, instrumentum autem servus inanimus : qua ergo servus est, nulla cum eo amicitia nobis intercedit : sed qua homo est, intercedere potest. Cuilibet enim homini jus aliquod esse cum quolibet homine videtur, qui quidem legis alicujus et instituti particeps esse possit : nam legum communio efficit illud jus quod inter homines intercedit, quæ autem ex jure nascitur communio, amicitiam etiam introducit. Quare amicitia erit tyranno cum iis qui in ipsius potestate sunt, quatenus sunt homines : ideoque obscurum negotium hic et jus est et amicitia.

At in populari republica plurimum : nimirum multa inter eos qui sunt pares communia sunt.

Cap. XVI.

De sodalitia, consanguinea et domestica amicitia.

Omnis ergo amicitia in communitate, quemadmodum dictum est, cernitur : sola autem cognatorum et sodalium amicitia non videtur in communitate consistere : in communitate autem amicitiae, quæ convento et pacto constant, versantur, quales tribulium et eorum qui una navigant videntur, et quæcunque hujus generis sunt, quibus etiam recte hospitalis adjungi possit.

Cognatorum vero et sodalium amicitia neque convento

* Ἐν δὲ ταῖς παρεκβάσεσιν κτλ. — ** Ἐν τυραννίδι γὰρ οὐδὲν κτλ. — *** Αἱ δὲ ἐν ταῖς κτλ. — **** Cap. 12 Ἐν κοινωνίᾳ μὲν οὖν πᾶσα φιλία κτλ. — ***** Καὶ ἡ συγγενικὴ δὲ φαίνεται κτλ.

δημολογίαν, ἢ συνθήκην τινὰ συνίστανται, ἀλλὰ τοὺς μὲν ἢ φύσει συνέδησε, τοὺς δὲ τὸ τυχεῖν ἡλικιώτατας εἶναι, καὶ περὶ τὰ αὐτὰ ἐπιτηδεύματα σπουδάζειν.

Ῥητέον δὲ περὶ τῆς συγγενικῆς. Ἔστι δὲ πολυειδής ἡ συγγενικὴ φιλία, καὶ τῆς πατρικῆς πᾶσα ἐξήρτηται· διὰ γὰρ τὴν πρὸς τὸν κοινὸν πατέρα, ἢ πρόγονον οικειότητα οἱ τὲ ἀδελφοὶ καὶ ἄλλως συγγενεῖς ἀλλήλους φιλοῦσιν, οἱ γονεῖς μὲν γὰρ στέργουσι τὰ τέκνα, ὡς ἑαυτῶν τι ὄντα, τὰ δὲ τέκνα τοὺς γονεῖς, ὡς ἀπ' ἐκείνων ὄντα, ἀδελφοὶ δὲ ἀδελφούς, τῶ ἐκ τῶν αὐτῶν πεφυκέναι. Μᾶλλον δὲ ἴσασιν οἱ γονεῖς τὰ τέκνα ὅτι ἐξ αὐτῶν εἰσιν, ἢ τὰ γεννηθέντα, ὅτι ἐκ τούτων· καὶ μᾶλλον συμφυεῖται^α τὸ αἷτιον καὶ τὸ γεννῶν τῶ γεννηθέντι ἢ τῶ ποιηθέντι, ἢ τὸ γεννῶμενον τῶ ποιήσαντι, καὶ τὸ γεννηθέν τῶ γεννήσαντι· τὸ γὰρ ἐκ τίνος οικεῖον τῶ ἐξ οὗ ἔστιν, ὡς περὶ οὐδὸς ἢ ὕριζ τῶ ἔχοντι οικεῖον ἔστι, τριχὶ δὲ καὶ ὀδόντι οὐκ ἔστιν οικεῖον ὁ ἔχων· ἢ τοίνυν οὐδαμῶς ἔστιν οικεῖον τῶ αἰτιᾶτο τὸ αἷτιον, καὶ τῶ ἐκ τίνος τὸ ἐξ οὗ, οὐδὲ τινὰ σχέσιν ἔχει πρὸς αὐτό, ἢ εἰ ἔχει, ἐλάττω ἔχει ἢ ἐκείνου πρὸς αὐτὸ ἔχει· καὶ τὰ τέκνα δὲ τοὺς γονεῖς ἤττον φιλοῦσιν, ἢ ὑπ' ἐκείνων φιλοῦνται. Ἔτι δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ χρόνου φανερόν· οἱ μὲν γὰρ εὐθύς γενόμενα^β στέργουσι, τὰ τέκνα δὲ αὐτοὺς χρόνῳ ὕστερον μετὰ τὸ λαθεῖν σύνεσιν, ἢ αἰσθησιν· διὰ τοῦτο καὶ μητέρες μᾶλλον φιλοῦσι τὰ τέκνα, ἢ οἱ πατέρες, ὅτι πρότερον αὐτὰ στέργουσι. Γονεῖς μὲν οὖν τὰ τέκνα φιλοῦσιν ὡς ἑαυτούς· τὰ γὰρ ἐξ αὐτῶν, ὡς ἄλλοι αὐτοί, τῶ χωρὶς εἶναι μόνον διαφέροντες· τέκνα δὲ φιλοῦσι γονεῖς, ὡς ἀπ' ἐκείνων πεφυκότα.

* Ἀδελφοὶ δὲ ἀλλήλους τῶ ἐκ τῶν αὐτῶν πεφυκέναι. Ἡ γὰρ πρὸς τοὺς γονεῖς ταυτότης καὶ αὐτοῖς ταυτότητα ποιεῖ πρὸς ἀλλήλους, ὡς περὶ τοὺς κλάδους ἢ τῆς ῥίζης ταυτότης συνάπτει· διὸ φασὶ^γ αὐτῶν αἷμα καὶ ῥίζαν, καὶ τὰ τοιαῦτα· ἔστι γὰρ ἐκἄτερον ταῦτό καὶ ἐν πολλοῖς καὶ διηρημένοις. Μεγά δὲ πρὸς φιλίαν καὶ τὸ συντραφεῖναι, καὶ ἡλικίας εἶναι· ἡλιξ γὰρ ἡλικία φιλεῖ, καὶ οἱ συνήθεις, ἐταῖροι· διὸ καὶ ἡ ἀδελφικὴ τῆ ἐταιρικῆ ὁμοιοῦται. Ἀνεψιοὶ δὲ, καὶ οἱ λοιποὶ συγγενεῖς ἐκ τῶν ἀδελφῶν συμφυεῖνται^δ· τῶ γὰρ ἀπὸ τῶν αὐτῶν εἶναι καὶ αὐτοὶ οἱ αὐτοὶ πως ἀλλήλοις εἰσίν. Γίνονται δὲ οἱ μὲν οικειότεροι τῶν συγγενῶν, οἱ δ' ἄλλοτριώτεροι, τῶ σύνεγγυς, ἢ πόρρω τὸν ἀρχηγὸν εἶναι τοῦ γένους· οἷς γὰρ πόρρωθεν ἢ κοινοῖα, ἀμυδρὰ γίνεσθαι, τῶ προῖναι ἐλαττωμένῃ. Ἔστι δὲ ἡ μὲν τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς φιλία, καὶ τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸν θεόν, ὡς πρὸς ἀγαθὸν καὶ ὑπερέχον· εὐεργέται γὰρ εἰσι τὰ μέγιστα εὐεργετοῦντες, τὸ εἶναι, καὶ τραφεῖναι, καὶ παιδευθῆναι· ἢ δὲ τῶν συγγενῶν πρὸς ἀλλήλους ἐν ἰσότητι· ἔχει δὲ καὶ τὸ ἡδὺ καὶ τὸ χρήσιμον ἢ τοιαύτη φιλία μᾶλλον, ἢ ἡ τῶν ἄλλοτριῶν κατὰ γένος, ὅσω καὶ κοινοτέρος ὁ βίος ἔστιν αὐτοῖς

constat nec pacto, sed alios natura conjunxit, alios illud ipsum quod ætate æquales sunt, atque in iisdem studiis versantur.

Ac primum quidem de cognatorum amicitia dicebat. Est autem multiformis illa, et tota ex paterna pendet : quia enim propter agnationem aut patrem, aut gentis auctorem communem habent, cum quo conjunguntur, tum fratres, tum alii cognati se mutuo diligunt : parentes enim liberos ut aliquid sui amant, liberi autem parentes, utpote ab illis profecti, fratres denique fratres, propterea quod ex iisdem prognati sunt. Magis vero sciunt parentes liberos ex se esse procreatos, quam liberi se ex his esse genitos : quin etiam majore necessitudine conjuncta est causa genitilis ei quod gignitur aut fit, quam id quod factum est ei quod fecit, et quod genitum est ei quod genuit : nam quod ab aliquo profectum est, ejus est proprium, a quo profectum est, sicut dens aut capillus habenti proprius est, quum tamen neque capillo ipsi nec denti proprius sit qui habet : aut igitur omnino non est propria causa rei effectæ, et id quod ex aliquo ortum est ei ex quo est ortum, neque ullam cum eo habet necessitudinem, aut si habet, minorem quam illud cum ipso habet : ideoque liberi minus amant parentes quam ab iis amantur. Præterea temporis progressu hoc cognoscitur : illi enim liberos statim ut nati sunt diligunt, liberi vero ipsos postea quum intelligere aut sentire cæperunt : quamobrem matres etiam magis liberos amant, quam patres, quia prius eos diligunt. Quocirca parentes amant liberos tanquam se ipsos : nam qui ex eis nati sunt, eo ipso quod separati sunt tantum ab ipsis differentes, quasi alteri ipsi sunt : at liberi parentes, utpote ex illis nati, caros habent.

Fratres vero quod ex iisdem nati sunt se mutuo diligunt. Quia enim ex eisdem nati sunt parentibus, hoc ut iisdem quoque inter se sint, efficit, plane sicut ramos eadem radix conjungit : ideoque dici solet idem sanguis et eadem stirps, et cætera ejusdem generis : utrumque enim unum et idem est in multis quæ divisa sunt corporibus. Magnum etiam ad amicitiam momentum habet educationis communitas et ætatis æqualitas : æqualis enim æqualem diligit, et consuetudo sodales efficit : quare et amicitia fraterna sodalitiæ comparatur. Patruelus autem reliquique cognati ex fratribus inter se conjuncti sunt : nam propterea quod ex iisdem orti sunt, quodammodo etiam iisdem inter se sunt. Sunt autem alii cognatorum propinquiores, alii alieniores, quod vel propius vel longius ab eis abest eorum generis auctor et princeps : quibus enim longius repetita est communio, sensim quasi evanescit, quia progressionem minuitur. Ea vero quæ liberis cum parentibus et hominibus cum deo amicitia intercedit, ut cum bona quadam re atque eccellente intercedit : quippe beneficiis eos maximis affecerunt, quum et vitæ auctores et educatores et doctores sint : illa autem, quæ inter cognatos amicitia est, in æqualitate consistit : habet autem talis amicitia eo plus jucunditatis et utilitatis quam alieni-

^α Ἀδελφοὶ δὲ ἀλλήλους τῶ ἐκ τῶν αὐτῶν κτλ.

κατὰ πλείονα κοινωνοῦσιν ἀλλήλοις. Μάλιστα δὲ ἡ ἀδελφικὴ φιλία · συμβαίνει γὰρ αὐτῇ πάντα, ἃ καὶ τῆ ἑταιρικῆ, καὶ μᾶλλον αὐτῇ, ἢ ἐκείνῃ · καὶ διὰ τοῦτο εἰ ἐπιεικεῖς εἶεν οἱ ἀδελφοὶ καὶ ὄμοιοι, μᾶλλον φιλήσουσιν ἀλλήλους, ἢ οἱ ἑταῖροι · οἰκειότεροι γὰρ εἰσιν ἀλλήλοις καὶ ὁμοιότεροι, καὶ ἐκ γενετῆς ἀλλήλους στέργουσι, καὶ δημοθέστεροί εἰσιν, ὅτι καὶ ἐκ τῶν αὐτῶν ἔφυσαν, καὶ ὁμοίως ἐπαιδευθήσαν · καὶ ἡ κατὰ τὸν χρόνον δοκιμασία μείζων ἐνταῦθα, καὶ βεβαιότερα. Ἡ μὲν οὖν μεγίστη ἐν ταῖς συγγενικαῖς φιλίαις ἡ ἀδελφικὴ ἐστίν · αἱ δὲ ἄλλαι ἀνάλογον ἔχουσι τῇ κατὰ γένος οἰκειότητι.

* Ἄνδρὶ δὲ καὶ γυναικὶ φιλία δοκεῖ κατὰ φύσιν ὑπάρχειν. Ἀνθρώπος γὰρ τῇ φύσει τεκνοποιητικὸν μᾶλλον ἢ πολιτικόν, ὅσω πρότερον καὶ ἀναγκασιότερον οἰκία πόλεως, καὶ ὅσω κοινότερον ζῷοις ὁ τεκνοποιία, ἢ πολιτεία. Τὸ μὲν γὰρ πᾶσι ζῷοις ἐνεστίν, ἡ δὲ πολιτεία μόνοις τοῖς ἀνθρώποις · τοῖς μὲν οὖν ἄλλοις ζῷοις ἐπὶ τοσοῦτον μόνον ἡ κοινωνία ἐστίν, ἐφ' ὅσον ἐνὶ τεκνοποιῆσαι, τοῖς δὲ ἀνθρώποις οὐ τῆς τεκνοποιίας χάριν μόνον ἡ κοινωνία ἐστίν, ἀλλὰ καὶ τῶν εἰς τὸν βίον εὐθὺς γὰρ διήρηται αὐτῶν τὰ ἔργα, καὶ ἄλλα τὰ ἔργα τοῦ ἀνδρός, καὶ ἕτερα γυναικός · ἐπαρκοῦσιν οὖν ἀλλήλοις εἰς τὸ κοινὸν τιθέντες τὰ ἴδια. Διὰ ταῦτα καὶ τὸ χρήσιμον, καὶ τὸ ἡδὺ ἐν ταύτῃ τῇ φιλίᾳ εἶναι δοκεῖ· εἴη δ' ἂν καὶ τὸ ἀγαθόν, καὶ ἡ ἀρετὴ, εἰ ἐπιεικεῖς εἶεν· ἐστὶ γὰρ ἑκατέρου ἀρετὴ · καὶ εἰ σπουδαῖος εἴη ἑκάτερος τὴν προσήκουσαν ἀρετὴν, χαίρομεν ἂν καὶ διὰ τοῦτο ἀλλήλοις · σύνδεσμος δὲ τῇ τοιαύτῃ φιλίᾳ καὶ τὰ τέκνα δοκεῖ εἶναι · διὸ θάπτον οἱ ἄτεκνοι διαλύονται · τὰ γὰρ τέκνα κοινὸν ἀγαθὸν ἀμφοῖν · τὸ δὲ κοινὸν συνέγει τὰ κοινωνοῦντα.

(Scripsi ^a συνοικεῖσιν] cod. συνωκεῖσιν. — ^b γενόμενα] cod. γεννόμενα. — ^c φασι] cod. φασιν. — ^d συνοικεῖσιν] cod. συνωκεῖσιν. — ^e ζῷοις] cod. ζῷοις ut reliquis locis. —)

Κεφ. ιζ'.

Περὶ τῶν ἐν τῇ κατὰ τὸ χρήσιμον φιλίᾳ ἐγκλημάτων.

Πῶς δὲ συμβιωτέον ἀνδρὶ πρὸς γυναῖκα, καὶ ἀδελφῷ πρὸς ἀδελφόν, καὶ ὄλωι φίλῳ πρὸς φίλον, ταῦτόν ἐστι τῷ πῶς δίκαιον. Ἔπεται γὰρ πάσῃ κοινωνίᾳ ἀναλόγως τῇ φιλίᾳ καὶ τὸ δίκαιον, ὥσπερ εἴρηται πολλάκις · καὶ οὐ ταῦτόν φαίνεται εἶναι δίκαιον φίλῳ πρὸς φίλον, καὶ τὸν ὄνειον, ἢ τὸν ἀδελφόν, ἢ τὸν ἑταῖρον, καὶ τὸν συμφοιτητήν.

** Τριῶν δὲ οὐσῶν τῶν φιλιῶν, διὰ τὸ ἀγαθόν, διὰ τὸ ἡδὺ, καὶ διὰ τὸ χρήσιμον, καὶ καθ' ἑκάστην τῶν μὲν ἐν ἰσότητι φίλων ὄντων, τῶν δὲ καθ' ὑπεροχὴν · καὶ γὰρ γίνονται φίλοι καὶ οἱ ὄμοιοι, ^a ἢ κατὰ τὸ ἀγαθόν,

genarum, quo etiam vitæ communitate magis inter se devincti sunt, utpote qui plurimorum inter se participes sint. Maxime vero fraterna amicitia : siquidem huic illa omnia eveniunt, quæ etiam sodalitiæ, magisque huic quam illi : ideoque si probi sint fratres et similes, magis inter se amabunt, quam sodales : quoniam propinquiores inter se sunt et similiores, et ex quo nati sunt se mutuo dilexerunt, et similibus moribus præditi sunt, quum ex iisdem sint nati, ac simili cura ac diligentia eruditi : quin etiam probatio ea quæ tempore constat major hic et firmior est. Cognatarum ergo amicitiarum maxima est fraterna : cæteræ vero ad propinquitatis portionem modificatæ sunt.

Porro quæ inter virum et uxorem amicitia est naturæ congruere videtur. Homo enim ad liberorum procreationem aptior est natura quam ad societatem civilem, quanto prior magisque necessaria civitate domus est, quantoque liberorum procreatio animantium omnium communior est, quam respublica. Altera enim res omnibus animantibus, respublica vero solis hominibus convenit : ac reliquis quidem animantibus eatenus tantum sua est communio, quatenus fetus procreare possunt, hominibus vero non tantum ad liberos procreandos sua est communio, sed etiam propter res ad vitam necessarias : statim enim divisa sunt eorum opera aliæque sunt viri, aliæ mulieris partes : inserviunt igitur alter alteri sua in medium afferentes. Quamobrem in hac amicitia et utilitas inesse videtur et voluptas : sed inerit in ea etiam bonum et virtus, si probi fuerint : est enim utriusque virtus : ac si uterque honestus ac debita virtute præditus fuerit, ideoque alter altero lætabitur : videntur autem talis amicitia vinculum et liberi esse : quare citius dissolvuntur qui liberis carent : commune enim amborum bonum sunt liberi : quod vero commune est ea quæ consociata sunt continet.

Cap. XVII.

De querelis in amicitia propter emolumentum contracta ortis.

Quomodo autem marito cum uxore, fratri cum fratre, amico denique sit cum amico vivendum, quærere, nihil aliud est, quam quomodo nos vivere deceat. Respondet enim omni communioni ex amicitia ratione etiam jus, ut sæpe dictum est : neque enim idem jus amico in amicum et in peregrinum, aut in fratrem, aut in sodalem et in condiscipulum videtur esse.

Quum ergo tres sint amicitia species, quæ boni, quæ voluptatis et quæ utilitatis causa instituitur, et in unaquaque alii sint pares amici, alii præstantia quadam inter se differant : nam et qui similes sunt vel boni vel

* Ἄνδρὶ δὲ καὶ γυναικὶ φιλία δοκεῖ κτλ. — ** Cap. 13. Τριτῶν δὲ οὐσῶν φιλιῶν κτλ.

ἢ κατὰ τὸ ἡδύ, ἢ κατὰ τὸ χρήσιμον· γίνονται φίλοι καὶ ἀειμένους χεῖροισι.

* Τοὺς δὲ ἴσους μὲν κατ' ἰσότητα δεῖ φιλεῖν, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἰσάζειν· τοὺς δὲ ἀνίσους ἀναλόγως τῆ ὑπεροχῆ καὶ ἐλλείψει φιλεῖν καὶ φιλεῖσθαι.

** Μόνη δὲ ἐν τῇ κατὰ τὸ χρήσιμον φιλίᾳ, ἢ ταύτῃ μάλιστα, τὰ ἐγκλήματα, καὶ αἱ μέμψεις τῶν φίλων γίνονται πρὸς ἀλλήλους εἰκότως. Οἱ μὲν γὰρ δι' ἀρετὴν φίλοι ὄντες εὖ ποιεῖν ἀλλήλους προθυμοῦνται· τοῦτο γὰρ ἀρετῆς καὶ φιλίας· πρὸς τοῦτο δὲ τῶν φίλων ἀμιλλωμένων οὐκ ἔστιν ἐγκλήματα οὐδὲ μάχη· τὸν γὰρ φιλοῦντα καὶ εὖ ποιοῦντα οὐδεὶς δυσχεραίνει· ἀλλ' ἐὰν ἢ χαρίεις, ἀμείβεται καὶ αὐτὸς εὖ ποιῶν· ὁ δὲ ταῖς εὐεργεσίαις τὸν ἕτερον ὑπερβάλλον, τυγχάνων οὐ ἐπίεται, οὐκ ἂν ἐγκλοῖη τῷ φίλῳ· ἐπίεται γὰρ ἐκείνητος τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ εὖ ποιεῖν.

*** Οὐδὲ δὴ οἱ δι' ἡδονῆν φιλοῦντες πάνυ δυσχεραίνειν ἀλλήλους δύνανται. Ἄμα γὰρ ἀμφοῖν γίνεται οὗ ἀρέγονται, εἰ τῷ συνδιᾶναι χείροισι· γελοῖος γὰρ ἂν εἴη ὁ ἐγκλοῦν τῷ μὴ τέροντι φίλῳ, ἐξῶν ἄλλῳ συνδιᾶγοντα τέρονσθαι· οὔτε τοίνυν ἢ διὰ τὸ ἀγαθὸν φιλία ἐγκλήματα ἔχει καὶ μέμψεις, οὔτε ἢ δι' ἡδονῆν.

**** Μόνη δὲ ἢ διὰ τὸ χρήσιμον ἐγκληματικὴ ἔστιν. Ἐπ' ὠφελείᾳ γὰρ χρώμενοι ἀλλήλοις αἰεὶ τῷ πλείονος δέονται, καὶ ἕλαττον ἔχειν οἴονται τοῦ προσήκοντος, καὶ μέμρονται, ὅτι οὐχ ὅσων δέονται, τοσοῦτων τυγχάνουσιν, ἄξιον ὄντες τυγχάνειν· οἱ γὰρ εὖ ποιοῦντες οὐ δύνανται ἐπαρκεῖν αὐτοῖς τοσαῦτα, ὅσων δέονται· αἰεὶ γὰρ οἱ εὖ πάσχοντες πλείονων δέονται, ἤπερ εὖ ποιεῖν οἱ εὐεργέται δύνανται.

***** Ἔοικε δὲ, ὅτι καθάπερ τὸ δίκαιον διττόν ἐστι, τὸ μὲν γὰρ ἀγραφόν, τὸ δὲ κατὰ νόμον, οὕτω καὶ τῆς κατὰ τὸ χρήσιμον φιλίας τὸ μὲν ἠθικόν ἐστι, τὸ δὲ νομικόν. Νομικὸν μὲν χρήσιμον, ὅταν τίς τινι διδῶν, ἐπ' ἢ λάθῳ τι βῆτον καὶ ὠρισμένον· ἠθικὸν δὲ, ὅταν τίς τινι ὡς φίλῳ δωρῆται, κομίζεσθαι δὲ ἀξιοῖ τὸ ἴσον, ἢ πλεόν, οὐ βῆτον οὐδὲ ὠρισμένον· κατ' ἀμφοῖν δὲ τὰ χρήσιμα, ταῖς φιλίαις ἐγκλήματα καὶ μέμψεις ἀκολουθοῦσι. Μάλιστα δὲ ὅταν τῶν φίλων ὁ μὲν τὸ νομικὸν χρήσιμον εἰσάγῃ, ὁ δὲ τὸ ἠθικόν· οἱ τοιοῦτοι γὰρ ταχέως διαλύονται. Εἰ γὰρ ὁ μὲν εἰς χρήματα ὠφελεῖ, καὶ ἀξιοῖ ὁμοίως ὠφελῆσθαι, καὶ τοσαῦτα λαβεῖν ὅσα δέδωκεν, ὁ δὲ ἄλλην τινὰ ὠφέλιαν ὠφελεῖ, οὐ δύνανται ἐν τῇ φιλίᾳ μένειν. Ἔστι δὲ καὶ τοῦ νομικοῦ χρήσιμου τὸ μὲν πάντῃ ἄγοραῖον, τὸ δὲ ἐλευθεριώτερον· τὸ μὲν γὰρ μὴ δοῦναι εἰ μὴ αὐτίκα εἶη λαβεῖν, ἐκ χειρὸς εἰς χεῖρα, πάντῃ ἀγοραῖον· τὸ δὲ δόντα ἀναβαλέσθαι τὴν λῆψιν, ἐλευθεριώτερον. Καὶ τοῦτο δὲ καθ' ὁμολογίαν γίνεται, τί ἀντὶ τίνος ὀφείλει· ὠρισμένον γὰρ τὸ ὀφείλημα, καὶ οὐκ ἀμφοίλογον. Ἡ δὲ ἀναβολὴ τῆς κομιδῆς ἐλευθεριώτερόν πως καὶ φιλι-

voluptatis vel utilitatis causa inter se fiunt amici, ut meliores deterioribus.

Eos quidem qui inter se pares sunt aequaliter amari, et caeteris quoque omnibus exaequari oportet: sed impares ex ratione tum excellentiae tum defectus amare et amari oportet.

In sola autem ea quae utilitatis causa conciliatur amicitia, aut in hac certe maxime, criminationes et querelae amicorum inter se oriuntur, nec immerito. Nam qui ob virtutem sunt amici, student alter de altero bene mereri: hoc videlicet virtutis et amicitiae proprium est: porro de hac re certantibus amicis neque criminationes sunt neque pugnae: in eum enim qui amat et bene meretur, nemo offenso est animo: imo vero si politus et gratus sit, sua beneficentia refert gratiam: qui vero beneficiis alterum superat, quum id quod cupit assequatur, non queratur de amico: uterque enim bonum expetit et beneficia in alterum conferre.

Sed ne in amicitibus quidem propter voluptatem conciliatis admodum saepe mutuis querelis locus esse potest. Simul enim ambobus contingit id quod petunt, si convicti letantur: ridiculus quippe videatur is qui alterum criminatur eo quod ab eo non delectetur, quum voluptatem ex alterius consortio capere ipsi liceat: quare neque quae boni neque quae voluptatis causa instituitur amicitia criminationibus locum dat et querelis.

Sola vero amicitia ob utilitatem constituta criminationum et querelarum plena est. Nam quum propter emolumentum alter altero utatur, semper plura desiderant, minusque quam deceat se habere arbitrantur, querunturque se tam multa non consequi, quam multis egent, quamvis digni sint qui consequantur: nimirum qui beneficia conferunt tam multa suppeditare nequeunt, quam multis egent amici: semper enim pluribus egent homines isti beneficiis affecti, quam conferre possunt beneficiorum auctores.

Videtur autem, quemadmodum jus duplex est, alterum non scriptum, alterum legitimum, sic et amicitia propter emolumentum comparatae altera pars moralis esse, altera legitima. Et legitimum quidem emolumentum est, quum quis alteri quidpiam dat, ut aliquid accipiat, idque certum ac definitum: morale vero, quando quis alicui tanquam amico donat quidpiam, pro quo tantundem vel plus accipere vult, non certum tamen neque definitum: in utraque autem utilitatis specie criminationes et querelae amicitiam sequuntur. Maxime vero, quum amicorum alter legitimam utilitatem, alter moralem introducit: tales enim facile dissolvuntur. Si enim alter pecuniis prosit, eodemque modo alterum prodesse sibi velit, ac tantundem accipere quantum dedit, ille vero alio modo prosit, non possunt in amicitia permanere. Rursus legitima utilitas partim plane circulatoria est, partim liberalior: nolle enim dare, nisi statim recipias, de manu in manum, quod ajunt, omnino est mercaturae simile: at rerum datarum recuperationem differre, multo liberalius est. Ex pacto autem constituitur, quid pro quo debeat alter: est enim delictum minimeque controversum quod debetur. Dilatio autem acceptionis liberaliorem quodammodo et amicitiam efficit contractum: itaque apud nonnullos hujus-

* Τοὺς ἴσους μὲν κατ' ἰσότητα κτλ. — ** Γίνεται δὲ τὰ ἐγκλήματα κτλ. — *** Οὐ παντὶ δ' οὐδ' ἐν ταῖς κατ' —
**** Ἡ δὲ διὰ τὸ χρήσιμον κτλ. — ***** Ἔοικε δὲ, καθάπερ τὸ δίκαιον κτλ.

κώτερον ποιεῖ τὸ συνάλλαγμα · οὐδὲ παρ' ἐνίοις τούτων οὐκ εἰσὶ δίκαι, οὐδὲ δικάζονται ἀλλήλοις περὶ τῶν χρεῶν, ἀλλ' οἴονται δεῖν στέργειν τοὺς κατὰ πίστιν συναλλάξαντας. Ὁ δὲ κατὰ τὸ ἠθικὸν χρήσιμον ὠφελῶν, οὐκ ἐπὶ ῥητοῖς, ἀλλ' ὡς φίλῳ, δωρεῖται τι, ἢ ἄλλην τινὰ ὠφέλειαν ὠφελεῖ · κομίζεσθαι δὲ ἀξιοῖ τὸ ἴσον^ε ἢ πλεόν, ὡς οὐ δεδωκώς, ἀλλὰ χρήσας · μὴ λαβῶν δέ, οὐχ ὡσπερ χρήσας οὕτως ἐγκλεῖ τῷ μὴ δόντι, ἀλλ' ὡς φίλῳ. Τοῦτο δὲ συμβαίνει διὰ τὸ βούλεσθαι μὲν πάντας, ἢ τοὺς πλείστους τὰ καλὰ, προαιρεῖσθαι δὲ τὰ ὠφέλιμα. Τοῦτο δὲ εὖ ποιεῖν, μὴ ἵνα ἀντιπάθῃ, καλόν · ὠφέλιμον δὲ τὸ εὐεργετῆσθαι · διὰ τοῦτο τὸ μὲν ὠφέλιμον ζητοῦσι, μὴ τυχόντες δὲ βούλονται καλοῖ δοκεῖν.

* Τοὺς δὲ τοιούτους φίλους, καὶ ἵνα εὖ πάθωσιν, εὖ ποιῶντας, πάσῃ σπουδῇ εὖ ποιητέον τοὺς δυναμένους, καὶ τὴν ἀξίαν εὐεργεσίαν ἀποδοτέον. Οὐ γὰρ ἔλκειν δεῖ βία πρὸς τὴν ἀληθῆ φιλίαν μὴ βουλομένους, ἀλλὰ δυσχεραίνειν, ὅτι ἔλαθον εὖ παθόντες ὑφ' οὗ οὐκ ἔδει, οὐ γὰρ ὑπὸ φίλου, καὶ ζητεῖν ὅπως ἐκόντες ἀποτρίψονται τὰς αἰσχροὺς εὐεργεσίας, ἀς ἄκοντες ἐδέξαντο, τῷ ἀγνοεῖν τὸν εὐεργετοῦντα. Ἀποτρίφονται δέ, εἰ μὲν δύνανται, καὶ αὐτοὶ ἀποδόντες, καὶ καθάπερ ἐπὶ ῥητοῖς εὐθὺς διαλυθέντες, εἰ δὲ μὴ δύνανται τηρικῶντα, ὁμολογήσαντες ἀδυνάθους ἢ μὴν εὐθὺς ἀποδώσειν · εἰ δὲ πάντως ἀδυνάτως ἔχουσιν ἀμείψασθαι, οὐδὲ οἱ δόντες ἀπαιτήσουσιν οὐδὲν παρ' αὐτῶν · ὥστε εἰ δύνανται, ἀποδοτέον εὐθὺς · πρὶν δὲ εὐεργετηθῆναι, σκεπτέον ἕκαστον, ὑπὸ τίνος εὐεργετῆται, καὶ ἐπὶ τίνι, ὡς ἂν εἰδείη, ^f εἰ δεῖ δεῖσασθαι, ἢ μὴ.

(Scripsi : ^a οἱ ὅμοιοι] cod. οἱ ὅμοιοι. — ^b τῆ] cod. τῆ. — ^c οὔτε τοίνυν ἢ] cod. οὔτε τε τοίνυν ἢ. — ^d πάντη] cod. πάντη hic et in sequentibus. — ^e ἴσον] ἴσον cod. — ^f εἰδείη] cod. εἰδοίη. —)

Κεφ. ιη'.

Cap. XVIII.

Περὶ μέτρον ἀποδόσεως ἐν τῇ χρησίμῳ * καὶ ἐτι περὶ τῶν ἐπι τῇ καθ' ὑπεροχὴν φιλία μέρμερον.

** Ἐν δὲ ταῖς πρὸς ἀλλήλους τῶν φίλων ἀμοιβαῖς ἀπορία ἐστίν. Ἐπει γὰρ ἀπὸ μεγάλων εὐεργεσιῶν μικρὰ ὠφέλεια γίνονται τοῖς εὐεργετούμενοις, καὶ ἀπὸ μικρῶν μεγάλαι πολλάκις · ἐνδέχεται γὰρ πολλὰ ποιήσαντα καὶ ἀναλώσαντα μικρὰ τὸν φίλον ὠφελῆσαι, καὶ τὸ ἀνάπαλιον · πότερον ἀμοιβομένους τὴν ὠφέλειαν δεῖ σκοπεῖν, ἢ τῆς εὐεργεσίας τὸ μέτρον. Καὶ γὰρ οἱ μὲν εὖ παθόντες τοιαῦτά φασι λαβεῖν παρὰ τῶν εὐεργετῶν, ἀ μικρὰ ἢν ἐκείνοις δοῦναι, καὶ ἐξῆν παρ' ἐτέρων λαβεῖν, τούτῳ κατασμικρόνους τὰς εὐεργεσίας · οἱ δὲ εὖ ποιήσαντες τὸ ἀνάπαλιον, τὰ μέγιστα ὄν εἶχον εὐεργετῆσαι λέγουσι, καὶ ἀ παρ' ἄλλων οὐκ

modi causæ non orantur, neque de aere alieno-inter se contendunt, sed amandos eos potius esse statuunt, qui bona fide cum aliquo contraxerint. Qui vero moralem utilitatem affert, non certis conditionibus propositis, sed tanquam amico aliquid donat, aut alia quapiam re ei prodest, ita tamen ut donator tantundem vel plus accipere velit, quasi non donaverit, sed commodaverit : quodsi non accipiat, non quasi commodaverit, tum demum accusat eum qui non reddit, ut amicum tamen. Hoc autem propterea accidit, quod volunt quidem omnes ut proximi res honestas, sed honestis utiles anteponunt. Honestum vero est, ita benefacere, ut nihil vicissim beneficii exspectes, utile autem, beneficium accipere : ideoque id quod utile est quaerunt, quod quum non consequuntur, honesti videri volunt.

Talibus vero amicis, quales ut beneficium accipiant, bene de aliis merentur, summa diligentia bene vicissim facere debent qui possunt, quantoque digni sunt eos afficere beneficio. Nec enim vi ad veram amicitiam nolentes pertrahere debent, sed potius dolere, quod ab alio atque oportebat beneficium furtim acceperint, non ab amico, et operam dare, ut sponte foeda dispungant beneficia, quæ inviti acceperunt, propterea quod eorum auctorem ignorarent. Quod facient, dummodo possint, si et ipsi tantundem reddant, ut velut certa conditione proposita confestim id quod debent dissolvant, aut si tum nequeant, simulac potuerint se reddituros esse promittant : quodsi omnino reddere nequeant, ne illi quidem qui beneficia contulerunt quidquam ab ipsis exigent : itaque si possint, statim reddent : priusquam vero beneficium accipiant, dispicere debent singuli, a quo et qua de causa accipiant, ut nimirum cognoscant, utrum accipiendum sit, nec ne.

De mensura solutionis in utili amicitia · præterea de querelis quæ in amicitia federe ob excellentiam facto proferuntur.

In gratia autem amicis referenda, qua eorum beneficia beneficiis pensantur, restat difficultas. Quum enim saepe magna beneficia accipientibus non multum prosint, contraque parva plurimum profuerint : fieri enim potest, ut aliquis postquam nec labori nec impensæ peperit, amico non multum prosit, et vicissim : quaeritur, utrum in referenda gratia utilitas, an beneficii mensura spectanda sit. Saepè enim qui acceperunt beneficium, talia se a largitoribus accepisse ajunt, quorum largitio parva illis esset, quæque ab aliis sumi potuissent, atque eo modo beneficia extenuant : contra largitores dedisse se ex suis maxima, et quæ ab aliis sumi non potuissent et in periculis et in necessitatibus peri-

* Δυναμένῳ δὲ ἀναποδοτέον τὴν ἀξίαν κτλ. — ** Ἀμισθῆται δὲ ἔχει πότερα δεῖ κτλ.

ἦν λαβεῖν, καὶ ἐν κινδύνοις, ^α καὶ χρεῖαις κινδύνων γιγνῶσθε· ἀμειψιθεῖσθαι δὲ, πότερον ^β δεῖ μετρεῖν τὴν ἀμοιβὴν τῆ τοῦ παθόντος εὐὐφελείᾳ, ἢ τῆ τοῦ δράσαντος εὐεργεσίᾳ. Ἔστι δὲ οὐχ ὁμοίως ἐπὶ πάσης φιλικίας· ἀλλ' ἐπὶ μὲν τῆς διὰ τὸ χρήσιμον φιλικίας ἡ ἀμοιβὴ ἀναλογησάτω τῆ τοῦ εὐὐπαθόντος ὠφελείᾳ, ἢ καὶ ὑπερβαλεῖ ταύτην· οὕτω γὰρ κάλλιον. Καὶ γὰρ οὗτός ἐστιν ὁ θεόμενος, καὶ ἐπαρκεῖ αὐτῷ, ὡς κομιούμενος τὴν ἴσην· τοσαύτη οὖν γεγένηται ἐπικουρία ὅσον ὠφελήθη, ἢ καὶ πλεόν· ὅλως δὲ τῆ ὠφελείᾳ ἑαυτοῦ μετρεῖν ἄξιον τῆν ἀμοιβὴν, ὅτι διὰ ταύτην φίλος ἐστίν. Ἐπὶ δὲ τῆς δι' ἀρετὴν φιλικίας οὕτε ἐγκλήματά εἰσιν, ὡσπερ ἐπὶ ταύτης, ἐκατέρου βουλομένου τὰς εὐεργεσίας ἔλκειν ἐπὶ τὸ ὠφελίμον ἑαυτῷ, οὕτε τῆ ὠφελείᾳ τῶν εὐὐπασχόντων αἱ ἀμοιβαὶ μετροῦνται, ἀλλὰ τῆ προαιρέσει τῶν εὐὐποιούντων· τῆς ἀρετῆς γὰρ καὶ τοῦ ἤθους ἐν τῇ προαιρέσει τὸ κύριον· ἐπεὶ τοίνυν διὰ τὴν ἀρετὴν ἀλλήλους φιλοῦσι καὶ τὰς ἀμοιβὰς τῆ προαιρέσει μετρήσουσι, διὰ τοῦτο παντὸς ἐγκλήματος καθαρὰ ἐστὶν ἡ τοιαύτη φιλικία· αἱ δὲ ἀλλοὶ αἰεὶ ἐν ἐγκλήμασιν εἰσιν.

* Οἷα ἐστὶ καὶ ἡ καθ' ὑπεροχὴν, ὅταν ὁ μείζων τὸν ἐλάττω φιλήῃ, ἢ ὠφελιμώτερος τὸν ἥττον ὠφελίμον· ἀξιοὶ γὰρ ὁ ὑπερέχων πλεόν ἔχειν· ὁ μὲν, ὅτι βελτίων, ὁ δὲ, ὅτι ὠφελιμώτερος. Εἰ γὰρ ἐκάτερος φησὶ, τῶν φίλων κατὰ τὴν δύναμιν εἰσενέγκοι, καὶ οὐ κατ' ἀξίαν λήψεται, λειτουργία τις ἔσται ἢ φιλικία· διὰ τοῦτο φασὶ δεῖν οὐχ ὁμοίως τυγχάνειν τῶν ἐκ τῆς φιλικίας, ἀλλὰ μειζόνων· ἀξιοῦσι γὰρ, καθάπερ οἱ κατ' ἐμπορίαν συνεισφέροντες χρήματα, οἱ πλεόν, πλεόν ἔγρουσιν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς φιλικίας ἔχγειν· καὶ ταῦτα μὲν οἱ ὑπερέχοντες· οἱ δὲ ὑπερχόμενοι οὐ ταῦτά φασὶ προσήκειν τοῖς ὑπερέχουσι φίλοις, ἀλλὰ τὸ ἀνάπαλιν· φίλου γὰρ ἀγαθοῦ εἶναι τὸ ἐπαρκεῖν τοῖς ἐνδεέσι· τί γὰρ, φασίν, ὄφελος σπουδαίω, ἢ δυνάστη φίλον εἶναι, μηδὲν γε μέλλοντα ἀπολαβεῖν τῶν τοῦ φίλου ἀγαθῶν; οὕτω δὲ ἐγκαλοῦντες ἀλλήλοις, καὶ ἀξιοῦντες ἐκάτερος πλεόν ἔχειν, βῆσται διαλύονται.

** Ἐοικε δὲ ὁρθῶς καὶ ἐκάτερος ἀξιοῦν· δεῖ γὰρ ἐκατέρω τὸ πλεόν νέμειν ἐκ τῆς φιλικίας, οὐ τοῦ αὐτοῦ δέ, ἀλλὰ τῷ μὲν ὑπερέχοντι δεῖ πλεόν νέμειν τιμῆς, τῷ δὲ ἐνδεεῖ πλεόν ἀποδίδόναι ὧν δεῖται. Τῆς μὲν γὰρ ἀρετῆς καὶ εὐεργεσίας ἡ τιμὴ γέρας, τῆς δὲ ἐνδείας ἐπικουρία τὸ κέρδος, ἢ ἄλλο ὅτιον, οὐ ἐνδεῆς ἐστὶ. Τὸν ἴσον δὲ τρόπον καὶ ἐν ταῖς πολιτείαις φαίνεται ἔχον· ἀποδίδεται γὰρ αἰεὶ τοῖς εὐεργέταις ἢ τιμὴ· οὐ γὰρ τιμᾶται ὁ μηδὲν ἀγαθὸν τῷ κοινῷ πορίζων· ὁ κοινὸν γὰρ δίδεται τῷ τὸ κοινὸν εὐεργετοῦντι· ἢ τιμὴ δὲ κοινόν. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἅμα χρηματίζεσθαι ἀπὸ τῶν κοινῶν καὶ τιμᾶσθαι· ἀλλ' ὁ ἐνδεῆς τοῦ κοινῷ χρήματα μὲν λαμβάνει, τιμᾶται δὲ οὐδαμῶς· οὐδεὶς γὰρ δέχεται κατ' ἀμφοῖν ἑλαττωθῆσαι, καὶ κατὰ τὴν

culo propinquis : quare dubitatur, utrum quis compensationem accipientis commodo, an tribuentis beneficio metiri debeat. At hoc non eodem modo in omni amicitia faciendum est : sed in ea quae utilitatis causa contrahitur, compensatio ejus qui beneficio afficitur, utilitati respondebit, aut etiam eam superabit : quod quidem praestat. Hic enim est qui eget, et alter huic opitulatur, tanquam parem gratiam accepturus : tantam igitur ille huic opem tulit, quantum hic utilitatis cepit, aut etiam majorem : suo denique ipsius commodo compensationem metiri eum decet, quia propter eam amicus est. In ea autem amicitia quae ob virtutem instituitur, nulla sicut hic criminationes innascuntur, ubi uterque ad suum commodum beneficia referre conatur : neque ejus qui beneficium accipit emolumento, compensationem metitur, sed conferentis consilio : virtutis quippe et morum principatus in consilio positus est : quia ergo virtutis causa alter alterum amat, beneficium remunerationem etiam consilio metientur, ideoque omni criminatione ejusmodi amicitia vacat, quum alia contra querelarum semper plenae sint.

Qualis ea quoque est quae in excellentia consistit, quando nimirum major minorem, vel homo utilior minus utilem amat : plus enim habere vult qui excellit : alter quia praestantior est, alter quia plus proficit. Si enim, inquiet, uterque amicorum quantum potest largiatur, et non quantum debet accipiat, onus quoddam sumtuosi muneris obeundi amicitia futura est : ideoque volunt non paria, sed majora aliquem debere ex amicitia consequi : aequum enim censent, quemadmodum in mercatura qui plus pecuniae in negotia impendunt, plus quoque accipiunt, sic etiam in amicitia rem se habere : et ita quidem qui excellunt : contra autem qui excellentia vincuntur, negant hoc eos qui excellunt amicos decere, sed contrarium : boni enim amici esse, indigentibus succurrere : quid enim juvat, inquit, viro bono aut potenti amicum esse, si nihil ex illius amici bonis percepturi sumus? hoc modo dum uterque accusat alterum, partemque uterque sibi potius vindicat, facillime dissociantur. Videtur autem utriusque aequa esse postulatio : oportet enim plus quodammodo ex amicitia tribuere utrique, non ejusdem rei tamen, verum excellentiori plus honoris, egenti vero plus eorum quibus eget. Virtutis enim et beneficentiae praemium est honos, egestatis autem subsidium lucrum, aut aliud aliquid, quocumque aliquis eget. Eodemque modo etiam in negotiis publicis res se habere videtur : semper enim beneficiorum largitoribus honos defertur : neque enim honoratur qui nihil boni confert in rempublicam : nam res quaedam communis ei tribuitur qui de re communi et publica bene meretur : honos autem res communis est. Non enim fieri potest, ut aliquis e rebus communibus et publicis pecuniosus simul et honoratus discedat : sed egentes e publico pecuniam accipiunt, honorem vero minime : nemo scilicet utriusque tum argenti tum honoris jacturam facere vult, sed postquam alterum

* Cfr. II. Διαλύονται δὲ καὶ ἐν ταῖς καλ. - ** Ἐοικε δὲ ἐκάτερος ὁρθῶς ἀξιοῦν, κτλ.

τιμῆν, καὶ κατὰ τὰ γρήματα· ἀλλὰ τὸ ἕτερον διδοὺς το ἕτερον λήψεται. Διὰ τοῦτο τῷ μὲν περὶ γρήματα ἐλαττωμένῳ ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ τὴν τιμὴν νέμουσι· τῷ δὲ δωροδόκῳ γρήματα· τὸ κατ' ἀξίαν γὰρ ἐπανισοῦ καὶ σώζει τὴν φιλίαν, καθάπερ εἴρηται. Τοῦτον δὲ τὸν τρόπον καὶ τοῖς ἀνίσιοις φίλοις ὀμιλητέον, καὶ τῷ εἰς γρήματα ὠφελουμένῳ, ἢ εἰς ἀρετὴν, τιμὴν ἀνταποδοτέον τῷ τελούντι· ἀνταποδώσει δὲ τὸ ἐνδεχόμενον.

* Τὸ δυνατόν γὰρ ἢ φιλία ἐπιζητεῖ, οὐ τὸ κατ' ἀξίαν. Οὐ γὰρ δύνανται πάντες τὰ κατ' ἀξίαν ὧν ὀφείλουσιν ἀποδιδόναι· οὐ γὰρ δυνατόν ἐπὶ πάντων τὸ κατ' ἀξίαν εὐρεῖν, ὡς περ ἐν ταῖς πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ γονέας τιμαῖς οὐδεὶς τὴν ἀξίαν ἀποδοῦναι δύναται· ὁ δὲ θεραπεύων κατὰ τὴν δύναμιν, καὶ ὅσον ἕξεισιν, ἐπεικῆς εἶναι δοκεῖ. Διὰ τοῦτο δοκεῖ μὴ ἐξεῖναι υἱῷ πατέρα ἀπείπασθαι, καὶ μὴ ὑπακοῦσαι περὶ ὅτουσιν ἀξιοῦντα· αἰεὶ γὰρ ὀφείλει, καὶ διὰ τοῦτο ἀνταποδοτέον αἰεὶ· οὐδὲν γὰρ ἀξίον ὧν εὐεργετήθη δέδρακε πρὸς τὸν πατέρα. Τῷ πατρὶ δὲ ἀπείπασθαι τὸν υἱόν· ἕξεισιν γὰρ τοῖς εὐεργέταις τοὺς ὀφείλοντας ἀποπέψασθαι. Ἰσοῖς δὲ οὐδεὶς πατὴρ ἀφίσταται τοῦ υἱοῦ, εἰ μὴ ὑπερβαλόντως εἴη μογθηρὸς· ἢ τε γὰρ φυσικὴ φιλία εἰς τοῦτο ἐπείγει, καὶ ἅμα ἀνθρώπινόν ἐστι τὴν ἐπικουρίαν μὴ διωθεῖσθαι· τῷ δὲ υἱῷ μογθηρῷ ὄντι μισητόν, ἢ οὐλίαν σπουδάζεται τῷ πατρὶ ἐπαρκεῖν· οἱ γὰρ πολλοὶ εὐπάσχειν βούλονται, τὸ δὲ εὐποιεῖν φεύγουσιν ὡς ἀλυσιτέλεις. Περὶ μὲν οὖν τούτων ἐπὶ τοσοῦτον εἰρήσθω.

(Scripsi καὶ ἐν κινδύνοις] cod. καὶ κινδύνοις.
— πότερον] cod. ποτέρω. — c πορίζων] cod. πορίζων. — ^d γὰρ ἔστιν] membranæ γὰρ ἔστιν.
— δωροδόκῳ] cod. δωροδοκῶ. —)

dedit, alterum accipit. Quocirca ei qui pro republica pecuniæ jacturam fecit honorem habent: at ei qui muneribus capitur pecuniam dant: dignitatis enim conservatio amicitiam exæquat et conservat, quemadmodum diximus. Hoc igitur modo etiam inæqualibus utendum est amicis, et is qui vel pecuniis vel virtute ab aliquo augetur et ornatur, alterum a quo ea accipit honore remunerari debet: sic autem reddet quod potest.

Quod enim præstari potest, non quo quisque dignus sit, amicitia desiderat. Neque enim omnes possunt pro dignitate debita solvere: quia quod in omnibus dignitati servit reperire nefas est, velut in deorum et parentum honoribus nemo est qui honorem iis dignum tribuere queat: sed qui eos pro viribus et facultate colat, is probus et pius esse videtur. Quamobrem videtur non licere filio abdicare patrem, aut quidquam eorum quæ poposcerit ei negare: semper enim debet, quare etiam semper reddendum: nihil quippe unquam beneficiis a patre acceptis dignum præstitit. Contra vero patri licet abdicare filium: licet enim beneficiorum auctoribus debitores dimittere. Forsitan vero nullus pater discedat a filio, nisi insigniter improbus sit: præterquam enim quod naturalis amicitia eo impellit, simul humanum est auxilium non aspernari: at filius, si sit improbus, aut odit aut certe non admodum studet patri ferre auxilium: plerique enim beneficia accipere volunt, dare vero ut rem inutilem fugiant. Ac de his quidem hactenus.

* Τὸ δυνατόν γὰρ ἢ φιλία ἐπιζητεῖ, κτλ.

ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ ΤΟΥ ΡΟΔΙΟΥ

ΗΘΙΚΩΝ ΤΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ

ΠΑΡΑΦΡΑΣΕΩΣ

BIBAIION ENNATON.

Κεφ. α.

Ποῖα τὰ τῆν φιλίαν σώζοντα.

* Ἐτι δὲ λέγωμεν περὶ φιλίας, καὶ ὧν δεῖ προσθῶμεν τοῖς εἰρημένοις. Ἐν μὲν οὖν ταῖς κατ' ἰσότητά φιλίαις τὰ ἴσα ἀναποδοτέον ἀλλήλοις τοὺς φίλους, ἐν δὲ ταῖς ἀνομοιοειδέσι φιλίαις, καθὼς εἴρηται, τὸ ἀνάλογον ἢ γὰρ ἀναλογία ἰσάζει τοὺς φίλους ἐν ταῖς πολιτικαῖς κοινωνίαις. Ὁ γὰρ σκυτοτόμος ἀντὶ τῶν ὑποδημάτων οὐχ ὑποδήματα, ἀλλὰ τὸ κατ' ἀξίαν καὶ τὸ ἀνάλογον λήψεται, ὡς ἐν τῷ πέμπτῳ βιβλίῳ διὰ πλειόνων εἴρηται. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ὑρᾶντης καὶ οἱ ἄλλοι τοῦτο γὰρ σώζει τὰς πολιτικὰς κοινωνίας, τὸ ἀναλόγως δίδοναι καὶ λαμβάνειν, ὧν ἕκαστος ἢ δεῖται ἢ εὐπορεῖ. Ἄλλ' ἐν μὲν ταῖς πολιτικαῖς κοινωνίαις ἐστὶ κοινὸν μέτρον τὸ νόμισμα, πρὸς ὃ πάντα ἀναφέρεται, καὶ ὧ τὰς δόσεις καὶ τὰς λήψεις μετροῦμεν. ἐν δὲ ταῖς ἠθικαῖς τε καὶ φιλικαῖς οὐκ ἐστὶν ἢ μετρησάμενον τὰ ἀνομοιοειδῆ. Καὶ διὰ τοῦτο ἐν ἐγκλήμασιν αἰεὶ εἰσὶν αἱ τοιαῦται κοινωνίαι, οἷα ἐστὶν ἡ ἐρωτική.

** Καὶ γὰρ ἐνίοτε μὲν ὁ ἐραστής ἐγκαλεῖ τῷ ἐρωμένῳ, ὅτι ὑπερφιλῶν οὐκ ἀντιφιλῆται, οὐκ ἀξίος ὧν φιλεῖσθαι, εἰ οὕτως ἔτυχε. πολλὰκις δὲ ὁ ἐρώμενος τῷ ἐρῶντι μίμνεται, ὅτι πρότερον ἐπαγγειλάμενος πάντα, νῦν οὐθὲν ἐπιτελεῖ. Συμβαίνει δὲ τὰ τοιαῦτα, ὅταν ὁ μὲν δι' ἡδονὴν ἐρῶν, ὁ δὲ διὰ τὸ χρήσιμον, εἴτα μήτε οὗτος πᾶν ἡδὺς ἦ, μήτε ἐκεῖνος χρήσιμος. διὰ ταῦτα γὰρ τῆς φιλίας οὐσης, ἐπειδὴν ἢ μὴ παρῶσι, διάλυσις γίνεται. Οὐ γὰρ ἀλλήλους ἔστεργον, ἀλλὰ τὰ ἀλλήλων, ἃ μὴ ὄντα μόνιμα καὶ τῆν φιλίαν συναπολλύουσιν. οἱ δὲ ἀλλήλους στέργοντες καὶ τὰ ἀλλήλων ἤθη, οἷοι εἰσὶν οἱ σπουδαῖοι, μόνιμοί εἰσιν ἐν τῇ φιλίᾳ. Φιλοῦσι γὰρ ἀλλήλους δι' αὐτοὺς, καὶ δι' οὐδὲν ἄλλο. αὐτοὶ δὲ μένοντες ἐφ' ἑαυτῶν καὶ τῆν φιλίαν διασώζουσι. Διαφέρονται δὲ οἱ ἀνομοιοειδεῖς φίλοι, καὶ ὅταν ἕτερα γίνηται αὐτοῖς παρὰ τῶν φίλων, καὶ μὴ ὧν ὀρέγονται. Ὅμοιον γὰρ τῷ μηδὲν γίνεσθαι, ὅταν οὐ ἐφίεται μὴ τυγχάνη. ὡσπερ ὁ τῷ κιθαρῳδῷ ἢ ἐπαγγειλάμενος, ὅταν ἄμεινον ἄσσει, τοσοῦτω πλεῖον δώσειν, εἰς ἧω δὲ ἀπαιτοῦνται τὰς ὑποστέσεις, ἀνθ' ἡδονῆς ἡδονὴν ἀποδεδωκέναι ἔρη. Ἐἰ μὲν οὖν ἐκάτερος

ANDRONICI RHODII

ETHICORUM NICOMACHEORUM

PARAPHRASIS

LIBER IX.

Cap. I.

Quæ sint illa quæ amicitiam conservent.

Adhuc de amicitia dicamus et quæ requiruntur superioribus adjiciamus. In iis ergo quæ æqualitate constant amicitiiis, æqualia quoque sibi mutuo reddere debent amici, in iis vero quæ sunt inæquales, proportio tantum, sicut dictum est, spectanda: in civili quippe societate æquare amicos solet proportio. Sutor enim pro calceis non calceos, sed pretium et quod proportionē iis respondet accepturus est, quemadmodum in quinto libro fusius exposuimus: eodemque modo textor quoque et similes opifices: hoc nimirum est quod civilem sustinet societatem, ut pro portione dentur et accipiantur omnia, quibus vel egent vel abundant singuli. Atque in civili quidem societate communis mensura, ad quam omnia referuntur, et qua tum dationem tum acceptionem metimur, pecunia est: in illis autem societatibus quæ moribus et amicitia concillantur, nihil habemus quo ea quæ sunt dissimilia metiri queamus. Quamobrem querelarum atque accusationum plenæ sunt huiusmodi societates, qualis etiam amantium est.

Namque interdum amator de eo quem amat queritur, quod quamvis eum mirifice amet, ille tamen amori ipsius non respondeat, quum videlicet amore indignus sit, si forte hoc ita contigerit: sæpe porro is qui amator amantem reprehendit, quod quum prius omnia promiserit, nunc nihil præstet. Atque hæc talia tum eveniunt, quum alter voluptatis, alter utilitatis causa amat, postea vero neque hic admodum jucundus, neque ille admodum utilis est: quum enim ob has res contracta sit amicitia, postquam eæ non comparent, necessario dissolvitur. Non enim alter alterum, sed alterius bona diligebat, quæ quum stabilia non sint, amicitiam quoque simul extinguunt: qui vero se mutuo moresque alter alterius diligunt, quales sunt viri boni, in amicitia manent. Nempe amicos propter ipsos, non alia de causa amant: ipsi autem quum maneant quales sunt, secum etiam amicitiam servant. Dissident quoque inter se amici dissimiles, quando ab amicis alia et non illa quæ petunt consequuntur. Simile enim est ac si quis nihil consequatur, quum id quod cupit non consequitur: ut ille qui citharædo pollicitus, quanto melius

* Lib. IX. cap. 1. Ἐν πάσαις δὲ ταῖς ἀνομοιοειδέσι κτλ. — ** Ἐν δὲ τῇ ἐρωτικῇ ἐνίοτε μὲν κτλ.

ἡδονὴν ἐβούλετο λαβεῖν, ἰκανῶς ἂν εἶγεν ἢ κοινωνία· εἰ δὲ ὁ μὲν τέρψιν ἐζήτει, ὁ δὲ κέρδος, καὶ ὁ μὲν ὁ ἐζήτει ἔλαβεν, ὁ δὲ μὴ, οὐκ ἂν εἴη τὸ κατὰ τὴν κοινωνίαν καλῶς· ὦν γὰρ ἕκαστος δεῖται, τοῦτων ἕνεκα διδῶσιν ἅ ταυγάει κεκτημένος αὐτός.

(Scripsi: ἐπειδὴν] vulgo ἐπεὶ δ' ἂν. — ^b κί-
θαρωδῶ] cod. κίθαρωδῶ —)

Κεφ. β'.

Περὶ τοῦ τίνος ἐστὶν ἐν τῇ ἄνευ διομολογίας γινομένη εὐεργεσίᾳ τὴν ἀμοιβὴν τάττειν· καὶ ἐτι περὶ τῆς κατ' ἀρετὴν καὶ τῆς κατὰ τὸν χρήσιμον φιλίας ἐν ἡ διομολογία οὐ γίνεται.

* Ἐν μὲν οὖν ταῖς ἀνομοίοις φιλίαις τὸ ἀνάλογον καὶ κατ' ἀξίαν ζητεῖται· ἀπορία δὲ ἐστὶ, πότερος κύριος τάττειν ἀξίαν ἀμοιβῆν, ὁ προϊέμενος, ἢ ὁ λαμβάνων. Ὁ γὰρ προϊέμενος ἔοικεν ἐπιτρέπειν τῷ λαμβάνοντι τάξαι τὴν ἀξίαν ἀμοιβῆν, ὡς περ Πρωταγόρας ἐποίησε· τοὺς γὰρ φοιτητὰς τῆς διδασκαλίας τὸν μισθὸν οὐκ αὐτὸς ὀριζόμενος ἀπῆτει, ἀλλ' αὐτοὺς ἐκέλευε τιμᾶν ὅσου νομίζουσιν ἀξία μεμαθηκέναι, καὶ τοσούτον ἐλάμβανεν. Ἐν ταῖς τοιαύταις δὲ κοινωνίαις ἐνίοι ταῖς ἀνάλογοις ἀμοιβαῖς ἀρκοῦνται, καὶ ἀγαπῶσι τοῖς Ἡσιόδου·

Μισθὸς δ' ἀνδρὶ ἄρκιος εἴη· ^a

** Οἱ δὲ ἀγοραῖοι, καὶ κατ' ἐμπορίαν ταῖς κοινωνίαις χρωόμενοι πλείω ζητοῦσιν, οἱ ^b καὶ προλαβόντες ἐνίοτε τὰργύριον, καὶ αὐτίκα δώσειν ἐπαγγειλόμενοι, οὐκ ἀποδιδάσκουσιν, οὐδὲ ποιοῦσιν οὐδὲν ὧν ἔφασαν· καὶ ἐγκαλοῦνται δικαίως, ὅτι τὰ ἔργα ταῖς ἐπαγγελίαις ὑπερβάλλουσιν· διὰ τοῦτο καὶ οἱ σοφισταὶ οὐ διδάσκουσι πρὶν μισθὸν λαβεῖν τῆς διδασκαλίας, διὰ τὸ μηδένα ἂν δοῦναι ἀργύριον ὧν μεμάθηκεν ἕνεκα, ὅτι φαῦλα· ἐπαγγελλόμενοι δὲ μεγάλα διδάξουσιν, λαμβάνουσι μὲν τὸν μισθόν, διδάσκουσι δὲ τὰ φαυλότατα· οὗτοι μὲν οὖν ὧν ἔλαβον τὸν μισθὸν μὴ ποιοῦντες, εἰκότως ἐν ἐγκλήμασιν εἰσιν.

*** Ἐν αἷς δὲ κοινωνίαις οὐ γίνεται διομολογία τῆς ἀμοιβῆς ἢ τῆς ὑπουργίας, οἱ μὲν ὠφελῶντες τοὺς φίλους δι' αὐτούς, καὶ προϊέμενοι τὰ ἑαυτῶν τῶν φίλων ἕνεκα, οἳ οἱ εἰσιν οἱ σπουδαῖοι, εἴρηται ὅτι ἀνέγκλητοι. Τοιαύτη γὰρ ἢ κατ' ἀρετὴν φιλία· τὴν ἀμοιβὴν τε ποιητέον κατὰ τὴν προαίρεσιν· αὕτη γὰρ τοῦ φίλου καὶ τῆς ἀρετῆς, ὡς ἐν τοῖς προειρημένοις εἰδείχθη. Τοιαύτη δὲ ἐστὶ καὶ ἡ κατὰ φιλοσοφίαν κοινωνία· ὁ γὰρ διδάσκαλος τῆς φιλοσοφίας τὸν μαθητὴν οὐ χρήματα ἀπαιτεῖ, ἢ τιμὴν ὀρισμένως· μηδέ ἐστὶν ἀξίον τι τῆς φιλοσοφίας οὔτε ἐν χρήμασιν οὔτε ἐν τιμῇ, ἀλλὰ τὴν προαίρεσιν σκοπεῖ· ἔργον δὲ καὶ ἀμοι-

caneret tanto se plura daturum, mane promissam mercedem exigenti voluptatem se pro voluptate reddidisse respondit. Si ergo uterque voluptatem ex ea re capere voluisset, societatis ratio constaret: sin autem oblectationem alter, alter vero lucrum petebat, et hic quidem quod petebat acceperat, ille autem non item, non potuit hujus societatis lex observata videri: singuli enim ut accipiant, quibus egent, dare ea solent quæ ipsi habent.

Cap. II.

Cujus sit in iis quæ sine pacto tribuuntur beneficiis remunerationem constituere: item de ea quæ ob virtutem et quæ propter emolumentum sine pacto contrahitur amicitia.

In dissimilibus ergo amicitiiis proportio et dignitatis ratio requiritur: quæstio autem ponitur, uter suo arbitratu constituere remunerationem possit, isne qui prior dedit, an qui accipit. Qui enim prior dedit, videtur accipienti permittere, ut ipse dignam remunerationem constituat, quemadmodum Protagoras faciebat: neque enim certam institutionis mercedem discipulis præfinitabat, aut præfinitam pecuniæ summam ab iis exigebat, sed ipsos æstimare jubebat, quanti ea esse existimarent, quæ didicissent, ac tantum accipiebat. In ejusmodi autem societatibus nonnulli in remuneratione ad rem accommodata acquiescunt, probantes illud Hesiodi:

Merces nempe viro satis est.

Quidam autem rerum forensium perili et quorum in mercatura consistit societas, plura quærunt, qui etiam nonnunquam pecuniam ante acceptam, quam statim se reddituros esse promiserant, non reddunt, neque quidquam eorum quæ promiserant faciunt: atque hi merito reprehenduntur, quod facta dictis non respondent, sed quæ præstant promissis minora sunt: ideoque et sophistæ non solent nisi accepta prius mercede docere, quoniam nemo pecunia emere vellet quæ ab iis didicisset, quia prava sunt: jam vero quum magna quædam et præclara se docturos esse polliceantur, mercedem quidem accipiunt, sed ineptissima quæque tradunt: hi ergo quia ea quorum mercedem acceperunt non faciunt, merito accusantur.

In quibus autem societatibus nulla sit pactio de remuneratione aut opera, qui amicis propter ipsos prosunt suaque amicorum causa effundunt, quales sunt viri boni, eos accusari non posse diximus. Talis enim est quæ ob virtutem contrahitur amicitia: atque in ea ex consilio facienda est remuneratio: hæc quippe et amici et virtutis est, ut in superioribus ostendimus. Hujusmodi autem est et sapientiæ studiosorum societas: neque enim sapientiæ doctor aut pecuniam a discipulis aut pretium definite exigit, quoniam neque in pecunia neque in quocunque pretio quidquam philosophia dignum est, sed consilium tantum spectat: et idcirco opus ac remunera-

* Τὴν ἀξίαν δὲ ποτέρου τάξαι κτλ. — ** Οἱ δὲ προλαβόντες τὸ ἀργύριον κτλ. — *** Ἐν οἷς δὲ μὴ γίνεται διομολογία κτλ.

ὅταν ἰκανὸν ἤγειται τὸ ἐνδεχόμενον, καθάπερ καὶ τὸ πρὸς θεοῦ καὶ πρὸς γονεῖς ἔχει δίκαιον. Οἱ μὲν οὖν τοῖς φίλοις χαριζόμενοι δι' αὐτοὺς οὕτω μετροῦσι τὴν ἀξίαν τῶν ἀμοιβῶν.

* Οἱ δὲ ἐπὶ τινι, ἢ διὰ χρῆσιμον, ἢ διὰ ἡδονήν, οὕτω δώσουσι καὶ λήψονται τὴν ἀμοιβήν, ὡς ἀμφοτέροις δοκαῖ ἀξίον εἶναι. Οὕτω γὰρ ἀνγένονται καθαρὰν ἐγκλημάτων τὴν κοινωνίαν γενέσθαι. Εἰ δὲ μὴ συμβαίνει τοῦτο, μηδὲ δύναται καὶ ἀμφοῖν κρίνειν τὴν προσήκουσαν ἀμοιβήν, ἀλλὰ ἢ ὁ ἕτερος μόνον, ἢ μηδέτερος, ἀνάγκη κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ δεγμένου τὰς εὐεργεσίας τὰς ἀμοιβὰς γίνεσθαι. Εἰ γὰρ ὁ μὲν ἀντὶ τοσοῦτον τοσαῦτα διδόναι βούλεσθαι λέγοι, ὁ δὲ ἐπὶ τούτοις παρέγοι ὁ μὲν, ἂ δούναί συνέθετο, δώσει, καὶ ἀμείβεταί ἢ ἡδονήν, ἢ ἄλλην τινὰ ὠφελειαν ἀποδίδους, ὁ δὲ οὐκ ἐγκαλέσει, λαθὼν ἂ λαθεῖν ἔκρινεν ἀξίον εἶναι τοῦτο δὲ οὐ μόνον ἀναγκαῖόν ἐστι, καὶ τὴν κοινωνίαν ἀπυλλάττει πραγμάτων, ἀλλὰ καὶ δίκαιον. Εἰ γὰρ τις ὄν βούλεται τύχοι, οὐκ ἀδικεῖται διὰ τοῦτο καὶ ἐν τοῖς ὀνείσι οὕτω φαίνεται γινόμενον ὁ γὰρ ὀνοούμενος τάττει τὴν τιμὴν, καὶ μετρεῖ τῆ ἔκτου ὠφελείᾳ, ἢ τῆ ἡδονῆ, καὶ τοσοῦτον ἀξίον εἶναι λέγει τὸ ζητούμενον ὄνιον. Καὶ νόμος δὲ παρά τισι κεῖται τῶν ἔκουσιῶν συμβολαίων δίκας μὴ εἶναι, μηδὲ ζητεῖν δικαστὴν ἕτερον ἐν ταῖς τοιαύταις κοινωνίαις, μηδὲ νόμους ἑτέρους, ἀλλ' ἢ τις ἐπίστευσε, καὶ κεκοινωνήκε τῶν αὐτοῦ, καὶ ταῖς συνθήκαις χρησάμενον, διαλύεσθαι. Δικαιότερον γὰρ οἶοντα κρίνειν τὸν ἐπιτραπέυντα ἐξ ἀρχῆς τάξει τὴν ἀμοιβήν, ἢ τὸν ἐπιτρέψαντα ὁ μὲν γὰρ ἐπιτρέψας τῷ δεγμένῳ ψήφισται περὶ τῶν ἔκτου δὲ οὐδεὶς ἀξιοπιστός ἐστι κριτής. Ὡς γὰρ ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰ οἰκεία, καὶ ἂ οἰδῶσιν ἕκαστος, πολλοῦ ἀξία νομίζει ὁ δὲ ἐπιτραπεὺς τάξει τὴν ἀμοιβήν ὄν δέχεται εὐεργεσιῶν, ἐὰν ὕστερον πράγματα αὐτῷ παρέχῃ ὁ κοινωνήσας τῶν ἔκτου ὡς οὐκ ἀξίως ἀμειψάμενος, δύναται κρίνειν ὀρθῶς, χρησάμενος ταῖς ἐξ ἀρχῆς συνθήκαις, ἃς οὗτός τε διωμολόγησε, κακείνους ἂ συνέθετο ὁ γὰρ ὅπου νῦν ἀξία νομίζει μετὰ τὸ λαθεῖν, τοσαῦτα παρέξει, ἀλλ' ὅσων ἐτίμα μήπω λαθὼν.

(Seripsi : ^a Μισθὸς δ' ἀνδρὶ ἄρκιος εἶη] cum codd; versus integer Hesiodi est Op. et D. 368 μισθὸς δ' ἀνδρὶ φίλῳ εἰρημένος ἄρκιος ἔστω. — ^b οἱ] cod. oi. — ^c τὰργύριον] vulgo τ' ἀργύριον. — ^d κακείνος] vulgo κακείνος. —)

Κεφ. γ'.

Τίνα τίσιν ἀποδοτέον.

** Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον. Ζητητέον δὲ κακείνων ^a πότερον τοῖς τιμιωτάτοις καὶ φιλατάτοις πάντα

rationem quam prestare quisque potest, sufficere arbitrat, sicut illud quod in deos et in parentes nobis just est. Qui ergo amicis propter ipsos gratificatur, ita remunerationis justum pretium statuit.

Qui vero propter aliquid, sive propter emolumentum, sive delectationis causa hoc faciunt, ita dabunt remunerationem et accipient, ut uterque æquam esse existimat. Sic enim contingit, ut pura ab omnibus querelis efficiatur societas. Quod si non eveniat, neque ambo de debita remuneratione judicare queant, sed aut alter tantum, aut neuter, necesse est de sententia ejus qui beneficia accepit, remunerationem constitui. Si enim alter pro tot tantisque que accipiat beneficiis, tot tantaque reddere se velle polliceatur, alter vero hac conditione hæc ei tribuat : alter quidem quæ daturum se promiserat dabit, et beneficia aut voluptate, aut alia quadam utilitate remunerabitur, alter vero cum eo non exposculabit, utpote qui acceperit quæ deberi pro iis sibi iudicabat : hoc autem non solum necessarium est, et omni molestia humanam consortionem liberat, sed etiam justum. Si quis enim quæ velit consequatur, is nulla afficitur injuria : ideoque et in mercimoniis hoc fieri videmus : siquidem emtor pretium statuit, suaque ipsius aut utilitate aut voluptate rem illam metitur, tantique esse dicit mercem, quam requirit. Sed leges etiam apud nonnullos sunt, quæ contractuum voluntariorum judicia aut actiones dari vetent prohibeantque quominus alius in tali negotio judex aliæve leges querantur, sed cum eo cui quis credidit, et cum quo sua communicavit, ex pacto decidi jubeant. Censent enim æquius esse, ut ille, cui ab initio commissa res est, de remuneratione iudicet, quam qui commisit : nimirum qui commisit ei qui accepit suffragabitur : at suarum rerum nemo fide dignus æstimator est. Nam plerumque sua quisque et quæ quisque dat, magni æstimare solet : cui vero permisum est, ut eorum quæ accepit beneficiorum remunerationem constituat, si postea molestiam illi exhibuerit suarum rerum largitor utpote merita non satis dignis beneficiis compensant, recte judicare poterit ex pacto quod initio factum est quodque inter ipsum et alterum convenit : non enim quanti nunc æstimat beneficia postquam accepit, sed quanti ea æstimavit priusquam accepisset, tanto eorum largitorem munere remunerabitur.

Cap. III.

Quæ quibus sint tribuenda.

Et hæc quidem hactenus. Est autem et illud querendum, utrum viris honoratissimis et carissimis omnia

* Μη τοιαύτης δ' ούσης τῆς δόσεως, κτλ. — ** Cap. 2. Ἀπορίαν δ' ἔχει καὶ τὰ τοιαῦτα . κτλ.)

ἀποδοτέον καὶ πειστέον, ἢ ἔστιν ἂ τοῖς ἤττον τιμῶς καὶ φιλομένους μᾶλλον ἀποδώσωμεν ἢ τοῖς τιμιωτάτοις καὶ φιλάτοις· οἷον, τῷ πατρὶ πάντα πειστέον, ὅ, τι ἂν καὶ ἡνίκα κελεύει, ἢ οὐκ αἰεὶ, ἀλλὰ κάμνοντα μὲν ἱατρῷ πειστέον, πολέμοινα δὲ στρατηγικῷ· καὶ στρατηγὸν χειροτονεῖν ἄξιον οὐ τὸν φίλον ἢ τὸν πατέρα, ἀλλὰ τὸν πολέμιον· ὁμοίως δὲ δεῖ ὑπηρετεῖν πότερι μᾶλλον, τῷ φίλῳ, ἢ τῷ σπουδαίῳ, καὶ χάριν δοῦναι τῷ ἐταίρῳ ἢ τῷ εὐεργέτῃ, καὶ ὅ τινι τυγχάνομεν ὀφείλοντες, ἐάν γε ἀμφοτέρους^b εὖ ποιῆσαι οὐκ ἐνδεδίχηται.

* Ταῦτα μὲν οὖν πάντα κατὰ μέρος καὶ ἀκριβῶς διορίσασθαι οὐ ῥῆξιον· πολλὰς γὰρ καὶ παντοίας ἔχει διαφορὰς, καὶ ποιτικῶς διαφέρουσιν ἀλλήλων καὶ μεγέθει, καὶ μικρότητι, καὶ τῷ καλῷ, καὶ τῷ ἀναγκαίῳ. Οὐ γὰρ ὁμοίως πάντα μικρὰ ἢ μεγάλα ἢ καλὰ ἢ ἀναγκαῖα εἰσιν· ἀλλ' ἐνίοτε τὸ θεραπεύειν τὸν φίλον ἀναγκαϊότερον δοκεῖ τοῦ τὸν σπουδαῖον θεραπεύειν· ἐνίοτε δὲ τὸν εὐεργέτην κάλλιον εὖ ποιεῖν ἢ τὸν φίλον, καὶ τὸ ἀνάπαλιν· διὰ τοῦτο λόγον ἀκριβῆ περὶ τούτων ἐκάστου δοῦναι οὐ δυνατόν.

** Τοῦτο δὲ φανερόν, ὅτι οὐ πάντα τῷ αὐτῷ ἀποδοτέον· ἀλλὰ τὰς μὲν εὐεργεσίας τοῖς εὐεργεταῖς ἀναποδοτῶναι δίκαιότερον, ὡς ἐπὶ τὸ πολλὸ μᾶλλον, ἢ χαρίζεσθαι τοῖς ἐταίροις· καθάπερ δάνειον τῷ χρησάντι μᾶλλον δοτέον, ἢ τῷ ἐταίρῳ.

*** Ὡς ἐπὶ τὸ πολλὸ δὲ λέγω, ὅτι συμβαίνει καὶ τὸ ἀνάπαλιν δίκαιότερον εἶναι· οἷον, τῷ λυτρωθέντι παρὰ ληστῶν, ὁ πότερον τὸν λυσάμενον ἀντιλυτρωτέον, κἂν ὅστισιν ἦ, ἢ μὴ ἐαλωκότι μὲν, ἀπαιτοῦντι δὲ αὐτῷ ἀποδοτέον, ἢ λυτρωτέον τὸν πατέρα; ὁμοίως γὰρ ἂν καὶ ἑαυτοῦ μᾶλλον τὸν πατέρα· διὰ τοῦτο εἴρηται, καθόλου μὲν καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολλὸ ἀναποδοτέον τὸ ὀφειλόμενον μᾶλλον ἢ χαριστέον τῷ φιλομένῳ. Ἐάν δὲ τὸ χαρίσασθαι τοῖς φίλοις οὕτω σφόδρα ἀναγκαῖον ἦ καὶ καλόν, ὡς ὑπερβάλλειν τὸ πρὸς τοὺς εὐεργετας δίκαιον, πρὸς τοῦτο ἀποκλιτέον· ἐπεὶ οὐδὲ αἰεὶ δίκαιόν ἐστι^d τὸν εὐεργέτην ἀμείψασθαι, εἰ μοχθηρὸς εἴη ὁ εὐεργέτης· οἷον, εἰ τις ἀγαθῷ δεδάνεικε μοχθηρὸς, οὐ γὰρ ὁ ἀγαθὸς δανείσει τῷ μοχθηρῷ· ὁ μὲν γὰρ εἰδώς, ὅτι λήψεται· παρὰ τοῦ ἀγαθοῦ, δεδάνεικεν, ὁ δὲ ἀγαθὸς οὐκ ἐλπίζων ἀπολήψασθαι οὐκ ἀδικεῖ μὴ δανείζων. Εἴτε τοίνυν ἀληθῆ περὶ τοῦ μοχθηροῦ νομίζει ὁ ἀγαθὸς, ὡς καὶ τοῦτο μοχθηρὸς ἔσται, καὶ οὐκ ἀποδώσει, εἰκότα ποιεῖ μὴ δανείζων· εἴτε μὴ οὕτως ἔχει, οἴεται δὲ, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἀμείβεται τοῖς ἴσοις, καὶ οὕτως οὐ πόσῳ ποιεῖ τοῦ δίκαιου. Οὐ γὰρ ἐστὶ δίκαιον, ἂ δίδωσιν ὁ φραῦλος τῷ σπουδαίῳ, ταῦτα καὶ παρ' ἐκείνου λαμβάνειν· οὐ γὰρ ἐστὶν ἴσον τὸ παρὰ τοῦ φραύλου τῷ παρὰ τοῦ ἀγαθοῦ, ὅταν τὸ αὐτὸ γίνηται παρ' ἀλλήλων ἀμφοτέροις· μείζον γὰρ γίνεται τῷ ἀξιωματικῷ τοῦ δειδόντος· διὰ τοῦτο εἴρηται, ὅτι οὐκ

tribuenda sint et in omnibus rebus mos sit gerendus, an sint quaedam quae hominibus minus honoratis et caris potius tribuamus, quam viris honoratissimis et carissimis: exempli gratia, sitne patri in omni negotio obtemperandum, quidquid et quom imperaverit, an non semper, sed potius qui aeger est medico parere, qui militat imperatori obedire debeat: rursusque uter bellidux deligendus sit, amicusne aut pater, an vir rei militaris peritus: item, amicone an viro bono magis sit inserviendum: et numquid sodali magis quam beneficiorum auctori, et cui hoc debemus potius gratificandum sit, si de utroque bene mereri nos res non sinit.

Haec igitur universa sigillatim accurateque definire non facile est: praesertim quum eorum prope innumerae dissimilitudines sint, multumque et varie tum magnitudine et parvitate, tum honestate et necessitate inter se differant. Neque enim omnia aequae parva aut magna, aut honesta aut necessaria sunt; sed interdum inservire amico magis videtur necessarium, quam viro bono: nonnunquam vero de beneficiorum auctore bene mereri praestat, quam de amico, et contra: ideoque accuratam singulorum rationem reddere nemo potest.

Hoc autem apparet, non omnia eidem esse praestanda: sed plerumque aequius est, nos beneficia iis a quibus acceperimus potius referre, quam sodalibus gratificari: quemadmodum pecuniam creditam creditori potius reddere, quam sodali donare debemus.

Plerumque autem propterea dico, quia interdum etiam fit, ut contrarium justius sit: verbi gratia, utrum is qui a praedonibus redemptus sit, cum qui redemerit captum vicissim redimere, quisquis est, aut non capto illi quidem, sed repetenti quod impenderit, reddere, an patrem redimere debet? nam patrem potius quam vel se ipsum redimere debere videatur. Quamobrem univarse et plerumque id quod debetur potius reddendum esse diximus, quam amico gratificandum. Sin autem gratificari amicis ita honestum et pernecessarium est, ut jus beneficiorum auctoribus debitum excedat, potius eo inclinandum: praesertim quum ne semper quidem beneficium auctorem remunerari fas sit, si improbus sit ille praebitor: exempli causa, si homo improbus viro bono pecuniam mutuam dedit, haudquaquam propterea vir bonus improbo pecuniam credet: alter enim quod sciret, se pecuniam recepturum esse a viro bono, idcirco credidit, vir bonus autem quum non speret, se eam esse recepturum, injuste non facit, si non credit. Sive igitur verum est quod de improbo illo suspicatur vir bonus, eum videlicet hac quoque in parte improbum fore, neque creditum redditurum, recte facit, si non credat: sive aliter se res habet, sed ille tantum id suspicatur, ideoque par pari non refert, ne sic quidem ab officio recedere videtur. Neque enim aequum est, quae homo malus vir bono dederit, eadem ab illo ut vicissim accipiat: quia non est aequale id quod dat improbus ei quod dat vir bonus, quando contingit utriusque, ut alter alteri idem largiatur: quippe majus fit dantis dignitate: quocirca diximus, non semper beneficiorum auctores po-

* Ἄσ' οὖν πάντα τὰ τοιαῦτα κτλ. — ** Ὅτι δὲ οὐ πάντα τῷ αὐτῷ ἀποδοτέον κτλ. — *** Ἴσως δ' οὐδὲ τοῦτ' αἰεὶ, κτλ.

αἰ τοῖς εὐεργέταις μᾶλλον ἀναποδοτέον, ἢ χριστέον τοῖς φίλοις. Ὁ γὰρ πολλάκις εἶπον ἐν τοῖς ἐμπροσθέν, οἱ περὶ τῶν παθῶν καὶ τῶν πράξεων λόγοι τοῖς πάθεσι καὶ ταῖς πράξεσιν ἀκολουθοῦσιν, ἄλλοτε ἄλλως ἔγοντες, ὡς περ ἔχεινα * καὶ ὠρισμένους περὶ ἐκάστου καὶ ἀκριβῆς ἀποδοῦναι οὐ δυνατόν.

* Ὅτι μὲν οὖν οὐ ταῦτ᾽ ἀπαν ἀποδοτέον, οὐδὲ τῷ πατρὶ πάντα, καθάπερ οὐδὲ τῷ Διὶ πάντα θύομεν, φανερόν. Ἐπεὶ δὲ ἄλλα μὲν ὀφείλομεν^ε τοῖς γονεῦσιν, ἕτερα δὲ τοῖς ἀδελφοῖς, καὶ ἄλλα τοῖς εὐεργέταις ἡ ἐταίροις, ἀπονεμητέον ἐκάστοις τὰ οἰκεία, καὶ τὰ ἀρμόζοντα. Ταῦτα δὲ ποιοῦντες φαίνονται σχεδὸν πάντες· εἰς γάμους μὲν γὰρ καλοῦσιν οὐ τοὺς εὐεργέτας, ἡ τοὺς ἐταίρους, ἀλλὰ τοὺς συγγενεῖς· τούτοις γὰρ κοινὸν τὸ γένος, καὶ αἱ περὶ τοῦτο δὴ πράξεις· καὶ εἰς τὰ κήδη δὲ μάλιστα οἴονται δεῖν τοὺς συγγενεῖς ἀπαρτῶν τῶν αὐτῶν ἕνεκα. Δόξαισι δ' ἂν τοῖς μὲν γονεῦσι τροφήν ἐπαρκεῖν, καὶ τούτοις μᾶλλον, ἢ ἑαυτοῖς· τὸ γὰρ εἶναι δεῖ συντηρεῖν τοῖς γονεῦσιν, θῆν ἐστὶν αὐτοῖς τὸ εἶναι· καὶ τιμὴν δὲ ἀπονεμητέον αὐτοῖς, καθάπερ θεοῖς· οὐ πᾶσαν δὲ τιμὴν καὶ παντοίαν· οὐ γὰρ τὴν αὐτὴν πατρὶ καὶ μητρὶ, οὐδὲ ἀμφοτέροις τὴν τοῦ σοφοῦ τιμὴν ἀποδοτέον ἢ τὴν τοῦ στρατηγῶ, ἢ ἡν δηλαδὴ τιμῶμεν τὸ σοφὸν ἢ τὸν στρατηγόν· ἀλλὰ τὴν πατρικὴν μὲν τῷ πατρὶ, τῇ δὲ μητρὶ τὴν προσήκουσαν. Ἀπονεμητέον δὲ καὶ παντὶ πρεσβυτέρῳ τιμὴν τὴν καθ' ἡλικίαν, οἷαν δηλονότι προσήκει νέον ἀποδοῦναι^β γέροντι, ὑπαναστάσει καὶ κατακλίσει, καὶ τοῖς τοιούτοις· ἐταίροις δὲ καὶ ἀδελφοῖς ἀποδοτέον παρῶρησιαν καὶ κοινότητα, καὶ συγγενεσί, καὶ φυλέταις, καὶ πολίταις, καὶ τοῖς λοιποῖς ἅπασιν· καὶ πειρατέον τὸ οἰκεῖον ἀπονέμειν ἐκάστῳ, θεωροῦντα τὴν ἐκάστου πρὸς αὐτὸν οἰκειότητα, ἢ γρηῃσιν, ἢ τὴν ἀρετὴν, καὶ τοῦτοις μετροῦντα τὰς πρὸς αὐτοὺς τιμὰς καὶ κοινωνίας. Τῶν μὲν οὖν ὁμογενῶν βῶνον ἢ κρίσις· τοῖς γὰρ συγγενέσιν, ἢ πολίταις, ἢ φυλέταις, ἢ καὶ ἄλλως ὁμοτρόποις, ἃ δεῖ ἀποδοῦναι, βραδύως ἐπιγινωσκόμεθα· τοῖς δὲ ἄλλοτριῶς καὶ διατρέρουσιν εὐρεῖν ἃ δεῖ ἀπονέμειν, ἐργωδέστερον. Οὐ μὲν διὰ τοῦτο ἀποστατέον τῶν εἰκότων, ἀλλ' ὡς ἐνδέχεται διοριστέον περὶ ἐκάστου, καὶ περὶ πάντας τὰ κατὰ τὸ δέον γιγνόμενα τηρητέον.

(Scripsi^a : κακείνο] vulgo κακείνο. — ο ἀμφοτέροις] cod. ἀμφοτέροις. — ^c ληστῶν] cod. ληστῶν. — ^d ἐστὶ] cod. ἐστίν. — ^e λήψεται] cod. λήψεται. — ^f γίνηται] cod. γίνεταί. — ^g ὀφείλομεν] cod. ὀφείλομεν. — ^h ἀποδοῦναι] cod. ἀποδοῦναι. —)

Κεφ. δ'.

Περὶ τοῦ διαλύεσθαι τὰς φιλίας, ἢ μὴ.

Cap. IV.

Utrum dissolvi soleant amicitiae an non soleant.

** Ἐτι δὲ κακείνο^a ζητητέον ἐστίν, εἰ δεῖ διαλύεσθαι :

Præterea et illud quærendum est, ufrum dissolvendæ

* Ὅτι μὲν οὖν οὐ ταῦτ᾽ ἀπαν ἀποδοτέον κτλ. — ** Cap. 3. Ἴγυσι δ' ἀπορίαν καὶ περὶ τοῦ διαλύεσθαι κτλ.

tius remunerandos, quam amicis gratificandum esse. Quod enim sæpe in superioribus exposui, omnis quæ in perturbationibus et actionibus explicandis versatur oratio ipsis perturbationibus et actionibus congruit, quum semper alias aliter se habeat, ut illæ : quare ut definite quis et accurate de singulis agit, fieri omnino nequit.

Ergo non eadem omnibus esse tribuenda, neque patri omnia, quemadmodum nec Jovi omnia immolamus, manifestum est. Quum vero alia parentibus, alia fratribus, alia beneficiorum largitoribus aut sodalibus debeamus, sua cuique et accommodata sunt tribuenda. Atque hæc sane prope omnes facere videntur : ad nuptias enim non beneficiorum largitores aut sodales, sed cognatos vocant : nam quum hi genus habeant commune, actiones quoque quæ in hoc versantur communes erunt : in funera quoque cognatos potissimum prodire iisdem de causis debere, plerique arbitrantur. Quocirca parentibus res ad vivendum necessariae suppeditandæ videntur, magisque iis quam nobis ipsis : vitam enim parentum, quorum beneficio ipsi vivunt, conservare debent liberi : honor quoque iis ut diis est habendus, sed non omnis neque quilibet : neque enim patri idem ac matri, neque utrique honos sapiente aut imperatore dignus, hoc est, quum sapienti aut imperatori tribuimus, sed paternus patri et debitus matri honos haberi debet. Omni autem ætate grandiori pro ætate honos tribuendus est, qualem videlicet juvenes seni tribuere decet, ut ei assurgant ac de sede et acubitione honoratiore decedant, et alia hujusmodi præstent : sodalibus vero et fratribus orationis libertas omniumque rerum communitas concedenda, cognatis item, tribulibus ac civibus et reliquis omnibus : danda denique opera est, ut suum cuique tribuatur, quo in genere singulorum consideranda est necessitudo, qua nobiscum juncti sunt, usus etiam aut virtus, quibus debitos illis honores et communionem metiamur. Ac de consanguineis quidem facilius judicium est : nam cognatis aut civibus aut tribulibus aut hominibus alioqui morum similitudine nobiscum conjunctis quæ tribuenda sint facile statuemus : quæ vero in peregrinos convenient eosque qui a nobis plurimum differunt, invenire difficilium est. Non tamen idcirco desistendum est a decoris conservatione, sed quoad ejus fieri potest, singula definienda sunt et in omnibus decori habenda est ratio.

τὰς φιλίας, ἢ μὴ ἔχει γὰρ ἀπορίαν, εἰ δέον ἐστὶν ἐπίστατε τοῦ φίλου στέργοντος ἔτι καὶ φιλοῦντος, αὐτὸν τινα παύεσθαι τῆς φιλίας.

* Λέγομεν τοίνυν, ὅτι πρὸς μὲν τοὺς διὰ τὸ χρήσιμον ἢ ἡδὺ φιλούμενους, ὅταν μῆκετι ταῦτ' ἔχωσιν, οὐδὲν ἄτοπον διαλύεσθαι· τοῦ ἡδέος γὰρ ἢ τοῦ χρήσιμου διαλιπόντος, ὧν ἦσαν φίλοι, εὐλογον μὴ φιλεῖν· ὅταν δὲ οἱ διὰ τὸ χρήσιμον ἢ ἡδὺ φιλοῦντες προσποιῶνται διὰ τὸ ἦθος φιλεῖν, καὶ τοῦ ἀγαθοῦ ἕνεκα, καὶ διὰ τοῦτο διαλυόμενοι ἐλέγχωνται, ἀδικοῦσι, καὶ δικαίως ἐν ἐγκλήμασιν εἰσιν. Ὅπερ γὰρ ἐν ἀρχῇ εἶπομεν, ἐγκλημάτων αἱ τοιαῦται^b φιλίαι γέμουσιν, ὅταν μὴ διὰ τὸ αὐτὸ καὶ ὁμοίως φιλοῦνται καὶ φιλοῦσιν ἀλλήλους, μῆδὲ οἴονται φιλεῖσθαι ὡσπερ φιλοῦνται, ἀλλὰ ἀπατώονται. Τῆνικαῦτα γὰρ ἐλεγχόμενης τῆς ἀπάτης ἐγκαλοῦσιν ἀλλήλους. Ὅταν μὲν οὖν διαψευσθῇ τις καὶ ὑπολάβῃ φιλεῖσθαι διὰ τὸ ἦθος, μῆδὲν τοιοῦτον ἐκείνου πράττοντος ἢ λέγοντος, ὃ προσήκει τῷ διὰ τὸ ἦθος φιλοῦντι, ἑαυτὸν ἂν αἰτιῶτο^c δικαίως· ὅταν δὲ ὑπὸ τῆς ἐκείνου προσποιήσεως ἀπατηθῇ, δίκαιον ἐγκαλεῖν τῷ ἀπατήσαντι, καὶ μᾶλλον ἢ τοῖς τὸ νόμισμα κιβδηλεύουσιν, ὅσω περὶ τὰ τιμιώτερα ἢ κακουργία. ^d Τοῖς μὲν οὖν διὰ τὸ χρήσιμον καὶ ἡδὺ φίλοις οὕτω δικαίως συμβαίνει διαλύεσθαι.

** Εἰ δὲ τις διὰ τὸ ἦθος φιλεῖ, καὶ ὡς ἀγαθὸν ἀποδέχεται, γένοιτο δὲ μογηρὸς, ἢ καὶ δοκεῖ τῷ φιλοῦντι, ἄρα^e φιλητέον ἔτι, ἢ διαλυτέον; ῥητέον δὴ, ὅτι οὐδὲ δυνατόν ἐστι τὸν μὴ ἀγαθὸν δοκοῦντα φιλητὸν εἶναι· τὸ γὰρ φιλητὸν ἀγαθόν, τὸ δὲ πονηρὸν οὐδὲ^f δίκαιον· φιλοπόνηρον γὰρ οὐ χρὴ τινα εἶναι, οὐδ' ὁμοιοῦσθαι φαύλῳ· εἰ δὲ φιλεῖ, πᾶσα ἀνάγκη ὁμοιοῦσθαι· εἴρηται γὰρ, ὅτι τὸ ὅμοιον τῷ ὅμοιῳ φίλον.

*** Ἄρ' οὖν εὐθύς διαλυτέον; ἢ οὐ πᾶσιν εὐθύς διαλύεσθαι χρὴ, ἀλλὰ τοῖς ἀνιάτοις δι' ὑπερβολὴν μογηρίας; τοῖς δὲ ἰάσιμα νοσοῦσι καὶ δυνάμενοις ἐπανόρθωσιν δεῖξασθαι, οὐ διαλυτέον, ἀλλὰ δεῖ βοηθῆσαι πάσῃ σπουδῇ, καὶ τὸ ἦθος ἐπανορθῶσαι, καὶ σώσαι αὐτοῖς τὴν ἀρετὴν μᾶλλον ἢ τὴν οὐσίαν· ἐπεὶ βέλτιον τῆς οὐσίας ἢ ἀρετῆς, καὶ τὸ εἰς ταύτην βοηθεῖν τοῖς φίλοις φιλικώτερον, ἢ τὸν πλοῦτον διασώσασθαι· εἰ δὲ πενίαν ἀπελαθῶνιν δεῖ τῆς τοῦ φίλου οἰκίας τὸν δυνάμενον, πόσω δικαιοτέρων τὴν ἀρετὴν ἐπανάγειν, ἄλλως τε καὶ οἰκειότερον ὄν, ὅτι διὰ τὴν ἀρετὴν εἰσι φίλοι· τὸ μὲν οὖν βέλτιον, τὸ καὶ μογηρὸν γενόμενον τὸν φίλον φιλεῖν ἔτι, καὶ ζητεῖν ἐπανορθῶσιν, εἰ δὲ τις εὐθύς διαλύοιτο, οὐ δοκεῖ ποιεῖν ἔξω λόγου· οὐ γὰρ τῷ μογηρῷ φίλος ἦν, ἀλλὰ τῷ ἀγαθῷ· τὸν δὲ ἀγαθὸν μῆκετι ὄντα μὴ φιλοῦν οὐδένα ἀδικεῖ· τὸν τοίνυν ἀγαθὸν ἀλλοιωθέντα ἀδυνατῶν ἀνασῶσαι ἀφίσταται τῆς πρὸς αὐτὸν φιλίας· εἰ μὲν οὖν ὁ φίλος ἐξ ἀγαθοῦ πονηρὸς γένοιτο, οὕτω χρηστέον τῆ διαλύσει.

sint amicitiae, an non sint : dubitari enim potest, num quis dum ab amico vehementer adhuc amatur ac diligitur, desistere ab amicitia debeat.

Dicimus igitur, amicitiam cum iis qui propter emolumentum aut delectationis causa amantur contractam, quum utiles aut jucundi esse desierint, dissolvi non esse absurdum : postquam enim voluptas vel utilitas, quarum rerum amici erant, eos defecit, si jam desinant amare, non sit mirum : quum autem illi qui propter emolumentum aut delectationis causa amant, ob mores et honestatis causa amare se simulant, atque idcirco in dissidio deprehenduntur, injuste agunt meritoque accusantur. Nam quod initio dicebamus, plenae querelarum hujusmodi amicitiae sunt, quando non eadem de causa atque eodem modo amantur atque inter se amant, neque existimant se diligi ea ratione qua diliguntur, sed falluntur. Tunc enim quum detegitur fraus, alter alterum accusat. Quum igitur sua aliquem fefellerit opinio, existimaritque se propter mores diligi, quamvis ille alter nihil tale agat vel dicat, quod deceat hominem propter mores amantem, merito se ipse accuset : quum vero illius simulatione deceptus fuerit, merito is accusandus est qui fefellit, tantoque magis quam qui numeros adulterant, quanto in re pretiosiore et cariore maleficio admittitur. Atque iis quidem qui propter emolumentum aut delectationis causa amicitiam colunt ita contingit, ut merito dissociantur.

Si quis vero propter mores aliquem amat et ut virum bonum in amicitiam recipit, ille autem improbus postea evadat, aut amanti talis videatur, utrum etiam nunc amandus est, an dissolvi amicitia debet? Respondendum sane, ne fieri quidem posse, ut qui non bonus videatur, sit amabilis : id enim quod amabile est, est bonum, quod vero improbum est, ne justum quidem est : neminem enim aut rerum malarum studio teneri aut improbi hominis similem effici oportet : nam si amet, illi assimiletur necesse est : jam enim supra diximus simili amicum esse simile. Utrum igitur statim discidendae sunt tales amicitiae, an non omnium, sed eorum saltem quorum insanabilis est improbitas, quia modum excedit? Si vero ita aegri sunt, ut curari tamen possint et correctionem admittant, minime dissolvenda amicitia, sed potius omni studio talibus hominibus subveniendum est, moresque eorum sunt emendandi, ut potius eorum virtus quam res familiaris conservetur : siquidem divitiis virtus est praestantior, atque ad eam rem opitulanti amicis amicitiae convenientius est, quam eorum opes conservare : quodsi paupertatem ab amici familia propulsare debet qui potest, quanto magis deceat virtutem quasi de exilio reducere, praesertim quum hominibus accommodatius sit, quia virtutis causa amici sunt : praestat igitur, amicum quamvis jam improbus evaserit adhuc amare eumque corrigere conari si quis vero statim ab eo discedat, nihil praeter rationem facere videtur : neque enim improbo amicus erat, sed bono : quando autem eum qui non amplius bonus est amare desinit, nemini injuriam facit : quum enim eum qui ex bono in improbum mutatus est servare nequeat, ab ejus amicitia se removet : si igitur amicus ex bono improbus evadat, ita dissolvi amicitia debet.

* Ἢ πρὸς μὲν τοὺς διὰ τὸ χρήσιμον κτλ. — ** Ἐὰν δὲ ἀποδέχεται ὡς ἀγαθόν, κτλ. — *** Ἄρ' οὖν εὐθύς διαλυτέον; ἢ οὐ πᾶσιν, κτλ.

* Εἰ δὲ τῶν φίλων ὁ μὲν ἐπιεικέστερος ἑαυτοῦ γένοιτο, καὶ πολλὸν διαλλάττοι τῇ ἀρετῇ, ὁ δὲ ὡς εἶχε μένοι, ἄρα^h χρηστίον τὸν σπουδαῖον τῷ μὴ τοιοῦτῳ, ἢ οὐκ ἐνδέχεται, ἀλλὰ διαλυτέον· ἐν μεγάλῃ δὲ διαστάσει μάλιστα δῆλον γίνεσθαι. Εἰ γὰρ δύο παῖδων φίλων ὄντων, διὰ τὴν ἡλικίαν καὶ τὸ διατριβῶν καὶ παιδιᾶς κοινωσείν, ὁ μὲν εἰς ἀνδρας ἑλλῶν σπουδαῖος γένοιτο, καὶ ἀνὴρ εἴη τοῖς ἄλλοις, ὁ δὲ νεαρόν ἐστι μένοι τὸ ἥθος ἔχων, πῶς ἂν εἶεν φίλοι, μήτε τοῖς αὐτοῖς ἀρρασκόμενοι, μήτε τοῖς αὐτοῖς χαίροντες ἢ λυπούμενοι· οὐδὲ γὰρ χαιρεῖται οὐδέτερος· οὐδέτερω· οὐδὲ γὰρ ἔχει ὁ ποιήσας ἡδῶν ποιήσει τὸν φίλον· ἐτι δὲ οὐδὲ συζῆν ἐνδέχονται, ὧν χωρὶς οὐκ ἐνὶ φιλίᾳ συστήναι, καθὼς εἴρηται.

** Ἄρ' οὖν οὕτω πρὸς αὐτὸν διακείσθαι δεῖ τὸν σπουδαῖον, ὡς περ εἰ μηδέποτε γέγονε φίλος, ἢ δεῖ μνεῖναι ἔχριν τῆς γενομένης συνηθείας, καὶ καθάπερ φίλους μᾶλλον, ἢ ὄφθεις οἰόμεθα δεῖν χαρίζεσθαι, οὕτω καὶ τοῖς ποτε γενομένοις φίλοις πλέον δεῖ νέμειν, ἢ οἷς οὐδέποτε ἐχρησάμεθα· δοκεῖ τοίνυν ἀφελισθαί τι αὐτοῖς, διὰ τὴν προγενομένην φιλίαν, ἐὰν μὴ δι' ὑπερβολὴν μοχθηρίας ἢ διάλυσιν γένηται.

(Scripsi : ^a] καχεῖνο] vulgo καχεῖνο. — ^b τοιαῦται] cod. τοιαύται. — ^c αἰτιῶτο] cod. αἰτιῶτο. — ^d κακουργία] cod. κάκουργία. — ^e ἄρα] cod. ἄρα. — ^f οὐδὲ] cod. οὔτε. — ^g οὐδὲ] cod. οὔτε. — ^h ἄρα] cod. ἄρα. —)

Κεφ. ε'.

Περὶ φιλικῶν ἔργων, καὶ ὅτι φίλος ὁμοίως εἰς ἑαυτὸν τε καὶ τὸν φίλον, φαῦλος δὲ οὔτε εἰς ἑαυτὸν πως, οὔτ' εἰς ἄλλον φιλικῶς διακείσθαι.

*** Καὶ οὗτοι μὲν γίνονται ἂν ἐπικαίρως αἱ τῶν φιλικῶν διαλύσεις. Ἐτι δὲ περὶ αὐτῆς τῆς φιλείας λέγωμεν. Τὰ τοίνυν φιλικὰ καὶ ἐν οἷς ἡ φιλία συνίσταται δοκοῦσιν ὡς περ κανόνα τινὰ ἔχειν καὶ ἀρχὴν τὰ παρ' ἑκάστου ἑαυτοῦ ἀφειλόμενα· ταῦτα γὰρ ζητοῦσι παρ' ἀλλήλων οἱ φίλοι, ἃ παρ' ἑαυτοῦ ^a.

**** Καὶ διὰ τοῦτο φίλον δρίζονται ἐκεῖνον εἶναι, τὸν βουλόμενον τὰ ἀγαθὰ τῷ φίλῳ καὶ πράττοντα ἐκεῖνου ἕνεκα, ἢ τὸν βουλόμενον εἶναι καὶ ζῆν τὸν φίλον αὐτοῦ χάριν, ὅπερ αἱ μητέρες πρὸς τὰ τέκνα πεπόνθασιν· βούλονται γὰρ τὰ τέκνα ζῆν καὶ εὖ πράττειν αὐτῶν ἕνεκα τῶν τέκνων, ἐπεὶ καὶ μὴ φιλοῦμεναι πολλὰς ὑπὸ τῶν τέκνων, ἢ μηδὲ γινωσκόμεναι, τὰ ἀγαθὰ καὶ τὴν εὐδαιμονίαν αὐτοῖς συνεύχονται· τοῦτο δὲ πάσχουσι καὶ τῶν φίλων οἱ προσκεκροῦκότες μὲν καὶ περιφθέντες, μένοντες δὲ αὐτοῖς ἐν τῷ φιλεῖν· βούλονται γὰρ τοῖς φίλοις πάντα τὰ ἀγαθὰ, μηδὲν ἐλπίζοντες κοινωγήσειν αὐτοῖς, ἀλλὰ αὐτῶν ἕνεκα· ἐτι δὲ φίλον δρίζονται εἶναι

Jam vero si amicorum alter se ipso probior fiat multumque virtute excellat, alter autem idem qui fuit maneat, utrum etiam nunc bonus ille amicus altero qui non est talis uti debet, an hoc fieri non potest, sed dissolvenda est amicitia? Quod quidem in magna distantia maxime perspicere licet. Si enim ex duobus pueris qui amici sunt, tum propter inaequalitatem tum ob studiorum lusionumque communionem, alter postquam virilem aetatem attigit, homo gravis omniumque quae aetatem illam decent virtutum cultor evadat, alter vero pueriles illos mores retineat, qui fieri potest, ut sint amici, qui neque eadem probent, neque iisdem aut delectentur aut offendantur? neque enim amplius alter alteri gratificabitur: quia neuter quo conciliet sibi alterum eumque oblectet, quidquam facere queat: sed ne vivere quidem una poterunt, sine quibus tamen constare, ut diximus, amicitia nequit.

Utrum igitur vir bonus ita erga eum animatus esse debebit, ut si nunquam amicus fuisset, an vero praeterita consuetudinis memoria conservanda est, et quemadmodum amicis potius quam peregrinis gratificandum putamus, ita et iis qui aliquando amici fuerunt plus tribuere debemus, quam quibus nunquam uti sumus? videtur ergo ob praeteritam amicitiam aliquid iis deberi, nisi forte quia modum omnem excedit eorum improbitas amicitia dissociatur.

CAP. V.

De amicorum officiis, et amicum eodem animo in se et in amicum, improbum autem neque in se, neque in alium amico esse animo.

Atque ita quidem opportune dissolventur amicitiae. Sunt vero et alia nobis de ipsa amicitia dicenda. Documenta igitur amicitiae et in quibus illa consistit, tanquam normam aliquam et principium, ea quae sibi quisque debet, habere videntur: ea enim quisque ab amicis petit, quae a se ipso.

Quapropter amicum definiunt esse eum, qui bona omnia amico exoptet, ipseque ea in amicum conferat, quae bona esse ducit, idque illius causa, aut qui esse et vivere amicum velit ipsius causa: quemadmodum matres erga filios affectae sunt: nam et vivere et felicitate uti eos cupiunt, idque eorum causa, quoniam etiam frequenter non amatae a liberis aut ne cognitae quidem, bona tamen omnia illis et felicitatem precantur: quod illis quoque amicis contingit, inter quos aliqua offensiuicula nata est et qui ab aliis neglecti sunt. quum ipsi propterea amare non desinant: quippe omnia bona optant amicis, quum eorum nullam ipsi partem expectent, sed illorum causa duntaxat: praeterea amicum definiunt esse eum qui iis-

* Εἰ δὲ ὁ μὲν διαμείνοι, κτλ. — ** Ἄρ' οὖν οὕθεν ἀλλοιότερον κτλ. — *** Cap. 4. Τὰ φιλικὰ δὲ πρὸς τοὺς φίλους· κτλ. — **** Τίθεσσι γὰρ φίλον, τὸν βουλόμενον κτλ.

καὶ τὸν συναλγόνοντα καὶ συγγαίροντα τῷ φίλῳ· ὅπερ καὶ αὐτὸ μάλιστα περὶ τὰς μητέρας συμβαίνει. Ἐκ τούτων δὲ καὶ ὁ τῆς φιλίας ὀρισμὸς ἀπὸ τοῦ ὀρισμοῦ τῶν ἐχόντων· καὶ ὁ ὀρισμὸς τοῦ σώφρονος τὸν τῆς σωφροσύνης ὀρισμὸν παρέχει· οὗτοι μὲν οὖν οἱ τῆς φιλίας καὶ τῶν φίλων ὀρισμοί· ἐληφθήσαν δὲ ἀπὸ τῶν ὀφειλομένων παρ' ἑκάστου πρὸς ἑαυτὸν, καθὼς εἴρηται.

* Καὶ γὰρ ὁ ἐπεικὴς ταῦτα πάντα πρὸς ἑαυτὸν ἔστιν, ἄπερ ὁ ἀληθὴς φίλος πρὸς τὸν φίλον· καὶ ὁ φίλος ἑαυτῷ μάλιστα ὁ ἐπεικὴς ἔστι, καὶ ὅς οἴεται ἐπεικὴς εἶναι. Εἰ δὲ μὴ πάντες, καὶ οἱ φαῦλοι τὰ φιλικὰ ἀπονέμουσιν ἑαυτοῖς, οὐδὲν προσίσταται τῷ λόγῳ. Καὶ γὰρ ἂν οἱ σπουδαῖοι καὶ ἐπεικεῖς ποιῶσι, ταῦτά εἰσι τὰ διαφέροντα ἐν τοῖς ἀνθρώποις, καὶ ἐν τῇ κοινῇ φύσει^b· καὶ γὰρ μέτρον ἔστιν ἡ ἀρετὴ καὶ ὁ σπουδαῖος τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν καὶ τῶν πράξεων· ἂν δὲ ὁ φαῦλος ζητεῖ, οὐκ εἰς τὴν κοινὴν ἀνάγεται φύσιν· τὴν γὰρ περὶ ταῦτα ψῆφον οὐκ ἀπὸ τῶν νοσούντων, ἀλλ' ἀπὸ τῶν υγιαινόντων ληψόμεθα. Ὅτι δὲ ὁ ἐπεικὴς τὰ φιλικὰ ἑαυτῷ πάντα ἀπονέμει, ὀφθαλμῶν. Οὗτος γὰρ ὁμογνωμονεῖ ἑαυτῷ, καὶ τῶν αὐτῶν ὀρέγεται, κατὰ τε λογικὴν ψυχὴν, καὶ κατὰ τὴν ἄλογον· καὶ οὐ καθάπερ ὁ ἀχρῖτος^c τὰναντία ζητεῖ, καὶ τὸ παθητικὸν αὐτῷ τῷ λογιστικῷ πολεμεῖ. Καὶ βούλεται δὴ ὁ σπουδαῖος τὰ ἀγαθὰ ἑαυτῷ, τὰ τε^d κυρίως ἀγαθὰ, ὅσα εἰς ἀρετὴν φέρει, καὶ τὰ φαινόμενα ἀγαθὰ, καὶ αὐτῇ τῇ ἀρετῇ βοηθούντα, καὶ βούλεται ἑαυτῷ ἀγαθὰ ἑαυτοῦ ἕνεκα· ὁ γὰρ φαῦλος οὐχ ἑαυτοῦ ἕνεκα. Τὸ γὰρ διανοητικὸν ἔστι τὸ ἀνθρώπινον εἶναι, ὃ ἕνεκα ὁ μὲν σπουδαῖος πάντα ποιεῖ καὶ τὰ ἀγαθὰ πάντα ζητεῖ, ὁ δὲ φαῦλος οὐδέν. Οὐ γὰρ τὴν θεωρίαν ὁ φαῦλος ἔχει τέλος τῶν ἑαυτοῦ πράξεων, ἀλλὰ τὴν ἡδονὴν τὴν φαύλην· ὅθεν οὐ βούλεται τὰ ἀγαθὰ ἑαυτῷ ἑαυτοῦ ἕνεκα. Ἔτι δὲ καὶ ζῆν βούλεται ἑαυτὸν ὁ σπουδαῖος καὶ σώζεσθαι, καὶ μάλιστα κατὰ τὸ διανοητικόν· καὶ πάντα πράττει, ἃ οἴεται ἀγαθὰ εἶναι ἑαυτῷ, καὶ ἂν πρὸς τὸ ζῆν φέρει καὶ τὸ σώζεσθαι. Ἰσὺν δὲ ἄλλων οἱ μὲν μὴ πάνυ ἐκτετραμμένοι τοῦ ὀρθοῦ, ἀλλ' οὕτως ἔχοντες, ὥστε δύνασθαι οἴεσθαι ἐπεικεῖς εἶναι, τὰ δοκοῦντα ἀγαθὰ καὶ αὐτοὶ ζητοῦσι, καὶ βούλονται ἑαυτοῖς καὶ ζῆν καὶ σώζεσθαι· οὕτω δὲ ἔχουσιν, ὅτι τρόπον τινὰ εἰκόμασι τοῖς σπουδαίοις. Οἱ δὲ σφόδρα φαῦλοι καὶ ἀνοσιουργοὶ οὐδὲν τούτων ἔχουσιν· οὔτε γὰρ τὰ δοκοῦντα ἀγαθὰ διώκουσιν, ἀλλὰ ἄλλα μὲν βούλονται, ἑτέρον δὲ ἐπιθυμοῦσιν, οἷοί εἰσιν οἱ ἐγκρατεῖς, καί εἰσι δὲ οἱ διὰ δειλίαν καὶ ἀργίαν^e ἀφίστανται τοῦ πράττειν, ἃ οἴονται ἑαυτοῖς βέλτιστα εἶναι· οὔτε τοῖνον τὰ δοκοῦντα ἀγαθὰ διώκουσιν, οὔτε βούλονται ἑαυτοῖς τὸ ζῆν καὶ σώζεσθαι· ἐνιοὶ γὰρ τῷ πολλῷ καὶ δεινῷ πρᾶξι μισηθέντες διὰ μοχθηρίας ὑπερβολὴν, φεύγουσι τὸ ζῆν, καὶ ἀναιροῦσιν ἑαυτούς. Ὁ δὲ σπουδαῖος βούλεται ἑαυτῷ ζῆν ἀγαθόν γὰρ τῷ σπουδαίῳ τὸ εἶναι· τὴν γὰρ θεωρη-

dem cum amico rebus et doleat et laetetur : quod ipsum et matribus maxime accidit. Hinc etiam amicitiae definitio ab eorum qui eam habent definitione sumitur : sicut temperantis definitio temperantiae ipsius definitionem praebet : et hae quidem amicitiae atque amicorum definitiones habentur, quae ut diximus ab iis quae sibi quisque debet petita sunt.

Et enim vir bonus eorum omnium instar sibi est, quae verus amicus amico praebet : maximeque is amicus est sibi, qui vir bonus est et bonum se esse arbitratur. Quodsi non omnes, aut improbi amicitiae documenta sibi tribuunt, id haudquaquam rationi nostrae alienum est. Nam quae viri boni et honesti faciunt, haec sunt quae in hominibus et in communi natura maxime excellent : etenim vir bonus atque ipsa virtus humanarum tum perturbationum tum actionum quasi mensura est : quae vero improbus spectat, ad communem naturam non referuntur : his enim de rebus non ab aegris, sed a valentibus sententiam sumemus. Ceterum virum bonum omnia quae in amicitia requiruntur sibi tribuere, planum est. Hic enim consentit secum, eademque simul rationis compute, simul rationis experte animi portione expetit, neque ut homo nulla praeditus iudicandi vi contrarium quaerit, aut patibilis in eo pars cum rationali pugnare. Quin etiam ea quae bona sunt exoptat sibi vir bonus, tam quae proprie dicuntur bona, quae ad virtutem perducunt, quam quae bona videntur et ipsi virtuti aliquatenus subsidio sunt, et quidem sua ipsius causa optat sibi bona : nimirum improbus sua ipsius causa illa non optat. Nempe cogitandi facultas humanam naturam continere putatur, cuius causa vir bonus omnia facit, bonaque omnia persequitur, quum horum nihil improbus faciat. Neque enim contemplationem improbus finem suarum actionum statuit, sed pravam voluptatem : quapropter haudquaquam bona sua ipsius causa sibi optat. Vult praeterea vir bonus sese vivere et salvum esse, maxime cogitandi facultate servata : omnia item agit, quae conducere sibi existimat, quaeque ad vitam et ad incolumitatem spectant. Ex aliis autem ii qui non plane a recto aversi sunt, sed qui ita se gerunt, ut possint viri boni tum sibi tum aliis videri, ea quae specie bona sunt et ipsi quaerunt, et vitam atque incolumitatem sibi exoptant : ita autem se gerunt, quia quodammodo bonis adhuc viris similes sunt. Qui vero valde improbi sunt et scelesti, nihil tale habent : neque enim illa quae videntur bona sequuntur, sed alia quidem volunt, alia autem concupiscunt, quales sunt continentes et qui propter timiditatem et scordiam abstinere a negotiorum gestione, quae sibi optima esse arbitrantur : quare neque ea quae specie bona sunt sequuntur, neque vitam et incolumitatem sibi exoptant : nonnulli enim postquam multis maleficiis admissis in hominum odium pervenerunt propter pravitatis immoderationem vitae pertesi mortem sibi consciscunt. Contra vir bonus vitam sibi contingere cupit : viro bono enim bonum

* Πρὸς ἑαυτὸν δὲ τούτων ἕκαστον τῷ ἐπεικεῖ κτλ.

τιχὴν διώκει ζωὴν ἢ ἐν γὰρ τῇ νοεῖν ἢ ἐκάστου οὐσίᾳ συνίσταται, ἢ ἐν τούτῳ μάλιστα. Ὅς δὲ τῷ ἀλόγῳ βούλεται τὸ εἶναι καὶ σώζεσθαι, καὶ ἑαυτῷ βούλεται τὰ ἀγαθὰ τοῦ οὐκ εἶναι παρατραπέντι, οὐχ ἑαυτῷ βούλεται τὰ ἀγαθὰ, ἀλλ' ἐκειῶν, εἰς ὃ μετεβλήθη· καὶ ἕκαστος δὲ ἑαυτῷ βούλεται γενέσθαι τὰ ἀγαθὰ, οἴόμενος μένειν ὅπερ ἐστίν· εἰ δὲ συνίδοι ἑαυτὸν ἄλλον γενόμενον, οὐκ ἂν ἔλοιτο πάντα τὰ ἀγαθὰ εἶχειν ἐκεῖνο τὸ γενόμενον^κ. οὐδὲν γὰρ διαφέρει ἄλλω τινὶ βούλεσθαι τὰ ἀγαθὰ, ἢ ἑαυτῷ μεταβληθέντι. Οὐδεὶς δὲ ἀγαπᾷ, εἰάν ἄλλω τινὶ γένηται τὰ ἀγαθὰ· καὶ γὰρ τῷ θεῷ πάντα πρόσεται τὰ ἀγαθὰ, ἀλλ' ἔστιν αὐτὸς ὁ, τι ποτὲ ἐστὶ^λ. Διὰ τοῦτο οὐκ ἀγαπῶμεν, ἀλλ' ἡμῖν αὐτοῖς, ἢ τοῖς φίλοις συνευχόμεθα τὰ ἀγαθὰ, ὅτι ἡμῶν τί εἰσι καὶ οἱ φίλοι. Καὶ μὴν καὶ συνδιάγειν ἑαυτῷ μόνος ὁ σπουδαῖος βούλεται, ὅτι αὐτάρκης ἐστὶ, καὶ ἡδύς ἐστιν ἑαυτῷ· ἡδέεται γὰρ ὧν τε ἔπραξε μεμνημένος ἐφ' ἑαυτοῦ, καὶ ἐλπίζων ἔτι ποιήσῃ ἀγαθὰ καὶ ἀγαθοῖς ἐντεύξεσθαι, καὶ γενναίων εὐπορεῖ θεωρημάτων τῇ διανοίᾳ· ταῦτα δὲ πάντα ἡδίστον αὐτὸν ἑαυτῷ ποιεῖ, καὶ ἡδέεται κατὰ σχολὴν αὐτὸς ἑαυτῷ συνῶν καὶ συνδιάγων.

Οἱ δὲ μοθηροὶ ζητοῦσι μεθ' ὧν συνημερεύουσιν, ἑαυτοὺς δὲ φεύγουσιν· ἀναμνησκονται γὰρ καθ' ἑαυτοὺς ὄντες πολλῶν καὶ δυσχερῶν, καὶ τοιαῦτα ἕτερα ἐλπίζουσιν, ὧν μεθ' ἐτέρων ὄντες ἐπιλανθάνονται. Ἔτι δὲ συναλγεῖ καὶ συνήδεται ἑαυτῷ μάλιστα ὁ σπουδαῖος, ὅτι τὰ αὐτὰ βούλεται καὶ τῶν αὐτῶν ἐπιθυμεῖ, καὶ οὐ μάλιστα τὸ λογικὸν τῷ παθητικῷ· καὶ διὰ τοῦτο τὸ αὐτὸ αἰεὶ λυπηρόν ἐστιν αὐτῷ, καὶ τὸ αὐτὸ ἡδύ· ἀμετάβολος γὰρ, ὡς εἶπεν. Οἱ δὲ μοθηροὶ οὐκέτι^ι· οὐδὲν γὰρ φιλητὸν ἔχοντες οὐδὲν φιλικὸν πάσχουσι πρὸς ἑαυτοὺς· διὰ τοῦτο οὐδὲ συγχαίρουσιν ἑαυτοῖς οὐδὲ συναλγοῦσι· στασιαζει γὰρ αὐτῶν ἡ ψυχὴ, καὶ πολεμεῖ τῷ λογικῷ τὸ ἀλογον· καὶ τὸ μὲν ἀλογον ἀλγεῖ τῶν μοθηρῶν ἀπεχρόμενον, τηνικαῦτα δὲ οὐ συναλγεῖ τὸ λογικόν, ἀλλὰ χαίρει· καὶ τὸ ἀνάπαλιν· καὶ ὅπως τὸ μὲν δεῦρο τὸ δὲ ἐκείσε ἔλκει, καθάπερ διασπῶντα· εἰ δὲ μὴ οἷόν τε κατὰ ταῦτόν καὶ λυπεῖσθαι καὶ ἡδεσθαι, ἀλλὰ μετὰ μικρόν γε λυπεῖται, ὅτι πρότερον ἡδέτο· οὐ γὰρ ἐβούλετο τὴν τοιαύτην αὐτῷ γενέσθαι ἡδονήν. Μεταμελείας γὰρ οἱ φῶλοι γέμουσι. Φαίνεται τοίνυν ὅτι οὐδὲ πρὸς ἑαυτὸν φιλικός ἐστιν ὁ μοθηρός, ὅτι οὐδὲν φιλητὸν ἔχει.

* Εἰ δὲ τὸ οὕτως εἶχειν λίαν ἐστὶν ἄθλιον, φευκτέον τὴν μοθηρίαν πάσῃ σπουδῇ, καὶ πειρατέον ἐπιεικῆ καὶ σπουδαῖον ἕκαστον εἶναι· οὕτω γὰρ ἂν καὶ πρὸς ἑαυτὸν φιλικῶς ἔχοι, καὶ ἐτέρων γένοιτο φίλος.

** Ἐπεὶ τοίνυν, ἅπερ ὁ ἐπιεικὴς ἑαυτῷ ἀπονέμει, ταῦτα δεῖ καὶ τῷ φίλῳ ἀπονέμειν· δεῖ γὰρ πρὸς τὸν φίλον εἶχειν ὡς πρὸς ἑαυτὸν· ὁ γὰρ φίλος ἄλλος αὐτός· φανερόν, ὅτι ἅπερ ὁ ἐπιεικὴς ἑαυτῷ βούλεται

est esse : quia contemplativam sequitur vitam : in mente autem et cogitatione unumcujusque natura consistit, aut certe in ea maxime. Qui vero irrationali animi parti vitam et incolumitatem optat, sibi que bona contingere cupit, quamvis naturam suam exuerit, non amplius sibi optat bona, sed illi, in quod mutatus est, generi : quin etiam sibi quisque bona contingere cupit, ratus se mansurum esse quod est : quodsi alium se evasisse animadvertat, nolit omnia bona illi, in quod transit generi contingere : nihil enim interest, utrum alii bona exoptet, an sibi jam mutato. Nemo autem contentus est, si alii bona eveniant : etenim deo cuncta insunt bona, sed est ipse quidquid tandem est. Quocirca rebus presentibus non sumus contenti, sed nobis ipsis aut amicis precamur bona, quod amici quasi pars nostri sunt. Quin etiam secum ipse solus vivere vult vir bonus, quia se ipso est contentus sibi que jucundus : delectatur enim rerum olim gestarum memoria, tum facta sua secum revolvens, tum bona se adhuc acturum bona que inventurum sperans, simulque praeclaris praeceptis mens ejus abundat : quae quidem omnia, ut ipse sibi jucundissimus sit efficiat, libenterque ipse solus secum habitat secumque vivit.

Sed improbi alios, quibuscum versentur, quaerunt, seque ipsi fugiunt : multa enim ac molesta, quum soli sunt, recordantur, atque alia ejus generis sperant, quorum si cum aliis versantur oblivisci solent. Praeterea dolet et laetatur una secum maxime vir bonus, quia semper eadem vult eademque concupiscit, neque in eorationis compos animi parti cum patibili pugnat : ideoque idem illi semper molestum, idem etiam jucundum est : siquidem, ut ita dicam, immutabilis videtur. At improbi non item : quum enim nihil quod amabile sit habeant, non est quod amice erga se ipsos affecti sint : quare neque gaudent neque dolent una secum : quoniam eorum animus commotionibus agitur, pugnatque rationis expertus ejus portio cum rationali : nimirum pars irrationalis dolet, quum improbis factis abstinet, quo tempore pars rationalis non dolet una, sed gaudet : et contra : denique animum quasi distractum altera huc, altera illuc trahit : quodsi fieri nequit, ut eodem tempore aliquis et doleat et laetetur, nihilominus tamen paulo post dolet, quod prius laetabatur : talem videlicet voluptatem sibi evenisse nolebat. Pœnitentia enim abundant improbi. Unde apparet, ne erga se quidem amice affectum esse improbum, quia nihil quod amabile sit habet.

Sin autem ita affectum esse admodum est miserum, sedulo fugienda est improbitas, studendumque singulis est, ut probi sint et honesti : ita enim et amice erga se quisque affectus erit, et aliorum amicus erit.

Quoniam ergo ea quae sibi vir bonus tribuit, amico quoque tribuenda sunt : in animum autem ut in se ipsum animatus esse debet quilibet : amicus enim alter ipse :

* Εἰ δὲ τὸ οὕτως εἶχειν κτλ. — ** Τῷ δὲ πρὸς αὐτὸν κτλ.

καὶ ἀπειλεί· ταῦτά εἰσι τὰ φιλικά, καὶ ἐν τούτοις ἡ φιλία συνίσταται.

Τὸ δὲ ζητεῖν πότερον φιλία ἐστὶν ἢ πρὸς ἑαυτὸν ἐκάστου ἀγάπη· ἢ μὴ, ἀφείσθω ἐπὶ τοῦ παρόντος· ἢ γὰρ φιλία οὗτος, ἢ τριῶν, ὡς δῆλον ἐκ τῶν εἰρημέων. Καὶ εἴ τις καὶ τὰ πρὸς ἑαυτὸν φιλίαν καλεῖ, εἴη ἂν φιλία, καθ' ὅσον^κ ἐστὶν αὐτὸς πρὸς ἑαυτὸν διαφέρων, καὶ τῷ λογιστικῷ τὸ παθητικὸν σπένδεται. Καὶ ὁμοίως δὲ ἢ ὑπερβολὴ τῆς φιλίας ἔοικε τῇ ἐκάστου πρὸς ἑαυτὸν ἀγάπῃ, καὶ αὐτὴ καλοῖτο ἂν φιλία.

(Scripti : ^a ἑαυτοῦ] cod. ἑαυτῷ. — ^b τὰ διαφέροντα ἐν τοῖς ἀνθρώποις καὶ ἐν τῇ κοινῇ φύσει] cod. τὰ διαφέροντα τοῖς ἀνθρώποις καὶ τῇ κοινῇ φύσει. — ^c ἀκριτος] cod. ἀκριτής. — ^d τά τε] cod. τάτε. — ^e ἀργίαν] cod. ἀργείαν. — ^f μένειν] cod. μένων. — ^g γενομένον] cod. γινόμενον. — ^h ὅ,τι ποτέ ἐστι] vulgo ὅ,τι ποτέ ἐστι. — ⁱ οὐκέτι] cod. οὐκ ἔτι. — ^k καθ' ὅσον] vulgo. καθόσον. —)

Κεφ. ζ΄.

Περὶ εὐνοίας.

** Ἡ δὲ εὐνοία φιλία μὲν ἔοικεν, οὐ μὴν ἐστὶ γὰρ φιλία. Καὶ γὰρ εὐνοοῦμεν καὶ οἷς οὐκ ἐσμὲν φίλοι· καὶ γίνεται εὐνοία καὶ πρὸς ἀγνώστα, καὶ λανθάνουσα τὸν φιλούμενον· φιλία δὲ οὐκέτι^a, καθὼς καὶ πρότερον διὰ πλεονῶν εἰρηται.

*** Οὔτε τοίνυν φιλία ἐστὶν ἡ εὐνοία, καὶ οὐδὲ φίλησις ἔοικεν εἶναι. Καὶ γὰρ ἡ μὲν φίλησις ὁρμήν τινα καὶ κίνησιν εἰς τὸ φιλούμενον ἔχει, καὶ ὄρεξιν αὐτοῦ, καὶ ζητεῖ ὁ φίλων ἀεὶ τὸ φιλούμενον. Ἡ δὲ εὐνοία οὐ τοιαύτη. Οἱ γὰρ εὐνοῖ^b βούλονται μὲν τὰ ἀγαθὰ οἷς ἐστὶν εὐνοῖ· συνεῖναι δὲ οὐ πᾶν ζητοῦσιν· ἔτι δὲ ἢ μὲν φίλησις μετατὰ συνηθείας, χρόνῳ γὰρ τινα καὶ συνηθείᾳ ἢ φίλησις γίνεται· ἢ δὲ εὐνοία ἀθρόον, ὡς εἰπεῖν, οἷς ἐπιγίνεται, συμβαίνει· καθάπερ οἱ θεώμενοι πρὸς τοὺς ἀγωνιζομένους διατίθενται. Εὐνοῖ γὰρ γίνονται πρὸς αὐτοὺς εὐθὺς νικῶντας ὀρῶντες, καὶ συνθέλουσιν αὐτοῖς τὰ ἀγαθὰ· συμπράττειν δ' ἂν οὐδέν· οὐ γὰρ εὐνοῖσιν ἔχουσιν εἰς αὐτούς, χρόνῳ τινα καὶ συνηθείᾳ στέργοντες, ἀλλ' ἅμα τε^c εἶδον καὶ ἡσθησαν αὐτοῖς· καὶ διὰ τούτου ἐπιπολαίως στέργουσιν, ὅπερ ἐστὶν ἡ εὐνοία.

**** Φαίνεται τοίνυν ἀρχὴ φιλίας ἡ εὐνοία εἶναι, καθάπερ τοῦ ἐρᾶν ἀρχὴ γίνεται ἢ διὰ τῆς ὀφείας ἢ δυνάμει· καὶ ὡς περὶ οὐ δυνατόν ἐρᾶν μὴ πρότερον ἡσθέντα τῷ εἶναι τοῦ βρωμένου, δυνατόν δὲ ἡδόμενον μὴ ἐρᾶν· τοσαύτως καὶ εὐνοῖσιν ἀπὸ τῆς παρούσης ἐπιπολαίᾳ· οὕτω δὲ καὶ φίλους οὐχ οἷον τε εἶναι, μὴ εὐνοῖς γενομένους· εὐνοῖς δὲ μὴ φίλους εἶναι δυνατόν. Οἱ γὰρ εὐνοῖ βούλονται μὲν τὰ ἀγαθὰ

apparet ea quæ sibi exoptat et tribuit vir bonus. amicitia esse documenta, et in his amicitiam consistere.

Utrum autem hæc sit amicitia, qua singuli se ipsos diligunt, nec ne, in præsentii quærere omittamus : duorum enim aut trium, quemadmodum e superioribus patet, est amicitia. Quod si quis sui amorem amicitiam vocet, amicitia fuerit eatenus, quatenus a se ipse differt, et patibilis animi pars rationi conciliatur. Præterea quia amicitia nimia et immoderata illi qua se quisque diligit, similis est amicitia, hæc quoque eodem nomine appelletur.

CAP. VI.

De benevolentia.

Benevolentia autem similis est illa quidem amicitia. non tamen amicitia est. Etenim benevolentiam erga eos etiam habemus, quibus amici non sumus : quin etiam ignotis aliquando benevolentia præstatur, quæ tamen hominem nobis carum lalet : amicitia non item, quod supra latius perscripsimus.

Quare nec amicitia est benevolentia, neque amatio videtur esse. Amatio enim impetu quodam et motu ad illud quod ei carum est fertur, et appetitu quodam incitatur, semperque qui ita amat illud quærit quod amat. Talis autem non est benevolentia. Nempe benevoli bona iis exoptant, quibus benevoli sunt : at versari cum iis non ferme concupiscunt : præterea amatio cum vita consuetudine conjuncta est, quia tempore et familiaritate amatio nascitur : at benevolentia subito, ut ita dicam, iis qui eam habere incipiunt, conciliatur : ut spectatores erga pugiles aut gladiatores afficiuntur. Benevoli enim statim iis fiunt, quos vincere vident, simulque bona iis optant : sed eos sua opera adjuvare nolint : non enim diligunt eos illorum more quorum affectio tempore et consuetudine crevit, sed simulac viderunt eos, delectari iis cæperunt, ideoque leviter tantum amant, qua in re posita est benevolentia.

Principium ergo amicitia videtur esse benevolentia, haud secus atque amoris ea quæ aspectu gignitur voluptas : et quemadmodum nemo amare potest, qui non fuerit ante forma specieque cari hominis delectatus : sed fieri potest, ut delectetur aliquis, nec tamen amet : quia tum demum amat aliquis, quum absentem desiderat, et præsentiam concupiscit : sic fieri nequit, ut inter se sint amici, qui non ante fuerint benevoli : fieri autem potest, ut qui benevoli sunt, non sint amici. Benevoli enim bona iis exoptant, quibus benevoli sunt, sed eos nec opera sua adjuvare, nec quidquam laboris aut

* Πρὸς αὐτὸν ὡς πατερόν ἐστιν κτλ. — ** Cap. 5. Ἡ δὲ εὐνοία κτλ. — *** Ἄλλ' οὐδὲ φίλησις ἐστὶν κτλ. — **** Λοιπὸν ἀρχὴ φιλίας εἶναι, κτλ.

οἱ εἶναι εὖνοι, συμπράττειν δ' ἂν οὐδέν, οὐδ' ὀφλή-
σειεν ὑπὲρ αὐτῶν. Διὰ τοῦτο μεταφορικῶς τις καλέ-
σειεν ἂν ^d αὐτὴν ἀργὴν ὁ φιλίαν· χρονιζομένη γὰρ καὶ
εἰς συνήθειαν ἀφικνουμένη, φιλία γίνεται.

* Φιλία δὲ οὐχ ἡ διὰ τὸ χρήσιμον, ἢ τὸ ἡδύ, ἀλλὰ
τοῦ ἀγαθοῦ ἕνεκα. Εὖνους γὰρ τις τιμὴ γίνεται δι'
ἀρετὴν καὶ ἐπιείκειαν, ὅταν αὐτῷ καλὸς εἶναι δοξῆ,
ἢ ἀνδρείος, ἢ τι τοιοῦτον· ὁ δὲ διὰ τὸ ἡδύ καὶ χρήσι-
μον βουλομένους τινα εὐπραγεῖν, οὐκ ἐκείνῳ ἐστὶν
εὖνους, ἀλλ' ἑαυτῷ, καθάπερ οὐδὲ φίλος ἐστὶν ὁ τοι-
ούτος. Ὁμοίως δὲ οὐ διότι ἐλαβε βουλομένους τῷ εὐερ-
γέτῃ τὰ ἀγαθὰ, εὖνους ἂν εἶη κυρίως, ἀλλὰ τὰ δίκαια
δρῶν, καὶ ἀποδιδούς τῷ εὐεργέτῃ τὴν χάριν ὣν εὐ-
πέπονθεν αὐτός, οὐ τῇ ἐκείνου ἀρετῇ, ἀλλὰ τῷ ἑαυτοῦ
ἀγαθῷ φαίνεται χαιρῶν.

Ἔστι τοίνυν ἡ εὖνοια οὔτε φιλία, οὔτε φίλησις,
ἀλλὰ φιλίας ἀρχή, χρόνον δὲ καὶ συνήθειαν, καὶ τὰλλα
φιλικὰ προσλαβοῦσα, φιλία γίνεται ἢ διὰ τὸ ἀγαθὸν
καὶ τὴν ἀρετὴν.

(Scripsi : ^a οὐκέτι] cod. οὐκ ἔτι. — ^b εὖνοι] cod.
εὖνοι. — ^c ἅμα τε] cod. ἅμα τε. — ^d καλέσειεν ἂν]
cod. καλέσειεν ἂν. — ^e ἀργὴν] cod. ἀργὴν. — \

Κεφ. Ζ'.

Περὶ ὁμοιοῦς.

** Ἡ δὲ ὁμοιοῦς φιλικὸν τι καὶ αὐτὴ ἐστὶ, καὶ τῇ
φιλίᾳ ἀκολουθεῖ. Ἔστι δὲ ὁμοιοῦς οὐ τὸ τὰ αὐτὰ δο-
ξάζειν, ὡς ὁμοδοξία τις· ἡ μὲν γὰρ ὁμοδοξία γένοιτο
ἂν καὶ τοῖς ἀγνοοῦσιν ἀλλήλους, οὐδὲν γὰρ κωλύει περὶ
τῶν αὐτῶν τὰ αὐτὰ δοξάζειν, καὶ ἐπιστήμῃν ἔχοντων
αὐτῶν τὴν αὐτὴν μηδὲ εἰδότας ἀλλήλους· ἡ δὲ ὁμο-
ιοῦς τῶν ἐν κοινωνίᾳ τινὶ καὶ φιλίᾳ ὄντων ἐστὶ.

*** Καὶ γὰρ τὰς πόλεις ὁμοιοῦς φασιν, ὅταν περὶ
τῶν συμφερόντων ὁμογνωμονῶσι, καὶ τὰ αὐτὰ καὶ
πράττωσι τὰ κοινῇ δόξαντα.

**** Ἔστι τοίνυν ὁμοιοῦς τῶν φίλων ὁμογνωμο-
σύνη, οὐκ ἐν τοῖς θεωρητοῖς, ἀλλ' ἐν τοῖς πρακτοῖς, καὶ
τούτων τοῖς ἀξιολόγοις, καὶ ἐν μεγέθει τινὶ οὔσι. Περὶ
γὰρ τῶν ἐν τῷ βίῳ μικρῶν οὐ λέγονται ὁμοιοῦς
ἀλλήλοις οὔτε πόλεις οὔτε φίλοι· ὡς, οἴκοι μένειν,
ἢ βαδίζειν εἰς ἀγορὰν, ἢ τὸδε εἰπεῖν, ἢ ὄρεσσαι ^a,
δι' ὧν οὔτε ὠφέλειά τις μεγάλη, οὔτε βλάβη ἀκο-
λουθεῖ· περὶ τούτων γὰρ καὶ τῶν τοιούτων οὐ λέγονται
ὁμοιοῦς ἔχειν.

Ἄλλα τῶν μεγάλων καὶ συμφερόντων ἢ τοῖς φίλοις
ἀμφοῖν, ἢ τῇ πόλει κοινῇ.

Ὅσον ὅταν πάσῃ τῇ πόλει κοινῇ δοκῇ τοὺς ἄρχοντας
μὴ κληρωτοὺς εἶναι διαδοχῇ τινὶ κτωμένους τὴν ἀρχὴν,
ἀλλὰ αἰρετούς, ἢ συμμαχεῖν Λακεδαιμονίοις, ἢ ἄλλο
ὅτιον, ὅπερ ἀξιολογόν τε, καὶ τῇ πόλει πάσῃ διαφέ-

molestiæ eorum causa suscipere velint. Quapropter per
translationem aliquis eam otiosam amicitiam appellave-
rit : quippe temporis et consuetudinis diurnitate ami-
citia fit.

Ceterum amicitiam dico non eam, quæ utilitatis aut
voluptatis, sed quæ honestatis causa instituitur. Benevo-
lus enim aliquis fit alicui ob virtutem et probitatem,
quando ipsi aut honestus esse videtur, aut fortis, aut
simili aliquo præditus bono : qui vero voluptatis et
utilitatis causa res secundas alicui exoptat, non illi est
benevolus, sed sibi, sicut ne amicus quidem talis homo
est. Similiter nec ille qui quia beneficia ab aliquo accepit,
beneficiorum auctori bona precatur, proprie benevolus
fuerit, sed justus potius ; nam qui vicissim illi a quo
beneficium accepit gratificatur pro iis quæ accepit, non
illius virtute, sed suo bono gaudere videtur.

Quare benevolentia nec amicitia nec amatio est, sed
amicitiæ principium, sin autem tempus et consuetudo et
reliqua quæ ad amicitiam pertinent, accedant, fit amicitia
ob bonum et virtutem instituta.

CAP. VII.

De concordia.

Videtur ad amicitiam quoque referri posse concordia,
quæ amicitiam sequitur. Est autem concordia non idem
sentire, quasi aliquis opinionum consensu : quum inter
eos etiam qui se mutuo ignorant, consensus esse possit,
nihil enim obstat, quominus de iisdem idem sentiant,
eandemque eorum scientiam teneant, licet se mutuo
non norint : concordia vero in iis quæ ad vitæ societatem
amicitiamque spectant versatur. Etenim civitates concor-
des esse dicunt, quum de commodis suis consentiunt,
eademque quæ communi consensu approbata sunt exse-
quantur.

Est igitur concordia amicorum consensus, non in rebus
sub contemplationem, sed sub actionem cadentibus, et
quidem in rebus gravibus et amplis. De parvis enim
rebus quæ in omni vita atque victu eveniunt neque ur-
bem neque amicos idem sentire dicimus : verbi causa,
de quæstione, utrum domi manendum, an in forum de-
scendendum sit, vel hocne dicendum an agendum sit, e
quibus neque magnum commodum, neque detrimentum
ad nos redundat : de his enim ac talibus non idem sen-
tire et concordare dicuntur homines.

Sed in magnis et quæ aut utriusque amicorum aut rei-
publice conducunt concordiam versari dicimus. Ut quum
tota civitas magistratus non sortiendos, ita ut per succes-
siones munera obtineant, sed creandos esse decernit,
aut Lacedæmonios in bello gerendo adjuvandos esse,
aut denique aliud quid, qualecunque est, quod ne-

* Οὐ τὴν διὰ τὸ χρήσιμον κτλ. — ** Cap. 6. Φιλικὸν δὲ καὶ ἡ ὁμοιοῦς κτλ. — *** Οὐδὲ τοὺς περὶ ὅπουσιν ὁμο-
γνωμονοῦντας, ἀλλὰ τὰς πόλεις ὁμοιοῦς φασιν κτλ. — **** Ὅσον αἱ πόλεις, ὅταν πᾶσι δοκῇ κτλ.

ρει. Καὶ τοὺς φίλους ὁμοίως ὁμονοεῖν λέγομεν, ὅταν τὸν αὐτὸν ἔλθωσι βίον, καὶ τὰ μέγιστα τῶν ἐν τῷ βίῳ, καὶ ἀμφοῖν ἢ πρὸς βλάβην ἢ πρὸς ὠφέλειαν φέροντα ἀμφοτέροι ὁμοίως ἢ φεύγωσιν, ἢ διώκωσιν. Οὐ γὰρ τὰ αὐτὰ δεῖ ζητεῖν μόνον τοὺς ὁμονοήσοντας ἀλλήλοις, ἀλλὰ καὶ ὁμοίως τοῖς ὅλοις· ὅσον εἰ δοκεῖ τοῖς φίλοις ἀμφοῖν ἡγεμόνα βίου θατέρῳ τὸν ἕτερον γενέσθαι, βούλονται δὲ οὐ τὸν αὐτόν, ἀλλ' ἐκάτερος ἑαυτὸν, τῆνικαῦτα γὰρ τὸ αὐτὸ μὲν ζητοῦσιν, ἀλλ' οὐκ ἐν τῷ αὐτῷ, ἀλλ' ἑαυτῷ ἐκάτερος, ὅπερ οὐκ ἔστιν ὁμονοεῖν. Καὶ ἐν ταῖς πόλεσι δὲ ὁμονοήσουσιν ἐν ταῖς ἀρχαιρεσίαις, ὅταν τὸν αὐτὸν ἔλθωσι πάντες ἀρχεῖν, ἢ τοὺς ἀρίστους πάντες, καὶ μὴ ἑαυτὸν ἕκαστος· καθάπερ Εὐριπίδης ἐν ταῖς Φοινίσσαις ἐποίησεν· οὕτω γὰρ οὐ τὸ πᾶσιν ἀρέσκον γίνεται· τὸ δὲ οὐκ ἔστιν ὁμόνοια· ἀλλ' ὅταν τύχῃσι πάντες οὗ ἔφιενται, τῆνικαῦτα ὁμονοοῦσιν.

* Ἔστι τοίνυν ἡ ὁμόνοια πολιτικὴ τις φιλία, καὶ οὕτω λέγεται· καὶ γὰρ περὶ τὰ πρακτά, καὶ τὰ συμφέροντά ἐστι, καὶ πρὸς τὸν βίον ἀνήκοντα· ταῦτα δὲ τῆς πολιτικῆς.

** Ἔστι δὲ ἐν τοῖς ἐπιεικέσιν ἡ ὁμόνοια· οὗτοι γὰρ καὶ ἑαυτοῖς ὁμονοοῦσι, καὶ ἀλλήλοις ἐπὶ τῶν αὐτῶν ὄντες, ὡς εἰπεῖν· τῶν τοιούτων γὰρ ἴσταιται τὰ βουλήματα, καὶ μένει, καὶ οὐ μεταβρεῖ, καθάπερ Εὐριπίδος, βούλονται τε τὰ δίκαια καὶ τὰ συμφέροντα, τούτων δὲ καὶ κοινῇ ἔφιενται.

*** Τοὺς δὲ φαύλους οὐχ ὅσον τε ὁμονοεῖν πλὴν ἐπὶ μικρὸν, καθάπερ καὶ φίλοι βέβαιοι οὐ δύνανται εἶναι πλεονεξίας ἐπιέμενοι, καὶ μείζον ἔχειν ἐκάτερος ἐκτέρου ζητοῦντες ἐν τοῖς συμφέρουσιν· ἐν γὰρ τοῖς πόνοις καὶ ἐν ταῖς ὑπὲρ ἀλλήλων λειτουργίαις αἰεὶ ζητοῦσι τὸ ἕλαττον ἔχειν, καὶ ἑαυτὸν ἐκάτερος ἀξίον νομίζων ὀλίγα μὲν ποιεῖν, μεγάλα δὲ ὠφελεῖσθαι, τὸν ἕτερον εὐθύνοι, περὶ τῶν λειτουργιῶν ἀχρησολογούμενος, καὶ κωλύων τῶν συμφερόντων ἀπολαύειν, ὅσον ἐθέλει, ὡς μεγάλων, φαύλων ἀπονάμενον πόνων· διὰ τοῦτο μὴ τηροῦντες τὸ κοινόν, ἀλλ' ἐκάτερος τὸ ἑαυτοῦ, τάχιστα διαλύονται· τὸ γὰρ συνάπτον διασπῶσιν, ὅπερ ἔστι τὸ κοινόν καὶ ἡ ὁμόνοια· τοῦ συνάπτοντος δὲ διαλυθέντος, οὐ δύνανται συνημμένοι εἶναι. Συμβαίνει τοίνυν αὐτοῖς στασιάζειν, ἀπαιτοῦσι μὲν παρ' ἀλλήλων τὰ φιλικά, αὐτοῖς δὲ οὐ βουλομένοις τὰ δίκαια ποιεῖν· ὅθεν ἐν τοῖς φαύλοις οὐ δυνατὸν ὁμόνοια εἶναι, ἀλλ' ἐν τοῖς ἐπιεικέσι μόνους.

(Scripsi : ^a δρᾶσαι] cod. δρᾶσαι. —)

Κεφ. γ'.

Περὶ εὐεργεσίας.

**** Ἐκεῖνο δὲ ζητητέον, ἀνθ' ὅτου τοὺς εὖ πάσχον-

morabile sit et ad universam rempublicam pertineat. Similiter et amicos concordare dicimus, quum eandem vitæ rationem suscipiunt et quæ in vita tum maxima sunt tum ad utriusque vel incommoda vel commoda spectant, ambo aut fugiunt aut sequuntur. Neque enim solum eadem consecutari debent concordēs, sed etiam prorsus eodem modo : exempli gratia, si utrique amicorum in mentem veniat, ut dux vitæ alteri sit alter, neque tamen eundem esse velint, sed uterque se proponat, tum enim idem quærunt, nec tamen in eodem, sed uterque sibi quærīt, quod non est concordare. Sic et in urbium comitiis concordabunt, quum eundem magistratum omnes delegerint, aut saltem optimum omnes, non se quisque : quemadmodum in Phœnissis Euripides poeta fecit : neque enim id quod omnibus placet eo modo fieri potest : hæc autem non est concordia : sed quando omnes id quod petunt, consequuntur, tum demum concordant.

Est igitur concordia civilis quedam amicitia, eoque nomine appellatur : versatur enim in iis quæ sub actionem cadunt, et reipublicæ conducunt, et ad vitæ usum pertinent : quæ omnia civilis prudentiæ sunt.

Inest autem concordia in viris bonis : hi enim et secum ipsi concordant et inter se, quum in iisdem, ut ita dicam, rebus gerendis occupati sint : talium enim virorum voluntates perstant et manent, neque Euripi instar fluunt et refluunt : siquidem ea quæ justa, et quæ utilia sunt volunt, eorumque communi cupiditate flagrant.

Mali autem concordēs esse non possunt, nisi parumper, quemadmodum ne amici quidem constantes esse possunt quum uterque plus sibi vindicare et majorem altero partem consequi cupiat in iis quæ utilia esse arbitrantur : quippe in laboribus quos alter alterius causa subit atque in ministeriis quibus fungitur, ambo semper minus habere gestiunt, quum uterque se dignum existimet, qui labores quam minimos suscipiat, magnam autem utilitatem ex omni re capiat, alterum coarguens in ejusque ministeria curiosius inquirens velansque eum frui quanta vult utilitate fructu ex improbis laboribus percepto : quamobrem dum quod commune ipsis est non conservant, sed sua uterque commoda tuetur, cito dissociantur : tollunt enim amicitiae nodum, qui quidem communio et concordia est : eo autem sublato conjungi diutius non possunt. Accidit ergo eis, ut discordent inter se, dum alter ab altero amicitiae documenta exigit, ipse autem quæ justa sunt facere non vult : unde patet fieri non posse, ut inter improbos concordia, sed inter probos tantum sit.

CAP. VIII.

De beneficentia.

Est et illud quaerendum, cur benefici eos de quibus

* Πολιτικὴ δὲ φιλία κτλ. — ** Ἔστι δ' ἡ τοιαύτη ὁμόνοια κτλ. — *** Τοῖς δὲ φαύλοις οὐχ ὅσον τε ὁμονοεῖν, κτλ. — **** Cap. 7. οἱ δὲ εὐεργεταὶ τοὺς εὐεργετηθέντας κτλ.

τας οἱ εὐεργέται φιλοῦσι μᾶλλον, ἢ ὑπ' ἐκείνων φιλοῦνται· καὶ γὰρ ὡς παράλογον γινόμενον ἐπιζητεῖται. Οἱ μὲν οὖν πολλοὶ διὰ τοῦτο φασὶ φιλεῖν μᾶλλον τοὺς εὐεργέτας, δι' ὃ καὶ οἱ δανεισταὶ φιλοῦσιν ὡς ἐδάνεισαν, μὴ φιλοῦμενοι ὑπὸ τῶν ἀφειλότων· οἱ μὲν γὰρ χρήσαντες βούλονται τοῖς ἀφειλοῦσι τὴν σωτηρίαν, καὶ πάντα τρόπον βοηθῶσιν, ἵνα αὐτοῖς τὰ χρήματα ἐπανέλθῃ, οἱ δὲ ἀφειλοντες ὡς ἀφειλοντες οὐκέτι· βούλονται γὰρ ἂν αὐτοὺς μὴ εἶναι, ὡς ἀμεινον οὕτω πράζοντες τοῦ δανείου λυθέντος· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον φασὶ καὶ ἐπὶ τούτων· τοὺς μὲν εὐεργέτας βούλεσθαι εἶναι καὶ σώζεσθαι τοὺς εὖ παθόντας, ὡς οὕτω κομιουμένους τὰς ἀμοιβάς, τοὺς δὲ εὖ παθόντας οὐ σφόδρα φιλεῖν τὴν τῶν εὐεργετῶν σωτηρίαν· οὐ γὰρ οὕτως ἐπιμελὲς τοῖς ἀνθρώποις τὸ ἀναποδοῦναι, ὡς τὸ ἀπολαβεῖν. Ἡ μὲν οὖν δοκοῦσα τοῖς πολλοῖς αἰτία αὕτη ἐστὶ, καὶ ταῦτα προηγήθησαν νομίζουσιν, πρὸς τοὺς ἀγνωμόνας καὶ πονηροὺς ἀποθλιπόντες τῶν ἀνθρώπων· καὶ ὁ φησὶν Ἐπιχάρμου, ἐκ πονηροῦ θεώμενοι. Ἔοικε δὲ ἀνθρωπικὸν τὸ τοιοῦτον εἶναι· ἀμνήμονες γὰρ οἱ πολλοί, καὶ μᾶλλον εὖ πάσχειν, ἢ ποιεῖν ἐφίενται. Δόξαιε δ' ἂν φυσικώτερον εἶναι τὸ αἴτιον, καὶ οὐχ ὅμοιον τῷ περὶ τοὺς δανείσαντας. Ἐν μὲν γὰρ τοῖς εὐεργέταις καὶ τοῖς εὖ πάσχουσι φιλησις ἐστίν, ἐν δὲ τοῖς δανειζομένοις καὶ δανεισταῖς οὐ φιλησις· οὐ γὰρ φιλεῖ ὁ δανείσας τὸν ἀφειλοντα, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο μόνον σώζεσθαι αὐτὸν βούλεται τῆς κομιδῆς ἕνεκα, καὶ ἵνα τὸ δάνειον ἀπολάβῃ· οἱ δ' εὖ πεποιηκότες φιλοῦσι καὶ ἀγαπῶσι τοὺς εὖ πεπονθότας, κἂν ^β μὴ ὡς χρήσιμοι, μηδὲ δύνωνται γενέσθαι. Τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ τῶν τεχνιτῶν συμβέβηκε· πᾶς γὰρ τὸ οἰκεῖον ἔργον ἀγαπᾷ μᾶλλον, ἢ ἀγαπηθείη ἂν ὑπὸ τοῦ ἔργου ἐμψύχου γενομένου· μάλιστα δὲ τοῦτο περὶ τοὺς ποιητὰς συμβαίνει· ὑπεραγαπῶσι γὰρ οὗτοι τὰ οἰκεῖα ποιήματα, στέργοντες ὡσπερ τέκνα· τοιοῦτο δὲ εἶκον εἶναι καὶ τὸ τῶν εὐεργετῶν· οἱ γὰρ εὖ πάσχοντες ὑπ' αὐτῶν κατὰ τοῦτο ἔργα αὐτῶν εἶσι, καὶ διὰ τοῦτο ἀγαπῶσι μᾶλλον αὐτούς, ἢ τὰ ἔργα αὐτούς ἀγαπᾷ. Τούτου δὲ αἴτιον, ὅτι τὸ μὲν εἶναι πᾶσιν αἰρετὸν καὶ φιλητὸν· ἐσμὲν δὲ κυρίως ὅταν ἐνεργεῖα ὦμεν· ἐσμὲν δὲ ἐνεργεῖα ἐν τῷ ζῆν καὶ πράττειν· ὁ δὲ πράττων ἐνεργεῖα ἐστίν ἐν τῷ ἔργῳ. Ἡ γὰρ οἰκοδομική, ἢ λόγος ^ε ἐστὶ τῆς οἰκοδομίας, ἐνεργεῖα ἐστίν ἐν τῇ οἰκίᾳ· καὶ ἐστὶν αὕτη ἡ οἰκία, καθὼ οἰκία, ὁ τεχνίτης ἐνεργεῖα, καθὼ τεχνίτης· ὁμοίως καὶ πᾶς ἐνεργῶν ἐνεργεῖα ἐστὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ. Εἰ τοίνυν φυσικὸν μὲν ἐφίεσθαι τοῦ εἶναι, τὸ εἶναι δὲ ἐστίν ἐν τῷ πράττειν ^δ, τὸ ἔργον δὲ ἐστίν αὐτὸς ὁ πράττων ἐνεργεῖα, φανερὸν ὅτι καθ' ὅσον ^ε ζητεῖ τις τὸ ἑαυτοῦ εἶναι, κατὰ τοσοῦτον ζητεῖ καὶ τὸ ἔργον εἶναι· φύσει δὲ τις φιλεῖ ἑαυτόν καὶ βούλεται εἶναι· φύσει ἄρα φιλεῖ τις τὸ ἑαυτοῦ ἔργον. Ἐπεὶ δὲ μάλιστα τις φιλεῖ ἑαυτόν, καὶ μάλιστα φιλεῖ ἕκαστος τὸ ἑαυτοῦ ἔργον, καὶ τὸν εὐεργετούμενον, καθ' ὅσον ἔργον ἐστὶν αὐτοῦ, μάλιστα φιλῆσει· καὶ διὰ τοῦτο καὶ μάλ-

bene meriti sunt vehementius amant, quam ab iis amantur : namque ejus rei, quasi præter rationem et opinionem omnium fiat, ratio quaeritur. Et vulgus quidem idecirco beneficos vehementiore amore captos esse opinatur, quod creditores eos, quibus pecuniam crediderunt, amant, quamvis debitores illorum amori non respondeant : nempe creditores debitoribus salutem ferunt et exoptant, omnique modo iis subveniunt, ut pecuniæ ipsis redeant, debitores vero creditoribus non item : vellent enim eos excedere e vita, quia dissolutore alieno felicius victuri videntur : idem et hic accidere affirmant : beneficos quidem optare vitam et salutem iis in quos beneficia contulerunt, quod sic beneficii gratiam se consecuturos esse sperent, eos vero qui beneficia acceperunt de benefitorum salute non valde sollicitos esse : neque enim tantopere laborare homines de gratia referenda, quantopere de accipiendo beneficio laborant. Atque hæc quidem ea est, quam vulgus esse arbitratur, causa, quæ quidem credere coacti sunt quod ingratos tantum atque improbos homines respiciant, et quod est apud Epicurum, ex animi pravitate spectantes. Videtur autem tale quid homini proprium esse : immemores enim plerique sunt, magisque affici beneficiis, quam conferre ea in alios cupiunt. Verum hujus rei causa naturalis potius videtur, neque similis esse creditorum rationi. In iis quippe qui beneficio afficiunt et qui afficiuntur mutuus amor est, in debitoribus autem et creditoribus non est amor : neque enim amat creditor debitorem, sed salvum duntaxat esse vult, ut suum recuperet pecuniamque creditam recipiat. Qui autem beneficium contulerunt, amant et diligunt eos quos beneficio affecerunt, etiamsi utiles ipsis non sint, ac ne esse quidem possint. Quod et in artificibus usu venit : amat enim suum quisque opus vehementius quam ab opere suo amaretur, si ex inanimato fieret animatum : atque hoc in poetis maxime contingit : quippe hi sua poemata supra modum amant, amore prope paterno tanquam liberos illa prosequentes : talis videtur et eorum qui beneficiis alios ornarunt esse ratio : qui enim ab iis beneficio aliquo affecti sunt, hujus rei respectu eorum sunt opera, ideoque magis eos amant, quam ab operibus suis amantur. Hujus rei causa est, quod esse omnibus optabile et amabile est : proprie autem tum sumus, quum actu sumus : actu autem sumus propterea quod vivimus atque agimus : qui vero agit, actu est in opere. Nam architectura, quæ structuræ ratio est, actu est in ædificio : estque ipsum ædificium, quatenus est ædificium, sicut artifex actu, quatenus est artifex : eodemque modo quicumque in aliqua re operatur, actu opus suum est. Si ergo omnibus naturale est, ut esse cupiant, esse autem in agendo cernitur, opus vero ipse est qui actu illud facit, manifestum est, quatenus quis se ipsum esse desideret, eatenus eum opus quoque suum esse desiderare : natura autem duce aliquis se ipsum amat atque esse vult : naturæ igitur convenienter aliquis opus suum

λον, ἢ τὸν εὐεργέτην· ἢ γὰρ μεγίστη φιλησις ἐστίν, ἢ τις φιλεῖ ἑαυτόν· Ἔτι δὲ καὶ ὅτι ὁ μὲν εὐεργέτης ἑαυτοῦ γίνεται βελτίων εὐεργετῶν, καὶ ἀγαθὸν αὐτῷ ἐστὶ τὸ εὐεργετεῖν, καὶ διὰ τοῦτο χαίρει τῷ εὐ πάσχοντι, ὅτι ἐν αὐτῷ θεωρεῖ τὸ ἑαυτοῦ ἀγαθόν· ὁ δὲ εὐ πάσχων οὐ γίνεται βελτίων ἑαυτοῦ τῷ πάσχειν· οὐδὲ ἐν τῷ εὐεργέτῃ ἔχει ἀγαθόν· βελτίων γὰρ τις δύναται γενέσθαι ἐξ ὧν αὐτὸς ποιεῖ· ἐν τῷ ἐνεργεῖν γὰρ ἐστὶ τὸ ἀνθρώπινον ἀγαθόν, ὡς περ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν εἰρηται. Διὰ τοῦτο εἰ τί ἐστὶν ἡδὺ τῷ εὐ πάσχοντι παρὰ τῷ εὐεργετῇ, οὐκ ἀγαθόν ἐστὶν αὐτοῦ, ἀλλὰ συμφέρον· τὸ δὲ συμφέρον οὐχ οὕτως ἡδὺ καὶ φιλητόν ἐστιν, ὡς τὸ ἀγαθόν· τὸ γὰρ ἀγαθὸν τέλος ἐστὶ τοῦ συμφέροντος, καὶ διὰ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ συμφέρον φιλητόν ἐστὶ καὶ ἡδὺ· μᾶλλον ἄρα φιλεῖ ὁ εὐεργέτης τὸν εὐ πάσχοντα, ἢ ὑπ' ἐκείνου φιλεῖται. Ἔτι τοῦ ἀγαθοῦ ἡδεῖα ἐστὶ καὶ ἡ ἐνέργεια, καὶ ἡ ἐλπίς, καὶ ἡ μνήμη· ἐνέργεια μὲν παρόντος καὶ γινομένου, ἐλπίς δὲ μέλλοντος, μνήμη δὲ παρεληλυθότος· ἥδιον δὲ παρὸν τὸ ἀγαθόν, ἢ μέλλον, καὶ παρεληλυθός· ἐστὶ δὲ ὁ μὲν εὐεργετηθεὶς παρὸν ἀγαθὸν τοῦ εὐεργετηκότος· μένει γὰρ τὸ ἀγαθὸν καὶ πολυχρόνιον ἐστίν, ὃ ἐν τῷ εὐ παθόντι ὁ εὐεργέτης θεωρεῖ· τοῦ δὲ εὐ παθόντος τὸ ἀγαθὸν οὔτε μένει· καὶ γὰρ χρήσιμον ἦν, καὶ ἅμα τῇ χρήσει παρελήλυθεν· οὔτε ἀγαθόν ἐστὶ κυρίως· καὶ διὰ τοῦτο εἴτε καὶ ἅμωι παρήσαν, ἥδιον ἂν ἦν τὸ τοῦ εὐεργέτου ἀγαθόν, εἴτε καὶ ἅμωι παρήλλον, ἥδιον ἂν ἦν ἡ μνήμη τοῦ εὐεργέτου ἢ τοῦ εὐεργετούμενου, καθ' ὅσον ἢ τὸ ἀγαθὸν μνήμη ἡδίστη ἐστὶ μάλιστα, ἢ δὲ τοῦ χρησίμου οὐ πάνυ, ἢ ἥττον· εἰ γὰρ ἡ προσδοκία τῶν χρησίμων ἀνάπαλιν ἔχει, καὶ ἥδιον ἐστὶ τῆς μνήμης παρεληλυθότων ἀγαθῶν· φαίνεται τοίνυν καὶ διὰ ταῦτα μᾶλλον φιλεῖν τὸν εὐεργέτην τὸν εὐ πάσχοντα, ἢ ὑπ' ἐκείνου φιλεῖσθαι. Ἔτι ἢ μὲν φιλησις ἐνέργεια ἔοικε, τὸ δὲ φιλεῖσθαι πάθει· τοῖς τοίνυν ἐνεργῶσι τὰ φιλικὰ, δηλονότι τοῖς εὐεργέταις, μᾶλλον προσήκει τὸ φιλεῖν, ἢ τοῖς πάσχουσιν. Ἔτι τὰ πόνω κτηθέντα στέργουσι μᾶλλον καὶ φιλοῦσιν τῶν βραδύως κακορθωθέντων· ὅθεν καὶ τὰ χρήματα οἱ κτησάμενοι τῶν διαδεξαμένων μᾶλλον φιλοῦσιν· ἐστὶ δὲ ἄπονον μὲν τὸ εὐ πάσχειν, ἐργῶδες δὲ τὸ εὐ ποιεῖν· ἐστὶ δὲ τὸ μὲν εὐ πάσχειν ἐν τῷ εὐεργετούμενῳ, τὸ δὲ εὐ ποιεῖν ἐν τῷ εὐεργετῇ· καὶ διὰ τοῦτο ὁ εὐεργετούμενος μᾶλλον ἢ ὁ εὐεργέτης φιλεῖται. Καὶ διὰ τοῦτο καὶ αἱ μητέρες φιλοτεχνότεραι μᾶλλον, ὅτι πόνω γεννῶσιν, ἢ οἱ παῖδες φιλομήτορες, τῷ μηδὲν ὑπὲρ τοῦ τεθῆναι ποιῆσαι· καὶ μᾶλλον ἴσασιν αἱ μητέρες, ὅτι ἐξ ἐκείνων οἱ παῖδες, ἢ οἱ παῖδες, ὅτι αὐτὰι παρήγαγον εἰς τὸν βίον. Ταῦτα δὲ δόξαιεν ἂν εἶναι καὶ τοῖς εὐεργέταις οἰκεῖα. Καὶ γὰρ οὐ μόνον ἐπίπονόν τι ποιοῦσιν ὑπὲρ τῶν εὐ πασχόντων, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἴσασιν ὅτι εὐεργετοῦσιν, ἢ ἐκείνοι μνησκακῶσι ὅτι ὑπὸ τούτων εὐεργετοῦνται. Καὶ ἄρ' ἐνδέχεται τὸν εὐ πασχόντα οὐκ αὐτὸν οἰκῶθεν, ἀλλ' ἐτέρῳ ὑπαρξομένῳ εὐεργετεῖν, καὶ διὰ τοῦτο

amat. Quum autem maxime semet ipsum aliquis amet, maximeque suum quisque opus amet, etiam eum quem beneficio ornavit, quatenus ipsius opus est, maxime amabit : ideoque etiam magis quam eum a quo est beneficii affectus : maxima enim, qua quis semetipsum amat, amatio est. Præterea etiam quia beneficus, dum bene aliis facit se ipso melior fit, bonumque illi est benefacere, idcirco quoque eo qui beneficium accipit, delectatur, quod in eo bonum suum videt : quum contra homo beneficii ornatus acceptis illis non fiat melior se ipso, neque in beneficiorum auctore ullum habeat bonum : ex iis enim quæ ipse aliquis facit, melior fieri potest : namque in agendo, ut supra dictum est, humanum cernitur bonum. Quare, si quid illi cui beneficium datur in eo, a quo accipit, jucunditatis esse videtur, id non bonum illi est, sed utile : id autem quod utile est, non ita et jucundum est et amabile, ut id quod est bonum : id enim quod bonum est, finis est ejus quod est utile, et propter bonitatem utilitas amabilis etiam et jucunda est : magis ergo beneficus hominem beneficio affectum amat, quam ab illo amatur. Præterea boni ipsius jucunda et actio et spes est et memoria : actio quidem præsentis et dum adhuc fit, spes futuri, memoria præteriti : jucundius autem est bonum præsens, quam futurum et præteritum : est autem homo beneficii ornatus præsens bonum beneficiorum auctoris : manet enim ac diuturnum est bonum, quod in accipiente contemplatur is qui dedit : ejus vero bonum qui beneficium accepit neque manet : etenim utile erat, unaque cum usu abiit : neque proprie est bonum : ideoque sive utrumque est præsens, jucundius beneficii bonum est, sive utrumque præteriti, tamen dati quam accepti beneficii jucundior est recordatio, quatenus boni maxime, utilitatis vero non admodum, aut minus certe jucunda est recordatio : quippe licet utilitatis contra se habeat expectatio, quæ præteritorum bonorum recordatione est jucundior, tamen idcirco magis amare videtur beneficii auctor hominem beneficio ornatum, quam ab illo amari. Præterea amatio actioni similis est, quum amari ad perpersionis similitudinem accedat : eos ergo qui amicitiae documenta dant, id est, beneficiorum auctores magis amare decet quam homines beneficii affectos. Quin etiam ea quæ labore nobis peperimus, magis amamus magisque amplectimur, quam res nullo negotio bene gestas : quapropter etiam opes suas magis amant illi qui eas acquisiverunt, quam qui a parentibus eas acceperunt : jam vero facile est, beneficia accipere, difficile aliis bene facere : est autem beneficia accipere hominis beneficio affecti, bene facere vero beneficii : ideoque magis qui accipit beneficium amat, quam beneficus. Neque alia est causa, cur liberos suos magis ament matres, quia nimirum magno labore eos pariunt, quam liberi matres, propterea quod nihil navant et efficiunt, ut nascantur : magisque sciunt matres, ex se liberos esse natos, quam liberi se ab illis in lucem editos et susceptos esse. Atque hæc quidem etiam ad

μη αὐτὸν εἶναι εὐεργέτην· ἢ αὐτὸν μὲν οἰκοθεν εὐεργετῆν, οὐκ αὐτοῦ δὲ ἕνεκα τοῦ εὐ πάσχοντος, ἀλλ' ἑαυτοῦ, καὶ διὰ τὸ χρησίμων· ταῦτα δὲ ποιεῖ τὸν εὐ πάσχοντα μὴ πάνυ βεβαίως τὸν εὐεργετοῦντα γινώσκειν· τὸν μέντοι^m εὐεργέτην οὐδὲν κωλύει τὸν εὐ πάσχοντα γινώσκειν, ὅτι ἑαυτὸν ἀκριβῶς γινώσκει, ὅτι εὐεργέτης ἐστὶν ἀληθῶς. Διὰ ταῦτα ὁ εὐ ποιῶν τὸν εὐ πάσχοντα φιλεῖ μᾶλλον, ἢ ὑπ' ἐκείνου φιλεῖται.

(Scripsi : ^a οὐκέτι] cod. οὐκ ἔτι. — ^b κἂν] cod. κἂν. — ^c ἢ λόγος] ὁ λόγος. — ^d πράττειν] cod. πραττεῖν. — ^e καθ' ὅσον] cod. καθόσον. — ^f ἄρα] cod. ἄρα. — ^g εἴτε καὶ] cod. εἴ καὶ. — ^h τοῦ εὐεργετοῦ ἢ τοῦ εὐεργετουμένου καθ' ὅσον] cod. τοῦ εὐεργετουμένου ἢ τοῦ εὐεργετοῦ καθόσον. — ⁱ ἤτιον] cod. ἤτιον. ^k βραδίως] cod. βραδίως. — ^l τὸ μὲν εὐ πάσχειν] cod. τὸ μὲν πάσχειν. — ^m μέντοι] cod. μὲν τοι. —)

Κεφ. θ'.

Περὶ τῆς φιλαυτίας.

* Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον. Ζητητέον δὲ κακεῖνο, ^a πότερον ἑαυτὸν δεῖ φιλεῖν μάλιστα, ἢ ἄλλον τινά. Δοκεῖ γὰρ τὸ ἑαυτὸν μάλιστα φιλεῖν οὐκ ἀγαθῶν ἀνδρῶν εἶναι· καὶ διὰ τοῦτο ἐπιτιμῶνται οἱ ἑαυτοὺς μάλιστα ἀγαπῶντες, καὶ ὡς ἐν αἰσχροῦ φιλαυτοὶ ἀποκαλοῦνται· ἔτι δὲ καὶ ὅτι ὁ μὲν φιλῶς δοκεῖ πάντα πράττειν ἑαυτοῦ χάριν, καὶ τοσοῦτω μᾶλλον, ὅσω φραυδότερος· καὶ ἐγκαλεῖται διὰ τοῦτο, ὅτι οὐδὲν τῶν ἰδίων πλέον ἐπιζητεῖ, ἀλλ' ἑαυτοῦ χάριν πάντα ποιεῖ· ὁ δὲ ἐπεικὴς διὰ τὸ καλὸν πάντα πράττει, καὶ τοσοῦτω μᾶλλον, ὅσω βελτίων καὶ ἐπεικέστερος· καὶ διὰ τὸν φίλον, καὶ ἵνα δῶ τοῖς ἄλλοις τυχεῖν, ὧν βέρονται, παρήσει τὰ ἑαυτοῦ· διὰ ταῦτα μὲν οὐκ δοκεῖ μὴ δεῖν μάλιστα πάντων φιλεῖν ἑαυτόν. Τούτοις δὲ τὰ ἔργα διαφωνεῖ, καὶ οὐκ ἀλόγως. Φασὶ γὰρ δεῖν εἶναι μάλιστα φιλεῖν τὸν μάλιστα φίλον, μάλιστα δὲ φίλος ὁ σώζων πάντα τὰ φιλικὰ περὶ τὸν φιλοῦμενον· φιλικὰ δὲ ἐστὶ τὸ βούλεσθαι τὰ ἀγαθὰ τῷ φίλῳ ἐκείνου ἕνεκα, καὶ εἰ μηδὲν εἰσεται τοῦτο, καὶ τὸ συζῆν μάλιστα ζητεῖν, καὶ τὸ συναλγεῖν καὶ συγγαίρειν· ταῦτα δὲ πάντα αὐτὸς τις ἑαυτοῦ ἀπονέμει, καὶ ἀπὸ τῶν πρὸς ἑαυτόν καὶ τὰ πρὸς τοὺς φίλους ἐλήφθη, καθὼς ἐν τῷ δ' εἴρηται κεφαλαίῳ. Τούτοις δὲ καὶ αἱ παροιμίαι πᾶσαι μαρτυροῦσι. Τοὺς γὰρ σφόδρα φίλους δηλοῦντες, μία ψυχὴ φασὶ· ἔτι δὲ καὶ τὸ κοινὰ τὰ τῶν φίλων εἰς τοῦτο φέρει, καὶ ἰσότης φιλότις, καὶ γόνυ κνήμης ἔγγιον. Εἰ γὰρ τὸ κοινόν, καὶ ἡ ἰσότης, καὶ τὸ ἔγγιστα, φιλικὰ, τί γένοιτο· ἂν ἐκαστῶ φιλικώτερον ἑαυτοῦ; μάλιστα ἄρα φίλος αὐτὸς ἑαυτοῦ. Εἰ δὲ τὸν μάλιστα φίλον μάλιστα δεῖ φιλεῖν, ἑαυτὸν δεῖ μάλιστα φιλεῖν.

beneficos accommodari posse videantur. Neque enim solum in bene faciendo operatio et laboris aliquid insunt, sed magis etiam sciunt, se de aliis bene mereri, quam illi exploratum habent, se ab his beneficia accipere. Fieri enim potest, ut beneficus non sua sponte, sed quoniam alteri gratificatur beneficium conferat, atque hanc ob causam non ipse beneficii auctor sit : vel ut ipse quidem ultro beneficium conferat, at non illius causa, in quem confert, sed sua causa et propter emolumentum suum : quæ faciunt ut qui beneficium accipit non optime norit beneficii largitorem : beneficium autem nihil impedit, quominus hominem beneficio affectum norit, quia se vere beneficium esse probe scit. Quocirca beneficus hominem beneficio ornatum magis amat, quam ab illo amatur.

CAP. IX.

De sui amore.

Sed hæc hactenus. Jam vero et illud quærendum est, utrum se ipsum maxime amare oporteat, an alium. Videtur enim se ipsos maxime amare non esse honorum hominum, eamque ob causam objurgantur qui sui sunt amantissimi, et tanquam ignominioso nomine sui amatores vocantur : præterea quia improbus omnia sua causa agere videtur, eoque magis, quo improbius est : ideoque accusatur et reprehenditur. quod nihil studiosius quam sua petat, et sua causa omnia faciat : vir bonus autem omnia propter honestum agit, eoque magis, quo melior et honestior est : qui et amici gratia et ut alios compotes faciat eorum, quibus egent, sua negligit ac prætermittit : ob hæc igitur videtur aliquis non debere se unum omnium maxime amare. Verum ab hac oratione facta discrepant, neque immerito. Ajunt enim maxime eum amare oportere, qui maxime sit amicus, maxime autem est amicus qui omnia officia in eo quem diligit servat : est vero benevoli officium. exoptare amico bona illius ipsius gratia, etiam si nemo hoc sciturus sit. et una maxime vivere conari, et una tum dolere tum lætari : hæc autem omnia nobis ipsis tribuere solemus, atque ideo ab officiis quæ nobis præstamus etiam officia amicis præstanda repetivimus quemadmodum in quarto capite dictum est. His consentanea omnia etiam proverbia sunt. Nam dum homines amicissimos indicant, una mens idemque animus, dicunt : quin etiam illud, amicorum omnia communia, eodem pertinet, et æqualitas est amicitia, et genu crure propius. Si enim id quod commune et æquale et proximum est, amicitia vocanda, quid unicuique carius quam ipse sibi esse possit? sibi ergo quisque maxime amicus est. Si vero carissimum maxime amare oportet, sibi quisque maxime amandus est.

* Cap. 8. Ἀπορεῖται δὲ πότερον δεῖ φιλεῖν ἑαυτόν μάλιστα, κτλ

* Οὕτω τοίνυν ἀμφοτέρων μὲν λόγων ἀληθῶν εἶναι δοκοῦντων, εἰκότως ἀπορεῖται ποτέρῳ θεόν ἀκολουθεῖν. Εὐρῆσομεν δὲ διελιόντες καὶ διορισάμενοι, ἐρῶσον, καὶ πῶς ἕκαστος ἀληθεύει. Εἰ γὰρ λάθοιμεν τὴν τοῦ φιλαύτου σημασίαν, ὃ βούλεται παρ' ἑκατέρῳ τῶν λόγων, ὁῦλον τὸ ζητούμενον γένοιτ' ἄν. Ὁ μὲν οὖν πρῶτος λόγος αὐτοφιλαύτους καλεῖ, οὗ τοὺς ἑαυτοὺς φιλοῦντας ἀπλῶς, ἀλλὰ τοὺς ζητοῦντας ἑαυτοῖς ἀπονέμειν τὸ πλεον, οὐκ ἐν τῷ ἀγαθῷ καὶ τῇ ἀρετῇ, ἀλλ' ἐν χρήμασι καὶ τιμαῖς, καὶ ταῖς σωματικαῖς ἡδοναῖς· τούτων γὰρ οἱ πολλοὶ ὀρέγονται, καὶ ἐσπουδάξασιν περὶ αὐτὰ ὡς ἄριστα ὄντα, διὸ καὶ περιμάχητά ἐστιν. Οἱ δὲ περὶ ταῦτα πλεονέκται χαρίζονται ταῖς ἐπιθυμίαις, καὶ ὄλως τοῖς πάθεσι, καὶ τῷ ἀλόγῳ τῆς ψυχῆς· τοιοῦτοι δ' εἰσιν οἱ πολλοί· διὰ τοῦτο καὶ τούτοις ἡ προσηγορία γέγονε. Τοῖς γὰρ ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον γινομένοις τὰ ὀνόματα τίθεται· τὰ δὲ σπάνια οὐδὲ σφόδρα ὀνομάζονται, καὶ γὰρ τούτων ἔνια οὐδὲ γινώσκονται. Εἰσι δὲ οἱ μὲν φαῦλοι, καὶ τὰ δοκοῦντα ἀγαθὰ ἑαυτοῖς ἀπονέμοντες, πολλοί· οἱ δὲ σπουδαῖοι, σπάνιοι. Διὰ τοῦτο τοὺς πολλοὺς φαύλους ὄντας καὶ φιλαύτους ἀποκαλοῦσιν· οἱ δὲ οὕτω φίλαυτοι καὶ δικαίως ἐγκλοῦνται. Ὁ δὲ τὸς φαύλους ἔχοντας περὶ τὰς ἐπιθυμίας φιλαύτους οἱ πολλοὶ καλοῦσιν, οὐκ ἀόηλον. Εἰ γὰρ τις αἰεὶ σπουδάζει τὰ δίκαια πράττειν αὐτὸς μάλιστα πάντων, ἢ τὰ σώφρονα, ἢ ὅποια οὖν ἄλλα τῶν κατὰ τὰς ἀρετάς, καὶ ὄλως αἰεὶ τὸ καλὸν ἑαυτῷ περιποιεῖτο, οὐδεὶς αὐτὸν ἐρεῖ φίλαυτον, οὐδὲ ψέξει. Ὁ μὲν οὖν πρῶτος λόγος φιλαυτον ὀνομάζει τὸν φαύλως ἑαυτὸν φιλοῦντα, καὶ διὰ τοῦτο ἀληθὴς ἐστίν· οὗ γὰρ δεῖ τοῦτον τὸν τρόπον φιλεῖν ἑαυτόν· ὁ δὲ δευτέρως τὸν σπουδαῖον, καὶ τὴν ἀρετὴν καὶ τὸ ἀγαθὸν περιποιούμενον ἑαυτῷ, μάλιστα φησι^b φιλεῖν ἑαυτόν.

** Ὅς καὶ φιλαυτος δόξειεν ἂν εἶναι μᾶλλον εἰκότως· ἑαυτῷ γὰρ χαρίζεται· τῷ γὰρ κυριωτάτῳ ἑαυτοῦ, τῷ διανοητικῷ, τὰ κάλλιστα καὶ μάλιστα ἀποδίδωσιν ἀγαθὰ. Ὁ δὲ τῷ κυριωτάτῳ ἑαυτοῦ χαριζόμενος, οὗτος μάλιστα χαρίζεται ἑαυτῷ. Καὶ γὰρ ὡς περὶ πόλις ἐστὶ^c μάλιστα τὸ κυριώτατον τῆς πόλεως, καὶ οἱ ἄριστοι τῶν πολιτῶν, οὕτως καὶ ἀνθρωπὸς ἐστὶ μάλιστα τὸ κυριώτατον τῶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. Διὰ τοῦτο καὶ φιλαυτος μάλιστα ὁ τοῦτο ἀγαπῶν καὶ τούτῳ χαριζόμενος· ἐπεὶ καὶ ἐγκρατὴς τις ἢ ἀκρατὴς λέγεται, οὗ τῷ ἀπλῶς κρατεῖν ἢ κρατεῖσθαι, ἀλλὰ τῷ τὸν νοῦν ἢ ἄρχειν τῶν παθῶν ἢ ἄρχεσθαι· ὥστε τοῦ μὲν νοῦ κρατούντος αὐτὸς τις λέγεται κρατεῖν, τῶν δὲ παθῶν κρατούντων, οὐκ αὐτὸς κρατεῖν, ἀλλὰ μᾶλλον κρατεῖσθαι. Ὅθεν φανερόν, ὅτι αὐτὸς τις ἐστὶ μάλιστα ἕκαστος τὸ αὐτοῦ διανοητικόν· καὶ ὁ τὸ ἑαυτοῦ διανοητικὸν ἀγαπῶν, καὶ πάντα τρόπον αὐτῷ χαριζόμενος, φιλαυτος εἰκότως ἂν λέγοιτο καθ' ἕτερον εἶδος τοῦ ὄνει-

Quum igitur hoc modo utraque oratio vera esse videatur, merito utram sequi oporteat, dubitatur. Nos vero si diligenter dividamus rem ipsam et distinguamus, facile quatenus et quomodo utraque opinio vera appellari possit, inveniemus. Si enim quam vim sui amatoris nomen utrobique habeat, intellexerimus, statim id de quo dubitatur apparebit. Prima ergo opinio magnos sui amatores eos vocat, non qui se ipsos simpliciter amant, sed qui sibi ipsis majorem partem tribuere student, non ipsius boni et virtutis, sed in partiendis pecuniis et honoribus et corporis voluptatibus: hæc enim plerique concupiscunt, atque in eis ut omnium rerum optimis studium et operam ponunt: et ideo de iis inter se dimicare solent. Qui igitur in his priores ac superiores esse volunt, suis cupiditatibus et ut uno verbo dicam suis affectibus eique animi parti quæ rationis expertus est obsequuntur. Tale autem est hominum vulgus: itaque hoc etiam iis nomen impositum est. Iis enim quæ plerumque sic se habent imponitur nomen: quæ vero rarasunt, vix nominantur, quum eorum nonnulla etiam incognita sint. Sunt autem improbi, et qui ea quæ videntur bona sibi tribuunt, multi: probi autem bonique, pauci. Quamobrem plerosque homines, qui sunt improbi, sui etiam amatores appellant: qui quidem sui amatores merito quoque accusantur. Jam vero eos qui improbe libidinibus se dedunt a vulgo sui amatores vocari, minime obscurum est. Si quis enim omnium maxime ea quæ justa sunt aut temperata aut qualiacunque alia virtutibus consentanea agere studeat, et omnino semper honestum sibi vindicat, nemo eum neque sui amantem dicet, neque vituperabit. Prior ergo loquendi ratio eum, qui improbe se amat, sui amatorem appellat, atque ideo vera est: neque enim hoc modo quemquam se amare oportet: posterior autem virum bonum, quique virtutum bonumque sibi vindicat, maxime se ipsum amare dicit.

Qui quidem potius sui amator esse videatur: sibi enim gratificatur: quippe præcipuæ sui parti, cogitandi facultati, res pulcherrimas atque optimas tribuit. Qui vero præcipuæ sui parti gratificatur, is sibi maxime gratificatur. Namque ut verissime civitas præcipua civitatis pars dicitur, optimique civis, ita et homo potissimum est præcipua hominis pars. Quocirca etiam ille sui amantissimus est, qui hanc partem amat et qui huic gratificatur: nam et continens aut incontinens aliquis dicitur, non quod simpliciter contineat aut contineatur, sed quia mens ejus aut imperat affectibus, aut paret: itaque quum mens ejus superior est, ipse dicitur continere, quum vero affectus potentior est, non ipse continere, sed magis contineri dicitur. Unde apparet, unumquemque suam cogitandi facultatem esse maxime: eamque facultatem qui diligit, omnique modo ei gratificetur, sui amatorem merito appellari posse, diversa videlicet ab ea quæ vituperatur amoris specie, tantumque distans ab ea, quantum interest, utrum

* Ἀπορεῖται δ' εἰκότως, ποτέρῳ χρεὼν ἐπείσθαι, κτλ. — ** Δόξεις δ' ἂν ὁ τοιοῦτος εἶναι μᾶλλον φιλαυτος κτλ.

διζοιμένου, καὶ διακρίνον τοσοῦτον, ὅσον τὸ κατὰ λόγον ζῆν τοῦ κατὰ πάθος, καὶ ἡ τοῦ ἀγαθοῦ ὄρεξις τῆς φυχῆς ἐπιθυμία. Ἐπεὶ τοίνυν τοὺς σπουδαίους καὶ ἐπιεικεῖς ἐπαινοῦσι καὶ ἀποδέχονται πάντες, δεῖ δὲ πάντας ἐπιεικεῖς εἶναι, (καὶ γὰρ πάντων εἰς τὸ καλὸν ἀμιλλωμένων, καὶ διατεινομένων τὰ κάλλιστα πρᾶττειν, πάντα ἀπαντήσει ἢ τὰ ἀγαθὰ, καὶ κοινῇ πᾶσι καὶ ἰδίᾳ ἐκάστῳ) φανερόν, ὅτι δεόν ἐστὶ τὸν μὲν ἀγαθὸν φιλαυτὸν εἶναι. Καὶ γὰρ αὐτὸς τε ἑαυτὸν ὠφελήσει τὰ καλά πρᾶττων, καὶ τοὺς ἄλλους ἐπὶ τὰ ἴσα κινήσει· τὸν δὲ μοχθηρὸν οὐκέτι· φιλῶν γὰρ καὶ χαριζόμενος ἑαυτῷ βλάβει καὶ ἑαυτὸν, καὶ τοὺς πέλας, πάθειν ἐπόμενος φυχῆς· ἐπεὶ τὰ παρὰ μὲν τῷ σπουδαίῳ ταῦτόν ἐστιν ὁ πρᾶττουσι, καὶ ὁ πρᾶττειν δὲ προσήκει· καὶ γὰρ πᾶς μὲν ἀνὴρ ἀγαθὸς ὁ νοῦς αὐτοῦ ἐστίν· ὁ νοῦς δὲ αἰρεῖται τὸ βέλτιστον ἑαυτῷ· οἱ δὲ πειθαρχοῦσι καὶ ἀκολουθοῦσι τῷ νῷ· παρὰ δὲ τοῖς φυχῆς τὸ δεόν, καὶ ὁ ποιῶσι, διαφρονεῖ· καὶ διὰ τοῦτο τοὺς μὲν οὐ δεῖ φιλαύτους εἶναι, τοὺς δὲ ἑαυτοὺς μάλιστα προσήκει φιλεῖν. Οὕτω μὲν ὁ ἀληθὴς διωρίσται λόγος. Αὐτέον δὲ καὶ τὸν πρῶτον λόγον, δι' ὃν ἐδόκει τὸν ἀγαθὸν μὴ εἶναι φιλαυτὸν, ὅτι τῶν μὲν ἑαυτοῦ ἀμελεῖ, ζητεῖ δὲ τὰ τῶν φίλων καὶ τῆς πατρίδος ἀγαθὰ, ὑπὲρ ὧν καὶ ἀποθνήσκει δεῖσαν. Ὅτι μὲν οὖν τοιοῦτός ἐστιν ὁ σπουδαῖος, ἀληθὴς ἐστίν. Οὐ μὲν διὰ τοῦτο βρῆτέον αὐτὸν μὴ μάλιστα φιλαυτὸν εἶναι· δι' αὐτὰ μὲν οὖν φαίνεται φιλαυτὸς εἶναι. Καὶ γὰρ ἀντὶ μεγάλων μικρὰ προίεται, καὶ τὰ μικρὰ βίπτων, τὰ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν ἑαυτῷ περιποιεῖται· τοῖς μὲν γὰρ φίλοις καὶ τῇ πατρίδι χρήματα καὶ τιμὰς καὶ τοιαῦτα παρέχει, ἑαυτῷ δὲ τὸ καλὸν καὶ ἀγαθόν, καὶ χρηστὸν καὶ φιλόπολιν εἶναι, καὶ τὰ τοιαῦτα, ὧν ἐκεῖνα πάντα ἐλάττω· καὶ ὅταν δὲ ὑπὲρ τῶν φίλων, καὶ τῆς πόλεως ἀποθάνῃ, καὶ τὴν ἑαυτοῦ πρόηται ζωὴν, μείζω ἐκέρδανεν, ἢ προήκατο. Αἰρεῖται γὰρ ὀλίγον χρόνον ἡσθῆναι σφόδρα τὴν ἀγαθὴν καὶ ἐπιεικῆ τὴν ἡδονήν, ἢ πολλὰν ἡρέμα· καὶ βέλτιον αὐτῷ εἶναι ἡγεῖται τὸν βίον μικρὸν ὄντα μεγάλων γέμειν κατορθωμάτων, ἢ μακρὸν βιώσαντα μὴ οὕτως ἐπαινετὸν εἶναι, καὶ μίαν πράξιν ποιῆσαι καλὴν καὶ μεγάλην, ἢ πολλὰς καὶ μικράς. Ταῦτα γὰρ ἐκείνων καλλίω. Καὶ πράξεις δὲ σπουδαίας ἐνίοτε προίεται τῷ φίλῳ, καὶ ἔξω αὐτὸν πράττειν, ἐκείνῳ τῆς φιλοτιμίας παραχωρεῖ, καὶ τηλικαῦτα δὲ τὸ μείζων ἀγαθὸν ἑαυτῷ ἀπονέμει· κάλλιον γὰρ τοῦ αὐτὸν πράξει τὸ αἴτιον τοῦ καλοῦ τῷ φίλῳ γενέσθαι. Διὰ ταῦτα δὲ εἰκότως δοκεῖ σπουδαῖος εἶναι, ἀντὶ πάντων αἰρούμενος τὸ καλόν, καὶ τὸ πλεόν ζητῶν ἐν τοῖς ἀγαθοῖς καὶ σπουδαίοις. Φαίνεται τοίνυν μάλιστα ἑαυτὸν φιλῶν ὁ σπουδαῖος, καὶ ἑαυτῷ τοῦ καλοῦ τὸ πλεόν ἐκάστοτε νέμων.

* Οὕτω μὲν οὖν δεῖ φιλαυτὸν εἶναι, καθάπερ εἴρηξ-

quis rationi convenienter vivat, an affectibus serviat, et quantum boni appetitus a vitiosa libidine distat. Cum ergo bonos et aequos homines omnes et laudent et amplectantur, omnes autem probos esse deceat, (si enim omnes ad honestum certatim pervenire resque honestissimas agere contendant, omnia et publice et privatim singulis evenient bona manifestum est, bonum virum in primis sui amatorem esse oportere. Namque et ipse honestis actionibus sibi proderit, et alios ad eandem rerum studium impellet : improbum vero non item : si enim amare se et gratificari sibi coperit, et sibi nocebit et aliis, vitiosis animi perturbationibus obtemperans : quoniam in viris probis idem est quod agunt et quod agi convenit : totus enim vir bonus mens sua est : mens autem sibi deligit quod est optimum : illi vero menti parent eamque sequuntur, in malis vero hominibus quod faciendum est ab eo quod faciunt discrepat : ideoque hos sui amatores esse non oportet, illos vero maxime se ipsos amare deceat. Sic quidem veram explicavimus opinionem. Jam vero et ad priorem illam opinionem respondendum est, quam habentes statuebant virum bonum non esse sui amatem, quia suas utilitates negligit, amicorum vero et patriæ commoda spectat, pro quibus ne mori quidem recusat, quum oportet. Talem ergo esse virum bonum, verum est. Neque tamen propterea dicendum est, eum non maxime sui amatem esse : quum etiam idcirco sui amans esse videatur. Nam pro magnis parva profundit, et dum minima quædam abjicit, maxima sibi comparat bona : amicis quippe patriæque pecunias, honores aliasque hujus generis res largitur, sibi vero honesti bonique, et probi viri patriæque amantis aliarumque hujusmodi virtutum famam quærit, quibus reliqua longe minora sunt : quumque pro amicis et pro patria moritur suamque vitam profundit, majora tamen lucratus est quam perdidit. Mavult enim parumper honesta illa ac laudabili voluptate frui, quam longa tranquille : atque anteponendam sibi esse ducit vitam brevem, sed magnis ac præclaris facinoribus refertam vitæ longæ, sed minus laudabili, unamque magnam rem bene gestam multis parvisque actionibus susceptis. Hæc enim illis honestiora sunt. Sed et rectas actiones interdum amico tradit, quumque ipsi eas suscipere liceat, illi hunc honorem concedit, ac tum majus sibi attribuit bonum : nimirum honestias ei est, amico præclaris facinoris suasorem quam ipsum facti auctorem esse. Quare merito videtur vir bonus esse, quia rebus omnibus honestatem præfert, partemque sibi majorem non quærit nisi in bonis et honestis. Videtur ergo vir bonus maxime se ipsum amare, semperque majorem honestatis partem sibi attribuere.

Itaque hoc modo, quomodo diximus, sui amatorem

* Οὕτω μὲν οὖν δεῖ φιλαυτὸν εἶναι, καθάπερ εἴρηξται, κτλ.

ται· ὡς δὲ οἱ πολλοὶ, οὐ γὰρ ὅπως μὲν οὖν δεῖ μάλιστα φιλεῖν ἑαυτὸν, ἐπὶ τοσοῦτον εἰρήσθω.

[Scripsi : ^a κάκεινο] cod. κάκεινο. — ^b φησι] cod. φησιν. — ^c πόλις ἐστὶ] cod. πόλις ἐστι. — ^d ἀπαντήσαι] cod. ἀπαντήσων. — ^e οὐκέτι] cod. οὐκ ἔτι. — ^f ἐν τοῖς ἀγαθοῖς καὶ σπουδαίοις] cod. ἐν τοῖς ἀγαθοῖς σπουδαίοις. —)

Κεφ. ι'.

ἽΟτι καὶ εὐδαίμων φίλων οπουδαίων δεήσει.

* Ἀμφισβητεῖται δὲ καὶ περὶ τῶν εὐδαίμωνων, εἰ δεήσει φίλων αὐτοῖς, ἢ μή. Φασὶ γὰρ μὴ χρεῖαν εἶναι τοῖς μακαρίοις καὶ αὐτάρκεισιν· αὐτάρκεις γὰρ ὄντες, καὶ πάντα ἔχοντες τὰ ἀγαθὰ, πῶς ἂν ἄλλων δεόντες; καὶ γὰρ οἱ φίλοι δεόνται τῶν φίλων, καὶ καρποῦνται δι' ἐκείνων ἢ δι' ἑαυτῶν οὐ δύνανται κτᾶσθαι· καὶ γὰρ ὁ φίλος ἄλλος αὐτός. Ἐπεὶ δὲ αὐτοῖς οἱ εὐδαίμονες ἀρκούσιν, οὐ χρεῖαν ἔχουσι φίλων, διὰ τοῦτο φασιν,

ἽΟταν ὁ δαίμων εὐ δοῦῃ, τί δεῖ φίλων;

διὰ ταῦτα μὲν οὖν δοκεῖ μὴ χρεῖαν εἶναι τοῖς εὐδαίμοσι φίλων.

** Καθ' ἕτερον δὲ λόγον ἀποπονηοικνεῖν εἶναι τὸ πάντα ἀπονέμοντας τὰ ἀγαθὰ τῶν εὐδαίμωνι, φίλους μὴ ἀποδιδόναι, ὃ τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν τὸ μέγιστον εἶναι δοκεῖ. Ἄλλως τε καὶ ὅτι τὸ μὲν εὐεργετεῖν ἀναγκαῖόν ἐστι πρὸς τὴν εὐδαίμονίαν, ἢ δὲ καλλίστη καὶ μάλιστα ἐπαινουμένη εὐεργεσία πρὸς τοὺς φίλους ἐστίν· ὥστε δεῖ φίλων τοῖς εὐδαίμοσιν, ἐπεὶ χρεῖα τὴν ἀρίστην εὐεργεσίαν εὐεργετεῖν. Μάλιστα γὰρ φίλω προσήκει τὸ εὐ ποιεῖν, καὶ τὸ εὐ πάσχειν· καὶ κάλλιον εὐεργετεῖν φίλους, ἢ ὀφειλόμενος καὶ ἀγνώστους, καὶ μηδὲν πρόσχροντας, οὔτε τῶν ἡθῶν ἕνεκα, οὔτε τῆς πολιτείας. Διὰ ταῦτα δὴ φαίνεται δεῖσθαι φίλων τὸν εὐδαίμονα, καὶ τούτου ἕνεκα καὶ ζητεῖται, πότερον ἐν εὐτυχίαις χρεῖα φίλων μᾶλλον, ἢ ἐν ἀτυχίαις. Δεῖ γὰρ καὶ ἀτυχοῦντι φίλων βοηθούτων καὶ ἐπαυροῦντων αὐτῶ τὴν τύχην· καὶ τῶν εὐτυχοῦντι, ἵνα εὐεργετεῖν δύνῃται. Ἔτι δὲ ἀποπονηοικνεῖν ^a, τὸν μονώτην καὶ ἑαυτῶ μόνῳ ζῶντα μακάριον οἶσθαι· ἢ μὲν γὰρ εὐδαίμονία ἀρετόν· τὸ δὲ μονώτης εἶναι οὐδὲς ἂν ἔλοιτο· οὐδὲς γὰρ βούλεται καθ' ἑαυτὸν πάντα ἔχειν τὰ ἀγαθὰ· πολιτικὸν γὰρ ὁ ἄνθρωπος, καὶ φύσει ὀρέγεται μετὰ ἄλλων ζῆν. Ταῦτα δὲ ὑπάρχει καὶ τῶν εὐδαίμωνι, καὶ συζῆν βούλεται· τὰ γὰρ φύσει ἀγαθὰ καὶ αὐτὸς ἔχει· εἰ δὲ συζῆν ἀνάγκη τὸν εὐδαίμονα, φανερόν, ὅτι τοῖς βελτίστοις τῶν ἀνθρώπων καὶ οἰκειοτάτοις· οἱ δὲ εἰσιν οἱ φίλοι καὶ οἱ ἐπεικειῖς, μεθ' ὧν βέλτιον καὶ ἥδιον συνημερεῖν, ἢ μετὰ ὁ-

esse decet, sed ut vulgus, non oportet : quemadmodum ergo aliquis semet ipsum maxime amare debeat, hactenus dictum sit.

CAP. X.

Etiam beatum amicis honestis egere.

Dubitatur etiam, utrum beati amicis egeant, nec ne. Negant enim iis, qui felicitate florent et omnibus rebus abundant, amicis opus esse : nempe rerum copia abundantes et omnibus bonis instructi quomodo egeant aliis? etenim amici egent amicis, eorumque beneficium iis fruuntur quæ per se comparare sibi non possunt : siquidem amicus alter idem est. Quum autem beati suis opibus contenti sint, amicis non egent, ideoque dicunt.

Fortuna quum favet, quid amicis opus est?

Quocirca beati non videntur amicis desiderare.

Sed aliter rem existimanti absurdum videtur, omnia bona beato tribuentes non dare amicis, quod omnium bonorum externorum maximum habetur; præsertim quum bene facere necessarium sit ad beatitudinem, honestissimum autem maximeque prædicandum beneficium illud sit, quod in amicos confertur : quamobrem amicis quoque egent beati, quia necessarium ipsis est, amplissimum beneficium bene collocare. Maxime enim decet amicum bene mereri de altero et beneficia accipere : et pulchrius quidem est de amicis bene mereri, quam de alienis et ignotis neque ullo vel morum vel civitatis vinculo nobiscum conjunctis. Quare amicos videtur desiderare beatus, atque idcirco quaeritur, utrum in rebus secundis magis, an in adversis amici requirantur. Nam et ei qui cum adversa conflictatur fortuna amicis opus est, qui succurrant illamque fortunam quodammodo fulciant : et qui felicitate utitur, ut possit bene facere. Quin etiam illud absurdum est, eum qui solitarius sit et sibi tantum vivat, felicem existimare : est enim beatitudo res expetenda : solitarius autem esse nemo constituit : nemo enim solus bona omnia habere vult : quippe homo civile animal est et natura convictus cupidum. Hæc autem habet et beatus, qui quidem cum aliis vivere vult : quæ enim natura bona sunt, ipse quoque habet : quodsi cum aliis vivere necesse est beatum, apparet eum cum optimis et familiarissimis hominibus convictum habiturum : illi autem amici sunt et viri boni, quibuscum versari præstat multoque ju-

* Cap. 9. Ἀμφισβητεῖται δὲ καὶ περὶ τὸν εὐδαίμονα, κτλ. — ** Ἔοικε δ' ἀτόπω, τὸ πάντα ἀπονέμοντας κτλ.

φίλων, καὶ τῶν τυγόντων· οἷ ἄρα τῷ εὐδαίμονι φίλων.

* Λυτέον δὲ τοὺς πρώτους λόγους, δι' οὓς ἐδόκει μὴ δεῖν φίλων τοῖς μακαρίσι· καὶ βητέον τί λέγουσι, καὶ πῆ^β ἀληθεύουσι. Λέγομεν τοίνυν, ὅτι οἱ πολλοὶ φίλους οἰοῦνται τοὺς χρησίμους εἶναι, καὶ οὐ διὰ τὸ ἀγαθόν, ἀλλὰ διὰ τὴν χρείαν ἀγαπωμένους, καὶ ἔτι τοὺς διὰ τὴν ἡδονήν· τούτων δὲ ὁ εὐδαίμων οὐ δεῖται· τοῦ μὲν χρησίμου, ὅτι πάντα ἔχει τὰ ἀγαθὰ, τοῦ δὲ ἡδέος, ὅτι ἡδὺς ὁ βίος αὐτῷ, καὶ οὐ δεῖται τῆς ἐξιουθεν ἡδονῆς.

** Οὐ δεόμενος δὲ τῶν τοιούτων φίλων, οὐ δοκεῖ δεῖσθαι φίλων τῶν ὡς ἀληθῶς φίλων, ὅσοι διὰ τὴν ἀρετὴν φιλοῦνται καὶ τὸ ἀγαθόν. Τοῦτο δὲ οὐκ ἔστιν ἀληθές· καὶ ἄλλον ἐκείθεν.

*** Καθάπερ γὰρ ἐν ἀρχῇ εἰρηται, ἡ εὐδαιμονία ἐνέργειά ἐστιν. Ἢ δὲ ἐνέργεια φανερόν ὅτι γίνεται, καὶ ἐν τῷ γίνεσθαι τὸ εἶναι ἔχει, καὶ οὐ γέγονε καὶ ὑπάρχει ἤδη, καθάπερ τι κτήμα· συνίσταται μὲν οὖν ἡ εὐδαιμονία ἐν τῷ ζῆν καὶ πράττειν. Τὸ γὰρ ζῆν κατ' ἀρετὴν καὶ πράττειν τὰ σπουδαῖα εὐδαιμονεῖν ἐστίν. Ἐπεὶ δὲ ἡ τοιαύτη ἐνέργεια ἡδέϊά ἐστι τῷ σπουδαίῳ, ὅτι τε ἀγαθὴ, καὶ ἡδέϊα κατ' ἑαυτήν, ὡς ἐν ἀρχῇ εἰρηται, καὶ ὅτι οἰκεία αὐτῷ, τὸ ἄρα θεωρεῖν τὴν τοιαύτην ἐνέργειαν ἡδιστόν ἐστι τῷ εὐδαίμονι· θεωρεῖν δὲ τὰ τοῦ πέλας δυνάμεθα μᾶλλον ἢ τὰ οἰκεία, καὶ τὰς ἐκείνων πράξεις, ἢ τὰς ἡμετέρας· ὁ ἄρα εὐδαίμων μάλιστα θεωρεῖται τὰς τοῦ φίλου πράξεις, καὶ ἀγαθαῖς δὲ οὖσαις ἡσθήσεται μάλιστα. Εἰ δὲ ἀνάγκη τὴν ἀγαθὴν ἡδονὴν ἡδεσθαι τὸν εὐδαίμονα, φανερόν, ὅτι χρεία τῷ εὐδαίμονι φίλων τοιούτων, εἴπερ θεωρεῖν αἰρεῖται πράξεις ἐπιεικεῖς καὶ οἰκείας, οἷα εἰσὶν αἱ τοῦ ἀγαθοῦ φίλου ὄντος.

**** Ἐτι δὲ πάντες οἰοῦνται ἡδίστην τὴν τοῦ εὐδαίμονος ζωὴν. Ἢ δὲ ζωὴ τοῦ εὐδαίμονος ἐστὶ τὸ κατ' ἀρετὴν ἐνεργεῖν, τὸ δὲ ἐνεργεῖν συνεχῶς μεθ' ἑτέρων μὲν βράδιον, καθ' ἑαυτὸν δὲ χαλεπὸν· ὅθεν χαλεπὸς ὁ μονώτης βίος· τὸ δὲ βράδιον ἡδὸν τοῦ δυσχεροῦς· τὸ ἡδὸν δὲ μᾶλλον προσήκει τῷ μακαρίῳ. Καὶ ἅμα ἡ ἐνέργεια συνεχεστέρα αὐτῷ ἐστίν, ἡδέϊα οὖσα· τοῦτο δὲ τῷ μακαρίῳ προσήκει συνεχῶς κατ' ἀρετὴν ἐνεργεῖν. Τοῦτο δὲ αὖθις μεῖζον αὐτῷ ποιήσει τὴν ἡδονήν· ἡδέεται γὰρ ὁ σπουδαῖος ταῖς κατ' ἀρετὴν πράξεσιν, ἢ σπουδαῖος· ταῖς δὲ ἀπὸ κακίας δυσχεραίνει καθάπερ ὁ μουσικὸς τοῖς καλοῖς μέλεσιν ἡδέεται, ἐπὶ δὲ τοῖς φασίλοις λυπεῖται.

***** Οὐ μόνον δὲ τὴν οὖσαν ἔξιν συνεχέστερον ἐνεργήσει ὁ σπουδαῖος, ἀπὸ τοῦ σπουδαίου συζῆν, ἀλλὰ καὶ τὴν μὴ οὖσαν κτήσεται, ἢ ἂς ἔχει ἄμεινον ἔξει· γένοιτο γὰρ ἂν ἐπίδοσις ἀρετῆς ἀπὸ τοῦ συζῆν τοῖς ἀγαθοῖς, καθάπερ καὶ Θεόγνις φησι· οἷ ἄρα τῷ εὐδαίμονι φίλων.

undius est. quam cum alienis et forte fortuna oblatiis hominibus : ergo amicis etiam viro beato opus est.

Sed respondendum est ad priorum illorum orationem, qua probare videbantur, amicis non egere felices : dicendumque, quae illorum mens sit et qua ex parte verum loquantur. Dicimus ergo vulgus existimare eos esse amicos, qui utilitatem afferunt quique non boni causa sed propter emolumentum amantur, aut etiam delectationis causa : quibus tamen beatus non eget utili quidem amico, quia omnia habet bona, jucundo autem, quia jucunda est ejus vita, neque externam voluptatem requirit.

At si talibus amicis non eget, egere amicis non videtur, qui revera sunt amici, quicumque nimirum virtutis et boni causa diliguntur. Hoc autem verum non est : quod vel illinc apparet.

Namque ut principio diximus, beatitudo actio quaedam est. At actionem manifestum est fieri, atque in eo quod fit consistere, neque absolutam esse jamque subesse tanquam possessionem : in vivendo ergo atque in agendo cernitur beatitudo. Vivere enim cum virtute et honesta agere est beatum esse. Cum autem viro bono jucunda sit talis actio, quia bona per se est et jucunda, quemadmodum principio diximus, et quia propria ejus est, jucundissimum etiam beato est, talem inspicere actionem : aliorum vero res facilius quam nostras et illorum actiones quam nostras commodius inspicere possumus : quare beatus amici actiones maxime inspiciet, et quando bonae sunt maxime etiam iis delectabitur. Quodsi necesse est, bonam esse voluptatem, qua fruatur vir beatus, liquet talibus amicis egere beatum, siquidem inspicere vult actiones honestas et proprias, quales sunt viri boni qui idem est amicus.

Præterea omnes jucundissimam beati vitam existimant. Beati autem vita in actionibus honestis consistit : munere vero assidue fungi cum aliis quidem facile, per se soli autem difficile est : quare difficilis solitaria est vita : ceterum quod facile est, jucundius habetur, quam quod difficile est : quod vero jucundius est, magis etiam felici convenit. Porro simul muneris functio magis assidua ei minusque interrupta erit, si jucunda sit : quippe assidue actiones honestas suscipere felicem decet. Quod rursus ei majorem afferet voluptatem : nam vir bonus, qua bonus est, actionibus virtuti consentaneis delectatur : improbisque factis offenditur : quemadmodum musicus ex modulatis cantibus voluptatem percipit, malos autem et dissonos graviter et moleste fert.

Non solum autem honorum virorum conversatione commotus habitum, quem jam consecutus est, frequentius ad usum actionemque convertet, sed etiam quem non habet consequetur, aut quem habet emendabit : nam vivendo cum bonis virtus quoque accrescet, quemadmodum Theognis ait : ergo amicis etiam viro beato opus est.

* Τί οὖν λέγουσιν οἱ πρώτοι, κτλ. — ** Οὐ δεόμενος δὲ τῶν τοιούτων φίλων, κτλ. — *** Ἐν ἀρχῇ γὰρ εἰρηται, κτλ. — **** Οἰοῦνται δὲ δεῖν ἡδέως ζῆν κτλ. — ***** Γένοιτο δ' ἂν καὶ κτλ.

* Ἐτι δὲ καὶ ὧδε δῆλον ἔσται φυσικώτερον τὸν λόγον ἐπισκοποῦσι. Σκεψώμεθα γὰρ οὐκ ἀπὸ τῶν ἰδίων προσόντων τῷ εὐδαίμονι, ἀλλὰ ἀπὸ τῶν κοινῇ πᾶσι. Τὸ μὲν οὖν ζῆν πᾶσι τοῖς ζώοις^ο φύσει ἔστιν ἡδύ· τὸ δὲ ζῆν ὀρίζονται εἶναι, ἐν μὲν τοῖς ἀλόγοις δύναμιν αἰσθήσεως, ἐν δὲ τοῖς ἀνθρώποις δύναμιν αἰσθήσεως ἢ νοήσεως. Ἡ δὲ δύναμις διὰ τὴν ἐνεργεῖάν ἐστι, καὶ τὸ κύριον ἐν τῇ ἐνεργείᾳ· εἰ τοίνυν τὸ δύνασθαι αἰσθάνεσθαι, ἢ νοεῖν, ζῆν ἔστι, πολλῶ μᾶλλον αὐτὸ τὸ αἰσθάνεσθαι, ἢ νοεῖν ἐνεργεῖα. Τὸ ἄρα αἰσθάνεσθαι, ἢ νοεῖν ἐνεργεῖα, αὐτὸ ἐστὶ τὸ ζῆν·^α τὸ δὲ ζῆν ἡδύ τέ ἐστι καὶ ἑαυτοῦ, καὶ ἀγαθόν, μάλιστα μὲν, ὅτι ὠρισμένον τί ἐστὶ τὸ ζῆν. Τὸ δὲ ὠρισμένον τῆς τοῦ ἀγαθοῦ φύσεως, καθάπερ καὶ Πυθαγορεῖοις ἐδόκει· καὶ γὰρ ἔταττον ἐν τῇ τοῦ ἀγαθοῦ συστοιχίᾳ τὸ ὠρισμένον. Ἐπειτα καὶ ὅτι πάντα τοῦ ζῆν ἐφέται· οὐ δὲ πάντα ἐφέται, ἀγαθόν ἐστὶ καὶ ἑαυτοῦ καὶ ἡδύ· λέγω δὲ ζωὴν, οὐ τὴν μοχθηράν, καὶ μυρίων γέμουσαν συμφορῶν· ἀόριστοι γὰρ αἱ τοιαῦται, καθάπερ καὶ τὰ ταῦτη συμβαίνοντα· λεγθήσεται δὲ περὶ αὐτῶν ἐν οἷς περὶ ἡδονῆς ἐροῦμεν· ἐπεὶ τοίνυν τὸ μὲν ζῆν καὶ ἑαυτοῦ ἀγαθόν ἐστὶ καὶ ἡδύ, χαίρει δὲ τις καὶ ἡδέεται ὄρων ἐν ἑαυτῷ ἀγαθόν τι καὶ ἡδύ· χαίρομεν ἄρα καὶ ἡδόμεθα αἰσθανόμενοι ὅτι ζῶμεν. Καὶ γὰρ αἰσθάνομεθα ὅτι ζῶμεν, ὡσπερ ὄρωντες αἰσθανόμεθα ὅτι ὄρωμεν, καὶ ἀκούοντες ὅτι ἀκούομεν, καὶ βαδίζοντες ὅτι βαδίζομεν, καὶ νοοῦντες καὶ αἰσθάνομενοι γινώσκομεν ὅτι νοοῦμεν καὶ αἰσθάνομεθα. Τὸ δὲ νοεῖν καὶ αἰσθάνεσθαι τοῦτο ἐστὶ τὸ εἶναι τῶν αἰσθανομένων καὶ νοούντων· νοοῦμεν ἄρα ὅτι ἐσόμεν, καὶ θλωσ ἐστὶ τις ἐν ἡμῖν δύναμις, ἢ γινώσκομεν ὅτι ἐνεργοῦμεν καὶ ζῶμεν. Εἰ δὲ τὸ ζῆν ἀγαθόν, τὸ δὲ συνειδέναι τινὰ ἑαυτῷ ἀγαθόν, ἡδύ καὶ ἑαυτοῦ ἐστὶ, τὸ ἄρα εἰδέναι ὅτι ζῶμεν, ἡδύ ἐστὶν. Ἐπεὶ τοίνυν τὰ φύσει ἀγαθὰ καὶ ἡδέα, καὶ τῇ σπουδαίῳ ἀγαθὰ εἰσι καὶ ἡδέα, ἡσθήσεται μὲν ζῶν ὁ σπουδαῖος, καὶ μάλιστα τῶν ἄλλων οὗτος, καὶ ὅσον ἢ αὐτοῦ ζωὴ αἰρετωτέρα ἐστὶ, καὶ ἡδίων, καὶ μακαρία. Ἡσθήσεται δὲ γινώσκων ὅτι ζῆ· τὸ δὲ ζῆν ἔστι τὸ νοεῖν· ἡδέεται ἄρα ὁ σπουδαῖος γινώσκων ὅτι νοεῖ. Οὗτω δὲ πρὸς τὸν φίλον ὡς πρὸς ἑαυτὸν ὁ σπουδαῖος ἔχει, ἕτερος γὰρ αὐτός ὁ φίλος ἐστίν· οὐκοῦν φανερόν, ὅτι καθάπερ τὸ αὐτὸν εἶναι καὶ ζῆν αἰρετόν ἐστὶν αὐτῷ καὶ ἡδύ, οὕτω καὶ τὸ τοῦ φίλου εἶναι ζητεῖ, τοῦτ' ἐστὶ^ε τὸ τὸν φίλον νοεῖν· τὸ γὰρ εἶναι καὶ ζῆν τὸ νοεῖν ἐστίν.^ι Ὡσπερ δὲ χαίρει γινώσκων ὅτι νοεῖ, οὕτως ἡδύ ἐστὶν αὐτῷ καὶ αἰρετόν τὸ γινώσκειν ὅτι ὁ φίλος νοεῖ· τὸ δὲ γινώσκειν τὸν φίλον ὅτι νοεῖ, τότε ἐστὶν ἐνεργεῖα, ὅταν αὐτὰ γινώσκη ὁ νοεῖ, οὐχ ἄπλως ὅτι διανοεῖται· τοῦτο δὲ γίνοιτ' ἂν ἐν τῷ ζῆν μετ' ἀλλήλων, καὶ κοινοῦν λόγων καὶ διανοίας· τοῦτον γὰρ τὸν τρόπον συζῆν οἱ ἄνθρωποι λέγονται· οὐ γὰρ τὸ ἐν τῷ αὐτῷ εἶναι συζῆν ἔστι, καθάπερ ἐπὶ τῶν βοσκῶ-

Sed et sic perspicua erit res ejus originem magis a natura repetentibus. Spectemus quippe eam non ex ita quæ beato peculiariter, sed quæ omnibus communiter adsunt. Jam vero constat vitam omnibus animalibus natura jucundam esse: vitam autem in brutis animalibus vim sentiendi, in hominibus vim potestatemque sentiendi aut percipiendi definiunt. At potestas propter actum est, reique caput in actu consistit: si ergo sentire aut intelligere posse est vivere, multo magis actu sentire aut intelligere. Quamobrem sentire aut intelligere actu hoc ipsum est quod vivere vocamus: vivere autem jucundum per se est et bonum, et maxime quidem, quia terminatum aliquid est vivere. Quod vero terminatum est, ad naturam ipsius boni pertinet, quemadmodum et Pythagoreis videbatur: qui in eum, quem statuebant, bonorum ordinem, terminatum quoque redigebant. Adde quod omnia vitæ cupiditate flagrant: quod autem omnes appetunt, bonum est per se et jucundum: vitam vero dico, non vitiosam et sexcentis calamitatibus refertam: innumerabiles enim sunt tales, quemadmodum et ea quæ in illam invadunt mala: de quibus in sermone de voluptatibus habendo disputabimus: quum ergo vivere per se bonum sit et jucundum, neque quisquam sit, qui non eo quod bonum et jucundum est, si in se ipso videat, delectetur: prolecto hoc ipso, quod sentimus nos vivere, gaudemus et lætamur. Etenim sentimus nos vivere, ut videntes sentimus nos videre, et audientes nos audire, et ambulantes nos ambulare, item intelligentes et sentientes cognoscimus, nos intelligere et sentire. Jam vero in intelligentia ac sensu sentientium et intelligentium vita posita est: intelligimus ergo nos esse, ac sane facultas aliqua in nobis est, qua nos aliquid agere et vivere cognoscimus. Quodsi vivere est bonum, et boni alicujus sibi esse conscium, jucundum per se est, id ipsum quod scimus nos vivere, jucundum erit. Quum igitur ea quæ natura bona sunt et jucunda, viro bono etiam bona et jucunda sint, lætabitur vita sua vir bonus tantoque magis quam reliqui, quanto ipsius vita optabilior est et jucundior et felicior. Lætabitur autem, quod cognoscit se vivere: vivere vero est intelligere: quare lætatur vir bonus in hoc quod se intelligere animadvertit. Cæterum in amico ita animatus est vir bonus, ut in se ipsum, siquidem amicus alter idem est: apparet igitur, quemadmodum se esse et vivere optabile ei est et jucundum, sic etiam optare eum, ut amicus sit, id est, intelligat: nimirum esse et vivere est intelligere. Sicut autem gaudet quod animadvertit, se intelligere, ita jucundum ei est illud et optabile, quod amicum intelligere animadvertit: hoc autem, ut amicum intelligere animadvertat, tum revera ei contingit, quum ea ipsa percipit quæ intelligit, non quum simpliciter aliquid eum cogitare animadvertit: hoc autem in hominum inter se consortio fit,

* Φυσικώτερον δὲ ἐπισκοποῦσιν κτλ.

μάτων τὸ ἐν τῷ αὐτῷ νέμεισθαι· τὸ ἄρα συνείναι τοῖς φίλοις αἰρετόν ἐστι τῷ σπουδαίῳ, καὶ ἡδύ· ὁ δὲ ἐστὶν αὐτῷ αἰρετόν, τοῦτο δεῖ ὑπάρχειν αὐτῷ· εἰ δὲ μή, ἔνδεός ἐσται τοῦτο τὸ μέρος, ὁ ἐναντίον ἐστὶ τῇ εὐδαιμονίᾳ. Δεήσει ἄρα τῷ εὐδαιμονήσοντι φίλων σπουδαίων.

[Scripsi : ^a κἀκεῖνο] cod. κἀκεῖνο. — ^b πῆ.] cod. πῆ — ^c ζῳίσι] libri ζῳίσι. — ^d τὸ ζῆν] cod. τῷ ζην. — ^e τοῦτ' ἐστὶ] cod. τουτέστι. — ^f νοεῖν ἐστὶν] cod. νοεῖν ἐστίν. —)

Κεφ. ια'.

Περὶ φίλων ἀριθμοῦ.

* Ἐπεὶ δὲ χρεῖα τῷ εὐδαιμόνι φίλων, ζητητέον πότερον πλείστους φίλους ὡς ἐνὶ μάλιστα ποιητέον αὐτόν· ἢ καθάπερ ἐπὶ τῆς ξενίας εἴσεται καλῶς καὶ ἀρμοδίως, ὡς οὐ δεῖ μήτ' ἀξείνον εἶναι, μήτε πολυξείνον, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν φίλων εἰκός ἐστὶ μήτ' ἄφιλον εἶναι, μήτε πολυφίλον.

** Λέγομεν τοίνυν ἐκείνο, ὅτι τριγῶς τῆς φιλίας διακριμμένης, καὶ τῆς μὲν διὰ τὸ χρησίμου οὐσίας, τῆς δὲ δι' ἡδονῆν, τῆς δὲ τοῦ ἀγαθοῦ ἕνεκα καὶ τῆς ἀρετῆς· τῶν μὲν διὰ τὸ χρησίμου ἢ τὴν ἡδονῆν φίλων ὀλίγων ἂν γένοιτο χρεῖα, μάλιστα τῶν μὲν διὰ τὸ χρησίμου, ὅτι ὀλίγοις ἂν τις ἀρκέσειεν ἢ χρῆζουσι ^a βοηθεῖν, καὶ τὸ πολλοὺς θεραπεύειν ἐπίπονον, μάλιστα εἰ τύχοιεν περίεργοί τινες ὄντες, καὶ ζητοῦντες θεραπεύεσθαι περιττῶς.

*** Τῶν δὲ διὰ τὴν ἡδονῆν, ὅτι ὀλίγης ἡδονῆς χρεῖα τῷ βίῳ καὶ ἀνέσεως, καθάπερ ἐν εὐωχίᾳ τοῦ ἡδύσματος.

**** Ἰῶν δὲ σπουδαίων καὶ διὰ τὴν ἀρετὴν καὶ τὸ ἀγαθὸν φιλοῦντων, πλείονων μὲν τῷ εὐδαιμόνι δεήσει. Πλήν ἐστὶ τι καὶ αὐτῶν μέτρον. Καθάπερ γὰρ πόλεως ἐστὶ μέτρον, καὶ οὔτε ἐκ δέκα ἀνθρώπων γένοιτ' ἂν πόλις, οὔτε ἐκ δέκα μυριάδων· οὐ γὰρ ἂν ἔτι πόλις ἢ τοιαυτὴ ἂν εἴη συνοικία· οὕτω δεῖ καὶ τοὺς φίλους ὠρίσθαι, καὶ μέτρον αὐτοῖς εἶναι. Καὶ ὡσπερ ἐπὶ τῆς πόλεως οὐ τὸ ποσὸν ὠρίσται, καὶ ἀριθμὸς βητός ἐστὶ τοῦ πλήθους τοῦ πόλει προσήκοντος, ἀλλὰ τοῦ ὑπερβάλλοντος ἀριθμοῦ τὸ τῆς πόλεως μέτρον, καὶ τοῦ ἐλλείποντος ὠρισμένου, τὰ μεταξὺ ποσὰ μέτρον εἶναι φάμεν πόλεως· οἷον, οὔτε οἱ χίλιοι πόλις ἂν εἴη, οὔτε αἱ δέκα μυριάδες, ἀλλὰ τὰ μεταξὺ· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν φίλων οὐκ ἐνὶ λαθεῖν ἀριθμὸν ὠρισμένον, ἀλλ' εἶεν ἂν τοσοῦτοι ^b ὅσοις δύνανται τ' ἐς συζῆν. Τοῦτο γὰρ ἐδόκει φιλικώτατον εἶναι. Ὅτι γὰρ οὐχ οἷον τὸ πλείστοις συζῆν καὶ διανέμειν ἑαυτόν, φανερόν. Δεῖ δὲ καὶ συνημερεύειν τοῖς φίλοις· πλείστοις δὲ οὖσιν ἐργωδὲς μάλιστα· καὶ μὴν καὶ συναλγεῖν δεῖ.

quando sermones et cogitationes nostras communicemus : hoc enim modo una vivere homines dicuntur : neque enim una vivunt, quod in eodem loco sint, sicut pecudes, quum per easdem herbas pascuntur, una vivere dicimus : quare cum amicis conversari viro bono optabile est et jucundum : quod vero optabile ei est, hoc ei suppetere oportet : sin minus, hac parte penuria laborabit, quod cum beatitudine pugnat. Ei igitur qui beatus futurus est, amicis opus erit virtute praeditis.

Cap. XI.

De amicorum numero.

Quum igitur beato opus sit amicis, quaerendum est, utrum quam plurimi nobis reddendi sint amici, an quemadmodum recte et convenienter de hospitalitate dictum est, neque nullos neque multos admittendos esse hospites, sic et de amicis dici conveniat, neque nullos neque multos esse habendos.

Respondemus ergo, quum in tres species dividatur amicitia, quarum una propter emolumentum, alia delectationis causa, tertia boni et ipsius virtutis causa instituitur ; amicis qui propter emolumentum aut delectationis causa, maximeque qui commodi sui causa in amicitiam nostram venerunt, paucis esse opus, quia paucis tantum ea quae desiderant suppeditari possunt, multisque inservire difficile et laboriosum est, maxime si curiosi sint et vehementer coli cupiant.

Amicos autem qui voluptatis causa comparantur, paucos satis esse, quia modicum tantum voluptatem animique relaxationem vita postulat, ut in epulis modicum condimentum requiritur.

Viris bonis vero virtutisque et boni causa amantibus pluribus beato opus erit. Sed horum etiam aliquis modus erit. Ut enim civitatis aliquis modus est, ac neque ex decem hominibus constare civitas possit, neque ex centum hominum millibus : quia tale domicilium non amplius erit civitas : sic etiam definitos esse amicos certumque iis modum statui oportet. Et quemadmodum in civitate nulla definita est quantitas, neque certus aliquis multitudinis quae civitati conveniat, est numerus, sed ejus quae major est quam oportet multitudinis in civitate, ejusque quae minor est definito modo, mediam quantitatem, civitatis esse modum dicimus : verbi causa, neque mille civitatem explebunt, neque centum millia, sed numerus inter utrumque interjectus : sic et in amicis certus numerus sumi non potest, sed requiruntur, quot ad convictum sufficere videbuntur.

Hoc enim amicitiae maxime proprium esse videbatur. Neque enim fieri posse, ut quis cum plurimis vivat, eisque omnibus sese dedat atque impertiat, manifestum est. Nam versari nos cum amicis oportet : quod si plurimi fuerint, factu difficillimum est : quin etiam amice simul

* Cap. 10. Ἄρ' οὖν ὡς πλείστους φίλους ποιητέον, κτλ. — ** Τοῖς μὲν δὲ πρὸς χρῆσιν κτλ. — *** Καὶ οἱ πρὸς ἡδονῆν δὲ κτλ. — **** Τοῦς δὲ σπουδαίους πότερον πλείστους κτλ.

καὶ συγγαίρειν οἰκείως· καὶ τοῦτο δὲ χαλεπὸν, εἰ πολλοῖς τις χρήσαιο φίλοις. Πολλῶν γὰρ ὄντων οἱ μὲν γαίρουσιν, οἱ δὲ ἄχθονται κατὰ ταῦτόν· καὶ δέον τὸν φίλον ἐπιμερίζειν ἑαυτὸν ἑκατέροις· τὸ δὲ ἐπίπονον. Ἴσως οὖν εὖ ἔρει μὴ ζητεῖν σφόδρα πολυφιλιώτατον εἶναι, ἀλλὰ τοσοῦτους παραδέχεσθαι φίλους, ὅσοις δυνάμεθα συζῆν, καὶ συνημερεύειν, καὶ συναλγεῖν, καὶ συγγαίρειν. Οὕτω δὲ χρῆσθαι πολλοῖς οὐκ ἐνδέχεται διὰ τοῦτο, οὐδὲ κατὰ τὴν ἔρωτικὴν φιλίαν πολλῶν ἐνδέχεται φίλον εἶναι. Ἡ γὰρ ἐρωτικὴ φιλία ἐστὶν ὑπερβολή, καὶ διὰ τοῦτο πρὸς ἓνα δύναται γίνεσθαι· τὸν ἴσον δὴ τρόπον καὶ ἐπὶ τῆς κατ' ἀρετὴν φιλίας πολλοὺς σφόδρα φιλεῖν, καὶ τὰ φιλικὰ πάντα σώζειν περὶ αὐτοὺς οὐκ ἐνδέχεται, ὀλίγοις δὲ οὕτω χρῆσθαι δυνατόν· τούτοις δὲ τοῖς λόγοις καὶ τὰ πράγματα μαρτυρεῖ· οὐ γὰρ γίνονται φίλοι πολλοὶ κατὰ τὴν ἑταιρικὴν φιλίαν· ἀλλ' αἱ μάλιστα ὑμνούμεναι ἑταιρικαὶ φιλίαι ἐν δυσὶ γενέσθαι λέγονται.

* Οἱ δὲ πολυφίλοι καὶ πᾶσιν οἰκείως ἐντυγχάνοντες καὶ ἂν δεῖ ἑκάστῳ τῶν πολιτῶν καὶ λόγοις καὶ ἔργοις ἀποδιδόναι δοκοῦντες οὐδενὶ φίλοι εἰσι τὴν ἀκριβῆ καὶ ἀληθῆ φιλίαν· ἀλλὰ φίλοι ἂν λέγοντο τὴν λεγομένην πολιτικὴν φιλίαν. Τούτων δὲ οἱ μὲν ἀρεσκοὶ εἰσι, πάντα τοῖς συνῶσι χαρίζομενοι, περὶ ὧν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται· οἱ δὲ ἐπεικειῖς εἰσι, καὶ πρὸς ἀληθεῖαν σύνεισι καὶ τὸ ἀγαθόν, οἱ καὶ φίλοι καλοῦνται διὰ τὴν πρὸς τὴν φιλίαν ὁμοιότητα, καὶ εἰσι μεταξὺ τῶν τε ἀρεσκῶν καὶ τῶν δυσκόλων ἐπαινετοί, ἀμφοτέρων ψεκτῶν, καθὼς ἐν τῷ ὀγδόῳ κεφαλαίῳ τοῦ τετάρτου βιβλίου διειληπται. Τοιούτους μὲν οὖν φίλους πολλοὺς ἂν τις εὖροι· τοὺς δὲ κυρίως φίλους ἀγαπητὸν καὶ ὀλίγους εὖρειν.

[Seripsi : ^a χρῆζουσι] cod. χρῆζουσι. — ^b τοσοῦτοι] cod. τοσοῦτον. —

Κεφ. ιβ'.

Πότερον ἐν εὐτυχίαις φίλων μᾶλλον δεῖ ἢ ἐν ἀτυχίαις, καὶ ὅτι τὸ συζῆν ἰδιαιτάτον ἔργον ἐν φιλίαις σπουδαίων τε καὶ φαύλων.

** Ἐπεὶ δὲ δεῖ φίλων τοῖς τε εὐδαίμοσι καὶ τοῖς δυστυχέσι, ζητητέον ποτέροις μᾶλλον δεήσει τῶν φίλων. Οἱ τε γὰρ ἀτυχοῦντες ὀφείναι τῆς παρὰ τῶν φίλων ἐπικουρίας, οἱ τε εὐδαίμονες οἷς συζήσουσι, καὶ οὖς εὖ ποιήσουσιν· ἐθέλουσι γὰρ εὖ ποιεῖν, καὶ ἀναγκαῖον αὐτοῖς ἔστιν εἰς τὴν εὐδαιμονίαν.

*** Ἦστί δὲ τρόπον μὲν τινα τῷ δυστυχεῖ χρεῖα φίλων μᾶλλον, ἢ τῷ σπουδαίῳ, κατὰ ἄλλον δὲ τρόπον τῷ εὖ πράττοντι μᾶλλον· τὸ μὲν διὰ τὸ ἀναγκαῖον, τὸ δὲ διὰ τὸ καλόν· τῷ μὲν γὰρ δυστυχεῖ ἀναγκαῖότερον οἱ φίλοι, ἢ τῷ εὐδαίμονι.

dolere cum iis, simul gaudere debemus : quod ipsum quoque molestum fuerit, si quis multis amicis utatur. Nimirum si multi fuerint, alii gaudebunt eodem tempore, alii dolebunt : et utrisque quasi se impertire amicus debet : hoc autem molestiam nobis exhibet. Quare expedit fortasse non admodum multos sibi reddere amicos, sed tot solum admittere, quot tum ad vitam una transigendam atque agendam, tum ad dolendum simul ac gaudendum satis futuri sunt. Ita autem multis hanc ob causam uti non licet, nam ne in amatoria quidem amicitia multis esse amici possumus. Amor quippe amicitiae nimium est, ideoque erga unum duntaxat haberi potest : eodemque modo in ea quæ virtutis causa contrahitur amicitia, ut admodum multos diligamus, omniaque quæ amicitia postulat officia perpetuo iis præstemus, vix fieri potest, sed paucis tantum ita uti licet. Quibus rationibus etiam res ipsæ fidem faciunt : in eam enim amicitiam qua sodales inter se conjuncti sunt, non recipiuntur multi : sed eae quæ maxime in hoc genere celebrantur, inter duos fuisse dicuntur.

Qui vero multos habent amicos et cum omnibus familiariter conversantur, et qui quæ oportet unicuique civium tam verbis quam re tribuere videntur, cum nemine firmæ illius et veræ amicitiae vinculo conjuncti sunt, sed amici tantum civilis amicitiae more dici possunt. Quorum alii sunt blandi, qui omnia gratificantur familiaribus, de quibus supra dictum est : alii viri boni et modesti sunt, qui veritatis studio ducti et honestatis causa cum amicis versantur, qui quidem ab ea quam habent amicitiae similitudine, amici appellantur, suntque inter blandos et morosos, quorum utrique reprehenduntur, laude digni, quemadmodum in octavo libri quarti capite expositum est. Tales ergo multos reperias amicos : sed bene nobiscum agitur, si vel paucos eorum qui proprie amici nominantur, invenire queamus.

Cap. XII.

Utrum in secunda an in adversa fortuna magis amicis egeamus, deinde versari cum amicis proprium tam in proborum quam in improborum amicitias officium esse.

Quum ergo et felices indigeant amicis et infelices, quaerendum est, utri magis iis opus habituri sint. Nam et infortunati amicorum auxilio egent, et fortunati tum ad convictum tum ad beneficia in eos conferenda : volunt quippe bene facere, idque ad felicitatem iis necessarium est.

Aliqua igitur ex parte infortunato magis amicis opus est, quam viro bono et felici, aliqua rursus fortunato magis : alteri quidem necessitate coacto, alteri vero ob honestatem : nam infortunato magis necessarij amici sunt, quam fortunato.

* Οἱ δὲ πολυφίλοι καὶ πᾶσιν οἰκείως ἐντυγχάνοντες κτλ. — ** Cap. 11. Πότερον δὲ ἐν εὐτυχίαις κτλ. — *** Ἀναγκαῖότερον μὲν γὰρ δὴ ἐν ταῖς ἀτυχίαις κτλ.

* Τῷ εὐδαίμονι δὲ κάλλιον, ἢ τῷ κακῶς πράττοντι· διὰ τοῦτο ἐν μὲν ταῖς ἀτυχίαις οὐ τοσοῦτον δεῖ φίλων σπουδαίων, ὅσον ἐφελίμων καὶ χρησίμων, ἐν δὲ ταῖς εὐτυχίαις οὐδαμῶς χρησίμων, ἀλλὰ ἀγαθῶν μόνον· τοὺς γὰρ ἐπιεικῆς οἱ εὐδαίμονες ζητοῦσι, καὶ τούτους βούλονται μᾶλλον εὐεργετεῖν, καὶ μετὰ τούτων διαγεῖν.

** Ἔστι γὰρ καὶ ἡ παρουσία αὐτῆ τῶν φίλων ἡδέϊα, καὶ ἐν ταῖς εὐτυχίαις· κουφίζονται γὰρ οἱ λυπούμενοι συναλγούντων αὐτοῖς τῶν φίλων. Διὰ τοῦτο καὶ ἀπορήσειεν ἂν τις, ἀνὸς ὄτου κουφίζονται τῷ συναλγούντας τοὺς φίλους ὄραν· δοκεῖ γὰρ ὡσπερ βάρος μεριζόμενον καὶ πρὸς τοὺς φίλους κουφίζεσθαι. Τὸ δὲ οὐκ ἔστιν· ἀλλ' ἡ ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ τῶν φίλων ἡδονή, καὶ τὸ τοὺς συναλγούντας ὄραν ἡδὺ ὄν, ἐλάττω ποιεῖ τὴν λύπην· ἡδονή γὰρ λύπην ἐλαύνει· εἰ μὲν οὖν διὰ ταῦτα ἡ δι' ἄλλο τι κουφίζονται, ἀρείσθω ζητεῖν ἐπὶ τοῦ παρόντος· ὅτι δὲ βράχους γίνονται οἱ λυπούμενοι διὰ τὴν παρουσίαν τῶν φίλων, φανερόν ἐστι.

*** Ἔοικε δὲ μὴ καθαρῶς χαίρειν αὐτοὺς τοῖς συναλγοῦσι τῶν φίλων, μηδὲ ἀμικτον αὐτοῖς εἶναι τὴν τοιαύτην ἡδονήν, ἀλλὰ καὶ ἀλγεῖν ἐν τῇ μέρει. Αὐτὸ μὲν γὰρ τὸ ὄραν τοὺς φίλους ἡδὺ, μάλιστα τοῖς ἀτυχούσι, καὶ τις αὐτῇ γίνεται ἐπικουρία πρὸς τὸ μὴ λυπεῖσθαι. Παραμυθητικὸν γὰρ ὁ φίλος, καὶ δρώμενος καὶ λέγων, ἐὰν ἦ ἐπιδόξιος· γινώσκει γὰρ τὸν τοῦ φίλου τρόπον, καὶ οἷς χαίρει, καὶ οἷς λυπεῖται, καὶ δύνάται παραμυθῆσθαι βραδίως.

Κατὰ τοῦτον μὲν οὖν τὸν τρόπον ἡδεῖα ἔστιν ἡ παρουσία τῶν φίλων. Ἐὸ δὲ λυπούμενον αἰσθάνεσθαι τὸν φίλον ἐπὶ ταῖς ἑαυτοῦ ἀτυχίαις, λυπηρὰν ποιεῖ τηρικαῦτα τὴν συνουσίαν τῶν φίλων· πᾶς γὰρ λυπηρὸν ἡγεῖται τὸ λύπης αἴτιος γενέσθαι τοῖς φίλοις. Διὰ τοῦτο οἱ μὲν ἀνδρώδεις τὴν φύσιν εὐλαβοῦνται συλλυπεῖσθαι τοὺς φίλους αὐτοῖς, κἂν^a μὴ μεγάλη μὲν ἡ παραμυθία ἦ καὶ ἐπὶ μεγίσταις συμφοραῖς, μικρὰ δὲ ἡ λύπη, ἣν συναλγοῦσιν αὐτοῖς, οὐκ ἀνέχονται κοινωνεῖν τοῖς φίλοις τῶν κακῶν, ὅπως τε τοὺς συνήρηνοῦντας οὐ προσέονται, διὰ τὸ μηδὲ αὐτοὶ θρηνητικοὶ εἶναι, ἀλλὰ γενναίως εἶχειν πρὸς τὰ λυπηρά. Γυναῖκα δὲ καὶ οἱ γυναικώδεις τῶν ἀνδρῶν τοῖς στενάζουσι χαίρουσι, καὶ φιλοῦσιν ὡς φίλους καὶ συναλγούντας· δεῖ δὲ οὐ τούτους ἀλλὰ τοὺς ἀνδρικοὺς μιμεῖσθαι ἐν ἅπασιν γὰρ προσήκει τὰ βελτίω διώκειν· οὕτω μὲν οὖν τοῖς δυστυχοῦσιν οἱ φίλοι βοηθοῦσιν.

**** Ἡ δὲ ἐν ταῖς εὐτυχίαις παρουσία τῶν φίλων διπλῶς ἡδεῖα ἔστιν, ὅτι τε ἡδίστη ἔστιν ἡ μετὰ τῶν φίλων διατριβή, καθ' ὅσον^b εἰσι^c φίλοι, καὶ ὅτι βλέπουσι χαίροντας τοῖς αὐτῶν ἀγαθοῖς, ὃ τῆς μεγίστης εὐνοίας τεκμήριόν ἐστιν.

***** Ἐπεὶ τοίνυν κοινωνοῦντες μὲν τοῖς φίλοις τῶν

Est autem felici amicorum possessio pulchrior, quam infelici: ideoque in fortuna adversa non tam honestis opus est amicis, quam utilibus et qui professe possunt. in secunda autem minime utilibus, sed bonis tantum: probos quippe quaerunt beati, eosque magis beneficiis afficere gestiunt, et cum iis vivere.

Ipsa enim etiam in rebus secundis grata est amicorum praesentia: levantur scilicet dolore ii qui dolent, amicis aequam doloris partem ferentibus. Itaque dubitare possit aliquis, cur dolore levantur, quum dolere secum videant amicos: videtur enim dolor tanquam onus etiam cum amicis communicatum mitigari. Quod tamen ita non est: sed ea quae ex amicorum praesentia capitur voluptas, illorumque quos secum dolere vident conspectus, quippe qui jucundus sit, leviolem efficit dolorem; nempe voluptas abigit dolorem: utrum igitur propterea an propter aliud quid dolore levantur, in praesentia quaerere omittamus: nam certe praesentibus amicis merentium dolorem mitigari manifestum est.

Videntur tamen non prorsus iis amicis qui aequam doloris partem ferunt delectari, neque mera videtur essetalis eorum voluptas, sed cum dolore aliquo conjuncta. Ipse enim per se amicorum gratus est conspectus, praesertim calamitosis, estque hoc quasi aliquod doloris remedium. Nimirum potest amicus tum aspectu tum sermone consolari, si sit commodus et urbanus: nam et mores amici novit, quibusque rebus ille delectetur et offendatur, tenet, ideoque facile ei est lugentem consolari.

Itaque igitur modo grata est amicorum praesentia. At sentire amicam molestiam ex nostris casibus adversis affici, res est quae amicorum conversationem tum molestam efficiat: doloris enim causam praebere amicis, cui libet molestum videtur. Itaque viri fortes et natura magnanimi cavent ne secum una doleant amici, ac nisi magnam ipsis solatium allaturi sunt et in maximis calamitatibus, sed contra si exiguus est dolor ex quo secum molestiam tracturi sint, non sustinent communia cum amicis habere mala, denique lamentorum socios non admittunt, quia ne ipsi quidem ad lamentandum propensi sunt, sed forti potius animo molestias ferunt. Mulierculae autem virique mulierculis similes hominibus gementibus delectantur, eosque ut amicos et doloris socios diligunt: quos quidem imitari non oportet, sed viriles illos potius: in omnibus enim ea quae meliora sunt sequi nos decet: sic igitur infortunatis amici opitulantur.

In rebus secundis vero dupliciter grata est amicorum praesentia, tum quia jucundum videtur cum amicis versari, quatenus sunt amici, tum quia eos bonis suis delectari vident, quod maximae benevolentiae signum est.

Quando igitur, quoties cum amicis adversam nostram

* Κάλλιον δ' ἐν ταῖς εὐτυχίαις κτλ. — ** Κουφίζονται γὰρ οἱ λυπούμενοι κτλ. — *** Ἔοικε δ' ἡ παρουσία μικτῆς τῆς αὐτῶν εἶναι κτλ. — **** Ἡ δ' ἐν ταῖς εὐτυχίαις κτλ. — ***** Διὰ ὁμοίαν ἂν δεῖν κτλ.

συμφορῶν λυπούμεν, μεταδιδόντες δὲ τῆς εὐδαιμονίας εὐφραίνομεν, δόξειεν ἂν δεόν εἶναι προθύμως μὲν καλεῖν αὐτοὺς εἰς τὰς εὐτυχίας, εἰς δὲ τὰς ἀτυχίας δκνοῦντα. Τὸ μὲν γὰρ εὐεργετεῖν καλὸν· μεταδιδόναι δὲ τῶν κακῶν ὡς ἥμιστα δεῖ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ τραγικὸς φησιν, Ἄλλος ἐγὼ δυστυχῶν· οὐδὲ γὰρ δεῖ τοὺς φίλους τῶν οἰκειῶν ἀναπιμπλάναι κακῶν· τηνικαῦτα δὲ παρακλητέον τοὺς φίλους ἐπὶ τὸ συναλγεῖν, ὅταν μέλλωσιν ὀλίγα ὀληθέντες μεγάληα τοὺς λυπούμενους ὠφελῆσειν.

* Αὐτοὺς μέντοι^a τοὺς φίλους τὸ ἀνάπαλιν ἀρμόζει ποιεῖν πρὸς τοὺς ἐν συμφοραῖς, ἔξω συμφορῶν ὄντας. Ἴέναι γὰρ δεῖ πρὸς μὲν τοὺς ἀτυχῶντας ἀκλήτους καὶ προθύμους· φίλου γὰρ τὸ εὖ ποιεῖν, καὶ μάλιστα τοὺς ἐν γρίαι, καὶ μήπω ἀξιώσαντας. Τοῦτο γὰρ ἀμφοτέροις, καὶ τῷ διδόντι, καὶ τῷ λαμβάνοντι καὶ κάλλιον καὶ ἥδιον. Εἰς δὲ τὰς εὐτυχίας ἰέναι μὲν, ἀλλὰ πρὸς μὲν τὸ συνεργεῖν καὶ βοηθεῖν τοῖς φίλοις τὴν εὐτυχιαν προθύμως ἔχειν· πρὸς δὲ τὸ κοινωνεῖν τῆς εὐπαθείας αὐτοῖς, σχολιότερον· οὐ γὰρ καλὸν τὸ προθυμεῖσθαι ὠφελεῖσθαι· προθυμουμένους δὲ καὶ ἐπιγομένους τοὺς φίλους ὠφελεῖν, ἴσως οὐ δεῖ διωθεῖσθαι καὶ ἀποσεῖσθαι τὴν εὐεργεσίαν, μὴ καὶ δόξωσι πρὸς τοὺς φίλους ἀηδῶς ἔχειν. Τοῦτο γὰρ ἐνίοτε συμβαίνει.

** Φανερόν δὲ ἔστιν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι τοῖς φίλοις αἰρετώτατόν ἐστι τὸ ζῆν μετ' ἀλλήλων. Καὶ καθάπερ τοῖς ἔρωσιν ἀγαπητότατόν ἐστι τὸ ἀλλήλους ὁρᾶν, καὶ μάλλον αἰροῦνται κατὰ ταύτην τὴν αἰσθησιν συνεῖναι ἀλλήλοις, ἢ κατὰ τὰς ἄλλας, ὡς διὰ ταύτης τῆς αἰσθήσεως καὶ γινομένου τοῦ ἔρωτος ἐξ ἀρχῆς καὶ συνισταμένου, οὕτω καὶ τοῖς φίλοις τῶν ἄλλων φιλικῶν μάλιστα πάντων αἰρετώτατόν ἐστι τὸ συζῆν.

*** Κοινωνία γὰρ ἔστι τὸ συζῆν, καὶ κοινωνιῶν ἢ τελειοτάτη^e· ἢ δὲ φιλία ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἔχει τὸ εἶναι· κοινωνία γὰρ ἢ φιλία. Ἄλλως τε καὶ ὅτι τὸ αἰσθάνεσθαι τινα ἑαυτοῦ αἰρετώτατόν ἐστιν, ὡς ἐν τοῖς ἐμπροσθεν εἴρηται· πρὸς δὲ τὸν φίλον οὕτως ἔχει, ὡς πρὸς ἑαυτόν· ὥστε καὶ τὸ αἰσθάνεσθαι τοῦ φίλου αἰρετόν ἂν εἴη μάλιστα πάντων. Αἰσθάνοιτο δ' ἂν τις ἐνεργεῖα τοῦ φίλου συνῶν, καὶ συζῶν, καὶ συνδιάγων αὐτῷ· ὥστε εἰκότως ἐφίενται συζῆν ἀλλήλοις οἱ φίλοι. Διὰ τοῦτο καὶ ἕκαστος ὁ νομίζει εἶναι τὴν ἀνθρωπίνην ἐνεργεῖαν, καὶ οὗ ἕνεκα αἰρεῖται τὸ ζῆν, καὶ ὃν ἀνθρωπίνον ἡγεῖται βίον, ἐν τούτῳ μετὰ τῶν φίλων βούλεται ζῆν καὶ διαίεσθαι. Καὶ οἱ μὲν συμπνέειν οἴονται δεῖν φίλοις, οἱ δὲ συγχυθεῖν, οἱ δὲ συνθηρεῖν καὶ συγγυμνάζεσθαι, ὅτι ταῦτα αὐτοῖς τίμια εἶναι δοκεῖ, καὶ δεῖν τούτων κοινωνοὺς ἔχειν τοὺς φίλους· ἕτεροι δὲ συμπλοσοφοῦσι, καὶ ἄλλοι ἄλλων ἐνεργειῶν καὶ βίων κοινωνοῦσι τοῖς φίλοις, καὶ ὅλους ἕκαστοι ἐν τούτῳ συνημερεύειν βούλονται τοῖς φίλοις, ὅ, τι περὶ μάλιστα ἀγαπῶσι τῶν ἐν βίῳ. Συζῆν γὰρ βουλόμενοι

fortunam communicamus, molestia eos afficimus, quoties secundam, exhilaramus, videri possint ad res secundas cupide studioseque vocandi, ad adversas autem timide ac dubitanter. De aliis enim bene mereri pulchrum est: quam parcissime autem mala sunt amicis impertienda. Quapropter et tragicus ait, Sufficit, ut ego miser sim: neque enim malis nostris amicos onerari convenit: verum tum demum in doloris societatem assumendi sunt amici, quum parva molestia devorata valde sunt moerentibus profuturi.

Ipsos vero amicos calamitatum immunes contrarlo modo cum infortunatis agere decet. Nam ad eos quos adversa fortuna premit non vocati cupide et alacriter ire debent: nimirum cum amicis bene facere amici est, tum vero maxime egentibus et iis qui nondum postularunt. Hoc enim utrique, danti scilicet et accipienti, honestius et jucundius est. Ad secundas res autem eundem est, ita tamen, ut amicis etiam felicitate florentibus alacres adjuutores et auxiliatores simus: ad beneficium vero inde accipiendum tardius eundem est: neque enim id studere, ut beneficio afficiaris, honestum est: porro illi qui amicis prodesse et student et properant fortasse non sunt rejiciendi, neque eorum repudiandum est beneficium, ne parum comes et humani erga amicos esse videamur. Hoc enim interdum usu venit.

Apparet ergo ex superioribus, vitæ societatem amicis maxime expetendam esse. Et quemadmodum amantibus, se invicem videre gratissimum est, maluntque hujus sensus quam cæterorum sensuum beneficio inter se conversari, quia ex hoc potissimum et nascatur initio amor et consistat, sic et amicis vitæ societas reliquis omnibus amicitie documentis optabilior est.

Communio enim quedam vitæ societas est, et quidem communio omnium perfectissima: in communione autem consistit amicitia: nam communio est amicitia: præsertim quum sui sensus, quatenus se esse sentit aliquis, maxime expetendus sit, quemadmodum in superioribus diximus; in amicum autem ita quisque animatus est, ut in se ipsum: itaque et amici sensus, quatenus eum esse sentit, omnium maxime expetendus fuerit. Re ipsa autem amicum sentit, qui una est, cum eoque vivit et versatur: itaque merito amici una vivere cupiunt. Ideoque quilibet id quod humanam esse arbitratur efficacitatem, et cujus rei causa vitam appetit, et quod ipsam esse existimat humanam vitam, in hoc ipso vivere vult cum amicis et versari. Itaque alii potare, alii alea ludere, alii venari, alii exerceri cum amicis se debere existimant, quod hæc præclara ipsis videntur esse, et horum socios amicos habere volunt: alii rursus una philosophantur, alii aliarum actionum et vivendi generum consortes amicos asciscunt, denique in hoc quisque studio totos dies cum amicis consumere volunt, quod maxime omnium vitæ studiorum amplectuntur.

^a Ἴέναι δὲ ἀνάπαλιν ἴσως κτλ. — ** Cap. 12. Ἄρ' οὖν ὡσπερ τοῖς ἔρωσι κτλ. *** Κοινωνία γὰρ ἢ φιλία κτλ.

μετὰ τῶν φίλων ταῦτα ποιῶσι, καὶ τούτων κοινο-
νοῦσιν ἃ καὶ ἀμφοτέροις ἡδέα ἐστίν. Οὕτω γὰρ συζῆν
δυνατόν.

* Γίνεται οὖν ἡ μὲν τῶν φούλων φιλία μογθηρά,
καὶ κοινονοῦσιν ἀλλήλοις τῶν φούλων, καὶ ἡ φιλία
αὐτοῖς οὐχ ἔστῃκεν· ἀθέβαιοι γὰρ εἰσι· καὶ χεῖρους δὲ
γίνονται ἑαυτῶν, ὁμοιοῦμενοι ἀλλήλοις καὶ παρακα-
λοῦντες ἀλλήλους ἐπὶ τὰ φαῦλα.

** Ἡ δὲ τῶν ἐπεικῶν φιλία ἐπεικῆς ἐστὶ καὶ βε-
βαία, συναυξανομένη ἀεὶ ταῖς ὁμιλίαις· δοκοῦσι δὲ
καὶ βελτίους γίνεσθαι ταῖς ἀγαθῆς ἐνεργείαις, διορ-
θοῦντες ἀλλήλους· ἀπομάττονται γὰρ παρ' ἀλλήλων
τὰ παρ' ἑκατέρῳ ἀγαθὰ, δι' ἃ φιλοῦσιν ἀλλήλους.
Διὰ τοῦτο καὶ ποιητῆς τις φησιν·

Ἐσθλῶν μὲν γὰρ ἀπ' ἐσθλά.

Καὶ γὰρ ἀπὸ μὲν τῶν ἀγαθῶν ἀγαθὰ, ἀπὸ δὲ τῶν φαύ-
λων φαῦλα καρπούμεθα. Περὶ μὲν οὖν φιλίας ἐπὶ
τοσοῦτον εἰρήσθω. Ἐπόμενον δ' ἂν εἴη διελθεῖν περὶ
ἡδονῆς.

(Scripsi : ^a καὶν] cod. καὶν. — ^b καθ' ὅσον] cod.
καθ' ὅσον. — ^c εἰσὶ] cod. εἰσίν. — ^d μέντοι] cod. μέν
τοι. — ^e τελειοτάτη] cod. τελειωτάτη]. — ^f ὅ, τι-
περ] cod. ὅτι περ. —)

Quam enim una cum amicis vivere velint, hæc faciunt
hæcque inter se communicant quæ utrisque jucunda
sunt. Sic enim una vivere possunt.

Malorum igitur vitiosa amicitia est, et malarum inter
se rerum commercium habent, sed eorum non perman-
net firma amicitia : quique instabiles sunt : quin etiam
dum similes inter se fiunt atque alter alterum ad res
malas exhortatur, peiores quam ante fuerant evadunt.
Bonorum autem bona est et firma amicitia, quæ sermo-
nibus et congressu semper amplificatur : videntur au-
tem bonis actionibus fieri meliores, quia alter alterum
corrigit : imitatur enim alter alterius bona, propter quæ
se mutuo diligunt. Quocirca et poeta quidam ait

Virtutem discas ex fortibus.

Namque a bonis bona, a malis autem mala impetramus.
Ac de amicitia quidem hactenus dictum sit. Deinceps
vero de voluptate fuerit disputandum.

Γίνεται οὖν ἡ μὲν τῶν φούλων φιλία κτλ. — ** Ἡ δὲ τῶν ἐπεικῶν κτλ.

ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ ΤΟΥ ΡΟΔΙΟΥ

ΗΘΙΚΩΝ ΤΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ

ΠΑΡΑΦΡΑΣΕΩΣ

ΒΙΒΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ.

Κεφ. α'.

Περὶ ἡδονῆς.

* Μετὰ δὲ ταῦτα περὶ ἡδονῆς ἀκόλουθόν ἐστι διελθεῖν τελειώτερον· καὶ γὰρ συμπεφυκὲ πῶς καὶ συνψηκωμένη τῷ γένει ἡμῶν. Διὰ τοῦτο καὶ παιδαγωγοῦντες τοὺς νέους ἀγομεν ἡδονῇ καὶ λύπῃ, διὰ μὲν τῆς λύπης ἀπάγοντες τὴν φαῦλον, διὰ δὲ τῆς ἡδονῆς εἰς τὸ ἀγαθὸν προτρεπούμενοι· ὅθεν ὀφλόν, ὅτι φύσει τὴν μὲν λύπην φεύγομεν, τὴν δὲ ἡδονὴν διώκομεν. Ἐπεὶ δὲ περὶ τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν καὶ πράξεων ὁ λόγος ἡμῖν, καὶ περὶ τῆς ἡδονῆς διαλαβείναι εἰκὸς ἂν εἴη, καὶ πρέπον τῇ πραγματείᾳ. Φαίνεται δὲ ὅτι οὐ μικρὰ συλλαμβάνεται πρὸς τὴν κτῆσιν τῆς ἡθικῆς ἀρετῆς τὸ χαίρειν ὡς χαίρειν προσήκει, καὶ μισεῖν ἂ δέον ἐστὶ μισεῖν. Ταῦτα γὰρ συμπαρῆκταινται τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ· καὶ τοῖς μὲν χαίρομεν, τοῖς δὲ λυπούμεθα· καὶ μεγάλην βροπὴν ἔχει πρὸς τὴν ἀρετὴν καὶ τὸν εὐδαίμονα βίον, εὖ, καὶ καλῶς, καὶ κατὰ τὸν ὀρθὸν γινόμενα λόγον.

** Περὶ δὲ τῶν τοιούτων μὴ λέγειν ἥμιστα ἂν δόξειεν εἰκὸς εἶναι, ἐπεὶ μὴδὲ ἀπλῶς μὴδὲ προφανῆς ὁ περὶ τῆς ἡδονῆς λόγος, ὥστε μὴ δεῖσθαι πολλῶν καὶ σπουδαίων λόγων· ἀλλὰ οὕτω πολλήν τινα τὴν ἀμφισβήτησιν ἔχει, ὥστε οἱ μὲν αὐτὸ τὸ ἔσχατον ἀγαθὸν τὴν ἡδονὴν εἶναι φασιν, οἱ δὲ οὐδ' ἀγαθὸν ἀπλῶς, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας κομιδῇ φαῦλον. Καὶ τῶν λεγόντων φαῦλον ἡδονὴν, οἱ μὲν καὶ αὐτοὶ φρονοῦσιν οὕτως ἔχειν, καὶ πεπεισμένοι εἰσὶ φαῦλον αὐτὴν εἶναι· οἱ δὲ φρονοῦσι μὲν ἀγαθὴν τινα ἡδονὴν εἶναι, τοὺς ἄλλους δὲ ἐθέλουσι πείθειν φαῦλον ἀπλῶς ἅπασαν εἶναι, νομίζοντες οὕτως βέλτιον εἶναι τῷ βίῳ, καὶ λυσιτελέστερον τοῖς ἀνθρώποις τὴν ἡδονὴν οἴεσθαι φαῦλον εἶναι· φύσει γὰρ πάντας ἀνθρώπους εἰς αὐτὴν βέποντας δέον εἶναι φασιν εἰς τὸ ὑπερβαίνειν, καὶ οἱ ὦν ἔξῃ κατὰ φύσιν τῶν ἡδονῶν ἀπάγειν, ἵνα δυναθῶσιν εἰς τὸ μέσον ἐλθεῖν, καὶ ὡς δεῖ πρὸς τὴν ἡδονὴν ἔχειν. Ταῦτα δὲ οὐ καλῶς λέγουσιν· οὐ γὰρ οὕτω δυναθῶσιν τοὺς πολλοὺς τῶν φαύλων ἀπαγαγεῖν ἡδονῶν. Τὰ γὰρ ἀνθρώπινα πάθη, καὶ ἂ ὀρθῶς, πιστότερα εἰσι τῶν περὶ

ANDRONICI RHODII

ETHICORUM NICOMACHEORUM

PARAPHRASIS

LIBER DECIMUS.

Cap. I.

De voluptate.

Post hæc vero superest. ut de voluptate uberius disseramus : namque hæc generi nostro quodammodo insita est et conjuncta. Itaque in instituendis adolescentibus voluptate eos ac dolore moderamus, dolore quidem a malis avertentes, voluptate autem ad bonum impellentes; unde apparet, natura et dolore nos fugere, et voluptatem sequi. Sed quoniam cum de affectibus humanis, tum de actionibus sermo est, simul etiam consentaneum fuerit et huic tractatui accommodatum, nos de voluptate disputare. Videtur autem non parum valere ad consequendam moralem virtutem iis rebus delectari quibus delectari decet, easque odisse quæ odio dignæ sunt. Hæc enim per omnem humanam vitam pertinent, siquidem aliis delectamur, aliis dolemus : quæ duo magnum momentum ad virtutem et ad beatam vitam habent, si bene atque honeste, rectæque rationi convenienter fiunt.

De talibus autem tacere minime videatur consentaneum esse, præsertim quum neque ita simplex neque adeo aperta de voluptate disputatio sit, ut non multis et gravibus ad eam intelligendam rationibus egeamus : sed tanta de eo argumento controversia est, ut alii voluptatem ipsum summum bonum esse dicant, alii omnino ne bonum quidem, sed contra prorsus malum. Et ex iis quidem qui malum esse dicunt voluptatem, alii hoc sentiunt rem ita se habere, sibi que persuaserunt malum eam esse : alii vero judicant quidem bonam aliquam esse voluptatem, sed aliis persuadere conantur simpliciter malum omnem esse, rati sic vitæ humane conducere, et utilius hominibus esse voluptatem malum existinare : quum enim omnes ad eam natura propensi sint homines, in contrarium eos pertrahendos esse ajunt, et quoquo modo prorsus a voluptatibus avertendos, ut ad id quod medium est pervenire et quemadmodum oportet erga voluptatem affecti esse queant. Quæ quidem non recte dicunt : neque enim hac ratione improborum vulgus a voluptatibus abstrahere poterunt homines. Humani quippe affectus et quæ agunt homines, majorem fidem faciunt quam quæ de iis disputantur. Quando

* Lib. X, cap. 1. Μετὰ δὲ ταῦτα περὶ ἡδονῆς κτλ. — ** Ὑπερ δὲ τῶν τοιούτων ἥμιστα ἂν δόξειεν κτλ.

αὐτὰ λόγων. Ὅταν τοίνυν οἷς μὲν λέγουσι τὴν ἡδονὴν ψέγωνσι, δι' ὧν δὲ ποιῶσι καὶ πάσχουσιν ἐπαινωσιν, ἑαυτοῖς ἀντιλέγοντες, ὑπὸ τῶν ἀκούστων καὶ ὁρώντων καταγελῶνται· καὶ τοῖς λόγοις οὐδὲν μᾶλλον ὠνησαν τοὺς πολλούς, ὑπὸ τῶν πραγμάτων ἐλεγχόμενοις. Ὁ γὰρ ψέγων τὴν ἡδονὴν ἠρθεις ποτε ἐπιέμενος αὐτῆς, ἀποκλίνειν δοκεῖ πρὸς αὐτήν, καὶ ἀγαθὸν ἡγεῖσθαι· καὶ οὕτω δόξαν ἐντίθησι τοῖς ὁρώσιν οὐ τινὰ ἡδονὴν ἀγαθὸν εἶναι, ἀλλ' ἀπλῶς ἅπασαν ἐπαινέσθαι. Τὸ γὰρ διορίζειν καὶ διακρίνει, καὶ τὸ μὲν ἀγαθὸν εἶναι κρίνειν, ἐνδέχασθαι δὲ ἄλλην φαύλην εἶναι, οὐκ ἔστι τῶν πολλῶν· ἀλλ' ἅμα τε εἶδον τὸν νοῦν ἔχοντα ἡδονῇ τινι χαίροντα, καὶ πᾶσαν ἡδονὴν ἀγαθὸν καὶ αἰρετὸν ᾤκηθησαν εἶναι, καὶ οὕτως οὐ μόνον ἃ ἐβούλοντο οὐκ ἐπεισαν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀλήθειαν προσαπέλεσαν.

* Ὅθεν φανερόν, ὅτι οἱ ἀληθεῖς λόγοι οὐ μόνον πρὸς τὴν γνῶσιν χρησιμώτατοί εἰσι, πλάνης καθαιρόντες ἁπάσης, ἀλλὰ καὶ τῷ βίῳ λυσιτελοῦσι· πιστεύονται γὰρ τοῖς ἔργοις ἀκολουθοῦντες.

(Scripsi : ὁ οὐ τινὰ ἡδονὴν] vulgo οὐ τινὰ ἡδονὴν. —)

Κεφ. β'.

Ἦ τοῦ Εὐδόξου περὶ ἡδονῆς ὑπόληψις, καὶ Πλάτωνος, καὶ ἑτέρων· καὶ ἐτι δι' ἀγαθὸν ἢ ἡδονήν, καὶ οὐ πᾶσα αἰρετή· καὶ λύσει τῶν ἐναντίων λόγων.

** Περὶ μὲν τούτων ἄλλις· λέγωμεν δὲ περὶ ἡδονῆς. Καὶ πρῶτον ἐκθησόμεθα τὰς τῶν παλαιῶν περὶ αὐτῆς δόξας. Ὁ μὲν οὖν Εὐδόξος αὐτὸ τὸ ἔσχατον ἀγαθὸν ᾤετο τὴν ἡδονὴν εἶναι, διότι πάντα ἐώρα τῆς ἡδονῆς ἐπιέμενα, καὶ λογικά, καὶ ἄλογα· οὐ δὲ πάντα ἐρίεται, τοῦτο ἔστι τὸ πάντων ὑπέρεμον τῶν ἀγαθῶν· ᾤετο γὰρ ἀγαθὸν μὲν ἕκαστον εἶναι ἰδίως ὁ ἕκαστος ζητεῖ. Καθάπερ καὶ τροφὴν ἕκαστος· ἀδιώκει τὴν αὐτῷ ἀγαθὴν καὶ λυσιτελεῖ· πᾶσι δὲ κοινῶς ἀγαθὸν οὐ πάντα κοινῶς ἐρίονται, καὶ πορίζειν βούλονται ἑαυτοῖς· ὁ δὲ πᾶσιν ἔστιν ἀπλῶς ἀγαθόν, καὶ οὐ πάντα ἐρίεται, τοῦτο εἶναι τὸ ἔσχατον ἀγαθόν· ταῦτα μὲν οὖν Εὐδόξος ἀπεφαίνετο περὶ τῆς ἡδονῆς. Ἐπιστεύοντο δὲ οἱ λόγοι διὰ τὴν ἐν τῷ ἦθει τοῦ λέγοντος αἰρετὴν μᾶλλον, ἢ δι' ἑαυτούς· σώφρων γὰρ ὢν διαπερόντως, οὐχ ὡς φίλος τῆς ἡδονῆς ἐδόκει ταῦτα λέγειν, ἀλλὰ τῷ σφόδρα τῆς ἀληθείας φροντίζειν. Ἔτι δὲ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου τῆς ἡδονῆς τῆς λύπης φανερόν ᾤετο εἶναι· τὴν γὰρ λύπην πάντα φεύγοντα, τὴν ἡδονὴν ἀνάγκη εἶναι πάντα διώκειν· ὁ δὲ πάντα διώκει, τοῦτο εἶναι τὸ ἀγαθόν. Ἐπι καὶ οὕτως ἐπεγείρει λέγων· μάλιστα αἰρετὸν εἶναι ὁ δι' ἑαυτὸν αἰρετὸν ἔστι, καὶ ὁ μὴ δι' ἕτερον, μηδὲ ἐτέρου χάριν αἰρούμεθα· τοιοῦτον δὲ φανερώς τὴν ἡδο-

ergo verbis quidem voluptatem vituperant, actionibus autem suis eam et affectibus commendant, atque eo modo sibi contradicunt, ab iis qui audiunt ea aut vident, ridentur : neque quidquam multitudini iis verbis prosunt, quæ rebus ipsis refutantur.

Nam qui voluptatem vituperat, si quando eam concupiscere visus est, inclinare ad eam bonumque illam existimare videtur : quo persuadet presentibus, non quandam tantum voluptatem bonam esse, sed omnino omnem laudandam. Definire enim aliquid ac distinguere, et hanc quidem bonam judicare, illam vero malam esse posse, non est vulgi : sed simulac virum prudentem aliqua voluptate delectari viderunt, omnem etiam voluptatem bonam esse atque expetendam statuunt, atque ita non modo non probarunt quæ volebant, sed etiam veritatem simul everterunt.

Unde patet, veros sermones non solum ad cognitionem utilissimos esse, utpote omni errore nos liberantes, sed etiam ad vitam prodesse ; creduntur enim, quia factis congruunt.

Cap. II.

Eudoxi et Platonis de voluptate opinio; item aliorum : præterea bonum esse voluptatem, neque omnem tamen expetendam esse : tum contrariorum argumentorum dissolutio.

Et de his quidem satis : jam vero de voluptate dicamus. Ac primum quidem veterum de ea opiniones exponemus. Eudoxus igitur ipsum summum bonum esse voluptatem putabat, quia omnia animalia, et ratione prædita et rationis expertia, eam appetere videret : quod vero ab omnibus appetitur, id omnium bonorum est extremum : arbitrabatur enim, quod sibi quisque proprie quærit, id ei bonum esse. Sicut sibi quisque bonum et commodum cibum appetit : communiter vero bonum omnibus, quod ab omnibus petitur et quod comparare sibi volunt : quod vero omnibus simpliciter bonum est, et quod omnia desiderant, id bonorum extremum esse : et hæc quidem Eudoxus de voluptate pronuntiabat. Fidem vero faciebat hæc oratio propter dicentis, viri bene morati, virtutem magis, quam propter se : quum enim summa ejus in victu temperantia esset, non ut voluptatis amicus dicere hæc putabatur, sed quod veri studio vehementer arderet. Quin etiam e dolore voluptati contrario id perspicuum esse arbitrabatur : quum enim omnia dolorem fugiant, necesse quoque esse, ut voluptatem omnia consecerentur : quod vero omnia consecerentur, id bonum esse. Sed et hoc modo argumentari conabatur : id maxime expetendum esse, quod per se expetendum est, quodque non ob aliud, neque alius rei gratia expetimus : talem autem perspicue esse vo-

* Ἐοίκασιν οὖν οἱ ἀληθεῖς κτλ. — ** Cap. 2. Εὐδόξος μὲν οὖν τὴν ἡδονὴν κτλ.

νὴν εἶναι· καὶ γὰρ οὐδεὶς ἐρωτᾷ τίνος ἕνεκα τὴν ἡδονὴν βουλόμεθα, ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν ἄλλων ἐρωτούμεθα, οἷον, φέρε εἰπεῖν, τίνος ἕνεκα τὰ χρήματα, ἢ ἡ τιμὴ, περὶ δὲ τῆς ἡδονῆς οὐκέτι^β· οὐδεὶς γὰρ ὄψει τέλος τῆς ἡδονῆς, ἀνθ' οὗτου βούλεται ἡδέσθαι, ἀλλὰ αὐτὴν αἰρεῖται καθ' ἑαυτὴν, ὡς καθ' ἑαυτὴν οὖσαν· ἐπεὶ δὲ τὸ καθ' ἑαυτὸ αἰρετὸν τὸ τέλος ἐστὶ τὸ ἔσχατον, καὶ τὸ ἀγαθὸν αὐτὸ, διὰ τοῦτο συνῆγε τὴν ἡδονὴν τὸ ἔσχατον ἀγαθὸν εἶναι. Ἔτι δὲ καὶ ἐκεῖθεν ὄχλον εἶναι ᾗτο τὸ προκείμενον· προστιθεμένη γὰρ ἡ ἡδονὴ τῶν ἀγαθῶν ὀφισῶν, αἰρετώτερον ποιεῖ καὶ ἐρετὸν μᾶλλον· ἢ γὰρ σωφροσύνη τὴν ἡδονὴν προσλαβοῦσα ἢ ἡ δικαιοσύνη, ἡδίων ἐσται καὶ αἰρετώτερα ἑαυτῆς· ὁ δὲ προστιθέμενον παντὶ ἀγαθῷ βέλτιον οὐνάται ποιεῖν, τοῦτο ἐνόμιζεν εἶναι τὸ ἔσχατον ἀγαθόν. Ἔχει δὲ οὕτως. Ὁ γὰρ προστιθέμενον ἀγαθῷ βέλτιον οὐνάται ποιεῖν, φαίνεται ὅτι ἀγαθὸν ἐστίν· οὐκ ἀνάγκη δὲ αὐτὸ εἶναι τὸ ἔσχατον ἀγαθόν, ἢ ἐτέρου οὗτου βέλτιον· πᾶν γὰρ ἀγαθὸν ἐτέρῳ προστεθὲν ἀγαθῷ αἰρετώτερον ποιεῖ· μείζον γὰρ τὸ ὅλον τοῦ μέρους ἐπὶ παντός. Καὶ ἂ μὲν ἑδοκίει τῷ Εὐδόξῳ περὶ ἡδονῆς, ταῦτα.

* Πλάτων δὲ οὐκ εἶναι ἔφασκεν αὐτὴν τὸ ἔσχατον ἀγαθόν, ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἐπιχειρῶν λόγων, ὅθεν Εὐδόξος ἐπειρᾶτο τὸ ἔσχατον ἀγαθὸν τὴν ἡδονὴν ἀποφαίνειν. Ἐπεὶ γὰρ οὐκ ἐστὶ, φησὶν, ἀγαθὸν ἔσχατον, οὗ ἐνδέχεται μείζον γενέσθαι· αὐτὸ γὰρ εἰκὸς εἶναι τὸ μέγιστον ἀγαθόν· ὃ ἄρα ἀγαθῷ ἄλλο ἀγαθὸν προστεθὲν μείζον ἐποίησε καὶ αἰρετώτερον, τοῦτο οὐκ ἐστὶ τὸ ἔσχατον ἀγαθόν· οὐ γὰρ ἐστὶ τὸ μέγιστον ἀγαθόν, οὗ μείζον ἄλλο οὐνάται γενέσθαι· ἢ δὲ ἡδονὴ τοιαύτη· ὃ γὰρ ἡδὺς βίος φρόνησις ἢ σωφροσύνην προσλαβών, ἡδίων γίνεσθαι καὶ αἰρετώτερος· ἐστὶν ἄρα τὸ βέλτιον τῆς ἡδονῆς· οὐκ ἄρα ἡ ἡδονὴ ἐστὶ τὸ ἔσχατον ἀγαθόν, ἀλλὰ ἀγαθόν τι ἐστὶ τοιούτων, οἷα ἀγαθὰ εἰσὶν αἱ ἀρεταὶ καὶ αἱ ἐπιστήμαι, καὶ ἄλλα, ὧν καὶ ἡμεῖς κοινωνοῦμεν. Τοῦτο γὰρ καὶ ζητοῦμεν ἐπὶ τοῦ παρόντος δεῖξαι· τούτων τῶν ἀγαθῶν ἐν τι εἶναι τὴν ἡδονὴν· ἕτεροι δὲ ἐνιστάμενοι πρὸς τοὺς τοῦ Εὐδόξου λόγους ἔφασκον μὴ εἶναι ἀγαθόν, οὗ πάντα ἐρίεται· λέγουσι δὲ οὐδέν. Ἐκεῖνον γὰρ φαμεν ἀληθὲς εἶναι, ὁ πᾶσι δοκεῖ ἀληθὲς· ὁ δὲ ταύτην ἀναιρῶν τὴν κοινὴν ὁδὸν, καὶ τὴν ἐκεῖθεν ἀποσειόμενος πίστιν πῶς ἂν οὐνάται πιστότερα λέγειν; ὅτι δὲ ἀγαθόν ἐστὶν οὗ πάντα ἐρίεται, πᾶσι τοῖς ἐν αἰσθησεί δοκεῖ· δι' ὧν γὰρ εἰς αὐτὸ φέρονται διώκουσιν· ὡς ἄρα ἀγαθὸν νομίζουσιν εἶναι. Εἰ μὲν γὰρ τὰ ἀνόητα μόνον ὠρέγοντο αὐτοῦ, αὐτοῖς ἂν ἦν ἀγαθὸν μόνον, καὶ ἡ ψῆφος οὐκ ἂν ἦν βεβαία τῶν ἀνοήτων, οὐδ' ἂν ἑδοκίει ἀγαθὸν ἀληθῶς εἶναι· ὅταν δὲ καὶ τὰ ἀνόητα, καὶ τὰ φρόνιμα κοινῇ πάντα νομίζουσιν ἀγαθὸν εἶναι, δι' ὧν ζητοῦσιν αὐτό, τί ἐτι κοινῶς ἀγαθὸν ἀληθῶς εἶναι; καὶ γὰρ καὶ ἐν τοῖς ἀνοήτοις ἐστὶ τι φυσικὸν ἀγαθόν, τὴν φραυλότητα αὐτῶν

luptatem; nemo enim rogat, quam ob causam voluptatem expetamus, quum de aliis rebus interrogemur, ut, verbi gratia, quorsum hæ pecunia vel hic honor? de voluptate autem non item: nemo enim voluptatis finem dabit, propter quem ea affici vult, sed ipsam per se expetit, ut quæ per se optabilis sit: quum autem id quod per se est expetendum finis sit extremus ipsumque adeo bonum, hinc colligebat voluptatem esse bonorum extremum. Sed et hinc manifestum esse putabat id quod propositum est: voluptas enim cuiusque bono accedit, optabilius illud facit magisque expetendum: quippe temperantia, si adjungas ei voluptatem, aut justitia, jucundior et optabilior se ipsa efficietur: quod vero cuiusque bono accedit melius illud facere potest, hoc bonorum extremum esse existimabat. Res autem non ita se habet. Nempe quod quum accedit bono in melius illud mutare potest, bonum esse apparet: neque tamen necesse est hoc summum esse bonum, aut alio quolibet melius: omne enim bonum alii bono adjunctum magis expetendum illud efficit; nimirum in omni re totum majus est parte. Et hæc quidem Eudoxi de voluptate erant placita.

Plato autem eam summum bonum esse negabat, qui iisdem id probare conabatur argumentis, quibus finem bonorum esse voluptatem Eudoxus demonstrare tentabat. Quum enim non sit, inquit, summum bonum, quo fingi majus possit, quia illud ipsum maximum esse consentaneum est: tale cui bonum si adjunctum fuerit alterum, majus illud atque optabilius facit, certe non est summum bonum: neque enim finis bonorum est, quo majus esse potest aliud: talis autem est voluptas: vita enim jucunda, si prudentiam aut temperantiam adjungas, jucundior fit et optabilior: est ergo aliquid voluptate præstantius: quare voluptas non est bonorum extremum, sed tale quoddam esse bonum, qualia bona sunt virtutes ac doctrinæ et reliqua quorum nos participes sumus. Nam et hoc in præsentia ostendere conamur, unum quoddam ex his bonis esse voluptatem: alii Eudoxi rationibus adversantes negabant illud esse bonum, quod omnia desiderant: qui tamen nihil dicunt. Quippe illud verum esse dicimus, quod omnibus videtur esse verum: qui vero hanc communem opinionem convellit et traditam inde persuasionem labefactat, quomodo ipse probabiliora dicere queat? Bonum autem id esse, quod omnia desiderant, omnibus communi sensu præditis videtur: ea nimirum quibus eo pervenire queant, sequuntur: quocirca quin bonum esse arbitrentur, non est dubium. Si enim bruta tantum animalia id appetent, his solis foret bonum, sed eorum neque suffragium firmum esset, neque revera bonum esse videretur: quando vero simul et bruta animalia et naturæ intelligentes communiter id bonum esse judicant iis rationibus quibus illud consecantur, quid adhuc obstat, quominus sit revera bonum? Nam et in brutis animalibus naturale aliud bonum est, melius quam ipsorum sit inscitia,

* Τοιούτω δὲ λόγῳ καὶ Πλάτων ἀναιρεῖ, κτλ.

ὑπερβαῖνον, οἱ δὲ τῶν ἀγαθῶν οἰκιστούμενα ὡς οἰκίου ἤδη δρέγονται. Καὶ πρὸς μὲν τὸν πρῶτον τοῦ Εὐδόξου λόγον ταύτην κομίζουσι τὴν ἔνστασιν. Πρὸς δὲ τὸν δευτέρου, ὃς ἐκ τοῦ ἐναντίου ἐστὶν εἰλημμένος, ἐκείνην οὐκ ἀνάγκη φασίν, εἰ ἡ λύπη κακὸν ἐστὶ, τὴν ἡδονὴν ἀγαθὸν εἶναι· οὐ γὰρ εἴ τι κακόν, τὸ ἐναντίον αὐτῷ ἀγαθόν, ἐστὶ γὰρ ἐναντίον κακόν κακῷ· ἢ γὰρ ἡλιθιότης τῇ ἀκολασίᾳ ἐναντίον ἐστίν, ἀμφοτέρων οὐσῶν κακῶν, καὶ ἀμρότερα τῇ σωφροσύνῃ. Ταῦτα μὲν οὖν καλῶς λέγουσιν, οὐ μὴν ἐπί γε τῆς ἡδονῆς ἀληθεύουσιν. Εἰ γὰρ ἄμφοι κακὰ ἦν, καὶ ἡ ἡδονὴ καὶ ἡ λύπη, ἦν ἂν καὶ ἄμφοι φευκτά· καθάπερ εἰ καὶ ἄμφοι ἦσαν ἀγαθὰ, ἦν ἂν ἀμφοτέρω ἀρετὰ, ἢ εἰ μῆτε ἀγαθὰ, μῆτε φευκτά, οὐδὲ ἀρετὰ ὁμοίως ἀμρότερα· νῦν δὲ τὴν μὲν λύπην φεύγομεν ὡς κακόν, τὴν δὲ ἡδονὴν αἰρούμεθα ὡς ἀγαθόν· ὅθεν φανερόν, ὅτι ὡς κακόν ἀγαθῷ ἢ λύπη ἡδονῇ ἀντίκειται.

* Ἐτεροι δὲ λέγουσι μὴ εἶναι τὴν ἡδονὴν ἀγαθόν, ὅτι οὐκ ἐστὶ ποιότης, οὐδὲν λέγοντες ἀναγκαῖον· οὐδὲ γὰρ αἱ ἐνέργειαι τῶν ἀρετῶν ποιότητές εἰσιν, οὐδὲ εὐδαιμονία ποιότης ἐστίν· ἐνέργεια γὰρ ἐστίν· ἀλλ' ὁμοως οὐδὲν κωλύει ἀγαθὰ ταῦτα εἶναι.

** Ἐτι δὲ καὶ ὅτι οὐκ ἐστὶν ὠρισμένον τι ἡ ἡδονὴ, τὸ δὲ ἀγαθόν ὠρισμένον, διὰ τοῦτο μὴ εἶναι τὴν ἡδονὴν ἀγαθόν· ἀόριστον δὲ ἔλεγον εἶναι τὴν ἡδονὴν, ὅτι οὐκ ἐστὶν ἡ αὐτὴ, ἀλλ' ἐπιδέχεται τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἥττον. Εἰ μὲν οὖν ἐν αὐτῇ τῇ ἡδονῇ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἐθεωρεῖτο, ἦν ἂν ἀληθὴς ὁ λόγος αὐτοῖς· νῦν δὲ ἡ ἐπίτασις καὶ ἡ ἄνεσις ἐν τῷ ἡδέσθαι γίνεται ὅτι ἡδόμενοι μᾶλλον καὶ ἥττον ἡδονταί· τοῦτο δὲ καὶ ἐν ταῖς ἀρεταῖς συμβαίνει φάνεται· δίκαιοι γὰρ εἰσι μᾶλλον καὶ ἥττον καὶ ἀνδρείου, καὶ δικαιοπραγεῖν καὶ σωφρονεῖν μᾶλλον καὶ ἥττον ἐστίν, ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο ἀόριστοί εἰσιν αἱ ἀρεταί· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἡ ἡδονὴ αὐτὴ μὲν καθ' ἑαυτὴν οὐκ ἐστὶν ἀόριστος, ἐν δὲ τοῖς ἡδόμενοις τὴν ἐπίτασιν καὶ τὴν ἄνεσιν ἐπιδέχεται, ὅτι οὐκ ἐστὶν ἀμιγῆς λύπης ἐν πᾶσιν, οὐδὲ ὁμοίως· καθάπερ καὶ ἐπὶ τῆς ὑγείας συμβαίνει, καὶ γὰρ αὐτὴ ὠρισμένη οὖσα ἐν τοῖς ὑγιαίνουσιν ἐπιτείνεται καὶ ἀνιέται· οὐ γὰρ ἡ αὐτὴ συμμετρία ἐν πᾶσιν ἐστίν, οὐδὲ ἐν τῷ αὐτῷ μίαι τις ἀεί, ἀλλὰ μεταβάλλει ποτὲ μὲν ἐπὶ τὸ μείζον, ποτὲ δὲ ἐπὶ τὸ ἐλάττω, καὶ νῦν μὲν καθαρῶς ὑγιαίνει τινὲ τὸ σῶμα, νῦν δὲ ἔνεστί τι καὶ νόσου. Τοιοῦτον δὲ καὶ περὶ τὴν ἡδονὴν ἐνδέχεται εἶναι.

*** Ἐτι δὲ καὶ ἐκείθεν συνῆγον τὴν ἡδονὴν μὴ εἶναι ἀγαθόν· ἡ ἡδονὴ κίνησις τις καὶ γένεσις ἐστὶ· κίνησις δὲ καὶ γένεσις ἀτελεῖ· τὸ δὲ ἀτελεὲς οὐκ ἐστὶν ἀγαθόν· τὸ γὰρ ἀγαθόν τελεῖον· ἡ ἡδονὴ ἄρα οὐκ ἐστὶν ἀγαθόν. Ἐστὶ δὲ αὐτοῖς ἡ ἐλάττω προτάσις ψευδής· οὔτε γὰρ

propter quod bono conciliata ipsum tanquam jam proprium sibi appetunt. Et primo quidem Eudoxi argumentum hoc opponere solent : secundo vero, quod a contrario petitum est, negant necessario hoc oppositum statui, si dolor malum est, bonum esse voluptatem : neque enim si quid sit malum, hoc quod ei est contrarium, bonum esse, quia interdum malum quoque contrarium est malo : nimirum stoliditas contraria est intemperantiae, quum ambo mala sint et temperantiae contraria. Atque haec quidem, quamquam recte dicuntur, tamen de voluptate minus vere praedicantur.

Si enim ambo mala essent, et voluptas et dolor, ambo quoque fugienda forent : sicut si ambo bona essent, ambo quoque expetenda forent, aut si neque bona neque fugienda essent, ne expetenda quidem eodem modo ambo forent : nunc dolorem fugimus ut malum, voluptatem vero expetimus ut bonum : unde patet, quemadmodum malum bono adversatur, sic dolorem voluptati esse oppositum.

Alii negant voluptatem esse bonum, quia non sit qualitas, quod quidem argumentum non est necessarium : nam neque actiones honeste qualitates sunt, neque beatitudo qualitas est : siquidem aliqua muneris functio est : neque tamen quidquam obstat, quia haec sint bona.

Negant praeterea definitum quid esse voluptatem, bonum autem esse definitum, atque ex eo effici, voluptatem non esse bonum : non esse definitam autem propterea dicebant voluptatem, quod non est eadem, sed intentionem et remissionem admittit. Si ergo in ipsa voluptate majus et minus spectaretur, verum eorum esset argumentum : nunc vero in ipsa voluptatis perceptione intentio haec et remissio locum habet, quia qui eam percipiunt magis percipiunt aut minus : quod quidem in virtutibus etiam videtur usu venire : alii enim magis alii minus sunt tum justi tum fortes, ideoque vel magis vel minus juste agere ac temperanter vivere nobis licet, neque tamen idcirco indefinitae sunt virtutes : eodem modo ipsa voluptas per se non est indefinita, sed in iis qui voluptate perfunduntur intentionem illam admittit ac remissionem, quia neque dolore in omnibus vacat, neque similiter in cunctis est : quemadmodum et in sanitate evenit, nam quum ipsa sit definita, in hominibus sanis tamen intenditur aut remittitur : non enim eadem in omnibus temperatio corporis et convenientia est, neque in eodem semper est una, sed modo in majus, modo in minus transit, et nunc aliquis firmissimo corpore est, nunc minus commoda valetudine utitur. Tale igitur quiddam etiam in voluptatibus evenire potest.

Quin etiam illinc colligebant, voluptatem bonum non esse : voluptas est motus quidam et generatio : motus vero et generatio imperfecta sunt : quod autem imperfectum est, non est bonum : bonum enim est perfectum : voluptas ergo non est bonum. Falsa autem eorum

* Cap. 3. Οὐ μὴν οὐδ' εἰ μὴ κτλ. — ** Λέγουσι δὲ τὸ μὲν ἀγαθόν ὠρισθαι κτλ. — *** Τέλειον τὸ παράδειγμα ποιήσεων κτλ.

κίνησις, οὔτε γένεσις ἔστιν ἡ ἡδονή. Ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἔστι κίνησις, ὄηλον ἐκείθεν.

* Πάση μὲν γὰρ κινήσει δοκεῖ οἰκεῖον εἶναι τάχος καὶ βραδυτής* καὶ εἰ μὴ αὐτὴ τις πρὸς ἑαυτὴν βραδέεια ἢ ταχέια φαίνεται τῷ τάχῳ ἑαυτῶν καὶ βραδίον κινεῖσθαι τὰ κινούμενα, οἷά ἐστι τὰ ἀνωμάλως κινούμενα, ἀλλὰ πρὸς ἄλλο γούν θεωρούμενα ταχέως ἢ βραδέως κινεῖσθαι λέγονται· καθάπερ ἡ τοῦ οὐρανοῦ κινήσις ὁμαλὴ μὲν ἔστι καθ' ἑαυτὴν, πρὸς δὲ τὴν τῶν ἀστέρων θεωρουμένη κίνησιν, ταχέια λέγεται. Πάση μὲν οὖν κινήσει τὸ τάχος, καὶ ἡ βραδυτής οἰκεῖτόν ἐστι· τῇ δὲ ἡδονῇ οὐ προσήκει· ἡ ἡδονὴ ἄρα οὐκ ἔστι κίνησις. Ὅτι δὲ οὐκ ἔστιν ἐν τῇ ἡδονῇ ταῦτα, ὄηλον. Ἡσθῆναι μὲν γὰρ λέγεται τις ταχέως, ὥσπερ ὀργισθῆναι, διὰ τὸ ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ πρὸς τὸ ἡδεσθαι ἀπὸ τοῦ μὴ ἡδεσθαι κινήθῃν· ἡδεσθαι δὲ ταχέως ἢ βραδέως, οὐκέτι* οὔτε πρὸς ἑαυτόν, καθάπερ τὰ ἀνωμάλως κινούμενα, οὔτε πρὸς ἄλλο, καθάπερ τὰ ὁμαλά. Τὸ δὲ βραδίον καὶ αὐξέσθαι, καὶ ἀλλοιοῦσθαι, καὶ πάντα ὅσα κινήσεώς ἐστι, μετὰ τῆς ταχυτήτος^h θεωροῦνται καὶ τῆς βραδυτήτοςⁱ· μεταβάλλειν μὲν γὰρ λέγεται τις εἰς τὴν ἡδονὴν ταχέως ἢ βραδέως, ἐνεργεῖν δὲ κατ' αὐτὴν ταχέως ἢ βραδέως οὐκ ἔστιν. Ὅρος γάρ ἐστι κινήσεως ἡ ἡδονή, καὶ ἡρεμία τις, καὶ οὐ ὀήπου αὐτὴ δύναται κινήσις εἶναι. Ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἔστι κίνησις ἡ ἡδονὴ ὄηλον.

** Ἐτι δὲ οὐδὲ γένεσις ἔστιν· εἰ γὰρ ἡ ἡδονὴ γένεσις, ἡ λύπη ἂν εἴη φθορά, καὶ ἔσται ὣν ἡ ἡδονὴ γένεσις, τούτων ἡ λύπη φθορά· οὐ γὰρ τοῦ τυχόντος φθειρομένου τὸ τυχόν γίνεται, ἀλλ' ἐξ οὗ γίνεται τι, εἰς τοῦτο καὶ διαλύεσθαι πέφυκεν.

*** Ἐπειδὴ λέγουσι τὴν λύπην ἐνδεῖαν εἶναι τοῦ κατὰ φύσιν, εἴη ἂν ἡ ἡδονὴ τοῦ κατὰ φύσιν ἀναπλήρωσις· ταῦτα δὲ σωματικὰ ἔστι τὰ πάθη. Εἰ δὲ ἔστιν ἡ ἡδονὴ τοῦ κατὰ φύσιν ἀναπλήρωσις, ἐν ᾧ ἡ ἀναπλήρωσις, τοῦτο ἂν καὶ ἔχοι τὴν ἡδονήν, καὶ ἡδεσθαι δύναται, τὸ σῶμα ἄρα ἡδεσθαι, καὶ ἐν τούτῳ ἡ ἡδονή. Τοῦτο δὲ οὐκ ἔστιν ἀληθές· τὸ γὰρ ἡδεσθαι τῆς ψυχῆς εἶναι δοκεῖ. Οὐκ ἄρα ἡ ἡδονὴ γένεσις τις καὶ ἀναπλήρωσις ἔστιν, ἀλλὰ ἔπεται τῇ ἀναπλήρωσει, καθάπερ καὶ τῇ ἐνδεῖα ἡ λύπη· γινομένης μὲν γὰρ ἀναπληρώσεως ἡδόμεθα, τεμνόμενοι δὲ λυπούμεθα.

**** Δοκεῖ δὲ γενέσθαι αὐτὴ ἡ δόξα ἀπὸ τῶν σωματικῶν, καὶ τῶν περὶ τὴν τροφὴν λυπῶν καὶ ἡδονῶν· ἐνδεῖαι γὰρ γεγονότες καὶ προλυπηθέντες ἡδόμεθα τῇ ἀναπλήρωσει. Τοῦτο δὲ οὐ περὶ πάσας συμβαίνει τὰς ἡδονάς. Ἄλυποι γὰρ εἰσιν αἱ τε μαθηματικαί, καὶ αἱ ἐν ταῖς αἰσθήσεσι· καὶ γὰρ καὶ αἱ κατὰ τὴν ἀκοήν ἡδοναί, καὶ κατὰ τὴν ὄσφρησιν, καὶ κατὰ τὴν ὄρασιν, καὶ κατὰ τὴν ἀσπασίαν· λύπη γίνονται, καὶ οὐκ ἔστιν οὐδεμίαν αὐτῶν ἐνδεῖα ἀναπλήρωσις. Ἐτι δὲ καὶ ἐπιπέδες καὶ μνημαὶ^h τῶν ἀγαθῶν ἡδισταί εἰσιν·

minor propositio est : quia neque motus neque generatio est voluptas. Non esse autem motum, vel hinc apparet.

Omnis enim motus propria videtur esse celeritas et tarditas : et si non ipse per se tardus videtur aut celer, propterea quod celerius se ipso aut moventur ea quae in motu sunt, qualia sunt quæ inæqualiter moventur, sed certe alterius respectu aut celeriter aut tarde moveri dicuntur : sicut cæli motus per se quidem est æqualis, cum siderum vero motu comparatus, celer esse dicitur. Omnis igitur motus celeritas et tarditas propria est : at voluptati non convenit : voluptas ergo non est motus. Hæc autem in voluptate non inesse liquet. Quippe cito delectatus esse, sicut succensusse aliquis dicitur, quia brevi tempore a voluptate non percepta ad percipiendam voluptatem transit : at cito aut tarde delectari, non item : et hoc quidem nec sui respectu, sicut ea quæ inæqualiter moventur, neque alterius respectu, ut illa quæ æqualiter moventur. Incedere autem et crescere, item mutari, reliquaque quæ ad motum referuntur, cum celeritate ac tarditate : celeriter enim aliquis aut tarde ad voluptatem traduci dicitur : sed ut celeriter voluptatis munere aut tarde fungamur, fieri non potest. Quasi enim terminus quidam motionis voluptas est et quies, neutiquam vero ipsa potest esse motio. Motionem ergo non esse voluptatem ex his apparet.

Præterea ne ortus quidem est : si enim ortus sit voluptas, interitus fuerit dolor, et quorum ortus voluptas, eorum interitus erit dolor : neque enim cujuslibet rei interitu quævis oritur, sed ex quo quid oritur, in hoc etiam dissolvi et abire solet.

Quoniam autem dicunt dolorem ejus quod secundum naturam est, penuriam esse, fuerit voluptas ejus quod secundum naturam est expletio : at hi sunt affectus corporis. Quodsi ejus quod secundum naturam est, expletio est voluptas, id in quo fit expletio etiam voluptate fruatur, ac delectari queat : corpus ergo delectatur, atque in hoc est voluptas. Hoc autem non est verum : delectari enim animi esse videtur. Non est ergo voluptas ortus aliquis et expletio, sed expletionem sequitur, sicut dolor penuriam : nam quum fit expletio, delectamur, et quum secamur, dolemus.

Videtur autem ex corporeis iisque qui in alimento versantur doloribus ac voluptatibus nata esse hæc opinio : postquam enim egere cœpimus alimento et quum antegressus dolor est, expletione delectamur. Sed hoc non in omnibus voluptatibus evenit. Carent quippe dolore tum mathematicæ, tum quæ in sensibus positæ sunt : nam et cæ quæ ex auditu et odoratu et visu percipiuntur voluptates, nullo dolore antegresso, oriuntur, neque ulla in iis est penuriæ expletio. Adde quod et spes et recordationes honorum sunt jucundissimæ : sed

* Οὐδὲ εἶναι κίνησιν κτλ. — ** Γένεσις τι πῶς ἂν εἴη κτλ. — *** Καὶ λέγουσι δὲ τὴν λύπην κτλ. — **** Ἡ δόξα δ' αὕτη δοκεῖ κτλ.

αἱ δὴ κατὰ ταύτας ἡδοναὶ τίνος εἰσὶ ἡ γενέσεις; οὐδένος γὰρ ἐνδεία ἐν αὐτοῖς προηγέσαστο, οὐ γίνονται ἂν ἀναπλήρωσις· ὅθεν φανερόν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἡ ἡδονὴ γενέσις.

* Ἴτεροι δὲ ἀξιῶσι μὴ εἶναι τὴν ἡδονὴν ἀγαθόν, προφέροντες τὰς ἐπονεϊδίους τῶν ἡδονῶν. Πρὸς οὓς ἐκεῖνο λέγομεν, ὅτι οὐκ ἔστι ταῦτα ἡδέα, ἀ τοῖς φράλοις ἡδέα δοκεῖ· οὐ γὰρ εἰ τοῖς κακῶς διακειμένοις ἡδέα ταῦτά ἐστιν, οἷητέον ἡδῆ αὐτὰ καὶ ἡδέα ἀπλῶς εἶναι, ἀλλὰ τούτοις μόνον ἡδέα· καθάπερ οὐδὲ τὰ τοῖς κίανουσιν ὑγιεινά, ἢ γλυκέα ἢ πικρὰ ἀπλῶς ὑγιεινά, ἢ γλυκέα, ἀλλὰ αὐτοῖς· ἐπεὶ οὐδὲ λευκὰ ἀπλῶς τὰ φαινόμενα τοῖς ὀφθαλμῶσι λευκὰ· φανερόν δ᾽, ὅτι οὐδὲ ἀπὸ τούτων τῶν λόγων δόξειεν ἂν ἡ ἡδονὴ μὴ ἀγαθὸν εἶναι. Μάλιστα μὲν γὰρ, ὅτι οὐκ εἰσὶν ἡδοναὶ αἱ πρὸς τοῖς μογθοῦσι ἡδοναὶ· ἔπειτα, εἰ καὶ ταύτας ἡδονὰς εἶναι δώσομεν, ἀλλ' οὐκ ἀνάγκη, διὰ τοῦτο τὴν ἡδονὴν ἀπλῶς φράλην εἶναι· οὐ γὰρ μία ἐστὶν ἡ ἡδονὴ τῷ εἶδει, ἀλλὰ πολλαί. Καὶ οὐδὲν κωλύει τὰς μὲν φράλους εἶναι, τὰς δὲ ἀγαθὰς· ἔτεροι γὰρ αἱ ἀπὸ τῶν καλῶν καὶ ἐπαινετῶν ἡδοναί, καὶ ἄλλαι αἱ ἀπὸ τῶν αἰσχροῶν· καὶ αἱ μὲν ἀγαθαί, αἱ δὲ φευκταί. Ὡς περὶ τὸ πλουτεῖν ἢ ὑγιαίνειν· ἐστὶ γὰρ πλουτεῖν καλῶς κτώμενον ὅθεν ἀδικεῖται^m οὐδεὶς, καὶ ἔστιν αἰσχροῦς πλουτεῖν, προδόντα τὴν ἑαυτοῦ πατριδὰ ἢ ἐξανδραποδισζόμενον τοὺς οἰκείους· καὶ ἔστιν ὑγιαίνειν καλῶς ἀνθρωπικῆ διαίτη χρώμενον, καὶ κακῶς, ὅταν οὐ, ὅθεν δεῖ κτησώμεθα τὴν ὑγίειαν· καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὡσαύτως. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἐπὶ τῶν ἡδονῶν. Καὶ ὁμοῦς ἔτεροι εἰσι τῷ εἶδει, καὶ οὐκ ἔστιν ἡσθίηναι τὴν τοῦ μουσικοῦ ἡδονήν, μὴ ὄντα μουσικόν, ἢ τὴν τοῦ δικαίου μὴ ὄντα δίκαιον· ὅθεν φανερόν, ὅτι ἄλλη ἐστὶ τῷ εἶδει ἡ τοῦ μουσικοῦ ἡδονή, καὶ ἄλλη ἡ τοῦ δικαίου· καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως. Οὐ τοίνυν εἰ ἡ τῶν φράλων ἡδονὴ κακόν, ἢ ἡ ἀπλῶς ἢ ἡδονὴ φευκτόν ἐστίν.

** Ἐπειδὴ καὶ ἀπὸ τῆς διαφορᾶς τοῦ κόλακος καὶ τοῦ φίλου τὴν ἡδονὴν ἐδόκει μὴ εἶναι ἀγαθόν. Ὁ μὲν γὰρ κόλαξ ψέγεται, ὅτι πρὸς ἡδονὴν δμιλεῖ, ὁ δὲ φίλος ἐπαινεῖται, ὅτι μὴ πρὸς ἡδονὴν, ἀλλὰ πρὸς ἀλήθειαν καὶ τὸ ἀγαθόν. Ὅθεν δοκεῖ συνάγεσθαι, τὴν ἡδονὴν ἐπονεϊδίους εἶναι. Οὗ τοῦτο δὲ ἀπὸ τούτων συνάγεται, ἀλλὰ μάλλον ὅτι διάφοροι εἰσι τῷ εἶδει αἱ ἡδοναί· καὶ ἡ μὲν ἐπαινεῖται, ἡ δὲ ἐπονεϊδίος ἐστίν. Ὅτι γὰρ καὶ ὁ φίλος ἡδύς ἐστίν, καὶ ἡδονὴν ἔχει τῷ φίλῳ, τίς ἀγνοεῖ; φανερόν τοίνυν, ὅτι ἡδονὴ ἐστὶ τοῖς συνούσι παρ' ἐκαστέρου. Καὶ ἡ μὲν τοῦ κόλακος διαβάλλεται, ἐπαινεῖται δὲ ἡ τοῦ φίλου.

Ἐπεὶ δὲ καὶ ἐκεῖθεν ἐπονεϊδίους εἶναι ἐδόκει ἡ ἡδονή. Καὶ γὰρ οὐδεὶς ἂν ἔλειτο νοῦν ἔχον ἡδῆσθαι διὰ βίου τὴν τῶν παιδιῶν ἡδονὴν διανοούμενος καὶ χαίρων, ὡς περὶ ἐκεῖνα, οὐδ' ἄλλο τιⁿ αἰσχροῦν ποιεῖν, ἵνα ἡδῆσται

sperandi et recordandi voluptates ejus tandem rei ortus sunt? nullius enim rei penuria in iis antegressa est, ejus expletio consequatur : unde patet, voluptatem non esse ortum.

Alii rursus negant voluptatem bonum esse, probro- sis voluptatibus in medium allatis. Quibus illud respondemus, non esse hæc jucunda, quæ improbis jucunda videantur : non enim si hominibus male affectis jucunda ea sunt, protinus absolute jucunda esse existimandum est, sed his tantum jucunda : quemadmodum nec ea quæ sunt ægris salubria, aut dulcía aut amara, simpliciter salubria, aut dulcía sunt, sed ipsis : quum ne alba quidem simpliciter sint, quæ lippitentibus alba videntur : manifestum igitur est, ne his quidem rationibus probari voluptatem non esse bonum. Primum quidem, quia voluptates non sunt, quæ improbis videntur : deinde, quia licet hæc demus voluptates esse, non tamen propterea necesse est, voluptatem absolute malam esse : neque enim una specie est voluptas, sed multæ. Neque quidquam obstat, quominus aliæ male, aliæ bonæ sint : nimirum aliæ voluptates sunt quæ ex rebus honestis et laudabilibus, aliæ quæ ex turpibus et flagitiosis capiuntur : siquidem aliæ bonæ, aliæ fugiendæ sunt. Velut divitem aut sanum esse : potest enim fieri ut aliquis sine ullius injuria se collocuplet et divitias quærat, potest et fieri, ut turpiter aliquis rem familiarem augeat, si patriam suam prodat aut propinquos in servitatem redigat : sic et recte valetudini servire potest aliquis, si victum quo uti solent homines adhibeat, et male, si non unde oportet valetudini operam det : eodemque modo in reliquis rebus. Eadem porro et voluptatum ratio est. Sunt enim omnino specie diverse, verbi causa, voluptate musici frui nequit, quin sit musicus, aut justus, qui non sit justus : unde apparet aliam specie esse musici, aliam justus voluptatem : similiterque in reliquis rebus. Quare si improborum voluptas est malum, non continuo voluptas prorsus fugienda est.

Quin etiam e differentia adulatoris et amici voluptatem non esse bonum apparet. Etenim adulator reprehenditur, quod omnem hominum conversationem ad voluptatem refert ; at amicus laudatur, quod non ad voluptatem, sed ad veritatem et bonum eam trahit. Unde sequi videtur, probrosam esse voluptatem. Quod tamen minime ex his colligitur, sed potius voluptates specie inter se differre : aliamque laudabilem, aliam probrosam esse. Quippe amicum et jucundum esse et aliquam amico asferre voluptatem, quis ignorat ? manifestum igitur est, utrumque familiaribus aliquam comparare voluptatem. Quocirca voluptas ab adulatore accepta reprehenditur, ab amico allata collaudatur.

Prioreta et eo nomine reprehendenda esse videbatur voluptas. Nempè nemo prudens tota vita e puerilibus cogitationibus et gaudiis, quibus puerorum animi ex- plentur, voluptatem capere velit, aut aliud flagitium

* Πρὸς δὲ τοὺς προφέροντας κτλ. — ** Ἐμφανίζουσι δὲ δοκεῖ καὶ ὁ φίλος κτλ.

διὰ βίου· διὰ τοῦτο δὲ οὐδεμία ἀνάγκη τὴν ἡδονὴν φαῦλον εἶναι. Οὐ γὰρ φεύγει ὁ νοῦν ἔχων τὴν παιδικὴν ζωὴν, καὶ τὸ αἰσχρὰ πράττειν διὰ τὴν ἐκεῖθεν ἡδονήν, ἀλλὰ αὐτὰ δι' ἑαυτὰ ὅτι φευκτὰ εἰσιν.

* Ἐπεὶ καὶ πολλὰ πρὸς ἡδονὴν φέροντα διώκομεν οὐ διὰ τὴν ἡδονήν, ἀλλ' ὅτι αὐτὰ δι' ἑαυτὰ εἰσιν αἰρετὰ· τὸ γὰρ ὄρᾶν, καὶ μνημονεύειν, καὶ εἰδέναι, καὶ τὰς ἀρετὰς εἶναι ἐλοίμεθα ἂν, καὶ εἰ μηδεμίαν ἐπιφέρει ἡδονήν· εἰ δ' ἐξ ἀνάγκης ἔπονται τούτοις ἡδοναί, οὐδὲν διαφέρει· βουλοίμεθα γὰρ ἂν ταῦτα ἡμῖν αὐτοῖς, καὶ εἰ μηδεμία γένοιτ' ἂν ἀπ' αὐτῶν ἡδονή· ὅτι μὲν οὖν οὐ πᾶσα ἡδονὴ αἰρετὸν καὶ ἀγαθόν, καὶ ὅτι εἰσὶ τινες αἰρετὰι^ο καθ' ἑαυτὰς διαφέρουσαι τῷ εἶδει τῶν φαύλων, ἢ ταῖς αἰτίαις ὅθεν γίνονται, ὁῦλον εἴκειν εἶναι.

(Scripsi : ^a ἕκαστος] cod. ἕκαστον. — ^b οὐκέτι], cod. οὐκ ἔτι. — ^c οὐδ' ἂν] cod. οὐ δ' ἂν. — ^d οὐδέ] cod. οὔτε. — ^e βραδύτης] vid. Herodian. ἐπιτομή τῆς καθολικῆς προσφωδίας p. 3o ed. Schmidt; cod. βραδύτης. — ^f βραδύτης] cod. βραδύτης. — ^g οὐκέτι] cod. οὐκ ἔτι. — ^h ταχύτης] vid. Herodian. l. c.; cod. ταχύτης. — ⁱ βραδύτης] cod. βραδύτης. — ^k μνήμαι] cod. μνήμαι. — ^l εἰσὶ] cod. εἰσίν. — ^m ἀδικεῖται] cod. ἀδικεῖται. — ⁿ ἄλλο τι] cod. ἄλλο τι. — ^o αἰρετὰι] vulgo ἀρετὰι. —

Κεφ. γ'.

Περὶ τοῦ ὅτι οὐκ ἔστι κίνησις ἡ ἡδονή.

** Τὰ μὲνοῦν λεγόμενα περὶ ἡδονῆς καὶ λύπης ταῦτά ἐστιν· ζητοῦμεν δὲ ἥδη περὶ αὐτῆς τί ἐστίν, ἢ ποῖόν τι· τοῦτο δὲ γένοιτ' ἂν καταφανὲς ἀνωθεν ἀναλαβοῦσι τὸν λόγον. Ἔστι τοίνυν ἡ ἡδονὴ τελεία. Καὶ καθάπερ ἡ ὄρασις καθ' ὄντιναοῦν χρόνον τελεία ἐστὶ, καὶ οὐκ ἔστι λαθεῖν μέρος τοῦ ἐν τῷ ὄρᾶν χρόνου καθ' ὃν γίνεται, ἀλλ' ἐν τῷ ὄρω· ἐν γὰρ ἕκαστῳ μέρει ἀτελής ἐστίν ἡ κίνησις, καὶ ἑτέρα τῷ εἶδει· τὰ γὰρ μέρη τῆς κινήσεως διαφέρουσι, καὶ τῆς ὄλης κινήσεως καὶ ἀλλήλων, ὡς περ ἐπὶ τῆς οἰκοδομίας· τῆς γὰρ ὄλης ποιήσεως, φέρε εἰπεῖν, τοῦ ναοῦ ἑτέρα ἡ τῶν λίθων σύνεσις, καὶ ἄλλη ἡ τῶν κιόνων κατασκευὴ^a, καὶ διαφέρουσι πρὸς τε ἀλλήλας καὶ πρὸς τὴν ὄλην οἰκοδομίαν· ἡ μὲν γὰρ τελεία· καὶ γὰρ οὐδενὸς ἐλλείπει τῶν δεόντων· ἡ δὲ τῆς χρηπίδος καὶ τοῦ τριγλύφου ἀτελής· μέρος γὰρ οἰκοδομίας ἑκατέρω. Τῷ εἶδει οὖν διαφέρουσι, καὶ ὁλῶς οὐκ ἔστιν ἐν ἡνωθῶν χρόνου μέρει, δηλονότι τοῦ κατὰ κίνησιν χρόνου, τελείαν λαθεῖν κίνησιν· κατὰ τὸ εἶδος δὲ ζητεῖται ἐν τῇ τελείᾳ κινήσει, ἀλλ' ἐν τῷ ὄρω χρόνῳ ἡ τελεία κίνησις ἀποτε λείται. Ὁμοίως δὲ ἔχει καὶ ἐπὶ βαδίσεως καὶ τῶν λοιπῶν κινήσεων. Καὶ γὰρ ἡ φορὰ διάφορα εἶδη κινήσεως περιέχει. Καὶ γὰρ ἄλσις, καὶ πτήσις, καὶ βάδισις, πᾶσα φορὰ μὲν εἰσὶ, διαφέρουσι

admittere, ut per omnem vitam delectetur : ideoque ne sic quidem ullo modo necesse est, ut voluptas malum sit. Neque enim vir prudens vitam puerilem et turpia facta ob voluptatem inde percipiendam, sed ipsa per se fugit, quia fugienda sunt.

Nam etiam multa quæ ad voluptatem ferunt persequimur, non ob voluptatem, sed quia ipsa per se expetenda sunt : quippe videre, meminisse, scire et virtutibus esse præditi velimus, etiamsi ea nullam nobis afferant voluptatem : num autem necessario his voluptates succedant, nihil interest : quia etiamsi ex iis nulla voluptas accipiat, tamen hæc nobis ipsis exoptemus : non esse igitur omnem voluptatem expetendam et bonum, nonnullasque per se expetendas esse, vel specie vel causis ex quibus oriuntur ab improbis differentes, perspicuum videtur esse.

Cap. III.

Voluptatem non esse motum.

Hactenus ea quæ de voluptate ac dolore dicuntur : jam vero ipsi quid sit aut qualis res sit, videbimus : quod planum fiet, si paulo altius disputationem repetiverimus. Est ergo voluptas perfecta. Et quemadmodum quovis tempore perfectus est visus, neque pars temporis quo videmus sumi potest, quo nimirum fiat illud, sed omni tempore locum habet : in quavis enim parte imperfectus est motus et specie separatus : quippe motus partes tum a toto motu, tum singulæ inter se differunt, sicut in ædificatione : totius enim operis, exempli gratia, templi alia est lapidum coagmentatio, alia columnarum exstructio, quæ quidem inter se et a tota differunt fabrica : illa enim est perfecta : quoniam nulla re necessaria deficitur : at vero basis et triglyphi fabrica adhuc imperfecta est : utraque enim partis structura est. Differunt ergo specie, omninoque fieri nequit, ut in ulla temporis parte, quod quidem motus respectu dicitur, motus specie perfectus sumatur, quod in motu perfecto quæritur, sed toto omnis temporis spatio perfectus efficitur motus. Eadem quoque incessus et reliquorum motuum ratio est. Diversas quippe motuum species in iis continet loci mutatio. Saltus enim, volatus et ingressus omnes quidem loci mutationes sunt, sed

δι' ἀλλήλων κατ' εἶδος· οὐ τοῦτα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν ἐκάστῃ τῶν φορῶν τούτων διάφορα εἶδη γίνονται βαδίσεως. Οἱ γὰρ ὄροι διάφοροι, τὸ πῶθεν, καὶ ποῖ· τῶν ὄρων δὲ διαφόρων ὄντων, διάφορα καὶ τὰ εἶδη τῆς βαδίσεως· τῆς γὰρ ἐν τῷ σταδίῳ βαδίσεως τὸ μέρος διαφόρους ἔχει τοὺς ὄρους πρὸς τὴν ὅλην βάδισιν· καὶ οὐ μόνον πρὸς τὴν ὅλην, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ λοιπὰ μέρη. Εἰ γὰρ εἴη ἡ βάδισις ὅλη ἀπὸ τοῦ α' ἐπὶ τὸ ε', ἢ ἀπὸ τοῦ α' ἐπὶ τὸ γ'· διαφόρος ἂν εἴη κατὰ τοὺς ὄρους, τῆς τε ὅλης, καὶ τῆς ἀπὸ τοῦ γ' ἐπὶ τὸ δ', καὶ τῆς ἀπὸ τοῦ δ' ἐπὶ τὸ ζ', καὶ ἔτι τῆς ἀπὸ τοῦ ζ' ἐπὶ τὸ ε'. Διαφόρων δὲ ὄντων τῶν ὄρων, καὶ αὐτὰ διάφοροι ἂν εἴεν τῷ εἶδει. Εἰ γὰρ γραμμῆ^b ἐκάστη βάδισις διαπορεύετο^c, τὴν αὐτὴν οὖσαν τῷ εἶδει, ἄλλο ἦν· ἀλλ' ἐπεὶ ἐκάστη γραμμὴ ἐν τόπῳ ἐστίν, οἱ δὲ τόποι διάφοροι, διὰ τοῦτο διάφοροι εἰσιν αἱ κινήσεις. Τούτων μὲν οὖν ἀκριβεῖς περὶ κινήσεως λόγους ἐν ἄλλοις ἐποιήσαμεθα. Τοῦτο δὲ μόνον ἐνταῦθα εἰπεῖν ἀναγκαῖον, ὅτι οὐκ ἐν παντὶ χρόνῳ τελεῖα ἐστὶν ἡ κίνησις, ἀλλ' ἐν τῷ ὅλῳ. Αἱ δὲ ἐν τοῖς μέρεσι τοῦ ὅλου χρόνου κινήσεις ἀτελεῖς εἰσι, καὶ διαφέρουσιν ἀλλήλων τῷ εἶδει· εἴπερ οἱ ὄροι τῆς κινήσεως τὸ πῶθεν καὶ ποῖ, τὴν κίνησιν εἰσὸς ποιοῦσι. Τῆς δὲ ἡδονῆς τὸ εἶδος ἐν ὁρώσῳ χρόνῳ τελειῶν ἐστι. Φανερόν τοίνυν, ὅτι ἡ ἡδονή, καὶ ἡ κίνησις ἕτεράι εἰσιν ἀλλήλων· καὶ ἡ μὲν ἡδονὴ ὅλον τι καὶ τελειὸν ἐστίν, ἡ δὲ κίνησις οὐκ ἐν παντὶ χρόνῳ τελεῖα, καὶ ὅτι κίνησιν μὲν ἄνευ χρόνου οὐκ ἐνδέχεται^d εἶναι, ἡδονὴν δὲ δυνατόν. Καὶ γὰρ ἐν μὲν τῷ νῦν καὶ τῷ ἀτόμῳ οὐ δυνατόν κινήθησθαι, ἡσθῆναι δὲ δυνατόν ὅλην καὶ τελειάν ἡδονήν.

* Ἐκ τούτων δὲ ὄηλον, ὅτι οὐ μόνον οὐκ ἐστὶ κίνησις ἡ ἡδονή, ἀλλ' οὐδὲ γένεσις. Οὐ γὰρ πάντων ἀπλῶς γένεσις ἐστίν, ἀλλὰ τῶν μεριστῶν καὶ μὴ ὅλων, ἐπεὶ μὴδὲ ὁράσεώς ἐστι γένεσις, οὐδὲ σιγῆς, οὐδὲ μονάδος· ὅτι ὅλον τι ἕκαστον αὐτῶν ἐστὶ, καὶ οὐ μεριστόν, οὐδὲ χρόνῳ ἀπὸ τοῦ ἀτελοῦς ἐπὶ τὸ τελειὸν ἐρχεται, ἀλλ' ἐν ὁρώσῳ χρόνῳ ὅλον τι καὶ τελειὸν ἕκαστον αὐτῶν ἐστίν. [¶] Η τε^e γὰρ μονάς οὐ τὸ μὲν τελεῖα ἐστὶ, τὸ δὲ ἀτελής, καὶ τῷ χρόνῳ τελειοῦται, οὔτε ἡ σιγμὴ· τὸ τε ὄρα^ν ἐν παντὶ μέρει τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ὁρώμεν, τελειῶν ἐστὶ· καὶ ὅλως πάσης αἰσθήσεως ἐνεργεῖα πρὸς τὸ οἰκτεῖον αἰσθητὸν ἐνεργούσης τελεῖα ἐστὶν ἐν παντὶ μέρει τοῦ χρόνου.

[Scripsi .^a κατασκευῆ] cod. κατασκευῆ. — ^b εἰ γὰρ γραμμῆν] cod. εἰ γὰρ καὶ γραμμῆν. — ^c διαπορεύετο] cod. διαπορεύεται^d — οὐκ ἐνδέχεται] cod. οὐκ ἐνδέχεται. — ^e Η τε] vulgo Ἡτε. — ^f τὸ τε] vulgo τό, τε. —

Κεφ. δ'.

Ἐπὶ τοῦ, ὅτι πᾶσαν ἐνεργεῖαν τελειοῖ ἡ ἡδονή.

** Ἐπιτεταῖ δὲ ταῖς ἐνεργεῖαις τῆς αἰσθήσεως καὶ τῆς

specie inter se differunt : neque hoc tantum, sed in singulis etiam his loci mutationibus diversa incessus species existunt. Unde enim et quo diversi sunt termini : diversi autem quum sint termini, diversae quoque incessus species existunt : scilicet pars illius qui in stadio est incessus diversos ad totum incessum habet terminos : neque solum ad totum, sed etiam ad reliquas partes. Si enim totus incessus esset ab A ad E, qui ab A ad G esset, tum a toto, tum ab eo qui a G ad D esset, differret terminis, tum ab eo qui a D ad Z, et ab eo qui a Z ad E. Quum autem diversi sint termini, ipsos quoque specie inter se differre apertum est. Si enim singuli incessus lineam specie eandem transirent, aliud esset : quum vero in loco aliquo singulae sint lineae, loci autem sint diversi, ideo diversi quoque sunt motus. Caeterum de motu subtiliter in aliis libris a nobis disputatum est. Illud tantum hic dicere necesse est, non omni tempore perfectum esse motum, sed in toto. Qui autem in partibus temporis totius sunt motus, sunt imperfecti, specieque inter se differunt : siquidem motus ipsius termini, unde videlicet et quo, species efficiunt. Voluptatis vero species quovis tempore est perfecta. Unde apparet, voluptatem motumque inter se differre : et voluptas quidem, praeterquam quod perfecta est, tota est, motus vero non omni tempore est perfectus, deinde sine tempore motum esse non posse liquet, voluptatem posse. In praesenti enim et temporis puncto moveri nihil potest, potest vero aliquis tota et perfecta voluptate perfundi.

Ex his perspicuum est, non modo non motum esse voluptatem, sed ne ortum quidem. Neque enim omnino omnium rerum ortus est, sed earum duntaxat quae dividi possunt et quae non sunt totae, quum nec visus, nec puncti, neque unitatis sit ortus, quia illorum unumquidque totum est. neque dividi potest, neque temporis progressu ab imperfecto in perfectum transit, sed quovis tempore eorum unumquidque totum atque integrum quiddam et perfectum est. Neque enim unitas partim perfecta, partim imperfecta est, neque tempore perficitur, ut nec punctum : sicut videre in qualibet temporis parte quo videmus, est perfectum : denique cuiuslibet sensus, qui in illo quod sub eum sensum cadit operatur, in qualibet temporis parte perfecta est muneris functio.

CAP. IV.

Omnem muneris functionem a voluptate perfici.

Sensus autem efficaciam mentisque agitationem se-

* Ἐκ τούτων δὲ ὄηλον κτλ. — ** Αἰσθήσεως δὲ πάσης πρὸς τὸ αἰσθητὸν κτλ.

διανοίας ἢ ἡδονῆς, καὶ μάλιστα ὅταν υγιαίνουσαι τελειοτάτην προβάλλωνται τὴν ἐνεργεῖαν, καὶ περὶ τὸ κάλλιστον ἐνεργῶσιν, ἢ μὲν αἰσθησις τῶν αἰσθητῶν, ἢ δὲ διάνοια τῶν διανοητῶν. Τηνικαῦτα γὰρ μάλιστα καὶ τελείως ἐνεργεῖ ἢ ἐνεργεῖα, ἢ ἡ ἐνεργοῦσα ἕξις. Οὐδὲν γὰρ διαφέρει ταύτην ἐνεργεῖν εἰπεῖν, ἢ ἐκείνην ἐπειδὴν γὰρ ὑγιῶς τε καὶ τελείως δρῶμεν καὶ τὸ κάλλιστον δρῶμεν τῶν δρατῶν, τελειοτάτη γίνεται ἢ ἐνεργεῖα· ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῆς διανοίας, καὶ τῶν ἄλλων αἰσθησῶν· ἢ δὲ τελειοτάτη, καὶ ἡδίστη. Ὅτι δὲ γίνεται κατὰ τὴν διάνοιαν ἡδονῆς, καὶ καθ' ἑκάστην αἰσθησιν, φανερόν· φαμέν γὰρ διανοήματα ἡδέα εἶναι, καὶ θεωρήματα χαίρομεν, καὶ δράμασιν ἡδόμεθα, καὶ ἀκούσασιν, καὶ μάλιστα ὅταν τελείως τε ἐνεργῶμεν, καθὼς εἴρηται, καὶ τὰ βέλτιστα δρῶμεν, ἢ θεωρῶμεν, ἢ ἄλλως αἰσθανόμεθα. Τοιούτων γὰρ ὄντων τῆς τε αἰσθησεως, καὶ τῶν αἰσθητῶν, καὶ τῆς διανοίας, καὶ τῶν διανοητῶν, αἰετὸς ἔσται ἡδονῆς, ἕως ἂν ἡ διάνοια καὶ ἢ αἰσθησις πάσῃ ὑπὸ τῶν ἀντικειμένων.

* Ἐπειτα τοῖνον τῇ ἐνεργεῖα ἢ ἡδονῆς, καὶ τελειότης τίς ἐστὶν αὐτῆς. Τελειοῖ δὲ οὐχ ὡς ἕξις τὸν ἔχοντα ἀπὸ τοῦ δυνάμει εἰς τὸ ἐνεργεῖα ἔχουσα· ὡς περ τὸν δυνάμει οἰκοδόμον ἢ οἰκοδομικῆ τελειοῖ, καὶ ἐνεργεῖα ποιεῖ οἰκοδόμον, καθάπερ οὐδὲ ἢ ὑγίεια καὶ ὁ ἰατρός ὁμοίως αἰτιά εἰσι τοῦ υγιαίνειν· ἢ μὲν γὰρ αὐτὴ ποιεῖ μὴ οὔσα τὴν τοῦ υγιαίνειν ἐνεργεῖαν, ὁ δὲ συντηρεῖ καὶ φυλάττει, καὶ ὅπως παραμείνη ζητεῖ. Ἐτι δὲ οὐδ' ὡς περ τὸ αἰσθητὸν τελειοῖ τὴν αἰσθησιν, ἢ τὸ διανοητὸν τὴν διάνοιαν, οὕτω καὶ ἢ ἡδονὴ τελειοῖ τὴν ἐνεργεῖαν αὐτῶν. ἢ μὲν γὰρ ἕξις, καὶ τὸ ἀντικείμενον, ἀπὸ τοῦ δυνάμει εἰς τὸ ἐνεργεῖα προάγουσι τὴν ἐνεργεῖαν· ἢ δὲ ἡδονὴ τῇ ἐνεργεῖα γενομένη συμπεφυκυῖα συντηρεῖ καὶ φυλάττει. Πείθει γὰρ ἐνεργεῖν ἢ ἐπ' αὐτῷ ἡδονῆς, καὶ ἔστι τῇ ἐνεργεῖα καθάπερ ἐπιγινόμενον τέλος, ὡς περ ἢ ὄρα τοῖς ἐν ἄκμῃ· καὶ ἔπειτα αἰετὸς ταύτην ἕως ἂν ἢ ἢ τε ὁ αἰσθησις καὶ ἢ διάνοια, καὶ περὶ τὸ αἰσθητὸν καὶ διανοητὸν ἐνεργῇ, καὶ μάλιστα, ὅταν εὖ καὶ ἀρίστα ἔχουσι, καὶ περὶ τὸ ἀρίστον ἐνεργῶσιν.

** Ἀπορήσεις δ' ἂν τις εἰ τοῦτο οὕτως ἔχει, πῶς οὐδεὶς οὕτως ἐνεργῶν συνεχῶς ἡδέεται. Πρὸς δ' ῥητέον, ὅτι κάμνει πάντα τὰ ἀνθρώπεια, καὶ οὐ δύναται συνεχῶς ἐνεργεῖν. Διὰ τοῦτο οὐδὲ ἡδέσθαι δύναται συνεχῶς, ἐπεὶ ἢ ἡδονῆς τῇ ἐνεργεῖα ἀκολουθεῖ· ἕνια δὲ τέρπει μὲν νεωστὶ φανέντα, γρόνον δὲ τινα συνεθισθέντα οὐχ οὕτως ἡδέα δοκεῖ. Τὸ δὲ αἴτιον, ὅπερ ἔφη. Τὸ μὲν γὰρ πρῶτον παρακέκλιται ἢ διάνοια, καὶ ἐπιτεταμένως περὶ αὐτὰ ἐνεργεῖ, ὡς περ κατὰ τὴν ὄψιν οἱ ἐμβλέποντες· μετέπειτα δὲ οὐ γίνεται τοιαύτη ἢ ἐνεργεῖα, ἀλλὰ παρημελημένη· διὰ τοῦτο καὶ ἢ ἡδονὴ ἀμαυροῦται.

quitur voluptas, maxime quum bene affecti sensus perfectissimam muneris functionem sibi proponunt et circa rem sensibilium pulcherrimam sensus et intelligibilem mens versantur. Tum enim maxime et perfecte efficacia illa aut efficax habitus munere suo fungitur. Nihil enim interest, utrum hunc an illam munus suum explere dicas: nimirum quum incoluam acie et perfecte videmus et quidem pulcherrimam rerum aspectabilem videmus, perfectissima existit efficacia: similiterque de mente et reliquis sensibus iudicandum: quæ vero perfectissima est, jucundissima quoque sit oportet. Jam vero et animi et singulorum sensuum aliquam voluptatem esse manifestum est: nam cogitationes jucundas esse dicimus, et præceptis gaudemus, et spectaculis auditionibusque delectamur, maxime quum perfecte his rebus operam damus, ut dictum est, atque ea quæ optima sunt videmus, vel contemplamur, vel alio sensu percipimus. Tales enim quum et sensus sint resque sensibiles et mens cum rebus intelligibilibus, semper erit voluptas, donec mens et sensus objectu aliquo afficiatur.

Sequitur igitur efficaciam voluptas, estque ejus quasi quedam perfectio. Perficit autem non quemadmodum habitus hominem illo præditum ab eo quod potentia est ad actum deducendo: ut cum qui potentia est architectus architectura perficit, actuque architectum facit, sicut ne sanitas quidem et medicus eodem modo causæ sunt, ut aliquis valeat: altera quippe, licet non ipsa talis sit, sanitatis inducit actum, alter conservat et custodit, et operam dat, ut permaneat. Præterea non quemadmodum res sensibilis perficit sensum, aut intelligibilis intellectum, sic voluptas etiam eorum qui ipsa fruuntur, efficaciam perficit. Habitus enim et objectus aliquis ab eo quod potentia est ad id quod est actu efficaciam promovent: voluptas vero, quum ipsi quasi quæ locum habet, cognata sit efficaciam, conservat eam et custodit. Impellit videlicet ad efficaciam voluptas inde percipienda, estque quasi finis quidam efficaciam accedens, ut venustas hominibus ætate florentibus adjuncta: sequiturque hanc semper, donec sensus est et mens, ac circa res sensibiles et intelligibiles versatur, maximeque quum optime se habent atque in re optima operantur.

Quodsi ita se res habet, dubitaverit aliquis, qui fiat, ut nemo qui eo modo operatur, perpetuo delectetur. Ad quod respondendum est, omnia mortalia defatigari, neque quemquam assidue aliquid agere atque moliri posse. Quare ne delectari quidem assidue potest, quoniam voluptas actionem sequitur: nonnulla vero recens oblata delectant, sed aliquamdiu usu cognita non perinde jucunda videntur. Cujus rei illa, quam dixi, causa est. Principio enim incumbit in ea cogitatio, et contente in iis suo munere fungitur, ut qui defixis oculis rem aliquam intuentur: postea vero non amplius talis est muneris functio, sed remissior ac negligentior: quapropter voluptas quoque obscuratur.

* Τελειοῖ δὲ τὴν ἐνεργεῖαν ἢ ἡδονῆς, κτλ. — ** Πῶς οὖν οὐδεὶς συνεχῶς ἡδέεται κτλ.

(Scrīpsi : ^a ἐνεργεῖαν | cod. ἐνεργείαν. — ^b ταύτη cod. ταύτη. — ^c ἤ τε | vulgo ἤτε. —)

Κεφ. ε'.

Περὶ τοῦ ὅτι φύσει διωκτὸν ἡ ἡδονή* καὶ ἐστὶ περὶ τοῦ ὅτι εἶδει διαφέρουσιν αἱ ἡδοναί.

* Ἐπεὶ δὲ πᾶσαν ἐνεργεῖαν τελειοὶ ἢ ἡδονή, ἐνεργεῖα δὲ καὶ τὸ ζῆν, τὰ ἄρα ἐπιέμενα τοῦ ζῆν ὀρέγονται τῆς ἡδονῆς, ὅτι τελειότης ἐστὶν αὐτοῦ. Πάντα δὲ ἐφίενται τοῦ ζῆν ὥστε οὐδεὶς ἂν πάντα ἐφίεσθαι τῆς ἡδονῆς. Πᾶσαν γὰρ ἐνεργεῖαν ἢ ἡδονὴν αἰρετωτέραν ποιεῖ* καὶ ἕκαστος περὶ τοῦτα καὶ ταῦτοις ἐνεργεῖ μά- λιστα, ὡς μάλιστα ἡδέεται ὁ ἰὸν ὁ μουσικὸς τῇ ἀκοῇ περὶ τὰ μέλη, καὶ ὁ φιλομαθὴς τῇ διανοίᾳ περὶ τὰ θεωρήματα, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστος. Ἐπεὶ οὖν οὕτω ποιεῖ τὴν ἐνεργεῖαν ἢ ἡδονὴν καλλίω καὶ αἰρετωτέραν, εἰκότως τὰ ὀρεγόμενά τινος ἐνεργείας, καὶ τῆς κατ' αὐτὴν ὀρέγονται ἡδονῆς : τὰ ἄρα τοῦ ζῆν ἐπιέμενα εὐλόγως καὶ τῆς ἐκείθεν ἐφίενται ἡδονῆς, ὅτι τὸ αἰρε- τὸν καὶ ἐρετὸν αὐτοῖς τελειοί. Τὸ δὲ ζητεῖν ἐπὶ τοῦ παρόντος, πότερον πότερου ἕνεκα αἰρετὸν, ἢ ἡδονὴν διὰ τὸ ζῆν, ἢ τὸ ζῆν διὰ τὴν ἡδονὴν, ἀφείσθω. Φαίνεται δὲ ὅτι ἀδικαιετὰ εἰσι ταῦτα ἀλλήλων, καὶ οὔτε ἡδονὴν χωρὶς ἐνεργείας οὔτε ἐνεργεῖαν χωρὶς ἡδονῆς εὔροι τις ἂν ὁ τελειώσις γὰρ ἐνεργείας ἢ ἡδονῆς, καὶ διὰ τοῦτο οὐ δύναται χωρὶς εἶναι.

** Διὰ ταῦτα φαίνεται καὶ ὅτι αἱ ἡδοναὶ διαφέρουσιν ἀλλήλων τῷ εἶδει· καὶ γὰρ διαφόρων τῷ εἶδει ἐνεργειῶν τελειώτητες οὔσαι καὶ αὐταὶ διάφοροί εἰσιν. Αἱ γὰρ τελειώτητες τῶν διαφόρων εἰδῶν οὐ δύναται μὴ διά- φοροι εἶναι τῷ εἶδει ὁ ἰὸν, αἱ τῆς διανοίας ἐνεργεῖαι τῶν τῆς αἰσθησέως διαφέρουσι τῷ εἶδει, καὶ ἐστὶ αὐταὶ ἀλλήλων ὥστε καὶ αἱ ἡδοναί. Τοῦτο δὲ ἐστὶ φανερὸν ἐκ τοῦ πάσης ἐνεργείας οἰκείαν ἡδονὴν προσεῖναι. Ὅτι δὲ οἰκεία, δῆλον· καὶ γὰρ συναυξεῖ τὴν ἐνεργεῖαν ἢ οἰ- κεία ἡδονή. Μάλιστα γὰρ τις ἕκαστα γινώσκει καὶ ἐξακριβοῖ, καὶ ὁλως ἐνεργεῖ, ὅταν μεθ' ἡδονῆς τοῦτο ποιῇ· καὶ γὰρ γεωμετρικοὶ γίνονται· μάλιστα οἱ χαί- ροντες τῷ γεωμετρεῖν, καὶ κατανοοῦσιν ἕκαστα μάλ- λον, καὶ ἕκαστον ἢ ἡδονὴν πρὸς τὸ οἰκεῖον ἔργον ἐπιδι- δόναί ποιεῖ. Ἐἰ τοίνυν τὰς ἐνεργείας συναυξοῦσιν αἱ ἡδοναί, τὰ δὲ συναυξόντα οἰκεία, τὰ δὲ οἰκεία τοῖς διαφόροις τῷ εἶδει καὶ αὐτὰ διάφορα κατὰ τὸ εἶδος, φανερόν, ὅτι αἱ ἡδοναὶ ἕτεραι τῷ εἶδει ἀλλήλων. Ἐπεὶ καὶ ἐκείθεν γίνεται δῆλον τὰς ἡδονὰς διαφόρους εἶναι τῷ εἶδει· καὶ γὰρ προσίστανται ταῖς ἐνεργείαις αἱ ἀλ- λότριαι ἡδοναί, καθάπερ αἱ οἰκείαι τελειοτέρας ποιοῦ- σιν· ἢ γὰρ τῆς αὐλητικῆς ἡδονῆς συγγεῖν ἂν βραδίως τὴν ἐν τοῖς μαθήμασι θεωρίαν, ὅταν μὴ ἔξιν μαθημα- τικὴν ὁ θεωρῶν ἔχη, ἀλλ' ἡδέηται μάλλον αὐλοῦντος

Cap. V

Voluptatem naturaliter consecrandam : præterea specie quoque differre voluptates.

Quum vero omnem actum perficiat voluptas, actus autem et vita sit, sequitur ea quæ vitæ cupida sunt voluptatem appetere, quia ejus perfectio est. Omnia autem vitæ cupida sunt : ita ut omnia appetere voluptatem videantur. Omnem enim actum voluptas optabiliorem efficit : atque in iis quisque elaborat maxime suoque munere fungitur, quibus maxime delectatur : ut musicus auditu in sonis et cantibus, disciplinarum studiosus agitatione mentis in cognitione rerum, et ita cæteri suo quisque in studio. Quum ergo eo modo muneris functionem voluptas tum pulchriorem tum optabiliorem faciat, jure ea quæ actum aliquem appetunt simul etiam voluptatem inde capiendam consecantur : quocirca quæcumque vitæ cupida sunt, merito quoque voluptatem captant, quia id quod optabile et expetendum illis videtur perficit. Illa vero quæstio, utrum voluptas vitæ ipsius, an vita voluptatis causa expetenda sit, in presentia omittatur. Videntur autem hæc inseparabilia esse, siquidem neque voluptatem sine actu, neque actum sine voluptate reperias : perfectio enim actionis est voluptas, ideoque seorsum ab ea poni non potest.

Hinc etiam apparet, voluptates specie inter se differre : diversarum enim specie actionum quum perfectiones sint, ipsas quoque diversas esse oportet. Nam diversarum formarum perfectiones non possunt non esse specie diversæ : verbi gratia cogitationis functiones a sensuum functionibus specie differunt, et ipsæ inter se rursus : itaque et voluptates. Hoc autem ex eo manifestum est, quod omni functioni propria inest voluptas. Propriam vero esse perspicuum est : etenim auget simul functionem propria voluptas. Maxime enim singula et cognoscimus et accurate percipimus, et omnino efficimus, quando cum voluptate hoc facimus : nimirum geometræ fiunt maxime qui eo studio delectantur, et singula magis intelligunt, quin etiam voluptas causa est, ut in suo quisque studio et munere proficiat. Si ergo functiones augentur simul voluptatibus, quæ vero simul augent aliquid ei quod augent sunt propria, quæ autem differentibus specie sunt propria, etiam ipsa specie differunt, apparet voluptates quoque ipsas specie inter se differre. Præterea et hinc liquet, voluptates specie diversas esse : nam obsistunt functionibus alienæ voluptates, ut propriæ eas perficiunt : quippe voluptas e tibiæ cantu capta facile disciplinarum contemplationem confundit, quando habitum disciplinarum studio proprium non gerit is qui contemplatur, sed magis tibiæ inflatu quam contemplatione gaudet, atque ita voluptas e ti-

* Ὀρέγεσθαι δὲ τῆς ἡδονῆς οἰκείαί τις ἂν κτλ. — ** Cap. 5. Ὅθεν δοκοῦσι καὶ τῷ εἶδει διαφέρειν, κτλ.

ἀκούων ἢ θεωρῶν, καὶ οὕτω φθειρή τὴν περὶ τὸν λόγον ἐνέργειαν ἢ τῆς αὐλητικῆς ἡδονῆς. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων συμβαίνει, ὅταν δύο ἐνεργείας τις κατὰ ταύτων ἐνεργῇ· καὶ γὰρ ἡ ἡδίων τὴν ἑτέραν ἐκκρούει, καὶ τοσοῦτω μᾶλλον, ὅσῳ κατὰ τὴν ἡδονὴν διαφέρει· εἰ γὰρ σφόδρα ὑπερβάλλει^α τὴν ἐξ ἑτέρας ἢ τῆς ἑτέρας ἡδονῆς, καὶ παντελῶς ἀφανίζει^β τὴν ἄλλοτριάν ἐνέργειαν, ὥστε μηδὲ ὅλως κατ' αὐτὴν ἐνεργεῖν· διὰ τοῦτο ἐπειδὴν χαίρωμεν τινι σφόδρα, οὐ πάνυ ὀρῶμεν ἕτερον· εἰ δὲ οὐ πάνυ ἡδόμεθα ὅτῳ οὐ καὶ ἄλλα ποιοῦμεν, ὅσον ποιοῦσι καὶ οἱ ἐν τοῖς θεάτροις τραγηματίζοντες· ὅταν γὰρ φάυλοι οἱ ἀγωνιζόμενοι ᾧσι, καὶ οὐ πάνυ χαίρωσι τῷ θεάματι, τότε μάλιστα αὐτὸ ὀρῶσιν. Ἐπεὶ τοίνυν ἡ μὲν οἰκεία ἡδονὴ τὰς ἐνεργείας ἐξακριβοῖ, καὶ χρονιωτέρας καὶ βελτίους ποιεῖ, ἡ δ' ἄλλοτρία λυμαίνεται, φανερόν, ὅτι πολὺ διαφέρεισιν ἀλλήλων· σχεδὸν γὰρ ὥσπερ αἱ οἰκείαι ταῖς ἐνεργείαις λύπαι· κώλυμα γίνονται, καὶ προχωρεῖν οὐκ εἴωσι, οὕτω καὶ αἱ ἀλλότρια ἡδοναί. Φθείρουσι γὰρ αἱ οἰκείαι λύπαι τὰς ἐνεργείας· εἰ γὰρ τις ἐπὶ τῷ γράφειν λυποῖτο, οὐ γράφει, καὶ εἴ τῳ τὸ λογίζεσθαι ἀηδές, οὐ θεωρήσει· τοῦτο δὲ πείσεται, καθὼς εἴρηται, καὶ ἀπὸ τῆς ἀλλοτρίας ἡδονῆς. Εἰ τοίνυν ἡ ἀλλοτρία ἡδονὴ παραπλήσιον ποιεῖ ταῖς οἰκείαις λύπαις, ἡ δὲ οἰκεία λύπη τῇ οἰκείᾳ ἡδονῇ ἐναντίως ἔχει, φανερόν, ὅτι ἡ ἀλλοτρία ἡδονὴ τῇ οἰκείᾳ ἐναντίως ἔχει· τὰ δὲ τοιαῦτα οὐ δύνανται τὰ αὐτὰ εἶναι τῷ εἶδει· ἡ ἄρα ἡδονὴ οὐκ ἔστι μία κατὰ τὸ εἶδος.

(Scripsi : ^α ὑπερβάλλει] cod. ὑπερβάλλη. — ^β ἀφανίζει] cod. ἀφανίζη. — [λύπαι] cod. hic et mox λύπαι. —)

Κεφ. ζ'.

Περὶ τοῦ ὅτι ἐπιεικεία καὶ φαιδότητι, καὶ ἔτι καθαρότητι διαφέρουσιν αἱ ἡδοναί· καὶ ὅτι ἑτέρων ζῶων καὶ ἑτεραί· καὶ τίς ἡ ἀληθής.

* Ἐπεὶ δὲ ἐκάστη ἡδονὴ τῇ ἐνεργείᾳ, ὅθεν ἐστίν, οἰκείως ἔχει, αἱ δὲ ἐνεργεῖαι διαφέρουσιν ἀλλήλων ἐπιεικείᾳ καὶ φαιδότητι, καὶ αἱ μὲν αἰρεταί εἰσιν, αἱ δὲ ψευταί, αἱ δὲ οὐδέτερον, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὰς ἡδονάς ἔχειν ἀνάγκη, καὶ τὰς μὲν ἀγαθὰς εἶναι, τὰς δὲ φαύλας, τὰς δὲ οὐδέτερον τούτων· καὶ ἐπιεικῆς μὲν καὶ ἀγαθὴ ἡδονὴ ἐστίν ἡ οἰκεία τῇ ἐπιεικείᾳ καὶ ἀγαθῇ καὶ σπουδαίᾳ ἐνεργείᾳ, φαύλη δὲ ἡ τῇ φαύλῃ ἐνεργείᾳ οἰκεία· καὶ γὰρ αἱ ἐπιθυμίαι τῶν μὲν καλῶν ἐπαινεταί, τῶν δὲ φαύλων ψευταί· ἡ δὲ οἰκεία τῇ ἐνεργείᾳ, ἡ οὕτω ἐπαινετὴ ἐστίν, οὕτω ψευκτὴ, καὶ αὐτὴ οὐδέτερον ἐστίν. Ἐπεὶ δὲ τῇ ἐνεργείᾳ καὶ ὀρεξίς ἐστίν ὅθεν κινεῖται τις ἐπὶ τὸ ἐνεργεῖν, ζητητέον πότῃ^α μᾶλλον ἐστίν οἰκεία ἡ ἡδονὴ τῇ ἐνεργείᾳ ἢ τῇ ὀρεξεί. Φαίνεται δὲ ὅτι οἰκειότερα ἐστὶ τῇ ἐνεργείᾳ

biarum sonis percepta cogitationem ad disciplinas intentam corrumpit. Similiter hoc etiam in aliis eventis, quum quis eodem tempore duabus rebus operam dat : nam jucundior occupatio alteram expellit, eoque magis, quo magis voluptate excellit : si enim voluptatem ex altera re perceptam longe superat illa quam altera res affert voluptas, plane etiam alienam istam functionem tollit, adeo ut in illa re suo munere fungi haudquaquam possit : ideoque quum re aliqua vehementer delectamur, non fere aliud facimus : sin autem non admodum delectamur aliquo negotio, etiam alia agimus, quale est quod faciunt qui in theatris bellaria comedunt : quando enim inepti sunt histriones, ita ut tali spectaculo non admodum delectentur, tum maxime hoc faciunt. Quoniam igitur propria voluptas muneris functiones accuratas efficit, easque diuturniores et meliores reddit, aliena autem corrumpit, perspicuum est eas multum inter se differre : propemodum enim ut proprii dolores muneris functiones impediunt neque eas succedere sinunt, ita et alienae faciunt voluptates. Muneris quippe functiones corrumpunt proprii dolores : nimirum si cui scribere molestum sit, non scribet, et si cui contemplari injucundum sit, non contemplabitur : hoc autem, quemadmodum diximus, etiam ex aliena voluptate ei accidet. Si ergo aliena voluptas simile quiddam propriis doloribus efficit, proprius autem dolor cum propria voluptate pugnat, manifestum est alienam voluptatem propriae esse contrarium : talia vero specie eadem esse non possunt : voluptas ergo non est una specie.

CAP. VI.

Differre voluptates inter se tum honestate et improbitate, tum etiam sinceritate : praeterea aliorum animalium esse alias : et quae sit vera.

Quoniam unaquaeque voluptas cum ea, ex qua nascitur, functione convenit, ipsae vero functiones honestate et turpitudine inter se differunt, aliaeque expetendae, aliae fugiendae sunt, aliae vero neutrum, eandem etiam voluptatum rationem esse necesse est, ut aliae bonae, aliae vitiosae, aliae nec hoc nec illud sint : et honesta quidem ac bona voluptas est, quae honestae ac bonae probaeque functioni propria est, vitiosa autem quae male functioni propria est : nam et cupiditates rerum honestarum laudabiles sunt, inhonestarum vituperabiles : quae vero functioni nec laudabili nec vituperabili propria est voluptas, ipsa quoque est neutrum. Quum vero functioni etiam appetitus insit, quo ad functionem illam aliquis impellitur, quaerendum est, utrum voluptas magis propria functioni an appetitui sit. Videtur autem magis functioni esse propria. Cum appetitu

* Διαφερουσῶν δὲ τῶν ἐνεργειῶν ἐπιεικεία καὶ φαιδότητι κτλ.

γεία. Τῇ μὲν ὁρᾷται γὰρ ἡ ἡδονὴ οὔτε συμπέφυκεν, οὔτε ἅμα γίνεται αὐτῇ κατὰ τὸν χρόνον, ἀλλὰ διεστικχεν αὐτῆς, καὶ τῷ χρόνῳ, καὶ τῇ φύσει. Προηγείται γὰρ ἡ ὁρᾷσι τῆς ἐνεργείας, καὶ τῆς ἐπ' αὐτῇ ἡδονῆς· τῇ δὲ ἐνεργείᾳ οὕτω συμπέφυκεν ἡ ἡδονή, καὶ οὕτως ἀχωρίστως ἔχει, ὥστε ἀμφιβάλλεται, εἰ ταυτὸν ἐστὶ τῇ ἐνεργείᾳ ἢ ἡ ἡδονή. Φαίνεται μὲν οὖν, ὅτι τῇ ἐνεργείᾳ μᾶλλον ὄκειται ἡ ἡδονή, ἢ τῇ ὁρᾷσει· ταυτὸν δὲ οὐκ ἐστίν· οὐ γὰρ ταυτὸν ἡδονὴ διανοία, οὐδὲ αἰσθησίσι οὐδεμίᾳ· ἀτοπον γὰρ οὕτως οἰεσθαι. Ἀλλὰ τῷ ἀχωρίστως ἀλλήλων ἔχειν δοκεῖ μηδὲν διαφέρειν ἐνεργείας^d.

* Διαφοροὶ δὲ εἰσι καὶ αὐταὶ αἱ ἡδοναὶ πρὸς ἀλλήλας, ὅτι αἱ ἐνεργεῖται. Διαφέρει γὰρ ὄψις ἀφῆς καθαριότητι, καθ' ὅσον ἡ μὲν τοῦ εἶδους ἀντιλαμβάνεται μόνου, ἡ δὲ ἀφῆ τῇ ὕλῃ μᾶλλον προσάγει, καὶ ἡ ἀκοή ταύτη τῆς ὁσφρήσεως καὶ τῆς γεύσεως διαφέρει, ὅτι τῆς ὕλης ἀπτονται μᾶλλον· ὅθεν καὶ αἱ ἐπόμεναι ἡδοναὶ διόισουσι ἀλλήλων, καὶ τῶν ἐκ τῆς διανοίας ἡδονῶν, ὅτι διάφοροι αἱ ἐνεργεῖται. Καὶ αὐταὶ δὲ αἱ τῆς διανοίας ἡδοναὶ οὐχ αἱ αὐταὶ ἐσονται ἀλλήλαις, ὅτι διάφοροι ἐνεργεῖται διανοίας.

** Φαίνεται δὲ ὅτι καὶ ἐκάστῳ ζῴῳ^e οἰκεῖται τις ἐστὶν ἡδονή, καθάπερ καὶ ἔργον ἐστὶν οἰκεῖον. Εἰ γὰρ ταῖς ἐνεργείαις αἱ ἡδοναὶ ἀκολουθοῦσιν, ἐκάστῳ δὲ ζῴῳ^f οἰκεῖται τις ἐστὶν ἐνεργεῖται κατὰ τὴν φύσιν, καὶ ἡ ἡδονὴ ἂν εἴη οἰκεῖα. Τοῦτο δὲ καὶ καθ' ἕκαστον θεωροῦντι γίνεται ὁπλον. Ἐτέρα γὰρ ἵππου ἡδονή, καὶ κυνός, καὶ ἀνθρώπου· καθάπερ Ἡράκλειτός φησιν, ὄνον σύρματα ἂν ἐλέσθαι μᾶλλον, ἢ χρυσόν· ἥδιον γὰρ χρυσοῦ τροφή ὄνοι. Αἱ μὲν οὖν οἰκεῖται ἡδοναὶ ταῖς διαφόροις ἐνεργείαις καὶ αὐταὶ διάφοροι εἰσι· τὰς δὲ τῶν αὐτῶν ἐνεργειῶν τὰς αὐτὰς εὐλογον εἶναι κατὰ τὸ εἶδος· διόισουσι δὲ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἥττον. Ὅτι γὰρ ταῖς αὐταῖς ἐνεργείαις οὐχ ὁμοίως ἡδοναὶ πάντας, φανερόν· ἐπεὶ καὶ τοσαύτη γίνεται ἡ διαφορά, ὥστε τοῖς αὐτοῖς τοῖς μὲν ἡδέσθαι, τοῖς δὲ λυπεῖσθαι· καὶ γλυκέα οὐ πᾶσι τὰ αὐτά, οὐ γὰρ τὰ αὐτὰ δοκεῖ γλυκέα τῷ πυρρότῳ καὶ τῷ ὑγιαίνοντι, οὐδὲ θερμὰ τὰ αὐτὰ τῷ ἀσθενεῖ καὶ τῷ εὐεκτοῦντι. Τοῦτο δὲ καὶ ἐν ἑτέροις συμβαίνει.

*** Καθάπερ δὲ ἐπὶ τῶν τοιοῦτων ἡδῶν τὰ ἀληθῶς ἡδέα τῶν δοκούντων ἀπὸ τῶν ὑγιαίνοντων γνωσόμεθα διελεῖν· οὕτω καὶ τὰς ἐν τῷ ἡβει ἡδονὰς ἀπὸ τῶν ἐν ἔργοντων περὶ τὸ ἡθος, δηλαδὴ τῶν σπουδαίων, διοισόμεθα. Εἰ δὲ τοῦτο καλῶς λέγεται, καὶ ἐκάστου μέτρον ἢ ἀρετῆ, καὶ τὸ ἀγαθὸν εἶναι διὰ τὴν ἀρετὴν ἐστὶν ἐκάστῳ, καὶ ἡδοναὶ ἂν εἶεν ἀληθῶς, αἱ τῷ σπουδαίῳ φαινόμεναι ἡδοναὶ, καὶ ἡδέα οἷς οὗτος χαίρει· πρὸς ἃ δὲ οὗτος ἀηδῶς ἔχει, οὐκ ἂν εὐλόγως ἡδέα λέγοντο οὐδὲ ἡδοναὶ. Εἰ δὲ τοῖς διεσφραμμένοις ἡδέα δοκεῖ ταῦτα, οὐδὲν θαυμαστόν. Πολλὰ γὰρ φθοραὶ καὶ λυ-

enim nec cohaeret, neque eodem cum illo tempore fit voluptas, sed et tempore et natura differt ab eo. Quippe et functionem et voluptatem inde perceptam appetitus praecedit: cum functione autem ita cohaeret voluptas atque ita inseparabiliter conjuncta est, ut dubitetur, num idem sit cum functione voluptas. Apparet igitur magis cum functione quam cum appetitu voluptatem connexionem esse: neque tamen idem est: neque enim aut cum cogitatione aut cum ullo sensu idem est voluptas: absurdum enim est, hanc habere opinionem. Sed quia inseparabiliter inter se cohaeret, nihil differre a functione videtur.

Sed et inter se ipsae quoque differunt voluptates, quia functiones diversae sunt. Differt enim visus a tactu sinceritate, quatenus ille quidem solam speciem comprehendit, tactus vero magis ad materiam adducit, pariterque auditus ab olfactu et gustu eatenus differt, quatenus hi materiam magis tangunt: quocirca etiam voluptates cum iis conjunctae partim inter se partim ab iis quae animo percipiuntur voluptatibus differunt, quia diversae sunt functiones. Quin etiam ipsae animi voluptates non eadem et pares inter se erunt, quia diversae animi sunt functiones.

Jam vero et singulis animalibus videtur esse propria quaedam voluptas, sicut proprium quoque iis munus est. Si enim functionibus congruunt voluptates, sua autem cuique animali ejusque naturae consentanea sit functio, etiam voluptas erit propria. Quod et in singulis spectantibus apparebit. Alia enim equi, alia canis, alia hominis voluptas est: quemadmodum Heraclitus ait, asinum stramenta malle quam aurum: jucundius enim est asinis pabulum quam aurum. Itaque propriae diversis functionibus voluptates ipsae quoque sunt diversae: quae vero earundem sunt functionum, eas etiam specie eadem esse probabile est: plus tamen est vel minus quod inter eas differat. Neque enim iisdem functionibus omnes perinde delectari constat: quum etiam tanta diversitas sit, ut iisdem rebus alii letentur, alii doleant: porro non omnibus eadem dulcia sunt, siquidem non eadem fabricantur dulcicia videntur et sano, neque calida eadem infirmo et ei cui corpus firmum et bene constitutum est. Hoc autem etiam in aliis usu venit.

Sicut autem in ejusmodi jucundis ea quae vere jucunda sunt ab iis quae videntur, a sanis discimus distinguere: ita etiam voluptates morales a viris bene moratis, hoc est, honestis, distinguere discemus. Quodsi hoc recte dicitur, et uniuscujusque rei mensura virtus est, et unicuique propter virtutem viro bono esse licet, etiam voluptates revera erunt quae homini probò tales videntur, et jucunda quibus hic delectatur: a quibus vero hic abhorret, neque jucta merito dicantur neque voluptates. Neque vero mirum cuiquam esse debet, si hominibus corruptis haec jucunda videantur. Multae enim evorion-

* Διαφέρει δὲ ἡ ὄψις κτλ. — ** Δοκεῖ δ' εἶναι ἐκάστῳ ζῴῳ κτλ. — *** Δοκεῖ δ' ἐν ἅπασιν τοῖς τοιοῦτοις κτλ.

μαί ἢ ἀνθρώπων γίνονται, καὶ ἡδέεις εἰσιν, ἀλλ' οὐχ ἁπλῶς ἡδέεις, ἀλλὰ τοῖς γε διεφθαρμένοις· τὰς μὲν οὖν ὁμολογουμένως αἰσχροῦς ὄηλον ὡς οὐκ ἂν εἴη ῥητέον ἡδονὰς εἶναι, πλὴν τοῖς διεφθαρμένοις.

* Τῶν δὲ ἐπιεικῶν ἡδονῶν τίνα ῥητέον κυρίως ἀνθρωπίνην ἡδονὴν εἶναι; καὶ τοῦτο δὲ φανερόν· ἐκ τῶν εἰρημένων. Ἐπεὶ γὰρ οἰκεῖται ταῖς ἐνεργείαις αἱ ἐπόμειναι ἡδοναί, ληπτέον τὴν ἀνθρωπίνην ἐνεργείαν, ἣ τοῦ ἀνθρώπου ἐστὶ καθ' ὃ ἐστὶν ἄνθρωπος, εἴτε μία ἐνεργεῖα ἐστὶν, εἴτε πλείους· καὶ δὴ ταύτας τὰς ἐνεργείας αἱ τελειοῦσαι ἡδοναὶ τὰς τοῦ τελείου καὶ μακαρίου ἀνδρός, αὐταὶ εἰσιν αἱ τοῦ ἀνθρώπου, ἧ ἄνθρωπος, ἡδοναί· αἱ δὲ λοιπαὶ δευτέρως καὶ πολλοστώς λέγοντο ἂν ἀνθρώπιναι, καθάπερ καὶ αἱ ἐνεργεῖαι.

(Scripsi : ^a πότερα] cod. ποτέρα. — ^b ἐνεργεῖα] cod. εννεργεῖα. — ^c ὠκείωται] cod. ὠκείωται. — ^d ἐνεργεῖας] cod. ενεργεῖα. — ^e ζῶω] cod. ζῶω. — ^f ζῶω] cod. ζῶω. — ^g λῦμαι] cod. λύμαι.—)

Κεφ. ζ'.

Περὶ εὐδαιμονίας.

** Ἐπεὶ δὲ περὶ τῶν ἀρετῶν εἴρηται, καὶ τῆς φιλίας, καὶ τῆς ἡδονῆς, λοιπὸν περὶ εὐδαιμονίας τύπου διελεθεῖν, ἐπεὶ τέλος αὐτῆν εἶναι τῶν ἀνθρωπίνων πάντων φαιμέν. Γένοιτο δ' ἂν ἡμῖν σαφῆς καὶ ῥάδιος ὁ λόγος, τὰ προειρημένα περὶ τῆς εὐδαιμονίας ἀναλαβοῦσιν ***. Εἴρηται τοίνυν περὶ αὐτῆς ἐν τῷ ἰγ' κεφαλαίῳ τοῦ πρώτου βιβλίου, ὅτι οὐκ ἐστὶν ἕξις· εὐδαιμονίων γὰρ ἂν εἴη καὶ ὁ διὰ βίου καθυπόδων, καὶ ὁ φυτῶν βίον ζῶν, καὶ ἔτι ὁ τὰ μέγιστα δυστυγῶν· ἐνδέχεται γὰρ ἕξις ἔχοντα ἀρετῆς οὕτω βίωσαι ****. Εἰ δὲ τοῦτο ἄδοξον, εὐδαιμόνα τὸν οὕτως ἔχοντα καλεῖν, ἐνεργεῖα τις ἂν εἴη ἡ εὐδαιμονία. Ζητητέον δὴ τίς τῶν ἀνθρωπίνων ἐνεργειῶν ἐστὶν *****. Ἐπεὶ γὰρ αἱ μὲν τῶν ἐνεργειῶν ἀναγκαῖαι εἰσι, καὶ πρὸς ἄλλα φέρουσι, καὶ δι' ἄλλα ζητοῦνται, αἱ δὲ καθ' ἑαυτὰς εἰσιν αἰρεταί, ὄηλον ὅτι τὴν εὐδαιμονίαν θετέον εἶναι τῶν καθ' ἑαυτὰς αἰρετῶν· αὐτάρκης γὰρ ἡ εὐδαιμονία, καὶ οὐδενός ἐστιν ἐνδεής· τὸ δὲ δι' ἄλλο αἰρετὸν ἐκείνου δεῖται, δι' ὃ ζητεῖται πρὸς τὸ αἰρετὸν εἶναι καὶ ἀγαθόν *****. Καθ' ἑαυτὰς δὲ εἰσιν αὐτάρκεις αἱ κατὰ τὰς ἀρετὰς ἐνεργεῖαι, ἅς οὐ δι' ἄλλο ζητοῦμεν, ἀλλὰ δι' ἑαυτὰς. Τὸ γὰρ τὰ καλὰ καὶ σπουδαῖα πράττειν τῶν καθ' ἑαυτὰς αἰρετῶν· καὶ τῶν παιδιῶν δὲ αἱ ἡδέεαι οὐ δι' ἄλλα ζητοῦνται· οἱ γὰρ αἰρούμενοι αὐτὰς οὐδὲν ἐξ αὐτῶν ὠφελοῦνται· βλάπτονται μὲν οὖν μάλλον, τῶν σωματίων ἀμελοῦντες, καὶ τῆς κτήσεως τῶν ὑπὲρ τοῦ σώματος ζητουμένων. Διὰ τοῦτο καὶ πολλοὶ τῶν εὐτυγῶν καὶ κατὰ τὸν βίον εὐθουμομένον^a ἐπὶ τὸν παιδιώδη τρέγουσι βίον, καὶ πολλοὶ τιμῶνται τοὺς εὐτραπέλους· καὶ οἱ παρὰ

tur hominum pestes et corruptelæ, suntque jucundæ, non tamen omnino, sed corruptis: hinc apparet voluptates sine controversia inhonestas non esse voluptates dicendas, nisi forte hominibus corruptis ac depravatis.

Ex honestis autem voluptatibus quænam proprie humana dicenda voluptas est? etiam hoc ex superioribus patet. Quum enim propriæ functionibus eæ, quæ sequuntur ipsas, sint voluptates, ea sumenda est functio humana, quæ hominis est, quatenus est homo. sive una ea est, sive plures: quæ has igitur functiones perficiunt voluptates, viri dico perfecti et beati functiones, hæ sunt hominis qua homo est voluptates: reliquæ autem secundo loco et longo post intervallo, sicut et functiones, dicantur humanæ.

CAP. VII.

De beatitudine.

Quoniam de virtutibus, amicitia et voluptate, dictum est, restat ut de beatitudine breviter exponamus, siquidem eam omnium rerum humanarum finem esse arbitramur. Cæterum repetitis iis, quæ supra de beatitudine disputavimus, plana nobis et facilis erit commentatio. Diximus ergo tertio decimo libri primi capite eam non esse habitum: ita enim tum qui in omni vita dormit plantarumque vitam degit, tum etiam qui in maximis malis versatur, beatus foret: nam virtutis habitum gerentes eo modo vivere possumus. Sin autem absurdum est, eum qui ita vivat, beatum prædicare, functio quædam fuerit beatitudo. Quærendum igitur est, quænam humanarum actionum sit. Quum enim functiones aliæ necessariae sint, et ad alia spectent, et propter alia desiderentur, aliæ per se expetendæ sint, perspicuum est beatitudinem in earum rerum numero quæ per se sunt expetendæ haberi oportere: suis enim bonis contenta est beatitudo, neque ulla re eget: quod vero propter aliud expetendum est, id illo eget, cujus causa ut expetendum et bonum sit requiritur. Per se autem sufficient actiones virtutibus consentaneæ, quas non propter aliud, sed per se optabiles esse ducimus. Nam honesta et bona agere in rebus per se expetendis numeratur: item ludi jucundi non propter alia petuntur: nimirum qui eos sequuntur, nullum ex iis fructum percipiunt: damno igitur potius tale quid ipsis est, dum et corpus et rem familiarem, quæ corporis causa quaeritur, negligunt. Itaque multi homines tum fortunati, tum bene beateque viventes vite ludis et jocis delitæ viam ingrediuntur, et magni faciunt homines urbanos: porro qui venuste jocari

* Τῶν δ' ἐπιεικῶν δοκουσῶν εἶναι κτλ. — ** Cap. 6. Εἰρημένον δὲ τῶν περὶ τὰς ἀρετὰς κτλ. — *** Εἵπομεν δ', ὅτι οὐκ ἐστὶν ἕξις κτλ. **** Εἰ δὴ ταῦτα μὴ ἀρεταί κτλ. — ***** Τῶν δ' ἐνεργειῶν αἱ μὲν εἰσιν ἀναγκαῖαι κτλ. — ***** Τοιαῦτα δ' εἶναι δοκοῦσιν κτλ.

τοῖς τυράννοις παίζειν ἡδέως εἰδότες εὐδαιμονίαν· ἡδέως γὰρ εἶναι, αὐτοῖς παρέχοντες ὧν ἐπιένται καὶ δέονται πρὸς τὴν νομιζομένην εὐδαιμονίαν. Δοκεῖ μὲν οὖν τὰς παιδίας εὐδαιμονικὰς εἶναι, διὰ τὸ τοὺς ἐν δυναστείαις ἐν τούτοις μάλιστα διατρίβειν· οὐκ εἰσὶ δέ· οὐ γὰρ ἱκανὸν σημεῖον τῶν τοιούτων ἀνδρῶν ἡ ψῆφος. Οὐ γὰρ ἐν τῇ δυναστεύειν ἡ ἀρετὴ, οὐδὲ ὁ ὑγιαίνων μάλιστα νοῦς, ἀπ' ὧν αἱ σπουδαῖαι ἐνεργεῖται. Οὐδὲ γὰρ ἐπεὶ τῆς ἐλευθερίου καὶ εἰλικρινοῦς ἡδονῆς ἀγευστοὶ καθάπαξ ὄντες ἐπὶ τὰς σωματικὰς καταρτύνουσιν ἡδονάς, διὰ τοῦτο ταύτας εὐλογον οἶσθαι τῶν ὡς ἀληθῶς ἀρετωτέρων εἶναι. Καὶ γὰρ αἱ παιδῆς τὰ παρ' αὐτοῖς τιμώμενα κρῆτιστα οἴονται εἶναι· ἀλλ' οὕτε τοῖς ἀνδράσι τίμηαι τὰ τῶν παιδῶν δοκεῖ, οὕτε ἐπιεικῆς ἀποθαυμάσουσιν^b ἄπερ οἱ φάυλοι· ἀλλὰ τοὺς μὲν ἡ δοκοῦσα, τοὺς δὲ ἡ ἀληθὴς ἡδονὴ μάλιστα τέρψει.

* Καθάπερ οὖν ἐν ἀρχῇ εἰρηται, τὰ ὡς ἀληθῶς τίμηαι καὶ σπουδαῖά ἐστιν, ἂ ὑπαυμάζει, καὶ οἷς ἡδέεται ὁ σπουδαῖος. Ἐπεὶ δὲ ἀκολούθους ταῖς εἴσεσι ταῖς ἐν τῇ ψυχῇ καὶ τὰς ἐνεργείας ἕκαστος ἐπιζητεῖ, καὶ ταύτας οἶεται μάλιστα ἀρετωτάτας εἶναι, ὁ δὲ σπουδαῖος κατὰ τὴν ἐξὶν τῆς ἀρετῆς ζῆ, φανερόν, ὅτι ταῖς ἐνεργείαις ἡσθῆσεται, ταῖς κατὰ τὴν ἀρετὴν, καὶ ταύτας τιμῆαις ἡγήσεται καὶ ἡδέεται· τῶν δὲ παιδιῶν, ὡς ἀλλοτρίων τῆς εἴσεως, καταφρονήσει. Ἐπεὶ δὲ ὀρθῶς καὶ ὑγιῶς οὗτος ψηφίζεται, οὐκ ἄρα τίμιον ἢ παιδιὰ, οὐδ' ἄρα ἐν αὐτῇ ἡ εὐδαιμονία. Καὶ γὰρ ἀποπον παιδιῶν εἶναι τῶν ἀνθρωπίνων τὸ τέλος, καὶ πάντα πραγματεύεσθαι, καὶ κακοπαθεῖν διὰ βίου τοῦ παίζειν χάριν. Εἰ γὰρ τις ὑπόθετο ταύτην εἶναι τὴν εὐδαιμονίαν, ἀκολούθῳν ἐστὶ καὶ ταῦτα δὴ συγχωρεῖν. Τῆς γὰρ εὐδαιμονίας ἕνεκα πάντα ζητοῦμεν· τῆς παιδίας δὲ χάριν πονεῖν διὰ βίου καὶ σπουδάζειν, ἡλιθίῳ τι δοκεῖ λίαν εἶναι, καὶ τοῦτο δὴ παιδικόν. Τὸ ἀνάπαλιν μὲν οὖν ἕνεκα τοῦ δύνασθαι σπουδάζειν αἰρεῖσθαι παίζειν^c κατ' ἀνάχαρσιν, καλῶς καὶ ὀρθῶς ἂν ἔχοι. Καὶ γὰρ ἀνάπαυσις τις ἢ παιδιὰ τοῖς ἀγωνιζομένοις, συνεχῶς οὐ δυναμένοις πονεῖν, ἢ τὴν δύναμιν αὐτοῖς ἀνακαλουμένη, τοῖς πόνοις ἀμυῆτας ἀποδίδωσιν. Ὅθεν οὐ τέλος ἢ ἀνάπαυσις ἀλλ' ἀναπαύσεως ἐνεργεῖται τέλος. Ἐπι, πᾶσιν ὁμολογεῖται τὸν εὐδαιμόνα βίον κατὰ τὴν ἀρετὴν εἶναι· οὗτος δὲ μετὰ σπουδῆς· καὶ ὁ σπουδαῖος οὐ παίζειν, ἀλλὰ σπουδάζων. Ἐπι δὲ βελτίω λέγομεν εἶναι τὰ σπουδαῖα τῶν μετὰ παιδιῶν καὶ γελοίων· καὶ τὴν ἐνεργεῖαν βελτίονος τῆς ψυχῆς μέρους σπουδαιοτάτην φασί· τὸ δὲ βέλτιον καὶ τοῦ βελτίονος μέρους μᾶλλον τῇ εὐδαιμονίᾳ προσήκει. Ἐπι ἢ μὲν ἀπόλαυσις τῶν σωματικῶν ἡδονῶν κοινή ἐστὶ καὶ τοῖς τυχοῦσι, καὶ τοῖς φάυλοις, καὶ ἀνδραπόδοις, καὶ τοῖς μογθηροτάτοις ἕνεστιν οὐχ ἤτιον, ἢ τοῖς ἀρίστοις· ἢ δὲ εὐδαιμονία τῶν ἀρίστων λέγεται μόνον, καὶ οὐδέεις

sciunt, apud reges et principes, in magno honore sunt : quando enim ea illis suppeditant, quæ expetunt et quibus ad istam quæ vulgo putatur beatitudinem egent, jucundi iis sunt. Quamobrem ludi ad vitam beatam idcirco pertinere videntur, quia homines imperio ac potestate præditi in his maxime versantur : non pertinent tamen ad eam : neque enim talium hominum calculus certum ejus rei signum est. Neque enim in principatu aut virtus est, aut mens sana maxime, a quibus probe muneris functiones proficiscuntur. Neque quia liberalem et puram voluptatem omnino nunquam gustarunt, ac propterea ad corporis voluptates confugiunt, idcirco consentaneum est nos existimare has iis quæ vere sunt voluptates optabiliores esse. Nam et pueri quæ apud ipsos in honore et pretio sunt, putant esse optima : at neque viris ea quæ puerorum sunt magni pretii esse videntur, neque viri boni eadem quæ homines mali admirabuntur : alios quippe dictu speciosa, alios vera voluptas maxime delectabit.

Quemadmodum igitur in principio dictum est, ea sunt vere magni pretii et honesta, quæ miratur quibusque delectatur vir probus. Quoniam vero unusquisque etiam functiones animi sui habitibus consentaneas requirit, easque maxime expetendas esse existimat, vir probus autem secundum virtutis habitum vivit, manifestum est, honestis actionibus eum delectari, easque magni pretii et jucundas esse statuere. Ludos vero jocosque, tanquam ab habitu suo alienos contemnere. Quum autem recte et incorrupte hic judicet, sequitur non magni pretii esse ludum et jocum, idcirco non consistere in eo beatitudinem. Etenim absurdum esset rerum humanarum finem esse jocum, omniaque negotia gerere et molestiis toto vitæ spatio joci causa conflictari. Si quis enim hanc esse beatitudinem censeat, consequens erit, ut hæc etiam concedat. Nimirum beatitudinis causa omnia petimus : totam vitam autem in laboribus et rebus seriis ludendi et jocandi causa contendere, nimis stultum videtur esse et sane puerile. Contra vero ut res serias agere possis, ludere velle, juxta Anacharchidis præceptum, bonum et probandum est. Etenim requies quædam ludus est animo contententibus, qui assiduis laboribus pares esse non possunt, et idcirco vires illis restituit, et indefessos iisdem laboribus reddit. Quamobrem non finis est requies, sed requietis finis est functio. Præterea constat inter omnes, vitam beatam esse honestam et sanctam : seria autem est hæc, neque vir probus est talis, quatenus jocatur, sed quatenus res serias agit. Insuper meliores esse dicimus res serias jocosis et ridiculis : quin etiam melioris animi partis functionem maxime seriam vocamus : quod vero melius et melioris est partis, beatitudini magis convenit. Præterea corporis voluptatum fructus communis tum plebi, tum malis hominibus, tum maucipiis, neque minus nequissimis hominibus inest, quam optimis : at beatitudo optimorum tantum dicitur esse, neque quisquam eam malis etiam hominibus inesse affir-

^b Καθάπερ οὖν πολλάκις εἰρηται κτλ.

ἀν εἶποι καὶ τοῖς φαύλοις προσεῖναι, καὶ γὰρ οὐδὲ βίον τὸν αὐτὸν ἀμφοτέρων εἶναι, ὅτι μὴ κατὰ τὴν φαύλην διαγωγὴν ἢ εὐδαιμονία, ἀλλ' ἐν ταῖς κατ' ἀρετὴν ἐνεργείαις, καθάπερ καὶ πρότερον εἴρηται.

[Scripsi : ^a εὐθυμουμένων] cod. εὐθυμουμένων. — ^b ἀποθαυμάσουσιν] cod. εὐ θαυμάσουσιν. — ^c αἰρεῖσθαι παίζειν] cod. αἰρεῖσθαι. —)

Κεφ. γ'.

Περὶ τῆς θεωρητικῆς εὐδαιμονίας.

* Ἐπεὶ δὲ ἡ εὐδαιμονία ἐν ταῖς κατ' ἀρετὴν ἐνεργείαις δέδεικται οὕσα, εἴ τις εἴη κρατίστη τῶν τοιούτων ἐνεργειῶν, μάλιστα ἐν ταύτῃ ἂν εἴη.

** Κρατίστον γὰρ καὶ ἀριστον ἡ εὐδαιμονία · κρατίστη δὲ ἐνέργεια ἡ τοῦ κρατίστον τῶν ἐν ἡμῖν ἐνεργούντων, ὁ κατὰ φύσιν ἄρχει καὶ ἡγεῖται πρὸς τὴν ἀλήθειαν, καὶ τὸ ἀγαθόν, εἴτε νοῦς τοῦτο ἂν καλοῖτο, εἴτε ἄλλο τι ^a, ὃ δὴ ἐνοιοῦν ἔχει περὶ καλῶν τε καὶ θείων, εἴτε θεῖον ὄνκαὶ αὐτό, εἴτε τῶν ἐν ἡμῖν τὸ θεϊότατον · ἢ δὴ τοῦτου ἐνέργεια εὐ καὶ καλῶς γινομένη, καὶ κατὰ τὴν οἰκείαν ἀρετὴν, εἴη ἂν ἡ τελεία εὐδαιμονία.

*** Καὶ ἔστι θεωρητικὴ, καθὼς πρότερον εἴρηται · ὅτι δὲ ἐν ταύτῃ τῇ ἐνεργείᾳ ἐστὶν ἡ τελεία εὐδαιμονία, καὶ τὰ προειρημένα ἡμῖν περὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἐνεργειῶν, καὶ ἡ ἀλήθεια μαρτυρεῖ.

**** Καὶ γὰρ ὡς ἐν τῷ περὶ φιλίας εἴρηται, ὁ νοῦς ἔστι τὸ ἡμέτερον εἶναι, καὶ διὰ τοῦτο κρατίστη ἐστὶν αὐτοῦ ἐνέργεια, καὶ ἂ γινώσκσι κρατίστα εἰσι τῶν αἰσθήσει γινωσκουσῶν · εἰ δὲ ἀριστον δεῖ εἶναι τὴν εὐδαιμονίαν, ἐν τῷ ἀρίστῳ εἶναι πᾶσα ἀνάγκη.

***** Ἐτι τὸ συνεχὲς ἀποδιδόναι δεῖ τῇ εὐδαιμονίᾳ. Οὗτο γὰρ ἂν τελείως δύναιτό τις εὐδαιμονεῖν, μὴ δικοποιομένης αὐτοῦ τῆς εὐδαιμονίας. Τοῦτο δὲ θεωροῦσι μάλιστα δυνατόν · θεωρεῖν γὰρ δυνάμεθα συνεχῶς μᾶλλον, ἢ ὁτιοῦν ἕτερον πράττειν.

***** Ἐτι καὶ ἡδονὴν οἰόμεθα δεῖν τῇ εὐδαιμονίᾳ παραμεῖγθαι ^b. Ἡδίστη δὲ τῶν κατ' ἀρετὴν ἐνεργειῶν ἢ κατὰ σοφίαν ὁμολογουμένως ἐστὶ · φαίνεται τοίνυν ἢ φιλοσοφία θαυμαστάς ἔχουσα ἡδονάς, διὰ τε τὴν καθαρότητα, καὶ τὸ ὕλης ἀπηλλαγμένη καθάπερ εἶναι, καὶ διὰ τὸ βέβαιον, ὅτι περὶ τὰ ἀκίνητα καὶ ὡσαύτως ἔχοντα ἐνεργεῖ. Ἡ γὰρ πρακτικὴ τῆς τε ὕλης δεῖται, περὶ τε τὰ ἐνδεχόμενα ἐστὶ · τοιαῦτα γὰρ τὰ πρακτὰ ὄθεν οὐκ ἐνι τελείως κατὰ ταύτην εὐδαιμονοῦν.

***** Ἐτι καὶ αὐτάρκη τὸν εὐδαιμόνα εἶναι δεῖ. Τοῦτο δὲ τῆς θεωρητικῆς ἐστὶ μᾶλλον, ἢ τῆς ἐτέρας · τῶν μὲν γὰρ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαιῶν καὶ ὁ θεωρητικὸς δεῖται καὶ ὁ πρακτικὸς. Πρὸς τοῦτοις δὲ ὁ μὲν πρακτικὸς καὶ ἄλλων δεῖται πρὸς τὸ τὴν ἀρετὴν ἐνεργῆσαι ·

maverit, ut neque eandem utrorumque esse, quia non in pravo vitæ genere, sed in actionibus virtuti consentaneis posita est beatitudo, quemadmodum et supra diximus.

CAP. VIII.

De contemplativa beatitudine.

Quoniam autem in actionibus virtuti consentaneis beatitudinem esse positam ostendimus, si quæ talium actionum sit præstantissima, in hac potissimum illa fuerit.

Præstantissimum enim quiddam et optimum est beatitudo : præstantissima autem functio præstantissimæ partis earum quæ in nobis aliquo munere funguntur, natura sua imperantis atque ad veritatem et bonum nos perducentis, sive mens illa pars vocatur sive alio quodam nomine appellatur illud quod rerum honestarum et divinarum notionem continet, sive divinum est hoc ipsum, sive eorum quæ in nobis sunt divinissimum : hujus igitur functio, si recte et ut oportet, maximeque ex propria fiat virtute, perfecta erit beatitudo.

Estque contemplativa, sicut ante diximus : porro perfectam in hac functione beatitudinem esse positam, partim ea quæ de functionibus humanis a nobis supra dicta sunt, partim ipsa veritas confirmat.

Etenim quemadmodum in superiore de amicitia disputatione diximus, mens nostra est natura, ideoque præstantissima est ipsius functio, et quæ mens percipit omnium quæ sensu percipiuntur, sunt præstantissima : quodsi optimum quiddam beatitudinem esse oportet, in optimo quoque eam esse omnino necesse est.

Præterea perpetuitas beatitudini tribuenda est. Sic enim perfecte beatus aliquis esse queat, si ejus non interumpatur beatitudo. Hoc autem contemplativis maxime contingere potest : quippe res assidue contemplari magis quam quidquam aliud agere possumus.

Insuper voluptatem beatitudini admixtam esse debere arbitramur. Jucundissimam autem omnium actionum virtuti consentaneam esse illam, quæ sapientiæ congruat, omnes uno ore consentiant : videtur itaque philosophia mirabiles quasdam continere voluptates, tum sinceritate, et quod prorsus ab omni concretionem mortali segregata est, tum stabilitate, quod in rebus immotis semperque eodem modo se habentibus versatur. Activa quippe scientia materiam desiderat, et in contingentibus consistit : talia enim sunt quæ sub actionem cadunt : quo fit, ut nemo propter hanc perfectam felicitate utatur.

Accedit, quod beatum sua sorte contentum esse decet. Hoc autem contemplativæ magis quam alterius est scientiæ : nam eorum sane quæ ad vivendum necessaria sunt tam rerum contemplator quam actor indiget. Sed præter hæc aliis quoque actor rerum ad virtutem exer-

* Cap. 7. Εἰ ^a ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία κατ' ἀρετὴν ἐνέργεια κτλ. — ** Αὕτη, ὃ' εἴη τοῦ ἀρίστου κτλ. — *** Ὅτι δ' ἐστὶ θεωρητικὴ κτλ. — **** Κρατίστη γὰρ αὕτη κτλ. — ***** Ἐτι δὲ συνεχεστάτη κτλ. — ***** Οἰόμεθα τε δεῖν κτλ. — ***** Ἡ τε λεγομένη αὐτάρκεια κτλ.

καὶ γὰρ ὁ δίκαιος δεῖται πρὸς οὓς δικαιοπραγήσει καὶ μεθ' ὧν, καὶ ὁ σώφρων, καὶ ὁ ἀνδρείος, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστος· ὁ δὲ σοφός, καὶ καθ' ἑαυτὸν ὧν, δύναται θεωρεῖν, καὶ οὐδενὸς δεῖται πρὸς τοῦτο, καὶ μᾶλλον ὄσῳ σοφώτερος· εἰ δὲ δεῖται πως καὶ αὐτὸς ἄλλων, ὅτι μετ' ἄλλων βέλτιον θεωρήσει, πρὸς γε τὸ τὴν ἐνεργεῖαν τελείως ἐνεργῆσαι καθ' ἑαυτὸν αὐταρκέστατος ἐστίν.

* Ἐτι καὶ δι' ἑαυτὴν αἰρετὴν καὶ ἀγαπητὴν εἶναι δεῖ τὴν εὐδαιμονίαν. Φαίνεται δὲ ἡ θεωρητικὴ ζωὴ αὐτὴ δι' ἑαυτὴν φιλουμένη. Καὶ γὰρ οὐδὲν ἀπ' αὐτῆς ἄλλο ζητοῦμεν, οὐδὲ τι γίνεται ἡμῖν ἕτερον παρὰ τὸ θεωρεῖν· ἀπ' ἑκάστης δὲ τῶν πρακτικῶν ἀρετῶν ἐστὶ τι ἄλλο, ἢ μικρόν ἢ μέζον, λαβεῖν. Καὶ γὰρ ἀπὸ μὲν τῆς ἀνδρείας νίκη, ἀπὸ δὲ σωφροσύνης ἢ κατὰ ψυχὴν ἡρεμία, ἀπὸ δὲ φρονήσεως τὸ εὖρεῖν τὰ πρὸς τὸ ἔσχατον φέροντα τέλος, ἀπὸ δὲ πασῶν ἢ πολιτικῆς εὐδαιμονία· τῆ δὲ θεωρίας οὐδὲν ἀκολουθεῖ, δι' ὃ δοκεῖ δεῖον εἶναι ζητεῖσθαι, ἀλλὰ αὐτὴ δι' ἑαυτὴν ἀγαπᾶται. Φαίνεται ἄρα ταύτην εἶναι τὴν ἀνθρωπίνην εὐδαιμονίαν.

** Ἐτι καὶ ἐν ἡρεμίᾳ τινὶ καὶ σχολῇ συνεστάναι δεῖ τὴν εὐδαιμονίαν. Τέλος γὰρ τί ἐστὶν ἡ σχολή, καὶ ἀσχολούμεθα ἵνα δυναθῶμεν σχολάσαι, καὶ πόλεμον αἰρούμεθα διὰ τὴν εἰρήνην. Αἱ μὲν οὖν ἐνεργεῖαι τῶν πρακτικῶν ἀρετῶν ἐν τοῖς πολιτικοῖς εἶσι καὶ πολεμικοῖς· αἱ δὲ τοιαῦται πράξεις μάλιστα δοκοῦσι πόρρω πάσης ἡρεμίας καὶ σχολῆς εἶναι· αἱ μὲν πολεμικαὶ παντελῶς· οὐδὲν γὰρ ἐν αὐταῖς ἐστὶν ἡρεμία· εἰ γὰρ ἦν, δι' ἑαυτὸ ἂν ὁ πόλεμος ἐξητεῖτο. Οὐδεὶς δὲ αἰρεῖται τὸ πολεμεῖν τοῦ πολεμεῖν ἕνεκα, οὐδὲ τις ἐθέλει δι' ἑαυτὸν τὸν πόλεμον παρασκευάζειν· ὁμοίως γὰρ ἂν μαιφρόνος τις εἶναι, εἰ τοὺς φίλους πολεμίους ποιοῖτο, ἵνα μάχῃ καὶ φόνοι γίνωνται. Εἰσὶ δὲ καὶ αἱ τοῦ πολιτικοῦ πράξεις φανερώς ἀσχολοί, καὶ παρ' αὐτὸ τὸ πολιτεύεσθαι περιποιημένου δυναστείας καὶ τιμαί, ἢ τὴν γε εὐδαιμονίαν ἑαυτοῦ, καὶ τοῖς πολιταῖς· ἑτέρα γὰρ ἡ αὐτοῦ, καὶ ἄλλη ἡ τῆς πόλεως εὐδαιμονία. Καὶ ὄηλον· εὐδαιμονίαν γὰρ αὐτὸς γενόμενος οὐκ ἀγαπᾷ, ἀλλὰ καὶ τὴν πολιτικὴν ζητεῖ, ὄηλον ὡς ἑτέραν οὔσαν.

*** Ἐπεὶ τοίνυν τῶν μὲν κατὰ τὰς ἀρετὰς πράξεων αἱ πολιτικαὶ καὶ πολεμικαὶ κάλλει καὶ μεγέθει προέχουσιν, αὐταὶ δὲ ἀσχολοί, καὶ τέλους τινὸς ἐπιένται, καὶ οὐ δι' ἑαυτὰς εἶναι αἰρεταί, ἢ δὲ τοῦ νοῦ ἐνεργεῖα σπουδαιότερα τέ ἐστιν, ὅτι τοῦ βελτίστου τῆς ψυχῆς ἐστὶ μέρος, καὶ οὐδενὸς ἕνεκα ζητεῖται, οὐδὲ ἄλλου παρ' αὐτὴν ἐπιεται τέλους, ἔγει τε οἰκείαν ἢ ἡδονὴν μείζονα ἢ κατὰ τὰς πρακτικὰς ἐνεργείας, ἢ δὲ ἢ ἡδονὴ συναύξει τὴν ἐνεργεῖαν· ἔτι δὲ ἡ τοῦ νοῦ ἐνεργεῖα καὶ αὐτάρκης ἐστὶ μάλιστα καὶ ἡρεμία, ὡς ἀνθρώποις ὄηπουθεν δυνατόν, καὶ ὅσα ἄλλα τῷ μακαρίῳ ἀπονε-

cedam eget : etenim vir justus erga quos et cum quibus juste agat, itemque temperans et fortis et ceteri desiderabunt : at sapiens, etiam quum secum erit, res poterit contemplari, neque ullo homine ad hoc faciendum eget : eoque magis quo est sapientior : quodsi et ipse quodammodo aliis eget, quia cum aliis melius contemplabitur, tamen ad virtutem perfecte exercendam se ipso contentus est.

Quin etiam per se expetendam et jucundam esse oportet beatitudinem. Videtur autem vita contemplativa per se diligi. Etenim nihil aliud inle petimus, neque quidquam aliud assequimur præter contemplationem : e singulis vero activis quas vocant virtutibus aliud quid aut minus aut majus consequi nobis licet. Efortitudine enim victoria, e temperantia animi tranquillitas, e prudentia inventio rerum ad ultimum finem spectantium, ex omnibus autem civilis felicitas oritur : contra vero nihil prorsus sequitur contemplationem, propter quod petenda esse videatur, sed ipsa per se amatur. Hanc igitur humanam beatitudinem esse apparet.

Præterea in tranquillitate quadam et otio beatitudinem consistere oportet. Finis enim aliquis otium est, atque in rebus gerendis versamur, ut otium possimus, sicut pacis causa bellum suscipimus. Quare activæ virtutis functiones in civilibus et bellicis rebus cernuntur : tales vero actiones ab omni tranquillitate et otio longissime abesse videntur : et omnino quidem bellicæ : nihil enim ibi est tranquillitatis : quod si esset, per se bellum optabile foret. Nemo autem bellum belli causa suscipit, neque quisquam sua ipsius causa bellum parare vult : videatur enim latro et sicarius esse, si cum amicis inimicitias suscipiat, ut prælia committantur et cædes fiant. Sed et rerum publicarum rectoris actiones manifesto negotiosæ sunt, qui præterquam quod republicam administrat, potentiam etiam et honores aut beatitudinem simul sibi simul civibus comparat : alia enim ipsius, alia reipublicæ est beatitudo. Id vel ex hoc manifestum est : quod non in ea quam ipse sibi peperit beatitudine acquiescit, sed reipublicæ etiam felicitatem, ut ab illa videlicet diversam, quaerit.

Quum igitur civiles et bellicæ actiones omnibus iis, quæ virtutibus consentaneæ sunt, actionibus pulchritudine et magnitudine antecellant, hæc autem sint negotiosæ finemque aliquem expetant, neque propter se sicut expetendæ, mentis vero functio melior sit, quia præstantissimæ animi partis est, neque ullius rei causa appetitur, neque ullum alium præter ipsam sibi finem proponit, propriamque quamdam et majorem quam activæ functiones habet voluptatem, quæ functionem promovet atque intendit : porro quia mentis functio maxime se ipsa contenta et tranquilla est, quatenus nimirum id fieri in homine potest, et quia reliqua omnia quæ felici tribuuntur, in hac functione

* Δόσεις δ' ἂν αὐτὴ μόνη κτλ. — ** Δοκεῖ τε ἡ εὐδαιμονία κτλ. — *** Εἰ δὲ τῶν μὲν κατὰ τὰς ἀρετὰς πράξεων κτλ.

μονται, κατὰ ταύτην τὴν ἐνέργειαν φαίνεται ὄντα · φανερόν οὖν, ὅτι ἡ τελεία τοῦ ἀνθρώπου εὐδαιμονία αὐτῆν ἂν εἴη τέλειον ἀήχος βίου λαβοῦσα · τῶν γὰρ τῆς εὐδαιμονίας οὐδὲν ἀτελὲς εἶναι προσήκει.

(Scipii : ^a ἄλλο τι] vulgo ἄλλό τι. — ^b παραμείγθαι] cod. παραμείγθαι. — ^c οἰκείαν] cod. οἰκείαν. — ^d ἡ δὲ] cod. ἡ δὲ. —)

Κεφ. θ'.

Ὅτι μείζων ἢ κατ' ἀνθρώπον ἡ θεωρητικὴ εὐδαιμονία · καὶ ἐστὶ περὶ τῆς ἠθικῆς, ἣν οὖν τῆς κατ' ἀνθρώπον.

* Ἐστὶ δὲ ὁ τοιοῦτος βίος κρείττων ἢ κατὰ ἀνθρώπον. Ὁ γὰρ οὕτω ζῶν οὐχ ἢ ἀνθρώπος οὗτω βιοῖ, ἀλλὰ κατ' ὅτι θεῖον αὐτῷ ὑπάρχει · ὅσω δὲ διαφέρει τοῦτο τὸ θεῖον τοῦ κατ' ἡμᾶς συνθέτου, τοσοῦτον διοίσουσιν αἱ τούτου ἐνέργειαι τῶν ἄλλων ἀνθρωπίνων ἐνεργειῶν, καὶ ἡ τούτου ἀρετὴ τῆς ἄλλης ἠθικῆς ἀρετῆς. Εἰ γὰρ θεῖον ὁ νοῦς πρὸς τὸν ἀνθρώπον, καὶ ὁ κατὰ νοῦν βίος θεῖος πρὸς τὸν ἀνθρώπινον βίον.

** Οὐ γὰρ δὲ ταῖς ἐνίων παραινέσεσιν ἐπομένους ἀνθρώπινα φρονεῖν ἀνθρώπουσ ὄντας, καὶ θνητὰ θνητούς, ἀλλ' ἐφ' ὅσον ἐνδύγεται ἕκαστος ἑαυτὸν ἀπαθανατίζειν, καὶ πάντα ποιεῖν πρὸς τὸ ζῆν κατὰ τὸ κρᾶτιστον τῶν ἐν αὐτῷ. Κρᾶτιστον δὲ τῶν ἐν ἡμῖν ὁ νοῦς ἐστίν · εἰ γὰρ μεγέθει καὶ ὄγκῳ οὐδενὸς ὑπερέχει, διὰ τὸ ὑπερβαίνειν τὴν ὕλην, ἀλλὰ τῆ γε δυνάμει καὶ τιμιότητι μείζιστόν ἐστιν ἀπάντων · ἐπεὶ καὶ δεινῶς ἄτοπον, εἰ τίς ἑαυτῷ μῆδὲ τὸν ἑαυτοῦ θίον αἰροῖτο, ἀλλὰ τὸν τινοσ ἄλλου · καὶ γὰρ αὐτός ἐστίν ἕκαστος τὸ κυριώτατον καὶ ἄριστον τῶν ἐν αὐτῷ, καὶ κατὰ τοῦτο ζῶν, ἑαυτῷ ἂν βιώῃ ^a, καὶ τὸν οἰκείον μάλιστα βίον. Ἄλλωσ τε τὸ πρότερον λεχθὲν ἀρμόσει καὶ νῦν · τὸ γὰρ οἰκείον τῆ φύσει ἕκαστου, τοῦτο κρᾶτιστον καὶ ἡδιστόν ἐστίν ἕκαστω · τῷ ἀνθρώπῳ δὲ οἰκείον μάλιστα πάντων τὸ κατὰ νοῦν ἐνεργεῖν, εἰπερ αὐτός ἐστίν ὁ νοῦς · οἰκείον δὲ τὸ κατ' ἑαυτὸν ἐνεργεῖν ἕκαστω τῶν ἐνεργούντων · κρᾶτιστος ἄρα καὶ ἡδιστος ὁ κατὰ νοῦν βίος ἀνθρώπου · οὗτος ἄρα καὶ εὐδαιμονέστατος, καὶ αὕτη ἂν εἴη πρώτως ἡ ἀνθρωπίνη εὐδαιμονία.

*** Δευτέρωσ δὲ ἡ κατὰ τὴν ἄλλην ἀρετὴν. Αἱ γὰρ κατ' αὐτὴν ἐνέργειαι ἀνθρωπικαὶ ἐν ταῖσ πρὸσ ἀλλήλουσ τῶν ἀνθρώπων κοινωνίασ συνιστάμεναι. Δίκαια γὰρ καὶ ἀνδρεία, καὶ τὰ ἄλλα τὰ κατὰ τὰσ ἀρετάσ, πρὸσ ἀλλήλουσ πράττομεν, ἐν πράξεσιν, καὶ χρείαισ, καὶ συναλλάγμασιν, καὶ τὰ πάθη παιδαγωγούμεν, τὸ πρέπον τῷ πλησίον διατηροῦντες · ταῦτα δὲ πάντα τὴν σύνθετον ταύτην συντηροῦσι ζωὴν. Τὰ δὲ τοιαῦτα ἀνθρωπικὰ. Ἐστὶ αἱ ἠθικαὶ ἀρεταὶ πολλὴν ἔχουσιν ἐπίστασ ἀπο τοῦ σωματοσ τὴν σκοπὴν · καὶ γὰρ σωφροναὶ καὶ τινασ εἰσ· οὗσαι, καὶ πρὸσ ἀνδρείαν εὐ ἔχουσι.

* Ὁ δὲ τοιοῦτος βίος ἡ κρείττων βίος, καὶ. — ** Ληθὲ δ' οὐ κατὰ τοῦσ παραινέοντασ καὶ. — *** Cap. 8. Δευτέρωσ δ' ὁ κατὰ τὴν ἄλλην ἀρετὴν, καὶ.

esse apparet : manifestum est, perfectam hanc hominis beatitudinem fore, si perfectam vitæ longitudinem adeptam sit : nihil enim eorum, quæ sunt beatitudinis, imperfectum esse decet.

CAP. IX.

Majorem, quam hominis natura ferat, contemplativam esse beatitudinem : item de morali, hoc est, de humana felicitate.

Est autem talis vita præstantior, quam quæ in hominem cadat. Qui enim hoc modo vitam agit, non qua homo est ita vivit, sed quatenus divinum quiddam in eo inest : quanto scilicet divinum hoc ei quod in nobis compositum est, antecellit, tanto etiam hujus functiones reliquis humanis functionibus præstabit, atque hujus virtus reliquæ virtuti morali. Si enim mens hominis respectu divinum quiddam est, vita quoque menti consentanea divina erit, si cum humana conferatur.

Neque tamen nos oportet quorundam monitis obsecutos humana sapere ut homines, et mortalia ut mortales, sed nos ipsos. quoad ejus fieri potest, a mortalitate vindicare, atque omnia facere, ut ei nostri parti, quæ in nobis est optima, convenienter vivamus. Præstantissimum autem eorum quæ in nobis sunt mens est : quæ licet proceritate et mole nullam rem superet, quia materiam excedit, potentia tamen et excellentia res omnium maxima est : nam valde absurdum fuerit, si quis non suam sed alienam vitam expetere et sequatur : quod enim in quoque præstantissimum et optimum est, id ipse est, et qui huic convenienter vivit, sibi potissimum vivet, vitamque maxime propriam agere. Præterea quod ante a nobis dictum est, etiam huic loco conveniet : quod enim cujusque proprium est natura, idem et optimum cuique est et jucundissimum : hominis autem omnium maxime proprium est, menti convenienter agere, siquidem ipsa mens est homo : sed cujusque rerum actoris proprium est sibi congruenter agere : ergo vita, quæ ad mentem accommodata traducitur, homini optima et jucundissima est : hæc vero et beatissima est, atque hæc primo loco humana felicitas vocanda sit.

Secundo autem loco ea quæ alii virtuti consentanea est. Muneris enim functiones ei convenientes humanæ sunt, atque in hominum inter se conversatione consistunt. Quippe justitiæ et fortitudinis et aliarum virtutum muneribus inter nos fungimur, in actionibus, necessitatibus, negotiorum contractibus, et cupiditates nostras coercemus, quod alteri decorum est conservantes : hæc autem omnia compositam istam vitam conservant. Talia vero sunt humana. Præterea virtutes morales ad corporis affectionem spectantes multum interdum ei debent : natura enim quidam ad temperantiam idonei sunt, atque ad fortitudinem et animi

καὶ πρὸς μεγαλοφυλίαν, ἀπὸ τῆς κατὰ τὸ σῶμα διαθέσεως· καὶ θλῶς σφόδρα ὑπείκειται ἡ τοῖς πάθεισιν ἢ ἠθικῇ ἀρετῇ, καὶ αὐτὴ δὲ ἡ φρόνησις. Συνείζευται γὰρ τῇ τοῦ ἤθους ἀρετῇ, ὡς καὶ δέδεικται ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ἐπεὶ φρόνησις μὲν τὰς ἀρχὰς ἀπὸ τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν ἔχει· τὸ γὰρ ὀρθοδοξεῖν περὶ τὸ τέλος, ἐκείθεν.

• Ἡ δὲ ἠθικῇ ἀρετῇ, πῶς δεῖ τοῦ τέλους τυχεῖν ἀπὸ τῆς φρονήσεως λαμβάνει, καθὼς ἐν τῷ ἰγ' κεφαλαίῳ τοῦ ε' βιβλίου διειλήπται. Ἐπεὶ τοίνυν ἡ μὲν ἠθικῇ ἀρετῇ περὶ τὰ ἀνθρώπινα ἐστὶ πάθη, καὶ τούτοις ἐστὶ συνημμένη, ταύτης δὲ ἀχωριστος ἡ φρόνησις εἶναι ἐδείχθη, φανερόν, ὅτι πᾶσα ἀρετὴ πρακτικὴ τοῖς πάθεισιν ἐστὶ συνημμένη· περὶ τὸ σύνθετον ἄρα, καὶ τὴν ἐν τούτῳ ζωὴν· αἱ δὲ τοῦ συνθέτου ἀρεταὶ ἀνθρωπικαί· ὁ γὰρ τοῦ ἀνθρώπου δρισμὸς ἀπὸ τοῦ συνθέτου· ὥστε καὶ ὁ βίος, ὁ κατὰ ταύτας τὰς ἐνεργείας, ἀνθρωπικός, καὶ ἡ εὐδαιμονία· ὁ δὲ κατὰ νοῦν βίος μόνος ἐστὶ κεχωρισμένος τῶν ἀνθρωπίνων, καὶ ἡ κατὰ τοῦτον εὐδαιμονία. Πῶς δὲ κεχωρισμένος ἐστὶ, καὶ ὡς ἔχει, διακριθῆσαι, μειζρόν ἐστι τοῦ προκειμένου, καὶ θεολογία μᾶλλον προσῆκεν· τοσοῦτον δὲ μόνον εἰπεῖν ἀρκεσεῖ ἐν τῷ παρόντι, ὅτι τὰ ἀνθρώπινα ὑπερβαίνει.

* Τοῦτο δὲ καὶ ἐκείθεν γίνεται ὀφθαλμῶν. Οὐ γὰρ δεῖται τῶν ἐκτός, καὶ τῆς ἐκείθεν χορηγίας εἰς τὴν οἰκείαν ἐνέργειαν. Δεῖται μὲν γὰρ ὁ θεωρῶν, ἄνθρωπος ὢν, τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων· εἰς δὲ αὐτὴν τὴν ἐνέργειαν οὐδενός· ὁ δὲ πρακτικός δεῖται μὲν καὶ ὢν ὁ θεωρητικός, καὶ μᾶλλον οὕτως, ὅσω καὶ μᾶλλον τῷ σώματι πρὸς τὰς ἐνεργείας χρῆται· δεῖται δὲ ἔτι πρὸς τὰς ἐνεργείας καὶ τῆς ἐξωθεν χορηγίας. Ὁ μὲν γὰρ ἐλευθέρως χρημάτων πρὸς τὸ τὰ ἐλευθέρια πράττει· ὁ δὲ δίκαιος, ἵνα ἀναπαυθῆται. Χωρὶς γὰρ τῶν ἐξωθεν τούτων οὐ πράττουσιν οὐδὲν τῶν κατὰ τὴν οἰκείαν ἀρετὴν ἕκαστος. Δεῖ γὰρ τῇ μὲν ἀνδρείῳ καιροῦ τινος καταλλήλου, καὶ τῆς ἐν σώματι δυνάμει, ὅθεν ἐπιδειξεται τὴν τόλμαν, καὶ τὴν καρτερίαν· καὶ τῷ σώματι ἐξουσίας, καὶ τοῦ δύνασθαι, εἰ βούλοιο, ταῖς ἡδοναῖς ἐφεῖναι· καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστῳ χρεῖα τῶν καταλλήλων, ἐν οἷς δύναται πράξει τὴν ἀρετὴν. Ἄνευ γὰρ τοῦ πράξει κατὰ τὴν ἕξιν τῆς ἀρετῆς, μάλιστα μὲν ἀθλός ἢ βούλησις, καὶ ἡ ἕξις. Προσποιοῦνται γὰρ ἔνιοι μὴ δίκαιοι ὄντες βούλεσθαι δικαιοπραγεῖν, καὶ ἐλευθέρια πράττειν, μὴ ὄντες ἐλευθέριοι. Ἐπειτα οὐδὲ τέλει ἐστὶν ἡ ἀρετὴ ἐν μόνῃ τῇ προαιρέσει, ἀλλὰ δεῖ καὶ τῆς πράξεως· ἐν ἀμφοῖν γὰρ ἐστὶ· καὶ οὕτως ἐν ἀμφοῖν ἐστὶν, ὥστε ζητεῖται ἐν ποτέρῳ μᾶλλον ἐστὶν ἡ ἀρετὴ, ἐν τῇ προαιρέσει, ἢ ἐν τῇ πράξει. Τὸ γὰρ τέλειον ὀφθαλμῶν, ὡς ἐν ἀμφοῖν ἂν εἴη. Φανερόν τοίνυν, ὅτι ἡ πρακτικὴ ἀρετὴ πρὸς τὸ τέλειον εἶναι, τῆς ἐξωθεν χορηγίας δεῖται, καὶ τοσοῦτῳ πλείονος, ὅσω

magnitudinem ipsa corporis constitutione finguntur : denique magnam cum affectibus virtus moralis habet necessitudinem, sicut et ipsa prudentia. Nimirum cum morum virtute cohaeret, ut supra ostendimus, quoniam prudentia a virtutibus moralibus principia sua mutuata est : iade enim profectus aliquis recte de fine suo iudicabit.

Quomodo autem finem suum assequi debeat, virtus moralis a prudentia discit, ut in tertio decimo libri sexti capite exposuimus.

Quum ergo virtus moralis in humanis affectibus versetur, et cum iis cohaereat, ab hac vero prudentiam separari non posse jam probaverimus, apparet omnem virtutem activam cum affectibus esse conjunctam : circa id igitur, quod compositum est, et ejus vitam versatur : at ejus quod compositum et concretum est virtutes humanae sunt : hominis quippe definitio ab eo quod est compositum, sumitur : itaque et vita, quae in his functionibus consistit, humana est, et felicitas : sola vero vita, quae menti convenienter agitur, ab omnibus humanis separata est, pariterque ejus felicitas.

Quomodo autem sit separata, et quomodo se habeat, explanare, majoris negotii est quam id quod nobis propositum est, magisque theologiae convenit : hoc tantum in praesentia dicere sufficiat, eam humanae vitae fines transire.

Quod quidem etiam illinc apparet. Neque enim externis bonis aut eorum copia ad functionem suam eget. Quippe rerum contemplator, ut homo, bonis quae ad vivendum necessaria sunt, indiget : ad ipsam vero functionem nullis : at vero actor rerum indiget quoque iisdem quibus contemplator, magisque hic, quo magis ad explenda munera corpore utitur : sed externorum etiam bonorum copia ad functiones suas eget. Liberali enim pecunia opus erit ad actiones liberales, et justo ad gratiam referendam. Nam sine externis his bonis nemo quidquam eorum quae virtuti suae congruunt, aget. Scilicet viro forti opus est tempore opportuno et corporis robore ad audaciam suam et tolerantiam ostentandam : et temperanti opus est potestate, hoc est, facultate serviendi voluptatibus, si velit : denique ut suam quisque virtutem exercere possit, idoneas quasdam res requirit. Nam nisi quis secundum virtutis habitum agit, valde obscura ejus et voluntas est et habitus. Nimirum simulant nonnulli qui justus non sunt, velle se juste agere, et qui liberales non sunt, velle se liberaliter agere. Deinde nec in solo consilio perfecta est virtus, sed actione etiam opus est : in utroque enim est, et ita quidem est in utroque, ut quaratur, in utro magis sit virtus, in consilio an in actione. Quod enim perfectum est, in utroque esse apparet. Est igitur manifestum, activam virtutem, ut perfecta sit, externorum bonorum copiam requirere, tantoque majorem, quanto major sit et pul-

* Δόξεις δ' ἂν καὶ τῆς ἐκτός χορηγίας κτλ.

μείζων ἐστὶ καὶ καλλίων· αἱ γὰρ κατ' αὐτὴν πράξεις μεγάλαι, καὶ ἀξιόλογοι οὖσαι καὶ πλειόνων δεήσονται τῶν ἐξωθεν. Τῷ δὲ θεωρητικῷ οὐδενὸς τῶν τοιούτων πρὸς γε τὴν ἐνέργειαν χρεία· ἀλλ' ὡς εἰπεῖν, καὶ ἐμποδῶν ἴσταται ταῦτα τῇ θεωρίᾳ. Δεήσεται δὲ οὐχ ὡς θεωρητικός, ἀλλ' ὡς πρακτικός, ἐπεὶ ἄνθρωπος ὢν καὶ ἀνθρώποις συζῶν, αἰρεῖται τὰ κατὰ τὴν πρακτικὴν ἀρετὴν, ἵνα πρὸς τοὺς συνόντας τὰ ἀνθρώπινα σώζη.

(Scripsi : ^a βιώη] cod. βιώη. — ^b ὠκείωται] cod. ὠκείωται. — ^c ἐστι] cod. ἐστιν. —)

Κεφ. ι'.

Ἔτι περὶ τοῦ θεωρητικοῦ βίου, καὶ ὅτι ἡ τελεία εὐδαιμονία ἐν αὐτῷ ἐστὶ.

* Φαίνεται δὲ καὶ ἐκεῖθεν ἐν τῷ θεωρητικῷ βίῳ συνεστάναι τὴν τελείαν εὐδαιμονίαν. Ἡ γὰρ θεωρία μόνον θεοῦ ἔργον ἐστὶν ^a, ὅς ἐστιν ἀληθῶς μακάριος καὶ εὐδαιμῶν. Ποίας γὰρ ἄλλας πράξεις ἀποδοτέον αὐτῷ; τὰς δικαίας; ἢ ^b γελῶτον συναλλάττειν αὐτόν, καὶ παρακαταθήκας ἀποδιδόναι, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα· ἀλλὰ τὰς ἀνδρείας; πῶς οὖν ὑπομενεῖ τὰ φοβερὰ, καὶ περὶ τῆς ζωῆς κινδυνεύσει τοῦ καλοῦ ἕνεκα; καὶ γὰρ καὶ εἰπεῖν ἄτοπον· ἀλλὰ τὰς ἐλευθερίους; τίνοι οὖν καὶ τί δώσει; ἄτοπον δὲ εἶ καὶ ἔσται αὐτῷ νόμισμα, ἢ τι τοιοῦτον, οὗ δεόμενος αὐτὸς εἰς τὸν βίον, ἔπειτα ἄλλω δίδωσιν, ἕνεκα τοῦ ἀγαθοῦ· σώφρων δὲ πῶς ἂν εἴη φάυλας οὐκ ἔχων ἐπιθυμίας; πᾶσαι μὲν οὖν αἱ τοιαῦται πράξεις μικραὶ καὶ ἀνάξιαι θεοῦ· ἐπεὶ δὲ ζῆν ^c πάντες ὑπελήφασιν αὐτόν, ἀνάγκη καὶ ἐνεργεῖν· οὐ γὰρ δεῖ καθυδέειν ἐξηργηκότα, καθάπερ τὸν Ἐνδυμίωνα· ἐπεὶ δὲ ἐνεργῶν οὕτε πράττει, καθὼς δέδεικται, οὕτε πολλῶν μᾶλλον ποιεῖ· οὐ γὰρ συνεγῶς περὶ ἀποτελέσματος τινὰ διατρέβειν ἐύλογον αὐτὸν κατὰ τοὺς δημιουργικοὺς τῶν τεχνιτῶν· τί λείπεται πλὴν θεωρεῖν; ἢ ἄρα τοῦ θεοῦ ἐνέργεια μακαριότητι διαφέρουσα θεωρητικῆ ἂν εἴη. Ἐν ἄρα τῷ θεωρητικῷ βίῳ συνεστάναι πᾶσα ἀνάγκη τὴν τελείαν· συγγενεστάτη γὰρ ἐστὶ τῇ τοῦ θεοῦ ἐνέργειᾳ.

** Φαίνεται δὲ τοῦτο καὶ ἀπὸ τοῦ μηδὲν τῶν ἀλόγων εὐδαιμονίας μετέχειν, τῆς θεωρητικῆς ἐνεργείας ἐστέρημένη τελείως. Τῷ μὲν γὰρ θεῷ πᾶς ὁ βίος μακάριος, τοῖς δ' ἀνθρώποις ἐπ' ὅσον ἔοικε καὶ εἰκόνα φέρει τῆς τοῦ θεοῦ ἐνεργείας· τῶν δ' ἄλλων ζῶων οὐδὲν μακάριον, ἐπεὶ οὐδαμῶς κοινωνεῖ θεωρίας. Ὅσα τοίνυν θεωρίας καὶ τῆς εὐδαιμονίας μετέχει, καὶ ἂ μᾶλλον θεωρεῖ, καὶ μᾶλλον εὐδαιμονεῖ, καὶ ὅπως ἐπ' ὅσον ^a ἡ θεωρία, καὶ ἡ εὐδαιμονία διατείνει, οὐ κατὰ συμβεβηκός, ἀλλὰ κατ' αὐτὴν δὴπου τὴν θεωρίαν· αὕτη γὰρ τιμίαι δι' ἑαυτὴν ἡ θεωρία. Ὅσῃ ^c εἴη ^c ἂν ἡ εὐδαιμονία θεωρία τις, ἢ ἀρίστη δὴ καὶ τελειοτάτη ^f.

chrior : actiones enim ei convenienter susceptæ quum magnæ sint et præclaræ, pluribus etiam bonis externis egebunt. Rerum autem contemplatori ad muneris functionem nullis talibus opus est : immo vero ea contemplationi rerum (pæne dicam) impedimento sunt. Egebit autem non ut rerum contemplator, sed ut actor, quoniam ut homo et cum hominibus vitæ consuetudine conjunctus, consilia activæ virtutis consentanea capessit, ut apud familiares ea quæ homine digna sunt conservet.

CAP. X.

Præterea de vita contemplativa, et perfectam in ea beatitudinem esse.

Sed et illinc apparet, in vita contemplativa perfectam esse beatitudinem. Contemplatio enim solius dei opus est, qui vere felix est et beatus. Quæ enim aliæ actiones ei tribui debent? justæne? profecto ridiculum erit, si eum pactiones facere et deposita reddere dicamus, et cætera id genus : an fortes? quomodo ergo res periculosas subibit et de vita periclitabitur honestatis causa? hoc enim etiam dicere, absurdum est : an liberales? cui ergo et quid dabit? absurdum autem erit, si nummus ei sil, aut aliquid tale, quod ut vivat quidem ipse requirat, sed postea tamen honestatis causa aliis tradat : jam vero temperans quomodo erit, quum vitiosis cupiditatibus careat? omnes igitur ejusmodi actiones exiguæ deo que indignæ sunt : quoniam vero omnes illum vivere existimant, necesse est eum etiam munere aliquo fungi : neque enim oportet otiosum, Endymionis instar dormire : quum vero in hac functione neque agat, quemadmodum demonstravimus, neque multo magis faciat : neque enim perpetuo eum in perficiendis operibus quibusdam artificum operariorum exemplo versari verisimile est : quid præter contemplationem relinquatur? Quare dei muneris functio quum beatitudine excellat, in contemplatione consistere eam apparet. In contemplativa ergo vita perfectam eam esse omnino necesse est : nam divinæ functioni quam maxime cognata est.

Patet hoc vero etiam ex eo, quod nullum animal ratione carens beatitudinis particeps est, quippe quæ contemplativa illa functione penitus privata sint. Deo enim omnis vita beata est, hominibus autem quatenus illi similis est et divinæ illius functionis aliquam imaginem habet : reliquorum vero animalium nullum est beatum, quoniam nulla est eis contemplationis communitas. Quæcumque igitur in contemplationis, etiam in beatitudinis partem veniunt, et quæ magis contemplantur, etiam majore felicitate utuntur, denique quam late contemplatio, tam late quoque patet beatitudo, non per accidens, sed ex ipsa profecto contemplatione : hæc enim per se honore digna est contemplatio. Itaque beatitudo erit contemplatio quædam, optima sane et perfectissima. Eget tamen et bonis externis contemplatio, ut contemplatoris et corpus consistere possit et sanitas : neque enim verisimile est, homo quum sit, ei talibus non esse opus, non enim suis bonis satis instructa ad talia est natura.

* Ἡ δὲ τελεία εὐδαιμονία, καὶ — ** Σημειὸν δὲ καὶ το μὴ μετέχειν κατ'.

* Χρεία δὲ καὶ τῶν ἕξωθεν τῷ θεωρηματι πρὸς τὸ συνεστάναι τὸ σῶμα καὶ υγιεῖν· οὐκ εὐλογον γὰρ μὴ δεῖσθαι τῶν τοιοῦτων ἀνθρώπων ὄντα, οὐ γὰρ αὐτάρκης ἡ φύσις πρὸς τὰ τοιαῦτα *.

** Διχῆσται δὲ οὐ τοσοῦτον ὄσων ὁ πρακτικός, οὐδὲ ἀπλῶς πολλῶν τινῶν καὶ μεγάλων, ἐπεὶ φαιμεν χρείαν αὐτὸν ἔχειν τῶν ἀναγκαίων, ἀλλὰ μετρίων. Οὐ γὰρ ἡ περιβολή¹ τοῦ πλούτου καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἕξωθεν ἀγαθῶν αὐτάρκη ποιεῖ τὸν εὐδαίμονα, ἢ πείθει κρίνειν ὀρθῶς περὶ τῶν πρακτῶν, ἢ πράττειν τὰ ὀσόντα. Δυνατὸν γὰρ καὶ μὴ ἄρχοντα γῆς καὶ θαλάσσης πράττειν τὰ καλὰ, καὶ ἀπὸ μετρίων τινῶν ποιεῖν ἃ προσήκει τοῖς μεγάλῃ περιβεβλημένοι ἀρχῇ. Τοῦτο δὲ ὄρα ἔστιν ἐναργῶς· οἱ γὰρ ἰδιώται τῶν μέγα δυναμένων οὐκ ἤττον, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον, τὰ ἐπιεικῆ φαίνονται πράττοντες. Τοσοῦτον τοίνυν εὐπορεῖν τὸν εὐδαίμονα ἱκανὸν πρὸς εὐδαιμονίαν· ἐνεργήσει γὰρ τὴν ἀρετὴν ἀκωλύτως, καὶ τὸν εὐδαίμονα βιώσεται βίον· μαρτυρεῖ δὲ τοῖς λόγοις καὶ Σόλων, οὐ τοῖς ἐκτὸς ἀγαθοῖς τὴν εὐδαιμονίαν ὀρίζων, ἀλλ' εὐδαίμονας ἰσχυροὺς εἶναι τοῖς ἐκτὸς ἀγαθοῖς κεχορηγημένους, πεπραγότας τε τὰ κάλλιστα, καὶ βεβιωκότας σωφρόνους· ἐνδέχεται γὰρ μέτρια κεκτημένους πράττειν ἃ δεῖ. Δοκεῖ δὲ καὶ Ἀναξαγόραν οὐ πλούσιον οὐδὲ δυνάστην ὑπολαβεῖν τὸν εὐδαίμονα εἶναι· φησὶ γάρ, οὐδὲν ἄσυμαστον εἰ δόξειε τις τοῖς πολλοῖς ἄτοπος εἶναι· δυνατὸν γὰρ ἀγαθὸν καὶ εὐδαίμονα ὄντα, πονηρὸν καὶ ἄθλιον νομιζοῦναι τοῖς πολλοῖς, οἱ τοῖς ἐκτὸς καὶ φανομένοις κρίνουσι, τοῦτον αἰσθανόμενοι μόνον. Ὡστε τοῖς ἡμετέροις λόγοις καὶ αἱ τῶν σοφῶν συμφωνοῦσι δόξαι· καὶ τις καὶ ἀπὸ τούτων τοῖς εἰρημένοις γίνεται πίστις μετρία· τὸ γὰρ ἐν τοῖς πρακτοῖς ἀληθὲς ἀπὸ τῶν ἔργων καὶ τοῦ βίου φαίνεται· καὶ τοῦτοις ἐλέγχεται τὸ ψεῦδος, ὅταν οἱ λόγοι μὴ φαίνονται τοῖς πράγμασι ἐξακολουθοῦντες· ἐν γὰρ ταῖς πράξεσι τὸ κύριον· δεῖ τοίνυν σκοπεῖν τὰ προσηρημένα, καὶ ταῖς ἀνθρωπίναις πράξεσι καὶ τῷ βίῳ φέροντας ἐφαρμοζεῖν, καὶ συνάδοντα μὲν ἀποδεκτέον, διαφωνοῦντα δὲ λόγους κενοὺς ὑποληπτέον.

*** Ἐτι δὲ καὶ ἐκείθεν γίνεται δῆλον, εὐδαιμονέστατον εἶναι τὸν κατὰ νοῦν ἐνεργοῦντα· καὶ γὰρ θεωρήσεσθαι ἔστιν· οὐ τί γένοιτο ἂν εὐδαιμονέστερον; εἰ γὰρ τι τῷ θεῷ μέλει τῶν ἀνθρωπίνων, καὶ τίς ἐστὶν αὐτῶν ἐπιμέλεια παρ' ἐκείνου, καθάπερ πᾶσι δοκεῖ, καὶ εἴη γε, τίτι τῶν ἐν ἀνθρώποις χαίρειν τὸν θεὸν μᾶλλον εἰκόσ, ἢ τῷ ἀρίστῳ καὶ συγγενεστάτῳ; τοῦτο δὲ ὀνοῦς ἐστίν. Εἰ δὲ τῷ νῷ μάλιστα χαίρει, καὶ ἀγαπῶντας μάλιστα τοῦτον καὶ τιμῶντας, καὶ κατ' αὐτὸν ἐνεργοῦντας, ἀντευποιήσει πάντως, ὡς τῶν φίλων αὐτῷ καὶ συγγενῶν ἐπιμελουμένους, καὶ ἄλλως ὡς ὀρθῶς καὶ καλῶς πράττοντας· οὗτος δὲ ὁ σοφός

Non tamen tam multis quam actor rerum egebit, neque omnino multis magnisque, quia necessaria et modica eum desiderare dicimus. Neque enim opum abundantia et reliquorum quæ externa sunt bona beatum suis rebus contentum facit, aut adducit, ut recte de rebus sub actionem cadentibus iudicet, vel officio suo fungatur.

Potest enim aliquis, licet terræ et maris imperium non habeat, res honestas agere, et modicis opibus ea quæ magno imperatore digna sunt efficere. Atque hoc perspicue cernere licet : nam privati homines non minus, et fortasse magis, quam dynastæ præpotentes honestas actiones suscipere videntur. Tot igitur tantisque rebus ut beatus ad beatitudinem instructus sit, sufficit : quippe virtutem libere exercebit, et vitam beatam deget : assentitur vero his verbis Solon, qui non externis bonis beatitudinem definebat, sed eos beatos dicebat esse, qui externis instructi bonis præclarissima facinora fecissent et temperanter vixissent : fieri enim potest, ut qui bona mediocria possident, quæ agenda sunt agant. Anaxagoras quoque non divitem neque potentem aliquem virum beatum existimasse videtur : neque enim mirandum dicebat fore, si ineptus quidam et absurdus vulgo videretur : fieri quippe potest, ut qui bonus sit et beatus, inalus tamen ac miser a vulgo habeatur quod ex rebus externis et manifestis iudicat, propterea quod has tantum sensu percipit. Quamobrem his nostris rationibus etiam sapientum opiniones congruunt : quæ aliquo modo ad fidem iis quæ diximus faciendam valent : nimirum in iis quæ sub actionem veniunt veritas ex factis et vita apparet : hisque mendacium convincitur, quando verba cum rebus ipsis non consentire manifestum est : in actionibus enim vis præcipua consistit : itaque ea quæ ante diximus, considerata sunt eaque ad humanas actiones vitamque transferri et accommodari oportet, et quæ illi respondent, admitenda, quæ vero discrepant, verba inania habenda sunt.

Adde quod etiam hinc intelligitur, beatissimum esse qui muneribus menti convenientibus fungatur : nimirum deo carissimum est : quo quid beatius esse possit? si enim deus curam aliquam agit rerum humanarum, earumque, sicut omnibus videtur et probabile est, rationem habet, qua tandem in rebus humanis deum magis delectari decet. quam re omnium optima ipsique maxime cognata? hæc autem mens est. Quodsi mente maxime delectatur, etiam iis qui hanc maxime diligunt et plurimi faciunt et muneribus ei convenientibus funguntur, præmia persolvat gratiamque referet, ut eorum quæ ipsi cara et cognata sunt, curam habentibus, et alioqui rectas et honestas actiones suscipientibus : hic autem est sapiens et qui muneribus menti convenienti-

Δεήσει δὲ καὶ τῆς ἐκτὸς εὐημερίας κτλ. — ** Οὐ μὲν εἰρητόν γε πολλῶν καὶ μεγάλων κτλ. — *** Ὁ δὲ κατὰ νοῦν ἐνεργῶν κτλ.

ἔστι καὶ κατὰ νοῦν ἐνεργῶν· θεοφιλέστατος ἄρα· τὸν αὐτὸν δὲ εἰκὸς καὶ εὐδαιμονέστατον εἶναι· καὶ διὰ τοῦτο ἄρα ὁ σοφὸς ἀλλίστα εὐδαιμονῶν. Ἡ ἄρα τελεία εὐδαιμονία ἐν τῷ θεωρητικῷ συνίσταται βίῳ.

(Scripsi : ^a ἔργον ἐστίν] vulgo ἔργόν ἐστιν. — ^b ᾗ] cod. ᾗ. Est autem nostra lectio præferenda illi, quam habent omnes fere Aristotelis membranæ, ἧ, quamque exprimit Lambinus. At in codice Laurentiano, quem Bekkerus litteris Kb notare solet, ista particula omittitur. — ^c ζῆν] cod. ζῆν. — ^d ἐφ' ὅσον] cod. ἐφ' ὅσων. — ^e Ὡστ' εἶη] cod. Ὡστ' εἶη. — ^f τελειοτάτη] cod. τελειωτάτη. — ^g αὐτάρκης ἢ φύσις πρὸς τὰ τοιαῦτα] cod. αὐτάρκης ἢ φύσις τὰ τοιαῦτα. — ^h περιβολή] cum Andronici codice; quod intelligi potest. Vide Stephani Thesaurum. Non spernenda tamen Stagiritæ membranarum scriptura ὑπερβολή. — ⁱ εὐδαιμονας] cod. εὐδαιμονίας. —)

Κεφ. ια'.

Ἵτι περὶ ἀρετῆς οὐχ ἱκανὸν τὸ εἰδέναι, ἀλλ' ἔχειν καὶ γρῆσθαι πειρατέον.

* Ἄ μὲν οὖν προσῆκε περὶ τῶν ἀρετῶν ὡς ἐν τύπῳ διαλαθεῖν, ἔτι τε φιλίας, καὶ ἡδονῆς, καὶ τῆς εὐδαιμονίας, ἱκανῶς εἰρηταί· καὶ οὐδενὸς ἴσως ἔτι δεήσει τῆ πραγματεία πρὸς γε τὸν περὶ αὐτῶν λόγον. Τί οὖν; ἤνυσται τὸ προτεθὲν ἤμιν ἡδῆ, καὶ τὸ προσῆκον τέλος ἐλαθεῖν ἢ σπουδῆ; καὶ μὴν πρακτικὴ τίς ἐστὶν ἢ φιλοσοφία, καὶ δεῖ καταλλήλου τέλους αὐτῆ· τὸ δὲ εἰδέναι τί ἐστὶν ἀρετὴ, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον, θεωρία τίς ἐπι μόνον. Οὐκοῦν καθάπερ τῷ πρὸς ἀρετὴν ἐπειγομένῳ οὐ μέχρι τούτου στήναι δεῖ τὴν σπουδῆν, μαθόντι τίνα δεῖ πράττειν, καὶ τίνων ἀπέχεσθαι, τί τέ ἐστὶν ἡ ἀρετὴ, καὶ τίς ἡ κακία, καὶ τί τὸ τῶν ἀνθρωπίνων ἔσχατον τέλος, ἀλλὰ καὶ πράξεων ἀπτεσθαι, καὶ τὴν μὲν φεύγειν, τὴν δὲ διώκειν, ὑπὲρ δὲ τοῦ τῆς εὐδαιμονίας τυγχάνειν πάντα ποιεῖν· τὸν ἴσον δὲ τρόπον καὶ τὸν τῆς ἀρετῆς ἀλείπτειν ἀνάγκη μὴ τοῦτοῖς ἀγαπᾶν μόνον τοῖς λόγοις, ὅθεν ἐνὶ μαθεῖν ἕκαστα τί ἐστὶν, ἀλλὰ καὶ ὅπως ἂν γένοιτο κατορθῶσαι· καὶ τοῦτο διδάσκειν, οἰόμενον οὕτως ἂν ἀληθῶς γενέσθαι διδάσκαλον ἀρετῆς. Πρὸς γὰρ τὴν τελείωσιν τοῦ γυμναζομένου τὸν παιδευτὴν προσῆκει τάττειν τοὺς λόγους· τελείωσις δ' ἂν εἶη τοῦ τῆς ἀρετῆς ἀθλητοῦ, τὸ ἀγαθὸν αὐτὸν γενέσθαι καὶ πρακτικὸν τῶν καλοῦν· φανερόν τοίνυν, ὡς ἄρα τοῖς περὶ τῶν ἀρετῶν εἰρημένους ἐκεῖνα προσβέναι δεῖ, τί ποιῶν ἕκαστος, ἢ πῶς ἔχων, οἰκείως εἰς ἀρετὴν καὶ τὸ ἀγαθὸν ἔξει, καὶ τῶν περὶ αὐτῆς ἡδέως ἀκούσεται λόγων, καὶ βιδῶναι δύνησεται κατ' αὐτῆν· οὕτω γὰρ ἂν ὁ περὶ τῆς ἀρετῆς αὐτάρκης γένοιτο λόγος, διὰ πάντων τὸ γιγνόμενον σώζων. Πει-

bus fungitur : est igitur deo carissimus : eundem autem beatissimum etiam esse decet : ac propterea sapiens maxima felicitate floret. Perfecta ergo beatitudo in vita contemplativa consistit.

Cap. XI.

Non satis esse scire ea quæ ad virtutem spectant, sed nitendum etiam esse, ut ea habeamus iisque utamur.

Quæ ergo quasi pingui Minerva dicenda esse de virtutibus, item de amicitia, voluptate et beatitudine videbantur, satis jam dicta sunt : neque quidquam amplius fortasse huic tractatui ad plenam de iis disputationem deerit. Quid igitur? num peregrinus jam propositum, et congruum finem industria nostra assecuta est? atqui activa hæc philosophia est, quæ idoneum finem desideret : at vero scire quid sit virtus et unaquæque ceterarum rerum, nihil aliud quam quædam contemplatio est. Quemadmodum ergo is qui ad virtutem contendit, non hunc diligentia suæ terminum statuere debet, ut sciat, quid agendum et quibus rebus abstinendum sit, quid item sit virtus et vitium, quis denique extremus rerum humanarum finis, sed actiones etiam suscipere, atque illam fugere, hanc sequi, postremo nihil reliqui facere, quominus beatitudinis particeps fiat : eodem modo virtutis magistrum necesse est non in hac sola doctrina acquiescere, ex qua discere possit, quid unaquæque res valeat, sed ut fiant talia ipsum res bene gerere oportet : atque hoc ipsum docere, ratum se hac ratione revera virtutis præceptorem fore. Eo enim magistrum præcepta referre decet, ut alumnus qui exercetur in arte sua perfectus evadat : illa autem virtutum cultoris perfectio erit, si bonus fiat et quæ honesta sunt agat : hinc patet, sermoni nostro de virtutibus habito illud etiam addendum exponendumque esse, quibus actionibus singuli, aut quo habitu accommodate ad virtutem et bonum se habeant ejusque præcepta libenter audiant et honeste vivere possint : ita enim demum quæ de moribus traditur perfecta erit doctrina, si per omnia actiones conservet. Nitendum igitur, ut hanc quoque docendi ra-

ρατέον δὴ ταύτην τὴν μέθοδον ἀποδοῦναι. Εἰ μὲν οὖν ἰκανὸς ἦν ὁ περὶ τῆς ἀρετῆς λόγος πείσαι γενέσθαι χρηστούς, πολλοὺς ἂν μισθοὺς καὶ μεγάλους δικαίως, κατὰ τὸν Θεόγον, ἐπερόμεν, καὶ πολλῶν ἕδει τοῦτον ὠνεῖσθαι, καὶ ζητεῖν ἐκ παντὸς τρόπου λαβεῖν.

* Νῦν δὲ τοὺς μὲν ἀγαθοὺς καὶ ἐλευθέρους τῶν νείων, καὶ οἷς εὐγενὲς καὶ φιλόκαλον ἦθος, φαίνονται δυνάμενοι πείθειν, καὶ πρὸς τὴν ἀρετὴν, καὶ τὴν ταύτης πρᾶξιν, καὶ τὴν ἕξιν παρακαλεῖν.

** Τοὺς πολλοὺς δὲ οὐκέτι^a δύναται γὰρ οὐδεὶς τῶν τοιοῦτων λόγῳ τινὶ καὶ πειθεῖ τὴν καλοκαγαθίαν ἐλέσθαι, καὶ τὴν κακίαν φυγεῖν· οὐ γὰρ αἰδῶς αὐτοὺς ἄγει δεινὸν ἠγορευμένους αὐτὸ τὸ δοῦναι κακούς, ἀλλὰ φόβος, οὐδὲ ἀπέχονται τῶν φαύλων, διότι φαῦλα, καὶ ὅτι τὸ ταῦτα πράττειν αἰσχρόν, ἀλλὰ διὰ τὰς τιμωρίας· τὸ δὲ αἴτιον, ὅτι λόγῳ μὲν οὐ ζῶσιν, ἔθην αἰδέσθαι συμβαίνει, πάθει δὲ ἀκολουθοῦντες τὰς ἐπομένους τοῖς πάθει δίκουσι ἠδονάς, καὶ διὰ τοῦτο τὰς ἀντικειμένους φεύγουσι λύπας· τὸ δὲ φεύγειν τὰς λύπας, τοῦτό ἐστι τὸ φοβεῖσθαι· τοὺς δὲ οὕτως ἔχοντας, καὶ τῷ μὴ γεύσασθαι τῶν ὡς ἀληθῶς καλῶν καὶ σπουδαίων, μηδὲ εἰς ἔννοιαν τούτων ὀνηθέντας ἔλθειν, τίς ἂν λόγος μεταρρυθμίσει; ^b καὶ γὰρ ἀδύνατον, ἢ οὐ βράδιον, τὰ χρόνῳ πολλῷ τοῖς ἡύεσιν ἐμπαγέτα καὶ βεβαιωθέντα, λόγῳ κινήσαι μόνον. Δεῖ γὰρ καὶ ἐτέρων, ὧν παρόντων ἀγαπητὸν εἴ τις ἀρετῆς καὶ χρηστῶν ἡθῶν μεταλάβοι. Ἐπεὶ τοίνυν οὐκ αὐτάρκεις οἱ λόγοι πρὸς τὸ προκειμένον· ζητητέον τίνα ἐστίν, ὧν προὔποκειμένων καὶ ὁ λόγος τὸ ἀγαθὸν δύναται πείθειν.

([Scripsi : ^a οὐκέτι] cod. οὐκ ἔτι. — ^b μεταρρυθμίσει] cod. μεταρρυθμίσει. — ^c κινήσει] ex Heinssii conjectura; cod. κοινήσει. —)

Κεφ. ιβ'.

Ἡὼς ἐστὶ καλὸν καὶ ἀγαθὸν τίνα γενέσθαι· καὶ ὅτι δεῖ πρὸς τοῦτο τοῦ νόμου.

*** Τὰ τοίνυν αἴτια τῆς ἀρετῆς τοῖς ἀνθρώποις τρία πᾶσι δοκεῖ· φύσις, καὶ διδασκαλία, καὶ ἔθος. Ἡ μὲν οὖν φύσις, ὅτι ἐξ' ἡμῶν οὐκ ἐστὶ φανερόν· τὸ γὰρ πεφυκέναι πρὸς ἀρετὴν διὰ τινας γίνεται θείας αἰτίας τοῖς ὡς ἀληθῶς εὐτυχέσει· ἢ δὲ διδασκαλία καὶ ὁ περὶ τῶν ἀρετῶν λόγος, ὅλην ἐκ τῶν εἰρημένων, ὡς οὐ πάντας δύναται πείθειν, ἀλλ' ἀνάγκη τὴν τοῦ ἀκρατοῦ ψυχῆν ἔθεσι τισιν ἀγαθοῖς παρεσκευασμένην εἶναι, πρὸς τὸ χαίρειν οἷς δεῖ, καὶ μισεῖν ἃ δέον ἐστίν· οὕτω γὰρ ἂν καλῶς ὑποδέξαιτο τὴν διδασκαλίαν, καθάπερ ἢ τὸ σπέρμα ὀρέψαι δυναμένη γῆ· χωρὶς δὲ τούτου πῶς ἂν ἀκούσειε λόγου τῶν ἡδονῶν ἀφιστάντος; πῶς δ' ἂν ὀλωσ καὶ θνηθεῖν συνεῖναι ζῶν κατὰ πάθος; τὸν δὲ οὕτως ἔχοντα πῶς οἶόν τε μεταπέσει;

tionem explicemus: Si enim sermo de virtute habitus per se satis valeret ad inducendos homines, ut boni fierent, jure magnam et amplam mercedem, ut ait Theognis, acciperem, magnoque emendus esset hic sermo, et omni modo comparandus :

Nunc vero bonos quidem et ingenuos adolescentes, quibus generosa et honesti studiosa indoles est, videntur sermones ad virtutem adducere et ad hujus exercitationem et habitum adhortari posse :

Vulgus vero non item : neque enim quisquam eorum ratione ulla aut persuasione ad honestatem amplectendam, et ad vitium fugiendum incitari potest : neque enim pudor eos adducit, ut hoc ipsum dedecus existiment, quod improbi habeantur, sed metus, neque abstinent maleficiis, quia mala sunt, et quia maleficia admittere turpe est, sed propter pœnas : cujus rei causa est, quod ratione non vivunt, ex qua pudor oritur, sed affectus sequuntur et voluptates affectibus congruentes consuetantur, ideoque dolores illis contrarios fugiunt : fugere autem dolores, hoc illud est, quo perturbantur : eos vero qui ita se habent, et quum nunquam ea quæ vere bona et honesta sunt gustaverint, ac ne ad considerationem quidem eorum et cogitationem pervenire possint, quæ tandem corrigere possit ratio? non enim fieri potest, aut certe vix, ut quæ jam pridem moribus infixæ hæserunt et quasi confirmata sunt, sola oratione mutentur. Requiritur enim et alia, quæ si adfuertint, tum demum bene etiam nobiscum agatur, si virtutem moresque bonos adipisci possimus. Cum ergo ad id quod propositum est sola per se non sufficiat disciplina, quæritur, quænam sint illa, quæ subesse prius oportet, ut bonum ipsum persuadere nobis queat ratio.

Cap. XII.

Quomodo honestus et bonus evadere possit aliquis : idque ut fiat, lege opus esse.

Causæ igitur virtutis humanæ tres omnibus esse videntur : natura, disciplina, consuetudo. Jam vero naturam in nostra potestate non esse, manifestum est : nam ad virtutem nasci divina quadam causa hominibus revera fortunatis contingit : doctrinam vero et virtutis disciplinam non posse omnes ut credant adducere, satis ex superiori disputatione apparet, sed necesse est bona prius consuetudine preparatum esse auditoris animum, tum ad amplectenda ea, quibus gaudemus, tum ad rejicienda quæ odio digna sunt : sic enim oportune excipiet doctrinam, ut terra semen, quod alere potest : sine hoc vero quomodo animum inducat audire sermonem a voluptatibus avocantem? quomodo vero qui perturbatione vitam dirigit omnino talem sermonem intelligat? at eum qui ita sit affectus, quonam modo

* Νῦν δὲ φαίνονται κτλ.— ** Τοὺς δὲ πολλοὺς ἀδυνατεῖν κτλ.— *** Γίγνεσθαι δ' ἀγαθοὺς οἴονται οἱ μὲν φύσις, κτλ.

ἐγγὺν γὰρ, ὡς οὐ λόγῳ δύναται τὸ πάθος ὑπείκειν, ἀλλὰ βίᾳ τῆς. Διὰ τοῦτο οὐχ ἱκανὸς ὁ λόγος ποιῆσαι χρημάτων, τὸ δὲ ἔθος προὔποκεισθαι δεῖ τῆς διδασκαλίας, δι' οὗ τὸ ἔθος τοῦ ἀκροατοῦ πρὸς ἀρετὴν οἰκείως ἂν ἔγοι, στέργον^a μὲν τὸ καλὸν δυσχεραῖνον^b δὲ τὸ αἰσχρόν.

*^o Ὅτι μὲν οὖν τὸ ἀγαθὸν ἔθος δεῖ προὔπαρχειν, καὶ τὴν ψυχὴν προδιατιθέσθαι, δῆλόν ἐστιν ἐκ τῶν εἰρημένων· ἐθισθῆναι δὲ πρὸς τὸ ἀγαθὸν καὶ τυχεῖν ἀγωγῆς ὀρθῆς καὶ πρὸς ἀρετὴν φεροῦσης διαίτης, πῶς ἂν γένοιτο χωρὶς τῶν ὀρθῶν καὶ δικαίων καὶ ὅλων καταλλήλων ἀρετῆ νόμων; δεῖ γὰρ ὑπὸ νόμοις τοιοῦτοις εἶνεόν ὄντα τραφῆναι. Τὸ γὰρ σωφρόνως ζῆν καὶ καρτερικῶς οὐχ ἡδὺ τοῖς πολλοῖς, καὶ μάλιστα νέοις οὔσι· καὶ διὰ τοῦτο προσήκει νόμοις τετάχθαι αὐτοῖς τὰ ἐπιτηδεύματα, καὶ τὴν τροφήν, καὶ τάλλα, δι' ὧν ὁ βίος· καὶ οὕτως οὐκ ἂν εἴη λυπηρὰ αὐτοῖς, διὰ τὸ συνήθει γενέσθαι. Οὐ μόνον δὲ νέοις οὔσιν, ἀλλὰ καὶ ἀνδράσι γρεῖα τῶν νόμων· οὐ γὰρ ἱκανὸν πρὸς τὸ γενέσθαι χρηστούς, τὸ νέους ὄντας μόνον τροφῆς ὀρθῆς καὶ ἐπιμελείας τυγχάνειν, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ἀνδρωθέντας ἐπιτηδεύειν δεῖ τὰ καλὰ, καὶ πρὸς ἀρετὴν ἑαυτοῦς ἐθίζειν, καὶ τῆνικαῦτα δεησόμεθα νόμων, καὶ ὅλων περὶ πάντα τὸν βίον· οἱ γὰρ πολλοὶ ἀνάγκῃ πειθαρχοῦσι μᾶλλον, ἢ λόγῳ, καὶ ταῖς ζημίαις, ἢ τῷ καλῷ. Διὰ τοῦτο καὶ τινες οἴονται δεῖν τοὺς νομοθέτας πρῶτα μὲν λόγοις ἐπὶ τὴν ἀρετὴν καὶ τὸ ἀγαθὸν ἐνάγειν, προτρεπομένους τοῦ καλοῦ χάριν· οὕτως γὰρ ἂν τοὺς ἐπιεικῆς ἀμείνους γενέσθαι, πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἐθισθέντας· ἔπειτα τοῖς ἀπειθοῦσι καὶ ἀσφύως ἔχουσι κολάσεις καὶ τιμωρίας ἐπιτιθέσθαι, τοὺς δ' ἀνιάτους ἐξορίζειν τοῦ χοροῦ τῶν ὑγαινότων, ἢ δυναμένων· προσήκει γὰρ τὸν μὲν ἐπιεικῆ καὶ πρὸς τὸ καλὸν ζῶντα τῷ λόγῳ πειθαρχήσῃν· τὸν δὲ φαῦλον ἡδονῆς ὀρεγόμενον καὶ πάθεισιν ἀλόγοις ἀκολουθοῦντα λόγῳ μὲν οὐκ ἂν βελτίω γενέσθαι, λύπη δὲ κολαζόμενον, ὥσπερ ὑποζύγιον. Ὅθεν καὶ φασὶ δέον εἶναι τοὺς ἀλογοῦτερούς ἐκείναις ταῖς λύπαις κολάζειν, αἱ πρὸς τὰ ἀγαπωμένας ὑπ' αὐτῶν ἡδονὰς ἐναντίως ἔχουσιν· οἷον, τὸν μὲν πλεονέκτην ἀπογυμνώσαι τῶν ὑπαρχόντων, τὸν δὲ ἀλαζόνα καὶ ὑβριστὴν ἀτιμάσαι, τυπῆσαι δὲ τὸν ἀκόλαστον.

** Εἰ δὲ ταῦτα σκληρὰ καὶ ἀηδῆ, καὶ ἀγαθὸν εἶναι δεῖ καὶ ἐπιεικῆ τῶν ἀνθρώπων ἕκαστον, ἐκ παιδῶς καλῶς καὶ ὀρθῶς προσήκει τραφῆναι, καὶ παιδευθῆναι, καὶ τὴν ἐπιεικίαν ἐθισθῆναι, καὶ οὕτως ἔπειτα ζῆν^c ἐν ἐπιτηδεύμασιν ἀγαθοῖς, καὶ μήτε ἄκοντα μήτε ἐκόντα πράττειν τὰ φαῦλα· τοῦτο δὲ δύναται γενέσθαι δικαιομένους κατὰ τινὰ τάξιν καὶ λόγους ὠρισμένους, κῦρος ἔχοντας καὶ ἰσχύον. Τὰ μὲν οὖν τῶν πατέρων πρὸς τοὺς παῖδας προστάγματα, τὴν ἰσχύον οὐχ οὕτω μεγάλην ἔχει ὥστε βιάζεσθαι, οὐδέ τις ἐνὸς ἀνδρός,

oratione de sua sententia demovere possis? Est enim manifestum, perturbationem non posse orationi cedere, sed vi esse cogendam. Quamobrem sola doctrina ad bonos faciendos non sufficit, sed doctrinam consuetudo præcedat oportet, qua auditoris mores ad virtutem accommodati sint, qui honestum amplectantur turpitudinem neque offendantur.

Debere ergo bonam consuetudinem præmitti, priusque bene componendum esse animum, ex præcedentibus apparet: assuescere autem ad bonum, simulque consequi institutionem rectam et vitæ genus ad virtutem adducens, quomodo cuiquam contingat sine rectis et justis, denique virtuti consentaneis legibus? oportet nempe in talibus legibus ab adolescentia educari. Temperanter enim et patienter vivere cum multitudini injucundum est, tum maxime adolescentibus: quocirca studia et educationem cæteraque, quæ ad bene vivendum necessaria sunt, legibus sanciri iisque præscribi convenit: ita fiet, ut molesta iis esse desinant, quum jam consuetudine cæperint. Neque adolescentes solum, sed viri etiam legibus egent: quia non satis est ad morum bonitatem assequendum adolescentes solos recte educari diligenterque institui, sed quum corroboratis jam ætatis quæ honesta sunt agere et virtutis exercitationi assuescere debent, tum quoque opus erit legibus, denique quam diu vivemus: plerique videlicet necessitati potius quam orationi parent, et penis magis quam honesto commoventur. Quamobrem existant nonnulli ab iis qui leges ferunt homines primum rationibus et verbis honesti causa ad virtutem et bonum excitandos et cohortandos esse: ita scilicet futurum, ut boni viri fiant meliores, ad bonum jam assuefacti: deinde in eos qui non parebunt, quique natura minime apti ad virtutem et officium erunt, esse animadvertendum et verbera constituenda, denique insanabiles de numero sanorum aut eorum qui viri boni munere fungi possunt, eximendos esse: consentaneum quippe est, virum bonum qui ad honesti normam vitam dirigit, orationi obtemperaturum; improbum autem, quando voluptates consecratur et animi affectionibus mentis lumine carentibus servit, oratione corrigi non posse, quum dolore tanquam iumentum castigetur. Quare dicunt homines dementes iis castigandos esse doloribus, qui voluptatibus iis quas illi adamant adversantur: verbi causa, fraudatorem omnibus bonis privandum, arrogantem et contumeliosum infamandum, intemperantem verberibus coercendum esse.

Quodsi hæc dura sunt ac molesta, et tamen bonum esse oportet unumquemque hominum ac probum, statim a prima ætate bene educari et institui atque ad probitatem assuescere cum convenit, atque ita rectis deinceps instituti vitam traducere, ac neque invitum neque sponte res malas et flagitiosas admittere: hoc autem contingere nobis potest si ex præscripto quodam ordine et definitis quibusdam præceptis vivamus quæ legum instar rata sint et valeant. Et patrum quidem jussa, quibus officia liberis imponunt, vim quidem ita magnam

^a Ἐκ νέου δὲ ἀγωγῆς ὀρθῆς τυχεῖν κτλ. — ^b ἢ δ' οὖν, καθάπερ τρεφεται, κτλ.

μή τυράννου ὄντος ἢ βασιλείως, οἱ λόγοι δύνανται τοσοῦτον, ὥστε μὴ βουλομένους ἐνάγειν ἐπὶ τὰ κατὰ τοὺς πολλούς· μόνος δὲ ὁ νόμος ἀναγκαστικὴν τινὰ δύναμιν ἔχει. Πιστεύεται γὰρ ἀπὸ τίνος νοῦ καὶ φρονήσεως τεθῆναι τὸ ἐξ ἀρχῆς· ὅθεν τοῖς μὲν ἀνθρώποις ἔχθαιρουν οἱ πολλοὶ ταῖς ὁρμαῖς αὐτῶν ἐναντιουμένοις, κἄν, ὀρθῶς αὐτὸ ὀρθοῖσι· τῷ νόμῳ δὲ οὐδεὶς ἀχθεταὶ τάττονται τὸ ἐπεικίεις, καὶ τῶν πονηρῶν ἀριστάντι· τοὺς μὲν γὰρ ζῶντας τῶν παιδευτῶν ἴσως ἐστὶ νομίσαι μίσει τινὶ ἢ φθόνῳ κινουμένους λυπεῖν· τοῖς νόμοις δὲ οὐ τοῦτο συμβαίνει. Φανερόν μὲν οὖν, ὡς ἄρα δεῖ νόμων βυθιζόντων καὶ διατιθέντων πρὸς τὴν ἀρετὴν εὐθὺς ἐκ παιδός·

* Τοιοῦτοι δὲ νόμοι μόνῃ τῇ Λακεδαιμονίῳ ἐγένοντο πόλει, καὶ τισιν ἄλλαις ὀλίγαις κομιδῇ· ταῖς δὲ πλείστασι πόλεσιν οὐκ ἐμέλησε περὶ τῶν τοιούτων, ἀλλ' ἕκαστος ὡς βούλεται τάττει τὸν βίον καὶ τὴν οἰκίαν, Κυκλωπικῶς θεμιστεύων

Ἠαῖων ἢ ἀλόχου.

Κράτιστον μὲν οὖν τὸ γίνεσθαι κοινὴν ἐπιμέλειαν καὶ ὀρθήν, καὶ πάντας ζῆν δύνασθαι τεταγμένως, καὶ ὡς ὁ ὀρθὸς ἀπαιτεῖ λόγος· εἰ δὲ μὴ τοῦτο γένοιτο, καὶ τὸ κοινὸν ἀμελοῖτο, προσήκειν ἑκάστῳ ὁρῶσαι ἂν τοῖς ἑαυτοῦ τέκνοις καὶ φίλοις εἰς ἀρετὴν βοηθεῖν, ἢ βοηθεῖν προθυμείσθαι· δυναθῆναι δ' ἂν ἕκαστος ταῦτα τοὺς οἰκείους εὐεργετεῖν νομοθετικῶς γενόμενος, ὡς φανερόν ἐκ τῶν εἰρημένων. Γίνεται γὰρ πᾶσα ἐπιμέλεια διὰ νόμων· καὶ αἱ μὲν κοινὰ ἐπιμέλεια διὰ τῶν κοινῶν νόμων, αἱ δὲ σπουδαῖαι καὶ ἐπεικίεις ἐπιμέλεια καὶ παιδεῖται διὰ τῶν καταλλήλων, τῶν σπουδαίων καὶ ἐπεικῶν, φημί, νομῶν.

Γεγραμμένους δὲ ἢ ἀγράφους εἶναι τοὺς νόμους, οὐδὲν διαφέρει· οὐδὲ τὸ πολλοὺς παιδεύειν, ἢ ἓνα βυθιζεῖν εἰσαγάγει ἂν τοὺς νόμους διαφρορᾶν· ὥσπερ ἐπὶ τῆς μουσικῆς, καὶ γυμναστικῆς, καὶ τῶν ἄλλων ἐπιτηδευμάτων συμβαίνει· καὶ γὰρ ἂ τὸν ἓνα δύναται γυμνασάει, καὶ τοὺς πολλούς, καὶ δι' ὧν εἷς μουσικός, καὶ πολλούς οὐδὲν κωλύει γενέσθαι, καὶ τὸ ἀνάπαλιν. Διὰ τοῦτο καὶ τὸν οἰκίαν διατιθέντα μίαν καὶ βυθιζόντα, ἢ ἓνα ἄνδρα παιδεύοντα, οὐδὲν κωλύει νόμους τίθεναι, καὶ εἶναι νομοθετικούς, οὐδὲν ἤττον τοῦ πόλιν ὄλην ἢ ἔθνος διατιθέντος. Καὶ γὰρ ὥσπερ ἐν ταῖς πόλεσιν ἰσχύει τὰ νόμιμα καὶ τὰ ἔθνη, οὕτω καὶ ἐν οἰκίᾳ μὲν ἢ οἱ πατρικοί λόγοι, καὶ τὰ ἔθνη, οἷς φαίνεται γαίρων, μεγάλην ἐν τοῖς παισὶ καὶ τοῖς ἄλλοις, οἰκείους δύναμιν ἔχει, καὶ πολλῶν πλέον διὰ τὴν συγγένειαν καὶ τὰς εὐεργετίας· εὐνοὶ γὰρ εἰσι διὰ ταῦτα τῷ πατρὶ μάλλον οἱ παῖδες, ἢ οἱ πολῖται τῷ νομοθέτῃ. Καὶ διὰ τοῦτο ῥᾶον ἄγονται, καὶ τοῖς νόμοις πείθονται μάλλον, κἄν ἄλλως ἀπειθεῖς ὦσι, φῦσει τινὶ στερήσαντες ἐξ ἀρχῆς· ἐστὶ δὲ καὶ ἀκριβεστέροι γί-

non habent, ut cogere eos possint, neque unius alicujus viri, nisi forte tyrannus aut rex est, praecepta tantum valent, ut vulgus etiam invitum ad actiones honestas compellant: sola autem lex cogendi quandam vim habet. Creditur enim ab initio mente quadam et prudentia constituta esse: quapropter plerique odium gerunt in homines, qui ipsorum cupiditatibus et appetitionibus adversantur, etiamsi id recte faciant: at legi aequum et bonum praescribenti et a vitiiis homines averte[n]ti nemo succenset: etenim vivi virtutis magistri odio fortasse aliquo atque invidia adducti detrimentum nobis importare velle existimantur: quod in leges non cadit. Est igitur manifestum, certas leges requiri, quae statim a prima etate ad virtutem mores nostros forment et componant.

Talibus autem legibus sola Lacedaemoniorum civitas et aliae quaedam, sed admodum paucae usae sunt: in plerisque vero nulla earum habetur ratio, sed suo quisque arbitrato et vitam suam et familiam instituit, Cycloppum more.

Uxorum et natos privata lege gubernans.

Optimum igitur est, civium institutionem communitate ab omnibus et recte procurari, omnesque conservato vitae ordine et ut recta postulat ratio vivere posse: quod si non fiat, et commune negligatur, unicuique convenire videatur suis liberis et amicis ad virtutem comparandam operam navare, aut saltem eniti, ut ad eam rem iis prosit: possit vero suos quisque familiares hoc beneficio afficere, si legum ferendarum scientiam fuerit consecutus, ut e praecedentibus patet. Nam cum omnis disciplinae publicae et institutionis procuratio legibus continetur, et communis quidem communibus, tum illa honesta et bona procuratio atque institutio est, quae idoneis, illi est, probis et bonis legibus continetur.

Sed utrum scriptae sint leges, an non scriptae, nihil refert: neque num multi instituuntur, an unus erudiatur, quidquam differentiae legibus affert: quemadmodum in musica et gymnastica arte et caeteris studiis evenit: quae enim unum in hoc genere exercere possunt, possunt et multos, et quibus unus evadere musicus potest, iis nihil obstat, quin multi evadere queant, et contra. Itaque nihil obstat, quominus ille qui unam familiam componit et regit, aut qui unum hominem instituit, leges quoque ferat, earumque ferendarum non minus peritus sit, quam qui totam rempublicam componit aut gentem moderatur. Nam quemadmodum in civitatibus instituta vitae et mores valent, sic in una familia oratio paterna et mores, quibus patrem delectari manifestum est, magnum apud liberos reliquosque familiares habent pondus, multoque magis propter generis communitatem et beneficia: nimirum propterea patre benevolentiores filii sunt, quam cives legum latori. Quocirca facilius ducuntur magisque legibus parent, etiamsi alioqui non obediant, quia naturalem aliquam benevolentiam et amorem ab initio afferunt: praeterea accuratiores quam publicae leges erunt privatae, ideoque magis prosunt, quemadmodum et in medicina se res

* Ἐν μόνῃ δὲ τῇ Λακεδαιμονίῳ πόλει κτλ. — ** Γεγραμμένων δ', ἢ ἀγράφων, κτλ.

νοιτο ἂν τῶν κοινῶν οἱ καθ' ἕκαστον νόμοι, καὶ διὰ τοῦτο λυσιτελέστεροι, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῆς ἱατρικῆς ἔχει. Καὶ γὰρ οἱ μερικοὶ ἱατρικοὶ λόγοι, οἱ ἐνὸς ἐφαρμόζοντες σώματος ἔξει, βέλτιον ἰάσσονται τῶν καθ' ὅλου·^ι καθ' ὅλου μὲν γὰρ τῷ πυρέττοντι συμφέρει ἀσιτία καὶ ἡσυχία, τινὲ δὲ ἴσως οὐ ταῦτα ἀλλὰ τάναντία λυσιτελήσει, καὶ διὰ τοῦτο ὁ ἐνὶ σώματι νομοθετῶν ἀκριβέστερον νομοθετήσῃ τοῦ πᾶσι ἀπλῶς διατιθῆντος· καὶ ὁ πυκτικὸς δέ, ἂν ἀπὸ τοῦ αἰεὶ παρόντος ἀνταγωνιστοῦ τὸν ἀγῶνα διατιθῇ, καὶ τὴν μάχην οὐχ ὁμοίαν αἰεὶ τὴν αὐτήν, ἀλλὰ προσήκουσαν ἑκάστῳ ποιῆται, ἄμεινον ἀγωνιέεται· καὶ ὅπως ἀκριβέστερον ἕκαστον ὠφελήθησεται, τῆς ἐπιμελείας ἰδίας καὶ καθ' ἕκαστον γινομένης, οὕτω γὰρ ἑκάστῳ γένοιτο τοῦ προσήκουτος τυχεῖν. Φανερόν τοίνυν, ὅτι ἐπιμεληθεῖν μὲν ἄριστα καὶ ἐνὸς τινος καὶ ὀλίγων, ὁ τὸ καθ' ὅλου γινώσκων, ἢ ἱατρός, ἢ γυμναστής, ἢ νομοθέτης, ἐπειδὴν τὸν καθ' ὅλου λόγον τῆς ἐπιστήμης συνάψῃ τῷ μερικῷ· καὶ γὰρ οἶδεν ἂ πᾶσιν, ἢ τοῖσδε, ἢ οὕτως ἔχουσι, λυσιτελεῖ· τοῦ κοινῷ γὰρ αἱ ἐπιστήμαι λέγονται τε καὶ εἰσιν. Οὐδὲν δὲ κωλύει καὶ τὸν μὴ τὸ καθ' ὅλου εἰδότα, τεθεαμένον δὲ ἀκριβῶς τὰ συμβαίνοντα ἑκάστῳ δι' ἐμπειρίαν, ἐνὸς τινος καλῶς ἐπιμεληθῆναι· καὶ γὰρ ἱατροὶ τινές εἰσι τῶν σωμάτων τῶν ἑαυτῶν, ἄλλοις ταῦτα μὴ δυνάμενοι βοθεῖν. Ὅμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐπιτηδευμάτων συμβαίνει, καὶ οὕτως δὲ τῆς ἐμπειρίας ἀρκούσης πρὸς τὴν ὠφελειαν τῶν ἐπιτηδευμάτων ἑκάστων, τὴν γε ἐπιστήμην ζητητέον πάσῃ σπουδῇ, καὶ βαδιστέον ἐπὶ τὸ καθ' ὅλου τῶ τεχνικῷ καὶ θεωρητικῷ βουλομένο γενέσθαι. Περὶ γὰρ τὸ καθ' ὅλου ἢ ἐπιστήμη· γινώσκειν δὲ οὕτω χρὴ τὸ καθ' ὅλου, τὸ γε τῆς ἱατρικῆς, ἢ νομοθετικῆς, ἢ ἄλλης τοιαύτης ἐπιστήμης, οὐχ ὡς ἀκίνητον καὶ αἰεὶ ὡσαύτως ἔχον, ἀλλ' ὡς μάλιστα ἐνδεχόμενον· τῶν ἐνδεχομένων γὰρ καὶ οὐ τῶν ἀκινήτων αἱ τοιαῦται εἰσιν ἐπιστήμαι. Ζητητέον τοίνυν ἐφ' ἑκάστου τὴν ἐπιστήμην· καὶ τὸν βουλόμενον δι' ἐπιμελείας βελτίους ποιεῖν, εἴτε πολλούς, εἴτε ὀλίγους, νομοθετικὸν πειρατέον γενέσθαι· καὶ γὰρ διὰ τῶν νόμων πρὸς τὸ ἀγαθὸν κινούμεθα, καὶ τὴν ἀρετὴν. Οὐ γὰρ ἔστι^κ τοῦ τυρόντος ἢ πολλούς, ἢ ἕνα τινὰ καλῶς διαθεῖναι, καὶ παιδεῦσαι πρὸς ἀρετὴν ἔχειν οἰκείως· ἀλλ' εἴγε τοῦτο δυνατὸν ἐν ἀνθρώποις, ἔκεινος ἂν δυναθῆναι μόνος, ὃς οἶδε νόμους τοὺς μὲν κρίνειν, τοὺς δὲ τιθέναι.

(Scipisi : ^a στέργον] cod. στέργων. — ^b ὀυσεραίνων] cod. ὀυσεραίνων. — ^c ζῆν] cod. ζῆν. — ^d ἐξ ἀρχῆς] cod. ἐξ ἀρχῆς. — ^e κἂν] cod. κἂν. — ^f κομιδῆ] cod. κομιδῆ. — ^g μιᾶ] vulgo μίχ. — ^h ἄλλοις] cod. ἄλλως. — ⁱ καθ' ὅλου] cod. καθόλου. — ^k ἔστι] cod. ἔτι. —)

habet. Quippe singularia medicinae praecepta et quae ad unius tantum corporis habitum accommodata sunt. melius quam universalis sanabunt : universe enim febricitanti inedia et quies utilis est, alicui autem fortasse non haec sed contraria proderunt, et ideo qui uni corpori scribit leges accuratius eas scribet, quam qui omnino omnibus valetudinis curationem praescribit : porro etiam peritus pugil, si habita semper ratione ejus cum quo congredditur adversarii, ad ejus artem certamen accommodet, neque luctam semper eandem aut similem, sed prout singulis convenit instituat, melius certabit : quidquid denique est, multo accuratius geretur, si quis propriam et peculiarem illi adhibuerit diligentiam, ita enim singula id quod requirunt consequuntur. Manifestum ergo est, eum optime rem unam aut paucas curaturum esse, qui genus universum cognoverit, sive medicus sit, sive exercendorum corporum magister, sive legum lator, quando universalem scientiae rationem cum singulari conjuxerit : scit enim, quae omnibus aut tali aut hoc modo affectis conducant : rerum enim communium atque universarum et dicuntur et sunt scientiae. Neque tamen quidquam prohibet, quominus qui universalis ignorat, dummodo experiendo quae cuique accidant accurate perspexerit, uni alicui pulchre consulat : nimirum sunt quidam suorum corporum medici, qui aliis ad eam rem adjuvamentum afferre non possunt. Similiter et in ceteris studiis atque institutis evenit, et licet hoc modo experientia ad agendas res singulas et instituta hominum sufficere videatur, tamen omni studio incumbendum est ad scientiam, et ad genus universum progrediendum est ei qui bonus artifex et rerum contemplator fieri vult. Nam in genere universo versatur scientia : ita autem scire oportet id quod est universale, sive id in medicina cernitur, sive in legum ferendarum arte, sive in alia hujusmodi scientia, non tanquam immobile et semper eodem modo affectum, sed ut quam maxime contingens : nimirum contingentium, non immobilium tales sunt scientiae. Expetenda ergo singularum rerum scientia : atque ei qui cura et studio vel multos vel paucos meliores efficere vult, opera danda est, ut legum ferendarum scientia excellat : nam legibus ad id quod bonum est et ad virtutem impellimur. Non enim cujuslibet hominis est, aut multos aut unum aliquem recte conformare atque ita erudire, ut ad colendam virtutem idoneus evadat : sed si hoc ab ullo fieri possit homine, ille solus hoc possit, qui legum et judicandarum et ferendarum facultatem habeat.

Κεφ. ιγ'.

Ἐπὶ τῶν σοφιστῶν τε καὶ τῶν τὰ πολιτικὰ διδάσκων ἐπαγγελλομένων· καὶ ὅτι τὸ περὶ τῆς νομοθεσίας ἐπισκέψασθαι πρὸς τὴν τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας τελείωσιν ἐπιτοπὸν ἐστίν.

* Ὅτι μὲν οὖν νομοθετικὸν εἶναι δεῖ τὸν τῆς ἀρετῆς ἀλείπτῃν, φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων· ὅπως δὲ δυνήθει τις ἂν νομοθετικὸς γενέσθαι, ζητητέον ἐστίν. Ἡ φανερόν ἐστιν, ὅτι καθάπερ ἀπὸ τοῦ εἰδότος τὰ γραμματικὰ ἢ τὰ μουσικὰ γραμματικὸς τις γένοιτ' ἂν ἢ μουσικός, οὕτω καὶ νομοθετικὸς ἀπὸ τοῦ εἰδότος νοθετεῖν, ὅς ἐστιν ὁ πολιτικός; τῆς γὰρ πολιτικῆς ἢ νομοθετικῆς μέρος.

** Καίτοι δοκεῖ οὐ τὰ αὐτὰ συμβαίνειν τῇ πολιτικῇ καὶ ταῖς ἄλλαις δυνάμεσι καὶ ἐπιστήμασι. Ἐν μὲν γὰρ ταῖς ἄλλαις οἱ αὐτοὶ φαίνονται τὰς τε μεθόδους τῶν ἐπιστημῶν παραδίδόντες, καὶ κατ' αὐτάς ἐνεργοῦντες· ἱατροὶ γὰρ καὶ ζωγράφος τὴν τε τέχνην ἑκαστος διδάσκει, καὶ ὁ αὐτὸς καὶ γράφει, ἢ ἱατρεύει· περὶ δὲ τὴν πολιτικὴν ἐτέρως φαίνεται ἔχον· οἱ μὲν γὰρ σοφισταὶ τὰ πολιτικὰ διδάσκουν ἐπαγγέλλονται, μηδὲν πράττοντες πολιτικόν, οἱ δὲ πολιτευόμενοι πράττουσι μὲν, διδάσκουσι δὲ οὐδέν· οὐ γὰρ δύνανται.

*** Οὐ γὰρ μεθόδῳ τινὶ πράττουσι καὶ ἐπιστήμῃ πολιτικῇ, ἀλλὰ φυσικῇ τινὶ ἐπιτηδεύουσι, καὶ ἐμπειρίᾳ μάλλον, ἢ διανοίᾳ. Ὅτι δὲ οὐ δύνανται τι περὶ τῆς πολιτικῆς διδάσκουν, φανερόν· οὐ γὰρ διδάσκουσιν, οὐδὲ τι γράφουσιν ἢ λέγουσι^α περὶ τῶν τοιούτων, εἰπόντες ἂν, εἴπερ ἐδύναντο· μείζον γὰρ ἂν ἦν αὐτοῖς εἰς φιλοτιμίαν τοιοῦτους συντιθέναι λόγους, ἢ δικηνοκούς τε καὶ ἀκηροκούς· ἄλλως τε καὶ τοὺς σφετέρους υἱοὺς πολιτικοὺς ἐποίησαν ἂν, ἢ τινεὶς ἄλλους τῶν φίλων, εἴπερ ἐδύναντο· οὐ γὰρ εὐλόγον δυνάμενος μὴ τοιαῦτα τοὺς φίλους καὶ τοὺς φιλάτους εὐεργετεῖν· οὔτε γὰρ εἶχον μείζον ἀγαθόν καὶ συμφερότερον τῇ πόλει καταλιπεῖν, ἢ ταῦτα συγγραψάμενοι καὶ διδάξαντες, οὔτε ἑαυτοῖς, ἢ τοῖς υἱέσιν, ἢ τοῖς ἐπαίροις μείζον ἂν ἐθέλησαν ἀγαθόν, τοῦ τοιαῦτα δύνασθαι. Φανερόν τοίνυν, εἴπερ ἐδύναντο διδάσκουν τὰ πολιτικὰ, ὅτι καὶ ἐβουλήθησαν ἂν, καὶ ἐδίδασκον· ἐπεὶ δὲ οὐ φαίνονται διδάσκοντες, φανερόν, ὅτι οὔτε ἐδύναντο διδάσκουν, οὔτε αὐτοὶ λόγῳ τινὶ τὰ πολιτικὰ ποιῶσιν, ἢ ἐπιστήμῃ, ἀλλὰ ἐμπειρίᾳ· καὶ γὰρ οὐ μίχρον ἢ ἐμπειρίᾳ πρὸς τὸ πράττειν συμβάλλεται· γίνονται γὰρ διὰ τῆς πολιτικῆς συνηθείας μάλλον πολιτικοί. Διὰ τοῦτο τοῖς ἐπιεικέσι περὶ τῆς πολιτικῆς εἰδέναι, καὶ ἐμπειρίας τινὸς χρεῖα καὶ συνηθείας.

**** Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ σοφισταὶ διδάσκουν μὲν ἐπαγγέλλονται τὴν νομοθετικὴν, διδάσκουσι δὲ οὐδὲν μάλλον,

Cap. XIII.

De sophistis et illis qui reipublicae disciplinam tradere se profitentur: item disputationem de ferendis legibus ad activam philosophiam consummationem adhuc desse.

Debere igitur legum ferendarum scientia praeditum esse virtutis magistrum, e superioribus apparet: quomodo vero eam consequi possit, deinceps quaerendum est. An manifestum est, quemadmodum ab eo qui grammaticaperitus est aut musicae grammaticus quis esse discit aut musicus, ita fore ut ab homine legum ferendarum perito hujus rei scientiam discat, qui est vir regendam civitatis sciens? nam rationis civilis pars legum ferendarum scientia est.

Atqui non idem quod in reliquis facultatibus ac disciplinis, in civili quoque ratione videtur usu venire. In caeteris enim iidem viam rationemque disciplinarum tradere, et ex earum praescripto facultatis munere fungi videntur: quippe medicus omnis et pictor suam quisque artem docet, idemque etiam pingit, aut medicinam exercet: sed in prudentia civili aliter res se habere videtur: sophistae enim reipublicae disciplinam se tradere profitentur, quamvis nullam reipublicae partem suscipiant, at rerum civitatis administratores gerunt quidem negotia publica, sed nihil docent: neque enim possunt.

Neque enim via et ratione et civili prudentia, sed naturali quadam facultate et experientia potius quam mentis agitatione freti hoc agunt. Nihil autem posse eos de civili prudentia docere, manifestum est: quia nihil aut docent, aut scribunt aut dicunt de talibus rebus, quod procul dubio facerent, si possent: nam honorificentius illis et praeclearius foret tales sermones, quam orationes judiciales aut conciones scribere: praeterea filios etiam suos aliosque ex amicis ad rempublicam gerendam aptos efficerent, si possent: neque enim probabile et consentaneum est, homines ad eam rem donec nolle amicos suos, imo amicissimos, tali afficere beneficio: nam neque majus aut utilius bonum civitati relinquere poterant, quam si talia conscriberent et docerent, neque sibi, aut filiis suis, aut familiaribus quidquam hac facultate praestantius exoptare possent. Manifestum igitur est eos, si reipublicae disciplinam tradere possent, desideraturos quoque fuisse eam tradere, et tradituros: quum autem appareat eos non docere, liquet, neque potuisse eos docere, neque ipsos via et ratione, aut scientia, sed experientia fretos publica negotia gerere: nam plurimum ad agendum confert experientia: siquidem usu reipublicae gerendae et consuetudine homines ad negotia publica aptiores evadunt. Quamobrem qui aliquid de reipublica gerenda scire cupiunt, iis etiam experientia aliqua et consuetudine opus est.

Sed et ipsi sophistae quum reipublicae disciplinam tradere se profiteantur, nihil tamen docent, sed tantum

* Ἄρ' οὖν μετὰ τοῦτο ἐπισκεπτεόν κτλ. — ** Ἡ οὐχ ὁμοίον φαίνεται ἐπὶ τῆς πολιτικῆς, κτλ. — *** Οἱ δόξαν ἂν δύνανται κτλ. — **** Τῶν δὲ σοφιστῶν οἱ ἐπαγγελλόμενοι λίαν φαίνονται κτλ.

ἀλλὰ τοσοῦτον ἀπέχουσι τοῦ περὶ ταύτης ἂ προσήκει δύνασθαι λέγειν, ὥστε οὐδὲ τίς ἐστὶν ἡ νομοθετικὴ, ἢ ποῖόν τί ἐστιν, ἴσασι· καὶ γὰρ ταῦτόν ἡ χεῖρον ἡγοῦνται εἶναι τῆς ῥητορικῆς· εἶτα καὶ τὸ νομοθετεῖν οὕτω ἰσχύον, ὡς παντός εἶναι. Νομίζουσι γὰρ τὸ συναγαγεῖν νόμους τοὺς εὐδοκίμοιτάτους, καὶ τούτων ἐκλέξασθαι τοὺς ἀρίστους, τοῦτο εἶναι τὸ νομοθετεῖν, τὸ δὲ κρίναι νόμους καὶ τὸν ἀρίστον λαβεῖν, μὴ πάνυ χαλεπὸν εἶναι. Καίτοι^β πρῶτον μὲν οὐ βράδιον καὶ τοῦ βουλευμένου τὸ δύνασθαι κρίνειν ὀρθῶς περὶ τῶν προτεθέντων ἑκάστου, ἀλλὰ θαυμαστικῆς δεῖ συνέσεως καὶ διανοίας πρὸς τὴν τοιαύτην δύναμιν· οἱ γὰρ ἔμπειροι περὶ ἕκαστα καὶ δύνανται κρίνειν περὶ αὐτῶν, ὡς περὶ ὅ τῶν μουσικῶν ἔμπειρος τὰ μουσικὰ δύναται κρίνειν, καὶ ὁ τῶν γραμματικῶν τὰ γραμματικά, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὡσαύτως, οὗτοι γὰρ ἴσασι δι' ὧν ταῦτα ἢ ἐκεῖνα γίνονται, καὶ ποῖα ποίοις^γ συνάδει, καὶ πῶς ἕκαστον ἔχει· οἱ δὲ ἄπειροι οὐδὲν τούτων εἰδότες οὐκ ἐκλέγονται τὰ καλλίω, καὶ τὰ ἀρίστα. Καὶ γὰρ ἀγαπητόν, εἰ τοῦτο μόνον γνώσκονται ἀπλῶς, ὅτι καλῶς ἢ κακῶς πεποιήται τὸ ἔργον ὡς περὶ καὶ ἐπὶ τῆς γραφικῆς ἔχει· καὶ γὰρ τὸ μὲν τὴν ἀρίστην εἰκόνα γινώσκειν, ὅτι καλῶς γέγραπται, καὶ τῶν μὴ ζωγράφων ἂν εἶη, τὸ δὲ εἰδέναι ὅτι ἀρίστη, καὶ ὅτι^δ τῶν ἄλλων διαφέρει, μόνον ἐστὶ τοῦ γράφειν εἰδότες, ἢ ἔμπειρίαν τινα κεκτημένου περὶ αὐτό. Οὕτε τοίνυν τὸ ζωγράφου ἔργον, ἢ τὸ τοῦ μουσικοῦ, ἢ τοῦ γραμματικοῦ χωρὶς τῆς περὶ αὐτὰ ἐπιστήμης οὐδεὶς ὀρθῶς δύναται κρίνειν, οὕτε τὸ τοῦ πολιτικοῦ ἔργον, ἄνευ τοῦ τὴν πολιτικὴν ἐπιστήμην εἰδέναι, κρίναι δυνατόν. Ἔργον δὲ τοῦ πολιτικοῦ ὁ νόμος ἐστὶ. Πρῶτον μὲν οὖν τὸ συναγαγεῖν νόμους, καὶ ἐκλέξασθαι τοὺς ἀρίστους ἄνευ τῆς περὶ τὰ πολιτικά ἔμπειρίας οὐ δυνατόν, ἔπειτα, εἰ καὶ τοῦτο δύσομεν, ὡς ἄρα δυνατόν ἄνευ τοῦ πολιτικῶν εἶναι νόμους κρίνειν εἰδέναι, καὶ συναγαγεῖν τοὺς ἀρίστους, οὐδὲ τοῦτο ἀρκέσει πρὸς τὸ γενέσθαι πολιτικὸν καὶ νομοθετικόν, ἐπεὶ οὐδὲ ἱατροὶ γένοιτο ἂν ἀπὸ τοῦ τὰ ἱατρικὰ συγγράμματα συναγαγεῖν καὶ ἀναγνῶναι· καίτοι οἱ τοιοῦτοι πειρῶνται λέγειν οὐ μόνον τὰ θεραπεύματα, ἀλλὰ καὶ ὡς ἰάθησαν οἱ τούτοις χρῆσάμενοι, καὶ ὅπως προσήκει τῶν νοσημάτων ἕκαστον θεραπεύειν, καὶ διακροῦσί γε τὰς ἕξεις τῶν νοσημάτων, ἀλλ' ὁμοίως οὐκ εἰσὶν ἱατροὶ· δεῖ γὰρ καὶ ἔμπειρίας καὶ συνηθείας τινός· τὰ δὲ συγγράμματα, καὶ αἱ τοιαῦται θεωραὶ τοὺς μὲν ἔμπειρους καλλίως ποιοῦσι, τοὺς δὲ ἄπειρους οὐδὲν ὠνησον πρὸς γε τὸ δύνασθαι θεραπεύειν· τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν νόμων ἂν ἔχοι, καὶ τῆς πολιτείας. Τὸ γὰρ συναγαγεῖν νόμους καὶ διερευνησασθαι τὰς ἑκασταχοῦ πολιτείας, τοὺς μὲν ἀπὸ τῆς ἔμπειρίας δυναμένους ἕκαστα καλῶς θεωρῆσαι καὶ συνιδεῖν, ἃ τε ὀρθῶς καὶ ἂ φαύλως ἔγρουσι, καὶ ποῖα ποίοις ἀρμόττει, πάνυ ἂν ὠφελήσεται· γένοιτο γὰρ ἂν ἐαυτῶν τὰ πολιτικά καλλίως· τοῖς δὲ ἄνευ τῆς τοιαύτης ἕξεως καὶ πειρᾶς τὰ τοιαῦτα διεξιούσιν, ἀνόνητος ἢ σπουδῆ

abest, ut de hac ad rerum dignitatem apte dicere queant, ut ne intelligant quidem, quæ sit ferendarum legum scientia, aut qualis sit : nam eandem aut deteriorem quam artem dicendi esse statuunt : deinde legem ferre ita facile esse existimant, ut sit omnium. Arbitrantur enim colligere leges omnium opinione comprobatas, atque ex his optimas eligere, hoc esse quod leges ferre dicimus, at vero dijudicare leges et optimam quamque exquirere, non valde difficile esse. Atqui primum quidem non est facile et cujusvis recte de singulis quæ proponuntur judicare posse, sed mirabili intelligentia et mentis agitatione ad hanc facultatem opus est : nam qui singularum rerum usu periti sunt, judicare etiam de iis possunt, ut musicæ peritus de musicis judicare potest, et grammaticæ peritus de grammaticis, eodemque modo in cæteris, hi enim sciunt quibus rebus hæc aut illa perficiantur et quæ quibus congruant, item quæ sit singularum natura : imperiti vero quum horum nihil scient, meliora et optima non eligent. Etenim imperiti præclare secum agi putant, si hoc solum probe scient, bene aut male opus esse factum, quemadmodum etiam in pictura fit : quippe præstantissimam aliquam imaginem bene pictam esse intelligere, etiam eorum esse potest qui nunquam attigerunt picturam : scire autem eam esse præstantissimam, et qua parte ab aliis differat, solius est ejus qui pingere scit, aut aliquam ejus artis exercendæ facultatem consecutus est. Itaque neque pictoris opus aut musici, aut grammatici sine rerum istarum notitia quisquam recte judicare potest, neque de regni publicorumque negotiorum procuratoris opere quisquam est qui sine civili scientia iudicium facere possit. Est autem lex rerum publicarum rectoris opus. Primum igitur colligere leges atque ex his optimas eligere nemo, qui rationis civilis expertus sit, potest, deinde, etiamsi hoc concedamus, posse hominem qui non presit republicæ et judicare leges et ex iis optimas colligere, ne hoc quidem ad efficiendos viros civitatis regendæ peritos et ad leges ferendas aptos sufficit, quum ne medici quidem collectis et pervolvatis medicorum libris medici evadant : atqui tales homines memorare et tradere conantur non solum curationum genera, sed etiam quomodo ægri his remediis adhibitis curati sint, et quomodo singuli morbi sanandi fuerint, quin etiam corporum habitus et morborum naturam distinguunt, sed tamen non sunt medici : est enim experientia quadam et consuetudine opus : scripta vero et ejusmodi præcepta peritos quidem aptiores efficiunt, imperitis autem ad morbos sanandos nihil prosunt : eodem sane modo in legibus quoque ferendis atque in republica gerenda se res habet. Nam colligere leges et perscrutari omnes quæ ubique sunt republicas iis qui usu periti singula recte considerare possunt atque intelligere, quæ res bene et quæ male se habeant, et quæ quibus congruant, multum profuerit, quoniam eo modo semet ipsos in prudentia civili superabunt : iis vero qui sine tali animi habitu et imperite hæc persecuti fuerint nihil proderit hoc studium ad legum ferendarum facultatem consequen-

πρὸς γὰρ τὸ νομοθετικοῦς γενέσθαι· οὐ γὰρ δυνήσονται
κρίνειν ὀρθῶς περὶ αὐτῶν, εἰ μὴ ἄρα τύχη τινί· γί-
νονται δ' ἂν ἴσως εὐσυνετώτεροι πρὸς ταῦτα τρόπον
τινά, μαθόντες περὶ τῶν πολιτικῶν. Φαίνεται μὲν
οὖν, ὅτι οὔτε οἱ σοφισταί, οὔτε οἱ πολιτευόμενοι^ε περὶ
τῆς πολιτικῆς καὶ νομοθετικῆς οἰοί τε ἐγένοντο διδά-
σκειν.

* Ἐπεὶ δὲ ἀκόλουθόν ἐστιν, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν
ἐδείχθη, τὸν τῆς ἀρετῆς διδάσκαλον καὶ περὶ τούτων
δειξιέναι, τῶν προτέρων οὐ πᾶν περὶ νόμων καὶ πο-
λιτείας διερευνησαμένων, βέλτιον ἴσως ἡμῶς ἐπισκέ-
ψασθαι περὶ τούτων, ὡς ἂν ἡ προκειμένη ἡμῶν φιλο-
σοφία, περὶ τῶν ἀνθρωπίνων οὕσα παθῶν καὶ πρά-
ξεων τοῦ προσήκοντος τυχοῦσα τέλους, μηδενὸς ἐλλεί-
πη τῶν εἰς ταῦτα φερόντων. Πρῶτον μὲν οὖν εἴ τι
καλῶς περὶ αὐτῶν εἴρηται τοῖς προγενεστέροις, κατὰ
μέρος ἐπελθεῖν πειραθῶμεν· εἴτα συναγαγόντες τὰς
πολιτείας, θεωρῶμεν ἐν αὐταῖς, ἅ τε φθείρει, καὶ ἃ
σώζει τὰς πόλεις· εἴτε τε τῶν πολιτειῶν ἐκάστην ἃ
συνίστησι, ^ε καὶ ἃ διαλύει· καὶ τίνα μὲν βασιλείαν
συνέχει, τίνα δὲ δημοκρατίαν, καὶ τῶν ἄλλων ἐκάστην,
καὶ τίνα πέφυκε λύειν· καὶ μὴν καχεῖνο^β σκοπῶμεν,
διὰ ποίας αἰτίας αἱ μὲν τῶν πολιτειῶν καλῶς πολι-
τεύονται, αἱ δὲ ἐναντίως ἔχουσι. Τούτων γὰρ ὀν πάν-
των θεωρηθέντων συνίδοιμεν ἂν καὶ ποία πολιτεία
ἀρίστη, καὶ πῶς ἐκόστη ταχθεῖσα, καὶ τίσι νόμοις
καὶ ἔθεσι χρωμένῃ, τοῖς πολιτευομένοις λυσιτελήσει·
λέγωμεν οὖν ἀρξάμενοι.

(Seripsi :^α λέγουσι περὶ] cod. λέγουσιν περὶ.
— ^β καίτοι:] cod. καί τοι. — ^γ ποία ποίοις] cod.
ποία ποιεῖν. — ^δ ὅπη] cod. ὅποι. — ^ε οὔτε οἱ πολι-
τευόμενοι] cod. οὔτε πολιτευόμενοι. — ^ς ὡς ἂν] cod.
ὡσάν. — ^ε συνίστησι] cod. συνίζησι. — ^β καχεῖνο
cod. καχεῖνο. —]

ΤΩΝ Εἰς τὰ τοῦ ἀριστοτέλους ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΑ
ΤΕΛΟΣ.

PARAPHRASIS ETHICORUM NICOMACHEORUM
FINIS.

^ε Παράλιπόντων, οὖν τῶν προτέρων, κτλ.

dam : neque enim recte de iis, nisi forte casu aliquo,
iudicare poterunt : sed percepta prius ratione civili for-
tasse intelligentiores quodammodo in iis esse poterunt.
Apparet ergo, nec sophistas, nec rerum publicarum re-
tores rationem civilem et legum ferendarum artem tra-
dere potuisse.

Quando autem consentaneum est, ut in praecedentibus
ostendimus, virtutis magistrum etiam de his disserere,
praesertim quum superiores illi legum ferendarum ar-
tem et reipublicae administrationem non magno opere in-
vestigarint, praestiterit fortasse nos ipsos de his rebus
commentari, ne ea in qua versamur philosophia, quae
ad hominum et affectus et actiones spectat, aptum as-
secuta finem, quidquam desideret eorum quae huc per-
tinent. Primum igitur si quid recte de iis a veteribus
dictum est, sigillatim id persequi conemur : deinde
singulas colligamus respublicas, et in iis quae res aut
corrumpant urbes videamus, aut conservent : tum quae res
singulas civitates partim constituent, partim dissolvant :
denique quae regnum, quae populi potentiam singulasque
rerum publicarum formas contineant, et quae evertant :
quin etiam illud videamus, quibus de causis aliae res-
publicae bene administrantur, aliae male regantur. His
enim omnibus perspectis et cognitis, etiam illud intel-
ligemus, quanam sit optima civitas, ac simul quibus
unaquaqueque respublica tum institutis, tum legibus et
moribus temperata civibus profutura sit : exordiamur
igitur dicere.

ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ ΤΟΥ ΡΟΔΙΟΥ
ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ ΠΕΡΙΠΑΤΗΤΙΚΟΥ

ΠΕΡΙ ΠΑΘΩΝ.

Πάθος ἐστὶν ἄλογος ψυχῆς κίνησις δι' ὑπόληψιν κακοῦ ἢ ἀγαθοῦ, καὶ παρὰ φύσιν τῆ ὁρμῆ πλεονάζουσα· ἢ πάθος ἐστὶν ἄλογος ψυχῆς κίνησις χωρὶς λογισμοῦ^a τε καὶ κρίσεως ἐπιτελουμένη· ἢ πάθος ἐστὶν ἐπικαιρὸς^b ψυχῆς ὀρεξεις, εἰς ποιὰν διάνοιαν^c ἐξῶθεν ἐπιθυμίαν λαμβάνουσα, οἷον λύπη, ἡδονή, φόβος, ἐπιθυμία· καὶ καθόλου, ὡς αὐτὸ τὸ ὄνομα δηλοῖ, ὅσα πάσχομεν κατὰ τὴν ἐξῶθεν ἐπισύμπτωσιν τῶν πραγμάτων. Τὸ γὰρ κυρίως πάθος ἐξῶθεν πᾶν, καὶ ἐν μεταβολῇ^d τῆ ὑπὸ τινος ἄλλου κινουῦντος· τὰ δὲ γενικώτατα πάθη τέσσαρα, λύπη, φόβος, ἐπιθυμία, ἡδονή. [Scripsi :^a λογισμοῦ] cum cod. a; cod. b. λογισμῶν. —^b ἐπικαιρὸς] cod. a. ἐπικαίρου; b. ἐπικαιροῦ. —^c διάνοιαν] cum cod. a; cod. b. διάθεσιν. —^d μεταβολῇ] cum cod. a; deest in cod. b. —)

Ὅρος λύπης

Λύπη μὲν οὖν ἐστὶν ἄλογος συστολή· ἢ ὀξεία πρόσφατος κακοῦ παρουσίας, ἐφ' ᾧ^a οἷόν τε δεῖν συστέλλεσθαι.

Ὅρος φόβου.

Φόβος δ' ἐστὶν ἄλογος ἐκκλισις· ἢ φυγὴ ἀπὸ προσδοκωμένου δεινοῦ.

Ὅρος ἐπιθυμίας.

Ἐπιθυμία ἐστὶν ἄλογος ὀρεξις· ἢ δίωξις προσδοκωμένου ἀγαθοῦ.

Ὅρος ἡδονῆς.

Ἡδονὴ δὲ ἄλογος ἐπαρσις, ἢ ὀξεία πρόσφατος ἀγαθοῦ παρουσίας ἐφ' ᾧ^a οἷόν τε δεῖν ἐκτείνεσθαι.

Εἶδη δὲ λύπης.

Ἐλεος, φθόνος, ζῆλος, ζηλοτυπία, δυσθυμία, συμφορά, ἄγθος, ἄχος, σφακελισμός, πένθος, δυσχέρανσις, ὄχλησις, ὀδύνη, ἀνία, μεταμέλεια, σύγχυσις, ἀθυμία, ἄση, νέμεσις, δυσφορία, γόος, βαρυθυμία, κλαυσις, φροντις, οἶκτος.

[Scripsi :^a ἐφ' ᾧ οἷόν τε] cum cod. a; cod. b. ἐφ' οἷόν τε. —)

Ὅροι τῶν εἰδῶν.

Ἐλεος μὲν οὖν ἐστὶ λύπη ἐπ' ἀλλοτρίοις κακοῖς ἀναξίως πάσγοντος ἐκείνου.

Φθόνος δὲ λύπη ἐπ' ἀλλοτρίοις ἀγαθοῖς· ἢ λύπη ἐπὶ τῇ τῶν ἐπιεικῶν εὐπραγίᾳ.

Ζῆλος δὲ λύπη ἐπὶ τῷ ἐτέρου^a τυγχάνειν ὧν αὐτὸς ἐπιθυμεῖ· ἢ λύπη ἐπὶ τῷ ἄλλοις ὑπάρχειν, ἧμῖν δὲ μή.

Ἐστὶ δὲ ζῆλος μακαρισμοῦ καὶ ἀστείότητος· ἢ

ANDRONICI RHODII
PHILOSOPHI PERIPATETICI

DE AFFECTIBUS LIBER.

Affectus est animi motus a recta ratione aversus propter quandam mali aut boni suspicionem sive expectationem, et præter naturam appetitu insolens : aut affectus est animi motus a recta ratione aversus inconsiderate nulloque judicio existens : aut affectus est temporarius animi appetitus extrinsecus injecta certæ cujusdam cogitationis cupiditate inflammatus : verbi causa, dolor, voluptas, metus, cupiditas : et omnino, ut hoc ipsum nomen declarat, omnia quibus afficimur externo rerum superventu. Nam proprie omnis affectus adventicius est, atque in commutatione alieno impulsu effecta consistit; sunt autem affectus vulgatissimi quattuor, dolor, metus, cupiditas, voluptas.

Doloris definitio.

Dolor quidem est a recta ratione aversa animi contractio : aut nova de malo præsentī concepta opinio, in quo fieri potest, ut animus contrahendus sit.

Definitio metus.

Metus autem est a recta ratione aversa declinatio : aut periculi prævisi fuga.

Definitio cupiditatis.

Cupiditas est a recta ratione aversa appetitio : aut boni expectati consecutio.

Voluptatis definitio.

Voluptas est a recta ratione aversa animi elatio : aut nova de bono præsentī concepta opinio, in quo fieri potest, ut animus eligendus sit.

Doloris formæ.

Misericordia, invidia, livor, obtrectatio, ægritudo, calamitas, molestia, mœror, iracundia, luctus, stomachus, perturbatio, anxietas, tristitia, penitentia, confusio, animi dejectio, mœstitia, indignatio, impatientia, lamentatio, morositas, fletus, sollicitudo, miseratio.

Formarum definitiones.

Misericordia quidem est dolor ex alienis malis acceptus, quum alter indigne patitur.

Invidia autem dolor est ex alienis bonis acceptus : aut dolor in bonorum hominum felicitate captus.

Livor vero dolor est ex aliena bonorum quæ ipsi desideramus adeptione acceptus : aut dolor, quod alii habent quæ ipsi non habemus.

Est autem livor hominis alterum beatum prædicantem

ζῆλος ἐστὶ ^b ψυχῆς λογικῆς θερμότης ἐπ' ἀγαθῶν καὶ κακῶν μετὰ παραδείγματος ἔξαπτομένη.

Ζηλοτυπία δὲ ἐστὶ λύπη ἐπὶ τῷ καὶ ἄλλοις ὑπάρχειν, καὶ ἡμῖν ὑπάρχειν.

Δυσθυμία δὲ λύπη ἐπ' ἀλύτῳ ἢ δυσκινήτῳ πράγματι.

Συμφορὰ δὲ λύπη ἐπὶ συμπεφυρμένοις κακοῖς.

Ἄγχος δὲ λύπη βράνουσα.

Ἄγχος δὲ λύπη ἀφρονίαν ἐμποιοῦσα.

Σφακελισμὸς δὲ ἐστὶ λύπη σφοδρά. ^c

(Scripsi : ^a τῷ ἐτέρους] cum cod. a; cod. b τῶν ἐτέρους. — ^b ζῆλος ἐστὶ] cum cod. a; cod. b. ζῆλος ἐπὶ. — ^c σφοδρά] cod. σφοδρα. —)

Πένθος δὲ λύπη ἐπὶ αἰώρου τέλους.

Δυσφρένας δὲ λύπη ἐξ ἐναντιῶν λογισμῶν.

ἽΟηλγία δὲ λύπη στενωγοροῦσα ἢ ἀναστροφὴν οὐ διδοῦσα.

ἽΟδύνη δὲ λύπη εἰσδύουσα καὶ οἴζει.

ἽΑνία δὲ λύπη ἐξ ἀναλογισμῶν.

Μεταμέλεια δὲ λύπη ἐπὶ ἀμαρτήμασι πεπραγμένοις, καὶ διὰ τι γεγονός. ^a

Σύγγυσις δὲ λύπη τὸ παρὸν διορᾶν^b, τὸ δὲ μέλλον οὐ κωλύουσα.

ἽΑθυμία δὲ λύπη ἀπελπίζοντος ὧν ἐπιθυμῆ τυχεῖν.

ἽΑση δὲ λύπη μετὰ ῥυπαρισμῶν.

Νέμεσις δὲ λύπη ἐπὶ ἐπιαιρομένοις παρὰ τὸ προσήκον.

Δυσφορία δὲ λύπη μετὰ ἀπορίας τοῦ πῶς χρῆσεται τοῖς παροῦσι.

Γόος δὲ θρήνος ἀγόμενος ^c κατὰ λύπην.

Βαρυθυμία δὲ λύπη βαρύνουσα καὶ ἀνάνευσιν οὐ διδοῦσα.

Κλαῦσις δὲ διάκρισις, ^d λυπουμένου νεύοντος ἐπὶ τὸ χεῖρον.

Φροντίς δὲ λογισμὸς λυπουμένου.

Οἴκτος δὲ λύπη ἐπ' ἄλλοτρῶις κακοῖς.

(Scripsi : ^a καὶ διὰ τι γεγονός] cum cod. a; cod. b. ὡς διὰ τι γεγονάσι. — ^b λύπη τὸ παρὸν διορᾶν] codd. λύπη διορᾶν. — ^c ἀγόμενος] cum cod. a; cod. b. ἀγόμενον. — ^d διάκρισις] codd. διάκρυσις. —)

Φόβου εἶδη.

ἽΟκνος, αἰσχύνη, δαῖμα, δέος, ἐκπληξίς, κατάπληξις, δειλία, ψοφοδέεια, ^a ἀγωνία, μέλλησις, δρῶδία, θόρυθος, δεισιδαιμονία.

(Scripsi : ^a ψοφοδέεια; cod. ψοφοδέια. —)

ἽΟροι τῶν εἰδῶν.

ἽΟκνος μὲν οὖν ἐστὶ φόβος μελλούσης εὐεργεσίας. ^a

Αἰσχύνη δὲ φόβος ἀδοξίας.

Δαῖμα δὲ φόβος ὑποφώμενος.

Δέος δὲ φόβος συνεστῶς. ^b

ἽΕκπληξίς δὲ φόβος ἐνεκεν ἀσυνήθους φαντασίας δεινοῦ.

tis et festivi : aut horror est animi rationis compotis fervor bono aut malo exempli proferendi causa inflammatus.

Obtrectatio vero est dolor, quod et alii habent quae nos habemus.

Egritudo autem dolor e re inexplicabili vel difficulter mobili acceptus.

Calamitas est dolor e confusis malis perceptus.

Molestia est dolor gravis.

Moror est dolor silentium faciens.

Iracundia est dolor acer.

Luctus est dolor ex immatura morte perceptus.

Stomachus est dolor ex contrariis consiliis ortus.

Perturbatio autem dolor quasi in angustias adductus est aut reditum praecedens.

Anxietas vero dolor penetrabilis et acer.

Tristitia autem dolor ex cogitationibus ortus.

Poenitentia vero dolor est e peccatis admissis ortus, et ex evento aliquo acceptus.

Confusio autem dolor est prohibens quominus presentem rerum statum perspiciamus, sed non obstands quin futura praevideamus.

Animi dejectio dolor est desperantis, se ea quae desiderat consequaturum esse.

Mestitia autem dolor est cum sordibus conjunctus.

Indignatio vero dolor ab hominibus indecore superbientibus nobis allatus.

Impatentia autem dolor est cum dubitatione consociatus, quomodo rebus presentibus sit utendum.

Lamentatio est planctus a dolentibus datus.

Morositas est dolor gravis, nullam nobis requiem dans.

Fletus est merentis iudicium, qui ad deteriora inclinat.

Sollicitudo autem merentis cogitatio est.

Miseratio vero dolor ex alienis malis acceptus.

Metus formæ.

Segnities, pudor, pavor, timor, consternatio, stupor, timiditas, formido, angor, cunctatio, sollicitudo, tumultus, superstitio.

Formarum definitiones.

Segnities quidem est metus futuræ beneficentiæ.

Pudor autem est infamiæ metus.

Pavor autem metus suspectus.

Timor vero metus perpetuus.

Consternatio est metus ab insolita periculi specie.

[Scripsi : ^a εὐεργεσίας] cod. εὐεργείας. — ^b συν-επτώς] cum cod. a; cod. b. συνδέον. —)

Κατάπληξις δὲ φόβος ἐκ μείζονος φαντασίας.

Δειλία δὲ ἀποχώρησις ἀπὸ φαινομένου καθήκοντος διὰ φαντασίαν ^a δεινοῦ.

Ψοφοδέεια ^b δὲ φόβος κενός.

Ἄγωνία δὲ φόβος διαπτώσεως, ἢ φόβος ἥττης, ἢ φόβος ἐμποικητικὸς ἐναντίων ἐλπίδων, περὶ ὧν ὄρεξιν σφοδρὰν ἔχομεν. ^c

Μέλλησις δὲ ὄχνος διεγνωκός ποιεῖν.

Ἵρρώδία δὲ φόβος ἐννοηθέντος.

Θόρυθος δὲ φόβος μετὰ φωνῆς κατεπειγών.

Δεισιδαίμονία δὲ φόβος τοῦ δαίμονος, ἢ ὑπερέκ-πτωσις τῆς πρὸς θεοῦ τιμῆς.

[Scripsi : ^a διὰ φαντασίαν] cum cod. a; cod. b. διὰ φαντασίας. — ^b ψοφοδέεια] cod. ψοφοδέια. — ἔχομεν] cod. ἔχομεν. —)

¹ Ἐπιθυμίας δὲ εἶδη.

Ἵργη, θυμός, γόλος, πικρία, μῆνις, κότος, ἔρωις, ἴμερος, πόθος, δυσμένεια, δύσνοια, ἀφικωρία, ῥιψο-φθαλμία, σπάνις, τραχύτης, ἔρις, προσπάθεια, φιλη-δονία, φιλοχρηματία, φιλοτιμία, φιλοζωία, α φιλοσω-ματία, γαστριμαργία, οἰνοφλυγία, λαγνεία.

[Scripsi : ^a φιλοζωία] cod. φιλοζωία. —)

² Ὅροι τῶν εἰδῶν.

Ἵργη μὲν οὖν ἔστιν ἐπιθυμία τιμωρίας τοῦ ἡδι-καρέναι δοκοῦντος· ἢ λύπη μεθ' ὑπολήψεως τοῦ ὀλι-γυρεῖσθαι.

Θυμός δὲ ὄργη ἐναρχομένη. ^a

Χόλος δὲ ὄργη διοιδούσα.

Πικρία δὲ ὄργη παραχρῆμα ἐκρηγνυμένη.

Μῆνις δὲ ὄργη εἰς παλαιάσιν ἀποτιθεμένη.

Κότος δὲ ὄργη καιρὸν ἐπιτηροῦσα.

Ἐρωις δὲ ἐπιθυμία φιλίας· ἢ ἐπιθυμία θεοῦ ^b εἰς ναῶν κατακόσμησιν ^c καλῶν, ^d ὃν καὶ ^e ἐπιβολῆν ^f κα-λοῦσι φιλοποιίας ^g διὰ κάλλος ἐμφανιζόμενον.

[Scripsi : ^a ἐναρχομένη] cod. ἀναρχομένη. — θεοῦ] cum cod. b; cod. a. θεοῦ. — ^c κατακόσμη-σιν] codd. κατὰ κόσμησιν — ^d καλῶν] cum cod. a; cod. b. καὶ καλῶν. — ^e ὃν καὶ] codd. ἦν. — ^f ἐπι-βολῆν] cum cod. b; cod. a. ἐπιβουλῆν. — ^g φιλο-ποιίας] cod. φιλοποιίας. —)

³ ἴμερος δὲ ἐπιθυμία φίλου ἀπόντος δμιλίας.

Πόθος δὲ ἐπιθυμία κατὰ ἔρωτα ἀπόντος.

Δυσμένεια δὲ δύσνοια ἐπιτηρητικὴ καὶ κακοποιός ^a.
Δύσνοια δὲ ἐπιθυμία τοῦ κακῶς ποιεῖν τινα ^b ἐνε-χεν ἐκείνου.

Ἀφικωρία δὲ ἐπιθυμία ταχὺ ἐμπιπλαμένη.

Ῥιψοφθαλμία ^c δὲ ταχυτῆς ^d περὶ τὸ ἰδεῖν τὸ πο-θοῦμενον· ἢ ὄξυδορκία ^e περὶ τὸ αὐτό.

Σπάνις δὲ ἐπιθυμία ἀτελής.

Τραχύτης δὲ ἐπιθυμία ἀνώμαλος.

Ἐρις δὲ παρόρησις εἰς ἀντίταξιν κακοποιητικῆν.

Προσπάθεια δὲ ἐπιθυμία δεδουλωμένη.

Stupor est metus a majore specie.

Timiditas vero ob periculi speciem manifesti officii pretermisso.

Formido autem metus inanis.

Angor est metus peccati, vel metus cladis, vel metus injiciens nobis contrarias spes earum rerum, quarum magno desiderio tenemur.

Cunctatio vero segnitias ejus qui aliquid facere constituit.

Sollicitudo est metus rei mente conceptæ.

Tumultus vero metus est cum voce urgens.

Superstitio est deorum numinis metus, vel immoderatus deorum cultus.

Cupiditatis formæ.

Ira, excandescencia, bilis, acerbitas, odium, simultas, amor, desiderium, ardor, malevolentia, animus infensus, fastidium, aviditas, penuria, asperitas, contentio, affectus, luxuria, avaritia, ambitio, vitæ amor, cultus corporis, edacitas, vinolentia, salacitas.

Formarum definitiones.

Ira quidem est vindictæ cupiditas ejus qui injuriæ auctor fuisse videtur : vel dolor hominis qui contemni sibi videtur.

Excandescencia vero est ira nascens et modo existens.

Bilis est ira intumescens.

Acerbitas vero ira est statim in aliquem effusa.

Oidium est ira ad inveterationem destinata.

Simultas vero ira occasionem captans.

Amor autem amicitiae cupiditas : vel desiderium dei necessarii ad pulchrorum templorum ornatum, quem et conatum amicitiae faciundæ ex pulchritudinis specie vocant.

Desiderium est libido colloquendi cum absente amico.

Ardor est amantis libido ejus qui absit videndi.

Malevolentia est animus infensus, ulciscendi tempus observans et maleficus.

Animus infensus est libido male faciendi alicui propter ipsum,

Fastidium est cupiditas cito expleta.

Aviditas est celeritas aspiciendæ rei desideratæ, vel oculorum acutorum acies quam in ea defigimus.

Penuria est cupiditas inexplata.

Asperitas libido inæqualis est.

Contentio pugnæ maleficæ incitamentum est.

Affectus est cupiditas obnoxia.

Φιληδονία δὲ ἐπιθυμία ἡδονῶν ἄμετρος.

Φιλορηματία δὲ ἐπιθυμία ἄχρηστος· ἢ ἄμετρος χρημάτων ἐπιθυμία.

Φιλοτιμία δὲ ἐπιθυμία ἄμετρος τιμῆς.

Φιλοζωία δὲ ἐπιθυμία ζωῆς ἄλογος.

Φιλοσωματία δὲ ἐπιθυμία εὐθηνίας σώματος παρὰ τὸ δέον.

Γαστριμαργία δὲ ἐπιθυμία σιτίων ἄμετρος.

Οἰνορρυγία ἐστὶν ἐπιθυμία οἴνου ἄπληστος.

Λαγνεία δὲ ἐπιθυμία συνουσίας ἄμετρος.

(Scripsi : ^a ἐπιτηρητικὴ καὶ κακοποιός] cod. ἐπιτηρητικὴ κακοποιός. — ^b ποιεῖν τινα] cod. εἶναι τινα. — ^c βίψοθαλμία] cod. βίψοθαλμία. — ^d ταχυτής] Vid. Herodiani ἐπιτομή τῆς καθολικῆς προσφθίας p. 30 ed. Schmidt; cod. ταχύτης. — ὀζυδορκία] cum cod. a; cod. b. ὀζυδερκία. —)

Ἡδονῆς εἶδη.

Ἄσμενισμός, τέρψις, κήλησις, χαιρεκακία, γοητεία.

^oΟροι τῶν εἰδῶν.

Ἄσμενισμὸς μὲν οὖν ἐστὶν ἐπὶ ἀπροσδοκῆτοισ ἀγαθοῖς ἡδονή.

Τέρψις δὲ ἡδονὴ ἢ δι' ὄψεως ἢ δι' ἀκοῆς.

Κήλησις δὲ ἡδονὴ δι' ἀκοῆς κατακηλοῦσα· ἢ ἡδονὴ ἐκ λόγου τε καὶ μουσικῆς, ἢ δι' ἀκοῆς γινομένη, ἢ ἀπάτης.

Χαιρεκακία δὲ ἡδονὴ ἐπὶ τοῖς τῶν πέλας ἀτυχήμασι.

Γοητεία δὲ ἡδονὴ διὰ μαγείας, α ἢ κατὰ ἀπάτην.

(Scripsi : μαγείας] codd. μαγείαν. —)

Ἀπαθείας εἶδη.

Βούλησις, χαρὰ, εὐλάβεια, εὐπείθεια.

^oΟροι τῶν εἰδῶν.

Βούλησις μὲν οὖν ἐστὶν εὐλογος ὄρεξις.

Χαρὰ δὲ εὐλογος ἔπαρσις.

Εὐλάβεια δὲ εὐλογος ἔκκλησις, ἢ φυλακὴ κακοῦ· ἢ ἐπιμέλεια φυλακῆς.

Εὐπείθεια δὲ ἕξις κάτω ἐστραμμένης τὰς κόρας ἔχουσα.

Βουλήσεως εἶδη.

Εὐνοία, εὐμένεια, ἀσπασμός.

^oΟροι εἰδῶν.

Εὐνοία μὲν οὖν ἐστὶ βούλησις ἀγαθῶν, αὐτῶν ἐνεχεν ἐκείνων.

Εὐμένεια δὲ εὐνοία ἐπίμονος.

Ἄσπασμὸς δὲ ἀδιάστατος ἀγάπησις.

Χαρᾶς εἶδη.

Τέρψις, εὐφροσύνη, εὐθυμία.

^oΟροι τῶν εἰδῶν.

Τέρψις μὲν οὖν ἐστὶ χαρὰ πρέπουσα ταῖς περὶ αὐτὸν ὠφελείαις.

Εὐφροσύνη δὲ ἐπὶ τοῖς τοῦ σώφρονος ἔργοις χαρὰ.

Εὐθυμία δὲ χαρὰ ἐπὶ διαμονῇ καὶ ἀνεπιζητησίᾳ παντός.

Luxuria est immoderata voluptatum cupiditas.

Avaritia cupiditas inutilis est : vel infinita pecunie cupiditas.

Ambitio immoderata honoris cupiditas est.

Vitæ amor nimia vivendi cupido est.

Cultus corporis est nimia validi corporis cupiditas.

Edacitas inexhausta ciborum aviditas est.

Vinolentia insatiabilis vini cupiditas est

Salacitas autem effrenata rerum Venerearum appetentia.

Voluptatis formæ.

Gaudium, delectatio, delenimentum, malevolentia, incantamentum.

Formarum definitiones.

Gaudium quidem est voluptas e bonis inexpectatis capta.

Delectatio autem oculorum aut aurium voluptas.

Delenimentum est voluptas suavitate auditus animi deleniens : aut voluptas vel ex sermone et musica, vel ex auditu vel ex fallaciis capta.

Malevolentia est voluptas ex alienis calamitatibus capta.

Incantamentum est voluptas ex magica arte vel ex fallaciis percepta.

Affectuum vacuitatis formæ,

Voluntas, lætitia, cautio, obsequium.

Formarum definitiones.

Voluntas quidem est appetitus rationi consentaneus.

Lætitia autem rationi consentanea animi elatio est.

Cautio vero declinatio probabilis, vel mali evitatio est : vel evitacionis cura.

Obsequium est habitus hominis pupillas sive oculos in terram figentis.

Voluntatis formæ.

Benevolentia, clementia, amplexus.

Formarum definitiones.

Benevolentia quidem est voluntas bonorum, illorum ipsorum causa quibus bene volunt.

Clementia autem perpetua benevolentia est.

Amplexus est amatio indiscreta.

Gaudii formæ.

Delectatio, lætitia, animi tranquillitas.

Formarum definitiones.

Delectatio quidem gaudium est nostris utilitatibus congruens.

Lætitia autem gaudium est e viri temperantis operibus perceptum.

Animi tranquillitas denique est gaudium e fortunæ stabilitate nullisque rei desiderio perceptum.

Εὐλαβείας εἶδη.

Αἰδώς, ἀγνεΐα.

Ὅροι τῶν εἰδῶν.

Αἰδώς ἐστὶν εὐλάβεια ὀρθοῦ λόγου.

Ἀγνεΐα δὲ εὐλάβεια τῶν περὶ τὸν θεὸν ἀμαρτημάτων.

Εἶδη ἀρετῆς.

Φρόνησις, σωφροσύνη, δικαιοσύνη, ἀνδρεία. ^a.

Ὅροι τῶν εἰδῶν.

Φρόνησις μὲν οὖν ἐστὶν ἐπιστήμη ἀγαθῶν καὶ κακῶν καὶ οὐδετέρων· ἡ φρόνησις ἐστὶν ἡ τῶν πρακτῶν ὀρθὴ καὶ ἀληθὴς καὶ μετ' αἰτίας θεωρία· ἡ φρόνησις ἐστὶν ἀρετὴ τοῦ λογιστικοῦ περὶ τὰ αἰρετὰ καὶ φευκτά, καὶ τῆν κρίσιν τῶν γειρόνων ἢ βελτιόνων.

Σωφροσύνη δὲ ἐπιστήμη αἰρετῶν καὶ οὐχ^b αἰρετῶν καὶ οὐδετέρων.

Δικαιοσύνη δὲ ἐξίς διανεμητικὴ τοῦ κατ' ἀξίαν ἐκαστοῦ.

Ἀνδρεία^c δ' ἐπιστήμη δεινῶν καὶ οὐ δεινῶν καὶ οὐδετέρων.

(Scripsi : ^a ἀνδρεία] codd. ἀνδρία. — ^b οὐχ αἰρετῶν] codd. οὐκ αἰρετῶν. — ^c ἀνδρεία] codd. ἀνδρία. —)

Τριμεροῦς δὲ τῆς ψυχῆς λαμβανομένης κατὰ Πλάτωνα, τοῦ μὲν λογιστικοῦ ἀρετὴ ἡ φρόνησις· τοῦ δὲ θυμοειδοῦς ἡ πραότης καὶ ἡ ἀνδρεία· ^a τοῦ δὲ ἐπιθυμητικοῦ ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ ἐγκράτεια. Ὅλης δὲ τῆς ψυχῆς ἡ δικαιοσύνη, καὶ ἡ ἐλευθεριότης^b, καὶ ἡ μεγαλοψυχία. Κακία δὲ ἐστὶ τοῦ μὲν λογικοῦ ἡ ἀφροσύνη· τοῦ δὲ θυμοειδοῦς ἡ ὀργιλότης καὶ ἡ δειλία· τοῦ δὲ ἐπιθυμητικοῦ ἡ ἀκολασία καὶ ἡ ἀκρασία· ὅλης δὲ τῆς ψυχῆς ἡ τε^c ἀδικία, καὶ ἡ ἀνελευθερία, καὶ ἡ μικροψυχία.

(Scripsi : ^a ἀνδρεία] codd. ἀνδρία. — ^b ἐλευθεριότης] codd. ἐλευθερία. — ^c ἡ τε] vulgo ἡ, τε. —)

Περὶ φρονήσεως.

Ἔστι δὲ φρόνησις ἀρετὴ τοῦ λογιστικοῦ κατασκευαστικῆ τῶν εἰς εὐδαιμονίαν συντεινόντων. Σύμψυχοι δὲ αὐτῇ εἰσὶν εὐβουλία, ἀγγίνοια, πρόνοια, βασιλική, στρατηγική, πραγματική, πολιτική, οικονομική, ἠθική, διαλεκτική, ῥητορική, φυσική.

Εὐβουλία μὲν οὖν ἐστὶν ἐπιστήμη συμπερόντων.

Ἀγγίνοια δὲ ἐξίς ἐξ ὑπογίου τοῦ καθῆκον εὐρίσκουσα καὶ καταστοχαζομένη τοῦ δέοντος.

Πρόνοια δὲ ἐξίς εἰδοποιεῖν θύναμένη τὸ μέλλον, ^a ὡς ἂν πράττηται τὸ μέλλον ὡς γρή· ἡ παρασκευαστικὴ πρὸς μέλλοντά τινα.

Βασιλικὴ δὲ ἐμπειρία τοῦ ἄρχειν πλήθους ἀνυπευθύνως.

Στρατηγική δὲ ἐξίς θεωρητικὴ καὶ πρακτικὴ τῶν τῷ στρατοπόδῳ συμπερόντων.

Πραγματικὴ δὲ ἐπιστήμη τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων.

Cautiois formæ.

Verecundia, castimonia.

Formarum definitiones.

Verecundia rectæ rationis cautio est.

Castimonia est cautio omnium in deos peccatorum.

Virtutis formæ.

Prudentia, temperantia, justitia, fortitudo.

Formarum definitiones.

Prudentia quidem est scientia rerum bonarum et malarum et nec bonarum nec malarum : aut prudentia est rerum sub actionem cadentium recta et vera et rationibus confirmata contemplatio : aut prudentia est virtus ejus animi partis in qua inest ratio atque consilium in rebus expetendis et fugiendis atque in judicandis deterioribus aut melioribus occupata.

Temperantia autem est rerum expetendarum fugiendarumque et neutrarum scientia.

Justitia est animi affectio pro dignitate suum cuique tribuens.

Fortitudo est scientia rerum tum terribilium, tum non terribilium, tum neutrarum.

Quum animus tripartitus secundum Platonem existimetur, ejus partis in qua inest ratio atque consilium virtus est prudentia : illius in qua irarum existit ardor, lenitas et fortitudo : ejus denique quæ ad concupiscendum propensa est, temperantia et continentia. Totius vero animi virtutes sunt justitia, liberalitas, magnanimitas. Vitium autem ejus animi partis quæ rationis particeps est habetur amentia : illius in qua irarum existit ardor, iracundia et timiditas : ejus denique quæ ad concupiscendum propensa est, intemperantia et incontinentia : totius vero animi injustitia, illiberalitas, imbecillitas.

De prudentia.

Est autem prudentia virtus ejus animi partis, in qua inest ratio atque consilium, rerum ad beatitudinem pertinentium effectrix. Comites vero ejus sunt consilii bonitas, sagacitas, providentia, ars regum, ars imperatoria, usus rerum, scientia civilis, privatæ vitæ ratio, philosophia moralis, dialectica, ars oratoria, physiologia.

Consilii bonitas quidem est utilitatum scientia.

Sagacitas vero facultas ex tempore inveniendi, quod nostrum sit officium et spectandi id quod fieri decet.

Providentia est facultas animo futura propiciendi et informandi, ut res futuræ bene gerantur : aut sibi viam ad futura quædam inveniendi.

Regum ars est scientia multitudinis suo arbitrato regendæ.

Ars imperatoria est exercitus commodorum cognitio ratione et usu parata.

Usus rerum est humanarum rerum scientia.

Πολιτικὴ δὲ ἔστι θεωρητικὴ τῶν τῆ πόλει συμφε-
ρόντων.

Οἰκονομικὴ δὲ ἔστι θεωρητικὴ τῶν τῷ οἴκῳ συμφε-
ρόντων.

Ἡθικὴ δὲ ἐπιστήμη κοσμητικὴ τῶν ἡθῶν.

Διαλεκτικὴ δὲ ἐπιστήμη τοῦ εὖ διαλέγεσθαι.

Ῥητορικὴ δὲ ἐπιστήμη τοῦ εὖ λέγειν.

Φυσικὴ δὲ ἐπιστήμη τῶν περὶ τὴν φύσιν.

Ἔργα δὲ τῆς φρονήσεως τὸ εὖ βουλευέσθαι· τὸ κρί-
νειν τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ κακὰ, καὶ πάντα τὰ ἐν τῷ βίῳ
αἰρετὰ καὶ φευκτὰ· τὸ γρηῃσθαι πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν
ἀγαθοῖς καὶ κακοῖς ὡς δεῖ· τὸ συνιδεῖν τοὺς καιροὺς·
τὸ ἀγγίως χρῆσασθαι καὶ ἔργῳ καὶ λόγῳ· τὸ τὴν ἐμ-
πειρίαν ἔχειν τῶν χρησίμων ἀπάντων.

Μνήμη δὲ καὶ ἐμπεiria, καὶ ἀγγίνοια, καὶ ἐπιδε-
ξιότης, καὶ εὐβουλία, ἧτοι ἀπὸ τῆς φρονήσεως ἐκίστα-
αὐτῶν ἔστιν, ἢ παρέπεται τῇ φρονήσει, ἢ τὰ μὲν αὐ-
τῶν ὅσον συναίτια τῇ φρονήσει καθάπερ ἡ ἐμπεiria,
καὶ ἡ μνήμη· τὰ δὲ ἀπὸ τῆς φρονήσεως, ὅσον ἡ εὐ-
βουλία, καὶ ἡ ἐπιδεξιότης, καὶ ἡ ἀγγίνοια.

Πραότης δὲ ἔστιν ἀρετὴ τοῦ θυμοειδοῦς, καθ' ἣν
πρὸς ὀργὰς γίνονται ἀκίνητοι· ἡ μεσότης περὶ ὀργὰς·
ἢς ἢ μὲν ὑπερβολὴ ὀργιλότης καὶ τὸ ἀκρόχολον· ἢ δὲ
ἐλλειψις ἀοργησία ἢ ἡλιθιότης^b. Ἔργα δὲ αὐτῆς τὸ
δύνασθαι φέρειν ἐγκλήματα καὶ ὀλιγορίας^c μετρίως·
καὶ τὸ μὴ ταχέως ὀρμᾶν ἐπὶ τὴν τιμωρίαν· καὶ τὸ μὴ
εὐκίνητον πρὸς ὀργὰς, ἀπικρον δὲ τῷ ἧθει καὶ ἀφι-
λόνηκον.

(Scripsi : ^a τὸ μέλλον] cum cod. a; cod. b μέλ-
λον. — ^b ἡλιθιότης] codd. ἀλιθιότης. — ^c ὀλιγο-
ρίας] codd. ὀλιγορίας. —)

Περὶ ἀνδρείας^a.

Ἀνδρεία^b δὲ ἔστιν ἀρετὴ τοῦ θυμοειδοῦς^c, καθ' ἣν
δύσπληκτοί τινες περὶ φόβον ἢ θάνατον γίνονται. Οἰ-
κεία δὲ αὐτῇ εὐψυχία, λῆμα, μεγαλοψυχία, ἀρβρε-
νότης, καρτερία, μεγαλοπρέπεια, ἀνδραγαθία.

Εὐψυχία μὲν οὖν ἔστιν εὐτονία ψυχῆς πρὸς τὸ ἐπι-
τελεῖν τὰ ἑαυτῆς ἔργα.

Λῆμα δὲ ἔστι προχείρως ὀρεγουμένη^d ἐπιχειρεῖν τε
οἷς χρεῖ, καὶ ὑπομένειν ἂ λόγος αἰρεῖ.

Μεγαλοψυχία δὲ ἔστι ὑπεράνω ποιοῦσα τοῦ κοινῆ
συμβαίνοντος φάλοιο^e τε καὶ σπουδαίου.

Ἀρβρενότης δὲ ἔστι αὐτάρκειαν^f παρεχομένη ἐν τοῖς
κατ' ἀρετὴν πόνοις.

Καρτερία δὲ ὑπομονὴ λύπης ἢ πόνου, ἕνεκα τοῦ
καλοῦ.

Μεγαλοπρέπεια δὲ ἔστι ἐπαίρουσα τοὺς ἔχοντα
αὐτῇ, καὶ φρονήματος πληροῦσα.

Ἀνδραγαθία δὲ ἀνδρὸς ἀρετὴ, ἐπιτηδευτικὴ κοινῶν
ἔργων. Ἔργα δὲ ^a ἀνδραγαθίας τὸ δύσπληκτον εἶναι
ὑπὸ φόβου τοῦ περὶ θάνατον, καὶ τὸ εὐθαρσῆ εἶναι ἐν
τοῖς δεινοῖς, καὶ τὸ εὐπολεῖν πρὸς τοὺς κινδύνους, καὶ
τὸ μάλλον αἰρεῖσθαι τεθνάναι καλῶς, ἢ αἰσχροῦς σώ-
ζεσθαι, καὶ τὸ νίκης αἴτιον διὰ παντὸς γίνεσθαι.

Scientia civilis est civitatis commodorum cognitio con-
templativa.

Privatio vite ratio contemplativa familie commodorum
cognitio est.

Philosophia moralis est scientia ad exornandos mores
accommodata.

Dialectica est scientia bene disserendi.

Arts oratoria est bene dicendi disciplina.

Physiologia rerum naturalium scientia est.

Prudentiæ officia sunt bene deliberare : judicare bona
et mala, resque omnes in vita tum expetendas tum fu-
giendas : omnibus quæ suppetunt et bonis et malis
decenter uti : speculari opportunitates : dictis et factis
sagaciter uti : rerum omnium utilium notitiam habere.

Memoria vero et peritia et sagacitas, item dexteritas,
et consilii bonitas res sunt singulæ tales, ut vel a pru-
dentia proficiantur, vel sequantur prudentiam, vel
partim quasi causæ eventorum cum prudentia sint,
velut peritia et memoria : partim a prudentia profici-
eantur, verbi gratia consilii bonitas, et dexteritas et
sagacitas.

Lenitas est virtus illius animi partis, in qua irarum
existit ardor, qua fit ut ira non tangantur ; vel irarum
mediocritas : cujus nimium iracundia et excandescencia,
parum lenitudo aut stultitia est. Sunt autem ejus
innumera mediocriter ferre posse criminationes et con-
tentum : item non celeriter ad ulciscendi cupiditatem
exardescere : denique animus non irritabilis, natura
minime acerba minimeque litigiosa.

De fortitudine.

Fortitudo est virtus illius animi partis, in qua ira-
rum existit ardor, qua fit, ut metu aut morte non facile
percellantur homines. Est autem propria ejus animi
præsentia, contentia, magnanimitas, virilitas, patientia,
magnificentia, strenuitas.

Animi præsentia quidem est ejus alacritas ad opera
sua perficienda.

Contentia vero affectio animi promte cupiens ag-
gredi quæ sunt facienda, et sustinere quæ ratio evincit
sustinenda esse.

Magnanimitas autem affectio animi est diviniora fin-
gens, quam quæ communiter malis et bonis hominibus
contingunt.

Virilitas est animi affectio frugalitatem in laboribus
virtuti consentaneis ostendens.

Patientia est doloris aut laborum propter honestatem
toleratio.

Magnificentia est animi affectio, erigens homines ita
animatos et spiritus iis afferens.

Strenuitas est viri virtus publica negotia gerentis.

Est autem viri strenui mortis metu non percelli
atque in calamitatibus animose se gerere, et audacter
pericula contemnere, et malle pulchram mortem obire,
quam turpiter e manibus hostium evadere, et victoriam
semper adipisci.

Παρέπεται δὲ τῇ ἀνδρεία ἢ εὐτολμία, καὶ ἡ εὐψυχία, καὶ τὸ θάρσος^h· ἔτι δὲ ἡ φιλονεικία καὶ ἡ καρτερία.

(Scripsi : ^a ἀνδρείας] codd. ἀνδρίας. — ^b ἀνδρεία] codd. ἀνδρία. — ^c θυμοειδοῦς] codd. θυμοειδοῦ. — ^d ὀρεγομένη] codd. ἐργαζομένη. — ^e φαύλοις] codd. φαύλοις. — ^f αὐτάρκειαν] codd. αὐτάρκη. — ^g δὲ] codd. δ'. — ^h θάρσος] codd. θράσος. Qua de re sic Ammonius in libello περὶ ὁμοίων καὶ διαφόρων λέξεων : θράσος καὶ θάρσος διαφέρει. θράσος μὲν γάρ ἐστιν ἡ ἀλογος ὀρμή· θάρσος δὲ ἔλλογος ὀρμή. Huc accedit quod θράσος non legitur apud Aristotelem, qui θάρσος dicere solet. Cf. Ethic. Nicom. lib. III cap. 6.)

Περὶ σωφροσύνης.

Σωφροσύνη δὲ ἐστὶν ἀρετὴ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ, καθ' ἣν ἀνόρεκτοι γίνονται περὶ τὰς ἀπολαύσεις τῶν φαύλων ἡδονῶν. Οἰκεία δ' αὐτῇ αὐστηρία, ἐγκράτεια, εὐτέλεια, λιτότης, κοσμιότης, εὐταξία, αὐτάρκεια.

Αὐστηρία μὲν οὖν ἐστὶν ἕξις, καθ' ἣν τινες οὔτε προσφέρουσιν ἄλλοις τὴν τῶν φαύλων ἡδονῶν ὁμιλίαν, οὔτε παρ' ἄλλων ταύτην προσδέχονται· ἡ ἕξις ψυχῆς, μὴ ἀνεχομένη ὁμιλίαν φαύλων ἡδονῶν μηδὲ λόγων.

^a Ἐγκράτεια δὲ ἕξις ἀήττητος ὑπ' ἡδονῆς^a.

Εὐτέλεια δὲ ἕξις ἀνυπέραρτος ἐν ὀαπάταις καὶ πασχευαῖς.

Λιτότης δὲ ἕξις ἀρκουμένη τοῖς τυχοῦσι.

Κοσμιότης δὲ ἐπιστήμη περὶ τὸ πρέπον ἐν κινήσει καὶ σχήματι σώματος· ἡ εὐταξία περὶ σχῆμα καὶ κινήσει σώματος.

Εὐταξία δὲ ἐμπειρία καταχωρισμοῦ πράξεως· ἡ περὶ τὰς πράξεις ἔχουσα τὸ βέβαιον, ἡ τοὺς καταχωρισμοὺς τῶν πράξεων.

Αὐτάρκεια δὲ ἕξις ἀρκουμένη οἷς δεῖ, καὶ τὰ πρὸς τὸ ζῆν^b καθήκοντα ἄριζουσα.

Scripsi : ^a ὑπ' ἡδονῆς] codd. ὑπ' ἡδονῆς. — ^b ζῆν] codd. ζῆν. —)

^a Ἔργα δὲ σωφροσύνης τὸ μὴ θαυμάζειν τὰς ἀπολαύσεις τῶν σωματικῶν ἡδονῶν, καὶ τὸ εἶναι ἀπάσης ἀπολαυστικῆς αἰσχροῦς ἡδονῆς ἀνόρεκτοι, καὶ τὸ φοβεῖσθαι τὰ περὶ τὸν βίον ὁμοίως ἐν τε μικροῖς καὶ μεγάλοις.

Παρέπεται δὲ τῇ σωφροσύνῃ εὐκοσμία, αἰδώς, εὐλάβεια.

Περὶ ἐγκρατείας.

^a Ἐγκράτεια δὲ ἐστὶν ἀρετὴ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ, καθ' ἣν κατέχειν τῷ λογισμῷ δύναται τὴν ἐπιθυμίαν, ὀρμῶσαν ἐπὶ φαύλας ἡδονάς.

^a Ἔργα δὲ αὐτῆς τὸ δύνασθαι κατέχειν τῷ λογισμῷ τὴν ἐπιθυμίαν ὀρμῶσαν ἐπὶ τὰς φαύλας ἀπολαύσεις τῶν ἡδονῶν· τὸ καρτερικὸν καὶ ὑπομονητικὸν εἶναι τῆς κατὰ φύσιν ἐνδεΐας τε καὶ λύπης.

Περὶ δικαιοσύνης.

Δικαιοσύνη ἐστὶν ἀρετὴ ψυχῆς τοῦ κατ' ἀξίαν διανεμητικῆς.

Adjuncta est autem fortitudini audacia et animi praesentia et fiducia : praeterea certandi libido et patientia.

De temperantia.

Temperantia habetur virtus ejus animi partis quae ad concupiscendum propensa est, qua fit, ut homines libidinosarum voluptatum fructum fastidiant. Sunt autem propriae ejus austeritas, continentia, parsimonia, victus tenuitas, modestia, ordinis conservatio.

Austeritas quidem est animi affectio, qua fit, ut nonnulli neque aliis libidinosarum voluptatum fructum offerant, neque ab aliis eum accipiant : aut animi affectio ut libidinosarum voluptatum, ita turpium verborum impatiens.

Continentia est animi affectio voluptati non serviens.

Parsimonia est animi affectio non immodica in sumptibus et apparatus.

Victus tenuitas est animi affectio rebus vilibus contenta.

Modestia est scientia decori in motu et gestu corporis : vel ordinis cujusdam in corporis motu et gestu conservatio.

Ordinis conservatio est peritia actionis in loco suscipiendae : aut retinens in actionibus constantiam, aut actionum in loco suscipiendarum rationem habens.

Frugalitas est animi affectio contenta rebus quibus indigemus, et necessaria vitae praesidia definiens.

Temperantiae autem officia sunt non admirari corporis voluptatum fructum, et omnem tum libidinosam tum turpem voluptatem spernere, et aequae in parvis atque in magnis rebus vitae pericula timere.

Adjuncta est vero temperantiae decencia, verecundia cautio.

De continentia.

Continentia virtus est animi partis ad concupiscendum propensae, qua fit, ut ratione comprimere incensam libidinosarum voluptatum cupiditatem possit.

Officia autem ejus sunt ratione comprimere posse incensam fruendarum libidinosarum voluptatum cupiditatem : patientem et tolerantem esse naturalis inopiae ac doloris.

De justitia.

Justitia est animi virtus jus unicuique tribuens pro dignitate cujusque.

Ἴδιον δὲ δικαιοσύνης ἐστὶ τὸ ἐκείνα νέμειν ἐκάστω, ὧν ἂν τις τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς αἰτίας προκαταβάλλῃται. Οἰκεία δὲ αὐτῇ ἐλευθεριότης, χρηστότης, δικαστική, εὐγνωμοσύνη, εὐσέβεια, εὐχαριστία^b, ὁσιότης, εὐσυναλλαξία, νομοθετική.

(Scripsi : ^a οἰκεία] codd. οἰκεία. — ^b εὐχαριστία] codd. χαριστία. —)

Ἐλευθεριότης μὲν οὖν ἐστὶν ἕξις ἐν προέσει καὶ λήψει δημολογουμένων ἀνασπυρομένων παρεχομένη. Χρηστότης δὲ ἕξις ἑκουσίως εὐποιητική.

Δικαστικὴ δὲ ἐπιστήμη κρίσεων καὶ κολάσεων καὶ ἀδικημάτων.

Εὐγνωμοσύνη δὲ ἑκουσίως δικαιοσύνη.

Εὐσέβεια δὲ ἐπιστήμη θεοῦ θεραπείας.

Εὐχαριστία δὲ ἐπιστήμη τοῦ τίσι καὶ πότε παρεκτεῖν χάριν, καὶ πῶς, καὶ παρὰ τίμων ληπτέον.

Ὅσιότης δὲ ἐπιστήμη παρεχομένη πιστοῦς καὶ τηροῦντας τὰ πρὸς τὸ θεῖον δίκαια· ἡ ὀρθὴ ἐπιστήμη, περὶ θεοῦ τιμῆς· ἡ αὐτὴ δὲ καὶ δικαιοσύνη λέγεται.

Εὐσυναλλαξία δὲ ἕξις ἐν συναλλαγῇς φυλάττουσα τὸ δίκαιον.

Νομοθετικὴ δὲ ἐπιστήμη διαταγμάτων πολιτικῶν πρὸς κοινωνίαν ἀναφερομένων.

Ἔργα δὲ δικαιοσύνης τὸ διανεμητικὸν εἶναι τοῦ κατ' ἀξίαν, τὸ σώζειν τὰ πάτρια ἔθνη, τὸ σώζειν τοὺς ἐπιγεγραμμένους νόμους, τὸ ἀληθεύειν ἐν τῷ διαφέροντι, τὸ διαφυλάττειν τὰς δημολογίας.

Ἔστι δὲ πρῶτον τῶν δικαίων τὰ πρὸς τὸν θεόν· εἶτα τὰ πρὸς πατρίδας καὶ γονεῖς· εἶτα τὰ πρὸς τοὺς κατοικοῦμένους. Ἐν οἷς καὶ ἡ εὐσέβεια, ἡ μέρος οὔσα δικαιοσύνης, ἡ παρακολουθοῦσα.

Ἀκολουθεῖ δὲ τῇ δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότης, καὶ ἀληθεῖα, καὶ πίστις, καὶ μισοπονηρία.

Ἔστι δὲ πίστις ἡ ὡς ἀληθεῖ τῷ γνωσθέντι συγκατάθεσις*.

(Scripsi : * συγκατάθεσις] codd. συκαγτάθεσις. —)

Περὶ ἐλευθεριότητος^a.

Ἐλευθεριότης^b δὲ ἐστὶν ἀρετὴ ψυχῆς εὐδαίμονος εἰς τὰ καλὰ.

Ἔργα δὲ αὐτῆς τὸ παρεκτεῖν εἶναι χρημάτων πρὸς τὰ ἐπαινετά, τὸ ἀψιλεύεσθαι ἐπὶ τῷ εἰς ὄνοντα ἀναλωθῆναι, καὶ τὸ ἠθικὸν εἶναι ἐν τῷ διαφόρῳ καὶ φιλόφρονον, καὶ τὸ μὴ λαβεῖν θβεν οὐ δεῖ.

(Scripsi : ^a ἐλευθεριότητος] codd. ἐλευθερίας. — ^b ἐλευθεριότης] codd. ἐλευθερία. —)

Μεγαλοψυχία δὲ ἐστὶν ἀρετὴ ψυχῆς, καθ' ἣν εὐκόλως^a δύνανται φέρειν εὐτυχίαν καὶ ἀτυχίαν, τιμὴν καὶ ἀτιμίαν. Ἀκολουθεῖ δὲ τῇ μεγαλοψυχίᾳ ἀπλότης^b, γενναϊότης, καὶ ἀλήθεια.

(Scripsi : ^a εὐκόλως] cf. Ethic. Nicom. lib. I cap. 10; cod. οὐ. — ^b ἀπλότης] codd. ἀπλοτής. —)

Κατὰ Χρύσιππον.

Φρόνησις ἐστὶν ἐπιστήμη τοῦ ποῖα δεῖ ποιεῖν, ποῖα δ' οὐ.

Est autem iustitiæ proprium unicuique tribuere illa, quorum initia et causas antegressas quasi fundamenta posuit. Propria vero ejus est liberalitas, benignitas, juris disciplina, æquitas, pietas, grata beneficiorum memoria, religio, comitas, ars ferendarum legum.

Liberalitas quidem est animi affectio in profusione et acceptione ex confesso quasi in contrariam partem versus homines ostendens.

Benignitas vero est animi affectio ultra ad bene faciendum propensa.

Juris disciplina est scientia decretorum et penarum et maleficiorum.

Æquitas voluntaria iustitia est.

Pietas est Dei colendi scientia.

Grata beneficiorum memoria est ejus qui scit, apud quos et quando et quomodo beneficia collocanda sint, et a quibus accipienda.

Religio est scientia efficiens homines fidos honorumque diis debitorum tutores : aut recta de Dei cultu doctrina : eadem vero et iustitia dicitur.

Comitas est animi affectio in hominum conversatione debito honore eos afficiens.

Ars ferendarum legum est scientia constitutionum publicarum ad hominum societatem spectantium.

Iustitiæ autem officia sunt jus unicuique tribuere pro cujusque dignitate, patrios mores lueri, servare scriptas leges, vera dicere in controversiis, servare pacta.

Cæterum honores primum debentur Deo, deinde patriæ et parentibus, tum mortuis. In quibus etiam pietas locum habet, quæ aut pars iustitiæ est, aut eam sequitur.

Comitatur vero iustitiam religio et veritas et fides et improbitatis odium.

Fides est ejus quod verum esse cognovimus comprobatio.

De liberalitate.

Liberalitas est virtus animi honestate felicitis.

Ejus autem officia sunt erogare pecuniam in res laudabiles, item præbere abundanter sumtum ea conditione, ut in res necessarias impendatur, præterea bene moratum et humanum esse in controversia, denique non accipere, unde non oportet.

Magnanimitas est animi virtus, qua fit, ut homines res prosperas et adversas, honorem et ignominiam facile ferre queant. Comitatur vero magnanimitatem simplicitas, animi excelsitas et veritas.

Secundum Chrysippum.

Prudentia est scientia rerum et agendarum et non agendarum.

Ἄφροσύνη δὲ ἡ ἀγνοία τῶν αὐτῶν καὶ ἄφρονες οἱ τούτων τι ἀγνοοῦντες, καὶ περὶ ταῦτα διεψευσμένοι. Ἔστι γὰρ ἄφροσύνη ἀγνοία τοῦ ποῖα δεῖ ποιεῖν, ποῖα δ' οὐ.

ὑποτάσσεται δὲ τῇ φρονήσει* εὐβουλία, εὐλογιστία, ἀγγίνοια, νουνέχεια, εὐστοχία, εὐμηχανία.

(*) In iis quæ prudentiæ subsunt formis desiderari hic τὴν εὐβουλίαν annotavit nescio quis in codicis margine ita scribens : λείπει, οἶμαι, τὸ τῆς εὐβουλίας εἶδος.)

Εὐλογιστία δὲ ἐστὶν ἐπιστήμη συγκεφαλαιωτικὴ τῶν γινομένων καὶ ἀποτελεστέων^a.

Ἀγγίνοια ἐστὶν^b ἐπιστήμη εὐρετικὴ τοῦ καθήκοντος παραχρῆμα.

Νουνέχεια ἐστὶν^c ἐπιστήμη χειρόνων καὶ βελτιόνων.

Εὐστοχία ἐστὶν ἐπιστήμη ἐπιτευκτικὴ τοῦ ἐν ἐκάστῳ σκοποῦ.

Εὐμηχανία ἐστὶν ἐπιστήμη εὐρετικὴ διεξόδων πραγμάτων.

(Scrīpsi : ^a ἀποτελεστέων] cod. ἀποτελουμένων. — ^b ἀγγίνοια ἐστὶν] codd. ἀγγίνοια ἐστὶν. — ^c νουνέχεια ἐστὶν] codd. νουνέχεια ἐστὶν. —)

ὑποτάσσεται τῇ ἀνδρείᾳ^a καρτερία, θαρραλεότης, μεγαλοψυχία, εὐψυχία, φιλοπονία.

Καρτερία ἐστὶν ἐπιστήμη ἔμμοнос τοῖς ὀρθῶς κριθεῖσι.

Θαρραλεότης ἐστὶν ἐπιστήμη, καθ' ἣν οἶδαμεν, ὅτι οὐκ ἐκπεσοῦμεθα ἐκ τοῦ ἐπιτηδεύματος^b.

(Scrīpsi : ^a ἀνδρεία] codd. ἀνδρία. — ^b ὅτι οὐκ ἐκπεσοῦμεθα ἐκ τοῦ ἐπιτηδεύματος] codd. ὅτι οὐ περιπέσομεν. —)

Μεγαλοψυχία ἐστὶν ἐπιστήμη τῶν πεφυκότων ἐν σπουδαίοις γίνεσθαι καὶ φαύλοις.

Εὐψυχία ἐστὶν ἐπιστήμη ψυχῆς παρεπομένη ἑαυτῇ ἀήττητος.

Φιλοπονία ἐστὶν ἐπιστήμη ἐξεργαστικὴ μὲν τοῦ προκειμένου, οὐ καταναλισκομένη δὲ ὑπὸ πόνων.

Imprudentia vero earundem rerum inscitia est : et imprudentes qui in earum ignoratione versantur, vel in iis errarunt. Est enim imprudentia inscitia rerum et agendarum et non agendarum.

Subest vero prudentiæ consilii bonitas, consilii capiendi deliberatio, sagacitas, intelligentia, perspicacitas, sollertia.

Consilii capiendi deliberatio est brevis notitia eorum quæ fiunt et peragenda sunt.

Sagacitas est scientia extemplo inveniendi, quod nostrum sit officium.

Intelligentia et deteriorum et meliorum scientia est.

Perspicacitas est scientia assequendi finis in quaque re propositi.

Sollertia est facultas inveniendi explicationem rerum.

Subest fortitudini patientia, fidentia, magnanimitas, animi presentia, sedulitas.

Patientia est scientia perseverans in rebus recte iudicatis.

Fidentia est scientia, qua scimus, fore ut institutum nostrum teneamus.

Magnanimitas est scientia eorum quæ in bonis et malis inesse solent.

Animi presentia est scientia animo tanquam invicta comes adjuncta.

Sedulitas est quidem scientia ad propositum peragenda idonea, sed quæ laboribus non conficitur.

CONSPECTUS.

	Pag	
De Eusebio.....	5	Crantoris fragmenta..... 139
Eusebii fragmenta.....	7	Numenii, Platonici philosophi, fragmenta..... 154
De Albino.....	20	De Severo, Attico et Numenio..... 175
Albini Isagoge in Platonis dialogos.....	23	Attici Platonici fragmenta..... 185
De Sallustio.....	28	Severi Platonici philosophii fragmentum..... 204
Sallustii de diis et mundo liber.....	30	Aristoclis Peripatetici fragmenta..... 206
De Platone ejusque discipulis et successoribus.....	54	Eudemi Rhodii Peripatetici fragmenta..... 222
De Speusippo.....	62	De Aristotele ejusque discipulis et successoribus... 293
Speusippi fragmenta.....	75	Andronici Rhodii Ethicorum Nicomacheorum para-
De Xenocrate.....	100	phrasis..... 303
Xenocratis fragmenta.....	114	Andronici Rhodii de affectibus liber..... 570
De Crantore Academico.....	131	

osophorum
• 3 // 9359

Mullach

THE INSTITUTE OF MEDIAEVAL STUDIES
59 QUEEN'S PARK CRESCENT
TORONTO - 5, CANADA

9359

